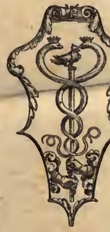
OMNIA QVOTQVOT EXTANT

D. AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS OPERA,

PRI- [illegible] MOX PER Sig. Gelenium, deinde per alios eruditos uiros diligenter castigata: nunc uero postremum per Ioannem Costerium, ad plurium antiquorum codicum collationẽ, plus bis mille erroribus sublatis, præter integros uersus pluribus locis desideratos, quos nunc adiecit: ita emendata, ut superioribus editionibus, ubicunque gentium euulgatis, longè præstare æquus lector, si uel unicum tantùm librum cum superioribus impressionibus contulerit, facile dijudicet.

Quæ singulis tomis contineantur [illegible] catalogus eorum post uitam D. Ambrosii succedens, tum episto[illegible] [illegible]ilibet sectioni seorsum præmissæ docebunt.

Index geminus sub finem operis adiectus est fœcundissimus.

BASILEAE M. D. LV.

Cornelio Francescucci

NOBILISS. AC ERUDITISSIMO VIRO, D. CLAUDIO CARONDELETO, INSIGNIS ECCLESIAE D. DONATIANI

Brugis Præposito, totius Flandriæ Cancellario, ecclesiæ metropolitanæ Bisuntiæ in Burgundia supremo Decano, ac consiliario Cæsareæ Maiestatis, Ioannes Costerius S. P. D.

QVOTIENS mecum reputo, uir ornatissime ac nobilissime, quæ fuerit ueterum scriptorum insignis atq; incomparabilis eruditio, toties non possum nō deplorare superiorum temporum infelicitatem: in quibus præclarissima illa mūdi lumina per quorundam imperitiam ac temeritatem tanquam crassiori nebula caligineq; ita obducta sunt, ut rari, imò ferè nulli sint, nō solum mediocriter, sed insigniter quoq; eruditi, qui non in eorum lectione cæcutiant, & suspenso penduloq; gradu, uelint, nolint, incedere compellātur. Ea uerò res quàm sit grauis & odiosa, sciunt ij, qui in illis non ociose neq; oscitāter uersati sunt: cùm subinde in densas & Cimmerias (ut aiunt) tenebras, unde explicare se nequeant, immergantur: sentiuntq; pro auro obrizo plumbum, pro lectissimis gemmis non nisi uitrum esse suppositum. Ita enim natura comparatum uidemus, ut optima quæq; facilius frequentiusq; corrumpantur, quàm ut ea quæ deprauata sunt, corrigantur: nihilq; præterea esse, quod nō temporum uetustate, si industria desit, exolescat. Quid enim est in rebus humanis tam purum ac integrum, quod non situ, squalore, corruptela, ærugine consumatur, si non repurgandi studium adhibitum fuerit? Syluescunt agri, si cultoris cessauerint manus: uitis facile reddetur effœta, nisi luxuriantes pampini uinitoris falce putentur: quin & homo ipse illuuie ac situ periturus est, si emundandi sui industria desit. Id quod etiam in libris usu uenire necesse est, imò nescio an hic frequentius quàm in cæteris rebus: propterea quòd hi tanquā publicè prostituti, doctorum simul & indoctorum iudicio ac uoluntati expositi sint, à quibus, potissimum uerò ab imperitis, quorum est sæpenumero magna & intoleranda temeritas atq; audacia, multorū clarissima monumenta indignissimè sunt corrupta: auulsæ à se inuicem sententiæ, tanquam à corpore membra, & in eum locum ubi non debent, reiectæ, uersus nonnunquā multi omissi, mutata sæpius uerba, & sublatis bonis pessima substituta: dūq; inscitiam suam confiteri nolunt, imperitiæ suæ multos faciunt esse hæredes. Id porrò uno atq; altero exemplo oculis hic subijcere uolo. Libro De Helia & ieiunio, capite decimo, ita legunt libri excusi, Non nos uelut quadam impietate operiamus: uerùm antiqui codices longè aliter, Non nos uelut quodam peripetasmate operiamus. Habet eandem uocem libro tertio Hexaemeron, primo capite. In cōmentario Psalmi centesimi decimioctaui, cōcione decima

cimanona, Concluditur fœmina, cùm ſit periculum matricis: ueteres hoc mo-
do, Concluditur fœmina, cùm ſit peridrome matricis. Deniq; libro De ui-
duis, Docet Anna quales deceat eſſe uiduas, quæ immaturo mariti obitu de
ſtituta, maturæ tamen à deo remunerationem laudis inuenit. In antiquis ue-
rò exemplaribus ita reperi, maturæ tamen adoriam laudis inuenit. Ita nimi-
rum ſciolus quiſpiam, reiectis Græcis uocibus, Latinas quas uolebat, ſubie-
cit. Longum foret, fortaſsis etiam ſuperuacaneum, ſi hic & alia quoq; adfer-
re uelim, quæ non ſolum uoces perperã immutatas eſſe oſtendant, ſed etiam
autoris ſententiam prorſus obſcuram & inexplicabilem cõmonſtrent, quæ
ſtudioſus & candidus lector facile deprehẽdet. Igitur cùm ad ea quæ uel ſcri
ptorum errore, uel quorundam improbitate corrupta ſunt, non debeamus
cõniuere, multo uerò minus ſtulta contentione defendere: nemo non uidet,
quàm egregiam, utilem, ſanctamq; operam nauent, quamq; pulchrè de re lite
raria mereantur ij, qui huic morbo remedium adſerre conantur: præſertim
hoc ſeculo, ut erudito, ita ſanè contentioſo factioſoq;, quando ueterum do-
ctorum ſcripta ſummo ſtudio excutienda ſunt: quod ab his tanquam ab for
tiſsimis & exercitatiſsimis ducibus tela petenda ſint, quibus nos contra eos
defendamus, qui diro ſceleſtoq; conſilio Chriſtianæ religioni ceu bellum de
nunciaſſe, καὶ θεομαχεῖν uelle uidentur. Magnum igitur, ut dicere cœperam,
operæprecium adferunt, qui ueterũ doctorum elucubrationibus repurgan-
dis operam impendunt: quòd hi fontes lympidiſsimi ſint, è quibus aquam
cæleſtis ſapientiæ haurimus, ac plenis crateribus bibimus, & è quorum le-
ctione conſequi poſſumus, ut contra malorum omniũ impreſsiones, firmio-
res ſimus. Et ſanè ut uerum hic dicere liceat, incomparabiles etiamnũ habe-
mus librorum diuitias, nec habet hic humanum ingenium, quantumuis cu-
rioſum & auarum, quod queri poſsit: danda tantũ opera ut ij ſint, quoad fieri
poteſt, quàm purgatiſsimi. Quod tamen nemo tametſi eruditus, ſuo dunta-
xat ingenio iudicioq; fretus, plenè perfecteq; præſtare poteſt, niſi antiquo-
rum codicũ accedat præſidium, quorum in uetuſtioribus monachorũ colle-
gijs quidã adhuc ſuperſunt, & ab illa internecione, qua aliquot ſeculis in do-
ctiores & puriores literas atrociter deſæuitũ eſt, ſarti & detecti ſunt conſer-
uati. Et profectò uel hoc nomine candidiſsimi quiq; muſarũ myſtæ monaſte
rijs plurimũ debent: quòd in his præſtantiſsimæ illæ opes ab illa temporum
iniuria integræ atq; incolumes reſeruatæ ſint, quarũ ſubſidio cùm eruditio-
res tum meliores euadimus. Magnis pręconijs ab omnibus laudati ſunt, qui
olim ingenti ſtudio ac infinitis ſumptibus doctiſsimorũ hominũ ſcripta un-
diq; cõquiſita uno in loco condiderũt: qualis apud Athenienſes fuit Piſiſtra
tus, apud Pergamenos Eumenes Attali filius, apud Ægyptios Ptolemæi re-
ges, quorũ nominatiſsimus Philadelphus ille fuit, apud Cæſarienſes Pam-
philus presbyter, cuius multæ ſunt apud D. Hieronymũ laudes: quales de-
niq; apud Romanos cõplures fuere, qui bibliothecas libris ſelectiſsimis, om
niq; genere diſciplinarũ refertis, incredibili liberalitate ac magnificentia ex-
truxerũt: è quibus nominis ſui famã & ſplendidius & diutius apud poſteros
uicturã credebant, ꝙ ſi excelſæ magnitudinis pyramides, coloſſos, labyrin-
thos, porticus, atq; id genus alia magnificè extruxiſſent: cùm in his nihil ſit
præter

præter barbaricæ opulentiæ stultã ac ociosam ostentationẽ, in illis uerò præclara ingeniorũ & uirtutũ sint ornamẽta. Infinitis, ut dixi, laudibus multorũ monumẽtis istorũ studium posteritati consecratũ est, uerũ quota nunc pars illorũ librorũ usquam inueniri potest. Quid nobis nõ perijt per bellorũ frequentes ac ferè perpetuos tumultus? Barbarorũ enim incursionibus, expugnationibus atq; incendijs urbium, excellentissimi illi thesauri ita absumpti sunt, ut ex tot librorum milibus, ne unus quidem quandoq; superſit. Certe Aulus Gellius in priore Alexandrino bello milia librorum septingenta, qui à Ptolomæis regibus incomparabili studio Alexandrinæ bibliothecæ illati fuerant, incendio conflagrasse scribit. Tanta enim erat barbarorum hominum rabies, ut non minus in eos, quàm in homines desæuirent. Eapropter, ut dicere cœperam, cùm tanta clade libri semper fuerint affecti, non postremam gratiam studiosi monachorum collegijs referre debent, in quibus licet non adeo multi, optimi tamen libri ab interitu & ab omni sæuientis fortunæ improbitate sunt uindicati. Cùm ego igitur ante bienniũ D. Ambrosii Epistolas antiquis & elegantioribus characteribus conscriptas, ex bibliotheca cœnobij D. Laurentij, quod Leodiensis oppidi muris adhæret, nactus essem, cœpissemq; meo more cum excusis libris eas conferre, mirum dictu, quantum hic erat dissidij, quantumq; uarietatis: ut statim non potuerim non destomachari in eos, qui editis libris, speciosis quidem, sed inanibus ac mendacibus titulis, omnia castigatissima, & tanquam feliciore παλιγγενεσίᾳ renata pollicentur: quum nihil plerunque sit deprauatius, & antiquis sordibus omnia sint conuoluta: quemadmodum sanè in Gallicana editione postrema uidere licet. Illi enim dum hac in re ingenio duntaxat suo iudicioq; plusquam debeant, fidunt, neque præsidium omne in antiquorum exemplarium collatione constituũt, fieri quidẽ potest, ut quandoq; nõnulla, quæ contra Grammaticorum canones depugnent, restituant: at uoces male commutatas, sententias aut omnino omissas, aut in alienum locum reiectas, eo modo persanare neutiquam possunt. Antiqua enim & cariosa sunt illa uulnera, & quæ nõ nisi uetustorum, & (ut sic loquar) cariosorum librorum fide atq; integritate curari queunt. Quos tametsi ut uiles, exesos ac reiectitios plerosq; contemne re sciam, ego tamen deauratis ac purpuratis quorundam libris eos præferre non dubitem, quum sciam inter omnes βασιλέων τὰς πολυχρύσους τύχας nihil esse, quod cum his opibus conferri queat. Hisce igitur ego rebus adductus, tum etiam publica utilitate permotus, quum mihi temperare nequirem, quin quod in Ambrosianis Epistolis facere cœperam, id quoq; in uniuersa eius uiri scripta pertentarem, nihil prius mihi curandum duxi, quàm ut undecunque conquisitis ueteribus & castigatis libris, antiqua cum nouis, scripta cum impressis, summo studio conferrem, & tanquam in libra appenderem. Et nescio planè quem bonum genium hic mihi adesse persensi: quum ij ferè omnes, à quibus eos codices mutuum dari efflagitaui, eam humanitatẽ ac liberalitatem ostenderint, ut maiorem præstare non possent. Horum uerò fuere præcipui Haffliginienses, Parcenses, Laurentiani, & Iacobiniani, quorum duo posteriores sunt Leodij, priorum alteri haud ita procul Bruxella distant, alteri Louanio sunt uicini. Apud hos omnes sanè uisere licet li-

bros cùm uenerandæ antiquitatis,tum quod potissimum est,perpulchrè ca-
stigateq; depictos.Interim tamen unicum exemplar in Anglia olim conscri-
ptum mihi attulit Ricardus Brandisbæus,uir quo nihil est humanius,cuius
subsidio plurima à nobis restituta sunt, in quibus priora exemplaria aut ni-
hil, aut certe parum contulerant: præsertim in ijs libris, quos Ambrosius
De fide & spiritu sancto ad Gratianum Augustum conscripsit: ut ex hoc fa-
cile diuinare liceat, quàm olim fuerit Anglia literis exculta,& eruditorum ac
insignium uirorum ferax. Porrò quid hic à nobis præstitum sit, nolim ambi-
tiosius prædicare, quum neminem tam iniquum iudicem huius operis no-
stri fore confidã, quin ubi Ambrosium accuratius lectitare cœperit,& hanc
nostram editionem cum prioribus conferre,fateri cogetur,nos nequaquam
& oleum & operam perdidisse:quum & ego non ita difficulter, si necesse es-
set,ostentare possim, plus bis mille errores nostra qualicunq; opera ex Am-
brosio esse sublatos: ut interim nihil dicam de uiginti uersibus aut pluribus,
quos suo loco,quia excusis deerant, adscripsimus. Itaque dum hoc in pistri-
no,in quod me sciens prudensq; ac ultro conieceram,desudo,& singula ex-
emplaria accuratè,omniq; qua potui fide excutio, plus minus biennium ab-
sumptum est: quod ideo dico, ne quis in hoc negocio præcipites fuisse nos
putet,& hunc fœtum abortu effudisse,non iusto ac maturo partu edidisse ca-
uilletur. Neque enim satis esse existimaui, semel iterumq; cuncta euoluisse,
uerùm quandocunq; nouum exemplar alicunde ad nos perlatum fuit, tunc
rursus relegendi nõ desugi laborem: quum nullus liber tam malus sit, quod
dici solet,quin semper aliquam utilitatem secum ferat.Interim uerò ubi in eas
difficultates atq; angustias incidimus,è quibus nos incolumes euadere pos-
se diffidebamus,doctissimorum uirorum, & quorum in literis magnum at-
que acre scirem esse iudicium, auxilium expetendum mihi esse putaui:è qui-
bus præcipuus, ac in ea re promptissimus fuit D. Petrus NANNIUS, La-
tinæ linguæ apud Louanienses professor, cuius insignis ac rara eruditio
tam est orbi nota,ut me præcone non egeat,qui incomparabili sua humani-
tate egregiam mihi nauauit operam, & quem ego quoque ad hoc impuli, ut
Ambrosianas epistolas,in quibus permulta sunt,quæ non omnibus sunt ob-
uia,suis scholijs illustraret.Quod sanè ab eo factum est tanta diligentia, tan-
taq; doctrina,ut si non aliâs,uel hoc saltem nomine, Ambrosii hanc nouam
editionem plausibiliorem gratioremq; futuram sperem. Neutiquam uerò
opus esse opinor, ut hic de sanctissimi antistitis præclaris uirtutibus multa
dicam,cuius ἐγκωμιάσαι tam Græci quàm Latini scriptores complures fue-
runt,& cuius sanctitas, autoritas, eruditio, eloquentia omnibus nota est,&
nos quoque notiora ea facere in ipsius uita tentauimus: quæ ideo à me per-
scripta non est, ut antiquam illam abolitam atq; è manibus excussam uelim,
sed quòd & puriore nonnihil sermone eam scriptã esse optabamus,& spera-
bamus uerius absolutiusq; imaginem ex ipsius scriptis posse ostendi. Præ-
fert illa Paulini titulum, uerùm quòd is non fuerit Nolanus ille episcopus,
qui abiecta senatoria dignitate Christum est sequutus,& cuius eloquentiam
Diuus Hieronymus tantopere prædicat,nemo nõ facile perspiciet,qui hanc
Ambrosii uitam cum illius carmine ac epistolis conferre uelit: quum hic ni-

hil ſit elegantius,nihil purius,nihil doctius:illic uerò(ut unico uerbo dicam) nihil infantius. Certe Honorius Auguſtudunenſis libro De eccleſiaſticis ſcriptoribus,alium Paulinum fuiſſe ſcribit,eruditione lõge inferiorē:quem quum Trithemius aliàs ſemper ſit ſecutus,hic cum cæcutientibus oculis prę tergreſſus,pudendo errore è duobus Paulinis unum nobis conflauit. Supereſt igitur, uir nobiliſsime, ut hunc noſtrum laborem tibi cum primis aſſcribam,qui incredibili tua humanitate deſudanti ac defatigato in hoc opere magnum ſolatium tam amicè præbueris, & currenti, quod aiunt, frigidam ſuffuderis:ut ex ea re clariſsimum dederis documentum, quo ſis erga honeſta ſtudia,maxime uerò erga Chriſtianam religionem,animo, quam non ſolum uitæ integritate, ſed & rebus tuis omnibus,quæ ſunt ampliſsimæ, augere atq; ornare uelis.Id quantumuis eximium ac rarum ſit, eius tamen rei non adeò magna me tenet admiratio, quum uideam hanc indolem Carondeletiçæ nobilitati gentilitiam, ac ueluti eſſe innatam: quod hic oſtendere non uanis argumentis eſſem paratus, ni uererer, ne tuo modeſtiſsimo ingenio eſſem futurus moleſtus, qui huiuſmodi præconijs, tametſi optimo iure poſſis,demulceri non uelis. Deus te diu nobis ſeruet incolumem, uir nobiliſsime.Louanij è monaſterio noſtro Martiniano, Anno M. D. LV. quarto Nonas Martias.

VITA SANCTISSIMI AC PRAESTANTISSIMI VIRI D. AMBROSII MEDIOLANENSIS ANTISTITIS, EX IPSIUS

potissimùm scriptis contexta, per Ioannem Costerium, ordinis D. Augustini Canonicum.

POSTEAQVAM magnis ac infinitis sudoribus sanctissimi ac grauissimi uiri Ambrosii scripta à crassis ac prodigiosis erroribus, quibus praeclarissimũ illud ecclesiæ lumẽ obductũ erat, ueterum ac castigatiorũ codicum subsidio repurgare conati sumus, ac antiquo, quoad licuit, restituere candori, rem neq; ingratam plerisq;, neq; inutilem facturus uidebar, si eiusdem quoq; uiri sanctissimam ac laudatissimam uitam pro nostri mediocritate ingenij, scribendiq; tenuitate persequi tentarem: presertim quòd longo iam usu, & tanquã domestica consuetudine Ambrosio familiarior factus, quæ sint eius dotes, me utcunq; ostendere, & tanquam rudiori peniculo depingere posse non planè diffidebam. Quicquid enim hic scripturus sum, nequaquam id è cõmentitijs ac fictis rebus, sed cùm ex historijs antiquioribus ac fide dignis, tum uerò ex ipsius uiri praeclaris ac diuinis libris desumere statui: certò sciens, neminem uerius absolutiusq; exprimere posse quis quantusq; fuerit Ambrosius, quàm ipse Ambrosius: quum omnium sententia, nemo sit ulli notior, ꝙ quisq; sibi: & ipsa quoq; hominis oratio, uera absolutaq; sit mentis imago. Non quidem, quòd omnia quæ ad huius uiri laudes pertinẽt, hic complecti aut uelim, aut etiam possim: id enim ab humano ingenio fieri posse nõ puto, quum ea sit uitæ ipsius claritas, ea dignitas ac magnitudo, ut omnia quæ ab eo gesta uidemus, excellentissima sint, & ueluti miracula quædam summarum laudum in eo posita esse uideamus. Equidem ita censeo, nullam esse tam paratam ac instructam dicendi uim, nullum tam fœcundum orationis genus, quod cum eius infinitis ac diuinis laudibus comparari possit. Neq; uerò propterea encomium eius instituimus, tanquã ipsum nostra laudatione ac cõmendatione egere existimemus, id enim fuerit perabsurdum & plenũ stultitiæ ac uanitatis: sed quòd id nobis conducibile, nostræq; saluti cõmodum ac salutare futurum putem, qui propositis sanctissimorũ uirorum exemplis, & nostram damnare ignauiam, & ad uirtutis pietatisq; studium excitari soleamus.

Igitur uir insignis Ambrosius Romæ natus est, sub Cæsaris Constantij imperio, filio Constantini principis, qui tunc res Romanas gubernabat. Nobiles ac claros habuisse parenres, uel id unum satis ostendir, quòd patrem Gallicanæ prouincię præfectum fuisse legimus, quæ tunc summa dignitas non nisi in summos ac præclarissimos uiros conferebatur. Ipse nusquam (ni fallor) in scriptis suis aut parentum, aut familię suæ meminit: quòd sciret ueram nobilitatem non in antiquitate generis, uel parentũ splendore ac dignitate sitam, sed in uirtutis cultu & morum integritate ac ornamento consistere. Alienis enim & tanquam emendicatis laudibus niti, humilis & abiecti animi est: & parentibus nasci præclaris, & illorum non imitari uirtutes, dedecore est maiores afficere, non gloria illustrare. Patri nomen fuit Ambrosius, mater quæ fuerit, nusquam inuenio. Pium utrumq; fuisse parentem uerisimile est: è quibus tanquam ex sancto & incorrupto semine adeo insignes ac præclari fructus pullularint. Fratrem habuit Satyrũ nomine, sororem Marcellinam uocatam. Porrò de Satyri excellenti ac rara pietate copiose ac eloquenter in illis duabus orationibus agit, quibus mortuũ ueterũ more commendauit. Mortem eius molestissimè tulit: quòd eo in rebus humanis nihil habere se diceret preciosius, nil amabilius, nihil charius. Pio, inquit, semper affectu sollicitus, latus meum tuo latere sepiebas: charitate ut frater, cura ut pater, sollicitudine ut senior, reuerentia ut iunior. Marcellinam sororem uirginitatem professam fuisse constat: cuius exi-

mias sanctasq; uirtutes tum in his orationibus, de quibus nūc dixi, tum in ijs libris quos ad eam De uirginitate conscripsit, strictim obiterq; recenset. Liberalibus artibus Romæ institutus fuit, ubi tum temporis & religionis & eloquentiæ fastigiū erat. Erat Ambrosio uiuidus, erectus, & excelsus animus, & qui à primis annis contempta fortunæ temeritate ac uanitate nihil humile, nihil abiectum meditaretur. Itaq; quicquid tunc eruditionis uel apud Græcos, uel apud Latinos erat, summo tunc studio euoluit, excussit: assiduo ac pertinaci labore animum cunctis artibus ac disciplinis excolens, & tunc ex Ægyptijs opibus incomparabilem thesaurū sibi corradens, quem postea ad dei templi dignitatē maiestatemq; amplianda esset exprompturus. Quantū uerò isthic promouerit felix illud ac præclarū ingeniū, coniecturā sumere licet tum ex laudatissimis ac eloquentissimis libris, quos ad posteritatē transmisit, tum uerò ex eo, quod simul ac maturiorem attigisset ætatē, & in declamatoria palæstra summa cum omniū admiratione luculenter grauiterq; oraret, uir illustris Probus, præfectus prætorij, ob eximiā prudētiæ ciuilis opinionē eum ad se uocat: ut in cōsilijs ac grauissimarū rerum disceptationibus operam sibi nauaret: ratus nihil tam egregiū ac magnificū in eum conferri posse, quod non ipsius uirtus ac præclara merita superarent. Hic est Probus, qui postea Valentiniani iunioris post mortuū patrem, pueritiā rexit, fidamq; operā principi suo nauauit: constanter se ijs obiectās, qui imperiū tanquam rectore destitutū per tyrānidem inuadere conabantur. In ea administratione rerum publicarū, cùm Ambrosius fidei ac prudentiæ suæ multa ac præclara documenta cum summa iustitiæ ac æquitatis laude dedisset, uoluntate Christianissimi principis Valentiniani maioris, qui in Iouiniani demortui locum suffectus erat, Liguriam Æmiliamq; prouincias gubernandas accepit. Ita enim se comparabat, ut nunquā dignitatem aliquā uideretur consecutus, etiam amplissimam, quin maiore semper & ampliore dignus haberetur. Sita est Liguria inter Apenninos montes & Padum fluuiū, ab altero latere Galliā, ab altero Hetruriā habens. Caput eius Genua est: urbs florentissima, & omni genere diuitiarū differta. Erat porrò ea conditio id temporis ardua in primis ac perdifficilis: quod populus ille nouis rebus subinde studens, frequentes motus cieret, nec nisi grauissimarū legum seueritate, ac maxima cum difficultate in officio contineri posset. Quare opus hic erat uiro insigni, qui & prudentia & usu rerum præstans, turbata componeret, nutantia sustineret, pacata in quiete ac tranquillitate conseruaret. Erat hic Ambrosius futuri muneris cui destinatus erat, uelut tyrocinium quoddam facturus: qui sermone, sententia, expeditoq; consilio suprà q̄ dici possit admirabilis, singulis rebus salutaria remedia celeriter adserebat. Itaq; fieri non potuit, ut tam singularis uirtus ac præclarū lumen diu terrenis ac forensibus rebus tanquam sub modio esset absconditū: ponendū erat super candelabrū, in summo atq; eminenti ecclesiasticæ dignitatis fastigio, ut eius claritate atq; splendore errorū caligo longe lateq; profligaretur. Ea igitur tempestate tota ferè Insubria, magnaq; Italiæ pars Ariana peste corrupta erat: maximas ad eam rem faces suggerente Auxentio quodā, homine & sceleratissimo & crudelissimo, qui nefandi dogmatis uenenū longe lateq; diffuderat. Hic postquam sanctum uirū Dionysium, qui tum Mediolanensis ecclesiæ gubernacula tenebat, fraude ac scelere suo in exilium exturbasset, nefario ausu in Christi ouile sæuus ac sanguinarius lupus irrupit: nihil prius habens, q̄ ut innoxiū gregē Christi rabido ore discerperet. Fur enim qui non per ianuam, sed aliunde in ouile ascendit, non uenit, nisi ut furetur, ut mactet, & perdat. Is est Auxentius, cuius maleficio D. Martinus postea Turonensis archipræsul, Mediolano non sine acerbissimis iniurijs fuit eiectus. Huius Auxentij meminit Ambrosius tertio De spiritu sancto libro, quem Mediolanensem ecclesiā armis exercituq; occupasse scribit. Hac igitur peste extincta, in comitiali contentione populus penes quem tunc ius erat deligendi antistitis, in duas partes diffectus, in diuersam sententiā rapiebatur: cùm ij qui Arriano dogmate imbuti essent, quempiā è sua factione: contrà catholici episcopum orthodoxū habere uellent. Porrò cùm hic summa utrinq; contentione diu multumq; tumultuatū esset, & res iam ad manifestam periculosamq; spectaret seditionē, ac ciuitatis perniciem, Probus præfectus rei periculo permotus, Ambrosium, cuius efficacē linguæ facundiā, animumq; magno rerum usu & exactæ prudentiæ præsidijs instructum sciebat, eò mittit, turbulentos comi-

tiorum

tiorum fluctus, & excitatū intestinæ seditionis incendiū uirtute atq; autoritate repressurum. Is postquam templum ingressus est, & facundissimo illo suo ore tumultuantē populum componere studet, nihilq; non agit, quod ad tollendas simultates, ad farciēdam concordiam faceret, repente omnes depositis priuatis odijs, contētionibusq; reiectis, in eum mirificè cōuersi sunt: & qui prius atrocibus odijs, ac periculosissimè inter se dissiderent, nunc cōmunibus uotis, summoq; animorum consensu, Ambrosium efflagitarunt. Miratus ille pertinacissimo conatu obstitit: hominem prophanum, rerum ecclesiasticarum rudem, & cui adhuc emerenda essent baptismatis sacramenta, sacris rebus admoueri nequaquam debere: rem esse supra uires suas, supra meritum, supra fortunam. Non esse tam effœtam ac orbatam Vmbriam, imò ne Insubriam quidem, ut nō habeat uiros maximarum uirtutum ornamentis clarissimos, qui huic functioni maxime essent idonei. Aliud esse præfectum agere, aliud episcopum: alia esse tribunalia mundi, alia tribunalia Christi. Et quid hic, inquit, uixdum tyro facturus sum, quum hic satis habeat etiam ueteranus quod agat? Sed hic homo eloquentissimus erat elinguis. Nam quo ille obstinatius repugnat, hoc populi studia acrius inflammantur: & quo ille se uociferatur indigniorem, eo omnibus dignior uidebatur. Porrò Valentinianus Augustus ubi audiuit quod gestum erat, mirum in modum gauisus est, (eximiam quippe uiri uirtutem multis è rebus exploraram habebat) statimq; & suo suffragio addito populi approbat uoluntatem: simul etiam & deo gratias agens, quòd eum sibi delegisset in sacerdotem, quem ipse olim moderandæ genti suæ præfecisset. Proinde imperat, ut quæ statuerant, perficere maturarent. Impendio quoq; lętabatur Probus præfectus, qui hic non falsum uatem se fuisse uidebat. Ambrosio enim Mediolanum proficiscenti dixerat: Vade, age non ut iudex, sed ut episcopus. Ipse tamen nihilo segnius omnem quærit modum, quo obsistat: quærit latebras, quærit patronos, quærit procrastinationē: sed frustra id à se reijcere conatur, ad quod olim diuina prouidētia delectus erat: quum Salomone testante non sit sapientia, non sit prudentia, non sit consilium contra dominū. Quàm aūt inuito & obluctanti illi hoc onus impositū sit, ipse in secundo De pœnitētia libro breuiter docet. Igitur quum nusquam uideret elabendi uiam, nusquam esse neq; fugę, neq; consilijs suis locum, multisq; iam argumentis domini erga se intelligeret uoluntatem, populi tamen precibus cessit: omnibus mirū in modum lætantibus, maximè uerò catholicis, qui hunc tanquam præclarissimum ac felicissimū sidus post turbulentissimas tempestates illuxisse sibi putabant, datumq; sibi tanquam alterum Moysen, qui pro ipsis contra fidei hostes ueluti contra Amalechitas pugnaret, datum tanquam fortissimū Dauid, qui egrederetur & ingrederetur ad imperiū regis, datum eum, qui staret ex aduerso in die prælij, & murum se opponeret pro domo Israel, datum deniq; eum, qui tueri ecclesiæ libertatē & autoritate posset, consilio sciret, animo uellet. Nondum sacra unda in Christo regeneratus erat, sed in catechumenorum erat ordine, hoc est, eorum qui fidei mysteria docebantur, & studio ac sedulitate ueluti quendam fidei candidatum agebant. Cùm ergo sancto lauacro baptizādus esset, à nullo id nisi à catholico episcopo factum uolebat: iam tunc Arrianorum perfidiam suspectam atq; exosam habens: & haud aliter tunc ipsis affectus, quàm olim inuictissimus Sampson Philistæis erat, quorū ipse perniciem atq; excidium primis ab annis meditabatur. Volebat enim deus fortissimum & inexpugnabile propugnaculum erigi contra faciem Damasci, contra hæreticorū præduram & peracerbam sæuitiam, uolebat talem uirum in eum locum substitui, qui afflictæ tunc pietati, & cadenti religionis ruinæ quasi manum dorsumq; apponeret. Deformis ac miserāda enim tunc erat ecclesiæ facies, quum intestinis discordijs omnia essent discissa, quumq; distracta atq; diuulsa à se membra, non solum uires atq; robur omne, sed speciem quoq; & uitam ipsam amiserant. Quare opus erat eximio & insigni artifice, qui prostrata erigeret, disiuncta coniungeret, expoliret deformia, & mortuis spiritū uitamq; conferret. Quis hic explicare queat infinitos illos ac planè Herculanos labores, quos uir sanctissimus in tam arduo ac difficili negocio pertulit? Nō ita difficile est, pacatam ac quietam rempublicam in officio cōtinere, conseruare in sua firmitate, quæ rectè firmiterq; constituta sunt: cæterùm quæ collapsa, quæ discissa sunt, in antiquam soliditatem integritatemq; restituere, quanti sit laboris ac difficultatis, non alijs persuase-

ris, quàm ijs qui in eam arenam quandoque descenderint, & in eo stadio exerciti fuerint. Prouincia sanè multis nominibus perdifficilis erat, cùm ob ciuitatē opibus luxuque diffluentem, ob plurimos Arriana peste corruptos, tum uerò ob Cæsaris aulam, quæ malorum agmē secum semper adferre solet: nimirum quod ea diuersarum ac barbararum gentium homines haberet permixtos, qui morum petulantia omnia corrumpebant. Delectus est autem Ambrosius Mediolanensium antistes, anno post Christum natum trecentesimo septuagesimoseptimo, Gratiano & Equitio Consulibus, imperante Valentiniano Christianissimo ac pientissimo principe. Velim hic cumprimis insignem scribendi adesse artificem, qui rem pro sui merito ac dignitate tractaret, & quæ ab eo in hac pōtificia dignitate multa cum laude summaque omnium admiratione gesta sunt, ueluti in tabula coloribus suis depingeret: putarem tantam rerum omniū maiestatem magnitudinemque futuram, ut non nisi præclara summaque ingenia ea capere ac intelligere possent. Inculpatam honestamque ac omni ciuili uirtute perpolitam uitam hactenus duxerat, præfecturam ac consulatum ita gesserat, ut neminem maiori fide atque integritate gessisse opiner: uerùm postquam reiectis ueteris hominis exuuijs, iam in Christi uerba iurasset, & in eum præterea se locum elatum uideret, ubi eum tanquam in amplissimo theatro constitutum omnes intuerentur, in eum omnium undique intenderent oculi, tanquam in suum pastorem, in suum antistitem, & in eum qui personam summi principis in terra sustineat, alius tunc illi animus, alia uiuendi ratio: talis certe, qualem tunc ea functio flagitabat. Quæ enim tunc uitæ puritas? quæ grauitas? quæ modestia? quæ laborū patientia? quæ orandi legendique frequentia? Ea sanè tanta fuit, ut miraculum sit, hominem à tribunalibus ac rerum forensium strepitu ad ecclesiasticum munus abreptum, illa statim in docendo potuisse præstare, quæ ipsum tunc effecisse miramur. Nam docendi munus, quæ primæ sunt episcopi partes, statim ab pōtificatus sui initio diligenter grauiterque impleuit: quanquam id ab eo non nisi incredibili labore, summisque uigilijs effectum putem. Tametsi enim humanioribus literis & singulari quadā dicēdi scribendique arte probè esset excultus, diuinarum tamen literarū scientiam nondum attigerat, quę illi in primis tunc necessaria erat. Quapropter summo tunc studio Græcorum cōmentaria, maxime uerò Origenis, cui tunc eruditionis primas dabant, euoluit: quorum subsidio fretus, multa de scripturis & publice disseruit, & priuatim conscripsit. Quod tamen an quisquam iure calumniari possit, nō uideo: cùm & ætate iam maturiori, & sacrarum literarum rudis ad episcopalem dignitatem (ut dixi) ascitus sit, quæ tunc non discendi, sed docēdi munus poscebat. Maxime uerò quod multæ tum essent hæreticorum etiam eruditorū turmę, quibus refellendis, reuincēdis, opprimēdis Christi antistes opponere se debebat. Qua de re ipse in principio eius operis quod De officijs conscripsit, ita ait: Homines discunt prius, quod doceant: & ab alio accipiūt, quod alijs tradant. Quod ne ipsum quidē mihi accidit. Ego enim raptus de tribunalibus atque administrationis infulis ad sacerdotium, docere uos cœpi, quod ipse non didici. Itaque factum est, ut prius docere inciperem, quàm discere. Discendum igitur mihi simul & docēdum est, quoniam non uacauit antea discere. Et quantumlibet quisque profecerit, nemo est qui doceri non egeat, dum uiuit. Hæc ille. Quos quidem De officijs libros in clericorum suorum gratiam statim ab imposito sibi pontificatu contexuit: Ciceronis & ordinem & argumenta secutus, qui De officijs ad Marcum filium Athenis Græcæ philosophiæ operā dantem magna tum eloquentia tum eruditione scripsit. Nunc autem his omissis, de ipsius sacerdotali ac planè apostolica autoritate dicendum est, quam in asserenda ecclesiæ libertate, in uindicanda æquitate egregie ostendebat: maxime apud eos, quorum potentia populo esset formidabilis, & qui per imperij licentiam multa facerent, quę optimus quisque nō improbare nō posset. Paucis igitur ab inito pontificatu excursis diebus, dum ipse & Valentinianus Augustus de rebus imperij, de belli pacisque negocijs, deque ecclesiæ statu, amice ac familiariter inter se tractant, opportunitatē hic nactus Ambrosius, grauissima ac liberrima oratione de immodica principum potentia ac libertate conqueritur: qui multa præter æquitatem, plurima pro suo affectu agerēt, quibus subiectum populum opprimerent uerius quàm iuuarent. Non esse memores legis diuinæ, non tueri ecclesiæ dignitatem, non defendere innocentium caussas, non publicam patriæ liberta-

tem

tem priuatis suis cupiditatibus anteferre: multa proferendo ac dilatando imperio, pauca pro amplificanda Christi facere gloria. Magnam aulicorum, magnam magistratuũ, itemq; fœneratorum ac mensariorum esse licentiam, qui pauperum fortunas acerbissimis iniurijs emungerent, & annonã iniquissimis artibus impudentissime flagellarent. Plurimos deniq; esse, qui recti atq; honesti obliti, cuncta sibi tanquam in summa uitæ libertate licere uellent. Cæsar laudata episcopi fiducia: Noueram, inquit, prius hanc tuam Ambrosi libertatem: qua tantum abest ut offendar, ut etiam cùm te episcopum designatum audissem, mirũ in modum fuerim gauisus, & approbata populi uoluntate, meum quoq; calculum cæterorum suffragijs addendum putauerim. Macte igitur uirtute, age quod tui muneris est, cura ut res Christiana consistat incolumis, ut ueteris religionis disciplina incorrupta perseueret: doce quæ amare, doce quæ fugere debeamus. Habes animas nostras fidei tuæ concreditas: his consule, his Christianæ medicinæ appone præsidia, ut cuiusq; morbus atq; ægritudo exposcit. Talis tunc erat recentis adhuc sacerdotis apud potentissimũ principem autoritas, talis libertas, talis etiam gratia: ut quod pleriq; toto uitæ suæ tempore multis ac profusissimis largitionibus impetrare nequeunt, id Ambrosius solius uitæ merito sit consequutus. Postquam uerò domum domini summo studio repurgare cœpit, quam uerisimile est Auxentij antistitis sceleratissima impietate grauiter prophanatã fuisse, & reuellere pestiferas Arriani seminis radices, quod illius maleficio isthic proseminatum erat, Arriana factio totis uiribus omniq; armorum genere in Christi sacerdotem impetum facit, omnia agens, omnia tentãs, ut lacerata ac conuulsa eius dignitate, pontificatu deiectum in exilium pellerent. Ferociores erant, quòd Iustinam Valentiniani senioris Imperatoris uxorem huius nefandi sui erroris propugnatricem haberent, quæ cùm uiuo adhuc marito, quem Arrianæ perfidiæ seuerissimũ uindicem sciebat, uirus hoc longum iam tempus suis confouisset inclusum uisceribus, eo demortuo secura euomuit: multa interim & clàm & palàm faciens, quibus illum inexpugnabilem ecclesiæ murum Ambrosium deijcere atque euertere tentabat. Hunc enim solum suis conatibus obsistere, hunc Arrianum dogma palàm quotidie oppugnare uidebat: & qui neq; consilio, neq; opera, neq; dictis, neq; factis quicquam prætermitteret, quod ad impugnandam atq; euertendam horum sententiã pertineret. Fremebat illa, & muliebri impotẽtia acta, funesto ac diro animo certũ exitiũ uiro sanctissimo apparabat. Coegerat dudum Constantius Cæsar Arimini concilium, non alia uoluntate, quàm ut ea quæ in Christianissima Nicena synodo, aduersus Arrij uesaniam de homousio decreta ac confirmata essent rescinderentur: in quo multi (ut Augustini uerbis dicam) paucorum fraude circumuenti, grauem ac miserandã fidei suæ iacturam fecerunt. Qua de re agit Ambrosius in Epistola ad Valentinianum Augustum, quæ numero est trigesimasecunda. Cum ijs, inquiens, bene conuenit Arriano, qui creaturam Christum dicunt, quod etiam Gentiles ac Iudæi promptissimè confitentur. Hoc scriptũ est in Ariminensi synodo. Meritoq; concilium illud exhorreo, sequens tractatum Niceni concilij: à quo me nec mors, nec gladius poterit separare. Igitur quæ Arimini paucorum hominum nefaria temeritate decreta erant, Iustina ab omnibus seruari uolebat. Hic cùm Ambrosius constanter sese opponeret, & Iesabelis illius tanquam alter Helias maliciã nihili faceret, illa tanquam peracerbam cõtumeliam ab ipso perpessa, Valentinianum filium atrocissimis criminationib. in episcopi odiũ impellit. Qui ulciscendæ matris studio adeo concitatus fuit, ut statim militarem manum ad ecclesiam miserit, matris iniuriam grauius atq; acerbius uindicare uolens. Miles effractis templi foribus Christi sacerdotem ad Cæsarem pertrahere uolens, populi adcurrentis ac obsistentis audacia est impeditus: paratior enim erat mortem oppetere, quàm ut episcopũ suum hostium permitteret uoluntati. Iustina ubi intellexisset populi erga pontificem studium, neq; interim dira illa flamma quam animo conceperat, restingui posset, Meniuolo, qui tum scribarum erat præfectus, legem ferre imperat, qua ea quæ in Ariminensi concilio constituta essent, confirmarentur: capitale autem fore, si ea quisquam conuellere ac impugnare tentaret. Meniuolus uir Christianæ pietatis parere noluit: sed statim detractum baltheum quo cingebatur, ad pedes reginæ abiecit, omnem contumeliam dicens se pati malle, quàm ut crudelem illam ac sanguinariam legem ipse sanciret. Reginæ imperiũ

hoc ferebat molestius, quod sciret Ambrosii nomē magna apud eam flagrare inuidia, omneq́ eius consilium in episcopi necem esse propensum, quem ipse pro uitæ suæ merito omni ueneratione ac defensione dignum existimabat. Magnis tamen ac splendidis promissis quorundam animos expugnatos ad hæc audenda regina incitauit. Dum hæc ista molitur, mors Gratiani principis fraude ac scelere Andragathij nunciatur: quę res Iustinæ impetum ac furorem repressit, quæ alioqui conquietura non uidebatur, nisi Ambrosio è medio sublato. Venerat id temporis è Syriæ partibus Mediolanum alius quidam Auxentius, homo crudeli prorsus ingenio, qui non minus ferro quàm lingua passim desæuiret, impuro scelestoq́ ore multa profundens, quibus Christianæ fidei purissimam ueritatem labefactare ac subuertere contendebat. Is ut commodius noceret, quum sciret illius Auxentij, qui apud Insubres graues motus excitarat, nomē esse odiosum, emētito uocabulo Mercurinum se appellabat. Hic ergo pessimis artibus in Cæsaris aulam irrepens, tempusq́ nouandis ac turbandis rebus opportunum conspicatus, ob impotentissimū reginæ in pontificem odium, sursum ac deorsum omnia miscet: ut aut fraude aut potentia Arriani dogmatis impugnatores opprimerentur. Deniq́ cùm uideret Ambrosium uigilantissimo atq́ acerrimo studio suam sententiam oppugnare, detestari mores, sæuitiam insectari, eius autoritatem apud principē summo studio conuellere contendebat, egitq́ apud eum, ut cum Ambrosio, non quidem in ecclesia, ut fieri solet, sed in principis aula de rebus fidei certamē subiret. Hoc tentare audebat homo uersutus ac uafer: non quod doctissimum & eloquentissimum uirum superare se posse speraret, sed quod huius certaminis eos arbitros delegisset, qui ut in suam sententiam erant propensi, ita pontificis libertatē autoritatemq́ ferre nequibant. Mittit Cæsar Dalmatium Prætorianæ cohortis præfectum ad Ambrosium, imperans ut ad palatium ueniat. Renuit ille: dicens in caussa fidei eos iudicare debere, qui nec munere impares essent, nec iure dissimiles, hoc est, de sacerdotibus sacerdotes. Sed cur non audimus eum hæc suis uerbis tonantem? Quando audisti, inquit, clementissime Imperator, in caussa fidei laicos de episcopo iudicasse? Ita ergo quadam adulatione curuamur, ut sacerdotalis iuris simus immemores, & quod deus donauit mihi, hoc ipse alijs putem esse cedendum? Si docendus est episcopus à laico, quid sequatur, laicus ergo disputet, & episcopus audiat, episcopus discat à laico. At certe si uel scripturarum seriem diuinarum, uel uetera tempora retractemus, quis est qui abnuat in caussa fidei episcopos solere de Imperatoribus Christianis, non Imperatores de episcopis iudicare? Eris deo fauente etiam senectutis maturitate prouectior, & tunc de hoc censebis, qualis ille episcopus sit, qui laicis ius sacerdotale substernit. Pater tuus deo fauente uir maturioris æui dicebat: Non est meum iudicare inter episcopos: tua nunc dicit clementia, Ego debeo iudicare? Et ille baptizatus in Christo, inhabilem se ponderi putabat tanti iudicij, clementia tua, cui adhuc emerenda baptismatis sacramenta seruantur, arrogat de fide iudicium, cùm fidei ipsius sacramenta non nouerit? Et postea: Si ad synodum prouocat Auxentius, ut de fide disputet, licet non sit necesse propter unum tot episcopos fatigari, qui etiam si angelus de cælo esset, paci ecclesiarum non deberet præferri, cùm audiero synodum congregari, & ipse non deero. Tolle igitur legem, si uis esse certamen. Et paulo pòst: Dignanter igitur Imperator accipe, quod ad consistorium tuum uenire non potui. Ego in consistorio nisi pro te stare nō didici: & intra palatium certare non possum, qui palatij secreta, nec quæro, nec noui. Hæc ille in epistola ad Valentinianum conscripta, quæ in ordine est trigesima secunda. Prolixius autem hæc intexenda putaui, quod ad huius rei cognitionem, de qua nunc agimus, plurimum facerent. Cæterùm Auxentius postquam hic se nihil fecisse uidebat, diro scelestoq́ consilio nouas rursum insidias episcopo parat. Duæ erant Mediolani basilicæ, altera in urbe, quæ Portiana dicebatur, altera haud ita procul extra muros sita. Vtramq́ catholici tenebant. Auxentius iniquū esse apud Cæsarem querebatur, duo simul templa ab Ambrosianis occupari: interim uerò neque se, neq́ ipsum Cæsarem habere orandi locum. Facile iunioris principis animum superiore pontificis libertate exasperatum, in suam sententiam trahit, maxime accedentibus persuasionibus matris, quæ episcopi odio nihil non tentatū uolebat, quod huic obesset. Hic uiro sanctissimo acerrima denuo pugna incumbit. Et sanè tanta erat

id

id temporis rerum turbatio,tam graues motus, ut tanquam perrupto aggere, claustris repagulisq; discussis malorum flumina exundarent. Verùm in sancto antistite tanta animi fortitudo,ea uis consilij exactæq; prudentiæ consederat, ut in tanta malorū acerbitate,cùm alij maxime diffidendum,neque malorum impressiones ferendas putarēt, tunc ipse alacrior,robustior ac lætior redderetur.Mandat ergo illi Augustus,ut aut basilicā tradat,aut in exilium eat.Sed quid agit? Fieri sanè non poterat, ut apud constantē uirum plus præponderaret pœnæ formido, quàm amor Christi: hominis timor magis quàm dei:denique ut perfidia uinceret,quem fides armabat.Quid quærit,inquit,Imperator? quid expectat? An ut ego maiorum hæreditatem regiæ cedam potestati? ut dilectam domini uineam porcorum sordibus conspurcandam tradam? ut domini arcam in Allophylorum ac incircumcisorum hominū non usus sed abusus transferri permittam? Non est Ambrosius tam stultus,ut hoc putet: tam timidus,ut uelit: tam potens, ut possit.Hæreditas maiorum fides est:hæreditas maiorum,templum est Christi: sed propitius,inquit,mihi sit dominus, ne hæreditatem patrum meorum Cæsari tradam. Data est mihi uinea domini,ut seruem,non ut perdam:ut colam,nō ut euertam: ut ædificem, non ut demoliar:ut plantem,non ut reuellam.Non patiar, ut eam porcorū rictus cuertant.Porci sunt,qui in eam irrumpere gestiunt: magistri luxuriæ, pudicitiæ olores, incentores petulantiæ,obtrectatores pudoris.Pudica & casta est ecclesia Christi: iniquū fuerit,si quis membra Christi tollens, membra faciat meretricis. Melius mihi est mori, quàm ut gloriam meam quis euacuet. Templum quod hactenus seruaui in pace,in bello non deseram: depositum quod seruandum accepi, neque uiuus,neq; occisus dimittam. Cæsaris nec gratiam quæro,nec offensam metuo. Quid quærit Imperator? Quid ambit Auxentius? Quid cructo ore ac sanguinolentis manibus basilicam quærit? Non tradam. Vultis in uincula rapere? uultis in mortem? Non recuso. Non ego me uallabo circumfusione populorum,nec altaria tenebo,uitam obsecrans: sed pro altaribus gratius immolabor. Principis furorem non timeo.Facio ego quod sacerdotis est: quod Imperatoris est,faciat Imperator. Domum priuati nullo iure temerare potest,dòmum dei existimat aufcrendam? Nec mihi fas est eam tradere, nec Imperatori accipere. Ad Imperatorem palatia pertinent,ad sacerdotem ecclesiæ. Publicorum mœnium ius illi concessum est, non sacrorum. Hac episcopi libertate ad maiorem addactus insaniam Cæsar,missis aliquot militū centurijs, imperat ut abreptū è templo statim ad se perducant. Verùm nequicquam humana temeritas ei nocere uolebat, quem diuina bonitas custodia sua communitum seruab at. Obsepserant illi Portianam basilicam, & tanquam rabidi canes discursantes,aditus latebrasq; omnes explorāt:uerùm dei iudicio cæcitate perfusi,etiam quod apertum erat, uidere nequibant. Quid miramur? Cum altero Helisæo erat illis negocium.Illum angelorum uallatum præsidio Syrorum agmina frustra quærebant ad necem:in hunc Gotthorum militum crudelis caterua insilijt, & nemine pugnante se oppugnari conspiciunt, nullo resistente se sentiunt superari. Retundebantur barbarica tela,pugnaciū uirorum manus rigebant, & truces oculi flammā ignemq; euibrantes,subita sunt cæcitate percussi. Habebat episcopus arma quibus ferocem hostem feriebat:nō gladios,sed preces:non tela,sed merita.Inter arma, inter acies, inter tela securus erat,non armatorum militum manu defensus, sed diuina protectione munitus.Hic mihi rursum considera intrepidum atq; inuictum Ambrosii pectus, neque ullo instantis periculi metu consternatum.Tantum enim abfuit,ut circumfusorum militum atq; armorum strepitus ipsum turbarit,ut etiam in tantis turbis, in tanto asperrimarum rerum concursu, in tanto aduersariorum fremitu & furore, diuinos hymnos piam plebem quæ cum amantissimo pastore mori parata in templo excubabat,edocuerit: nimirum modulatione ac suauitate diuini carminis,luctuosi carminis acerbitatem temperare ac mitigare uolens. Qua de re in ea oratione quam ad populum de Auxentio habuit ita scribit: Hymnorum,inquit, meorum carminibus deceptum populum ferunt. Planè nec hoc abnuo. Grande carmen istud est, & quo nihil potentius. Quid enim potentius, quàm confessio trinitatis,quæ quotidie totius populi ore celebratur? Certatim omnes student fidem fateri, patrem & filium & spiritum sanctum norunt uersibus prædicare. Facti sunt igitur omnes magistri,qui uix poterant esse discipuli. Hęc ille. Eodem quoq;

tempore

tempore,& in eodem loco cælesti oraculo commonitus,sanctissimorũ martyrum Geruasii & Prothasii corpora reperit,quę longa temporis uetustate neglecta iacebant. Donati erant martyrij triumphali corona Neronis Imperatoris tempore,decisis capitibus per Rauennatem præfectum: orti uerò ex præclarissimis parentibus, patre Vitale, excellentissimo martyre, matre Valeria,insigni pietate fœmina. Multa & præclara miracula tunc per sanctorum martyrum merita edita sunt: quibus & catholica plebs admodum in fide Christi confirmata,& aduersariorũ contumacia grauiter repressa fuit. Scribit ea de re Ambrosius in Epistola ad Marcellinam sororem, ubi obiter ea perstringit, quæ tunc ad populũ est loquutus: Gratias,inquit,tibi domine Iesu,qui hoc tempore tales nobis sanctorum martyrum spiritus excitasti,quo ecclesia tua præsidia maiora desiderat. Cognoscant omnes,quales ego propugnatores requiram, qui propugnare possint,impugnare non solent. Hos ego adquisiui tibi plebs sancta, qui prosint omnibus, nemini noceant. Tales ego ambio defensores, tales milites habeo: quorũ quo maiora, eò tutiora patrocinia sunt. Horũ etiã illis ipsis qui mihi inuidẽt,opto præsidia. Veniant ergo,& uideant stipatores meos,talibus me armis ambiri non nego. Hactenus ille. Istarum ergo rerum inusitata & admiranda magnitudo effecit, ut & Iustinæ Imperatricis funesta & perniciosa consilia, & militum rabies conquiesceret. Nam qui pro templi foribus excubabant, rerum nouitate & maiestate perculsi, abiectis armis, positaq; nocendi uoluntate, templum ingressi sunt, non quidem perdendi animo,uti prius,sed orandi: ut iam haberet episcopus defensores,quos hostes putabat: iam essent socij,qui aduersarij fuerant. Quæ tunc fidelis populi exultatio? quod tripudium? quæ tunc deum laudantium uoces? Verùm Arrianorum deplorata insania nullis interim remedijs ad sanitatem reduci potuit. Quæ enim pijs præbebant gloriæ & lætitiæ causam, ea impijs & factiosis hominibus erant incitamentum furoris: & quæ diuina uirtute gerebantur, ea ipsi quorundam incantamentis, ea dæmonum præstigijs, ea Ambrosii fuco ac fraudi tribuebant: hæc apud Cæsarem, hæc apud reginam, hæc apud factiosos homines clamitabant. Proinde Calligonus eunuchorum præfectus, quorum tunc maxima apud principes potentia erat, sanctum uirum rursum adortus: Me, inquit, uiuo tu contemnis Valentinianum? Caput tibi tollam. Ambrosius nihil territus, Deus, ait, permittat tibi facere, quod minaris. Ego enim patiar, quod episcopi est: tu facies, quod est spadonis. Minas tuas non timeo. Carnem enim occidere potes, animam autem non potes. Vitam istam corporis potes eripere, meritum non potes extinguere. Anima enim quæ deo subdita est, humanæ potestati non est subiecta. An nocere te putas? Imò magnum commodum præstas. Vitam adimis temporalem,ut succedat perpetua: mors quippe peccati & miseriarum est fuga, non damnum morientis. Quis non miretur in homine tam excelsum animum, tam inuictum & insuperabile pectoris robur? Meminit ipse huius spadonis in eo libro, quem De Ioseph patriarcha conscripsit, ubi locum de eunuchis Pharaonis enarrat. Quoniam uerò de spadonibus mentio incidit,uolo & aliud hic attexere,quo id genus hominũ improbitas ostendatur. Duo erãt Gratiano Imperatori cubicularij,non minus arrogantia quàm perfidia celebres: uterque Arrianæ uesaniæ morbo laborabat. Hi cùm humanæ naturæ plenitudinẽ in Christo,animamq; ab eo susceptam negarent,propositis quęstiunculis petulantius Ambrosio insultabant,uolebantq; eas publice ab eo si posset,refelli. Itaq; uir pius qui nihil non facere paratus erat, quo & alienæ saluti prodesset, & fidei Christianæ integritatem ab improborum calumnijs uindicaret,postridie in templum uenit,& illorum uoto,& populi expectationi facturus satis. Aderat hominum infinita multitudo. Verùm isti qui insultandi magis quàm discendi gratia, hanc quæstionem uiro sancto proposuerant, dicto concioni die,expectante episcopo ac populo horum aduẽtum, conscensis equis urbe egressi,sacerdotem cum populo in templo operientem proteruiter eluserunt. Cuius sceleris diuino nutu confestim pœnas dedere: quum ex equo uterque collapsus,fracta ceruice infelices animas efflauerint. Diuus Ambrosius quum diutius expectasset, suggestum ascendens de proposita quæstione pulchrè prolixeq; disseruit,ita orsus: Debitum fratres curo soluendum, sed hesternos meos non inuenio creditores: nisi forte improuiso conuentu putauerint nos esse turbandos: sed nunquam fides uera turbatur.

Hic

Hic tractatus titulum nunc habet De incarnationis dominicæ sacramento: cuius frequens est apud antiquos scriptores mentio. Leo Papa in epistola quadam ad Leonem Augustum contra Apollinaristas librum hunc conscriptum dicit. Interea Maximus tyrannus, qui Gratiano Cæsare fraude sua interempto, Occidentis imperium inuaserat, ubi audiuit quæ à Valentiniano aduersus Ambrosium antistitem gerebantur, eum per literas monuit, ne quid in sanctum uirum nouum moliretur: alioquin se daturum operam, ne impietas maneret inulta. Et sanè quod fuerat comminatus, perfecit. Cùm enim Cæsarem in sententia persistere uideret, coactis copijs Mediolanum infestis signis contendit, ingentem fortè cladem imperio illaturus, ni Cæsar explorato hostis aduentu fuga sese in Illyricum contulisset. Quia uerò nunc Maximi memoria incidit, opportunè uidebor & hic commemorare, qua fiducia Ambrosius & cum eo egerit. Valentinianus Augustus Gratiani fratris crudelem & iniquam necem molestissimè ferens, legatum ad Maximum mittere uolebat, qui interempti fratris exuuias ad se deferret. Res ardua ac perdifficilis uidebatur, quod cum homine feritate ac truculentia terribili, cum usurpatore imperij, & recentis uictoriæ triumpho elato, & cuius barbaricam feritatem omnes extimescerēt, transigendū esset negociū. Cæsar & ij quorū consilio maximis in rebus utebatur, antistiti Ambrosio, cuius clarissimam eloquentiam, in rebus gerendis diligentiam ac fidem, maxime uerò magnitudinem animi, ac constantiam perspectam habebant, legationis huius pondus imponendum censebant. Hunc esse solum, qui efferatum & indomitum regis animum aut oratione flectere, aut autoritate premere posset: & qui in ea re & pro sua dignitate, & pro suorum salute cuncta esset facturus. Ipse quia & Gratianū unicè dum uiueret, complexus esset, & Valentiniani pupilli patrem se debere esse existimaret, hominis immanitate nequaquam deterritus, rem quamuis difficillimam ac odiosam in se recepit. Primo aduentu, regis contumelijs exceptus fuit, secundo quod uolebat extorsit. At qua libertate? qua prudentia? qua autoritate? Nequaquam fœda adulatione blandiebatur tyrãno, non agebat, non dicebat quicquam, per quod sacerdotali dignitati quicquam decederet: sed maiestatis ac reuerentiæ plenus, quod erat muneris sui, summa cum omnium admiratione implebat. Regi offerenti osculum (ut tum moris erat) ægrè dare uoluit. Quid, inquit, oscularis eum, quem non agnoueris? Si me agnosceres, non hoc loco uideres. Episcopus inter consistorianos stare non debet. Commotus es, ait, episcope? Non, inquit, iniuria, sed uerecundia, quod in alieno loco consisto. Huius contentionis ac tragœdiæ summam, quæ tunc illi cum rege fuit, habes in ea epistola quam ad Valentinianū scripsit, in qua legationis suæ euentum exponit. Vt autem ad superiora redeam, postquam pientissimus princeps Theodosius, cui Gratianus, extincto Valente patruo suo, cùm ob multa præclarè summaq; cum laude ab eo gesta, tum ob singularem spectatissimamq; ipsius erga se fidem Orientis imperium dederat, postquam, inquam, is intellexit, quæ uel à Valentiniano aduersus Ambrosium, uel à Maximo erga Valentinianum gesta essent, Cæsarem literis monuit, ne contra pietatem, quam in primis tueri deberet, bellum susciperet, néue patriam auitamq; fidem impietate aliqua contemeraret: deniq; mirum sibi nequaquam uideri scribit, quòd fœda ac principe parum digna fuga elapsus, tyranni non ausus fuisset expectare aduentum, qui contra deum, in quo solum principum fiducia esse debet, arma sumpsisset. Resumeret tamen animum, atque in primis episcopum sibi pacatum redderet, se daturum operam, ne id tyrannus efficeret, quod tentabat. Statim itaque coactis quantis maxime potuit ex omni Oriente copijs, tanto silentio, tantaq; celeritate rem gessit, ut prius quàm Byzantio mouisse putaretur, in hostium conspectum sese effunderet. Maximum igitur exiguo tempore arridentis fortunę felicitate usum intra Aquileiæ muros captum ferro obtruncat: simul & Gratiani Cæsaris innocentissimā cædem ultus, & Valentiniano incruentum reddens imperium. Ad hunc ergo modum finem habuit acerbissima atque grauissima contentio, quæ Diuo Ambrosio cum Valentiniano Cæsare fuit. Et sane haud minor postea fuit illi cum Cæsare animorum coniunctio, maxime uerò Iustina extincta, quàm antea disiunctio fuerat; ut liqueat, Cæsarem non tam sua uoluntate, quàm matris perfidia ad eam stultitiam fuisse protractum. Denique quàm acerbè eius mortem tulerit, tum in ea præclarissima atq; eloquentissima oratio-

ne, qua mortuum laudauit, tum in epistola quam ad Theodosium pòst ipsius mortem scripsit, satis ostendit. Doleo, inquit, fateor dolore acerbo, non solum quod immatura ætate Valentinianus Augustus decesserit: sed etiam informatus fide. Tuis institutis tantam erga deum nostrum deuotionē nostram induerat, atq; tanto in me incubuerat affectu, ut quem antè persequebatur, nunc diligeret: quem antè ut aduersarium repellebat, nunc ut parentem putaret. Quod ego non pro recordatione ueteris iniuriæ exprompsi, sed pro testimonio conuersionis. Illud enim alienum, hoc suum. Quod à te infusum sibi ita tenuit, ut matris persuasionem excluderet. Ille se à me nutritum præferebat, ille ut sedulum patrem desiderabat. Ille simulato à quibusdam aduentus mei nuncio, impatienter præstolabatur. Quin etiam illis ipsis publici doloris diebus cùm sanctos & summos domini sacerdotes intra Gallias haberet, ut à me tamen sacramētis baptismatis initiaretur, scribendum arbitratus est. Quod & si non rationabiliter, amabiliter tamen erga me suum studiū testificatus est. Hactenus ille. Verùm post Valentiniani necem cùm Eugenius occupato imperio, Victoriæ aram Romæ instaurari iussisset, ac paulo pòst Mediolanum ueniret, Ambrosius sacrilegi tyranni deuitans conspectum, relicta urbe Bononiam concessit. Hic cùm diutius hæreret, sumptibus sanctissimæ uiduæ Iulianæ basilicam extruxit, in qua sacratissimorū martyrum Agricolæ ac Vitalis corpora, quæ longo tempore neglectim inter Iudæorum cadauera iacuerant recondidit. Multa ibi tunc sanctæ plebis exultatio, magna lætitia: præsertim cùm dæmones martyrum uirtutem palàm confiterentur, neq; sacris altaribus sub quibus conditi erant, sese admoueri paterentur. Deniq; sanctus episcopus crucis lignum & clauos, quibus præclarissimus martyr Agricola ligno affixus fuerat, magna religione Mediolanum detulit, quemadmodum ipse quarto De uirginitate libro apertè testatur. Theodosius uerò uir Christianissimus, & præstantis animi ac spectatę uirtutis Imperator post Valentiniani mortem totius Orientis ac Occidentis potitus imperio, sanctum Christi sacerdotē Ambrosium unico amplectebatur ac uenerabatur affectu, atq; in eius admirabili uirtute summum præsidium collocabat: quòd huius diuina ope potentissimorum hostium fregisset potentiam, atq; perpetuo uictoriarum cursu usum esse se sciret. Itaq; hunc patris loco habere, sine huius consilio nihil facere, omnem regni ac bellorum curam in ipsius uoluntate ac consilio ponere, ipsius deniq; sententiā tanquam diuinū oraculum expectare se debere existimabat. Quiddam uerò accidit, per quod & episcopi infracta inuictaq; autoritas, & Imperatoris incomparabilis modestia ostenderetē. Thessalonice ciuitas in Macedonia sita est, populosa admodum, & eius regionis primaria. Coorta in ea seditione, quidam è Cæsaris familia à furēte populo est interemptus. Ita quidem Ruffinus: Theodoretus uerò uiros aliquot insignes, & qui summum in republica magistratum gerebāt saxis oppressos, & contumeliose per urbem distractos fuisse scribit. Porrò Sozomenus rem accuratius describens: Bothericum tunc Thessalonicensem præsidem, furentis populi impetum præcipue sustinuisse dicit: quòd aurigam qui præerat equis Illyricorum militum, & in curulibus certaminibus primas tenebat, ob flagitia coniectum in uincula, populo petente, eximere nollet. Cæsar igitur postquam rei atrocitatem intellexisset, acriter incanduit: interim tamen repressa ac dissimulata ira, ad Circenses ludos populū euocat. Ibi confestim Cęsaris iussu circumfusi milites, nulla habita neq; ætatis neq; innocentiæ ratione, in omnes promiscuè tanta rabie atq; sæuitia grassati sunt, ut Theodoretus septem hominū milia in ea mactatione occubuisse dicat. Eo uerò durius atq; funestius hoc facinus omnibus uidebatur, quod postquā nonnulli qui sceleris autores fuerant, à magistratu supplicio essent affecti, ad insontes tamen ac miseros summæ calamitatis pœna recidisset. Elapsis inde aliquot diebus, cùm Imperator ab Eugenij tyrāni cæde reuersus Mediolanū uenisset, more solito templum ingredi uolenti Ambrosius constanter sese opponēs: Quid, inquit, tentas Cæsar? quid moliris? Tú ne domini templum post tam crudelem innocentiū hominū stragē intrare audes? Qua fronte manus ad domini aram protendes, quæ adhuc insontiū sanguine stillant? Noli Cæsar, noli priorē iniquitatem hac temeritate augere: noli hoc tuum tam graue uulnus noua plaga exasperare. Exhorresco hoc tam immane facinus Cæsar, exhorresco sæuitiam: & hunc tuum gladium multorū tam iniqua morte cruentum uidere non possum. Datus est tibi Cęsar gla

dius

dius. Sed quare? An ut in innocentiū sanguinem desæuias, & singulorū incumbas cer-
uicibus? Nihil minus. Datus est tibi, ut sontes punias, defendas insontes: ut libertatē de
fendas, non ut inferas seruitutem: ut serues uitam, non ut mortem intentes: breuiter, ad
laudem tibi datus est bonorum, ad uindictam malorū. Sed quæ fuit hæc tua crudelitas?
quæ immanitas? quis uel barbaricus furor tantum ausit? Et hæc tu nō uides? pro his nō
doles, non ingemiscis? Clamat tibi dico Cæsar horum sanguis de terra, clamat innocen
tia, clamat æquitas: & mihi crede, non erit hic surdus, non cōniuebit, non dissimulabit,
qui innocentium causam defendere ac uindicare solet. Cæsar quum neq; sacerdotis li-
bertatem, neq; uim doloris, quem ipsi sua oratione incusserat, ferre posset, cum gemitu
ac lachrymis in palatiū se recepit: ubi totos sex menses mœrori intabescens, nullum so-
latium recipere neq; uoluit, neq; potuit, adeò durū hoc uinculum, quo sacerdos ipsum
ligauerat, hominē torsit. O incompatabilē pontificis dignitatē, ò Imperatoris pietatem
insignem. Non tulit iniquo animo episcopi iurgia, adeo quoq; regali potentiæ uir san-
ctissimus uenerandus erat. Venerant natalitię ferię Christi saluatoris. Cæsar Ruffinum
aulæ præfectū ad Ambrosiū mittit, obsecrās, ut ipsi anathematis uinculū soluat, liceatq;
interesse rebus diuinis. Quum is nihil egisset, Cæsar acerbitatem doloris sui non ferens,
ipse Ambrosium adit, nō quidem templum ingressus, ne rursum repelleretur, sed in ue-
stibulo consistens, ubi tum fortè episcopus considebat. Gemit hic, plorat, obsecrat, ut
nexus illi dissoluat. Quid, inquit ille, agis Cæsar? quid poscis? Num tam immani sceleri
tuo dignam pœnitudinem ostendisti? Tuum est, ait ille, remedium dare, meum accipe-
re. Impera quid fieri uelis: non obsistam, non reluctabor, nō querar de acerbitate reme-
dij, id unum specto, hoc solum ambio, ut cum deo meo in gratiā redire possim. Post lon
gum igitur mœrorem, post multorum contemptas preces, cessit tandem præsul Cæsa-
ris lachrymis: uerùm non prius anathemate absoluit, quàm in locum pœnitentibus de-
stinatū is sese conferret, ubi posito diademate, abiecta purpura, humi prostratus, uberri
mo lachrymarum imbre effuso, dei misericordiam efflagitabat. Voluit præterea Am-
brosius legem ab eo condi, ut si qui ob maleficium per Cæsaris edictum iuberentur oc-
cidi, id nō nisi post trigesimum diem fieret: ut interea temporis maturo sedatoq; animo
ac rebus omnibus rationis libra perpensis, aut parcendum esse uideretur, aut uindican-
dum. Operæprecium fuerit, opinor, si eam legem hic subijciamus. Est autem huiusmo-
di: Imperatores Gratianus, Valentinianus, Theodosius, Augusti, Fabiano præfecto
prætorio Illyrici. Si uindicari in aliquos seuerius contra nostram consuetudinem iusse-
rimus, pro causæ intuitu, nolumus statim eos aut subire pœnam, aut excipere senten-
tiam, sed per dies triginta super statu eorum sors & fortuna suspensa sit. Reos sanè exci-
piat uinciatq; custodia, & excubijs solertibus uigilanter obseruet. Datum undecimo
Cal. Septemb. Veronæ, Antonio & Syagrio Consulibus. Hoc imperiale decretū mul-
tis postea salutare fuit, atq; in primis ipsi Theodosio Cæsari, qui illud condiderat. Nam
quum Antiocheni imperatam pecuniam, quam belli assiduitate exhaustus exigere co
gebatur, dare nolentes, concitato tumultu statuā Placillæ reginæ uxoris suæ essent de-
moliti, eamq; incredibili & intoleranda petulantia magnam per urbis partem non sine
acerbis contumelijs pertraxissent, eam iniuriam uxori laudatissimæ fœminæ illatam,
quam ipse & uiuam incredibili amore prosecutus fuerat, & mortuā omni affecerat ho-
note, molestissimè ferens Cæsar, primum quidem ciuitati priuilegia uniuersa ademit,
deinde principatum (erat enim Antiochia ciuitas eius regionis primaria) in Laodice-
nos, qui tum proximi erant, transtulit: interminatus quoq; se statim aduolaturum, & re-
bellem ciuitatem incendio consumpturum. Et sanè quod fuerat cōminatus perfecisset,
nisi hac lege impeditus, ratione ac tempore animum refrenasset. Erat Theodosio acre
ac concitatum ingenium: quod ut facile ac leuiter admittebat iram, ita non ita difficul-
ter ponebat. Sed nunc ad superiora reuertamur. Postquam igitur Cæsar Ambrosii uo-
luntati obtemperasset, dum postea interest rei diuinæ, ac pro more ad altare munus ob
tulisset, intra cancellos restitit. Id quum episcopus uidisset, per diaconum suum rogat,
num quid uellet, quòd isthic hæreret. Dicenti se nihil aliud uelle, quàm ut diuina myste
ria peragi uideret: Ea, inquit ille, isthinc tibi uidere non licet. Habent in dei templo sa-
cerdotes, habent & laici suum locum. Neq; enim quia Cæsar es, idcirco diuinis rebus te

C ingerere

ingerere debes: purpura quippe Imperatorem, non sacerdotem facit. Statim ergo loco excessit, nihil proteruius locutus, nullamque offensi animi significationem præbens, sed incomparabilem modestiam ac pietatem præ se ferens. Adeò uerò hæc sancti episcopi libertas Cæsari placuit, ut quum postea in Constantinopolitana urbe templum ipsum ingressum Nectarius eius ecclesiæ præsul ut intra cancellos ueniret, inuitasset: Si hic, inquit, Ambrosius esset, neutiquam id mihi facere liceret: per hunc enim quid inter sacerdotem & Imperatorem intersit, meo rubore perdidici. Cuius ego autoritatem tanti facio, ut is solus sit, quem ego episcopi nomine dignum censeam. Sed de his satis. Subsiste uerò hic paulisper lector, & rei magnitudinem, de qua nunc diximus, penitius atque exactius mecum expende. Episcopus erat Ambrosius. At qualis? Non quidem unius prouinciæ, aut multarum ciuitatum, sed unius duntaxat urbis gubernacula tenens: rebus non in immensum extensis, non satellitio aut clientelis stipatus, neque potentię magnitudine formidabilis, sed rebus ac censu pauper: cōtrà uerò, Theodosii Imperatoris incomparabilis potentia, infinitæ opes, amplissimum ac sine fine imperium: cui regna, cui prouinciæ, urbes, castella, duces, tribuni, milites, mortales omnes, cui maria, cui terra omnis parebat: hunc inquam lictoribus, apparitoribus, ac militibus septum, purpuraque ac diademate conspicuum, unus Ambrosius templum intrare uolentem exclusit, huic sacris interdixit, hunc multos menses domi mœrori intabescere fecit, hunc denique nō alia ratione in gratiam recipere uoluit, nisi posito regio ornatu, pœnitentis personā induisset. Quis hęc non miretur? quis similem unquam audiuit in sacerdote fuisse constantiā? At quo philtro, quibus incantamentis, quibus armis, quibus munitus præsidijs hæc tentauit, effecit? Non alijs sanè, quàm incomparabili uitæ integritate, quàm sanctissimis moribus, quàm feruidis ac efficacibus precibus, quæ eam illi autoritatem conciliabāt, quam & Cæsaris potentia reformidaret, & quam nulla unquam dignitas, nullus terror, nullæ minæ, nulla tyrannis, nullaque barbarica immanitas euincere potuit. Fundatus erat fortissima fide super fortissimū lapidem Christum: idcirco nullo neque uentorū turbine, neque fluminum ac tempestatū impulsu à sua stabilitate dimoueri potuit. Nequaquam oculos eius radiantis purpuræ fulgor perstringebat, nō diadema auro gemmisque intertextum mouebat, non armatorū militum deterrebat strepitus: nimirum qui sciret hæc umbræ fumoque esse similia: qui simulac comparuerit, statim euanescit ac perit. Non erat ex ijs pastoribus, qui iuxta propheticam parœmiam liniunt parietē absque temperamento, qui consuunt puluillos sub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia sub capite uniuersæ ætatis ad capiendas animas: sed in spiritu & uirtute Heliæ, regis peccatū constantissimè arguit, illius nec fauorē expetens, nec timens offensam. Verùm ad alia nunc mihi properandum uideo, si unum adhuc Ambrosianæ libertatis exemplum subiecero. In Orientis partibus Christiani quodam in loco iussu episcopi ignem in Iudæorū synagogam iniecerant, simul & in phanum Valentinianorū hæreticorū, qui portentosa superstitione trigintaduos æonas colebant, quos ipsi uocabant deos. Sceleratissimum uerò erat hoc hominum genus, tantaque erat istorum petulantia, passimque debacchantium ac insultantiū rabies, ut Christiani, præsertim uerò eius loci episcopus, qui id in ecclesię contumeliam contemptumque fieri uidebat, ferre nequiret. Comes tunc Oriētis, homo barbarico ac feroci ingenio, relationem ad Theodosium tunc Mediolani agentē mittit, dari sibi facultatem deposcens, qua in huius rei autores atrocius uindicaret. Iussit Cęsar, ut de cæteris supplicium sumeretur, episcopus uerò exusta delubra suis sumptibus restauraret. Diuus Ambrosius, qui id temporis Aquileiæ erat, ubi rem intellexit, incredibili dolore affectus, literis Cæsarem monet, ne quid hac in re faciat, quod uel gratum Christiani nominis hostibus, uel sua pietate clementiaque foret indignum. Sed præstat ipsius uerba audire. Exercitus, inquit, semper iugibus ferè curis sum, Imperator beatissime, sed nunquam in tanto æstu fui, quanto nunc: cùm uideo cauendū, ne quid sit, quod adscribatur mihi etiam de sacrilegij periculo. Itaque peto, ut patienter sermonem meum audias. Nam si indignus sum qui à te audiar, indignus sum qui pro te offerā, cui tua uota, cui tuas preces committas. Ipse ergo nō audies eum, quem pro te audiri uelis? Non audies pro se agentē, quem pro alijs audisti? Nec uereris iudiciū tuum, ne cùm indignum putaris quem audias, indignū feceris qui pro te audiatur? Sed neque imperiale est, liber-

tatem

tatem dicendi denegare:neq; sacerdotale,quod sentiat,non dicere.Relatum est à comi
te Orientis militariũ partium incensam esse synagogam, idq; autore factum episcopo.
Iussisti uindicari in cæteros,synagogam ab ipso exædificari episcopo . Erit igitur locus
Iudæorum perfidiæ factus de exuuijs ecclesiæ: & patrimonium quod fauore Christi ac
quisitum est Christianis, hoc transferetur ad donaria perfidorũ? Legimus templa ido-
lis antiquitus condita de manubijs Cymbrorum,de spolijs reliquorũ hostium. Hunc ti
tulum Iudæi in fronte synagogæ suæ scribent, Templum impietatis factum de manu-
bijs Christianorũ.Hunc tu dabis triumphum Iudæis de ecclesia dei? Hoc trophæum de
populo Christi? Hæc gaudia imperator perfidis? Hanc celebritatẽ synagogæ? Hos lu-
ctus ecclesiæ? Graue est fidem tuam pro Iudæis periclitari. Consule tibi Imperator, aut
patere me consulere mihi.Ego certe quod honorificentius fieri potuit, feci: ut me ma-
gis audires in regia,ne si necesse esset,audires in ecclesia. Hæc ille. Quæ ego ex prolixa
illa epistola ad Theodosium scripta uellicatim sparsimq; sublegi, ut historiæ fidẽ quàm
possem breuiter ob oculos ponerem.Ita nihil à sanctissimo uiro neglectũ est, nihil non
summa cum diligentia curatum, quod ad defensionẽ ecclesiæ dei, quod ad eius profe-
rendam atq; amplificandam gloriã pertineret:in summo rerum discrimine, in ipsius ui-
tæ periculo inuictum semper animũ retinens, neq; ullis rerum humanarum casibus suc
cumbentem.Hæc erat illius constantia,hęc autoritas:quam illi cum primis conciliabat
insignis uitæ sanctimonia,& pectus nulla auaritiæ labe imbutũ:quæ alioqui magnos in
terdum uiros corrumpere,retũdereq; uirtutis aciem solet,& facere,ut nulla habita neq;
dignitatis suæ neq; honestatis ratione, in fœdam ac dedecorosam assentationẽ sese pro
sternant. Verùm is ab hac peste adeò liber fuit, ut postquã omnibus in pios usus distra-
ctis,nihil iam domi haberet,quod aut in subsidiũ pauperum, aut in redemptionẽ capti-
uorum conferre posset,templi uasa in eos usus confregerit. Quę res quanquã magnam
illi apud Arrianos conflasset inuidiam,qui nihil non quod à uiro sancto fieri uidebant,
in calumniam rapiebant:habebat tamẽ & firmas uerasq; rationes, & multorum quoq;
exempla,quibus hoc defendebat.Scribit de ea re in ea Oratione quam ad populũ cõtra
Auxentium dixit:Inuidiam,inquit, faciũt, quia aurũ erogatur. Nec ego hanc inuidiam
perhorresco.Habeo ærarios.Ærarij mei, pauperes Christi sunt.Hunc noui congregare
thesaurũ. Vtinam hoc mihi semper crimen adscribant, quia aurũ pauperibus erogatur.
Quod si obijciunt, quòd defensionẽ ab ijs requirã,non nego, sed etiam ambio. Habeo
defensionẽ,sed in orationibus pauperũ.Cæci illi & claudi,debiles & senes, robustis bel
latoribus fortiores sunt. Deniq; munera pauperũ deum obligant, quia scriptũ est: Qui
largitur pauperi,deo fœnerat.Præsidia bellatorũ diuinã sæpe gratiã non merentur. Me
minit quoq; istius rei Officiorũ libro secundo , uicesimooctauo capite: quò studiosum
lectorem remittimus,ne huiusmodi recensendis plus æquo prolixiores uideamur. De-
niq; & rem fecerim difficillimã, & uirib. nostris longè superiorẽ, si cunctas uiri sanctissi
mi uirtutes hic referre uelim: cùm eæ tam multæ sint atq; præclaræ, ut in eo nihil quod
reprehendi,quod uerò laudari, quod celebrari atq; efferri,inueniri ubiq; possit. Durissi
mas atq; acerbissimas aduersariorũ impressiones frequenter sensit:quas non armorum
strepitu,ac bellico certamine,sed pietate & cõstantissima in deum fide euicit.Arma illi
erant assiduæ preces,arma illi erant ieiunia,lachrymæ atq; suspiria:quorum præsidio &
principũ furorem,& ferociã militum,& hæreticorũ insidias maliciamq; contẽpsit.Con
stantia uerò erat in eo uirilis,& talis quæ ecclesiæ præsulẽ deceret:non immanis seueri-
tas,non barbarus atq; agrestis rigor: ut seueritatis atq; clementiæ in eo pulchrum esset
temperamentũ:quorum alterũ ad malorũ tolerantiã, & improborũ repressionẽ, alterũ
ad domesticã consuetudinẽ & Christianã faceret pietatẽ. Nimirũ ut omnes uenerarent
tur maiestatẽ,amarent mansuetudinẽ,æquitatẽ ac iudiciũ pertimescerẽt. Quibus rebus
tantam consecutus est famã ac gloriã,ut nõ solum in Insubria,Æthruria, tota deniq; Ita
lia primus,sed apud exteras ac barbaras nationes summus etiã ac uenerandus haberet.
Ferunt Arbogastem comitẽ,hominẽ sæuo & immiti ingenio, cuius scelere Valentinia
num principẽ laqueo strangulatũ dicunt,cùm subactis Francis,quibuscum aliquandiu
bellum gesserat,in conuiuio ab eius gentis regulis rogaret,num Ambrosiũ nosset, atq;
is probè eum se nosse diceret,frequenterq; adfuisse prandenti,non mirũ est,inquiũt illi,

si hac uictoria sis potitus, qui ab illo uiro amaris, qui imperat soli, ut cursum sistat, & pareret. Deniq; & Marcomannorũ regina per quendã qui ex Italiæ partibus ad eam uenerat, cognita uiri fama, literis ad eum missis doceri postulabat, quæ ad Christianam fidem pertinebant. Scribit Paulinus Ambrosium epistolam in modũ catechismi ad eam scripsisse: uerũ eam temporis iniuria, sicuti alia pleraq;, intercidisse dolemus. Erãt uerò eo tempore Marcomãni, qui nunc sunt Bohemi, gens ferox & bellicosa: qui postea traiecto Danubio, in Croatia sedes fixerunt. Sic igitur sancti uiri laudatissima fama & existimationis amplitudo Italiam, Germaniam, Galliam, Græciam deniq; omnem peruaserat, ut nullus ferè locus esset, in quo non Ambrosii nomẽ celebre ac sacrosanctũ haberetur. Extat & Magni Basilij honorifica & plena laudis epistola, quam è media Græcia ad eum transmisit. Hoc agebat eius erga Christum studiũ, hoc illius in fide constantia, hoc augusta illa dignitas atq; autoritas, hoc alienæ salutis sitis, & rara erga peccatores clementia. Habebat sanctissimus pastor, quemadmodũ ille euangelicus Samaritanus, uinũ & oleum: alterũ quod morderet, alterũ quod leniret. Acerbiori remedio utebatur apud eos, qui Christi gloriæ, qui ecclesię dignitati incõmodare uolebant, hic iustissimã eius seueritatẽ nemo non pertimescebat: cæterũ erga eos qui per humanã imbecillitatẽ in peccatũ prolapsi erant, incredibilẽ ostendebat mansuetudinẽ ac lenitatem. Quæ est usquam in scriptis eius acerbitas? quæ durities? imò quæ non suauitas? quæ nõ moderatio? quæ non benignitas? Docẽt hęc præclarissimi ac Christianissimi libri, quos De pœnitentia aduersus crudeles Nouatianos cõscripsit, qui in peccatũ prolapsis ueniã denegandam esse blaterabant. Quantũ porrò in ijs est pietatis? quantũ clementię? quantum solatij? Qua non arte uerborũ erigit iacentes? quam nõ spem ac fiduciã diffidentib. præbet? Iacere putes cum iacentibus, lachrymari cum lachrymantibus, gemere cũ gementibus, ita uir clementissimus in omnẽ sese formã transmutat, ut homines diaboli faucib. ereptos lucrifaceret Christo. Eam sanè lenitatis ac moderationis laudẽ longè lateq; ferebat, ut & hæreticis quoq; hoc nomine amandus ac uenerandus esset, eiusq; nominis ubi opus erat non sine honoris præfatione meminisse non possent. Certè Pelagius hæreticus in eo opere quod in defensionẽ liberi arbitrij contra dei gratiã conscripsit, Augustino affirmãte, hisce laudibus uirũ sanctum exornat: Beatus, inquit, Ambrosius, in cuius libris præcipuè Romana elucet fides, qui scriptorũ inter Latinos flos quidã speciosus enituit, cuius fidem & purissimũ in scripturis sensum ne inimicus quidem ausus est reprehendere. Luculentũ sanè præconiũ, & hoc splẽdidius, quòd ab aduersario prolatum. Corruptissimũ tunc erat seculũ, & propter opinionũ diuersitatẽ pugnax admodum ac factiosum, ut quisquis excellentiori doctrina cæteris præstare uideret, uix hæreseos suspicionẽ euaderet: & tamen inter tantas tempestates atq; opinionũ fluctus adeò feliciter ac tranquillè Ambrosius enauigauit, ut neminẽ unquã fuisse legamus, qui illi hæreseos notã inusserit. Nam quòd pleriq; Petri negationẽ exagitãt, quam Ambrosiũ secus intellexisse uolunt, ꝙ historiæ fides contineat, id uiri sancti pietati potius ꝙ peruicaciæ tribuendũ. Nunc uerò ut & cætera persequamur, de excellentissima ipsius eruditione aliquid dicendũ nobis est: quanꝙ sanè non uideã, quid etiã ab eloquentissimis uiris, nedum à me, hic quicꝙ pro rei dignitate dici possit, cùm ea citra controuersiã in eo absolutissima fuerit. Nam quantũ ad philosophiæ cognitionẽ attinet, eam penitus imbiberat, maximè uerò Platonicã: quam etiã quia procul esset ab odiosis contẽtionibus, & ad rem nihil facientibus, proximeq; purissimæ accederet ueritati, diuus quoq; Aurelius Augustinus, cùm incredibili inuestigandæ ueritatis studio, prius ꝙ in Christo regeneratus esset, teneret, impensè amauit. Quod enim Ambrosius ea instructissimus fuit, cùm alia multa, tum illud cum primis euidentissimè docet, quod cũ ipsi pontificale munus importunè ac pertinaciter à populo obtruderet, eam tũc profiteri uoluerit. Deniq; in ijs libris quos De patriarchis, potissimũ uerò de Abraham inscripsit, nemo nõ dispiciet, quantã eius scientiæ cognitionẽ sit assecutus. Porrò historiarũ tum Græcarũ, tum Latinarũ callentissimus erat: quod cùm alijs multis ex locis, tum uerò ex ipsius in Psalmum 45. cõmentario agnoscere licet: ubi ciuilium bellorũ seriem, quibus Romanum subinde concussum fuit imperiũ, tanta luce ac eloquẽtia breuiter & ueluti leuiori brachio perstringit, ut in eo studio duntaxat uersatus fuisse uideat. De Græcarũ literarũ cognitione

gnitione nõ est quod hic multa & nõ necessaria dicã, cùm earũ fuerit exactissimè & plenissimè doctus: quod in primis libri De opere sex dierũ cõclamãt: in quib. (quẽadmodum Hieronymus dicit) diui Basilij, & Hippolyti sententiã est secutus. Sed qua facilitate ac orationis nitore hic Græca expressit? quid hic nõ est insignis artificij? Dixerint alij esse furtũ, dixerint corniculã alienis pennis uestitã, utinã pium hoc sanctissimi uiri furtum in multis alijs deprehẽdere daret: utinã è Latinis scriptoribus huiusmodi corniculæ complures fuissent, multorũ sanè Græcorũ eloquentissimos libros Romana saltem lingua loquentes haberemus, quorũ nunc ne uestigiũ quidem superesse studiosi deplorant. Nam quis nunc uel fragmentũ Hippolyti proferat, è cuius libris Ambrosiũ multa sublegisse Hieronymus scribit, & cuius ipse doctrinã ac eloquentiã tãtopere prædicat? Scripsit Basilius in Esaiam prophetã, scripsit & Ambrosius: at cùm ego in eo opere D. Basilium eum secutũ fuisse putẽ, quem thesaurũ, quas haberemus opes, si hoc Ambrosianũ opus prodiret in lucẽ? Quod aũt eorũ nomẽ suppressit, quorũ opera in scribẽdo est usus, id laudatissimo cõsilio factũ est, quod nullã aut offendiculi aut dissidij causam simplicioribus dare uellet, qui eorũ audito nomine qui ob praua dogmata improbati ac suspecti essent, statim ceu conspecto basilisco resilientes, nullũ ex lectione perciperent fructũ. Quod ergo eorũ subsidio usus est, diligentiæ fuit: quod nomina pressit, prudentiæ. Quanquã sanè quicquid uel suũ, uel alienũ est, nõ potest nõ placere, non potest non summa laude dignũ iudicari: tantũ est in ipsius sermone eloquẽtiæ, tantũ amœnitatis, tantũ nitoris, etiã in ijs quæ obscura sunt, & nõ ita facile splendescunt, nec sermonis lenocinia pigmẽtaq; admittũt. Neq; enim ita magnæ est difficultatis, in festiuo ac plausibili ac ueluti theatrico argumẽto eruditionis ac eloquentiæ diuitias ostentare: cæterũ res per se incultas ac retrusas expolire ac proferre posse in lucem, hominis est & eximiè docti, & maxime ingeniosi, & qui in dicẽdo scribendoq; probè sit exercitatus. Eius rei ipse clarissimũ specimen dedit, in ijs libris quos De fide & spiritu sancto ad Gratianum Augustũ conscripsit. Deum immortalẽ quanta luce, quanta eloquẽtia, quanta pietate? Putes eum in medijs campis solutis habenis excurrisse, nõ inter prærupta & aspera loca desudasse: ita nusquã hæret, nusquã se torquet, nusquã à cœpta uia ceu fessus uiator declinat. Cæterũ quando eiusmodi argumentũ tractabat, quod nõ solũ admitteret, sed ultro quoq; & tanquã iure suo elaboratiorẽ ac floridiorẽ dictionẽ efflagitaret, hic pia quadã ambitione opes suas mira arte ostentat, hic congestũ olim ex Ægyptijs atq; exoticis opibus thesaurũ in ecclesiæ gloriã atq; ornamentũ depromit. Quibus nõ eloquentiæ uiribus sententiarũ ac uerborum pondere, Symmachi Romanæ urbis præfecti, eloquentissimi quidẽ, sed superstitiosi hominis conatũ repressit? Volebat ille Victoriæ aram iampridẽ deiectã restaurari, & ueterẽ idololatriã iam sepultã tanq; reuocare ad uitam: sed tantã hic sensit Ambrosianæ orationis uim, tantã potentiã, ut quod moliebatur, perficere se posse diffideret. Deniq; in eo opere quod ad Marcellinã sororẽ De uirginitate perscripsit, quid est non limatũ, non expolitũ, non excultũ? In quibus, inquit Hieronymus, tãto se effudit eloquio, ut quicquid ad laudes uirginũ pertineret, exquisierit, expresserit, ordinarit. Sanè Aurelius Augustinus in eo opere cui De doctrina Christiana titulũ dedit, horũ librorũ honorificè meminit: re ipsa ostendẽs, q; clarè in his eluceat temperatũ illud ac ornatũ orationis genus, cuius est apud oratores tã frequens plenaq; laudatio. Ornatus enim cum primis hic studiosissimus est: perinde ac si cerussa ac purpurisso uirginitatis ora depingat, quo spectatoribus speciosior gratiorq; haberi posset. Nactus hic erat campũ, in quo ingenij sui frena laxaret: quin & alibi quoq; data opportunitate uirginitatis est facundissimus & locupletissimus præco: ut uerisimile sit, pudicitiæ decus incolume illi conseruatũ fuisse, quam & tantopere amauit, & tam facundo ore ab eo laudatã fuisse uidemus. Deniq; tantũ potuit sanctissimi præsulis suauis ac mellita oratio, ut ex ipsa Mauritania, & remotissimis mũdi partibus uirgines cõplures Mediolanũ pelliceret, quę abdicatis mundi istius pompis ac uoluptatibus, nihil prius habebant in uotis, q; ut à sancto uiro sacro uelamine ornarent, & quæ deinde Christi amore intra pudicitiæ septa nemine cogẽte sese continerẽt. Hæc quidẽ de ipsius De uirginitate libris, cæterũ in ijs quos in fratris Satyri morte descripsit, quos ipse in enarratione primi Psalmi libros consolationis & resurrectionis nominat, quæ nõ uariarũ ac insignium

rerum fœcunditas? quæ non uerborũ lauticies? Preterea quid dicendũ de cõmentarijs, quibus Dauidicos psalmos enarrat? Quid in his est nõ eruditũ, nõ uariũ, nõ ornatũ? Dauidicam lyrã suauissimo linguæ plectro attrectat, & psalteriũ quod demulcendis piorũ mentibus regius propheta cantauit, ea ipse quoq; sermonis suauitate ac modulatione decantat: ut si uiueret Dauid, nõ posset non felicẽ ac beatũ sese existimare, qui carminis sui tam præclarũ atq; insignẽ nactus esset interpretẽ. Quæ hic nõ mysteria profert in lucem? q; hic excutit omnia? q; nihil negligit? q; piè docet? quãtos excitat ignes? quãtos relinquit aculeos? Rapit, trahit, impellit hominẽ quò uelit: tanta est & in dicẽdo suauitas, & efficacia in persuadendo. Sic delectat, ut id solũ affectasse uideat̃: sic docet, ut meliorem te fieri sentias: sic monet, ut sequi etiã cogaris inuitus: sic obiurgat, ut tamen non possis irasci. Artificiosa planè apis fauos construens omni suauitate delicijsq; differtos, quorũ uitali pastu animæ sanctæ mirũ in modum saginant̃. Nam & id quoq; olim cælitus ostensum fuisse opinor: cùm eius etiamnũ infantis & in cunis iacentis apum examẽ ora uultumq; repleuit, posteaq; sine noxa in aera conuolauit. His ergo rebus, hisce artibus uir sanctus effecit, ut ob incomparabilẽ uitæ sanctitatẽ & doctrinæ præstantiã, principibus uiris, magnatibusq; esset admodũ uenerandus ac metuendus, populo autẽ ob docendi admirandã felicitatẽ longè gratissimus, quem quasi reuinctum de lingua quò uellet trahebat. Efficacissimã eius oris facundiã persensit Aurelius Augustinus, qui dũ ipsius docendi modum, dum amœnitatẽ dictionis miratur, sensit animo infigi aculeos, sensit se rapi atq; impelli quò ferè nolebat: deniq; sic hominẽ traxit, sic uellicauit, sic reuinxit: ut inciperet amare, quod prius odisset: odisse, quod antè amasset. Hæc Ambrosii lingua excussit illi Manichæum, excussit illi mũdi amorẽ, quibus ceu duobus capistris miser ad omnem miseriã trahebat̃. Hinc ipse eum salutis suæ prædicabat autorẽ, patris uenerabat̃ ac colebat affectu: hinc deniq; tam frequẽs ac honorifica in scriptis suis Ambrosii mentio: cuius pectus, sanctum dei oraculum, cuius os spiritus sancti fistulam, fontemq; salientis aquæ in uitam æternã, cuius deniq; eloquia ministrare adipem frumenti diuini, & lætitiã olei, & sobriam uini ebrietatẽ populo dei scribit. Hæc ergo erãt uiri sanctissima merita, hæc fama, hæc apud oẽs gratia: ut nemo esset qui hunc non amaret, nõ suspiceret, nõ unicè amplecteret̃. Senectutẽ duxit mœstitia plenã, cùm ob crebras Barbarorum irruptiones, qui Italiam, Vmbriam ferro igniq; deuastantes, Christianæ religioni incredibilem calamitatẽ adferebãt: tum uerò etiã, quòd auaritiæ pestem longius indies liberiusq; serpentẽ nullo remedio sanari posse cõspiceret, maxime apud eos, qui potẽtia cæteris præstabant, qui attritis populi fortunis omnia ferè pro suo arbitrio actitabant. Itaq; cùm dominus famulũ suũ ex his turbulentissimis rebus ad se uocare uolebat, febre correptus, longaq; ac lenta infirmitate consumptus, integerrimis sensibus è uita decessit, summo cum omnium luctu, qui sanctissimũ ac uigilantissimũ animarum medicum, parentem omnium longè amantissimũ, & publicæ libertatis patronũ ac conseruatorẽ extinctum esse clamabant: adeò ut Stilico Comes, homo aliàs nõ ita æquus, per Ambrosii mortem Italię ruinam imminere diceret: quod hunc sua uirtute tanquam firmissimã ac constantissimã basim imperium sustinere crederet. Dum lectulo decumberet, nobilibus uiris & amicis ad eum uenientibus, & persuadere uolentibus, ut diuturniorem sibi uitam à domino impetraret, præclarissimam illam & apostolico uiro dignam sententiã dixit: Non ita inter uos uixi, ut uixisse me pudeat: nec mori timeo, quia bonum dominum habemus. Decessit autem quarto die mensis Aprilis, eius anni, qui fuit à partu deiparæ uirginis nonagesimus annus supra trecentos, Cęsario Atticoq; Consulibus, peractis in episcopatu annis plus minus uiginti.

DIVI AMBROSII ME-
DIOLANENSIS EPISCOPI VITA,
A PAVLINO PRESBYTERO AD BEA-
tum Auguſtinum conſcripta.

HORTARIS, uenerabilis pater Auguſtine, ut ſicut beati uiri,
Athanaſius epiſcopus, & Hieronymus presbyter, ſtylo pro-
ſecuti ſunt uitas ſanctorum Pauli & Antonij in eremo poſi-
torum, ſicut etiam Martini uenerabilis epiſcopi Turonenſis
eccleſiæ Seuerus ſeruus dei ſermone contexuit, ſic etiam ego
beati Ambroſii epiſcopi Mediolanenſium eccleſiæ, meo pro
ſequar ſtylo. Sed ego ut meritis tantorum uirorum, qui muri
eccleſiarum ſunt, & eloquentiæ fontes, ita etiam ſermone me
imparem noui. Tamen quia abſurdum eſſe opinor quod præ
cipis, declinare: ea quæ à probatiſſimis uiris, qui illi ante me
aſtiterunt & maximè ab ſorore ipſius uenerabili Marcellina didici, uel quæ ipſe uidi cū
illi aſtarem, uel quæ ab ijs agnoui qui illum in diuerſis prouincijs poſt obitum ipſius ſe
uidiſſe narrarunt, uel quæ ad illum ſcripta ſunt cum adhuc obijſſe neſciretur, adiutus o-
rationibus tuis, & meritis tanti uiri, licet inculto ſermone, breuiter ſtrictimq; deſcribā:
ut lectoris animum etſi ſermo offendat, tamen breuitas ad legēdum prouocet. Nec uer-
borum fucis ueritatem obducam: ne dum ſcriptor elegantiæ pompam requirit, lector
tantarum uirtutum amittat ſcientiam: quem non magis uerborum phaleras, pompasq;
ſermonum, quàm uirtutes rerum, gratiamq; ſpiritus ſancti ſpectare conuenit. Siquidem
nouimus uiatores gratiorem habere aquam, breui uena ſtillantem forte cum ſitiunt, q̄
profluentis fontis riuos, quorum copiam ſitis tempore reperire non poſſunt. Et hordea
ceus panis dulcis ſolet eſſe etiam ijs qui centenis uicibus ferculorum quotidiani conui-
uij copias ructare conſuerunt. Sed & hortorum amœna mirantibus, herbæ agreſtes pla
cere conſuerunt. Quamobrem obſecro uos omnes, in quorum manibus liber iſte uerſa
bitur, ut credatis uera eſſe quæ dicimus: nec putet me quiſquam ſtudio amoris aliquid
quod fide careat poſuiſſe: quandoquidem melius ſit penitus nihil dicere, quàm aliquid
falſi proferre: cum ſciamus, nos omnium ſermonum noſtrorum reddituros eſſe rationē.
Nec dubitem, etſi non ab omnibus omnia, tamē à diuerſis diuerſa ſciri, & ea cognita nō
nullis eſſe, quæ etiam minus ipſe aut audire aut uidere potui. Vnde à die natiuitatis eius
initium ſumam, ut gratia uiri ab incunabulis quæ fuerit agnoſcatur. Igitur poſito in ad-
miniſtratione præfecturæ Galliarū, patre eius Ambroſio, natus eſt Ambroſius. Qui in-
fans in area prætorij in cuna poſitus, cum dormiret aperto ore, ſubito examen apum ad
ueniens, faciem eius atq; ora compleuit, ita ut ingrediendi in os egrediendiq; frequenta
rent uices. Quæ pater qui prope cum matre uel filia deambulabat, ne abigerentur ab an
cilla quæ curam nutriendi infantis ſuſceperat, prohibēs (ſolicita enim erat ne infanti no
cerent) expectabat patrio affectu quo fine illud miraculum clauderetur. At illæ poſt ali
quandiu euolantes, in tantam aeris altitudinem ſubleuatæ ſunt, ut humanis oculis mini
me uiderentur. Quo facto territus pater ait: Si uixerit infantulus iſte, aliquid magni erit.
Operabatur enim iam tunc dominus in ſeruuli ſui infantia, ut impleretur quod dictum
eſt: Fauum mellis, ſermones boni. Illud enim examen apum, ſcriptorum ipſius nobis ge
nerabat fauos, qui cœleſtia dona annunciarent, & mentes hominum de terrenis ad cœ-
lum erigerent. Poſtea uerò cum adoleuiſſet, & eſſet in urbe Roma conſtitutus cum ma-
tre uidua, & ſorore quæ uirginitatem iam fuerat profeſſa, comite alia uirgine, cuius uir-
ginis ſoror Candida, & ipſa eiuſdem profeſſionis, quæ nūc Carthagine degit iam anus,
cum uideret ſacerdotis à domeſtica ſorore, uel matre manus oſculari, ipſe ludens offere
bat dexteram, dicens & ſibi id ab eis fieri oportere, ſiquidem epiſcopum ſe futurum eſſe
memorabat. Loquebatur enim in illo ſpiritus ſanctus, qui illum ad ſacerdotium nutrie-
bat. Illa uerò, ut adoleſcentem & neſcientem quid diceret, reſpuebat. Sed poſtquā edo-

ctus liberalibus disciplinis, Vrbe egressus est: professusq́; in auditorio prępecturæ prætorij, ita splendide causas perorabat, ut eligeretur à uiro illustri Probo, tunc præfecto prætorij, ad consilium tribuendum. Post hæc Consularitatis suscepit insignia, ut regeret Liguriã Aemiliamq́; prouincias: uenitq́; Mediolanum. Per idem tempus mortuo Auxentio Arrianæ perfidiæ episcopo (qui Dionysio beatæ memoriæ confessore ad exilium destinato, incubabat ecclesiæ) cum populus ad seditionẽ esset cõmotus, essetq́; cura illi sedandæ seditionis, nc populus ciuitatis in periculum sui uerteretur, perrexit ad Ecclesiã. Ibiq́; cum alloqueretur plebem, subitò uox fertur infantis in populo sonuisse, Ambrosium episcopũ. Ad cuius uocis sonum, totius populi ora conuersa sunt, acclamantis Ambrosium episcopum: ita ut qui antea turbulentissimè dissidebant, quia & Arriani sibi & Catholici sibi episcopum cupiebant: superatis alterutris, ordinari repente hunc unũ mirabili & incredibili concordia consenserunt. Quo ille cognito, egressus ecclesiam tribunal sibi parari fecit: quippe mox futurus episcopus altiora conscendit. Tunc contra consuetudinem suam, tormenta iussit personis adhibere. Quod cum faceret, populus nihilominus acclamabat: Peccatum tuum super nos. Sed non similiter is populus tũc clamauit sicut populus Iudæorum. Illi enim uocibus suis sanguinẽ dominicum effuderunt, dicentes, Sanguis huius super nos: Isti uerò cathecumenum scientes, fideli uoce remissionem illi peccatorũ omnium per baptismatis gratiam promittebant. Tunc ille turbatus reuertens domũ, philosophiam profiteri uoluit, futurus scilicet uerus philosophus Christi, qui contẽptis secularibus põpis, piscatorũ secuturus esset uestigia: qui Christo populos congregarunt, nõ fucis uerborũ, sed simplici sermone, & ueræ fidei ratione, missi sine pera, sine uirga, etiam ipsos philosophos conuerterunt. Quod ubi ne faceret reuocatus est, publicas mulieres publicè ad se ingredi fecit: ad hoc tantũ, ut uisis his, populi intentio reuocaretur. At uerò populus magis magisq́; clamabat: Peccatũ tuum super nos. At ille cũ uideret nihil intentionẽ suã proficere posse, fugam parauit. Egressusq́; noctis medio ciuitatẽ, cum Ticinũ se pergere putaret, manè ad portã ciuitatis Mediolanensis, quæ Romana dicitur, inuenitur. Deus enim qui ecclesiæ suæ catholicæ murum parabat aduersus inimicos suos, & turrem erigebat Dauid contra faciem Damasci, hoc est perfidiã hæreticorũ, fugam illius impediuit. Qui inuentus cũ custodiretur à populo, missa relatio est ad clementissimũ imperatorẽ Valẽtinianum, qui summo gaudio accepit quod Iudex à se directus ad sacerdotium peteretur. Lætabatur etiam Probus præfectus, quod uerbum eius impleretur in Ambrosio. Dixerat enim proficiscenti, cum mandata ab eodem darentur, ut moris est: Vade, age non ut iudex, sed ut episcopus. Pendente itaq́; relatione iterũ fugam parauit, atq́; in possessione cuiusdã Leontij clarissimi uiri aliquandiu delituit. Sed ubi relationi responsum est, ab eodem Leontio proditur. præceptum enim erat uicario, ut insisteret rebus perficiendis. Qui iniuncta sibi cũ uellet implere, proposito edicto cõuenit omnes, ut si uellẽt sibi consulere, rebusq́; suis, proderent uirum. Proditus itaq́; & adductus Mediolanum, cum intelligeret circa se dei uoluntatem, nec se diutius posse resistere, postulauit se nõ nisi à catholico episcopo baptizari. Solicite enim cauebat perfidiam Arrianorum. Baptizatus itaq́; fertur omnia Ecclesiastica officia implesse, atq́; octaua die episcopus ordinatus est summa cum gratia & lætitia cunctorum. Igitur post annos aliquot ordinationis suæ, ad urbem Romam, hoc est ad proprium solum perrexit, ibiq́; sanctam puellam, de qua suprà memorauimus, cui manum offerre solitus erat, in domo propria cum germana sicut reliquerat inuenit, iam matre defuncta. Atq́; cum illa dexteram illius oscularetur, subridens ait illi: Ecce, ut dicebã tibi, sacerdotis manum oscularis. Per idem tempus cum trans Tyberim apud quandam clarissimam inuitatur ut sacrificiũ in domo offerret, quædã balneatrix quæ paralytica in lecto iacebat, cum cognouisset ibidẽ esse domini sacerdotem, in sellula se ad eandẽ domũ ad quã ille inuitatus uenerat, portari fecit, atq́; oranti & imponenti manus uestimẽta attigit. Quæ cũ exoscularet̃, statim sanitate recepta ambulare cœpit: ut impleret̃ illud dominicũ dictũ ad apostolos: Etiã maiora his facietis credẽtes in nomine meo. Quod tñ signũ sanitatis ut mirabile fuit, ita etiã nec occultũ. Nã ego hoc post annos plurimos sanctis uiris referentib. positus in Vrbe cognoui. Sirmiũ uerò cũ ad ordinãdũ episcopũ Anẽmiũ perrexisset, ibiq́; Iustinæ tunc tẽporis reginę potẽtia & multitudine coadunata, ecclesia pelleret̃, ut

Ioan. 14

non

nõ ab ipſo,ſed ab hæreticis Arrianis epiſcopus in eadem eccleſia ordinaretur, eſſetq́; cõſtitutus in tribunali, nihil curans eorum quæ à muliere excitabantur, una de uirginibus Arrianorũ impudentior cæteris, tribunal conſcendens apprehenſo ueſtimento ſacerdotis, cũ illũ attrahere uellet ad partem mulierũ, ut ab ipſis cæſus de eccleſia pelleretur, ait ei (ut ipſe ſolitus erat referre.) Et ſi ego indignus tanto ſacerdotio ſum, tamen te nõ conuenit uel profeſſionẽ tuam, in qualemcunq; ſacerdotẽ manus inijcere: unde debes uereri dei iudiciũ, ne tibi aliquid mali eueniat. Quod dictum exitus cõfirmauit. Nam alio die mortuã ad ſepulchrum uſq; deduxit, gratiam pro contumelia rependens. Et hoc factum non leuem aduerſarijs incuſſit metũ, pacemq́; magnam Eccleſiæ catholicæ in ordinando epiſcopo tribuit. Ordinato itaq; catholico ſacerdote Mediolanum reuertitur, ibiq; ſupradictæ Iuſtinæ mulieris innumeras inſidias ſuſtinuit, quæ muneribus atq; honorib. aduerſus ſanctum uirum oblatis, populum excitabat: ſed infirmorũ mentes talibus promiſſis decipiebantur. Promittebat enim tribunatus, & diuerſas alias dignitates ijs qui illum de eccleſia raptum ad exilium perduxiſſent. Quod cum multi conarentur, ſed deo præſule perficere non ualerent, unus infœlicior cæteris nomine Euthymius, tanto furore excitatus eſt, ut iuxta eccleſiã ſibi domum pararet, atq; in eadem carrum conſtitueret, quò facilius raptũ ad exilium perduceret. Sed iniquitas eius in uerticem ipſius deſcẽdit. *Pſal. 7* Poſt annum enim eodem die quo illum rapere ſe arbitrabatur, eodem carpento impoſitus, de eadem domo ipſe ad exiliũ deſtinatus eſt, reputãs ſibi iuſto iudicio dei id in ſe eſſe conuerſum, ut in eo carpento dirigeretur ad exilium, quod ipſe parauerat ſacerdoti. Cui non minimum ſolatij ſacerdos præbuit, dando ſumptus, uel alia quæ erant neceſſaria. Sed hæc confeſſio hominis nec mulieris furorem, nec ueſanorum Arrianorũ dementiam repreſſit. Maiore enim accenſi amentia, baſilicam Portianam inuadere nitebãtur. Exercitus etiam armatus ad cuſtodiẽdas fores eccleſię eſt directus, ut nemo auderet catholicam eccleſiam ingredi. Sed dominus qui de aduerſarijs ſuis eccleſiæ ſuę triumphos donare conſueuit, ad eccleſiæ ſuæ munimentũ, militum corda conuertit, ut auerſis ſcutis eccleſiæ fores ſeruarent, nec egredi dimitterent, ſed ingredi eccleſiam plebem catholicam minime prohiberent. Sed nec hoc ſatis erat miſſis militibus, niſi etiam pro catholica fide cum plebe pariter acclamarent. Hoc in tempore primum antiphonæ, hymni ac uigiliæ in eccleſia Mediolanenſi celebrari cœperunt. Cuius celebritatis deuotio uſq; in hodiernum diem non ſolum in eadem eccleſia, uerum per omnes penè occidentis prouincias manet. Per idem tempus ſancti martyres Protaſius & Geruaſius ſe ſacerdoti reuelauerunt. erant enim in baſilica poſiti, in qua ſunt hodie corpora Naboris & Felicis martyrum. Sed ſancti martyres Nabor & Felix celeberrime frequẽtabantur: Protaſii uerò & Geruaſii martyrum ut nomina, ita etiam ſepulchra incognita erant: in tantũ ut ſupra ipſorũ ſepulchra ambularent omnes qui uellent ad cancellos peruenire, quibus ſanctorum Naboris & Felicis martyrum ab iniuria ſepulchra defendebantur. Sed ubi ſanctorum martyrum ſunt corpora leuata, & in lecticis poſita, multorum ibi ſanatæ ægritudines perdocentur. Cæcus etiam Seuerus nomine, qui nunc uſq; in eadem baſilica quæ dicitur Ambroſiana, in quã martyrũ corpora ſunt translata, religioſe ſeruit, ubi ueſtem martyrũ attigit, ſtatim lumẽ recepit. Obſeſſa etiã corpora à ſpiritibus immũdis curata, ſumma cũ gratia domũ repetebãt. Sed ijs beneficijs martyrũ in quãtũ creſcebat fides eccleſiæ catholicæ, in tantũ Arrianorũ perfidia minuebaẽ. Deniq; ex hoc tẽpore ſedari cœpit perſecutio quæ Iuſtinæ furore accendebaẽ, ut ſacerdos de eccleſia pelleretẽ. Tamen intra palatium multitudo Arrianorũ cũ Iuſtina cõſtituta deridebat tantã dei gratiã, quã eccleſiæ ſuæ catholicæ dominus Ieſus meritis martyrum ſuorũ conferre dignatus eſt, uenerabilemq́; uirum Ambroſium narrabat pecunia comparaſſe homines qui ſe uexari ab immundis ſpiritibus mentirentur, atq; ita ab illo, ſicut & à martyribus ſe torqueri dicerent. Sed hoc Iudaico ore loquebantur Arriani, ſuppares ſcilicet eorũ. Illi enim de dño dicebant: Quoniã in Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia. Iſti de martyribus, uel de domini ſacerdote loquebantur, quòd nõ dei gratia quæ per ipſos operabaẽ, immundi ſpiritus pellerenẽ, ſed accepta pecunia ſe torqueri mentirẽtur. *Matt. 12* Clamabant eñ dæmones, Scimus uos martyres. Et Arriani dicebant: Neſcimus eſſe martyres. Iã hoc & in euãgelio legimus ubi dixerũt dæmones ad dñm Ieſum, Scimus te quia ſis dei filius. Et

Iudæi

Mar. 1 Iudæi dixerunt: Hic autem unde sit, nescimus. Sed non hic testimoniũ accipitur dæmonum, sed confessio. Vnde miseriores Arriani uel Iudæi, ut quod confitẽtur dæmones, illi negant. Deus tamen, qui gratiam ecclesiæ suæ augere consueuit, non passus est diu insultari à perfidis, sanctis suis. Vnus itaq; ex ipsa multitudine subitò arreptus spiritu immundo, clamare cœpit, ita optare se torqueri eos, ut ipse torquebatur, qui negarent martyres, uel qui non crederent in trinitatis unitatẽ, quam docet Ambrosius. At illi hac uoce confusi, qui conuerti debuerant, & dignã tali confessione agere pœnitentiã, in piscinã demersum hominẽ necauerunt, perfidię homicidium iungentes. Deduxit enim illos ad hunc finem digna necessitas. Sanctus uerò Ambrosius episcopus maioris humilitatis uir factus, donatã sibi à domino gratiã reseruauit, crescebatq; quotidie fide & amore coram deo & hominibus. Per idem tempus erat quidam uir de hæresi Arianorum, acerrimus nimium disputator, & durus, atq; inconuertibilis ad fidem catholicam. Is constitutus in ecclesia tractante episcopo, uidit (ut ipse postmodũ loquebatur) angelum ad aures episcopi tractantis loquentẽ, ut uerba angeli populo episcopus nunciare uideretur: Quo uiso conuersus, fidem quam expugnabat, cœpit ipse defendere. Fuerunt etiã duo cubicularij tunc temporis Gratiani imperatoris, de hęresi Arrianorum, qui tractandam episcopo quæstionem proponerent. Ad quam audiendam altero die ad Basilicam Portianam omnes se affuturos promiserant. Erat enim quęstio de incarnatione domini. Sed alio die miserandi homines superbiæ tumore completi, nec memores promissorũ, contemnentes deum in sacerdote ipsius, nec plebis expectantis considerantes iniuriam, immemores etiam dictorum dominicorum: Quoniam qui scandalizauerit unum ex minimis istis, oportet ut mola asinaria collo eius alligetur, & demergatur in profundum maris: conscendentes in equos quasi gratia gestandi, ciuitatem egressi sunt, expectante sacerdote, & plebe in ecclesia constituta. Sed huius contumaciæ qui finis fuerit horresco referens. Subito enim præcipitati, miseras animas emiserunt, atq; corpora illorum sepulturæ sunt tradita. Sanctus uerò Ambrosius cum ignoraret quid factum esset, nec diutius posset plebem tenere, ascendens pro tribunali, de eadem quæstione quæ fuerat proposita sermonem adorsus est, dicens: Debitũ fratres curo soluendũ, sed hesternos meos non inuenio creditores. & reliqua quæ scripta sunt in libro qui De incarnatione domini intitulatur. Occiso itaq; Gratiano imperatore, recipiendi corporis eius causa secundam ad Maximum suscepit legationem. Apud quem quàm constanter egerit, qui uoluerit cognoscere, ipsius legationis epistolam ad Valentinianum iuniorem datam cum legerit, approbabit. Nobis enim alienum à promissione uisum est illa inserere, ne adiunctæ epistolæ prolixitas fastidium legenti afferret. Ipsum uerò Maximum à communionis consortio segregauit, admonens ut effusi sanguinis domini sui, & (quod est grauius) innocentis, ageret pœnitentiã, si sibi apud deum uellet esse consultũ. Sed ille cum pœnitentiã declinat superbo spiritu, non solũ futurã, sed etiam præsentẽ salutẽ amisit, regnumq; quod malè arripuerat, fœmineo quodã timore deposuit, ut procuratorem se reipublicæ nomine præfuisse confiteretur. Mortua uerò Iustina quidã aruspex Innocentius nomine, non opere, quum pro causa maleficiorum à iudice torqueretur, aliud q̃ interrogabatur fateri cœpit. Clamabat enim, ab angelo maiora tormẽta sibi adhiberi, eo qui custodiret Ambrosiũ, quoniã tẽporibus Iustinæ ad excitanda odia populorũ in episcopũ, cacumẽ tecti ecclesiæ conscendens medio noctis sacrificauerit. Sed quanrò instãtius & solicitius opera maligna exercebat, tantò magis amor populi circa fidẽ catholicã, & domini sacerdotem conualescebat. Misisse etiã se dæmones qui illum necarent, fatebatur: sed dæmones renunciasse, se nõ solũ ad ipsum appropinquare minime posse, uerùm etiã nec ad fores domus in qua manebat episcopus: quia ignis insuperabilis omne illud ædificiũ cõmuniret, ut etiã longè positi urerentur: atq; ita cessasse artes suas, quibus aduersus domini sacerdotẽ se aliquid posse arbitrabatur. Alius etiã gladiũ ferens ad cubiculũ usq;, ut interficeret sacerdotẽ peruenit: sed cũ eleuasset manũ districto gladio, dextera obrigẽte remãsit. Tunc se missum à Iustina postquã confessus est, brachiũ quod iniquè cũ extenderet riguerat, sanatũ est cõfessiõe. Per idẽ tẽpus cũ uir illustris Probus puerũ suũ notariũ, qui spiritu immũdo grauiter uexabatur, duxisset ad episcopũ, egressum urbe dimisit diabolus, timẽs ad uirũ sanctũ perduci. Atq; ita puer quãdiu Mediolani apud episcopum fuit,

Matt. 18

nulla

nulla comminatio diaboli apparuit. Sed ubi egressus Mediolano est, & prope urbē peruenit, idem spiritus qui illum antea habuerat, uexare eum cœpit. Qui cum interrogaretur ab exorcistis, cur quādiu Mediolani fuisset, non in illo apparuisset, confessus est diabolus timuisse se Ambrosium, & ideo recessisse ad tempus, atq; expectasse in illo loco ubi ab illo recesserat, donec reuerteretur: quo reuertēte, uas quod deseruerat repetisset. Extincto itaq; Maximo, posito Theodosio imperatore Mediolani, Ambrosio uero episcopo constituto Aquileiæ, in partibus Orientis in quodam castello à Christianis uiris synagoga Iudæorum & lucus Valentinianorum incendio concremata sunt, propterea quòd Iudæi uel Valentiniani insultarent monachis Christianis. Valētinianorum enim hæresis triginta deos colit. Sed de huiusmodi facto comes orientis ad imperatorem relationem direxit. Qua accepta imperator præceperat ut synagoga ab episcopo loci reædificaretur, in monacho uero uindicaret. Sed huius præcepti tenor cum ad aures peruenisset uenerabilis uiri Ambrosii episcopi, direxit ad Imperatorē epistolam, quia ipse in tempore excurrere non poterat, qua illum conuēnit ut id quod ab eodem statutum fuerat, reuocaretur, seruariq; sibi deberi ab eo audientiam: quoniam si dignus non esset, qui ab eo audiretur, dignus etiam non esset qui pro illo à domino audiretur, uel cui preces suas, aut cui uota sua cōmitteret. Paratum etiam se esse pro tali negocio mortem subire, ne dissimulatione sui præuaricatorē faceret imperatorem, qui tam iniusta contra ecclesiam præcepisset. Posteà uerò cum Mediolanū reuertitur, posito imperatore in ecclesia, de eadē causa tractauit in populo. In quo tractatu introduxit dñi personam loquētis imperatori: Ego te ex ultimo imperatorē feci, ego tibi exercitū inimici tui tradidi, ego tibi copias quas ille aduersum te exercitui suo præparauerat, dedi, ego inimicū tuum in potestatē tuam redegi, ego de semine tuo supra solium regni cōstitui, ego te triumphare sine labore feci: & tu de me inimicis meis donas triumphos? Cui descendenti exhedrā, imperator ait, Contra nos proposuisti hodie episcope? At ille respōdit non se cōtra ipsum, sed pro ipso fuisse locutum. Tunc imperator: Reuera, inquit, dura præceperam contra episcopum de synagoga reparanda. In monachos uerò uindicandum esse à comitib. qui in tempore aderant, dicebatur. Quibus episcopus: Ego quidem cum Imperatore nunc ago, uobiscum uerò mihi aliter agendum est. Atq; ita obtinuit ut illa quæ statuta fuerāt, reuocarentur. Nec prius ad altare accedere uoluit, nisi fide sua imperator illum agere debere testaretur. Cui episcopus: Ergo ago fide tua. Respondit Imperator: Age fide mea. Qua sponsione iterata, iam securus peregit sacerdos diuina mysteria. Hęc autem scripta sunt in epistola quam ad germanam suam fecit, in qua tractatum inseruit quem eodem die habuit de baculo nuceo qui à propheta Hieremia uisus esse describitur. Per idē tempus causa Thessalonicensis ciuitatis non minima successit tribulatio sacerdoti, cum penè cōperisset ciuitatem deletam. Promiserat enim illi imperator se ueniam daturum ciuibus supradictę ciuitatis, sed agentibus comitibus occultè cum imperatore, ignorante sacerdote usq; in horam tertiam, gladio ciuitas est donata, atq; plurimi interempti innocentes. Quod factum ubi comperisset sacerdos, copiam imperatori egrediendi ecclesiā denegauit: nec prius dignum iudicauit cœtui ecclesiæ, uel sacramentorum communioni, quàm publicam ageret pœnitentiam. Cui imperator contrà asserebat, Dauid adulterium simul & homicidium perpetrasse. Sed responsum illico est: Qui secutus es errantem, sequere corrigentem. Quod ubi audiuit clementissimus imperator: ita suscepit animo, ut publicam pœnitentiam non abhorreret. Cuius correctionis profectus secūdam illi parauit uictoriam. Duo potentissimi & sapientissimi uiri Persarum ad famam sacerdotis uenere Mediolanum, deferentes secum plurimas quæstiones, ut ex his probarent sapientiam uiri. Cum quo ab hora diei prima usq; ad horam ferè tertiā noctis per interpretem disputauerunt, admirantes discesserunt ab eo. Et ut se probarent non ob aliam caussam uenisse, nisi ut certo certius noscerent uirum quem fama compererant: alia die ualefacientes imperatori, profecti sunt ad urbem Romam, illic uolētes cognoscere potentiam illustris uiri Probi, qua cognita ad propria sunt reuersi. Theodosio egresso de Italia, & Constantinopoli constituto, Valentiniano Augusto intra Gallias posito, directa relatio est sub nomine senatus à Symmacho tunc præfecto urbis de repetenda ara Victoriæ, & sumptibus cæremoniarum. Sed ubi comperit sacerdos, misso li-

bello

bello ad imperatorem,postulauit ut ad se relationis exemplaria dirigerentur, quibus ip se pro partibus suis responsurus esset.Qua relatione accepta, præclarissimum libellum conscripsit,ut contrà nihil unquam auderet Symmachus uir eloquentissimus responde re.Sed postquam augustæ memoriæ Valentinianus in Viennensi ciuitate (quæ est Gal liarum ciuitas)uitam finiuit,Eugenius suscepit imperium:qui ubi imperare cœpit, non multò pòst petentibus Flauiano tunc præfecto, & Arbogaste comite, aram Victoriæ, & sumptus cæremoniarum(quod Valentinianus augustæ memoriæ adhuc in minoribus annis constitutus petentibus denegauerat)oblitus fidei suæ concessit. Hoc ubi audiuit sacerdos,relicta ciuitate Mediolanensi,ad quam ille festinatò ueniebat, ad Bononiensem ciuitatem emigrauit,atq; inde Fabentiam usq; perrexit. Vbi cum aliquantis degeret diebus,inuitatus à Florentinis,ad Thusciam usq; descendit,declinans sacrilegi uiri aspectum,non formidans imperantis iniuriam . Nam & epistolam ad eundem dedit, in qua conuênit conscientiam illius,de qua pauca de multis ponenda duxi . Etsi imperatoria potestas magna sit,tamen considera Imperator quantus sit, qui corda hominũ uidet,conscientiam interiorem interrogat.Nouit omnia antequam fiant,nouit & interna pectoris tui.Ipsi falli uos non patimini,& deum uultis celare? Hoc non cecidit in animũ tuum.Quamuis enim illi agebant tam perseuerãter,nónne tuum fuit imperator pro dei summi & ueri & uiui ueneratione perseuerantius obsistere, & negare quod erat iniuria sacrilegis? Et iterum. Quomodo igitur meis uocibus & apud deum & apud omnes homines teneor? Aliud mihi non licere intellexi,aliud non oportere , nisi consulerem mihi,quia non potui tibi.In supradicta itaq; ciuitate Florentinorum , cum in domo clarissimi quondam uiri Decentis,& quod est amplius,Christiani,maneret, filius ipsius Pansophius nomine,admodum paruulus,cùm spiritu immundo laboraret , frequenti oratione,& impositione manus sacerdotis ipsius est sanatus.Sed post aliquantos dies subita infirmitate correptus,infantulus exhalauit spiritum. Cuius mater ualde religiosa,& plena fide,ac timore dei,ablato illo de superiore parte domus,ad inferiora descendit, ac in lecto sacerdotis ipso absente composuit . Quem cum reuertens sacerdos in lectulo inuenisset(erat enim illo in tempore extra domum positus)miseratus matrem, & fidẽ ipsius contemplatus,Helisæo similis,supra corpus infantis se ipse composuit,atq; orando meruit uiuum reddere matri,quem mortuum inuenerat.Ad quem etiam infantulum libellum conscripsit,ut quod ætatis infantia scire non poterat,legendo agnosceret. Veruntamen factum scriptis suis non commemorauit:sed quo affectu declinauerit commemorare,non est nostrum iudicare.In eadem etiam ciuitate Basilicam cõstituit,in qua deposuit reliquias martyrum Vitalis & Agricolæ,quorum corpora in Bononiensi ciuitate leuauerat.Posita enim erant corpora martyrum inter corpora Iudæorum.nec erat cognitum populo Christiano,nisi se sancti martyres sacerdoti ipsi reuelarent. Quæ cum deponerentur sub altari quod in eadem Basilica constitutum est,magna illic totius plebis sanctæ lætitia atq; exultatio fuit,pœna dæmonum confitentium martyrum merita . Per idẽ tempus Arbogastes comes aduersum gentem suam,hoc est Frãcorum, bellum parauit, atq; pugnando non paruam multitudinem manu fudit,cum residuis uerò pacem firmauit.Sed cum in conuiuio à regibus gentis suæ interrogaretur utrum sciret Ambrosium, & respondisset nosse se uirum,& diligi ab eo , atq; frequenter cum illo conuiuari solitũ, audiuit:Ideo uincis omnes,quia ab illo uiro diligeris,qui dicit Soli, sta:& stat. Quod ego ideo posui,ut cuius famæ fuerit uir sanctus etiam apud Barbaras gentes,legentes agnoscant.Nam & nos referente iuuene quodam Arbogastis admodum religioso cognouimus,qui tunc interfuit.Erat enim in tempore quo hæc loquebatur,uini minister. Profectus itaq; sacerdos de Thusciæ partibus Mediolanum reuertitur,iam inde egresso Eugenio contra Theodosium imperatorem:ibiq; Christiani imperatoris pręstolabatur aduentum,securus de dei potentia quòd non traderet credẽtem in se , hominibus iniustis, nec relinqueret uirgam peccatorum super sortem iustorum,ne extenderent iusti ad iniquitatem manus suas.Promiserat enim Arbogastes tunc comes, & Fabianus præfectus Mediolano egredientes,cum uictores reuerterentur,stabulum se esse facturos in Ecclesia Mediolanensi,atq; clericos sub armis probaturos. Sed miserandi homines cũ dæmonibus male creduli sunt, & aperiunt os suum in blasphemiam contra deum,spem sibi ui

ctoriæ

ctoriæ ademerunt. Causa autem commotionis hęc fuit, quia munera imperatoris, qui se sacrilegio commiscuerat, ab Ecclesia respuebantur, nec orādi illi cum Ecclesia societas tribuebatur. Sed dominus qui Ecclesiam suam tueri consueuit, de cœlo iaculatus est iudicium, atq; omnem uictoriam ad religiosum imperatorem transtulit Theodosium. Extincto itaq; Eugenio à satellitibus suis, cum scripta acciperet imperatoris, non illi alia cura maior fuit, quàm ut pro ijs interueniret, quos renatos inuenerat. Obsecrauit primo scriptis imperatorem misso diacono: postea uerò quàm directus est Ioannes tunc tribunus & notarius, qui nunc præfectus est, ad tuitionem eorum qui ad Ecclesiam confugerāt, etiam ipse Aquileiam perrexit, precaturus pro eis: quibus facilè uenia impetrata est, quia Christianissimus imperator prouolutus pedibus sacerdotis, testabatur meritis & orationibus eius se esse seruatū. Reuertens itaq; de urbe Aquileiensi, uno die præcessit imperatorem. Nec diu clementissimæ memoriæ Theodosius imperator susceptis filijs in ecclesia, & traditis sacerdoti, in hac luce fuit. Post cuius obitum ferè triennium superuixit. Quo in tempore sancti Nazarij martyris corpus, quod erat in horto positū extra ciuitatem, leuatum ad basilicam Apostolorum quæ est Romana, transtulit. Vidimus autem in sepulchro quo iacebat corpus martyris, (qui quando sit passus, usq; in hodiernū diem scire non possumus) sanguinem martyris ita recentem, quasi eodem die fuisset effusus. Caput etiam ita integrum atq; incorruptum cum capillis capitis atq; barba, ut nobis uideretur eodem tempore quo leuabatur, lotum atq; compositum in sepulchro. Et quid mirum? quandoquidem dominus hoc in euangelio ante promisit, quòd capillus de capite eorum non periret. Etiam odore tanto repleti sumus, ut omnium aromatū uinceret suauitatem. Leuato corpore martyris, et in lectica composito, statim ad sanctū Celsum martyrem, qui in eodem horto positus est, cum sancto sacerdote ad orationem perreximus. Nunquam tamen illum antea orasse in eodem loco compertum habemus. Sed hoc erat signum reuelati martyris, si sanctus sacerdos ad locum ad quem nūquam antea fuerat oratum isset. Cognouimus tamen à custodibus loci ipsius, quod à parentibus illis traditum sit, non discedere de loco illo per omnem generationem & progeniem suorum, eò quòd thesauri magni in eodem loco positi essent. Et uere magni thesauri, quos non ærugo, neq; tinea exterminat: neq; fures effodiunt & furantur, quia custos eorum Christus est, & locus eorum aula cœlestis, quibus uiuere Christus fuit & mori lucrum. Translato itaq; corpore martyris ad Basilicam Apostolorum, ubi pridem sanctorū apostolorum reliquiæ summa omnium deuotione positæ fuerant, cùm tractaret episcopus, quidam de populo repletus spiritu immundo clamare cœpit se torqueri ab Ambrosio. At ille conuersus ad eum ait: Obmutesce diabole, quia non te torquet Ambrosius: sed fides sanctorum, & inuidia tua, quoniam illò uides ascendere homines, unde tu deiectus es. Nam Ambrosius nescit inflari. Quo dicto, ille qui clamabat obmutuit, prostratusq; in terram est, nec amplius uocem qua obstrepere posset, emisit. Per idem tempus cū consulatus sui tempore imperator Honorius in urbe Mediolanensi Libycarum ferarum exhiberet munus, populo illuc concurrente data copia est missis militibus ab Stilicone comite, hortatu Eusebij præfecti, ut Cresconius quidam de ecclesia raperetur. Quem confugientem ad altare domini sanctus episcopus cum clericis qui in tempore aderant, defendendum circumdedit. Sed multitudo militū, quæ duces suos habebat de perfidia Arrianorum, præualuit aduersum paucos, atq; ablato Cresconio exultantes ad amphitheatrum reuersi sunt, ecclesiæ luctum non modicum relinquentes. Nam sacerdos prostratus ante altare domini factum diu fleuit. Sed quum reuersi essent, & renunciassent ijs à quibus fuerant destinati milites, dimissi leopardi saltu celeri ad eundem locū in quo sederant qui de ecclesia triumphabant, ascendentes grauiter laniatos reliquerunt. Quod ubi uidit Stilico comes, pœnitentia motus est, ita ut per multos dies satisfaceret sacerdoti, & illæsum quidem illum qui ablatus fuerat, dimisit: sed quia grauissimorū criminum erat reus, & aliter emendari non poterat, ad exilium destinatur, non multò pòst indulgētia prosequente. Per idem tempus cum ad palatium pergeret, eumq; pro loco officij nostri sequeremur, Theodolo tunc notario, qui postea summa cum gratia Mutinensem rexit ecclesiam, cum casu quidam pede esset lapsus, atq; prostratus iaceret in terra, ridente, conuersus sacerdos ait: Et tu qui stas, uide ne cadas. Quo dicto, statim is qui alienum

lapſum riſerat, ſuum doluit. Fritigildis uero regina Marcomannorũ, cum à quodã Chriſtiano uiro, qui ad illam forte de Italiæ partibus uenerat, audiret famam uiri, Christo credidit, cuius illum ſeruulum recognouerat: miſſisq; Mediolanum muneribus ad Eccleſiam per legatos poſtulauit, ut ſcriptis ipſius qualiter credere deberet, informaretur. Ad quam ille epiſtolam fecit præclaram in modum catechiſmi, in qua etiam admonuit, ut ſuaderet uiro Romanis pacem ſeruare. Qua accepta epiſtola mulier ſuaſit uiro, & cũ populo ſuo ſe Romanis tradidit. Quæ cum ueniſſet Mediolanum, plurimum doluit quod ſanctum ſacerdotem ad quem feſtinarat, minime reperiſſet. Iam enim de hac luce migrauerat. Temporibus uero Gratiani (ut retro redeam) cum ad prætorium Macedonij tũc magiſtri officiorum pro quodam intercedendo perrexiſſet, atq; præcepto ſupradicti uiri fores inueniſſet clauſas, nec copiam ingrediẽdi adeptus eſſet, ait: Et tu quidem uenies ad eccleſiam, quam nec tu ingrediêre, ianuis licet non clauſis. Quod factum eſt mortuo Gratiano. confugiens etenim Macedonius ad eccleſiam, patẽtibus ianuis aditum reperire non poterat. Erat autem uenerabilis epiſcopus multæ abſtinentiæ, & uigiliarũ multarum & laborum, quotidiano ieiunio macerans corpus. Cui prandendi nunquam conſuetudo fuit, niſi die ſabbati & dominico, uel cum natalitia celeberrimorum martyrum eſſent. Orandi etiam aſſiduitas magna die ac nocte. Nec operã declinabat ſcribendi propria manu libros, niſi cum aliqua infirmitate corpus eius attenuaretur. Erat etiam in illo ſolicitudo omnium eccleſiarum, interueniendi etiam magna aſſiduitas & conſtantia. In rebus etiam diuinis implendis fortiſſimus, in tantum ut quod implere ſolitus erat circa baptizandos, quinq; poſtea epiſcopi à tempore quo deceſſit, uix implerẽt. Solicitus etiam nimium pro pauperibus & captiuis. Nam in tẽpore quo epiſcopus ordinatus eſt, aurum omne atq; argentum quod habere poterat, eccleſiæ uel pauperibus contulit. Prędia etiam quę habebat, reſeruato uſufructu germanę ſuæ, donauit eccleſiæ: nihil ſibi qđ hic ſuum diceret, derelinquens: ut nudus atq; expeditus miles Chriſti dominum ſuum ſequeretur, qui cũ diues eſſet, propter nos pauper factus eſt, ut nos eius inopia ditaremur. Erat enim gaudens cum gaudentibus, & flens cum flentibus. Siquidem quotienſcunq; illi aliquis ob percipiendam pœnitentiam lapſus ſuos confeſſus eſſet, ita flebat, ut & illũ flere compelleret. Videbatur etiam ſibi cum iacente iacere. Cauſas autem criminũ quas illi confitebantur, nulli niſi domino ſoli apud quem intercedebat, loquebatur: bonũ relinquẽs exemplum poſteris ſacerdotibus, ut interceſſores apud deum magis ſint, quàm accuſatores apud homines. Nam & ſecundum apoſtolum, circa huiuſmodi hominẽ cõfirmanda charitas eſt: quia ipſe ſui accuſator eſt, nec expectat accuſatorem, ſed præuenit, ut confitendo ſuum alleuet ipſe delictum, nec habeat quod aduerſarius criminetur. Ideoq; ſcriptura dicit: Iuſtus in principio ſermonis accuſator eſt ſui. Vocem enim eripit aduerſario, & quaſi dentes quoſdam paratos ad prædam criminationis infeſtæ, peccatorum ſuorum confeſſione cõfringit, dans honorem deo, cui nuda ſunt omnia, & qui uult uitam magis peccatoris quàm mortem. Nam ipſi pœnitenti non ſufficit ſola confeſſio, niſi ſubſequatur & emendatio facti, ut pœnitens non faciat pœnitenda. Humiliet animam ſuam ſicut Dauid ſanctus, qui poſtquam audiuit à propheta, Dimiſſum eſt peccatum tuum: humilior factus eſt in emendatione peccati, ita ut cinerem ſicut panem manducaret, & potum ſuum cum fletu miſceret. Flebat etiam amariſſimè quotieſcunq; forte nunciatum illi fuerat de cuiuſcunq; ſancti obitu ſacerdotis, in tantum ut nos illũ conſolari niteremur, ignorantes pium affectum uiri, nec qua ratione ita fleret intelligentes. Quibus ille huiuſmodi reſponſum reddebat, Non ſe flere quia receſſerat qui fuerat mortuus nunciatus, ſed quia præceſſerat, uel quia difficile eſſet inuenire uirum qui ſummo ſacerdotio dignus haberetur. Ipſe autem de ſua morte antè prædixit quòd uſque paſcha nobiſcum futurus eſſet. quod quidem meruit dominum obſecrãdo, quò maturius hinc liberaretur. Ingemiſcebat enim uehementer cum uideret radicem omnium malorũ auaritiam pullulare, quę neq; copia, neq; inopia minui poteſt, magis magisq; creſcere in hominibus, & maximè in ijs, qui in poteſtatibus erant conſtituti, ita ut interueniendi illi apud illos grauiſſimus labor eſſet, quia omnia precio diſtrahebantur. Quæ res primo omne malum inuexit Italiæ, & exinde omnia uergunt in peius. Et quid dicam ſi in huiuſmodi perſonis rabiem ſuam exercet, qui ſolent aut filiorum aut propinquorum cauſas

præten-

Margin notes: 2.Cor.2 (at "accuſatores apud homines"); Prou.18 (at "Ideoq; ſcriptura dicit")

prætendere ad excuſandas excuſationes in peccatis, quandoquidem pleroſq; ceperit etiã cœlibes ſacerdotes uel leuitas, quibus portio deus eſt, ut etiam ipſi illam appetant? Et uæ mihi miſero, quia nec in fine mundi prouocamur, ut tam graui iugo ſeruitutis liberari uelimus, quo demergimur ad profundum inferni, ut faciamus nobis amicos de mammona iniquitatis, qui nos recipiant in æterna tabernacula. Attamẽ beatus ille, qui quandoq; conuerſus diruptis uinculis, atq; proiecto iugo huiuſmodi dominationis, tenebit & allidet paruulos eius ad petram, hoc eſt, omnes intẽtiones eius allidet ad Chriſtum, qui ſecundũ Apoſtolum petra eſt, quæ omnes ad ſe alliſos interimit, ipſa inuiolabilis manens, nec reum faciens eum qui ad ſe alliſerit nequiſſimi uteri deteriores partus, ſed innocentem: ita ut ſecurus poſſit dicere: Portio mea dominus. Quia cui nihil in ſeculo eſt, illi portio eſt Chriſtus. Et qui contempſerit pauca, multa percipiet, inſuper & uitam æternam poſſidebit. Antè paucos uerò dies quàm lectulo detineretur, cùm quadrageſimumtertium pſalmum dictaret, me & excipiente & uidente, ſubitò in modum ſcuti breuis, ignis caput eius cooperuit, atq; paulatim per os ipſius tanquam in domum habitator ingreſſus eſt, & facies eius facta eſt uelut nix, poſtea uerò reuerſus eſt uultus eius ad ſpeciẽ ſuã. Quod cùm fieret, ſtupore perculſus obrigui, nec potui ſcribere quæ ab illo dicebantur, niſi poſteaquam uiſio ipſa tranſibat. Dicebat enim in eo tempore teſtimonium ſcripturæ diuinæ, quod ego optimè retinebam. Nam ſcribendi uel dictandi ipſo die finem fecit. Sed quidem ipſum pſalmum explere nõ potuit. Ego uerò id quod uiſum à me fuerat, honorabili uiro Caſto diacono (ſub cuius cura degebam) ſtatim retuli. At ille repletus gratia dei, ſpiritus ſancti aduentum me in illo uidiſſe edocuit ex lectione Actuum apoſtolorum. Superioribus autem diebus cùm Stiliconis Comitis ſeruus, qui dæmonio laborauerat, in Ambroſiana baſilica iam ſanus maneret, cõmendatus à domino ſuo, (ferebatur enim quòd libenter ab eodem haberetur) facere falſas epiſtolas tribunatus compertum eſt, in tantum ut tenerentur homines qui ad miniſtrandũ pergebant. Sed ubi ad perſonam ſerui ſui peruenit Comes Stilico, noluit in eum uindicare. Homines etiam qui decepti fuerant, interuentu ſacerdotis dimiſit, de ipſo uerò ſeruo ſacerdoti queſtus eſt. Quem uir ſanctus dum de eccleſia Ambroſiana egrederetur, requiri fecit, atq; ad ſe perduci. Quem cùm interrogaſſet, & deprehendiſſet autorẽ tanti flagitij, ait: Oportet illum tradi ſatanę in interitum carnis, ne talia in poſterum audeat admittere. Quem eodem momẽto cùm adhuc ſermo eſſet in ore ſacerdotis, ſpiritus immundus arreptum diſcerpere cœpit. Quo uiſo, non minimo timore repleti ſumus & admiratione. Multos etiam diebus ipſis imponente illo manus & imperãte, ab ſpiritibus immundis uidimus eſſe purgatos. Per idem tempus Nicentius quidã ex tribuno & notario, quodam pedum dolore tenebatur, ut rarò in publico uideretur, cùm ad altare acceſſiſſet ut ſacramenta perciperet, calcatuſq; caſu à ſacerdote exclamaret, audiuimus: Vade, & amodo ſaluus eris. Nec amplius doluiſſe pedes, tẽpore quo ſanctus ſacerdos de hac luce migrauit, lachrymis teſtabatur. Sed poſt dies hos ordinato ſacerdote eccleſiæ Ticinenſi, incidit in infirmitatem. Qua cùm plurimis diebus detineretur in lectulo, Comes Stilico dixiſſe fertur, quòd tanto uiro recedente de corpore, interitus imminere Italiæ. Vnde conuocatis ad ſe nobilibus uiris illius ciuitatis, quos diligi à ſancto ſacerdote cognouerat, partim interminatus eſt illis, partim blando ſermone perſuaſit, ut pergerent ad ſanctum ſacerdotẽ, ſuaderentq; illi, ut ſibi uiuendi peteret à domino commeatum. Quod ille ubi ab illis audiuit, reſpondit: Non ita inter uos uixi, ut pudeat me uiuere: nec timeo mori, quoniam dominum bonum habemus. Eodem tempore quum in extrema parte porticus in qua iacebat, in uno poſiti Caſtus, Polemius, Venerius, & Felix tunc diaconi ſecum tractarent, uoce ita preſſa ut uix inuicem ſe audirent, qui poſt obitum illius epiſcopus ordinãdus eſſet, atq; cùm de nomine ſancti loquerẽtur Simpliciani: tanquam intereſſet tractatui, cùm longè poſitus ab ipſis iaceret, approbans exclamauit tertiò: Senex, ſed bonus. Erat enim Simplicianus æui maturior. Qua uoce audita expauéſcẽtes fugerunt. Defuncto tamen eo non alius illi ſucceſſit, niſi is quem ille bonum ſenem trina uoce ſignauerat. Cui Simpliciano Venerius, quem ſuprà memorauimus, ſucceſſit. Felix uerò nunc uſq; Bononienſem regit eccleſiam. Caſtus autem & Polemius nutriti ab Ambroſio bonæ arboris boni fructus, in eccleſia Mediolanenſi diaco

nij funguntur officio. In eodem tamē loco, in quo iacebat(sicut referente sancto Basia no episcopo Laudensis ecclesiæ,qui ab eodē audierat,didicimus) cùm oraret unà cum supradicto sacerdote, uiderat dominum Iesum aduenisse ad se, & arridentem sibi. Nec multos post dies ablatus est.Sed & eodem tempore quo migrauit ad dominum,ab hora circiter undecima diei,usq; ad illam horam qua emisit spiritum, expansis manibus in modū crucis orauit: nos uerò labia illius moueri uidebamus,uocē aūt nō audiebamus. Honoratus autem sacerdos ecclesiæ Vercellensis, cùm in superiori domo se ad quietē composuisset,tertiò uocem uocantis se audiuit,dicentisq; sibi:Surge,festina: quia modò est recessurus.Qui descendens obtulit sancto domini corpus. Quod ubi accepit,emisit spiritum,bonum uiaticum secum ferens,ut in uirtute escę anima refectior,angelorum nunc consortio, quorum uitam uixit in terris, & Heliæ societate lætetur: quia ut Helias nunquam regibus uel ullis potestatibus,ita nec iste pro dei timore loqui ueritus est. Atq; inde ad ecclesiam maiorem antelucana hora corpus ipsius portatum est. Ibiq; eadem fuit nocte qua uigilauimus in pascha:quē plurimi infantes baptizati cùm à fonte uenirent,uiderunt,ita ut aliqui sedentem in cathedra & in tribunali dicerent, alij uerò ambulantē suis parentibus digito ostenderent: sed illi uidentes uidere non poterāt, quia mundatos oculos non habebant.Plurimi autem stellam supra corpus eius se uidere narrabant.Sed lucescente die dominico cùm corpus illius peractis sacramentis diuinis de ecclesia leuaretur,portandum ad basilicam Ambrosianam, in qua positus est,ita ibi dæmonū turba clamabat se ab illo torqueri,ut eiulatus eorum ferri non posset.Quę gratia sacerdotis non solum in illo loco, uerumetiam in plurimis prouincijs usq; in hodiernum diem manet. Iactabant etiam turba uirorum ac mulierum oraria uel semicinctia sua,ut corpus sancti aliquatenus ab ipsis contingeretur. Erat enim exequiarum turba innumerabilis,totius dignitatis,totiusq; sexus,omniumq; penè ætatum, non solum Christianorum,sed etiam Iudæorum & Paganorum:maiore tamen gratia ordo præcedebat eorum qui fuerant baptizati.Eodem uerò quo obijt die,sicut textus epistolæ loquitur, quæ à successore eius uenerabili uiro Simpliciano suscepta est, de partibus Orientis ad ipsum tanquam adhuc nobiscum uiuentem directa, quæ nunc usq; Mediolani habetur in monasterio,quibusdam sanctis uiris apparuit orans cum illis,& imponēs illis manus. Habet enim diem epistola quo directa est: qua lecta inuenimus diem esse quo ille defunctus est.Intra Thusciam uerò ciuitate Florentia, ubi nunc uir sanctus Zenobius episcopus est,quia promiserat illos se sæpius uisitaturum, frequenter ad altare quod est in basilica Ambrosiana,quæ ibidem ab ipso constituta est,uisus est orare,sicut ipso sancto uiro sacerdote Zenobio referente didicimus.In eadem etiam domo in qua declinans Eugenium mansit, tempore quo Radagaisus supradictam ciuitatem obsidebat,cùm iam penitus desperassent uiri ciuitatis,per uisum cuidam apparuit,& promisit alio die salutem illis affuturam.Quo referente ciuium animi sunt erecti.Nam altero die adueniente Stilicone Comite cum exercitu,facta est de hoste uictoria.Hæc Pansophia religiosa fœmina matre pueri Pansophij referēte cognouimus. Mascezeli etiam desperanti de salute sua uel exercitus quem ducebat contra Gildonem,baculum tenens manu in uisu noctis apparuit, atq; cùm prouolueretur ad pedes sancti uiri Mascezel, percutiens terram senex baculo quo regebatur, tertiò (hac enim illi specie apparuerat) ait: Hic,hic,hic,signans locū:deditq; intellectum uiro quem uisitatione dignum fuerat arbitratus,ut agnosceret se in ipso loco in quo sanctum domini uiderat sacerdotē, die tertia uictoriam adepturum.atq; ita securus bellum & inchoauit,& consummauit.Nos tamen ea Mediolani positi ipso Mascezele referēte cognouimus.Nā & in hac prouincia in qua nunc positi hæc describimus, plurimis hoc ipsum retulit sacerdotibus, quibus etiam referentibus securius antè nobis cognita huic libro adiungere arbitrati sumus.Sisinni etiam & Alexandri martyrum,qui nostris temporibus,post obitū sancti Ambrosii in Agaumæ partibus, persequentibus Gentilibus martyrij coronā adepti sunt, cum reliquias Mediolani summa cum deuotione susciperemus, adueniente quodam cæco & referente cognouimus,qui eodem die tacto loculo in quo sanctorum reliquiæ portabantur,lumen recepit,quòd per uisum noctis uidisset nauem appropinquare littori in qua erat multitudo albatorum uirorū. Quibus descēdentibus ad terram,cùm unum

de

de turba precaretur ut sciret qui essent ij uiri, audierit Ambrosium eiusq; cõsortes. Quo audito nomine, cùm deprecaretur ut lumen reciperet, audiuit ab eo: Perge Mediolanum, & occurre fratribus meis qui illò uenturi sunt (designans diem) & recipies lumẽ. Erat enim uir (ut ipse asserebat) de litore Dalmateno, nec se antè uenisse in ciuitatẽ asserebat priusquã recto itinere reliquijs sanctorũ occurrisset nondum uidens: sed tacto loculo uidere cœpisse. His itaq; decursis, non arbitror graue uideri, si paululum promissi nostri metas excesserimus, ut dñi dictũ, quod per os sanctorũ prophetarum locutus est, completũ esse doceamus: Sedentem aduersus fratrem suum, & detrahentẽ occultè, persequebar. Et alibi: Noli diligere detrahere, ne eradiceris. Vt quicunq; fortè huiusmodi captus est consuetudine, cùm legerit qualiter in ijs qui sancto uiro detrahere ausi sunt, fuerit uindicatum, ipse etiam in alijs emendetur. Igitur Donatus quidam natione Afer, presbyter tamen ecclesiæ Mediolanensis, cùm in conuiuio positus, in quo erant nonnulli religiosi uiri, detraheret memoriæ sacerdotis, aspernantibus illis, & deferentibus linguam nequam, subitò uulnere percussus graui, de eodem loco in quo iacebat, alienis manibus subleuatus, in lectulũ positus est, atq; inde ad sepulchrum usq; perductus. In urbe etiam Carthaginiensi, cum apud Fortunatum diaconum fratrem uenerabilis uiri Aurelij episcopi ad conuiuium uenissem unà cum Vincentio Colossitano episcopo, Murano etiam episcopo Bolitano, sed & alijs episcopis & diaconibus, Murano episcopo detrahenti sancto uiro, retuli exitum presbyteri superius memorati: quod ille de alio dictum, de se oraculum, maturo suo exitu comprobauit. Nam de eodem loco in quo iacebat, cum subitò uulnere ingenti esset percussus, alienis manibus ad lectum portatus est, atq; inde ad domum in qua hospitabatur reductus, diem clausit extremum. Is finis uirorum detrahentium fuit: quem uidentes qui tunc aderant, admirati sunt. Vnde hortor & obsecro omnem hominem qui hunc librum legerit, ut imitetur uitam uiri, laudet dei gratiam, declinet detrahentium linguas, si uult magis consortium habere cum Ambrosio in resurrectione uitæ, quàm cum detrahentibus illi subire supplicium, quod nullus sapiens non declinat. Tuam etiam precor beatitudinẽ pater Augustine, ut pro me humillimo peccatore Paulino cum omnibus sanctis qui tecum inuocant nomen domini nostri Iesu Christi, in ueritate orare digneris, ut qui in adipiscenda gratia cum tanto uiro non sum dignus habere consortium, adeptus meorum ueniam peccatorum, sit mihi præmium fugisse supplicium.

LECTORI S.

Quorum ſint argumentorum ſinguli tomi, ex epiſtolis ~~Eraſmi~~ cuilibet ipſorum præmiſsis cum catalogo eiuſdem librorũ, ſatis ſuperq́; licet cognoſcere: quos ne uniuerſos lector, unum aliquem inquirens, cogatur euoluere, cuiuſuis ſectionis librorum ordinem ac titulos numero paginæ qua habetur addito, indicare libuit, ne ullum lecturienti impedimentum obſtaret ad id quod petit ſtatim inueniendum. Bene uale, & ſtudium noſtrum approba.

TOMVS I. HABET D. AMBROSII

TOMVS II. HABET D. AMBROSII

TOMO III. CONTINENTVR D. AMBROSII

TOMO IIII. HABENTVR D. AMBROSII

De pa-

TOMO V. HABENTVR D. AMBROSII

DESI-

PRIMI TOMI CATALOGVS.

DIVI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS OFFICIORVM LIBER PRIMVS.

Episcopi proprium munus, docere populum. Cap. I

NON arrogans uideri arbitror, si inter filios suscipiam affectum docendi, cùm ipse humilitatis magister dixerit: Venite filij, audite me: timorem domini docebo uos. (Psalm. 33) In quo licet & humilitatem uerecundiæ eius spectare & gratiam. Dicẽdo enim, timorem domini, qui communis uidetur esse omnibus, expressit insigne documentum uerecundię. Et tamẽ cùm ipse Timor initium sapientiæ sit, & effector beatitudinis, quoniam timentes deum beati sunt: præceptorem se sapientiæ edocendæ, & demonstratorem beatitudinis adipiscendæ, euidenter significauit. Et nos ergo ad imitandã uerecundiam seduli, ad conferendam gratiam non usurpatores, quæ illi spiritus infudit sapientiæ, ea per illum nobis manifesta, & usu comperta atq; exemplo, uobis quasi liberis tradimus: cùm iam effugere non possimus officium docendi, quod nobis refugientibus imposuit sacerdotij necessitudo. Dedit enim deus quosdã (Ephes. 4) quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios uerò Euangelistas, alios autẽ Pastores & Doctores. Non igitur mihi Apostolorum gloriam uindico. Quis enim hoc, nisi quos ipse filius elegit dei? Non Prophetarum gratiam, non uirtutem Euãgelistarum, non Pastorum circumspectionem: sed tantummodo intentionem & diligentiam circa scripturas diuinas opto assequi, quam ultimam posuit Apostolus inter officia Sanctorum: & hanc ipsam, ut docẽdi studio, possim discere. Vnus enim uerus magister est, qui solus non didicit, quod omnes doceret. Homines autem discunt prius quod doceãt, & ab illo accipiunt, quod alijs tradant. Quod ne ipsum quidem mihi accidit. Ego enim de tribunalibus atq; administrationis infulis ad sacerdotiũ raptus, docere uos cœpi, quod ipse non didici, Itaq; factum est, ut prius docere inciperem, quàm discere. Discendũ igitur mihi simul & docẽdum est: quoniam non uacauit antè discere. Et quantũlibet quisque profecerit, nemo est qui doceri non egeat, dum uiuit.

Tacendo fugimus periculum, & discimus recte loqui. Cap. II.

QVid autem præ cæteris debemus discere, quàm tacere, ut possimus loqui, ne prius me uox condemnet mea, quàm absoluat aliena? Scriptum est enim: Ex uerbis tuis condemnaberis. (Matth. 12) Quid opus est igitur, ut properes periculum suscipere condemnationis loquendo, cùm tacendo possis esse tutior? Complures uidi loquendo peccatum incidisse, uix quenquam tacendo: Ideoq; tacere nosse quàm loqui, difficilius est. Scio nanq; loqui plerosq;, cùm tacere nesciãt. Rarum est tacere quenquã, cùm sibi loqui nihil prosit. Sapiens est ergo qui nouit tacere. Deniq; Sapientia dei dixit: Dominus dedit mihi linguam eruditionis, ut sciam quãdo oporteat sermonem dicere. (Esaie. 50) Merito ergo sapiens, qui à domino accipit, quo tempore sibi loquendum sit. Vnde bene ait scriptura: Homo sapiens tacebit usq; ad tempus. (Eccl. 20) Ideo sancti domini qui sciebant quia uox hominis plerumq; peccati adnuncia est, & initium erroris humani, sermo est hominis, amabant tacere. Deniq; sanctus domini ait: Dixi, custodiam uias meas, ut non delinquã in lingua mea. (Psalm. 38) Sciebat enim & legerat, diuinæ esse protectionis, ut homo à linguæ suæ flagello absconderetur, & à conscientiæ suæ testimonio. Verberamur enim tacito cogitationis nostræ opprobrio, & iudicio conscientiæ: uerberamur etiam uocis nostræ uerbere, cùm loquimur ea quorum sono cæditur animus noster, & mens consaucia tur. Quis enim est qui mundum cor à peccatorum habeat colluuione? aut nõ delinquat in lingua sua? Et ideo quia neminem sciebat castum os seruare posse ab immunditia sermonis, ipse sibi silentio legem imposuit innocentiæ: ut tacendo culpam declinaret, quã uix effugere posset loquẽdo. Audiamus ergo cautionis magistrum: Dixi, custodiã uias (Psalm. 38)

meas: hoc eſt, tacito cogitationis præcepto indixi mihi, ut cuſtodirem uias meas. Aliæ ſunt uiæ quas debemus ſequi, aliæ quas cuſtodire. Sequi uias domini, cuſtodire noſtras, ne in culpam dirigantur. Potes autem cuſtodire, ſi non cito loquaris. Lex dicit: Audi Iſ-
Deut. 6 rael dominum deum tuum. Nō dicit loquere, ſed audi. Ideo Eua lapſa eſt, quia locuta eſt uiro, quod non audierat à domino deo ſuo. Prima uox dei dicit tibi: Audi. Si audias, cu-
Pſalm. 118 ſtodis uias tuas: & ſi lapſus es, cito corrige. In quo enim corrigit iuuenior uiā ſuā, niſi in cuſtodiendo uerba domini? Tace ergo prius, & audi, & nō delinques in lingua tua. Graue malum, ut aliquis ore ſuo cōdemnetur. Etenim ſi pro ocioſo uerbo reddet unuſquiſ-
Matt. 12 que rationem: quāto magis pro uerbo impuritatis & turpitudinis? Grauiora ſunt enim uerba præcipitationis, quàm ocioſa. Ergo ſi pro ocioſo uerbo ratio poſcitur: quantò magis pro ſermone impietatis pœna exoluitur?

Taciturnitatem moderandam eſſe, & quòd in ira ſilendum ſit. Cap. III

Eccl. 3 Quid igitur? Mutos nos eſſe oportet? Minime. Eſt enim tempus tacēdi, & eſt tempus loquendi. Deinde ſi pro ocioſo uerbo reddemus ratione, uideamus ne reddamus & pro ocioſo ſilentio. Eſt enim magnum & negocioſum ſilen-
Dan. 13 tium: ut erat Suſannæ, quæ plus egit tacendo, quàm ſi eſſet locuta. Tacendo enim apud homines, locuta eſt deo: nec ullum maius indicium ſuæ caſtitatis inuenit, quàm ſilentiū. Conſcientia loquebatur, ubi uox non audiebatur: nec quærebat pro ſe hominū iudiciū, quæ habebat domini teſtimonium. Ab illo igitur uolebat abſolui, quem ſciebat nullo modo poſſe falli. Ipſe dominus in Euangelio tacēs operabatur ſalutem hominū. Rectè ergo Dauid nō ſilentium ſibi indixit perpetuum, ſed cuſtodiam. Cuſtodiamus ergo cor noſtrum, cuſtodiamus os noſtrum. Vtrunque enim ſcriptum eſt: hic, ut os cuſtodiamus,
Prouerb. 4 alibi: Omni cuſtodia ſerua cor tuum. Si cuſtodiebat Dauid, tu non cuſtodies? Si immun-
Eſai. 6 da labia habebat Eſaias, qui dixit: O miſer ego, quoniam compunctus ſum, quia cū ſim homo, & immunda labia habeam: ſi inquam, propheta domini immūda habebat labia,
Eccl. 28 quomodo nos munda habemus? Et cui, niſi unicuique noſtrum ſcriptum eſt: Sepi poſſeſſionem tuam ſpinis, & aurum & argentum tuum alliga, & ori tuo fac oſtium & uectem, & uerbis tuis iugum & ſtateram? Poſſeſſio tua, mens tua eſt: aurum tuum, cor tuū eſt: ar-
Pſalm. 11 gentum tuū, eloquiū tuum eſt. Eloquia domini, eloquia caſta, argentū igne examinatū. Bona etiā poſſeſſio, mēs bona. Denique poſſeſſio precioſa, homo mundus. Sepi ergo hāc poſſeſſionē, & circūuallato cogitationibus, munito ſpinis ſolicitudinū, ne in eā irruāt & captiuā ducant irrationabiles corporis paſſiōes, ne incurſent motus graues, ne diripiāt uindemiā eius tranſeūtes uiā. Cuſtodi interiorē hominem tuū. Noli eum quaſi uilē negligere ac faſtidire, quia precioſa poſſeſſio eſt. Et merito precioſa, cuius fructus non caducus & tēporalis, ſed ſtabilis atque æternæ ſalutis eſt. Cole ergo poſſeſſionē tuam, ut ſint tibi agri. Alliga ſermonē tuum, ne luxuriet, ne laſciuiat, & multiloquio peccata ſibi colligat. Sit reſtrictior, & ripis ſuis coerceat. Cito lutum colligit amnis exundans. Alliga ſen-
Eſa. 1 ſum tuum, non ſit remiſſus ac defluus, ne dicatur de te: Nō eſt malagma ponere, neque oleum, neque alligaturam. Habet ſuas habenas mentis ſobrietas, quibus regitur & gubernatur. Sit ori tuo oſtium, ut claudat ubi oportet: & obſeretur diligētius, ne quis in iracūdiam excitet uocem tuā, & contumeliā rependas contumeliæ. Audiſti hodie lectum: I-
Pſalm. 4 raſcimini, & nolite peccare. Ergo & ſi iraſcimur, quia affectus naturæ eſt, nō poteſtatis: malū ſermonē nō proferamus de ore noſtro, ne in culpā ruamus. Sed iugū ſit uerbis tuis & ſtatera, hoc eſt, humilitas atque menſura, ut lingua tua mēti ſubdita ſit. Reſtringatur habenæ uinculis, frænos habeat ſuos, quibus reuocari poſſit. Ad menſurā ſermōes proferat, libra examinatos iuſtitiæ: ut ſit grauitas in ſenſu, in ſermōe pōdus, atque in uerbis modus.

Orationem non affectus promat, ſed ratio. Hinc enim inſidias loquenti tendit hoſtis inuiſibilis. Cap. IIII

Haec ſi cuſtodiat aliquis, ſit mitis, manſuetus, modeſtus. Cuſtodiendo enim os ſuum & retinendo linguam ſuam, nec prius loquendo quàm interroget, & expendat, atque examinet uerba ſua, ſi dicendum hoc, ſi dicēdum aduerſus hunc, ſi tempus ſermonis ſit huius, is profectò exercet modeſtiam, ac māſuetudinem, & patientiam: ut non ex indignatione & ira in ſermonem erumpat, non alicuius paſſionis indiciū det in uerbis ſuis, non ardorē libidinis flāmare in ſermone ſuo indicet, & ineſſe dictis

dictis suis stimulos iracũdię: postremo ne sermo qui cõmendare interiora debet, uitium aliquod esse in moribus aperiat et prodat. Tũc enim maxime insidiatur aduersarius, quã do uidet nobis passiones aliquas generari: tũc fomites mouet, laqueos parat. Vnde non immerito (sicut audistis hodie legi) Propheta dicit: Quia ipse liberauit me de laqueo ue nantiũ, & à uerbo aspero. Symmachus irritationis uerbum dixit, alij perturbationis. Laqueus aduersarij, est sermo noster, sed etiã ipse non minus aduersarius est nobis. Loquimur plerunq; quod excipiat inimicus, & quasi nostro gladio nos uulneret. Quanto tolerabilius est, alieno gladio quàm nostro perire? Explorat ergo aduersarius nostra arma, & concutit sua tela. Si uiderit moueri me: inserit aculeos suos, ut seminaria iurgiorũ excitet. Si emisero uerbũ indecorũ, laqueum suum stringit. Interdum mihi quasi escã proponit, uindictę possibilitatẽ: ut dum uindicare cupio, ipse me inseram laqueo, & nodũ mihi mortis astringam. Si quis ergo hunc aduersarium sentit pręsentem esse, tunc magis custodiam adhibere debet ori suo, ne det locum aduersario. Sed non multi hunc uident.

Psal. 90

Quòd etiam carnales inimicos cùm nos instinctu diaboli ad conuitia prouocant, patientia superare debeamus. Cap. V.

s Ed etiã ille cauẽdus est, qui uideri potest, quicũq; irritat, quicunq; incitat, quicũq; exasperat, quicunq; incẽtiua luxurię aut libidinis suggerit. Quãdo ergo aliquis nobis conuiciat, lacessit, ad uiolentiã prouocat, ad iurgiũ uocat: tunc silentiũ exerceamus, tunc muti fieri nõ erubescamus. Peccator est enim qui nos prouocat, qui iniuriã facit, & nos similes sui fieri desiderat. Deniq; si taceas, si dissimules, solet dicere: Quid taces? Loquere, si audes. Sed non audes: mutus es, elinguẽ te feci. Si ergo taceas, plus rũpitur: uictum se reputat, irrisum, posthabitũ, atq; illusum. Si respõdeas, superiorẽ se factum arbitratur, quia parẽ inuenit. Si enim taceas, dicetur: Ille conuiciatus est huic, contẽpsit iste. Si referas contumeliã, dicetur: Ambo conuiciati sunt. Vterq; condẽnatur, nemo absoluit. Ergo illius est studiũ, ut irritet, ut similia illi loquar, similia agã: Iusti est aũt dissimulare, nihil loqui, tenere fructũ bonę conscientię, plus cõmittere bonorum iudicio, quàm criminantis insolẽtiæ, contentũ esse grauitate morũ suorum. Hoc est enim silere à bonis: quia bene sibi conscius, falsis nõ debet moueri: nec æstimare plus põderis in alieno esse cõuitio, quàm in suo testimonio. Ita fit, ut etiam humilitatẽ custodiat. Si aũt nolit humilior uideri, talia tractat, & dicit ipse secum: Hic ergo me contemnat, & in conspectu meo loquatur talia aduersum me, quasi nõ possim ego ei aperire os meũ? Cur non etiam ego dicam, in quibus eum mœstificare possim? Hic ergo mihi iniurias faciat, quasi uir non sim, quasi uindicare me non possim? Hic me criminetur, quasi ego nõ possim grauiora in eum componere? Qui talia dicit, non est mitis atq; humilis, non est sine tentatione. Tentator eum exagitat, ipse ei tales opiniones inserit. Plerũq; adhibet hominem nequam spiritus, qui hęc illi dicat. Sed tu in petra fixum uestigium tene. Et si seruus conuitium dicat, iustus tacet. Etsi infirmus contumeliam faciat, iustus tacet. Et si pauper criminetur, iustus non respondet. Hæc sunt arma iusti, ut cedendo uincat. Sicut periti iaculãdi cedẽtes solent uincere, & fugientes grauioribus sequentẽ ictibus uulnerare.

Psal. 38

Exemplum patientiæ Dauid. Cap. VI

Q Vid enim est opus moueri, cùm audimus conuitia? Cur non imitemur dicentem: Obmutui, & humiliatus sum, & silui à bonis? An hoc dixit tantummodo, non etiam fecit Dauid? Imò & fecit. Nam cùm ei conuitiaretur Semei filius Gemini, tacebat Dauid: & quamuis septus armatis, non retorquebat conuitium, non ultionem quærebat, eousq; ut dicente sibi Saruiæ filio quod uindicare in eum uellet, non permiserit. Ibat ergo tanquam mutus & humiliatus, ibat tacens: nec mouebatur, cùm uir appellaretur sanguinis, qui erat conscius propriæ mansuetudinis. Non ergo mouebatur conuitijs, qui abundabat bonorum operum conscientia. Itaq; is qui cito iniuria mouetur, facit se dignum uideri contumelia, dum uult ea indignus probari. Melior est itaq; qui contemnit iniuriam, quàm qui dolet. Qui enim contemnit, quasi non sentiat, ita despicit: qui autem dolet, quasi senserit torquetur.

Psal. 38

2. Reg. 16

Quòd Psalmus trigesimus octauus non solùm silentij laude, sed etiam contemptu rerum ualde sit mirabilis. Cap. VII

NEc improuidè ad uos filios meos scribens, huius Psalmi procemio usus sum. Quem psalmum propheta Dauid sancto Idithum canendum dedit, ego uobis tenēdum suadeo, delectatus eius sensu profundo & uirtute sententiarū. Aduertimus enim ex his quæ breuiter libauimus, & silendi patientiam, & opportunitatem loquendi, & in posterioribus contemptum diuitiarum, quæ maxima uirtutū fundamenta sunt, hoc psalmo doceri. Dum igitur hunc psalmum cōsidero, successit animo de Officijs scribere. De quibus etiam si quidam philosophiæ studentes scripserunt, ut Panætius & filius eius apud Græcos, Tullius apud Latinos, non alienum duxi à nostro munere, ut & ipse scriberem. Et sicut Tullius ad erudiendum filium, ita ego quoq; ad uos informandos filios meos. Neq; enim minus uos diligo quos in Euangelio genui, quàm si coniugio suscepissem. Non enim uehementior est natura ad diligendum, quàm gratia. Plus certè diligere debemus quos perpetuò nobiscum putamus futuros, quàm quos in hoc seculo tantùm. Illi degeneres nascuntur frequenter, qui dedeceant patrem: uos aūt elegimus, ut diligamus. Itaq; illi necessitate diliguntur, quæ non satis idonea atq; diuturna est ad perpetuitatem diligendi magistra: uos iudicio, quo magnum charitati pondus ad uim diligendi adiungitur, probare quos diligas, & diligere quos elegeris.

Panætius. Cicero.

Quòd nomen officij, non solùm philosophis, sed etiam nostris usitatū sit. Cap. VIII

ERgo quoniam personæ conueniunt, uideamus utrum res ipsa cōueniat scribere de officijs: & utrum hoc nomen Philosophorum tantummodo scholæ aptum sit, an etiā in scripturis reperiatur diuinis. Pulchrè itaq; dum legimus hodie Euangelium (quasi adhortaretur ad scribendum) spiritus sanctus obtulit nobis lectionem, qua confirmaremur etiam in nobis officium dici posse. Nam cùm Zacharias sacerdos obmutuisset in templo, & loqui non posset, Factum est, inquit, ut impleti sunt dies officij eius, abijt in domum suam. Legimus igitur officium dici à nobis posse. Nec ratio ipsa abhorret, quandoquidem officium ab efficiendo dictum putamus, quasi efficium: sed propter decorem sermonis una immutata litera, officium nuncupari. Vel certè, ut ea agas, quæ nulli officiant, prosint omnibus.

Luc. 1

Officium unde.

Officij diuisio, & honestum atq; utile unde metiantur Christiani. Cap. IX

OFficia autem ab honesto & utili duci existimauerūt, & de ijs duobus eligere, quid pręstet. Deinde incidere, ut duo concurrāt honesta, & duo utilia: & quęratur quid honestius, & quid utilius. Primùm igitur in tres partes officium diuiditur: honestum & utile, & quid præstantius. Deinde hæc tria in quinq; genera diuiserunt: in duo honesta, & duo utilia, & eligendi iudiciū. Prima igitur pertinere dicūt ad decus honestatēq; uitæ, secunda ad uitæ cōmoda, copias, opes, facultates. De ijs eligendi subesse iudicium. Hæc illi. Nos autem nihil omnino nisi quod deceat & honestū sit, futurorū magis quàm præsentiū metimur formula: nihilq; utile, nisi quod ad uitæ illius æternæ prosit gratiā definimus, non quod ad delectationem præsentis. Neq; aliqua cōmoda in facultatibus & copijs opum constituimus, sed incōmoda hæc putamus, si non reijciātur: eaq; oneri magis cùm sint æstimari, quàm dispendio cùm erogantur. Non superfluū igitur scriptionis nostræ est opus, quia officium diuersa æstimamus regula, atq; illi æstimauerunt. Illi seculi commoda in bonis ducunt, nos hæc etiam in detrimentis: quoniam qui hic recipit bona, ut ille diues, illic cruciatur: & Lazarus qui mala hic pertulit, illic cōsolationem inuenit. Deinde qui illa non legunt, nostra legent si uolunt: qui non sermonum supellectilem, neq; artem dicendi, sed simplicem rerum exquirunt gratiam.

Luc. 16

De decoro, & quòd primum officium sit, linguæ moderatio. Cap. X

DEcorum autem in nostris scripturis primo constitui loco (quod Græcè πρέπον dicitur) instruimur & docemur, legentes: Te decet hymnus deus in Sion. Vel Græcè σοὶ πρέπει ὕμνος ὁ θεὸς ἐν σιών. Et Apostolus ait: Loquere quæ decent sanam doctrinam. Et alibi: Decebat autem cum per quem omnia, & propter quem omnia, multis filijs in gloriam adductis, ducem salutis eorum per passionem consummari. Nunquid prior Panætius, nunquid Aristoteles, qui & ipse disputauit de officio, quàm Dauid: cùm & ipse Pythagoras qui legitur Socrate antiquior, prophetam secutus Dauid,

Psalm. 64

Titum 2

Heb. 2

Pythagoras Socrate antiquior

Dauid, legem silentij dederit suis? Sed ille, ut per quinquennium discipulis usum inhibe-
ret loquendi: Dauid autem non ut naturę munus imminueret, sed ut custodiam proferē-
di sermonis doceret. Et Pythagoras quidem, ut non loquendo loqui doceret: Dauid, ut
loquendo magis disceremus loqui. Quomodo enim sine exercitio doctrina, aut sine u-
su profectus? Qui disciplinam bellicā uult assequi, quotidie exercitatur armis, & tanquā
in procinctu positus præludit prælium, & uelut coram posito prętēdit hoste: atq; ad pe-
ritiam uiresq; iaculandi, uel suos explorat lacertos, uel aduersariorum declinat ictus, &
uigilanti excipit obtutu. Qui nauim in mari regere gubernaculis studet, uel remis duce-
re, prius in fluuio præludit: Qui canendi suauitatē & uocis affectāt præstantiā, prius sen-
sim canendo uocē excitant: Et qui uiribus corporis legitimoq; luctandi certamine coro-
nam petunt, quotidiano usu palæstræ durantes membra, nutrientes patientiam, labori
assuescunt. Necnō ipsa natura nos in paruulis docet, quod prius sonos meditanť loquē-
di, ut loqui discant. Itaq; sonus, exercitatio quædam & palęstra uocis est. Ita ergo qui uo-
lunt discere cautionem loquendi, quod naturę est non negent, quod custodiæ est exer-
ceant: ut qui in specula sunt, speculando intendant, non dormiēdo. Omnis enim res pro-
prijs ac domesticis exercitijs augetur. Ergo Dauid tacebat, non semper, sed pro tempo-
re: non iugiter, neq; omnibus, sed irritanti aduersario, prouocanti peccatori non respon-
debat. Et sicut alibi ait: Loquentes uanitatē & cogitantes dolum non audiebat quasi sur-
dus, & quasi mutus non aperiebat illis os suum. Quia & alibi habes: Noli respondere im-
prudenti ad imprudentiam eius, ne similis illi fias. Primum igitur officium est, loquendi
modus. Hoc sacrificium laudis deo dependitur, hoc reuerentia exhibetur, cùm scriptu-
rę diuinę leguntur, hoc honorantur parētes. Scio loqui plerosq;, cùm tacere nesciāt. Ra-
rum est tacere quemquam, cùm sibi non prosit loqui. Sapiens ut loquatur, multa prius
considerat: quid dicat, aut cui dicat, quo in loco, quo tempore. Est ergo & tacendi & lo-
quendi modus: Est etiam in factis modus. Pulchrū est igitur tenere mensuram officij.

Psal. 38
Psal. 37
Prouerb. 26
Loquendi modus officium primum.
Eccl. 3

Officium omne, aut medium, aut perfectum esse. Cap. XI

OFficium autem omne, aut mediū, aut perfectum est: quod æquè scripturarū
authoritate probare possumus. Habemus etenim in Euangelio dixisse domi-
num: Si uis in uitam æternam uenire, serua mandata. Dicit ille: Quę? Iesus au-
tem dixit illi: Non homicidiū facies, Non adulterabis, Nō facies furtū, Non falsum testi-
moniū dices, Honora patrem & matrē, Et diliges proximū tuū sicut teipsum. Hæc sunt
media officia, quibus aliquid deest. Deniq; dicit illi adolescens: Omnia hæc custodiui à
iuuentute mea, quid adhuc mihi deest? Ait illi Iesus: Si uis perfectus esse, uade, uēde bo-
na tua, & da pauperibus, & habebis thesaurū in cœlo: & ueni sequere me. Et suprà habes
scriptū, ubi diligendos inimicos, & orandū dicit pro calumniantibus & persequentibus
nos, & benedicere maledicentibus. Hoc nos facere debemus, si uolumus perfecti esse, si-
cut pater noster qui in cœlo est, qui super bonos & malos solē suū iubet radios suos ef-
fundere, & pluuia & rore terras uniuersorum sine ulla discretione pinguescere. Hoc est
igitur perfectū officium quod κατόρθωμα dixerunt Gręci, quo corriguntť omnia, quę ali-
quos potuerunt lapsus habere. Bona etiā misericordia, quæ & ipsa perfectos facit, quia
imitatur perfectū patrem. Nihil tam cōmendat Christianā animam, quàm misericordia.
Primū in pauperes, ut cōmunes iudices partus naturæ, quæ omnibus ad usum generat
fructus terrarū: ut quod habes, largiaris pauperi, & consortē & cōformem tuū adiuues.
Tu nūmum largiris, ille uitam accipit; Tu pecuniā das, ille substantiā suā æstimat. Tuus
denarius, census illius est. Ad hęc plus ille tibi confert, cùm sit debitor salutis. Si nudū ue-
stias, teipsum induis iustitiam. Si peregrinum sub tectum inducas tuum, si suscipias egē-
tem: ille tibi acquiret sanctorum amicitias & æterna tabernacula. Nō mediocris ista gra-
tia. Corporalia seminas, & recipis spiritualia. Miraris iudiciū domini de sancto Iob? mi-
rare uirtutem eius, qui poterat dicere: Oculus eram cæcorum, pes claudorū. Ego erā in-
firmorum pater, uelleribus agnorum meorum calefacti sunt humeri eorum. Foris nō ha-
bitabat peregrinus: Ostium meum omni uenienti patebat. Beatus planè, de cuius domo
nunquam uacuo sinu pauper exiuit. Neq; enim quisquam magis beatus, quàm qui intel-
ligit super pauperis necessitatem, & infirmi atq; inopis ærumnam. In die iudicij habebit
salutem à domino, quem habebit suę debitorem misericordię.

Officium duplex.
Matth. 19
Matth. 5
1. Cor. 9
Iob 29
Psal. 40

Non externis, sed internis & æternis bonis æstimatur felicitas. Cap. XII

S Ed pleriq; reuocantur ab officio dispensatricis misericordię, dum putant hominis actus nō curare dominum, aut nescire eum quid in occultis geramus, quid teneat nostra conscientia: aut iudicium eius nequaquam iustum uideri, quando peccatores diuitijs abundare uident, gaudere honoribus, sanitate, liberis: cōtrà autem iustos inopes degere, inhonoros, sine liberis, infirmos corpore, luctu frequenti. Nec mediocris ea quæstio, quandoquidē tres illi reges amici Iob, propterea cū peccatorem pronunciabant, quia inopem factum ex diuite, orbatum liberis ex fœcundo parente, perfusum ulceribus, inhorrentem uibicibus, exaratum uulneribus à capite usque ad pedes uidebant. Quibus hanc sanctus Iob proponit assertionem: Si ego propter peccata mea hæc patior, cur impij uiuunt? Inueterauerunt autem, & in diuitijs semē eorum secundum uoluntatem, filij eorum in oculis, domus eorum abundant, timor nusquam, flagellum autem à domino non est ipsis. Hæc uidens infirmus corde exagitatur, & studium auertit suum. Cuius dicturus sermones, antè sanctus præmisit Iob, dicens: Portate me, ego autem loquar, deinde ridete me. Nam & si arguor, quasi homo arguor. Portate ergo onus sermonum meorum. Dicturus enim sum, quod non probo: sed ad uos redarguendos proferam sermones iniquos. Aut certe, quia ita est uersus. Quid autem? Nunquid ab homine arguor? hoc est, homo me non potest redarguere, quia peccaui, & si argui dignus sum: quia non ex euidenti culpa me arguitis: sed ex iniurijs æstimatis merita delictorum. Videns ergo infirmus abundare iniustos successibus prosperis, se autem atteri, dicit domino: Discede à me, uias tuas scire nolo. Quid prodest, quia seruimus ei? Aut quæ utilitas, quia occurrimus ipsi? In manibus eorum omnia bona, opera autē impiorum non uidet. Laudatur in Platone, quod in Politia sua posuit, eum qui contra iustitiam disputandi partes recepisset, postulare ueniam dictorum quæ non probaret, & ueri inueniendi atq; examinandæ disputationis gratia, illam sibi impositam personam dicere. Quod eousq; Tullius probauit, ut ipse in libris quos scripsit de Republica, eam sententiam dicendam putauerit. Quanto antiquior illis Iob, qui hęc primus reperit, nec eloquentiæ phalerandæ gratia, sed ueritatis probandæ præmittenda existimauit? Statimq; ipse quæstionem enodem reddidit, subijciens, quod extinguatur lucerna impiorum, & futura sit eorum euersio: non falli deum doctorem sapientiæ & disciplinæ, sed esse ueritatis iudicem. Et ideo non secundum forensem abundantiam æstimandam beatitudinē singulorum, sed secundum interiorem conscientiam, quæ innocentium & flagitiosorū merita discernit, uera atq; incorrupta pœnarum præmiorumq; arbitra. Moritur innocēs in potestate simplicitatis suæ, in abundantia propriæ uoluntatis, sicut adipe repletā animam gerens. At uerò peccator quamuis foris abundet, & delitijs diffluat, odoribus fragret, in amaritudine animę uitam exigit, & ultimum diem claudit, nihil secum eorū quę epulatus fuerat referens, bonorum nihil secum auferens, nisi scelerum suorū precia. Hęc cogitans, nega, si potes, diuini esse iudicij remunerationē. Ille suo affectu beatus, hic miser: ille suo iudicio absolutus, hic reus: ille in exitu lætus, hic mœrens. Cui absolui potest, qui nec sibi innocens est? Dicite, inquit, mihi, ubi est protectio tabernaculorum eius? Signum eius non inuenietur. Vita etenim facinorosi, ut somnium. Aperuit oculos, transiuit requies eius, euanuit delectatio: licet ipsa quæ uidetur etiam dum uiuunt impiorum requies in inferno sit. Viuentes enim in inferna descendunt. Vides conuiuium peccatoris, interroga conscientiam eius. Non'ne grauius omnibus fœtet sepulchris? Intueris lætitiam eius, & salubritatem miraris corporis, filiorum atq; opum abundantiam: introspice ulcera & uibices animæ eius, cordisq; mœstitudinem. Nam de opibus quid loquar, cùm legeris: Quia non in abūdantia est uita eius, cùm scias quia & si tibi uideatur diues, sibi pauper est, & tuum iudicium suo refellat? De multitudine quoq; filiorum, & de indolentia quid loquar, cùm se ipse lugeat, & sine hærede futurum iudicet, cùm imitatores sui successores suos esse nolit? Nulla enim hæreditas peccatoris. Ergo impius ipse sibi pœna est, iustus autem ipse sibi gloria: & utriq; aut bonorum aut malorum operum merces ex seipso soluitur.

Iob 21

Psalm. 54

Deum,

Deum, etiam cùm non putatur, regere omnia quæ creauit. Cap. XIII

SEd reuertamur ad propositũ, ne diuisionẽ factam prætermisse uideamur, quia occurrimus opinioni eorũ qui uidẽtes sceleratos quosq; diuites, lætos, honoratos, potentes, cùm pleriq; iustorum egeant, atq; infirmi sint, putant uel nihil deũ curare de nobis, ut Epicurei dicunt: uel nescire actus hominum, ut flagitiosi putant: uel si scit omnia, iniquũ esse iudicem, ut bonos egere patiatur, abundare improbos. Nec superfluus uelut quidã excursus fuit, ut opinioni huiusmodi, ipsorũ affectus responderet, quos beatos iudicant, cùm ipsi se miseros putent. Arbitratus enim sum, quòd ipsi sibi facilius quàm nobis crediderint. Quo decurso, procliue æstimo, ut refellam cætera. Et primo eorũ assertionẽ, qui deum putant curam mundi nequaquam habere, sicut Aristoteles asserit usq; ad Lunam eius descẽdere prouidentiã. Et quis operator negligat operis sui curã? Quis deserat & destituat, quod ipse condendum putauit? Si iniuria est regere, non'ne est maior iniuria fecisse? cùm aliquid non fecisse nulla iniustitia sit, nõ curare quod feceris, summa inclementia. Quòd si aut deũ creatorem suum abnegant, aut ferarum & bestiarũ se haberi numero censent, quid de illis dicamus, qui hac se condẽnant iniuria? Per omnia deum ire ipsi asserunt, & omnia in uirtute eius consistere, uim & maiestatẽ eius per omnia elementa penetrare, terras, cœlũ, maria: & putant iniuriam eius, si mentẽ hominis, qua nihil nobis ipse præstantius dedit, penetret, & diuinæ maiestatis ingrediatr̃ scientia? Sed horum magistrũ uelut ebriũ, & uoluptatis patronũ, ipsi qui putantur sobrij irrident Philosophi. Nam de Aristotelis opinione quid loquar? qui putat deũ suis contentũ esse finibus, & præscripto regni modo degere, ut Poetarũ loquuntur fabulæ, qui mundum in tres ferunt esse diuisum: ut alij cœlũ, alij mare, alij inferna coercenda imperij sorte obuenerint, eosq; cauere, ne usurpata alienarum partium sollicitudine, inter se bellum excitent. Similiter ergo asseris, quòd terrarum curam non habeat, sicut maris uel inferni non habet. Et quomodo ipsi excludunt quos sequuntur Poetas?

Deum nihil præterire & scripturarum testimonijs, & Solis comprobatur exẽplo, qui licet creatura sit, tamẽ uel lumine, uel calore cuncta penetrat. C. XIIII

SEquitur illa responsio, utrum deum, si operis sui cura non præterierit, prætereat scientia. Ergo qui plantauit aurem, non audit? qui finxit oculum, non uidet, non considerat? Non prætertijt hæc uana opinio sanctos Prophetas. Deniq; Dauid inducit eos loquentes, quos superbia inflatos asserit. Quid enim tam superbum, quàm cùm ipsi sub peccato sint, alios indignè ferant peccatores uiuere? dicentes: Vsquequo peccatores domine, usquequo peccatores gloriabunt̃? Et infrà: Et dixerũt: Non uidebit dominus, nec intelliget deus Iacob. Quibus respõdet Propheta, dicens: Intelligite nunc insipientes in populo, & stulti aliquando sapite. Qui plantauit aurem, nõ audit? aut qui finxit oculũ, non considerat? Qui corripit gentes nõ arguet, qui docet hominẽ scientiã? Dominus scit cogitationes hominũ, quoniã uanæ sunt. Qui ea quæ uana sunt deprehendit, ea quæ facta sunt nescit, & ignorat quod ipse fecit? Potest opus suũ ignorare artifex? Homo est, & in opere suo latentia deprehendit, & deus opus suũ nescit? Altius ergo profundum in opere, quàm in authore. Et fecit aliquid quod supra se esset, cuius meritũ ignoraret author, cuius affectum nesciret arbiter? Hæc illis. Cæterũ nobis satis est ipsius testimoniũ qui ait: Ego sum scrutans corda & renes. Et in Euãgelio quod ait dominus Iesus: Quid cogitatis mala in cordibus uestris? Sciebat enim quòd cogitarent mala. Deniq; Euangelista testatur, dicens: Sciebat enim Iesus cogitationes eorum: Horum non poterit satis mouere opinio, si facta eorum consideremus. Nolunt supra se esse iudicem, quem nihil fallat: nolunt ei dare occultorum scientiam qui metuunt occulta sua prodi. Sed etiam dominus sciens opera eorum, tradidit eos in tenebras. In nocte, inquit, erit fur. Et oculus adulteri seruabit tenebras, dicens: Non cõsiderabit me oculus, & latibulum personę opposuit suæ. Omnis enim qui lucem fugit, diligit tenebras, studens latere: cùm deum latere nõ possit, qui intrat profundum abyssi, & intra hominum mentes, non solùm tractata, sed etiam uoluenda cognoscit. Deniq; & ille qui dicit in Ecclesiastico: Quis uidet me? & tenebræ cooperiunt me, & parietes, quem uercor? quãuis in lecto positus hæc cogitet, ubi non putauerit, comprehenditur. Et erit, inquit, dedecus, quod non intellexerit timorem dei. Quid autem tam stolidum quàm putare, quòd

Psal. 93 — *Ibidem* — *Hierem. 17* — *Luc. 5* — *Luc. 6* — *Iob 24* — *Eccl. 23*

deum quicquam prætereat: cùm sol qui minister luminis est, etiam abdita penetret, & in fundamenta domus uel secreta conclauia uis caloris eius irrumpat? Quis neget uerna temperie tepefieri interiora terrarum, quas glacies hyberna constrinxerit? Norũt ergo arborum occulta uim caloris uel frigoris, adeò ut radices arborum aut urantur frigore, aut fotu solis uirescant. Deniq; ubi clemẽtia cœli arriserit, uarios terra se fundit in fructus. Si igitur radius solis fundit lumen suum super omnem terrã, & in ea quę clausa sunt se inserit, nec uectibus ferreis aut grauium ualuarum obicibus, quo minus penetret impeditur: quomodo non potest intelligibilis dei splendor in cogitationes hominum & corda semet (quæ ipse creauit) inserere? sed ea quæ ipse fecit, non uider, & fecit ut meliora sint quæ facta sunt, & potentiora quàm ipse est qui ea fecit, ut possint quando uolunt cognitionem sui operatoris latere. Tantam ergo uirtutem & potestatem inseruit mentibus nostris, ut eam comprehendere cum uelit ipse non possit.

His quibus displicet quòd bonis malè, & malis sit bene, satisfacere debere Lazari & Pauli exempla. Cap. XV

D Vo absoluimus: & ut arbitramur, non incongrue nobis huiusmodi cecidit disputatio. Tertium genus quæstionis residet huiusmodi: Cur peccatores abundẽt opibus & diuitijs, epulentur iugiter, sine mœrore, sine luctu: iusti autẽ egeant, & afficiantur aut cõiugum amissione, aut liberorum. Quibus satisfacere debuit illa Euangelij parabola, quòd diues bysso & purpura induebatur, & epulas copiosas exhibebat quotidie, pauper autẽ plenus ulceribus de mensa eius colligebat reliquias. Post obitum uerò utriusque, pauper erat in sinu Abrahæ requiem habens, diues in supplicijs. Non'ne euidens est, meritorum aut præmia aut supplicia post mortem manere? Et rectè. Quia in certamine labor est, post certamen alijs uictoria, alijs ignominia. Nunquid priusquam cursus conficiatur, palma cuiquam datur, aut defertur corona? Merito Paulus: Certamen, inquit, bonum certaui, cursum cõsummaui, fidem seruaui: quod reliquũ, reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die, iustus iudex. Nõ solùm autem mihi, sed & omnibus qui diligunt aduẽtum eius. In illa, inquit, die reddet, non hic. Hic autem in laboribus, in periculis, in naufragijs, quasi athleta bonus decertabat: quia sciebat, quoniam per multas tribulationes oportet nos introire in regnum dei. Ergo non potest quis præmium accipere, nisi legitimè certauerit: nec est gloriosa uictoria, nisi ubi fuerint laboriosa certamina.

Luc. 16

2. Tim. 4

Act. 14

Commemoratis beatitudinibus de Euangelio, hic laborem dicit esse, mercedem in cœlo, ponens exemplum athletarum & spectatorum. Cap. XVI

N Onne iniustus est, qui ante quærat præmium, quàm certamen fuerit absolutum? Ideoq; dominus in Euangelio ait: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Non dixit: Beati diuites, sed pauperes. Inde incipit beatitudo iudicio diuino, unde ærũna æstimatur humano. Beati qui esuriunt, quia ipsi saturabuntur. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolationem habebunt. Beati misericordes, quoniam ipsis miserebitur deus. Beati mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati estis, cùm uobis maledicent homines & persequentur, & dicẽt omne malum aduersum uos, propter iustitiam: Gaudete & exultate, quoniam merces uestra copiosa est in cœlo. Futuram, non præsentem: in cœlo, non in terra mercedem promisit esse reddendam. Quid alibi poscis, quod alibi debetur? Quid præpropere coronã exigis, antequam uincas? Quid detergere puluerem? quid requiescere cupis? Quid epulari gestis, antequam stadium soluatur? Adhuc populus spectat, adhuc athletæ in scammate sunt, & tu iam ocium petis? Sed fortè dicas: Cur impij lætantur? Cur luxuriant? Cur etiam ipsi non mecũ laborant? Quoniam qui non subscripserint ad coronam, nõ tenentur ad laborem certaminis: qui in stadiũ non descenderint, non se perfundũt oleo, nõ oblinũt puluere. Quos manet gloria, expectat iniuria. Vnguentati spectare solent, nõ decertare: nõ solem, æstus, puluerẽ, imbresq; perpeti. Dicant ergo & ipsis athletæ: Venite, nobiscũ laborate. Sed respõdebũt spectatores: Nos hic interim de uobis iudicamus. uos aũt sine nobis coronæ (si uiceritis) gloriam uindicabitis. Isti igitur qui in delitijs, qui in luxuria, rapinis, quęstibus, honoribus, studia posuerũt sua, spectatores magis sunt, quã prælia-

Matt. 5

prœliatores. Habent lucrum laboris, fructum uirtutis non habent. Fouent ocium, astutia & improbitate aggerant diuitiarũ aceruos, sed exoluẽt (seram licet) nequitię suæ pœnam. Horum requies in inferno, tua uerò in cœlo. Horum domus in sepulchro, tua in paradiso. Vnde pulchrè uigilare eos in tumulo Iob dixit: quia soporem quietis habere nõ possunt, quẽ ille dormiuit, qui resurrexit. Noli igitur ut paruulus sapere, ut paruulus loqui, ut paruulus cogitare, ut paruulus uindicare ea quæ sunt posterioris ætatis. Perfectorum est corona. Expecta, ut ueniat quod perfectum est, quando non per specię & in ænigmate, sed facie ad faciem formam ipsam redopertæ ueritatis possis cognoscere. Tunc qua causa ille diues fuerit, qui erat improbus & raptor alieni, qua causa potẽs alius, qua causa ille abũdauerit liberis, ille fultus honoribus, reuelabitur. Fortasse ut dicatur raptori: Diues eras, qua causa aliena rapiebas? Egestas non cõpulit, inopia non coegit. Nõ'ne ideo te diuitem feci, ut excusationem habere non possis? Dicatur etiam potenti: Cur nõ affuisti uiduæ, orphanis quoq; iniuriam patientibus? Nũquid tu infirmus eras? Nũquid non poteras subuenire? Ideo te feci potentem, non ut inferres uiolentiam, sed repelleres. Non'ne tibi scriptum est: Eripe iniuriam patientem? Non'ne tibi scriptum est: Eripe te pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate? Dicatur etiam abũdanti liberis: Honoribus cumulaui te, salubritatem corporis concessi tibi, cur non secutus es præcepta mea? Famule meus quid feci tibi, aut quid contristaui te? Non'ne ego tibi liberos dedi, honores contuli, salutem donaui? Cur me negabas? Cur æstimabas quòd ad sciẽtiam meam quæ gereres non peruenirent? Cur tenebas dona mea, dispiciebas mãdata mea? Deniq; de Iuda proditore hæc colligere licet, qui & Apostolus inter duodecim electus est, & loculos pecuniarum, quas pauperibus erogaret, commissos habebat, ne uidereť, aut quasi inhonorus, aut quasi egenus dominum prodidisse. Et ideo ut iustificaretur in eo dominus, hæc ei contulit, ut non quasi iniuria exasperatus, sed quasi preuaricatus gratiam, maiori esset offensæ obnoxius.

Iob 21 *1.Cor.13* *Eccl.4* *Psal.81* *Michee 6*

Adolescentis officia & exempla huic ætati proposita. Cap. XVII

QVoniam igitur & pœnam improbitati, & uirtuti fore prę̃mium satis claruit: de officijs aggrediamur dicere, quæ nobis ab adolescentia spectanda sunt, ut cùm ætate accrescant simul studia bonorum actuum. Est igitur bonorum adolescentium timorem dei habere, deferre parentibus honorem, habere senioribus reuerentiam, castitatem tueri, non aspernari humilitatem, diligere clementiam ac uerecũdiam, quæ ornamento sunt minori ætati. Vt enim in senibus grauitas, in iuuenibus alacritas, ita in adolescentibus uerecũdia, uelut quadã dote cõmendatur naturæ. Erat Isaac deum timens, utpote Abrahæ indoles, honorẽ deferens patri usq; eo, ut aduersus paternã uoluntatẽ nec mortem recusaret. Ioseph quoq; cùm somniasset quòd sol & luna & stellę adorarent eum, sedulum tamen obsequium deferebat patri: castus ita ut ne sermonem quidem audire uellet nisi pudicũ: humilis usq; ad seruitutem, uerecundus usq; ad fugam, patiens usq; ad carcerem, remissor iniuriæ usq; ad remunerationem. Cuius tanta uerecũdia fuit, ut cõprehẽsus à muliere, uestẽ in manibus eius fugiens mallet relinquere, quàm uerecũdiam deponere. Moyses quoq; & Hieremias electi à domino, ut oracula dei prædicarent populo, quod poterant per gratiam, excusabant per uerecundiam.

Gen.22 *Gen.37* *Gen.39*

De bono uerecundiæ, quod maximè in sancta dei eminuit genitrice, & quòd gestus exterioris hominis persæpe qualitatem interioris ostendat. Ca. XVIII

PVlchra igitur uirtus uerecundiæ, & suauis gratia, quæ nõ solùm in factis, sed etiam in ipsis spectatur sermonibus: ne modum progrediaris loquendi, ne quid indecorum sermo resonet tuus. Speculum enim mentis, plerunq; in uerbis refulget. Ipsum uocis sonum libret modestia, ne cuiusquam offendat aurem uox fortior. Deniq; in ipso canendi genere, prima disciplina uerecundia est, imò etiam in omni usu loquẽdi: ut sensim quis aut psallere, aut canere, aut postremo loqui incipiat, ut uerecundia principia commendent processum. Silentium quoq; ipsum in quo est reliquarũ uirtutum ocium, maximus actus uerecundiæ est. Deniq; si aut infantiæ putatur, aut superbiæ, probro datur: si uerecundiæ, laudi ducitur. Tacebat in periculis Susanna, & grauius uerecundiæ, quàm uitæ damnum esse putabat: nec arbitrabatur periculo pudoris tuendã salutem. Deo soli loquebať, cui poterat casta uerecundia eloqui: refugiebat ora intueri.

intueri uirorum. Est enim & in oculis uerecundia, ut nec uidere uiros fœmina, nec uide ri uelit. Neq; uerò quisquam solius hanc laudem castitatis putet. Est enim uerecũdia pudicitiæ comes, cuius societate castitas ipsa tutior est. Bonus enim regendæ castitatis pudor est comes: qui si se prætendat ad ea quæ prima pericula sunt, pudicitiã temerari non siniat. Hic primus in ipso cognitionis ingressu domini matrem commendat legentibus, & tanquam testis locuples, dignã quæ ad tale munus eligeretur, astruit: quòd in cubicu- *Luc. 1* lo, quòd sola, quòd salutata ab angelo tacet, & mota est introitu eius, quòd ad uirilis sexus speciem peregrinam turbatur aspectus uirginis. Itaq; quamuis esset humilis, præ uerecundia tamen non resalutauit, nec ullũm responsum retulit, nisi ubi de suscipienda domini generatione cognouit: ut qualitatem effectus disceret, nõ ut sermonem refelleret.

In ipsa quoq; oratione nostra multum uerecundia placet, multum conciliat gratiæ apud *Luc. 18* deum nostrum. Non'ne hęc prętulit publicanum, & commendauit eum qui nec oculos audebat ad cœlum leuare? Ideo iustificatur magis domini iudicio, quàm ille pharisæus, quem deformauit præsumptio. Ideoq; oremus in incorruptione quieti & modesti spiri- *1. Petr. 3* tus, qui est ante deum locuples, ut ait Petrus. Magna igitur modestia, quæ cùm sit etiam sui iuris remissior, nihil sibi usurpans, nihil uindicans, & quodãmodo intra uires suas cõtractior, diues est apud deum, apud quem nemo diues. Diues est modestia, quia portio dei est. Paulus quoq; orationem deferri præcepit cum uerecũdia & sobrietate. Primam hanc & quasi præuiã uult esse orationis futurę, ut non glorieť peccatoris oratio: sed qua si colore pudoris obducta, quo plus defert uerecundiæ de recordatione delicti, eo ube- *Tull. lib. 1 de offic. decori.* riorẽ mereatur gratiã. Est etiam in ipso motu, gestu, incessu, tenenda uerecũdia. Habitus enim mentis, in corporis statu cernitur. Hinc homo cordis nostri abscõditus, aut leuior, aut iactantior, aut turbidior: aut contrà grauior, & cõstantior, & purior, & maturior æstimatur. Itaq; uox quædã est animi, corporis motus. Meministis filij quẽdam amicum cùm sedulis se uideretur cõmendare officijs, hoc solo tamen in clerum à me nõ receptũ, quod gestus eius plurimũ dedeceret. Alterũ quoq; cùm in clero reperissem, iussisse me ne unquam præiret mihi, quia uelut quodam insolentis incessus uerbere oculos feriret meos. Idq; dixi, cùm redderet post offensam muneri. Hoc solum excepi. Nec fefellit sententia. Vterq; enim ab Ecclesia recessit: ut qualis incessu prodebatur, talis perfidia animi demõstraretur. Namq; alter Arianæ infestationis tempore fidem deseruit, alter pecuniæ studio, ne iudicium subiret, sacerdotem se nostrũ negauit. Lucebat in illorũ incessu imago leuitatis, species quædã scurrarum percursantium. Sunt etiam qui sensim ambulãdo imitantur histrionicos gestus, & quasi quædã fercula põparum, & statuarum motus nutantiũ, ut quotiescunq; gradum transferunt, modulos quosdã seruare uideantur. Nec cursim ambulare honestũ arbitror, nisi cũ causa exigit alicuius periculi, uel iusta necessitas. Nam plerunq; festinantes anhelos uidemus torquere ora, quibus si causa desit festinationis necessariæ, næuus est iustæ offensionis. Sed non de his dico, quibus rara properatio ex causa nascitur, sed quibus iugis & cõtinua in naturam uertitur. Nec in illis ergo tanquam simulachrorum effigies probo, nec in istis tanquã excussorũ ruinas. Est etiam gressus probabilis, in quo sit species authoritatis, grauitatisq; pondus, tranquillitatis uestigium, ita tamẽ si studiũ desit atq; affectatio, sed motus sit purus ac simplex. Nihil enim fucatum placet. Motũ natura informet. Si quid sane in natura uitij est, industria emẽdet: ut ars desit, nõ desit correctio. Quòd si etiam ipsa spectantur altius, quanto magis cauen- *Matth. 15* dum est, ne quid turpe ore exeat? Hoc enim grauiter coinquinat hominẽ. Non enim cibus inquinat hominẽ, sed iniusta obtrectatio, sed uerborũ obscœnitas. Hæc etiã uulgo pudori sunt. In nostro uerò officio, nullum uerbum quod inhonestè cadat, non incutiat uerecundiam. Et non solùm nihil ipsi indecorum loqui, sed ne aurem quidem debemus *Gen. 8* huiusmodi præbere dictis: sicut Ioseph ne incongrua suæ audiret uerecũdiæ, ueste fugit relicta: quoniã quem delectat audire, alterũ loqui prouocat. Intelligere quoq; quod turpe sit, pudori maximo est. Spectare uerò si quid huiusmodi fortuito accidat, quanti horroris est? Quod ergo in alijs displicet, nunquid potest in seipso placere? Hæc ipsa natura nos docet, quæ perfectè quidem omnes partes nostri corporis explicauit: ut & necessitati consuleret, & gratiã uenustaret. Sed tamen eas quæ decoræ aspectu forent, in quibus formæ apex quasi in arce quadam locatus, & figurę suauitas, & uultus species emineret,

operan-

operādiq; usus esset paratior, obuias atq; apertas reliquit: eas uerò in quibus esset naturalis obsequiū necessitatis, ne deforme sui præberent spectaculū, partim tanquā in ipso amādauit atq; abscondit corpore, partim docuit & suasit tegendas. Nō ne igitur ipsa natura est magistra uerecūdiæ? Cuius exēplo modestia hominū (quā à modo scientię quid deceret appellatā arbitror) id quod in hac nostri corporis fabrica abditū reperit, operuit & texit: ut ostiū illud tegebat, quod ex transuerso faciendū in arca illa Noe iusto dictū est: in qua uel ecclesiæ, uel nostri figura est corporis, per quod ostiū egerunt reliquię ciborum. Ergo naturæ opifex, sic nostræ studuit uerecundiæ, sic decorū illud & honestū in nostro custodiuit corpore, ut uelut ductus quosdā aquæ, exitus cuniculorū nostrorū post tergū relegaret, atq; ab aspectu nostro auerteret, ne purgatio uētris uisum oculorū offenderet. De quo pulchrè Apostolus ait: Quæ uidentur, inquit, mēbra corporis infirmiora, necessaria sunt. Et quæ putamus ignobiliora esse mēbra corporis, his abundātiorem honorē circūdamus: & quæ inhonesta sunt nostra, honestatē abundantiorē habēt. Etenim imitatione naturę industria auxit gratiā. Quod alio loco etiam altius interpretati sumus, ut non solū abscondamus ab oculis, uerùm etiā quæ abscondenda accepimus, eorum indicia usus; membrorum suis appellationibus nuncupare indecorū putemus. Deniq; si casu aperiantur hæ partes, confundit uerecundia: si studio, impudētia æstimatur. Vnde & filius Noe Chā offensam retulit, quia nudatū uidens patrem risit. Qui autē operuerunt patrē, acceperūt benedictionis gratiā. Ex quo mos uetus & in urbe Roma, & in plerisq; ciuitatibus fuit, ut filij cum parentibus puberes, uel generi nō lauarent, ne paternæ reuerentiæ authoritas minueret: licet plerię se & in lauacro quantū possunt tegāt, ne uel illic ubi nudū totū est corpus, huiusmodi intecta sit portio. Sacerdotes quoq; ueteri more, sicut in Exodo legimus, brachas accipiebāt, sicut ad Mosen dictū est à domino: Et facies illis brachas lineas, ut tegatur turpitudo pudoris. A lumbis usque ad femora erunt, & habebit eas Aaron & filij eius, cùm intrabunt in tabernaculū testimonij, & cùm accedent sacrificare ad aram sancti, & non inducent super se peccatū, ne moriantur. Quod nonnulli nostrorum seruare adhuc feruntur, plerique spiritali interpretatiōne ad cautionem uerecundiæ, & custodiam castitatis, dictum arbitrantur.

Gen. 39 *1. Cor. 12* *Gen. 9* *Exo. 20*

In omnibus actis uiriliter agendum, nec quicquam affectatum aut fœmineum attentandum. Cap. XIX

Electauit me diutius in partibus demorari uerecundiæ, quia ad uos loquebar, qui aut bona eius ex uobis recognoscitis, aut dāna ignoratis. Quæ cùm sit omnibus ætatibus, personis, temporibus & locis apta: tamen adolescentes, iuueniles; annos maximè decet. In omni autem seruandum ætate, ut deceat quod agas, & conueniat, & quadret sibi ordo uitæ tuæ. Vnde Tullius etiam ordinem putat in illo decoro seruari oportere: idq; positum dicit, in formositate, ordine, ornatu ad actionem apto, quæ difficile ait loquēdo explicari posse, & ideo satis esse, intelligi. Formositatem autem cur posuerit, non satis intelligo. quāuis ille etiā uires corporis laudet. Nos certe in pulchritudine corporis locum uirtutis non ponimus, gratiam tamen non excludimus: quia uerecūdia & uultus ipsos solet pudore perfundere, gratiores; reddere. Vt enim artifex in materia cōmodiore melius operari solet, sic uerecūdia in ipso quoq; corporis decore plus eminet: ita tamē, ut etiā ipse nō sit affectatus decor corporis, sed naturalis, simplex, neglectus magis quàm expetitus, non preciosis & albentibus adiutus uestimētis, sed cōmunibus: ut honestati uel necessitati nihil desit, nihil accedat nitori. Vox ipsa non remissa, nō fracta, nihil fœmineū sonans, qualē multi grauitatis specie simulare consueuerunt: sed formam quandā & regulam ac succum uirilem reseruans. Hoc est enim pulchritudinē uiuendi tenere, conuenictia cuiq; sexui & personæ reddere. Hic ordo gestorum optimus, hic ornatus ad omnem actionem accōmodus. Sed ut molliculum & infractum, aut uocis sonum, aut gestum corporis non probo: ita neq; agrestem ac rusticū. Naturam imitemur. Eius effigies, formula disciplinę, forma honestatis est.

Tullius lib. 1 de offic. dec.

Intēperantiū hominū consortia, mulierū quoq; commercia uitanda. Cap. XX

Abet sanè suos scopulos uerecūdia, non quos ipsa inuehit, sed quos sępe incurrit, si intemperantium incidamus consortia, qui sub specie iocunditatis uenenum infundunt bonis. Hi si assidui sint, & maximè in conuiuio, ludo,

ludo ac ioco, eneruant grauitatem illam uirilem. Caueamus itaq; ne dum relaxare animum uolumus, soluamus omnem harmoniam, quasi concentum quendam bonorū operum. Vsus enim cito inflectit naturam. Vnde quàm prudenter factis couenire Ecclesiasticis, & maximè ministrorū officijs arbitror, declinare extraneorum conuiuia: uel ut ipsi hospitales sitis peregrinantibus, uel ut ea cautione nullus sit opprobrio locus. Conuiuia quippe extraneorū occupationes habent, tum etiam epulandi produnt cupiditatē. Surrepunt etiam fabulæ frequenter de seculo ac uoluptatibus, claudere aures nō potes: prohibere, putatur superbiæ. Surrepunt etiam præter uoluntatē pocula. Melius est tuæ domui semel excuses, quàm alienæ frequenter: & ut ipse sobrius surgas, tamen ex aliena insolentia condemnari non debet præsentia tua. Viduarum ac uirginum domos, nisi uisitandi gratia, iuniores adire nō est opus: Et hoc cū senioribus, hoc est, uel cū Episcopo, uel si grauior est causa, cū presbyteris. Quid necesse est, ut demus secularibus obtrectandi locum? Quid opus est, ut illæ quoq; uisitationes crebræ accipiant authoritatē? Quid si aliqua illarum forte labatur? Cur alieni lapsus subeas inuidiam? Quàm multos etiā fortes illecebra decepit? Quanti non dederunt errori locum, & dederunt suspicioni? Cur non illa tempora quibus ab Ecclesia uacas, lectioni impendas? Cur non Christum reuisas, Christum alloquaris, Christum audias? Illum alloquimur cùm oramus, illum audimus cùm diuina legimus oracula. Quid nobis cum alienis domibus? Vna est domus, quæ omnes capit. Illi potius ad nos ueniant, qui nos requirunt. Quid nobis cum fabulis? Ministerium altaribus Christi, non obsequium hominibus deferendum recepimus. Humiles nos esse decet, mites, mansuetos, graues, patiētes, modum tenere in omnibus, ut nullum uitium esse in moribus, uel tacitus uultus, uel sermo annunciet.

De iracundia reprimenda, & in alijs mitiganda. Cap. XXI

Aueatur iracundia: aut si præcaueri non potest, cohibeatur. Mala enim illex peccati, indignatio est: quæ ita animum perturbat, ut rationi nō relinquat locum. Primùm est igitur, si fieri potest, ut morum tranquillitas usu quodā, affectione, proposito, in naturam uertatur. Deinde quoniam ita plerunq; motus infixus est naturæ ac moribus, ut euelli atq; euinci non queat: si præuideri potuerit, ratione reprimatur. Aut si prius occupatus fuerit animus ab indignatione, quàm consilio prospici ac prouideri potuerit, ne occuparetur: meditare quomodo motum animi tui uincas, iracundiam temperes. Resiste iræ, si potes: cede, si non potes: quia scriptum est: Date locū iræ. (Rom. 12) Iacob fratri indignanti piè cessit: & Rebeccæ, id est, patientię instructus consilio, abesse (Gen. 27) maluit peregrinari, quàm excitare fratris indignationem: & tunc redire, cùm fratrē mitigatum putaret. Et ideo tantam apud deum inuenit gratiam. Quibus deinde obsequijs, quantis muneribus fratrem ipsum reconciliauit sibi, ut ille præreptę benedictionis non meminisset, meminisset delatæ satisfactionis? Ergo si præuenerit & pręoccupauerit mētem tuam iracundia, & ascenderit in te, non relinquas locum tuū. Locus tuus patientia est, locus tuus sapientia est, locus tuus ratio est, locus tuus sedatio indignationis est. Aut si te contumacia respondentis mouerit, & peruersitas impulerit ad indignationē: si non potueris mitigare mentem, reprime linguam tuam. Sic enim scriptū est: Cohibe linguā (Psal. 33) tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum. Deinde inquire pacē, & sequere eam. Pacem illam sancti Iacob uide. Quāta primùm sedatio animi? Si non præualueris, frænos linguæ impone tuæ: deinde, reconciliationis studium non prætermittas. Hæc Oratores seculi de nostris usurpata in suis posuere libris. Sed ille sensus huius habet gratiam, qui prior dixit. Vitemus ergo, aut temperemus iracundiam: ne sit eius aut in laudibus exceptio, aut in uitijs exaggeratio. Nō mediocre est, mitigare iracundiam: nō inferius, quàm omnino non commoueri. Hoc nostrum est, naturæ illud. Illæ denique commotiones in pueris innoxiæ sunt, quæ plus habent gratiæ, quàm amaritudinis. Et si cito pueri inter se mouentur, facilè sedantur, & maiori suauitate in se recurrunt. Nesciunt se subdolè artificioséq; tractare. Nolite hos contemnere pueros, de quibus dominus ait: Nisi conuer- (Matth. 18) si fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum coelorum. Itaque & ipse dominus, hoc est, dei uirtus, sicut puer cùm malediceretur, non remaledixit: cùm per- (1. Petr. 2) cuteretur, non repercussit. Ita ergo te compara, ut quasi puer iniuriam non teneas, maliciā non exerceas: omnia à te innocenter proficiscant. Non consideres quid ab alijs in te

referatur

referatur. Locum tuum serua, simplicitatem & puritatem tui pectoris custodi. Noli respondere irato ad iracundiam eius, siue imprudenti ad imprudentiam eius. Cito culpa culpā excutit. Si lapides teras, nónne ignis erumpit? Ferūt Gentiles, ut in maius omnia uerbis extollere solēt, Archytæ Tarentini dictū Philosophi, quod ad uillicū suū dixerit: O te infelicem, quàm te afflictarē, nisi iratus essem? Sed etiam Dauid, & armatam dexteram in indignatione cōpresserat. Et quanto plus est non remaledicere, quàm non uindicare? Et bellatores aduersus Nabal ad ultionem paratos, Abigaïl deprecatione reuocauerat. Vnde aduertimus, tempestiuis quoque intercessionibus non solū cedere nos, sed etiam delectari oportere. Eousq; autem delectatus est, ut benediceret interuenientem, quòd ab studio uindictæ reuocatus foret. Iam dixerat de inimicis suis: Quoniam declinauerunt in me iniquitates, & in ira molesti erant mihi. Audiamus, turbatus in ira quid dixerit: Quis dabit mihi pennas sicut colūbæ, & uolabo & requiescā? Illi ergo ad iracundiam prouocabant, hic tranquillitatem eligebat. Iam dixerat: Irascimini & nolite peccare. Mortalis magister, qui naturalem affectum inflectendum magis ratione doctrinæ, quàm extirpandum nouerat, Moralia docet. Hoc est: Irascimini ubi culpa est, cui irasci debeatis. Non potest enim fieri, ut non rerū indignitate moueamur: alioquin nō uirtus, sed lenitudo & remissio iudicatur. Irascimi ergo ita, ut à culpa abstineatis. Vel sic: Si irascimini, nolite peccare, sed uincite ratione iracundiā. Vel certè sic: Si irascimini, uobis irascimini, quia cōmoti estis, & non peccabitis. Qui enim sibi irascitur, quia cito cōmotus est, desinit irasci alteri. Qui autē uult irā suā iustā probare, plus inflāmatur, & cito in culpam cadit. Melior est autem secundum Salomonē, qui iracundiam cōtinet, quàm qui urbem capit: quia ira etiam fortes decipit. Cauere igitur debemus, ne in perturbationes prius incidamus, quàm animos nostros ratio componat. Exanimat enim mentem plerunque aut ira, aut dolor, aut formido mortis, & improuiso percellit ictu. Ideo præuenire pulchrum est cogitatione, quæ uoluendo mentem exerceat, ne repentinis excitetur commotionibus, sed iugo quodam rationis & habenis constricta mitescat.

1.Reg.25
Psal.54
Psal.4
Prouer.16

De cogitationibus, & appetitu, & decoro sermonis in confabulando, & in disceptando. Cap. XXII.

SVnt autem gemini motus, hoc est, cogitationum & appetitus: alteri cogitationum, alteri appetitus: non confusi, sed discreti & dispares. Cogitationes uerum exquirere, & quasi emolere muneris habent: appetitus ad aliquid impellit agendum atq; excitat. Itaq; ipso genere naturæ suæ & cogitationes tranquillitatē sedationis infundunt, & appetitus motū agendi excutit. Ita ergo informati simus, ut bonarum rerum subeat animum cogitatio, appetitus autem rationi obtemperet (si uerè ut illud decorum custodiamus, animum uolumus intendere) ne rationem excludat rei alicuius affectus, sed ratio quid honestati cōueniat, examinet. Et quoniam ad cōseruationem decori spectare diximus, ut sciamus in factis dictis'ue qui modus. prior autē ordo loquēdi quàm faciendi est. sermo in duo diuiditur, In colloquium familiare, & in tractatum disceptationemq; fidei atque iustitiæ. In utroq; seruandum, ne sit aliqua perturbatio, sed tanquam mitis & placidus, & beneuolentiæ plenus & gratiæ, sine ulla sermo ducatur contumelia. Absit pertinax in familiari sermone contentio: quæstiones enim magis excitare inanes, quàm utilitatis aliquid afferre solet. Disceptatio sine ira, suauitas sine amaritudine sit, monitio sine asperitate, hortatio sine offensione. Et sicut in omni actu uitæ id cauere debemus, ne rationem nimius animi motus excludat, sed teneamus consilij locum: ita etiam in sermone formulā eam tenere conuenit, ne aut ira excitetur, aut odiū, aut cupiditatis nostrę, aut ignauię aliqua exprimamus indicia. Sit igitur sermo huiusmodi de Scripturis maximè. Quid enim magis nos oportet loqui, quàm de cōuersatione optima, adhortatione obseruationis, disciplinæq; custodia? Habeat caput eius rationem & finis modum. Sermo enim tędiosus iras excitat. Quàm uerò indecorum, ut cùm omnis confabulatio habere soleat incrementum gratiæ, habeat næuum offensionis? Tractatus quoque de doctrina fidei, de magisterio continentiæ, de disceptatione iustitiæ, de hortatione diligentię, non unus semper, sed ut se dederit lectio, nobis & arripiendus est, & pro ut possumus prosequendus: neq; nimium prolixus, neque cito interruptus, ne uel fastidium derelinquat, uel desidiam prodat atque incuriam. Oratio sit pu-

ra, simplex, dilucida, atque manifesta, plena grauitatis & ponderis: non affectata elegantia, sed non intermissa gratia.

Quòd ioci quos philosophi ponunt inter officia, penitus ab ecclesia sint remouendi. Cap. XXIII.

Vlta præterea de ratione dicendi dant præcepta seculares uiri, quæ nobis M prætereunda arbitror, ut de iocandi disciplina. Nam licet interdum honesta ioca ac suauia sint, tamen ab ecclesiastica abhorrent regula: quoniam quæ in scripturis sanctis non reperimus, ea quemadmodum usurpare possumus? Cauendum Luc. 6 etiam in fabulis, ne inflectant grauitatē seuerioris propositi. Væ uobis qui ridetis, quia flebitis, ait dominus: & nos ridendi materiam requirimus, ut hic ridentes, illic fleamus? Non solùm profusos, sed omnes etiam iocos declinandos arbitror: plenum tamen suauitatis & gratiæ sermonem esse, non indecorū. Nam de uoce quid loquar, quàm simplicem & puram esse satis arbitror? Canoram autem esse, naturæ est, non industrię. Sit sanè distincta pronunciationis modo, & plena succi uirilis, ut agrestem ac subrusticū fugiat sonum, non ut rithmum affectet scenicum, sed mysticum seruet.

De tribus quæ in uita actiua necessario sunt obseruanda, & quòd appetitum rationi cedere conueniat. Cap. XXIIII.

E ratione dicendi satis dictum puto: nunc de actione uitæ quid congruat, D consideremus. Tria autem in hoc genere spectanda cernimus. Vnum, ut rationi appetitus nō reluctetur. Hoc enim solummodo possunt officia nostra illi decoro conuenire. Si enim appetitus rationi obediat, facile id quod deceat in omnibus officijs cōseruari potest. Deinde, ne maiore studio quàm res ipsa est quæ suscipitur, uel minore, aut paruā magno ambitu suscepisse, aut magnā inferiore destituisse uideamur. Tertium de moderatione studiorum, operumq; nostrorū. De ordine quoq; rerum, & de opportunitate temporum, non dissimulandum puto. Sed primum illud quasi fundamentum est omnium, ut appetitus rationi pareat: secundum & tertium, idem est, hoc est, in utroq; moderatio. Vacat enim apud nos speciei liberalitas, quæ pulchritudo habetur, & dignitatis contemplatio. Sequitur de ordine rerum, & de opportunitate temporum. Ac per hoc tria sunt, quæ uideamus, utrū in aliquo sanctorū consummata possi- Genes. 12 mus docere. Primùm igitur ipse pater Abraham, qui ad magisteriū futuræ successionis informatus & instructus est, iussus exire de terra sua, & de cognatione sua, & de domo patris sui, nónne multiplicitate necessitudinis perstrictus affectu, tamen appetitum rationi obedientem præbuit? Quem enim terræ suæ, cognationis, domus quoq; propriæ gratia, nō delectaret? Et hunc ergo mulcebat suorū suauitas, sed imperij cœlestis & remunerationis æternæ cōsideratio mouebat amplius. Nónne cōsiderabat uxorē inbecillem ad labores, tenerā ad iniurias, decorā ad incentiua insolentiū, sine summo nō posse duci periculo? Et tamen subire omnia, quàm excusare cōsultius iudicauit. Deinde cùm Ibidem. descenderet in Aegyptū, monuit, ut diceret se sororem esse, non uxorem ipsius. Aduerte, quanti appetitus. Timebat uxoris pudori, timebat propriæ saluti, suspectas habebat Aegyptiorū libidines, & tamē præualuit apud eum ratio exequendæ deuotionis. Considerauit enim quod dei fauore ubiq; tutus esse posset: offenso autem domino, etiam domi non posset illæsus manere. Vicit igitur appetitū ratio, & obedientē sibi præstitit. Ca- Genes. 14 pto nepote, non perterritus, neq; tot regum turbatus populis, bellum repetijt: uictoria Gē. 17. & 18 potitus, prædæ partem cuius ipse fuit author, recusauit. Promisso quoq; sibi filio, cùm consideraret emortui corporis sui uires depositas, sterilitatem coniugis, & supremā senectutem, etiam contra usum naturæ, deo credidit. Aduerte conuenire omnia. Appetitus nō defuit, sed repressus est: animus æqualis gerendis, qui nec magna pro uilibus, nec minora pro magnis duceret. Moderatio pro negocijs, ordo rerū, opportunitas temporū, mensura uerborū. Fide primus, iustitia præcipuus, in prœlio strenuus, in uictoria non auarus, domi hospitalis, uxori sedulus. Sanctum quoque eius nepotem Iacob delectabat domi securum degere, sed mater uoluit eum peregrinari, ut daret fraternæ iracundiæ locum. Vicit appetitum, consilij salubritas. Exul domo, profugus à parentibus, ubique tamen conuenientem mensuram negocijs tenuit, & temporibus opportunitatem reseruauit. Acceptus domi parentibus, ut alter maturitate prouocatus obsequij benedictionem

dictionem daret,alter amore pio propenderet. Fraterno quoque iudicio prælatus,cùm
cibum suum fratri cedendum putasset, delectabatur utique alimento secundum natu- Genes. 25
ram,sed secundum pietatem cessit petito.Pastor,domino gregis fidus, soecero gener se-
dulus,impiger in labore,in conuiuio parcus, in satisfactione præuius, in remuneratio-
ne largus.Denique sic fraternam mitigauit iracundiam, ut cuius uerebatur inimicitias,
adipisceretur gratiam.Quid de Ioseph loquar,qui utiq; habebat cupiditatem libertatis,
& suscepit seruitij necessitatem? Quàm subditus in seruitute, quàm in uirtute constans, Gen. 37
quàm benignus in carcere,sapiens in interpretatione, in potestate moderatus,in uber-
tate prouidus,in fame iustus,ordinem laudis rebus adiungens,& opportunitatem tem-
poribus,æqualitatem populis officij sui moderatione dispensans? Iob quoque iuxtà se-
cundis atque aduersis rebus irreprehensibilis, patiens, gratus deo, atque acceptus, ue-
xabatur doloribus,sed se consolabatur. Dauid etiam fortis in bello,patiens in aduersis,
in Hierusalem pacificus, in uictoria mansuetus, in peccato dolens,in senectute proui-
dus,rerum modos, uices temporum, per singularum sonos seruauit ætatum:ut mihi ui-
deatur non minus uiuendi genere, quàm canendi suauitate prædulcis moralem deo immortalem.
sui fudisse meriti cantilenam. Quod his uiris principalium uirtutum officium defuit?
Quarum primo loco constituerunt prudentiam, quæ in ueri inuestigatione uersatur,
& scientiæ plenioris infundit cupiditatem:secundo iustitiam, quæ suum cuique tribuit,
alienum non uendicat:utilitatem propriam negligit, ut communem æquitatem custo-
diat: Tertio fortitudinem, quæ & in rebus bellicis excelsi animi magnitudine,& domi
eminet,corporisque præstat uiribus: Quarto temperantiam, quæ modum ordinemq;
seruat omnium,quæ uel agenda uel dicenda arbitramur.

Quòd uirtutes quatuor principales,in patribus nostris non mediocriter
sint consummatæ. Cap. XXV

HAec forsitan aliquis dicat primo loco poni oportuisse, quoniam ab his qua-
tuor uirtutibus nascuntur officiorum genera.Sed hoc artis est, ut primo offi
cium definiatur,postea certa in genera diuidatur. Nos autẽ artem fugimus,
exempla maiorum proponimus:quæ neq; obscuritatem afferunt ad intelligendum,ne-
que ad tractandum uersutias.Sit igitur nobis uita maiorum,disciplinæ speculũ,non cal-
liditatis commentarium:imitandi reuerentia, non disputandi astutia. Fuit igitur in san-
cto Abraham primo loco prudentia, de quo dicit scriptura: Credidit Abraham deo,& Gene. 15
reputatum est illi ad iustitiam. Nemo enim prudens,qui deum nescit. Deniq; insipiens Roma. 4
dixit:Quia non est deus.Nam sapiens non diceret. Quòmodò enim sapiens,qui non re Psal. 25
quirit authorem suũ,qui dicit lapidi, Pater meus es tu: qui dicit diabolo, ut Manichæ-
us, Author meus es tu? Quomodo sapiens Arrius, qui mauult imperfectum autho-
rem habere atque degenerem,quàm uerùm atque perfectum? Quomodo sapiens Mar
cion atq; Eunomius,qui malunt deum malũ quàm bonum habere? Quomodo sapiens,
qui deum suum non timet? Initium enim sapientiæ,timor domini.Et alibi habes:Sapien Eccle. 1
tes non declinant de ore domini, sed tractant in confessionibus suis. Simul quoque di- Prouerb. 24
cendo scriptura: Reputatum est ei ad iustitiam, alterius uirtutis ei gratiam detulit. Pri- συνέσεις. iuxta 70. Græcè et lege νόμον.
mùm igitur nostri definierunt prudentiam in ueri consistere cognitione. Quis enim il-
lorum ante Abrahã,Dauid,Salomonẽ? Deinde iustitiam spectare ad societatem gene-
ris humani.Denique Dauid ait:Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in æter- Roma. 4
num.Iustus miseretur,iustus commodat.Sapienti & iusto,totus mundus diuitiarum est. Psal. 111.
Iustus communia pro suis habet,sua prò communibus.Iustus seipsum, priusquam alios Prouerb. 17
accusat.Ille enim iustus,qui nec sibi parcit, & occulta sua latere nõ patitur. Vide quàm iuxta 70
iustus Abraham. In senectute susceperat filiũ per repromissionem,reposcenti domino Prouerb. 18
negandum ad sacrificiũ(quamuis unicũ)non putauit.Aduerte hic omnes uirtutes qua- Gene. 15. & 18
tuor in uno facto.Fuit sapientiæ,deo credere, nec filij gratiam anteferre authoris præce
pto:fuit iustitiæ, acceptũ reddere:fuit fortitudinis, appetitum ratione cohibere.Duce- Gene. 15
bat hostiam pater, interrogabat filius,tentabatur affectus patrius, sed non uincebatur. Gene. 22
Repetebat filius appellationem paternã,compungebat paterna uiscera,sed nõ minue-
bat deuotionem. Accedit & quarta uirtus,temperantia. Tenebat iustus & pietatis mo-
dum,& executionis ordinem. Deniq; dum sacrificio necessaria uehit,dum ignem ado-

let, dum filium ligat, dum gladium educit, hoc immolandi ordine meruit, ut filium reservaret. Quid sapientius sancto Iacob, qui deū uidit facie ad faciem, & meruit benedictionem? Quid iustius, qui ea quæ acquisierat, oblatis muneribus cum fratre diuisit? Quid fortius, qui cum deo luctatus est? Quid modestius, qui modestiam ita & locis & temporibus deferebat, ut filię iniuriam mallet prętexere coniugio quàm uindicare: eo quòd inter alienos positus amori potius consulendum, quàm odia colligenda censebat? Noe quàm sapiens, qui tantam fabricauit arcam? Quàm iustus, qui ad semen omnium reseruatus, solus ex omnibus & præteritæ generationis superstes est factus, & author futuræ, mundo potius & uniuersis magis quam sibi natus? Quàm fortis, ut diluuium uinceret? Quàm temperans, ut diluuium toleraret? quando introiret, qua moderatione degeret, quando coruum, quando columbam dimitteret, quando reciperet reuertentes, quando exeundi opportunitatem captaret, agnosceret?

Gene. 32

Ge. 6. 7. & 8

Quid in ueritatis inuestigatione seruandum sit. Cap. XXVI

Itaque tractant in ueri inuestigatione tenendum illud decorum: ut summo studio requiratur quid uerum sit, non falsa pro ueris ducere, nō obscuris ueraïnuoluere, non superfluis uel implexis atq; ambiguis occupare animum. Quid tam indecorum, quàm uenerari ligna quæ ipsi faciūt? Quid tam obscurum, quàm de Astronomia & Geometria tractare quòd probant, & profundi aeris spacia metiri, cœlum quoque & mare numeris includere: relinquere caussam salutis, erroris quærere? An non ille eruditus in omni sapientia Aegyptiorum Moyses probauit ista? Sed illam sapientiam detrimentum & stultitiam iudicauit, & auersus ab ea, intimo deum quæsiuit affectu: ideoq; uidit, interrogauit, audiuit loquentem. Quis magis sapiens, quàm ille quem docuit deus, qui omnem sapientiam Aegyptiorum, omniumq́ue artium potentias operis sui uirtute euacuauit? Non hic incognita pro cognitis habebat, hisq; temere assentiebatur: quæ duo in hoc maxime naturali atque honesto loco uitanda dicunt, qui sibi nec contra naturam esse, nec turpe iudicant saxa adorare, & à simulacris auxilium perere, quæ nihil sentiant. Quanto igitur excelsior uirtus est sapientia, tanto magis enitendum esse arbitror nobis, ut assequi eam possimus. Itaque ne quid contra naturam, ne quid turpe atq; indecorum sentiamus duo hæc, id est, & tempus & diligentiam ad considerationem rerū examinandi gratia conferre debemus. Nihil est enim magis quo homo cæteris animantibus præstet, quàm quòd rationis est particeps, caussas rerum requirit, generis sui authorem inuestigandum putat, in cuius potestate uitæ necisq; nostræ potestas sit, qui mundum hunc suo nutu regat, cui sciamus rationem esse reddendam nostrorum actuum. Nihil est enim quòd magis proficiat ad uitam honestam, quàm ut credamus eum iudicem futurum, quem & occulta non fallant, & indecora offendāt, & honesta delectent. Omnibus igitur hominibus inest secundum naturam humanam uerum inuestigare, quòd ad studium cognitionis & scientiæ trahit, & inquirendi infundit cupiditatem. In quo excellere uniuersis pulchrum uidetur, sed paucorum est assequi, qui uoluendo cogitationes, consilia examinando, non mediocrem impendunt laborem, ut ad illud beate honesteq́ue uiuendum peruenire possint, atque operibus appropinquare. Non enim qui dixerit, inquit, mihi domine, domine, intrabit in regnum cœlorum: sed qui fecerit ea quæ dico. Nam studia scientiæ sine factis, haud scio an etiam inuoluant magis.

Matth. 7

Quòd uirtutes quatuor ita perplexæ sint, ut ab inuicē separari nequeāt. Ca. XXVII

Primus igitur officij fons, prudentia est. Quid enim tam plenū officij, quàm deferre authori studium atq; reuerentiam? Qui tamen fons & in uirtutes deriuatur cæteras. Neque enim potest iustitia sine prudentia esse, cùm examinare quid iustum, quid'ue in iustum sit, non mediocris prudentiæ sit. Summus in utroq; error. Qui enim iustum iudicat iniustum, iniustū uerò iustū, execrabilis erit apud deū. Vt quid abundant iustitiæ imprudenti? Salomon ait. Neq; iterum prudentia sine iustitia est. Pietas enim in deum, initium intellectus. Quo aduertimus, illud ab huius seculi translatum magis quàm inuentum sapientibus, quia pietas fundamentum est omnium uirtutum. Iustitiæ autem pietas est prima in deum, secunda in patriam, tertia in parentes item in omnes: quæ & ipsa secundum naturæ est magisteriū. Siquidem ab ineunte ætate ubi pri-

Tullius. lib. 1. de Origine honesti ex quatuor fontibus.

Prouerb. 17.

ubi primum sensus infundi cœperit, uitam amamus tanquam dei munus, patriam parentesq; diligimus, deinde æquales quibus sociari cupimus. Hinc charitas nascitur quæ alios sibi præfert, non quærens quæ sua sunt, in quibus est principatus iustitiæ. Omnibus quoque animantibus innascitur, primùm salutem tueri, cauere quæ noceant, expetere quæ prosint: ut pastum, ut latibula, quibus se à periculis, imbribus, sole defendant, quòd est prudentiæ. Succedit quoque ut òmnium genera animantium, congregabilia natura sint: primo generis sui ac formæ consortibus, tum etiam cæteris: ut uidemus boues armentis, equos gregibus, & maximè pares paribus delectari: ceruos quoq; ceruis, & plerumq; hominibus adiungi. Iam de procreandi studio & sobolis, uel etiam generantium amore, quid loquar, in quo est forma iustitiæ præcipua? Liquet igitur & has & reliquas cognatas sibi esse uirtutes. Siquidem & fortitudo quæ uel in bello tuetur à Barbaris patriam, uel domi defendit infirmos, uel à latronibus socios, plena sit iustitiæ: & scire quo consilio defendat atq; adiuuet, captare etiam temporum & locorũ opportunitates, prudentiæ ac modestiæ sit: & quũ temperantia ipsa sine prudentia modum scire non possit, opportunitatem noscere, & secundũ mensuram reddere, sit iustitiæ. Et in omnibus istis magnanimitas necessaria sit, & quædam fortitudo mentis, plerumq; & corporis, ut quis quod uelit, possit implere.

Primum quòd philosophi dicunt & secundum iustitiæ munus apud nos excludi, tertium uerò à nostris mutuatum. Cap. XXVIII

Vstitia igitur ad societatem generis humani, & ad communitatem refertur.

1 Societatis enim ratio diuiditur in duas partes, iustitiam & beneficentiam: quam eandem liberalitatem & benignitatem uocant. Iustitia mihi excelsior uidetur, liberalitas gratior. Illa censuram tenet, ista bonitatem. Sed primum ipsum quòd putant Philosophi iustitiæ munus, apud nos excluditur. Dicunt enim illi eam primam esse iustitiæ formã, ut nemini quis noceat, nisi lacessitus iniuria. Quod Euangelij authoritate uacuatur. Vult enim scriptura, ut sit in nobis spiritus filij hominis, qui uenit conferre gratiam, non inferre iniuriam. Deinde formam iustitiæ putauerunt, ut quis communia, id est publica pro publicis habeat, priuata pro suis. Nec hoc quidem secundum naturam. Natura enim omnia omnibus in commune profudit. Sic enim deus generari iussit omnia, ut pastus omnibus communis esset, & terra foret omnium quædam communis possessio. Natura igitur ius commune generauit, usurpatio ius fecit priuatum. Quo in loco aiunt placuisse Stoicis, quæ in terris gignantur, omnia ad usus hominum creari: homines autem hominum caussa esse generatos, ut ipsi inter se alijs prodesse possint. Vnde hoc, nisi de nostris scripturis dicendum sumpserunt? Moyses enim scripsit, quia dixit deus: Faciamus hominem ad imaginem nostram, & habeat potestatem piscium maris, & uolatilium cœli, & pecorum, & omnium repentium super terram. Et Dauid ait: Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues uniuersas insuper & pecora campi, uolucres cœli, & pisces maris. Ergo omnia subiecta esse homini de nostris didicerunt, & ideo censent propter hominem esse generata. Hominem quoque hominis caussa generatum esse in libris Moysi reperimus, dicente domino: Non est bonum esse hominem solum, faciamus ei adiutorium simile sibi. Ad adiumentum ergo mulier data est uiro, quæ generaret: ut homo homini adiumento foret. Denique antequam mulier formaretur, dictum est de Adam: Non est inuentus adiutor similis illi. Adiumentum enim homo nisi de homine habere non poterat. Ex omnibus igitur animantibus nullum animal simile, & ut absolute dicamus, nullus adiutor hominis inuentus est. Muliebris igitur sexus adiutor expectabatur. Ergo secundum dei uoluntatem, uel naturæ copulam, inuicem nobis esse auxilio debemus, certare officijs ac uelut in medio omnes utilitates ponere, & ut uerbo scripturæ utar, adiumentum ferre alter alteri, uel studio, uel officio, uel pecunia, uel operibus, uel quolibet modo, ut inter nos societatis augeatur gratia, nec quisquam ab officio uel periculi terrore reuocetur: sed omnia sua ducat, uel aduersa uel prospera. Denique sanctus Moyses pro populo, patriæ bella suscipere grauia non reformidauit, nec regis potentissimi trepidauit arma, nec barbaricæ immanitatis expauit ferociam: sed abiecit salutem suam, ut plebi redderet libertatem. Magnus itaque iustitiæ splendor, quæ alijs potius nata quàm sibi, communitatem & societatẽ nostram adiuuat,

Gene. 1

Psal. 8

Gene. 2

excelsitatem tenet, ut suo iudicio omnia subiecta habeat, opem alijs ferat, pecuniam conferat, officia non abnuat, pericula suscipiat aliena. Quis nõ cuperet hanc uirtutis arcem tenere nisi prima auaricia infirmaret atq; inflecteret tantæ uirtutis uigorem? Etenim dũ augere opes, aggerare pecunias, occupare terras possessionibus cupimus, præstare diuitijs: iustitiæ formam exuimus, beneficentiam communem amittimus. Quomodo enim potest iustus esse, qui studet eripere alteri, quod sibi quærat? Potentiæ quoque cupiditas, formam iustitiæ uirilem effœminat. Quomodo enim potest pro alijs interuenire, qui alios sibi subijcere conatur? & infirmo aduersus potentes opem ferre, qui ipse grauem libertati affectat potentiam?

Iustitiam & fidem hostibus etiam exhibendam. Cap. XXIX

Quanta autem iustitia sit, ex hoc intelligi potest, quòd nec locis, nec personis, nec temporibus excipitur, quæ etiam hostibus reseruatur: ut si constitutus sit cum hoste aut locus aut dies prælio, aduersus iustitiam putetur, aut loco præuenire, aut tempore. Interest enim utrum aliquis pugna aliqua & conflictu graui capiatur, an superiore gratia, uel aliquo euentu. Siquidem uehementioribus hostibus & infidis, & his qui amplius læserint, uehementior refertur ultio: ut Madianitis, qui per mulieres suas plerosque peccare fecerant ex plebe Iudæorum, unde & dei in populum patrum iracundia effusa est. Et ideo factum est, ut nullum Moyses uictor superesse pateretur: Gabaonitas autem qui fraude magis quàm bello tentauerant plebem Patrum, non expugnaret Iesus, sed conditionis impositæ afficeret iniuria: Syros uerò Helisæus quos obsidentes in ciuitatem duxerat momentaria cæcitate percussos, cùm quò ingrederentur uidere non possent, uolenti regi Israel percutere non acquiesceret, dicens: Non percuties quos non captiuasti in lancea & in gladio tuo. pone eis panem & aquam ut manducent & bibant & remittantur, & eant ad dominum suũ: ut humanitate prouocati, gratiam repræsentarent. Deniq; postea in terram Israel uenire piratæ Syriæ destiterunt. Si ergo in bello iustitia ualet, quanto magis in pace seruanda est? Et hanc gratiam Propheta his detulit, qui ad eum corripiendũ uenerant. Sic enim legimus: quòd in obsidionem eius miserat rex Syriæ exercitum suũ, cognito quod Helisæus esset, qui cõsilijs & argumentationibus eius obuiaret omnibus. Quem uidens exercitum Giezi seruus Prophetæ, de salutis periculo trepidare cœpit. Cui dixit propheta: Noli timere, quoniam plures nobiscum sunt, quàm cum illis. Et rogante propheta ut aperirentur oculi seruo suo, aperti sunt. Vidit itaq; Giezi totum montem equis repletum & curribus in circuitu Helisæi. Quibus descendentibus ait Propheta: Percutiat dominus cæcitate exercitum Syriæ. Quo impetrato, dixit ad Syros: Venite post me, & ducam uos ad hominem quem quæritis. Et uiderunt Helisæum, quem corripere gestiebant: & uidentes, tenere non poterant. Liquet igitur etiam in bello fidem & iustitiam seruari oportere, nec ullum decorum esse posse, si uioletur fides. Denique etiam aduersarios molli ueteres appellatione nominabant, ut peregrinos uocarent. Hostes enim antiquo ritu peregrini dicebantur. Quod æque etiam ipsum de nostris assumptũ docere possumus. Aduersarios enim suos Hebræi allophylos, hoc est, alienigenas, Latino appellabant uocabulo. Denique in libro Regnorum primo sic legimus: Et factum est in diebus illis, conuenerunt alienigenæ in pugnam ad Israel. Fundamentum ergo est iustitiæ, fides. Iustorum enim corda meditantur fidem: & qui se iustus accusat, iustitiam supra fidem collocat. Nam tunc iustitia eius apparet, si uera fateatur. Denique & dominus per Esaiam: Ecce, inquit, mitto lapidem in fundamentum Sion, id est, Christum, in fundamentum Ecclesiæ. Fides enim omnium, Christus. Ecclesia autem quædam forma iustitiæ est, commune ius omnium. In commune orat, in commune operatur, in commune tentatur. Deniq; qui seipsum sibi abnegat, ipse iustus, ipse dignus Christo est. Ideo & Paulus fundamentũ posuit Christũ, ut supra eum opera iustitiæ locaremus: quia fides fundamentum est. In operibus autem aut malis iniquitas, aut boni iustitia est.

Num. 31 · *Ios. 9* · *4. Reg. 6* · *1. Reg. 4* · *Esa. 28*

De beneficentia. Cap. XXX

Sed iam de beneficentia loquamur, quæ diuiditur etiam ipsa in beneuolentiam & liberalitatem. Ex his igitur duobus constat beneficentia, ut sit perfecta. Non enim satis est beneuelle, sed etiam benefacere. Nec satis est iterum benefacere

Tullius lib. 1 quemadmodũ ex beneficentia quæ iustitiæ cõiuncta est officia manent.

benefacere, nisi id ex bono fonte, hoc est, ex bona uolũtate proficiscatur. Hilarem enim datorem diligit deus. Nam si inuitus facias, quæ tibi merces est? Vnde Apostolus generaliter inquit: Si uolens hoc ago, mercedem habeo: si inuitus dispensatio mihi credita est. In Euãgelio quoq; multas disciplinas accepimus iustę liberalitatis. Pulchrum est igitur bene uelle, & eo largiri consilio, ut prosis, non ut noceas. Nam si luxurioso ad luxuriæ effusionem, adultero ad mercedem adulterij largiendum putes, non est beneficentia ista, ubi nulla est beneuolentia. Officere enim istud est, non prodesse alteri: si largiaris ei qui conspiret aduersus patriam, qui congregare cupiat tuo sumptu perditos, qui impugnet Ecclesiam. Non est hæc probabilis liberalitas, si adiuues eum qui aduersus uiduam & pupillos graui decernit iurgio, aut ui aliqua possesiones eorũ eripere conatur. Non probatur largitas, si quod alteri largitur, alteri quis extorqueat: si iniuste quærat, & iuste dispensandum putet: nisi forte, ut ille Zachæus, reddas quadruplum prius ei quem fraudaueris: & gentilitatis uitia fidei studio & credẽtis operatione compenses. Fundamentum igitur habeat liberalitas tua. Hoc primùm quæritur, ut cum fide conferas, fraudem non facias oblatis, ne dicas te plus conferre, & minus conferas. Quid enim opus est dicere? Fraus promissi est: in tua potestate est largiri, quod uelis. Fraus fundamentum soluit, & opus corruit. Num quid Petrus ita indignatione efferbuit, ut Ananiam extingui uellet, uel uxorem eius? Sed exemplo eorum noluit perire cæteros. Nec illa perfecta est liberalitas, si iactantiæ caussa magis quàm misericordiæ largiaris. Affectus tuus nomẽ imponit operi tuo. Quomodo à te proficiscitur, sic æstimatur. Vides quàm moralem iudicem habeas? Te consulit, quomodo opus tuum suscipiat, mẽtem tuam prius interrogat. Nesciat inquit sinistra tua, quid faciat dextra tua. Nõ de corpore loquitur, sed etiã unanimus tuus, frater tuus quod facis nesciat: ne dum hic mercedem quæris iactantiæ, illic remunerationis fructum amittas. Perfecta autem est liberalitas, ubi silentio quis tegit opus suum, & necessitatibus singulorũ occulte subuenit: quẽ laudat os pauperis, & non labia sua. Deinde perfecta liberalitas fide, caussa, loco, tempore commendatur, ut primum opereris circa domesticos fidei. Grandis culpa, si sciẽte te fidelis egeat, si scias eum sine sumptu esse, fame laborare, ærumnã perpeti, qui pręsertim egere erubescat: si in caussam ceciderit, aut captiuitatis suorum, aut calumniæ, & non adiuues: si sit in carcere, & pœnis & supplicijs propter debitum aliquod iustus excrucietur: (nam & si omnibus debetur misericordia, tamen iusto amplius) si tempore afflictionis suæ nihil à te impetret; si tempore periculi quo rapitur ad mortem, plus apud te pecunia tua ualeat, quàm uita morituri. De quo pulchre Iob dixit: Benedictio perituri in me ueniebat. Personarum quidem deus acceptor non est, quia nouit omnia. Nos autẽ omnibus quidem debemus misericordiam. Sed quia pleriq; fraude eam quærunt, & affingunt ærumnam, ideo ubi caussa manifestatur, persona cognoscitur, tempus urget, largius se debet profundere misericordia. Non enim auarus dominus est, ut plurimum quærat. Beatus quidem qui dimittit omnia, & sequitur eum. Sed ille beatus est, qui quod habet ex affectu facit. Deniq; duo æra uiduæ illius diuitum, muneribus prętulit: quia totum illa quod habuit contulit, illi autem ex abundanti partem exiguam contulerunt. Affectus igitur diuitem collationem aut pauperem facit, & precium rebus imponit. Cæterùm deus non uult simul effundi opes, sed dispensari: nisi forte ut Helisęus qui boues suos occidit, & pauit pauperes ex eo quod habuit, ut nulla cura teneretur domestica, sed relictis omnibus in disciplinã se propheticam daret. Est etiam illa probanda liberalitas, ut proximos seminis tui non despicias, si egere cognoscas. Melius est enim ut ipse subuenias tuis, quibus pudor est ab alijs sumptum deposcere, aut alicui postulare subsidium necessitati, non tamen ut illi ditiores eo fieri uelint, quod tu potes conferre inopibus. Caussa enim præstat, non gratia. Neq; enim propterea te domino dicasti, ut tuos diuites facias, sed ut uitã tibi perpetuam fructu boni operis acquiras, & precio miserationis peccata redimas tua. Putant se parum poscere? precium tuum quærunt, uitæ tuæ fructum adimere contendunt, & se iustè facere putant. Et accusat quod eum diuitem non feceris, cùm te ille uelit ęternę uitę fraudare mercede? Consilium præmisimus, authoritatem petamus. Primùm igitur neminem debet pudere, si ex diuite pauper fiat, dum largitur pauperi, quia Christus pauper factus est cùm diues esset, ut nos sua inopia ditaret. Dedit regulam quam sequamur, ut

2.Corin.9. 1.Corin.9. Luc.19. Act.6. Matth.5. Iob.29. Luc.21. 3.Reg.19. 2.Corin.8.

bona ratio ſit exinaniti patrimonij, ſi quis pauperum famem repulit, inopiam ſubleuauit. Vnde & cõſilium in hoc do, Apoſtolus dicit: Hoc enim uobis utile eſt, ut Chriſtum imitemini. Conſilium bonis datur, corruptio errantes coercet. Deniq; quaſi bonis dicit: Qui non tantum facere ſed & uelle cœpiſtis ab anno præterito. Perfectorum utrumq; eſt, non pars. Itaq; docet, & liberalitatem ſine beneuolennia, & beneuolentiam ſine liberalitate non eſſe perfectam. Vnde ad perfectum hortatur dicens: Nunc ergo & facere conſummate, ut quemadmodum prompta eſt in uobis uoluntas faciendi, ita ſit & perficiendi ex eo quod habetis. Si enim uoluntas prompta eſt, ſecundum id quod habet accepta eſt, non ſecundum id quod non habet. Non enim ut alijs refectio ſit, uobis autem anguſtia, ſed ex æqualitate in hoc tempore ueſtra abundantia ſit ad illorum inopiam: ut & illorum abundantia ſit ad ueſtram inopiam, ut fiat æqualitas, ſicut ſcriptum eſt: Qui multum, non abundauit: & qui modicum non minorauit. Aduertimus quemadmodum & beneuolenniam, & liberalitatem, & modũ comprehẽdit, & fructum atq; perſonas. Ideo modum, quia imperfectis dabat conſilium. Non enim patiuntur anguſtias, niſi imperfecti. Sed & ſi quis Eccleſiam nolens grauare in ſacerdotio aliquo conſtitutus, aut miniſterio, non totum quod habet conferat, ſed operetur cum honeſtate quãtum officio ſat eſt; non mihi imperfectus uidetur. Et puto quod hic anguſtiam non animi, ſed rei familiaris dixerit. De perſonis autem puto dictum: ut ueſtra abundantia ſit ad illorum inopiam, & illorum abundantia ad ueſtram inopiam: id eſt, ut populi abundantia ſit bonę operationis ad illorum ſubleuandam alendo inopiam: & illorum abundantia ſpiritalis, adiuuet in plebe inopiam meriti ſpiritalis, et conferat ei gratiam. Vnde exemplum optimum poſuit: Qui multum, non abundauit: & qui modicum, non minuit. Bene hortatur ad officium miſericordiæ omnes homines iſtud exemplum: quoniam & qui plurimum auri poſſidet, non abundat, quia nihil eſt quicquid in hoc ſeculo eſt: & qui exiguum habet non minuit, quia nihil eſt, quod amittit. Res ſine diſpendio eſt, quę tota diſpendiũ eſt. Eſt etiam ſic intellectus bonus. Qui plurimum habet, & ſi non donat, non abundat: quia quantumuis acquirat, eget ſemper, qui plus concupiſcit. Et qui exiguum habet, non minuit, quia non multum eſt, quod pauperẽ paſcit. Similiter ergo & ille pauper qui confert ſpiritalia pro pecuniarijs, & ſi plurimum habeat gratiæ, non abundat: non enim onerat gratia, ſed alleuat mentem. Sed etiam ſic poteſt intelligi: Non abundas ô homo. Quantũ eſt enim quod accepiſti, etſi tibi multum eſt? Ioannes quo nemo maior eſt inter natos mulierum, inferior tamen erat eo qui minor eſt in regno cœlorũ. Poteſt & ſic intelligi: Non abundat dei gratia corporaliter, quia ſpiritualis eſt. Quis enim poteſt eius aut magnitudinem aut latitudinem comprehendere, quam non uidet? Fides ſi fuerit ſicut granum ſinapis, montes trãsferre poteſt, & non tibi datur ultra granũ ſinapis. Si in te abundet gratia, eſt uerẽdum ne mens tua tanto munere incipiat extolli: quia multi ſunt qui ab altitudine cordis ſui grauius corruerũt, quàm ſi nullam habuiſſent dei gratiam. Et qui parum habet, non minuit, quia non eſt corporeum ut diuidatur: & quod parum uidetur habenti, plurimum eſt cui nihil deeſt. Cõſideranda etiam in largiendo ętas atq; debilitas, nonnunquam etiam uerecundia, quæ ingenuos prodit natales: ut ſenibus plus largiaris, qui ſibi labore iam non queunt uictũ quærere. Similiter & debilitas corporis: & hæc iuuanda promptius. Tum ſi quis ex diuite cecidit in egeſtatem, & maxime ſi non uitio ſuo: ſed aut latrocinijs, aut proſcriptione, aut calumnijs quæ habebat, amiſit. Sed forte dicat aliquis: Cæcus uno loco ſedet & præteritur, & iuuenis ualidus frequenter accipit. Verum eſt, quia obrepit propter importunitatem. Non eſt illud iudicij, ſed tædij. Nam & dominus ait in Euangelio de eo qui iam clauſerat oſtium ſuum, ſi quis oſtium eius procacius pulſet, quia ſurgit & dat illi propter importunitatem.

2. Corin. 8. | Exod. 16. | 2. Corin. 8. | Exod. 16. | 2. Corin. 8. | Luc. 7. | Matth. 7. | Luc. 11.

De reddendo beneficio. Cap. XXXI

PVlchrum quoq; eſt, propenſiorem eius haberi rationem, qui tibi aut beneficium aliquod aut munus contulit, ſi ipſe in neceſſitatem incidit. Quid enim tam contra officium, quàm non reddere, quod acceperis? Nec menſura pari ſed uberiore reddendum arbitror, & uſum penſandum beneficij: ut tanto ſubuenias, quanto eius ærumnam repellas. Etenim ſuperiorem non eſſe in referendo quam in conferendo beneficio, hoc eſt minorem eſſe: quoniam qui prior contulit, tempore ſuperior eſt, huma-

est, humanitate prior. Vnde imitanda nobis est in hoc quoque natura terrarum, quæ susceptum semen multiplicatiori solet numero reddere quàm acceperit. Ideo tibi scriptum: Sicut agricultura est homo insipiens, & tanquam uinea homo egens sensu. Si reliqueris eum desolabitur. Sicut agricultura ergo etiam sapiens, ut tanquam fœnerata sibi maiore mensura semina suscepta restituat. Terra ergo aut spontaneos fructus germinat, aut creditos uberiore cumulo refundit ac reddit. Vtrumque debes quodam hæreditario usu parentis, ne relinquaris sicut infœcundus ager. Esto tamen ut aliquis excusare possit quòd non dederit, quomodo excusare potest quod non reddiderit? Non dare cuiquam uix licet, non reddere uerò nō licet. Ideo pulchre Salomon ait: Si sederis cœnare ad mensam potentis, sapienter intellige ea quæ apponuntur tibi: & mitte manum tuā, sciens quòd oportet te talia præparare. Si autem insatiabilis es, noli cōcupiscere escas eius, hęc enim obtinent uitam falsam. Quem nos imitari cupientes, sententias scripsimus. Cōferre gratiam, bonum est: at qui referre nescit, durissimus. Humanitatis exemplum ipsa terra suggerit. Spontaneos fructus ministrat quos non seueris, multiplicatū quoque reddit, quod acceperit. Negare tibi pecuniam numeratā non licet, quomodo licet acceptam non referre gratiam? In Prouerbijs quoque habes, quod ita plurimum redhibitio ista gratiæ apud deum consueuit ualere, ut etiam in die ruinæ inueniat gratiam, quando possunt pręponderare peccata. Et quid alijs utar exemplis, cùm dominus ipse remunerationē uberiorem sanctorum meritis in Euangelio polliceatur, atque exhortetur ut operemus bonum opus, dicens: Dimittite, & dimittetur uobis: date, & dabitur uobis: mensuram bonam, commotam, supereffluentem dabunt in sinum uestrum? Itaque & illud conuiuium Salomonis, non de cibis, sed de operibus est bonis. Quo enim melius epulantur animi quàm bonis factis? Aut quid aliud tam facile potest iustorū explere mentes, quàm boni operis conscientia? Qui autē iocundior cibus, quàm facere uoluntatem dei? Quem cibum sibi solum dominus abundare memorabat, sicut scriptum est in Euangelio: Meus cibus est, ut faciam uoluntatem patris mei, qui est in cœlo. Hoc cibo delectemur, de quo ait propheta: Delectare in domino. Hoc cibo delectantur, qui superiores delectationes mirabili ingenio comprehenderunt, qui possunt scire; qualis sit illa munda & intelligibilis mentis delectatio. Edamus ergo panem sapientiæ, & saturemur uerbo dei: quia nō in solo pane, sed in omni uerbo dei uita est hominis facti ad imaginē dei. De poculo uero satis expresse dicit sanctus Iob: Sicut terra expectās pluuiā, sic & isti sermones meos.

Prouerb. 24. iuxta 70. — Prouer. 23. — Luc. 6. — Ioan. 4. — Psal. 36. — Deut. 8. — Matth. 4. — Gene. 1. — Iob. 29.

Beneuolentiam liberalitate potiorem esse. Cap. XXXII

PVlchrum est ergo ut diuinarum scripturarum humescamus alloquio, & quasi ros sic in nos dei uerba descendant. Cùm igitur sederis ad illam mensam potentis, intellige quis sit iste potens: & in paradiso delectationis positus, atque in conuiuio sapientiæ collocatus, cōsidera quæ apponuntur tibi. Scriptura diuina, conuiuium sapientiæ est: singuli libri, singula sunt fercula. Intellige prius quæ habeantur in ferculis dapes, & tunc mitte manum: ut ea quæ legis uel quæ accipis à domino deo tuo, operibus exequaris, & collatam in te gratiam officijs repræsentes: ut Petrus & Paulus, qui euangelizando uicem quandam largitori muneris rediderunt, ut possint singuli dicere: Gratia autem dei sum id quod sum, & gratia eius in me egena nō fuit, sed abundantius illis omnibus laboraui. Alius ergo fructum accepti beneficij, ut aurū auro, argentum argento rependit: alius laborem: alius, haud scio an etiā locupletius, solum restituit affectum. Quid enim si reddedi nulla facultas suppetit? In beneficio reddendo plus animus quàm census operatur: magisque præponderat beneuolentia, quàm possibilitas referendi muneris. Gratia enim in eo ipso quod habetur refert. Magna igitur beneuolentia, quæ etiā si nihil conferat, plus exhibet: & cùm in patrimonio nihil habeat, largitur pluribus: idque facit sine ullo sui dispendio, & lucro omnium. Et ideo præstat beneuolentia supra ipsam liberalitatem. Ditior hæc moribus, quàm illa muneribus. Plures enim sunt qui indigent beneficio, quàm qui abundant. Est autem beneuolētia coniuncta liberalitati, à qua ipsa liberalitas proficiscitur: cùm largitatis affectum sequitur largiendi usus, est separata atque discreta. Vbi enim deest liberalitas, beneuolentia manet, cōmunis quędam parens omnium, quæ amicitiā connectit & copulat: in consilijs fidelis, in prosperis læta, in tristibus mœsta, ut unusquisque beneuolentis se magis quàm sapientis credat consilio: ut Da-

1. Corin. 15.

1.Reg.19. ut Dauid cùm esset prudentior, Ionathæ tamen iunioris consilijs acquiescebat. Tolle ex usu hominum beneuolentiam, tanquam solem è mundo tuleris, ita erit: quia sine ea usus hominum esse non potest, ut peregrinanti monstrare uiam, reuocare errantem, deferre hospitium, aquam de aqua profluenti dare, lumen de lumine accēdere. Non igitur me- Iob.31. diocris uirtus, de qua sibi plaudebat Iob dicens: Foris autem nō habitabat hospes, ianua mea omni uenienti patebat. Beneuolentia itaq; in his est omnibus, tanquam fons aquæ reficiens sitiētem: tanquam lumen quod etiam in alijs luceat, nec illis desit, qui de suo lumine alijs lumen accenderint. Est etiam illa beneuolētiæ liberalitas, ut si quod habes debitoris chirographum, scindens restituas, nihil à debitore cōsecutus debiti. Quod exemplo sui facere nos debere Iob sanctus admonet. Nam qui habet, non mutuatur: qui non habet, non liberat syngrapham. Quid igitur etiam si ipse non exigas, auaris hæredibus reseruas, quam potes cùm beneuolentiæ laude sine damno pecuniæ repræsentare? Atq; ut plenius discutiamus, beneuolentia à domesticis primùm profecta personis, id est, à filijs, parentibus, fratribus, per cōiunctionum gradus in ciuitatum peruenit ambitum, & de paradiso egressa mundū repleuit. Deniq; cùm in uiro & fœmina beneuolētem deus Gene.2. posuisset affectum, dixit: Erunt ambo in una carne, & in uno spiritu. Unde se Eua serpenti credidit: quoniam quæ beneuolentiam acceperat, esse maleuolentiā non opinabatur.

Beneuolentiam in ecclesia maxime, & earundem uirtutum hominibus perseuerare. Cap. XXXIII

A Vgetur beneuolentia cœtu Ecclesię, fidei consortio, initiandi societate, percipiendæ gratię necessitudine, mysteriorum communione. Hęc enim etiam appellationes necessitudinum, reuerentiam filiorum, authoritatem & pietatem patrum, germanitatem fratrum sibi uindicant: Multum igitur ad cumulandam spectat beneuolentiam necessitudo gratiæ. Adiuuant etiam parium studia uirtutum. Siquidem 1.Reg.19. beneuolentia etiam morum facit similitudinem. Deniq; Ionathas filius regis imita- Psal.17. batur sancti Dauid mansuetudinē, propter quod diligebat eum. Unde & illud: Cum sancto sanctus eris, non solùm ad conuersationem, sed etiam ad beneuolentiā deriuandum uidetur. Nam utiq; & filij Noe simul habitabant, & non erat in his morum concordia. Habitabant etiam in domo patria Esau & Iacob, sed discrepabant. Non enim erat beneuolentia inter eos, quæ sibi præferret alterum: sed magis contentio, quæ præriperet benedictionem. Nam cùm alter prædurus, alter māsuetus esset: inter dispares, mores & studia compugnantia, beneuolentia esse nō poterat. Adde quia sanctus Iacob paternę degenerem domus uirtuti preferre non poterat. Nihil autem tam consociabile, quàm cum æquitate iustitia: quæ uelut compar & socia beneuolentiæ, facit ut eos quos pares nobis credimus, diligamus. Habet autem in se beneuolentia etiam fortitudinem. Nam cùm amicitia ex beneuolentiæ fonte procedat, non dubitat pro amico grauia uitæ sustinere Eccles.22. pericula. Et si mala mihi, inquit, euenerint, per illum sustineo.

Laus beneuolentiæ. Cap. XXXIIII

Prouerb.17. B Eneuolentia etiam gladium iracundiæ extorquere consueuit. Beneuolentia facit, ut amici uulnera utilia magis quàm uolūtaria inimici oscula sint. Beneuolentia facit, ut unus fiat ex pluribus: quoniā & si plures amici sint, unum fiunt, in quibus unus spiritus & una sententia est. Simul aduertimus etiam correptiones in amicitia gratas esse, quæ aculeos habent, dolorem non habent. Compungimur enim censorijs sermonibus, sed beneuolentiæ delectamur sedulitate. Ad summam, non omnibus eadem semper officia debentur, nec personarum semper, sed plerunq; caussarum & temporum prælationes sunt, ut uicinum quis interdum magis quàm fratrem adiuuerit. Prouer.27. Quoniam & Salomon dicit: Melior est uicinus in proximo, quàm frater lōge habitans. Et ideo plerumq; amici se beneuolentię quisq; cōmittit, quàm fratris necessitudini. Tantum ualet beneuolentia, ut plerumq; pignora uincat naturæ.

De fortitudine, quam sine iustitia uirtutem non esse manifestis declaratur indicijs. Cap. XXXV

S Atis copiose iustitiæ loco honesti naturam & uim tractauimus. Nunc de fortitudine tractemus, quæ uelut excelsior cęteris, diuiditur in res bellicas & domesticas. Sed bellicarum rerum studium à nostro officio iam alienum uidetur,

tur, quia animi magis quàm corporis officio intendimus, nec ad arma iam spectat usus noster, sed ad pacis negocia. Maiores autem nostri, ut Iesus Naue, Hierobaal, Samson, Dauid summam rebus quoque bellicis retulere gloriam. Est itaque fortitudo uelut excelsior cęteris, sed nunquam incomitata uirtus. Non enim seipsam committit sibi, alioquin fortitudo sine iustitia, iniquitatis materia est. Quo enim ualidior est, eo promptior est ut inferiorem opprimat: cùm in ipsis rebus bellicis iusta bella an iniusta sint, spectandum putetur. Nunquam Dauid nisi lacessitus bellum intulit. Itaque prudentiam, fortitudinis comitem habuit in prælio. Nam & aduersus Goliam immani mole corporis uirum, singulari certamine dimicaturus, arma quibus oneraretur respuit. Virtus enim suis lacertis magis quàm alienis integumentis nititur. Deinde eminus, quo grauius feriret, ictu lapidis hostem interemit: postea nunquam nisi consulto domino bellum adorsus est. Ideo in omnibus uictor prælijs, usque ad summam senectam manu promptus, bello aduersum Titanas suscepto, ferocibus bellator miscebatur agminibus, gloriæ cupidus, incuriosus salutis. Sed non hæc sola præclara fortitudo est, sed etiam illorum gloriosam fortitudinem accipimus, qui per fidem magnitudine animi obstruxerunt leonum ora, extinxerunt uirtutem ignis, effugerunt aciem gladij, conualuerunt de infirmitate fortes, qui non comitatu & legionibus succincti, communem cùm multis uictoriam, sed nuda uirtute animi singularem de perfidis retulerunt triumphū. Quàm insuperabilis Daniel, qui circa latera sua rugientes non expauit leones? Fremebant bestiæ, & ille epulabatur.

1.Reg.17. *Heb.11.* *Dan.14.*

Fortitudinem maxime in animo & contemptu rerum constare labentium. Cap. XXXVI

NON igitur in uiribus corporis & lacertis tātummodo fortitudinis gloria est, sed magis in uirtute animi. Neque in inferenda, sed in depellenda iniuria lex uirtutis est. Qui enim non repellit à socio iniuriam si potest, tam est in uitio, quàm ille qui facit. Vnde sanctus Moyses hinc prius orsus est tentamenta bellicæ fortitudinis. Nam cum uidisset Hebræum ab Ægyptio iniuriam accipientem, defendit ita ut Ægyptium sterneret, atque in arena absconderet. Salomon quoque ait: Eripe eum qui ducitur ad mortem. Vnde igitur hoc uel Tullius, uel etiam Panætius, aut ipse Aristoteles transtulerint apertum est satis, quanquam etiam his duobus antiquior dixerit Iob: Saluum feci pauperem de manu potentis, & pupillum cui adiutor non erat, adiuui. Benedictio perituri in me ueniebat. Nónne hic fortissimus, qui tam fortiter pertulit impetus diaboli, & uicit eum in uirtute mentis suæ? Neque uerò de eius dubitandum fortitudine, cui dicit dominus: Accinge sicut uir lumbos tuos, suscipe altitudinem & uirtutem, omnem autem iniuriosum humiliato. Apostolus quoque ait: Habetis fortissimam consolationem. Est ergo fortis qui se in dolore aliquo consolatur. Et reuera iure ea fortitudo uocatur, quando unusquisque seipsum uincit, iram continet, nullis illecebris emollitur atque inflectitur, non aduersis perturbatur, non extollitur secundis, & quasi uento quodam, uariarum rerum circumfertur mutatione. Quid autem excelsius & magnificentius, quàm exercere mentem, afficere carnem & in seruitutem redigere, ut obediat imperio, consilijs obtemperet, ut in adeundis laboribus impigre exequatur propositum animi ac uolūtatem? Hęc igitur prima uis fortitudinis, quoniam in duobus generibus fortitudo spectatur animi. Primo ut externa corporis pro minimis habeat, & quasi superflua despiciēda magis quàm expetenda ducat. Secundo, ut ea quę summa sunt, omnesque res in quibus honestas & illud πρέπον cernitur, præclara animi intentione usque ad effectum persequatur. Quid enim tam præclarum, quàm ut ita animum tuum informes, ut neque diuitias, neque uoluptates, neque honores in maximis constituas, neque in his studium omne conteras? Quod cùm ita affectus animo fueris, necesse est ut illud honestum ac decorum præponendum putes, illique mentem ita intendas tuam, ut quicquid acciderit quo frangi animi solēt, aut patrimonij amissio, aut honoris imminutio, aut obtrectatio infidelium, quasi superior, non sentias. Deinde ut te salutis ipsius pericula pro iustitia suscepta non moueant. Hæc uera fortitudo est, quam habet Christi athleta: qui nisi legitime certauerit, non coronatur. An mediocre tibi uidetur præceptum fortitudinis? Tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio uerò spem. Vide quot certamina: & una corona. Quod pręceptum non dat, nisi qui est confortatus in Chri-

Exod.2. *Prouer.24* *Iob.29.* *Iob.40.* *Heb.6.* *2.Tim.2*

in Christo Iesu, cuius caro requiem non habebat. Afflictio undiq;: foris pugnæ, intus timores. Et quãuis in periculis, in laboribus plurimis, in carceribus, in mortibus positus, animo tamen non frangebatur, sed præliabatur, adeò ut potentior suis fieret infirmitatibus. Itaq; considera quemadmodum eos qui ad officia Ecclesiæ accedũt, despicientiam rerum humanarũ habere debere doceat. Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis huius mundi, quid adhuc uelut uiuentes de hoc mundo decernitis? Ne tetigeritis, ne attaminaueritis, ne gustaueritis, quæ sunt omnia ad corruptelam ipso usu, Et infra: Si ergo consurrexistis cum Christo, quę sursum sunt quęrite. Et iterũ: Mortificate ergo membra uestra, quæ sunt super terram. Et hæc quidem adhuc omnibus fidelibus: tibi autem fili contemptum diuitiarum, prophanarum quoque & anilium fabularum suadet declinationem, nihil permittens nisi quod te exerceat ad pietatem: quia corporalis exercitatio nulli rei usui est, pietas autem ad omnia utilis. Exerceat ergo te pietas ad iustitiam, continentiam, mansuetudinem, ut fugias iuuenilia opera, cõfirmatus & radicatus in gratia, bonum fidei subeas certamen: non te implices negocijs secularibus, quoniam deo militas. Etenim si is qui Imperatori militat, à susceptionibus litium, actu negociorum forensium, uenditione mercium prohibetur humanis legibus: quanto magis qui fidei exercet militiam, ab omni usu negociationis abstinere debet, agelluli sui contentus fructibus, si habet: si non habet, stipendiorum suorum fructu: Siquidem bonus testis est, qui dicit: Iuuenis fui, & senui, & non uidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem. Ea est enim tranquillitas animi & temperantia, quæ neque studio quærendi afficitur, neque egestatis metu angitur.

Coloss. 2. *1. Timot. 4.* *Psal. 36.*

Mala æquanimiter toleranda, & interdum etiam declinanda. Cap. XXXVII

Est etiam quæ dicitur uacuitas animi ab angoribus: ut neq; in doloribus molliores simus, neq; in prosperis elatiores. Quòd si hi qui ad capessendam rempublicam adhortantur aliquos, hæc præcepta dant: quanto magis nos qui ad officium Ecclesiæ uocamur, talia debemus agere quæ placeant deo: ut & prætendat in nobis uirtus Christi: & ita simus nostro probati Imperatori, ut membra nostra arma iustitiæ sint arma, non carnalia in quibus peccatum regnet, sed arma fortia deo, quibus peccatum destruatur? Moriatur caro nostra, ut in ea omnis culpa moriatur: & quasi ex mortuis uiuentes, nouis resurgamus operibus ac moribus. Hęc sunt plena honesti & decori officij stipẽdia fortitudinis. Sed in omnibus quæ agimus, non solùm quid honestũ, sed etiã quid possibile sit quæramus, ne forte aggrediamur aliquid quod non possimus exequi. Vnde nos tempore persecutionis de ciuitate in ciuitatẽ cõcedere, imò ut ipsius uerbo utar, fugere, uult dominus: ne temere aliquis dũ martyrij desiderat gloriã, offerat se periculis, quæ fortasse caro infirmior aut remissior animus ferre ac tolerare nõ queat.

B *Matth. 10.*

Quod prouidentia magnum munimen fortitudinis sit. Cap. XXXVIII

Nec rursus propter ignauiam cedere quis ac deserere fidem debet metu periculi. Qua gratia præparandus est animus, exercẽda mens, stabilienda ad constantiam: ut nullis perturbari animus possit terroribus, nullis frangi molestijs, nullis supplicijs cedere. Quæ difficile quidem sustinentur. Sed quia omnia supplicia grauiorum suppliciorum uincuntur formidine, ideo si consilio firmes animum tuum, nec à ratione discedendum putes, & proponas diuini iudicij metum, perpetui supplicij tormenta, potes animi subire tolerantiã. Hoc igitur diligẽtię est, ut quis ita se comparet: illud ingenij, si quis potest uigore mentis præuidere quæ futura sunt, & tanquam ante oculos locare, quid possit accidere: & quid agere debeat, si ita acciderit, definire: interdum duo & tria simul uoluere animo, quæ conijciat, aut singula aut coniuncta accidere posse, & aut singulis aut coniunctis disponere actus quos intelligat profuturos. Fortis ergo est uiri, non dissimulare cùm aliquid immineat, sed prætendere & tanquam explorare de specula quadam mentis, & obuiare cogitatione prouida rebus futuris, ne forte dicat postea: Ideo ista incidi, quia non arbitrabar posse euenire. Deniq; nisi explorentur aduersa, cito occupant. Vt in bello improuisus hostis uix sustinetur, & si imparatos inueniat facile opprimit: ita animum mala inexplorata plus frangunt. In his ergo duobus illa est animi excellẽtia, ut primùm animus tuus bonis exercitatus cogitationibus, mundo corde quod uerum & honestũ est uideat: Beati enim mũdo corde, quia ipsi

N *Matth. 5.*

etiam

etiam deum uidebunt, atq; id quod honestum est, solum bonum iudicet. Deinde nullis perturbetur occupationibus, nullis cupiditatibus fluctuet. Neq; uerò id quisquam facile facit. Quid enim tam difficile, quàm despicere tanquam ex arce aliqua sapientiæ opes aliaq; omnia, quæ plerisq; uidentur magna & præcella? Deinde ut iudicium tuum stabili ratione confirmes, & quę iudicaueris leuia, tanquam nihil profutura contemnas? Deinde, ut si quid acciderit aduersi, idq; graue & acerbum putetur, ita feras, ut nihil præter naturam accidisse putes, cùm legeris: Nudus sum natus, nudus exibo: quæ dominus dedit dominus abstulit: & utiq; & filios amiserat & facultates: seruesq; in omnibus personam sapientis & iusti, sicut ille seruauit qui ait: Sicut domino placuit ita factum est, sit nomen domini benedictum. Et infra: Sicut una insipientium mulierum locuta es. Si bona suscepimus de manu domini, quæ mala sunt non sustinebimus?

Iob. 1

Iob. 2

Fortitudinem aduersus omnia uitia dimicare debere, præcipue aduersus auaritiam. Cap. XXXIX

N On est igitur mediocris nec discreta à cæteris animi fortitudo, quæ bellum cum uirtutibus gerat, sed quæ sola defendat ornamenta uirtutum omnium, & iudicia custodiat, & quæ inexpiabili prælio aduersus omnia uitia decernat, inuicta ad labores, fortis ad pericula, rigidior aduersus uoluptates, dura aduersus illecebras, quibus aurem deferre nesciat, nec (ut dicitur) aue dicat, pecuniam negligat, auaritiam fugiat tanquam labem quandam, quæ uirtutē effœminet. Nihil enim tam contrarium fortitudini, quàm lucro uinci. Frequēter pulsis hostibus, inclinata in fugam aduersariorum acie, dum exuuijs cæsorum capitur præliator, inter ipsos quos strauit miserandus occubuit: & triumphis suis delectatæ legiones dum spolijs occupantur, hostem in se reuocarunt qui fugerat. Fortitudo igitur tam immanem pestem repellat & proterat, nec tentetur cupiditatibus, nec frangatur metu: quia uirtus sibi cōstat, ut fortiter omnia persequatur uitia, tanquam uirtutis uenena: iracundiam uelut quibusdam propulset armis, quæ tollit consilium, & tanquam ægritudinem uitet. Gloriæ quoq; caueat appetentiam, quę frequenter nocuit immoderatius appetita, semper autē usurpata. Quid horum sancto Iob, ut in uirtute defuit, uel in uitio obrepsit? Quomodo laborem ægritudinis, frigoris, famis pertulit? Quomodo despexit salutis periculū? Nunquid rapinis diuitiæ coaceruatæ, de quibus tanta inopibus affluebāt? Nunquid auaritia, census, aut uoluptatis studia cupiditatesq; excitauit? Nunquid trium regum iniuriosa contentio, uel seruorum contumelia in iram excussit? Nunquid gloria sicut leuem extulit, qui imprecabatur grauia sibi, si unquam uel non uoluntariam celauisset culpam, uel reueritus esset multitudinem plebis, quo minus annunciaret eam in conspectu omniū? Neque enim consentaneæ sunt uitijs uirtutes, sed sibi constant. Quis igitur tam fortis, quàm sanctus Iob? Cui secundus adiudicari potest, qui parem uix reperit?

Iob. 31

Virtutem bellicam nostris etiam non inusitatam. Cap. XL

S Ed fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, ut putent solam esse præliarem fortitudinē, & ideo me ad ista deflexisse, quia illa nostris deforet. Quàm fortis Iesus Naue, ut uno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis? Deinde cùm aduersum Gabaonitas surgeret prælium, & uereretur ne nox impediret uictoriam, magnitudine mentis & fidei clamauit: Stet sol: & stetit, dum uictoria consummaretur. Gedeon in trecentis uiris de ingenti populo & acerbo hoste reuexit triumphum. Ionathas adolescens uirtutem fecit in magno prælio. Quid de Machabæis loquar? Sed prius de populo dicam patrum, qui cùm essent parati ad repugnandū pro templo dei, & pro legitimis suis, dolo hostium die lacessiti sabbati, maluerunt uulneribus offerre nuda corpora quàm repugnare, ne uiolarent sabbatum. Itaque omnes læti se obtulerunt morti. Sed Machabæi considerantes quòd hoc exemplo gens omnis posset perire, sabbato etiam, cùm ipsi in bellum prouocarentur, ulti sunt innocentium necem fratrum suorum. Vnde postea stimulatus rex Antiochus, cùm bellum accenderet per duces suos Lysiam, Nicanorem, Geordiā, ita cum orientalibus suis & Assyrijs attritus est copijs, ut quadraginta & octo milia in medio campi à tribus milibus prosternerentur. Virtutem ducis Iudæ Machabæi de uno eius milite considerate. Nanq; Eleazarus cùm supereminentem ceteris elephantem lorica uestitū regia aduerteret, arbitratus

Iosue. 10

Iudic. 7

1. Reg. 14

1. Mach. 2

1. Mach. 6

quòd in eo esset rex, cursu concito in medium legionis se proripuit, & abiecto clypeo utraq; manu interficiebat bestiã, atq; intrauit sub eam, & subiecto gladio interemit eam. Itaq; cadens bestia oppressit Eleazarum, atq; ita mortuus est. Quanta igitur uirtus animi? primò, ut mortem non timeret: deinde, ut circumfusus legionibus inimicorũ, in confertos raperetur hostes, medium penetraret agmen, & contempta morte ferocior, abiecto clypeo, utraq; manu uulneratæ molem bestiæ subiret ac sustineret, pòst infra ipsam succederet, quo pleniori feriret ictu, cuius ruina inclusus magis quàm oppressus, suo est sepultus triumpho. Nec fefellit opinio uirum, quamuis regius fefellerit habitus. Tanto enim uirtutis spectaculo defixi hostes, inermem occupatum incursare non ausi, post casum ruentis bestiæ sic trepidauerunt, ut impares se omnes unius uirtuti arbitrarentur. Deniq; rex Antiochus qui cum centum uiginti milibus hominum armatus uenerat & cum triginta duobus elephantis, ita ut ad ortum solis per singulas bestias uelut montes quidam armorum corusco tanquam lampadibus ardentibus refulgerent, unius territus fortitudine, pacem rogaret. Itaque Eleazarus hæredem uirtutis suæ pacem reliquit. Sed hæc triumphorum sint.

Fortitudinẽ non solùm in uincendo, sed etiã plus in tolerando cõstare. Cap. XLI

Verùm quia fortitudo nõ solùm secundis rebus, sed etiam aduersis probatur, spectemus Iudæ Machabæi exitum. Is enim post uictum Nicanorem regis Demetrij ducem, securior aduersus uiginti milia exercitus regis, cum nongentis uiris bellum adorsus, uolentibus his cedere ne multitudine opprimerentur, gloriosam magis mortem, quàm turpem fugam suasit: Ne crimen inquit nostræ relinquamus gloriæ. Itaq; commisso prælio, cum à primo ortu diei in uesperam dimicaretur, dextrum cornu in quo ualidissimam manum aduertit hostium, aggressus facile auertit. Sed dum fugientes sequitur, à tergo uulneri locum præbuit: Ita gloriosiorem triumphis mortem inuenit. Quid Ionathan fratrem eius attexam, qui cum parua manu aduersus exercitus regios pugnans, desertus à suis & cum duobus tantum relictus reparauit bellũ, auertit hostem, fugitantes suos ad societatem reuocauit triumphi? Habes fortitudinem bellicam, in quo non mediocris honesti ac decori forma est, quod mortem seruituti præferat ac turpitudini. Quid autem de martyrum dicam passionibus? Et ne longius euagemur, non minorem de superbo rege Antiocho Machabæi pueri reuexerunt triumphũ, quàm parentes proprij: Siquidẽ illi armati, isti sine armis uicerunt. Stetit inuicta septem puerorum cohors, regijs cincta legionibus: defecerunt supplicia, cesserũt tortores, non defecerunt martyres. Alius corium capitis exutus, speciem mutauerat, uirtutem auxerat. Alius linguam iussus amputandam promere, respondit: Non solos dominus audit loquentes, qui audiebat Moysen tacentem. Plus audit tacitas cogitationes suorũ, quàm uoces omniũ. Linguæ flagellũ times, flagellũ sanguinis nõ times? Habet & sanguis uocem suã, qua clamat ad deum, sicut clamauit in Abel. Quid de matre loquar, quæ spectabat læta filiorũ quot funera tot trophæa, & morientẽ uocibus tanq; psallentiũ cantibus delectabatur, pulcherrimã uentris sui citharã in filijs cernẽs, & pietatis harmoniã omni lyræ numero dulciorẽ? Quid de bimulis loquar, qui ante palmam uictoriæ acceperunt, quàm sensum naturæ? Quid de sancta Agne, quę in duarum maximarum rerũ posita periculo, castitatis & salutis, castitatẽ protexit, salutem cum immortalitate commutauit? Non prætereamus etiam sanctum Laurentium, qui cùm uideret Sixtum episcopũ suum ad matyrium duci, flere cœpit, nõ passionem illius, sed suam remansionem. Itaq; his uerbis appellare cœpit: Quo progrederis sine filio pater? Quò sacerdos sancte sine diacono properas? Nunquam sacrificium sine ministro offerre consueueras. Quid in me ergo displicuit pater? Num degenerem probasti? Experire certe, utrum idoneum ministrum elegeris. Cui commisisti dominici sanguinis consecrationem, cui consummandorũ consortium sacramentorum, huic consortium tui sanguinis negas? Vide ne periclitetur iudicium tuũ, dum fortitudo laudatur. Abiectio discipuli, detrimentũ est magistri. Quid quod illustres & præstantes uiri discipulorũ certaminibus magis quàm suis uincũt? Deniq; Abraham filium obtulit, Petrus Stephanũ præmisit. Et tu pater ostende in filio uirtutem tuam, offer quẽ erudisti, ut securus iudicij comitatu nobili peruenias ad coronã. Tunc Sixtus: Nõ ego te fili relinquo ac desero; sed maiora tibi debẽtur certamina. Nos quasi

1. Mach. 6

2. Machab. 7

quasi senes leuioris pugnæ cursum recipimus, te quasi iuuenem manet gloriosior de tyranno triumphus. Mox uenies, flere desiste, post triduũ me sequeris. Inter sacerdotem & leuitam hic medius numerus decet. Non erat tuum sub magistro uincere, quasi adiutorem quæreres. Quid consortiũ passionis meæ expetis? Totam tibi hæreditatem eius dimitto. Quid præsentiam meam requiris? Infirmi discipuli magistrũ præcedant, fortes sequantur: uincant sine magistro, qui iam non indigent magisterio. Sic & Helias Helisæũ reliquit. Tibi ergo commendo nostræ uirtutis successionem. Talis erat contentio, digna sane, de qua certarent sacerdos & minister, quis prior pateretur pro Christi nomine. In fabulis ferunt tragicis, excitatos theatri magnos esse plausus, cum se Pylades Orestem diceret, Orestes, ut erat, Orestem se esse asseueraret: ille ut pro Oreste necaretur, Orestes ne Pyladem pro se pateretur necari. Sed illis non licebat uiuere, quòd uterque esset parricidij reus: alter qui fecisset, alter qui adiuuisset. Hic Laurentium sanctum ad hoc nullus urgebat nisi amor deuotionis, tamen & ipse post triduum, cùm illuso tyranno impositus super craticulam exureretur, Assum est, inquit, uersa & manduca. Ita animi uirtute uincebat ignis naturam.

Potestates non irritandas, & adulationibus non attendendum. Cap. XLII

CAuendum etiam reor, ne dum aliqui nimia gloriæ ducuntur cupiditate, insolentius abutantur potestatibus, & plerunq; auersos à nobis animos Gentilium, in studia persecutionis excitent atque inflamment ad iracũdiam. Itaque ut illi perseuerare possint, & supplicia uincere, quantos perire faciunt? Prospiciendum etiam, ne adulantibus aperiamus aurem. Emolliri enim adulatione, non solum fortitudinis non esse, sed etiam ignauiæ uidetur.

De temperantia & eius partibus. Cap. XLIII

QVoniam de tribus uirtutibus diximus, restat ut de quarta uirtute dicamus, quæ temperantia ac modestia uocatur: in qua maxime tranquillitas animi, studium mansuetudinis, moderationis gratia, honesti cura, decoris consideratio spectatur & quæritur. Ordo igitur quidam uitæ nobis tenendus est, ut à uerecundia prima quædam fundamenta ducantur: quæ socia ac familiaris est mentis placiditati, proteruiæ fugitans, ab omni aliena luxu, sobrietatem diligit, honestatem fouet, decorũ illud requirit. Sequatur conuersationis electio, ut adiungamur probatissimis quibusq; senioribus. Nanque ut æqualium usus dulcior, ita senum tutior est: qui magisterio quodam & ductu uitæ colorat mores adolescentiũ, & uelut murice probitatis inficit. Nanque si hi qui sunt ignari locorum, cum solertibus uiarum iter adoriri gestiunt, quãto magis adolescentes cum senibus debent nouũ sibi iter uitæ aggredi, quo minus errare possint, & à uero tramite uirtutis deflectere? Nihil enim pulchrius, quàm eosdem & magistros uitæ & testes habere. Quærendum est etiam in omni actu, quid personis, temporibus conueniat atq; ætatibus, quid etiam singulorum ingenijs sit accomodum. Sæpe enim quod alterum decet, alterum non decet. Aliud iuueni aptum, aliud seni: aliud in periculis, aliud in rebus secundis. Saltauit ante arcam domini Dauid, non saltauit Samuel. Nec ideo ille reprehensus, sed magis iste laudatus. Mutauit uultum coram rege, cui nomen Achis. At hoc si fecisset remota formidine quo minus cognosceretur, nequaquale uitatis reprehensione carere potuisset. Saul quoq; uallatus choro Prophetarum, etiam ipse prophetauit: & de solo quasi indigno memoratum est: Et Saul inter prophetas?

1.Reg.6
1.Reg.21
1.Reg.10
1.Reg.19

Officio sibi congruo quemq; studere debere. Cap. XLIIII

VNusquisq; igitur suum ingenium nouerit, & ad id se applicet, quod sibi aptũ elegerit. Itaque quid sequatur, prius consideret. Non solũ nouerit bona sua, sed etiam uitia cognoscat: æqualem' que se iudicem sui præbeat, ut bonis intendat, uitia declinet. Alius distinguendæ lectioni aptior: alius psalmo gratior: alius exorcizandis qui malo laborãt spiritu sollicitior: alius sacrario opportunior habetur. Hæc omnia spectet Sacerdos & quid cuiq; congruat, id officij deputet. Quo etenim unumquemq; suum ducit ingenium, aut quod officium decet, id maiore implet gratia. Sed id cùm in omni uita difficile sit, tum in nostro actu difficilimũ est. Amat enim unusquisq; sequi uitam parentum. Denique pleriq; ad militiam feruntur, quorum militauerunt parentes, alij ad actiones diuersas. In Ecclesiastico uerò officio nihil rarius inuenias, quàm

mundi partibus elucebat, in uniuersitate resplenduit, sicut probat sapientia, dicēs: Ego eram cui applaudebat, cùm lętaretur orbe perfecto. Similiter ergo & in fabrica humani corporis grata est uniuscuiusq; membri portio. Sed plus in commune compositio membrorum apta delectat, quòd ita sibi quadrare & conuenire uideantur. Prouer. 8

Quarum passionum restrictione, pulchrum illud possit acquiri. Cap. XLVII

SI quis igitur æquabilitatem uniuersæ uitæ, & singularem actionum modos seruet, ordinem quoq; & constantiam dictorum atque operum, moderationemq; custodiat, in eius uita decorum illud excellit, & quasi in quodam speculo elucet. Accedat tamen suauis sermo, ut conciliet sibi affectum audientiū, gratumq; se uel familiaribus, uel ciuibus, uel si fieri potest omnibus prębeat: neq; adulantē se, neq; adulandum cuiquam exhibeat. Alterum enim calliditatis est, uanitatis alterū. Non despiciat quid de se unusquisq;, & maxime uir optimus sentiat. Hoc enim modo discit bonis deferre reuerentiam. Nam negligere bonorum iudicia, uel arrogātię, uel dissolutionis est: quorum alterum superbiæ ascribitur, alterum negligentiæ. Caueat etiā motus animi sui. Ipse enim sibi & obseruandus & circumspiciendus est: & ut aduersum se caueridus, ita etiā de se tuendus. Sunt enim motus, in quibus est appetitus ille, qui quasi quodā prorumpit impetu. Vnde Græce ὁρμὴ dicitur, quod ui quadam se repente proripiat. Nō mediocris in his uis quædam animi atq; naturæ est. Quæ tamen uis gemina est. Vna in appetitu, altera in ratione posita, quę appetitum refrenet, & sibi obedientem præstat, & ducat quò uelit & tanquā sedulo magisterio edoceat quid fieri, quid euitari oporteat, ut bonæ dominatrici obtēperet. Solliciti enim debemus esse, ne quid temerè aut incuriose geramus, aut quicquā omnino cuius probabilē non possimus rationē reddere. Actus enim nostri caussa, etsi non omnibus redditur, tamen ab omnibus examinatur. Nec uerò habemus, in quo nos possimus excusare. Nam etsi uis quædā naturæ in omni appetitu sit, tamen idem appetitus rationi subiectus est lege naturæ ipsius, & obedit ei. Vnde boni speculatoris est, ita prætendere animo, ut appetitus neq; præcurrat rationem neq; deserat: ne præcurrendo perturbet atq; excludat, eamq; deserendo destituat. Perturbatio tollit constantiam, destitutio prodit ignauiam, accusat pigritiam. Perturbata enim mente latius se ac longius fundit appetitus, & tanquam efferato impetu frænos rationis non suscipit, nec ulla sentit aurigæ moderamina, quibus possit reflecti. Vnde plerumq; non solùm dum animus exagitatur, amittitur ratio, sed etiam inflammatur uultus, uel iracundia, uel libidine: pallescit timore, uoluptate se non capit, & nimia gestit lætitia. Hæc cùm fiunt, abijcitur illa naturalis quædam censura, grauitasq; morum: nec teneri potest illa quæ in rebus gerendis atque cuius consilijs sola potest authoritatem suam, atque illud quod deceat tenere, constantia. Grauior autem appetitus ex indignatione nimia nascitur, quam acceptæ plerumque accendit iniuriæ dolor. De quo satis nos Psalmi quem in præfatione posuimus, præcepta instruunt. Pulchre autem & hoc accidit, ut scripturi de officijs, ea præfationis nostræ assertione uteremur, quæ & ipsa ad officij magisterium pertineret.

De tribus generibus hominum iniurias accipientium. Cap. XLVIII

SEd quia supra, ut oportebat, perstrinximus, quemadmodum unusquisq; cauere possit ne excitetur accepta iniuria, uerentes ne præfatio prolixior fieret, nunc de eo uberius disputandum arbitror. Locus enim opportunus est, ut in partibus temperantiæ dicamus, quemadmodum reprimatur iracundia. Tria itaq; genera esse hominum iniuriam accipientiū, in Scripturis diuinis demonstrare uolumus si possumus. Vnum est eorum quibus peccator insultat, conuitiatur, inequitat. Iis quia deest iustitia, pudor crescit, augetur dolor. Horū similes plurimi de meo ordine, de meo numero. Nam mihi infirmo si quis iniuriam facit, forsitan, licet infirmus, donem iniuriā meā. Si crimen obijciat, non sum tantus, ut sim cōtentus conscientia mea, etiā si me eius obiecti alienum nouerim, sed cupio abluere ingenui pudoris notam, tanquā infirmus. Ergo oculum pro oculo & dentem pro dente exigo, & conuitium conuitio repetido. Si uerò is sum qui proficiam, & si nondū perfectus, non retorqueo contumeliā: & si influat ille conuitijs, & inundet aures meas contumelijs, ego taceo, & nihil respōdeo. Si uerò perfectus sim (uerbi gratia loquor, nā ueritate infirmus sum) si ergo perfectus sim, bene Deut. 19

1.Corin.4 dico maledicentē, ſicut benedicebat & Paulus, qui ait: Maledicimur & benedicimus.
Matth.5 Audierat enim dicētem: Diligite inimicos ueſtros, orate pro calūniantibus & perſequētibus uos. Ideo Paulus perſecutionem patiebatur & ſuſtinebat, quia uincebat & mitigabat humanū affectū propoſitæ mercedis gratia, ut filius dei fieret, ſi dilexiſſet inimicum. Tamē & ſanctū Dauid in hoc quoq; genere uirtutis imparē Paulo nō fuiſſe edocere poſ
2.Reg.16 ſumus: Qui primò quidē cùm malediceret ei filius Semei, & crimina obijceret, tacebat & humiliabatur, & ſilebat à bonis ſuis, hoc eſt, bonorū operū conſcientia: deinde expetebat maledici ſibi, quia maledicto illo diuinā exquirebat miſericordiā. Vide autē quomodo & humilitatē & iuſtitiā & prudentiā emerendæ à domino gratię reſeruauerit. Primo dicit: Ideo maledicit mihi, quia dominus dixit illi, ut maledicat. Habes humilitatem: quia ea quæ diuinitus imperabantur, æquanimiter quaſi ſeruulus ferenda arbitrabatur. Iterum dixit: Ecce filius meus qui exiuit de uentre meo, quærit animā meam. Habes iuſtitiam. Si enim à noſtris grauiora patimur, cur indigne ferimus quæ inferuntur ab alienis? Tertio ait: Dimitte illum ut maledicat, quoniam dixit illi dominus, ut uideat humiliationem meam, & retribuet mihi dominus pro maledicto hoc. Nec iam ſolùm conuitiantem pertulit, ſed etiam lapidantem & ſequentem illæſum reliquit, quinetiam poſt uictoriā petenti ueniā libenter ignouit. Quòd eo inſerui, ut Euangelico ſpiritu ſanctum Dauid non ſolùm inoffenſum, ſed etiā gratū fuiſſe conuitianti docerem, & delectatum potius quàm exaſperatū iniurijs, pro quibus mercedē ſibi reddendā arbitrabatur. Sed tamen quamuis perfectus, adhuc perfectiora quærebat. Incaleſcebat iniuriæ dolore quaſi
Pſal.38 homo, ſed uincebat ſpiritu, quaſi bonus miles. Tolerabat quaſi athleta fortis: patientiæ autē finis, promiſſorū expectatio, & ideo dicebat: Notum fac mihi domine finem meū, & numerum dierum meorum, qui eſt, ut ſciam quid deſit mihi. Finem illum quærit pro-
1.Corin.15 miſſorum cœleſtium, uel illum, quando unuſquiſq; ſurget ſuo in ordine, primitiæ Chriſtus, deinde hi qui ſunt Chriſti, qui in aduentum eius crediderunt, deinde finis. Tradito enim regno deo & patri, & euacuatis omnibus poteſtatibus, ut Apoſtolus dixit, perfectio incipit. Hic ergo impedimentum, hic infirmitas etiā perfectorum, illic plena perfectio. Ideo & dies illos requirit uitæ æternæ qui ſunt, non qui prætereunt, ut cognoſcat quid ſibi deſit, quæ terra ſit repromiſſionis, perpetuos fructus ferens, quæ prima apud patrem manſio, quæ ſecunda, quę tertia, in quibus pro ratione meritorum unuſquiſq; requieſcit. Illa ergo nobis expetēda in quibus perfectio, in quibus ueritas eſt. Hic umbra, hic imago, illic ueritas. Vmbra in lege, imago in Euangelio, ueritas in cœleſtibus. Ante agnus offerebatur, offerebatur uitulus, nunc Chriſtus offertur: ſed offertur quaſi homo quaſi recipiēs paſſionem, & offert ſeipſe quaſi ſacerdos, ut peccata noſtra dimittat. Hic in imagine, ibi in ueritate, ubi apud patrem pro nobis quaſi aduocatus interuenit. Hic ergo in imagine ambulamus, in imagine uidemus: illic facie ad faciem, ubi plena perfectio omnis in ueritate eſt.

De uanitate calcanda. Cap. XLIX

E Rgo dum hic ſumus, ſeruemus imaginem, ut ibi perueniamus ad ueritatem. Sit in nobis imago iuſtitiæ, ſit imago ſapientiæ, quia ueniemus ad illū diem, & ſecundum imaginem æſtimabimur. Non inueniat in te aduerſarius imagi-
1.Petri.5 nem ſuam: non rabiem, non furorem. In his enim imago nequitiæ eſt. Aduerſarius enim diabolus ſicut leo rugiens quærit, quem occidat, quem deuoret. Non inueniat auri cupiditatem, non argenti aceruos, non uitiorum ſimulacra, ne auferat tibi uocem libertatis.
Ioan.14 Vox enim libertatis illa eſt, ut dicas: Veniet huius mundi princeps, & in me inueniet nihil. Itaq; ſi ſecurus es, quòd nihil in te inueniat, cū uenerit perſcrutari, dices illud quod di-
Gene.31 xit ad Labā Iacob patriarcha: Cognoſce ſi quid tuorū apud me eſt. Merito beatus Iacob, apud quē nihil Laban ſuum potuit reperire. Abſcōderat enim Rachel ſimulachra deorum eius aurea & argentea. Itaq; ſi ſapientia, ſi fides, ſi contemptus ſeculi, ſi gratia tua abſcondat omnem perfidiā, beatus eris, quia non reſpicis in uanitates & inſanias falſas. An mediocre eſt tollere uocē aduerſario, ut arguendi te nō poſſit habere authoritatē? Itaq; qui non reſpicit in uanitates, non conturbatur. qui enim reſpicit, conturbatur, & uaniſſime quidē. Quid eſt enim congregare opes, niſi uanū? quia caduca quærere, uanū eſt ſatis. Cùm autem congregaueris, qui ſcias, an poſſidere liceat tibi? Nonne uanum eſt ut

mercator

mercator noctibus ac diebus conficiat iter, quo aggerare possit thesauri aceruos, merces congerat, conturbetur ad precium, ne forte minoris uendat quàm emerit, aucupetur locorum precia, & subito aut latrones in se inuidia famosę negociationis excitet, aut non expectatis serenioribus flatibus, dum lucrum quærit, naufragium impatiens moræ incidat? An non cōturbatur etiam ille uanè, qui summo labore coaceruat, quod nesciat cui hæredi relinquat? Sæpe quod auarus summa congesserit sollicitudine, præcipiti effusione dilapidat hæres luxuriosus: & diu quæsita, turpis helluo, præsentium cæcus, futuri improuidus, quadam absorbet uoragine. Sæpe etiam speratus successor inuidiam partæ acquirit hæreditatis, & celeri obitu extraneis aditæ successionis transcribit compendia. Quid ergo uanè araneam texis, quæ inanis & sine fructu est: & tanquam casses suspendis inutiles diuitiarum copias, quæ & si fluant, nihil prosunt, imò exuunt te imaginem dei, & induunt terreni imaginem? Si tyranni aliquis imaginem habeat, nónne obnoxius est damnationi? Tu deponis imaginem æterni Imperatoris, & erigis in te imaginem mortis. Ejice magis de ciuitate animæ tuæ imaginem diaboli, & attolle imaginem Christi. Hæc in te fulgeat in tua ciuitate, hoc est in anima resplendeat, quæ obliterat uitiorum imagines. De quibus ait Dauid: Domine, in ciuitate tua, ad nihilū deduces imagines eorum. Cùm enim depinxerit illam Hierusalem dominus ad imaginē suam, tunc aduersariorum omnis imago delebitur. *Psal. 72.*

Quòd officiorum gratia ministros altaris maximè deceat, quod testimonio Leuitici comprobatur. Cap. L.

QVòd si Euangelio domini etiam populus ipse ad despicientiam opum informatus atq; institutus est: quanto magis uos Leuitas oportet terrenis non teneri cupiditatibus, quorum deus portio est? Nam cùm diuideretur à Moyse possessio terrena patrum populo, excepit Leuitas dominus à terrenæ possessionis consortio, quòd ipse illis esset funiculus hæreditatis. Vnde ait Dauid: Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei. Deniq; sic appellatur Leuita, ipse meus, uel ipse prò me. Magnū ergo munus eius, ut de eo dominus dicat, ipse meus. Vel quemadmodū Petro dixit de statere in ore piscis reperto: Dabis eis pro me & pro te. Vnde & Apostolus cùm episcopum dixisset debere esse sobrium, pudicum, ornatum, hospitalem, docibilem, non auarum, non litigiosum, domui suæ benè prępositum: addidit, diaconos similiter oportet esse graues, non bilingues, non multo uino deditos, nō turpe lucrum sectantes, habentes mysterium fidei in conscientia pura. Et hi autē probentur primùm, & sic ministrent, nullum crimen habentes. Aduertimus quanta in nobis requirantur. Vt abstinens sit à uino minister Domini, ut testimonio bono fulciatur, non solùm fideliū, sed etiā ab his qui foris sunt. Decet enim actuum operumq; nostrorum testē esse publicā existimationem & attestationem, ne derogetur muneri: ut qui uidet ministrū altaris congruis ornatū uirtutibus, authorē prędicet, & dominū ueneretř, qui tales seruulos habeat. Laus enim domini, ubi mūda possessio, & innocens familiæ disciplina. De castimonia autē quid loquar, quando una tantùm, nec repetita permittitur copula? Et in ipso ergo coniugio lex est, non iterare coniugium, nec secundæ coniugis sortiri coniunctionem. Quod plerisq; mirum uidetur, cur etiam ante baptismum iterato coniugio ad electionem muneris & ordinationis prærogatiuam impedimenta generentur, cùm etiam delicta obesse non soleant, si lauacri remissa fuerint sacramento. Sed intelligere debemus, quia in baptismō culpa dimitti potest, lex aboleri non potest. In cōiugio non culpa, sed lex est. Quod culpę est igitur in baptismate relaxatur: quod legis est, in coniugio nō soluitur. Quomodo autem potest hortator esse uiduitatis, qui ipse cōiugia frequentauerit? Inoffensum autem exhibendum & immaculatum ministerium, nec ullo cōiugali coitu uiolandum cognoscitis, qui integro corpore, incorrupto pudore, alieni etiam ab ipso consortio coniugali, sacri ministerij gratiam recepistis. Quod eo non præterij, quia in plerisque abditioribus locis cùm ministerium gererent, uel etiam sacerdotium, filios susceperunt, & id tanquam usu ueteri defendunt, quando per interualla dierum sacrificium deferebatur; & tamen castificabatur etiam populus per biduum aut triduum, ut ad sacrificium purus accederet, ut in Veteri testamento legimus: Et lauabat uestimenta sua. Si in figura tanta obseruantia, quanta in ueritate? Disce Sacerdos atq; Leuita, quid sit lauare uestimenta tua,

Psal. 15. *Matth. 17.* *1. Tim. 3.* *Exod. 19.*

tura,ut mundum corpus celebrandis exhibeas sacramentis.Si populus sine ablutione ue stimentorum suorum prohibebatur accedere ad hostiam suam, tu illotus mente pariter & corpore,audes pro alijs supplicare,audes pro alijs ministrare? Non mediocre officiũ Leuitarum,de quibus dicit dominus: Ecce eligo Leuitas de medio filiorum Israel,pro omni primogenito aperiente uuluam in filijs Israel: redemptiones eorum erunt isti, & erunt mihi Leuitæ. Mihi enim sanctificaui primogenitum in terra Ægypti. Cognouimus,quia non inter cæteros Leuitæ computantur, sed omnibus præferuntur,qui eliguntur ex omnibus, & sanctificantur, ut primogenita fructuum atq; primitiæ quæ domino deputantur,in quibus est uotorum solutio,& redemptio peccatorum.Non accipies,inquit,eos inter filios Israel: sed constitues Leuitas super tabernaculum testimonij,& super omnia uasa eius,altare & super quæcunq; sunt ipso.Ipsi tollant tabernaculum,& omnia uasa eius,& ipsi ministrent in eo,& in circuitu tabernaculi castra ipsi constituant,& promouendo:tabernaculum ipsi deponant Leuitæ: & constituendo castra, rursum ipsum tabernaculum ipsi statuant.Alienigena quicunq; accesserit,morte moriatur.Tu ergo clectus ex omni numero filiorum Israel, inter sacros fructus quasi primogenitus æstimatus,præpositus tabernaculo,ut prætendas in castris sanctitatis & fidei, ad quæ si alienigena accesserit,morte morietur, positus ut operias arcam testamenti. Non enim omnes uident alta mysteriorum, quia operiuntur à Leuitis: ne uideant qui uidere non debent,& sumant qui seruare nõ possunt. Moyses deniq; circuncisionem uidit spiritalem: sed operuit eam ut in signo circuncisionem præscriberet. Vidit & azyma synceritatis & ueritatis,uidit passionem domini, operuit azymis corporalibus azyma ueritatis: operuit passionem domini,agni uel uituli immolatione.Et boni Leuitę seruauerunt mysterium fidei suæ sub hoc tegmine,& tu mediocre putas, quod cõmissum est tibi? Primùm ut alta dei uideas,quod est sapientię:deinde ut excubias pro populo deferas,quod est iustitiæ:castra defendas,tabernaculumq; tuearis,quod est fortitudinis:teipsum continentem ac sobrium præstes,quod est temperantiæ.Hæc uirtutum genera principalia constituerunt etiam hi qui foris sunt. sed communitatis superiorem ordinem quàm sapientiæ iudicauerunt,cùm sapientia fundamentum sit,iustitia opus sit,quod manere non potest nisi fundamentum habeat.Fundamentum autem Christus est. Prima ergo fides,quæ est sapientia,ut Salomon dicit,secutus patrem, Initium sapientiæ timor domini. Et lex dicit:Diliges dominum deum tuum,diliges proximum tuum. Pulchrum est igitur,ut gratiam tuam atq; officia in societatem humani generis conferas. Sed primum illud decorum est,ut quod habes preciosissimum,hoc est,mentem tuam(qua nihil habes pręstantius)deo deputes. Cùm solueris authori debitum, licet ut opera tua in beneficentiam & adiumenta hominum conferas,atq; opem feras necessitatibus, aut pecunia,aut officio, aut etiam quocunq; munere: quod late patet in uestro ministerio. Pecunia,ut subuenias: debito obligatum liberes: Officio,ut seruanda suscipias,quę metuit amittere, qui deponenda credidit. Officium est igitur depositum seruare ac reddere. Sed interdum commutatio fit,aut tempore,aut necessitate,ut non sit officium reddere quod acceperis: Vt si quis contra patriam opem Barbaris ferens, pecuniam apertus hostis reposcat, aut si cui reddas cùm assit qui extorqueat,si furẽti restituas cùm seruare non queat,si insanienti gladium depositũ non neges,quo se ille interimat,nónne soluisse contra officium est? Si furto quæsita sciens suscipias,ut fraudetur qui amiserat,nónne cõtra officium est? Est etiam contra officium nonnunquam soluere promissum,sacramentum custodire:ut Herodes,qui iurauit quoniam quicquid petitus esset,daret filiæ Herodiadis:& necem Ioannis præstitit,ne promissum negaret.Nam de Iepte quid dicã, qui immolauit filiam, quæ sibi uictori prima occurrerat, quo uotum impleret quod spoponderat, ut quicquid sibi primùm occurrisset,offerret deo? Melius fuerat nihil tale promittere, quàm promissum parricidio soluere. Hæc quanti consilij sit prospicere, non ignoratis. Et ideo eligitur Leuita, qui sacrarium custodiat, ne fallatur consilio, ne fidem deserat, ne mortem timeat,ne quid intemperantius gerat, ut specie ipsa grauitatem præferat: nec solùm animum,sed etiam oculos continentes habere quem deceat, ne uel ipse frontem sobrietatis fortuitus uiolet occursus: Quoniam qui uiderit mulierem ad concupiscendam eam,adulterauit eam in corde suo. Ita adulterium nõ solùm facti colluuione,sed etiam aspectus intentione

Marginalia: Num. 3. — 1. Corin. 3. — Eccl. 1. — Deut. 6. — Quãdo non sit reddendum depositum. — Matth. 14. — Iudic. 11. — Matth. 5.

intentione committitur. Magna hæc uidentur, ac nimis seuera, sed in magno munere non superflua, quando tanta est Leuitarum gratia, ut de his Moyses in benedictionibus diceret: Date Leui ueros eius, date Leui manifestos eius, date Leui sortem suffragij sui, & ueritates eius uiro sancto, quem tentauerunt in tentationibus, maledixerunt super aquam contradictionis. Qui dicit patri suo & matri suæ, non noui te: & fratres suos non cognouit, & filios suos abdicauit: hic custodit uerba tua, & testamentum tuum obseruabit. Illi ergo ueri eius, & manifesti eius, qui nihil in corde doli habeant, nihil fraudis occultent, sed uerba eius custodiant, & in corde suo conferant, sicut conferebat & Maria: qui suos parentes officio suo non nouerint præferendos, qui uiolatores oderint castitatis, pudicitiæ ulciscantur iniuriam, nouerint officiorum tempora, quod maius, quod minus sit, quod cuiq; aptum sit tempori, & ut id solùm sequantur quod honestum est. Sanè ubi duo honesta, id quòd honestius est, præponendum putent. Hi iure benedicti. Si quis ergo manifestet iustitias dei, & incensum ponat, benedic domine uirtutem ipsius, opera manuum eius suscipe, ut gratiam propheticæ benedictionis inueniat apud eum qui uiuit & regnat in secula seculorum. Amen.

CAPITVLA LIBRI SECVNDI OFFICIORVM.

DIVI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS OFFICIORVM LIBER II.

Honestate uitam acquiri beatam. Cap. I

SVPERIORE libro De officijs tractauimus, quæ conuenire honesta ti arbitrabamur, in qua uitam beatā positam esse minime dubitabamus, quam scriptura appellat uitam æternam. Tantus enim splendor honestatis est, ut uitam beatam efficiant tranquillitas conscientiæ, & securitas innocentiæ. Et ideo sicut exortus sol, lunæ globum & cætera stellarum abscondit lumina: ita fulgor honestatis, ubi uero & incorrupto uibrat decore, cætera quæ putantur bona secundum uoluptatem corporis, aut secundum seculum clara & illustria, obumbrat. Beata plane, quæ nō alienis æstimatur iudicijs, sed domesticis percipitur sensibus, tanquam sui iudex. Neq; enim populares opiniones pro mercede aliqua requirit, neq; pro supplicio pauet. Itaq; quo minus sequitur gloriam, eo magis super eam eminet. Nam qui gloriam requirunt, his iam merces præsentium, umbra futurorum est, quæ impediat uitam æternam: quod in Euangelio scriptum est: Amen dico uobis, receperunt mercedem suam. de his scilicet qui uelut tuba canēdo uulgare liberalitatem suam quam faciunt circa pauperes, gestiunt. Similiter & de ieiunio quod ostentationis caussa faciunt. Habent, inquit, mercedem suam. Honestatis igitur est uel misericordiam facere, uel ieiunium deferre in abscōdito: ut mercedem uidearis à solo deo tuo quærere, non etiam ab hominibus. Nam qui ab hominibus quærit, habet mercedem suam: qui autem à deo, habet uitam æternam, quam præstare non potest nisi author æternitatis, sicut illud est: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Vnde expressius scriptura uitam æternam appellauit eam, quæ sic sit beata, ut non hominum opinionibus æstimanda relinqueretur, sed diuino iudicio committeretur.

Matth. 6. *Luc. 23.*

Beatitudinem multis & diuersis modis philosophos æstimasse, sed iuxta nostros in cognitione diuina solummodo & bonis operibus constare. Cap. II

Itaq; philosophi uitam beatam, alij in non dolendo posuerunt, ut Hieronymus: Alij in rerum scientia, ut Herillus: qui audiens ab Aristotele & Theophrasto mirabiliter laudatam esse rerum scientiā, solam eam quasi summum bonum posuit, cùm illi eam quasi bonum, nōn quasi solum bonum laudauerint. Alij uoluptatem dixerunt, ut Epicurus: alij, ut Callipho, & post eum Diodorus, ita interpretati sunt, ut alter ad uoluptatem, alter ad uacuitatem doloris, consortium honestatis adiungerent, quòd sine ea non possit esse beata uita. Zenon Stoicus, solum & summū bonum quod honestum est: Aristoteles autem & Theophrastus & cæteri Peripatetici, in uirtute quidem, hoc est, in honestate uitam beatam esse, sed compleri eius beatitudinē etiam corporis uoluptatibus atq; externis bonis asseruerunt. Scriptura autē diuina uitam beatam in

tam in cognitione posuit diuinitatis, & fructu bonæ operationis. Denique utriusque assertionis Euangelicum suppetit testimonium. Nam & de scientia ita dicit dominus Iesus: Hęc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Et de operibus ita respondit: Omnis qui reliquerit domum, uel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & uitam ętenam possidebit. Sed ne æstimetur hoc recens esse, & prius tractatum à Philosophis, quàm in Euangelio prædicatum: anteriores Euangelio Philosophi, id est Aristoteles, & Theophrastus uel Zenon atque Hieronymus, sed posteriores prophetis, accipiăt, quia longe antequam Philosophorum nomen audiretur, per os sancti Dauid utrunque aperte uideatur expressum. Scriptum est enim: Beatus homo quem tu erudieris domine, & de lege tua docueris eum. Habemus & alibi: Beatus uir qui timet dominum, in mădatis eius cupiet nimis. Docuimus de cognitione, cuius præmium ęternitatis fructum esse commemorauit, adijciens Propheta, quæ sint in domo huius timentis dominum, uel erudiri in lege, & cupientis in mandatis diuinis: Gloriæ, inquit, & diuitiæ in domo eius, & iustitia eius manet in seculum seculi. De operibus quoque in eodem psalmo subiunxit, uitæ æternæ suppetere præmium uiro iusto. Denique ait: Beatus uir qui miseretur & commodat, disponet sermones suos in iudicio, quia in seculum non commouebitur. In memoria æterna erit iustus. Et infra: Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum. Habet ergo uitam æternam fides, quia fundamentũ est bonum. Habent & bona facta, quia uir iustus & dictis & rebus probatur: Nam & si exercitatus sit in sermonibus, & desidiosus in operibus, prudentiam suam factis repellit: & grauius est scire quid facias, nec fecisse quod faciendum cognoueris. Contra quoque strenuum esse in operibus, affectu infidum, ita est ac si uitioso fundamento pulchra culminum uelis eleuare fastigia: quod quo plus struxeris plus corruit: quia sine munimĕto fidei bona opera non possunt manere. Infida statio in portu nauem perforat, et arenosum solum cito cedit, nec potest impositæ ędificationis sustinere onera. Ibi ergo plenitudo pręmij, ubi uirtutum perfectio, & quædam in factis atque dictis ęqualitas est sobrietatis.

Ioan. 17. *Matth. 19.* *Psal. 93.* *Psal. 111.*

Omnia philosophorum apud nos argumenta uanescere, qui aut in sola rerum scientia, aut uoluptate, aut commoditate corporis externa beatitudinem constituêre. Cap. III

ET quoniam sola rerum scientia explosa est, uel quasi inanis secundum philosophiæ disputationes superfluas, uel quasi semiperfecta sententia: consideremus quàm enodem de eo diuina scriptura absoluat sententiam, de quo tam multiplices & implicatas atque cõfusas uidemus esse quæstiones philosophię. Nihil enim bonum scriptura nisi quod honestum asserit, uirtutemque in omni rerum statu beatam iudicat, quæ neque augeatur bonis corporis, uel externis, neque minuatur aduersis: nihilque beatum, nisi quod à peccato alienum sit, plenum innocentiæ, plenum gratiæ dei. Scriptum est enim: Beatus uir qui non abijt in consilio impiorum, & in uia peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit, sed in lege domini fuit uoluntas eius. Et alibi: Beati immaculati in uia, qui ambulant in lege domini. Innocentia igitur & scientia beatum faciunt. Bonæ quoque operationis mercedem esse beatitudinem uitæ æternæ, superius aduertimus. Restat igitur, ut spreto patrocinio uoluptatis, aut doloris metu (quorum alterum quasi infractum & molliculum, alterum quasi euiratum & infirmum despuitur) in ipsis doloribus uitam beatam eminere demonstrem. Quod facile doceri potest, cùm legerimus: Beati estis, cùm uobis maledicent & persequentur, & dicent omne malum aduersum uos, mentientes, propter iustitiam. Gaudete & exultate, quoniam merces uestra copiosa est in cœlo. Sic enim persecuti sunt & prophetas ante uos. Et alibi: Qui uult uenire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.

Psal. 1. *Psal. 118.* *Matth. 5.* *Matth. 16.*

Beatitudinem doloribus & necessitatibus adquiri: Exempla de patribus. Cap. IIII

EST ergo beatitudo & in doloribus, quos plena suauitatis uirtus comprimit & coercet: ipsa sibi domesticis opibus abundans, uel ad conscientiam uel ad gratiam. Neque enim parum beatus Moyses, cùm Ægyptiorum uallatus populis, & mari clausus, per fluctus sibi & populo patrum, pedestre uiam pijs meritis inuenisset. Quando autem fortior, quàm tunc erat, cùm extremis circumuentus periculis, non

Exod. 14. *Heb. 11.*

Num. 16. non desperabat salutem, sed exigebat triumphum? Quid Aaron, quando se beatiorem credidit, quàm tunc quando medius stetit inter uiuos ac mortuos, & obiectu sui statuit
Dani. 14. mortem, ne ad uiuorũ trãsiret agmina, à cadaueribus mortuorũ? Quid de puero Daniele loquar, qui tam sapiẽs erat, ut inter leones fame exasperatos, nulla bestialis sæuitiæ formidine frangeretur: ita alienus à metu ut posset epulari, nec uereretur ne ad pastũ exemplo sui feras prouocaret? Est ergo & in dolore uirtus, quę sibi bonę suauitatem exhibeat conscientię: & ideo indicio est, quod nõ minuat dolor uirtutis uoluptatẽ. Sicut ergo nulla uirtuti decessio beatitudinis per dolorẽ, ita etiam nulla accessio per uoluptatem cor-
Philip. 3. poris, aut commodorum gratia. De quibus pulchrè Apostolus ait: Quæ mihi lucra fuerunt, hæc duxi propter Christum detrimenta esse. Et addidit: Propter quem omnia duxi
Heb. 11. damna, & æstimo ut stercora, ut Christum lucrifaciam. Deniq; Moyses damnum suum credidit thesauros esse Ægyptiorum, & opprobrium dominicę crucis prętulit: nec tunc diues cùm abundaret pecunia, nec postea pauper cùm egeret alimẽto: nisi forte tunc alicui minus beatus uidetur fuisse, cùm in deserto quotidiana alimonia sibi & populo suo deforet. Sed quod summi boni ac beatitudinis nemo negare audeat, manna ei, hoc est,
Exod. 16. panis angelorũ ministrabatur è cœlo, carnes quoq; quotidiana pluuia totius plebis epu
3. Reg. 17. lis redundabant. Heliæ quoq; sancto panis ad uictũ deerat, si quęreretur: sed non uidebatur deesse, quia non quærebatur. Itaq; diurno coruorum obsequio, mane panis, caro ad uesperam deferebatur. Nunquid ideo minus beatus, quia pauper erat sibi? Minime. Imò eo magis beatus, quia deo diues. Alijs enim quàm sibi diuitẽ esse præstat, ut iste erat, qui tempore famis cibum à uidua petebat, largiturus ei ut hydria farinæ per triennium & sex menses non deficeret, & per quotidianos usus olei uas uiduæ inopi sufficeret ac mi-
Matth. 17. nistraret. Merito ibi uolebat Petrus esse, ubi istos uidebat. Merito in monte cum Chri-
2. Corin. 8. sto in gloria apparuerunt, quia & ipse pauper factus est, cùm diues esset. Nullũ ergo adminiculum præstant diuitiæ ad uitam beatam. Quod euidenter dominus in Euangelio
Luc. 6. demonstrauit dicens: Beati pauperes, quoniam uestrum est regnum dei. Beati qui nunc esuriunt & sitiunt iustitiam, quia ipsi saturabuntur. Beati qui nunc fletis quia ridebitis. Itaq; paupertatem, famem, dolorem, quæ putantur mala, non solùm impedimento non esse ad uitam beatam, sed etiam adiumento, euidentissime pronunciatum est.

Quæ putantur bona, plerumq; impedimento esse ad beatam & æternam uitam: & quæ mala, materias quasdam esse uirtutum & æternarum beatitudinum. Cap. V

SEd & illa quę uidentur bona, diuitias, satietatem, lætitiam expertem doloris, detrimento esse ad fructum beatitudinis, dominico declaratum iudicio li-
Luc. 6. quet, cùm dicitur: Væ uobis diuitibus, qui habetis consolationem uestram. Væ uobis qui saturati estis, quia esurietis. Et illis qui rident, quia lugebunt. Sic ergo non solùm adminiculo non sunt ad uitam beatam, corporis aut externa bona, sed etiam di-
3. Reg. 21. spendio sunt. Inde enim beatus Nabuthe, etiam cùm lapidaretur à diuite, quia pauper et infirmus aduersus opes regias solo erat affectu & religione diues, ut pecunia regali non commutaret paternæ uineæ hæreditatem: eoq; perfectus, quia sanguine proprio defenderet iura maiorum suorum: Inde quoq; miser Achab, etiã suo iudicio, quia pauperem necari fecerat, ut eius possideret uineam. Certum est, solum & summum bonum esse uirtutem, eamq; abundare solam ad uitæ fructũ beatæ, nec externis aut corporis bonis, sed uirtute sola uitam præstari beatam, per quam uita ęterna acquiritur. Vita enim beata fructus præsentium, uita autem æterna spes futurorum est. Sunt tamen qui in hoc corpore tam infirmo, tam fragili, impossibilem uitam beatam putant, in quo necesse est angi, dolere, deplorare, ægrescere: quasi uerò ego in corporis exultatione dicam uitam beatam consistere, & non in altitudine sapientiæ, suauitate consciẽtiæ, uirtutis sublimitate. Non enim in passione esse, sed uictorem esse passionis beatum est: nec frangi temporalis motu doloris, metuentem accidere hæc quæ grauia ad uim doloris feruntur, cæcitatem, exi
Gene. 27. lium, famem, stuprum filiæ, amissionem liberorum. Quis neget beatum Isaac, qui non ui
Gene. 31. debat in senectute, & beatitudines suis benedictionibus conferebat? An non beatus Iacob, qui profugus patria domo, mercenarius pastor exilium sustinuit, filiæ pudicitiam
Gene. 34. ingemuit esse temeratam, famemq; pertulit? Non ergo beati, quorũ fide deus accipit testimonium, cùm dicitur: Deus Abraham, deus Isaac, deus Iacob? Misera est seruitus, sed non

non miser Ioseph, imò planè beatus, cum dominæ libidines in seruitute positus coerce- *Gen. 39*
ret. Quid de sancto Dauid loquar qui trium filiorum deplorauit obitum: & quod his du
rius, incestum filiæ Thamar? Quomodo non beatus, de cuius successione beatitudinis
author exortus est, qui plurimos fecit beatos? Beati enim qui non uiderunt & credide- *Ioan. 20*
runt. Fuerunt & ipsi in sensu infirmitatis, sed conualuerunt de infirmitate fortes. Quid la *Heb. 11*
boriosius autem sancto Iob, uel in domus incendio, uel filiorum decem interitu momē- *Iob 20*
tario, uel doloribus corporis? Nunquid minus beatus, quàm si illa non pertulisset, in qui-
bus magis probatus est? Esto tamen fuisse in illis aliquid acerbitatis: quem uirtus animi
non abscondit dolorem? Neq; enim profundum mare negauerim, quia uadosa sunt lit-
tora: neq; cœlum lucidum, quia interdum obtexitur nubibus: neq; terram fœcundam,
quia aliquibus locis ieiuna glarea est: aut lætas segetes, quia intermixtam solent habere
sterilem auenam. Similiter puta beatæ messem conscientiæ interpellari aliquo acerbo
dolore. Non'ne totius manipulis uitæ beatæ, si quid forte accidit aduersi atq; amaritudi-
nis, tanquam sterilis auena absconditur, aut tanquam lolij amaritudo frumenti suauita-
te obducitur? Sed iam ad proposita pergamus.

De utili, non quæstuoso illo, sed iusto & honesto. Cap. VI.

SVperiore libro ita diuisionem fecimus, ut primo loco esset honestum ac de-
corum, à quo officia ducerentur, secundo loco quid utile. Et quemadmodū
in primo diximus, quia inter honestum & decorum est quædam distinctio,
quæ magis intelligi quàm explicari possit: sic & cum utile tractamus, considerandū ui-
detur quid utilius. Vtilitatem autem non pecuniarij lucri æstimatione subducimus, sed
acquisitione pietatis, sicut Apostolus ait: Pietas autem ad omnia utilis est, promissionē *1. Tim. 4*
habens uitæ præsentis & futuræ. Itaq; in Scripturis diuinis, si diligenter quæramus, sæpe
inuenimus quod honestū est, utile uocari. Omnia mihi licent, sed non omnia utilia sunt. *1. Cor. 6*
Supra de uitijs loquebatur. Hoc ergo dicit: Licet peccare, sed nō decet. In potestate sunt
peccata, sed non sunt honesta. Luxuriari promptum est, sed non iustum. Non enim deo
esca, sed uentri colligitur. Ergo quia quod utile, id etiam iustum: iustum est, ut seruiamus
Christo, qui nos redemit. Ideo iusti qui pro eius nomine morti se obtulerunt: iniusti qui
declinauerunt, de quibus dicitur: Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corru *Psal. 29.*
ptionem? Id est, quis iustitiæ meæ profectus? Vnde & illi: Alligemus iustum, quia inuti *Sapien. 2*
lis est nobis, id est, iniustus, qui nos arguit, condemnat, corripit. Licet hoc possit etiā ad *Esa. 3*
auaritiam hominum impiorum deriuari, quæ perfidiæ uicina est. Sicut in Iuda prodito- *iuxta 70*
re legimus, qui auaritiæ studio & pecuniæ cupiditate, laqueum proditionis incurrit. De *Matth. 27*
hac igitur tractādum est utilitate, quæ sit plena honestatis, sicut ipsis uerbis definiuit A-
postolus dicens: Hoc autem ad utilitatem uestram dico, nō ut laqueum inijciam uobis, *1. Corin. 7*
sed ad id quod honestū est. Liquet igitur quod honestum est, utile & iustū esse: & quod
utile, honestum & iustum: & quod iustum, utile & honestum. Neq; enim mihi ad merca
tores, lucri cupidine auaros, sed ad filios sermo est, & sermo de officijs, quæ uobis (quos
elegi in ministerium domini) inculcare gestio atq; infundere, ut ea quæ mentibus ac mo
ribus uestris usu atq; institutione inolita atq; impressa sunt, sermone ac disciplina aperiā
tur. Itaq; de utilitate dicturus, utar illo uersiculo prophetico: Declina cor meum in testi- *Psal. 118*
monia tua, & non in auaritiam: ne utilitatis sonus excitet pecuniæ cupiditatem. Deniq;
aliqui habent: Declina cor meum in testimonia tua, & non ad utilitatem: hoc est, illam,
quæstuum nundinas aucupantem utilitatem, illam usu hominum ad pecuniæ studia in-
flexam ac deriuatam. Vulgo enim hoc solum dicunt utile, quod quæstuosum. Nos autē
de ea tractamus utilitate, quæ damnis quæritur, ut Christum lucremur, cuius quęstus est
pietas cum sufficientia. Magnus profecto quęstus, quo pietatem acquirimus, quę apud *1. Tim. 6*
deum diues est, nō caducis facultatibus, sed muneribus æternis: in quibus non tentatio
lubrica, sed constans & perpetua sit gratia. Est ergo utilitas, alia corporalis, alia pietatis,
sicut diuisit Apostolus. Corporalis enim exercitatio ad modicum inquit utilis est, pie- *1. Tim. 4*
tas autem ad omnia utilis est. Quid autem tam honestū, quàm integritas? Quid tam de-
corū, quàm immacularū seruare corpus, & inuiolatū atq; incontaminatum pudorem?
Quid etiā tā decorum, quàm ut uidua uxor defuncto cōiugi fidē seruet? Quid etiā hoc
utilius, quo regnū cœleste acquirit? Sūt enim qui se castrauerūt propter regnū cœlorū. *Matt. 19*

Vtilitatem præcipue fide ac dilectione & æquitate metiẽdam: Exempla de David & Moyse, qui idcirco maxime diligebantur à populis, quia pro ipsis sese obiectarent periculis. Cap. VII

Si igitur non solum familiare contubernium honestatis & utilitatis, sed eadem quoq; utilitas quæ honestas. Ideo & ille qui regnum cœlorum uolebat omnibus aperire, non quod sibi utile quærebat, sed quod omnibus. Vnde ordo quidam nobis & gradus faciendus est, etiam ab his usitatis & cõmunibus ad ea quæ sunt præcellentia: ut ex pluribus utilitatis colligamus profectum. Ac primùm nouerimus, nihil tam utile, quàm diligi: nihil tam inutile, quàm non amari. Nam odio haberi, exitiale ac nimis capitale arbitror. Itaq; id agamus, ut omni sedulitate commendemus existimationem opinionemq; nostram, ac primùm placiditate mentis & animi benignitate influamus in affectum hominum. Popularis enim & grata est omnibus bonitas, nihilq; quod tam facile illabatur humanis sensibus. Ea si mansuetudine morum ac facilitate animi, moderatione præcepti, & affabilitate sermonis, uerborumq; honore, patienti quoq; sermonum uice, modestiæq; adiuuetur gratia, incredibile quantum procedit ad cumulum dilectionis. Legimus enim non solùm in priuatis, sed etiam in ipsis regibus, quantum facilitas blandę affabilitatis profuerit, aut superbia uerborumq; obfuerit tumor, ut regna ipsa labefactaret, & potestatem solueret. Iam siquis consilio, usu, ministerio, officijs popularem comprehendat gratiam, aut siquis periculum suum pro uniuersa plebe offerat, non est dubium quod tantum charitas à plebe in eum refundatur, ut populus salutem eius & gratiam sibi præferat. [Exod. 32] Quantas Moyses à populo dei illatas absorbebat contumelias, & cum dominus in insolentes uindicare uellet, se tamen pro populo offerebat frequenter, ut indignationi diuinę plebem subduceret. Quàm miti sermone post iniurias appellabat populum, solabatur in laboribus, delinibat oraculis, fouebat operibus, & cum deo constanter loqueretur, homines tamen humili & grata appellatione affari solebat. [Exod. 34] Merito æstimatus est supra homines, ut & uultui eius non possent intendere, [Deut. 34] & sepulturam eius non repertam crederent: quia sic sibi totius plebis mentes deuinxerat, ut plus eum pro mansuetudine diligerent, quàm pro factis admirarentur. [1. Reg. 16] Quid eius imitator sanctus David, electus ex omnibus ad plebem regendam, quàm mitis & blandus, humilis spiritu, sedulus corde, facilis affatu? Ante regnum se pro omnibus offerebat, rex cum omnibus æquabat suam militiam, & partiebatur laborem: fortis in prælio, mansuetus in imperio, patiens in conuitio, ferre magis promptus quàm referre iniurias. Ideo tam charus erat omnibus, ut iuuenis ad regnum etiam inuitus peteretur, resistens cogeretur, senex ne prælio interesset à suis rogaretur, quod mallent omnes pro ipso periclitari, quàm illum pro omnibus. Ita sibi gratis officijs plebem obligauerat. [2. Reg. 2] Primùm, ut in discordijs populi exulare in Hebron mallet, quàm in Hierusalem regnare: Deinde ut etiam in hoste positam uirtutem diligeret: iustitiam etiam his qui arma cõtra se tulerant, æquè ac suis præstandam putaret. Deniq; fortissimum aduersæ partis propugnatorem Abner ducem, [2. Reg. 3] & inferentem prælia miratus est, & orãtem pacis gratiam, non aspernatus, honorauit conuiuio: interemptum insidijs doluit & fleuit: prosequutus exequias, honestauit: mortem ultus, conscientiæ fidem præstitit, quam filio inter hæreditaria iura trãscripsit: magis sollicitus, ne innocẽtis mortem inultam relinqueret, quàm quo suam mortem doleret. Non mediocre istud, præsertim in rege, sic obire humilitatis munia, ut communem se exhiberet etiam infimis: alieno periculo cibum non quærere, potum recusare, peccatum fateri, seq; ipsum pro populo offerre morti, ut in se diuina indignatio conuerteretur, [2. Reg. 24] cum ferienti angelo offerens se diceret: Ecce sum ego qui peccaui, & ego pastor malum feci, & iste grex quid fecit? Fiat manus tua in me. Nam quid alia dicam, quod dolum meditantibus os suum non aperiebat, & tanquam non audiẽs, [Psal. 101] nullum sermonem referendum putabat? Non respondebat conuitijs: cùm sibi derogaretur, orabat: cùm malediceretur, benedicebat. Ambulans in simplicitate, & superborum fugitans arrogantiam, sectator immaculatorum, qui cinerem miscebat alimentis suis, cùm peccata propria deploraret, & potum suum tẽperabat fletibus. Merito sic expetitus est ab uniuerso populo, ut uenirent ad eum omnes tribus Israel dicentes: [2. Reg. 5] Ecce nos ossa tua & caro tua sumus: & heri & nudiustertius cùm esset Saul & regnaret super

nos:tu eras qui producebas & inducebas Israel. Et dixit tibi dominus: Tu pasces populum meum. Et quid plura de eo dicam, de quo huiusmodi dei processit sententia, ut de eo diceret: Inueni Dauid seruum meum secundum cor meum? Quis enim in sanctitate cordis & iustitia sicut iste ambulauit, ut impleret uoluntatem dei? Propter quem & delinquentibus posteris eius uenia data, & praerogatiua est reseruata haeredibus. Quis igitur non diligeret eum, quem uidebat ita charum amicis, ut quia ipse syncere amicos diligebat, aeque diligi se à suis amicis arbitraretur? Denique parentes eum filijs suis, filij praeferebant parentibus. Vnde grauiter indignatus Saul, percutere Ionathan filium suum hasta uoluit, quia pluris apud eum ualere Dauid amicitiam iudicabat, quàm uel pietatem uel authoritatem paternam. Etenim ad incentiuum charitatis communis plurimum proficit, si quis uicẽ amantibus reddat: nec minus redamare se probet, quàm ipse amatur, idque amicitiae fidelis patet exemplis. Quid enim tam populare, quàm gratia? Quid tam insitum naturae, quàm ut diligentem diligas? Quid tam insitum atque impressum affectibus humanis, quàm ut eum amare inducas in animum, à quo te amari uelis? Merito sapiens dicit: Perde pecuniam propter fratrem & amicum. Et alibi: Amicum salutare non erubescam, & à facie illius non me abscondam. Siquidem uitae & immortalitatis medicamentum in amico esse, Ecclesiasticus sermo testatur. Et summum in charitate praesidium nemo dubitauerit, cùm Apostolus dicat: Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet, charitas nunquam cadit. Ideo Dauid non cecidit, quia charus fuit omnibus: & diligi à subiectis quàm timeri maluit. Timor enim temporalis tutaminis seruat excubias, nescit diuturnitatis custodiam. Itaque ubi timor decesserit, audacia obrepit: quoniã fidem non timor cogit, sed affectus exhibet. Prima ergo ad commendationem nostri est charitas. Bonum est ergo testimonium habere de plurimorum dilectione. Hinc nascitur fides, ut committere se tuo affectui non uereantur etiam alieni, quem pluribus charũ aduerterint. Similiter etiam per fidem ad charitatem peruenitur: ut qui uni aut duobus praestiterit fidem, tanquam influat in animos uniuersorum, & omnium acquirat gratiã.

1.Reg.20 — Eccl.29 — Eccl.22 — 1.Corin.13

Consilia plurimorum ad conciliationem ualere aliorum, quod claruit in Salomone. Cap. VIII

D VO igitur haec ad commendationem nostri plurimum operantur, charitas & fides, & tertium hoc, si habeas quod in te admiratione dignum plerique existiment, & iure honorandum putent. Et quia consiliorum usus maxime conciliant homines, ideo prudentia & iustitia in unoquoque desiderantur, & ea expectantur à pluribus: ut in quo ea sint illi deferatur fides, quo possit utile consilium ac fidele desideranti dare. Quis enim ei se committat, quem non putet plus sapere, quam ipse sapiat, qui quaerit consilium? Necesse est igitur, ut praestantior sit à quo cõsilium petitur, quàm ille est qui petit. Quid enim consulas hominem, quem non arbitreris posse melius aliquid reperire, quàm ipse intelligis? Quòd si eum inueneris qui uiuacitate ingenij, mentis uigore atque authoritate praestet, & accedat eò ut exẽplo & usu paratior sit, praesentia soluat pericula, prospiciat futura, denunciet imminentia, argumenta expediat, remediũ ferat in tempore, paratus sit non solùm ad consulendum, sed etiam ad subueniendum: huic ita fides habetur, ut dicat qui consilium petit: Et si mala mihi euenerint, per illum sustinco. Huiusmodi igitur uiro salutem nostram & existimationem committimus, qui sit (ut supra diximus) iustus & prudens. Facit enim iustitia, ut nullus sit fraudis metus: facit etiam prudentia, ut nulla sit erroris suspicio. Promptius tamen nos iusto uiro quàm prudenti committimus, ut secundum usum uulgi loquar. Caeterùm sapientum definitione, in quo una uirtus est, concurrunt caeterae: nec potest sine iustitia esse prudentia. Quod etiã in nostris inuenimus. Dicit enim Dauid: Iustus autẽ miseretur & foenerat. Quid foeneret iustus, alibi dicit: Iocundus uir qui miseretur & foenerat, disponet sermones suos in iudicio. Ipsum illud nobile Salomonis iudicium nonne sapientiae plenum ac iustitiae est? Itaque spectemus illud si ita est: Duae, inquit, mulieres in conspectu regis Salomonis steterunt, & dixit una ad eum: Audi me domine: Ego & haec mulier in uno habitantes cubiculo, ante diem tertium partu edito singulos filios suscepimus, & eramus unà, arbiter nullus domi, nec ulla alia foemina nobiscum nisi nos solae: & mortuus est filius eius hac nocte, ut obdormiuit super eum: & surrexit media nocte, & accepit filium meũ

Psal.36 — Psal.111 — 3.Reg.3

de sinu meo, & collocauit eum in sinu suo, & filium suum mortuum posuit in sinu meo. Et surrexi mane, ut lactarem paruulum, & inueni eum mortuum. Et consideraui illū diluculo, & non erat filius meus. Et respondit altera: Non, sed filius meus est hic qui uiuit, filius autem tuus qui mortuus est. Et hæc erat contentio, cum utraque filium sibi uindicaret superstitem, defunctum autem suum negaret. Tunc rex iussit afferri machæram, & infantem diuidi, & singulas partes dari singulis: dimidiam uni, & dimidiam alteri. Exclamauit mulier quæ uero erat affectu percita: Nequaquam domine infantem diuidas, detur potius illi & uiuat, & non interficias eum. At respondit altera: Neque meus, neque huius sit infans, diuidite eum. Et statuit rex dari infantem ei mulieri quæ dixerat: nolite interficere eum, sed date eum illi mulieri: quia mota sunt, inquit, uiscera eius in filio suo. Itaque non immerito æstimatus est intellectus dei in eo esse, in quo occulta sunt dei. Quid autem occultius, quàm internorum uiscerum testimonia, in quæ sapientis intellectus uelut quidam pietatis descendit arbiter, & uelut quandam genitalis alui uocem eruit, qua maternus patuit affectus, qui elegerat filium suum uel apud alienam uiuere, quàm in cōspectu matris necari? Sapientiæ igitur fuit, latentes distinguere conscientias, ex occultis eruere ueritatem, & uelut quadam machæra ita spiritus gladio penetrare, non solùm uteri, sed etiam animæ & mentis uiscera. Iustitię quoque, ut quæ suum necauerat, alienum non tolleret, sed uera mater reciperet suum. Denique etiam scriptura hoc pronnnciat. Audiuit inquit omnis Israel hoc iudicium, quod iudicauit rex: & timuerunt à facie regis, eo quòd intellectus dei in eo esset, ut faceret iustitiam. Denique & ipse Salomon ita poposcit sapientiam, ut daretur sibi cor prudens audire & iudicare cum iustitia.

Virtutes omnes indiuiduas, sed opinione uulgi esse seiunctas: nec tamen apud ipsum uulgus alteram sine altera comprobari, non solùm à philosophis, sed plus etiam intimatur à nostris. Cap. IX

Liquet igitur etiam secundum scripturam diuinam quę antiquior est, sapientiam sine iustitia esse non posse: quia ubi una earum uirtutū, ibi utraque est. Daniel quoque quàm sapienter alta interrogatione fraudulentæ accusationis deprehendit mendacium, ut calumniatorum sibi responsio non conueniret? Prudentię igitur fuit uocis suæ testimonio reos prodere, iustitiæ quoque, nocentes supplicio dare, innocentem subducere. Est ergo indiuiduum sapientiæ atque iustitiæ contubernium: sed uulgi usu diuiditur una quędam forma uirtutum, ut temperantia sit in despiciendis uoluptatibus: fortitudo spectetur in laboribus & periculis, prudentia in delectu bonorum, sciēs commoda & aduersa distinguere: iustitia quæ sit bona custos iuris alieni, & uindex proprietatis, suum cuique cōseruans. Sit igitur nobis communis opinionis gratia, quadripartita hæc facta diuisio, ut ab illa subtili disputatione philosophicæ sapientiæ, quæ elimandę ueritatis caussa quasi ex adyto quodam eruitur, retrahentes pedem, forensem usum ac popularem sensum sequamur. Hac igitur diuisione seruata, reuertamur ad propositum. Prudentissimo cuique causam nostram committimus, & ab eo consilium promptius quàm à cæteris poscimus. Præstat tamen fidele iusti consilium uiri, & sapientissimi ingenio frequenter præponderat. Vtiliora enim uulnera amici, quàm alienorum oscula.

Dani. 13

Prou. 27

Mystica interpretatio super Salomone & regina Saba. Cap. X

Denique quia iusti iudicium est, sapientis autem argumentum: in illo censura disceptationis, in hoc calliditas inuentionis. Quod si utrunque connectas, erit magna consiliorum salubritas, quæ ab uniuersis spectatur admiratione sapiētiæ & amore iustitiæ, ut omnes quęrant audire sapientiam eius uiri, in quo utriusque uirtutis copula sit: sicut quærebant omnes reges terræ uidere faciem Salomonis, & audire sapientiam eius, ita ut & Saba regina ueniret ad eum, & tentaret eum in quæstionibus. Et uenit, inquit, & omnia locuta est quæ habebat in corde suo, & audiuit omnem sapientiā Salomonis, nec ullum uerbum præteriit eam. Quæ sit ista, quam nihil prætereat, nec sit aliquid quod ei non annunciauerit uerus Salomon, cognosce ô homo ex his quæ audis loquentem. Verus est inquit sermo quem audiui in terra mea de sermonibus tuis, & de prudentia tua, & non credidi his qui dicebant mihi, donec ueni, & uiderunt oculi mei, & nunc non est nec dimidia quidem pars secundum ea quę annunciabātur mihi. Apposuisti bona super omnia quę audiui in terra mea. Beatæ mulieres tuæ, & beati pueri tui

3. Reg. 10

qui assistunt tibi, qui audiunt omnem prudentiam tuam. Intellige conuiuium ueri Salomonis: & quæ apponuntur in eo conuiuio, intellige sapienter, & considera in qua terra congregatio nationum audierit famam sapientiæ ueræ atque iustitiæ, & quibus eum uiderit oculis, contemplantibus utique quæ non uidentur. Quoniam quæ uidentur, temporalia sunt: quæ autem non uidentur, æterna. Quæ sunt beatæ mulieres, nisi illæ de quibus dicitur: Quia multæ uerbum dei audiunt & pariunt? Et alibi: Quicunque enim uerbum dei fecerit, ipse meus frater & soror & mater est. Qui etiam pueri tui beati qui assistunt, nisi Paulus qui dicebat: Usque in hunc diẽ sto contestans minori ac maiori? Et Simeon qui expectabat in templo ut uideret consolationem Israel? Quomodo ergo dimitti posceret, nisi quia assistens domino, discedendi habere facultatem non poterat: nisi uoluntatem domini adeptus esset? Exempli causa propositus est nobis Salomon, à quo certatim ut audiretur eius sapientia postulabatur.

2.Cor.4 *Matt.12* *Act.26* *Luc.2*

Quòd à probis uiris consilium sit requirendum: Exemplum de patribus. Cap. XI

I Oseph quoque nec in carcere feriatus erat, quo minus de rebus incertis consuleretur. Cuius consilium Aegypto uniuersæ profuit, ut nõ sentiret septem annorum sterilitatem, aliosque populos miseræ famis leuaret ieiunio. Daniel ex captiuis regalium consultorum arbiter factus, consilijs suis emendauit præsentia, annunciauit futura. Ex his enim quæ frequenter interpretatus ostenderat ueri se esse annuncium, fides ei in omnibus deferebatur. Sed etiam tertius locus de his qui admiratione digni æstimarentur, Ioseph, Salomonis & Danielis exemplo decursus uidetur. Nam quid de Moyse loquar, cuius omnis Israel quotidie consilia præstolabatur; quorum uita fidem faciebat prudentiæ, admirationemque eius augebat? Quis se non committeret consilio Moysi, cui seniores si qua supra suum intellectum & uirtutem esse arbitrarentur, diiudicanda seruabant? Quis Danielis consilium refugeret, de quo ipse deus dixit: Quis Daniele sapientior? Aut quomodo dubitare homines de eorum mentibus possent, quibus deus tantam conferebat gratiam? Moysi consilio bella conficiebantur, Moysi meritis de coelo affluebat alimonia, potus è petra. Quàm purus Danielis animus, ut mulceret Barbaros mores, mitigaret leones? Quæ in illo temperantia? quanta animi & corporis continentia? Nec immerito mirabilis factus omnibus, quando (quod uehementer admirantur homines,) regalibus fultus amicitijs, aurum non quærebat, nec delatum sibi honorem pluris faciebat quàm fidem. Quinetiam periclitari malebat pro lege domini, quàm pro gratia hominis inflecti. Nam de sancti Ioseph, (quem penè prætereram) castimonia & iustitia quid dicam? quarum altera illecebras heriles respuit, refutauit præmia: altera mortem contempsit, metum repulit, carcerem præoptauit. Quis hunc priuatæ caussæ ad consulendum idoneum non iudicaret, cuius ferax animus & mens fertilis, temporis sterilitatem quodam consiliorum & cordis ubere foecundauit?

Gen.40 et 41 *Dan.2.7 et seq. capitibus.* *Ezech.28* *Dan.14* *Heb.11* *Gen.39* *Gen.41*

Improbos homines licet prudentes uideantur, fugiendos. Cap. XII

A Duertimus igitur, quod in acquirendis consilijs plurimum adiũgat uitæ probitas, uirtutum prærogatiua, beneuolentiæ usus, frugalitatis gratia. Quis enim in coeno fontem requirat? Quis è turbida aqua potum petat? Itaque ubi luxuria est, ubi intemperantia, ubi uitiorum confusio, quis inde sibi aliquid hauriẽdum existimet? Quis non despiciat morum colluuionem? Quis utilem caussæ alienæ iudicet, quem uidet inutilem uitæ suæ? Quis iterum improbum, maleuolum, contumeliosum nõ fugiat, & ad nocendum paratum? Quis non cum omni studio declinet? Quis uero, quãuis instructum ad consilij opem, difficilem tamen accessu, ambiat, in quo sit illud, tanquam si quis aquæ fontem præcludat? Quid enim prodest habere sapientiam, si consilium neges? Si consulendi intercludas copiam, clausisti fontem, ut nec alijs influat, nec tibi prosit. Pulchre autem & de illo conuenit, qui habens prudentiam, commaculat eam uitiorum sordibus, eo quod aquæ exitum contaminet. Degeneres animos uita arguit. Quomodo enim eum potes iudicare consilio superiorem, quem uideas inferiorem moribus? Supra me debet esse, cui me committere paro. An uero idoneũ eum putabo, qui mihi det consilium, quod non dat sibi? & mihi eum uacare credam, qui sibi non uacet: cuius animum uoluptates occupent, libido deuinciat, auaritia subiuget, cupiditas perturbet, quatiat metus? Quomodo hic consilij locus, ubi nullus quieti? Admirãdus mihi

& suspiciendus consiliarius, quem propitius dominus patribus dedit, offensus abstulit. Huius imitator debet esse, qui potest consilium dare, & alienam à uitijs custodire prudẽtiam, quia nihil inquinatum in illam incurrit. Apoc. 21

Sapientiam uitiosos homines sibi uendicare non debere, quippe quę nullum consortium cum uitijs potest habere. Cap. XIII

Quis igitur tantam uultu speciem praeferat pulchritudinis, & beluinis posterioribus ac ferinis unguibus formę superioris dehonestet gratiam: cum tam admirabilis & praeclara forma uirtutum sit, & specialiter pulchritudo sapientiae, sicut series scripturae indicat? Est enim haec speciosior sole, & super omnem stellarũ dispositionem luci comparata inuenitur prior. Lucem etenim hanc suscipit nox, sapientiam autem non uincit malitia. Diximus de eius pulchritudine, & scripturae testimonio comprobauimus: superest ut doceamus scripturae authoritate nullum ei contubernium cum uitijs esse, sed indiuiduam cum caeteris uirtutibus coniunctionem, cuius spiritus est disertus, sine inquinamento, certus, sanctus amans bonum, acutus, qui nihil uetet benefacere, benignus, stabilis, securus, omnem habens uirtutem, omnia prospiciens. Sap. 7

Quod prudentia omnibus uirtutibus sit associa, maxime in cupiditate calcanda. Cap. XIIII

Omnia igitur operatur prudentia, cum omnibus bonis habet consortium. Nã quomodo potest utile consilium dare, nisi habeat iustitiam, induat constantiam, mortem non formidet, nullo terrore, nullo reuocętur metu, nulla adulatione à uero deflectendum putet: exilium non refugiat, quae nouerit sapienti patriam mundum esse: egestatem non timeat, quę nihil deesse sapienti sciat, cui totus mundus diuitiarum est? Quid enim pręcelsius illo uiro, qui auro moueri nesciat, contemptum habeat pecuniarum, & uelut ex arce quadam despiciat hominum cupiditates? Quod quĩ fecerit, hunc homines supra hominem esse arbitrantũ. Quis est, inquit, hic & laudabimus eum? Fecit enim mirabilia in uita sua. Quomodo enim non admirãdus, qui diuitias spernit, quas plerięque saluti propriae prętulerunt? Decet igitur omnes censura frugalitatis, cõtinentię authoritas, & maxime eum qui honore pręstet, ne pręminentem uirum thesauri possideant sui, & pecunijs seruiat, qui pręest liberis. Illud magis decet, ut supra thesaurum sit animo, & infra amicum obsequio. Humilitas enim gratiam auget. Hęc plena laudis & digna primario uiro, non communem cum Tyrijs negociatoribus & Galatis mercatoribus habere turpis lucri cupidinẽ, nec omne bonum locare in pecunia, & tanquã mecennario munere quotidianos numerare quęstus calculari compendio. Prou. 17 Eccl. 31

De liberalitate, quę non solum facultatum dispersione, sed & beneuolentia constat & consilio. Cap. XV

Quod si ab his sobrium gerere animum, laudabile est: quanto illud pręstãtius si dilectionem multitudinis liberalitate acquiras, neque superflua circa importunos, neque restricta circa indigentes? Plurima autẽ genera liberalitatis sunt, non solum quotidiano sumptu egentibus, quo uitam suam sustinere possint, disponere ac dispensare alimoniam: uerumetiam his qui publice egere uerecundantur, consulere ac subuenire, quatenus communis egenorum alimonia non exhauriatur. De eo enim loquor qui pręest alicui muneri, ut si officium sacerdotis gerat, aut dispensatoris, ut de his suggerat Episcopo, nec reprimat si quem positum in necessitate aliqua cognouerit, aut deiectum opibus ad inopiae necessitatem redactum, maxime si non effusione adolescentiae, sed direptione alicuius & amissione patrimonij in eam reciderit iniuriã, ut sumptum exercere diurnum non queat. Summa etiam liberalitas, captiuos redimere, eripere ex hostium manibus, subtrahere neci homines, & maxime foeminas turpitudini, reddere parentibus liberos, parentes liberis, ciues patrię restituere. Nota sunt haec nimis Illyrici uastitate & Thracię, quanti ubique uenales erant toto captiui orbe: quos si reuoces, unius prouinciae numerum explere non possint. Fuerunt tamen qui etiam quos Ecclesię redemerũt, in seruitutẽ reuocare uellẽt, ipsa grauiores captiuitate, qui inuiderẽt alijs alienam misericordiam. Ipsi in captiuitatem uenissent, seruirent liberi: si uẽditi fuissent, seruitutis ministerium non recusarent: & uol unt alienam libertatem rescindere, qui suã seruitutem non possent rescindere, nisi forte precium recipere emptori placeret: in quo

tamen non reſcinditur ſeruitus, ſed redimitur. Præcipua eſt igitur liberalitas, redimere captiuos, & maxime ab hoſte Barbaro, qui nihil deferat humanitatis ad miſericordiam, niſi quòd auaritia reſeruauerit ad redemptionem: æs alienum ſubire, ſi debitor ſoluendo nõ ſit, atq; arctetur ad ſolutionẽ, quæ ſit iure debita, & inopia deſtituta: enutrire paruulos pupillos tueri. Sunt etiam qui uirgines orbatas parentibus tuendæ pudicitiæ gratia connubio locent, nec ſolum ſtudio ſed etiam ſumptu adiuuent. Eſt etiam genus illud liberalitatis quod Apoſtolus docet, ſi quis fidelis habet uiduas, ſubminiſtret illis, ut earũ alimonijs Eccleſia non grauetur, ut his quæ uerè uiduę ſunt ſufficiat. Vtilis igitur huiuſmodi liberalitas, ſed non communis omnibus. Sunt enim pleriq; etiam uiri boni, qui tenues ſunt cenſu, contenti quidem exiguo ad ſui uſum, ſed non idonei ad ſubſidium leuãdæ paupertatis alienæ. Tamen ſuppetit aliud beneficentiæ genus, quo iuuare poſſint inferiorem. Eſt enim duplex liberalitas, una quæ ſubſidio rei adiuuat, id eſt, uſu pecuniæ: altera quæ operarum collatione impenditur, multo frequenter ſplendidior, multoq; clarior. Quanto illuſtrius Abraam captum armis uictricibus recepit nepotem, quàm ſi redemiſſet? Quanto utilius regem, Pharaonem ſanctus Ioſeph conſilio prouidẽtiæ iuuit, quàm ſi contuliſſet pecuniam? Pecunia enim unius ciuitatis nõ redimit ubertatem, proſpicientia totius Aegypti per ſeptennium famem repulit. Facile autem pecunia conſumitur, conſilia exhauriri neſciunt. Hæc uſu augentur, pecunia minuitur, & cito deficit, atque ipſam deſtituit benignitatem: ut quo pluribus largiri uolueris, eo pauciores adiuues, & ſæpe tibi deſit quod alijs conferendum putaueris. Conſilij autem operiſq; collatio, quo in plures diffunditur, eo redundantior manet, & in ſuum fontem recurrit. In ſe enim refluit ubertas prudentiæ: & quo pluribus fluxerit, eo exercitius fit omne quod remanet.

1.Tim.5. Gen.14 Gen.41

De ſobrietate, quæ & temperantia, in liberalitate ſeruanda: Exemplum de Ioſeph, & eius prudentiſſimo per interpretationem ſomnij conſilio. Cap. XVI

LIquet igitur debere eſſe liberalitatis modum, ne fiat inutilis largitas: cuius ſobrietas tenenda eſt, maxime ſacerdotibus, ut non pro iactantia, ſed pro iuſtitia diſpenſent. Nuſquam enim maior auiditas petitionis. Veniunt ualidi, ueniunt nullam cauſam niſi uagandi habentes, & uolunt ſubſidia uacuare pauperum, exinanire ſumptum: nec exiguo contenti, maiora quærunt, ambitu ueſtium captantes petitionis ſuffragiũ, & natalium ſimulatione licitantes incrementa quæſtuum. His ſi quis facilè deferat fidem, cito exinanit pauperũ alimonijs profutura cõpendia. Modus adſit largiendi, ut nec illi inanes recedant, neq; tranſcribatur uita pauperum in ſpolia fraudulentorum. Ea ergo menſura ſit, ut neq; humanitas deſeratur, nec deſtituatur neceſſitas. Pleriq; ſimulant debita. ſit ueri examen. Exutos ſe per latrocinia deplorant: aut iniuria fidẽ faciat, aut cognitio perſonæ, quo propenſius iuuentur. Ab eccleſia relegatis ſumptus impartiendus, ſi deſit eis alendi copia. Itaq; qui modum ſeruat, auarus nulli, ſed largus omnibus eſt. Non enim ſolas aures præbere debemus audiendis precãtium uocibus, ſed etiam oculos conſiderandis neceſſitatibus. Plus clamat operatori bono debilitas, quàm uox pauperi. Neq; uerò fieri poteſt, ut non extorqueat amplius importunitas uociferantium: ſed non ſemper impudentiæ locus ſit. Videndus eſt ille, qui te non uidet: requirendus ille, qui erubeſcit uideri. Ille etiam clauſus in carcere, occurrat tibi, ille affectus ægritudine mentem tuam perſonet, qui aures non poteſt. Quo plus te operari uiderit populus, magis diliget. Scio pleroſq; ſacerdotes, quo plus contulerunt, plus abundaſſe: quoniam quicunq; bonum operarium uidet, ipſi confert. quod ille ſuo officio diſpenſet, ſecurus quod ad pauperem ſua perueniat miſericordia. Nemo enim uult, niſi pauperi proficere ſuam collationem. Nam ſi quem aut immoderatum aut nimis tenacem diſpenſãtorem uiderit, utrunq; deſpiciet: ſi aut ſuperfluis erogationibus diſſipet alieni fructus laboris, aut recondat ſacculis. Sicut igitur modus liberalitatis tenendus eſt, ita etiam calcar plerunq; adhibendum uidetur. Modus ideo, ut quod benefacis, id quotidie facere poſſis, ne ſubtrahas neceſſitati, quod indulſeris effuſioni: Calcar propterea, quia melius operatur pecunia in pauperis cibo, quàm in diuitis ſacculo. Caue ne intra loculos tuos includas ſalutẽ inopum, & tanquam in tumulis ſepelias uitam pauperũ. Potuit donare Ioſeph totas opes Aegypti, & effundere theſauros regios: noluit tamẽ de alieno effuſus

uideri: maluit frumenta uendere, quàm donare esurientibus: quia si paucis donasset, plu-
Gen. 41 ribus defuisset. Eam liberalitatem probauit, quæ abundaret omnibus. Patefecit horrea ut omnes emerent subsidium frumētarium, ne gratis accipiendo, cultus terrarum relinquerent: quoniam qui alieno utitur, suum negligit. Itaque primum omnium coaceruauit pecunias, deinde instrumenta cætera, ad postremum iura terrarum regi acquisiuit: non ut omnes exueret suo, sed fulciret publicum tributum constitueret, quo sua tutius habere possent. Quod ita fuit gratum omnibus quibus terras ademerat, ut non uenditionem
Gen. 47 sui iuris, sed redemptionem salutis putarent. Denique dixerūt: Sanasti nos, inuenimus gratiam in conspectu domini nostri. Nam & de proprietate nihil amiserant, qui ius receperant: & de utilitate nihil perdiderant, qui acquisierant perpetuitatem. O uirum magnū, qui non largitatis superfluæ temporalem captauit gloriam, sed perpetuam commoditatem constituit prouidentiæ. Fecit enim ut tributis populi se iuuarent suis, nec in tempore necessitatis aliena subsidia desiderarent. Melius enim fuit conferre aliquid de fructibus, quàm totum de iure amittere. Quintam portionem collationis statuit, & in prouidendo perspicacior, & in tributo liberalior. Denique nunquam postea Aegyptus huiusmodi famem pertulit. Quàm praeclare autem collegit futura: Primùm quam arguté re-
Gen. 41 Pharaonis somnium. galis interpres somnij ueritatem expressit? Somnium regis primum hoc fuit. Septem iuuencæ ascendebant de flumine uisu decoræ, & pingues corpore, & ad oram pascebantur fluminis. Aliæ quoque uitulæ uisu deformes ac ieiunæ corpore, post illas iuuencas ascendebant de flumine, & iuxta eas in ipso riparum thoro pascebantur: & uisæ sunt hæ uitulę tenues atque exiles deuorare illas quæ præstabant & forma & gratia. Et somnium secundum hoc fuit: Septem spicæ pingues, electæ & bonæ de terra surgebant: & post eas septem spicæ exiles & uento corruptæ ac marcidæ se subijcere moliebantur: & uisum est quòd lætas & uberes spicas, steriles spicę & tenues deuorauerunt. Hoc somniū ita aperuit sanctus Ioseph, eo quòd septem iuuencę septēm anni forent, & septem spicæ similiter septem anni forent, ex fœtu & fructu interpretatus tempora. Fœtus enim iuuēcæ annum exprimit, & fructus segetis annum consummat integrum. Quæ ideo ascendebant de flumine, quod dies, anni, ac tempora, fluminis prętereunt modo & cursim labūtur. Annos itaque septē priores, ubertate terræ fertiles ac fœcūdos declarat futuros: posteriores autem alios septem annos steriles atque infœcundos, quorum sterilitas absumptura foret ubertatem superiorum. Qua gratia prospiciendum admonuit, ut uberioribus annis congregaretur subsidium frumentarium, quod sustentare posset inopiam futuræ infœcunditatis. Quid primum mirer? Ingenium, quo in ipsum ueritatis descendit cubile, an consilium, quo tam graui atque diuturnæ prospexit necessitati? an uigilantiam atque iustitiam: quarum altera, imposito sibi tanto munere congregauit tam multiplices commeatus, altera, æqualitatem per omnes seruauit? Nam de magnanimitate quid loquar? quod uenditus à fratribus in seruitutem non retulit iniuriam, sed famem depulit? Quid de suauitate, qua dilecti fratris pręsentiam pia fraude quęsiuit, quem simulato per
Gen. 49 elegantiam furto reum statuit rapinę, ut obsidem teneret gratiæ? Vnde merito ei à patre dicitur: Filius ampliatus meus Ioseph, filius meus ampliatus, zelotes filius meus, filius meus adolescentior. Adiuuet te deus meus, & benedicat te benedictione cœli à summo, benedictione terræ habētis omnia, propter benedictiones patris tui & matris tuæ. Præualeas super benedictiones montium manētium, & desideria collium æternorum.
Deut. 33 Et in Deuteronomio: Qui uisus est, inquit, in rubo, ueniat super caput Ioseph, & super uerticem ipsius. Honorificus inter fratres suos, primitiuus tauri, decus eius, cornua unicornis, cornua ipsius. In ipsis Gentes uentilabit simul usque ad extremum terræ. Ipsi decē milia Effraim, & ipsi milia Manasses.

A qualis meriti uiro consilium sit requiuendum, introducuntur Paulus & Ioseph. Cap. XVII

Talis itaque debet esse qui consilium alteri det, ut seipsum formam alijs præbeat ad exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in grauitate: ut sit eius sermo salubris atque irreprehensibilis, consilium utile, uita hone-
1. Cor. 7 sta, sententia decora. Talis erat Paulus, qui consilium dabat uirginibus, magisterium sacerdotibus, ut primùm seipsum præberet nobis formam ad imitādum. Ideo & humiliari sciebat,

ſciebat,ſicut ſciuit & Ioſeph, qui ſummo ortus Patriarcharum genere, non dedignatus degenerem ſeruitutem,exhibebat eam obſequijs,illuſtrabat uirtutibus.Sciuit humiliari,qui & uenditores & emptorem paſſus eſt,& dominum appellabat eum. Audi humiliantem ſe:Si dominus meus præter me nihil ſcit in domo ſua, & omnia quæcunque habet,dedit in manus meas,neq; ſubtractum eſt à me quicquam præter te, quæ uxor illius es,quomodo faciam uerbum malum hoc,& peccabo coram deo? Plena uox humilitatis,plena caſtimoniæ.Humilitatis,quia domino deferebat honorificentiam, quia referebat gratiam.Plena quoq; caſtimoniæ,quia turpi flagitio contaminari, graue peccatum putabat.Talis igitur debet eſſe conſiliarius,qui nihil nebuloſum habeat,nihil fallax, nihil fabuloſum,nihil ſimulatum,quod uitam eius ac mores refellat,nihil improbũ ac maleuolum,quod auertat conſulentes.Alia ſunt enim quæ fugiuntur,alia quę contemnuntur.Fugimus ea quæ poſſunt nocere,quæ malitioſe poſſunt in noxam ſerpere:ut ſi is qui conſulitur,dubia ſit fide,& pecuniæ auidus,ut poſſit precio mutari: ſi iniurioſus, hic fugitur ac declinatur.Qui uerò uoluptarius,intemperans,& ſi alienus à fraude,tamen auarus & cupidior lucri turpis,hic contemnitur.Quod enim ſpecimen induſtriæ,quem fructum laboris edere poteſt,quam recipere animo curam ac ſollicitudinem, qui ſe torpori dederit atq; ignauiæ?Ideo boni uir conſilij dicit:Ego autem didici,in quibus ſum ſufficiens eſſe.Sciebat enim omnium malorum radicem eſſe auaritiam, & ideo ſuo contentus erat,alienum non requirebat.Satis mihi,inquit,eſt,quod habeo,ſiue parum ſiue plurimum habeam,mihi plurimum eſt.Expreſſius aliquid dicendum uidetur.Signato uerbo uſus eſt.Sufficit mihi,inquit,in quo ſum:id eſt, nec deeſt, nec ſuperfluit. Non deeſt, quia nihil quæro amplius:Non ſuperfluit, quia non ſoli mihi habeo, ſed pluribus. Hoc de pecunia.Cæterùm de omnibus dici poteſt,quia ſufficiebant illi præſentia:hoc eſt,nõ honorem maiorem,non obſequia uberiora deſiderabat,nõ gloriæ immodicę cupidus, aut gratiam indebitè quærebat:ſed debiti finem certaminis,patiens laboris, ſecurus meriti præſtolabatur.Scio,inquit,& humiliari.Nõ ergo indocta humilitas,ſed quæ habeat ſui modeſtiam & ſcientiam,laudi datur.Eſt enim humilitas formidinis, eſt & imperitiæ atq; ignorãtiæ.Ideo & ſcriptura ait:Et humiles ſpiritu ſaluabit. Præclarè ergo dixit:Scio & humiliari,id eſt,quo in loco,qua moderatione,quo fine,in quo officio, in quo munere.Neſciuit Phariſęus humiliari,ideo deiectus eſt:ſciuit publicanus,ideo iuſtificatus eſt. Sciebat & abundare Paulus,qui animum habebat diuitem,& ſi theſaurum diuitis nõ habebat.Sciebat abundare,quia non quærebat datum in pecunia,ſed requirebat fructum in gratia.Poſſumus & ſic intelligere,quia ſciebat abundare, qui poterat dicere: Os noſtrum patet ad uos ô Corinthij,cor noſtrum dilatatum eſt. In omnibus erat imbutus, & ſaturari & eſurire.Beatus qui ſciebat ſaturari in Chriſto.Non ergo illa corporalis,ſed ſpiritalis eſt ſaturitas,quam operatur ſcientia.Et meritò ſcientia opus eſt,quia non in pane ſolo uiuit homo,ſed in omni uerbo dei.Ergo qui ſic ſciebat ſaturari & ſic eſurire,ſciebat ut ſemper noua quæreret,eſurire & ſitire dominum.Sciebat & eſurire, qui ſciebat, quia eſurientes manducabunt: ſciebat & poterat abundare, qui nihil habebat, & poſſidebat omnia.

Gen.39 · Philip.4 · 1.Tim.6 · Philip.4 · Pſal.33 · Luc.18 · Philip.4 · 2.Cor.6 · Deut.8 · Matt.4

Quòd mali conſiliarij ſæpe fiant in ruinam, introducitur Roboam conſilio iuuenum deceptus.

Cap. XVIII

Gregie itaq; uiros alicui præſidẽtes muneri commendat iuſtitia: contra, iniquitas deſtituit atq; impugnat. Exẽplo nobis eſt Scriptura quæ dicit: Cùm populus Iſrael poſt mortem Salomonis rogaſſet filium eius Roboam, ut releuaret ceruices eorum à ſeruitute dura,& paterni imperij temperaret auſteritatem, illũ ſpreto ſenili conſilio de ſuggeſtione adoleſcentium reſpõſum dediſſe huiuſmodi, quod & onus adijceret ſuper patris iugum,& leuiora grauioribus ſupplicijs mutaret. Quo reſponſo exaſperati populi reſponderunt:Non eſt nobis portio cum Dauid,neq; hæreditas in filijs Ieſſe.Reuertere unuſquiſq; in tabernacula tua Iſrael, quoniam hic homo neque in principem neq; in ducem erit nobis. Itaq; deſertus à populo ac deſtitutus,uix duarum tribuum propter Dauidis meritum habere potuit ſocietatem.

B · 2.Reg.12

Iustitia & beneuolentia & affabilitate non fucata plurimos posse conciliari. Cap. XIX

Claret ergo quoniam & æquitas imperia cõfirmet, & iniustitia dissoluat. Nã quomodo potest malitia regnum possidere, quę ne unam quidem priuatam potest regere familiam? Summa igitur benignitate opus est, ut nõ solùm publica gubernacula, sed etiam priuata iura tueamur. Plurimum iuuat beneuolentia, quæ omnes studet beneficijs amplecti, deuincire officijs, oppignerare gratia. Affabilitatem quoq; sermonis diximus ad conciliandam gratiam ualere plurimum. Sed hãc uolumus esse synceram ac sobriam sine ulla adulatione, ne simplicitatem ac puritatẽ alloquij deceat sermonis adulatio. Forma enim esse debemus cæteris, non solùm in opere, sed etiam in sermone, in castitate ac fide. Quales haberi uolumus, tales simus: & qualem affectum habemus, talem aperiamus. Neq; dicamus in corde nostro uerbum iniquũ, quod abscondi putemus silentio ab eo qui audit in occulto dicta, qui occulta facit, & cognoscit secreta uiscerum, qui sensum uisceribus infundit. Ergo tanquam sub oculis cõstituti iudicis, quicquid gerimus, in luce positum putemus, ut omnibus manifestetur.

Ad commendationes hominum plurimũ ualere si probatis adhæreant: Exempla de patribus. Et dispares etiam ætate, uitæ delectari similitudine: Exẽplum ponitur de Petro & Ioanne. Cap. XX

Plurimum itaq; prodest unicuiq;, bonis iungi. Adolescentibus quoq; utile, ut claros & sapientes uiros sequantur: quoniam qui congreditur sapiẽtibus, sapiens est: qui autem cohæret imprudentibus, imprudens agnoscitur. Et ad instructionem itaq; bonis iungi plurimum proficit, & ad probitatis testimonium. Ostẽdunt enim adolescentes eorum se imitatores esse, quibus adhæserint: & ea conualescit opinio, quòd ab his uiuendi acceperint similitudinem, cum quibus conuersandi hauserint cupiditatem. Inde tantus Iesus Naue, quòd eum non solùm erudiuit ad legis scientiam Moysi copula, uerumetiam sanctificauit ad gratiam. Denicq; cùm in eius tabernaculo diuina refulgeret pręsentia, & uideretur maiestas domini, solus erat in tabernaculo Iesus Naue. Moyses cum deo loquebatur, Iesus pariter nube sacra tegebatur. Presbyteri & populus deorsum stabant, Iesus cum Moyse ad accipiendam legem ascendebat. Omnis populus intra castra erat, Iesus extra castra in tabernaculo testimonij. Cùm columna nubis descenderet, & loqueretur cum Moyse, quasi fidus astabat minister. Nec exibat de tabernaculo iuuenis, cùm seniores longe positi diuina trepidarent miracula. Vbiq; igitur inter admiranda opera & reuerenda secreta sancto Moysi indiuiduus adhærebat. Vnde factum est, ut qui fuerat socius conuersationis, fieret successor potestatis. Merito uir huiusmodi euasit, ut sisteret fluminũ cursus, diceret: Stet sol, & staret Sol: quasi eius spectator uictoriæ noctem differret, diem produceret. Quod quidem Moysi negatum est, solus eligitur, ut populum introduceret in terrã repromissionis. Magnus uir fidei miraculis, magnus triumphis. Illius augustiora opera, huius prosperiora. Vterq; igitur diuina subnixus gratia, ultra humanam processit conditionem. Ille mari, hic cœlo imperauit. Pulchra itaq; copula seniorum atq; adolescentium. Alij testimonio, alij solatio sunt, alij magisterio, alij delectationi. Omitto quòd Abrahæ adhæsit Loth adolescentulus etiam proficiscenti, ne forte hoc propinquitatis magis fuisse existimetur, & necessariæ potius quàm uoluntariæ adiunctionis. Quid de Helia atq; Helisæo loquamur? Licet enim non expresse Helisæum iuuenem scriptura significauerit, aduertimus tamen & colligimus iuniorem fuisse. In Actibus Apostolorum Barnabas Marcum assumpsit, Paulus Silan, Paulus Timotheum, Paulus Titum. Sed illis superioribus uidemus diuisa officia, ut seniores consilio prǽualerent, iuuniores ministerio. Plerunq; etiã uirtutibus pares, dispares ætatibus, sui delectantur copula, sicut delectabantur Petrus et Ioannes. Nam adolescentem legimus in Euangelio Ioannem & sua uoce, licet meritis & sapientia nulli fuerit seniorum secundus. Erat enim in eo senectus uenerabilis morum, & cana prudentia. Vita enim immaculata, bonę senectutis stipendium est.

Prouer. 13 · Deut. 31 · Iosue 10 · Sapien. 4

De

De laude miserationis & hospitalitatis, & malo prodigalitatis & inanis fauoris, & hoc maxime in sacerdotibus reprehenditur, qui omnia ornate & ordinate agere debent. Cap. XXI

Iuuat hoc quoque ad profectum bonæ existimationis, si de potentis manibus eripias inopem, de morte damnatum eruas, quantum sine perturbatione fieri potest: ne uideamur iactantiæ magis causa facere, quàm misericordiæ, & grauiora inferre uulnera, dum leuioribus mederi desideramus. Iam si oppressum opibus potentis, & factione magis quàm sceleris sui precio grauatum liberaueris, egregiæ conualescit opinionis testimonium. Commendat plerosque etiam hospitalitas. Est enim publica species humanitatis, ut peregrinus hospitio non egeat, suscipiatur officiose, pateat aduenienti ianua. Valde id decorum totius est orbis existimatione, peregrinos cum honore suscipere, non deesse mensæ hospitalitatis gratiam, occurrere officijs liberalitatis, explorare aduentus hospitum. Quod Abrahæ laudi est datum, qui ante ianuam suam speculabatur, ne forte præteriret peregrinus aliquis, & diligenter prætendebat excubias ut occurreret, ut præueniret, ut rogaret, ne transiret hospes, dicens: Domine, si inueni gratiam ante te, ne prætereris puerum tuum. Et ideo pro hospitalitatis mercede fructum posteritatis recepit. Loth quoque nepos eius, non solùm genere, sed etiam uirtute proximus, propter hospitalitatis affectum, Sodomitana à se suisque supplicia detorsit. Decet igitur hospitalem esse, benignum, iustum, non alieni cupidum, imò de suo iure cedentem potius aliqua si fuerit lacessitus, quàm aliena iura pulsantem: fugitantem litium, abhorrentem à iurgijs, redimentem concordiam & tranquillitatis gratiam. Siquidem de suo iure uirum bonum aliquid relaxare, non solùm liberalitatis, sed plerunque etiam commoditatis est. Primùm dispendio litis carere, non mediocre est lucrum. Deinde accedit ad fructum quod augetur amicitia, ex qua oriuntur plurimæ commoditates, quæ contemnenti aliquo in tempore, postea fructuosæ sint. In officijs autem hospitalibus omnibus quidem humanitas impartienda est, iustis autem uberior deferenda honorificentia. Quicunque enim iustum receperit in nomine iusti, mercedem iusti accipiet, ut dominus pronunciauit. Tanta autem est apud deum hospitalitatis gratia, ut ne potus quidem aquæ frigidæ à præmijs remunerationis immunis sit. Vides quia Abraam Deum recepit hospitio, dum hospites quærit? Vides quia Loth angelos suscepit? Qui scis an & tu cùm suscipis hospitē, suscipias Christum? Licet in hospite sit Christus, quia Christus in paupere est, sicut ipse ait: In carcere eram, & uenistis ad me: nudus eram, & operuistis me. Suaue est igitur non pecuniæ, sed gratiæ studere. Verùm hoc malum iamdudum humanis influxit mentibus, ut pecunia honori sit, & animi hominum diuitiarum admiratione capiantur. Inde se immersit auaritia, ueluti quædam bonorum ariditas officiorum: ut homines damnum putent, quicquid præter morem impenditur. Sed etiam in hoc aduersus auaritiam, ne quod afferre possit impedimentum, prospexit scriptura uenerabilis, dicens: Quia melior est hospitalitas cum holeribus. Et infra: Melior est panis in suauitate cum pace. Non enim prodigos nos docet esse scriptura, sed liberales. Largitatis enim duo sunt genera unum liberalitatis, alterum prodigæ effusionis. Liberale est hospitio suscipere, nudum uestire, redimere captiuos, non habentes sumptum iuuare: Prodigum est, sumptuosis effluere cō uiuijs, & uino plurimo. Vnde legisti: Prodigum est uinum, & contumeliosa ebrietas. Prodigum est, popularis fauoris gratia exinanire proprias opes. Quod faciunt qui ludis circensibus uel etiam theatralibus & muneribus gladiatorijs, uel etiam uenationibus patrimonium dilapidant suum, ut uincant superiorum celebritates, cùm totum illud sit inane quod agunt. Quandoquidem etiam bonorum operum sumptibus immoderatum esse non deceat. Pulchra liberalitas, erga ipsos quoque pauperes mensuram tenere, ut abundes pluribus, non cōciliandi fauoris gratia ultra modum fluere. Quicquid ex affectu puro ac syncero promitur, hoc est decorum: non superfluas ædificationes aggredi, nec prætermittere necessarias. Et maximè Sacerdoti hoc cōuenit, ornare dei templum decore congruo, ut etiam hoc cultu aula domini resplendeat, impensas misericordiæ conuenientes frequentare, quantum oporteat largiri peregrinis, non superflua, sed competentia: non redundantia, sed congrua humanitati: ne sumptu pauperum alienam sibi

Gen. 18 Gen. 19 Matth. 10 Matt. 25 Prouer. 15 Prou. 20

sibi quærat gratiam, ne restrictiorem erga clericos aut indulgentiorem se præbeat. Alterum enim inhumanum, alterum prodigum: si aut sumptus desit necessitati eorum, quos à sordidis negociationis aucupijs retrahere debeas, aut uoluptati superfluat.

De modo inter remissionem & seueritatem conseruando, & quòd simulata remissio grauiores aliquando causas adoriatur: Exemplum de Absalon. Cap. XXII

Q Vin etiam uerborum ipsorum & præceptorum esse mensuram conuenit, ne aut nimia remissio uideatur, aut nimia seueritas. Pleriq; enim remissiores malunt esse, ut uideantur boni. Sed nihil simulatum & fictū uerę uirtutis esse certum est, quin etiam diuturnum esse non solet. In principio uernat, in processu tanquam flosculus dissipatur & soluitur: quod autem uerum ac syncerum, alta radice fundatur. Et ut exemplis assertiones nostras probemus (quoniam quę simulata sunt diuturna esse non possunt, sed tanquam ad tempus uirentia cito decidunt) ex ea familia ex qua nobis plurima ad uirtutis profectum exempla accersiuimus, unū simulationis & fraudis proferamus testimonium. Absalon erat Dauid regis filius, decore insignis, egregius forma, præstans iuuenta: ita ut uir talis in Israel non reperiretur, à uestigio pedis usque ad uerticem immaculatus. Is fecit sibi currus, & equos, & uiros quinquaginta, qui præcurrerent ante eum. Surgebat diluculo, & stabat ante portam in uia: & si quem aduertisset regis iudicia quærentem, accedebat ad eum, dicens: Ex qua ciuitate es tu? Respondit ille: Ex una tribu sum de tribubus Israel, seruus tuus. Referebat Absalon: Verba tua bona sunt & directa: & qui te audiat non est tibi datus à rege. Quis constituet me iudicem? Et quisquis ad me ueniet, cuicunq; fuerit iudicium necessarium, iustificabo illum. Talibus deliniebat singulos sermonibus. Et cùm accederent adorare eum, extendens manus suas, apprehendebat atque osculabatur eos. Sic conuertit in se corda omnium, dum blanditiæ huiusmodi intimorum tangunt uiscerum sensum. Sed delicati isti & ambitiosi elegerunt honorabilia & grata ad tempus & iocunda, ubi autem parua processit dilatio, quam prudens omnium Propheta paulisper cedendo interponendam putauit, non potuerunt tolerare ac sustinere. Deniq; non dubitans de uictoria Dauid, commendabat filium dimicaturis, ut ei parcerent. Ideoq; nec prælio interesse uoluit, ne uel inferre arma parricidæ licet uideretur, sed tamen filio. Liquet igitur ea esse perpetua ac solida, quę uera sunt, & quæ syncere, potius quàm dolo congregantur. Ea uerò quæ simulatione, atq; assentatione parta sunt, non posse diu perseuerare.

2. Reg. 15

Quòd pecunia redempti non diu fidem custodiant, quia quos semel pecunia redemeris, semper se remissione & adulatione putant redimendos. Cap. XXIII

Q Vis igitur uel illos qui pecunia ad obedientiam redimuntur, uel eos qui assentatione inuitantur, fidos sibi arbitretur? Nam & illi frequenter se uendere uolunt, & isti imperia dura ferre non possunt. Leui assentatiuncula facilè capiuntur: si perstrinxeris uerbo, immurmurant, deserunt, infesti abeunt, indignantes relinquunt, imperare malunt quàm obedire. Quasi obnoxios beneficio, subiectos sibi debere esse existimant, quos præpositos sibi habere debebant. Quis igitur sibi fideles putet, quos uel pecunia uel adulatione sibi obligandos crediderit? Nam & ille qui pecuniam acceperit, uilem se & despectum iudicat, nisi sæpe redimatur, itaq; frequenter expectat precium suum: & ille qui obsecratione ambitus uidetur, uult semper rogari.

Bonis tantùm artibus ad honores nitendum, maximè ecclesiasticos, nec inferiores ordines simulatis uirtutibus episcopo derogare, nec item episcopum clero inuidere debere sed iustum in omnibus, maximè in iudicando. Cap. XXIIII

E Rgo bonis artibus & syncero proposito nitendum ad honorem arbitror, & maximè ecclesiasticum: ut neq; resupina arrogantia, uel remissa negligentia sit, neq; turpis affectatio, & indecora ambitio. Ad omnia abundat animi directa simplicitas, satisq; seipsa commendat. In ipso uerò munere, neq; seueritatem esse duram conuenit, nec nimiam remissionem: ne aut potestatem exercere, aut susceptum officium

officium nequaquam implere uideamur. Enitendum quoque ut beneficijs atq; officijs
obligemus plurimos,& collatam reseruemus gratiam:ne iure beneficij fiant immemo-
res,qui se grauiter læsos dolent.Sæpe enim usu uenit, ut quos gratia foueris,uel aliquo
superiore cumulaueris gradu,auertas,si indignè aliquem eis præponendũ iudices. Sed
& Sacerdotem beneficijs suis uel iudicijs fauere conuenit,ut æquitatem custodiat, &
presbytero uel ministro deferre,ut parenti.Neq; eos,qui semel probati sunt,arrogantes
esse oportet,sed magis tanquam memores gratiæ, humilitatem tenere:neq; offendi sa-
cerdotem,si aut presbyter,aut minister,aut quisquam de clero,aut misericordia,aut ieiu
nio,aut integritate,aut doctrina,aut lectione existimationem accumulet suam. Gratia *Prouer. 27*
enim Ecclesiæ,laus doctoris est. Bonum,opus alicuius prædicari,ita tamen si nullo stu-
dio fiat iactantiæ.Laudent enim unumquenq; proximorũ labia, & non os suũ: & com-
mendent opera,non studia sua.Cæterũ si quis non obediat episcopo, extollere atq; ex-
altare sese desiderans,obumbrare merita episcopi simulata affectatione doctrinæ, aut
humilitatis aut misericordiæ:is à uerò deuius superbit:Quoniam ueritatis ea est regula,
ut nihil facias commendandi tui causa,quo minor alius fiat:neq; si quid boni habeas, id
ad deformationem alterius & uituperationem exerceas. Non defendas improbum, &
sancta indigno committenda arbitreris:neq; iterum urgeas & impugnes,cuius crimen
non deprehenderis. Nam cùm in omnibus iniustitia cito offendat, tum maximè in Ec-
clesia,ubi æquitatẽ esse oportet,ubi æqualitatẽ haberi decet:ut nihil sibi potentior plus
uindicet,nihil usurpet ditior.Siue enim pauper,siue diues,in Christo unũ sunt:nihil san-
ctior plus sibi arroget. Ipsum enim par est esse humiliorem. Sed nec personam alterius
accipiamus in iudicio:gratia absit,causam merita decernant.Nihil sic opinionẽ, imò fi-
dem grauat,quàm si in iudicando,potentiori dones causam inferioris,uel pauperẽ inno
centem arguas,diuitem excuses reum culpæ.Pronum quippe est genus hominũ fauere *Iacob. 2*
honoratioribus,ne læsos se putent,ne uicti doleant.Sed primum si offensam uereris,nõ
recipias iudiciũ:si Sacerdos es,aut si quisquam alius,non lacessas. Licet tibi silere in ne-
gocio duntaxat pecuniario quãquam sit cõstantiæ,adesse ęquitati.In causa autẽ dei,ubi
communionis periculum est,etiam dissimulare,peccatum est non leue.

Fauores & beneficia plus pauperibus quàm diuitibus eroganda,quia de eo
quod diues fortè dedignatur,pauper maximam tibi habet gratiam:& quod
beneficia non sola fiant pecunia. Cap. XXV

Vid autem tibi prodest fauere diuiti? An quia citius amantem remuneret?
Q His enim fauemus frequentius,à quibus referendæ uicem speramus gratiæ.
Sed eo magis infirmo & inopi nos studere conuenit,quia pro eo qui non ha
bet,remunerationem speramus à domino Iesu:qui sub specie conuiuij generalẽ uirtutis
edidit formam,ut his potius nostra conferamus beneficia qui nobis ea non possunt re-
præsentare, dicens:Ad cõuiuium atq; epulas nõ eos qui diuites sunt, sed pauperes inui- *Luce. 14*
tandos.Diuites enim rogari uidentur, ut ipsi quoq; nobis reddant cõuiuium: pauperes
(quia non habent quod restituant) cùm acceperint, remuneratorem nobis faciunt do-
minum,qui se pro paupere obligandũ obtulit.Ad ipsum quoq; seculi usum collatio be-
neficij facta in pauperes magis quàm in locupletes,plus iuuat:quia diues dedignatur be
neficium,& pudet eum debitorem esse gratiæ. Quinetiam id quod collatum est sibi,me
ritis suis arrogat,quod uel ut debitum acceperit,uel ideo datum sit,eo quòd is qui dedit
reddendũ sibi à diuite uberius existimauerit.Ita in accipiendo beneficio, eo ipso quod
acceperint diuites,dedisse se magis quàm accepisse existimant:pauper uerò & si non ha
bet unde reddat pecuniam,refert gratiam.In quo certũ est, quod plus reddat, quàm ac-
ceperit.Pecunia enim numo soluitur,gratia nunquam exinanitur. Reddendo uacatur
pecunia,gratia autẽ & habendo soluitur,& soluendo retinetur. Deinde quod diues re-
fugit,pauper fatetur,quòd sit obligatus debito,sibiq; subuentum, non honori suo dela-
tum putat:donatos sibi arbitratur filios,uitam redditam,seruatam familiam. Quanto i-
gitur melius,apud bonos,quàm apud ingratos locare beneficium? Vnde dominus ad
discipulos ait:Nolite possidere aurum,neq; argentum, neq; pecuniam: qua uelut falce, *Matth. 10*
pullulantem in pectoribus humanis succidit auaritiam.Petrus quoq; claudo (qui ex u-
tero matris suæ portabatur) ait: Argentum & aurum non habeo, sed quod habeo, do

tibi.In nomine Iesu Christi Nazareni, surge & ambula. Itaq; pecuniam non dedit, sanitatem dedit. Quanto melius est salutem habere sine pecunia, quàm pecuniam sine salute? Surrexit claudus, quod non sperabat: pecuniam nō accepit, quam sperabat. Sed hęc uix in sanctis domini reperiuntur, ut diuitiæ contemptui sint.

De malo auaritiæ: Exempla de Balaam, & Acham, & Dalila. Cap. XXVI

Aeterum ita incubuerunt mores hominum ad admirationem diuitiarum, ut C nemo nisi diues honore dignus putetur. Neq; hic recens usus, sed iam dudū, quod peius est inoleuit hoc uitium humanis mentibus. Siquidem cùm Hiericho magna ciuitas tubarum sacerdotalium sono corruisset, & Iesus Naue potiretur uictoria, cognouit infirmatam esse uirtutē populi per auaritiam, atq; auri cupiditatem. Nam cùm de spolijs urbis incensæ, sustulisset Acham uestem auream, & ducenta argenti didrachmata, & linguam auream, oblatus domino negare nō potuit, sed prodidit furtum. Vetus igitur & antiqua auaritia est, quæ cum ipsis diuinæ legis cœpit oraculis, imò propter ipsam reprimēdam lex dei lata est. Propter auaritiā Balac putauit Balaam præmijs posse tentari, ut malediceret populū patrum: & uicisset auaritia, nisi dominus à maledicto eum abstinere uetuisset. Propter auaritiam præcipitatus Acham, in exitium deduxerat totam plebem parentum. Itaq; Iesus Naue, qui potuit solem sistere ne procederet, auaritiam hominum non potuit sistere ne serperet. Ad uocem eius sol stetit, auaritia non stetit. Sole itaq; stante confecit Iesus triumphum, auaritia autem procedente, penè amisit uictoriam. Quid? fortissimum omnium Samson, nónne Dalilæ mulieris auaritia decepit? Itaq; ille qui rugientem leonē manibus discerpsit suis, qui uinctus & alienigenis traditus, sine ullo adiutore solus dissolutis uinculis, mille ex his peremit uiros, qui funes intextos neruis uelut mollia sparti fila dirupit, is super genua mulieris inflexa ceruice truncatus, inuicti crinis ornatum, prærogatiuam suæ uirtutis amisit. Influxit pecunia in gremium mulieris, & à uiro discessit gratia. Feralis igitur auaritia, illecebrosa pecunia, quæ habentes contaminat, non habentes non iuuat. Esto tamen ut aliquando adiuuet pecunia, inferiorem tamen, & ipsum desiderantē. Quid ad eum, qui nō desiderat, qui nō requirit, qui auxilio eius nō indiget, studio non flectitur? Quid ad alios, si sit ille copiosior qui habet? Nunquid idcirco honestior quia habet quo honestas plerunq; amittitur, quia habet quod custodiat, magis quàm quod possideat? Illud enim possidemus quo utimur: quod aūt ultra usum est, nō utiq; habet possessionis fructū, sed custodię periculū.

Iosu. 6. & 7

Nume. 22

Iudic. 14

Ibidem. 16

De benignitate, & quòd excommunicatio tardius sit exerenda. Cap. XXVII

D summam, nouimus quod pecuniæ contemptus iustitiæ forma sit: & ideo A auaritiam declinare debemus, & omni studio intendere, ne quid faciamus unquam aduersus iustitiam, sed in omnibus gestis & operibus custodiamus eam. Si uolumus commendare nos deo, charitatem habeamus, unanimes simus, humilitatem sequamur, alter alterum existimantes superiorē sibi. Hæc est enim humilitas, si nihil sibi quis arroget, sed inferiorem se esse existimet. Episcopus ut membris suis utatur clericis, & maximè ministris qui sunt uere filij: quem cuiq; uiderit aptum muneri, ei deputet. Cum dolore amputatur etiam quæ putruit pars corporis, & diu tractatur si potest sanari medicamentis: si non potest, tunc à medico bona abscinditur. Sic episcopi affectus boni est, ut optet sanare infirmos, serpentia auferre ulcera, adurere aliqua, non abscindere: postremo quod sanari non potest, cum dolore abscindere. Vnde pulcherrimū illud præceptum magis eminet, ut cogitemus non quæ nostra sunt, sed quæ aliorū. Hoc enim modo nihil erit, quod uel irati nostro indulgeamus affectui, uel fauentes nostræ plus iusto tribuamus aliquid uoluntati.

Philip. 2

De bono compassionis, & quòd sacris ecclesiarum thesauris non sit parcendum tempore necessitatis: Exempli causa inducitur Laurentius & ipse Ambrosius. Cap. XXVIII

Oc maximum incentiuum misericordiæ, ut compatiamur alienis calamitatibus, necessitates aliorum quantum possumus iuuemus, & plus interdum quàm possumus. Melius est enim pro misericordia causas præstare, uel inuidiam perpeti, quàm prætendere inclementiam: ut nos aliquando in inuidiam incidimus, qui confregerimus uasa mystica, ut captiuos redimeremus: quod Arrianis displicere

displicere poterat, nec tam factum displicere, quàm ut esset quod in nobis reprehenderent. Quis autem est tam durus, immitis, ferreus, cui displiceat quòd homo redimitur à morte, fœmina ab impuritatibus Barbarorũ, quæ grauiores morte sunt: adolescentulæ, uel pueruli, uel infantes ab idolorũ contagijs, quibus mortis metu inquinabantur? Quã causam nos etsi non sine ratione aliqua gessimus, tamen ita in populo prosecuti sumus, ut cõfiteremur, multoq; fuisse commodius astrueremus, ut animas domino quàm aurũ seruaremus. Qui enim sine auro misit Apóstolos, & Ecclesias sine auro cõgregauit. Aurum Ecclesia habet, non ut seruet, sed ut eroget, & subueniat in necessitatibus. Quid opus custodire, quòd nihil adiuuat? An ignoramus quantum auri atq; argenti de templo domini Assyrij sustulerint? Nonne melius conflat sacerdos propter alimoniam pauperum, si alia subsidia desint, quàm sacrilegus contaminata asportet hostis? Nonne dicturus est dominus: Cur passus es tot inopes fame emori? Et certe habebas aurũ, ministrasses alimoniam. Cur tot captiui deducti in commercium sunt, nec redempti? Cur tot ab hoste occisi sunt? Melius fuerat, ut uasa uiuentium seruares, quàm metallorum. His non posset responsum referri. Quid enim diceres? Timui ne templo dei ornatus deesset? Responderet: Aurum sacramenta non quærunt: neq; auro placent, quæ auro nõ emuntur. Ornatus sacramentorum, redemptio captiuorũ est. Et uere illa sunt uasa preciosa, quæ redimunt animas à morte. Ille uerus thesaurus est domini, qui operatur quod sanguis eius operatus est. Tunc uas dominici sanguinis agnosco, cùm in utroq; uidero redemptionem: ut calix ab hoste redimat, quos sanguis à peccato redemit. Quàm pulchrũ ut cùm agmina captiuorũ ab Ecclesia redimuntur, dicatur: Hos Christus redemit: Ecce aurum quod probari potest, ecce aurum utile, ecce aurum Christi quod à morte liberat, ecce aurum quo redimitur pudicitia, seruatur castitas. Hos ergo malui uobis liberos tradere, quàm aurum reseruare. Hic numerus captiuorum, hic ordo præstantior est, quàm species poculorũ. Huic muneri proficere debuit aurum redemptoris, ut redimeret periclitantes. Agnosco infusum auro sanguinem Christi, non solùm irrutilasse, uerumetiam diuinæ operationis impressisse uirtutem redemptionis munere. Tale aurum sanctus martyr Laurentius domino reseruauit, à quo cùm quærerentur thesauri ecclesiæ, promisit demonstraturũ se. Sequenti die pauperes duxit. Interrogatus ubi essent thesauri quos promiserat ostendit pauperes, dicens: Hi sunt thesauri Ecclesiæ. Et uere thesauri, in quibus Christus est, in quibus Christi fides est. Deniq; Apostolus ait: Habemus thesaurũ in uasis fictilibus. Quos meliores thesauros habet Christus, quàm eos in quibus se esse dixit? Sic enim scriptũ est: Esuriui, & dedistis mihi mãducare: sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes erã, & collegistis me. Et infrà: Quod enim uni horũ fecistis, mihi fecistis. Quos meliores Iesus habet thesauros, quàm eos in quibus amat uideri? Hos thesauros demonstrauit Laurẽtius, & uicit, quòd eos nec persecutor potuit auferre. Itaq; Ioachim qui aurũ in obsidione seruabat, nec dispensabat alimoniæ cõparandæ: & aurũ uidit diripi, & se in captiuitatẽ deduci. Laurentius qui aurũ Ecclesiæ maluit erogare pauperibus, quàm persecutori reseruare, pro singulari sua interpretationis uiuacitate, sacrã martyrij accepit coronã. Nunquid dictũ est sancto Laurentio: Non debuisti erogare thesauros ecclesiæ, uasa sacramentorũ uendere? Opus est, ut quis fide syncera & perspicaci prouidentia munus hoc impleat. Sanè si in sua aliquis deriuet emolumenta, crimen est: Sin uerò pauperibus erogat, captiuum redimit, misericordia est. Nemo enim potest dicere, cur pauper uiuit? Nemo potest queri, quia captiui redempti sunt: nemo potest accusare, quia templum dei ædificatum est: nemo potest indignari, quia humandis fidelium reliquijs spacia laxata sunt: nemo potest dolere, quia in sepulturis Christianorum requies defunctorum est. In his tribus generibus uasa ecclesiæ etiam initiata confringere, conflare, uendere licet. Opus est ut de Ecclesia mystici poculi forma non exeat, ne ad usus nefarios sacri calicis ministerium transferatur. Ideo intra Ecclesiam primum quæsita sunt uasa quæ initiata non essent: deinde comminuta, postremo conflata, per minutas erogationes dispensata egentibus, captiuorum quoque precijs profecerunt. Quòd si desunt noua, & quæ nequaquam initiata uideantur: in huiusmodi usus, quos suprà diximus, arbitror omnia piè posse conuerti.

Ecclesia quare habeat aurum.

Sacramentorũ ornatus.

Thesaurus domini.

Thesauri ecclesiæ pauperes.

2. Corin. 4

Matth. 25

4. Reg. 25

2. Paral. 36

Vasa ecclesiæ confringenda sunt tribus generibus.

Deposita uiduarum, imò omnium fidelium in ecclesia cum sui etiam periculo conseruanda: Exemplum de Onia & Heliodoro, & seipso, & Ticinensi episcopo. Cap. XXIX

Illud sanè diligenter tuendum est, ut deposita uiduarũ intemerata maneant, sine ulla seruentur offensione: nec solùm uiduarum, sed etiam omnium. Fides enim exhibenda omnibus, sed maior est uiduarum causa & pupillorum.

1. Mach. 3. Denique hoc solo uiduarum nomine (sicut in libris Machabæorũ legimus) commendatum templo omne seruatum est. Nam cùm indicium factum esset pecuniarum, quas in templo Hierosolymis maximas reperiri posse Simon nefarius Antiocho regi prodidit, missus in Hierusalem Heliodorus, ad templũ uenit, & summo Sacerdoti aperuit indicij inuidiam, & aduentus sui causam. Tunc Sacerdos deposita esse dixit uiduarum uictualia & pupillorum, quædam autem Hircani Tobiæ uiri sancti: eaque demonstrauit. Argenti talenta quadringenta erant, auri uerò ducenta. Quæ cùm Heliodorus ereptum ire uellet, & regis uindicare commodis, sacerdotes ante altare iactauerunt se, induti sacerdotales stolas, & deum uiuum qui de depositis legem dederat, flentes inuocabant, custodem se præceptorum præstaret suorum. Vultus uerò & color summi sacerdotis immutatus, declarabat dolorem animi, & mentis intentæ sollicitudinem. Flebant omnes, quòd in contemptum locus uẽturus foret, si nec in dei templo tuta fidei seruaretur custodia: accinctæque mulieres pectus, & clausæ uirgines pulsabant ianuas, ad muros alij currebant, per fenestras alij prospectabant, omnes ad cœlum tendebant manus, orantes, ut suis domin us adesset legibus. Heliodorus autem nec his territus, quod intenderat, urgebat, & satellitibus suis ærarium sepserat. Tum subito apparuit illi terribilis eques armis præfulgens aureis: equus autem eius erat insigni ornatus opertorio. Alij quoque duo iuuenes apparuerunt in uirtute inclyta, decore grato, cum splendore gloriæ, speciosi amictu, qui circumsteterunt eum, & utraque ex parte flagellabant sacrilegum, sine ulla intermissione continuato uerbere. Quid multa? Circumfusus caligine in terram concidit, & euidenti diuinæ operationis indicio exanimatus iacebat, nec ulla spes in eo residebat salutis. Oborta est lætitia metuentibus, metus superbis, deiectique ex amicis Heliodori quidam rogabant Oniam, ut uitam posceret ei, quoniam supremum agebat spiritum. Rogãte itaque Sacerdote summo, ijdem iuuenes iterum Heliodoro apparuerunt, ijsdem amicti uestibus, & dixerunt ad eum: Oniæ summo Sacerdoti gratias age: propter quem tibi uita est reddita. Tu autem expertus flagella dei, uade & nuncia tuis omnibus, quantam cognoueris templi religionem, & dei potestatem. His dictis non comparuerunt. Heliodorus itaque recepto spiritu, hostiam domino obtulit, Oniæ sacerdoti gratias egit, & cum exercitu ad regem reuertitur, dicẽs: Si quem habes hostem, aut insidiatorem rerum tuarum, illuc eum dirige, & flagellatum recipies eum. Seruanda est igitur filij depositis fides, adhibenda diligentia. Egregiè hinc uestrũ enitescit ministerium, si suscepta impressio potentis quàm uel uidua uel orphani tolerare non queant, Ecclesiæ subsidio cohibeatur: si ostendatis plus apud uos mandatum domini, quàm diuitis ualere gratiam. Meministis ipsi quotiẽs aduersus regales impetus pro uiduarum, imò omnium depositis certamen subierimus. Commune hoc uobiscum mihi, recens exemplum ecclesiæ Ticinensis proferam, quæ uiduæ depositum quod susceperat, amittere periclitabatur. Interpellante enim eo qui sibi illud imperiali rescripto uindicare cupiebat, clerici non tenebant authoritatem, honorati quoque & intercessores dati non posse præceptis Imperatoris obuiari ferebant. Legebatur rescripti forma, directio Magistri officiorum statuta, Agens in rebus imminebat. Quid plura? Traditum erat. Tamen communicato mecum consilio, obsedit sanctus episcopus ea conclauia, ad quæ translatum illud depositum uiduæ cognouerat. Quod ubi non potuit auferri, receptum sub chirographo est. Postea iterum flagitabatur ex chirographo: Præceptum Imperator iterauerat, ut ipse per semetipsum nos conueniret. Negatum est: & exposita diuinæ legis authoritate, & serie lectionis, & Heliodori periculo, uix tandem rationem Imperator accepit. Post etiam tentata fuerat obreptio, sed præuenit sanctus episcopus ut redderet uiduæ quod acceperat. Fides interim salua est, oppressio non est formidini, quia iam res non fides periclitatur.

Qui

Qui fugiendi, & qui sint in bono zelandi. Cap. XXX

Filij fugite improbos, cauete inuidos. Inter improbum & inuidum hoc interest. Improbus suo delectatur bono, inuidus torquetur alieno. Ille diligit mala, hic bona odit: ut prope tolerabilior sit, qui sibi uult bene, quàm qui male omnibus. Filij ante factum cogitate: & cùm diutius cogitaueritis, tunc facite quod probatis. Laudabilis mors, cùm occasio datur, rapienda est illicò. Dilata gloria fugit, nec facile comprehenditur. Fidem diligite, quoniã per fidem & deuotionem Iosias magnum sibi ab uniuersis amorem acquisiuit: quoniam celebrauit pascha domini, cùm esset annorum decem & octo, quemadmodum nemo ante eum. Zelo itaq; ut uicit superiores, ita & uos filij zelũ dei sumite. Exquirat uos dei zelus & deuoret, ut unusquisq; uestrum dicat: Exquisiuit me zelus domus tuæ. Apostolus Christi zelotes dictus est. Quid de Apostolo dico? Ipse Dominus ait: Zelus domus tuæ comedit me. Sit ergo inter uos dei zelus, non iste humanus quem inuidia generat. Sit inter uos pax, quæ super omnem sensum est. Amate uos inuicem. Nihil charitate dulcius, nihil pace gratius. Et uosipsi scitis, quòd præ cæteris uos semper dilexi & diligo: Quasi unius patris filij, coaluistis in affectum germanitatis. Quæ bona sunt tenete, & deus pacis & dilectionis erit uobiscum in domino Iesu, cui est honor, gloria, magnificentia, potestas, cum spiritu sancto in secula seculorum, Amen.

1. Timot. 5. *4. Reg. 22.* *2. Par. 35.* *3. Esdr. 1.* *Ioan. 2.* *Psal. 68.* *Philip. 4.*

CAPITVLA LIBRI TERTII OFFICIORVM.

DIVI AMBROSII EPISCOPI ME-
DIOLANENSIS OFFICIORVM LIBER III.

Quod sancti & in quiete maxima operentur & mira, ostenditur ex Moyse & Helisæo. Cap. I.

DAVID propheta docuit nos tanquam in ampla domo deambulare in corde nostro, & conuersari cum eo tanquam cum bono contubernali: ut ipse sibi diceret, & loqueretur secum, ut est illud: Dixi, custodiam uias meas. (Psal. 38.) Salomō quoq; filius eius ait: Bibe aquam de tuis uasis, & de puteorum tuorum fontibus: hoc est, tuo consilio utere. (Prouer. 5.) Aqua enim alta, consilium in corde uiri. Nemo, inquit, alienus particeps sit tibi. Fons aquæ tuæ sit tibi proprius: & iocundare cum tua uxore, quæ est tibi à iuuētute. Ceruus amicitiæ, & pullus gratiarum confabulentur tecum. Non ergo primus Scipio sciuit solus non esse, cùm solus esset: nec minus negociosus, cùm ociosus esset: sciuit ante ipsum Moyses, qui cùm taceret, clamabat: cùm ociosus staret, præliabatur: nec solùm præliabatur, sed etiam de hostibus quos non contigerat, triumphabat. (Exod. 17.) Adeò ociosus, ut manus eius alij sustinerent: nec minus quàm cæteri negociosus, qui ociosis manibus expugnabat hostem, quem non poterant uincere qui dimicabant. Ergo Moyses & in silentio loquebatur, & in ocio operabatur. Cuius autem maiora negocia, quàm huius ocia, qui quadraginta diebus positus in monte, totam legem cōplexus est, & in illa solitudine qui cum quo loqueretur non defuit? Vnde & Dauid ait: Audiam quid loquatur in me deus. (Psal. 48.) Et quāto plus est, si cum aliquo deus loquatur, quàm ipse secum? Transibant Apostoli, & umbra eorū curabat infirmos. (Act. 5.) Tangebantur uestimēta eorum, & sanitas deferebatur. Sermonem locutus est Helias, & pluuia stetit, nec cecidit super terram tribus annis, & sex mēsibus. (3. Reg. 17.) Iterum locutus est, & hydria farinæ non defecit, & uas olei toto famis diuturnæ tempore non est exinanitum. Et quoniam plerosq; delectant bellica: Quid est præstantius, exercitus magni lacertis, an suis meritis confecisse prælium? (4. Reg. 6.) Sedebat Helisæus in uno loco, & rex Syrię magnam belli molem inferebat populo patrum, diuersisq; consiliorum acerbabat fraudibus, & circumuenire insidijs moliebatur, sed omnes eius apparatus Propheta deprehendebat, & uigore mentis per gratiam dei ubiq; præsens, cogitationes hostium suis annunciabat, & monebat quibus cauerent locis. Quod ubi regi Syriæ manifestatum est, misso exercitu clausit prophetam. Orauit Helisæus, & omnes illos cæcitate percuti fecit, & captiuos intrare Samariam, qui uenerant obsidere eum. Conferamus hoc ocium cum aliorum ocio. Alij enim requiescēdi causa abducere animum à negocijs solent, & à conuentu cœtuq; hominum subtrahere sese: & aut ruris petere secretum, captare agrorum solitudines, aut intra urbem uacare animo, indulgere quieti & tranquillitati: Helisæus autem, aut in solitudine Iordanem transitu suo diuidit, ut pars defluat posterior, superior autem in fontem recurrat: (4. Reg. 2.) aut in Carmelo resoluta difficultate generandi, inopina sterilem conceptione fœcundat, aut resuscitat mortuos, aut ciborum temperat amaritudines, & facit farinæ admixtione dulcescere: aut decem panibus distributis reliquias colligit plebe saturata: aut ferrum securis excussum, & in fluuij Iordanis mersum profundo, misso in aquas ligno facit supernatare: aut emundatione leprosum, aut siccitatem imbribus, aut famem mutat fœcunditate. Quando ergo iustus solus est, qui cum deo semper est? Quando solitarius est, qui nunquam separatur à Christo? Quis nos, inquit, separabit à dilectione Christi? (Rom. 8.) Confido quia neq; mors, neq; uita, neq; angelus. Quādo autem feriatur à negocio, qui nunquam feriatur à merito, quo consummatur negocium? Quibus autem locis circumscribitur, cui totus mundus diuitiarum possessio est? (Prouer. 17. iuxta 70.) Qua æstimatione definitur, qui nunquam opinione comprehenditur? Etenim quasi ignoratur & cognoscitur: quasi moritur, & ecce uiuit: quasi tristis, & semper lætior, ut egenus & largus: ut qui nihil habeat, & possideat omnia. Nihil enim spectat uir iustus, nisi quod constans & honestum est: (2. Corin. 6.) Et ideo etiam si alij uideatur pauper, sibi diues est, qui non eorum quæ caduca, sed eorum quæ æterna sunt æstimatione censetur.

Honestum & utile apud Christianos unum esse, qui non commoda temporalia sequimur, sed æterna. Cap. II

Et quoniam de duobus superioribus locis diximus, in quibus honestum illud & utile tractauimus, sequitur utrum honestatem & utilitatem inter se comparare debeamus, & quærere quid sit sequendum. Sicut enim supra tractauimus, utrum honestum illud an turpe esset, & secundo loco, utrum utile an inutile: similiter hoc loco, utrum honestum sit an utile, nonnulli requirendum putant. Nos autem monemus, ne hæc inter se uelut compugnantia inducere uideamur, quæ iam supra unum esse ostendimus: nec honestum esse posse, nisi quod utile: nec utile, nisi quod honestum: quia nõ sequimur sapientiam carnis, apud quam utilitas pecuniariæ istius commoditatis pluris habetur, sed sapientiam quæ ex deo est, apud quam ea quæ in hoc seculo magna æstimantur, pro detrimento habentur. Hoc enim catorthoma, quod perfectũ & absolutũ officium est, à uero uirtutis fonte proficiscitur. Cui secundum est commune officium, quod ipso sermone significatur, non esse arduæ uirtutis ac singularis, quod potest plurimis esse commune. Nam pecuniæ compendia captare, familiare multis: elegantiori conuiuio & suauioribus delectari epulis usitatum est: ieiunare autem & continentem esse paucorum est: & alieni cupidum non esse, rarum: contra autem, detrahere uelle alteri & non esse contentum suo, in hoc cum plerisq; consortium est. Alia igitur prima, alia media officia. Prima cum paucis, media cum pluribus. Denique in ijsdem uerbis frequenter discretio est. Aliter enim bonum deum dicimus, aliter hominem: aliter iustum deum appellamus, aliter hominem. Similiter & sapientem deum aliter dicimus, aliter hominem. Quod & in Euangelio docemur: Estote ergo & uos perfecti, sicut & pater uester qui in cœlis est, perfectus est. Ipsum Paulum lego perfectum & non perfectum. Nam cùm dixisset: Non quòd iam acceperim, aut iam perfectus sim, sequar autẽ si comprehendam, statim subiecit: Quicunq; ergo perfecti sumus. Duplex est enim forma perfectionis: alia medios, alia plenos numeros habens. Alia hic, alia ibi: alia secundum hominis possibilitatem, alia secundum perfectionem futuram. Deus autem iustus per omnia, sapiens super omnia, perfectus in omnibus. Inter ipsos quoq; homines distantia est. Aliter Daniel sapiens, de quo dictum est: Quis Daniele sapientior? aliter alij sapientes, aliter Salomon, qui repletus est sapientia super omnem sapientiam antiquorum, & super omnes sapientes Aegypti. Aliud est enim communiter sapere, aliud sapere perfecte. Qui communiter sapit, pro temporalibus sapit, pro se sapit, ut alteri aliquid detrahat, & sibi adiungat. Qui perfecte sapit, nescit sua spectare commoda, sed ad illud quod æternum est, quod decorum atque honestum toto affectu intendit, quærens non quod sibi utile est, sed quod omnibus. Itaque hæc sit formula, ut inter duo illa honestum atque utile errare nequeamus, eò quod iustus nihil alteri detrahendum putet, nec alterius incommodo suum commodum augeri uelit. Hanc formam ibi præscribit Apostolus dicens: Omnia licent, sed non omnia expediunt. Omnia licent, sed non omnia ædificant. Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius. Hoc est, nemo commodum suum quærat, sed alterius: nemo honorem suum quærat, sed alterius. Vnde & alibi dicit: Alter alterum existimantes superiorem sibi, non quæ sua sunt singuli cogitantes, sed quæ aliorum. Nemo etiam suam gratiam quærat, nemo suam laudem, sed alterius. Quod euidenter etiam in Prouerbijs declaratum esse aduertimus, dicente sancto per Salomonem spiritu: Fili si sapiens fueris, tibi sapiens eris & proximis: si autem malus euaseris, solus hauries mala. Sapiens enim alijs consulit sicut iustus; quandoquidem consors sui est utriusque forma uirtutis.

Matth. 5 · Philip. 3 · Ezech. 28 · 3. Reg. 4 · Philip. 2 · 1. Corin. 10 · Philip. 2 · Prouer. 9

De calumnia reprimenda, & beneficentia cunctis exhibenda: Exemplum de harmonia membrorum, quæ singula singulis obsequuntur. Cap. III

Si quis igitur uult placere omnibus per omnia, quærat non quod sibi utile est, sed quod multis, sicut quærebat & Paulus. Hoc est enim conformari Christo, alienum non quærere, nihil alteri detrahere ut acquirat sibi. Christus enim dominus cùm esset, in forma dei, exinaniuit se ut formam susciperet hominis, quam operum suorum locupletaret uirtutibus. Tu ergo expolias, quem Christus induit? Tu exuis, quem uestiuit Christus? Hoc enim agis, quãdo alterius detrimento tua cõmoda

Ibidem.

augeri expetis. Considera ô homo, unde nomen sumpseris: Ab humo utiq; quę nihil cui quã eripit, sed omnia largit omnibus, & diuersos in usum omniũ animantiũ fructus ministrat. Inde appellata humanitas, specialis & domestica uirtus hominis, quæ consortẽ adiuuet. Ipsa te doceat forma tui corporis, membrorumq; usus. Nũquid membrũ tuum alterius membri officia sibi uindicat, ut oculus officium oris, aut os oculi officium sibi uindicet, aut manus pedum ministerium, aut pes manuum? Quinetiam ipsæ manus dextra ac sinistra dispartita habent officia pleraq;, ut si usum commutes utriusq;, aduersum naturam sit, priusq; totum hominem exuas, quàm membrorum tuorum ministeria conuertas: si aut de sinistra cibum suggeras, aut de dextera fungaris ministerio sinistræ, ut reliquias ciborum abluas: nisi forte poscat necessitas. Finge hanc & da oculo uirtutem, ut possit detrahere sensum capiti, auditum auribus, menti cogitationes, odoratum naribus, ori saporem, & sibi conferat, nonne omnem statum dissoluet naturæ? Vnde pulchrè Apostolus ait: Si totum corpus oculus, ubi auditus? si totum auditus, ubi odoratus? Omnes ergo unũ corpus sumus & diuersa membra, sed omnia corpori necessaria. Non enim potest membrum membro dicere, non es mihi necessarium: quinetiam ipsa quæ uidentur infirmiora membra esse, multo magis necessaria sunt, & maiorẽ plerunq; tuendi se requirunt sollicitudinem. Et si quid dolet membrum unum, compatiuntur ei membra omnia. Vnde quàm graue est ut detrahamus aliquid ei, cui nos compati oportet: & cui debemus consortium ministerij, ei fraudi & noxæ simus? Hæc utiq; lex naturæ est, quæ nos ad omnem stringit humanitatem, ut alter alteri tanquã unius partes corporis inuicem deferamus. Nec detrahendum quicquam putemus, cùm contra naturæ legem sit non iuuare. Sic enim nascimur ut cõsentiant membra membris, & alterum alteri adhæreat, & obsequantur sibi mutuo ministerio. Quòd si unum desit officio suo, impediantur & cætera: ut si eruat oculum manus, nõnne sibi operis sui usum negauit? Si pedem uulneret, quantorum sibi actum profectum inuiderit? Et quanto grauius est totum hominem quàm unum membrum detrahi? Iam si in uno membro totum corpus uiolatur, utiq; in uno homine communio totius humanitatis soluitur, uiolatur natura generis humani, & sanctæ ecclesiæ congregatio, quæ in unum connexum corpus atq; compactũ unitate fidei & charitatis assurgit. Christus quoq; dominus qui pro uniuersis mortuus est, mercedem sanguinis sui euacuatam dolebit. Quid quod etiam ipsa lex domini hanc formam tenendam edocet, ut nihil alteri detrahas tui commodi seruandi gratia, cùm dicit: Non transferas terminos antiquos, quos statuerunt patres tui, cùm uitulum errantem fratris tui reducendum præcipit, cùm furem mori iubet, cùm uetat mercenarium debita mercede fraudari, cùm pecuniam sine usuris reddendam censet? Subuenire enim non habenti, humanitatis est: duritiæ autẽ, plus extorquere quàm dederis. Etenim si ideo inops auxilio tuo eguit, quia non habuit unde de suo redderet, nõnne impium est, si sub humanitatis simulatione amplius ab eo poscas, qui nõ habebat unde minus solueret? Absoluis igitur alteri debitorem, ut cõdemnes tibi: & hanc humanitatem uocas, ubi est iniquitatis auctio? Hoc præstamus cæteris animantibus, quod alia genera animantium conferre aliquid nesciunt. Feræ autem eripiunt, homines tribuunt. Vnde & Psalmista ait: Iustus miseretur & tribuit. Sunt tamen quibus & feræ conferant. Siquidem collatione sobolem suam nutriunt, & aues cibo suo pullos satiant suos: homini autem soli tributum est, ut omnes tanquam suos pascat. Debetur istud ipso naturæ iure. Quòd si non licet non dare, quomodo detrahere licet? Nec ipsæ leges nos docent, quæ ea quæ detracta sunt alicui cum iniuria personæ, aut rei ipsius cumulo, restitui iubent: quo furem à detrahendo, aut pœna deterreant, aut mulcta reuocent. Pone tamen quòd aliquis possit aut pœnam non timere aut mulctæ illudere. Nunquid dignum est ut alter alteri detrahat? Seruile hoc uitium, & familiare ultimæ conditioni, adeò contra naturam, ut inopia magis hoc extorquere uideatur, quàm natura suadere. Seruorum tamen occulta furta, diuitum rapinæ publicæ. Quid autẽ tam contra naturã, quàm uiolare alterum tui commodi causa, cùm pro omnibus excubandum, subeundas molestias, suscipiendum laborem naturalis affectus persuadeat, & gloriosum unicuiq; ducatur, si periculis proprijs quærat uniuersorum tranquillitatem: multoq; sibi unusquisq; arbitretur gratius excidia patriæ repulisse, quàm propria pericula: præstantiusq; esse existimet,

quòd

[Marginal notes: 1.Cor.12 (at "Vnde pulchrè Apostolus"); Exod.23 (at "gratia, cùm dicit"); Deut.22 (at "tulum errantem"); Tob.4 (at "cenarium debita"); Psalm.36 (at "& Psalmista ait")]

quòd operam suam patriæ impenderit, quàm si in ocio positus tranquillam uitam uoluptatum copijs functus egisset.

Alienis incommodis, nostra lucra non quærenda. Cap. IIII

Hinc igitur colligitur, quòd homo qui secundũ naturę formatus est directionem ut obediat ei, nocere non possit alteri. Quòd si cui noceat, naturam uiolet: neq; tantum esse commodi quod adipisci sese putet, quantum incõmodi quod ex eo sibi accidat. Quæ enim pœna grauior, quàm interioris uulnus conscientiæ? Quod seuerius iudiciũ quàm domesticum, quo unusquisq; sibi est reus; seq; ipse arguit quod iniuriam fratri indignè fecerit? Quod non mediocriter scriptura condemnat, dicens: Ex ore stultorum baculus contumeliæ. Stultitiæ igitur condemnatur, qui contumeliam facit. Nonne hoc magis fugiendum, quàm mors, quàm dispendium, quàm inopiã, quàm exilium, quàm debilitatis dolor? Quis enim uitium corporis, aut patrimonij damnum non leuius ducat uitio animi, & existimationis dispendio? Liquet igitur id expetendũ & tenendum omnibus, quòd eadẽ singulorum sit utilitas, quę sit uniuersorum: nihilq; iudicandum utile, nisi quod in cõmune prosit. Quomodo enim potest uni prodesse, quod inutile sit omnibus? Mihi certè nõ uidetur, qui inutilis est omnibus, sibi utilis esse posse. Etenim si una lex naturæ omnibus, una utiq; utilitas uniuersorum. Quòd si una utilitas uniuersorũ, ad consulendũ utiq; omnibus naturæ lege constringimur. Non est ergo eius qui consultum uelit alteri secũdum naturã, nocere ei aduersus legẽ naturę. Etenim si hi qui in stadio currunt, ita feruntur præceptis informari atq; instrui, ut unusquisq; celeritate non fraude contendat, cursuq; quantum potest ad uictoriam properet, supplantare autem alterum aut manu deijcere non ausi: quantomagis in hoc cursu uitæ istius, sine fraude alterius & circumscriptione quærenda nobis uictoria est? Quærunt aliqui, si sapiens in naufragio positus insipienti naufrago tabulam extorquere possit, utrum debeat. Mihi quidem, & si præstabilius communi uideatur usui, sapientem de naufragio quàm insipientem euadere, tamen non uidetur quòd uir Christianus, & iustus, & sapiens quærere sibi uitam aliena morte debeat: utpote qui etiam si in latronem armatũ incidat, ferientem referire non possit: ne dum salutem defendit, pietatem contaminet. De quo in Euangelij libris aperta & euidens sententia est: Reconde gladium tuum. Omnis enim qui gladio percusserit, gladio ferietur. Quis latro detestabilior, quàm persecutor qui uenerat ut Christum occideret? Sed noluit se Christus persecutorum defendi uulnere, qui uoluit suo uulnere omnes sanare. Cur enim te potiorem altero iudices, cùm uiri sit Christiani preferre sibi alterum, nihil sibi arrogare, nullum sibi honorem assumere, non uindicare meriti sui precium? Denique cur non tuum tolerare potius incommodum, quàm alienum commodum diripere assuescas? Quid tam aduersus naturam, quàm non esse contentum, eo quod habeas aliena quærere, ambire turpiter? Nam si honestas secundum naturam (omnia enim fecit deus bona ualde) turpitudo utique contraria est. Non potest ergo honestati conuenire & turpitudini, cùm hæc inter se discreta naturæ sint lege.

Prouer. 14

1. Cor. 9

Matth. 26

Gene. 1

Nihil à sapientibus nisi quod honestum sit expetendũ, & honestati salutem quoq; postponendam. In quo Dauid maximè commendatur. Cap. V

Sed iam ut etiam in hoc libro ponamus fastigium, in quo uelut in finem disputationis nostræ dirigamus sententiam, ut nihil expetendum sit, nisi quod honestum. Nihil nanque agit sapiens, nisi quod honestũ sit, nisi quod cum synceritate sine fraude sit: neq; quicquam facit, in quo se crimine quoquam obliget, etiam si latere possit. Sibi enim est reus priusquam cæteris: nec tam pudenda apud eum publicatio flagitij, quàm conscientię est. Quod non fictis fabulis, ut Philosophi disputant, sed uerissimis iustorum uirorum exemplis docere possumus. Non igitur ego simulabo terræ hiatum, quæ magnis quibusdam dissiluerit soluta imbribus, in quem descendisse Gyges, atq; ibi fabularem illum equum æneum offendisse à Platone inducitur, qui in lateribus suis fores haberet: quas ubi aperuit, animaduertisse annulũ aureum in digito mortui hominis, cuius illic exanime corpus iaceret, auriq; auarũ sustulisse annulũ. Sed cùm se ad pastores recepisset regios, de quorum ipse numero foret, casu quodã, quod palàm eius annuli ad palmam cõuerterat, ipse omnes uidebat, atque à nullo uidebatur: deinde

cùm

cùm in locum suum reuocasset annulũ, uidebatur ab omnibus. Cuius solers factus miraculi, per annuli opportunitatẽ reginę stupro potitus, necem regi intulit, cęterisq; interemptis, quos necandos putauerat, ne sibi impedimento forent, Lydiæ regnum adeptus est. Da, inquit, hũc annulum sapiẽti, ut beneficio eius possit latere, cùm deliquerit. Non minus fugiet peccatorum contagium, quàm si non possit latere. Non enim latebra sapienti spes impunitatis, sed innocentia est. Denique lex non iusto est posita, sed iniusto: quia iustus legem habet mentis suæ, & æquitatis ac iustitiæ suę normam: Ideoq; non terrore pœnæ reuocatur à culpa, sed honestatis regula. Ergo ut ad propositum redeamus, non fabulosa pro ueris sed uera pro fabulosis: Exempla proferamus. Quid enim mihi opus est fingere hiatum terræ, equum æneum, annulumq; aureum in digito defuncti repertum: cuius annuli tãta sit uis, ut pro arbitrio suo qui eum sit indutus, appareat cùm uelit: cùm autem nolit, conspectui se præsentium subtrahat, ut præsens non possit uideri? Nempe eò tendit istud, utrum sapiens etiam si isto utatur annulo, quò possit propria flagitia celare & regnum assequi, nolit ne peccare, & grauius ducat sceleris contagium, pœnarum doloribus: an uerò spe impunitatis utatur ad perpetrandum scelus. Quid, inquam, mihi opus est figmẽto annuli, cùm possim docere ex rebus gestis, quòd uir sapiens cùm sibi in peccato non solùm latendum, sed etiam regnandum uideret, si peccatum admitteret, contra autem periculum salutis cerneret, si declinaret flagitium: eligere tamen magis salutis periculum ut uacaret flagitio, quàm flagitium quo sibi regnum pararet? Denique Dauid cùm fugeret à facie regis Saul, cùm eum rex cum tribus milibus uirorum electorum ad inferendam necem in deserto quæreret, ingressus in castra regis, cùm dormientem offendisset, non solùm ipse non percussit, sed etiam protexit, ne ab alio qui simul ingressus fuerat, perimeretur. Nam cùm diceret ei Abisai: Conclusit hodie dominus inimicum tuum in manibus tuis, & nunc occidam eum: respondit: Non consumas illum, quoniam quis injciet manum suam in Christum domini, & purus erit? Et addidit: Viuit dominus, quia nisi dominus percusserit illum, aut nisi hora illius uenerit ut moriatur, uel in pugnam descenderit, & opponatur mihi, non sit à domino injcere manum meam in Christum domini. Itaque non permisit necari eum, sed solùm lanceam, quæ erat ad caput eius, & lenticulam tulit aquę, dormientibus cunctis. Egressusq; de castris transiuit in cacumen montis, & coarguere cœpit stipatores regios, & præcipuè principem militiæ Abner, quòd nequaquam fidam custodiam regi & domino suo adhiberet: denique demonstraret, ubi esset lancea regis, uel lenticula quæ erat ad caput eius. Et appellatus à rege lanceam reddidit: & dominus, inquit, restituat unicuique iustitias suas, & fidem suam: sicut tradidit te dominus in manus meas, & nolui injcere manum meam in Christum domini. Et cùm hoc diceret, timebat tamen insidias eius, & fugit, sedem exilio mutans. Nec tamen salutem prætulit innocentiæ, cùm iam secundo facultate sibi tributa regis necandi noluisset uti occasionis beneficio: quæ & securitatem salutis metuẽti, & regnum offerebat exuli. Vbi opus fuit Ioanni Gygæo annulo, qui si tacuisset, non esset occisus ab Herode? Præstare hoc illi potuit silentium suum, ut & uideretur & non occideretur. Sed quia non solùm peccare se propter salutis defensionem passus non est, sed ne alienum quidem peccatum ferre ac perpeti potuit, ideo in se causam necis excitauit. Certè hoc negare non possunt, potuisse fieri ut taceret, qui de illo Gyge negant potuisse fieri, ut annuli beneficio abscõderetur. Sed fabula, & si uim non habet ueritatis, hanc tamen rationem habet: ut si possit celare se uir iustus, tamen ita peccatum declinet, quasi celare nõ possit: nec personam suam indutus annulum, sed uitam suam Christum indutus abscondat, sicut Apostolus ait: Quia uita nostra abscondita est cum Christo in deo. Nemo ergo hic fulgere quærat, nemo sibi arroget, nemo se iactet. Nolebat se Christus hic cognosci, nolebat prædicari in Euangelio nomen suum cùm in terris uersaretur, uenit ut lateret seculum hoc. Ergo & nos simili modo abscondamus uitam nostram Christi exemplo, fugiamus iactantiam, prædicari non expetamus. Melius est hic esse in humilitate, ibi in gloria. Cùm, inquit, Christus apparuerit, tunc & uos cum illo apparebitis in gloria.

1. Timot. 1.

1. Reg. 26.

Colos. 3.

Famis

Famis tempore subueniendum, nec auare partis incumbendum, uel precia captanda: Exempla de Ioseph, & diuite auaro in euangelio. Cap. V.I

NOn uincat igitur honestatem utilitas, sed honestas utilitatem. Hanc dico utilitatem, quæ æstimatur secundum uulgi opinionem. Mortificetur auaritia, moriatur concupiscentia. Sanctus in negociationem introisse se negat: quia preciorum captare incrementa, non simplicitatis, sed uersutiæ est. Et alius ait: Captans precia frumenti, maledictus in plebe est. Definita est sententia, nihil disputationi relinquens, quale controuersiarum genus solet dicendi esse, cùm alius alleget agriculturam laudabilem apud omnes haberi, fructus terræ simplices esse triplos, plus qui seminauerit, eum probatiorem fore, uberiores reditus industriæ non fraudari, negligentiam magis & incuriam ruris inculti reprehendi solere. Araui, inquit, studiosius, ubi uberius seminaui, diligentius excolui, bonos collegi prouentus, sollicitus recondidi, seruaui fideliter, prouidè custodiui. Nunc in tempore famis uẽdo, subuenio esurientibus, uendo frumentum non alienum, sed meum, non pluris quàm cæteri, imo etiam minori precio. Quid hic fraudis est, cùm multi possent periclitari si non haberent quod emerent? Num industria in crimen uocatur? Num diligentia reprehenditur? Num prouidentia uituperatur? Fortasse dicat: Et Ioseph frumenta in abundantia collegit, in caritate uendidit. Num carius aliquis emere compellitur? Num uis adhibetur emptori? Omnibus defertur emendi copia, nulli irrogatur iniuria. His igitur quantum cuiusque fert ingenium disputatis, exurgit alius, dicens: Bona quidem agricultura, quæ fructus ministrat omnibus, quæ simplici industria accumulat terrarum fœcunditatem, nihil doli, nihil fraudis interserens. Denique si quid uitij fuerit, plus dispendij est: quia si bene aliquis seuerit, melius metet: & si syncerum tritici granum seminauerit, puriorem ac synceram messem colliget. Fœcunda terra multiplicatum reddit quod acceperat: fidelis ager fœneratores solet restituere prouentus. De reditibus igitur uberis glebæ, expectare debes tui mercedem laboris, de fertilitate pinguis soli iusta sperare, compendia. Cur ad fraudem conuertis naturæ industriam? Cur inuides usibus hominum publicos partus? Cur populis minuis abundantiam? Cur affectas inopiam? Cur optari facis à pauperibus sterilitatem? Cùm enim non sentiant beneficia fœcunditatis, te auctionante precium, te condente frumentum, optant potius nihil nasci, quàm te de fame publica negociari. Ambis frumentorum indigentiam, alimentorum penuriam, uberis soli partus ingemiscis, fles publicam fertilitatem, horrea frugum plena deploras, exploras quando sterilior prouentus sit, quando exilior partus. Votis tuis gaudes arrisisse maledictum, ut nihil usquam nasceretur. Tunc messem tuam uenisse letaris, tunc tibi de omnium miseria congeris opes, & hanc tu industriam uocas, hanc diligentiam nominas, quæ calliditatis uersutia, quæ astutia fraudis est? & hoc tu remedium uocas, quod est commentum nequitiæ? Latrocinium hoc, aut fœnus appellem? Captantur tanquam latrocinij tempora, quibus in uiscera hominum durus insidiator obrepas. Augetur pretium tanquam forte cumulatum fœnoris, quo periculum capitis aceruatur. Tibi conditæ frugis multiplicatur usura, tu frumentum quasi fœnerator occultas, quasi uenditor auctionaris. Quid imprecaris male omnibus, quia maior futura sit fames, quasi nihil frugum supersit, quasi infœcundior annus sequatur? Lucrum tuũ, damnum publicum est. Ioseph sanctus omnibus aperuit horrea, non clausit: nec precia captauit annonæ, sed perenne subsidiũ collocauit: nihil sibi acquisiuit, sed quemadmodum fames etiam in posterum uinceretur, prouida ordinatione disposuit. Legisti quemadmodum hunc frumentarij precij captatorem exponat in euangelio dominus Iesus, cuius possessio diuites fructus attulit, & ille quasi egens dicebat: Quid faciam? non habeo quo congregem. Destruam horrea mea, & maiora faciam. cùm scire non posset, utrum sequenti nocte anima sua ab eo reposceretur. Nesciebat quid faceret: quasi ei alimenta deessent, hærebat ambiguo. Nõ capiebant horrea annonam, & ille se egere credebat. Rectè igitur Salomon: Qui continet, inquit, frumentum, relinquet illud nationibus, non hæredibus: quoniam auaritiæ emolumentum ad successorum iura non peruenit. Quod non legitime acquiritur, quasi uentis quibusdam ita extraneis diripientibus dissipatur. Et addidit: Captãs annonam maledictus in plebe est, benedictio autẽ in capite eius qui participat. Vides ergo quod largitorem frumenti

Prouer. 11

Luc. 12

Prouer. 11

frumenti esse deceat, non precij captatorem. Non est igitur ista utilitas, in qua plus honestati detrahitur, quàm utilitati adiungitur.

Peregrinos tempore famis urbe non arcendos, quod non solùm inhonestum, sed & inutile propositis comprobatur exemplis. Cap. VIII

Sed & illi qui peregrinos urbe prohibent, nequaquam probandi. expellere eo tempore quo deberent iuuare, separare à commercijs communis parentis, fusos omnibus partus negare, inita iam consortia uiuendi auerruncare: cum quibus fuerint communia iura, cum his nolle in tempore necessitatis subsidia partiri. Feræ non expellunt feras, & homo excludit hominem? Feræ ac bestiæ communem putant omnibus uictum, quem terra ministrat. Illæ etiam consormem sui generis adiuuant, homo impugnat: qui nihil à se alienum debet credere, quicquid humani est. Quanto ille rectius, qui cùm iam prouecta processisset ætate, & famem toleraret ciuitas, atque (ut in talibus solet) peterent uulgo, ut peregrini urbe prohiberentur, præfecturæ urbanæ curam cæteris maiorem sustinens, conuocauit honoratos, & locupletiores uiros, poposcit ut in medium consulerent, dicens: quàm immane esset peregrinos eijci, quàm hominem exueret, qui cibum morienti negaret? Canes ante mensam impastos esse non patimur, & homines extrudimus? Quam inutile quoque tot populos mundo perire, quos dira conficeret tabes? quantos urbi suæ perire, qui solerent adiumento esse, uel in conferendis subsidijs, uel in celebrandis commercijs? neminem fame aliena iuuari: protrahere ut plurimum diem posse, non inopiam repellere: imò tot cultoribus extinctis, tot agricolis occidentibus, occasura in perpetuum subsidia frumentaria. Hos igitur excludimus, qui uictum nobis inferre consueDeut. 8. runt? Hos nolumus in tempore necessitatis pascere, qui nos omni ætate pauerunt? Quan Matth. 4. ta sunt quę ab ipsis nobis hoc ipso tempore ministrantur? Non in solo pane uiuit homo. Nostra illic familia, pleriq; etiam nostri parentes sunt. Reddamus quod accepimus. Sed ueremur, ne cumulemus inopiam. Primùm omnium misericordia nunquam destituitur, sed adiuuatur. Deinde subsidia annonæ quæ his impartienda sunt, collatione redimamus, reparemus auro. Nunquid his deficientibus, non alij nobis redimendi cultores uidentur? Quanto uilius est pascere quàm emere cultores? Vbi etiam repares? Vbi inuenias quem reformes? Adde: si inuenias quem ignarum, & alieni usus: numero possis substituere, non cultui. Quid plura? Collato auro, coacta frumenta sunt. Ita nec abundantiam urbis minuit, & peregrinis alimoniam subministrauit. Quantæ hoc commendationis apud deum fuit sanctissimo seni? Quantæ apud homines gloriæ? Hic magnus ue rè probatus, qui uerè potuit Imperatori dicere, demonstrans prouinciæ totius populos: Hos tibi omnes reseruaui, hi uiuunt beneficio tui senatus, hos tua curia iam morti abstulit. Quanto hoc utilius, quàm illud quod proximè Romæ factum est, eiectos esse urbe amplissima, qui iam plurimam illic ætatem transegerant, flentes cum filijs abijsse, quibus uelut ciuibus amoliendum exilium deplorarent, interruptas complurium necessitudines, diremptas affinitates? Et certe arriserat anni fœcunditas, inuectitio urbs sola egebat frumento: potuisset iuuari, si peterent ab Italis frumentum, quorum filij expellebantur. Nihil hoc turpius, excludere quasi alienum, & exigere quasi suum. Quid illum eijcis, qui de suo pascitur? Quid illum eijcis, qui te pascit? Seruum retines, trudis parentem? Frumentum suscipis, nec affectum impartis? Victum extorques, nec rependis gratiam? Quàm deforme hoc, quàm inutile? Quomodo enim potest utile esse quod non decet? Quantis corporatorum subsidijs dudum Roma fraudata est? Potuit & illos non amittere, & euadere famem, expectatis uentorum opportunis flatibus, & speratarum commeatu nauium. Quàm uerò illud superius honestum atq; utile? Quid enim tam decorum atq; honestum, quàm collatione locupletum iuuare egentes, ministrare uictum esurientibus, nulli cibum deforе? Quid tam utile, quàm cultores agrorum reseruari, non interire plebem rusticanorum? Quod honestum igitur, utile: & quod utile, honestum. Econtra, quod inutile, indecorum: quod autem indecorum, id etiam inutile.

Honesta-

Honestatem saluti quoq; prælatam à deo comprobari: Exempla de Iosue, & Caleb, & cæteris exploratoribus. Cap. VIII

QVando maiores nostri seruitio exire potuissent, nisi id non solum turpe, sed etiam inutile credidissent, regi seruire Aegyptiorum? Iesus quoque & Caleb missi ad explorandam terram, uberem quidem terram, sed a ferocissimis inhabitari gentibus nunciauerunt. Terrore belli populus infractus, recusabat terræ eius possessionem. Suadebant missi exploratores Iesus & Caleb terram esse utilem: indecorum putabant cedere nationibus: lapidari potius eligebant, quod minabatur populus, quàm decedere de honestate. Dissuadebant alij, plebs reclamabat, dicẽs aduersus diras & asperas gentes bellũ fore, cadendum sibi in prælio, mulieres suas & pueros direptioni futuros. Exarsit domini indignatio, ut omnes uellet perdere, sed rogante Moyse temperauit sententiam, ultionem distulit: satis esse perfidis supplicij iudicans, ut si parceret interim, nec percuteret incredulos, ad eam tamen terram quam recusauerant, propter incredulitatis suæ precium non peruenirẽt: sed pueri & mulieres qui non immurmurauerant, uel sexu, uel ętate ueniabiles, caperent eius terrę promissam hæreditatem. Denique quicunq; erant à uicesimo anno & supra, in deserto eorum membra ceciderunt: sed aliorum dilata est pœna. Qui autẽ ascenderunt cum Iesu, & dissuadendum putauerunt, plaga mala statim mortui sunt. Iesus uerò & Caleb cum innoxia ætate uel sexu in terram promissionis intrarunt. Pars igitur melior gloriam saluti prætulit, deterior salutem honestati. Diuina autem sententia eos probauit, qui honesta utilibus præstare arbitrabantur: eos uerò condemnauit, apud quos ea quæ uidebantur saluti potius quàm honestati accomoda, præponderabant.

Nume. 13 *Ibidem. 14*

Fraudes & turpia lucra clericos maxime dedecere, & omnes honestatem Dauid & Nabuthe imitari debere. Cap. IX

NIhil itaq; deformius, quàm nullũ habere amorem honestatis, & usu quodam degeneris mercaturæ quæstu sollicitari ignobili, auaro æstuare corde, diebus ac noctibus inhiare in alieni detrimenta patrimonij, nõ eleuare animum ad honestatis nitorem, non considerare ueræ laudis pulchritudinem. Hinc nascuntur aucupia quæsitæ hæreditatis, continentiæ atq; grauitatis simulatione captatę, quod abhorret à proposito Christiani uiri. Omne enim quod arte elicitum, & fraude compositum est, caret merito simplicitatis. In ipsis qui nullum ecclesiastici ordinis officium receperint, incongrua iudicatur affectatæ ambitio hæreditatis. In supremo fine uitæ positos suum habere iudicium, ut liberè testentur quod sentiunt, qui postea non sunt emendaturi: cùm honestum non sit compendia alijs uel debita, uel parata auertere, cùm uel sacerdotis uel ministri sit prodesse si fieri potest omnibus, obesse nemini. Deniq; si non potest alteri subueniri nisi alter lædatur, commodius est neutrum iuuari, quàm grauari alterum. Ideoq; in causis pecuniarijs interuenire non est Sacerdotis: in quibus non potest fieri, quin frequenter lædatur alter qui uincitur, quoniam intercessoris beneficio se uictum arbitratur. Sacerdotis est igitur nulli nocere, prodesse uelle omnibus: posse autem solius est dei. Nam in causa capitis nocere ei quem iuuare debeas periclitantẽ, non sine peccato est graui. In causa autem pecuniæ odia quærere, insipientiæ est: cùm pro salute hominis graues frequenter fiant molestiæ: in quo etiam periclitari gloriosum sit. Proposita igitur forma in Sacerdotis officio teneatur: ut nulli noceat, ne lacessitus quidem, & aliqua iniuria offensus. Bonus enim est uir qui dixit: Si reddidi retribuentibus mihi mala. Quæ enim est gloria, si eum non lædimus, qui nos non læserit? Sed illa uirtus est, si læsus remittas. Quàm honestum, quod Dauid cùm potuisset regi inimico nocere, maluit parcere? Quàm etiam utile? quia successori hoc profuit, ut discerẽt omnes fidẽ regi proprio seruare, nec usupare imperium, sed uereri: Itaq; & honestas utilitati prælata est, & utilitas secuta est honestatem. Parum est quod pepercit: addidit, quòd etiam in bello doluit occisum, & flebiliter deplorauit dicens: Montes qui estis in Gelboe, neq; ros, neq; pluuia cadat super uos. Montes mortis, quoniam ibi sublata est protectio potentium, protectio Saul. Non est unctus in oleo, sed sanguine uulneratorum, & ex adipe belligerantium. Sagitta Ionathæ non est retro reuersa, & gladius Saul non est reuersus uacuus. Saul & Ionathas speciosi & charissimi, inseparabiles in uita sua, & in morte non sunt separati.

Psalm. 7 *2. Reg. 1*

parati. Super aquilas leuiores, super leones potẽtiores. Filię Israel plorate super Saul, qui uestiebat uos uestimẽta coccinea cum ornamẽto uestro, qui imponebat aurũ super uestimenta uestra. Quomodo ceciderũt potẽtes in media pugna? Ionathas in morte uulneratus est. Doleo in te frater Ionatha, speciosus ualde. Ceciderat amor tuus in me, sicut amor mulierũ. Quomodo ceciderũt potentes, & perierũt arma cõcupiscenda? Quæ mater unicum sic defleret filiũ, quemadmodũ hic defleuit inimicũ? Quis gratiæ authorem tantis prosequeretur laudibus, quantis iste prosecutus est insidiatorẽ capitis sui? Quàm piè doluit, quanto ingemuit affectu? Aruerũt montes prophetico maledicto, & diuinæ uis sententiã maledicẽtis impleuit. Itaq; pro regiæ necis spectaculo pœnã elementa soluerunt. Quid uerò sancto Nabuthæ, quæ fuit causa mortis, nisi honestatis cõtemplatio?

3. Reg. 21 Nam cùm ab eo uineã rex posceret, pecuniã daturũ se pollicẽs: indecorũ preciũ pro paterna recusauit hæreditate, maluitq; morte declinare huiusmodi turpitudinẽ. Non mihi, inquit, fiat à domino, ut dem tibi hæreditatẽ patrũ meorũ. Hoc est, tantũ mihi opprobrium non fiat, nõ permittat deus tantũ extorqueri flagitiũ. Nõ utiq; de uitibus dicit: (neq; enim de uitibus cura est deo, neq; de terreno spacio) sed de iure loquitur patrum. Potuit utiq; & aliam uineã de uineis regis accipere, & in amicis esse, in quo nõ mediocris seculi huius utilitas ęstimari solet: sed q̃d turpe erat, iudicauit nõ uideri utile: maluitq; periculũ cum honestate, q̃ utilitatẽ cum opprobrio. Vulgarẽ utilitatẽ loquor, non illã in qua etiã honestatis gratia est. Deniq; & ipse rex potuit extorquere, sed impudens arbitrabat: sed occisum doluit. Dñs q̃q; mulieris osus immanitatẽ, quæ honestatis immemor turpe antetulit lucrũ, cõgruo supplicio plectẽdã annũciauit. Turpis est itaq; omnis fraus. Deniq; etiã in reb. uilib. execrabilis est stateræ fallacia, & fraudulẽta mẽsura. Si in foro rerũ uenaliũ in usu cõmerciorũ fraus plectit̃, potest ne irreprehẽsibilis uideri inter officia uirtutẽ?

Prouer. 20 Clamat Salomon: Põdus magnũ & exiguũ, & mẽsurę duplices, immũda sunt apud deũ. Suprà q̃q; ait: Statera adultera, abominatio est dño: põdus aũt ęquũ, acceptabile est illi.

Vitia uirtutibus obliterari, & perfidis ac etiam fraudulentis fidem oportere custodiri: quod Iosue Gabaonitis intimatur exhibuisse. Cap. XC

IN omnib. igit̃ decora est fides, iustitia grata, mẽsura ęquitatis iocũda. Quid autem loquar de cõtractibus cæteris, ac maximè de coẽptione prædiorũ, uel transactionibus, atq; pactis? Nõnne honestatis formulę sunt, dolũ malũ abesse: eumq; cuius dolus fuerit deprehẽsus, duplici pœnę obnoxiũ fore? Vbiq; igit̃ honestatis pręponderat cõsideratio, quę dolũ excludit, fraudẽ ejcit. Vnde rectè generalẽ Dauid

Psalm. 14 propheta prõpsit sententiã, dicẽs: Nec fecit ꝓximo suo malũ. Nõ solũ itaq; in contractibus (in quib. etiã uitia eorũ quę ueneũt, ꝓdi iubent̃: ac nisi intimauerit uẽditor, quamuis in ius emptoris trãscripserit, doli actiõe uacuant̃) sed etiã generaliter in omnibus dolus abesse debet: aperienda simplicitas, intimãda ueritas est. Veterẽ autẽ istã de dolo nõ iurisperitorũ formulã, sed patriarcharũ sententiã scriptura diuina euidẽter expressit in libro testamenti ueteris, qui Iesu Naue inscribit̃. Nã cùm exisset fama per populos, siccatũ esse

Iosue. 3 mare in Hebræorũ trãsitu, fluxisse aquã de petra, de cœlo diurnã ministrari alimoniã tot

Ibidem. 6 populi milib. abũdantẽ, corruisse muros Hierico, sacro tubarũ sono ictos, & ululatu ple

Iosue. 9 bis arietatos, Gethęorũ quoq; regẽ uictũ, & suspẽsum in ligno usq; ad uesperã: Gabaonitę metuẽtes ualidã manũ, uenerũt cum uersutia, simulãtes se de terra lõginquã esse, diuq; peregrinatos dirupisse calciamẽta, detriuisse amictus uestiũ, quarũ ueterascẽtiũ indicia monstrarẽt. Causam autẽ tanti laboris, emerẽdæ pacis, & incũdę cũ Hebręis esse amicitiæ cupiditatẽ, & cœperunt ab Iesu Naue poscere, secũ firmaret societatẽ. Et quia adhuc erat ignarus locorũ, atq; incolarũ inscius, non cognouit fraudes eorũ, neq; dominũ inter rogauit, sed cito credidit. Adeò sancta erat illis tẽporibus fides, ut fallere aliq̃s posse non crederet. Quis hoc reprehendat in sanctis, qui cęteros de suo affectu ęstimãt? Et quia ipsis amica est ueritas, mẽtiri neminẽ putãt, fallere quid sit ignorãt: libẽter credũt quod ipsi sunt, nec possunt suspectũ habere q̃d non sunt. Hinc Salomõ ait: Innocẽs credit omni

Prouer. 14 uerbo. Nõ uituperãda facilitas, sed laudãda bonitas. Hoc est, innocẽtẽ esse, ignorare q̃d noceat: & si circũscribit̃ ab aliquo, de omnib. tamẽ bene iudicat, qui fidẽ esse in omnib. arbitratur. Hac igit̃ mẽtis suę deuotione inclinatus ut crederet, testamentũ disposuit, pacem dedit, cõfirmauit societatẽ. Sed ubi in terras eorũ uentũ est, deprehẽsa fraude, quod cùm

cùm essent finitimi, aduenas se esse simulauerant, circumscriptum sese populus patrum indignari cœpit. Iesus tamen pacem quam dederat reuocandam non censuit, quia firmata erat sacramenti religione: ne dum alienam perfidiam arguit, suam fidem solueret. Mulctauit tamen eos uilioris obsequio ministerij. Clementior sententia, sed diuturnior. Manet enim officijs pœna ueteris astutiæ, hæreditario in hunc diem ministerio deputata.

Auaros & fraudulentos interdum cupitis fraudari, semper autem apud deum maleuolentiæ reatu obnoxios teneri, Fabula de quodam Syracusano, & paradigma de Doech Idumæo, & Anania. Cap. XI

N On ego in hæreditatibus adeundis digitorũ percussiones, & nudi successoris salutationes notabo (nã hæc etiã uulgo notabilia) nõ simulatæ piscationis cõpositas copias, ut emptoris illiceret affectus. Cur enim tã studiosus luxuriæ ac deliciarum repertus est, ut huiusmodi fraudẽ pateretur? Quid mihi tractare de Syracusano illo amœno secretoq; secessu, & de Siculi hominis calliditate: qui cũ peregrinũ aliquẽ reperisset, cognito quòd cupidus esset hortorũ uenaliũ, ad cœnã in hortos rogauit. Promisit inuitatus postridie se uenire. Veniẽs offendit illic magnã piscatorũ multitudinẽ, exquisitis copijs adornatũ cõuiuiũ, in prospectu cœnantiũ ante hortulos cõpositos piscatores, ubi nunquã antè iaciebãt retia: unusquisq; quod ceperat, certatim offerebat epulãtibus: supra mensam pisces ingerebãtur, oculos recumbentiũ resiliẽtes uerberabãt. Mirari hospes tantã copiã pisciũ, tantũq; numerũ cymbarũ. Responsum quærẽti, aquationẽ illic esse, dulcis aquæ gratia innumerabiles eò pisces cõuenire. Quid multa? Pellexit hospitẽ, ut sibi extorqueret hortos: uẽdere uolẽs cogit, preciũ grauatim suscipit. Sequẽti die ad hortos emptor cũ amicis uenit, nauigiũ nullũ inuenit. Percõtanti nũ aliqua piscatorib. eo esset die feriarũ solẽnitas, respõdetur, nulla, nec unq; illic præter hesternũ diẽ piscari solitos. Quã hic redarguẽdi haberet authoritatẽ doli, qui tã turpe captarit aucupiũ deliciarũ? Qui enĩ alterũ peccati arguit, ipse à peccato debet alienus esse. Nõ ergo huiusmodi nugas ego in hãc ecclesiasticæ censionis authoritatẽ uocabo, quæ generaliter cõdẽnat omnẽ lucri turpis appetentiã, breuiq; sermonis cõpendio excludit leuitatẽ ac uersutiã. Nã de illo quid loquar, qui de eo testamẽto quod ab alijs licet factũ, falsum tamẽ cognouerit, hæreditatẽ sibi aut legatũ uindicet, & lucrũ quærat alieno crimine: cũ etiã leges publicæ eũ qui sciens falso utitur, tanq; reũ astringant facinoris? Regula etiã iustitiæ manifesta est, quod à uero declinare uirũ nõ deceat bonũ, nec damno iniusto afficere quenq;, nec doli aliquid annectere, fraudis'ue cõponere. Quid euidentius eo, quòd Ananias, quia fraudauit de precio agri sui quẽ ipse uendiderat, & portionẽ precij tanq; summæ totius numerũ ante pedes posuit Apostolorũ, sicut reus fraudis interijt? Licuit utiq; illi nihil offerre, et hoc sine fraude fecisset. Sed quia fraudẽ admiscuit, nõ liberalitatis gratiã reportauit, sed fallaciæ pœnã exoluit. Et dominus Euãgelio cũ dolo accedentes repudiauit, dicẽs: Vulpes foueas habẽt: quoniã in simplicitate cordis & in innocẽtia nos iubet uiuere. Dauid quoq; ait: Sicut nouacula fecisti dolũ. nequitiæ arguens proditorẽ, eo quòd instrumentũ huiusmodi ad hominis adhibetur ornatũ, & plerunq; ulcerat. Si quis igitur prætendat gratiã, & dolũ nectat, Doech proditoris exẽplo, ut eũ quẽ celare & protegere debeat, prodat ad mortẽ: instrumẽti istius cõparatione cẽsetur quod ebriæ mẽtis & titubãtis uitio manus uulnerare cõsueuit. Sicut iste maliciæ ebrius uino, per funestæ proditionis indiciũ Achimelech sacerdoti necẽ detulit, eo quòd Prophetam hospitio suscepisset, quem rex inuidiæ accensus stimulis persequebatur.

Acto. 5

Matth. 8

Psalm. 51

1. Reg. 22

De malo temerarij iuramenti, paradigma de Herode & Iepte, & quòd filia eius sponte sua die condicta reuersa, fidem illorum præcellat Pythagoræorum, qui se uades inuicem dederunt. Cap. XII

P Vrum igitur ac syncerũ oportet esse affectũ, ut unusquisq; simplicẽ sermonem proferat, uas suũ in sanctificatione possideat, nec fratrẽ suũ circũscriptione uerborum inducat, nihil promittat inhonestũ: aut si promiserit, tolerabilius est promissum nõ facere, quàm facere quod turpe sit. Sæpe plerique cõstringũt seipsos iurisiurandi sacramento: & cùm ipsi cognouerint promittendũ nõ fuisse, sacramenti tamen contemplatione faciunt quod spoponderunt. Sicut de Herode suprà scripsimus, qui saltatrici præmiũ turpiter promisit, crudeliter soluit. Turpe, quòd regnũ pro saltatione promittitur: crudele, quòd mors Prophetæ pro iurisiurãdi religione donatur. Quãto tolerabilius tali fuisset periurium sacramento? si tamẽ periurium possit dici, quod ebrius inter uina iurauerat, quod

1. Thes. 5

Matth. 14

euiratus inter saltantiū choros promiserat. Infert̄ disco Prophetę caput: & hoc ęstimatū est
Iudic. 11. fidei esse, quod amentię fuit. Neq; unq; adducar, ut credā nō incaute principē promisisse Ie
pte, ut immolaret deo quicquid sibi reuertēti intra limē domus suæ occurreret, cū & ipsum
uoti pœnituerit sui, postq; filia occurrit sibi. Deniq; cōscidit uestimēta sua, & dixit: Heu me
filia, impedisti mihi, impedisti mihi, in stimulū dolorū facta es mihi. Qui licet pio metu ac
formidine acerbitatē duræ solutionis impleuerit, tamē luctū annuū etiā posteris deploran
dū statuit ac dereliquit. Dura promissio, acerbior solutio: q; necesse habuit lugere etiā ipse
qui fecit. Deniq; factū est præceptū & decretū in Israel ex diebus in dies. Ambulabunt, in-
quit, filiæ populi Israel, lugentes filiā Iepte Galaaditæ quatuor diebus in anno. Nō possum
accusare uirū qui necesse habuit implere quæ uouerat: sed tamē miserabilis necessitas, quæ
soluitur parricidio. Melius est nō uouere, q; uouere id, quod sibi cui promittitur nolit exo-
Gene. 22 lui. Deniq; in Isaac habemus exemplū, pro quo arietē deus statuit immolari sibi. Non sem-
per igit̄ promissa soluenda omnia sunt. Deniq; ipse dominus frequenter suā mutat senten-
Num. 14 tiam, sicut scriptura indicat. Nam & in eo libro qui inscribit̄ Numeri, proposuerat percute
re morte, & perdere populū: sed postea rogatus à Moyse, reconciliatus est populo suo. Et
iterū ad Moysen & Aarō ait: Diuidite uos de medio synagogæ, & cōsummabo eos simul.
Quibus discedētibus à cœtu, Dathan & Abiron, atq; Chore subito impios terra prerupto
soluta hiatu absorbuit. Pręcellentius & antiquius istud exemplū de filia Iepte, quàm illud
quod memorabile habetur apud Philosophos de duobus Pythagoræis. Quorū alter cùm
à tyranno Dionysio capitis damnatus esset, pręscripto mortis die, poposcit ut domū per-
gendi ei facultas daretur, quo cōmendaret suos. Ac ne reuertendi nutaret fides, uadē mor
tis obtulit ea cōditione, ut si ipse deforet ad cōstitutū diem, uas eius sibi pro eo moriendū
agnosceret. Nec qualitatē sponsionis qui offerebatur recusauit, cōstantiq; animo diem ne
cis præstolabatur. Itaq; alter se non subtraxit, alter ad diē repedauit. Quod eousq; fuit mira
bile, ut tyrannus eos sibi in amicitiam adsciseret, quorū urgebat periculum. Quod ergo
in spectatis & eruditis uiris plenū miraculi est, hoc in uirgine multo magnificentius, mul-
Iudic. 11 toq; illustrius deprehenditur, quæ ingemiscenti patri ait: Fac mihi ut exiuit de ore tuo. Sed
spacium duorum poposcit mensium, ut cum æqualibus conuentum ageret in montibus,
quæ uirginitatē eius prædestinatā neci pio affectu prosequerentur. Nec fletus æqualium
mouit puellā, nec dolor flexit, nec gemitus retardauit, nec dies præterijt, nec fefellit hora.
Redijt ad patrem, quasi ad uotum rediret, & uoluntate propria cunctantē impulit, fecitq;
arbitratu spontaneo, ut quod erat impietatis fortuitum, fieret pietatis sacrificium.

Quantum periculum Iudith honestatis intuitu subierit. Cap. XIII

Iudic. 11. 12. 13 E Cce tibi Iudith se offert mirabilis, quę formidatū populis uirū Holofernē adijt,
Assyriorum triumphali septū caterua. Quē primo formæ gratia & uultus deco
re perculit, deinde sermonis circūscripsit elegantia. Primus triūphus eius fuit,
quòd integrū pudorē de tabernaculo hostis reuexit. Secūdus, quòd fœmina de uiro repor
tauit uictoriā, fugauit populos cōsilio suo. Horruerūt Persæ audaciā eius. Vtiq; (quod in il
lis Pythagoræis duobus mirant̄) nō expauit mortis periculū, sed nec pudoris, quod est gra
uius bonis fœminis: nō unius ictū carnificis, sed nec totius exercitus tela trepidauit. Stetit
inter cuneos bellatorū fœmina, inter uictricia arma, secura mortis. Quātū ad molē spectat
periculi, moritura processit: quantū ad fidē, dimicatura. Honestatē igitur secuta est Iudith:
& dū eam sequit̄, utilitatē inuenit. Honestatis eñ fuit prohibere, ne populus dei se propha
nis dederet, ne ritus patrios & sacramēta proderet, ne sacras uirgines, uiduas graues, pudi-
cas matronas Barbaricæ subijceret impuritati, ne obsidionē deditiōe solueret. Honestatis
fuit se malle pro omnib. periclitari, ut oēs eximeret periculo. Quāta honestatis authoritas,
ut consiliū de summis rebus fœmina sibi uindicaret, nec principibus populi committeret?
Quanta honestatis authoritas, ut deum adiutorē præsumeret: quanta gratia, ut inueniret?

Quòd semper honestatē sequat̄ utilitas: q̄d licet apud homines aliter sæpe contingere
uideatur, apud deū tamen perpetuo ita esse comprobatur multis exemplis. Cap. XIIII

Q Vid uerò Helisæus nisi honestatē secutus est, cū exercitū Syriæ, qui ad obsiden
dum eū uenerat, captiuū introduxit in Samarā, cuius oculos cæcitate obduxe-
4. Reg. 6 rat, & dixit: Domine aperi oculos eorū, ut uideant, & uiderūt? Itaq; cū rex Israel
percutere ingressos uellet, eamq; sibi dari à Propheta facultatē posceret, respondit nō per-
cutiendos, quorū captiuitatē non esset manu operatus, armisq; bellicis: sed magis subsidio
alimento-

alimentorũ iuuandos. Deniq; epularibus refecti copijs, nunq; postea in terrã Israel piratæ Syriæ reuertendũ putarunt. Quãto hoc sublimius q̃ illud Grecorũ: quod cum duo populi aduersum se de gloria imperioq; decertarẽt, & alter ex his haberet copiã, quemadmodũ naues alterius populi clanculo exureret, turpe credidit: maluitq; minus posse honeste, q̃ plus turpiter. Et isti quidẽ sine flagitio hæc facere nequibãt, ut eos qui cõsummãdi belli Persici gratia in societatẽ cõuenerãt, hac fraude deciperẽt: quã licet possent negare, nõ possent tamen nõ erubescere: Helisæus autẽ nõ fraude, deceptos licet, sed potestate domini percussos, maluit tamẽ seruare quàm perdere: quia decorũ foret hosti parcere, & aduersario donare uitã, quã potuisset auferre, nisi pepercisset. Liquet igitur id quod decorũ est, semper esse utile. Nã & Iudith sancta decoro cõtemptu propriæ salutis soluit obsidionis periculum, & publicam honestate propria acquisiuit utilitatẽ: & Helisæus gloriosius ignouit, quã percu lit: & utilius reseruauit hostes, quã ceperat. Quid autẽ aliud Ioannes, nisi honestatẽ cõsiderauit, ut inhonestas nuptias etiã in rege nõ posset perpeti, dicens: Nõ licet tibi illã uxorẽ habere? Potuit tacere, nisi indecorũ sibi iudicasset mortis metu uerũ nõ dicere, inclinari regi, propheticę authoritatẽ adulatione subtexere. Sciebat utiq; moriturũ se esse, quia regi aduersabatur, sed honestatẽ saluti prætulit. Et tamẽ quid utilius quã quòd passionis uiro sancto aduexit gloriã? Sancta quoq; Susanna denũciato falsi testimonij terrore, cùm hinc se uideret urgeri periculo, inde opprobrio, maluit honesta morte uitare opprobriũ, quã studio salutis turpẽ uitã subire. Itaq; dũ honestati intendit, etiã uitã reseruauit: quæ si id quod sibi uidebatur ad uitã utile, præoptauisset, non tantã reportasset gloriã: imò etiã (id quod nõ solum inutile, sed etiã periculosum foret) pœnã criminis forsitã nõ euasisset. Aduertimus igitur, quia id quod turpe est, nõ potest esse utile: neq; rursus id quod honestũ est, inutile: quia complex honestatis est semper utilitas, & utilitatis honestas. Memorabile ferunt rhetores, quòd dux Romanorũ cũ ad eum aduersarij regis medicus uenisset, pollicẽs daturũ se regi uenenũ, uinctũ eum ad hostẽ remiserit. Et reuera præclarũ, ut qui uirtutis certamẽ susceperat, nollet fraude uincere. Nõ enim in uictoria honestatẽ ponebat, sed ipsam, nisi honestate quæsitam, uictoriã turpẽ prònũciabat. Redeamus ad nostrũ Moysen, atq; ad superiora reuertamur: ut quanto præstanniora, tanto antiquiora promamus. Nolebat Aegypti rex populũ dimittere patrũ. Dixit Moyses sacerdoti Aaron, ut extenderet uirgã suã super omnes aquas Aegypti. Extẽdit Aaron, & cõuersa est aqua fluminis in sanguinẽ, & nemo poterat bibere aquã: omnesq; Aegyptij siti peribant, syncera autẽ fluẽta patribus abundabãt. Iactauerunt fauillã in coelũ, & facta sunt ulcera, & uesicæ scatentes in hominibus & quadrupedibus. Deduxerunt grandinẽ in igne flãmeo, cõtrita erãt super terrã omnia. Rogauit Moyses & uniuersa in suã gratiam reuerterũt. Grando sedata est, sanata ulcera, solitos potus flumina præbuerunt. Iterũ caligantibus tenebris operta erat terra per triduũ, ex quo Moyses manũ leuauerat, & tenebras infuderat. Moriebatur omne primogenitũ Aegyptiorũ, cùm Hebræorũ omnis esset inoffensa progenies. Rogatus Moyses, ut his quoq; finẽ exitijs daret, orauit & impetrauit. In illo prædicandũ, quod à fraudis cõsortio temperauit. In hoc mirabile, quoniã diuinitus intenta supplicia, uirtute propria etiã ab hoste detorserit. Verè nimiũ, sicut scriptũ est, mansuetus & mitis, sciebat quòd fidẽ rex nõ seruaret promissi, tamen honestũ putabat ut rogatus oraret, læsus benediceret, appetitus remitteret. Proiecit uirgã, & serpens factus est, qui deuorauit serpentes Aegyptiorũ: significans quòd uerbũ caro fieret, quæ serpentis diri uenena uacuaret per remissionẽ & indulgentiã peccatorũ. Virga est enim uerbũ directũ, regale plenũ potestatis, insigne imperij. Virga serpẽs facta est, quoniã qui erat filius dei ex deo patre natus, filius hominis factus est natus ex uirgine: qui quasi serpens exaltatus in cruce, medicinã uulneribus infudit humanis. Vnde & ipse dominus ait: Sicut Moyses exaltauit serpentẽ in deserto, ita exaltari oportet filiũ hominis. Deniq; & alterũ signũ ad dominũ Iesum pertinet, quod fecit Moyses. Manũ suã misit in sinũ, & protulit eã, & facta est manus eius sicut nix. Iterũ misit & protulit eã, & erat sicut carnis humanæ species: significans domini Iesu primũ fulgorẽ diuinitas, postea susceptionẽ carnis, in qua fide credere omnes gentes populosq; oporteret. Merito manũ misit, quia dextera dei Christus est, in cuius diuinitatẽ et incarnationẽ si quis nõ crediderit, quasi reprobus flagellatur: sicut iste rex, qui quoniã signis nõ credidit euidentibus, postea flagellatus orabat, ut ueniã mereret. Quãtus igĩ honestatis affectus esse debeat, ex his probaĩ, & eo maximè quod se obijciebat ꝑ populo dicẽs: ut remitteret populo deus aut certe de libro uiuẽtiũ se deleret.

Iudith 11. 12. 13

Marc. 6

Daniel. 13

Exod. 7

Num. 12

Exod. 4

Exod. 32

Tobiæ. 2 Tobias quoq; formã expressit honestatis euidentius, cũ relicto cõuiuio mortuos sepeliret & ad cibos pauperis mẽsæ inuitaret inopes. Raguel præcipuè, qui cõtemplatione honestatis, cũ rogaretur, ut filiã suã in coniugiũ daret, uitia quoq; filiæ nõ tacebat, ne circumuenire petitorẽ uideret tacendo. Itaq; cũ Tobias filius Tobiæ posceret ut sibi daret puellã, respondit: lege quidẽ ipsi eã deberi tanq; propinquo, sed dedisse se eã iam sex uiris, & omnes eos esse mortuos. Iustus itaq; uir plus alienis timebat, & malebat innuptã sibi manere filiã, quã propter nuptias eius extraneos periclitari. Quã breuiter absoluit omnes quæstiones philosophorũ. Illi de uitijs tractãt domorũ, tegenda an prodenda à uenditore uideantur: hic noster, nec filiæ uitia celanda arbitratus est. Et certe nõ ipse affectabat ut eã traderet, sed rogabatur. Quãto utiq; iste honestior sit illis, dubitare nõ possumus, si cõferamus quãto præstantior sit filiæ causa, q; rei uenalis pecunia. Cõsideremus aliud quod in captiuitate gestũ summũ tenuit honestatis decorẽ. Nullis ẽm aduersis honestas impedit, qui in his eminet, & magis præcellit q; in prosperis. Inter uincula itaq;, inter arma, flãmas, seruitutẽ (quæ liberis omni supplicio grauior est) inter pœnas morientiũ, excidia patriæ, uiuorũ formidinẽ, sanguinẽ peremptorũ, nõ excidit tamẽ cura honestatis maioribus nostris, sed inter euersæ patriæ

2. Mach. 1 cineres & fauillas, in affectibus pijs resplẽduit, & refulsit. Nã cũ in Persidẽ ducerent patres nostri, qui tũc dei omnipotentis cultores erãt, acceptũ ignẽ de altari sacerdotes domini occultè in ualle absconderũt. Erat illic uelut patẽs puteus, aquæ secessu infrequẽs, nec populari usui patẽs, ignoto & ab arbitris remoto loco: ibi obsignauerũt indicio sacro pariter ac silentio ignẽ reconditũ. Nõ illis studio fuit aurũ defodere, argentũ abscondere, quod seruarent posteris suis: sed inter extrema sua honestatis curã habentes, sacrũ ignẽ seruandũ putarunt: ne cũ uel impuri cõtaminarẽt, uel defunctorũ sanguis extingueret, uel deformiũ ruinarũ aceruus aboleret. Abierũt itaq; in Persidẽ sola religione liberi, quoniã sola illis per captiuitatẽ extorqueri nequiuit. Post plurimũ uerò temporis, quãdo placuit deo, dedit hanc mentẽ regi Persarũ ut instaurari in Iudæa templũ, & legitimos reparari Hierosolymis ritus iuberet. Cuius gratia muneris Neemiã sacerdotẽ rex Persarũ direxit. At ille secũ deduxit illorũ nepotes, qui profecturi de patrio solo, sacrũ (ne periret) ignẽ absconderãt: Venientes autẽ, ut patrũ sermone est proditũ, nõ inuenerũt ignẽ, sed aquã crassam. Et cũ deesset ignis quo adolerẽt altaria, haurire eos aquã Neemias sacerdos, sibiq; deferre, & aspergere super ligna iussit. Tũc uisu mirabile, cũ esset cœlũ intextũ nubibus, sol repẽte illuxit, accensus est magnus ignis, ita ut omnes in tã euidenti domini gratia factũ stupentes, lætitia perfunderentur. Orabat Neemias, psallebãt sacerdotes hymnũ deo usq; quo cõsumptũ est sacrificiũ. Iussit iterũ Neemias residua aqua maiores perfundi lapides. Quo facto flãma accẽsa est, lumẽ autẽ resulgens ab altari cõsumptũ ilico est. Hoc patefacto indicio, rex Persarũ eo loco in quo ignis fuerat absconditus, & postea reperta est aqua: templũ fieri mãdauit, cui inferebantur dona plurima. Appellauerũt autẽ illud qui erãt cũ sancto Neemia, Epathar, quod

ibidem. 2 interpretationẽ habet purificationis. à plurimis Nephthe uocatur. Inuenitur autẽ in descriptionibus Hieremiæ prophetæ, quòd iusserit accipere de igne eos qui postea essent futuri.

Leui. 9 Hic est ignis qui cecidit super sacrificiũ Moysi, & cõsumpsit illud, sicut scriptũ est: Quia exiuit ignis à domino, & cõsumpsit uniuersa quæ erãt super altare holocausta. Hoc igne o-

ibidem. 10. portebat sanctificari sacrificiũ. Ideoq; & in filios Aaron qui alienũ ignẽ inferre uoluerunt, exiuit iterũ ignis a domino, & cõsumpsit eos, ita ut mortui extra castra proijcerentur. Ve-

2. Macha. 2 niens autẽ Hieremias in locũ, inuenit domũ in modũ speluncæ, & tabernaculũ, & arcã, & altare incensi intulit illuc, & obstruxit ostium. Quod cùm hi qui simul uenerant, curiosius perscrutarentur, ut notarent sibi locum, nequaquam comprehendere atq; inuenire potuerunt. Vt autẽ cognouit Hieremias quod affectassent, dixit: Ignotus erit locus, donec congreget deus congregationem populi, & propitius fiat. Tunc deus ostendet hæc, & apparebit maiestas domini. Congregationem populi tenemus, propitiationem domini dei nostri agnoscimus, quam propitiaror in sua operatus est passione. Arbitror quòd nec ignem istum possimus ignorare, cùm legerimus, quia baptizat dominus Iesus in spiritu sancto &

Ioan. 1 igni, sicut in Euangelio dixit Ioannes. Merito consumebatur sacrificium, quoniã pro peccato erat. Ille autem ignis typus spiritus sancti fuit, qui descensurus erat post domini ascensionem, & remissurus peccata omnium: qui quasi ignis inflammat animum ac mentem fi-

Hierem. 20 delem. Vnde ait Hieremias accepto spiritu: Et factum est in corde meo ut ignis ardens,

Acto. 2 flammigerans in ossibus meis: & dissolutus sum undiq;, & ferre non possum. Sed & in Actibus aposto-

bus apoſtolorum cùm decidiſſet ſuper Apoſtolos ſpiritus ſanctus, & pleroſq; qui expecta
bant promiſſa dñi: tanq; ignē diſperſas eſſe linguas legimus. Deniq; ſic uaporabaꝛ̃ ſingulo
rum animus, ut muſto repleti eſſe æſtimarenꝛ̃, qui acceperāt linguarū diuerſitarē. Quid er-
go ſibi uult, quòd ignis aqua factus eſt, & aqua ignę̃ excitauit, niſi quia ſpiritalis gratia per
ignē exurit, per aquā mundat peccata noſtra? Eluiꝛ̃ enim peccatū, & exuriꝛ̃. Vnde & Apo *1.Corin.3*
ſtolus ait: Vniuſcuiuſq; opus quale ſit, ignis probabit. Et infrà: Si cuius opus arſerit, detri-
mentum patieꝛ̃: ipſe aūt ſaluus erit, ſic tamē quaſi per ignē. Quod ideo poſuimus, ut proba
remus per ignē exuti peccata. Notū eſt ergo hunc eſſe uerè ignē ſacrū, qui tunc in typo fu-
turæ remiſſionis peccatorū deſcendit ſuper ſacrificiū. Hic igiꝛ̃ ignis abſconditꝛ̃ captiuitatis
tempore, q̃ culpa regnat: tēpore aūt libertatis promittiꝛ̃. Et licet in aquæ ſpeciē mutatus, ta *Deut.4*
men ſeruat ignis naturā, ut cōſumeret ſacrificiū. Nec mireris, cùm legeris, quia pater deus *Hebr.12*
dixit: Ego ſum ignis cōſumens. Et alibi: Me dereliquerunt fontē aquæ uiuę. Ipſe quoq; do- *Hieremi.2*
minus Ieſus quaſi ignis inflāmat audentiū corda, quaſi fons refrigerat. Nā ipſe in Euāgelio *Luc.12*
ſuo dicit, q̃d ideo uenerit ut ignē in terras mitteret, & potū ſitiētibus aquæ uiuæ miniſtra- *Ioan.7*
ret. Heliæ quoq; tēpore deſcēdit ignis, quādo ꝓuocauit ꝓphetas gentiū ut altare ſine igne *3.Reg.18*
accenderent. Et cùm illi nequiſſent facere, hoſtiā ſuā tertio ipſe perfudit aqua, & manabat
aqua in circuitu altaris, & exclamauit, & cecidit ignis à domino de cœlis, & cōſumpſit ho-
locauſtū. Hoſtia illa tu es. Cōſidera tacitus ſingula. In te deſcēdit uapor ſpiritus ſancti, te ui
detur exurere cùm tua peccata cōſumit. Deniq; quod cōſumptū eſt ſacrificiū pro peccato
erat. Vnde Moyſes ait, ſicut in Machabæorū ſcriptū eſt libro, eo quòd non ſit manducatū *2.Mach.2*
quod erat pro peccato, conſumptū eſt. Nonne tibi cōſumi uideꝛ̃, quādo in baptiſmatis ſa-
cramēto interit homo totus exterior? Vetus homo noſter exterior crucifixus eſt cruci, A- *Rom.6*
poſtolus clamat. Illic, ſicut patrū exēpla te docent, Ægyptius demergitur: Hebræus reſur- *2.Corin.4*
git, ſancto renouatus ſpiritu, qui etiam per mare rubrū inoffenſo tranſiuit ueſtigio, ubi ba-
ptizati ſunt patres ſub nube, & in mari. In diluuio quoq; Noe tēpore mortua eſt omnis ca- *Gene.7*
ro, iuſtus tamen cum ſua progenie ſeruatus eſt. An nō conſumitur homo, cùm abſorbetur
mortale iſtud à uita? Deniq; exterior corrumpitur, ſed interior renouaꝛ̃. Nec ſolum in ba-
ptiſmate, ſed etiam in pœnitentia fit carnis interitus ad profectum ſpiritus, ſicut apoſtoli-
ca docemur authoritate, dicente ſancto Paulo: Iudicaui ut præſens eum qui ſic operatus *1.Corin.5*
eſt, tradere huiuſmodi Satanæ in interitum carnis, ut ſpiritus ſaluus ſit in die domini noſtri
Ieſu Chriſti. Prolixior excurſus admirandi gratia myſterij factus uidetur, dum ſtudemus
reuelatum plenius ſacramentum pandere, quod eouſque plenum honeſtatis eſt, ut ſit ple-
num religionis. Quanta autem honeſtatis cura maioribus fuit, ut unius mulieris iniuriam
ſtupro illatam intemperantiū, bello perſequerētur, & uicto populo tribus Beniamin obte
ſtarentur in coniugium ſe eis proprias filias non daturos? Remanſerat tribus ſine ullo po-
ſteritas ſubſidio, niſi fraudis neceſſariæ accepiſſet licentiam. Quæ tamen indulgentia con-
gruo intemperantiæ ſupplicio non uidetur uacare, quando illis hoc ſolum permiſſum eſt,
ut raptu inirent coniugia, non connubij ſacramento. Et reuera dignum fuit, ut qui alie-
num contubernium ſoluerant, ipſi nuptiarum amitterent ſolennitatem. Quàm plena au- *Iudic.19*
tem miſerationis hiſtoria? Vir, inquit, Leuita acceperat ſibi iugalem (quam à concubitu
concubinam appellatam arbitror) quæ aliquanto poſt quibuſdā (ut fieri ſolet) offenſa re-
bus, ad patrem ſe contulit, & fuit illic quatuor mēſibus. Exurrexit uir eius, & abijt ad ſoceri
ſui domum, ut cum ſua iugali repararet gratiam, & reuocaret eam, ac reduceret. Occurrit
mulier, atq; in domum patris ſui introduxit maritum. Lætatus adoleſcentulæ pater uenit
obuiam, & ſedit cum eo tribus diebus, & epulati ſunt, & quieuerunt. Et ſequenti die ſurre-
xit Leuita diluculo, & retētus eſt à ſocero, ut tam cito non deſereret cōuiuij iocunditatem.
Et alio & tertio die non permiſit pater adoleſcentulæ proficiſci generum ſuum, donec lęti
tia & gratia inter eos omnis conſummaretur. Sed die ſeptimo cùm iam ad ueſperum decli
naret dies, poſt menſas & læta conuiuia, cùm prætexeret finitimę noctis uiciniam & apud
ſuos potius, quàm apud extraneos requieſcendum putaret, nequiuit tenere, & dimiſit unà
cum filia ſua uirum. Verum ubi facta eſt aliqua progreſſio, cùm ueſper iam propior urge-
ret, & appropinquandum foret ad urbem Iebuſæorū, dicente ſeruulo, ut ad eam dominus
ſuus deflecteret, nō acquieuit dominus ſuus, quia nō erat ea ciuitas filiorū Iſrael: ſed intēdit
peruenire uſq; Gabaa, quæ habitabaꝛ̃ à populo tribus Beniamin. Nec erat quiſquā qui ad-
uenientes reciperet hoſpitio, niſi uir peregrinus progreſſa ætate. Qui cum aſpexiſſet eos,

interrogauit Leuitã: quò uadis, uel unde uenis? quo respõdente quòd esset uiator, & repeteret montẽ Effrẽ, & nõ esset qui colligeret eũ: hospitiũ obtulit, adornauit cõuiuiũ. At ubi satietas epulãdi facta est, & mẽsę remotę, irruẽtes pestilẽtes uiri circumierũt domũ. Tũc senior filiã suã uirginẽ, & coæqualẽ eius cũ qua cubitare solita esset, offerebat uiris iniquitatis, tantũ ne uis irrogaret hospiti. Verũ ubi parũ ratio processit, & uis preualuit, cessit Leuites iugalẽ suã. Et cognouerũt eã, & tota nocte illuserũt ei. Quę atrocitate uel dolore uicta iniuriæ, ante ostiũ hospitij quo uir suus diuerterat, proiecit se atq; exhalauit spiritũ, supremo licet uitę munere affectũ bonę cõiugis seruãs, ut exequias saltẽ sui funeris marito reseruaret. Quo cognito (ne multis morer) omnis pͤpe populus Israel in bellũ exarsit, dubioq; euentu cum anceps maneret pręliũ, tertia tñ pręliãdi uice traditus est populus Beniamin populo Israel, & diuina iudicatus sentẽtia pœnas intemperãtię luit. Condẽnatus quoq;, ne quis ei ex numero patrum filiam suam daret in uxorem. Id confirmatum iurisiurandi sacramento est. Sed compuncti quòd tam acerbam in fratres tulissent sententiam, ita seueritatem eius temperauerunt, ut orbatas parentibus uirgines in coniugium sibi asciscerent, quorum patres pro delicto perempti forent, uel raptu copulam sociarent; quia pro tam turpis commissi facinore, qui alieni matrimonij ius uiolauerant, indignos se impetrando exhibuere matrimonio. Sed ne periret una populo tribus, fraudis indulta est cõniuẽtia. Quãta igitur honestatis cura maioribus fuerit, hinc prodit, ut quadraginta milia uirorũ stringerent gladium aduersus fratres suos de tribu Beniamin, dum ulcisci uolũt iniuriã impudicitiæ, quia temeratores castitatis nõ sufferebant. Itaq; eo bello cæsa sunt utrinq; sexagintaquinq; milia bellatorũ, & exustæ urbes. Et cùm inferior primo fuisset populus Israel, tñ nec aduersi metu belli percitus, uindicãdæ castitatis sequestrauit dolorẽ. Ruebat in pręliũ, uel sanguine suo parans cõmissi flagitij diluere notã. Et quid mirũ si populo dei decorũ illud atq; honestũ curę fuit quãdo etiã leprosis (sicut in libris Regnorũ legimus) honestatis non defuit consideratio? Fames erat magna in Samaria, quia obsederat eã Syrorũ exercitus. Rex militares excubias supra murũ sollicitus reuisebat, interpellauit eum mulier dicẽs: Persuasit mihi hęc mulier ut afferrẽ filiũ meũ, et attuli, et coximus, & comedimus eum, et promisit ut et ipsa postea filium suũ afferret, & carnes illius simul mãducaremus. Nunc autẽ filium suum abscõdit, & nõ uult eũ afferre. Motus rex quòd nõ solùm humanis, sed etiã parricidalibus cadaverib. mulieres pastę uiderent, & tã atrocis calamitatis exẽplo percitus, Helisęo prophetæ denũciauit necẽ, cuius in potestate fore crederet, ut obsidionẽ solueret, propulsaret famẽ, uel quia nõ permiserat regi ut percuteret Syros quos cęcitate perfuderat. Sedebat Helisęus cũ seniorib. in Bethel, & priusquã introiret ad eum regis nũcius, ait ad seniores uiros: Si uidistis, quoniã filius homicidæ illius misit auferre caput meũ? Et introiuit nuncius, & mandatũ regis pertulit, denunciãs præsens capitis periculũ. Cui respõdit ꝓpheta: Hac hora diei crastina, mẽsura similaginis siclo, & duæ mensuræ hordei siclo in porta Samariæ. Et cum missus à rege nuncius nõ credidisset, dicẽs: Si pluerit dominus de cœlo abundantiam frumẽti, ne sic quidẽ id posse effici: dixit ad eũ Helisæus: Quia nõ credidisti, oculis uidebis tuis, & non mãducabis. Et factus est subito in castris Syriæ uelut quadrigarũ sonus, & uox multitudinis, & uox magnæ uirtutis, atq; ingẽs belli tumultus: & arbitrati sunt Syrij, quòd rex Israel in societatẽ aduocasset pręlij regẽ Ægypti, et regẽ Amorręorũ: et fugerũt diluculo, relinquẽtes tabernacula sua, quoniã uerebant ne impulso aduẽtu nouorũ opprimerentur hostiũ, & cõiunctis regũ uirib. non possent resistere. Id incognitũ Samarię erat, quoniã uicti metu, & fame tabidi, nec pretẽdere audebãt. Erant autẽ leprosi quatuor ad portã ciuitatis, quib. uita erat suppliciũ, & mori lucrũ, & dixerũt ad se inuicẽ: Ecce nos hic sedemus, & morimur. Si ingredimur urbẽ, moriemur fame: si manemus hic, nullũ subsidium uiuẽdi suppetit nobis. Eamus in castra Syriæ, aut cõpendiũ mortis erit, aut salutis remediũ. Perrexerunt itaq;, & intrauerũt castra: & ecce omnia nuda hostiũ. Ingressi tabernacula, primùm repertis alimẽtis fugauerũt famẽ, deinde auri et argẽti quantũ potuerũt diripuerũt. Et cùm soli possent prædę incubare, elegerũt tñ regi nũciare fugisse Syrios: quia id honestius arbitrabant, quàm represso indicio fouere fraudis rapinã. Quo indicio egressus est populus, & diripuit castra Syriæ, & cõmeatus hostiũ: Abũdantiã fecit annonæ, uilitatẽ reddidit, ut secundum propheticum dictũ mensura similaginis siclo, & duę mensurę hordei pari precio constarent. In hac lętitia plebis nuncius ille in quo requiescebat rex, constitutus in porta, inter exeuntium festinationem & remeantium exultationem, cõculcatus à plebe, mortuus est.

4. Reg. 6

Laus

Laus honestatis, magnanimitate Hester, et fide Ionathę cōmendaꝰ et Achimelech. XV

[Hester. 2. & sequent.]

QVid Hester regina, nōnne ut populū suū periculo erueret (quod erat decorum atq; honestū) morti se obtulit, nec immitis regis trepidauit furorē? Ipse q̄q; rex Persarū ferox atq; tumido corde, tñ decorū iudicauit indici insidiarum quę sibi paratæ forent, gratiā repræsentare, populūq; liberū à seruitute eripere, eruere neci, nec parcere neci eius qui tā indecora suasisset. Deniq; quē secundū à se, ac præcipuum inter omnes amicos haberet, cruci tradidit, q̄d dehonestatū se eius fraudulētis cōsilijs animaduertisset. Ea enim amicitia ꝓbabilis, quę honestatē tueꝰ, præferēda sanè opibus, honoribus, potestatibus: honestati uerò præferri nō solet, sed honestatē sequi. Qualis fuit Ionathę, qui ꝓ pietate nec offensam patris, nec salutis periculū refugiebat. Qualis fuit Achimelech, qui ꝓ hospitalis gratię officijs necē potius sibi, q̄ proditionē fugiētis amici, subeūdā arbitrabatur. [4. Reg. 6]

De moderamine amicitiæ conseruandæ. Cap. XVI

NIhil igiꝰ præferendū honestati: quæ tamē ne amicitiæ studio prætereaꝰ, etiā hoc scriptura admonet. Sunt enim pleræq; philosophorū quæstiōes, utrū amici causa quisquā contra patriā sentire néc ne debeat, ut amico obediat: utrū oporteat ut fidē deserat, dū indulget atq; intēdit amici cōmoditatibus. Et scriptura quidē ait: Claua & gladius & sagitta ferrata, sic homo est testimoniū dans falsum aduersus amicum suū. [Prouer. 25] Sed considera quid astruat. Nō testimonium reprehēdit dictū in amicū, sed falsum testimoniū. Quid enim si dei causa, quid si patriæ cogaꝰ aliquis dicere testimoniū? Nunquid prępōderare debet amicitia religioni, prępōderare charitati ciuiū? In his tamē ipsis rebus requirenda est ueritas testimonij, ne amicus appetaꝰ amici perfidia, cuius fide absolui debebat. Amicus itaq; neq; noxio gratificari debet, neq; innocēti insidiari: Sanè si necesse sit dicere testimoniū, si quid in amico uitij cognouerit, corripere occultè: si nō audierit, corripere palàm. Sunt enim bonæ correptiones, & plerūq; meliores, q̄ tacita amicitia. Et si lędi se putat amicus, tu tamē corripe. Et si amaritudo correptionis animū eius uulneret, tu tamē corripere ne uerearis. Tolerabiliora sunt enim amici uulnera, q̄ adulantiū oscula. Errant igitur amicū corripe, innocentū amicū ne deseras. [Prouer. 27] Constās enim debet esse amicitia, perseuerare in affectu, nō puerili modo amicos mutarē uaga quadam debemus sententia. Aperi pectus tuum amico, ut fidelis sit tibi, & capias ex eo uitæ tuæ iocūditatē. Fidelis enim amicus medicamentū est uitæ & immortalitatis gratia. Defer amico, ut æquali, nec te pudeat ut pręuenias amicum officio. Amicitia enim nescit superbiā. Ideo Sapiēs dicit: Amicū salutare non erubescas. [Eccl. 22] Nec deseras amicū in necessitate, nec derelinquas eū, neq; destituas, quoniā amicitia, uitæ adiumētum est. Ideò in ea onera nostra portemus, sicut Apostolus docuit. Dicit enim his quos eadē cōplexa est Charitas. [Colos. 6] Etenim si amici secundæ res amicos adiuuāt, cur non et in aduersis amici rebus amicorū adiumentū suppetat? Iuuemus cōsilio, conferamus studia cō patiamur affectu. Si necesse est, toleremus propter amicū etiā aspera. Plerūq; inimicitiæ subeūdæ sunt propter amici innocentiā, sæpe obtrectatiōes, si restiteris uel responderis cùm amicus arguiꝰ & accusaꝰ: nec te pœniteant eiusmodi offensiōes. Iusti enim uox est: Et si mala mihi euenerint propter amicum, sustineo: In aduersis enim amicus probatur. [Eccles. 22] Nam in prosperis amici omnes uidenꝰ. Sed ut in aduersis amici patientia & tolerantia necessaria, sic in prosperis authoritas cōgrua est, ut insolentiā extollētis se amici reprimat & redarguat. Quàm pulchre in aduersis positus Iob dicit: Miseremini mei amici mei, miseremini. [Iob. 19] Non quasi abiecta uox ista est, sed quasi cēsoria. Nā cùm iniuste argueret ab amicis, respōdit: Miseremini mei amici, hoc est, misericordiā debetis facere. Opptimitis autē uos & impugnatis hominē, cuius ęrumnis compati pro amicitia uos oportebat. Seruate igitur filij initam cum fratrib. amicitiā, qua nihil est in rebus humanis pulchrius. Solatiū quippe uitæ huius est, ut habeas cui pectus aperias tuū, cū quo arcana participes; cui cōmittas secretum pectoris, ut colloces tibi fidelē uirū, qui in prosperis gratuleꝰ tibi, in tristibus compatiaꝰ, in persecutionibus adhorteꝰ. Quàm boni amici Hebręi pueri, quos à sui amore nec fornacis ardentis flāma diuisit? [Danie. 3] De quo loco, ut superius diximus, bene ait sanctus Dauid: Saul & Ionathas speciosi & charissimi, inseparabiles in uita sua, & in morte nō sunt separati. [2. Reg. 1] Hic est amicitię fructus, ut non fides propter amicitiā deferatur. Nō potest enim homini amicus esse, qui deo fuerit infidus. Pietatis custos amicitia est, & æqualitatis magistra, ut superior inferiori se exhibeat æqualē, inferior superiori. Inter dispares enim mores nō potest esse amicitia: & ideo cōuenire sibi utriusq; debet gratia. Nec authoritas desit inferiori, si res

popoſcerit,nec humilitas ſuperiori.Audiat quaſi parem, quaſi æqualem,& ille quaſi amicus moneat,obiurget non iactantię ſtudio, ſed affectu charitatis. Neq; monitio aſpera ſit, neq; obiurgatio contumelioſa.Sicut eñ adulatiõis fugitãs amicitia debet eſſe,ita etiã aliena inſolẽtię.Quid eſt enim amicus,niſi cõſors amoris, ad quẽ animũ tuũ adiungas atq; applices,& ita miſceas, ut unũ uelis fieri ex duobus, cui te tanq; alteri tibi committas, à q̃ nihil timeas,nihil ipſe cõmodi tui cauſa inhoneſtum petas? Nõ enim uectigalis amicitia eſt, ſed plena decoris,plena gratię.Virtus eſt eñ amicitia,nõ quęſtus:quia nõ pecunia quęrit̃, ſed gratia:nec licitatiõe preciorum,ſed cõcertatione beneuolẽtię.Deniq; meliores amicitię ſunt inopũ plerũq; q̃ diuitũ:& frequẽter diuites ſine amicis ſunt, quib.abundãt pauperes.Nõ eſt eñ uera amicitia, ubi eſt fallax adulatio. Diuitibus itaq; pleriq; aſſentatorie gratificant̃, Erga pauperẽ nemo aſſentator eſt.Verũ eſt quicquid deferṫ pauperi.huius amicitia inuidia uacat.Quid amicitia precioſius,quæ angelis cõmunis & hominib.eſt? Vnde & dominus Ieſus dicit:Facite uobis amicos de iniquo mãmona, qui recipiãt uos in ęterna tabernacula ſua.Ipſe nos deus amicos ex ſeruulis facit,ſicut ipſe ait:Iam uos amici mei eſtis,ſi feceritis quę ego præcipio uobis. Dedit formã amicitię quã ſequamur, ut faciamus amici uoluntatẽ,ut aperiamus ſecreta noſtra amico quęcũq; in pectore habemus, et nos illius arcana nõ ignoremus.Oſtẽdamus illi nos pectus noſtrũ, & ille nobis aperiat ſuum. Ideo, inquit,uos dixi amicos,quia omnia quęcunq; audiui à patre meo,nota feci uobis.Nihil ergo occultat amicus ſi uerus eſt. effundit animũ ſuũ, ſicut effundebat myſteria patris dominus Ieſus. Ergo qui facit mandatũ dei,eius amicus eſt,& hoc honorat̃ nomine. Qui eſt unanimis,ipſe amicus eſt:quod unitas animorum in amicis ſit, neq; quiſquã deteſtabilior, q̃ qui amicitiã læſerit. Vnde in proditore dominus hoc grauiſſimũ inuenit quo eius condẽnaret perfidiã,q̃d gratię uicẽ nõ repręſentauerit, & cõuiuijs amicitię uenenum malicię miſcuerit.Itaq; ſic ait:Tu uerò homo unanimis,dux meus & notus meus,qui ſemper mecũ dulces capiebas cibos.Hoc eſt,nõ poteſt ſuſtineri iſtud,quia unanimis appetiſti eum,qui tibi donauerat gratiã.Nam ſi inimicus meus maledixiſſet mihi, ſuſtinuiſſem utiq;:& ab eo qui me oderat, abſcõderẽ me.Inimicus uitari poteſt,amicus nõ poteſt, ſi inſidiari uelit. Illum caueamus cui nõ cõmittimus cõſilia noſtra:hunc cauere non poſſumus, cui cõmiſimus. Itaq; ad aceruandam peccati inuidiã non dixit, tu uerò ſeruus meus, apoſtolus meus, ſed unanimis meus: hoc eſt, non meus: ſed etiam tuus proditor es, qui unanimum prodidiſti. Dominus ipſe cùm à tribus regibus offenſus eſſet,qui ſancto Iob honorem non detuliſſent,ignoſcere his per amicum maluit, ut amicitiæ ſuffragium, remiſſio fieret peccatorum. Itaque rogauit Iob, & dominus ignouit. Profuit illis amicitia,quibus obfuit inſolentia.

Luc.16 · Ioan.15 · Psal.54

Hæc apud uos depoſui filij,quæ cuſtodiatis in animis ueſtris: quæ utrũ aliquid ꝓfectus habeant,uos ꝓbabitis.Interim copiã multã exemplorũ afferũt.Nã propè omnia maiorum exẽpla,plurima quoq; dicta his tribus incluſa libris tenent̃, ut etſi ſermo nihil deferat gratiæ,ſeries tamen uetuſtatis quodã compendio expreſſa, plurimum inſtructionis conferat.

OFFICIORVM FINIS.

DIVI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, AD MARCELLINAM SOROREM SVAM, DE VIRGINIBUS, Liber primus.

SI iuxta cœleſtis ſentẽtiã ueritatis, uerbi totius, quodcũq; ocioſum fuerimus locuti,habemus præſtare rationẽ: uel ſi unuſquiſq; ſeruus credita ſibi talenta gratiæ ſpiritualis, quę nũmularijs diuidẽda forẽt,ut creſcentib.multiplicarent̃ uſuris,intra terrã ſuã uel quaſi timidus fœnerator,uel quaſi auarus poſſeſſor abſcõderit,nõ mediocrẽ domino reuertẽte offenſam incideti,iure nobis uerẽdũ eſt,quib.licet ingeniũ tenue, neceſſitas tñ maxima,eloquia dei credita populi fœnerare mentibus, ne uocis quoq; noſtræ poſeat̃ uſura: præſertim cũ ſtudiũ à nobis dñs, non profectũ requirat. Vnde ſcribẽdi aliquid ſentẽtia fuit. Maiore ſiquidẽ pudoris periculo audi-

Matth.12 · Matth.25 · Luc.19

lo auditur uox nostra quàm legitur. Liber enim non erubescit. Equidem ingenio diffisus, sed diuinæ misericordiæ prouocatus exemplis, sermonem meditari audeo. Nam uolente deo etiam asina locuta est. Quod si mihi sub istius seculi oneribus constituto assistat angelus, ego quoq; muta diu ora laxabo. Potest enim soluere impedimenta imperitiæ, qui in illa asina soluit naturæ. In arca ueteris testamenti uirga floruit Sacerdotis. facile deo est, ut in sancta Ecclesia de nostris quoq; nodis flos germinet. Cur autẽ desperandum quòd dominus loquatur in hominibus, qui est locutus in sentibus? Deus nec rubũ est dedignatus. Atq; utinam meas quoq; illuminet spinas. Erunt fortasse qui etiã in nostris sentibus aliquem mirentur lucere fulgorem, erunt quos spina nostra non urat, erũt quibus de rubo audita uox nostra soluat de pedibus calciamentũ, ut impedimentis corporalibus exuatur mentis incessus. Sed hæc sanctorum merita uirorũ. Vtinam me sub illa infructuosa adhuc fici iacentẽ ex aliqua Iesus parte respiceret, ferret post triennium fructus & nostra ficus. Sed unde tantũ peccatoribus spei? Vtinã saltem ille euangelicus dominicæ cultor uineæ ficum nostrã fortasse iam iussus excidere, dimittat illam & hoc anno, usq; dum fodiat, & mittat cophinũ stercoris: nam forte de terra suscitet inopem, & de stercore erigat pauperem. Beati qui sub uite & olea equos suos alligant, laborẽ cursuum suorum paci & lætitiæ consecrantes, ne ficus adhuc, id est, illecebrosa delitiarum obumbret prurigo mundi, humilis ad altitudinem, fragilis ad laborem, mollis ad usum, sterilis ad fructum. Ac fortasse miretur aliquis, cur scribere audeo, qui loqui nequeo. At tamen si repetamus quæ legimus in euangelicis scriptis, & sacerdotalibus factis, ac nobis sanctus Zacharias propheta documento sit: inuenies esse quod uox nõ explicet, stilus signet. Quod si nomen Ioannis reddidit patri uocẽ, ego quoq; desperare non debeo quin uocẽ licet mutus accipiã, si loquar Christũ. Cuius quidẽ generationẽ iuxta propheticum dictũ quis enarrabit? Et ideo quasi seruus, domini famulã prædicabo. Immaculatus enim dominus, immaculatã sibi famulã etiam in hoc pleno colluuionum fragilitatis humanę corpore cõsecrauit. Et bene procedit, ut quoniam hodie natalis est uirginis, de uirginibus sit loquendum, & ex prędicatione liber sumat exordiũ. Natalis est uirginis, integritatem sequamur. Natalis est martyris, hostias immolemus. Natalis est sanctæ Agnes, mirentur uiri, non desperent paruuli, stupeant nuptę, imitentur innuptę. Sed quid dignum ea loqui possumus, cuius ne nomen quidem uacuum luce laudis? Deuotio supra ætatem, uirtus supra naturam, ut mihi uideatur non hominis habuisse nomen, sed oraculũ martyris, quod indicauit, quid esset futura. Habeo tamen unde mihi subsidium comparem. Nomẽ uirginis, titulus est pudoris. Apellabo martyrẽ. Prædicaui satis. Prolixa laudatio est, quæ nõ quæritur, sed tenetur. Facessant igitur ingenia, eloquentia conticescat. Vox una præconum est. Hanc senes, hanc iuuenes, hanc pueri canant. Nemo est laudabilior, quàm qui ab omnibus laudari potest. Quot homines, tot præcones, qui martyrem prædicant, dum loquuntur. Hæc duodecim annorum martyrium fecisse traditur. Quo detestabilior crudelitas, quæ nec minusculæ pepercit ætati: imò magna uis fidei, quæ etiã ab illa testimoniũ inuenit ætate. Fuit ne in illo corpusculo uulneri locus? Et quę non habuit quo ferrũ reciperet, habuit quo ferrum uinceret. At istuc ætatis puellæ toruos etiam uultus parentum ferre non possunt, & acu districta solent puncta flere quasi uulnera. Hęc inter cruentas carnificũ impauida manus, hæc stridentium grauibus immobilis tractibus catenarum, nũc furentis mucroni militis totum offerre corpus, mori adhuc nescia, sed parata: uel si ad aras inuita raperetur, tẽdere Christo inter ignes manus atq; in ipsis sacrilegis focis trophæũ domini signare uictoris: nunc ferratis colla manusq; ambas inserere nexibus. Sed nullus tam tenuia membra poterat nexus includere. Nouũ martyrij genus. Nondũ idonea pœnę, & iam matura uictorię: certare difficilis, facilis coronari: magisteriũ uirtutis impleuit, quę præiudicium uehebat ætatis. Non sic ad thalamum nupta properaret, ut ad supplicij locũ, læta successu, gradu festina uirgo processit: non intorto crine caput compta, sed Christo: non flosculis redimita, sed moribus. Flere omnes, ipsa sine fletu. Mirati plerįq; quod tam facile uitæ suæ prodiga, quã nondũ hauserat, iam quasi perfuncta donaret. Stupere uniuersi, quid iam diuinitatis testis existeret, quæ adhuc arbitra sui per ætatẽ esse non posset. Effecit deniq; ut ei de deo crederetur, cui de homine adhuc nõ crederet: quia quod ultra naturã est, de authore naturę est.

Nume.22 · Ibidem.17 · Exod.3 · Luc.13 · Psal.112 · Luca.1 · Esaie.53 · 1.Tim.2

Quanto

Quanto terrore egit carnifex ut timeretur, quantis blãditijs ut suaderet, quantorum uota ut sibi ad nuptias proueniret? At illa: Et hæc sponsi iniuria est, inquit, expectare placituram. Qui me sibi prior elegit, accipiet. Quid percussor moraris? Pereat corpus, quod amari potest oculis, quibus nolo. Stetit, orauit, ceruicem inflexit. Cerneres trepidare carnificem, quasi ipse addictus fuisset: tremere percussoris dextrã, pallere ora, alieno timentis periculo, cùm puella nõ timeret suo. Habetis igitur in una hostia duplex martyrium: pudoris & religionis. Et uirgo permansit, & martyrium obtinuit. Inuitat nunc integritatis amor, & tu soror sancta uel mutis tacita moribus petis, ut aliquid de uirginitate dicamus: ne ueluti transitu quodam præstricta uideatur, quæ principalis est uirtus. Nõ enim ideo laudabilis uirginitas, quia in martyribus reperit, sed quia ipsa martyres faciat. Quis autem humano eam possit ingenio comprehendere, quam nec natura suis inclusit legibus? Aut quis naturali uoce complecti, quod supra usum naturæ sit? E cœlo accersiuit, quod imitaretur in terris. Nec immerito uiuẽdi sibi usum quæsiuit è cœlo, quæ sponsum sibi inuenit in cœlo. Hæc nubes, aera, angelos, sideraq; transgrediẽs, uerbum dei in ipso sinu patris inuenit, et toto hausit pectore. Nã quis tãtum cùm inuenerit relinquat boni?

Cantic. 1 Vnguentum enim exinanitũ est nomẽ tuũ: Propterea adolescẽtulę dilexerũt te & attraxerunt te. *Matth. 22* Postremo non meum est illud, quoniam quæ non nubunt neq; nubẽtur, erunt sicut angeli dei in cœlo. Nemo ergo miretur si angelis comparentur, quæ angelorũ domino copulantur. Quis igitur neget hanc uitam fluxisse de cœlo, quam non facilè inuenimus in terris? Nisi postquam deus in hæc terreni corporis membra descendit: tunc in *Ioan. 1* utero concepit, & uerbum caro factum est: ut caro fieret deus. Dicet aliquis: Sed etiam *4. Reg. 2* Helias nullis corporei coitus fuisse permixtus cupiditatibus inuenitur. Ideo ergo curru raptus ad cœlum, ideo cum domino apparet in gloria, ideo dominici uenturus est præ- *Exod. 15* cursor aduentus. Et Maria sumens tympanum pudore uirgineo choros duxit. Sed considerate cuius illa speciem tunc gerebat. Nónne Ecclesiæ, quæ religiosos populi cœtus qui carmina diuina concinerẽt, immaculato uirgo spiritu copulauit? Nã etiã tẽplo *Hie*- *1. Corin. 10* rosolymis fuisse legimus uirgines deputatas. Sed quid Apostolus dicit? Hęc aũt in figura contingebant illis, ut essent indicia futurorũ. Figura enim in paucis est, uita in pluribus. At uerò posteaquã dominus in corpus hoc ueniẽs, contuberniũ diuinitatis & corporis sine ulla concretæ confusionis labe sociauit, tunc toto orbe diffusus corporibus humanis uitæ cœlestis usus inoleuit. Hoc illud est quod ministrantes in terris angeli declararunt futurũ genus, quod ministeriũ domino immaculati corporis obsequijs exhiberet.

Luc. 2 Hæc est cœlestis illa militia, quàm laudantiũ exercitus angelorũ promittebat in terris. Habemus ergo authoritatẽ uetustatis à seculo, plenitudinẽ professionis à Christo. Certè nõ est hoc mihi cõmune cũ Gentibus, nõ populare cũ Barbaris, nõ cum cęteris animantibus usitatũ, cum quibus & si unũ eundemq; uitalẽ aeris huius capimus spiritũ, uulgarẽ terreni corporis participemus statum, generandi quoq; non discrepamus usu: hoc solo tamen naturæ parilis conuitia declinamus, quod uirginitas affectatur à Gentibus, sed cõsecrata uiolatur: incursatur à Barbaris, nescitur à reliquis. Quis mihi prætendit Vestæ uirgines & Palladis sacerdotes? Qualis ista est non morum pudicitia sed annorum, quæ non perpetuitate, sed ætate præscribitur? Petulãtior est talis integritas, cuius corruptela seniori seruatur ætati. Ipsi docent, uirgines suas nõ debere perseuerare, nec posse, qui uirginitati finem dederunt. Qualis autem est illa religio, ubi pudicę adolescentes iubentur esse impudicæ anus? Sed nec illa pudica est, quæ lege tenetur: & illa impudica, quæ lege dimittitur. O mysteria, ô mores. Vbi necessitas imponitur castitati, authoritas libidini datur. Itaq; nec casta est, quæ metu cogitur: nec honesta, quæ mercede conducitur: nec pudor ille, qui intemperantium oculorum quotidiano expositus conuitio, flagitiosis aspectibus uerberatur. Conferuntur immunitates, offeruntur precia quasi non hoc maximũ petulantię sit indiciũ, castitatem uendere. Quod precio promittitur precio soluitur, precio addicitur, precio adnumeratur. Nescit redimere castitatem, quæ uendere solet. Quid de sacris Phrygijs loquar, in quibus impudicitia disciplina est: atq; utinam sexus fragilioris. Quid de Orgijs Liberi, ubi religionis mysterium, est incentiuum libidinis? Qualis igitur potest ibi uita esse Sacerdotũ, ubi colitur stuprũ deorum? Non habent igitur sacra uirginẽ. Videamus ne forte aliquam uel philosophiæ præcepta formauerint,

quæ

quæ magiſterium ſibi omnium ſolent uindicare uirtutum. Pythagorẹa quædam una ex uirginibus celebratur fabulis: quæ cum à tyranno cogeretur ſecretum prodere, ne quid in ſe ad extorquendam confeſſionem uel tormentis liceret, morſu linguam abſcidiſſe; atq; in tyranni faciem deſpuiſſe: ut qui interrogandi finem non faciebat, nõ haberet quã interrogaret. Eadem tamen forti animo, ſed tumenti utero, exemplum taciturnitatis, & proluuium caſtitatis, uicta eſt cupiditatibus, quæ tormentis uinci nequiuit. Igitur quæ mentis potuit tegere ſecretum, corporis non texit opprobrium. Vicit naturam, ſed non tenuit diſciplinam. Quàm uellet in uoce munimẽtum ſui pudoris exiſtere. Eoq; fortaſſe erudierat illam pœnitentia, ut culpam negaret. Non igitur inuicta undiq;. Nam & tyrãnus licet non potuerit inuenire quod interrogabat, tamen quod non interrogabat inuenit. Quanto noſtræ uirgines fortiores, quæ uincunt etiam quas non uident poteſtates? quibus non tantum de carne & ſanguine, ſed etiam de ipſo mundi principe ſeculiq; rectore uictoria eſt? Aetate utiq; Agne minor, ſed uirtute maior, triumpho numeroſior, conſtantia confidentior, nõ ſibi linguam propter metum abſtulit, ſed propter trophæũ reſeruauit. Nihil enim habuit, quod prodi timeret: cuius non erat criminoſa, ſed religioſa confeſſio. Itaq; illa ſecretum tantummodo celauit, hæc probauit deum: quẽ quia ætas nondum poterat confiteri, natura confeſſa eſt. In laudationibus ſolet patria prædicari et parentes, ut in commemoratione authoris, dignitas ſucceſſionis exaggeretur. Ego licet laudationem non ſuſceperim uirginitatis, ſed expreſſionem, ad rem tamen pertinere arbitror, ut quæ ſit ei patria, quis author appareat. Ac prius ubi ſit patria definiamus. Si enim ibi eſt patria, ubi genitale domicilium: in cœlo profecto eſt patria caſtitatis. Itaque hic aduena, ibi incola eſt. Quid autem eſt caſtitas uirginalis, niſi expers contagionis integritas? Atq; eius authorem quem poſſumus exiſtimare, niſi immaculatum dei filium, cuius caro non uidit corruptionem, diuinitas non eſt experta contagionem? Videte igitur quanta uirginitatis merita ſint. Chriſtus ante uirginem, Chriſtus ex uirgine: à patre quidem natus ante ſecula, ſed ex uirgine natus ob ſecula. Illud naturæ ſuę, hoc noſtrę utilitatis eſt. Illud erat ſemper, hoc eſſe uoluit. Spectate aliud uirginitatis meritũ. Chriſtus uirgo uirginis ſponſus, & ſi dici poteſt, Chriſtus uirgineæ caſtitatis. Virginitas enim Chriſti, non uirginitatis eſt Chriſtus. Virgo eſt ergo quæ nupſit, uirgo quæ nos ſuo utero portauit, uirgo quæ genuit, uirgo quæ proprio lacte nutriuit, de qua legimus: Quanta fecit uirgo Hieruſalem? Non deficient de petra ubera, neq; nix à libano, aut declinauit aqua ualida uento quæ portatur. Qualis eſt hæc uirgo quæ Trinitatis fontibus irrigatur: cui de petra fluunt aquæ, non deficiunt ubera, mella funduntur? Petra autem eſt iuxta Apoſtolum Chriſtus. Ergo à Chriſto non deficiunt ubera, claritas à deo, flumen à ſpiritu. Hęc eſt Trinitas quę Eccleſiam ſuam irrigat, Pater, Chriſtus, & Spiritus. Sed iam à matre deſcendamus ad filias. De uirginibus, inquit Apoſtolus, præceptum domini nõ habeo. Si doctor Gentium non habuit, habere quis potuit? Et pręceptum quidem non habuit, ſed habuit exemplum. Non enim imperari poteſt uirginitas, ſed optari. Nã quæ ſupra nos ſunt, in uoto magis quàm in magiſterio ſunt. Sed uolo uos inquit, ſine ſollicitudine eſſe. Nã qui ſine uxore eſt, ſollicitus eſt quæ domini ſunt, quomodo placeat deo. Et uirgo cogitat quę domini ſunt, ut ſit ſancta corpore & ſpiritu. Nam quæ nupta eſt, cogitat quæ mundi ſunt, quomodo placeat uiro. Non ego quidem diſſuadeo matrimonium, ſed uirginitatis attexo beneficium. Qui infirmus eſt, inquit, olera manducet. Aliud exigo, aliud admiror. Alligatus es uxori: noli quærere ſolutionem. Solutus es ab uxore: ne quæſieris uxorem. Hoc præceptum eſt copulatis. De uirginibus autem quid ait? Et qui matrimonio iungit uirginem ſuam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. Illa nõ peccat, ſi nubat: hæc ſi non nubat, æterna eſt. Ibi remedium infirmitatis, hic gloria caſtitatis. Illa non reprehenditur, iſta laudatur. Conferamus ſi placet bona mulierum cum ultimis uirginum. Iactet licet fœcũdo ſe mulier nobilis partu: quo plures generauerit, plus laborat. Numerat ſolatia filiorũ, ſed numeret pariter & moleſtias. Nubit, & plorat. Qualia ſunt uota quæ flentur? Concipit & graueſcit. Prius utiq; impedimentum fœcunditas incipit afferre, quam fructum. Parturit & ægrotat. Quàm dulce pignus quod à periculo incipit, & in periculis definit: prius dolori futurũ, quàm uoluptati. Periculis emitur, nec pro arbitrio poſſidetur. Quid recenſeam nutriendi moleſtias, inſtituendi & copulandi?

Hier. 18

1. Cor. 10

Ibidem 7

Rom. 14

1. Cor. 7

Ibidem.

Felicium sunt istę miserię: Habet mater hęredes, sed auget dolores. Nam de aduersis nõ oportet dicere, ne sanctissimorum parentum animi cõtremiscant. Vide mi soror quàm graue sit pati, quod non oportet audiri. Et hæc in pręsenti seculo. Venient autem dies, quando dicant: Beatę steriles, & uentres qui non genuerunt. Filiæ enim huius seculi generantur & generant: filia autem regni abstinet à uoluptate uiri & à uoluptate carnis, ut sit sancta corpore & spiritu. Quid ego famulatus graues & addicta uiris seruitia replicē fœminarum, quas ante iussit deus seruire, quàm seruos? Quæ eò prosequor, ut indulgentius obsequantur. Quibus hoc si probę sunt, merces est charitatis: si improbę, pœna delicti. Hinc illa nascuntur incentiua uitiorum, ut quęsitis coloribus ora depingant, dum uiris displicere formidant: & de adulterio uultus, meditentur adulterium castitatis. Quanta hæc amentia, effigiem mutare naturæ, picturam quærere, & dum uerētur maritale iudicium, prodere suum? Prior enim de se pronunciat, quę cupit mutare quod nata est. Ita dum alijs studet placere, prius sibi ipsa displicet. Quem iudicē mulier ueriorem requirimus deformitatis tuæ, quàm te ipsam, quæ uideri times? Si pulchra es, quid abscōderis? Si deformis, cur te formosam esse mentiris, nec tuę conscientiæ, nec alieni gratiam erroris habitura? Ille enim alteram diligit, tu alteri uis placere. Et irasceris si amet aliam, quæ adulterare in te docetur? Male magistra es iniuriæ tuę. Lenocinari refugit etiā quę passa lenonem est. Ac licet uilis mulier, non alteri tamen sed sibi peccat, tolerabiliora q̃ propemodum in adulterio crimina sunt. Ibi enim pudicitia, hic natura adulteratur. Iam quāto precio opus est, ne etiam pulchra displiceat? Hinc preciosa collo dependent monilia, inde per humum uestis trahitur aurata. Emitur igitur hæc species, an habetur? Quid quod etiam odorum uarię adhibentur illecebræ? Gemmis onerantur aures, oculis color alter infunditur. Quid ibi remanet suum, ubi tam multa mutantur? Sēsus suos amittit mulier, & uiuere posse se credit? Vos uerò beatæ uirgines quæ talia tormenta potius quàm ornamenta nescitis, quibus pudor sanctus uerecunda suffusus ora, & bona castitas est decori: non humanis addictæ oculis, alieno errore merita uestra pensatis. Habetis sane & uos uestrę militiam pulchritudinis, cui uirtutis militat forma non corporis: quam nulla extinguet ætas, nulla eripere mors potest, nulla ægritudo corrumpere. Solus formę arbiter petitur deus, qui etiam in corpore minus pulchro diligit animas pulchriores. Nō uteri onus notum, non dolor partus, & tamen numerosior soboles piæ mentis, quæ omnes pro liberis habet. fœcunda successoribus, sterilis orbitatibus, nescit funera, nouit hæredes. Sic sancta Ecclesia immaculata coitu, fœcūda partu, uirgo est castitate, mater est prole. Parturit itaq; nos uirgo: non uiro plena, sed spiritu. Parit nos uirgo: non cū dolore mēbrorum, sed cum gaudijs angelorum. Nutrit nos uirgo: nō corporis lacte sed Apostoli, quo infirmam adhuc crescētis populi lactauit ætatem. Quæ igitur nupta plures liberos habet quàm sancta Ecclesia, quæ uirgo est sacramentis, mater est populis, cuius fœcūditatē etiam scriptura testatur dicens: Quoniā plures filij desertæ magis quàm eius quę habet uirum. Nostra uirum non habet, sed habet sponsum, eo quod siue Ecclesia in populis, siue anima in singulis, dei uerbo, sine ullo flexu pudoris, quasi sponso innubit æterno, effœta iniuriæ, fœta rationis. Audistis parentes quibus erudire uirtutibus, quibus instituere disciplinis filias debeatis, ut habere possitis quarum meritis uestra delicta redimantur. Virgo, dei donum est, munus parentum, sacerdotium castitatis. Virgo, matris hostia est, cuius quotidiano sacrificio uis diuina placatur. Virgo, indiuiduum pignus parentum, quę non dote sollicitet, non emigratione destituat, non offendat iniuria. Sed nepotes aliquis habere desiderat, & aui nomen acquirere. Primum suos tradit, dum quęrit alienos. Deinde certis defraudari incipit, dum sperat incertos. confert opes proprias, & adhuc poscitur: nisi dotem soluat, exigitur. Si diu uiuat, onerosus est. Emere istud est generum, non acquirere, qui parentibus filiæ uendat aspectus. Ideo'ne tot mensibus gestatur utero, ut in alienam transeat potestatem? Ideo commendandæ uirginis cura suscipitur, ut citius parentibus auferatur? Dicet aliquis: Ergo dissuades nuptias? Ego uero suadeo, & eos damno qui dissuadere consuerūt, utpote qui Saræ ac Rebeccę & Rachel cæterarum q́ ueterum coniugia fœminarum pro documentis singularium uirtutum recensere soleam. Qui enim copulā damnat, dānat & filios: & ductā per successionū seriē, generis societatē dānat humani. Nam quemadmodum duratura in seculū ætas succedere posset

Marginalia: Luc. 23; 1. Cor. 7; Esa. 54

posset ætati,nisi gratia nuptiarum procreandæ studium sobolis incitaret? Aut quomo-
Gen. 21
do prędicari potest quod immaculatus Isaac ad altaria dei uictima paternæ pietatis ac-
Gen. 28 et 32
cessit,quod Israel humano situs in corpore deum uidit, & religiosum populo dedit no-
men,quorũ originem damnat? Vnum sanè licet sacrilegi homines habent, quod in his
etiam à sapientissimis probetur:quod coniugia damnando,profitentur se nasci non de-
buisse.Non utiq; dissuadeo nuptias, sed fructus sacræ uirginitatis enumero. Paucarum
quippe hoc munus est,illud omnium.Nec potest esse uirginitas, nisi habeat unde nasca
tur.Bona cum bonis comparo,quo facilius quid præstet eluceat.Neq; meam ullam sen
tentiã affero , sed eam repeto,quam edidit spiritus sanctus per prophetã.Melior est, in-
Sap. 4
quit,sterilitas cum uirtute.Primũ enim quod nupturę prę cęteris concupiscunt,ut spon
si decore se iactent,eo necesse est impares sacris se fateantur esse uirginibus,quibus solis
contingit dicere:Speciosus forma prę filijs hominũ,diffusa est gratia in labijs tuis. Quis
Psal. 44
est iste sponsus? Non uilibus addictus obsequijs,nõ caducis superbus diuitijs, sed cuius
sedes in seculũ seculi,filiæ regũ in honore eius.Astitit regina à dextris eius in uestitu de-
aurato,uarietate circũamicta uirtutũ.Audi igitur filia,& uide,& inclina aurẽ tuã,& obli
uiscere populum tuũ & domum patris tui,quoniã concupiuit rex speciem tuã,quia ipse
est deus tuus.Aduerte quantũ tibi spiritus sanctus scripturæ diuinę testificatione detule
rit:Regnum,aurum,pulchritudinem.Regnum,uel quia sponsa es regis æterni, uel quia
inuictum animum gerens,ab illecebris uoluptatum non captiua haberis, sed quasi regi
na dominaris.Aurũ, quia sicut illa materies examinata igne preciosior est, ita corporis
species uirginalis,spiritu consecrata diuino,formæ suæ acquirit augmentum. Pulchritu
dinem uero quis potest maiorem existimare decore eius,quæ amatur à rege, probatur à
iudice,dedicatur domino,consecratur deo? Semper spõsa,semper innupta:ut nec amor
finẽ habeat,nec damnum pudor.Hęc hęc profecto uera pulchritudo est,cui nihil deest,
quæ sola meretur audire à domino: Tota es formosa proxima mea, & reprehensio non
est in te.Veni huc à Libano, ueni huc à Libano,trãsibis & pertransibis à principio fidei,
Cantic. 4
à capite Sanir & Hermon,à latibulis leonũ,à montibus pardorum.Quibus indicijs ostẽ
ditur perfecta & irreprehensibilis uirginalis animæ pulchritudo , altaribus consecrata
diuinis,inter occursus & latibula spiritualiũ bestiarum non inflexa mortalibus, sed intẽ
ta mysterijs dei meruisse dilectũ,cuius ubera plena lætitiæ. Vinum enim lætificat cor ho
minis.Et odor,inquit,uestimentorũ tuorum super omnia aromata.Et infra: Et odor in-
Psalm. 103
quit,uestimentorũ tuorũ sicut odor Libani. Vide quẽ nobis tribuas uirgo processum.
Cantic. 4
Primus enim odor tuus super omnia aromata, quę in saluatoris missa sunt sepulturã: &
emortuos corporis motus,membrorũq; redolet obisse delitias. Secundus odor tuus si-
cut odor Libani,dominici corporis integritatẽ,uirgineę florẽ castitatis exhalat.Fauum
itaq; mellis tua opera componãt.Digna enim uirginitas quæ apibus cõparetur:sic labo
riosa,sic pudica,sic continẽs.Rore pascitur apis,nescit concubitus, mella cõponit. Ros
quoq; uirgini est sermo diuinus, quia sicut ros dei uerba descendunt. Pudor uirginis est
intemerata natura.Partus uirginis,fœtus laborum, expers amaritudinis,fertilis suauita-
tis.In cõmune labor,cõmunis est fructus. Quàm te uelim filia imitatricẽ esse huius api-
culæ,cui cibus flos est,ore soboles legit̃,ore cõponitur.Hanc imitare tu filia. Verba tua
nullum doli uelamen obtendant,nullum habeant fraudis inuolucrũ:ut & puritatem ha
beant,& grauitatis plena sint.Meritorũ quoq; tuorũ tibi æterna posteritas tuo ore paria
tur.Nec soli tibi,sed pluribus congreges.Qui scis enim quando à te anima tua reposca-
tur,ne receptacula horreorum frumentis coaceruata dimittens, nec uitæ tuæ usui profu
tura,nec meritis,rapiaris eò quò thesaurum tuum ferre nõ possis? Diues igitur esto, sed
pauperi:ut naturæ participes tuæ,participes sint etiam facultatum. Florẽ quoq; tibi de-
monstro carpendum:illum utiq; qui dixit:Ego flos campi,& lilium conuallium,tanquã
Cantic. 2
lilium in medio spinarum:quod est euidentis indicij,spiritalium nequitiarũ sentibus uir
tutem obsideri,unde nemo fructũ referat, nisi qui cautus accedat. Sume igitur alas uir-
go,sed spiritus:ut superuoles uitia,si contingere cupis Christum, qui in altis habitat, &
Psal. 112
humilia respicit,& species eius sicut cedrus Libani, quæ comam nubibus, radicem ter-
ris inserit. Principium enim eius in cœlo, posteriora eius in terris, fructus cœlo proxi-
mos ediderunt. Scrutare diligentius tam bonum florem, necubi eum in pectoris tui

conualle reperias, humilibus enim frequenter inhalatur. Amat generari in hortis, in qui

Dan. 13 bus eum Susanna dum deambularet, inuenit: mori prius, quàm uiolari parata. Qui sint au-

Cantic. 4 tem horti, ipse demonstrat dicens: Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus cō clusus, fons signatus: eo quod in hortis huiusmodi impressam signaculis imaginem dei, synceri fontis unda resplendeat, ne uolutabris spiritualium bestiarum, sparsa cœno fluenta turbentur. Hinc ille murali septus spiritu pudor clauditur, ne pateat ad rapinam. Itaq; sicut hortus furibus inaccessus uitem redolet, fragrat oleā, rosam renidet, ut in uite religio, in olea pax, in rosa pudor sacratę uirginitatis inolescat. Hic est odor quem Iacob patriar-

Gen. 27 cha fragrauit, quando meruit audire: Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni. Nam licet plenus omnibus ferè fructibus Patriarchæ sancti fuerit ager: ille tamē fruges maiore uirtutis labore generauit, hic flores. Accingere itaq; uirgo, & si uis huiuscemodi tibi ut hor

Psal. 140 tus aspiret, propheticis eum claude pręceptis. Pone custodiam ori tuo, & ostium circūitus labrijs tuis: ut etiam tu possis dicere: Tanquā malus in lignis nemorosis, ita fraternus meus in medio filiorum. In umbra eius concupiui & sedi, & fructus eius dulcis in faucibus meis. Inueni quem dilexit anima mea, tenui eum, & non relinquam eum. Descēdat

Cant. 5 fraternus meus in hortum suum & manducet fructum pomorum suorū. Veni fraterne mi, exeamus in agrum, pone me ut sigillum in cor tuum, & uelut signaculum super brachium tuū. Fraternus meus candidus & rubeus. Decet enim ut plene noueris uirgo quē diligis, atq; omne in eo & ingenitæ diuinitatis & assumptæ mysterium incorporationis agnoscas. Candidus merito, quia patris splendor: rubeus, quia partus est uirginis. Color in eo fulget & rutilat utriusq; naturę. Memento tamen antiquiora in eo diuinitatis insig

Ioan. 19 nia, quàm corporis sacramenta: quia non cœpit à uirgine, sed qui erat, uenit in uirginē. Ille discretus à militibus, ille lancea uulneratus, ut nos sacri uulneris cruore sanaret, respōdebit tibi profectò, est enim mitis & humilis corde, blandus aspectu. Exurge aquilo, &

Cantic. 4 ueni auster, aspira hortum meū, & fluant aromata mea. Ex omnibus enim partibus mundi odor sacratæ religionis adoleuit, dilectæ quo uirginis membra fragrarunt. Formosa es proxima mea, ut bona opinio, pulchra ut Hierusalem. Non caduci itaq; corporis pulchritudo uel morbo peritura uel senio, sed nullis obnoxia casibus, opinio bonorum nūquam moritura meritorum, uirginibus est decori. Et quoniam non humanis iam sed cœlestibus, quorum uitā uiuis in terris, digna es comparari: accipe à domino præcepta quæ serues. Pone me ut sigillum, inquit, in cor tuum, & uelut signaculum super brachium tuum: quo signatiora prudentiæ tuæ factorumq; documenta promantur, in quibus figura dei Christus elucear, qui paternæ ambitum exæquās naturæ, totum quicquid à patre di-

Eph. 1 et 4 uinitatis assumpsit, expressit. Vnde etiā Apostolus in spiritu nos dicit esse signatos: quoniam patris imaginem habemus in filio, sigillum filij habemus in spiritu. Hac trinitate signati caueamus diligentius, ne quod accepimus pignus in cordibus nostris, aut morum leuitas, aut ullius adulterij fraus resignet. Sed facessat hic sacris uirginibus metus, quibus tanta pręsidia tribuit primùm Ecclesia, quę tenerę prolis sollicita successu, ipsa quasi murus abundantibus in modum turrium increuit uberibus, donec soluto obsidionis hostilis incursu, pacem ualidæ iuuentuti maternę pręsidio uirtutis acquirat. Vnde & Prophe

Psal. 121 ta ait: Fiat pax in uirtute tua, & abundantia in turribus tuis. Tū ipse pacis dominus postquā ualidioribus brachijs cōmissa sibi uinea complexus, palmites suos gēmare conspe

Cant. 7 xerit, uultu præsule nascentibus fructibus auras temperat, sicut ipse testatur dicens: Vinea mea est in conspectu meo. Mille & ducenti qui seruant fructum eius. Supra ait, Sexaginta potentes in circumitu propaginis eius, strictis armatos telis, & eruditos prælia-ribus disciplinis, hic mille ducentos. Creuit numerus, ubi creuit & fructus: quia quo san

4. Reg. 6 ctior quisq;, eo munitior. Sic Helisæus propheta exercitus angelorum præsidio sibi ad-

Ios. 5 esse monstrauit: sic Iesus Naue ducem militiæ cœlestis agnouit. Possunt igitur fructum in nobis custodire, qui possunt etiam militare pro nobis. Vobis autem uirgines sanctæ speciale pręsidium est, quæ intemerato pudore sacrum domini seruatis cubile. Neq; mirum si pro uobis angeli militant, quæ angelorum moribus militatis. Meretur eorū præsidium castitas uirginalis, quorum uitam meretur. Et quid pluribus exequar laudem castitatis? Castitas etiam angelum facit. Qui eam seruauit, angelus est: qui perdidit, diabolus. Hinc religio etiā nomen accepit. Virgo est, quę deo nubit: meretrix, quę deos fecit. Nam

Nam de resurrectione quid dicam, cuius præmia iam tenetis? In resurrectione autẽ neque nubent, neq; ducent uxores, sed erunt sicut angeli, inquit, in cœlo. Quod nobis promittitur, uobis præsto est, uotorumq; nostrorum usus apud uos est. De hoc mũdo estis, & non estis in hoc mundo. Seculum uos habere meruit, tenere non potuit. Quàm præclarum autem, angelos propter intemperantiam suam in seculum cecidisse de cœlo, uirgines propter castimoniam in cœlum transisse de seculo? Beatæ uirgines, quas non illecebra sollicitat corporum, non colluuio præcipitat uoluptatum. Cibus parsimoniæ, potus abstinentiæ docet uitia nescire, qui docet caussas nescire uitiorum. Caussa peccandi etiam iustos sæpe decipit. Hinc populus dei postquam sedit bibere, deum negauit. Hinc Loth cõcubitus filiarũ ignorauit & pertulit. Hinc inuersis uestigijs filij Noe patria quõdam pudenda texerunt: quæ procax uidit, modestus erubuit, pius texit, offensurus si & ipse uidisset. Quanta uis uini, ut quem diluuia non nudauerunt, uina nudarent? Quid illud? Quantę felicitatis est, quod nulla uos habendi cupiditas inflãmat? Pauper quod habes poscit, quod non habes non requirit: fructus laboris tui thesaurus est inopi: & duo æra si sola sint, census est largientis. Audi ergo soror quãtis careas. Nam cauere quid debeas, nec meum est docere, nec tuum discere. Perfectæ enim uirtutis usus magisteriũ nõ desiderat, sed informat. Cernis ut põparum ferculis similis incedat, quę se cõponit ut placeat, omnium in se uultus & ora cõuertens, eo ipso quo studet placere, deformior. Prius enim populo displicet, quàm placeat uiro. At in uobis reiecta decoris cura plus placet, & hoc ipsum quod uos nõ ornatis, ornatus est. Certe lacerę uulneribus aures, & depressæ onera miseræ ceruicis: non sunt alleuamenta pœnarũ, sed discrimina metallorũ. Hinc collum catena constringit, inde pedem compes includit. Nihil refert, auro corpus oneretur an ferro. Si ceruix premitur, si grauatͬ incessus, nil precium iuuat: nisi quod uos mulieres ne pereat uobis pœna, trepidatis. Quid interest, utrum aliena sententia, an uestra uos damnet? Hinc uos etiam miserabiliores quàm qui publico iure damnatur: quod illi optant exui, uos ligari. Quàm uero miserabilis illa conditio, quod tanquam mãcipij forma uenalis nuptura licitatur: ut qui precio uicerit, emat. Tolerabilius tamen mãcipia ueneunt, quę sępe sibi dominos legunt. Virgo si eligat, crimen est: si non eligat, cõtumelia. Quæ quamuis pulchra sit & decora, & timet uideri, & cupit. Cupit, ut se charius uendat: timet, ne hoc ipsum dedeceat quod uidetur. Quanta autem uotorum ludibria, & ad procorum euentus suspecti metus, ne pauper illudat, ne diues fastidiat, ne pulcher irrideat, ne nobilis spernat. Dicet aliquis: Tu nobis quotidie uirginum canis laudes: quid faciam qui eadem quotidie cantito, & proficio nihil? Sed nõ mea culpa. Deniq; de Placentino sacrandæ uirgines ueniunt, de Bononiensi ueniunt, de Mauritania ueniunt, ut hic uelentur. Magnã rem uidetis. Hic tracto, & alibi persuadeo. Si ita est, alibi tractemus ut uobis persuadeamus. Quid? quod etiã qui me non audiunt sequuntͬ: qui audiunt, nõ sequuntͬ? Nam plerasq; uirgines cognoui uelle, & prohiberi etiã prodire à matribus, & quod est grauius, uiduis, cum quibus hic mihi sermo est. Nempe si hominem amarent filię uestrę, per legem possent eligere quem uellent. Quibus igitur hominem eligere licet, deum nõ licet? Contuemini quàm dulcis pudicitiæ fructus sit, qui Barbaricis quoq; inoleuit affectibus. Ex ultimis infra ultraq; Mauritaniæ partibus deductæ uirgines hic sacrari gestiunt: & cum sint omnes familiæ in uinculis, pudicitia tamen nescit esse captiua. Profiteẽ regnum æternitatis, quæ mœret iniuriam seruitutis. Nam quid de Bononiensibus uirginibus loquar, fœcundo pudoris agmine, quæ mundanis se delicijs abdicãtes, sacrarium uirginitatis incolunt? sine contubernali sexu, contubernali pudore prouectæ ad uicenarium numerum, & centenarium fructum, relicto parentum hospitio tendunt in tabernaculis Christi, indefessæ milites castitatis nunc canticis spiritualibus personant, nunc uictum operibus exercent, liberalitatis quoq; subsidium manu quęrunt. Quod si inuestigandæ uirginitatis inoleuerit odor, (nanq; præ cæteris speculandi uenatum pudoris explorant,) totis curarum uestigijs prędã latentem usq; ad ipsa cubilia persequuntͬ: aut si liberior alicuius uolatus affulserit, totis oẽs uideas assurgere alis, concrepare pẽnis, emicare plausu, ut casto pudicitiæ choro cingãt uolantẽ, donec albenti delectata comitatu, in plagas pudoris & indaginem castitatis, domus patriæq; oblita succedat. Bonum itaq; si uirgini studia parẽtum quasi flabra pudoris aspirẽt. Sed illud gloriosius, si tenerę ignis

Matt. 22

Exod. 32

Gen. 19

Ibidem 9

ætatis, etiam sine ueteribus nutrimentis spōte se rapiat in fomitem castitatis. Dotem negabunt parentes? sed habes diuitem sponsum, cuius contenta thesauro, patriç successionis emolumenta non quæras. Quanto dotalibus præstat compendijs casta paupertas? & tamen quam audistis aliquando propter studium integritatis, legitimæ factam successionis extorrem? Contradicunt parentes. Sed uolunt uinci. Resistūt primo, quia credere timent: Indignantur frequenter, ut discas uincere: abdicationem minantur, ut tentent si potes damna seculi non timere. Quæsitis eblandiuntur illecebris, ut uideant, si uariarum mollire te non queat blanditia uoluptatū. Exerceris uirgo, dum cogeris. Et hæc tibi prima certamina, anxia parentum uota proponunt. Vince prius puella pietatem. Si uincis domum, uincis & seculum. Sed quid refert, te an tuos maneant uos damna patrimonij? Non' ne caducarum & fragilium dispendia facultatum, futura cœli regna cōpensant? Quanquam si uerbis cœlestibus credimus, nemo est qui reliquerit domum aut parentes, aut fratres, aut uxorem, aut filios propter regnum dei, & non recipiat centies tantum in hoc tempore, in seculo autem uenturo uitam æternam possidebit. Crede fidem tuam deo, quæ homini pecuniam credis, fœnerare Christo. Bonus depositæ spei custos, multiplicatis fidei tuæ talentum soluit usuris. Non fallit ueritas, non circumscribit iustitia, non decipit uirtus. Quod si non creditis oraculo, uel exemplis credite. Memoriæ nostræ puella dudum nobilis in seculo, nunc nobilior deo, cum urgeretur ad nuptias à parentibus & propinquis, ad sacrosanctum altare confugit. Quò enim melius uirgo recurreret, quàm ubi sacrificium uirginitatis offertur? Ne is quidem finis audaciæ. Stabat ad aram dei pudoris hostia, uictima castitatis: nunc capiti dexteram sacerdotis imponens, precem poscens, nunc iustę impatiens moræ, summum altari subiectans uerticem. Num melius, inquit, mater tu me quam altare uelabis, quod sanctificat ipsa uelamina? Plus talis decet flammeus, in quo caput omnium Christus quotidie consecratur. Quid agitis uos propinqui? quid exquirendis adhuc nuptijs sollicitatis animum? Iam dudum prouisas habeo. Spōsum offertis? meliorem reperi. Quaslibet exaggerate diuitias, iactate nobilitatem, prædicate potentiam, habeo eum cui nemo se comparet: diuitem mundo, potentem imperio, nobilem cœlo. Si talem habetis, non refuto optionem: si non reperitis, non prouidetis mihi, sed inuidetis. Silentibus cæteris unus abruptius, Quid si, inquit, pater tuus uiueret, innuptam te manere pateretur? Tum illa maiori religione, moderatiore pietate: & ideo fortasse defecit, ne quod impedimentum posset afferre. Quod ille responsum de patre, de se oraculum, maturo sui probauit exitio. Ita cæteri eadem quisque metuentes, fauere cœperunt qui impedire quærebant: nec dispendium debitarum attulit uirginitas facultatum, sed etiam emolumentum integritatis accepit. Habetis puellæ deuotionis pręmium, parentes cauete offensionis exemplum.

Luc. 18

DIVI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE VIRGINIBVS

LIBER II.

SVPERIORE libro quantum uirginitatis munus sit, euoluimus (non enim potuimus explicare) ut per se cœlestis gratia muneris inuitet legentem. Secundo libro uirginem institui decet, & tanquam competentiū præceptorum magisterijs erudiri. Sed quoniam nos infirmi ad monendum sumus, & impares ad docendum, (debet enim is, qui docet, supra eum qui docetur excellere:) ne uel susceptum deseruisse munus, uel nobis arrogasse amplius uideremur, exemplis potius quàm præceptis putauimus imbuendam: licet amplius proficiatur exemplo: quoniam nec difficile quod iam factum existimatur, & utile quod probatum, & religiosum quod hęreditario quodam paternæ uirtutis usu, in nos est successione transfusum. Quod si quis nos præsumptionis arguit, arguat potius sedulitatis: quia rogantibus uirginibus ne hoc quidem putaui negandum. Malui enim me in periculum deduci pudoris, quàm non obsequi uoluntati earum, quarum studijs etiā deus noster placido se indulget assensu. Sed neq; præsumptio notari potest,

quoniam

quoniam cum haberent unde discerent, affectū potius quàm magisteriū quæsiuerunt meū: & excusari sedulitas, quoniã cum haberent authoritatẽ martyris ad obseruantiã discipli nę, nõ superfluum iudicaui, si nostri sermonis blanditiã deriuarent ad professionis illece brã. Ille docere facilis, qui seuero uitia coercet affectu: nos qui docere nõ possumus, bla diamur. Et quoniã pleræq; absentes, nostri desiderabãt sermonis usum, uolumen hoc cõ didi: quo profectæ ad se uocis meæ manus tenẽtes, deesse nõ crederent, quẽ tenerẽt. Sed proposita persequamur. Sit igitur uobis tanquã in imagine descripta uirginitas uitaq; Ma riæ, de qua uelut in speculo refulget species castitatis & forma uirtutis. Hinc sumatis li cet exempla uiuendi, ubi tanquã in exemplari magisteria expressa probitatis, quid corri gere, quid effugere, quid tenere debeatis, ostendũt. Primus discendi ardor, nobilitas est magistri. Quid nobilius dei matre? quid splendidius ea, quã splendor elegit? quid casti us ea, quæ corpus sine corporis cõtagione generauit? Nã de cæteris eius uirtutibus quid loquar? Virgo erat nõ solum corpore, sed etiam mente, quæ nullo doli ambitu syncerũ adulteraret affectũ: Corde humilis, uerbis grauis, animi prudens, loquendi parcior, legẽ di studiosior, nõ in incerto diuitiarum, sed in prece pauperis spẽ reponens: Intẽta operi, uerecunda sermone, arbitrum mentis solita nõ hominem sed deum quærere, nullũ læde re, bene uelle omnibus, assurgere maioribus natu, æqualibus nõ inuidere, fugere iactan tiã, rationem sequi, amare uirtutem. Quãdo ista uel uultu læsit parentes? quando dissen sit à propinquis? quãdo fastidiuit humilem? quando derisit debilem? quãdo uitauit ino pẽ? eos solos solita cœtus uirorũ inuisere, quos misericordia nõ erubesceret, neq; præter iret uerecundia. Nihil toruũ in oculis, nihil in uerbis procax, nihil in actu inuerecundũ: nõ gestus fractior, nõ incessus solutior, nõ uox petulãtior: ut ipsa corporis species, simu lachrũ fuerit mentis, figura probitatis. Bona quippe domus in ipso uestibulo debet ag nosci, ac primo prætendat ingressu, nihil intus latere tenebrarũ: ut mens nostra nullis re tinaculis corporalibus impedita, tanquã lucernæ lux intus posita foris luceat. Quid ego exequar ciborũ parsimoniã, officiorum redundantiã: alterũ ultra naturã superfuisse, alte rũ penè ipsi naturæ defuisse? Illic nulla intermissa tẽpora, hinc cõgeminatos ieiunio di es? Et si quãdo reficiẽdi successisset uoluntas, cibus plerũq; obuius, qui mortem arceret, nõ delitias ministraret. Dormire nõ prius cupiditas quàm necessitas fuit: Et tamen cum quiesceret corpus, uigilare animus: qui frequẽter in somnis aut lecta repetit, aut somno interrupta cõtinuat, aut disposita gerit, aut gerenda prænũciat. Prodire domo nescia, ni si cũ ad Ecclesiã conueniret, & hoc ipsum cũ parẽtibus aut propinquis. Domestico ope rosa secreto, forensi stipata comitatu, nullo meliore tamen sui custode quàm seipsa: quæ incessu affatuq; uenerabilis, nõ tam uestigium pedis tolleret, quàm gradum uirtutis at tolleret. Vt tamen alios habeat uirgo membrorum custodes suorum, morum autem suo rũ se habeat ipsa custodẽ. Plures erunt de quibus discat, si ipsa se doceat, quæ uirtutes ma gistras habet: quia quicquid egerit, disciplina est. Sic Maria intendebat omnibus, quasi à pluribus moneret: sic implebat omnia uirtutis officia, ut non tam disceret quàm doce ret. Talem hanc Euangelista monstrauit, talem angelus reperit, talem spiritus sanctus e legit. Quid enim in singulis morer? ut eã parẽtes dilexerint, extranei prædicauerint, quę digna fuit ex qua dei filius nasceret? Hæc ad ipsos ingressus angeli inuẽta domi in pene tralibus, sine comite, ne quis intentionem abrumperet, ne quis obstreperet: neq; enim comites fœminas desiderabat, quæ bonas comites cogitationes habebat. Quin etiã tũ sibi minus sola uidebat, cum sola esset. Nam quemadmodum sola, cui tot libri adessent, tot Archangeli, tot Prophetę? Deniq; & Gabriel eam ubi reuisere solebat inuenit: & an gelum Maria, quasi uiri specie mota, trepidauit, quasi nõ incognitum audito nomine re cognouit. Ita peregrinata est in uiro, quę nõ est peregrinata in angelo: ut agnoscas aures religiosas, oculos uerecundos. Deniq; salutata obmutuit, & appellata respõdit. sed quæ primo titubauerat aspectu, postea promisit obsequiũ. Quàm uero religiosa in propin quas fuerit, scriptura diuina significat. Nã & humilior facta est, ubi se à deo cognouit ele ctã, & statim ad cognatã suam in montana processit: non utiq; ut exemplo crederet, quę iam crediderat oraculo. Beata enim inquit, quæ credidisti. Et tribus cũ ea mensibus mã sit. Tanti enim interuallo temporis non fides quæritur, sed pietas exhibetur. Et hoc po stea quã in utero parẽtis exiliens puer matrẽ domini salutauit: prius compos deuotiõis,

1.Timo.6

Luc.1

ibid.

ibid.

quàm naturæ. Inde tot sequentibus signis, cum sterilis pareret, uirgo conciperet, loqueretur mutus, adoraret Magus, expectaret Simeon, sydera nunciarent, Maria mobilis ad introitum, immobilis ad miraculũ, conseruabat, inquit, hæc omnia in corde suo. Quæ uis mater domini, discere tamen præcepta domini desiderabat: & quæ deum genuerat, deum tamen scire cupiebat. Quid, quod annis quoq; omnibus ibat in Hierusalem solenni die Paschæ, & ibat cum Ioseph? Vbiq; in uirgine comes singularum uirtutum est pudor. Hic indiuiduus debet esse uirginitati, sine quo non potest esse uirginitas. Nec ad tẽplum igitur Maria sine pudoris sui custode processit. Hæc est imago uirginitatis. Talis enim fuit Maria, ut eius unius uita, omnium sit disciplina. Si igitur author non displicet, opus probemus: ut quæcunq; sibi eius exoptat præmium, imitetur exemplum. Quantæ in una uirgine species uirtutum emicant: secretum uerecundiæ, uexillum fidei, deuotionis obsequium, uirgo intra domum, comes ad ministerium, mater ad templum. O quantis illa uirginibus occurret, quantas complexa ad dominum trahet dicens: Hæc thorum filij mei, hæc thalamos nuptiales immaculato seruauit pudore. Quemadmodum eas ipse dominus commendabit patri: nimirum illud & repetens suum: Pater sancte, istæ sunt quas seruaui tibi, in quibus filius hominis caput reclinans quieuit. peto ut ubi ego sum, & ipsæ sint mecum. Sed non solis sibi debent prodesse, quæ non solæ uixerunt sibi. hæc parentes, hæc redimat fratres. Pater iuste, mundus me non cognouit, istę autẽ me cognouerunt, & mundum cognoscere noluerunt. Quæ pompa illa, quæ gratia, quanta angelorum lætitia plaudentium, quod habitare meteatur in cœlo, quę cœlestem uitã uixit in seculo? Tunc etiam Maria tympanum sumens, choros uirginales excitabit cantãtes domino, quod per mare seculi sine secularibus fluctibus transierunt. Tunc una quæq; exultabit dicens: Introibo ad altare dei mei, ad deum qui lætificat iuuentutem meam. Immolo deo sacrificium laudis, & reddo altissimo uota mea. Neq; enim dubitauerim uos patere altaria, quarum mentes altaria dei confidenter dixerim, in quibus quotidie pro redemptione corporis Christus immolatur. Nam si corpus uirginis dei templum est, animus quid est, qui tãquam membrorum cineribus excitatis, sacerdotis æterni redopertus manu, uaporem diuini ignis exhalat? Beatæ uirgines, quæ tam immortali spiratis gratia, ut horti floribus, ut templa religione, ut altaria sacerdote. Ergo sancta Maria disciplinam uitæ informet, Thecla doceat immolari: quę copulam fugiens nuptialem, & sponsi furore damnata, naturam etiam bestiarum, uirginitatis ueneratione mutauit. Nanq; parata ad feras, cum aspectus quoq; declinaret uirorum, ac uitalia ipsa sæuo offerret leoni, fecit ut qui impudicos detulerant oculos, pudicos referrent. Cernere erat lingẽtem pedes bestiam, cubitare humi, muto testificantem sono, quod sacrum uirginis corpus uiolare nõ posset. Ergo adorabat prædã suam bestia: & propriæ oblita naturæ, naturã induerat quã homines amiserant. Videres quãdã naturę transfusione homines feritatem indutos, sæuitiam imperare bestiæ: bestiam exosculantem pedes uirginis, docere, quid homines facere deberent. Tantum habet uirginitas admirationis, ut eam etiam leones mirent. Nõ impastos cibus flexit, non citatos impetus rapuit, non stimulatos ira exasperauit, nõ usus decepit assuetos, non feros natura possedit. Docuerunt religionem, dum adorãt martyrem: docuerunt etiam castitatem, dum uirgini nihil aliud nisi plantas exosculantur, demersis in terrã oculis, tanquã uerecundantibus ne mas aliquis uel bestia uirginem nudã uideret. Dicet aliquis: Cur exemplum attulisti Mariæ, quasi reperiri queat, matrem domini quæ possit imitari? Cur etiã Theclæ, quam Gentium doctor instituit? Da huiuscemodi doctorẽ, si discipulã requiris huiusmodi. Recens uobis exemplũ profero, ut intelligatis Apostolum non unius esse doctorem, sed omnium. Antiochię nuper uirgo quędã fuit fugitans publici uisus. Sed quo magis uirorum euitabat aspectũ, eo amplius incedebat. Pulchritudo enim audita nec uisa plus desideratur, duobus stimulis cupiditatũ, amoris & cognitionis: dum & nihil occurrit quod minus placeat, et plus putat esse quod placeat, quod non iudex oculus explorat, sed animus amator exoptat. Itaq; sancta uirgo ne diutius alerent potiẽdæ spe cupiditatis, integritatẽ pudoris professa, sic restinxit improborum faces, ut non iam amaret, sed proderetur. Ecce persecutio. Puella fugere nescia, certe pauida ne incideret in insidiatores pudoris, animum ad uirtutẽ parauit: tã religiosa, ut mortem nõ timeret: tam pudica, ut expectaret. Venit coronę dies. Maxima omniũ expe-

Ibidem 2 — Ioan. 17 — Ibidem — Exod. 15 — Psal. 42 et 49

expectatio. Producitur puella, duplex professa certamen: & castitatis, & religionis. Sed ubi uiderunt constantiam professionis, metum pudoris, paratam ad cruciatus, erubescẽtem ad aspectus, excogitare cœperunt, quemadmodum specie castitatis religionẽ tollerent: ut cum id abstulissent quod erat amplius, etiam id eriperent quod reliquerant. Aut sacrificare uirginem, aut lupanari prostitui iubent. Quomodo deos suos colunt, qui sic uindicant? aut quemadmodum ipsi uiuunt, qui ita iudicant? Hic puella, non quod de religione ambigeret, sed de pudore trepidaret, ipsa secum: Quid agimus? Hodie aut martyr, aut uirgo. altera nobis inuidetur corona. Sed nec uirginis nomen agnoscitur, ubi uirginitatis author negatur. Nam quemadmodum uirgo, si meretricẽ colas? quemadmodum uirgo si adulteros diligas? quemadmodum uirgo, si amorẽ petas? Tolerabilius est enim mentem uirginem, quàm carnem habere. Vtrumq; bonum, si liceat: si nõ liceat, saltem non homini castæ, sed deo simus. Et Raab meretrix fuit: sed postquam deo credidit, *Iosu.2.et 6*
salutem inuenit. Et Iudith se, ut adultero placeret, ornauit: quæ tamen quia hoc religio- *Iudic.9*
ne nõ amore faciebat, nemo eam adulteram iudicauit. Bene successit exemplum. Nam si illa quæ se commisit religioni, & pudorem seruauit & patriam: forta ssis & nos seruando religionem, seruabimus etiam castitatem. Quod si Iudith pudicitiã religioni præferre uoluisset, perdita patria etiã pudicitiã perdidisset. Itaq; talibus informata exemplis, simul animo tenẽs uerba domini quibus ait: Quicũq; perdiderit animã suã propter me, in- *Matt.10*
ueniet eam, fleuit, tacuit, ne eã uel loquentẽ adulter audiret: nec pudoris elegit iniuriã, sed Christi recusauit. Existimate utrũ adulterare potuerit corpus, quæ nec uocem adulterauit. Iam dudum uerecundatur oratio mea, & quasi audire gestorũ seriẽ criminosam atq; explanare formidat. Claudite aurem uirgines, ducitur puella dei ad lupanar: sed aperite aurem uirgines dei, Christi uirgo prostitui potest, adulterari non potest. Vbicunq; dei uirgo est, dei templum est: nec lupanaria infamant castitatem, sed castitas etiam loci abolet infamiam. Ingens petulantium concursus ad fornicem. Discite martyrũ miracula sanctæ uirgines, dediscite locorũ uocabula. Clauditur intus columba, strepunt accipitres foris, certant singuli, quis prædam primus inuadat. At illa manibus ad cœlum leuatis, quasi ad domũ uenisset orationis, non ad libidinis diuersoriũ: Christe, inquit, qui domuisti uirgini feros leones, potes etiam domare hominum feras mentes. Chaldæis rora- *Dan.14*
uit ignis, Iudæis se unda suspẽdit, misericordia tua, non natura sua: Susanna ad suppliciũ *Dan.13*
genu fixit, & de adulteris triumphauit: aruit dextera quę templi tui dona uiolabat, nunc templum ipsum attrectatur tuum, ne patiaris incestum sacrilegij, qui nõ passus es furtũ. Benedicatur & nunc nomen tuum: ut quæ adulterium ueni, uirgo discedam. Vix cõpleuerat precem, & ecce uir militis specie terribilis irrupit. Quemadmodum eum uirgo ut uidit, tremuit, cui populus tremẽs cessit? Sed non illa immemor lectionis: Et Daniel, inquit, supplicium Susannæ spectaturus aduenerat: & quam populus damnauit, unus absoluit. Potest & in hoc lupi habitu ouis latere. Habet & Christus milites suos, qui etiã legiones habet. Aut fortasse percussor intrauit. ne uereare anima, talis solet martyres facere. O uirgo, fides tua te saluam fecit. Cui miles: Ne quæso paueas soror. Frater huc ueni, saluare animã non perdere. Serua me, ut ipsa serueris. Quasi adulter ingressus, si uis martyr egrediar. Vestimenta mutemus, conueniunt mihi tua, & mea tibi, sed utraq; Christo. Tua uestis me uerũ militem faciet, mea te uirginem. Bene tu uestieris, ego melius exuar, ut me persecutor agnoscat. Sume habitum, qui abscondat fœminam: trade, qui cõsecret martyrem. Induere chlamydem quæ occultet membra uirginis, seruet pudorem. Sume pileum quod tegat crines, abscondat ora. Solent erubescere qui lupanar intrauerint. Sanè cum egressa fueris, ne respicias retro, memor uxoris Loth, quæ naturã suã, quia impu- *Gen.19*
dicos licet castis oculis respexit, amisit. Nec uereare ne quid pereat sacrificio. Ego pro te hostiam deo reddo, tu pro me militem Christo, habes bonam militiam castitatis, quæ stipendijs militat sempiternis: loricã iustitiæ, quę spiritali munimine corpus includat: scutum fidei, quo uulnus repellas: galeam salutis. Ibi enim est præsidium nostræ salutis, ubi Christus. Quoniam mulieris caput uir, uirginis Christus. Et inter hæc uerba chlamydẽ *Eph.5*
exuit. Suspectus tamen adhuc habitus & persecutoris & adulteri. Virgo ceruicem, chlamydem miles offerre. Quæ pompa illa, quę gratia, cũ in lupanari de martyrio certarent? Addantur personæ, miles & uirgo: hoc est, dissimiles inter se natura, sed dei miseratione consi-

Esa. 65 consimiles, ut compleatur oraculum, Tunc lupi, & agni simul pascentur. Ecce agna & lupus non solum pascuntur simul, sed etiam immolantur. Quid plura? Mutato habitu euolat puella de laqueo, iam non suis alis, utpote quæ spiritalibus ferebatur: & (quod nulla unquam uiderunt secula,) egreditur de lupanari uirgo, sed Christi. At illi qui uidebãt oculis & non uidebãt corde, ceu raptores ad agnam, lupi fremere ad prædam. Vnus qui erat immodestior, introiuit. Sed ubi hausit oculis rei textum: Quid hoc, inquit, est? Puella ingressa est, uir uidetur. Ecce non fabulosum illud, ceruа pro uirgine, sed quod uerum

Ioan. 2 est, miles ex uirgine. At etiam audieram & non credideram, quòd aquam Christus in uina conuertit: iam mutare cœpit & sexus. Recedamus hinc, dũ adhuc qui fuimus, sumus. Nunquid & ipse mutatus sum, qui aliud cerno, quàm credo? Ad lupanar ueni, cerno uadimonium: & tamen mutatus egrediar, pudicus exibo, qui adulter intraui. Indicio rei, quia debebatur tanto corona uictori, damnatus est pro uirgine, qui pro uirgine cõprehensus est. Ita de lupanari non solum uirgo, sed etiam martyres exierũt. Fertur puella ad locum supplicij cucurrisse, certasse ambos de nece, cum ille diceret: ego sum iussus occidi, te absoluit sententia, quando me tenuit. At illa clamare, Non ego te mortis uadem e-

Ioan. 2 legi, sed prædem pudoris optaui. Si pudor quæritur, manet nexus: si sanguis exposcitur, fideiussorem non desidero, habeo unde dissoluam. In me lata est ista sententia, quæ pro me lata est. Certe si pecuniæ te fideiussorem dedissem, & absente me iudex tuũ cẽsum fœneratori adiudicasset, eadem me sententia conuenires, meo patrimonio soluerem tuos nexus. Si recusarem, quis me indignam morte censeret? Quanto maior est capitis huius usura? Moriar innocens, ne moriar nocens. Nihil hic medium est: hodie aut rea ero tui sanguinis, aut martyr mei. Si cito redij, quis me audet excludere? Si moram feci, quis audet absoluere? Plus legibus debeo: rea non solum fugæ meæ, sed etiã cædis alienæ. Sufficiunt membra morti, quæ non sufficiebant iniuriæ. Est in uirgine uulneri locus, qui non erat contumeliæ. Ego opprobrium declinaui, non martyrium tibi cessi. Vestem, nõ professionem mutaui. Quod si mihi præripis mortem, non redemisti me, sed circumuenisti. Caue quæso contendas, caue contradicere audeas. Noli eripere beneficium, quod dedisti. Dum mihi hanc sententiam negas, illam restituis superiorem. Sententia enim sententia posteriore mutatur. Si posterior me non tenet, tenet superior. Possumus uterq; satisfacere sententiæ, si me prius patiaris occidi. In te non habẽt aliam quam exerceant pœnã, in uirgine obnoxius pudor est. Itaq; gloriosior eris, si uidearis de adultera martyrem fecisse, quàm de martyre adulteram reddidisse. Quid expectatis? Duo contenderũt, & ambo uicerunt: nec diuisa est corona, sed addita. Ita sancti martyres inuicẽ sibi beneficia cõferentes, altera principium martyrio dedit, alter effectum. At etiam Philosophorum gymnasia Damonem & Pythiam Pythagoræos in cœlum ferunt, quorum unus cum esset morti adiudicatus, commendandorum suorum tempus poposcit. Tyrannus autem astutissimus, quod reperiri non posse existimaret, petiuit ut sponsorem daret, qui pro se feriretur, si ipse faceret moram. Quid de duobus præclarius, nescio. Vtrumq; præclarum. Alter mortis uadem inuenit, alter se obtulit. Itaq; dum reus moram supplicio faceret, fideiussor uultu sereno mortem non recusauit. Cum duceretur, amicus reuertitur, ceruicem substituit, colla subiecit. Tunc admiratus tyrannus chariorem Philosophis amicitiam quàm uitam fuisse, petiuit ut ipse ab his quos damnauerat, in amicitiam reciperetur. Tãta uirtutis est gratia, ut & tyrannum inclinaret. Digna laude, sed minora nostris. Nam illic ambo uiri, hic una uirgo, quæ primo etiam sexum uinceret. Illi amici, isti incogniti. Illi tyranno uni se obtulerũt, isti pluribus, hoc etiam crudelioribus, quod ille pepercit, isti occiderunt. Inter illos in uno obnoxia necessitas, in his amborum uoluntas libera. Hoc quoq; isti prudentiores, quod illis studij sui finis amicitiæ gratia, istis corona martyrij. Illi enim certauerunt hominibus, isti deo. Et quoniam regis istius fecimus mentionem, par est contexere quid de dijs suis senserit, quo magis infirmos iudicetis, quos irridenet sui. Nanq; is cum uenisset in templum Iouis, amictum aureum quo operiebatur simulachrum eius, detrahi iussit, imponi laneum: dicens, aurum hyeme frigidum, æstate onerosum esse. Sic deum irrisit suum, ut nec onus ferre posse, nec frigus putaret. Item cum Aesculapij barbam uidisset auream, tolli imperauit, incõgruum esse appellans ut filius barbam haberet, cum Apollo pater eius adhuc non haberet. Item simulachris tenẽtibus

aureas

aureas pateras ademit, allegans accipere se debere quod dij darent: Quoniam hæc sunt
uota, inquit, hominum, ut à dijs quæ bona sunt adipiscamur. Nihil autem auro melius.
Quod tamen si malum est, habere deos non debere: si bonum est, habere magis homi-
nes debere qui uti scirent. Ita ludibrio habiti sunt, út neq; Iupiter uestem suam defende-
re potuerit, nec barbam Aesculapius, nec Apollo pubescere adhuc cœperit, neque om-
nes qui dicuntur dij, retrahere potuerint pateras quas tenebant: non tam furti reatum ti
mentes, quàm sensum non habentes. Quis igitur eos colat, qui nec defendere se quasi
dij, nec abscondere quasi homines possunt? At in templo dei, cum Hieroboam rex sce-
leratissimus dona quæ pater eius posuerat auferret, ac super sanctum altare libaret ido-
lis, nonne dextera eius quam tetendit aruit, nec sua ei quæ inuocabat idola profuerunt?
Deinde conuersus ad dominum rogauit ueniam, statimq; manus eius quæ aruerat sacri
legio, sanata est religione. Tam maturum in uno & misericordiæ diuinæ & indignatio-
nis exemplum extitit: ut sacrificanti subito dextera adimeretur, pœnitenti uenia dare-
tur. Hæc ego uobis sanctæ uirgines nondum triennalis sacerdos munuscula paraui, li-
cet usu indoctus, sed uestris edoctus moribus. Quãtus etenim adolescere usus potuit, in
tam parua initiatæ religionis ætate? Si quos hic flores cernitis, de uestræ uitæ collectos
legite sinu. Non sunt hæc præcepta uirginibus, sed de uirginibus exempla. Vestræ uirtu
tis effigiem nostra depinxit oratio, uestræ grauitatis imaginem quasi in speculo quodã
sermonis istius cernitis refulgere. Vos si quam nostro gratiam inhalastis ingenio, uestrũ
est quicquid iste redolet liber. Et quoniam quot homines, tot sententiæ: si quid defeca-
tum est in sermone nostro, omnes legant: si quid decoctum, maturiores probent: si quid
modestum, pectoribus inhæreat, genas pingat: si quid florulentum, ætas florulenta non
improbet. Debuimus spõsæ scire amorem. Scriptum est enim: Diliges dominum deum
tuum. Debuimus in nuptijs sponsæ crines calamistris quibusdam saltem orationis orna
re. Scriptũ est enim: Plaude manu, & percute pede. Debuimus perpetuos spargere tha-
lamos rosis. Etiam & in his coniugijs temporalibus iubenti prius plauditur, quàm im-
peratur: ne ante dura offendant imperia, quàm blanditijs amor fotus inolescat. Equulo-
rum uis plausæ sonitum discit amare ceruicis, ne recuset iugum. Deniq; prius assuescitur
uerbo lasciuiæ, quàm uerbere disciplinæ. Ast ubi colla subdiderit iugo, & habena con-
stringit, & stimulus urget, & compares trahũt, & iugalis inuitat. Sic etiam uirgo nostra
debuit prius amore pio ludere, aurea thori regni cœlestis fulcra mirari, in ipso uestibulo
nuptiarũ, & postes frondium sertis cernere coronatos, & chori strepentis interius hauri
re delitias, ne se prius dominico iugo timefacta subduceret, quàm uocata inclinaret. Ve
ni igitur huc à Libano sponsa, ueni huc à Libano, transibis & pertransibis. Sæpius enim
nobis iste uersiculus recantandus est, ut uel dominicis uocata uerbis, sequatur, si qua nõ
credit humanis. Hoc nos magisterium non inuenimus, sed accepimus: sic instituit mysti
ci carminis doctrina cœlestis. Osculetur me ab osculo oris sui, quia bona ubera tua su-
per uinum, & odor unguentorum tuorum super omnia aromata. Vnguentum exinani-
tum est nomen tuum. Totus iste delitiarum locus ludum sonat, plausum excitat, amorẽ
prouocat. Ideo, inquit, adolescentulæ dilexerunt te, & attraxerunt te, retro in odorẽ un-
guẽtorum tuorum curramus. Induxit me rex in tabernaculum suum. Ab osculis cœpit,
ut ad tabernaculum perueniret. Atq; illa tam patiens duri laboris, exercitatæq; uirtutis,
ut aperiat manu claustra, in agrum exeat, in castellis maneat, in principio tamen retro
odorem currit unguenti: mox cum in tabernaculum uenerit, unguentum mutatura ca-
stellis. Deniq; quo euadat uidete: Si murus, inquit, est, ædificemus super eum turres argẽ
teas. Quæ ludebat osculis, iam turres erigit, ut preciosis sanctorum turrita fastigijs, non
solum hostiles frustretur incursus, uerum etiam bonorum propug-
nacula struat tuta meritorum.

3.Reg.12 et 13

Deut.6

Ezech.25

Cantic.1

DIVI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE VIRGINIBVS
LIBER III.

QVONIAM quæ habuimus digessimus superioribus libris duobus, tempus est soror sancta, ea quæ mecum conferre soles, beatæ memoriæ Liberij præcepta reuoluere: ut quo uir sanctior, eo sermo accedat gratior. Nanq; is, cùm die saluatoris natali ad Apostolum Petrum, uirginitatis professionem, uestis quoq; mutatione signares (quo enim melius die, quàm quo uirgo posteritatem acquisiuit) atq; astantibus etiã puellis dei compluribus quæ certarent inuicem de tua societate: bonas, inquit, filia nuptias desiderasti. Vides quantus ad natalem sponsi tui populus cõuenerit, & nemo impastus
Ioan. 2 recedit? Hic est qui rogatus ad nuptias aquam in uina conuertit. In te quoq; syncerũ sacramentum conferet uirginitatis, quæ prius eras obnoxia uilibus naturæ materialis ele-
Matt. 15 mentis. Hic est qui quinq; panibus & duobus piscibus quatuor milia populi in deserto pauit. Plures potuit, si plures iam tunc qui pascerentur, fuissent. Deniq; ad tuas nuptias plures uocauit: Sed iam non panis ex hordeo, sed corpus ministratur è cœlo. Hodie quidem secũdum hominem homo natus ex uirgine, sed ante omnia generatus ex patre: qui matrem corpore, uirtute referat patrem. Vnigenitus in terris, unigenitus in cœlo. Deus de deo, partus ex uirgine. Iustitia de patre, uirtus de potente, lumen ex lumine. Non impar generanti, non potestate discretus, non uerbi extensione aut prolatione confusus, aut cum patre mixtus. Sed ut à patre generationis iure distinctus sit, ipse est fraternus tu-
Ioan. 1 us, sine quo nec cœlestia nec terrestria, nec marina consistunt. Verbum patris bonum, quod erat in principio, habes eius æternitatem: Et erat, inquit, apud patrem, habes indiscretam à patre inseparabilemq; uirtutem: Et deus erat uerbũ, habes ingenitam eius diuinitatem. De compendio enim tibi fides est haurienda. Hunc filia dilige, quia bonus:
Luc. 18 Nemò enim bonus nisi solus deus. Si enim non dubitatur quia deus filius, deus autẽ bo-
Psalm. 109 nus: utiq; non dubitatur, quia deus bonus filius. Hunc inquam dilige. Ipse est quem pa-
Psal. 44 ter genuit ante luciferum ut æternum: ex utero generauit, ut filium: ex corde eructauit,
Matt. 17 ut uerbum. Ipse est in quo complacuit pater, ipse est patris brachium, quia creator est omnium: patris sapiẽtia, quia ex dei ore processit: patris uirtus, quia diuinitatis in eo cor-
Colos. 2 poraliter habitat plenitudo. Quem pater ita diligit ut in sinu portet, ad dexteram locet,
1. Cor. 1 ut sapientiam dicat, uirtutem nouerit. Si igitur uirtus dei Christus, nunquid aliquãdo sine uirtute deus? Nunquid aliquando sine filio pater? Si semper utiq; pater, utiq; semper & filius. Perfecti ergo patris perfectus est filius. Nam qui uirtuti derogat, ei derogat, cuius est uirtus. Inæqualitatem non recipit perfecta diuinitas. Dilige igitur, quem pater di-
Ioan. 5 ligit: honorifica, quem honorificat pater. Qui enim non honorificat filium, non honorificat patrem. Et qui negat filium, nec patrem habet. Hęc quantum ad fidem. Sed interdũ
1. Tim. 5 etiam cum fides tuta, iuuentus suspecta est. Modico itaq; uino utere, ne infirmitatẽ corporis augeas, non ut uoluptatem excites. Incendunt enim pariter duo, uinum & adolescentia. Infrænent etiam teneram ætatem ieiunia, & parsimonia cibi retinaculis quibusdam indomitas cohibeat cupiditates. Ratio reuocet, mitiget spes, restringat metus. Nã qui moderari nescit cupiditatibus, is quasi equus raptatur indomitus, uoluitur, obteritur, laniatur, affligitur. Quod aliquando iuueni ob amorem Dianæ contigisse proditur. Sed poeticis mendacijs coloratur fabula, ut Neptunus prælati riualis dolore incitatus, equis dicatur furorem immisisse, quo eius magna potentia prædicetur, quod iuuenẽ nõ uirtute uicit, sed fraude decepit. Vnde etiam sacrificium quotannis instaurant Dianę, ut equus ad eius immoletur aras. Quam uirginem dicunt, quæ (id quod etiam meretrices erubescere solent,) amare potuit non amantem? Sed habeant per me licet fabulæ suam authoritatem, quasi non licet scelestum utrumq;, minus tamen sit iuuenem amore adulteræ sic flagrasse ut periret, quàm duos (ut ipsi dicunt) deos de adulterio certasse: Iouem autem dolore scortantis filiæ in medicum uindicasse adulteri, quod eius curasset uulnera, qui Dianam in syluis adulterasset, uenatricem sanè optimam non ferarum, sed libidinum,

num,sed ferarum etiam, ut nuda uenetur. Dent igitur Neptuno dominatum furoris,ut adstruant crimen incesti amoris. Dent Dianæ regnum in syluis quas incolebat,ut cõfirment adulteriũ quod gerebat. Dent Aesculapio quod mortuum reformauerit, dummo do profiteantur quod fulminatus ipse non euaserit. Dent etiam Ioui fulmina quæ nõ ha buit,ut testificentur opprobria quæ habuit. Sed à fabulis ad proposita reuertamur. Escis quoq; omnibus quæ gignant membris calorem, parce utendũ puto. Carnes enim etiam aquilas uolantes deponunt. In uobis quoq; ales interior illa de qua legimus, Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua, sublime tenens, uirgineo præpes uolatu superfluæ carnis nesciat appetentiam. Cõuiuiorum deuitandæ celebritates, fugiendæ salutationes. Ipsas uisitationes in iunioribus esse parciores uolo, si forte deferendum sit parentibus aut æqualibus. Teritur enim officijs pudor, audacia emicat, risus subrepit, modestia soluitur, dum affectatur urbanitas: interroganti non respondere, infantia: respondere, fabula est. Deesse igitur sermonẽ uirgini, quam superesse malo. Nam si mulieres etiam de rebus diuinis in Ecclesia iubentur tacere, domi uiros suos interrogare: de uirginibus quid cautũ putamus, in quibus pudor ornat ætatem, taciturnitas cõmendat pudorem? An uero me diocre pudoris exemplũ est, quod Rebecca cum ueniret ad nuptias, & sponsum uidisset, uelamen accepit: ne prius uideretur, quàm iungeretur? Et utiq; pulchra uirgo nõ de cori timuit, sed pudori. Quid Rachel? quẽadmodum extorto osculo fleuit & gemuit? Nec flere desisset, nisi proximum cognouisset. Ita & pudoris seruauit officium, & pietatis non amisit affectũ. Quod si uiro dicitur, uirginẽ ne cõsideres, ne quando scandalizet te: quid dicendum sacratæ uirgini? quæ si amet, animo peccat: si amatur, & facto. Maxima est uirtus tacendi, præsertim in Ecclesia. Nulla te diuinarũ sententia fugiet lectionũ, si aurẽ admoueas, uocem premas. Nullũ ex ore uerbũ quod reuocare uelis, proferas: sed parcior loquendi fiducia sit. Copiosum quippe in multiloquio peccatum. Homicidæ dictum est: Peccasti, quiesce. ne peccaret amplius: sed uirgini dicendum est, quiesce ne pec ces. Conseruabat enim Maria, ut legimus, omnia in corde suo quæ de filio dicebantur: & tu cũ legitur aliquid quo Christus aut uenturus annunciatur, aut uenisse ostenditur, noli fabulando obstrepere, sed mentẽ admoue. An quicquã est indignius, quàm oracula diuina circumstrepi ne audiantur, ne credantur, ne reuelentur: circũsonari sacramenta cõfusis uocibus, ut impediatur oratio pro salute deprompta omniũ, cũ Gentiles idolis suis reuerentiam tacendo deferunt? Vnde illud exemplũ proditur. Alexandro sacrificante Macedonũ rege, puerulũ Barbarum qui ei lumen accenderet, excepisse ignẽ brachio, atq; adusto corpore mansisse immobilẽ, nec dolorẽ prodidisse gemitu, nec tacito pœnã indicasse fletu. Tanta in puero Barbaro fuit disciplina reuerentiæ, ut naturam uinceret: atq; ille non deos, qui nulli erant, sed regẽ timebat. Quid enim timeret eos, quos si idem ignis contigisset, arsissent? Quid quod quidã in cõuiuio patris adolescens iubetur, ne meretricios amores indicijs insolentibus prodat? Et tu in ministerio dei uirgo gemitus, excreatus, tusses, risus abstine. Quod ille in conuiuio potest, tu in ministerio dei non potes? Vocis uirginitas prima signetur, claudat ora pudor, debilitatẽ excludat religio, instituat consuetudo naturam. Virginẽ mihi prius grauitas sua nunciet, pudore obuio, gradu sobrio, uultu modesto, & prænuncia integritatis anteeant signa uirtutis. Nõ satis probabilis uirgo est quæ requiritur cũ uidetur. Frequens sermo est, cũ plurima ranarum murmura religiosæ auribus plebis obstreperent, sacerdotẽ dei præcepisse ut cõticescerent, ac reuerentiã sacræ deferrent orationi: tunc subito circumfusos strepitus quieuisse. Silent igitur paludes, homines non silebunt? Et irrationale animal per reuerentiã recognoscit, quod per naturam ignorat: hominũ tantam esse immodestiam, ut pleriq; deferre nesciant mentium religioni, quod deferunt auriũ uoluptati. Hęc tecum sanctę memoriæ Liberius: quæ apud alios maiora uerbis, apud te minora exemplis, ita omnem disciplinam non solum uirtute adæquasti, sed etiam æmulatione uicisti. Nanq; ieiunium in præceptis habemus, sed singulorũ dierũ: tu autem multiplicatis noctibus ac diebus, innumera tempora sine cibo transigis: & si quando rogaris ut cibum sumas, paulisper deponas codicẽ, respondes ilico: Nõ in pane solo uiuit homo, sed in omni uerbo Dei. Ipse epularũ usus, cibus obuius, ut edendi fastidio ieiuniũ desideretur: potus è fonte, fletus in prece, somnus in codice. Hęc iunioribus cõuenere annis, donec mens eui matura canesceret. Ast

Psal. 102

1. Cor. 14

Gene. 24

Gene. 29

Prouer. 10

Genes. 4

Luc. 2

Matth. 4

ſceret. Aſt ubi domiti trophæũ corporis uirgo ſuſtulerit, moderandũ labori, ut magiſtræ
ſubpari ſeruetur ætati. Cito fœcundis onerata palmitibus emeritæ ætatis uitis erepat, ni
ſi aliquando reprimatur. Eadem tamen donec adoleſcit exuberat & inueterata amputa
tur, ne ſylueſcat ſarmẽtis, aut fœtu nimio exinanita moriatur. Bonus agricola optimam
uitẽ & fotu terræ cohibet, & defendit à frigore, & ne meridiano ſole uratur, explorat. A-
grum quoq; uicibus exercet, & uel ſi nõ patitur otioſum, diuerſa alternat ſemina, muta-
tis ut fœtibus arua requieſcant. Tu quoq; uirgo ueterana, pectoris tui colles diuerſis ſal-
tem ſeminibus ſere, nunc alimonijs mediocribus, nunc ieiunijs parcioribus, lectione, o-
pere, prece: ut mutatio laboris, induciæ ſint quietis. Nõ totus meſſem generat ager. Hinc
de collibus uineta cõſurgunt, illic purpuraſcentes cernas oliuas, hic olentes roſas. Sæpe
etiã relictis aratris ipſe ualidus agricola digito ſolum ſcalpit, ut florũ deponat radices: &
aſperis manibus quibus luctantes inter uineta flectit iuuencos, molliter ouiũ ubera preſ
ſat. Eo quippe melior ager, quo numeroſior fructus. Ergo & tu boni agricolæ exemplũ
ſecuta, nõ perennibus ieiunijs tanquã depreſſis uomeribus humũ tuã ſindas. Floreat in
hortis tuis roſa pudoris, lilium mentis, & irriguũ ſacri ſanguinis uiolaria bibant fontem.
Vulgo hoc ferunt: Quod uelis prolixe facere, aliquando ne feceris. Debet eſſe aliquid,
quod Quadrageſimæ diebus addatur: ſed ita, ut nihil oſtentationis cauſa fiat, ſed religio
Pſalm. 118 nis. Oratio quoq; nos Deo erebra cõmendet. Si enim Propheta dicit, Septies in die lau-
dem dixi tibi, qui regni erat neceſſitatibus occupatus: quid nos facere oportet qui legi-
Matth. 26 mus, Vigilate & orate, ne intretis in tentationem? Certè ſolennes orationes cũ gratiarũ
actione ſunt deferendæ, cũ è ſomno ſurgimus, cũ prodimus, cũ cibum paramus ſumere,
cũ ſumpſerimus, & hora incenſi, cũ deniq; cubitũ pergimus. Sed etiã in ipſo cubili uolo
pſalmos cum oratione dominica frequenti contexas uice, uel cum euigilaueris, uel ante
quam corpus ſopor irriget, ut te in ipſo quietis exordio, rerum ſecularium cura liberam,
diuina meditantem ſomnus inueniat. Deniq; etiam ille philoſophiæ ipſius qui nomen
inuenit, quotidie priuſquam cubitũ iret, tibicinẽ iubebat molliora canere, ut anxia curis
ſecularibus corda mulceret. Sed ille, ſicut is qui laterẽ lauat, ſecularia ſecularibus fruſtra
cupiebat abolere. Magis enim ſe oblinebat luto, qui remedium à uoluptate quærebat.
Nos autẽ terrenorum uitiorũ colluuione deterſa, ab omni inquinamẽto carnis, mentiũ
interna mundemus. Symbolũ quoq; ſpecialiter debemus tanquã noſtri ſignaculum cor
dis antelucanis horis quotidie recenſere: quò etiã cum horremus aliquid, animo recur-
rendum eſt. Quando enim ſine militiæ ſacramẽto, miles in tentorio, bellator in prælio?
Iam illud quis non ad noſtram inſtitutionem dictum intelligat quod ait ſanctus Prophe
Pſalm. 6 ta: Lauabo per ſingulas noctes lectum meũ, lachrymis meis ſtratum meũ rigabo? Nam
ſiue lectum iuxta literam intelligas, tantam ubertatẽ oſtendit profundi oportere lachry
marum ut lauetur lectus, ſtratum rigetur fletibus obſecrantis, (fletus enim præſentium,
Luce. 6 merces eſt futurorum, quoniam beati qui fletis, ipſi enim ridebitis) ſiue pro corpore ac-
cipiamus propheticum dictũ, delicta corporis pœnitentiæ lachrymis abluamus. Fecit
Cantic. 3 enim ſibi lectum Salomon ex lignis Libani, columnæ eius argenteæ erant, adclinatoriũ
eius aureum, dorſum eius gemmatũ ſtratum. Quis eſt iſte lectus, niſi noſtri corporis ſpe
cies? Nanq; in gemmis aer ſpecie fulgoris oſtenditur, in auro ignis, aqua in argento, ter-
ra per lignum: ex quibus corpus humanum quatuor conſtat elementis, in quo noſtra re
cubat anima, ſi non aſpero montiũ, non humi arido expers quietis exiſtat, ſed ſublimis à
Pſalm. 40 uitijs ligno fulta requieſcat. Vnde & Dauid dicit: Dominus opem ferat illi ſuper lectum
doloris eius. Nam lectus doloris eſſe qui poteſt, cum dolore nõ poſſit, qui nõ habet ſen-
Roma. 7 ſum? Corpus autem doloris, ſicut corpus eſt mortis. Infelix ego homo quis me liberabit
de corpore mortis huius? Et quoniam uerſiculũ induximus, in quo dominici corporis
fecimus mentionem: ne quẽ forte perturbet legentem, quod dominus corpus ſuſcepit
Ioan. 11 doloris, recordetur quia Lazari mortẽ & doluit & fleuit, & in paſſione eſt uulneratus,
Ioan. 19 atq; ex uulnere ſanguis & aqua exiuit, ſpiritumq; exhalauit. Aqua ad lauacrũ, ſanguis ad
potum, ſpiritus ad reſurrectionẽ. Vnus enim eſt Chriſtus nobis ſpes, fides, charitas. Spes
in reſurrectione, fides in lauacro, charitas in ſacramento. Tamen ut corpus ſuſcepit do-
loris, ita etiam ſtratũ in infirmitate uerſauit, quia conuertit in commodum carnis huma-
næ. Nam paſſione infirmitas eſt ſoluta, mors reſurrectione: & tamẽ mœrere pro ſeculo,

gaudere

gaudere debetis in domino: tristes ad pœnitentiã, alacres ad gratiam: licet & flere cum flentibus, & gaudere cum gaudentibus, oportere Gentiũ doctor salutari præceptionẽ præscripserit. Verum qui penitus enodare cicatricem omnem desiderat quæstionis, ad eundem confugiat Apostolũ. Omne enim, inquit, quodcunq; facitis in uerbo aut in facto, omnia in nomine domini nostri Iesu Christi, gratias agẽtes deo patri per ipsum. Omnia ergo dicta nostra factaq; referamus ad Christum: qui uitam fecit ex morte, lucẽ creauit ex tenebris. Nanq; ut corpus ægrotum nunc calidioribus fouetur, nunc frigidioribus temperatur, remediorumq; mutatio si iuxta præceptum fiat medici, salutaris est: si contra mandatum usurpetur, languoris augmentũ est: Ita medico nostro quicquid penditur Christo, remedium est: quicquid usurpatur, incommodum. Debet igitur bene conscíæ mentis esse lætitia, non inconditis comessationibus, non nuptialibus excitatã symphonijs. Ibi enim intuta uerecundia, illecebra suspecta est, ubi comes delitiarũ est extrema, saltatio. Ab hac uirgines dei procul esse desidero. Nemo enim, ut dixit quidam secularium doctor, saltat sobrius, nisi qui insanit. Quod si iuxta sapientiam secularem, saltationis, aut temulentia author est, aut dementia: quid diuinarum scripturarum cautũ putamus exemplis, cum Ioannes prænuncius Christi saltatricis optione iugulatus, exemplo sit, plus nocuisse saltationis illecebram, quàm sacrilegi furoris amentiã? Et quoniam talis uiri non strictim prætereunda est recordatio, interest, ut quis, & à quibus, & quã ob caussam, quomodo, & quo tempore sit occisus, aduertere debeamus. Ab adulteris iustus occiditur, & à reis in iudicem capitalis sceleris pœna conuertitur. Deinde præmium saltatricis, mors est Prophetę. Postremo, quod etiam omnes Barbari horrere consuerũt, inter epulas atq; conuiuia consummandæ crudelitatis profertur edictum. Et à conuiuio ad carcerem, de carcere ad conuiuium feralis flagitij circumfertur obsequium. Quanta in uno facinore sunt crimina? Extruitur regifico luxu ferale conuiuium, & explorato quando maior solito turba conuenerit, reginæ filia intimis amandanda secretis, in conspectũ uirorum saltatura producitur. Quid enim potuit de adultera disci, nisi damnum pudoris? An quicquam est tam pronum ad libidines, quàm inconditis motibus ea quæ uel natura abscondit, uel disciplina uelauit, membrorum operta nudare, ludere oculis, rotare ceruicem, comam spargere? Merito inde in iniuriã diuinitatis proceditur. Quid enim ibi uerecundiæ potest esse, ubi saltatur, strepitur, cõcrepatur? Tunc rex, inquit, delectatus, dixit puellæ, ut peteret de rege quod uellet. Deinde iurauit, quod uel dimidiũ regni si petisset, concederet. Vide quemadmodũ seculares ipsi de secularibus suis iudicent potestatibus, ut pro saltatione etiã regna donentur. Puella autẽ admonita à matre sua, poposcit afferri sibi in disco caput Ioannis. Quod dicit, Rex contristatus est: nõ pœnitentia regis, sed cõfessio iniquitatis est: quã diuinæ habet cõsuetudo sententiæ, ut qui gesserunt impia, ipsi propria confessione se damnent. Sed propter discumbẽtes, inquit. Quid indignius, quàm ut homicidium fieri iuberet, ne discumbentibus displiceret? Et propter iusiurandũ, inquit. O religionẽ nouã. Tolerabilius peierasset. Vnde nõ immerito dominus in Euangelio iubet non esse iurandum, ne sit caussa peiurij, ne sit necessitas delinquendi. Itaq; ne iusiurandũ uiolaretur, percutitur innocens. Quid prius horrescam nescio. Tolerabiliora periuria, quàm sacramenta sunt tyrannorũ. Quis non cum è conuiuio ad carcerem cursari uideret, putaret Prophetam iussum esse dimitti? Quis, inquam, cum audisset natalem esse Herodis, solenne conuiuiũ, puellæ optionem eligendi quod uellet datã, missum ad Ioannẽ ob solutionẽ non arbitraretur? Quid crudelitati cum delitijs? quid cũ funeribus uoluptati? Rapitur ad pœnã Propheta conuiuiali tempore, conuiuiali præcepto, quo nõ cuperet uel absolui: perimitur gladio, caput eius affertur in disco. Hoc crudelitati ferculum debebatur, quo insatiata epulis feritas uesceretur. Intuere rex acerbissime tuo spectacula digna cõuiuio. Porrige dexterã, ne quid sęuitię tuę desit: ut inter digitos tuos riui defluant sacri cruoris. Et quoniã nõ exaturari epulis famẽs, non restingui poculis potuit inauditæ sæuitię sitis, bibe sanguinem scaturientibus adhuc uenis execti capitis profluentem. Cerne oculos in ipsa morte sceleris tui testes, auersantes conspectũ delitiarũ. Clauduntur lumina nõ tam mortis necessitate, quàm horrore luxurię. Os aureũ illud exangue, cuius sententiã ferre nõ poteras, conticescit, & adhuc timetur. Lingua tamẽ, quæ solet etiã post mortẽ officiũ seruare uiuẽtis, palpitante licet motu

Roma. 12

Colos. 3

Marci. 6

Matth. 5

damnabat incestum. Portatur hoc caput ad Herodiadem: lætatur, exultat, quasi crimen euaserit, quia iudicē trucidauit. Quid dicitis uos sanctæ fœminæ? Videtis quid docere, quid etiā dedocere filias debeatis? Saltet, sed adulteræ filia. Quæ uero pudica quæ casta est, filias suas religionē doceat, nō saltationē. Vos autē graues, & prudentes uiri, discite detestabilium hominū epulas euitare. Talia sunt conuiuia, qualia iudicia perfidorū. Iam ad finem orationis uela pandenti bene suggeris soror sancta, quid super eorū meritis existimandum sit, qui se præcipitauere ex alto, uel in fluuium demerserunt, ne persecutorum inciderent manus, cū scriptura diuina uim sibi Christianū prohibeat inferre. Et quidem de uirginibus in necessitate custodię constitutis enodem habemus assertionē, cum martyrij extet exemplum. Sancta Pelagia apud Antiochiam quondam fuit, annorum ferè quindecim, soror uirginum, & ipsa uirgo. Hæc primo domi classico persecutionis inclusa, cum se à prædonibus fidei uel pudoris circumsederi uideret, absente matre, & sororibus, uacua præsidio, sed deo plenior: quid agimus, inquit? nisi prospicias, captiua uirginitas. Et uotum est, & metus est mori: quia mors nō excipitur, sed adsciscitur. Moriamur si licet, uel si nolunt licere, moriamur. Deus remedio nō offenditur, & facinus fides ableuat. Certe si uim ipsam nominis cogitemus, quæ uis uolūtaria? illa magis est uis, mori uelle, nec posse. Nec difficultatē ueremur. Quis enim est qui uult mori, & non possit, cum sint ad mortē tam procliues uiæ? Iam enim sacrilegas aras præcipitata subuertā, & accensos focos cruore restinguam. Non timeo ne dextera deficiens nō peragat ictum, ne pectus se dolore subducat. Nullum peccatū carni relinquam. Non uerebor, ne desit gladius. Possumus mori nostris armis, possumus mori sine carnificis beneficio. Matris in gremio fertur ornasse caput, nuptialē induisse uestē: ut non ad mortem ire diceres, sed ad sponsum. Ast ubi detestandi persecutores ereptam sibi uiderunt prædā pudoris, matrē, & sorores cœperunt quęrere. Verum illæ spirituali uolatu iam campū castitatis tenebant, cum subito hinc persecutoribus imminentibus, inde torrente fluuio exclusæ à fuga, inclusæ ad coronā, quid ueremur? inquiūt. Ecce aqua: quis nos baptizari prohibet? Et hoc baptisma est, quo peccata donantur, regna quæruntur: Et hoc baptisma est, post quod nemo delinquit. Excipiat nos aqua, quæ regenerare cōsueuit: Excipiat nos aqua, quæ uirgines facit: Excipiat nos aqua, quæ cœlū aperit, inferos tegit, mortem abscondit, martyres reddit. Te rerum cōditor precamur deus, ne exanimata spiritu corpora uel unda dispergat, ne mors separet funera, quarū uitam non separauit affectus: sed sit una constantia, una mors, una etiam sepultura, Hęc effatæ, & suspensæ paululum, incincto sinu quo pudorē tegerent, nec gressum impedirēt, cōsertis manibus tanquā choros ducerēt, in mediū progrediuntur alueū, ubi unda torrentior, ubi profundū abruptius illò uestigia dirigentes. Nulla pedē retulit, nulla suspendit incessum, nulla tentauit ubi gressum figeret: anxiæ cū terra occurreret, offensæ uado, lætæ profundo. Videres piam matrem stringentē nodo manus, gaudere de pignore, timere de casu, ne sibi filias uel fluctus auferret. Has tibi, inquit, hostias Christe immolo, præsules uirginitatis, duces castitatis, comites passionis. Sed quis iure miretur tantam uiuentibus fuisse constantiā, cum etiā defunctæ immobilē stationē corporū uindicauerint? Non cadauera unda nudauit, nō rapidi cursus fluminis uolutarunt. Quin etiā sancta mater licet sensu carens, pietatis tamen adhuc seruabat amplexū: & religiosum quē strinxerat nodū, nec morte laxabat: ut quæ religioni debitū soluerat, pietate hęrede moreretur. Nā quas ad martyriū iunxerat, usque ad tumulum uindicabat. Sed quid alienigenis apud te soror utor exemplis, quam hæreditarię castitatis inspirata successio, parentis infusione martyris erudiuit? Vnde enim didicisti, quæ non habuisti? unde disceres, cōstituta in agro, nulla socia uirgine, nullo informata doctore? Non ergo discipulam (quod fieri sine magisterio nō potest,) sed hæredē uirtutis egisti. Quî enim fieri posset, ut sancta Soteris tibi nō esset mentis author, cui author est generis? quæ persecutionis ętate seruilibus quoque contumelijs ad fastigiū passionis euecta, etiam uultum ipsum qui inter cruciatus totius corporis liber esse cōsueuit iniuriæ, & spectare potius tormenta quàm perpeti, carnifici dedit: tam fortis & patiens, ut cum teneras pœnæ offerret genas, prius carnifex cædendo deficeret, quàm martyr iniuriæ cederet. Non uultum inflexit, non ora conuertit: non gemitum, non lachrymam dedit. Denique cum cætera pœnarum genera uicisset, gladium quem quærebat inuenit.

Nobile

Nobile apud ueteres Salomonis illud fertur fuisse iudiciũ, cũ à duabus litigantibus mulieribus interpellatus esset: quarũ altera conuersa per somnũ cum infantem oppressisset suum postulabat alienũ: altera ueri amoris conscia, & culpæ nescia, filiũ iure propriũ uindicabat. Vtraq; igitur perseueranter nitente, cognitoris hæsit intentio. Nõ enim poterat Salomon arbiter esse interioris arcani, cũ petentis utriusq; mens esset occultior. Euentu conuentus ambiguo macheram promi iussit, mandatoq; ministris quo simularent triste ministerium, diuidi iussit infantem, ut singulæ mulieres singulas partes adipiscerentur. Quo audito illa quæ petebat alienũ, non solũ acquieuit, sed etiam diuisionẽ paruuli depoposcit, nullo affectu cõmota materno. Illa quæ suum sciebat infantem, non uinci metuens, sed orbari: nec iam solatio proprio, sed pignori suo consulens, orare occepit, ut incolumis magis puer traderetur alienæ, quàm sectus in partes matri propriæ redderetur. Vnde Salomon qui non maiestate diuina, sed argumentis ut homo interiorem interrogabat affectum, illi potius iudicauit paruulũ esse reddendũ, quam uerã matrẽ dolor proprius prodidisset. Illam uero quam morituri paruuli misericordia non mouebat, exortẽ pronunciauit esse naturæ, quam exortem uidit esse pietatis. Veritas ergo non latuit, sed tamen per simulationẽ alterius fluctuauit. Diuq; etiam bona mater euentu hæsit ambiguo, dum iudicij periclitatur incerto. Hæc licet in figura superioribus sint facta temporibus, scripta sunt tamẽ ad correptionẽ nostram, ut intelligamus prodi omnia posse quæ facta sunt, & omnia cõposita reuelari. Duæ igitur istæ, quoniam propositum est nobis hoc loco tractare de mulieribus, duæ inquam istæ, fides est, atq; tentatio. Tentatio, inquam, communis ab initio author erroris, quæ postquã posteritatem suã carnalis uitio cõuersationis, & somno mentis amisit, posteritatis fructus auferre conatur alienæ. Itaq; dum tentatio litigat, fides fluctuat, donec machæra Christi latentes distinguat affectus. Quæ est hæc machæra Christi? Illa de qua scriptum est: Gladium ueni mittere in terram. Est enim gladius de quo scriptum est: Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. Qui autẽ sit hic gladius, quæ machæra, cognosce. Verbum, inquit, acutum, & ualidum, & penetrabilius omni gladio acutissimo, penetrans usq; ad diuisionem animæ & spiritus, artuũq;, & medullarum. Bonus gladius, uerbũ dei: bonus gladius, utpote scrutator cordis, & renis, qui mendaciũ à ueritate discernat, atq; eos quorũ animã pertransierit, non interficiat, sed reseruet. Hæc igitur de Regnorũ dicta sint libro, assumpta de caussa, de historia recensita, de conscientia usurpata, & fide prõpta. Nunc decursæ ex libro Iudicũ inspiciamus seriem lectionis. Nõ enim ociosis parricidiũ fuit auribus audiendũ. Itaq; repetamus historiam. Iepte iudex Iudæorum fuit. Is euentu belli conflictatus ambiguo, pręliorumq; ueritus incerta, uotum uouit huiusmodi, si aduersarios depulisset, ut quicquid ei primum intra domus suę limen occurrisset, hostiã immolaret deo, suorum præsuli triumphorum. Itaq; bello potitus, fusisq; hostibus domũ redijt: cui in ipso uestibulo filia memor pietatis, ignara oblationis occurrit. Sed recordatus ilico pater, & proprię sponsionis admonitus, ingemuit soluendi muneris sponsiones. Heu me, inquit, filia, perdidisti me. Ego enim aperui os meum de te ad dominũ. Tum illa: O pater, si in me aperuisti os tuum ad dominũ, fac mihi ita ut exiuit de ore tuo. Duorum tamen tantũ mensium inducias postulauit, donec in montẽ ascenderet, & super uirginitatem suam fleret. Deinde duobus post exactis mensibus remeauit ad patrẽ. Votũ ille cõpleuit. His enim uerbis utendũ est, quando scriptura diuina effectum rei nõ prodidit, sed refugit parricidij mentionem. Quid igitur? Hoc probamus? Minime uerò gentium. Sed tamen etsi parricidiũ nõ probo, aduerto præuaricandę metũ & formidinem sponsionis. Deniq; ab Abraham dictum est: Nũc scio quia amas dominũ deum tuum, quia non pepercisti unico filio tuo. Habes igitur indiciũ, quo docetur, præuaricandũ temerè nõ esse promissum. Verũ deo parricidium nõ probari, in eadem asseritur lectione, cum pro filio ouis subijcitur, ut ipsa potius quàm filius feriretur. Habuit igitur Iepte quod sequeretur exemplũ, quia dominus sanguine non delectaretur humano. In uno enim oraculo ad Abraham prompto docuit filiorum salutem religionis obsequio posthabendã: offerri à parentibus deo debere filios, non debere iugulari. Certe cũ hæc filia tam sollicita fuerit de patris uoto, cur pater non dubitauerit de filię parricidio? & cum illa paternum caueret mendacium, iste filiæ non cauerit interitum? Dicet aliquis: Qua ratione illic deus non permiserit parricidium

1. Corin. 10

Matth. 10

Luce. 3

Hebr. 4

Iudic. 11

Gene. 22

cidium fieri, hic sit passus impleri? Nunquid acceptor personarum deus? Non, sed meritorum atque uirtutum. Certe dum consilium esset ambiguum, signare debuit oraculum, quid ad præsens facto, & in reliquum conueniret exemplo. Vbi uero iam præcessisset exemplū, necessariū non iudicauit oraculum, cum facti forma ueteris quid fieri oporteret ostenderit. Aut fortasse quia nō una forma meritorum, ideo non una forma factorū. Pater doluit, fleuit filia, uterque de dei miseratione dubitauit. Non doluit Abraham, nec consuluit parentis affectum. Vbi audiuit diuinitatis oraculum, nō distulit sacrificiū, sed maturauit obsequium. Non dubitauit Isaac, cum imparibus sequeretur patrē passibus. Non fleuit, cū ligaretur: non dilationem popōscit, cū offerretur. Et ideo misericordia largior, ubi fides promptior. Et bene nō fleuit factū patris, quia risus est matris. Pro qua deuotionis exultatione ouis pro illo iussa est immolari, quia se ipse nō distulerat immolandum: nec de dei miseratione ambiguus, nec de sui deuotione sollicitus. Nemo igitur inuentus est, qui tam cruentū patris reuocaret affectū, quia omnis promissio muneris conueniebat officio. Sacrificium itaque sanguinis immolatur, & nemo est qui resistat. Sacrificium castitatis offertur, & qui prohibeat nō inuenitur. Pater parricidiū promisit, & soluitur: pater integritatē filię uouit, & tam piæ oblationis non inuidetur affectus. Illic filia dolens sanguinē suū obtulit pro patria sponsione: hic tam piū promissum nec hæreditario munere, nec propria soluitur uoluntate. Quo in negocio etiam nos uocamur in culpam. Quam tandē? Quia nuptias prohibuimus illicitas? Vocent ergo in eandē culpam etiam Ioannem Baptistam. Et cum aliud nihil forte habeamus quod probetur in nobis, hoc solum cōdemnetur in nobis, quod probatū est in Propheta. An erubescendū protulimus autorē? Quā uero caussam aliam habuit ille martyrij, repetite animo. Caussa illius passionis certe hæc fuit. Nō licet, inquit, tibi eā uxorē habere. Si hoc de uxore hominis, quanto magis de uirgine consecrata? Si hoc dictum est regi, quanto magis dicendū priuatis? Gratias itaque diuinitati quod hic nullus Herodes, atque utinā nulla Herodias. Non licuit ergo pro uirginitate sermonem dicere? Et cur scriptum est: Iudicate pupillo, & iustificate uiduam? Et cur scriptum est: Patris orphanorum, & iudicis uiduarum? Ergo castimoniæ & integritati deditas deseremus, aut etiam condemnabimus? At certe ipsis Gentilibus inter aras, & focos uenerabilis solet esse uirginitas: & in quibus nulla meritorum est pietas, nulla mentis integritas, in ijs tamen carnis uirginitas prædicatur. A prophanis igitur ceremonijs uirgines nemo prohibebit, ab Ecclesia dei uirginitas arcebitur? Illic coguntur, quod non docentur: hic interdicitur, quod non licet non doceri? Illic præmijs reuocantur à nuptijs, hic ad nuptias coartabuntur iniurijs? Illic uiolentia fit ut capiantur, hic fiet uiolentia ne profiteantur? Et potest esse patientia sacerdotum, ut nō uel morte oblata, si ita necesse est, integritatis sacrificiū uindicetur? Considerate quia uirgines præ Apostolis resurrectionē domini uidere meruerunt. Certe hoc docuit hodierna quę decursa est lectio. Nam cū in nouo monumento (sicut Ioannes dixit) corpus positum esset domini Iesu, in suo autē monumento (sicut est secundum librū Euangelij Matthæi) posuisset Ioseph domini corpus, obseruabāt uirgines. Bene & Matthæus monumentū dixit nouum, ne ex monumento ueteri resurrexisse alius crederetur. Bene etiā secundum spiritum iusti in monumento positum est, quia Christus à mortuis in nouo iusti resurgit affectu. Bene etiam secundū literam alienum monumentū fuit, quia suū monumentum dominus non quæsiuit. Habeant tumulum, qui sub lege sunt mortis: uictor mortis suum tumulum nō habebat. Non enim ille sepulchrū mortis desiderabat, qui de morte trophæa referebat. Vidit ergo Maria resurrectionē domini: & prima uidit, & credidit. Vidit & Maria Magdalena, quamuis adhuc ista nutaret. Hoc loco non mediocrē aduertite quæstionē, ne subdubitare de resurrectione domini uirgines debeatis. Videte quod meritū. Nō sola carnis uirginitas uirginē facit, sed etiā mentis integritas. Denique Maria Magdelena dominū prohibetur tangere, quia nutabat de resurrectionis fide. Illa igitur tangit Christū, quæ fide tangit, Magdalena autē stabat ad monumentū foris plorans. Quæ foris est, plorat: nam quæ intus est, plorare nō nouit. Plorat autē quia corpus non uidet Christi: & perisse putat, quia ipsa non cernit. Ergo Maria foris, sed non Petrus non Ioannes foris. Denique illi currentes intrauerunt, & ideo non plorauerunt, & gratulantes recesserunt. Illa quæ non introiuit, fleuit, non credidit, fraude sublatum putauit

nec cum

Marginal notes: Math. 14 (at "passionis certe hæc fuit"); Psalm. 181 (at "licuit ergo"); Psalm. 67 (at "stificate uiduam"); Ioan. 19 (at "diurna quę decursa"); Matth. 27 (at "Matthæi"); Ioan. 20 (at "te quod meritū").

nec eum angelos cerneret, credendum arbitrabatur. Et ideo dicunt ei angeli: Mulier
quid ploras? quem quæris? Hoc angeli dicunt, & dominus postea ijsdem uerbis repeti-
Ioan. 20
uit, ut sciatis quia angelorum uerba mandata sint domini. Deniq; eadem (ut dixi) etiam
dominus uerba repetiuit dicens: Mulier quid ploras? quem quęris? Quę non credit, mu
lier est: nam qui credit, in uirum perfectum resurgit, in mensurā ætatis plenitudinis Chri
Ephes. 4
sti. Mulier, inquit: non de sexu, sed de cunctatione conuitium est. Et bene mulier quę nu
tabat, quia iam uirgo crediderat. Quid ploras? hoc est, tu tibi es caussa plorandi, tu tibi
author es flendi, quæ es Christi incredula. Ploras quia non uides Christum: crede, & ui-
debis. Adest Christus, nec unquā ijs à quibus quæritur deest. Quid ploras? hoc est, non
lachrymis opus est, sed fide prompta, & deo digna. Noli cogitare mortalia, & non plo-
rabis: noli cogitare peritura, & flendi caussam habere nō poteris. Cur inde ploras, unde
alij gratulant? Quem quæris? hoc est: Nō uides quia adest Christus? nō uides quia Chri
stus est dei uirtus, quia Christus est dei sapientia, quia Christus est sanctitas, quia Chri-
1. Corin. 1
stus est castitas, quia Christus integritas, quia Christus natus est ex uirgine, quia Chri-
stus ex patre, & apud patrem, & in patre semper, natus non factus, nec degener, sed sem
per uerus deus ex deo uero? Tulerunt, inquit, dominum de monumento, & nescio ubi
Ioan. 20
posuerunt eum. Erras mulier quæ putas ab alijs Christum de monumēto esse sublatum,
& non potestate propria resuscitatum. Sed nemo tulit dei uirtutē, nemo tulit dei sapien
tiam, nemo tulit uenerabilem castitatem. Non tollitur Christus de monumēto iusti, nec
1. Corin. 1
de suæ uirginis secreto, & pię mētis arcano: & si qui uolunt tollere, auferre non possunt.
Tunc ait illi dominus: Maria, respice ad me. Quādo non credit, mulier est: quando con-
uerti incipit, Maria uocatur: hoc est, nomē eius accipit quæ parturit Christum. Est enim
anima quæ spiritualiter parit Christum. Respice, inquit, ad me. Qui Christum respicit, e-
mendatur: errat autem qui Christum non uidet. Et ideo illa conuersa respexit, & dixit:
Rabbi, quod interpretatur magister. Quæ respicit, conuertitur: quæ conuertitur, pleni-
us intuetur: quæ uidet, proficit. Et ideo magistrum appellat, quem mortuum esse crede-
bat: allòquitur, quem putabat amissum. Noli, inquit, me tangere: hoc est, etsi correptio-
nis tentamenta sunt, non tangit tamen Christum nutantis affectus. Noli, inquit, me tan-
gere, hoc est, noli tangere dei uirtutem, dei sapientiā, reuerendā integritatem, honorabi
lem castitatem. Sed uade ad fratres meos. Quid est aliud dicere, nisi, iam noli foris flere?
Ioan. 20
Vade ad electos, & ad obseruātissimos sacerdotes, et dic illis: Ascēdo ad patrem meum,
& patrem uestrū, deū meū, et deum uestrū. Quid est aliud dicere, nisi ne mulier hinc mo-
ueas quæstionē? Certe à perfectioribus quære. dicēt tibi, quæ distinctio sit inter patrem
meum, & patrē uestrū. Nā qui iuxta diuinā generationē pater mihi est, is iuxta adoptio-
nem pater uester est. Patrē meū dicēdo, à creaturis se dei filius separauit: Patrē uestrū di-
cendo, adoptionis spiritalis gratiam designauit. Ita & deum meum dicendo, mysterium
suæ incarnationis ostendit: ut quem patrem naturaliter habet, deum appellet propter
suscepti corporis sacramentum. Deum quoq; uestrum cum dicit, profectum in nobis
suæ operationis ostendit. Et uerè deus noster factus est nobis, ex quo passus est Chri-
stus, quando ut alia omittam, pro integritate seruanda mori uirgines sunt paratæ. Nihil
de caussa, nihil de persona loquor. Vbi enim domini gratia, ibi debet esse pax domini.
Nec quenquam publicè arguo, sed meipsum defensatum uenio. Accusati enim sumus:
& nisi fallor, accusatores nostri plerięq; de uobis sunt. Horū ego affectus redarguere ma-
lo, quàm personas prodere. Criminis autem inuidia hęc est, quia suadeo castitatem. Qui
hoc non libenter accipit, ipse se prodit. Virginitatem, inquit, doces, & persuades pluri-
mis. Vtinam conuincerer, utinam tanti criminis probaretur effectus. Non uererer inui-
diam, si efficaciam recognoscerem. Atq; utinā me exemplis potius argueritis, quàm ser-
monibus cęderetis. Sed uereor ne pręuaricatores mihi apposuisse uidear, qui me alienis
cōmendent laudibus. Initiatas, inquit, sacris mysterijs, & consecratas integritati puellas
nubere prohibes. Vtinā possem reuocare nupturas, utinam possem flammeū nuptiale
pio integritatis mutare uelamine. An indignū uidetur, ut sacratæ uirgines à sacrosanctis
altaribus non abducātur ad nuptias? Et quibus licet sponsum eligere, nō licet deū præ-
ferre? In me ergo facti conditio mutatur, ut pro opprobrio mihi cedat quod semper spe
ctauit ad gratiam Sacerdotū; iacere semina integritatis, et uirginitatis studia prouocare.

Quæro enim utrum quasi improbum hoc, an quasi nouum, an quasi inutile reprehendatur. Si quasi improbũ, improba ergo uota sunt omniũ, improba uita est angelorũ, quam gratia resurrectionis imitatur. Qui enim non nubunt neq; ducunt uxores, erunt sicut angeli in cœlo. Qui hoc utiq; reprehendit, resurrectionis uota condẽnat. Itaq; improbum uideri nõ potest, quod hominibus pro præmio constitutũ est: nec potest eius rei species displicere, cuius ueritas & in fructu est, & in uoto. Sed esto, non sit improbũ, nunquid nouum est? Nos enim noua omnia quæ Christus non docuit, iure damnamus, quia fidelibus uia Christus est. Si igitur Christus non docuit quod docemus, etiam nos id detestabile iudicamus. Discutiamus ergo utrum Christus integritatẽ docuerit, an repudiãdam putauerit. Et sunt, inquit, spadones, qui seipsos castrauerunt propter regnũ cœlorũ. Est ergo præclara militia, quæ regno cœlorũ militat. Itaq; iam tunc dominus docuit esse debere intemerata studia castitatis. Vnde & Apostoli eam cæteris præminere cernentes, si ita est caussa, aiunt, uiri cum uxore, non expedit nubere. Quo dicto & grauiora iudicauerunt onera uinculi cõiugalis, & ueræ integritatis gratiã prætulerũt. Sed dominus qui sciret prędicandã omnibus integritatẽ, imitandã paucis: non omnes, inquit, capiũt uerbum istud, sed quib. datũ est. hoc est, nõ est cõmunis plurimis, & uulgaris integritas: nec pro infirmitate permittit̃, sed pro uirtute concedit̃. Deniq; cum dixisset: Et sunt spadones qui seipsos castrauerũt, ꝑpter regnũ cœlorũ: ut ostẽderet hoc non mediocris esse uirtutis, Qui potest, inquit, capere, capiat. Et ideo post hoc uerbũ offerunt̃ pueri ad benedicendum, qui corruptelę expertes, integritatis munus immaculata ætate seruarẽt. Taliũ enim est regnũ cœlorũ, qui in puerilẽ castimoniã tanquã in naturã infantiũ corruptelæ ignoratione remeauerint. Est ergo etiã cœlesti uoce probata uirginitas, dominicisq; expetenda præceptis. Quo loco magisteriũ diuinæ uocis imitemur. Nã cum in superioribus coniugium memorauerit nõ esse soluendũ nisi ex caussa fornicationis, in posterioribus integritatis gratiã dõnumq; contexuit: ut doceret non damnandas esse nuptias, sed probandas: nuptijs tamen ipsis integritatis studia præferẽda. Quis enim tam auersus à uero qui nuptias dãnet? Sed quis tam alienus à ratione, qui cõiugij onera nõ sentiat? Et enim mulier innupta et uirgo, cogitat quę sunt domini, ut sit sancta corpore et spiritu. Nã quę nupta est, cogitat quæ sunt mũdi, quomodo placeat uiro. Et prӕter has molestias quãuis nubendo nõ peccet, cõtritionẽ tamẽ habebit carnis huiusmodi. Grauis enim partus labor est, grauis creandorũ, & erudiendorũ liberorũ molestia. Quibus ante præscripsit, ne quis huiusmodi auerteret̃ iniurijs. Multæ enim in partus doloribus cõstitutæ, coniugio se renunciare dicũt, multi etiã matrimonij onera nõ ferẽtes, alieno ab uxore auerruntur affectu. Et ideo Apostolus ante præmisit. Vinctus es uxori? noli quærere solutionẽ. Et bene ait: Vinctus es. Quodã enim uir & uxor nexu inter se amatorio copulantur, & quibusdã inuicẽ sibi habebis amoris adstricti sunt. Bona igit̃ uincula nuptiarũ, sed tamẽ uincula: & si uincula, tamen uincula charitatis. Bonũ coniugium, sed tamẽ à iugo tractum, & iugo mundi: ut uiro potius cupiat placere, quàm deo. Bona etiam uulnera charitatis, & osculis præferenda. Vtiliora enim uulnera amici, quàm uolũtaria oscula inimici. Denique Petrus uulneratur, Iudas osculatur. Illum oscula condemnant, hunc uulnus emendat. Illius osculis proditionis uenena funduntur, istius lachrymis culpa lauatur. Itaq; ut ostenderet sermo propheticus bona uulnera charitatis, Ecclesia dicit in Canticis canticorum: Quia uulnerata charitatis ego sum. Nemo ergo uel qui coniugium eligit, reprehendat integritatem: uel qui integritatem sequitur, condemnet coniugiũ. Nanq; huius sententiæ aduersarios interpretes damnauit iamdudum Ecclesia, eos scilicet qui audeant soluere copulã coniugalem. Audite enim quid dicat sacrosancta Ecclesia: Veni frater meus, exeamus in agrum, requiescamus in castellis, diluculo surgamus in uineas, uideamus si floruit uitis. Multos ager fructus habet, sed ille melior est qui & fructibus redundat, & floribus. Est ergo Ecclesiæ ager diuersis fœcundus copijs. Hic cernas germina uirginitatis flore uernantia, illic tanquam in campis syluæ uiduitatẽ grauitate pollentem, alibi tanquam uberi fruge coniugij ecclesiæ segetẽm replentẽ mundi horrea, ac ueluti maritatæ uineæ fœtibus, torcularia domini Iesu redundantia, in quibus fidelis coniugij fructus exuberat. Nec improbũ igitur nec nouũ integritatis est studiũ. Videamus ne forte inutile iudicetur. Nonnullos enim dixisse audiui quod perijt mundus, deficit genus

Matth. 22 · Luc. 20 · Matth. 19 · 1. Corin. 7 · Prouer. 27 · Cantic. 7

genus hominum,coniugia labefactata sunt. Quæro quis tandem quæsiuit uxorem,qui non inuenerit? Quando fuerint bella pro uirgine? Quis unquam pro uirgine sit peremptus? De coniugijs autem ista nascuntur,ut perimatur adulter uxoris,raptor prælijs appetatur.Ista reipublicæ semper dāno fuerūt. Pro uirgine sacra nemo damnatus est, quia castitatem nō pœna cohibet,sed religio auget,fidesq; cōseruat.Si quis putat igitur consecratione uirginum minui genus humanū, consideret quia ubi paucæ uirgines,ibi etiam pauciores homines:ubi uirginitatis studia crebriora,ibi numerum quoq; hominum esse maiorem. Discite quantas Alexandrinā,totiusq; Orīētis et Africana Ecclesia quotannis sacrare consueuerint.Pauciores hic homines prodeunt, quàm illic uirgines consecrantur.Ex ipsius igitur orbis terrarum usu nō inutilis uirginitas existimatur,præsertim cum per uirginem salus uenerit,orbem fœcundatura Romanum. Quod si quis hoc prohibet,prohibeat igitur pudicas uxores degere,quia frequentius possunt parere incontinentes.Nulla peregrinanti marito fidem seruet,ne damnum faciat prolis futuræ,& partus frequentiotis amittat ætatem. Sed difficilior fit uia adolescentioribus ad nuptias impetrandas.Quid si forte commodior? Quæro enim cum his aliquē habere tractatū,qui arcendæ uirginitatis sententiam gerunt.Itaq; qui sunt isti,discutere debemus:utrum qui uxores habent,an qui nō habēt.Si qui habēt,timere nō debēt:uxores eorū iam uirgines esse non possunt.Sin qui nō habent,nō sibi iniuriā faciāt,quod eius tantū nuptias sperauerint,quæ nuptura non esset.An fortasse patres pro filiarū coniunctione solliciti,moleste ferunt uirgines consecrari? Nec hi quod uereantur habent, si sequanī consiliū. Inter paucas suæ citius eligentur. Aiunt etiam plerīq; maturioris ætatis uirgines esse uelādas. Neq; ego abnuo,sacerdotalis esse cautionis debere,ut non temere puella ueletur. Spectet plane,spectet ætatē Sacerdos,sed fidei uel pudoris.Spectet maturitatē uerecundiæ, examinet grauitatis caniciem,morum senectā, pudicitiæ annos,animos castitatis.Tum deinde si matris tuta custodia. comitum sobria sedulitas, si hæc præsto sunt, non deest uirgini longæua canicies:si desunt, differatur puella moribus quàm annis adolescētior. Non ergo ætas reijcitur florentior,sed animus examinatur.Et certe Theclam non senectus sed uirtus probauit.Et hinc quid plura contexam? cum omnis ætas habilis deo,perfecta sit Christo.Deniq; non uirtutem ætatis appendicem dicimus, sed uirtutis ætatem. Nec mirere in adolescentulis professionem,cum legeris in paruulis passionē. Scriptum est enim: Ex ore infantium,& lactentiū perfecisti laudem. An dubitamus,si eum usq; ad continentiam sequatur adolescentia,quem usq; ad mortem confitetur infantia? Et quasi incredibile putamus, si puellæ nubiles Christum sequantur ad regnum, quem etiam pueri sequebātur in desertum? Sicut legimus,quia saturata sunt de quinq; panibus quatuor milia hominū, exceptis,inquit,pueris,& mulieribus. Nolite ergo à Christo arcere infantes,quia & ipsi pro Christi nomine subiere martyrium. Talium est enim regnum cœlorum. Vocat eos dominus,& tu prohibes? De ipsis enim dominus ait:Sinite eos uenire ad me.Nolite adolescentulas arcere,de quibus scriptum est:Propterea adolescentulæ dilexerunt te, & introduxerunt te in domum matris suæ. Nolite postremo à Christi charitate etiam paruulos separare, quem etiam intra matris uterum adhuc positi exultatione prophetica fatebantur. In ipsis adhuc ecclesiæ principijs turbæ requirebant eum.Qua ratione? Quia manus, inquit, imponens curabat eos. Nec tempus ad sanandum, nec locus quæritur. Omnibus enim locis omnibusq; temporibus non est prætermittenda medicina. Intra domum Maria ab angelo benedicitur, intra domum Dauid ungitur in Prophetam. Vbiq; Iesus curat, ubiq; sanat:in itinere,in domo,in deserto. In itinere curatur quæ fimbriam tetigit: in domo principis synagogæ filia resuscitatur: in deserto turba sanatur. Deniq; sic habes: Cum autem sol occidisset, omnes qui habebant infirmos uarijs languoribus, ducebant illos ad eum. At ille singulis manus imponens curabat eos.Sanabat ergo & in deserto, & occidente iam sole, & sanabat manus imponens,ut & deum se & hominem demonstraret.Non immerito igitur facta iam die turbæ requirebant eum. Video ordinem. Sole occidente ægri deferuntur ad Christum, facta autem die turbæ requirebant eum. Quādo enim nisi per diem quæritur Christus? Nam qui in luce ambulat,non recedit à Christo.Itaq; nox habebat adhuc ægrotantium gemitus,dies iam fidem plebis,iam lætitiam sanatorum: ut quod scriptum est, compleretur:

Psalm. 8

Math. 14

Cantic. 1

Luc. 1

Luc. 4

Psal. 29 retur: Ad uesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. Quæ enim turbæ maior gratia, quàm ut etiam in desertum locum Christum sequatur? In quo ille docet, à perfecto abesse debere iactantiam. Non enim sanádorum copiam, sed operum iactantiam declinabat. Et nos igitur si salui esse desideramus, uel si iam meremur sanitatem, procul à luxuria, procul à lasciuia, tanquam in arido uitę istius, & ieiuno solo, quadam siti corporis fugitatem delitiarum Christum sequamur. Sequamur per diem. Adest Ecclesiæ dies, quem Abraham uidit, & gauisus est. Sequamur ergo per diem Christum. Non enim in noctibus reperitur. In cubili, inquit, meo, in noctibus quæsiui quem dilexit anima mea: quæsiui eum, & non inueni eum: uocaui eum, & non obaudiuit me. Non in foro, non in platæis Christus reperitur. Deniq; nec illa eum in foro, & in platæis potuit reperire, quæ dicit: Exurgam, ibo, & circumibo in ciuitate, in foro, & in platæis, & quæram quem dilexit anima mea. Quæsiui eum, & nõ inueni eum: Vocaui eum, & non obaudiuit me. Nequaquam igitur ibi quæramus Christum, ubi inuenire non possumus. Non est Christus circumforanus. Christus enim est pax, in foro lites: Christus iustitia est, in foro iniquitas. Christus operator est, in foro inane ocium: Christus charitas est, in foro obtrectatio: Christus fides est, in foro fraus atq; perfidia: Christus in Ecclesia est, in foro idola. Et ut illa uidua quam in alio perstrinximus libro, cognoscat non obtrectandi me locutum illa studio, sed monendi, meq; non asperum, sed sollicitum: gratiam reconciliationis accipiat. In Ecclesia uidua iustificatur, in foro circumuenitur. Fugiamus ergo forum, fugiamus platæas. Prudentiam autem notam assume tibi, & custodias te à muliere aliena. Per fenestram enim de domo sua in platæis prospicit. Fugiamus platæas. Non enim iniuria tantummodo est non inuenisse quem quæras, sed etiam plerumq; ubi non oportet quęsisse, uulnus est: quæsisse in domibus uirorum qui sibi falso doctorum nomen assumunt, quæsisse procacius quàm uerecundius. Ergo caueamus exemplo illius, ne nos custodes inueniant qui circumeunt ciuitatem. Inuenerunt, inquit, me custodes qui circumeunt ciuitatem: percusserunt & uulnerauerũt me, & tulerũt palliũ meũ à me custodes murorum. Nõ in se filiæ, nõ inq;, in se filię, sed in nobis uulnerat̃ Ecclesia. Caueamus igitur ne lapsus noster, uulnus Ecclesię fiat: ne quis à nobis palliũ auferat, hoc est, amictũ prudentiæ, insigne patientiæ, quo mollioris ambitio uestis exuitur. Qui enim mollioribus uestibus induuntur, in domibus regum sunt. Nobis autem pallium dedit Christus, quo Apostolos suos, & corpus suum ipse uestiuit. Quod denique iubet te dare si quis à te tunicam petat, ut dimittas ei & pallium: id est, insigne philosophiæ tuæ tradas, & quasi amictu prudentiæ tuæ eum qui ante nudus fuerat, circunuestias. Ibi igitur filiæ Christum quæramus, ubi quærit Ecclesia, in monnibus boni odoris, qui excelsorum sublimitate factorum, suauem uitæ odorem pro meritorum uerticibus exhalant. Fugit enim platæas, fugit conuentus, & strepitus fori, iuxta quod scriptum est: Fuge fraternus meus, & similis esto ceruo aut hinnulo cerui in montes aromatum. Serpentinis enim inuisus colubris & effugitans canum, atque humi reptantibus infestus serpentibus, nescit habitare nisi in sublimitate uirtutum, nescit commorari nisi in talibus Ecclesiæ filiabus quæ possunt dicere: Christi enim bonus odor sumus deo: sed quibusdam odor mortis in mortem, in ijs qui pereunt: quibusdam odor uitæ in uitam, in ijs utique qui odorem resurrectionis dominicæ uiuida fide spirant. Isti sunt aromatum montes, qui domini corpus Iesu acceperunt, & in linteis cum aromatibus ligauerunt. Quicunque enim crediderunt quia Iesus mortuus est, & sepultus est, & resurrexit: hi excelsum ueræ cacumen fidei uirtutum fastigijs extulerunt. Vbi ergo Christus quæritur? In pectore prudentis scilicet sacerdotis. Et quoniam de deserto tractatus hic sumitur: ubi quærendus sit, etiam ipse monstrat dicens: Ego flos campi, & lilium conuallium, tanquam lilium in medio spinarum. Ecce alium locum, in quo solet dominus diuersari, imò non in uno, sed in pluribus. Ego, inquit, flos campi: quia patentem simplicitatem puræ mentis frequentat. Et lilium conuallium. Flos enim humilitatis est Christus, non luxuriæ, non uoluptatum, non lasciuiæ, sed flos simplicitatis, flos humilitatis. Tanquam lilium in medio spinarum. Nõnne inter asperitates laborum, contritionesq; animorum boni flos odoris assurgit, quia contrito corde deus placatur? Hoc est desertum filiæ, quod ducit ad regnum: Hoc est etiam desertum quod floret ut lilium, iuxta quod scriptum est: Lætare sterilis,

Margin notes: Psal. 29; Ioan. 8; Cantic. 3; Prouer. 7; Cantic. 5; Matth. 11; Matth. 5; Cantic. 2; 2. Corin. 2; Ioan. 19; Cantic. 2

ſterilis, & exulta deſertum, & floreat ut lilium. In hoc deſerto filię, arbor illa bona fructi-
fera, quæ bonos fructus facit, incipit brachia factorum ſuorum diffundere, uerticem di-
uinitatis attollere. Iuxta quam noſtræ ligna ſyluæ fruteſcant: quia ſicut arbor mali inter
ligna ſyluæ, ita fraternus meus inter medium filiorum, ut uidens hoc Eccleſia lætetur, &
gaudeat dicens: In umbra eius concupiui & ſedi, & fructus eius dulcis in faucibus meis.
Videns inquam hoc Eccleſia, & fidei noſtræ iam læta ſucceſſu dicat: Inducite me in do-
mum uini, & ordinate in me charitatē. Charitas non poteſt eſſe ſine fide. Tres enim ſunt
uelut uades Eccleſiæ, ſpes, fides, charitas. Cum ſpes acceſſerit, fides fundata fuerit, ordi-
tur charitas, Eccleſia copulatur. Didiciſti ergo ubi Chriſtum requiras, diſce etiam quem
admodum poſſis mereri, ut ille te quærat. Excita ſpiritum ſanctū dicēs: Exurge Aquilo,
& ueni Auſter, aſpira hortū meum, & profluant aromata mea. Deſcēdat fraternus meus
in hortum ſuum, & manducet fructum pomiferarum ſuarum. Hortus uerbi, animæ uer-
nantis affectus eſt, & in pomiferis uirtutis eſt fructus. Venit ergo. Et ſiue manduces ſiue
bibas, ſi Chriſtum inuocas, adeſt, dicēs: Venite manducate panes meos, & bibite uinum
meum. ſiue etiam dormias. pulſat ad ianuam. Venit, inquam, frequenter, & per proſpe-
ctum mittit manū ſuam, ſed non ſemper, nec ad omnes: ſed ad eam animā quæ poteſt di-
cere: Nocte exui me tunicam meam. Etenim in hac ſeculi nocte prius tibi corporalis ui-
tæ amictus eſt exuendus. Exuit enim ſe carnē dominus, ut pro te dominationibus & po
teſtatibus mundi iſtius triumpharet. Quomodo induam illam? Vide anima deo deuota
quid dicat. Sic ſe actus corporis & terrenos exuit mores, ut neſciat quomodo, etiā ſi ue-
lit rurſus poſſit induere. Quomodo induam illam? Hoc eſt, qua uerecundia? quo pudo-
re? qua poſtremo memoria? Conſuetudo enim boni, uſum prauitatis ueteris amiſit. La-
ui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Didiciſti in Euangelio, quod pedes lauare, ſi
dei myſteriū, humilitatis inſigne ſit, iuxta quod ſcriptū eſt: Si ego laui pedes ueſtros do-
minus & magiſter, quanto magis uos debetis alter alterius pedes lauare? Sed hoc ad hu
militatem pertinet. Quantū uerò ad myſteriū, pedes debet lauare ſuos qui uult partē ha
bere cum Chriſto. Si enim nō lauero, inquit, tibi pedes, non habebis partem mecū. Cum
hoc Petro dicitur, quid de nobis cēſetur? Qui lauit igit pedes, non neceſſe habet iterum
lauare: & ideo caueat, ne inquinet eos. Et bene ſancta Eccleſia dicit: Laui pedes meos.
Non dicit, quomodo iterū lauabo eos? ſed quomodo iterū inquinabo eos? quaſi oblita
maculæ ueteris, oblita contagij. Admonet igitur in miniſterio corporali, quemadmodū
ſpirituale debeamus actuum noſtrorum diluere ueſtigiū. Itaq; pedes cum ſemel laueris
æterni fontis irriguo, & myſterij mundaueris ſacramento, caue iterum corporeæ cupidi
tatis illuuiem, ne lutulenti actus ſordibus inquinentur. Iſti ſunt pedes quos Dauid lauit
in ſpiritu, qui te docet quemadmodū eos inquinare non poſſis, dicens: Stantes erant pe
des noſtri in atrijs tuis Hieruſalē. Vtiq; hic nō corporis, ſed animi intellige pedes. Quo-
modo enim terrenus homo in cœlo haberet corporis pedes? Hieruſalē enim, ſicut Pau-
lus te docuit, in cœlo eſt. Et idem te docuit quemadmodum in cœlo ſtare poſſis, cum di
cit: Noſtra autem conuerſatio in cœlis eſt. Conuerſatio morum, conuerſatio factorum,
conuerſatio fidei. Quiſquis ſic uiuit, poteſt dicere: Fraternus meus miſit manum ſuam
per proſpectum, & uēter meus turbatus eſt ad illum: ſurrexi aperire fratri meo. Bonum
eſt ut ad aduentum domini interiora turbentur. Si ad angeli aduentum Maria turbata
eſt, quantomagis ad Chriſti nos turbamur aduentum? Influentibus quippe diuinis, cor-
poreus peregrinatur affectus, & uſus ille exterioris hominis exoleſcit. Et tu turbare, &
tu feſtina. Feſtinantes ille agnum manducare præcipitur. Surge, aperi, ad ianuam Chri-
ſtus eſt, ueſtibula domus tuæ pulſat: ſi aperueris, introibit, & introibit cum patre. Nec ſo
lum cum ingreſſus fuerit, mercedem relinquit, ſed etiam prius quàm ingrediatur, mer-
cedem præmittit. Adhuc anima turbatur, adhuc parietes domus ſuæ palpat, adhuc oſti-
um quærit ubi Chriſtus eſt, adhuc ſoluit uinculum carnis, & corporis clauſtrum, adhuc
Chriſtus foris pulſat. Manus, inquit, meæ ſtillauerūt myrrhā, & digiti mei pleni in mani-
bus clauſuræ. Quam myrrham ſtillant animæ manus, niſi illam quam obtulit iuſtus ille
Nicodemus magiſter in Iſrael, ille qui meruit lauacri primus audire myſteriū, qui attulit
mixturam myrrhæ, & aloes quaſi libras centum, & miſit in corpus Ieſu? Perfectum utiq;
odorem fidei attulit. Hunc odorem fragrat anima quæ Chriſto aperire incipit: ut acci-

Eſaie. 35 · Matth. 7 · Cantic. 2 · Prouer. 9 · Cantic. 5 · Ioan. 13 · Pſal. 121 · Philip. 3 · Exod. 12 · Cantic. 5 · Ioan. 19 · Pſalm. 15

piat primùm odorem dominicę sepulturæ, et crédat quia caro eius non uidit corruptionem, nec odore aliquo mortis emarcuit: sed æterni illius floris, & semper uirentis odore condita surrexit. Quomodo enim poterat uel in carne marcescere, cuius nomē unguentum exinanitum est? Exinaniuit se, ut spiraret tibi. Semper unguentum hoc erat, sed erat apud patrem, erat in patre. Olebat tantum angelis & archangelis, tanquam intra uas coeli. Aperuit os pater dicens: Ecce posui te in testamētum generis mei, in lucem Gentium, ut sis in salutem usq; ad extremum terræ. Descendit filius, repleta sunt omnia nouo odore uerbi. Eructauit cor patris uerbum bonum, fragrauit filius, spiritus sanctus exhalauit, atq; per omnium se corda diffudit. Diffusa est enim charitas dei in cordibus nostris per spiritum sanctum. Ipse dei filius in corpore tanquam in uase odorem primo cohibebat suum, operiens tempus, sicut ait: Dominus dat mihi linguam eruditionis, ut sciam quando oporteat me dicere sermonem. Venit hora, aperuit os, exiuit unguentū, quando uirtus exibat de eo. Hoc unguentum exinanitum est super Iudęos, & collectum est à Gentibus. Exinanitum in Iudæa: & redoluit in omnibus terris. Hoc unguento uncta est Maria, & uirgo concepit, uirgo peperit bonum odorem, dei filium. Hoc unguentum effusum est super aquas, & sanctificauit aquas. Hoc unguento uncti sunt tres pueri, & humorem ijs flamma rorauit. Hoc Daniel unctus est, & leonum ora molliuit, feritatemq; permulsit. Fluit hoc unguentum quotidie, & nunquam deficit. Accipe uas tuū uirgo, & accede, ut possis hoc unguento repleri. Accipe unguentum ęstimatum trecentis denarijs: sed gratis datum, non uenditum, ut omnes haberent. Gratis uirgo ungere, noli contristari sicut Iudas, quia hoc unguentum effunditur, sed consepeli te in Christum. Claude sanè uas tuum, ne unguentū effluat. Claude integritatis claue, loquendi uerecundia, abstinentia gloriandi. Hoc quę habet unguentum, Christū recipit. Et ideo quæ habebat, ait: Aperui, inquit, fratri meo. frater meus transiuit. Quomodo transiuit? id est, mentis interna penetrauit, sicut dictum est Mariæ: Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. Viuum enim uerbum dei sicut gladius acutus, penetrans corporalium repagula cogitationum, cordis interna rimatur. Et tu igitur anima una de populo, una de plebe, neq; enim Christus stupet aliqua secularium discrimina dignitatū, nec auratam uestem, aut monile preciosum, aut nobilia coruscantium gemmarum serta miratur, quorum dispendijs sæpe lis mouetur in Ecclesia, pax fugatur: certe tu una de uirginibus, quæ corporis tui gratiam splendore mentis illuminas, (Propior enim es quæ ecclesiæ compararis,) tu inquam, in cubiculo tuo, & nocturno tempore cōstituta, semper meditare Christum, & eius aduentum omnibus sperato momentis. Si tardare tibi uidet, exurge. Tardare uidetur cum diu dormis, tardare uidetur cum ab oratione uacas, tardare uidetur cum uocem non excitas psalmis. Primitias uigiliarum tuarum Christo dicato, primitias actuum tuorum Christo immola. Audisti in superioribus quia uocauit te dicens: Veni à Libano sponsa, ueni à Libano, transibis & pertransibis à principio fidei. Transibis in seculum certatura, pertransibis ad Christū triumphatura de seculo. Audisti quia te à leonum & pardorū, id est, à spiritualium nequitiarū incursionibus separauit, audisti quia placet ei tuarum pulchritudo uirtutum, audisti quia uestimentorum tuorum aromata, hoc est bonum odorem integritatis omnibus odoribus prætulit, audisti quia hortus es clausus, suauium pomiferarum refertus fructibus. Pete igitur ut aspiret tibi spiritus sanctus, spiret supra cubile tuum, atque odorem piæ mentis, & gratiæ spiritalis accumulet. Respondebit tibi: Ego dormiui, & cor meum uigilat. Audis uocem pulsantis ad ianuā, et dicentis: Aperi mihi soror mea, surge proxima mea, columba mea, perfecta mea: charitate proxima, simplicitate columba, uirtute perfecta, quia caput meum plenum est rore. Sicut enim ros cœli nocturnas amouet siccitates, ita ros domini nostri Iesu Christi nocturnis & secularibus tenebris æternę uitę stillauit humorem. Hoc est caput quod æstu mūdi nesciuit arescere. Vnde ait: Quia si in humido hoc faciūt, in arido quid facient? Hoc igit caput rorat alijs, sibi abundat. Et bene abundat caput Christi, quia caput tuum Christus est, qui plenus est semper, nec liberalitatibus exhauritur suis, aut diuturna deficit largitate. In hoc caput ferrū non ascendit, quod est instrumentum belli, insigne discordiæ. Nunc specta, & uide, ros ille qualis sit, scilicet non uulgaris humoris. Cincinni autem sunt in eo guttarum noctis. Noli proxima mea accipere cincinnos corporalium capillorū. Non illa ornamenta, sed *crimina*

Marginal notes: Esaie 49 · Roma. 5 · Psalm. 44 · Esaie. 50 · Ioan. 12 · Cantic. 5 · Luc. 2 · Hebr. 4 · Cantic. 4 · Cantic. 5 · Luc. 23

mina ſunt: lenocinia formæ, non præcepta uirtutis. Alios cincinnos Nazareus habet, in quibus ferrum non aſcendit, quos nemo præcidit: qui non calamiſtris compoſiti, & arte digeſti, ſed multiplici criſpantes uirtutum nitentium gratia refulſerunt. Diſce in hiſtoria quales Nazaræus cincinnos habeat, quos quamdiu Samſon habuit intactos, nunquam uinci potuit. [Iudic. 16] Cincinnos perdidit, & meritum uirtutis amiſit. Audita igitur uoce uerbi, quam exueras tunicam nocte, ne quæſieris quemadmodũ induas eam. Offertur enim, & frequẽter offertur per nequitiam ſpiritalem. Quemadmodum, inquam, induas eam, obliuiſcaris, & neſcias, & quaſi iam dominus aſſiſtat, exors corporalium uinculorũ turbata conſurgas, internam orationibus præpares mẽtem dum ſurgis, ut ex humilibus ad ſuperna contendas, & ſtudeas fores tui cordis aperire: dum manus tuas tendis ad Chriſtum, fidelem tua geſta ſpirabunt odorem. Admoue igitur manus naribus tuis, & odorẽ actuum tuorum indefeſſa ac peruigili alacritate mentis explora. Mulcebit te odor dexteræ tuæ, & fragrantiam reſurrectionis tua membra redolebunt, myrrham digiti tui ſudabunt, hoc eſt, fidei uerę gratiam ſpiritualia geſta fragrabunt. Capis ergo uirgo ex interiore tuo corpore uoluptatem, & ipſa tibi dulcis, ipſa tibi ſuauis es, ipſa tibi (quod peccãtibus ſæpe contingit,) non incipis diſplicere. Plus enim tibi placebit nuda ſimplicitas, corporeæ fraudis exuta tegminibus. Talem te Chriſtus deſiderauit, talem te Chriſtus elegit. Aperto itaq; ingreditur oſtio. Neq; enim poteſt fallere, qui ſe ingreſſurum eſſe promiſit. Complectere igitur quem quæſiſti: accede ad ipſum, & illuminaberis: tene illum, roga ne cito abeat, obſecra ne recedat. Verbum enim dei currit: faſtidio non capitur, negligentia non tenetur. Obeat anima tua in uerbo eius, & cœleſtis ſermonis inſiſte ueſtigio, cito enim tranſit. Deniq; quid ait illa? Quæſiui eum, & non inueni illum: uocaui eũ, & nõ obaudiuit me. [Cant. 5] Ne putes diſplicere te, quæ uocaſti, quę rogaſti, quę aperuiſti, quod tam cito abijt. Sinit nos ſæpe tentari. Deniq; turbis rogantibus ne recederet, quid ait in Euangelio? Et alijs ciuitatibus oportet me euangelizare regnum dei, quia ideo miſſus ſum. [Luc. 4] Sed etiam ſi tibi ille abiſſe uidetur, tu rurſus explora. Noli iam deo deuota illos metuendos circumforanos intelligibiles timere cuſtodes, noli timere eos qui circumeunt ciuitatem, noli uulnera formidare, quæ ſequentibus Chriſtum nocere non poſſunt. Etiã ſi corpus tuum, hoc eſt, uitam corporis tui auferant, uicinus eſt Chriſtus: quem cum inueneris, ubi cum eodem cõmorari debes agnoſce, ne forte ante diſcedat. Cito enim deſerit negligentes. Quis igitur te niſi ſancta Eccleſia debet docere quemadmodum Chriſtum teneas? Imò iam docuit, ſi quæ legis intelligas. Quam modicum, inquit, fuit cũ tranſii ab ipſis, donec inueni quem dilexit anima mea: tenui eum, & non relinquam eũ. Quibus igitur Chriſtus tenetur? Non iniuriæ nexibus, non reſtium nodis: ſed uinculis charitatis, mentis habenis ſtringitur, & animę tenetur affectu. Si uis & tu tenere Chriſtũ, quære iugiter, nec pœnam metuas. Inter ſupplicia enim frequenter corporis, inter ipſas perſecutorum manus Chriſtus melius inuenitur. Quam modicum, inquit, fuit, cum tranſiui ab ipſis. Exiguo enim ſpacio breuiq; momento cum perſecutorum manus euaſeris, nec ſuccubueris poteſtatibus mundi, tibi Chriſtus occurrit, nec te diu tentari patitur. Quæ ſic Chriſtum requirit, quæ Chriſtum inuenit, poteſt dicere: Tenui eum, nec relinquam eum: donec introducam eum in domum matris meæ, & in cubiculum eius quæ me concepit. [Cantic. 3] Quę eſt domus matris tuæ, & cubiculum eius, niſi internum tuæ ſecretumq; naturæ? Hanc domum ſerua, huius domus mundato penetralia, ut cum immaculata domus fuerit, nec ullius adulterinæ conſcientiæ ſordibus inquinata, ſpiritualis domus in ſacerdotium ſanctum lapide angulari coagmentata conſurgat, & ſpiritus ſanctus habitet in ea. Quę ſic Chriſtum requirit, quæ ſic Chriſtum obſecrat, non relinquitur ab eo, imò etiam frequenter reuiſitur. Eſt enim nobiſcum uſq; ad cõſummationẽ mundi. [Matt. 28] Ergo Chriſtus repertus eſt, & tenetur, & repertus eſt ille qui per feneſtram tuam manũ miſit. Quæ eſt feneſtra noſtra, niſi per quam opera Chriſti uidemus, oculus ſcilicet animi, & mentis obtutus? Et ideo uirgo per feneſtram tuam Chriſtus introeat, Chriſtus manum ſuã mittat per feneſtram, tibi ueniat uerbi non corporis amor. Si igitur per feneſtram tuam manum mittit dei uerbum, uide quemadmodum feneſtras tuas præpares, uide quemadmodum ab omni puluere delictorum detergere debeas. Nihil tetrum habeat, nihil adulterinum feneſtra uirginis. Procul ſtibium, & cæteras affectati nugas decoris, procul adulte-

ini amoris illecebras. Similis aurium caussa est: quibus non suspendenda onera, nō figē
da uulnera, sed unus ornatus est, audire quod prosit. Ianuam quoq; tuam disce tēporib.
obserare nocturnis, non facile quisquā patentem reperiat. Sponsus ipse uult clausam es-
se cū pulsat. Ianua nostra os nostrū est. Christo propemodum soli debet aperiri, nec ape-
Cant. 4 riat nisi ante pulsauerit dei uerbum. Deniq; ideo scriptū est: Hortus cōclusus, soror mea
sponsa, hortus conclusus, fons signatus, ne facile aperiat os suum, ne uulgari dissignet al
loquio. Neq; enim de ipsis diuinis decet, nisi uerbo dei interpellata, respondeas. Quid ti
1. Cor. 14 bi cum cæteris? Soli Christo loquere, soli fabulare Christo. Si enim mulieres in Ecclesia
taceant, quanto magis nō decet patere uirginis ianuam, non decet uiduæ patere fores?
Cito insidiator pudoris obrepit, cito uerbū excipit, qđ reuocare desideres. Si Euæ clau-
sa fuisset ianua, nec Adā deceptus fuisset, nec respōdisset interrogata serpenti. Introiuit
Hier. 9 mors per fenestrā, hoc est, per Euę ostiū. Ingreditur mors per ostiū tuum, si falsum loqua
ris, si turpiter, si procaciter, postremo si ubi nō oportet loquaris. Clausę sunt igitur labio
rum fores tuorum, & obseratum maneat uocis uestibulum: tunc fortasse reserandum
cum audieris dei uocem, cum audieris dei uerbum. Tunc tibi myrrha sudabit, tunc tibi
baptismatis aspirabit gratia, ut ab elementis mundi commoriare cum Christo, & cum
Colos. 2 Christo resurgas. Quid adhuc, inquit, uelut uiuentes de hoc mundo decernitis? Ne teti-
geritis, ne attaminaueritis, ne gustaueritis quæ sunt ad corruptionem ipso usu. Corrupte
la enim abesse debet à castis. Itaq; carnis & mundi sepelite curam. Quia cum Christo re-
Colos. 3 surrexistis, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est. Cum Christum quæritis, patrem
deum uidetis: Christus enim in dextera dei sedet. Sed ea quæ Christum requirit, non de-
bet esse uulgaris, non debet esse in foro, non in platæis, uoce querula, gressu lubrica, faci
lis aditu, uilis aspectu. Terrenum tibi Apostolus consortium negat, & ultra naturæ pro-
Ibid. pemodum terminos alis ad cœlum docet spiritualibus euolandum. Quę sursum sunt, in
quit, sapite, non quæ super terram. Sed quia hoc impossibile erat in hoc corporis uelut
claustro reclusis, & quia defunctis corporibus anima fertur ad superiora reuolare, alliga
Ibid. ta dum uiuimus quadam nostræ lege naturæ, ideo addidit: Mortui enim estis, & uita ue
stra abscondita est cum Christo in deo. Si abscondita est cum Christo in deo, non appa-
Roma. 6 reat mundo. Christus enim mortuus est mundo, uiuit deo. Vide nunc quemadmodum
desiderari amet Christus, confabulationes nō amet. Aperuit uirgo illa suas fores dei uer
bo: sed transiuit, inquit, & exiuit anima mea in uerbo eius. Exiuit à mundo, exiuit à secu-
Cant. 5 lo, remansit in Christo. Quæsiui, inquit, eum, & nō inueni eum. Amat enim Christus diu
requiri. Inuenerunt illam custodes murorum. Fortasse sunt & alij custodes, quos magis
intelligere debeamus. Est enim ciuitas quæ portas murorum clausas non habet, de qua
Apoc. 21 dictum est, Et portæ eius non claudentur per diem. Nox enim non erit amplius in ea, af-
ferent gloriam & honorem gentes in illam. Illa est ergo ciuitas Hierusalem quæ in cœlo
est, intra quam iam quasi perfecta & immaculata seruaris. Non enim intrat in eam om-
ne commune. Communis castitas non est, communis pudicitia non est, quæ in libro ui-
tæ scribitur. Si igitur inuenimus ciuitatem, ingrediamur in eam, uideamus lumē eius, ui-
deamus muros, uideamus tribus, uideamus fundamenta muralia, uideamus etiam custo
des murorū. Sed quomodo ingrediamur in eā? In hac ciuitate uita est, & una est uia quæ
Ioan. 14 ducit ad uitam. Via ergo Christus est, Christum sequamur. Sed ipsa in cœlo est ciuitas.
Apoc. 21 Quomodo igitur ascendamus ad cœlum, docet Euangelista qui dicit: Et eduxit me spi-
ritus in montem magnum & altum, & ostendit mihi ciuitatem sanctam Hierusalem de
scendentem de cœlo. Ascendamus ergo spiritu, quia caro ascendere ad eam non potest.
Ascendamus nos interim ad cœlum, ut ad nos postea de cœlo illa descendat, in qua lu-
men est simile lapidis preciosissimi, ut lapidis iaspidis & crystalli. Habet murum mag-
num & altum. Didicisti lumen, didicisti murum: disce portas, disce custodes. Habet, in-
quit, portas duodecim, & in portis angelos duodecim, in quibus duodecim tribuū filio
rum Israel superscripta sunt nomina. In portis Patriarcharum nomina continētur, in mu
ro Apostolorum. Fundamenta enim ciuitatis, Apostoli: & lapis angularis est Christus,
in quo omnis structura consurgit. Deus extra, deus intus, deus ubiq; est. Habet enim, in
quit, ciuitas maiestatē dei. Ergo & uos sanctæ uirgines, & quicūq; iusti estis, & immacu-
latā animę geritis castitatē, ciues sanctorū estis, & domestici dei. Sed tunc nobilitatē istā

patriæ

patriæ possidebitis, si Christum intra ciuitatis huius septa quæratis, ingressi per fidem, actusq; preciosos, Patriarcharum clarificati lumine, fundati super Apostolos, uersantes inter angelos. Quomodo igitur isti custodes angeli sunt, qui castę animę palliũ tollunt? Aliud pallium uirginum est, aliud adolescentulæ circumforanæ. Illa quę in foro Christũ requirit, pallium etiam quod habebat amisit. Prudentia enim non in foro, nõ in platęis, sed in Ecclesia possidetur. Et fortasse, ut cum ipsis quoq; ueniamus in gratiam, atq; omnium misericordem deum esse doceamus, quia & illi Christum aliquando reperiunt, si tamen iugiter quærant: pallium hoc amictus est corporis. Ergo qui quæsiuit in cubili Christum, si tamen sic quæsiuit, sicut ille qui dixit: Sic memor fui tui super stratũ meũ, si quęsiuit in noctibus, iuxta quod scriptum est: In noctibus extollite manus uestras in sancta, si quæsiuit in ciuitate, in foro, & in platæis: in ciuitate dei nostri, in foro fortasse, in quo iudex ille diuini iuris sedet, in platęis unde collecti sunt, qui ad cœnam dominicam conuenerunt, potest custodientibus ciuitatẽ dei angelis dũ diu quęrit occurrere. Quinetiam ex cœlesti custodum natura cœlestem intelligere possumus ciuitatẽ, cœleste forũ iustitię sempiternæ, non uiles platæas, sed fortasse in quibus superfluere fons ille consueuit, de quo scriptũ est: Superfluant tibi aquæ de tuo fonte, & in plantæis tuis diffundant tuæ aquę. Qui sic ergo Christũ requirit, ad angelos peruenit. Sed si bonis ad angelos meritis peruenit: cur qui peruenerit uulnerat? Est & gladius bonus, cuius gladij bonũ uulnus. Vulnerat dei uerbũ, sed nõ ulcerat. Est uulnus boni amoris, sunt uulnera charitatis. Ideoq; dixit: Vulnerata charitatis ego sum. Quę perfecta est, uulneratę charitatis est. Bona sunt igit uerbi uulnera, bona sunt amãtis uulnera. Vtiliora enim uulnera amici, quàm uoluntaria oscula inimici. Vulnerata charitatis Rebècca est, quę relictis parẽtibus migrauit ad sponsum. uulnerata charitatis Rachel, quæ zelauit sororẽ, amauit maritũ. Sorori enim quod abundaret filijs, ipsa adhuc sterilis inuidebat: quia typũ gerebat Ecclesię, cui dicit: Lætare sterilis quæ nõ paris: erũpe & clama quę nõ parturis. Inuenerũt ergo custodes, & uulnerauerunt eã, & tulerũt ei pallium, hoc est, actus corporalis inuolucrũ sustulerũt, ut nuda mẽtis simplicitas quæreret Christũ: quia nemo potest amictu uestitus philosophiæ, in habitu scilicet sapiẽtiæ secularis Christũ uidere. Et bene tollitur ei amictus philosophiæ, ne quis eam per philosophiam deprædetur. Bene tollitur ei pallium, quæ ad Christũ propinquat, ut deũ uisura mundo corde gradiatur. Beati enim mũdo corde, quia ipsi deum uidebunt. Deniq; ubi mundauit cor, uerbum reperit, deum uidit. Quære ergo illum uirgo: Imò quæramus omnes: Anima enim sexum non habet. Sed ideo fortasse fœmineum nomen accepit, quod eam uiolentior æstus corporis agit, ipsa autẽ impetus carnis amore sui molli quadam, & blanda ratione demulcet. Ergo orationibus & obsecrationibus deũ inuitare debemus, ut quasi bonus Auster afflare dignetur, uerbiq; nobis auram cœlestis aspiret: quæ fructiferas arbores non turbare uento graui, sed leni spiramine flatuq; molli consueuit agitare. Vnde scriptum est: Posuit me currus Aminadab. eo quod anima nostra coniungitur corpori, & uelut quidam equorum fremẽtium currus rectorem sui quærat aurigam. Aminadab enim pater Naason fuit, sicut in Numeris legimus, qui erat princeps populi Iuda: Cuius figura refertur ad Christum, qui uerus populi princeps animã iusti uelut currũ agitator ascendens, uerbi habenis gubernat, ne uiolentorum equorum furore in abrupta rapiat. Sũt enim eius uelut quatuor equi, quatuor affectiones, ira, cupiditas, uoluptas, timor. Quibus furentibus cum cœperit agi, nequaquã seipsa cognoscit. Corruptibile enim corpus animam grauat, & tanquam irrationalium animalium cursus inuitam rapit, uoluentibus curis uelut quodam impetu proruentẽ, donec memoratæ corporis passiones uerbi uirtute mitescant. Hæc uerbi tanquã boni agitatoris est prouidentia, ne illi animæ quæ in se non est morti obnoxia, corpus mortale coniunctum, agitationem sui faciat esse difficilẽ. Primo igitur hos ueloces motus corporis domitet, & nexu ratiõis infrænet: dein caueat ne dispari motu se uelut equi implicent, ut bonum aut improbus decoloret, aut tardus impediat, aut turbidus inquietet. Fremit enim equus malicię, seseq; iactando currum lædit, grauat iugalem. Hunc bonus auriga demulcet, & in campum ueritatis emittit, fraudis declinat anfractus. Tutus ad superiora cursus est, periculosus ad inferiora descensus. Inde quasi emeriti qui bene portauerint iugum uerbi, usque ad domini præsepe ducuntur, in quo non fœnum est

Psal. 62
Psal. 133
Luc. 14
Prouer. 5
Prouer. 27
Gal. 4
Cant. 5
Colos. 2
Matt. 5
Sap. 9
Ezech. 1

Ezech.1 esca, sed panis qui descendit è coelo. Huius currus rotae sunt, de quibus dixit Propheta: Et spiritus uitae erat in rotis: eo quod currus animae teres & rotundus sine ulla offensiõe uoluatur. Sed ne longius labamur, inuitatur dei uerbum in hortum nucis, in quo fructus propheticę lectionis, & sacerdotalis est gratia, quae amara in tentationibus, dura in labo-
Num.17 ribus, in uirtutibus interioribus fructuosa est. Vnde etiam uirga Aaron nuce a floruit, nõ iam natura sua, sed uirtute secreta. Descendat ergo in hortum suum, ut uindemiet fidẽ,
Cant.5 capiat odores, pabulum coeleste reperiat, suauitatem nostri mellis epuletur, dicens: Vindemiaui myrrham meam cum aromatibus meis, manducaui panẽ meum cũ melle meo. Quod diuersarum uirtutum concretum floribus, illarum apum quae sapientiam praedicant, consono opere congregatum, sancta Ecclesia in fauis condit, ut cibus Christi sit. Omnia igitur habemus in Christo. Omnis anima accedat ad eum, siue corporalibus aegra peccatis, siue clauis quibusdã secularis cupiditatis infixa, siue imperfecta adhuc quidem, sed intenta tamen meditatione proficiẽs, siue multis aliqua sit iam perfecta uirtutibus, omnis in domini potestate est, & omnia Christus est nobis. Si uulnus curare desideras, medicus est: si febribus aestuas, fons est: si grauaris iniquitate, iustitia est: si auxilio indiges, uirtus est: si mortem times, uita est: si coelum desideras, uia est: si tenebras fugis, lux
Psal.33 est: si cibum quaeris, alimentum est. Gustate igitur & uidete, quoniã suauis est dominus:
Mar.5 beatus uir qui sperat in eo. Sperauit in eo illa quae fluxu sanguinis laborabat, & cõtinuo sanata est: sed quia fidelis accessit. Et tu cum fide filia uel fimbriam eius attinge. Iam secularium fluxus uoluptatum modo torrentis exundans, uerbi salutaris calore siccabitur, si cum fide tamen accedas, si pari deuotione diuini sermonis extremam saltem fimbriam comprehendas, si tremens procidas ante domini pedes. Vbi sunt pedes uerbi, nisi ubi corpus est Christi? O thesauris omnibus opulentior fides, O uirtutibus corporis omnibus fides fortior, O medicis omnibus salutarior. Simul ut accessit mulier, uirtutem sensit, medicinam impetrauit: ut si oculum lumini admoueas, illuminatur antequã sentias, & operatio lucis praeuenit apparatum. Passio inueterata, passio immedicabilis, quae & artis omnem uicerat excogitationem, & pecuniarum subministrationem, solo fimbriae curatur attactu. Illius igitur foeminę tibi uirgo, & in adeundo seruanda uerecundia, & in fide imitanda deuotio est. Quanta uero illa gratia, quod ea quae uideri erubescebat, uitium tamen non erubuit confiteri? Noli ergo lapsus occulere tuos, fatere quod ille iam
Hier.17 nouit: noli erubescere quod non erubuerunt Prophetae. Audi Hieremiam dicentem: Sana me domine, & sanabor. Sic & illa dixit cum contingeret fimbriam: Sana me domine, & sanabor: salua me domine, & saluabor: quia gloria mea tu es. Sola enim sana est, quam tu sanaueris. Siquis tamen tibi dicat, (quia sic plerunq; tentantur fideles,) Vbi est uerbũ
Matt.27 domini? ueniat: Dictum est enim de domino: Descendat nunc de cruce, & credimus ei: confidit in deo, liberet nunc eum si uult: si quis ergo tibi insultando hoc dixerit, & te in fabulas uoluerit euocare, noli respondere ei. Noluit enim talibus respondere Christus. Solum Christum interroga. Illis enim si dixeris, non credent: si interrogaueris, nõ respõ-
Hier.17 debunt tibi. Dic soli uerbo, Non laboraui sequens post te, & diem hominis non concupiui. Hoc dixit illa mulier, & stetit sanguis. Quamuis fatigata, quãuis aegra, quae diu quae sierat Christum, dixit tamen: Non laboraui, sequẽs post te. Neq; enim laborat quae Christum sequitur, cum laborantes ad se ut requiescant euocet. Ergo ipsum sequamur. Quã-
Esa.40 diu ipsum sequimur, non laboramus: quia non est labor in Iacob. Et in Esaia: Qui expectant dominum, current & non laborabunt. Deinde cum quaereret Christus, quis tetigisset eum, non ne tibi uidetur illa dixisse, quid interrogas? Domine tu scis: quę prodeũt
Hier.17 per labia mea, ante faciem tuam sunt. Et ideo non confundor peccata propria confiteri. Confundantur qui persequuntur me, & nõ confundar ego. Non confusus est Petrus di-
Luc.5 cere: Exi à me domine, quia peccator sum ego. Vir enim sapiens & grauis, in quo esset Ecclesiae firmamentum, & magisterium disciplinę, nihil utilius sibi esse prospexit, quàm ne secundantis operis extolleretur euentu. Et ideo: Exi, inquit, à me domine. Non rogat ut deseratur, sed ne infletur. Paulus quoq; carnis stimulo gloriatur, quod sibi ne extolle-
2.Cor.12 retur, prouisum est. Illecebrosa iactantia est, quam etiam Paulus ueretur: Lubrica, quae etiam in Paulo cauetur. Sed non iste facili mobilis casu, qui reuelationibus timebat extolli: Et ideo quasi fortis athleta lętatur, quod uulnere corporis emere didicerat animae sanitatem.

ſanitatem. Ergo & tu ſi munera diuina ſuperfluere in te, & redundare cognoueris, tuam metire uirtutem, gratiam deo redde, cõtemplationemq; corporis, uelut nauis ſaburram ſuſcipe, ne te in tantis mundi fluctibus iactantiæ alicuius aura circumferat. Apis illa ſapiens cum aeris motus ſuſpectos habet, lapillis ſæpe ſublatis per inania ſe librat nubila, ne leue alarum remigium præcipitent flabra uentorum. Paulus & Barnabas putauerũt ſe grauari, cum cernerent ſe adorari. Et tu caue uirgo illius apiculæ modo, ne alarum tuarum uolatum aura mundi huius extollat. Habet enim anima uolatus ſuos. Et ideo dictũ eſt. Qui ſunt iſti qui ſicut nubes uolant, & ſicut columbæ cum pullis ſuis? Habet ergo anima ſpirituales uolatus, quæ breui momẽto totum percurrit orbem. Liberæ enim ſunt cogitationes prudentium. Quanto ad altiora & diuiniora ſe ſubrigunt, tanto magis ſine ullo terrenæ molis impedimento feruntur. Itaq; adhærens deo, & imaginis in ſe referẽs cœleſtis effigiem, ubi curſus ſuos ab equorum perturbatione placidauerit, in illũ æthereum purumq; locum plauſu ſpiritualium euecta pennarum deſpicit omnia, quæ in hoc mundo ſunt: & æternis intenta uirtutibus, ſupra mundum labitur. Supra mundum enim iuſtitia eſt, ſupra mundum charitas, ſupra mundum caſtitas, ſupra mundum bonitas, ſupra mundum eſt ſapientia: & ſi in hoc mundo ſit, ſupra mundũ tamen eſt. Supra mundũ erat iuſtitia, cum omnia regna mundi & uniuerſam eius gloriam diabolus offerret. Supra mundũ fuit, quæ de mundo nihil attigit. Deniq; ait: Venit huius mundi princeps, & in me inuenit nihil. Diſcite ergo in hoc mũdo ſupra mundũ eſſe: & ſi corpus geritis, uolitet in uobis ales interior. Supra mundũ eſt ille, qui tollit deum in corpore ſuo. Si deũ imitari non poſſumus, imitemur Apoſtolos: quos mũdus odio habuit, quia nõ erant de hoc mundo. Hos imitare, hos ſequere. Sed arduum putas humana uirtute ſupra mundum aſcendere. Bene aſſeris: Nam & Apoſtoli non quaſi cõſortes, ſed quaſi diſcipuli ſequendo dominum ſupra mundum eſſe meruerunt. Et tu eſto Chriſti diſcipula, Chriſti æmula: & pro te rogat, qui pro illis rogauit. Non enim pro Apoſtolis tantum, inquit, rogo, ſed & pro ijs qui credent per ſermonẽ eorum in me: ut omnes unum ſint. Vnum igitur nos eſſe uult dominus, ut ſupra mundum ſimus omnes: ut una ſit caſtitas, una uoluntas, una bonitas, una gratia. His enim alitur, & augetur animæ uolatus. Ergo nõ pigreſcamus deſerere terrena. Ea eſt enim natura pennatum, ut agitando ſe uirtutem capiãt. Eo iuuatur uolatus, quo anima delectatur. Quæ ſi ſemper deũ ſequatur, atq; in domo domini habitare deſideret, & eius delectatione paſcatur, ac miraculis uirtutum alatur cœleſtiũ, foris relinquet inuidiã, quæ extra chorum eſt angelorum, foris cupiditates corporis, quę templũ dei maculare non debent. Et ideo quoniã templũ dei ſumus, materiales à nobis ſollicitudines abdicemus. Ac ne forte philoſophica alicui aut poetica uſurpaſſe uideamur, ut currus, equos, alas animæ diceremus, quę illi magis aſſumpſere de noſtris, domeſticis nos ipſos ſubſidijs, Propheticæ feries lectionis oſtẽdit, quæ in hũc modum à ſancto Ezechiele ſcripta eſt: Et facta eſt illic ſuper me manus domini, & uidi, & ecce ſpiritus urgẽs ueniebat ab Aquilone, & nubes magna erat in eo, & ignis refulgens, & lumẽ in eo: & in medio ſicut lumen electri in medio ignis, & lumẽ in eo, & in medio ſicut ſimilitudo quatuor animaliũ. Vides igitur animalia iam quatuor eſſe deſcripta. Cuiuſmodi ſint animalia iſta, debemus aduertere. Similitudo, inquit, uultus eorũ facies hominis, & facies leonis à dextris illis quatuor, & facies uituli à ſiniſtris ipſis quatuor, & facies aquilę deſuper ipſis quatuor, & alæ eorum extenſę. Hic quoq; animam deſcribi accepimus, cuius quatuor animalia, quatuor affectiones ſunt: ſed non ita, ut illę quas ſupra deſcripſimus. Adhuc enim illæ erudiuntur animę, proceſſumq; accipiunt, hęc iam perfecta deſcribitur. Deniq; illę inuitantur ad cœlum, hęc in cœlo eſt cum dei uerbo. Habet autem quatuor affectiones, id eſt ſimilitudini hominis, leonis, uituli, & aquilę comparandas. Quas formas librorum Euangelicorũ proprietate accepimus figuratas. Et ideo hic quoq; in homine rationabilis, in leone impetibilis, in uitulo concupiſcibilis, in aquila uiſibilis, per figuras animalium ſpecies affectionis expreſſa eſt. Nam in omni ſapiente uiro prudentes Gręcię eſſe memorauerunt, λογιστικὸν, θυμικὸν, ἐπιθυμητικὸν, διορατικὸν, Latini uero prudentiam, fortitudinem, temperantiam, atq; iuſtitiam. Prudentia enim rationis humanę eſt: Fortitudo uim quandã ferocientis uirtutis habet, mortiſq; contemptum: Temperantia ſacratę uinculo charitatis, myſteriorumq; contemplatione cœleſtium negligit corporis

Act. 14

Eſa. 60

Matt. 4

Ioan. 14

1. Cor. 6

Ioan. 15

Ioan. 17

Ezech. 1

uoluptates:Iustitia in alto quodam suggestu locata uidet exploratq; omnia: quę alijs potius nata quàm sibi, non tam suas utilitates quàm publica emolumēta rimatur. Meritoq; anima operata iustitiam, formam aquilæ accipit, quod terrena defugiens, totaq; cœlesti sublimis & intenta mysterio, resurrectionis gloriā precio æquitatis adipiscitur. Propter quod ad eam dictū est: Renouabiť sicut aquilę iuuētus tua. Est ergo & iuxta Dauid, alis spiritualibus anima fulta, quam eousq; uolucrē nobis uoluit declarare, ut alibi quoq; diceret: Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo uenantium. Et alibi: In domino cōfido: quomodo dicitis animę meę, transmigra in montes sicut passer? Habet igitur alas anima suas, quibus se possit libera leuare de terris. Alarū aūt remigiū non materialis cōpago pennarū, sed cōtinuus ordo bonorū factorū est: qualis ille dominicus, cui benedicitur: In umbra alarū tuarum sperabo. Nō solum enim manus domini affixæ cruci in modum uolantis extentæ, sed etiā facta cœlestia, uelut umbra refrigerante salutis æternæ, mundi feruentis incendia tēperarunt. Ergo quia uolandi nobis data est copia, excitet in se unusquisq; gratiam dei, ac posteriora obliuiscens, priora appetens, ad destinata cōtendat. Procul à militiæ honoribus, procul ab æstibus mundi: ne quod fabulæ ferūt, æstu solis cera resoluta Icareos uolatus penna relabente destituat. Nam licet grauitas dictorum absit, Poetico tamen sale declarare uoluerunt, prudentium maturitati tutos esse uolatus per cœlum, iuuenilem uerò leuitatem obnoxiam cupiditatibus mundi, refluentibus pēnis, & per obliuia ueritatis meritorum compage resoluta, maiore pernicie in terram relabi. Haud facilis uolatus omnibus: difficilis etiam discordantibus in terris animalibus uitæ cursus humanæ est. At si sibi actus nostri ordo cōueniat, uidebit & in nobis Propheta rotam illam unam super terram coniunctam animalibus quatuor. Videbit ergo rursus Ezechiel, uidet enim adhuc & uiget, & uigebit. Videbit, inquam, rotam in medio rotæ super terram sine offensione labentem. Rota enim super terram, uita est corporis ad animæ aptata uirtutem, & ad euangelicum cohærenti cursu formata præceptum. Rota autem in medio rotæ, ueluti uita intra uitam: quod sanctorum sibi uita non dissonet, sed qualis fuerit superioris ætatis, talis sit & sequentis: uel quod in hac uita corporis, uitæ uo luatur usus æternæ. Cùm ista congruerint, tunc diuina uox resultet, tunc super similitudinem throni similitudo sicut speciesh ominis apparebit. Hic homo uerbū est, quia uerbum caro factum est. Hic homo nostrorum est agitator animalium, nostrorum rector est motum, qui pro nostrorum ratione meritorum, aut currum plerunq; aut montem ascendit aut nauim: sed nauim in qua aut Apostoli nauigant, aut piscatur Petrus. Nec enim uilis est nauis, quæ ducitur in altum, hoc est, ab incredulis separatur. Cur enim nauis eligitur in qua Christus sedeat, turba doceatur, nisi quia nauis Ecclesia est, quæ pleno dominicæ crucis uelo sancti spiritus flatu in hoc bene nauigat mundo? In hac naui piscatur Petrus: & nunc retibus, nunc hamo piscari iubetur. Grande mysterium. Spiritalis enim uidetur esse piscatio, qua doctrinæ hamum mittere iubetur in seculum: ut primum illum martyrem Stephanum de mari uerrat, qui censum Christi in interioribus cōtineret. Martyr enim Christi, thesaurus Ecclesiæ. Martyr igitur ille qui de mari cœlū primus ascendit, captus à Petro, ministret altaris, non reti sed hamo leuatus, ut riuo sui sanguinis eleuaretur ad cœlum. Cuius in ore thesaurus erat, cùm Christum in confessione loqueretur. Qui enim thesaurus in nobis est, nisi dei uerbum? Ergo & retibus & hamo piscatur perfectior: ut reti concludat, hamo adurat. Sed reti turba cōcluditur, hamo singularis eligitur. O si mihi liceret illum hamum uorare, qui adureret os meum, & leui daret salutem uulnere. Intrate igitur filiæ in Apostolorum retia, quæ non hominis authoritate, sed dei uoce laxantur. Rete enim sapientiæ spiritalis atq; doctrinę regnū cœlorum est, quia scriptum est: Simile est regnū cœlorum reti misso in mare. Audistis hodie dicenrē dominū Iesum Simoni: Duc in altum, & laxate retia uestra in capturā. Ante non ducebat in altū Petrus, quādo piscabatur in stagno. Et si mare erat, altum non erat. Altum mare scriptura nescit. Quid ergo sit altum, accipe. Aqua alta, consilium in corde uiri. Altum cor uiri est, ubi nihil uadosum est. Duc ergo in altum disputationis tuæ fideiq; remigium, duc in cor uiri. Per parabolam hic uocat ad Ecclesiam Petrum, quem secundum Matthæū simplici uocauit sermone, dicēs: Venite, & faciam uos piscatores hominū. Est & aliud mysteriū. Duc in altū: quia ante in harena erat quando in Synagoga erat. Alta nō erat aqua Iudææ.

Psal. 123 — Psal. 10 — Psal. 56 — Ioan. 1 — Luc. 5 — Ibidem. — Matt. 13 — Luc. 5 — Matt. 4

Iudææ. Deniq; Samaritana & puteum altum putabat, dicẽs: Et puteus altus est, unde mi hi dare habes aquam uiuam? Non ergo ducere in altum poterat, quando cũ Iudæis credebat, qui etiam de puteo aquam haurire non poterant. Ideo dicitur Petro, Duc in altũ: hoc est, duc ad Christum. Altus enim Christus, de quo dicitur ad Ioannem à patre: Et tu puer Propheta altissimi uocaberis. Duc ergo ad Christum. Et bene altum, in quo est altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei. Duc in altum, quia altos super altũ custodiet, & exaltabit. Ibi ergo altæ aquæ, ubi Christus est, hoc est, fides. Altæ aquæ, quæ timent deum, quales ille: Viderunt te aquæ deus, uiderunt te aquæ, & timuerunt. Apud Iudæos aqua alta non erat, quia non erat in corde uiri. Ideoq; dominus ait: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me. In corde amat esse Christus. Sicut enim fuit Ionas in uentre ceti tribus diebus & tribus noctibus: sic erit & filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Deniq; ut scias quia de fide dicit, Duc in altũ: ait Petrus: Præceptor, per totam noctẽ laborãtes nihil cepimus, sed in uerbo tuo laxabo retia. Noctẽ habebat Petrus antequã Christum uideret. Nondũ ei uenerat dies, quia uerã nõ uiderat lucẽ. Synagoga nox est, dies Ecclesia est. Vnde & Paulus dicit: Nox præcessit, dies aũt appropinquauit. Bona lux, quæ perfidię excussit caliginẽ, fidei diem fecit. Dies factus est Petrus, dies Paulus. Ideoq; hodie natali eorum spiritus sanctus increpuit, dicens: Dies diei eructat uerbũ: hoc est, ex intimo thesauro cordis fidem prędicãt Christi. Et bonus uterq; dies, qui nobis uerum lumen euomuit. Hæc in Euangelio legimus: Et fortasse in cœlo hodie de nobis Christi & Petri iste sit sermo. Quotidie piscatur Petrus, quotidie ei dicit dominus: Duc in altum. Videor mihi audire dicentẽ Petrũ: Pręceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus. Nox fuit, cum pauciores ad uigilias conuenerunt. Laborat in nobis Petrus, quãdo nostra laborat deuotio, Laborat & Paulus. Deniq; audistis dicentẽ hodie: Quis infirmat, & ego nõ infirmor? Nolite facere, ut pro uobis laborent Apostoli. Ergo dicunt ei: Per totam noctem laborantes nihil cepimus. Nullus certe de ditioribus ieiunauit. Quibus hodie bene respondit Petrus: In timore hoc incolatus uestri tempore conuersamini, scientes quod non corruptibilibus argẽto uel auro redempti estis de uana uestra conuersatione paternæ traditionis, sed precioso sanguine quasi agni incontaminati & immaculati Christi Iesu. Non ergo aurum & argentum uos liberauit, sed probatio fidei, multo preciosior auro quod perit. Bonus seruus preciũ studet reparare domino, quod pro se solutum est. Noli aurum parare filia, noli argentum. Non diuitijs istis te Christus redemit. Paratum habeto precium. Non semper exigeris, sed semper debes. Sanguinem soluit, sanguinem debes. Ille pro te soluit, tu pro te redde. Eramus oppignorati malo creditori, peccatis, contraximus chirographum culpæ, pœnam sanguinis debebamus: uenit dominus Iesus, suum pro nobis sanguinem obtulit. Sed non potes sanguinem reddere. Bonus quidem seruus debet precium suum reparare domino suo. Sed si non potest precium reddere, uel hoc faciat, ne precio uideatur indignus. Ergo & tu dignam te gere tali precio, ne ueniat Christus qui te mundauit, qui te redemit: & si te in peccato inuenerit, dicat tibi: Quæ utilitas in sanguine meo? Quid profeci tibi, dum descendo in corruptionem? Sed ne mireris quomodo descenderit in corruptionem: cuius caro (ut alibi scriptum est) non uidit corruptionem. Descendit quidem in locum corruptionis, qui penetrauit inferna, sed corruptionem incorruptus exclusit. Verùm (ut iam ad superiora redeamus) rogate ut & mihi dicat: Duc in altum, & laxate retia uestra in capturã. Quis enim est qui sine Deo piscetur hanc plebem, præsertim cùm tantæ tempestates & procellæ mundi huius obsistant? Sed quando uult dominus, iubet laxare retia, & capitur multitudo pisciũ. Nec solum una, sed etiam altera nauis impletur, quia plures Ecclesiæ immaculata plebe complentur. Et bene accidit quia nos laboraturos dominus sciebat, & auxilium de socijs ministrauit. Adest piscator ecclesiæ Bononiensis aptus ad hoc piscandi genus. Da domine pisces, quia dedisti adiutores. Nec tamen nostris sed apostolicis utimur retibus. In illos sinus & quosdã apostolicarum disputationum recessus uestrum (ô filiæ) cogatur agmen. Viuificet uos Petrus filiæ, qui & pro uidua interuenit, quãto magis pro uirgine? Qui diutius uiduas flere nõ passus, motus earũ lachrymis suscitauit altricẽ. Viuificet uos Paulus, qui uos pręcepit honorari, qui ait: Bonum est si sic maneãt sicut & ego. Honore prouocat, magisterio

Ioan. 4 | Luc. 1 | Rom. 11 | Psal. 76 | Matt. 15 | Ibid. 12 | Luc. 5 | Rom. 13 | Psal. 18 | Luc. 5 | 2. Cor. 11 | 1. Pet. 1 | Psal. 29 | Act. 2 | 1. Cor. 7

Matt. 19 docet, inuitat exemplo. Viuificet ille, qui relictis suis omnibus secutus est dominum. secutus est Petrus, secutus est Ioannes. Vide quid piscator etiam iste profecerit. Dum in mari lucrum suum quærit, uitam inuenit omniũ. Lembum deseruit, deum reperit: Scalmum reliquit, uerbum inuenit: Lina laxauit, fidem uinxit: Plicauit retia, homines eleuauit: Mare spreuit, cœlum acquisiuit. Hic ergo piscator, dũ ipse turbato agitatur salo, mobili mentes statione nutantes fundauit in petra. Adstruamus igitur piscatoris artem frequentius, ut plenius de uirtute credamus. Fuerit minister ignobilis, ut sit Euãgelista nobilior: Paupertate egenus, ut uirtute locupletior: Vilis ad honorem uideatur, sed precio sus ad fidem. Quanto minus creditur piscatori, tanto amplius creditur: quia non sua, sed diuina sunt quæ locutus est. Obsequitur plebeia conditio: expectationem aufert sapientię secularis, opinionem auget sapientiæ spiritualis. Qui legem non didicit, & quæ legis sunt sapit, ipse sibi lex est: qui legem non didicit, & ultra legem loquitur, ab eo accipit à quo ipsa lex uenit. Quæ tam repentina dignitas? Piscatores duo in monte domini, uni la-

Prou. 31 tori legis, executori alteri conferuntur. Videte qualis sit iste piscator. Moyses quidẽ terrena & omnia mundanæ sapientiæ altitudinẽ supergressus, usq; ad cœlum & sydera prudentia mentis ascendit, piscatoris istius mens non nubibus caligatur, nõ temporibus includitur, nõ mysterijs naturæ cęlestis excluditur, sed omnẽ corporalem materiam supergressa, uerbum apud deum uidit, & quod uerbum ipsum deus esset aspexit. Nec obtutu carnis in Petro infirmata trepidauit, sed dei filium etiam in homine deprehendit: ut assumptio corporis ad ius diuinitatis assumentis adscita, in nomen transiret auctoris. Et Moyses quidem cùm dicit: Et dixit deus, & fecit deus: patrem filiumq; signauit: sed ille non ignorabat, ego adhuc ignorabam. Deniq; post Legem populus errauit, post Euangelium credidit. Magna in diuersis uirtutibus dei gratia. In illo, quia mũdum descripsit: in isto, quia mundum ignorauit.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI AD VIRGINES EXHORTATIO.

QVI ad conuiuium magnum inuitantur, apophoreta secum referre consueuerunt. Ego ad Bononiẽse inuitatus conuiuium, ubi sancti martyris celebrata translatio est, apophoreta uobis plena sanctitatis & gratiæ reseruaui. Apophoreta autem solent habere triũphos principum, & hæc apophoreta triũphalia sunt. Christi enim nostri principis triumphi, sunt martyrum palmæ. Nec uerò huc dirigebã iter, sed quia petitus à uobis sum, debui mecũ deferre, quę alijs parabantur, ne minor ad uos uenirẽ: ut quod in me minus est, quàm præsumebat, in martyre plus inueniret. Martyri nomen Agricola est, cui Vitalis seruus fuit antè, nũc consors & collega martyrij. Pręcessit seruus ut prouideret locũ: secutus est dominus, securus quòd fide seruuli iam inueniret paratũ. Nõ aliena laudamus. Passio enim serui, domini disciplina est. Hic instituit, ille impleuit. Nihil illi decerpit. Quomodo enim minui potest, quod Christus donauit? Egregie & ille qui homini seruiuit, seruiẽdo didicit, quomodo Christo placeret. Hic tamẽ geminã laudẽ acquisiuit: in illo magisterij in se martyrij. Certauerũt tamẽ inter se inuicẽ beneficijs, postquã æquales esse meruerũt. Hic illum ad martyriũ pręmisit, ille istum accersiuit. Nullũ ergo ad cõmendationem hominis cõditio affert impedimentũ: nec dignitas prosapię meritũ, sed fides affert. Siue seruus, siue liber, oẽs in Christo unũ sumus: & unusquisq; quodcunq; fecerit bonum, hoc recipiet à domino. Nec seruitus derogat, nec libertas adiuuat. Vide ad eam rem quàm ni-

1. Cor. 7 hil in cõditione momenti sit. Seruus, inquit, uocatus es? non sit tibi curę. Qui enim uocatus est in dñó seruus, libertus est dñi. Similiter qui liber uocatus est, seruus est Christi. Vide, inquã, uim Apostoli. Plus putat dedisse ei qui seruus, quã ei qui liber uocatus est.

Ex

Ex ſeruo enim libertus Chriſti fit, ex libero ſeruus. Sed nulli plus dedit, uerũ utriq; æqualem menſuram diuiſit. Apud Chriſtum enim ſeruitus & libertas æqua lance penduntur, nec ullo diſcerniculo bonæ ſeruitutis & libertatis merita diuiduntur: quia nulla maior eſt dignitas quàm ſeruire Chriſto. Deniq; Paulus ſeruus Chriſti Ieſu. Hæc enim ſeruitus gloriosa eſt, in qua gloriatur & Apoſtolus. An non ſumma gloria eſt, quãdo tali precio æſtimati ſumus, ut ſanguine domini redimeremur? Sed pergamus ad cætera. Cumq; ſanctus Vitalis cogeretur à perſequentibus ut Chriſtum negaret, & ille amplius profiteretur dominum Ieſum Chriſtum, omnia tormentorum genera in eum exercentes, ut non eſſet in corpore eius ſine uulnere locus, orationem fudit ad dominum, dicens: Domine Ieſu Chriſte ſaluator meus, & deus meus, iube ſuſcipi ſpiritum meum: quia iam deſidero, ut accipiam coronam, quam Angelus tuus ſanctus mihi oſtendit. Et completa oratione emiſit ſpiritum. Sanctus uerò Agricola mitior habebatur moribus, ut ab ipſis etiam inimicis diligeretur. Ideoq; differebant eius paſſionem. Sed hæc perſecutorum honorificentia, omni erat immanitate acerbior, quæ inuidebat martyrium. Deniq; ubi non acquieuit ſanctus Agricola, crucifixus eſt: ut aduertamus illas blanditias eorum non ſedulitatis fuiſſe, ſed fraudis. Supplicio ſerui dominum terrere uoluerũt. Vertit hoc Chriſtus in gratiam, ut martyrio ſerui dominus inuitaretur. Vtriq; nomen aptum martyrio, ut deſignati ad martyrium ipſis uocabulis uiderentur. Ille Vitalis dictus eſt, quaſi qui contemptu iſtius uitæ, ueram illam uitam æternam ſibi haberet acquirere: iſte Agricola, qui bonos fructus ſpiritalis gratiæ ſeminaret, & ſacri ſanguinis effuſione, meritorum ſuorũ omnium uirtutumq; rigaret plantaria. Sepulti autem erant in Iudæorum ſolo inter ipſorum ſepulchra. Ambierunt Iudæi cum ſeruulis ſepulturæ habere conſortium, quorum dominum negauerunt. Sic & aliquando Balaam dixit: Moriatur anima mea pro animis iuſtorum, & tamen non communicauit eorum operibus cùm uiueret, quorum in animis cupiebat mori. Et iſti quos uiuentes perſecuti ſunt, mortuos honorabant. Illic igitur martyris exuuias requirebamus, tanquam inter ſpinas roſam legentes. Circumfundebamur Iudæis, cùm ſacræ reliquiæ eueherentur, aderat populus eccleſiæ cum plauſu & lætitia. Dicebant Iudæi: Flores uiſi ſunt in terra, cùm uiderent martyres. Dicebant Chriſtiani: tempus inciſionis adeſt. Iam qui metit, mercedem accipit. Alij ſeminauerunt, & nos metimus martyrum fructus. Iterum audientes Iudæi uoces plaudentis Eccleſiæ, dicebant inter ſe: Vox turturis audita eſt in terra noſtra. Vnde bene lectũ eſt: Dies diei eructat uerbum, & nox nocti indicat ſcientiam. Dies diei, Chriſtianus Chriſtiano: nox nocti, Iudæus Iudæo. Indicabant ergo Iudæi quod haberent ſcientiam martyrum, ſed nõ ſcientiam uerbi: Id eſt, non ſecundum illam ſolius boni, & ſolius ueri ſcientiam. Ignorantes enim dei iuſtitiam, & uolentes ſe iuſtificare, iuſtitiam dei non receperunt. Detuli ergo uobis munera, quæ meis legi manibus, id eſt, crucis trophæa, cuius gratiam in operibus agnoſcitis. Certè & ipſi dæmones confitentur. Condant alij aurum atq; argentum, ac de latentibus eruant uenis, legant precioſa monilium ſerta, temporalis ille theſaurus eſt, & ſæpe habentibus pernicioſus: nos legimus martyris clauos, & multos quidem, ut plura fuerint uulnera quàm membra. Clamare martyrem diceres ad populum Iudæorum, cùm clauos eius colligeremus, Mitte manus tuas in latus meum, & noli eſſe incredulus, ſed fidelis. Collegimus ſanguinem triumphalem, & crucis lignum. Hæc ſanctæ uiduæ negare non potuimus poſtulanti. Munera itaq; ſalutis accipite, quę nunc ſub ſacris altaribus reconduntur. Ea igitur uidua ſancta eſt Iuliana, quæ hoc domino templum parauit atq; obtulit, quod hodie dedicamus: digna tali oblatione, quæ in ſobole ſua templa iam domino pudicitiæ atq; integritatis ſacrauit. Dum Iulianam uolui dicere, Iudęam dixi. Non errauit lingua, ſed definiuit. Iudæa enim eſt anima quæ Chriſtum fatetur. Deniq; notus in Iudæa deus: Id eſt, ubi agnoſcebatur deus, non ubi negabatur. Eſt ergo in ſpiritu Iudæa, ubi maior portio, intellectus ſyncerior: quia ſalus ex Iudæis eſt. Linguæ igitur error teſtimonium ſanctitatis inuenit. Honoremus ergo hanc uiduam, quia ſcriptum eſt: Viduas honora, quæ uerè uiduæ ſunt. Licet uerborum noſtrorum honorem non ambiat, quæ Apoſtoli mandatum adæquauerit, habens in bonis operibus teſtimonium, quæ bene filios educauerit, melius inſtituerit. Quis hanc non ut deſtitutam & miſerabilem deplorauit, quãdo amiſit maritum? At iſta miniſtrũ ſacris ereptũ altaribus amplius ingemuit,

Rom. 1

Num. 23
Ioan. 4

Cantic. 2
Pſal. 18

Rom. 10

Ioan. 20

Pſal. 75

Ioan. 4

1. Tim. 5

gemuit, quàm sibi coniugem aut patrem filijs. Nam etsi præsidio esset mariti uiduata & solatio, tamen apud piam mentem causa Ecclesiæ præponderabat. Succinxit itaq; mentis uiscera, & circumfusam se uidens numero filiarum trium, & unius filij, quo solent terreri cęteræ, hoc fortior facta, tali filios alloquio cōuenit: Filij amisistis patrem, matrem habetis. Melior quidē fuisset illa cōmutatio, si pater uiueret, mater deesset. Tamen infirmalicet & desolata ostēdo uobis, si uultis sequi, quo arbitremini patrē uobis nō decessisse. Habetis enim meliorē de cœlo parētē. Ille est qui & hos suffulsit patres. Quid enim aliud iam superest spei? Pater uobis fuit diues gratia, nō pecunia: opulentus ministerio, nō patrimonio: cuius hæreditas fides est, locuples deo, sed egena seculo. Satis uos diuites reliquit, si propositū eius sequamini. Sola est fides utriq; indiscreta sexui, census uirorū, dos uirginū. Et tu quidē fili aliquanto propior patri, agnosce quę matri debeas, quod domui uocabulum reddas. Aetas te excusat, sed hæreditas uocat. Iocundenť fili pater & Prou. 31 mater in te. Noli matrem cōtemnere quasi imprudentē. Regis admonitio, inquit, quem erudiuit mater sua. Quid seruabis fili? Dictiones dei. Primogenite tibi dico fili. Quid fili mei uentris? quid natus mearū orationū? Ne dederis mulieri tuam honestatem. Audis quid Sapiens dicat, quid scriptura asserat. Cōsidera quis te ut nascereris iuuerit: filius es uotorum magis quàm dolorū meorum. Cōsidera cui te muneri pater tali nomine designauerit, qui uocauit Laurentiū. Ibi uota deposuimus, unde nomen assumpsimus. Vota effectus secutus est, redde martyri quod debes martyri. Ille te nobis impetrauit, tu restitue quod de te huiusmodi nominis appellatiōe promisimus. Quid aūt est fili aliud quod eligendū putes, nisi deum patrum tuorū? ipse enim pauperes & diuites facit, humiles & Psal. 112 excelsos facit. Suscitat à terra pauperē, & de stercore inopē, & sedere eum facit cū potentatibus in tribunali honoris & hæreditatis. Dat uotū optandi, & benedicet annos iusti. Quid hoc fili præcellentius, aut quid est uita hominis in hac terra, nisi leuior cursor? En transiuimus & nihil uidimus. Atq; utinā hunc cursorē imitaremur: ut nihil uideremus, et nulla onera portaremus. Sed quod est grauius, cursus uacuus, et onera inania. *Inania* quidem sed non leuia, neq; delicti uacua: quia graue fœnus peccati est. unde clamat sanctus Iob. 7 Iob: Nō'ne tentatio est uita hominis in terra? aut sicut mercennarij quotidiani uita eius, & sicut seruus timens dominū suū, qui umbram inuenerit, & sicut mercennarius expectans mercedē suā, sic ego expectaui in uacuū. Noctes autem dolorū datæ sunt mihi. Si dormiero, dico, quādo dies? cùm surrexero, iterū quando uesper? Plenus sum dolorū à uespere usq; mane. Vita aūt mea leuior quàm fabula. Perijt aūt in uana spe. Nihil igiť est homo, nisi tu domine intendas in eū, & uisitationē eius facias usq; mane, & in requiē eū inducas. Arbor si excidať, repullulat, & floret ab aquæ odore: homo cùm ceciderit, nihil est, ingruunt super eū dolores. Hanc igitur tentationē tantarum necessitatum, si uultis filiæ uitare, integritas corporis expetenda uobis est: quam ego pro cōsilio suadeo, nō pro imperio præcipio. Sola est enim uirginitas quæ suaderi potest, imperari non potest. Res magis uoti, quàm præcepti. Quod enim gratiæ est, non iubetur, sed desideratur electio- 1. Cor. 7 nisq; magis est, quàm seruitutis. Vnde & Apostolus dicit: De uirginibus autem præceptum domini non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam cōsecutus à do- Esa. 56 mino. Legerat enim dixisse dominū spadonibus: Quicunq; custodierint præcepta mea, & elegerint quę ego uolo, & amplectentur testamentum meū: dabo illis in domo mea, & in muro meo locum nominatum, meliorem filiorum & filiarum, nomen æternum dabo illis, & non deficient. Meliorem, inquit, locū uobis dabo. spadonibus dicit: his uidelicet, qui se resecta genitali parte absciderint. Ipsi sunt ergo qui habent in cœlo præmia cęteris præstantiora. Hoc in Euangelio suo prædicat dei filius. Dicentibus enim Apostolis, quia si ita est causa uiri, ut non liceat illi uxorē dimittere, nisi ex sola causa fornica tio- Matt. 19 nis, nō expedit nubere, respondit dominus: Non omnes capiūt uerbū istud, sed quibus datum est. Hoc est, non capit hoc conditionis humanæ infirmitas, ut omnib. pateat: sed illis solis facile est ad capiendū, quibus diuina refulsit gratia, ut castrare se possint, quo regnum cœlorum adipiscantur. Audistis filiæ quantum sit præmiū integritatis. Regnū acquirit, & regnum cœleste, uitam angelorum exhibet. Hoc uobis suadeo, quo nihil pul- Ibidem 22 chrius: ut inter homines angeli sitis, qui nulla sibi ligantur nuptiali copula. Quoniā quę 1. Cor. 7 non nubunt, & qui uxores non ducūt, sicut angeli in terris sunt, ut tribulationem carnis

non

non sentiant, seruitutem ignorent, à mundanæ cogitationis absceuentur contagio, diuinis rebus mentem intendant: ut tanquam exuti corporis infirmitate, non quæ hominis sunt, sed quæ dei sunt, cogitent. Considerate filiæ si uelitis nubere, quantum uobis desit, quibus pater deest. Deest opima dos: quod ipsum tamen si abundaret, timeretis magno precio seruitutem. Nunc uerò quis non despiciat destitutas patre? Quò cōfugietis? Vnde auxilium postulabitis aduersus uirorum iniurias? Quanta in ipsis coniugijs incōmoda sunt? Quam graues plerunque contumeliæ? Quanta uincula? Primum ipsum cōiugiū uinculum est, quo alligatur uiro nupta, & ei in subiectionem astringitur. Bonum quidē charitatis uinculum est, sed tamē uinculum: de quo cùm uelit se exuere nupta, nō possit: nec liberū sui habere arbitriū. Denique Apostolus dicit: Mulier sui corporis potestatem non habet, sed uir. Et quid mirum de muliere? quandoquidem et uir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Si qui fortior est, potestatem non habet, quanto minus infirmior? Nō ergo absoluit mulierem cōmunis seruitus, sed grauius adstringit. Videte itaque quid scriptura dicat, quid Apostolus suadeat. Quis uobis potest melius cōsilium dare, quàm ille uas dominicæ electionis? Quid igitur dicat, percipite auribus: Volo aūt uos omnes esse sicut meipsum. Et iterum dicit de non nuptis & uiduis: Bonum est illis, si sic maneat, sicut & ego. Volo uos imitatrices esse tanti Apostoli, ut uitam eius sequamini, qui coniugij uinculū refugit, ut uinctus esset Christi Iesu. Non potuisset ad tantam apostolatus sui peruenire gratiam, si fuisset alligatus coniugij cōtubernio. Quod si ille qui & doctrina præstantissimus erat, & tantum Christi donum habebat, iudicauit tanti momenti esse si abstineret ab usu copulæ coniugalis, & ideo sic mansit, ne plurimum suo muneri decerperet: quod neque orationi uacare semper liceret, neque semper diuinis intendere mandatis, quem coniugij cura reuocaret, ut placere uxori esset necesse: quid utique uos eligere oportet, quibus sola uirginitas potest libertatem dare? Quoniam quæ nupserit, ad seruitutem pecunia sua uenditur. Meliori conditione mancipia quàm coniugia comparantur. In illis meritum emitur seruitutis, in istis precium ad seruitutem additur. Nupta uenalis auro grauatur, auro æstimatur. Experta sum filiæ labores copulæ, coniugij indignitates. Et sub bono coniuge, nec tamen sub bono marito libera fui: seruiebam uiro, & laborabam placere. Miseratus est dominus, & fecit ministrum, continuoque & mihi & uobis raptus est: & fortasse miserante domino, ne diceretur maritus. Videtis filiæ longæuā matrem doloribus, & adhuc immaturam uiduitatis stipendijs. Videtis amissum omne præsidium & ornamentum. Nec auxilium uiri habeo, nec uirginitatis gratiam. Et de me leuis cura. Vos mœreo, uos considero. Remanserunt mihi onera coniugij, abiere adiumēta. Quanto mallem in hos nunquam uenisse usus. Potestis tamen excusare patrē, ablevare matrem, si quid in nobis amissum est, in uobis repręsentet. Hoc solo nos coniugij nō pœnitebit, si uobis labor noster profecerit. Proximum putabo, matrem esse uirginū, ac si uirginitatem tenerem. Considerate filię quam sibi ueniens in has terras dominus Iesus matrem elegerit, salutem mundo daturus. Per uirginem uenit, & mulieris lapsus partu uirginis soluit. Vestra quoque integritas meos soluat errores. Quid boni sit uirginitas, cōsiderate. Destitutam me certum est pręsidio egere: sed si uolueritis sic manere, nullius opem requiram, abundabit mihi ad omnem opitulationem uestræ integritatis corona. Quis non dicet beatam, quam nunc miseram putant? Quis non honorabit tot uirginū matrem? Quis non uenerabitur aulam pudoris? Multas fœminas scriptura diuina in lucem euexit, palmam tamen publicæ salutis solis uirginibus dedit. In ueteri testamento terra ac mari clausum Hebręorum populum uirgo per maria pedes duxit. In Euangelio authorem mūdi & redemptorem uirgo generauit. Virgo est Ecclesia, quam studuit Apostolus uirginem castā assignare Christo, uirgo est filia Sion, uirgo est ciuitas illa Hierusalem quæ in cœlo est, in quam nihil commune intrat atque immundum, uirgo est & illa quam uocat Iesus, cui & dixit: Ades huc à Libano sponsa, ades huc à Libano, transibis & pertransibis à principio fidem. Non solum transit uirgo, sed etiam pertransit, quæ festinat ad sponsum. Transit seculum, pertransit ad Christum: uel quia ea quæ Christo se dicauerit, transeundo ad cœlestia, terrena pertranseat. Nam & ipse sponsus sic uenit ad sponsam suam, ut saliat super montes, transiliat super colles. Addit adhuc ad laudem uirginitatis: Hortus clausus, soror mea sponsa, hortus clausus, fons signatus: quod

1.Cor.7

Ibidem

2.Cor.11

Cant.4

meliores

meliores afferat fructus claustro pudoris septa uirginitas, in qua intemerata permaneat castitatis signacula. Hunc hortum animæ uestræ, hunc fontem seruate puri liquoris, ut cum in uobis nemo perturbet, nemo resignet: quem genitalis in uobis origo signauit. Nemo auferat animæ uestræ uineam, & uilia olera serat. Vinea enim quædam fructus uirginalis est: coniugia uelut olerum plantaria sunt, in quibus frequens zelus est: & ideo sicut olera herbarum, cito cadunt atque marcescunt, nisi finem imponat senectus, aut ad perfectum uehat continentia. Non ueniat ergo in uos Achab, qui concupiscat uineam uestram delere & extinguere: nec ueniat in uos Iezabel, uanum illud & seculare profluuium. hoc enim significatur uocabulo, uana & uacua redundantia. Sed ueniat Nabuthe, qui uenit à patre, sicut indicat nominis ipsius interpretatio, qui uineam sanguine defendat suo, & pro ea mortem offerat. Hic est qui lapidatus pro nobis est, pro nobis mortuus, pro nobis falsis appetitus testimonijs. Qui pauper huc uenit, cùm diues esset, ut uos eius inopia ditaremini. Hic est uitis, qui redundantibus gratiæ suæ fructibus repleuit uniuersum orbem terrarū. Hic in uestris pectoribus alta maneat defixus radice, ut & fructus uester exuberet, & liquore gratiæ spiritualis corporei uaporis incendia temperentur. Hic est qui uenit in nube leui, sicut dixit propheta: Ecce dominus sedet super nubē leuem, & ueniet in Aegyptum: significans quod in Aegyptum, id est, in afflictionem istam mundi huius ueniret per uirginem. Nubem itaque Mariam dixit, qui carnem gerebat: leuem, quia uirgo erat, nullis oneribus grauata coniugij. Ipsa est uirga germinans florem, quia pura, & ad dominum libero corde directa uirginitas, quæ nullis in hoc seculo curarum anfractibus reflectatur. Ideo illam dominus de cruce discipulo suo dilectissimo sibi tradidit sancto Ioanni, qui dixit patri & matri suæ, non noui uos. Denique uocatus à Christo reliquit patrem, uerbum secutus. Huic traditur uirgo, qui suos nesciat: huic traditur uirgo, qui de pectore Christi hauriat sapientiam: huic traditur uirgo, qui fratres suos non cognouit, & filios suos non sciuit. Ideoque benedicit eum lex: Date Leui ueros eius, date Leui sortes eius. Vnde & matrem domini ipse suscepit. Scriptum enim habemus, quia ex illa hora suscepit eam discipulus in sua. Quid est in sua, cùm reliquerit patrem, & Christū secutus sit? Aut quomodo in sua, cum ipsi Apostoli dixerint: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te? Quæ sua habebat Ioannes, qui mundana & secularia non habebat, quia de mundo non erat? Quæ ergo habebat sua, nisi ea quæ à Christo acceperat? Bonus uerbi sapientiæque possessor, bonus receptor gratiæ. Audite quæ Apostoli à Christo acceperint: Accipite, inquit, spiritum sanctum. quorum remiseritis peccata, remissa erūt: & quorum detinueritis, detenta. Neque enim mater domini Iesu ad possessorem gratiæ non demigraret, nisi ubi Christus habebat habitaculum. Date ergo & uos filij mei uero illi Leui ueros eius. Estote nubes, sed leues. Eritis profecto, si ablevet uirginitas onera conditionis, & tenebras huius limosæ carnis illuminet. Ideo dicit illa: Nigra sum, & decora, filiæ Hierusalem. Nigra per carnem, decora per uirginitatē. Nubes itaque sunt, & graues nubes, quæ nupserint. Nanque à nubibus uerbum nubendi tractum arbitror. Denique operiuntur ut nubes, cùm acceperint nupturæ uelamina. Et uerè graues nubes, quæ sustinent sarcinam matrimonij. Nam etiam grauari aluo feruntur, cùm semina conceptionis acceperint. Date ergo Leui ueros eius. Quid tam uerum quàm intemerata uirginitas, quæ signaculum pudoris & claustrum integritatis genitale custodit? At uerò cùm in usum coniugij iuuencula defloratur, amittit quod suum est, quando ei miscetur alienum. Illud ergo uerum quod nascimur, non in quod mutamur: quod à creatore accepimus, non quod de contubernio assumpsimus. Date ergo uero illi Leui, illi sacerdotum principi, uero Aaron, uero Melchisedech ueros eius, quales ipse condidit, non quales seculi huius usus efficit: ut opus suum in uobis & illud genitale signaculum inuiolatum atque integrum recognoscat. Date illi, exhibete illum Adam qui fuit ante peccatum, illam Euam quæ fuit antequam lubricum serpentis hauriret uenenum, priusquam eius supplantarentur insidijs, quando non habebant quo confunderent. Nam utique nunc, licet bona sint coniugia, tamen habent quod inter se ipsi cōiuges erubescāt. Tales ergo estote filij, quales Adam & Eua in paradiso fuerunt. De quibus scriptum est, quòd postea quàm de paradiso est eiectus Adam, cognouit Euam uxorem suam, & illa concepit, & peperit filium, cui nomen Abel. Melior itaque secundus, quàm prior fructus: quia

3.Reg.21 · 2.Cor.8 · Esa.19 · Ioan.19 · Matt.19 · Ioan.20 · Cant.1 · Gen.3 · Gen.4

quia iste immaculatus, ille maculosus. Iste adhærens deo, & totus à domino: ille mundana & terrena possessio. Deniq; in isto mundi redemptio annunciatur, ab illo mundi ruina. In hoc Christi sacrificium, in illo diaboli parricidium. Nihil ergo uobis sit filij cum possessione seculi, nec terrenæ uobis & Iudaicæ possessionis ullos uindicandos esse sortitus arbitremini. Legimus quidem quia Moyses, id est lex, terras bello & cæde quæsitas, sorte distribuendas Hebræorum populo censuerit, quarum possessionem sibi Salphæ filiæ postularunt, quia Salphæ filiæ. Tamen idem Moyses Leuitis non diuisit terram, quorum non erat terrenus, sed superior incolatus, sed ijs sine labore terreno sacri stipendia ministerij deputauit. Salphæ autem filiæ quid sunt quæ terram petunt, nisi (ut interpretatio docet) oris obumbratio? Quæ utiq; in illis est, quibus non est uerbum in ore ipsorum, nec in sermone eorum ueritas: sicut in populo Iudæorum, qui nolunt Christum deum dei filium confiteri. Tales igitur terram requirunt, & huiusmodi postulant possessionem, in qua tota uitæ suæ ætate desudent, & pro fructibus spinas curarum & sollicitudinum metant. Fugite ergo filiæ umbram oris, quæ in lumen æternum creditis, quod illuminat omnem hominem, qui non tanquam in umbra Christum, sed in lumine confitemini. Populus qui sedebat in umbra mortis, lux orta est illis. Fuimus ergo in umbra, sed nunc iam non sumus, qui Christum fatemur. Atq; utinā licuisset & mihi dicere, qui Christo profitemur. Et tamen profiteamur: ego uiduitatem, uos uirginitatem. Fiat in nobis ore ad salutem confessio. Date ergo Leui illi salutari nostro sortes eius. Sors eius Leuitica est, sors eius uirginitas est, sors eius uiduitas est: quoniam non solum uirgo, sed etiam mulier innupta cogitat quæ sunt domini. Vnde & Apostolus dixit: In quo & sorte constituti sumus. Sicut enim in ueteri testamento terra sorte diuisa est, ita in Euangelio sorte quadam domino deputamur. Vnde & scriptum est de Euangelistis: Diuiserunt sibi uestimenta mea, & supra uestimentū meū miserunt sortē. Et Apostoli, cùm eligendus esset duodecimus Apostolus in locum Iudæ, sorte munus apostolatus deferendum arbitrati sunt. Itaq; oratione facta, ut de duobus dominus quem uellet eligeret: sors cecidit super Mathiā. Illa igitur uetus, terrena sortitio, hęc spiritualis. In illa census seculi materialis, in hac personalis officij. Ibi possessio curarū, hic diuisio gratiarū. Illic possidemus arua plena laboris atq; mœstitiæ, hic possidemur à Christo. Vnde sanctus domini dicit: Possedisti renes meos. Hic filij possideat renes uestros, ut in illis seminaria maneant castitatis, incentiua uirtutum. Ideoq; dicate uos Christo, confitemini ei, ut dicatis: Portio mea dominus. Non potest hoc nupta dicere, sed innupta. Nupta enim quærit uiro suo placere, innupta autē Christo. Illa mundi, hæc Christi possessio est. Christi possessio Leuita est, qui nihil sibi de terris uindicat. Qui quærit uxorem, non potest dicere: Portio mea dominus. Deniq; Christi minister quid ait? Argentum & aurum non habeo, sed quod habeo, do tibi: In nomine Iesu Christi Nazareni surge, & ambula. Hoc enim acceperat, quoniā aurum non desiderauerat. Deniq; missus erat sine uirga, sine sacculo, sine pecunia. Et ideo gloriabatur, quia non habebat quod non acceperat. Non enim erubescebat in paupertate, quem pauper redemerat. Ideoq; dixit: Surge & ambula: quia legerat: Iste pauper clamauit, & dominus exaudiuit eum. Sit ergo uobis portio dominus, dominus qui sterilem & parientem facit. Vtranq; facit: sed altera in tristicia parit, altera in sterilitate lætatur: Cui dicitur: Lętare sterilis quæ non paris, erumpe & exclama quę non parturis. Habet enim filios sine partus dolore. Vnde & dicitur de Ecclesia: Quis audiuit si parturiuit terra uno die, & gens nata est simul? Vnō autem die terra nō parturit, sed parit gratia. Venit paschæ dies, in toto orbe baptismi sacramenta celebrantur, uelantur sacræ uirgines. Vno ergo die sine aliquo dolore multos filios & filias solet Ecclesia parturire. Ideoq; pulchrè dicitur: Et gens nata est simul, de populo consecrato. Videtis mysteria, uidetis gratiam Christi, gratiam spiritus sancti, quæ uelut quadā sorte defertur: quoniam non ex operibus, sed ex fide unusquisq; iustificatur à domino. Sicut enim sortis euentus non in nostra est potestate, sed quem casus attulerit: sic gratia domini non quasi ex mercedis merito, sed quasi ex uolūtate defertur. Vnde & Apostolus ait de diuisionibus gratiarum, quæ diuerso modo dei seruulis deferuntur. Hęc autem omnia operatur unus atque idem spiritus, diuidens singulis prout uult. Prout uult, inquit, non prout debetur. Deniq; & dominus ait illis, uberiorem mercedem pro opere postulantibus, & conque-

Nume. 27

Esaie. 6

1. Corin. 7

Ephesi. 1

Ioan. 19

Acto. 1

Psalm. 138

Psalm. 15

Act. 3

Psalm. 33

Esa. 54

Galat. 3

1. Corin. 12

Matth.20 rentibus quòd parem accepissent cum ijs qui posterius aduenerant: Si ego bonus, ocu-
lus tuus quare nequam est? Date ergo filij sortes uestras ei qui ultra meritum laboris re-
munerationem suis donare consueuit. Datè ueritatem ipsius uiro sancto, id est, integri-
tatem. Ipsius enim est integritas, qui immaculatus aduenit. Veritas, itaq; uirginitas: cor-
ruptela, mendacium est. State ergo in corde uestro, sicut bona uinea in propagine sua.
Psalm.105 Multæ enim tentationes sunt, ideoq; ait scriptura: Tentauerũt eum in tentatione, & ma
ledixerunt ei super aquam contradictionis Cades. Tentatur uirginitas à plerisq; petito-
ribus, & cùm uoluerit uirgo perseuerare, existunt qui contradicãt. Contradicit petitor,
& refutatus maledicit. In opprobrio esse uidetur innupta uel uirgo, uel uidua. Cades e-
nim innupta est, quæ est sancta corpore & spiritu, & domino se dicauit, quæ reliquit pa-
rentes, & non facit uoluntatem eorum, qui solent dicere: Debes nobis filia nepotes. Ca-
des est quæ filios nescit. Quod si illa diuitijs seculi præfert opprobrium Christi, quod ne
cesse est subeat, qui quærit Christo placere: quãto magis uos, quos pater prouocat ad in-
1.Corin.7 tegritatẽ, mater hortatur id sequi quod conuenit? Bonũ est ergo uirginitas. Deniq; quis
iudicauit, inquit, in corde suo seruare uirginem suam, benefacit. Igitur & qui matrimo-
nio iungit uirginem suam, benefacit: & qui non iungit, melius facit. Ille bene facit pro-
pter laqueũ, hic melius facit propter utilitatẽ. Illud pro remedio, istud pro præmio. Bea-
tior autem erit quæ sic manserit secundum meum consilium. Puto enim quòd & ego spi
ritum dei habeam. Sequimini ergo filiæ consilium Apostoli, donum spiritus sancti. Su
mite ergo & uos sicut sumpsit Maria soror Moysi & Aaron tympanum in manibus ue-
Exod.15 stris, & exite, dicẽtes: Cantemus domino, gloriose enim honorificatus est, equũ & ascen
sorem proiecit in mare. Mortificate membra uestra, ut tympani modo nulla in ijs lasci-
uia carnis exæstuet, omnisq; flagrãtiæ coporalis sensus intereat. Nesciat in ijs nisi in mor
tuis uoluptatibus solus spiritus resultare. Si enim mortui fueritis peccato, uiuetis deo.
Rom.6 Viuetis autem si non regnet in corpore uestro mortuo ulla concupiscentia. Versate ma
nibus uestris crucem domini Iesu, & in uestris eam operibus ableuantes, calcate mundi
huius profundum, & pertransite, ut ille sicut equus adhinniens in libidinem, nullum lo-
cum inueniat in uobis, & quicunq; uoluerit persequens comprehendere uos, demerga-
Exod.15 tur. Dextera læuaq; circa uos aquæ murus sit, ut uapor omnis corporis temperetur, do-
nec ad illos intelligibiles duodecim fontes, & septuaginta arbores palmarũ, ad illã ma-
gni requiem sabbati diuina uos dignatio perducat, & in monte hæreditatis suæ planta-
Roma.13 re dignetur, ubi sancta Maria choros ducit. Induite ergo filiæ dominum Iesum, quærite
Iob.28 ueram sapientiam, de qua dicit sanctus Iob: Sapientia autẽ unde inuenta, aut qui locus
disciplinæ? Abyssus dixit: Nõ est in me. Mare dixit: Non est mecum. Bene abyssus dixit,
non est in me, quia resurrexit. Nõ enim habet quem tenere non potuit. Deniq; habes in
Matth.28 Euangelio, quia angeli dixerũt mulieribus ad sepulchrũ uenientibus: Iesum qui crucifi-
xus est, quæritis: non est hic, sed surrexit. Quid est, non est hic? id est, nõ est in sepulchro,
nõ est in infernis, sed in cœlestibus est. Mare quoq;, hoc est, seculum dicit, mundus hic di
cit, nõ est mecum: quia supra mundum est, quem uitæ humanæ lapsus atq; illecebra non
1.Petr.2 immutauit: quia peccatũ nõ fecit, nec est dolus inuentus in ore eius. Abyssus ergo dixit:
Nõ est in me. Mare dixit: nõ est mecum: sed cœlum non dixit, quia nõ est apud se, quem
receperat resurgentem. Paradisus non dixit: non est in me, quem regnare in se absoluto
Luc.23 quoq; latrone cognouerat, sicut ipse dominus dixit: Hodie mecum eris in paradiso. At-
trahite filiæ sapientiam in interiora uestri cordis promptuaria, quoniam ea est auro ar-
gentoq; preciosior, quam mors nescit: quia nõ mortui laudant dominum, sed uiuentes.
Psalm.113 Et uos igitur ut uiuatis, laudate dominum, & laudate eum diebus ac noctibus. Laudabi
tis autem, si ab eo nulla uos auertat cupiditas matrimonij, & cura mundi: quoniam quæ
coniugium sortiuntur, sollicitantur mundi huius negocijs. Considerate filiæ quid uotis
debeatis parentum. Aperuimus ad deum os nostrum, uotum est uoluntas parentum.
Iudic.11 Nos orauimus, uos soluite. Quãta uis sit in uotis parentum, Iepte Galaaditæ filia uos de
bet docere, quæ ne frustraretur oblationem patriam, etiam mortẽ suam obtulit. Nã cùm
ille sollicitus de belli periculo uouisset, si prosperior pugnę euentus foret, id quod regre
dienti domum suam primo sibi occurreret, deo se immolaturum: ubi uictoria potitus
est, occurrit filia, læta præ cæteris gaudio uictoriæ & pietatis officio. Ingemuit pater
non affectu,

non affectus immemor, sed memor uoti. Quæsiuit causam filia, respondit ille quid domino promisisset. Tum illa hortata est, ut promissum deo munus impleret. Itaq; incautam patris oblationem sanguine suo soluit. Hęc uobis filiæ sint commendata. Tu autem fili quem mihi uerus Helcana, id est, dei dedit possessio, postulatus meus, petitus meus (inde enim etiã Samuel nomen accepit.) Tu, inquã, impetratus meus, & uotiuus meus, qui quomodo in uterũ meum ueneris nescio (iam enim desperauerã sobolem sexus uirilis) quem mihi uota mea, non aliqua solennis coitus secreta formarunt. Tu, inquã fili, agnosce à quo donatus sis mihi. Ille tua ora plasmauit, ille tua membra distinxit, ille mea orata suscepit, cuius templo, cuius obsequio te antequam nascereris sacraui. Non parentibus, non tibi, sed deo natus es: cuius antequam de uulua matris exires, esse cœpisti. Et omnes quidem illius sumus, sed tamen tu specialiter promissus domino. Tu reddideris, quia scriptum est: Vouete & reddite domino deo uestro. Ego misera, ego indigna, & tamẽ quasi Anna promisi, ut omnibus uitæ tuæ diebus ac noctibus à conspectu domini non recedas. Ego promisi, tu exequere. Dominus sibi hostiæ suæ munus implebit. Hęc & alia pia mater. Quę postquam congruentem filiorum uidit affectum, ablactatum suum uberibus gratiæ spiritualis in templũ domini deducens, conuersa ad preces: Confirmatum est inquit, cor meum in domino, exaltatum est cornu meum in domino. Dilatatum est os meum super inimicos meos, lætor in salutari tuo: quoniam non est sanctus alius quomodo dominus, & non est iustus quomodo deus noster, & non est sanctus præter te. Ista igitur ad filios mater dicit, quę simul & uiduitatis in se, & integritatis in liberis titulos in domum suã intulit, quasi quosdam fœmineos principatus. Egregia sane fœmina, quæ sibi nihil reliquit: totum quod habuit, deo obtulit. cuius uita institutio disciplinæ est, & quædam formula castitatis, bono proposito, & meliore magisterio. Exemplum enim uiduitatis, & uirginitatis magisteriũ est. Procedit in Ecclesiam filiarũ uirginũ septa comitatu, domesticum decus inuehens: & inuenit in Ecclesia quod suũ dicat, filium sacrarũ lectionum oracula personantẽ: ut uideantur sibi sorores domi discere cùm frater auditur. Mater quoq; ad imitationem cœlestis exempli gaudet se proficere de filio, & omnia legentis uerba pio mandat affectu, & sedulo corde cõseruat. Sed quamuis nil maternis defuerit hortationibus, ego quoq; uos filiæ uel paucis alloquar: Quęrite dominum Iesum, qui nos monet ut quæramus regnum dei, & ecce omnia, inquit, suppetent uobis. Sed malo ego uos ante meritum deferre, & sic exigere mercedem. Bona merces, sed diuinior dispensator mercedis & auctor muneris. In regno merces, in Christo remunerandi potestas. Quærite illũ in scripturis diuinis, ibi Christus inuenitur, & dicite sicut illa dicebat: Annuncia mihi quem dilexit anima mea. Sed Synagoga quærebat quem amiserat, uos quærite quem non amittatis. Sed cur Synagoga dicis, quem dilexi, & non dicis, quẽ diligo? ideo non tenes, quia dilexisse te dicis. Cur nõ potius adhuc diligis ut possis tenere? Verum illam omittamus. Tu uirgo cùm cœperis quærere, adest. Neq; enim fieri potest ut desit quęrentibus se, qui palàm factus est non quærentibus, & inuentus est non interrogantibus. Dũ tractas & cogitas præsto est. Disce interrogare cùm uenerit, ubi pascat, ubi maneat, sicut illa dicebat: Vbi pascis, ubi manes in meridiano? Vbi enim Christus manet, nisi ubi iustitiæ meridies fulget? Ideoq; sacratæ scripturę docetur testimonio, qui dicit: In sole posuit tabernaculum suum. Vnde & alibi idem dicit Propheta, In lumine tuo uidebimus lumen. Lumen filius est: lumen & pater qui uidetur in filio. quoniam filius splendor gloriæ patris, & imago substantiæ eius est. Sed etiam in tuo lumine uirgo Christum require, in bonis cogitationibus, in bonis operibus, quæ luceant corã patre tuo qui in cœlis est. Quære in noctibus, quære in cubili tuo, quoniam & nocte uenit & pulsat ianuam tuam. Vult enim te omnibus inuigilare momentis, uult ianuam tuæ mentis patentem inuenire. Est & illa ianua quã uult patere ut aperiatur: ut resonet os tuum laudem domini, gratiam sponsi, crucis confessionem, cùm symbolum recenses, psalmos in cubiculo tuo concinis. Ergo cùm uenerit, uigilantem te inueniat, ut parata sis. Dormiat caro tua, uigilet fides: dormiant illecebræ corporis, uigilet cordis prudentia: membra tua redoleant crucẽ Christi, & sepulturæ odorẽ: ut nihil ijs somnus caloris infundat, nullos excitet motus. Ipsa est anima quæ se Christo aperit, quã nulli uapores carnis exagitant. Cùm hęc inuenerit sponsus, trãsibit. anima tua illũ sequatur, discedat à cubili suo,

Psalm. 75 — 1. Reg. 2 — Matth. 6 — Cantic. 1 — Psalm. 18 — Psalm. 35 — Hebr. 1 — Matth. 5 — Luc. 12

exeat in uerbo eius, sicut scriptũ est: Exiuit anima mea in uerbo tuo: id est, peregrinetur à corpore, ut deo adsit: quoniã cùm est in corpore, peregrinatur à Christo. Vnde & Apostolus ait: Audemus ergo & contendimus magis peregrinari de corpore, & adesse ad dominum. Et ideo contendimus siue absentes, siue præsentes placere illi. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut reportet unusquisq; propria corporis sicut gessit, siue bonum, siue malum. Quàm cito causam probauit, qua corpus resurgit? Oportet enim carnem resurgere, quę remunerationem suorum est adeptura gestorum: ut quę in corpore gessimus, in corpore recipiamus. Vult igitur se dominus sæpius quæri: discedit, currit ut resuscitet gratiam, quam uult à te, etiam in te resuscitari: sicut habemus ad Timotheum scriptum: Propter quam causam admoneo te, ut resuscites gratiam dei quę est in te per impositionem manuum mearum. Quæ autem resuscitauerit gratiam, fit uulnerata charitatis, sicut illa dixit: quia uulnerata charitatis ego sum. Si suscitaueritis & resuscitaueritis charitatem, quid istud sit, poterimus intelligere (si repetamus) quia sagitta est dominus Iesus, cui dicit pater: Posui te sicut sagittam electam: & quia ipse est charitas. Sunt utique iacula charitatis, quibus uulnerat sese quærentes. Denique & alligari uinculis ipsum sequuntur, quia quos uulnerat, ligat. Ergo sunt etiam uincula charitatis, quibus ligatus est Paulus, qui ait: Paulus uinctus Iesus Christi. Vulnera autem charitatis esse, docet Iob, quo nemo amplius Christum dilexit, qui diligebat etiam in ipsis sui corporis cruciatibus. Vnde dicebat: Sagittæ autem domini in meo corpore sunt, quarum furor ebibit sanguinem meum: cùm cœpero loqui, compungunt me. Sunt ergo charitatis uulnera, & bona uulnera. Denique meliora uulnera amici, quàm uoluntaria oscula inimici. Hieremias quoq; æstuabat, & ignem charitatis quo inflammabatur ad officium prophetandi, ferre non poterat. Deniq; demergebatur in lacum, quia Iudæis futura excidia annunciabat, & tacere non poterat. Lapidabatur Stephanus, & illa pro Christo uulnera quasi uulnera charitatis pio excipiebat affectu. Vapulabant Apostoli, & congratulabantur. Quàm bonus est dominus, pro quo dulces & iniuriæ sunt, & grata mors. Et bene grata, quæ acquirit immortalitatem. In omni, inquit, tempore sint uestimenta tua candida. Quid candidius uirginitate? quid nitidius intacti uestimento pudoris? Bona quidem castitas coniugalis, & castitas uiduitatis. Munda omnis castitas: sed forte non omnis candida, aut non candida in omni tempore. Non candida, quando non habet quis sui corporis potestatem, quando ad tempus sequestratur oratio. De uirginitate ergo pulchrè dicitur: In omni tempore sint uestimenta tua candida, & oleum in capite tuo: ut faces tuæ semper possint lucere, nec extinguantur cùm cœperit sponsus ille cœlestis uenire. Quam autem unctionem in capite tuo Ecclesiastes dixerit, de Prouerbijs colligimus: quia oculi hominis in capite eius, id est, sapientiæ tuæ sensus. Ideo fortè & euangelica mulier illa laudatur, quæ pedes domini capillis suis tersit, quod fide se humiliauerit, ne per carnis elata sapientiam uideretur, quam legi subditam uerus occultorum interpres Paulus negauit, eo quòd Christo subijceretur. Et pulchrè hoc possumus intelligere etiam corporaliter: quoniam in propheticis scriptis reprehenduntur filiæ Sion, quod alta ceruice procederent, nutibus oculorũ, & itinere pedum trahentes simul tunicas; & ludentes pedibus. Et ideo gloriam uestis earũ, & ornatus earum, crines & cincinnos dominus ablaturũ esse se dicit. Rectè ista mulier sparsit capillos suos, ut nodos crinium euangelica solueret disciplina. Vnde & Apostoli dixerunt: Non in plicatu capillorũ, sicut Petrus docuit: neq; in tortis crinibus, aut auro, et margaritis, uel ueste preciosa, ut Paulus asseruit: sed magis interioris hominis ornamẽta fœminis requirẽda: quoniam ille absconditus cordis homo, qui est pauper seculo, ipse est locuples deo. Audistis filiæ, quia pauperes uos uocatis. Quis autem est homo diues, cùm multis egeat, nisi ille cui non est graue peccatũ in cõscientia? Bona est enim, inquit, substantia, cui nõ est peccatum in cõscientia. Audistis, inquã, in quo possitis apud deũ esse locupletes, ut sit in uobis, inquit, incorruptibilis & modestus spiritus. Bonæ enim diuitiæ sunt innocentiæ atq; simplicitatis, quibus peccatum nõ imputatur, quia nulla in ijs doli fraudisq; uersutia est. Omnis enim simplex obtrectare non nouit, nescit inuidere: suo cõtentus est, aliena non quærit. Et si egeat, sibi diues uidetur, si suppetat quod alimento est satis. Deniq; pulchrè Apostolus Paulus: Et profunda, inquit, paupertas eorum abundauit in diuitijs simplicitatis

Margin notes: 2. Corin. 5; 2. Timo. 1; Esa. 49; Ad Philem.; Iob. 6; Prouer. 27; Hierem. 37; Act. 7; Eccle. 9; Luce. 7; 1. Petri. 3; 1. Tim. 2; Eccle. 13; 2. Corin. 8

citatis eorum. Et quia Ecclesia congruis erat ornatibus compta, & de Christo lumen accipiens refulgebat, potest etiam sic locus ille accipi, eo quòd Synagoga ad Ecclesiam dicat: Vbi pascis, ubi manes in meridiano? ne fortè fiam circumamicta super greges sodalium tuorum. Mercennaria esse desiderat, quæ sibi uindicabat antè dominatum. Quàm damnosa perfidia est. Sed quia incredula, immitis, sacrilega, ideo eam à gregibus Ecclesiæ suæ separat Christus, dicens: Nisi scias te ô decora in mulieribus: hoc est, prius te quæ sis ipsa cognosce, & tūc pete, ut meis gregibus appropinques. Et bene in mulieribus decora dicitur Synagoga, non in uirginibus, quæ Euam mulierē sequebatur, per quam lapsus aduenit. Ecclesia autem decora in uirginibus est, quia uirgo sine ruga est. Scire ergo debet siue uir siue mulier, quia ad imaginem dei est & similitudinem. In quo enim ad imaginem dei sumus, nisi in animæ substantia & mentis uigore? Hæc nostra omnis portio. Deniq; Dauid inquit: In deo sperabo, non timebo quid faciat mihi caro. Non ergo caro sumus, sed spiritus. De Iudæis autem dictū est: Non permanebit in ijs spiritus meus, quia carnes sunt. Non aurum sumus, non pecunia, non diuitiarum copiæ. Illa enim nostra. Et ideo tibi dicit Moyses: Attēde tibi, hoc est, animæ tuæ, ne pereas, ne carnalis fias. Attende tibi, hoc est, imagini quā à Christo accepisti, similitudini ad quam factus es. Ipsam serua imaginem, quam Christus in te operibus suis pinxit: sicut ipse ait ad Hierusalem, id est, ad animā pacificam: Ecce ego Hierusalem pinxi muros tuos. Attende ergo tu præcipuè fili: attende tibi ut & tu læteris in iuuentute tua: cui dicit scriptura: Lætare adolescens in iuuentute tua. Non unius tibi dicit tempus ætatis. Est quasi quidā flos uitæ, bonorumq; ætas operum, de qua scriptum est: Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua. Et oblectet, inquit, te cor tuum in diebus adolescentiæ tuæ, & ambula in uia cordis tui sinē macula, & in aspectu oculorum tuorum, & non in audacia oculorum tuorū. In aspectu utiq; spirituali, non audacia seculari. Et scito quòd super hæc omnia adducet te deus in iudicium, & repelle iram à corde tuo, & amoue nequitiam à carne tua. Attende tibi uirgo & tu, ut insistas orationi, & uultus tuus assidua obsecratione pallescat. Sed ante orationē præpara animam tuam, ut non uidearis tentare deum, cùm deprecaris: ut id quod oras, mores tui loquantur, fides adiuuet, opera commendent. Attende tibi, quod dico tibi: cuicunq; uirgini loquor. Nam tibi piæ non deest institutionis magistra. Attende, inquam, uirgo sacræ præsertim professioni, & ab hominis irreuerentis oculis caue. Etsi ad tempus præterierit quasi uiator, tamē os suum aperit, & ab omni aqua proxima bibet, ut te inebriet. Nullus sit tuus sine matre progressus, quæ sit anxia tui custos pudoris. Ipsa quoq; ad ecclesiam progressio rarior sit adolescentulis. Considera quanta fuerit Maria, & tamen nusquam alibi, nisi in cubiculo reperitur cùm quæritur. Illa te doceat quid sequaris. Angelum in specie uiri uidit, & pauebat corde, peregrinabatur aspectu. Vnde dicit ad eam angelus: Ne timeas Maria. Decet solitudo uerecundiam: & gymnasium pudoris, secretum est. Quid enim tibi uel ad proximam facilè accedere? Pes fatui facilis in domum proximi: qui autē sapiens est, uerecundatur. Inde nascuntur fabulæ, de quibus pulchrè admoneris ut caueas, cùm dicit tibi uir sapiens: Quis dabit disciplinæ meæ custodiam, & supra labia mea signaculum certum, ne cadam ab illis, & lingua mea perdat me? Si uirilis sexus iubetur tacere coram senioribus, quàm indecorū est uirgines loqui, & uarios serere sermones? Esto ut imperes tibi silentium, nunquid potes alijs imperare, ne audias? Potest quis aliquando frænos ori suo imponere, & uerbis stateram, auribus non potest. Loqui enim in nobis est, audire ex aliena pendet potestate. Sæpe enim audimus quod nolumus. Quid deinde aliud nos scriptura admoneat consideremus. Non iurandū, inquit, facilè, quia plerunq; multi casus accidunt, ut non possimus implere quod iurauerimus. Qui autē non iurat, utiq; non peierat: qui autem iurat, aliquādo necesse est incidat periuriū, quia omnis homo mendax. Noli ergo iurare, ne incipias peierare. Nec ipsam quidem liberiorem lætitiā in uirginibus decet esse. Quæ si nō habēt quod fleant, lapsus fleant peccantium. Etenim quæ aliorū lapsus fleuerit, suos cauebit. Fleant postremo uel illa contemplatione, ut hic flentes, illic accipiant consolationē: ne sicut diues ille qui hic luxuriatus est & illic pœnas graues subire domini declaratur oraculo, & tu audias: Recepisti bona in uita tua. Quāto beatior Lazarus qui hic fleuit, & illic exultat: hic esuriuit, & illic epulatur? Si uis ergo & tu bonā lætitiā sequi, demonstrat tibi Ecclesiastis

Cantic. 1 · *Psalm. 55* · *Gene. 6* · *Eccle. 12* · *Psalm. 102* · *Eccle. 18* · *Luc. 1* · *Eccle. 21* · *Matth. 5* · *Psalm. 115* · *Luce. 16*

Eccle.9 liber, quàm sequi debeas, qui ait: Veni, manduca in lætitia panem tuũ: quoniã iam placuerunt deo facta tua. Quid autem idem Ecclesiastes monuerit nos omnes de immoderatione ridendi, cõsideremus. Sicut uox, inquit, spinarum sub olla, ita risus stultorũ. Nem pe spinæ cùm ardent, sonant, & cito exuruntur, ut nullus caloris sit effectus. Vnde & Iu-
Psalm.117 dæis dictũ est: Exarserunt sicut ignis in spinis. Exusti sunt enim suo risu, & cõflagrarunt
Psalm.12 in domini passione, quãdo in animę suę iocabantur incendiũ, dicentes: Sperauit in do-
Ioan.19 mino eripiat eum, saluũ faciat eum, quoniã uult eum. Et deridẽtes percutiebant calamo caput eius, & spinis eũ coronabant, atq; acetũ ei ut biberet, offerebãt. Ille risus Synagogam incendit in æternũ. Sic ergo est risus stultorũ, qui sine gratia sonat, & ollam sui cor-
Gene.18 poris urit. Merito negabat Sara quia riserat, ne uideretur ridendo de effectu promissorum dubitasse cœlestium: & tamen ille risus plenus grauitatis fuerat & pudoris, quẽ nemo alius testis nisi deus solus, cognosceret, quem occulta non fallunt. Quàm pulchrũ &
Eccle.7 illud: Noli festinare in spiritu tuo irasci, quia ira in sinu stultorum requiescit. Hoc est, etsi causa sit quæ moueat indignationem, non sit festina uindicta: ne immoderatius calor indignationis exæstuet. Non potest igitur auferre quod naturalis est motus, sed moram in-
Psalm.4 ferit: ut medicina consilij temperet iracundiam. Sic enim Dauid ante iam dixerat: Irascimini, & nolite peccare. Non quo imperaret iracundiam, sed quòd id quod naturæ esset, auferre non posset: & quasi bonus medicus remedium daret, ut ipsa iracundia non noceret. Denicq; etiam si quis prolapsus esset corde, quoniam ira nescit tenere moderamẽ, sua det ut compungatur in cubilibus suis, & suum unusquisq; cõdemnet errorem. Sic enim scriptum est: Quæ dicitis in cordibus uestris, in cubilibus uestris compungimini. Volunt itaq; omnes homines suorum dilectorum esse censores, ut & qui publico testimonio nõ tenetur, seipsum iudicem qui in occulto lapsus est erubescat, & aculeo quodã coerceat
Eccle.23 amaritudinis & pudoris. Quid de parsimonia loquar, cùm sapiens dicat: Aufer à me uentris concupiscentias, & concubitus cupiditas ne apprehendat me? Nec infirmitatem ex ieiunio, & abstinentiam reformides. Infirmitas enim grauis sobriam facit animam. Quo
Prouer.22 modo etiam docent Salomonis prouerbia, bonæ opinioni studendum, dicendo: Potius est nomen bonum quàm diuitiæ multæ. Quid est enim patrimonium, nisi bona illa gubernatio? unde sanctus Iob dicit: Benedictio morituri super me ueniat, & os uiduæ me
Iob.29 benedicat. Oculus eram cæcorum, & pes claudorum, inualidorũ pater. Si uidi nudum prætereuntem, & non uestiui: si me non benedixerunt egentes, & de uelleribus ouium mearum humeros eorum non calefeci, si abscondi aliquando peccatum meũ, quod uel imprudens non ex uoluntate cõmiserim, si aliquando permisi uacuo sinu exire inopem ianuam meam? His enim nomen bonũ paratur. Præ cæteris tamen in uirgine præcellit studium sobrietatis. Sobrietatem dico non uini abstinentiã, sed corporalis lasciuiæ, qua grauius quàm uino inebriamur. Dat enim calicẽ ruinæ & iræ poculũ. Vnde & dicit do-
Esa.51 minus ad Hierusalem: Audi humiliata & ebria non à uino. Ecce accepi de manu tua calicem ruinæ, & poculum iræ. Sed hunc calicẽ quẽ exinaniuerit Synagoga, non bibant fi-
Psalm.143 liæ Ecclesiæ. De Iudæis enim dictũ est: Filiæ eorũ compositæ, circumornatæ quomodo
1.Corin.3 similitudo templi. Vos autem templũ dei estis, filiæ eius qui non transfiguratur in ange-
2.Cor.11 lum lucis, sed uerũ lumen de uero est lumine. Ideo in uobis non similitudo, sed ueritas sit.

Multæ autem cùm studiũ castitatis profiteantur, affectãt adminicula pulchritudinis, ut cõptiores prodeãt, nitidiore uultu quàm sacras domini decet, quibus apostolico sermo-
Colos.2 ne respondeo: Quę mortuę estis cum Christo ab elemẽtis huius mũdi, quid adhuc uelut uiuentes de hoc mundo decernitis? Ne tetigeritis, inquit, ne attaminaueritis, ne gustaueritis, quę sunt omnia ad corruptelam. At non sancta Soteris, ut domesticũ piæ parentis proferamus exemplũ, (habemus enim nos sacerdotes nostram nobilitatẽ pręfecturis & consulatibus præferendam, habemus, inquam, fidei dignitates quæ perire non norunt.) at non, ut dixi, Soteris uultus sui curam gerebat: quæ cùm esset decora facie ualde, & nobilis uirgo maiorum prosapia, consulatus & præfecturas parentũ sacra posthabuit fide, & immolare iussa non acquieuit. Quã persecutor immanis palmis cędi pręcepit, ut tenera uirgo dolori cederet, aut pudori. At illa ubi audiuit hanc uocẽ, uultũ aperuit, soli iniurię lata atq; intecta martyrio, & uolens iniuriæ occurrit, uultũ offerens, ut ibi martyrij fieret sacrificium, ubi solet esse tentamentum pudoris. Gaudebat enim dispendio pulchritudinis, peri-

dimis, periculum integritatis auferri. Sed illi potuerunt quidem uultum eius uulnerum
uibicibus exarare, faciem tamẽ uirtutis eius & gratiã decoris interni nequaquã exarare
potuerũt. Hetruscũ iuuenem ueteres fabulæ ferunt, cùm propter admirandã oris pro-
prij pulchritudinem in amorem accẽderet fœminas, stigmatibus inarasse uultum suum,
ne qua eum adamare posset. Videro, utrum castus fuerit illius animus, affectus tamen
non innocẽs, propter quem in se ipse animaduerteret. Ille tamẽ sola excepit uulnera ne
noceret: hæc triumphales retulit martyrij cicatrices: ut imaginẽ dei quã acceperat, reser
uaret. Seruate & uos hanc imaginẽ filiæ, seruate scripturæ præcepta diuinæ, ut omne os
inquit, obstruatur. Scriptum est enim: Beatus quem tu erudieris domine, & de lege tua *Prouer. 93*
docueris eum. Bonus dominus erudit & docet, & plerunq; arguit. Sed etiã quẽ arguit,
beatum facit. Beatus enim homo quem arguit dominus. Et ideo increpatiões eius non
refugias, quia charitatis & gratiæ sunt. Ipse enim percutit, & quasi bonus medicus mani *Iob. 5*
bus suis sanat. Sexies de necessitatibus te liberat, in septimo autẽ nõ te cõtinget malũ. In
fame eripiet te à morte, in pugna autẽ de manu ferri te exuet, à flagello linguæ te abscon
det. Si enim tu nulli putaueris derogandũ, alienę linguę flagella nõ metues. Mire aũt ser
mones maledicorum expressit dicẽdo, linguæ flagellũ, cuius sonus latè resultet. A quo
nos separare cupiens Petrus Apostolus monet: ut non reddamus malũ pro malo, & ma *1. Petr. 3*
ledictũ pro maledicto: sed magis cùm maledicitur nobis, benedictionis referamus gra-
tiam. Et ideo dicit: Cohibe linguãm tuam à malo, tanquã linguæ flagello: nec timeas uer *Psalm. 33*
borum sonum, si munda est conscientia tua. Bonum est quidem, nullũ (si fieri potest) lo-
cum obtrectationi dare: sed quia plerique non uitijs sed uirtutibus derogant, reprehẽdant
quod laudis est, non inueniãt quod erroris est. Sed, quod peius est, non solum ab aliena
lingua, sed etiã à nostra flagellamur. Et hæc sunt grauiora uerbera cum ex multiloquio
peccatum incurrimus. Et ideo custodi uirgo uias tuas, ut nõ delinquas in lingua tua. Et
bona loqui, plerunq; crimẽ est uirginis. Sed quid miraris de uirgine, cùm mulier in silen *1. Timot. 2*
tio iubeatur discere? Bonus est pudor quem cõmendant silẽtia. Susanna periclitabatur *Daniel. 13*
& tacebat, ut melius tacito pudore loqueretur. Denique inuenit uerecundia defensorem,
qui defenderet castitatẽ. De qua bene dicitur, quòd eam à flagello linguæ dominus ab-
scondit. Quid de fœminis dicimus? Ioseph tacuit accusatus, ut melius eum innocentia *Gen. 39*
quàm lingua defenderet. Tacuit Daniel omnibus sapientior, & ora clausit leonũ. Vnde *Daniel. 14*
pulchrè sanctus Dauid dicit: Posui, inquit, ori meo custodiam, dum cõsisteret aduersum *Psalm. 38*
me peccator. Quid enim uis loqui? Vereris ne te tacẽte obiecta credantur? Sed audi bo
num magistrũ dicentẽ sanctũ Iob: Ecce rideo opprobriũ, & nõ loquor: clamabo, & nus-
quam iudicium. Id est, criminator aliquis opprobria iacit? habes quod intra te rideas, si
crimen conscientia non recognoscit. Quid enim referas uerba uerbis? Nõdum est iudi-
cium: & si clames, non appropinquat. Debentur tibi in hoc seculo multa certamina. Vi
cerat sanctus Iob dãni dolorẽ, uicerat, imò excluserat luctus acerbitatẽ in amissionibus
filiorũ, uicerat uulnerũ asperitates, uibices corporis, adhibent mulieris tentamẽta, & ip
sa nõ sensit. Adhuc amicorũ increpationes ad certamẽ ei ultimũ reseruant. Luctatus fue
rat cum affectu patrio, luctatus cũ dolore corporis & ægritudine: oportebat eum subire
etiam sermonũ tentationes. Ergo quando uides uiduã dispẽdijs aliquibus laborare, aut
filiorum incommoditate uel morte, iustum iniurijs affici, noli ex istius seculi incõmodis
merita eius pensare, aut mirari quòd derelictus à domino sit. Hic quidẽ luctamur, sed ali
bi coronamur. Non de me tantum, sed de omnibus hominibus communiter sum locu-
tus. Nam unde mihi tantũ meriti, cui indulgẽtia pro corona est? Hic lucta, illic brauium:
hic militia, illic stipendium est. Ergo dum in hoc modo sum, adhuc luctor, adhuc decer-
to, adhuc impellor ut decidã. Sed potẽs est dominus, qui impulsum suscipiat, labentem
statuat, nutãtem erigat. Quid ergo miraris aliquẽ laborare? Donec uita est ista, certamẽ
non deerit, non exit corona. Nullus probatur, nisi qui perseuerauerit usque in finem, ut po *Matth. 10. & 24*
stea possit qui legitimè certauerit coronari. Quis fortior Paulo? quis beatior? Ille tamen
uas electionis dominicæ, non antè sibi coronam uindicauit, quàm certamen omne con *Acto. 9*
summaretur. Ideoq; ait: Certamen bonũ certaui, cursum consummaui, fidẽ seruaui quod *2. Tim. 4*
reliquũ, reposita est mihi corona iustitiæ: quã nõ solũ sibi, sed etiã omnibus diligentibus
aduentum domini dicit esse reddendam. Pulchrè dixit, aduentum Christi diligentibus.

Nemo enim festinat ad iudicium, nisi de innocētia securus, aut qui de labore præsumit, cui aut gratia domini, aut pia pro Christo certamina suffragantur. Quam utiq; habebit prærogatiuam & ea uidua quæ bene filios educauerit, & in liberis gratulabitur, & maxime quæ omnes quos suscepit, domino dedit. Vnde & illa euangelica uidua diuitibus antefertur. Nō solum quia totum quod habuit, ad uictum pauperum misit, sed etiam quod duo æra detulit, dominica uoce laudatur, id est plenam fidem. Deniq; ad hominis sanitatem & ille Samaritanus duo æra stabulario dedit, qui ulcera curaret illius à latronibus uulnerati. Ergo quia & secundum uetus testamentum Mariæ sororis Aaron uirginitatem, & secundum nouum sanctæ Mariæ matris domini integritatem studio suæ prolis imitata est, remunerationem fidei diuino iudicio consequetur, quæ nihil sibi ad seculi subsidium reseruauit, sed totum domino sobolis piæ munus impendit. Te nunc domine precor, ut supra hanc domum tuam, supra hæc altaria, quæ hodie dedicantur, supra hos lapides spirituales quibus sensibile tibi in singulis templum sacratur, quotidianus præsul intendas, orationesq; seruorum tuorum, quæ in hoc loco funduntur, diuina tua suscipias misericordia. Fiat tibi in odorē sanctificationis omne sacrificium quod in hoc templo fide integra, pia sedulitate defertur. Et cùm ad illam respicis hostiam salutarem, per quam peccatum mundi huius aboletur, respicias etiam ad has piæ hostias castitatis, & diuturno eas tuearis auxilio, ut fiant tibi in odorem suauitatis hostiæ acceptabiles, Christo domino placentes, & integrum spiritum eorum animam & corpus sine querelæ loco usq; in diem domini nostri Iesu Christi filij tui seruare digneris, Amen.

Luc. 21

FINIS.

CAPITA INSTITVTIONIS VIRGINIS.

Quomodo

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI INSTITVTIO VIRGINIS, AD EVSEBIVM.

De commendatione Eusebij quod Ambrosiam filiam suam deo deuouerit, ac de laude huiusce modi oblationis, uirtute quoq; taciturnitatis, & loco orãdi. Cap. I

COMMENDAS mihi pignus tuum, quod æquè est meum, Ambrosiam, domini facram: & pio eius affectu tibi asseris præstantiorem reliqua sobole sollicitudinem. Et uerè ita est apud mẽtem fidelem. Cæteros enim instituis, ut emittas domo atq; alienis copules, istam tecum semper habebis. In cæteris quoq; paternæ ueteris pietatis necessitudine, in hac ultra patrem procedis, uotoq; & studio progrederis, ut placeat deo. Quæ cùm sit præstantior causa uotorum, sola tamẽ soluat quicquid pro se et pro omnibus filijs debes. Hoc est sacrificiũ quod Abel obtulit ex primitiuis ouium suarũ fœtibus. Quod & Apostolus præ cæteris laudat ad Corinthios, dicens: Quoniam qui statuit in corde suo firmus, & iudicauit in corde suo seruare uirginem suam, bene facit. Igitur & qui matrimonio iungit uirginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. Vnde pulchrè Dauid cum descripsisset Ecclesiæ gratiam, cuius omnis gloria intus est non foris (in bonis enim cogitationibus, atq; immaculato castitatis affectu, & syncerę proposito cõsciẽtię summa est laus) subtexuit, dicens: Afferentur regi uirgines post eam. Et cõuersus ad dominum patrem: Proximæ, inquit, eius afferentur tibi: afferentur in lætitia & exultatione, adducentur in templum regis. Quæ est proxima, nisi quæ Christo propinquat, cui dicit deus uerbum: Exurge, ueni proxima mea, formosa mea, columba mea, quia ecce hyems præterijt? Antequam uerbum dei reciperet hyems erat, inhonora, sine fructu: ubi uerbũ dei recepit, & mundus ei est crucifixus, æstas est facta. Deniq; feruore sancti spiritus uaporata, flos esse cœpit, & spirare odorem fidei, fragrantiam castitatis, suauitatem gratiæ. Vnde & alibi addidit: Oculi tui columbæ extra taciturnitatem tuam: eo quòd tota spiritalis & simplex sicut columba (in cuius specie uisus est à Ioanne descendere spiritus sanctus) spiritalia uideat, & nouerit ea quæ uiderit tacere mysteria. Nõ enim mediocris uirtus, tacere. Est enim & tẽpus tacẽdi, sicut tẽpus loquendi: sicut & scriptũ est: Dominus dat mihi linguam eruditionis, quando oporteat dicere sermonẽ. Virginitatis itaq; dos quædã est uerecũdia, quæ cõmendatur silẽtio. Ideo Ecclesiæ gloria intus est, nõ utiq; in multiloquio, sed in sensibus uel in penetralibus sacramentorũ, sicut ipsa dicit ad sponsum: Quis dabit te fratrẽ mihi lactentẽ ubera matris meæ, & inueniens te foris osculabor te? Et quidem non spernent me, assumam te, & ducã te in domũ matris meæ, & in secretũ eius quæ concepit me. Et supra ait: Introduxit me rex in cubiculum suũ. Foris osculatur Ecclesia Christum, et ab eo in cubiculum introducit̃. Osculatus est eam foris, quando tanquã sponsus procedẽs de thalamo suo, exultauit tanquã gigas ad currendã uiam. Tanquã gigas foris est, quia non rapinã arbitratus est esse se æqualem deo: formam serui accepit. Foris ergo factus est, qui erat intus. Vide illum intus, quãdo legis quod in sinu est patris: cognosce illum foris, quando nos quærit ut redimat. Foris sibi factus est, ut mihi intus esset, & fieret medicus noster. Ibi ergo sumus, ubi Christus medicus est, radicatus et fixus in cordib. nostris. Et ideo sicut ipse præcepit: Cùm oras, intra in cubiculum tuum, & effunde super te animam tuam. Cubiculũ tuum interiorum secretum est, cubiculum tuum conscientia tua est. Deniq; Ecclesiastes tibi dicit: Et quidem in conscientia tua regi ne maledixeris, & in

1. Corin. 7 — *Psalm. 44* — *Cantic. 2* — *Galat. 6* — *Cantic. 4* — *Ioan. 1* — *Eccles. 3* — *Esaie. 50* — *Cantic. 8* — *Cantic. 1* — *Psal. 18* — *Philip. 2* — *Ioan. 1* — *Matth. 6*

& in penetralibus cubiculorum ne maledicto deuoueris diuitem. Ibi ergo ora, & ora in occulto: ut audiat te qui in occulto audit, & ora sine ira & disceptatione, abdicato occultá dedecoris. Iustus enim non proditionem criminis metuit, sed contagionem.

De commendatione ordinis in ratione seruandi, & quod à diuinis laudibus inchoandum sit. Et quomodo uirgo tria in se seruare debeat. Cap. II

Q Vàm bona oratio cum misericordia. Bona oratio quæ ordinem seruat, ut primo à diuinis inchoemus laudibus. Si enim cum apud hominem agimus, beneuolum uolumus iudicem facere: quanto magis cùm dominum nostrum precamur? Primò ergo immolemus deo sacrificium laudis, ut & Apostolus dicit: Obsecro ergo primo omnium fieri orationes, obsecrationes, postulationes, gratiarumactiones. Doceat te Dauidicus psalmus octauus, qui cœpit à dei laudibus: Domine dominus noster, quàm admirabile est nomẽ tuum in uniuersa terra. Quoniam eleuata est magnificentia tua super cœlos. Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Hactenus oratio. Inde obsecratio, ut destruatur inimicus: postulatio, ut lunã et stellas uideat: lunam Ecclesiam, stellas filios Ecclesiæ cœlestis gratiæ luce fulgentes: & quod petit, prophetico spiritu uisurum se esse promittit: gratiarumactio, quòd tuetur dominus hominem, & hunc limum corporis nostri diuina uisitatione confirmat, uel quod homini animantium genera uniuersa subiecit. Similiter & dominica oratio omnia comprehendit, quam uulgare non opus est. Tu autem qui legis, quemadmodum distinguere debeas recognoscis. præcipuè tamen (ut dixi) commendanda est oratio, sicut præmisi, placiditate animi & tranquillitate, ut unusquisq; sibi constet & cõgruat, & fiat illud quod scriptum est: Si duobus ex uobis conuenerit super terram, de omni re quamcunq; petierint, fiet à patre meo qui in cœlis est. Vbi enim sunt duo uel tres congregati in nomine meo, ibi ego sum in medio eorum. Qui sunt isti duo, nisi anima & corpus? Vnde & Paulus castigabat carnem suam, & seruituti redigebat, ut esset animæ tanquam imperatrici suæ caro subdita, & mentis imperijs obtemperaret: ne esset in unó hómine dissidium, ac bellum intra se gereret, & legi mentis repugnaret lex corporis. Duo igitur ista diuersa ratione quadam & pace iungebat, secundum quod ipse asseruit dicens: Quia Christus est pax nostra, qui fecit utraq; unum, & medium parietem sepis, soluit inimicitias in carne sua: ne id ageret quod nollet, atq; id faceret quod odisset. Isti ergo sunt duo, anima & caro. Vnde & Dauid ait: Non timebo quid faciat mihi caro: quam aduersariã animæ suæ nosset. Quæ tamen duo (ut euidentius exprimamus) non solum duo sunt, sed etiam duo homines: unus interior, alter exterior. Isti duo si sibi propositi in æqualitatem concurrant, ut cogitationes factis, & cogitationibus facta conueniant, uitæ nostræ rota sine ulla offensione uoluetur, ut quemadmodum scriptum est: Fiat uox tonitrui in rota. Isti igitur duo unum sunt: nec solum unum, sed unus homo. Vnde & Apostolus ait: Vt duos conderet in uno homine, faciens pacem, & recõciliaret utrosq; in uno corpore deo, per crucem interficiens inimicitias in semetipso, ut in utrisq; accessum habeamus in uno spiritu ad patrem. Sunt etiã duo homines, uetus & nouus. Vetus ille peccato obnoxius & obsoletus, ac uestimenti ueteris similitudine attritus & scissus, quem in baptismate affigimus cruci. Vnde Apostolus ait: Quia uetus homo noster simul crucifixus est cruci, ut destruatur corpus peccati, ut ultra non seruiamus peccato. Vetus ergo affigitur, ut moriatur peccato, ut nouus resurgat, qui renouatur per gratiam. Diximus de duobus. Fortasse dicat aliquis: Quid de tribus dicis, quoniam sic habet scriptura: Vbi enim sunt duo uel tres congregati in nomine meo, ibi ego sum in medio eorum? Hinc quoq; ratio manifesta est, quia idem Apostolus dicit: Ipse autem deus pacis sanctificet uos per omnia, ut integer spiritus uester & anima & corpus sine querela in die domini nostri Iesu Christi seruetur. Vbi ergo tres isti integri, ibi Christus est in medio eorum: qui hos tres intus gubernat & regit, ac fideli pace componit. Hæc igitur tria, integra præ cæteris in se uirgo custodiat, ut nullam det sacræ uirginitatis querelam, & sit inoffensa, sine ruga, sine macula. De qua licet frequentibus libris dixerimus, tamen memorati pignoris causa, hunc ad te librum condendum arbitrati sumus.

1. Tim. 2 · Matth. 18 · Matth. 18 · 1. Corin. 9 · Ephes. 2 · Psalm. 55 · Psalm. 67 · Ephes. 2 · Rom. 6 · Matth. 18 · 1. Thes. 5

Quod sexus muliebris non sit culpandus propter erroris causam quam Eua inuexit. Et quomodo omniũ animantiũ gratia foris, hominis autẽ intus existat. Cap. III

B Ona uirginitas, quæ sexum utrunq; non solũ absoluit à crimine, uerumetiam prouocauit ad gratiam. Accusamus autem plerũq; fœmineum sexum quod erroris causam inuexerit: & non consideramus quanto iustius in nos obiurgatio retorqueatur. Nam ut repetamus à principio, & rerũ exordia interrogemus: quantum ei delatum sit, inuestigabimus, & quam in misera conditionis humanæ fragilitate, fœmina inuenerit gratiam. Nam cùm omnia opera sua laudauerit deus, cœlum, terram, maria, noctem, & diem, quod ista proficerẽt ad usum laboris, illa ad fructum quietis, laudauerit feras, bestias: ubi ad hominem uentum est, solus non uidetur esse laudatus, propter quẽ omnia generata sunt. Quæ igitur causa est, nisi forte ea, quia alia in specie sunt, homo in occulto? Nihil in bestijs plus reperias, quàm quod uidetur: in homine nihil est inferius, quàm quod uidetur: qui cùm ex animo constet & corpore, hoc utiq; in eo seruit quod uidetur: illud autem in eo regit hominem quod non uidetur. Merito ergo alia in exordio laudantur, istius laudatio non promitur, sed reseruatur: quia aliorum gratia foris, huius intus est. Aliorum in natiuitate, huius in corde. Quid enim tam altum & tam profundum quàm mens hominis, quæ quasi inuolucro quodam corporis tegitur & occultatur: ut eam haud facile quisquam introspicere & speculari queat? Ideo ergo homo non ante laudatur, quia non in forensi pelle: sed in interiore homine ante probandus, sic prædicandus est, quem præclare definiuit Apostolus Petrus dicens: Absconditum esse cordis hominẽ in incorruptione quieti & modesti spiritus, qui est ante deum locuples. Merito ergo differtur, ut sequatur fœnorata eius laudatio, cuius dilatio nõ dispendium, sed incrementum est. Nemo ergo se despiciat quasi uilẽ, nec contuitu corporis sese æstimet. Nam & si dixerit sanctus Iob: Nudus exiui de uentre matris meæ, nudus & hinc abibo: habuit tamẽ quo non solum inter homines, sed etiam apud deum diues inueniretur. Quid autem locupletius, quàm quod ad imaginem dei est ac similitudinem? Ad imaginem autem interior est homo, non iste exterior: ille qui sensu æstimatur, non qui oculis comprehenditur. Ille ergo nobis expectãdus est, qui serius inuestigatur. Ideo deus non putauit hominis fabricam esse laudandã, quia maior eius uirtute est portio. Præclara quidem species, & præstantior cæteris animantibus, sed irrationabilia specie corporis æstimentur: ea autem quæ rationis plena sunt, communẽ laudem sequestrent. Homo igitur mihi non tam uultu quàm affectu admirãdus emineat atq; excellat: ut in his laudetur, in quibus etiam deus prophetico iudicio laudatur, de quo scriptum est: Terribilis in consilijs super filios hominum: cuius opera coram deo luceant, qui bona iugibus operibus facta contexat: Et ideo laudatio eius non in exordio, sed in fine est. Nemo enim nisi legitimẽ certauerit, coronabitur. Ideoq; Sapiens tibi dicit: Ante mortẽ non laudes hominem quenquam. Qua ratione hoc dixerit, superioribus docuit, dicens: Quia in fine hominis nudantur opera eius. Spectemus tertiũ, in quo manifestauit deus sententiã suam. Cùm enim fecisset hominẽ, & posuisset in paradiso operari & custodire, dixit: Nõ est bonum solum esse hominem. Faciamus, inquit, ei adiutorium secundum se. Sine muliere igitur homo non habet laudem, in muliere prædicatur. Nam cùm dicit: Non est bonum solum esse hominem, confirmat utiq; bonum esse hominum genus, si uirili sexui fœmineus sexus accedat. Simul illud considerandum, quia ille de terra factus & limo est, ista de uiro. Et caro quidem limus, sed ille adhuc informis, iste informatus. Iam illud Apostolicum præclarum arcessamus exemplum quod habemus scriptum: Quia relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in Ecclesia.

1. Petr. 3 — *Iob. 1* — *Psal. 65* — *2. Timot. 2* — *Eccles. 11* — *Gene. 2* — *Ephes. 5*

Quomodo per mulierem ecclesiæ gratia figuratur. Quodq; mulier lapsus sui in peccatum excusationem habeat quam uir habet. Cap. IIII

A Duertimus itaque per mulierem cœleste illud impletum esse mysterium, Ecclesiæ in ea gratiam figuratam, propter quam Christus descendit, & æternum illud opus humanę redẽptionis absoluit. Vnde & Adã uocauit nomen mulieris suæ uitam. Nam & in populis per mulierẽ successionis humanæ series & propago diffunditur, & per Ecclesiam uita conquiritur æterna. Sanè negare nõ possumus quod

errauerit mulier. Quid miraris tamen si infirmior lapsus est sexus, cùm sit lapsus etiã fortior? Mulier excusationẽ habet in peccato, uir nõ habet. Illa (ut scriptura asserit) à sapientissimo omnium serpẽte decepta est, tu à muliere: id est, illam superior creatura decepit, te inferior. Te enim mulier decepit, illam malus licet, tamen angelus. Si tu inferiori non potuisti resistere, quomodo illa potuit superiori? Culpa tua illã absoluit. Si de merito culpę dubitas, interrogemus sententiam qua illi dictum est: In tristitia paries filios, & ad uirum tuum conuersio tua, & ipse tibi dominabitur. Viro autem dicitur: Terra es, & in terram ibis. Et uerè iuxta hanc sententiam, quãdoquidem si Adam quod à domino deo audierat, seruare nõ potuit: quomodo potuit seruare mulier quod audiuit à uiro? Si illũ dei uox non confirmauit, quomodo istam uox firmaret humana? Denique Adam cõuentus quòd contra diuina quæ coràm audierat præcepta gustasset, nihil habuit quod diceret nisi quod sibi mulier dedisset, & manducasset: mulier autem ait: Serpẽs traduxit me, & manducaui. Quanto maior mulieris absolutio? Ille arguitur, hæc interrogatur. Adde illud, quod & prior culpam fatetur. Etenim quæ se dicit esse seductam, testatur errorem. Erroris igitur medicina, confessió est. In iudicio ipso quanto clementior mulier uiro? Ille mulierem suam accusauit, ista serpentem: hoc est, nec accusata crimen retorsit, sed ipsum accusatorem suum maluit (si posset) absoluere, quàm ligare. Habes igitur & culpæ absolutionem in cõfessione, & sententiæ in executione. In tristitia, inquit, paries filios. Commendationis suæ pondus agnoscit, munus pœnalis conditionis exequitur. Pro te mulier doloribus suis militat, & remuneratione ẽx pœna inuenit, ut per filios per quos affligitur, liberetur. Facta est itaque gratia ex iniuria, salus ex infirmitate. Scriptũ est enim: Quia salua erit per filiorum generationem. Cum salute itaque parit, quos in tristitia parturiuit: & ad laudẽ educat, quos peperit cum dolore. Sed dicis ô uir, quia mulier tentatio fuerit uiri. Verum est etiã: si est decora, ecce alia tentatio. Tamen Abrahæ descendẽti in Ægyptũ, uxoris pulchritudo nõ nocuit, imò magis profuit: honoratus est enim per uxorem, non ludibrio habitus in uxore. Cur autem tu uultus decorẽ in cõiuge magis quàm morum requiras? Placeat uxor honestate magis quàm pulchritudine. Illa eligatur, quæ Saram moribus referat. Non est uitium mulieris, esse quod nascitur: sed uitiũ uiri est quęrere in uxore quo sæpe tentetur: in quo si infirmior fuerit mulier, ipsa labatur: si fortior, uir periclitetur. Non possumus reprehẽdere diuini artificis opus: sed quem delectat corporis pulchritudo, multo magis illa delectet uenustas, quę ad imaginẽ dei est intus non foris comptior. Si ergo uxor tentatio est, esto cautior: quęre remediũ aduersus tentationis periculum. Vigilate, inquit, & orate, ne intretis in tentationẽ. Dominus hoc dixit, uir audiuit, mulier impleuit. Quotidie mulieres ieiunant, & non indicta præstant ieiunia: peccatum agnoscũt, accersunt remedium. Semel de interdicto mulier manducauit, & quotidie ieiunium soluit. Qui secutus es errantem, sequere corrigentẽ. Ambo manducastis, cur sola ieiunat? hoc est, ambo deliquistis, cur sola remedium quærit errori?

Gene. 3 · 1. Timot. 2 · Matth. 26

Quomodo mulierem audire uir iubeatur. Quomodo etiam Maria non solum uirginitatis incentiuum attulit, sed & deum intulerit. Et de confutatione hæreticorum, qui sanctissimam Mariam perseuerasse uirginem negauerunt. Cap. V

VEni Eua iam sobria, ueni Eua, & si in te aliquãdo intẽperans, sed iam in prole ieiuna. Veni Eua iam talis, ut non de paradiso excludaris, sed rapiaris ad cœlum. Veni Eua iam Sara, quæ parias filios non in tristitia, sed in exultatione: non in mœrore, sed risu. Isaac tibi multiplex nascetur. Veni iterum Eua iam Sara, de qua dicatur uiro: Audi Sarai uxorem tuam. Sis tu licet uiro subdita, quia esse te deceat: cito tamen soluisti sententiã, ut uir te audire iubeatur. Si typũ Christi illa pariendo à uiro meretur audiri, quantum proficit sexus, qui Christum (salua tamen uirginitate) generauit? Veni ergo Eua, iam Maria, quæ nobis nõ solum uirginitatis incentiuũ attulit, sed etiam deum intulit. Vnde lætus & exultãs tanto munere dicit Esaias: Ecce uirgo in utero concipiet, & pariet filium, & uocabitur nomen eius Emanuel, quod est interpretatum, nobiscum deus. Vnde hoc munus? Non de terra utique, sed cœlo uas sibi hoc per quod descenderet Christus elegit, & sacrauit templum pudoris. Per unam descendit, sed multas uocauit. Vnde & speciale Maria domini hoc nomẽ inuenit, quod significat, deus ex genere meo. Dictę sunt & antè Mariæ multæ: nam & Maria soror Aaron dicta fuit, sed illa

Gene. 21 · Esaie. 7 · Exod. 15

Maria

Maria amaritudo maris uocabatur. Venit ergo dominus in amaritudinem fragilitatis humanæ, ut conditionis amaritudo dulcesceret uerbi cœlestis suauitate, & gratia tẽperata. Hoc significauit fons Mara per lignũ dulcoratus, eo quòd populus nationũ amarus ante peccatis, uel caro nostra temperamento passionis dominicę in usus alteros mutaretur. Egregia igitur Maria, quæ signũ sacræ uirginitatis extulit, & intemeratę integritatis pium Christo uexillum leuauit. Et tamen cùm omnes ad cultũ uirginitatis, sanctæ Mariæ aduocentur exemplo, fuerũt qui eam negarent uirginem perseuerasse. Hoc tantum sacrilegium silere iam dudum maluimus, sed quia causa uocauit in medium, ita ut eius prolapsionis etiam Episcopus argueretur, indemnatum non putamus relinquendum: & maximè quia & mulierem eam legimus, sicut in Chana Galilææ ipse Dominus dicenti sibi: Vinum non habent fili, respondit: Quid mihi & tibi est mulier? Et alibi legimus quod dixerit Matthæus de Ioseph & Maria: Inuenta est antequam cõuenirent, in utero habẽs de spiritu sancto. Et infrà: Nõ cognouit eam donec peperit. Et iterum de Ioseph: Noluit eam traducere. Et fratres domini uidẽtur significare quod de Maria suscepti sint. Et Apostolus ait: Postquam uenit plenitudo temporis, misit Deus filium suũ factum ex muliere, factũ sub lege. Quę singula notanda nobis sunt, ut qui illa legit, sermonis huiusmodi uinculo non alligetur. Respondeamus itaq; suo ordine. De mulieris nomine quid mouemur? Ad sexum retulit. non enim corruptelę sed sexus uocabulum est. Vulgi usus non præiudicat ueritati. Deniq; uirginitas primum hoc nomen accepit. Nam cùm sumpsisset deus unam de costis Adæ, & suppleuisset carnem in locum ipsius: Aedificauit, inquit, eam in mulierem. Vtiq; adhuc uirum non cognouerat, & iam mulier uocabatur. Rationem quoq; nominis huius scriptura non tacuit, dicens: Quia dixit Adam: Os de ossibus meis, & caro de carne mea. Hæc uocabitur mulier, quoniam de uiro suo sumpta est. Quia sumpta est, inquit, de uiro suo, non quia uirũ experta. Itaq; quamdiu in paradiso fuit, mulier uocata est, & cognita uiro non erat: ubi autem eiecta est de paradiso, tunc legitur, quia Adam cognouit Euam mulierem suam, & tunc concepit & peperit filium. Primus igitur solutus est nodus. Secunda quæstio, quia scriptum est: Antequam conuenirent, inuenta est in utero habens. Consuetudo autem diuinæ scripturæ est, ut causam quæ suscepta est adstruat, incidentem differat. Quo soluitur etiam tertia quæstio, qua dictum est: Non cognouit eam donec peperit filium. Quid ergo? Postea cognouit? Mini me. Deniq; scriptũ est: Ego sum deus, & donec senescatis ego sum. Nunquid igitur postquam senuerunt, quia donec dictũ erat, deus esse desiuit? Item in propheta Dauid legimus: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis: donec ponã inimicos tuos scabellum pedũ tuorũ. Nunquid subiectis populis nationũ, qui ante uidebantur inimici, cùm salutis authorem negarent, simulachris seruirent: ad dextram patris filius sedere desiuit, aut in perpetuũ non sedebit? Quid autẽ præiudicat Mariæ, si cœlestis consilij mysteriũ Ioseph non intellexit, & putauit uirginẽ nõ esse quã prægnantem uideret? Resurrectionem eius angeli ignorauerũt, quod significant uersiculi: Tollite portas principes uestri, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Interrogant quasi ignorent, & alij respondent: Dominus fortis & potens, dominus potens in prælio, ipse est rex glorię. Et repetiuit propheta eosdem uersiculos, & nihilominus illi quasi ignorantes, iterum interrogauerunt. Sic enim scriptũ est: Tollite portas principes uestri, & eleuamini portæ ęternales, & introibit rex glorię. Quis est iste rex glorię? Quo modo ergo homo potuit diuinum scire secretũ, quod angeli nesciebant? Et in Esaiæ libro habes: Quis est iste qui aduenit ex Edom, rubor uestimentorũ ex Bosor? Et utiq; minus erat hominem resurrexisse, quàm uirginẽ parturire. Etenim iam Helię precibus, Helisęi orationibus, mortui resurrexerant, nunquam autem antè, nunquam postea uirgo generauit. Hoc autẽ opinatus est quod traduceret eam quasi ream, antequam ab angelo moneretur: postea autẽ quasi fidelis nec dubius, uirginitatis eius seruauit oraculum.

Ioann. 2 · Matth. 1 · Matth. 12 · Galat. 4 · Gene. 2 · Genes. 4 · Matth. 1 · Psalm. 109 · Psalm. 23 · Esa. 63 · 3. Reg. 17. & 4. Reg. 4

Quomodo non derogauerit uirginitati Mariæ quòd coniunx Ioseph nominata fuerit. Cap. VI

Nec illud moueat quod ait: Quia Ioseph accepit cõiugem suam, & profectus est in Aegyptum. Desponsata enim uiro coniugis nomẽ accepit. Cùm enim initiatur coniugium, tunc coniugij nomen adsciscitur. Non enim deflotatio

Matth. 1

uirginitatis facit coniugium, sed pactio coniugalis. Deniq; cùm iungitur puella, coniugium est, non cùm uirili admixtione cognoscitur. Quod autem fuit desponsata connubio, licet alibi plenius dixerimus, libare satis est causam cœlestis mysterij: ut ab his qui Mariam grauem utero cernerent, non adulterium uirginitatis, sed desponsatæ partus legitimus crederetur. Maluit enim dominus aliquos de sua generatione, quàm de matris pudore dubitare. Fratres autem gentis & generis, populi quoque consortio nuncupari

Psalm. 21 docet dominus ipse qui dicit: Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ

Rom. 9 laudabo te. Paulus quoq; ait: Optabam ego ipse anathema esse pro fratribus meis. Potuerunt autem & fratres esse ex Ioseph, non ex Maria. Quod quidem siquis diligentius persequatur, inueniet. Nos ea persequenda non putauimus, quoniam fraternum nomẽ liquet pluribus esse commune. An uerò dominus Iesus eam sibi matrem eligeret, quæ uirili semine aulam posset incestare cœlestem: quasi eam cui impossibile esset uirginalis pudoris seruare custodiam? Cuius exemplo cæteræ ad integritatis studium prouocantur, ipsa ab huiusmodi quod per se cæteris propositum foret, munere deuiaret? Et quæ esset, cui maius quàm matri dominus meritum reponeret, præmium reseruaret? Nulli enim uberiora quã uirginitati deputauit munera, sicut scriptura nos docet. Sic enim per

Esa. 56 Esaiã dominus locutus est: Ne dicat spado, quia ego sum lignũ aridũ. Hęc dicit dominus spadonibus: Quicunq; custodierint præcepta mea, & elegerint quæ ego uolo, & amplectentur testamentum meum: dabo illis in domo mea, & in muto meo locum nominatũ meliorem filiorum & filiarum, nomen ęternum dabo illis, & non deficient. Alijs promittit ut non deficiant: matrem suam deficere patiebatur? Sed non deficit Maria, non deficit uirginitatis magistra, nec fieri poterat, ut quæ deũ portauerat, portandũ hominẽ arbitraretur. Nec Ioseph uir iustus in hãc proruisset amentiã, ut matri domini corporeo concubitu misceretur. Sed tamen Maria suis, non alienis moribus defendatur. Non defecit,

Ioan. 19 ut dixi. Ipse testis est filius dei, qui cùm esset in cruce, discipulũ matri commendabat ut filium: discipulo eam tradebat ut matrem. Docuit hoc Ioãnes, qui mystica magis scripsit. Alij enim Euangelistæ scripserunt quòd in passione domini terra cõtremuit, sol refugit, persecutoribus uenia postulata est: Iste dilectus domini qui è pectore eius hauserat secreta sapientiæ, & piæ uoluntatis arcana, ab alijs dicta præterijt, hoc diligentius persecutus est, ut maternæ uirginitatis perseuerantiam suo iudicio comprobaret, quasi filius de matris pudore sollicitus, ne quis eam tanto conuitio temeratæ integritatis aspergeret. Dignum quippe erat, ut qui latroni ueniã donabat, matrem dubio pudoris absolueret. Dicit ergo ad matrem: Mulier, ecce filius tuus. Dicit & ad discipulũ: Ecce mater tua. Ipse est discipulus, cui mater commendabatur. Quomodo marito uxorem tolleret, si fuerat Maria mixta conjugio, aut usum thori coniugalis cognouerat?

Quod Maria pudorem nunquam mutauerit, quæ nec animũ mutauerat. Cap. VII

C Laudite ora impij, aperite aures pij, audite quid Christus loquatur. Testatur de cruce dominus Iesus, & paulisper publicam differt salutem, ne matrem inhonoram relinquat. Subscribitur Ioannes in testamento Christi. Legatur matri pudoris defensio, testimonium integritatis: legatur & discipulo matris custodia, pietatis gratia commendatur. Et ex illo suscepit eam discipulus in sua. Non utiq; Christus faciebat diuortium, non Maria relinquebat uirum. Sed cum quo uirgo habitare debebat, quàm cum eo quem filij hæredem, integritatis sciret esse custodem? Stabat ante crucem mater, & fugientibus uiris stabat intrepida. Videte utrum pudorẽ mutare potuerit mater Iesu, quæ animum non mutauit. Spectabat pijs oculis filij uulnera, per quæ sciebat omnibus futuram redemptionem. Stabat non degeneri mater spectaculo, quę non metueret peremptorem. Pendebat in cruce filius, mater se persecutoribus offerebat. Si hoc solum esset ut ante filiũ prosterneretur, laudandus pietatis affectus, quod superstes filio esse nolebat. Sin uerò ut cum filio moreretur, cum eodem gestiebat resurgere, non ignara fuit mysterij quod genuisset resurrecturum: simul quia publico usui impendi mortem filij nouerat, pręstolabatur si fortè etiam sua morte publico muneri aliquid adderetur.

Esa. 63 Sed Christi passio adiutore non eguit, sicut ipse dominus longe antè prędixit: Et respexi, & non erat adiutor: & attẽdi, & nemo suscipiebat, & liberabo eos brachio meo. Quomodo ergo extorqueri potuit integritas Marię, quę fugiẽtibus Apostolis supplicia nõ timebat?

timebat? Sed ipsa se offerebat periculis, cuius tanta gratia, ut non solum in se uirginitatis gratiam reseruaret, sed etiã his quos uiseret, integritatis insigne cõferret. Visitauit Ioannem Baptistã, & in utero matris priusquã nasceretur, exultauit. *Luc. 1* Ad uocem Mariæ exultauit infantulus, obsecutus antequã genitus. Nec immerito mansit integer corpore, quẽ in tribus mensibus oleo quodam suæ præsentiæ & integritatis unguento domini mater exercuit. Eademq́; postea Ioanni Euangelistę est tradita, coniugiũ nesciẽti. Vnde nõ mi ror præ cæteris locutum mysteria diuina, cui præsto erat aula cœlestium sacramentorũ. Nunc mihi dicant qui hanc quæstionem serunt: Quid est quod ait dominus per Prophetam: Nũc reuocabo captiuitatem Iacob, & miserebor adhuc domus Israel? Et infrà: Congregabo, inquit, eos de gentibus, & congregabo illos de regionibus nationum, & sanctificabor in his in conspectu gentium, & scient quòd ego sum dominus deus ipsorum, dum apparebo illis inter nationes, & nõ auertã amplius faciẽ meam ab eis, pro eo quòd effudi iram meã in domũ Israel, dicit dominus. *Ezech. 39* Et infrà dicit Propheta, uidisse se in monte alto nimis ædificationem ciuitatis, cuius portæ plurimæ significantur, una tamen clausa describitur, de qua sic ait: Et conuerti me secundũ uiam portæ sanctorum exterioris, quæ respicit ad orientem & hæc erat clausa. Et ait ad me dominus: Porta hæc clausa erit, & non aperietur, & nemo transibit per eam: quoniam dominus deus Israel transibit per eam. *Ezech. 44* Eritq́; clausa, quoniam dux hic sedebit in ea, ut manducet panem in conspectu domini. Secundum uiam portæ intrabit, & secundum uiam eius exibit. Quę est hæc porta, nisi Maria? ideo clausa quia uirgo. Porta igitur Maria per quam Christus intrauit in hũc mundum, quando uirginali fusus est partu, & genitalia uirginitatis claustra non soluit. Mansit intemeratum septum pudoris, & inuiolata integritatis durauere signacula, cùm exiret ex uirgine, cuius altitudinem mundus sustinere non posset.

Quod Maria sit porta illa clausa quam Ezechiel descripsit, in qua sedit Christus & exiuit. Cap. VIII

HAec, inquit porta clausa erit, & non aperietur. Bona porta Maria, quæ clausa erat, & non aperiebatur. Transiuit per eam Christus, sed non aperuit. Et ut doceamur, quia portam habet omnis homo per quam Christus ingreditur, Tollite, inquit, portas principes uestri, & eleuamini portę æternales, & introibit rex gloriæ. *Psalm. 23* Quãto magis ergo porta erat in Maria, in qua sedit Christus corporaliter, & exiuit? Est enim & porta uentris. unde ait Iob sanctus: Intenebrescant, inquit, stellæ noctis illius, quia non conclusit portas uentris matris meę. *Iob. 3* Est ergo & porta uentris, sed non omnis clausa semper, uerùm una sola potuit manere clausa, per quã sine dispendio claustrorum genitalium, uirginis partus exiuit. Ideo ait Propheta: Porta hæc clausa erit, & non aperietur, & nemo transibit per eam, hoc est, nemo hominũ: quoniam dominus, inquit, deus Israel transibit per eam. *Ezech. 44* Eritq́; clausa, id est, & post transitũ domini erit clausa: & nõ aperietur à quoquam, nec aperta est, quoniam habuit semper ianuam suã Christus, qui dixit: Ego sum ianua, quam nemo ab ea potuit auellere. *Ioan. 10* Hæc porta ad orientem aspiciebat, quoniam uerum lumen effudit, quæ generauit orientem, peperitq́; solem iustitiæ. Audiant ergo imprudentes, clausa, inquit, hæc porta est, quæ solum recepit deum Israel. Si igitur de eo dictum est ad ecclesiam: Quoniam confortauit seras portarum tuarum, suam portam confortare non potuit? *Psalm. 147* Sed confortauit profecto, & seruauit intactam. Deniq; non est aperta. Audiant igitur prophetam dicentem: Non aperietur, eritq́; clausa, hoc est, non aperietur, ab eo cui desponsabitur. Non licebit enim ut aperiatur per quã dominus transibit. Et post eum, inquit, erit clausa: hoc est, non aperiet eam Ioseph: quoniam dicetur ei: Noli timere accipere Mariam coniugem tuam, quod enim ex ea nascetur, de spiritu sancto est. *Math. 1* Porta ergo clausa uirginitas est: & hortus clausus, uirginitas: & fons signatus, uirginitas.

Quemadmodum uirgo Maria sit uirga & hortus clausus, ac paradisus & fons signatus, atq; porta clausa. Cap. IX

A Vdi uirgo diligentius apertis auribus, & clauso pudore: aperi manus, ut te pauper agnoscat: claude ostium, ne temerator irrepat: aperi mẽtem, serua signaculum. Virga quoq; à radice uirginitas est. Sic enim scriptum est: Exiet uirga à radice Iesse, & flos à radice ascendet. *Esa. 11* Non cauata est hæc uirga, sed solida. Nemo

ergo adurat uirgam tuam, ut florem suum custodiat. Virga es ô uirgo, non curueris, non
inflectaris in terram, ut in te flos paternæ radicis ascendat. Hortus clausus es uirgo, ser-
ua fructus tuos: nõ ascendant in te spinæ, sed uuæ tuę floreant. Hortus clausus es filia, né
Eccle. 10 mo auferat sepem tui pudoris, quia scriptum est: Et destruentem sepem mordebit ser-
pens. Sed illam solum offerat, de qua dictum est: Quid incisa est sepis? Nemo parietem
tuum destruat, ne sis in conculcationẽ. Paradisus es uirgo, Euam caue. Fons signatus es
uirgo, nemo aquam tuam polluat, nemo conturbet, ut imaginem tuam in fonte tuo sem
per attendas. Porta clausa es uirgo, nemo aperiat ianuam tuam, quam semel clausit san-
ctus & uerus, qui habet clauem Dauid, qui aperit & nemo claudit, & claudit & nemo a-
Apoc. 3 perit. Aperuit tibi scripturas, nemo eas claudat: clausit pudorẽ tuum, nemo aperiat eum.

Quod Christus qui corona est uirginũ, sit unus sicut & pater unus est, & spiritus unus: & quomodo in personis diuinis sit æqualitas. Cap. X.

Apoc. 3 VEnio, inquit, cito, tene quod habes: nemo accipiat coronam tuam. Quæ est
corona tua, nisi illa de qua dictum est: Et eris corona decoris in manu domi-
Esa. 62 ni? Quis hoc dicit, nisi ille de quo dixit Ecclesiastes: Est unus, & non est se-
Eccle. 4 cundus? Quis est iste: nisi ille de quo dictũ est: Magister uester unus est Christus? Vnus
Matth. 23 est, quia unigenitus dei filius: unus, quia solus, ut scriptum est: Qui expandit cœlum so-
Iob. 9 lus, & ambulat sicut in terra super mare. Hic ergo non est secundus, quia primus est.
Non est secundus, quia unus est. Vnus deus pater ex quo omnia, & nos in illo: & unus
1. Corin. 8 dominus Iesus Christus, per quem omnia & nos per ipsum. Vnus deus pater, & unus
dei filius, & unus spiritus sanctus, sicut scriptum est: Hæc autem omnia operatur unus
atque idem spiritus, diuidens singulis prout uult. Vnus, inquit, quia unus deus. Nullus
secundus, quia quod uult facit, non quod imperatur. Vnus ergo pater deus, & unus dei
filius. Vnus & unus, quia non duo dij. Vnus filius, quia cum patre unum est, sicut ipse di-
Ioan. 10 xit: Ego & pater unum sumus. Et unus spiritus, quia unitas trinitatis est, non ordine di-
Matth. 28 stincta, non tempore. Sed dicunt lectum: Ite baptizate gentes in nomine patris & filij,
& spiritus sancti. Et obijciunt, quia primo patrem nominauit, secundo filium, tertio spi-
Ioann. 1 ritum sanctum. Nunquid ergo, quia dicit Euangelium: In principio erat uerbum, & uer
bum erat apud deum: inferiorem significauit patrem, quia primo uerbum dei in princi-
Ephesi. 5 pio semper esse ac fuisse memorauit? Aut cùm dixit Apostolus: In regno Christi & dei,
Luc. 4 ordinem fecit? Aut cùm dicit ipse dominus Iesus: Spiritus domini super me, eo quod un
xit me, euangelizare pauperibus misit me, prædicare captiuis remissionem: eminen-
tiorem filio dei spiritum esse testatus est? Aduertis uirgo quemadmodum ista soluan-
tur. Aperi ad hæc aures tuas, os tuum claude. Aperi autes, ut fidem audias: claude os, ut
teneas uerecundiam. Deinde illud legunt, quia dixit: In nomine patris & filij, & spiritus
sancti: & non intelligunt quid ante præmiserit. In nomine, inquit. Tres personas qui-
dem significauit, sed unum trinitatis nomen asseruit. Vnus itaq; deus, unum nomen, u-
na diuinitas, una maiestas. Nullus ergo secundus, quia principium omnium trinitas est,
Eccle. 4 & trinitatis primatus super omnia est. Ergo, unus & non est secundus. Vnus est, qui se-
Esa. 63 cundum non habet, quia unicus solus sine peccato, solus sine adiutorio, qui ait: Respe-
xi, & non erat adiutor.

Quod nulli alij laborare aut seruire debeamus nisi soli Christo qui primus est. Et quomodo aliquando secundus & nouissimus dicatur. Cap. XI.

1. Ioan. 2 NOn est finis labori eius, quia pro omnibus aduocatus noster est apud patrẽ,
Esa. 53 & infirmitates nostras suscepit, & pro nobis dolet & infirmatur, sicut ait: Ae
Matth. 25 ger eram, & non uisitastis me. Cuius oculus non satiatur diuitijs, quia ipse est
Rom. 11 altitudo diuitiarum sapientię & scientiæ dei, non sunt thesauri mysteriorum cœlestium.
Cur ergo seculo potius laboramus, & fraudamus animam nostram tantæ bonitatis di-
Colos. 2 spendio, qui nulli alij nisi huic seruire domino deberemus? Hic ergo non est secundus.
Ego certe hoc testimoniũ defero. Lego quia primus est, lego quia nõ est secũdus. Illi qui
1. Corin. 15 secundũ aiunt, doceãt lectione. Sed dicit aliquis, quia scriptũ est: Primus homo de terra
terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis. Verùm, antè uideamus de quo dicat. Secun
dus, inquit, homo quasi hominem secundũ dixit. Et ego dico quia primus est secundum
diuinitatẽ, ante quem nullus: secundus autẽ secundũ carnem, quia post Adam. Ego plus
dico, non

dico,non ſolum ſecundum lego hominem, ſed etiam nouiſſimum. Deniq; ſic habes: Factus eſt primus homo Adam in animam uiuentem, nouiſſimus Adam in ſpiritum uiuificantem. *1. Corin. 15* Vide clementiam Chriſti, ipſe eſt primus & nouiſſimus. Qui primus erat, propter nos ſe nouiſſimum fecit. Primus, quia per ipſum omnia: nouiſſimus, quia per ipſum reſurrectio. Deſcendit enim & proiecit ſe ut caderet, infra omnes ſe faciens, ut omnes iacentes leuaret. Vnde & ait Eccleſiaſtes: Quia ſi ceciderit unus, eriget ſociũ ſuum, & uæ illi qui unicus ceciderit, & non eſt ſecundus ut eum erigat. *Eccle. 4* Et quidem ſi dormiant duo, eſt calot illis, & unus quomodo calefiet? Hoc eſt, qui Chriſtum habet ſecum, & ſi ceciderit, reſurget: & ſi mortuus fuerit, reuiuiſcet: quia adeſt ille qui uenit ignem in terram mittere. Deniq; & Heliſæus cùm puerum reſuſcitaret, inſufflauit illi, ut infunderet uitæ calorem. *4. Reg. 4* Habeto ergo tecum hunc ignem in pectore tuo, qui te reſuſcitet, ne frigus tibi perpetuæ mortis irrepat. Hic ergo iuuenis ſe proiecit, qui uenit per Mariam, & infundebat uitæ calorem pectoribus audientium. Vnde dicunt illi in Euangelio: Nónne cor noſtrum ardens erat in nobis, cùm aperiret nobis ſcripturas? *Luce. 24*

Quomodo Chriſtus dicatur iuuenis ſecundus, & finis omni populo eius: Quomodo etiam uirgo Maria dicatur aula regalis. Cap. XII

HIc eſt iuuenis ſecundus, ut dicit Eccleſiaſtes: Vidi uniuerſos qui uiuunt, qui ambulant ſub ſole cum iuuene ſecũdo, quis reſurget pro eo? *Cap. 5* Quis enim pro Chriſto reſurget, cùm ille pro omnibus reſurrexerit, & in illo omnes reſurrexerint, cùm ſpem reſurrexionis acceperint? De Chriſto autem dictum liquet, quãdo aduertis congruere iſtũ locũ cum benedictione uel prophetia Iacob, qui ait de Iuda: Quis ſuſcitabit eum? *Gene. 29* Non utiq; alter, quia ipſe ſe ſuſcitauit, ſicut ipſe ait: Soluite templũ hoc, & in triduo reſuſcitabo illud. *Ioan. 2* Hoc autẽ dicebat de templo corporis ſui. Illud quoq; uere Chriſto conuenit ſoli quod addidit: Non eſt finis omni populo eius: quia populus Chriſti innumerabilis finem non habet, cui fides reſurrectionis æternæ, perpetuæ uitæ acquirit ætatem. Secundum carnem itaq; & iuuenem dictum, & cadere uel reſurgere, dubium non eſt. Deniq; & illud attexuit, quia optimus puer pauper & ſapiens. pauper enim factus eſt, cùm diues eſſet. *2. Corin. 8* Ipſe ergo rex Iſrael tranſiuit hanc portam, ipſe dux ſedit in ea, quando uerbum caro factum eſt, & habitauit in nobis, *Ioan. 1* quaſi rex ſedens in aula regali uteri uirginalis, uel in olla feruenti, ſicut ſcriptum eſt: Moab aula ſpei, uel olla ſpei meæ. *Pſalm. 59* Vtrunq; enim diuerſis in codicibus inuenitur. Aula regalis eſt uirgo, quæ non eſt uiro ſubdita, ſed deo ſoli. Eſt & olla uterus Mariæ, quę ſpiritu feruenri qui ſuperuenit in eã, repleuit orbem terrarum, cum peperit ſaluatorem. Qui manducauit in porta ſedens, utiq; cibum illũ de quo dixit: Meus cibus eſt, ut faciam uoluntatẽ patris mei, qui in cœlo eſt. *Ioann. 4*

Quomodo Mariana uirginitas dicatur leuis nubes, ſuper quam dominus ſedit, quę alijs uirginibus pluuiam ſpiritalem irrorat & unguentũ integritatis. Cap. XIII

ODiuitias Marianæ uirginitatis. quaſi olla ferbuit, & quaſi nubes pluit in terras gratia Chriſti. Scriptum eſt enim de ea: Ecce dominus uenit, ſedens ſuper nubem leuem. *Eſa. 19* Verè leuem, quæ coniugij onera neſciuit. Verè leuem, quæ leuauit hunc mundum de graui fœnore peccatorum. Leuis erat quæ remiſſionẽ peccatorum utero geſtabat. Deniq; eleuauit Ioannem in utero conſtitutum, qui ad uocẽ eius exiliuit, & infans exultauit in gaudio: *Luc. 1* prius ſenſu deuotionis, quàm ſpiritus infuſione uitalis animatus. Excipite igitur, excipite ſacræ uirgines nubis huius pluuiam ſpiritalem, temperamentum flagrantiæ corporalis, ut corporis omnes reſtinguatis ardores, atq; interna mentis ueſtræ humeſcant. Huius imbrem nubis ſacratæ patres noſtri annunciauerunt nobis ſalutem mundi futurum. *Sapien. 1* Hunc imbrem ſignificabant eſſe uenturum ſtillicidia ſtillanria ſuper terrã, *Pſalm. 71* quæ Hierobaal popoſcit & meruit. *Iudic. 6* Bonam nubem ſequimini, quæ fontem intra ſe genuit, quo rigauit orbem terrarum. Excipite ergo uoluntariã pluuiam, pluuiam benedictionis, quam hæreditati ſuę dominus effudit. Excipite aquam, & non effluat uobis: quia nubes eſt. diluat uos & ſacro humore perfundat: quia olla eſt, ſpiritu uaporet æterno. Excipite itaq; ex hac Moabitide olla gratię cœleſtis unguentũ, nec uereamini, ne deficiat quod exinanitũ eſt, *Pſalm. 76* & plus redundat, quandoquidem in omnẽ terram odor eius exiuit, ſicut ſcriptũ eſt: Vnguentũ exinanitũ nomen tuũ, propterea adoleſcentulę dilexerunt te. *Cantic. 1* Deſcendat iſtud unguentum in animæ præcordia, uiſcerumq; ſe-

creta, quo non deliciarum odores sancta Maria, sed diuinæ gratię spiramenta redolebat. Hæc pluuia Euæ restinxit appetentiam: hoc unguentum foetorem hæreditarij erroris abstersit, hoc unguētum Maria soror Lazari in pedes Christi effudit, & tota domus pio repleta odore fragrauit. Nec ulla se pauperē putet, nulla se arbitretur inopem, nulla metuat ne preciosum hoc unguentum emere non possit, aut fontem istum putet esse uenalem. Qui sititis, inquit, ite ad aquā, & quicunq; nō habetis argentū, ite & emite & bibite sine argento. Et suprà ait: Gratis uenundati estis, & sine argento redimemini. Ideo pauper factus est dominus cū diues esset, ut eum omnes emant, & egenos præcipuè sua paupertate locupletet. Parate igitur uasa domini, ut excipiatis hunc fontem aquæ uiuæ, fontem uirginitatis, integritatis unguentum, odorem fidei, & suauis misericordię gratia florulentum: Induamini agni eius innocentiam, qui cùm malediceretur, non remaledixit: cùm percuteretur, non repercussit.

Io.xn.12 · Luc.7 · Esa.55 · 2.Cor.8 · 1.Petri.2

Quomodo gressus Marię speciosi dicantur in calciamentis. Et quod moduli femorum suorum similes sint torquibus. Et umbilicus crater tornatilis. Et uenter sicut aceruus tritici minuti inter lilia. Cap. XIIII

H Anc imitamini filiæ, cui pulchrè conuenit illud quod de Ecclesia prophetatum est: Speciosi facti sunt gressus tui in calciamentis filia Aminadab: eo quod speciosè Ecclesia euangelij prædicatione processit. Speciosè procedit anima, quæ corpore uelut calciamento utitur, ut quò uelit, suū possit sine impedimento ullo circumferre uestigium. In hoc calciamento speciose processit Maria, quæ sine ulla commixtione corporeæ consuetudinis authorē salutis uirgo generauit. Vnde egregie Ioannes ait: Non sum dignus soluere corrigiam calciamenti eius, id est: Non sum dignus incarnationis mysterium cōpræhendere angustijs mentis humanæ, atq; inopis uilitate sermonis absoluere. Vnde & Esaias dixit: Generationē eius quis enarrabit? Speciosi ergo gressus uel Mariæ uel Ecclesię, quoniā speciosi pedes euangelizantiū. Quam pulchra etiā ille quæ in figura Ecclesiæ de Maria prophetata sunt, si tamen nō membra corporis, sed mysteria generationis eius intendas. Dicitur enim ad eam: Moduli femorum tuorū similes torquibus, opera manuū artificis. Vmbilicus tuus crater tornatilis nō deficiens mixto. Venter tuus sicut aceruus tritici minuti inter lilia, eo quòd continens sibi sit in omnibus Christi ortus ex uirgine. Sicut uictores solent secularium præliorū, strenuorum uirorum donatis torquibus honorare ceruices: ita iugum nostrū leuauit, ut fidelium colla uirtutis insignibus coronaret. Verè autem aluus ille Mariæ creater tornatilis, in quo erat sapientia, quæ miscuit in cratere uinū suum, indeficientem cognitionis piæ gratiam, diuinitatis suæ plenitudine subministrans. In quo uirginis utero, simul aceruus tritici & lilij floris gratia germinabat, quoniā & granū tritici generabat, & liliū. Granum tritici, secundū quod scriptū est: Amen amen dico uobis, nisi granum tritici cadens in terram mortuū fuerit, ipsum solum manet. Sed quia de uno grano tritici aceruus est factus, completū est illud Propheticum: Et conualles abundabunt frumento. quia granum illud mortuum plurimū fructum attulit. Hoc itaq; granum, omnes homines perpetua cœlestium munerum esca saturauit. Consummatum est illud prophetici oris eloquium, dicente eodem Dauid: Cibauit eos ex adipe frumenti, & de petra melle saturauit eos. In hoc grano esse etiam lilium, diuina testantur oracula, quia scriptū est: Ego sum flos campi & lilium cōuallium: sicut lilium in medio spinarum. Christus erat lilium in medio spinarum, quando erat in medio Iudæorum.

Cantic.7 · Ioann.1 · Esa.55 · Cantic.7 · Ioann.12 · Psalm.64 · Psalm.80 · Cantic.2

Quomodo sacræ uirgines dicantur lilia Christi, & de anno dominicæ benignitatis. Cap. XV

A Vdi uirgo quid dicat. Lilium, inquit, cōuallium, id est, humilium animarum & mitium. Esto ergo mitis, humilis, atq; mansueta: ut in te sicut lilium germinet Christus, de quo & alibi habes: Labia eius lilia stillantia myrrham plenam: id est, qui Christi passionem loquuntur, & suo ore concelebrant, ac mortificationem eius in suo circumferunt corpore. Christi lilia sunt specialiter sacræ uirgines, quarū est splendida & immaculata uirginitas. Vnde pleriq; accipiunt quod Ecclesia uideatur dicere: Ego sum flos campi, & lilium conuallium. quæ in hac conualle istius mundi gratiam boni odoris exhalat sedula confessione pietatis. Deniq; & alibi dicit: Frater meus descendat

Ibid.5

descendat in hortum suum, in phialas aromatis, pascere in hortis, & colligere lilia. Ego fratri meo, & frater meus mihi, qui pascit inter lilia. Ex illo ergo utero Mariæ diffusus est in hunc mundũ aceruus tritici minuti inter lilia, quãdo natus est Christus, cui dicit propheta Dauid: Benedices coronam anni benignitatis tuæ, et campi tui replebuntur ubertate. Pinguescent fines deserti, & exultatione colles accingentur: induti sunt arietes ouium, & conualles abundant frumento: etenim clamabunt, & hymnũ dicent. Quis est annus dominicę bonitatis, nisi ille de quo scriptura dicit: Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te: quando populorum fide Ecclesiam fœcũdauit, iustitia induit Sacerdotes? Vnde & Apostolus dicit: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis: quando uenit dominus prædicare annum domini acceptum, & diem retributionis. Sicut in Euãgelio suo ipse memorauit, dicens: Spiritus domini super me, propter quod unxit me, &c. Tunc ergo dominus operibus suis, & gloria & honore sui tempus coronauit aduentus. Totus enim ille annus conuersationis eius in hoc mundo, diuersarum habuit certamina passionum. Vicit Herodem paruulus, de quo in passione infantium triumphauit. Esuriuit, sitiuit, pro nobis uapulauit, pro nobis contumeliarum indigna tolerauit, crucem ascendit, mortuus est pro nobis.

Psalm. 64
Esaie. 48
2. Corin. 6
Luc. 4

Quomodo filiæ Hierusalem egredi iubeantur ad uidendum regem Salomonem, &c. Et de stola piæ operationis quam induere debent uirgines. Cap. XVI

Vides quanta certamina passus est, sed tamen non auarus exactor præmij, cui abundauit una cœlestis corona uirtutis. Vnde egredimini filiæ Hierusalem, sicut uos hortatur scriptura diuina in Canticis canticorum: Egredimini & uidete regem Salomonem in corona, qua coronauit eum mater eius in die sponsaliũ eius & iocunditatis cordis eius: quia fecit sibi, inquit, charitatem à filiabus Hierusalem: hoc est, egredimini ex his angustijs & sollicitudinibus corporalibus, egredimini ex hac delectatione carnali, peregrinamini de corpore, ut adesse domino possitis, quoniam qui in carne sunt, domino suo placere non possunt. Dicatur ergo uobis quia nõ estis in carne, sed in spiritu. Eritis autem in spiritu, si potueritis comprehendere Salomonis ueri illius pacifici charitatem, quã fecit sibi ipse, & ideo coronam accepit à matre, beata matre Hierusalem. Beatus et Marię uterus, qui tantũ dominũ coronauit, quãdo formauit. Coronauit eum quãdo generauit, quia & si eum sine aliqua sui operatione formauerit, quia spiritus sanctus superuenit in uirginẽ (unde & ipse ait: Inoperatũ meũ uiderunt oculi tui) tamen hoc ipso quod ad omnium salutẽ eum concepit & peperit, coronã capiti eius æternæ pietatis imposuit, ut per fidem credentiũ fieret omnis uiri caput Christus. Inoperata ergo est caro Christi, quam ut Maria uirgo cõciperet, inusitato quodã nouoq; incarnationis mysterio, sine ulla uirilis seminis admixtione diuinæ gratia dispositionis quod erat carnis assumpsit ex uirgine, atq; in illa nouissimi Adã immaculati hominis membra formauit. Hominem audis, sed supra hominem intellige, quia scriptum est: Non coques agnum in lacte matris suæ. Et alibi legis: Et homo est, & quis agnoscet eum? Ergo non debes agnum illum, in quo plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitat, conditionis humanæ uiribus æstimare, & maiestatem incomprehensibilis potestatis, degeneris cognitionis infirmitate cõcludere. Non enim illum perfectæ fidei cibum Iacob coxit in lacte, quo Isaac pater ita est delectatus, ut ei prerogatiuam omnem benedictionis prophetica sobrietate conferret. Et ideo Apostolus scripsit, succum lactis tenuis cibum esse doctrinæ, dicens: Quia omnis qui alitur lacte, expers est uerborum iustitiæ. paruulus enim est. perfectorum autem est solida esca. Et tu ergo filia, sume stolam illam mulieris piæ operationis studio contextam, quæ manus suas aperit pauperi, & lucerna eius non extinguitur in tota nocte, atq; indue te, & huiusmodi epulas affer ad patrem, ut dicat: Quid est quod tam cito uenisti filia? laudet in tenera adhuc ætate prudentiam, piæ quoque deuotionis affectum, & dicat tibi: Accede ad me filia. Odoratusq; odorem uestimentorum tuorum benedicat te, dicens: Ecce odor filiæ meæ, sicut odor agri pleni, quem benedixit dominus. &: Det tibi dominus à rore cœli desuper, & ab ubertate terræ abũdantiam. Atq; his adiungat: Qui maledixerit tibi, maledictus erit: & qui benedixerit tibi, benedictus erit. Hac stola indutus Iacob hominẽ uidit, & ab eo quasi à domino deo benedictionem poposcit, & appellauit locũ, Visio dei. Hac stola indutus, uidit illam stolam

Cantic. 5
Roma. 8
Luc. 1
Psal. 138
Ephes. 1. 4. & 5
Exod. 34
Colos. 2
Gene. 27
Hebr. 5
Prouer. 31
Gene. 27
Gene. 49

Christi, de qua ait: Lauabit in uino stolam suam. Et benedixit Ioseph, dicens: Filius ampliatus meus Ioseph, filius ampliatus zelatus meus, filius meus adolescentior ad me reuertere, significans dominicæ resurrectionis insigne. Et addidit: Benedictio patris tui et matris tuæ præualuit super benedictiones montium manentiũ, & desideria collium æternorum, id est, super regem gratiæ. Hanc sume stolam ut induas Christum, atq; in eius agnitione renoueris. Indue ergo sicut electa dei uiscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, patientiam, modestiam, charitatem, quæ est unitatis uinculũ: ut nemini quicquã debeas, nisi inuicẽ sororem tuam diligas, nec gratiæ eius inuideas, sed quo probatiorem uideris, imiteris: ut sit in te pax Christi & gratia, & uerbum dei habitet in corde tuo, atq; huius mundi fugias contagiones. Semel mundo mortua, ne quæso tetigeris, ne attaminaueris quæ sunt istius seculi, sed semper in psalmis & hymnis & canticis spiritualibus abducas te ab huius seculi conuersatione: non homini, sed deo cantans. Et sicut sancta faciebat Maria, conferas in corde tuo. Quasi bona quoque agnicula rumines in ore tuo præcepta diuina, ut dicas & tu: Exercebor in mirabilibus tuis. nec dormitet aut stillet anima tua præ tędio. Stillicidia enim eijciunt hominem tempore hyemali. anima autem perfecta non stillat, in qua nulla grauioris est rima peccati, sed manet in domo sua, & inoffensæ habitationis nouitate lætatur & fruitur. At si aliquid forte nutaueris, dicas: Confirma me in uerbis tuis.

Colos. 3 Rom. 13 Psalm. 118

Quomodo in uirginibus uideatur angelorum uita in terris, quam in paradiso amiseramus. Et de deuota deprecatione quam Ambrosius fecit super uirginem uelandam. Cap. XVIII

Nunc ad te decursis omnibus pater gloriæ uota conuerto, cuius pietati incessabiles gratias agimus, quòd in uirginibus sacris angelorum uitam uidemus in terris, quam in paradiso quondam amiseramus. Quid enim uel ad inuitanda uirginum studia, confirmandamq; uirtutem, uel ad concelebrandam uirginitatis gloriam plus cõferre potuisti, quàm ut deus ex uirgine nasceretur? Amplius nobis profuit culpa, quàm nocuit: in quo redẽptio quidẽ nostra diuinũ munus inuenit. Sed ipse quoq; unigenitus filius tuus uenturus in terras suscipere quod amissum est, puriorem carnis suæ generationem reperire uon potuit, quàm ut habitatione cœlesti aulam uirginis dedicaret, in qua esset & immaculatæ castitatis sacrarium, & dei templum. Quid autem illud attexam, quod diuino tuo munere cũ sanctis Moyse & Aaron uirgo pedes per fluctus duxit Hebræorum exercitum? Relinquo uetera, priuata non quęro, satis est ista nobilitas familiæ uirginali. Te quæso ut tuearis hanc famulam tuam, quæ tibi seruire, tibi animam suam, tibi integritatis suæ studium dicare præsumpsit. Quam sacerdotali munere offero, affectu patrio commendo, ut propitius & præsul conferas ei gratiam, quo cœlestium thalamorum immorantem adytis sponsum excutiat, mereatur uidere, introducatur in cubiculum dei sui regis, mereatur audire dicentẽ sibi: Ades huc à Libano sponsa, ades huc à Libano, transibis & pertransibis à principio fidei, ut transeat seculum, ad illa ęterna pertranseat. Intende igitur pater in tuum munus, cui sanctificando nullius consilium requisisti: sed ipse sine ullo petitore atq; arbitro tantam contulisti gratiam, quantam ante oracula diuina credere nemo potuisset, ut in suo utero deũ uirgo portaret. Cuius prærogatiua muneris prouocata crebrescunt studia uirginitatis, & sacrę integritatis exempla. Quibus hæc quoq; famula tua ad huiuscemodi uirtutis gratiam lacessita, tuis assistit altaribus, non rutilanti cæsarie flauum deferens crinem, flammeo nuptiali dicatum: sed illum crinem quo euangelica illa mulier sancta Maria pedes Christi sedula pietate detersit, & domum totam effuso impleuit unguento, sacro offerens uelamine consecrandum. Adest puella quam non nuptiarum festa, non præmia, non onerati pondus uteri, uotiuo nupturis dolore sollicitent: sed quæ immaculatos sibi fidei partus & pietatis exposcat, ut in utero accipiat de spiritu sancto, & spiritum salutis deo fœta parturiat. Sed ut ista procedere possit meritorũ gratia, tu deus pater omnipotens suffragia cõmendationis adiũge. Nõ enim solitaria dos pudoris est. Succingat sacræ uirginis crinẽ modestia, sobrietas, continẽtia, nt uirtutum accincta comitatu, purpureo dominici sanguinis redimita uelamine, mortificationem domini Iesu in sua carne circũferat. Hæc sunt enim meliora uelamina, quæ sunt indumenta uirtutum, quibus culpa obtegitur, innocentia reuelatur.

Exod. 15 Cantic. 4 Luc. 7 Ioan. 12 2. Corin. 4

reuelatur. His igitur famulā tuam indue uestimentis, quæ in omni tempore munda sint. Mundum enim manet, quicquid nulla interueniens culpa fuscauerit, ut ei iure dicatur: Quoniam placuerunt deo facta tua. In omni tempore sint uestimenta sua candida, & oleum in capite non desit, quo faces suas mysticas possit accendere: ut cùm uenerit sponsus, inter illas sapientes uirgines cœlesti thalamo digna numeretur, quę deuotionis ac fidei sui grauitatisq; lumine munus sacræ professionis illuminant. Tuere igitur ancillam tuam pater charitatis & gloriæ, ut quasi in horto clauso & fonte signato teneat claustra pudicitię, signacula ueritatis. Agrum suum colere nouerit, quem colebat sanctus Iacob, & sexagesimos & centesimos quoq; fructus capessat in huius uirtutibus & fortitudinibus agri. Suscites in ea gratiam, & resuscites charitatem. Inueniat quem dilexit, teneat eum, nec dimittat eum donec bona illa uulnera charitatis excipiat, quę osculis pręferuntur. Semper parata, noctibus & diebus toto spiritu mētis inuigilet, ne unquam uerbum eam inueniat dormientem. Et quoniā uult se dilectus tuus sæpius quęri, ut exploret affectum recurrentem, sequatur, exeat fides, & anima eius in uerbo tuo peregrinetur corpore, ut assit deo: uigilet cor eius, caro dormiat, ne malè incipiat uigilare peccatis. Tu domine adiunge alios sacræ uirginitatis ornatus, adiunge sedulos pios cultus: ut nouerit possidere uas suum, nouerit humiliari, dilectionem teneat, ueritatis murum, pudoris septum: non pineę uelamen eius, non uincant cupressi: pudicitiam eius non turtures, simplicitatem eius non uincant columbæ. Sit in corde simplicitas, in uerbis modus, erga omnes pudor, pietas erga propinquos, circa egenos & inopes misericordia, quod bonū est teneat, ab omni specie abstineat mala: ueniat super eam benedictio morituri, & os uiduæ benedicat eam. Pone ut signaculum uerbū tuum in corde eius, ut signaculū in brachio eius, ut in omnibus sensibus & operibus eius Christus eluceat, Christum intendat, Christum loquatur. Aqua multa non possit eius excludere charitatem, nec persecutio, nec gladius, nec periculum: sed confirmata in omni uerbo et opere bono, gloriam tuam induat, & in tua gratia conuersetur in hoc mundo. Sanctifices eam in ueritate, in uirtute confirmes, in charitate connectas, atq; ad illam cœlestem gloriam pudicitiæ & integritatis coronam illibatam immaculatamq; diuino tuo fauore perducas: ut illic agni tui sequatur uestigia, in meridiano pascat, in meridiano maneat, nec in greges sodalium incidat, sed agnis tuis admixta, sine offensione uersetur comes uirginum, pedissequa Mariarum. Egredere itaq; tu domine Iesu in die sponsalium tuorum, suscipe iam dudum deuotam tibi spiritu, nunc etiam professionē, imple agnitione uoluntatis tuæ, assume ab initio in salutem in sanctificatione spiritus et fide ueritatis, ut dicat famula tua: Tenuisti manum dexteram meam, & in uoluntate tua deduxisti me, & in gloria assumpsisti me. Aperi manum tuam, & imple animam eius benedictione: ut saluam facias sperantem in te: et fiat uas in honorem sanctificatum, utile domino, ad omne opus bonum probatum: per illam æternalem crucem, per illam uenerabilem gloriam trinitatis, cui est honor, gloria, perpetuitas, patri deo & filio & spiritui sancto, à seculis nunc & semper, per omnia secula seculorum, Amen.

Eccles. 9 — *Matth. 25* — *Cantic. 3* — *Cantic. 8* — *Rom. 8* — *Apocal. 14* — *Psalm. 72* — *Psalm. 144* — *Rom. 5*

FINIS.

CAPITVLA LIBRI AD VIRGINEM DEVOTAM.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI LIBER AD VIRGINEM DEVOTAM.

Qua ratione uirgo deuota nullum tractatum habere debeat cum secularibus hominibus, nec aliquid apud illos quærere. Cap. I

AVDI filia & uide & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, et domum patris tui: quoniam concupiuit rex speciem tuam: quoniam ipse est dominus deus tuus, adorabunt eum. Ipsius te deuouisti esse sponsam, deuota deo diceris. Quid tibi cum hominibus secularibus, aut quem tractatũ habes cum illis? Quid uis scire cum ipsis perditionem quam ipsi sequũtur? Si castitatem quæris, hanc illi non habent. Si fidem quæris, quis est fidelis in illis, quem tu comitaberis? Si autem Christum quæris, non manet in illis. Nescio quid quæras, quales amicitias uel quales fabulas habeas cum illis. Deuouisti animã tuam ad destruenda omnia quæ sunt huius seculi, quid autem quæris seculum cui renunciasti? Reuerti uis ad uomitum tuum sicut canis, aut uelut sus lota iterum in uolutationem, sicut scriptum est, dicente Apostolo: Si quæ destruxi iterum reędificabo, pręuaricatorem legis me constituo. Iterum ipse repetit, dicens: Quicquid in seculo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum: quod non est de deo, sed de hoc mundo est. Et alibi dicit: Si quis uoluerit amicus esse huius mundi, inimicus dei constituetur. Quid dicis deuota deo? Quid uis hominibus placere? Quid desideras, uel quid quæris? Si deum quæris, tecum est: si autem hominẽ quæris, non hoc deuouisti. Quid sunt homines? Homines huius seculi. Et seculum transit, & cõcupiscentia eius. Qui autem fecerit quæ scripta sunt, manet in æternum. Quid desideras, nescio. Si aurum, argentum, si uitam, si uestem splendidam, hoc tibi non placuit cum deo, hoc deus non admiratur: sed cor contritum & humiliatũ. Quid quęris homines seculi, quos sanctus apostolus iudicat Paulus, dicens: Quorum deus uenter est, & gloria in pudendis ipsorum, qui terrena sapiunt: nostra autem conuersatio in cœlis est? Si ergo conuersationem in cœlo habemus, quæ sursum sunt quęrere debemus, ubi Christus est, non quę super terram. Rogo soror, qui sunt isti homines huius seculi? Fratres tuos spiritales homines non sequeris, & sequeris carnales: qui si non saturentur, murmurabunt. Misisti margaritas tuas ante porcos, qui conculcent eas pedibus suis, & conuersi elidant te. Non audisti: Vitate canes, uitate malos operarios? Qui sunt isti? Homines huius seculi, qui non sequuntur uestigia Christi. Rogo te quid tibi demonstrant? Dic mihi, castitatem quam nõ habent? Quid? fidem quam non inueniunt? Doctrinam quam non sequuntur, nisi diabolicam sapientiam huius seculi? Ieiunium, quod odiunt? Abstinentiam, quam iudicant? Humilitatem, quam opprimunt? Sobrietatem, quam negligunt? Synceram mentem, quam non habent, nisi duplicem? Verecundiam, quam proijciunt à se? Nescio autem quid uis studere cum ipsis.

Psalm. 44 — 1. Petr. 2 — Galat. 2 — 1. Ioan. 2 — Iacob. 4 — 1. Ioan. 2 — Psalm. 50

De repulsione excusationis, quam uirgo pretendere posset, alijsq́; pulchris admonitionibus ut secularium hominum conuersationem deuitet. Cap. II

SEd quid dicis? Ego autem cõuerto eos ad me. Si autem ad te conuersi fuerint, non tibi expedit. Quid quærit lupus cum agno? uel quid quærit canis nisi panem? Quare autem rugit leo nisi pro præda? Tu te ipsam castam custodi, si potes. Quid uis docere, quod tu ipsa non facis? Sicut dicit Apostolus: Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex deo sunt. Si autem ab ipsis doctrinam accipias, docebunt te quod faciunt, uel quod sequuntur, concupiscentiam, fornicationem, libidinem, auaritiam, fraudem, immundiciam, impudicitiam, luxuriam, ebrietatem, improbitatem, turpiloquium, stulticiam, maleficia, homicidia, iram, rixam, & omnem maliciam. Quid dicis misera, uel quid excusas? Deuouisti animam tuam, ut ab ipsis hominibus recederes, nunc autem quid quæris? Rogo non confunderis, quando de te illi sibi fabulas

1. Ioan. 4

faciunt,

faciunt, dicentes: Ecce deuota deo, quæ nos sequitur. Dereliquit enim uiam suam, & per terminos agri sui errauit, uiã habitationis suæ non inuenit. Venite præoccupemus eam, & ducemus in uiam nostrã. Cecidisti misera in uia lata et spaciosa, quę ducit ad mortem. Videtur tibi esse bona quæ mala est, sequeris eos amans, & nescis quoniam recta in foueam cadis, memor non es arctam & angustam esse uiam quę ducit ad uitam? Laboriosa tibi uidetur esse quæ bona est. oblita es dictum fuisse: Quia per multas tribulationes nos oportet in regnum cœlorum introire? Nunc autem uoluntati tuæ uis studere. Non legisti Salomonem dicentem: Bonis bona creata sunt ab initio, similiter impijs & peccatoribus bona & mala? Item ipso dicente: Initium uitæ hominis spiritaliter arguetur. Spiritalis omnia iudicat, ipse autem à nemine iudicatur. Vbi es deo deuota? Spiritalis quidem de alijs iudicãs, tu ipsa iudicaris. Quid quęris cum illis? Quę pars fideli cum infidele? Vel quę pars sancti hominis ad canem? Virgo potes esse corpore, sed nõ mente corrupta. Oculi autẽ tui obcæcati sunt nimio ardore libidinis, in quibus trabes subiacet. Aures tuæ plenæ sunt omni spurcicia uirili. Pedes uero tui ueloces sunt, & nõ sunt pigri ad ianuã foris. Vbi sanctitas? ubi uerecundia? ubi sobrietas? ubi grauitas? ubi castitas? ubi modestia? ubi fides? ubi continentia? ubi pura mens? Vbi sunt illa omnia pro quibus fidem tuã opposueras, quã perdidisti? Melius enim fuerat te non uouisse & facere, quàm uouere, & nõ facere. Nõ potes duobus dominis seruire: aut deo, aut mãmonæ, sicut scriptum est: Cum peruerso subuerteris. Nõ potest cõmitti pannus uetus cũ nouo. Tollit enim fortitudinẽ eius, & peior scissura fit. Volatilia ad sibi similia cõueniunt, et ueritas ad eos qui operanť eam reuerteť. Absit ut tu mihi soror esse dicaris, quæ cum talib. cõuersaris. Aut facite arborẽ bonã, & fructus eius bonos: aut facite arborẽ malã, & fructus eius malos. Vnaquæq; arbor ex fructu suo cognosciť. Quicũq; autẽ qualis fuerit: cum tali se iungit. Columba dimissa de manu hominis, statim reuersa est ad eum in arcã. Nã coruus dimissus carnem secutus est: quem tu quoq; uis sequi, ut non reuertaris ad ianuam Christi. Est tibi conuersatio cum bestijs agri, & cum uolatilibus cœli, sicut & coruis. non memoraris dominum qui te de diluuio liberauit, non quæris cubile tuum umbrosum et bonum, ubi requiem temporalem habuisti. Non tibi ante oculos est tẽpestas, atq; oblita es charitatem Christi, & tenes charitatem hominum huius seculi, qui non habent charitatem in se nisi diabolicam. Illi autem aliam carnem sequuntur, & nõ desinunt quoadusq; moriantur. Recede misera de illis hominibus, ne carnes tuas electas comedant, & talos tuos eu ertãt, & relinquaris nuda, & spoliata, sicut in cucumerario. Modo aũt quid facies, quia nuda es & spoliata? Ibis ad uicinos tuos quos ante oderas, petens ab ipsis operimentum pudoris? Illi autẽ dare nolunt dicẽtes: Vbi est uestimentũ tuũ splendidũ, quod ante portare solebas? Quid dicis, & quid respõdes eis, quam frigus obligauit? Gratulantur autẽ in malis tuis quæ tibi uenerunt. Tunc te planges dicendo: Heu mihi miseræ, cui talia uenerunt. Quid mihi prõfuit illa captiuitas, quæ me captiuauit miserã & infelicẽ? Quò ibo à spiritu tuo, & à facie tua quò fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero ad infernum, ades. Si sumpsero pẽnas meas ante lucem, & habitauero in extremo maris, etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Tũc dices: Vadam & reuertar ad uirum meũ primarium, quia melius mihi erat tunc magis quàm modo: qui mihi dabat uestimenta mea, & oleum meũ in tempore suo. Modo autem quid faciam? Tunc reuerteris in domum tuam cum fletu, unde exieras gaudens. Sedebis in angulo domus tuæ lugens, contristata plorans die ac nocte, quærens qui simul tecum contristetur, & non erit: & consolantes te, & non inuenies. Et dabunt tibi eleemosynam quos ante oderas, & mouebunt capita sua super te dicentes: Ecce quę erat deuota deo, modo facta est ut stercora terræ, & sicut ciuitas quæ expugnať. Vbi est castitas illius? Vbi sunt omnia illa quæ eam sequebantur? Dereliquerunt enim illam, quia castitas erat dux eorum: perdidit castitatem, & fugerunt omnia illa. Modo autem quid facies misera? Vbi sunt illi quos insequebaris? Redimant te si possunt. Quã potes dare cõmutationem pro anima tua quam fraudasti per inobedientiam tuã, ut nõ audires fratres tuos, uel sorores quæ tibi demonstrabant, ne te iungeres cum hominibus secularibus? Nunc autem quid faciemus tibi, uel quid dicemus, quos audire noluisti? nisi ut nosipsos plãgamus super te dicentes: Parce domine, parce. Qui forte fletum nostrum, & gemitũ exaudire dignetur, ut det

Marginalia: Matth. 7 — Act. 14 — Eccles. 39 — 1. Corin. 2 — 2. Corin. 6 — Matth. 6 — Psalm. 17 — Matth. 9 — Eccles. 27 — Matth. 7 — Gene. 8 — Psalm. 138 — Osee. 2 — Psalm. 68 — Matth. 16

ut det tibi animum conuertendi ad ipsum denuo, ut rememores peccata tua dicendo, Quantis panibus mercenarij patris mei abundāt, ego autem fame pereo? Surgam itaq;, & uadam ad patrem meum, & dicam illi: Pater peccaui in cœlū, & coram te, iam nō sum digna uocari filia tua, suscipe me sicut unā ex ancillis tuis, ut uiuā. Quid si forte pro te oc ciderit uitulum illum saginatum? Zelans enim te, zelo r. desponsaui enim te uni uiro uir ginem castam exhibere Christo. Timeo enim ne sicut serpens Euam seduxit astutia sua, sic tui sensus corrumpantur, & excidant à charitate quæ est in Christo Iesu.

Luc. 15 *2. Corin. 11*

Quemadmodum uirgo intrare debeat in cubiculum, & clauso ostio patrem orare ut det ei mentem bonam, & intellectum, ut sciat quos sequi, & quos uitare debeat, cum pulchra instructione de cauendis & agendis. Cap. III

Ide ergo & caue de istis hominibus, ut mihi soror, & domina nomineris. Intra in cubiculum, clauso ostio ora patrem tuum ut det tibi mentem bonam et intellectū, ut scias quos debeas sequi, et quos uitare: quia multi sunt qui fin gunt se esse quod nō sunt, sed mentiunť: & nescis quoniā de anima tua agitur, ne ducant te captiuam sicut bouem qui ad occisionem ducitur, aut uelut canem, ut alligetur. Ne se stines sicut auis in laqueum. Audi me, remoue pedem tuum de illis, sede sedula in domo tua, operare manibus tuis quod bonū est, ut habeas unde cōmunicare possis necessitatem sustinētibus. Ora sine intermissione, ne facilis uidearis in plateis. Certa bonum cer tamen, curre uelocius ut comprehendas in quo comprehensa es à Christo. Audiāt te ho mines, & lætentur de bono animo, & de mente qua uiuis. Da eleemosynam, & ecce om nia munda erunt tibi. Non te pigeat uisitare infirmos. Ex his enim in dilectione firmabe ris. Non iurabis omnino, neque per uerum, neque per mendacium, sed sit sermo tuus: est est, non non. Quod autem amplius est, à malo est. Irascere, et noli peccare, ad excusan das excusationes in peccatis, cum hominibus operantibus iniquitatem. Humilia te filia ante dominum, quoniam deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Accede ad dominū ut illuminet te, et non erubesces in conspectu illius. Recede de uoluptate se culi, & indue te constantia uirtutis. Depone uestimenta huius seculi, & indue te tunica perpetuitatis. Derelinque cibos istius seculi, & accipe tibi sancta sanctorū. Memorare Sidrach, Misach, Abdenago, & Daniel recusasse carnes, & uinū Gentilium, & accepisse sibi olera & legumina. Memento Machabæam propter carnes porcinas passam fuisse, & filios ipsius assatos uel frixos in oleo. Ambula filia in habitu sancto cum uerecundia, & sobrietate, & grauitate, depone mendacium, loquere ueritatem cum proximo tuo. Ora filia sine intermissione, ieiuna frequenter, & da eleemosynam, quoniam eleemosyna à morte liberat, & non patitur ire in tenebras. Munus bonū est eleemosyna, quæ purgat omnem sordem & squalorem. Beata eris, si hæc omnia cum legeris facias. Zelare quod bonum est, ut quod malum est obliuiscaris. Benedicat te pater, & filius, & spiritus sanctus, benedictione qua patres nostros benedicere dignatus est, Abraham, Isaac, & Iacob. Ora pro me filia, quia & ego sollicitus sum de te, sicut scriptū est: Orate pro inuicē. Item frater fratrem adiuuans exaltabitur. Exaltet te dominus in sanctitatem & dilectionem, sicut scriptum est: Qui diligit fratrem suum legem impleuit. Impleat dominus omnes petitiones tuas. Præstet hoc tibi deus pater per Iesum Christum filium suum dominum, & deum, regem, iudicem, saluatorem, redemptoremq; nostrum, qui est benedictus cum spiritu sancto per omnia secula seculorum. Amen.

Matth. 6 *1. Thes. 5* *1. Timot. 6* *Luc. 2* *Iacobi. 5* *Psalm. 4* *Psal. 140* *1. Petr. 5* *Danie. 1* *2. Macha. 7* *Ephes. 4* *Tobia. 4* *Iacobi. 5* *Prouer. 18* *Roma. 13* *Psal. 19*

FINIS.

CAPITVLA LIBRI AD VIRGINEM LAPSAM.

Remedium

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI

LIBER AD VIRGINEM LAPSAM.

Quod pro corruptione deo dicatę uirginis omnes boni conlugere debeāt. Cap.I.

AVDITE me nunc qui prope estis, & qui longe, qui timetis deum, & ecclesiæ eius gaudio congaudetis, & tristitiæ cōlugetis, sicut scriptum est: Gaudere cum gaudentibus, & flere cum flētibus. (Rom.12) Vos inquam appello qui charitatem Christi uerissimam tenetis, & super iniquitate nō gaudetis, sed potius ingemiscitis. Aduertite uerba oris mei, & an ex iusto dolore procedant iudicate, & detecti sceleris qualitatem mecum pariter perhorrete. Virgo nobilis, dicata Christo, sapiens, erudita, ruit in foueam turpitudinis, concepit dolorem, (Psal.7) & peperit iniquitatem. Se perdidit, & ecclesiam maculauit. Hinc omnis anima Christiana graue uulnus excepit, quia sanctum datum est canibus, & margaritæ missæ sunt ante (Matt.7) porcos. A rabidis enim hominibus nomen sceleratum est sanctitatis, & ab immūdis & luteis preciosum conculcatum est propositum castitatis. Hinc æstus animo meo, hinc insanus dolor, quia unum malum bona plurima secum trahit, & una nubecula peccatricis penè totam lucem obscurauit ecclesiæ. Assumam ergo uocem propheticam, & flebiliter dicam: Audite me omnes populi, & uidete dolorē meum: uirgines meæ, & iuuenes (Thren.1) mei abierunt in captiuitatem. Vere hæc est captiuitas, ubi animæ a peccato captiuæ ducuntur ad mortem, & à diabolica dominatione possidentur.

Increpatio eiusdem corruptæ, quod corruptorem admiserit. Cap.II

AD te ergo nunc sermo sit, quæ caput horum, & caussa malorum es, quæ multipliciter misera cum gloria uirginitatis nomē etiā perdidisti. Nefas est enim Susannam uocari non castam, non licet nominari quod non es. Vnde incipiam? quod primum, quod ultimum dicam? Bona commemorē quę perdidisti, an mala defleam quę inuenisti? Eras uirgo in paradiso dei, utiq; inter flores ecclesiæ. Eras sponsa Christi, eras templum dei, eras habitaculum spiritus sancti. Et cum dico totiens eras, necesse est ut totiens ingemiscas, quia non es quod fuisti. Incedebas in ecclesia tanquā columba illa de qua scriptum est: Pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius in (Psal.67) pallore auri. Splendebas ut argentum, fulgebas ut aurum, quando cum syncera conscientia procedebas. Eras tanquam stella in manu domini, nullum uētum, nullius belli nebulas pertimescebas. Quę ista subitanea conuersio? Quæ ista repētina mutatio? De dei uirgine facta es corruptio Sathanæ, de habitaculo spiritus sancti tugurium diaboli. Quę incedebas ut columba, nunc lates in tenebris sicut stellio. Quę fulgebas ut aurum propter uirginitatis honorem, nūc uilior facta es luto platearum, ut etiam indignorum pedibus conculceris. Quę fueras stella radians in manu domini, ueluti de alto ruens cœlo, lumē suum extinctum est, & conuersa es in carbonem.

Quod læsa corruptæ conscientia, neq; cœlum, neq; terram tute contueri audeat. C.III

VAe tibi misera, & iterum uæ, quę tanta bona propter parui temporis luxuriā perdidisti. Quam tibi spem apud Christum dominum reliquisti, cuius membra tollens fecisti membra meretricis? Quis te spiritus sanctus uisitabit, cum (1.Cor.6) eum repudiasti, qui se quoq; à cogitationibus sordidis longe faciat? Sed ueniamus ad humana, ut illa diuina noscantur. Aspice quis sanctorum, aut quę sanctarum tibi approximare non horreat, aperi oculos tuos si potes, erige frontem, uales aliquem sanctorum fidu-

ſanctorum fiducialiter intueri? Non'ne tuam faciem conſcientiæ commiſſum tanquam plumbum inclinat & premit? Non'ne tenebræ ante oculos, & dira caligo uerſatur? Non'ne timor & tremor animam tuam, & membra quaſſant? Si ergo homines in carne cõſtitutos, & alicuius forſitan delicti obnoxios non potes intueri, tam graui cõfuſione ſepulta: quid facies coram caſtis Apoſtolis? Quid facies corã Helia, Daniele, & tantorum exercitu prophetarum? Quid facies coram Ioãne? Quid facies coram Maria, Tecla, & Agne, & immaculato thoro puritatis? Quid deniq; coram angelis ſanctis? Non'ne ſplendore & claritate immaculatorum quaſi fulminibus percuſſa combureris?

Qualem excuſationem corruptæ afferre ſoleant. Cap. IIII

Ed dictura es forſitan: Non potui ſuſtinere, quia carnem fragilem circumferebam. Reſpõdebit tibi beata Tecla cum ſuis innumerabilibus socijs: Et nos eadem carne amictæ fuimus, non tamen plenum propoſitum caſtitatis noſtræ aut fragilitas carnis potuit mutilare, aut ſæuitia tyrannorum per uaria tormenta potuit deijcere. Reuera non poteſt caro corrumpi, niſi mens fuerit ante corrupta. Remanebit ergo in crimine anima quæ carnem præcedit in uoluptate. Sed dicis: Nolui hoc malũ, ſed uiolentiam paſſa ſum. Reſpondebit tibi fortiſſima illa Suſanna cuius tu nomẽ fallaciter baiulas: Ego etenim inter duos presbyteros poſita, inter duos utiq; iudices populi, inter ſyluas paradiſi ſola conſtituta uinci nõ potui, quia nec uolui. Tu ab uno ineptiſſimo adoleſcente, & in media ciuitate, quomodo uim potuiſti perferre, niſi quia ultro uoluiſti uiolari? Quis deniq; tuas uoces audiuit? Quis obluctationes ſenſit? Vt autem hæc omittã, certe poſt illatã uiolentiã prodere ſcelus ſi nõ alijs, uel parẽtibus, uel tuis ſororibus debuiſti. Eſſet enim excuſatio infelicitatis, eſſet conſcientiæ plena purgatio, ſi hoſtẽ pudicitiæ tuæ deduxiſſes in publicũ. Sed erubuiſti forſitan, ne te uiolatã multi cognoſcerent. Et quid timuiſti ubi non erat timor, niſi ut tacendo crimen, cum adultero ſæpius ſociareris? Eſto autem pudor prohibuit confiteri. Quid de ſecunda commixtione dicis? Quid de tertia? Quid de frequenti commercio fœditatis? Ceſſet, ceſſet iam uiolentiæ figmentum, ceſſet ruboris augmentum, ubi totiẽs membra illa dicata Chriſto, ſceleſto mœcho ſuis uiſceribus polluenda præbuiſti. Horret, horret animus, mens tabeſcit, cũ ad adytum ſceleris peruenitur. Nam & medicus quamuis fortis ſit animo, tamen cum altius ſecat uulnus, puto ex parte aliqua ſuſtinebit horrorem. Heu perdita, iam ne intelligis omnes uias excuſationis omnimodis clauſas? Iam ne ſentis quantum tibi mali, & in carne, & in anima nefaria libido contulerit? Non iſtam confuſionem de te tuus expectauerat pater, qui te ſibi ſingularẽ gloriam computabat. Non hunc luctum, & has lachrymas ex te ſibi naſci tua crediderat mater, quæ partus ſui gemitum per tuam uirginitatem conſolabatur. Non fratres tui, non ſorores hoc ex te dedecus expectabant, quos omnes quaſi uno gladio tui ſceleris grauiter ſauciaſti. Si fuiſſes cõmuni ſorte defuncta, fleſſent te modicum propter deſiderium parentes, ſed exultaſſent granditer quia immaculatam præmiſerant uirginem, hoſtiam uiuam, domino propitiatricem ſuorum uidelicet delictorũ. At nunc plangunt mortuam, & non mortuam: lugent uiuam, & non uiuam. Mortuam utiq; gloria uirginitatis, uiuam dedecore turpitudinis. Ingratus eſt pater ſuis uiſceribus de quibus nata es, maledicit ſuo utero mater ex quo in hanc lucem infeliciter proceſſiſti. Nec tamen modum ſuo dolori reperiunt, niſi hoc ſolum planè uidentur habere ſolatium, quia te nec pater compulit, nec mater coegit, ut uirginitatẽ profitereris, quam ultro & propria uolũtate profeſſa es. Nam ſcio cum multas difficultates tibi tuus genitor proponeret, cum arduum eſſe iter ſeruandæ uirginitatis ingereret, te non ſolum pertinaciter perſtitiſſe, ſed etiam reuelationes tibi datas dixiſti terribiles. Inquantum ſibi ergo ſperabant mercedem ex eo quod non tuo propoſito reſtiterunt, intantum tibi intellige miſera pondus iudicij creſcere, quia non ſeruaſti quod ultro promiſiſti. Quibus te ſpinis ſerpens ille nequiſſimus obligauit? Quibus te uenenis infecit ille qui Euã decepit, ut tãta te cæcitate percuteret, tantã animæ tuæ faceret obliuionem?

Quæ ſolita ſint obſeruari in uelatione ſacræ uirginis. Cap. V

On es memorata diei ſanctæ dominicæ reſurrectionis, in quo diuino altari te obtuliſti uelandam? In tanto itaq; ſolemni conuentu eccleſiæ dei, inter lumina illa ſplendida, inter cãdidatos regni cœleſtis quaſi regina regi nuptura proceſ-

Dan. 13

processeras. Non es memorata qualis allocutio facta est illa die ad te: Aspice filia & intuere, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui, & concupiscet rex decorem tuũ, quia ipse est dominus deus tuus? Aspice ergo quantus ad sponsi tui, & domini nuptias cõuenerit populus. Seruare te oportuit fidem, quam sub tãtis testibus pollicita es, semper cogitare cui uirginitatẽ spopõderis. Facilius te oportuit sanguinẽ cũ spiritu fundere, quàm perdere castitatem tuam. His tũc in illo die cõsecrationis tuæ dictis, & multis supra castitatem tuam præconijs, sacro uelamine tecta es, ubi omnis populus dotem tuã subscribens, nõ atramento, sed spiritu, pariter clamauit, amen. Vincor lachrymis cũ hęc recordor, cõpungor stimulis cum hæc exempla cõsidero. Nam si inter decem testes confectis sponsalijs, nuptijs consummatis, quęuis uiro fœmina coniuncta mortali, non sine magno periculo perpetrat adulteriũ: quid putes fore, si inter innumerabiles testes ecclesiæ, coram angelis, exercitibus cœli facta copula spiritalis per adulteriũ soluit? Nescio an possit ei digna mors aut pœna cogitari. Dicit aliquis: Melius est ergo nubere quàm uri. Hoc dictũ ad non pollicitã pertinet, ad nondum uelatã. Cæterùm quæ se spopondit Christo, & sanctũ uelamen accepit, iam nupsit, iam immortali iuncta est uiro. Et iam si uoluerit nubere cõmuni lege coniugij, adulterium perpetrat, ancilla mortis efficitur. Si hoc ita est, quid de illa dicendũ est quæ occulta & furtiua turpitudine cõstupratur, & fingit se esse qđ nõ est? Habitu uirgo, facto nõ uirgo. Bis adultera, & in actu, & in aspectu.

Psal. 44 — *1. Cor. 7* — *Rom. 12*

Quibus se defendere debeat refugijs uirgo de stupro sollicitata. Cap. VI

S Ed ad te iterum redeo, quę obliuionem tantorũ passa bonorum, receptaculum tantorum malorũ facta es. Quomodo tibi in actu illo ignominioso non uenit in mentem habitus uirginitatis, processus in ecclesiam inter uirgineos choros? Quomodo oculos tuos non perstringebat lux uigiliarum? Aures tuas non penetrabat hymnorum spiritalium cantus? Mentẽ tuam non uentilabat lectionũ cœlestiũ uirtus? hinc uel maxime clamante Apostolo: Fugite fornicationem, quia omne peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus est: qui aũt fornicatur, in corpus suũ peccat. Et cum dicit. In corpus suum, tamen in Christũ eum peccare demonstrat. Nam subiũgit: Non estis uestri. Empti enim estis precio magno, glorificate, & portate deum in corpore uestro. Et iterum dicit: Fornicatio autem & omnis immundicia nec nominetur inter uos, sicut decet sanctos. Et seposita omni adulatione sententiam figit Apostolus: Hoc, inquit, scitote intelligentes, quia omnis fornicator, aut immundus, aut auarus non erit hæres in regno dei. Hęc tanta & tam terribilia non tibi ueniebant in mentem, cum ad illud opus nefarium tua membra peterentur? Sed mortifera te obliuio tanquam in gurgitem altissimum demergebat, & quasi captiuam execrabilis libido ducebat. Non'ne uel illũ locum tabulis separatũ in quo in ecclesia stabas, recordari debuisti, ad quẽ religiosæ matronæ, & nobiles certatim currebant, tua oscula petẽtes, quæ sanctiores & meliores te erant? Non'ne uel illa pręcepta quę oculis tuis ipse scriptus paries ingerebat, recordari debuisti? Diuisa est mulier & uirgo. quę non est nupta, cogitat quæ domini sunt, quomodo sit sancta corpore & spiritu. Tu autem in contrarium uertens dictum, ita cogitãs, ita agens, ut nec corpore esses sancta nec spiritu: corpore quidem fornicando, spiritu autem uirginitatem mentiendo. Proh nefas, solet fama subsequi factum: tua autem ad malum fama præuenit. Nam cum ante triennium rumor quidam & susurratio de te fuisset, tu synceritatẽ prętendebas, uindictã de maledicis in ecclesia postulabas publice. Quos æstus ego sustinui? Quos pater tuus pro tua sustinuit opinione labores, requirentes singulos, singulos adstringẽtes, ut ad authorẽ infamiæ ueniremus. Graue enim erat nobis, & intolerabile de dei uirgine, uel turpe aliquid dici uel credi. Nec hoc uerita es, nec ante oculos habuisti, ne uenires inimicis tuis in gaudiũ, & eos haberes infensos qui pro tua opinione laborabant. Multum audax, multum temeraria, ut te conscientia tua nõ terreret, simulata uirginitate, putares te etiã deũ posse decipere. Sed ille qui dixit: Nihil occultum quod nõ reueletur, Et uos, inquit, fecistis in occulto, ego autem in manifesto uos faciam. Ille qui non mentitur, furtiuum scelus deduxit in publicum, & in conspectu solis huius tenebrarum uestrarũ opera denudauit. O quicquid prætendit sermo, crudeliora occurrunt, & cupiens moderari non inuenit modum. Oblita es propositum, oblita parentes, oblita es ecclesiam, oblita gloriam dignitatis tuæ, oblita honorem uirginitatis,

1. Cor. 6 — *Ephes. 5* — *1. Cor. 7* — *Matt. 10*

etiam oblita promissionem regni, oblita iudicium terribile, amplexa es corruptionem, protulisti fructum confusionis, finem uero mortem sæuissimam, & interitũ sempiternũ.

Quam diligentiam superior facere teneatur circa uirgines consecratas. Cap. VII

ET certe non habes quod de nostra negligentia conquueraris. Quodcunq; enim ad officium pastoris pertinet, & tibi & omnibus non negatum est. Dilectio spiritalis adhibita, commonitio sancta nõ defuit. Oblita domum patris tui, ut scriptum est, ad monasterium uirginale transisti. Non dico tuta esse debueras inter tot posita si uoluisses, sed etiam tutelam alijs prǽstare potuisses. Sed frustra hæc, & alia prouisa sunt. Hymnum uirginitatis exposui, quo & gloriam propositi, & obseruantiam pariter decantantes. Seminaui secus uiam, seminaui in spinis, seminaui in petrosa. Aut enim ex corde tuo uerba mea uolucres, id est, dæmones rapuerũt, aut malis tuis cogitationibus suffocata sunt, aut aruerunt nimio æstu libidinis. Heu me quia ubi putaui ædificare aurum, argentum, lapides preciosos, inuentus sum ligna, fœnum, stipulam, at suras materias laborasse. Dicam & ego secundum prophetam: Heu me quia factus sum sicut qui colligit stipulam in messe. Equidem si tibi solum damnum fecisses, erat quidem tristitia, sed forsitan tolerabilis. Nunc uero quantas animas tuo scelere sauciasti, quantas animas propter te de proposito suo pœnitere fecisti? Quanta labia etiã fideliũ inquinata sunt, uiã domini blasphemando? Aperuit in nos gentilitas os suum: aduersus sanctam ecclesiã synagoga Iudęorũ per tuũ dedecus exultauit. Quod si is qui unum scãdalizauerit, mola circũligatus iactari debet in mare, quid de te pronũcias, per cuius scelus omnis anima sauciata est, & nomẽ dñi in gentibus blasphematũ est? Non'ne quotiens dicit: O uirgines: totiẽs ibi cumulus iniquitatis augetũ? Iaces ecce uulnerata. Iaces ecce postrata.

Psal. 44 | Luc. 8 | 1. Cor. 3 | Matt. 18

Remedium adhibendum corruptæ uirgini. Cap. VIII

CVpio prodesse, sed subuenire nõ possum, quia totum caput in dolore, & totum cor in mœsticia est, à pedibus usq; ad caput, sicut ait Esaias: Non est malagma imponere. Infirmitas tua omne humanæ medicinæ exclusit auxilium. Et licet tam boni quàm mali iusta indignatiõe permoti, te omni depopulatione dignã, omni tormentorum genere discrutiatam iudicent morte mulctãdam, aut ignibus exurẽdam, ego tamen qui scio grauiora facinorosis seruari tormenta, & sine fine impias animas cruciatus manere non temporales utiq;, sed æternos: alijs te uolo cruciatibus affici, profuturis utiq;, non animam perdituris. Ego secundum diuinam sententiam dabo consilium. Solum enim & unicum tentãdum est remedium, illud quod diuina uox per Ezechielem miseris porrigit. Nolo, inquit, mortem peccatoris, sed tantum ut conuertatur et uiuat. Et iterum: Post hæc, inquit, dixi: Conuertere ad me. Nunquid resina non est in Galaad, aut medicus non est ibi? Quare non ascendit sanitas filiæ populi mei? Hæc utiq; dicta pœnitentiam sapiunt, hæ sententiæ dei uocant ad pœnitentiam peccatores. Pœnitudo enim necessaria est, sicut uulneratis sunt necessaria medicamina. Sed quanta putas, et qualis necessaria pœnitẽtia, quæ aut æquet crimina, aut certe excedat? Vide ergo si simplex hoc peccatum adulterij est, an duplex sit per illam necem quæ facta dicitur in occulto: & secundum conscientiæ molem exhibenda est pœnitentiæ magnitudo. Pœnitẽtia ergo non uerbis agenda est, sed & actu. Hæc autem sic agitur: Si tibi ante oculos ponas de quanta gloria rueris, & de quo libro uitæ nomen tuum deletum sit, & si te iam credas prope ipsas positam tenebras exteriores, ubi erit fletus oculorum, & stridor dentiũ sine fine. Cum hæc certa fide sicut est animo conceperis, quia necesse est præuaricatricem animam tartareis pœnis, & gehennæ ignibus tradi, nec aliud remedium constitutum esse post baptismum quàm pœnitentiæ solatium, quantamuis afflictionem, quantumuis laborem subire, esto contenta: dummodo ab æternalibus pœnis libereris. Ergo hæc tu tecum cogitans, & mente retractans, proprij facti tu ipsa iudex esto crudelior. In primis omnis cura uitæ huius interimenda tibi est, & quasi mortuam te existimans, sicut es, quomodo possis reuiuiscere cogita. Deinde lugubris tibi accipiẽda est uestis, & mẽs ac membra singula digna castigatione punienda. Amputentur crines, qui per uanã gloriam occasionem luxuriæ præstiterunt. Defluant oculi lachrymas qui masculum simpliciter non aspexerunt. Pallescat facies, quæ quondam uixit impudice. Denique totum corpus incuria maceretur, cinere aspersum, & opertũ cilicio perhorrescat: quia male sibi

Esa. 1 | Ezech. 33 | Hier. 8 | Matt. 8

de

de pulchritudine placuit. Cor uero sit liquescens sicut cera, ieiunijs, inquietans seipsum, & cogitationibus uetilans quare sit ab inimico subuersum. Sensus etiam crucietur, quia in membra corporis cum haberet dominationem, malo cessit imperio. Talis uita, talis actio pœnitentiæ si fuerit perseuerans audebit sperare, & si non gloriam, certe pœnæ uacationem. Dicit enim deus: Conuertimini ad me, & conuertar ad uos. Cōuertimini ex toto corde uestro, in ieiunio, & fletu, in planctu: dirumpite corda uestra, & non uestimētum, quoniam pius & misericors sum. Sic conuersus magnus ille Dauid iustificatus est. Sic Niniue peccatrix illa ciuitas incumbentem sibi euasit interitum. Peccator ergo si sibijpsi non pepercerit, à deo illi parcitur. Et si futuras pœnas gehennæ perpetuas in hoc paruo uitæ spacio compensauerit, seipsum ab æterno iudicio liberat. Grandi plagæ, alta & prolixa opus est medicina. Grande scelus grandem habet necessariam satisfactionē. Nam non est dubium leuius esse crimen, ubi peccatum suum ultro homo confitetur, & pœnitet. At ubi celans mala sua inuitus detegitur, & nolēs publicatur, illud grauius scelus est, quod tibi utiq; prouenisse negare non poteris. Et ideo fortius est dolendum, quia peccatum est fortius. Si mente cernerent homines peccatores quale iudicium imminet mundo, sensus humanus non dispergeretur uanitate seculari, si non infidelitate grauaretur. Quantumuis & qualemuis cruciatum longior uita duceret optarent, dum modo in illas pœnas æterni ignis non incurrerent. Sed tu quæ iam ingressa es agonem pœnitentiæ, insiste misera fortiter, inhære tanquam naufragus tabulæ, sperās per ipsam te de profundo criminum liberari. Inhære pœnitentiæ usq; ad extremum uitæ, nec tibi præsumas ab humano die posse ueniam dari, quia decipit te qui hoc tibi polliceri uoluerit. Quæ enim proprie in dñm peccasti, ab illo solo te conuenit in die iudicij expectare remediū.

Psal. 118

Zach. 1

Ioel. 2

2. Reg. 12

Ionæ 3

Corruptoris obiurgatio. Cap. IX

E te autem fili serpentis, minister diaboli, uiolator templi dei, qui uno scelere duo crimina perpetrasti, adulterium utiq; & sacrilegium. Sacrilegium plane, ubi uas Christo oblatum, domino dedicatum, dementi temeritate polluisti. Balthasar ille rex Persarū, qui in uasis domini quæ de templo Hierosolymis fuerant à patre eius ablata, bibere cū suis amicis, & concubinis usurpauit, ipsa nocte angeli manu percussus, crudeli morte punitus est. Quid de te arbitraris perdite pariter, & perditor, qui uas rationabile consecratum Christo, sanctificatum spiritui sancto impie temerasti, polluisti sacrilege, & tui propositi immemor, & iudicij diuini contemptor? Melius enim fuerat omnino te non esse natum, quàm sic natum, ut te sibi gehenna proprium filium uindicaret. Et licet ipsa conscientia sceleris te agat per diuersa præcipitem: (Fugit enim impius nemine persequente se,) licet te diræ imagines peccati dormientem quoq; perterreant, non solum uigilantem: tamen ne quid à pastore etiam oui morbidæ uel morituræ medicaminis denegatum sit, do consilium: Petas ultro carcerem pœnitentiæ, obstringas catenis uiscera, animam tuam gemitibus ieiunijsq; discrucies, sanctorum petas auxilium, iaceas sub pedibus electorum, ut non per cor impœnitens thesaurizes tibi iram in die iusti iudicij dei, qui reddet singulis secundum opera sua. Nec te in eorum numero constituas, quos luget Paulus: Qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam super immunditia & fornicatione & libidine quæ gesserunt. Nec tibi de multitudine peccantium similiū blandiaris & dicas: Non solus hoc ego egi, multos habeo socios: sed recogita, quia multitudo sociorum impunitatem non facit criminum. Nam Sodoma & Gomorra in totis quinq; ciuitatibus innumerabiles utiq; habitabant populi, & omnes pariter qui libidinose corpora sua tractauerunt, igneis imbribus cōflagrati sunt: solus autem Loth de illo ineuitabili incendio euasit, quia ab illa turpitudine se alienum præstiterat. Exclude ergo uel nunc infelix de corde tuo blandimenta serpētis, & luctu, & fletu continuo, dum in corpore tuo immundo anima illa tenebrosa uersatur, remedium tibi in die necessitatis acquire, semper ante oculos tuos habens Apostoli sententiæ:

Dan. 5

Matt. 26

Prou. 28

Rom. 2

2. Cor. 12

Gen. 19

Quia omnes nos oportet manifestari ante tribunal Christi, ut referat unusquisq; propria corporis sui secundum quæ gessit, siue bonum siue malum.

2. Cor. 5

Ad uirginem lapſam exhortatio. * Cap. X

Nonnulli exē plaria, ex hoc ultimo capite lib. illum facie bant.

QVis conſoletur te uirgo filia Sion, quia magna facta eſt ſicut mare contritio tua. Effunde ſicut aquam cor tuum ante faciem domini: Extolle ad eum manus pro remedio animæ tuæ, & peccatorum tuorum. Accipe igitur lamentū. Et primum quidem nullo die quinquageſimus Pſalmus intermittatur, quia in negocio tali cantatus eſt. Et uſq; uerſiculum illum: Cor contritum & humiliatū deus nō ſpernit, cum lachrymis gemituq; percurrens: inſuper etiam hanc lamentationē non ſine cōpunctione cordis in conſpectu dei iudicis funde. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarū, ut defleā uulnera animæ meæ? Conuerſi ſunt dies feſti mei in luctū, & cantica in lamentationē, receſſit ſonus hymnorū, & lætitia pſalmorū, & ſucceſſit ſtridor dentiū & fletus oculorū. Obmutui & humiliata ſum, & ſilui à bonis, & dolor meus renouatus eſt. Cōcaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardeſcit ignis. Timor & tremor uenerunt ſuper me, & contexerūt me tenebræ. Abyſſus circumdedit me, poſtremo merſit caput meum in fiſſuras montiū. Heu me, quia facta ſum ſicut Sodoma & Gomorra. Cōbuſta ſum, quis miſerebitur cineres meos? Durius offendi q; Sodoma, quia illa legem neſciens deliquerat, ego autem accepta gratia peccaui in dominū. Si homo peccet in hominē: erit qui interueniat: Ego quę peccaui in dominū, quē propitiatorem inueniam? Concepi dolorē, & peperi iniquitatē. Lacum aperui & effodi eum, & incidi in foueam quā feci: Ideo cōuerſus eſt dolor meus in capite meo, & in uertice meo iniquitas mea deſcendit. Immunditia mea ante pedes meos. non fui memor nouiſſimorum meorum, & cecidi mirabiliter, nec eſt qui conſoletur me. O quàm acerbus fructus luxuriæ: amarior felle, crudelior gladio. Quomodo facta ſum in deſolationē? Subito defeci, perij propter iniquitatem meam, uelut è ſomno exurgēs: ideo in ciuitate domini uiliſicata eſt imago mea. Deletum eſt de libro uitæ nomen meū, facta ſum ſicut nocτua in domicilio, ſicut paſſer unicus in ædificio, non eſt qui conſoletur me. Conſidero à dextris, & uideo, & non eſt qui agnoſcat me. Perijt fuga à me, & non eſt qui requirat animam meam. Facta ſum ſicut uas perditum, quoniam audiui uituperationem omniū circa me habitantium. Væ diei illi in quo me infelix uterus genuit, & lux iſta crudelis excepit. Oportuerat me potius nō fuiſſe natā, quàm ſic in gentibus fabula fierē. Propter me confuſio & improperium factum eſt omnibus ſamulis domini, & eum digne colētibus. Lugete me mōtes & colles, lugete me fontes & flumina, quia fletus filia ego ſum. Lugete me beſtiæ ſyluarum, reptilia terræ, & uolucres cœli, & omnis anima quæ uita frueris. Nam uos beatæ feræ & uolucres, quibus nullus metus de inferis, neq; poſt mortem reddenda eſt ratio. nos manet pœna crudelis tartari, qui habentes ſenſum delinquimus, & ideo non eſt pax peccatoribus. Meum eſt peccatum, mea iniquitas. Non ſunt ſimilia offenſa hominum, quia horribilis hæc impietas eſt, carne pollicita ſeruare uirginem, & caſtitatem profeſſa publice, mentita ſum domino: ideo non eſt mihi fiducia inuocandi dominum altiſſimum; quia obſtructum eſt os delinquentium. Nam meum malum propheta cecinit: Quod qui elongant ſe à deo, peribunt, diſperdit omnem fornicantem à ſe. Et iterū: Adhæſit anima mea faucibus meis, & in puluerē mortis deducta ſum. Veruntamē clamabo ad dominum, cū adhuc tempus eſt, dum datur ſpaciū, quia in morte nō eſt memoria, & in inferno nō eſt cōfeſſio. Domine ne in ira tua arguas me, neq; in furore tuo corripias me. Quoniā ſagittę tuę infixę ſunt mihi, & non eſt ſanitas in carne mea à uultu iræ tuę. Nō eſt pax oſſibus meis à facie iræ tuę. Quoniā iniquitates meæ ſuperpoſuerunt caput meum, ſicut onus graue grauatæ ſunt ſuper me. Computruerunt & deteriorauerunt cicatrices meæ, à facie inſipientiæ meæ. Miſerijs afflicta ſum uſq; in finē, rugio à gemitu cordis mei. Cor meū conturbatū eſt intra me, dereliquit me uirtus mea, & lumē oculorum meorum, & ipſum non eſt mecum. Deus repuliſti me, & deſtruxiſti me, oſtēdiſti mihi dura, potaſti me uino compunctionis, expulſa ſum ab oculis tuis, iam non adijciam ut reſpiciam ad templum ſanctum tuum, & facta ſum in exterminio. Quæ utilitas in ſanguine meo, dum deſcendo in corruptionē? Nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici ſuſcitabunt? Tuus ſermo eſt, tua promiſſio eſt: Nolo mortē peccatoris, ſed cōuerſionem, ut poſſit uiuere. Ad te deus meus conuerſio, quia ſolus potes renouare omnia, & ab inferis animas reuocas. Tu ſoluis cōpeditos, tu deus eliſos erigis, cæcos illuminas, mortuos

Marginal references: Thre. 2; Hier. 9; Pſal. 38; Gen. 19; 1. Reg. 2; Pſal. 7; Pſal. 101; Pſal. 30 et. 141; 2.; Pſal. 62. 72; Pſal. 21; Pſal. 37; 4.; Ezech. 33; Pſal. 2. et 118

mortuos suscitas. Erraui sicut ouis perdita, require famulam tuam, ne lupus crudelis glutiat me. Multi dicunt animæ meę, non est salus in deo eius. Sed tuum consilium tecū est. Quot sunt dies famulæ tuæ, quando facies mecum iudicium? Defecit in salutari tuo anima mea, defecerunt in lachrymis oculi mei, effusa est in terra gloria mea. Quando respiciens restitues animam meā? Propter iniquitatē corripuisti me, & tabescere fecisti sicut araneam animam meam. Mementō domine quod puluis sum, uide humilitatem meam, & laborem meum, & remitte omnia peccata mea. Remitte mihi ut refrigerer priusquā abeam, & amplius non ero, nec in inferno erit confessio. Potens es domine dirumpere uincula mea quibus ligata sum atq; constricta, qui Raab sordidam non aspernatus es. Iram tuam domine aufer à me, quia peccaui tibi crudeliter, donec iustifices caussam meam, & educas me in lumine deus uirtutum. Da pœnitentiæ effectum, confessionis perseuerantiam, ne me induret deceptor animæ. Hoc mihi donum, hanc mihi gratiam de tuo fonte præstari cupio deus, ut in æternum tibi confitear. Qui uiuis & regnas in trinitate in secula seculorum. Amen.

Psal. 38
Psal. 118
Psal. 24
Psal. 38
Iob. 9

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI DE VIDVIS LIBER VNVS.

BENE accidit fratres, ut quoniam tribus libris superioribus de uirginum laudibus disseruimus, uiduarū tractatus incideret. Neq; enim inhonoras debuimus præterire, & à uirginum præconio separare, quas apostolica sententia cum uirginibus copulauit. Iuxta quod scriptum est: Et mulier innupta, & uirgo cogitat quę sunt domini: ut sit sancta corpore & spiritu. Quodammodo enim magisterium uirginitatis, uiduarum ualescit exemplis. Quæ cum uiro castum cubile custodiunt, documento uirginibus sunt, integritatem deo esse seruandam. Et propemodum non inferioris uirtutis est eo abstinere cōiugio, quod aliquādo delectauerit, quàm coniugij oblectamenta nescire. In utroque fortes: ut eas & coniugij non pœniteat cui fidem seruent, & coniugalia oblectamenta non alligent, ne uiduentur, infirmæq; sibi adesse non possunt. In hac ipsa tamen uirtute præmia sunt reposita libertatis. Mulier enim uincta est quanto tempore uir eius uiuit: quod si dormierit uir eius, libera est: cui uult nubat, tantum in domino. Beatior autem erit si sic permanserit, secundum meum consilium. Puto enim quod & ego spiritum dei habeam. Euidenter igitur expressit Apostolus quid intersit, cum aliam uinctam esse dixerit, aliam beatiorem esse memorauerit: idq; non tam ex suo iudicio quàm diuini spiritus docuit infusione depromptum, ut cœlestis ista non humana sententia uideretur. Quid uerò illud quod temporibus ijs, quibus fames omne genus urgebat humanum, Helias ad uiduam destinatus est? Et uide quemadmodum propria singulis gratia reseruetur. Angelus ad uirginem, Propheta ad uiduam. Adde quod Gabriel ille, hic Helias: ut ex angelorum & prophetarum numero præstantissimi principes uideantur electi. Sed nō simplex uiduitatis laus est, nisi uirtus etiam uiduitatis accedat. Nam utiq; multæ uiduę ante, sed una omnibus antefertur, in qua non tam cæterę reuocantur ab studio, quàm uirtutis prouocātur exemplo. Sollicitas igitur aures præsagio facit, quamuis simplicitas intellectus ipsa moralis sit, quæ ad uirtutis exemplum uiduas cohortetur: quia non professione, sed merito uidetur unaquæq; præstare, & hospitalitatis apud deum gratiam non perire, qui potum aquæ frigidæ sicut in Euāgelio ipse memorauit, præmio æternitatis remuneret amplissimo, & farinæ breuis oleiq; mensuram indeficienti affluentium copiarum ubertate compenset. Nam si quis de Gentilibus dixit, Communia omnia amicorum esse debere, quanto magis debent esse cōmunia cognatorū? Cognati enim sumus, qui in unam seriē

1.Cor.7
2.Cor.7
3.Reg.17
Luc.1
Matt.10

corporis copulamur. Sed tamen non præscripto quodã hospitalitatis fine cõcludimur. Cur enim proprium id quod in seculo est putes, cum commune sit seculum? Aut cur priuatos terræ deputes fructus, cum terra cõmunis sit? Respicite, inquit, uolatilia cœli, quo Matt. 6 niam non serunt, neq; metunt. Etenim quibus nihil est proprium, nihil deest. Et sententiæ suæ deus arbiter nouit seruare promissum. Deniq; aues non congregant, & redundant, quia pater cœlestis pascit illas. Nos autem generalis monimenta sententiæ ad usus Gen. 1 proprios deriuantes. Omne, inquit, lignum quod habet in se fructus seminis satiui, erit uobis in escam, & omnibus bestijs, & omnibus auibus, & omnibus serpẽtibus super terram congerendo egemus, & congerendo euacuamur. Non possumus enim sperare promissum, qui non seruamus oraculũ. Salubre est igitur, præceptum quoq; hospitalitatis aduertere, ut hospitibus deferamus: quia nos quoq; sumus hospites mundi. Quàm uero sancta uidua, quę cum fame urgeretur extrema, uenerationẽ deo debitã reseruabat: nec soli sibi usurpabat alimenta, sed cum filio diuidebat, ne charo pignori superuiueret. Magnum pietatis officium, sed religionis uberius. Nam sicut neminem filio oportuit anteferri, ita Propheta dei, & filio præferri debuit & saluti. Cui non exiguum uictum, sed uitę suę omne subsidium existimanda est detulisse, quę nihil reliquit sibi: tam hospitalis, ut totum daret: tam fidelis, ut cito crederet. Ergo uidua non abstinentia corporis tantũ definitur, sed uirtute designatur: cui præcepta non dõ ego, sed Apostolus tribuit. Honorificentiam non solus impartior, sed Gẽtium doctor prius detulit dicens: Viduas honora, 1. Tim. 5 quę uerę uiduæ sunt. Si qua autem uidua filios aut nepotes habet, discat primum suã do- Ibidem. mum regere, & mutuam uicem reddere parentibus. Vnde & aduertitur, utrumq; pietatis affectum uiduæ inesse debere: ut filios diligat, parentibus deferat. Ita dum obsequiũ parentibus rependit, magisterium exercet in filios, suoq; ipsa remuneratur officio: cum id quod alijs defert, sibi proficit. Hoc enim acceptum est coram deo. Et ideo si cogitas ui- Ibidem. dua quæ dei sunt, debes id sequi, quod deo placere didicisti. Et supra quidẽ sanctus Apostolus ad cõtinentiæ studiũ uiduas cohortatus, dixit eas cogitare quę sunt domini. Alibi autem ubi eligitur uidua quæ probata est, non solum cogitare præcipitur, sed etiam sperare de domino. Quæ enim uere uidua est, inquit, & desolata, sperat in deũ, & instat obsecrationibus & orationibus die ac nocte. Nec immerito has irreprehensibiles ostendit esse debere, quibus ut opus uirtutis indicitur, ita etiam honorificentia larga defertur, ut etiam ab episcopis honorentur. Qualis autem eligi debeat, ipso docto doctoris sermone describitur. Non minus, inquit, sexaginta annorum, quæ fuerit unius uiri uxor. Non quo senectus sola uiduam faciat, sed quo uiduitatis merita, stipẽdia sint senectutis. Nam utiq; illa præclarior, quæ calorem adolescentiæ, & iunioris feruescentem edomat ætatis ardorem: nec mariti gratiam, nec uberiora liberorũ oblectamenta desiderans: quàm quæ effœta iam corpore, frigida senectute, matura æui, nec calere uoluptatibus potest, nec sperare de partu. Neq; uero si qua in secundas nuptias inciderit, (quas utiq; apostoli ea pręcepta nõ damnant,) quasi fructu pudoris amisso, si rursus soluta fuerit uiro, ab affectu uiduitatis arcetur. Habebit illa quidem uel seræ meritũ castitatis, sed probatior erit quæ alterius nõ fuerit experta coniugiũ. In illa enim eminet studiũ castitatis: huic aut se- Ibidem. nectus, aut pudor modũ uidetur fecisse nubendi. Nec sola tamẽ castitas corporis, uiduæ fortitudo est, sed magna & uberrima disciplina uirtutis, quæ in operibus bonis testimonium habeat, si filios educauerit, si hospitio receperit, si sanctorum pedes lauerit, si tribulationem patientibus subministrauerit, si postremo omne opus bonũ fuerit subsecuta. Vides quàm multas uirtutum comprehenderit disciplinas? Primo, pietatis officium: Secũdo, hospitalitatis studium, & humilitatis obsequium: Tertio, misericordię ministeriũ, liberalitatisq; subsidium: ad summam, omnis exectutionẽ boni operis flagitauit. Et ideo adolescentiores deuitandas putat, eo quod nõ ualeant tantę opera implere uirtutis. Etenim uicina est lapsibus adolescentia, quia uariarum æstus cupiditatum feruorem caleñtis inflammat ætatis: Boniq; doctoris est, materiã arcere peccati. Prima enim institutio- Luc. 2 nis est disciplina, culpam auertere, secunda uirtutem infundere. Tamen cum sciuerit Apostolus Annam illam ab adolescentia octogenariam uiduam dominicorum operũ extitisse prænunciam, non puto quod iuniores reuocandas putarit à uiduitatis affectu, ma- 1. Cor. 7 xime cum dixerit: Melius est nubere quàm uri. Nam utique pro remedio nuptias suasit,

ut

ut peritura sanetur:non pro electione præscripsit, casta & continens quid sequat̃. Aliud
est enim, subuenire lab ẽti, aliud suadere uirtuti. Et quid de humanis iudicijs loquar, cum
diuinis iudicijs in nullo grauius Iudęi dominũ lęsisse prodantur, quàm quod uiduæ gra-
tiam minorumq; iura uiolarent? Hæc propheticis caussa uocibus conclamatur, quæ me
ritum Iudęis reiectionis inuexerit. Hęc sola caussa delicti inuidiam mitigatura memora
tur, si honoretur uidua, minoribusq; æqui iustitia iudicij deferatur. Sic enim habes: Iudi- Esa. 1
cate pupillo, & iustificate uiduam, & uenite disputemus dicit dominus. Et alibi: Pupillũ
& uiduam suscipiet. Et alibi: Viduam eius benedicens benedicam. In quo Ecclesiæ quo Psal. 145
que figura prętexitur. Videtis igitur sanctæ uiduę nequaquam lubrico munus studio de Psal. 131
ferendum, quod diuinę benedictionis subsidijs honoratur. Quid uero illud, ut ad supe- 3. Reg. 17
riora redeamus, quod cum in omni terra esset fames maxima, uiduę tamen deo cura nõ
defuit, atq; ad alendam eam propheta directus est? In quo cum me admoneat dominus,
quod in ueritate dicturus sit, ad mysterium uidetur sollicitare aures. Quid enim uerius
Christi & Ecclesię potest esse mysterio? Non igitur ociose inter multas uiduas una prę-
fertur. Quæ enim talis, ad quam tantus propheta, qui ad cœlum raptus est, dirigatur, eo
pręsertim tẽpore, quo clausum est cœlum annis tribus, & mẽsibus sex, cum facta esset fa
mes magna in omni terra? Vbiq; ergo fames erat, & adhuc tamen hęc uidua nõ egebat.
Qui sunt hi tres anni? Forte illi quibus dominus uenit in terras, & fructum in ficulnea in
uenire non potuit: iuxta quod scriptum est: Ecce anni tres sunt, ex quo ueni quęrens fru Luc. 13
ctũ in ficulnea hac, & non inuenio. Hęc est profecto uidua illa, de qua dictum est: Læta-
re sterilis quæ non paris, erumpe & exclama quæ non parturis: quoniam multi filij de
sertæ magis quàm eius quę habet uirum. Et bene uidua, cui dicitur: Ignominiæ & uidui- Esa. 54
tatis tuę non eris memor, quia ego dominus qui facio te. Et fortasse ideo uidua, quæ ami
sit quidem uirum secundum corporis passionem, sed in die iudicij filium hominis quem
amisisse uisa est, receptura. Tempus enim breue, inquit, dereliqui te, ut gloriosius scilicet
fidem relicta seruares. Habent itaq; omnes quod imitentur exemplum, uirgines, nuptæ
& uiduæ. Et fortasse ideo Ecclesia, uirgo, nupta, uidua, quia unũ corpus in Christo sunt.
Hęc igitur illa uidua est, propter quam uerbi cœlestis siccitas cum esset in terris, prophe Rom. 12
tæ sunt destinati. Erat enim uidua quæ sterilis erat, sed partum suo tempori reseruabat.
Vnde nec illius nobis uidetur persona mediocris, qui aridam terram uerbi rigauit rore
cœlestis, clausumq; cœlum non humana utiq; potestate reserauit. Quis enim est qui cœ
lum potest aperire, nisi Christus, cui quotidie de peccatoribus cibus ecclesię cumulo cõ
gregatur? Neq; enim humanæ facultatis est dicere: Hydria farinę non deficiet, & uas o- 3. Reg. 17
lei non deficiet usq; in diem quo dabit dominus pluuiam super terram. Nam licet mos
sit ita profari prophetis, tamẽ hic uera dei uox est. Ideo præmissum est: Quia hęc dicit do
minus. Domini enim est perpetuitatem sacramentorum spondere cœlestium, & nõ de-
futuram spiritalis exultationis gratiam polliceri, largiri munimenta uitæ, fidei signacu-
la, dona uirtutum. Quid est autem: Vsq; in illum diem quo dabit dominus pluuiam su- Psal. 71
per terram, nisi quia descendet sicut pluuia in uellus, & sicut stillicidia stillantia super ter
ram? In quo ueteris mysterium reseratur historiæ, quo sanctus Gedeon mystici certami Iud. 6
nis præliator, futuræ capiens insigne uictoriæ, spiritale sacramentum uigore mentis ag-
nouit, pluuiam illam, uerbi rorem esse diuini, quæ primo pluit in uellus, cum terra om-
nis perpetuis siccitatibus æstuaret: secundo uero indicio, uniuersam terram fuso imbre
madefecit, cum siccitas esset in uellere. Aduertit enim uir pręsagus futurę Ecclesiæ cre-
scentis insigne. Nam primo intra Iudęã diuini cœpit ros sermonis humescere, (Notus e- Psal. 75
nim in Iudęa deus,) cũ arido fidei totius orbis uniuersa torrerent. Sed ubi Ioseph greges
deũ negare cœperunt, & ausu nefario immaniũ delictorũ contrahere diuinitatis offen-
sam, tũc per oẽs terras fuso imbris rore cœlestis, populus Iudæorũ æstu perfidiæ suæ cœ-
pit arescere, cum Ecclesiam sanctam ex omnibus terrarũ partibus congregatã, prophe-
ticę nubes, & salutaris imber apostolicus irrigarent. Hæc est illa pluuia non terrarũ hu-
mido, nõ nebuloso concreta montiũ, sed cœlestium scripturarum salubri per totũ orbẽ
imbre diffusa. Ostenditur exemplo igitur, nõ omnium esse, diuinæ mereri miracula po-
testatis, sed eorum quibus religiosæ deuotionis studia suffragentur: & diuini eos fru-
ctu operis abdicari, qui reuerentiæ sunt cœlestis exortes. Ostenditur etiam in mysterio,
quod

quod ad instaurandam Ecclesiam dei filius humani corporis sacramenta susceperit, ab-
dicato populo Iudæorum, quibus consiliarius, & propheta beneficiorumq; adempta
sunt miracula diuinorum, eo quod ciuico quodam inuidiæ næuo in dei filium credere
noluerunt. Docuit igitur scriptura quanta collatio gratiæ, quantum etiam sit munus di-
uinæ benedictionis in uiduis. Quibus quoniam honorificentia à deo tanta confertur, fa
cile est aduertere qualis debeat uita cõpetere. Docet enim Anna quales deceat esse ui-
duas: quæ immaturo mariti obitu destituta, maturæ tamen adoriam laudis inuenit: non
Luc. 2 minus religionis officio, quàm studio castitatis intenta. Vidua, inquit, octoginta & qua
tuor annorum, uidua quę non discedebat de templo, uidua quæ ieiunijs & obsecrationi
1.Tim. 5 bus die ac nocte seruiret. Vides qualis uidua prædicetur: unius uiri uxor, ætatis quoque
iam probata processu, uiuida religioni, & effœta iam corpore, cui diuersorium in tẽplo,
colloquium in prece, uita in ieiunio, quæ dierum noctiumq; temporibus indefessæ de-
uotionis obsequio, cum corporis agnosceret senectutem, pietatis tamen nesciret ætatẽ.
Sic instituitur à iuuentute uidua, sic prædicatur in senectute ueterana: quæ uiduitatem
non occasione temporis, non imbecillitate corporis, sed uirtutis magnanimitate serua-
uerit. Etenim cùm dicit septem annis eam cum uiro fuisse à uirginitate sua, ab adolescen
tię utiq; studijs inchoata prędicat subsidia senectutis. Docemur itaq; triplicem castitatis
esse uirtutem: Vnam coniugalem, aliam uiduitatis, tertiam uirginitatis. Nõ enim aliam
sic prędicamus, ut excludamus alias. Suis quibusq; professionibus ista conducũt. In hoc
Ecclesiæ opulens disciplina: quòd quos præferat habet, quos reijciat non habet, atq; uti
nam habere nunquam possit. Ita igitur uirginitatem prædicamus, ut uiduas non reijcia-
mus: ita uiduas honoramus, ut suus honos coniugio reseruetur. Non nostra hoc præce-
pta, sed diuina testimonia docent. Reminiscamur itaq; quemadmodum Maria, quem-
admodum Anna, quemadmodum Susanna laudentur. Et quoniam non laudes earum
tantummodo prædicandę sunt, sed disciplinę etiam sunt sequendæ, reminiscamur ubi
Susanna, ubi Anna, ubi Maria sint repertæ, & aduertamus quemadmodum singulæ a-
ptis laudibus prædicentur, & ubi nam commorentur: Nupta in paradiso, uidua in tem-
plo, uirgo in secreto: sed in illis tardior fructus, in uirgine maturior. Illas senectus pro-
bat, uirginitas laus ætatis est: nec adiumenta quęrit annorum, quę omnium est fructus
ætatum. Adolescentiam decet, iuuentutem ornat, amplificat senectutẽ, omniq; æuo ha-
bet iustitię suę canos, maturitatem grauitatis, uelamen pudoris, qui deuotionem nõ im
pediat, religionem augeat. Aduertimus enim ex sequentibus, quia quotannis in die so-
lenni paschę sancta Maria cum Ioseph Hierusalem petebat. Vbiq; impigra deuotio, u-
biq; assiduus uirgini comes pudoris adiungitur. Nec inflatur domini mater, quasi secu-
ra de meritis, sed quo meritum maius agnouit, eò uotum uberius exoluit, officiũ copio-
sius detulit, munus religiosius uexit, mysticum tempus impleuit. Quanto igitur uos ma
gis conuenit intentas esse studio castitatis, ne locum sinistræ relinquatis opinioni, quæ
pudicinię testimonium in solis habetis moribus? Virgo enim licet in ea quoq; maior sit
morũ pręrogatiua quàm corporis, calumniam tamen integritate carnis abiurat: uidua
quę probandę subsidium uirginitatis amiserit, non in uoce obstetricis, sed in suis mori-
bus habet castitatis examen. Docuit igitur scriptura, quàm attẽtus uiduę esse debeat &
religiosus affectus. Docuit etiam libro eodem, sed alio loco, quàm misericordẽ in paupe
res & liberalem esse conueniat, nec paupertatis debere contẽplatione reuocari: quia li-
beralitas non cumulo patrimonij, sed largitatis definitur affectu. Deniq; dominica uoce
Luc. 21 illa uidua omnibus anteferĩ, de qua dictũ est: Vidua hęc plus omnibus misit. In qua mo-
raliter dominus instituit uniuersos, ne quis à collatiõe ministerij paupertatis pudore re-
uocetur, nec sibi diuites blandiantur, quod plus uideantur conferre quàm pauperes. V-
berior est enim nũmus è paruo, quàm thesaurus è maximo: quia nõ quãtũ detur, sed quã
tum resideat, expenditur. Nemo plus tribuit, quàm qui nihil sibi relinquit. Quid tu di-
ues egeni comparatione te iactas? & cũ tota onereris auro, preciosam per humum tra-
hens uestem, quasi inferior tuis & parua diuitijs, honorari desideras, quia inopem colla-
tione uicisti? Et flumina superfluunt, cum redundant, gratior tamẽ haustus è riuulo est.
Spumant & musta dum feruent, nec damnum putat agricola quod defluxerit. Gemen-
tibus areis dum cęditur messis, frumẽta defolliunt: sed deficientibus messibus nõ deficit
hydria

hydria de farina, & plena olei testa desudat. Exinaniuit tamen dolia diuitum siccitas, cũ uiduæ pauxillulum olearium redundaret. Non ergo quid fastidio expuas, sed quantum deuotione conferas, æstimandum est. Deniq; nulla plus tribuit, quàm illa quæ de filiorum alimentis pauit prophetam. Et ideo quia nulla plus contulit, nulla plus meruit. Hęc moraliter. Nec mystice tamen despexeris hanc mulierem in gazophylaciũ duo æra mittentem. Magna planè fœmina, quæ diuino iudicio meruit omnibus anteferri, ne forte illa sit quæ de fide sua ad subsidium hominũ duo testamenta contulerit: & ideo nulla plus fecit. Nec quisquam hominum quantitatem potuit collationis eius æquare: quæ fidem cũ misericordia copulauit. Et tu igitur quæcunq; uitam studio uiduitatis exerces, ne dubites ad gazophylacium duo æra deferre, uel fidei plena uel gratiæ. Felix illa quæ de thesauro suo integram regis imaginem profert. Thesaurus tuus sapientia, thesaurus tuus castitas atq; iustitia est, thesaurus tuus intellectus bonus: qualis ille thesaurus fuit, de quo magorum uiri, aurum, thus, myrrham cum adorarent dominum, protulerunt: auro regis potentiam declarantes, deum thure uenerantes, myrrha resurrectionem corporis confitentes. Habes & tu thesaurum hunc, si in te requiras. Habemus enim thesaurum in uasis fictilibus. Habes aurum quod conferas. Nõ enim renitentis metalli precium de te deus exigit, sed illud aurum quod iudicij die nequeat ignis exurere. Nec dona preciosa deposcit, sed odorem fidei, quem altaria tui cordis exhalent, & religiosæ mentis spiret affectus. Ex hoc igitur thesauro, non solum magorum tria munera, sed etiam duo uiduæ æra promuntur, in quibus integra cœlestis imago regis effulgeat, splendor gloriæ eius, & imago substantiæ. Bona & illa planè laboriosæ stipẽdia castitatis, quæ de suo opere quotidianoq; penso conferat uidua, nocturnis pariter ac diurnis iugi exercens labore pensa temporibus, & pudicitiæ quæstuosæ peruigil opere mercedem congregans, ut intemeratum defuncti coniugis cubile custodiat, alere dulces liberos possit, ministrare pauperibus. Hæc est præferenda diuitibus: hęc est quæ Christi iudicium non timebit. Hanc æmulamini filię. Bonum est enim æmulari in bono semper. Aemulamini meliora charismata. Spectat uos dominus semper, spectat, inquam, Iesus cum ad gazophylacium acceditis, & de bonorum operum mercedibus stipem portatis egentibus conferendã. Quãtum est igitur ut æra tua conferas, & Christi corpus acquiras? Noli ergo uacua prodire in cõspectum domini dei tui: uacua misericordiæ, uacua fidei, uacua castitatis. Nõ enim inanes dominus, sed uirtutibus opimas spectare Iesus & laudare consueuit. Videat te adolescentula laborantẽ, uideat ministrantẽ. Hęc est enim merces quam deo debes, ut de aliarum quoq; profectibus mercedem tuam de tuo conferas. Nulla merces deo melior, quàm ea quæ habet pietatis munera. An uero mediocris tibi uidua illa uidetur Noemi, quę uiduitatem suam messis manipulis sustentabat alienæ, quam æuo grauem alebat nurus? Nam hoc quoq; & ad subsidium, & ad gratiam proficit uiduarum, ut ita instituãt nurus suas, quo possint in his maturę habere subsidiũ senectutis, & quasi stipendium magisterij, mercedem quoq; suæ capere disciplinę. Etenim quæ bene instituerit, bene erudierit nurum suam, Ruth ei deesse non poterit, quæ uiduitatem socrus paternæ domui præferat. Et si uir quoq; eius mortuus fuerit, non relinquat tamen, alat inopem, soletur mœrentem, nec dimissa discedat. Nescit enim egere optima disciplina. Sic illa Noemi duobus destituta filijs & marito, quæ fructus fœcunditatis amiserat, pietatis emolumẽta nõ perdidit. Nam & solatium mœroris, & subsidiũ paupertatis inuenit. Videtis igitur sanctæ fœminæ quàm fœcunda sit uidua prole uirtutum, meritorumq; suorum sobole, quę perire non possit. Bona igiť uidua egere non nouit: & si fessæ fuerit ætatis, & supremæ paupertatis, eruditionis tamẽ suę solet habere mercedẽ. Etsi proximi defuerint, inuenit tamen extraneos qui matrẽ colant, reuereantur parentẽ, paruisq; alimẽtorũ sumptibus mercedẽ cupiãt suæ cõmendationis acquirere. Plus enim uiduę rependũt merita, quàm cibus quærit, sumptus impendit. Sed tristes uidetur ducere dies, & lachrymis tẽpus exigere. Hoc beatior, quod perpetua sibi gaudia exiguis fletibus emit, paruisq; momẽtis tẽpora acquirit æterna. Quibus bene diciť: Beatæ tristes, ipsæ enim ridebitis. Quis igitur falsas pręsentium imagines gaudiorũ, futurę securitatis pręferat uoluptati? An despicabilis nobis author uidetur ille dominici corporis author electus, qui cinerem sicut panẽ manducabat, & potum cum fletu miscebat, ut uespertinis lachrymis, matutinæ sibi lętitiam

Matt. 2

2. Cor. 4

1. Cor. 12

Ruth. 1

Luc. 6

Psal. 101

lætitiam redemptionis acquireret? Vnde igitur plurimum gaudere meruit, nisi quia plu
rimum fleuit, & tanquam lachrymarum precio suarum, futuræ sibi gloriæ gratiam com
parauit? Habet igitur uidua bonam cōmendationis suę materiā, ut dum uirū luget, fleat
seculū, & in prō ptu sint lachrymę redemptrices, dum pendūtur mortuis, uiuētibus pro-
futuræ. Paratus mœstitudine animi fletus oculorum, misericordiam conciliat, laborem
minuit, dolorem ableuat, seruat pudorem, nec iam misera sibi uidetur quæ consolationē
in lachrymis habet, in quibus sunt charitatis stipendia, officia pietatis. Sed nec fortitu-
do bonæ uiduæ deesse consueuit. Hæc enim uera est fortitudo, quæ naturæ usum, sexus
infirmitatem, mentis deuotione transgreditur: qualis in illa fuit, cui nomen Iudith, quæ
uiros obsidione fractos, perculsos metu, tabidos fame, sola potuit à colluuione reuoca-
re, ab hoste defendere. Etenim, ut legimus, cum Holofernes successu multorum terribi-
lis præliorum, intra muros innumera uirorum milia coegisset, armatis pauentibus, & de
extrema iam sorte tractantibus, extra murum processit, & illo præstantior exercitu quē
liberauit, & eo fortior quem fugauit. Sed ut discas maturæ uiduitatis affectum, seriem ip
Iudith. 8 sam persequere scripturarum. A diebus enim uiri sui quibus ille defunctus est, uestem io
cunditatis deposuit, mœroris assumpsit: per omnes dies intenta ieiunio, sabbato tātum
& dominica, sacratarumq; temporibus feriarum, non refectioni indulgens, sed religio-
Col. 3 ni deferens. Hoc est enim, siue manducatis, siue bibitis, in nomine domini Iesu Christi a-
Iudith 10 genda esse omnia: ut etiam ipsa refectio corporalis, sacro religionis cultui deferatᷣ. Diu-
turnis igitur mœroribus, & quotidianis roborata ieiunijs sancta Iudith, quæ seculi oble
ctamenta non quæreret, periculi negligens, mortisq; contemptu fortior, ut commenti-
tium strueret dolum, uestem illam iocunditatis; quam uiuente uiro uestiri solebat, se in-
duit: quasi placitura uiro, si patriam liberaret. Sed uirum alium uidebat, cui placere quę-
Ioan. 1 rebat: illum utiq; de quo dictum est: Post me uenit uir qui ante me factus est. Et bene cō-
iugales pugnatura resumpsit ornatus, quia monimēta cōiugij, arma sunt castitatis. Neq;
enim uidua alijs aut placere posset, aut uincere. Quid cætera persequamur, quod inter
tot milia hostiū casta permansit? Quid eius sapiētiā pdicemus, quod huiuscemodi est
cōmenta consiliū, ut dum potentē elicit intēperantia, à se inferiores arceret, occasionē
pararet uictoriæ, abstinentiæ meritum, pudicitiæ gratiā reseruaret? Nec cibo enim, ut le
gimus, maculata nec adultero, nō minus seruatæ castitatis ex hostibus reuexit trophęū,
quàm patriæ liberatæ. Quid sobrietatē loquar? Temperantia enim uirtus est fœminarū.
Inebriatis uino uiris, & somno sepultis abstulit uidua gladium, exeruit manum, bellato-
ris abscidit caput, per medias hostium acies intemerata processit. Aduertitis igitur quā-
tum nocere mulieribus possit ebrietas, quādo uiros uina sic soluūt, ut uincantur à fœmi
nis. Esto igitur uidua temperans: casta primū à uino, ut casta possis esse ab adultero. Ne-
quaquam te ille tentabit, si uina non tentent. Nam si Iudith bibisset, dormisset cum adul
tero. Sed quia non bibit, haud difficile ebrios exercitus unius sobrietas, & uincere po-
tuit, & eludere. Nec dexteræ tantum hoc opus, sed maiora trophæa sapientiæ. Nam ma-
nu solum Holofernem uicit, consilio autem omnem hostium uicit exercitum. Suspenso
enim Holofernis capite, quod uirorum non potuit excogitari consilio, suorū erexit ani
mos, hostium fregit: suos pudore excitās, hostes quoq; terrore percellens, eoq; cęsi sunt
& fugati. Ita unius uiduæ temperantia atq; sobrietas non solum naturam suam uicit, sed
quod est amplius, fecit uiros etiam fortiores. Nec his tamen elata successibus, cui utique
gaudere & exultare licebat iure uictorię, uiduitatis reliquit officium, sed contemptis o-
mnibus qui eius nuptias ambiebant, uestem iocunditatis deposuit, uiduitatis resumpsit:
nec triumphorum suorū amauit ornatus, illos existimans esse meliores quibus uitia cor
poris, quàm quibus hostium arma uincuntur. Ac ne una uidua tantum hoc opus inimi-
tabile alijs uideatᷣ implesse, plures alias uel parilis uel proximæ fuisse uirtutis nequaquā
dubitandum uidetur. Bona enim seges plurimas spicas fructu refertas ferre consueuit.
Nec dubites illam ueterum segetem temporum, in complurium fœminarum moribus
fœcundasse. Sed quia prolixū est cōplecti omnes, cognoscite aliquas, & præcipue Deb
borā, cuius nobis prodidit scriptura uirtutem. Hæc enim docuit non solū uiri auxilio ui
duas nō egere, uerū etiā uiris posse esse subsidio: quæ nec sexus infirmitate reuocata, mu
Iudic. 4 nia uirorū obeunda suscepit, & suscepta cumulauit. Deniq; cū Iudæi Iudicum regerētur
arbi-

arbitrio, qui uirili non poterant uel æquitate regi, uel uirtute defendi, bellis hinc inde ardentibus, Debboram sibi cuius regerentur iudicio, cooptarunt. Itaque multa milia uirorum una uidua & in pace rexit, & ab hoste defendit. Multi iudices in Israel, sed nulla antè iudex fœmina: multi iudices post Iesum, sed nullus propheta. Et ideo lectum istius puto esse iudicium & gesta eius arbitror esse descripta, ne mulieres à uirtutis officio muliebris sexus infirmitate reuocentur. Vidua populos regit, uidua ducit exercitus, uidua duces eligit, uidua bella disponit, mandat triumphos. Non ergo natura rea est culpæ, nec infirmitati obnoxia: strenuos enim non sexus, sed uirtus facit. Et in pace quidem nulla querimonia, nullus error mulieris inuenitur, cum plerique non mediocrium peccatorum authores populo suo iudices extitissent. Vbi uero Chananæi gens ferox prælio, & affluentum copiarum opima successu, hostiles in populum Iudæorum animos extulerunt, uidua prę cæteris bellicos instruit apparatus. Et ut discas non publicis copijs domesticas necessitates fuisse subnixas, sed domesticis disciplinis munus publicum gubernatum, domo propria filium ducem producit exercitus: ut agnoscatis, quod possit instituere uidua bellatorem. Quem quasi mater erudijt, quasi iudex præposuit, quasi fortis instituit, quasi prophetes uictoriæ certa transmisit. Denique in mulieris manu summam fuisse uictoriæ docet Barach filius dicens: Nisi tu ueneris mecum, non ibo, quia nō noui diem in qua dirigit dominus angelum suum mecum. *Iudic. 4* Quanta ergo fœminę istius uirtus, cui dux dicit exercitus: Nisi tu ueneris, nō ibo? Quanta, inquam, uiduæ fortitudo, quæ à periculis filium nec materno reuocat affectu, immo ad uictoriam filium studio matris hortatur dicens: quod in manu mulieris sit summa uictorię. Debbora ergo prælij prophetauit euentum, Barach iussus produxit exercitum, Hialech cępit triumphum. Huic enim prophetia Debboræ militauit, quæ mystice nobis ortum surrecturæ ex Gentibus Ecclesiæ reuelauit, cui triumphus de Sisara spiritalis, hoc est, de aduersarijs potestatibus quæreretur. Nobis igitur prophetarum oracula dimicarunt, nobis illa prophetarum iudicia, & arma uicerunt. Et ideo non populus Iudęorum, sed etiam Hialech uictoriam de hoste quæsiuit. Infelix ergo populus, qui hostem quem fugauit, persequi fidei uirtute non potuit. Itaque illorum delicto, salus Gentibus: illorum desidia, nobis seruata uictoria est. Hialech ergo prostrauit Sisaram, quem tamen corusco duce, (hoc enim significat interpretatio Barach,) manus ueterum fugauerat Iudæorum. Frequenter enim, ut legimus, orationibus & meritis Prophetarum cœlestia patribus affuere subsidia, sed his iam tunc de nequitijs spiritalibus uictoria parabatur, quibus dicitur in Euangelio: Venite benedicti patris mei, possidete paratum uobis regnum à constitutione mundi. Ergo principium uictoriæ à maioribus, finis in Ecclesia. *Matth. 25* Ecclesia autem nō armis secularibus uincit aduersarias potestates, sed armis spiritualibus quæ sunt fortia deo ad destruēdas munitiones, & altitudinem nequitiæ spiritualis. *2. Cor. 10* Et ideo Sisaræ sitis, lactis poculo restinguitur, quia oratione superatur. Quod enim nobis salutare ad escam, hoc aduersariæ potestati letale ad infirmitatem. Arma Ecclesiæ fides, arma Ecclesiæ oratio est, quæ aduersarium uincit. Ergo secundum historiam ad prouocandos animos fœminarum, fœmina iudicauit, fœmina disposuit, fœmina prophetauit, fœmina triumphauit, & præliaribus intermixta copijs, imperio uiros docuit militare fœmineo. Secundum mysterium uero, fidei militia, ecclesiæ uictoria est. Non ergo habetis quod per naturam uos excusetis fœminæ. Non habetis uiduæ, quod ad infirmitatem sexus aut ad amissionē subsidij maritalis mobilitatē uestrā referre possitis. Satis unicuiq; præsidij est, si uirtus animi non desit. Et ipse in uiduis frequens processus ætatis munimen pudoris est, & ipse amissi coniugis dolor, usus operis, domus cura, sollicitudo liberorum noxiam pudori solet arcere lasciuiam, atque ipse lugubris habitus, pompa funebris, fletus assiduus, & mœstæ fronti inarantibus rugis impressa tristitia, petulantium premit oculos, restinguit libidines, procaces auertit aspectus. bonus custos pudoris, pietatis dolor. non obrepit culpa, si cura non desit. Didicistis igitur uiduæ, subsidio uos non egere naturæ, & posse salubritatem tenere cōsilij: nec domestico indigere præsidio, quæ etiam publicæ potestis apicem potentiæ uindicare. Sed fortasse dicit aliqua, ei tolerabiliorem uiduitatem cui profluant res secundæ, aduersis uero uiduas cito frangi, facile succumbere. De quo & si ipso doceamur usu, læta uiduis lubrica magis esse quàm seria ta-

men scripturarum instruimur exemplis, infirmitatibus quoque uiduarum non deesse solere subsidia, faciliusque quàm cæteris diuina atque humana suppetere, si bene filios instituant, generos legant. Denique cum socrus Simonis magnis febribus detineretur, Petrus & Andreas rogauerunt dominum pro ea. Et stans super illam, imperauit febri, & remisit illam: & continuo surgens ministrabat illis. Magnis (inquit) tenebatur febribus, & rogauerunt illum pro ea. Et tu habes proximos, qui deo pro te supplicent. Habes Apostolos proximos, habes martyres proximos, si ipsa martyribus deuotionis societate, misericordiæ quoque muneribus appropinques. Proximus est enim qui misericordiam facit. Fac & tu misericordiam, & eris Petro proxima. Non sanguinis necessitudo, sed uirtutis cognatio facit proximos: quia nō in carne ambulamus, sed in spiritu. Ama ergo propinquitatem Petri, affinitatem Andreæ, pro te rogent, & recedant cupiditates tuæ uerbo dei pulsę. Surgas ilico, quæ in terris iacebas, ut Christo ministres. Nostra enim conuersatio in cœlis est, unde & saluatorem expectamus dominum Iesum. Nemo enim iacens, Christo ministrat. Ministra pauperi, & ministras Christo. Quod enim uni horum fecistis, mihi, inquit, fecistis. Habetis ergo uiduæ auxilium, si tales uobis generos posteritatis uestræ patronos, tales proximos eligatis. Ergo rogauerunt pro uidua Petrus & Andreas. Vtinam existat aliquis qui tam cito possit rogare pro nobis, uel certe iste qui pro socru rogat Petrus, & Andreas frater eius: tunc enim pro affinitate poterant, nunc iam possunt pro nobis et pro omnibus impetrare. Videtis enim quod magno peccato obnoxia, minus idonea sit quæ pro se precetur, certe quę pro se impetret. Adhibeat igitur ad medicum alios precatores. Aegri enim, nisi ad eos aliorū precibus medicus fuerit inuitatus, pro se rogare non possunt. Infirma est caro, mens ægra est, & peccatorum uinculis impedita, ad medici illius sedem debile non potest explicare uestigiū. Obsecrandi sunt Angeli pro nobis, qui nobis ad præsidium dati sunt: Martyres obsecrandi, quorum uidemur nobis quoddam corporis pignore patrocinium uindicare. Possunt pro peccatis rogare nostris, qui proprio sanguine etiam si qua habuerunt peccata, lauerunt. Isti enim sunt dei Martyres, nostri præsules, speculatores uitę, actuumque nostrorum. Non erubescamus eos intercessores nostræ infirmitatis adhibere, qui & ipsi infirmitatem corporis etiam cum uincerent cognouerunt. Inuenit ergo Petri socrus qui pro se rogarent. Et tu uidua inuenis qui pro te supplicēt, si quasi uere uidua & desolata in deū speres, instes obsecrationibus, insistas orationibus, afficias corpus tuū quasi quotidie moriēs, ut moriendo reuiuiscas. Fugias delicias, ut etiā ægra saneris. Nam uidua quæ in delicijs est, uiuens mortua est. Sublata est tibi caussa nubendi, habes qui pro te intercedant: ne dixeris, destituta sum: Querela nupturæ est. Ne dixeris: sola ego sum. Castitas solitudinem quærit: pudica secretum, impudica conuentum. Sed negocium habes, & intercessorem aduersariū uereris apud iudicem. Pro te dominus interuenit dicens: Iudicate pupillo, & iustificate uiduam. Sed patrimoniū uis tueri. Maius pudoris est patrimoniū, quod melius regit uidua quā nupta. Seruus peccauit. Ignosce. Melius est enim alterius culpā feras, quàm tuā prodas. Sed uis nubere. Licet nō habet crimen simplex uoluntas, caussam nō quæro, cur fingitur? Si honestū putas, fatere: si incongruum, sile. Ne accuses deū, ne accuses propinquos quod præsidia tibi desint. Vtinā nō desit uoluntas, ne te cōsulere liberis dicas, quibus matrē eripis. Est etiā quod facultati licet, ętati nō licet. Cur matrem parantur nuptię inter nuptias filiarū & plerūque post nuptias? Cur adulta filia discit prius sponsum matris quā suū erubescere? Suasimus, fateor, ut uestē mutares, nō ut flammeum sumeres: ut à se pulchro recederes, nō ut thalamū pręparares. Quid sibi uult noua nupta post generos? Tā indecorū est iuniores habere liberos, quā nepotes. Sed ad propositū reuertamur, ne qui nostrorū dolemus uulnera peccatorū, medicū relinquamus: & dū alienis medemur ulceribus, ulcera nostra cumulemus. Rogaī ergo hic medicus. Ne timeas, quia magnus est dominus, & fortasse ad ægrā dedignet uenire. Venit enim ad nos sępe de cœlo: nec solum diuites, sed etiā pauperes solet & seruulos pauperū uisitare. Venit & nūc rogatus ad Petri socrū, & stās super illā, imperauit febri, et remisit illā: & cōtinuo surgēs ministrabat illi. Sicut dignus memoria, ita dignus desiderio, dignus etiam charitate dominicę in singulos dignationis affectus, & facta mirāda. Visitare uiduas nō dedignaī, et tugurij uilis penetralia angusta succedere. Quasi deus imperat, quasi homo uisitat. Gratias Euāgelio

Luc. 4

Philip. 3

Matth. 25

1. Timot. 5

Esaie. 5

Luc. 4

per quod etiam nos qui oculis noſtris uenientẽ in hunc mundũ non uidimus Chriſtum,
uidemur ei dũ facta eius legimus intereſſe: ut ſicut illi quibus appropinquabat,fidẽ mu-
tuabantur ex eo,ita etiam nobis dum geſtis eius credimus,appropinquet. Vides qualia
habeat genera ſanitatum? Imperat febri, imperat ſpiritibus immundis, alibi ipſe manus
imponit. Non ſolum igitur uerbo,ſed etiam tactu ęgros curare cõſueuit. Et tu igitur quę
uarijs mundi æſtuas cupiditatibus,uel forma uiri alicuius capta,uel pecunia, roga Chri-
ſtum,adhibe medicum,porrige ei dexterã tuam, tangat interiora tua dei manus, uerbiq;
cœleſtis gratia interiorum uenas ſcrutetur animorum, pulſet dei dextera ſecreta cordis.
Alij oculos luto illinit, ut uidere poſſit creatorq; omnium docet nos noſtræ memores
debere eſſe naturæ, & corporis cernere uilitatem. Nemo enim magis poteſt uidere di-
uina,niſi qui humilitatis conſcius ſuæ, neſcit extolli. Alius ſacerdoti ſe offerre præcipi-
tur,ut carere in perpetuum lepræ poſſit exuuijs. Solus enim mentis & animi poteſt ſer-
uare munditiam, qui ei ſacerdoti ſe nouit offerre, quẽ pro peccatis noſtris accepimus ad
uocatum: Illum utiq; cui dicitur: Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchi- *Pſalm. 190*
ſedech. Nec uereare moram ali quam ſanitatis. Neſcit impedimentũ qui ſanatur à Chri-
ſto. Opus eſt ut remediũ adhibeas, quod acceperis. ſimul enim ut præceptũ dederit, cæ-
cus uidet, paralyticus ambulat, mutus loquitur, ſurdus audit, febriẽs miniſtrat, lunaticus
liberatur. Et tu igitur quæcunq; in decore alicuius rei cupiditate langueſcis, obſecra do-
minum, fidem deſer, nec ullam timeas morã. ubi adeſt oratio, adeſt uerbum: fugatur cu-
piditas, libido diſcedit. Nec confeſſionis uerearis offenſam, imò magis præſume præro-
gatiuã. In continenti enim quæ corporis morbo antea laborabas, Chriſto incipies mini- *Luc. 4*
ſtrare. Poteſt etiã hoc loco uideri Petri ſocrus, affectio uoluntatis, ex qua ſibi uelut ſemẽ
futurę poſteritatis aſſumpſerit: quod unicuiq; uoluntas ſua poſteritatis eſt author. Ex uo
luntate enim ſapientia naſcitur, quã ſapiens in matrimoniũ adſciſcit ſibi, dicens: Propo- *Sapien. 8*
ſui ego hanc adducere mihi in coniugium. Ergo uoluntas illa quæ primo uariarum cu-
piditatum æſtibus madefacta languebat, poſtea per Apoſtolatus officiũ in miniſterium
Chriſti iam robuſta ſurrexit. Simul qualis eſſe debeat quæ Chriſto miniſtrat, oſtenditur.
Oportet eam primo carere uariarum illecebris uoluptatum, uitare internũ corporis ani
miq; languorem, ut corpus & ſanguinem Chriſti miniſtret. Neq; enim poteſt quiſquam
peccatis ſuis ęger minimeq; ſanus, immortalium ſanitatũ remedia miniſtrare. Vide quid
agas Sacerdos, ne febriẽti manu corpus Chriſti attingas. Prius curare, ut miniſtrare poſ-
ſis. Si mũdos eos qui ante fuerant leproſi, Chriſtus iubet occurere ſacerdotibus, quanto
magis mundũ ipſum conuenit eſſe Sacerdotem? Non habet igitur quod moleſte ferat il
la uidua quod ſibi non pepercerim, quando nec mihi pareo. Surrexit itaq; Petri, inquit,
ſocrus, & miniſtrabat illis. Et bene ſurrexit. Sacramẽti enim typum Apoſtolica iam gra-
tia miniſtrabat. Proprium eſt autem ſurgere Chriſti miniſtros. Iuxta quod ſcriptum eſt:
Surge qui dormis, & exurge à mortuis. Didicimus igitur nec ſumptibus egere uiduas, *Epheſ. 5*
quæ donare conſueuerint: nec ſubſidio, quibus ſępe in periculis maximis defenſæ copię
ſunt uirorum. Maritalia ijs quoq; officia uel à generis uel à proximis facile ſolere repara
ri: eſſe etiam in eas diuinã miſericordiam promptiorẽ: & ideo cum ſuppetere non uidea-
tur cauſſa, nubendi ſtudium abeſſe debere. Quod tamen pro conſilio dicimus, non pro
præcepto imperamus: prouocantes potius uiduam, quàm ligantes. Neq; enim prohibe-
mus ſecundas nuptias, ſed nõ ſuademus. Alia eſt enim infirmitatis cõtemplatio, alia gra
tia caſtitatis. Plus dico. Non prohibemus ſecundas nuptias, ſed nõ probamus ſępe repe-
titas. Neq; enim quicquid licet, & decet. Omnia mihi licent, dicit Apoſtolus, ſed nõ om *1. Corin. 6*
nia ſunt utilia. Et uinũ bibere licet, ſed plurimum non decet. Licet ergo nubere, ſed pul-
chrius eſt abſtinere. Sunt enim uincula nuptiarũ. Vultis ſcire quæ uincula? Quę ſub uiro *1. Cor. 7*
eſt mulier, uiuente uiro alligata eſt legi. Si autẽ mortuus fuerit, ſoluta eſt à lege uiri. Pro-
batũ eſt igitur uinculũ eſſe coniugiũ, quo mulier ligatur & ſoluitur. Bona mutui amoris
gratia, ſed maior eſt ſeruitus. Neq; enim mulier ſui corporis poteſtatem habet, ſed uir. Et
ne forte tibi non coniugij uideatur iſta ſeruitus eſſe, ſed ſexus: ſimiliter & uir ſui corporis
poteſtatem non habet, ſed mulier. Quanta igitur coniugij neceſſitas, quæ ſubijcit alteri
etiam fortiorem? Mutuis enim neceſſitatibus ab utroq; ſeruitur. Nec temperanti licet iu
go ſubducere caput, cũ alterius intemperantiæ ſeruiendũ ſit. Precio, inquit, empti eſtis, *1. Corin. 7*

nolite fieri serui hominum. Videtis quàm euidens sit coniugalis definitio seruitutis. Nõ
ego hoc dico, sed Apostolus: nec ille, sed Christus qui loquebatur in eò. Et hanc utique
1. Corin. 7 seruitutem de bonis coniugibus definiuit. Nanq; supra sic habes: Sanctificatus est uir in
fidelis per uxorem fidelem: & sanctificata est mulier infidelis, per maritum fidelem. Et
infra: Quod si infidelis discedit, discedat. Non est seruituti deditus frater aut soror in tali
bus. Si igitur bonum coniugium seruitus est, malum coniugium quid est, quando ne-
queunt se inuicem sanctificare, sed perdere? Sed ut ad gratiam uirtutis uiduas adhorta-
mur: ita etiam ad ecclesiasticam disciplinam fœminas prouocamus, quia ecclesia cõstat
ex omnibus. Et licet Christi grex constet ex omnibus, grex tamen in alijs pabulo uesci-
tur, in alijs adhuc lacte nutritur, quibus lupi illi qui latẽt in uestitu ouium, sunt cauendi,
abstinentiæ speciem prætendentes, prouocantes autẽ intemperantiæ fœditatem. Ete-
nim quia sciunt ualida onera castitatis: cũ ipsi ea attingere digitulis non queant, ab alijs
supra modum exigunt, cum ipsi seruare nec modũ possint, sed iniusto sub fasce succum-
bat. Mensura enim oneris pro mensura debet esse gestantis, alioquin impositi oneris sit
ruina, ubi uectoris infirmitas est. Nam & infantiũ fauces strangulat esca robustior. Et i-
deo sicut multitudo uectorũ non paucorũ uiribus æstimatur, nec tamen fortioribus alio
rum infirmitate præscribitur, sed unicuiq; quantum oneris subire cupiat, relaxatur, ma-
nente mercedis cumulo in uirtutis augmento: ita etiã fœminis non laqueus injciendus,
non supra uires abstinentiæ grauioris uectura subeunda est: sed relinquendum, ut una-
quæq; se pendat, non authoritate aliqua coacta præcepti, sed incremento gratiæ prouo
cata. Et ideo diuersis uirtutibus merces diuersa proposita est. Nec aliud reprehenditur,
Hebr. 13 ut aliud prædicetur: sed omnia prædicantur, ut quæ meliora sunt, præferantur. Honora-
1. Cor. 7 bile itaq; cõiugiũ, sed honorabilior integritas: nam & qui matrimonio iungit uirginem
suam, benefacit: & qui nõ iungit melius facit. Quod igitur bonũ, nõ uitandũ est: & quod
est melius, eligendum est. Itaq; non imponitur, sed præponitur. Et ideo bene Apostolus
1. Corin. 7 dixit: De uirginibus autem præceptum domini nõ habeo, consiliũ autẽ do. Etenim præ
ceptũ in subditos fertur, consiliũ amicis datur. Vbi præceptũ est, ibi lex est: ubi consiliũ,
ibi gratia est. Præceptũ, ut ad naturã reuocet: consilium, ut ad gratiam prouocet. Et ideo
lex Iudæis lata est, gratia autem electionibus reseruata est. lex ut à naturæ finibus culpæ
studio demeantes, ad naturę obseruantiam pœnæ terrore reuocaret: gratia autem ut ele
ctos cum studio bonorũ, tum propositis etiam præmijs prouocaret. Et ut intelligas di-
Matth. 19 stantiam præcepti atq; consilij, illũ recorderis, cui in Euangelio ante pręscribitur, ne ho-
micidium faciat, ne adulteriũ admittat, ne falsum testimoniũ dicat. Præceptũ etenim ibi
est, ubi est pœna peccati. At uerò cum se pręcepta legis memorasset implesse, consilium
ei datur, ut uendat omnia, & sequatur dominum. Hęc enim non præcepto imperantur,
sed pro consilio deferuntur. Duplex nanq; forma mandati est: una pręceptiua, altera uo
luntaria. Vnde & dominus in alia dicit: Nõ occides, ubi præcipit in alia: Si uis perfectus
esse, uende omnia tua. Ergo hic liber est à præcepto, cuius defertur arbitrio. Itaq; qui præ
Lucæ. 17 ceptum impleuerint, possunt dicere: Serui inutiles sumus, quod debuimus facere, feci-
mus. Hoc uirgo non dicit, non dicit ille, qui bona sua uendidit, sed quasi reposita expe-
Matth. 19 ctat pręmia, sicut sanctus Apostolus qui ait: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus
te. Quid ergo nobis erit? Non enim quasi inutilis seruus, quod debuit facere, fecisse se di
xit, sed quasi utilis domino, qui commissa sibi talenta quæsitis multiplicauit usuris, mer-
cedem fidei atq; uirtutis, bene sibi conscius meritorumq; securus expectat. Et ideo ei cũ
cæteris dicitur: Vos qui secuti estis me in regeneratione, cum sederit filius hominis in se
de maiestatis suæ, sedebitis & ipsi super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Is-
rael. At uero illi qui talenta seruauerit, & si præmia, minora tamen præmia pollicetur, di-
Matth. 25 cens: Quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam. Fides igitur ex debito,
misericordia in præmio. Qui bene credidit, ut ei credatur emeruit: qui bene cõtulit, quo
niam suum non quæsiuit, quod cœleste est, impetrauit. Ideo ergo præceptum non da-
Matth. 16 tur, consilium datur. Præceptum enim castitatis est, consilium integritatis. Sed non
omnes capiut uerbum istud, sed quibus datum est. Sunt enim spadones qui de matris u-
tero sic nati sunt, in quibus naturæ necessitas, non uirtus est castitatis. Et sunt spadones,
qui seipsos castrauerunt: uoluntate utique, non necessitate. Et sunt spadones qui facti
sunt ab

ſunt ab hominibus. Et ideo magna in ijs continentiæ gratia: quia uoluntas facit, non infirmitas continentem. Nam decet integrum diuini operis ſeruare munus. Nec illis forte parum ſit, lubrico corporis non teneri. Nam etſi erepta eſt ſubeundi iſtius palma certaminis, erepta etiam materia periculi: & quamuis nõ queunt coronari, nõ queunt tamen uinci. Habent alia genera uirtutum, quibus cõmendare ſe debeant, ſi fides firma ſit, profluа miſericordia, aliena auaricia, frequens gratia. Sed in iſtis nulla culpa, quia facti ignorãtia. Non eadem cauſſa eorũ, qui in ſe ipſos ferro utuntur, quos nõ imprudenter deflexi mus. Sunt enim qui uirtutis loco ponant, ferro culpam compeſcere. De quibus & ſi noſtram nolumus proferre ſententiam, quamuis ſint ſtatuta maiorũ, conſiderent tamen; ne quis id ad profeſſionẽ infirmitatis trahat, nõ ad firmitatis gloriam. Ergo nemo militet, ne aliquãdo uincatur: nec pedis utatur obſequio, qui gradiẽdi periculũ reformidat: nec oculi intendat officio, qui concupiſcentiæ timet lapſum. Sed quid prodeſt carnem abſcindere, cũ etiam culpa ſit in ipſo aſpectu? Nam & qui uiderit mulierem ad cõcupiſcen dum, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo. Et quæ ſimiliter uirum in concupiſcentia uiderit, adulteratur. Caſtos ergo, non infirmos eſſe nos conuenit: pudicos oculos habere, nõ debiles. Nemo igitur, ut pleriq; arbitrãtur, ſe debet abſcindere, ſed magis uincere. Victores enim recipit Eccleſia, nõ uictos. Et quid argumentis opus, cum preſto ſit Apoſtolici forma preſcripti? Sic enim habes: Vtinã & abſcindantur, qui uolunt uos circuncidi. Cur enim coronæ occaſio, & uirtutis uſus eripitur homini, qui ad laudẽ natus eſt, ad uictoriã præparatus eſt, qui ipſe potius uirtute animi caſtrare ſe poſſit? Sunt enim ſpadones qui ſeipſos caſtrauerunt propter regnũ cœlorũ. Sed hoc non omnibus imperatur, ab omnibus autẽ flagitatur. Etenim qui mandata dat decretorũ, ſemper tenere debet menſuram: & qui penſa diſtribuit, æquitatẽ debet examinis reſeruare. Statera enim fallax, abominatio eſt apud deũ. Eſt ergo minus pondus & maius. Sed utrumq; nõ recipit Eccleſia. Pondus enim maius & minimũ, & menſurę duplices, immunda in conſpectu domini utraq;. Sunt penſa quæ diuidit ſapientia: & ita diuidit, ut uirtutem uireſq; æſtimet ſingulorũ. Et ideo dicit: Qui poteſt capere capiat. Scit enim creator omniũ, affectus eſſe uarios ſingulorum. Et ideo pręmijs uirtutem prouocauit, nõ infirmitatem uinculis alligauit. Scit & ille Gentiũ doctor, bonus morũ auriga noſtrorũ, & quidam interiorũ rector affectuũ, qui de ipſo didicerat, legi mentis legem corporis repugnare, eãdem tamen Chriſti gratiæ cedere: ſcit, inquam, uarios curſus mentiũ repugnare, & ideo neq; in tantũ adhortationem integritatis intẽdit, ut aboleret gratiam nuptiarum: neq; ita coniugiũ pretulit, ut ſtudia integritatis extingueret: ſed à continentiæ perſuaſione incipiens, ad incontinentiæ remedia deſcendit: & cum brauiũ ſupernæ uocationis fortioribus demonſtraſſet, deficere tamẽ in uia neminẽ paſſus eſt: ita plaudens prioribus, ut non deſpiceret & ſequentes. Didicerat enim & ipſe, quia dominus Ieſus alijs panem ordeaceum ne in uia deficerent, alijs corpus ſuum ut ad regnum contenderent, miniſtrauit. Nec dominus ipſe præceptum inpoſuit, ſed uoluntatem inuitauit: nec Apoſtolus pręceptum ſtatuit, ſed conſilium dedit. Sed non hoc humanum conſilium, humanarũ uirium habere menſuram, diuinæ munus miſericordiæ confitetur in ſe eſſe collatum, ut fideliter ſciret prima præferre, ſecunda diſponere. Et ideo exiſtimo, inquit, nõ ſtatuo. Exiſtimo bonum eſſe propter inſtantem neceſſitatem. Non ergo copula nuptialis quaſi culpa uitanda, ſed quaſi neceſſitatis ſarcina declinanda. Lex enim adſtrinxit uxorem ut in laboribus & in triſtitia filios generet, & cõuerſio eius ad uirũ ſit, quod ei ipſe dominetur. Ergo laboribus & doloribus in generatione filiorũ addicitur nupta, non uidua: & dominatui uiri ſola ſubditur copulata, non uirgo. Omnium autem horũ uirgo libera eſt, quæ uerbo dei ſuum ſpopondit affectum, quæ ſponſum benedictionis cum facibus expectat, bonæ lumine uoluntatis accenſo. Et ideo prouocatur conſilijs, non uinculis illigatur. Sed nec uidua præceptum accipit, ſed conſiliũ: conſiliũ autem non ſemel datum, ſed ſæpe repetitũ. Nam & primò dixit. Bonũ eſt enim mulierem nõ tangere. & iterũ: Volo ſic omnes homines eſſe ſicut & meipſum. & tertiò: Bonũ eſt illis, ſi ſic maneant ſicut & ego: & quartò: Bonũ eſt propter inſtantem neceſſitatem: & hoc placere domino, & hoc honeſtũ eſſe. poſtremò beatiorem eſſe in uiduitate perſeuerantem, non tantùm ſuo conſilio, ſed etiam dei ſpiritu definiuit. Quę nam igitur talis conſiliarij benignitatẽ recuſet, qui & uolũtati habenas

Matth. 5

Galat. 5

Prouer. 11

Roma. 7

1. Corin. 7

Gene. 3

1. Corin. 7

indulgeat,& id suadeat alijs quod in se expertus utile iudicauit, non facilis comprehendi,nec fastidiosus æquari? Quæ igitur refugiat sancta fieri corpore & spiritu,cum supra laborẽ sit pręmiũ,supra usum gratia,supra opus merces? Atq; hoc ita dico , nõ ut laqueũ cęteris injciam,sed ut commissi mihi ruris operarius agrum hunc Ecclesiæ fertilem cernam:nunc integritatis flore uernantem, nunc uiduitatis grauitate pollentem,nunc etiã coniugij fructibus redundantem.Nam & si diuersi, unius tamẽ agri fructus sunt:nec tanta hortorum lilia,quantæ aristæ segetum, messium spicæ, compluriumq; spacia camporum recipiendis aptantur seminibus,quam redditis nouales fructibus feriãtur.Bona ergo uiduitas,quæ totiens Apostolico iudicio prædicatur.Hæc enim magistra fidei,magistra est castitatis. Vnde & illi qui deorum suorũ adulteria & probra uenerantur,cœlibatus & uiduitatis statuere pœnas,ut æmuli criminum mulctarent studia uirtutum:specie quidem qua fœcunditatem quærerent,sed studio quo propositum castitatis abolerent. Nam confectis & miles stipendijs arma deponit,& relicto officio quod gerebat,ad propria ueteranus rura dimittitur:ut & ipse exercitæ laboribus uitæ requiem consequatur, & alios spes futuræ quietis subeundis faciat operibus promptiores. Agricola quoq; maturior torquendã alijs stiuã committit,& iuuenili grauatus opere prouidentiã curæ senilis explorat:uitẽ facilis tondere quã premere,ut iuuenescentẽ luxuriã reprimat,& adolescentem lasciuiam falce succidat: parcorum quãdam partuum castitatem docens etiam in uitibus expetendã. Similis huic uidua uelut emeritis ueterana stipendijs castitatis,& si coniugij arma deponat,domus tamen totius pacem gubernat:& si uehendis oneribus ociosa,maritãdis tamẽ iunioribus prouida:ubi cultus utilior, ubi fructus uberior sit,quarum copulã aptiorẽ,senili grauitate disponit. Itaq; si maturioribus quã iunioribus committitur ager,cur putes utiliorẽ nuptam esse quàm uiduam? Quod si persecutores fidei, persecutores fuerũt etiã uiduitatis, utiq; fidem sequentibus uiduitas non pro supplicio fugienda est,sed tenenda pro præmio.Sed fortasse aliquibus propter suscipiendos liberos coniugia iteranda uideantur.Quod si filiorum studiũ,causa nubendi est:utiq; ubi est fructus filiorum,causa non suppetit:quanquã cuius consilij sit,iterum experiri uelle frustra tentatam fœcunditatem,aut subire quã pertuleris orbitatẽ? Hæc enim iterandi caussa est filios non habentibus. Ergo illa quæ liberos suscepit & perdidit (cum ipsa enim maior contentio quæ spem generandi habet) illa, inquam, nónne sibi uidetur inter ipsa repetitarum fœdera nuptiarũ,amissorum prætexere funera filiorum? Nónne iterũ passura quod repetit,& ad ipsos uotorũ tumulos,exceptarum orbitatũ imagines, lamentorum strepitus perhorrescit? Vel cũ accensis funalibus nox ducitur, nónne pompę funebris exequias magis putat quàm thalamũ præparari? Cur igitur filia dolores magis quos times repetis,quam filios quos iam nõ speras requiris? Si grauis est dolor,subterfugienda caussa eius est,non petenda.Nam tibi quid consilij tribuam,quæ liberos habes? Quę tibi caussa nubendi,nisi forte leuitatis error,& intemperantię usus, & saucij cogit pectoris conscientia? Sed consilium sobrijs nõ ebrijs datur. Et ideo apud liberam conscientiã mihi sermo est,cui utrunq; integrũ est.Habeat saucia remedium honesta consilium. Tu, inquam,filia quid moliris? Cur hæredes quæris extraneos,cum habeas tuos? Non filios desideras,quos habes:sed seruitutem,quã non habes. Hæc est enim uera seruitus,in qua infractior amor,quam non defloratę pignus uirginitatis,& plena sancti pudoris, & gratiæ ętas prima commendat:ubi offensa grauior, suspectior insolentia, concordia infrequentior,quam nõ temporibus inolitus amor non uigens annis forma cõciliat. Molesta pietas,ut amare liberos metuas,aspicere liberos erubescas, atq; inde oriatur caussa discordiæ,unde solet mutuus amor mulcere affectus parentum.Generare liberos uis,non fratres futuros tuorum,sed aduersarios filiorũ.Quid est ergo generare alios liberos, nisi spoliare quos habes liberos:quibus pariter auferuntur,& pietatis officia,& compendia facultatum? Lex diuina cœlesti inter se coniuges authoritate constrinxit,& difficile manet mutuus amor.Tulit enim costam de uiro,& formauit fœminam, ut sibi eos inuicem copularet,dicens:Et erunt duo in carnem unã. Non hoc de secundis sed primis nuptijs dixit.Neq; enim Eua secundum accepit uirum, neque sancta Ecclesia secundum agnouit uirum.Sacramentum enim illud magnum est in Christo & in Ecclesia,& ideo custodiendum est. Sed neque Isaac aliam præter Rebeccam sciuit uxorem, neque Abraham

Gene. 2

Ephes. 5

pater

pater aliam, nisi cum Saram sepeliuit uxorem. Nam in sancto Iacob magis figura mysterij fuit, quàm ordo coniugij. Et tamen in eo quoque habemus quod ad primi coniugij gratiam referre possimus: si quam primo sponsam habuit, plus amauit, nec fraus exclusit affectum, nec sponsæ amorem coniugij interuentus aboleuit. Itaque sanctus Patriarcha nos docuit, quantum deferre primis nuptijs debeamus, cum tantum primis sponsalibus ipse detulerit. Cauete igitur filiæ ne & gratiam nuptiarum tenere nequeatis, & molestias augeatis.

FINIS.

CAPITA PRIMI LIBRI DE POENITENTIA

DIVI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS

DE POENITENTIA LIBER I.

Contra Nouatianos.

De commendatione moderationis erga peccatores seruandæ ab his qui illorum morbos curare debent, per exempla, scripturam atq; rationẽ, cum acri reprehensione eorum qui dura pro mitibus sequenda opinantur: & cum ipsi quærant misericordiam domini, alijs eam denegant, cuiusmodi sunt doctores Nouatianorum. Cap. I

SI uirtutum finis ille est maximus, qui plurimorum spectat prouectum, moderatio prope omnium pulcherrima est: quę ne ipsos quidem quos damnat offendit, & quos damnauerit, dignos solet facere absolutione. Deniq; sola est, quæ domini quęsitam sanguine Ecclesiam propagauerit, imitatrix beneficij cœlestis, et redemptionis uniuersorum salubri fine temperans, quem ferre possint aures hominum, mentes non refugere, non pauere animi. Etenim qui studet humanæ infirmitatis emendare uitia, ipsam infirmitatem suis debet sustinere, & quodammodo pensare humeris, non abijcere. Nam pastor ille Euangelicus lassam ouem uexisse legitur, non abiecisse. Et Salomon ait: Noli iustus esse nimium. Debet enim iustitiam temperare moderatio. Nam quemadmodũ se tibi curandum præbeat, quem fastidio dedas, qui contemptui se non compassioni medico suo putet futurum? Ideo dominus Iesus compassus nobis est, ut ad se uocaret, non deterreret. Mitis uenit, uenit humilis. Deniq; ait: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego uos reficiã. Reficit ergo dominus Iesus, non excludit neq; abijcit: meritoq; tales discipulos elegit, qui dominicæ uoluntatis interpretes, plebem dei colligerent, non repudiarent. Vnde liquet eos inter Christi discipulos non esse habendos, qui dura pro mitibus, superba pro humilibus sequẽda opinantur: & cum ipsi quærant domini misericordiam, alijs eam denegant: ut sunt doctores Nouatianorum, qui mũdos se appellant. Quid his superbius, cum scriptura dicat: quia nemo mundus à peccato, nec unius diei infans, Et Dauid clamet: A delicto meo munda me? Sanctiores isti quàm Dauid, de cuius nasci familia Christus incarnationis elegit mysterio, cuius posteritas aula cœlestis est, utero uirginali suscipiens mundi redemptorem? Quid autem durius quàm ut indicant pœnitentiam, quam non relaxent, cum utiq; ueniam negando, incẽtiuum auferant pœnitentię? Nemo enim potest bene agere pœnitentiam, nisi qui sperauerit indulgentiam. Sed negant his oportere reddi communionem, qui pręuaricatione lapsi sunt. Si unum tantum crimen exciperent sacrilegij, cui ueniam negarent: dure quidem, sed tamen diuinis tantum redargui uiderentur sententijs, assertionibus tamen suis conuenirent. Dominus enim crimen nullum excepit, qui peccata donauit omnia. At cum omnia peccata Stoicorum

Luc. 15

Eccles. 7

Matth. 11

Iob. 15

Psalm. 50

rum quodam more paribus putent æstimanda mensuris; & æque eum qui gallum(ut aiunt) gallinaceum, atq; illum qui patrem suffocauerit, in perpetuum asserant cœlestibus abdicandum mysterijs: quomodo unius criminis obijciunt reos, cum indignissimum esse non possint etiam ipsi negare, ut paucorum pœna ueniat ad multos?

De repulsione responsionum quibus Nouatiani errorem suum defendere conantur. Cap. II

SEd aiunt se domino deferre reuerentiam, cui soli remittendorum criminum potestatem reseruent. Imò nulli maiorem iniuriam faciũt, quàm qui eius uolunt mandata rescindere, commissum munus refundere. Nam cum ipse in Euangelio suo dixerit dominus Iesus: Accipite spiritum sanctũ, quorũ remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorũ detinueritis, detẽta erunt, quis est ergo qui magis honorat, utrum qui mandatis obtemperat, an qui resistit? Ecclesia in utroq; seruat obedientiam, ut peccatum & alliget & relaxet. Hæresis in altero immitis, in altero inobediens; uult ligare quod nõ resoluat, nõ uult soluere quod ligauit: in quo se sua damnat sententia. Dominus enim par ius & soluendi esse uoluit & ligandi, qui utrumq; pari cõditione permisit. Ergo qui soluendi ius non habet, nec ligãdi habet. Sicut enim secundũ dominicã sententiã, qui ligãdi ius habet, & soluẽdi habet: ita istorũ assertio seipsam strangulat, ut quia soluendi sibi ius negãt, negare debeãt & ligãdi. Quomodo igiẽ potest alterũ licere, alterum non licere? Si quibusdã datũ utrumq; est licere, aut utrumq; non licere, certũ est Ecclesiæ utrumq; licere, hęresi utrumq; nõ licere. Ius enim hoc solis permissum Sacerdotibus est. Recte igitur hoc Ecclesia uindicat, quę ueros Sacerdotes habet: hæresis uindicare non potest, quæ Sacerdotes ueros non habet. Non uindicando autem ipsa de se pronunciat, quod cum Sacerdotes non habeat, ius sibi uindicare nõ debeat sacerdotale. Ita in impudenti contumacia pudentẽ cernimus confessionẽ. Specta etiam illud, quoniam qui spiritum sanctum accipit, & soluendi peccati potestatem, & ligãdi accipit. Sic enim scriptum est: Accipite spiritum sanctum. quorũ remiseritis peccata, remittuntur: et quorum detinueritis, detenta erunt: ergo qui soluere non potest peccatum, non habet spiritum sanctum. Munus spiritus sancti est officium Sacerdotis, ius autem spiritus sancti in soluendis ligandisq; criminibus est. Quomodo igitur munus eius uindicãt, de cuius diffidunt iure & potestate? Quid quod insolentiores sunt? Nã cum ad misericordiã promptior quàm ad seueritatem sit spiritus dei, quod ait se uelle, id nolunt: quod nolle, hoc agunt: cum uindicare iudicis sit, remittere misericordis. Tolerabilius igitur Nouatiane remitteres quàm ligares. Aliud enim quasi delinquẽdi pateus usurpares, aliud quasi ęrumnæ compassus ignosceres. Sed aiũt se exceptis grauioribus criminibus relaxare ueniam leuioribus. Non hoc quidem author uestri erroris Nouatianus, qui nemini pœnitẽtiam dandam putauit: ea scilicet contemplatione, ut quod ipse non posset soluere, non ligaret, ne ligando sperari à se faceret solutionem. In eo igitur patrẽ uestrum propria damnatis sententia, qui distinctionem peccatorum facitis, quę soluenda à uobis putetis, & quę sine remedio esse arbitremini. Sed deus distinctionem nõ facit, qui misericordiam suam promisit omnibus, & relaxãdi licentiã Sacerdotibus suis sine ulla exceptione concessit. Sed qui culpã exaggerauit, exaggeret etiam pœnitentiã. Maiora enim crimina, maioribus abluũtur fletibus. Ita nec Nouatianus probatur, qui ueniã interclusit omnibus: nec uos imitatores eiusdẽ & condemnatores, qui ibi minuitis studia pœnitentiæ, ubi augeri oportet: quia grauiora peccata maiorib. sustentãda fulcris docuit Christi misericordia. Quæ autem ista peruersitas est, ut uobis uindicetis possibilia concessu, deo (ut ipsi dicitis) impossibilia reseruetis: hoc est sibi eligere caussas ignoscẽdi, deo materiã relinquere feriendi. Et ubi est illud: Sit aũt deus uerax, omnis aũt homo mẽdax, sicut scriptũ est: Ut iustificeris in sermonibus tuis, & uincas cum iudicaris? Ut cognoscamus igiẽ deũ misericordiæ magis indulgẽtem esse quàm seueritatis tenacem: ipse ait: Misericordiã malo, quàm sacrificium. Quomodo igitur uestrum potest acceptum esse sacrificiũ deo, qui negatis misericordiam, cum ipse dicat nolle se mortem peccatoris, sed correctionem? Cuius interpres Apostolus ait: Quia deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatũ in carne, ut iustificatio legis impleretur in nobis. Non similitudine carnis ait, quia Christus ueritatem suscepit carnis humanæ. Non similitudinem,

Ioan. 20

Roma. 3

Psalm. 50

Osee. 6

Rom. 8.

2. Cor. 5

litudinem, neq; in similitudine peccati ait, quia peccatum non fecit, sed peccatū pro nobis factus est: sed uenit in similitudinem carnis peccati, hoc est, suscepit similitudinē carnis peccatricis. Ideo similitudinē, quia scriptum est: Et homo est, & quis agnoscit eum? Homo erat carne, secūdum hominem qui agnosceretur, uirtute supra hominē, qui non agnosceretur: ita & hic carnem habebat nostrā, sed carnis huius uitia non habebat. Non enim sicut omnis homo est, ex uirili erat & fœminea permixtione generatus, sed natus de spiritu sancto & uirgine immaculatū corpus susceperat, quod non solum nulla uitia maculauerant, sed nec generationis aut cōceptionis cōcretio iniuriosa fuscauerat. Nam omnes homines sub peccato nascimur, quorū ipse ortus in uitio est, sicut habes lectū dicente David: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea. Ideo Pauli caro corpus mortis erat, sicut ipse ait: Quis me liberabit de corpore mortis huius? Christi autem caro damnauit peccatum, quod nascendo non sensit, quod moriēdo crucifixit: ut in carne nostra esset iustificatio per gratiā, ubi erat ante colluuio per culpam. Quid ergo dicemus ad hæc, nisi quod dixit Apostolus: Si deus pro nobis, quis contra nos? Qui filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum: quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit? Quis accusabit aduersus electos dei? Deus qui iustificat, Quis est qui condemnet? Christus qui mortuus est, imò qui & resurrexit, qui est in dextra dei, qui etiā interpellat pro nobis. Pro quibus ergo Christus interpellat, eos Nouatianus accusat: quos Christus ad salutem redimit, eos Nouatianus damnat ad mortem. Quibus Christus dicit: Tollite iugum meū super uos, et discite à me quia mitis sum, Nouatianus dicit, immitis sum: quibus Christus dicit: Inuenietis requiem animabus uestris, iugum enim meum suaue est, & onus meū leue est: his graue onus & durum imponit iugum Nouatianus. Quàm propensus igitur ad misericordiā sit dominus Iesus, licet ista satis instruant, tamen ipse etiā te doceat, qui cum aduersus impressionem persecutionis instruere nos uellet, ait: Nolite timere eos qui occidūt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius eum timete, qui potest animam, & corpus mittere in gehennam. Et infrà: Omnis ergo qui confessus me fuerit corā hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo qui est in cœlis. Qui autem negauerit me corā hominibus negabo & ego eum coram patre meo qui est in cœlis. Vbi confitetur, pro omnibus confitetur, omnes complectitur: ubi negat, nō omnes negat. Sicut enim supra habetur: Omnis qui me confessus fuerit, confitebor & ego eum, hoc est, omnem: consequens erat ut infra quoq; sic diceret: Omnis autē qui negauerit me. Sed ne omnes negare uideretur, ita subiecit: qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum. Gratiam promittit omnibus, non omnibus minatur iniuriam. Quod est miserationis, exaggerat: quod ultionis, extenuat. Atq; ita scriptum est, non solum in eo libro, qui secundum Matthæum scribitur Euangelij domini Iesu, sed etiam in eo lectum est, quem secundum Lucam reperimus: ut scias non ociose id posuisse utrumq;.

Psalm. 50 · *Roma. 7* · *Rom. 8* · *Matth. 11* · *Matth. 10* · *Luc. 12*

De sententia scripturæ in superiore capitulo adductæ, & quemadmodum fieri possit, ut aliquis qui uictus supplicijs deum sermone negauerit, & corde adorauerit, per pœnitentiam mereatur ueniam peccatorum. Cap. III

Diximus quid scriptum sit, colligamus sententiam. Omnis, inquit, qui me confessus fuerit: id est, ex quacunq; uita, ex quocunq; statu, qui confessus me fuerit, habebit remuneratorem me confessionis suæ. Cum dicitur, Omnis, nullus à remuneratione qui fuerit confessus excluditur. Non similiter, omnis qui negauerit, negabitur. Potest enim fieri ut aliquis uictus supplicijs, sermone neget, & corde adoret. Nunquid eadem caussa est eius qui sponte negat, & eius quem tormenta inclinauerint ad sacrilegium, non uoluntas? Quàm indignum autem, cum apud homines ualeat certaminis gratia, ut apud deum non ualere asseratur? Nam sæpe in hoc athletarum seculari certamine etiam uictos quorum fuerint certamina probata, uulgus hominū cum uictoribus coronare cōsueuit, maxime quos uiderit, aut forte dolo aut fraude exclusos uictoria. Christus ergo athletas suos quos uiderit grauibus paulisper cessisse supplicijs, sine uenia patietur manere? Nunquid non habebit rationem laboris, qui etiam quos projicit, non in æternū projicit? Dicit enim David: Nō in æternū projiciet deus: Et contra hunc audiemus hæresim dicentē: Projicit in æternū? Nec in finem, inquit, misericordiam

Matth. 10 · *Psalm. 76*

diam suam abscindet à generatione in generationẽ, aut obliuiscet̃ misereri deus, clamat
propheta: Et sunt qui diuinæ miserationis quædam inducant obliuia? Sed aiunt ideo se
ista asserere, ne mutabilem deum facere uideantur, si his quibus fuerit iratus, ignoscat.

De dictorum in superiori capitulo multiplici probatione ex sacrarum scriptu-
rarum testimonijs. Cap. IIII

Quid ergo? Repudiabimus diuina oracula, & opiniones istorum sequemur?
Sed non deus alienis assertionibus, sed suis æstimandus est uocibus. Quod
enim promptius edere possumus insigne eius misericordiæ, quam quod ip-
se per prophetam Osee, quibus tanquàm iratus minabatur, continuo tanquàm recon-
Osee. 11
ciliatus indulget? Ait enim: Quid tibi faciã Effrẽ, aut quid faciã tibi Iuda? Et infra: Quo-
modo te constituã? Velut Adama efficiam te, & sicut Seboim. In ipsa indignatione ue-
lut patrio quodam affectu hæret, quomodo ad pœnam tradat errantem. Et si Iudæus
meretur, deus tamen adhuc secum examinat. Sed et continuo qui dixerat: Sicut Adama
faciam te, & sicut Seboim, quæ duæ urbes ex uicina Sodomorum parilis excidij traxe-
re consortium: Conuersum est, inquit, cor meum in eo ipso, conturbata est pœnitentia
mea. Non faciam secundum iracundiam furoris mei. Nonne apparet quod ideo nobis
peccantibus indignetur dominus Iesus, ut indignationis suæ nos terrore cõuertat? Indi
gnatio ergo eius nõ ultionis executio, sed magis absolutionis est operatio. Sic enim di-
Esa. 30. iuxta 70
xit: Si conuersus ingemueris, saluus eris. Expectat gemitus nostros, sed temporales, ut
remittat perpetuos: expectat lachrymas nostras, ut profundat pietatẽ suam. Sic in Euan
Luc. 7
gelio, uiduæ matris lachrymis compassus, filium eius resuscitauit. Expectat conuersio-
nem nostram, ut reuertamur & ipsi ad gratiã: quę, si nullus lapsus nobis irreperet, in no-
bis perseueraret. Sed quia peccatis nostris contrahimus offensam, indignatur ut humi-
liemur: humiliemur, ut digni simus magis miseratione quàm pœna. Doceat te certe Hie
Thren. 3
remias, dicens: Quia non repellet in ęternum dominus, quoniam cum humiliauerit, in-
quit, miserebitur secundum multitudinem misericordiæ suæ. Quia non humiliauit toto
corde suo, neq; repulit filios hominũ. Hoc certe in Threnis Hieremiæ legimus, et ex his
uel cæteris quę sequũtur aduertimus, quia ideo humiliat sub pedes suos omnes uinctos
terræ, ut iudicium eius declinemus. Sed nec toto corde humiliat peccatorem usq; ad ter
Psalm 112
ram, qui etiam de terra suscitat inopem, & de stercore erigit pauperem. Non enim ex to
to corde humiliat, qui se ueniæ reseruat. Quod si non ex toto corde omnẽ humiliat pec
catorem, quãto magis nõ ex toto corde humiliat eum, qui non ex toto corde peccauit?
Nam sicut dixit de Iudæis: Populus hic labijs me honorat, cor aũt eorũ lõge est à me: for
tasse & de aliquib. lapsis dicat: Isti labijs me negarũt, sed corde mecũ sunt. Vicit eos pœ-
na, non auertit perfidia. Sine caussa autẽ his aliqui ueniã negãt, quorũ fidẽ eo usq; conse
ctatus persecutor est, ut eam studeret expugnare tormẽtis. Negarũt semel, sed quotidie
confitentur. Negarunt sermone, sed confitent̃ gemitibus, confitent̃ eiulatibus, confiten
tur fletibus, confitentur liberis non coactis uocibus. Cesserũt quidem ad tempus diabo
li tẽtationi, sed etiã diabolus postea recessit ab his, quos sibi uindicare nõ potuit. Cessit
ergo fletib. cessit pœnitentiæ: quos inuaserat alienos, perdidit suos. Nonne ita istud est,
ac si quis captiuũ uictæ urbis populum abducat? Captiuus abducitur, sed inuitus, qui in
alienas terras necessitate contendat, intimo tamen non migret affectu: patriam secum
animo uehat, quærat copiã quemadmodũ reuertatur. Quid ergo? Cum huiuscemodi re
uertitur, num est aliquis qui persuadeat non recipiendũ, minore scilicet honore, sed stu-
dio propensiore, ne habeat in quo insultet aduersarius? Si armato ignoscis ei qui repu-
gnare nõ potuit, nõ ignoscis ei, in quo sola pugnabat fides? Ipsius diaboli de huiusmodi
lapsis si requiramus sententiam, nonne uidetur dicere: Populus hic labijs me honorat,
cor autem eorum longe est à me? Quomodo enim mecũ est, qui non recedit à Christo?
Sine causa autem me colere uidentur, qui doctrinam Iesu custodiunt. Ego autem puta-
bam quod mea docerent. Plus damnant, dum comperta deserunt. Certe Iesus in his am
plius gloriatur, dũ recipit reuertentes. Exultant omnes angeli, quibus gaudiũ maius est
Luc. 15
in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente, quàm in nonaginta & nouem iustis
qui non indigẽt pœnitẽtia. De me in cœlo, de me in terris triũphus sumit̃. nihil Christo
perit, quando hi qui ad me cum fletu uenerũt, cum desiderio ad Ecclesiam reuertuntur.

Et ho-

Et horum exemplo etiam de meis periclitor, qui didicerint nihil hic esse, ubi homines præsentibus prouocantur præmijs, & plurimum illic, ubi gemitus, lachrymæ, ieiunia, meis epulis præferuntur.

De confutatione erroris Nouatianorum, qui spem ueniæ excludunt, per exemplum de illo semiuiuo relicto à latronibus, quem pius Samaritanus dominus Iesus misericordia motus curauit, & supra suum iumentum imposuit uulneratum, & à sacerdote atq; leuita prætereuntibus, per quos Nouatiani intelliguntur, fuit neglectus. Cap. V

Os ergo Nouatiani excluditis? Quid est enim aliud excludere, nisi spem ueniæ denegare? Sed neq; semiuiuum illum derelictum à latronibus, Samaritanus præterijt, sed uulnera eius oleo uinoq; curauit: prius infundens oleum quo foueret, & supra iumentum suum imposuit uulneratum, in quo eius peccata uexit omnia, nec ouem pastor despexit errantem. Vos autem dicitis: Noli me tangere. uos dicitis uolentes iustificare uosipsos: Non est proximus noster. superbiores quam legisperitus. Ille Christum tentare cupiebat. Ille enim dixit: Quis est meus proximus? Ille interrogat, uos negatis. Sicut Sacerdos ille descendens, & sicut Leuita præteriens, quem curandum suscipere debuistis, nec recipientes hospitio, pro quo Christus duos numerauit denarios, cui te proximum fieri Christus iubet, ut facias in eum misericordiam. Ipse enim est proximus, quem non solum conformis natura coniunxerit, sed etiam misericordia copulauerit. Ab eo te alienum superbia facis, extollens te frustra inflatus mente carnis tuæ, & non tenens caput. Si enim caput teneres, aduerteres nō tibi eum deserendum pro quo Christus mortuus est. Si caput teneres, aduerteres corpus omne compaginando potius quam soluendo, in incrementum dei per copulam charitatis, & redemptionem crescere peccatoris. Cum igitur fructum omnem aufertis pœnitentiæ, quid aliud dicitis, nisi hoc: Nemo de uulneratis nostrum ingrediatur hospitiū, nemo sanetur in nostra Ecclesia? Apud nos non curantur ægroti, sani sumus, medicum non habemus necessarium, quia ipse ait: Non opus est sanis medicus, sed his qui male habent.

Luc. 10 *Luc. 15* *Coloss. 2* *Matth. 9*

De ecclesia Christi per cœnam significata, ad quam omnes uocati sunt, siue boni siue mali: & qui se excusauerunt, Nouatiani sunt, atq; cæteri hæretici qui partem cum Christo non habebunt, eo quod pœnitentiæ lauacrum respuant. Cap. VI

Rgo domine Iesu ad Ecclesiam tuam totus aduení, quoniā Nouatianus excusat. Nouatianus dicit: Iuga boum emi, qui iugum Christi suaue non suscipit, & onus graue collo imponit suo, quod portare non queat. Nouatianus seruos tuos à quibus inuitabatur tenuit, & contumelia affectos occidit, quos iterati baptismatis labe inquinauit. Mitte ergo ad exitus uiarum, & collige bonos & malos: & debiles, & cæcos, & claudos introduc in Ecclesiā tuam. Iube impleatur domus tua, introduc omnes ad cœnam tuam: quia quem tu uocaueris, dignum facies si sequatur. Ille sane reijcitur, qui nō habuerit uestem nuptialem, hoc est, amictum charitatis, uelamen gratiæ. Mitte, inquam, ad uniuersos, non excusat Ecclesia tua à cœna tua. Excuset Nouatianus: non dicit familia tua, sana sum, medicum non requiro: sed dicit, Sana me domine, & sanabor: salua me, & saluabor. Deniq; Ecclesiæ tuæ species est in illa, quæ accessit retro, & tetigit fimbriam uestimēti tui, dicens intra se: Quia si tetigero uestimentum eius, salua ero. Hæc ergo Ecclesia confitetur uulnera sua, hæc curari cupit. Et tu quidem domine, omnes cupis, sed non omnes curari uolunt. Non uult Nouatianus, qui se putat esse sanum. Tu domine ægrum te esse dicis, & in minimo nostram sentis infirmitatem, dicens: Æger eram, & uisitastis me. Nouatianus illum minimum uisitare nescit, in quo tu desideras uisitari. Dicis Petro excusanti, ne ei pedes lauares: Nisi lauero tibi pedes, non habebis partem mecum. Quod ergo isti possunt consortium tecum habere, qui claues regni non suscipiunt, negantes quod dimittere peccata debeant? Quod quidem recte de se fatentur, non habent enim Petri hæreditatē, qui Petri fidem non habent, quam impia diuisione discerpunt. Sed hoc improbe, quod etiam in Ecclesia donari peccata negant posse, cùm Petro dictum sit: Tibi dabo claues regni cœlorum, & quęcunq; ligaueris super terram, erunt ligata & in cœlo: & quęcunq; solueris super terram, erunt soluta & in cœlis, cum & ipse uas electionis dominicæ dicat: Si cui autem quid donastis, & ego.

Luc. 14 *Matth. 22* *Hierem. 17* *Matth. 9* *Ioan. 13* *Matth. 16* *2. Corin. 2*

ego. Nam & ego quod donaui, propter uos in persona Christi. Cur igitur Paulũ legunt, si eum tam impie arbitrantur errasse, ut ius sibi uindicaret domini sui? Sed uindicauit acceptum non usurpauit indebitum.

De multiplici potestate data discipulis à Christo, cum reprehensione Nouatianorum qui remissionem in baptismo concedunt, sed poenitẽtię lauacrum negant, cum nihil intersit inter utrumq; sacramentum. Cap. VII

VUlt dominus plurimũ posse discipulos suos, uult à seruulis suis ea fieri in nomine suo, quę faciebat ipse positus in terris. Deniq; ait: Et maiora his facietis. Dedit ut mortuos suscitarent. Et cum ipse Saulo reddere posset usum uidendi, eum tamen ad Ananiam discipulum suum misit: ut eius benedictione Saulo refunderentur oculi, quos amiserat. Petrum quoq; secum in mari iussit ambulare, & quia titubauit, reprehendit ilico, eo quod dona gratiarum fidei pauxillitate minuisset. Dedit etiam discipulis ut lux mundi essent per gratiã, qui erat ipse lux mundi. Et quia descensurus esset è coelo, & in coelum ascensurus, Heliam ad coelum leuauit, inde eum terris placito redditurus tempore. Baptizaturus quoq; in spiritu sancto & igni, per Ioannem baptismatis sacramenta præmisit. Omnia deniq; donauit discipulis suis, de quibus ait: In nomine meo dæmonia eijciẽt, linguis loquentur nouis, serpentes tollent: & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit: supra ægros manus imponent, & bene habebunt. Omnia ergo dedit: sed nulla in his hominis potestas est, ubi diuini muneris gratia uiget. Cur ergo manus imponitis, & benedictionis opus creditis, si quis forte reualuerit ægrotus? Cur præsumitis aliquos à colluuione diaboli per uos mundari posse? Cur baptizatis, si per hominem peccata dimitti non licet? In baptismo utiq; remissio peccatorum omniũ est. Quid interest, utrum per poenitentiam, an per lauacrum hoc ius sibi datum Sacerdotes uindicent? Vnum in utroq; mysterium est. Sed dices quia in lauacro operatur mysteriorum gratia. Quid in poenitentia? Nonne dei nomen operatur? Quid ergo? Vbi uultis uindicatis uobis dei gratiam? ubi uultis repudiatis? Sed hoc insolentis arrogantiæ, non sancti timoris est: ut fastidio uobis sint qui uolunt agere poenitentiam. Perpeti uidelicet flentium lachrymas non potestis. Non ferunt oculi uestri uilia uestimentorum, illuuiem sordidatorum, superbo oculo, & tumido corde delicati mei, arroganti uoce dicentes singuli: Noli me tangere, quia mundus sum. Dixit quidem dominus ad Mariam Magdalenam: Noli me tangere: sed non dixit, quia mundus sum, qui mundus erat. tu audes Nouatiane mũdum te dicere, qui & si operibus mundus esses, hoc solo uerbo fieres immundus? Esaias dicit: O miser ego, & compunctus corde: quia cum sim homo, & immunda labia habeã, in medio quoq; populi immunda labia habentis habitem: & tu dicis mundus sum, cum mundus non sit, ut scriptum est, nec unius diei infans? Dauid dicit: Et à delicto meo munda me: quem utiq; misericordem sæpe domini iustificauit gratia. tu mundus, cum tam iniustus sit, ut non miserearis, ut festucam in oculo fratis tui uideas, trabem autem quæ in oculo tuo est, non consideres? Immundus enim apud deum omnis iniquus. Quid autem iniustius, quàm ut uelis tibi dimitti peccata tua, cũ roganti ipse non putes remittenda? Quid iniustius, quàm ut te iustifices, in quo damnas alterũ, cum grauiora committas? Deniq; remissionem celebraturus peccatorum nostrorum dominus Iesus dicenti sibi Ioanni: Ego à te debeo baptizari, & tu uenis ad me? respondit: Sine modo, sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Et dominus quidẽ uenit ad peccatorem, cum peccatum ipse nõ haberet: & baptizari uoluit, cui mundari necesse nõ erat: Vos quis ferat, qui putatis uobis opus non esse mundari per poenitentiam: quia mundatos uos dicitis per gratiam: quasi iam peccare uobis impossibile sit.

Act. 9 — Matth. 14 — Matth. 5 — 4. Reg. 2 — Matth. 3 — Marc. 16 — Ioan. 20 — Esa. 6 — Iob. 15 — Psalm. 50 — Matth. 7 — Matth. 3

De falso intellectu scripturę, quo Nouatianus errorem suum probare contendit, quem author hic efficaciter reprobat fultus scripturæ sacræ testimonijs. Cap. VIII

SEd dices: Scriptum est: Si peccauerit homo in hominem, orabunt pro eo ad dominum: si autẽ in dominum peccauerit homo, quis orabit pro eo? Primũ, ut supra iam dixi, tunc te ista paterer obijcere, si solis præuaricatoribus nõ relaxares poenitentiam. Tamen quid scrupuli ista adferet quæstio? Nõ enim scriptum est: Nullus orabit pro eo, sed quis orabit? hoc est, quis ille sit, qui in tali caussa orare possit, queritur, nõ excluditur. Deniq; habes in Psal. decimoquarto: Domine quis habitabit in

1. Reg. 2

tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Non enim nullus, sed probatus habitabit. Nec hoc dicit quod nemo requiescat, sed requiescat electus: ut scias hoc esse uerum, quod non multo pôst in Psalmo xxiij. ait: Quis ascendet in montem domini, aut quis stabit in loco sancto eius? id est, nō quicunq; de uulgo nec plebeiæ uilitatis aliquis, sed uitæ egregiæ singularisq; meriti. Et ut scias quia cū dicitur, quis, nō intelligitur nullus, sed aliquis significatur, cū dixisset: Quis ascendet in montē domini? subiecit: Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit in uanum animam suam. Et alibi:

Ose.14 Quis sapiens & intelliget hæc? Nunquid dicit, quia nullus intelliget? Et in Euangelio:

Luc.12 Quis fidelis dispensator & prudens, quem cōstituet dominus super familiam suā, ut det illis in tempore tritici mensurā? Et ut comprehendas quia de eo dixit, qui utiq; est, non de eo qui nō est, subiunxit: Beatus ille seruus, quem cū uenerit dominus inuenerit sic fa-

Psalm.82 cientem. Et illud ita opinor dictum: Deus quis similis tibi? non utiq; nullus: quia imago patris filius est. Similiter igitur accipiendum: Quis orabit pro eo? hoc est, singularis uitę aliquis debet orare pro eo qui peccauit in dominum: quia quo maior culpa, eo maiora sunt quærenda suffragia. Nō enim quicunq; de uulgo pro Iudæorum populo, sed Moyses rogauit, quando uituli caput fidei immemores adorauerunt. Nunquid errauit Moyses? At certe quia nō errauit quod rogauit & meruit, & impetrauit. Quid enim talis affe-

Exod.32 ctus nō impetraret, quādo se obiecit pro populo dicēs: Et nūc si dimittis illis peccatū, dimitte: sin autē, dele me de libro uitę? Vides quia non tanquā deliciosus intercessor, & fastidij plenus sibi consulat, ne offensionem contrahat: quod Nouatianus metuere se dicit: sed magis omnium memor, sui immemor, offendere non timebat ipse, ut plebem ab offensionis periculo exueret, & liberaret. Merito ergo scriptum est: quis orabit pro eo,

Hierem.7 hoc est, talis qualis Moyses qui se offerat pro peccantibus: talis qualis Hieremias, cui cū esset dictum à domino deo nostro: noli orare pro populo isto: tamen orauit, & ueniam promeruit. Deniq; intercessione prophetica, & obsecratione tanti uatis inflexus domi-

Baruch.3 nus dicit ad Hierusalem: quoniā ea quoq; pœnitentiā pro delictis egerat dices: Domine omnipotēs deus Israel, anima in angustijs spiritus anxius clamat ad te: Audi domine & miserere. Et iubet luctus uestimenta deponi, & abijci gemitus pœnitentiæ. Sic enim scriptum est in fine libri: Exue te Hierusalem stola luctus, & uexationis tuæ, & indue te

Baruch.5 decorem eius, quæ à deo tibi data est glorię in æternum.

Qualiter intelligenda sint uerba Ioannis in Canonica sua dicētis: Est peccatum ad mortem, non de illo dico ut oret quis: cum sanctus Ioannes non ignorauerit Moysen atq; Hieremiam atq; Stephanum pro salute aliorum orasse atq; exauditos fuisse. Cap. IX

1.Ioan.5 Tales igitur precatores in delictis maximis sunt requirendi. Nam si quicunq; de populo orent, non exaudiuntur. Vnde nec illa quæstio uestra quicquam poterit adferre ponderis, quam sumitis de Epistola Ioānis dicentis: Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabit illi uitam deus: quia non peccat ad mortem. Est peccatum ad mortem, non de illo dico ut oret. Non enim ad Moysen & Hieremiam loquebatur: sed ad populum, qui suorū peccatorum alium precatorē deberet exhibere, cui satis est si pro leuioribus delictis deū precetur, grauiorū ueniā iustorū orationibus reseruandā putet. Nā quomodo Ioānes diceret nō orandū pro delicto grauiore, qui legisset Moysen rogasse, & impetrasse, ubi erat præuaricatio uoluntaria, qui sciret etiā Hieremiā rogasse? Quomodo Ioannes diceret nō orandū pro pecca-

Apoca.2 to quod esset ad mortē, qui ipse in Apocalypsi scripsit mandatū angelo ecclesiæ Pergami: Habes illic tenentes doctrinā Balaā, qui docebat Balach mittere scandalū corā filijs Israel, manducare immolata, & fornicari: ita & tu habes tenentes doctrinā Nicolaitarū, similiter age pœnitentiā, alioquin uenio tibi? Vides quod deus qui pœnitentiā exigit, ueniam polliceatur? Deniq; & ibi dicit: Qui habet aures, audiat, quid spiritus dicat ecclesiis: Vincēti dabo manducare māna. Nonne ipse Ioannes cognouerat Stephanū pro persecutoribus suis, qui Christi nomen audire non poterant, deprecatū, cum de ipsis à

Act.7 quibus lapidabatur, diceret: Domine, ne statuas illis hoc peccatum? cuius precationis effectū in Apostolo uidemus. Paulus enim qui lapidantiū Stephanū uestimenta seruabat, nō multo postea per gratiā Christi factus est Apostolus, qui fuerat ante persecutor.

De eo

De eo quod nullus fidē habens exclusus sit à uenia. Quod hi quoq; qui post pœnitentiā coronam martyrij meruerunt, maius etiā donum fidei perceperunt. De forma quoq; pœnitentis in semiuiuo à latronibus relicto conuenienter expressa. Cap. X

Ergo quia de Ioannis generali Epistola sermo est, ipsius Ioannis in Euangelio scripta interrogemus, utrum cum uestra interpretatione cōueniant. Scribit enim dixisse dominum: Quia sic dilexit deus hūc mundum, ut filiū suum unigenitum daret: ut omnis qui credit in ipso, non pereat: sed habeat uitam æternam. Si quem ergo lapsum reuocare cupias: ut credat, an ut non credat hortaris? Vtiq; ut credat. Sed qui credit, iuxta domini sententiam habebit uitam æternam. Quomodo ergo prohiberis orare pro eo, cui æterna uita debetur? cum diuinæ sit gratiæ fides, sicut Apostolus in diuisionibus gratiarum docet, quia alij datur in eodem spiritu fides: Et discipuli domino dicant: Adauge nobis fidem. Qui ergo fidem habet, habet uitam: qui uitam habet, non est exclusus a uenia. Omnis, inquit, qui credit in eum, non pereat. Cum omnis dicitur, nullus excluditur, nullus excipitur. Non enim excipit eum qui lapsus est, si tamen postea bene credat. Plurimos cum perimus se reformasse post lapsum, & pro nomine dei passos. Num possumus his martyrum consortia negare, quibus dominus Iesus nō negauit? Audemus igitur dicere non esse his uitam redditam, quibus Christus coronam reddidit? Sicut ergo post lapsum plerisq;, si patiantur, corona redditur: ita si credant, & fides redditur. Quæ fides dei donum est, sicut habes scriptum: Quia à deo uobis datum est, non solum ut credatis in eum, sed etiam ut pro illo patiamini. Nunquid is qui dei donum habet, potest non habere indulgentiam? Non una autem, sed duplex gratia est, ut omnis qui credit, & patiatur pro domino Iesu. Habet igitur qui credit suam gratiam: habet autem alteram si fides eius passionibus coronetur. Neq; enim priusquam pateretur Petrus, sine gratia fuit: sed ubi passus est, acquisiuit alteram. Et plerique qui non habuerunt gratiam ut pro Iesu paterentur, habuerunt tamen gratiam, ut in Iesum crederent. Ideo dicit: Vt omnis qui credit in eum non pereat. Omnis, inquit, hoc est, ex quocunq; statu, ex quocunque lapsu, si credat, perire non timeat. Potest enim fieri ut aliquem de Hierusalem descendentem in Hiericho, hoc est, de martyrij certamine relapsum, in istius uitæ cupiditatem secularemq; gratiam, uulneratum à latronibus, hoc est, à persecutoribus, & semiuiuum relictum, Euangelicus ille Samaritanus inueniat, qui nostrarum custos animarum est, (Samaritanus enim custos dicitur,) & non prætereat eum, sed curet & sanet. forsasse ideo non præterit eum: quia aliquid in eo uitale agnoscit, unde possit uitam resumere. Nonne uobis uidetur ille qui lapsus est, semiuiuus esse, si uitale aliquid fides spiret? Nam qui penitus deum ex suo corde abijcit, ille mortuus est. qui ergo non penitus abijcit, sed per impressionem tormentorum ad tempus negauit, semiuiuus est. Aut si mortuus est, cur ei dicitis agendam pœnitentiam, qui iam curari non potest? Si semiuiuus est, infunde uinum & oleum, non uinum sine oleo: sed quod & foueat & remordeat. Tolle eum in iumentum tuum, trade stabulario, duo æra ad eius curam impende, esto ei proximus. Proximus autem esse non potes, nisi facias misericordiam. Nemo enim potest dici proximus, nisi qui curauerit, non occiderit. Si autem uis dici proximus dicit tibi Christus: Vade & tu fac similiter.

Ioann. 3 · *1. Corin. 2* · *Luc. 17* · *Ioann. 3* · *Philip. 1* · *Ioann. 3* · *Luc. 10* · *Luc. 10*

De alijs quibusdam scripturis quibus eliditur error Nouatiani ueniam post lapsum negantis, cum dominus Iesus uenerit in mundum non uocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. Cap. XI

Aliud simile consideremus. Qui credit in filium, habet uitam æternam: qui autem non credit filio, non uidebit uitā, sed ira dei manet super eum. Quod manet utiq; iam cœpit, & ex delicto aliquo cœpit: quia ante nō credidit. Vbi ergo quis credit, ira dei discedit, uita autem accedit. Credere ergo in Christum, lucrum uitæ est. Qui enim credit in eum non iudicatur. Sed referunt hoc loco, quoniam is qui credit in Christum, custodire debeat sermonem eius. Sic enim aiunt scriptum dicente domino: Ego lux in hunc mundum ueni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat: & si quis audierit sermonē meum, & custodierit eum, ego non iudico eum. Ille non iudicat, & tu iudicas? Ille dicit, ut qui credit in me, in tenebris non maneat: hoc est, & si fue-

Ioan. 3 · *Ioann. 12*

rit in tenebris, non permaneat in eis, errorem emendet, culpam corrigat, custodiat mandata mea. Dixi enim: Nolo mortem peccatoris, sed correctionem. Dixi supra, Quoniam qui in me credit, non iudicatur: & hoc custodio. Non enim ueni ut iudicem mundum: sed ut saluetur mundus per me. Libenter ignosco, prompte indulgeo, misericordiam malo quàm sacrificium: quia per sacrificium, iustus commendatur, per misericordiam peccator redimitur. Non ueni uocare iustos, sed peccatores. In lege sacrificiũ in Euangelio misericordia est: lex per Moysen data est, per me gratia. Quid hoc euidentius? Deniq; & subter ait: Qui spernit me, & non accipit uerba mea habet qui iudicet eum. Num tibi uidetur accipere uerba Christi, qui se non correxerit? Profecto non uidetur. Qui ergo corrigit se, accipit uerbum eius. Hoc est enim uerbum eius, ut se unusquisque reuocet à culpa. Aut excludas igitur necesse est hanc eius sententiam: aut si negare non potes, acquiescas. Oportet eum quoq; mandata custodire dominica: qui peccare desiit, delictis renunciet. Non ergo de eo debes interpretari dictum, qui semper custodierit. Si enim hoc sensisset, addidisset, semper. Non addendo autem de eo pronunciauit, qui quod audiuit, custodierit. Audiuit autem, ut corrigeret errorem. Custodiuit igitur, quod audiuit.

Ezech. 33 / Ioann. 3 / Matth. 9 / Ioan. 1 / Ioan. 12

Quemadmodum testimonijs ipsius Dauid atq; sancti Pauli reprobetur falsitas Nouatiani: quia castigat deus omnem filium quem recipit, & quem castigat, morti non tradit. Cap. XII

Quàm uero durum sit ut ad pœnam uocetur perpetuam, qui uel postea custodit domini mandata, ipse te doceat qui etiam non custodientibus mandata sua ueniam non negauit, sicut habes in psalmi corpore: Si iustitias meas prophanauerint, & mandata mea non custodierint, uisitabo in uirga iniquitates eorum, & in flagellis delicta eorum: misericordiam autem meam non dispergam ab eis. Omnibus igitur promittit misericordiam. Sed ne sine iudicio hanc esse misericordiam putes, est discretio inter eos qui perpetuam detulerint obedientiam mandatis cœlestibus, & inter eos qui aliquando uel errore uel necessitate lapsi sunt. Et ne nostro circumscribi te argumento putes, Christi iudicium accipe. Etenim ait: Si sciens seruus uoluntatem domini, & non fecit, uapulabit multis: si autẽ nesciuit, uapulabit paucis. Vterq; igitur si credat, recipitur: quia castigat omnem filium Deus quem recipit: & quem castigat, morti utiq; nõ tradit, quia scriptum est: Castigans castigauit me dominus, & morti nõ tradidit me. Deniq; Paulus docet non deserendos eos qui peccatum ad mortem fecerint: sed potius lachrymatum panibus, & potu coercendos flebili, ita tamen ut ipsa moderata esset tristitia. Hoc enim significat: Potũ dabis eis in lachrymis in mensura. ut ipsa mœstitia mensuram habeat, ne forte abundantiore tristitia absorbeatur, qui agit pœnitentiam, sicut scripsit ad Corinthios: Quid uultis? in uirga ueniam ad uos, an in charitate spirituq; mansuetudinis? Sed nec uirga grauis est, quoniam legerat: Tu quidem percuties eum uirga, animam autem eius à morte liberabis. Quid esset in uirga uenire, docet inuectio fornicationis, accusatio incesti, reprehensio tumoris, quod inflati essent, quos magis lugere oporteret: postremo condemnatio rei, ut tolleretur à consortio communionis, & traderetur aduersario, non ad interitum animæ, sed carnis. Sicut enim dominus in animã sancti Iob potestatẽ non dedit, sed in carnem eius permisit licentiam: ita & hic traditur satanę in interitũ carnis, ut serpens terram eius lingeret, animæ non noceret. Moriatur ergo caro nostra cupiditatibus, sit captiua, sit subdita, nec legi mentis nostrę repugnet, sed bonæ seruituti subiecta moriatur, sicut in Paulo, qui castigabat corpus suum, ut seruituti redigeret, quo probabilior fieret prędicatio, si lex carnis eius cum lege mentis congrueret & conueniret. Interit enim caro, cum sapientia eius transit in spiritum, ut iam non quæ carnis sunt sapiat, sed quę sunt spiritus. Vtinam uideam infirmari carnem meam, utinam non trahar captiuus in legem peccati, utinam non in carne uiuam, sed in fide Christi. Et ideo maior in infirmitate corporis gratia, quàm in salute. Deniq; & Paulum quem multum dilexit, noluit liberare ab infirmitate carnis, cui petenti ut discederet à se infirmitas, respondit: Sufficit tibi gratia mea. nam uirtus in infirmitate perficitur. Et Paulus plus sibi in infirmitatibus placet, dicens: Cùm infirmor, tunc potens sum. Consummatur enim carnis in infirmitatibus, animæ fortitudo.

Psalm. 88 / Luce. 12 / Hebr. 12 / Psalm. 117 / Psalm. 79 / 1. Corin. 4 / Prouer. 23 / 1. Cor. 5 / Roma. 7 / 1. Corin. 9 / Roma. 8 / 2. Corin. 12

Quod

Quod peccantes tradantur plerunq; à deo, atq; ab eius ecclesia in potestatem diaboli, in afflictionem carnis ut spiritus saluetur. De custodia quoq; oculorum seruanda, & uelamine mulierum, atq; exemplo Ioseph colloquia pudica esse seruanda.

Cap. XIII

Xplanauimus Pauli sententiam, nunc uerba ipsa consideremus, qua ratione dixerit, quòd tradiderit eum Satanę in interitum carnis, quia tentator noster diabolus est. Nam debilitates membris singulis inferre, & ægritudines toto solet mouere corpori. Deniq; percussit sanctum Iob ulcere malo à pedibus usq; ad caput: quia in potestatem acceperat interitum carnis eius, dicente deo: Ecce trado tibi eũ, tantummodo animam eius custodi. Hoc ijsdẽ uerbis Apostolus transtulit, dicens: quòd tradiderit huiusmodi hominem satanæ in interitum carnis, ut spiritus saluus sit in die domini nostri Iesu Christi. Magna potestas, magna gratia, quæ imperat diabolo, ut se ipse destruat. Se enim destruit, cùm hominem quem tentãdo supplantare studet, ex infirmo fortiorem efficit: quia dum carnem debilitat, mentem eius corroborat. Aegritudo enim carnis, peccatum repellit: luxuria autem carnis culpam adolet. Illuditur ergo diabolus, ut se ipse morsu suo uulneret, & contra se armet, quem debilitandum putauit. Sic & sanctum Iob magis armauit postea quàm uulnerauit, qui totum corpus diris perfusus ulceribus, diaboli quidem morsum pertulit, sed uenena non sensit. Et ideo bene ei dictũ est: Adduces draconem in hamo, ludes eum sicut auem, ligabis eum sicut passerem puero, impones super cum manũ. Vides quemadmodũ à Paulo illudatur, ut in cauernam eius sicut puer ille propheticus manũ mittat, & nihil serpens noceat ei, de latebris eruat eum, de ueneno eius faciat spiritale antidotum: ut quod uenenũ est, medicamentũ fiat: uenenum ad interitũ carnis, medicamentũ ad salutẽ spiritus. Quod enim nocet corpori, iuuat spiritũ. Manducet ergo terram meam serpens, dentem carni infigat, conterat corpus, dicat dominus & de me, trado tibi eum, tãtummodo animã eius custodi. Quanta uis Christi, ut custodiã hominis imperet etiam ipsi diabolo, qui semper uult nocere. Dominum ergo Iesum nobis propitiemus. Imperante Christo & diabolus ipse sit prædę suæ custos: Vel inuitus mandatis obsecundat cœlestibus, & quamuis inuitus, tamen mansuetis obsequitur imperijs. Sed quid ego commendo obsequium eius? Sit ille semper malus, ut sit bonus deus semper, qui malitiam eius nobis in gratiam conuertit. Vult nocere ille, sed non potest, si Christus obsistat. Carnẽm ulcerat, sed custodit animam. Terram deuorat, sed reseruat spiritũ. Deniq; scriptum est: Tunc lupi & agni simul pascentur, leo & bos paleam manducabunt, serpens autem terram ut panem: & non nocebunt, neq; uastabunt in monte sancto meo, dicit dominus. Damnati enim serpentis hæc est sententia: Erit tibi terra cibus. Quæ terra? Ea uniq; de qua dictum est: Terra es, & in terram ibis. Hanc terram serpens manducat, si propitius est nobis dominus Iesus, ut non compatiatur anima carnis debilitati, non accendatur uapore corporis, & calore membrorum. Bonũ est nubere magis quàm uri. Est enim flamma quæ interna urit. Vnde hunc ignem non alligemus in sinu mentis, & recessu pectoris, nec interioris nostri uramus exuuias, & forense hoc nostræ animæ uestimentum, uelamenq; carnale, edax libidinis flamma consumat, sed transeamus per ignem. Et si quis incidit amoris incendium, transiliat, & non alliget adulterinam cupiditatem uinculis cogitationum, nullos sibi nodos assiduæ nexu meditationis astringat, non intendat sæpius in formam mulieris meretricis, nec adolescentula ad uultum iuuenis oculos leuet. Et si fortuitu aspexit, & capta est, quanto magis capietur si curiosa aspexerit? Vel consuetudo nos doceat. Ideo uelamine obnubit caput suum mulier, ut etiam in publico tuta uerecundia sit. non facilè uultus eius in adolescentis oculos occurrat, nuptiali uelamine tecta sit, ne uel fortuitis occursibus pateat ad uulnus uel alienum, uel suum: sed utrunq; suum uulnus est. Quod si tegmine caput uelat, ne temerè aut uideatur aut uideat (dum enim caput uelatur, uultus absconditur) quanto magis uelare se debet pudoris tegmine, ut etiam in publico habeat suum ipsa secretum? Verùm esto inciderit oculus, sed non intendat affectus. Non enim uidisse crimen est: sed cauendum ne origo sit criminis. Vidit carnalis oculus, sed premat cordis oculos mentis uerecundia. Habemus moralem & indulgentem dominum. Dixit quidem propheta: Nolo intendas in formam mulieris fornicariæ: sed tamẽ dominus dixit: Qui uiderit mulierem

1.Corin.5 | Iob.2 | Esa.65 | Gene.3 | 1.Corin.7 | Prouer.5 | Matth.5

ad concupiſcendum eam, iam adulterauit eam in corde ſuo. Non dixit: Siquis uiderit, adulterauit: ſed ſi quis ad concupiſcendum uiderit. non aſpectum obligauit, ſed affectum quæſiuit. Bonus tamen pudor qui ipſos corporis oculos ſic premere conſueuit, ut ſæpe non uideamus etiam quod uidemus. Etenim ſpecie aſpicere uidemur quicquid occurrerit:ſed ſi non miſceatur animi intentio, hic quoq; ſecundum carnis officiũ noſter aſpectus uaneſcit:ita plus uidemus animo quàm corpore. Et ſi uiderit caro ignẽ, non alligemus in ſinu:hoc eſt, in ſecreto mentis, animiq; arcano. Nõ implicemus ignem hunc oſſibus, non ipſi nobis nodos iniiciamus, nõ miſceamus ſermonem aliquem cum huiuſmodi, unde exæſtuet ignis. Adulterinus ſermo iuuenculæ, nodus adoleſcentiũ eſt: uerba adoleſcentis uincula ſunt amoris. Vidit hunc ignẽ Ioſeph, quando eũ adulterij cupida mulier allocuta eſt: uoluit eum capere ſermone, miſit laqueos labiorũ ſuorum, ſed pudicum uirũ ligare non potuit. Soluit enim uincula mulieris uox pudoris, ſermo grauitatis, habena cautelæ, fidei cuſtodia, caſtimoniæ diſciplina. Capere igitur eum retibus ſuis impudica non potuit, miſit manũ, & apprehendit ueſtem eius, ut nodum ſtringeret. Verba petulãtis mulieris, cupiditatum retia ſunt, manus eius amoris nodus eſt. Sed nec retibus capi potuit mens pudica, nec nodo: excuſſa ueſtis, ſolutus eſt nodus: et ideo quia non alligauit ignem in ſinu mentis ſuæ, non combuſſit corpus ſuum.

Prouer. 6 · *Gene. 39*

De exhortatione ad caſtimoniæ puritatem atq; fomentorum luxuriæ reſecationem. Quòd ſathan quoque author ſit debilitatis, in cuius poteſtatem per excommunicationis cenſuram pleriq; dantur ad tempus, ut ſpiritus ſaluetur. Cap. XIIII

VIdes ergo, quoniã animus noſter culpæ eſt author? Itaq; innocẽs caro, ſed plerunq; peccati miniſtra. Ergo non te uincat formæ concupiſcentia. Multa retia tenduntur à diabolo, multi laquei. Oculus meretricis, laqueus amatoris eſt. Ipſi nobis oculi noſtri retia ſunt, & ideo ſcriptum eſt: Neq; capiaris oculis tuis. Ipſi nobis ergo tendimus retia, quibus inuoluimur & implicamur. Ipſi nobis uincula nectimus ſicut legimus: quia uinculis peccatorum ſuorum unuſquiſq; conſtringitur. Et ideo tranſeamus ignem adoleſcentiæ, ardoremq; iuuenilis ætatis, tranſeamus aquam, non remaneamus in aqua, ne flumina nos profunda concludant. Tranſeamus magis, ut & nos dicamus: Torrentem pertranſiuit anima noſtra. Qui enim tranſit ſaluus eſt. Deniq; dominus ſic ait: Si tranſeas per aquã tecũ ſum, flumina te non concludent. Et Propheta dicit: Vidi impium ſuperexaltatum ultra cedros Libani: & tranſiui, & ecce non erat. Tranſi ſecularia, & cecidiſſe aſpicies altitudines impiorũ. Moyſes quoq; tranſiens ſecularia flumina, uidit uiſum magnum, & ait: Tranſiens uidebo hoc uiſum. Si enim fuiſſet in corporis uitijs & ſeculi iſtius lubricis uoluptatibus, tanta nõ uidiſſet myſteria. Tranſeamus ergo & nos ignem hunc libidinis, quem timens Paulus, ſed nobis timens, qui caſtigando corpus ſuũ fecerat ut iam non timeret ſibi, dicit nobis: Fugite fornicationem. Fugiamus ergo tanquam ſequentem, quæ non poſt nos, ſed in nobis ſequitur. Noſmetipſos ergo uideamus diligenter, ne dum illã fugimus nobiſcum eam portemus. Volumus enim plerunq; fugere, ſed ſi nos penitus excutimus animo, tollimus eam magis quàm relinquimus. Tranſiliamus ergo eam ne nobis dicatur: Ambulate in igne flammæ ueſtræ quam accendiſtis: quoniam ſicut ille qui alligat ignem in ſinu, ueſtimenta cõburet: ſic qui ambulat per ignem, pedes comburat neceſſe eſt, quoniã ſcriptũ eſt: Ambulabit quis ſuper carbones ignis, pedes autẽ non cõburet? Grauis ignis eſt, & ideo non demus illi alimenta luxuriæ. Paſcitur libido conuiuijs, nutritur delicijs, uino accenditur ebrietate flammatur. Grauiora his ſunt fomenta uerborũ, quæ uino quodã Sodomitanæ uitis mentem inebriant. Caueamus tamen & huius abundantiam uini. Vbi enim caro, ebriatur, mens titubat, animus uacillat, cor fluctuat. Ideo ad utrunq; utile preceptum eſt quo monetur Timotheus: Vino modico utere, propter frequentes tuas infirmitates. Cùm calet corpus, trahit uaporẽ: cùm alget morbi frigore caro, refrigerat animam tuam: cùm dolet corpus tuũ, triſtis eſt mens tua: ſed triſtitia tua in gaudium ueniet. Noli ergo timere ſi manducetur caro tua, anima tua non deuoratur. Ideo Dauid non timere ſe dicit, quia carnem eius non animam inimici edebant, ſicut legimus: Dum appropinquant ſuper me nocentes, ut edant carnes meas: Qui tribulant me inimici mei, ipſi infirmati ſunt, & ceciderunt.

Prouer. 5 · *Pſalm. 123* · *Eſa. 43* · *Pſalm. 36* · *Exod. 3* · *1. Corin. 6* · *Eſa. 50* · *Prouer. 6* · *2. Timo. 5* · *Pſalm. 26*

Ruinam

Ruinam igitur solam facit sibi serpens, ideo serpenti traditur, qui à serpente elisus est: ut quem deiecit, hunc erigat: & fiat ruina serpentis, hominis resurrectio. Satanam autẽ corporalis huius contritionis & carnalis authorem debilitatis scriptura ostendit, Paulo dicente: Datus est mihi stimulus carnis meæ angelus satanæ, ut me collaphizet, ut non extollar. Sic enim curare Paulus didicit, quemadmodum ipse sanatus est. Bonus itaq; doctor dum promittit alterum de duobus, utrunq; donauit. Venit in uirga, quia à communione sacra conuictum remouit. Et bene dicitur tradi satanæ, qui separatur à Christi corpore. Venit etiam in charitate spiritusq; mansuetudinis: uel quia sic tradidit ut spiritum eius saluum faceret: uel quia eum quem antè sequestrauerat, postea sacramentis redddit. Nam & sequestrari oportet grauiter lapsum, ne modicum fermentum totam massam corrumpat. Expurgandum est uetus fermentum, uel in singulis uetus homo, hoc est exterior homo cum actibus suis, uel in populo inueteratus peccatis uitijsq; coneretus. Bene dixit, expurgandum non projciendum. Quod enim expurgatur, non totum iudicatur inutile. Ideo enim purgatur, ut utile ab inutili separetur. Quod autem projcitur, nihil utile habere creditur.

2.Corin.12

1.Corin.5

Colos.3

De ecclesiæ farina & fermentum peccatorum quemadmodum expurgetur, fermentumq; hæreticorum quomodo in ecclesiæ farina abscondatur. De pascha quoq; nostro Christo immolato pro peccatoribus, quos inuidus, à tanta gratia exclusit Nouatianus.

Cap. XV

Am tum igitur Apostolus reddendum sacramentis iudicauit cœlestibus, si purgari se ipse uellet. Et bene ait: Expurgate. Velut enim operib. quibusdã totius populi purgatur, & plebis lachrymis abluitur, qui orationibus & fletibus plebis redimitur à peccato, & in homine mundatur interiore. Donauit enim Christus Ecclesiæ suę, ut unũ per omnes redimeret, quæ domini Iesu meruit aduentũ, ut per unum omnes redimerentur. Hic sensus Pauli est, quẽ uerba obscuriorẽ faciũt. Consideremus ipsum Apostoli sermonẽ: Expurgate, inquit, uetus fermentum, ut sitis noua conspersio, sicut estis azymi. Siue quòd tota Ecclesia suscipiat onus peccatoris, cui compatiendum & fletu, & oratione, & dolore est: & quasi fermento eius se totam conspergat, ut per uniuersos ea quæ superflua sunt in aliquo pœnitentiã agente, uiritim misericordiæ aut compassionis uelut collatiua quadam admixtione purgentur: Siue ut illa mulier euangelica docet, quæ typum prætendit Ecclesiæ, eo quòd fermentum abscondit in farina sua donec fermentetur totum, ut mundum omne sumatur. Docuit me dominus in Euangelio quid sit fermentum, dicens: Non intelligitis, quia non de pane dixi. Attenditẽ à fermento Pharisæorum & Sadducæorum. Tunc, inquit, intellexerunt, quia non dixit à panibus, sed à doctrina Pharisæorum & Sadducæorum attenderent sibi. Hoc ergo fermentũ hoc est doctrinã Pharisęorũ & disputationem Sadducęorũ abscondit Ecclesia in farina sua, cùm literam legis duriorẽ spiritali interpretatione molliuit, & uelut mola quadam suæ disputationis infregit, proferens uelut de folliculis literarum mysteriorum interna secreta, & resurrectionis fidem astruẽs, qua dei misericordia prædicatur, qua reparari uita creditur mortuorum. Non absurda autẽ uidetur ad hunc locum assumptio comparationis huius. Siquidem regnum cœlorum est peccatoris redemptio, & ideo farina Ecclesiæ conspergamur omnes boni & mali, ut simus omnes in noua cõspersione. Quis autem non uereretur, ne fermenti uitiosioris admixtio massam decoloraret? Ideo dixit: Vt sitis noua conspersio, sicut estis azymi: hoc est, tales conspersio uos reddat, qualis erat innocentiæ uestræ pura synceritas. Ita si misereamur, nõ fuscamur peccato alieno, sed redemptionem eius acquirimus nostrę gratię, ut qualis erat puritas, perseueret. Et ideo addidit: Etenim pascha nostrũ immolatus est Christus: hoc est, passio domini omnibus profuit, & peccatoribus donauit redemptionem, quos flagitij pœnituit admissi. Itaq; epulemur bonum cibum pœnitentiam gerẽtes, læti redemptione. Nullus enim cibus est beuolentia & pietate dulcior, epulis nostris atq; lætitię nulla de peccatore seruato inuidia admisceatur, ne seipse à domo patris quemadmodũ expositus in Euangelio inuidus ille frater excludat, qui fratrẽ receptũ doluit, quẽ in perpetuũ gaudebat exclusum. Cuius uos similes esse Nouatiani non potestis negare, qui ideo (ut dicitis) in Ecclesiam nõ conuenitis, quia per pœnitentiam tributa spes fuerat his qui lapsi sunt reuertendi. Sed hoc

1.Corin.5

Luc.13

Matth.16

Luc.15

prætentum est specie, cæterum episcopatus amissi dolore succensus Nouatianus schisma composuit. Sed non intelligitis quia de uobis quoq; prophetauit Apostolus & uobis dicit: Et uos inflati estis, & nō magis luctum habuistis, ut tollatur de medio uestrum qui hoc opus fecit? Vtiq; tunc penitus tollitur, cùm aboletur peccatum eius. Non enim excludendum ab Ecclesia dicit Apostolus, quē suadet esse purgandum.

1.Corin.5

De misericordia domini Iesu. Et quemadmodum ij qui eius clementiam non imitantur, spiritus ipsius non sint. Et quod misericordia facta pœnitentibus in præsenti, testimonium sit remunerationis futuræ. Cap. XVI

Cum igitur Apostolus peccatum remiserit, qua uos authoritate dimittēdum negatis? Quis reuerentior Christi: Nouatianus, an Paulus? Sed nouerat Paulus dominum misericordem, nouerat dominum Iesum seueritate magis discipulorum offensum, quàm misericordia. Deniq; Iacobum & Ioannem, dicentes quod ignem de cœlo peterent, qui consumeret eos qui dominum recipere nolebant, confutauit Iesus, dicens: Nescitis cuius spiritus estis, filius enim hominis non uenit animas hominum perdere, sed saluas facere. Et illis quidem dixit: Nescitis cuius spiritus estis, qui ipsius erant spiritus: uobis autem dicit: Non estis spiritus mei, qui meam clementiam non tenetis, qui meam refutatis misericordiam, qui excluditis pœnitentiam, quam ego per Apostolos meos prędicari uolui in nomine meo. Frustra enim dicitis uos prędicare pœnitentiam, qui tollitis fructum pœnitentię. Homines enim ad aliquod studium aut prę-mijs aut fructibus incitantur. Omne autem studiū torpescit dilatione. Et ideo dominus ut præsentium fructu cumularetur deuotio discipulorum, dixit, quoniam qui dimisisset omnia sua, & deum secutus esset, septies tantum reciperet & hic, & in futurum. Prius hic promisit, ut fastidia dilationis auferret: addidit & in futurum, ut hic disceres credere in futurum quoq; soluenda tibi præmia. Remuneratio igitur præsentium, testimonium futurorum est. Si quis igitur occulta crimina habens, propter Christū tamen studiose pœnitentiam egerit: quomodo isthic recipit, si ei communio nō refunditur? Volo ueniam reus speret, petat eam lachrymis, petat gemitibus, petat populi totius fletibus: ut ignoscatur & obsecret: & cum secundo & tertio fuerit dilata eius communio, credat remissius se supplicasse, fletus augeat miserabilior, postea reuertaē, teneat pedes brachijs, osculetur osculis, lauet fletib. nec dimittat, ut de ipso dicat dominus Iesus: Remissa sunt peccata eius multa, quoniam dilexit multum. Cognoui quosdam in pœnitentia sulcasse uultum lachrymis, exarasse continuis fletibus genas, strauisse corpus suum calcandum omnibus, ieiuno ore semper & pallido mortis speciem spiranti in corpore prætulisse.

Luc.9

Matth.19

Luc.7

Quibus indulgentia, quibus seueritas exhibenda. Cap. XVII

Quid expectamus ut mortui mereantur ueniam, qui mortem sibi intulerunt cum uiuerent? Satis est, inquit, ei qui talis est, obiurgatio hæc quæ fit à pluribus: ita ut econtrario magis donetis & cōsolemini, ne forte abundantiore tristitia absorbeatur. Si satis ad cōdemnationem est obiurgatio quæ fit à pluribus, satis est quoq; ad remissionem peccati obsecratio quæ fit à pluribus. Moralis magister, et nostrę fragilitatis conscius, & pietatis diuinæ interpres uult donari peccatum, uult consolationem adhiberi, ne tristitia pœnitentem tædio longæ dilationis absorbeat. Ideo ergo donauit Apostolus, nec solum donauit, sed etiam cōfirmari in eum charitatem uoluit. Qui charus est, non habet duritiam, sed mansuetudinem. Nec solum donauit ipse, sed uoluit etiam omnes donare, & se propter alios donasse dixit, ne multi propter unum diutius contristarentur. Si cui, inquit, quid donastis, & ego. nam & ego propter uos in persona Christi, ut non circumueniamur à satana. Nec enim uersutias eius ignoramus. Rectè potest serpentem cauere, qui eius potest uersutias non ignorare, quæ multæ ad nocendum sunt. uult enim semper nocere, semper circumuenire, ut mortem inferat. Sed debemus cauere ne remedium nostrum fiat eius triumphus. Circumuenimur enim ab eo, si per nimiam tristitiam pereat qui potest liberari per indulgētiam. Et ut sciremus quia de baptizato dicit, addidit: Scripsi uobis in epistola, ne commisceamini fornicarijs, non utique fornicarijs huius mundi. Et infrà subiunxit: Nunc autem scripsi uobis, non commisceri, si quis frater nominatur fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens. Quos simul iunxit ad pœnam, simul uoluit etiam ad ueniam pertinere. Si quis autē talis est, inquit, cùm hoc

2.Corin.2

2.Corin.2

1.Corin.5

hoc nec cibum sumas. Quàm seuerus pertinacibus, quàm indulgẽs rogantibus? Aduer sum illos Christi armatur iniuria, his Christi inuocatio suffragatur. At ne quis fortè eo moueatur, quia scriptum est: Tradi huiusmodi hominem satanæ in interitũ carnis, & dicat: Quomodo potuit ad ueniam pertinere, cuius omnis interierit caro, cùm manifestum sit in utroque redemptum hominem, in utroq; saluari, neque animam sine carne, neque carnem sine anima, cùm sibi sint gestorum operum consortijs copulatæ, sine consortio uel pœnæ esse uel præmij? Is sibi responsum hoc habeat, quòd interitus non consummatam absumptionem carnis significet, sed castigationẽ. Sicut enim mortuus peccato, deo uiuit: ita illecebra carnis interit, & cupiditatibus suis moritur caro, ut castitati cæterisq; bonis operibus reuiuiscat. Et quod aptius exemplum quàm de matre sumamus? Nanq; ipsa de qua assumpti sumus terra, intermisso exercitio cultuq; uidetur deserta, & aut uinetis quibus consitus est ager, aut oleis moritur, succum tamen proprium uelut quandam sui animam non amittit. Deniq; à repetita cultione, & creditis seminibus quibus habilis æstimatur, feracior assurgit fructibus. Non ergo alienum si etiam nostra caro interire sic dicitur, ut repressa magis quàm absumpta credatur.

FINIS.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI DE POENITENTIA, LIBER SECVNDVS.

Quod pœnitentia non solum sollicitè, sed & maturè sit agenda. Cap. I

ETsi non pauca quæ ad cohortationem pœnitentiæ proficiant, scripta sint libro superiore, tamen cùm adijci possint complura, ne uelut semesas uerborum nostrorum epulas reliquisse uideamur, inceptum persequamur conuiuium. Agenda est enim pœnitentia non solum sollicitè, sed etiam maturè: ne fortè Euangelicus ille pater familias qui arborem ficum plantauit in uinea sua, ueniat, & quærens fructum in ea, si non inuenerit, dicat cultori uineæ: Succide illam. ut quid etiam terram occupat? Et nisi cultor uineæ interueniat, dicens: Domine remitte illam & hoc anno, usq; dum fodiam circa illam, & mittam cophinum stercoris, excidatur ficulnea. Stercoremus ergo et nos agrum hunc quem possidemus, & imitemur laboriosos agricolas, quos non pudet fimo pingui satiare terram, & immundo cinere agrum aspergere, ut fructus uberiores colligant. Quemadmodum stercoremus, docet Apostolus, dicens: Et æstimo stercora, ut Christum lucrifaciam. qui per infamiam & bonam famam meruit Christo placere. Legerat enim quòd Abraham dum se stercus & cinerem fatetur, summa humilitate inuenit dei gratiam. Legerat quòd Iob in stercore sedens, omnia quę amiserat recuperauit. Legerat prophetantem Dauid quòd deus de terra suscitat inopem, & de stercore erigit pauperem. Et nos ergo non erubescamus fateri domino peccata nostra. Pudor est ut unusquisque crimina sua prodat. Sed ille pudor agrum suũ arat, spinas tollit perpetuas, sentes amputat, fructus adolet quos intermortuos esse credebas. Sequere illum qui bene arando agrum suum fructus quæsiuit æternos. Maledicimur, inquit, & benedicimus: persecutionem patimur, & sustinemus: blasphemamur, & obsecramus: tanquam purgamenta huius mundi facti sumus. Si & tu sic araueris, seminabis spiritalia. Ara, ut peccatum auferas, fructum adquiras. Ille arauit, ut persecutoris in se eradicaret affectum.

Luc. 13

Philip. 3

Gene. 18

Iob. 42

Psalm. 112

1. Corin. 4

Quid plus potuit nobis conferre Christus ad studium correctionis, quàm ut conuerteret, & daret nobis ex persecutore doctorem?

Dere-

De redargutorum hęreticorum obnisu, authoritatem Apostolicę sententiæ suo errori suffragari iactantiū: & defensionis illius repulsione, ex dictis Apostoli, qui sibi contrarius esse non potuit. Cap. II

C

Vm igitur tam euidenti & ipsius Apostoli & scriptorum eius exemplo redarguantur, tamē adhuc obniti uolunt, & authoritatē aiunt Apostolicæ sibi suffragari sententiæ, allegantes scriptum ad Hebræos: Impossibile est enim hos qui semel illuminati sunt, & gustauerunt donum cœleste, & participes facti sunt spiritus sancti, & bonum gustauerunt dei uerbum, uirtutesq; futuri seculi: lapsos iterum renouari in pœnitentiam, rursus crucifigentes filium dei, & ostentatione triumphantes. Nunquid Paulus aduersus factum suum prædicare potuit? Donauit Corinthio peccatum per pœnitentiā: quomodo hic potuit sententiā suam ipsę reprehendere? Ergo quia non potuit quod ædificauerat destruere, non contrarium dixisse eum, sed diuersum aduertimus. Quod enim contrariū est, seipsum impugnat: quod diuersum est, distinctā solet habere rationem. Ita autem contrarium non est, ut alterum suffragetur alteri. Etenim quia de remittenda prædicauit pœnitentia, debuit & de ijs qui iterandum putant baptismum, non silere: & prius sollicitudinem nobis auferri oportuit, sciremus etiam post baptismum, si qui peccarēt, donari eis posse peccatum, ne spe ueniæ destitutos iterandi baptismatis opinio uana peruerteret. Deinde iterandum non esse baptisma, rationabili disputatione suadendum fuit. De baptismate autē dictum uerba ipsa declarant, quibus significauit impossibile esse lapsos renouari in pœnitentiam. Per lauacrum enim renouamur, per quod renascimur, sicut ipse Paulus dicit: Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quemadmodum surrexit Christus ex mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus. Et alibi: Renouamini spiritu mētis uestræ, & induite nouum hominē qui secundum deum creatus est. Et alibi: Renouabitᷣ sicut aquilę iuuentus tua, Quòd etiā aquila cùm fuerit mortua, ex suis reliquijs renascatᷣ, sic per baptismatis sacramentum cùm fuerimus peccato mortui, renascimur deo, ac reformamur. unum ergo baptisma docet, sicut alibi: Vna fides, unū, inquit, baptisma. Illud quoq; euidens, quod in eo qui baptizatur, crucifigitur filius dei: quia non potuit caro nostra abolere peccatum, nisi crucifixa esset in Christo Iesu. Deniq; scriptum est: Quicunq; baptizati sumus in Christo Iesu, in mortem ipsius baptizati sumus. Et infrà: Si enim complantati sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus: sciētes quia uetus homo noster simul confixus est cruci. Et ad Colossenses ait: Consepulti ei in baptismo, in quo & consurrexistis. Quod ideo scriptum est, ut credamus quia ipse crucifigitur in nobis, ut per illum peccata nostra mundētur, ut ipse chirographum nostrum affigat cruci, qui solus potest donare delicta. Ipse in nobis principatus & potestates triumphat: quoniam de ipso scriptum est: Principatus & potestates ostētauit, triumphans eos in semetipso. Ergo quod ait in hac epistola quæ scribitur ad Hebræos: Impossibile esse lapsos renouari in pœnitentiam, ac rursus crucifigentes filium dei, & ostētatione triumphantes: eo spectat, ut de baptismo dictum credamus, in quo crucifigimus filium dei in nobis, ut per illum nobis mundus crucifigatur: quia quadam triumphamus specie, dum similitudinem mortis eius assumimus, qui principatus & potestates in sua cruce ostētauit ac triumphauit, ut in mortis eius similitudine, nos quoq; de principatibus, quorū iugum deponimus, triumphemus. Semel autem crucifixus est Christus, semel peccato mortuus, & ideo unum non plura baptismata. Quid quod & supra doctrinam baptismorum pręmisit? Et quia multa erant baptismata in lege, merito reprehendit illos qui perfecta dimittant, & principia uerbi requirāt. Docet nos scire oportere destructa esse uniuersa legis baptismata, unum baptisma esse in Ecclesia. Hortatur autem nos ut relinquentes initium uerbi, ad perfectum tendamus. Et hoc faciemus, inquit, si quidem permiserit deus. Non potest enim sine fauore dei aliquis esse perfectus. Possem quidem etiam illud dicere ei, qui hoc de pœnitentia dictum putat, quia quæ impossibilia sunt homini, possibilia sunt apud deum: & potens est deus quando uult donare nobis peccata, etiam quæ putamus non posse concedi. Et ideo quod nobis impossibile impetratu uidetur, deo donare possibile est. Nam & impossibile uidebatur ut peccatum ablueret aqua. Denique Naaman Syrus lepram suam mundari per aquam posse non credidit. Sed quod impossibile erat,

Hebr. 6 · 1. Corin. 5 · Roma. 6 · Ephes. 4 · Psalm. 102 · Ephes. 6 · Rom. 6 · Colos. 2 · Hebr. 6 · Matth. 19

erat, fecit deus esse possibile, qui tantā nobis donauit gratiā. Similiter impossibile uidebatur per pœnitentiā peccata dimitti. Cōcessit hoc Christus Apostolis suis, quod ab Apostolis ad sacerdotum officia transmissum est. Factū est igitur possibile, quod impossibile uidebatur. Sed tamen de baptismo dictum, ne quis iteraret, uera ratio persuadet.

Quod Apostolus non uenerit contra euidentem doctrinam Christi, qui de peccatore pœnitentiam agente comparationē posuit filij prodigi, & quemadmodum ex hoc ad spem ueniæ per pœnitentiam prouocemur. Cap. III

Neq; enim Apostolus contra euidentem Christi doctrinā ueniret, qui de peccatore pœnitentiam agente comparationem posuit, eo quòd peregre profectus acceptam à patre omnem substātiam deuorauerit uiuendo luxuriose, & postea panem patris desiderauit cùm uesceretur siliquis, & meruit stolam, annulum, calceamentum, immolationem quoq; uituli, quæ speciē habet passionis dominicæ, per quam cœleste sacramētum nobis donatur. Bene dicitur quia peregre profectus est qui erat à sacris altaribus separatus. hoc est enim ab Hierusalem illa quæ in cœlo est, ciuico quodam & domestico sanctorum separari domicilio: Vnde & Apostolus ait: Ergo iam non estis aduenæ atq; peregrini, sed ciues sanctorum, & domestici dei. Et consumpsit, inquit, substantiam suam. Merito consumpsit eam, cuius fides in operibus claudicabat. Fides enim eorum quæ sperantur substantia est, rerum argumentum non apparentium. Et bona substātia fides in qua spei est nostræ patrimonium. Nec mirum si fame peribat, qui diuino alimento egebat, cuius desiderio compulsus: Surgā, inquit, & ibo ad patrem meum & dicam illi: Pater peccaui in cœlum, & coram te. Nonne aduertistis id euidenter iam nobis expositum, quod emerendi gratia sacramenti ad precandum impellimur: & hoc auferre uultis propter quod agitur pœnitentia? Tolle gubernatori perueniendi spem, & in medijs fluctibus incertus errabit. Tolle luctatori coronam, lentus iacebit in stadio. Tolle piscatori capiendi efficaciam, desinet iactare retia. Quomodo ergo potest qui famem patitur animæ suæ, studiosius deum precari, si sacram desperet alimoniam? Peccaui, inquit, in cœlum, & coram te. Fatetur utiq; peccatum ad mortem, ne quem uos agentem cuiuslibet criminis pœnitentiam iure excludi putaretis, quando is, qui in cœlum peccauit, uel in regnum cœleste, uel in animam suam, quod est peccatum ad mortem, & peccauit coram deo, cui soli dicitur: Tibi soli peccaui, & malū coram te feci: tam cito ueniam meretur, ut uenienti & adhuc longe posito occurrat pater, osculum tribuat, quod insigne est sacræ pacis: stolam proferri iubeat, quæ uestis est nuptialis, quam si quis non habuerit, à cōuiuio nuptiali excluditur, det annulum in manum eius, quod est fidei pignus, & sancti spiritus signaculum. Calceamenta deferri præcipiat. Celebraturus enim pascha domini, epulaturus agnum, tectum debet aduersus omnes incursus bestiarum spiritalium, morsusq; serpentis habere uestigium. Vitulum præcipiat occidi: quia pascha nostrum immolatus est Christus. Etenim quotiescunq; sanguinem domini sumimus, mortem domini annunciamus. Sicut ergo semel pro omnibus immolatus est, ita quotiescunq; peccata donantur, corporis eius sacramentum sumimus: ut per sanguinem eius fiat peccatorum remissio. Ergo euidentissime domini prædicatione mandatum est etiam grauissimi criminis reis, si ex toto corde & manifesta confessione peccati pœnitentiam gerant, sacramenti cœlestis refundendam gratiam. Vnde nihil uobis ad excusationem resedisse certum est.

Luc. 15 · *Ephesi. 2* · *Hebr. 11* · *Luc. 15* · *Psalm. 50* · *Matth. 22* · *1. Corin. 5*

De spiritus blasphemia quæ non remittetur hic, neq; in futuro: & quomodo intelligatur illud de hæreticis atque schismaticis, qui ecclesiam separant, quibus indulgentia negatur, quandiu tanti criminis merita non deposuerint. Cap. IIII

Perlatum est tamen ad nos, etiam illud uos obijcere solere, quod dicatis scriptum esse: Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemia non remittetur hominibus: et Quicunq; dixerit uerbum contra filium hominis, remittetur ei, qui autem dixerit contra spiritum sanctum, non remittetur ei, neq; in hoc seculo, neq; in futuro. Quo exēplo omnis assertio uestra destruitur & absoluitur. Scriptum est enim: Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus. Cur igitur non remittitis? Cur ligatis uincula, quæ non soluitis? Cur nodos nectitis,

Matth. 12

nectitis, quos nō relaxatis? Remittite cæteris, & agite de ijs quos peccantes in spiritum sanctum euangelica authoritate in perpetuum adstringi putatis. Et tamen quos adstringat consideremus, repetentes superiora lectionis ipsius, ut euidentius cōprehendamus.

Lucæ. 11 Dicebāt Iudæi: Hic nō ejcit dæmonia nisi in Beelzebub principe dæmoniorū. Respondit Iesus: Omne regnum diuisum contra se destruetur, et omnis ciuitas uel domus diuisa contra se, non stabit. Si enim Satanas Satanam ejcit, aduersum se diuisus est. quomodo ergo stabit regnū eius? Quod si ego in Beelzebub ejcio dęmonia, filij uestri in quo ejciunt? De ijs utiq; expressum uidemus, qui dominū Iesum in Beelzebub ejcere dæmonia loquebātur, quibus sic respōdit dominus, quod Satanę hęreditas in ijs esset qui Satanæ compararent saluatorē omniū, & in regno diaboli constituerent gratiam Christi. Et ut cognosceremus quia de hac dixit blasphemia, adiunxit: Progenies uiperarū, quomodo potestis bona loqui, cùm sitis mali? Hos ergo qui hæc loquuntur, negat ad ueniā pertinere. Deniq; Petrus Simoni, qui magicæ artis cōsuetudine deprauatus putasset quòd gratiam Christi per impositionem manus, atq; infusionē spiritus sancti compararet pecunia, ait: Non est tibi pars neq; sors in hac fide: quia cor tuum nō est rectū apud deum. Pœnitentiā itaq; age ab hac nequitia tua, & precare dominū, si forte remittatur tibi hæc

Acto. 8 cogitatio cordis tui. In obligatione enim iniquitatis, & amaritudine fellis uideo te esse. Vides quod hunc magica uanitate blasphemantem in spiritum sanctum, apostolica authoritate condemnet, & eo magis quia puram conscientiā fidei non habebat: & tamen non interclusit ei spem ueniæ, quem inuitauit ad pœnitentiam? Responsum est igitur à domino blasphemiæ Pharisæorum, & ideo his potestatis suæ gratiam negat, quæ in remissionem peccatorum est, qui cœlestem eius potestatē diabolico fultam suffragio uindicarent. Eos quoq; asserit diabolico uti spiritu, qui separarent Ecclesiā dei: ut omnium temporum hæreticos & schismaticos comprehēderet, quibus indulgentiā negat. quòd omne peccatū circa singulos est, hoc in uniuersos. Soli enim sunt qui uolūt soluere Christi gratiam, qui Ecclesiæ membra discerpūt, propter quam passus est dominus Iesus, spiritusq; sanctus datus est nobis. Deniq; ut sciatis quia de dispersoribus dicit, sic habemus

Matth. 12 scriptum: Qui non est mecum, contra me est: & qui non colligit mecum, dispergit. Et ut sciremus de his dictum, statim subiunxit: Ideo dico uobis, omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus, spiritus autē blasphemię non remittetur hominibus. Cùm dicit, Ideo dico uobis: nónne euidenter hoc præ cæteris à nobis intelligi uoluit? Meritoq; adiunxit: Arbor bona bonos fructus facit, mala autem arbor malos fructus facit. Congregatio enim mala bonum facere fructum non potest. Arbor itaque congregatio est, fructus boni arboris, filij Ecclesiæ sunt. Et ideo reuertimini ad Ecclesiam, si qui

Iohel. 2 uos separastis impie: Omnibus enim conuersis pollicetur ueniā, quia scriptum est: Omnis quicunq; inuocauerit nomen domini, saluus erit. Deniq; etiam Iudæorum populus

Ioan. 8 qui dicebat de domino Iesu: Dæmonium habet: qui dicebat: In Beezebub ejcit dęmonia: qui crucifixit dominum Iesum, Petri prædicatione uocatur ad baptismum, ut sceleris tanti merita deponat.

De infructuosa pœnitentia Iudæ, qui non coram deo, sed coram Iudæis pœnituit, quodq; pœnitentia debeat esse syncera, non dolosa. Et quomodo intelligenda sint uerba Apostoli Petri, quibus Nouatiani errorem suum defendunt. De differenti quoq; accessu ad baptismum atq; pœnitentiam. Cap. V

SEd quid mirum, si salutem negatis alijs, qui uestram recusatis? licet illi nihil deferant, qui à uobis pœnitentiam petunt. Arbitror enim quòd etiam Iudas potuisset tanta dei miseratione non excludi à uenia, si pœnitentiam non a-

Matth. 27 pud Iudæos, sed apud Christum egisset. Peccaui, inquit, quòd tradiderim sanguinem iustum. Responderunt: Quid ad nos? Tu uideris. Quæ uox alia uestra est, cùm etiam minoris peccati reus uobis factum proprium confitetur? Quid respondetis aliud nisi hoc, Quid ad nos? tu uideris. Hūc sermonem laqueus sequitur: eo feralior pœna, quo culpa est minor. Sed si isti non conuertuntur, uel uos reuertimini, qui lapsu uario de innocentiæ fideiq; pręcelso fastigio decidistis. Bonum dominum habemus, qui uelit donare omnibus, qui te per prophetam uocauit, dicens: Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero, tu autem memor esto, & iudicemur. Referunt tamē quæstionem

de uerbo

de uerbo Apostoli Petri: quia dixit: Si fortè, & putant non confirmasse Petrum ut agenti pœnitētiam peccatum remitteret. Sed cōsiderēt de quo loquatur: hoc est, de Simone, qui non ex fide crederet: sed dolum cogitaret. Deniq; & dominus dicenti ei, cuius non plenam synceritatem uideret, Sequar te, ait: Vulpes foueas habēt. Quem ergo dominus ante baptismū prohibuit sequi, quoniam fraudulentum uidebat: miraris si post baptismum præuaricantem non absoluit Apostolus, quem in obligatione iniquitatis manere pronunciat? Sed hoc illis responsum sit. Ego autem nec Petrū dubitasse credo nec dico, nec uerbi unius præiudicio tantā causam strangulandā arbitror. Nam si putant dubitasse Petrum, nūquid & deus dubitauit qui ait ad Hieremiā prophetā: Sta in atrio domus domini, & respōsum dabis omni Iudæ, ijs qui ueniunt adorare in domo domini, omnia uerba quæ constitui tibi respōdere illis: noli auferre uerbum, forsitan audient, & auertent? Dicant ergo & dominum ignorasse quid esset futurum. Sed non ignorātia eo uerbo exprimitur: sed in scripturis diuinis frequens huiusmodi consuetudo aduertitur, eo quod simplex sit elocutio. Siquidem & ad Ezechiel dicit dominus: Fili hominis mittam ego te ad domum Israel, ad eos qui me exacerbauerūt, ipsi & patres eorum usq; in hodiernū diem, & dices ad eos: Hæc dicit dominus, si fortè audient & terrebūtur. Nesciebat ergo eos posse aut non posse conuerti? Non ergo semper dubitantis ista est elocutio. Deniq; ipsi sapientes seculi, qui omnem gloriam statuunt in expressione uerborum, quod Latinè fortè dicimus, Græcè τάχα non ubiq; pro dubitatione posuerunt. Aiunt itaq; dixisse primum suorum poetam: ἦ τάχα χήρα ἔσομαι, quod est, cito uidua ero. Et alibi: τάχα γάρ σε κατακτανέουσιν ἀχαιοὶ πάντες ἐφορμηθέντες. Non enim dubitaret omnibus simul insurgētibus, unum facile ab uniuersis posse prosterni. Sed nos nostris magis quàm alienis utamur. Deniq; habes in Euangelio, quia ipse filius de patre ait, cùm misisset seruos ad uineam suam, & occisi essent, dixisse patrem: Mittam filium meum dilectissimum, forsitā ipsum uerebuntur. Et alibi ex sua persona filius ait: Neq; me scitis, neq; patrem meum. Si enim me sciretis, & patrem meū forsitan sciretis. Si ergo his uerbis usus est Petrus, quibus dominus usus est sine præiudicio sententiæ suę: cur non accipiamus & Petrum his usum sermonibus sine suæ fidei præiudicio? Neq; enim poterat dubitare de Christi munere, qui sibi soluendorum peccatorum dederat potestatem, præsertim cùm uersutijs hæreticorum locum non deberet relinquere, qui ideo uolunt spem hominū destituere, ut iterandi baptismatis apud desperantes facilius inducant persuasionem. Sed Apostoli hoc habentes, secundum Christi magisterium pœnitentiam docuerunt, spoponderūt ueniā, culpā relaxauerūt: sicut & docuit Dauid, dicēs: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata: Beatus uir cui non imputauit dominus peccatum. Vtrunque enim beatum dixit: & cuius iniquitas remittitur per lauacrum, & cuius peccatū tegitur operibus bonis. Qui enim agit pœnitentiam, non solum diluere lachrymis debet peccatū suum: sed etiā emendatioribus factis operire & tegere delicta superiora, ut non ei imputetur peccatū. Ergo tegamus lapsus nostros posterioribus factis, mundemus fletibus, ut audiat nos dn̄s deus noster ingemiscentes, sicut audiuit lachrymantem Effrem, quemadmodū scriptū est, dicente deo: Audiens audiui Effrē lachrymantē. Et ipsa uerba Effrem lamentantis expressit dicens: Castigasti me, & castigatus sum, sicut uitulus non sum edoctus. Vitulus enim ludit, & præsepe deserit, & ideo Effrem sicut uitulus non est edoctus longe positus à præsepi, quia præsepe domini deseruit, & Hieroboā secutus, uitulos adorauit, quod prophetia futurum per Aaron indicauerat, sic lapsurum populum Iudęorum. Ideoq; agens pœnitentiam dicit: Cōuerte me, & conuertar: quia tu dominus meus: quia in nouissimo captiuitatis meę pœnitentiā egi, & postquā cognoui, ingemui super dies confusionis, & subiectus sum tibi, quia accepi opprobriū & demonstraui te.

[Marg.: Act. 8 · Matt. 8 · Hier. 26 · Ezech. 3 · Iliad. 3 · Matt. 21 · Ioan. 8 · Ibidem. · Psal. 31 · Hier. 31 · Tob. 1 · Hier. 31]

De instructione atq; exhortatione ad lamenta pœnitentiæ ex diuersis sacræ scripturæ sententijs atq; exemplis. Cap. VI

A Duertimus quomodo agenda sit pœnitentia, quibus sermonibus, quibus fletibus: ut peccati dies confusionis appellet. Confusio est enim quādo Christus negatur. Et ideo subijciamus nos deo, ut non subditi simus peccato, & delictorū nostrorū memoriam recensentes tanquam opprobriū erubescamus, nō uelut quandam gloriam prædicemus, sicut quidam expugnata pudicitia, oppressa iustitia

gloriantur:& tanta fiat conuersio,ut qui deum non agnoscebamus,ipsi eum iam alijs de monstremus:Motus autem dominus tali conuersione nostra respondeat: A iuuentute mea es tu fil.us dilectus mihi Effrem,ut puer in delicijs,quoniam eo quòd sermones mei in ipso sunt,memoria memor ero eius,propterea festinaui super illum, misericordia miserebor eius,dixit dominus.Quam aũt misericordiã nobis polliceatur, infra ostendit dicens:Inebriaui oẽm animam sitientẽ,& omnẽ animam esurientẽ satiaui. Ideo exurrexi, & uidi: & somnus meus mihi dulcis est.Aduertimus quòd pœnitẽtibus dominus sacramẽta promittat sua,& ideo oẽs conuertamur ad dominũ.Si isti non cõuertũtur, uel uos reuertimini qui lapsu uario de innocẽtię fideiq; pręcelso fastigio decidistis.Bonũ dominum habemus,qui uelit donare omnibus,qui te per prophetã uocauit, dicẽs: Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas,& memor non ero:tu aũt memor esto,ut iudicemur. Ego,inquit,memor nõ ero,tu aũt memor esto,hoc est,non reuoco illa: quæcũq; delicta donaui tibi,uelut quadã obliuione tecta sint,tu aũt memor esto.Ego,inquit, memor nõ ero propter gratiã,tu memor esto propter correctionẽ:memor esto,ut scias donatũ esse peccatũ,ne glorieris quasi innocens,ne te iustificando plus ingraueris.sed si uis iustificari,fatere delictũ tuum.Soluit enim criminum nexus,uerecunda confessio peccatorum. Vides quid à te exigat deus tuus,ut memor sis eius quã accepisti gratię:nõ glorieris quasi non acceperis. Vides qua remissionis pollicitatione te prouocet ad confitendũ. Vide ne reluctando mãdatis cœlestibus in deuotionẽ Iudęorũ incidas,quibus dicit dominus Iesus:Cantauimus uobis,& nõ saltastis:lamentauimus,& nõ plorastis. Vilis sermo, sed non uile mysteriũ.Et ideo cauendũ ne quis uulgari quadã sermonis huius deceptus interpretatione,putet nobis saltationis lubricæ histrionicos motus,& scenæ deliramenta mandari(hęc etiam in adolescentula ætate uitiosa sunt)sed saltationẽ eam mãdauit,qua saltauit Dauid ante arcam domini.Totũ enim decet,quicquid defertur religioni, ut nullum obsequium quod proficiat ad cultum & obseruantiam Christi,erubescamus. Nõ ergo illa delitiarum comes,atq; luxuriæ prædicatũ saltatio:sed qua unusquisq; corpus attollat impigrum,nec humi pigra iacere membra,uel tardis sinat torpere uestigijs. Saltabat spiritaliter Paulus cũ se pro nobis extenderet,& posteriora obliuiscens,priora appetẽs, contenderet ad brauium Christi. Tu quoq; cùm ad baptismum uenis,manus eleuare,pedes quibus ad æterna conscendas,ueslociores habere moneris. Hæc saltatio fidei socia, gratiæ comes.Hoc est ergo mysterium:Cantauimus uobis,noui utiq; cãticum testamẽti,& non saltastis:hoc est,non eleuastis animũ ad spiritalem gratiam.Lamentauimus, & non plorastis:hoc est,non egistis pœnitentiam.Et ideo derelictus est Iudæorum populus,quia nec egit pœnitentiam,& gratiam refutauit.Per Ioannem pœnitentia, per Christum gratia.Istam quasi dominus donat,illam quasi seruus annunciat. Vtrunq; igitur Ecclesia custodit:ut & consequatur gratiam,& non abijciat pœnitẽtiam.Gratia enim munus largientis est,pœnitentia delinquentis remedium.Sciuit Hieremias magnum remedium esse pœnitentiæ,quam in Threnis suis suscepit pro Hierusalem, & ipsam inducit agentem Hierusalem,dicens:Plorans plorauit in nocte,& lachrymæ eius in maxillis eius,nec est qui consoletur ab omnibus qui diligunt eam. Viæ Sion lugent.Et adiecit: In his ergo fleo,oculi mei caligauerunt à fletu, quia elongauit à me qui me consolabatur. Aduertimus quòd hunc malorum suorum acerbissimum cumulum arbitrabatur, quia deerat qui consolaretur mœrentem. Quomodo ergo uos ipsam consolationem aufertis,qui spem relaxandæ negatis pœnitentiæ? Sed audiant qui agunt pœnitentiam, quo modo agere debeant:quo studio,quo affectu,qua mentis intentione,qua intimorũ concussione uiscerum,qua cordis conuersione. Vide,inquit,domine,quia tribulor, uenter meus turbatus est à fletu meo,conuersum est cor meum in me.Cognouisti intentionem animi,fidem mentis cognosce,& habitum corporis.Sederunt, inquit,in terra, tacuerũt seniores filiæ Sion,& imposuerunt terram super caput suum,præcinxerunt se cilicio,deduxerunt in terram principes, uirgines Hierusalem defecerunt in lachrymis, oculi mei caligauerunt. Turbatus est uenter meus,effusa est in terra gloria mea. Sic fleuit & Niniue populus,& denunciatum excidium ciuitatis euasit. Tanta est enim pœnitentię medicina,ut mutare uideatur suam deus sententiã. In te est igitur ut euadas:uult rogari dominus,uult de se sperari, uult sibi supplicari. Homo es, & uis rogari ut ignoscas: & putas

deum

Marginal references: Hier. 31; Esa. 43; Lu. 7; 2. Reg. 6; Philip. 3; Thren. 1; Ibid. 2; Ione 3

deum tibi non roganti ignoſcere? Ipſe dominus Hieruſalem fleuit, ut quia ipſa flere no-
lebat, domini lachrymis ad ueniã pertingeret. Ipſe nos flere uult, ut euadere poſſimus ſi
cut habes ſcriptum in Euangelio: Filiæ Hieruſalem nolite me flere, ſed uoſipſas flete. Fle [Luc. 23]
uit Dauid, & meruit ut mortem populi pereuntis diuina remoueret miſericordia, quan- [2. Reg. 24]
do tribus ſibi propoſitis optionibus, eam tamen in qua maiorem domini miſerationem
experiretur elegit. Quid erubeſcis tu peccata tua flere, cùm deus etiam prophetas iuſſe-
rit flere pro populis? Deniq; & Ezechiel iuſſus eſt flere Hieruſalem, & accepit librum [Ezech. 2]
in cuius capite ſcripta erant, lamentatio, & melos, & uæ: duo triſtia, & unum delectabi-
le: quoniam ille ſaluus erit in futurum, qui in hoc ſeculo plus fleuerit. Cor enim ſapientũ [Eccl. 7]
in domo luctus, & cor ſtultorum in domo epularum. Et ipſe dominus ait: Beati qui nũc [Luc. 6]
fletis, quia ridebitis.

De Lazaro ſuſcitato, & fletu ſororum eius. De lachrymatione quoq; Ieſu, ubi
ſpiritalis reſurrectio peccatorum innuitur. De inuidia quoq; Iudęorũ qui La-
zarum interficere cogitabãt, quorum duritiæ Nouatiani ſucceſſores ſunt, qui
per pœnitentiam ſuſcitatos interficere uolunt. Cap. VII

F Leamus igitur ad tempus, ut exultemus in æternum. Timeamus dominum,
præueniamus eum confitendo peccata noſtra: Corrigamus lapſus noſtros,
emẽdemus errorem, ne & de nobis dicatur: Heu me anima, quia periſt timor
tuus à terra: & qui corrigat, in hominibus non eſt. Quid uereris apud bonũ dominũ tuas
iniquitates fateri? Dic, inquit, iniquitates tuas, ut iuſtificeris. Adhuc reo culpæ, iuſtifica- [Eſa. 43]
tionis præmia proponuntur. Ille enim iuſtificatur, qui proprium crimen ſponte agnoue
rit. Deniq; iuſtus in exordio ſermonis accuſator eſt ſui. Nouit omnia dominus, ſed expe [Prou. 18]
ctat uocem tuam: non ut puniat, ſed ut ignoſcat: non uult ut inſultet tibi diabolus, & ce-
lantem peccata tua arguat. Præueni accuſatorem tuum. ſi te ipſe accuſaueris, accuſatorẽ
nullum timebis: ſi te detuleris ipſe, & ſi mortuus fueris reuiuiſces. Veniet ad monumen-
tum Chriſtus, & ſi uiderit flere pro te Martham boni fœminam miniſterij, flere Mariam [Luc. 10]
quæ attentè audiebat uerbum dei, ſicut ſancta Eccleſia quæ optimam partem ſibi ele-
git: mouebitur miſericordia, cùm uiderit in tuo obitu lachrymas plurimorum, & dicet:
Vbi poſuiſtis eum? hoc eſt, in quo reum ſtatu eſt, in quo pœnitẽtium ordine? Videam [Ioan. 11]
quẽ fletis, ut lachrymis ſuis ipſe me moueat. Videam ſi iam peccato ei cuius uenia poſci
tur, defunctus eſt. Dicet plebs: Veni, & uide. Quid eſt, ueni? Hoc eſt, ueniat peccatorũ
remiſſio, ueniat defunctorum uita, mortuorum reſurrectio, ueniat & in hunc peccatorẽ
regnum tuum. Veniet itaq;, & leuari lapidem iubebit, quem ceruicibus peccatoris lap-
ſus impoſuit. Potuit remouere lapidem imperio ſermonis (Iubenti enim Chriſto etiam
inſenſibilis ſolet natura obedire) poterat tacita ui operationis occultæ transferre ſaxum
ſepulchri, in cuius paſſione remotis lapidibus plurima defunctorum ſepulchra patue-
runt: ſed hominibus iuſſit ut remouerent lapidem: In ueritate quidem, ut increduli cre-
derent quod uidebant, & aſpicerent reſurgentem mortuum, in typo autem, quod nobis
donaret ut leuaremus delictorum onera, moles quaſdã reorum. Noſtrũ eſt onera remo-
uere, illius eſt ſuſcitare, illius educere de ſepulchris exutos uinculis. Videns itaq; graue
onus peccatoris illachrymat dominus Ieſus. ſolam enim flere non patitur Eccleſiam. Cõ
patitur dilectæ ſuæ, & dicit defuncto: Veni foras: hoc eſt, Qui diaces in tenebris conſciẽ
tiæ, & delictorum tuorum ſordibus, quodam reorum carcere? Exi foras, delictum pro-
prium prode, ut iuſtificeris. Ore confeſſio fit ad ſalutem. Si confeſſus fuerit à Chriſto uo [Rom. 10]
catus, clauſtra rumpentur. & omnia ſoluentur uincula, etiamſi corruptelæ corporeæ fœ
tor grauis ſit. Quatriduum enim habebat ille cuius fœtebat in tumulo caro. cuius autem
caro nõ uidit corruptionem, triduo fuit in ſepulchro. Carnis enim uitia neſciuit, quę ex [Pſal. 15]
quatuor conſtat elementorũ ſubſtantijs. Quantuslibet ergo mortui fœtor ſit, aboletur
omnis, ubi ſacrũ redoleuerit unguẽtum: & ſurgit defunctus, & ſoluere iubẽtur eius uin-
cula, quę adhuc in peccato ſunt: tollere uelamen de facie eius, quod ueritatẽ gratiæ quã
acceperat, obũbrabat. Sed quia uenia donatus eſt, reuelare faciẽ, aperire uultũ iubetur.
Non habet enim quod erubeſcat, cui peccatũ remiſſum eſt. In tanta uerò domini gratia,
tantoq; diuini muneris miraculo, cùm oporteret uniuerſos lętari, cõmouebanť impij, et
aduerſus Chriſtum concilium congregabant: Lazarum quoque interficere uolebant. [Ioan. 12]

Non'ne merito eorum successores uos fore cognoscitis, quorum duritiæ hæredes estis? Nam & uos indignamini, & cōtra Ecclesiam congregatis concilium: quia uidetis mortuos in Ecclesia reuiuiscere, & peccatorum indulta uenia resuscitari. Itaq; quod in uobis est, per inuidiam rursus uultis interficere suscitatos. Sed Iesus nō reuocat beneficia, imò cumulo suæ liberalitatis amplificat. Reuisit solicitè suscitatū, & celebratę resurrectionis gratia lætus ad cœnam uenit, quam ei sua præparauit Ecclesia, in qua ille qui fuerat mortuus, unus inter discumbentes cum Christo inuenitur. Tunc mirantur omnes qui uidēt puro utiq; obtutu mentis, qui inuidere non norunt. Tales enim Ecclesia filios habet. Mirantur (ut dixi) quomodo ille qui iacebat in tumulo heri & nudiustertius, unus fit de discumbentibus cum domino Iesu. Ipsa Maria mittit unguentum in pedes domini Iesu. Ideo forte in pedes, quia unus de infimis ereptus est morti. Omnes enim corpus Christi sumus, sed alij fortè superiora membra sunt. Os erat Christi Apostolus qui dicebat: Experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus? Os eius prophetæ per quos loquebatur futura. Vtinam & ego pes eius esse merear, & mittat in me Maria unguentum suum preciosum, & ungat, & peccata extergat.

Ioan. 12 *2. Cor. 13*

De spiritualibus unguentis, atq; inibi author quædam modeste de seipso subijcit. Cap. VIII

Quod igitur de Lazaro legimus, in unoquoq; debemus conuerso peccatore credere, qui licet fœtorem habeat, tamen fidei preciosæ emendatur unguēto. Tantum enim gratiæ fides habet, ut ubi ante diem fœtebat mortuus, illic bono odore tota repleatur domus. Fœtebat Corinthia domus quando scriptum est de ea: Auditur inter uos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter Gentes. Fœtor enim erat, quia modicum fermentum totam massam corruperat. Cœpit bene olere cùm diceretur: Si cui quid donastis, & ego. Nam & ego quod donaui, propter uos in persona Christi. Itaq; liberato peccatore factū est in ea gaudiū magnū, & redoluit domus tota suauitate gratiæ. Vnde bene conscius quod omnes apostolicæ remissionis perfudisset unguento, ait: Christi bonus odor sumus deo in his qui salui fiunt. Huius igitur effusione unguēti lætantur omnes, solus Iudas contradicit. Ergo & nunc qui præuaricator est, contradicit: reprehēdit qui proditor, sed à Christo ipse reprehendit, qui dominicę remediū mortis ignorat, & tamē mysterium sepulturæ non intelligit. Ideo enim & passus & mortuus est dominus, ut nos redimeret à morte. Hoc excellentissimum indicat precium suæ mortis, quo peccator absoluitur, & in nouam assumitur gratiam, ut ueniant & mirentur oēs quomodo cum Christo recūbat, & laudantes deum dicant: Manducemus & epulemur, quia hic mortuus erat, & reuixit: perierat, & inuentus est. Si quis autem infidelis obieceerit, quare cū publicanis & peccatoribus manducet, respōdetur ei: Non opus est sanis medicus, sed his qui male habent. Ostende igitur medico uulnus tuum, ut sanari possis: & si non monstraueris, nouit: sed à te expetit audire uocem tuam. Absterge lachrymis cicatrices tuas. Sic peccatum mulier illa in Euangelio fœtoremq; sui erroris abstersit, sic culpam diluit, dum Iesu pedes lachrymis lauit. Vtinam mihi quoq; pedum tuorum lutum Iesu reserues, quos dum in me deambulas, inquinasti. Vtinam sordes uestigiorū tuorum detergendas mihi offeras, quas ego actu meo tuis affixi gressibus. Sed unde mihi aqua uiua, qua pedes tuos possim lauare? Si aquam non habeo, habeo lachrymas, quibus dū pedes tuos lauo, utinam me ipsum diluam. Vnde mihi ut de me dicas: Remissa sunt eius peccata multa, quoniam dilexit multū? Plus debuisse me fateor, & plus dimissum mihi, qui de forensium strepitu iurgiorū, & à publicæ terrore administrationis, ad sacerdotiū uocatus sum: & ideo uereor ne ingratus inueniar, si minus diligā, cui plus dimissum est. Sed non oēs mulierem istam æquare possunt, quæ etiam Simoni, qui prādium domino dabat, merito prælata est, quæ omnibus qui uolunt ueniam promereri, magisteriū præstitit, osculando pedes Christi, lachrymis lauando, tergendo crinibus, ungendo unguento. In osculo insigne charitatis est, & ideo dicit dominus Iesus: Osculetur me ab osculo oris sui. Capilli quid significant, nisi ut noueris inclinata omni insularum dignitate secularium obsecrandam indulgentiam, ut ad terram flens te ipse prosternas: ut humi iacens moueas misericordiã? Vnguento quoq; bonę conuersationis exprimitur odor. Rex nēpe erat Dauid, & dicebat: Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis stratū meum

1. Cor. 5 *2. Cor. 2* *ibid.* *Ioan. 12* *Luc. 15* *Matt. 9* *Luc. 7* *ibidem.* *Cant. 1* *Psal. 6*

meum rigabo. Et ideo tantam gratiam meruit, ut ex eius familia Virgo eligeretur quæ nobis partu proprio Christum ederet. Ideo & ista in Euangelio prædicatur mulier. Tamen si hanc æquare non possumus, scit dominus Iesus & infirmis subuenire, ubi non est quæ possit parare conuiuium, quæ deferre unguentum, fontẽ aquæ uiuæ secum portare. Venit ipse ad sepulchrũ. Vtinam ergo ad hoc monumentum meum digneris accedere domine Iesu, tuis me lachrymis laues, quoniam durioribus oculis nõ habeo tantas lachrymas, ut possim mea lauare delicta. Si illachrymaueris pro me, saluus ero: si dignus fuero lachrymis tuis, fœtorem abstergo delictorum omnium. Si fuero dignus ut paulisper illachrymes, uocabis me de monumento huius corporis, & dices, Exi foras: ut non intra corporis huius angustias inclusæ teneantur cogitationes meæ, sed egrediantur ad Christum, in lumine uersentur, ut non cogitem opera tenebrarum, sed opera lucis. Qui enim peccatum cogitat, intra suam conscientiam studet se ipse includere. Voca ergo foras seruũ tuum. Quamuis ligatus uinculis peccatorum meorum uinctos habeam pedes, innexas manus, & cogitationibus & operibus mortuis iam sepultus, te uocante liber egrediar, & inueniar unus de discumbentibus in conuiuio tuo, & domus tua precioso replebitur unguento, si quẽ redimere dignatus es, custodieris. Dicetur enim: Ecce ille nõ in Ecclesiæ nutritus sinu, non edomitus à puero, sed raptus à tribunalibus, abductus uanitatibus seculi huius, à præconis uoce ad Psalmistæ assuefactus canticum, in sacerdotio manet non uirtute sua, sed Christi gratia, & inter cõuiuas mensæ cœlestis recumbit. Serua domine munus tuum, custodi donum quod contulisti etiam refugienti. Ego sciebam quòd nõ eram dignus uocari Episcopus, quoniam dederam me seculo huic: sed gratia tua sum quod sum, & sum quidem minimus omnium Episcoporum, & infimus merito. Tamen quia & ego laborem aliquem pro sancta Ecclesia tua suscepi, hunc fructum tuere, ne quem perditum uocasti ad sacerdotium, eum sacerdotem perire patiaris: ac primũ ut condolere norim peccantibus affectu intimo. Hæc enim summa uirtus, quia scriptũ est: Et non gaudebis super filijs Iuda in die perditionis eorum, & ne magna loquaris in die tribulationis eorum. sed quotiescunq; peccatum alicuius lapsi exponitur, cõpatiar: nec superbè increpẽ, sed lugeam & defleam: ut dum alium fleo, me ipsum defleã dicens: Iustificata est magis Thamar, quàm ego. Fortasse adolescentula lapsa sit, occasionibus quæ delictorum fomites sunt, decepta ac præcipitata sit: peccamus & seniores. Repugnat in nobis lex huius carnis legi mentis nostræ, & captiuos nos trahit in peccatum, ut faciamus quod nolumus. Illi de ætate suppetit excusatio, mihi iam nulla. Illa enim debet discere, nos docere. Ergo iustificata est magis Thamar, quàm ego. Incusamus alicuius auaritiam, recordemur si nihil ipsi auarè fecimus: & si fecimus, quoniam radix est malorum auaritia, & tanquam sub terra occultè in nostro serpit corpore: dicamus singuli, iustificata est magis Thamar, quàm ego. Si commoti fuerimus in quenquam grauiter, leuiorem causam laicus habet quàm Episcopus: eo quod commotus egerit aliquid, retractemus nobiscum, & dicamus: Iustificatus est magis iste qui commotionis arguitur, quàm ego. Hæc enim si dicamus, ipsi nobis cauemus, ne dicat nobis dominus Iesus, aut quisquã de discipulis eius: Festucam in oculo fratris tui uides, trabem autem quæ in oculo tuo est, non uides? Hypocrita eijce primum trabem de oculo tuo, & tunc uidebis eijcere festucam de oculo fratris tui. Nõ ergo erubescamus dicere grauiorem nostram culpam esse, quàm eius quem arguendum putamus, quia dixit hoc Iudas qui arguebat Thamar, & recordatus suam ipse culpam ait: Iustificata est magis Thamar, quã ego. In quo & altitudo mysterij est, & morale preceptum, & ideo culpæ eius deputatum non est, quia ipse se accusauit prius quàm ab alijs accusaretur. Non ergo gaudeamus super alicuius peccato, sed magis lugeamus: quia scriptum est: Noli supergaudere mihi inimica mea quia cecidi, sed resurgam: quoniam si sedero in tenebris, dominus illuminabit me. Iram dominisustinebo, quia peccaui ei, donec iustificet caussam meam, & faciat iudicium meum, & educat me ad lumen, & uidebo iustitiam eius, & uidebit inimica mea, & cooperietur confusione, quæ dicit ad me: Vbi est dominus deus tuus? Oculi mei uidebunt eam, & erit in conculcationem sicut lutum in uia. Nec immerito, quoniã qui lapsu alieno gaudet, diaboli gaudet uictoria. Et ideo doleamus magis cùm audimus perijsse hominem, pro quo Christus mortuus est, qui nec in messe stipulam negligit. Atq; utinam hanc stipulam in

[Margin: Ioan. 11; Ioan. 12; 1; Gen. 38; 1. Tim. 6; Matt. 7; Mich. 7]

Michee 7 messe, hoc est inanem auenam fructus mei non abijciat, sed colligat, sicut ait: Heu me, quia factus sum sicut qui colligit stipulam in messe, & racemum in uindemia. ut uel primitiua manducet in me gratiæ suæ, etsi posteriora non approbem. Ergo & agēdam pœnitentiam, & tribuendam ueniam credere nos conuenit, ut ueniam tamen tanquam ex fide speremus, non tanquā ex debito. Aliud est enim mereri, aliud præsumere. Tāquam ex syngrapha fides impetrat. Præsumptio autem arroganti est propior quàm roganti. Prius solue debitum, ut quod speraueris, impetrare merearis. Solue boni affectum debitoris, ut usuram non facias: sed fidei tuæ censu contracti nominis fœnus euacues. Plura soluēdi habet subsidia, qui deo, quàm is qui homini debet. Homo pecuniam pro pecunia reposcit, quæ nō semper debitori præsto est: deus affectum exigit, qui in tua potestate est. Nemo pauper est qui deo debet, nisi qui seipsum pauperem fecerit. Et si nō habet quę uēdat, habet quæ soluat. Oratio, lachrymæ, ieiunia, debitoris boni cēsus est, multoq;
Act. 5 uberior ꝙ si quis ex precijs fundorū pecuniam sine fide deferat. Deniq; pauper erat Ana
Luc. 21 nias cùm uēdito agro pecuniā deferret ad Apostolos, unde nec soluere se potuit, sed implicauit. Diues illa uidua quæ duo æra minuta in gazophylaciū misit, de qua dictum est: Hæc uidua paupercula plus omnibus misit. Non enim pecuniam deus, sed fidē quærit.

De eleemosyna qua intentione fieri debeat. De falsæ quoq; & infructuosæ pœnitentiæ multiplicibus modis. Cap. IX

NEque ego abnuo liberalitatibus in pauperes factis posse minui peccatū, sed si fides commendet expensas. Quid enim prodest collatio patrimonij sine gratia charitatis? Sunt qui ad iactantiam solam decorem largitatis affectēt, ut eo se probatos uulgo uelint, quod sibi nihil reliquerint: sed dum præsentis seculi mercedem requirunt, non recondunt in futurum: & quia hic perceperunt mercedem suam,
Matt. 6 illic sperare non possunt. Sunt qui opes suas tumultuario mentis impulsu, non iudicio perpetuo, ubi Ecclesiæ contulerunt, postea reuocandas putarūt: quibus nec prima merces rata est, nec secunda: quia nec prima iudicium habuit, & secūda habuit sacrilegium. Sunt quos pœnituerit opes suas diuisisse pauperibus: sed eos qui pœnitentiā agunt, hoc solum pœnitere non debet, ne ipsius pœnitentiæ agāt pœnitentiā. Nā pleriq; futuri supplicij metu, peccatorū suorum cōscij pœnitentiam petunt: & cùm acceperint, publicæ supplicationis reuocātur pudore. Hi uidentur malorum pœnituisse, pœnitētiā agere bonorum. Nonnulli ideo poscunt pœnitentiam, ut statim sibi reddi communionē uelint. hi non tam se soluere cupiunt, quàm sacerdotem ligare. Suam enim cōscientiam nō exu
Matt. 7 unt, sacerdotis induūt. Præceptum est: Nolite sanctum dare canibus, neq; miseritis margaritas uestras ante porcos: hoc est, immundis impuritatibus sacræ communionis non impertiēda consortia. Itaq; uideas eos mutata ueste incedere, quos lugere & gemere oportebat, quia uestem illam oblationis & gratiæ sordidarunt: fœminas autem margaritis onerare aures, curuare ceruices, quas bene Christo, non auro inclinarent: quæ seipsas flere debebant, quòd margaritā quæ de cœlo est, perdiderunt. Sunt etiam qui arbitrentur hoc esse pœnitentiam, si abstineant à sacramentis cœlestibus. Hi sæuiores in se iudices sunt, qui pœnam præscribunt sibi, declinant remedium, quos uel pœnam suam conueniebat dolere, quia cœlesti fraudarentur gratia. Alij proposita spe agendæ pœnitētiæ licentiam sibi delinquendi propagatam putant, cùm pœnitentia remedium peccati sit, non peccandi incentiuum. Vulneri enim medicamentum necessarium est, non uulnus medicamento: quia propter uulnus medicamentum quæritur, non propter medicamētum uulnus desideratur. Infirma deinde spes quæ committitur tempori, cùm omne tempus incertum sit, non omni spes tempori sit superstes.

Quod pœnitentia sit facienda cum humilitate & oratione atq; fletu, quorum necessitas exemplis scripturæ probatur. De pœnitētia quoq; publica in ecclesia nō iteranda, & de renunciatione sui ipsius, atq; pristinæ uitæ, atq; crucis dominicæ baiulatione pœnitentibus opportunis. Cap. X

AN quisquam ferat ut erubescas deum rogare, qui non erubescis rogare hominem? & pudeat te deo supplicare quem non lates, cùm te non pudeat peccata tua homini quē lateas confiteri? An testes precationis & conscios refugis, cū si homini satisfaciēdū sit, multos necesse est ambias, obsecres ut dignentur interuenire,

ad genua te ipse prosternas, osculeris uestigia, filios offeras culpæ adhuc ignaros, paternæ etiam ueniæ precatores? Hoc ergo in Ecclesia facere fastidis, ut deo supplices, ut patrocinium tibi ad deum obsecrandum sanctæ plebis requiras, ubi nihil est quod pudori esse debeat, nisi non fateri, cùm omnes simus peccatores, ubi ille laudabilior qui humilior: ille iustior, qui sibi abiectior? Fleat pro te mater Ecclesia, & culpã tuam lachrymis lauet: uideat te Christus mœrentem, ut dicat: Beati tristes, quia gaudebitis. Amat, ut pro uno multi rogent. Deniq; in Euangelio motus uiduæ lachrymis, quia plurimi pro ea flebant, filium eius resuscitauit. Ideo citius exaudiuit Iesus Petrum ut Dorcas resurgeret, quia pauperes mortem mulieris ingemiscebant. Ideo ipsi Petro statim dimisit, quia amarissime fleuit. Et tu si amarissime fleas, Christus ad te respiciet, culpa discedet. Vsus doloris ablegat luxuriam criminis, erroris delicias. Ita dum dolemus admissa, admittenda excludimus, & fit quędam de cõdemnatione culpæ, disciplina innocẽtię. Nil ergo te reuocet à pœnitentia, hęc tibi communis cum sanctis est: utinamq; imitanda talis, qualis sanctorum deploratio. Dauid mãducabat sicut panem cinerem, & potum suum lachrymis temperabat. Ideo nunc amplius gaudet, qui amplius fleuit. Per exitus aquarũ descenderunt, inquit, oculi mei. Ioannes multum plorauit, & reuelata sibi dicit Christi mysteria. At uero illa mulier quę eũ esset in peccatis, & deberet flere, gaudebat, & ueste purpurea atq; coccinea operiebatur, & auro se multo & preciosis lapidibus ornabat, æterni fletus luget ærumnam. Merito reprehenduntur qui sępius agen 'am pœnitentiam putãt, quia luxuriantur in Christo. Nam si uere agerent pœnitentiam, iterandam postea non putarent: quia sicut unum baptisma, ita una pœnitentia, quę tamen publice agitur. Nã quotidianè nos debet pœnitere peccati: sed hæc delictorum leuiorũ, illa grauiorum. Facilius autem inueni qui innocentiam seruauerint, quàm qui congrue egerint pœnitẽtiam. An quisquam illam pœnitentiam putat, ubi acquirẽdę ambitio dignitatis, ubi uini effusio, ubi ipsius copulę coniugalis usus? Renunciãdum seculo est, somno ipsi minus indulgẽdum quàm natura postulat, interpellandus est gemitibus, interrumpendus est suspirijs, sequestrandus orationibus, uiuendum ita, ut uitali huic moriamur usui, seipsum sibi homo abneget, & totus mutetur: sicut quendam adolescentẽ fabulæ ferũt post amores meretricios peregre profectum, & abolito amore regressum postea ueteri occurrisse dilectæ, quæ ubi non interpellatã mirata putauerit nõ recognitam, rursus occurrẽs dixerit: Ego sum: responderit ille: Sed ego nõ sum ego. Vnde bene dominus ait: Qui uult post me uenire, abneget semetipsum sibi, & tollat crucẽ suã, & sequatur me. Etenim qui mortui & sepulti Christo sunt, non debent iterum uelut uiuentes de hoc mundo decernere. Ne tetigeritis, inquit, nec attaminaueritis, quæ sunt omnia ad corruptelam ipso usu, eo quod ipse huius uitæ usus corruptela sit integritatis.

Lib. 6 — Luc. 6; Luc. 7; Act. 9; Psal. 101; Matt. 16

De non differendo pœnitentiam. Et de grauitate pœnæ conscientię preteritorum peccatorum memoris, & qua ratione seipsam abscondere non possit. De motibus quoq; sensitiuis menti repugnantibus quomodo ad petram Christum elidi debeant. Cap. XI

BOna ergo pœnitẽtia: quæ si nõ esset, oẽs ad senectutẽ differrẽt ablutiõis gratiã. Quibus satis respõsũ sit, quia melius est ut habeã quod farciã, quàm nõ habeã quo uestiar. Sed sicut semel assuta redintegrant, ita frequenter suta soluũtur. Eos aũt qui pœnitentiã differunt, satis ipse dñs admonuit dicens: Pœnitentiã agite, appropinquauit enim regnũ cœlorum. Nescimus qua hora fur ueniat, nescimus an proxima nocte à nobis reposcat anima. Adam post culpã statim de paradiso deus eiecit, nõ distulit, sed statim separauit à delicijs, ut ageret pœnitentiã, statim tunicã uestiuit pellicea, nõ sericeã. Quid enim quod differas? An ut plura peccata cõmittas? Ergo quia deus bonus est, ideo tu malus, & diuitias bonitatis eius & patiẽtiæ contẽnis? Sed bonitas dñi magis ad pœnitentiã te debet adducere. Ideo ad oẽs sanctus Dauid dicit: Venite adoremus, & procidamus ante eũ, & ploremus ante dñm nostrũ qui fecit nos. De peccatore aũt sine pœnitentia mortuo, quia nihil aliud superest nisi grauiter mœrere, nisi flere, habes plorantẽ ipsum & dicẽtẽ: Filius meus Abessalon, filius meus Abessalõ. Qui enim pœnitus est mortuus, sine ulla exceptiõe defleť. De his qui exules atq; peregrini limitũ paternorũ, quos lex Moysi sancta pręscripsit, mũdanis implicabanť erroribus, audis canẽtem:

Matt. 3; Gen. 3; Rom. 2; Psal. 94; 3. Reg. 19

Psal. 136 tem: Super flumina Babylonis illic ſedimus & fleuimus, dũ recordaremur Sion. Inducit enim lapſorũ gemitus & in ipſo præſentiũ & rerum labentiũ adhuc poſitos ſtatu debere reſipiſcere, eorũ uidelicet exẽplo qui propter peccati preciũ deducti erãt in captiuitatis ærumnã. Nihil eſt autem quod tam ſummo dolori ſit, quàm ſi unuſquiſq; poſitus ſub captiuitate peccati recordetur unde lapſus ſit, atq; unde deciderit, eo quod ad corporea atque terrena ab illa ſpecioſa ac pulchra diuinæ cognitionis intentione deflexerit. Sic habes Adam abſcondentem ſe ubi deum cognouit eſſe præſentem, & quæſitum latere uoluiſſe, & uocatum à domino ea uoce quę latentis morderet affectum, hoc eſt, Adam ubi es? hoc eſt, cur te abſcondis? Cur lates? Cur fugis eum quem uidere deſiderabas? Ita grauis culpa eſt conſcientiæ, ut ſine iudice ipſa ſe puniat, & uelare ſe cupiat, & tamen apud deum nuda ſit. Et ideo nemo in peccato poſitus arrogare ſibi debet authoritatem aut uſurpationem ſacramentorum, quia ſcriptum eſt: Peccaſti, quieſce. Quod in pręſenti pſalmo Dauid dicit: In ſalicibus in medio eius ſuſpendimus organa noſtra. Et infra: Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena? Si enim caro menti repugnat, nec ſubdita eſt animi gubernaculo, & mentis imperio, aliena eſt terra, quæ noti domatur exercitio cultoris: & ideo non poteſt fructus charitatis, patientię ac pacis afferre. Melius eſt ergo tunc quieſcere, cum exercere non queas opera pœnitentiæ, ne in ipſa pœnitentia fiat quod poſtea indigeat pœnitẽtia. Quæ ſi ſemel fuerit uſurpata, nec iure celebrata: nec prioris fructum obtinet, & aufert uſum poſterioris. Sane & cum caro repugnat, mens ad dominum debet eſſe intenta: & ſi opera non ſequuntur, fides non deſerat, & ſi impugnant uel carnis illecebræ, uel poteſtates aduerſarię, maneat mens deo dedita. Tunc enim maxime urgemur, cum caro cedit: & ſunt qui uehementer incumbant miſeræ animæ, quærentes omne auferre pręſidium. Vnde illud eſt: Exinanite exinanite uſq; ad fundamentum in ea. Quam miſeratus Dauid ait: Filia Babylonis miſera. Miſera utiq;, quia Babylonis filia eſt, quæ dei filia eſſe deſiuit. Cui tamen medicum inuitat dicens: Beatus qui tenebit & allidet paruulos tuos ad petram, hoc eſt, qui infirmas & lubricas cogitationes elidat ad Chriſtum: qui omnes irrationabiles motus ſui reuerentia & diſceptatione comminuat: ut ſi adulterino quis amore raptatur, excludat ignem, copulamq; meretricis, & ſe ſtudio ſuo abdicet, ut Chriſtum acquirat. Didicimus ergo & agendam pœnitentiam, & eo agendam tempore quo culpæ deferueſcat luxuria, & in captiuitate peccati poſitos, reuerentiores nos, non uſurpatores eſſe debere. Nam ſi Moyſi propius accedere geſtienti, ut cognitionem myſterij cœleſtis hauriret, dicitur: Solue calceamentum pedum tuorum: quanto magis nos animæ noſtrę pedes exuere uinculis corporalibus, & greſſus omnes mundi iſtius nexu debemus abſoluere?

[Margin: Gen. 3 — Gen. 4 — Psal. 136 — Ibidem — Exod. 3]

OPERVM AMBROSII PRIMI TOMI FINIS.

SECVNDVS TOMVS

DIVI AMBROSII OPERVM, PVGNAS CONTINENS, HOC EST, EA QVAE PERTINENT AD CONFVTAtionem hæreticorum ac Gentium.

BASILEAE M. D. LV.

CATALOGVS.

IOANNES COSTERIVS PIO LECTORI. S. D.

Libros De Vocatione Gētium, de quorum authore D. Erasmus Rot. dubiam profert sententiam, nos ex multorum ueterum exemplariū collatione, Prosperi Aquitanici esse deprehendimus, cuius & alia praeclara extant opuscula, quorum phrasis cum istis libris pulchrè cōuenit. Quapropter eos hinc submouendos esse censueramus (nisi typographo aliter fuisset uisum, qui nihil ex hoc tomo ademptū uoluit, quod hactenus Ambrosio, etiam falsò fuit adscriptum) ut reliquis eius uiri scriptis adiungantur: quod ut fiat, si deus uitam concesserit, nos operam dabimus. Est & eiusdem authoris epistola ad Demetriadem uirginem conscripta, quae inter Ambrosianas ultimum locum tenet. Huic quoq; tribuit D. Erasmus commentarios, qui in Cantica canticorum inter Origenica opera habentur: quos sanè ab homine pulchrè docto & diserto cōscriptos esse constat, qualis citra cōtrouersiam is est, qui hos De Gentium Vocatione libros contexuit, Porrò librum qui in hoc tomo De Fide cōtra Arrianos titulum habet, non esse Ambrosii, Augustini sententia docet, qui in epistola ad Fortunatianum, quae est numero centesima undecima, quaedam ex eo citat, non quidem Ambrosii, sed Gregorij Nazianzeni titulo. Ea suo loco notata uidebis. Videat diligēs lector num ab Ambrosio è Graeca lingua in Latinam sit conuersus, & hoc modo inter Ambrosiana recenseri meruerit. Vale.

CAPITA LIBRI I. DE VOCATIONE GENTIVM.

DIVI AM-

DIVI AMBROSII EPI- SCOPI MEDIOLANENSIS DE VO- CATIONE OMNIVM GENTIVM LIB. I.

De quæstione inter defensorès liberi arbitrij & prædicatores gratiæ tracta-
ta, deq; scopo ac ordine autoris. Cap. I

INTER defensores liberi arbitrij, et prædicatores gratię dei,
magna & difficilis dudũ uertitur quæstio. Quęritur enim u-
trum uelit deus omnes homines saluos fieri. Et quia negari
hoc non potest: cur uoluntas omnipotentis non impleatur,
inquiritur. Cumq; hoc secundum uoluntates hominum fie-
ri uideatur, gratia uidetur excludi: quæ si meritis redditur,
constat eam non donum esse, sed debitũ. Vnde iterum quę-
ritur, cur hoc donum sine quo nemo saluus est ab eo qui om
nes saluari uult, non omnibus cõferatur. Atq; ita contraria-
rum disputationum nullus terminus reperitur: dum non di-
scernitur quid manifestum, quid sit occultum. De hac igitur
compugnantia opinionum, qua mensura & temperantia sentiendum sit, quantum do-
minus adiuuerit, adnitar inquirere, exercens atq; discutiens modulum facultatis meæ in
ijs quæ cordi meo sobrie (quantum arbitror) inhæserunt: ut si in eas regulas processerit
stylus, quę nihil habeant prauitatis: non solum nobis, sed & alijs utile sit ad aliquem nos
limitem peruenisse, quem non debeamus excedere. Primitus itaq; de uoluntatis huma-
næ motibus & gradibus disputãdum est. Inter quam & gratiam dei quorundam non sa-
na discretio est, existimantium quod prædicatione gratiæ liberum negetur arbitrium,
nec aduertentium eadem regula sibi posse obijci quod gratiam negent, cum eam huma
næ uoluntatis non ducem uolunt esse, sed comitem. Si enim tollitur uolũtas, ubi ipsa est
uerarum origo uirtutum? Si tollitur gratia, ubi ipsa est bonorum caussa meritorum?

De uoluntate humanæ animæ, & quotuplex sit illa uoluntas, tum quod deus
nunquam non hominum uniuersorum curam agat. Cap. II

Ed iam auxiliante Christo quod tractandum conceepimus, inchoemus. Om
s ni animæ humanæ, quantum intelligere atq; experiri datur, naturaliter qua-
liscunq; inest uolũtas: qua aut appetitur quod placet, aut declinatur quod di
splicet. Huius uoluntatis, quãtum ad naturalem pertinet motũ & ex uitio primæ præua
ricationis infirmum, genera sunt duo, secundum quæ uolũtas hominis aut sensualis, aut
animalis est. Sed cum adest gratia dei, accedit ei per donũ spiritus tertium genus, ut pos-
sit fieri spiritalis, & per hunc excellẽtiorem motũ omnes affectus undecunq; nascentes
supernæ rationis lege dijudicet. Sensualis igitur uoluntas, quam & carnalem possumus
dicere, nõ erigitur supra eum motum qui de corporis sensibus nascitur, qualis est in ani-
mis paruulorum: qui licet nullo iudicio rationis utantur, ostendunt tamen aliquid se uel
le, aliquid nolle, cum uidendo, audiendo, odorando, gustando, tangendo, & ea quibus
delectantur amant, & ea quibus offenduntur oderũt. Quid autẽ est amare, nisi uelle? aut
quid est odisse, nisi nolle? Habent ergo etiam ipsi uoluntatẽ suam, quæ etsi prouidendi
& consulendi impios atq; ignara sit, in his tamen amat agere quæ carnis sensibus blan-
diuntur, donec uigor rationalis ingenij per maturiora ministeria corporis excitetur, &
ad famulanmum sibi membrorum usum nõ alieno motu, sed sua lege moueatur. Ab hoc
ergo sensuali appetitu, in quo remanẽt ij quos etiam in annis maioribus excordes uide-
mus & fatuos, ad animalẽ surgitur uolũtatem: quę priusquàm spiritu dei agatur, etiam si
supra sensualem motum sese attollere potest, tamen sine sui amoris participatione in ter
renis occiduisq; uersatur. In hac humana etiam ingenia, si corporeæ uoluptati non tur-
piter seruiant, & cupiditates suas iustitiæ atq; honestatis legibus temperent, nihil supra
mercedem gloriæ temporalis acquirunt. Et cum præsentem uitam decenter exornent,

æternæ tamen beatitudinis præmiū non habent:quia rectas actiones & bona ſtudia ſua
non ad eius laudem atq; honorem referunt, à quo acceperunt, ut in ipſa animali diſcre-
tione ſublimius ſaperent,& excellentius cæteris eniteſcerent. Cum enim quidā non ſo-
lum ad inſtituta utiliſſimarū artiū,& doctrinas liberaliū diſciplinarū, ſed etiam ad inqui
Roma. 1 ſitionem ſummi boni aciem mentis intenderint, & inuiſibilia dei, per ea quæ facta ſunt,
intellecta conſpexerint,non agentes gratias tamē deo,nec cōfitentes illum ſibi eſſe hu-
ius facultatis authorē,ſed dicentes ſe eſſe ſapientes, hoc eſt non in deo, ſed in ſemetipſis
gloriātes,quaſi ad ueritatis inſpectionē ſuis ſtudijs atq; rationibus propinquaſſent,eua-
nuerunt in cogitationibus ſuis. Et quod illuminante dei gratia inuenerant, ob cæcante
ſuperbia perdiderunt:relapſi à ſuperna luce ad tenebras ſuas, hoc eſt ab incommutabili
atq; æterno bono ad mutabilem corruptibilemq; naturam. Cum ergo tales in amorem
ſui recidunt,et ita ſibimet placent,ut totū quod in ſe laudibile iudicant,non ad dona dei
referant ſed ſibi uindicent, & ſtudio propriæ uolūtatis adſcribāt, procul ab illa ſpirituali
exulant uolūtate,& nihil in ſe habēt quo ad uitā proucbant æternā,incipiētes in ſemet-
ipſis etiam illa temporalia dei dona corrumpere,& à bono eorum uſu in cōſuetudinem
Pſalm. 77 innumerabilium tranſire uitiorum. Quamuis enim ſcriptū ſit, quod cum diſpertiret ex-
celſus gentes,quemadmodū diſperſit filios Adam, ſtatuit terminos Gentium ſecundū
numerum angelorum dei facta eſt portio domini populus eius Iacob, funiculus hæredi
Leuit. 19 tatis eius Iſrael:& ſcriptum ſit dominum dicere ad Iſrael:Eritis mihi ſancti, quia ego ſan
ctus ſum, dominus deus ueſter, qui ſegregaui uos ab omnibus gentibus eſſe mihi: Et
Heſter. 10 quamuis ſcriptum ſit in libro Heſter, dicente Mardochæo:Gratias tibi domine,quoniā
feciſti noua ſigna & prodigia, qualia non ſunt facta in gentibus, diuidēs omne ſeculum
in ſortes duas,elegiſti unam tibi populi tui,relinquēs aliam gentibus:Et Paulus & Bar-
Acto. 14 nabas dicant:Et nos mortales ſumus,ſimiles uobis homines,annūciantes uobis conuer
ti ad deum uiuum,qui fecit cœlum & terrā,& mare,& omnia quæ in eis ſunt,qui in præ-
teritis generationibus dimiſit omnes gētes ingredi uias ſuas:Quamuis ergo hæc & mul
ta ſimilia,ueritatis ſcriptura pronunciet,ſecundū ipſam tamen credimus & pijſſime con
fitemur,quòd nunquam uniuerſitati hominū diuinæ prouidentiæ cura defuerit. Quæ li-
cet exceptum ſibi populum ſpecialibus ad pietatem dit exerit inſtitutis,nulli tamen na-
tioni hominum bonitatis ſuæ dona ſubtraxit, ut propheticas uoces & præcepta legalia
conuincerentur in elementorum obſequijs ac teſtimonijs accepiſſe. Vnde & inexcuſa-
biles facti ſunt,quia deos ſibi dei dona fecerunt:& quæ creata erant ad utendū,uenerati
ſunt ad colendum. In quam impietatem etiam illa gens quam ſibi ab omnibus gentibus
dominus ſegregauit,tota trāſiſſet,niſi miſericordiæ ſuæ propoſitum ſuſtentandis electo
rum lapſibus prætendiſſet. Nam plenæ ſunt paginæ ueteris teſtamenti de Iſraeliticæ de-
fectionis relatu,ut aperte appareat diuinæ ſemper fuiſſe gratiæ,quod non omnis ille po
pulus diſceſſit à domino. Ita humana natura in primi hominis præuaricatione uitiata,e-
tiam inter beneficia,inter præcepta & auxilia dei, ſemper in deteriorē eſt procliuior uo
luntatē,cui cōmitti nō eſt aliud quàm dimitti. Hæc itaq; uolūtas uaga,incerta,inſtabilis,
imperita,infirma ad efficiendū,facilis ad audiendū,in cupiditatibus cæca, in honoribus
tumida,curis anxia,ſuſpiciōibus inquieta,gloriæ quàm uirtutū auidior,famæ quàm con
ſcientiæ diligentior,& per omnē ſui experientiam miſerior,fruendo ijs quæ concupiue-
rit,quàm carendo,nihil in ſuis habet uiribus,niſi periculi facilitatem:quoniam uoluntas
mutabilis quæ non ab incommutabili uoluntate regitur,tanto citius propinquat iniqui
tati,quanto acrius intenditur actioni. Quamdiu ergo homini ea placent quæ deo diſpli
cent,uoluntas eius animalis eſt:quia etiam ſi in bonis moribus agat, male adhuc uiuit,ſi
non in dei gloriā uiuit. Hoc eſt enim propriū & præcipuum piorū,ut in domino glorien
tur,nec ſe niſi in deo diligāt. Bene enim ſe amant,qui in ſe opera dei amant. Nam et deus
hoc amat in nobis,quod ipſe fecit:& hoc odit,quod ipſe non fecit. Si ergo opus dei ama
mus in nobis,bonam uolūtatem recte amamus in nobis:quæ utiq; ſi opus dei non eſſet,
amanda non eſſet. Quis autem homo,niſi malæ uoluntatis fuerit, bonam in ſe non amat
Matth. 15 uoluntatē,quæ ſuperni agricolæ prima plātatio eſt? Dicēte enim Veritate:Omnis plan
tatio quam nō plantauit pater meus cœleſtis,eradicabitur:quicquid nō eſt eradicandum,
manifeſtum eſt à patre eſſe plantatum. Bona autem uoluntas, omnium uirtutū germen
eſt pri-

est primum, quæ innixa origini suæ, in illa æterna & incommutabili uoluntate requiescit, ut uere sit spiritalis: quoniam qui adhæret deo, unus spiritus est, dum per communionem illuminantis & illuminati, iustificantis & iustificati, regentis & subditi, omnis actio ad unum refertur: & quod ad unum refertur, utriusque est: quia nec à deo alienari potest quod dedit, nec ab homine quod accepit. 1.Corin.6

De huius quæstionis tractatione, cum bonæ uoluntatis homo esse incipit, num corrigatur prior uoluntas, an alia ei detur. Et in sacris literis, Omnes, aliquando pro Aliquibus dici. Cap. III

HIc tractandum uidetur utrum cum bonæ uolūtatis esse homo incipit, eadem quæ in ipso erat, corrigatur uoluntas: an alia ei quam non habebat, & quæ priori repugnet, detur. Quod ut euidentius appareat, altius id non pigeat inquirere. Omnes homines in primo homine sine uitio cōditi sumus, & omnes naturæ nostræ incolumitatem eiusdem hominis præuaricatione perdidimus. Inde tracta mortalitas, inde multiplex corporis animique corruptio, inde ignorantia & difficultas, curæ inutiles, illicitæ cupiditates, sacrilegi errores, timor uanus, amor noxius, iniusta gaudia, pœnitenda consilia, & non minor miseriarum multitudo quàm criminū. His ergo atque alijs malis in naturā humanā irruentibus, fide perdita, spe relicta, intelligentia obcæcata, uoluntate captiua, nemo in se unde repararetur inuenit: quia etsi fuit qui naturali intellectu conatus sit uitijs reluctari, huius tantum temporis uitam steriliter ornauit, ad ueras autē uirtutes æternamque beatitudinem non profecit. Sine cultu enim ueri dei, etiam quod uirtus uidetur esse, peccatum est: nec placere ullus deo sine deo potest. Qui uero deo non placet, cui nisi sibi & diabolo placet? A quo cum homo spoliaretur: non uoluntate, sed uoluntatis sanitate priuatus est: quia nec detrudi ab innocentiæ statu posset, nisi uoluntate peccaret. Quæ ergo natura erat bona, qualitate facta est mala. Et ille animi motus qui nunquam potest sine aliquo esse amore, hoc est sine aliqua uoluntate, non perdidit appetitum, sed mutauit affectum: id recipiens desiderio, quod debuit refutare iudicio. Cū igitur homo ad pietatem redit, (de quo ideo dictum est: Spiritus uadēs, & non rediens, quia nisi illum deus conuerteret, non rediret) non sit nouum figmentum, nouaque creatura, non alia in eo creatur substantia, sed eadem quæ fuerat labefactata, reparatur. Nec aliud ab eo aufertur nisi uitium, quod natura non habuit. Fuit enim in Adam natura sine uitio, qui per uoluntatis inobedientiam mala multa contraxit, & in posteros magis magisque multiplicanda transfudit. Quæ ut uincantur, atque in nihilū deducantur, non efficit nisi gratia Saluatoris, qui opus suum opere suo reparat. Sicut enim dicit Ioannes Apostolus: In hoc apparuit Filius dei, ut soluat opera diaboli. Et sicut rumpit uincula captiui, sic uestit nuditatem spoliati, sic sanat uulnera sauciati: ut quod in ipso agit, etiam per ipsum geratur. Cui utique contra hostem suum non expedit sine protectore confligere. Cum illo enim habet certamen, à quo aliquando superatus est. Non ergo fidat de uiribus suis, quæ etiam cum essent integræ, non steterunt: sed per illum quærat uictoriam, qui solus non est uictus, & omnibus uicit. Et si quærit, non dubitet quærendi affectum ab illo se accepisse quem quærit. Nec quia spiritu dei agitur, ideo se putet liberum arbitrium non habere, quod ne tunc quidem perdidit quando diabolo uoluntate se dedit, à quo iudicium uoluntatis deprauatum est, non ablatum. Quod ergo non interfectum est per uulnerantem, non tollitur per medentē. Vulnus sanatur, non natura remouetur. Sed quod in natura perijt, non restituitur nisi ab authore naturę. Dicit dominus: Et disponam domui Israel, & domui Iudę testamentum nouum, non secundum testamentū quod disposui patribus eorum in die qua apprehendi manū eorum, ut educerē illos de terra Aegypti, quia ipsi non perseuerauerunt in testamento meo, & ego eos neglexi, dicit dominus: Quia hoc est testamentum quod disposui domui Israel post dies illos, dicit dominus: Dabo leges meas in sensu ipsorum, & in corde ipsorum scribam eas, & ero illis in deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit unusquisque proximum suum, & unusquisque fratrem suum, dicēs: Cognosce dominū: quia omnes cognoscent me à pusillo eorum usque ad magnū, quia propitius ero iniquitatibus eorū, & peccatorum eorum memor nō ero. Et dabo illis uiam alteram, & cor aliud, ut me timeant omnes dies in bonum ipsis, & filijs eorum post eos: & constituā illis testamentum ęternū quod nō auertā

Psal.77

1.Ioan.3

Hierem.31

post eos, & timorem meũ dabo in cor eorũ ne discedant à me, & uisitabo eos ut bonos
eos faciam. Per Esaiam quoq; de gratia sua dominus, qua ex omnibus hominibus nouã
Esaie 42 creaturam facit, eadem prænunciat dicens: Ecce faciam noua quæ nunc orientur, & co-
gnoscetis ea, & faciam in deserto uiam, & in sicca terra flumina. Benedicent me bestiæ
agri, Sirenæ & filiæ Struthionũ, quòd dederim in deserto aquã, & flumina in sicca terra
ad potandũ genus meũ electũ, populum meum quem mihi acquisiui, ut enarrent uirtu-
Esa. 45 tes meas. Et iterũ: Per meipsum iuro, nisi exibit de ore meo iustitia, & uerba mea non a-
uertentur, quia mihi flectetur omne genu, & confitebitur omnis lingua deo. Si ergo im
possibile est ista non fieri, quia nec incerta præscientia dei est, nec mutabile consilium,
nec inefficax uoluntas, nec falsa promissio: omnes isti de quibus hæc prædicta sunt, sine
cuiusquam exceptione saluantur. Dat enim leges suas in sensum ipsorum, eosq; in cor-
dibus eorum digito suo scribit, ut agnitionem dei non doctrinæ humanę opere, sed ma-
1. Corin. 3 gisterio summi eruditoris accipiant: quia neq; qui plantat, neq; qui rigat, est aliquid, sed
qui incrementum dat deus. Omnes hi à pusillo usque ad magnum cognoscunt deum,
quia ut uenirent ad Christum, à patre audierunt atque didicerunt. omnes educti ab er-
rore diriguntur in uiam uitæ, omnibus corde mutato recta sapere & recta uelle dona-
tur, omnibus timor quo in mandatis dei erudiantur, inseritur. Fit in deserto uia, & terra
arida fluminibus irrigatur, ut qui prius ad confitendum deum os non aperiebant, &
uelut muta atque irrationabilia animalia in feritatem transierant bestiarum, diuino-
rum eloquiorum fontibus mundati benedicant & laudent deum, enarrantes uirtutes
& mirabilia misericordiæ eius qui elegit eos, & in filios adoptauit, ac noui testamenti
fecit hæredes. Si autem (ut Apostolus loquitur) hominis confirmatum testamentum
Hebr. 9 nemo spernit aut superordinat, quomodo fieri potest ut ex ulla parte diuina promissio
resoluatur? Manet prorsus & quotidie impletur quod Abrahæ dominus sine conditio-
ne promissit, sine lege donauit: quia etsi quidam quibus hæc prædicata sunt, non cre-
diderunt: incredulitas eorum fidem dei non euacuauit. Est enim deus uerax, omnis au-
Rom. 3 tem homo mendax. Et illi quidem qui audito Euangelio credere noluerunt, inexcusa-
biliores facti sunt, quàm si nullum præconium ueritatis audissent. Sed certum est eos
apud præscientiam dei, Abrahæ filios non fuisse, nec in illorũ sorte numeratos, de qui-
Gene. 26 bus dictum est: Benedicẽtur in semine tuo omnes tribus terræ. Credituros enim pro-
Hierem. 13 misit qui dixit: Et non docebit unusquisq; proximum suum, & unusquisq; fratrem suum
Hebr. 8 dicens: Cognosce dominum: quia omnes cognoscent me à pusillo eorum usque ad ma-
gnum. Reconciliandos promisit qui dixit: Propitius ero iniquitatibus eorum, & pecca-
torum eorũ memor non ero. Obedituros promisit qui dixit: Dabo illis uiam alteram, &
Esa. 45 cor aliud, ut timeant me omnes dies. Perseueraturos promisit qui dixit: Timorẽ meũ da
bo in cor eorũ, ne discedant à me: & uisitabo eos, ut bonos eos faciã. Postremo omnes si-
ne cuiusquã exceptione sibi obsequuturos promisit qui dixit: Per memetipsum iuro, nisi
exibit de ore meo iustitia, & uerba mea non auertentur, quia mihi flectet omne genu, &
Philip. 2 cõfitebitur omnis lingua deo. Hic si dicamus nõ fieri quod deus iurauit esse faciẽdũ: falsi
Matth. 24 tatẽ deo (quod absit) & mendaciũ adscribimus ueritati. Si autẽ (ut pietas fidesq; persua-
dent) dei uerba nõ excidũt, & fit omnino quod statuit, quomodo nobis ueracis promis-
sionis firmitas apparebit, cũ multa adhuc hominũ milia dæmonijs seruiant, & idolis ge-
nu flectant, nisi huiusmodi denunciationes dei secundum illam incõmutabilem scientiã
editas nouerimus, in qua apud illũ iam uniuersitas humana discreta est, & siue de bonis
siue de malis loquatur, ita unius partis meminit, quasi neminem hominũ prætermittat?
2. Corin. 5 Nam cum dicit Apostolus: Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia noua: nunquid nõ
Colos. 1 omnes homines uidetur dixisse renouatos? Aut cum dicit: Quia in ipso complacuit om
nem plenitudinem habitare, & per ipsum reconciliari omnia in ipso: nunquid nõ ita lo-
Hebr. 1 quitur quasi neminem uelit exortem huius reconciliationis intelligi? Aut cum ait: No-
uissimis istis diebus locutus est nobis in filio, quem constituit hæredem uniuersorum:
nunquid aliud sonat forma sententiæ, quàm omnes homines in Christi hæreditate à pa-
Psalm. 2 tre esse transcriptos, secundũ prophetiã Dauid dicentis: Postula à me, & dabo tibi gen-
Ioann. 12 tes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ? Dicente enim domino: Si
exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me: nonne uniuersorũ uidetur promissa cõuer-
sio? Aut

sio? Aut cũ de Ecclesia prophetatur & dicitur: Omnis uallis replebitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt praua in directa, & aspera in uias planas: numquid ullus hominum uidetur omissus, qui nõ significatus sit Christo esse subdendus? Quid cum dicitur: Et ueniet omnis caro in cõspectu meo ut adorent in Hierusalem, dicit dominus. Aut illud: Et erit in diebus illis, Effundam de spiritu meo super omnem carnẽ: Aut illud: Alleuat dominus omnes qui corruunt, & erigit omnes elisos: nunquid non ita pronunciatum est, quasi ab hoc dei munere nemo discretus sit? Habet ergo populus dei plenitudinem suam, & quamuis magna pars hominum, saluantis gratiam aut repellat aut negligat, in electis tamen & præscitis, atq; ab omnium generalitate discretis, specialis quædam censetur uniuersitas, ut de toto mundo totus mundus liberatus, & de omnibus hominibus omnes homines uideantur assumpti: sicut etiam cum de impijs sermo est ita locutionem suam diuinus stylus ordinat; ut ea quæ de quadam parte dicuntur, ad omnes homines pertinere uideantur: uelutĩ est illud quod ait Ioãnes Baptista: Qui de cœlo uenit, super omnes est: quod uidit & audiuit, testificatur, & testimoniũ eius nemo accipit. Aut illud Apostoli: Omnes quæ sua sunt quærunt, non quæ Iesu Christi. Aut illud quod psalmus Dauidicus canit: Dominus de cœlo prospexit super filios hominum, ut uideat si est intelligens, aut requirens deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, nõ est qui faciat bonum, non est usq; ad unum. His igitur & alijs documentis, quæ possunt ab inquirentibus numerosiora proferri, non dubie demonstratur interdum & pro parte terræ omnem terram, & pro parte mundi totum mundum, & pro parte hominũ omnes homines nominari, quorum tamen discretionẽ plerumq; scriptura cito aperit, ut sensus legentis ab uniuersitatis appellatione ad partem quę intelligenda est transferatur: sicut est illud Apostoli dicentis: Prędicamus Iesum Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam, ipsis uero uocatis Iudæis atq; Græcis Christum dei uirtutem, & dei sapientiam. Nunquid ipsis Christus uirtus quibus scandalum, aut ipsis sapientia quibus stultitia? Sed quoniã quidam ex eisdem iustificabũtur fide, quidam autem sua impietate obdurabuntur: unum credentium & non credentiũ genus sub uocatorũ appellatione discreuit, ut quos à fide significabat alienos, eos quamuis audissent Euangelium, ostenderet uocationis extraneos. Hac regula per Esaiam promittit sermo diuinus, dicens: Educam cæcos in uiam quam nõ nouerunt, & semitas quas nesciunt calcabunt: & faciam illis tenebras illucescere, & praua in directũ. Hæc uerba faciam, & nõ derelinquã eos. Sed quod sequitur, Ipsi autem conuersi sunt retro, ad partem quandã generis ipsorum referendum est, non ad eos de quibus ait: Non derelinquam eos. Iterũ dicit dominus ad Iacob: Noli metuere, quia tecum sum. Ab Oriente adducam semen tuũ, & ab Occasu colligã te. Dicã Aquiloni, adduc: & Africo, noli uetare, adduc filios meos de terra longinqua, & filias meas à summo terræ: omnes in quibus uocatum est nomen meum. In gloriam enim meam paraui illum, & finxi & feci illum. Quod autem sequitur, Et produxi plebem cæcam, & oculi eorum sunt cæci, & surdas aures habent, non potest eis ulla ratione congruere, quos in gloriam suam parasse se dicit. In ijs quippe omnibus uerbis quæ de uno hominum genere dicuntur, alijs personis priora, alijs posteriora conueniunt. Apud Apostolũ quoq; quod in parte populi agitur, sub totius populi nũcupatione narratur, & in reliquis plenitudo censetur. Cum enim de Iudæorum obcæcatione dissereret, & quosdam ex ipsis gratia saluos fieri demonstraret, Dico ergo, inquit, nunquid repulit deus populum suũ? Absit. Nam & ego Israelita sum ex semine Abraham de tribu Beniamin: non repulit deus plebẽ suam quam præsciuit. Plebs ergo præscita, plebs non repulsa, ij sunt qui in Christo iustificati sunt. Et quod de omni Israele dici uidetur, in ijs tantum quos sibi gratiæ electio reliquos fecit, ostenditur, sicut sequentia apostolici sermonis enarrãt. Adiungit enim & dicit: An nescitis in Helia quid dicit scriptura, quẽadmodum interpellat deum aduersus Israel? Domine prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & quærunt animam meam. Sed quid dicit illi responsum diuinum? Reliqui mihi septem milia uirorum, qui non curuauerũt genu Baal. Sic ergo, inquit, & in hoc tempore reliquię per electionem gratiæ saluę factę sunt. Si autem gratia, iam non ex operibus: alioquin gratia iam non est gratia. Non ergo omnis Israel reprobatus, nec omnis electus est, sed partẽ cæcitas uoluntaria auertit, partem sibi

Margin: Esa. 40 · Esa. 66 · Ioelis. 2 · Psalm. 144 · Ioann. 3 · Philip. 2 · Psalm. 13 · 1. Corin. 1 · Esa. 42 · Esa. 43 · Rom. 11 · Rom. 11

tem sibi illuminatio gratuita reseruauit: & tamen ita de eis sermo habetur, ut & in ijs qui pereunt, & in ijs qui salui fiunt, nulla totius generis uideatur facta discretio. Nam cum le
Rom. 11 gitur: Secundum Euangelium quidem inimici propter uos, secundum electionem autē dilecti propter patres: ita locutio sonat, tanquam eosdem dicat dilectos, quos dixit inimicos. Sed hanc caliginem Apostolus ipse detersit dicendo: Quia cæcitas ex parte in Israel contigit: ut unum genus in duas species intelligeremus esse diuisum: & omnem hominem, omnem plenitudinem, omnem Israelem, non semper ad uniuersitatem, sed plerumq; ad partem esse referendum. Inter has autem formulas locutionum, etiam illam in scripturis dictionem debemus aduertere, qua id quod ad diuersorum temporum homines pertinet, ita promittitur, quasi de una eiusdem ætatis generatione dicatur, sicut est
1. Petri. 2 quod sanctus Petrus Apostolus scribens sui & futuri temporis gentibus ait: Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, ut uirtutes annuncietis eius qui de tenebris uos uocauit in admirabile lumen suum: qui aliquando nō populus, nunc autem populus dei, qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti. Nunquid cum prædicarentur hæc, adhuc illi homines permanebant, quos omnes deus in præteritis generationibus dimiserat ingredi uias suas, & ijdem ipsi qui prius traditi fuerant uoluntatibus suis, nunc de tenebris in lumen admirabile uocabantur? Nonne illi iam defecerant, iam in hoc mundo non erant, nec ab errore ad ueritatem reditus olim mortuis suppetebat? Et tamen quod post multa secula gratia in posteris impiorum fit, loquendi consuetudo perstrinxit, ut ipsi uideantur nunc eligi, qui prius fuerant derelicti. Pertinent autem hæc non ad eosdem homines, sed ad eiusdem gentis homines: & uocatio quæ illuxit prope mundi finem, ad præteritam non recurrit ætatem. Ita modo quodam & ipsi & non ipsi sunt, de quibus & quibus ista dicuntur, dum in aliquo speciali à generalibus non diuiduntur, in aliquo uero à communibus separantur.

Soluit calumniam dicentium autorem per superius dicta contradicere Apostolo diffinienti, Quod deus uelit omnes homines saluos fieri, & in agnitionem ueritatis uenire. Et quod profunditas diuinorum mysteriorum atq; iudiciorum à nobis non sit perquirenda. Cap. IIII

1. Timot. 2 Sed cum legerint hæc uel audierint qui amant calumniosa certamina, dicent nos per huiusmodi disputationis Apostolo contradicere definienti, quod deus omnes homines uelit saluos fieri, & in agnitionē ueritatis uenire. Quā particulam uerborum Apostoli ita nos integre pleneq; suscipimus, ut nihil ei de præcedentibus siue subiectis quæ ad ipsam pertinent subtrahamus: quoniam ut cætera diuinorum eloquiorum testimonia sequestremus, hic locus sufficit ad euacuandū quod calumniose obijciunt, & ad defendendum quod impie diffitentur. Scribens itaq; ad Timotheum Paulus Apostolus ait: Obsecro igitur primo omnium, fieri obsecrationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus qui in sublimitate sunt: ut quietam & tranquillam uitam agamus in omni pietate & castitate. Hoc enim bonum est & acceptum coram salutari nostro deo, qui omnes homines uult saluos fieri, & in agnitionem ueritatis uenire. Vnus enim deus, & unus mediator dei & hominum homo Christus Iesus, qui dedit redemptionē semetipsum pro omnibus. De hac ergo doctrinæ apostolicæ regula qua Ecclesia uniuersalis imbuitur, ne in diuersum intellectū nostro euagemur arbitrio, quid in ipsa uniuersalis Ecclesia sentiat requiramus: quia nihil dubiū esse poterit in præcepto, si obedietia cōcordet in studio. Præcepit itaq; Apostolus, imò per Apostolum dominus qui loquebatur in Apostolo, fieri obsecrationes & postulationes, gratiarumactiones pro omnibus hominibus, pro regibus, ac pro ijs qui in sublimitate sunt. Quam legem supplicationis ita omniū sacerdotū & omniū fidelium deuotio concorditer tenet, ut nulla pars mundi sit, in qua huiusmodi orationes non celebrentur à populis Christianis. Supplicat ergo ubiq; Ecclesia deo nō solum pro sanctis & in Christo iam regeneratis, sed etiam pro omnibus infidelibus & inimicis crucis Christi, pro omnibus idolorum cultoribus, pro omnibus qui Christum in membris ipsius persequuntur, pro Iudæis quorum cæcitati lumen Euangelij non refulget, pro hæreticis & schismaticis qui ab unitate fidei & charitatis alieni sunt. Quid autem pro istis petit, nisi

petit, nisi ut relictis erroribus suis conuertantur ad deum, accipiant fidem, accipiant charitatem, & de ignorantiæ tenebris liberati in agnitionem ueniant ueritatis? Quod quia ipsi præstare sibi nequeunt, malæ consuetudinis pondere oppressi, & diaboli uinculis alligati, neq; deceptiones suas euincere ualent, quibus tam pertinaciter inhæserunt, ut quantum amanda est ueritas, tantum diligant falsitatem: misericors & iustus dominus pro omnibus sibi uult hominibus supplicari: ut cũ uidemus de tam profundis malis innumeros erui, non ambigamus deum præstitisse, quod ut præstaret oratus est: & gratias agentes pro ijs qui salui facti sunt, speremus etiam eos qui nondum illuminati sunt, eodem diuinæ gratiæ opere eximendos de potestate tenebrarum, ut in regnum dei priusquàm de hac uita exeant transferantur. Quod si aliquos, sicut uidemus accidere, saluantis gratia præterierit, & pro eis oratio Ecclesiæ recepta non fuerit: ad occulta diuinæ iustitiæ iudicia referendum, & agnoscendum est secreti huius profunditatem nobis in hac uita patere non posse. Ex parte enim scimus, & ex parte prophetamus, & uidemus nunc per speculum in ænigmate. Nec sapientiores aut scientiores beatissimo Apostolo sumus qui cum de gratiæ potentia disputaret, magnorum mysteriorum ingressus arcanum, ijs quæ impossibile erat enarrare, succubuit. Cum enim dixisset: Nolo uos ignorare fratres mysterium hoc, ut non sitis uobis ipsis sapientes, quia cæcitas ex parte in Israel contigit, donec plenitudo Gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret, sicut scriptum est: Veniet ex Sion qui eruat & auertat impietates ab Iacob, & hoc illis à me testamentum, cum abstulero peccata eorum. Secundum Euangelium quidem inimici propter uos, secundum electionem uero dilecti propter patres. Sine pœnitentia enim sunt dona & uocatio dei. Sicut enim aliquando & uos non credidistis deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter illorum incredulitatem: ita & isti nunc nõ crediderunt in uestra misericordia, ut & ipsi misericordiam consequantur. Conclusit enim deus omnia in incredulitate, ut omnium misereatur. Cum ergo hęc diuinorum operum mysteria supra mensuras humanę intelligentiæ excellentia, quodam mentis suæ profudisset excessu, totam expositionis rationẽ transtulit ad stuporem, & admirator eorum quę protulerat, exclamauit & dixit: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uiæ eius. Quis enim cognouit sensum domini? aut quis cõsiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia: Ipsi gloria in secula seculorum. Amen.

1. Corin. 13

Rom. 11

Esa. 59

Cur anterioribus seculis dimissę sint omnes Gentes ingredi uias suas, uno tantum Israele excepto: quare deus uni homini det gratiã, alteri autẽ deneget? Cap. V

P Ræmissa enim docentis assertio, locũ dabat multimodæ quæstioni, ut uariatę per tot populos ac tempora gratię dei caussa quæreretur: cur scilicet anterioribus seculi dimissæ essent omnes Gentes ingredi uias suas, uno tantũ Israele, qui diuinis eloquijs erudiretur, excepto, & ad cognitionem ueritatis electo, cuius infidelitas locum tandẽ saluandis Gentibus fecerit: tanquam si unus populus in fide sui generis permaneret, misericordia dei cæteris se nationibus præstare non posset. Cur deniq; ipsi quorum diminutio salus Gentibus est, ab obcæcatione sua nõ liberentur priusquàm ingrediatur Gentium plenitudo: quasi illuminari cum omnibus nequeat, qui omnes facta omnium Gentiũ adoptione saluandi sunt: Aut quomodo omnis Israel sublata obcęcatione saluandus sit, cuius innumerabilis multitudo in sua infidelitate deficiens ad tempora saluandis promissa nõ peruenit: Vel quomodo ipsarum Gentium, quarum prius non est facta uocatio, dicatur nunc ingredi plenitudo, cum tanta promiscuę ætatis & conditionis hominum milia in omnibus nationibus quę sunt sub cœlo, sine Christi iustificatione moriantur? Sed horum mysteriorũ iudiciorumq; caussas pius & doctus magister maluit ad altitudinem diuitiarũ sapientiæ dei scientiæq; suspendere, quàm iustissimæ ueritatis & misericordissimæ bonitatis subtractũ ab humana cognitione secretum temeraria inquisitione discutere: nihil omittens de ijs quæ non oportet ignorari, nihil contrectans de ijs quę non licet sciri. Multa enim sunt in dispensatione operũ diuinorum, quorũ caussis latentibus soli monstrantur effectus, ut cũ pateat quod geritur, nõ pateat cur geratur: negocio in medium deducto, & in occultum ratione subducta: ut in eadem re & de inscrutabilibus præsumptio cõprimatur, & de manifestis falsitas refutetur.

Rom. 11

Neq; enim

Neq; enim si nescio cur ille Græcus creetur, hic Barbarus: iste in diuitijs, ille in egestate nascatur: hunc ualida proceri corporis pulchritudo sublimet, illum debilium membrorum exilitas contracta deformet: iste à catholicis editus in ueritatis cunabulis nutriatur, ille hæreticorum progenies cum ipso lacte matris hauriat uirus erroris; si deniq; mille alias differentias in habitu corporum, in qualitatibus animorum, in conditione temporum, in more regionũ diiudicare non possum: ideo quod omniũ horũ deus sit conditor atque ordinator, ignoro. Qui utiq; singulorum hominum ita & corpora creauit & spiritus, ut præter illam secuturam ex uniuscuiusq; studio uoluntariam diuersitatẽ, ipsa conditionis exordia dissimillima numerositate uariaret. Turbarent autem nos & in diuersum distraherent multæ uaniloquorum opiniones, qui de incognoscibilibus deuenire in inconuenientia præsumpserunt, & has originales inæqualitates fatis, quæ nulla sunt, & syderibus deputarunt, nisi certissima notitia teneremus deum creatorem de elementis naturalibus prout uult uas unumquodq; formare, & unam naturam animarum, unã naturam corporum placitis sibi temperare mensuris. Quæ utiq; opera dei humanæ intelligentiæ cognoscibilia essent, si innotescere debuissent, & manifestaretur cur ita quidq; fieret, nisi quod ita fieret, scire sufficeret. Dicit dominus ad Moysen: Quis dedit os homini, & quis fecit mutum & non audientem? uidentem & cæcum? nónne ego dominus deus? Et per Esaiam: Nónne ego fœcundum & sterilem feci? dicit dominus. In libro Ecclesiastico legitur: Bona & mala, uita & mors, paupertas & honestas à deo sunt. Et Iob dicit: Abundant tabernacula prædonum, & audacter prouocant deum, cum ipse dederit omnia in manibus eorum. Et idem de omniũ rerum humanarũ profectu & defectu disputans, omnesq; mutationes ad iudicia dei referens, Apud ipsum est, inquit, sapientia & fortitudo: ipse habet consilium & intelligentiã. Si destruxerit, nemo est qui ędificet: si incluserit hominem, nullus est qui aperiat: si cõtinuerit aquas, omnia siccabuntur: si emiserit eas, subuertent terram. Apud ipsum est fortitudo & sapientia, ipse nouit & decipientem, & eum qui decipitur. adducit cõsiliarios in stultum finem, & iudices in stuporem. Baltheum regũ dissoluit, & præcingit fune renes eorum. ducit sacerdotes in gloriosos, & optimates supplantat, cõmutans labium ueracium, & doctrinam senũ auferens, effundens despectionem super principes, & eos qui oppressi fuerant releuans. qui reuelat profunda de tenebris, & producit in lucem umbrã mortis. qui multiplicat gentes, & perdet eas, & subuersas in integrum restituet. Qui immutat cor principũ terræ, & decipit eos, ut frustra incedant per inuium. palpabunt quasi in tenebris, & non in luce, & errare eos faciet quasi ebrios. Et iterum idem dicens uoluntatem dei irritam esse non posse, Ipse enim, inquit, solus est, & nemo auertere potest cogitationem eius, & anima eius, quodcũq; uoluerit, hoc fiet. Liberatur pars hominum parte pereunte. Et si hoc uoluntatum meritis uelimus adscribere, ut malos neglexisse gratiã, bonos autẽ elegisse uideatur: resistet nobis innumerabilium caussa populorum, quibus per tot secula nulla cœlestis doctrinæ annunciatio coruscauit, nec meliores fuisse eorũ posteros possumus dicere, de quibus scriptum est: Gentium populus qui sedebat in tenebris, lucem uidit magnam, & sedentibus in tenebris & umbra mortis lux orta est illis. Et ad quos apostolus Petrus dicit: Vos autem genus electum, regale sacerdotiũ, gens sancta, populus acquisitionis, ut uirtutes annuncietis eius qui de tenebris uos uocauit in tam admirabile lumen suum: qui quondam non populus, nunc autem populus dei, quorum aliquando non est misertus, nunc autem miseretur. Non ergo meritis minorum tribuitur quod nõ meruere maiores. par enim impietas & patres accusabat & filios, eademq; ignorantiæ cæcitas omnes simul in eosdem mergebat errores. Sed cur illorum non misertus & horum misertus sit deus: quæ scientia comprehendere, quæ potest inuestigare sapientia? Latet discretionis ista ratio, sed non latet ipsa discretio. Non intelligimus iudicantẽ, sed uidemus operantem. Quid calumniamur iustitiæ occultæ, qui gratias debemus misericordiæ manifestæ? Laudemus & ueneremur quod agitur, quia tutum est nescire quod tegitur. Respice autem & ad uniuersalem multitudinem paruulorum, in quibus excepto illo quo in damnationẽ nascitur gens humana delicto, nec præterita possunt merita nec futura censeri. Omnes enim de quibus nunc loquimur, ante ullum intelligentiæ usum, ante liberum uoluntatis arbitrium, alij ad æternam beatitudinem regenerati, alij ad perpe-

Exod. 3
Eccle. 11
Iob. 12
Iob. 23
Esaie. 9
1. Petr. 2

ad perpetuam miseriam trãseunt non renati. Si originalem culpam fateris, omnis numerus in reatu est: si moralem innocentiam quæris, omnis summa sine uitio est. Non inuenit quod discernat humana iustitia, sed habet quod eligat inenarrabilis gratia dei. In abscondito est consilium, sed non latet donum: opus exerit pietas, caussam obscurat potestas. Sed tam indubitabile est quod non uidetur, quàm quod uidetur: quia authori manifesti operis negari confessio etiam incognitæ non potest equitatis. Quod si & ad illos dirigas mentis intuitum, qui longam agentes in flagitijs & sceleribus ætatem, sacramento baptismatis Christi in ipso uitæ fine renouantur, & sine ullo suffragio bonorum operum in regni cœlestis consortiũ transferuntur: quo intellectu diuinum iudiciũ comprehendes, nisi ut indubitanter agnoscas gratuita esse dei munera: & sicut nulla sunt tam detestãda facinora, quæ possint gratiæ arcere donũ, ita nulla posse tam præclara opera existere, quibus hoc quod gratis tribuitur, per retributionis iudicium debeatur? Vilesceret enim redemptio sanguinis Christi, nec misericordiæ dei humanorum operum prærogatiua succumberet: si iustificatio quæ fit per gratiam, meritis præcedentibus deberetur: ut nõ munus largientis, sed merces esset operantis. Vnde autẽ posset probari quod ad euacuandũ originale peccatũ, nulla idonea esset industria, nisi & impij & facinorosi per lauacrum Christi assumerentur in regnũ, agnoscerẽtq́ qui in sua iustitia gloriantur, quàm nihil dignum agere possint adoptione filiorum dei si ad regenerationis non peruenerint sacramentum: cum eadẽ qua scelestissimi peccatores cõditione teneantur: pares futuri in sanctificatione, si affuerit regeneratio, simul perituri si cessauerit ablutio? Si ergo etiam ex nequissimis in ipso uitæ exitu gratia inuenit quos adoptet, cum tamen multi etiam qui minus nocentes uidentur, doni huius alieni sint: quis hoc aut sine dispensatione dei fieri, aut sine profunda dicat æquitate decerni? Quod utiq; non ideo iniquum est, quia occultum est: sed ideo æquum est, quia iudicium dei esse non dubium est. Quod enim ab illius pendet arbitrio, qua sententia iudicari debeat, priusquam iudicetur incertum est. Cum autem res ad finem suum uenerit, nemini liberum est de exitu conqueri: quia certissimum est nihil aliter deum facere debuisse, quàm fecerit. Qui multimodæ uocationis uarietatem ad unam gratiam pertinentem, etiam illa regula euangelicę comparationis adstruxit, qua ostendit patremfamilias diuerso tempore conducentem operarios uineę sub pactione denarij, quo uitę æternę significatur æqualitas, ubi sine dubio hora undecima intromissi in uineam, totius diei operarijs exæquati, istorum de quibus nunc loquimur, præferunt sortem, quos ad commendandam gratiæ excellentiam in defectu dici & conclusione uitæ diuina indulgentia munerauit: non labori precium soluens, sed diuitias bonitatis suæ in eos quos sine operibus eligit, effundens: ut etiam ij qui in multo labore sudarunt, nec amplius quàm nouissimi acceperunt, intelligant donum se gratiæ, non operum accepisse mercedem. Vnde si & nos aduersum patremfamilias murmuremus, eo quod nouissime uocati totius diei operarijs coæquentur, nec amplius multa opera quàm pene nulla mereantur: dicetur nobis quod uni eorum responsum est: Amice, non facio tibi iniuriam. nõnne ex denario conuenisti mecum? Tolle quod tuum est, & uade: uolo autem & huic nouissimo dare sicut & tibi. Aut non licet mihi dere mea facere quod uolo? An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? Certe huic calumniatori iniusta uidebatur hæc largitas. Et quid eruditionis retulit? quid rationis accepit? Non est ei dispensationis huius reuelata iustitia, nec ad inspectionem secreti latentis admissus est: sed ut à discutiendis dei iudicijs abstineret, opposita est ei bonitas miserantis, & uolentis potestas, quasi illi & ab Apostolo diceretur: O homo, tu quis es qui respondeas deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quare me fecisti sic? Omnibus ergo hominibus cuiuslibet generis, cuiuslibet conditionis & ætatis caussa percipiendę gratiæ uoluntas dei est, apud quam ratio electionis abscondita est ab ea gratia incipientibus meritis, quam accepere sine meritis. Quæ si possent bona esse sine gratia, non diceretur: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non intrabit in regnum cœlorum. & Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis sanguinem eius, non habebitis uitam in uobis. Sed diceretur: Nisi quis fuerit iustus & bonus, beatus in æternum esse non poterit. Nec opus esset per aquam & spiritum renasci, si per mandatum sufficeret erudiri. Et euacuaretur fides, quæ credit per baptismum

Matth. 20

Roma. 9

Ioan. 3

Ioan. 6

omnia peccata dimitti, si gratia non malis & impijs, sed bonis & rectis doceretur impendi. Origo itaque uerae uitae ueraeque iustitiae in regenerationis est posita sacramento, ut ubi homo renascitur, ibi etiam ipsarum uirtutum ueritas oriatur. Et incipiunt ad perpetuam gloriam proficere per fidem, qui uix ad temporalem uanae laudis poterant peruenire mercedem. Siue enim Iudaeus legis scientia tumens, siue Graecus studio sapientiae naturalis inflatus, priusquam iustificetur per fidem Christi, conclusus est sub peccato: & si in sua infelicitate perstiterit, ira dei manet super eum, illa scilicet in Adae praeuaricatione contracta, de qua Apostolus loquitur dicens: Et uos cum essetis mortui delictis & peccatis uestris, in quibus aliquando ambulastis secundum seculum mundi huius, secundum principem potestatis aeris huius, spiritus qui nunc operatur in filios diffidentiae, in quibus & nos aliquando conuersati sumus in desiderijs carnis nostrae, facientes uoluntatem carnis & cogitationum, & eramus natura filij irae, sicut & caeteri. Et iterum: Qui eratis illo tempore sine Christo, alienati a conuersatione Israel, & hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, & sine deo in mundo. Et iterum: Eratis aliquando tenebrae, nunc autem lux in domino. Et iterum: Gratias agentes patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, qui eripuit nos de tenebris, & potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suae. Et iterum: Eramus & nos aliquando insipientes, increduli, errantes, seruientes desiderijs, & uoluptatibus uarijs, in malitia & inuidia agentes, odibiles, odientes inuicem. Cum autem benignitas & humanitas apparuit Saluatoris nostri: non ex operibus iustitiae quae fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Iesum Christum saluatorem nostrum, ut iustificati gratia ipsius, haeredes simus secundum spem uitae aeternae.

Ioann. 3 — Ephe. 2 — Ephes. 5 — Colos. 1 — ad Titum. 3

Qualis sit natura humana sine gratia. Cap VI.

Ut breuissime pateat qualis sit natura humana sine gratia, dicat Iudas apostolus quid agat uel ignorantia imperitorum, uel doctrina sapientium. Hi autem, inquit, quaecunque quidem ignorant, blasphemant: quaecunque autem naturaliter ut muta animalia norunt, in his corrumpuntur. Dicat etiam sub uerbis Zachariae euangelista Lucas, ante illuminationem gratiae in qua humanum genus nocte uersetur, & de quibus ignorantiae tenebris dei populus eruitur: Et tu, inquit, puer propheta altissimi uocaberis, praeibis enim ante faciem domini parare uias eius, ad dandam scientiam salutis populo eius in remissionem peccatorum ipsorum, propter uiscera misericordiae domini, in quibus uisitauit nos oriens ex alto, lucere ijs qui in tenebris & umbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in uiam pacis. Haec autem uiscera misericordiae dominus non ad unius tantum populi redemptionem, sed omnium nationum impendit salutem, dicente Euangelista: Quia Iesus moriturus erat pro gente, non tantum pro gente, sed etiam ut filios dei dispersos congregaret in unum. Hoc enim ait illa uox domini, quae per quandam pietatis tubam toto terrarum orbe resonantem, omnes homines & inuitat, & conuenit. Nam cum dixisset: Confitebor tibi pater domine coeli & terrae, quia abscondisti haec a sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis: Ita pater, quoniam sic beneplacitum est ante te: addidit: Omnia mihi tradita sunt a patre meo, & nemo nouit filium nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare. Et deinde adiecit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego uos reficiam. Tollite iugum meum super uos, & discite a me quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus uestris. Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue est. Ioannes uero Baptista in euangelio Ioannis prophetico spiritu protestatur dicens: Qui de coelo uenit, super omnes est, quod uidit & audiuit, testificatur, & testimonium eius nemo accipit. Qui accipit testimonium eius, signauit quoniam deus uerax est. Igitur quantum attinet ad humani generis caecitatem, longa ignorantiae & superbiae nocte contractam, uenit in hunc mundum creator mundi, & mundus eum non cognouit. Lux lucet in tenebris, & tenebrae eam non comprehenderunt. Qui super omnes est, quod uidit & audiuit, testificatur, & testimonium eius nemo accipit. Sed quia non frustra deus dei filius uenit in mundum, & dedit semetipsum pro omnibus, mortuusque est non tantum pro gente, sed etiam ut filios dei dispersos congregaret in unum, & uniuersis dicit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis.

Iude. 1 — Luc. 1 — Ioann. 11 — Matth. 11 — Ioan. 3 — Ioann. 1 — Ioan. 3 — Ioan. 11 — Matth. 11

ti estis: & seruato sibi incognoscibilis electionis arbitrio, dat sui patrisq; notitiam quibus eam uoluerit reuelare: omnes filij lucis, filij promissionis, filij Abrahę, filij dei, genus electum, regale sacerdotium, ueri Israelitæ, præcogniti & præordinati in regnum dei, qui eos uocauit non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus: testimonium eius qui de cœlo uenit accipiunt, significantes quia deus uerax est, id est, expresse significantes in sui saluatione quoniam deus uerax est, implens & perficiens quod promisit Abrahæ omnium gentium patri: qui pollicente deo quod hęres futurus esset mundi, non hæsitauit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam deo, & plenissime sciens quoniam quod promisit, potens est & facere. Quis autem tam alienus est à fide Abrahę, quis tam degenere ab uniuersarum gentium patre, qui promissionem dei aut non impleri, aut ab alio præter eum qui promisit, dicat impleri? Ille quidem erit mendax, deus autem est uerax. Et omnis qui accipit testimonium eius, hoc signat, hoc indicat, quod per lucem illuminantem factus est uidens, factus est obediens, factus est intelligens, sicut Ioannes Euangelista testatur dicens: Scimus quia mundus totus in maligno positus est, & scimus quia filius dei uenit, & dedit nobis sensum, ut cognoscamus uerum deum, & simus in uero filio eius.

1.Petr.2

Rom.3

1.Ioann.5

Cur saluator omnium, non omnibus dederit ut cognoscerent uerum deum.
Cur etiam quidam paruuli salui fiant renati, alij pereant non renati. Cap. VII

SI uero quæritur cur saluator omnium hominum non omnibus dederit hunc sensum, ut cognoscerent uerum deum, & essent, id est, permanerent in uero filio eius: quamuis credamus nullis hominibus opem gratiæ in totum fuisse subtractam, de quo plenius in sequentibus differemus: tamen ita forte hoc uelatũ sit, sicut illud absconditũ est, cur antea omnibus gentibus pretermissis, unũ populũ sibi quẽ ad ueritatis cognitionem erudiret exceperit: de quo iudicio dei si non est cõquerendũ: multo minus de hoc quod cũ electione omniũ gentiũ geritur, murmurandũ est. Quę enim deus occulta esse uoluit, nõ sunt scrutãda: quę autẽ manifesta fecit, nõ sunt negãda: & in illis illicite curiosi, & in istis damnabiliter inueniamur ingrati. Non autem ignoramus esse quosdã tam inconsideratæ præsumptionis, & tam superbę arrogantię, ut quod præcipuus magister Gentium non ab hominibus neq; per hominem sed diuinitus eruditus, supra mensuram scientiæ suæ longe & alte remotum esse confessus est, audeant falsi nominis temerare doctrina, & nihil illic occultum, nihil uelint esse secretum, ubi Apostolus non quid sentiendum esset aperuit, sed quid non scrutandum esset ostendit. Nullis etenim (quod supra iam diximus) studijs, nullis ingenijs indagare concessum est quo iudicio quoue cõsilio deus incõmutabiliter bonus, incõmutabiliter iustus, semper præscius, semperq; omnipotens, ideo omnia in incredulitate concluserit, ut omniũ misereatur, & tamen illis seculis quibus unũ Israelem erudiebat, innumerabiles populos impiorum illuminare distulerit, & nunc eundẽ Israelẽ, donec uniuersitas Gentiũ introeat, obcæcatũ esse patiatur, pereuntẽ in tot milibus nascentiũ atq; morientũ, & saluandũ in eis quos mũdi finis inuenerit. Quo mysterio toto scripturarũ corpore dilatato, innotuit quidem nobis quid factũ sit, quid fiat, quidúe faciendũ sit: sed quare ita fieri placuerit, ab humanę intelligentiæ contemplatione subtractum est. Isti autem qui nescire aliquid erubescunt, & per occasionem obscuritatis tendunt laqueos deceptionis, omnem discretionem qua deus alios eligit, aliosq; non eligit, (multi enim sunt uocati, pauci autem electi) ad merita humanæ referunt uoluntatis, docentes scilicet neminẽ gratis, sed ex retributione saluari, quia naturaliter omnibus sit insitum, ut si uelint, possint ueritatis esse participes, eisq; affluere gratiã à quibus fuerit expetita. Quæ definitio, ut interim de gratiæ ueritate taceatur, de his uidetur aliquã ostentare ratiunculã, qui libero utuntur arbitrio. De paruulis uerò quibus sine ullo bonæ uoluntatis merito in originali uulnere cũ cæteris mortalibus causa communis est, nihil potest expositionis afferri, qua doceatur cur isti salui fiant renati, illi pereant nõ renati, sub illius prouidentia & omnipotentia in cuius manu est anima omnis uiuentis, & spiritus uniuersę carnis hominis, & cui dicitur: Breues dies hominis sunt, numerus dierum eius apud te est. Non autem puto istos uoluntatũ patronos, simplicitate illorũ tam impudenter usuros, ut aut fortuitu ista dicant accidere, aut nõ renatos asserant nõ perire. Apertè enim aut cum Paganis conuinceren

Galat.1

Rom.11

Matth.20

Iob.14

tur sentire de fato, aut cum Pelagianis transfusum in posteros Adæ negare peccatũ. Facto autem non baptizari paruulos nec Pelagiani potuerunt dicere, sed quia eos liberos à peccato ausi sunt profiteri, meruere damnari. Cùm autem de discretione omnium hominũ quæstio uentiletur, & ab omnibus hominibus paruuli nequeant separari, simulq; de totius ætatis hominibus Veritas dixerit: Filius hominis uenit quærere & saluare quod perierat, frustra profunditatem inscrutabilis gratiæ per liberum arbitriũ conantur aperire, qui causam electionis in eorum cõstituunt meritis, qui eliguntur. Et cùm multa de maiorum uoluntate ac iudicio inepta & falsa protulerint, in paruulorum tamen discretione deficiũt, nec possunt de eius quæstionis ratione reddita gloriari, quæ de omnibus hominibus tractatur, & non de omnibus expeditur. Multiformitas autẽ & magnitudo diuinæ gratiæ probat istos contra ueritatem etiam quod de maiorum uoluntatibus loquuntur, astruere, eorumq; persuasioni diuinorũ eloquiorũ testimonia repugnare. Quę si omnia sermoni nostro uelimus annectere, modus non erit differendo. Quæ tamen sese recordationi offerunt, non omittentur, ut quantũ satis est, manifestetur omne hominis bonum meritum ab initio fidei usq; ad perseuerantiæ consummationem, donum atq; opus esse diuinum.

Luc. 19

Fides unde nascatur, & unde acquiratur. Cap. VIII

IGitur fides quæ bonæ uoluntatis & iustæ actionis est genitrix, quo ipsa fonte nascatur, Apostolus Paulus exponat, qui pro Romanorũ fide deo gratias agit, dicens: Primum quidem gratias ago deo meo per Iesum Christum pro omnibus uobis, quia fides uestra annunciatur in uniuerso mundo. Ad Ephesios quoq; scribens: Propterea, inquit, & ego audita fide uestra quæ est in domino Iesu, & dilectione in omnes sanctos, non cesso gratias agens pro uobis, memoriam uestri faciens in orationibus meis, ut deus domini nostri Iesu Christi, pater gloriæ det uobis spiritum sapientiæ & reuelationis in agnitionem eius, illuminatos oculos cordis uestri, ut sciatis quę sit spes uocationis eius, quę diuitiæ glorię hæreditatis eius in sanctis. De fide etiam Colossensiũ similiter gratias agẽs: Gratias agimus, inquit, deo & patri domini nostri Iesu Christi, semper pro uobis orantes, audientes fidẽ uestrã in Christo Iesu, & dilectionem quam habetis in sanctos omnes, propter spem quæ reposita est uobis in cœlis. Et ut alia bona ab eodem bonorum authore percipiant, quid pro eis oret enarrans. Ideo, inquit, & nos ex qua die audiuimus, non cessamus pro uobis orantes & postulantes ut impleamini agnitione uolũtatis eius in omni sapientia & intellectu spiritali, ut ambuletis dignè deo placentes, in omni opere bono fructificantes & crescentes in scientia dei, in uirtute confortati secundum potentiam claritatis eius in omni patientia & longanimitate cũ gaudio. Item ad Thessalonicenses, qui spiritu fidei dilectionisq; feruiebãt: Gratias agimus, inquit, deo semper pro omnibus uobis, memoriam facientes in orationibus nostris sine intermissione, memores operis fidei uestræ & laboris & charitatis & sustinẽtiæ spei domini nostri Iesu Christi ante deum & patrem nostrum. Et infrà: Ideo & nos gratias agimus deo sine intermissione, quoniam cùm accepissetis à nobis uerbum auditu dei, accepistis nõ ut uerbũ hominũ, sed (sicut est uerè) uerbũ dei, qui operatur in uobis qui credidistis. Potuit'ne plenius aut euidentius demonstrari dei esse donum, credentium fidem, quàm ut ideo agerentur gratiæ deo, quoniã ij quibus uerbum dei per homines prædicabatur, non quasi de hominum sermone dubitarunt, sed tanquã deo loquenti per homines crediderunt, qui in ipsis est operatus ut crederent? In secunda quoq; ad eosdẽ Thessalonicenses epistola de fide in Christo proficientiũ ita Apostolus loquitur: Gratias agere debemus deo semper pro uobis fratres, ita ut dignum est, quoniam supercrescit fides uestra, & abundat charitas uniuscuiusq; uestrũ in inuicẽ, ita ut & nosipsi in uobis gloriemur in ecclesiis dei pro patiẽtia uestra & fide in omnibus persecutionibus uestris & tribulationibus quas sustinetis in exemplum iusti iudicij dei, ut digni habeamini in regno dei, pro quo & patimini. Petrus quoq; Apostolus ex deo haberi fidẽ prædicans, ita scribit: Scientes quod non corruptibilibus auro & argento redempti estis de uana cõuersatione uestra paternæ traditionis, sed precioso sanguine quasi agni incontaminati & immaculati Christi Iesu, præcogniti quidẽ ante constitutionẽ mundi, manifestati autẽ nouissimis temporibus propter uos qui per ipsum fideles estis in deum, qui suscitauit eũ à mortuis,

Rom. 1 · Ephes. 1 · Colos. 1 · 1. Thes. 1 · Ibidem. 2 · 2. Thes. 1 · 1. Petr. 1

mortuis,& gloriam ei dedit,ut fides uestra & spes esset in domino. Item idem in secunda epistola de fidei perceptione sic loquitur: Simon Petrus seruus & Apostolus Iesu Christi,his qui coæqualem nobis adepti sunt fidem per iustitiã domini & saluatoris Iesu Christi. Vnde autem habeatur spiritus fidei, Ioannes apostolus manifestissime docet dicens: Omnis spiritus qui cõfitetur Iesum in carne uenisse, ex deo est: Et omnis spiritus qui soluit Iesum, ex deo non est, & hic est Antichristus. Item dicit ab eo recipi Euangelium, in quo est spiritus ueritatis. Nos, inquit, ex deo sumus, qui nouit deum, audit nos: qui non est ex deo, non nos audit. In hoc cognoscimus spiritum ueritatis, & spiritum erroris. Itẽ in actibus apostolorum Petrus apostolus fidem esse per dominum Iesum pronuncians: Hunc, inquit, quem uidetis & nostis, confirmauit nomen eius, & fides quæ per eũ est, dedit integram sanitatem istam in conspectu omniũ uestrum. De fide quoq; Lydiæ, cuius inter alias mulieres quæ Euangeliũ pariter audiebant, dominus cor aperuit, ita in eadẽ narratur historia. Die autem sabbatorum egressi sumus extra portam iuxta flumen, ubi uidebatur esse oratio, & sedentes loquebamur mulieribus quæ conuenerant: & quædã mulier Lydia purpuraria ciuitatis Thyatirenorum, colens deum, audiuit, cuius dominus cor aperuit ut intenderet ijs quę dicebantur à Paulo. Non autem ex humana sapientia esse fidem, sed ex inspiratione diuina, ipsius ueritatis uoce firmatur. Dicente enim domino ad discipulos suos: Vos autem quem me esse dicitis? respondens Simon Petrus dixit: Tu es Christus filius dei uiui. Respondens autem Iesus, dixit ei: Beatus es Simon Bar iona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cœlis est. Paulus uerò apostolus hanc ipsam fidẽ secundum mensuram dari pro arbitrio largientis ita prędicat: Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter uos, non plus sapere quàm oporteat sapere, sed sapere ad sobrietatem, sicut unicuiq; diuisit deus mensuram fidei. Item idem unitatem rectæ fidei, & consensionem in honorem dei à deo esse commendans: Deus autem, inquit, patientiæ & consolationis det uobis id ipsum sapere in alterutrum secundum Iesum Christum: ut unanimes uno ore honorificetis deum & patrẽ domini nostri Iesu Christi. Et infrà: Deus autem spei repleat uos omni gaudio & pace in credendo, ut abundetis spe in uirtute spiritus sancti. Quo testimonio non solum fides, sed etiam gaudiũ & pax, & abundantia spei docentur nisi in uirtute sancti spiritus non haberi. Ad Ephesios uerò scribens Apostolus de diuitijs gratiæ pro malis bona retribuentis, & de fide quæ nõ ex nobis, sed ex dei dono habetur, hæc loquitur: Deus autem qui diues est in misericordia, propter nimiam suam charitatẽ qua dilexit nos, & cũ essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo, cuius gratia salui facti sumus, & cõresuscitauit & considere fecit in cœlestibus in Christo Iesu. Gratia enim estis saluati per fidẽ, & hoc non ex uobis. Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis glorietur. Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit deus, ut in illis ambulemus. Proprium ergo hoc habet noua creatura per gratiam, ut qui figmentum dei sunt, qui natiuitate cœlesti conduntur in Christo, non ocio torpeãt, nec desidia resoluantur, sed de uirtute in uirtutem proficiant, per uiam bonorũ operum ambulando hoc est enim fingi, hoc de uetere creatura nouam fieri, hoc de imagine terreni hominis ad imaginem cœlestis hominis reformari, quod totũ siue palam per cooperatores gratiæ, siue occulte per subministrationem spiritus. Ille inchoat, ille auget & perficit, cuius ædificatio, & cuius figmentum sumus.

1.Petri.1 · 1.Ioann.4 · Act.3 · Matth.16 · Rom.12 · Rom.15 · Ephes.2

Quod deus sit autor omnium uirtutum & omnis boni. Cap. IX

A Bunde, quantum arbitror, his testimonijs (quamuis & alia documenta aggregari potuerint) demonstratum est, fidem qua iustificatur impius, nisi ex dei munere nõ haberi, eamq; nullis meritis precedentibus tribui, sed ad hoc donari, ut principium possit esse meritorum: ut cùm ipsa data fuerit, non petita, ipsius iã petitionibus bona cætera consequantur. Vnde itaque quædam de plurimis assumenda sunt testimonia, quæ in diuersitate donorum ostendant gratiæ largitatem. Ex deo utiq; esse, ut homo uiam dei eligat, & ut surgat à lapsu, psalmus Dauidicus canit, dicens: A domino gressus hominis dirigentur, & uiam eius uolet. Cùm ceciderit, nõ collidetur: quia dominus supponit manum suam. Item idem quod duce deo ueniatur ad deum: Emitte lucem tuam, & ueritatem tuam, ipsa me deduxerũt & adduxerunt in montem sanctum

Psalm.36 · Psalm.42

tuum,& in tabernacula tua.Item quod in domino sit hominis fortitudo,& dei uoluntas
Psalm. 58 præueniat liberandum. Fortitudinem, inquit, meam ad te custodiam, quia deus susce-
ptor meus,deus meus, uoluntas eius præueniet me. In prouerbijs quoq; legimus de sa-
Prouer. 2 pientia & intellectu:Quoniam dominus dat sapientiam, & à facie eius scientia & intel-
lectus.Itē in eodē libro de dispensationibus sapiētiæ dei, sine qua nullæ rectæ sunt actio
nes,ita dicitur:Meum consilium & mea tutela.ego prudentia,mea autem uirtus.Per me
reges regnant,& tyranni per me obtinent terram.Item alibi, quod nemo possit recte in
cedere nisi domino dirigente:A domino corriguntur gressus uiri, mortalis autem quo-
modo intelligit uias suas?Item alibi: Omnis uir uidetur sibi iustus, dirigit autem corda
dominus.Et infra:Præparatur uoluntas à domino.Item ibidem de cogitatione atq; con
silio:Multæ cogitationes in corde uiri,consiliū autem domini obtinet.In libro uerò Ec-
Eccle. 2 clesiastæ dicitur quod & habere necessaria, & eis bene uti, donū sit dei: Non est,inquit,
bonum homini nisi quod mandit & bibit, & ostendit animæ suæ bonum in labore suo.
Et quidē hęc uidi ego,quia à manu dei est. Quoniam quis manducabit aut pascet absq;
illo?Item in eodem libro legitur quod corda & opera iustorum in manu sint dei,& tan-
Eccle. 8 tum in studijs suis proficiant, quantum ille donauerit. Quantumcunq; laborauerit ho-
mo ut quærat,non inueniet:& quodcunq; dixerit sapiens ut sciat, non poterit inuenire:
quia uniuersum hoc dedi in cor meum, & cor meum uniuersum hoc uidit, quia & iusti,
& sapientes,& operationes eorum in manu dei.In libro autem Sapientię de eodem gra-
Sap. 7 tiæ opere ita dicitur:Quoniam ipse & sapientię dux est,& sapientium emendator.in ma
nu enim illius & nos,& sermones nostri,& omnis sapientiæ & operum scientia & disci-
plinæ.De continentia quoq; quod ex dei habeatur munere, eadē scriptura sic loquitur:
Vt sciui quia aliter non possum esse continens,nisi deus det:& hoc ipsum erat sapientiæ
scire,cuius esset hoc donum. Cui sententiæ Pauli apostoli doctrina concordat in prima
1. Corin. 7 ad Corinthios hęc scribētis: Volo autem omnes homines esse sicut meipsum:sed unus-
quisq; propriū habet donum ex deo:alius sic,alius uerò sic.Dominus uerò in Euangelio
secundū Matthęum hęc de continentiæ dono insinuasse narratur. Dicentibus nanq; di-
Matth. 19 scipulis suis:Si ita est causa uiri cū uxore, nō expedit nubere:dicit illis Iesus: Non omnes
capiunt uerbū istud:sed quibus datum est à patre meo.De timore dei & sapientia in Ec-
Eccle. 1 clesiastico legitur:Corona sapientiæ timor domini.utraq; autē dona sunt dei.Item de eo
dem:Timor domini super omnia se superposuit.beatus cui donatum est habere timorē
Esa. 33 domini.Esaias quoq; de diuitijs spiritalibus,quarum author est dominus,ita loquitur:In
Rom. 11 thesauris salus nostra aduenit.sapientia,& pietas, & disciplina à domino,hi sunt thesau-
ri iustitiæ.Item de altitudine diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, cuius bonitas nullius
merito præuenitur,hæc dicit:Qui mensus est manu aquam, & cœlum palmo,& uniuer
sam terram pugillo,qui statuit mōtes in libra,& rupes in statera. Quis cognouit sensum
domini,aut quis eius fuit consiliarius,qui instruat eum, aut quem consuluit,& instruxit
eum,uel quis ostendit ei iudiciū,aut uiam prudentiæ quis ostendit ei, uel quis prior de-
dit ei,& retribuetur illi? Vnde & in libro Iob secundū eundem sensum leguntur domini
Iob. 41 uerba,dicentis:Quis antè dedit mihi,ut retribuam illi? Omnia quæ sub cœlo sunt, mea
Hierem. 10 sunt. Hieremias uerò quod à deo sit homini recta sapientia, sic profatur:Scio domine
quia non est in homine uia eius,nec uiri est ut dirigat iter suum. Item quod ad deū con-
uersio cordis ex deo sit,per ipsum dominus protestatur & dicit:Restituam illos in terrā
istam,& reædificabo & non destruam,& plantabo eos, & nō euellā, & dabo illis cor ut
sciant me,quia ego sum dominus,& erunt mihi in populum, & ego ero illis in deū,quia
conuertentur ad me ex toto corde suo.Item idem prædicans quod ut deus cognoscatur
Ioel. 2 ex deo sit:Et scient,inquit,quia ego dominus deus illorum:& dabo illis cor cognoscen-
di me,& aures audiendi.Quod autem omne uerbum bonū & omne opus sanctū submi
nistratio sit spiritus sancti,sine quo nihil recte agatur, in prima ad Corinthios Paulus a-
1. Corin. 12 postolus docet,dicens:Ideo notū uobis facio,quod nemo in spiritu dei loquēs dicit ana
thema Iesu.Et nemo potest dicere dominum Iesum nisi in spiritu sancto. Diuisiones ue-
rò gratiarum sunt,idem autem spiritus:& diuisiones ministrationum sunt, idem autē do
minus:& diuisiones operationū sunt,idem uerò deus, qui operatur omnia in omnibus
Vnicuiq; autem datur manifestatio spiritus ad utilitatem. Alij quidem per spiritum da-
tur sermo

tur sermo sapientiæ, alij autem sermo scientiæ secundũ eundem spiritũ, alteri fides in eodem spiritu, alij gratia sanitatum in uno spiritu, alij prophetatio, alij discretio spirituum, alij genera linguarũ, alij interpretatio sermonũ. Hæc autem omnia operatur unus atq; idem spiritus, diuidens singulis prout uult. Tantum uerò unumquemq; habere gratiæ, quantum dominus donauerit, idem Apostolus ad Ephesios ait: Vnum corpus, & unus spiritus, sicut uocati estis in una spe uocationis uestræ, unus dominus, una fides, unũ baptisma, unus deus & pater omnium, qui super omnes est, & super omnia, & in omnibus nobis. Vnicuiq; autem nostrũ data est gratia secũdum mensurã donationis Christi: propter quod dicit: Ascendens in altum captiuã duxit captiuitatẽ, dedit dona hominibus. Item idem in secunda ad Corinthios dicit, quod ne ad cogitandum quidem quod spiritale est, idonei simus nisi per gratiam dei: Fiduciam autem talem habemus per Christum ad deũ, nõ quod sufficientes simus aliquid cogitare à nobis quasi ex nobismetipsis, sed sufficientia nobis ex deo est, qui & idoneos fecit nos ministros noui testamẽti, non literæ, sed spiritu. Litera enim occidit, spiritus autem uiuificat. Et iterum in eadem epistola docens bonorum operum effectum & sufficientiam à dei gratia ministrari: Potẽs est autem, inquit, deus omnem gratiã abundare facere in uobis, ut in omnibus per omnia sufficientiam habentes abundetis in omne opus bonũ, sicut scriptũ est: Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum. Qui autem ministrat semẽ seminãti, & panem ad manducandum præstabit, & augebit incrementa frugum iustitiæ uestræ, ut in omnibus locupletati abundetis in omnem simplicitatẽ. Ad Ephesios uerò scribẽs Apostolus docet quòd omnia bona quib. placeẽ deo, dona sint dei, & quod ab ipso peti oporteat, ut ea non habẽtibus tribuat: Huius rei, inquit, gratia flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominaẽ, ut det uobis secundũ diuitias gloriæ suæ uirtutẽ corroborari per spiritũ eius in interiori homine, habitare Christum per fidem in cordibus uestris, in charitate radicati & firmati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo & lõgitudo, sublimitas & profundum, supereminentem scientiæ charitatem Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem dei. Ei autem qui potẽs est omnia facere superabũdantius quàm petimus aut intelligimus, secundũ uirtutẽ qua operaẽ in nobis, ipsi gloria in Ecclesia, & in Christo Iesu, in omnia secula seculorũ, amen. Omnis autẽ boni deum esse authorẽ, cuius dona nec incerta sint nec mutabilia, sed ex æterna uoluntate uenictia, Iacobus Apostolus ita loquitur: Nolite errare fratres mei dilecti. Omne datum optimũ, & omne donum perfectum desursum est descendens à patre luminũ, apud quem non est transmutatio, nec uicissitudinis obumbratio. Voluntarie enim genuit nos uerbo ueritatis, ut simus initium aliquod creaturæ eius. Cui & Zacharias propheta cõcinit, dicẽs: Saluabit dominus in die illo sicut oues populũ suũ, quoniam lapides sancti uoluuntur super terram ipsius: quia si quid bonum, ipsius est: et si quid optimum, ab ipso est. In Euãgelio uerò secundũ Matthæum, quòd scientiæ & intellectus dona sint dei, quæ quibus uoluerit largiaẽ, ita dicitur: Tunc accedentes discipuli eius dixerunt: Quare in parabolis loqueris ad eos? At ipse respondens ait illis: Quia uobis datum est nosse mysteria regni cœlorum, illis autem non est datum. Ioannes quoq; Euãgelista pronunciat neminẽ aliquid boni habere nisi quod desursum acceperit, dicens: Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datũ de cœlo. In eiusdẽ uerò Euangelio doctrina est ipsius Veritatis, quod nemo ueniat ad filium, nisi attractus à patre: quia uenturũ deus & intelligẽtem et obedientẽ facit. Nemo, inquit, potest uenire ad me, nisi pater qui misit me, attraxerit eum: & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Scriptum est enim in Prophetis: Et erunt omnes dociles dei. Omnis qui audiuit à patre, & didicit, uenit ad me. Et infrà: Propter hoc dixi uobis; quia nemo potest uenire ad me, nisi datum fuerit ei à patre meo. In fide autem & in operibus bonis proficere ac perseuerare usque in finem, muneris atq; auxilij esse diuini, sanctarum scripturarum confirmat authoritas. Etenim scribens Paulus Apostolus Philippẽsibus ait: Confidens hoc ipsum, quia qui cœpit in uobis opus bonum, perficiet usq; in diem Christi Iesu. Huius autem testimonij uirtutem, quidam uolens ad sui sensus prauitatem conuertere, ita quòd dictum est, qui cœpit in uobis, uolebat intelligi, quasi dictum esset, qui cœpit ex uobis: ut & initium & consummatio operis non ad deum, sed ad hominem refer-

Ephes. 5
2. Corin. 13
2. Corin. 9
Psalm. 111
Ephes. 3
Iacobi. 1
Zachari. 9
Matth. 13
Ioan. 6
Philip. 1

retur,qui & incipere & perficere uoluisset. Sed hanc insanissimam superbiam in eadem epistola excellentissimus gratiæ prædicator elidit,dicēs:In nullo terreamini ab aduersarijs quæ est illis causa perditionis,uobis autem salutis,& hoc à deo:quia uobis donatum est pro Christo,non solùm ut in eum credatis,sed etiam ut pro illo patiamini.Et iterum: Cum metu,inquit,& tremore uestrā salutē operamini: deus est enim qui operatur in uobis & uelle & perficere pro bona uoluntate.Item in prima ad Thessalonicēses docet ex deo esse principium & profectum consummationemq; uirtutū,dicēs:Ipse autē deus,& pater noster,& dominus Iesus dirigat uiam nostram ad uos:uos autē dominus multiplicet & abundare faciat charitatem in inuicem & in omnes, quemadmodū,& nos in uos, ad cōfirmanda corda uestra sine querela in sanctitate uitæ ante deū & patrē nostrum in aduētu domini nostri Iesu Christi,cum omnibus sanctis eius.Ad Corinthios quoq; scribens,& omnium uirtutum proficientem perseuerātiam dei donum esse commendans: Gratias,inquit,ago deo meo semper pro uobis in gratia dei quæ data est uobis in Christo Iesu,quia in omnibus diuites facti estis in illo, in omni uerbo & sapientia, sicut testimonium Christi cōfirmatum est in uobis,ita ut nihil uobis desit in ulla gratia, expectantibus reuelationem domini Iesu Christi: qui & confirmabit uos usq; ad finem sine crimine,in diem aduentus domini nostri Iesu Christi. Item ad Romanos de charitate Christi, qua eos quos diligit:inseparabiles facit, id est, usq; in finem perseuerātes:(nam quid est aliud perseuerare,q; tentatione nō uinci?)Quis nos, inquit, separabit à charitate Christi?Tribulatio,an angustia,an persecutio,an fames, an nuditas, an periculū,an gladius? sicut scriptum est:Quia propter te mortificamur tota die,existimati sumus sicut oues occisionis.Sed in his omnibus superamus per eum qui dilexit nos.Item ad Corinthios de uictoria quam perficit Christus:Stimulus,inquit,mortis peccatum est: uirtus uerò peccati,lex.Deo autem gratias,qui dedit nobis uictoriam per Iesum Christum dominū nostrum.Item ad Thessalonicenses de perseuerantia quā deus tribuit: Ipse autem,ait,deus pacis sanctificet uos per omnia,ut integer spiritus uester & anima & corpus sine querela aduentum domini nostri Iesu Christi seruetur.Fidelis est qui uocauit uos, qui etiam faciet.Item ad Thessalonicenses, quòd omnia bona nostra siue in loquendo,& in eis perseuerantia,dona sint dei, ita prædicat dicens: Ipse aūt dominus noster Iesus Christus,& deus & pater noster,qui dilexit nos,& dedit consolationē ęternā,et spem bonam in gratia,exhortetur corda uestra, & confirmet in omni opere & sermone bono. De cætero fratres orate pro nobis,ut sermo domini currat,& clarificetur,sicut & apud uos,& ut liberemur ab importunis hominibus & malis. Non enim omnium est fides. Fidelis autem deus est,qui & confirmabit nos,& custodiet à malo. Petrus quoq; Apostolus unde esse uirtutem perseuerantiæ,doceat,audiamus:Deus autē,inquit,omnis gratiæ,qui uocauit nos in æternam suam gloriam in Christo Iesu,modicum passos,ipse perficiet,confirmabit solidabitq;,cui est uirtus & potestas in secula seculorum. Ioannes uerò Apostolus quod uictoria sanctorum opus dei sit habitantis in sanctis, ita loquitur: Vos ex deo estis filioli,& uicistis mundū:quoniā maior est qui in uobis est, quàm qui in mūdo.Item idem:omne quod natū est ex deo, uincit mundum,& hæc est uictoria quæ uincit mundum,fides nostra.In Euangelio autē secundū Lucam,deum dare ut in fide perseueretur, ita promitur:Dixit autē Iesus Petro:Simon,Simon,ecce Satanas postulauit, ut uos cerneret sicut triticum.Ego autē rogaui pro te Petre, ne deficiat fides tua: & tu conuersus, confirma fratres tuos,& roga ne intretis in tentationē. In Euangelio quoq; Ioannis, de ouibus Christi quę de manu ipsius à nullo rapiunt,hęc legimus dicere ueritatē:Sed uos non creditis,quia non estis de ouibus meis.Oues meæ uocem meam audiunt,& ego noui illas,& sequuntur me,& uitam æternam do illis,& non peribunt in ęternum,nec quisquam rapiet eas de manu mea.Item in eodem Euangelio,de ijs quos pater dat filio, qui & omnes ueniunt ad filium,& quorū nullus perit,hęc ipsius domini ore dicuntur:Omne quod dat mihi pater,ueniet ad me,& eum qui uenit ad me, non eijciam foras:quia descendi de cœlo,non ut faciam uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me patris:ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo quicquam, sed resuscitem illud in nouissimo die.Multa sunt alia in canonicarum, quæ uitandę prolixitatis studio preterimus: quoniam quæ assumpsimus,nec pauca sunt, nec obscura, nec leuia: quibus plenissime declaratur,

Philip. 2 — 1. Thes. 3 — 1. Corin. 1 — Rom. 8 — 1. Corin. 15 — 1. Thes. 5 — 2. Thes. 2 — 1. Petr. 5 — 1. Ioan. 4 — Luc. 22 — Ioann. 10 — Ioan. 6

declaratur, omnia quæ ad promerendam uitam æternam pertinent, sine gratia dei nec inchoari, nec augeri posse, nec perfici, & contra omnem electionem de libero arbitrio gloriantem, illam inuictissime reniti sententiam dicentis Apostoli: Quis enim te discernit? Quid autem habes quod nõ accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Igitur profunditas illius quæstionis quam secundum admirationem Apostoli impenetrabilem cõfitemur, per liberi arbitrij uelle & nolle non soluitur: quia licet insit homini bonum nolle, tamen nisi donatum non habet bonum uelle, & illud contraxit natura per culpã, hoc recipit natura per gratiam. Sed quid illud sit, quod hæc eadem natura in omnibus hominibus ante reconciliationem mala, in omnibus misera, non in omnibus iustificatur, & à pereũtibus quadam sui parte discernitur ab eo qui uenit quærere & saluare quod perierat, humano sensu prorsus nõ potest indagari. Quantumlibet enim impiorum malignitas accusetur resistens gratiæ dei, nunquid probabuntur eam, quibus est collata, meruisse: aut illa uirtus gratiæ quæ sibi quos uoluit subdidit, conuertere eos qui inconuertibiles permãsere, non potuit? Tales fuerũt qui sunt attracti, quales ij qui in sua duritia sunt relicti. Sed illis tribuit gratia stupenda quod uoluit, istis retribuit ueritas iusta quod debuit: ut iudicium dei magis inscrutabile sit in electione gratię, quàm in retributione iustitiæ. Veruntamẽ ne illa pars fidei qua pie credimus deum uelle ut omnes homines ueritatis agnitione saluentur, per hoc quod de effectibus gratiæ euidenter ostenditur, infirmata uideatur, annitendum est auxiliante Christo ut nobis stabilitas huius definitionis appareat. Sed quia necessariæ inquisitionis negocium non leuem operam sibi poscit impendi, secuturam disputationem ab exordio alterius uoluminis inchoemus.

1. Corin. 4

Luc. 19

FINIS LIBRI PRIMI.

CAPITVLA LIBRI II. DE VOCATIONE OMNIVM GENTIVM.

DIVI

DIVI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE VOCATIONE OMNIVM GENTIVM, LIBER SECVNDVS.

Quòd tria ſint quibus in quæſtione ſuperius diſputata inhærerí debeat, quodq́ deus iuſtus ſit ordinator, & quemadmodum ſecundum ea quæ prædicatoribus à domino iuſſa ſunt, nullarum nationum facta ſit diſcretio, nemoq́ ſit exceptus, ſed ad omnes homines miſſum ſit Euangelium, & gratia ſalutaris dei omnibus hominibus apparuerit. Et de myſterio eius quod dictũ fuit Apoſtolis: In uiam Gentium ne abieritis, &c. ac de occultis dei iudicijs in hominum uocatione. Cap. I

REmotis abdicatisq́ omnibus concertationibus quas intemperantium diſputationum gignit animoſitas, tria eſſe perſpicuum eſt, quibus in hac quæſtione de qua Secũdum uolumen incipimus, debeat inhæreri. Vnum quod profitendum eſt, deum uelle omnes homines ſaluos fieri, & in agnitionem ueritatis uenire: Alterũ, quod dubitandum non eſt, ad ipſam cognitionem ueritatis, & perceptionem ſalutis, non ſuis quenquam meritis, ſed ope atq; opere diuinæ gratię peruenire: Tertium, quod confitendum eſt, altitudinem iudiciorum dei, humanæ intelligentiæ penetrabilem eſſe non poſſe: & cur non omnes ſaluet, qui omnes uult ſaluos fieri, non oportere diſquiri: quoniam ſi quod cognoſci non poteſt, non quæratur inter primam ac ſecundam definitionem, non remanebit cauſa certaminis, ſed ſecura ac tranquilla fide utrumque prædicabitur, utrumque credetur. Deus quippe apud quem non eſt iniquitas, & cuius uniuerſæ uiæ miſericordia & ueritas, omnium hominum bonus conditor, iuſtus eſt ordinator, neminem indebitè damnans, neminem debitè liberans, noſtra plectens cùm punit noxios: ſua tribuens cùm facit iuſtos: ut obſtruatur os loquentium iniqua, & iuſtificetur deus in ſermonibus ſuis, & uincat cùm iudicatur. Nec dãnati iuſta querimonia, nec iuſtificati uerax eſt arrogantia: ſi uel ille dicat non meruiſſe ſe pœnam, uel iſte aſſerat meruiſſe ſe gratiam. Sicut autem ea quæ ad manifeſtationem gratię ex diuinis proferũtur eloquijs, nulla poſſunt ratione, diſſerendi arte uiolari, ut perſpicue conſonantesq́ in tanta numeroſitate ſententiæ ad aliquod prauæ interpretationis trahantur incertum: ita etiam quod de ſaluatione omnium hominum in eodem ſcripturarũ corpore reperitur, nulla contraria argumentatione temerandum eſt, ut quanto hoc ipſum difficiliore intellectu capitur, tanto fide laudabiliore credat. Magna enim fortitudo eſt conſenſionis, cui ad ſequendã ueritatem authoritas ſufficit etiã latente ratione. Proinde uigilanter cõſideremus, prædicatoribus Euangelij quid à domino iubeatur. Secundum Matthæum quippe ſic ait: Data eſt mihi poteſtas omnis in cœlo & in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti, docẽtes eos ſeruare omnia quęcunq; mandaui uobis: et, Ecce uobiſcum ſum omnibus diebus uſq; ad cõſummationem ſeculi. Secundum Marcum uerò eiſdem Apoſtolis ita dicitur: Ite in orbem uniuerſum, prædicate Euangelium uniuerſæ creaturę: & qui crediderit, & baptizatus fuerit, ipſe ſaluus fiet: qui uerò nõ crediderit, damnabit. Nunquid hac pręceptione ullarũ nationũ ullorúmue hominum facta diſcretio eſt? Neminem merito excepit, neminẽ ſeparauit genere, neminem conditione diſtinxit. Ad omnes prorſus homines miſſum eſt Euangeliũ crucis Chriſti: & ne prædicantium miniſteria humano tantũ uiderentur opere peragenda: Ecce ego, inquit, uobiſcum ſum omnibus diebus uſq; ad conſummationem ſeculi. Id eſt cùm ſicut oues introieritis in medium luporum, nolite de ueſtra infirmitate trepidare, ſed de mea poteſtate confidite, qui uos uſq; ad conſummationem ſeculi in hoc opere non derelinquam: non ad hoc ut nihil patiamini, ſed quod multo maius eſt, præſtiturus ut nulla ſæuientium crudelitate ſuperemini. In mea enim poteſtate prædicabitis, & per me fiet, ut inter contradicentes, inter furentes, Abrahę filij de lapidibus ſuſcitentur. Ego inſinuabo quod docui, ego faciam quod promiſi. Tradent enim uos in concilijs, in ſynagogis ſuis flagellabũt uos, & ante reges & præſides ſtabitis propter me in teſtimonium illis &

[Margin notes: 1. Timo. 2 — Rom. 9 — Pſalm. 62 — Pſal. 50 — Matth. 28 — Mar. 16 — Matth. 28 — Matth. 3]

illis & gentibus. Cùm autem tradēt uos nolite cogitare quomodo aut quid loquamini. *Matth. 10*
Nō enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. Tradet
enim frater fratrem in mortem, & pater filium, & insurgent filij in parētes, & morte eos
afficient. Et eritis odio omnibus hominibus propter nomē meū. Qui autē perseuerauerit
usq; in finem, hic saluus erit. Apparuit ergo (ut Apostolus ait) gratia salutaris dei om- *Titum. 2*
nibus hominibus, & tamen ministri gratiæ odio erant omnibus hominibus. & cùm alij
essent qui oderant, alij qui odijs persequentium premebantur: neutra tamen pars nun-
cupatione omnium hominum priuabatur: habente quidem salutis suæ damnum rebel-
lium portione, sed obtinente plenitudinis censum fideliū dignitate. Dicit enim Ioannes *1. Ioan. 2*
Apostolus: Sed & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrē Iesum Christū iu
stum, & ipse est propiciatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantū, sed etiam
pro totius mundi. Magni autem & inenarrabilis sacramenti mysterium est, quod prædi
catoribus quibus dictum est: Ite in orbem uniuersum, & prædicate Euangelium uniuer *Mar. 16*
sæ creaturæ: ijsdem prius dictum fuerat: In uiam gentium ne abieritis, & in ciuitates Sa- *Matth. 10*
maritanorum ne introieritis, sed potius ite ad oues quæ perierunt domus Israel. Quam-
uis enim ad omnium hominum uocationem Euangelium dirigeret, omnesq; dominus
saluos fieri, & in agnitionem ueritatis uellet uenire, non tamen sibi dispensationū suarū *1. Timo. 2*
abstulerat potestatem, ut aliter quàm occulto iustoq; iudicio statuerat, consilij sui ordo
decurreret. Vnde locum non habent contumacium murmura querelarum, quia quod
deus fieri uoluit, constat non aliter fieri debuisse quàm uoluit. Posteriore uerò tempore
cùm iam dominus Iesus in dei patris gloria cōsederet, & prędicatores uerbi suscepto ne
gocio deseruirent, uolentes Apostoli euangelizare uerbū in Asia, uetiti sunt ab spiritu *Acto. 16*
sancto, & disponentes ire in Bithyniam, prohibiti sunt ab spiritu Iesu: non utiq; negata
illis populis gratia, sed quantū apparuit retardata. Nā postea etiā apud ipsos fides Chri-
stiana conualuit. Quæ autem fuerit differendę uocationis causa, non claret, & tamen rei
gestæ docemur exēplo, quòd inter generalia uel promissa, uel opera, uel præcepta, quę-
dam deus à communibus excepta causis occultiore nouit ordinare ratione, credo ut in-
terpositis quibusdā obumbrationibus ea quæ secretius micant, mirabilius innotescant,
negligentior fiat acies de facilitate cernendi, & quodammodo dormitet assuetis, si non
excitetur insolitis. Has autem incognoscibiles illuminationū dilatiōes, inter quas utiq;
multi in infidelitate deficiunt, non solum in populis remotioribus impiorum, sed etiam
in ciuitatibus fidelium per plurimas domos ac familias nouimus fieri, dum Christianæ
fidei etiam qui Christiani futuri sunt aduersantur. Multi enim quod oderunt, amabunt: *Malach. 4*
quod non recipiunt, prædicabunt. Et quis inter hæc querulis aut curiosis notum faciet,
cur adhuc sol iustitiæ quibusdam gentibus non oriatur, & à tenebrosis cordibus etiam
nunc radios suos ueritas reuelanda cōtineat? Cur corrigendi tam diu sinantur errare, &
quod senibus in fine præstandū est, per tam longam nō tribuatur ætatem? Cur filijs iam
in Christum credentibus necdum credant parentes? Et rursum à religiosis parētibus so-
boles praua discordet? Cùm tamē deo, qui initiorum fidei incrementiq; largitor est, se-
cundum ipsius præceptū quotidie pro omnibus supplicetur: ut & si exaudit, nota sit gra
tia miserationis: & si non exaudit, intelligatur iudiciū ueritatis. Sed ne in præteritis qui-
dem seculis hæc eadem gratia, quæ post domini nostri Iesu Christi resurrectionem ubi-
que diffusa est, & de qua scriptū est, Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ, defuit mun *Psalm. 76*
do. Quamuis enim speciali cura atque indulgentia dei populum Israeliticum cōstet ele
ctum, omnesq; aliæ nationes suas uias ingredi, hoc est secundū propriam permissæ sint
uiuere uoluntatem, non ita se tamē ęterna creatoris bonitas ab illis hominibus auertit,
ut eos ad cognoscendum se atq; metuendum nullis significationibus admoneret. Cœlū
quippe ac terra & mare, omnisq; creatura quæ uideri atq; intelligi potest, ad hanc præci
puè disposita est humani generis utilitatem, ut natura rationalis de contemplatione tot
specierum, de experimētis tot bonorum, de perceptione tot munerum, ad cultum & di
lectionem sui imbueretur authoris, implente omnia spiritu dei, in quo uiuimus, moue- *Actu. 17*
mur, & sumus: quoniā & si lōge est à peccatoribus salus, præsentia tamē salutis ipsius ac *Psal. 118*
uirtute nihil uacuum est. Igitur sicut dicit Propheta: Misericordia domini plena est ter-
ra: quæ nullis unquam seculis, nullis generationibus defuit, eámque prouidentiam qua
uniuersi-

uniuersitatem rerum administrat & continet, regendis alendisq; naturis semper impendit, dispositum habens ex incommutabilis æternitate consilij, quibus quidq; temporibus distribueret, & multiformis gratiæ suæ inscrutabiles inuestigabilesq; mensuras, per quæ dona ac sacramẽta uariaret. Sicut enim ista gratiæ largitas quæ in omnes gentes nouissime effluxit, non euacuat eam quæ super unum Israel sub lege rorauit, nec præsentes diuitiæ fidem præteritæ abrogant parcitati: ita nec de illa cura dei, quę Patriarcharum filijs proprie præsidebat, conijciendum est gubernacula diuinæ misericordiæ cæteris hominibus fuisse subtracta, qui quidem in comparatione electorum uidentur abiecti, sed nunquã sunt manifestis occultisq; beneficijs abdicati. Legimus enim in Actibus Apostolorum Paulum & Barnabam Apostolos Lycaonijs dicere: Viri, quid hæc facitis? Et nos mortales sumus, similes uobis homines, annunciantes uobis ab his uanis conuerti ad deum uiuum, qui fecit cœlum & terram, & mare, & omnia, quę in eis sunt: qui in prę teritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi uias suas. Et quidem non sine testimonio semetipsum reliquit benefaciens, de cœlo dãs pluuias & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda uestra. Quod est autẽ hoc testimonium quod semper domino deseruiuit, & nunquam de eius bonitate ac potestate conticuit, nisi ipsa totius mundi inenarrabilis pulchritudo, & inenarrabilium beneficiorum eius diues & ordinata largitio, per quæ humanis cordibus quædam æternæ legis tabulæ præbebantur, ut in paginis elementorum, ac uoluminibus temporum, communis & publica diuinæ institutionis doctrina legeretur? Cœlum ergo, cunctáque cœlestia, mare & terra, omniáque quæ in eis sunt, consono speciei suæ ordinationisq; concentu protestabantur gloriam dei, & prædicatione perpetua maiestatem sui loquebantur authoris. Et tamen maximus numerus hominum qui uias uoluntatis suæ ambulare permissus est, non intellexit, nec secutus hanc legem est, & odor uitæ qui spirabat ad uitam, factus est ei odor mortis ad mortem: ut etiam in illis uisibilibus testimonijs disceretur quòd litera occideret, spiritus autem uiuificaret.

Act. 14 · *2. Corin. 2* · *ibidem. 3*

Quod ad ipsam cognitionem ueritatis, & perceptionem salutis non quisquam suis meritis, sed ope & opera diuinæ gratiæ perueniat. Cap. II

Quod ergo in Israel per constitutionem legis & prophetica eloquia gerebatur, hoc in uniuersis nationibus, totius creaturæ testimonia & bonitatis dei miracula semper egerunt. Sed cùm in illo populo cui utraq; eruditio præfuit nemo nisi gratia iustificatus sit per spiritum fidei, quis ambigat eos qui de quibuscunq; nationibus quibuslibet temporibus deo placere potuerunt, spiritu gratiæ dei fuisse discretos? Quę etsi parcior antea atq; occultior fuit, nullis tamẽ seculis se negauit, uirtute una, quantitate diuersa, cõsilio incõmutabili, opere multiformi. Nam & in ijs diebus quibus totum mundum ineffabilium donorum flumina rigant, non idem modus omnibus, nec eadem mẽsura confert. Quamuis enim per ministros uerbi et gratię dei eadem cunctis ueritas prædicetur, eadem cohortatio adhibeatur, dei tamen agricultura est, dei ædificatio, cuius uirtus inuisibiliter agit, ut incremento proficiat quod ędificatur aut colitur: sicut attestatur Paulus Apostolus, dicens: Quid igitur est Apollo? quid uerò Paulus? Ministri eius cui credidistis, unicuiq; sicut dominus dedit. Ego Plãtaui, Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit. Itaq; neq; qui plantat, est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat, deus. Qui plantat autem, & qui rigat, unum sunt. Vnusquisq; autem propriam mercedem accipiet secũdum suum laborem. Dei enim sumus adiutores, dei agricultura estis, dei ædificatio estis. Agriculturæ ergo huius atq; ædificationis in tantũ quisque adiutor & operarius ac minister est, in quantum unicuiq; dominus dederit. Et ij qui ministrorum labore excoluntur, ad eum proficiunt modum ad quem illos incrementi author euexerit. In agro enim domini non uniformis nec una plantatio est. Et quamuis in unum decorem totius templi structura conueniat, non idem tamẽ locus est, nec idem usus omnium lapidum: sicut & in uno corpore non omnia membra eundem actum habent, dicente Apostolo: Nunc autem posuit deus membra, et unumquodq; eorum sicut uoluit. Hæc uerò membra unde apta, unde utilia, unde sint pulchra, idem doctor exponit, dicens: Ideo notum uobis facio quòd nemo in spiritu dei loquens dicit anathema Iesu: & nemo potest dicere dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. Diuisiones uerò gratiarum

1. Cor. 3 · *1. Cor. 12*

rum sunt, idem autē spiritus: & diuisiones ministrationū sunt, idē autē dominus: & diuisiones operationum sunt, idem uerò deus qui operatur omnia in omnibus. Vnicuiq; autem datur manifestatio spiritus ad utilitatem. Alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alteri fides in eodem spiritu, alij operatio uirtutū, alij prophetatio, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum: hæc autem omnia operatur unus atq; idem spiritus, diuidens singulis prout uult. Hæc magistro Gentiū tanta luce, tanta euidentia prædicante, qua ratione, qua causa dubitandū est, an omniū nobis uirtutum germen ex deo sit? uel quis nisi insipientissimus de differentia diuinorū munerum conqueratur, aut imparibus asscribendum meritis arbitretur, quòd non æqualiter de superna liberalitate confertur? Si enim hæc distributio secundum præcedentium operum merita proueniret, non ipsorum donorum catalogū tali cōclusione Apostolus terminaret, ut diceret: Hæc autē omnia operatur unus atq; idem spiritus, diuidens singulis prout uult. Vbi utiq; si meritorum causas uoluisset intelligi, diceret: Diuidens singulis prout merentur: sicut plantatoribus aut rigatoribus præmium deuotionis spopondit, dicens: Vnusquisq; autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. Datur ergo unicuiq; sine merito unde tendat ad meritum, & datur ante ullum laborē meritū, unde quisq; mercedem accipiat secundum suum laborē. Quod ita esse etiam Euangelicæ ueritatis testimonio agnoscitur, ubi per comparationem dicitur, quòd homo peregre proficiscens uocauit seruos, & tradidit illis substantiā suam: & uni dedit quinq; talenta, alij autem duo, alij uerò unum, unicuiq; secundum propriam uirtutem, id est, secundum propriam & naturalem possibilitatem, non autem secundum proprium meritum: quia aliud est posse operari, aliud operari: & aliud est posse habere charitatem, aliud habere charitatem: & aliud est capacem esse continentiæ, iustitiæ, sapientiæ, aliud uerò esse continentē, iustū, atq; sapientē. Non itaq; omnis reparabilis reparatur, nec omnis sanabilis sanatus est, quia reparabilem & sanabilem esse, de natura est: reparatum autem & sanatum esse, de gratia est. Denique isti quibus secundum modulum capacitatis suæ, quem in eis distributor substantiæ præuidebat, dispar creditus est numerus talentorum: non meriti remunerationem, sed operis accepere materiam. In qua duorum seruorum uigilantissima industria non solum gloriosis laudibus honestatur, sed etiam in æterna domini sui gaudia intrare præcipitur. Tertij uerò pigrum ocium, & desidiosa nequitia sic punitur: ut & uituperantionis dedecoretur opprobrio, & portione quam acceperat, exuatur. Dignus enim erat perdere inutilem fidē, qui non exercuerat charitatem. Vnde & in subsequēti sermone quo apertissimè declaratur futuri forma iudicij, sedente filio hominis in sede maiestatis suæ, antequam facta cōgregatione omnium Gentiū alij ducuntur ad dexteram, alij ad sinistram constituendi: laudatis dextris de operibus charitatis, nihil aliud sinistris obijcitur, quàm misericordiæ beneuolentiæq; neglectus. Acceperant ergo etiam isti fidem, sed non sectati fuerant dilectionē: nec de non seruato, sed de non aucto munere damnabuntur. Quamuis enim omnia bona, dona sint dei, à deo tamen quædam etiam nō petita tribuuntur, ut per ipsa quę accepta sunt, ea quæ nondum sunt donata, quærantur. Semē quippe quod iacitur in terram, non ob hoc seritur, ut ipsum solum maneat, sed ut fructum afferendo, multiplex atque numerosum sit. Cui quidem profectus ab illo est qui dat incrementum: sed terra uiuens, & de gratiæ iam imbre fœcunda, habet quod ab ipsa expectetur ad id quod accepit, augendum.

1. Corin. 3

Math. 25

De cōsideratione differētiarū quibus diuinę gratię opera & dona uariata sunt. Ca. III

His rectè (ut arbitror) quantū dominus tribuit pertractatis, ad id unde digressa est disputatio, reuertamur: ad considerationem scilicet differentiarum quibus diuinæ gratiæ opera ac dona uariata sunt. Altitudo quippe diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, cuius inscrutabilia sunt iudicia, & inuestigabiles uiæ, sic semper misericordiam suam & iudicium temperauit, ut secretissima æterni consilij uoluntate noluerit in omnibus super omnes generationes aut super omnes homines, æqua les donorum suorum esse mensuras. Siquidem aliter eos iuuerit, quos ad cognoscendū se, cœli & terræ testimonijs conueniebat: aliter illos quibus non solum elementorum famulatu, sed etiam doctrina Legis, Prophetarū oraculis, miraculorū signis & angelorum

Rom. 11

cooperationibus consulebat. Et multo magis aliter misericordiam suam uniuersis hominibus declarauerit, quando filius dei factus est filius hominis, ut inueniretur ab eis, qui eum non quærebant, & appareret ijs qui illum non interrogabant, & non in uno tantũ populo Israeliticæ stirpis excelleret, sed in omni gente quæ est sub cœlo, multiplicatum Abrahæ semen oriretur, in quã hæredũ successionẽ non filij carnis, sed filij promissionis intrarent. Et quãta in prçteritis seculis super cæteras nationes, tanta nũc esset in gente Iudęa parcitas gratię: cùm tamẽ introducta plenitudine Gentiũ, etiã ipsorũ ariditati earundem rigationũ inundatio spondeatur. Quæ itaq; causæ sint harũ sub eadem gratia dissimilitudinum, quæ'ue rationes, sanctis scripturis nõ loquentibus, quis loquetur? Et cum in eis scientia Pauli apostoli à disputatione transeat ad stuporẽ: cuius erit tanta præsumptio, qui hæc differendo, existimet aperienda potius quàm silentio miranda? Patienter igitur & æquanimiter ignoretur tam remotum ab humana cogitatione secretum: nec tamen quia nequeunt clausa penetrari, ideo etiam reseratorũ est prætereundus introitus. Manifestauerunt enim diuinorũ eloquiorum multæ authoritates, & continua omnium seculorum experimenta docuerũt, iustam dei misericordiam, misericordemq; iustitiam nec alendis unquam corporibus hominũ, nec docendis iuuandisq; eorũ mentibus defuisse. Semper etenim pluit super bonos & malos, semper solem suũ oriri fecit super iustos & iniustos, semper uitales auras præbuit, semper diei & noctis uicissitudines ministrauit: ubertatem agris, multiplicationem seminibus, fœcunditatẽ generandis hominibus semper impendit. Et si quando aliquid horũ minuit, benignis correptionibus auersionem desidiamq; malè utentiũ castigauit, ut miserationes eius quærerent in aduersis, cuius iustitiam non timuerant in secundis. Deniq; si ad ipsa mundi exordia recurramus, inueniemus omnium sanctorũ qui diluuium præcesserunt, dei spiritũ fuisse rectorem, propter quod & filij dei nominati sunt: quoniam sicut ait Apostolus: Quicunq; spiritu dei aguntur, hi filij sunt dei. Et cùm ijdem neglecta obseruantia patrum, illicitis se reproborum connubijs miscuissent, atq; ob nephariam societatẽ digni exterminio iudicarentur, dominus ait: Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quoniam caro sunt. Vnde apparet quòd iste populus cuius generationes discreto ordine cum annorum numero digeruntur, spiritalis antea fuit, ea utiq; uoluntate cui spiritus sanctus præsidebat, sic impendens moderaminis sui regimen, ut declinandi ad uitia non adimeret potestatem, qua potestate hic populus si non uteretur, non relinqueret deũ, nec relinqueretur à deo, essetq; ille de quo dictũ est: Felix qui potuit transgredi, & nõ est transgressus. Quandiu ergo apud deum mansit, ea uoluntate mansit, quam deus inspirauit & rexit. Præparatur enim (sicut scriptũ est) uoluntas à domino. Sed huius præparationis non unus semper prouectus, nec una mensura est: quoniã multis modis & innumerabilibus differentijs gratiæ opera & dona uariantur, inq; ipsis singulis generibus munerum dissimiles sunt gradus, & impares quantitates. Sicut enim in germinibus herbarum atq; lignorum quæ terra producit, non una species, nec unum in omnibus genus est, sed singula quæq; in sui seminis forma, & in suæ stirpis qualitate gignuntur: plenum autem decorẽ non statim ut eduntur accipiunt, sed certis & ordinatis prouehuntur augmentis, donec ad perfectam sui habitus quantitatem per succedentia sibi incremẽta perueniant: ita & semina charismatum, plantæq; uirtutum nõ in omni agro cordis humani totũ hoc pariter quod sunt futura nascuntur, nec facile reperitur in exordio maturitas, & in inchoatione perfectio. Exerit quidem frequenter potens & misericors deus mirabiles istos suæ operationis effectus, & quibusdam mentibus non expectata profectuum mora, totũ simul quicquid collaturus est, inuehit. In Abrahæ lũbis Leui sanctificatur, & simul cum eo domus Aaron & sacerdotalis ordo benedicitur. In Isaac de repromissione concepto, & contra spem steriliũ senum nato, omniũ gentiũ uocatio, & tota Christi forma prçcõditur. Iacob nullo merito suffragante dilectus priusquam nascatur eligitur. Hieremię dicitur: Priusquam te formarem in utero, noui te: & priusquã exires de uulua, sanctificaui te. Ioannes intra Elizabeth matris uiscera spiritu sancto repletus exultat, & ut nullus inter natos mulierum maior sit, prius sentit initia gratię, quàm naturę. Sed cùm & alia similiũ documentorum exempla non desint, quæ breuitatis studio præterimus: multo tamen crebrior, multoq; numerosior pars illa hominum est, cui particulatim quicquid superna largitas donat,

Matth. 5 · *Roma. 8* · *Gene. 6* · *Eccle. 31* · *Hebr. 7* · *Gene. 18* · *Malach. 1* · *Hierem. 1* · *Luc. 1*

donat, accrescit, ut conferendorum munerum causæ de ijs quæ sunt collata, pariantur. Quidam accepta fide diffidentia non carent, quam utiq; inesse sibi nouerat qui dicebat: Credo domine, adiuua incredulitatẽ meam. Quam nec illi abesse penitus à suis animis sentiebant qui dixerũt: Domine auge nobis fidem. Quidam quod credunt, non intelligunt, & multi diu in suæ simplicitatis modulo detinentur. Multi uerò cito intellectus lumen accipiunt. Ipsa autem intelligentia non in omnibus eundem habet uigorem, aut similem facultatem. Et plurimi cùm & fide & intellectu uideantur ornati, laborant tamen indigentia charitatis: & ijs quæ fide & intellectu uident, nequeunt inhærere: quoniã perseuerari in eo non potest, quod nõ toto corde diligitur. Donũ quoq; ipsius charitatis nõ semper eiusmodi est: ut quicquid ad plenitudinẽ ipsius pertinet, simul à percipiente sumatur. Est enim amor qui potest alio amore superari. Et sæpe dilectio dei ex mundi dilectione marcescit, nisi ad eum feruorẽ spiritu sancto inflãmante profecerit, qui nullo extingui frigore, nullo possit tepore languere. Cùm itaq; in hoc inenarrabili dono dei omnium summa donorum, & quædam sit cunctarum uita uirtutum: ad hoc cætera conferuntur, ut habeat animæ fidelis intẽtio, per quæ ad perfectã charitatem possit eniti. Quę quoniam non solum ex deo, sed etiam deus est, stabiles & perseuerantes atq; insuperabiles facit quos flumine suæ uoluptatis impleuerit. Qui autem istarum aquarũ dulcedinẽ nesciunt, adhuc de mundi huius torrentibus bibunt, aut etiam si aliquid primoribus labris de uitæ fonte gustauerunt, inebriari tamen aureo Babylonis calice delectantur: suo prorsus decipiuntur arbitrio, sua uoluntate labuntur: & si in hac desidia perseuerant, ipsi se ijs quæ accepere, dispoliant. Facilè enim quælibet bona sine charitate possunt perire, quæ non possunt sine charitate prodesse.

Marc. 9 *Luc. 17* *Apoca. 16*

Quod auersio à deo non sit diuinæ cõstitutionis, sed propriæ uoluntatis. Cap. IIII

HAec autem summatim breuiterq; perstricta ad id ualent, ut certissime nouerimus nullum fidelium à deo non discedentem relinqui, neq; cuiusquã ruinam ex diuina esse constitutione dispositam: sed multis qui iam iudicio rationis utuntur, ideo liberum esse discedere, ut non discessisse sit præmium: & ut quod non potest, nisi cooperante spiritu dei fieri, eorum meritis deputetur, quorum id potuit uoluntate non fieri. Quæ uoluntas in malis actionibus sola esse potest, in bonis autem sola esse nõ potest. Quamuis enim secundũ naturã sit homini ut bonę uoluntatis sit, uitiũ tamen quod per malam uoluntatem irruit in naturam, non naturæ superatur uirtute, sed gratiæ. Regebatur ergo primus ille populus dei spiritu dei, & à maledicti ac prædamnati populi societate ac moribus per eruditionẽ sancti spiritus abstinebat, custodiens discretionem sui à permixtione carnalium, quorum mala tam diu sustinuit patientia dei, quandiu boni per id quod eos nõ imitabantur, placere potuerũt. Vbi uero etiã boni malorum imitatione corrupti sunt, & per uoluntatis defectum in eãdem nequitiam conspirauit uniuersitas: quos (excepta Noe domo) una impietas prophanauit, sentẽtia una deleuit. Bonitas autem dei ne illi quidem parti defuit, quæ in charitate non stetit, & ab initio sui ueneno diabolici liuoris intumuit. Principẽ enim gentis impiæ sancti fratris meritis inuidentẽ, cædemq; eius parricidiali corde meditantem, dignatur dominus paterno mitigare consilio, dicens ad Cain: Vt quid tristis factus es? ut quid concidit uultus tuus? Nónne si rectè offeras, rectè autẽ non diuidas, peccasti? Quiesce. Ad te enim erit cõuersio eius, & tu dominaberis eius. Depone, inquit, ortam de inuidiæ æmulatione tristitiã, & flammas odij crudelis extingue. Nihil tibi Abel nocuit, nec mihi placendo te læsit: despexi munera tua meo iudicio, nõ illius uoto. Opus enim bonũ negligenter egisti: recta fuisset oblatio tua, si fuisset recta discretio. Sciens cui offerres, scire debueras quid uoueres. Non dignè inter me & te diuisisti, quoniam tibi electiora seruasti. Tuus ergo hic error est, tuumq; peccatum. quiesce, & noli in insontem fratrẽ moueri, ad te potius tua culpa reuocetur. noli peccato regnũ in te dare, sed tu potius in ipsum sume dominatũ. Pœnitendo enim nec in maius facinus progredieris, & ab eo in quo te doles displicuisse, mundaberis. Cùm ergo talia ad Cain loqueretur deus, nũquid ambiguũ est uoluisse eũ, & quantũ ad medendi modum sufficiebat, egisse, ut Cain ab illo impietatis furore resipisceret? Sed malitia pertinax inde facta est inexcusabilior, unde debuit esse correctior. Et utiq; præsciebat deus ad quem finẽ insanientis esset progressura conceptio. Neq; ex eo

Gene. 6 *Ibidem. 4*

quod falli scientia diuina non poterat, necessitate peccandi urgebatur facinus uoluntatis: à cuius utiq; intentione atq; effectu potuit incolumitas Abel illæsa defendi, nisi placuisset deo cũ magna laude patientiæ suæ, ut temporalis furor impij fieret perpetuus honor iusti. Posteris uerò istius fratricidæ, quãuis in progenitoris sui moribus uiuerẽt, nunquam se diuinam bonitatem negasse quis non facile aduertat, si consideret quantum eis prodesse potuerit tam longa patientia dei, tam diues bonorũ temporaliũ copia, & multiplicatæ fœcunditatis tam numerosa propagatio? quæ beneficia licet obduratis nihil remedij & emendationis attulerint, probant tamen auersionem eorum nõ diuinæ fuisse constitutionis, sed propriæ uoluntatis. In conseruatione autem Noe filiorumq; eius & nuruum, in quibus omnium Gentium seminarium disponebatur, quanta diuinæ gratiæ opera reuelata sint, sancta scriptura manifestat, dum in illa mirandæ capacitatis arca, uniuersi generis animalium quantũ reparationis aderat, receptrice, congregatura ad se omne hominum genus Ecclesia figuratur, dum per lignum & aquã redemptio crucis Christi, & ablutio regenerationis aperitur, dum in ijs qui ex illa mũdi uastatione saluati sunt, omnium Gentium plenitudo benedicitur, dum donum fœcunditatis iteratur, & solo esu suffocatorum & sanguinis interdicto, libertas edẽdi quod placuerit, augetur, salutisq; securitas in testimonio uersicoloris arcus, hoc est in signo multiformis gratiæ consecratur. Quæ utiq; mysteria atq; sacramenta non unius tantum familiæ paucissimos tunc homines, sed in ipsis omnes eorum posteros imbuebant, ut quod eruditioni impendebatur parentum, proficeret scientiæ filiorum. Iam uerò procurrente humanæ propagationis augmento, cùm ipsa mortalium numerositas de suis multiplicationibus superbiret, & secundum elationis suæ altitudinẽ cœlo cuperet molem immodicæ instructionis inserere, quàm mirabilis erga cohibendã hãc insolentiã fuit diuinæ censura iustitiæ? Quæ unam illorum populorum loquelam notis sibi inuicem significationibus consonantem septuaginta & duarum linguarum uarietate confudit: ut & inter dissonas uoces operantium pereunte concordia, insanæ molitionis machina solueretur, & habitando orbi terrarum daret incolas malæ congregationis opportuna dispersio. In isto autem opere prouidentiæ dei prærordinabantur miracula gratiæ Christianæ, quæ omnem hanc dispersionem in illius ædificationis erat uocatura compagem, in qua omne genu flectitur deo, & omnis lingua confitetur, quoniam Iesus in gloria dei patris est. Hanc latitudinẽ gratiæ in plenitudine dispositorum temporũ reuelandæ, facta ab Abrahã promissio dei signis iam luculentioribus indicabat, quando duplex eius successio, filij scilicet carnis, & filij promissionis, multitudini arenarum comparabatur & siderũ, & uir senex per annosam uxoris sterilitatem ab spe iam prolis alienus, credebat laudabili fide per germen unius filij, patrem futurũ esse se mundi, prospiciens illũ in semine suo, imò conspiciens, qui dixit: Abrahã diem meum uidit, & gauisus est. Qua fide Abrahã cùm iustificaretur, nondum mandatum circũcisionis acceperat, sed cùm esset in præputio naturali, reputata est fides eius ad iustitiam, & eadem fides signaculũ circuncisionis acceperat in eo corporis membro, per quod semen procreationis peruenturum erat ad eam carnem, in qua sine carnali semine dei filius deus uerbum caro fieret, ac de Abrahæ filia Maria uirgine nasceretur assumptis omnibus in huius natiuitatis consortium, qui in Christo per spiritum sanctum regenerati, quod Abraham credidit, credidissent.

[Margin: Gene.7; Gene.11; Philip.2; Gene.16.& 21; Ioan.8]

Quod etiã ante aduentũ Christi nationes quæ alienatæ à conuersatione Israel, spem non habebant, ob hoc non sint excusabiles. Et quomodo propter persecutiones bonorum Christus populum suum auxerit. Cap. V

[Margin: Gene.12]

H Ac autem fides antequam ueniret, hoc semen de quo Abrahæ dictum est: In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ: intra unius stirpis populum cõtinebatur, uigente apud ueros Israelitas spe redemptionis nostræ, quoniã etsi fuerũt ex alienigenis quos temporibus legis ueritas illustrare dignata sit, tamẽ tã pauci fuerunt, ut uix recognoscanṫ an fuerint. Neq; ob hoc excusabiles sint nationes, quę alienatæ à conuersatione Israel, spem non habentes, & sine deo in hoc mundo sub ignorantiæ tenebris perierũt: quia hæc abundantia gratiæ quę nũc uniuersum mundũ rigat, pari antea largitate non fluxit. Adhibita enim semper est uniuersis hominibus quędã superna mensura doctrinæ: quæ etsi parcioris occultiorisq; gratię fuit, sufficit tamen, sicut

dominus

dominus iudicauit,quibusdã ad remedium,omnibus ad testimonium:ut non dubie,sed euidenter appareat,quod nisi ubi abundauit peccatũ,superabundaret gratia,nũc quoq; uniuersum genus humanum similis obcæcaret impietas: An forte (ut pleriq; garriunt) meliora,quam ueterũ ingenia nostris seculis orta sunt, & aptiores diuinis donis animas tempora extrema pepererunt: Quod etiã si ita esset,ad bonitatem id referendũ esset authoris,qui uocandis ad uitam æternam populis, ea quæ nõ reniterentur,corda finxisset. Sed nihil prorsus nouatum est in generatione carnali, nec generosior auis minorũ orta successio est, cùm potius in hominibus illius temporis quo mundi redemptor aduenit, quanto erat propago tardior,tanto sit iniquitas inuenta robustior. Probauit hoc Iudaici furoris impietas: & quàm apta Euãgelio Christi fuerit illa generatio, nõ solũ populi,sed etiam scribarum,& principũ,ac sacerdotũ corda docuerunt: quibus parum fuit in agnũ dei tollentem peccatum mundi,contra testificationem legis, contra oracula prophetarum,contra diuinarum experimenta uirtutũ,seditionibus, contumelijs,sputis,alapis,colaphis,lapidibus,flagris,& ad postremum crucis atrocitate sæuisse, nisi etiã testes resurrectionis eius eadẽ persequerentur insania: quã Apostoli quando à pontificibus flagellati sunt,ostenderunt in psalmo Dauidico prophetatã, dicẽtes: Domine,tu es qui fecisti cœlum & terram,& mare,& omnia quæ in eis sunt: qui spiritu sancto per os patris nostri Dauid pueri tui dixisti: Quare fremuerunt gentes,& populi meditati sunt inania: astiterunt reges terræ,& principes conuenerunt in unum aduersus dominũ, & aduersus Christum eius. Conuenerunt enim uerè in ciuitate ista aduersus sanctũ filiũ tuũ Iesum,quem unxisti,Herodes & Pontius Pilatus cum Gentibus & populis Israel, facere quæ manus tua & consilium decreuerunt fieri. Igitur ad manifestandam gratiam dei,quæ ex æterno eius incommutabiliq; consilio in salutem omnium Gentium disponebatur, non priora quasi incapacia declinata sunt tẽpora,sed ista electa, quæ tales populos ediderunt,quorum ferox & uoluntaria iniquitas non consulendi affectu, sed intentione sæuiendi persisteret facere quæ manus dei & consilium decreuerunt fieri, ut mirabilior esset gratia & potentia dei,quę de tam duris animis,tã tenebrosis mentibus,tam inimicis cordibus fecit sibi populũ fidelẽ,subditũ,sanctum: qui non per sapientiã huius mundi peruenit ad lumẽ sapientiæ dei,sed per illius donũ de quo testatur Ioannes apostolus, dicẽs: Scimus quia filius dei uenit,& dedit nobis sensum ut cognoscamus uerũ deum,& simus in uero filio eius. Cui testimonio apostolus Paulus consonat, dicens: Gratias agentes patri qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, qui eripuit nos de tenebris,& de potestate tenebrarum, & transtulit in regnũ filij dilectionis suæ. Et iterũ idem: Eramus enim,inquit,aliquando insipientes,increduli,errantes, seruientes desiderijs & uoluptatibus uarijs,in malitia & inuidia agentes,odibiles,odientes inuicem. Cùm autẽ benignitas & humanitas apparuit saluatoris nostri, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundũ suam misericordiã saluos nos fecit per lauacrũ regenerationis spiritus sancti,quẽ effudit in nos abundè per Iesum Christum saluatorem nostrum ut iustificati gratia ipsius hæredes simus secundum spem uitæ æternę. Potuit'nè plenius,luculentius,uerius explicari,quæ merita hominũ Christus inuenerit,& quos sibi mores subiecerit,quę ad se corda cõuerterit,quando uenit mederi nõ sanis,sed male habentibus,& uocare nõ iustos sed peccatores: quoniã Gentiũ populus qui sedebat in tenebris,lucẽ uidit magnã & sedentibus in tenebris & umbra mortis,lux orta est illis. Fremebãt gentes,irascebantur populi,sæuiebant reges,& potestates cõtradicebant, superstitiones & totius mundi reluctabantur errores. Sed de resistentibus,furentibus,persequẽtibus,populũ suũ Christus augebat,& per uincula ac supplicia mortesq; sanctorũ roborabatur fides,uincebat ueritas,perq; uniuersum mundum dominici agri segetis multiplicabatur ubertas. Tanta enim desuper præbebatur cõstantia fidei,fiducia spei, fortitudo tolerantiæ, ut ille ignis dilectionis,quẽ in cordibus fideliũ spiritus sanctus accẽderat,nullo modo ab opprimentibus posset extingui: cùm & qui cruciabantur,uehementius inardescerent: & qui sęuiebant,eandẽ quam persequebantur,flammã sæpe cõciperent,qua beatus apostolus Paulus ignitus fidenter feruenterq; dicebat: Iustificati igitur ex fide pacem habeamus ad dominũ nostrũ Iesum Christũ,per quẽ & accessum habemus fide in gratiã istam in qua stamus,& gloriamur in spe gloriæ filiorum dei,non solũ autem, sed & gloriamur in tribu-

Roma. 5 | Ioan. 1 | Act. 4 | 1. Ioann. 5 | Colos. 1 | Titum. 3 | Matth. 9 | Esa. 9 | Rom. 5

lationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationē, probatio uerò spem, spes autem nō cōfundit, quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris, per spiritum sanctum qui datus est nobis. Et iterum: Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? Sicut scriptū est: quia propter te mortificamur tota die, existimati sumus sicut oues occisionis. Sed in his omnibus superamus, per eū qui dilexit nos. Certus sum enim quia neq; mors, neq; uita, neq; angeli, neq; principatus, neq; instantia, neq; futura, neque fortitudo, neq; altitudo, neq; profundum, neq; creatura alia poterit nos separare à charitate dei quæ est in Christo Iesu domino nostro. Hæc charitas diffusa per spiritum sanctū fecit, ut mundus fidelium mundum uinceret impiorum. Hęc Neronis crudelitatem, Domitiani furorem, multorumq; post eos principum glorioso innumerabilium martyrum fine confudit, donante Christo imitatoribus suis de persecutionibus regum, æternarum stemmata coronarum.

Psalm. 43

Quod Christus pro omnibus impijs & peccatoribus mortuus fuerit. Cap. VI

Nulla igitur ratio dubitandi est Iesum Christum dominum nostrum pro impijs & peccatoribus mortuum, à quorum numero liber inuentus est. Nonne est pro omnibus mortuus Christus? Sed prorsus pro omnibus mortuus est Christus. Nemo ergo omnium hominum ante reconciliationem, quæ per Christi sanguinem facta est, non aut peccator aut impius fuit, dicente Apostolo: Si enim Christus cùm adhuc infirmi essemus, iuxta tēpus pro impijs mortuus est: uix enim pro iusto quis moritur, nam pro bono forsitan quis audeat mori: commendat autem suam charitatem deus in nobis, quoniam si cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, multo magis iustificati sanguine ipsius salui erimus ab ira per ipsum. Si enim cū inimici essemus, reconciliati sumus deo per mortē filij eius, multo magis recōciliati salui erimus in uita ipsius. Idē aut Apostolus in secunda ad Corinthios ait: Charitas enim Christi urget nos iudicantes hoc, quoniā si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, & pro omnibus mortuus est, ut & qui uiuunt, iam non sibi uiuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit. De seipso uerò quid pronūciet, audiamus: Fidelis, inquit, sermo & omni acceptione dignus, quia Christus uenit in hunc mundum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. Sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primo ostenderet Christus Iesus omnem patientiam ad informationem eorum qui credituri sunt illi in uitam æternam. Siue ergo circuncisio, siue præputium, peccato uniuersaliter cōcludebatur, unusq; omnes reatus obstrinxerat, & inter magis minusq; impios nemo erat qui posset absq; Christi redemptione saluari: quę redemptio uniuerso sese intulit mundo, & omnibus hominibus indifferenter innotuit: quandoquidem in die quinquagesimo ab illo Pascha in quo se hostiam deo uerus agnus obtulerat, cùm Apostoli & qui cū eis unanimes erant, repleti spiritu sancto linguis omnium Gentiū loquerentur conueniebat excita miraculo diuersi generis hominum multitudo, ut Euangelium Christi in eis qui aderant, totus mundus audiret. Confluxerant autem (sicut scriptum est) Parthi & Medi, Elamitæ, & qui inhabitant Mesopotamiam, Iudæam & Cappadociam, Ponthum & Asiam, Phrygiam & Pamphyliam, Aegyptū & partes Libyæ, quæ est circa Cyrenen, & aduenæ Romani, Iudæi quoq; & Proselyti, Cretes & Arabes, audientes eorum linguis prædicari magnalia dei: quorum testificatio etiam in eas gentes quæ remotiores sunt, longe lateq; procurreret. Ad cuius rei effectum credimus prouidentia dei Romani regni latitudinem præparatam, ut nationes uocandę ad unitatem corporis Christi, prius iure unius consociarentur impietatis: quamuis gratia Christiana non contenta sit eosdē limites habere quos Roma, multosq; iam populorum sceptro crucis Christi illa subdiderint, quos armis suis ista non domuit. Quæ tamen per Apostolici sacerdotij principatum amplior facta est arce religionis quàm solio potestatis. Quod si fortè, quemadmodum quasdam gentes, quod non uolunt, in consortium filiorum dei nouimus adoptatas, ita etiam nunc in extremis mundi partibus sunt aliquæ nationes quibus nondū gratia saluatoris illuxit: non ambigimus etiam circa illas occulto iudicio dei tempus uocationis esse dispositum, quo euangelium quod nondum uiderunt, audiāt atq; suscipiant. Quibus tamen illa mensura generalis auxilij, quæ desuper omnibus semper hominibus

Roma. 5

2. Corin. 5

1. Timo. 1

Acto. 2

est præbita, non negatur: quamuis tam acerbo natura humana uulnere sauciata sit, ut ad cognitionem dei neminem contemplatio spontanea plenè ualeat erudire, nisi obumbrationem cordis uera lux discusserit, quam inscrutabili iudicio deus iustus & bonus non ita præteritis seculis quemadmodum in nouissimis diebus effudit. Vnde & beatus Apostolus Paulus scribens Colossensibus ait: Mysterium quod absconditum fuit à seculis & generationibus, nunc autem manifestatum est sanctis eius, quibus uoluit deus notas facere diuitias gloriæ sacramenti huius in gentibus, quod est Christus in nobis. *Colos. 1*

Quomodo mysterium uocationis Gentium prophetis fuerit cognitum & Apostolis. Cap. VII

NVnquid hoc mysteriũ etiã Prophetis incognitũ fuit? & illi per quos spiritus sanctus loquebatur, ea quorũ ab ipsis fiebãt denunciationes, nesciebant? Non ita planè intelligendũ puto, sed ipsis Gentibus absconditũ fuisse mysterium, quod dominus quãdo uoluit, & quibus uoluit reuelauit. Nã de uocatione Gentiũ quæ non erant populus dei, & quibus prius non misertus est, nunc autẽ miseretur, in Deuteronomio ita dicitur: Et uidit dominus, & zelauit, & iratus est propter iram filiorũ suorũ & filiarum, & dixit: Auertã faciem meã ab eis, & ostendã quid erit in nouissimo, quia generatio peruersa est filijs, in quibus non est fides in illis. Ipsi in zelũ compulerũt me in hoc quod nõ est deus, irritauerũt me in idolis suis, & ego in zelũ incitabo eos in eis qui non erat gens, super gente insipiente irritabo eos. Et Dauid hæc de adoraturis deũ omnibus gentibus præcinit: Omnes gentes quascunq; fecisti, uenient & adorabunt coram te domine, & glorificabunt nomen tuũ. Et iterum idẽ: Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient ei. Et iterũ: Benedicentur in ipso omnes tribus terræ, omnes gentes magnificabunt eum. Esaias quoq; similia annunciat, dicens: Quoniã erit in nouissimis diebus manifestus mons domini, & domus dei in cacumine montiũ, & exaltabitur super colles, & uenient ad eum omnes gentes. Et iterũ idem: Et faciet, inquit, dominus sabaoth omnibus gentibus, in monte isto bibent in iucunditate uinũ, ungentur unguento in monte isto, tradet hæc omnia gentibus, hoc enim consiliũ super omnes gentes. Et iterum idem: Et reuelabit dominus brachiũ suum sanctũ in conspectu omniũ gentiũ, & uidebunt omnes gentes terræ salutẽ quæ à domino est. Et iterũ: Ecce aduenæ ad te per me accedent, & ad te fugient. Et infrà: Gentes quæ te non cognouerunt, inuocabunt te: & populi qui te nesciunt, ad te confugiẽt. Oseæ quoq; paria prophetat, dicens: Et erit in loco in quo dictum est eis: Non populus meus uos, ibi uocabuntur filij dei uiui, & congregabuntur filij Iudæ, & filij Israel in idipsum. Et iterũ: Miserebor non dilectæ, & dicã non populo meo: populus meus es tu. & ipse dicet: deus meus es tu. Sub Apostolis uerò cũ hi qui in Christũ ex circuncisione crediderãt, eos qui Gentiles erant, dicebanturq; præputium, iustificationũ gratiæ arbitrarentur participes esse nõ posse: docet beatus Apostolus Petrus quàm indiscretus apud deum uterq; sit populus, si in unitatẽ fidei ambo conuenerint. Cùm autẽ, inquit, cœpissem loqui, decidit spiritus sanctus super eos, sicut & in nos in initio. Recordatus sum autẽ uerbi domini sicut dicebat: Ioãnes quidẽ baptizauit aqua, uos autem baptizabimini spiritu sancto. Si ergo eandem gratiã dedit illis deus sicut & nobis, qui credidimus in dominũ Iesum Christũ, ego quis eram qui possem prohibere deum? His auditis, tacuerũt, & glorificauerunt deum, dicentes: Ergo & Gentib. deus pœnitentiã ad uitam dedit. Iacobus quoq; Apostolus de hac uocatione Gentiũ dicit: Viri fratres audite me: Simon narrauit quemadmodũ primum deus uisitauit sumere ex gentibus populum nomini suo, & huic concordãt uerba prophetarũ, sicut scriptum est: Post hæc reuertar, & reædificabo tabernaculũ Dauid, quod cecidit, & diruta eius reædificabo, & erigam illud, ut requirant cæteri hominũ dominum, & omnes gentes super quas inuocatum est nomen meum, dicit dominus faciens hæc. notum à seculo est domino opus suum. Simeon quoq; ille cui responsum erat à spiritu sancto non eum uisurum mortem priusquã uideret Christũ domini, de salute omniũ Gentiũ quæ in Christo reuelabatur, hęc dixit: Nunc dimitte seruum tuũ domine, secundũ uerbũ tuum in pace: Quia uiderunt oculi mei salutare tuũ, Quod parasti ante faciem omnium populorũ, Lumẽ ad reuelationem gentium, & gloriã plebis tuæ Israel. His & alijs testimonijs scripturarum non dubiè demonstratur istam ditissimam, potentissimam, benignissimã gratiã qua in

Deut. 32

Psalm. 85

Psalm. 71

Esa. 25.

Oseæ. 1

Acto. 11

Amos. 9

Luc. 2

nouissimo mundi tempore omnes gētes in regnum Christi uocantur, prioribus seculis in occulto dei abscōditam fuisse consilio. Et cur hac manifestatione qua nunc uniuersis nationibus innotescit, antea reuelata non fuerit, nullam posse scientiā comprehendere, nullam intelligentiam penetrare: cùm tamen illud quod de bonitate dei pijssime creditur, quia omnes homines uelit saluos fieri, & in agnitionē ueritatis uenire, nō oporteat nisi perpetuū æternumq; sentiri, secundū eas mēsuras quibus deus dona generalia specialibus nouit cumulare muneribus: ut & qui exortes gratię fuerint, de sua nequitia redarguantur: & qui eius lumine enituerint, non in suo merito, sed in domino glorient. In hoc sanè angusto quidem, sed tamē recto intelligētię tramite non parū difficultatis opponit consideratio paruulorum, qui nullo iudicio rationis utuntur, quo authoris sui beneficia sentientes, ad agnitionem ualeant ueritatis accedere, nec uidentur de neglectu opitulantis gratiæ iuste argui, in illa ignorantia naturaliter constituti, quam dubium non est nullam recipere scientiam, nullam sentire doctrinam.

Quare tanta multitudo non regeneratorum infantium à perpetua alienetur salute. Cap. VIII

1.Timot. 2

VNde cùm omnes homines uelit deus saluos fieri, quid est quod alienatur à salute perpetua tanta infantium multitudo, totq; in his ætatibus hominū millia extra uitam relinquuntur æternam: quasi ad hoc tātum cōditi sint ab eo, qui neminem odiens creauit, ut quia in hunc mundū cum peccati carne uenerūt, insolubilis culpę uincula sine reatu propriæ actionis inciderent: quid hoc profundius, quid mirabilius esse potest? Neq; credi fas est, eos qui regenerationis nō adepti sunt sacramētum, ad ullū beatorū pertinere consortiū. Et magis stupendū, magisq; fit mirum, quod ubi actio nō offendit, ubi arbitriū non resistit, ubi eadē miseria, similis imbecillitas, causa communis est, non unū esse de tanta parilitate iudicium: & quales reprobat abdicatio, tales adoptat electio. Veruntamē de hac altitudine discretionis dei non conturbabit cor nostrum, si firma & stabili fide omne iudiciū dei iustū esse credamus, nec appetamus haberi cognitum, quod uoluit esse secretum: ut ubi inuestigari non potest quare ita iudicet, sufficiat scire quis iudicet. Quanquā non ita incognoscibilis ista sit quæstio, ut nihil sit quod de ea eruditionis possimus acquirere, si ad contemplandū id quod uideri potest, tranquillus sobrij cordis adhibeatur intuitus. Cùm enim consideramus inter paganos, inter Iudæos, inter hæreticos, inter ipsos catholicos Christianos quàm multiplex pereat numerus paruulorū, quos quantū ad proprias pertinet uoluntates, neq; bonū aliquid, neq; malū cōstat egisse: discimus super eos illā manere sententiā, quam humanū genus præuaricatione primi parentis excepit, cuius sentētiæ rigor dum etiā circa tales nō resoluitur, quàm magnū illud peccatū fuerit demonstrat. Nemo autem putaretur nō innocens nasci, nisi etiā talibus esset noxiū nō renasci. De immaturitate uerò mortis non est ratio cōquerendi, cùm semel in naturā nostrā per peccatū ingressa mortalitas obnoxiū sibi omnē uitę nostrę fecerit diem. Esset enim, quoniā secundū aliquē modū immortalis dici homo posset, si esset tempus intra quod mori omnino non posset. Sed nunquā corruptio ita incorruptionis est particeps, ut non semper obnoxiū sit defectioni, quod debetur occasui. Vitæ huius principiū, mortis exordiū est: nec prius incipit augeri ætas nostra, quàm minui. Cui si quid adijcitur spatij tēporalis, non ad hoc accedit ut maneat, sed in hoc trāsit ut pereat. Quod ergo ab initij sui die mortale est, qualibet occidat die, non contra legem mortalitatis occumbit, nec unquā ei uicinius est posse uiuere, quàm posse deficere. Quamuis aūt ex una causa omniū hominum sit orta mortalitas, non in unā tamen, sed in multiplicem imbecillitatem corruptibilis natura distrahitur. Et siue morbis, siue debilitatibus, siue uulneribus, non solū anni aut menses uel dies ętatis humanæ, sed & omnes horæ omniáque momenta subiecta sunt. Nec est aliquod mortis genus aut ullus obeundi modus, qui non intra uniuersitatem mortalium in aliquam incidat portionem. Manet enim graue iugum super filios Adam à die exitus de uentre matris eorum, in diem sepulturæ in matrem omnium. Sed huius asperrimi iugi pondera non ita in Adæ filios irruerunt, ut diuina iustitia nihil eis suæ dimensionis adhiberet, quæ defectionum legibus ita defectura subiecit, ut ab eis moderationum suarum non auerteret potestatem. Ideo omnia omnes inciderent mala, quia per communem conditionem

Eccles. 40

nem omnes omnibus ſubiacerent, ſed ut generali neceſſitate uariata, cauſas ſibi dominus indulgentiæ correptioniſqúe ſeruaret, eſſetq́; in uno omnium debito quod & miſericors remitteret, & iuſtus exigeret. Cùm igitur iuſta & omnipotens prouidentia dei inceſſabiliter uniuerſa dijudicet, & nemo in hunc mundum ueniat, neque ab hoc mundo exeat, niſi eo ortu atque deceſſu, quem rerum arbiter ſecundum altiſſimam ſcientiam ſuam ſapientiámque decernit, ſicut ſcriptum eſt in libro Iob: Quis ignorat quòd omnia hæc manus domini fecerit, in cuius manu anima omnis uiuentis, & ſpiritus uniuerſæ carnis hominis? Et iterum: Breues dies hominis ſunt, & numerus dierum eius apud te eſt, quis audeat cauſas operum & conſiliorum eius inquirere? Inſcrutabile enim eſt, ualdeqúe ſecretum cur tantis differentijs conditio humana uariata ſit. Illum ab infantia uſque in ſenectutem longæua carpit infirmitas, nec inter perſeuerantes dolores ſtatutæ deficit tempus ętatis. Illum integris ualentem uiribus annoſiſſimus uigor uegetat. Huic in pueritia finis eſt, illi in adoleſcentia. Huic ultra iuuentutem non licet progredi: illi impoſſibile eſt uſque ad loquendi rudimenta grandeſcere. Quas uitæ metas multiformiter inæquales minus acerbas experiretur caduca mortalitas, ſi præſentis tantum ſeculi detrimenta pateretur, & non in æternas miſerias caderent, qui hinc ſine lauacro regenerationis exiſſent. Sed cùm inſcrutabilis ſit cauſa tam donorum quæ gratia tribuit, quàm miſeriarum quas natura promeruit: ipſa nos intelligentiæ difficultas ad noſtrum remittit authorem. Et cùm quærimus quomodo omnes homines ſaluos fieri uelit, qui non omnibus illud tempus impertit, in quo per uoluntariam fidem percipiendæ gratiæ ſint capaces, non irreligioſe arbitror credi, neque inconuenienter intelligi quòd iſti paucorum dierum homines ad illam pertineant gratiæ partem, quæ ſemper uniuerſis eſt impenſa nationibus, qua utique ſi bene eorum uterentur parentes, etiam ipſi per eoſdem iuuarentur. Omnium namque exordia paruulorum, totaq́; illa principia necdum rationalis infantiæ, ſub arbitrio iacent uoluntatis alienæ, nec ullo modo eis niſi per alios conſuli poteſt, & conſequens eſt illos ad eorum pertinere conſortium, quorum uel recto uel prauo aguntur affectu. Sicut enim ex aliena confeſſione credunt, ita ex aliena infidelitate aut diſſimulatione non credunt. Et cùm ipſi nec pręſentis uitæ deſiderium habuerunt, nec futuræ: quàm ipſorum factum eſt naſci, tam ipſorum efficitur non renaſci. Sicut autem circa maiores præter illam generalem gratiam parcius atque occultius omnium hominum corda pulſantem, excellentiore opere, largiore munere, potẽtiore uirtute uocatio ſpecialis exeritur, ita etiam circa innumeros paruulos eadem manifeſtatur electio: quæ quidẽ nec illis qui renati non ſunt, in parentibus defuit, ſed ijs qui renati ſunt, præ parentibus affuit: ita ut multis ſæpe quos ſuorum impietas deſeruit, alienorum cura ſeruierit, & ad regenerationem uenerint per extraneos, quæ eis non erat prouidenda per proximos. In quo opere gratiæ quis niſi arrogantiſſimus atq; uaniſſimus de diuina iuſtitia conqueratur, quod non omnibus paruulis ſimilis prouidentia conſulat, omniaq́; pericula quæ moriturorum regenerationem prohibere poſſunt, aut poteſtate ſubmoueat, aut miſeratione pręueniat? Quod utiq; erga omnes ita fieret, ſi ita fieri omnino deberet. Non autem latet quantum cordibus fidelium deſidiæ gigneretur, ſi in baptizandis paruulis nihil de cuiuſquam negligẽtia, nihil de ipſorum eſſet mortalitate metuendum: quando quidem ut tales baptiſmo fraudarẽtur, nullo modo poſſet accidere. Hac uerò tam inamiſſibili felicitate infantium uehementiſſimè opinio illius roboraretur erroris, qui gratiam dei ſecundum merita hominũ dari audet contra fidem catholicam prædicare. Videretur quippe inculpabili innocentiæ hoc tota æquitate deberi, ut neminem eorum adoptio pręteriret, quos nullus reatus perſtringeret: nec impiè à quodam de paruulorum baptiſmo dictum fuiſſet, Habet gratia quod adoptet, non habet unda quod diluat. Sed hoc deteſtabiliter prædicatum omnes diſcipuli ueritatis intelligunt: & inde manifeſtum eſt eos qui ſalui fiunt, non merito, ſed gratia liberari, quia ſine baptiſmo mortuos periſſe non dubium eſt. Qui utique niſi grauiſſimi peccati eſſent participes, non perirẽt. Nunc autem occulta quidem dei diſcretione, ſed iuſta, ſic oſtenditur & quid conferat gratia, & quid præuaricatrix mereatur natura: ut nec contra donum eleuetur ſuperbia, nec cõtra periculũ ceſſet induſtria. Siue igitur nouiſſima contemplentur ſecula, ſeu prima, ſeu media, rationabiliter & pie creditur omnes homines ſaluos

Iob.12

Iob.12

fieri

fieri deum uelle, semperque uoluisse: & hoc non aliunde monstratur, quàm de ijs beneficijs, eaque prouidentia dei, quàm uniuersis generationibus communiter atque indifferẽter impendit. Fuerunt enim ac sunt huiusmodi dona ita generalia, ut per ipsorum testimonia ad quærẽdum uerum deum possent homines adiuuari: quibus donis authorẽ suum per omnia secula protestantibus, specialis gratiæ largitas superfusa est. Quæ licet copiosius nunc quàm ante præstetur, causas tamen distributionum suarũ dominus apud scientiam suam tenuit, & intra secretũ potentissimæ uoluntatis occuluit: quæ si omnibus uniformiter affluerẽt, non laterent. Et quàm nulla est ambiguitas de benignitate generali, tam de speciali misericordia nihil quod stupendũ esset existeret, ac proinde illa esset gratia, ista non esset. Deo autẽ placuit & hanc multis tribuere, & illam à nemine submouere: ut ex utraque appareat non negatum uniuersitati, quod collatum est portioni: sed in alijs præualuisse gratiam, in alijs resiluisse naturam. Hanc quippe abundantiorẽ gratiam ita credimus, atque experimur potentem, ut nullo modo arbitremur esse uiolentam, quo quicquid in saluandis hominibus agitur, ex sola dei uoluntate peragatur, cùm etiam ipsis paruulis per alienæ uoluntatis subueniatur obsequium.

Quomodo gratia tanquam famulam & receptricem donorum suorum præparet uoluntatem. Cap. IX

Gratia quidem dei in omnibus iustificationibus principaliter præeminet, suadendo exhortationibus, monẽdo exemplis, terrendo periculis, incitãdo miraculis, dando intellectum, inspirando consiliũ, corque ipsum illuminando, & fidei affectionibus imbuendo. Sed etiã uoluntas hominis subiungitur ei, atque coniungitur, quæ ad hoc prædictis est excitata præsidijs, ut diuino in se cooperetur operi, & incipiat exercere ad meritũ quod superno semine concepit ad studium: de sua habens mutabilitate si deficit, de gratię opitulatiõe si proficit. Quę opitulatio per innumeros modos siue occultos siue manifestos omnibus adhibetur: & quod à multis refutatur, ipsorũ est nequitiæ: quod autem à multis suscipitur, & gratiæ est diuinæ, & uoluntatis humanæ. Siue igitur initia, siue profectus fidelium, siue usque in finem perseuerantium cogitemus genus, nulla species cuiusquam uirtutis occurrit, quæ uel sine dono diuinæ gratiæ, uel sine consensu nostræ uoluntatis habeatur. Ipsa enim gratia hoc omni genere medẽdi atque auxiliandi agit, ut in eo quem uocat, primam sibi receptricem et famulã donorum suorum præparet uoluntatẽ. Nam uirtus nolentiũ nulla est, nec potest asseri uel fidem, uel spem, uel charitatem eis inesse, quorum ab his bonis consensus alienus est. Hũc autem consensum non solum cohortatio prædicantium, & incitamenta doctrinę, sed & metus gignit, propter quod scriptum est: Principium sapientię timor domini. Qui quantislibet terroribus inferatur, non aliud agit, quàm ut quem fecerit timentem, faciat & uolentẽ: nec solum uolentem, sed etiam sapientem. Vnde & illud scriptum est: Beatus cui donatum est habere timorẽ dei. Quid enim tam beatificũ quàm hic timor, qui genitor eruditorque sapientiæ est? In cuius utique deuotione deuota est & uoluntas, quæ authore gratiæ eodem proficit timore, quo cœpit. Cùm ergo hic timor etiã per quandã uim magni terroris immittitur, nõ ibi ratio extinguitur, nec intellectus aufertur, sed illa potius quę mentem premebat caligo discutitur, ut uoluntas deprauata prius atque captiua, recta efficiatur & libera. Vnde sicut animus nihil uirtutis capit nisi radiũ ueri acceperit luminis, ita gratia nihil ei quem uocat, confert, nisi oculos in eo aperuerit uoluntatis. Quæ in plerisque (sicut superius disputatum est) ab ipso initio sui ardentissima citis & magnis ditatur augmentis: in plerisque autem tardè cunctanterque proficiens, uix ad ea incrementa prouehitur, quæ idoneam ad perseuerandum habeant firmitatem. Dicit quidẽ dominus: Nemo uenit ad me, nisi pater qui misit me, attraxerit eum. Sed hoc ideo dictum est, ut illam fidem sine qua nemo ad Christum uenit, ex patris haberi munere nouerimus, secũdum illud quod Apostolo dicitur: Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cœlis est. Qui in cordibus trahendorum hoc egit ut crederent: hoc effecit, ut uellent. Non enim esset unde traherentur, si sequaces fide et uoluntate non essent: quoniam qui non credunt, nec trahuntur omnino, nec ueniunt, neque accedunt qui dissentiunt, sed recedunt. Qui ergo ueniunt, amore ducuntur. dilecti enim sunt, & dilexerunt: quæsiti sunt, & quęsierunt: & quod eos uoluit deus uelle, uoluerunt: qui

Prouer. 9
Eccles. 25
Ioan. 6
Matth. 16

qui ad obediēdum sibi ipsum uelle sic donat, ut etiam à perseueraturis illam mutabilitatem quæ potest nolle, non auferat. Alioquin nemo unquam fidelium recessisset à fide. Neminē concupiscentia uinceret, neminē tristitia elideret, neminē iracūdia debellaret, nullius charitas refrigesceret, nullius patientia frangeretur, & collatam sibi gratiam nemo negligeret. Sed quia hæc possunt fieri, & in consensum talium tentationū facilis nimium procliuisq; descēsio est, nunquam debet in auribus fidelium uox illa domini non sonare, qua Apostolis dicitur: Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Vbi si de uigilando tantum, non etiam de orando discipulos admoneret, solas liberi arbitrij uires uideretur hortatus. Sed cùm addidit: Et orate, satis docuit superni futurum muneris, ut eos etiam uigilantes tentationis procella nō uinceret. Tale est & illud quod ait: Simon, Simon, ecce satanas expostulauit ut uos cerneret uelut triticū, ego autem rogaui pro te, ne deficiat fides tua: & tu tandem conuersus, confirma fratres tuos, et roga, ne intretis in tentationē. Si ergo defectura erat fides tanti Apostoli nisi pro eo Christus oraret, inerat ei proculdubio mutabilitas, quę posset in tentatione nutare, & nō ita iam perseuerantię fuerat uirtute solidatus, ut nullis periculis esset obnoxius. Siquidē tam grauis eū perturbatio etiā post ista concusserit, ut in Caiphæ domo unius ancillæ interrogatione pauefactus, usq; ad trinā negationē Christi, cui moriturū se spopōderat, cōstantia deficiēte perductus sit. Qui ergo tunc cōturbatū cor Apostoli, nō humanis, sed diuinis cōuenit oculis, & ad largos pœnitudinis fletus potēti incitauit aspectu, potuit hāc firmitatem animi pręcipuo cōferre discipulo, ut sicut ipsum dominū nihil ab explēdę passiōis ꝓposito deterrebat, ita nec beatū Petrū ulla tunc formido superaret. Sed hęc stabilitas illius tātummodo propria fuit, qui solus uere potenterq; dicebat: Potestatē habeo ponere animam meam, & potestatem habeo iterum sumere eam. In cæteris uerò hominibus, donec caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnē, & donec spiritus quidē promptus est, caro autem infirma, incommutabilis animi firmitudo non potest reperiri: quoniam non huius, sed alterius uitæ est uerè perfecta & secura felicitas. In pręsentis autem agonis incerto, ubi tota uita tētatio est, & ab insidiāti superbia nec ipsa est tuta uictoria, mutabilitatis periculo non caretur. Et licet innumeris sanctis suis donet uirtutem perseuerandi usq; in finem diuina protectio, à nullis tamen aufert quod ipsis repugnat ex ipsis, ut in omnibus studijs eorum atque conatibus semper inter se uelle & nolle decertet. Quam compugnantiam idem beatissimus Petrus etiam in ipsa palmarū omnium consummatione perpessus est. Si quidem hoc ipse dominus protestet & dicat: Amen amen dico tibi, quādo iuuenis eras, pręcingebas te, & ambulabas ubi uolebas: cum autē senueris, extendes manus tuas, & alius te præcinget, & ducet quo tu non uis. Hoc autē dixit, significās qua morte glorificaturus esset deū. Quis ergo ambigat, quis ignoret hanc fortissimam petram quæ ab illa principali petra cōmunionem & uirtutis sumpsit & nominis, hoc desideriū semper habuisse, ut ei moriendi pro Christo cōstantia donaretur? Veruntamen ita ineuitabilis erat obluctatio trepidationis, ut uir martyrij auidissimus, adepturus quidem denunciaretur uictoriam passionis, sed non sine tentatione formidinis. Meritò igitur nō solū incipiētibus, uerum etiā à prouectissimis sanctis uniformiter domino supplicatur, & dicitur: Ne nos inducas in tētationē, sed libera nos à malo. Vniuersis enim qui in fide & dilectione permanent, ab ipso donatur ne in tentatione superentur: ut qui gloriatur, in domino glorietur: ipsamq; gloriā ijsdem quibus eam impertit, adscribit: ut quamuis auxilio dei steterint, tamen quia in se habebant unde caderent, ipsorū sit meritum quod steterunt. Igitur sicut qui crediderunt, iuuantur ut in fide maneant: sic & qui nondum crediderunt, iuuantur ut credant. Et quemadmodum illi in sua habent potestate ut exeant: ita & isti in sua habent potestate ne ueniant. Fitq; manifestum quòd diuersis atq; innumeris modis omnes homines uult deus saluos fieri, & in agnitionem ueritatis uenire. Sed qui ueniunt, dei auxilio diriguntur: qui non ueniunt, sua pertinacia reluctantur. Quamuis autem multi amantes tenebras suas, splendorem non recipiant ueritatis, & multi qui illuminati fuerant, tenebrescāt: uerbum tamē dei manet in æternū, & de promissionis ueritate nihil excidit. Intrat quotidie pręscita & promissa Gentium plenitudo, & in Abrahæ semine omnis gens, omnis tribus, omnis lingua benedicitur. Quod enim pater filio dedit, filius non amittit, neq; quisquā potest de manu eius eripere quod accepit.

Matth. 26 — Luc. 22 — Matth. 26 — Ioann. 10 — Matth. 26 — Ioan. 21 — Matth. 6 — 1. Cor. 1 — 1. Tim. 2 — Esa. 40

accepit. Firmum fundamentum dei stat, & mansuri in ęternum templi ędificatio non uacillat, prętera super omnes ueritate & misericordia dei: à quo quod & nemini negatur, & nulli debetur, in ijs quos promisit, efficit. Ipse enim operatur omnia in omnibus. Sed omnia proculdubio iusta & bona. Vniuersæ enim uiæ domini, misericordia & ueritas. Qui sicut præsciuit ante secula quanta totius mundi hominũ multitudo, uel cõmunibus usa donis, uel specialibus adiuta præsidijs, declinans tamẽ ab itinere ueritatis & uitæ ingressura esset latitudinem erroris & mortis: ita semper præcognitũ habuit quantus piorum numerus per opem gratiæ, & per seruitutem obedientiæ ad æternam beatitudinem pertineret: ut nullo excidente de plenitudine promissorũ, qui nec prouectu erat fallendus, nec auxilio defuturus, eos glorificaret præ omnibus quos eligit ex omnibus. Vniuersitati quippe hominũ, quod abunde probauimus, ita multiplex atq; ineffabilis bonitas dei consuluit semper & consulit, ut neq; ulli pereuntium excusatio suppetat de abnegato sibi lumine ueritatis, neq; cuiquam sit liberum de sua iustitia gloriari, cùm & illos propria nequitia demergat ad pœnam, & istos dei gratia perducat ad gloriam.

Psalm. 24

De recapitulatione in hoc secundo libro definitorum & operis conclusione, quemadmodum uidelicet deus omnes homines uelit saluos fieri. Cap. X

Quod itaq; in principio secundi huius uoluminis insinuauimus, hoc nunc iterum commendamus, ut cùm de gratię profunditate et altitudine disputatur, tribus illis saluberrimis & ueracissimis definitionibus simus innixi. Quarum una profitetur æternum & propriũ diuinæ esse bonitatis, ut omnes homines saluos fieri uelit, & in agnitionem ueritatis uenire. Alia simul prædicat omnẽ hominem qui saluus fit, quiq; in agnitionem ueritatis uenit, dei auxilio iuuari & regi, utq; in fide quæ per dilectionem operatur permaneat, custodiri. Tertia uerò temperanter & sobriè protestatur non omnem uoluntatis dei comprehẽdi posse rationem, & multas diuinorum operum causas ab humana intelligentia esse subductas: ut cùm in temporibus, in nationibus, in familijs, in paruulis, in nondum natis & genitis quædam aut uarie aut insigniter gesta noscuntur, non ambigimus ea ex illis esse quæ iustus & misericors deus in hoc transituro seculo noluit sciri. Quod quidem ad utilitatem nostram dispositum sentiẽdum est, ut quoniam salui facti sumus, cui præparauit deus, quod oculus nõ uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, sicut constanter credimus uidendum quod nondum uidemus, ita patienter expectemus intelligendũ quod nondum intelligimus. Si ergo cesset insidiosa malignitas, si insolẽs præsumptio cõquiescat: his rectè (ut arbitror) pertractatis, nullius superest causa certaminis, neq; ultra necesse est nos interminabilib. quæstionibus occupari. Elaboratũ est enim, quantum dominus adiuuit, ut non solum in nouissimis diebus, sed etiam in cunctis retro seculis probaretur gratiam dei omnibus hominibus affuisse, prouidentia quidem pari, & bonitate generali, sed multimodo opere, diuersaq; mensura quoniã siue occulte siue manifeste, ipse est (ut Apostolus ait) saluator omnium hominum, maxime fidelium. Quæ sententia subtilissimæ breuitatis, & ualidissimi roboris, si tranquillo consideretur intuitu, totam hanc de qua egimus controuersiã dirimit. Dicẽdo enim, qui est saluator omniũ hominũ, confirmauit bonitatem dei super uniuersos homines esse generalem. Adijciendo autem, maxime fidelium, ostendit esse partem generis humani, quæ merito fidei diuinitus inspiratæ, ad summam atq; æternam salutem specialibus beneficijs prouehatur: quod utiq; nulla iniquitate agitur iustissimi & misericordissimi dei, cuius iudicium in his dispensationibus non cum arrogantia discutiendum, sed cum tremore laudãdum est: siquidem in ipsis quoq; fideliũ populis (quod iam superius ostensum est) non eadem omnibus nec paria conferantur, & ante ulla humanorum pondera meritorum, dissimillima diuinorum mensura sit munerũ. Si enim de parentum carnaliũ iudicijs conqueri nõ audemus, cùm aliquos filios suos ante ulla morum examina, ante aliqua pietatis obsequia, indulgentiore amplectuntur affectu: in dominis quoq; erga famulos libera est dispositio, nec iuste à quoquam reprehenditur qui de unius conditionis familia quosdam sibi quos benignius honestaret, & quos liberius erudiret, elegit: nunquid de summi patris & ueri domini beneuolentissima æquitate causandum est, quod in magna domo eius innumeris differentijs uniuersa uariantur? Cumq; nemo aliquid boni habeat quod non ille donauerit, non omnes tamen ijsdẽ uirtutibus

1. Timot. 2
Galat. 5
1. Corin. 2
1. Timot. 4

tutibus micant, aut eadem charismatum dote ditantur. Nec possumus hanc diuersitatē graduum causis aptare meritorū, cùm totius boni meriti principalis causa sit gratia, de cuius opibus sumitur quicquid in singulis probabile reperitur. Sicut ergo de ijs quæ intra ecclesiam multiformiter spiritus sanctus operatur, impium est ullam querelam corde concipere, ita etiam de illa prouidentia quæ infidelibus præsidet, nullatenus murmurandum est: quoniam & iustus & bonus arbiter nec uoluntatis iniquę est, nec discretionis incertę, ut sibi immensa omnipotentis dei misericordia atq; iustitia putemus quòd quisquā pereat, qui perire nō debeat. Nulla pars mundi ab euangelio uacat Christi, & licet illa generalis uocatio non quiescat, tamen etiā ista specialis iam uniuersis est facta cōmunis. Ex omni gente, ex omni conditione adoptantur quotidie milia senum, milia iuuenū, milia paruulorum, & effectibus gratię Christianæ etiā ipsa quibus mundus atteritur, arma famulantur. Quàm multos enim qui in trāquillitate pacis, sacramentū baptismatis suscipere differebant, ad aquam regenerationis cōfugere instantis periculi metus impulit: & lentis tepidisq; animis quod diu cohortatio quieta non suasit, minax subito terror extorsit? Quidā ecclesiæ filij ab hostibus capti dominos suos Christi euāgelio māciparunt: & quibus conditione bellica seruiebant, eisdem fidei magisterio præfuerunt. At alij Barbari dum Romanis auxiliantur, quod in suis locis nosse non poterant, in nostris didicere regionibus, & ad sedes suas cùm Christianæ religionis institutione remearunt. Ita nihil obsistere diuinæ gratiæ potest, quo minus id quod uoluerit, impleatur, dū etiam discordię ad unitatem trahunt, & plagæ in remedia uertūtur, ut Ecclesia unde metuit periculum, inde sumat augmentum. Ad quoslibet igitur rerum humanarū exitus se nostra cōuertat inspectio, nulla secula, nulla negocia, nullos generationū ortus atq; decessus ab æternis & inscrutabilibus iudicijs dei uacare reperiet. Omnes uarietatum compugnantiæ, & uniuersæ dissimiliū prouētuum causę, quas inuestigare & discernere non ualemus, in illa æterna scientia simul notæ, simulq; diuisæ sunt. Et nihil ibi inordinatum est etiam de necdum existentium qualitatibus actionum: quoniam non est in deo accidens motus, aut noua uoluntas, aut temporale consiliū, nec cogitatio eius cum rerū mutabilium inæqualitate uariatur, sed cuncta pariter tempora & temporalia sempiterno ac stabili comprehendit intuitu, & omnibus omnia iam retribuit, qui quæ sunt futura, iā fecit. Hinc illud est beati Pauli apostoli scribentis ad Ephesios: Benedictus deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cœlestibus in Christo: sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionē, ut essemus sancti & immaculati in conspectu eius in charitate. Qui prædestinauit nos in adoptionem filiorū per Iesum Christū dominū nostrum, secundū propositū uoluntatis suę, in laudem gloriæ gratiæ suæ, & cætera quæ sub eiusdem sensus prædicatione connectit, docens donū atq; opus gratię in æterno semper dei mansisse cōsilio, omnesq; adoptionis filios, non solum in eo tempore quo iam existentes uocati sunt, sed etiam priusquam mundus conderetur, electos. In qua electione quicquid hominum in Christo præcognitum nō est, nulla eidē ratione sociabitur. Omnes enim qui in regnū dei de cuiuslibet temporis uocatione uenturi sunt, in ista quæ secula cūcta pręcessit, adoptione signati sunt. Et sicut nullus infidelium in hac sorte numeratus, ita nullus piorum ab hac sorte discretus est. De plenitudine quippe mēbrorum corporis Christi, præscientia dei, quæ falli nō potest, nihil perdit, & nullo detrimento minui potest summa præcognita, atq; in Christo ante secula æterna prælecta, sicut ad Timotheū scribens Apostolus, dicit: Collabora Euangelio secundum uirtutē dei, qui nos liberauit, & uocauit uocatione sancta, non secundum opera nostra, sed secundū suum propositū, & gratiam quę data est nobis in Christo Iesu ante tempora æterna. Contra hanc inuictæ ueritatis splendidissimam lucem, solent quidā nō sobrie dicere, superfluo ad acquirenda bonorum operum merita laborari, frustra etiam orationibus quibus deus exorādus speratur, insisti, si ex incommutabili proposito eius Christianę gratiæ subsistit electio: nec aliter quicquā procedere potest, quàm omnipotētis uolūtate dispositū est. Sed qui se ingeniose hoc arbitrantur opponere, non intelligūt scientiam dei, quæ & pręterita & præsentia & futura cōplectitur, tempore non teneri, et tam in conspectu eius adstare ea quæ gerēda sunt, quàm illa quę aut geruntur, aut gesta sunt. Quod cùm uerissimū sit, non indiget mota cernendi & discernendi illa uirtus, quæ

Ephes. 1

2. Tim. 1

perpetuo uerocp contuitu creata & creanda, orta & oritura, acta & agenda simul aspicit: & quicquid in uniuersitate rerũ per secula præfinita euoluitur, ac multimodis uarietatibus explicatur, id totum in eo iam ordine comprehendit, quem ex ipsius summo illo perfectoq; iudicio mũdi huius finis accipiet. Hæc autẽ æterna & semper tranquilla cognitio nulla nos urget necessitate peccandi: nec inde manat iniquitas, unde iustitia: quia cùm bonus deus omnia bona fecerit, & mali nulla sit omnino natura, à liberis uoluntatibus, quas utiq; bonũ fuit liberas fieri, spõtanea est orta transgressio, & natura mutabilis, cuius incolumitas ab incõmutabili pẽdebat essentia, à summo se bono dũ proprio peruersè delectaẽ abrupit, cui nũc ruinæ medetur gratia dei. Et propterea Iesus Christus uenit in hunc mundum, ut soluat opera diaboli, quæ utiq; sic soluuntur, ut in destructione eorum, etiam ab ijs quibus succurritur, laboretur, quoniam & hoc à saluãte donaẽ. Ideo

Rom. 7 beatus Apostolus: Nõ solũ aũt, inquit, sed & gloriamur in tribulationibus, sciẽtes quod tribulatio patientiam operatur, patiẽtia autem probationem, probatio autem spẽ, spes autem non confundit, quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Itemq; idem ad Ephesios: Gratia, inquit, saluati estis per fidẽ,

Ephes. 2 & hoc non ex uobis, dei enim donum est, nõ ex operibus, ne quis glorietur. Ipsius enim sumus figmẽtum, creati in Christo in operibus bonis, quæ præparauit deus ut in illis ambulemus. Deus ergo ijs quos elegit sine meritis, dat unde ornentur & mereãs. Et frustra dicitur quod ratio operandi non sit in electis, cùm etiam ad hoc operentur ut electi sint.

Matt. 25 Virtutum quippe munera ociosa esse non possunt, quoniam sicut Veritas ait: Omni habenti dabitur, non habenti autem etiam quod habet auferetur ab eo. Non igitur ad hoc datur continentia, ut concupiscentijs non repugnet: nec ideo cuiquam tribuitur sapientia & intellectus, ut nõ die ac nocte in domini lege meditetur. Quid agit donũ dilectionis, si beneuolẽtiæ solicitudo nõ uigilat? Quis fructus est patiẽtiæ, si nõ habet fortitudo quod toleret? Aut quomodo in Christo pie uiuere ostenditur, qui nulla persecutiõe pulsatur? Vel pax quæ est à deo, & cum deo, nunquid bene quieta est si non discordat à mũdo? Aut amor dei poterit sine diaboli inimicitijs obtineri? Neminẽ prorsus dei gratia intentabilẽ facit, neq; ob hoc cœlestium armorum præsidio à dextris & sinistris instruitur Christiana militia, ut cũ nullo hoste cõfligat, cũ laudabilius sit, atq; fœlicius pugnantem non potuisse uinci, quàm desidẽ non potuisse tẽtari. Orationũ uerò solicitudinẽ diuinæ electionis proposito non resolui, imò testimonio euidenter probabo, ut cætera studio

Tob. 6 breuitatis omittã. In libro igitur Tobiæ ad filiũ eius Tobiam Raphael angelus dicit: Memor esto mandatorũ patris tui, quoniam præcepit tibi accipere debere uxorem de genere patris tui. Et nunc audi me frater, noli cõputare dæmonium illud, sed postula eam. Et scito, quoniam dabitur tibi hac nocte uxor: & cùm intraueris in cubiculũ, tolle de iecore piscis illius, & impone super carbones, & odor manabit, et odorabitur illud dæmoniũ & fugiet, & nõ apparebit circa illam omnino in perpetuũ. Et cùm cœperis uelle esse cũ illa, surgite primum ambo, & deprecamini dominũ cœli, ut detur uobis misericordia & sanitas. Et nolite timere. tibi enim destinata est ante secula, & tu eam sanabis. Quamuis ergo quod statuit deus, nulla possit ratione non fieri, studia tamen non tolluntur orãdi: nec per electionis propositum, liberi arbitrij deuotio relaxatur: cùm implẽdæ uolũtatis dei ita sit præordinatus effectus, ut per laborem operum, per instantiam supplicationũ, per exercitia uirtutum, fiant incrementa meritorum: & qui bona gesserint, non solũ secundum propositum dei, sed etiam secundum sua merita coronẽtur. Ob hoc enim in remotissimo ab humana cognitione secreto, præfinitio huius electionis abscondita est, et de nullo ante ipsius finem pronũciari potest, quod in electorum gloria sit futurus, ut per

1. Cor. 10 seuerantem humilitatem utilis metus seruet, & qui stat, uideat ne cadat: & si fortè aliqua uictus tentatione corruerit, non absorbeatur tristitia, nec de eius miseratione diffidat,

Psal. 144 qui alleuat omnes qui corruunt, & erigit omnes elisos. Dum enim in hoc corpore uiuiẽ, nullius est negligẽda correctio, nullius est desperanda reparatio. Oret itaq; sancta Ecclesia, & pro ijs qui crediderunt, gratias agẽs, proficientẽ eis perseuerantiã petat: pro ijs aũt qui extra fidem sunt, poscat ut credant. Nec ideo ab obsecrationibus cesset, si pro aliquibus exaudita nõ fuerit. Deus enim qui omnes uult ad agnitionem ueritatis uenire, non potest quenquam sine iustitia refutare.

FINIS.

CAPITULA LIBRI PRIMI DE FIDE.

AMBROSIO RELIGIOSO SACERDOTI OMNIpotentis dei, Gratianus Augustus.

CVpio ualde, quem recordor absentem: ut cum quo mente sum, cum eo etiã corpore sim præsenti. Festina igitur ad me religiose dei sacerdos, ut doceas doctrinam ueram credentem: non quo contentioni studeam, aut uelim deũ uerbis magis quàm mente complecti, sed ut magis aperto pectori reuelatio diuinitatis insidat. Docebit enim me ille quem nõ nego, quem fateor deum ac dominũ esse meum, non ei obijciẽs quã in me uideo creaturã, quia Christo nihil me addere posse confiteor: uelle tamen ut etiam patri me cõmendem filium prædicando. Nõ ego in deo uerebor inuidiã, non me talem laudatorẽ putabo, qui diuinitatem uerbis augeam. Ego infirmus & fragilis quantum possum prædico, non quantũ est ipsa diuinitas. Rogo te ut mihi des ipsum tractatum quem dederas, augẽdo illic de spiritu sancto fidelem disputationem, scripturis atq; argumentis deum esse cõuince. Diuinitas te seruet per multos annos, parens, & cultor dei æterni, quem colimus Iesum Christum.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI DE FIDE AD GRATIANVM AVGVSTVM, LIBER PRIMVS.

PROLOGVS.

REGINA Austri uenit audire sapientiã Salomonis, ut in libro Regnorum legimus. Hiram quoq; rex ad Salomonem misit ut cognosceret eum. Tu quoq; sancte imperator Gratiane, ueteris imitator historiæ, fidẽ meã audire uoluisti. Sed nõ ego Salomon, cuius mireris sapientiam, neq; tu unius gentis, sed totius orbis Augustus, fidẽ libello exprimi censuisti: non ut disceres, sed ut probares. Quid enim discas imperator Auguste, cũ ab ipsis cunabulis pio fuisti semper affectu? Priusquam te, inquit, formarem in utero matris tuæ, noui te, & priusquam exires de uulua, sanctificaui te. Sanctificatio ergo nõ traditur, sed infunditur: & ideo diuina dona custodi. Quod enim nemo te docuit, utiq; deus author infudit. Petis à me fidei libellũ sancte Imperator, profecturus ad prælium. Nosti enim fide magis Imperatoris quàm uirtute militum quæri solere uictoriam. Nam & Abraham trecentos decem & octo duxit ad bellum, & ex innumeris trophæa hostibus reportauit: signo q; dominicæ crucis & nominis, quinq; regũ uictriciumq; turmarum subacto robore, & ultus est proximum, & filium meruit & triumphum. Iesus quoq; filius Naue, hostes quos totius exercitus manu ualida superare non poterat, septem tubarum sacerdotaliũ sono uicit, ubi ducem militiæ cœlestis agnouit. Ergo & tu uincere paras qui Christum adoras:

3.Reg.10 2.Par.2 Hier.1 Gen.14 Iosu.6

adoras:uincere paras qui fidem uindicas,cuius à me libellum petisti. Mallem quidē cohortandi ad fidem subire officium,quàm de fide disceptandi.In altero enim religiosa cōfessio est,in altero incauta præsumptio.Sed quoniam neq; tu cohortatione indiges, neque ego excusandi liber,ubi pietatis officium est,audax negocium uerecunda occasione suscipiam,ut de fide pauca disceptem,de testimonijs plura contexam. De cōcilijs id potissimum sequar,quod trecenti decem & octo sacerdotes,tanquam Abrahę electi iudicio,consona fidei uirtute uictores,uelut trophæum toto orbe subactis perfidis extulerunt:ut mihi uideatur hoc esse diuinum, quod eodem numero in cōcilijs fidei habemus oraculum,quo in historia pietatis exemplum.

Expositio fidei. Cap.I

Sfertio autem nostræ fidei hæc est,ut unum deum esse dicamus:neq; ut Gentes filium separemus, neq; ut Iudæi natum ex patre ante tēpora,& ex Virgine postea editum denegemus,neq; ut Sabellius patrem confundamus & uerbum,ut eundem patrem asseramus & filium,neq; ut Fotinus initiū filij ex Virgine disputemus,neq; ut Arrius plures credendo & dissimiles potestates,plures deos Gentili errore faciamus,quia scriptū est:Audi Israel,dominus deus tuus,deus unus est.Deus enim et dominus nomen magnificētię,nomē est potestatis:sicut ipse dicit:Dominus nomen mihi est.Et sicut alibi propheta asserit:Dominus omnipotens nomē est ei. Dominus ergo est deus:uel quod dominetur omnibus,uel quod spectet omnia,& timeatur à cūctis. Si ergo unus deus:unum nomen,una potestas,una est trinitas.Deniq; ipse dicit: Ite baptizate gentes in nomine patris & filij & spiritus sancti.In nomine utiq;,nō in nominibus. Ipse etiam dicit:Ego & pater unum sumus.Vnum dixit,ne fiat discretio potestatis: sumus addidit,ut patrem filiumq; cognoscas,quo perfectus pater perfectum filiū genuisse credatur:& pater & filius unum sint,non confusione,sed unitate naturæ.

(Margin: A; Deut. 6; Exod. 15; Esa. 42; Matt. 28; Ioan. 10)

De deo uno. Cap.II

Num ergo deum,non duos aut tres deos dicimus,ut impia Arrianorum hæresis dum criminatur incurrit.Tres enim deos dicit, qui diuinitatem separat trinitatis,cùm dominus dicendo:Ite baptizate gentes in nomine patris & filij & spiritus sancti,unius esse trinitatē potestatis ostenderit.Nos patrē & filium & spiritum sanctum confitemur,ita ut in trinitate perfecta & plenitudo sit diuinitatis,& unitas potestatis.Omne regnū in se diuisum facile destruetur.Dominus hoc dicit.Non ergo diuisum est regnū trinitatis.Si diuisum nō est,unū est:quod aūt unum non est,diuisum est. Tale ergo regnū esse cupiūt trinitatis,quod diuisione sui facile destruatur. Imò quia nō potest destrui,constat nō esse diuisum.Non enim diuiditur unitas,nec scinditur: & ideo nec corruptelæ subditur,nec ætati.Non quicunq;,inquit,qui dicit mihi domine, dñe, intrabit in regnū cœlorū.Nō ergo perfunctoria fides debet esse,Imperator Auguste. Scriptū est enim:Zelus domus tuę comedit me.Itaq; fideli spiritu & mēte deuota Iesum dominum inuocemus,deū esse credamus,ut in nomine eius quicquid à patre petimus impetremus.Pater enim se per filium uult rogari,filius uult rogari patrem.Concordat pietatis gratia,nec uirtutis facta discordant.Quæcunq; enim pater facit, eadē & filius facit similiter.Et similiter facit,& eadē facit filius:sed uult rogari patrē,in eo quod ipse facturus est,ut non impossibilitatis indicium,sed unitatem potestatis agnoscas. Iure igiť adorandus atq; uenerandus est dei filius,qui mundum diuinitate sua condidit, & nostrum pietate sua informauit affectū.Et ideo bonum deum,sempiternum,perfectum,omnipotentem,uerum debemus credere,ut in lege accepimus & prophetis,scripturisq; diuinis cæteris,quia sine his deus non est.Non potest enim bonus non esse,qui deus est, cùm in natura dei,plenitudo bonitatis sit: neq; ex tempore deus potest esse, qui fecit tempora. Neq; potest imperfectus deus esse:qui enim minor est,imperfectus utiq; est,cui deest aliquid quo maiorem possit æquare.Hæc igitur fidei nostræ prædicatio. Deus malus non est,deo impossibile nihil est,deus temporalis non est,deus minor non est.Si fallor,redarguant.Quia igitur deus Christus:& bonus utiq;,& omnipotens,& sempiternus,& perfectus,& uerus est.Hæc enim in natura diuinitatis sunt.Aut igitur negent naturā diuinitatis in Christo,aut quæ diuinæ naturæ sunt,deo negare non possunt.Certè ne quis possit errare,sequať ea quibus scriptura sancta ut intelligere possimus filiū significat. Verbū dicitur,

(Margin: V; Matt. 28; Matt. 12; Matt. 7; Psal. 68; Ioan. 8)

dicitur, filius dicitur, dei uirtus dicitur, dicitur dei sapientia. Verbum, quia immaculatus: uirtus, quia perfectus: filius, quia genitus ex patre: sapientia, quia unum cum patre, unum æternitate, unum diuinitate. Nõ enim pater ipse qui filius, sed inter patrem & filium generationis expressa distinctio est: ut ex deo deus, ex manente manẽs, plenus ẽ pleno sit. Nõ sunt igitur hæc nuda nomina, sed operatricis uirtutis indicia. Est enim plenitudo diuinitatis in patre, est plenitudo diuinitatis in filio, sed non discrepans, sed una diuinitas. Nec confusum, quod unũ est: nec multiplex, quod indifferens. Etenim si omniũ credentium, sicut scriptũ est, erat anima una & cor unum: si omnis qui adhæret domino, unus spiritus est, ut Apostolus dixit: si uir & uxor in carne una sunt, si oẽs homines, quantũ ad naturã pertinet, unius substãtiæ sumus, si hoc de humanis scriptura dicit, quia multi unum sunt, quorũ nulla potest esse cũ diuinis cõparatio: quãto magis pater & filius in diuinitate unum sunt, ubi nec substantiæ nec uoluntatis ulla est differentia? Nanq; aliter quomodo unũ deũ dicamus? Diuersitas plures facit, unitas potestatis excludit numeri quãtitatẽ: quia unitas numerus nõ est, sed hæc omniũ ipsa principiũ est. Quãtã uerò scriptura diuina patris & filij secundũ diuinitatẽ expresserit unitatẽ, prophetica testãtur oracula. Sic enim dicit dñs sabaoth: Labor Aegypti, & mercatus Aethiopum & Sabaim, uiri excelsi ad te transibunt, & tui erunt serui, & post te sequenẽ alligati uinculis, & adorabunt te, & in te deprecabuntur, quoniam in te est deus, & non est deus præter te. Tu enim es deus, & nesciebamus: deus Israel. Audis propheticã uocem? In te, inquit est deus, & nõ est deus præter te. Quomodo hoc secundũ Arrianos cõuenit? Necesse est negent aut patris aut filij diuinitatẽ, nisi eiusdem diuinitatis crediderint unitatem. In te, inquit, est deus, quoniam in filio pater. Scriptũ est enim: Pater qui in me manet, ipse loquitur: &, Opera quæ ego facio, & ipse facit. Sed & alibi in patre filius est, qui dicit: Ego in patre, & pater in me est. Dissoluat si possint hanc naturæ proprietatẽ, & operis unitatẽ. Deus igitur in deo est, sed nõ duo dij. Scriptũ est enim, quia unus deus: et dominus in domino, sed non duo domini, quia æquẽ scriptum est: Nolite duobus dominis seruire. Et lex dicit: Audi Israel, dominus deus tuus deus unus est. Et utiq; in eodem est testamẽto: Pluit dominus à domino. Dominus, inquit, à domino pluit. Sic & in Genesi habes: Et dixit deus, & fecit deus. Et infra, Et fecit deus hominem ad imaginem dei: sed tamen non duo dij, sed unus deus fecit. Vtrobiq; igitur unitas operationis seruatur & nominis. Nã utiq; cùm legimus, deus ex deo, nõ duos deos dicimus. Deniq; habes in Psalmo quadragesimoquarto, quòd & deum patrem dicit Propheta, & deum filium declarauit, dicens: Sedes tua deus in seculũ seculi. Et infra: Vnxit te deus, deus tuus, oleo lætitiæ præ cõsortibus tuis. Deus est qui ungit, & deus qui secundum carnem ungitur dei filius. Denique quos habet unctionis suæ Christus nisi in carne cõsortes? Vides igitur quia deus à deo unctus, sed in assumptione naturæ unctus humanę dei filius designatur, nec legis forma uiolatur. Et hic ergo cùm dicitur: Pluit dominus à domino, unitatẽ diuinitatis agnosce. Operationis enim unitas nõ facit pluralem diuinitatem, sicut ipse dominus ostendit, dicens: Credite mihi, quia ego in patre, & pater in me: alioquin uel propter opera ipsa credite. Et hic aduertimus quòd unitatẽ diuinitatis, per unitatẽ operũ designauerit. Vt aũt una deitas & patris & filij, & una dominatio probaretur, ne Gentilis aut Iudaicæ impietatis incurreremus errorẽ, prouidẽs Apostolus, quid sequi deberemus, ostẽdit dicẽs: Vnus deus pater, ex quo omnia, & nos in ipso: & unus dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Sicut enim unũ dicendo dñm Iesum Christũ, patrem dominũ non negauit: ita unũ dicendo deũ patrem, æquè à deitatis ueritate nec filium separauit. Vnde nec pluralitatem diuinitatis, sed unitatem potestatis ostendit: quia & in dominatione diuinitas, & in diuinitate dominatus est, sicut scriptũ est: Scitote quoniam dñs ipse est deus, ipse fecit nos, & nõ ipsi nos. In te igitur est deus per unitatẽ naturæ, & nõ est deus præter te, per proprietatẽ substantiæ, repulsam differentiæ. In Hieremiæ quoq; libro unum deum scriptura dicit, & tamen & patrem & filium confitetur. Itaq; sic habes: Hic est deus noster, & non æstimabitur alius ad eum: qui adinuenit omnẽ uiam disciplinæ, et dedit eã Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hæc in terris uisus est, & cum hominibus cõuersatus est. De filio dicit: Ipse enim est cum hominibus cõuersatus, & dicit: Hic est deus noster, non æstimabitur alius ad eum. Qui discutimus eum, de quo tantus dicit

Act. 4 | 1.Cor. 6 | Esa. 45 | Ioan. 5 | Ioan. 14 | Deut. 6 | Matt. 6 | Luc. 16 | Deut. 6 | Gen. 19 | Gen. 1 | Psal. 44 | Ioan. 10 | 1.Cor. 8 | Psal. 91 | Hier. 4 | Baruc. 3

propheta, quod ad eum non possit alius æstimari? Quæ enim potest esse alia æstimatio, ubi diuinitatis unitas est? Confitebatur hoc populus in periculis constitutus: nesciebat serere quæstionem, quia religionem timebat. Adesto sancte spiritus prophetis tuis quibus inesse consuesti, quibus credimus. Si prophetis non credimus, sapientibus credo huius mundi? Sed ubi sapiēs, ubi scriba? Rusticus noster cùm ficus insereret, inuenit quod philosophus ignorauit. Quæ stulta sunt enim huius mundi elegit deus, ut cōfundat quæ sunt fortia. Credimus Iudæis, quia notus aliquando in Iudæa deus: sed hoc ipsum negār, propter quod credimus, quia non norunt patrem, qui filium negauerunt. Vnum deum communis natura testatur, quia unus est mundus. Vnum deum fides significat, quia una fides noui & ueteris testamenti. Vnum spiritum sanctum testificatur gratia, quia unum baptisma in nomine trinitatis est. Vnum deum prophetæ dicunt, Apostoli audiunt. Vnum deum Magi crediderunt, & aurum thus & myrram supplices ad Christi cunabula detulerunt. Auro, regem fatentes: ut deum thure uenerantes. Thesaurus enim regni, sacrificium dei, myrrha est sepulturę. Quid igitur uoluerunt sibi mystica munera, inter abiecta præsepia, nisi ut intelligeremus in Christo differētiam diuinitatis & carnis? Vt homo cernitur, ut dominus adoratur: latet in pannis, sed fulget in stellis. Cunæ nascentē indicant, stellę dominātem. Caro est quæ inuoluitur: diuinitas, cui ab angelis ministratur. Ita nec dignitas naturalis maiestatis amittitur, & assumptæ carnis ueritas comprobatur. Hæc est fides nostra. Sic se deus cognosci uoluit ab hominibus, sic tres pueri crediderūt, nec incendia circūiecta senserunt, cum infidos noxius ignis exureret, & fideles innoxia flamma roraret, quibus aliorum incendia refrigerabant, quia merito fidei perdiderat suam pœna naturam. Aderat enim in specie angeli qui muniebat, ut in numero trinitatis, unius esset laudatio potestatis. Benedicebatur deus, uidebatur in angelo dei filius, sancta & spiritalis in pueris gratia loquebatur.

Esa. 33 · *1. Cor. 1* · *Psal. 75* · *Matt. 2* · *Dan. 3*

Expositio dogmatis Arriani. Cap. III

NVnc consideremus quas Arriani dei filio inferant quæstiones. Dissimilē patri dicunt esse dei filium. Hoc si homini obijciatur, iniuria est. Ex tēpore cœpisse dicunt dei filium, cùm conditor ipse sit temporum. Homines sumus, & esse nolumus temporales. Ex tempore cœpimus, & sine tempore futuros esse nos credimus. Fieri nos optamus æternos, & quomodo negare possumus dei filium sempiternū, quem sempiternum docet atque demonstrat natura non gratia? Creatum dicunt. Quis autem thorē inter opera sua deputet, ut uideatur id esse quod fecit? Bonū negāt. Sacrilega uox ipsa se damnat, ut indulgentiam sperare non possit. Negant uerum dei filium, negant omnipotentem, cùm fateantur omnia facta per filium, omnia creata per dei esse uirtutē. Quid est enim uirtus, nisi perfecta natura? Negant etiam diuinitate unum esse cum patre. Deleant ergo Euangelium, deleant Christi uocem. Ipse enim dixit: Ego & pater unū sumus. Non ego hoc dico, Christus dixit. Nunquid fallax, ut mentiretur? Nunquid impius, ut quod non erat usurparet? Sed singula suis locis plenius digerentur. Nūc quoniā hæreticus dicit esse dissimilem, idque uersutis disputationibus adstruere nititur, dicēdum est nobis quod scriptum est: Cauete ne quis uos deprædetur per philosophiam, & inanem seductionem secundum traditionem hominum, & secundum elementa huius mūdi, & non secundum Christum, quia in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Omnem enim uim uenenorū suorum in dialectica disputatione cōstituunt, quæ philosophorum sententia definitur non adstruendi uim habere, sed studium destruēdi. Sed nō in dialectica complacuit deo saluum facere populum suum. Regnū enim dei in simplicitate fidei est, non in contentione sermonis.

Ioan. 10 · *Col. 2* · *1. Cor. 4*

Non esse dissimilem patri filium dei. Cap. IIII

DIssimilem igitur dicunt esse. Nos negamus, imò potius horremus hanc uocē. Sed nolo argumento credas sancte Imperator, & nostræ disputationi: scripturas interrogemus, interrogemus Apostolos, interrogemus prophetas, interrogemus Christū. Quid multa? patrē interrogemus cuius honori studere se dicunt, si filius degener iudicetur. Sed non est honorificentia boni patris, filij iniuria. Non potest bono patri placere si filius degenerasse potius à patre, quam patrē æquasse credatur. Da ueniam sancte Imperator, si ad ipsos paulisper uerba conuerto. Sed quē potissimū legā,

Eudoxium,

Eudoxium, Eunomium, an Arrium uel Aetium eius magistros? Plura enim nomina, sed una perfidia, impietate non dissonans, communione discordans: non dissimilis fraude, sed coitione discreta. Cur enim secum nolint conuenire, non intelligo. Eunomij personam defugiunt Arriani, sed eius perfidiam asserunt, impietatem exequuntur. Aiūt eum prodidisse effusius, quæ Arrius scripserit. Magna cæcitatis effusio. Authorem probant, executorem refutant. Itaq; nunc in plures sese diuisere formas. Alij Eudoxium, alij Eunomium uel Aetium, alij Palladium uel Demophilum atq; Auxentium, uel perfidiæ eius hæredes sequuntur, alij diuersos. Nunquid diuisus est Christus? Sed qui eum à patre diuidunt, ipsi se scindunt: & ideo quoniam communiter aduersus ecclesiam dei quibus inter seipsos non conuenit, conspirarunt, communi nomine hæreticos quibus respondendum est nominabo. Hæresis enim, uelut quædam Hydra fabularum, uulneribus suis creuit. Et dum sæpe reciditur, pullulauit, igni debita, incendioq; peritura. Aut uelut quædam monstruosi Scylla portenti in uarias formas distincta perfidiæ, uelut superuacuum Christianæ sectæ nomen obtēdit. Sed quos in illo impietatis suæ freto miseros inter naufragia fidei repererit fluctuantes, beluinis succincta prodigijs, tetri dogmatis sæuo dente dilacerat. Cuius speluncam sancte Imperator, ut ferunt nautæ, cæcis latebris inhorrentem, omnemq; eius uiciniam ceruleis canibus inter perfidię saxa resonātem, clausa quodammodo præterire aure debemus. Scriptū est enim: Sepi aures tuas spinis. Et alibi: Videte canes, uidete malos operarios. Et iterum: Hæreticum post primam correptionem deuita, sciēs quia peruersus est qui eiusmodi est, & delinquit, cùm sit proprio iudicio dānatus. Itaq; tanquam boni gubernatores quo tutius prætermeare possimus, fidei uela tēdamus, scripturarumq; relegamus ordinē. Apostolus dicit imaginem patris Christū esse. ait enim quòd ipse sit imago dei inuisibilis, primogenitus uniuersæ creaturæ. Primogenitus, inquit, non primo creatus: ut & genitus pro natura, & primus pro perpetuitate credatur. Alibi quoq; Apostolus asseruit quòd ipsum posuit hęredem omnium, per quē fecit & secula, qui est splendor gloriæ, & character substantiæ eius. Imaginem Apostolus dicit, & Arrius dicit esse dissimilem? Cur imago, si similitudinē non habet? In picturis homines nolunt esse dissimiles, & Arrius dissimilem patrem contēdit in filio, & uult ut pater dissimilem genuerit sui, quasi impotens qui generare similem nō potuerit. Prophetæ dicunt: In lumine tuo uidebimus lumen. Prophetæ dicunt: Splēdor est enim lucis æternę, & speculum sine macula dei maiestatis, & imago bonitatis illius. Vide quāta dicantur. Splendor, quod claritas paternę lucis in filio sit: Speculum sine macula, quod pater uideatur in filio: Imago bonitatis, quod non corpus in corpore, sed uirtus in filio tota cernatur. Imago docet non esse dissimilem, character expressum esse significat, splendor signat æternum. Imago itaq; non uultus est corporalis, non fucis composita, non ceris, sed simplex de deo, egressa de patre, expressa de fonte. Per hanc imaginem Philippo patrem dominus demonstrauit, dicens: Philippe, qui me uidet, uidet & patrem. Et quomodo tu dicis, ostende nobis patrem? Non credis quia ego in patre, & pater in me est? Videt enim in imagine patrem, qui uidet in filio. Vides quam imaginem dicat? Imago ista ueritas est, imago ista iustitia est, imago ista dei uirtus est, nō muta, quia uerbum est: non insensibilis, quia sapientia est: non inanis, quia uirtus est: non uacua, quia uita est: nō mortua, quia resurrectio est. Vides ergo quia dum imago dicitur, patrem significat esse cuius imago sit filius? quia nemo potest ipse sibi imago sua esse. Plura possem de filij testimonijs dicere, sed ne fortè ipse sibi nimium fauisse dicatur, patrem interrogemus. Nēpe ipse dixit: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Pater filio dicit: Ad similitudinem nostram: & tu dissimilem filium dei dicis? Ioannes dicit: Dilecti, filij dei sumus, & nondum apparet quid erimus: scimus quia si reuelatum fuerit, similes ei erimus. O improuida amentia, O impudens peruicacia. Homines sumus, & in quo possumus, ad similitudinem dei erimus, & similem audemus dei filium denegare? Ergo pater dixit: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostrā. In principio ipsius mundi patrem & filium esse audio, & unum opus cerno. Audio loquentem, agnosco facientem: sed & patris & filij unam imaginem, unam similitudinem lego. Similitudo hęc non diuersitatis, sed unitatis est. Quod igitur tibi usurpas, filio dei derogas: cùm utiq; nisi per imaginem dei, ad imaginem dei esse non possis.

1.Cor.1 | Eccl.28 | Philip.3 | Ad Titum 3 | Colos.1 | Hebr.1 | Psal.35 | Sap.7 | Ioan.14 | Genes.1 | 1.Ioan.3 | Genes.1

De ſempiterno dei filio. Cap. V

Laret igitur non eſſe diſſimilem, & ideo procliuior uia eſt, ut etiam ſempiternum eſſe fateamur, cùm ſimilis ſempiterno utiq; ſempiternus ſit. Si autem patrem ſempiternum dicimus, & hoc idem filiũ denegamus: dicimus eſſe diſſimilem. Sempiterno enim temporale diſſimile eſt. Clamat prophera ſempiternum, clamat & Apoſtolus ſempiternũ. Plenum eſt uetus teſtamentum teſtimonijs filij ſempiterni, plenum eſt nouum. Ordinem ergo teneamus. Scriptum eſt in ueteri teſtamẽto, ut uel unum è pluribus dicam: Ante me non fuit alius deus, & poſt me non erit. Nihil ergo argumentabor, teipſum interrogo. Quis hoc dicit, pater, an filius? Vtrum dixeris, eo te cõuinci intelliges, uel ſi credas, doceri. Quis ergo hoc dicit, pater, an filius? Si filius, ante me, inquit, nõ fuit alius deus: ſi pater, poſt me, inquit, non erit. Hic priorem, ille poſteriorem non habet: inuicẽ in ſe, & pater in filio, & filius in patre cognoſcitur. Cùm enim patrem dixeris, eius etiam filium deſignaſti, quia nemo ipſe ſibi pater eſt: cùm filium nominas, etiam patrem eius fateris, quia nemo ipſe ſibi filius eſt. Itaq; nec filius ſine patre, nec pater poteſt eſſe ſine filio. Sẽper igitur pater, ſemper & filius. In principio enim erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. hoc erat in principio apud deũ. Erat, inquit, apud deum. Erat, erat, erat, erat: ecce quater erat. Vbi impius inuenit, quòd non erat? Alibi quoq; Ioannes in epiſtola ſua dicit quod erat in principio. indefinite tenditur erat. Quicquid excogitaueris, erat filius. Omnes autem hæreſes hoc capitulo breui piſcator noſter excluſit. Quod enim erat in principio, non includitur tempore, non principio præuenitur. Ergo Arrius conticeſcat. Quod autem erat apud deum, nõ commixtione confunditur, ſed manẽtis uerbi apud patrem ſolida perfectione diſtinguitur, ut Sabellius obmuteſcat. Et deus erat uerbũ. Non ergo in prolatione ſermonis hoc uerbum eſt, ſed in illa cœleſtis deſignatione uirtutis, ut confutetur Fotinus. Quod uerò erat in principio apud deum, ſempiternæ diuinitatis in patre & filio inſeparabilis unitas edocetur, ut erubeſcat Eudoxius & Eunomius. Poſtremo cum omnia per ipſum facta dicantur, ipſe conditor noui utiq; teſtamenti & ueteris deſignatur, ut Manichæus locũ tentationis habere non poſſit. Ita piſcator bonus intra unum omnes rete concluſit, ut faceret inhabiles fraudi, quamuis eſſent inutiles captioni. Dic mihi hæretice, dat enim ueniam clementiſſimus Imperator, ut te non obloquendi ſtudio, nec audiendi cupiditate, ſed exponendi gratia pauliſper alloquar, dic mihi inquam, fuit ne aliquãdo tempus quo omnipotens deus pater non erat, & deus erat? Tempus, inquis, non adſtruo. Bene & argute. Si enim tempus dixeris, teipſe conuinces: quia neceſſe eſt aſſeras fuiſſe tempus ante filium, cùm filius temporis author ſit, & creator. Non poteſt enim poſt opus ſuum ipſe cœpiſſe. Neceſſe eſt igitur authorem operis ſui eſſe fatearis. Ante tempora, inquis, nõ nego filium: ſed cùm filium dico, oſtendo priorem patrem, quia pater, inquit, filio prior. Quid eſt hoc? Negas eſſe tempus ante filium, & tamen neſcio quid ante filium uis præceſſiſſe, quod temporis ſit, & oſtendis media neſcio quæ molimina fuiſſe generandi, in quo generationem patris ſignificas temporalem? Nam ſi pater eſſe cœpit, deus ergo primo erat, poſtea pater factus eſt. Quomodo ergo immutabilis deus? Si enim ante deus, poſteà pater: utique generationis acceſſione mutatus eſt. Sed auertat deus hanc amentiam. Nos enim ad impietatem eorum redarguendam, hanc retulimus quæſtionem. Pia mens generationem ſine tempore aſſerit, ut & ſempiternum patrem cum filio dicat, nec aliquando aſſerat eſſe mutatum. Iungat igitur honorificentia patri filium, quem diuinitas iunxit: non ſeparet impietas, quem generationis proprietas copulauit. Honorificemus filium, ut honorificemus & patrem, ſicut in Euangelio ſcriptum eſt. Sempiternitas filij, & paternæ maieſtatis inſigne eſt. Si iſte non ſemper fuit, ergo ille mutatus eſt: ſed ſi ſemper fuit filius, ergo nec pater aliquando mutatus eſt, qui immutabilis ſemper eſt. Itaque uidemus quòd illi qui uolunt negare filium ſempiternum, uolunt patrem docere eſſe mutatum. Accipe aliud quo clareat filium ſempiternum. Apoſtolus dicit, quòd dei ſempiterna uirtus ſit atque diuinitas. Virtus autem dei Chriſtus eſt. Scriptum enim Chriſtum eſſe dei uirtutem, & dei ſapientiam. Ergo ſi Chriſtus dei uirtus, quia uirtus dei ſempiterna, ſempiternus igitur & Chriſtus. Non ergo ex uſu generationis humanæ calumniam hæretice ſtruas, neque ex noſtro ſermone componas. Neque enim

angu-

Margin notes: C; Eſa. 43; Ioan. 1; 1. Ioan. 2; Ioan. 1; Rom. 1; 1. Cor. 1

anguſtis ſermonibus noſtris, immenſæ magnitudinem poſſumus diuinitatis includere,
cuius magnitudinis non eſt finis. Nanq; hominis generationem ſi definire contendas, tẽ
pus oſtendis: generatio aũt diuina ſupra omnia eſt. Late patet, ſupra oẽs cogitationes a-
ſcẽdit & ſenſum. Scriptũ eſt enim: Nemo uenit ad patrẽ, niſi per me. Quicquid igitur de *Ioan. 6*
patre cogitaueris, quãlibet eius æternitatẽ, nõ potes de eo aliquid niſi per filiũ cogitare:
nec poteſt ullus ad patrẽ niſi per filiũ tranſire ſenſus. Hic eſt, inquit, filius meus dilectiſſi *Matt. 17*
mus. Eſt, inquit, qui quod eſt, ſemper eſt. Vnde & Dauid, In æternũ, inquit, domine per- *Pſal. 118*
manet uerbũ tuũ in cœlo. Quod enim manet, nec ſubſtantia nec æternitate deficit. Quę
ris à me, quomodo filius ſit, ſi non priorẽ habeat patrẽ. quęro item abs te, quãdo aut quo
modo filium putes eſſe generatũ. Mihi enim impoſſibile eſt generationis ſcire ſecretũ.
Mens deficit, uox ſilet, non mea tantum, ſed & angelorũ. Supra Poteſtates, ſupra Ange
los, ſupra Cherubim, ſupra Seraphim, ſupra oẽm ſenſum eſt, quia ſcriptũ eſt, Pax autem *Philip. 4*
Chriſti quæ eſt ſupra oẽm ſenſum. Si pax Chriſti ſupra oẽm ſenſum eſt, quemadmodum
non eſt ſuper omnem ſenſum tanta generatio? Tu quoq; manum ori admoue, ſcrutari
non licet ſuperna myſteria. Licet ſcire, quod natus ſit: non licet diſcutere, quemadmodũ
natus ſit. Illud negare mihi non licet, hoc quærere metus eſt. Nam ſi Paulus ea quæ audi *2. Cor. 12*
uit raptus in tertium cœlum, ineffabilia dicit, quomodo nos exprimere poſſumus pater
næ generationis arcanum, quod nec ſentire potuimus, nec audire? Verum ſi me ad con-
ſuetudinem trahis generationis humanæ, ut patrem dicas priorem, uide utrum ad gene
rationem dei, terrenæ generationis exempla conueniant. Si ſecundum hominem loqua
mur, negare non poteris priores eſſe in homine patris quàm filij paſſiones. Prior creuit,
prior ſenuit, prior doluit, prior fleuit. Si igitur hic tempore minor, ille antiquior paſſio-
ne. Si hic generationis incurrit ætatem, nec ille generandi euaſit pudorem. Quid te iſta
quæſtionum tormenta delectant? Audis dei filium: aut dele nomen, aut agnoſce natu-
ram. Audis uterum, agnoſce generationis perſpicuæ ueritatem. Audis cor, uerbũ intelli
ge. Audis dexteram, agnoſce uirtutem. Audis os, agnoſce ſapientiam. Non hæc ſunt in
deo corporalibus æſtimanda. Incomprehenſibiliter generatur filius. Impaſſibiliter ge-
nerat pater, & tamen ex ſe generauit, & ante omnem intellectũ generauit deus uerus de
um uerum. Pater diligit, & tu diſcutis? pater cõplacet, & tu cum Iudęis inuides? pater ho
norificat, & tu cum Gentibus conuitiaris? Quęris à me, utrũ prior non poſſit eſſe qui pa
ter eſt. Quæro à te, ut doceas quando pater fuerit prior: aut teſtimonijs, aut argumentis
collige ueritatẽ. Si teſtimonijs, accepiſti utiq; ſempiternam dei eſſe uirtutẽ. Legiſti etiã
dicentem: Iſrael ſi me audieris, nõ erit in te deus recens, neq; adorabis deum alienum. A- *Pſal. 80*
liud horum æternitatem, aliud proprietatem ſubſtantiæ indifferentis ſignificat, ut neq;
poſteriorẽ neq; alterius diuinitatis filium eſſe credamus. Nam ſi poſterior eſt, recens eſt:
& ſi unius non eſt diuinitatis, alienus eſt. Sed nec poſterior, quia recens non eſt: nec alie
nus, quia ex patre natus, quia ſupra omnia eſt deus benedictus in ſecula, ſicut ſcriptum *Rom. 9*
eſt. Sed ſi alienum putant, cur adorant eum, cum ſcriptum ſit: Neq; adorabis deum alie-
num? Aut ſi non adorant, fateantur, & finis eſt, ne quem ſub religioſi nominis profeſſio
ne decipiant. Hæc nempe ſunt teſtimonia ſcripturarũ. Aut ſi habes aliud, proferre debe
bis. Supereſt ut & argumentis ueritas colligatur. Quanquã etiam humanis teſtimonijs
argumenta cedere ſoleant, argumentare tamẽ hęretice ut uoles. Vſu, inquis, accipimus,
eo qui naſcitur, priorẽ eſſe qui generat. Perſequere igitur omnia ueſtigia conſuetudinis:
& ſi cætera conueniunt, non obſiſto quin & iſtud requiras. Si autem nulla concordant,
quemadmodum cum deſint cætera, hoc ſolum exigis? Ergo quia uſum requiris, quãdo
generatus eſt ex patre, paruulus fuit. Vidiſti in cunis infantulũ uagientem, proceſſus ali
quos accepit ætatis. Si enim infirmitatem generationis habuit, neceſſe eſt ut non ſolum
naſcendi, ſed etiam uiuendi inciderit infirmitatẽ. Sed fortaſſe eò prolabaris amentiæ, ut
de dei filio iſta non abnuas, qui eum ex infirmitate metiris humana: quid ſi deum nega-
re nõ potes nomine, infirmitate tamen hominem uis probare? Quid ſi dum filium diſcu
tis, patrem arguis? & dum Chriſto pręiudicas, patrem adiudicas? Nam ſi diuina genera-
tio ſubiecta tempori fuit, & id ex uſu generationis uſurpatur humanæ, ergo & pater cor
porali utero portauit filium, decem menſium curriculis onus uexit. Sed quomodo ſine
ſexu altero generationis uſus? Vides ſolennem generationis ſeriem non cœpiſſe, & tu

partus

partus cuiusdā corporei necessitates putas fuisse solennes? Tu usum quæris, ego sexum. Tu tēpus exigis, ego ordinē. Tu finē discutis, ego quæro principiū. Nempe finis ex principio, non principiū pendet ex fine. Omne, inquis, quod natū est, principium habet. Et ideo quia filius est, principium habet, & ex tempore esse cœpit. Quod ipsorum ore sit dictum. Ego autem filium natum esse profiteor: quod reliquum est impietatis, horresco. Deum confiteris homo, & tali circumscribis calumnia? Deus hanc auerrūcet amentiā. Rursus obijciunt: Ergo non est filius, si non habet quæ habent filij. Ignoscat mihi pater, ignoscat mihi filius, ignoscat & spiritus sanctus, quæstionem pro pietate referre cupiēti. Est certe pater, & manet semper, sunt etiam creaturæ pro dispositione diuina. Est ergo aliquid eorum quod non subiectum sit aut locis, aut temporibus, aut creationi, aut causæ alicui uel authori? Profecto nihil. Quid ergo dicitis? Est horum aliquid quo egeat pater? Impiū est dicere. Ergo aut desinite quæ creaturarum sunt aptare diuinitati, aut si cōparare contenditis, considerate quò uestra procedat impietas, quod absit ut uel in sensus nostros aliquādo ueniat. Nos enim piam responsionē tenemus. Nanque omnipotens deus est, & ideo nullo eorū pater indiget, qui non habet mutationē sui aliquā uel profectum quo nos egemus, quorū infirmitas ex huiusmodi rebus profectum accipit. Qui autem omnipotens est, utique non creatus, & sine loco, & supra tempora est. Nihil enim ante deū. imò hoc ipsum uerbum ante deū dicere esse aliquid, graue. Ergo si ita est, quia nihil horum est in deo patre quæ profectū significent, quia deus est, nihil horum aptari etiam potest dei filio, ut uel initium accipiat uel profectum, quia deus uerus ex deo uero est. Ergo quia usitatum non reperimus ordinem, adquiesce Arriane præcipuam filij generationem fuisse. Adquiesce, inquam: & si mihi non credis, erubesce uel dei uocem dicentis: [Num. 23] Cui me similem existimatis? Et iterum: Quia non sicut homo, ita & deus. Etenim si operatio dei præcipua est, quia non manibus operatur aliquid, non labore conficit, [Psal. 148] non diebus absoluit: (Ipse enim dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt) cur nō credamus præcipuam generationem esse eius in filio, cuius præcipuam operationem in operibus eius agnoscimus? dignum certe est ut specialiter & præcipue uideatur generasse filium. Habeat generationis inusitatæ gloriam, qui habet potestatis inusitatæ gratiam. Non sola admirabilis ex patre generatio Christi, admirabilis etiam ipsa generatio eius ex Virgine. Tu illam dicis nostræ similem conceptionis, & ego probo & istam nostræ esse dissimilem, imò te ipsum cogam fateri. Dic quemadmodum sit natus ex Maria, quo usu uterus eum habuerit uirginalis, quomodo sine semine uiri partus, unde uirgo prægnans, quemadmodum puella mater ante fœta, quàm copulā uxoris experta? caussa deerat, & generabatur filius. Vnde ergo legis Nouate partus? Si igitur in uirgine usus defuit generationis humanæ, quemadmodū in deo patre propriæ generatiōis usum requiris? Certe usus in sexu est: quia sexus in carne est. Vbi ergo caro nō est, quemadmodum carnis infirmitatem exigis? Nemo meliorem discutit. Credere tibi iussum est, non discutere permissum est. Scriptum est enim: Credidit Abrahā deo, & reputatū est illi ad iustitiā. [Gen. 15] Nec solū in generatione filij sermo defecit, sed etiā in operibus dei. Scriptū est enim: [Psal. 32] Omnia opera eius in fide. Opera ergo in fide, generatio sine fide? Et discutimus quæ nō uidemus, qui iubemur credere magis quàm discutere quæ uidemus? Dicet aliquis: Quomodo generatus est filius quasi sempiternus, quasi uerbum, quasi splendor lucis æternę, quia simul splēdor operatur ut nascitur? Apostoli istud exēplum est, nō meū. Noli ergo credere, quod fuerit uel momentū aliquod, quo fuerit sine sapientia deus, aut sine splendore lux. Noli Arriane ex nostris æstimare diuina, sed diuina crede ubi humana nō inuenis. [Dan. 3] Rex Gētilis in igne cū tribus pueris Hebræis quarti quasi angeli uidit figurā: & quia [Gen. 10] præstare putabat angelis, dei filium, quem nō legit sed credidit iudicauit. Abrahā quoque [Matt. 17] tres uidit, & unū adorauit. Petrus in monte Moysen & Heliā cum filio dei uidit, nec errauit in natura, nec errauit in gloria. Denique quid facere deberet, non illos, sed Christum interrogauit. Nam etsi tribus parabat obsequium, unius tamē expectabat imperium. Sed quoniam uel tabernaculorum numerum deferendum tribus simpliciter æstimauit, emē- [Ibid.] datur dei patris authoritate dicentis: Hic est filius meus dilectissimus, ipsum audite. id est, quid conseruos tuos cum domino socias tuo? Hic est filius meus. Non Moyses filius, non Helias filius: sed hic filius. Sensit emendationem Apostolus, procidit in faciem,

conster--

consternatus patris uoce, & filij claritate. Sed eleuatur à filio, qui iacẽtes erigere consue uit. Vnũ uidit, solũ uidit dei filiũ. Recesserũt enim seruuli, ut solus dominus, qui solus de signabať, filius uideretur. Quid igitur sibi uoluit illa uisio, nõ æqualitatem Christi seruo rũq; significãs, sed mysteriũ signans, nisi ut appareret nobis quod lex & prophetę cum Euangelio congruentes, sempiternum dei filium quem annunciauerãt, reuelarent? Ergo & nos cũ audimus ex utero filium, ex corde uerbum, crẽdamus quia non plasmatus manibus, sed ex patre natus: non artificis opus, sed progenies est parentis. Et ideo qui dicit: Hic est filius meus, non dixit: hic est temporalis, non dixit: hæc est creatura mea, hæc factura mea, hic seruus meus, sed hic filius meus, quem uidetis in gloria. Hic est deus Abraham, deus Isaac, deus Iacob, qui apparuit in rubo Moysi, de quo Moyses ait: Qui est, misit me. Non pater in rubo, nõ pater in eremo, sed filius Moysi locutus est. Deniq; de ipso Stephanus dixit: Hic est qui fuit in Ecclesia in eremo. Hic est ergo qui legem dedit, ipse qui locutus est Moysi dicens: Ego sum deus Abrahã, deus Isaac, deus Iacob. Hic est deus Patriarcharum, hic deus est Prophetarũ. Filium ergo legimus. mens tua percipit lectionem, edat lingua confessionem. Aufer hinc argumenta, ubi fides quęritur, in ipsis gymnasiis suis iã dialectica taceat. Nõ quæro quid loquãtur philosophi, requiro quid faciãt. Soli in suis gymnasiis remanserunt. Vide quàm fides argumentis præponderet. Illi quotidie à suis consortibus deseruntur, qui copiose disputant: isti quotidie crescunt, qui simpliciter credunt. Non creditur philosophis, creditur piscatoribus: non creditur dialecticis, creditur publicanis. Illi uoluptatibus & delicijs orbem ligarunt, isti ieiunijs & doloribus exuerunt. Plures itaq; iam cœpit illicere iniuria, quàm uoluptas. Nunc uideamus quò distant à Gentilibus Arriani. Illi deos appellant dispares sexu, dissimiles potestate: isti trinitatem asserunt differentis diuinitatis, & dissimilis potestatis. Illi deorum suorum principium asserunt temporale, & isti Christum cœpisse ex tempore mentiuntur. Nonne ex philosophia omnem impietatis suæ traxerunt colorem? Illi tamen quod uenerantur amplificant, isti dei filium creaturam asserunt esse, qui deus est.

Exod. 3

Act. 7

Non esse creaturam dei filium. Cap. VI

PAtuit, ut arbitror, sancte Imperator, neq; dissimilem patri, neq; ex tempore esse dominum Iesum. Restat ut illud quoq; sacrilegium redarguatur, & probemus creaturam non esse dei filium: in quo nobis præsentis oraculũ lectionis aspirat. Audiuimus enim legi dicente domino: Ite in orbem uniuersum, & prædicate Euangelium uniuersæ creaturę. Qui uniuersam creaturam dicit, nullam excipit. Et ideo ubi sunt qui creaturam Christum appellant? Nam si creatura esset, nunquid ipse sibi mãdaret Euangelium prædicari? Non igitur creatura est, sed creator, qui docendæ creaturæ discipulis suis mandat officium. Non creatura Christus, Vanitati enim creatura subiecta est, sicut Apostolus dixit. Nunquid ergo Christus subiectus est uanitati? Rursus iuxta eundem Apostolum, Creatura congemiscit & comparturit usq; nunc. Nunquid ergo Christus congemiscit & comparturit, qui nostros à morte gemitus liberauit? Creatura, inquit, liberabitur à seruitute corruptionis. Videmus igitur magnam inter creaturã & dominum esse distantiam: quia seruitus creatura est, dominus autem spiritus est: ubi autem spiritus domini est, ibi libertas. Quis hunc induxit errorem, ut eum qui creauit omnia, qui fecit omnia, diceret creaturam? Num ipse dominus se creauit? Si enim lectum est quod per ipsum omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil: nunquid ipse se fecit? Si lectum est, quod negari non potest, quia deus in sapientia fecit omnia: nunquid uerisimile uideri potest quia à seipsa est facta sapiẽtia? Legimus genitum, quia pater dixit: Ego ex utero ante luciferum genui te. Legimus primogenitum filium, legimus unigenitum. Primogenitum, quia nemo ante ipsum: unigenitum, quia nemo post ipsum. Legimus etiam: Generationem eius quis enarrabit? Generationem, inquit, non creationem. Quid his tantis ac talibus conferri potest? Ostendit etiam dei filius distantiã generationis & gratiæ dicens: Ascendo ad patrem meum, & patrem uestrum: deum meum, & deũ uestrum. Non dixit: Ascendo ad patrem nostrum, sed ascendo ad patrem meũ, & patrẽ uestrum. Separatio ista diuersitatẽ ostendit, quod illius genitor, noster creator sit. Et addidit: Deum meũ, & deũ uestrum: quia licet ipse & pater unum sint, & illi pater sit proprietate naturæ, nobis deus pater cœperit esse per filiũ, non naturæ iure, sed gratię: tamẽ

Mar. 16

Rom. 8

2. Cor. 3

Ioan. 1

Psal. 109

Esa. 53

Ioan. 20

utramq;

utramq; naturā hic significare uidetur in Christo, & diuinitatis & carnis. Diuinitatis ex patre, carnis ex matre. Illamq; ante omnia, istāq; ex Virgine. Denique ante patrē, ut filius nominauit, deū postea ut homo nuncupauit. Vbiq; autem deum suum, quod ex persona dicat hominis, testimonia docent: Deus deus meus respice in me, quare me dereliquisti? Et alibi: De uētre matris meæ deus meus es tu. Et supra quasi homo patitur, & infra homo est qui ex matris uentre iactatur. Itaq; cum dicit: De uētre matris meæ deus meus es tu, significat eum qui pater semper erat, ex illo deum sibi esse, ex quo de uentre matris iactatus est. Cum igitur in Euangelio, in Apostolo, in Prophetis generationem Christi legerimus, unde audēt dicere creatū esse uel factum? Et quidem in quo creatū legerint, in quo factum, considerare deberent. Edoctū est enim dei filium de deo esse genitū, de deo natum. Factum autem in quo legerint, diligenter aduertant. Non enim deus factus, sed deus dei filius natus est. Postea autem secundum carnem homo factus ex Maria est. Si mihi non credunt, credant Apostolo dicenti: Postquàm uero uenit plenitudo temporis, misit deus filium suum factum ex muliere, factū sub lege. Filium, inquit, suum, non unū de multis: non cōmunem, sed suū. Suum cum dicit, generationis æternæ proprietatē signauit. Hunc postea factum ex muliere asseruit, ut factura nō diuinitati, sed assumptioni corporis adscriberetur. Factum ex muliere per carnis susceptionē, factū sub lege per obseruantiam legis. Generatio autem illa cœlestis ante legem, ista post legem.

Psal. 21

ibid.

Gal. 4

Quod facturam uel creaturam dei filium dicant Arriani. Cap. VII

Nde & illud uane iactare consueuerunt quod scriptum est, Et dominum eū & V Christum fecit deus. Imperiti legant totum & intelligant. Sic enim scriptum est: Et dominum eum, & Christum fecit deus hunc Iesum, quem uos crucifixistis. Non diuinitas crucifixa, sed caro est. Hoc utiq; fieri potuit, quod potuit crucifigi. Non ergo factura, dei filius. Facessat igitur & illud de quo calūniari solent, & discāt quē admodū dictum sit: Dominus creauit me. Non dixit, pater creauit, sed dominus creauit me. Caro dominum agnoscit, gloria patrē significat: creatura nostra dominum confitetur, charitas patrem nouit. Itaq; quis ignoret quia ob caussam incorporationis hoc dicitur? In eo igitur se creatum dicit, in quo & hominem testificatur dicēs: Quid me quæritis occidere hominem? in quo & crucifixus, & mortuus, & sepultus est. Nec dubitandū, quod præteritum posuit, quod erat futurum. Hæc enim consuetudo est prophetiæ, ut quæ futura sunt, uel quasi præsentia uel quasi facta dicātur. Deniq; in Psal. xxi. legisti: Tauri pingues obsederunt me. Legisti etiam: Diuiserunt sibi uestimenta mea. Quod euangelista de tempore passionis prophetatum esse significat. Deo enim quæ sunt futura præsentia sunt: & ei cui præcognita sunt omnia, uentura perfecta sunt, sicut scriptum est: Qui fecit quę uentura sunt. Nec mirum si ante secula fundatum se esse dicit, cum legeris prædestinatum ante tempora secularia. Quàm uere de incarnatione id uideatur expressum, declarant sequentia. Sapientia, inquit, ædificauit sibi domū, & subdidit columnas septem, & inter suas hostias miscuit in cratere uinum suum, & parauit suam mēsam, & misit suos seruos, conuocans cum altissima prædicatione dicens: Quis est insipiēs? declinet ad me. Non'ne in Euangelio post incarnationem hæc omnia uidemus esse completa? quod sacri cōuiuij celebrauit mysteria, quod Apostolos misit, uoce clamauit dicēs: Si quis sitit, ueniat ad me, & bibat? Ergo sequentia respondent prioribus, & totius cursum incarnationis uidemus prophetiæ expositionē digestū. Multa alia documenta præsto esse possent huiusmodi de incarnatione dictum uideri: sed nō me inuoluo libris, ne tractatus uideat esse diffusior. Nūc ipsos Arrianos interrogo, utrū idem putēt esse, genitū quod creatum? Si enim idem dicunt, nihil utiq; distat inter generare & creare. Ergo quoniā & nos creati sumus, inter nos & Christum, inter Christum & elementa nulla distantia est. Sed quamuis amentes sint, id tamen non audebunt dicere. Postremo ut insipientiæ eorum quod uerum non est indulgeam: si nihil, ut putant, distat in uerbo: cur nō eum quem colunt, meliore appellant nomine? Cur uerbo non utuntur patris? Cur abijciunt quod honorificentiæ est, assumunt quod iniuriæ? Si autem distat inter creatum & genitum, ut ego arbitror, cum legerimus genitum, non utiq; idem & genitum intelligimus & creatū. Dicant igitur generatum ex patre, ex uirgine procreatum: aut dicāt quomodo dei filius & genitus & creatus. Vna natura, & maxime deus diuersitatē non recipit. Certe facessat

Act. 2

Ioan. 7

Prophetiæ consuetudo.

2. Tim. 1

Prou. 9

Ioan. 7

nostra

nostra sententia, Paulum interrogemus, qui spiritu dei plenus has præuidens quæstiones, generaliter contra Gentes, specialiter contra Arrianos locutus, ait diuino iudicio eos esse damnatos qui seruirent creaturæ potius quàm creatori. Denique sic habes: Tradidit illos deus in desideria cordis eorum, ut contumelijs afficiant corpora sua inter semet ipsos, qui commutauerunt ueritatē dei in mendacium, & coluerunt & seruierunt creaturæ potius quā creatori, qui est deus benedictus in secula. Prohibuit itaque me Paulus creaturæ seruire, sed Christo admonet seruiendū. Nō ergo creatura Christus. Paulus, inquit, seruus Iesu Christi. Bonus seruus, qui dominum recognoscit, ipse creaturæ seruire nos prohibet. Quemadmodū ergo Christo ipse seruiret, si creaturam Christū putaret? Aut igitur desinant colere quem creaturam appellant, aut desinant quem colere se simulant, dicere creaturam: ne sub appellatione cultorum sacrilegia grauiora committant. Detestabilior enim domesticus hostis quàm extraneus, & grauius scelus ut aduersus Christū, abutantur Christi nomine. Quem igitur meliorem interpretē quærimus scripturarum, quàm illum doctorem Gentium, uas electionis, electum de persecutoribus? Qui Iesum persecutus fuerat, fatetur. Legerat utique Salomonem plus quàm Arrius, & erat peritus in lege: & ideo quia legerat, non creatum Christum dicit esse, sed genitū. Legerat enim Ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Nunquid dicto factus est Christus? Nunquid mandato creatus est Christus? Quomodo autem creatura in deo esse potest? Etenim deus naturæ simplicis est, non coniunctæ atque compositæ: cui nihil accedat, sed solum quod diuinum est, in natura habeat sua: complens omnia, nusquam ipse confusus penetrans omnia, nusquam ipse penetrandus: ubique totus, eodemque tempore uel in cœlo uel in terris, uel in nouissimo maris præsens, uisu incomprehensibilis, fatu ininterpretabilis, sensu inæstimabilis, fide sequendus, religione uenerandus: ut quicquid religiosius sentiri potest, quicquid præstantius ad decorem, quicquid sublimius ad potestatem, hoc deo intelligas conuenire. Ergo quia in filio cōplacet pater, crede quia dignus patre filius, crede quia à deo exiuit filius, ut ipse testatur dicens: Ex deo processi & ueni. Et alibi: A deo exiui. Qui ex deo processit, & à deo exiuit, nihil aliud potest habere nisi quod dei est. Vnde non solum deus, sed etiam uerus deus. Verus è uero, & adeò uerus, ut ipse sit ueritas. Itaque si nomē quærimus, ueritas est: si maiestatem quærimus naturalē, eo usque filius dei uerus est, ut & proprius. Scriptum est enim: Qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Tradidit utique secundum carnem. Proprietas diuinitatis est, ueritas proprietatis, misericordia pietatis, oblatio securitatis. Sed ne calumniarentur quia scriptum est, Tradidit eum pater: ipse Apostolus alibi dixit: Pax à deo patre, & domino nostro Iesu Christo, qui se dedit pro peccatis nostris. Et alibi: Sicut Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis. Si ergo & traditus est à patre, & ipse se tradidit, apparet unam esse operationem, unam esse patris & filij uoluntatem. Si naturalem ergo maiestatem quærimus: genitus est. Qui genitum inficiatur, propriū negat: qui proprium abnuit, communem cæteris arbitratur. Sin uero generationis ipsius proprietatē requirimus, ex deo exiuit. Nam cum in usu nostro id sit exire quod iam sit, & ex interioribus secretis prodire uideatur quod exire perhibetur: angustis licet sermonibus proprietatem diuinæ generationis aduertamus, ut nō ex loco aliquo uideatur exisse, sed ut deus ex deo, filius ex patre. Nec uideatur cœpisse ex tempore qui ex patre nascēdo prodijt, ut dixit ipse qui natus est: Ex ore altissimi prodij. Sed si naturā non agnoscunt, si nō credunt scripturis, uel operibus credant. Cui dicit pater: Faciamus hominem: nisi ei quē uerum filium sciret? In quo nisi in uero suam imaginem recognosceret? Non est unum adoptiuus & uerus: nec filius diceret, Vnum sumus: si se cū uero qui uerus non esset, ipse conferret. Faciamus ergo, dicit pater. Qui dixit, uerus est. Potest ne ergo uerus non esse ille qui fecit: & quod dicenti defertur, facienti negatur? Quomodo autem nisi uerum filium sciret, committeret ei uoluntatis suæ unitatem, & operis ueritatem? Cum enim eadem faciat filius opera quæ pater facit, & quos uult uiuificet filius, sicut scriptum est, nec differens potestate, & liber est uoluntate: ita unitas seruatur, quia & uirtus dei in diuinitatis proprietate est, & libertas nō in aliqua differentia, sed in unitate est uoluntatis. Turbati in freto apostolorū licet sed adhuc non credentiū chori, ubi primū sub pedibus domini ludere aquas, & inquieto maris æstu deambulantis domini super aquas intrepida

Rom. 1

Psal. 148

Ioan. 8

Ioan. 16

Rom. 8

Galat. 1

Ephes. 5

Eccle. 24

Gene. 1

Ioan. 10

uidere uestigia, subitoque naui quæ fluctibus turbaretur, ubi eam tamē Christus ascendit, placida æquora, & elementa conspexere famulantia, uerū dei filium crediderunt dicentes: Vere dei filius es. Hoc idem Centurio cum alijs qui secum erant, tremefactis mundi cardinibus in passione domini, confitetur, & tu hæretice negas? Centurio dicit: Vere filius dei erat iste. Erat, inquit, centurio: & Arrianus dicit, non erat? Ille ergo generationis & ueritatē & æternitatē asseruit, manu cruentus, sed mente deuotus: tu hæretice ueritatē generationis negas, tēpus adscribis? Vtinā manus potius quàm animū cruentasses. Sed nec manu innocens, & mente feralis, quantum in te est mortem infers, qui infirmum opinaris: imò, quod grauius est, etsi diuinitas uulnus sentire nō possit, quod in te tamen est, maiestatē suā in Christo, non corpus interficere conaris. Verū igitur deum dubitare nō possumus, quem uerū dei filium & carnifices crediderunt, & dæmones fatebantur: quorum nunc non testimonia requiruntur, sed tuis tamen sacrilegijs præferuntur. Illos nominauimus, ut erubesceres: diuina quoque responsa adhibuimus, ut crederes. Clamat dominus per Esaiā: Seruientibus mihi uocabitur nomen nouū, quod benedicetur super terram, & benedicent deū uerum: & qui iurant super terrā, iurabunt per deū uerū. Hæc, inquit, dixit Esaias quando uidit maiestatē eius. Hoc in Euangelio designatur, quod maiestatem uiderit Christi, & locutus sit de eo. Accipe tamen quid etiā scripserit Euangelista Ioannes in Epistola dicens: Scimus quòd filius dei apparuit, & dedit nobis sensum ut cognoscamus patrem, & simus in uero filio eius Iesu Christo. Hic est uerus deus, & uita æterna. Verum Ioannes filium dei, & uerum deum dicit. Ergo si uerus deus, utique non creatus: nihil fallax habens atque fucatum, nihil confusum atque dissimile.

Matth. 14
Matth. 27
Esa. 65
1. Ioann. 5

Definitio patrum de fide. Cap. VIII

DEus igitur ex deo, lumen de lumine, uerus deus de deo uero, ex patre natus, non factus, unius substantiæ cum patre. Sic nempe nostri secundum scripturas dixerunt patres, qui etiam sacrilega dogmata ideo suis inserenda putauere decretis, ut Arrij perfidia ipsa se proderet, ne quasi fucis quibusdam & coloribus illita uelaretur. Fucum enim faciunt, qui non audent explicare quod sentiunt. Censoriè itaque impietas Arriana non expositione reseratur, sed damnatione detegitur: ut qui curiosè gestit audire, prius damnatā cognosceret ne laberetur: quā expositā audiret, ut crederet.

Expositio quæ Arrij perfidiam damnat. Cap. IX

EOs, inquit, qui dicunt: Erat quando non erat, & antequam nasceretur non erat: & qui ex nihilo factum, aut ex alia substantia uel ousia dicūt esse, aut mutabilem & conuertibilem dei filium, anathematizat catholica & apostolica Ecclesia. Accepisti sancte Imperator eos qui talia asserunt, iure damnatos, non humana industria, non composito aliquo: sed trecenti decem & octo, ut supra dixi, episcopi ad concilium conuenerunt. Sed ut in numero eorum per signum suæ passionis & nominis dominus Iesus suo probaret se adesse cōcilio, crux in trecentis, Iesu nomen in decem & octo est sacerdotibus. Hoc & in Ariminensi concilio habuit prima confessio, & post Ariminense concilium secunda correctio. Confessionem epistola ad Imperatorē Constantium missa testatur, correctionem secuta cōcilia confitentur. Arrius ergo dicit: Erat quando nō erat: sed scriptura dicit, erat: nō dicit, nō erat. Denique Ioannes scripsit: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbū: hoc erat in principio apud deū. Ecce quotiens erat, & nusquam dixit quod nō erat. Cui ergo credimus? Ioanni in Christi pectore recumbenti, an Arrio inter effusa se sua uiscera uolutanti? ut agnosceremus similē Iudæ proditoris Arrij quoque fuisse perfidiam, quē similis pœna damnauit. Effusa sunt enim & Arrij uiscera: pudet dicere ubi, atque ita crepuit medius, prostratus in faciem, ea quibus Christū negauerat fœda ora pollutus. Crepuit enim, sicut etiam de Iuda Petrus Apostolus dixit, quia possedit agrum de mercede iniustitiæ, & in faciē prostratus crepuit medius, & effusa sunt omnia uiscera eius. Non est fortuita mors ubi in sacrilegio pari, pœnæ parile processit exemplum: ut idem subirent supplicium qui eundē dominum negauerūt, & qui eundem dominum prodiderunt. Veniamus ad alia. Arrius dicit: Antequam nasceretur nō erat: sed scriptura dicit omnia esse per filium. Quomodo ergo alijs dedit esse, qui non erat? Cum autem dicit impius, quādo & ante, hæc utique duo uerba tempus ostendunt. Quomodo ergo negant tempus ante filium, & uolunt prius fuisse

Ioan. 1
Act. 1

fuiſſe quæ temporis ſunt, cũ idipſum, quãdo & ante & aliquando nõ fuiſſe, ſit temporis?
Arrius dixit ex nihilo dei filiũ, quomodo ergo dei filius? Quomodo paterno generatus
ex utero? Quomodo eructuatũ ex corde uerbum legitur, niſi ut ex intimo & inæſtima-
bili patris intelligatur, ut ſcriptũ eſt, prodiſſe ſecreto? Filius enim aut per adoptionẽ, aut
per naturam eſt. Per adoptionem nos filij dicimur, ille per ueritatẽ naturæ eſt. Quomo-
do ergo ex nihilo ille, qui ex nihilo fecit omnia? Nõ habet filium qui neſcit unde ſit. De-
niq; nec Iudæi habebant filium, quia unde eſſet neſciebant. Et ideo dixit his dominus: Ioan. 8
Neſcitis unde ueni. Et infra: Neq; me noſtis neq; patrem meum ſcitis. Qui enim negat
ex patre filium, nec patrem ex quo eſt filius nouit: neq; filiũ nouit, qui patrem neſcit. Ar-
rius dicit: Ex alia ſubſtantia. Quæ igitur alia ſubſtantia æquatur dei filio, ut ex ipſa dei fi-
lius ſit? aut quomodo reprehendũt quia nos in deo aut uſiam Græce, aut Latine ſubſtan
tiam dicimus, cum ex alia dicendo ſubſtantia deum eſſe filium, etiam ipſi ſubſtantiã dei
eſſe confirment? Sed ſi de nomine ſubſtantiæ aut naturæ diuinæ uoluerint dicere, facile
reuincuntur, quia & uſiam Græce, & Latine ſubſtantiam frequenter ſcriptura memora-
uit. Et Petrus uult nos, ut legimus, diuinæ conſortes fieri naturæ. Quod ſi ex alia ſubſtan 2. Petri. 1
tia filiũ dicent, ipſi ſe reuincunt, & uerbũ ſubſtantiæ quod metuunt confitendo, & filiũ
creaturis quibus præferre ſe ſimulant conferendo. Arrius dicit creaturam dei filium, nõ
ſicut cæteras creaturas. Quæ enim creatura, non ſicut alia creatura eſt? Homo non ut an
gelus: terra non ut cœlum: ſol non ut aqua: lumen nõ ut tenebræ. Nihil ergo præferendo
donauit, ſed ad ſimplices decipiendos, miſero colore fraudẽ ſuæ impietatis obduxit. Ar Malach. 3
rius dicit mutabilem & conuertibilem dei filiũ. Quomodo ergo deus, ſi mutabilis, cum
ipſe dixerit: Ego ſum, ego ſum, & nõ ſum mutatus? Verùm nunc mihi propheticũ illud
eſt confitendum, quod prophetaturus de domino præmittit Eſaias dicens: O miſer ego
& compuncto corde, qui cum immunda labia habeam, in medio quoq; populi inhabitẽ
immũda labia habentis, uidi dominũ Sabaoth. Ergo ſi Eſaias miſerum ſe dicit, qui uidit Eſa. 6
dominum Sabaoth: quid ego de me dicã, qui cum immunda labia habeam, cogor de dei Pſal. 38
generatione tractare? Quo igitur de ijs quæ metuo, locuturus erumpo, cũ Dauid de ijs
quæ ſciat, ori ſuo cuſtodiam petat? O ſi mihi quoq; unus de Seraphim candentem illum
carbonem quem de altari diuino ſumpſit, utriuſq; forcipe deferens teſtamenti, immun-
da adurat labia. At quia tunc Seraphim deſcendit in figura ad prophetam, tu autem do-
mine reuelato myſterio ad nos in carne ueniſti, non per legatum, neq; per nuncium, ſed
ipſe per te, ab occultis meis conſcientiam meam mundes, ut ego quoq; dudum immun-
dus, ſed iam per tuam miſericordiam fide mundus, illud Dauidicum canam dicens: Pſal Pſalm. 70
lam tibi in cithara deus Iſrael, gaudebunt labia mea dum cantauero tibi, & anima mea
quã redemiſti. Itaq; domine calumniatores tuos & hoſtes relinquens, confer te ad nos,
& ſanctifica aures principis Gratiani, omniumq; præterea quorũ in manus hic libellus
uenerit uacuas mihi præſta aures, necubi auditæ perfidiæ ſordes reſidant. Emunda ergo:
emunda autem non fontanis poculis, nec fluuiali hauſtu, nec ſuſurro prætermeantis ri-
uuli, ſed ſermonibus ad uicẽ aquarũ operantibus, ſupra nitorẽ aquarũ perſpicuis, & om- Eſa. 1
ni purioribus niue, illis utiq; ſermonibus quibus dixiſti: Si fuerint peccata ueſtra ſicut
phœnicium, ut niuem dealbabo. Eſt etiam poculum quo ſecreta mentis mundare con-
ſueſti. Poculum non naturæ ueteris, nec ex uite ſolenni, ſed poculum nouum de cœlo de
latum in terra, expreſſum ex illo botrione peregrino, qui ſicut uua de uite, ita ille in car-
ne crucis pependit è ligno. Ex hoc ergo botrione eſt poculũ quod lætificat cor hominis
ſobrietatem inebriat, crapulam fidei & ueræ religionis exhalat, crapulã caſtitatis infun-
dit. Hoc igitur poculo domine meus, domini aures Auguſti mentis emunda, ut ſicut po
culo naturali homines inebriati quietem diligunt, timorem mortis expellunt, iniurias
non ſentiunt, aliena non quærunt, ſuorũ obliuiſcuntur, ita etiam poculo tuo crapulatus
pacem diligat, & fidei exultatione ſecurus, mortem infidelitatis ignoret, patientiã cha-
ritatis exhibeat, ſacrilegia aliena nõ teneat, fidem etiam pignoribus ſuis præferat, ſecun-
dum quod ſcriptũ eſt. Relinque omnia tua, & ueni ſequere me. Hoc poculo domine Ie- Matth. 19
ſu ſenſus etiam noſtros dilue, ut te adoremus, te colamus uiſibilium & inuiſibilium crea
torem. Non potes ergo inuiſibilis aut bonus non eſſe, qui id etiã tuis operibus cõtuliſti.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI DE FIDE AD GRATIANVM AVGVSTVM LIB. II.

PROLOGVS.

SATIS, ut arbitror, libro superiore sancte Imperator edoctum est, sempiternum esse dei filium, non dissimilem patri, genitum, nõ creatum. Deum quoq; uerum dei filiũ scripturarũ lectionibus approbauimus, & apertis maiestatis suæ indicijs designatum. Itaq; quamuis ista ad fidem copiose redundantia sint, quod à fontis meatu magnitudo plerumq; decurrentis fluminis æstimatur: tamen quo purius niteat fides, tripartitò uidetur deriuanda distinctio. Sunt enim euidentia indicia quæ proprietatem deitatis ostendunt, sunt quæ similitudinem patris & filij, sunt etiam quæ perspicuam diuinæ maiestatis exprimant unitatem. Proprietatis itaq; sunt, generatio, deus, filius, uerbum: Similitudinis, splendor, character, speculum, imago: Vnitatis æternæ, sapientia, uirtus, ueritas, uita. Hæc indicia ita dei filium signant, ut & ex his & sempiternum patrem esse cognoscas, nec ab eo filium discrepantem. Ex eo enim qui est, generatio, ex sempiterno deus, ex patre filius, ex deo uerbum, splendor gloriæ, character substantiæ, speculum dei, maiestatis imago, de bono bonitas, de sapiente sapientia, de forti uirtus, de uero ueritas, de uiuente uita. Concordant igitur patris & filij indicia, quibus non discrepare inter se, sed unius maiestatis esse nemo dubitauerit. Quorum singulorum proferremus exempla nominum, nisi coartandi sermonis studio teneremur. His duodecim tanquam lapidibus preciosis fidei columna consurgit. Hi sunt enim preciosi illi lapides, sardius, iaspis, smaragdus, chrysolithus, & cæteri, quibus sancti Aaron, illius utiq; qui figuram gessit Christi, ueri scilicet uestimentum sacerdotis intexitur, circundati auro lapides, & sculpti de nominibus filiorũ Israel, duodecim lapides sibi inuicem cohærentes. Nam si eos aliquis separet aut secernat, omnis fidei structura dissoluitur. Itaq; principiũ fidei nostrę est, scire quod genitus est dei filius. Si genitus non est, nec filius est. Nec satis est dixisse filium, nisi & unigenitum filium designaueris. Si creatura est, deus non est: si deus non est, nec uita est: si non est uita, nec ueritas est. Ergo tria illa, id est, generatio, filius, unigenitus, principaliter & proprie indicant ex deo filium. Tria sequentia, id est, deus, uita ueritas, uirtutẽ eius manifestant, qua cõdidit & fecit subsistere creaturam. In ipso enim uiuimus, mouemur & sumus, sicut ait Paulus. Et ideo in illis tribus proprietas filij, in istis alijs paternæ ac filij operationis unitas declaratur. Imago quoq; & splendor & character dicitur dei filius, quia hæc incomprehensibilem & inuestigabilem paternę diuinitatem maiestatis in filio, & expressam similitudinem reuelarunt. Hæc quoq; tria uidemus ad similitudinem pertinere. Reliquũ est uirtus, sapientia, iustitia: ut his singulis operationibus æternitas probaretur. Hoc igitur est illud uestimentum preciosis lapidibus adornatum, hic ueri amictus est sacerdotis, hæc uestis nuptialis, hic textor propheticus, qui bene nouerit ista contexere. Neque uilis ista textura est, de qua dominus dicit per prophetam: Quis dedit mulieribus texturæ sapientiam? Nec cõmunes isti lapides, lapides ut legimus supplementi. Omnis enim enim in eo perfectio est, si nihil desit. Lapides compositi & circundati auro, intelligibili scilicet natura, si eos bene mens nostra componat, naturalisq; sensus probabili ratione compa-

Exod. 28
Acto. 17
Iob. 38. iuxta. 70

compaginet. Denique quàm non mediocres lapides sint, lectio docet: quod cum alia alij uiliora deferrent, istos tamen lapides super humeros suos religiosi principes attulerunt, ex quibus fecerunt rationale, opus textile. Textile enim opus est quando fidei facta concordant. Nec me aliquis errare putet, quia supra tripartitã de quaternis, subter uero quadripartitã de ternis feci distinctionẽ. Boni operis gratia per diuersas plus placet formas. Bona enim & illa quæ textrinũ indumenti sacerdotalis ostendit, uel Lex scilicet, uel Ecclesia, quæ binas uestes fecit uiro suo, sicut scriptum est: unam operis, alteram mentis, fidei intexens factorumque uelamina. Itaque alibi, sicut legimus, aurũ prætexit, & postea hyacinthum ac purpuram cum cocco subiungit & bysso. Rursus alibi ex hyacintho & cæteris prius flosculos format, aurumque subnectit, & unus est habitus sacerdotis: ut ijsdem coloribus micans, gratię decorisque diuersitas, ordinis diuersitate resplendeat. Itaque ut etiam rationis typicæ series digeratur, auro & argento probabili non est dubium eloquia domini designari, quibus fides constat. Scriptum est enim: Eloquia domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terrę purgatum septuplum. Hyacinthus autem aeris habet similitudinem, quem spiramus, & cuius carpimus flatum: purpura quoque speciem aquarum exprimit, per coccum ignis intelligitur, terra per byssum, hęc enim ex terra gignitur. Ex his autem quatuor elementis corpus subsistit humanum. Siue ergo mentis fidei præcedenti conuenientia corporis facta subnectas: siue facta præcedant, & fides astipuletur comes religiosa factorũ, hic religiosi ornatus antistitis, hoc uelamẽ est sacerdotis. Bona ergo fides, cũ pulchro operũ renitet ornatu: de qua ut ad summam loquar, definitiones istæ sunt, quæ non queunt solui. Si ex nihilo est, nõ est filius: Si creatura est, non est creator: Si factura, non est omnium factor: Si discens, non præcognitor: Si accipiens, non est perfectus: Si proficiens, non est deus: Si dissimilis, non imago: Si per gratiam, non per naturã: Si bonitatis expers, author malitiæ. Nemo bonus nisi unus deus.

Psalm. 11

Matth. 10

De bono dei filio. Cap. I

STupeo itaque ad reliqua sancte Imperator, & toto corpore animoque deficio, esse aliquos homines, uel potius non homines, sed humana adopertos specie, intus autem dementiæ bestialis, qui post tanta domini & tam diuina beneficia, bonum negent ipsum authorẽ bonorum. Scriptũ est, inquiunt. Nemo bonus, nisi unus deus. Scriptum agnosco, sed litera errorem non habet, utinam Arriana interpretatio non haberet. Apices sine crimine sunt, sensus in crimine. Dictũ domini saluatoris agnosco. Sed consideremus quando dicat, cui dicat, qua circumspectione dicat. Dicit utique in hominis forma dei filius: & dicit scribæ, ei scilicet qui magistrum bonum dei filiũ nominaret, deum negaret. Quod ille non credit, Christus adiungit, ut dei filium non ut bonum magistrum, sed ut bonũ deum credat. Nam si ubi unus deus dicitur, nequaquam tamen dei filius ab unitatis plenitudine separatur: quomodo ubi unus deus bonus nuncupatur, à plenitudine diuinæ bonitatis unigenitus excluditur? Necesse est igitur aut deũ negent dei filium, aut deum bonũ esse fateantur. Et ideo circunspectione cœlesti nõ dixit: Nemo bonus nisi unus pater, sed nemo bonus nisi unus deus. Pater enim propriũ generantis est nomẽ, deus autem unus nequaquam deitatem trinitatis excludit, & ideo natura laudatur. Bonitas ergo in natura est dei, & in natura dei etiã dei filius. Et ideo nõ quod singularitatis, sed quod unitatis est prædicatur. Nõ igitur à domino bonitas negatur, sed talis discipulus refutatur. Nam cum scriba dixisset: Magister bone, respondit dominus: Quid me dicis bonum? id est, quem deum nõ credis, non est satis ut bonũ dicas. Non tales ego quæro discipulos, qui me magis secũdum hominem magistrum bonum, quàm secundum diuinitatem deum bonũ credant. Sed nolo prærogatiua naturæ suę & priuilegio potestatis utatur. Non dicatur bonus, si non meretur à nobis. Si hoc non meretur operibus, si beneficijs non meretur, abdicetur suæ iure naturæ, subdatur nostro iudicio. Qui iudicaturus de nobis est, non dedignatur iudicari: ut iustificetur in sermonibus suis, & uincat cum iudicatur. Hiccine ergo non bonus, qui bona tribuit mihi? Hicci ne non bonus, qui cum sexcenta millia populi Iudæorum persecutoribus suis cederent, dehiscentem subito rubri maris ęstum indiuidua aquarum mole diuisit, ut fideles circunfusa unda muniret, infidos refusa demergeret? Hiccine non bonus, cuius imperio maria solidata fugientibus, saxa humefacta sitientibus, ut opus ueri agnosceretur authoris,

Psalm. 50
Psalm. 12
Num. 20

1.Corin.10 cum humor rigesceret, petra inundaret? Quod ut agnosceres opus Christi, Apostolus Psalm.77 dixit: Petra autem erat Christus. Hiccine nō bonus, qui tam innumerā populi millia, ne Sap.16 qua incesseret fames, in deserto pauit pane cœlesti, sine usu laboris, cum fructu quietis, ita ut eorum per quadraginta annos nec uestimenta ueterascerent, nec calceamenta tererentur, instar fidelibus futuræ resurrectionis ostendens, quod nec factorum decora splendidorum, nec circunfusæ uirtutis nitor, nec uitæ cursus periret humanæ? Hiccine non bonus, qui nobis cœlum fecit esse quod terra est, ut sicut in cœlo quasi in speculo quodam, stellarum lucentium refulgent globi, ita etiam Apostolorum & Martyrum & sacerdotum uice stellarum lucentium toto illucescerent chori mundo? Ergo non solum bonus, sed etiam pastor bonus: hoc est, non sibi tantum, sed etiam ouibus suis bonus. Bo- Ioan.10 nus enim pastor animam suam ponit pro ouibus suis. Posuit plane animam suam, ut nostram leuaret. Sed pro diuinitatis potestate posuit & sumpsit, sicut scriptum est: Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo sumendi eam. Nullus eam tollit à me, sed ego à memetipso pono eam. Vides bonitatem, quia sponte posuit: uides po- Matth.20 testatem, quia sumpsit: & tu bonum negas, cum ipse de se in euangelio dixerit, Si ego Esa.64 bonus, quare oculus tuus nequam? Ingrate, quid ais? Bonum negas, per quem bona spe- 1.Corin.2 ras, si tamen credas? Bonum negas, qui dedit nobis quæ oculus non uidit, nec auris au- Psal.19 diuit? Mihi expedit, ut bonum dominum confitear. Bonum est enim confiteri domi- Psalm.117 no. Mihi expedit, ut bonum credam: Scriptum est enim: Confitemini domino, quoniā Esa.63 bonus. Mihi expedit, ut iudicem meum bonum arbitrer. Dominus enim bonus iudex domui Israel. Ergo si iudex, dei filius utiq; quoniam iudex dominus, & deus bonus, iudex autē dei filius est. Deus bonus iudex & dei filius est. Si fortasse nō credas alijs, nō cre- Psalm.44 das filio: audi patrem dicentem: Eructauit cor meum uerbum bonum. Bonum ergo uer- Ioann.1 bum est, uerbum hoc de quo scriptum est, Et uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Ergo si uerbum bonum, filius autem dei uerbum est: bonus utique deus est dei fi- Ioan.7 lius: etiam si non placeat Arrianis. Erubescant aliquando. Iudæi dicebant: Bonus est. etsi alij dicebant, non est: alij dicebant tamen, bonus est: & uos omnes bonum negatis? Bonus est, qui peccatum unius donat, & bonus non est, qui peccatum mundi abstulit? Ioan.1 De ipso enim dictum est, Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Sed quid du- Cantic.1 bitamus? Credidit iam Ecclesia bonum, & confessa est dicendo: Osculetur me ab oscu- Cantic.7 lo oris sui, quoniam bona ubera tua super uinum. Et alibi, Et fauces tuæ tanquam uinum optimum. Bonus ergo ille uos legis & gratiæ nutrit uberibus, cœlesti curas hominum prædicatione demulcens: & nos bonum negamus, cum sit imago bonitatis, expri- Cap.7 mens æternæ in se bonitatis effigiem, sicut & supra ostendimus scriptum, quia ipse est speculum sine macula, & imago bonitatis illius?

De uero & bono deo dei filio. Cap. II

1.Corin.8 SEd quid uobis uidetur, qui bonum & uerum deum dei filiū denegatis, cum scriptum sit, quòd nullus deus nisi unus? Nam & si sunt qui dicantur dij, an inter eos Christum annumeratis qui dicuntur & nō sunt? cum speciale sit eius, ut semper sit, & præter ipsum bonus & uerus alius deus nō sit: quoniam in ipso est deus: speciale autem etiam patris sit, ut post ipsum uerus alius deus non sit, quia unus deus. Nec iuxta Sabellianos patrem filiumq; confundēs, nec iuxta Arrianos patrem filiumq; secernēs. Pater enim & filius distinctionem habent, ut pater & filius separationem diuinitatis non habent.

De omnipotenre dei filio. Cap. III

ITaque cum uerus & bonus dei filius, utiq; omnipotens deus dei filius. Num Exod.15 hinc quoq; dubitari potest? Supra diximus lectum quia dominus omnipotens nomen est ei. Ergo quia filius dominus, dominus autem omnipotens: Apoca.1 omnipotens est dei filius. Sed accipe etiam eam de qua dubitare nequeas lectionē. Ecce uenit, inquit, cum nubibus, & uidebit eum omnis oculus, & qui eum compunxerunt, & plangent se per eum omnes tribus terræ, etiam amen. Ego sum alpha & ω, dicit dominus Iesus, qui est, & qui erat, & qui uenturus est omnipotens. Quē igitur compunxerunt, & quē speramus esse uenturū, nisi filium? Ergo omnipotens dominus & deus Christus est. Zacha.2 Accipe aliud sancte Imperator, & accipe Christum loquentem. Hęc dicit dominus omnipotens

nipotens:Post honorem misit me super Gentes quæ deprædauerunt uos: quoniam qui tangit uos,quasi qui tangit pupillam oculi eius. Quia ecce ego inijcio manum meam super eos qui deprędauerunt uos,& eruam uos,& erunt in prædam qui prędauerunt eos, & scient quia dominus omnipotens misit me. Vtiq; qui dicit,dominus est omnipotens: & qui misit,dominus est omnipotẽs. Ergo & patris & filij omnipotentia,sed tamẽ deus unus omnipotens,quia unitas potestatis est. Atq; ut scias Imperator Auguste Christum esse qui loquutus est & in Propheta & in Euangelio,tanquam in prędestinatione Euangelij per Esaiam dicit:Ipse qui loquebar,assum:hoc est, assum in Euãgelio qui loquebar in Lege. Deinde alibi, Omnia quæ pater habet,mea sunt. Quę sunt omnia? Non utiq; loquutus est de creatis. hęc enim omnia facta sunt per filium:sed ea quę pater haber,id est, æternitatem,maiestatem,diuinitatemq; nascendo possedit. Ergo cum qui omnia habet quæ pater habet,(scriptum est enim:Omnia quæ pater habet mea sunt)omnipotentem esse dubitare non possumus. Nec uereor,ne quia scriptum est de deo,Beatus & solus potens,à deo dei filius separetur: cum scriptura deum solum potẽtem dixerit,non patrem solum,& ipse de Christo deus pater asserat per prophetam, Posui adiutorium super potentẽ. Nõ ergo pater solus potẽs ,sed potens etiã dei filius. In patre enim laudat̃ & filius. Certè ostendat aliquis quid sit,quod nõ possit dei filius. Quis ei adiutor cum cœlũ faceret,fuit? Quis adiutor cum conderet mundum? An qui in constitutione angelorum & dominationum adiutore non eguit,eguit ut hominem liberaret? Scriptum est,inquiũt, Pater,si possibile est,transfer à me calicem hunc. Et ideo si omnipotẽs est, quomodo de possibilitate ambigit? Ergo quia omnipotentem probaui,probaui utiq; ambigere eum de possibilitate nõ posse. Verba,inquis,Christi sunt. Verum dicis. Sed quando,& in qua forma loquatur aduerte. Hominis substantiam gessit , hominis assumpsit affectum. Deniq; supra habes quia progressus pusillum procidit in faciem suam, orans & dicens:Pater,si possibile est. Non ergo quasi deus,sed quasi homo loquit̃. Deus enim possibile aliquid aut impossibile nesciebat? Aut aliquid impossibile deo,cum scriptum sit:Impossibile enim tibi nihil est? De quo aũt dubitat,de se,an de patre? De eo utiq; cui dicit,transfer. Et dubitat hominis affectu. Ergo propheta non putat aliquid impossibile deo. Propheta non dubitat,& filium dubitare tu credis? Nũ infra homines constituis deũ? Et dubitat de patre deus,& de morte formidat? Timet ergo Christus : & cũ Petrus nõ timeat, Christus timet? Petrus dicit,Animam meam pro te ponam, Christus dicit : Anima mea turbatur. Vtrumq; uerum est , & plenum utrumq; rationis : quod & ille qui est inferior, non timet:et ille qui superior est,gerit timentis affectum. Ille enim quasi homo uim mortis ignorat,iste quasi deus in corpore constitutus fragilitatem carnis exponit,ut eorum qui sacramentum incarnationis abiurant,excluderetur impietas. Deniq; & hęc dixit,& Manichæus non credidit, Valentinus negauit, Marcion phantasma iudicauit. Eousque autem hominem quem ueritate corporis demõstrabat, ęquabat affectu,ut diceret : Sed tamen non sicut ego uolo,sed sicut tu uis:cum utique similiter sit Christi uelle,quod pater uult , cuius similiter est facere , quod pater facit . Quo loco etiam illa uestra quæstio conticescit,quam soletis obijcere, quia dixit dominus : Non sicut ego uolo , sed sicut tu uis. Et alibi:Ad hoc descendi de cœlo , non ut faciam uolũtatem meam,sed uoluntatem eius qui me misit . Ergo ut quasi interpositis plenioris expositionis paulisper inducijs, cur dixerit si possibile est,uoluntatis interim liberæ dominum fuisse doceamus . In tantum processistis impietatis,ut negetis quod filius dei liberæ uoluntatis sit. Ac certè soletis etiam sancto spiritui derogare,& negare non potestis scriptum esse:Spiritus ubi uult spirat. Vbi uult,inquit, non ubi iubetur . Ergo si spiritus ubi uult spirat , filius quod uult non agit? Et certe idem dei filius in Euangelio suo dicit,ubi uelit spirandi suppetere spiritui facultatem. Nunquid ergo superiorẽ fatetur,quia illi licet,quod sibi nõ licet? Apostolus quoq; dicit, Quia omnia operatur unus atq; idem spiritus,diuidẽs singulis prout uult. Prout uult,inquit,hoc est,pro liberæ uoluntatis arbitrio,non pro necessitatis obsequio. Et diuidit spiritus nõ medioeria , sed quæ deus consueuit operari:gratiam curationum,& operationem uirtutũ. Ergo diuidit spiritus prout uult,filius dei nõ liberat quem uult? Sed audi etiam ipsum agere quod uult . Dixit enim : Vt faciam uoluntatem tuam deus meus uolui , Et alibi: Voluntariè sacrificabo tibi . Sciuit sanctus Apostolus Petrus

Esa. 52 *Ioan. 16* *1. Timot. 6* *Psalm. 88* *Matth. 26* *Ioan. 13* *Ioann. 12* *Matth. 26* *Ioan. 6* *Ioan. 3* *2. Corin. 12* *Psalm. 39* *Psalm. 53*

Iesum in potestate habere quæ uellet, & ideo quum uideret ambulare eum supra mare, ait: Domine si tu es, iube me uenire ad te super aquã. Petrus credidit, quia si Christus iubeat, naturæ possit conditio mutari, ut humanis se subijciat unda uestigijs, & discrepantium naturarũ possit conuenire cõcordia. Petrus poscit ut iubeat, nõ ut roget Christus. Christus non rogauit, sed iussit, & factũ est: & Arrius contradicit? Quid est tamen quod pater uelit, & filius nolit? aut filius uelit, & pater nolit? Pater quos uult uiuificat, & filius quos uult uiuificat: sicut scriptum est. Dic nunc quos uiuificauerit filius: & pater uiuificare noluerit. Cum autem filius quos uelit uiuificet, & operatio una sit: uides quia non solum filius uoluntatẽ patris, sed etiam pater filij faciat uoluntatem. Quid est autem uiuificare, nisi per filij passionem? Passio autem Christi, uoluntas est patris. Quos ergo filius uiuificat, per patris uiuificat uoluntatem. Vna igitur est uolũtas. Quæ autem uoluntas patris, nisi ut ueniret Iesus in hunc mundum, & nos mũdaret à uitijs? Audi leprosum dicentẽ: Si uis, potes me mundare. Respondit Christus, Volo. & statim sequutus est effectus sanitatis. Vides quia filius arbiter suæ uoluntatis est, & Christi uoluntas eadem quę paterna est? quanquã cum dixerit: Omnia quæ pater habet, mea sunt: sine dubio quia nihil excipitur: quam pater habet, eandem habet & filius uolũtatem. Vna ergo uoluntas, ubi una operatio. In deo enim uoluntatis series, operationis effectus est. Sed alia uoluntas hominis alia dei. Denique ut scias uitam in uoluntate esse hominis, quia mortem timemus: passionem autem Christi in uoluntate diuina, ut pateret pro nobis: cum Petrus dominum uellet à passione reuocare, dominus ait: Non sapis ea quæ dei sunt, sed quæ sunt hominum. Suscepit ergo uoluntatẽ meam, suscepit tristitiã meam. Cõfidenter tristitiam nomino, quia crucem prædico. Mea est uoluntas, quam suam dixit: quia ut homo suscepit tristitiam meã, ut homo loquutus est. Ideo ait: Nõ sicut ego uolo, sed sicut tu uis. Mea est tristitia, quam meo suscepit affectu. Nemo enim moriturus exultat. Mihi cõpatitur, mihi tristis est, mihi dolet. Ergo pro me & in me doluit, qui pro se nihil habuit quod doleret. Doles igitur domine Iesu, non tua sed mea uulnera: non tuam mortẽ, sed nostram infirmitatem, sicut ait propheta: Quia pro nobis dolet. Et nos domine æstimauimus te esse in doloribus, cum tu nõ pro te, sed pro me doleres. Et quid mirũ si pro omnibus doluit, qui pro uno fleuit? Quid mirũ si moriturus pro omnibus tædeat, qui Lazarum resuscitaturus illachrymat? Verùm & ibi piæ sororis lachrymis cõmouetur, quia mente humana tangebatur, & hic alto operatur affectu: ut sicut mors eius mortem abstulit, liuor eius ulcera nostra curauit: ita etiam mœrorem nostrum mœror eius aboleret. Vt homo ergo dubitat, ut homo turbatur. Nõ turbatur eius uirtus, nõ turbatur eius diuinitas: sed turbatur anima, turbatur secundum humanæ fragilitatis assumptionem. Et ideo quia suscepit animam, suscepit & animę passiones. Nõ enim deus eo quod deus erat, aut turbari aut mori potuisset. Denique, deus deus, inquit, meus quare me dereliquisti? Vt homo ergo loquitur, meos circumferens metus, quod in periculis positi à domino deseri nos putamus. Vt homo turbatur, ut homo flet, ut homo crucifigitur. Sic enim & Apostolus Paulus dixit: Quia Christi carnem crucifixerunt. Et alibi Apostolus Petrus ait: Christo passo secundùm carnem. Caro igitur est passa, diuinitas autem mortis libera: passioni corpus naturæ humanæ lege concessit. An uero mori diuinitas potest, cum anima non possit? Nolite, inquit, timere eos qui corpus possunt occidere, animam autem non possunt. Si ergo anima occidi non potest, quomodo diuinitas potest?

Marginalia: Matth. 14 — Ioan. 5 — Matth. 8 — Ioan. 16 — Matth. 16 — Matth. 26 — Esa. 53 — Ioan. 11 — Psalm. 21 — Galat. 5 — 1. Petr. 4

De domino maiestatis dei filio. Cap. IIII

VNde illud quod lectum est, dominum maiestatis crucifixum esse non quasi in maiestate sua crucifixum putemus: sed quia idem deus, idem homo: per diuinitatem deus, per susceptionem carnis homo Iesus Christus: dominus maiestatis dicitur crucifixus, quia consors utriusque naturæ, id est humanæ atque diuinæ: in natura hominis subijt passionem, ut indiscretè & dominus maiestatis dicatur esse qui passus est, & filius hominis, sicut scriptum est, qui descendit de cœlo. Per naturam igitur hominis & dubitauit & tæduit & resurrexit. Quod enim ceciderit, hoc resurgit. Per naturam hominis dicit etiã illud de quo calumniari solẽt, quia dictum est: Vado ad patrem, quoniam pater maior me est. Quomodo uadit nisi per mortem, & uenit nisi per resurrectionem? Denique addidit, ut de assumptione se dixisse signaret: Propterea dixi uobis priusquam

Marginalia: 1. Corin. 2 — Ioann. 14

priusquam fiat, ut cum factũ fuerit, credatis. Loquebatur enim passionẽ sui corporis & resurrectionem, per quam credere cœperant qui ante dubitabãt. Neq; enim deus de loco ad locum transit: qui ubiq; semper est. Vt homo est qui uadit, ipse qui uenit. Denique & alibi dicit: Surgite eamus. In eo ergo uadit & uenit, quod est cõmune nobiscum. Nam quomodo potest minor esse deus, cum deus perfectus & plenus sit? Sed minor in natura hominis: & miraris si ex persona hominis patrem dixit maiorem, qui in persona hominis se uermem dixit esse, non hominem? Dixit enim: Ego autem sum uermis, & non homo. Et alibi: Sicut ouis ad occisionem ductus est. Si in hoc minorẽ dicis, negare non possum. Sed ut uerbo utar scripturæ, non minor natus, sed minoratus, hoc est, minor factus est. Quomodo autem minor factus, nisi quia cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualẽ deo, sed semetipsum exinaniuit? Non amittens utiq; quod erat, sed assumens quod non erat: quia formam serui accepit. Deniq; ut sciremus per susceptionem corporis minoratũ, de homine se Dauid prophetare signauit dicens: Quid est homo quod memor es eius, aut filius hominis, nisi quia uisitas eum? Minorasti eum paulominus ab angelis. Hoc ipsum interpretatus Apostolus, ait: Nã paulominus minoratum ab angelis uidemus Iesum, propter passionẽ mortis gloria & honore coronatũ, ut sine deo pro omnibus gustaret mortẽ. Nõ solum ergo à patre, sed etiam ab angelis minor filius dei factus est. Et si hoc ad præiudiciũ trahis: nũ ergo filius in natura dei minor est, quàm sui angeli qui ei seruiũt & ministrãt? Ita dũ minorẽ uultis asserere, impietatem incurritis, ut angelorũ naturã dei filio præferatis. Sed nõ est seruus supra dominũ suum. Deniq; & in carne constituto angeli ministrabant, ut nihil ei ignoscas per naturã corporis imminutum. Neq; enim deus sui pati potuit detrimentum: cum id quod absumpsit ex uirgine, nec accessio diuinæ nec diminutio potestatis sit. Non est ergo secundum diuinitatem minor, qui plenitudinem habet diuinitatis & glorię. Maior enim & minor in ijs quæ corporalia sunt, distingui solent: aut statu maior, aut plenitudine, aut certe ętate. Vacãt ista, ubi de diuinis tractatus inducitur. Maior etiam uulgo dici solet, qui aliquem instituit & informat. In dei autem sapientiam nõ cadit, ut instituta sit alterius disciplinis, cum ipsa disciplinarum omniũ tradiderit institutũ. Quam bene autẽ posuit Apostolus, quod sine deo pro omnibus gustauerit mortem, ne diuinitatis illam passionem putaremus fuisse, non carnis. Ergo si non inuenerũt quemadmodũ possent probare maiorem, non uerbis calumnientur, sed uerborum rationem requirãt. Ego illos interrogo qui putant esse maiorem, si quia pater est, eo maiorem putant. Sed non hic ætas & tempus, neque canities patris, & filij pueritia est. Hæc enim maiorem solẽt fateri patrem. Cæterùm pater & filius, generantis & nati nomina sunt, quæ non uidentur separare, sed iungere. Non enim pietas, naturæ detrimentum est. Namq; homines sibi inuicem cõciliat necessitudo, non separat. Itaq; si nec de natura afferre possunt aliquam quæstionẽ, uel testimonijs credant. Deniq; filium non esse eo minorem quia filius est, Euangelista testatur: & ęqualem esse quia filius est, ipse significat dicens: Propterea enim uolebãt eum occidere Iudęi, quia non solũ soluebat sabbatũ, sed & patrem proprium dicebat deum, æqualem se faciens deo. Nõ Iudæi hoc dicunt, sed euangelista testatur, quod æqualem se faciebat deo, proprium se filiũ dei dicens. Non enim scriptum est ex persona Iudæorum dicentium, Propterea uolebamus eum occidere: sed Euangelista ex sua persona dicit, Propterea enim uolebant illum Iudęi occidere. Et interpretatus est caussam, ideo Iudæos ad necem eius esse commotos, quod cum & sabbatum quasi deus solueret, deum patrem sibi proprium uindicaret, non solum in solutione sabbati maiestatem diuinæ potestatis, sed etiam in patris proprij nomine ius sibi æternæ æqualitatis ascisceret. Quibus aptissimè respondit dei filius, ut & dei se filium, & ęqualem probaret. Quęcunq;, inquit, pater fecerit, eadem & filius facit similiter. Filius igitur patri & dicitur & probatur æqualis. Bona æqualitas, quæ & differentiam diuinitatis excludit, & cum filio patrem signat, cui filius sit æqualis. Non est enim diuersa nec singularis æqualitas, quia nemo æqualis, ipse sibi solus est. Ergo Euangelista interpretatus est quid sit proprium filium dei se dicere, hoc est, æqualem se facere deo. Vnde id sequutus Apostolus dixit: Non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo. Quod enim quis non habet, rapere conatur. Ergo non quasi rapinam habebat æqualitatem cum patrę, quam in natura sui tanquã deus & dominus

Psalm. 21 | Philip. 2 | Psalm. 8 | Hebr. 2 | Matth. 10 | Matth. 4 | Hebr. 2 | Ioan. 5 | Ioan. 5 | Philip. 2

minus possidebat. Vnde addidit, Formam serui accepit. Contrarium utique seruus, æqualis. Æqualis ergo in dei forma, minor in susceptione carnis, & hominis passione. Nam quomodo eadē posset minor esse æqualisque natura? Quomodo autem, si minor est, eadē similiter facit quæ pater facit? Nam quemadmodum eadem operatio diuersæ esset potestatis? Nunquid sic potest minor, quemadmodum maior operari? aut una operatio potest esse, ubi diuersa substantia est? Itaque accipe Christum secundum diuinitatem minorem non posse dici. Ipse loquitur ad Abraham: Per meipsum iuraui. Ostendit autē Apostolus eum, qui per se iurat, minorem esse non posse. Itaque sic ait: Abrahæ cum repromisisset deus, quoniam nullum alium maiorem habebat, iurauit per seipsum, dicens: Nisi benedicendo benedixero te, & multiplicando multiplicauero te. Ergo maiorem non habuit Christus, & ideo per se iurauit. Et bene addidit: Homines enim per maiorem se iurant, quia homines maiorem habent, deus non habet. Aut si uolunt de patre dictū uideri, reliqua non cohærent. Neque enim pater uisus est Abrahæ, nec deo patri pedes lauit, sed in eo futuri hominis est figura. Denique filius dicit: Abraham diem meum uidit, & gauisus est. Ipse est ergo qui per se iurauit, quem Abraham uidit. Et reuera quomodo maiorem habet, qui diuinitate cum patre unum est? Quod enim unum est, dissimile nō est. Inter maiorem autem minoremque discretio est. Ergo de filio & patre præsentis docet lectionis exemplum, quia nec pater minorem habet, nec maiorem dei filius: cum in patre & filio nulla distantia diuinitatis sit, sed una maiestas. Nec illud sanè metuo, quod solent obtendere minorem esse, quia missus est. Si enim & minor non docetur, & honorificentiæ docetur æqualitas, cum ita omnes honorificent filium sicut honorificāt patrem, constat eo minorem non esse quòd missus est. Non ergo humani sermonis angustias, sed uerborum charitatem intuere, operibus crede. Considera quia dominus noster Iesus Christus in Esaia loquutus est, ab spiritu sancto esse se missum. Nunquid ergo spiritu minor filius, quia missus ab spiritu est? Habes igitur scriptum, quod filius à patre & spiritu eius dicat esse se missum. Ego sum, inquit, primus, & ego in æternum, & manus mea fundauit terram, dextera mea solidauit cœlum. Et infra: Ego loquutus sum, ego uocaui, ego adduxi eum, & prosperum iter eius feci. Accedite ad me, & audite hæc, nō in occulto ab initio locutus sum. Cum fierēt, illic erā: & nunc dominus misit me, & spiritus eius. Vtique qui cœlum fecit & terram, ipse dicit à domino & à spiritu eius esse se missum. Videte ergo quòd simplicitas sermonis, non iniuria missionis sit. Ipse igitur missus à patre, ipse est missus ab spiritu. Et ut agnoscas nullam maiestatis esse distantiam, etiam filius spiritum mittit, sicut ipse dixit: Cum uenerit autem paracletus quem ego mittam uobis à patre meo, spiritum ueritatis, qui à patre meo procedit. Hunc eundem paracletum & à patre esse mittendum supra docuit, dicens: Paracletus autem spiritus ille sanctus, quem mittet pater in nomine meo. Vide unitatē: quia quē deus pater mittit, mittit & filius: & quē mittit pater, mittit & spiritus. Aut si nolunt filium missum, quia dexteram patris filium legimus, ipsi de patre quod de filio abnuunt, fatebuntur: nisi forte aut alterum sibi patrem, aut alterum sibi filium inueniant Arriani. Sileant igitur inanes de sermonibus quæstiones, quia regnum dei, sicut scriptum est, non in persuasione uerbi est, sed in ostensione uirtutis. Seruemus distinctionē diuinitatis & carnis. Vnus in utraque loquitur dei filius, quia in eodem utraque natura est. Et si idem loquitur, non uno semper loquitur modo. Intende in eo nunc gloriam dei, nunc hominis passiones. Quasi deus loquitur quæ sunt diuina, quia uerbum est: quasi homo dicit quæ sunt humana, quia in mea substantia loquebatur; Hic est panis uiuus, qui descendit de cœlo. Panis hic caro est, sicut ipse dixit: Hic panis quem ego dabo, caro mea est. Hic est qui descendit, hic est quem pater sanctificauit, & misit in hunc mundum. Hæc ipsa litera nos docet, sanctificatione non diuinitatem eguisse, sed carnem. Denique ipse dominus dixit: Et ego memetipsum sanctifico pro ipsis: ut agnoscas quod & sanctificatur in carne pro nobis, & diuinitate sanctificat. Hic idem est quem pater misit, sed factum ex muliere, factum sub lege, ut Apostolus dixit. Hic est qui ait: Spiritus domini super me: propter quod unxit me: Euangelizare pauperib. misit me. Hic est qui dicit: Mea doctrina non est mea, sed eius qui me misit. Si quis uoluerit uoluntatem eius facere, cognoscet de doctrina, utrum ex deo est, an ego à meipso loquar. Alia ergo ex deo doctrina, alia ex homine. Itaque Iudæi cum doctrinam eius se-

Marginal notes: Gene. 22 · Hebr. 6 · Ioan. 8 · Esaie. 48 · Ioan. 15 · 1. Corin. 2 · Ioan. 6 · Galat. 4 · Luc. 4

eius ſecundum hominem quærerent & dicerent: Quomodo hic literas nouit, cum non didicerit? respondit Ieſus & dixit: Mea doctrina, non eſt mea. Nam cum ſine eruditione literarum doceat, nõ quaſi homo, ſed potius ut deus uidetur docere, qui doctrinam non didicerit, ſed inuenerit. Adinuenit enim omnem uiam diſciplinæ, ut ſupra lectum eſt. Nam utiq; de filio dei dictum eſt: Hic eſt deus noſter, & non æſtimabitur alius ad eum, qui adinuenit omnẽ uiam diſciplinæ. Poſt hæc in terris uiſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt. Quomodo ergo ſecũdum diuinitatem doctrinam ſuam non habet, qui adinuenit omnem uiam diſciplinæ antequam uideretur in terris? aut quomodo minor, de quo dictum eſt: Non æſtimabitur alius ad eum? Vtiq; incomparabilis dicitur, ad quem nemo alius æſtimari poteſt. Sed ita incomparabilis, ut & patri nequeat anteferri. Quod ſi de patre dictum putant, impietatem Sabellij non euadent, ut patri ſuſceptionem humanæ carnis attribuant. Perſequamur ſequentia. Qui à ſemetipſo, inquit, loquitur, gloriam ſuam quærit. Vide unitatem, quæ & patrem ſignat & filium. Non poteſt non eſſe qui loquitur, ſed non poteſt à ſemetipſo eſſe quod loquitur, in quo naturaliter ex patre ſunt omnia. Quid eſt autem, Gloriam ſuã quærit? Hoc eſt, non diuiſam à patre gloriam. Nam utiq; & uerbum deus habet gloriam. Deniq; dicit: Vt uideant gloriam meam. Sed illa uerbi gloria, eadem patris gloria eſt, ſicut ſcriptũ eſt: Dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt dei patris. Ita igitur ſecundum diuinitatem dei filius ſuam gloriam habet, ut patris & filij una ſit gloria. Non ergo minor in claritate, quia una gloria: non minor diuinitate, quia plenitudo diuinitatis in Chriſto eſt. Et quomodo, inquit, ſcriptũ eſt: Pater, uenit hora clarifica filium tuum? Qui hoc dicit, clarificatione, inquit, indiget. Hucuſq; oculos habes: quod reliquum eſt non legiſti? Sequitur enim: Vt filius tuus clarificet te. Nunquid & pater indiget, qui clarificandus à filio eſt? Pari modo obedientiam filio obijcere ſolent, quia ſcriptum eſt: Et ſpecie inuẽtus ut homo, humiliauit ſemetipſum, factus obediens uſque ad mortem. Et hominem præmiſit, & uſque ad mortem dixit, ut intelligeremus obedientiam mortis, non diuinitatis fuiſſe, ſed incarnationis: in qua & officia noſtra ſuſcepit, & nomina. Didicimus itaque unam eſſe potentiam trinitatis, quam nos in ipſa atque poſt ipſam docuit paſſionem. Filius enim patitur per corporis ſacramentum, Apoſtolis ſpiritus ſanctus infunditur, pater quoque maxima uoce ſignatur. Didicimus unam patris & filij eſſe imaginem, unam ſimilitudinem, unam ſanctificationem: Didicimus unam eſſe operationem, unam gloriam, unam quoq; diuinitatem. Vnus ergo & ſolus deus, quia ſcriptum eſt: Dominũ deum tuũ adorabis, & illi ſoli ſeruies. Vnus deus, nõ ut ipſe ſit pater & filius, ſicut impius Sabellius aſſerit, ſed quia patris & filij ſpirituſq; ſancti una diuinitas ſit: ubi autẽ una diuinitas, una uoluntas, una præceptio. Denique ut ſcias & patrem eſſe, & filium eſſe, & unum opus patris & filij eſſe, Apoſtolum ſequere, qui dixit: Ipſe autẽ deus, & pater noſter, & dominus Ieſus dirigat uiam noſtram ad uos. Et patrem loquitur, & filium loquitur: ſed unitas directionis eſt, quia unitas poteſtatis eſt. Sic & alibi habes: Ipſe autem dominus noſter Ieſus Chriſtus, & deus & pater noſter qui dilexit nos, & dedit conſolationem æternam, & ſpem bonam in gratia, conſoletur corda ueſtra, & confirmet. Quantam unitatem oſtendit, ut conſolationis unitas non pluralitas ſit? Conticeſcat ergo perfidia, aut ſi ratione non uincitur, morali humanitate flectatur. Conſideremus quàm moraliter egerit dominus, ut nos non ſolum fidem, ſed etiam mores doceret. Nanq; in forma hominis conſtitutus, ſubditus erat Ioſeph & Mariæ. Nunquid ergo minor & hominibus, quia ſubditus? Aliud pietatis, aliud poteſtatis eſt: ſed non præiudicat pietas poteſtati. In eo ergo legis ſubditum patri, in corpore ſcilicet, in quo erat ſubditus matri. Agamus & nos moraliter, perſuadeamus illis quod ſibi proſit, obſecremus & ploremus ante dominũ qui fecit nos. Nõ enim uincere uolumus, ſed ſanare: non inſidioſe agimus, ſed religioſe monemus. Sæpe flectit humanitas, quos nec uirtus potuerit ſuperare, nec ratio. Deniq; dominus illum hominẽ qui ex Hiericho deſcendens incidit in latrones, quem non aſperioribus legis medicamentis, non prophetico rigore curauerat, oleo curauit & uino. Veniant ergo ad hunc omnes qui ſanari uolunt, accipiant medicamentum quod & à patre detulit, & præparauit in cœlo, ex illis confectum immortalibus ſuccis. Hoc ex terra non pullulat: expers enim omnis natura huius confectionis. Diuino enim cõſilio ſuſcepit hanc carnem, ut oſtenderet legem car-

nis legi

Baruch. 3

Ioan. 7

Coloſ. 2

Ioan. 17

Philip. 2

Math. 4

1. Theſ. 3

Luc. 2

Pſalm. 94

Luc. 10

nis legi esse subditam mentis. Suscepit carnē, ut quasi homo uinceret, qui homines erudiret. Quid mihi prodesset, si quasi deus exerta potestate diuinitatē suam tantummodo inuiolabilem demonstrasset? Aut cur susciperet carnem, nisi ut tentari se naturæ atque infirmitatis meæ conditione pateretur? Tentari debuit, compati mihi debuit, ut scirem quemadmodum tentatus uincerem, compassus euaderem. Vicit per continentiam, uicit per contemptum diuitiarum, uicit per fidem: calcauit ambitionem, fugauit intemperantiam, lasciuiam relegauit. Hoc medicamentum Petrus uidit, & retia sua, instrumenta uidelicet quæstus & subsidia dereliquit, renuncians carnis concupiscentiæ tanquā corruptæ naui, in quam quasi sentina quædam multarum ingreditur passionum. Magnum ergo medicamentum, quod nō solum cicatricem uetusti uulneris amputauit, sed etiam caussam passionis incidit. O fides thesauris omnibus opulentior, O uulnerum nostrorum peccatorumque medicina præstantior. Consideremus quia nobis prodest bene credere. Mihi enim prodest scire, quia propter me Christus suscepit meas infirmitates, mei corporis subijt passiones: pro me peccatum, hoc est, pro omni homine, pro me maledictum factus est, pro me atque in me subditus atque subiectus: pro me agnus, pro me uitis, pro me lapis, pro me seruus, pro me filius ancillæ, pro me diem iudicij ignorans, pro me nesciens diem aut horam. Nam quomodo posset diem nescire, qui dies fecit & tempora? Quomodo posset diem ignorare iudicij, qui & horam iudicij futuri expressit & caussam? Factus ergo maledictum non secundum diuinitatem, sed secundum carnem. Scriptum est enim: Maledictus omnis qui pendet in ligno. Secundum carnem utique pependit, & ideo maledictum, qui nostra maledicta suscepit. Ille fleuit, ne tu homo diu fleres: Ille iniurias passus est, ne tu iniuriam tuam doleres. Grande remedium, solatium habere de Christo. Ille enim pro nobis hæc patientius tulit, & sumus qui patienter hęc pro illius nomine ferre nequeamus? Quis appetitus non discat ignoscere, quando & pro persecutoribus suis Christus & crucifixus orabat? Vides ne illas quas tu putas Christi infirmitates, tuas esse uirtutes? Cur de remedijs nostris ei quæstionem mouemus? Lachrymæ illę nos lauant, fletus illi nos abluunt, ac dubitatio illa nos firmat, ne tu si cœperis dubitare, desperes. Quanto maior est iniuria, tanto uberior debetur gratia. Sed & in ipsis iniurijs cognosce diuinitatem. In cruce pendebat, & elementa ei omnia seruiebant. Sol refugit, dies occidit, obfusæ & circumfusæ tenebræ, terra tremuit, non tremuit qui pependit. Quid aliud hæc, quàm authoris reuerentiam signant? Quia in cruce est, uides: quia regnum dei donat, non uides? Quia mortem gustauit, legis: quia latronem quoque ad paradisum inuitauit, non legis? Mulieres flentes intueris ad tumulum, non intueris angelos excubantes? Quid dixerit legis, quid gesserit non legis? Dicis Chananææ mulieri dixisse dominum, Non sum missus nisi ad oues quæ perierūt domus Israel: nō dicis, quoniam id quod ab ea rogatus est fecit? Vnde intelligere te conuenit, quia missus non id significat, quod alieno sit coactus imperio, sed quod uoluntario functus sit arbitratu: alioquin contemptum ostendis patris. Si enim, ut tu interpretaris, paternorum famulus præceptorum Christus uenerat in Iudæam, ut solis eius incolis mederetur, & Chananææ prius filiam (ut legimus) liberauit: non utique alieni fuit executor imperij, sed uoluntarij liber arbitrij. Vbi autem libertas uoluntatis, ibi nulla præuaricatio missionis. Nec uereare ne displiceat patri quod fecit filius, cum ipse dicat: Quæcunque placita sunt ei, facio semper. Et alibi: Opera quę ego facio, ipse facit. Quomodo ergo patri potuit displicere, quod ipse fecit per filium? Vnus enim deus, sicut scriptum est, qui iustificauit circuncisionem ex fide, & præputium per fidem. Omnia lege, omnia diligēter aduerte, inuenies sic demonstrasse se Christum, ut deus in homine cerneretur. Nec malitiose accipias de patre filium gloriantem cum audias patrem in filio complacentem. Sed si moralibus flecti non queunt, prouocemus ad iudicem. Ad quem tandem ibimus? Nempe ad eum qui iudicium habet. Nunquid ad patrem? Sed pater non iudicat quemquam. Omne enim iudicium dedit filio. Dedit utique, generando, non largiendo. Vide quàm te noluerit filio suo derogare, ut tibi ipsum iudicem daret. Videamus ergo ante iudiciū quis caussam meliorem habeat, ego, an tu. Nempe prudentis actoris est, prius cōciliare sibi iudicem. Hominem honoras, deum non honoras? Quid ergo conciliat cognitorem, honorificentia, an iniuria? Pone me peccasse, quod non est, num offenditur honore suo Christus? Peccamus omnes.

Matth. 4 · Deut. 21 · Matth. 15 · Ioann. 8 · Rom. 3 · Ioan. 5

omnes. Quis ergo ueniam promerebitur, qui defert honorificentiam, an qui irrogat cõ
tumeliam? Aut ſi te ratio non mouet, ſpecies ſaltem iudicij ipſa commoueat. Attolle o-
culos ad iudicem tuos, intuere qui ſedeat, cum quo ſedeat, ubi ſedeat. Sedet Chriſtus ad [Mar. 16]
dexteram patris. Aut ſi oculis hoc non potes comprehendere, audi dicẽtem prophetã:
Dixit dominus domino meo, ſede ad dexteram meam. Sedet ergo ad dexteram patris fi [Pſal. 109]
lius. Dic nunc qui de ſecularibus arbitraris æſtimãda diuina. Num tibi uideatur inferior
qui ad dexteram ſedet? Num iniuria patris, quia ad ſiniſtram ſedet? Pater honorat, & tu
iniuriam putas? Pater mauult id eſſe pietatis exemplum, & tu putas præceptionis impe
rium? De morte ſurrexit, & ad dexteram dei ſedet. Sed dixit, inquis, pater. Accipe etiam
ubi non dicit pater, & prædicit filius: Amodo uidebitis filium hominis ſedentem ad de-
xteram uirtutis. Et hoc de aſſumptiõe corporis dicit. Hinc dicit: Sede ad dexteram meã. [Matt. 26]
Nam ſi de æterna ſede diuinitatis quæris, interrogatus à Pilato ſi ipſe eſſet rex Iudæorũ,
ait: In hoc ſum natus. Vnde & Apoſtolus monet, hoc eſſe nobis utile, ſi Chriſtum nõ ex [Ioan. 18]
præcepto neq; ex gratia, ſed quaſi dilectiſſimum filium ad dexterã dei ſedere credamus.
Sic enim habes: Quæ ſurſum ſunt quærite, ubi Chriſtus eſt ad dexteram dei ſedens, quæ [Col. 3]
ſurſum ſunt ſapite. Hoc eſt enim ſuperiora ſapere, credere quia Chriſtus ut ſedeat, non
quaſi iuſſus obſequitur, ſed quaſi filius dilectiſſimus honoratur. Propter rationem ergo [Pſal. 109]
corporis dicit: Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum
tuorum. Quod ſi & hoc ad calumniam trahis, quia pater ad filiũ dixit, Ponam inimicos
tuos: etiam pater trahit ad filiũ quos filius ſuſcitet atq; uiuificet. Nemo enim, inquit, po- [Ioan. 6]
teſt uenire ad me, niſi pater qui miſit me, attraxerit eum, & ego reſuſcitabo eũ in nouiſſi
mo die. Et tu filium dei pro infirmitate dicis eſſe ſubiectum, cui pater attrahit, quos ille
in nouiſſimo die ſuſcitet? Hæccine tibi uidetur eſſe ſubiectio, in qua regnum patri para
tur, cum pater ad filium trahat, & calumniæ locus non ſit, eum patri regnũ filius tradat,
nec aliquid præferatur? Hæc enim documenta pietatis ſunt, quod & pater filio, & filius
patri tradat. Ita enim ſibi tradunt, ut neq; ille qui accipit quaſi alienum acquirat, nec qui
tradit amittat. Ad dexteram quoq; ſedere nulla prælatio eſt, neq; ad ſiniſtram iniuria. Di
uinitas enim gradum neſcit, nec loco aliquo circumſcribitur, nec temporibus definitur.
Anguſtis animis homines iſta penſamus. Nulla differentia charitatis, nullum diſcrimen
eſt unitatis. Sed cur longius euagamur? Circunſpectaſti omnia, uidiſti iudicem, aduerti-
ſti angelos prædicantes. Illi laudant, & tu uituperas? Dominationes & poteſtates uene-
rantur, & tu calumniaris? Adorant omnes ſancti eius: non adorat dei filius, non adorat
ſpiritus ſanctus. Seraphim dicunt: Sanctus, ſanctus, ſanctus. Quid ſibi uult ſub uno no- [Eſa. 6]
mine ſanctitatis, trina repetitio? Si trina repetitio, cur una laudatio? Si una laudatio, cur
trina repetitio? Trina repetitio cur, niſi quia pater & filius & ſpiritus ſanctus ſanctitate
unum ſunt? Non dixit ſemel, ne filium ſequeſtraret: non bis, ne ſpiritum præteriret: non
quater, ne creaturas coniungeret. Et ut oſtẽderet trinitatis unam eſſe deitatem, cum ter-
tio dixiſſet: Sanctus, ſanctus, ſanctus: addidit ſingulariter: Dominus deus Sabaoth. San-
ctus igitur pater, Sanctus filius, Sanctus & dei ſpiritus. Adoratur igitur trinitas, non ad-
orat: laudatur trinitas, non laudat. Ego malo ſicut Seraphim credere, & ſicut omnes po-
teſtates uirtuteſq; cœleſtes adorare. Igitur proſecutionem tuam uideamus, quemadmo
dum concilies tibi iudicem. Dic ſane, dic inquam, Ego te Chriſte puto eſſe diſſimilem
patri. Reſpondebit & ille: Diſcerne ſi potes. Diſcerne, inquam, in quo putes eſſe diſſimi
lem. Dic aliud. Creaturam, inquies, te arbitror. Reſpondebit & Chriſtus: Si duorum ho- [Deut. 19]
minum teſtimonium uerum eſt, tu nec mihi, nec patri ſaltem credere debuiſti, qui geni- [Ioan. 8]
tum nominauit? Bonum nego. Dicet & ille: Fiat tibi ſecundum fidem tuam, ut tibi bo-
nus non ſim. Omnipotentem non arbitror. Reſpondebit & ipſe: Non poſſum ergo tibi
tua peccata donare. Subiectum dico. Refert ad hoc: Cur igitur libertatem ac ueniam ab
eo petis, quem putas pro ſeruitio eſſe ſubiectum? Video hærere proſecutionem tuam:
non urgeo qui peccatorum meorum ipſe ſum conſcius. Non inuideo ueniam, quia ip-
ſe opto indulgentiam: uotum tuum ſcire deſidero. En allego apud iudicem deſideria
tua: non prodo crimina, ſeriem tuorum expecto uotorum. Dic itaque ea quæ in commu
ni uoto ſunt, dic inquam: Domine fac me ad imaginem dei. Reſpondebit ille: Ad quam
imaginem? Quam negaſti? Dic, Fac me incorruptibilem. Referet utique, Quomodo te

incorruptibilem facere possum, quem tu creaturam dicendo, capacem corruptibilitatis
1. Cor. 15 esse uoluisti? Mortui resurgēt incorrupti, & tu corruptibilem dicis quem deum cernis?
Leuit. 19 Dic, bonus esto mihi. Dicet tibi: Quid postulas, quod negasti? Ego te bonum uolui, e-
go dixi: Estote sancti, quoniam ipse sanctus sum: & tu mihi id negare contendis? Expe-
Mar. 2 ctas ueniam peccatorum? Sed nemo potest donare peccata nisi solus deus. Itaque cum ue
rus & solus tibi deus non sim, non possum utique tua peccata donare. Hæc Arrianus di-
Psal. 52 cat. Et Fotinianus: Nego te, inquit, deum. Respondebit & dominus: Dixit insipiens in
corde suo, non est deus. De quo dictum putas, de Iudæo, de Gentili, an de diabolo? De
quouis dictum sit Fotiniane, tolerabilior est ille qui tacuit. Tu uero & uoce ausus es di-
cere, ut insipiente insipientior probareris. Negas ergo, inquit, deum, cum ego dixerim,
Psal. 81 Dij estis, & filij excelsi omnes: & tu deum negas, cuius opera diuina circumspicis? Dicat
& Sabellianus: Ego teipsum patrem & filium & spiritum sanctum arbitror. Respōdebit
& dominus: Non audis patrem, non audis filium? Nunquid hic ulla confusio est? scriptu
ra ipse te docet patrem esse qui detulit iudicium, filium esse qui iudicat. Non audisti me
Ioan. 8 dicentem: Solus non sum, sed ego, & qui misit me pater? Dicat & Manichæus: Ego au-
thorem carnis meæ diabolum credo. Respondebit ergo: Quid facis in cœlestibus? Va-
de ad authorem tuum. Ego eos uolo mecum esse, quos dedit mihi pater. Tu te à diabolo
creatum Manichæe arbitraris, ad illius ergo festina sedem, ubi ignis & sulphur, ubi non
restinguitur eius incendium, nec unquam pœna moritur. Mitto alia hæreticorum por-
tenta, non nomina, qui dicunt: Qui dies erit iudicij, quæ erit forma sententiæ? Respon-
Mich. 6 debit his omnibus & ille moraliter: Populus meus, quid feci tibi, aut quid cōtristaui te?
Nonne ex Aegypto eduxi te, & ex domo seruitutis liberaui te? sed parum est ex Aegy-
pto liberasse, & ex domo seruitutis eripuisse: plus est teipsum dedisse pro nobis. Dices er
go: Nonne uestras omnes suscepi iniurias? Nonne corpus meum pro uobis obtuli? Nō
ne mortem oppetiui, quod non erat diuinitatis meæ, sed uestræ redemptionis? Hæcci-
Psal. 20 ne referuntur gratiæ? Hoc profecit sanguis meus, sicut in propheta ipse iam dixi: Quæ
utilitas in sanguine meo, quia descendi in corruptionem? Hoc ergo profeci, ut me im-
pie negaretis, pro quibus ista sustinui? Ego uero tunc domine Iesu etsi grauium peccato
rum mihi ipse sim conscius, dicam tamen, non te negaui, habes quod ignoscas fragilita-
ti carnis. Delictum fateor, peccatum non abnuo. Si uis potes me saluare: quia hoc qui di
xit, emeruit. Ne quæso in iudicium intres cum seruo tuo. Non quæro ut iudices, sed ut ig
noscas. Quid putamus Christū iudicaturum? Ego scio iudicaturum. dico, imò iam iudi-
cauit. Tenemus eius sententiam. Omnes, inquit, honorificent filium, sicut honorificant
Ioan. 5 patrem. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui misit illum. Si displicet
sententia, appella ad patrem, rescinde iudicium, quod pater detulit. Dic quia dissimilem
Gen. 1 habet filium: Respondet tibi: Ego ergo mentitus sum, qui dixi filio: Faciamus hominem
ad imaginem & similitudinem nostram? Dic, quia creauit. Respondet tibi: Cur ergo ad-
orasti, quem creaturam putasti? Dic, quia minorem generauit filium. Respondet, Meti-
Matt. 17 re, uideamus. Dic, quia ei non debuisti credere. Refert ad hoc: Non tibi dixeram: Hic est
Ioan. 17 filius meus dilectissimus, in quo complacui, ipsum audite? Quid est, ipsum audite? Dicē
Matt. 17 tem utique: Omnia quæ pater habet, mea sunt, Hoc audierunt Apostoli, sicut scriptū est:
Et ceciderunt in faciem suam, & timuerunt ualde. Si ceciderunt qui confessi sunt, quid
facient qui negarūt? Sed illos Iesus tetigit & leuauit: uos iacere patietur, ne uideatis glo-
riam quam negastis. Videamus ergo quoniam quem filius damnat, & pater damnat. Et
ideo honorificemus filium sicut honorificamus patrem, ut per filium ad patrem perue-
nire possimus. Hæc ego Imperator Auguste carptim ac breuiter impolita magis propo
sui, quàm enodata digessi. Quod si qua Arriani inconsummata arbitrantur, ego uix fa-
teor inchoata. Si qua adhuc superesse opinantur, ego prope omnia. Infidelibus enim to-
Mat. 16 tum deest, abundat fidelibus. Denique una confessio Petri abūdauit ad fidem Christo: Tu
es Christus filius dei uiui. Sat est enim generationem scire diuinā, non diuisam, nō dimi
nutam, non deriuatoriam, non creatam. Hoc etiam totis scripturarum exponitur libris,
Esa. 6 nec adhuc ab impijs creditur. Incrassatum est enim, ut scriptum est, cor eorū & auribus
suis grauiter audierunt, & oculos suos grauauerunt: nequando oculis suis uideant, & au
ribus audiant, & corde intelligant. Nāque more Iudaico aures suas Arriani claudere solēt,

aut

aut ferere tumultus, quotiescunque uerbum salutis auditur. Et quid mirum si humanis uocibus credere non soleant infideles, qui non credunt diuinis? Filius dicebat, sicut habes in Euangelio: Pater clarifica nomen tuum. Vox patris de coelo audita est dicentis: Et clarificaui, & iterum clarificabo. Infideles hæc audiebant, sed non credebāt. Dicebat filius, respondebat pater. Dicebant Iudæi: Tonitruum factum est illi: alij dicebāt, Angelus locutus est ei. Paulus quoque sicut scriptum est in Actibus Apostolorum, cum uoce Christi uocaretur ad gratiam, pluresque comites pariter incederent, solus uocem Christi audisse se dixit. Adeo sancte Imperator, qui credit audit, & audit ut credat. Qui non credit, non audit, sed nec uult nec potest audire, ne credat. Atque utinam quod in me est audire uellēt ut crederent, audire cum bona charitate & mansuetudine, ut uerum quęrentes, non ueritatem impugnantes. Scriptum est enim, ut non intendamus fabulis & genealogijs interminabilibus, quæ quæstiones magis præstāt quàm ædificationem dei, quæ in fide est. Finis autem pręcepti est charitas, de corde puro, & conscientia bona, & fide nō ficta. A quibus quidam aberrantes, conuersi sunt in uaniloquiū, uolentes esse legisdoctores, nō intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Alibi quoque idem Apostolus dicit: Stultas autem & sine disciplina quæstiones deuita. Tales deferendos Apostolus dicit, qui quæstiones serunt, hoc est hæreticos: de quibus & alibi dicit quod discedēt quidam à fide, intendentes spiritibus erroris, doctrinis dæmoniorum. Et Ioannes dicit hæreticos esse Antichristos, Arrianos utique designans. Hæc enim hæresis post omnes hæreses cœpit, & ex omni hæresi uenena colligit. Sicut enim de Antichristo scriptum est quia aperuit os suum in blasphemiam ad deum, blasphemare nomen eius, & bellum facere cum sanctis eius: ita & isti filio dei derogant, nec martyribus pepercerunt: & quod fortasse ille non faciet, scripturas falsauere diuinas. Itaque qui dicit quia Iesus non est Christus, hic est Antichristus. Qui negat saluatorem mūdi, negat Iesum: qui negat filium, negat & patrē, quia scriptum est: Omnis qui negat filiū, negat & patrem. Neque uero te Imperator pluribus tenere debeo bello intentum, & uictricia de barbaris trophæa meditantem. Progredere plane scuto fidei septus, & gladium spiritus habens, progredere ad uictoriam superioribus promissam temporibus, & diuinis oraculis prophetatam. Nanque & futuram nostri depopulationem, & bella Gothorum Ezechiel illo iam tempore prophetauit. Sic enim habes: Propterea prophetiza fili hominis, & dic, O Gog, hæc dicit dominus: In die illa cum constituerur habitare populus meus Israel in pace, surges & uenies de loco tuo ab extremo Aquilonis, & gentes tecum multę, sessores equorum omnes, congregatio multa & magna, & uirtus copiosa, & descendet ad populum meum Israel, ut nubes operiet terram in nouissimis diebus, &c. Gog iste Gothus est, quem iam uidemus exisse, de quo promittitur nobis futura uictoria, dicente domino: Et deprædabuntur eos qui deprędati eos fuerant, & despoliabunt eos qui sibi spolia detraxerant, dicit dominus. Eritque in die illa, dabo Gog, hoc est Gothis, locum nominatum monumentum in Israel multorum uirorum congestum, qui superuenerunt ad mare, & per circuitum struet uallis peristomion, & obruet illic Gog & totam multitudinem eius, & uocabitur polyandrium Gog, & obruet eos domus Israel ut purgetur terra. Nec ambiguum sancte Imperator, quod qui perfidiæ alienæ pugnam excepimus, fidei catholicæ in te uigentis, habituri simus auxilium. Euidens enim antehac diuinæ indignationis caussa præcessit: ut ibi primum fides Romano imperio frangeretur, ubi fracta est deo. Non libet confessorum neces, tormenta, exilia recordari, piorum sacerdotia, proditorum munera. Non'ne de Thraciæ partibus per ripensem Daciam & Mysiam omnemque Valeriam Pānoniorum, totum illum limitem sacrilegis pariter uocibus & barbaricis motibus audiuimus inhorrentem? Quid poterat nobis uicinia tam feralis inuehere? Aut quemadmodum res Romana tali tuta poterat esse custodia? Sed iam satis superque omnipotens deus nostro exitio, nostroque sanguine, confessorum neces, exilia sacerdotum, & nephas tantæ impietatis eluimus, satis claruit eos qui uiolauerunt fidem, tutos esse non posse. Conuertere domine, fideique tuæ attolle uexilla. Non hic aquilę militares, neque uolatus auium exercitum ducunt: sed tuum domine Iesu nomen & cultus. Non hic infidelis aliqua regio, sed ea quæ confessores mittere solet Italia. Italia aliquando tentata, mutata nunquam: quam dudum ab hoste barbaro defendisti, nunc etiam uindicasti. Non hic

Ioan. 12

Act. 9

ad Tit. 3

1. Tim. 1

1. Tim. 2

1. Tim. 4

1. Ioan. 2

Apoc. 13

1. Ioan. 2

Ezech. 38

Hoc sugillat subinde Hieronymus

imperatoris mens lubrica, sed fides fixa. Ostende nunc euidens tuę maiestatis indicium, ut is qui te uerum uirtutum dominum, & coelestis militiæ ducem, is qui te ueram dei uir- tutem credit esse atq; sapientiam, non temporalem utiq; nec creatam sed sempiternam, sicut scriptum est, dei uirtutem & diuinitatem, tuæ maiestatis fultus auxilio, fidei suæ tro phæa mereatur.

1. Cor. 1

FINIS.

CAPITA LIBRI TERTII.

DIVI AMBROSII EPISCOPI MEDIO- LANENSIS DE FIDE AD GRATIANVM AVGV- STVM, LIBER TERTIVS.

Qua ratione author ea quæ in superioribus libellis breuiter digesta sunt, in hoc libro latius exequi curauerit. Cur etiam illicitum putari non debeat quod ad in- formationem uitæ humanæ comparationem à poeticis fabulis deriuatam indu- xerit. Cap. I

QVONIAM clementissime Imperator, instruendi tui gratia, aliqua de fide mihi scribenda mandaueras, & uerecundantem coram etiam ipse fueras adhortatus, ideo quasi in procinctu positus, duos tantum conscripsi libellos, quibus uias quasdam fidei & semitas demonstra- rem. Sed quoniam mens praua quorundam, ferendis intenta quęstio nibus, stilo lacessit uberiore confici, tuæ quoq; pia me cura clemētiæ ad cætera uocat, uolens in pluribus experiri quem in paucis proba- sti, ea quæ perpaucis superius perstricta sunt, placuit paulo latius exequi, ne ea quasi dif- fidentia assertionis deseruisse potius quàm securitate fiduciæ proposuisse uideamur. Et quia hydræ nominis & Scyllei litoris comparationem induximus, ut ostenderemus uel rediuiua plantaria cauenda perfidiæ, uel famosa naufragia, siquis contra licitū putat co- lorem disputationis eiusmodi à poeticis fabulis deriuatū, & cum in fide nihil quod uitu- perare possit inuenerit, aliquid in sermone reprehendit, agnoscat non solū sententias, sed etiam uersiculos poetarū scripturis insertos diuinis. Vnde enim illud: Huius & genus su mus, quod Paulus usu prophetico doctus usurpat? Nam & gigantes & uallē Titanum prophetici sermonis series non refugit. Et Esaias sirenas & filias passerū dixit, Et Hiere- mias de Babylone memorauit, quod habitabunt in ea filiæ sirenum: ut ostenderet Baby lonis, hoc est secularis confusionis illecebras, uetustę lasciuiæ fabulis comparandas, quę uelut scopuloso in istius uitæ littore, dulcem resonare quandam sed mortiferā cantilenā

Act. 17

ad

ad capiendos animos adolescētium uiderentur, quam sapiens etiam ab ipso poeta Græ
co inducitur quasi quibusdam prudentiæ suæ circūdatus uinculis præterisse. Ita difficile
iudicatū est ante aduētū Christi, etiā fortiores nō posse capi speciosæ delitijs uoluptatis.

Nostræ salutis causa Christum corporis infirmitates suscepisse. Cap. 11

Quod si poeta ille, pernitiosam mentibus hominum, & subeundis obnoxiam
naufragijs, lasciuię secularis illecebram iudicauit, quid nos æstimare opor-
tet, quibus scriptum est: Carnis curam ne feceritis in concupiscentijs? Et ali- *Rom. 13*
bi: Castigo corpus meum & in seruitutem redigo, ne alijs prædicans ipse reprobus effi- *1. Cor. 9*
ciar? Non enim per luxuriam nobis Christus, sed per ieiuniū salutem attulit. Neq; ille e-
merendę gratiæ suæ causa, sed nostræ eruditionis gratia ieiunauit. Neq; infirmitate cor-
poris uictus est ut esuriret, sed esuriendo suscepti corporis fidem præstitit: ut non solum
corpus, sed etiā infirmitates nostri corporis doceret à se esse susceptas. Sicut scriptū est:
Quoniam infirmitates nostras accepit, & ægritudines nostras portauit. Corporis est igi- *Esa. 53*
tur, hoc est, nostrū est, quod esurijt, nostrum est quod fleuit, quod tristis fuit usq; ad mor-
tem. Cur ad diuinitatem quæ sunt nostra referunt? Corporis est, quod etiam factus asse-
ritur. Deniq; sic habes: Mater Sion dicet homo, & homo factus est in ea, & ipse fundauit *Psal. 86*
eam altissimus. Homo, inquit factus est, non deus factus est. Qui autem idem altissimus,
idem homo, nisi mediator dei & hominum, homo Christus Iesus, qui dedit semetipsum
redemptionem pro nobis? Et hoc utiq; ad incarnationē pertinet. Redemptio enim no- *1. Tim. 2*
stra per sanguinem, remissio per potestatē, uita per gratiam. Quasi altissimus donat, qua
si homo precatur. Aliud creatoris, aliud redemptoris est. Distincta licet, unius tamen au
toris beneficia sunt: decuit enim ut ille nos redimeret qui creauit. Quis autē neget Chri-
stum esse altissimum significatum? Nam qui aliter sentit, deo patri sacramentum incar-
nationis adscribit. Sed hinc dubitari non potest quod altissimus Christus sit, cum etiam
alibi dixerit de mysterio passionis: Dedit uocem suam altissimus, & mota est terra. Et in *Psal. 17*
Euangelio habes: Et tu puer propheta altissimi uocaberis, præibis enim ante faciem do *Luc. 1*
mini parare uias eius. Qui altissimus? Dei filius. Ergo qui altissimus, deus Christus. Et so
lus utiq; cum dicitur deus, non separatur etiam dei filius. Qui enim altissimus, solus: si-
cut scriptum est: Cognoscāt quoniam dominus nomen est tibi, tu solus altissimus super
omnem terram. Vnde etiam illud explosum est: quod solēt ad calumniā deriuare, quod
de deo scriptum est: Qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem. *1. Tim. 6*
De deo enim scriptū est, quod est cōmune nomen patri & filio. Nam si ubicunq; deū le-
gunt, negant etiam filium designari: & impij sunt, diuinitatis potentiam filio denegan-
do, & incarnatū patrem Sabelliana impietate adstruere uidebunt. Dicant enim quomo
do illud non impie de patre intelligere possint, quod Apostolus ait: In quo & consurre- *Col. 2*
xistis per fidem operationis dei, qui suscitauit illum à mortuis. Et aduertant de sequenti
bus quid incurrant. Sequitur enim: Et cum mortui essetis delictis & præputio carnis ue
stræ, uiuificauit nos cum illo, donans nobis delicta, delens quod aduersum nos erat chi-
rographū decreti, quod erat contrariū nobis, & ipsum tulit de medio affigens illud cru-
ci, exuens se carnem. Ergo non deus pater solus intelligendus est qui suscitauit carnem,
& nō etiam filius cuius templum resuscitatum est. Qui suscitauit, utiq; & uiuificauit: qui
uiuificauit & delicta donauit: qui delicta donauit, & chirographum tulit: qui chirogra-
phū tulit, affixit illud cruci: qui affixit illud cruci, carnem se exuit. Sed pater non se exuit
carnem: non enim pater caro factus est, sed uerbum, sicut legimus, caro factum est. Vide
tis ergo quod Arriani dum separant à patre filium, in id periculum incidant, ut patrem
passum esse commemorēt. Nos autem facile docemus de filij dictum operatione. Nam
& ipse corpus suum resuscitauit, sicut ipse dixit: Soluite templū hoc, & in triduo resusci- *Ioan. 2*
tabo illud. Et ipse uiuificat nos cum suo corpore. Sicut enim pater suscitat mortuos & ui
uificat: sic & filius quos uult uiuificat. Et ipse delicta donauit dicēs: Dimissa sunt tibi pec *Ioan. 5*
cata tua. Et ipse chirographum affixit cruci, qui crucifixus est per corporis passionem. *Luc. 7*
Nec alius se carnem exuit, nisi dei filius qui carnē se induit. Ipse ergo significatur deus,
qui opus nostræ resurrectionis operatus est. Ergo cum legis deum, non separes patrem,
non separes filium: quia diuinitas patris & filij una eademq; est. Et ideo nec ibi separes
ubi legis, quod beatus & solus potens. De eo enim dictum est, sicut habes: Præcipio co *1. Tim. 6*

diuinitatis maiestatẽ usq; ad carnis infirma deducũt. Detestandi Iudæi, qui carnẽ domini crucifixerunt: detestabiliores tamẽ eos arbitror, qui diuinitatẽ Christi cruci subditam crediderunt. Deniq; qui cũ Iudæis sæpe tractabat, hæreticũ, inquit, post unã correptionẽ deuita. Nec tamẽ sine iniuria patris factũ nobis esse sapientiã, ad illã inenarrabilẽ nec ullis temporibus momentisq; obnoxiam Christi generationem sacrilega interpretatione deriuant. Nam præter id quod filij iniuria, patris est contumelia, etiam in patrem sacrilegia ista procedunt. de quo scriptum est: Fiat autem deus uerax, omnis autem homo mẽdax. Aut si de filio putant dictum, generationi quidem nõ præiudicant, quia deũ utrum huius lectionis authoritate, quod abnuunt, confitentur. Prolixum est si uelim singula recensere, quotiens factum legerimus, nõ utiq; per naturã, sed per gratiã. Nam & Moyses dicit: Adiutor & protector factus est mihi in salutẽ. Et Dauid dicit: Esto mihi in deũ protectorem, & in domum refugij, ut saluum me facias. Et Esaias dicit: Factus es omni ciuitati humili adiutor. Non utiq; sancti deo dicunt: Creatus es, sed protector & adiutor per gratiam tuam factus es nobis. Vnde nec illud uerendum est quod solent Arriani scæua interpretatione componere, dicentes factum esse dei uerbum: quia scriptum est, inquiunt: Quod factum est in ipso, uita est. Primum intelligant, si ad substantiam diuinam referant quod factum est, Manichæorum se quæstionibus implicari. Obijciunt enim Manichæi: Si quod in ipso factum est, uita est: est ergo aliquid quod in ipso factum nõ sit, & mors sit, ut duo impie inducant principia. Sed hoc damnat Ecclesia. Deinde unde possunt docere sic pronunciasse euangelistã? Pleriq; enim docti & fideles sic pronunciant: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factũ est. Alij sic: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Deinde: Quod factũ est, pronunciãt, et subiungunt: In ipso, hoc est: Quicquid aũt factũ est, et in ipso. Quid est in ipso, Apostolus docet dicens: In ipso sumus, & uiuimus, & mouemur. Tamẽ etiã si quemadmodũ uelint pronuncient, nõ possunt hic calumniari deo uerbo, si ad substantiã eius uelint referre, quod factũ est, quin calumnientur & patri deo, de quo scriptum est: Qui autem facit ueritatem, uenit ad lucem, ut manifestentur opera eius quod in deo sunt facta. Ecce hic opera hominis in deo facta legimus, & ad substantiam tamen diuinam referre nõ possumus. Sed aut per ipsum facta cognoscimus, ut est illud Apostolicum, quod omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant: aut ut docet præsentis lectio testimonij, uirtutes quibus uitæ æternæ fructus acquiritur, in deo factas æstimare debemus, charitatem, pietatem, religionem, fidem, & alia huiusmodi, quæ in uoluntate dei facta sunt. Ergo sicut in dei patris, ita etiam in Christi uoluntate & uirtute facta sunt, sicut legimus: Creati in Christo in operibus bonis. Et in Psalmo: Fiat pax in uirtute tua. Et alibi: Omnia in sapientia fecisti. In sapientia, inquit, fecisti, nõ sapientiam fecisti. Nam cum omnia in sapientia facta sint, Christus autem dei sapientia sit, non accidens utiq;, sed subsistens & permanens in æternum: si facta est sapiẽtia, iam deteriore cõditione facta est, quam omnia, eo quod sapientia fieri per seipsam non potuit. Ergo si factũ esse frequenter ad aliquid, non ad naturã refertur, etiam creatũ esse ad causam refert.

Ad Tit. 3 · Rom. 3 · Exod. 15 · Psal. 30 · Ioan. 1 · Act. 17 · Ioan. 3 · Col. 1 · Ephes. 2 · Psal. 121 · Psal. 103

Quid significet quod de incarnatione domini scriptum est: Deus creauit me principium uiarum suarum. Cap. IIII

Prou. 8

VNde intelligimus illud quod de incarnatione domini scriptũ est: Dominus creauit me principium uiarum suarum in opera sua, id significare, quod ad redimenda opera patris, dominus Iesus ex Virgine sit creatus. Neq; enim dubitari potest de incarnationis dictum esse mysterio, cum propter opera sua corruptelæ seruitio liberanda dominus susceperit carnem, ut illum qui imperium habebat mortis, per sui corporis destrueret passionẽ. Caro enim Christi propter opera, diuinitas ante opera: quia ipse ante omnia, & omnia in ipso constant. Nõ ergo diuinitas propter opera, sed propter diuinitatẽ opera, sicut Apostolus declarauit dicẽs, quod propter filium dei omnia. Sic enim habes: Decebat autem eum per quẽ omnia, & propter quẽ omnia, multis filijs in gloriam adductis, ducẽ salutis eorum per passionem consummari. Nõne euidenter exposuit, quod dei filius qui propter diuinitatẽ suã omnia creauit, is postea propter populi salutẽ & carnis susceptionẽ, & mortis assumpserit passionẽ? Propter quæ autem opera sit creatus ex Virgine, ipse dominus cum illum cæcum curaret, ostẽdit dicẽs:

Heb. 2

In illo me oportet operari opera eius qui misit me. Et addidit, ut de incarnatione eius dictum crederemus: Cum in hoc mundo sum, lux sum huius mundi. Etenim quasi homo in hoc mundo pro tempore est, nam quasi deus semper est. Deniq; & alibi ait: Ecce uobiscum sum usq; ad consummationem mundi. Nec de principio residet aliquid quæstionis, cum interrogatus in carne: Tu quis es? respondetit: Principium, quod & loquor uobis. Quod non solum ad substantiam diuinitatis æternæ refertur, sed etiam ad documenta uirtutum. Ex hoc enim & deum se probauit æternum, quia omnium ipse principium est, & uniuscuiusq; uirtutis autor, quia ecclesiæ caput est, sicut scriptum est: Quia ipse caput corporis ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis. Liquet igitur & de incarnatione dictum esse principium uiarum suarum, quod ad sacramentũ suscepti corporis uidetur esse referendum. Deniq; ut scias quod uias suas omnipotens pater secundum incarnationẽ præscripserit filio, habes in Zacharia ad Iesum indutum uestimenta sordida, ab angelo dictum: Hæc dicit dominus omnipotẽs: Si in uijs meis ambulaueris, & præcepta mea custodieris. Quod est uestimentum illud sordidum, nisi carnis assumptio? Viæ igitur domini uelut quidam trames bonæ uitæ sunt, quæ diriguntur à Christo, qui ait: Ego sum uia, & ueritas, & uita. Via ergo superna, est dei uirtus. Christus enim nobis uia est. Et bona uia, quæ credentibus cœli regna patefecit. Viæ autem domini, uię rectæ sunt, sicut scriptũ est: Vias tuas domine notas fac mihi. Via, castitas: uia, fides: uia est abstinentia. Est nanq; uia uirtutis, est & uia iniquitatis. Scriptum est enim: Et uide si est uia iniquitatis in me. Principium itaq; nostræ uirtutis est Christus. Principium integritatis, qui docuit uirgines non uiriles expectare concubitus, sed integritatem mẽtis & corporis sancto magis dicare spiritui, quàm marito. Principium parsimoniæ Christus, qui pauper factus est, cum esset diues. Principium patientiæ Christus, qui cum malediceretur, non remaledixit: cum percuteretur, non repercussit. Principium humilitatis Christus, qui formam serui accepit, cum patrem deum maiestate uirtutis æquaret. Ex illo enim accepit uirtus unaquæq; principium. Et ideo ut hęc uirtutum genera disceremus, filius datus est nobis, cuius principium super humeros eius. Principium illud, crux domini est, principium fortitudinis, quo uia sanctis est referata martyribus ad sacri certaminis passionem. Vidit hoc principiũ Esaias, & ideo ait: Puer natus est, filius datus est nobis. Viderunt & Magi, & ideo cum paruulum in præsepi cernerent, adorauerunt, dicentes: Puer natus est, cum stellam conspicerent, prædicantes, filius datus est nobis. Aliud munus ę terris, aliud munus è cœlo, & utrunq; unus, in utroq; perfectus, & sine mutabilitate diuinitatis, & sine humanę imminutione naturæ. Vnum adorauerunt, eidemq; munera obtulerũt, ut ostenderent ipsum esse cœli dominum, qui in præsepibus uideretur. Distingue singulorum momenta uerborum: Puer natus est, filius datus est nobis. Et si ex patre natus, non tamen nobis natus, sed datus est: quia nõ filius propter nos, sed nos propter filium. Neq; enim nobis natus est, qui & ante nos natus est, et totius est cõditor creaturæ. Neq; nunc primum nascitur qui erat semper, & erat in principio: sed illud quod non erat, nobis nascitur, hoc est puer ex uirgine, corpus ex Maria. Hoc enim post nos, illud ante nos. Alij sic habent: Puer natus est nobis, filius datus est nobis. Hoc est, qui erat filius dei, hic ex Maria puer natus est nobis, & datus est nobis. Quia datus sit, audi prophetam dicentem: Et salutare tuum da nobis. Quod enim supra nos est, datur: quod de cœlo est, datur: sicut etiam alibi de spiritu legimus, quod charitas dei effusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Sed uide quemadmodum multas hæreses extinguat. Puer natus est nobis: nobis, non Iudæis: nobis, non Manichæis: nobis, non Marcionitis. Propheta dicit: Nobis, hoc est credentibus, non incredulis. Et ille quidem misericordia sua omnibus natus est, sed perfidia hereticorum fecit, ut non omnibus nasceretur, qui omnibus natus est. Nam & lumen diei oriri iubetur super bonos & malos: sed oriri non uidentibus non uidetur. Sicut ergo puer non omnibus natus est, sed fidelibus: sic filius non infidelibus datus est, sed fidelibus. Nobis datus est, non Fotinianis. Illi enim non datum nobis dei filium dicunt esse, sed ab initio inter nos natum. Nobis, non Sabellianis. Illi enim nolunt filium datum, eundem asserentes patrem esse quem filium. Nobis, non Arrianis. Et ipsi enim non habent filium pro salute datum, sed pro infirmitate transmissum. Non habent consiliarium, quem putant futura nescisse: nõ habent

Margin: Ioan. 9; Matt. 28; Ioan. 8; Col. 1; Zach. 3; Ioan. 14; Psal. 15; Psal. 138; 2. Cor. 8; 1. Pet. 2; Philip. 2; Esa. 9; Ibid.; Matt. 2; Psal. 84; Roma. 5; Matt. 5

habent filium, quem sempiternum non putant, cum scriptum sit de uerbo dei: Quòd erat in principio. Et alibi: In principio erat uerbum. Deniq; ut ad propositum reuertamur exemplum: In principio, inquit, antequàm terram faceret, & antequàm produceret fontes aquarum, ante omnes colles genuit me. Fortasse dices, quomodo de incarnatione Christi dictum esse memorauerim, Dominus creauit me, cum ante incarnationem Christi, creatura sit mundi? Sed considera quod moris est scripturis diuinis, & futura pro praeteritis dicere, & geminã in Christo significare substantiam, diuinitatis, & carnis, ne quis aut diuinitatem neget eius aut carnem. Nam sicut in Esaia habes: Puer natus est nobis, filius datus est nobis: ita hic quoq; ante praemisit creaturam carnis, & subtexuit assertionẽ diuinitatis: ut scires non duos Christos, sed unum esse, qui & ante secula generatus sit ex patre, & ultimis temporibus creatus ex uirgine: hoc est, ego sum ille creatus ex homine, creatus ad caussam, qui sum generatus ante secula. Deniq; dicturus, Dominus creauit me: praemisit, Cõmemorabo quae à seculo sunt. Dicturus genuit, praemisit, in principio, antequàm terram faceret, ante omnes colles genuit me. Ante, cum dicitur, in infinitum retro sine aliqua definitione porrigitur. Deniq; ante Abrahã, inquit, ego sum, non utiq; post Adam: & ante Luciferum, non utiq; post angelos. Sed ante, cũ dicit, non se intra aliquem, sed omnia intra se dicit. Sic enim moris est aeternitatem dei scripturis significare diuinis. Deniq; alibi habes: Priusquam montes fierent, aut formaretur orbis terrae, à seculo & usq; in seculum tu es. Ante omnia ergo generatio, inter omnia & propter omnia creatura. Natus ex patre supra legem, factus ex Maria sub lege.

Ioan. 1 — *Prou. 8* — *Esa. 9* — *Prou. 8* — *Ioan. 8* — *Psal. 89*

De solutione obiectionis sumptae ex eo quod scriptum est: Post me uenit uir, qui ante me factus est: cum confutatione erroris Arrianorum. Et quomodo iuxta mysticã intelligẽtiã historiae de Booz & Ruth designatus fuerit Christus, qui ecclesiã sibi copulauit. Quomodo etiã sępe ad causam pertineat cũ Christus dicitur factus. Quõ deniq; ipse idẽ sacerdos sit & hostia. Cap. V

Ioan. 1

Ed scriptum est: Post me uenit uir, qui ante me factus est, quia prior me erat. Vnde dicunt: Ecce qui erat, factus est. Ipsa uerba pendamus. Post me, inquit, uenit uir. Vir ergo est qui uenit, ipse qui factus est. Vir autem nomen est sexus. Sexus autẽ nõ utiq; diuinitati, sed naturae deputatur humanae. Possem ergo dicere: Erat in praecognitione quidem corporis, sed aeternitate uirtutis. Nam & Ecclesia erat, et sancti erant praedestinati ante saecula. Sed non id loco hoc dico, sed illud assero, factum esse, nõ ad diuinitatẽ, sed ad incarnationis pertinere naturã, sicut ipse Ioannes dixit: Hic est de quo dixi: Post me uenit uir, qui ante me factus est. Itaq; cum geminã, sicut supra dixi, in Christo substantiã proposuisset, ut utrãq; intelligas & diuinitatis & carnis, hoc loco coepit à carne. Est enim scripturis promiscua consuetudo diuinis, ut interdũ à diuinitate Christi incipiant, & ad incarnationis sacramenta descendant: interdũ ab humilitate incarnationis exordiũ sumant, & ad gloriã diuinitatis assurgant, ut in prophetis, euãgelistis, frequenter & in Paulo. Ergo & hic iuxta memoratam cõsuetudinem ab incarnatione domini coepit, de eius diuinitate dicturus: non ut confunderet humana atq; diuina, sed ut distingueret. Verum Arriani, uelut Iudaici caupones, miscent aquam cum uino: quia diuinam generationem humanamq; confundunt, ad diuinitatem referentes, quod de carne sit dictum. Nec metuo quod obiecturi uidẽtur, quod in superioribus nõ habet uirum. Sic enim habet: Qui post me uenit. Sed uideãt & ibi quid praemiserit: Verbum, inquit, caro factũ est. Et ideo non addidit uirum: quia carnem dixerat. Per carnem aũt isthic uirum intelligimus, & per uirum carnem. Ergo quod dixerat: Verbũ caro factũ est, uirum hoc loco nominare superfluum fuit, quẽ iam carnis expręssione signauerat. Quo exemplo in posterioribus quoq; & agnum praemisit, qui tolleret peccatũ mundi. Et ut incarnatũ intelligeres, quẽ ante memorauit, ait: Hic est de quo ante dixi, post me uenit uir qui ante me factus est, hoc est, uirũ dixi, non deũ factũ. Sed ut ipsum incarnatũ declararet esse, qui ante saecula erat, ne duos filios crederemus, ait: Quia prior me erat. Nã si, factus est, ad diuinã generationem retulisset, quid opus erat, ut adhuc adderet tertium, atque iteraret quod supra dixerat? Sed quia ante de incarnatione tantum dixerat: Post me uenit uir, qui ante me factus est, ideo addidit: Quia prior me erat, quoniam diuinitatis aeternitas fuerat exprimenda. Et haec est causa pręlationis, ut merito antelatus uideatur,

Ibid.

qui

quí proprij patris sempiterna uirtus est. Dat tamen intellectus spiritalis ubertas, ut excurrere & euagari ad concludendos libeat Arrianos, quí uolunt factum hoc loco non ad uirum, sed ad diuinitatem referre. Quid est enim tenere quod possint, cum dixerit Baptista: Post me uenit, qui ante me factus est: hoc est supra meritum meum factus, supra meam gratiam: tempore carnis posterior, diuinitatis honore uenerabilis. Post me enim uenit, temporis est: prior me erat, æternitatis: ante me factus est, honoris: quia etiam incarnationis mysterium supra humanam est gratiam. Deniq; in inferioribus quid supra contexuisset expressit, dicens: Post me uenit uir, cuius non sum dignus calceamēta portare. Præstantiam utiq; dignitatis, non æternitatē diuinę generationis exponens. Quod eo usq; ad incarnationem pertinet, ut typum in hominibus mystici calceamēti ante præmiserit. Lege enim proximo defuncti, uel fratri copula deferebatur eius uxoris, ut semē fratris uel proximi resuscitaret. Vnde quod Ruth, licet ipsa alienigena, tamen quia maritum habuerat ex Iudæis qui reliquerat superstitem proximum, eamq; colligentem manipulos suæ messis, quibus alebat & se & socrum, Booz uidit & amauit, non aliter eam accepit uxorem, nisi calceamentū eius ante soluisset, cui uxor debebatur ex lege. Historia simplex, sed alta mysteria: aliud enim gerebatur, aliud figurabatur. Nam si secundum literam sensum torqueamus, prope quidam pudor & horror in uerbo est: si ad cōmixtionis corporeæ consuetudinem sententiam intellectumq; referamus. Designabatur autē futurus ex Iudæis, ex quibus Christus secundum carnem, qui proximi sui, hoc est populi mortui semen, doctrinæ cœlestis semine suscitaret, cui calceamentum nuptiale Ecclesię copulandæ præscripta legis spiritalia deferebant. Non Moyses spōsus. Illi enim dicitur: Solue calceamentum pedum tuorum, ut domino suo cedat. Non Iesus Naue filius sponsus. Nam & ipsi dicitur: Solue calceamentum pedum tuorum, ne ex similitudine nominis sponsus Ecclesię crederetur. Nō alius sponsus, sed solus Christus est sponsus de quo dixit Ioannes: Qui habet sponsam, sponsus est. Illis igitur calceamētum soluitur, huic solui non potest, sicut dixit Ioannes: Non sum dignus soluere corrigiam calceamenti eius. Solus ergo Christus est sponsus, cui illa ueniens ex gentibus sponsa, ante inops atq; ieiuna, sed iā Christi messe diues, innubat: quæ manipulos fœcūdæ segetis uerbiq; reliquias gremio legat mentis interno, ut exhaustam illam uiduam morte filij, atq; inopem defuncti populi matrē nouis pascat alimentis, non relinquens destitutam uiduā, & nouos quęrēs. Solus ergo Christus est spōsus, qui nec synagogę ipsi manipulos suę messis inuideat Vtinā se nō ipsa excluderet. Habuit, quos per se colligeret: sed quia spōsus eius est mortuus, quasi filio egena defuncto, per ecclesiā manipulos quibus uiueret colligebat, quos uenientes in exultatione portabunt, sicut scriptum est: Venientes autem uenient in exultatione, tollentes manipulos suos, Quis enim sibi alius sponsam audeat Ecclesiam uindicare, quam à Libano unus & solus uocauit, dicens: Ades huc à Libano spōsa, ades huc à Libano? Aut de quo alio potuit Ecclesia dicere: Fauces eius dulcedines, & totus desiderium? Et quia de calceamento pedū tractatū sumpsimus, cui alij nisi uerbo dei incarnato cōuenit dictū: Crura eius colūnæ marmoreæ fundatæ super bases aureas? Solus enim Christus inambulat animis, & graditur in mente sanctorū, in quibus uelut aureis basibus fundamentisq; preciosis solidata uestigia uerbi cœlestis hæserunt. Claret igitur & uirum & typum ad incarnationis spectare mysteriū. Non ergo ad substantiā diuinitatis, sed ad incarnationē, nonnunquam etiā ad caussam pertinet, cū dicitur factus. Nam si ad diuinitatē refers: ergo et in opprobriū deus factus est. Sic enim habes: Tu aūt repulisti, et ad nihilū redegisti, displulisti Christū tuum. Et infra: Factus est in opprobriū uicinis suis. Vicinis, inquit, non ciuibus, non domesticis, non adhærentibus: Quoniam qui adhæret domino, unus spiritus est. Qui uicinus est, non adhæret. Factus est in opprobrium, quia crux domini Iudæis scandalum, Græcis stultitia sapientibus. Per eandem crucem excelsior factus est cœlis, excelsior angelis, & melioris testamenti factus est sponsor, ipse qui erat prioris. Vide quàm non refugiam ista, ut etiam congeram. Sed quomodo factus sit considera: primum quòd purificatione facta considet in dextera magnitudinis in excelsis, tanto melior factus angelis. Vbi purificatio, hostia: ubi hostia, corpus: ubi corpus, oblatio: ubi munus oblationis, ibi sacrificium passionis. Deinde sponsor melioris testamenti. Vbi testamentum, mors necesse est pręcedat testatoris, sicut subter est scriptum.

1.Cor.1 | Ruth 2 | Exod.3 | Iof.5 | Ioan.3 | Ioan.1 | Psal.125 | Cant.4 | Cant.5 | Psal.88 | 1.Cor.6 | 1.Cor.1 | Hebr.1 | Heb.7.et 9

Mors

Mors autem non ad diuinitatis æternitatem,ſed ad fragilitatem refertur humanam.Ex-
Heb. 7 celſior quoq; cœlis factus quomodo ſit oſtẽditur.Immaculatus,inquit,ſegregatus à pec
catoribus,& excelſior cœlis factus,qui non habet quotidie neceſſitatem,ſicut ſacerdo-
tes prius pro ſuis delictis hoſtiam offerre,deinde pro populi.Hoc enim fecit ſemel ſe of-
ferendo,ſicut ſcriptum eſt.Nemo excelſior factus dicitur,niſi qui in aliquo fuerit humi-
lior.In eo igitur excellentior factus eſt,ſedendo ad dexteram patris,in quo ſe minor an-
Philip. 2 gelis factus,obtulit paſſioni.Poſtremo ipſe Apoſtolus ad Philippenſes ait,quod in ſimi
litudinem hominis factus eſt , ſpecie inuentus ut homo,humiliauit ſemetipſum , factus
obediens uſq; ad mortem. Vide ubi factus ſit:in ſimilitudine,inquit,hominis, non in po
teſtate dei.& factus obediens uſque ad mortem , ut obedientiam quidem hominis ha-
buerit,regnum dignitatis.Quãtis igitur adhuc utemur exemplis ad incarnationem uel
ad aliquid referẽdum eſſe quod factum eſt? Quod autem & factum eſt,idem eſt & crea-
Pſal. 148 tum.Dixit enim,& facta ſunt:mandauit,& creata ſunt.Dominus creauit me,ſecundum
carnem dictum:creatum quoq;,ſupra oſtendimus in libro primo,de incarnatione dictũ
uideri.Ipſe etiam Apoſtolus aſſerendo ſeruiendum nõ eſſe creaturæ,ſignificauit ex deo
filium non creatum eſſe,ſed genitum.tamen etiam alibi ut manifeſtaret quomodo in Sa
Prou. 8 lomone ſit lectum,Dominus creauit me:quid in Chriſto creatum eſſet,oſtendit.Itaq; to
Heb. 2 tius ſeriem capitis recenſeamus.Sic enim habes:Ergo quia filij participes ſunt carnis &
ſanguinis,& ipſe ſimiliter particeps factus eſt eorundem,ut per mortem deſtrueret hũc,
qui mortis habebat imperium.Quis ergo eſt qui nos participes ſuæ uoluit eſſe carnis &
ſanguinis? utiq; dei filius.Quomodo niſi per carnem particeps factus eſt noſter? aut per
quam,niſi per corporis mortem,mortis uincula diſſoluit? Morti enim mors facta eſt ſu-
ſceptio mortis in Chriſto.Ergo de incarnatione propoſuit. Videamus ſequẽtia . Nec e-
Ibid. nim ſtatim angelos,inquit,aſſumpſit,ſed ſemen Abrahæ,unde habuit per omnia fratri-
bus ſimilari , ut miſericors fieret & fidelis princeps ſacerdos à deo , ut expiaret peccata
Heb. 3 populi.In quo enim paſſus eſt ipſe & tentatus, poteſt & tentatos iuuare . Propter quod
fratres ſanctiſſimi uocationis cœleſtis participes intuemini Apoſtolum & principẽ ſa-
cerdotum confeſſionis noſtræ Ieſum fidelem eſſe creatori ſuo,ſicut & Moyſes in domo
eius.Hæc nempe uerba ſunt Apoſtoli . Videtis in quo creatum dicat , in quo aſſumpſit,
Hebr. 2 inquit,ſemen Abrahæ.corporalem utiq; generationem aſſerit.In quo autem , niſi in cor
pore expiauit populi peccata? In quo paſſus eſt,niſi in corpore ? ſicut & ſupra diximus:
Chriſto paſſo ſecundum carnem.In quo ſacerdos , niſi in eo quod ſacerdotali aſſumpſit
Hebr. 9 ex genere? Sacerdos enim aliquid debet offerre,& ſecũdum legem in ſancta intrare per
ſanguinem.Ergo quia ſanguinem taurorum hircorumq; repudiauerat deus , hunc utiq;
ſacerdotem per ſuum ſanguinem,ſicut legiſti,in ſancta ſanctorum cœli ſumma penetrã
tem oportebat intrare,ut æterna noſtrorum eſſet oblatio peccatorum.Idem ergo ſacer-
dos,idem & hoſtia,& ſacerdotium:tamen & ſacrificium humanæ conditionis officium
eſt.Nam & agnus ad immolandum ductus eſt,& ſacerdos eſt ſecundum ordinem Mel-
chiſedech.Nemo igitur ubi ordinem cernit humanæ conditionis, ibi ius diuinitatis ad-
ſerat.Nam & illum Melchiſedech per quem Abraham hoſtias ſuas obtulit,non angelũ
Hebr. 7 utiq; ſecundum Iudaica ludibria intelligit Eccleſia,ſed uirum ſanctum,ac ſacerdotẽ dei,
qui typum gerens domini,& ſine patre,& ſine matre , & ſine generationis enarratione,
& ſine initio,& ſine fide deſcribitur,ut oſtenderet ſempiternum filium dei in hunc mun
dum eſſe uenturum,qui & ſine patre ſecundum incarnationem natus eſt , & ſine matre
ſecundum diuinam generationem,& ſine enarratione generationis , quia ſcriptum eſt:
Eſa. 53 Generationem autem eius quis enarrabit? Ergo illum Melchiſedech in Chriſti typo ſa-
cerdotem dei accipimus.Sed illum in typo,hunc in ueritate:typus autem umbra eſt ue-
ritatis.Illum in nomine unius ciuitatis , hunc regem in reconciliationem totius mundi:
2. Cor. 5 quia ſcriptum eſt:Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi,hoc eſt ſempiterna di
uinitas.Aut ſi pater in filio,ſicut filius in patre , & ſubſtantiæ utiq; & operationis unitas
Ioan. 14 non negatur.Quomodo autem negare merito poſſunt etiam ſi uelint,cum ſcriptum ſit:
Pater autem in me manens,ipſe loquitur? &,Opera quæ ego facio ipſe facit? Non dixit,
& ipſe facit,ne ſimilitudinem magis quàm unitatem operis æſtimares.Sed dicẽdo , quæ
ego facio,ipſe facit:manifeſtum reliquit,quod unum opus patris & filij credere debea-
mus.

mus. Deniq; ibi similitudinem operum, nō unitatem uoluit intelligi: Qui credit, inquit, in me: opera quæ ego facio, & ipse faciet. Bene hic interponendo, &, similitudinem nobis donauit, ubi unitatem naturalem negauit. Vnum est igitur opus patris & filij, etiam si non placeat Arrianis. *Ioan.14*

Patris & filij unum esse regnum, & non diuisum. Cap. VI

QVæro autem quomodo regnum uelint patris & filij esse diuisum, cum dominus dixerit, ut supra ostendimus: Omne regnum inter se diuisum, facile destruetur? Et ideo ad excludendum Arrianæ sacrilegium sæuitatis, unum imperium patris & filij, etiam Petrus sanctus asseruit, dicens: Quapropter satisagite fratres certam uocationem & collectionem facere. Hæc enim facientes non errabitis. Sic enim abundantius ministrabitur uobis introitus in æternum imperium dei & domini nostri conseruatoris Iesu Christi. Aut si quis de Christi tantū imperio dictū putat, & hoc ideo sic accipit, ut patrem filiumq; potestate secernat, is tamen & regnū filij fatebitur, & æternum. Itaq; non solum duo inducēt regna diuisa, ut obnoxia sint defectui, sed etiam cum regna comparabilia nulla sint dei regno, quod filij esse, etiā si uelint negare, nō possunt: aut e contra suam sententiam ridebunt, ut idem patris & filij regnum esse fateantur: aut, quod sacrilegium est dicere: Ius patri regni minoris adscribent: aut, quod contrariū est, quem minorē diuinitate impie memorant, eius regnū fatebuntur æquale. Sed hoc non quadrat, non congruit, nō cohæret. Dicant igitur unum esse regnū, sicut nos dicimus & probamus. Probamus autem non nostris, sed cœlestibus testimonijs. Primum enim etiā alijs exemplis disce regnum cœlorum regnū filij quoq; esse. Ipse enim dixit: Amen amē dico uobis, quoniam sunt aliqui de istis astantibus, qui non gustabunt mortem, donec uideant filiū hominis uenientem in regnū suū. Dubitari ergo non potest quòd sit regnū filij dei: sed accipe ipsum esse regnū filij quod patris est. Amen dico uobis, quòd sunt qui dam circunstantium, qui non gustabunt mortem, donec uideant regnum dei ueniens in uirtute. Eo enim usq; unum regnū est, ut unum sit præmium, idem hæres, eadem merita idem sponsor. Quomodo non idem regnum, cùm præsertim ipse de se filius dixerit: Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui? Quod enim patris est per maiestatis proprietatem, id etiam filij est per eiusdē claritudinis unitatem. Ergo & patris regnū scriptura dixit, & filij. Accipe nunc quòd ubi regnum dei dicit, nec patris nec filij separat potestatem, quia & paternum & filij regnum uno dei nomine comprehendit, sicut habes: Cùm uideritis Abraham, Isaac, & Iacob, & omnes prophetas in regno dei. An negamus in regno filij prophetas esse, cùm & latroni dicenti: Memēto mei cùm ueneris in regnū tuum: responderit dominus: Amē dico tibi, hodie mecum eris in paradiso? Aut quid est esse in regno dei, nisi æternam nescire mortem? Qui autem nesciunt æternam mortem, uident filium hominis uenientē in regnum suum. Quomodo ergo potest nō in potestate habere quod donat, dicens: Tibi dabo claues regni cœlorum? Et uideto distantiā. Seruus aperit, dominus largitur. Iste per se, ille per Christum. Famulus claues accipit, dominus ordinat potestates: Aliud ius donantis, aliud dispensantis obsequium est. Vnum igitur patris & filij regnum euidenter est declaratū, sicut Apostolus Paulus asseruit, dicens: Hoc autem scitote, quòd omnis impudicus, aut immundus, aut auarus, quod est idololatria, non habet hæreditatem in regno Christi & dei. Ergo unum regnum, & una diuinitas. Vnam diuinitatem lex probauit, quæ dicit unū deum. Probauit & Apostolus dicendo de Christo: In quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Si enim iuxta Apostolum plenitudo omnis corporaliter diuinitatis in Christo est, aut unius diuinitatis patrem & filium fatebuntur: aut si patris & filij diuinitatē cupiunt separare, cùm omnem plenitudinem diuinitatis corporaliter filius habeat, quid est quod patri æstimant amplius adscribendum, cùm amplius nihil sit plenitudine, & plenitudo perfectio sit? Ergo una diuinitas.

Matth.12
2.Petri.1
Matth.16
Marc.9
Luc.13
Matth.16
Ephes.5
Colos.2

Quod una sit maiestas, & una gloria, una quoq; substantia patris & filij. Cap. VII

I Maginem autem unam & similitudinem unam supra diximus, superest ut unius quoq; maiestatis patrem filiumq; doceamus. Nec longe aberit. Cum enim ipse dixerit de se filius: Cū uenerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ, (Ecce filij expressa est maiestas) quid *Matth.25*

stas)quid ei deest, cuius increatam maiestatem negare non possunt? Est ergo filij maiestas. Accipiant nunc, ut dubitare non possint, quod patris & filij una maiestas sit. Ipse dominus dixit: Nam qui me erubuerit & meos sermones, hunc filius hominis erubescet, cũ uenerit in maiestate sua, & patris, & sanctorũ angelorũ. Quid est: Et sanctorũ angelorũ, nisi quòd honorantur & serui, dignitate domini sui? Dignitatem ergo suã ad filiũ & patrem retulit, nõ ut angeli habeant cum patre & filio æquale consortiũ, sed ut preeminentem gloriam dei cernant. Neq; enim suã maiestatẽ angeli habent: sicut lectũ est de filio: Cùm sederit in sede maiestatis suæ: sed assistunt, ut patris & filij gloriam uideant, quibus aut possunt aut merentur aspectibus. Deniq; ipsa se explanãt uerba diuina, ut intelligas illam gloriã & patris & filij cum angelis non esse cõmunem. Sic enim habes: Cùm autẽ uenerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli cum eo. Et ut doceret unã maiestatem & unam gloriã esse patris & suam, ipse in alio libro ait: Et filius hominis confundetur eum, cùm uenerit in gloria patris sui cũ angelis sanctis. Illi in obsequio, hic in gloria. Illi in comitatu, hic in suggestu. Illi stant, hic sedet. Vt uerbo tamẽ usus utamur humani, hic iudicat, hi ministrant. Diuinã autẽ non præmisit maiestatem patris, & subdidit suã & angelorũ, ne de superioribus ad inferiora fecisse gradũ quendam ac ordinẽ uideretur. Sed quia pater inferior uideri non poterat, præmisit maiestatẽ suam & addidit patris & angelorum, ne se mediũ inter patrem & angelos nominãdo, aut ab angelis ad patrẽ per sui quoq; incrementa fecisse quendam uideretur ascensum, aut à patre rursus ad angelos per ordinẽ cum sui etiam diminutione crederetur fecisse descẽsum. Nã nos qui unã diuinitatẽ patris & filij cõfitemur: diuersum, ut Arriani, ordinem non putamus. De substantia autem Imperator Auguste quid loquar unius filiũ cũ patre esse substãtiæ, cùm imaginem paternæ substantiæ filium legerimus, ut in nullo secundũ diuinitatẽ à patre intelligas discrepare? Iuxta hãc imaginẽ dixit: Omnia quæ pater habet, mea sunt. ergo nec substantiam in deo possumus denegare. Neq; enim insubstantiuus est, qui alijs dedit habere substantiã: licet alia sit substantia dei, alia creaturæ. Nec potest insubstantiuus filius dei esse, per quem cuncta subsistunt. Et ideo ait: Non est absconditum os meum quod fecisti in abscondito, & substantia mea in inferioribus terræ. Virtuti enim & diuinitati, ea quæ ante constitutionẽ mundi, uel in perspicabili maiestate sunt gesta, abscondita esse nõ poterant. Legimus ergo substantiã. Sed dices de incarnatione dictã esse substantiam. Interim nomen substantiæ lectum probaui, & lectum non pro patrimonio, ut dicitis. Iam, si placet accipiamus secundum mysteriũ in inferioribus Christi fuisse substantiã. Etenim ut defunctorum animas in sui corporis anima liberaret, uincula mortis solueret, peccata donaret, operatus est in inferno, & tamen quid obstat quo minus illam diuinam intelligas substantiã, cùm deus ita ubiq; sit, ut ei dictum sit: Si ascendero in cœlũ, tu illic es: si descendero ad infernum, ades? Deniq; ad substantiam diuinam deriuandũ esse intellectũ, sequentibus declarauit, dicens: Inoperatum meum uiderunt oculi tui, eo quod non operis factura sit filius, sed uerbum genitum potestatis æternæ, ἀκατέργαστον enim dixit, hoc est, inoperatum atq; increatum uerbum sine alicuius creaturæ testimonio ex patre natum: & tamen abundamus alijs substantię testimonijs. Sit ista hoc loco substantia corporalis, dummodo non opus dei filium, sed inoperatam eius diuinitatem & ipse fatearis. Scio autem aliquos dicere inoperatum esse etiam incarnationis mysterium, quod nõ sit uirilis copulæ usus operatus, quia partus est uirginis. Si ergo pleriq; hoc loco nec Marię partum opus esse dixerunt, tu Arriane opus putas esse dei uerbum? Aut hic tantum substantiam legimus? Nonne & alibi dixit, Portæ effractæ sunt, montes ceciderunt, & reuelata est substantia? nunquid & hic creatura significatur? Solent enim aliqui dicere pecuniariam esse substantiam. Ergo si ad hunc sensum refers, ideo ceciderunt montes, ut pecuniarium patrimoniũ cerneretur. Sed si meminerimus qui montes ceciderint, illi utiq; de quibus: Si dictum est habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic monti, tolle re, & iactare in mare. Montes ergo sunt altitudines se extollentes. Deniq; in Græco, regna ceciderunt, habetur. Quæ regna, nisi satanæ, de quo dixit dominus: Quomodo stabit regnum ipsius? Ipsos ergo legimus mõtes, quæ regna sunt diaboli. Ideoq; istis cadentibus regnis de corde fidelium, reuelatum est, paternæ dei filium Christum esse substantiæ. Qui sunt etiam illi ipsi montes æreι, de quorum medio quatuor currus procedunt?

Aduertimus

Luc. 6 — Matth. 25 — Ioan. 16 — Psalm. 138 — Matth. 21

Aduertimus altitudinem illam extollentem se aduersus scientiā dei, uerbo domini corruisse, cùm diceret dei filius: Obmutesce, & exi immunde spiritus. De quo & in propheta dixit: Ecce ego ad te mons corrupte. Isti ergo ceciderunt montes, & reuelatū est quòd esset in Christo diuina substantia, dicentibus ijs qui uiderunt: Vere filius dei est. Non enim humana; sed diuina potestate dæmonijs imperabat. Hieremias quoq; dicit: Super montes accipite luctum, & super semitas desertas planctum, quia defecerunt, eò quod non sint homines, non acceperunt uocem substantiæ, à uolatilibus usq; ad iumenta expauerunt & perierunt. Nec præterit etiam alibi cùm fragilitates exponeret conditionis humanæ, ut susceptam à se infirmitatem carnis, & affectum nostræ mentis ostenderet, dixisse dominum per Prophetam: Memento domine quæ est substantia mea, quia in natura fragilitatis humanæ dei filius loquebatur. De quo suprà, ut incarnationis mysteriū reuelaret, ait: Tu uerò repulisti domine, & pro nihilo dispulisti Christū tuū, euertisti testamentum serui tui, prophanasti in terra sanctitatem. In quo utiq; seruum dixit nisi in carne? quod non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed semetipsum exinaniuit serui formam accipiēs, in similitudinem hominū factus, & specie inuentus ut homo? Mea ergo susceptione seruus, sua dominus potestate. Quid illud quod habes: Quoniam quis stetit in substantia domini? Et alibi: Et si stetissent in substantia mea, & audissent uerba mea, & si docuissent uerba mea, & si docuissent plebē meam, auertissem eos à nequitijs & conuentionibus suis. Quomodo negant dei esse substantiam? quomodo uerbū substantiæ, quod creberrimum in scripturis est, putant esse uitandū, cùm ipsi ex alia substantia, hoc est, ἑτερούσιον dicendo filium, substantiam tamen in deo esse non abnuant? Nō igitur uerbum, sed uim uerbi fugiunt, quia nolūt uerum esse dei filium. Nam licet humano uerbo nō possit diuinæ generationis series cōprehendi, tamē iudicarūt patres fidē suam tali proprie contra ἑτερούσιον sermone signandā, authoritatem sequuti prophetæ qui ait: Quis stetit in substantia dei, & uidit uerbū eius? Secundū impietatē igitur suam positum substantiæ uerbū recipiunt Arriani, secundū pietatē autē fideliū comprobatū repudiant & refutant. Nā quid est aliud, cur homousion patri nolint filiū dici, nisi quia nolunt uerū dei filium confiteri? sicut author ipsorū Eusebius Nicomediensis epistola sua prodidit, dicens: Si uerum, inquit, dei filium & increatum dicimus, homousion cum patre incipimus confiteri. Hæc cùm lecta esset epistola in concilio Niceno, hoc uerbum in tractatu fidei posuerunt patres, quod id uiderunt aduersarijs esse formidini, ut tanquam euaginato ab ipsis gladio, ipsorum nefandæ caput hæresis amputarēt. Frustra autem uerbū istud propter Sabellianos declinare se dicunt, & in eo suam imperitiam produnt. Homousion enim aliud alij, non ipsum est sibi. Rectè ergo homousion patri filium dicimus, quia uerbo eo & personarum distinctio, & naturæ unitas significatur. An negare possunt ousian lectā, cùm & panē ἐπιούσιον dominus dixerit: Et Moyses scripserit, ὑμεῖς μοι ἔσεσθαι μοι λαὸς περιούσιος ὑμεῖς ἔσεσθαι μοι λαὸς πίστικος? Aut quid est ousia, uel unde dicta, nisi ἀίουσις quod semper maneat? Cui enim esse est semper, deus est: & ideo manēs semper ousia dicitur diuina; & propterea ἐπιούσιος panis, quod ex uerbi substantia, substantiā uirtutis manentis cordi & animę subministret. Scriptū est enim: Et panis cōfirmat cor hominis. Seruemus igitur præcepta maiorū, nec hæreditaria signacula ausi rudis temeritate uiolemus. Librū signatum illū propheticū non seniores, non potestates, nō angeli, non archangeli aperire ausi sunt: soli Christo explanādi eius prærogatiua est seruata. Librū sacerdotalē quis nostrū resignare audeat, signatum à confessoribus, & multorū iam martyrio cōsecratū? Quem qui resignare coacti sunt, postea tamen damnata fraude signarunt. Qui uiolare non ausi sunt confessores & martyres extiterunt. Quomodo fidē eorū possumus denegare, quorum uictoriam prædicamus? Nemo metuat, nemo formidet, plus confert fidelibus qui minatur. Venenatæ sunt blanditiæ perfidorū: tunc cauendæ, cùm id quod negant, prędicate se simulant. Sic decepti sunt & ante qui facilè crediderunt, ut ibi perfidię laqueos inciderent, ubi fidē esse credebant: Qui dicit, inquiunt, Christum creaturā, secundū cæteras creaturas, anathema sit. Audierunt simplices, & crediderunt. Innocens enim (sicut scriptū est) credit omni uerbo. Audierunt ergo & crediderunt, primo decepti sono: at uelut aues intenti ad escam fidei, extentum sibi laqueum non cauerunt. Ita dum fidē sequuntur, hamum nefandæ fraudis attrectauerunt. Et ideo: Estote, inquit, astuti sicut ser-

Marc. 1
Hiere. 51
Luc. 4
Hierem. 9
Psalm. 88
Philip. 2
Hiere. 23
Psalm. 103
Apoca. 5
Prouer. 14
Matth. 10

pentes, & simplices sicut columbæ: præmittitur astutia, ut sit tuta simplicitas. Sunt enim serpentes euangelici, qui exuunt ueterem usum: ut induant nouos mores, sicut scriptum

Colos. 3 est: Expoliantes ueterē hominē cum actibus suis, & induentes nouum secundū imaginem eius qui creauit eum. Discamus ergo depositis uetusti hominis exuuijs, euãgelicorum serpentiū uias, ut more serpentiū seruare caput, fraudem cauere norimus. Satis fuerat dicere: Qui dicit creaturā Christum, anathema sit. Cur bono cõfessionis Arriane uenena permisces, ut totū corpus contamines? Addendo enim secundū cæteras creaturas non creaturā Christum negas, sed creaturā dicis esse dissimilē. Creaturam enim dicis, etsi præstantiorem cæteris asseras creaturis. Deniq; Arrius huius impietatis magister dei filium creaturā dixit esse perfectā. sed nõ sicut cæteras creaturas. Videtis igitur hæreditario patris uestri uos usos esse sermone? Sat est creaturā negare, quid opus fuit addere, sed non sicut cæteras creaturas? Recide quod putruit, ne serpat contagio: uenenum habet, mortem affert. Deinde dicis interdum deum Christum, sed ita dic deum, ut deum uerū,

1. Corin. 8 ut plenitudinem ei paternæ diuinitatis assignes. Sunt enim qui dicantur dij, siue in cœlo, siue in terra. Non ergo perfunctoriè nuncupandus deus, sed ita ut eandem diuinita-

Ioann. 5 tem prædices in filio quam pater habet, sicut scriptum est: Sicut enim pater uitam habet in semetipso: sic dedit & filio uitā habere in semetipso. Dedit utiq; quasi filio per generationem, non quasi inopi per gratiā. Et potestatē dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. Vide quid addidit, ne tu calumnieris ex uerbo. Filiū hominis legis, & accipientem arguis? Nega ergo deum, si non omnia filio quæ dei sunt, deferuntur. Cùm enim dixerit: Omnia quæ pater habet, mea sunt: cur tu non omnia quæ diuinæ naturæ sunt, etiā

Ioan. 16 in filio confiteris? Nam qui dicit: Omnia quæ pater habet, mea sunt: quid excipit quod non habet? Quid est quod ὑφαπτικῶ quàm fideli magis sermone cõmemores, quod mortuos suscitauerit, maria pede transmiserit, infirmitates hominum curauerit? Hæc etiā ser

Matth. 9 uulis suis præstitit. Plus ista miror in hominibus, quòd tantam dederit potestatem hominibus. Aliquid de Christo audire desidero, quod speciale sit Christi, quod cum ijs quæ creata sunt, non possit esse cõmune. Quia genitus, quia unicus est dei filius, quia deus uerus ex deo uero, quia ad dexterā patris sedet: ubiq; lego consessum patris & filij, semper ad dexteram filius sedet. Nunquid melior filius patre? Nõ hoc dicimus. Sed quē charitas dei honorat, humana iniquitas derogat. Sciuit pater fetẽdas esse de filio quęstiones, præbuit nobis quod sequeremur pietatis exemplū, ne filio derogemus. Vno tantū loco stan

Acto. 7 tem ad dexterā dei Iesum Stephanus uidisse se dixit. Et hoc disce, ne quam hinc moueas quæstionē. Cur enim ubiq; ad dexterā sedere ostenditur, uno legitur in loco stare? Sedet quasi iudex uiuorū & mortuorū: stat quasi aduocatus suorū. Stabat ergo quasi sacerdos, quando patri hostiam boni martyris offerebat, stabat quasi bono luctatori brauiū tanti præsul certaminis redditurus. Accipe & tu spiritū dei, ut ista distinguas, sicut accepit & Stephanus, & dicas sicut dixit & martyr: Ecce uideo cœlos apertos, & filium hominis stantem ad dexterā dei. Qui cœlos apertos habet, Iesum ad dexterā dei cernit. Qui clausos oculos habet mentis, Iesum ad dexteram dei non uidet. Confiteamur ergo Iesum ad dexteram, ut cœlum & nobis aperiatur. Claudunt sibi cœlū, qui aliter cõfitentur. Quod si qui obijciunt quod filius stabat, ostendant hoc loco quod pater sedebat. Nam licet filium hominis stare dixerit, tamē hoc loco nec patrē sedere memorauit. Vt autē euidentius cognosceretur nulla esse stantis iniuria, sed potestas, filium Stephanus obsecrabat, ut se amplius cõmendaret patri, dicens: Domine Iesu, recipe spiritum meum. Et ut eandem patris & filij potestatem esse ostenderet, repetiuit, dicens: Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Hoc dominus in passione propria quasi filius hominis patri dicit: hoc & Stephanus filium dei in suo martyrio deprecatur. Cùm eadem gratia à patre filio'q; depo scitur, eadem potentia declaratur. Aut si uolunt Stephanum patri dixisse, uideant quid propria testificatione significent. Licet nos ista non moueant, aduertant tamen qui totum in litera cõstituunt & in ordine, quòd filius prius sit rogatus. Nos autem & secundū eorum interpretationem ostendimus unitatem paternæ maiestatis & filij. Nā cùm & pater rogatur & filius, æqualitas precationis, operationis indicat unitatē. Si autē illis non placet filio dictum, Domine: uidemus quod etiam dominum eum negare conātur. Sed iā quia martyris tanti corona processit, studia certaminis relaxemus, ferias hodierni sermonis

monis habeamus: Prosequamur sanctum martyrē laudibus, sicut post magna decebat certamina, uulneribus quidem aduersarij cruentatum, sed Christi præmijs coronatum.

F I N I S.

CAPITVLA LIBRI IIII. DE FIDE.

DIVI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE FIDE AD GRATIANVM AVGVSTVM, LIBER QVARTVS.

Quod non mirum uideatur quod humanum genus errauerit de filio dei, cùm & angeli non potuerint mysterium domini Iesu Christi cognoscere, nisi per reuelationem. Cap. I

COgitanti mihi Imperator Auguste, qua ratione sic errauerit genus hominum, ut dei filio pleriq; (uæ mihi) diuersa sequerentur, nequaquam satis mirum uidetur quod errauit humana sciētia de supernis, sed quod scripturis nō detulit obedientiam. Quid enim mirum, si mysterium dei patris & domini Iesu Christi in quo sunt omnes thesauri sapientię & scientiæ absconditi, per sapientiam mundi non potuerunt homines comprehendere, quod nec angeli cognoscere nisi ex reuelatione potuerunt? Quis enim potuit opinione magis quàm fide sequi dominum Iesum, nunc de cœli altissimis inferna penetrantem, nunc ab inferis ad cœlestia resurgentem, subito exinanitum ut habitaret in nobis, nec unquam imminutum, cùm semper filius in patre & in filio pater esset? Dubitauit in eo ipse prænuncius, licet per synagogæ typum dubitauit ipse ante domini faciem destinatus. Deniq; missis discipulis interrogat: Tu es qui uenturus es, an alium expectamus? Obstupuerunt & angeli cœleste mysterium. Vnde cùm resurgeret dominus, atq; illum quem dudum secundum carnem angustus sepulchri locus texerat, resurgentem ab inferis, cœli alta sustinere non possent, hæserunt etiam cœlestia opinionis incerto. Veniebat enim nouis uictor redimitus exuuijs, dominus in templo sancto suo, præibant angeli & archangeli, mirantes spolium ex morte quæsitum. Et quamuis scirent nihil deo accedere ex carne potuisse, quia infra deū omnia sunt: tamen trophęa crucis, cuius principium super humeros eius, & triumphatoris æterni manubias intuentes, quasi eum quem emiserāt, cœli portæ capere non possent, licet nunquā eius capiant maiestatem, maiorē uiam quęrebant aliquā reuertenti, adeo nihil exinanitus amiserat. Debuit tamē nouo uictori nouū iter parari: semper enim uictor tanquā maior & pręcelsior æstimatur. Sed quia ęternæ sunt iustitię portę, eędemq; noui & ueteris testamēti, quibus cœlū aperitur, non mutanť utiq; sed eleuātur: quia non unus homo, sed totus in omniū redemptore mundus intrabat. Trāslatus erat Enoch, raptus Helias: Sed nō est seruus supra dominum. Nullus enim ascēdit in cœlum, nisi qui descēdit de cœlo. Nā & Moysen,

Math. 11

Esa. 9.

Math. 10

licet corpus eius non apparuerit in terris, nusquam tamen in gloria cœlesti legimus, nisi posteaquam dominus resurrectionis suæ pignore uincula soluit inferni, & piorum animas eleuauit. Translatus ergo Enoch, raptus Helias: ambo famuli, ambo cum corpore, sed non post resurrectionẽ, non cum manubijs mortis & triumpho crucis uiderant illos angeli. Et ideo dominũ omnium primũ ac solum de morte triumphantẽ uenire cernentes, tolli portas principibus imperabant, cũ admiratione dicentes: Tollite portas principes uestri, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Erant tamen & in cœlestibus qui stuperent, qui admirarentur nouam pompam, nouam gloriam, & ideo requirebant: Quis est iste rex gloriæ? Sed quia & angeli processus habẽt scientiæ, & capacitatem profectus, habent utiq; discretionem uirtutis, atq; prudentiæ. Solus enim sine processu deus, quia in omni perfectione semper æternus est. Dicebant alij, illi utiq; qui assuerant resurgenti, illi qui uiderant uel iam cognouerant: Dominus fortis & potens, dominus potens in prælio. Iterum multitudo angelorum triumphali agmine præcinebant, Tollite portas principes uestri, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Rursus alij stupentes: Quis est iste rex gloriæ? Vidimus eum non habentem speciem neque decorem. Si ergo ipse non est, Quis est iste rex gloriæ? Respondetur à scientibus: Dominus uirtutum, ipse est rex gloriæ. Ergo dominus uirtutum ipse est filius. Et quomodo infirmum Arriani dicunt, quem dominum uirtutum sicut & patrem credimus? Quomodo Arriani discretionem faciunt potestatis, cùm dominum sabaoth patrem, dominum sabaoth filium legerimus? Nam & hoc sic positum pleriq; codices habent, quod dominus sabaoth ipse sit rex gloriæ. Sabaoth autem interpretes alicubi dominum uirtutum, alicubi regem, alicubi omnipotentem interpretati sunt. Ergo quoniam qui ascendit filius est, qui ascendit autem dominus est sabaoth: omnipotens utiq; dei filius est. Quid igitur agimus: quomodo ascendemus ad cœlum? Sunt illic dispositæ potestates, ordinati principes, qui cœli ianuas seruant, qui ascendentem interrogant. Quis me admittet, nisi omnipotentem annunciem Christum? clausæ sunt portæ, non cuicunq; aperiuntur, non quicunq; uult, nisi qui fideliter credit, ingreditur. Custoditur aula imperialis. Sed esto, indignus obrepserit, latuerit principes portarum cœlestium, discubuerit in cœna domini: ingressus dominus conuiuij, uidens non indutũ nuptiale fidei uestimentum, projiciet eum in tenebras exteriores, ubi sit fletus & stridor dentium, si fidem pacemq; non seruet. Seruemus igitur nuptiale quod accepimus uestimentum, nec Christo propria denegemus, quem omnipotentẽ annunciant angeli, prophetæ significant, apostoli testificantur, sicut iam supra ostendimus. Et fortasse nõ de istius tantummodo cœli portis propheta dixerit quod prçteribit: & alios enim cœlos dei uerbũ penetrat, de quibus dictum est: Habemus enim sacerdotẽ magnum, principẽ sacerdotũ qui penetrauit cœlos, Iesum filiũ dei. Qui sunt isti cœli, nisi & hi de quibus dicit Propheta: Cœli enarrant gloriã dei? Stat enim Christus ad ianuam mentis tuæ. Audi eũ dicentẽ: Ecce sto ad ianuam & pulso si quis mihi aperuerit, ingrediar ad illum, & cœnabo cum eo & ipse mecum. Stat ergo, & non solus stat, sed præcedunt eum angeli qui dicunt: Tollite portas principes uestri. Quas portas? illas utiq; de quibus & alibi dicit: Aperite mihi portas iustitiæ. Aperi ergo Christo portas tuas, ut ingrediatur in te: aperi portas iustitiæ, aperi portas pudicitiæ, aperi portas fortitudinis atque sapientiæ. Crede angelis dicentibus: Et eleuamini portæ æternales, ut introeat in te rex gloriæ, dominus sabaoth. Porta tua, uocis fidelis canora confessio est: porta tua, ostium uerbi est, quam sibi Apostolus optat aperiri, dicens: Vt aperiatur mihi ostium uerbi ad eloquendum mysterium Christi. Aperiatur igitur Christo porta tua, nec solum aperiatur sed etiam eleuetur, si tamen æternalis est non caduca. Scriptum est enim: Et eleuemini portæ æternales. Eleuatum est superlimen Esaiæ, quando Seraphim labia eius tetigit, & uidit regem dominum sabaoth. Tuæ ergo portæ eleuabuntur, si sempiternum, si omnipotentem, si inæstimabilem, si incomprehensibilem, si eum qui & præterita omnia & futura omnia nouerit, filium dei credas. Quod si præfinitæ potestatis & scientiæ, subiectumq; opinere, non eleuas portas æternales. Eleuẽtur ergo portæ tuæ, ut non Arriano sensu paruulus, nõ pusillus, non subditus ad te Christus introeat, sed intret in dei forma, intret cum patre, intret talis qualis est & cœlum & omnia supergressus, emittat tibi spiritum sanctum. Expedit tibi ut credas quod ascendit & sedet ad

Marginal references: Gene. 5; 4. Reg. 2; Psalm. 23; Esa. 53; Psalm. 23; Malach. 8; Hebr. 4; Psalm. 18; Apoc. 3; Cantic. 5; Psalm. 23; Psalm. 114; Psalm. 29; Colos. 4; Psalm. 23; Esa. 6; Mar. 16

sedet ad dexteram patris. Nam si eum inter creaturas & terrena impia cogitatione detineas, si non tibi abeat, non tibi ascēdat, nec paracletus ad te ueniet, sicut ipse dixit: Nam si ego non abiero, paracletus non ueniet ad uos: si autem abiero, mittam illum ad uos. Quod si inter terrena eum requiras, sicut Maria Magdalene requirebat, caue ne & tibi dicat: Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem meum. Portæ enim tuæ angustæ sunt, capere me non queunt: eleuari non queunt, intrare non possum. Vade ergo ad fratres meos, hoc est, ad illas portas æternales, quæ cùm Iesum uiderint, eleuantur. Æternalis porta est Petrus, cui portæ inferi non præualebunt. Æternales portę, Ioannes & Iacobus, utpote filij tonitrui. Æternales portæ sunt ecclesiæ, ubi laudes Christi annunciare Propheta desiderans, dicit: Vt annunciem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion. Grande ergo mysterium Christi quod stupuerunt & angeli. Et ideo uenerari debes, & domino famulus derogare non debes: ignorare non licet, propterea enim descendit ut credas. Si non credis, non descendit tibi non tibi passus est. Si non uenissem, inquit, & locutus fuissem his, peccatum non haberēt. Nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Qui me odit, & patrem meū odit. Quis igitur odit Christum, nisi qui derogat? Sicut enim amoris est deferre, ita odij est derogare. qui odit, quæstiones mouet: qui amat, reuerentiam defert.

Ioan. 16

Psalm. 71

Ioan. 15

De eo quod scriptum est, Omnis uiri caput Christus est, &c. Et, Qui autem plantat & qui rigat, unum sunt. Cap. 11

Taq; discutiamus eorum alias quæstiones. Scriptum est, inquiunt: Omnis uiri caput, Christus est: caput autem mulieris, uir: caput autem Christi, deus. Qua in quæstione dicant mihi uelim, utrū coniungere, an diuidere hęc quatuor uelint. Si enim coniungere, atq; ita ut dicant deū caput esse Christi, sicut uir est mulieris caput, uidete quid incidant. Nam si hæc tanquam ex paribus sumpta est comparatio, & hæc quatuor, id est mulier, uir, Christus, & deus, quasi ex unius atq; eiusdem naturæ similitudine comparantur: ergo mulier & deus unius incipient esse naturæ. Quod si hoc displicet, quod sacrilegium est dicere, ut uolunt diuidāt. Itaq; si Christū apud deum patrem ita uolūt esse, sicut est mulier apud uirum: unius utiq; Christum & deum dicunt esse substantiæ, quoniam mulier & uir unius sunt in carne naturæ. Nam quod distat, in sexu est. Cùm uerò inter Christum & deum patrem sexus non interueniat, quod unum inter filium & patrem in natura est, fatebuntur: quod diuersum in sexu est, denegabunt. Placétne ista diuisio? an mulierem, uirum, & Christum unius uolunt esse substantiæ, & patrem separant? Hæccine igitur diuisio placet? Si ita est, uidete quid incidāt. Aut enim non solum Arrianos sed etiam Fotinianos se necesse est confiteārur, quòd Christum hominem tantùm fatentur, quem humanæ tantùmodo naturæ æstimant copulandum: aut uel inuitos acquiescere par est nostrę sententię, per quam id quod impiè cogitarunt, piè religioseq; defendimus, ut sit Christus quidem secūdum generationem diuinam dei uirtus, secundum assumptionem autē carnis, unius cum omnibus hominibus in carne substantiæ, salua tamen incarnationis suæ gloria, qui ueritatem suscepit non imaginem carnis. Sit ergo iuxta humanā conditionē caput Christi deus. Non enim dixit caput Christi pater, sed caput Christi deus: quia diuinitas, utpote creatrix, caput est creaturæ. Et benè dixit, caput Christi deus, ut & diuinitatem Christi significaret & carnem: hoc est incarnationem in Christi nomine, in deo autem unitatē diuinitatis et magnitudinem potestatis. Eousq; autem caput Christi deus secundum incarnationē dictum est, ut & caput uiri Christus secundum incarnationem uerbi dictū sit. Quod alibi Apostolus euidenter exposuit, dicens: Quoniā uir caput est mulieris, sicut & Christus caput ecclesiæ. Et in consequentibus addidit: Qui se tradidit pro ea. Secundū incarnationē igitur caput uiri Christus, quia secūdū incarnationē facta traditio est. Est ergo uiri caput Christus, caput Christi deus, ubi serui, hoc est hominis, nō dei forma tractatur. Sed nihil præiudicat dei filio, si secundum carnis ueritatem similis sit hominibus, qui diuinitate cum patre unum est. Non enim potestas hac interpretatione minuitur, sed misericordia prædicatur. Quis autem unam diuinitatē patris & filij piè abneget, cùm ipse dominus consummaturus præcepta discipulis suis dixerit, Vt sint unum, sicut & nos unū sumus? Pro testimonio enim fidei positum est, licet ab Arrianis ad argumētum perfidiæ deriuetur. Etenim quoniam

1. Corin. 11

Ephes. 5

Ioan. 17

toties lectam negare non queunt unitatem, extenuare conantur, ut talis uideatur diuinitatis unitas inter patrem & filium, qualis est inter homines unitas deuotionis & fidei, licet etiā inter ipsos homines unitas naturæ sit ex cōmunitate naturæ. Vnde & illud apertissimè soluitur, quod ad extenuationem dominicæ unitatis obijcere consueuerunt, quia scriptum est: Qui autē plantat & qui rigat, unum sunt. Hoc Arriani si saperent non obijcerent. Quomodo enim negare conantur, quod pater & filius unū sunt, cùm Paulus & Apollo & natura unū sint & fide? Sed tamen per omnia unum esse non possunt, quia ne queunt comparari humana diuinis. Inseparabilis ergo deus pater uerbo, inseparabilis uirtute, inseparabilis sapientia per diuinæ unitatē substantiæ: & est in filio, sicut frequenter scriptū est. Est uerò, non ut egentem significans, nec ut uacuum implens, quia nō uacua dei uirtus. Nec enim uirtus uirtute augetur, quia nō duæ uirtutes sed una uirtus: nec diuinitas diuinitatem accipit, quia non duæ diuinitates, sed una diuinitas. Nos autē per acceptam & inhabitantē in nobis uirtutē, unum erimus in Christo. Communis ergo litera, sed discrepans diuina humanaq; substātia. Nos unum erimus, pater & filius unū sunt. Nos secundum gratiam, filius secundum substantiam. Alia autem per coniunctionem, alia per naturam unitas. Deniq; uide quid ante præmiserit, Vt omnes unum sint, sicut tu pater in me, & ego in te. Considera ergo quòd non dixit: Tu in nobis, & nos in te: sed tu in me, & ego in te, ut se à creaturis separaret. Et addidit: Et isti in nobis, ut etiam hic suam potentiam & patris à nobis secerneret: ut quod nos in patre & filio unum sumus, non naturæ uideatur esse, sed gratiæ. Quod autem filius & pater unum sunt, non hoc filius accepisse per gratiam, sed naturaliter ut filius possidere credatur.

1. Corin. 3 · *Ioan. 17*

De eo quod scriptum est, Amen amen dico uobis, non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Cap. III

Ioan. 5

A

ILLud rursus obijciunt, asserentes unam atq; eandem potestatem filij & patris esse non posse, quia ipse dixit: Amen amen dico uobis, non potest filius facere à se quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Itaq; nihil ex se fecisse filium dicunt, nec facere posse, nisi quod uiderit facientem patrem. O præscia sapientia infidelium argumentorum, quæ subiecit quod solueret quæstionem, addendo quod sequitur: Quia quæcunq; ille fecerit, eadem & filius facit similiter. Hoc nempe sequitur. Cur ergo scriptum est: Eadem facit filius, & non talia? nisi ut in filio unitatem non imitationem paterni operis æstimares? Sed tamen ut illorum quoq; argumenta discutiamus, quæro ut respondeant: Vtrum uideat filius opera patris. Videt itaq; an non? Si uidet, ergo & facit: si facit, desinant omnipotentem negare, quem omnia posse facere quæ patrē facientem uiderit confitentur. Quid est autem, uiderit? Corporaliū ne aliquis usus oculorum est? Sed si hoc de filio uelint dicere, corporalis etiā in patre usum operationis ostendent, ut facientem uideat quod ipse facturus est. Quid est autem, Non potest filius facere à se quicquā? Hoc interrogemus, hoc cōsideremus. Est ergo aliquid impossibile dei uirtuti atq; sapientiæ? hoc est enim dei filius, qui alienam utiq; non accipit fortitudinem, sed quemadmodum uita est, non aliena uiuificatione subnixus, sed alios uiuificans quia ipse uita est: ita etiam sapientia est, non quasi insipiens accipiens sapientiā, se qui de suo alios faciat esse sapientes. Ita etiā uirtus est, non quasi per infirmitatē consecutus incrementa uirtutis: sed ipse uirtus qui uirtutem fortibus largiatur. Quomodo ergo uirtus quasi cum iurisiurandi attestatione dicit: Amen amen dico uobis, quod est fideliter, fideliter dico. Fideliter ergo dicis domine Iesu, & cū sacramenti quadā repetitione cōfirmas quod nihil facere potes, nisi quod facientem patrem uideris. Fecisti mundū, Nunquid alterum mundū pater tuus fecit, quem quasi ad exemplar acceperis? Ergo necesse est fateantur impij, aut duos aut certe multos esse mundos, quod philosophi asserunt, ut se etiam in hoc errore gentilitatis inuoluant. Aut si uelint uerum sequi, dicant sine exemplari te fecisse quod feceris. Dic mihi domine, quando in mari patrem incarnatum uideris ambulantem? Ego enim nescio, ego hoc de patre credere sacrilegum puto, qui te solum carnem assumpsisse cognoui. Quando uideris in nuptijs patrem aquam in uina uertentem? Sed solum te unigenitum filium legi ex patre natum, solum te ex spiritu sancto accepi & uirgine secundum incarnationis sacramenta generatum. Ergo ista quæ memorauimus à te gesta, non fecit pater, sed sine exemplari paterni operis ad redimendam tuo sanguine

Gene. 1 · *Mar. 6* · *Ioan. 2*

sanguine salutem mundi solus immaculatus ex aluo uirginis processisti. Ac ne forte incarnationis tantummodo putent sequestrandũ esse mysteriũ, licet cùm dicãt: Non potest filius à se facere quicquam, nihil excipiãt, ita ut et quidã impius dixerit, nec culicem face re potest, tam temerario ausu petulantiꝗ; sermone maiestatem supernæ uirtutis irridẽs, dic domine Iesu quam terram sine te pater fecerit? Cœlum enim sine te nõ fecit: quia scriptum est, Verbo domini cœli firmati sunt. Sed nec terram sine te fecit: quia scriptum est. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Nam si aliquid sine te deo uerbo pater fecit: non ergo omnia facta per uerbum, & Euangelista mentitur. Quod si omnia facta per uerbum, & omnia per te cœperunt esse quæ non erant: utiꝗ; quæ non uidisti à patre facta, à te ipse fecisti. Nisi forte philosophicas tibi Ideas, Platonica illa disputatione præstituunt, quas ab ipsis tamen philosophis scimus irrisas. Si autem ex te ipse fecisti, uana est assertio perfidorum, quæ authori omnium cui suppetit ex se faciendi magisterium, tribuit discendi profectum. Quod si per te negant cœlum esse factũ uel terram, considerent impij quò se suo furore præcipitent, cùm scriptum sit: Dij qui non fecerunt cœlum & terram pereãt. Peribit ergo Arriane, qui quod perierat & reperit & redemit? Sed ad proposita reuertamur. Quomodo non potest filius facere à se quicquam? Quæramus quid sit quod facere non possit. Multæ sunt impossibilitatum differentiæ. Est aliquid natura impossibile, & est aliquid quod est possibile per naturã, impossibile per infirmitatem. Est etiam tertium quod sit possibile per corporis et animi firmitatem, impossibile per imperitiam aut impotentiam. Est etiam quod per definitionem immutabilis propositi & constantis perseuerantiam uoluntatis atꝗ; amicitiæ fidẽ, sit impossibile mutari. Sed hæc (ut euidentius possimus aduertere) per exempla nobis disputatio dirigatur. Impossibile est, ut auis sapientiæ disciplinam aliquam assequatur aut artem. Impossibile est lapidem prodire quoquam. Impossibile est enim lapidẽ moueri, nisi motu moueatur alterius. Non potest ergo lapis per seipsum moueri & trãsire de loco. Non potest etiam aquila humanis imbui disciplinis. Habes unam speciem, cui impossibilitatis causa, natura est. Impossibile est & debili facere opera robusti. Sed huic alia impossibilitatis causa est. Quod enim facere potest per naturam, per infirmitatẽ nõ potest. Causa igitur huic quoꝗ; impossibilitati, infirmitas. Alia ergo impossibilitatis hæc species, quoniam à faciendi possibilitate, corporis infirmitate reuocatur. Tertia quoꝗ; impossibilitatis est causa, quia etiam si per naturam quis & firmitatẽ corporis facere aliquid possit, non potest tamen facere per imperitiam uel impotentiam: ut aut indoctus, aut seruus. Quas igitur harum quas enumerauimus impossibilitatum causas (ut quartam interim sequestremus) filio dei existimas cõuenire? nunquid insensibilis per naturam, & immobilis sicut lapis? Lapis quidem est impijs in ruinam, fidelibus angularis. Sed non insensibilis, supra quem sensibilium populorum fideles ædificantur affectus. Non immobilis petra. Bibebant enim ex cõsequenti petra, petra autẽ erat Christus. Non ergo paternũ opus per naturæ distantiam impossibile Christo. Nũquid forte per debilitatẽ impossibile ei aliquid existimamus? Sed non ille debilis qui aliorũ debilitates imperiali sermone sanabat. An debilis uidebatur, cùm paralytico præcipiens: Tolle grabatũ tuum & ambula: sanitatis iam mandabat officium, cùm adhuc ille remediũ debilitatis oraret? Num debilis dominus uirtutũ, cùm illuminaret cæcos, inclinatos erigeret, mortuos suscitaret, uotis nostris medicinæ præcurreret effectus, orantes curaret, & fimbriæ mũdaret attactus? Nisi forte debilitatem illam impij putabatis, quando uulnera uidebatis. Erant quidem illa corporis uulnera, sed nõ erat uulneris illius ulla debilitas, ex quo omniũ uita profluebat. Vnde & propheta dixit: Liuore eius nos sanati sumus. An qui in uulnere debilis nõ erat, erat in maiestate? Quomodo quæro, cum demonijs imperaret et reis peccata dimitteret, an cùm rogaret patrẽ? Quo loco fortasse dicant, quomodo pater & filius unũ sunt, si filius nunc imperat, nunc precatur? Et unum sunt, & imperat & precatur. Sed neꝗ; cùm imperat, solus: nec cum precatur, infirmus. Solus non est, quia quæcunꝗ; pater facit, eadem similiter & filius facit. Infirmus nõ est, quia & si in carne infirmatus est propter peccata nostra, tamẽ illud nostræ erat in eo pacis eruditio, sicut scriptũ est, non suæ maiestatis infirmitas. Deniꝗ; ut scias quòd secundum hominẽ rogat, diuinitate imperat, habes in Euãgelio, quod Petro dixit: Rogaui pro te, ut non deficiat fides tua. Eidem autem su

Psalm. 32 · Ioan. 1 · 1. Petr. 2 · 1. Corin. 10 · Marc. 2 · Esa. 53 · Ioan. 5 · Esa. 53 · Luc. 22 · Matth. 16

pra dicēti: Tu es Christus filius dei uiui, respōdit: Tu es Petrus, & super hanc Petrā ędificabo ecclesiā meā, et tibi dabo claues regni cœlorū. Ergo cui propria authoritate regnū dabat, huius fidē firmare non poterat: quem cum petrā dicit, firmamentū ecclesię indicauit? Quādo igit roget, quādo imperet cōsidera. Rogat quando passurus ostenditur: imperat, quando filius dei creditur. Duas igitur species impossibilitatis uacare iam cernimus, quod neq; insensibilis neq; infirma potest esse dei uirtus. Nūquid tertiū profertis in mediū, quod quasi imperitus sine magistro facere nihil possit, aut seruus sine domino? Ergo mentitus es domine Iesu, qui te & magistrū & dominum ipse dixisti, & fefellisti discipulos tuos, dicens: Vos uocatis me magistrum & dominū, & bene dicitis; sum enim. Sed non falleres ueritas, eos praesertim quos amicos uocasti. Tamē si ut imperitum te ab artifice secernunt, uiderint ut tibi, hoc est dei sapientiae, dicant peritiā defuisse: unitatem tamen substantię inter te & patrem separare non possunt. Artificem namq; ab imperito imprudentia non natura secernit. Sed non in patre artificium, neq; in te insipiētia. Non est enim insipiens sapientia. Ergo si neq; insensibilis in filio natura, neq; debilitas, neq; imperitia, neq; seruitus potest esse, considerent quod et per naturam & maiestatē unum sit cum patre filius, & per operationem non discrepet à patre uirtus, cum omnia quae pater fecerit, eadem et filius faciat similiter. Neq; enim similiter potest quisquā facere idem opus quod alius fecerit, nisi qui & inaequalitatē non habeat operationis, & naturae eiusdem habeat unitatem. Adhuc tamen requiro, quid sit quod non possit facere à se filius, nisi quę uiderit facientem patrem? Et insipienter aliqua de uilioribus exempla propono. Factus sum enim insipiens, uos me coegistis. Nam quid insipientius quàm de maiestate dei argumēta discutere, quae quaestiones magis praestant quàm ędificationem dei, quae est in fide? Sed argumentis argumenta respondeant. Illis uerba, nobis charitas, quę in deo est, de corde puro & conscientia bona, & fide nō ficta. Ergo ad infirmationē tam ineptae propositionis, non piget etiam ridicula deriuare. Quomodo ergo uidet filius patrem? Videt equus picturam, quam per naturam imitari non potest. Non utiq; sic uidet filius. Videt paruulus uiri opera maioris, sed imitari non potest. Nec utiq; sic uidet filius. Ergo si filius & per eiusdem cum patre arcanum cōmune naturae inuisibiliter & uidere & facere potest, & per plenitudinem diuinitatis quod uoluerit exequi: quid superest nisi ut per unitatem inseparabilem potestatis, nihil credamus filium facere, nisi quod uiderit patrem facientem, quia per inseparabilem unitatem nihil à se facit filius, quoniam nihil uult quod pater nolit? Quod utiq; non infirmitatis sed unitatis est. Ergo nec contumax filius, ut etiam de quarta propositione dicamus. Nihil enim consiliarius filius facit, quod cum patris non conueniat uoluntate. Deniq; uidit pater quae fecit filius, & probauit quod bona ualde. Sic enim habes in Genesi: Et dixit deus: Fiat lux, & facta est lux: & uidit deus lucem quod bona est. Nūquid hic dixit pater: Fiat talis lux qualem ipse feci? Aut fiat lux quae ante non fuerat? Aut filius qualem faceret, interrogauit? sed fecit ut uoluit, qualem pater usq; eo uoluit ut probaret. Ergo nouum opus filij est. Deniq; si reprehenditur in filio secundum interpretationes Arrianorum, quod quae uiderit facit, qui utique secundum scripturas quod non uidit & fecit, & dedit esse quae non erant: quid dicunt de patre: qui quod uiderat praedicauit, quasi ea quae facienda forent non potuerit praeuidere? Similiter ergo uidet filius patris opus, sicut pater opus filij. Nec quasi alienum laudat, sed quasi proprium recognoscit. Quaecunq; enim pater fecerit, eadem & filius facit similiter: ut idem opus patris filijq; sentires. Nihil ergo facit filius, nisi quod pater probet, pater laudet, pater uelit, quia ex patre totus est: non ut creatura, quae multa committit, dum studio lapsuq; peccati uoluntatem frequenter offendit autoris. Nihil ergo filius facit, nisi quod placeat patri, quia una uoluntas, una sententia est, una est uera charitas; unius operationis effectus. Deniq; ut scias charitatis esse, quia non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit facientem patrem, cum praemisisset, Quęcunque ille fecerit, eadem & filius facit similiter, subiecit: Pater enim diligit filium. Ergo quod dixit scriptura, quia non potest, ad inseparabilis & indiuiduae charitatis retulit unitatem. Quod si naturaliter est, ut uere est, inseparabilis charitas, inseparabilis utique est etiam operatio naturaliter: & impossibile ut opus filij cum patria non cōueniat uoluntate, quādo id quod filius operatur, operatur & pater: & quod pater operatur, operatur & filius

Ioan. 13

Ioan. 5

1. Corin. 12

1. Timot. 1

Gene. 1

Ioan. 5

filius: & quod loquitur filius, loquitur & pater, ſicut ſcriptum eſt: Pater meus qui in me manet, ipſe loquitur, & opera quæ ego facio, ipſe facit. Nihil enim pater ſine uirtute atq; ſapientia ſua condidit, qui omnia in ſapientia fecit, ſicut ſcriptum eſt: Omnia in ſapientia feciſti. Nihil etiam deus uerbum ſine patre fecit. Non operatur ſine patre, nõ ſine patria uoluntate ſacroſanctæ illi ſe obtulit ſalutaris mundi totius hoſtia paſſioni: non ſine patria uoluntate mortuos ſuſcitauit. Deniq; Lazarum ſuſcitaturus leuauit oculos surſum & dixit: Pater gratias ago tibi quia audiſti me: & ego ſciebã quia ſemper me audis, ſed propter turbam quæ circunſtat dixi, ut credat quia tu me miſiſti. Vt quamuis ex perſonæ hominis incarnati ſuſceptione loqueretur, unitatem tamen paternæ uoluntatis & operationis exprimeret: quia pater omnia audit, omnia uidet quæ uult filius. Videt ergo & pater facientem filium, audit uolentem. Deniq; non rogauit, & exauditum ſe eſſe dixit. Nec exiſtimari poteſt quod nõ audit pater quod uelit filius & ut ſcias quia ſemper auditur à patre, non quaſi ſeruus, nec quaſi propheta, ſed quaſi filius: Et ego, inquit, ſciebam quia ſemper me audis, ſed propter turbam quæ circunſtat dixi, ut credant quia tu me miſiſti. Propter nos igitur gratias agit, nec eũdem patrem eundemq; filium eſſe credamus, cum idem opus patris audimus & filij. Nam ut cognoſceres non quaſi infirmum gratias egiſſe, ſed quaſi dei filium ſemper ſibi diuinam potentiam uindicare, clamauit, Lazare ueni foras. Imperantis utiq; uox iſta eſt, non precantis. Sed ut ad ſuperiora redeamus, & propoſita concludamus, facit quaſi uerbum filius uoluntatem patris. Verbum hoc noſtrum utiq; prolatiuum eſt, ſyllabæ ſunt, ſonus eſt, & tamẽ à ſenſu noſtro & mente non diſcrepat, & quæ interiori tenemus affectu, ea tanquam operantis uerbi teſtificatione ſignamus. Sed non ſermo noſter operatur, ſolum eſt uerbum dei, quod nec prolatiuum eſt, nec ἐνδιάθετον dicunt, ſed quod operatur & uiuit & ſanat. Vis ſcire quale uerbum? audi dicentem: Viuum eſt enim uerbum dei & ualidum atq; operatorium & acutum, & penetrabilius omni gladio acutiſſimo, penetrans uſq; ad diuiſionem animæ & ſpiritus artuumq; & medullarum. Verbum igitur audis dei filium, & à patria uoluntate & poteſtate ſecernis? Audis quod uiuit, audis quod ſanat, noli ergo noſtro comparare uerbo. Si enim uerbum noſtrum quæ non obtutu uiderit, non auditu audierit loquitur, & loquitur tamen cognita per quædã naturæ humanæ interna myſteria: quomodo non impius qui ſecundũ diuinitatẽ in dei uerbo & obtutũ quendã corporeũ exigit, & auditum? putat quod nõ poſſit à ſe quicquam facere filius, niſi quod patrẽ facientẽ uiderit, cum per unitatẽ, ut diximus, eiuſdẽ ſubſtantiæ, idẽ uelle atq; idem nolle & idem poſſe, & in patre ſit & in filio & in ſpiritu ſancto? Quod ſi homines plerunq; ſenſuum qualitate diſcreti, tamen unius propoſiti intentione concordant: quid de patre nos & dei filio congruit æſtimare, cum id quod humana imitatur charitas, ſubſtãtia diuina poſſideat? Ponamus tamen ſicut ipſi uolunt quod quaſi in exemplari, quod uiderit patrem facientem, filius faciat. Et hoc utiq; eiuſdem ſubſtantiæ eſt, Nullus enim poteſt alterius imitationem operationis implere, niſi qui eiuſdem naturæ habeat unitatem.

Ioan. 14 — Pſalm. 103 — Ioan. 11 — Hebr. 4

Quibus rebus hæretici inæqualitatem patris & filij probare contendunt. Ca. IIII

IMperator Auguſte, quidam hoc etiam ad inæqualitatem dei patris & filij obijciendam uſurpare conſuerunt, quod dicant omnipotentem patrem eſſe quod generauit filium, negent autem omnipotentem filium, dicentes quod generare non potuit. Sed uide quemadmodum ſcæua impietas, ut adialecta philoſophorum ſeipſa conuincãt. Hac enim quęſtione, aut coæternũ patri filium neceſſe eſt ſua uoce fateantur, aut ſi principium temporis filio aliquod adſcribunt, principium potentiæ neceſſe eſt tribuant etiam patri. Ita cùm omnipotentẽ filiũ negant, incipiunt (quod nefas dictu eſt) aſſerere, per filiũ patrem omnipotentẽ eſſe cœpiſſe. Nã ſi per generationem omnipotens pater, utiq; aut coæternus patri filius eſt: quia ſi ſemper omnipotẽs pater, ſempiternus & filius: aut ſi fuit, quãdo nõ erat filius ſempiternus, fuit ergo quãdo nõ erat omnipotens pater. Nã cùm uolũt dicere filium aliquãdo cœpiſſe, in illud recidunt, ut & patris potentiam dicant non ſemper fuiſſe, ſed ex filij generatione cœpiſſe. Ita dum filio dei cupiunt derogare, plus tribuunt, ut contra fas omne authorem paternæ potentię declarare uideantur, cum filius dicat: Omnia quæ pater habet mea ſunt, hoc eſt, non quæ patri ipſe tradiderit: ſed quæ à patre iure generationis acceperit. Et ideo filium ſempiter-

Ioan. 16

sempiternam dicimus esse uirtutem. Si ergo sempiterna eius uirtus atq; diuinitas, utiq; & potentia eius sempiterna. Filio igitur qui derogat, patri derogat, pietatem offendit, uiolat charitatem. Nos honorificemus filium in quo pater complacet. Placet enim patri ut laudetur filius, in quo ipse cõplacuit. Respondeamus tamen intentioni eorum, ne epilogo quodam inuidiam quæstionis declinasse uideamur. Generauit, inquiũt, pater, non generauit filius. Quod hic argumentũ est inæqualitatis? Generatio enim paternæ proprietatis est, non potentiæ: & pietas æquat, non separat. Deniq; in ipso usu nostræ infirmitatis frequenter euenire cognoscimus, ut & infirmi filios habeãt, & non habeant fortiores: habeant serui, non habeant domini: habeant inopes, non habeant qui potentiores sunt. Sed dicunt & hoc infirmitatis esse, quod homines uolunt filios habere nec possunt (quamuis humana non sint conferenda diuinis) tamen intelligant inter ipsos quoque homines non potentiæ esse, sed paternæ proprietatis habere filios uel non habere: nec in potestate nostræ uoluntatis esse generare, sed in corporis qualitate. Nam si esset potentiæ, utiq; potentior multos haberet. Ergo non est potẽtiæ habere filios uel non habere. Nunquid naturæ est? Si naturæ infirmitatem putatis, & ad humana uos confertis exempla, eadem patris est natura quæ filij est. Itaq; aut uerum filium dicitis, & patri in filio derogatis per unitatem eiusdem naturæ, (sicut enim pater natura deus, ita & filius: deos autem ait Apostolus non natura deos esse, sed dici:) aut si negatis esse uerum filiũ, hoc est eiusdẽ naturæ: nõ est ergo generatus. si nõ est generatus filius nõ generauit pater. Colligitur itaq; iuxta sententiã uestrã, ut nõ sit omnipotẽs deus pater, quia generare nõ potuit, si nõ generauit filiũ, sed creauit. Sed quia omnipotẽs pater, cùm iuxta sententiam uestram solus generator omnipotẽs sit, generauit utiq; filium non creauit. Verùm ipsi magis quàm uobis credendum est. Ille ait: Genui, & frequenter ait, generationis suæ testis. Non est ergo naturę, non est potentiæ in Christo aliqua quod non generauit infirmitas, quia generatio (sicut sæpe iam diximus) non ad sublimitatẽ potentiæ, sed ad proprietatem refertur naturæ. Nam si ideo omnipotens pater, quia filiũ habet, omnipotentior ergo esse potuit si plures haberet. An uerò potẽtia eius in una generatione defecit? At ego ostendam & Christum habere filios, quos quotidie generat: sed ea generatione uel potius regeneratione, quæ potestatis est, non naturæ. Adoptio enim potestatis est, generatio proprietatis. Quod ipsa scriptura nos docuit. Dicit enim Ioãnes: Quia in hoc mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit, in propria uenit, & sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credũt in nomine eius. Dicimus itaq; potestatis esse quod nos filios dei fecit, proprietatis autem generationem esse oracula diuina declarant. Dicit enim Sapientia dei: Ex ore altissimi prodiui, hoc est, non coacta sed libera: non potestati obnoxia, sed nata generationis arcano, priuilegio dominatiõis & iure potestatis. Deniq; de eadẽ Sapientia, hoc est de domino Iesu, alibi pater dicit: Ex utero ante Luciferum genui te. quod utiq; ideo dixit, non ut corporalem aluum declararet, sed ut proprietatem ueræ generationis ostenderet. Nam si ad corporalem referas, ergo omnipotẽs pater cum dolore & cõceptione generauit. Sed absit, ut deum ex infirmitate corporis metiamur. Est quidam uterus, paternę arcanũ substantiæ, interiusq; secretũ, quod nõ angeli, non archangeli, non potestates, non dominationes, non aliqua creaturarum potuit penetrare natura. Cum patre enim semper & in patre semper est filius. Cum patre per distinctionem indissociabilem trinitatis æternæ: in patre per diuinæ unitatẽ naturæ. Quis igitur hic arbiter diuinitatis, qui discutiat patrem ac filium: ille quare generauerit, iste cur non genuerit? Seruulum suum aut ancillulam, cur non genuerit nemo condemnat, isti condemnant, cur non generauerit Christus? Condemnant enim sua opinione cùm derogant. Nec coniugibus inter se cur non generauerint, aut charitas minuitur, aut meritum derogatur: isti quia non generauit, Christi minuunt potestatem. Cur, inquiunt, filius pater non est? Quia & pater filius non est. Cur non iste generauit? Quia nec ille generatus est. Nec ideo minus habet filius quia pater non est, nec pater minus habet, quia filius non est. Dixit enim filius: Omnia quæ pater habet, mea sunt. Adeò generatio in paterna proprietate, non in iure est potestatis. Est quædam indistincta distincte incomprehensibilis & inenarrabilis substantia trinitatis. Distinctionẽ etenim accipimus patris & filij

Matth. 17
Gal. 4
Ioann. 1
Eccles. 24
Psalm. 109
Ioan. 16

filij & ſpiritus ſancti,non confuſionem:diſtinctionẽ nõ ſeparationẽ: diſtinctionem non pluralitatem. Diuino itaq; admirandoq; myſterio, manentem ſemper accipimus patrẽ, ſemper filium,ſemper ſpiritum ſanctum:non duos patres, non duos filios non duos ſpiritus. Vnus enim deus,pater,ex quo omnia, & nos in ipſum : Et unus dominus Ieſus per quem omnia, & nos per ipſum. Vnus natus ex patre dominus Ieſus, & ideo unigenitus. Vnus & ſpiritus ſanctus,ut idem Apoſtolus dixit:Sic accipimus, ſic legimus,ſic tenemus. Diſtinctionem ſcimus,ſecreta neſcimus,cauſas non diſcutimus, ſacramenta ſeruamus. Facinus indignum,ut qui generationis ſuæ facultatem non habent,diuinæ generationis examen ſibi arrogent,uindicent poteſtatem. Negent ergo æqualem patri filiũ, quod non generauit filius:negent æqualem patri filium, quod patrem habet. Hoc ſi de hominibus dicerent,quorum aliqui uolunt filios habere nec poſſunt, iniuriam putaremus:ſi inter duos honore pares,habenti filios,qui non habet,negaretur æqualis. Et ideo hoc,inquã, graue & de ipſis hominibus uidetur, ut quis ideo minor putetur, quòd patrẽ habet. Niſi fortè tanquam conſtitutum in familia, putent Chriſtũ dolere, quod emancipatus à patre non ſit, & adminiſtrandi patrimonij non habet facultatem. Sed nõ eſt Chriſtus in ſacris, qui ſacra uniuerſa deſtruxit. Quomodo uolunt tamẽ reſpondeant,uera ne generatio ſit, & uerus filius ex deo patre natus,hoc eſt,ex ſubſtantia patris,an ex alia natus ſubſtantia? Si enim dicunt ex patre,hoc eſt ex dei ſubſtantia, conuenit quod ex ſubſtantia patris filium dicant. Ergo quia unius ſubſtantiæ, unius utiq; potentiæ. Si uerò ex alia ſubſtantia filius eſt, quomodo omnipotens pater eſt, & omnipotens filius non eſt? Quid enim præſtantius ſi ex alia ſubſtantia filiũ deus fecit, cùm utiq; & filius ex alia nos ſubſtantia filios dei fecerit? Ergo aut unius ſubſtantiæ filius cũ patre aut unius potentiæ. Friget igitur eorum quæſtio,quod de Chriſto iudicare non poſſunt, imò quod uincit ille cùm iudicatur. Digni tamen ſunt iſti iudicio ſuo,qui hanc obijciunt quęſtionem. Si enim ideo æqualis patri filius non eſt, quia non generauit filium, & iſti utiq; fateantur ſi non habent filios,qui ſerunt huiuſmodi quæſtiones,ſuos ſibi etiã ſeruulos pręferendos; eo quod habentibus filios æquales eſſe non poſſunt. Si autem habent filios,non putent ſibi merito,ſed filiorum iure deferri. Nõ conſiſtit igitur hæc quæſtio,quod æqualis filius patri ideo eſſe non poſſit,quod pater generauit filium, filius nullum ex ſe ipſe generauerit. Nam & fons fluuium generat, & fluuius fontem ex ſe ipſe non generat. Ex lux ſplendorem generat,non ſplendor lucem: & una natura eſt ſplendoris & lucis. Vnde cùm inæqualitatem ex generationis obiectu probare nõ potuerint : intelligant etiam illam diuulgatam ſuæ calumniã quæſtionis exploſam. Solent enim opponere: Quomodo æqualis poteſt eſſe filius patri? Nam ſi filius eſt,antequam generaretur non erat:aut ſi erat,cur natus eſt? Et Arrianos ſe negare conſuerunt,qui proponunt Arrij quæſtiones. Itaq; exigunt à nobis reſponſionem,ut ſi dixerimus, quòd antequam generaretur erat,aſtute referant,Ergo antequã generaretur creatus eſt,& non differt à cęteris creaturis,quia prius cœpit creatura eſſe quàm filius. Et adijciunt, Cur qui erat, natus eſt? An quod imperfectus erat,ut poſtea perfectior fieret? Si autem reſponderimus quod non erat,obijciunt ſtatim:ei ergo generatio contulit ut eſſet qui non erat antequam naſceretur,ut hinc colligant:Erat ergo,quando non erat filius. Sed quia hoc proponunt & obſcuritate uolunt inuoluere ueritatem, dicant ipſi, utrum temporaliter generet pater, an intemporaliter. Si enim temporaliter dixerint, quod filio obijciunt, patri adſcribent, ut uideatur pater cœpiſſe eſſe quod non erat. Si intemporaliter, quid ſupereſt,niſi ut ipſi ſoluãt quam propoſuerint quæſtionem, ut cum generationem patris abnuant temporalem,generationem quoq; filij temporalem non eſſe fateantur? Si ergò non eſt generatio eius ex tempore,æſtimari datur, quod nihil præceſſerit ante filium qui non ſit ex tempore. Si enim aliud ante filium, iam non ſunt in ipſo creata omnia quæ uel in cœlo ſunt uel in terris,& Apoſtolus redarguitur qui hoc in epiſtola ſua ſcripſit. Quod ſi nihil ante generationem, non aduerto cur poſterior aſſeratur quem nemo præceſſit. Connectenda eſt alia eorum plena impietatis obiectio, quæ latentem habeat dolum, quo ſenſus facilium menteſq; præſtringat. Interrogant enim utrum omne quod finem habet,aliquando cœperit. Et ſi acceperint eiuſmodi reſponſionẽ,quia quod finẽ habet, cœpit aliquando,referunt, utrũ pater deſierit generare filiũ. Quod cum tenuerint,noſtro aſpirante conſenſu,contexunt

1.Cor.8

cœpit ergo generatio. Id si non abnuas, cōsequi uidetur, ut si cœpit generatio, uideatur in eo cœpta, qui natus est: ut natus esse dicatur, qui ante non fuerit: unde definiāt, aliquando ergo filius non fuit. Adijciunt alias ineptias loquacitatis suæ dicentes: Si uerbū patris filius est, & ideo genitus dicitur quia uerbū est: quod autē uerbū est, opus non est: multifariam locutus est pater, multos ergo generauit filios, si non operatus est sed locutus est uerbum. Amentes homines: quasi nō intelligāt quid intersit inter prolatiuū sermonem & æternū permanens dei uerbū ex patre natum, natū utiq; nō prolatū, in quo non composita syllaba, sed plenitudo diuinitatis æternæ est, & uita sine fine. Subtexunt aliam impietatem, proponentes utrum uolens an inuitus generauerit pater: ut si dixerimus uolentem, antiquiorem generatione uoluntatem uideamur fateri, & referant quod non sit filius coæternus patri, quē aliquid antecessit, aut quod & ipse sit creatura, quia scriptum est: Omnia quę uoluit fecit, Cum hoc ipsum non de patre & filio, sed de his quas filius fecit dictum sit creaturis: Sin autem inuitum patrem generasse respōderimus, inualidum patrē dixisse uideamur. Sed nihil in sempiterna generatione præcedit, nec uelle nec nolle: ergo nec inuitum dixerim, nec uolentem: quia generatio non in uoluntatis possibilitate est, sed in iure quodam & proprietate paterni uidetur esse secreti. Nam sicut bonus pater non aut ex uoluntate est, aut necessitate, sed super utrunq;: ita non generat ex uoluntate aut necessitate pater. Esto tamen, sit generatio in uoluntate generantis, quando hanc uoluntatē fuisse dicunt? Si in principio, utiq; filius. Si sempiterna uolūtas, sempiternus & filius. Si cœpit uolūtas, displicuit igitur sibi quod erat deus, pater ut mutaret statū. Displicuit ergo tibi sine filio, placere cœpit in filio. Iam illa consequētia dicamus: Si studium generandi nostro more assumpsit, ergo & cætera quæ generationē præcedere solent nostro more assumpsit: nostro autem usu generationis uotū est, non uoluntas. Produnt igitur impietatem suam, qui uolūt generationem cœpisse Christi, ut uideatur non generatio illa uerbi manentis, sed prolatio fluentis esse sermonis: Deinde multos inducendo filios, negent in Christo diuinæ proprietatem naturæ, ut nec unigenitus nec primogenitus æstimetur: postremo ut si principium credatur accepisse, etiam finem uideatur habiturus. Sed neq; principium assumpsit aliquando dei filius, qui erat in principio: neq; finem, qui est principiū uniuersitatis & finis. Nam cū sit principiū, quomodo quod habebat accepit? aut quomodo sui finem habebit, cum omnium ipse sit finis, ut in illo fine, sine fine maneamus? Dei enim generatio cum temporalis nō sit, nec ante se nec in se tempus inuenit. Frigida igitur eorū & uana quæstio in creaturis ipsis non habet locum. Ipsa & enim quę temporalia sunt, discretionē in quibusdam habere temporis nō uidentur. Lux nempe splendorem generat, nec comprehendi potest quod splendor luce posterior sit, aut lux splendore antiquior: quia ubi lumē, & splendor est: & ubi splendor, & lumen est. Itaq; nec sine splendore lumē, nec splendor pōtest esse sine lumine: quia & in splendore lumen, & splendor in lumine est. Vnde & Apostolus splendorē paternæ gloriæ filium dicit, quia splendor paternæ lucis est filius: coæternus, propter uirtutis æternitatem: inseparabilis, propter claritudinis unitatem. Ergo si temporalia hæc & aeria hæc comprehendere & separare nō possumus quę uidemus: deum quem non uidemus, qui super omnem est creaturam, in ipso suæ generationis arcano possumus comprehendere? possumus eum à filio tempore separare, cum omne tempus opus filij sit? Desinant ergo dicere: & antequàm generaretur, non erat. Ante enim temporis est, generatio ante tempora: & ideo quod posterius est, prius non est: nec opus ante autorem potest esse, cū opera ipsa principium de operatore suo sumant. Nam quomodo ante operatorē suum usus operis æstimetur, cum omne tempus opus sit ei, omne opus de operatore suo ut esset, acceperit? Experiri igitur adhuc istos uolo, qui sibi uidentur astuti, ut de nostris respondeant qui calumniantur diuinis, longeq; refugiunt ab inscrutabili supernæ generationis arcano, quæstionem suam humanæ astruant generationis exemplo. De filio dei dicunt, quod antequam generaretur non erat, hoc est de dei sapientia, de uirtute dei, de dei uerbo, cuius generatio nihil ante se nouit: quia si aliquando, ut uolunt, non fuit (quod nefas dictu est) nō fuit ergo in deo perfectionis aliquando plenitudo diuinæ, si postea processum generationis accepit. Tamē ut sciāt quā uana sit & solubilis eorū quæstio, licet nihil in eo humanis diuinis'ue cōmmune, tamē docebo homines antequā nascerentur, fuisse.

Psalm. 113

Hebr. 1

Aut negent Iacob ſanctum fuiſſe priuſquam naſceretur, qui fratrem ſupplantauit in materni adhuc uteri poſitus arcano. Negent Hieremiam antequã naſceretur ſanctũ fuiſſe, cui dicitur: Priuſquã te formarẽ in utero matris tuæ noui te, & priuſquam exires de uulua ſanctificaui te, & prophetã in gentibus poſui te. Quid hoc euidentius tanti exemplo prophetæ, qui ſanctificatus eſt antequam natus, & antequam formaretur eſt cognitus? Quid etiã de Ioanne loquar, de quo mater religioſa teſtatur, quod intra materna ſitus adhuc uiſcera, præſentiam domini ſpiritu cognouit, exultatione cõſignauit, ſicut ſcriptum meminimus, matre dicente: Ecce enim ut facta eſt in auribus meis uox ſalutationis tuæ, exultauit in gaudio infans in utero meo? Erat igitur qui prophetabat, an nõ erat? At certe erat. Erat enim qui uenerabatur autorem, erat qui loquebatur in matre. Deniq; Helizabet filij ſpiritu replebatur, Maria filij ſpiritu ſanctificabatur. ſic enim habes, quod exultauit infans in utero eius, & repleta eſt ſpiritu ſancto. Vide ſingulorũ uerborũ proprietates. Vocem quidem Mariæ prior Helizabet audiuit, ſed Ioannes prior domini gratiã ſenſit. Pulchre ſibi conueniunt, oracula oraculis, fœmina mulieri, & pignus pignori. Iſtæ gratiã loquuntur, illi intus operantur, pietatiſq; myſterium maternis adoriuntur profectibus: duplicią; miraculo licet honore diuerſo, prophetant matres ſpiritu paruulorum. Quis igitur autor huius miraculi? nõnne dei filius qui fecit eſſe non natos? De rebus humanis quęſtio noſtra non poteſt cõuenire: poteſt ne de diuinis cõuenire ſecretis? Quid eſt antequam generaretur, non erat? Nunquid pater aliqua tempora conceptionis accepit, ut filium tempora præuenirent? Aut fœmineæ more naturæ generationis ſuæ molitus eſt partũ, ut molitio ipſa filio eſſet antiquior? Quid eſt hoc? cur diuina ſecreta diſcutimus? Proprietatem legi diuinæ generationis, non qualitatem. Facinus indignum, ut ex ſe quidam cœleſtia metiantur, qui tanquã unum de ſpadonibus putant Chriſtum nõ naſci potuiſſe, ſed fieri: aut tanquam unum de ſpadonibus patrem filium quem generare non potuerit adoptauerit.

De eo quod ſcriptum eſt: Sicut miſit me uiuens pater, & ego uiuo propter patrem, & qui manducat me, & ipſe uiuit propter me. Cap. V

Gene. 25
Hierem. 1
Luc. 1

PLerique etiam hinc faciunt quæſtionem, quia ſcriptum eſt: Sicut miſit me uiuus pater, & ego uiuo propter patrẽ: & qui manducat me, ipſe uiuit propter me, dicentes: Quomodo æqualis eſt patri filius, qui dixit, quod propter patrem uiuit? Qui hoc proponunt, primum reſpondeant, cuiuſmodi uita ſit filij, utrum ea quam pater largitus ſit non habenti? Sed quomodo uitam aliquando potuit nõ habere cum ipſe ſit uita, ſicut ait: Ego ſum uia, ueritas & uita? Vita utiq; ſempiterna, ſicut uirtus eſt ſempiterna. Aliquando ergo (ut ſic loquar) ſe uita non habuit? Conſiderate quid lectum ſit hodie de domino Ieſu, quod mortuus eſt pro nobis, ut ſiue uigilemus ſiue dormiamus, ſimul cum illo uiuamus. Cuius mors, uita eſt: huius diuinitas uita non eſt: cùm diuinitas uita ſit ſempiterna? An uerò uita eius in patris eſt poteſtate? Sed ne corporis quidem ſui uitam in alterius fuiſſe poteſtate memorauit, ſicut ſcriptum eſt: Ego pono animam meã, ut iterũ ſumam illam: Nemo tollit illam à me, ſed ego pono eam à meipſo. Poteſtatem habeo ponendi eam, & iterum poteſtatem habeo ſumendi eam. hoc mandatum accepi à patre meo. Eius ergo uita ſecundum diuinitatem in alterius poteſtate poſita iudicatur, cuius uita ſecundum corpus alienæ non erat ſubdita poteſtati? Aliena enim poteſtas erit, ſi non erat unitas poteſtatis. Sed ſicut poteſtatis ſuæ eſſe ſignificat ponere animam & liberæ uoluntatis: ita etiam quod ſecundum mandatũ depoſuit patris, ſuæ ac paternę uoluntatis ſignificat unitatem. Ergo ſi uitam filius neq; aliquo accepit ex tempore neq; alienæ habet poteſtati ſubditam, uideamus qua ratione dixerit: Sicut miſit me uiuus pater, & ego uiuo propter patrẽ. Exponamus ut poſſumus, imò ipſe potius exponat. Conſidera igitur quid ante præmiſerit. Ait enim: Amen amen dico uobis. ante inſtruit quemadmodum audire debeas. Vere, inquit, uere dico uobis: Niſi manducaueritis carnem filij hominis & biberitis ſanguinem eius; nõ habebitis uitã in uobis. Secundum filium hominis ſe dicere ante pręmiſit: & tu quod ſecundũ filium hominis de carne es loquutus & ſanguine, ad diuinitatem putas eſſe referendum? Deniq; addidit: Caro enim mea uera eſt eſca, & ſanguis meus eſt potus. Carnem audis, ſanguinẽ audis, mortis dominicę ſacramenta cognoſcis: & diuinitati calumniaris? Audi dicentem ipſum: Quia

Ioan. 6
Ioan. 14
1. Thes. 5
Ioan. 10
Ioan. 6

ſpiritus carnem & oſſa non habet. Nos autem quotienſcunq; ſacramenta ſumimus, quæ per ſacræ orationis myſterium in carnem transfigurantur & ſanguinem, mortem domini annunciamus. Ergo poſtea quàm ſe loqui ſecundum hominis filium declarauit, & carnem ſæpe repetiuit, & ſanguinem: ſubdidit poſtea: Sicut miſit me uiuus pater, & ego uiuo propter patrem: Et qui manducat me, & ipſe uiuit propter me. Quomodo igitur hoc accipiendum putant? poteſt enim duplex uideri comparatio. Prima ita: Sicut miſit me uiuus pater, & ego uiuo propter patrem. Secunda: Sicut miſit me uiuus pater, & ego uiuo propter patrem: ita & qui manducat me, ipſe uiuit propter me. Si primam eligũt, hoc ſignificat, quòd ſicut miſſus ſum à patre & deſcendi à patre, ita uiuo propter patrẽ. Quaſi quis autem miſſus eſt atq; deſcendit, niſi quaſi filius hominis, ſicut ipſa ſupra ſapientia dixit: Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui de cœlo deſcendit filius hominis? Ergo ſi quaſi filius hominis miſſus eſt atq; deſcendit: Ita quaſi filius hominis uiuit propter patrem. Denique & qui manducat quaſi filium hominis, & ipſe uiuit propter filium hominis. Actum ergo incarnationis ſuæ aduentui comparauit. Quod ſi ſecunda complacuit, nónne & æqualitatem filij cum patre, & ſimilitudinem eius cum homine manifeſta diſtinctione colligimus? Nam quid eſt, ſicut ipſe uiuit propter patrem; & nos uiuimus propter ipſum: niſi quod ſic uiuificat filius hominem, ſicut pater in filio carnem uiuificauit humanam? Sicut enim pater ſuſcitat mortuos & uiuificat, ſic & filius quos uult uiuificat ut ipſe dominus ſupra dixit. Aequalitas ergo filij ad patrem, per unitatem quoq; uiuificationis aſtruitur, quando ſic uiuificat filius ut pater. Agnoſce ergo eius uitam & potentiam ſempiternam. Similitudo etiam noſtra ad filium, & quædam ſecundum carnem unitas declaratur: quoniam quemadmodum filius à patre, ſic homo eſt uiuificatus in carne. Sic enim ſcriptum eſt, quòd deus Ieſum Chriſtum à mortuis ſuſcitauit: ita etiam nos quaſi homines uiuificamur à dei filio. Secundum hanc ergo expoſitionem non ſolum ad conditionem humanam deriuatur gratia largitatis, ſed etiã diuinitatis æternitas prædicatur. Diuinitatis, quòd ipſa uiuificat: humanæ autem conditionis, quòd uiuificata eſt & in Chriſto. Quod ſi quis utrumq; ad Chriſti refert diuinitatem, ergo filius dei hominibus comparatur: ut ita filius propter patrem uiuat, ſicut nos propter filium dei uiuimus. Sed filius dei uitam largitur æternam, nos autem largiri nequimus: ergo noſtri comparatione nec ille largitur. Habeant igitur Arriani fidei ſuæ præmium, ne uitam æternam adipiſcantur à filio. Libet iam ulterius progredi. Nam ſi illis placet hunc locum ad diuinæ perpetuitatem referre ſubſtantiæ, accipiant etiam tertiam expoſitionem. Nónne euidenter uidetur dicere: Quod ſicut uiuus pater eſt, ita uiuit & filius? Quod utiq; quis non aduertat ad unitatem uitę, quod eadem patris & filij uita ſit, eſſe referendum? Sicut enim pater uitam habet in ſemetipſo, ſic dedit filio uitam habere in ſemetipſo. Dedit per unitatem, dedit, non ut auferat, ſed ut clarificetur in filio, Dedit, ut complaceat: Dedit, non ut pater cuſtodiret, ſed ut filius poſſideret. Sed obijciendum putant quòd dixit: Ego uiuo propter patrem. Vtiq; ſi ad diuinitatem referunt: propter patrem uiuit filius, quod ex patre filius eſt: propter patrem, quod unius ſubſtantiæ cum patre: propter patrem, quod eructatum eſt uerbum ex patris corde, quod à patre proceſſit, quod ex paterno generatus eſt utero, quod fons pater filij eſt, quod radix pater filij eſt. Sed dicunt fortaſſe: Si unitatem putas patris ac filij uitæ eſſe, cùm filius dixerit: Et ego uiuo propter patrem: nunquid unitas eſt filij uita atq; hominum, cùm dixerit filius: Qui manducat me, & ipſe uiuit propter me? Imò planè, ſicut unitatem fateor eſſe uitæ cœleſtis in patre & filio per diuinæ unitatem ſubſtantiæ, ita uel diuinæ naturæ uel dominicæ incarnationis excepto priuilegio, ſocietatem nobiſcum uitæ ſpiritalis in filio eſſe profiteor per humanæ unitatem naturæ. Qualis enim cœleſtis, tales & cœleſtes. Deniq; ſicut in illo ſedemus ad dexteram patris, non quòd cum ipſo ſedemus, ſed quod ſedemus in Chriſti corpore, de quo poſtea dicemus plenius: ſicut, inquam, ſedemus in Chriſto per corporis unitatem, ita & in Chriſto uiuimus per corporis unitatem. Non ſolum autem non uereor quod ſcriptum eſt, Et ego uiuo propter patrem: ſed etiam, ſi per patrem dixiſſet, non uererer.

Ioann. 5

Roma. 8

Ioan. 5

1. Corin. 15

Ioann. 6

De eo quod scriptum est, Hæc infirmitas non est ad mortem, sed pro claritate dei, ut clarificetur filius eius per ipsum. Cap. VI

Olent enim etiam illud obijcere quod dixit: Hæc infirmitas non est ad mortem, sed pro claritate dei, ut clarificetur filius eius per ipsum. Non solum enim per patrem, & à patre filius clarificatur, quod scriptum est: Clarifica me pater. (Ioan. 17) Et alibi: Nunc clarificatus est filius hominis, & deus clarificatus est in eo, & deus clarificauit eum: sed etiam per filium, & à filio clarificatur pater, quia Veritas dixit: Ego te clarificaui super terram. Sicut ergo clarificatur per patrem, ita etiam propter patrem uiuit. Vnde & quidam δόξαν opinionem magis putauerunt esse, quàm gloriam: & ideo sic interpretati sunt: Ego te clarificaui super terram, opus consummaui quod dedisti mihi, & nunc clarifica me pater, hoc est, δόξασον, ut sit hic sensus: Ego opinionem de te hominibus huiusmodi infudi, ut cognoscant te deum uerum: & tu hanc de me confirma illis opinionem, ut credant me tuum filium & deum uerum. Iam illud ridiculum est, quod quidam ex illo Apostolico, discretionem inter patrem & filium faciunt potestatis, quia scriptum est: Nobis tamen unus deus pater ex quo omnia, & nos in ipsum, & unus dominus Iesus per quem omnia, & nos per ipsum. (1. Corin. 8) Aiunt enim non mediocrem diuinæ maiestatis esse distantiam, quod dictum est: ex illo omnia, & per hunc omnia. Nihil autem expressius quàm quod hoc loco omnipotens filius euidenti ratione signatur. Nam ut ex illo omnia, ita per hunc omnia. Inter omnia pater nō est, cui dictum est: Quoniam uniuersa seruiunt tibi. (Psalm. 118) Inter omnia filius non est, quia omnia per ipsum facta sunt, & omnia in ipso constant: (Ioann. 1) & ipse est super omnes cœlos. Non ergo inter omnia filius, sed super omnia qui secundum carnem quidem est ex familia Iudæorum, idem tamen super omnia deus benedictus in secula, cuius est nomē super omne nomen. (Philiph. 2) Et de quo dicitur Omnia subiecisti sub pedibus eius. (Psalm. 8) Subijciendo autem omnia, nihil reliquit ei non subiectum, sicut Apostolus dixit. (Hebr. 2) Quod si hoc etiam secundum incarnationis locutus est sacramentum, quemadmodum possumus de supernæ generationis incomparabili maiestate dubitare? Nihil igitur potestatis inter patrem & filium certum est interesse. Deniq; eousq; nihil interest potestatis, ut idem Apostolus ex eo dixerit esse omnia, per quem omnia, sicut habes: Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. (Rom. 11) Si igitur pater sicut putant tantummodo signatur, non potest idem & omnipotens esse, quia ex ipso omnia, & omnipotens non esse, quia per ipsum omnia. Aut igitur inualidū nec omnipotentem patrem sua assertione memorabunt, aut certè omnipotentem etiam filium uel inuiti uoce propria fatebuntur. Eligant tamen utrum hic patrem declaratum putent. Si patrem, ergo & per ipsum omnia: si filium, ergo & ex ipso omnia. Si autem & per patrem omnia, nihil utiq; filio derogandum: & si ex filio omnia, similiter & filio deferendum. Ac ne insidiari nos unius arbitrētur obreptione uersiculi, totum caput recenseamus. O altitudo, inquit, diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uiæ eius? (Ibidem) Quis enim cognouit sensum domini? aut quis consiliarius ei fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula. De quo igitur dictum putant? de patre an filio? Si de patre, sed non est sapientia dei pater, quia sapientia dei filius est. Quid est autem quod non possit sapientia, de qua scriptum est: Cùm sit una omnipotens & permanens, in se omnia innouat? (Sap. 7) Non ergo accedentē legimus, sed permanētem. Habes ergo iuxta Salomonem, omnipotentē & permanentē sapientiam. Habes etiā bonā, quia scriptum est: Sapientiam autem non uincit malitia. Sed ad propositum reuertamur. Quàm inscrutabilia sunt, inquit, iudicia eius. Si igitur omnè iudicium pater dedit filio, filium uidetur declarare qui iudicat. Deniq; ut scias quod non de patre, sed de filio dicit, addidit: Quis prior, inquit, dedit illi? Dedit enim pater filio: sed dedit iure generationis, non munere largitatis. Et ideo quod negari non potest, à patre accepisse filium, secundum quod scriptum est: Omnia mihi tradita sunt à patre meo, (Matth. 11) dicendo tamen, quis prior dedit illi, non accepisse per naturā à patre filium denegauit, sed priorē nō posse dici inter patrem & filium, declarauit: quia & si pater dedit filio, non tamē quasi posteriori dedit: quia increata & inæstimabilis trinitas, quæ unius est æternitatis & gloriæ, nec tēpus, nec gradū uel posterioris recipit uel prioris. Quòd si Græcos magis codices sequendos putamus,

uestra assertatione necesse est æstimetur, quia & Paulus agricolam se esse dixit, sicut habes: Ego plantaui, Apollo rigauit, deus autem incrementum dedit. Num ergo uultis, ut Paulus melior sit dei filio? Habetis unam iniuriam. Alteram, quia si secundum substantiam generationis æternę, uitis est filius, cùm dixerit: Ego sum uitis, uos palmites estis, unius nobiscum etiam illa diuina generatio uidebitur esse substãtiæ. Sed quis similis tui in dijs domine? sicut scriptum est. Et rursus in Psalmo: Quoniam quis in nubibus ęquabitur domino? aut quis similis erit domino inter filios dei? Nec tamen soli filio derogatis, sed etiam patri: Nam si in agricolæ nomine omnis paternæ prærogatiua est potestatis, cum etiam Paulus agricola sit, patri utiq; (cui filium negatis æqualem) Apostolum comparatis. Deniq; cùm scriptum sit: Sed neq; qui plantat est quicquam, neq; qui rigat, sed qui dat incrementum deus, in eo nomine uos summam paternæ maiestatis locabitis, quod uidetis infirmum. Si enim qui plãtat et qui rigat nihil est, sed qui dat incrementum deus: uidete quid uestrã asserere moliatur impietas: ut & pater nomine sit contemnendus agricolæ, & deus aliquis incrementũ paterno operi qui tribuat requirendus. Impie igitur ex nomine agricolæ, dei patris præferendam existimant potestatem, in quo sit patri deo cum homine appellationis commune consortiũ. Quid autem egregiũ, si ei (ut uultis hæretici) filio præferat, cuius diuina substantia ab humana conditione non discrepet? Nam si uitem filium secundum diuinam substantiam appellatũ putatis, non solum corruptelæ incertisq; elementorũ obnoxiũ iudicatis, sed etiam humanę tantummodo consortem naturæ, quia unius naturæ sunt uitis & palmites, ut non per incarnationis sacramẽtum carnem dei filius assumpsisse uideatur, sed principiũ sumpsisse de carne. Ego autem dicã plane, carnẽ eius licet nouo generationis mysterio, unius tamẽ naturæ fuisse nobiscum, & hoc salutis nostræ sacramentum esse, non diuinæ generationis exordium. Vitis enim est, qui meas sustinet passiones, quandoquidem in illo nixa fragilis prius humana conditio fœcundis rediuiuæ fructibus pietatis adoleuit. Veruntamẽ si te pompa delectat agricolæ, dicas uelim quis ille sit qui locutus sit in propheta: Domine notũ mihi fac ut sciam, tunc uidi cogitationes eorũ. Ego ut agnus ductus sum innocẽs ad immolandum & nesciebã, aduersum me cogitauerunt consilium, dicentes: Venite mittamus lignum in panẽ eius. Si enim filius incarnationis futuræ loquit̃ sacramentũ, quòd impiũ est ut de patre credas, filius est utiq; qui supra dixit: Ego plantaui te uitẽ fructiferã, quomodo conuersa es in amaritudinẽ uitis alienæ? Itaq; & filiũ uides esse agricolã: unius nominis cum patre, unius operis, unius dignitatis atq; substantiæ. Ergo si agricola & uitis est filius, uitem utiq; secundum incarnationis accipimus sacramentum. Sed non solũ se esse uitem dixit, sed etiam botrionem uoce prophetica nuncupauit, tunc quando ad uallem botrionis exploratores Moyses iussu domini direxit. Quæ est illa uallis, nisi humilitas incarnationis & fœcunditas passionis? Et puto botrionem ideo dictum, quia ex uinea illa translata ex Ægypto, hoc est, ex familia Iudæorũ, utilis mundo fructus emicuit. Nemo certè botrionem potest ad generationem referre diuinam, aut qui refert aliud nihil relinquit, nisi ut botrionem illum natũ ex uite credamus. Itaq; adscribit insipiens patri, quod reprehendit in filio. Verum si iam dubitari non potest quod uitis secũdum incarnationem dei filius nominatus sit, uidetis secundum quod sacramentum dominus sit locutus, quoniã pater maior me est. Nam cùm hoc in superioribus dixerit, continuo subiecit: Ego sum uitis uera & pater meus agricola est, ut agnosceres secundum id patrem esse maiorem: quia sicut agricola uitium, ita pater dominicæ carnis est cultor: quę & augeri potuit per ætatem, & per passionem recidi, ut omne humanum genus ab ęstu secularium noxio uoluptatum, diffusæ salutaribus brachijs crucis umbra uelaret.

1.Cor.3 | Ioan.15 | Psalm.88 | 1.Cor.3 | Hierem.11 | Num.13 | Num.32 | Psalm.79 | Ioan.14

FINIS.

CAPITA LIBRI V. DE FIDE.

DIVI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE FIDE AD GRATIANVM AVGVSTVM, LIBER QVINTVS.

PRAEFATIO.

Matth. 24 *Ioan. 21* *1. Cor. 3*

QVis nam est fidelis seruus & prudens quem constituit dominus super familiam suam, ut det illis in tempore cibũ? Beatus ille seruus, quem ueniens dominus eius inuenerit sic facientem. Non uilis hic seruus est, magnus aliquis esse debet. Quis sit iste consideremus. Est Petrus, ipsius domini ad pascendum gregem electus iudicio, qui tertio mere tur audire: Pasce agniculos meos, pasce agnos meos, pasce ouiculas meas. Itaq; pascendo bene cibo fidei gregem Christi, culpam lapsus prioris aboleuit. Et ideo tertio admonetur ut pascat, tertio utrum dominum diligat, interrogatur: ut quem tertio ante crucem negauerat, tertio fateretur. Beatus & ille seruus, qui potest dicere: Lac uobis potum dedi non escam, nondũ enim poteratis. Nouit enim quos quemadmodum pascat. Quis nostrum hoc facere potest? Quis nostrum potest ue re dicere: Factus sum infirmus, ut infirmos lucrifaciã? Et tamẽ ille tantus ad curã gregis electus à Christo, qui sanaret infirmos, curaret inualidos, hæreticũ à commisso sibi ouili statim post unam correptionẽ repellit, ne unius erranticæ ouis scabies serpenti ulcere totum gregẽ contaminet. Iubet præterea stultas quæstiones & cõtentiones esse uitandas. Quid igitur nos agemus, inter messis antiquæ noua zizania, imprudẽtes accolæ constituti? Si taceamus, cedere uidebimur: si cõtendamus, uerendum est, ne nos quoq; iudice mur esse carnales. Scriptũ est enim de huiusmodi quæstionibus, quod generãt lites. Seruum aũt domini nõ oportet litigare, sed mãsuetũ esse ad omnes, docibilẽ, patientẽ, cum modestia docentẽ eos qui resistũt. Et alibi: Si quis contentiosus est, nos talem consuetudinem nõ habemus, neq; Ecclesia dei. Eoq; scribere aliquid sentẽtię fuit, ut sine strepitu aliquo impietati hæreticorũ nostra ꝓ nobis scripta respõdeant. Quintũ itaq; imperator Auguste hunc librũ paramus ordiri. Nã & quartũ librũ oportuit in illa uitis disputatione finiri, ne coaceruasse magis librũ eundẽ quodã uideremur quæstionũ tumultu, quàm fructu spiritalis uineæ repleuisse: nec inconsummatã fidei uindemiã tantis adhuc superfluentibus disputationibus decuit derelinqui. Quinque igitur libros de patris ac filij & spiritus sancti inseparabili diuinitate digerimus, sequestrata interim pleniore disputatione de Spiritu sancto, prouocati magisterio Euãgelicæ lectiõis, ut credita nobis quinque fidei talenta quasi quadã horum quinque sorte librorũ humanis fœneremur affectibus, ne fortè cùm uenerit dominus, & inuenerit in terra absconditã pecuniã suam, dicat mihi: Serue male & piger, sciebas quod meto ubi nõ semino, & cõgrego ubi non sparsi, oportuit ergo te cõmittere pecuniã meam nũmularijs, & ueniens ego recepissem quod meum est. Aut quemadmodũ in alio libro est: Et ego, inquit, ueniens cum usuris utique exegissem. Date ergo ueniã si quos prolixioris huiusce sermonis offendit audacia. Officij contemplatio cogit credere quod accepimus. Dispẽsatores sumus mysteriorũ cœlestiũ. Ministri sumus, non ex æquo omnes, sed unicuiq;, inquit, sicut dominus dedit. Ego plantaui,

2. Tim. 2 *1. Cor. 11* *Matth. 25* *Luc. 19*

plantaui, Apollo rigauit, sed deus incremẽtum dedit. Vnusquisq; igitur enitatur ut mercedem possit accipere secundũ suũ laborẽ. Dei enim sumus (ut Apostolus ait) cooperarij, dei cultura, dei ædificatio. Beatus itaq; ille qui tales fœnoris sui cernit usuras. Beatus & ille qui fructus sui operis intuetur. Beatus quoq; qui superędificat supra fundamentũ fidei, aurum, argentum, lapides preciosos. Vos nobis estis omnia qui hæc auditis & legitis. Vos fœneratores usuræ: uerbi usuræ, non pecuniæ. Vos agricolæ reditus. Vos ædificatores, aurum, argentum, lapidesq; preciosos superædificantes. In uestris meritis sacerdotalis summa laboris est. In uestris animis fructus episcopalis operis enitescit. In uestris profectibus, aurum domini refulget, multiplicatur argentum, si eloquia diuina teneatis. Eloquia enim domini eloquia casta, argentũ igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum. Vos ergo facietis fœneratorẽ diuitem, agricolã fructuosum. Vos peritum probabitis architectum. Non arroganter dico, quia non tam mea sunt quàm uestra quæ uoueo. O si mihi liceat securè de uobis nunc temporis dicere: Domine quinque talenta mihi dedisti, ecce alia quinque lucratus sum, & ostendere uestrarum talẽta preciosa uirtutum. Habemus enim thesaurum in uasis fictilibus. Hæc sunt talenta quę iubet dominus spiritaliter fœnerari. Aut duo æra noui & ueteris testamenti, quæ spoliato illi à latronibus Samaritanus ille Euangelicus ad curanda uulnera dereliquit. Neq; ego fratres uoti auarus ideo hæc opto, ut supra multa constituar. Sat est mihi præmiũ de uestro profectu. Vtinam non indignus eo inueniar quod accepi, ea quæ sunt m e maiora melioribus tribuenda, non exigo. Licet soleas domine dicere: Volo autem & huic nouissimo dare; sicut & tibi. Accipiat potestatẽ supra decẽ ciuitates qui meretur. Sit ille talis quasi Moyses qui legis decem uerba conscripsit. Sit ille Iesus Naue, qui subegit quinq; reges, & Gabaonitas in deditionem accepit, ut esset typus uenturum eius nominis uirum, cuius imperio corporales omnes deliciæ uincerentur, conuerterentur gentes ut fidem Iesu Christi magis quàm pristina studia sua & uota sequerentur. Sit ille Dauid, cui occurrerũt psallentes iuuẽculæ, dicẽtes: Saul triũphauit in milibus, Dauid in decẽ milibus. Mihi sat est, si nõ in exteriores tenebras extrudar, quemadmodũ ille qui cõmissum sibi talentũ in terra quadã suę carnis abscõdit: Sicut principes synagogæ cæteriq; principes Iudæorũ, qui credita sibi eloquia dei, humo quadã sui corporis occuparũt, delitijsq; carnis intẽti, quasi in quandã exaltati cordis foueã fœnus cœleste merserunt. Nos igitur non intra latibula carnis abscõditã domini teneamus pecuniã, uel mnam illam sudario reponamus: sed tanquam boni nummularij cum sudore quodam mẽtis & corporis æquo & parato semper libremus affectu, ut prope sit uerbum in ore tuo & in corde tuo. Hoc uerbũ dei preciosum est talentum quo redimeris. Hæc est pecunia per mensas animarũ sæpe cernenda, ut frequenter agitando in omnem terram bonorum sonus possit exire nummorum, per quem uita paretur æterna. Hæc est autem uita æterna quam largiris omnipotens pater, ut cognoscamus te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum.

Psalm. 11 · Matth. 25 · 2. Corin. 4 · Luc. 10 · Matth. 20 · Iosue. 10 · 1. Reg. 18

Filium à patre non separari. Cap. I

VNde aduertãt Arriani quàm impij sint qui de spe nostra & uoto nobis faciũt quæstiones. Et quoniã hic præ cæteris uociferari solent dicentes: separatum à solo et uero deo Christũ, intellectus impios pro nostris uiribus cõfutemus. Hoc enim loco magis intelligere debent, quod hæc utilitas, hæc merces est perfectæ uirtutis, hoc diuinũ & incõparabile munus, ut cognoscamus cum patre Christũ, nec separemus à patre filium, sicut scriptura non separat. Namq; hoc magis ad unitatem, quàm ad distantiam diuinæ proficit potestatis, quod idem præmium, unum honorem nobis dat patris filijq; cognitio, quã mercedẽ habere non poterit, nisi qui & patrẽ cognouerit et filium. Sicut enim patris, ita filij cognitio uitam acquirit æternam. Itaq; sicut in principio statim uerbũ cum deo patre pia cõfessione iunxit Euangelista dicẽs: Et uerbũ erat apud deum: ita & hic scribendo uerba domini: Vt cognoscant te solũ uerum deũ, & quem misisti Iesum Christũ: coniunctione illa, patrem unq; copulauit & filium, ut Christũ uerum deum à maiestate patris nemo secernat. Nunquã enim cõiunctio separat. Et ideo dicendo: Vt cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christũ, & Sabellianos interficit, & Iudæos exclusit. Eos utiq; qui audirent loquentẽ: Ne aut illi eundẽ patrẽ putarent esse quẽ filium, si non addidisset & Christũ: aut isti à patre filium separarent. Quæro autem

Ioan. 1 · Ioan. 17

cœlum extendit, ſolus dicitur. Quàm uerò id & de filio aperte intelligẽdum ſit, quod ſo
lus appelletur, & ſi nũquã inſcio patre aliquid feciſſe credatur, etiam alibi habes ubi ſcri-
ptum eſt: Extendens cœlum ſolus, & ambulans quaſi in pauimento ſuper mare. Namq; *Iob. 9*
Euangelium domini docuit nos, quod in mari non pater, ſed filius ambulauit, quando
Petrus rogauit eum, dicens: Domine iube me uenire ad te. Sed etiam prophetia ipſa do *Matth. 14*
cumento eſt. Sanctus enim Iob aduẽtum domini prophetabat, de quo uerè dixit, quod
magnum cœtum erat debellaturus, & factum eſt. Nam feralẽ illum cœtũ, Zabulum ſcili
cet ultimis temporibus uenerabili corporis ſui paſſione proſtratum perculit & afflixit.
Eſt ergo ſolus & uerus deus, filius. Hæc enim & filio prerogatiua deferẽ. De nullo enim
qui creatus eſt, proprie dici poteſt quod ſolus eſt. Nam cui ineſt communitas creaturæ,
quemadmodum quaſi ſolus poteſt à cæteris ſeparari? Itaq; homo rationabilis uidetur in
ter omnia terrena animantia, ſed tamen non eſt ſolus rationabilis. Scimus enim rationa
bilia eſſe et cœleſtia opera dei, Angelos & Archangelos rationabiles cõfitemur. Si ergo
angeli rationabiles, nõ utiq; ſolus rationabilis homo dicit̃. Sed dicũt ſolũ dici poſſe ſolẽ,
quia ſol alter non eſt. Sed & ipſe ſol habet cõmunia multa cũ ſtellis, quod percurrit cœ-
lum, quod æthereæ illius cœleſtibusq; ſubſtantiæ eſt, quod creatura eſt, quod inter om-
nia dei opera computatur, quod cum omnibus deo ſeruit, cum omnibus benedicit deũ,
cum omnibus laudat. Non ergo ſolus proprie dicitur, quia nec à cæteris ſeparatur. Itaq;
cũ patris & filij ſpiritusq; ſancti diuinitati, quæ ſola nõ inter omnia ſed ſuper omnia eſt,
nulla poſſit creatura conferri (ut de ſpiritu interim aſſertio reſeruetur) ſicut pater dici-
tur ſolus deus uerus, cui nihil commune cum cæteris, ita etiam ſolus eſt filius imago ueri
dei, ſolus dextera patris, ſolus uirtus dei atq; ſapientia. Solus ergo filius facit ſicut & pa-
ter, quia ſcriptum eſt: Quæcunq; facio ipſe facit. Cùm enim unum opus ſit patris & filij, *Ioan. 14*
bene de patre & filio dicitur, quod deus ſolus operatus eſt: unde etiam cùm creatorem
dicimus & patrem & filium confitemur. Nam utiq; cùm Paulus diceret: Qui ſeruierunt *Rom. 1*
creaturæ potius quàm creatori, nec patrem creatorẽ negauit ex quo omnia, nec filium
per quem omnia. A quo alienum utiq; non uidetur, quod ſcriptum eſt: Qui ſolus habet *1. Tim. 6*
immortalitatem. Quomodo enim immortalitatem non habet, qui uitã habet in ſemet-
ipſo? Habet utiq; in natura, habet in ſubſtantia; & habet non per gratiam temporalem,
ſed per ſempiternam diuinitatem: habet non ex dono quaſi ſeruus, ſed ex generationis
proprietate quaſi filius coæternus. Et habet ſicut pater. Sicut enim pater habet uitam in *Ioan. 5*
ſemetipſo, ita & filio dedit uitam habere in ſemetipſo: ſicut habet, inquit, ſic dedit. Didi-
ciſti ſupra quemadmodum dederit, ne putares eſſe gratiæ largitatem, ubi generationis
arcanum eſt. Cùm ergo inter patrem & filium uitæ nulla diſtantia ſit, quemadmodum
quod immortalitatem ſolus habeat pater, filius non habeat, æſtimari poteſt? Unde intel
ligant nec hoc loco à ſolo uero deo patre filium ſeparandum, quia probare nõ poſſunt,
quod ſolus & uerus deus filius nõ ſit, cùm preſertim & hic aut ſubaudiatur (ut diximus)
& Chriſtum ſolum uerum deum eſſe, Aut certè aliud ad diuinitatem patris & filij, aliud
ad incarnationem Chriſti relatum intelligendum ſit, quia non eſt perfecta cognitio, niſi
quæ & ſecundũ æternitatem unigenitũ deum uerũ dei filiũ Ieſum Chriſtũ & ſecundum
carnem generatũ ex uirgine confitetur. Quod alibi hic ipſe Euangeliſta nos docuit, di-
cens: Omnis ſpiritus qui confitetur Ieſum Chriſtum in carne ueniſſe, de deo eſt. Deniq; *1. Ioan. 4*
quàm non alienum ſit etiam incarnationis hoc loco intelligere ſacramẽtum, docet nos
ipſius ſeries lectiõis. Sic enim habes: Pater uenit hora, clarifica filium tuum, utiq; cum & *Ioan. 17*
horam ueniſſe cõmemoret, & clarificari petat, quomodo niſi ſecundũ carnis aſſumptio
nem locutũ eum cõuenit æſtimari? Nã nec ulla ſibi temporũ præſcripta mom̃eta diuini
tas habet, nec clarificatiõe indiget lumẽ æternũ. Ergo in ſolo uero deo patre, & filiũ dei
ſolum uerũ ſecundũ diuinitatis intelligimus unitatẽ, & in Ieſu Chriſti nomine, quod ex
uirgine natus accepit, incarnationis agnoſcimus ſacramentũ. Quod ſi cum ſolũ uerum
deum patrem legunt, filiũ cupiunt ſeparare, ergo cùm de filij incarnatione legunt: Hic *Act. 4*
eſt lapis qui reprobatus eſt à uobis ædificantibus, qui factus eſt in caput anguli, Et infra:
Nõ eſt aliud nomẽ ſub cœlo datũ hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri, patrẽ exi
ſtimant ab impertiẽdę nobis ſalutis beneficio ſeparandũ. Sed neq; ſine patre ſalus, ne-
que uita æterna ſine filio. Sed aſſerunt Arriani: ſi ſolum uerum deum ſicut patrem, ita &
filium

filium dicitis, & unius substantiæ patrem & filium cōfitemini: nō unum deum, sed duos deos inducitis: quia qui unius substantiæ sunt, non unus deus, sed duo dij uidentur: sicut duo homines, aut duæ oues pluresq́; dicuntur, homo autem & ouis, nec duo homines dicuntur, nec duæ oues, sed unus homo, & una ouis. Hæc Arriani dicunt, & hac disputatione uersuta simpliciores capere nituntur. Tamen si legamus scripturas diuinas, inueniemus pluralitatē magis in ea cadere, quę diuersę discretęq́; substantiæ sunt, hoc est, ἑτερου-σια. [Prouer. 30] Idq́; in Salomonis libris habemus expressum, eo loco scilicet in quo dicit tria sunt impossibilia intelligere, & quartū nō agnosco. Vestigia aquilæ uolantis, & uiam serpentis supra petram, & semitas nauis nauigātis, & uias uiri in iuuētute. Vtiq; aquila & nauis & serpens unius non sunt generis atq; naturæ, sed differētis discretęq́; substantiæ, & tamen tria sunt. Contra se igitur sua esse intelligant argumenta testimonijs scripturarū. Itaq; dicendo, patris & filij discretam esse substantiam, differentemq́; deitatem, duos utiq; ipsi deos asserunt. Nos autem cùm & patrem confitemur, & filium asserendo: tamen unius esse deitatis non duos deos, sed unum deum dicimus. Et hoc dominicis eloquijs approbamus, quia ubi plures sunt, ibi aut naturæ aut uoluntatum & operationum est differentia. Deniq; ut suis sibi testimonijs reuincantur, duo homines dicuntur, quia licet unius naturæ sint iure nascendi, tamen & tempore & cogitatione & opere & loco distant, & ideo non potest unus homo dici in significatione & numero duorū, quia non est unitas, ubi est diuersitas: unus autem deus dicitur, & patris & filij ac spiritus sancti gloria & plenitudo signatur. Deniq; tanta ueritas unitatis est, ut etiā quando natura sola generationis aut carnis significatur humanæ, & unus homo de multis dicatur, sic habes: [Psalm. 117] Dominus mihi auditor, non timebo quid faciat mihi homo. id est, non una persona hominis, sed una caro & una fragilitas generationis humanę. Et addidit: Bonum est sperare in domino, quàm sperare in homine. Nec hic utiq; specialem hominem, sed generalem conditionē designauit. Deniq; statim subiecit de pluribus: Bonū est confidere in domino, quàm confidere in principibus. Sed ubi homo dicitur, naturę interdum, ut supra diximus, communis inter omnes unitas significatur: ubi principes, uariarū quædā differentia potestatum est. Sed inter homines aut in hominibus unius alicuius rei unitas est, aut charitatis, aut cupiditatis, aut carnis, aut deuotionis & fidei. Generalis autē unitas, & quę in se secūdum diuinitatis gloriā complectatur omnia, solius est patris & filij & spiritus sancti. Vnde & dominus cùm diuersitatē inter se hominū designaret, qui nihil habēt inter se quod [Ioan. 8] possit ad unitatē indiuiduæ substantiæ pertinere: In lege uestra, inquit, scriptū est, quod duorū hominū testimonium uerū est. Et cùm præmisisset, duorum hominum testimonium uerū est, ubi uenit ad suum & patris testimonium, nō dixit, uerum est testimonium nostrum, quia duorum deorum testimonium est: sed ego, inquit, sum qui testimonium perhibeo de meipso, & testimoniū perhibet de me qui misit me pater. Supra quoq; similiter ait. Et si iudico ego, iudicium meū uerum est, quia solus non sum, sed ego & qui misit me pater. Itaq; & infra & supra & patrem signauit & filium, nec pluralitatem admiscuit, nec diuinæ unitatem substantiæ separauit. Euidens est igitur, quia quod unius est substanniæ, separari non potest, etiamsi nō sit singularitatis, sed unitatis. Singularitatem hanc dico, quæ Græcè μονότης dicitur. Singularitas ad personam pertinet, unitas ad naturam. Ea uerò quæ diuersæ substantiæ sunt, non solum unū, sed etiam plura dici solere, licet iam ex prophetico claruerit testimonio, expressius tamē ipse Apostolus declarauit, [1. Corin. 8] dicens: Nam etsi sunt qui dicantur dij, siue in cœlo siue in terra. Vides igitur quod hi qui ex diuersis substantijs sunt, & non ex unius ueritate naturæ, dij appellātur? Pater autem & filius quia unius substantiæ sunt, non duo dij, sed unus deus. Pater ex quo omnia, & unus dominus Iesus Christus per quem omnia. Vnus, inquit, deus pater & unus dominus Iesus. Et supra, Vnus deus, non duo. Et infra: Vnus dominus & non duo. Pluralitas ergo excluditur, non unitas sequestratur. Sed quemadmodum cùm legimus dominum Iesum, nec patrem (ut supra diximus) à dominationis iure secernimus, quod ei commune cum filio est: ita cùm legimus solum uerum deum patrē, nec filium à solius ueri dei iure possumus separare, quod ei commune cum patre est. Aut dicant quid aliud sentiant, [Matth. 4] quidúe arbitrentur, cùm legimus: Dominum deū tuū adorabis, & illi soli seruies: utrum Christum non adorandū, & Christo non existiment seruiendū? Quod si illa quæ adorauit

uit eum Chananæa impetrare meruit, quod popoſcit, & Paulus Apoſtolus, qui ſeruum ſe Chriſti prima ſcriptorum ſuorum præfatione profitetur, Apoſtolus eſſe meruit, nō ab hominibus neq; per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum: dicant quid arbitrentur ſequendum: utrum cum Arrio malint ſibi ſocietatem eſſe perfidiæ, ut ſolum & uerū deum Chriſtum negando oſtendant, quod nec adorandum eum, nec ſeruiendum ei iudicēt: An uerò conſortium malint habere cum Paulo, qui ſeruiendo atq; adorando etiam Chriſtum, utiq; ſolum uerum deum uoce affectuq; non diffitebatur, quem pio ſeruitio fatebatur.

Roma. 1
Galat. 1

Quomodo intelligi debeat, quod Chriſtus dixit: Vos adoratis, quod neſcitis, nos adoramus quod ſcimus. Et illud: Sedere ad dexteram uel ſiniſtram, nō eſt meum dare uobis. Cap. 11

QVod ſi quis dicat: Quoniam deum patrem adoret & filius, quia ſcriptum eſt: Vos adoratis quod neſciris, nos adoramus quod ſcimus, conſideret quādo & apud quem & cuius ſuſcepto loquatur affectu. Deniq; & in ſuperioribus non immerito præmiſſum eſt, quod Ieſus fatigatus ex itinere ſedebat & à Samaritana bibere poſtulabat, quia ſecundum carnem hominis loquebatur. Nam ſecundum diuinitatem nec fatigari poterat nec ſitire. Deinde cùm Samaritana quaſi Iudæum appellaret, & prophetam putaret, quaſi Iudæus qui myſteria legis doceret, reſpondit: Vos adoratis quod neſcitis, nos adoramus quod ſcimus. Nos inquit: hoc eſt, ſe hominibus copulauit. Quō autem, niſi ſecundum carnem hominibus copulatur? Et ut oſtenderet quod ſecundum incarnationem reſpōderat, addidit: Quia ſalus ex Iudæis eſt. Sed ſtatim poſt hoc ſe queſtrauit hominis affectum, dicens: Veniet, hora & nunc eſt, quando ueri adoratores adorabunt patrem. Non dixit, adorabimus. Quod utiq; dixiſſet, ſi cōſortium noſtri ſubiret obſequij. uerum cùm legerimus, quod Maria adorauit eum, intelligere debemus quod non poteſt per eādem naturam & adorare quaſi ſeruus & adorari quaſi dominus: ſed potius quod ut homo inter homines adorare dicitur, & quaſi dominus à famulis adoratur. Multa ergo ſecundum incarnationis legimus & credimus ſacramenta: ſed in ipſa naturæ humanæ affectione, maieſtatem licet ſpectare diuinam. Fatigatur ex itinere leſus, ut reficiat fatigatos: Petit bibere, ſitientibus potum ſpiritalem daturus: Eſurit, cibum ſalutis eſurientibus traditurus: moritur, uiuificaturus: ſepelitur, reſurrecturus: Tremulo pendet in ligno, confirmaturus trementes: Cœlum caligine obducit, ut illuminet: Terras tremefacit, ut ſolidet: Maria conturbat, ut mitiget: Reſerat tumulos mortuorum, ut oſtendat domicilia eſſe uiuorum: Creatur ex Virgine, ut ex deo natus eſſe credatur: Neſcire ſe ſimulat, ut ſcire faciat neſcientes: Adorare quaſi Iudæus dicitur, ut quaſi uerus dei filius adoretur. Quomodo, inquiunt, filius dei, ſolus uerus deus poteſt eſſe ſimilis patri, cum ipſe dixerit filijs Zebedæi: Calicem quidem meum bibetis, ſedere autem ad dexteram meam uel ad ſiniſtram, nō eſt meum dare uobis, ſed quibus paratū eſt à patre meo? Hoc igitur ueſtrum diuinæ, ut uultis, inæqualitatis eſt argumētum? cùm in eo magis uenerari domini clementiam, adorare gratiam deberetis, ſi tamen uirtutis atq; ſapiētiæ dei profunda ſecreta poſſetis aduertere. Conſiderate enim quæ cum filijs & pro filijs petat: mater eſt utiq;, cui pro filiorum honore ſollicitæ immoderatior quidem, ſed tamē ignoſcenda menſura uotorum eſt. Atq; mater ætate longæua, ſtudio religioſa, ſolatio deſtituta, quæ tunc temporis quando uel iuuanda uel alenda foret ualidæ prolis auxilio, abeſſe ſibi liberos patiebatur, & uoluptati ſuæ, mercedem ſequentium Chriſtum prætulerat filiorum. Qui prima uoce uocati à domino (ut legimus) relictis retibus & patre ſequuti ſunt eum. Hæc igitur ſtudio maternæ ſedulitatis indulgentior, obſecrabat ſaluatorem dicens: Vt ſedeāt hi duo filij mei, unus ad dexteram tuam, & alter ad ſiniſtrā in regno tuo. Etſi error, pietatis tamen error eſt. Neſciunt enim materna uiſcera patientiam: & ſi uoti auara, tamen ueniabilis cupiditas, quæ non pecuniæ eſt auida, ſed gratiæ. Nec inuerecūda petitio, quæ non ſibi, ſed liberis conſulebat. Matrem conſiderate, matrem cogitate. Sed nihil mirum ſi uilis uobis uidetur circa filios affectus parentum, qui etiam omnipotentis patris uilem putatis eſſe circa unigenitum filium charitatem. Dominus cœli atq; terrarum uerecundabatur (ut ſecundum aſſumptionē carnis & uirtutes animæ loquar) uerecundabatur, inquam, & ut ipſius uerbo utar, confundebatur, matri pro filijs poſtulanti etiam ſuæ ſedis conſortium denegare: nos æterni dei filium proprium, interdū pro mini-

Ioan. 4
Matt. 20
Matt. 4
Matt. 20

ministerio stare cõtenditis, interdum famulatoriũ, hoc est, non ex maiestatis unitate, sed ex patris præceptione uultis eius esse consessum, & negatis hoc deo uero dei filio, quod ille hominibus apertè noluit denegare. Considerabat enim matris dilectionem, quæ filiorum mercede grandæuam solabatur senectam, & desiderijs licet fessa maternis, charissimorum pignorum tolerabat absentiam. Considerate etiam fœminam, hoc est sexũ fragiliorem, quem dominus propria nondum confirmauerat passione. Considerate, inquam, Euę illius primæ mulieris hęredem, transfusa in omnes immoderatæ cupiditatis successione labentem, quam dominus adhuc proprio sanguine non redemerat, nondũ inolitam affectibus omnium immodici contra fas honoris appetentiam, suo Christus cruore diluerat. Hæreditario igitur mulier delinquebat errore. Et quid mirum si mater pro filiorum suorum (quod est tolerabilius quàm pro se) quando etiam Apostoli ipsi inter se (sicut legimus) de sui prælatione certabant? Non debuit igitur medicus omnium destitutam matrem, & ægram adhuc mentem, pudoris conuitio sauciare, ne postulato sibi superbius denegato quasi immoderatæ petitionis damnata, mœreret. Deniq; dominus qui honorandam sciret esse pietatem, non mulieri sed filijs eius respondit, dicẽs: Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Dicentibus autem illis: Possumus. Ait illis Iesus: Calicem quidem meum bibetis, sedere autem ad dexteram meam uel ad sinistram non est meum dare uobis, sed quibus paratum est à patre meo. Quàm patiens & clemens dominus, quàm alta sapientia & bona charitas? Volens enim ostendere quod non perfunctoriam rem aliquam discipuli postularẽt, sed eam quam impetrare nõ possent, prærogatiuam eis paternæ honorificentiæ reseruauit, non metuẽs, ne quid iuri proprio derogaret, qui non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo: simul diligens discipulos, quia sicut habes, Vsq; in finem dilexit eos, noluit his quos diligeret uideri quod peterent denegasse. sanctus & bonus dominus, qui mallet aliquid dissimulare de iure quàm de charitate deponere. Charitas enim patiens est, benigna est, non æmulatur, non inflatur, nõ quærit quę sua sunt. Deniq; ut agnoscatis, nõ infirmitatis sed indulgẽtiæ esse quod dixit: Non est meum dare uobis, ubi sine matre filij Zebedæi rogant, nihil de patre dixit. Sic enim habes: Non est meum dare uobis, sed quibus paratum est. Ita Marcus Euangelista posuit. Vbi uerò mater pro filijs rogat, hoc est secundum Matthæum: Non est, inquit, meum dare uobis, sed quibus paratum est à patre meo. Hic addidit à patre meo, quia maiorem indulgentiam maternus poscebat affectus. Quod si putant, dicendo quibus paratum est à patre meo, quod aut patri plus tribuit, aut sibi aliquid derogauit, dicant utrum & illic putent patri aliquid derogatum, quia dixit in Euãgelio filius de patre: Pater non iudicat quemquam. Quod si sacrilegum putamus dicere quod pater ita iudicium detulit filio, ut ipse nõ habeat, habet enim, nec potest amittere quod habet naturaliter diuina maiestas: sacrilegum utiq; æstimare debemus, quod non potest filius dare quicquid, aut homines mereri possunt, aut quæuis accipere creatura, præsertim cum ipse dixerit: Ego ad patrem uado, & quodcunq; ab eo petieritis in nomine meo, hoc faciam. Si enim quod pater dare potest, filius non potest, mentita est ergo ueritas. Non enim potest facere quicquid in nomine eius pater fuerit obsecratus. Nec enim ideo dixit: Quibus paratum est à patre meo, ut tantummodo à patre poscant. Nam omnia quæcunque à patre fuerint postulata se donare memorauit. Deniq; non dixit: Quodcunq; à me petieritis hoc faciam, sed quodcunq; ab eo petieritis in nomine meo, hoc faciam. Quæro nunc, utrum possibile aliquid humanæ conditioni, aut alicui creaturæ, an impossibile putent à Zebedęi coniuge & filijs postulatum. Si possibile, quomodo ad sinistrã suã uel ad dexteram impertiendę Apostolis sedis nõ habuit potestatem, qui omnia fecit esse cùm non erant? Aut quomodo non poterat iudicare de meritis hominũ, cui pater dedit omne iudicium? Notum est quemadmodũ dederit. Nam quomodo quasi indigẽs accepit filius qui omnia creauit ex nihilo? quorũ igitur naturas fecerat, eorum iudiciũ nõ habebat? Dedit autem filio pater omne iudicium, ut omnes, inquit, honorificent filium, sicut honorificant patrem. Non igitur potentia filij, sed cognitio nostra proficit. Neq; aliquid ad substantiam eius accedit, sed ad nostram utilitatem quod à nobis cognoscitur: ut cognoscẽdo dei filium, uitam habeamus æternam. Cùm autem in cognitione filij dei honor illius, noster aũt non illius sit profectus, si quis putat quod dei uirtus illo honore cumu-

Luc. 22 · Matt. 20 · Philip. 2 · Ioan. 13 · 1. Cor. 13 · Mar. 10 · Matt. 20 · Ioan. 5 · Ioan. 14 · Matt. 20 · Ioan. 5 · Ibid.

cumulatur, necesse est etiam deum patrem credat posse cumulari, quod & ipse per cognitionē nostram clarificatur sicut filius, iuxta quod scriptū est, dicente filio: Ego te clarificaui super terram. Ergo si possibile aliquid erat, quod petebatur, in potestate utiq; filij fuit. Sed tamen ostendant qui possibile putāt, quid de hominibus aut cæteris creaturis, aut ad dexterā aut ad sinistram dei sedeat. Pater enim dicit filio: Sede ad dexteram meā. Itaque si quis ad dexteram filio sedet, inter ipsum utique & patrem (ut humano usu loquamur) filius medius reperitur. Non ergo possibile homini aliquid petebatur, sed noluit dicere, quòd homines sedere secum non possent. Si quidem diuinam suam gloriam celare priusquā resurgeret non diuulgare cupiebat. Nā & supra cùm inter famulos suos Moysen & Heliā apparuisset in gloria, monuerat discipulos ne cui dicerēt quod uidissent. Itaq; si possibile non erat hominibus uel creaturis cæteris hoc mereri, non debet uideri filius minus posse quia non dedit Apostolis, quod nec pater hominibus uel creaturis dedit. Aut dicant cui horum dederit pater. Non utiq; angelis, de quibus scriptura dicit: Quod omnes Angeli stabant in circuitu sedis. Deniq; & Gabriel se stare dixit, sicut habes: Ego sum Gabriel, qui adsto ante deum. Non ergo Angelis, non senioribus qui adorant sedentem. Illi enim non super sedem maiestatis sedent, sed (ut dixit scriptura) in circuitu sedis. Sedes enim aliæ uiginti & quatuor sunt, ut habes in Apocalypsi Ioānis: Et super sedem uigintiquatuor seniores sedentes. In Euangelio quoq; ipse dominus dicit: Cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & ipsi super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel. Non ergo sedis suæ dixit Apostolis dari posse consortium, sed alias illas sedes esse duodecim, quas tamen non pro corporali consessu, sed pro successu spiritalis gratiæ æstimare debemus. Deniq; in libro Regnorum dixit Micheas propheta: Vidi dominū deum Israel sedentem super thronū suum, & omnis militia cœli stabat circa eum ad dexteram eius & ad sinistram. Quomodo igitur stantibus Angelis ad dexteram uel ad sinistrā domini dei, stante omni militia cœli, sedebūt homines ad dexteram dei uel ad sinistram, quibus pro uirtutis præmio angelorum similitudo promittitur: sicut dominus dicit: Eritis sicut Angeli in cœlo? Sicut Angeli, inquit, nō plus quàm Angeli. Si ergo nihil plus dedit pater quàm filius, nihil utiq; minus dedit filius quàm pater: nihil igitur minus filius potest quàm pater. Ponite tamen possibile impetratu hominibus quod posceretur. Quid est quod ait: Sedere autem ad dexteram meam uel ad sinistram, non est meum dare uobis? Quid est meum? Supra dixit: Calicem quidem meū bibetis. & infra posuit: non est meum dare uobis: & supra meum, & infra meum dixit, nec immutauit. Ergo superiora docent propter quid dixerit meum. Rogatus enim a muliere quasi homo, ut ad dexteram uel ad sinistram suam filios eius sedere pateretur, quia illa quasi hominem rogauerat, & dominus quasi tantummodo homo de sua passione respōdit: Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Itaq; quia secundum carnem de passione sui corporis loquebatur, demonstrare uoluit, quòd secūdum carnem quidem subeundæ passionis nobis exēplum ac similitudinē derelinqueret, secundum humanā autem conditionē, sedis supernæ consortia nō donaret. Hoc est enim quod dixit, nō est meū. Sicut alibi: Mea doctrina non est mea: nō est enim, inquit, secundū carnē mea: quia quę diuina sunt, non sunt carnis eloquia. Indulgentiā autē suam circa discipulos quos diligeret, quàm expresse reuelauit præmittēs: Calicē quidem meum bibetis. Etenim quia nō debebat id dare quod petierāt, aliud proposuit ut prius cōmemoraret quid ijs tribueret, quàm quid negaret, quo magis æquitatē sibi petitionis quàm studium dominicæ liberalitatis intelligerēt defuisse. Calicē quidem, inquit, meum bibetis, hoc est, passionem quidē quæ carnis meæ est, non negabo. Quod enim humanę assumptionis habeo, potestis imitari: donaui uobis uictoriā passionis, hereditatē crucis. Sedere autem ad dexterā meam uel ad sinistram, non est meum dare uobis. Non dixit, non est meum dare: sed nō est meum dare uobis: Non sibi potestatē deesse asserens, sed meritum creaturis. Accipe aliter: Non est meum dare uobis. Quod est, non est meum, qui ueni humilitatem docere: non est meum, qui ueni non ministrari, sed ministrare: non est meum, qui iustitiā seruo, non gratiā. Deniq; ad patrē referens, addidit: Quibus paratum est, ut ostenderet patrem quoq; non petitionibus deferre solere, sed meritis, quia deus personarū acceptor nō est. Vnde & Apostolus ait: Quos præsciuit, & prædestinauit. Non enim ante prędestinauit

Ioan. 17 · *Matt. 22* · *Matt. 17* · *Apoc. 7* · *Luc. 1* · *Apoc. 4* · *Matt. 19* · *3. Reg. 22* · *Matt. 22* · *Matth. 20* · *Ioan. 7* · *Matt. 20* · *Act. 10* · *Rom. 8*

quàm præsciret, sed quorum merita præsciuit, eorum præmia prædestinauit. Iure igitur reprehenditur mulier, quæ & impossibilia & speciali quodam priuilegio ab eo domino postulauit, qui ea quæ sanctis iudicauit esse donanda, non duobus Apostolis, sed omnibus discipulis, etiam sine cuiusquam precatione, uoluntaria sui largitate contulerit, sicut scriptum est: Duodecim uos sedebitis super sedes, iudicantes duodecim tribus Israel. Ergo etiam si possibile putemus postulatum fuisse, calumniæ locus non est: tamen cùm legerim Seraphim stare, quomodo possum quod homines ad dexteram uel ad sinistram filio dei sedeant, arbitrari? Supra Cherubim dominus sedet, sicut habes: Qui sedes super Cherubim, appare. Quomodo Apostoli super Cherubim sedebũt? Et hoc tamẽ colligo non ex meo ingenio, sed ex dominicæ uocis oraculo. Ipse enim dominus in posterioribus Apostolos cõmendans patri, ait: Pater quos dedisti mihi, uolo, ut ubi ego sum, & illi sint mecũ. Vtiq; si iudicasset quod diuinam sedem pater hominibus daret, dixisset: Volo ut ubi ego sedeo & illi sedeant mecũ. Sed uolo, inquit, ut sint mecum, non ut sedeant mecũ: & ubi ego, non quomodo ego. Deinde sequit. Vt uideant claritatẽ meã. Nec hic dixit, ut habeant claritatẽ meam, sed ut uideant. Seruus enim uidet dominus possidet. Sicut & Dauid docuit, dicens: Vt uideam uoluptatẽ domini. Et ipse dominus in Euãgelio reuelauit, dicẽs: Beati mũdo corde: Ipsi enim deum uidebunt. Videbunt, inquit, non super Cherubim cũ deo sedebũt. Desinant ergo uiliora secundũ diuinitatem æstimare de dei filio, ne uiliora quoq; de patre æstiment. Qui enim male crediderit de filio dei, non potest bene sentire de patre: qui male crediderit de spiritu, non potest bene sentire de filio. Vbi enim una dignitas, una gloria, una charitas, una maiestas est, in commune derogatur quicquid in aliquo putaueris derogandum. Iam enim non erit plenitudo quam discernas & diuidas in aliquas portiones.

Matt. 19 | Esa. 6 | Psal. 79 | Ioan. 17 | Psal. 26 | Matt. 5

Vnitatem esse in trinitate. Cap. III

Ioan. 17

EXistunt tamen Imperator Auguste qui hanc diuinę unitatem substantiæ negare cupientes, extenuare studeant patris & filij charitatem, quia scriptũ est: Et dilexisti eos, sicut & me dilexisti. Quod cùm dicunt, quid aliud agunt, nisi inter dei filium & homines æqualitatem quandam comparationis inducunt? Nunquid sic diligi possunt à deo homines quemadmodũ filius, in quo complacuit pater? Ille per se complacet, nos per ipsum. In quibus enim deus filium suum ad imaginem suam cernit, eos per filium asciscit in gratiam filiorum: ut quemadmodum per imaginem ad imaginem sumus, sic per generationem filij in adoptionem uocemur. Alius igitur naturæ amor sempiternus, alius gratiæ. Aut si ex uerbis faciunt quæstionem, quia scriptum est: Et dilexisti eos, sicut & me dilexisti, & comparationem factam putant: ergo & illud cõparatiuè dictum putant, Estote misericordes, sicut & pater uester qui in cœlis est. Et alibi: Estote perfecti, sicut & pater meus qui in cœlis est perfectus est. Quod si ille secundũ plenitudinem maiestatis, suæ perfectus est, nos autem perfecti secundum uirtutis accidentis profectum: etiam filius diligitur à patre, secundum semper manentis plenitudinẽ charitatis, in nobis autem charitatem dei, uirtutis emeretur profectus. Vides igitur quã gratiam deus dederit hominibus, & tu patris & filij uis soluere naturalem & indiuiduam charitatem? & tu uerba adhuc discutis, ubi unitatem maiestatis aduertis? Vide totũ hunc locum, ex cuius affectu loquatur. Habes enim dicentem ipsum: Clarifica me pater claritate ea quam habui priusquam mundus esset apud te: & tamen ut scires magnum deum & salutarem & omnipotentem dei filiũ, indiciũ suæ maiestatis admiscuit dicẽdo: Et mea omnia tua sunt, & tua mea. Omnia habet, & tu missum esse ad iniuriam deriuas? Qui si secundũ carnẽ non accipis missum ut Apostolus dixit, & ex uerbo simplici præiudiciũ struis, quo dicas inferiores à superioribus mitti solere, quid ad illa respondes, quod filius ad homines missus est? Nam si minorem putas eum qui mittitur eo uidelicet à quo mittitur: disce quod & minor maiorem misit, & maiores ad minores missi sunt. Nam & Tobias Raphaelem misit, & Angelus ad Balaam missus est, & dei filius ad Iudæos. Nunquid ergo minor etiam Iudæis dei filius ad quos mittebatur? De ipso enim scriptum est: Nouissimè autem misit eis filium suum unicum. Et uide quod ante seruos, postea filium nominauit, ut scias quod dei filius unigenitus secundum diuinitatis potentiam, nec nomen habet, nec consortium commune cum seruis: reuerendus mittitur, non cum famulis

Luc. 6 | Matt. 5 | Ioan. 17 | Ibid. | Tob. 9 | Num. 22 | Matt. 21

mulis conferendus. Et bene addidit, meum, ut non unus de multis, nec degeneris naturæ, aut minoris alicuius potestatis, sed uerus à uero, paternæ imago uenisse substãtiæ crederetur. Esto tamen, minor sit qui mittitur eo à quo mittitur, ergo & Pilato minor Christus, quoniam Pilatus misit eum ad Herodem. Sed non præiudicat potestati scriptura, quæ missum à patre dicit, missum dicit à præside. Vnde si sobriè de dei filio quæ digna sunt opinemur, ideo missum intelligere debemus, quod ex illo incomprehensibili inenarrabiliq; secreto maiestatis profundæ, dedit se comprehendendum pro captu nostro mentibus nostris dei uerbum, non solum cùm se exinaniret, sed etiam cùm habitaret in nobis, sicut scriptum est: Quoniam inhabitabo in illis. Deniq; & alibi habes quod deus dixit: Venite descendamus & confundamus linguas eorũ. Non enim deus de loco aliquando decedit, qui ait: Ego cœlum & terram compleo: sed in eo descendere uidetur, si nostros dei uerbum penetret affectus, sicut dixit propheta: Parate uiam domino, rectas facite semitas eius, ut quemadmodum ipse promisit, ueniens cum patre, apud nos faciat mentionẽ. Euidens est igitur quomodo ueniat. Vnde & euidens est quomodo dominũ dicat, quem patrem nouit. Ait enim: Confiteor tibi pater domine cœli & terræ. Ante patrem dixit sapientia suum, postea creaturæ dominũ nuncupauit. Itaq; dominatũ nõ esse ubi uera progenies est, ipse dominus ostendit in Euangelio suo dicens: Quid uobis uidetur de Christo? cuius filius est? Dicunt ei: Dauid. Ait illis Iesus: Quõ ergo Dauid in spiritu uocat eum dominum, dicens: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis? Et addidit: Si ergo Dauid in spiritu uocat eum dominũ, quomodo filius eius est? Et nemo poterat ei respondere uerbũ. O quàm cautè. Propter Arrianos enim in hoc etiã testimonio dominus fidei prospexit. Nõ enim dixit: Vocat eũ spiritus dominũ: sed qđ Dauid dixit in spiritu, ut cuius secundum carnem filius est Dauid scilicet, eius etiam secundum diuinitatẽ & dominus & deus crederetur. Vides igitur quod nomen pietatis & dominij discretum est. Et bene dominus suum quidem patrem, cœli autem & terræ dominũ prædicauit, ut tu cum legis & patrem & dominũ, intelligas patrem filij, & dominũ creaturæ. In alio prærogatiua naturæ est, in alio authoritas potestatis. Formã enim serui accipiẽs, eo utiq; dominum uocat, quo seruitutẽ suscepit, æqualis in dei forma, seruus in corporis: seruitus enim carnis, dominatus autẽ diuinitatis est. Vnde & Apostolus ait: Deus domini nostri Iesu Christi pater gloriæ, hoc est, deum assumptionis humanę asserens, patrem aũt gloriæ. Num enim duos filios habuit deus, Christũ & Gloriam? Minime. Ergo si unus dei filius Christus, utiq; Christus est gloria. Quid aũt ei derogas qui patris gloria est? Si ergo & filius gloria est, & pater gloria, quia pater gloriæ, non potest aliud esse q̃ gloria, non diuisio gloriarum, sed una est gloria. Itaq; ad proprietatem naturæ gloria refertur, dominatus ad suscepti corporis seruitutem. Si enim caro etiam iusti animæ subdita est, sicut scriptum est: Castigo corpus meum & seruituti redigo, quanto magis subiecta est diuinitati, de qua dicitur: Quoniam uniuersa seruiunt ei? Vna autem quæstione & Sabellianos & Fotinianos & Arrianos dominus exclusit. Nam cum dominum cũ domino dicit, Sabellius excluditur: qui eundem patrem uult esse quem filium. Excluditur Fotinus, qui secundũ carnem iudicat, quia dominus Dauid regis nõ poterat esse, nisi qui deus est. Scriptum est enim: Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Nũquid si unus dei filius... contra legem propheta sentiret, qui sub lege regnaret? Excluditur Arrius, qui filium sedere audit ad dexteram patris, ut si ex usu argumentetur humano, ipse se perimat, & uenenum sacrilegæ disputationis suæ in se refundat, ut dum inæqualitatem patris & filij ex consuetudine hominum interpretatur, in utroq; à uero deuius, eũ præferat cui derogat, confessurus priorẽ quem audit ad dextrã. Excluditur etiam Manichæus. Non enim negat esse se Dauid filium secundum carnẽ, utpote qui clamãtibus cæcis: Iesu fili Dauid miserere nobis, & delectatus est fide, & stetit & curauit eos: Sed negat hoc suæ esse æternitatis, si Dauid solius filius à perfidis nominetur. Nam filius dei est contra Hebionem: Filius Dauid est contra Manichæos, Filius dei est contra Fotinum: Filius Dauid est contra Marcionem: Filius dei est contra Paulum Samosatenum: Filius Dauid est contra Valentinum: Filius dei est contra Arrium atque Sabellium gentilis erroris hæredes: Dominus Dauid est contra Iudæos, qui dei filium in carne cernentes, hominem tantummodo impio furore credebant. Sed Ecclesiastica fide & dei patris & Dauid idem atque

Leuit. 26
2. Cor. 6
Gen. 11
Hier. 23
Esa. 40
Matt. 11
Ibid. 22
Psal. 109
2. Cor. 1
1. Cor. 9
Psal. 118
Matt. 4
Matt. 20

unus est filius: quia incarnationis dei mysterium uniuersæ salus est creaturæ, secundum quod scriptum est: Vt sine deo pro omnibus gustaret mortem: Id est, quod creatura omnis sine passione aliqua diuinitatis, dominici sanguinis redimenda sit precio, sicut alibi habes: Omnis creatura liberabitur à seruitute corruptionis. Aliud est igitur secundum diuinam substantiam, aliud secundum susceptionem carnis filium nominari. Nam & secundum generationem diuinam, deo patri æqualis est filius, & secũdum susceptionem corporis, deo patri seruus est: formam enim serui, inquit, accepit, unus tamen atq; idem est filius. Contrà autem sancto patriarchæ Dauid secundum gloriam suam dominus est, secundum corporalis successionis seriem filius est, non deficiens à se, sed nostræ ius sibi adoptionis acquirẽs. Nec solum ex genere Dauid seruitutem suscepit in persona hominis, sed etiam ex nomine, sicut habes: Inueni Dauid seruũ meum. Et alibi, Ecce ego mittam ad uos seruum meum, Oriens nomẽ est ei. Et ipse filius ait: Sic dicit dominus, qui finxit me seruum ex utero sibi, & dixit mihi, magnum tibi est uocari puerum meum. Ecce posui te in testamentum generis mei, in lucem gẽtium, ut sis in salutem, usq; ad extremũ terræ. Cui hoc dicitur, nisi Christo? Qui quum in forma dei esset, exinaniuit se, & formã serui accepit. Quid est in dei forma, nisi in diuinitatis plenitudine? Disce igitur, quid sit, formam serui accepit, id est, plenitudinem perfectionis humanę, plenitudinem obediẽtiæ. Ideoq; dicit in Psalmo tricesimo, statuisti in loco spacioso pedes meos: super omnes inimicos meos factus sum opprobrium, illustra faciem tuam super seruũ tuum. Seruus dictus est homo, in quo sanctificatus est: Seruus homo, in quo unctus est: seruus homo, in quo factus sub lege, factus ex uirgine est. Et ut compendio dicam, seruus dictus est, in quo matrẽ habet, sicut scriptũ est, O domine ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ. Quis nimis humiliatus est, nisi Christus, qui uenit, ut omnes liberaret per obedientiam? Sicut enim per inobedientiã unius hominis, peccatores cõstituti sunt plurimi, ita & per unius obedientiã iusti constituentur multi. Quis calicẽ salutarem accepit? Christus princeps sacerdotũ, an Dauid, qui neq; sacerdotiũ habuit, neq; passionẽ subijt? Quis sacrificauit hostiã laudis? Sed si hoc parũ est, accipe aliud. Custodi animam meam, quoniã ego sanctus sum. Nũquid de se hoc diceret Dauid? Sed ille dicit qui ait: Non derelinques animã meam in inferno, nec dabis sanctum tuum uidere corruptionẽ. Idem ergo utrunq; dicit. Addidit uero, Saluũ fac seruũ tuũ. Et infra, Da potestatẽ puero tuo, & filio ancillæ tuæ. Et alibi, id est, in Ezechiele, Et suscitabo super eos pastorem unum, & reget eos seruus meus Dauid: & erit eorum pastor & ego dominus: & ero illis in deũ, & Dauid in medio eorum princeps. Vtiq; Dauid iam defunctus erat, filius Iesse. De Christo itaq; dicit, qui propter nos filius ancillæ factus est, secundum formam hominis. Nam secundũ diuinã generationẽ non matrẽ habet sed patrẽ: nec corporalis uentris est fructus, sed sempiterna dei uirtus. Ergo etiam illud cum legimus quod dixit dominus: Tempus meum nondum impletum est, Et: Adhuc modicum tempus uobiscũ sum: Et, uado ad eum qui me misit: Et, clarificatus est filius hominis, ad incarnationis sacramentum referre debemus. Cum autem legimus: Et deus clarificatus est in eo: Et deus clarificauit eum, quid ibi est quęstionis, ubi & filius clarificatur à patre, & pater clarificatur à filio? Denique ut fidem unitatis & copulam trinitatis aperiret, etiam à spiritu clarificandum esse se dixit, sicut habes: Ille de meo accipiet & clarificabit me. Clarificat ergo dei filium etiam spiritus sanctus. Quomodo igitur ipse dixit: Si ego clarificauero meipsum, claritas mea nihil est? Ergo nihil est claritas filij? Sacrilegum est dicere nisi referas ad carnẽ: quia ex persona hominis filius loquebatur, eo quod comparatione diuinitatis nulla est carnis claritas. Desinant igitur impie obijcere, quod in suam perfidiam retorquetur. Scriptum est enim: nõ nego: Nunc clarificatus est filius hominis. Sed uideant quid subiectum sit. Clarificatus est filius hominis. Videant etiam quid sequatur: Et deus clarificatus est in eo. Ego excusationem habeo de filio hominis, ille de patre non habet, quia pater non suscepit carnẽ. excusationem habeo & non utor: ille non habet, & calumniatur. Aut simpliciter me patiatur intelligere, aut ad carnem referre quæ carnis sunt. Pia mens, quæ leguntur, secundum carnem diuinitatemq;, distinguit, sacrilega confundit, & ad diuinitatis detorquet iniuriam, quicquid secundum humilitatem carnis est dictum.

Heb. 2 — Rom. 8 — Psal. 88 — Ioan. 7 — Ioan. 13 — Ioan. 16 — Ibid. 8

Eandem patris, filij ac spiritus sancti esse potestatem. Cap. IIII

Qvid quod etiam more Iudaico falsi & impudentes interpretes Arriani uerborum sunt diuinorū, dicentes: usqueadeo aliam patris, aliam filij, aliam spiritussancti esse potestatem, ut scriptum sit: Ite docete omnes gentes, baptizātes eos in nomine patris & filij & spiritussancti, *[Matt. 28]* & ex uerborum ordine differentiam diuinæ faciunt potestatis? Ego autem licet hoc ipsum testimoninm in superioribus libris pro unitate asseruerim maiestatis ac nominis, tamen si hinc faciunt quęstionem, possum testimonijs asserere scripturarum, in plerisq; locis prius filium nominatum, postea patrē dictū. Nūquid igitur quia filij significatio ante præmissa est, uerborum, ut Arriani uolūt, præiudicio, pater secundus à filio est? Absit, inquiam, absit. Nescit hūc ordinem fides, nescit discretum patris & filij honorem. Non legi, non audiui, nec aliquem in deo inuenio gradum. Nusquam secundum nusquam tertium deum legi: primum legi, primum ac solum audiui. Si ordinis exigimus superstitionem, nec ad dexteram patris sedere filius debet, nec primum se & principium debuit dicerę. Male ergo Euangelista, quia prius à uerbo quàm à deo cœpit dicens: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum. *[Ioan. 1]* Etenim iuxta humani ritus ordinem prius patrem debuit nominare. Nesciuit etiam Apostolus ordinē qui ait: Paulus seruulus Christi Iesu, uocatus Apostolus, segregatus in Euāgelio dei. *[Rom. 1]* Et alibi: Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas dei, & communicatio spiritussancti. *[2. Cor. 13]* Si uerborū sequamur ordinem, in primo filium posuit, in secūdo patrem. Sed uerborum ordo sæpe mutatur, & ideo nō debes uel de ordine uel de gradu, patri deo & filio eius facere quæstionem, cum secūdum diuinitatem diuisio nulla sit unitatis. Ad extremum ut Christianos se non esse manifestent, negant in Christum esse credendum, dicentes scriptum esse: Qui in me credit, non credit in me, sed in eum qui me misit. *[Ioan. 12]* Hanc ego expectabam confessionem, quid me quibusdam ambagibus ludebatis? sciam mihi aduersum Gentiles esse contentionem, sed illi conuertuntur, uos non conuertimini. Illi si credant, saluum est sacramentum: uos perdidistis acceptum, & nec cœptum fortasse, sed fictum. Scriptum est inquiunt: Qui in me credit, non in me credit, sed in eum qui me misit. Sed uidete quid sequatur, & uidete sic quemadmodum se dei filius uult uideri. Sequitur enim: Et qui uidet me, uidet eum qui me misit, hoc est, quia pater uidetur in filio. *[Ibid.]* Exposuit igitur id quod ante præmisit: Quia ille credit in filium, qui confitetur & patrē. Nam qui filium nescit, nec patrem nouit. Omnis enim qui negat filium, nec patrem habet. Qui confitetur filium, & filium & patrē habet. Quid est ergo: Non credit in me? Nō in id quod corporaliter cernitis, non in hominem tantummodo quem uidetis. Nō enim in hominem tantummodo credendum asseruit, ut credas quia Iesus Christus ipse est & dei filius & homo. Propter quod & utrumq; ait: A meipso non ueni. Et alibi: Ego sum principium quod & loquor uobis. *[Ioan. 8]* Quasi homo à se non uenit: quasi dei filius non ex homine principium habet. Sed sum, inquit, ipse principium quod loquor uobis. Neq; humana sed diuina sunt quæ locutus sum. Neq; enim fas est credere, quòd negauerit in se esse credendum, cum ipse dixerit: Vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. *[Ioan. 12]* Et alibi: Hæc est enim uoluntas patris mei qui me misit, ut omnis qui uidet filium & credit in eum, habeat uitam æternam, *[Ioan. 6 et 14]* Et alibi: Creditis in deum, & in me credite. Nemo ergo filium sine patre accipiat, quia filium legimus. Haber patrem filius, sed non temporalem, non ex passione, non ex conceptione, non ex gratia. Generationem legi, non legi cōceptionem. Et pater dicit: Genui, non dicit, creaui. Et filius non creatorem suum deum secundum æternitatē diuinæ generationis, sed patrem nominat. Se quoq; nūc ex persona hominis, nunc in dei maiestate significat: nunc unitatem sibi diuinitatis cū deo patre uindicans, nunc fragilitatem humanæ carnis assumens: nunc doctrinam suam se non habere, nunc uoluntantem suam se non quærere, nunc testimonium suum uerū non esse, nūc uerum esse significās. Nam ipse dixit: Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum nō est uerum. Et ipse in posterioribus ait: Et si ego testimoniū perhibeo de me, uerum est testimonium meum. *[Ioan. 5 et 8]* Quomodo igitur non est uerum testimonium tuum domine Iesu, cui qui credidit, in cruce licet positus, & inter confessi sceleris supplicia cōstitutus, merita latronis exuit, pręmia innocētis emeruit? Deceptus est ergo Paulus, qui ideo recepit oculos, quia credidit, quos amiserat antequā crederet? *[Act. 9]* Errauit ne etiā Iesus *[Iosue 5]*

Naue, qui ducem militiæ cœlestis agnouit, sed postea quàm credidit statim uicit, dignus qui fidei prælio triumpharet? Denique non æratas acies in bella produxit, nec ariete certarisque tormentorum machinis, sed tubarum septem sacerdotalium sono, murorum hostilium septa deposuit. Ita bellum immane confecit tubæ clangor, & infula sacerdotis. Vidit hoc meretrix, & quæ in excidio ciuitatis remedia desperaret salutis, quia fides uicerat, signa fidei atque uexilla dominicæ passionis attollens, coccum in fenestra ligauit, ut species cruoris mystici quę foret mundum redemptura uernaret. Ita foris Iesu nomẽ fuit præliantibus ad uictoriam, intus species dominicę passionis periclitantibus ad salutem. Vnde quia intellexit Raab cœleste mysterium, dicit dominus in Psalmo: Memor ero Raab & Babylonis scientibus me. Quomodo ergo non est uerum testimonium tuũ domine, nisi secundum fragilitatem hominum? Omnis enim homo mendax. Denique ut secundum hominem dixisse se demonstraret, ait: Qui misit me pater, ipse testimoniũ perhibet de me. Verum autem est testimonium secũdum diuinitatem, sicut ipse ait: Et uerũ est testimonium meum, quia scio unde ueni, & quò uado, uos autem nescitis unde ueni, & quò uado, uos secundum carnem iudicatis. Non ergo secundum diuinitatem, sed secundum hominem iudicant, qui putant Christo testificandi scientiam defuisse. Ergo cũ audis: Qui credit in me, non credit in me: Et qui misit me pater ipse mihi mandatum dedit, didicisti quò id putes esse referendum. Denique mandatum quod esset ostendit dicẽs: Pono animam meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à meipso. Vides ideo dictum, ut ostenderet liberam sibi ponendæ ac resumendæ animæ potestatẽ: sicut ipse dixit: Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi à patre meo. Siue igitur mandatum, siue ut aliqui Latini habent præceptum, non utique secundum diuinitatem, sed secundum incarnationem datur, ad subeundæ uictoriam passionis.

Iosue 2 · *Psal. 86* · *Psal. 115* · *Ioan. 7* · *Ioan. 12* · *Ibid. 10*

Quibus rationibus dei filius creatura dici non possit. Cap. V.

Aud uero in hanc humilitatem dei filium deducemus, ut nisi quæ audierit facere aut loqui nesciat, & præscriptam agendi loquendique ei putemus esse mẽsuram, quia scriptum est: Ex meipso non sum locutus. Et infra: Sicut dixit mihi pater ita loquor, sed ad obedientiam carnis, aut ad fidem unitatis ista referantur. Plerique enim doctiores & audire filium, & dicere aliquid filio patrem accipiunt per unitatẽ naturæ. Quod enim per unitatem uoluntatis nouit filius, patrem uelle uidetur audisse. Vnde non officium corporale, sed arbitrium indissociabile cooperationis declaratur. Neque enim uerborũ hic aliquem significat auditum, sed unitatem uoluntatis atque uirtutis, quæ & in patre est & in filio. Quam etiam & in spiritussancto esse memorauit alio loco dicens: Nõ enim loquetur à semetipso, sed quæ audit loquetur: ut aduerteremus quod quicquid spiritus loquitur, loquitur & filius: & quicquid loquitur filius, loquitur & pater, quia una sententia & operatio trinitatis est. Sicut enim pater uidetur in filio, non utique specie corporali, sed unitate diuinitatis: Ita etiam pater loquitur in filio, non temporali uoce, nec corporali sono, sed operis unitate. Denique cũ dixisset, Pater qui in me manet ipse loquitur, &, Opera quæ ego facio ipse facit, addidit: Credite mihi, quia ego in patre & pater in me est. Alioquin propter opera ipsa credite. Hic intellectus est noster secundũ diuinarum seriem scripturarum. Arriani autem qui nolunt de deo æstimare quæ digna sunt, uel apto suis meritis confutentur exemplo: nec totum carnaliter credant, cũ ipsi patris sui diaboli opera incorporaliter uideant. Sicut de eorum consortibus Iudæis dominus declarauit dicens: Vos quod uidistis patrem uestrum facietem facitis, cum utique non quod diabolum operantem uiderint, sed quod arbitria eius fecerint arguantur, inuisibiliter in his secundũ iniquitatem suam diabolo operãte peccatum. Hoc secundũ Apostolum propter insipientiam posuimus perfidorum. Cæterùm satis probatũ est scripturarum exemplis, ad unitatem maiestatis pertinere diuinę, quod & pater maneat in filio: & ea quę loquitur filius à patre uideatur audisse. Vnitatem autem maiestatis quibus alijs possumus intelligere, quàm quod eadem patri & filio deferũtur? Nam quid præcellentius potest dici, quàm quod Apostolus dixit dominũ maiestatis crucifixũ? Filius ergo est & deus maiestatis, & dominus maiestatis: sed non creaturis subiecta maiestas: Nõ ergo creatura filius. Filius paternæ est imago substãtiæ: omnis autem creatura dissimilis

Ibid. 12 · *Ioan. 16* · *Ioan. 14* · *Ioan. 8* · *1 Cor. 2* · *Philip. 2*

supernæ substantiæ, sed non dissimilis dei patris filius: Non ergo creatura filius. Filius
nõ rapinam arbitratus est esse æqualem deo, sed nulla creatura æqualis deo, æqualis autem filius. Non ergo creatura filius. Omnis creatura mutabilis, sed non mutabilis dei filius: Non ergo creatura dei filius. Omnis creatura accidentia & boni & mali recipit suæ capacitate naturæ, eademq; decessionem sentit: Dei autem filio nihil potest ex eius diuinitate uel decedere uel accedere: Non ergo creatura dei filius. Omne opus suum adducet deus in iudicium, sed dei filius non adducitur in iudiciũ, quia ipse iudicat: Non ergo creatura dei filius. Postremo ut unitatem intelligas, de ouibus dicens saluator: Nullus inquit, rapit eas de manu mea. Pater quod dedit mihi maius omnibus est, & nemo potest rapere de manu patris mei. Ego & pater unum sumus. Sic uiuificat filius, ut pater. Sicut enim pater suscitat mortuos & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. Sic suscitat filius, ut pater: sic conseruat filius, ut pater. Qui non impar est gratia, quomodo impar est potestate? Sic etiam non perdit filius, ut pater. Et ideo ne quis uel duos deos crederet, uel discretionem potestatis induceret: unum se esse cum patre dixit. Id quemadmodũ potest dicere creatura? Nõ ergo creatura dei filius est. Nõ idem est regnare & seruire: Christus autem & rex est & filius regis: Non ergo seruus est dei filius. Omnis autem creatura seruit, sed non seruit dei filius, qui ex seruis filios dei facit: Non ergo creatura dei filius. Diuinè itaq; illam parabolam induxit diuitis qui in regionem lõginquam profectus est accipere regnum & reuerti, seipsum secundum substantiam diuinitatis incorporationisq; describens. Ipse enim diues secundum plenitudinem diuinitatis, qui pro nobis pauper factus est, cum diues esset & rex æternus, & æterno rege progenitus, peregre profectus secundum corporis susceptionem, quia uias hominis tanquam iter ingressus alienum, in hunc mundum uenit ut regnũ sibi pararet ex nobis. Venit ergo Iesus in hunc mundum regnum accipere de nobis, quibus ait: Regnum dei intra uos est. Hoc est regnum quod Christus accepit, hoc est quod patri tradidit. Nam quomodo regnum accepit, qui erat sempiternus? Venit ergo filius hominis accipere regnum & reuerti. Noluerunt eum suscipere Iudæi, de quibus ait: Illi qui noluerunt me regnare super se, adducite & interficite eos. Sequamur scripturarum ordinem. Ille qui uenit, regnũ deo patri tradet, & cũ tradiderit regnũ, tũc & ipse subiectus erit ei qui sibi subiecit omnia, ut sit deus omnia in omnibus. Sicut filius hominis, regnum accepit dei filius: ut filius utiq; hominis etiam traditurus est quod accepit, sicut filius hominis. Tradit ergo & dei filius. Hominis uero susceptionem, utiq; per conditionem carnis, nõ per maiestatem diuinitatis agnosce. Et tu ad contumeliam obijcis, quod ei subiecerit omnia deus, cum audias quod regnum filius hominis deo tradat, & ut in superiorib. diximus libris, legeris: Nemo uenit ad me nisi pater attraxerit eũ, & ego resuscitabo eũ in nouissimo die? Si literã sequamur, uide magis atq; aduerte unitatẽ honorificentiæ: & pater subiecit filio, & filius patri tradit. Dic quid sit amplius, trahere an resuscitare? Nõ ne secundũ morem hominũ, ministerium trahentis, potestas est suscitantis? Sed & filius ad patrem trahit, & pater ad filium trahit: et filius suscitat, & pater suscitat. Facessant sacrilegæ commẽta diseretionis, ubi unitas potestatis est. Tradit igitur patri regnum suum filius. Nec deperit Christo regnum quod tradit, sed proficit. Nos sumus regnum, quia nobis dictũ est: Regnũ dei intra uos est. Et sumus regnum Christi ante, postea patris, quia scriptũ est: Nemo uenit ad patrem, nisi per me. Cũ in uia sum, Christi sum: cum peruenero, patris sum: sed ubiq; per Christum, & ubiq; sub Christo. Bonum est in regno Christi esse, ut Christus nobiscũ sit, sicut ipse ait: Ecce ego uobiscum sum usq; ad consummationem mundi. Sed melius est esse cum Christo. Dissolui enim & cum Christo esse multo melius, cum in hoc mundo sub peccato simus. Christus nobiscum est, ut per unius obedientiam iusti constituantur multi. Si peccatum huius mundi euasero, incipiam esse cum Christo. Deniq; ait: Veniam iterum, & assumam uos ad me. Et infra: Volo ut ubi ego sum, & isti sint mecum. Ergo nunc sub regno Christi sumus, dum in corpore uersamur, & nondũ forma exuimur serui, quam ille cum se exinaniuisset accepit: cum uero gloriam eius uiderimus quam habuit priusquam mundus esset, erimus in regno dei, in quo patriarchæ sunt & prophetæ: de quibus scriptũ est: Cũ uideritis Abraã, Isaac & Iacob, & oẽs prophetas in regno dei: ut iã pleniore dei cognitione potiamur. Sed in filij regno & pater regnat, et in regno patris filius regnat: quia pater

in

Eccl. 12
Ioan. 10
Ioan. 5
Luc. 19
Luc. 17
Luc. 19
1. Cor. 15
Ioan. 6
Luc. 17
Ioan. 14
Matt. 28
Philip. 1
Roma. 5
Ioa. 14. et 17
Luc. 13

in filio,& in patre filius:& in quo habitat filius,habitat & pater:& in quo habitat pater habitat & filius.Sicut ipse ait:Ego & pater ueniemus,& apud eum mansionē faciemus. Ergo sicut una domus,ita & unum regnum.Eousq; autem unum patris & filij regnū est, ut quod filius tradit,pater accipiat:& quod pater accipit,filius non amittat.Ergo in uno regno unitas potestatis est.Nemo igitur diuinitatē inter patrem filiumq; secernat.

Iuan.14

Qua ratione filius subiectus sit patri:& quomodo filius omnia sibi subiecerit. C. VI

Quod si patri & filio unum dei nomen & ius est,cum deus uerus & rex sempiternus sit etiam dei filius, non utiq; secundum diuinitatem subiectus est dei filius.Subiectum itaq; imperator Auguste quemadmodum debeamus accipere,cōsideremus.Quomodo enim subiectus dei filius? ut creatura uanitati? Sed impiū est de diuinitatis substantia,tale aliquid æstimare. An queadmodū creatura omnis dei filio,quod æque scriptū est:Omnia subiecisti sub pedibus eius? Sed non Christus ipse sibi subiectus est. An queadmodū mulier uiro,sicut legimus:Mulieres uiris suis subditę sint? Et alibi:Mulier in silentio discat cum omni subiectione? Sed sacrilegum est,uel patri uirum,uel dei filio mulierem comparare.An quemadmodum Petrus dixit: Subiecti estote omni humanæ creaturæ? Nec sic itaq; Christus. Vel quemadmodum Paulus scripsit: Patri & deo,subiecti inuicem,in timore Christi? Sed neq; in suo, neq; in alterius Christi timore subiectus est filius,quia unus est Christus. Quorum uerborum uim considerate, quia patri subiecti sumus,dum etiam Christum ueremur. Quomodo ergo subiectum intelligimus? Totum Apostolicum caput recenseamus, ut nihil uideatur fraude subtractum,aut obreptione præstrictum.Si in hac inquit,uita tantū in Christo sperātes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.Nunc aūt Christus resurrexit à mortuis primitiæ dormientium. Videtis quoniam de resurrectione Christi tractata est disputatio. Quoniam sicut per unum hominem,inquit,mors,& per hominem resurrectio mortuorum.Sicut enim in Adam omnes moriuntur,ita & in Christo omnes uiuificabuntur. Vnusquisq; autem in suo ordine,primitiæ Christus:deinde hi qui sunt Christi, qui in aduētu eius crediderunt:deinde finis, cum tradiderit regnum deo & patri, cum euacuauerit omnē principatum & potestatem & uirtutem.Oportet enim illum regnare donec ponat oēm inimicos sub pedibus eius.Nouissime aūt inimica destruet mors. Omnia enim subiecit sub pedibus eius. Cum autem dicat: Omnia subiecta sunt ei,sine dubio præter eum qui subiecit ei omnia.Cum autem subiecta illi fuerint omnia,tunc & ipse filius subiectus erit illi,qui sibi subiecit omnia,ut sit deus omnia in omnibus.Quod etiam ad Hebræos idem Apostolus dixit:Nūc autem nondum uidemus omnia illi esse subiecta. Accipiamus Apostolicæ seriem lectionis. Quomodo igitur subiectū dicimus? Sabelliani & Marcionitæ dicunt,quod hæc futura sit Christi ad deum patrem subiectio,ut in patrē filius refundatur.Si ergo ea erit uerbi subiectio,ut resoluatur in patre deus uerbum, ergo & quęcunq; patri filioq; subiecta sunt,in patrem & filium resoluentur,ut sit deus omnia & in omnibus creaturis.Sed absurdum est dicere. Non igitur per refusionem subiectio.Alia sunt enim quę subijciunt̄,ea utiq; quæ creata sunt,& alius cui fit illa subiectio. Conticescant itaq; seçuę refusionis interpretes. Atq; utinā & illi tacerent, qui quoniam resolubile dei uerbum, deiq; sapientiam probare non possunt, infirmitatem diuinitati subiectionis adscribunt,dicentes quod scriptum est: Cum autem subiecta illi fuerint omnia,tunc & ipse subiectus erit. Videmus igitur quod nondum subiectum, sed subijciēdum esse scriptura commemorat.Ergo nunc non est subiectus deo patri filius.In quo igitur filium subiectum fore dicitis? Si in diuinitate, nec inobediens est, quia non est à patre discors:nec subiectus,quia nō est seruus,sed unicus proprio patri filius. Deniq; cum cœlum crearet,& terram conderet,& potestatem exercebat & charitatem.Nulla igitur seruilis in Christi diuinitate subiectio. Si autem nulla subiectio, uoluntas libera est. Quod si etiam subiectionem putāt filij, quia cum eius uoluntate omnia faciant, discant hoc ipsum esse indiuiduæ potestatis argumentum, quia unitas uoluntatis est, quæ non cœpit ex tempore,sed erat semper. ubi autem unitas perpetuæ uoluntatis, non utique temporalis subiectionis infirmitas.Si enim per naturam subijceretur,semper subiectus maneret.Cum uero subijciendus dicatur in tempore dispensationis, ergo susceptæ non perpetuæ infirmitatis erit illa subiectio: maxime cum sempiterna dei uirtus non possit

Psal.8 | Ephes.5 | 1.Tim.2 | 1.Pet.2 | 2.Cor.8 | 1.Cor.15 | Psal.8 | Hebr.2 | 1.Cor.15 | Ibid.

statum

statum mutare pro tempore, nec deo patri ex tempore ius potestatis accedere. Nam si filius aliquando mutabitur, ut secundum diuinitatem subijciatur: ergo & deus pater si aliquando plus poterit, ut subiectum secundum diuinitatem habeat filium, nunc interim minus posse secundum interpretationem uestram, necesse est æstimetur. Quid autẽ culpæ commeruit filius, ut postea, secundum diuinitatẽ subijci posse credatur? Nunquid secundum diuinitatem ad dexteram patris sedere præripuit, ut inuito patre sibi prærogatiuam paterni solij uindicaret? Sed ipse ait: Omnia quę placita sunt ei facio semper. Ergo si in omnibus patri cõplaceat filius, cur subijcieť qui ante subiectus nõ erat? Videamus itaq; ne non diuinitatis illa sed nostra fiat in Christi timore subiectio, plena gratiæ, & plena mysterij. Itaq; rursus Apostolica uerba pendamus. Cũ autem subiecta, inquit, illi fuerint omnia, tunc & ipse subiectus erit ei qui sibi subiecit omnia, ut sit deus omnia in omnibus. Ergo quid dicis? Nunc subiecta non sunt ei omnia? Non subiecti sanctorũ chori? non Angeli qui in terris posito ministrabant? non Archangeli qui etiã ad Mariã aduentus dominici prænuncij mittebantur? nõ omnis militia cœlestis? nõ Cherubim & Seraphim? nõ throni & dominatiões & potestates quæ ueneranť & laudant? Quõ ergo subiecta erũt? Sic utiq; quemadmodum ipse dominus dixit: Tollite iugũ meum super uos. Non enim indomiti iugum portant, sed humiles atq; mãsueti. Nec est planè angelis nec ipsis hominibus uilis, sed gloriosa subiectio, ut in nomine Iesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Ideo autem ante subiecta non erant omnia, quia nondum receperãt sapientiam dei, nondum habile iugum uerbi, mentis quadam ceruice portabant. Quotquot aũt, sicut scriptum est, receperũt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri. Dicet aliquis: Ergo iam subiectus est Christus, quia plurimi crediderunt? Minime: Quia non in paucis est Christi subiectio, sed in omnibus. Sicut enim si in me concupiscat adhuc caro aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem, nõ uideor esse subiectus, & si ex parte sim subditus: ita quia omnis Ecclesia unum corpus est Christi, quamdiu genus dissentit humanum, Christum diuidimus. Nondum ergo subiectus est Christus, cuius nõ sunt adhuc membra subiecta. Cum aũt fuerimus non multa membra, sed unus spiritus, tunc & ipse subiectus erit, ut per ipsius subiectionem, sit deus omnia in omnibus. Sicut autẽ nondum subiectus est Christus, ita nondum perfectum est opus patris, quia dei filius dixit: Meus cibus est ut faciam uoluntatem patris mei qui me misit, & perficiã opus eius. Quid igitur quæstionis est, quod in me erit filij subiectio, in quo imperfectũ est opus patris, quia non sum ipse perfectus? Ergo qui imperfectum opus facio patris, ipse filium facio esse subiectũ? Sed nõ est iniuria ista sed gratia: quia in eo quod subijcimur, noster utiq; nõ diuinitatis est profectus: ut subijciamur legi, subijciamur gratiæ. Quoniã ante, sicut ipse dixit Apostolus, sapiẽtia erat carnis inimica in deũ. Legi enim non erat subdita. Nunc aũt iam per Christi est subdita passionẽ: Et tamen ne quis calũnietur, uidete quid diuinitus spirãs scriptura præcauerit. Ostẽdit enim nobis in quo subiectus erit deo Christus, dum docet in quo sibi uniuersa subijceret. Ideoq; dicit: Nunc aũt non uidemus omnia ei subiecta. Nam paulominus quam angelos minoratũ uidimus Iesum propter passionem mortis. Ostendit itaq; minorem factum in carnis susceptione. Quid igitur impedit quinetiam subiectionem in carnis susceptione significet, per quam subijciet sibi omnia dum in ipsa patri deo est ipse subiectus? Consideremus itaq; eius subiectionẽ. Pater, inquit, meus si uis transfer calicem hunc à me: uerũ non mea uoluntas, sed tua fiat. Ergo secundum humanæ naturæ assumptionẽ erit illa subiectio. Quia sicut legimus: Specie inuentus ut homo, humiliauit semetipsum factus obediens usq; ad mortem. Subiectio utiq; obedientia est, obedientia mortis, mors assumptionis humanæ, assumptionis ergo humanæ erit illa subiectio. Nequaquàm igitur diuinitatis infirmitas, sed dispensatio ista pietatis est. Vide quàm non timeam eorum propositiones. Illi obijciunt subijciendũ patri deo, ego lego Mariæ subditum matri, quia scriptum est de Ioseph & Maria: Et erat subditus illis. Aut si hoc putant, dicant quod hominibus erat subiecta diuinitas. Non igitur præiudicet quod subiectus dicitur, cui non pręiudicat quod seruus legitur, quod crucifixus asseritur, mortuus prædicatur. Qui cum moreretur uiuebat, cum subijceretur regnabat, cum sepeliretur resuscitabat, ac subiectum se potestati præbebat humanæ, alias

Marginal references: Ioan. 8 — 1. Cor. 15 — Matt. 11 — Philip. 2 — Ioan. 1 — Gal. 5 — 1. Cor. 15 — Ioan. 4 — Hebr. 2 — Ibid. — Luc. 22 — Philip. 2 — Luc. 2

aliàs se dominum maiestatis declarabat æternę. Erat sub iudice, & ad dexteram dei soliū sibi iudex perpetuus iudicabat. Scriptum est denique: Amodo uidebitis filium hominis sedentem ad dexteram uirtutis. Vapulabat à Iudæis, imperabat Angelis. Natus ex Maria sub lege erat, ante Abraam supra legem erat, in cruce uenerandus natura. Denique sol refugit, terra contremuit, conticuerunt Angeli. Cuius igitur passionem elementa uidere timuerunt, huius generationem uidere potuerunt? Et in quo subiectionem corporis non tulerunt, in eo subiectionem naturæ uenerabilis sustinebunt? Sed cum unius naturæ sint pater & filius & spiritus sanctus, utique non erit pater sibi ipse subiectus. Et ideo nō erit in eo subiectus filius, in quo cum patre unum est, ne per unitatem diuinitatis uideatur & pater filio esse subiectus. Ergo sicut in illa cruce, nōn diuinitatis plenitudo, sed nostra fragilitas erat subdita: ita etiam postea subditus erit filius patri, in nostræ utique participatione naturæ: ut subiectis carnis illecebris, non cupiditas dominetur cordi, nō ambitio, non uoluptas, sed omnia nobis deus sit, & omnino quantū capere possumus ad eius imaginem similitudinemque uiuamus. Ad communitatem igitur beneficium transiuit à specie, quia in sua carne naturam totius humanæ carnis edomuit. Et ideo iuxta Apostolū: Sicut portauimus imaginem huius terreni, portemus & imaginē huius cœlestis: Quod utique nisi per interiorem hominem non potest euenire. Deponētes igitur uniuersa, hoc est illa quæ legimus, iram, animositatē, blasphemiam, turpiloquiū, & sicut infra dicitur, Expoliantes nos ueterem hominem cum actibus suis, induamus nouum, qui renouatur in agnitionem, secundū imaginem eius qui creauit eum. Et ut scires, quod cum dicit: Vt sit deus omnia in omnibus, à deo patre nō separet Christū, ipse ad Colossenses, dicit: Vbi non masculus, inquit & fœmina, Iudæus & Græcus, Barbarus & Scytha, seruus & liber, sed omnia & in omnibus Christus. Ergo etiam ad Corinthios dicēs: Vt sit deus omnia in omnibus, & unitatem & æqualitatem cum deo patre complexus est Christi, quia nec à patre filius separatur. Et similiter sicut pater omnia in omnibus, ita omnia in omnibus etiam Christus operatur. Si ergo Christus quoque in omnibus omnia operatē, nō utique in diuinitatis maiestate subiectus est, sed in nobis. Quomodo autem subiectus in nobis, nisi eo modo quo minor Angelis factus est, in corporis scilicet sacramento? In eo enim nondum subiecta ei omnia uidebantur, quæ creatori suo à principio sui utique seruiebāt. Quod si quæsieris quemadmodum sit subiectus in nobis, ipse ostendit dicens: In carcere eram, & uenistis ad me. Infirmus eram & uisitastis me. Quod enim uni horum minimorum fecistis, mihi fecistis. Infirmum audis, & non moueris, subiectum audis & moueris? cum in eo infirmus, in quo subiectus, in quo peccatum atque maledictum pro nobis factus est. Sicut igitur non propter se sed pro nobis peccatum atque maledictum factus est, ita non pro se sed pro nobis erit subiectus in nobis, non in natura subiectus æterna, neque in natura maledictus æterna. Maledictus enim omnis qui pendet in ligno. Maledictus, quia nostra maledicta suscepit: subiectus quoque quia subiectionem nostram ipse suscepit, sed in seruilis formæ assumptione, non in dei maiestate: ut dum ille nostræ fragilitatis se præberet in carne consortem, nos in uirtute sua diuinæ faceret consortes naturæ. Non quo aut hoc nobis cum superna Christi generatione naturale consortium aut diuinitatis in Christo sit illa subiectio: sed sicut in illo per carnem illam, quæ est pignus nostrę salutis, sedere nos in cœlestibus, Apostolus dixit, utique nō sedentes, sic & ille per nostrę assumptionem naturę dicitur subiectus in nobis. Quis enim tam demens qui putet, ut supra diximus, quod ad dexteram dei patris, sedes sibi uenerabilis non debeatur, cum scilicet etiam secundum carnē Christo ea à patre, generationis tamen supernæ & æqualis potentiæ deferatur? Angeli adorāt, & tu tibi præsumptione sacrilega solium dei sternis? Scriptum est inquiunt, quod cum mortui essetis peccatis, conuiuificauit uos in Christo, cuius gratia estis salui facti, & simul suscitauit simulque facit sedere in cœlestibus in Christo Iesu. Agnosco scriptum. Sed non ut homines sedere ad dexteram sibi patiatur deus, sed ut in Christo sedere, quia ipse est omnium fundamentum, & ipse est caput Ecclesiæ, in quo communis secundum carnem natura, prærogatiuam sedis cœlestis emeruit. In Christo enim deo carō, in carne autem humani natura generis omnium hominū particeps honoratur. Sicut nōs ergo in illo sedemus per corporeę commune naturę, ita & ille qui per susceptionem nostræ carnis maledictū pro nobis factus est, cū maledictū utique

Matt. 26
1. Cor. 15
Col. 3
1. Cor. 15
Matt. 25
Deut. 21
Ephes. 2

utique in benedictum filium dei non cadat, ita inquam & ille per obedientiam omnium erit subiectus in nobis, cum Gentilis crediderit: cum Iudęus agnouerit, quem crucifixit: cū Manichæus adorauerit, quem in carnem uenisse nō credidit: cum Arrianus omnipotentem confessus fuerit, quem negauit: cum postremo in omnibus fuerit sapiētia dei, iustitia, pax, charitas, resurrectio. Per sua igitur opera Christus & genera diuersa uirtutum erit in nobis patri subditus, cum uitijs abdicatis et feriante delicto, unus in omnibus deo cœperit in uno sensu populorum omnium spiritus adhærere, tunc erit deus omnia & in omnibus. Conclusionem igitur totius absolutionis breuiter colligamus: Vnitas potestatis opinionem iniuriosæ subiectionis excludit: euacuatio potestatis, & uictoria de morte quæsita, triumphatoris utique non minuit potestatem: subiectionem operatur obedientia, obedientiam Christus assumpsit, obedientia usque ad crucem, crux ad salutem: ergo ubi opus, ibi & author est operis. Cum igitur omnia Christo subiecta fuerint per obedientiam Christi, ut in nomine eius omnes genu flectant, tunc erit ipse omnia in omnibus. Nunc enim quia non omnes credunt, nō uidentur omnes subiecti. Cum omnes ergo crediderint, & dei fecerint uoluntatē, erit omnia & in omnibus Christus: cum Christus fuerit omnia & in omnibus, erit omnia & in omnibus deus; quia pater manet semper in filio. Quomodo ergo infirmitatis arguitur, qui redemit infirmos? Ac ne forte & illud ad infirmitatē filij referas, quod scriptum est, quod subiecit ei deus omnia, disce quomodo omnia sibi etiam ipse subiecerit. Scriptum est enim: Nostra autem conuersatio in cœlis est: Vnde & saluatorem expectamus dominū Iesum, qui transfigurabit corpus humilitatis nostræ, conforme ut fiat corpori gloriæ suę, secundum operationem qua possit etiam subijcere sibi omnia. Didicisti ergo quod omnia possit sibi ipse subijcere, secundū operationem utique diuinitatis. Disce nunc quod secundū carnem omnia subiecta accipiat, sicut scriptum est: Qui operatus est in Christo, suscitans eum à mortuis, & constituens eum ad dexteram suam in cœlestibus, supra omnem principatum, & potestatem, & uirtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo sed etiam in futuro, & omnia subiecit sub pedibus eius. Secundum carnem igitur ei omnia subiecta tradentur, secundum quam & à mortuis suscitatus est, & secundum animā humanam ac rationabilem subiectionem. Diuinè plerique interpretantur, quod scriptum est: Nonne deo subiecta erit anima mea? Animam dixit non diuinitatem, animam non maiestatem. Et ut sciremus quod dominus per prophetam de susceptione naturæ est locutus humanæ, addidit: Vsquequo adijcietis super hominem? secundum illud quod ait in euangelio: Quid me quæritis interficere hominem? Et addidit: Veruntamen preciū uoluerūt repellere, cucurrerūt in sitim, ore suo benedicebant, & corde suo maledicebāt: Iudæi enim reportante Iuda preciū, recipere noluerunt, currentes in sitim amentiæ, quia spiritalis potus gratiam recusarunt. Hæc est piæ subiectionis interpretatio. Etenim cum dominicæ passionis hoc munus sit, utique in quo passus est, in hoc erit subiectus in nobis. Quærimus qua caussa? Vt neque angeli, neque uirtutes, neque altitudo, neque profundum, neque præsentia, neque futura, neque creatura alia separare nos possit à charitate dei, quę est in Christo Iesu. Videmus itaque ex his quæ diximus, nullam exceptam esse creaturam, sed istis quas supra dixit, omnem, si qua est, annumeratam esse. Simul etiam illud est considerandum, quod cum in superioribus dixerit: Quis nos separabit à charitate Christi: subterposuit: Neque mors, neque uita, nec alia creatura separare nos poterit à charitate dei quę est in Christo Iesu. Videmus ergo eandem charitatem dei esse, quæ Christi est. Denique non ociose posuit charitatem dei quæ est in Christo Iesu, ne separatam dei & Christi intelligeres charitatem. Nihil autem est quod charitas diuidat, nihil quod diuinitas sempiterna non possit, nihil quod latet ueritatem, fallat iustitiam, prætereat sapientiam.

Philip. 2

Philip. 3

Philipp. 2

Ephesi. 1

Psalm. 61

Matth. 27

Roma. 8

Quomodo intelligendum, quod scriptum est: De die autem illo & hora nemo scit, neque angeli, neque filius, nisi solus pater. Cap. VII

Vnde execrabiles eos, qui ista commemorant, & à spiritu sancto esse damnatos, scire debemus. Quos enim alios nisi specialiter Arrianos propheta condamnat, qui dicunt quod dei filius nesciat tempora & annos? Non enim est aliquid quod ignoret deus. Est autem deus Christus, & altissimus Christus, ipse est enim super omnia deus. Videte quemadmodū sanctus Dauid huiusce modi qui dei filio scientiam

tiam derogent perhorrescat. Sic enim habes: In laboribus hominum nō sunt, & cum ho
Rom.9 minibus non flagellabuntur. Ideo obtinuit eos superbia eorū, cooperti sunt iniquitate
Psalm.72 & impietate sua, prodijt quasi ex adipe iniquitas eorum, transierūt in dispositionem cor
dis. Vtiq; eos cōdemnat qui ex dispositione cordis æstimanda quæ diuina sunt arbitran
tur. Nam deus nec dispositioni est subiectus, nec ordini: quando etiam ipsa quæ sunt in
usu hominum, & successione fruuntur humana, nō semper aliqua solennis dispositione
rationis, sed plerumq; secretis latentibusq; decursa mysterijs, euenire cernamus. Cogita
uerunt, inquit, & locuti sunt nequitiam, iniquitatem in excelsum locuti sunt, posuerunt
in cœlum os suū. Videmus itaq; quod impij sacrilegij reos damnet, qui ex similitudine
Psalm.72 humanæ naturæ, dispositionem sibi arrogent cœlestis arcani. Et dixerūt: Quomodo sci
uit deus? & si est est scientia omnis in altissimo? Nonne hęc quotidie perstrepunt Arria-
ni, scientiam omnem in Christo esse non posse? Quia ipse, inquiunt, diei & horæ se pro-
fessus est esse ignarum. Nonne dicunt, quomodo sciuit, qui eum non potuisse scire cōme
morant, nisi quæ audierit, & uiderit, & ea quæ spectant ad diuinæ unitatem naturę, ad in
firmitatem quoq; sacrilega interpretatione deriuant? Scriptum est inquiunt: De die au-
Marc.13 tem illo & hora nemo scit, neq; angeli cœlorū, nec filius, nisi solus pater. Primū ueteres
non habent codices Græci, quod nec filius scit. Sed non mirum si & hoc falsarūt, qui scri
pturas interpolauere diuinas. Qua ratione autem uideatur adiectum, proditur, dum ad
interpretationem tanti sacrilegij deriuatur. Pone tamen ab Euangelistis scriptum. Me-
dium utiq; nomen est filij. Nam & filius hominis dicitur, ut secundū imprudentiā assum
Coloss.2 ptionis nostræ diem futuri iudicij nescisse uideatur. Quomodo enim nesciret diē dei fi-
lius, cum in ipso sint thesauri sapientiæ & scientię dei absconditi? Quæro autē utrum ex
substantia, an ex accidenti habuerit scientiam. Omnis enim scientia aut ex natura, aut ex
disciplina est. Ex natura suppetit, ut equo currere, pisci natare: hæc enim faciunt ante-
quam discant. Ex disciplina rursus suppetit, natare homini. Nā nisi didicerit, scire nō po
terit. Cum ergo multis animantibus suppetant ex natura facere & scire quæ non didice-
rint, quid censes de dei filio, utrum ex institutione, an ex natura habeat scientiam? Si ex
institutione, ergo nō est natus sapiētia, & ex processu cœpit esse perfectus, nec erat sem-
per. Quod si naturalē scientiam habet, utiq; perfectus in principio erat, perfectus ex pa-
tre processit, & ideo præscientia non eguit futurorum. Non ergo nesciuit diem. Neq; e-
nim sapientiæ dei est, ex parte scire & ex parte nescire. Nā quomodo potest nescire par-
tem, qui fecit omnia, cū minus sit scire quā facere? Multa enim scimus quæ facere nō pos
sumus, nec eodem modo omnes scimus, sed ex parte cognoscimus. Nouit enim uentorū
uim stellarumq; cursus, aliter rusticus, aliter ciuitatis incola, aliter gubernator. Etsi om-
nes nō norunt, omnes tamen nosse dicuntur. Solus autem plenè nouit ille qui fecit. No-
uit gubernator quota uigilia procedat arcturus, quales ortus exploret orionis: non ta-
men colligationes uergiliarum cæterarumq; stellarum, aut numerum nouit, aut nomi-
Psalm.146 na, sicut ille qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus his nomina uocās, quem
utiq; non fallit operis sui uirtus. Quomodo enim uultis hæc fecisse dei filium? Nunquid
Psalm.130 quasi annulum, qui non sentit quod exprimit? Sed omnia in sapientia pater fecit, id est,
1.Corin.1 omnia per filium fecit, qui est uirtus dei & sapientia. Sapientię autem id conuenit, ut suo
rum operum & uirtutes norit & caussas. Et ideo non potuit creator omnium ignorare
quod fecit, nescire quod ipse dōnauit. Nouit ergo diem quem fecit. Sed dicis, quia præ-
sentem nouit, nescit futurum. Licet inepta sit propositio, tamen ut de scripturis satisfa-
ciam tibi, disce quod non solum præterita fecit, sed etiam quæ futura sunt, sicut scriptum
est: Qui fecit quæ aduentura sunt. Et alibi ait scriptura: Per quē & facta sunt secula, splen
Hebr.1 dor est gloriæ, & character substantiæ eius. Secula enim & præterita & præsentia, & fu-
tura sunt. Quomodo ergo facta sunt quæ futura sunt, nisi quia operatoria uirtus & scien
Rom.4 tia comprehendit numerum omnium seculorū? Sicut enim uocat quæ non sunt, tanquā
quæ sint: sic & fecit quæ futura sunt, tanquā quæ sint, quia nō contingit ut nō sint, sed ne
cessario sunt futura quę esse pręcepit. Ergo qui fecit quæ futura sunt, eo genere quo sunt
futura cognouit. Si hoc de seculis, multo magis de iudicij credendū die, eo quod cogni
tionem eius habeat dei filius tanquā à se iam factæ, quia scriptū est: Dispositione tua per
Psalm.118 manebit dies. Non solū permanet dixit, sed etiam permanebit, ut eius dispositione quæ

uentura

uentura sunt gubernentur. Quæ disposuit ergo, non nouit? Qui plantauit aurẽ non audiet, qui finxit oculum non considerat? Videamus tamen ne quid forte magnũ sit quod creatorẽ suum potuerit præterire: & tamen eligant utrum quasi magnum aliquid & præstantius putent esse quàm cætera: an quasi minimũ atq; abiectũ. Si minimũ atq; abiectũ, non est iniuria (ut nostro usu loquar) uilia & exigua nescire. Nam cum potentiæ sit scire quæ maxima sunt, despexisse magis uidetur degeneris operis uilitatẽ. Fastidio igitur absolutus est, non potestate fraudatus. Quod si magnũ & summum arbitrantur scire iudicij diem, dicant quid deo patre maius aut melius sit. Patrẽ igitur deum nouit ut ipse ait, Nemo nouit patrem nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare. Patrem, inquam, nouit, & diem nescit? Si ergo ereditis quod patrem reuelat, & diem non potest reuelare? Deinde quia gradus quosdam facitis, ut patrem filio, filium spiritui præferatis, dicite mihi utrum Spiritus sanctus nouerit iudicij diem. Nihil enim de eo scriptũ est hoc loco. Negatis profecto. Quid si doceo, quod nouerit? Lectum est enim, Nobis autem reuelauit deus per spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam alta dei. Vnde quia alta dei scrutatur, cum deus nouerit iudicij diem, etiam spiritus nouit. Nouit enim omnia quæ deus nouit, sicut Apostolus declarat dicens. Quis enim scit hominum, quæ sunt hominis, nisi spiritus qui in ipso est? Sic & quæ dei sunt, nemo cognouit, nisi spiritus dei. Videte igitur, ne negando spiritum sanctum scire, negetis & patrem scire. Quæ dei sunt, cognouit & dei spiritus: quæ autem non cognouit spiritus dei, utique dei non sunt. Confitendo igitur quæ spiritus nouit dei, quod negatis filium scire, contra uestram assertionem spiritum filio præfertis. Verùm nõ solum sacrilega ista, sed etiã inepta dubitatio. Nunc consideremus quibus modis scientia colligatur, & ostendamus ipsum filium demonstrasse, quod & diem sciret. Quod enim scimus, aut tempore, aut loco, aut signis, aut personis declaramus, aut ordine. Quomodo igitur nesciuit iudicij diem, qui & horam iudicij & locum & signa expressit & causas? Deniq; sic habes: In illa hora qui fuerit in tecto non descendat tollere uasa, & qui in agro, similiter non redeat retro. Eousq; igitur futurorũ norat periculorum euentus, ut etiam præsidia periclitantibus demonstraret. An poterat dominus diem ignorare, qui ipse de se dixit, quod filius hominis dominus est sabbati? Locum quoq; etiam alibi designauit cũ sibi structuras templi ostendentibus discipulis diceret: Videtis hæc omnia? Amen dico uobis, non relinquetur lapis super lapidem qui non destruatur. De signo quoq; interrogatus ab Apostolis dixit: Videte ne seducamini. Multi enim uenient in nomine meo dicentes, quia ego sum Christus. Et infra. Terræmotus, inquit, magni erunt per loca singula, & fames, & pestilentia terroresq; de cœlo, & signa magna erunt. Itaq; & personas expressit & signa. Quo autem modo, uel circundaturos exercitus Hierusalem dicat, uel implenda tempora gentium, & quo ordine, Euangelicæ utiq; lectionis attestatione referatur. Sciuit ergo omnia. Sed quærimus qua ratione designare momenta noluerit. Si quæramus, non ignorantię inueniemus esse, sed sapientię. Nobis enim scire non proderat, ut dum certa futuri iudicij momenta nescimus, semper tanquam in excubijs constituti, & in quadã uirtutis specula collocati, peccandi consuetudinem declinemus, ne nos inter uitia dies domini deprehendat. Nõ enim prodest scire sed metuere quod futurum est. Scriptum est enim: Noli alta sapere, sed time. Nam si diem designasset expresse, uni ætati hominum quæ proxima erat iudicio, uideretur disciplinam præscripsisse uiuendi, superioris temporis aut iustus esset remissior, aut peccator securior. Namq; adulter nisi quotidianam pœnam metuat, nõ potest adulterandi cupiditatem relinquere: nec latro obsessorũ saltuum secreta deserere, nisi sciat sibi momentis omnibus imminere supplicium. Plerunq; enim quibus incentiuum est impunitas, timor tædium est. Ideo ergo dixi quod scire non proderat, imo proderat ignorare: ut ignorantes timeremus, ut obseruantes emendaremur, sicut ipse dixit: Estote parati, quia nescitis qua hora filius hominis uenturus est. Nanq; miles nisi bellum in manibus esse cognoscat, prætendere non nouit in castris. Vnde alibi quoq; ipse dominus interrogatus, ab Apostolis, inquam, qui utiq; non sicut Arrius intelligebant, sed filium dei futura scire credebant, nam nisi hoc credidissent nunquam interrrogassent: interrogatus ergo quando restitueret regnum Israel, non se nescire dixit, sed ait: Non est uestrum scire tempora & annos, quæ pater posuit in sua potestate. Attende quid dixerit: Non est uestrum scire.

Psalm. 93

Matth. 11

Matth. 12

Luc. 6

Luc. 21

Rom. 11

Matth. 24

Act. 1

Lege iterum, Non est uestrum. Vestrum dixit, non meum. Iam enim non secundum perfectionem sed secundum profectum humani corporis ac nostræ animæ loquebatur. Vestrum ergo dixit, nõ meum. Quod & Apostolus secutus, De temporibus autẽ & momentis fratres non habetis, inquit, opus ut uobis scribamus. Itaq; ne Apostolus quidem ipse Christi seruus dixit se nescire momenta, sed non opus esse doceri populum, qui semper spiritalibus munimẽtis esse debet armatus, ut uirtus Christi in uno quoq; prætendat. Cum autem dicit dominus, de temporibus quæ pater posuit in sua potestate, utiq; non potest exors esse scientiæ paternæ, cuius nequaquã exors est potestatis: cum potestas ex sapientia & uirtute gignat, quod utrunq; Christus est. Sed quæritis, qua causa nõ ita discipulis negauerit, quasi sciret & nollet dicere, sed neq; angelus, neq; filium scire memorauerit? Interrogabo uos & ego, qua caussa in Genesi deus dicat: Descendam itaq; ut uideam secundum clamorem eorum uenientem ad me, si consummabuntur: Sin autẽ, ut sciam? Qua caussa etiam scriptura de deo dicat: Et descendit dominus uidere ciuitatem & turrim quam ædificarent filij hominũ? Qua caussa etiam dicat propheta in psalterio: Dominus respexit super filios hominum si est intelligens aut requirens deum: quasi & illic si non descenderet deus, & hic si non prospiceret dominus, aut opera hominũ ignoraret aut merita? Sed etiam in Euangelio habes secũdum Lucam, quia pater dicit: Quid faciam? Mittam filium meum dilectissimum, forsitan hunc uerebuntur. Secundũ Matthæum autem & secundũ Marcũ habes: Quoniam misit deus unicũ filiũ suũ, dicens: Verebuntur filium meũ. In uno libro dicit: Forsitan uerebuntur, & quasi nesciens dubitat, nam hic sermo dubitantis est, in duobus autem alijs libris: Verebuntur, inquit, filiũ meũ: hoc enim confirmat reuerentiam deferendam. Sed neq; dubitare dei est, neq; falli. Dubitat enim, qui ignorat quod futurum est: fallitur autẽ, qui aliud prædixit, & aliud est secutum. Quid autem euidentius quàm quod scriptura habet, aliud patrem dixisse de filio, et aliud accidisse eadem scriptura testatur? Ille dixit: uerebuntur filiũ meũ, filius autẽ uapulauit, illusus est, crucifixus est, mortuus est, multoq; illis seruis qui prius fuerant destinati, grauiora secundum carnem passus est. Fefellit igitur pater, an ignorauit, uel subuenire non potuit? Sed uerus nescit fallere. Scriptum est enim: Fidelis deus qui non mentitur. Quomodo autem ignorauit, qui nouit omnia? Aut quid non potuit, qui omnia potest? Tamen si aut ignorauit aut non potuit (facilius enim acquiescitis ut dicatis patrem ignorasse, quàm confiteamini filium scisse) uidetis quia ex hoc ipso quod unius substantię est filius cum patre, si quemadmodum pater, ita & filius (ut secundum uestram insipientiã loquar) aut non omnia nouit, aut non omnia potest. Non sum enim auarus aut præceps circa filij laudes, ut plus audeam dicere filium posse quam patrem, qui nullam inter patrem & filiũ discretionẽ facio potestatis. Sed fortasse dicetis: Non ita dixisse patrẽ, sed de patre filium nos fefellisse. Iam ergo non solũ infirmitatis filiũ, sed etiã sacrilegij & mendacij arguitis. Veruntamen si non creditis de patre filio, nec de se credatis. Si enim fallere nos uoluit qui dixit dubitasse patrem, quia nesciret quod esset futurum: fallere ergo etiam de se nos uoluit, quia futura nescire se dixit: multoq; tolerabilius ad pudorem, si ignorantiam ante prætendit quod de se fecit, quàm si contrario promissis lusus uideatur effectu, quod de patre prædicauit. Sed neq; fallitur pater, neq; fallit filius: uerum ea est in scripturis consuetudo diuinis, sicut & superiora & multa alia exempla testantur, ut deus dissimulet se nescire quod nouit. Et in hoe ergo unitas diuinitatis, et unitas dispositionis in patre probatur & filio, si quemadmodũ deus pater cognita dissimulat, ita filius etiam in hoc imago dei, quæ sibi sunt nota dissimulet. Edoctum est igitur, non ignorasse dei filium quæ futura sunt. Quod si fatentur, & ego ut iam respondeam: qua ratione neq; angelos neq; filium sed patrem scire memorauit, solennem eius circa discipulos charitatẽ etiam in hoc loco & gratiam recognosco, quod ex frequentia ipsa debet omnibus esse iam cognitũ. Mauult enim dominus nimio in discipulos amore propensus, petentibus his quæ cognitu inutilia iudicaret, uideri ignorare quod nouerat, quàm negare: Plusq; amat nostrã utilitatẽ instruere, quàm suam potentiam demonstrare. Sunt tamen pleriq; non ita timidiores ut ego. Malo enim alta timere quàm sapere. Sunt tamen pleriq; eo freti quod scriptum est: Et Iesus proficiebat ętate & sapientia & gratia apud deum & homines, qui dicant confidenter, quod secundũ diuinitatẽ quidẽ ea quæ futura sunt ignorare non potuit,

1. Thes. 5 · *Gene. 18* · *Gene. 11* · *Psalm. 52* · *Luc. 20* · *Matth. 21* · *Marc. 12* · *Titum. 1* · *Luc. 2*

non potuit, sed secundum nostræ conditionis assumptionem ignorare se quasi filiũ hominis ante crucem dixit. Etenim cum filiũ dicit, nõ quasi de alio dicit: nam ipse est & dominus noster dei filius, & filius uirginis. Sed medio uerbo nostrum informat affectũ, ut quasi hominis filius secundum susceptionem nostræ imprudentiæ uel profectus nõ plene adhuc scisse omnia crederetur. Non est uestrum scire quæ futura sunt. Eadem igitur uidetur ignorare conditione qua proficit. Nam quomodo secundum diuinitatem proficit, in quo habitat plenitudo diuinitatis? Aut quid est quod nesciat dei filius, qui dicebat: Quid cogitatis mala in cordibus uestris? Quomodo nesciat, de quo dicit scriptura: Iesus autem norat cogitationes eorum? Hęc tamen alij dicant. Ego autem ut ad superiora redeam, qui proposuerim scriptum quod pater dixit: Fortasse reuerebuntur filium meum: quod utiq; ideo arbitror positum, ut quod de hominibus loquebatur pater, humano locutus uideatur affectu: multo magis arbitror quod filius qui cum hominibus conuersatus est, & hominem egit & carnem suscepit, nostrũ assumpsit affectũ, ut nostra ignoratione nescire se diceret, non quod aliquid ipse nesciret. Nam & si homo in ueritate corporis uidebatur, erat tamen uita, erat lux, & uirtus exibat de eo, quæ uulnera sauciorum, maiestatis suæ autoritate sanabat. Aduertitis ergo quæstionem uobis esse sublatam, cum & filij dictum ad susceptionem integræ conditionis referatur humanæ, & de patre ideo scriptum sit, ut uel sic calumniari filio desinatis. Nihil ergo fuit quod ignorauerit dei filius: nihil enim fuit quod ignorauerit pater. Quod si nihil & filius ignorauit, ut iam concludamus, dicant in quo eum minorem uelint uideri. Si minorem generauit deus filium, minus contulit: si minus cõtulit, aut minus uoluit, aut minus potuit. Sed nec infirmus, nec inuidus pater: quia nec uoluntas ante filium, nec potestas. In quo enim minor, qui omnia habet quę pater habet? Nam & omnia à patre iure generationis accepit, & totum patrem gloria suæ maiestatis expressit. Scriptum est inquiunt: Quoniam pater maior me est. Sed scriptũ est: Nõ rapinam arbitratus est se esse æqualẽ deo. Scriptum est, quod propterea uolebant illũ Iudæi occidere, quia filiũ se dicebat dei, æqualẽ se faciens deo. Scriptum est: Ego & pater unum sumus. Vnum legũt, multa non legunt. Nunquid ergo & minor & æqualis per naturam eandem potest esse? Sed aliud ad diuinitatẽ refertur, aliud ad carnem. Minorem dicunt: Quæro, quis mensus sit, quis tam exaltati cordis, qui uelut ante tribunal suum patrem deum & filium constituat, ut de prælatione diiudicet? Non est exaltatum cor meum, neq; in uanum elati sunt oculi mei, Dauid dicit. Rex Dauid exaltare cor metuit in rebus humanis, nos exaltamus aduersus diuina secreta? Quis igitur iudicat de dei filio? Throni, dominationes, angeli, potestates? sed famulantur & seruiunt. Archangeli? sed ministrant. Cherubin & Seraphin? sed laudant. Quis igitur iudicat de dei filio, cum legeris quod ipse pater nouerit filium, non iudicet? Nemo enim nouit filium, nisi pater. Nouit inquit, non iudicat. Aliud est nosse, aliud iudicare. Habet pater in se scientiam, filius supra se non habet potestatẽ. Et rursus: Nemo nouit patrẽ nisi filius, & ipse nouit patrem sicut eum pater nouit. Sed dicis, quod minorem se dixit: dixit & lapidem. Plus dicis, & impiè calumniaris: minus dico, & pie astruo. Minorem dicis & supra angelos confiteris. Ego minorem angelis dico, & non derogo: quia non diuinitatem arguo, sed misericordiam prædico.

Acto. 1 / Colos. 2 / Matth. 9 / Luc. 6 / Luc. 20 / Ioan. 14 / Philipp. 2 / Ioan. 5 / Ioann. 10 / Psalm. 130 / Matth. 11

De humili ac deuota authoris ad deũ patrẽ conuersione rectæq; fidei confessione, cum disertissima huius operis conclusione, ad laudẽ & gloriã inæstimabilis, inenarrabilis, incircũscriptæ & immensæ ac sanctissimę trinitatis, perfidissimorumq; Arrianorum confusionem & damnationem. Cap. VIII

A D te nunc omnipotens pater cum lachrymis uerba conuerto. Ego te quidẽ inaccessibilem, incomprehensibilem, inæstimabilem prompte dixerim: sed filium tuum minorem non ausim dicere. Nam cum illum splendorem gloriæ & imaginẽ substantiæ tuæ legerim, uereor ne minorẽ imaginẽ tuæ dicendo substantiæ, minorem substantiam tuam dicere uidear, cuius imago sit filius, cum plenitudo tuæ diuinitatis omnis in filio sit. Immensum te filiumq; tuum & spiritum sanctum, incircunscriptum, inæstimabilem, inenarrabilem legi frequẽter, credo libenter. Et ideo æstimare nõ possum, ut examinare possim. Esto tamen, spiritu ausuq; temerario metiri te uelim. Vnde quæso te metiar? Funiculũ agrimensorium uidit propheta quo metiebatur Angelus

Hebr. 1

Hierusalem. Metiebatur tamē Angelus, non Arrius. Metiebatur Hierusalē nōn deū, &
Ezech. 40 fortasse nec Hierusalem metiri poterat Angelus. Vir enim erat. Deniq; sic habes: Et alle
uaui oculos & uidi, & ecce uir & in manu eius funiculus agrimensorius. Vir erat, quia ty
Ioann. 1 pus suscipiendi corporis declarabatur. Vir erat ille de quo est dictum: Post me uenit uir,
cuius nō sum dignus soluere corrigiā calciamenti eius. Ergo Iesus in typo Hierusalem me
2. Corin. 11 titur, Arrius deū. Et satanas transfigurat se in angelū lucis: Quid mirum Arrius suū imita
tur authorem, ut usurpet illicita, licet quod pater suus Zabulus per semetipsum nō fecit,
intolerabiliore iste sacrilegio diuinorum sibi scientiā secretorum & supernæ generatio-
nis arcana præsumat? Zabulus enim uerū dei filium fatebatur, Arrius negat. Si ergo me
tiri te omnipotens pater nō queo, possum ne sine sacrilegio de tuæ generationis disputā
re secreto? Possum ne dicere quod aliquid inter te & filium tuū plus minus ue sit, cū ipse
Ioan. 16 qui natus est dixerit, Omnia quæ pater habet mea sunt? Quis me constituit iudicem aut
Luc. 12 diuisorem de rebus humanis? Hoc filius dicit, & nos inter patrē & filiū diuisionē nobis
& iudicium uindicamus? Bona pietas arbitros refugit etiā in diuisione patrimonij. Nos
ergo erimus arbitri ut inter te & filium tuum increatæ maiestatē substantiæ diuidamus?
Luc. 11 Generatio inquit hæc, generatio nequam est: signū quærit & signum non dabitur ei, nisi
signum Ionæ prophetæ. Signum utiq; datur nō diuinitatis, sed incarnationis. Deniq; de
Esa. 7 incarnatione dicturus ait: Pete tibi signum. Et cū ille dixisset, Non petā neq; tentabo do
minum, responsum est: Ecce ergo uirgo in utero concipiet. Ergo signū diuinitatis uide-
re non possumus, mensurā quærimus? Væ misero mihi, impie discutere audemus quē di
gne rogare non possumus. Viderint tamē quid faciant Arriani. Ego te pater si maiorem
omnibus dixero, iniuriose te tuis operibus comparaui: si maiorem filio, ut Arrius asserit
impie iudicaui: de te prior erit illa sententia. Nā neq; ulla fieri potest nisi ex comparatio-
Iacob. 5 ne prælatio, neq; præferri quisquam nisi de quo prius fuerit iudicatum. Iurare nobis per
cœlum non licet, iudicare de Dei filio licet? Sed filio tuo soli iudicium de omnibus ded
isti. Ioannes carnem domini baptizare metuebat, Ioannes prohibebat dicens: Ego à te
Matth. 3 debeo baptizari & tu uenis ad me, & ego Christum iudicio meo subdam? Moyses excu
sat sacerdotiū, Petrus imperatū in ministerio declinat obsequium: Arrius scrutatur etiā
Eccle. 3 alta dei? Sed non Arrius spiritus sanctus. Sed Arrio & hominibus dictum est: Altiora te
Exod. 33 ne quæsieris. Moyses uultum domini prohibetur uidere, Arrius meruit uidere secretū?
Psalm. 98 Moyses & Aaron in sacerdotibus eius. Moyses qui cū domino apparet in gloria. Moy-
ses ergo illa posteriora tantummodo dei in typo uidit, Arrius totū deum facie ad faciem
Exod. 33 comprehendit? Sed nemo, inquit, uidere potest faciem meam & uiuit. Paulus etiam de
1. Cor. 13 inferioribus dicit: Ex parte cognoscimus & ex parte prophetamus. Arrius dicit: Ex toto
deum nō ex parte cognoui. Inferior ergo Paulus quàm Arrius? Et uas electionis ex par
2. Corin. 12 te scit, uas perditionis totum scit? Scio, inquit, hominē, siue in corpore siue extra corpus
nescio, deus scit, qui raptus est in paradisum, & audiuit ineffabilia. Paulus raptus usq; ad
tertium cœlum, seipsum nesciuit: Arrius in stercore uolutatus, deum sciuit? Paulus dicit
de ipso, deus scit, Arrius de deo dicit, Ego noui? Sed non Arrius raptus in cœlum, qua[m]
Esa. 14 uis eum secutus sit qui iactatione damnabili diuina præsumeret dicens: Ponam thronū
meum super nubes, & ero similis altissimo. Sicut enim ille dixit: Ero similis altissimo, sic
& Arrius altissimum dei filium similem sui uult uideri: quem non in diuinitatis æternæ
maiestate ueneratur, sed ex carnis infirmitate metitur.

F I N I S

CAPITA PRIMI LIBRI DE SPIRITV SANCTO.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI LIBER I

DE SPIRITV SANCTO AD GRATIANVM AVGVSTVM.

Hieroboal cum ſub arbore, ut legimus, quercu, tritici meſſem uirga excuderet, accepit oraculum, ut à poteſtate alienigenarum in libertatem dei populum uindicaret. Nec mirum ſi eſt electus ad gratiam, cum ſub umbra iam tum ſacræ crucis & uenerabilis ſapientiæ prædeſtinato incarnationis futuræ myſterio conſtitutus, feracis ſegetis ſenſibilia de latibulis frumenta produceret, electionémque ſanctorum à purgamentis inanis paleæ ſequeſtraret: qui tanquam uirga ueritatis exerciti, ſuperflua ueteris hominis cum eius actibus deponentes, quaſi in torculari ita in eccleſia congregantur. Eccleſia enim torcular eſt fontis æterni, in qua cœleſtis uitis fructus exundat. Commotus oraculo Gedeon, cum audiſſet quod deficientibus licet populorum milibus, in uno uiro dominus plebem ſuam ab hoſtibus liberaret, obtulit hœdum caprarum, cuius carnem ſecundum præceptum angeli & azyma ſupra petram poſuit, & ea iure perfudit: quæ ſimul ut uirgæ cacumine, quam gerebat angelus dei contigit, de petra ignis erupit, atq; ita ſacrificium quod offerebatur abſumptum eſt. Quo indicio declaratum uidetur, quod petra illa typum habuerit corporis Chriſti, quia ſcriptum eſt: Bibebant de conſequenti eos petra, petra autem erat Chriſtus. Quod utiq; non ad diuinitatem eius ſed ad carnem relatum eſt, quę ſitiētium corda populorum perenni riuo ſui ſanguinis inundauit. Iam tunc igitur in myſterio declaratū eſt, quia dominus Ieſus in carne ſua totius mundi peccata crucifixus aboleret, nec ſolum delicta factorum, ſed etiam cupiditates animorum. Caro enim hœdi ad culpā facti refertur, ius ad illecebras cupiditatum, ſicut ſcriptum eſt: Quia concupiuit populus cupiditatem peſſimam, & dixerunt: Quis nos cibabit carne? Quod igitur extendit angelus uirgam, & tetigit petram de qua ignis exiuit, oſtendit quod caro domini ſpiritu repleta diuino, peccata omnia humanæ conditionis exureret. Vnde & dominus ait: Ignem ueni mittere in terram. Aduertit igitur uir doctus & præſagus futuri ſuperna myſteria, & ideo ſecundum oracula occidit uitulum à patre ſuo idolis deputatum, & ipſe ſeptennem alium uitulum immolauit deo. Quo facto manifeſtiſſime reuelauit poſt aduentū domini, omnia Gentilitatis abolenda ſacrifi-

Iudic. 6
Auguſtinus lib. 4. De doct. Chriſt. cap. 21
1. Corin. 10
Num. 11
Luc. 12

cia, solumq; sacrificium deo dominicæ passionis pro redemptione populi deferendum.
Ioan. 8 Etenim uitulus ille erat in typo Christus, in quo septẽ spiritualiũ plenitudo uirtutũ, sicut Esaias dixit, habitabat. Hunc uitulũ & Abrahã obtulit, quãdo diem domini uidit, & gauisus est. Hic est qui nunc in hœdi typo, nunc in ouis, nunc in uituli offerebatur. Hœdi, quod sacrificiũ pro delictis sit: ouis, quod uoluntaria hostia: uituli, quod immaculata sit uictima. Præuidit ergo mysterium sanctus Gedeon. Deniq; trecẽtos elegit ad prælium, ut ostenderet non in numero multitudinis, sed in sacramento crucis mundum ab incursu grauiorum hostium liberandũ. Et tamen licet fortis & fidus, pleniora adhuc de domi
Iudi. 6 no futuræ uictoriæ documẽta quærebat, dicẽs: Si saluas in manu mea Israel, quemadmodum locutus es domine, Ecce ego pono lanæ uellus in area: & si ros factus fuerit super uellus, & super omnẽ terrã siccitas, cognoscam quia in manu mea secundũ promissa tua populum liberabis. Et ita factũ est. Sed adiecit postea, ut rursum ros proflueret super totam terram, & siccitas esset in uellere. Quærit fortasse aliquis, utrum nam quasi incredulus esse uideatur, qui frequẽtibus informatus indicijs adhuc plura poscebat. Sed quẽadmodum poterat uideri quasi ambiguus incertusq; tẽtasse, qui mysteria loquebatur? Non ergo ille ambiguus, sed prouidus, ne nos ambigeremus. Nam quomodo ille ambiguus, cuius precatio habebat effectũ? Vnde autẽ securus adorsus esset præliũ, nisi intellexisset oraculum? Ros enim in uellere, fides erat in Iudæa: quia sicut ros, dei uerba descendunt. Ergo quando totus orbis infructuoso æstu gentilis superstitionis arebat, tunc erat ros il
Matth. 15 le cœlestis uisitatiõis in uellere. Postea uero quàm oues quæ perierũt domus Israel, (unde puto figuram Iudaici uelleris adumbratam) oues inquã ille fontẽ aquæ uiuæ negarunt, ros fidei humẽtis exaruit in pectoribus Iudæorũ, meatusq; suos fons ille diuinus in corda Gentium deriuauit. Inde est quod nũc fidei rore totus orbis humescit. At uero Iu-
Esaie. 5 dæi prophetas suos & consiliarios perdiderunt. Nec mirum si perfidiæ subeant siccitatem, quos dominus deus prophetici imbris ubertate priuauit, dicens: Mãdabo nubibus meis ne pluant super uineam istam. Est enim propheticæ nubis pluuia salutaris, sicut &
Psalm. 71 Dauid dixit: Descendit sicut pluuia in uellus, & sicut stillicidia stillantia super terram. Hanc nobis scripturæ diuinæ totius mundi pluuiã pollicebãtur, quæ rigaret orbem sub domini saluatoris aduẽtu spiritus rore diuini. Venit ergo iam dominus, uenit et pluuia, uenit dominus stillicidia secũ cœlestia deferẽs: & ideo iam nos bibimus qui ante sitiebamus, & diuinum illum spiritũ haustu interiore potamus. Hoc ergo præuidit sanctus Gedeon, quia uerum & spiritalem rorem etiam gentes nationesq; erant fidei perceptione bibituræ, & ideo diligentius explorauit. Est enim necessaria cautela sanctorum. Siqui-
Iosue. 5 dem etiam Iesus Naue cum uidisset ducẽ militiæ cœlestis, interrogauit: Noster es an aduersariorum? ne forte aliquibus aduersarij præstigijs falleretur. Non tamẽ ociose uellus non in cãpo posuit uel in prato, sed in area, ubi messis est tritici (Messis enim multa, ope
Luc. 10 rarij autem pauci) eo quod per fidem domini futura esset messis fœcũda uirtutum. Nec illud ociosum, quod exiccauit uellus Iudaicum, & rorem eius misit in peluim ut repleretur aqua, non tamen ipse eo rore pedes lauit. Alij debebatur tanti prærogatiua mysterij. Expectabatur ille qui sordes omnium solus posset abluere. Non erat tãtus Gedeon, qui
Matth. 12 hoc sibi mysteriũ uindicaret. Non enim Gedeon, sed filius hominis uenit non ministrari sed ministrare. Itaq; cognoscamus in quo hæc mysteria uideantur esse completa. Non in sancto Hieroboal: adhuc enim erant illa principia. Ideo gentes uictæ, quia siccitas erat adhuc in gentibus. Ideo Israel uicit, quia ros tunc manebat in uellere. Veniamus ad
Ioan. 13 Euangelium. Inuenio dominum spoliantem se uestimenta, & præcingentem se linteo, mittentem aquam in peluim, lauantem pedes discipulorum. Hæc erat aqua, ros ille cœlestis: hoc prophetabatur quod illo rore cœlesti discipulorum suorum dominus Iesus pedes lauaret. Et nunc extendantur pedes animorum nostrorum, uult dominus Iesus & nostros lauare pedes. Non enim Petro soli, sed unicuiq; dicit fideli: Nisi lauero tibi pedes, non habebis mecum partem. Veni ergo domine Iesu, exue te uestimenta quæ propter me induisti: esto nudus, ut nos misericordia tua uestias. Præcinge te propter nos linteo, ut nos tui muneris immortalitate præcingas. Mitte aquam in peluim, laua non solũ pedes, sed etiam caput. Nec solum corporis nostri, sed etiã mentis uestigia uolo exuere, omnes nostræ sordes fragilitatis, ut & ego dicam: Nocte exui tunicã meam, quomodo induam

induā eam? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Quanta ista maiestas est. Qua si minister pedes famulorum tuorum lauas, quasi deus rorem mittis è cœlo. Nec solū pedes lauas, sed etiam ut tecum recumbamus inuitas, & exemplo nos tuæ dignationis hortaris, dicens: Vocatis me dominum & magistrū, & bene facitis, sum enim. Si ergo ego laui pedes uestros dominus & magister, & uos inuicē lauate pedes uestros. Volo ergo & ego pedes lauare fratrum meorum, uolo domini implere mādatum, uolo in me non uerecundari, non dedignari quod ipse prius fecit. Bonum mysteriū humilitatis: quia dum alienas sordes lauo, meas abluo. Sed non hoc omnes haurire poterant mysteriū. Lauare uoluit quidē & Abrahā pedes, sed hospitalitatis affectu. Volebat & Gedeon lauare pedes angelo domini, qui apparuit sibi, sed uolebat uni, uolebat quasi is qui deferret obsequium, non qui donaret cōsortium. Hoc mysterium magnū est, quod nemo cognouit. Denique Petro dixit: Quod ego facio tu nescis, cognosces postea. Hoc inquā diuinū mysterium est, quod etiam qui lauerint, requirent. Non est enim simplex aqua, cœleste mysterium, per quam consequimur ut partem cum Christo habere mereamur. Est & quædam aqua quam mittamus in peluim animę nostrę, aqua de uellere in libro Iudicū, aqua de libro Psalmorum. Aqua est ros cœlestis oraculi. Veniat igitur domine Iesu hæc aqua in meā carnē, ut huius humore pluuię nostrarū conualles mentiū atque intimi cordis arua uiridescant. Veniant in me stillicidia tua, gratiā immortalitatemque rorantia. Dilue gressus mentis meæ, ne iterum peccem. Ablue animi mei calcaneū, ut possim abolere maledictum, ne morsum serpentis interiore pede sentiam, sed sicut ipse iussisti sequentibus te, ut serpentes & scorpiones illæso possim calcare uestigio. Redemisti mundum, redime unius animam peccatoris. Hæc est specialis tuæ prærogatiua pietatis, qua totum mundum in singulis redemisti. Helias ad unam missus est uiduam, Helisæus mundauit unum: tu nobis domine Iesu hodie mille mundasti. Quantos in urbe Roma, quantos Alexandriæ, quantos Antiochiæ, quantos etiam Cōstantinopoli? Nam etiam Constantinopolis iam dei uerbum recepit, & euidentia meruit tui documenta iudicij. Etenim quādiu uenena Arrianorum suis fouebat inclusa uisceribus, bellis finitimis inquieta, murus armis circūsonabat hostilibus. Postea uero quàm fidei exules abdicauit, hostem ipsum, quem regnum semper timere consueuerat, deditum uidit, supplicem recepit, morientem obruit, sepultum possidet. Quantos ergo & Constantinopoli, quantos postremo toto hodie in orbe mundasti? Non mūdauit Damasus, non mundauit Petrus, non mundauit Ambrosius, non mundauit Gregorius. Nostra enim seruitia, sed tua sunt sacramenta. Neque enim humanæ opis est diuina conferre, tuum domine munus & patris est, qui locutus est per prophetas dicens: Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij & filię eorum. Hic est in typo ros ille cœlestis. Hęc pluuia uoluntaria sicut legimus: Pluuiam uoluntariam segregans deus hæreditati suæ.

Ioan. 13 *Psalm. 67* *Iohel. 2*

Non esse inter creaturas spiritum sanctum, nec inter omnia, sed super omnia. Cap. I

Non enim spiritus sanctus aut potestati alienæ est subiectus aut iuri, sed suæ libertatis arbiter, omnia pro authoritate propriæ uoluntatis diuidens, sicut legimus, singulis prout uult. Non ergo inter omnia, sed super omnia spiritus sanctus est. Iam enim de eo, quoniam ita plene de dei filio, clementissime Imperator, instructus es, ut ipse iam doceas: cupientem te & exigētem audire aliquid expressius, non morabor, præsertim cum ita te assertiōe istiusmodi testificatus sis proxime delectatum, ut basilicam ecclesiæ sine ullo monitore præceperis reformari. Fidei itaque tuæ gratiā, nostræ præmium iam tenemus. Neque enim aliud possumus dicere, nisi sancti spiritus hanc fuisse gratiā, quod ignorantibus omnibus subito basilicam reddidisti. Spiritus inquā sancti hoc munus, hoc opus est, qui à nobis quidem tunc prædicabatur, sed in te operabatur. Nec superioris temporis damna deploro, quandoquidē sequestratio illa basilicæ cuiusdam fœnoris traxit usuras. Etenim basilicā sequestrasti, ut fidē probares. Impleuit igitur propositū suū pietas tua, quę sic sequestrauerat ut probaret: sic probauit, ut redderet. Nec fructū amisi, sed iudiciū teneo, patuitque omnib. in quadā facti discretione, discretā tibi nunquā fuisse sententiā. Patuit inque omnibus & tuū nō fuisse cum sequestrares, & tuū esse cum redderes. Primū igitur ab inferioribus inchoemus, ut quasi per gradus quosdā tractatus noster ascendat, quo facilius hi qui fidei non deferunt, uel ratione flectantur.

1. Corin. 12

Possunt

bare diuisam. Ergo quia pietatis unitas est bene credere, etiam unitas impietatis est male credere. Itaq; qui putant spiritum inter omnia debere numerari, quia omnia legunt facta per filium, etiam filium utiq; inter omnia annumerādum putāt, quia legunt, Ex deo omnia. Consequenter autē nec patrem secernunt ab omnibus, quia à creaturis omnibus filiū non secernunt: quoniā sicut ex patre omnia, ita etiam per filium omnia. Hoc ipsum supra euidenter Apostolus dixit, ne inter omnia posuisse filium uel impijs uideretur, qui audierat dixisse filium: Pater quod dedit mihi maius omnibus est. Ioann. 10

Spiritum sanctum à patris filijq; maiestate non secerni. Cap. III

Sed fortasse aliquis dicat, qua ratione cum dixerit hic ex patre omnia, & per filium omnia, de spiritu sancto tacuerit, & hinc cupiat præiudicium comparare. Quod si pergit malitiose interpretari, quàm multis inueniet locis prædicatam sancti spiritus potestatē, in quibus uel de patre uel de filio nihil scriptura expresserit, sed intelligendum reliquerit. Nunquid ergo cum gratia spiritus prædicatur, dei patris aut unigeniti filij denegatur? Non ita. Quia sicut pater in filio, & filius in patre: ita etiam diffusa est charitas dei in cordibus nostris per spiritum sanctū qui datus est nobis. Rom. 5 Et sicut qui benedicitur in Christo, benedicitur in nomine patris & filij & spiritus sancti quia unum nomen, potestas una: ita etiam ubi operatio aliqua diuina, aut patris, aut filij, aut spiritus designatur, non solum ad sanctum spiritum, sed etiam ad patrem refertur & filium, nec solum ad patrem sed etiam ad filium refertur & spiritum. Deniq; & Æthiops eunuchus Candacis reginæ baptizatus in Christo, plenum mysterium consecutus est: Act. 8 Act. 19 Et illi qui negauerunt se scire spiritum sanctum, quamuis baptizatos se dicerent in Ioannis baptismo, baptizati sunt postea, quia Ioannes in remissionem peccatorum, in aduenientis Iesu, non in suo baptizauit nomine. Et ideo spiritum nesciebant, quia nec baptismum in Christi nomine, sicut Ioannes baptizare solebat, acceperant. Ioannes enim licet non baptizaret in spiritu, tamen & Christū prædicabat & spiritū. Deniq; cum interrogaretur ne forte ipse esset Christus, respondit: Ego uos aqua baptizo, ueniet autem fortior me, cuius nō sum dignus calciamenta portare, ipse uos baptizabit spiritu sancto & igni. Matth. 3 Ergo isti, quia nec in Christi nomine, nec cum fide spiritus sancti baptizati fuerant, non potuerunt accipere baptismatis sacramentū. Baptizati sunt itaq; in nomine Iesu Christi: nec iteratū est in his baptisma sed nouatum. Vnū enim baptisma. Vbi autem non est plenum baptismatis sacramentum, nec principiū uel species aliqua baptismatis æstimatur. Plenū autē est, si patrē & filiū spiritumq; fatearis. Si unū neges, totū subrues. Et quemadmodum si unum in sermone comprehendas aut patrem, aut filium, aut spiritū sanctum, fide autem nec patrem nec filium nec spiritum abneges, plenum est fidei sacramentum: Ita etiam quamuis & patrem & filium & spiritum dicas, & aut patris aut filij aut spiritus sancti minuas potestatem, uacuum est omne mysterium. Deniq; & illi ipsi qui dixerant: Nec si spiritus sanctus sit audiuimus, baptizati sunt postea in nomine domini Iesu Christi. Et hoc abundauit ad gratiam, quia iam spiritum sanctum Paulo prædicante cognouerant. Act. 19 Nec contrarium debet uideri, quia quamuis etiam postea tacitum sit de spiritu, tamen creditum est: & quod uerbo tacitum fuerat, expressum est fide. Cum enim dicitur In nomine domini nostri Iesu Christi, per unitatem nominis impletum mysterium est, nec à Christi baptismate spiritus separatur, quia Ioannes in pœnitentiam baptizauit, Christus in spiritu. Nunc consideremus utrum quemadmodum in Christi nomine plenum esse legimus baptismatis sacramentum, ita etiam sancto tantum spiritu nuncupato, nihil desit ad mysterij plenitudinem. Rationem sequamur: quia qui unum dixerit, trinitatem signauit. Si Christum dicas & deum patrem à quo unctus est filius & ipsum qui unctus est filium, & spiritum quo unctus est designasti. Scriptum est enim: Hunc Iesum à Nazareth, quem unxit deus spiritu sancto. Act. 10 Et si patrem dicas, & filium eius & spiritum oris eius pariter indicasti, si tamen id etiam corde comprehendas. Et si spiritum dicas, & deum patrem à quo procedit spiritus, & filium, quia filij quoque est spiritus, nuncupasti. Vnde ut rationi copuletur authoritas, in spiritu quoque rectè baptizare nos posse scriptura indicat dicente domino: Vos autem baptizabimini in spiritu sancto. Act. 1 Et alibi Apostolus ait: Omnes enim in ipso corpore in uno spiritu baptizati sumus. 1. Corin. 12 Vnum opus, quia unum mysterium. Vnū baptisma, quia mors una pro mundo. Vnitas ergo operatio-

dixerit dominus: Qui blasphemauerit in filium hominis remittetur ei: qui autē blasphemauerit in spiritum sanctū, nec hic nec in futurū remittetur ei, diligenter aduerte. Nunquid alia est offensa filij, alia spiritus sancti? Sicut enim una dignitas, sic una iniuria. Sed si quis corporis specie deceptus humani, remissius aliquid sentit de Christi carne quàm dignum est (Neque enim uilis nobis debet uideri, quę aula uirtutis, fructus est uirginis) habet culpam: non est tamen exclusus à uenia, quam fide possit ascirscere. Si qui uero sancti spiritus dignitatem, maiestatem & potestatem abneget sempiternam, & putet nō in spiritu dei eijci dæmonia, sed in Beelzebub, non potest ibi exoratio esse ueniæ, ubi sacrilegij plenitudo est: quia qui spiritū negauit, & deū patrē negauit & filium, quoniam idem est spiritus dei, qui spiritus Christi est. Vnum autem esse spiritum nemo dubitauerit, & si de uno deo plerique dubitauerunt. Alium enim dixerunt plerique hæretici deum ueteris, alium noui testamenti. Sed sicut unus pater, qui & olim locutus est, ut legimus, patribus in prophetis, & in nouissimis diebus nobis locutus est in filio: & sicut unus filius qui iuxta ueteris seriem testamēti ab Adam offensus, ab Abraham uisus, à Iacob adoratus est, ita etiā spiritus sanctus unus est, qui efferbuit in prophetis, insufflatus est Apostolis, copulatus est patri & filio in baptismatis sacramento. De ipso enim dicit Dauid: Et spiritum sanctum tuum ne auferas à me. De ipso etiam alibi dixit: Quò ibo à spiritu tuo?

Luc. 12 · *Luc. 11* · *Hebr. 1* · *Psalm. 50* · *Psalm. 138*

Quoniam ipse est spiritus sanctus, qui est spiritus dei & spiritus Christi, ipse paracletus, ipse spiritus ueritatis, ipse spiritus uitæ. Cap. IIII

ET scias quia idem spiritus dei est, qui est spiritus sanctus, sicut & in Apostolo legimus: Nemo in spiritu dei loquēs dicit anathema Iesu: Et nemo dicit dominum Iesum, nisi in spiritu sancto: Ipsum Apostolus spiritum dei dixit. Ipsum etiam spiritum Christi appellauit, sicut habes: Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen spiritus dei habitat in uobis. Si quis autem spiritum Christi nō habet, hic nō est eius. Et infra: Quod si spiritus eius qui suscitauit Iesum à mortuis habitat in uobis, Ipse est ergo spiritus dei, qui spiritus Christi. Ipse est spiritus uitę, sicut ait Apostolus: Lex enim spiritus uitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis. Quem ergo spiritum uitæ Apostolus dixit, ipsum dominus in Euangelio paracletum nominat, ipsum spiritum ueritatis, sicut habes: Et rogabo patrem, & alium paracletum dabit uobis, ut uobiscum sit in æternum, spiritum ueritatis, quem hic mundus non potest accipere, quia non uidet eum nec cognoscit eum. Habes ergo & paracletum spiritum, eundem & spiritum ueritatis, & spiritum inuisibilem designatum. Quomodo igitur secundum diuitatem quidam filium uisibilem putant, cum etiam spiritum mundus uidere non possit? Accipe nunc eiusdem uocem domini quod ipse sit spiritus sanctus, qui & spiritus ueritatis. Habes enim in ultimo libri huius: Accipite spiritum sanctum. Ipsum quoque esse spiritum sanctū qui est spiritus domini Petrus docet dicens: Anania quid tibi uisum est mentiri spiritui sancto? Et statim ad uxorem Ananiæ idem ait: Quid uobis uisum est tentare spiritum domini? Cum dicit, uobis, ostendit de eo dictum spiritu de quo Ananiæ dixerat. Ipse est ergo spiritus domini, qui spiritus sanctus. Ipsum etiam spiritum sanctum qui spiritus patris est declarauit dominus, dicens secundum Matthæum in persecutione non esse cogitandum quid loquamur. Non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. Idem autem secundum Lucam ait: Nolite solliciti esse qualiter respondeatis aut dicatis, Spiritus enim sanctus dei docebit uos in ipsa hora quę oporteat dicere. Ergo quamuis multi dicantur spiritus, quia lectum est: Qui facit angelos suos spiritus, unus tamen est dei spiritus. Ipsum igitur unum spiritum & Apostoli & Prophetæ sunt consecuti. Sicut etiam uas electionis, doctor gentium dicit: quia unum spiritum potauimus, quasi cum qui non queat scindi, sed infundatur animis, & sensibus illabatur, ut secularis sitis restinguat ardorem. Non ergo sanctus spiritus de substantia corporalium. Hic enim corporalibus incorpoream infundit gratiam, sed nec de substantia inuisibilium creaturarum est: nam & illæ sanctificationē huius accipiunt, & per hunc reliquis mundi operibus antecellūt, siue angelos dicas, siue dominationes, siue potestates, omnis creatura expectat sancti spiritus gratiam. Sicut enim nos per spiritum liberi, quia misit deus spiritum filij sui in corda nostra clamantem, abba pater, itaque iam non est seruus sed filius: ita etiam omnis creatura reuelationem filiorū dei expectat, quos utique

1. Cor. 12 · *Roma. 8* · *Ioann. 14* · *Ioan. 20* · *Acto. 5* · *Matth. 10* · *Luc. 12* · *Psalm. 103* · *Galat. 4*

sancti spiritus gratia filios dei fecit. Ergo & creatura ipsa spiritalis gratię reuelatione mu
tatur, & liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatẽ glorię filiorũ dei. Omnis ergo
creatura mutabilis: non solũ ea quæ iam peccato aliquo aut elementorũ conditione mu
tata est, uerum etiam quæ corruptelæ potest esse obnoxia, uitio naturæ, etsi nondum est
Galat.4 studio disciplinæ. Nam ut in superioribus libris docuimus, & angelorũ naturam liquet
potuisse mutari. Vtiq; æstimare conuenit quia qualis unius natura, talis & cæterorum:
Mutabilis ergo & reliquorum natura, sed melior disciplina.

Quod sicut pater sanctus, ita filius, ita & spiritus dicitur sanctus. Cap. V

Rgo omnis mutabilis creatura: sed nõ mutabilis spiritus sanctus. Neq; enim
B aliquo uitio mutari potest, qui omnium abolet uitia, peccata cõdonat. Quo-
modo ergo mutabilis qui sanctificando alios mutat ad gratiam, non ipse mu
tatur? Quomodo mutabilis, qui bonus semper est? Neq; enim unquam malus spiritus
sanctus, per quem nobis quæ bona sunt ministrantur. Vnde & Euangelistę duo, in uno
eodemq; loco, diuersis quidem inter se uerbis sed eadẽ designarunt. Habes enim in Mat
Matth.7 thęo: Si uos cum sitis mali, nostis bona data dare filijs uestris, quanto magis pater uester
qui in cœlis est, dabit bona petentibus se? Secundum Lucam autem inuenies ita scri-
Luc.11 ptum: Quantomagis pater uester de cœlo dabit spiritum sanctum petentibus se? Aduer
timus ergo bonum esse spiritum sanctum Domini iudicio, Euangelistarum testimonio:
quando alius pro sancto spiritu bona, alius pro bonis sanctum spiritum nominauit. Si i-
gitur quod bonum est, hoc est spiritus sanctus, quomodo bonus nõ est? Nec fallit, quod
nonnulli codices habent etiam secundum Lucam: Quantomagis pater uester de cœlo
dabit bonum datum petẽtibus se? Hoc bonũ datum gratia spiritalis est, quod dominus
Iesus effudit de cœlo, postquàm patibulo crucis fixus, triumphales reuehens euacuatæ
Psalm.67 mortis exuuias, uictor mortis à mortuis resurrexit. Sicut habes: Ascendens in altũ capti-
Esa.9 uam duxit captiuitatẽ, dedit data hominibus. Et bene ait data. Sicut enim filius datus, de
quo scriptum est, Puer natus est nobis, filius datus est nobis: data est & gratia spiritalis.
Quid autẽ dubitẽ dicere quia datus est & spiritus sanctus, cum scriptum sit: Charitas dei
effusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis? Quem utiq; quo
niam pectora recipere captiua nõ poterant, prius dominus Iesus captiuam duxit capti-
uitatẽ, ut liberis affectibus gratiæ diuinæ munus infunderet. Pulchre autem duxit capti-
uam captiuitatem. Christi enim uictoria, uictoria libertatis est: quæ omnes gratiæ uindi
cauit, nullum astrinxit iniuriæ. Ergo in omnium absolutione, nemo captiuus est. Et quia
dominicę tempore passionis, solus feriebatur iniuria qui captiuos omnes amiserat quos
tenebat, in se recurrens captiua facta est ipsa captiuitas, iam non Belial addicta, sed Chri
1.Corin.7 sto, cui seruire libertas est. Qui enim in domino uocatus est seruus, libertus est domini.
Psalm.13 Sed ut ad proposita reuertamur: Omnes, inquit, declinauerunt, simul inutiles facti sunt;
non est qui faciat bonũ nõ est usq; ad unũ. Si excipiunt spiritũ sanctũ, etiam ipsi eũ non
esse inter omnia confitentur. Si non excipiunt, ergo & ipsum inter omnes declinasse fa-
teantur. Sed uideamus utrũ bonitatẽ habeat, cũ fons sit principiumq; bonitatis. Nam si-
cut pater bonitatẽ habet et filius, ita etiã bonitatẽ habet spiritus sanctus. Quod etiã Apo
Galat.5 stolus docuit dicens: Fructus autẽ spiritus, pax, charitas, gaudiũ, patientia, bonitas. Quis
autẽ dubitat quod bonus sit, cuius fructus est bonitas? Arbor enim bona bonos fructus
Matth.7 facit. Itaq; si bonus deus, quomodo nõ bonus qui oris eius est spiritus, qui scrutatur etiã
alta dei? An in alta dei cogitatio mali possit intrare? Vnde & illud intelligitur, quàm a-
mentes sint, qui bonũ filiũ dei abnegant, cum bonũ spiritum Christi negare nõ possint.
Ioann.16 De quo ait dei filius: Propterea dixi, de meo accipiet. An non bonus spiritus, qui bonos
de pessimis facit, peccatũ abolet, malum delet, crimẽ excludit, bonũ munus infundit, de
persecutoribus apostolos facit, de peccatoribus sacerdotes? Eratis, inquit, aliquando te
Ephes.5 nebræ, nunc autẽ lux in domino. Sed quid deferimus eis? Nam si uerba exigunt, cum fa-
Psalm.142 cta nõ abnuant, accipiant bonũ spiritum scriptũ. Dixit enim Dauid: Spiritus tuus bonus
deducet me in uiam rectã. Quid est enim spiritus, nisi plenus bonitatis? qui cũ sit inacces
sibilis natura, receptabilis tamen propter bonitatem suã nobis est, complens uirtute om
nia, sed qui solis participetur iustus, simplex substantia, opulens uirtutibus, unicuiq; præ
Matth.28 sens, diuidens de suo singulis, & ubiq; totus. Meritoq; filius dixit: Ite baptizate gentes in
nomine

nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, non dedignatus ſpiritus ſancti ſocietatem. Cur igitur quod dominus non dedignatus eſt in baptiſmatis ſacramento, moleſte ferunt aliqui filio uel patri ſpiritum noſtra deuotione coniungi? Bonus ergo ſpiritus. Bonus autem non quaſi acquirens, ſed quaſi impertiens bonitatē. Non enim accipit à creaturis, ſed accipitur ſpiritus ſanctus: ſicut non ſanctificatur, ſed ipſe ſanctificat. Creatura enim ſanctificatur. Sanctificat autē ſpiritus ſanctus, in quo licet uerbi communio, diſcretio tamen naturæ eſt. Sanctus enim dicitur & homo qui accipit, & deus qui tribuit ſanctitatē quia legimus: Eſtote ſancti, quoniā & ego ſanctus ſum. [Leui. 19] Non ergo poteſt ſanctificatio et corruptela unius eſſe naturę: et ideo nō poteſt gratia ſancti ſpiritus & creatura unius eſſe ſubſtantiæ. Itaq; cum omnis inuiſibilis præter trinitatem reliqua natura, cuius rationabilem & incorpoream iure quidam ſubſtantiam putant, nō impertiat ſpiritalem gratiā ſed acquirat, nec participet ſed aſſumat, ſeparanda utiq; eſt à ſocietate ſpiritus ſancti cōmunitas creaturæ. Credant igitur, quia creatura non eſt ſpiritus ſanctus. Aut ſi creaturam putant, cur aſſociant patri? Si creaturam arbitrantur, cur filio dei iungunt? Quod ſi à patre & filio non exiſtimant ſeparandum, non æſtiment creaturam, quia ubi una ſanctificatio, una natura eſt.

Quia in ſpiritu ſignamur. Cap. VI

s Vnt tamen pleriq; qui eo quod in aqua baptizamur & ſpiritu, nō putent aquæ & ſpiritus diſtare munera, & ideo non putant diſtare naturā. Nec aduertunt quia in illo aquarum ſepelimur elemento, ut renouati per ſpiritū reſurgamus. In aqua enim imago mortis, in ſpiritu pignus eſt uitæ: ut per aquā moriatur corpus peccati, quę quaſi quodā tumulo corpus includit, & per uirtutē ſpiritus renouemur à morte peccati renati in deo. Et ideo hi tres teſtes unum ſunt, ſicut Ioannes dixit: Aqua, ſanguis, & ſpiritus. [1. Ioan. 5] Vnum in myſterio, nō in natura. Aqua igitur teſtis eſt ſepulturæ, ſanguis teſtis eſt mortis, ſpiritus teſtis eſt uitæ. Si qua ergo in aqua gratia, non ex natura aquæ, ſed ex præſentia eſt ſpiritusſancti. Nūquid in aqua uiuimus ſicut in ſpiritu? Nūquid in aqua ſignamur, ſicut in ſpiritu? In ipſo enim uiuimus, & ipſe eſt pignus hęreditatis noſtræ, ſicut & Apoſtolus ſcribēs ad Epheſios ait: In quo credentes ſignati eſtis ſpiritu promiſſionis ſancto. [Ephe. 1] Sancto igitur ſpiritu ſignati ſumus, non natura, ſed à deo, quia ſcriptū eſt: Qui unxit nos deus, & qui ſignauit nos, & dedit pignus ſpiritus in cordibus noſtris. Signati ergo ſpiritu à deo ſumus. [2. Cor. 1] Sicut enim in Chriſto morimur ut renaſcamur, ita etiā ſpiritu ſignamur ut ſplendorem atq; imaginem eius & gratiam tenere poſſimus, quod eſt utiq; ſpiritale ſignaculum. Nam & ſi ſpecie ſignemur in corpore, ueritate tamen in corde ſignamur: ut ſpiritusſanctus exprimat in nobis imaginis cœleſtis effigiem. Quis igitur audeat dicere diſcretum à deo patre & Chriſto eſſe ſpiritum ſanctum, cum per ipſum ad imaginem & ſimilitudinem dei eſſe mereamur, & per ipſum fiat, quemadmodū Petrus Apoſtolus dixit, ut diuinæ ſimus conſortes naturæ? [2. Petr. 1] In quo utiq; non carnalis ſucceſſionis hæreditas, ſed adoptionis gratię ſpiritale commercium eſt. Atq; ut ſciamus cordis noſtri magis hoc quàm corporis eſſe ſignaculum, docet Propheta qui dicit: Signatum eſt in nobis lumen uultus tui domine, dediſti lætitiam in corde meo. [Pſalm. 4]

Quia replet omnia ſpiritus dei. Cap. VII

c Vm igitur omnis creatura, certis naturæ ſuæ ſit circumſcripta limitibus, ſiquidem & illa inuiſibilia opera quæ non queunt locis & finibus comprehendi, ſubſtantiæ ſuæ tamen proprietate clauduntur: quomodo quis audeat creaturam appellare ſpiritum ſanctum, qui non habeat circunſcriptā determinatamq; uirtutē? Quia & in omnibus & ubiq; ſemper eſt, quod utiq; diuinitatis & dominationis eſt proprium. Domini enim eſt terra, & plenitudo eius. [Pſalm. 23] Et ideo cum dominus ſeruulos ſuos Apoſtolos deſtinaret, ut agnoſceremus aliud creaturam eſſe, aliud gratiam ſpiritalem: alios aliò deſtinabat, quia omnes ſimul ubiq; eſſe non poterant. Dedit autē omnibus ſpiritumſanctum, qui licet ſeparatis Apoſtolis, inſeparabilis gratię munus infunderet. Erāt igitur diuerſæ perſonæ, ſed unus in omnibus operationis effectus, quia unus eſt ſpiritusſanctus, de quo ait: Accipietis uirtutem, uenientē ſpiritum ſanctum in uos, & eritis mihi teſtes in Hieruſalem & in omni Iudæa & Samaria uſq; in fines terræ. [Acto. 1] Incircunſcriptus igitur & infinitus ſpiritus ſanctus, qui ſe diſcipulorum ſenſibus per ſeparatarum diuortia

discreta regionum remotosque fines totius orbis infudit, quem nihil potest praeterire uel fallere. Et ideo sanctus ait: Quò ibo à spiritu tuo, aut quò à facie tua fugiā? De quo hoc angelo scriptura dicit? De qua dominatione? de qua potestate? Cuius inuenimus angeli uirtutē per plurimos esse diffusam? Angeli enim ad paucos mittebantur, spiritus autē sanctus populis infunditur. Quis igitur dubitet quin diuinum sit, quod infunditur simul pluribus nec uidetur, corporeum autem quod uidetur à singulis & tenetur? Sed quemadmodum sanctificans Apostolos spiritus non est humanae consors naturae: ita etiā sanctificans angelos, dominationes & potestates, non habet consortiū creaturae. Si qui autem putant nō esse spiritalem in angelis sanctitatem, sed aliā quandam gratiam suae proprietate naturę, hi inferiores profecto angelos hominibus iudicabunt. Cum enim & ipsi fateantur quod spiritui sancto angelos conferre nō audeant, nec possint negare quod hominibus infundatur spiritussanctus, sanctificatio enim spiritus, donum munusque diuinum sit. Inuenientur utique homines qui meliorem sanctificationem habent, angelis praeferendi. Sed cum angeli hominibus in adiumentū descendant, intelligendum est quod creatura quidem superior angelorum sit, quae plus recipit gratiae spiritalis, eiusdem tamen & erga nos & illos munus authoris sit. Quanta autem gratia quae praemijs angelorum etiam inferiorem creaturā humanae cōditionis exaequet? sicut dominus ipse promisit dicens: Eritis sicut angeli in coelo. Nec difficile. Qui enim illos angelos fecit in spiritu homines quoque per eandē gratiam similes faciet angelorum. De qua autem creatura dici potest, quia repleuerit uniuersa, quod scriptum est de spiritusancto: Effundam de spiritu meo super omnē carnē? nō de angelo dici potest. Denique Gabriel ipse missus ad Mariam, Aue inquit, gratia plena. Spiritalem utique in ea declarans gratiam, quod in eam spiritussanctus superuenisset, & plenum gratiae uterum uerbo esset habitura coelestis. Domini enim est omnia complere, qui dicit: Ego coelū & terram cōpleo. Si ergo dominus est qui coelum complet & terram, quis potest spiritum sanctum iudicare dominationis & diuinae potestatis exortem, qui repleuit orbē, & quod ultra totum orbem est, repleuit Iesum mundi totius redemptorē? Scriptum est enim: Iesus autē plenus spiritusancto regressus est ab Iordane. Quis igitur alius, nisi qui eiusdem esset plenitudinis, complētem omnia posset implere? Sed ne hoc secundū carnem dictū obijciant, quanquā plus unus ille quàm omnes, de cuius carne exibat uirtus, quae sanaret omnes, tamen sicut dominus complet omnia, ita etiam de spiritu lectum est: Quoniam spiritus domini repleuit orbē terrarum. Habes etiā de omnibus qui cōuenerant cum Apostolis dictū, quia repleti sancto spiritu, loquebātur uerbum dei cum fiducia. Vides quia & plenitudinem & fiduciā dat spiritus sanctus? cuius operationē Archangelus nunciat Mariae dicens: Spiritussanctus superueniet in te. Habes etiā in Euangelio, quia angelus secundum tempus descendebat in natatoriā, & mouebatur aqua, & qui prior descendisset in natatoriā, sanus fiebat. Quid in hoc typo angelus, nisi descensionem sanctispiritus nūciabat, quae nostris futura temporibus aquas sacerdotalibus inuocata precibus cōsecraret? Ille ergo angelus sanctispiritus erat nuncius, eo quod per gratiam spiritalem medicina nostris esset animi ac mentis languoribus deferenda. Eosdē ergo & spiritus habet, quos deus pater & Christus ministros. Sic omnia replet, sic omnia possidet, sic omnia operatur in omnibus, quem admodū & deus pater operatur & filius. Quid igitur sancti spiritus operatione diuinius cum etiam benedictionem suarū praesulem spiritū, deus ipse testetur dicens: Ponam spiritum meum super semē tuum & benedictiones meas super filios tuos? Nulla enim potest esse plena benedictio, nisi per infusionē spiritussancti. Vnde & Apostolus nihil melius hoc nobis quod optaret inuenit, Sicut ipse dixit: Nō deficimus pro uobis orantes et obsecrantes, ut repleamini cognitione uolūtatis eius, in omni sapientia & intellectu spiritali, ambulantes digne deo. Hanc igitur dei esse docuit uoluntatē, ut magis in bonis operibus & sermonibus & sensibus ambulātes repleamur uolūtate dei, qui ponit in cordibus nostris spiritūsanctū. Ergo si is qui habet spiritumsanctū, dei repletus est uoluntate, utique inter patrē & spiritū nulla distantia uoluntatis est. Simul illud aduerte, quia deus dat spiritūsanctū. Non enim humanū hoc opus, neque ab homine datur, sed qui inuocatū à sacerdote, à deo traditur, in quo dei munus, ministerium sacerdotis est. Nam si Paulus Apostolus iudicauit, quod ipse donare spiritum sanctum sua authoritate non posset, & intantum

Psalm. 138

Matth. 22

Iohel. 2

Luc. 1

Hierem. 23

Luc. 4

Acto. 4

Luc. 1

Ioann. 5

Esa. 44

Colos. 1

intantum se huic officio imparem credidit, ut à deo nos spiritu optaret impleri, quis tantus est, qui huius traditionem muneris sibi audeat arrogare? Itaq; Apostolus uotum precatione detulit, non ius authoritate aliqua uindicauit. Impetrare optauit, non imperare præsumpsit. Petrus quoq; ait, quia non erat idoneus qui posset spiritum sanctum uel cogere uel arcere. Sic enim dixit: Ergo si eandem gratiã concessit illis deus sicut & nobis, ego quis eram, qui possem prohibere deũ? Sed fortasse apostolicis nõ moueantur exemplis, & ideo diuinis utamur oraculis. Scriptum est enim: Iacob puer meus, suscipiam eũ, Israel dilectus meus, suscepit eum anima mea, dedi spiritũ meũ in ipsum. Dominus quoque per Esaiam dixit: Spiritus domini super me, propter quod unxit me. Quis ergo audeat dicere creatã spiritus sancti esse substantiã, qui cum illuxerit in cordibus nostris, diuinæ cernimus pulchritudinem ueritatis, & distantiam creaturæ diuinitatisq; cognoscimus, ut opus segregetur ab authore? Aut de qua creatura deus ita locutus est, quod aut dominationes aut potestates effundat aut angelos? Sed de spiritu, inquit, meo effundã. Non spiritũ ait, sed de spiritu. Neq; enim nos capere possumus plenitudinẽ spiritus sancti, sed tantũ accipimus quantũ de suo arbiter nostri pro sua uoluntate diuiserit. Sicut enim dei filius non rapinã arbitratus est esse se æqualẽ deo, sed semetipsum exinaniuit, ut nos eum nostris animis percipere possemus, exinaniuit autẽ non quod ipse esset uacuus suæ plenitudinis, sed quo mihi qui plenitudinẽ eius sustinere nõ possem, pro eo quod capere possem infunderetur, ita etiã de spiritu sancto pater se dicit effundere super omnẽ carnem. Nõ enim totũ effudit, sed quod effudit, omnibus abundauit. Supra nos ergo effusum est de spiritu: at uero super dominum Iesum cum in forma esset hominis, manebat spiritus, sicut scriptũ est: Super quem uideris spiritũ descendentem de cœlo & manentẽ super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Circa nos ex affluenti cõmodo liberalitas largientis est, in illo totius manet in æternũ spiritus plenitudo. Quod igitur nobis satis esse iudicauit, effudit: & quod effusum est, non separatũ est nec incisum, sed unitatẽ habet plenitudinis, quod aciẽ nostri cordis illuminet pro nostræ possibilitate uirtutis. Deniq; tantum capimus, quantum profectus nostræ mentis acquirit. Inseparabilis est enim plenitudo gratiæ spiritalis, sed nobis pro nostræ participatur facultate naturæ. Effundit ergo deus de spiritu, effunditur etiam charitas dei per spiritum: quo loco unitatem debemus agnoscere operationis & gratiæ. Sicut enim de spiritu sancto deus effudit, ita etiam charitas dei effusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, ut intelligamus non esse opus sanctum spiritum, qui diuinæ arbiter & fons profluus charitatis est. Similiter autẽ ut credas id quod effunditur, cum creaturis non posse esse commune, sed speciale diuinitatis, etiam & filij nomen effunditur sicut habes: Vnguentum effusum est nomen tuum. Cuius uirtute sermonis, nihil potest esse præstantius. Nam sicut inclusum in uase aliquo unguentum cohibet odorem suum, qui odor quamdiu uasis illius angustijs coercetur, & si ad plures non potest peruenire, tamen uim suam seruat: cum uero de uase illo quo claudebatur unguentum fuerit effusum, longe lateq; diffunditur: ita & Christi nomen ante eius aduentum in Israel populo, quasi in uase aliquo Iudæorum mentibus claudebatur: Notus enim in Iudæa deus, in Israel magnum nomen eius. Hoc utiq; nomen, quod uasa Iudæorum angustijs suis coercitum continebant. Magnum quidem & tunc nomẽ, cum infirmorum atq; paucorum hæreret angustijs, sed magnitudinem sui nondum per corda Gentium & in fines totius orbis effuderat. Postea uero quàm per omnem mundũ suo illuxit aduentu, per omnem utiq; creaturam, diuinum illud suum nomen extendit, non repletum accessione aliqua, plenitudo enim nescit augmentum, sed replens uacua, ut esset admirabile nomẽ eius in uniuersa terra. Huius igitur effusio nominis, abũdantẽ quandam exuberantiam gratiarum bonorumq; cœlestium significat largitatem. Ex abundanti enim superfluit quicquid effunditur. Itaq; sicut creata non potest dici sapientia quæ ex ore dei procedit, nec uerbum quod eructuatur ex corde, nec uirtus in qua plenitudo maiestatis æternæ est: Ita etiam creatus non potest spiritus æstimari, qui ex ore dei funditur, cum ipse deus tantam ostenderit unitatem, ut effundere se de spiritu suo dicat. Quo intelligamus, quia etiam dei patris eadem gratia sit, quæ spiritus sancti est, & quod sine incisione ac detrimento aliquo diuidatur mentibus singulorum. Quod ergo de spiritu effunditur, nec inciditur, nec partibus comprehenditur aut secatur.

Acto. 11

Esa. 16

Philipph. 2

Ioan. 1

Roma. 5

Cantic. 1

Psalm. 75

Quia ſempiternus dei ſpiritus. Cap. VIII

QVomodo enim credibile eſt, quod ſpiritus ſectibus aliquibus diuidatur? Dicit enim Ioannes de deo: Ex hoc cognoſcimus, quia manet in nobis de ſpiritu quem dedit nobis. Quod autem manet, ſemper utiq; eſt nec mutatur. Ergo ſi mutationem non habet, æternitatē habet. Et ideo ſpiritus ſanctus ſempiternus eſt, creatura autem obnoxia uitio, ideoq; mutabilis. Quod autem mutabile eſt, eſſe non poteſt ſempiternum: & ideo non poteſt ſpiritui ſancto, & creaturæ eſſe conſortium: quia ſempiternus eſt ſpiritus, creatura autem omnis in tempore eſt. Sempiternum autem ſpiritum, etiam Apoſtolus oſtendit: Si enim ſanguis taurorum & hircorum, & cinis uitulæ aſperſus inquinatos ſanctificat ad carnem emundandam, quantomagis ſanguis Chriſti qui per ſpiritum ſempiternum ſe obtulit immaculatum deo? Ergo ſempiternus eſt ſpiritus. Pleriq; arbitrati ſunt unguentum Chriſti eſſe ſpiritum ſanctum. Et bene unguentum, quia oleum lætitiæ nuncupatum eſt, quo plurimarū redolentem copulam gratiarum, uerum illum deus omnipotens pater unxit principem ſacerdotum: qui non ut alij in typo unctus ex lege, ſed & ſecundum legem unctus in corpore, & in ueritate ſupra legem uirtute ſancti ſpiritus ex patre plenus eſt. Hoc eſt oleum lætitiæ, de quo dicit propheta: Vnxit te deus deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis. Denique Petrus unctum ſpiritu dicit Chriſtum, ſicut habes: Vos ſcitis quod factum eſt uerbum per totam Iudæam, incipiens à Galilęa poſt baptiſmum, quod prædicauit Ioannes Ieſum à Nazareth, quomodo unxit eum deus ſpiritu ſancto. Oleum igitur lætitiæ, ſpiritus ſanctus eſt. Et pulchre oleum lætitiæ dixit, ne creaturam putares. Olei enim huiuſmodi natura eſt, ut nequaquam naturæ alterius humido miſceatur. Lætitia quoque non corpus ungit, ſed intima cordis illuminat. Sicut propheta dixit: Dediſti lætitiam in corde meo. Ergo cum ludat operam, qui oleum uelit cum creatura humidiore confundere, quia cum olei leuior natura ſit cæteris, reſidentibus alijs eleuatum ſecernitur: quomodo putant iſti deterrimi caupones, oleum lætitiæ cum cæteris creaturis ſua poſſe fraude confundi, cum utiq; non queant incorporeis corporea, increatis creata miſceri? Et bene oleum lætitiæ dicitur, quo unctus eſt Chriſtus. Neq; enim uſitatum fuit ei oleum & commune quærendum, quo aut uulnera curantur, aut æſtus leuatur: cum fomentum uulnerum ſuorum ſalus mundana non quæreret, nec refectionem corporis fatigati uirtus ſempiterna depoſceret. Nec mirum ſi habet oleum lætitiæ, qui facit exultare morituros, triſtitia mundum exuit, mœſtæ fœtorem mortis aboleuit. Et ideo Apoſtolus ait: Chriſti enim bonus odor ſumus deo. Vtique de ſpiritalibus ſignificans ſe locutum. Sed & cum ipſe filius dei dicat: Spiritus domini ſuper me, propter quod unxit me, ſpiritale ſignificat unguentum. Ergo unguentum Chriſti eſt ſpiritus. Aut ſi quia unguentum exinanitum eſt nomen Ieſu, Chriſtum ipſum intelligere uolunt, unguenti expreſſum nomine, non ſpiritum Chriſti, utiq; cum unctum ſpiritu ſancto dominum Ieſum Petrus Apoſtolus dixerit, liquet ſine dubio quod unguentum dicatur & ſpiritus. Sed quid mirum cum & pater & filius ſpiritus eſſe dicatur? De quo quidem dicemus plenius, cum de unitate nominis dicere cœperimus. Tamen quia hic quoq; incidit pulcherrimus locus, ne ſine corolario eum prætererire uideamur, accipiant quia & pater dicitur ſpiritus, ſicut in euangelio dominus locutus eſt, quoniam ſpiritus eſt deus: & Chriſtus ſpiritus dicitur, quia Hieremias dixit: Spiritus ante faciem noſtram Chriſtus dominus. Et pater ergo ſpiritus, & filius ſpiritus: quia quod non eſt creaturæ corpus, hoc ſpiritus eſt. Sed non confuſus cum patre & filio ſpiritus ſanctus, uerum & à patre diſtinctus & filio. Non enim ſpiritus ſanctus eſt mortuus, qui mori non potuit, quia carnem non ſuſcepit, nec mortis capax eſſe potuit ſempiterna diuinitas: ſed mortuus eſt ſecundum carnem Chriſtus. In eo utique mortuus quod ſuſcepit ex uirgine, non in eo quod habebat ex patre. In eo enim mortuus in quo crucifixus eſt Chriſtus. Spiritus autem ſanctus non potuit crucifigi, qui carnem & oſſa non habuit: ſed crucifixus eſt dei filius qui carnem & oſſa ſuſcepit, ut in illa cruce noſtræ carnis tentamenta morerentur. Suſcepit enim quod non erat, ut celaret quod erat. Celauit quod erat, ut tentaretur in eo, & redimeretur quod non erat: ut ad id quod erat, per id quod non erat, nos uocaret. O diuinum crucis illius ſacramentum in qua hæret infirmitas, uirtus libera eſt: affiguntur uitia, eriguntur trophæa.

1.Ioan.3 | Hebr.9 | Pſalm.44 | Acto.10 | Pſalm.4 | 2.Cor.2 | Luc.4 | Ioann.4 | Thren.4

trophæa. Vnde quidam sanctus ait: Cōfige clauis à timore tuo carnes meas: non ferreis clauis ait, sed timoris & fidei. Vehementior est enim uirtutis strictura quàm pœnæ. Deniq; Petrum cum usq; in atrium principis sacerdotum dominum sequeretur, quem nemo ligauerat, fides uinxerat: & quem fides uinxit, pœna non soluit. Rursus cum ligaretur à Iudæis, deuotio soluit, pœna non tenuit, quia non recessit à Christo. Ergo & tu crucifige peccatum, ut moriare peccato. Qui enim peccato moritur, deo uiuit. Viuas ei qui filio proprio non pepercit, ut in illius corpore nostras crucifigeret passiones. Pro nobis enim mortuus est Christus, ut nos in illius rediuiuo corpore uiueremus. Mortua est ergo in illo non uita nostra, sed culpa. Qui peccata, inquit, nostra pertulit in corpore suo super lignū, ut à peccatis nostris separati cum iustitia uiuamus, cuius uulnere plagarum sanati sumus. Lignum igitur illud uelut quædam nostræ nauis salutis, uectura nostra, non pœna est. Alia enim salus non est, nisi uectura salutis æternæ, dum mortem expeten do, non sentio: dum pœnam contemnendo, non patior: dum metum nescio, negligendo. Quis est igitur, cuius uulnere plagarū sanati sumus, nisi Christus dominus? De quo idem prophetauit Esaias, quia plaga eius nostra medicina est. De quo Paulus Apostolus in epistolis suis scripsit: Qui peccatum nō cognouit, sed pro nobis peccatum factus est. Hoc quippe diuinum in eo, quia caro peccatum non fecit, nec in eo suscepti corporis natura peccauit. Nam quid mirum si non peccauit sola diuinitas, cum peccādi incentiua non habeat? Si autem solus exors peccati deus, omnis utiq; creatura per naturam sui, ut diximus, obnoxia potest esse peccato.

Psal. 118

1. Petr. 2

1. Corin. 5

Quia spiritus peccata condonat. Cap. IX

Ic igitur quicunq; spiritus sancti diuinitatem negas. Spiritus autem obnoxius num potuit esse peccato, qui magis peccata condonat? Nunquid angelus donat? Nunquid archangelus? Non utiq;. Sed donat solus pater, solus filius, solus spiritus sanctus. Nemo autem quod potest donare, non potest nō euitare. Sed fortasse dicit aliquis, quia & Seraphim dixit Esaiæ: Ecce tetigit hoc labia tua, & abstulit iniquitates tuas, & peccata tua circūpurgauit. Abstulit, inquit, & circumpurgauit: Non ego abstuli, sed ignis ille de altari dei, hoc est gratia spiritalis. Quid enim aliud pie intelligere possumus in altari dei esse, nisi spiritus gratiam? Non utiq; lignum syluarum, nec fuliginem atq; carbonem. Aut quid tam pium quàm ut secundū mysterium intelligamus, quia reuelabatur in ore Esaiæ, omnes homines per passionem Christi esse purgandos? Qui uelut carbo secūdum carnem exussit nostra peccata, sicut in Zacharia habes. Nonne hic titio eie ctus ab igni? Et ille, Erat Iesus indutus uestimenta sordida. Deniq; ut sciamus communis hoc redemptionis mysterium per prophetas euidentissime reuelatum, etiam hoc loco habes ab illo dictum: Ecce abstuli peccata tua: non quo Christus peccata sua deponeret, qui peccatum nō fecit, sed quod in carne Christi omne à peccatis suis genus absolueretur humanū. Sed etiam si Seraphim abstulisset peccatum, quasi unum utiq; de ministris dei, ad hoc esset ministerium destinatum. Sic enim dixit Esaias: Quia missum est ad me unum de Seraphim.

D

Esaie. 6

Zacharie. 3

Esaie. 6

Non de loco ad locum transire spiritum dei, de quo scriptum est: Qui à patre procedit, & de quo dicit filius dei: Quem ego mittam uobis. Cap. X

T spiritus quidem missus dicitur: sed Seraphim ad unum, spiritus ad omnes. Seraphim mittitur in ministerium, spiritus operatur mysterium. Seraphim quod iubetur exequit, spiritus quod uult diuidit. Seraphim de loco ad locū transit: nō enim cōplet omnia, sed & ipsum repletur ab spiritu. Seraphim descendit cum aliquo secundum naturam suam transitu: at uero de spiritu sancto hoc non possumus æstimare: de quo dicit filius dei: Cū uenerit paracletus spiritus ueritatis, quē ego mittā uobis qui à patre procedit. Etenim si de loco procedit spiritus, & ad locū transit: & ipse pater in loco inuenitur, & filius. Si de loco exit quem pater mittit, aut filius: utique de loco transiens spiritus atq; progrediens, & patrem sicut corpus secundum impias interpretationes relinquere uidetur & filium. Hoc secundum eos loquor, qui putant quod habeat spiritus descensorium motum. Sed neq; in loco aliquo pater circumscribitur, qui est super omnia, non solū corporeæ naturæ, sed etiam inuisibilis creaturæ. Neq; filius suorū operum locis temporibusq; concluditur, qui super omnem est creationis totius opi-

E

Ioan. 15

fex creaturam: neq; spiritus ueritatis, utpote dei spiritus, circumscribitur aliquibus finibus corporalibus: qui cum sit incorporeus, omnem intelligibilem substātiam creaturæ inenarrabili diuinitatis plenitudine supereminet: spirandi ubi uelit, & inspirādi quomodo uelit, habens super omnia potestatē. Nō ergo quasi ex loco mittitur spiritus, aut quasi ex loco procedit, quando procedit ex filio, sicut ipse filius cū dicit: De patre processi & ueni. Omnes interficit opiniones quæ ex loco ad locū possunt, sicut in aliquibus corporalibus, ęstimari. Similiter cū aut intus aut foris legimus deū esse, nō utiq; deum aut intra aliquod corpus includimus, aut ab aliquo corpore separamus: sed alta hoc & inenarrabili æstimatione pensantes, diuinę naturæ intelligimus arcanū. Deniq; ita sapiētia ex ore altissimi prodisse se dicit, ut non extra patrē sit, sed apud patrem, quia uerbū erat apud deum. Nec solū apud patrem, sed etiam in patre. Dicit enim: Ego in patre, & pater in me est. Sed neque cum de patre exit, de loco recedit, aut quasi corpus à corpore separatur: neque cum in patre est, quasi in corpore tanquā corpus includitur. Spiritus quoq; sanctus cū procedit à patre & filio, nō separatur à patre, nō separatur à filio. Quemadmodū enim separari potest à patre, qui spiritus oris eius est? Quod utiq; & æternitatis indiciū, et diuinitatis exprimit unitatē. Est ergo et manet semper, qui oris est spiritus. Sed descendere uidetur etiā, cū illū recipimus ut habitet in nobis, ne nos simus à gratia eius alieni. Nobis descendere uidetur, non quod ille descēdat, sed quod ad illū animus noster ascendat. De quo plenius diceremus, nisi meminissemus in libris iā superioribus positū, quod & pater dixerit: Descendamus & confundamus linguas eorū. Et filius dixerit: Qui diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eū ueniemus & mansionem apud eum faciemus. Sic igitur uenit spiritus, quemadmodū uenit pater: quia ubi pater est, ibi est & filius: & ubi filius est, ibi est & spiritus sanctus. Non ergo discrete uenire æstimandus est spiritus sanctus. Venit autem non de loco ad locū, sed à dispositione constitutionis, ad salutem redemptionis: à gratia uiuificationis, ad gratiam sanctificationis: ut de terris ad cœlum, de iniuria ad gloriam, de seruitio ad regnum transferat. Sic ergo uenit spiritus, quemadmodum uenit pater. Dixit enim filius: Ego & pater ueniemus & mansionem apud eum faciemus. Nunquid corporaliter pater uenit? Sic ergo spiritus uenit: In quo cum uenit, & patris & filij plena præsentia est. Quis autē potest à patre & filio spiritum sanctum separare, cum uel appellare patrē & filiū sine spiritu nō queamus? Nemo enim dicit dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. Ergo si appellare dominum Iesum sine spiritu non possumus, utiq; sine spiritu prædicare nō possumus. Si autem & angeli prædicant dominum Iesum, quem nemo potest sine spiritu prædicare: & in ipsis ergo spiritus sancti munus operatur. Probauimus igitur unam præsentiam esse, unam gratiam esse patris, & filij, & spiritus sancti, quæ tam cœlestis atq; diuina est, ut pro ea agat gratias patri filius dicens: Confiteor tibi domine pater cœli & terræ, quòd abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.

Ioan. 16

Gene. 11

Ioann. 14

1. Cor. 12

Matt. 11

Galat. 1

Quia una pax, una gratia patris & filij & spiritussancti. Cap. XI

Ergo cum una uocatio sit, una etiā gratia est. Deniq; scriptū est: Gratia uobis & pax à deo patre nostro & domino Iesu Christo. Ecce habemus, quia patris & filij una est gratia & patris & filij una est pax: sed hæc gratia & pax fructus est spiritus, sicut ipse Apostolus docuit dicens: Fructus autem spiritus, charitas, gaudiū, pax, patientia. Et bona pax & necessaria, ut nemo disputationum turbetur incertis, neq; passionū corporaliū tempestate quatiatur, sed in simplicitate fidei & tranquillitate mentis quietus circa dei cultum perseueret affectus. De pace probauimus. De gratia autem propheta Zacharias dicit: Quia promisit deus effundere in Hierusalem spiritū gratię & misericordiæ. Et Apostolus Petrus dicit: Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisq; uestrum in nomine domini Iesu Christi in remissionem peccatorum, & accipietis gratiam spiritus sancti: Ergo sicut patris & filij, ita & spiritus sancti gratia est.

Galat. 5

Actu. 2

Quomodo enim sine spiritu potest esse gratia, cum gratia diuina omnis in spiritu sit?

Quia

Quia una charitas patris & filij & spiritus sancti, & operatio trinitatis, ut passionem corporis dominus Iesus subiret. Cap. XII

Et solum pacem & gratiam legimus patris & filij & spiritus sancti, sed etiam charitatem & communionem fidelis Auguste. De charitate enim dictum est: Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas dei. Accepimus charitatem patris. Eadem charitas quæ patris, etiam filij est. Ipse enim dixit: Qui me diligit, diligetur à patre meo, & ego diligam eum. Quæ est enim charitas filij, nisi quia se pro nobis obtulit, & suo sanguine nos redemit? Eadem autem charitas & in patre est, quia scriptũ est: Sic enim dilexit deus mundum ut filiũ suũ unigenitũ daret. Tradidit ergo pater filiũ, & filius ipse se tradidit. Seruatͣ charitas, nec lęditͣ pietas. Nulla est enim pietatis iniuria, ubi nulla est traditionis ærumna. Tradidit uolentẽ, tradidit offerentẽ, nõ utiq; ad pœnã pater filiũ, sed ad gratiã. Si discutis facti meritũ, interroga pietatis uocabulũ. Vas electionis unitatem hanc diuinę charitatis euidẽter ostendit, quia & pater tradidit filiũ, & filius ipse se tradidit. Pater tradidit, quia filio proprio nõ pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. De filio quoq; dicit: Qui se tradidit pro me. Tradidit inquit. Si gratię, quid arguo? Si iniuriæ, plus debeo. Sed sicut pater tradidit filiũ, & filius ipse se tradidit, accipe quia & spiritus eum tradidit. Scriptum est enim: Tunc Iesus ductus est in desertũ ab spiritu, ut tentaretur à diabolo. Ergo & spiritus diligẽs tradidit dei filiũ. Sicut enim una est charitas patris & filij, ita hanc charitatẽ dei supra effundi per spiritũ sanctũ, & fructũ esse sancti spiritus declarauimus: quia fructus est spiritus charitas, gaudium, pax, patientia.

Ioann. 14; Ioann. 3; Rom. 8; Galat. 2; Matth. 4; Galat. 5

Quia una communicatio patris & filij & spiritussancti. Cap. XIII

Communicationem autem & patris et filij esse manifestum est, quia scriptum est: Et cõmunicatio nostra cum patre & filio eius Iesu Christo. Et alibi: Communicatio spiritus sancti cum omnibus uobis. Si igitur una pax, una gratia, una charitas, una cõmunicatio est patris & filij & spiritus sancti: una certe operatio est. Et ubi una operatio est, utiq; non potest uirtus esse diuisa, discreta substantia. Nam quomodo operationis eiusdem gratia conueniret?

Quia unum nomen patris & filij & spiritus sancti. Cap. XIIII

Quis igitur unitatem separare audeat nominis, cum operationis uideat unitatem? Sed quid ego unitatem nominis argumentis astruo, cum diuinæ uocis euidens testimoniũ sit, unum nomẽ esse patris & filij & spiritus sancti? Scriptum est enim: Ite, baptizate gentes in nomine patris & filij & spiritus sancti. In nomine dixit, non in nominibus. Non ergo aliud nomen patris, aliud nomen filij, aliud nomen spiritus sancti, quia unus deus: non plura nomina, quia non duo dij, nõ tres dij. Et ut aperiret quia una diuinitas, una maiestas est, quia unum nomen patris & filij & spiritussancti, in alio nomine ueneritfilius, in alio nomine spiritussanctus, ait ipse dominus: Ego ueni in nomine patris mei & non accepistis me: si alius uenerit in nomine suo, illum accipietis. Quod autem nomen patris est, hoc idem filij scriptura declarat, quia in Exodo dixit, dominus. Ego antecedo in nomine meo & uocabo te nomine meo dominum in conspectu tuo. Dominus ergo dixit, quia in nomine suo uocauit dominũ. Dominus ergo & patris est nomen & filij. Cum autẽ unũ nomen sit patris & filij, accipe quod & spiritussancti idẽ nomen sit, quoniã & spiritussanctus in nomine filij uenit: sicut scriptum est: Paracletus autem ille spiritussanctus quem mittet pater in nomine meo, ille uos docebit omnia. Qui autem uenit in nomine filij, utiq; etiam in nomine patris uenit, quia unum nomen patris & filij est. Sic fit ut unum & patris & filij nomen sit & spiritussancti. Nec enim est aliud nomen sub cœlo ullum in quo oporteat saluos fieri. Simul docuit unitatem diuini nominis esse credendam, non disparilitatem, quoniã in unitate nominis uenit Christus: in suo autem nomine uenturus Antichristus est, sicut scriptum est: Ego ueni in nomine patris mei & non accepistis me: si alius uenerit in nomine suo, illũ accipietis. Edoctum est igitur ex his, non esse in patre & filio & spiritu paracleto nominis diuersitatem. Et quod nomen est patris, id esse etiam filij nomẽ: similiter quod nomen est filij, esse id etiam spiritussancti. Quandoq; etiam paracletus filius dicitur, sicut & spiritussanctus. Et ideo ait in Euangelio dominus Iesus: Rogabo patrem meum, & alium paracletum dabit uobis, qui uobiscum sit in æternum, spiritum ueritatis. Et bene dixit alium, ne ipsum

Matth. 28; Ioan. 5; Ioan. 14; Acto. 4; Ioan. 5

ne ipsum filium ipsum spiritum intelligeres. Vnitas enim nominis est, non filij spiritusq; Sabelliana confusio.

Quia & filius paracletus dicitur sicut & spiritus, & quia beneficij & gratiæ hoc nomen, non iniuriæ est.

ITaqꝫ alius paracletus est filius, alius paracletus spiritussanctus. Filium enim paracletum dixit etiam Ioannes, sicut habes: Si quis peccauerit, paracletum [1. Ioan. 2] habemus apud patrem Iesum Christum. Itaqꝫ quemadmodum unitas nominis, ita etiam unitas potestatis est. Vbi enim paracletus spiritus, ibi etiam filius. Nam sicut hic in æternum dominus futurum cum fidelibus spiritum dicit, ita etiam de se alibi [Matth. 28] ostendit, quod in æternum cum Apostolis sit futurus, dicens: Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usqꝫ ad consummationem mundi: unum sunt ergo filius & spiritus. Vnum nomen est trinitatis & una inseparabilisqꝫ præsentia. Sicut autem ostendimus paraclетum filium nominatum, ita etiam ostendimus ueritatem spiritum nuncupatum. Veritas Christus, ueritas spiritus. Habes enim in epistola Ioannis: Quoniam spiritus est ueritas. Non solum ergo spiritus ueritatis, sed etiam ueritas dicitur spiritus, sicut & filius ue-[Ioan. 14]ritas prædicatur, qui ait: Ego sum uia & ueritas & uita.

Quia sicut pater lumen, ita & filius lumen, & spiritus lumen est. Et sicut patrem ignem legimus, ita & filium & spiritum sanctum. Cap. XVI

QVid autem astruam, quod sicut pater lumen, ita etiam filius lumen, & spiritus sanctus lumen est? Quod utiqꝫ diuinæ potentiæ est. Deus enim lux est, sicut [1. Ioan. 1] dixit Ioannes: Quia deus lux est & tenebrę in eo non sunt: lux autem & filius quia uita erat lux hominũ. Et ut ostenderet se de dei filio Euangelista dixisse, ait de Ioan-[Ioan. 1]ne baptista: Non erat ille lux, sed ut testimoniũ perhiberet de lumine, Erat lux uera quæ illuminat omnē hominē uenientē in hunc mundũ. Ergo quia deus lux est, lux autē uera [Esa. 9] est dei filius: sine dubio deus uerus est dei filius. Habes & alibi, quia filius dei lux est: Populus qui sedebat in tenebris & in umbra mortis, lucem uidit magnā. Quid autem hoc [Psalm. 35] euidentius quod ait: Quoniā apud te est fons uitæ, & in lumine tuo uidebimus lumen? hoc est, quod apud te deus omnipotens pater, qui fons uitæ es, in lumine tuo filio, lu-[Ioan. 20]men uidebimus spiritus sancti. Sicut ipse dominus ostendit dicens: Accipite spiritum sanctum. Et alibi: Et uirtus exibat de eo. Ipsum autem patrem quis dubitet lucem esse, [Luc. 6] cum lectum sit de filio eius, quia splendor sit lucis æternæ? Cuius enim nisi patris æterni [Hebr. 1] splendor est filius, qui & cum patre semper est, nec dissimilis, sed eadem claritate præfulget? Et Esaias significat, non solum lucem, sed etiam ignem esse spiritum sanctum, di-[Esa. 10]cens: Et erit lux Israel in ignē. Itaqꝫ prophetæ eum ignē ardentē dixerunt, quia in tribus istis generibus propensius maiestatē diuinitatis aduertimus: Quoniā & sanctificare, diuinitatis esse aduertimus: & illuminare, ignis & lucis est proprium: & specie ignis expri-[Deut. 4]mi uel uideri, diuinę est cōsuetudinis. Deus enim est ignis consumēs, sicut Moyses dicit. [Exod. 3] Vidit enim ipse in rubo ignē, & audierat deũ tunc quãdo uox facta est de flamma ignis ad eum dicēs: Ego sum deus Abrahā, & deus Isaac, & deus Iacob. Vox ergo de flāma, & in rubo flamma, & flamma nō noxia. Vrebat enim rubus, & non exurebat, eo quod illo mysterio dominus figuraret, quia illuminaturus spinas nostri corporis adueniret: nec consumpturus ærũnosos, sed mitigaturus ærumnas: qui baptizaret in spiritu sancto & igni, ut gratiā tribueret, peccata cōsumeret. Ergo in specie ignis deus seruat propositũ. In Actibus quoqꝫ Apostolorũ cum supra fideles spiritus sanctus decidisset, ignis species [Acto. 2] uidebatur. Sic enim habes: Et factus est subito de cœlo sonus tãquam ui magna spiritus ferretur, & repleuit totam domum ubi erant sedentes, & uisæ sunt illis dispersæ linguæ [Iudi. 7] tanquam ignis. Vnde & illud, quando Gedeon superaturus Madian, trecētos uiros iussit hydrias sumere, & in hydrijs faces accensas habere, & in dextris tenere tubas: ita nostri acceptum ab Apostolis seruauere maiores, quod hydriæ sint corpora nostra figurata de limo, quæ timere non norunt, si feruore gratiæ spiritalis ignescant, & Iesu domini passionem canoræ uocis confessione testentur. Quis igitur de diuinitate sancti spiritus dubitet, cùm ubi spiritus gratia sit, ibi species diuinitatis appareat? Quo testimonio, nō diuersitatem sed unitatem diuinæ colligimus potestatis. Nam quemadmodum potest esse discretio potestatis, ubi unius in omnibus operationis effectus est? Neque uero po-

test

test esse gratia sacramentorum, nisi ubi fuerit uenia peccatorũ. Quis est igitur iste ignis? Non utiq; uirgultis uilibus concretus, aut stipula syluarum fragosus incendijs, sed ignis ille qui ut aurum bona facta meliorat, & ut stipulam peccata consumit. Hic est utiq; spiritus sanctus, qui dominici uultus & ignis appellatur & lumen.

Quia lumen uultus dei spiritus, & spiritus lumen. Cap. XVII

Vmen: sicut supra, Signatum est in nobis lumen uultus tui domine. Quod est ergo lumen signatum, nisi illius signaculi spiritalis, in quo credentes signati sunt? Signati, inquit, estis spiritu promissionis sancto. Et sicut lumen est uultus diuini, ita etiam ignis emicat ex dei uultu, quia scriptum est: Ignis in conspectu eius ardebit. Præfulget enim gratia diei iudicij, ut sequatur absolutio quæ sanctorum remuneretur obsequium. O magna abundantia scripturarum, quam nemo possit humano ingenio comprehendere. O maximum diuinæ unitatis indicium. His enim duobus uersiculis quàm multa signantur? *Ephes. 1* *Psalm. 49*

Quia sicut pater uita, & filius uita & spiritus sanctus uita. Cap. XVIII

Iximus, quia lux est pater, lux filius, lux spiritus sanctus: accipiamus etiam quia uita est pater, uita filius, uita spiritus sanctus. Dixit enim Ioãnes: Quod erat ab initio, quod audimus et quod uidimus et oculis nostris perspeximus, & manus nostræ scrutatæ sunt de uerbo uitæ, & uita apparuit, & uidimus & testamur & annunciamus uobis de uita quæ erat apud patrem. Et uerbum uitæ dixit & uitam, ut & patrem uitam significaret & filium. Quod enim est uitę uerbum, nisi dei uerbum? Ac per hoc & deus uerbum dei uita est. Et sicut uerbum uitæ dicitur, ita & spiritus uitæ. Scriptum est enim: Et spiritus uitæ erat in rotis. Itaq; sicut uerbum uitæ uita est, ita & uitæ spiritus, uita est. *1. Ioan. 1* *Ezech. 1*

Quia sicut pater fons uitæ est, ita etiam filius, ita & spiritus sanctus. Cap. XIX

Ccipe nunc, quia sicut pater fons uitæ est, ita etiam filium pleriq; fontem uitæ memorarunt significatum, eo quod apud te, inquit, deus omnipotens, filius tuus fons uitæ sit, hoc est, fons spiritus sancti, quia spiritus uita est, sicut dominus ait: Verba quæ ego locutus sum uobis, spiritus & uita sunt: quia ubi spiritus, & ubi uita, etiam spiritus sanctus. Plerique tamen hoc loco patrem uolunt tantummodo fontem significatũ, quamquam uideant quid scriptura memorauerit. Apud te, inquit, fons uitæ, hoc est, apud patrem filius: quoniam uerbum apud deum, quod erat in principio & erat apud deũ, sed siue patrem quis hoc loco, siue filium intelligat fontem, fontem utiq; intelligimus, non aquæ istius quæ creatura est, sed diuinę illius gratiæ, hoc est, spiritus sancti. Ipse est enim aqua uiua. propterea dominus dicit: Si scires donum dei, & & quis est qui dicit tibi, da mihi bibere: tu petisses ab eo, & dedisset tibi aquam uiuam. Hanc aquam sitiuit anima Dauid. Harum fontem aquarum desiderat ceruus, non sitiẽs uenena serpentum. Viua est enim aqua gratię spiritalis, eo quod mentis interna purificet, & omne animi peccatum abluat, occultorumq; mundet errorem. *Ioan. 6* *Psalm. 35* *Ioan. 4*

Quia sicut pater flumen, ita & filius, ita & spiritus sanctus. Cap. XX

Ed ne quis fortè tanquam pusillitatem spiritus redarguat, & hinc uelit quandam facere distantiam magnitudinis, quod aqua portio uideatur esse fontis exigua: quamquam creaturarũ exempla minime diuinitati aptanda uideantur, tamen ne quid ex hac quoq; creaturæ comparatione præiudicent, discant nõ solum aquam, sed etiam flumen dictum, spiritũ sanctũ, secundũ quod lectũ est: Flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Hoc autem dicebat de spiritu, quem accepturi erant qui credituri erant in eo. Ergo flumen est spiritus sanctus, & flumen maximum quod secundum Hebræos de Iesu fluxit in terris, ut ore Esaiæ accepimus prophetatum. Magnum hoc flumen quod fluit semper, & nunquam deficit. Nec solum flumen, sed etiam profusi impetus, & magnitudinis redundantis, sicut etiam Dauid dixit: Quia fluminis impetus lætificat ciuitatem dei. Neq; enim ciuitas dei illa Hierusalem meatu alicuius fluuij terrestris abluitur, sed ille ex uitæ fonte procedens spiritus sanctus, cuius nos breui satiamur haustu, in illis cœlestibus thronis, dominationib. & potestatibus, angelis & archangelis redundantius uidetur effluere, pleno septem uirtutum spiritaliũ feruens meatu. Si enim fluuius riparũ editis supersusus exũdat, quãto magis spiritus omnẽ supereminens *Ioan. 7* *Psalm. 45*

creaturam

creaturam, cùm reliqua tanquam inferiora nostræ mentis arua perstringat, cœlestem illam creaturarũ naturã affusiore quadã sanctificationis ubertate lętificat? Nec moueat quod uel hic dixit, flumina, uel alibi septem spiritus. his enim sanctificationibus septem spiritalium (sicut Esaias dixit) significatur plenitudo uirtutum, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij atq; uirtutis, spiritus cognitionis atq; pietatis, spiritus timoris dei. Vnum ergo flumen, sed multi spiritalium donorum meatus. Hoc igitur flumen exit de fonte uitæ. Nec hic rursus sensum tuum ad inferiora detorqueas, quia quædam diuersitas uidetur esse fontis & fluminis: & tamen ad omnia prospexit scriptura diuina, ne infirmitas humani caperetur ingenij uilitate sermonum. Proponas tibi licet quoduis flumen, è fonte est, unius tamen naturæ, unius splendoris & gratiæ. Dic sanè & tu spiritum sanctum unius cum filio dei & deo patre esse substantiæ, unius claritatis & gloriæ. Capiam fidele compendium de unitate uirtutis, nec uerebor aliquam de diuersitate magnitudinis quæstionem. Nam etiam in hoc nobis scriptura prospexit. Dicit enim dei filius: Qui biberit de aqua quam dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in uitam æternam. Hic fons utiq; gratia spiritalis est: fluuius ex uiuo fonte procedẽs. Fons igitur uitæ etiam spiritus sanctus est. Aduertis etiam ex uerbis ipsis, diuinæ significari magnitudinis unitatem, nec posse Christum etiam à perfidis fontem negari, cùm fons dicatur & spiritus. Et sicut flumẽ dicitur spiritus, ita & pater dixit: Ecce ego decurram in uos sicut fluuius pacis, & sicut torrens inundans gloriam gentium. Quis autem dubitet flumen esse uitæ dei filiũ, de quo æternæ uitæ flumina profluebãt? Bona ergo aqua, spiritalis gratia. Quis hunc fontem dabit pectori meo? in me saliat, in me fluat uitę largitor ęternę. Superfluat in nobis fons iste, non effluat. Dicit enim sapiẽtia: Bibe aquam de tuis uasis & de puteorum tuorum fontibus, in q; platæis tuis superfluant aquæ tuæ. Quomodo hanc aquã tenebo ne effluat, ne labatur? Quomodo uas meum conseruabo, ne qua penetrans rima peccati, æternæ uitæ distillet humorẽ? Doce nos domine Iesu, doce sicut docuisti Apostolos tuos dicẽs: Nolite thesaurizare uobis thesauros in terra, ubi ęrugo & tinea exterminat, & ubi fures effodiunt & furantur. Furem uidelicet immundum spiritũ esse significat, qui in bonorum operum luce gradientibus non posset obrepere, in tenebris autem secularium cupiditatum, & inter oblectamenta terrestriũ si quem ceperit uoluptatum, omni uirtutis æternę flore despoliet. Et ideo dominus dicit: Thesaurizate uobis thesaurum in cœlo: ubi neq; ærugo neq; tinea exterminat, & ubi fures non effodiunt & furantur: Vbi enim fuerit thesaurus tuus, ibi erit & cor tuum. Ærugo nostra lasciuia est, ęrugo nostra libido est, ærugo nostra luxuria est, quæ flagitiorum sordibus aciem mentis obducunt. Tinea rursus nostra Arrius est, tinea nostra Fotinus est, qui sanctum Ecclesiæ uestimentum impietate sua scindunt, & unitatem diuinæ potestatis indiuiduam separare cupientes, sacrilego morsu preciosum fidei uelamen obrodũt. Funditur aqua, si Arrius dentem impresserit: effluit, si aculeum suũ in alicuius uas Fotinus infixerit. Vile figmentum sumus, cito uitia sentimus. Sed nemo dicit figulo, quid me fecisti sic? Nam & si uile uas nostrũ, aliud tamen in honore, aliud in contumelia est. Noli ergo aperire lacũ tuum, noli fodere uitijs atq; criminibus, ne quis dicat: Lacum aperuit & effodit eum, & incidit in foueam quam operatus est. Si Iesum quæritis, contritos lacus deserite. Christus enim non ad lacum, sed ad puteum sedere consueuit. Ibi eum Samaritana illa quæ credidit, illa quæ aquam haurire cupiebat, inuenit. Quamuis mane uenire debueris, tamen etiam si serius ueneris, etiam sexta hora Iesum fatigatum ab itinere inuenies. Fatigatus est, sed in te, quia diu te quæsiuit, tua illum tandiu incredulitas fatigauit. Non offenditur tamen, si modo uenias: petit bibere, daturus. Bibit autem non aquam prætermeantis riuuli, sed salutem tuam, bibit affectum tuum, bibit calicem, hoc est, passionem illam, tuorum criminum redemptricem, ut tu sitim istius mundi sacri potus cruore restinguas. Sic Abraham deum posteaquam puteum fodit emeruit. Sic Isaac dum ad puteum deambulat, uenientem illam in typo Ecclesiæ accepit uxorem. Fidelis ad puteum, infidelis ad lacum. Deniq; & Rebecca (sicut legimus) petitorem inuenit ad fontem, & meretrices in lacu Iezabel se cruore lauerunt.

Esaie.11 — Ioan.4 — Esaie.66 — Prouer.5 — Math.6 — Psalm.7 — Ioan.4

CAPITA SECVNDI LIBRI DE SPIRITV SANCTO.

DIVI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE SPIRITV SANCTO AD GRATIANVM AVGVSTVM, LIBER SECVNDVS.

Etsi in libro primo ueteris historiæ lectione patefactum sit, & in ipsis iudicibus Iudæorum ueterum spiritalem gratiam refulsisse, & per spiritū sanctum cœlestium sacramentorum reuelata mysteria, quem Moyses non ignorauit æternum. Denique statim in principio mundi, imò ante principium cum deo iunxit, quem ante mundi principium sempiternum esse cognouit. Nanque si quis diligenter aduertat, & patrem in principio & filium cognoscet & spiritum. De patre enim scriptū est: In principio fecit deus cœlum & terram. De spiritu dictum est: Spiritus superferebatur super aquas. Et bene in exordio creaturæ, baptismi figura signatur, per quod habuit creatura mundari. Lectum etiam de filio quod ipse est, qui discreuit inter medium lucis & tenebrarum. Vnus est enim deus pater qui dicit, & unus dominus Iesus qui facit. Sed ne rursus aut arrogans putes dicentis imperium, aut uile facientis obsequium: æqualem sibi pater filium confitetur operis unitate, dicens: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Et imago enim & operatio & similitudo communis, quid aliud nisi maiestatis eiusdem significat unitatem? Tamen ut æqualitatem plenius patris filijque cognoscas, sicut dixit pater, & filius fecit: ita & pater operatur, & filius dicit. Pater operatur, sicut scriptum est: Pater meus usque modo operatur. Habes dictum ad filium: Dic uerbo, & sanabitur. Et filius dicit patri: Volo, ut ubi ego sum, & isti sint mecum. Fecit pater quod filius dixit. Sed nec Abraam ignorauit spiritum sanctū. Denique tres uidit, & unum adorauit: quia unus deus, unus dominus, & unus spiritus. Et ideo unitas honoris, quia unitas potestatis. Et quid de singulis loquar? Samson diuina promissione generatus, spiritum comitantem habebat. Sic enim legimus: Quia benedixit eum dominus, & cœpit spiritus domini comitari cum eo in castra. Et ideo futurum præuidens sacramentum, ex alienigenis poscebat uxorem: quod pater eius ac mater (ut scriptum est) ignorabat, quoniam à domino est. Meritoque fortior cæteris habebatur, quia eum spiritus domini dirigebat: quo duce solus nunc alienigenarum fugabat populos, nunc leonem morsu inuiolabilis, fortitudine insuperabilis discerptum manibus diuidebat. Vtinam tam cautus ad seruandam gratiā, quàm fortis ad superandam bestiam. Et fortasse hoc non solum uirtutis miraculum, sed etiam sapientiæ mysterium, propheticæ oraculum fuit. Neque enim ociosum uidetur, quod cùm tenderet ad mysterium nuptiarum, leo rugiens occurrit ei, quem manibus ille discerpsit, in cuius corpore, connubio potiturus optato, congregationem apum reperit, & mel sustulit de ore eius, quod patri edendum matrique tribuit. Habebat gentium populus

Gen. 1
Gen. 1
Ioan. 5
Matt. 8
Ioan. 17
Iudic. 13
Ibid. 14

populus mella, qui credidit: qui populus feritatis érat antè, nũc Christi est. Nec ipsa quæstio uacat sacramentis, quam proposuit sodalibus suis, dicens: De edente exiuit esca, & de potente exiuit dulce. Deniq; eo usq; mystica, ut tribus diebus eius reuelatio quærere tur, quæ non potuit nisi per fidem Ecclesiæ, die septima completo legis tempore post passionẽ domini reuelari. Sic enim habes, quia & Apostoli ideo non intelligebant, quia Iesus nõdum fuerat glorificatus. Quid, inquit, dulcius melle, quid fortius leone? Ad quę ille respondit: Si non domuissetis uitulam meam, nõ inuenissetis quæstionem meam. O diuinum mysterium, ô euidens sacramentum. euasimus interemptorem, potentem uicimus. Ibi nunc cibus uitæ est, ubi erat ante miserę fames mortis. In salutem pericula: in suauitatem amaritudo conuertitur. Gratia ex offensione processit, potentia ex infirmitate, uita de morte. Sunt tamen qui econtrario putent fundari non potuisse coniugium, nisi occiso leone de tribu Iudæ. Et ideo in corpore eius, hoc est, Ecclesia apes repertas, quæ condunt mella sapientiæ, quia post domini passionem magis Apostoli crediderũt. Hũc igitur leonem Samson quasi Iudæus occidit, & in eo mel in figura redimendæ hæreditatis inuenit: ut reliquiæ saluæ fierent secundum electionem gratiæ. Et decidit, inquit, super eum spiritus domini, & descendit in Ascalonem & percussit inde triginta uiros. Neque enim potuerat uictoriam non tenere, qui sacramenta cernebat. Accipiunt itaque in stolis præmium sapientiæ, conuersationis insigne, qui absoluunt & renunciant quæstionem. Rursus hic alia oboriuntur mysteria, quod uxor eius aufertur, & ideo uulpes incendunt manipulos alienigenarum. Eos enim qui aduersus diuina sacramenta contendũt, decipere sua consueuit astutia. Vnde iterum dicit in Canticis canticorum, Prendite nobis uulpes pusillas exterminantes uineas, ut uineæ nostrę floreant. Bene pusillas dixit, quia maiores uineas exterminare non poterant, licet fortibus & diabolus sit pusillus. Ergo ille (ut compendium faciamus historiæ, suo enim tempori totius lectionis nostræ digestio reseruanda est) inuictus erat, quamdiu habuit gratiam spiritalem, sicut dei populus ille electus à domino, ille Nazaræus in lege. Inuictus ergo Samson atq; ita insuperabilis, ut in maxilla asinæ uiros mille percuteret: ita plenus gratiæ cœlestis, ut etiam aquã in maxilla Asini sitiens reperiret: siue hoc ad miraculum conferas, siue ad mysterium uertas, quod in populi foret humilitate gentilis & requies & triumphus. Iuxta quod scriptum est: Qui te percusserit in maxillam, prębe ei & alteram. Per hanc enim iniuriarum patientiam quam erudiunt sacramenta baptismatis, de quibusdam stimulis iracundiæ triumphamus, ut morte obita resurrectionis requiem consequamur. Ille ne ergo Samson qui funes intextos neruis, qui nouas restes sicut mollia fila dissoluit? Ille'ne Sãpson qui crinium suorum palo constricta defixo uincla non sensit, quamdiu habuit gratiã spiritalem? Is, inquam, postea quàm spiritus dei discessit ab eo, longe mutatus ab illo Samsone qui rediit Allophylorum indutus exuuias, in mulieris genibus uirtutis suæ degener, colligatus & captus, sacro crine tondetur. Tantum ne ergo momenti crines habuere capitis, ut manentibus his uirtus inuicta duraret, tonso autem capite, fortitudo omnis uiri subito solueretur? Non ita est, ut tantam uim corporalium capillorum putemus. Sũt quidam crines religionis & fidei. Crines Nazaræi intellige, perfecti in parsimonia, & abstinentia consecrati: quibus illa in typo Ecclesię quæ domini pedes oleo perfuderat, uerbi cœlestis uestigia detergebat. Tunc enim & secundum carnem nouerat Christum. Isti uidelicet crines de quibus dicitur: Capillatura tua ut greges caprarum. ex illo capite pullulãtes, de quo dictum est: Caput uiri, Christus. Et alibi: Caput eius aurum cephas & crines eius abietes nigræ. Et benè ex abiete sunt naues Tharsis, quæ fluctibus supernatent mundi, et tutum remigium salutis exhibeant. Vnde et in Euangelio dominus noster uisibiles capitis et intelligibiles capillos quosdam esse significans, ait: Sed et capilli capitis uestri omnes numerati sunt, spiritualium uidelicet significãs facta uirtutum. Neq; enim de capillis nostris cura est deo. Quanquam et illud non absurdum sit æstimare, quia pro maiestate diuina eum latere nihil possit. Sed quid mihi prodest, si deus ipse omnes meos nouit capillos? Illud mihi redundat et proficit, si bonorum operum peruigil testis, remunerationem gloriæ donet æternæ. Deniq; et ipse Samson non corporales sed intelligibiles hos capillos esse declarans, ait: Si tonsus fuero, discedet à me uirtus mea. Hoc de mysterio: nunc lectionis seriem consideremus.

Ioan. 7
Iudi. 14
Cant. 2
Cant. 4 et 5

Quia

Quia dominus spiritus, quia uirtus spiritus, sicut pater uirtus, & filius uirtus. Cap. I

S Vpra habes quia benedixit eum dominus, & cœpit spiritus comitari cū eo. Infra ait: Et direxit super eum spiritus domini. Item ait: Si tonsus fuero, discedet à me uirtus mea. Postea quam tonsus est, uide scriptura quid dicat: Dominus, inquit, discessit ab eo. Vides ergo quia ille qui comitabatur, ipse discessit? Idem est ergo dominus, qui spiritus domini, hoc est, ipsum spiritū dei, dominū nuncupauit, sicut & Apostolus ait: Dominus aūt spiritus est: ubi autē spiritus domini, ibi libertas. Habes ergo dominū dictum etiam spiritū sanctum. Nō enim unus, sed unū sunt spiritus sanctus & filius. Hoc quoque loco uirtutē dixit, & spiritum significauit. Sicut enim pater uirtus, ita & filius uirtus, & spiritus sanctus est uirtus. De filio legisti, Christum dei uirtutē esse, & dei sapientiam. Legimus etiam, quia uirtus est pater, sicut scriptum est: Videbitis filium hominis sedentē ad dexteram uirtutis. Hic utique uirtutem patrem dixit, cuius ad dexteram filius sedet, sicut habes: Dixit dominus domino meo, sede ad dexteram meā. Virtutem etiam spiritum sanctum ipse dominus nuncupauit, dicens: Accipietis uirtutē, aduenientem in uos spiritum sanctum.

Iudic. 13
Ibid. 14
2. Cor. 3
Matt. 26
Psal. 109
Act. 1

Quia unum consilium est patris & filij & spiritus sancti. Cap. II

I Pse enim spiritus uirtus est: quia legisti, Spiritus consilij atque uirtutis. Et sicut filius magni consilij Angelus, ita etiam spiritus consilij est: ut unum scias patris & filij & spiritus sancti esse consilium. Consilium nō de rebus incertis aliquibus, sed præcognitis & statutis. Arbitrū autem diuini consilij spiritum, etiam inde cognosce. Nam cùm supra docuerimus, arbitrum baptismatis esse spiritum sanctū, baptismū autem dei esse consiliū legerimus, sicut habes: Pharisæi autem consilium dei spreuerunt, non baptizati ab eo: liquido claret, cùm sine spiritu baptisma esse nō possit, sine spiritu quoque non esse consilium dei. Et ut sciamus plenius uirtutem esse spiritum, scire debemus ipsum esse promissum, quando dixit dominus: Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Ille ergo qui promissus est nobis, ipse est uirtus: sicut etiam in Euangelio idem dei filius declarauit dicens: Et ego mittam promissa patris mei in uos, uos autē sedete in ciuitate quo usque induamini uirtute ex alto. Eousque autem uirtutem esse spiritum sanctum Euangelista significat, ut & eum ui magna sanctus Lucas descendisse memoraret, dicens: Et factus est subito de cœlo sonus, tanquam ui magna spiritus ferretur. Sed ne rursus putes ad sensibilia & corporalia hoc esse uertendum, accipe quia sic descendit & spiritus, quemadmodum descensurus est Christus. Nam & ipse cum uirtute descendet, sicut habes: Videbunt filium hominis uenientem in nubibus cœli, in uirtute maxima & maiestate. Quomodo enim non est una uirtus atque eadem potestas, cùm unum opus, unum iudicium, unum templum, una uiuificatio, una sanctificatio, unum etiam regnum sit patris & filij & spiritus sancti?

Ioel. 2
Luc. 24
Act. 2
Matt. 24

Quia sicut uita est cognoscere patrem & filium, ita uita est cognoscere spiritum dei. Cap. III

D Icant enim in quo dissimilitudinem diuini operis arbitrentur. Quandoquidem sicut uita est, cognoscere patrem & filium, quemadmodum ipse dominus declarauit, dicens: Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solū uerum deum, & quem misisti Iesum Christum: ita etiam uita est cognoscere spiritum sanctum. Dicit enim dominus: Si diligitis me, mandata mea seruate, & ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit uobis, ut maneat uobiscū in æternum, spiritum ueritatis, quē mundus non potest accipere, quia non uidet eum, nec cognoscit eum: uos autem scitis eum, quia apud uos manet, & in uobis est. Ergo mundus non habebat uitam æternam, quia non acceperat spiritum. Vbi autem spiritus, ibi uita æterna. Ipse est enim spiritus uitę operator æternæ. Vnde miror, cur de solo & uero deo Arriani moueant quęstionem. Sicut enim uita æterna est cognoscere solū & uerum deum, ita uita æterna est cognoscere Iesum Christum, ita uita æterna est cognoscere spiritum sanctum: quem sic non uidet mundus, quemadmodum patrem: sic non cognoscit, quemadmodum filium. Qui autē de hoc mundo non est, habet uitam æternam, & cum ipso manet spiritus in æternū, qui est lumen uitæ æternę. Ergo si hoc confert cognitio solius ueri dei, quod confert filij spiritusque cognitio, cur filium & spiritum à ueri dei honore secernis, cùm à magnitudine

Ioan. 17

beneficij non fecernas? Aut enim credas necesse est, solius ueræ diuinitatis hoc maximũ munus, & solam & ueram diuinitatẽ, sicut patris, ita & filij & spiritus confitebere: aut si dixeris quia uitam æternam potest & is conferre qui uerus deus non sit, incides ut patri magis derogare uidearis, cuius opus non putes solius ueræ diuinitatis esse præcipuum, sed creaturæ operis conferendum.

Quia sicut pater uiuificat, ita filius, ita & spiritus sanctus. Cap. IIII

Quid autem mirum, si spiritus operator est uitæ qui uiuificat sicut pater, uiuificat sicut filius? Viuificare autem quis abnuat esse maiestatis æternę? Scriptũ est enim: Viuifica seruum tuum. Viuificatur ergo qui seruus est, hoc est homo, qui uitam ante non habuit, sed ut haberet accepit. Videamus igitur utrum uiuificet spiritus, an ipse uiuificet. Sed scriptum est: Litera occidit, spiritus autem uiuificat. Ergo uiuificat spiritus. Sed ut intelligas patris & filij & spiritus sancti uiuificationem non esse diuisam, accipe quia uiuificationis quoq; unitas sit, quando ipse per spiritum uiuificat deus. Dixit enim Paulus: Qui suscitauit Christum ex mortuis, uiuificabit & mortalia corpora uestra, propter inhabitantem spiritum eius in uobis.

Psal. 118 *2. Cor. 3* *Rom. 8*

Quia sicut pater creator est omnium, ita & filius, ita & spiritus sanctus. Cap. V

Quis uerò dubitare potest, quia uiuificet omnia spiritus sanctus, quando & ipse, sicut pater & filius creator est omnium? nec quicquã nisi cum spiritu sancto deus omnipotens pater intelligatur operatus: quandoquidem & in principio creaturę spiritus superferebatur super aquam? Itaq; cùm superferretur spiritus, nulla erat gratia creaturæ. Postea uerò quàm operationem spiritus etiam creatura mundi istius suscepit, omnem hanc gratiæ meruit uenustatem qua mundus illuxit. Deniq; sine spiritu sancto uniuersitatis gratiam manere non posse Propheta declarauit, dicens: Auferes spiritum eorum & deficient, & in puluerem suum reuertentur. Emitte spiritum tuũ & creabuntur, & innouabis omnem faciem terrę. Non solum igitur sine spiritu docuit omnem creaturam stare non posse, sed etiam creatorem totius esse spiritum creaturę. Et quis neget opus esse spiritus sancti, quod creata est terra, cuius opus est quod nouatur? Nam si negare cupiant quod per spiritum sit creata, cùm per spiritum nouandam negare nõ possint, meliorem ergo operationem spiritus sancti quàm patris & filij qui cupiũt separare, defendant, quod abhorret à uero. Neq; enim dubiũ est, quod nouata terra melior quàm creata sit. aut si primo sine operatione spiritus sancti terram pater fecit & filius, postea uerò spiritus sancti operatio cõpulatur, uidebitur id quod factũ est, eius quod accessit eguisse præsidio. Sed absit, ut hoc quisquam existimet, ut operatio diuina uarietatem creatoris, quam Manichæus inducit, habere credatur. An uerò sine opere spiritus sancti, substantiam putamus esse terrarum, sine cuius opere nec cœli conuexa subsistũt? Scriptum est enim: Verbo domini cœli firmati sunt, et spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Aduerte quid dicat: Omnem inquit, uirtutem cœlorum ad spiritum esse referendã. Qui enim superferebatur antequam terra fieret, quomodo cùm terra fieret feriabatur? Gentiles homines per umbram quandam nostros secuti, quia ueritatem spiritus haurire non poterant, quod cœlum ac terras lunæ quoq; stellarumq; micantium globos spiritus intus alat, suis uersibus indiderunt. Ergo illi per spiritum non negant uirtutem subsistere creaturæ: nos qui legimus, denegamus? Sed flatilem putatis ab illis spiritum designatum. Si illi authorem omnium flatilem spiritum declararunt, nos dubitamus spiritum dei esse omniũ creatorẽ? Sed quid alienis immoror? Accipiant documentũ euidẽs nihil posse esse quod spiritus sanctus negetur operatus, nec de Angelis, nec de Archangelis, nec de thronis, nec de dominationibus posse dubitari quod eius operatione subsistant, quãdoquidẽ ipse secundũ carnẽ dominus cui Angeli seruiebãt, spiritu in Virginẽ superueniẽte genitus sit: sicut et secũdũ Matthæũ, ad Ioseph Angelus dixit: Ioseph fili Dauid, noli timere accipere Mariam uxorem tuam: quod enim ex ea nascetur, de spiritu sancto est. Et secundum Lucã dixit ad Mariã: Spiritus sanctus superueniet in te. Opus ergo spiritus, uirginis partus est. Opus spiritus, fructus est uentris, secundum quod scriptum est: Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus uentris tui. Opus spiritus, flos radicis est. Ille, inquam, flos, de quo bene est prophetatum: Exiet uirga de radice Iesse, et flos de radice eius ascendet. Radix Iesse, patriarchæ: familia Iudæorũ, uirga Maria, flos Mariæ, Christus:

Psal. 103 *Ibid. 32* *Virg. lib. 6 Aeneid.* *Matt. 1* *Esa. 11*

Christus: qui bonum odorem fidei toto sparsurus orbe uirginali ex utero germinauit, sicut ipse dixit: Ego flos campi, & lilium conuallium. Flos odorem suum & succisus reseruat, & contritus accumulat, nec auulsus amittit. Ita & dominus Iesus in illo patibulo crucis, nec contritus emarcuit, nec auulsus euanuit, & illa lanceæ punctione succisus, sacro speciosior fusi cruoris colore uernauit: mori ipse nescius, & mortuis æternæ uitæ munus exhalans. In hoc igitur spiritus sanctus uirgæ regalis flore requieuit. Bona uirga, ut quidam putant, est caro domini, quæ de radice terrena ad superna se subrigens, odoriferos sacræ fructus religionis circumtulit mundo, mysteria diuinæ generationis & gratiã, cœlestibus altaribus superfundens. Dubitare ergo non possumus spiritũ creatorem, quem dominicæ cognoscimus incarnationis authorem. Quis enim dubitet, cùm in principio Euangelij habeas, quia Christi generatio sic erat: Cùm despõsata esset Maria Ioseph, antequam conuenirent, inuenta est in utero habens ex spiritu sancto? Nam licet pleriq; habeant, de spiritu, Græcus tamen unde transtulerunt Latini ἐκ πνεύματος ἁγίου dixit, hoc est, ex spiritu sancto. Quod ergo ex aliquo est, aut ex substãtia est, aut ex potestate eius. Ex substantia, sicut filius qui ait: Ex ore altissimi prodiui, sicut spiritus qui à patre procedit. De quo dicit filius: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet. Ex potestate autem, sicut illud est: Vnus deus pater, ex quo omnia. Quomodo ergo in utero habuit Maria ex spiritu sancto? Si quasi ex substantia: ergo spiritus in carnem & ossa conuersus est? Non utiq;. Si quasi ex operatione & potestate eius uirgo concepit, quis neget spiritum creatorem? Quid quod etiã Iob creatorẽ suum spiritum euidenter ostendit, dicens: Spiritus diuinus, qui fecit me? Et diuinum utiq; & creatorem uno uersiculo demonstrauit.

Cant. 2 · *Matt. 1* · *Eccl. 24* · *Ioan. 16* · *1. Cor. 8*

Quia sicut patri & filio, ita etiam spiritui sancto seruiendum est. Cap. VI

SI igitur creator est spiritus, nõ est utiq; creatura. Creaturam enim Apostolus creatoremq; diuisit, dicens: Seruierunt creaturę potius quàm creatori. Simul creatori admonet seruiendum, damnando eos qui seruiunt creaturæ, cùm creatori seruitium debeamus. Et quoniam creatorem spiritum nouerat, docet eidem seruiendum, dicens. Videte canes, uidete malos operarios, uidete concisionem. Nos enim sumus circuncisio, qui spiritui deo seruimus. Quod si quis de Latinorum codicum uarietate contendit, quorum aliquos perfidi falsauerunt, Græcos inspiciat codices, & aduertat quia scriptum est, οἱ πνεύματι θεῷ λατρεύοντες: quod interpretatur, qui spiritui deo seruimus. Ergo cum seruiendum dicat spiritui, idem Apostolus qui non creaturæ sed creatori asserit seruiendum, euidenter utiq; & ipse sanctum ostendit spiritum creatorem, & in æternæ diuinitatis honore uenerandum, quia scriptum est: Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruies.

Rom. 1 · *Philip. 3* · *Matt. 4*

De eo quod scriptum est: Ecce ego formans tonitrua & creans spiritum. Cap. VII

NEc me præterit, hæreticos obiectare consuesse, ideo uideri creatum spiritum sanctum, quia pleriq; eorum ad argumentum adstruendæ suæ impietatis asciscunt illud quod Amos de flatu uentorum locutus est, ut ipse propheticus sermo declarat. Sic enim habes: Ecce ego formans tonitruum, & creans spiritum, & nuncians in homines Christum suum, faciens lucem & nebulam, & ascendẽs super excelsa, dominus deus omnipotẽs nomẽ est ei. Si hinc faciunt quæstionem, quod creatum spiritum dixit, quia creetur spiritus, Hesdras nos docuit dicens in tertio libro: Et in die secundo iterum creasti spiritum firmamenti. Tamẽ ut propositis inhæreamus, his uidelicet quę Amos dixit, non'ne euidenter dictorum testificatur series, de istius creatura mundi locutum prophetam? Deniq; ita cœpit: Ego dominus formans tonitruum & creans spiritũ. Ipse ordo nos doceat. Nam si de spiritu sancto dicere uoluisset, non de tonitruo utique præmisisset. Neq; enim antiquiora tonitrua sunt, quàm spiritus sanctus. quamuis impij sint, tamen id non audent dicere. Deinde cùm subiectum uideamus esse de luce & nebula, non'ne manifestũ est quod de creatura mundi dictum intelligendũ sit? Cùm enim fiũt aliquę tempestates istius mundi, pręcedere tonitrua, sequi uentorum flatus, cœlum nebulis caligare, lucem refundi ex tenebris, ipso usu quotidiano exemploq; cognoscimus. Nam etiam flatus uentorum spiritus dicitur, sicut scriptum est: Ignis & sulphur & spiritus procellę. Et ut scires, quia hunc spiritũ dixit, ait: Formãs tonitruũ & creans spiritum: quia frequenter creãtur ista cùm fiunt, spiritus autem sanctus æternus est. Quem si quis

Psal. 148

audet dicere creatum,non poteſt tamen dicere quòd quotidie creatur,ſicut flabra uentorum. Deniq; ipſa ſapientia ſecundum ſuſcepti locuta corporis ſacramentum, ait: Dominus creauit me. Quamuis uentura prophetaret,tamen quia prædeſtinatus erat domini ſaluatoris aduentus,non dixit creat me,ſed creauit:ne frequenter ſed ſemel crederent ex uirgine Maria Ieſu corpus eſſe generandum. Ex hoc igitur quod uelut quotidianam operationem dei in tonitrui firmamento,& in ſpiritus creatione propheta declarauit,intelligere nefas eſt,ut de ſpiritu ſancto tale aliquid æſtimemus,quem ipſi impij ante ſecula eſſe negare non poſſunt:unde & ſemper eum eſſe & ſemper manere,pia aſſertione teſtamur. Neq; enim qui ante mundum ſuperferebatur ſuper aquas, poteſt uideri cœpiſſe poſt mūdū,aut multos ſpiritus ſanctos æſtimari fas eſt,qui ueluti quotidiana generatione generentur. Abſit ut ſe quiſquam tali impietate contaminet, ut dicat frequenter creari,aut unquam creari ſpiritum ſanctum. Cur enim frequenter creari uideatur,non intelligo,niſi fortè & mori eum credant frequenter,& frequenter recreari. Sed quemadmodū mori poteſt ſpiritus uitæ? Ergo ſi mori non poteſt,cauſam non habet cur ſæpius ſit creādus. At qui aliter putant,in illud ſacrilegium recidunt, ut non diſtinguant ſpiritum ſanctum,qui prolatiuum uerbum putāt in patrem redire, prolatiuum ſpiritum in deum refundi,ut unius refuſio ſit,& quędam uiciſſitudo in uarias formas ſeſe permutantis, cùm patris & filij & ſpiritus ſancti manens ſemper immutabiliſq; diſtinctio unitatem ſuæ teneat poteſtatis. Si quis tamen propheticum dictum ideo deriuandum putat ad interpretationem ſpiritus ſancti,quia habet: Annuncians in homines Chriſtum ſuum, is ad incarnationis dominicę myſteria dictum facilius deriuabit. Nam ſi te mouet quia ſpiritum dixit,& ideo hoc non putas deriuandum ad myſteria aſſumptionis humanæ: perſequere ſcripturas,& inuenies optime cōgruere de Chriſto,de quo bene cōuenit æſtimari, quia firmauit tonitrua aduentu ſuo,uim uidelicet & ſonum cœleſtium ſcripturarum,quarum uelut quodam tonitru mentes noſtræ redduntur attonitæ,ut timere diſcamus, & reuerētiam cœleſtibus deferamus oraculis. Deniq; in Euangelio fratres domini, filij tonitrui dicebantur. Et cùm uox patris facta eſſet dicentis ad filium: Et honorificaui, & iterū honorificabo, Iudæi dicebant, tonitruum factum eſt illi. Nam licet gratiam ueritatis haurire non poſſent,tamen confitebantur inuiti,& ignari myſterium loquebantur, eo quod magnum patris de filio teſtimonium reſultabat. In Iob quoq; libro ſcriptura dicit: Firmamentum quoque tonitrui ſui quis ſcit quando fiet? Vtiq; ſi ad hæc commotionum cœleſtium tonitrua pertinerent,non futura eorum firmamenta,ſed facta dixiſſet. Ergo tonitrua ad ſermones domini retulit, quorum in omnem terram exiuit ſonus. Spiritum autem hoc loco animam quam ſuſcepit rationabilem atque perfectam intelligimus, quia ſcriptura frequenter & animam hominis ſpiritus uocabulo deſignat, ſicut habes: Qui creat ſpiritum hominis in ipſo. Vnde & dominus animam ſuam ſpiritus appellatione ſignificans, ait: In manus tuas commendo ſpiritum meum. Et ut ſcires, quia Ieſu domini deſcenſionem memorauit, addidit, quod nunciaret in homines Chriſtum ſuum. Annunciauit enim in baptiſmate, dicens: Hic eſt filius meus dilectus, in quo bene complacui. Annunciauit in monte, dicens: Hic eſt filius meus dilectus, ipſum audite. Annūciauit in paſſione, cùm ſol receſſit, maria terræq; tremuerunt. Annunciauit in Cēturione, qui ait: Verè dei filius erat iſte. Totum igitur hunc locum aut ad ſimplicem intellectum iſtius flatus qui uiuēdo hauritur, aut ad myſterium dominici corporis referre debemus. Nam ſi hic creatum dixiſſet ſpiritum ſanctum, utiq; et alibi idem ſcriptura declarare potuiſſet, ſicut de filio dei frequenter legimus, quia ſecundum carnem & factus eſt & creatus. Cuius tamen maieſtatem in eo ipſo quod carnem pro nobis ſuſcepit, conſiderare nos conuenit, ut diuinam potentiam in ipſa corporis aſſumptione uideamus.

Mar. 3 — Ioan. 12 — Iob 26 — Pſal. 18

Creat pater dominicæ incarnationis ſacramentum, creat & ſpiritus, creat & filius. Cap. VIII

E Tenim (ſicut legimus) quia creauit pater dominicæ incarnationis ſacramentum, creauit et ſpiritus: ita etiam ipſe Chriſtus ſuum corpus creauit. Creauit enim pater, ſecundum quod ſcriptum eſt: Dominus creauit me. Et alibi: Miſit deus filiū ſuū factū ex muliere, factū ſub lege. Creauit & ſpiritus illud omne myſterium, ſecundum quod legimus: Quia inuenta eſt Maria in utero habens ex ſpiritu

Galat. 4 — Matt. 1

ſpiritu ſancto. Habes quia creauit pater, creauit & ſpiritus: accipe quia creauit & filius dei, dicente Salomone: Sapientia fecit ſibi domum. Ergo ſpiritus ſanctus qui creauit dominicæ incarnationis ſacramentum, quod ſuper omnes eſt creaturas, quomodo eſſe poteſt creatura? De generalitate autem ſupra oſtendimus, quia ſecundum carnem creator eſt noſter ſpiritus ſanctus in homine exteriore. Nunc oſtendamus quia creator eſt noſter, etiam ſecundum gratiæ ſacramentum. Et ſicut creat pater, ita creat & filius, ita creat & ſpiritus ſanctus, ſicut legimus, dicente Paulo: Dei enim donum eſt, non ex operibus, ne quis glorietur. Ipſius enim ſumus factura, creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis.

Prou. 9 | Epheſ. 2

Quia ſicut pater & filius, ita & ſpiritus ſanctus regenerat. Cap. IX

ERgo creat pater in operibus bonis: creat & filius, quia ſcriptũ eſt: Quotquot aũt eũ receperunt, dedit eis poteſtatem filios dei fieri, his qui credũt in nomine eius, qui non ex ſanguinibus, neq; ex uoluntate carnis, neq; ex uoluntate uiri, ſed ex deo nati ſunt. Similiter ex ſpiritu ſecundum gratiam nos renaſci, dominus ipſe teſtatur, dicens: Quod natum eſt ex carne, caro eſt, quia de carne natum eſt: & quod natum eſt de ſpiritu, ſpiritus eſt, quia deus ſpiritus eſt. Nolite mirari quia dixi, oportet uos naſci denuo. Spiritus ubi uult ſpirat, & uocem eius audis: ſed neſcis unde ueniat, aut quò uadat. ſic eſt omnis qui natus eſt de ſpiritu. Claret igitur ſpiritalis quoq; generationis authorem eſſe ſpiritum ſanctum, qua ſecundum deum creamur, ut filij dei ſimus. Ergo cùm ille nos in regnum ſuum per adoptionem ſacræ regenerationis aſſumpſerit, nos ei quod ſuum eſt denegamus? Ille nos ſupernæ generationis fecit hæredes, nos hæreditatem uindicamus, refutamus authorem? Sed non poteſt manere beneficium, cùm author excluditur: nec author ſine munere, nec ſine authore munus. Si uindicas gratiam, crede potentiam: ſi refutas potentiam, gratiam ne requiras. Qui Chriſtum negauit, ſtatim amiſit & nomen. Nam ſi author uilis, quomodo dona precioſa? cur noſtris ipſi muneribus inuidemus, ſpem imminuimus, dignitatem repudiamus, conſolatorem negamus? Sed illum negare non poſſumus. Abſit enim ut negemus quod maximum eſt, cùm Apoſtolus dicat: Vos autem fratres ſecundum Iſaac promiſſionis filij eſtis: ſed ſicut tũc qui ſecundum carnem natus eſt, perſequebatur eum qui ſecundum ſpiritum: Iterum utique ſubauditur de ſuperioribus qui ſecundum ſpiritum natus eſt. Qui ergo ſecundũ ſpiritum naſcitur, ſecundum deum naſcitur. Renaſcimur autem, quando in interiore renouamur affectu, & exterioris hominis uetuſtatem deponimus. Et ideo ait iterum Apoſtolus: Renouamini ſpiritu mentis ueſtræ, & induite nouum hominem qui ſecundum deũ creatus eſt in ueritate & iuſtitia & ſanctitate. Audiant quemadmodum unitatem diuinę operationis ſcriptura ſignauerit. Qui renouatur ſpiritu mẽtis, induit nouum hominem qui ſecundum deum creatus eſt. Sancti igitur ſpiritus opus eſt, regeneratio iſta præſtantior, & noui huius hominis qui creatur ad imaginem dei, author eſt ſpiritus. quem utiq; meliorem hoc exteriore eſſe noſtro homine nemo dubitauerit. Siquidẽ cœleſtẽ alterũ, terrenum alterũ Apoſtolus ſignificauit, dicens: Qualis cœleſtis, tales & cœleſtes. Ergo cùm cœleſtẽ faciat gratia ſpiritalis, quod terrenũ creare poſſit, etiam ſenſu debemus aduertere, licet credamus excẽplis. Dicit enim alibi ſanctus Iob: Viuit dominus qui ſic me iudicat, & omnipotens qui ad amaritudinem perduxit animam meam, ſpiritus autẽ diuinus qui eſt in naribus meis. Non utiq; ſpiritum hic auram uitalem hanc & ſpiramentũ corporeum deſignauit, ſed nares hic interioris ſui hominis ſignificat, quibus uitæ odorẽ carpebat æternæ, & gratiã cœleſtis unguenti, geminis quibuſdam ſenſibus hauriebat. Sunt enim nares ſpiritales (ut legimus) quas habet ſponſa uerbi, cui dicitur: Et odor naris tuę. Et alibi: Odoratus eſt dominus odorem ſuauitatis. Sunt enim quædam interioris membra hominis, cuius manus in actu, aures in auditu, pedes in proceſſu quodam boni operis æſtimantur. Itaq; ex officijs, ueluti quaſdam colligimus mẽbrorum figuras. Neq; enim in interiore homine ſecundum carnalia aliquid nos conuenit opinari.

Ioan. 1 | Epheſ. 4 | 1. Cor. 15 | Iob 27 | Cant. 7 | Gen. 8

Quia eadem uerba quibus ſpiritum inferiorem uideri uolunt, præeminentiam oſtendunt patris & filij. Cap. X

ET ſunt quidam qui corporaliter deum putant eſſe formandum, cùm legunt aut manum eius, aut digitum, nec aduertunt quod hæc non propter formã ſcripta ſint corporis, quia in diuinitate nec mẽbra nec partes ſunt, ſed ꝓpter

 unita-

unitatem diuinitatis expressa, ut credamus quia impossibile est à patre deo uel filiũ, uel spiritum sanctum separari, cùm plenitudo diuinitatis uel corporaliter habitet in substã-
Psal. 117 tia trinitatis. Ideo igitur & filius, patris dextera nuncupatur, sicut lectum est: Dextera domini fecit uirtutẽ, dextera domini exaltauit me. Sed quid mirum si de uerbis amentes homines faciunt quæstionẽ, cùm faciant & de syllabis? Sunt enim qui hinc putent faciendam esse distantiã, quòd dicant in spiritu deum, non cũ spiritu prædicandũ: & ex una syllaba, uel usu quodã diuinitatis æstimandũ putent esse momentũ: argumentantes, quod si in spiritu deũ prædicandum putent, ministerium sancti spiritus signare uideant. Si uerò cum spiritu dicant dei uel uirtutem esse uel gloriam, societatem quandam & communionem patris & filij & spiritus sancti designare uideantur. Sed quis separet, quod non
Matt. 28 potest separari? Quis diuidat societatem, quam indiuiduã Christus ostendit? Ite, inquit, baptizate gentes in nomine patris & filij & spiritus sancti. Nunquid hic uel circa patrẽ uel filium uel spiritum sanctum, aut uerbum mutauit, aut syllabam? Non utiq;, sed in nomine, inquit, patris & filij & spiritus sancti, idem de spiritu quod de patre & de se sonat. Vnde nullum spiritus sancti ministerium, sed cõsortium magis honoris aut operis, cùm in spiritu dicatur æstimatur. Considera & hic, quia ad patrem & filium hoc opinionis uestræ præiudicium deriuatur, quia hic non dixit, cum patris & filij & spiritus sancti nomine, sed in nomine: & tamen non ministerium aliquod trinitatis hac syllaba exprimitur, sed potestas. Deniq; ut scias, quia fidei non prę iudicat syllaba, sed commendat fidem syllaba, & Paulus loquitur in Christo. Nec ideo minor Christus est, quia Paulus locutus in
2. Cor. 2 Christo est, sicut habes: Coram deo in Christo loquimur. Quemadmodum igitur Apo-
1. Cor. 12 stolus dicit, quia in Christo loquimur, ita illud est: quia loquimur in spiritu, sicut ipse Apostolus dixit: Nemo dicit dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. Non subiectio itaque hoc loco spiritus sancti, sed gratię copula designatur. Et ut scias discretionem non esse
Ibid. 6 de syllaba, alibi quoq; ait: Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Iesu Christi, & in spiritu dei nostri. Quàm multa possum hinc
1. Cor. 6 exempla proferre? Scriptum est enim: Omnes uos unum estis in Christo Iesu. Et alibi: Sã-
Galat. 5 ctificatis in Christo Iesu. Et iterum: Vt nos essemus iustitia dei in ipso. Et alio loco: Vt excidant à fide quæ est in Christo Iesu. Verum quid ago? Dum enim similiter dico scriptũ esse de filio, quemadmodum de spiritu scriptum est, magis illud incurro, ut non quia de filio scriptum est, religiose dictum uideatur de spiritu: sed quia idem de spiritu scriptum est, etiam de filio propter spiritum obijciant derogandum. Dicunt enim: Nunquid de
Psal. 55 et 59 deo patre scriptum est? Sed accipiant etiam de deo patre dictum: In deo laudabo sermonẽ, in deo laudabo uerbum. Et alibi: In deo faciemus uirtutem. Et in te commemoratio mea semper: Et in tuo nomine exultabimus. Et iterum alibi: ut manifestẽtur opera eius, quia in deo sunt facta. Et Paulus: In deo qui omnia creauit. Et iterum: Paulus & Syluanus & Timotheus Ecclesiæ Thessalonicensium in deo patre & domino Iesu Christo. Et
Ioan. 14 in Euangelio: Ego in patre & pater in me. Et Pater in me manet. Scriptum est etiam:
2. Cor. 10 Qui gloriatur, in domino glorietur. Et alibi: Vita autem nostra abscondita est cum
Col. 3 Christo in deo. Nunquid hic plus filio quàm patri detulit, ut in deo nos diceret esse cum Christo? Aut nunquid plus nostra conditio quàm spiritus gratia sibi uindicat, ut nos possumus esse cum Christo, spiritus sanctus esse non possit? Et cùm Christus uelit esse
Ioan. 14 nobiscum, sicut ipse dixit: Pater quos dedisti mihi, uolo ut ubi ego sum, & ipsi sint mecum, dedignetur esse cum spiritu? Scriptum est etiam: Conuenientibus uobis & meo spiritu cum uirtute domini Iesu. Ergo nos cum uirtute domini conuenimus, et audemus dicere quod nolit dominus Iesus cum spiritu conuenire, qui non dedignatur conuenire nobiscum? Nullam igitur distantiam putat Apostolus, hac an illa syllaba utaris. Syllaba enim coniunctionis est, coniunctio autem seiunctionem non facit. Neq; enim si diuideret, coniunctio diceretur. Quid igitur te mouet ut dicas, quia gloria est deo patri uel Christo eius, uita, uirtus, magnificentia, potestas in spiritu sancto, & nolis dicere cum spiritu sancto? An quia times ne & spiritũ cum patre & filio sociari uidearis? Sed audi & de
Rom. 8 spiritu scriptũ: Lex enim spiritus uitę in Christo Iesu. Et alibi deus pater dicit: Et adorabunt te, & in te deprecabuntur. In Christo orare nos debere deus pater dicit, & tu putas spiritui derogari, si in eo gloria Christi esse dicatꝰ? Audi quod times de spiritu cõfiteri, nõ

timuisse

timuisse de se sibi Apostolum uindicare. Ait enim. Dissolui & cum Christo esse multo melius. Cum quo igitur est Apostolus, cum eo negas esse spiritum, per quem Apostolus meruit esse cum Christo? Quæ igitur ratio est, ut in spiritu malis dicere, quàm cum spiritu gloriam dei esse uel Christi? An quia si dicas in spiritu, minor Christus spiritu declaretur? Quamuis hoc refutabile sit, ut maiorem dominum facias & minorem, tamen cùm lectum sit: Quia pro nobis peccatum factus est Christus, ut nos essemus iustitia dei in ipso: ille inuenitur potissimus, in quo sumus nos infimi. Sic & alibi habes: Quia omnia in ipso constant, hoc est, in eius uirtute. Nec comparari possunt illi quæ in eo constãt, quia ex uirtute eius ut constent, substantiam consequuntur. Nunquid igitur sic deũ regnare uultis in spiritu, ut uirtus spiritus regnandi deo principium quasi fons quidam substãtiæ largiatur? Sed hoc impium est. Et ideo ut unam patris & filij & spiritus sancti maiores nostri dicerent potestatem, cum spiritu gloriam Christi esse memorabant, quo indiuiduam copulam declararent. Quomodo enim separatur spiritus sanctus à filio, cùm ipse spiritus testimonium reddat spiritui nostro quod sumus filij dei? Si autem filij & hæredes: hæredes quidem dei, cohæredes autem Christi. Quis igitur tam amens qui coniunctionem spiritus & Christi dissociet sempiternam, cùm spiritus etiam disiuncta connectat, per quem Christi efficimur cohæredes? Si tamen, inquit, compatimur ut & conglorificemur. Si nos ergo conglorificabimur cum Christo per spiritum, quomodo & ipsum conglorificare Christo spiritum recusamus? dissociamus uitam Christi & spiritus sancti, cùm spiritus dicat, quod simul uicturi sumus cũ dei filio? Dicit enim Apostolus: Si autẽ mortui sumus cum Christo, credimus quod etiã simul uiuemus cũ illo. Deinde alibi: Si enim compatimur, inquit, & conuiuemus: nec solum conuiuemus, sed etiam conglorificabimur: nec solum conglorificabimur, sed etiam conregnabimus. Non est igitur in syllabis istis ulla discretio. utraq; enim syllaba coniunctionis est. Deniq; sæpe reperimus in scripturis alteram interpositam, & alteram intellectam, sicut scriptum est: Introibo in domum tuam in holocaustis, hoc est, cum holocaustis. Et alibi: Eduxit eos in argento & auro, hoc est, cum argento & auro. Alibi quoq; ait: Non egredieris in uirtutibus nobiscum, quod est cum uirtutibus. Ergo cùm & in usu sermonis calumnia esse non possit, & ex sermone calumnia diuinitati non debeat excitari, opus est ut ad iustitiam corde credatur, & ex fide cordis fiat ad salutem in ore confessio. Sed qui corde non credunt, calũniam struunt uerbis. Deniq; simile & illud est quod aiunt, discretionem esse, quia scriptũ est: Nobis autem unus deus pater, ex quo omnia, & nos in illum, & unus dominus Iesus Christus per quem omnia: & nos per ipsum. Volunt enim cùm dicitur, ex illo, materiam designari: cùm dicitur per illum, quoddam uel instrumentum operis uel ministerium declarari: cùm dicitur autem, in illo, aut locus significetur aut tempus, in quo omnia facta uideantur. Ita igitur distantiam quandam substantiæ probare desiderant, tanquam instrumentum ab operatore uel authore, & tanquam tempus aut locum ab instrumẽto dirimere gestientes. Nũquid ergo alienus secundũ naturã filius à patre, quia alienũ instrumẽtum ab operatore proprio uel authore? Aut nunquid alienus filius à spiritu, quia ab instrumenti genere aut locus separatur aut tẽpus? Compara nunc assertiones nostras. Illi uolunt ex deo tanquam ex natura dei esse materiam, ut si dicas ex ligno arcam esse factã, ex lapide statuam, ita ex deo materiam processisse, & eandem materiã tanquam per instrumentum aliquod factam esse per filium: ut non tam operatorem filium quàm instrumentum operis esse declarent: & omnia ita facta in spiritu, tanquã in aliquo loco facta uel tempore: singula singulis tribuunt, in commune omnia negant. Verùm nos ostẽdimus ita ex deo patre esse omnia, ut nec amiserit deus pater, quod uel per ipsum & in ipso omnia sint, nec tanquam ex materia ex ipso omnia sint. Ita quoq; per dominum filium esse omnia, ut non priuatus sit, eo quòd ex filio sint omnia: & ita omnia esse in spiritu, ut doceamus omnia esse per spiritum, & omnia esse de spiritu. Nã istæ syllabæ, sicut illæ de quibus superius diximus, seinuicẽ signant. Nõ enim ita dixit Apostolus, ex deo omnia, & per filium omnia, ut separabilem substantiã patris filijq; signaret: sed ut inconfusibili distinctione, quòd alius sit pater, alius sit filius, edoceret. Non igitur tanquã compugnãtes syllabæ istæ, sed tanquam sociæ atq; concordes sunt, ut etiam uni sæpe conueniant, sicut scriptum est: Quia ex ipso, & per ipsum & in ipso omnia. Quòd si uerè consideres unde

Philip. 1 · 2. Cor. 5 · Colos. 1 · Rom. 8 · Rom. 6 · 2. Tim. 2 · Psal. 65 · Ibid. 104 · Psal. 43 · Rom. 10 · 1. Cor. 8 · Rom. 11

unde translatum sit, de filio dictum esse non ambiges. Dicit enim Apostolus secundum prophetiam Esaię: Quis cognouit sensum domini, aut quis cōsiliarius ei fuit? Et addidit: Quia ex ipso & per ipsum & in ipso omnia. Quod Esaias de operatore omnium dixit, si-
Esa. 40 cut habes: Quis mēsus est manu aquam & cœlum palmo, & uniuersam terrā clausa manu? Quis statuit montes in libra, & rupes in statera? Quis cognouit sensum domini, aut quis consiliarius ei fuit? Et addidit Apostolus: Quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso omnia. Quid est ex ipso? Quod ex ipsius uolūtate natura sit omniū, & ipse sit author omniū quæ esse cœperunt. Per ipsum quid est? Quia per ipsum cōstitutio & perseuerātia omnibus impertita uideatur. In ipso quid est? Quia omnia admirabili quodam desiderio & inenarrabili amore authorem uitæ & ministratorem gratiæ suę ac muneris intuentur, se-
Psal. 144 cundum quod scriptum est: Oculi omnium in te sperant, & aperis manum tuam, & imples omnem animam bona uoluntate. De patre quoq; si dicas: Ideo ex ipso, quia ex ipso operatrix sapientia, quæ omnibus ex sua & patris uoluntate dedit esse quę non erāt: Per
Acto. 17 ipsum, quia per sapientiam eius facta sunt omnia: In ipso, quia in ipso est uiuificatoriæ fons substantiæ, in quo uiuimus & sumus & mouemur. Ex spiritu quoq; ut per ipsum firmati, per ipsum formati, in ipso roborati, uitæ capimus munus æternę. Cùm hæc igitur uel patri uel filio, uel spiritui sancto cōuenire uideantur, nihil utiq; humile in his certum est declarari, cùm & ex filio dicamus esse pleraq;, & multa per patrem, sicut habes de filio di-
Ephes. 4 ctū: Vt augeamur in ipso per omnia, qui est caput Christus, ex quo totū, inquit, corpus compactū & connexū per omnem iuncturam ministrationis in mēsuram uniuscuiusq; partis augmentū corporis facit in ædificationem sui in charitate. Et iterū ad Colossenses
Col. 2 de his qui non haberēt cognitionem unigeniti filij dei: Quia non tenēt, inquit, caput ex quo omne corpus per compaginationes & colligationes subministratum & copulatū crescit in incrementū dei. Caput enim Christum esse Ecclesię supra diximus. Et alibi ha-
Ioan. 1 et 16 bes: Quia de plenitudine eius nos omnes accepimus. Et ipse dominus dixit: De meo accipiet, & annunciabit uobis. Et supra ait: Cognoui uirtutem exisse de me. Similiter ut ag-
Luc. 8 noscas unitatem, etiam de spiritu dicitur: Quia qui seminat in spiritu, de spiritu metet ui-
Galat. 6 tam æternam. Et Ioannes ait: Ex hoc cognoscimus quia in nobis est, quoniam de spiritu
1. Ioan. 4 suo dedit nobis. Et angelus dicit: Quod ex ea nascetur, de spiritu sancto est. Et dominus
Luc. 1 ait: Quia quod natum est de spiritu, spiritus est. Ergo sicut ex patre legimus esse omnia,
Ioan. 3 ita & ex filio posse dici omnia, per quem omnia sunt: & ex spiritu esse omnia, in quo omnia sunt, testimonijs edocemur. Nunc consideremus, utrum per patrem esse aliquid do-
1. Cor. 1 cere possimus. Sed scriptum est: Paulus seruus Christi per uoluntatem dei. Et alibi: Iam
Gal. 4 non seruus, sed filius: si autem filius, & hæres per deum. Et alibi: Sicut resurrexit Christus
Esa. 54 per gloriam patris. Et alibi deus pater ad filium dicit: Ecce proselyti ueniūt ad te per me. Multa reperies alia, si quæras, per patrem facta. Nunquid ideo minor pater, quia & ex filio pleraq; esse legimus, & per patrem facta uel dicta plurima in scripturis cœlestibus reperimus? Sed etiam per spiritum similiter legimus facta pleraq;, sicut habes: Nobis autē reuelauit deus per spiritum suum. Et alibi: Bonum depositum custodi per spiritum sanctum. Et ad Ephesios: Confortari per spiritum eius. Et ad Corinthios: Alij enim datur
Rom. 8 per spiritum sermo sapientiæ. Et alibi: Si autem per spiritum facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Et supra: Qui suscitauit Christum ex mortuis, uiuificabit & mortalia corpora uestra, per inhabitantem spiritum eius in uobis. Sed fortasse dicet: Ostende mihi specialiter lectum, quia ex filio omnia, uel ex spiritu omnia. At ego refero, ut & illi mihi lectum esse ostendant, quia per patrem omnia. Sed cùm hęc uel patri probauerimus uel filio uel spiritui sancto conuenire, nec ullam ex huiusmodi syllabis nasci posse diuinæ distantiam potestatis, non est dubium, quia per quem omnia, ex eo omnia: & ex quo omnia, per eum omnia: & in quo omnia, per eum uel ex eo omnia esse intelligere debeamus. Omnis enim creatura & ex uoluntate & per operationem & in uirtute est trinitatis, si-
Gen. 1 cut scriptum est: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.
Psal. 32 Et alibi: Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum.

Quia

Quia una uoluntas, una uocatio patris & filij & spiritus sancti. Cap. XI

N

Ec solum una operatio est ubiq; patris & filij & spiritus sancti, sed etiam una atq; eadem uoluntas, una uocatio, una præceptio: quod licet in illo magno ac salutari ecclesiæ spectare mysterio. Sicut enim pater uocauit gentes ad ecclesiam, dicens: Vocabo non plebem meam, plebem meam: & non dilectam, dilectam, Et alibi: Domus mea domus orationis uocabitur omnibus gentibus: Ita etiam dominus Iesus ad euocandam & congregandam ecclesiam Paulum à se dicit electum, sicut habes ad Ananiã dictum à domino Iesu: Vade, quoniam uas electionis est mihi hic, ad ferendũ nomen meum coram gentibus. Sicut ergo pater deus uocauit Ecclesiam, ita uocauit & Christus. Et quemadmodũ Christus uocauit, ita uocauit & spiritus, dicẽs: Separate mihi Paulũ & Barnabã, in opus quo uocaui eos. Tunc ieiunantes, inquit, & orãtes, imposuerunt eis manus, & dimiserũt eos. Ipsi aũt præmissi ab spiritu sancto deuenerunt in Seleuciam. Ergo non solum Christi, sed etiã spiritus sancti imperio Apostolatũ Paulus accepit, & ad congregationẽ Gentium festinauit. Nec solus Paulus, sed etiam Petrus, sicut legimus in Actibus Apostolorũ. Nam cùm in oratione uidisset cœlum apertũ, & quatuor initijs ligatum uas quoddam tanquam linteum, in quo erant omnia genera quadrupedum & ferarum & uolucrum cœli, facta est uox ad eum: Surge, occide & mãduca. Et Petrus dixit: Absit domine, nunquam manducaui commune & immundum. Et uox rursus ad eum: Quæ deus mundauit, tu cõmune ne dixeris. Hoc aũt factum est per ter, & receptum est uas in cœlo. Ergo cùm hoc secum Petrus tacitus cogitaret, & uenissent ad eum Cornelij seruuli ab Angelo destinati, ait illi spiritus: Ecce uiri quærunt te. surge itaq; & descende, & uade cum eis nihil dubitans, quoniam ego misi illos. Quàm euidenter expressit suam spiritus sanctus potestatem. Primo omnium, quia aspirauit oranti, affuit deprecanti: Deinde, quoniã uocatus Petrus respondit, domine: & ideo secundũ euidẽtius meruit oraculum, quia cõfessus est dominũ. Sed quis iste sit dominus scriptura declarat. Respondenti enim is utiq; cui responderat loquebatur. Spiritum autem ostendũt sequẽtia declaratum: quia ipse qui mysterium figurabat, mysteriũ reuelabat. Simul illud aduerte, quia tertio repetita figura mysterij, operationem trinitatis expressit. Et ideo in mysterijs interrogatio trina defertur, & confirmatio trina celebratur: nec potest quis nisi trina confessione purgari. Vnde & ipse Petrus in Euangelio tertio interrogatur, utrum diligat dominum, ut trina responsione uincula quæ dominum negando ligauit, absolueret. Tũ deinde quia ad Corneliũ Angelus mittit̃, Petrũ spiritus sanctus alloquit̃. Oculi enim domini super fideles terræ. Nec illud ociosum, quòd cùm in superiorib. præmisisset, quod deus mundauit, tu ne cõmune dixeris: subito decidit super Gentes, ut mũdaret eos spiritus sanctus. Vnde ostenditur operationem spiritus, operationẽ esse diuinã. Petrus aũt missus ab spiritu, non expectauit imperium dei patris, sed ipsius quoq; spiritus illud est confessus oraculũ, ipsius spiritus gratiã esse testatus est, dicẽs: Si ergo eandẽ gratiã illis cõcessit deus, sicut & nobis: ego quis erã qui prohiberẽ deum? Spiritus ergo sanctus est, qui nos ab illa gentili colluuiõe mũdauit. In illis enim generibus quadrupedũ et ferarum & uolucrũ, figura erat cõditionis humanæ, quæ ferarũ modo, bestialẽ uidet̃ induta sæuitiam, nisi spiritus sanctificatione mitescat. Bona ergo gratia, quæ ferinã rabiem spiritali simplicitate cõmutat. Eramus enim & nos aliquando insipiẽtes, increduli, errantes, seruiẽtes desiderijs & uoluptatibus uarijs: Nũc aũt per renouationẽ spiritus hæredes Christi, Angelorũ cœpimus esse cohæredes. Itaq; spiritu uidens Dauid sanctus propheta ex feris nos similes futuros esse cœlestium: Increpa, inquit, feras syluæ: syluam uidelicet significans non ferarum fragosam cursibus, nec bestiarum gemitibus inhorrentem, sed illam syluam de qua scriptum est: Inuenimus eam in campis syluæ. In qua, sicut dixit propheta: Iustus ut palma florebit, & uelut cedrus quæ in Libano est, multiplicabitur. Illa sylua quæ uerbi cœlestis alimoniam propheticarum uerticibus arborum concussa defluxit. Illa sylua ad quam Paulus lupus quidem raptor intrauit, sed pastor exiuit. In omnem enim terram exiuit sonus eorum. Eramus ergo feræ, & ideo dicit dominus: Attendite uobis à falsis prophetis qui ueniunt in uestitu ouium, intus autem sunt lupi rapaces. Sed per spiritum sanctũ iam leonum sæuitia, pardorũ uarietas, astutia uulpiũ, luporũ rapacitas de nostris exoleuit affectibus. Magna igitur gratia, quæ cœlo terras mutauit, ut

Acto. 11

Ephes. 2

Psal. 67

Matt. 7

conuer-

conuersatio nostra, sicut Apostolus dixit, in cœlis sit, qui ante sicut feræ errabamus in syl uis. Sed nec hoc tantum loco Petrus Apostolus, sed etiam alibi in eodem libro à spiritu

Acto.15 sancto ædificatam Ecclesiam demonstrauit. Habes enim dixisse eum: Deus qui nouit corda hominum, testimonium perhibuit, dans his spiritum sanctum sicut & nobis: & ni hil discreuit inter nos & illos, mundans per fidem corda eorum. In quo illud est contuen dum, quia sicut Christus lapis est angularis, qui unitatem plebis utriusq; connexuit, ita etiam spiritus sanctus non discreuit utriusq; populi corda, sed iunxit. Non ergo tāquam Iudæus contemnas filium, quem annunciauerunt prophetæ, contemnas etiam spiritum sanctum, contemnas Esaiam, contemnas Hieremiam, quem de lacu Iudaicæ domus ille assumptus à domino pannis & funibus eleuauit. Verbū enim propheticū despiciens, in lacū demerserat eū populus Iudæorū. Nec quisquā inuētus est de Iudæis qui leuaret pro

Cantic.1 phetā, sed unus Aethiops Abdemelech, sicut scriptura testat̄. In quo nomine figura pulcherrima est, quia sermonē propheticū quē Iudæi uelut in cœnū suæ mentis carnisq; detruserant, nos uidelicet ex gentibus peccatores, nigri ante delictis & quondā infructuo

Psal.67 si eleuauimus de profundo. Et ideo scriptū est: Aethiopia præueniet manus suas deo. In quo sanctæ ecclesiæ species significatur, quæ ait in Canticis canticorū: Nigra sum & decora filia Hierusalē. Nigra per culpā, decora per gratiam: nigra per conditionē, decora per redemptionē. Aut certe nigra exercitij sui puluere. Nigra ergo, dū præliatur: decora, dū uictoriæ suæ insignibus coronat̄. Et bene funibus leuat̄ propheta. Fidelis enim di

Psal.15 xit: Funes ceciderunt mihi in præclaris. Bene pannis, quia ipse dominus excusantib. his qui primo ad nuptias uocati fuerant, ad exitus uiarū misit, ut quotquot inuenirentur & boni & mali, ad nuptias uocarent̄. His itaq; pannis propheticū uerbū leuatur è cœno.

Quia sicut pater nouit filium, & filius patrē: sic spiritus patrē & filiū. Et sicut pater reuelat nobis quæ sua sunt, sic & filius, sic & spiritus reuelat nobis. Cap. XII

Ris igitur & tu Abdemelech, hoc est, assumptus à domino, si de profundo gē

E tilis imprudentiæ leuaueris dei uerbum: si credideris quia non fallitur, non præteritur dei filius, non ignorat quæ futura sunt, non fallitur etiam spiritus

Ioan.16 sanctus, de quo dicit dominus: Cùm uenerit autem ille spiritus ueritatis, deducet uos in omnem ueritatem. Qui dicit omnem, nihil præterit: non diem, non horam, non præteri ta, non futura. Et ut scias, quia & omnia nouit, & futura annunciat, & unius est scientiæ cum patre & filio, audi quid dicat de eo dei ueritas: Non enim loquitur à semetipso, sed quę audit, loquitur: & quæ euenient annūciabit uobis. Itaq; ut aduertas, quia nouit omnia, cū diceret filius: De die aūt illa & hora nemo nouit, neq; angeli cœlorū, excepit spiri tū sanctum. Si aūt exceptus est spiritus sanctus ab ignorantia, quomodo non exceptus est dei filius? Sed dicis: Quia cum Angelis annumerauit & dei filium. Annumerauit qui dem filium, sed non annumerauit & spiritum. Aut fatere igitur potiorem esse spiritum dei filio, ut iam nō solum quasi Arrianus, sed etiam quasi Fotinianus loquaris: aut agnosce quò referre debeas quod nescire filium dixit. Etenim quasi homo annumerari creaturis potuit, qui creatus est. Quod si uis discere, quia nouit omnia, & præscientiā habet omnium dei filius futurorum, quæ filio incognita putas, ea de filio spiritus sanctus accepit. Accepit aūt per unitatem substantiæ, sicut accepit à patre filius. Ille, inquit, me clarifi

Ibid.16 cabit, quia de meo accipiet & annūciabit uobis. Omnia quæcūq; habet pater, mea sunt: propterea dixi, de meo accipiet, & annunciabit uobis. Quid igitur hac euidentius unita te? quæ habet pater, filij sunt: quæ habet filius, accepit & spiritus. Accipe tamen, quia no

Zach.14 uit iudicij diem filius. Lectum est in Zacharia: Et ueniet dominus deus meus & omnes sancti cum eo. In illa die non erit lumen, sed frigus & gelu: Et erit dies una, & dies illa no ta domino. Hæc igitur dies nota domino, qui ueniet cum sanctis suis, secundo nos illuminaturus aduētu. Sed quod orsi sumus de spiritu persequamur. Habes enim in eo quod prætulimus exemplo, quia filius dicit de spiritu: Ille me clarificabit. Clarificat ergo & spi ritus filium, sicut clarificat & pater, sed etiam spiritum clarificat dei filius, sicut supra dixi mus. Non est ergo infirmus, qui reddit mutuam claritatem, per unitatem lucis æternæ. Nec inferior sancto spiritu, cuius hoc ipsum est quod clarificatur ab spiritu. Assumeris ergo & tu si credas, quia hoc locutus est spiritus, quod locutus est pater, quod locutus est filius. Deniq; Paulus ideo assūptus est, quia sic credidit, sic docuit: quia quod oculus

non

non uidit nec auris audiuit, quæ præparauit deus diligentibus se, nobis reuelauit per spiritum suum, sicut scriptum est. Et ideo reuelationis spiritus dicitur, sicut habes: Dat enim deus sic præparantibus se spiritum sapientiæ & reuelationis in cognitionem eius. Vnitas igitur est scientiæ, quando sicut pater reuelat qui dat spiritum reuelationis, sic reuelat & filius, quia scriptũ est: Nemo nouit filium nisi pater: neq; patrem quis nouit nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare. Plus dixit de filio, non quod plus habeat quàm pater, sed ne minus habere credatur. Nec immerito sic reuelatur pater à filio, quia sic nouit patrem filius, quemadmodũ filiũ pater nouit. Accipe nunc quia deum patrẽ nouit & spiritus. Scriptum est enim: Quia sicut ea quæ hominis sunt, nemo nouit nisi spiritus qui in ipso est: sic & quæ dei sunt, nemo cognouit nisi spiritus dei. Nemo, inquit, cognouit nisi spiritus dei. Nunquid exclusus est dei filius? Nõ utiq;, quia nec spiritus sanctus exclusus est, cùm dicitur: Neq; patrẽ quis nouit nisi filius. Ergo unius & pater & filius & spiritus sanctus & naturæ sunt & scientiæ. Neq; cum omnibus quæ per filiũ facta sunt annumerandus est spiritus, cùm deũ patrem nouerit, quem (sicut scriptum est) quis potest nosse nisi filius? sed & spiritus sanctus nouit. Quid ergo? cùm dicitur uniuersitas creaturarum, non spiritus sanctus cõprehenditur. Nunc uelim respondeant, quid est in homine quod cognoscat quæ sunt hominis. Vtiq; rationabile, quod cæteris animæ uirtutibus supereminet, & quo præcipue natura hominis æstimatur. Quid est igitur spiritus, qui alta dei nouit, per quẽ deus omnipotens reuelatur? Nũquid plenitudine diuinitatis inferior est, qui eiusdẽ cum patre substantiæ etiam hoc exemplo probatur? Aut aliquid ignorat qui nouit cõsilia dei, & mysteria eius ab initio abscondita? Quid est quod nesciat, qui nouit omnia quæ dei sunt? Spiritus enim etiã alta dei scrutatur. Ac ne putes quod scrutetur incognita, & ideo scrutetur ut discat id quod ignorat: antè præmisit, quia reuelauit nobis deus per spiritum suum: simul ut disceres, quia nouit spiritus quæ nobis per ipsum spiritum reuelantur, in posterioribus ait: Quis enim scit hominũ quæ hominis sunt, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Sic & quæ dei sunt, nemo cognouit nisi spiritus dei. Ergo si hominis spiritus nouit quę hominis sunt, & antequã scrutetur nouit, potest ne aliquid dei esse, quod spiritus dei nesciat? De quo non ociose Apostolus dixit: Quę dei sunt, nemo cognouit nisi spiritus dei: ut nõ scrutãdo cognouerit, sed nouerit per naturam. Non quòd accidens in eo scientia diuinorũ, sed cognitio naturalis sit. Verũ si re mouet, quia dixit scrutatur, accipe quia id quoq; de deo scriptũ est, eo quòd sit scrutator cordis & renum. Ipse enim dixit: Ego sum scrutans corda & renes. Etiam de filio dei habes ad Hebræos: Qui scrutator est animi & cogitationis. Vnde liquet, quia nemo inferior superioris scrutatur interna. Diuinæ enim solius est potestatis, occulta nouisse. Similiter ergo scrutator est spiritus sanctus ut pater, similiter scrutator & filius, cuius proprietate sermonis id exprimitur, ut uideatur nihil esse quod nesciat, quem nihil pręterit. Deniq; ille electus à Christo, instructus ab spiritu est. Nã sicut ipse testatur, per spiritũ diuini cognitionem consecutus arcani, ostendit quia & nouit spiritus deũ, & ea nobis quæ dei sunt spiritus reuelauit, sicut reuelauit & filius. Et addidit: Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est, ut sciamus quæ à deo donata sunt nobis, quæ & loquimur: non in suasorijs humanę sapientiæ uerbis, sed in ostensione spiritus & uirtute dei. Probatũ est igitur, quia sicut deus nobis quæ sua sunt reuelauit, ita & filius quæ dei sunt, ita etiam spiritus reuelauit. Ex uno enim spiritu per unũ filiũ, in unum patrẽ cognitio nostra procedit, & ex uno patre, per unum filium, in unũ spiritum sanctũ bonitas & sanctificatio & imperiale ius æternæ traditur potestatis. Vbi ergo ostensio spiritus, ibi dei uirtus: nec potest esse discretio, ubi opus unũ est. Et ideo quod loquitur filius, loquitur & pater: & quod pater loquitur, loquitur & filius: & quod loquitur pater & filius, loquitur & spiritus sanctus. Vnde & de spiritu filius dei dixit: Non enim loquitur à se, hoc est, nõ sine mea & patris cõmunione. Neq; enim diuisus ac separatus est spiritus, sed quę audit loquitur: audit uidelicet per unitatẽ substantiæ & per proprietatem scientiæ. Neq; enim foraminibus aliquibus corporalibus recipit auditũ, & quibusdam diuina modulis carnalibus uox resultat, uel audit id quod ignorat, quoniam in rebus humanis scientiam plerunq; auditus operatur, & tamen nec in ipsis hominibus semper alloquium corporale, aut carnalis auditus est. Qui enim loquitur linguis, non hominibus, inquit, loquitur,

Matth. 11

1. Corin. 2

Hierem. 17

1. Cor. 2

Ioan. 16

sed deo. Nemo enim audit, spiritus enim loquitur mysteria. Ergo si in hominibus non semper auditus est corporalis, in deo tu infirmitatis humanæ sonitus, & quædã organa exigis carnalis auditus, cũ ideo audire dicat, ut scire credat? Nos enim id scimus quod audierimus: & ante audimus, ut scire possimus. In deo autẽ, quia nouit omnia ante quã fiant, sciẽtia præcedit auditũ. Itaq; ut quod uelit pater, filiũ non ignorare dicamus, audisse memoramus. Sed in deo nõ sonus neq; syllaba quæ significare solent indicium uoluntatum, sed uoluntatis unitas diuinis quidem intelligitur arcanis, nostris autem significatur indicijs. Quid est ergo, non enim à se loquitur? hoc est, non sine me loquitur, quia loquitur ueritatem, sapientiam aspirat. Non sine patre loquitur, quia dei spiritus est: non à se audit, quoniam ex deo omnia. Omnia accepit à patre filius, quia ipse dixit: Omnia mi hi tradita sunt à patre meo. Omnia patris habet filius, quia iterum ait: Omnia quæ pater habet, mea sunt. Et quę accepit ipse per unitatẽ naturæ, ex ipso per eandem unitatẽ accepit & spiritus, sicut ipse dominus Iesus declarat de spiritu suo dicens: Propterea dixi, de meo accipiet, & annunciabit uobis. Quod ergo loquitur spiritus, filij est: quod dedit filius, patris est. Ita nihil à se aut filius loquitur aut spiritus, quia nihil extra se trinitas loquitur. Quod si ad infirmitatem spiritus sancti & quandã corporeæ similitudinẽ usitatis id deriuari contendas, etiam ad filij iniuriã deriuabis, quia & de se filius dixit: Sicut audio, iudico. Et non potest aliud facere filius, nisi quod uiderit facientem patrẽ. Si enim uerũ est, uerum est quod dixit filius: Omnia quę pater habet mea sunt, & secundũ diuinitatẽ unum est cũ patre filius unum per substantiam naturalem, nõ unus secundum Sabellianam perfidiam. Quod unum itaq; est per substantiæ proprietatem, non potest separari: & ideo non potest filius facere nisi quod audierit à patre, quia in æternum est permanens dei uerbum, nec unquam pater à filij operatione diuiditur: & quod operatur filius, scit patrẽ uelle: & quod uult pater, filiũ nouit operari. Deniq; ne uel in tempore uel in ordine aliquam inter patrem & filium putares operis esse distantiã, sed eiusdẽ operationis crederes unitatem, Et opera, inquit, quę ego facio, ipse facit. Et rursus ne discretionem aliquam in operis distinctione sentires, sed idem uelle, idem facere, idem posse patrẽ & filium iudicares, dicit tibi sapientia de patre. Quæcunq; enim ille fecerit, eadem & filius facit similiter. Non ergo alicui prior uel secundus est actus, sed idem unius operationis effectus. Et ideo nihil à se posse facere filius dicitur, quia à patre non potest eius operatio separari. Similiter & spiritus sancti operatio non secernitur. Vnde etiam ea quę loquitur, audire à patre dicitur. Quid si doceo, quia & pater audit filiũ, sicut & filius audit patrem? Habes enim scriptum in Euãgelio, quia dicit filius: Pater, gratias tibi ago, quia audisti me. Quomodo audiuit pater filium, cùm filius nihil ad patrem in superioribus de Lazaro sit locutus? Ac ne putares, quia semel à patre auditus est filius, addidit: Et ego sciebam, quia semper me audis. Ergo non subiectæ obedientiæ, sed unitatis auditus est sempiternæ. Similiter igitur & audire à patre spiritus, & clarificare filium dicitur. Clarificare ideo, quia docuit nos spiritus sanctus filium dei imaginem esse inuisibilis dei, & splendorem gloriæ, & characterem substantiæ eius. Spiritus enim & in patriarchis & in prophetis locutus est: & Apostoli deniq; tunc perfectiores esse cœperũt, posteaquã spiritum receperunt. Nulla ergo distantia diuinæ uirtutis & gratiæ. Nam licet diuisiones gratiarum sint, idem tamen spiritus: & diuisiones ministeriorum sint, idem tamen dominus: & diuisiones operationum sint, idem tamen deus qui operatur omnia in omnibus. Diuisiones autem sunt munerum, non separationes trinitatis. Deniq; idem est deus, qui operatur omnia in omnibus, ut scias quia non est discretio operationis inter deum patrem & spiritum sanctum, quando ea quæ operatur spiritus, operetur & pater deus, qui operatur omnia in omnibus. Nam cùm operetur omnia in omnibus pater, alij tamẽ datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem spiritũ, alteri fides in eodem spiritu, alij gratia curationum in unõ spiritu, alij operatio uirtutũ, alij prophetia, alij discretio spirituũ, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonũ. Hæc autem omnia operatur unus atq; idem spiritus, diuidens singulis prout uult. Non est ergo dubium, quin ea quæ operatur pater, operetur & spiritus. Nec ex præcepto, sicut qui corporaliter audit operatur: sed ex uoluntate, qui sui est liber arbitrij, non alienæ famulus potestatis. Nõ enim quasi iussus obtemperat, sed quasi largitor suæ moderator est lar-

gitatis.

Matth. 12 · Ioann. 5 · Ioan. 11 · 1. Cor. 12

gitatis. Vide nunc interim, utrum omnia operari dicas spiritum, quæ operatur & pater. Negare tamẽ non potes, quia operatur pater, quę operatur spiritus sanctus: alioquin nõ omnia operatur pater, si nõ operatur quę operatur & spiritus. Quod si ea quæ operatur spiritus, operatur & pater, cùm spiritus operationes suas pro uolũtate sua diuidat, necesse est id quod diuidit spiritus, aut inuito patre deo dicas eum ex sua uolũtate diuidere: aut si idem uelle dixeris patrem, quod uult spiritus sanctus, necesse est ut unitatẽ uoluntatis operationisq; diuinę uel inuitus, & si non corde, saltem ore fatearis. Quod si unius & uoluntatis & operationis est cũ patre deo spiritussanctus, unius etiam substantiæ est: quoniam ex operibus suis creator agnoscitur. Idem igitur spiritus, idẽ, inquit dominus, idem, inquit, deus. Et si spiritum dicas, idẽ est: & si dominum dicas, idem est: & si deũ dicas, idem est. Non idem ut ipse pater, ipse filius, ipse sit spiritus: sed quia & pater & filius eiusdem est potestatis. Idem ergo est per substantiam atq; uirtutem, quia non est in diuinitate uel Sabelliana confusio, uel Arriana discretio, uel terrena corporalisq; mutatio. Accipe aliud sancte Imperator, in causa ualidum, & tibi notum. Multifariam, inquit, & multis modis etiam deus locutus est patribus in prophetis. Et Sapientia dei dixit: Mittã prophetas & apostolos. Et alij datur (sicut scriptum est) per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, secundum eundem spiritum, alij fides in eodem spiritu, alij gratia curationum, alij operatio uirtutis, alij prophetia. Ergo secundum Apostolum non solũ per patrem & filium, sed etiam per spiritum sanctum prophetia, & ideo unum munus, una est gratia. Habes ergo quia etiam spiritus author est prophetarum. Apostoli quoq; dixerunt: Visum est spiritui sancto & nobis. Et cùm dicunt, uisum, non solum operatorem gratiæ, sed etiam authorem imperatæ executionis ostendunt. Sicut enim de deo legimus, placuit deo, ita etiam cũ dicitur, quia uisum est spiritui sancto, arbiter suæ exprimitur potestatis. Et quomodo nõ arbiter, qui ea quæ uult loquitur, quę uult mandat? Sicut mandat pater, mandat & filius. Sicut enim audiuit Paulus uocem dicentẽ sibi. Ego sum, inquit, Iesus, quẽ tu persequeris, ita etiam spiritus Paulum & Sylam uetuit ire in Bithyniam. Et sicut pater locutus est per prophetas, ita etiam de spiritu Agabus dicit: Hæc dicit spiritussanctus: Virum cuius est zona hæc, sic alligabunt eum in Hierusalẽ. Et sicut misit Sapientia Apostolos, dicens: Ite in orbem uniuersum, & prædicate Euangeliũ, sic & spiritus sanctus dicit: Separate mihi Paulum & Barnabã in opus quò uocaui eos. Itaque præmissi à spiritu sancto, quod infra scriptura indicat, nullam discretionem inter cæteros habuerunt Apostolos, quasi aliter à patre deo, aliter à spiritu mitterẽtur. Denique cùm Paulus missus esset à spiritu, & uas electionis erat Christi, & deum in se operatum esse commemorat, dicens: Qui enim operatus est Petro in apostolatum circuncisionis, operatus est & mihi ad Gentes. Cùm igitur idem sit operatus in Paulo, qui est operatus in Petro, hoc utiq; ostenditur quum spiritus sit operatus in Paulo, quod etiam in Petro spiritus sanctus operatus sit. Sed & deũ patrẽ in se operatum Petrus ipse testatur, sicut est in Actibus apostolorum, quia surgens Petrus dixit ad eos: Viri fratres, uos scitis quia à diebus antiquis in nobis deus elegit ex ore meo audire nationes uerbum euangelij. Ecce igitur in Petro deus gratiam prædicationis operatus est. In quo, utiq; cùm per Christum electus sit & assumptus, operationem Christi quis audeat diffiteri, cùm ipse dominus dicat: Pasce agniculos meos? Vna igitur operatio patris & filij & spiritus sancti. Nisi fortè hoc putetis, qui negatis eiusdem erga apostolos operis unitatem, ideo operatum patrem, ideo oparatum spiritum in Petro in quo filius operatus fuerat, quasi ei filij operatio minimè redundaret ad gratiam, Et ideo uelut adiunctis atq; collatis uiribus patris & filij & spiritus sancti operationem fuisse multiplicem, ne ad cõfirmandum Petrum Christi solius operatio uacillaret. Nec solum una operatio in Petro patris & filij & spiritus sancti inuenitur sed etiam in omnibus Apostolis diuinę operatiõis unitas reuelatur, & quædam supernæ constitutionis authoritas. Operatio enim diuina habet imperium, non habet ministeriũ. Neq; enim cùm operatur deus, aut labore aliquid extundit, aut arte, sed dixit, & facta sunt. Dixit: Fiat lux, & facta est lux. In præcepto enim dei, operationis effectus est. Hanc igitur regalem quandam etiam sancto spiritui potestatem scripturarum testificatione delatam, si uelimus aduertere, facile possumus reperire, omnes Apostolos non solum Christi fuisse discipulos, sed etiam patris & filij & spiritus

Hebr. 1

Acto. 15

Acto. 3

Galat. 2

Gene. 1

2.Corin.12 ſancti miniſtros. Sicut etiam doctor Gentium docet, dicens: Quoſdam quidem poſuit deus in eccleſia, primo Apoſtolos, ſecundo Prophetas, tertio Doctores, Deinde uirtutes, gratiam curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, &c. Ecce deus poſuit Apoſtolos, poſuit prophetas atque doctores, dedit curationum gratiam, quam ſupra habes dari per ſpiritum ſanctum, dedit genera linguarum: ſed tamen non omnes Apoſtoli, non omnes Prophetæ, non omnes Doctores. Non omnes, inquit, habent gratiam curationum, neq; omnes, inquit, linguis loquuntur. In ſingulis enim hominibus uniuerſa dona diuina eſſe non poſſunt: pro captu unuſquiſq; id accipit, quod aut deſiderat, aut meretur. Sed non huius infirmitatis ſimilis potentia trinitatis, quæ omniũ munifica gratiarum eſt. Deniq; poſuit Apoſtolos deus. Hos quos deus poſuit in eccleſia Christus elegit, & apoſtolos ordinauit, & in orbem direxit, dicens: Ite in orbem uniuerſum, & prædicate Euangelium omni creaturæ: & qui crediderit, & baptizatus fuerit ſaluus erit: qui uerò non crediderit, damnabitur. Signa autem credentes iſta ſequentur. In nomine meo dæmonia ejicient, linguis loquentur nouis, ſerpentes tollent, & ſi mortiferum quid biberint, non eis nocebit: ſuper ægros manus imponent & bene habebũt. Ecce Doctores poſuit pater, poſuit etiam Chriſtus in Eccleſiis. Et ſicut pater dat gratiam curationum, ita dat & filius. Sicut pater dat dona linguarum, ita largitur & filius. Similiter de ſancto ſpiritu ſupra accepimus, quia eadem gratiarum genera largiatur. Datur enim, inquit, per ſpiritum alij gratia curationum, alij genera linguarum, alij prophetia. Ergo eadem dat ſpiritus, quæ dat pater, dat etiam filius. Accipiamus nunc expreſſius quod ſupèrius prælibauimus, quia idem quod pater & filius, etiam ſpiritus ſanctus mandet officium, eoſdemq; conſtituat. Dixit enim Paulus: Attendite uobis & omni gregi in quo poſuit uos ſpiritus ſanctus epiſcopos regere Eccleſiam dei. Vnitas igitur imperij, unitas conſtitutionis, unitas largitatis. Nam ſi conſtitutionem ſepares & poteſtatem, quæ erat cauſa ut quos poſuerat Apoſtolos Chriſtus, poneret deus pater, poneret & ſpiritus ſanctus, niſi forte ut homines tanquã in conſortio poſſeſſionis aut iuris præiudicium uerebantur? Et ideo diuidebatur operatio, deſtruebatur imperiũ. Hæc inter ipſos homines anguſta ſunt & minuta, qui plerumq; tamẽ etiã ſi operatione non cõgruũt, congruunt uoluntate. Vnde quidam interrogatus quid amicus eſſet, alter, inquit, ego. Si ergo homo amicum ita definiuit, ut alterum ſe eſſe diceret, per unitatem uidelicet amoris & gratiæ, quanto magis in patre & filio & ſpiritu ſancto unitatem maieſtatis æſtimare debemus cùm per eandem operationem ac diuinitatem uel unitas uel certe id quod amplius eſt, ταυτότης ſicut græcè dicitur, exprimatur: ταυτὸν enim idem ſignificat: eo quòd idem habeat & pater & filius & ſpiritus ſanctus, ut idem uelle & idem poſſe non affectione ſit uoluntatis, ſed in ſubſtantia trinitatis. Hæc eſt Apoſtolicæ fidei & deuotionis hæreditas, quam licet ex ipſorum conſiderare Actibus. Paruerunt ergo Paulus & Barnabas ſancti ſpiritus imperatis. Paruerunt & omnes Apoſtoli, ſtatimq; eos quos ſeparari iuſſerat ſpiritus ordinauerunt. Separate, inquit, mihi Paulum & Barnabam. Videtis iubentis imperium? Spectate merita ſeruientium. Credidit Paulus: & quia credidit, ſtudia perſecutoris abiecit, coronam iuſtitiæ reportauit. Credidit ille qui Eccleſias deuaſtabat, ſed conuerſus ad fidem: prædicabat in ſpiritu, quod ſpiritus imperabat. Vngebat athletam ſuum ſpiritus, & puluere impietatis excuſſo, debellatorem infidelium ineluctabilẽ uarijs impiorum congreſſionibus offerebat, atq; ad brauiũ ſupernæ uocationis in Chriſto Ieſu diuerſis paſſionibus erudiebat. Barnabas quoq; credidit, & quia credidit paruit. Itaq; ſancti ſpiritus electus imperio, quod ei ad omne redundat inſigne meritorum, non fuit tanto indignus collegio. Vna enim gratia fulgebat in his quos ſpiritus unus elegerat. Nec Paulus inferior Petro, quamuis ille eccleſiæ fundamentum, & hic ſapiens architectus ſciens ueſtigia credentium fundare populorum. Nec Paulus inquam indignus Apoſtolorum collegio, cum primo quoq; facile conferendus, & nulli ſecundus. Nam qui ſe imparem neſcit, facit æqualem.

Marc.16

Acto.20

F I N I S.

Capita

CAPITA LIBRI TERTII DE SPIRITV SANCTO.

DIVI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS LIBER TERTIVS DE SPIRITV SANCTO AD GRATIANVM AVGVSTVM.

Quia ſpiritus ſuper Chriſtum, & ſicut filius ſpiritum miſit, ita & ſpiritus filium dei miſit. Cap. I

SVperiore libro euidentibus teſtimonijs ſcripturarum docuimus, Apoſtolos & Prophetas, illos ad prophetandum, hos ad Euangelizandum à ſancto ſpiritu, ſicut à patre & à filio deſignatos: nunc adijcimus quod omnes iure mirentur, & dubitare non poſſint, quod ſpiritus ſuper Chriſtum, & quod ſicut ille ſpiritum miſit, ita & filium dei ſpiritus miſit. Dicit enim filius dei: Spiritus domini ſuper me, propter quod unxit me, Euangelizare pauperibus miſit me, prædicare captiuis remiſſionem, & cæcis uiſum. Quod cum de libro Eſaiæ legeret, ait in Euangelio: Hodie completa eſt hæc ſcriptura in auribus ueſtris, ut de ſe dictum eſſe ſignaret. Ergo mirari poſſumus ſi & prophetas & Apoſtolos ſpiritus miſit, cum Chriſtus dixerit: Spiritus domini ſuper me? Et bene, ſuper me dixit, quia quaſi filius hominis loquebatur. Quaſi filius enim hominis & unctus

Luc. 4

Ioan. 1

& missus est ad Euangelium prædicandum. Sed si non creditur filio, audiant etiam patrem loquentem, quia spiritus domini super Christum. Dicit enim Ioanni: Super quem uideris spiritum descendentem de cœlo & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Dixit hoc deus pater Ioanni: Ioannes & audiuit, & uidit, & credidit. Audiuit à deo, uidit in domino, credidit quia spiritus erat qui descendebat de cœlo. Non enim columba, sed sicut columba, descendit. Sic enim scriptum est: Et uidi spiritum dei descendentem de cœlo sicut columbam. Sicut Ioannes uidisse se dicit, ita scripsit & Marcus. Lucas autem addidit, quod corporali specie descendit spiritus sanctus sicut colũba, ne incarnationem illam putes fuisse, sed speciem. Ideo autem speciem prætendit, ut per speciem crederet, qui spiritum non uidebat: & per speciem declararet unius honoris in imperio, unius operationis in ministerio, unius muneris in lauacro cum patre & filio sibi esse consortium: nisi forte inualidũ credimus, ut in eo baptizetur seruulus, in quo baptizatus est dominus. Pulchre autem dixit, manentem super eum, quia ad prophetas quotiens uolebat spiritus uel inspirabat uerbum uel fiebat, semper autem manebat in Christo. Nec rursum moueat, quod super eum dixit: De filio enim hominis loquebatur, quia sicut filius hominis baptizabatur. Nam secundum diuinitatem nõ super Christum est spiritus, sed in Christo: quia sicut pater in filio, & filius in patre: ita dei spiritus & spiritus Christi & in patre est & in filio, quia oris est spiritus. Manet enim in deo qui ex deo est, sicut scriptum est: Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est. Et manet in Christo, quia à Christo accepit: & in Christo est, quia iterum scriptum est: Ille de meo accipiet. Et alibi: Lex enim spiritus uitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis. Non ergo secundum diuinitatem Christi super Christum est, quia non super se est trinitas, sed super omnia. Supra se autem non est, sed in se est. Quis ergo dubitet, quia prophetas & Apostolos spiritus misit, cum dicat dei filius: Spiritus domini super me: Et alibi: Ego sum primus, & ego in æternum, & manus mea fundauit terram, & dextera mea solidauit cœlum: uocabo eos, & astabunt simul, & congregabuntur omnes & audient. Quis illis hæc denunciauit: Diligens te, feci uoluntatem tuam aduersus Babylonem, ut tollatur semen Chaldæorum: Ego locutus sum, & ego uocaui, adduxi eum, & prosperum iter eius feci. Accedite ad me, & audite hęc: Nonne ab initio locutus sum: cum fierent, illic eram: & nunc dominus misit me, & spiritus eius. Quis est qui dicit, Misit me dominus, & spiritus eius, nisi qui uenit à patre ut saluos faceret peccatores: Quem ut audis, & spiritus misit: ne cum legis, quia filius spiritũ mittit, inferioris esse spiritum crederes potestatis. Ergo & pater filium misit & spiritus, spiritum quoq; & pater misit & filius. Pater misit, quia scriptum est: Paracletus autem ille spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo. Filius misit, quia dixit: Cum uenerit autem paracletus quem ego mittam uobis à patre meo, spiritum ueritatis. Si ergo se inuicem filius & spiritus mittunt, sicut pater mittit: non subiectionis iniuria, sed communitas potestatis est.

Ioan. 1 — Marc. 1 — Luc. 3 — 1. Cor. 2 — Ioan. 16 — Rom. 8 — Luc. 4 — Esa. 44 — Ioann. 14

Quia datus est spiritus sicut & filius, Cap. II

Galat. 1

Nec solum misit pater filium, sed etiã dedit, sicut ipse se filius dedit. Lectum est enim nobis: Gratia uobis à deo patre nostro, & domino Iesu Christo, qui se dedit pro peccatis nostris. Si subiectum in eo putant fuisse, quia missus est: gratiæ esse negare non possunt, quod datus est. Datus est autem à patre, ut Esaias dixit: Puer natus est nobis, filius datus est nobis. Datus est autem audeo dicere & ab spiritu, qui missus ab spiritu est. Cùm enim non finierit à quo datus sit, ostendit datum gratia trinitatis: cùm autem ipse se filius dederit, utiq; non potuit ipse sibi secundum diuinitatem esse subiectus. Ergo non potuit diuinæ subiectionis esse quod datus est. Datus est autem & spiritus sanctus, quia lectum est: Rogabo patrem, & alium paracletum dabit uobis. Et Apostolus ait: Quapropter qui hæc spernit, non hominem spernit, sed deum qui dedit spiritum suum in nobis. Esaias quoque & spiritum datum ostendit & filium, Sic inquit: Dicit dominus qui fecit cœlum, & finxit illud, qui solidauit terram, & quæ in ea sunt, & dat populo qui est super eam spiritum, & spiritum calcãtibus eam. Et ad filiũ: Ego dominus deus, qui uocaui te in æquitate, & tenebo manum tuam, & confortabo te, & dedi te in testamentum generis mei, in lucem gentium, aperire oculos cæcorum, educere

Esaie. 9 — Ioan. 14

educere de uinculis alligatos. Cùm ergo & filius & miſſus & datus ſit, ſpiritus quoque miſſus & datus ſit:habent utiq; unitatem diuinitatis,qui habent operis unitatem. Vnde etiam & digitus dei appellatus eſt ſpiritus, eo quod ſit patri & filio & ſpiritui ſancto indiuidua inſeparabiliſq; cōmunio. Nam ſicut filium dei ſcriptura dexterā dei dixit, ſicut lectū eſt:Dextera tua domine glorificata eſt in uirtute, dextera manus tua domine confregit inimicos, ita ſpiritus ſanctus appellatus eſt digitus dei, ſicut ipſe dominus dicit: Quod ſi in digito dei eijcio dæmonia. Hunc enim digitū in alio libro euangelij eodē loco dei ſpiritum nominauit. Sic enim habes:Quod ſi in ſpiritu dei eijcio dæmonia. Quid igitur expreſſius ad ſignificandam diuinitatis uel operationis dici potuit unitatē,quę ſecundum diuinitatem eſt patris uel filij uel ſpiritus ſancti, quàm ut intelligamus, multo magis quàm corpus hoc noſtrum æternæ plenitudinē diuinitatis ſcindi uideri,ſi quis unitatem ſubſtantiæ ſeparet,multiplicet poteſtates,cùm una ſit eiuſdem diuinitatis æternitas? Plerumq; enim ex noſtris ſermonibus ea quæ ſupra nos ſunt, conuenit æſtimari. Et quia illa uidere non poſſumus,ex his quæ uidere poſſumus, colligamus. Inuiſibilia enim eius à creatura mundi per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur. Et ſubdidit: Sempiterna quoq; uirtus eius & diuinitas. Quorum aliud de filio,aliud de ſpiritu ſancto dictum uide:ut quemadmodum ſempiterna uirtus patris dicitur filius,ita etiam ſpiritus qui diuinus eſt,ſempiterna diuinitas eſſe credatur. Nam & filius quia ſemper uiuit,uita ſempiterna eſt. Hic ergo digitus dei & ſempiternus eſt, & diuinus. Quid enim dei propriū quod nō ſempiternū ſit & diuinū? Hoc digito (ſicut legimus) tabulas illas lapideas inſcripſit,quas Moyſes accepit. Nō enim carnali digito deus harum literarū,quas legimus,apices & elementa formauit,ſed ſpiritu ſuo dedit legem. Et ideo Apoſtolus dixit: Lex enim ſpiritalis eſt,quæ utiq; nō atramento inſcripta eſt,ſed ſpiritu dei uiui:non in tabulis lapideis,ſed in tabulis cordis carnalibus. Nam ſi Apoſtoli epiſtola ſcribitur in ſpiritu,quid obſtat quo minus etiam legem dei non atramento, ſed ſpiritu dei ſcriptam credere debeamus? quæ utiq; cordis noſtri mentiſq; ſecreta nō maculat,ſed illuminat. Scripta eſt autē in tabulis lapideis,quia in typo ſcripta. Sed tabulæ fractæ primo ſunt & abiectæ de Moyſi manibus, quia Iudæi propheticis operibus exciderunt. Et bene tabulæ fractæ ſunt,non ſcriptura deleta. Et tu uide ne frangatur tabula tua,ne mens tua & animus diuidatur. Nunquid diuiſus eſt Chriſtus? Non diuiſus eſt, ſed unum eſt cum patre: & te nemo ab eo ſeparet. Si fides deficiat,tabula cordis tui frangitur. Cōminuitur animi firmitudo,ſi unitatem diuinitatis in trinitate non credas. Scripta eſt & fides tua, ſcripta eſt & culpa tua, ſicut Hieremias dixit: Scripta eſt Iuda culpa tua graphio ferreo & ungue adamantino. Et ſcripta eſt,inquit,in pectore & in corde tuo. Ibi igitur culpa eſt, ubi gratia. Sed culpa graphio ſcribitur, gratia ſpiritu deſignatur. Hoc digito myſticè etiam dominus Ieſus inclinato capite ſcribebat in terra, cùm à Iudæis adultera eſſet oblata: ſignificans per figuram,quando de peccatis alterius iudicamus,noſtri nos debere meminiſſe peccati. Ac ne rurſus,quia legem deus ſpiritu ſuo ſcripſit, inferius aliquid tanquam de miniſterio ſpiritus crederemus,uel ex corporis noſtri æſtimatione portionem quandam exiguam dei ſpiritum putaremus,ait alibi Apoſtolus:Non ſe humanæ ſcientiæ uerbis loqui,ſed doctis ſpiritus, & ſpiritalibus ſpiritalia cōparare:animalem autē non percipere quę ſunt ſpiritus dei. Sciebat enim quod is qui diuina carnalibus compararet,inter animalia eſſet,non inter ſpiritales homines computandus:ſtultitia enim, inquit, illi eſt. Et ideo quia ſciebat has futuras eſſe animaliū hominum quęſtiones, præſagus futuri ait: Quis enim cognouit ſenſum domini,qui inſtruat eū? Nos autē ſenſum Chriſti habemus:

Exod. 15 — Luc. 11 — Matth. 12 — Rom. 1 — 2. Corin. 3 — Hiere. 17 — Ioan. 8

Quia digitus dei lectus eſt ſpiritus,quo ſignificatur unitas diuinitatis non inæqualitas trinitatis. Cap. III

s Ed ſi quis adhuc carnalibus inhęret ambiguis & corporalibus uacillat exemplis,conſideret quia non poteſt bene ſentire de filio, qui poteſt male ſentire de ſpiritu. Nam ſi ideo portionem quandam exiguam putant eſſe ſpiritū dei quia digitus dei dicitur,ijdē utiq; & portionē exiguā dicūt eſſe in filio dei, quia dextera dei dicitur,ſed filius & dextera & uirtus dicitur. Itaq; ſi uerba noſtra pendamus,nulla poteſt ſine uirtute eſſe perfectio:& ideo caueant ne putent, quod nefas dictu eſt,ſemiperfectum in ſua ſubſtantia patrem perfectionem accepiſſe per filium, & deſinant coæter-

num filium patri negare. Quando enim non fuit dei uirtus? Quod si aliquando putant non fuisse dei uirtutem, aliquando plenitudinem in deo patre negabunt fuisse, cui putēt aliquando defuisse uirtutem. Sed hæc, ut dixi, scripta sunt, ut ad unitatem diuinitatis ista referamus, & credamus quod Apostolus dixit. Quia plenitudo diuinitatis corporaliter habitet in Christo, & habitet in patre & habitet in spiritusancto: & quod sicut unitas diuinitatis, ita & unitas operationis sit. Quod etiā ex cantico Moysi colligi potest. Ipse enim cum per maria traduxisset populum Iudæorum, & dei patris operationem & filij est confessus & spiritus, dicēs: Dextera manus tua domine glorificata est in uirtute, dextera manus tua confregit inimicum. Habes quia & filium sit confessus & patrem cuius est dextera. Et infra, ne spiritum sanctum præteriret, adiecit: Misisti spiritum tuum, & cooperuit eos mare.

Colos. 2

Quia sicut cooperatus est patri & filio spiritus sanctus in nube & mari cum liberaretur populus Iudæorum, ita cooperatur in mysterio baptismatis. Cap. IIII

Vides igitur quia & spiritus sanctus cooperatus patri & filio sit, ut tanquā congelascentibus fluctibus in medio mari, aquarum quidam murus insurgeret ad transitum Iudæorum, & rursus Aegyptiorum populum per spiritum reiusus obrueret. Inde & columnam nubis pleriq; præcessisse in die populo Iudæorum, & columnam ignis in nocte arbitrantur, quod protegeret plebem suam gratia spiritalis. Hāc autem operationem dei quā totus orbis iure miratur, sine sancti spiritus opere non fuisse, etiam Apostolus declarauit, dicens in figura illa præcessisse spiritalis mysterij ueritatem. sic enim habes: Quoniā patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari: & omnes eandem escā spiritalem manducauerunt, & omnes eundem potum spiritalem biberunt. Nam quemadmodum typus sacramēti potuit esse sine operatione spiritus sancti, cuius ueritas omnis in spiritu est? Quod & Apostolus docuit, dicēs: Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu dei nostri. Vides igitur quia & pater operatur in filio, & filius operatur in spiritu? Et ideo secundum seriem scripturarū, noli dubitare in figura fuisse, quod in ueritate esse ipsa etiā Veritas declarauit. Quis eñ operationē eius abnuat in lauacro, in quo operationē eius sentimus & gratiā?

1. Cor. 10

Quia sanctificat pater, sanctificat filius, sanctificat spiritus sanctus. Cap. V

Nam sicut sanctificat pater, ita sanctificat & filius, sanctificat & spiritus. sanctificat pater secundum quod scriptum est: Deus pacis sanctificet uos, ut integer spiritus uester & anima & corpus sine querela in dei domini nostri Iesu Christi seruetur. Et alibi filius dicit: Pater, sanctifica eos in ueritate. De filio autem idem Apostolus dixit: Qui factus est nobis sapientia à deo & iustitia & sanctificatio & redemptio. Vides quia factus est sanctificatio? Sed factus est nobis, non ut ille mutaret quod erat, sed ut nos sanctificaret in carne. Spiritū quoq; sanctificare Apostolus docet. Sic enim dicit: Gratias agere debemus deo semper pro uobis fratres dilectissimi à domino quia elegit uos deus primitias in salutem, in sanctificatiōe spiritus & fide ueritatis. Ergo sanctificat pater, sanctificat & filius, sanctificat & spiritus: sed una est sanctificatio quia unum est baptisma, & una gratia sacramenti.

1. Thes. 5

Ioan. 17

1. Corin. 1

2. Thes. 2

Quia eadem sunt opera manuum, quæ sunt opera digitorum. Cap. VI

Sed quid mirum si sanctificat singulos ipse sanctificatione non indigens, sed redundans: quando tantam, ut dixi, maiestatem eius accipimus, ut tanquā digitus à corpore, ita à deo patre inseparabilis uideatur spiritus sanctus? Quod si quis ad diminutionem non ad unitatem potestatis putat esse referendum, is profecto in eam amentiam cadet, ut tanquam in unam uelut corporis formam patrem & filium & spiritum sanctum uideatur effingere, & distinctiones quasdam figurare membrorū. Sed accipiāt, ut sæpius dixi, non inæqualitatem, sed unitatem potestatis hac testificatione signari, quandoquidem quæ opera dei sunt, eadem sint opera manuum, eadem etiam legerimus opera esse digitorum. Scriptum est enim: Cœli enarrant gloriam dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. Et alibi: Initio terram tu fundasti domine, & opera manuum tuarum sunt cœli. Eadem igitur sunt opera manuum, quæ sunt opera dei. Nō ergo aliqua pro membrorum corporaliū qualitate discretio operationis, sed unitas potestatis

Psalm. 18

Psalm. 101

potestatis est. Quæ autem opera sunt manuum, eadem opera digitorum, quia æquè scriptum est: quoniam uidebo cœlos tuos, opera digitorum tuorum, lunam & stellas quas tu fundasti. Quid hic igitur digiti minus quàm manus fecisse produntur, cùm idem fecerint digiti quod manus? Sicut scriptum est: quoniã delectasti me domine in factura tua, & in operibus manuũ tuarũ delectabor. Et tamen quia manũ legimus filium, scriptũ est enim: Nonne manus mea fecit hæc omnia? Et alibi: Posui manum meam sub tegumento petræ, quod ad incarnationis mysteriũ spectat, quia integumentũ corporis uirtus dei sempiterna suscepit: utiq; liquet manus & de filio dei & de spiritu sancto scripturam locutam. Et rursus quia digitum dei spiritum legimus, ideo appellatos digitos æstimamus, ut filium spiritumq; signaret. Deniq; & ut filij & spiritus sanctificationem se habere memoraret, ait quidam sanctus: Manus tuæ fecerunt me & plasmauerunt me.

Psalm. 8 *Psalm. 91* *Iob. 10*

Quia sicut arguit pater, ita arguit filius, ita arguit & spiritus, et quia iudicat spiritus.

Cap. VII

Vt enim uerborum similitudinem recusamus, ubi unitatem potestatis asserimus, cum eousq; unitas potestatis sit, ut & arguat spiritus sicut arguit pater & arguit filius? Sic enim scriptum est: Domine ne in ira tua arguas me, neq; in furore tuo corripias me. Deinde in quadragesimonono Psalmo sicut dicit dominus: Arguam te & statuam ante faciem tuam peccata tua, ita etiam de spiritu sancto filius dixit: Cùm autẽ abiero, mittã paracletũ ad uos: & ille ueniẽs arguet mundũ de peccato & de iustitia, & de iudicio. Sed quo nos perfidorũ hominũ deducit amentia, ut quasi de ambiguo quod spiritus sanctus arguat uideamur adstruere, cũ iudices ipsi nõ queãt nisi per spiritũ iudicare? Deniq; nobile illud Salomonis iudiciũ, q̃d inter dubia certantiũ, cũ una oppresso paruulo quẽ ipsa susceperat, uindicare sibi uellet alienũ, altera propriũ filiũ defensaret, & fraudẽ in ipsis cogitationib. occultis, & pietatẽ in maternis uiscerib. deprehendit, utiq; per spiritus sancti munus emicuit. Neq; enĩ latentẽ cõscientiã fœminarũ alia aliqua potuit nisi spiritus sancti machera detegere, de qua ait dñs: Nõ ueni pacẽ mittere, sed machærã: quia non ferro sed spiritu mẽs interna penetrat. Penetrabilis est enim spiritus intelligentiæ, spiritus unicus, multiplex, subtilis, mobilis. Et infra: Omnia prospiciens. Vide Propheta quid dicat, quia omnia prospicit. Et ideo etiam Salomon prospexit, ut machæram illam iuberet afferri, qua simulatò quod diuidere uellet infantem, cõsiderauit quod uera mater plus cõsuleret filio quàm solatio: & gratiam iuri, non gratiæ iura præferret. At uero illa quę matris simularat affectũ, uincẽdi studio cęca paruiduceret eius exitiũ, in q̃ nesciret pietatis dispẽdium. Itaq; uir ille spiritalis, qui dijudicaret omnia, spiritalis enim dijudicat omnia, naturã in affectibus quæsiuit, quæ latebat in uocibus: & pietatẽ interrogauit ut proderet ueritatem. Vicit itaq; mater charitatis affectu, quæ fructus est spiritus. Dijudicat in propheta, quia per spiritũ datur sermo sapientiæ. Quomodo ergo negatur quod arguere possit spiritus sanctus mundũ de iudicio, qui iudicij tollit ambiguum, largitur euentũ? Daniel quoq; nisi accepisset dei spiritũ, nunquã potuisset deprehendere adulterium libidinis, mendaciũ fraudis. Nam cum Susanna presbyterorum coniurationibus appetita, inflexam populi mentem uideret cõtemplatione seniorum, & omnibus destituta subsidijs, sola inter hostes pudicitiæ suæ conscia deum arbitrum precaretur: Exaudiuit, inquit, dominus uocem eius, cùm duceretur ut periret: & excitauit dominus spiritum sanctum pueri adolescentis cui nomen Daniel. Itaq; secundum accepti spiritus sancti gratiam, uacillantia perfidorum testimonia deprehẽdit. Deniq; non alia nisi diuinæ fuit operatio potestatis, ut eos uox sua proderet, quorũ latebat affectus. Percipite igitur spiritus sancti sacrum & cœleste miraculum. Illa quæ maluit sibi casta esse, quàm populo: illa quæ maluit innocentię subire periculum, quam pudoris: quę cùm accusaretur, tacebat: cùm damnaretur, silebat: conscientiæ suę cõtenta iudicio, quæ reuerentiã pudoris etiã in periculis reseruabat, ne extorsisse petulantiã uiderentur, qui extorquere non potuerant castitatẽ, ubi dominum inuocauit, spiritũ meruit, qui latentem presbyterorum conscientiam reuelauit. Discant pudicæ calumniam non timere. Nam quæ castimoniam uitæ prætulit, nec uitæ dispendiũ pertulit, & gloriã retulit castitatis. Sic & Abrahã quõdã iussus adire peregrinã terrã, nec uxorię periculo pudicitię, nec mortis propositæ terrore auocatus, & uitam suam & castimoniam seruauit uxoris.

Psalm. 6 *3. Reg. 3* *Math. 10.* *Daniel. 13*

Nullum

Nullum itaque deo credidisse pœnituit: & castitas deuotionem cumulauit in Sara, & deuotio castitatem. Ac ne quis forte existimet, quia dicendo scriptura: Excitauit deus spiritum sanctum pueri adolescẽtis, spiritum in eo putet fuisse hominis, non spiritũ sanctum: legat in posterioribus & inueniet quia spiritũ sanctũ accepit Daniel, & ideo prophetauit. Denique & rex eum prętulit, quia habebat gratiã spiritalem. Sic enim dicit: Tu autem Daniel potes, quia spiritus sanctus dei in te est. Et infra scriptura dicit: Et fuit Daniel prępositus illis, quoniam spiritus erat superans in eo. Sed etiã Moysi spiritus iudicaturis diuisus est. Sed quid de cæteris loquamur? Ipsum dominum Iesum in spiritu nõn solum iudicare accepimus, sed etiam uindicare. Neque enim uindicaret in Antichristum, nisi ante de eius meritis iudicaret, quẽ (sicut legimus) dominus Iesus interficiet spiritu oris sui. 2.Thes.2

Sicut lectum est quod uerbi gladius spiritus sit, ita lectum est quod spiritus sancti gladius uerbum dei sit. Cap. VIII

SEd hic non acquisita gratia est, sed indiuidua manet unitas: quia neque Christus sine spiritu, neque spiritus potest esse sine Christo. Non enim potest diuinæ naturæ unitas separari. Et quia in mediũ interuenit exemplum quod dominus Iesus interficit spiritu oris sui, gladius quidem uerbi spiritus intelligitur. Denique in Euangelio dicit ipse dominus Iesus: Non ueni pacem mittere, sed gladium. Venit enim ut spiritum daret: ideo & in ore eius gladius bis acutus, utique gratia spiritalis. Spiritus ergo, uerbi gladius est. Et ut scias inæqualitatem non esse sed unitatem naturæ, uerbum quoque gladius est spiritus sancti. Scriptũ est enim: Accipientes scutum fidei in quo possitis omnia tela maligni ignita extinguere, & galeam salutis assumite, & gladium spiritus quod est uerbum dei. Cùm igitur uerbi gladius spiritus sanctus sit, & spiritus sancti gladius uerbum dei sit, utique unitas est potentiæ. Ephes.6

Quia similiter ut pater & filius, ita etiam spiritus & contristatus & exasperatus, & tentatus à Iudæis legitur. Cap. IX

QVam unitatem licet etiam alijs scripturarum locis considerare. Nam cum dicat Ezechiel ad populum Iudæorum: Et contristabas me in omnibus his, dicit dominus. Paulus nouo populo in epistola sua dicit: Nolite contristare spiritum sanctũ dei, in quo signati estis. Rursus cùm Esaias dicat de ipsis Iudæis: Ipsi autem non crediderunt, sed exacerbauerunt spiritũ. Dauid autẽ de deo dicit: Et exacerbauerũt altissimum in siccitate, & tentauerũt deũ in cordibus suis. Accipe etiã quia cùm alibi dixerit scriptura, tentatum spiritum, tentatũ etiã deum, tandem dicat & Christũ esse tentatum. Habes enim ad Corinthios Apostolum: Neque tentemus Christũ, sicut quidam eorum tentauerũt, & à serpentibus perierũt. Iusta uindicta, ut aduersarij uenena sentirent, qui non uenerabantur authorem. Et bene dominus, æreo serpente suspenso iussit curari uulnera fauciorum. Imago enim crucis, æreus serpens est, quoniam & si in carne sua suspensus est Christus, tamen & ipse crucifixus est mũdo, & ipsi crucifixus est mundus. Mihi enim mundus crucifixus est & ego mundo. Crucifixus est ergo in suis mundus illecebris, & ideo nõ uerus sed æreus suspensus est serpẽs: quia in ueritate quidẽ corporis, sed sine ueritate peccati suscepit dominus speciem peccatoris: ut per lubricum infirmitatis humanę, simulãdo serpentẽ, depositis carnis exuuijs, ueri destrueret serpentis astutiam. Per crucem itaque domini quæ in tentationis ultione subuenit, offensam in perfidis trinitatis agnosco, qui medicinam trinitatis accipio. Ergo cum habeas in libro Moysi, quia dominus tentatus serpentes immiserit populo Iudæorũ, necesse est aut unitatem in maiestate diuina fatearis, patris & filij & spiritus sancti: aut certe cùm spiritũ dicat Apostolica scriptura tentatũ, domini nomine spiritũ utique designauit. Tentatũ autem spiritum sanctum, ad Hebræos scribens Apostolus, dicit. Sic enim habes: Quia hæc dicit spiritus sanctus: Hodie si uocem eius audieritis, nolite obdurare corda uestra, sicut in irritatione secundum diem tentationis in deserto, ubi tentauerũt me patres uestri, probauerũt & uiderũt opera mea. Quadraginta annis proximus fui generationi huic, & dixi semper isti errant corde: ipsi uerò non cognouerũt uias meas, sicut iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam. Ergo secundum Apostolum tentatus est spiritus. Si & ipse tentatus est, & ipse utique in terram repromissionis Iudæorũ populũ dirigebat, sicut scriptũ est: Quia adduxit eos per abyssum sicut equum, per desertum & non laborauerũt, & sicut pecora Ephes.4 1.Corin.10 Galat.6 Hebr.3 Esaie.63

per

per campum, descendit spiritus à domino, & direxit eos. Et ipse utiq; serenam cœlestis alimoniæ pluuiam ministrabat, ipse quotidianam messem quam terra non parturierat, agricola non seuerat, imbre fertili fœcundabat. Nunc spectemus singula. Requiem Iudęis promiserat deus, eam requiem spiritus suam dicit. Tẽtatum se à perfidis deus pater memorat, tentatum ab ijsdem se dicit & spiritus: quia una tentatio est qua tentata est à sacrilegis una & uera diuinitas trinitatis. Condemnat deus populum Iudæorum, ut in terram fluentem lac & mel, hoc est ad resurrectionis requiem peruenire non possit: eadem sententia condemnat & spiritus, dicens: Si introibunt in requiẽ meam. Vnius ergo sententia uoluntatis, unius excellentia potestatis est. Fortasse tamen aliquis diceret, hoc exemplum nõ posse ad proprietatem sancti spiritus deriuari, nisi alio loco etiam Petrus Apostolus nos docuisset, peccatis nostris etiam spiritũ posse tentari. Sic enim habes ad Ananiæ coniugem dictum: Quid utiq; conuenit uobis tentare spiritũ domini? Et enim domini spiritus ipse est dei spiritus, quia unus sanctus est spiritus: ut etiam Paulus Apostolus docuit, dicens: Vos autem in carne non estis, sed in spiritu: si tamen spiritus dei habitat in uobis. Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius: Præmisit spiritum dei, & statim subdidit eundem esse spiritum Christi. Et cùm dixisset de spiritu, ut intelligeremus quia ubi spiritus sanctus, ibi Christus est, addidit: Si autem Christus in uobis. Deinde quomodo hic intelligimus, quia ubi spiritus, ibi Christus: ita etiam alibi ostendit, quia ubi Christus, ibi etiam spiritus sanctus sit. Nam cùm dixisset, Nũquid experimẽtum eius quæritis, qui in me loquitur Christus? alibi ait: Puto enim quod & ego spiritum dei habeam. Inseparabilis ergo unitas, quia ubi aut pater aut Christus aut spiritus, scriptura testificante signatur, ibi omnis plenitudo est trinitatis.

Acto.5 | Rom.8 | 1.Cor.13 | 1.Cor.7

Quia deus spiritus secundum Petri sententiam in Actibus Apostolorum. Cap. X

S Ed & ipse Petrus in eo quod proposuimus exemplo, præmisit spiritum sanctum, & postea dixit spiritum domini. Sic enim habes: Anania, cur impleuit Satanas cor tuum ad mẽtiendum spiritui sancto, ut fraudem faceres de precio agri? Nonne manens tibi manebat, & uenditus in tua erat potestate? Quare posuisti in corde tuo hoc scelus? Non es hominibus mentitus, sed deo. Et subter ad eius uxorem ait: Quid utiq; conuenit uobis tentare spiritum domini? Primum intelligimus, quia spiritum sanctum, spiritum domini dixit: Deinde cum præmiserit spiritũ, & addiderit, non es hominibus mentitus, sed deo: necesse est in spiritu sancto aut unitatem diuinitatis intelligas: quoniam, cum spiritus tentatur, deus fallitur: aut si unitatem diuinitatis conaris excludere secundum scripturæ uerba, ipse utiq; spiritum domini credis. Si enim & de spiritu expressum intelligimus & de patre, in deo utiq; patre et spiritu sancto ueritatis scientię aduertimus unitatem, quia similiter à sancto spiritu sicut à deo patre mendacium deprehenditur. Quod si utrumq; de spiritu accipimus, cur quod legis, perfide negare conaris? Aut igitur unitatem diuinitatis patris & filij in spiritu sancto, aut diuinitatem sancti spiritus in patre & filio confitere. Vtrum dixeris, utrumq; in deo dixisti: quia & unitas diuinitatem adstruit, diuinitas unitatem.

Acto.5

Quia deus spiritus est, secundum Euangelium. Cap. XI

N Ec solum hoc loco euidenter sancti spiritus θεότητα, hoc est, deitatem scriptura testatur, sed etiam ipse dominus dixit in Euangelio: Quoniam deus spiritus est. Quem locum ita expresse Arriani testificamini esse de spiritu, ut eum de uestris codicibus auferatis: atq; utinam de uestris & nõ etiam de Ecclesiæ codicibus tolleretis. Eo enim tempore quo impiæ infidelitatis Auxentius Mediolanensem ecclesiam armis exercituq; occupauerat, uel à Valente atque Vrsatio nutantibus sacerdotibus suis incursabatur ecclesia Sirmiensis, falsum hoc & sacrilegum in ecclesiasticis codicibus deprehensum est. Et fortasse hoc etiam in oriente fecistis. & literas quidem potuistis abolere, sed fidem non potuistis auferre. Plus uos illa litura prodebat, plus uos illa litura damnabat. Neque enim uos poteratis oblinire ueritatem, sed illa litura de libro uitæ nomina uestra radebat. Cur auferebatur, quoniam deus spiritus est, si non pertinebat ad spiritum? Si enim de deo patre uultis expressum, ergo & deum patrem negastis, quem putastis esse delendum. Vtrum uultis eligite, in utroque uos laqueus uestræ impietatis adstringit, si gentiles uos esse fateamini uel patrem deum negando uel spi-

ritum

ritum. Tenetur igitur uestra confessio, qua delestis oraculũ, dum formidatis exemplum. Delestis quidem in pectoribus animisq; uestris, cęterum diuinum non deletur oraculũ, non deletur spiritus sanctus, sed auersatur impias mentes: non deletur gratia, sed iniquitas, quia scriptum est: Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates tuas. Deniq; Moyses pro populo petẽs: Dele, inquit, me de libro tuo, si nõ parcis huic populo. Nec tamẽ deletus est, quia nõ habebat iniquitatẽ, sed gratiã profluebat. Vestra igitur estis cõfessione cõuicti: quod sapienter factũ non possumus dicere, sed astutẽ. Astutẽ enim cognouistis loci istius uos attestatione conuinci, nec argumenta uestra aduersus id posse testimoniũ conuenire. Quò enim possit aliò intellectus loci istius deriuari, cùm series lectionis tota de spiritu sit? Nicodemus quærit de regeneratione, respondet dominus: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit per aquã & spiritum, nõ potest introire in regnum dei. Et ut ostenderet aliam generationem secundum carnem esse, aliam secundum spiritum, addidit: Quod natum est ex carne, caro est: quia de carne natum est. Et quod natum est de spiritu, spiritus est: quia deus spiritus est. Persequere ergo totam seriem lectionis, inuenies quod dominus impietatem uestram plenitudine assertionis excluserit. Noli, inquit, mirari, quia dixi: Oportet uos nasci denuo. Spiritus ubi uult spirat, & uocem eius audis: sed nescis unde ueniat, aut quo uadat. sic est omnis qui natus est de spiritu. Quis est qui nascitur de spiritu, & qui efficitur spiritus, nisi qui renouatur spiritu mentis suæ? Hic est utique qui per aquam regeneratur & spiritum sanctum, quoniam per lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti, spem uitæ capimus æternæ. Et alibi Petrus Apostolus ait: Vos autem spiritu sancto baptizabimini. Quis est autẽ qui baptizatur spiritu sancto, nisi qui renascitur per aquam & spiritum sanctum? Ergo de sancto spiritu dominus dixit: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit per aquam & spiritum, non potest introire in regnũ dei. Et ideo de ipso nasci nos in posterioribus definiuit, per quem renasci nos in superiorib. est locutus. Hæc dominica sententia est: scripto nitor, non argumento. Quæro tamen cur si non dubitabatur per spiritum sanctũ nos renasci, dubitetur de spiritu sancto nos nasci, cùm ipse dominus Iesus de spiritu sancto & natus sit & renatus? Quem si natum de spiritu sancto cõfitemini, quia non potestis negare, renatum autem negatis: magna insipientia, ut quod singulare dei est, confiteamini: quod commune est hominum, denegetis. Et ideo bene uobis dicit̃ quod Iudæis dictum est: Si terrena uobis dixi, & nõ creditis: quomodo si dixero uobis cœlestia credetis? Sed tamen utrumq; locum ita scriptum inuenimus in Græco, ut non per spiritum dixerit, sed de spiritu. Deniq; sic habet: ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ἐὰν μήτις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, hoc est, de aqua & spiritu. Ergo cùm dubitari nõ debeat de sancto scriptum esse spiritu, quod natum est de spiritu, non est dubium, quia deus sit & sanctus spiritus, secundum quod scriptum est, quia deus spiritus. Alibi quoq; ut hoc de sancto spiritu scripsisse se idem Euangelista referaret, per aquam, inquit, & spiritum uenit Christus Iesus. Non solum in aqua, sed per aquam & sanguinem & spiritus testimonium: quoniã spiritus est ueritatis: quia tres sunt testes, spiritus, aqua, & sanguis: & hi tres unum sunt in Christo Iesu. Audi quomodo testes spiritus mentem renouat, aqua proficit ad lauacrũ, sanguis spectat ad precium. Spiritus enim nos per adoptionem filios dei fecit, sacri fontis unda nos abluit, sanguis domini nos redemit. Alterum igitur inuisibile, alterum uisibile testimonium sacramento consequimur spiritali, quia spiritus testimonium reddit spiritui nostro. Et si in utroq; plenitudo sit sacramenti, distinctio tamen muneris est. Ergo ubi distinctio muneris, non est utique testificationis æqualitas.

Esaie. 43 — *Exod. 32* — *Ioann. 3* — *Actu. 11* — *Ioann. 3* — *1. Ioan. 5*

Quia adoratur spiritus sanctus sicut pater & filius, & cum patre & filio adoratur in maiestate dei. Cap. XII

Ed fortasse referatur, quia in posterioribus istius ipsius libri iterum dominus deum spiritum dixit, sed de patre deo sensit. Sic enim habes in Euangelio: Nunc est quando ueri adoratores adorabunt patrem in spiritu & ueritate. Nam & pater tales quærit, qui adorẽt eum. Spiritus est deus: & eos qui adorant eum, in spiritu & ueritate oportet adorare. Nõ solũ enim hoc exẽplo diuinitatẽ sancti spiritus uultis negare, sed etiam in spiritu adorare deum, tanquam ad subiectionem spiritus deriuatis. Cui loco respondebo breuiter, quia spiritus plerumq; ponitur pro gratia spiritali,

Ioan. 4

ſicut & Apoſtolus dixit: Quia ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabili-
bus, hoc eſt gratia ſpiritalis. niſi forte gemitus uos ſancti ſpiritus audire potuiſtis. Ergo
& hic adoratur deus, non in malitia cordis, ſed in gratia ſpiritali. In animam enim male-
uolam non intrat ſapientia, quia nemo poteſt dicere dominum Ieſum, niſi in ſpiritu ſan-
cto. Statimq́ſubdidit: Diuiſiones uerò gratiarum ſunt. Nõ igitur hoc ad plenitudinem
nec ad portionem ſpiritus poteſt pertinere: quia neq; humana mens eius plenitudinem
capit, neq; in ullas ſui diuiditur ſectiones, ſed donum gratiæ ſpiritalis infundit, in quo a-
doratur deus, ſicut adoratur etiam in ueritate. Non enim adorat, niſi qui ueritatem diui-
nitatis eius pio haurit affectu. Nec utiq; uelut perſonaliter Chriſtum, aut ſanctum perſo-
naliter ſpiritum comprehendit. Aut ſi putat quod uelut perſonaliter dictum de ſpiritu
uideatur & de Chriſto: ergò deus ſimiliter adoratur in ueritate, ſicut adoratur in ſpiritu.
Aut ſimilis igitur ſubiectio, quod abſit ut credas, & nec filius adoratur: aut quod uerum
eſt, ſimilis unitatis gratia & ſpiritus adoratur. Colligamus hinc ergo & cõcludamus Ar-
rianorum impias quæſtiones. Si enim ideo negant adorandum ſpiritum, quia deus ado-
ratur in ſpiritu, negent ergo adorandam ueritatem, quia deus adoratur in ueritate. Nam
licet plurimæ ueritates ſint, quia ſcriptum eſt: Diminutæ ſunt ueritates à filijs hominũ,
donatæ tamen ſunt à ueritate diuina quæ eſt Chriſtus, qui ait: Ego ſum uia, ueritas, & ui-
ta. Ergo ſi hoc loco ueritatem ex uſu intelligunt, intelligant etiam gratiam ſpiritalem, &
nihil eſt offenſionis: aut ſi ueritatem Chriſtum accipiunt, adorandum negent. Sed refel-
luntur factis piorum, ſerie ſcripturarum. Adorauit enim Chriſtum Maria, & ideo prænũ
cia reſurrectionis ad Apoſtolos deſtinatur, ſoluens hæreditarium nexum & fœminei ge
neris immane delictum. Hoc enim operatus eſt in myſterio dominus, ut ubi ſuperabun
dauerat delictum, ſuperabũdaret & gratia. Meritoq; ad uiros fœmina deſtinatur: ut quæ
culpam uiro prima nunciauerat, prima domini gratiam nunciaret. Adorauerunt & A-
poſtoli. Et ideo quia detulerunt fidei teſtimonium, acceperunt fidei magiſterium. Ado-
rauerunt & Angeli, de quibus ſcriptum eſt: Et adorent eum omnes Angeli eius. Adorãt
autem non ſolum diuinitatem eius, ſed etiam ſcabellum pedum eius: quia ſcriptum eſt:
Et adorate ſcabellum pedum eius: quoniam ſanctum eſt. Aut ſi negant quia in Chriſto
etiam incarnationis adoranda myſteria ſint, in quibus uelut ueſtigia quædã diuinitatis
expreſſa ſunt, & uias quaſdam uerbi cœleſtis aduertimus, legant quia & Apoſtoli adora
bant eum in carnis gloria reſurgẽtem. Ergo ſi nihil derogat Chriſto, quod deus adorat̃
in Chriſto, quia adoratur & Chriſtus: nihil utiq; derogat etiam ſpiritui, quia deus adorat̃
in ſpiritu, quia adorat̃ & ſpiritus, ſicut Apoſtolus dixit: Spiritui deo ſeruimus. Qui enim
ſeruit, & adorat, ſicut ſupra dictum eſt: Dominũ deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies.
Sed ne forte propoſitum aliquos præterfugere uideatur exemplum, qua ratione ad in-
carnationis dominicę ſacramentũ ſpectare uideatur quod ait Propheta: Adorate ſcabel
lum pedum eius, conſideremus. Non enim ex uſu hominum æſtimare debemus ſcabel-
lum. Neq; enim corporalis deus, aut non immenſus, aut tanquam fulcrum pedibus eius
ſcabellum ſubiectum putemus. Neq; adorandũ quicquã præter deum legimus, quia ſcri-
ptum eſt: Dominũ deum tuum adorabis, & ipſi ſoli ſeruies. Quomodo ergo aduerſus le
gẽ propheta præciperet, ſub lege nutritus, & eruditus in lege? Nõ mediocris igitur quæ
ſtio, & ideo diligẽtius cõſideremus quid ſit ſcabellum. Legimus enim alibi: Cœlum mi-
hi thronus, terra aũt ſcabellũ pedũ meorũ. Sed nec terra adorãda nobis, quia creatura eſt
dei. Videamus tamen ne terrã illã dicat adorandã Propheta quam dominus Ieſus in car-
nis aſſumptione ſuſcepit. Itaq; per ſcabellũ terra intelligitur, per terrã autem caro Chri-
ſti, quam hodieq; in myſterijs adoramus, & quam Apoſtoli in domino Ieſu (ut ſupra di-
ximus) adorarunt. Neq; enim diuiſus Chriſtus, ſed unus. Neq; cùm adoraretur tanquam
dei filius, natus ex uirgine negabatur. Cùm igitur incarnationis adorandum ſit ſacramẽ
tum, incarnatio autem opus ſpiritus ſit, ſicut ſcriptum eſt: Spiritus ſanctus ſuperueniet
in te, et uirtus altiſſimi obumbrabit tibi: & quod naſcetur ex te ſanctum, uocabitur filius
dei: haud dubie etiam ſanctus ſpiritus adorandus eſt, quando adoratur ille qui ſecundũ
carnem natus ex ſpiritu eſt. Ac ne quis hoc deriuet ad Mariam uirginem: Maria erat tẽ-
plum dei, non deus templi. Et ideo ille ſolus adorandus qui operabatur in templo. Nihil
ergo officit, quod deus adoratur in ſpiritu, quia & ſpiritus adorat̃: quanquã ſi ipſa uerba

Sap. 1
1. Cor. 12
Pſal. 11
Ioan. 14
Philip. 3
Matt. 4
Ibidem
Luc. 1

consideremus, quid aliud in patre & filio, & spiritu sancto, nisi eiusdem potestatis unitatem intelligere debemus? Quid est enim, in spiritu & ueritate adorare oportet? si tamen hoc non ad gratiam spiritalem referas, nec ad uerae conscientiae fidem, sed (ut diximus) personaliter (si tamen dignũ hoc uerbum est maiestatis expressione diuinae) de Christo accipias & de spiritu. Quid est ergo, adorat in Christo pater, nisi quod est in Christo pater, & loquitur in Christo pater, & manet in Christo pater? Nõ utiq; quasi corpus in corpore. Non enim deus corpus, nec quasi confusus in cõfuso, sed quasi uerus in uero, deus in deo, lumen in lumine, quasi pater sempiternus in filio coaeterno. Nõ ergo insertio corporis intelligitur, sed unitas potestatis. Ergo per unitatẽ potestatis coadoratur in patre Christus, cùm deus adoratur in Christo. Similiter itaq; per unitatem potestatis eiusdem coadoratur in deo spiritus, dum deus adoratur in spiritu. Adhuc uerbi istius uim atq; sermonis diligentius pertractemus, & proprietatẽ eius ex aliis colligamus. Omnia, inquit, in sapientia fecisti. Quid hic igitur intelligimus exortem factorum esse sapientiam? Sed omnia per ipsum facta sunt. Et Dauid ait: Verbo domini coeli firmati sunt. Ergo ipse qui dei filium etiam coelestium dicit authorẽ, ita utiq; dixit in filio facta omnia, ut in operũ instauratione filium à patre minimè separaret, sed patri iungeret. Paulus quoq; ait: Quoniam in ipso condita sunt omnia in coelis & in terra, uisibilia & inuisibilia. Nũquid cum dicit, in ipso, negauit per ipsum? Non negauit utiq; sed asseruit. Deniq; & alibi dixit: Vnus dominus Iesus per quem omnia. Ergo cum dicit per ipsum, negauit in ipso condita esse omnia, per quẽ dicit esse omnia? Hanc uim habent uerba haec, in ipso & cum ipso, ut unum in his atq; consimile, non contrariũ intelligatur. Quod etiã in inferioribus manifestauit, dicens: Omnia per ipsum & in ipso creata sunt. Haec enim tria in Christo unũ esse: cum ipso, & per ipsum, & in ipso, sicut supra diximus scriptura testatur. Habes enim per ipsum & in ipso condita esse omnia. Accipe etiam, quia cum ipso pater & ipse cum patre erat, cùm omnia conderẽtur. Sapientia dicit: Cùm pararet coelum, cum illo erã, cùm faceret fontes aquarum. Et in ueteri testamento dicendo pater, faciamus: ostẽdit filium coadorandum quasi omnium conditorem. Sicut ergo in filio creata dicuntur, quorum filius creator accipitur: ita etiã cùm in ueritate adorari deus dicitur, uerbi ipsius proprietate in eundem modum frequenter expressa debet intelligi, quod & filius adoretur. Similiter itaq; adoratur & spiritus, quia deus adoratur in spiritu. Ergo pater & cum filio adoratur, & cum spiritu: quia trinitas adoratur. An uerò negat aliquis adorandam diuinitatem trinitatis aeternae, cùm & scripturae diuinae inexplicabilem maiestatẽ exprimant trinitatis? sicut alibi Apostolus dicit: Quoniam deus qui dixit de tenebris lumen splendescere, illuxit in cordibus nostris ad illuminationẽ scientiae claritatis dei in faciẽ Christi Iesu. Nẽpe hanc claritatẽ uiderunt Apostoli, cùm dominus Iesus diuinitatis suę luce in mõtẽ fulgeret. Viderũt, inquit, Apostoli, & in faciẽ prociderunt. Putas' ne illos uel cùm prociderent adorasse, cùm fulgorẽ diuini luminis corporalibus oculis sustinere nõ possent, & splendor lucis aeternae aciem uisus mortalis obduceret? Aut quid aliud tũc temporis dixerunt illi uidentes gloriam eius, nisi uenite adoremus & procidamus ante eum?

Psal. 103

Col. 1

Quia deus spiritus sanctus est secundum Apostolum, & quia templum sumus spiritus sancti sicut & dei patris & domini Iesu Christi. Cap. XIII

Illuxit enim deus in cordibus nostris ad illuminationem scientiae claritatis dei in faciem Christi Iesu. Quis est ergo qui illuxit, ut cognoscamus deum in faciem Christi Iesu? Dixit enim, illuxit deus ut cognoscatur claritas dei in faciem Christi Iesu: Quem putamus alium praeter spiritum declaratum? Aut quis est alius praeter spiritum sanctum cui diuinitatis potentia deferatur? Qui enim spiritũ excludũt, necesse est inducant alium qui cum patre & filio gloriam diuinitatis accipiat. Eadẽ igitur uerba repetamus: Deus est qui illuxit ad illuminationem claritatis dei in faciem Christi Iesu. Habes Christum euidenter expressum. Cuius ergo claritas illuminare dicitur, nisi spiritus? Ipsum ergo deum expressit qui claritatẽ dei dixit. Si patris, superest ut qui dixit de tenebris lumen splendescere, & illuxit in cordibus nostris, spiritus sanctus intelligatur. Alium enim nõ possumus cum patre filioq; uenerari. Si igitur spiritum intelligis & hũc Apostolus deum dixit: Necesse est igitur deitatẽ spiritus etiam uos fateamini qui negatis. Sed quàm impudenter negatis, cùm legeritis quia templũ habet spiritus? Scriptũ est enim:

enim: Templum dei uos estis, & spiritus sanctus habitat in uobis. Deus ergo templũ habet, creatura templum non habet uerum: spiritus autem habet templum, qui habitat in nobis. Nam scriptum est: Quia membra uestra templum est spiritus sancti. In tẽplo autẽ non quasi sacerdos, nec quasi minister, sed quasi deus inhabitat, quoniam ipse dominus Iesus dixit: Inhabitabo in illis & inter eos ambulabo: & ero illorum deus, & ipsi erũt mihi populus. Et Dauid dicit: Dominus in templo sancto suo. Ergo spiritus habitat in templo sancto suo: sicut habitat pater. habitat & filius qui ait: Ego & pater ueniemus, & mãsionẽ apud eũ faciemus. Manet aũt in nobis pater per spiritũ quẽ dedit nobis. Quomodo igitur potest simul dispar manere natura? Vtiq; nõ potest. Manet aũt cum patre & filio spiritus sanctus. Vnde & Apostolus cũ gratia Iesu Christi & charitate dei cõmunicationẽ sancti spiritus copulauit, dicens: Gratia domini nostri Iesu Christi & charitas dei & cõmunicatio spiritus sancti cum omnibus uobis. Aduertimus igitur quod pater & filius & spiritus sanctus in uno eodemq; per naturæ eiusdẽ maneant unitatẽ. Ergo diuinæ est potestatis qui habitat in tẽplo. Sicut enim patris & filij, ita & spiritus sancti sumus tẽplum: non multa templa, sed unum templum, quia unius templum est potestatis.

1.Cor.3 | Ibid.6 | Psal.10

Quia non tres dij, sed unus deus. Cap. XIIII

Sed quid ueremini? an illud quod oblatrare consuestis, ne tres faciatis deos? Absit. Vbi enim una deitas intelligitur, unus deus dicitur. Neq; enim cùm filium deum dicimus, duos deos dicimus. Nam si cùm deitatẽ spiritus confitemur, putatis nos tres deos dicere, ergo & cùm deitatẽ filij dicitis, quia non potestis eam negare, duos inducitis deos. Necesse est igitur iuxta sententiam uestram, si deum personæ unius nõ unius naturæ nomen putatis, aut duos deos dicatis, aut deũ filium denegetis. Sed excusemus uos ab insciencia, etsi non excusamus à culpa. Etenim secundũ nostrã sententiam, quia unus deus, una diuinitas, & unitas intelligitur potestatis. Sicut unum deum dicimus & patrem uerum deitatis nomine confitentes, nec filium denegantes: ita etiam spiritum sanctum à deitatis non excludimus unitate, & tres deos nõ asserimus, sed negamus: quia pluralitatem non unitas facit, sed diuisio potestatis. Quomodo enim pluralitatem recipit unitas diuinitatis, cum pluralitas numeri sit, numerum autem non recipiat diuina natura?

Quia dominus spiritus sanctus, sicut pater & filius. Cap. XV

Vnus ergo deus, salua maiestate trinitatis æternæ, sicut proposito declaratur exemplo. Nec eo tamẽ solo loco trinitatem uidemus nomine diuinitatis expressam, sed cum plerisq; locis, sicut & supra diximus, tum maxime in his epistolis quas ad Thessalonicenses Apostolus scripsit, diuinitatem atq; dominatum patris & filij & spiritus sancti euidentissime declarauit. Sic enim habes: Vos autem dominus multiplicet & abundare faciat charitate in inuicem & in omnes, sicut & nos in uobis, ad confirmanda corda uestra sine querela in sanctificatione coram deo & patre nostro in aduentu domini Iesu. Quis est igitur dominus, qui multiplicet nos & abũdare faciat coram deo & patre nostro in aduentu domini Iesu? Patrem dixit, filiũ dixit: quem ergo cũ patre & filio præter spiritum iunxit? Quis est dominus qui corda nostra in sanctificatione confirmet? Sanctificatio enim gratia spiritalis est, sicut & infra dixit: In sanctificatione spiritus & fide ueritatis. Quem putatis ergo hic dominum, pręter spiritum nuncupatum? Hoc deus pater docere uos potuit, qui ait: Super quem uideris spiritum descendẽtem & manentem super eum: hic est qui baptizat in spiritu sancto. Descendit enim spiritus in specie columbæ: ut & sapientiæ testimonium ferret, & sacramentum lauacri spiritalis impleret, & unius se cũ patre & filio operationis ostenderet. Ac ne per imprudentiam aliquid excidisse Apostolo iudicetis, sed scientem prudentemq; & sancto infusum spiritu significasse dominũ quẽ deum sentiebat, etiam in secunda ad Thessalonicenses epistola hoc idem repetiuit dicens: Dominus autem dirigat corda uestra in dilectione dei & patiẽtia Christi. Si dilectio dei est, & Christi patiẽtia, quis est dominus qui dirigat, debet ostendi, si directionem sancti spiritus denegamus. Sed negare nõ possumus, quoniam de ipso dominus dixit: Adhuc multa habeo uobis dicere, sed non potestis illa portare modo. Cum autem uenerit spiritus ille ueritatis, deducet uos in omnem ueritatem.

1.Thes.3 | Ioan.1 | Ioan.16

Quia bonus ſpiritus dei, & ſpiritus ueritatis & omnem inſinuat ueritatem. Cap. XVI

Pſal. 142 — T Dauid de ipſo dicit: Spiritus tuus bonus deducet me in uiam rectam. Vide quid de ſpiritu ſancto uox dominica reſultet. Filius dei uenit, et quia nondum infuderat ſpiritum, paruulos quoſdam nos degere ſine ſpiritu declarauit. Spiritum dixit eſſe uenturum, qui faceret ex paruulis ſortiores, incremento uidelicet ſpiritalis ætatis. Quod ideo poſuit, nō quo uirtutem ſpiritus anteferret, ſed ut in cognitione trinitatis oſtenderet plenitudinem eſſe uirtutis. Neceſſe eſt igitur aut quartū aliquem dicatis, quem ſentire præter ſpiritum debeatis, aut certe non alium dominum iudicetis, niſi ſpiritum deſignatum. Quod ſi euidentem conceptionem uerborum exigitis, quibus dominum ſpiritum ſcriptura memorauerit, nec id latere uos potuit, quia ſcriptum eſt: Dominus autem ſpiritus eſt. quod utiq; dictum de ſpiritu ſancto, totius ſeries lectionis oſtendit. Et ideo Apoſtolica conſideremus eloquia. Quotiens legitur Moyſes, inquit, uelamen poſitū eſt ſuper cor eorum: Cum uero conuerſi fuerint ad dominū, auferetur uelamen. Dominus autem ſpiritus eſt. Vbi autem ſpiritus domini, ibi libertas. Non ſolum itaq; ſpiritum dominum dixit, ſed etiam addidit: Vbi autem ſpiritus domini, ibi libertas. Nos itaq; omnes reuelata facie gloriam domini ſpeculantes, ad eandem imaginem reformamur à gloria in gloriam, ſicut à domini ſpiritu: hoc eſt qui ad dominū ſumus ante conuerſi ut ſpiritali intellectu quaſi in quodam ſpeculo ſcripturarum domini gloriam uideremus, nunc ab hac gloria quæ nos conuertit ad dominum, in illam cœleſtem gloriam reformamur. Ergo cum dominus ſit ad quem conuertimur, dominus autem ſpiritus ſit à quo reformamur, qui conuerſi ad dominum ſumus, dominus utiq; ſpiritus ſanctus eſt deſignatus. Ipſe enim conuerſos ſuſcipit qui reformat. Nam quomodo quos non ſuſceperat reformet? Quanquam quid expreſſionem quærimus uocis, ubi expreſſionem cernimus unitatis? Nam & ſi dominum ſpiritumq; diſtinguas, negare tamē non potes, quia ubi dominus, ibi & ſpiritus. Et qui fuerit conuerſus ad dominum, erit cōuerſus ad ſpiritum. Si literam calumniaris, unitatem non inficieris. Si unitatem uis ſecernere, poteſtatis dominum ipſum ſpiritum confiteris.

Quia non tres domini ſed unus dominus. Cap. XVII

Ed fortaſſis iterum dicas: Si dominum ſpiritum dixero, tres dominos declarabo. Nūquid cū dominum filium dicis, aut filium negas, aut duos dominos confiteris? Abſit. Ipſe enim filius dixit: Nolite duobus dominis ſeruire. Sed non utiq; aut ſe, aut patrem dominum denegauit. nam & patrem dominum dixit, ſicut habes: Confiteor tibi pater domine cœli & terræ. Et ſe memorauit dominum, ſicut in Euangelio legimus: Vocatis me dominum & magiſtrum, & bene facitis, ſum etenim. Sed non duos dominos dixit: imò oſtendit ſe non duos dominos dixiſſe, cum præmonet: Nolite duobus dominis ſeruire. Non ſunt enim duo domini ubi dominus unus eſt, quia pater in filio, filius in patre, & ideo dominus unus. Sic & lex docuit: Audi Iſrael, dominus deus tuus dominus unus eſt, hoc eſt, immutabilis ſemper, in unitate permanens poteſtatis, ſemper idem: nulla acceſſione, nulla diminutione mutatur. Ergo unū dixit Moyſes, & idem tamen dominū à domino pluiſſe memorauit. Apoſtolus quoq;: Det, inquit, dominus miſericordiam inuenire à domino. Dominus pluit à domino, dominus dat à domino miſericordiā: dominus nec ibi diſcernitur ubi pluit à domino, nec hic ſeparatur ubi miſcetur à domino, ſed utroq; in loco unitas dominatiōis exprimitur. In Pſalmo quoque habes: Dixit dominus domino meo. Nec ideo patrem ſuum dominum denegauit, quia filium dominum ſuum eſſe memorauit: ſed ideo filium dominum ſuū dixit, ne crederes filium prophetæ fuiſſe ſed dominum, quod in Euangelio ipſe dominus manifeſtauit dicens: Si enim Dauid in ſpiritu uocat eum dominum, quomodo filius eius eſt? In ſpiritu dicit Dauid dominum, non ſpiritus dicit. Aut ſi hinc calumniantur, quia dominum ſpiritus dixit, neceſſe eſt pari ſacrilegio filium dei etiam ſpiritus ſancti filium uideantur aſſerere. Ergo quemadmodum duos non dicimus dominos, cum & patrem & filium deſignamus: ita nec tres dominos dicimus, cum dominum ſpiritum cōfitemur. Sicut enim tres ſacrilegium eſt dominos aut deos dicere: ita etiam hoc plenū ſacrilegij eſt, duos dominos aut deos dicere. Quia unus deus, unus dominus, unus eſt ſpiritusſanctus: & qui deus, dominus: & qui dominus, deus: quia & in dominatione diuinitas, & in diuinitate domi-

Marginalia: 2. Cor. 3 (at "lectionis oſtendit"); B; S; Mat. 6; Matt. 11; Ioan. 13; Deut. 6; Matt. 22

dominatus est. Deniq; & dominum & deum legisti patrem: Domine deus meus clamabo ad te, exaudi me. Et dominum & deum habes filium, sicut in Euangelio legisti, quia cum tetigisset Thomas latus Christi ait: Dominus meus & deus meus. Ergo sicut pater deus & filius dominus: ita & filius deus & pater dominus: alternatur pia significatio, nõ alternatur diuina natura, sed immutabilis manet gratia. Non enim largitatis collatiua, sed naturalis placita charitatis sunt: quia & unitas proprietatẽ habet, & proprietas unitatẽ.

Ioan. 20

Quia sicut pater sanctus, ita filius sanctus, ita & spiritus dei sanctus. Cap. XVIII

E Rgo sanctus pater, sanctus filius, sanctus & spiritus: sed non tres sancti, quia unus est deus sanctus, unus est dominus. Vna est ergo uera sanctitas, sicut una uera est diuinitas, una illa sanctitas naturalis. Ideo omnia hæc quæ sancta nos credimus, illam solam prædicant sanctitatem Cherubim & Seraphim indefessis uocibus laudant & dicunt, Sanctus, sanctus, sanctus dominus deus Sabaoth. Non semel dicunt, ne singularitatem credas: non bis dicunt, ne spiritum excludas: non sanctos dicũt, ne pluralitatem æstimes: sed ter repetunt & idem dicunt, ut etiam in hymno distinctionem trinitatis, & diuinitatis intelligas unitatem. hoc cum dicunt, deum prædicant. Nos quoq; nihil preciosius inuenimus quo deum prædicare possimus, nisi ut sanctum appellemus. Quodlibet aliud inferius deo, inferius est domino. Ergo hinc quoq; considerate, utrum aliquid sancto spiritui derogandum sit, cuius nomen dei laus est. Sic enim laudatur pater, sic laudatur & filius, quemadmodũ spiritus nominatur & laudatur. Seraphim laudat, omnis beatorum chorus laudat, ut sanctum deum dicat, sanctũ filium, sanctũ spiritũ. Quomodo igitur non omnia habet quæ dei sunt, qui cũ patre & filio à sacerdotibus & in baptismate nominatur, & in oblationibus inuocatur, cũ patre & filio à Seraphim in cœlestibus prædicatur, cum patre & filio habitat in sanctis, infunditur iustis, inspiratur prophetis? Vnde & scriptura diuina θεόπνευστος dicitur, quod deus inspiret, quod locutus est spiritus. Aut si nolunt omnia habere quæ dei sunt, & posse omnia spiritum sanctũ, dicãt quid non habeat, quid'ue nõ possit. Nam sicut omnia habet filius, nec inuidet pater quo minus omnia naturaliter det filio qui dedit quod maius est omnibus, quemadmodũ scriptura testatur dicens: Pater quod dedit mihi, maius est omnibus: ita etiam spiritus Christi habet quod maius est omnibus, quia iustitia nescit inuidiã. Itaq; si diligenter aduertamus, etiam hic diuinæ potestatis comprehendimus unitatem: Pater, inquit, quod dedit mihi, maius omnibus est: & nemo potest rapere ea de manu patris mei. Ego & pater unum sumus. Nam si recte supra ostendimus manum esse dei spiritum sanctum, eadem utiq; manus patris est quę filij est manus, quoniam idem spiritus patris qui spiritus filij est. Ideo sicut non rapitur patri, ita non rapitur filio, ita non rapitur & spiritui, quicũq; de nobis in hoc nomine trinitatis uitam accipit æternam: ex ipso utiq; quod & dedisse filio pater, & accepisse à filio spiritus dicitur, quia scriptum est: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit uobis. Quod de munere magis dispensationis uidetur quam de potestatis diuinæ iure dixisse: quia quos filius redimit, spiritus quoq; sanctificaturus accipit. Ex istis ipsis inquam uerbis de quibus calumniam struunt, unitas diuinitatis aduertitur, non indigentia largitatis. Dedit pater per generationem, non per adoptionem: dedit quasi id quod esset in ipso diuinæ iure naturæ, non quasi liberalitatis gratia, quod deesset. Et ideo quia sic acquirit filius populos ut pater, sic uiuificat filius ut pater: æqualitatem suam ad patrem unitate potestatis expressit, dicens: Ego & pater unum sumus. Cũ enim dicit, ego & pater, reuelatur æqualitas: cum dicit, unum sumus, unitas declaratur. Aequalitas confusionem excludit, unitas separationem: æqualitas patrem filiumq; distinguit, unitas patrem filiumq; non separat. Ergo cum dicit: Ego & pater, Sabellianum repellit: quia alium se, alium patrem dixit. Repellit Fotinianum: quia se cum deo patre iunxit. Illos superioribus repellit: quia dixit, Ego & pater: inferioribus Arrianos, quia dicit: unum sumus, tamen & in superioribus & in inferioribus hæreticam iugulat sęuitatẽ: Sabellianorum, quia unum dixit sumus, non unus sumus: Arrianorũ, quia ego & pater, non pater & ego dixit. Quod utiq; non contumaciæ, sed pietatis & præscientiæ fuit, ne nos errorem in ordine putaremus. Nescit enim unitas ordinem, gradũ nescit æqualitas: nec cadit in dei filiũ, ut per contumaciam pietatem lęderet magister ipse pietatis. Refert itaq; aduertere, quo loci hæc dominus disputauerit. Frequenter enim eius oracula ex

Ibid. 10

Ioan. 10

locorum in quibus diuersatus est qualitatibus aestimantur. Ieiunaturus, ab spiritu (sicut legimus) ducitur in desertum, ut euacuaret diaboli tentamenta. Nam & si in abundātia copiarum continenter uixisse, laudandum est: tamen in diuitijs & amoenitatibus frequētior tentationis illecebra est. Deniq; tentator ut tentet, copias pollicetur: & dominus ut uincat, famem nutrit. Nec ego diffiteor in diuitijs esse posse continētiam. Sed & qui mare nauigat, frequenter euadit, magis tamē obnoxius est periculo, quàm qui nauigare noluerit. Videamus caetera. Promissurus regnum coelorum montem ascendit. Alibi per sata ducit discipulos, seminaturus in eorum affectibus coelestium segetem praeceptorum, ut messis animorum foecunda flauesceret. Consummaturus susceptae carnis officia, cum perfectionem in discipulis iam uideret, quos uerborum suorum radice fundauerat, hortum ingreditur, ut olearum nouellas in domo domini plantaret, & iustum palmae florentem modo uitemq; foecundam riuo sui sanguinis irrigaret. Hoc quoque loco in porticu Salomonis deambulat, dedicationis ut legimus die, hoc est in pectore sapientis atq; pacifici deambulat Christus, eius sibi dedicaturus affectū. Quae ista porticus sit, docet propheta dicens: Deambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meae. Habemus ergo in nobis domum dei, habemus atria, habemus & porticus, habemus & plateas, quia scriptum est: In plateis tuis superfluant aquae tuae. Dilata ergo hanc porticum tui cordis, dei uerbo, qui dicit: Dilata os tuum, & adimplebo illud. Ergo deambulans in corde sapientis atque pacifici dei uerbum, audiamus quid loquatur: Ego & pater unum sumus. Non dicit hoc in pectore perturbatoris & stulti, quia animalis homo non percipit quae sunt spiritus dei, stultitia enim illi est. Non capiunt fidei magnitudinem angusta impiorum pectora. Deniq; Iudaei audientes: Ego & pater unum sumus, tulerunt lapides ut lapidarent eum. Qui hoc audire non potest, Iudaeus est: qui hoc audire non potest, lapidat Christum asperioribus omni caute perfidiae suae saxis, & si mihi creditis, uulnerat Christum. Nam & si ille iam uulnus sentire non possit, (nunc enim secundum carnem iam non nouimus Christum,) tamen Arrianorum impietate lapidatur, qui Ecclesiae pietate laetatur. Bonum mihi est domine lex oris tui, seruo praeceptum tuum. Vnum te esse cum patre ipse dixisti. Quia hoc credidit Petrus, claues regni coelorum accepit, & sui securus peccata donauit: quia hoc non credidit Iudas, impietatis suae se laqueo strangulauit. O dura infidelium saxa uerborum. O informem laqueum proditoris, sed deformius precium Iudaeorum. O argentum improbum, quo aut emitur ad necem iustus, aut uenditur. Ioseph uenditus, emptus Christus: alter ad seruitutem, alter ad mortem. Detestabilis haereditas, feralis auctio: quae aut fratrem uendit iniuriae, aut dominum licitatur exitio, salutis omnium redemptorem. Duo igitur quae praestantiora sunt omnibus. Iudaea uiolauit, fidem atque pietatem: sed in utroque Christum fidei & pietatis authorem. Nam & in patriarcha Ioseph typus Christi fuit, & in ueritate sui corporis Christus, qui non rapinam arbitratus est esse se aequalem deo, sed formam serui accepit: propter lapsus uidelicet nostros suscipiens seruitutem, nec refugiens passionem. Alibi uiginti aureis emitur, alibi triginta. Quomodo enim poterat uerum eius precium comprehēdi, cuius non potest meritum definiri? Erratur in precio, quia erratur in studio. Viginti aureis in ueteri testamento uenditur, triginta in Euangelio. Preciosior enim typo ueritas: largior gratia, quàm disciplina. Opimior lege praesentia: quia lex promisit aduentum, legem aduentus impleuit. Viginti aureis emunt Ismaelitae, triginta Iudaei. Nec hic figura mediocris. Ad sacrilegium perfidi largiores, quàm ad salutem fideles sunt. Vtriusq; tamen contractus considerare cōuenit qualitatē. Viginti aurei, preciū seruitutis: triginta aurei crucis sunt. Quamuis enim simili modo assumptionis & passionis sint admiranda mysteria, plenitudo tamen fidei in sacramento est passionis. Nō minoris quidē aestimo sanctae uirginis partum, sed gratius sumo benedicti corporis sacramentum. Quid clementius, quam quod mihi suas donauit iniurias? Plenius tamen est, quod tantum contulit nobis: ut qui moriturus nō erat, quia deus erat, nostra ille more moreret, ut nos eius spiritu uiueremus. Deniq; nō ociose & Iudas Scharioth unguentū illud trecētis denarijs aestimauit: quod utiq; ipsius precij definitiōe crucē uideret dn̄i declarare. Vnde & dn̄s ait: Haec enim mittens hoc unguentū in corpus meū, ad sepeliendū me fecit. Cur igitur Iudas hoc carius aestimauit? Quia peccatoribus pluris constat remissio peccatorū, & indulgentia uidetur

Psal. 100
Prou. 5
Psal. 80
Ioan. 10
1. Cor. 2
Philip. 3
Matt. 26

uidetur eſſe precioſior. Deniq; habes ſcriptum: Quia cui multū dimittitur, plus diligit. Ergo & ipſi peccatores dominicæ paſſionis quam perdiderunt gratiam confitentur, & teſtimonium ferunt Chriſto, qui Chriſtum ſunt perſecuti. Aut quia in maleuolam animā non intrat ſapientia, etiam hoc loquebatur proditoris affectus: carius æſtimabat dominici corporis paſſionem, ut omnes à fide precij enormitate reuocaret. Ideoq; dominus gratis ſe obtulit, ne quem reuocaret à Chriſto pauperratis neceſſitas. Patriarchæ eum uili uendiderunt, ut omnes emerent. Eſaias dixit: Quicunq; non habetis argētum, uenite, emite, & bibite, manducate ſine argento, ut eum acquireret qui non habebat argētum. O Iuda proditor, unguentum paſſionis eius trecentis denarijs æſtimas, & paſſionē eius triginta denarijs uēdis? Diues in æſtimatione, uilis in ſcelere. Ergo nō omnes eodē precio emunt Chriſtum. Alio emit Fotinus qui ad mortem emit, alio Arrianus qui emit ad iniuriam, alio catholicus, qui emit ad gloriam. Sed emit ſine precio, ſecundum quod ſcriptum eſt: Qui non habet pecuniam, emat ſine precio. Non omnes, inquit, qui dicunt mihi domine domine, intrabunt in regnum cœlorum. Et ſi multi ſe nominēt Chriſtianos, nomen uſurpant, non omnes mercedem habent. Et Cain obtulit ſacrificium, & Iudas accepit oſculum, ſed audiuit: Iuda oſculo filiū hominis tradis? hoc eſt amoris pignore ſcelus imples, & pacis inſtrumento odia ſeris, & charitatis officio mortē irrogas? Ergo nec Arriani ſibi uſurpato nomine blandiantur, quia Chriſtianos ſe eſſe dicunt. Reſpondebit eis dominus: Nomen meum prætenditis, & ſubſtantiam denegatis. ſed non agnoſco nomen meum, ubi non eſt mea ſempiterna diuinitas. Non eſt nomen meum quod à patre diuiditur, ab ſpiritu ſeparatur: non agnoſco nomen meum ubi non agnoſco doctrinam meam: non agnoſco nomen meum, ubi non agnoſco ſpiritum meum. Neſcit enim ſe ſpiritus patris comparare ſeruitijs quæ creauit. De quo multa iam diximus.

Luc. 7 — Eſa. 55 — Matt. 7 — Luc. 22

Collectio, quia ſpiritus deus, quoniam & ſine peccato eſt, & peccata donat, & creator eſt, & ſeruimus ei, & adoratur. Hęc enim omnia dei ſunt, & quia à morte ſuſcitat.

Cap. XIX

A D ſummam tamen, ut in fine quę diſperſe dicta ſunt, expreſſius colligamus: cùm ex cæteris, tum ex quatuor iſtis præ cæteris manifeſta diuinitatis gloria comprobatur. Deus enim ex eo cognoſcitur: aut quia ſine peccato eſt, aut quia peccata condonat: aut quia creatura non eſt, ſed creator eſt: aut quia nō adorat, ſed adoratur. Sine peccato itaq; nemo eſt: quia nemo ſine peccato, niſi unus deus. Peccata quoq; nemo condonat, niſi unus deus, quia æquè ſcriptū eſt: Quis poteſt peccata donare niſi ſolus deus? Creator quoq; omnium non poteſt eſſe, niſi qui creatura non eſt: qui creatura aūt non eſt, ſine dubio deus eſt, quia ſcriptum eſt: Seruierunt creaturæ potius quàm creatori, qui eſt deus benedictus in ſecula. Deus quoq; non adorat, ſed adoratur, quia ſcriptum eſt: Dominum deum tuum adorabis et illi ſoli ſerui̇es. Cōſideremus ergo, utrum horum aliquid habeat ſpirituſſanctus, quæ teſtimonium afferant diuinitatis. Primū igitur de eo tractemus, quia nemo ſine peccato, niſi unus deus. Exigamus ut doceāt, quod peccatū habeat ſpirituſſanctus. Sed docere non poſſunt, & authoritatē requirunt, ut lectione doceamus, quia non peccauit ſpiritus ſanctus, ſicut de filio lectum eſt, quia peccatū non fecit. Et hoc accipiant ſcripturarū authoritate nos docere. Scriptum eſt enim: Quia in ſapiētia eſt ſpiritus intelligētię, ſanctus, unicus, multiplex, ſubtilis, benemobilis, diſertus, immaculatus. Immaculatum dicit ſcriptura: Nunquid mentita eſt de filio, ut de ſpiritu credas eſſe mētitam? Dixit enim Propheta in eodem loco de Sapiētia, quia nihil maculoſum in illam incurrit. Ipſa immaculata eſt, & immaculatus eius eſt ſpiritus. Ergo ſi peccatum nō habet ſpiritus, deus eſt. Sed quomodo reus poteſt eſſe peccati qui donat ipſe peccata? Ergo peccatum non fecit. Et quia ſine peccato eſt, creatura non eſt. Omnis enim creatura peccatorum capacitati obnoxia eſt: ſola autem eſt à peccato immunis & immaculata ſempiterna diuinitas. Nunc uideamus utrum peccata donet ſpiritus. Sed hinc dubitari nō poteſt, cū ipſe dominus dixerit: Accipite ſpiritum ſanctū: quorum remiſeritis peccata, remiſſa erunt. Ecce quia per ſpiritum ſanctum peccata donantur. Homines autem in remiſſionem peccatorum miniſterium ſuum exhibent, non ius alicuius poteſtatis exercent. Neq; enim in ſuo, ſed in patris & filij & ſpiritus ſancti nomine peccata dimittuntur. Iſti rogant, diuinitas donat; humanum enim obſequium, ſed

Luc. 5 — Rom. 1 — Sap. 7 — Ioan. 20

munificentia supernæ est potestatis. In baptismo quoq; peccata donari, non est ambiguum. In baptismo autem operatio patris & filij & spiritus sancti est. Ergo si peccatū nō habet spiritus, cum scriptum sit: Quis potest dimittere peccata nisi unus deus? utiq; qui nō potest ab unitate naturalis nominis separari, non potest etiam à dei potestate secerni. Si autem à dei non secernitur potestate, quomodo à dei appellatione secernit? Videamus nunc utrum creatura sit, an creator. Sed cum supra creatorem euidentissime probauerimus, quia scriptum est: Spiritus diuinus qui fecit me: & innouari faciem terræ per spiritum, & sine spiritu fathiscere omnia declaratum sit: apparet spiritum esse creatorem. Sed quis hoc dubitet, quando sicut supra ostendimus, ne domini quidem ex Virgine assumpta generatio, quæ præstantior omnibus creaturis est, operatiōis exors sit spiritalis? Nō ergo creatura spiritus, sed creator est: qui autem creator, non utiq; creatura. Et quia creatura nō est, sine dubio creator est omnium, qui patri & filio cooperator est in omnibus. Si autem creator, utiq; dicendo Apostolus, in condemnationem gentilitatis, quia seruierunt creaturæ potius quàm creatori qui est deus benedictus in secula: suadendo quoq; ut supra docuimus: seruiendum esse spiritui sancto, & creatorem ostendit, & quia creator est, deum appellari debere monstrauit. Quod etiam in epistola quæ ad Hebræos scripta est, comprehendit dicens: Quoniam qui omnia creauit, deus est. Aut dicant igitur quid sit quod sine patre & filio & spiritu sit creatum, aut spiritum quoq; unius cum patre & filio deitatis esse fateatur. Adorandum quoq; docuit, quem dominum & deum dixit. Qui enim deus uniuersitatis & dominus, utiq; ab omnibus adorandus est. Sic enim scriptum est: Dominū deum tuum adorabis, & ipsi soli seruies. Aut dicant ubi legerint, quia adorat spiritus. Dictum est enim de dei filio: Adorent eum omnes Angeli eius. Non lectum est, adoret spiritus. Quomodo enim potest adorare, qui non inter famulos & ministros est, sed cum patre & filio seruitia habet subiecta iustorum, quia scriptum est: Spiritui deo seruimus. Adorandus igitur est nobis, cui seruiēdum à nobis Apostolus docuit. Cui autem seruimus, hunc & adoramus. Iuxta quod scriptum est, ut eadem sæpe repetamus: Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Quanquam nec hoc prætermisit Apostolus, quin & spiritū diceret adorādum. Cum enim docuerimus quia spiritus in prophetis est, nec hoc quisquam possit ambigere, quia per spiritū prophetia datur, utique cum adoratur qui in prophetis est, idem spiritus adoratur. Itaq; sic habes: Si conueniat uniuersa Ecclesia in unum, & omnes linguis loquantur, intret autem idiota aut infidelis, non'ne dicent, quid insanitis? Sin autem prophetent omnes, intret autē quis idiota aut infidelis, conuincitur ab omnibus, diiudicatur ab omnibus. Occulta etiam cordis eius manifesta fiunt, & ita cadens in faciem adorabit deum, pronunciās quod uere deus sit in uobis. Deus est ergo qui adorat, deus qui manet & qui loquit in prophetis: manet aūt & loquit spiritus, ergo & spiritus adoratur. Itaq; sicut pater & filius unum sunt, quia filius omnia habet quæ pater habet: ita & spiritus unum est cum patre & filio, quia & ipse omnia dei nouit. Non enim extorsit, ne sit amittentis iniuria: non rapuit, ne damnum sit eius, cui uidetur ereptum. Neq; enim aut per indigentiam rapuit, aut per excellentiā uirtutis ualidioris extorsit, sed per unitatem possidet potestatis. Ergo si hæc omnia operatur, quia omnia operatur unus atq; idē spiritus: quomodo non deus, qui omnia habet quæ deus habet? Aut consideremus quid habeat deus, quod nō habeat spiritussanctus. Habet deus pater diuinitatē, habet & filius, in quo habitat plenitudo diuinitatis: habet & spiritus, quia scriptum est: Spiritus diuinus qui est in naribus meis. Habet deus ut scrutetur corda & renes, quia scriptum est: Deus scrutans corda & renes: habet & filius qui dicebat: Quid cogitatis in cordibus uestris mala? Sciebat enim Iesus cogitationes eorū. Habet & spiritus, qui etiam prophetis alieni cordis occulta manifestat, sicut supra diximus, quia occulta cordis eius manifesta fiunt. Et quid miramur si hominum scrutatur occulta, qui scrutatur etiam alta dei? Habet deus ut uerax sit, quia scriptum est: Sit aūt deus uerax, omnis autem homo mendax. Et alibi scriptum est: Fidelis deus, qui non mētitur. Nunquid mentitur spiritus, qui est spiritus ueritatis, imò quem docuimus ueritatem dictum, quia & ipsum Ioannes ueritatem sicut filium nūcupauit? Et in Psalmo ait Dauid: Emitte lucem tuam, & ueritatem tuam, ipsa me deduxerunt, & adduxerūt in montē sanctū tuū, & in tabernacula tua. Si lucem hic filiū putas, ergo spiritus ueritas est: aut si filiū putas

Mar. 2 · Heb. 3 · Matt. 4 · Hebr. 1 · Philip. 3 · 1. Cor. 14 · Iob 27 · Matt. 9 · Rom. 3 · Psal. 42

putas ueritatem, ergo spiritus lux est. Habet deus nomen super omne nomen, & dedit filio nomen, sicut legimus, ut omnes in nomine Iesu genua flectant. Hoc nomen utrũ habeat spiritus consideremus. Sed scriptum est: Ite baptizate gentes in nomine patris & filij & spiritussancti. Habet ergo nomen super omne nomen. Quod ergo habet pater & filius: habet & spiritus per naturalis nominis unitatem. *Philip. 2*

Quia sicut pater & filius, ita & spiritussanctus suscitat mortuos. Cap. XX

H Abet deus quod suscitat mortuos. Sicut enim pater suscitat mortuos, & uiuificat: sic & filius quos uult uiuificat. Suscitat autem etiã spiritus per quẽ deus suscitat: quia scriptum est: Viuificabit & mortalia corpora uestra propter inhabitantẽ spiritũ eius in uobis. Tamẽ ne infirmã gratiã putes, audi quia & spiritus suscitat. Dicit enim propheta Ezechiel: Veni spiritus & insuffla in mortuos istos & uiuẽt, & prophetaui sicut mandauit mihi, & intrauit in eos spiritus uitæ, & uixerunt & steterũt in pedibus suis cõgregatio nimis multa. Et infra deus dicit: Scietis quod ego sum dominus cũ aperiã sepulchra uestra, & educã de sepulchris populũ meũ, & dabo spiritũ meum in uos, & uiuetis. Vtiq; cũ spiritũ suũ dixerit, nunquid aliũ præter spiritum sanctum nuncupauit? Neq; enim flatilẽ spiritũ suum diceret, nec hic spiritus à quatuor mũdi posset uenire cardinibus, quia uentorum flatus hic quem uidemus, partis nõ uniuersitatis est, & hic spiritus quo uiuimus, singulorum non uniuersorum est: spiritus autem sancti est, ut & super omnes, & in omnibus sit. Itaq; ex uerbis propheticis spectare licet, quemadmodum ossa dudum resolutorũ mẽbrorum compage dispersa, in formam rediuiui corporis uiuificante spiritu reuertantur, & in suos artus fauilla concrescat: sensu prius animata coeundi, quàm specie reformata uiuendi. Non'ne in facti similitudine unitatem diuinæ recognoscimus potestatis? Sic suscitat spiritus sicut et dominus in passione propria suscitauit, cum subito in momẽto oculi defunctorum sepulchra patuerunt, et rediuiua corpora surrexere de tumulis, mortisq; fœtore deterso ac uitæ odore reparato, expirantium fauillæ spirantium faciem receperunt. Habet ergo spiritus, quod habet Christus. Habet igitur quod habet deus, quia omnia quæ habet pater, habet filius. Ideoq; dixit: Omnia quæ habet pater, mea sunt. *Rom. 8* *Ezech. 37* *Ioan. 16*

Quia spiritus in dei sede, & unum regnum patris, & filij & spiritussancti indiuisum. Cap. XXI

N Ec illud mediocre, quod de throno dei exire fluuiũ legimus. Sic enim habes dicente Ioanne Euangelista: Et ostendit mihi flumen aquæ uiuæ, splẽdidum tanquam crystallum, procedens de sede dei & agni: in medio plateæ eius, & ex utraq; parte lignum uitæ, faciens fructus duodecim, per singulos menses reddens fructum suum, & folia ligni ad medicinam omnium Gentium. Hic est utiq; fluuius de dei sede procedens, hoc est spiritussanctus: quem bibit qui credit in Christũ, sicut ipse ait: Qui sitit ueniat ad me, & bibat: qui credit in me, sicut dicit scriptura, Flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Hoc autem dicebat de spiritu. Ergo flumen est spiritus. Hic igitur est in dei sede. Neq; enim aqua abluit dei sedem. Deniq; Dauid non supra sedem dei dixit, sed supra cœlos esse, quamlibet illam intelligas aquam. Quia scriptum est: Et aquæ quæ super cœlos sunt, laudent nomen domini. Laudent dixit, non laudet. Nam si aquę elemẽtum uoluisset intelligi, laudet utiq; dixisset. Dicendo autem pluraliter, uirtutes uoluit æstimari. Et quid mirum, si in sede dei spiritus sanctus est, cum ipsum regnũ dei operatio spiritus sit? sicut scriptum est: Quia non est regnum dei esca, & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in spiritu sancto. Et ipse cum dicit saluator: Omne regnum in seipsum diuisum destruetur: Deinde subijciendo: Quod si in spiritu dei eijcio dęmonia, profecto peruenit in uos regnum dei, ostendit regnum sibi indiuiduum esse cum spiritu. Quid autẽ dementius, quàm ut neget quisquam Christo conregnare spiritum sanctum, cum etiam nos in Christi regno conregnaturos Christo Apostolus dicat? Si enim commortui sumus, & conuiuemus: si sustinemus & conregnabimus. Sed nos per adoptionem, ille per potestatem: nos gratia, ille natura. Habet igitur consortium regni cum patre, & filio etiam spiritussanctus, qui unius naturę, unius dominationis, unius etiam potestatis est. *Apoc. 22* *Ioan. 7* *Psal. 148* *Rom. 14* *Luc. 11* *2. Tim. 2*

Quia

Quia dominus Sabaoth etiam spiritussanctus. Cap. XXII

Tamque cum habeat consortium regni, quid obstat, quo minus spiritum sanctum intelligamus, à quo Esaias missus est? Neque enim Paulo possumus authore dubitare, cuius sententiam in Actibus Apostolorum Lucas Euangelista sic probauit ut scriberet. Denique sic habes dicente Paulo: Bene locutus est spiritus sanctus per Esaiam ad patres nostros dicens: Vade ad plebem istam, & dic: Aure audietis, & nõ intelligetis: & uidentes uidebitis, & nõ aspicietis. Spiritus ergo est qui misit Esaiã. Si spiritus misit, spiritus est utique quem mortuo Ozia rege uidit Esaias quando dixit: Vidi dominum sedentem super thronum excelsum & eleuatum, & plena erat domus maiestatis eius, & Seraphim stabant in circuitu eius, sex alæ uni, & sex alæ alteri: & duabus uelabãt pedes, & duabus uelabant faciem, & duabus uolabant & clamabant alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, sanctus, sanctus, dominus deus Sabaoth, plena est uniuersa terra maiestate eius. Si stabant seraphin, quomodo uolabant? Si uolabant, quomodo stabant? Si hoc non possumus cõprehendere, quomodo deũ cõprehendere uolumus, quem nõ uidemus? Sed sicut rotã intra rotam uidit propheta currentem, quod utique non ad corporalis refertur speciem uisionis, sed ad utriusque gratiam testamenti: eo quod teres uita sanctorum sit, & ita sibi concinens, ut superioribus posteriora respondeant. Rota igitur intra rotam, uita sub lege, uita sub gratia: eo quod Iudæa intra Ecclesiã sit, lex intra gratiã. Nam intra Ecclesiã est qui Iudæus est in occulto, & circũcisio cordis intra Ecclesiæ sacramentum. Sed illa Iudæa intra Ecclesiã, de qua scriptum est: Notus in Iudæa deus. Ergo sicut rota intra rotã currit, similiter alæ stabant, & alæ uolabant. Similiter & seraphin duabus alis faciem, & duabus pedes uelabant, & duabus uolabant. Nam hic quoque spiritalis sapientiæ sacramentum est. Stant tempora, uolant tempora: stant præterita, uolant futura. Et quasi alæ seraphin, ita faciem dei uel pedes uelant: eo quod in deum qui nec principium nec finem habet, omnis ab hac cognitione principij eius & finis cursus temporũ feratur. Stant ergo præterita uel futura, præsentia uolant. Ne quære principij eius uel finis arcana quæ non sunt. Habes præsentia, sed laudato, non discute. Seraphin indefessis uocibus laudant, & tu discutis? Quod utique cum faciunt, ostendunt nobis non aliquando discutiendum deum, sed semper esse laudandum. Ergo dominus Sabaoth, & spiritussanctus est.

Act. 28

Psal. 75

Quia omnipotens etiam spiritus dei. Cap. XXIII

Nisi forte displicet impijs doctor, quem Christus elegit, aut dominum uirtutũ negare possunt spiritum sanctum, qui donet quas uoluerit ipse uirtutes. Nũc unitatem maiestatis & regni licet in patre filioque & sancto spiritu cognoscere. Nam plerique dicũt patrem deum ab Esaia hoc tempore uisum, Paulus spiritum dixit, Lucas probauit, Ioannes Euãgelista ad filium retulit. Sic enim scriptum est de filio: Hæc locutus est Iesus & abijt & abscondit se ab his. Cum autem tanta signa fecisset corã eis, non credebant in eum, ut sermo Esaiæ impleretur quem dixit: Domine quis credidit auditui nostro, & brachium domini cui reuelatum est? Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaias: Excæcauit oculos eorum & indurauit cor eorum: ut non uideant oculis, & corde intelligant & conuertantur, & sanem eos. Hæc dixit Esaias, quando uidit maiestatem eius, & locutus est de eo. Ipsa uerba dixit Ioannes dixisse Esaiam, et maiestatem ei filij apparuisse euidentissime reuelauit. Paulus autem spiritum hæc dixisse memorauit. Vnde igitur ista diuersitas? Diuersitas quidem uerborum non sensuum est. Nam licet diuersa dixerint, nullus errauit: quia & pater uidetur in filio qui dixit: Qui me uidit, uidit & patrem. Et filius uidet in spiritu, quia sicut nemo dicit dominũ Iesum nisi in spiritu sancto, ita non carnali oculo, sed spiritali gratia Christus uidet. Vnde et scriptura ait: Surge qui dormis et exurge à mortuis, et illucescet tibi Christus. Et Paulus cũ oculos perdidisset, quomodo nisi in spiritu Christum uidebat? Vnde et dominus ait: Ad hoc enim tibi uisus sum, ut constituerem te ministrũ et testem quibus uidisti me, et in quibus uisurus es. Nam et prophetæ spiritum accipiebant, et Christũ uidebãt. Vna igitur uisio, una præceptio, una maiestas. An negas etiam dominum maiestatis esse spiritum sanctũ, cum dominus maiestatis sit crucifixus, qui natus est de spiritu sancto et uirgine Maria? quia nõ alter Christus, sed unus est, et ante secula ex patre ut dei filius natus

Ioan. 12

Esa. 53

Ioan. 14

1. Cor. 12

& in seculo ut homo carnis assumptione generatus. Quid autem dicam, quia sicut pater & filius, ita etiam spiritus immaculatus est & omnipotēs? quia Græcè παντοδύναμον, πᾶν ἐπισκοποῦν, Salomon dixit, eo quod omnipotens & speculator sit omnium, sicut lectū esse in libro Sapientiæ, supra est demonstratum. Ergo & spiritus in honore est & in maiestate. Intuere nunc, ne quid eum forte non deceat: aut si tibi displicet Arriane, detrahe eum de patris filijque consortio. Si detrahere uolueris, cœlos supra te uerti uidebis, quia uirtus eorum omnis ab spiritu est. Si detrahere uolueris, in deum tibi prius mittēda est manus, quia deus spiritus. Sed quomodo detrahes eum, qui alta scrutatur dei? Sapien. 7

FINIS.

CAPITA LIBRI DE FIDE ORTHODOXA CONTRA ARRIANOS.

DIVI AMBROSII ME-DIOLANENSIS EPISCOPI DE FIDE ORTHODOXA CONTRA ARRIANOS LIBER VNVS.

Quod nihil periculoſius ijs hæreticis eſſe poſſit, quibus multa nobiſcū paria ſunt, qui cū integre per omnia decurrere uideantur, uno tamen uerbo merā ac ſimplicē fidem inficiunt. Quodq; ſublato nomine ſubſtantię quod iſti de Euangelica & Apoſtolica fide patrumq; traditione auferre uolunt, ſubtiliter Arriana hęreſis intromittatur. Et qua ratione iſtud nomen tollere laborauerint. Cap. I

MVLTAS quidem & graues hęreſes nouimus à plurimis ebullire, & ueneni uice ad intimū pectus canceris ſui uirus infundere. Sed uinci illi uel facile poſſunt, uel facile uitari, quorū prima propoſitione omne conſiliū pectoris proditur. At uero hi quibus multa nobiſcū paria ſunt, facile poſſunt innoxias mentes, & ſoli deo deditas, fraudulenta ſocietate percutere, dum malorum ſuorum uirus per bona noſtra defendunt. Nihil enim periculoſius his hæreticis eſſe poteſt, quàm qui cum integre per omnia decurrant, uno tamen uerbo, ac ſi ueneni gutta meram illam ac ſimplicem fidem dominicæ, & exinde Apoſtolicæ traditionis inficiant. Vnde uehementer nobis cauēdum eſt, ne ſe uel ſenſibus uel auribus noſtris huiuſmodi aliquid latenter inſinuet: quia nihil tam cogit in mortem quàm ſub obtētu fidei fidem uiolare. Vt enim gypſum aqua permixtum, lac colore mentitur: ita hic per ueriſimilem confeſſionem traditio inimica ſuggeritur. Qua de re non ſimilitudo cōfeſſionis, ſed ſenſus mentis eſt ponderandus quo confeſſio ipſa firmatur. Deniq; ſi diligentius & accuratius attendatis, cur uoluerint de Euangelica & Apoſtolica fide, & de patrum traditione ſubſtantiæ nomen auferri, proculdubio probatis hæreſim Arrianā ſubtili compendio breuiatam, ſublato hoc nomine intromiſſam. Nec hoc quidem ego ſuſpicione aut opinione collectum affirmo. Nec uti ipſi putant Academicus diſputator aſſiſto, ut ſimplices ſenſus uerborum ſubtilitate contorqueam, ſed ut contortos, & prauos tenui argumento compoſitos in lucem cognitionis exponā, quo facilius poſſit cognita, & comperta iniquitas ab hominibus euitari. Quæ etenim cauſa, quæ ue ratio extitit, ut quod docendum & quod credendum cunctis Eccleſiis fuerat traditum, quodq; patres noſtri Apoſtolici uiri contra uniuerſas hæreſes, & maxime Arrianam, quaſi quēdam obicem ueritatis, quo omnes aditus peſtiferæ doctrinæ obſtruerent, ſancto ſpiritu mundati, catholica ratione poſuerunt, non ſine magno niſu ab his qui tunc elogio Arrianæ labis addicti ſunt, laboretur auferri, niſi ut filium dei mutabilem, & conuertibilem, utpote non de propria patris ſubſtantia conſtitiſſe confingant: cui & initium ex tempore, & ortum ex nihilo, nomen ex altero, ut ſemper docuerunt, propter quod & ſæpe damnati ſunt, nunc iam libere, & ſecure incunctanterq; Eccleſiis tradere, & inſinuare poſſint.

De confutatione hæreſis Arrianorum per firmiſſimas rationes & euidentia ſacræ ſcripturæ teſtimonia, eo quod ita deum filium de deo ponāt, ut ex deo factus ſit, non ex deo natus. Et quod homouſion, id eſt, unius ſubſtantiæ uocabulum auferant, illamq; ſapientiam quæ dei filius eſt, creaturā intelligāt. Cap. II

VIdetis ergo omnia eos in tractatu ipſorum, non Euangelica fide, ſed ſubdola malignitate ad ſeducēdos ſimplices quoſq; poſuiſſe. Non iam tam ſuſpectū quàm manifeſtum omnibus eſſe debet, ita eos deum de deo poſuiſſe, ut Arrius tradere ſolebat, ut ex deo factus ſit, non ex deo natus. Qui ſi natus eſt, unius ſubſtantiæ eſt. Si factus eſt, uerus filius nō eſt. Et ſi uerus filius non eſt, nec uerus deus eſt. Aut ſi uerus deus eſt, & de patre non eſt, duo ſunt habentes ſinguli & uolūtates proprias, & imperia diuerſa. Vel ſi concordia tantū & ſocietate unū ſunt, nō tamen et ſubſtantia: uerus,

ut

ut iam dixi, deus non est. Sic erit deus ut Moyses Pharaoni, potestate, non genere. Filius quoque ita credendus erit, ut per Esaiam populo dictum est: Filios genui & exaltaui. Et alibi: Dij estis & filij altissimi omnes. Sed & primogenitus ita habebitur, quomodo & Israel à deo primogenitus filius appellatus est. Necnon & primogenitus totius creaturæ, quasi in ordine factorum primogenitus habeatur, ut ex eo seriem quandam creandis mundi rebus assignent. Denique sublato homousion, id est unius substantiæ uocabulo, similem gestori suo posuerunt, cum aliud sit similitudo, aliud ueritas. Nam & homo ad imaginem & similitudinē dei factus est, nec tamen Deus est. Nec quod deus est, homo extitisse credendus est. Ita & filium dei similem uolunt, ut eum aliunde similē non de ipsa una sancta & beata patris substantia dicant. Qui si de patris substantia non est, ἐξ οὐκ ὄντων est, id est de nullis extantibus ut idem Arrius tradidit. Sublato enim eo quod pater est, undecunq; fuerit filius, necesse est ut & initium ex nihilo & ortum ex tempore habeat. Nihil enim sine initio nisi solus deus. Vnde & filius siue ipse dominus ait: Ego & pater unum sumus, Quod ideo dixit, ut duarum personarum uocabula in unius deitatis maiestate monstraret. sicut & Propheta ex uoce dei: Eructauit, inquit, cor meum uerbum bonum, dico opera mea regi. Vides ergo hoc uerbum bonū filium dei esse, quem non aliunde nisi de paterno pectore (& ut ita dixerim) de utero cordis dei credimus natum. Et proinde eum regem appellat, quia ipse est rex regum. Deum dominum cui omnia diuina opera succumbunt, qui dixit: Omnia quæ pater habet mea sunt. De hoc & Euangelista: In principio, inquit, erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Igitur quod in principio erat, semper fuisse credendum est. Sed nec aliunde esse quàm ex eo qui principium non habet, id est de corde patris qui eructauit, inquit, cor meum uerbum bonum. Non enim dixit: In principio factum est uerbum, sed in principio, inquit, erat uerbum. Quodcunque principium uerbi assignare uolueris, præiudicatum habebis, quia in principio, inquit, erat. Non quod duo principia ex rerum diuersitate dicamus, sed quia sermo filius semper cum patre est, & de patre natus est. Ac proinde cuius origo principium non habet, sempiternus cum patre credendus est, quia nec pater potest unquam sine filio nominari, nec filius sine patre uocari, ac per hoc semper filius, quia semper pater. Et deus, inquit, erat uerbum. Quod deus est, semper est, ne si semper non fuerit, uerus deus semper esse non possit: sicuti & in sophiæ nomine, quia secundum Apostolum ipse est sapientia patris. Ego, inquit, ex ore altissimi prodiui. Nō ergo aliunde quàm de patre, quia semper cum patre. Et ideo sapientia dei appellatur, ut nunquam pater sine sapiētia, hoc est sine filio suo fuisse credatur. Hæc est illa sapientia ineffabilis, quæ initio uiarum dei apud Salomonem uel condita uel genita uel creata describitur, quam tamen sic conditā dicit ut semper eam cum deo fuisse ostendat, Quid enim deo dabis, ut initium possis sapientiæ ipsius consignare? Non enim ita deus sapientiam suā condidit, quasi aliquando sine sapientia fuerit. Sed cum initio uiarum suarum dicat, initium motus operis alicuius ostendit, ut hoc initium habeat sapientia dei, quod de deo processit ad creanda omnia, tam cœlestia quàm terrestria, nō quo cœperit esse in deo. Creata est ergo sapientia, imò genita, non sibi quæ semper erat, sed his quæ ab ea fieri oportebat, ut quia quanta & qualis esset sciri non poterat, de effectu operum suorū uirtus eius, & potentia nosceretur, ut quod de conditis ęstimamus, tunc magis timeremus cum facta miramur. Cæterùm si tu ita creatam sapientiam dicas, ut filium dei creaturam intelligas, occurrit tibi apostolus cōdēnans eos qui creaturā colunt dicēs: Propter quod tradidit illos deus in desiderium cordis eorū in immunditiā, ut contumelijs afficiant corpora sua in semetipsis: qui cōmutauerunt ueritatem dei in mendacium, & coluerunt & seruierunt creaturę potius, quàm creatori, qui est benedictus deus in secula. Hæc est inquā illa sapiētia dei, quæ dicit: Ego ex ore altissimi prodiui, uniuersitatis cōditrix, & effectrix id est, filius dei per quē omnia, & in quo omnia, quia ut Apostolus dixit: In ipso cōstituta sunt uniuersa in cœlis, & in terra, uisibilia & inuisibilia, siue throni siue dominatiōes, siue uirtutes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum, & in ipso condita sunt, & ipse est ante omnia, & omnia in ipso constant. Hæc & Salomon: Cum sit, inquit, una, omnia potens & permanens in se, omnia innouat, & per nationes in animas sanctas se transfert. Quod confirmans Apo-

Esa. 1 — Psalm. 18 — Ioan. 10 — Psalm. 44 — 1. Timo. 6 — Ioan. 16 — Ioan. 1 — Eccle. 24 — Roma. 1 — Eccle. 24 — Sapien. 7

stolus ait, in interiore homine habitare Christum; ut per quem à principio omnia facta sunt, per ipsum & in fine cuncta saluentur.

De destructione rationum, quibus Arriani errorem suum defendere conantur, præcipue dicentes ideo homousion nominari non oportere, quia in scripturis diuinis non contineatur. Cap. III

Ed dicis mihi, homousion unius substantiæ nomẽ ob hoc potius quã creatorem adorant seruantes eadem utiq; quæ Apostolus dixit: Vt in nomine Iesu omnes genu flectant, cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur. Et Moyses: Adorent, inquit eum omnes angeli dei. Et Dauid: Omnes reges adorabunt eum. *Psalm. 71* Quod quidem in scripturis non diceretur, sed quia ipse est sermo filius omnium opifex. Sed dicis homousion nominari non oportere, quia in scripturis diuinis non contineatur. Quæro & ego, homo qui hoc prohibes, si ideo nominari non debet, quia scriptum non est, an quia ita credi liceat? Quod si ita credendum est, cur non ita profitendum? Corde enim, inquit, Apostolus, creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. *Roma. 10* Aut si ideo nominandum nõ est, quia nec ita credendum: obtinuit Arrianæ labis assertio, quæ ideo patrem & filium unius substantiæ denegauit, quia filiũ dei, modo ex nihilo, modo ex patre, sed alia substantia quando uoluit, & quomodo uoluit, & unde uoluit factum inducit, dummodo aliunde eum, & non de eo quod pater est extitisse confingat. Quẽ & si natũ dicit, sed hoc dicto genus: quia rursum omne quod natum est, factum intelligit, eo quod & nos à deo geniti appellemur, quos constat esse facturam. Vel si Arrianus non es, & uerum filium de uero patre natum non factum agnoscis, cur non eum cum patre unam substantiam dicis? Frustra times homo profiteri quod credis, & frustra credis si ita non credis, & merito hæreticus denotaris. Et quanquam immutaueris dictum, quo putaris prohibuisse dei filiũ nuncupari facturam, sed cum subiungis, sicuti aliquid horũ quod factũ est: ex aperto ostendis non ob hoc facturam dici uoluisse, quasi non debeat factus intelligi, sed non ita factũ uis sicut aliquid horum quod factũ est, sed tamen factum. Aliter enim dicis factum, utpote perfectam creaturam, per quem facta sunt omnia, dummodo & ipsum factum intelligas, licet non ita ut cætera. Sed ut ad id reuertar, quod dicis in scripturis diuinis homousion, id est, unius substantiæ uocabulum nõ inueniri, finge hoc interim sic sit, eo quod ubicunq; substantia legitur, res dei non deus accipiatur, quanquam & aliud quod scriptũ nõ pariter profitearis, id est, deũ ex deo, lumen ex lumine: quid ad hæc dicis? Aut totum mecum tene, aut totum omitte. Si enim unius substantiæ uocabulum inde times dicere, quia scriptum non est: timere identidem debes deum ex deo, & lumẽ ex lumine profiteri. Sed ego probo deum de deo, & lumen de lumine, & unius substantiæ uocabulũ in diuinis scripturis contineri. Cum enim ipse dei filius qui deus est, in Euangelio suo dicat: Ego de patre exiui: *Ioann. 16* iure & merito deũ de deo profitemur, quia de deo patre filium dei, deum uerũ de deo uero natum esse cognoscimus. Sed nõ eo genere ut nos dij sumus appellati, uel ut Moyses Pharaonis deus est dictus. Sed quia uerus est filius: de uero patre natus est: uere & confidenter deus de deo dicendus est, sic & lumen ex lumine. Quod scriptũ non est, mecum quidem dicis, sed mecũ omnino non sentis, ut quia scriptum est de patre: Deus lux est, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum, Et lux lucet in tenebris, id est, Christus in cœlo, & tenebræ eam non sunt assecutæ. *Ioan. 1* Hi scilicet homines quorum cor ignorantiæ tenebris obcæcatum est, Christum uerum deum, & uerum dei filiũ non agnouerunt, sed ipse dominus: Ego sum, inquit, lux mundi, qui me secutus fuerit non ibit in tenebris, sed habebit lumen uitæ. *Ioan. 8* Ergo quia lumẽ pater, & lux filius, recte lumen de lumine. Sed lumen ex lumine ita asseris quasi à patre qui uerum lumen est, aliud lumen sit factum, quod de ipsa patris substantia non sit, sed sicuti aliud quodlibet lumẽ, quanquam à deo sit factũ, longe tamen aliud sit ab eo qui fecerit, & ideo lumen ex lumine non de lumine dicis. Cum ergo hæc prælocutus sum, licet mecum non intelligas, tamen quomodocunq; ipsa pronuncias, cum scripta non sint: An non & unius substantiæ uocabulum, quod in scripturis non putas contineri, mecum pariter profiteris, nisi quia illic habuisti quomodo malignos sensus tuos occulta fraude in utroq; contegeres, sed mecum hoc ipsum sono uocis exprimeres, sed tamen longe dicti intelligentiã separares

sicut à

sicuti & illi hæretici qui resurrectionem carnis negant, ad decipiendas animas simplicium dicunt his quia in carne non resurgant. Sed si discutias eos cur hoc dixerint, cum scias illos carnis resurrectionem omnino negare, dicent tibi: Vtique ille erit qui in carne baptizatus non fuerit, ut anima ipsius dum in corpore est, de morte delictorum suorum, ut de sepulchro criminum per baptismum in eadem resurgat. Solius enim animæ per lauacri uitalis gratiam resurrectionem in carne defendent, nam & ipsius carnis salutem excludūt. Et hi per uerisimilem confessionem innocentium mentes occulta fraude seducunt. Et ut solet letale poculum mellis dulcedine temperatum suauitate fallente perimere, sic & hoc malum per blandimentum aurium audientium sensus quadam labe contaminans, contagione uitij adhærentis inficit.

Quo argumento Arriani deum non esse substantiam probare contendant, & de subtili illius dissolutione. Cap. IIII

Enimque & nunc possent homousion sicuti & cætera uerbotenus nominare, si habent quomodo illud ad aliam intelligentiam sæuo sensu peruerterent. Sed cum uiderent se in hoc uerbo concludi, nullam omnino mentionem huius fieri uoluerunt, ne aut profitendo hoc crederent, aut credentes professi uiderentur: subtili ingenio excusantes, quod aut scriptum non esset, aut deum in substantia dici non oportere, ne corporeus uideretur. Deus etenim, inquiunt, efficit ut sit substantia, non tamen ut ipse deus in substantia deputetur, quippe aiunt cum omnis substantia contraria recipiat, deus uero qui nihil diuersum admittere potest, in substantia dici non debet. Ignoscerem tibi si hoc simpliciter diceres, si rationem rei uelles scire, si rudis ad hanc quæstionem accederes, si non ipse esses qui semper uel de alia substantia uel de nullis extantibus dei filium asserebas. At cum idem ipse sis, qui hinc sæpe cōuictus, sæpe confessus, sæpe negasti, sæpe aliter immutando damnatus es, qui etiam nunc in ambitione exagitans turbas omnia, quomodo putas me ignoscere tibi posse frequentius eadem retractanti? Sed ne uideatur hæc peruersitas præiudicata magis quàm examinata damnari, breuiter tibi de hac oppositione respondeam. Prohibes itaque ideo substantiam nominari, quasi omne quod substātia dicitur, res ipsa unius generis habeatur. An ignoras aliter cœlestia, aliter terrena constare, sed & in ipsis cœlestibus rebus atque mundanis magnam differentiam interesse? Aliter enim angeli, aliter singulæ uirtutes constitutionum suarū substantias acceperunt, sicuti Apostolus ait: Alia claritas solis, alia claritas lunæ, alia claritas stellarum. Sic & in hoc mundo, ut diuersa genera rerum, ita & diuersa corpora animantium, & omnibus sui cuiusque generis substantia, sicut Apostolus dicit: Non omnis caro eadem caro. Si ergo ea quæ à deo facta sunt diuersas qualitates substantiarū suarum habent, tu putas in deo talem esse substantiam, qualem habet aliquid horum quod factum est, ut possit contraria recipere? Absit. Quæ est enim substantia dei? Ipsum quod deus est simplex, singulare, purum, nulla concretione permixtum, lympidum, bonum, perfectum, beatum, integrum, sanctum, totum. An tu putas inane aliquid esse & uacuum quod est deus? Hoc enim dici blasphemia est, ut inane putetur per quem cuncta constiterunt, qui omnia uerbo edidit, ratione composuit, uirtute perfecit, cuius nutu & imperio uniuersa reguntur, cuncta deseruiunt. Et bene de deo legis scriptum: Ego sum qui sum, Et, Qui est, misit me. Et ipse saluator dominus: Hæc est, inquit, uita æterna ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Est ergo in substantia essentia sua deus cuius cognitio uita æterna est, qui & tantus est quantus dici non potest. Qui tunc digne æstimatur cum inæstimabilis dicitur, utique uelis ac nolis. Ergo ipsum quod est, hoc est substantiæ eius rei quæ esse defenditur: quod tamen iam dictum est, quantum & quale sit, nec mente concipi, nec sensu æstimari, nec animo definiri potest, dummodo constet esse quod esse creditur, ut de eo ipso quod deus est, inde sit filius, ut uerus sit filius, & uerus sit pater in filio, & filius in patre. Hoc erit homousion, id est, unius substantiæ cum patre. Sicut ipse dominus ait: Ego in patre & pater in me. Ego & pater unum sumus: &, Ego de patre exiui: &, Qui me uidet, uidet & patrem. Non immerito, quia filius dei de deo patre natus est, & ideo de unitate substantiæ, & de maiestate deitatis unum sunt, sicuti & Hieremias prophetauit: Quis stabit in substantia domini, & uidebit uerbum domini? Et iterum: Si stetissent in substantia mea, & si audissent

1. Cor. 15

Exod. 3
Ioann. 17

Ioan. 14
Ioan. 10

uerba mea, auertissem eos ab studijs eorum pessimis. Et apud Salomonem: Substantia mea, dulcedo mea est.

Quod cum unitas substantiæ in patre & filio non solũ prophetica sed & euangelica authoritate comprobetur, non possit dici in scripturis diuinis homousion non inueniri. Et quæ sit ratio nominis. Quod præterea si ad aliquam similitudinem uelit Arrianus in deo comparationem facere, non possit expressius comparatum definire, nisi cum dicat, lumen ex lumine. Cap. V

Vm ergo hanc unitatem substantiæ in patre & filio non solum prophetica, sed & euangelica authoritate cognoscas, quomodo dicis in scripturis diuinis homousion nõ inueniri, quasi aliud sit homousion quàm quod dicit: Ego de deo patre exiui: et, Ego & pater unum sumus: Vel quod prophetę ex aperto substantiam dei intimabant? Hæc est autem nominis ratio, ut in patre & filio unitatem substantiæ credas, licet rem ipsam (quæ est inenarrabilis) definire non póssis, ut siue lumen de lumine dicas, siue uerbum de uerbo, siue spiritum de spiritu, siue dominum de domino, quodcunque de eo dixeris, unius tamen essentiæ patrem & filium credas, & de eo ipso quod pater est, filium intelligas. Nam si aliquam comparationem de rebus his quæ uidentur in eo facias, ipsa dissimilitudine rerum nõ rationem ostendes, sed altercationem disputationis induces, ut cuius uoce descriptum est, Cui me comparabitis? ac proinde deus cui assimilari nihil potest, sufficiat credi quod ipse sentitur, quem ipse credi se uoluit, non indicari. Deniq; si de hoc ipso quod mecum profiteris, ad aliquam similitudinẽ uelis in deo conferre, nescio an quod comparaueris possis expressius definire: ut puta cum dicis lumen ex lumine, si ad explanandum illud scrupulosa narratione cogaris quęro quomodo lumen ex lumine credas? Vtrum quasi lucernam ex lucerna, uel quasi solem ex sole, ut aut duas lucernas, aut duos soles quasi duos deos sub hoc exemplo inducas: Aut splendorem luminis eiusdem lucernæ, uel claritatem solis de eodẽ sole fulgente, lumen de lumine consignes, ut in matricem luminis patris figurã assimiles, filiũ uero in splendorẽ clariratis ostẽdas quod de eo propheta dixit: Apud te est fons uitæ, & in lumine tuo uidebimus lumen. Vel Salomon cum dicit: Candor est lucis æternæ, & speculum sine macula dei maiestatis, & imago bonitatis illius. Vel Apostolus hic prædicauerit saluatorem nostrũ imaginẽ esse inuisibilis dei, eo quod imago lux sua sit quæ de eodem sole procedit. Sed quãta ad hæc responderi possunt, quæ lites generant, quod Apostolus prohibet, longũ est dicere: Quippe cum constet lumẽ illud quod deus est ęstimari, cõprehendi & definiri nõ posse. Nec uere aliquid ex his quæ in hoc mundo sunt, maiestati diuinæ comparari, quia nihil de omnibus istis quæ uidẽtur aut dicuntur secundũ id quod deus est, cõdigna similitudine æstimari potest, quippe cũ ipsis intellectibus & sensibus maior sit. Idem præmonuit ut diuinitatem substantiæ crederes, & uerum filium de uero patre cognosceres. De qualitate autem rei requirere non deberes, quia quale aut quantum sit, scire non possis. Hoc enim prophetæ, hoc apostoli prædicarunt.

Psalm. 35
Sapien. 7
Colos. 1

Quid sit deus, & utrum ei aliquid possit comparari. Quemadmodum etiã ratio quædam sit quæ apud Græcos logos nominatur, quæ inter patrem & filiũ personas uel uocabula distinguit. Et quod illa ratio multis nominibus appelletur, ac qua de caussa singula de filio dicantur. Cap. VI

Eniq; pro captu, pro uiribus, pro fide nostra intueamur, deus quid sit, & uideamus an ei aliquid possit comparari. Certe hic est de quo & cum dicitur, non potest dici: Cum æstimatur, non potest æstimari: Cum comparatur, non potest comparari: Cum definitur, ipsa sua definitione crescit. Qui cœlum manu sua operit, pugno omnem ambitum mundi claudit. Quem totum omnia nesciunt, et metuendo sciunt. Cuius nomini & uirtuti famulatur hic orbis, & ipsa elementorum sibi succedentium momentanea uicissitudo testatur. Vide ergo si potest aliquid esse cui possit pater comparari & filius, quia talis est filius qualis & pater. Non enim ipse se unum cum patre diceret, nisi talem se qualis est pater sciret. Ratio quædam est quæ apud Græcos logos nuncupatur, quæ inter patrem & filium personas uel uocabula distinguit, quia & ipse filius ratio dicitur. Quæ tamen ratio multis nominibus appellatur. Modo uerbum, modo uirtus, modo sapiẽtia, modo dextera, modo brachiũ, modo margarita, modo thesaurus,

modo

modo retia,modo aratrum, modo fons,modo petra, modo agnus,modo homo,modo uitulus,modo aquila,modo leo,modo uia,modo ueritas.Et ita cũ sit deus omnia in omnibus,ut per hæc uocabula diuinarum dispositionum mysteria cognoscantur,nõ ut ipsa maiestas filij dei proprie definita monstretur. Quid est enim filius de eo quod pater est? Alius idem.Nam & hoc uerbum nuncupatur,quia ex proprio diuino ore processit, & nihil pater sine eo aut iussit aut fecit. Virtus dicitur, quia uere de deo & semper cum deo est,& omnis potestas patris in eo consistit. Sapientia appellatur, quia de corde patris adueniens,arcana cœlestia credentibus reserauit. Dextera nuncupatur,quia per eũ omnia opera diuina perfecta sunt. Brachium dicitur, quia ab ipso omnia continentur. Margarita appellatur,ut nihil illo preciosius habeatur. Thesaurus dicitur,ut in ipso omnes opes & diuitiæ regnorum cœlestium conditæ agnoscantur. Retia dicitur,quia per ipsum,& in ipso de mari seculi diuersa Gentium multitudo sicut piscium per aquam baptismatis in ecclesia congregatur,ubi bonorum malorumq; discrimen agnoscitur. Aratrum nuncupatur, quia signo crucis suæ dura pectora subijciuntur, ut necessaria ora in ipsa præparentur. Fons aquæ uiuæ appellatur,quia ex eo sitientia corda cœlestis aquæ gratia irrigentur. Petra dicitur,quia credentibus fortitudinem,incredulis duriciam præstat. Lapis angularis dicitur, quia utrosq; parietes noui & ueteris testamenti unus & mediator in semetipso continens copulauit. Agnus dicitur,ut innocentia Christi & passio demonstretur. Homo dicitur, quia secũdum carnem propter nos homines nasci dignatus est. Vitulus dicitur,quia propter nostram salutẽ pati sustinuit. Aquila dicitur,quia post uenerabilem resurrectionem,ut rex altam ad patris peruolat sedem. Leo dictus est,quia ipse est rex regum, qui mortem ac zabulum uirtutis suæ potestate comminuit. Via est quia per ipsum ascensus est. Veritas,quia mendaciũ nescit. Vita est,quia ipse uniuersa uiuificat. Vides ergo per hæc uocabula significationes dispositionum & operum diuinorum præostensas,non tamen ipsum deum proprie definitũ. Est ergo pater deus immensus,æternus,incõprehensibilis,inæstimabilis. Est & filius eius deus & dominus noster, tantus quantus est & pater,sed non aliunde quàm de patre,quia ego,inquit,de patre exiui,hoc est lumen de lumine. *Iann.16*

De remotione occasionis erroris quam hæreticus ex hoc capere posset,quod duo nomina uel duæ personæ, id est, patris & filij statuuntur,quasi duo dij dicantur. Cap. VII

Ed ne ex eo occasionem aliquã hæreticus capiat, cum duo nomina uel duas personas,id est,patris & filij statuo,quasi duos deos dicam,ut illi duos ex diuersitate confingunt: Nos autem patrem & filium ita nominamus, ut unum deum in his personis & nominibus consignemus. Viderint philosophi, uiderint hæretici discipuli eorum,qui potestatum diuersitate uariantur. Nobis tamen unus deus est pater,ut Apostolus dixit,ex quo omnia, & nos ex ipso: & unus dominus Iesus Christus deus dei filius per quẽ omnia,& nos per ipsum. Nam duo,quid aliud intelligatur quàm duorum per partes diuisa substantia, & cum omnibus ipsi dissociata natura agendi ac iubendi tam uoluntas quàm imperia diuisa? Porro pater ac filius & si duę personæ creduntur,ratione tamen & substantia unius sunt. Nam inæqualiũ societas, melioris offensa est, & in iniuriam eius qui uerus deus est,non uerus alius comparatur. Cum autem ego patrem & filium statuo,unitatẽ generis assigno. Et si illam in personis diuido,discretiones tamen personarum rursus eadem nomina in unitatẽ sui naturali legis fœdere consignãt. Vnde & tantus est filius quantus uidebitur pater,totus de toto,integer de integro, perfectus de perfecta consummataq; uirtute,sicut Apostolus dicit: In quo omnis plenitudo diuinitatis corporaliter habitat. Nam & Hieremias receptissimus prophetarum, hanc unitatem diuinitatis in patre & filio sciens ait: Hic est deus noster,& non deputabitur alius absq; illo,qui inuenit omnẽ uiam prudentiæ & dedit eam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hęc in terris uisus est,& cum hominibus conuersatus est. Et Esaias hoc ipsum prædicat dicens: Hæc dicit dominus deus: Fatigata est Aegyptus,& negociatio Aethiopum,& Sabain uiri excelsi ad te transient, tui erunt serui & post te ambulabunt uincti compedibus,& te deprecabuntur quoniã in te deus est,& non est alius deus pręter te,tu es enim deus. Quod ne putes me eo supercilio dixisse, quo Sabellius fertur, qui

2.Cor.8 *Colos.2* *Baruch.3* *Esa.45*

ipsum patrem ipsum filium profitetur, non ita nos totum in unam sententiam cogimus, ut aliorum hæreticorum fraude capiamur. Sed quia in ipso nomine personarum authoritas indiscreta cognoscitur, & filius non genere sed personaliter à patre nominatur, proinde totum patri adscribimus quod est filius, & totum filio quod pater est. Nihil nõ uidebitur patris quod iudicabitur filij, nec filij quod defenditur patri: quia unitas maiestatis non sinit deos plurali uocabulo appellari, quippe cũ cõstet patrem & filium unius esse substantiæ. unde uterq; unus deus est dictus. Illud ante cuncta metuentes, quod ubi pater & filius unũ nõ sint, inuidia recurrat authoris interpolata natiuitas. Hoc enim placuit hæreticis, ut deus ille omnipotẽs inuisibilis immẽsus degeneraret in filio. Nõ modo potest esse de cõditione mutata quasi nõ potuerit pater de semetipso talẽ habere qualis & ipse est. Proinde nos uerũ filiũ de uero patre qui semper fuit, & est unius substantię cũ patre defendimus. Et hoc est quod Græci homousiõ appellãt, id est, cũ uno aliud ipsum, ut personæ audientis nominatim fierent, non ut substantiam uocabula separarent.

De apertione totius mysterij hæresis Arrianæ, cur noluerint filium de substãtia patris credi, & de respõsione admotiua Arrianorũ, quodq; multum intersit inter ea quę facta sunt, et eum qui omnia fecit. Et quemadmodum in multis ac uarijs figuris deus se patribus præostenderit, qui tamen secundum deitatem uideri non potuit. Cap. VIII

SEd ut omne mysterium hæresis Arrianæ traducam, cur nolint filium de patris substantia credi, breuiter intimabo. Aiunt enim: Cùm sit deus pater omnipotens, inuisibilis, inconuertibilis, immutabilis, perfectus, semper idem, æternus: filius uero uisibilis, quia sæpe patribus uisus, & conuertibilis atq; mutabilis, quia in uarijs figuris quibusq; sese monstrauit. Qui si de patris, inquiunt, esset substantia, nunquam fieri posset ut ante carnis assumptionem aut uisibilis aut mutabilis cerneretur: quin potius in ęqualitate qua pater est, permansisset, ex cuius substantia erat: quia quod de patre est, nec uideri, nec mutari, nec cõuerti posse credendũ est. Accedit ad causam cũ illapsus est in Mariã, cùm uirginis uterũ oppleuit, aliud utiq; ex illa quàm quod uenerat, natũ est. Vnde iam inquiunt corrupta substãtia statim uertit ordinẽ, perdit continuo immutationẽ: ipsa formãdo de deo in hominẽ, de spiritu in carnẽ. Et utiq; translatio omnis interẽptio est pristini. Ac per hoc aiunt: Si filius de patris substantia esset, iam & patrem minorẽ uideri substantiæ suæ uel traditione uel fine, & proinde filium ex alia substantia credere maluerunt, quod conuerti, & mutari, & uideri possit, quia hoc de patris substantia credi nõ liceat. Hæc est causa erroris, hæc origo hęresis Arrianæ, dum nõ intelligunt uirtutem dei, neq; tanti sacramenti dispositionem agnoscunt, cur deũ humanis conditionibus comparent. Quibus primo respondendum: In loco filium dei non ita uisum ut deus erat, sed ut homo capere poterat de deo. Deinde uarijs figuris non immutabilem & conuertibilem ipsum esse, sed hoc esse, potentiæ dei, ut cùm se singulis prout uult reuelare dignatur, habitum mutet, non substantiam uertat, nec proprietatem qualitatis amittat, sed iuxta meritum uidentis temperamentum maiestatis adhibeat, ipse tamen idem ut semper est in substantiæ suæ proprietate permaneat. Sicut scriptũ est: Mutabis eos & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui nõ deficient. Nã & si multa sunt ex his quę in hoc mũdo uidentur, quę ex alio cõuertantur in aliud, ut desinant esse quod erant, & hoc sint quod retro non fuerant: ut limus cùm in hominem figuratur, limus esse iam desinit: aut pisces aut aues cùm de aqua procedunt, ex eo iam non aqua, quia aliud, ut lutum figuli cùm solidatur in testam: ut lapis, cùm dissoluitur decoctus in calcẽ: ut arena cùm mutatur in uitrum & cætera, quę longum est recensere. Sed multum interest stulte hæretice inter ea quæ facta sunt, & eum qui omnia quemadmodum uoluit fecit. Quæ facta sunt, ascriptæ conditioni deseruiunt: qui uerò fecit, suæ uoluntatis & proprij iuris est. Neq; potest in aliud quàm quod est aliquo cogente mutari, sed prout uult, et cui uult se demonstrat. Nam si angeli in figura hominum sæpe sunt uisi, & tamen aliud non sunt quàm quod se esse norunt, neq; substantiam mutãt cùm formã humani corporis sumunt quanto magis ipse dominus noster qui omnia fecit, qui ipsis angelis ut hoc possent sua institutione concessit? Huc accedit quod sic filium dei, ut iam dictum est, uisum à patribus approbamus, ut non totum in illo quod deus est, uideretur: sed dispositiones rerum

Psalm. 101

rum futurarum, quæ suis quibusque temporibus complenda erant, in illo per imaginem cernerentur. Nam quis filium dei uidere potuit antequam conspicabilem materiã sicut ei placuit assumpsit, uel ipsum hominem induere dignatus est? Qui & si Abrahæ uisus est, sed in forma humani corporis uisus est, quo scilicet postremis tẽporibus in homine uenturus esse demonstraret. Iacob etiã alibi in angelo, alibi æque uidet in homine. Qui ideo se in angelo demonstrauit, ut nuncium se magni cõsilij indicaret. In homine uerò, cum quo & colluctatus fuisse describitur, ut imaginem futuræ colluctationis quam cum Israel habiturus erat, cùm secundum hominem aduenisset, indicaret. Sed ut dominũ cre deret, cum quo tãto certamine sub figura hominis luctabatur Israel, id est homo uidens deum, nomen accepit. Vidi, inquit, deum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. Et ut qui figuram hominis uiderat, quam deus dei filius induerat, Moysi in rubo in flam ma ignis apparuit, ut lumen credentibus, incredulis iudicium demonstraret, quia Christus credentibus salus est, nõ credentibus pœna, ut Apostolus ait: Alijs odor eius uitæ in uitam, alijs odor mortis in mortem. Populũ Israel in columna nubis per diem, & per no ctem in columna ignis quasi dux itineris præcedebat, ut baptismi gratiam per nubem & donum sancti spiritus per ignem ostenderet: quia Apostolus Paulus in nube patres baptizatos scribit. Et spiritum sicut ignem esse, Apostolorum Acta declarant. Vides ergo per omnia hæreticæ characteres diuinarum scripturarum in honore dei patribus præostensos, nõ tamẽ ipsum deũ, ut est, proprie reuelatũ. Deniq; dum Moyses oraret ut faciẽ dei purè uideret, quid ad illum continuo deus? Nõ poteris, inquit, uidere faciem meam. Non enim uidebit homo faciem meam, & uiuet. Hoc ipso quod negatur aspectus, claritas assignatur, quæ scilicet tanta est, quanta credenda est quæ inuisibilis indicatur. Cum ergo Moyses & situm cœli, & ordines mundi, & elemẽtorum uices, totius deniq; orbis ornamenta digesserit, indicarit, expresserit, cui ipse dominus testimonium perhibuit di cens: Nemo erit ex prophetis ut seruus meus Moyses, cui facie ad faciem, ore ad os locu tus sum; Deum tamen pure uidere non potuit. Merito quidem prophetia omnium dignus, sed non usqueadeo ut intueri deum ualeret, quia homo tantummodo esset. Et utique hæc omnia filij uerba defendimus, quem in monte Syna cum Moyse locutum esse scimus, qui agendis explicandisq; rebus à patre aduenerat, quia omnia à principio per ipsum & ordinari, & explicari & manere conuenerat, ut habendi filij hæc præcipua ratio constaret. Et tamen sic uisus accipitur, ut aliquius cõspicabilis, ut dixi, materiæ dispositione assumpta uideretur, salua scilicet inuisibilitate eius, quam à conspectu omnium maiestas interfusa seposuit. Non enim sic humanis aspectibus reuelatus est, ut tota in illo deitas appareret, sed ad uicem speculi cum conceptos intra lucem suam uultus quasi ad plenam effigiem hominis includit, ita maiestas eius præeunte fulgore intra id uisum esset, quod imaginem ueritatis, non ipsum deum proprie demonstraret. Sic & cùm hominem induere dignatus est, nõ labem æternitati intulit, ut spiritum in carnem mutaret; sed ut suscepto homini immortalitatem atq; æternitatem cœlestis uitæ præstaret. Nam & si Apostolus semetipsum exinanisse dicit, formam serui suscipiendo, non utiq; sic exi nanitũ accipimus, ut aliud quàm quod fuerat idẽ Christus fieret, sed ut seposito interim maiestatis suæ honore, humanum corpus indueret, quo suscepto, salus gentiũ fieret. Vt enim sol cùm nube tegitur, claritas eius comprimitur non cecat, & lumen illud quod toto orbe diffusum claro splendore cuncta perfundit, paruo admodũ obstaculo nubis includitur, non aufertur: sic & homo ille quem dominus Iesus saluatorq; noster, id est deus deiq; filius induit, deũ tamen in illo non intercepit, sed abscondit. Deniq; cùm se in monte paululum extra ipsum hominem extulisset, fulgore luminis eius pene obcæcati Apostoli, in terram quippe homines ceciderunt, periclitati uitam nisi eis dominus compresso rursum maiestatis suæ honore ut misericors subuenisset, secundum illam sententiam: Nemo uidit deũ, & uixit. Vt ergo claritas solis cùm usq; ad nostros emicat uisus sibi salua est, quia quod non uidetur, infirmitatis est nostræ, quorũ oculos nubiũ texit obscuritas: ita probat se nõ suo detrimẽto proprij latuisse fulgoris, sed carnis, ut dixi, beneficio, cuius causa filius dei, filius hominis esse sustinuit. Nẽpe enim de spiritu dei Virgo cõcepit, & quod concepit, hoc peperit, id est deũ homini suo (ut iam dixi,) sociatũ: sicut ipse dixit: Quod nascitur de carne, caro est: & quod nascitur de spiritu, spiritus est, quia deus

Gene. 32

2. Corin. 2

Exod. 13

Exod. 33

Num. 12

Ioan. 1

Luc. 1 spiritus est, & de deo natus est. Sicut & angelus ad Mariam uirginē dicit: Spiritus dei ueniet in te, et uirtus altissimi obumbrabit te. Propterea quod nasceť ex te sanctū, uocabitur filius dei. Vides ergo ipsum spiritū, id est filiū dei uenisse ad uirginē, & inde dei & hominis filium processisse. Nec tamen ipso indumēto carnis dei filium esse mutatū, sed eundem ipsum esse in homine qui fuerat ante mundum cum patre, per quem facta sunt omnia, & sine q̃ factū est nihil, sicut Euāgelista ait: Mūdus per ipsum factus est, & mūdus eum non cognouit. Cæterū amētis est credere ab eo posse liberari, qui ut liberaret, amissus est: ut nasceret, oppressus est: ut immortalitatē redigeret, transiuit ad mortē. Sed absit hæretice ut sensus tuę iniquitatis à catholicis admittatur. Nos enim credimus immutabilem & inconuertibilē, uerbū & spiritū, id est filiū dei: qui cùm hominē induit, nō statum uertit, nō ordinē perdidit, non substantiā immutauit, sed illuuias eiusdē corporis ęterno claritatis suæ lumine illustrauit, ut ad nos per tramitem corporis eius lux sancti spiritus, & æternæ uitæ gratia redundaret. Quem & si passum credimus & sepultum, sed homo ille passus est quem filius dei suscepit, quem induit, quē portauit. Sed quia totum ad authorem referebatur quicquid homo ille patiebatur, ideo mors & passio domini iudicatur. Nam constat immortale esse quod dei est, hominis quod caducum. Tertia quoq; die resurrexit, non deus in hominem, sed homo potius in deum. Ascendit in cœlos, obtulit patri suo hominem illum gratissimum munus, consedit ad dexteram patris, secundum

Psalm. 109 quod scriptum est: Dixit dominus domino meo, sede ad dexterā meam. Misit nobis spiritum sanctū de propria sua et ipsa una substantia sua protectorem, sanctificatorē, & deductorem in uitam æternam, sicut scriptum est ex uoce dei: Effundam de spiritu meo su-

Iohel. 2 per seruos meos & ancillas meas. Et iterum: Spiritus ex me prodijt. Et ipse dominus saluatorq; noster: De meo, inquit, accipiet, ex eo utique quod est filius, quia & filius de eo quod pater est. Exinde præfinito tempore uēturus uiuos mortuosq; iudicaturus, ut reddat credentibus præmia, non credentibus uero supplicia. Cuius regnum æternum, immortale, nec initium habet nec terminum: cui est honor & gloria in secula seculorum.

FINIS.

CAPITA LIBRI DE INCARNATIONIS DOMINICAE SACRAMENTO.

DIVI

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI LIBER DE INCARNATIONIS DOMINICAE SACRAMENTO.

Quomodo intelligi debeat, quod dictum est ad Cain: Si recte offeras, non autem recte diuidas, peccasti: quiesce. Cap. I

DEBITVM curo soluendum, sed hesternos meos non inuenio creditores, nisi forte improuiso conuentu putauerint nos esse turbandos: sed nūquam fides uera turbatur. Itaq; dum illi forsitan ueniunt, ad istos qui propositi sunt deflectamus agricolas: quorū alter, hoc est Cain, à fructibus terræ, alter autem Abel uidelicet, ex primitiuis ouium suarum hostiam domino obtulit. Nihil inuenio quod in specie munerum reprehendā, nisi quod & Cain munera sua displicuisse cognouit, & dominus dixit: Si recte offeras, recte autem non diuidas, peccasti. Vbi igitur est crimen? ubi culpa? Non in oblatione muneris, sed in oblationis affectu. Sunt quidem qui recte arbitrentur, quia alius quę offerret elegerat, alius quę uiliora habuit offerebat. Sed non est ita inops spiritalis sensus in nobis, ut putemus quia dominus corporale sacrificium, non spiritale quærebat. Et ideo addidit: Quiesce, tolerabilius significans, abstinere à muneribus deferēdis, quàm infideli studio munus offerre. Qui enim nescit diuidere, nescit dijudicare. Spiritalis aūt dijudicat omnia. Et ideo Abraham sacrificium quod offerebat, diuisit. Sciuit etiam Abel diuidere, qui ex primitiuis ouium obtulit sacrificium: docens non terræ munera placitura deo, quæ degenerauerant in peccatores: sed ea in quibus diuini gratia mysterij refulgeret. Prophetauit itaq;, nos per passionem domini à culpa esse redimendos, de quo scriptum est: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccatum mundi. *Ioan. 1* Vnde & de primitiuis obtulit, ut primogenitum designaret. Ostendit uerum dei sacrificium nos futuros. De quibus propheta ait: Afferte domino filios arietum. *Psalm. 28* Meritoq; dei iudicio comprobatur, quam puto generalem in omnes extra ecclesiam constitutos latam esse sententiam. Multorum enim hic figuram cerno populorum, quos diuina sententia comprehendit, quorum in illo Cain iam tunc munera refutauit.

De enumeratione hæreticorum in quos superior sententia comprobatur esse lata. Cap. II

GEneralis enim hæc impios omnes sententia est. Itaq; si Iudæus offerat, qui filium uirginis Mariæ à patre deo separat, dicitur ei: Si recte offeras, nō autem recte diuidas, peccasti: quiesce. Si offerat Eunomianus, qui ex impietatis Arrianæ fonte progrediens, redundanti perfidiæ suæ labitur cœno, generationem Christi quæ super omnia est asserens ex philosophiæ traditionibus colligendam, cum utiq; alia creaturarum sit ratio, alia secretorum potētia diuinorum: & ipsi dicitur: Si recte offeras, non recte autem diuidas, peccasti: quiesce. Dicitur hoc Sabelliano, qui patrem filiumq; confundit. Dicitur hoc Marcionitæ, qui alium putat deum noui, alium ueteris testamenti. *Gene. 4* Dicitur hoc Manichæo & Valentino, qui non putauerunt ueritatem carnis humanæ à Christo esse susceptam. Paulus quoq; Samosatenus & Basilides in eadem sententię sorte numerantur. Similiter quoq; eiusdem sententiæ authoritate damnantur, qui diuinitatem sancti spiritus negauerunt. Alij enim quidam uel Arrianorum Iudæi, uel Arriani sunt Iudæorum: quia sicut illi filium à patre, ita & isti spiritum à deo patre & filio dei separant. Nouato quoq; & Donato & omnibus qui scindere corpus Ecclesię gestierūt, uritim dicitur: Si recte offeras, recte autem non diuidas, peccasti. Ecclesiæ enim sacrificiū est quod offertur deo, ad quam Paulus dixit: Obsecro autem uos fratres per misericordiam dei, exhibere corpora uestra hostiam uiuam, sanctam, deo placentem. *Rom. 12* Male ergo sacrificium diuiserunt, ecclesiæ membra lacerando. Illos quoque percellit ista sententia, qui

tia, qui animam rationalem ab incarnationis dominicæ segregant sacramento, naturam hominis ab homine separare cupientes. Et isti fortasse recte offerunt trinitati, sed rationem nesciunt naturæ humanę diuinæq; distinguere. Dei enim simplex natura est, homo ex anima rationali constat & corpore. Si alterum tollas, totam naturam hominis sustulisti. Aduersus omnes igitur hæreses ista sententia est, quæ fraterno nomine, non fraterne ecclesiam persequuntur. Siquidem sub opinione nominis Christiani, & quadam nuncupatiua fidei germanitate, parricidalibus gladijs nos cupiunt uulnerare: quia conuersio nostra ad eos est, & dominãtur nobis in seculo peccatores. Peccator enim dominatur in seculo, iustus in dei regno. Caueamus igitur ne quis nos à cubiculo regis æterni, & à secreto matris ecclesiæ separare conetur, ad quod illa anima in Canticis canticorum uerbum dei se introduxisse significat. Caueamus ne à sinu patris & quodam utero paterno arcanæq; naturę, substantiam unigeniti filij separemus, uerbisq; his quibus ueritas susceptæ incarnationis adstruitur, diuinæ generatiõi præiudicia inferre meditemur, ne & nostrum alicui dicatur: Si recte offeras, recte autem non diuidas, peccasti, quiesce: Hoc est, si nesciamus quæ propria sunt diuinitatis æternæ incarnationisq; distinguere, si creatorem cum suis operibus conferamus, si authorem temporum dicamus cœpisse post tempora. Neq; enim potest fieri, ut per quem sunt omnia, sit unus ex omnibus.

Christum cum patre esse æternum. Cap. III

Ioan. 1 — NOlo nobis credatur, scriptura recitetur. Nõ ego dico à me, quia in principio erat uerbum: sed audio, non ego affingo, sed lego, quod omnes legimus, sed non omnes intelligimus. Et cum legitur, audimus omnes, & non audiũt omnes. Incrassatum est enim cor quorundam, & aures eorum grauiter audierũt, aures scilicet interioris affectus. Non enim caro peccat, quæ suum seruat officium, & recipit auditum, sed animus puri auditus prauus interpres, qui recusat audire quæ dicũtur, intelligere quæ leguntur. Quid aures tanquam cera & plumbo clauditis? & tamen dominica beneficia & officia naturæ nõ potestis excludere. Auditis inuiti, auditis fastidiẽtes, auditis ne quod non audieritis excusare possitis. Auditis ergo cum legitur: In principio erat uerbum. Quis hoc dicit? Ioannes utiq; ille piscator: sed non quasi piscator hoc dicit, sed quasi humani piscator affectus, qui iam nõ pisces caperet, sed homines uiuificaret. Nõ suum est quod dicit, sed eius qui uiuificandi ei tribuit potestatem. Piscator enim ipsis quos ante capiebat piscibus, taciturnior erat, et circa diuina mysteria magis mutus, qui uocis suę nesciebat authorem, sed uiuificatus à Christo uocem audiuit in Ioãne, uerbum agnouit in Christo: & ideo plenus spiritu sancto, qui sciret principium non temporis esse, sed supra tempora, reliquit secula, & ascendẽs spiritu super omne principium ait: In principio erat uerbum. Hoc est remaneat cœlum. Nondum enim erat quãdo in principio erat uerbum. Nam & si cœlum habet principium, deus nõ habet. Deniq; in principio fecit deus cœlum & terram. Aliud est, fecit: aliud est, erat. Quod fit, incipit: quod erat, principium non accepit, sed præuenit. Remaneant etiã tẽpora, quia post Cœlũ tẽpora. Remaneant etiam angeli & archangeli, & si principium eorum non inuenio, erat tamẽ quando non erant. Non erant enim qui aliquando cœperunt. Si ergo principium eorũ inuenire non possum, quos certum est habere principium: quomodo possum uerbi inuenire principium, à quo omne principium non solum creaturarũ, sed etiã cogitationũ nostrarũ omnium præuenitur? Aperte itaq; sempiternam diuinitatẽ eius expresserat. Sed tamen ne quis à patre diuideret uerbi æternitatem: ut eandẽ crederemus uerbi esse quæ patris est,

Ioan. 1 — bonus ille piscator adiunxit: Et uerbũ erat apud deum. Hoc quod dixerat, sic ęstimandũ est, Erat uerbum, quomodo erat pater: quoniam cum patre erat, & in patre erat, & apud patrẽ erat semper. Nẽpe quomodo de patre legimus, erat: ita & de uerbo legimus, erat. Quid discernis intellectũ, qui non discernis auditũ? Verbi esse, apud patrem est: patris esse, cum uerbo est. Legimus enim, quia uerbum erat apud deum. Itaq; si secũdum tuam opinionem aliquando non erat, ergo secundum tuam opinionem et is in principio non erat, aqud quem erat uerbum. Per uerbum enim audio, per uerbum intelligo, quia deus erat. Nã si sempiternũ uerbũ esse credidero, quod credo, nõ possum de patris ęternitate dubitare, cuius æternus est filius. Si temporalem generationẽ eius existimo, incipit communitatem habere nobiscum, ut uideatur pater esse cœpisse. Sed si de patre nõ ambigis,

quia incipere esse, dei non est de patre non ambigis, quia dei est sempiternā habere perfectionem: ne forte usu sermonis labereris humani, dum uerbum dicis & filium, ideo addidit: Et deus erat uerbum: Habet utiq; quod pater, quia deus erat. Quomodo huius negas æternitatem, cui unum cum patre dei nomen est? Non te sonus capiat, similitudoq; sermonis. Aliud uerbum est quod tempora habet, quod syllabis colligitur, literisq; componitur: non tale uerbum filius, quia non talis est pater uerbi. Cauendum ergo, ne & illi quæstionem uocis corporalis uideamur ingerere. Incorporeus est deus. Vocem utique incorporeus corporalem non habet. Si uox corporalis nō est in patre, nec filius uerbum est corporale. Si corpus in patre non est, nec tempus in patre est. Si tempus in patre non est, utiq; nec in uerbo est. Quod si nullum principij tempus in uerbo, nec numerus utiq; nec gradus uerbi est. Quia si numerus in uerbo, ergo multa uerba. Si multa uerba, multi & filij. Sed unum uerbum est, quod & gradum excludit & numerum. Vnum, secundum naturam. Ne quærite huiusmodi naturam. Nescio multo melius hoc quàm scio. Hoc solum bene scio, quod nescio quæ scire non possum. Quod uidimus, inquit, & quod audiuimus, Ioannes dicit. hoc solū bene scire se dixit quod audiuit & quod uidit, qui in Christi pectore recumbebat. Ergo illi satis est audisse, mihi non est satis? Sed quod ille audiuit, hoc mihi dixit: & quod audiuit à Christo, hoccine ego possum negare uerum esse de Christo? Ergo quod audiuit, audio: & quod uidit, uideo. Ille enim uidit, quod uidit: non utiq; diuinitatem quæ secundum naturam suam uideri non potest. Sed quia secundum naturam suam eum uidere non poterat, suscepit quod erat præter naturam diuinitatis, ut secundum naturam corporis uideretur. Deniq; & spiritus sanctus in specie uisus est sicut columba; quia uideri diuinitas in suæ claritatis ueritate non poterat.

1. Ioann. 1

Luc. 3

Aliam diuinitatis, aliam corporis Christi esse naturam. Cap. IIII

NOli igitur & tu secundum naturam interpretari, quod præter diuinitatis naturam est. Nam & si credas à Christo carnem esse susceptam, & offeras transfigurandum corpus altaribus, non distinguas tamē naturā diuinitatis & corporis, & tibi dicitur: Si recte offeras, non recte autem diuidas, peccasti: quiesce. Diuide quod meum, diuide quod suū uerbi est. Ego quod erat illius, non habebam: & ille quod meum est, nō habebat. Suscepit, quod meum est: ut impartiret, quod suum est. Suscepit, non ut confunderet: sed ut repleret. Si credas susceptionem, affingas confusionem: Manichæus esse desisti, nec tamen ecclesiæ filius esse cœpisti. Si credas susceptionem corporis, adiungas diuinitatis compassionem: portionem utiq; perfidiæ, non perfidiam declinasti. Credis enim quod tibi prodesse præsumis: non credis quod deo dignum est. Rursus si credas quia idem deus & noui & ueteris testamenti est, tempora autem uerbo eius & momenta præmittas, tolerabilior Valentinus est, qui non secula ante deum, sed deos putat esse quod secula sunt. Minoris enim sacrilegij est, copulari diuinitati secula quàm præferri. Si credas iterum quia Christus principiū nō sumpsit ex Virgine, sed tamen aliquod ante Christum æstimes esse principium, in tempore distantia, de impietate cōtentio est. Virginis enim supparem negasti esse, non temporis. Ego autē & supparem Virginis secundum susceptionem corporis non negabo, & creatorem temporis cōfitebor. Quid enim proficis si dicas, quia Christus hęc an illa sit creatura? Creatura mutať, diuinitas adoratur. Noluit se sic Christus agnosci, nec his tantū quę supra hominem sunt meritis æstimari. Deniq; cum interrogasset, quem me dicunt esse homines? cum alij dicerent Heliam, alij Hieremiam, aut unū ex prophetis: nullius sententiam prædicauit. Cum Petrus dixisset, Tu es filius dei uiui: hūc solum non immerito laudauit. Ergo Ioannes dicit, Petrus dicit, Christus probauit, & tu non probas Ariane? Nec Ioanni & Petro putas esse credendum, quos uel solos pro testimonio gloriæ suæ dominus noster Iesus Christus ad omnium fidem credidit abundare? Deniq; quasi ad testimonium ueteris & noui testamenti, Moyses cum Helia asciscitur: cum Ioanne Petrus frequēter adhibetur. Petrus dicit, Tu es: non dicit, tu esse cœpisti. Petrus dicit, Tu es filius dei: nō dicit, tu es creatura. Dixit hoc Ioannes. Si adhuc non credidisti, quia non intellexisti mysteriū supra sapientiam recumbentis, repetiuit Petrus, commendauit utrumq; Christus: alterum iudicio, alterum mysterio. id enim addidit, ut legeres quod in Christi pectore recūbebat, & intelligeres quod eius caput, in quo principale omnium sensuum est, arcano quodā sapientiæ

Matth. 16

repleba-

replebatur. Si non putas intelligendum esse mysterium, saltē noli impugnare iudicium. Laudatur Petrus, quia dei filium credidit, quem uidebat: quia se ab imperitæ plebis rudibus adhuc opinionibus separabat. Deniq; cum interrogasset dominus, quid homines de filio hominis æstimarent, cum diceretur uulgi sententia, Petrus tacebat. Taces ergo Simon, & respondentibus alijs adhuc taces, cum ipse sis primus, qui etiam non interrogatus interrogas? nec times, ne reprehendaris à domino, quia nō respondes interroganti? Ideo, inquit, non respondeo, quia nō interrogor meā, sed alienā sententiā. Legi enim: *Psalm. 16* Vt non loquaṫ os meū opera hominū. Opus autē est perfidorū, perfidias prædicare. Ergo taceo adhuc, quia nondum id quod sentio interrogor: non proferam labijs, quod animus non probauit. Erit tempus quādo respondeā. Interrogabor & ipse quid sentiam, tunc demum respōdebo quod meum est. Meum est enim fidem loqui, pietatē asserere, gratiam prędicare. Non igiṫ quasi pigrior sensu, uoce tardior tacet, nec quasi fastidiosus differt uocis obsequium: sed quasi cautus periculū uulgaris opinionis euitat, qui periculum non euitabat salutis. Deniq; in posterioribus habes, quia exiliuit è naui ut occurreret domino: nō gloriæ cupidus, sed obediētiæ præmaturus. Hic ergo qui antè reticebat, ut doceret nos quòd impiorū nec uerbū debeamus iterare: hic, inquā, ubi audiuit, Vos autem quid me dicitis? statim loci nō immemor sui primatū egit. Primatum cōfessionis utiq;, non honoris: primatū fidei, nō ordinis: hoc est dicere: Nūc nemo me uincat. Nunc meæ partes sunt. Debeo compēsare quod tacui, debet prodesse quod silui. Lingua mea non habet spinas, sine impedimento fides debet exire. Dum alij cœnū, alienæ licet pronlatæ tamen impietatis euacuant, qui aut Heliā aut Hieremiā aut unū ex prophetis Christum esse dixerūt (habuit enim ista uox cœnū, habuit ista uox spinas) dum alij inquam in hoc lauant cœnum, dum in alijs enodantur spinæ, uox nostra filium dei Christum resultet. mihi purus est sermo, cui nullas spinas expressa reliquit impietas. Hic est ergo Petrus qui respondit præ cæteris Apostolis, imò pro cæteris, & ideo fundamētum dicitur: quia nouit non solum proprium, sed etiam commune seruare. Huic astipulatus est Christus, reuelauit pater. Nam qui ueram generationem loquitur patris, à patre assumpsit, non sumpsit ex carne.

Incarnationis sacramenta non obstare, quo minus dei filius sit æternus. Cap. V

Fides ergo est Ecclesiæ fundamentum. Non enim de carne Petri, sed de fide dictum est, quia portæ mortis ei non præualebunt, sed confessio uincit infernum. Et hæc confessio non unam hæresim excludit. Nam cum Ecclesia multis tanquā bona nauis fluctibus sæpe tundaṫ, aduersus omnes hæreses debet ualere Ecclesiæ fundamentū. Dies me citius defecerit, quàm nomina hęreticorū diuersarumq; sectarū. Aduersum omnes tamen generalis ista est fides, quia Christus est dei filius, & sempiternus ex patre, & natus ex uirginē. Quem quasi gigantem sanctus Dauid propheta describit, eo quod biformis geminæq; naturæ unus sit cōsors diuinitatis & corporis, qui tanquam sponsus procedens de thalamo suo, exultauit tanquā gigas ad currendā uiam. *Psalm. 18* Sponsus animæ secundum uerbum: gigas terræ, quia usus nostri officia percurrēs, cum deus semper esset æternus, incarnationis sacramenta suscepit, non diuisus sed unus: quia utrumq; unus, & unus in utroque, hoc est uel diuinitate uel corpore. Non enim alter ex patre, alter ex uirgine: sed idem aliter ex patre, aliter ex uirgine. Generatio generationi non præiudicat, nec caro diuinitati: quia nec pignus patri, nec uoluntas passioni, nec passio uoluntati. Idem enim patiebatur, & non patiebatur: moriebatur, & non moriebatur: sepeliebatur, & non sepeliebatur: resurgebat, & non resurgebat: quia corpus proprium suscitabat: quia quod cecidit, hoc resurgit: quod non cecidit, non resurgit. Resurgebat igitur secundum carnem, quæ mortua resurrexit: non resurgebat secundum uerbum, quod non resolutum fuerat in terram, sed apud deū semper manebat. Ergo & moriebatur secundum nostræ susceptionem naturæ, & nō moriebatur secundū ęternę substantiam uitę: & patiebatur secundū corporis susceptionem, ut suscepti corporis ueritas crederetur: & non patiebatur secundum uerbi impassibilem diuinitatem, quo totius *Psalm. 21* exors doloris est. Deniq; idem dicebat: Deus deus meus respice in me, quare me dereliquisti? quia secūdum carnem relictus est, qui secundum diuinitatē nec deseri potuit nec relinqui. Idem etiam dicit: Longe à salute mea, uerba delictorum meorum: hoc est, non

capiatur

capiatur qui audit, quare me dereliquisti, sed intelligat quod secundum carnem ista dicantur, quæ longe à plenitudine diuinitatis aliena sunt. Aliena sunt enim à deo uerba delictorũ, quia aliena sunt & delicta uerborum. Sed quoniã delicta aliena suscepi, etiam delictorum alienorum uerba suscepi: ut derelictũ me à patre deo esse dicã, qui apud deum semper sum. Erat igitur immortalis in morte, impassibilis in passione. Etenim quasi deũ non cepit mortis ærumna, & eundem quasi hominem inferna uiderunt. Deniq; emisit spiritum, & tamen quasi arbiter exuendi suscipiendiq; corporis, emisit spiritũ, nõ amisit. Pendebat in cruce, & omnia commouebat. Tremebat in ligno, quẽ totus tremebat hic mũdus. Erat inter supplicia, excipiebat uulnera, & regnum cœleste donabat. Peccatum omniũ factus, peccata generis abluebat humani. Postremo mortuus est, & secundò, & tertiò exultãs atq; ouans dico, mortuus est: ut illius mors uita fieret mortuorum. Sed nec sepultura quidẽ eius miraculo caret. Nam cũ esset unctus à Ioseph, & in eius monumento sepultus, nouo opere quodã ipse defunctus defunctorum sepulchra reserabat. Et corpus quidẽ eius iacebat in tumulo: ipse autẽ inter mortuos liber, remissionem in inferno positis, soluta mortis lege donabat. Erat ergo caro eius in monumento, sed uirtus eius operabatur è cœlo. Ostendebatur omnibus per corporis ueritatem, quia non caro erat uerbũ, sed caro erat uerbi. Caro quidẽ gustauit mortem: sed impassibilis dei uirtus, & si exuit corpus, nullũ tamen de corpore deo damnum. Cur diuinitati attribuis ęrumnas corporis, & infirmum doloris humani diuinæ cõnectis naturæ? Nũc anima, inquit, mea turbata est. Anima turbata est, non sapientia. immutabilis enim manebat sapientia, & si circundaretur amictu carnis. Nã in illa serui forma erat ueri luminis plenitudo: & cũ se exinaniuit, lumen erat. Deniq; dicebat: Ambulate dum lumen habetis. Et quando in morte fuit, in umbra non erat. Deniq; etiam in inferno positis, uitæ lumen fundebat æternę. Radiabat etiam illic lux uera sapientiæ, illuminabat infernum, sed inferno nõ claudebatur. Quis enim locus est sapientiæ? Deniq; dicit iustus: Sapientia autem unde inuenta est? Quis autem locus est disciplinæ? Nescit homo uiam eius, nec inuenta est inter homines. Ergo nec tempore, nec in loco sapientia est. Vnde tempus significat? Sed quomodo in tempore, quæ in principio erat? quomodo in loco, quę apud deũ erat? Vnigenitus filius si quæritur, in sinu patris euangelico spiritu reperitur. Nunquid sinũ patris locũ putatis? Et quæritis quomodo nata sit, cũ dicat propheticus uir: Nescit homo uiã eius? Et secundum homines ortum eius ęstimatis, cum Iob dicat, quod inter homines non sit inuenta? Et mortẽ tribuitis sapientiæ, de qua abyssus dicit: Nõ est in me, & mare dicit: Non est mecum? Nõ dicit cœlũ, nõ est in me: sed abyssus dicit, nõ est in me. Nõ enim abysso sed patri dixit: In manus tuas commendo spiritum meũ. Ipsa anima & si fuit in abysso, iam non est, quia scriptũ est: Quoniam nõ relinques animã meam in inferno, nec dabis sanctũ tuum uidere corruptionẽ. Mare ergo dicit: non est mecum, hoc est uita nostra dicit fluctibus seculi inquieta. Non est enim inter homines caro eius, quia secundum carnem iam non nouimus Christum. Terra dicit, nõ est mecum, quia resurrexit. Deniq; angelus ait: Quid quæritis uiuentem cũ mortuis? Et bene mare dixit: non est mecũ, quia super mare erat. Deniq; in mari & corporeis uestigijs ambulabat, quando & subiectũ mari super mare Petrũ ambulare præcepit: qui licet titubauerit, titubauit tamẽ nõ per imbecillitatem iubentis, sed per infirmitatẽ obedientis. Ergo splendori gloriæ, nõ permisceas nostræ atramentũ naturæ, non luci nebulã humanæ carnis offundas. Rursus passionẽ prędicãs, si nequaquã id quod est passibile recognoscas, pietatem domini refellisti, salutẽ tuam negasti. Vnde amentes eos æstimare debemus, qui audientes dicentẽ dei filium: Quid me cędis? secundũ naturã diuinitatis subiectũ iniuriæ putauerũt. Dixit enim: Quid me cędis? sed cædem diuina natura nõ sensit. Dixit: Dorsum meũ dedi in flagella, & maxillas meas in palmas: uultum autem meũ non auerti à confusione sputorum. Dorsum & maxillas dixit & uultum, hoc est humani corporis portiones. Quod enim caro uerbi patiebatur, uel manens in carne dei uerbum patiebatur carne, sicut scriptũ est: Christo in carne passo: in se utiq; pro corporis assumptione referebat, ut quæ nostra sunt, ipse susciperet, & suis circumuestiret humana. Recte igitur secundum naturam suam & caro passa est, nec ea corporis passione uerbi natura mutata est. In ueritate enim nostra est resurrectio, & ideo in ueritate Christi passio prædicatur.

Matth. 27
Ioan. 12
Iob. 28
Luc. 23
Psalm. 15
Luc. 24
Matth. 14
Ioan. 18
Esaie. 50
1. Petr. 4

Diuinitatem & carnem domini non esse eiusdem naturæ. Cap. VI

Neque enim quod quidam dicunt, in phantasmate passus est, quia nec in phantasmate super mare ambulauit, quod discipuli in Euangelio opinati esse produntur: sed excusantur, quia nondum erat spiritus datus, nondum enim Iesus fuerat honorificatus. Nobis iam crucifixus est Christus & resurrexit: nobis iam spiritus datus est, qui assertor est ueritatis. Et discipuli quidem aliquando errauerunt, ne nos postea errare possemus. Ergo illorum error nobis proficit. Quasi homines errarũt, quasi discipuli crediderunt. Et hos igitur qui in phantasmate uenisse Iesum prædicant, & illos condemnare debemus qui aduersa erroris linea, non unum eundemque filium dei dicunt sed alium esse qui ex deo patre natus sit, alium qui sit generatus ex uirgine, cum Euangelista dicat: Quia uerbum caro factum est, ut unum dominum Iesum, non duos crederes. Nonnulli etiam aliud dei uerbum, aliud dei filium crediderunt, cum ipsum qui in principio erat uerbum apud deum patrem, in sua propria uenisse Euangelista testetur. Sunt autem qui tanquam ad unum prophetarum, ita ad Christum factum esse uerbum arbitrati sunt, non ipsum esse dei uerbum. Sed de nullo prophetarum dictum est, quia uerbum caro factum est, nullus prophetarum abstulit peccata mũdi. De nullo alio dictum est: Hic est filius meus dilectus, in quo complacui. De nullo prophetarum legimus quod sit dominus maiestatis, quod de Christo Apostolus dixit: Quia Iudæi dominũ maiestatis crucifixerunt. Sed dum hos redarguimus, emergunt alij qui carnẽ domini dicant & diuinitatem unius esse naturæ. Quæ tantum sacrilegium inferna uomuerunt? Iam tolerabiliores sunt Arriani, quorum per istos perfidiæ robur adolescit, ut maiore contentione asserant patrem & filium & spiritum sanctũ unius non esse substantiæ, quia isti diuinitatem domini & carnem substantiæ unius dicere tentauerũt. Deinde cum isti dicant, quia uerbum in carnem, capillos, sanguinem & ossa cõuersum est, & à natura propria mutatum est, datur illis locus ut infirmitatem carnis ad infirmitatem diuinitatis, quadam facta diuinę naturę mutatione detorqueant. Sunt etiam qui in tantum impietatis prodierint, ut putent quia diuinitas domini circumcisa est, & imperfecta de perfecta facta est, & in ligno non caro, sed illa operatrix omniũ substantia diuina, in carnis specie coagulata pendebat: Quis autem non horrescat? Quis audiat quia non ex Maria uirgine, sed ex diuina substantia passibilem sibi carnem fecerit dei uerbũ? Quod asserendo, eò prolabuntur, ut non ex tempore corpus domini esse susceptũ sed coæternũ dei uerbo semper fuisse contendant. Horum omnium authores sunt, qui diuinitatem & carnẽ domini unius naturæ fuisse dixerũt. Legi enim, quod non crederẽ nisi ipse legissem: legi inquam in cuiusdam libris sic positũ, & organũ & eum à quo mouebatur organum, unius in Christo fuisse naturæ. Quod ideo posui, ut ex scriptis nomẽ deprehendatur authoris, & aduertant, quamuis exquisitissimis argumentis, & phaleratis sermonibus non posse uim ueritatis obduci. Et hic mihi frequenter Niceni concilij tractatum se tenere commemorat. Sed in illo tractatu patres nostri, non carnem, sed dei uerbum unius substantiæ cum patre esse dixerunt: Et uerbum quidem ex paterna processisse substãtia, carnem autem ex Virgine esse confessi sunt. Quomodo igitur Niceni concilij nomen obtenditur, & noua inducuntur, quæ nunquam nostri sensere maiores? Cum utique scripturæ dicant, quia Christus secundum carnem passus est, non secundum diuinitatẽ: scripturæ dicant, quia uirgo in utero accipiet & pariet filium? Accepit enim uirtutẽ & peperit filium, quem & ipsa suscepit. Denique hoc etiam Gabriel proprio sermone declarat dicens: Et quod nascetur ex te sanctum, uocabitur dei filius. Ex te, inquit, ut secundum hominem quod ex ipsa nasceretur aduerteres. Ex se enim generauit Maria, ut quod generaretur ex ipsa, in eo salua generationis dominicæ prærogatiua, corporis esset uera natura. Sed & Paulus dicit se prædestinatum esse in Euangelium dei, quod antè, inquit, promiserat per prophetas de filio suo, qui factus est ex semine Dauid secundum carnẽ. Et ad Galatas: Postquã autem uenit plenitudo temporis misit deus filium suum factũ ex muliere. Et ad Timotheũ dixit: Memor esto Iesum Christum resurrexisse à mortuis ex semine Dauid. Ergo ex nobis accepit, quod proprium offerret pro nobis, ut nos redimeret ex nostro: & quod nostrum non erat, ex suo nobis diuina sua largitate conferret. Secundum naturam igitur se obtulit nostram, ut ultra nostram operaretur naturam. De nostro sacrificium, de suo

Matth. 14
Ioann. 7
Ioann. 1
Matth. 3
1. Cor. 2
Esa. 7
Luc. 1
Rom. 1
Galat. 4
2. Timo. 2

de suo præmium est. Multaq; in eodem & secundum naturam inuenies, & ultra naturã. Secundum conditionem etenim corporis in utero fuit, natus est, lactatus est, in præsepi est collocatus. Sed supra conditionem uirgo concepit, uirgo generauit, ut crederes quia deus erat qui nouabat naturam, & homo erat qui secundum naturam nascebatur ex homine. Neq; enim, ut quidam interpretati sunt, natura ipsa mutata uerbi est, quæ immutabilis semper est, sicut ipse dixit: Videte me, quia ego sum & non sum mutatus. Sed etiam Paulus dixit, quia Iesus Christus heri & hodie, ipse est & in secula: hoc est, quia non secundum naturam mutatus est carnis, sed immutabilis etiam in ipsa mutabili conditionis humanæ qualitate permansit. Didicistis igitur, quia sacrificium de nostro obtulit. Nam quæ erat causa incarnationis, nisi ut caro quæ peccauerat, per se redimeretur? Quod peccauerat igitur, hoc redemptum est. Non est ergo immolata diuinitas uerbi, quia non peccauerat diuinitas uerbi: & ideo non est uerbi natura in carnis cõuersa naturam: quia immunis peccati diuinitas, pro peccato quod non fecerat, se non debebat offerre. Hoc enim in se obtulit Christus quod induit: & induit, quod ante non habuit. Non igitur diuinitatis suę diuinitatem induit, in quo erat plenitudo diuinitatis æternę: sed carnem assumpsit, ut spolium carnis exueret, atq; in semetipso & manubias diaboli crucifigeret, & trophæa uirtutis erigeret. Ergo si caro omni & in Christo subiacuit iniuriæ, quomodo unius illam cum diuinitate dicitis esse substantiæ? Si enim unius substantiæ uerbum & caro, quæ de terra habet naturam: cur unius substantiæ asseratur uerbum atq; anima, quam perfectam naturæ suscepit humanæ? Vnius autem substantiæ est uerbum cum deo secundum paternam professionem, & ipsius domini assertionem, qui ait: Ego & pater unum sumus. Vnius ergo substantiæ pater cum terreno corpore prædicatur, & adhuc indignamini Arrianis, quia hi dicunt filium dei creaturam esse, cum ipsi dicatis patrem unius cum creaturis esse substantiæ? Quid autẽ aliud agitis ista dicendo, nisi ut aut limum Adæ, terramq; nostrã diuinæ substantiæ comparetis, aut certe diuinitatem in terrenæ corruptelæ iniuriam transferatis? Dicendo enim quod uerbũ caro & ossa factum est, in terrã utiq; dicitis esse conuersum, quoniam caro & ossa de terris sunt. Scriptum est inquiunt, quia uerbum caro factum est. Scriptum est, non nego: sed considera, quid sequatur. Sequitur enim: Et habitauit in nobis, hoc est, illud uerbum, quod carnem suscepit, hoc habitauit in nobis, hoc est, in carne habitauit humana, et ideo Emmanuel dictus est, hoc est, nobiscum deus. Hoc ergo uerbum caro factum est, pro eo quod est, homo factus est. Sicut etiam Ioel dixit: Effundam de spiritu meo super omnem carnẽ. Non enim super irrationabilem carnem, sed in homines futura promittitur gratiæ spiritalis effusio. Quod si secũdum literam uos tenetis, ut putetis ex eo quod scriptum est, quod uerbum caro factum est, uerbum dei in carnem esse conuersum: nunquid negatis scriptum esse de domino, quia peccatum nõ fecit, sed peccatum factus est? Ergo in peccatum conuersus est dominus? Non ita: sed quia peccata nostra suscepit, peccatũ dictus est. Nam & maledictũ dictus est dominus: nõ quia in maledictũ cõuersus est dominus, sed quia nostrũ suscepit ipse maledictũ. Maledictus enim, inquit, qui pendet in ligno. Miraris ergo, quia scriptum est: Verbum caro factum est, cum caro assumpta sit à dei uerbo, quando de peccato quod non habuit scriptum est, Quia peccatum factus est? Hoc est non naturam operationemq; peccati, utpote in similitudinem carnis peccati factus, sed ut peccatũ nostrum in sua carne crucifigeret, susceptionem pro nobis, infirmitatem obnoxij iam corporis peccati carnalis assumpsit. Desinant ergo dicere naturam uerbi, in corporis naturam esse mutatam, ne pari interpretatione uideatur natura uerbi in contagium mutata peccati. Aliud est enim quod assumpsit, & aliud quod assumptũ est. Virtus uenit in Virginem, sicut & Angelus ad eam dixit: Quia uirtus altissimi obumbrabit te. Sed natum est corpus ex uirgine, & ideo cœlestis quidem descensio, sed humana conceptio est. Nõ ergo eadem carnis potuit esse diuinitatisq; natura.

Malac. 3
Hebr. 13
Ioan. 10
Ioel. 2
Deut. 21
Ioann. 1
Luc. 1

Refellit eorum sententiam, qui carnem Christum non suscepisse putant. Cap. VII

POssem latius persequi, sed uereor ne hæc ipsa aliquibus aut superflua aut prolixa uideantur. Fortassis enim dicat aliquis: Nonne de patris & filij diuinitate quinque illis quos scripsisti libris, conclusurum te esse promiseras? Sed quid faciam cum quotidie nouas seminent quæstiones? Non præterijt sponsio, sed ad-

stringit obiectio. Nam quemadmodum potest finis esse responsi, si modus nullus obiecti sit? Et tamen de patris & filij diuinitate consummatiorum responsionem in superioribus me spoponderam: hoc autem libro de Incarnationis dominicæ sacramento, plenior sicut debuit facta digestio est. Nam cum illud quod ait dominus: Tristis est anima mea usque ad mortem, Et infra: Pater meus si possibile est, transfer à me calicem hunc: sed tamē non sicut ego uolo, sed sicut tu uis: non ad spiritus sancti compassionem, sed ad rationalis assumptionem animæ & naturæ humanæ refertur affectum, consequens est, ut per assertionem dominici sacramenti & plenitudinem naturæ humanæ fuisse astruamus in Christo, & ab infirmitatis præiudicio spiritum sanctū separemus. Non est enim obnoxius infirmitati, qui non est obnoxius passioni. Quæro igitur qua ratione animā putent quidam à domino Iesu non esse susceptam: an quia metus est ne sensu Christus laberetur humano? Dicunt quippe quia concupiscentia carnis legi mentis repugnet. Sed qui hoc ait, tantum abest ut Christum putauerit lege carnis in peccati uincula fuisse deducendum, ut ipse in æstu positus fragilitatis humanæ, per Christum sibi subueniri posse crediderit dicens: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominū nostrum. Qui ergo alios à carnis lubrico uindicabat, numquid formidare poterat, ne etiam ipse dominatu quodam carnis istius uinceretur? Sed carnis istius, sicut uolunt, formidabat illecebras. Ergo & carnis susceptionem declinare debuerat, ne ad lubricum traheretur erroris. Sed quomodo lubricū poterat timere peccati, qui peccatū remissurus aduenerat? Et ideo cum susceperit carnem hominis, consequens est ut perfectionem incarnationis plenitudinemque susceperit. nihil enim in Christo imperfectum. Suscepit itaque carnem, ut resuscitaret. Assumpsit animam, sed animam perfectam, rationalem, humanam assumpsit atque suscepit. Nā quis potest negare quod susceperit animam, cum ipse dicat: Animam meam pono pro ouibus meis? Et iterum Propterea me pater diligit, quia ego pono animam meam, ut iterum sumam illam. Non per parabolam hoc dicitur, nec perfunctoria significatione, in qua aliud dicitur, & aliud intelligitur. Sicut illud: Neomenias & sabbata uestra odit anima mea. Licet etiam illud ad Christi animam possit referri, quæ ideo posita est ut aboleret Iudaicæ superstitionis errorem, & unius sacrificij institueret ueritatē. Sed de hoc dubitent prophetico, euangelicum hoc refutare nō possunt de animæ proprietate dictū, cum de morte domini & resurrectione sit dictū. Denique addidit: Nemo tollit eā à me, sed ego pono eam à meipso: potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatē habeo iterum sumendi eā. Eandem igitur ponit quā suscepit. Suscepit dico. Nō enim uerbū ipsum dei uiuū in sua carne ad nostræ animæ uicē factū est, sed sicut carnem nostram, ita & animam nostram perfectam naturæ humanæ assumptione suscepit. Assumpsit inquā animam, ut incarnationis suæ benediceret sacramento: suscepit affectum meum, ut emendaret. Quid autem opus fuit carnem suscipere, sine anima, cum utique insensibilis caro & irrationabilis anima nec peccato sit obnoxia nec digna præmio? Illud ergo pro nobis suscepit, quod in nobis amplius periclitabatur. Quid autem mihi prodest, si totum me non redemit? Sed totum me redemit, qui ait: Mihi indignamini, qui totum hominem sanum feci sabbato? Totum redemit: quia in uirum perfectum fidelis nō ex parte sed totus resurgit. Desinant ergo isti misericordes timere, ne Christus carnem suam uel animam perfectā sensumque hominis non potuerit gubernare, qui etiam illum asinæ pullum quē ante nemo sederat gubernauit. Qui plantauit aurē, nō audiet? Qui alios regebat, se regere ipse nō poterat? Qui peccata donabat, peccatū ipse faciebat? Desināt nimiū solliciti isti tanquā pædagogi Christi uereri, ne etiam in ipso concupiscentia carnis legem mentis oppresserit, quæ nno oppressit in Paulo, sed tantummodo repugnauit. Athleta Christi uictorias mētis numerat suæ: hi trepidant ne caro titubauerit in domino, quæ uicit in seruulo? Non uult pro se timere nos Christus, non uult pro se flere nos dominus. Denique dicit: Filiæ Hierusalē nolite me flere, uos ipsas flete. Et istis dicit: nolite mihi timere, uobis timete. An non audistis dicentem Dauid: Dominus illuminatio mea & salus mea, quem timebo? Dominus defensor uitæ meæ, à quo trepidabo? Et alibi: Non timebo quid faciat mihi homo. Et alibi: Non timebo quid faciat mihi caro. Ego ergo lapsum naturæ humanæ timere potui, quem homo ipse non timuit? Deus igitur ante carnem, deus in carne, perfectionem naturæ as-

Marginalia: Matth. 29; Rom. 7; Ioan. 10; Esa. 1; Ioan. 7; Psalm. 93; Luc. 23; Psalm. 29; Psalm. 55

turæ assumpsi humanæ, suscepi sensum hominis, sed non sum sensu carnis inflatus. Sensu hominis animam meã dixi esse turbatã, sensu hominis esuriui, sensu hominis rogaui, qui rogantes exaudire cõsueui. Sensu hominis profeci, sicut scriptũ est: Et Iesus proficiebat ætate & sapiẽtia & gratia apud deũ & homines. (Luc. 2) Quomodo proficiebat sapiẽtia dei? Doceat te ordo uerborum. Profectus est ætatis, & profectus sapiẽtiæ, sed humanæ est. Ideo ætatẽ ante præmisit, ut secundũ hominem crederes dictũ. Aetas enim nõ diuinitatis, sed corporis est. Ergo si proficiebat ætate hominis, proficiebat sapientia hominis. Sapientia autem sensu proficit, quia à sensu sapientia. Iesus autẽ proficiebat ætate & sapiẽtia. Quis sensus proficiebat? Si humanus, ergo & ipse susceptus est: si diuinus, ergo mutabilis per profectum. Quod enim proficit, utiq; mutatur in melius. Sed quod diuinum est, nõ mutatur. Quod ergo mutatur, non utiq; diuinũ. Sensus igitur proficiebat humanus, sensum ergo suscepit humanum. Et ut sciamus quia secundum hominem loquebatur, præmisit, dicens: Puer autem crescebat & confortabatur, & implebatur sapientia, & gratia dei erat cum illo. Et puer, nostræ nomen ætatis est: nec confortari uirtus poterat dei, nec crescere deus, nec altitudo sapientiæ dei, nec plenitudo diuinitatis impleri. Quæ igitur implebatur, erat non dei sed nostra sapientia. Nam quomodo implebatur, qui ut omnia impleret, descendit? Per quem autem sensum Esaias dixit, patrem puer nesciebat aut matrem? (Esaie. 8) Scriptũ est enim: Priusquam sciat puer patrem aut matrem, accipiet uirtutem Damasci & spolia Samariæ. Sapientiã enim dei futura & occulta nõ fallunt. Expers autem agnitionis infantia, per humanam utiq; imprudentiam quod adhuc nõ didicit, ignorat. Sed uerendum est, inquam, ne si duos principales sensus aut geminam sapientiam Christo tribuimus, Christum diuidamus. Nũquid cùm & diuinitatẽ eius adoramus & carnẽ, Christum diuidimus? Nunquid cùm in eo imaginẽ dei crucemq; ueneramur, diuidimus eum? Apostolus certe qui de eo dixit: Quoniam & si crucifixus est ex infirmitate nostra, uiuit tamen ex uirtute dei: (2.Cor.13) ipse dixit, quia non diuisus est Christus. (1.Corin.1) Nunquid etiam cùm dicimus, quia animam rationalem & intellectus nostri suscepit capacẽ, diuidimus eum? Non enim ipse deus uerbum, pro anima rationali et intellectus capaci in carne sua fuit, sed animam rationalem & intellectus capacẽ, & ipsam humanã, & eiusdem substantiæ cuius nostræ sunt animæ, & carnem nostræ similem eiusdemq; cuius caro est nostra substantiæ suscipiens deus uerbum, perfectus etiam homo fuit, sine ulla tamen labe peccati: quia peccatum ipse non fecit, sed pro nobis peccatum factus est, ut nos essemus iustitia dei in ipso. (2.Corin.5) Caro ergo ipsius & anima, eiusdem cuius anima nostra caroq; substantiæ est. Nec timeo ne tetrada uidear inducere. Nos enim uere solã qui hoc asserimus, colimus trinitatẽ. Non enim Christum diuido, cùm carnis eius diuinitatisq; distinguo substantiam, sed unum Christum cum patre & spiritu dei prædico, & illos magis qui carnẽ Christi unius cum diuinitate eius dicunt esse substantiæ, tetrada inducere demonstrabo. Non enim quod eiusdem substantiæ est, unus, sed unum est. Nam utiq; filium eiusdem cum patre substantiæ confitentes in tractatu concilij Niceni, non unam personam, sed unam diuinitatem in patre & filio crediderunt. Ergo cùm dicunt eiusdem carnem, cuius & filius dei erat fuisse substantiæ, ipsi quod nobis obijciunt ineptijs uanæ assertionis incurrunt, ut diuidant Christum. Itaq; quartum increatum quod adoremus inducunt, cùm sola increata sit diuinitas trinitatis.

Dei esse substantiam atq; naturam. Cap. VIII

COncluseram librum, sed religionis fuit, ne preteruecti uideremur, quod soluere nequiremus. Nam cùm dudum audierint quidam dicentibus nobis: Filium dei qui generatus sit, patri qui generauit, inæqualẽ esse non posse, quamuis ille generatus sit, iste generauerit, quia generatio nõ potestatis est, sed naturæ aduersus illam quidem quæstionem uocẽ sibi arbitrantur occlusam, sed tergiuersatione damnabili in eodem loco uestigium uertunt, ut putent mutationem fieri quæstionis, mutatione sermonis, dicentes: Quomodo possunt ingenitus & genitus esse unius naturę atque substantiæ? Ergo ut respondeam clementissime Imperator per te mihi propositæ quæstioni, primum omniũ ingenitũ in scripturis diuinis nusquam inuenio: non legi, nõ audiui. Cuius igitur mutabilitatis sunt homines istiusmodi, ut nos dicãt ea usurpare quæ non sunt scripta, cùm ea quę sunt scripta dicamus, & ipsi obijciant quod scriptũ non sit? nonne

nónne ipsi sibi aduersantur, & authoritatē calumniæ suæ derogant? Dicunt etenim non esse scriptum, dei esse substantiam atq; naturam, cùm utiq; filium dei patris esse splendorem gloriæ & characterem substantiæ eius, scriptura testetur, & multos alios de diuina dixisse substantia, in alio libro plenissime ostenderimus. Naturam quoq; diuinam quis abnuat, cùm Petrus Apostolus in epistola sua scripserit, id operatā domini misericordiā per passionē crucis, ut nos, inquit, faceret diuinæ consortes naturæ? Sed etiam alibi Paulus scripsit: Sed tunc quidem ignorantes deum, his qui natura non sunt dij, seruistis. Ita enim & in Græcis codicibus inuenimus, quorū potior authoritas est. Quid igitur agunt qui negant naturam esse diuinam, nisi ut iam non solum filio calumnientur, sed etiam patri? Si enim negatur natura deus esse, ergo per gratiam est, ut homines, aut certe falso creditur, ut dæmones, quorum simulacra dei appellatione donantur. Sed q; Apostolicam authoritatem sequamur, ut dicamus in simulachris naturam non esse diuinam. Si ergo in simulachris non est, nō est in dæmonijs: superest, ut in deo diuina sit natura atq; substātia. Docuimus igitur Apostolica authoritate rectè de deo patre dici, quod natura sit deus. Accipiant nunc quod eadē dei patris sit natura, quæ filij est, eadē sit & spiritus sancti, ne forte dicant: Naturam quidem legimus esse diuinam, naturę autem diuinę non legimus unitatem. Sed cùm ipse filius dixerit: Ego & pater unū sumus, unitatem diuinitatis probauit. Cū dixerit: Omnia quæ pater habet mea sunt, Et infrā: Pater omnia mea tua sunt, & tua mea, asseruit unitatē. Cùm dixerit: Pater qui in me manet ipse loquitur, &: Opera quæ ego facio ipse facit, unitatem euidentissime declarauit. Deinde Petrus unam naturam ostendit esse diuinam: Vt nos, inquit, faceret diuinę consortes naturæ. Potuit enim sic dicere, si aliter æstimasset, potuit, inquam sic dicere, ut nos faceret diuinarum consortes naturarum, maxime cùm per filium in naturæ diuinæ consortium transeamus: Numquid potest donare quod non habet? Ergo non est dubium, quia de eo quod habet donat, & ideo habet naturam diuinam, qui consortia diuinæ donat naturæ. Apostolus quoque Paulus dicendo: Qui natura non sunt dij, ostendit unam ueri dei esse naturā. Namq; & ipse potuit dicere: Qui naturis non sunt dij, si sciret pluralitatem diuinæ esse naturæ, ut alia esset in patre, alia in filio, alia in spiritu sancto. Dicendo ergo: Natura non sunt dij, unitatem naturæ expressit diuinæ. Quid est autem natura deum esse, nisi uerum deū esse? Sicut ad Thessalonicenses dicit: Quomodo conuersi estis ad deum à simulacris seruire deo uiuo & uero? Illi enim dij esse simulantur, natura autem deus uiuus & uerus est. Nam & in ipso usu nostro est adoptiuus filius & uerus filius. Adoptiuum filium non dicimus filium esse natura, sed eum dicimus natura esse, qui uerus est filius. Ergo & naturam & substantiam esse diuinam probauimus lectione: Vnitatem quoq; non pluralitatem diuinæ esse naturæ, Apostolica autoritas demonstrauit.

1. Petr. 1 — Galat. 4 — Ioan. 10 — Ioann. 16 — Ioann. 14 — Galat. 4 — 1. Thes. 1

De confutatione & destructione obiectionis præmemoratorum hereticorū, qua arguunt quod non possint ingenitus & genitus unius esse naturæ atq; substantię, & de exemplari approbatione, cùm dicitur genitū, non proprietatem naturæ, sed significationem generationis exprimi. Quodq; appellatione ingeniti & geniti species uideatur esse diuersa, sed tamen indistincta diuinitas. Cap. IX

NVnc illi asserant, ubi ingenitum patrem legerint. Sed si dialectico more concedi sibi postulant, ut quod lectum non sit, pro lecto usurpent: produnt se contentionis studia adferre, non cognitionem quærere ueritatis. Namq; in ipsa dialectica si non concedatur quod concedi sibi postulant, qui aditum contentionis inuenire desiderant, principium inuenire nequeunt disputandi. Et hoc ibi, ubi contentio est magis de disputationis argutijs, quàm de examine ueritatis. Hæc est enim dialecticorum gloria, si uideantur expugnare uerbis & refellere ueritatem: Contrà, definitio fidei est, ut ueritas non uerba pendantur. Deniq; uerba philosophorum excludit simplex ueritas piscatorum. Quæ igitur ista assertio est, ubi si non donauero eis uerbum ingeniti, assertionis principium inuenire non possunt? Vbi ergo legerint demōstrent. Excideratanimo. Nunc redeo in memoriam. Lectum est, inquiunt. Nam Arrius dixit ingenitum patrem, & genitum & creatum filium. En quo authore, cōtra Apostolica scripta contendant. Contendant tamen, si modo se Arrij discipulos esse fateantur. Nam quomodo negant magistrum, cuius inuentum sequuntur? Sed si illi hoc dicunt quod Arrius

iustius

stus ergo debeo dicere quod Apostolus dixit. Patrem enim dixit, non ingenitum nominauit: filium dixit, & genitũ filium nominauit. Quod legi, nõ nego, imò libenter usurpo: quod non legi, usurpare non debeo. Sed tamen quod in dialectica non faceremus usurpent, ne forte dicant, quia genitum non legimus patrem sicut filium, ideo ingenitum æstimare debemus. Intelligitur hoc, ergo non legitur. Sed si intelligitur, nec spiritum sanctum genitum legi. Ergo & spiritus quia genitus non est, ingenitus utiq; secundum uestram sententiam nominandus est. Si igitur ingenitũ dicitis & genitum non posse unius esse substantiæ, superest ut de patre & spiritu sancto, quia nec patrem genitum legimus, nec spiritum sanctum, unitatem diuinæ naturæ & substantiæ non negetis. Si enim in eo est uis omnis uestræ disputationis, quod ingenitus & genitus non possunt esse unius naturæ: ergo qui nõ est genitus, cum eo qui nõ sit genitus, unius naturæ atq; substantiæ est. Et si ideo putatis patrem maiorem esse, quia genitus nõ est, nunquid & spiritus sanctus maior est filio? Multa possunt & innumera exempla suppetere, ut de eo quod genitum non sit, dicatur ingenitum. Nam & mundum pleriq; ingenitũ esse dixerũt, & materiam rerum omnium quam Græci hylen dicunt, quasi syluam & materiem ingenitam esse memorarunt. Vident igitur in hoc uerbo prærogatiuam quandã potestatis esse non posse, nisi forte hoc uerbo sibi honorare deum uidentur, quo philosophi mũdum putauerunt esse donãdum. Nũquid ergo sic ingenitus pater, sicut mũdus? Absit. Aut hic solus deum decet sermo, cum deus ultra sermonum omniũ sit ambitũ? Nihil igit̃ preciosum deo in eo sermone, qui communis possit esse cum cæteris. Sed tamen, quemadmodum uultis, inæstimabilis sit huius prærogatiua sermonis, quæ nõ authoritate aliqua designatur, sed uestro æstimatur arbitrio. Quò igit̃ hoc proficit, ut ex uerbo uelitis facere inter patrem & filium distantiam naturæ, distantiam potestatis? Ingenitus, inquit, & genitus non possunt unius esse naturæ atq; substantiæ, ut quemadmodum interdum dicunt, inoperatus & factus, non sunt unius naturæ. Neq; enim discretionem faciunt ingeniti & inoperati, neq; distantiam uolunt esse inter genitum uel creatum, modò ut creaturã filium dicant. Dicunt ergo quia pater omnem causam, hoc est αἰτίαν sicut Græci dicunt supergressus, cum ex alio creatus non sit, non sit filius cum utiq; substantia sit, nõ aliunde principium habens & causam ex qua sit: & ideo, inquiunt, alia talis substantia esse non potest, quia omnia ex patre deo habent subsistẽdi causam. Vnde non esse uerisimile dicunt, ut filius quia ex patre est, & ex se causam non habet ut sit, sed ex patre, similis sit patri, cum pater ex alio causam non habeat, filius autẽ (ut ipsi allegant) esse non potuerit, nisi hoc ipsum ex patre ut esset, acceperit. Ideoq; ingenitum et genitum dicunt esse dissimilem, quasi uerò (quod alibi sæpe iam dixi) generatio potestatis sit, non naturæ. Cùm enim dico genitum, non proprietatem naturæ, sed significationem generationis expressi: & hoc exemplis euidentioribus approbabo. Nam si generaliter dicam filium, nec addã cuius, potest intelligi, & filius hominis, & filius iniquitatis, & filius pestilentiæ, & filius diaboli, sicut de Iudæis scriptura testatur: & quod in usu est, & fœtus pecudis, & pulli columbarum. Et ideo in appellatione filiorum nõ est expressio significata naturæ. At uerò si naturam designare desidero, aut hominem nuncupabo, aut equum nominabo, aut auem dicam, ut natura possit intelligi. Ita ergo si naturam cupio designare diuinam, deum uerum debeo nominare. Cum autem filium dico, generatum significo. Cum patrem quoq; dico, generasse declaro. Non ergo hinc naturæ discretionem facias, cum sit hoc significatorium generantis & geniti. Significatoria autem huiusmodi exprimunt substantiæ qualitatem. Multi enim, ut dixi filij, sed diuersitas filiorum. Alius per naturam, alius per gratiam. Multæ creaturæ inuisibiles et uisibiles. Inuisibiles, ut principatus et potestates, throni & dominationes: Visibiles, ut sol, luna, stellæ, homo, terra. Ergo diuersæ species & diuersæ creaturarum substantiæ sunt. Itaq; si uelis proprietatem creaturæ alicuius exprimere, aut solem aut lunam nominabis aut stellas. Et sic intelligitur quid sit quod significandum putaueris. Cæterùm si factum dicas aut creatum, quod interdum filium dicunt, quia multa facta & creata sunt, non proprietatem substantiæ uideris significasse, sed speciem qualitatis. Aliud enim substantia, aliud qualitas est. Deniq; diximus & alibi, usiam ita interpretatos Latinos, ut substantiam dicerent. Vsia autem dei cum dicitur, quid aliud significatur, nisi deum semper esse? Quod literæ ipsæ exprimunt: quoniã uis diuina

usiai, hoc est, cum sit semper, usia dicit, unius literę mutato ordine propter sonum et compendium decoremq; sermonis. Ergo usia, quod semper sit deus significat. Ingeniti autẽ, ut tu uis, uel geniti appellatio quid sit, declarat: hoc est quod non ex alio sit pater, nec ex se filius. Species hic uidet esse diuersa. Species utiq; distincta, sed indistincta diuinitas. Quæris quomodo hoc probari possit? Etiam in creaturis ostendam diuersam speciem, diuersa initia in plerisq;, & unam esse substantiam, & de scripturis exempla proferã. Itaque si in his quæ mortalia sunt hoc potest cõuenire: quemadmodum patris & filij & spiritus diuinitati legem cuiusdã necessitatis imponunt? Omnia nempe uolatilia quę eiusdem generis uidentur, eiusdem utiq; & naturę sunt, ut aquilarum unum genus & una natura est, uulturum similiter, & cæterorum secundum genus suum uolatilium. Quemadmodum autem cœperint esse uolatilia, tres species reperimus, & ortus eorum causas legimus esse diuersas. Scriptum est enim dixisse deum: Producant aquæ repentia animarum uiuentium & uolatilia uolantium. Et paulo pòst, cùm paradisum fecisset deus, & posuisset in eo hominem, scriptum est: Quia figurauit deus de terra bestias agri, & uolatilia coeli. Significantur ergo uolatilia hoc loco figurata de terra. Supra quoq; legisti, quia dixit deus auibus: Crescite & multiplicamini, Vtiq; ex coitu maris & fœminæ generationis incrementa præcipiens. Itaq; aduertimus etiam quæ unius generis sunt, diuerso modo esse cœpisse: alia de terra, alia de maris & fœminæ generatione, & unius tamen hæc esse naturæ, dissimilitudinemq; substantiæ non habere. Quid uerò tam unius naturæ quàm caro nostra cum dominici corporis ueritate? Diuersis tamen utraq; ducta causis, orta principijs est. Caro enim domini spiritu in uirginem superueniente generata, non expectauit uirilis fœmineiq; coitus solenne commercium. Caro uerò nostra, nisi uirilis iuxta fœmineusq; sexus, genitalia sulcis naturalibus obducat semina, intra uiscera nescit materna formari: & tamẽ cùm generationis fuerit causa diuersa, carnis tamẽ in Christi cum hominibus omnibus una natura est. Partus enim uirginis, non naturã mutauit, sed generandi usum nouauit. Deniq; caro de carne nata est. Habuit ergo de suo Virgo quod traderet. Non enim alienum dedit mater, sed proprium è uisceribus suis contulit, inusitato modo, sed usitato munere. Habuit igitur carnem uirgo, quam naturæ solennis iure transcripsit in fœtum. Eadem igitur secundum carnem generantis Mariæ, genitiq; natura, nec dissimilis fratribus, quia dicit scriptura, ut per omnia similis fratribus fieret. Similis utiq; dei filius nostri, non secundum diuinitatis plenitudinem, sed secundum animę rationalis, & ut expressius dicamus, humanę nostriq; corporis ueritatẽ. Quid autem de ipso loquamur Adã, qui cum sit formatus è limo terræ, generauit utiq; filios suæ consortes naturæ, participes generis, successionis heredes? Diuersa quidem in filijs & parente principia, sed humanæ conditionis una natura. Nec tamen dissimilitudo ortus, similitudini substantiæ præiudicauit. Similis ergo filius patri etiam in his quæ propter humanæ conditionis fragilitatem similitudinis plenitudinem habere non possunt. Quomodo ergo dei patris dissimilis filius uerus?

Gene. 1

Gene. 2

Hebr. 2

De disputatione contra quosdam superiorem sectam sequentes, disputationis tamen genere discordare se putantes, qui filium similem dicunt, sed non unius substãtiæ cum patre, & quod cùm sit unius naturæ filius cum patre, etiam unius sit potentiæ, & ita omnipotens sicut & pater, quemadmodum etiam spiritum sanctum omnipotentem scriptura testatur. Cap. X

SEd plerìq; eandem sectam sequentes, disputationis genere discordare se putant, ab his qui dissimilem patri per omnia filium dicunt. Ideo horum quoq; qui similem dicunt filium, sed non unius substantiæ cum patre, ineptias discutiamus. Sed quæ non unius naturæ sunt, diuersæ sunt utiq; atq; distãtis: & quę distantis naturæ, consequens est, ut similia esse non possint: nisi forte secundum speciem similia dicas, dissimilia secundum ueritatem. Nam & lactis & niuis & cygni albentis, concolor species est, sed discrepantiam seruat distantis naturæ: nec differentia naturarum, specierum similitudine coloratur. Quomodo ergo isti similem dicunt patrem & filium, qui unitatem substantiæ negant? An secundum formam & figuram & colorem similem putant? Sed hęc corporis sunt, hæc compositionem quandam indicant. Quomodo autem inuisibili similitudinẽ secũdum colorem aptamus aut formam? Aut quomodo creatura potest

potest esse similis increato? Quomodo splendor gloriæ & character substantiæ eius, si diuersa gloria (ut illi dicunt) diuersa substantia est? Secũdum gloriam, inquiunt, & operationem similis est & propterea imago dei dicitur filius. Ergo si per aliqua non per omnia similis, pro parte similis, pro parte dissimilis. Huic autem propositioni consequens est, ut si ex parte similis non in toto est, pro parte sit dei imago composita: ac per hoc sequitur, ut & ipse compositus uideatur, cuius sit imago composita. Composita autem si ex parte similitudinem seruet imago eius ex parte similis esse nõ possit. Sed qui similem secundum unitatem naturæ negant, similem cæteris arbitrãtur. Solent enim dicere: Cur putatis, quia multum dedit scriptura filio, quia imaginẽ dixit, cùm ipse deus dixerit hominibus: Estote sancti, quoniam ego sanctus sum? Et filius dixerit: Estote perfecti, sicut & pater uester qui in cœlis est, perfectus est? Nec intelligunt eo ipso astrui, quia non secundum partem sed secundum plenitudinẽ diuinitatis & perfectionẽ similis sit filius patri. Deniq; si multi similes, cur solus filius imago inuisibilis dei dicit, et character substantiæ eius, nisi quia in eo naturę eiusdem unitas, & eius maiestatis expressio est? Alia enim secundum imitationem similitudo, alia secundum naturam: quod propositorum exemplorum etiã uerba indicant. Dicit enim scriptura: Estote sancti, ut fiant per imitationẽ. Hominibus ergo dicitur, estote, quia nõ sunt. De se autem dicit deus: quia sanctus sum, non utiq; proficiente processu, sed manẽte natura. Deinde ait sapientia: Estote perfecti, ut incipiant habere quod non habẽt. De patre autem dicit: Sicut pater uester qui in cœlis est, perfectus est. Est ergo perfectus pater, qui semper est. Ideo uel Vsia græce quod sit semper, uel Latine, quod in suo maneat, ne ope subsistat aliena, appellatur substantia. Sanctus ergo pater, et perfectus pater, sanctus etiam et perfectus filius, quasi imago dei. Imago autem dei, quia omnia quæ sunt dei uidentur in filio, id est sempiterna diuinitas, omnipotentia atq; maiestas. Talis ergo qualis est deus, sua uidetur in imagine. Vnde oportet ut imaginem eius talem credas, qualis est deus. Nam si imagini detrahas, & utiq; ei cuius imago est uidebitur esse detractum. Si minorem imaginem credas, minor deus apparebit imagine. Qualem enim æstimaueris imaginem, talis tibi uidetur is, cuius inuisibilis est imago. Dixit enim imago: Qui me uidit, uidit & patrem. Et qualem æstimaueris eum cuius imaginem esse filium credis, talis tibi necessario filius æstimandus est. Vnde quia increatus pater, increatus & filius: quia non minor pater, non minor filius: quia omnipotens pater, omnipotẽs filius. Dictum est igitur etiam si usurpent quod non legunt, ut ingenitũ dicant, eo uerbo tamen nihil impediri, quo minus unius naturæ atq; substantiæ Christum cum patre esse credamus. Quod si unius naturę, utiq; unius potentiæ. Qui quidem locus haud difficilior est ad refellẽda studia perfidorum. Quomodo enim negant omnipotentem Christum, quod scriptum est, qui uolũt usurpare quod non docent scriptum? Omnipotentem etenim Christum supra docuimus: & Ioannis Euangelistæ Apocalypsi, & in Zachariæ prophetia, in Euangelio significatum. Quæ si quis recensenda putat, superiora reuoluat & repetat. Tamen quod ibi propter cõgestionem testimoniorum pene præterij dicant de quo putent dictum quod Amos prophetauit? Sic enim scriptũ est: Dominus qui attigit terrã & mouet eam, & lugebunt omnes commorantes in eã, & ascendet sicut flumen Ægypti. Qui ædificat super cœlũ ascensionem suam, & repromissionem suam super terram, confirmat, qui aduocat aquam maris, & effundit eam super faciem terræ, dominus omnipotens nomen est ei. Nonne hæc omnia in filium intelligunt conuenire? Qui terrã descendens tetigit, in passione commouit, de terris ascendit in cœlum, & super terram descẽdit e cœlo, sicut ipse promiserat. Sed quid de filio laboro, cùm etiam spiritũ omnipotentem scriptura testetur? Scriptum est enim: Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Et de sapientia scriptum est: Quia habeat in se omnipotentem spiritum. Dicit enim Salomon: Quia omnium artifex docuit me sapientia. Est enim in ea spiritus intelligentiæ, sanctus, unicus, multiplex, subtilis, bene mobilis, disertus, immaculatus, manifestus, inuiolabilis, bonũ amans, acutus, prouidens, possibilis, munificus, benignus, stabilis, integer, sine sollicitudine, qui omnia potest, omnia spectat, & per omnia penetrãs spirituum intelligibilium.

Leui. 19
Matth. 5
Ioann. 14
Amos. 9
Psalm. 32
Sapien. 7

FINIS.

DIVI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE MYSTERIO PASCHAE, LIBER VNVS.

Vnde ſacrum nomen paſchæ deſcenderit, & qua ratione Chriſtus ſe in paſſionem paſchæ myſterio conſecrauerit. Cap. I

PAſchæ myſterium de fide omnibus credentibus in Chriſto renatis, recidiuatum fidei annuæ felicitatis gaudiũ & gloriam subminiſtrat. Quod quidem ſacrum nomen ab ipſius domini paſſione deſcendit. Paſcha enim paſſio eſt ſaluatoris, ſicuti beatus Apoſtolus dicit: Paſcha enim noſtrum immolatus eſt Chriſtus. (1. Corin. 5) Ad hoc enim humanũ corpus Chriſtus accipiens, ſe in paſſionem paſchæ myſterio conſecrauit, ut quiſquis huius muneris, per fidem, participationem eſſet indeptus, conſortio dominicæ felicitatis dignus merito cenſeretur.

De commendatione paſchalis temporis, ab ijs quæ eo tempore facta commemorantur. Cap. II

E St enim paſcha uere anni principium, primi menſis exordium, nouella germinum reparatio, ac tetræ hyemis nocte diſcuſſa, primi ueris reſtituta iucunditas. Hoc, inquam, tempore uiſibilium et inuiſibilium conditor deus, defixa humo cœli machinam ſuſpendens, diem ſolis ardore radiauit, ſplendorem lunæ ſolatio noctis attribuit, pendentem cœli cameram ſplendentium ſyderum decorauit ornatu, mare certis littorũ finibus coercens, concauæ ac ſtridentis undæ æſtũ metas ſtatuti limitis haud iuſſit excedere. Et ut plana mundi facies oculorum eminus ſubtraheretur aſpectui, ad hoc in ornatum mundialis fabricæ, nemoroſi colles atq; excelſi conſtituti ſunt montes, ut iterum mortalibus campeſtris ornatus iucundior adueniret.

Qua ratione homo terreſtris creaturę factus ſit dominus, & quomodo gratiam creatoris amiſerit, ac mortis ſententiam incurrerit. Quodq; ita diabolus mortis ſortitus ſit imperium, & omnes à deo deuiantes tartari clauſos ergaſtulo poſſederit. Cap. III

I Pſeq; homo diuini opificij dignatione formatus, ad hoc terreſtris creaturæ effectus eſt dominus, ut diuinis inſtitutionibus parens, eius tantũ & uoluntatem ſeruaret, qui ſe in tantis rebus dominum pręfeciſſet ex nihilo. Qui in ipſo exordio, nõ neſcius, deprauatus inuidia, dum ſuper indultũ dei opificium cupit fieri, quod natura non dederat, amiſit gratiam, quam creatoris pietas attribuerat: continuo ob concupiſcentiam diabolicę deceptionis, ſententiam mortis pręuaricator incurrens, etiam ad futuræ ex ſe ſtirpis originẽ propagauit, ut diuina hoc loco rectè ſententia compleretur. (Sapien. 2) Inuidia diaboli, mors introiuit in orbem terrarum. Ita per occaſionem delicti, in uniuerſis peccatoribus diabolus mortis eſt ſortitus imperium, atq; omnes à deo deuiantes, peccati uinculo obſtrictos, ſqualentis tartari clauſos ergaſtulo poſſidebat.

Quomodo deus humanam carnem aſſumens, & corpus conditioni mortis addicens, ad tartara deſcenderit, & ſeras inferni ianuasq; confringens, uinctos è diaboli faucibus reuocauerit. Cap. IIII

Q Vorum interitum dolens diuina cenſura, non per ſeruũ uatem, nec per angelum inuiſibilem ſed ad ſubſtantiã humanę carnis, in homine deus ueniens habitauit, ut honeſtam uiuendi formã mortalibus daret, & temporarijs ęternam in ſe credentibus uitam, exemplo ſuæ mortis ac reſurrectionis aperiret. Vt enim incredulitas & ſimulacrorum cultus, cœli aditum clauſerat, ita inferni baratrum præuaricatoribus perfidia procurarat. In quorum ſupplicijs uſq; ad aduentum ſaluatoris domini Ieſu Chriſti, diabolus per mortem regnauit, donec humanæ carnis ad deum attemperata ſubſtantia, immaculatum corpus conditioni mortis addixit. Expers peccati Chriſtus, cum ad tartari ima deſcenderet, ſeras inferni ianuasq; confringens, uinctas peccato animas mortis dominatione deſtructa, è diaboli faucibus reuocauit ad uitam, atq; ita diuinum triumphum æternis characteribus eſt conſcriptum, dum dicit: Vbi eſt mors aculeus

leus

leus tuus? ubi est mors uictoria tua? Quam felicitatem reparatæ salutis, Paulus recolês, clamat: Sicuti per Adam mors intrauit in hunc mundum, ita & per Christum salus restituta est mundo. Et iterum: Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis. Et adijciens ait: Sicut portauimus imaginem terreni, id est uetusti hominis in crimine: sic portemus imaginem cœlestis, id est suscepti, redêpti, reparati, ac purificati hominis salutem teneamus in Christo: quia idê ipse Apostolus ait: Initium Christus, id est author resurrectionis & uitæ, deinde hi qui sunt Christi, id est qui in forma puritatis eius uiuentes, de spe resurrectionis eius securi erunt, cum ipso cœlestis promissi gloriam possessuri, sicut ipse dominus in Euangelio ait: Qui, inquit, me secutus fuerit, non peribit, sed transiet de morte ad uitam. Ita saluatoris passio, uitæ humanæ salus est. Ad hoc enim pro nobis mori uoluit, ut nos in eum credentes perpetuò uiueremus. Voluit pro tempore fieri quod nos sumus, ut nos æternitatis eius promissionem indepti, cum eodem perpetuò uiueremus. *Ioan. 5*

De ingentibus paschalis mysterij, dictisq; illius præconijs. Cap. V

HÆc, inquam, illa est cœlestium mysteriorum gratia, hoc paschæ donum, hæc optabilis anni festiuitas, hæc exordia gignentium rerum. Hinc uitalis lauacri sacræ ecclesiæ editi puerperio infantes, paruulorum simplicitate renati, baratro innocentis perstrepunt conscientiæ. Hinc casti patres, pudicæ etiam matres, nouellam per fidem stirpem prosequuntur innumeram. Hinc sub fidei arbore ab utero fontis innocui cereorum splendet ornatus. Hinc cœlestis meriti sanctificantur munere, & sacramenti spiritalis celebri mysterio saginantur. Hinc unius plebis gremio beatæ ecclesiæ nutrita fraternitas, unicæ diuinitatis substantiam, ac uirtutis trinum nomen adorantes, Psalmum annuæ festiuitatis cum Propheta concelebrant: Hic est dies quem fecit dominus, exultemus & lætemur in eo. Quis, inquam, dies? Nempe ille qui attribuit uiuendi principium, lucis exordiû, author luminis, id est, ipse dominus Iesus Christus qui de semetipso ait: Ego sum, inquit, dies: qui per diem ambulat nô offendit: id est qui Christum in omnibus sequitur, per eius uestigia usq; ad æternę lucis solium trâsmeabit, sicut ipse patrem pro nobis adhuc in corpore constitutus, orat, dicens: Pater, uolo ut ubi ego sum, ibi sint & hi qui in me crediderunt, ut sicut tu in me & ego in te, ita & illi maneant in nobis. Hic, inquâ, exultationis & lætitiæ dies est, in quo promissum perfectæ gloriæ consecuti, rectè plebs sancta ad instar angelorum futuræ laudis mysterium, adhuc in hoc seculo constituti, domino cum Propheta cantamus: Hic est dies quê fecit dominus, exultemus & lætemur in eo, id est author institutionis, redemptionis, & uitæ perpetuę, dominus Iesus Christus, qui est rex regum, & dominus dominorum absq; initio, sine fine in patre regnans cum spiritu sancto, nunc & semper & in secula seculorum Amen. *Psal. 117* *Ioan. 11* *Ioan. 17*

OPERVM DIVI AMBROSII II. TOMI FINIS.

TERTIVS TOMVS

DIVI AMBROSII OPERVM, CONTINENS ORATIONES, EPISTOLAS, ET SERMONES AD POPVlum habitos.

FRO BEN

BASILEAE M. D. LV.

IOANNES COSTERIVS LECTORI S. D.

Sermones isti mirum in modum deprauati erant, neq; uidebātur posse sanari, nisi antiquorum codicum præsidio adiuti fuissemus. Porrò quod multi horum Ambrosii non sint, quum ipsa dictio euidenter docet, tum quod in manuscriptis & excusis libris, Maximi Taurinensis, uel ut alij habent, Mediolanensis Episcopi titulum præferant. Cuiuscunq; certe sint, & eiusdem omnes authoris uidentur, & à uiro non indocto, & in declamandis homilijs probè exercitato conscripti. Singulis uero titulum suum dedimus, quem manuscripti libri præferunt. Porro sermonem de baptismo Augustini omninò reiecimus, quòd neq; in aliquibus exemplaribus scriptis, neq; etiā in eo quod ante annos multos Mediolani excusum est, inuenitur, & ipsa quoq; res clamet, ab insulso & audaci impostore esse confictum. Vale.

CATALOGVS.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI ORATIO FVNEBRIS DE OBITV VALENTINIANI IMPERATORIS

ETSI incrementum doloris sit, id quod doleas scribere: quoniã tamen plerunq; in eius quem amissum dolemus commemoratione requiescimus, eo quod in scribendo dum in eum mentẽ dirigimus, intentionemq; defigimus, uidetur nobis in sermone reuiuiscere: signare aliquid de Valentiniani iunioris ultimis cordi fuit: ne aut obliterasse silentio bene meriti de nobis pignoris memoriã uideremur, atq; inhonoratam reliquisse, aut refugisse incentiuum dolẽdi, cùm doluisse, plerunq; solatium sit dolentis: simul ut cùm de ipso aut ad ipsum loquor, tanquam de præsente mihi uel ad præsentem sermo sit. Quid igitur primum defleam? Quid primum amara conquestione deplorem? Conuersi sunt dies nobis uotorum nostrorum in lachrymas. Siquidem Valentinianus nobis, sed non talis qualis sperabatur, aduenit. Et iste quidem uel morte sua uoluit implere promissum, sed nobis acerbissima est facta eius, quę exoptabatur, præsentia. Vtinam adhuc nobis abesset, ut sibi uiueret. Sed ille nõ passus, cùm audiret alpes Italiæ hoste infestari Barbaro, maluit periclitari se, si Gallias derelinqueret, quàm nostro deesse periculo. Magnum crimen agnoscimus Imperatoris, quod Romano uoluit subuenire imperio. Hęc causa mortis, quę plena laudis. Soluamus bono principi stipendiarias lachrymas, quia ille nobis soluit etiam mortis suæ stipendium. Nec tamen flendi admonitio necessaria. Flent omnes, flent ignoti, flent & timentes, flent & inuiti, flent & Barbari, flent & qui uidebantur inimici. Quãtos iste de Gallijs usq; huc totius tractu itineris populorum egit gemitus? Omnes enim non tanquam Imperatorem sibi, sed tanquam parentem publicum obisse domestico fletu doloris illachrymant, suaq; omnes funera dolent. Amisimus enim Imperatorẽ, in quo duo pariter acerbant dolorem: annorum immaturitas, & consiliorum senectus. In his ergo fleo, sicut dixit propheta: Oculi mei caligauerunt a fletu, quia elongauit à me qui cõsolabatur me. *Thren. 1* Oculi mei non solum corporis, sed etiam mentis hebetati sunt, & quadam cæcitate omnis sensus obductus, quoniam ereptus est mihi qui conuertit animã meam, & ad spem maximam de summa rerum desperatione reuocauit. Audite omnes populi, & uidete dolorem meum. Virgines meæ & iuuenes mei abierunt in captiuitatẽ: sed cognito quod de Valentiniani essent partibus, liberi sunt reuersi. Militauit hostis Barbarus Imperatori adolescenti, & suæ oblitus uictoriæ, memor fuit imperialis reuerentię. Laxauit sponte quos ceperat, excusans quod ignorasset Italos. Nos adhuc murum Alpibus addere parabamus. Valentiniani gratia non expectauit Alpium uallum, fluenta amniũ, aggeres niuium, sed Alpes & fluuios supergressus, muro nos sui imperij protexit. Vnde prophetici Threni mihi utendum uidetur exordio. Quomodo mœret Italia, quæ abundabat gaudijs? *ibid.* Plorans plorauit in nocte, & lachrymæ illius in maxillis eius. Non est qui eam consoletur ab omnibus qui diligunt eam. Omnes qui amant illam, despexerunt eã. Omnis populus eius ingemiscens. Et quia de Hierusalem dictum est, plorauit, plorauit & nostra Hierusalem, id est, Ecclesia, & plorauit in nocte, quoniam qui eam splendidiorem fide sua & deuotione faciebat, occubuit. Merito ergo plorans plorauit, & adhuc lachrymæ eius in maxillis eius. Vbertatem quidem fletuum solet uultus humescentis declarare infusio, cum lachrymis genę rorant. Sed quia scriptum est: Genæ eius sicut phialæ aromatis gignentes unguentaria, labia eius sicut lilia distillantia myrrham plenã, *Cant. 5* mysticè Ecclesiæ gratia deflentis accipitur, quæ in obitu Valentiniani bonum doloris sui effudit unguentum, & uitam eius prædicando concelebrat. Cui mors obesse nõ potuit, eo quod odor prædicationis uniuersorum ore celebris, fœtorem omnem mortis aboleuit. Flet igitur Ecclesia pignus suum, & lachrymæ eius in maxillis eius. Quæ sit maxilla, audi: Qui te percusserit in maxillam, præbe ei & alteram: *Luc. 6* eo quod in dolore sit patiens,

ut pœniteat uerberantem. Percuſſa eras Eccleſia in maxilla tua cùm amitteres Gratianum: præbuiſti & alteram, quando tibi Valentinianus ereptus eſt. Merito tibi non in una maxilla, ſed in utraq; ſunt lachrymæ, quia piè germanũ utrumq; deploras. Ploras igitur Eccleſia, & fletu genę tuæ uelut fluentibus quibuſdam ſtillicidijs pietatis exundant. Quæ ſunt iſtæ genæ Eccleſiæ? De quibus alibi ait ſcriptura: Vt corium malorum granatorum genæ tuæ. Iſtæ ſunt genæ in quibus ſolet nitere uerecũdia, pulchritudo fulgere: in quibus aut flos iuuentæ, aut perfectæ ætatis inſigne eſt. In obitu igitur fidelium Imperatorum quidam fidei pudor, quædam Eccleſiæ uerecundia eſt, & in tam immatura morte piorum principum omnis Eccleſiæ mœſtior pulchritudo eſt. Plorat Eccleſia in ſapiẽtibus ſuis, qui uelut caput Eccleſiæ ſunt. Oculi enim ſapientis in capite eius. Plorat in oculis, hoc eſt in ſuis fidelibus, quia ſcriptum eſt: Oculi tui ſicut columbæ, extra taciturnitatem tuam: eo quod & uideant ſpiritualiter, & nouerint ea quæ uiderint tacere myſteria. Plorat in ſacerdotibus ſuis, qui ſunt ſicut genæ Eccleſiæ, in quibus eſt barba Aaron, hoc eſt barba ſacerdotalis, in quem de capite deſcendit unguẽtum. Iſti ſunt in quibus eſt pulchritudo Eccleſiæ, in quibus flos eius gratior, in quibus ætas perfectior, qui uelut cortices malorum punicorum decorem foris præferant abſtinentia corporali, intus autem commiſſam ſibi plebem diuerſæ ætatis & ſexus foueant ſapientia ſpirituali: obiecti quidẽ ſeculo ad iniurias, ſed intus myſteria diuidẽtes. Plorat in uirginibus ſuis, quæ ſunt ſicut lilia, & myrrha prima, cãdorem integritatis, & mortificatæ corporalis illecebrę gloriam præferentes. In his ergo flet, ſicut ſcriptum eſt: Vię Sion lugent, ſacerdotes eius ingemiſcunt, uirgines eius abductæ, & ipſa indignatur intra ſe. Et intra ſe quidem indignatur, ad Valentinianum autem dicit: Aſſumam te & inducam in domum matris meæ, & in ſecretum eius quæ concepit mę. Potum tibi dabo à uino operoſi unguẽti, hoc eſt multi operis, multi odoris, à fluxu malorum granatorum meorum: ut bibat uinum quod lætificat cor hominis, & defluat in eum malorum granatorum fluxus, in quibus multus & diuerſus eſt fructus. Sermo enim multorum ſenſuum, & de diuerſis ſcripturis abundans, ſermo Angelorum, ſermo Apoſtolorum ac prophetarum, quos uno uelut corio Eccleſia ſancta complectitur, malorum fluxus eſt granatorum. Videns hæc Valentinianus integræ plena gratiæ reſpondet: Miſericordiæ domini quod non defecimus, quia nõ ſunt conſummatæ miſerationes eius. Renouabit illa ſicut lux matutina. Multi ſunt gemitus mei, & cor meum defecit. Sors mea dominus, dixi ideo ſuſtinebo eum. Bonus eſt dominus ſuſtinentibus eum, animę quę quęrit eum. bonum eſt ſperare in ſalutare domini: Bonum eſt uiro cùm portauerit iugum graue in iuuentute ſua: ſedebit ſingulariter, & ſilebit, quia tulit iugum graue. Et ille quidem ſe ſuarum uirtutum remuneratione ſolatur, eo quod in iuuentute ſua labores abſorbuit, pericula multa tolerauit. Iugum maluit graue emendatioris propoſiti, quàm molle illud ac plenum deliciarum inuida mentis ceruice portare. Beatus planè qui uel in ſenectute correxit errorem, beatus qui uel ſub ictu mortis animum conuertit à uitijs. Beati enim quorum tecta ſunt peccata, quia ſcriptum eſt: Deſine à malo & fac bonum, & inhabita in ſeculum ſeculi. Quicunq; ergo deſierit à peccatis, & fuerit ad meliora in quacunq; conuerſus ætate, habet ſuperiorum indulgentiam peccatorum, quæ fuerit uel pœnitendi confeſſus affectu, uel corrigendi auerſatus ingenio. Sed huic cum plurimis uenię ſocietas emerendę. Plurimi enim ſunt qui ſe à peccatis & lubrico iuuentutis in ſenectute reuocare potuerunt: rarus autem qui in iuuentute graue iugum ſeria ſobrietate portauerit. Hoc eſt illud iugum de quo dominus in Euãgelio ait: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego uos reficiam. tollite iugum meum ſuper uos. Si quis ergo antequam graui oneretur peccatorum ſarcina tulerit iugum in iuuentute, ſingulariter ſedebit, non cum plurimis conferendus, ſed cum illo qui poteſt dicere. Quoniam tu ſingulariter in ſpe cõſtituiſti me. Sed forte dicas. Quomodo iugum graue dicit Hieremias, cùm in Euangelio dominus dixerit: Iugum meum ſuaue, & onus meum leue eſt? Primum diſce, quia Græcus iugum tantummodo poſuit, non addidit graue. Tamen & illud aduerte: quia etſi ita eſſet in Threnis, in Euangelio tamen iugum ſuaue dixit, & onus leue, non iugum leue. Poteſt enim graue iugum uerbi eſſe, ſed ſuaue. Graue adoleſcenti, graue iuueni, cuius ætas eſt florulentior, ut nolit iugo uerbi ſubijciendam animi præbere ceruicem. Poteſt & graue uerbi iugum uideri, præpon-

Cant. 6, 3 · Eccl. 2 · Cant. 4 · Pſal. 132 · 4 · Thren. 1 · Cant. 8 · 5 · Thren. 3 · Pſal. 31 · Ibid. 36 · Matt. 11 · Pſal. 4

pondere disciplinæ, austeritate correctionis, pondere abstinentiæ, restrictioneq; lasciuiæ, suaue tamen esse fructu gratiæ, spe remunerationis æternæ, purioris conscientiæ suauitate. Tamen iugum uerbi suaue dixit, onus obedientiæ leue: quoniam ei qui iugũ uerbi patienti ceruice susceperit, disciplinæ onus graue esse non poterit. Qui ergo tulerit à iuuẽtute iugũ, singulariter sedebit, & silebit, reuelata sibi gaudẽs diuinæ remuneratiõis æterna mysteria. Aut certe silebit, nõ opus habens excusatione peccati: quod matura cõfessione præuenit, & propera correctione deposuit. Non enim dicetur huic: Quæ in iuuentute non congregasti, quomodo inuenies in senectute? Potest autem & sic intelligi: Quoniam qui cito portauerit iugum uerbi, hoc est à iuuentute non se miscebit cum iuuenibus: sed sedebit seorsum & silebit, donec plena se perfectiõe uirtutis erudiat, & magnam induat animo patientiam, dabitq; percutienti maxillam suam, etiam cædis contentus iniuria, ut mandatis obsequatur cœlestibus. Magnum est enim uel abstinere à uitijs iuuentutis, uel ea in ipso iuuentutis uestibulo derelinquere, atq; ad saniora conuerti. lubricæ enim & perplexæ uiæ sunt iuuentutis. Deniq; Salomon ait: Tria mihi impossibilia sunt intelligere, & quartum quod non cognosco: Vestigia aquilæ uolantis, & uias serpentis in petra, & semitas nauis nauigantis, & uias uiri in iuuentute. Dauid autem ait: Delicta iuuentutis meæ & ignorantiæ meæ ne memineris. Iuuenis enim non solum fragilitate lubricæ ætatis prolabitur, uerumetiam ignorantia cœlestium mandatorũ plerunq; delinquit. Cito autem meretur ueniam, qui prætendit ignorantiam. Propheta itaque dicit: Delicta iuuentutis meæ & ignorantiæ meæ ne memineris. Non dicit, delicta senectutis meæ & scientiæ meæ ne memineris, sed quasi propheta qui cito correxerit & emendauerit uitia iuuentutis, ætatem ignorantiamq; prætendit. Valentinianus quoq; in delicto Prophetæ similis ait: Delicta adolescentiæ & ignorantiæ meæ ne memineris. Nec solum dixit, sed etiam antè correxit errorem, quàm disceret esse lapsum alicuius erroris. Itaq; dicit: Correctionẽ iuuentutis meæ ne memineris. Error in pluribus est, in paucis correctio. Et quid iam de alijs dicam, qui etiam ludo iuuentutis putauerit abstinendum, resecandam ætatis licentiam, seueritatis publicæ duritiem molliendam, lenitatẽ senectutis in alienis annis deferendam ei, qui in periculum conuicti criminis uocaretur? Ferebatur, primò ludis Circensibus delectari. sic istud abstersit, ut ne solẽnibus quidem Principum natalibus, uel imperialis honoris gratia Circenses putaret esse celebrandos. Aiebant aliqui ferarum eum uenationibus occupari, atq; ab actibus publicis intentionem eius abduci. Omnes feras uno momento iussit interfici. Audire in cõsistorio negocia, & Danielis spiritu, in quibus dubitarent senes, uel personæ alicuius contuitu ducerentur, congruam adolescentem uideres senilem ferre sententiã. Iactabant inuidi, quòd præmature prandium peteret. cœpit ita frequẽtare ieiunium, ut plerunq; ipse impräsus conuiuium solenne suis Comitibus exhiberet: quo & religioni sacræ satisfaceret, & principis humanitati. Scenicæ cuiusdam forma ac decore deperire Romæ adolescentes nobiles nunciabatur. Iussit eam ad comitatum uenire. Missus, precio deprauatus sine mandati effectu redijt. Alterum misit, ne uoluisse emendare uitia adolescentiũ, & non potuisse uideretur. Datus est obtrectandi aliquibus locus. Deductam tamen nunquam aut spectauit aut uidit. Postea redire præcepit: ut & omnes agnoscerent irritum eius nõ esse mãdatũ, & adolescentes doceret ab amore mulieris tẽperare, quàm ipse qui potuit habere in potestate, despexerat. Et hæc fecit cùm adhuc non haberet uxorem, & tamen exhiberet sui tanquam uinctus coniugio castitatem. Quis tam dominus serui, quam ille sui corporis fuit? Quis tam aliorum arbiter, quàm ille suæ censor ætatis? Quid de pietate eius loquar? qui cùm homines nobili ortos genere, & locupleti prosapia, quæ cito mouere inuidiam solet regiæ cupiditatis, accusator urgeret, Præfectus insisteret, respondit nihil cruentum sanctis præsertim diebus statueretur. Et cùm post aliquot dies accusatoris legeretur libellus, calumniam pronunciaturus, accusatum libere donec Præfectus cognosceret, obuersari iussit. Neq; antè aut postea quisquam tanti criminis sub adolescente Imperatore formidauit inuidiam. Risit adolescens, quòd robusti metuũt Imperatores. Miserat propter recuperanda templorum iura, sacerdotiorum prophana priuilegia, cultus sacrorum suorum Roma legatos, & quod est grauius, Senatus nomine nitebantur. Et cùm uniuersi qui in consistorio aderant Christiani pariter atque Gentiles dicerent esse

Eccl. 25

Prou. 3

Psal. 24

6

reddenda, solus uelut Daniel excitato in se dei spiritu arguebat perfidiæ Christianos, Gẽtilibus obuiabat, dicens: Quod pius frater eripuit, quomodo à me putatis esse reddendũ? cùm in eo & religio lædatur & frater, à quo se nollet pietate superari? Et cùm paterno conueniretur exemplo, quod sub patre suo ea nullus abstulerat, respondit: Patrẽ meum laudatis quia non abstulit, nec ego abstuli. Nũquid pater meus reddidit, ut me debere reddere postuletis? Postremo & si pater reddidisset, frater abstulerat, imitatorem in ea parte fratris esse me mallem. Aut nunquid meus pater Augustus fuit, & frater non fuit? Par utriq; debetur reuerentia, & par utriusq; est circa rempublicam gratia. Vtrunq; imitabor: ut & non reddam, quod pater reddere non potuit, quia nullus abstulerat: & seruẽ quod a fratre est constitutum. Postulet parens Roma alia quæcunque desiderat. Debeo affectum parenti, sed magis obsequium debeo salutis autori. Quid de amore Prouincialium loquar, uel quo eos ipse complectebatur, uel qui ab ijs consultori suo rependebatur, quibus nihil unquam indici passus est? Præterita, inquit, non queunt soluere, noua poterunt sustinere? Hoc laudant prouinciæ Iulianum. Et ille quidem in robusta ætate, iste in processu adolescentiæ. Ille plurima reperit, & exhausit omnia: iste nihil inuenit, & omnibus abundauit. Audiuit in transalpinis partibus positus, ad Italiæ fines Barbaros propinquasse. solicitus ne alieno hoste suum regnum attentaretur, uenire properabat, cupiens dimittere Gallicana ocia, & pericula nostra suscipere. Hæc mihi cum alijs communia. Illa priuata, quod sæpe me appellabat absentem, & à me initiatum se sacris mysterijs præferebat. Quinetiam cùm rumor quidam ad Viennensem pertulisset urbẽ, quod inuitandi eius ad Italiam gratia eò pergerem, quàm gaudebat, quàm gratulabatur me sibi optato affore? Mora ei aduentus mei prolixor uidebatur: atq; utinam aduentum ipsius nullus præuenisset nuncius. Iam promiseram me profecturum, respondens uel ho-

7 noratis petentibus, uel præfecto ut tranquillitati Italiæ consuleretur, me sicut superfluo ingerere non possem, propter uerecundiam, ita necessitatibus non defuturum. Confirmatum hoc erat. Ecce postridie literæ de instruendis mansionibus, inuectio ornamento rũ regalium, aliaq; eiusmodi quę ingressurũ iter Imperatorẽ significarent. Quibus rebus ab ipsis à quibus fuerat postulata, intermissa legatio est. Reus mihi uidebar speratæ meę pręsentię, nec implete: sed utinam uiuenti tibi hunc deberem reatum. Excusarem quod nulla tua audissem pericula, nullas tuas accepissem literas, quod nõ potuissem proprijs animalibus occurrere, etiam si iter ingressus essem. Itaq; securus ueniæ, dum dies subdu-

8 co, aduentus tui iter lego, ecce rescriptum accipio, ut sine mora pergendum putarem, eo quod uadem fidei tuæ habere me apud comitem tuum uelles. Num restiti? Num moratus sum? Additur eo, ut properarem ocyus, nec arbitrarer causam itineris mei Synodum Gallorum esse episcoporum, propter quorum frequentes dissensiones crebro me excusaueram, sed ut ipse baptizaretur in ipso egressu. Gestarum iam rerum indicia potui cognoscere, sed properãdi studio nihil aduertere poteram. Iam superabam Alpium iuga, & ecce nuncius amarus mihi & omnibus de tanti morte Imperatoris. Reflexi, & iter fletibus meis laui. Quibus ego uotis omniũ proficiscebat? Quo gemitu omniũ reuertebar? Non enim Imperatorem sibi, sed salutem ereptam putabant. Quanto ipse angebar dolore? Primum quod tãtus Princeps, quod dulce pignus meum, quod ita mei cupidissimus occidisset. Quos ego æstus eius illo biduo fuisse comperi, quo literis quas ad me miserat superuixit? Vesperi profectus est silentiarius, tertio die mane quærebat iam ne remeasset, iam ne uenirem. Ita sibi salutem quandam uẽturam arbitrabatur. O iuuenis optime, utinam te uiuentem inuenire potuissem, utinam te dilatio aliqua meo reseruasset aduentui. Nihil de aliqua mei uirtute polliceor, nihil de ingenio atq; prudentia: sed quãta ego cura inter te & Comitem tuum, quanta sedulitate concordiam & gratiam refudissem? Quàm meipsum pro tua obtulissem fide, quàm in meipsum eos recepissem, quibus ille se timere dicebat? Certe si Comes non esset inflexus, tecũ remansissem. Præsumebam de te, quod ipse me audires: si pro te nõ esse auditũ uideres. Multa habuerã quæ tenerẽ, nũc nihil habeo præter lachrymas & fletus. Quotidie mihi maior ad dolorem, crescis ad gemitum. Omnes quanti me feceris protestantur. Omnes absentiã meam causam tuæ mortis appellant. Sed non sum Helias, nõ sum propheta, ut potuerim futura cognoscere: sed sum uox clamantis in gemitu, quo possim deflere præterita. Quid enim habeo quod melius

lius faciã, & ut tibi lachrymas pro tãto tuo in me affectu rependã? Ego te suscepi paruulũ, cùm legatus ad hostem tuũ pergerem, ego Iustinæ maternis traditũ manibus amplexus sum, ego tuus iterum legatus repetiui Gallias, & mihi dulce illud officium fuit pro salute tua primo, deinde pro pace atq; pietate qua fraternas reliquias postulabas: nondũ pro te securus, & iam pro fraternæ sepulturę honore sollicitus. Sed reuertamur ad Threnos, & ipsa doloris ingrediamur uiscera. Quid testabor, inquit, tibi, aut quid assimilabo tibi filia Hierusalem? quis saluam te faciet? & quis consolabitur te uirgo filia Siõ? Quia magna facta est super te contritio tua. Quis sanabit te? Quis autem me consolabitur, à quo alij petunt consolationis officium? Impleuit me amaritudine, inebriauit me felle. Ventrem meum doleo, uentrem meum doleo, ut prophetico utar eloquio, quoniã quem in Euangelio eram generaturus, amisi. Sed ille non amisit gratiam quã poposcit, qui mihi in sermone quo utebar ad plebẽ, hodie resurrexit. Nã cùm in tractatũ incidissem propositæ lectionis, quod populus pauper benediceret deũ: quærere cœpi quis esset hic populus, & distinguere quod esset populus, alter diues, alter pauper: diues Iudæorũ, pauper Ecclesiæ. Diues ille eloquijs sibi creditis, iste pauper aliena eloquia mutuatus. Merito pauper, quia cõgregatus à paupere est: illo uidelicet, qui pauper factus est cùm diues esset, ut nos eius inopia ditaremur. Exinaniuit enim se, ut oẽs repleret. Sed quõ pauper, qui habebat æternitatis diuitias, & plenitudinem diuinitatis? Denique in carne erat, & dicebat: Amodo uidebitis filium hominis sedentem ad dexteram uirtutis. Et alibi ad Petrum dicit: Tibi dabo claues regni cœlorum. Hic ergo pauper, qui regnum cœleste donabat? Sed audi quomodo pauper. Tollite, inquit, iugum meum super uos, quia mitis sum, & humilis corde. Ideo & populus eius pauper est, non indigentia, quem diuite illo populo uideo ditiorem. Non solum enim oracula Prophetarum, sed etiam Apostolorũ meruit diuino fusa spiritu habere præcepta. Non ergo inopia pauper, sed spiritu, cui dictum est: Beati pauperes spiritu, ipsorum est enim regnum cœlorum. Verè beati pauperes, qui acceperunt quod diuites nõ habebant. Ex hoc numero est ille propheticus pauper, de quo scriptum est: Iste pauper clamauit, & dominus exaudiuit eum. Ex hoc populo ille qui ait: Argentũ & aurum nõ habeo, sed quod habeo, hoc do tibi: In nomine Iesu Nazareni surge & ambula. Ille ergo pauper author populi pauperis dicit: Deus laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris & os dolosi super me apertum est. Locuti sunt super me lingua dolosa, & sermonibus odij circundederunt me, & expugnauerũt me gratis. Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi, ego autem orabam. Bonum scutum oratio, quo omnia aduersarij ignita spicula repelluntur. Orabat ergo dominus Iesus, & eius imitator Valẽtinianus orabat. Sed forte dicatur: Quid ei profuit sua oratio? Ecce in primo uitæ occidit cursu. De celeritate mortis non de genere loquor. Non enim accusationis uoce utor, sed doloris. Sed etiam dominus orabat, & crucifixus est. Hoc enim orabat, ut peccatum mundi tolleret. Audiamus ergo quid oret Christi discipulus: utique quod magister docuit. Docuit autẽ ut uigilemus & oremus, ne intremus in tentationẽ, hoc est, ne incidamus in peccatum. Hæc est enim tentatio Christiani, si in suæ animæ periculũ prolabatur. Mortem autem timere nõ est perfectionis. Rogare aũt quis debet & pro inimicis suis, orare etiam pro persequentibus, sicut dominus orabat dicens: Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt. Vide clementiam magnam. Illi suum persequebantur authorem, ipse aduersarijs etiam grauia peccata donabat, quin etiam ignorantię uelamine excusabat admissum, dicens: Quia nesciunt quid faciunt. Nam si scirent, dominum non persequerentur suum, in cuius potestate ac iure salutem esse suam arbitrarentur. Et quia non sola Christi persecutores eius erant morte contenti, addebant maledicta atq; conuitia, ut ait ipse: Maledicẽt ipsi, & tu benedices. Docuit nos quod timere maledicta persequentium minime debeamus, cùm habeamus benedictionis authorẽ: nec mouere nos conuitia debeant, ubi præsul est qui possit auferre maledicta. Quid illud qđ mori non timuit? Imò pro omnibus se obtulit, dicens quod frustra innoxij in inuidiã uocarentur, quod frustra propter se alij periclitarentur: sibiq; potius mortem optabat, ne ipsa alijs causa mortis esset. Hoc est illud Euangelicum domini in ipsa sui captione dicẽtis: Si me quæritis, sinite hos abire. Occidit itaque pro omnibus quos diligebat: pro quo amici sui parum putabant si omnes perirent. Aduertimus quem circa amicos suos

Margin notes: Thren. 2 — Hier. 4 — 2. Cor. 8 — Matt. 26 — ibid. 16 — Matt. 11 — Matt. 5 — Psal. 33 — Act. 3 — Psal. 108 — Matt. 26 — Luc. 23 — ibid. — Psal. 108 — Ioan. 18

habuerit animum, quem erga germanas ſuas habuerit affectum cõſideremus. In ipſis re quieſcebat, in ipſis ſe conſolabatur, in ipſis relaxabat animum, & feſſa curis corda mulce bat. Rogabat eas, ut ſi quo pueritiæ ſuæ lapſu, ſi ſermone aliquo offenſæ à fratre uiderentur, ignoſcerent, ueniam ſibi à domino deprecarentur. Manus, caput ſororibus oſculabatur, immemor imperij, memor germanitatis: & quo magis alijs poteſtatis iure præſtaret, hoc ſe magis humilem ſororibus exhibebat. Rogabat ut nõ meminiſſent iniuriæ, meminiſſent gratiæ. Acciderat, ut quoddã de earum poſſeſſiõe audiret negociũ. Tantus enim erat, ut etiam in cauſa ſororũ æquus fore arbiter à Prouincialibus exiſtimaret: quod etſi circa ſanctas neceſſitudines ſuas charitate propenderet, tamen pietatem ſuam iuſtitia temperaret. Audiuit negociũ non de iure, ſed de poſſeſſione prædij. Hinc pietas pro ſororibus, inde miſericordia pro orphani cauſa certabat, ut pro eo apud ipſas interueniret ſorores. Remiſit ad iudicẽ publicũ negocium, ne aut ius, aut pietatem læderet. Priuatim tamen, quantum ex propoſito nobilium puellarum aduertimus, pium ſanctis ſororibus impreſſit affectum, ut concedendi prædij uoluntatem haberent, indiciũ darent. Verè dignæ tanto fratre germanę, quæ quod mater ſibi reliquerat, mallent de ſuo potius iure laxare, quàm fratrẽ in ſua cauſa uerecundiã ſuſtinere. Hæc eſt uobis ſanctæ animæ hæreditas precioſior fraternę laudis & glorię, his uos pius frater nobiliores & ditiores reddidit, qui caput ueſtrum non gemmis onerabat, ſed oſculis: manus ueſtras non tam regalibus ambiebat inſignibus, quam Imperatorio ore lambebat. In ueſtræ fructu pręſentiæ omne ponebat ſolatium, ut nec ipſam nimie deſideraret uxorem. Ideo nuptias differebat, quia pius eũ ueſtrę gratię paſcebat affectus. Hęc uobis deſiderio amplius quàm dolori ſint: ut fraterna gloria plus reficiat mentẽ, quàm dolor torqueat. Paſcunt frequenter & lachrymę & mentẽ alleuãt: fletus refrigerant pectus, & mœſtum ſolantur affectũ. Durũ quidẽ funus uidetis, ſed ſtabat & ſancta Maria iuxta crucẽ filij, & ſpectabat uirgo ſui unigeniti paſſionem. Stantem illam lego, flentem non lego. Vnde dixit ei filius: Mulier, ecce filius tuus. Et diſcipulo dixit: Ecce mater tua. hæreditatem illis charitatis ſuæ & gratiæ derelinquens. In quo uobis pia pignora, quoniam fratrem ueſtrum ſeruare propter mea peccata non merui, affectũ paternum exhibere deſidero. Illũ intueor in uobis, illum teneo, illum puto eſſe mihi pręſentem, imò utrunq; germanum, quos uelut oculos mihi effoſſos doleo. Felicius epiſcopos perſequuntur Imperatores quàm diligũt. Quanto mihi beatius Maximus minabatur? In illius odio laus erat, in horum amore ſupplicij feralis hęreditas. Vtinam filij pro uobis licuiſſet hunc ſpiritum fundere. Compendiũ doloris inueneram, & glorioſius mihi fuerat pro tantis obire pignoribus. Sed ad ueſtram ſanctę filię conſolationem reuertar, quamuis rerum geſtarum acerbitas uim omnem conſolationis abſorbeat. Quę ſi breuis ſit, nihil afferet quo mœſtum affectum demulceat: ſin prolixior, lõgiorem afferet admonitionem doloris. Quo enim prolixior fueris, hoc magis in conſolando afficies eum, quem conſolari uelis, & diutius mœrorẽ eius tenebis.

Ioan. 19

9

10 Nõ igitur uelut penicillo quodam ſermonis mei ueſtras abſtergã lachrymas: Neq; enim id facere uellem, etiam ſi poſſem. Eſt enim pijs affectibus quędam etiam flẽdi uoluptas, & plerunq; grauis lachrymis euaporat dolor. Sed id poſtulo, ne uel infixum pectori ueſtro fratrẽ duris gemitibus releuetis, uel auertatis planctibus, uel requieſcentẽ excitetis.

11 Ille uobis maneat in corde, ille uiuat in pectore, ille amplexibus pijs hęreat ut ſolebat, ille fraterna oſcula premat, ille ſemper in oculis ſit, ſemper in oſculis, ſemper in alloquijs, ſemper in mẽtibus: ille iam talis, ut ei nihil timeatis ſicut ante. Obliuiſcamini eius ærumnã, teneatis gratiã. Ille uobis auxiliaturus ſperetur, ille noctibus præſul aſſiſtat, illũ à uobis nec ſomnus excludat. Propter ipſum delectet quies, ut uobis gratior reuertatẽ. In uobis eſt filiæ, ut fratrẽ uobis iam nemo poſſit auferre. Sed corpus eius tenere deſideratis, tumulum circumfuſę tenetis. Ille tumulus fratris uobis habitatio ſit, ille ſit aula palatij, in quo chara uobis mẽbra requieſcunt. Quod ſi me ad illum reuocatis dolorem, quod cito exceſſit è uita: nec ego abnuo immatura obiſſe ætate, quem noſtrę uitę tẽporibus fulcire cuperemus, ut de noſtris annis uiueret, qui fungi nõ potuit ſuis. Sed quęro utrum aliquis ſit poſt mortem ſenſus, an nullus? Si eſt, uiuit? imò quia eſt, uita iam fruitur æterna. Quomodo enim non habet ſenſum, cuius anima uiuit & uiget, & remeabit ad corpus, & faciet illud cùm refuſa fuerit, reuiuiſcere? Clamat Apoſtolus: Nolumus uos ignorare

fratres

fratres de dormientibus,ut non contristemini,sicut & cæteri qui spem non habẽt. Nam si credimus quod Iesus mortuus est,& resurrexit:ita & deus illos qui dormierunt per Iesum,adducet cum eo.Manet ergo eorum uita,quos manet resurrectio. Quod si gentes qui spem resurrectionis non habent, hoc uno se consolantur quo dicunt quod nullus post mortem sensus sit defunctorum,ac per hoc nullus remaneat sensus doloris:quanto magis nos consolationem recipere debemus, quia mors metuenda non sit,eo quod finis sit peccatorũ:uita autem desperanda non sit,quæ resurrectione reparatur? Iob quoq; docet nec mortem timendam, & potius optandam pijs, dicens: Vtinam in inferno me custodires,& absconderes me donec mitigetur ira tua, & cõstituas mihi tempus in quo memor sis mei.Si enim mortuus fuerit homo,uiuet.Consummans dies uitæ meę sustinebo donec iterum fiam.Tunc uocabis,& ego tibi obediam. Opera autem manum tuarũ ne despicias.Esto tamen dolendum sit,quod primæua obierit ætate:gratulandum tamẽ quod uirtutũ stipendijs ueteranus decesserit.Tanta enim fuit emendatio uitæ eius in illo omnibus lubrico adolescentiæ tẽpore,tanta laus morum eius,ut omnẽ memoriã doloris obducat.Quod enim obijt,fragilitatis est:quod talis fuit,admirationis. Quàm beata fuisset respublica si eum diutius seruare potuisset? Sed quia uita sanctorum non hic in terris est,sed in cœlo(Iustis enim uiuere Christus,& mori lucrum, quia & dissolui & cũ Christo esse,multo melius)dolendum est quod nobis cito raptus sit:consolandũ, quod ad meliora transierit. Deniq; Dauid moriturũ filium flebat,mortuum non dolebat. Flebat ne sibi eriperetur:sed flere desiuit ereptum,quem sciebat esse cum Christo. Et ut scias uerum esse quod assero,incestum Ammon filium fleuit occisum,parricidam Abessalon doluit interemptum,dicens:Filius meus Abessalon,filius meus Abessalon. Innocẽtem filium non putauit esse lugendum,quia illos sibi perisse sciebat pro scelere, hũc pro innocentia credidit esse uicturũ. Nihil ergo habetis quod grauissime doleatis in fratre. Homo natus est,humanæ fuit obnoxius fragilitati. Nemo se redimit à morte, nõ diues, non ipsi reges,imò ipsi grauioribus subiacent.Iob dixit:Numerati anni dati sunt potẽti, timor autẽ eius in auribus eius:quando uidetur habere pacẽ,tunc ueniet ei euersio. Vobis quoq; ipsis tam acerba incidisse patienter ferre debetis,quę uidetis uobis communia esse cum sanctis.Etiam Dauid amissis filijs destitutus est.Optasset illos tales obisse,qualis uobis frater ereptus est.Ille crimina doluit,non exitum filiorum.Sed esto fuerit ingemiscendũ.Quousq; luctus tempora protrahuntur? Duorum mensiũ curricula in fraterni funeris quotidiano clausistis amplexu.Sola in scripturis Iepte filia fletus sui tempora postulauit, cognito quod pater eius profecturus ad prælium uouerat quia id rerũ potitus offerret domino,quod sibi primum occurreret.Post uictoriam reuertenti occurrit filia,ignara pietatis,ignara promissi. Vidit eam,& ingemuit pater,dicẽs:Heu me filia, impedisti me,in stimulum doloris facta es mihi.Ego enim aperui os meum de te ad dominum,& non potero auertere.Illa dixit ad eum:Pater,si in me aperuisti os tuũ,fac mihi ut exijt de ore tuo. Et iterum dixit: Sine mensibus duobus, & uadens flebo in montibus uirginitatem meam ego & compares amicæ meæ. Itaq; duobus exactis regressa mensibus,sacrificij munus impleuit. Quæ decreto populi Israel quaternis in annó diebus ab eiusdem plebis fœminis deploratur. Ad deflendum igitur suæ uirginitatis florem duos sat esse menses Iepte filia iudicauit,& adhuc non uenerat resurrectio,& hoc spatio temporis satis putauit à paucis se esse defleram. Vobiscum omnes populi defleuerunt, omnes ingemuerunt prouinciæ,& adhuc parua putatis uestra hæc esse supplicia? Si fratrẽ uestrum redimere possetis exitio,nollet tamen ille uestra afflictione suscitari:qui se melius uiuere credidit in uobis,qui optauit potius seipsum mori quàm uestram uidere iniuriam,qui pro uobis se libenter fuit paratus offerre,qui ipso uestri doloris die dicitur hãc solam emisisse uocem:Væ miseris sororibus meis. Itaq; magis uestrã destitutionẽ quàm suam mortem dolebat.Sed audio uos dolere quod non acceperit sacramenta baptismatis. Dicite mihi, quid aliud in nobis est nisi uoluntas, nisi petitio? Atqui etiam dudum hoc uoti habuit,ut cum in Italiam uenisset,initiaretur,& proxime baptizari se à me uelle significauit.Et ideo præ cæteris causis me accersiendum putauit.Non habet ergo gratiam quam desiderauit? Non habet quam poposcit? Certè quia poposcit, accepit. Et ubi illud est: Iustus quacunque morte præuentus fuerit, anima eius in refrigerio erit?

Iob.14
12
Philip.1
2.Reg.12
Ibid.13
2.Reg.18
Iob 15
Iud.11
Prou.9
Cant.7
Sap.4

13 erit? Solue igitur pater ſancte munus ſeruo tuo, quod Moyſes dum in ſpiritu uidit, accepit: quod Dauid quia ex reuelatione cognouit, emeruit. Solue, inquam, ſeruo tuo Valẽtiniano munus quod concupiuit, munus quod popoſcit ſanus, robuſtus, incolumis. Sí affectus ægritudine diſtuliſſet, tamen nõ penitus à tua miſericordia eſſet alienus, qui celeritate temporis eſſet non uolũtate fraudatus. Solue ergo ſeruo tuo munus gratiæ tuæ, quam ille nunquam negauit, qui ante diem mortis templorum priuilegia denegauit, his urgentibus quos reuereri poſſet. Aſtabat uirorum caterua Gentilium, ſupplicabat Senatus: nõ metuebat hominibus diſplicere ut tibi ſoli placeret in Chriſto. Qui habuit ſpiritũ tuũ, quomodo nõ accepit gratiã tuam? Aut ſi quia ſolẽniter nõ ſunt celebrata myſteria, hoc mouet? ergo nec martyres ſi catechumeni fuerint coronentur. Non enim coronantur, ſi nõ initiantur. Quod ſi ſuo abluũtur ſanguine, & hũc ſua pietas abluit & uoluntas.

14 Ne quęſo eũ domine à fratre ſeiũgas, nec iugũ hoc piæ germanitatis patiaris abrũpi. Hic tuus iam, & tuo iudicio uindicatus, periclitatur amplius Gratianus, ſi ſeparetur a fratre, ſi nõ mereatur eſſe cũ eo, per quẽ meruit uindicari. Quas ille nũc manus ad te pater erigit, quas pro fratre preces fundit? quo ei inhæret amplexu? quẽadmodum ſibi eum non patitur auelli? Adeſt etiã pater qui militiã ſub Iuliano & tribunatus honores fidei amore contẽpſit. Dona patri filiũ, fratri germanũ, quorum utrũq; imitatus eſt: alterũ fide, alterum deuotione pariter atq; pietate in tẽplorum priuilegijs denegandis. Quod patri de-

15 fuerat, adiunxit: quod frater conſtituit, cuſtodiuit. Et huic adhuc interceſſionẽ adſciſco, cui remunerationẽ præſumo? Date manibus ſancta myſteria, pio requiem ei poſcamus affectu. Date ſacramenta cœleſtia, animã piam noſtris oblationibus proſequamur. Extollite populi mecum manus in ſancta, ut eo ſaltẽ munere uicẽ eius meritis repẽdamus.

16 Non ego floribus tumulum eius aſpergam, ſed ſpiritum eius Chriſti odore perfundam. Spargant alij plenis lilia calathis, nobis lilium eſt Chriſtus. Hoc reliquias eius ſacrabo, hoc eius gratiã commẽdabo. Nunquã ego piorũ fratrũ ſeparabo nomina, merita diſcernã. Scio quòd dominũ conmemoratio iſta cõciliet, copula iſta delectet. Nec putet aliquis meritis eorum obitus celeritate detractum. Raptus eſt Enoch, ne malitia mutaret cor eius, & Ioſias decimooctauo anno regni ſui ita domini paſcha celebrauit, ut omnes retro principes deuotione ſuperaret, nec diutius fidei ſuæ meritis ſuperuixit: imò quia plebi Iudęę graue imminebat exitiũ, rex iuſtus ante ſublatus eſt. Metuo ergo ne & tu nobis aliqua noſtri offenſione ſis raptus, ut octauo regni tui anno imminẽtis mali acerbitatẽ quaſi iuſtus euaderes. Sed iam chara mihi cõplectar uiſcera, & debito condam ſepulchro, prius tamẽ ſingula mẽbra perſpiciã. Valentinianus meus, iuuenis meus, cãdidus et ruber, habẽs in ſe imaginẽ Chriſti. Talibus enim proſequitur Eccleſia in Canticis Chriſtũ. Nec iniuriã putes. Charactere domini inſcribunt & ſeruuli, & nomine Imperatoris ſignãtur milites. Deniq; & ipſe dominus dixit: Nolite tangere Chriſtos meos. Et: Vos eſtis lux mundi. Et Iacob dixit: Iuda, te laudabunt fratres tui. Ad filiũ loquebat, & dominũ reuelabat. Et de Ioſeph dictũ: Filius meus ampliatus, filius meus ampliatus Ioſeph. & Chriſtũ ſignificabat. Licet ergò & mihi charactere domini ſignare ſeruulũ: Iuuenis meus candidus & rubeus, electus è decẽ milibus. Electus eſt filius meus, cùm poſt mortem patris paruulus adſciſceretur imperio. Caput eius aurũ cephas, oculi eius ſicut colũbę ſuper abundantiã aquarũ. Ibi enim ſedimus & fleuimus, dixerũt qui inde uenerũt. Venter eius pyxis eburnea, qui reciperet oracula ſcripturarũ, ut poſſet dicere: Ventrẽ meum doleo, ſicut dixit propheta. Dicit enim hæc qui imitator eſt Chriſti. Genæ eius phialæ aromatis, quibus Chriſti influebat unguentũ. Labia eius lilia diſtillãtia myrrhã plenam. Manus eius tornatæ, aureæ, plenę tarſis, eo quod in uerbis eius iuſtitia refulgeret, in factis et operibus reniteret gratia, in quo & plenũ uirtutis & authoritatis regalis eſſet alloquiũ, nec inflexa aliquo mortis terrore cõſtantia, et factorũ precioſa et emẽdata correctio. Omnis enim bonus operarius, manus Chriſti eſt. Fauces eius dulcedines, & totus deſideriũ. Quàm dulcia enim omnia iudicia eius uniuerſorũ faucibus adhæſerũt? quãta gratia ſermões ipſius ſinguli recenſent? Quẽadmodũ fili deſideraris à populis? Mihi certe te impreſſiſti qui pectore teneo uerba illa poſtrema, quib. me uadẽ tuũ fieri poſtulabas. Reliquiſti ipſe de me teſtimoniũ iudicij glorioſi. Ego tibi fidẽ meã exhibere nõ potui, quã

17 parabã. Dixi tñ abſens, & dicentẽ me fidẽ pro te Chriſtus audiuit. Tenes in cœlo ſpõſio mea,

Gen. 5
4. Reg. 23
2. Eſdr. 1
Cantic. 5
Pſal. 104
Matt. 5
Gen. 49
Hier. 4
Cant. 5

mea, etsi non tenetur in terris. Obligatus sum deo, etsi nō potui hominibus obligari. Locutus sum de corpore tuo, nunc alloquar animam tuam dignam propheticis ornamentis. Iis igitur utar exordijs. Quænam est hæc prospiciēs sicut diluculū, speciosa ut luna, electa ut sol? Videor mihi te uidere fulgentem, uideor audire dicentem: Diluculum mihi est pater. Nox terrena præcessit, dies cœlestis appropinquauit. Prospicis nos igitur sancta anima de loco superiore, tanquam inferiora respiciens. Existi de tenebris istius seculi, & ut luna resplēdes, ut sol refulges. Et bene ut luna, quia & ante in umbra licet istius corporis refulgebas, & terrarum tenebras illuminabas: & nunc lumen à sole iustitiæ mutuata, clarum diem ducis. Videre igitur uideor te tanquam de corpore recedentē, & repulsa noctis caligine surgentē diluculo sicut solem, appropinquantem deo, & rapido uolatu sicut aquilam quæ terrena sunt relinquentem. Conuertere Sunamitis, conuertere: conuertere, & uidebimus te. Conuertere ad nos pacifica, ut gloriam tuam sororibus mōstres, & incipiant se tuę quietis, & gratiæ securitate solari. Semel tantū ad nos cōuertere, ut te uideamus, & rursus conuertere, atq; ad Hierusalem illam ciuitatē sanctorum tota intentione festina. Aut certe quia ad animā piam Christus hoc dicit, iubet illā paulisper conuerti, ut nobis gloria eius appareat, & requies futura cū sanctis, & postea præcipit eam ad illud supernum sanctorum festinare consortium. Quid uidebitis, inquit, in Sunamite, quę uenit sicut chori castrorū? Hoc est in ea quæ multū & aduersus plurimos in corpore præliata est. Etenim pugnauit aduersus extraneos hostes, pugnauit aduersus lubricas seculi mutatiōes, pugnauit aduersus corporis fragilitates, aduersus multiplices passiones. Audiuit à domino: Conuertere Sunamitis, conuertere ad pacem. Semel in seculo conuersa est, conuersa est iterata communione ad gratiam Christi. Et ideo pulchra conuersio eius in seculo, pulcherrimus incessus eius & uolatus in cœlum. Vnde meteē audire: Speciosi facti sunt gressus tui in calceamentis filia Aminadab, hoc est filia principis. Speciosa es enim in processu, habitasti in corpore, tanquam calceamento eo usa, nō ut inuolucro, ut quasi superior & eminentior, quo uelles tuū circūferres sine ulla offensione uestigiū. Vel certe sicut calceamentū illud exolue, sicut Moyses fecit, cui dictū est: Solue calceamentū pedū tuorū. Dicit igitur tibi nunc Pater Aminadab, ille populi princeps: Audi filia & uide, quoniam concupiuit rex speciem tuam. Speciosi ergo facti sunt gressus tui in calceamētis filia Aminadab. Moduli fœmorū tuorū similes torquibus, hoc est, consonans sibi in omnibus factis tuis gratia atq; moderatio, magnorum æquauit insignia triumphorum. Denicq; moderatione tua & tranquillitate pacifica nec Gallia hostem sensit, et Italia hostem repulit, qui eius finibus imminebat. Torques autem insignia esse uictoriæ dubitari non potest, cum ij qui in bello fortiter fecerint, torquibus honorētur. Vmbilicus tuus crater tornatilis, non deficiens mixto. Venter tuus aceruus tritici, muniti inter lilia. Ceruix tua sicut turris eburnea. Oculi tui sicut stagna in Esebō. Bonus umbilicus animæ, uirtutum omnium capax, sicut crater, ab ipso fidei authore tornatus. Sapiētia enim in cratere miscuit uinum suū, dicens: Venite, edite panes meos, & bibite uinū quod miscui uobis. Vmbilicus ergo iste tornatus omni decore uirtutū non deficit mixto. Venter quoq; eius non solum iustitię uelut frumentario cibo replebatur, sed etiā gratiæ suauitate quæ florebat sicut lilium. Ceruix quoq; eius candida & pura, iugo Christi sponte subiecta, cogitationes rationabiles, fidei odor, circumcisionis attētio, ornatus capitis gloriosus, quod non regalia diademata, sed dominici sanguinis insignia coronarent. Merito tanquā rex peccati uictor & cœlesti corona redimitus ascendit, cuius animæ dicit deus uerbū: Quàm pulchra & suauis facta est charitas in delicijs tuis? Pulchra, per uirtutis decorē: suauis, per gratiā. Procera sicut palma, quæ uincentis est præmium. Tuæ ascendenti animæ Gratianus frater occurrit, & complexus eam, dicit: Ego fratri meo, & super me cōuersio eius: uel quod sibi eum cupiat inhærere, uel quod pietate fraterna quasi aduocatus assistat, dicens conuersionem eius etiam suę gratiæ præferēdam. Veni, inquit, frater meus, exeamus in agrū, requiescamus in castellis, diluculo surgamus in uineas: Hoc est, uenisti eò, ubi diuersarū uirtutū fructus pro singulorū meritis deferūtur, ubi abundant meritorū prēmia. Exeamus ergo in agrū in quo non uacuus labor, sed fœcundus prouentus est gratiarū. Quod in terris seminasti, hic mete: quod ibi sparsisti, hic collige. Aut certe ueni in illū agrū qui est odor Iacob, hoc est ueni in gremiū Iacob,

Cant. 6

Rom. 13

Cant. 7

Ibid.

Ibid.

Exod. 3

Psal. 44

Cant. 7

Prou. 9

Cant. 7

Luc. 16 ut sicut Lazarus pauper in Abrahæ sinu, ita etiam tu in Iacob patriarchæ tranquillitatē quiescas. Sinus enim patriarcharum, recessus quidam est quietis æternæ. Meritum ergò Gen. 27 Iacob, ager est fructuosus, sicut Isaac patriarcha testatus est dicens: Ecce odor filij mei tā quam odor agri pleni quem benedixit dominus. Requiescamus, inquit, in castellis: ostē dens illic esse requiem tutiorē, quæ septo cœlestis refugij munita atq; uallata nō exagita Cantic. 7 tur secularium incursibus bestiarū. In foribus, inquit, nostris omnes fœtus arborum: noua & uetera frater meus seruaui tibi. Quis dabit te frater fratrem mihi, lactentē ubera matris meæ? Inueniens te foris, osculabor te, assumam te & inducam te in domum matris meæ, & in secretum eius quæ concepit me. Potum dabo tibi à uino operosi unguenti, à fluxu malorum granatorū meorum. Læua eius sub caput meum, & dextera eius cōplectetur me. Promittit fratri Augustæ memoriæ Gratianus præsto sibi fructus diuersarum esse uirtutum. Fuit enim & ipse fidelis in domino, pius atq; mansuetus, puro corde. Fuit etiā castus corpore, qui præter coniugiū nescierit fœminæ alterius cōsuetudinem. Ideo in foribus sedis suæ habet fructus paratos, nec longe petendos. Offert quę seruauerit fratri noua & uetera, hoc est, & testamenti ueteris & Euangelij sacramēta, & dicit: Quis dabit te frater fratrē mihi lactentē ubera matris meæ? hoc est, nō quicūq; te, sed Christus illuminabit gratia spirituali. Ille te baptizauit, quia humana tibi officia defuerunt. Plus adeptus es, qui minora te amisisse credebas. Quæ sunt ubera Ecclesiæ, nisi sacramenta baptismatis? Et bene ait lactentē, quasi qui baptizatus lactis niuei succū requirat. Inueniēs inquit, te foris, osculabor te: hoc est extra corpus te reperiens, osculo mysticæ pacis amplectar. Nemo te spernet, nullus excludet, in penetralia te & arcana Ecclesiæ matris inducā, & in omnia secreta mysterij, ut bibas poculū gratiæ spiritualis. Amplexatus igitur fratrē deducere eū cœpit ad propriā mansionē: & quia pro officio ad ulteriora processerat, cū fratre cœpit ascēdere, petēs ut sibi & fratri maior illic charitas augeat: eo quod uitia humana defecerāt, inuidia atq; iactantia, quæ in plerisq; solent fraternæ pietatis iura uacuare. Videntes eos uel Angeli uel aliæ animę quærūt ab ijs, quæ ueluti comitatu suo Ibid. 8 fratres hos & officio deducebāt: dicentes: Quę est hæc quæ ascendit cādida, innitens super fratrē suum? Nec nos quidē dubitemus de meritis Valentiniani, sed iam credamus uel testimonijs Angelorū, quod detersa labe peccati ablutus ascēdit, quē sua fides lauit, & petitio cōsecrauit. Credamus & sicut alij habēt, quia ascēdit à deserto, hoc est ex hoc arido & inculto loco ad illas floruletas delectationes, ubi cū fratre cōiunctus æternæ uitæ fruitur uoluptate. Beati ambo, si quid meæ orationes ualebūt. Nulla dies uos silētio prę teribit, nulla inhonoratos uos mea trāsibit oratio, nulla nox nō donatos aliqua precum mearū contextione transcurret. Omnibus uos oblationibus frequētabo. Quis prohibe-Psal. 136 bit innoxios nominare? Quis uetabit cōmendationis prosecutione cōplecti? Si oblitus fuero te sancta Hierusalē, hoc est, sancta anima, pia & pacifica germanitas, obliuiscatur me dextera mea, adhęreat lingua mea faucib. meis, si nō meminero tui, si non meminero Hierusalē in principio meę lętitiæ. Ipse me citius quàm uos obliuiscar: et si unquā sermo tacebit, loquetur affectus: et si uox deficiet nō deficiet gratia, quæ meis est infixa præcordijs. Quomodo ceciderūt potētes? Quomodo uterq; super illa Babylonis ceciderūt flumina? Quomodo rapidiora utriusq; uitę fuere curricula, quàm ipsius Rhodani sunt fluē ta? O mihi Gratiane & Valētiniane speciosi & charissimi, quàm angusto uitā fine clausistis? quàm proxima uobis mortis fuere confinia? quàm sepulchra uicina? Gratiane inquàm & Valentiniane in uestris nominibus adhærere iuuat, atq; delectat in uestri commemoratione requiescere. Omnibus Gratiane & Valentiniane speciosi & charissimi: inseparabiles in uita, & in morte non estis separati. Non uós discreuit tumulus, quos nō discernebat affectus. Non caussa mortis separauit, quos pietas una iungebat. Non uirtutum distantia dispares fecit, quos religio una fouebat. Super columbas simpliciores, super aquilas leuiores, super agnos clementiores, super uitulos innocentiores. Gratiani sagitta nō est reuersa retro, & Valentiniani iustitia non fuit uacua, nec inanis authoritas. Quomodo sine pugna ceciderūt potentes? Doleo in te fili Gratiane, suauis mihi ualde. Plurima dedisti tuæ pietatis insignia. Tu me inter tua pericula requirebas, tu in tuis extremis me appellabas: meum de te plus dolebas dolorem quàm tuam mortem. Doleo etiam in te fili Valētiniane, speciosus mihi ualde. Ceciderat amor tuus in me, sicut amor pigno-

pignoris. Tu per me putabas eripi te periculis, tu me non solum ut parentem diligebas, sed ut redemptorem tui & liberatorem spectabas. Tu dicebas, putas ne uidebo patrem meum? Speciosa de me uoluntas tua, sed non efficax præsumptio. Hei mihi uana spes in homine. Sed tu in sacerdote dominum requirebas. Hei mihi quod uoluntatem tuam nō antè cognoui. Hei mihi quod non clanculo antè misisti. Hei mihi qualia amisi pignora. Quomodo ceciderunt potentes, & perierunt arma concupiscenda? Et quia nemo habet quod alij plus deferat, quàm quod sibi optat, non me ab illis post mortem separes, quos in hac uita charissimos sensi. Domine peto, ut ubi ego fuero, sint & illi mecū: ut uel illic eorum perpetua copula fruar, quia hic uti eorum diuturniore coniunctione non potui. Te quæso summe deus, ut charissimos iuuenes matura resurrectione suscites & resuscites: & immaturum hunc uitæ istius cursum matura resurrectione compenses, Amen.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS

EPISCOPI ORATIO FVNEBRIS DE EXCESSV FRATRIS SVI SATYRI.

Eduximus fratres dilectissimi hostiam meam, hostiam incontaminatam, hostiam deo placentem, dominum & fratrem meū Satyrum. Memineram quippe eum esse mortalem, nec fefellit opinio, sed superabundauit gratia. Itaq; nihil habeo quod querar, sed habeo in quo deo gratias agam: quia semper optaui, ut si quæ perturbationes uel Ecclesiam uel me manerent, in me potius ac meam reciderent domum. Deo igitur gratias, quia in hoc omnium metu, cū omnia motibus sint suspecta barbaricis, communem mœrorem priuato dolore transegi, & in me conuersum est quicquid omnibus timebā, atq; utinam hic cōsummatū sit, ut dolor meus publici doloris redemptio sit. Nihil quidem habui fratres charissimi in rebus humanis tanto fratre preciosius, nihil amabilius, nihil charius. Sed præstant priuatis publica. Ipsius quoq; si quis sententiam sciscitaretur, mallet occidi pro alijs, quàm sibi uiuere. Propterea enim pro omnibus secundū carnem Christus est mortuus, ut nos non solis nobis uiuere disceremus. Accedit illud, quod ingratus diuinitati esse non possum. Lætandum est enim magis quod talem fratrē habuerim, quàm dolendum quod fratrem amiserim. Illud enim munus, hoc debitū est. Itaq; perfunctus sum quādiu licuit concesso mihi fœnore: qui depofuit pignus, recepit. Nihil interest utrum abiures depositum, an doleas restitutum. In utroq; & fidei ambiguum & uitæ periculum est. An si pecuniam neges, culpa est: si hostiam neges, impietas non est? cum pecuniæ fœnerator illudi possit, naturæ author, & necessitudinis creditor fraudari nō queat: Itaq; quanto uberior fœnoris summa, tanto gratior sortis usura. Vnde ingrati de fratris morte esse non possumus, quia quod naturę communis fuit reddidit: quod gratiæ singularis est meruit. Quis enim communem conditionē recuset? Quis doleat sibi proprium pignus ereptum, cum ad solatium nostri filium suum unicum pro nobis pater tradiderit ad mortem? Quis exceptū se putet esse debere à conditione moriendi, qui non sit exceptus à conditione nascendi? Magnum pietatis mysteriū, ut mors corporis nec in Christo esset excepta: ac licet naturæ dominus, carnis tamen quam susceperat legem non recusaret. Et mihi necesse est mori, illi necesse non fuit. An qui de seruo dicit: Si eum uolo sic manere donec uenio, quid ad te? nō potuit ipse sic manere si uellet? Sed perpetuitate uitæ huius sibi precium, mihi sacrificium perdidisset. Quod igitur maius est solatium nostri, quàm quod secundum carnem & Christus est mortuus? Aut cur ego uehementius fleam fratrem, cùm sciam illam mori non potuisse pietatem? Cur solum præ cæteris fleam, quem fletis omnes? Priuatum dolorem communi dolore digessi, præsertim cùm meæ lachrymæ nihil prosint, uestræ autem lachrymæ fidem astruant, consolationem afferant. Fletis diuites, & flendo probatis nihil opitulari repositas diuitias ad salutem: cùm pecuniæ precio mors differri non queat, & pari usu diuitem inopemq; dies supremus eripiat. Fletis senes, quod in hoc liberorū sortem pauetis. Et ideo quia uitam corporis producere non potestis, instituite liberos non ad usum corporis, sed ad uirtutis officium. Fletis & iuuenes, quod naturæ finis nō sit maturitas senectutis.

Ioann. 21

Fleuerunt & pauperes, & quod multo est preciosius, multoq; uberius, lachrymis suis eius delicta lauerũt. Istæ sunt lachrymæ redemptrices, isti gemitus qui dolorẽ mortis abscondunt, iste dolor qui perpetuæ ubertate lætitiæ ueteris sensum doloris obducat. Itaq; licet priuatũ funus, fletus tamen est publicus: & ideo nõ potest fletus esse diuturnus, qui uniuersorum est affectibus cõsecratus. Nam quid te mi frater amantissime fleam, qui mihi sic ereptus es, ut esses omniũ? Non enim perdidi usum tui, sed commutaui: antè corpore inseparabilis, nunc indiuiduus affectu. Manes enim mecũ, ac semper manebis. Et quidem cùm uiueres nobiscum, nunquam te patria eripuit mihi: nec ipse mihi unquam patriam prætulisti, & nunc alteram præstitisti. Cœpi enim iam hic non esse peregrinus, ubi melior mei portio est. Nunquam enim totus in me fui, sed in altero nostri pars maior amborum: uterq; autẽ eramus in Christo, in quo & summa uniuersitatis, & portio singulorum est. Hic mihi tumulus genitali solo gratior, in quo non naturæ, sed gratiæ meę fructus est. In isto corpore enim quod nunc exanimũ iacet, præstantior uitæ meæ functio: quia in hoc quoq; quod gero corpore, uberior tui portio. Atq; utinã ut memorię, ut gratiæ, ita etiã uitæ tuę hoc quicquid est quod spiramus, spirare possemus, dimidiumq; meorum decideret temporum, quód ad tuorum proficeret usum. Par enim erat, ut quibus indiuisum semper fuit patrimonium facultatum, non esset uitæ tempus diuisum: uel certè qui indistincta semper habuimus uiuendi consortia, non haberemus distincta moriendi. Nunc uerò frater, quò progrediar, quó ue conuertar? Bos bouem requirit, seq; non totum putat, & frequenti mugitu pium testatur affectum, si forte defecerit cũ quo ducere collo aratra consueuit: & ego te frater non requirã? Aut possim unquam obliuisci tui cum quo uitæ huius semper aratra sustinui? Labore inferior, sed amore coniunctior: nõ tam mea uirtute habilis, quàm tua patientia tolerabilis: qui pio semper solicitus affectu latus meum tuo latere sepiebas: charitate, ut frater: cura, ut pater: solicitudine, ut senior: reuerentia, ut iunior. Ita in unius necessitudinis gradu cõ plurium mihi necessitudinum officia impendebas: ut in te non unum, sed plures amissos requiram: in quo uno ignorata adulatio, expressa est pietas. Neq; enim habebas quod simulatione adderes, qui totũ pietate comprehenderes, ut nec incrementa receperis, nec uicẽ expectaris. Sed quò immemor officij, memor gratiæ, immodico dolore progredior? Reuocat Apostolus, & tanquam frænos mœrori inducit dicens, sicut nuper audistis: Nolumus uos ignorare fratres de dormientibus, ut non tristes sitis, sicut & cæteri qui spem nõ habent. Date ueniã fratres charissimi. Neq; enim omnes possumus dicere: Imitatores mei estote, sicut & ego Christi: sed ad imitandum si authorem quæritis, habetis quem possitis imitari. Non omnes ad docendũ idonei, utinam omnes ad discendũ habiles. Non grauẽ lachrymis contraximus culpam: non omnis infidelitatis aut infirmitatis est fletus. Alius est naturę dolor, alia est tristitia diffidentiæ: & plurimum refert desiderare quod habueris, & lugere quod amiseris. Non solus dolor lachrymas habet, habęt & lætitia lachrymas suas. Et pietas fletũ excitat, & oratio stratũ rigat, & precatio iuxta propheticũ dictum lectulum lauat. Fecerunt & fletũ magnũ sui cùm patriarchæ sepelirentur. Lachrymę ergo pietatis indices, non illices sunt doloris. Lachrymaui ergo fateor etiã ego, sed lachrymauit & dominus. Ille alienũ, ego fratrem. Ille in uno lachrymauit omnes, ego in omnibus lachrymabo te frater. Ille nostro non suo lachrymauit affectu. Neq; enim diuinitas lachrymas habet, sed lachrymauit in eo qui tristis fuit, lachrymauit in eo qui crucifixus est, qui mortuus, qui sepultus: lachrymauit in eo de quo hodie nobis insinauit Propheta, dicens: Mater Sion dicet homo, & homo factus est in ea, & ipse fundauit eã altissimus. In eo lachrymauit, quòd matrẽ Siõ dixit, genitus in Iudæa, susceptus ex Virgine. Matrẽ autẽ secundum diuinitatem habere non potuit, qui author est matris. Ille factus est nõ diuina generatione, sed humana, quia homo factus est, deus natus est. Sic & alibi habes: Puer natus est nobis, filius datus est nobis. In puero enim nomẽ ætatis, in filio plenitudo diuinitatis est: factus ex matre, natus ex patre, idẽ tamẽ & natus & datus: non diuersum, sed unũ putes. Vnus enim dei filius, & natus ex patre, & ortus ex Virgine: distãti ordine, sed in unũ concurrente nomine, sicut & præsens lectio docet: quia & homo factus est in ea, & ipse fundauit eã altissimus: homo utiq; corpore, altissimus potestate. Et si deus & homo diuersitate naturæ, idem tamen non alter in utroq;. Aliud ergo speciale naturæ suæ, aliud

1.Thes. 4

1.Corin. 4

Psalm. 86

Esaie. 9

Psalm. 86

commune

commune nobiscum: sed in utroque unus, & in utroque perfectus. Non igitur mirandũ est quia & dominum eum, & Christum fecit deus. Fecit ergo Iesum eum utiq; qui ex corpore nomen accepit, fecit eum de quo etiã Patriarcha scribit Dauid, Mater Sion dicet homo, & homo factus est in ea. Dissimilis utique non diuinitate, sed corpore: nec discretus à patre, sed exceptus in munere: manens in consortio potestatis, segregatus in mysterio passionis. Plura loci huius tractatus exposcit, quibus possimus ostendere authoritatem patris, proprietatem filij, trinitatis totius unitatem: sed consolandi hodie non tractandi partes recepi: quamquam abducere à mœrore animum intentione tractandi, consolationis sit usus. Sed temperandus mihi mœror, quàm alienandus affectus est: ut mulceantur magis desideria, quàm sopiantur. Non libet enim abire à fratre longius & occupatione subduci, cùm uelut comitandi eius gratia hic sermo susceptus sit, ut diutius sensu prosequar proficiscentem: & quem oculis teneo, mente complectar. In illo enim totam oculorum aciem figere libet, cum illo totis animorũ officijs immorari, illum toto blanditiarum ambire obsequio, dum stupet animus: nec amissum credo, quem adhuc cerno præsentẽ: nec mortuum puto, cuius ad huc officia nõ requiro, quibus ego uitæ meæ usum & spirandi omne munus addixeram. Quid enim referam tantæ gratię, tanto labori? Ego te frater hæredem feceram, tu me hæredem reliquisti. Ego te superstitem optabam, tu me superstitem dimisisti. Ego pro muneribus tuis ut compensarem beneficia, uota referebam: nunc & uota perdidi, sed tamen tua beneficia non amisi. Quid agã mei successor hæredis? Quid agam meæ uitæ superstes? Quid agam exors huius quod capio luminis? Quas grates, quæ munera referam tibi? Nihil à me præter lachrymas habes. Aut fortasse securus meriti tui, quas solas superstites habeo lachrymas, nõ requiris. Nam etiam cùm adhuc uiueres, flere prohibebas: mœroremq; magis nostrum quàm tuã mortem tibi esse testabaris dolori. Prohibent ulterius prodire lachrymæ, fletusq; reuocant. Prohibet etiam tui gratia: ne dum nostra deflemus, de tuis meritis desperare uideamur. At certe ut nobis etiam mœroris istius minuisti acerbitatem, non habeo quod timeam, qui timebam tibi, non habeo quod mihi iam mundus eripiat. Et si sancta superest soror integritate uenerabilis, æqualis moribus, nõ impar officijs: tibi tamen ambo plus timebamus, in te uitę huius iucunditatem repositam putabamus. Propter te uiuere delectabat, propter te mori non pigebat. Te enim ambo superstitẽ precabamur, tibi nos superuiuere nõ iuuabat. Quando nõ cohorruit animus, cùm metus huiusmodi titillaret? Quomodo consternata mens erat ægritudinis tuæ nuncio? Væ miseræ opinioni. Putabamus redditũ, quem uidemus dilatum. Tuis enim uotis apud sanctum martyrem Laurentium impetratum esse nunc cognoscimus commeatum, atq; utinam non solum commeatum, sed etiam prolixũ uitæ tempus rogasses. Potuisti annos plurimos impetrare uiuendi, qui potuisti commeatum impetrare ueniendi. Et quidẽ tibi omnipotens æternæ deus gratias ago, quod uel hæc nobis suprema solatia nõ negasti, quod amantissimi fratris ex Siculis Africanis'ue regionibus exoptatum nobis reditũ contulisti. Ita enim maturè postquã uenit ereptus est, quasi propter hoc solũ uideretur esse dilatus, ut ad fratres rediret. Habeo plane pignus meum quod nulla mihi peregrinatio iam possit auellere, habeo quas complectar reliquias, habeo tumulũ quem corpore tegã, habeo sepulchrũ super quod iaceam: & commendabiliorẽ deo futurum esse me credam, quod supra sancti corporis ossa requiescã. Vtinam sic potuissem aduersus mortem quoq; tuam meum corpus obijcere. Si gladijs petitus esses, me pro te potius suffigendũ dedissem: si exeuntem potuissem reuocare animam, meam potius obtulissem. Nihil mihi profuit ultimos hausisse anhelitus, nihil flatus in os inspirasse morienti. Putabam enim quod aut tuam mortem ipse susciperem, aut meam uitam in te ipse trãsfunderem. O infelicia illa, sed tamen dulcia suprema osculorum pignora. O amplexus miseri, inter quos exanimum corpus obriguit, halitus supremus euanuit. Stringebam quidem brachia, sed iam perdiderã quem tenebam: & extremum spiritum ore relegebam, ut consortium mortis haurirem. Sed nescio quomodo uitalis ille mihi halitus factus est, & maiorem gratiam in ipsa morte redolebat. Atq; utinam si tuam nequiui meo spiritu uitam producere, uel ultimi anhelitus tui uigor transfundi potuisset in meam mentem, & illam tui animi puritatem atq; innocentiã noster spirasset affectus. Hanc mihi hæreditatẽ frater charissime reliquisses,

Psalm. 86

quæ non lachrymabili dolore percutere affectum, sed memorabili gratia commendaret hæredem. Quid igitur nunc agam, cum omnes uitæ istius suauitates, cuncta solatia, cuncta denique ornamenta amiserim? Tu enim mihi unus eras domi solatio, foris decori: tu, inquam, in consiliis arbiter, curæ particeps, deprecator solicitudinis, depulsor mœroris: tu meorum assertor actuũ, cogitationumq; defensor: tu postremo unus in quo domestica solicitudo resideret, publica cura requiesceret. Testor sanctam animam tuã, me in publicis ecclesiæ id sæpe ueritum esse, ne displicerem tibi. Deniq; ubi redisti, obiurgasti moram. Ita domi forisq; eruditor quidam & arbiter sacerdotis, ut domestica cogitare non sineres, publica curare censeres. Vt uereor, ne uidear arroganter dicere: Hęc enim laudis tuæ portio est, quia sine offensione ulla & gubernasti fratris domum, & commendasti sacerdotium. Sentio equidem quod repetendis officiis tuis, recensendisq; uirtutibus afficiatur animus: sed tamen in ipsa mei affectione requiesco, atq; hæ mihi recordationes etsi dolorẽ renouant, tamen adferunt uoluptatem. An ego possum aut non cogitare de te, aut unquam sine lachrymis cogitare? Et potero unquam aut tanti non meminisse fratris, aut sine lachrymabili quadam meminisse gratia? Quid enim mihi unquam iucundum, quod non esset ex te profectum? Quid unquã mihi sine te, aut tibi unquam sine me uoluptati fuit? Quis non usus nobis, & prope uisus ipse somnusq; cõmunis? Quę discreta unquam uoluntas? quod nõ commune uestigium? Fere ut cum gradum tollerẽ uel tu meum, uel ego tuum corpus uiderer attollere. Quod si quando sine altero prodeundum fuit, intectum latus putares, affectum uultũ cerneres, mœstum animum iudicares: non assueta gratia, non uigor solitus prænitebat, suspecta omnibus solitudo me tum alicuius ægritudinis afferebat. Ita nouum uidebatur omnibus nos diuidi. Ego certe fraternæ oblitus absentiæ, quasi præsentem reflexa sæpius ceruice quærebam, & coram alloqui atq; aspicere uidebar mihi. Sed tanquam suspensum collo iugum, ubi speratis excideram, trahere me putabam: difficilis progredi, uerecundus uideri, & redire deproperans, quod sine te procedere non liberet. At uero ubi ambobus prodeundum fuit, non plura in itinere uestigia quam uerba: nec incessus, quàm sermo crebrior, nec ambulandi cura, sed colloquendi gratia. Vterque enim nostrum ex alterius ore pendebat. Non intento aspectu legere iter, sed mutuo solicitos excipere sermones, haurire oculorum gratiam, spirare fraternæ imaginis uoluptatem. Quàm uirtutes tuas tacitus mecum ipse mirabar? Quàm plaudebã mihi, quod tali me dominus fratre donauerat, tam pudico, tam efficaci, tam innocenti, tam simplici? Vt cum tuam innocentiam cogitarem, efficaciam desperarem: cum efficaciam cernerem, innocentiam non putarem. Sed utrũq; mira quadam uirtute iungebas. Deniq; ea quæ ambo nequiueramus concludere, solus implesti. Plaudebat sibi, ut audio, Prosper, quod sacerdotij mei occasione redditurum se quæ abstulerat non putabat: sed uehementiorem tuam unius efficaciã expertus est quàm duorum. Itaq; soluit omnia, nec moderationi ingratus tuæ, nec illudens pudori: sed & modestiæ gratus, nec insolẽs efficaciæ. Sed cui frater illa quæsisti? Nos enim idem uolebamus laborum tuorum esse præmium, quod documentũ erat. Peregisti omnia, & ubi perfunctus omnibus reuertisti, tu solus nobis qui omnibus es præferendus eriperis: quasi ideo mortem distuleris, ut cõsummares pietatis officium, palmã efficaciæ reportares. Quàm nec ipsi nos frater charissime seculi huius delectabãt honores, quod nos à nobis inuicẽ diuidebant. Quos ideo adepti sumus, nõ quia fuit eorũ expetenda perceptio, sed ne uilis dissimulatio uideretur. Aut fortasse ideo sunt tributi, ut quia immaturo tui obitu nostræ futurus erat uoluptatis occasus, sine nobis iam uiuere disceremus. Equidẽ præsagæ mentis agnosco formidinẽ, dum repeto sępe quæ scripserim. Reuocabã te frater, ne ipse Africam peteres, ac potius aliquem destinares: timebam te committere uiæ, fluctibus credere, & solito metus maior incesserat animum: sed & peregrinationẽ explicuisti, & rem ordinasti, & ueteri & sentinoso, ut audio, nauigio iterũ te fluctib. credidisti. Nãq; dũ celeritatem aucuparis, cautelã prætermisisti, auidus nostræ gratiæ, dissimulans periculi tui. O fallax lætitia, ô incerta humanarum rerum curricula. Ex Africa redditum, ex mari restitutũ, ex naufragio seruatũ putabamus iam nobis nõ posse eripi: sed grauiora naufragia in terris positi sustinemus. Nã quẽ non potuerunt naufragia maris ad mortẽ deducere, strenuis natatibus euitata, eius mors cœpit nobis esse naufragio. Quid enim superest

suauitatis,quibus tam prædulce decus, tam charum in his mundi tenebris lumen extinctum est,in quo non nostræ solum familiæ,sed totius patriæ decus occidit? Habeo sane uobis fratres dilectissimi, plebs sancta, maximam gratiam, quod non alium dolorem meum quàm uestrum putatis: quod uobis accidisse hanc nostri creditis solitudinē, quod fletum totius ciuitatis, ætatum omnium, ordinum omnium uota, noua quadā pietate defertis. Non enim misericordiæ priuatæ dolor, sed quoddam publicæ officium & munus est gratiæ. Aut si qua uos mei tangit misericordia, quod talem fratrē amiserim, habeo fructum uberem, habeo uestri pignus affectus. Mallem fratrē uiuere: sed tamen publicum officiū in secundis rebus iucundius est, in aduersis gratius. Neq; uero mihi mediocre meritum tanti uidetur officij. Neq; enim ociose uel in actibus Apostolorum Thabitā mortuam flentes uiduæ describuntur, uel in Euangelio mota lachrymis uiduæ prosequens turba funus adolescennis inducitur, cui resurrectio debebatur: illam tamen Thabitam uiduæ, hunc tota ciuitas fleuit. Non ergo dubium est uestris lachrymis Apostolorum patrocinium comparari, non inquam dubium est Christum misericordia motum, cum uos flentes uideret. Etsi nunc nō tetigit loculum, suscepit tamē commendatū spiritum. Et si non appellauit corporis uoce defunctum, diuinæ tamen potestatis authoritate à cruciatibus mortis, & nequitiæ spiritalis incursionibus eius animam liberauit. Et si non resedit in loculo qui erat mortuus, tamen requieuit in Christo. Et si non locutus est nobis, tamen ea quæ supra nos sunt cernit, & quæ potiora sunt nobis iam se uidere lętatur. Per ea enim quæ in Euangelio legimus, quæ futura sunt intelligimus, & præsentium species, indicium est futurorū. Non opus fuit ei resurrectione temporali, cui ęterna debetur. Quid enim in hanc miserā & ærumnosam recideret labem, atq; in hanc flebilem uitam rediret quem raptū magis esse ex tam imminentibus malis, urgentibusq; periculis gaudere debemus? Nam si pacato seculo bellisq; cessantibus raptū Enoch nemo defleuit, sed magis Propheta laudauit, sicut de illo scriptura dixit: Raptus est ne malitia mutaret cor eius: quanto magis nunc iure dicendum est, cum ad seculi lubricū uitæ accedat ambiguum, raptus est, ne manus incideret Barbarorū? raptus est ne totius orbis excidia, mundi finē, propinquorum funera, ciuiū mortes, ne postremo sanctarū uirginū atq; uiduarū, quod omni morte acerbius est, colluuionem uideret? Ego uerò te frater cùm uitæ tuæ flore, tum mortis commoditate beatum arbitror. Nō enim nobis ereptus es, sed periculis: nō uitam amisisti, sed ingruentium acerbitatum formidine caruisti. Nam qua eras sanctæ mentis misericordia in tuos, si nunc urgeri Italiam tam propinquo hoste cognosceres, quantū ingemisceres, quàm doleres in Alpium uallo summam nostræ salutis consistere, lignorumq; concaedibus construi murum pudoris? qua afflictione mœreres tam tenui discrimine tuos ab hoste distineri, ab hoste impuro atq; crudeli, qui nec pudicitiæ parceret nec saluti? Quo nā, inquam, hæc modo ferres, quæ nos perpeti, & fortasse (quod grauius est) spectare cogemur, rapi uirgines, & auulsos à cōplexu parentū paruos liberos supra tela iactari, incestari sacrata deo corpora, & senilē uiduæ maturioris uterū in usus desuetos onerum redire, nō pignorum? Quo nam, inquam, modo ista tolerares, qui etiā ultimo spiritu, tui iam fortassis oblitus, & adhuc nostri non immemor, de cauenda incursione Barbarorum nos sæpius admonebas, commemorans non frustra te dixisse fugiendum: Fortasse ideo, quod nos destitui tua morte cernebas: quod non infirmitate animi, sed pietate faciebas, & si infirmus pro nobis, tamen firmus tibi. Qui cum à uiro nobili reuocareris Symmacho tuo parente, quod ardere bello Italia diceretur, quod in periculū tēderes, quod in hostem incurreres, respondisti hāc ipsam tibi caussam esse ueniendi, ne nostro deesses periculo, ut consortem te fraterni discriminis exhiberes. Felix igitur tam opportuno obitu, quia non es in hunc seruatus dolorē. Certe felicior quàm sancta soror quæ tuo solatio destituta, de suo pudore solicita, duobus nuper beata germanis, nunc ex duobus fratribus ærumnosa, neq; alterum sequi potest, neq; alterū derelinquere: cui tumulus hospitium tuus, & corporis tui sepulchrum est domus. Atq; utinam uel hoc tutū diuersorium. Cibus in fletibus, potus in lachrymis. Cibum etenim dedisti nobis panē lachrymarum, & potum dedisti nobis in lachrymis in mensuram, aut fortasse ultra mensuram. Nam quid de me loquar cui neq; mori licet, ne sororem relinquam: neq; uiuere libet, ne à te reuellar? Quid enim mihi sine te potest esse iucūdū, in quo omnis semper fuit

Acto.9

Luc.7

Gene.5

nostra iucunditas? Aut quid diutius in hac uita degere iuuat, atq; in terris morari, in quibus tam diu iucunde uiximus, quamdiu simul uiximus? Et si esset quod hic delectare posset, sine te delectare non posset. Et si quando uoluissemus impense uitam producere, iam tamen sine te esse nollemus. Hæc intolerabilia. Quid enim tolerabile sine te tanto uitæ comite, tanto laborum meorum officiorumq; consorte? Cuius ego casum, quo esset tolerabilior, nec præmeditari potui, ita pauebat animus de illo tale aliquid cogitare: non quo conditionem ignorarem, sed quidam uotorũ usus sensum communis fragilitatis obduxerat, ut de illo nisi secunda omnia cogitare nescirem. Deniq; proximè cum graui quodam, atq; utinam supremo, urgerer occasu, hoc solum dolebam quod nõ ipse assideres lectulo, ac uotiuum mihi cum sancta sorore partitus officium, morienti oculos digitis tuis claudetes. Quid optaueram? Quid rependo? Quæ uota deficiunt? Quæ ministeria succedunt? Aliud præparabam, aliud exhibere compellor: non iam ipse ministerium funeris, sed minister. O dura oculorum lumina, quæ potuistis fratrem uidere morientē. O immites & asperæ manus, quæ clausistis oculos in quibus plus uidebam. O durior ceruix, quæ tam lugubre onus cõsolabili licet obsequio gestare potuisti. Hæc tu frater mihi iustius exhiberes. Hæc ego à te expectabam, hæc ego officia desiderabam. Nũc uero ipse meę uitæ superstes, quod sine te solatium capiam, qui solus mœrentē solari solebas, excitare lætitiam, mœstitudinē propulsare? Qualem te nunc ego frater aspicio, iã nulla mihi uerba referentē, iam nulla offerentem oscula? quanquam ita mutuus semper utriq; nostrum insederit amor, ut interiore potius foueretur affectu, quàm forensi blanditia diuulgaretur. Neq; aliorum quærebamus testimonium, qui tantam nostri gratiam tenebamus. Ita uirilis se utriq; nostrum germanitatis succus infuderat, ut non blanditijs probare amorem, sed conscia mente pietatis interno amore contenti, fucum blanditiarum non requirere uideremur, quos & ipsa in amorem mutuũ imago formaret. Nescio enim qua expressione mētis, qua corporis similitudine alter in altero uidebamur. Quis te aspexit, qui non me uisum putaret? Quotiens aliquos salutaui, qui quoniam te prius consalutauerant, se à me iam dicerent salutatos? Quanti tibi dixerunt aliquid, qui se mihi dixisse memorarent? Quæ mihi hinc gaudia, quanta frequenter oborta lætitia, quod eos errare in nobis cernerē? Quàm gratus error, quàm iucunda prolapsio, quã religiosa fallacia, quàm suauis calumnia. Neq; enim de tuis erat aliquid aut factis aut sermonibus quod timerē, qui mihi tua lætabar adscribi. Tamen si uehementius contenderent quod se mihi aliquid intimasse memorarent, respondebã ridens & gaudēs: Videte ne fratri dixeritis. Nam cũ omnia nobis essent nostra cõmunia, indiuiduus spiritus, indiuiduus affectus, solũ tamen commune non erat secretum amicorũ: non quo conferendi periculum uereremur, sed tenendi seruaremus fidē. Sane si consilio pendenda res esset, erat semper commune consiliũ, non semper commune secretũ. Nam & si amici ita alteri nostrum dicerent, ut dicta sua ad alterutrum peruenirent, tamen scio plerumq; ita fidem secreti esse seruatam, ut nec fratri committeretur. Erat enim fidele indiciũ, & extraneo non esse proditum, quod non esset cum fratre collatũ. His igitur tantis ac talibus bonis in excessum quendam fateor mentis elatus, superstitem me timere desieram, quod illum uita crederem digniorem: & ideo excepi plagam quam ferre non possum. Tolerabiliora enim tanti doloris præmeditata, quàm inexplorata uulnera. Quis iam mœstum solabitur? Quis afflictum leuabit? Cum quo participabo curas? Quis me ab istius mũdi uindicabit usu? Tu enim actor negociorum, censor seruulorum, arbiter fratrum: non litis, sed pietatis arbiter. Nam si quando aliquid cum sancta sorore mihi conferendum fuit, utra melior uideretur sententia, te iudicem sumebamus: qui nullius læderes os, atq; utriq; satisfacere gestiens, & amandi affectũ tenebas, & censendi modum: ut & utrumq; gratum dimitteres, & utriusq; tibi gratiam uindicares. Aut si ipse aliquid disceptandũ deferres, quàm grata contentio tua? quàm sine felle ipsa indignatio? quam seruulis ipsis coercitio non cũ te fratribus magis deferre, quàm ex affectu diceres uindicare. Nobis enim professio repressit studia coercēdi, imò tu frater ab omni nos abducebas coercitionis affectu: uindicare pollicens, & lenire desiderans. Non mediocris igitur prudentiæ testimoniũ quæ ita à sapientibus definitur, Bonorum primum esse deum scire, & uerum illud atq; diuinum pia mente uenerari, illam amabilem & concupiscendã æternæ pulchritudinē ueritatis tota

tatis tota

tatis tota mentis charitate diligere. Secundum autem, in proximos à diuino illo fonte atque cœlesti naturæ deriuare pietatem: quod etiam mundi sapientes nostris hausere de legibus: Neq; enim deriuare ista in hominum disciplinas, nisi de cœlesti illo diuinę legis fonte potuissent. Quid igitur obseruantiā eius erga dei cultū prædicē? Qui priusquā perfectioribus esset initiatus mysterijs, in naufragio constitutus, cum ea qua ueheretur nauis scopuloso illisa uado, & urgentibus hinc atq; inde fluctibus solueretur, non mortem metuens, sed ne uacuus mysterij exiret è uita, quos initiatos esse cognouerat, ab his diuinum illud fidelium sacramentum poposcit: non ut curiosos oculos insereret arcanis, sed ut fidei suæ consequeretur auxilium. Etenim ligari fecit in orario, & orariū inuoluit collo; atq; ita se deiecit in mare, non requirens de nauis cōpage resoluta tabulam cui supernatans iuuaretur, quoniam fidei solius arma quæsierat. Itaq; his se tectum atq; munitum satis credens, alia auxilia non desiderauit. Simul fortitudinem eius spectare licet, qui fatiscente remigio non quasi naufragus tabulam sumpserit, sed quasi fortis ex seipso adminiculum suæ uirtutis assumpserit. Nec deseruit spes, nec fefellit opinio. Deniq; primus seruatus ex undis, & in portum terrenæ stationis euectus, præsulem suum cui se crediderat recognouit, statimq; ubi etiam cæteros seruulos suos uel ipse liberauit, uel liberatos comperit, negligens facultatū, nec amissa desiderans, dei ecclesiam requisiuit, ut ageret gratias liberatus, & mysteria æterna cognosceret, pronuncians nullum referendæ gratiæ maius esse officium. Quod si homini non referre, simile homicidio iudicatū est: quantum crimen est non referre deo? Est ergo prudentis agnoscere seipsum, & quemadmodum à sapientibus definitum est, secundum naturam uiuere. Quid enim est tam secundum naturam, quàm referre authori gratiam? Aspice cœlum hoc, nónne authori refert gratiam cum uidetur? Cœli enim enarrant gloriā dei, & opera manuū eius annunciat firmamentum. Mare ipsum cum sedatum atq; tranquillum est, diuinæ serenitatis testatur iudicium: cum mouetur, indignatio superna terrori est. Nonne omnes dei gratiam iure miramur, cum aduertimus quod insensibilis natura quadā sensibili ratione suos fluctus coerceat, & fines suos unda cognoscat? Nam de terris quid loquar, quę diuino obedientes præcepto omnibus sponte animantibus pabulum subministrāt, atq; id quod acceperint agri, uelut crescentibus usuris multiplicatum cumulatumq; restituūt? Ergo ille qui natura duce diuini rationem operis igneo mentis uigore perceperat, sciuit primo omnium seruatori suo gratiam esse referendā. Sed quia referre non poterat, habere poterat. Est enim huiuscemodi gratiæ uis, ut & cum refert habeatur, & habendo referatur. Referebat igitur gratiam, deferebat fidem. Nam qui tantum mysterij cœlestis inuoluti in orario præsidium fuisset expertus, quātum arbitrabatur si ore sumeret, & toto pectoris hauriret arcano? quàm maius putabat susum in uiscera, quod tantū sibi tectū orario profuisset? Sed non ita auidus fuit, ut esset incautus. Scimus enim plerosq; auiditate studij prætermittere cautionem. Aduocauit ad se Episcopū, nec ullā ueram putauit nisi ueræ fidei gratiā, percontatusq; ex eo est utrúm nam cum episcopis catholicis, hoc est cum Romana ecclesia cōueniret. & forte & ad id locorum in schismate regionis illius ecclesia erat. Lucifer enim se à nostra tunc temporis communione diuiserat, et quanquā pro fide exulasset, & fidei suæ reliquisset hæredes, non putauit tamen fidē esse in schismate. Nam etsi fidem erga deum tenerent, tamen erga dei Ecclesiam non tenerent, cuius patiebantur uelut quosdam artus diuidi, & membra lacerari. Etenim cum propter Ecclesiā Christus passus sit, & Christi corpus Ecclesia sit, non uidet ab his exhiberi Christo fides, à quibus euacuatur eius passio, corpusq; distrahitur. Itaq; quamuis gratiæ fœnus teneret, & metueret tanti nominis debitor nauigare, tamen eò transire maluit, ubi tuto posset exoluere. Iudicabat enim diuinæ solutionem gratiæ in affectu ac fide esse: quam quidem statim ubi primum copia liberior Ecclesiæ fuit, implere non distulit. Deiq; gratiam & accepit desideratam, & seruauit acceptam. Nihil igitur ea prudētia sapientius, quæ diuina & humana secernit. Nam quid spectatam stipendijs forensibus eius facundiā loquar? Quàm incredibili admiratiōe in auditorio præfecturę sublimis emicuit? Sed malo illa laudare, quæ perceptis mysterijs dei duxit humanis esse potiora. Fortitudinem quoq; eius si quis plenius spectare uolet, consideret quotiēs post naufragiū inuicto quodam contēptu uitæ huius maria transfretauerit diffusasq; regiones obeundo peragrarit: postremo quod

6 7 8 9

Psalm. 18

hoc ipſo tempore periculum non refugerit, ſed ad periculum uenerit, patiēs iniuriæ, negligens frigoris, atq; utinam ſolicitus cautionis. Sed hoc ipſo beatus, quod dum licuit uigore uti corporis, inoffenſo ad exequenda quæ uellet functus iuuennitis officio, uitam uixit, debilitatē ignorauit. Qua uero proſecutiōe ſimplicitatē eius ediſſerā? Ea eſt enim quædam morum temperantia, mentisq; ſobrietas. Date quæſo ueniam, & permittite dolori meo, ut de eo mihi paulò uberius liceat loqui, cum quo iam non conceditur colloqui. Certe & uobis proficit, ut aduertatis non fragilitate quadam uos hoc officiū, ſed iudicio detuliſſe: nec miſericordia mortis impulſos, ſed uirturum honorificentia prouocatos. Anima enim benedicta omnis ſimplex. Tātæ autem ſimplicitatis erat, ut conuerſus in puerum, ſimplicitate illius ætatis innoxiæ, perfectæ uirtutis effigie, & quodam innocentium morum ſpeculo reluceret. Intrauit igitur in regnum cœlorum, quoniam credidit dei uerbo, quoniam ſicut puer artem repulit adulādi, iniuriæ dolorem clementer abſorbuit, quam clementius uindicauit, querelæ quàm dolo promptior, ſatisfactioni facilis, difficilis ambitioni, ſanctus pudori, ut frequenter in eo ſuperfluam magis uerecundiam prædicares, quàm neceſſariam quæreres. Sed nunquam ſuperflua fundamenta uirtutis. Pudor enim non reuocat, ſed cōmendat officiū. Itaq; uelut quadam uirginali uerecundia ſuffuſus ora, cum uultu affectū proderet, ſi forte aliquam ſubito ueniens offendiſſet parentem, uelut depreſſus & quaſi demerſus in terram, licet in ipſo nequaquam diſſimilis cœtu uirorū, rarus attollere os, eleuare oculos, referre ſermonē, quod pudico quodam mentis pudore faciebat, cum quo caſtimonia quoq; corporis congruebat. Etenim intemerata ſacri baptiſmatis dona ſeruauit, mundus corpore, purior corde: non minus adulterini ſermonis opprobrium quàm corporis perhorreſcens: non minorem ratus pudicitiæ reuerentiam deferendam integritate uerborum, quàm corporis caſtitate. Denique in tantum caſtimoniā dilexit, ut nec uxorē expeteret, licet in eo nō ſolū caſtitatis appetentia fuerit, ſed etiam pietatis gratia. Miro autem modo & coniugium diſſimulabat, & iactantiam declinabat: tantaq; erat diſſimulatio, ut nobis quoq; urgentibus differre magis cōſortium quam refugere uideretur. Hoc unum itaq; fuit, quod nec fratribus crederet: non aliqua cunctationis hæſitantia, ſed uirtutis uerecundia. Quis igitur non miretur uirum inter fratres duos, alteram uirginem, alterum ſacerdotem, ętate medium, magnanimitate non imparem, ita inter duo maxima munera præſtitiſſe, ut alterius minoris caſtitatem, alterius ſanctitatem referret, nō profeſſionis uinculo, ſed uirtutis officio? Ergo ſi libido atq; iracundia, reliquorum uitiorum educatrices ſunt, iure caſtitatem atque clementiam dixerim quaſdam uirtutum parentes: quanquam pietas quoq; ut omnium principatus bonorum, ita etiam ſeminarium uirtutum eſt cæterarum. Nam de parſimonia quid loquar, & quadā habendi caſtitate? Is enim nō quærit aliena, qui ſua ſeruat: nec inflatur immodice qui cōtentus eſt proprio. Nihil ergo aliud niſi proprium recuperare uoluit: magis ne fraudetur, quàm ut ditaretur. Nā eos qui aliena quærūt, recte accipitres pecunię nominabat. Quod ſi radix malorū omniū auaritia eſt, utiq; uitia exuit, qui pecuniam non requirit. Nunquam accuratioribus epulis aut cōgeſtis ferculis delectatus eſt, niſi cum amicos ad epulas rogaret: quantum naturæ ſatis eſſet, non quantum uoluptati ſupereſſet, requirens. Et certe erat non pauper opibus, ſed tamē pauper ſpiritu. De iſtius beatitudine nequaquā utiq; dubitare debemus: qui neq; ut opulens exultauit in diuitijs neq; ut pauper exiguum quod habuit, iudicauit. Supereſt ut ad cōcluſionē cardinalium uirtutum, etiam iuſtitiæ partes in eo debeamus aduertere. Nam etſi cognatę ſint inter ſe concretæq; uirtutes, tamen ſingularum quædam forma & expreſſio deſideratur, maximæq; iuſtitiæ. Ea enim ſibi parcior foris tota eſt, & quicquid habet quadam inclementia ſui, dum rapitur amore cōmuni, transfundit in proximos. Sed huius multiplex ſpecies. Alia erga propinquos, alia erga uniuerſos, alia erga dei cultū uel adiumentū inopū. Itaq; qualis in uniuerſos fuerit, Prouincialiū quibus præfuit, ſtudia docent: qui parentem magis fuiſſe proprium quàm iudicem loquebantur: gratum, pię neceſſitudinis arbitrū, conſtantem æqui iuris diſceptatorē. Inter fratres aūt qualis fuerit, licet omne hominū genus beneuolentia complecteretur, indiuiſum patrimonium docet, nec diſtributa aut delibata, ſed reſeruata hæreditas. Etenim pietatem ſibi cauſſam eſſe negauit teſtandi. Nam hoc quoq; ultimo ſermone ſignauit, cum quos dilexerat commendaret, ſibi nec uxoris arbitrium

Margin: 10 (beside "nia quid loquar"); 1. Timot. 6 (beside "pecunię nominabat"); Matth. 5 (beside "ſupereſſet, requirens").

bitrium fuisse ducendæ,ne à fratribus diuelleretur:nec testamenti faciendi uoluntatem, ne nostrum in aliquo arbitrium læderetur. Denique & oratus & obsecratus à nobis, nihil tamen condendum putauit:non oblitus pauperum,sed tantum obsecrans esse tribuendum, quãtum nobis iustũ uideretur. Quo uno satis & diuini timoris expressit indicium, & humanæ edidit religionis exemplũ. Nam quod pauperibus cõtulit,deo detulit:quoniam qui largitur pauperi,deo fœnerat: & postulando quod iustum est, non exiguum, sed totum reliquit. Hæc enim summa iustitiæ, uendere quæ habeas & conferre pauperibus. Qui enim dispersit,dedit pauperibus,iustitia eius manet in æternum. Ergo dispensatores nos,non hæredes reliquit. Nam hæreditas successori quæritur, dispensatio pauperibus obligatur. Vnde non immerito quantus fuerit,hodie quoque per uocem lectoris Paruuli, spiritussanctus expressit: Innocens manibus, & mũdo corde, qui non accepit in uanum animam suã, nec fecit proximo suo dolum, hæc est generatio requirentiũ deum. Hic ergo & in montem domini ascendet, & in tabernaculo habitabit dei, quia ingressus sine macula operatus est iustitiam, locutus est ueritatem, nõ decepit proximũ, nec pecuniam fœneratus est suam, qui semper uoluit recuperare hæreditariã. Agnosco oraculũ: quod enim nulla ordinauit dispositio, spiritus reuelauit. Quid uero illud recenseã, quod supra ipsam iustitiam pietate progressus, cum quædã incubatori cõmunium fructuum mei contemplatione muneris putasset esse tribuenda, largitaris me iactabat authorem, portionis suæ lucrum ad commune consortium referebat? Hæc & alia quę mihi tunc erant uoluptati maximæ, nunc recordatione doloris exasperant. Manent tamen, eruntque semper, nec tanquam umbra prætereunt: neque uirtutis gratia cum corpore occidit, nec idem naturæ meritorumque finis, licet ipsius naturæ usus non in æternũ occidat, sed temporali quadam uacatione requiescat. Talibus igitur perfunctum uirtutibus, ereptum periculis, desiderio magis quàm amissione flebo. Suadet enim ipsa opportunitas mortis ut prosequendũ magis gratia quàm dolẽdum putemus. Scriptũ est enim: in cõmuni dolore proprium uacare debere. Neque enim prophetico sermone, uni illi mulieri quæ figuratur, sed singulis dicitur, cum Ecclesiæ dici uideatur. Dicitur ergo & ad me, & dicit scriptura cœlestis: Hoccine doces, sic instituis dei plebem? An nescis quia exemplũ tuum, periculum cæterorum est? Nisi forte exauditum non esse te quereris. Primum istud arrogantis est impudentiæ, mereri solum uelle, quod multis etiam sanctis negatum noueris, cum scias quia nõ est personarũ acceptor deus. Nam & si misericors deus, tamen si semper exaudiret omnes, nõ iam ex uolũtate libera, sed ex quadã uelut necessitate facere uideretur. Deinde cum omnes rogẽt, si exaudiret omnes, nemo ergo moreretur. Pro quantis quotidie rogas? Nunquid constitutio dei cõtemplatione soluenda est tui? Cur ergo non impetratum aliquando doles, quod nõ semper impetrabile esse cognoscis? Stulta, inquit, super omnes mulieres: nõnne uides luctum nostrum, & quæ nobis contigerunt, quoniam Sion mater nostra omniũ in tristitia contristatur, & humilitate humiliata est? Lugete ualidissime & nunc, quoniam omnes lugemus: & tristes estote, quoniã omnes contristati sumus. Tu enim contristaris in fratre. Interroga terram, et dicet tibi, quoniam hæc est quæ debeat lugere tãtorum superstes germinum, & ex ipsa, inquit, initio omnes nati, & alij uenient, & ecce pene omnes in perditionem ambulant, et in exterminium fit multitudo eorum. Et quis ergo debet lugere magis, nisi quæ tam magnã multitudinem perdidit, quàm tu qui pro uno doles? Absorbeat igitur nostrum dolorem cõmunis dolor, & acerbitatem proprij mœroris excludat. Non enim dolere debemus eos, quos cernimus liberatos, neque enim ociose tam sanctas hoc tempore animas corporeis uinculis reminiscimur absolutas. Nanque uelut diuino iudicio tam graues uiduas ita uno tempore defunctas uidemus, ut profectionis quidam uideatur excessus, non mortis occasus: ne ueterana emeritis stipendijs pudicitia in dubium diu seruati pudoris incideret. Quos gemitus mihi, quos dolores tam acerba excitat recordatio? Etsi mœroribus non uacabam tamen in ipso dolore priuato, in ipso tãtorum amisso flore meritorum, communis quædam naturæ me conditio solabatur: defixusque in uno dolor acerbitatem publici funeris, domesticæ specie pietatis obduxerat. Repeto ergo sacra scriptura solatia tua: iuuat enim tuis præceptis, tuis sententijs immorari. Quam facilius est cœlũ & terram præterire, quàm de lege unũ apicem cadere? Sed iam audiamus quæ scripta sunt. Nunc, inquit, retine

Gene.27

Psalm.112

Psalm.23

11

4.Esdre.10

Luc.6

tine apud temetipsum dolorem tuum, & fortiter fer qui tibi contigerint casus. Si enim iustificaueris terminũ dei, & filium tuum recipies in tempore, & in mulieribus collaudaberis. Si hoc ad mulierem, quanto magis ad sacerdotem? Si de filio, non utiq; absurdum etiam de fratrum amissione talia memorari: quanquam si mihi fuisset filius, nunquã eum amplius dilexissem. Nam sicut in obitu liberorum effusi labores, suscepti frustra dolores moerorem uidentur augere, ita etiam in fratribus consuetudinis usus atq; collegij, acerbitatem doloris accendunt. Sed ecce dicentem scripturam audio: Noli facere hunc sermonem, sed consenti persuaderi. Qui enim fles casus Sion, & cõsolare propter dolorem Hierusalem. Vides enim quia sancta nostra contaminata sunt, & nomen quod nominatum est super nos, pene prophanatum est, & iuuenes nostri contumeliam passi sunt, & sacerdotes nostri succensi sunt, & leuitæ nostri in captiuitate fuerunt, & mulieres nostrę cõtaminatæ sunt, & uirgines nostræ uim passę, & iusti nostri rapti, & paruuli nostri proditi sunt, & iuuenes nostri seruierũt, & fortes nostri inualidi facti sunt? Et q̃d omniũ maius signaculum Sion, quoniã resignata est de gloria sua, nunc & tradita est manibus eorum, qui nos oderunt. Tu ergo excute tuam multam tristitiam, & depone abs te multitudinem dolorũ, ut tibi repropitietur fortis, & requiem faciat tibi altissimus requietione dolorum. Cessabunt igitur lachrymæ. parendum est enim remedijs salutaribus, quia debet aliquid inter fidos & perfidos interesse. Fleant ergo qui spem resurrectionis habere non possunt, quã non sententia dei eripit, sed fidei inclementia. Intersit inter Christi seruulos, idolorumq; cultores: ut illi fleant suos quos in perpetuum existimant interisse: illi nullas habeant lachrymarum ferias, nullam tristitiæ requiem consequantur, qui nullam putant requiẽ mortuorum. Nobis uero quibus mors non naturæ, sed uitæ istius finis est, quoniam in melius ipsa natura reparatur: fletus omnes casus mortis abstergat. Certe si illi sibi aliqua solatia repererunt, qui finem sensus, defectumq; naturæ mortem arbitrati sunt: quanto magis nos, quibus meliora post mortem præmia bonorum factorum conscientia pollicetur? Habent gentiles solatia sua, quia requiem malorum omnium mortẽ existimant. Et ut uitę fructu carent, ita etiam caruisse se putant omni sensu & dolore pœnarũ, quas in hac uita graues & assiduas sustinemus. Nos uero ut erectiores præmio, ita etiam patientiores solatio esse debemus. Non enim amitti, sed præmitti uidentur, quos nõ absumptura mors, sed æternitas receptura est. Cessabũt ergo lachrymæ: aut si cessare non poterunt, in cõmunibus lamentis flebo te frater: & sub dolore publico domesticos gemitus tegã. Nam cessare qui poterũt, cum ad omnem sonũ nominis tui lachrymæ surrepant, uel cum usus ipse recordationem excitat, uel cum affectus imaginem repræsentat, uel cum recordatio dolorẽ renouat? Quando enim dees, qui tantis officijs repræsentaris? Ades inquàm, & semper offerris, & toto te animo ac mente complector, aspicio, alloquor, osculor, comprehendo uel in ipsa quiete nocturna, uel in luce clara cũ teuisere & consolari dignaris mœrentem. Deniq; ipsæ iam noctes, quæ quasi molestiores uiuente te uidebantur, quod mutui cõspectus copiã denegarent, ipse iam somnus colloquiorum nostrorũ d[illegible]ũ interruptor inamabilis, dulcis esse iam cœpit, quia te mihi reddidit. [illegible]õ igitur miseri, sed beati: quorum nec præsentia deficit, nec cura minuitur, & augetur gratia. E[illegible]enim [illegible]mni similis imago mortis. Quod si in quiete nocturna uinculis adhuc corporeis inh[illegible]es, & quasi inter carceraria teligatę claustra mẽbrorũ, possunt tamẽ animę altiora & discreta perspicere, quãto magis spectant hęc cũ iã puro ęthereoq; sensu nulla corporeæ labis impedimẽta patiuntur? Meritoq; mihi cõquerenti uergẽte quodã iam in occasum die, quòd nõ reuiseres quiescentem, totus omni tempore indiuiduus affuisti, ita ut illo perfusus sopore membrorũ, cũ ego uigilarẽ tibi, tu uiueres mihi dicerem Quid est mors frater? Nam certe nullis à me separare momentis. Ita enim ubiq; præsto eras, ut quam in istius uitæ usu habere copiam nequibamus, nunc nobis semper & ubique præsto sit. Nam tunc utiq; omnia prę̨sto esse non poterant. nec enim complexiones nostræ conspectusq; & osculorum corporalium suauitates locis omnibus & omnibus temporibus suppetebant. Animorum imagines semper nobiscum erant, etiam quando non eramus una: quæ ne nunc quidem occiderunt, assiduecq; aduolant, quo maiore desiderio, eo maiore copia. Teneo igitur te frater, nec mihi te aut mors aut tempus auellet. Ipsæ dulces lachrymæ sunt, ipsi fletus iucundi, quibus restinguitur ardor animi, & quasi

relaxa-

relaxatus euaporat affectus. Neq; enim sine te esse possum, aut tui non meminisse unquam, aut meminisse sine lachrymis. O amari dies, qui interruptã copulam prodinis. O flebiles noctes, quæ tam bonum consortem quietis & indiuiduum mihi comitem perdidistis. Quas ederetis cruces, nisi se offunderet imago præsentis, nisi uisiones animi repræsentarẽt, quem species corporis denegaret? Iam iam frater animo meo charissime, quanquam immaturo decesseris obitu, beatus tamẽ qui ista nõ sustines, nec amissum fratrem mœrere compelleris, quem absentem diu ferre nõ poteras, sed recursu celeri reuisebas. Quod si tunc solitudinis meæ tædia repellere, mœstitiam fraternæ mentis ableuare properabas: quanto nunc crebrius afflictum animum debes reuisere, & ex te conceptum, per te lenire mœrorem? At mihi tamen dat aliquas officij usus inducias, & obsequij sacerdotalis intentio abducit animum. De sancta uero sorore quid fiet, quæ licet diuino metu pietatem temperet, rursus tamen ipsum pietatis dolorem studio religionis accendit: strata humi, & totũ gremio sui complexa tumulũ, laborioso fessa incessu, tristis affectu, dies noctesq; mœrorem integrat. Nam licet fletum plerunq; sermone suspendat, in oratione renouat. Et quamuis scripturarum memoria consolationes serentibus præcurrat, flendi tamen desiderium precandi assiduitate compensat: lachrymarum ubertatem tunc præcipuè quando nemo interrumpere possit, instaurans. Ita quod miserearis, habes: quod reprehendas, non habes. Flere enim in oratione, uirtutis est. Et quanquã istud familiare uirginibus, quibus mollior sexus, tenerior affectus contuitu communis fragilitatis, in lachrymas etiam sine domestici sensu doloris exuberat, tamen cum maior caussa mœrendi est, finis mœroris excluditur. Deest igitur consolandi uia, quia suppetit excusandi gratia. Neq; enim possis prohibere, quod doceas: præsertim cum religionis adstruat lachrymas, non doloris, & communis seriem deplorationis metu pudoris obtexat. Consolare ergo qui potes adire animum, penetrare mentem. Cernat te esse præsentem, sentiat non esse defunctum: ut cuius secura de merito eius functa solatio, discat pro eo non grauiter dolere, qui se admonuerit non esse dolẽdum. Sed quid ego te morer frater, quid expectem? Vt nostra tecum commoriatur, et quasi consepeliatur oratio? Licet ipsa species & exanimis corporis forma soletur, oculosq; manens gratia & permanens figura demulceat, nihil inquam moror, procedamus ad tumulũ. Sed prius ultimum coram populo uale dico, pacem prædico, osculũ soluo. Præcede ad illam communem omnibus & debitam, sed iam mihi præ cæteris desiderabilem domum. Para hospiti consortium, & quemadmodum hic omnia nobis fuere communia, ita illic quoq; ius diuiduum nesciamus. Ne quæso cupientem tui diu differas, properantem expecta, festinantem adiuua, & si diutius morari tibi uidebor, accersi. Neq; enim unquam prolixius abfuimus à nobis, tu tamen solebas reuisere. Nunc quoniam tu redire iam non potes, nos ad te ibimus, æquum est ut officium rependamus, subeamus uicem. Nunquam nobis fuit uitæ conditio discretior: semper aut sanitas aut ægritudo communis: ut cum alter ægresceret, alter in morbum incurreret: cum alter reualesceret, uterq; consurgeret. Quomodo ius nostrum amisimus? Et nunc consortium ægritudinis fuit, quomodo mortis consortium non fuit? Tibi nunc omnipotens deus innoxiam commẽdo animã, tibi hostiam meam offero: cape propitius ac serenus fraternum munus, sacrificium sacerdotis. hæc mei iam liba præmitto, in hoc ad te pignore uenio, non pecuniæ, sed uitæ pignore, ne me diutius residere facias tanti fœnoris debitorem. Non mediocris est fraterni amoris usura, nec uilis naturæ sors quam cumulauit incrementum uirtutis. Possum ferre, si cito cogar exoluere.

FINIS.

DIVI

DIVI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS IN MORTE FRATRIS DE FIDE RESVRRECTIONIS, ORATIO SECVNDA.

SVperiore libro aliquid indulsimus desiderio, ne tanquam feruenti plagæ austeriora adhibita medicamenta exasperarent magis quàm lenirent dolorem: simul quia fratrem sæpius allocuti sumus, & oculis tenebamus, absurdum non fuit relaxare paulisper affectum naturæ, qui lachrymis magis pascitur, fletibus delinitur, stupore defigitur. Mollis enim & tenera species est forma pietatis, nihil insolens amat, nil immite, nil durum. Ferendo autem probatur patientia magis quàm resistendo. Ergo quia dudum dies mortis inter lachrymabiles aspectus debuit animum inclinare fraternum, qui totum tenebat, nunc quoniam die septimo ad sepulchrum redimus, qui dies symbolum futurę quietis est, à fratre paululum ad communem humani generis cohortationem iuuat deriuare mentem, intẽtationemq; transfundere: ita ut neq; totis sensibus defigamur in fratre, ne obrepat affectus: neq; tantæ exules pietatis & gratiæ, eum quem diligimus deseramus: & uere ipsi nobis tanti doloris augeamus iniuriam, si hodie nobis & in sermone moriatur. Vnde proposuimus fratres charissimi solari nos communi usu, nec durum putare quicquid uniuersos manet, & ideo mortem non esse lugendam. Primum, quia communis sit, & cunctis debita: Deinde, quia nos seculi huius absoluat ærumnis: Postremo, quia somni specie ubi ab istius mundi labore requietum sit, uigor nobis uiuacior refundatur. Quem dolorem non soletur resurrectionis gratia? quem non excludat mœrorem, si credas nihil perire morte, imò ipsius celeritate fieri mortis plus perire ne possit? Erit ergo fratres charissimi, ut in adhortatione communi etiam fratri nostro pendamus affectum, nec ab eo longius deuiasse uideamur, si per resurrectionis spem, et futuræ gloriæ suauitatem, etiam in sermone nobis hodie reuiuiscat. Ordiamur igitur ab eo, ut lugẽdum nobis nostrorum obitum non esse doceamus. Quid enim absurdius, quàm ut id quod scias omnibus esse præscriptum, quasi speciale deplores? Hoc est animum supra conditionem extollere; legem non recipere communem, naturæ consortium recusare, mente carnis inflari, & carnis ipsius nescire mensuram. Quid absurdius quàm nescire qui sis, affectare quod non sis? Aut quid imprudentius, quod futurum scias, id cum acciderit, ferre non posse? Natura ipsa nos reuocat, & huiuscemodi mœroribus quadam sui cõsolatione subducit. Quis est enim tam grauis luctus, aut tam acerbus dolor, in quo non interdum relaxetur animus? Habet hoc natura, ut quamuis homines in tristibus re-

1 bus sint, tamen, si modo homines sunt, à mœrore mentem paulisper abducant. Fuisse etiam quidam feruntur populi, qui ortus hominum lugerent, obitusq; celebrarent. Nec

2 imprudenter. Eos enim qui in hoc uitæ salum uenissent, mœrendos putabant: eos uero qui ex istius mundi procellis & fluctibus emersissent, nõ iniusto gaudio prosequendos arbitrabantur. Nos quoq; ipsi natales dies defunctorum obliuiscimur, & eum quo obierunt diem, celebri solennitate renouamus. Non est grauis subeundus mœror secundum naturam, ne aut excellentiorem aliquam naturæ exceptionẽ nobis arrogare uideamur, aut communem recusare. Etenim mors æqualis est omnibus, indiscreta pauperibus,

Rom. 5 inexcepta diuitibus. Et ideo licet per unius peccatum, in omnes tamen pertransiuit: ut quem generis non refugimus autorem, non refugiamus & mortis: & sit nobis sicut per unum mors, ita per unum etiam resurrectio: nec recusemus ærumnam, ut per-

Luc. 19 ueniamus ad gratiam. Venit enim, ut legimus, Christus saluum facere quod perierat: & ut nõ solum uiuorum, sed etiam mortuorum dominetur. Lapsus sum in Adam, de paradiso eiectus in Adam, mortuus in Adam: quomodo reuocet nisi me in Adam inuenerit, ut in illo culpæ obnoxium, morti debitum, ita in Christo iustificatum? Si ergo debitum est mors, solutio debet esse tolerabilis. Sed hic locus posterioribus partibus refer-

3 uandus. Nunc propositum est asserere, mortem grauiori non debere esse mœrori, quod eum natura ipsa respuat. Deniq; Lyciorũ feruntur esse præcepta, quæ uiros iubeant muliebrem uestem induere, si mœrori indulgeant: eo quod mollem & effœminatum iudicauerint in uiro luctũ. Deforme est enim eos qui pro fide, pro religione, pro patria, pro

æquitate

æquitate iudicij, atq; intentione uirtutis obuium morti debent pectus offerre, mœrere in alio grauius quod in se si caussa exegerit sit expetendũ. Nam quemadmodũ potes in te non refugere, quod impatientius alijs doleas accidisse? Depone mœrorẽ, si potes: include, si non potes. Aut absorbendus omnis, aut premendus est dolor. Cur enim mœstitiam tuam non ratio potius quàm dies leniat? Nam quod obliteratura est tẽporis series, 4 melius prudentia mitigabit. Quin etiã hoc ipsum irreligiosum, puro, erga ipsorũ memoriam quos dolemus amissos, ut obliuisci eorũ malimus, quàm consolatione mulceri: aut cum horrore reminisci, quàm meminisse cũ gratia: recordationẽ timere, quorum imago debeat esse uoluptati: diffidere potius quàm sperare de meritis defunctorũ, & pœnę addictos quàm immortalitati debitos quos dilexeris æstimare. Sed dicis: Quos diligebamus, amisimus. Nonne hæc nobis cum ipso mundo elementisq; cõmunia sunt, quia ad tempus credita, in perpetuũ tenere non possumus? Gemit terra sub aratris, imbribus cęditur, tempestate concutitur, stringitur frigore, sole torretur, ut fructus annuos fœta parturiat: & cum se uario flore uestierit proprio exuitur & spoliatur ornatu. Qantos hæc raptores habet, nec fructum suum queritur amissum, quẽ ideo generauit ut amitteret: nec in posterum negat, quem sibi meminit auferendum. Cœlum ipsum non semper stellarum micantium globis fulget, quibus quasi quibusdam insignitur coronis. Non semper ortu lucis albescit, radijs solis irrutilat: sed assiduis uicibus ille quidam mundi uultus gratissimus, humenti noctium caligat horrore. Quid gratius luce? Quid sole iucundius, qui quotidie occidit? Decessisse tamen hęc nobis non moleste ferimus, quia eũ redire pręsumimus. Doceris in his, quã in tuis debeas exhibere patientiã. Si superiora tibi occidunt, nec dolori sunt: cur si occiderint humana, doleantur? Sit tamen patiens dolor, sit in tristibus modus, qui exigitur in secundis. An si immoderate gaudere non conuenit, lugere conuenit? Non enim mediocre malũ est immoderatio doloris, aut metus mortis. Quantos ad laqueum impulit, armauit ad gladiũ, ut in eo ipso amentiam suam proderent, mortem non ferentes, & mortem appetentes, & quod pro malo fugerent, pro remedio adsciscerent? Qui quoniam consentaneum naturæ suæ ferre ac perpeti nequeunt, contrariũ uoto incidunt: ut ab his in perpetuum separentur, quos sequi desiderauerint. Sed hæc rara: quoniam natura ipsa reuocat, etsi præcipitet amentia. Illud uero frequens in mulieribus, ut clamores publicos ferant, quasi metuant ne earum ignoretur ęrumna: ut illuuiẽ uestis affectent, quasi in ea sit sensus dolendi, ut impexum sordibus immadident caput, ut postremo (quod plerisq; in locis uulgo fieri solet) discisso amictu, diloricata ueste, secreti pudoris nuda prostituant: quasi ipsum lenocinentur pudorem, quia pudoris sui præmia perdiderunt. Sic procaces oculi prouocantur, ut concupiscanr, ut amare incipiant membra nudata: quæ si non aspicerent, non amarent. Atq; utinam sordidata illa tegumenta corporis non speciem, sed mentem obnuberent. Latet plerumq; sub tristi amictu mentis lasciuia, & deformis horror uestis obtexitur, ut secreta petulantium tegantur animorum. Satis pie uirum luget, quæ seruat pudorem, non deserit fidem. Hæc bene defunctis officia impenduntur, ut uiuant in mentibus, in affectibus perseuerent. Non amisit uirũ, quæ exhibet castitatẽ: nõ est uiduata coniugio quę nõ mutauit nomẽ mariti. Nec tu perdidisti hæredẽ, quæ adiuuas cohæredem: sed pro successore corruptibilium, mutasti consortem immortalium. Habes qui tibi repræsentet hæredem. Solue pauperi quod debetur hæredi, ut non solum maternæ aut paternæ senectutis, sed etiã uitæ propriæ sit superstes. Plus successori tuo relinquis, si portio eius non ad luxum præsentium proficiat, sed ad precium futurorum. Sed desideramus amissos. Duo sunt enim quæ maxime angunt: aut desiderium eorum quos amiserimus, sicut meo exemplo metior: aut quod eos uitæ suauitate priuatos, ereptos laboris sui fructibus arbitramur. Tenera enim amoris est titillatio, quæ improuisum affectum excitar, ut sedandi magis quam excludendi doloris facultas relinquatur: simul quia pium uidetur desiderare quod amiseris, & specie uirtutis adolescit infirmitas. Sed cur tu putes patientiorem illam esse debere, quæ dilectum ad peregrina dimiserit, & militiæ gratia, uel susceptæ administrationis officio, uel negociandi usu transfretasse compererit, quàm te qui non fortuito arbitrio derelinqueris, aut studio pecuniæ, sed lege naturæ? Sed recuperandi tibi interclusa spes. 5 Quasi cuiquam certa sit redeundi. Et plerumq; dubia plus fatigant, ubi periculi metus

integer, grauiusq; est timere ne acciderit, quàm tolerare quod iam noueris accidisse. Aliud enim summam formidinis coacerbat, aliud finem expectat doloris. An dominis ius est, quo decreuerint transferre mancipia, deo non est? Sed non suppetit expectare remeantem, suppetit tamen præcedentem sequi. Et certe breuis uitæ usus nec illi multum uidetur eripuisse, qui ante præcessit: nec te differre diutius, qui remanseris. Quod si desiderium tuum mitigare non possis, nonne tamen uidetur indignum pro desiderij tui studio, rerum ordinem uelle conuerti? Amantium ardentiora utiq; desideria sunt, & tamen necessitatis contuitu temperantur. Etsi dolent deseri, lugere tamen non solent. Destituti, amare impatientius erubescunt. Ita patientia desiderij plus probatur. Quid autem de his loquar, qui defunctos putant uitæ suauitate priuari? Nulla potest esse iucunditas inter has uitæ nostræ amaritudines aut dolores, quæ uel ex corporis ipsius infirmitate, uel extrinsecus accidentium incommoditate generantur. Anxij enim semper, & ad ipsa lætiorum uota suspensi, quodã fluctuamus incerto, sperantes dubia pro certis, incommoda pro secundis, caduca pro solidis: nihil habentes potestatis in arbitrio, firmitatis in uoto. At si aliquid contra uoluntatem acciderit, perditos nos putamus: plusq; aduersorum dolore frangimur, quàm secundorum fructu potimur. Quibus igitur carent bonis qui maioribus eripiuntur incõmodis? Valetudo credo bona plus adiuuat, quàm affligit mala: aut opulentia plus delectat quàm egestas afficit: aut filiorum magis amabilis gratia, quàm lugubris amissio: aut adolescentia iucundior, quàm senectus tristior. Quàm plerumq; suorum tædet uotorum, & optati pœnitet, ut doleat impetratũ, quod non impetrare metuebat? Exilia uero, & cæterarum pœnarum acerbitates, quæ potest cõpensare patria? quæ uoluptates? Quæ etiam cum adsunt, debilitantur tamẽ: aut non utendi affectu, aut amittendi metu. Esto tamẽ, maneat inoffensus, immunis à doloribus, perpes in uoluptatibus uitæ cursus humanæ: quid tamẽ commodi cõsequi potest anima in istiusmodi corporis inclusa compaginibus, & quibusdam membrorũ angustijs coartata? Si 6 caro nostra carcerẽ fugit, si detestatur omne quicquid euagandi facultatẽ negat, quæ utiq; paruis ultra se audiendi uidendiq; excurrere uidetur sensibus, quanto magis anima nostra corporeum istud euadere gestit ergastulũ, quæ motu aereo libera, nescimus quò uadat, aut unde ueniat? Scimus tamẽ quod corpori superuiuat, & ea iã depositis proprij sensus repagulis expedita, libero cernat obtutu, quæ antè sita in corpore non uidebat. Quod exemplum dormientium possumus æstimare, quorum animi uelut sepulto quiete corpore, ad altiora se subrigunt, & renunciant corpori rerũ absentium uel etiam cœlestium uisiones. Ergo si mors carnis & seculi nos absoluit ærumnis, utiq; malum non est, quæ libertatẽ restituit, excludit dolorẽ. Hinc igitur nobis adoriendus disputandi locus, mortem malum non esse, quia ærumnarum omnium malorumq; perfugium est, & fida statio securitatis ac portus quietis. Nam quid in hac uita non experimur aduersi? Quas non procellas tempestatesq; perpetimur? Quibus non exagitamur incommodis? Cuius parcitur meritis? Sanctus patriarcha Israel profugus patria, parentibus, domum mutauit exilio, stuprum filiæ, generi necem fleuit, famem pertulit, sepulturam defunctus amisit: transferri enim ossa sua, ne uel mortuus requiesceret, obsecrauit. Sanctus Ioseph odia fratrum, insidias inuidorum, seruulorum obsequia, mercatorum imperia, dominæ petulantiam, mariti inscitiam, carceris quoq; est expertus ærumnam. Sanctus Dauid filios amisit duos: unum incestum, alterum parricidam. Hos habuisse pudoris est, doloris est perdidisse. Amisit & tertium quem amabat paruulum. Hunc uiuentẽ adhuc fleuit mortuum non desiderauit. Sic enim legimus, quod ægrotante puero deprecabatur Dauid dominũ pro eo & ieiunauit, & in cilicio iacuit, & adstantibus maioribus natu ut excitarent eum de terra, nec surgẽdum sibi, nec cœnandũ putauit. Vbi uero defunctum puerum comperit, surrexit de terra, lauit illico, unctus est, uestimenta mutauit, adorauit dominum, cibum sumpsit. Cùm hæc miranda pueris suis uiderentur, respondit eis, rectè se infante uiuente ieiunasse, plorasse, quia iure arbitrabatur dominũ posse misereri, nec dubitandum quod uitam posset seruare uiuentis, qui posset uiuificare defunctos. Iam uero 7 obita morte, quî ieiunaret, qui iam non posset reducere mortuum, exanimẽq; reuocaret? Ego, inquit, ibo ad eum, ipse autẽ non reuertetur ad me. O maximum solatium desiderantis. O uerum sapiẽtis iudicium. O miram patientiam seruientis, ut nemo sibi aduersi aliquid

Gene. 28 · Gene. 37 · 2. Reg. 12

aliquid accidiſſe indigne ferat, & contra meritum ſuũ ſe queratur afflictum. Quis enim tu es, qui de tuo merito antè pronũcies? Cur præuenire deſideras cognitorẽ? Cur eripis ſententiã iudicaturo? Nec ſanctis iſtud permiſſum eſt, nec à ſanctis impune unquam eſt uſurpatum. Dauid ſe propterea flagellatũ ſuo carmine confitetur: Ecce ipſi peccatores & abundantes in ſeculo, obtinuerunt diuitias. Ergo ſine cauſſa iuſtificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas, & fui flagellatus tota die, & uindex meus in matutinum. Petrus quoq; quamuis plenus fide deuotionis, tamen quia nondũ conſcius noſtræ infirmitatis præſumptiue dixerat domino: Animam meam pro te ponam: tentationem præſumptionis antequam tertio gallus cantaret incurrit. Licet ipſa tentatio documentum fuerit ad ſalutem: ut diſcamus non contemnere carnis infirmitatem, ne contemnendo tentemur. Si Petrus tentatus, quis præſumat? quis adſtruat, ſe non poſſe tentari? Atq; haud dubie pro nobis tentatus eſt Petrus, ut in fortiore non eſſet tentamẽti periculum, ſed in illo diſceremus quemadmodũ in perſecutionibus reſiſtentes, etſi uitæ ſtudio tentaremur, tentationis tamen aculeum patientiæ lachrymis uinceremus. Idem tamen Dauid, ne quẽ fortaſſis ſcripturarum tenacẽ moueat factorũ diuerſitas, idem, inquam, Dauid parricidam mortuum fleuit, qui non fleuerat innocentẽ. Deniq; cum ploraret & lugeret, dixit: Filius meus Abeſſalon, filius meus Abeſſalon. Quis dabit mihi mortem pro te? Non ſolus ergo fletur Abeſſalon, fletur parricida, fletur Ammon: Non ſolũ fletur inceſtus, ſed etiam uindicatur: alter contemptu regni, alter fratris exilio. Fletur ſceleratus, non fletur dilectus. Quæ cauſa? Quæ ratio? Nõ mediocris igitur in prudentibus deliberatio, ſapientibus confirmatio. Magna enim prudentiæ in tanta factorũ diuerſitate conſtantia. Vna eſt fides. Et illos mortuos fleuit & flendũ infantẽ mortuũ non putauit. Illos enim ſibi periſſe credebat, hunc reſurrecturũ ſperabat. Sed de reſurrectione poſterius, nunc ad propoſita reuertamur. Præmiſimus enim etiã ſanctos uiros grauia in hoc mundo & multa perpeſſos, ſine ſuffragatione meritorũ, cum ærumna laborũ. Vnde regreſſus ad ſe Dauid in poſterioribus dicit: Memento domine quia puluis ſumus, homo tanquã fœnũ dies eius. Et alibi: Homo uanitati ſimilis factus eſt, dies eius ſicut umbra prętereunt. Quid enim nobis miſerius, qui tanquam ſpoliati & nudi proijcimur in hanc uitã, corpore fragili, corde lubrico, imbecillo animo, anxij ad ſolicitudines, deſidioſi ad labores, proni ad uoluptates? Non naſci igitur longe optimum, ſecundum ſancti Salomonis ſententiam. Ipſum enim, etiã ij qui ſibi uiſi ſunt in philoſophia excellere, ſecuti ſunt. Nã ipſe illis anterior, noſtris poſterior, ita in Eccleſiaſte locutus eſt: Et laudaui ego omnes defunctos qui iam mortui ſunt, magis quàm uiuentes, quicunq; uiuunt uſq; adhuc: & optimus ſuper hos duos, qui nondum natus eſt, & qui non uidit hoc opus malum, quod factum eſt ſub ſole. Et uidi ego uniuerſum laborem eorum, & omnem uirtutem operis huius, quia ęmulatio uiro ab altero. Et quidẽ hoc uanitas, & pręſumptio ſpiritus. Et quis hoc dixit, niſi ille qui ſapientiam popoſcit & impetrauit, ut ſciret diſpoſitiones orbis terrarum, & uirtutem elementorum, anni curſus, & ſtellarum diſpoſitiones, non ignoraret naturas animalium, & iras colligeret beſtiarum, uim uentorũ, & cogitationes hominũ deprehenderet? Quem igitur non latuerunt cœleſtia, quomodo laterent mortalia? Qui cogitationem mulieris inueſtigauit, infantem uindicantis alienum, qui naturas animalium quas nõ acceperat, diuina tamẽ gratia aſpirante cognouit: hic de ſuæ cõditione naturæ quam in ſe expertus eſt, errare aut mentiri potuit? Sed non ſolus hoc ſenſit, etſi ſolus expreſſit. Legerat ſanctũ dixiſſe Iob: Pereat dies illa qua natus ſum, & cognouerat, naſci, malorũ omnium eſſe principiũ: & ideo diẽ quo natus eſt, perire optauit, ut tolleretur origo incõmodorum: & optauit perire diẽ generationis ſuæ, ut diẽ reſurrectionis acciperet. Audierat etiã Salomon dixiſſe patrẽ ſuum: Notum fac mihi domine finẽ meum & numerum dierum meorum qui eſt, ut ſciam quid deſit mihi. Nouerat enim Dauid nõ poſſe id quod perfectum eſt, hic cõprehendi, & ideo ad ea quæ ſunt futura properabat. Nunc enim ex parte ſcimus, & ex parte cognoſcimus: tunc autem id quod perfectum eſt, poterit comprehendi, cum reuelata facie nobis ſpeculandæ maieſtatis æternitatisq; diuinæ cœperit relucere non umbra, ſed ueritas. Nemo tamẽ feſtinaret ad finem, niſi uitæ iſtius fugeret incommoditatẽ. Et ideo Dauid quare ad finem feſtinet, expoſuit dicẽs: Ecce ueteres poſuiſti dies meos, & habitudo mea tanquam nihil ante te: ueruntamen

Pſalm. 27 — Ioan. 13 — 2. Reg. 18 — Pſalm. 102 — Pſalm. 143 — Eccle. 4 — Iob. 3 — Pſalm. 38 — 1. Cor. 10 — Pſalm. 38

uniuersa uanitas, omnis homo uiuens. Quid igitur moramur fugere uanitatē? Aut quid nos delectat in hoc seculo uane conturbari, thesaurum pecuniarum condere, & ignorare cui congregemus hęredi? Petamus amoueri à nobis plagas, eripi nos ex insipienti seculo, carere peregrinatione diuturna, ad illam redire patriam & naturalem domum. In hac enim terra aduenæ sumus atq; peregrini: remigrandum eò unde descendimus, ambiendū & obsecrandū non perfunctorie, sed obnixe, ut à dolis & ab iniquitate loquaciū liberemur. Et ille qui remedium nouerat, prolongatum tamen suum ingemit incolatum & cum peccatoribus & iniquis se habitare deplorat. Quid ego faciam, qui & peccatum habeo, & ignoro remediū? Hieremias quoq; quod generatus sit & ipse deplorat his uerbis dicens: Heu me mater, ut quid me peperisti uirū caussam dicentē iudicij? In omni terra non profui, neq; profuit mihi quicquam quisquam: uirtus mea defecit. Si igitur sancti uiri uitam fugiunt, quorum uita etsi nobis utilis, sibi tamen inutilis æstimatur: quid nos facere oportet, qui nec alijs prodesse possumus, & nobis uitam hanc quasi fœnebrē pecuniam usurario quodā cumulo grauescentem onerari in dies peccatorū ære sentimus? Quotidie morior, Apostolus dicit. Melius utiq; quā illi, qui meditationē mortis philosophiam esse dixerunt. Illi enim studiū prædicarunt, hic usum mortis exercuit. Et illi quidē propter se, Paulus autem ipse perfectus moriebatur, non propter suam, sed propter nostram infirmitatem. Quid autem est mortis meditatio, nisi quædā corporis & animæ segregatio? quia mors ipsa nō aliud quàm corporis atq; animæ secessio definitur. Sed hoc secundum communem opinionem. Secundum scripturas autem triplicem esse mortē accipimus. Vnam, cum morimur peccato, deo uiuimus. Beata igitur mors quæ culpæ refuga, domino dedita, à mortali nos separat, immortali nos consecrat. Alia mors est uitæ huius excessus, qua mortuus est patriarcha Abrahā, patriarcha Dauid, & sepulti sunt cū patribus suis, cum anima nexu corporis liberatur. Tertia mors est de qua dictum est: Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Ea morte non solum caro, sed etiam anima moritur. Anima enim quæ peccat, ipsa morietur. Moritur enim domino: non naturæ infirmitate, sed culpæ. Sed hæc mors non perfunctio huius est uitæ, sed lapsus erroris. Vna ergo est mors spiritalis, alia naturalis, tertia pœnalis. Sed nō quę naturalis, eadē pœnalis. Non enim pro pœna dominus sed pro remedio dedit mortē. Deniq; Adæ peccanti præscriptum est aliud pro pœna, aliud pro remedio. Pro pœna dicitur: Quoniam audisti uocē uxoris tuæ, & manducasti de ligno de quo præceperā tibi ab hoc solo ne manducares, maledicta terra in operibus tuis, mādūcabis fructum eius omnibus diebus uitæ tuæ. Spinas & tribulos germinabit tibi, & edes pabulū agri tui. Cum sudore uultus tui manducabis panem tuum, donec reuertaris in terram de qua assumptus es. Habes pœnarū ferias, quia aduersus spinas seculi huius, & solicitudines mundi, uoluptatesq; diuitiarum quæ uerbum excludunt, pœnam includunt, mors pro remedio data est, quasi finis malorum. Non enim dixit: Quoniā audisti uocē mulieris, reuerteris in terram, hæc enim esset pœnalis sententia, quemadmodum est illa: Maledicta terra, spinas & tribulos germinabit tibi: sed dixit: Manducabis panem tuum in sudore, donec reuertaris in terram. Vides mortem magis metam esse nostrarum pœnarū, qua cursus huius uitæ inciditur? Ergo mors non solum malum nōn est, sed etiam bonum. Deniq; pro bono quæritur, sicut scriptum est: Quærent homines mortem, & non inuenient eam. Quærent enim illi qui dicturi sunt montibus, Cadite super nos: & collibus, operite nos. Quæret etiam anima illa quæ peccat. Quæret diues ille positus in inferno, qui uult digito Lazari refrigerari linguam suam. Videmus itaque quod & mors hæc lucrum est, & uita, pœna. Vnde & Paulus ait: Mihi uiuere Christus est, & mori lucrum. Quid est Christus, nisi mors corporis, spiritus uitæ? Et ideo commoriamur cum eo, ut uiuamus cum eo. Sit quidam quotidianus usus in nobis affectusq; moriendi, ut per illam quam diximus segregationem à corporeis cupiditatibus anima nostra se discat extrahere, & tanquam in sublimi locata, quo terrenæ adire libidines, & eam sibi glutinare non possint, suscipiat mortis imaginem, ne pœnam mortis incurrat. Repugnat enim lex carnis legi mentis, & eam legi erroris addicit, sicut Apostolus reuelauit dicens: Video enim legem carnis meæ repugnantē legi mentis meæ, & captiuantē me in lege peccati. Omnes impugnamur, omnes sentimus, sed nō omnes liberamur. Et ideo infelix ego homo, nisi remediū quærā. Sed quod remedium?

Quis

Marginal notes: Psalm. 119; Hiere. 15; 1. Cor. 15; 9; Matth. 8; Ezech. 18; Gene. 3; 10; Gene. 3; Apocal. 9; Luc. 23; Luc. 16; Philip. 1; Roma. 7

Quis me liberabit de corpore mortis? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrũ. Habemus medicum, sequamur remedium. Remedium nostrum, Christi gratia: & corpus mortis, corpus est nostrum. Ergo peregrinemur à corpore, ne peregrinemur à Christo: etsi in corpore sumus, tamen quæ sunt corporis non sequamur, nec deseramus iura naturæ, sed dona gratiæ præoptemus. Dissolui enim, & cum Christo esse, multo melius: permanere autem in carne magis necessarium propter uos. Sed non omnibus necessarium domine Iesu. Non mihi, qui nulli utilis sum: nam mihi lucrũ est mori, ne plura peccem. Lucrum mihi est mori, qui ipso libro quo alios consolor, quasi uehementiori moni tore ad desiderium amissi fratris impellor, quoniam me eius non sinit obliuisci. Nunc magis amo, & uehentius desidero. Desidero cum loquor, desidero cum relego: & ideo hoc potius scribendum arbitror, ne quando ab eius recordatione diuellar. Quod non contra scripturas facio, sed cum scripturis sentio: ut patientius doleam, impatientius desiderem. Præstitisti mihi frater ne mortem timerem, atq; utinam moriatur anima mea in anima tua. Hoc enim sibi Balaam pro maximo bono optat, donatus spiritu prophetandi: Moriatur, inquit, anima mea in animis iustorum, & fiat semen meum sicut semẽ iustorum. Et uere hoc secundum prophetiam optat. Qui enim uiderat ortum Christi, uidit eius triumphalem mortem, uidit in eo perennem hominum resurrectionem, & ideo mori non timet resurrecturus. Non moriatur ergo anima mea in peccato, ne peccatum in se recipiat: sed moriatur in anima iusti, ut eius recipiat æquitatem. Deniq; qui moritur in Christo, fit eius gratiæ particeps in lauacro. Non ergo formidabilis mors, nec amara egentibus, nec gratiosa diuitibus, nec iniusta senioribus, nec ignaua fortibus, nec perpetua fidelibus, nec improuisa sapientibus. Quàm multi enim uitam solo mortis titulo consecrarunt, quantos uiuere puduit, mori profuit? Morte unius plerumq; accepimus maximos populos liberatos: morte Imperatoris fugatos exercitus hostium, quos uiuus uincere nequiuisset. Morte martyrũ religio defensa, cumulata fides, Ecclesia roborata est: uicerunt mortui, uicti persecutores sunt. Itaq; quorum uitam nescimus, horum mortem celebramus. Vnde & Dauid prophetice gloriatus in suæ mẽtis excessũ: Preciosa, inquit, in conspectu domini mors sanctorum eius. Mortem maluit præferre quàm uitam. Ipsa mors martyrum, premium uitæ est. Morte etiã inimicorum odia soluuntur. Quid plura? Vnius morte mundus redẽptus est. Potuit enim Christus non mori, si uoluisset. Sed neq; refugiendam mortem quasi ignauam putauit, neq; melius nos quàm moriẽdo seruasset. Itaq; mors eius, uita est omnium. Morte eius signamur, mortem eius orantes annunciamus, mortem eius offerentes prædicamus: mors eius uictoria est, mors eius sacramentũ est, mors eius annua solennitas mundi est. Quid præterea de eius morte dicamus, cũ diuino probemus exemplo, quia immortalitatẽ mors sola quæsiuit, atq; ipsa se mors redemit? Non igitur mœrenda mors, quæ caussa salutis est publicæ: non fugienda mors, quã dei filius non dedignatus est, non refugit. Non resoluendus ordo naturæ. Quod enim commune est omnibus, exceptũ in singulis esse nõ potest. Et mors quidẽ in natura non fuit, sed conuersa est in naturam. Non enim à principio deus mortem instituit, sed pro remedio dedit. Et consideremus ne uideatur esse contrarium. Nam si bonum est mors, cur scriptum est quia deus mortem non fecit? Sed malitia hominum mors introiuit in orbẽ terrarum. Reuera enim mors diuino operi necessaria non fuit, cũ in paradiso positis bonorum omnium iugis successus afflueret, sed præuaricatione damnata in labore diurno, gemituq; intolerando uita hominum cœpit esse miserabilis. Debuit dari finis malorum ut mors restitueret, quod uita amiserat. Immortalitas enim oneri potius quàm usui est, nisi aspiret gratia. Et si bene discutias, non naturæ mors ista est, sed malitię. Manet enim natura, malitia moritur. Resurgit quod fuit: atq; utinam ut iam peccandi liberum, ita uacuũ culpæ prioris. Sed hoc ipsum indicio est, mortem non esse naturæ, quia idem erimus qui fuimus. Itaq; aut peccatorum nostrorum supplicia pendemus, aut bene gestorum gratiam consequemur. Resurget enim natura eadem, iam stipendijs mortis honoratior. Deniq; mortui qui in Christo sunt, resurgent primi, deinde & nos qui uiuimus, inquit, simul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Christo in aera, & ita semper cum domino erimus. Illi primi, uiuentes autem secundi. Illi cum Iesu, uiuentes per Iesum. Illis dulcior uita post requiem: uiuentibus etsi grata compendia, tamen ignorata remedia. Nihil

Philipp. 1

Nume. 23

ii

Psalm. 115

Sapien. 1

1. Thes. 4

est igitur quod in morte timeamus, nihil quod debeamus dolere: si aut naturæ repetenti uita quæ accepta est rependatur, aut petenti impendatur officio, in quo religionis cultus, aut uirtutis usus est. Neq; enim quisquam sibi ut sic maneret optauit. Ioanni promissum æstimatum est, sed non est creditum. Verba tenemus, sententiam deriuamus. Ipso in libro negat sibi quod non moreretur esse promissum, ne quem uana spes exemplo incesseret. Quod si id uelle, spes insolens, quanto insolentius, quod non præter modum acciderit, ultra modum dolere? Gentiles plerumq; se consolãtur uiri uel de communitate ærumnæ, uel de iure naturæ, uel de immortalitate animæ. Quibus utinam sermo constaret, ac non miseram animam in uaria portentorũ ludibria formasq; transfunderẽt. Quid igitur nos facere oportet, quorum stipendium resurrectio est? cuius gratiam quoniã negare pleriq; non possunt, fidẽ abnuunt. Et ideo non uno argumento aliquo sed pluribus modis ut possumus adstruamus. Et quidem omnia aut usu, aut ratione, aut exemplo, aut eo quia decorũ sit ea esse, ideo esse credũtur, & ad finẽ singula suffragãtur. Vsus, quia mouemur. Ratio, quia quod mouet, uirtutis alterius conuenit æstimari. Exemplũ, quia generauit ager fruges, & ideo generaturum esse præsumimus. Decorũ, quia & ubi fructũ non putamus, decere tamen credimus, ut uirtutis opera minime deseramus. Singula igitur singulis adstruuntur. Tribus tamẽ euidentius colligitur resurrectionis fides, quibus omnia cõprehenduntur. Ratione, uniuersitatis exemplo, testimonio rei gestæ, quia plurimi surrexerunt. Ratio euidens. Quia cum omnis uitæ nostræ usus in corporis animæq; consortio sit, resurrectio autẽ aut boni actus præmiũ habeat, aut pœnã improbi, necesse sit corpus resurgere, cuius actus expenditur. Quomodo enim in iudiciũ uocabitur anima sine corpore, cum de suo & corporis contubernio ratio præstanda sit? Resurrectio omnibus attributa est. Sed ideo difficile creditur: quia non nostrũ meritũ, sed dei munus est. Prima igitur resurrectionis fides, usus est mundi, rerumq; status omniũ, generationũ series, successionũ uices, obitus ortusq; signorũ, diei & noctis occasus, eorũq; quotidie tanquã rediuiua successio. Tẽperamenti quoq; genitalis huius terræ aliter ratio subesse nõ posset, nisi humoris ipsius quo omnia terrena generãtur, quantũ diurni solis æstus ex torreret, tantũ rore nocturno dispositio diuina repararet. Nã quid de fructibus loquar? Nónne tibi uidẽtur occidere, cũ decidũt: resurgere, cũ reuirescunt? Quod satũ est, resurgit: quod mortuũ est resurgit: & in eadẽ genera, in easdẽ species reformat. Hos terra primũ reddidit fructus, in his primũ natura nostræ speciẽ resurrectionis imitata est. Quid dubitas de corpòre corpus resurgere? Granũ seritur, granũ resurgit: pomum decidit, pomum resurgit. Flore granũ induitur, folliculoq; uestitur: & hoc mortale oportet induere immortalitatem, & hoc corruptibile induere incorruptionẽ. Flos, resurrectionis immortalitas est. Flos resurrectionis incorruptio est. Quid uberius quiete perpetua? Quid locupletius securitate diuturna? Hic est multiplex fructus, cuius prouentu pullulat fœcundior hominũ natura post mortẽ. Sed miraris quemadmodũ putrefacta solidentur, dispersa coeant, absumpta reparentur: nõ miraris quemadmodum semina uapore & cõpressu terræ soluta uiridescant? Nã utiq; etiã ipsa terreno cohalitu putrefacta soluuntur, & cum occata & mortua soli genitalis succus animauerit, quodã calore uitali spiritum quendã herbæ uiridantis exhalant. Deinde paulatim teneram spicæ adolescentis ætatem culmo erigit, & uaginis quibusdã natura tanquã sedula mater includit, ne pubescẽtem glacies adurat aspera, atq; à nimio solis defendat ardore. Frugẽ quoq; ipsam adhuc quasi primis erumpentẽ cunabulis, mox adultam, ne pluuia decutiat, ne aura dispergat, ne auium minorũ morsus interimat, uallo aristarum sepire cõsueuit. Quid igitur miraris si homines quos acceperit terra restituat, cum seminũ corpora quæcũq; susceperit, uiuificet, erigat, uestiat, muniat, atq; defendat? Desine ergo dubitare quod depositũ generis humani terræ fides reddat, quæ commendata sibi semina usurario quodã fœnore multiplicata restituat. Nã quid de generibus arborum loquar, quæ posito surgunt de semine, fructusq; resolutos rediuiua fœcunditate resuscitant, & formæ ueteri atq; imagini suæ reddunt, multasq; ætates quædã arborũ corpora reparata transmittũt, ut ipsa durando uincãt secula? Putrescere uidemus acinũ, uitẽ resurgere: surculus inseritur, arbor renascitur. An de reparandis arboribus diuina est prouidẽtia, de hominibus nulla cura? Et qui ea quæ ad usus hominũ dedit, perire nõ passus est, hominẽ perire patietur, quem ad imaginem sui fecit?

1. Corin. 15

Sed in-

Sed incredibile tibi uidetur, ut mortui reuiuiscant. Insipiēs tu, ipse quod seminas, nonne
prius moritur, ut uiuificetur? Sere quemlibet fructum arentē, resuscitatur. Sed habet suc- 1. Corin. 15
cum. Et nostrum corpus habet sanguinem suum, habet humorem suum. Hic nostri suc-
cus est corporis. Vnde illud quoq; explosum arbitror, quod arentem surculum quidam
reuiuiscere negant, idq; ad praeiudiciū carnis deriuare nitunt̃. Nō enim caro arida, cum
caro omnis è limo fit, limus in humore, humor è terris. Deniq; multa gignētia quamuis
iugi serenitate humo arido arenosoq; nascunt̃, quoniā ipsa sibi terra humorē sufficit. Nō 12
igitur in hominibus terra degenerat, quae omnia regenerare cōsueuit? Vnde claret non
esse dubitandū quod secundū naturā magis quàm contra naturā est. Ex natura enim est,
resurgere nascentia omnia: contra naturā, interire. Sequitur illud quod Gentiles plerūq;
perturbat, quomodo fieri possit ut quos mare absorbuerit, ferę dilacerauerint, bestiae de
uorauerint, terra restituat. Quò ita demū ueniat̃ necesse est, ut nō de fide resurrectionis,
sed de parte dubitetur. Esto enim ut laceratorū corpora nō resurgāt, resurgūt caeteri: nec
resurrectio destruitur, si conditio excipitur. Miror tamen cur uel de his dubitandum pu
tent, quasi non omnia quae ex terris sunt, in terrā redeant, & in terram resoluantur. Mare
quoq; ipsum quaecunq; corpora humana demerserit, uicinis expuit unda plerunq; litto-
ribus. Quod ni ita esset, difficile credo deo foret dispersa cōnectere, dissipata sociare, cui
mundus obtēperat, muta obsequūtur elementa, seruit natura: quasi nō maioris miraculi
sit limum animare quàm iūgere. Auis in regiōe Arabiae, cui nomē est Phoenix, rediuiuo 13
suę carnis humore reparabilis, cū mortua fuerit reuiuiscit, solos non credimus homines
resuscitari? Atqui hoc relatione crebra, & scripturarū authoritate cognouimus, memo-
ratam autem quingentorū annorū spatia uitali usui habere praescripta, eamq; cum sibi fi-
nem uitę adesse pręsaga quadā naturę suę ęstimatione cognouerit, thecā sibi de thure &
myrrha & caeteris odoribus adornare, cōpletoq; opere pariter ac tēpore intrare illā atq;
emori, ex cuius humore oriri uermē, paulatimq; eum in auis eiusdē figurā concrescere,
usumq; formari, subnixā quoq; remigio pennarū, renouatae uitae officia munere pietatis
ordiri. Nā thecam illam uel tumulum corporis, uel incunabulū resurgentis, in qua defi-
ciens occidit, & occidens resurgit, ex Aethopia in Lycaoniam uehit: atq; ita resurrectio-
ne auis huius, locorū incolę complctū quingentorū annorū tempus intelligūt. Ergo isti
aui quingentesimus resurrectionis annus est, nobis millesimus. Illi in hoc seculo, nobis
in consummatione mundi. Pleriq; etiā opinantur quod auis hęc rogum sibi ipsa succen-
dat, & rursus de fauillis suis & cinerib. reuiuiscat. Sed fortasse natura discretior, fidei quo
que discretionem uideatur afferre. In originē principiumq; hominis procreandi mens
nostra redeat. Viri estis, foeminę estis: quę humana sunt, nō ignoratis. Et si qui ignoratis,
ex nihilo putatis esse quod nascimur, cum ex paruo tanti exurgimus? Etsi non exprimi-
mus, intelligitis tamen quid uelimus, uel potius quid dicere nolimus. Vnde hoc caput,
& uultus iste mirabilis, cuius artificē non uidemus, opus uidemus; in uaria officia ususq;
formatur? Vnde forma erectior, status excelsior, faciendi uis, sentiendi uiuacitas, gra-
diendi facultas? Ignota certe nobis sunt naturae organa, sed nota ministeria. Et tu semen
fuisti, & tuum corpus semen est resurrecturi. Audi Paulum, & disce quia semen est: Se- 1. Cor. 15
minatur in corruptione, surgit in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, surgit in
gloria. Seminatur in infirmitate, surgit in uirtute. Seminatur corpus animale, surgit
corpus spiritale. Et tu ergo seminaris ut caetera, quid miraris si resurgis ut caetera? Sed
illa credis, quia uides: ista non credis; quia non uides? Beati qui non uiderunt, & credi- Ioan. 20
derunt. Tamen antequam tempus ueniat, nec illa creduntur: non enim omne tem-
pus accommodum ad resuscitanda semina. Alio triticum seminatur, alio nascitur: alio
uitis inseritur, alio gemmantia sarmenta pubescunt, luxuriat pampinus, uua formatur,
alio plantatur olea, alio uelut aluo grauis & onusta prole baccarum, fructus sui uberta-
te curuescit. Antè uero quàm suum cuiq; tempus adueniat, foetura restrictior est: nec ge
nerationis aetatem habet in potestate generandi ipsa quae generat. Nunc informem si-
tu, nunc foetu nudam, nunc uirentem floribus, nunc arentem ipsam omnium cernas
parentem. Quae utique uellet omnibus se uestire temporibus, nec unquam aurea sege-
tum aut uiridantia prarorum indumenta deponere, ipsa sui egens, & prouentum suo-
rum quae in alios transfuderit, indotata compendijs. Ergo & nostram resurrectionem

etsi non credis fide, non credis exẽplo: usu es crediturus. Et alijs quidẽ fructibus, ut uiti, oleæ, pomisq́; diuersis, anni ætas extrema habilis maturãdis: nobis quoq; mũdi consummatio tanquam extremus anni finis accommodam resurgendi præscribit ætatem. Et bene in consummatione mundi resurrectio mortuorum est, ne post resurrectionẽ in hoc malum nobis esset seculum recidẽdum. Ideo enim Christus est passus, ut nos ex hoc malo seculo liberaret, ne iterum nos huius seculi tentamenta subruerent: & obesset renasci, si renasceremur ad culpam. Et rationẽ igitur resurrectiõis, et tẽpus tenemus. Rationem, quia in omnibus sibi fœtibus æquè natura respondet, nec in sola hominum successione degenerat. Tempus, quia omnia in anni fine generantur. Mundi tẽpora annus unus est. Et quid mirum si annus unus est, quãdo dies una est? Vna enim die dominus operarios

Matth. 22 conduxit ad uineam, dicens: Quid hic statis tota die ociosi? Caussæ originũ, semina sunt. Semen esse corpus humanum, Gentium doctor asseruit. Est ergo substãtia resurgendi, quando est series seminandi. Quod si substantia aut caussa nõ esset, arduum quisquã putaret deo unde uellet, uel quomodo uellet homines regenerare, qui mundũ ex nulla materia, nulla substantia esse iussit, & factus est? Cœlum aspice, terrã intuere. Vnde stellarũ ignes? Vnde orbis Solis & radij? Vnde Lunæ globus? Vnde montiũ uertices? dura saxorum? nemorosa syluarum? Vnde uel diffusus aer, uel infusæ uel superfusę aquę? Sed si

Psalm. 148 hęc omnia deus fecit ex nihilo, Ipse enim dixit, & facta sunt: ipse mãdauit, & creata sunt: cur miremur renasci posse quod fuerit, cum uideamus natũ esse quod non fuit? Illud mirum quod cum resurrectionẽ non credãt, tamẽ ne genus pereat hominũ, clementi quadam benignitate prospiciunt, & ideo transire ac demigrare in corpora dicũt animas, ne mundus intereat. Sed quid sit difficilius, ipsi asserant, transire animas, an redire: sua repetere, an noua quærere. Sed illi dubitent qui non didicerunt, nos uero qui legimus Legẽ,

Daniel. 12 Prophetas, Apostolos, Euangelium, dubitare fas non est. Quis enim dubitet cum legit: Et in tempore illo saluabitur omnis plebs tua quæ scripta est in libro, & multi dormientium in terræ fossu, una apertione exurgent, hi in uitam æternam, & hi in opprobriũ & in confusionem perpetuam: & intelligentes splendebunt ut splendor firmamenti, & ex iustis multi sicut stellæ in secula? Bene itaq; dormientiũ dixit quietẽ, ut intelligas mortẽ non esse perpetuam, quæ somni uice initur ad tempus, & ad tempus excluditur. Melioremq́; profectum uitæ eius ostendit quæ futura post mortẽ est, quàm eius quæ ante mortem mœrore ac dolore transigitur. Siquidem illa stellis comparatur, hæc ærumnæ addicitur. Nam quid illa cõtexam, quæ alio loco scripta sunt? Suscitabis me, & confitebor tibi? Quid etiam illud quod Iob sanctus uitæ istius expertus iniurias, & aduersa omnia patientiæ uirtute exuperans, compensationem sibi malorum pręsentium de resurrectione promisit dicẽs: Suscitabis corpus meum hoc, quod multa mala passum est? Esaias quoq; resurrectionem populis annuncians, dominici se nunciũ dixit esse responsi. Sic enim habes: Os enim domini locutum est, Et dicent die illa. Quid igitur os domini locutum sit,

Esaie. 26 populos esse dicturos, in posterioribus declaratur, ubi scriptũ est: Propter timorẽ tuum in utero accepimus & parturiuimus spiritum salutis tuæ, quem effudisti super terram: cadent qui inhabitant terram, resurgent qui in monumentis sunt. Ros enim qui abs te est, sanitas est illis: terra uero impiorum peribit. Ambulate populus meus, & intra in recessus tuos. Absconde te aliquantulum donec transeat ira dei. Quàm bene recessus esse signauit tumulos mortuorũ, quibus pauxillulum abscõdimur, ut in iudiciũ dei quod pro nostris sceleribus ius debitę indignationis assumet, tolerabilius transire possimus. Viuit igitur qui absconditur & quiescit, quasi è medio se subtrahens & recedẽs, ne eum arctioribus laqueis mundi huius inuoluat ærumna, quibus repositam resurrectionis esse lætitiam, sanitatemq́; corporũ solutorum diuino rore reparabilem, cœlestia oracula propheticis uocibus pollicẽtur. Et bene ros significatur, quo genitalia omnia terrarum semina suscitantur. Quid igitur mirum si fatiscentis quoque corporis nostri cineres ac fauillæ pinguedine cœlestis roris exuberant, & accepto humore uitali in compagẽ suam membrorum nostrorum habitus reformantur? Docet etiã sanctus Ezechiel propheta & plena expositione describit, quemadmodũ arentibus uigor ossibus refundatur, sensus redeat, motus accedat, neruisq́; redeuntibus corporis cõpago rigescat humani: quemadmodũ nimis arida renatis ossa uisceribus uestiãtur, uenarũq; hiatus & sanguinis riuulos

extentę cutis uelamē obducat. In ipsis, dum legimus, propheticis sermonibus, humanorum uidetur seges corporū rediuiua cōsurgere, atq; ipsa spatia diffusa camporū nouis ui deas pullulare seminibus. Quod si ueteres sapiētes satis Hydræ dētibus in regione Thebana inhorruisse armatorū segetē crediderunt, cum utiq; alterius naturę semina certum sit in naturā uerti alterā nequiuisse, nec partum suis discordē fudisse seminibus, ut ex serpente homines nascerētur, ut caro ex dentibus gigneret: quāto magis utiq; credendum est, quæcunq; sunt seminata, in suā naturā resurgere, nec à satione sua segetes discrepare, nec duris mollia, nec mollibus dura uiuiscere, nec in sanguinē uenena cōuerti, sed carnē de carne, os de ossibus, sanguinē de sanguine, humorē de humore reparari? Potestis ergo Gentiles reformationē negare naturę, qui mutationē potestis asserere? Potestis non credere Oraculis, nō Euangelijs, nō Prophetis, qui fabulis inanib. creditis? Sed iam ipsum audiamus prophetā. Sic enim ait: Et facta est super me manus domini, & eduxit me in spiritu dominus, & posuit me in medio cāpo, & hic erat plenus ossib. humanis, & circunduxit me per gyrū eorū, & ecce multa ualde in facie cāpi, arida nimis. Et ait ad me: Fili hominis, si uiuēt ossa ista? Et dixi: Dñe tu scis. Et ait ad me: Prophetiza super ossa ista, & dices illis: Ossa arida audite uerbū domini. Hæc dicit dominus ossibus istis: Ecce ego induco in uos spiritū uitę, & dabo in uos neruos, & adducā super uos uiscera, et extendā super uos cutē, & dabo spiritū meū in uos, & uiuetis, & scietis, q̄d ego sim dominus. Et prophetaui sicut mādauit mihi. Et factū est cū prophetarē hæc omnia, & ecce factus est terręmotus magnus. Vide nūc quemadmodū & auditū in ossib. & motū prius ostendat esse, quàm uitæ spiritus refundat. Nā & supra ossa arida iubent audire, quasi sensum habeant audiēdi, & hic accessisse eorū unūquodq; ad suā compaginē, ꝓphetico sermone significatur. Sic enim habes, Et accedebāt ossa, unūquodq; ad suā compaginē. Et uidi, & ecce super illa nerui & uiscera nascebant, & ascēdebat super ea cutis desuper, & spiritus in his non erat. Magna domini gratia, quod futuræ resurrectionis propheta testis adhibet, ut nos quoq; eam illius oculis uideremus. Neq; enim omnes testes adhiberi poterāt, sed in uno omnes testes sumus: quia nec in uirū sanctū cadit mendaciū, nec in tantū error Prophetam. Nec minus uerisimile debet uideri, quia iubente deo ossa in suā cōpaginem reformantur, cum utiq; innumera habeamus exēpla, quibus natura rerū cœlestibus est obsecuta præceptis, ut terra pabulū gignere iuberetur & gigneret: ut ad uirgæ tactū sitientibus populis petra uomeret aquā, atq; æstu torridis, miseratione diuina undarēt fluenta dura saxorum. Virga in serpentem uersa quid aliud indicauit, nisi uolente deo ex insensibilibus sensibilia posse generari? An uero incredibilius putas quod ossa cum iubentur accedunt, quàm quod retrorsum fluenta uertuntur, maria fugiūt? Sic enim Propheta testatur: Mare uidit & fugit, Iordanis cōuersus est retrorsum. Nec super hoc ambigi potest quod duorū populorum alterius salute, alterius obitu comprobatū est aquarū cursus stetisse frænatos, eosdemq; alijs circūfusos, alijs ad mortē refusos, ut alios mergerēt, alios reseruarent. Quid in ipso Euangelio? nónne ibi probauit dominus quod uerbo unda mitescat, fugentur cœli nubila, cedāt flabra uentorū, placidisq; littoribus muta deo famulentur elemēta? Sed persequamur cætera, ut quemadmodū spiritu uitæ animētur defuncti, surgant iacētes, sepulchra referenť, possimus aduertere. Et ait ad me. Prophetiza fili hominis, & dic spiritui, Hæc dicit dominus: A quatuor uentis cœli ueni spiritus, & insuffla in mortuos istos, & uiuant. Et prophetaui sicut mandauit mihi, & intrauit in eos spiritus uitæ, & uixerūt, & steterūt in pedibus suis cōgregatio nimis multa. Et locutus est dominus ad me dicēs: Fili hominis, ossa hæc omnis domus Israel est. Ipsi enim dicūt: Arida facta sunt ossa nostra, perijt spes nostra, interiuimus. Propterea prophetiza & dic: Hæc dicit dominus, Ecce ego aperiam uobis monumenta uestra, & educā uos de monumentis uestris in terram Israel, & scietis quod ego sum dominus, cum aperiā sepulchra uestra & educam de sepulchris populū meum, & dabo spiritum meū in uobis, & uiuetis, & ponam uos super terram uestrā, & scietis quod ego dominus locutus sim, & faciā, dicit dominus. Aduertimus quemadmodū uitalis spiritus commertia resumanť, cognouimus quemadmodū dehiscentibus tumulis mortui suscitenť. An uero mirandū est iussu domini mortuorū sepulchra reserari, cū tota suis terminis uno tonitruo terra quatiatur, mare suis exundet finibus, idemq; suarum cursus refrenet undarū? Deniq; ille qui crediderit

Ezech. 37

Exodi. 4

Psalm. 113

quia

quia in momento oculi, in nouissima tuba mortui resurgent, cum primis rapietur in nu-
bibus obuiam Christo in aera: qui non crediderit, relinquetur: & perfidiæ subdet se ipse
sententiæ. Ostendit tibi dominus etiã in Euãgelio, ut iam ad exẽpla ueniamus, quemad-
Ioan. 11 modum resurgas. Non enim unum Lazarũ, sed fidẽ omniũ suscitauit. Quod tu si credas
cum legis, mens quoq; tua quæ mortua fuerat, in illo Lazaro reuiuiscit. Quid enim sibi
uult quod dominus ad monumentũ accessit, magna uoce clamauit, Lazare exi foras: ni
si ut futurę resurrectionis specimen pręstaret, exemplũ ederet? Cur uoce clamauit, quasi
spiritu non soleat operari, quasi tacitus nõ soleat imperare? Sed ut illud ostẽderet, quod
1. Cor. 15 scriptũ est: Quoniã in momẽto oculi, in nouissima tuba & mortui resurgent incorrupti.
Tubarum enim crepitus, uocis metitur elatio. Et clamauit, Lazare exi foras. Cur etiã no
men additur, nisi forte ne alius resuscitatus pro alio uideret, aut fortuita magis resurre-
Ioan. 11 [14] ctio quàm imperata? Audiuit ergo defunctus, & exiuit foras de monumento, ligatus pe
des & manus institis, & facies eius orario colligata erat. Comprehẽde si potes quemad-
modum clausis oculis iter carpat, uinctis pedibus gradũ dirigat, inseparabili gressu, sepa
rabiliq; progressu. Manebãt uincula, nec tenebant: tegebant oculi, sed uidebãt. Videbat
deniq; qui resurgebat, qui ambulabat, qui deserebat sepulchrum. Virtute enim diuinæ
pręceptionis operante, natura suum non requirebat officiũ, & tanquã in excessu posita,
nõ iam suo ordini, sed diuino nutui seruiebat. Rumpebant prius mortis quàm sepulturę
uincula, agebat prius quàm parabat incessus. Si miraris hæc, disce qui imperauerit, tum
mirari desines. Iesus Christus dei uirtus, uita, lux, resurrectio mortuorum. Virtus erexit
iacentẽ, uita gressum extulit, lux fugauit tenebras, reparauit obtutũ, resurrectio uiuendi
gratiam reformauit. Fortasse moueat quod Iudæi lapidẽ tollũt, Iudæi institas soluunt, ne
forte & tu solicitus sis qui lapidẽ de monumento tuo tollant: quasi uero qui spiritum re-
fundere poterat, lapidem remouere nõ poterat: aut uincula rumpere, qui uinctũ fecerat
ambulare: aut deoperire faciem, qui opertis oculis lumen infuderat: aut findere petram,
qui poterat reformare naturã. Sed ut uel oculis suis crederẽt, qui credere mẽte nolebãt,
remouent lapidẽ, uident cadauer, fœtorẽ sentiunt, institas rumpunt. Nõ possunt negare
defunctum quem aspiciunt resurgentẽ, uidẽt signa mortis, & uitæ munera. Quid si dum
conantur, labore ipso emendantur? Quid si dum audiunt, uel auribus suis credũt? Quid
si dum intuentur, uel oculis suis corriguntur? Quid si dum rumpũt uincula, mentes suas
soluunt? Quid si dum Lazarus exuitur, populus liberatur: dum Lazarum abire permit-
tunt, ipsi ad dominum reuertuntur? Deniq; multi qui uenerãt ad Mariam, uidentes quæ
facta sunt, crediderunt. Nec hoc solum exemplum edidit dominus noster Iesus Christus
sed alios quoq; resuscitauit, ut nos uel exẽplis uberioribus crederemus. Resuscitauit ado
lescentẽ fletu uiduæ matris inflexus, quãdo accessit & tetigit loculũ dicens: Adolescẽs,
Luc. 6 tibi dico surge, & resedit qui erat mortuus, & cœpit loqui. Statim ut audiuit, statim rese-
Matth. 9 dit, statim locutus est. Alia enim uirtutis gratia, alius ordo naturę. Nã quid de archisyna-
gogæ filia loquor? in cuius obitu flebant turbæ, tibicines personabãt? Etenim ad finem
mortis pompa funeris exhibetur. Quàm cito ad uocem domini conuertitur spiritus, re-
diuiuum corpus erigitur, cibus sumitur, ut uitæ testimonium crederetur? Et quid mire-
4. Reg. 13 mur ad uocem dei refundi animã, redire ossibus uiscera, cum meminerimus prophetici
3. Reg. 17 tactu corporis mortuũ suscitatũ? Helias orauit, & defunctũ suscitauit infantẽ: Petrus in
Acto. 9 nomine Christi Tabitam surgere atq; ambulare præcepit, & redditam sibi pauperes gra
tulati crediderũt pro alimẽtis: & nos adhuc pro salute nõ credimus? Illi resurrectionem
alienam suis lachrymis redemerũt, nos nostrã nec Christi credimus passione? Qui cum
emitteret spiritũ, ut ostenderet pro nostra resurrectione se mortuũ, seriem ipsam resurre
Matth. 27 ctionis exercuit. Simul enim ut clamans iterum uoce magna emisit spiritum, terra mota
est, & petræ scissæ sunt, & monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum dormi-
entium resurrexerunt, & exeuntes de monumento post resurrectionẽ eius uenerunt in
sanctam ciuitatem, & multis apparuerunt. Si hæc lecta sunt cum emitteret spiritum, cur
incredibilia putamus cum redire cœperit ad iudiciũ, præsertim cũ hæc resurrectio docu
mentũ illius resurrectiõis, & futuræ sit ueritatis exemplũ? Minus aũt exemplũ est quàm
ueritas. Quis igitur in domini passione monumenta aperuit, manũ resurgẽtibus dedit,
uiam quà ciuitatem sanctã peterent, demõstrauit? Si nemo fuit, fuit utiq; uis diuina quę
operare-

operaretur in corporibus mortuorũ. Hominis tu quæris auxilium, ubi opus dei cernis? Non egent humanis diuina mysteria. Cœlũ deus fieri iussit, & factum est: Terram creari statuit, & creata est. Quis humeris saxa conuexit? quis congessit impẽsas? quis laboráti deo suam operam ministrauit? In momento hæc facta sunt. Vis scire quàm breui? Dixit & fecit. Si dicto elementa consurgunt, cur dicto mortui nõ resurgant? Qui licet mortui sint, tamen aliquando uixerunt, habuerunt spiritum sentiendi, habuerunt uires agendi: plurimumq; refert, capax animi non fuisse, & exanimum remãsisse. Diabolus dixit: Dic lapidi huic ut fiat panis. Confitetur iubente deo conuerti posse naturam, tu non credis iubente deo reformari posse naturã? De solis cursu cœliq; ratione philosophi disputant & sunt qui putant his esse credẽdum, cum quid loquantur ignorent. Neq; enim cœlum ascenderunt, axem dimensi, mundum oculis perscrutati sunt, quia nullus eorũ cum deo in principio fuit, nullus eorum de deo dixit: Cum pararet cœlum, cum ipso eram, & eram cum eo componens, ego eram cui aggaudebat. Si ergo illis creditur, non creditur deo qui ait: Quemadmodum cœlum nouum, & terra noua quæ ego facio manere coram me dixerit dominus: sic stabit nomen uestrum & semen uestrum, & erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato, & ueniet omnis caro in conspectu meo, ut adorent in Hierusalem dixit dominus deus, & exibunt, & uidebunt membra hominum qui præuaricati sunt in me? Nam uermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt in aspectu uniuersæ carnis. Si terra renouatur & cœlum, cur dubitemus hominem posse renouari, propter quem terra facta & cœlum est? Si præuaricator seruatur ad pœnam, cur iustus non perpetuatur ad gloriam? Si uermis non moritur peccatorum, quemadmodum interibit caro iustorum? Hæc est enim resurrectio, sicut uerbi ipsius sono exprimitur: ut quod cecidit, hoc resurgat: quod mortuum fuerit, reuiuiscat. Et hæc est series & caussa iustitiæ, ut quoniam corporis animiq; communis est actus, quæ animus cogitauit, corpus effecit, utrumque in iudicium ueniat, utrumque aut pœnæ dedatur, aut gloriæ reseruetur. Nam propemodum absurdum uidetur, ut cum animi legem lex carnis impugnet, & mens plerũq; quod odit hoc faciat, quando inhabitans in homine peccatum carnis operatur: animus subdatur iniuriæ, alienæ reus culpę: caro quiete potiatur author ærumnæ: & solus atteratur qui non solus errauit: aut solus gloriã referat, qui non solus gloriæ militauit. Plena, ni fallor, & iusta ratio. Sed ego rationem à Christo non exigo. Si ratione conuincor, fidem abnuo. Credidit Abraham deo, & nos credamus: ut qui sumus generis, etiam fidei simus hæredes. Credidit & Dauid, propter quod locutus est: & nos credamus, ut possimus loqui: scientes quoniam qui suscitauit dominum Iesum, et nos cum Iesu suscitabit. Hoc enim promisit qui nunquam mentitur deus. Hoc promisit Veritas in Euangelio suo dicẽs: Hæc est autẽ uoluntas eius qui misit me, ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in nouissimo die. Nec satis putauit semel dixisse, sed etiam repetijt, expressione firmauit. Sic enim sequitur: Hæc est enim uoluntas patris mei qui misit me, ut omnis qui uidet filium, & credit in eum, habeat uitam æternam, & resuscitabo eũ in nouissimo die. Quis hoc dicit? Vtiq; is qui mortuus plurima defunctorum corpora suscitauit. Si deo nõ credimus: nec exẽplo credimus. Non credimus quod promisit, quãdo etiã quod nõ promisit effecit? Ipse autẽ quam caussam moriẽdi habuisset, nisi habuisset & caussam resurgendi? Etenim quoniã deus mori nõ poterat, mori non poterat sapientia, resurgere aũt nõ poterat quod mortuũ nõ erat, assumit caro quæ mori posset, ut dum morit quod solet, q̃d mortuũ fuerat, hoc resurgeret. Neq; enim poterat esse nisi per hominẽ resurrectio: quoniã sicut per hominẽ mors, ita & per hominẽ resurrectio mortuorũ. Ergo resurrexit homo, quoniã homo mortuus est: resuscitatus homo, sed resuscitãs deus. Tunc secundũ carnẽ homo, nunc per omnia deus. Nunc enim secundum carnem iam non nouimus Christum, sed carnis gratiam tenemus: ut ipsum primitias quiescentium, ipsum primogenitum ex mortuis nouerimus. Primitiæ utique eiusdẽ sunt generis atq; naturæ, cuius & reliqui fructus. Quorũ pro lætiore prouentu primitiua deo munera deferuntur, sacrũ munus pro omnibus, & quasi reparatę quędam liba naturę. Primitię ergo quiescentium, Christus. Sed utrum suorum quiescentium, qui quasi mortis exortes dulci quodã sopore tenẽtur, an omnium mortuorum? Sed sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur. Itaque sicut primitiæ mortis

Matth. 4 · *Prouer. 8* · *Esaie. 66* · *Gen. 15* · *Rom. 4* · *Psalm. 115* · *Ioann. 6* · *1. Corin. 15* · *2. Corin. 5*

mortis in Adam, ita etiã primitiæ resurrectionis in Christo omnes resurgunt. Sed nemo desperet, neq; iustus doleat commune consortium resurgẽdi, cum præcipuum fructum uirtutis expectet. Omnes quidem resurgent, sed unusquisq;, ut ait Apostolus, in suo ordine. Communis est diuinæ fructus clementiæ, sed distinctus ordo meritorum. Dies omnibus lucet, sol omnes populos fouet, pluuia possessiones omnium uberiore imbre fœcundat. Omnes nascimur, omnes resurgemus: sed in utroq; uel uiuendi, uel reuiuiscendi gratia dispar, diuersa conditio. In momẽto enim, in ictu oculi, in nouissima tuba & mortui resurgẽt incorrupti, & nos immutabimur. Quinetiam in ipsa morte quiescunt alij, ut uiunt alij. Bona quies, sed uita melior. Deniq; Paulus ad uitam excitat quiescentem dicens: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. *Ephes. 5* Ergo hic excitatur ut uiuat, ut similis Pauli sit, ut possit dicere: Quia nos qui uiuimus, non preueniemus eos qui dormierunt. Non enim communẽ hunc uiuendi loquitur usum, spirandiq; commercium, sed meritum resurgendi. Nam cum dixisset: Et mortui qui in Christo sunt, resurgent primi: subiecit deinde: Et nos qui uiuimus, simul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Christo in aera. Vtiq; mortuus est Paulus, & passione uenerabili uitam corporis cum immortali gloria commutauit. *1. Thes. 4* Num fefellit ergo qui se uiuentem scripsit in nubibus obuiam Christo esse rapiendum? *Gene. 5* Hoc enim de Enoch legimus aut Helia. Sed & tu rapieris in spiritu. *4. Reg. 2* Ecce currus Heliæ, ecce ignes. Et si uidenẽ, parantur ut iustus ascendat, innocens transferatur, & tua uita mori nesciat. Deniq; Apostoli mori nescierũt. Vnde & dictum est: *Matth. 16* Amen amen dico uobis, multi ex his adstantibus non gustabunt mortem donec uideant filium hominis uenientem in regno suo. Viuit enim qui non habet quod moriatur in eo, qui non habet ex Ægypto calciamentum aliquod aut uinculum, sed exuit illud priusquam corporis huius deponat officium. Non solus itaq; Enoch uiuit, quia non solus est raptus: rapitur & Paulus obuiam Christo. Viuunt etiam Patriarchæ, neq; enim aliter deus Abraham, deus Isaac, & deus Iacob, nisi mortui uiuerent, diceretur. *Luc. 20* Deus enim mortuorum non est, sed uiuentium. Viuemus & nos, si gesta moresq; maiorum sequamur. Miramur Patriarcharum præmia, imitemur obsequia, prædicemus gratiam, sequamur obedientiam. Non escis inducti, seculi laqueos incidamus. Arripianus opportunitatem temporis, præscriptum legis, clementiam uocationis, desiderium passionis. Exierunt de terra sua Patriarchæ, & nos exeamus proposito de corporis potestate: nos exeamus proposito, illi exilio. Sed exilium non putarunt quod deuotio obiret, non necessitas imperaret. Illi terram solo mutarunt, nos terram cœlo mutemus: illi habitatione, nos spiritu. Illis illuminatum stellis cœlum ostenderit, sapientia nostri cordis oculos illuminet. Sic typus ueritati, & ueritas concurrit typo. Abraham paratus hospitibus, fidelis deo, impiger ministerio, promptus officio, trinitatem in typo uidit, hospitalitatem religione cumulauit, *Gene. 18* tres suscipiens, unum adorans, & personarum distinctione seruata, unum tamen dominum nominabat, tribus honorificentiam muneris deferens, & unam significãs potestatem. Loquebatur enim in eo non doctrina, sed gratia: & melius credebat ille quod non didicerat, quàm nos qui discimus. Nemo enim typum falsauerat ueritatis, et ideo tres uidet, sed unitatem ueneratur. Tres mensuras similaginis promit, unum immolat uitulum: satis credẽs unum esse sacrificium, trium munus: unam hostiam, trium gratiam. Nam in quatuor regibus quis non intelligat quod materialis elementa naturæ præfigurato dominicæ passionis indicio, & omnia sibi mundana subiecerit? Fidelis in bello, abstemius in triumpho, qui donis nõ hominum ditescere, sed dei mallet. Generare se posse filium senex credidit, immolare posse se filium pater iudicauit: nec patrius trepidauit affectus, cum senis dexteram pietas adiuuaret. Sciebat enim acceptiorem deo filium immolatum esse quàm sanum. *Gene. 22* Ergo adducit ad sacrificium filium dilectissimum: & quem sero susceperat, cito obtulit: nec paterni nominis appellatione reuocatur, cum ille patrem uocaret, hic filium. Chara quidem nominum pignora, sed ampliora præcepta. Itaq; licet compaterentur corda, uota durabant. Distrinxit super filium gladium paterna manu, & patrio percussus affectu, ne periret pœna trepidauit, ne ictus erraret, dextera deficeret. Sensit pietatis affectum, sed non omisit pietatis affectum, sed non omisit deuotionis negocium: & properabat obsequium, etiam cum audiret oraculum. Vnde nos quoq; deũ omnibus quos diligimus præferamus: patri, fratribus, matri,

ut possit

ut possit nobis seruari dilectus, sicut in Abraham uberiorem remuneratorem quàm ministrum uidemus. Obtulit quidem filium pater, sed deus non sanguine sed pietate placatur. Ouem pro homine demonstrauit in ligno: ut & filium patri redderet, nec periret hostia sacerdoti. Itaq; nec Abraham parricidio cruentatus est, nec deus sacrificio defraudatus. Vidit propheta, nec affectauit iactantiam, nec tenuit pertinaciam. Ouem pro homine mutauit. Quo magis ostenditur quàm religiose obtulerit, quem tam libenter receperit. Et tu si deo munus tuũ offeras, non amittis. Sed auari sumus. Deus unicum filiũ morti pro nobis obtulit, nos nostros negamus? Vidit hoc Abraham, & agnouit mysterium, salutem nobis in ligno futuram: nec latuit in uno eodemq; sacrificio aliud esse quod uideretur offerri, aliud quod posset occidi. Imitemur ergo Abrahæ deuotionẽ, imitemur Isaac bonitatem, imitemur castimoniam. Bonus plane & pudicus uir, deuotus deo, castus uxori, qui iniuriã non reddidit, excludentibus cessit, pœnitentes eosdẽ recepit: nec proteruus contumaciæ, nec durus gratiæ. Litiũ fugitans cum recederet, facilis ueniæ cũ reciperet, profusior bonitate cũ ignosceret. Petebatur societatis consortiũ, adiunxit cõuiuium uoluptatis. Imitemur etiã in Iacob typũ Christi. Sit eius in nobis aliqua similitudo factorũ. Erimus consortes, si fuerimus imitatores. Matri obediuit, fratri cessit, socero seruiuit, mercedẽ de lucris nõ de gregis diuisiõe quæsiuit. Nõ auara diuisio, ubi lucratiua portio. Nec illa ociosa significatio, scala de cœlo, quod per crucẽ Christi Angelorũ atq; hominũ futura cõsortia uiderentur. Cui obstupefactũ est femur, ut in femore suo agnosceret generationis hæredẽ, & obstupefactio femoris, passionẽ prophetaret hæredis. Videmus igitur cœlũ patere uirtuti: nec hoc esse paucorũ. Multi enim uenient ab Oriẽte, & ab Occidẽte, & Aquilone & Austro, & recũbent in regno dei, delectationẽ perpetuę quietis sepultis animorũ motibus exprimẽtes. Sequamur Abrahã moribus, ut nos recipiat in gremiũ suum, & tanquam Lazarũ suæ humilitatis hæredẽ proprijs circunfusum uirtutibus pio foueat amplexu. Nõ enim nos in gremio corporali, sed in quodã bonorũ factorũ amictu sancti patriarchæ probata deo successio fouet. Nolite, inquit, seduci, deus nõ irridetur. Aduertimus quàm graue sit sacrilegiũ, resurrectionẽ non credere. Si enim nõ resurgimus, ergo Christus gratis mortuus est, ergo Christus nõ resurrexit. Si enim nobis nõ resurrexit, utiq; non resurrexit, qui sibi cur resurgeret, non habebat. Resurrexit in eo mundus, resurrexit in eo cœlum, resurrexit in eo terra. Erit enim cœlum nouum, & terra noua. Sibi autem non erat necessaria resurrectio, quẽ mortis uincula non tenebãt. Nam etsi secundũ hominẽ mortuus, in ipsis tamen erat liber infernis. Vis scire quàm liber? Factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber. Et bene liber, qui se poterat suscitare, iuxta quod scriptum est: Soluite hoc tẽplum, & in triduo resuscitabo illud. Et bene liber, qui alios descenderat redempturus. Factus est autẽ sicut homo, nõ specie utiq;, sed ueritate formatus: quia & homo est, & quis cognoscet eum? Etenim similitudine hominum factus, & specie inuẽtus ut homo, humiliauit semetipsum factus obediẽs usq; ad mortẽ: ut per illam scilicet obedientiam eius gloriam uideremus, gloriã quasi unigeniti. Ita enim scripturæ figura seruatur, ut & unigeniti gloria, & perfecti hominis natura seruetur in Christo. Itaq; adiutore non eguit. Neq; enim eguit cũ faceret mundũ, ut egeret cũ redimeret. Non legatus, nõ nuncius, sed ipse dominus saluũ fecit eum. Ipse dixit, & facta sunt. Ipse dñs saluum fecit eum: ubiq; ipse, quia per ipsum omnia. Quis aũt adiuuaret eũ, in quo creata sunt omnia, & omnia in ipso cõstant? Quis adiuuaret eũ, qui omnia in momẽto facit, & in nouissima tuba mortuos suscitat? Nõ quia aut prima aut secunda nõ possit aut tertia, sed ordo seruatur: non quod difficultas sero uincenda, sed legitimus numerus uindicandus sit. Tempus aũt arbitror de tubarum specie dicere, quoniam sermo propinquat ad finẽ, ut nostri quoq; cõsummãdi eloquij tuba sit signũ. Septem tubas legimus in Apocalypsi Ioãnis, quas septẽ sumpsere Angeli. Vbi habes quoniã septimus Angelus tuba cecinit, & facta est uox magna de cœlo dicẽs: Factũ est regnũ huius mũdi dei & Christi eius, & regnabit in secula seculorũ. Tuba quidem & pro uoce accipitur, quia habes: Quoniam ecce ostiũ apertum in cœlo, & uox prima quam audiui, sicut tubam loquentem mecum & dicentẽ: Ascende huc, & ostendam tibi quæ oportet fieri. Legimus etiam: Canite initio mensis tuba. Sed etiam alibi: Laudate eũ in sono tubæ. Ergo quid sibi uelit tubarũ significatio, omni uirtute debemus aduertere, ne quasi fabulam aniliter

Gen. 28 · Matt. 8 · Gala. 6 · 1. Cor. 15 · Apoc. 21 · Psal. 87 · Ioan. 2 · Philip. 2 · Ioan. 1 · Psal. 32 · 1. Cor. 15 · Apoc. 4 · Psal. 150

accipientes periclitemur, si indigna dogmate spiritali, nec conuenientia scripturarum eminentiæ sentiamus. Nam cum legimus bellum nobis esse non aduersus carnẽ & sanguinem, sed aduersus spiritalia nequitię quę sunt in cœlestibus: non carnalia utique arma, sed fortia deo æstimare debemus. Non enim satis est tubam uidere, nec sonum eius audire, nisi proprietatẽ sonitus intelligas. Etenim si incertam uocẽ det tuba, quomodo quis parabit se ad bellum? Vnde oportet uocis tubę nos scire uirtutẽ, ne uideamur barbari, cum tubas huiusmodi aut audimus aut loquimur. Et ideo cum loquimur, oremus ut eas nobis spiritussanctus interpretet. Requiramus igitur in scripturis ueteribus quid de tubarũ genere legerimus: sciẽtes eas solẽnitates quæ Iudęis lege præscriptæ sunt, superiorũ esse umbram celebritatũ, cœlestiumque festorum. Hic enim umbra, illic ueritas. Per umbram ad ueritatem peruenire nitamur. Cuius figura etiã alibi expressa est. Habes enim quia locutus est dominus ad Moysen. Loquere filijs Israel, dicens: Mense septimo, una mensis erit uobis requies in memoriale tubarũ uocata, sancta erit uobis. Omne opus seruile non facietis, & accẽdetis holocaustũ domino. In Numeris autem, Locutus est dominus ad Moysen dicens: Fac tibi duas tubas ductiles, argẽteas facies eas, & erũt tibi ad euocandã synagogã, & promouẽda castra, & tuba canes in illis, & colligetur omnis turba ad ostiũ tabernaculi testimonij. Si aũt in una tuba cecineris, ad te uenient omnes principes & duces Israel: & tuba canetis significationẽ primam, & promouebunt castra, & cõstituentur ad Orientẽ. Et tuba canetis significationẽ secundam, & promouebunt castra, & constituentur ad Liba. Et tuba canetis significationẽ tertiam, & promouebũt castra, quæ constituentur ad Boream: Et tuba canetis significationem quartã, & promouebunt castra quæ constituentur ad Aquilonem. Significationem tuba canent in promotu eorum. Et cum congregabitis synagogam, tuba canite, & non significatione. Et filij Aaron sacerdotes tubis canẽt, & erit uobis legitimum sempiternũ in progenies uestras. Si aũt exieritis in bellũ in terrã uestram significabitis ad aduersarios qui resistunt uobis, significabitis tubis, & reminiscemini corã deo, & liberationem habebitis à mortuis uestris. Et in diebus lætitiæ uestræ, & in diebus festis uestris, & in neomenijs uestris cõcinite tubis, & in holocaustis, & sacrificijs salutaribus uestris, & erit uobis in commmemoratione uestra corã domino, ait dominus. Quid igitur? dies festos in potu & in epulis æstimabimus? Sed nemo nos in mãducando dijudicet. Nouimus enim quia lex spiritalis est. Nemo ergo nos iudicet in escis aliquibus, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomenijs, aut sabbato, quę sunt umbra futurorũ: corpus aũt Christi. Corpus itaque Christi requiramus, quod nobis quasi nouissima tuba uox de cœlo paterna mõstrauit, tunc cum dicebant Iudæi, quia tonitruũ factũ est, quia tonitruũ factũ est illis corpus Christi, qđ iterũ tuba nobis nouissima reuelabit, quoniã ipse dñs in iussu archãgeli, & in tuba dñi descẽdet de cœlo, & mortui qui in Christo sunt resurgẽt. Vbi enim corpus, illic aquilæ: ubi Christi corpus, ibi ueritas. Septima igit̃ tuba hebdomadis requiẽ uidetur significare, quæ nõ solũ in diebus & annis & periodis æstimat̃ (unde & iubileus sacratus est numerus) sed etiã annum septuagesimũ cõprehendit, quando in Hierusalẽ regressus est populus, qui septuaginta annis in captiuitate durauit. In centesimis quoque & in millesimis sacri obseruatio numeri minime preteritur. Neque enim ociose deus dixit: Reliqui mihi septẽ milia uirorũ qui non flexerunt genua Baal. Ergo umbra futuræ quietis in diebus, mẽsibus, annis, mundi ipsius tẽpore figuratur: & ideo per Moysen mandatur filijs Israel, ut septimo mense una mensis singulis fiat requies in memoriale tubarum, nec seruile aliquod opus, sed deo sacrificiũ offeratur: eò quod in ipso fine hebdomadis quasi mundi sabbato, spiritalia à nobis non carnalia opera flagitentur. Quod enim carnale, seruile: quia animo caro seruit. Liberũ uero innocẽtia facit, culpa uernaculũ. Oportuit igitur per speculũ & ænigmata fieri spiritalia. Nunc enim per speculum uidemus, tunc aũt facie ad faciem. Nũc secundũ carnem militamus, tunc spiritu uidebimus diuina mysteria. Et ideo ueræ legis character in nostris moribus exprimat̃, qui in dei ambulamus imagine, quoniã iã legis umbra trãsiuit: umbra Iudęis carnalibus, imago nobis, ueritas resurrecturis. Tria enim hęc secundũ legem esse cognouimus, umbrã, imaginem, ueritatẽ. Vmbram in lege, imaginem in Euangelio, ueritatem in iudicio: sed Christi omnia, & in Christo omnia, quæ nunc secundum ueritatem uidere non possumus, sed uidemus quasi quandam imaginẽ futu-

Ephe. 6 | 15 | Leui. 23 | Num. 10 | Rom. 7 | Ioan. 12 | 1. Thes. 4 | Matt. 24 | Luc. 17 | 3. Reg. 19 | Leuit. 23 | 1. Cor. 13

futurorum,quorũ umbram in Lege perspeximus. Ergo Christus nõ umbra,sed, imago dei:nõ uacua imago,sed ueritas.Et ideo per Moysen lex:quia umbra per hominẽ, figura per legẽ,per Iesum ueritas.Neq; enim ueritas aliunde, nisi per ueritatẽ procederet. Si quis ergo hãc imaginem dei uidere desiderat,debet diligere deum,ut diligatur à deo:& fit iam non seruus,sed amicus, qui mandata dei fecerit, ut possit introire in nubem, ubi est deus ipse.Faciat sibi rationabiles tubas duas ductiles argẽto probato,hoc est precioso uerbo cõpositas & ornatas, quibus non raucum increpans, terribili sonitu murmur interstrepat,sed sublimes gratiæ deo continua iubilatione fundantur. Talium enim tubarum sonitu mortui suscitantur,non crepitu utiq; æris, sed uerbo ueritatis animati. Et fortasse duæ istæ tubę sunt,per quas diuino spiritu Paulus increpuit dicens: Orabo spiritu,orabo & mente:psallam spiritu,psallam & mente. Alterum enim sine altero nequaquam uidetur euocationem habere perfectam.Nec tamen omnium est utraq; canere tuba,nec est omnium uniuersam colligere synagogam, sed solis sacerdotibus & ministris dei canentibus ista prærogatiua defertur, ut quicũq; audierit & secutus eò fuerit ubi est dei gloria,& ad tabernaculũ testimonij præmatura intentione conuenerit, opera possit spectare diuina,& legitimum illud æternumq; domicilium in suæ posteritatis seriẽ promereri. Tunc enim bellum conficitur,hostis fugatur,quando spiritus gratia concinit,& mentis industria.Sunt & illæ salutares tubæ,si corde credas,& ore confitearis. corde enim creditur ad iustitiam,ore autem confessio fit ad salutem.Hac igitur gemina tuba ad illam sanctam terram,resurrectionis scilicet gratiã peruenitur:& ideo semper tibi concinat,ut semper audias dei uoces:semper te Angelorum prophetarũq; oracula excitent atque cõmoueant,ut ad superiora festines. Hãc intentionẽ Dauid uersabat in pectore cũ dicebat:Quoniã transibo in locũ tabernaculi admirabilis usq; ad domũ dei, in uoce exultationis & confessionis sonitus epulantis. Non enim soli hostes harum tubarũ sonitu uincuntur,sed & delectationes,& dies festi, & neomeniæ sine his esse non possunt. Nemo enim potest nisi diuini hauriat promissa sermonis, & refulgentibus credat oraculis, exultare lætitia,dies festos aut neomenias agere, quibus se corporali gratia & seculari occupatiõe uacuatũ,Christi repleri luce desideret.Sacrificia quoq; ipsa deo probata esse non possunt,nisi confessio uocis aspiret,quę sacerdotali oblatione ad obsecrandam dei gratiam populos excitare cõsueuit.Itaq; simus prædicatores domini, & laudemus eum in uoce tubæ,nõ exigua de uirtute eius & uilia sentientes,sed ea quæ possunt aurẽ mentis implere,& intimę conscientiæ penetrare secretũ:& ea quę corpori conueniant,diuinitati non putemus aptanda:nec diuinę magnitudinẽ potestatis humanis uiribus metiamur:ut quæramus quomodo quis resurgat,aut quali corpore ueniat,aut quemadmodũ soluta coeant,lapsa reparentur.Hæc enim arbitrio dei simul ut statuũtur, implẽtur. Nec sensibilis tubarum expectatur auditus, sed inuisibilis potentia magnificentiæ cœlestis operatur.Deo enim uelle pro facto est,nec resurrectionis requirendus uisus,sed fructus nobis est expetendus. Quę procliuius celebrabitur,si exinaniti uitijs plenitudinẽ spiritalis mysterij cõsequamur, gratiamq; renouatã caro sumat à spiritu, & fulgorẽ lucis æternæ anima mutuetur à Christo .Sed non solum singulorum,uerum etiã uniuersitatis sunt ista mysteria. Aduerte enim iuxta typũ Legis,ordinem gratiæ.Cum tuba prima cecinerit:Orientales congregat quasi præcipuos & electos.Cum secũda,suppares meritis qui secundum Libã siti dereliquerint ludibria nationum.Cum tertia,eos qui tãquam in mari exagitati istius flatu mundi,seculi huius fluctibus uacillarint.Cum quarta,illos qui dura mentium nequaquam satis potuerint eloquij spiritalis mollire præcepto,& ideo secũdum Boream uocati sunt. Boreas enim secundum Salomonem durus est uentus. Itaque licet in momento resuscitentur omnes,omnes tamen meritorum ordine suscitãtur. Et ideo primi resurgunt, qui maturo deuotionis occursu, & quodam antelucano fidei exortu prodeuntis solis æterni radios receperũt. Quod uel de Patriarchis iuxta Veteris seriem testamenti,uel de Apostolis iuxta Euangelium iure memorauerim.Secundi aũt, qui ritum Gentium relinquentes,ab errore sacrilego transierunt in Ecclesię disciplinã. Et ideo illi primi ex Patribus, isti secundi ex Gentibus. Ab illis enim lux fidei cœpit, in istis usq; ad mundi occasum suscepta durauit. Tertij suscitantur, qui ab Austro, & qui ab Aquilone sunt.His quatuor terra distinguitur, his quatuor annus includit, his quatuor

1.Cor.14

Rom.10

mūdus implet, his quatuor Ecclesia congregatur. Omnes enim qui sacrosanctæ Eccle-
siæ copulati, diuini nominis appellatione censentur, prærogatiuam resurrectionis & de-
Luc. 13 lectationis æternæ gratiam consequentur: quoniam uenient ab Oriente & Occidente,
ab Aquilone & Austro, & recumbent in regno dei. Non enim exigua mundum suum
Psal. 18 Christus luce complectitur: quandoquidem à summo cœlo egressio eius, & occursus e-
ius usq; ad summum eius: nec est qui se abscondat à calore eius. Omnes enim benignus
illustrat, nec refutare leuem, sed emendare uult: nec excludere durum Ecclesia, sed molli
re desiderat. Et ideo eos in Canticis canticorum Ecclesia, in Euangelio Christus inuitat,
Matt. 11 dicens: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. tollite iu-
gum meum super uos, & discite, quia mitis sum, & humilis corde. Ecclesię quoq; uocem
Cant. 4 inuitantis agnosce. Dicit enim: Exurge Aquilo, & ueni Auster, perfla hortum meum, &
defluant unguenta mea. Descendat frater meus in hortum suum, & edat fructum pomi-
ferarum suarum. Sciens enim iam tunc etiam hortum tibi fore òpera fructuosa, Christo
tuo fructum de talibus pollicebare, quæ primo te in cubiculum dixisti regis introductā,
diligens ubera super uinum, cum diligentem amares, lactantem quæreres, pericula pro
religione contemneres. Deinde à Libano sponsa rogaris ut uenias, iudicio domini ad-
huc tota formosa, tota irreprehensibilis. Sic enim scriptum est: Tota es formosa proxi-
ma mea, & reprehensio non est in te. Ades huc à Libano sponsa, ades huc à Libano. Po-
stea ipsa iam nullos aquæ lapsus, iam nullos impetus descendētes à Libano pertimescēs,
Aquilonem & Austrum aduocas, perflari cupiens hortum tuum, ut in alijs unguēta tua
defluant, in alijs multiplices fœcūditatis tuæ fructus offeras Christo. Et ideo beatus qui
custodit uerba prophetiæ huius, quæ nobis resurrectionem euidentioribus testimonijs
Apoc. 20 reuelauit dicens: Et uidi mortuos magnos & pusillos stantes ante sedem, & libros ape-
ruerunt: & alius liber apertus est, qui est uitæ, & iudicati sunt mortui de scriptis in libris
secundum facta sua: & dedit mare mortuos qui in ipso erant, & inferi dederunt mortuos
qui penes se erant. Ne ergo dubites quemadmodum resurgant, quos inferi reuomunt,
mare reddit. Accipe etiam quādo promittatur gratia futura iustorum. Et audiui, inquit,
Ibid. 21 uocem magnam de cœlo dicentem: Ecce tabernaculum dei cum hominibus, & habita-
bit cum illis, & ipsi populus eius erunt, & ipse deus cum illis erit illorum deus: & delebit
omnem lachrymam de oculis eorum, & mors nō erit amplius, neq; luctus, neq; clamor,
neq; dolor ultra erit. Compara nunc si placeat atq; contēde uitam hanc cum illa uita. E-
lige si potes perpetuam corporis uitam in labore ærumnaq; miserabili tantarum com-
mutationum, uotorumq; tædio, fastidio uoluptatum. Nonne si deus ista perpetuare ue-
lit, illa diligeres? Nam si per se ipsa uita fugienda est, ut sit molestiarum fuga, requies ærū
narum: quanto magis ea requies est experenda, cui futuræ resurrectionis uoluptas per-
petua succedet, ubi nulla criminum series, nulla illecebra delictorum? Quis in dolore tā
patiens, qui non mortem oret? Quis in infirmitate tam constans, ut non optet mori se
potius quàm debilem uiuere? Quis in mœrore tam fortis, ut non desideret eo se uel mo
riendo defungi? Quod si ipsi nobis dum uiuimus displicemus, cum uiuendi finem pręsti
tum esse nouerimus: quanto amplius uitæ nos tęderet istius, si sine fine futuros nobis la-
1. Cor. 15 bores huius corporis cerneremus? Quis est igitur qui se uelit mortis exortē? Aut quid
grauius immortalitate miserabili? Si in hac uita, inquit, in Christo tantū sperātes sumus,
miserabiliores sumus omnibus hominibus: non quod in Christo sperare sit miserū, sed
quia Christus sperantibus in se, uitam alteram preparauerit. Hęc enim peccato obnoxia
est, illa præmio reseruata. Ipsos cursus breues nostrarum ætatum quantum uidemus no-
bis afferre fastidium? Puer adolescentiam desiderat, adolescens annos sibi maioris meti
tur ætatis, iuuenis beneficio æui florentis ingratus, senilem honorificentiam cōcupiscit.
Ita omnibus ex natura uenit uelle mutari, contra sectas philosophorum, qui uel animā
solā durare dicant post corporis mortem, uel μετεμψύχωσιν credant, quia eius nos quod su
mus, pœnitet. Deniq; etiam ipsa post usum uota fastidio sunt: & quę mereri optauimus,
cum meruerimus, abdicamus. Vnde non immerito etiam sancti uiri prolongatum inco
latum suum sæpe doluerunt. Doluit Dauid, doluit Hieremias, doluit Helias. Si sapienti
bus creditur: & hi in quibus diuinus spiritus loquebatur, ad meliora properabant. Si reli
quorum iudicia sciscitamur, ut cognoscamus omnes in unam cōuenire sententiā, quāti

mortem

mortem mœrori, quanti mortem formidini prætulerunt? Iudicantes uidelicet grauiorem metum mortis esse quàm mortem. Adeò suis malis mors non timetur, sed uitæ miserijs antefertur, cum expetitur morientis exitus, & euitatur formido uiuentis. Sed esto, huic uitę resurrectio pręferatur. Quid? Philosophi ipsi genus post mortē aliquod repererunt, quo nos uti magis quàm resurgere delectabit? Et illi quidē qui dicūt animas immortales esse, non satis mulcere me possunt cum pro parte me redimunt. Nam quæ potest esse gratia, ubi nō totus euasi? Quæ uita, si in me opus dei occidat? Quę iustitia, si naturæ finis mors sit, erranti iusto'ue cōmunis? Quæ ueritas, ut quia ipsa se moueat, & semper moueatur anima, immortalis esse credatur? quod nobis in corpore cōmune cum bestijs: ante corpus quid geratur incertum, nec ex contrarijs colligatur ueritas, sed destruatur. An uero illorū sententia placet, qui nostras animas, ubi ex hoc corpore emigrauerint, in corpora ferarū uariorumq; animantiū transire cōmemorant? At certe hæc Circeis medicamentorum illecebris cōposita esse, ac ludibria Poetarū ipsi Philosophi dissere solent: nec tam illos qui perpessi ista simulentur, quàm sensus eorū qui ista cōfinxerint, uelut Circeo poculo ferunt in uaria bestiarum monstra conuersos. Quid enim tam simile prodigij, quàm homines credere in habitum ferarum posse mutari? Quanto maioris est prodigij, gubernatricē hominis animam, aduersam humano generi bestiarū suscipere naturam, capacemq; rationis ad irrationabile animal posse trāsire, quàm corporis effigies esse mutatas? Vos ipsi hęc destruitis, qui docetis. Nam magicis incantata carminibus portentosæ huius conuersionis genera tradidistis. Ludunt hæc Poetæ, reprehēdunt Philosophi: & quæ putant ficta de uiuentibus, hæc arbitrantur uera de mortuis. Illi autem qui ista finxerunt, non suam probare fabulam, sed Philosophorū errores irridere uoluerunt, qui putant quod illa anima quæ miti humiliq; proposito iracūdiam uincere, patientiam assumere, cruore abstinere consueuerat, eadem fremēti motu leonis incēsa, iræ impatiens, effręna rabie, sitire sanguinem, cædemq; possit expetere: & illa quę populorum fremitus uarios regali quodam consilio temperabat, & rationabili uoce mulcebat, eadem se inter deuia atq; deserta ritu luporum patiatur ululare: aut quæ iniusto sub onere gemens, duros aratri labores questu miserabili mugiebat, eadem postea in figuram hominis cōmutata, leui cornua quærat in fronte: uel illa quam præpetes prius pennæ usq; ad alta cœli per sublime aeris alarū remigijs euehebant, eadem postea uolatus iam non suos requirat, & se humani doleat corporis grauitate pigrescere? Hinc fortasse & illū Icarum perdidistis, quod persuasionibus uestris inductus adolescens, prius auē se fuisse fortasse crediderat. Hinc etiam senes plerique decepti sunt, ut graui immorentur dolori, cygneis male creduli fabulis, dum putant modulis se mulcendo flebilibus, albentem molli pluma mutare caniciem. Hæc quàm incredibilia? quàm deformia? Quanto illud est conuenientius, ut credas secundum naturam, credas secundum usum fructuū cæterorum, credas secundum gestorum exempla, oracula Prophetarum, Christi cœleste promissum? Quid uero præstantius, quàm ut opus dei iudices non perire, & secundum imaginem & similitudinem dei factos, transferri non posse in effigies bestiarū, cū utiq; ad similitudinem dei non corporis sit imago, sed ratio? Nam quemadmodū homo cui subiecta sunt animantium genera cæterorum, in subiectum sibi animal meliore sui parte demigret? Non patitur hoc natura: & si pateretur natura, non pateretur gratia. Sed uideo quid uos de uobis Gētes opinionis habeatis. Neq; enim mirum debet uideri, quod creditis uos in bestias posse mutari, qui bestias adoratis. Ego tamē malim de uestro merito melius iudicetis, ut non inter cœtus ferarum, sed inter Angelorū consortia uos credatis futuros, & animos ex hoc iam uitæ anfractu & terreni corporis colluuione discedere, & ad illa concilia superna contendere, laudem dicere deo, quam citharizantes illos dicere prophetica lectione comperimus: Quia magna & mirabilia opera tua domine deus omnipotens, iustæ & ueræ uiæ tuæ rex Gentium. Quis non timebit & magnificabit nomen tuum? quia solus sanctus es, quia omnes Gentes, uenient & adorabūt ante te: uidere quoq; nias Iesu nuptias, in quibus de terrenis ad cœlestia concinentibus omniū gaudijs sponsa deducitur, (ad te enim omnis caro ueniet) iam nō seculo obnoxia, sed spiritui copulata: uidere thalamos ornatos byssino, rosis, lilijs, & coronis. Sic enim cuius alterius ornantur nuptię, Confessorum labore, martyrū sanguine, lilijs uirginum,

17

Psal. 64

coronis etiam sacerdotum? Hoc sibi præ cæteris Dauid sanctus optauit, ut hæc spectaret & cerneret. Denique ait: Vnam petiui à domino, hanc requiram, ut inhabitẽ in domo domini, omnes dies uitæ meæ, & uideam uoluptatẽ domini. Iuuat hoc credere, sperare delectat. Certe non credidisse, pœna est: sperasse, gratia. Quod si in hoc erro, quia Angelis me post mortẽ sociari malo quàm bestijs, libenter in hoc erro: neque unquam hac me opinione dum uiuo, fraudari patiar. Quid enim mihi superest solatij, quàm quod me citius ad te frater spero uenturum, nec digressus tui inter nos longa diuortia fore, tuisque intercessionibus mihi hoc posse conferri, ut citius desiderantem tui aduoces? Quis enim est, qui non sibi debeat istud optare præ cæteris, ut corruptibile hoc induat incorruptelam, & mortale hoc induat immortalitatem, ut qui nunc morti corporis fragilitate succumbimus, supra naturam siti, mortem iam timere nequeamus?

Psal. 26

1. Cor. 15

FINIS.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI DE FIDE RESVRRECTIONIS LIBER

ἀκέφαλος.

DENIQVE nunquam magis quanta & clementia & potentia redẽptor noster abundaret apparuit, quàm cùm mysterium incarnationis aggressus est, ut suscipiendo scilicet nostram substantiam, & patibuli & tumuli iura susciperet. Nostris ergo prosperis aduersa eſt impensa sunt: & diuina atque humana in redemptoris nostri natura quoddam inter se sacrum iniere commercium: ut testimonium ab humanitate diuinitas, pręmium à diuinitate ferret humanitas. Hoc est, ut uulneribus corporis deus noster magnitudinem erga nos sui amoris ostenderet, & consortio diuinitatis recompensari sibi obedientiæ gratiam, & animus noster, & corpus agnosceret. Qua igitur fide, qua'ue deuotione huic domino tantorum in nos donorum munifico adhærere ac deseruire debeamus, intuendum est, qui ita nullum largiendi modum habuit, ut tantum fidelibus donaret in præmio, quantum ipse possidebat in regno. Et ut crederemus nos eius fieri posse cohæredes, etiam naturę nostræ consors esse delegit: non tamen ut substantiam à diuinitatis arce detruderet, sed ut nos infirmos, & in extrema mortis uilitate ac necessitate degentes, ad gloriam resurrectionis attraheret: quia in se quicquid nobis pollicebatur ostendit, & non perire carnis istius substantiam resurgendo perdocuit, & ubi ei post resurrectionem futura esset habitatio, ascensione monstrauit. Hoc est ergo magnum, & prorsus magnum pietatis sacramentum, quod in carne manifestatum esse, ut rerum prouentus manifestauit, ita Gentium doctor annunciauit. Iustificatum autem claret in spiritu, quoniam

Sacrum commercium humanitatis cum diuinitate in Christo.

Munificentia dei larga in homines.

quoniam mediator dei & hominum homo Christus Iesus, non solum sperandæ nobis felicitatis, sed etiam capessendæ præbuit ueritatis exemplum. Quod sane sacramentum pietatis, per quod nos conditor noster ac redemptor amplectitur, sicut testimonio ueritatis splenduit, ita etiam in ascensione assumptum in gloria, celebratum est obsequijs Angelorum. Et ideo nõ est despicienda carnis humanæ natura, quæ in sanctę trinitatis substantiam atq; consortium per dominum Christum ingredi meruit. Verbũ enim dei, quod dominus Christus est, qui est primogenitus ex mortuis, quiq; totius creaturæ primatum tenet, ad imaginẽ suam, quam prius ipse condiderat, uenit. De qua imagine scriptum est: Et plasmauit deus hominem ad imaginẽ & similitudinem suã. Et carnem, prætercarnem, mediante anima rationali, ex sancta uirgine Maria suscipiens, id est, animam & carnem per similia purificans, factus est per omnia homo, absq; peccato. Mediante ergo anima, deo & carne, hic qui omnes (ut ait Apostolus) diuites facit, pauper effectus est, ut illius inopia nos diuinis atq; cœlestibus diuitijs ditaremur, per signũ illud salutis, quod dedit deus generi humano, dicente Propheta: Ecce, dominus dabit uobis signum. Ecce uirgo concipiet in utero, & pariet filium, qui antequam sciat uocare patrem aut matrem suam, butyrum & mel manducabit, id est, spiritu sancto repletus est, cuius doctrina nobis dulcior super mel et fauũ: qui spolia Samarię à Magis accipiẽs, homo, rex, & deus cõprobatus est. De hoc etiam mirabili signo sanctus Simeõ ad Virginem matrem dicit: Ecce hic positus est in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicetur. De quo signo & beatus Apostolus ait: Iudæi signa petunt, & Gręci sapientiam quærunt. Pro imagine ergo sua Christus, quam in primo condiderat homine, quam uiderat in homine diaboli arte fucatam, uenit in similitudine carnis peccati, ut hominem per lignum præuaricationis morte damnatũ, per passionem crucis & mortem ad pristinam reuocaret imaginem: quæ imago per incuriam quidem obscurari potest, deleri autem per naturam non potest. De hac imagine dicit Propheta: Quanquã in imagine dei ambulet homo, tamẽ uanè conturbať. Nullus ergo est, qui non aliquam imaginem habeat, id est aut sanctitatis aut peccati. In imagine dei ambulamus, quãdo cogitationes bonæ, quæ nobis à deo insitæ sunt, in nobis permanẽt, & ad opera bona nos perducunt. Memoria ergo dei excludit à corde nostro cũcta flagitia atq; peccata, quæ diabolus nititur in corde nostro seminare atq; depingere. Vnde dicitur à Propheta: Domine in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges. Nihil ergo prodest legisse uel audisse, nisi ea quæ legeris, aut audieris bona, in memorię thesauro reposueris. Sicut enim tria sunt in homine, id est, corpus, anima, et spiritus: sic tria sunt eminẽtiora, quę nos aut ad bona, aut ad mala perducũt, hoc est, aut cogitatio, aut locutio, aut operatio. Quæ tria breuiter spiritus sanctus in primo Psalmo comprehendit, dicens: Beatus uir qui non abijt in consilio impiorũ, & in uia peccatorũ non stetit, & in cathedra pestilentię non sedit. Isti enim sunt terni statores diaboli, qui miseræ insidiantur animæ, ut aut dicto, aut facto, aut cogitatu eam incitent ad peccatum. Spiritu ergo, anima, & corpore, aut bene agimus, aut male: aut casti sumus, aut fornicamur. Et ideo sicut auari, & raptores serui sunt mammonæ, & sicut gulones & ebriosi serui sunt uentris atque libidinis, sic omne peccatum dominatur hominibus, probante hoc Propheta, ac dicente: Erunt quinq; ciuitates in terra Aegypti loquentes lingua Chanaan. Hi sunt quinque sensus carnales, qui miseræ animæ tenebris Aegypti oppressæ loquũtur. Aegyptus enim persequens, siue tribulans interpretatur. Nisi ergo Aquilonem frigidissimũ uentum, calore fidei, Christo nos iuuante, qui bona docet & delectatur, uicerimus, statim nobis calorem concupiscentiæ atq; libidinis suscitabit. Attenuetur ergo ieiunijs caro, & circuncidetur omnis spirituali concupiscentia cultro, nec regnet peccatum in nostro mortali corpore, ut effugere consortia mundi, & opprobria diaboli possimus. Ieiunium ergo, afflictio atque humiliatio animæ est, afflictio autem & corporis. Hæc de imagine dei, ad quam factus est homo, dicta sufficiant. Erubescant nunc impij hæretici, qui aereum, aut simulatorium phãtasticum corpus, aut deum fuisse, aut nostrũ futurum esse, aut μετεμψύχωσιν mentiuntur. Satis reuera impium est & iniustum, ut Iob, qui oculis suis uulnera conspexit sua, & putredines ac uermes corporis sui manibus palpauit, in alia dicatur carne aut anima resurgere. Quod ergo de beato Iob diximus, hoc de Petro,

Declaratur locus Esaiæ

Luc. 2

1. Cor. 1

Imaginem suam Christus reparauit.

Psal. 38

In imagine dei ambulare.

Psal. 71

Tria in homine.

Declaratur locus primi Psalmi.

Aegyptus quid sonet

Ieiunium.

Resurrectio corporum cuiusmodi sit futura.

hoc de Paulo,& de omnibus sanctis,qui diuersis pro deo tormentis animas posuerunt. Quaeritur sane illusorie à nobis ab haereticis,utrum in resurrectione diuersitas sexus sit, id est,foeminae cum uiris resurgant,ignorantes caeci sententiam domini dicentis: Regina Austri surget in iudicio cum uiris generationis huius;et condemnabit eos. Vbi ergo uera caro,ibi diuersitas sexus est:& si diuersitas sexus,ibi utiq; & Ioannes,Ioannes est:et Maria,Maria est:uere quippe carnis resurrectio sine operibus carnis erit:quia sicut ueritas ait:Neq; nubent,neq; uxores accipient,sed erunt sicut Angeli dei in coelo. Similitudo ergo Angelica promittitur,non substantia carnis negatur. Quomodo enim dicitur: Neq; nubent,neq; nubentur, nisi de his dicatur, qui possunt nubere, & tamen non nubent? Si enim hic in ista uita, quae tota tentatio est super terram, multi propter regnum coelorum semetipsos castrantes non nubunt,& non solum uiri,sed etiam foeminae Christo iuuante hoc faciunt,quanto magis hoc in illa beata uita non dicamus fieri? Sed nec de istis cogitare libebit. Catholicum ergo & rectum est,utrunq; sexum in carnis resurrectione sine sexus operibus confiteri,cùm ut dictum est,adhuc in hac uita positi nitamur cum dei adiutorio opera carnis,quae contra spiritum concupiscit,non implere, probante hoc Apostolo ac dicente: Vos in carne non estis,sed in spiritu. Negando enim eos in carne,quos in carne esse constabat,non carnis substantiam,sed peccata,id est,opera carnis in eis damnauit. Et iterũ: Vt absorbeatur quod mortale est à uita. Quia licet exterior homo noster corrumpatur,sed renouatur interior. Quod tamen nõ solum in regno coelorum,& baptismate,sed etiam in poenitẽtibus quotidie fieri nouerimus,in quibus carnis interitus ad profectum cedit spiritalem. Ergo nec opera carnis erunt,nec augmenta membrorum,nec capillus crescet aut unguis: quia omnes in uirum perfectum,qui Christus est,resurgemus. Si enim patribus in eremo quadraginta annis non capilli, non ungues creuerunt,aut uestimenta,aut calciamenta attrita sunt, hoc in regno coelorum, ubi aufugiet dolor,& gemitus,& tristitia,quaeri quàm impium sit,sapiẽs lector intelligit. Sed contra hanc tam ueram tamq; firmam doctrinam,& tam clara documenta, & omni uirtute subnixa,solent nobis haeretici illud Apostoli opponere quo ait: Non omnis caro,eadem caro: sed alia caro hominis,alia uolucrum,& caetera quae prosequitur, non intelligentes miseri,beatum Apostolum de corporis hoc onere, non generis differẽtia dixisse. Alia est caro hominis,id est serui dei: alia pecoris,id est, ethnici,& peccatoris atque haeretici. Qui cùm in honore esset,sanguine redemptus Christi,atq; honoratus, nõ intellexit,sed comparatus est iumentis insipientibus,& similis factus est illis: alia uolucrũ,id est,martyrũ,qui ad coelestia poenis spiritus sancti subuecti conscendũt: alia pisciũ, id est,qui post salutaris baptismi aquam assumuntur: alia gloria solis, id est, Christi: alia gloria lunae,id est,Ecclesiae,& alia gloria stellarum,id est, seminis Abrahae, & eorũ qui se per fidem & opera bona filios eius ostendunt. Stella enim ab stella differt in claritate, id est,Apostoli & Prophetae,illi qui cupierunt uidere & audire Christum: isti autem uiderunt & audierunt eum. Sunt & corpora coelestia,& corpora terrestria,id est, Christianorum & Iudaeorum. Postremo autem ut omnium resurrectionem ostenderet, sic conclusit sententiam suam,dicens: Sic erit & resurrectio mortuorum. Quod ut ita possit intelligi,nostrae cõditionis quod in hoc seculo sit ponamus exemplum: Infans enim cùm in puerũ creuerit,puer uerò in iuuenẽ,iuuentis aũt in uirum,et uir in senem,nequaquam per singulas aetates perit,sed semper idem est qui fuit. Paulatim ergo hic aetas, non autẽ natura perit. In illa autem coelesti Hierusalem,ubi sol iste ac luna septuplũ lucebunt, diuersitates non erunt aetatum. Ibi enim nec infans,nec senex,nec paruus erit, qui non impleat dies suos,utpote filius resurrectionis,& in mensuram perueniat plenitudinis Christi,ut nec desint alicui annorum spatia,nec supersint. In illo ergo tempore,cùm aetas fuerit una cunctorum,sanctus & peccator simili erũt resurrectione perfecti, nec intersecabunt tempore,nec aetate,sed alius ad praemia aeterna,& in centuplum bona percipiẽda,alius ad supplicia pertrahetur aeterna. Cùm ergo in genere humano aliter & aliter nascamur homines,in carnis resurrectione una omnibus & similis erit resurrectio. Aliter enim Adam,aliter Eua,aliter Cain,& Abel,& omnes homines nati sunt atq; nascuntur: aliter aũt homo Christus Iesus,qui est mediator dei & hominum natus est. Licet ergo diuersis ex todijs nascatur homo, una tamen hominis natura nõ differt resurrectiõe carnis,

Diuersitas sexus in resurrectione.

1.Cor.15

Declaratur locus Pauli 1.Cor.15

Caro uolucrum.

Caro piscium.

Stellas differre à stellis quid sit.

Aetas resurgentium.

carnis,omniumq; membrorum.Quæ omnia membra unà domini ſententia declarabā-
tur,cùm de illo homine loqueretur,qui nō habuit ueſtem nuptialem, nec ſeruauit illud
mandatum:Omni tempore munda ſint ueſtimenta tua,quem manibus pedibusq; con-
Matt.22
ſtringi iuſſit,& auferri,ne recumberet in conuiuio,ne ſederet in ſolio, ne ſtaret ad dexte
Eccl.9
tam dei,ſed mitti in gehennam ignis.Si enim in igne iſto temporali,qui omne quod ac-
cipit conſumit,omnipotens deus potentiam ſuam in tribus pueris oſtendit, qui in cami
no ignis ardentis capillos eorum intactos reſeruauit, in reſurrectione capillos noſtros
non reſuſcitabit?Reſuſcitabit planè ſine aliquanto augmento,uel detrimento.Ipſi ergo
procedent de monumentis, qui in monumentis illati fuerant. Veniet ergo omnis caro
non ſolum de terra,ſed etiā de mari,& de fluminibus,ut uideat ſalutare dei.Mandabit e-
nim piſcibus,ac fluminibus,ac beſtijs terræ,& uolatilibus cœli,& eructabunt oſſa & car
nes mortuorum,ut reſurgant alij in uitam æternam,alij in opprobrium & confuſionem
ſempiternam. Tunc uidebunt iuſti impiorum pœnam atq; cruciatus,quoniā uermis eo-
rum non moritur,& ignis non extinguetur,& erunt in conſpectu omni carni. Quia ue-
rò hanc habemus ſpem, ſicut exhibuimus membra noſtra famulari immunditiæ & ini-
quitati ad iniquitatem, ita exhibeamus ea famulari iuſtitiæ in ſanctificationem uitæ, ut
reſurgentes à mortuis in nouitate uitæ ambulemus, ut uita domini Ieſu manifeſtetur in
carne noſtra mortali,propter ſpiritum eius habitantem in nobis.Iuſtum igitur eſt,& ue-
rè iuſtum,ut qui ſemper mortificationē Chriſti in corpore noſtro circūtulimus,uita quo
que eius in corpore noſtro manifeſtetur, ſpoliātes nos uetere homine cum actibus ſuis,
& erroris tunica nos exuamus,ut nouam,qui Chriſtus eſt,induamus, imitantes ſpōſam
eius dicentem:Nocte exui me tunica mea,quomodo induar illa?laui pedes meos, quo-
Cant.5
modo inquinabo illos?Hanc ergo maieſtatis ac potentiæ artem, id eſt reſurrectionem,
figulus ille facit,qui per Hieremiam prophetam loquitur ad populum peccatorē,dicēs:
Nunquid ſicut figulus iſte,nō potero uos reformare, ac redintegrare domus Iſrael?Qui
Hier.18
etiam hanc mirabilē maieſtatis ſuę potentiā in manu Moyſi oſtendit, quam in candorē
mutatā deinceps colori priſtino reſtituit.Sed & ipſum reſurrectiōis uocabulū aperte ſig
Reſurrectionis
nificat,non aliud ruere,& aliud reſuſcitari.Quod ergo in homine moritur, hoc & uiuifi
nomen.
catur.Ita ergo ſecundum reſurrectionē mortuorum,nec cùm errat ignorat. Vulneratus
deniq; ille Hierichontinus in Euangelio continuo fertur ad ſtabulū,& delictorū plagæ
per miſerantis gratiam immortalitate ſanantur. Prophetia ergo quæ pendebat, uere in
domini Chriſti carne completa eſt,quam ſpiritus ſanctus nos cupiens edocere, locutus
eſt.Ait enim:Quæ eſt iſta,quę aſcendit dealbata,innitens ſuper fratruelem ſuum,& deli
tijs affluens?Et iterū:Fatruelis meus candidus & rubicundus. Rubicūdus ergo ex incar
Rubicundus
natione,candidus autem ex diuinitate.Quod ita eſſe comprobat beatus Ioannes Apo-
frat uelis in
ſtolus,cùm dicit:Quia equus ſuper quē ſedebat dominus rubeus erat,corpus ſcilicet ſan
Canticis
ctū,quod ex ſancta Virgine aſſumpſit.Cui in cœlos aſcendenti dicitur:Quis eſt iſte,qui
uenit de Aedom,tinctis ueſtibus de Boſra?Et:Quare rubrum eſt ueſtimentū tuū, & in-
dumenta tua,ſicut calcantium in torculari?Et eſt ſenſus:Quis eſt iſte, qui aſcendit è ter-
ra,cuius ueſtimenta ſunt ſanguine reſperſa?Illud autem quod in Zacharia propheta di-
Zach.1
citur:quia ſequebantur eum equi uariorū colorum, id eſt, qui uel in martyrio rubri, uel
ſturnini in uolatu,uel uarij in uirtutibus,uel candidi in uirginitate monſtrātur.Quod au
tem equus iſte rufus,albus denuo à ſancto Ioanne deſcribitur, diuinitatis immortalitas,
& incorruptio eius oſtenditur.Et ideò oēs,qui eum ſequuntur,candidis non ſolū utunē
ueſtibus,ſed etiā equis ſedentibus,incorruptis uidelicet immortalibusq; corporibus.Et
ideo hūc omnes ſancti,ipſo iuuante,imitantur:quia ueſtimenta ſua non coinquinant ac
uirgines gratia ipſius donante permanent,& ideo in albis ueſtibus (ut dictum eſt) erūt,
ſequentes agnū quocunq; ierit.Totum ergo hominem(ſicut dictum eſt) filius dei ſuſce
pit ex Virgine,totum integrum reſuſcitabit,id eſt,animam & corpus, & adimplens ſen
tentiam ſuam,qua ait:Omne quod dat mihi pater ad me ueniet,& non perdā ex eo quic
Ioan.6
quam,ſed ego ſuſcitabo illud in nouiſſimo die.Quod dictū tam de ſe,quàm de membris
ſuis dominum Chriſtum dixiſſe intelligimus,qui ſuo,& membrorum ſuorum ore in om
nibus ſanctis loquitur libris.Clamat ergo ad deum & caput in corpore, & corpus in ca-
pite,hoc eſt,& Eccleſia in Chriſto,& Chriſtus in Eccleſia, quia in nullo mēbra à capite,

neq;

neq; caput ſeparatur à membris. Tunc ergo uidebunt eum aduerſarij eius, qui eum compunxerunt, & clamauerunt: Tolle, tolle, crucifige eum. Tunc Angelorum uaticinium comprobabitur, qui ſtupentibus Apoſtolis, dixerunt: Viri Galilæi quid ſtatis aſpicientes in cœlũ? ſic nanq; ueniet, quemadmodum uidiſtis eum euntem in cœlum. Quod autem dominus poſt reſurrectionẽ ſuam duobus in uia diſcipulis colloquens, repente euanuiſſe legitur, diuinæ uirtutis fuit, non umbræ, aut phantaſmatis. Alioquin & ante paſſionem cùm tenuiſſent, & eduxiſſent eum de Nazareth, ut præcipitarent de ſupercilio montis, ſupra quem ciuitas illorum ædificata erat, dubium quod tranſiuit per medium illorum? id eſt, elapſus eſt de manibus eorum. Aut nunquid carnem nõ habuit, qui flagellũ de fune fecit, & omnes inimicos eius ac perſecutores de templo eliminauit? Vbi omnis diuinitatis eius potẽtia claruit. Illud autem quod poſt reſurrectionem ad diſcipulos clauſis ingreſſus eſt ianuis, eiuſdem uirtutis fuit, cuius ex oculis euaneſcere. Dicũt enim homines ſeculi iſtius, APOLLONIVM magum, cùm ante DOMICIANVM imperatorem in conſiſtorio ſtaret, repente non comparuiſſe. Hæc tamen nos diximus, non quod magum dæmone repletum domino Chriſto comparemus, ſed ut hæreticorum inſaniã confutaremus. Quod ergo mago licet, ſi tamẽ uerũ eſt, domino non licet? Linx quippe (ut phyſiologi ferunt) omnia oppoſita uiſu limpidiſſimo penetrat, dominus autẽ Chriſtus clauſis ianuis, niſi phantaſma fuerit, intrare nón poterit? Quod certe & ante reſurrectionem pendulo ſuper mare ambulauit inceſſu, eiuſdem uirtutis fuit. Et hoc ipſum Apoſtolo ſuo præbuit Petro, qui cùm fide ſuper aquas ambularet, infidelitate poſtea mergi cœpit, qui mergi potuiſſet, niſi eum citius dextera domini continuiſſet. Aquilæ & uultures tranſmarina cadauera ſentiunt, ſaluator Apoſtolos ſuos niſi oſtia aperuerit nõ uidebit? Ad poſtremum dicas mihi uelim, quod maius ſit, tantam terræ magnitudinem tribus appendere digitis, & ſuper aquam incertam librari, an dominũ tranſire per clauſam creaturam? Creatori quod maius eſt tribuis, & quod minus eſt calumniaris. Petrus Apoſtolus (ut iam dictũ eſt) ſuper aquas ambulabat, & graui & ſolido corpori mollis unda, niſi paululum dubitaſſet, non ceſſerit, & tu deum calumniaris quare clauſis ingreſſus ſit oſtijs? Paululũ ergo fides Petri dubitauit, & ſtatim naturã ſuam corpus agnouit, ut nos ſciremus ſuper aquas nõ corpus ambulaſſe, ſed fidem. Noli ad iudicium tuũ potentiam domini magorũ præſtigijs aut æquare, aut inferiorem facere, ut uideatur fuiſſe, quod nõ fuit: ut putetur comediſſe ſine dentibus, fregiſſe panem ſine manibus, ambulaſſe ſine pedibus, locutum fuiſſe ſine lingua aut capite, reclinatum eſſe monſtrare ſine corpore. Et quomodo, inquies, non cognoſcebant eum in itinere, ſi ipſum habebat corpus, quod ante paſſionẽ ſuam habuit? Erras enim, & multũ erras, qui non audis Euangeliũ: Quia oculi eorum tenebantur, ne eum agnoſcerẽt. Et paulò pòſt: oculi, inquit, eorum aperti ſunt, & cognouerunt eum. Nunquid in tantũ deſipis, ut aliũ eum fuiſſe dicas, quando cognoſcebãt? & certe unus idemq; erat. Cognoſcere ergo & non cognoſcere uidentium oculorum fuit, non eius qui uidebatur, ut uaticinium ſancti Hieremiæ compleretur, qui ait: Quare ſicut colonus futurus es in terra, & ſicut uiator declinans ad manẽdum? Deniq;, ut ſcias errorem qui uerſabatur in medio, nõ corporis domini, ſed oculorum fuiſſe clauſorum: aperti ſunt oculi eorum, & mox agnoſcebant eum. Nam & Maria Magdalena, quamdiu uiuum quærebat inter mortuos non cognoſcebat Ieſum. At ubi eum cognouit, mox dominum confitetur. Iam naui uerò omnibus diſcipulis unà poſitis, Ieſus ſtabat in littore: cęteris autem eum non cognoſcentibus, Ioãnes prior cognouit eum, & dixit: Dominus eſt. Dicebat rem ueram, & ſatis congruum erat, ut uirginitas uirginale prius cognoſceret corpus. Idem ergo erat, & idem non ab omnibus uidebatur. Statimq; Euãgeliſta ſubiungit: Et nemo audebat diſcumbentium interrogare eum: Tu quis es, ſcientes, quia dominus eſt. Non tamen quod alter deus, alter homo eſſet, ſed unus atq; idem eſſet filius dei, & filius hominis: Cognoſcebatur enim ut homo, adorabatur aũt ut deus: cõplens illud quod eis ipſe dominus imprecatus fuerat, dicens ad patrẽ: Hæc eſt autẽ uita æterna, ut cognoſcãt te ſolum uerum deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtũ. Dignũ ergo eſt, & ſatis dignum, ut caro hominis cœlis inferatur, cuius habitator deus eſſe dignatus eſt, nec poteſt uideri iniuria hominem factum eſſe cœli incolam, cuius uaginã nõ eſt dedignatus ſpiritus, qui deus eſt. Iuſtũ ergo fuit, ut corpus in quo deus habitãdo terram uiuifi-

Chriſtum non fuiſſe phantaſma.

Apollonius magus.

Lincis in uidendo uis.

Vultures tranſmarina cadauera olfaciunt.

Fides Petri ſuper aquas ambulauit, non corpus.

Non agnitus Chriſtus à diſcipulis.

Chriſtus à Ioanne primum agnitus.

uiuificare dignatus est, per quod particeps nostri factus est, ad immortalitatem perduceret. Vbi ergo dei habitatio esse debuit, nisi in regno dei? Vbi autem regnum dei, nisi in cœlis? ibi omnis Ecclesia cum illo erit. Cùm ergo lutum carnis nostræ in testam fuerit excoctum, & quæ prius graui pondere premebatur in terram, acceptis pennis gratiæ spiritalis cum subuectione Angelorum uolabit ad cœlum, ibi uerum & pacificum suæ salutis obsidem habet in æternum.

FINIS.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI ORATIO

IN MORTE THEODOSII IMPERATORIS, HAbita in celebritate quadragesimi diei obitus sui, Honorio principe filio eius assistente.

HOC nobis motus terrarum graues, hoc iuges pluuiæ minabantur, & ultra solitum caligo tenebrosior denunciabat, quod clementissimus Imperator Theodosius decessurus esset è terris. Ipsa igitur excessum eius elementa mœrebant. Cœlum tenebris obductum, aer perpeti horrens caligine, terra quatiebatur motibus, replebatur aquarum alluuionibus. Quid ni mundus ipse defleret eum principem continuo esse rapiendum, per quem dura mundi istius temperari solerēt, cùm criminum pœnas indulgentia præueniret? Et ille quidem abijt sibi, regnumque non deposuit, sed mutauit, in tabernacula Christi iure pietatis ascitus, in illam Hierusalem supernam, ubi nunc positus dicit: Sicut audiuimus, ita & uidemus in ciuitate domini uirtutum, in ciuitate dei nostri, quam deus fundauit in æternū. Sed plurimos tanquam paterno destitutos præsidio dereliquit, ac potissimum filios. Sed non sunt destituti, quos pietatis suæ reliquit hæredes. Non sunt destituti, quibus Christi acquisiuit gratiam, & exercitus fidem: cui documento fuit, deum fauere pietati, ultoremque esse perfidiæ. Eius ergo principis & proximè conclamauimus obitum, & nunc quadragesimum celebramus, assistente sacris altaribus Honorio principe: qui sicut sanctus Ioseph patri suo Iacob quadraginta diebus humationis officia detulit, ita & hic Theodosio patri iusta persoluit. Et quia alij tertium diem & trigesimū, alij septimum & quadragesimum obseruare consueuerunt, quid doceat lectio, consideremus. Defuncto, inquit, Iacob præcepit Ioseph pueris sepultoribus, ut sepelirent eum. Et sepelierunt sepultores Israel, & repleti sunt ei quadraginta dies. sic enim dinumerantur dies sepulturæ. Et luxit eum Aegyptus septuaginta diebus. Hæc ergo sequenda solennitas, quam præscribit lectio. Sed & in Deuteronomio scriptum est: Quia planxerunt filij Israel Moysen diebus triginta, & consummati sunt dies luctus. Vtraque ergo obseruatio habet authoritatē, qua necessarium pietatis impletur officium. Bonus itaque Ioseph, qui formam pio muneri dedit, quem amabat pater, cuique dixit: Adiuuet te deus meus, & benedicat te benedictione terræ habentis omnia propter benedictionem mammillarum & uuluæ, benedictiones matris tuæ, & propter benedictionem patris tui. Pij patris soboles bona. Celebrat ergo & iste quadragesimam patris Iacob, supplantatoris illius, & nos celebramus Theodosii quadragesimam: qui imitatus Iacob, supplantauit perfidiam tyrannorum, qui abscondit simulachra Gentium. Omnes enim cultus idolorum fides eius abscondit, omnes eorum cerimonias obliterauit. Qui etiam ijs qui in se peccauerant, doluit quam dederat perijsse indulgentiam, & ueniam denegatam. Sed non negabunt filij, quod donauit pater: non negabunt, etiam si quidam interturbare conatus sit. Neque enim poterunt negare, quod in commune donauit, qui soluunt quod singulis dedit. Nihil gloriosius exitus tanti principis habuit, qui omnia iam filijs tradidisset, regnum, potestatem, nomen Augusti: Nihil, inquam, speciosius ei in mortem seruatū est, quàm quod immani

Psal. 47

Gen. 50

Ibid.

Deut. 34

Gen. 49

immani quantitate promissa annonarum exigēdarum relaxatio dum moratur, facta est successio eius indulgentiarum hæreditas, ut ille qui uoluit impedire, sibi odium fecerit, Theodosio tamen tantæ cumulus gratiæ non sit adēptus. Nec immerito. Si enim priuatorum ultimæ uoluntates & deficientium testamenta habent perpetem firmitatē: quomodo potest tanti principis esse irritū testamentū? Gloriosior quoq; in eo Theodosius, qui nō cōmuni iure testatus est. De filijs enim nihil habebat nouū quod cōderet, quibus totum dederat, nisi ut eos præsenti cōmendaret parenti: de subditis sibi & commissis testari debuit, ut legata dimitteret, fidei commissa signaret. Præcepit dare legem indulgentiæ, quam scriptam reliquit. Quid dignius, quàm ut testamentum Imperatoris lex sit? Ergo tantus Imperator recessit à nobis, sed non totus recessit. Reliquit enim nobis liberos suos, in quibus eum debemus agnoscere, & in quibus eum & cernimus & tenemus. Nec moueat ætas: Fides militum, imperatoris perfecta est ætas. Est enim perfecta ætas, ubi perfecta est uirtus. Reciproca hæc, quia & fides imperatoris, militum uirtus est. Recognoscitis nempe quos uobis Theodosii fides triumphos acquisiuerit. Cum locorum angustijs & impedimentis calonum agmen paulo serius in aciē descenderet, & inequitare hostis mora belli uideretur, desiliuit equo princeps, & ante aciem solus progrediēs, ait: Vbi est Theodosii deus? Iam hoc Christo proximus loquebaᵗ. Quis enim posset hoc dicere, nisi qui Christo se adhærere cognosceret? Quo dicto excitauit omnes, & exemplo omnes armauit. Et iam certe senior ætate, sed ualidus fide. Theodosii ergo fides, fuit uestra uictoria: uestra fides, filiorū eius fortitudo sit. Fides ergo auget ætatem. Deniq; nec Abraham ut in senectute generaret filiū, considerauit ætatem: nec Sara, ut pareret. Nec

Heb. 11 mirum si auget ætatem fides, cùm repræsentet futura. Quid enim est fides, nisi rerum earum quæ sperantur substantia? Sic nos scripturæ docent. Ergo si substantia eorū quę spe-

Abac. 2 rantur, fides est: quanto magis eorum quæ uidentur? Bona fides, de qua scriptum est: Iu-

Heb. 10 stus autem ex fide uiuit. quod si subtraxerit se, non placebit animæ meę. Nos autem non subtrahamus nos ad dispendium animæ, sed inhæreamus fidei ad animæ nostræ acquisi-

Ibid. 11 tionem: quoniam in hac fidei militia testimonium consecuti sunt seniores nostri Abra-

Gen. 15 ham, Isaac, Iacob. Et ideo hæreditatem nobis fidei reliquerunt. Fidelis Abrahā, qui non

Ibid. 22 ex operibus, sed ex fide iustificatus est, quoniam deo credidit. Isaac per fidem nec gladiū

Ibid. 28 feriturí parentis expauit, Iacob paternæ fidei uestigijs intentus, dum iter agit, Angelorū

4. Reg. 6 uidit exercitum, & uocauit concilium dei. Alibi quoq;, id est in libris Regnorum, Helisæus erat intra Samariam, & subito eum circunfusus Syrorum obsedit exercitus. Vidit eos Giezi, & ait ad dominum suum: O domine, quid faciemus? Et dixit Helisæus propheta: Noli timere: quoniam nobiscum plures sunt, quàm cum illis. Et rogauit, ut aperiret deus oculos Giezi. Et aperti sunt oculi eius, & uidit plenum montem equis & curribus in circuitu Helisæi: & rogauit Helisæus ut percuteret eos deus cæcitate, & percussi sunt: & introierunt in ciuitatem, quò ingrederentur, nequaquam uidentes. Audistis certe milites qui circumfusi estis, quia ubi perfidia, ibi cæcitas est. Merito ergo cæcus erat exercitus infidelium. Vbi aūt fides, ibi exercitus Angelorū est. Bona itaq; fides, quę frequēter operatur in mortuis. Deniq; aduersarius & legiones suæ quotidiana martyrum uirtute torquentur. Vnde arbitror quod fila chordarum citharæ ideo fides dicantur, quoniā & mortua sonum reddant. Quo magis ac magis enitendum est, ne in hoc uiuendi munere siti, simus ingrati: sed pij pignoribus Principis sedulum ac patrium impendamus affectum. Soluite filijs eius, quod debetis parenti. Plus debetis defuncto, quàm debuistis uiuenti. Etenim si in liberis priuatorum, non sine graui scelere minorum iura temerantur, quanto magis in filijs Imperatoris? Addatur, & cuius Imperatoris? Imperatoris pij, Imperatoris misericordis, Imperatoris fidelis, de quo non mediocre locuta est scriptura, di-

Prou. 20 cens: Magnum & honorabile est homo misericors: inuenire autem uirum fidelem, difficile est. Si magnum est misericordem aut fidelem quemcunq; hominem inuenire, quanto magis Imperatorem, quem quum potestas ad ulciscendum impellat, reuocet tamen ab ultione miseratio? Quid præstantius fide Imperatoris, quem non extollat potentia,

Ibid. 16 superbia non erigat, sed pietas inclinet? De quo præclare Salomon ait: Iniqui regis minitatio, similis rugitui leonis: sicut aūt ros in herba, sic & hilaritas eius. Quantum igitur est, deponere terrorē potētiæ, præferre suauitatē gratiæ? Beneficiū se putabat accepisse augustæ

augustæ memoriæ Theodosius, cùm rogaretur ignoscere: & tunc propior erat ueniæ, cùm fuisset commotio maior iracundiæ. Prærogatiua ignoscendi erat, indignatũ fuisse: & optabatur in eo quod in alijs timebatur, ut irasceretur. Hoe erat remedium reorum. Quoniam cùm haberet supra omnes potestatem, quasi parẽs expostulare malebat, quã quasi iudex punire. Sæpe trementes uidimus quos obiurgabat, & conuictos sceleris, cùm desperassent, solutos crimine. Vincere enim uolebat, non plectere: æquitatis iudex, non pœnæ arbiter: qui nunquam ueniam confitenti negaret. Aut si quid esset quod occulta conscientia inuolueret, deo seruabat. Hanc uocem eius homines magis quàm pœnam timebant: quod tanta Imperatorem ageret uerecundia, ut mallet sibi homines religione quàm timore astringere. Maximum Philosophorum impunitatẽ ferunt dedisse ijs facinoribus, quæ per iram commissa forent: sed scriptura diuina melius ait: Irascimini, & nolite peccare. *Psalm. 4* Maluit peccatum recidere, quàm excusare. Satius est indignatione laudem clemẽtiæ reperire, quàm ira in ultionem excitari. Quis ergo dubitabit filijs eius maximum præsidium fore apud deum? Domino fauente Arcadius Imperator iam ualidus iuuenta, Honorius continuo pulsat adolescentiæ fores, prouectior ætate quàm Iosias. *4. Reg. 22. & 25* Ille enim destitutus patre orsus imperium usq; ad tricesimum & primum annum regni sui perduxit ætatem, & placuit domino, quod præ cæteris regibus Israel domini pascha celebrauit, & ceremoniarum aboleuit errores. *3. Reg. 15* *2. Para. 16* Asa quoq; adhuc inualidus corporis robore, cùm regnandi curricula recepisset, quadraginta annis regnauit in Hierusalem. quoniam cùm Aethiopum infinita urgeretur atq; innumerabili multitudine, sperauit à domino & in paucis se posse saluari. Vtinã tam fidelis processu, quàm deuotus exordio. Nã seruatus in paucis & uictor, postea à Syrijs auxilia relicto domino postulauit, & medicos adhibuit ad pedum dolorem. Accepto enim tanto indicio diuini fauoris, auxiliatorem suum derelinquere non debuit, sed tenere. Ideo ei nec medici profuerunt, & quasi incredulus mortem impleuit. Sed illorũ patres Abias & Amos ambo infideles, Theodosius uerò plenus timoris dei, plenus misericordiæ, speramus quod liberis suis apud Christum præsul assistat, si dominus propitius sit rebus humanis. Bonum est misericors homo, qui dum alijs subuenit, sibi cõsulit, & in alieno remedio uulnera sua curat. Agnoscit enim se esse hominẽ, qui nouit ignoscere: & uias Christi sequitur, qui carne suscepta maluit in hunc mundum redemptor uenire quàm iudex. Vnde pulchrè Psalmista dixit: Dilexi, quoniam audiet dominus uocem orationis meæ. *Psalm. 117* In quo psalmo dum legitur, uelut ipsum Theodosium loquentem audimus. Dilexi, inquit. Agnosco uocẽ piam, cuius testimonia uocis agnosco. Et uerè dilexit, qui officia diligẽtis impleuit, qui seruauit hostes, qui dilexit inimicos, qui ijs à quibus est appetitus ignouit, qui regni affectatores perire nõ est passus. Nõ mediocris sed perfecti in lege uox ista est dicere, dilexi. *Roma. 13* Plenitudo enim legis, dilectio est. Sed quid dilexerit, audiamus. Cùm tacet, urget nos. Dilectionis utiq; diuinę gratia significatur qua diligimus illud quod est super omnia desiderabilia desiderabile: de quo scriptum est: Diliges dominum deum tuum. Ergo decedens è terris pia anima, & sancto repleta spiritu, quasi interrogantibus ijs qui sibi occurrerent, cũ sese ad sublimia & superna subrigeret, dicebat: dilexi. Nihil hoc plenius, nihil expressius. Interrogabant angeli uel archangeli: Quid egisti in terris? (occultorum enim solus cognitor deus) dicebat: dilexi. Hoc est dicere: Legẽ impleui, Euangelium non præteriui. Hoc est dicere, morti me obtuli, & tota die existimatus sum sicut ouis occisionis. Et ideo confido, quia neq; mors, neq; uita, neq; angeli, neq; uirtutes, neq; altitudo, neq; profundum, neq; creatura alia poterit nos separare à charitate dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro. *Roma. 8* Hoc mandatũ Legis etiam in Euangelio dominus Iesus docet esse seruandum, cùm dicit ad Petrum: Simon Ioannis diligis me? Et ille respondit: Tu scis domine quia diligo te. *Ioann. 12* Et iterum dixit: Simon Ioannis diligis me? Et iterum respondit: Etiã domine: tu scis, quia diligo te. Et tertio interrogatus ait: Omnia tu scis, tu scis quia amo te. Confirmauit itaque charitatem trina responsio, uel aboleuit trinæ negationis errorem. Et hic trinam responsionem si quærimus, inuenimus. Dilexi, quoniam audiet dominus uocem orationis meæ. Dilexi, quoniam inclinauit aurem suam mihi, ut in diebus meis inuocarem eum. Dilexi, quia tribulationem & dolorem inueni, & pro nomine dei mei pericula inferni non refugi, sed expectaui ut comprehendere & inuenire me *Psalm. 114*

Et pulchrè ait, Dilexi: quia iam cursum uitæ huius impleuerat. Vnde & Apostolus in
1.Timo.4 passione iam positus ait: Certamen bonum certaui, cursum consummaui, fidem seruaui.
Quod reliquum est, reposita est mihi corona iustitię. Magnus dominus, qui nobis dedit
certamina, quibus mereatur qui uicerit coronari. Dilexi, inquit, confidens, quoniam au
diet dominus uocem orationis meæ. Dilexi, & ideo inclinauit aurem suā mihi, ut iacen-
tem erigeret, mortuum suscitaret. Non enim deus inclinat aurem suam ut audiat corpo-
raliter, sed ut condescendat nobis, quo nos audire dignetur, & infirmitatis nostrę teleua
re substantiam. Inclinat se nobis, ut nostra ad eum ascendat oratio. Voce nō indiget, qui
misericordiam defert. Neq; enim uoce indiguit, qui Moysen tacentem audiuit: & nō lo-
quentem, sed interpellātem, gemitibus inenarrabilibus ad se clamare dicebat. Nouit deus
& sanguinem audire, cui nulla uox subest, lingua non suppetit, sed accepit uocem sacræ
titulo passionis. Clamauit in martyrio, clamauit in parricidio, quod pertulit pro sacrifi-
cio. Dilexi, inquit, & ideo diligens feci uoluntatem domini, & inuocaui eum non in pau
cis, sed in omnibus diebus uitæ meæ. Nam certis diebus inuocare, nō omnibus, fastidien
tis est, non sperantis: & pro usu affluentium commodorum, mercedem gratiarum refer
1.Thes.5 re, nō pro deuotionis affectu. Et ideo Paulus in omnibus, inquit, gratias agite. Quando
enim non habes, quod deo debeas? aut quando sine dei munere es, cui quotidie uiuen-
1.Cor.4 di usus à domino est? Quid enim habes, quod non accepisti? Ergo quia semper accipis,
semper inuoca. Et quia quod habes, à domino est, debitorem te semper esse cognosce.
Malo tamen ut quasi diligēs quàm coactus debitū tuū soluas. Audis dicentē: Circunde-
Psalm.114 derunt me dolores mortis. Ego tamen & in mortis dolore dominum dilexi. Pericula in-
ferni inuenerunt me, nō n̄ mentē utiq;, sed amantem, sed sperantē, quod nullæ me angu-
Rom.8 stiæ, nulla persecutio, nulla pericula, nullus gladius separat à Christo. Deniq; uolens in-
uenit tribulationē & dolorem, sciens quia tribulatio patientiam operatur, patientia pro
bationem, probatio spem. Etenim quasi bonus athleta quæsiuit certamina, ut coronam
inueniret: quā tamen non suis uiribus, sed domini auxilio nouit sibi esse donatam. Non
enim potuisset uincere, nisi eum qui certātes adiuuat inuocasset. Miser homo congredi-
tur ut uincat, & ipse in periculum ruit, nisi domini nomen affuerit, nisi cùm ueretur ora-
Psalm.114 uerit, dicens: O domine libera animam meam. Hinc illud Apostolicū: Video legē car-
Rom.7 nis meæ repugnantē legi mētis meæ, & captiuantē me in lege peccati, quod est in mem-
bris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia dei per Ie
sum Christum dominum nostrum. Ille uincit, qui gratiam dei sperat, nō qui de sua uirtu-
te præsumit. Cur ergo non præsumas gratiam, cùm habeas præsulem certaminis miseri-
Psalm.114 cordiam? Misericors enim & iustus dominus, & deus noster miseretur. Bis misericordiā
posuit, semel iustitiam. In medio iustitia est, gemino septo inclusa misericordiæ. Superab
undant enim peccata, superabundet ergo misericordia. Apud dominum omnium uirtu
tum abundantia est, quia dominus uirtutum est. Neq; tamē iustitia sine misericordia est,
Eccle.7 neq; sine miseratione iustitia: quia scriptum est: Noli esse nimiū iustus. Quod supra men
suram est, etsi bonum est, tamen tu non sustines. Mensuram serua, ut secundum mensu-
ram recipias. Non impedit tamen iustitia misericordiam, quia misericordia ipsa iustitia
Psalm.111 est. Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum. Nouit enim iustus de-
bere se infirmis atq; inopibus subuenire. Vnde dominus ueniens ad baptismum, ut no-
Matth.3 bis infirmantibus peccata donaret, ait ad Ioannē: Sine modo. Sic enim decet nos imple-
te omnem iustitiam. Liquet igitur iustitiam esse misericordiā, & misericordiam esse iusti
tiam. Etenim si dei nos misericordia non sustentaret, quomodo in ipso exordio paruuli
uiueremus, cùm effusi utero de calidis in frigida, de humidis in arida pisciū more iacte-
mur, quos naufragos in hanc uitā quidā uelut naturæ fluctus expuerit? Ratio deest, sed
gratia diuina nō deficit. Ipse ergo custodit paruulos, aut certe eos qui se paruulos humi-
li confitentur affectu. Bona igitur humilitas, quæ liberat periclitātes, iacentes erigit. No
2.Reg.24 uit eam ille qui dixit: Ecce sum, ego peccaui, & ego pastor male feci, & isti in hoc grege
quid fecerunt? Fiat manus tua in me. Bene hoc dicit, qui regnum suū deo subiecit, & pœ
nitentiā gessit, & peccatum suum cōfessus ueniam postulauit. Ipse per humilitatē perue
nit ad salutem. Humiliauit se Christus, ut omnes eleuaret. Ipse ad Christi peruenit re-
quiē, qui humilitatē Christi fuerat secutus. Et ideo quia humilē se præbuit Theodosius
Imperator,

Imperator, & ubi peccatum obrepsit, ueniam postulauit: conuersa est anima eius in requiem suam, sicut habet scriptura quæ dicit: Conuertere anima mea in requiem tuam, quia dominus benefecit mihi. Pulchre dicit animæ conuertere, quasi diuturno cuiusque operis sudore exercitæ: ut à labore conuertatur ad requiem. Conuertitur equus ad stabulum, ubi cursum impleuerit: nauis ad portum, ubi ad stationem fidam à fluctuū mole subducitur. Sed quid est quod ait: Ad requiem tuam, nisi secundum illud intelligas quod ait dominus Iesus: Venite benedicti patris mei, hæreditate possidete paratum uobis regnum à constitutione mundi? Tanquam enim possessionem hæreditariam, recipimus ea quæ promissa sunt nobis. Fidelis enim deus, qui semel seruis suis præparata non subtrahit. Si fides nostra maneat, manet & sponsio. Vide ô homo circa te gratiam Christi. Adhuc in terris quateris, & in cœlo possides. Ibi ergo sit cor tuum, ubi est possessio tua. Hæc est requies quæ iustis debetur, negatur indignis. Vnde ait dominus: Sicut iuraui in ira meã, si introibunt in requiem meam. Qui enim non cognouerunt uias domini, non ingrediuntur in requiem domini. Qui autem bonum certamen certauit, & cursum consummauit, ipsi dicitur: Conuertere in requiem tuam. Bona requies, præterire quæ mundi sunt, & in illis quæ supra mundum sunt cœlestium consortijs requiescere secretorum. Hæc est requies ad quā Propheta properauit, dicēs: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & uolabo & requiescam? Hanc sanctus requiem suam nouit, ad hanc requiem conuertendū animæ suæ dicit. Erat ergo anima in requie sua, ad quam dicit esse redeundum. Hæc est requies sabbati magni, ut unusquisq; sanctorum supra mundi sensibilia sit in illo intelligibili secreto totus intentus atq; adhærens deo. Hæc est requies illa sabbati, quo requieuit deus ab omnibus operibus mundi istius. Feriatus his seculi curis Theodosius se ereptum gaudet, & eleuat animam suam, atq; ad illam perpetuam dirigit requiem, pulchre sibi consultum asserens, quod eripuerit animā eius deus de morte, quam mortē frequenter in hoc seculi istius lubrico sustinebat, inquietus fluctibus peccatorum: eripuerit etiā oculos eius à lachrymis. Fugit enim dolor, & tristitia, & gemitus. Et alibi habemus: Deleuit omnem lachrymam ab oculis eorum, & mors non erit amplius, neq; luctus, neque clamor, neq; dolor. Si ergo mors non erit, lapsum sentire nō poterit in illa requie constitutus: sed placebit deo in regione uiuorum. Non enim ut hic homo inuolutus est mortis corpore obnoxio lapsibus atq; delictis, ita & illic. Ideoq; regio illa uiuorum est, ubi anima est, quæ ad imaginem & similitudinem dei facta est, non caro figurata de limo. Ideo in terram reuertitur, anima ad requiem festinat supernam, cui dicitur: Cōuertere anima mea in requiem tuam. In quam festinauit intrare Theodosius, atq; ingredi ciuitatē Hierusalem, de qua dictum est: Et reges terræ ferent gloriam suam in illam. Illa est uera gloria quæ ibi sumitur, illud regnum beatissimum quod ibi possidetur, ad quod festinabat Apostolus, dicens: Audemus ergo, & consentimus magis peregrinari de corpore, & ad esse ad dominum: & ideo connitimur siue absentes siue præsentes placere illi. Absolutus igitur dubio certamine fruitur nunc augustæ memoriæ Theodosius luce perpetua, tranquillitate diuturna, & pro ijs quæ in hoc gessit corpore, munerationis diuinæ fructibus gratulatur. Ergo quia dilexit augustæ memoriæ Theodosius dominum deum suū, meruit sanctorum consortia. Et ego, ut quidem sermonem meum per orationē concludam, dilexi uirum misericordem, humilē imperio, corde puro & pectore mansueto prædìtum, qualem dominus amare consueuit, dicens: Supra quem requiescam, nisi supra humilem & mansuetum? Dilexi uirum, qui magis arguentem, quàm adulantem probaret. Strauit omne quo utebatur insigne regium, defleuit in Ecclesia publicè peccatum suū, quod ei aliorum fraude obrepserat, gemitu & lachrymis orauit ueniam. Quod priuati erubescunt, non erubuit Imperator, publicè agere pœnitentiam: neq; ullus postea dies fuit, quo non illum doleret erroris. Quid quod præclaram adeptus uictoriam? tamen quia hostes in acie strati sunt, abstinuit à consortio sacramentorum, donec domini circa se gratiam, filiorum experiretur aduentu. Dilexi uirum, qui me in supremis suis ultimo spiritu requirebat. Dilexi uirum, qui cùm iam corpore solueretur, magis de statu Ecclesiarum quàm de suis periculis angebatur. Dilexi ergo fateor, & ideo dolorem meum intimo uiscere dolui, & prolixiore sermonis prosecutione solandū putaui. Dilexi, & præsumo de domino, quod suscipiat uocem orationis meæ, qua prosequor animam piam.

Psalm. 114 · Matth. 25 · Psalm. 94 · 2. Timo. 4 · Psalm. 54 · Apoc. · Psalm. 114 · Apoc. 21 · 2. Corin. 5 · Esaie. 66

Psalm.114 Circundederunt me dolores mortis, pericula inferni inuenerunt me. Multorum enim
pericula sunt, sed remedia paucorum. In omnibus sacerdos periclitatur, in omnibus reis
angitur. Quod enim alij patiuntur, ipse sustinet: & iterum liberatur, cùm alij qui tenen-
tur, periculis liberantur. Conteror corde, quia ereptus est uir, quem uix possumus inue-
nire. Sed tamen tu solus domine inuocandus es, tu rogandus, ut eum in filijs repræsen-
tes. Tu domine custodiens etiam paruulos in hac humilitate, saluos facito sperantes in
te. Da requiem perfectam seruo tuo Theodosio, requiem illam, quam pręparasti sanctis
tuis. Illò conuertatur anima eius, unde descendit, ubi mortis aculeum sentire nõ possit,
Rom.6 ubi cognoscat mortem hanc non naturæ finem, sed culpæ. Quod enim mortuus est, pec
cato mortuus est, ut iam peccato locus esse non possit. Resurget autem, ut perfectior re
nouato munere uita reparetur. Dilexi, & ideo prosequor eum usq; ad regionem uiuo-
rum, nec deseram, donec fletu & precibus inducam uirũ quo sua merita uocant, in mon
tem domini sanctum, ubi perennis uita, ubi corruptelæ nulla contagio, nullus gemitus,
nullus dolor, nulla cõsortia mortuorum, uera regio uiuentium, ubi mortale hoc induat
1.Corin.15 immortalitatem, & corruptibile hoc induat incorruptionem. Magna requies, quæ uo-
tum impleat diligentis, pulcherrima promissio. Ideo centesimus quartusdecimus Psal-
mus inscribitur. Deniq; supra in quartodecimo Psalmo perfectionem hominis accepi-
mus. Sed illic formatus, perfectus licet uir, sed adhuc peccato obnoxius, quia uiuit in se-
culo. Hic uera perfectio est, ubi iam culpa cessauit, gratia perpetuæ quietis affulsit. Ideo
centesimus quartusdecimus Psalmus, quia remuneratio charitatis est, unde domini pa-
scha quartadecima luna formã celebritatis accepit: quoniam qui pascha celebrat, debet
esse perfectus, debet amare dominum Iesum, qui diligens populum perfecta charitate,
sese obtulit passioni. Et sic diligamus nos quoq;, ut si necesse fuerit pro domini nomine
1Ioann.4 mortem non fugiamus, nullum existimemus dolorem, nihil metuamus. Perfecta enim
charitas timorem expellit foras. Grande numeri mysteriũ, quando pater filium unicum
pro nobis omnibus tradidit, cùm pleno luminis sui orbe luna fulgeret. Ita est enim Eccle
sia, quæ piè pascha celebrat domini nostri Iesu Christi, sicut luna perfecta in æternũ ma-
net. Quisquis bene hic domini pascha celebrat, in lumine perpetuo erit. Quis splendi-
dius celebrauit, quàm qui sacrilegos remouit errores, clausit tẽpla, simulacra destruxit?
In hoc Iosias rex superioribus antelatus est. Manet ergo in lumine Theodosius, & san-
ctorũ cœtibus gloriatur. Illic nunc cõplectitur Gratianum iam sua uulnera non mœren
tem, quia inuenit ultorem. Qui licet indigna morte præreptus sit, requiem tamen animę
suæ possidet. Illic bonus uterq; & pietatis interpres largius misericordiæ suæ consortio
Psalm.18 delectatur. De quibus bene dicitur: Dies diei eructat uerbum. Cõtrà autem Maximus
& Eugenius in inferno quasi nox nocti indicat scientiam, docentes exemplo miserabi-
Psalm.36 li quàm durum sit arma suis principibus irrogare. De quibus pulchre dicitur: Vidi im-
pium superexaltatum & eleuatũ super cedros Libani, & transiui, & ecce non erat. Tran-
siuit enim pius de caligine seculari ad lumen æternum, & non erat impius qui esse desi-
uit iniquus. Nunc se augustæ memoriæ Theodosius regnare cognoscit, quando in re-
gno domini Iesu, est & considerat templum eius. Nunc sibi rex est, quando recipit etiam
filium Gratianum, & pulcherrima & dulcissima sibi pignora quæ hic amiserat, quando
eius Flaccilla adhæret fidelis anima deo, quando patrem sibi redditum gratulatur, quan
do Constantino adhęret. Cui licet baptismatis gratia in ultimis constituto omnia pecca
ta dimiserit, tamẽ quod primus Imperatorum credidit, & post se hæreditatem fidei prin
cipibus dereliquit, magni meriti locum reperit, cuius temporibus completum est illud
Zach.14 propheticum: In illo die erit quod super frenum equi est, sanctum domino omnipoten-
ti. Quod illa sanctæ memoriæ Helena mater eius infuso sibi dei spiritu reuelauit. Beatus
Constantinus tali parente, quæ imperanti filio diuini muneris quæsiuit auxilium, quo
inter prælia quoq; tutus assisteret, & periculum non timeret. Magna fœmina, quæ mul-
to amplius inuenit, quod Imperatori cõferret, quàm quod ab Imperatore acciperet. An
xia mater pro filio cui regnum orbis Romani cesserat, festinauit Hierosolymam, & scru
tata est locũ dominicæ passionis. Stabulariam hanc primo fuisse asserunt, sic cognitam
Constantio seniori, qui postea regnum adeptus est. Bona stabularia, quæ tam diligenter
præsepe domini requisiuit. Bona stabularia, quę stabularium non ignorauit illum, qui

uulnera curauit à latronibus uulnerati. Bona stabularia, quæ maluit existimari stercora ut Christum lucrifaceret. Ideò illam Christus de stercore leuauit ad regnum; secundum quod scriptum est: Quia suscitat de terra inopem, & de stercore erigit pauperem. Venit ergo Helena, cœpit reuisere loca sancta, infudit ei spiritus ut lignum crucis requireret, accessit ad Golgotham, & ait: Ecce locus pugnæ, ubi est uictoria? Quæro uel uexillum salutis, & non inuenio. Ego, inquit, in regnis, & crux domini in puluere? Ego in aulis, & in ruinis Christi triumphus? Ille adhuc latet, & palma uitæ æternæ? Quomodo me redemptam arbitror, si redemptio ipsa non cernitur? Video quid egeris diabole, ut gladius quo peremptus es, obstrueretur. Sed Isaac obstructos ab alienigenis puteos erudérauit, nec latere aquam passus est. Tollatur igitur ruina, ut uita appareat. Promatur gladius, quo ueri Goliæ caput est amputatū. Aperiatur humus, ut salus fulgeat. Quid egisti diabole, ut absconderes lignū, nisi ut iterū uincereris? Vicit te Maria, quæ genuit triumphatorē, quæ sine imminutione uirginitatis edidit eū qui crucifixus uinceret te, & mortuus subiugaret. Vinceris & hodie, ut mulier tuas insidias deprehendat. Illa quasi sancta dominum gestauit, ego crucem eius inuestigabo. Illa generatum docuit, ego resuscitatum. Illa fecit ut deus inter homines uideretur, ego ad remedium peccatorum diuinum de ruinis eleuabo uexillum. Aperit itaq; humum, decutit puluerem: tria patibula confusa reperit, quę ruina contexerat, in imicus absconderat. Sed non potuit obliterari Christi triumphus. Incerto hæret ut mulier, sed certam indaginem sanctus spiritus inspirat, eo quòd duo latrones cum domino crucifixi fuerint. Quærit ergo medium lignum. Sed poterat fieri ut patibula inter se ruina confunderet, casus mutaret, & inuerteret. Redit ad Euangelij lectionem, inuenit quia in medio patibulo prælatus titulus erat, Iesus Nazarenus rex Iudæorum. Hinc collecta est series ueritatis, titulo crux patuit salutaris. Hoc est quod petentibus Iudæis Pilatus respondit: Quod scripsi, scripsi, id est, non ea scripsi quæ uobis placerent, sed quæ ætas futura cognosceret: non uobis scripsi, sed posteritati, propemodū dicens: Habeat Helena quæ legat unde crucem domini recognoscat. Inuenit ergo titulum, regem adorauit, nō lignum utiq;, quia hic Gentilis est error, & uanitas impiorum, sed adorauit illum qui pependit in ligno, scriptus in titulo, illum inquā, qui sicut scarabęus clamauit, ut persecutoribus suis peccata donaret. Auida mulier festinabat tangere remedium immortalitatis, metuebat calcare sacramentum salutis. Læto corde, & trepidanti uestigio quid faceret nesciebat. Pertendit tamē ad cubile, ueritatis lignum refulsit, & gratia micuit. Et quia iam fœminam uisitauerat Christus in Maria, spiritus in Helena uisitaret, docuit eā quod mulier ignorabat, & deduxit in uiam quā mortalis scire non poterat. Quæsiuit clauos, quibus crucifixus est dominus, & inuenit. De uno clauo frænos fieri præcepit, de altero diadema intexuit: unum ad decorem, alterum ad deuotionem. Visitata est Maria ut Euam liberaret, uisitata est Helena, ut Imperatores redimeret. Misit itaq; filio suo Constantino diadema gemmis insignitum, quas preciosior ferro innexas crucis redemptionis diuinæ gemma cōnecteret. Misit & frænum. Vtroq; usus est Constantinus, & fidem transmisit ad posteros reges. Principium itaq; credentium imperatorum, sanctum est quod super frænum: ex illo fides, ut persecutio cessaret, deuotio succederet. Sapiens Helena quæ crucem in capite regum leuauit, ut crux Christi in regibus adoretur. Non insolentia ista, sed pietas est, cùm defertur sacræ redemptionī. Bonus itaque clauus Romani imperij, qui totum regit orbem, ac uestit principum frontem: ut sint prædicatores, qui persecutores esse consueuerunt. Rectè in capite clauus, ut ubi sensus est, ibi præsidium. In uertice corona, in manibus habena. Corona de cruce, ut fides luceat, habena quoq; de cruce, ut potestas regat: sitq; iusta moderatio, non iniusta precatio. Habeant hoc etiam principes Christi sibi liberalitate concessum, ut ad imitationem domini dicatur de imperatore Romano: Posuisti in capite eius coronam de lapide precioso. Ex illo gratulatur Ecclesia, erubescit Iudæus: nec solum erubescit, sed etiam torquetur, quod ipse sibi author confusionis est. Dum insultat Christo, confessus est eum regem: dum regem Iudæorum appellauit, sacrilegium suum qui non credidit, confitetur. Ecce, inquiunt: Crucifiximus Iesum, ut Christiani & post mortem resurgant, & mortui regnent. Non crucifiximus quem reges adorant. Quem non adoramus, ipsi adorant. Ecce & clauus in honore est: & quem, ad mortem impressimus, reme-

Philipp. 3

Psalm. 112

Gene. 28

1. Reg. 17

Ioan. 19

Psalm. 20

dium salutis est, atq; inuisibili quadam potestate dæmones torquet. Putabamus nos uicisse, sed nos uictos fatemur. Iterum Christus resurrexit, & resurrexisse eum principes agnouerunt. Iterum uiuit, qui non uidetur. Nunc maior nobis contentio, nūc pugna nobis uehementior aduersus eum. Cui regna famulantur, cui seruit potestas, illum contempsimus, quomodo regibus resistemus? Ferro pedum eius reges inclinantur. Reges adorant, & Fotiniani diuinitatē eius negant? Clauum crucis eius diademati suo præferunt Imperatores, & Arriani potestatē eius imminuūt? Sed quæro, quare sanctum super frænum, nisi ut Imperatorū insolentiam refrenaret, cōprimeret licentiam Tyrannorum, qui quasi equi in libidines adhinnirent, quod liceret illis adulteria impune cōmittere? Quæ Neronum, quæ Caligularum cæterorumq; probra comperimus, quibus non fuit sanctū super frænum? Quid ergo aliud egit Helenæ operatio, ut fræna dirigeret, nisi ut omnibus Imperatoribus sancto dicere spiritu uideretur: Nolite fieri sicut equus & mulus, sed in fræno & chamo maxillas eorum constringeret, qui se non agnoscerent reges, ut regerent sibi subditos? Prona enim potestas in uitium ferebatur, & more pecudum uaga sese libidine polluebat. Ignorabāt deum, restrinxit eos crux domini, & reuocauit à lapsu impietatis. Leuauit oculos eorum, ut Christum in cœlo quærerent. Exuerunt se chamo perfidiæ, susceperunt fræna deuotionis & fidei, secuti dicentem: Tollite iugum meum super uos. Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue est. Inde reliqui principes Christiani præter unum Iulianum, qui salutis suæ authorem reliquit, dum philosophiæ se dedidit errori. Inde Gratianus & Theodosius. Non ergo mentita est prophetia, dicēs: Ambulabunt reges in lumine tuo. Ambulabunt plane ac maxime Gratianus & Theodosius præ cæteris principes, non iam armis militum, sed meritis suis tecti, non purpureum habitum, sed amictum induti gloriæ. Qui cùm hic delectarentur absolutione multorum, quanto magis illic pepercisse se pluribus recensendo, pietatis suæ recordatione mulcentur, qui nunc luce fruuntur candida? longe meliora illic, quàm hic possidebant, habitacula consecuti, dicētes: O Israel, quàm magna est domus domini, & quàm ingens locus possessionis eius: magnus, & non habens finem. Et perfuncti maximis laboribus inter se cōferunt: Bonū est uiro cùm portauerit iugū graue à iuuentute, sedebit singulariter, & silebit, quia portauit iugū graue. Qui enim iugū graue portauit à iuuētute, requiescit: posteaq; remotus à turba præcipuum locum quietis suæ possidet, dicens: Quoniam tu singulariter in spe constituisti me. Portauit iugum graue à iuuentute sua Lazarus pauper, ideo singulariter in sinu Abrahæ requiescit, diuinæ testimonio lectionis. Portauit iugum graue Theodosius à iuuentute, quando insidiabantur eius saluti, qui patrem eius triumphatorem occiderant. Portauit iugum graue, quando subijt pietatis exilium, quando infusis Romano imperio barbaris suscepit imperium. Portauit iugum graue, ut Tyrannos Romano demoueret imperio. Sed quia hic in labore, ibi in requie. Sed iam ueniamus ad Augusti corporis transmissionem. Fles Honori germē Augustum, & lachrymis pium testificaris affectum, quod inhonorū adhuc honore tumuli patris corpus per spacia multa transmittis. Sed & patriarcha Iacob propter populum liberandum quē tetra fames graui urgebat periculo, relicta domo senex ad peregrina contendit, atq; ibi defunctus, ad sepulchrum patrium per aliquot dies filio prosequente deductus est. Nec derogatum est aliquid meritis eius, sed magis accessit ad laudem quod pro suis carens dedita domus sorte, quodam supremi funeris est peregrinatus exilio. Fles etiā Imperator Auguste, quod non usq; Constantinopolim reuerēdas reliquias ipse prosequeris. Eadē tibi causa nobiscum est, omnes iusto dolore prosequimur: omnes (si fieri posset) deductores tecum esse cuperemus. Sed Ioseph ad finitimā accessit prouinciā. Hic multa intericēt regionum diuortia, hic maria transfretanda sunt. Nec hoc quidē tibi laboriosum, nisi te teneret respublica, quam boni Imperatores & parentibus & filijs prætulerūt. Deniq; ideo te Imperatorem pater fecit, dominus confirmauit: ut nō solum militares patri, sed omnibus imperares. Nec uereare ne inhonoræ uideantur quocunq; accesserint reliquiæ triumphales. Non hoc sentit Italia, quæ claros spectauit triumphos, quæ à Tyrannis iterum liberata, concelebrat suæ libertatis authorē. Non hoc Constantinopolis, quę secundo ad uictoriam principem misit: quem cùm uellet tenere, nō potuit. Expectabat quidem in reditu eius triumphales solennitates, & titulos uictoriarū, expectabat totius

Philip. 31
Math. 11
Esa. 60
Baruch. 3
Thren. 3
Psalm. 4
Luc. 16
Gene. 46

orbis Imperatorem, stipatum exercitu Gallicano, & totius orbis subnixum uiribus: sed nunc illuc Theodosius potentior, nunc gloriosior redit: quem angelorum caterua deducit, quem sanctorum turba prosequitur. Beata plane quę paradisi incolam suscipis, & habitatorem supernæ illius ciuitatis augusto sepulti corporis tenebis hospitio.

FINIS.

INDEX EPISTOLARVM DIVI AMBROSII Mediolanensis episcopi.

EPISTOLAE LIBRI PRIMI.

EPISTOLAE LIBRI SECVNDI.

EPISTOLAE LIBRI TERTII.

EPISTOLAE LIBRI QVARTI.

EPISTOLAE LIBRI SEPTIMI.

EPISTOLAE LIBRI OCTAVI.

EPISTOLAE LIBRI NONI.

EPISTOLAE LIBRI DECIMI.

FINIS.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI EPISTOLARVM LIBER I

Diui Ambroſii ad Iuſtum, exponentis quid ſignificet illud didrachmum cuius dimidium Hebræus præcipitur offerre pro redemptione animæ ſuæ. Epiſtola I

AMBROSIVS Iuſto. Pulchrè admones frater, ut epiſtolares fabulas, & ſermonem abſentium ad interpretationē cōferamus oraculi cœleſtis, interrogans me quid ſignificet illud didrachmum cuius dimidium Hebræus præcipitur offerre pro redēptione animę ſuę. Quid enim tam conſociabile, quàm de diuinis rebus ſermonem contexere? Eſt autem dimidium didrachmi drachma. Redemptio autem animæ fides. Fides ergo drachma, quam illa mulier in Euangelio, *Luc. 15* ut legimus, amiſſam diligenter requirit, lucernā accendens, & mundans domum ſuam: & ſi inuenerit, conuocat amicas & uicinas, petens congratulari eas ſecum, quod inuenerit drachmam quam perdiderat. Magnum enim damnum animæ, ſi quis fidem amiſerit, uel gratiam, quam fidei precio acquiſiuit ſibi. Et tu ergo accende lucernam tuam. Lucerna tua oculus tuus eſt, ille interior oculus ſcilicet mentis. *Math. 6* Iſtam lucernam accende, quæ accipit oleum ſpiritale, & lucet in tota domo tua. Quęre drachmam, redemptionem animæ tuæ: quam qui amiſerit, turbatur: qui inuenerit, exultar. Eſt & redemptio animæ miſericordia. Redemptio enim animæ hominis, diuitiæ eius ſunt, quibus utiq; fit miſericordia, quæ ſumptu pauperes iuuat. Fides igitur gratia, *Prouer. 13*

gratia,

gratia misericordia, misericordia redēptio est animæ, quæ drachma, hoc est integro pre
cio summę plenioris expendit. Sic enim scriptũ est, dicēte domino ad Moysen: Quod si
acceperis computationē filiorũ Israel in uisitatione ipsorũ, dabunt singuli redēptionem
animę suę domino, & nō erit in his ruina in uisitatiōe eorũ. Et hoc est quod dabũt quot-
quot perambulāt uisitationē, didrachmi dimidiā partē, quod est secũdum didrachmum
sanctum. Viginti oboli didrachmũ. Dimidia aũt pars didrachmi illatio domino. Omnis
qui intrauerit uisitare à uiginti annis & supra, dabũt illationē domino. Qui diues est, nō
adijciet: & qui pauper est, nō minorabit à dimidia parte didrachmi, cùm cœperint dare
oblationē domino, & exorare ꝓ animab. suis. Et accipies pecuniā illationis à filijs Israel,
& dabis illam in opus tabernaculi testimonij, & erit filijs Israel legitimum memoriale in
conspectu domini, & orare pro animabis uestris. Ita ergo deerat uel diues qui plus offer
ret, uel pauper qui minus haberet, si in pecunia dimidium didrachmũ istud & non in uir
tute esset. Vnde aduertendũ quod non materialis ista, sed intelligibilis drachma sit, quæ
ex æquo ab omnibus conferenda æstimatur. Deniq; etiam de illa cœlesti esca (Esca au-
tem & delectatio alimēti cœlestis sapiētia est, qua uescebātur in paradiso locati, qui erat
indeficiens animæ cibus, quem uocauit manna diuinus serrmo) ita legimus distributio-
nem factam per singulas animas, ut æqualis fieret diuisio. Et collegerunt secũdum dispo
sitionem Moysi, is qui plurimum, & qui minimum, & mensurā fecerũt gomor, & non
abundauit & superfuit ei qui multum: & ei qui minus, non defuit. Vnusquisq; enim pro
numero animarũ quæ apud se erant in tabernaculis, collegerunt per singula capita go-
mor, id est mensuram uini, sicut habet interpretatio. Est autē mēsura sapientiæ: quæ si su-
pra mensuram sit, nocet, quia scriptum est: Noli esse multum sapiens. Et Paulus docuit se
cundum mensuram dari diuisionē gratiarum, cùm dicit: Quia unicuiq; datur manifesta-
tio spiritus ad utilitatem, alij sermo sapientię, alij sermo sciētię secundũ eũdem spiritum,
alteri fides in eodem spiritu, alij gratia sanitatum in uno spiritu, & diuidi eam gratiam se
cundum uoluntatem spiritus. Quod diuidit, æquitatis est: quod autem secundum uolun
tatem suam diuidit, potestatis. Vel quia id uelit unicuiq; conferre quod profuturum no
uerit. Gomor ergo mensura est, & mensura uini, quod lætificat cor hominis. Quid au-
tem nisi sapientiæ potus, iucunditas cordis est? Hoc est illud uinum quod miscuit in cra
tere sapientia, & offert bibendum, ut sumamus nobis sobrietatem & prudentiam, quod
ea æqualitate transfundi oportet sensibus & cogitationibus nostris, & omnibus mo-
tibus, qui intra hanc nostram sunt domum, ut sciamus posse abundare omnibus, defi-
cere nulli. Plenius autem de sanguine Christi intelligitur, cuius ad gratiam nil minui-
tur, nihil adaugetur. Et si parum sumas, & si plurimum haurias, eadem perfecta est om-
nibus mensura redemptionis. Pascha quoque domini, hoc est, agnum ita patres epulari
iubentur, ut secundum numerum animarum epulentur, suarum, neque plures, neq; pau
ciores, neq; alijs plus dari, alijs minus sed secundum animas singulorum: ne aut fortio-
res amplius sumant, aut infirmiores minus. Gratia enim æqualis singulis diuiditur, re-
demptio diuiditur, donum diuiditur. Neque plures oportet esse, ne quis uacuus spei &
redemptionis recedat. Plures sunt quando aliqui extra numerum sunt, sancti autem nu-
merati sunt omnes, & capilli eorum. Cognouit enim dominus qui sunt ipsius. Neq; pau
ciores, ne magnitudine gratiæ sit ad recipiendum infirmior. Et ideo omnes æqualita-
tem deuotionis & fidei deferre præcepit ad pascha domini, id est, ad transitum. Pascha
autem est quando anima irrationabilem deponit passionem, sumit autem bonam com
passionem, ut compatiatur Christo, & transitum eius in se suscipiat, ut inhabitet in ea, &
deambulet, & fiat eius deus. Gratia itaq; æqualis per omnes, uirtus autē diuersa in singu
lis. Vnusquisq; ergo portionem competentē suis uiribus sumat, ne aut fortior indigeat,
aut oneretur infirmior. Habes hoc in Euangelio, quia merces æqualis omnibus soluitur
in uinea laborantibus, sed pauci ad brauium, pauci ad coronā perueniunt, pauci dicunt:
Reposita est mihi corona iustitię. Alia est enim merces liberalitatis & gratię, aliud uir-
tutis stipendiũ, alia laboris remuneratio. Ergo didrachmũ redēptio est, imò dimidiũ di-
drachmi. Redimit autē nos Christus à morte, redimit à seruitute, ne subiecti simus mun-
do, cui renunciamus. Vnde dominus in Euangelio dicit ad Petrum ut uadat ad mare, &
mittat hamum, in ore piscis inuentum staterem sumat, & det pro domino & pro se, exi-
gentibus

Marginal notes: Exod. 30; Eccles. 7; 1. Corin. 12; Matth. 10; 2. Timot. 2; Matth. 20; 2. Tim. 4; Matth. 17; 3

gentibus didrachma. Hoc est igitur didrachma quod exigebatur secundum legem, sed non debebat illud filius regis, sed alienus. Quid enim se Christus redimeret ab hoc mundo, qui uenerat ut tolleret peccatum mundi? Quid se a peccato redimeret, qui descenderat ut omnibus peccatum dimitteret? Quid se redimeret à seruitute, qui se exinaniuerat, ut uniuersis libertatem daret? Quid se redimeret à morte, qui carnem susceperat, ut mortē sua omnibus resurrectionem acquireret? Non utiq; opus habuit redemptione redemptor uniuersorum: sed sicut circuncisionem accepit ut legem impleret, & ad baptismum uenit ut impleret iustitiam: ita etiam didrachma exigentibus solutionem non recusauit, statim staterem pro didrachmo iussit pro se & Petro dari. Maluit enim supra legem soluere, quàm id quod erat legis negare. Ostendit autem contra legem Iudæos facere, qui ab uno didrachmum exigerent, cùm dimidium didrachmi exigendum Moyses præscripserit. Et ideo & pro se & pro Petro tāquam singulas drachmas in statere solui mandauit. Bonus autem census Christi, qui statere soluitur, quia statera iustitia est, iustitia autem supra legem. Deniq; finis legis Christus est ad iustitiam omni credenti. Hic stater in ore piscis inuenitur: illius piscis quem capiunt piscatores hominum, illius piscis qui ponderat sermones suos, ut igne examinatos proferat. Hunc staterem nescierunt Iudæi, quem proditori dederunt. Lex autem dimidium didrachmi pro redemptione animæ exigit, quam drachmam deo deputat, quia totum didrachmum uindicare non poterat. Vix enim in Iudæo uel portio deuotionis poterat inuestigari. Qui autem uerus est liber, uerus Hebræus, totus est dei: totum quod habet, libertatis est. Nihil habet illius qui libertatem recusat, dicens: Dilexi dominum meum, & uxorem, & infantes: non abibo liber. Quod non solum ad dominum, sed etiam ad eius refertur infirmitatem qui se subiecerit mundo, quod diligat mundum, uel mentem suam, id est, τὸν huius authorem uoluntatis. Nec solū ad uxorem, sed etiam ad delectationem refertur, quæ domesticam nō illam æternam curam suscipit. Huic ergo ad limen & ostium suum dominus suus aurem pertundit, ut meminerit sermonis sui quo seruitutem elegit. Et ideo tu Christiane istum ne imiteris, quia tibi scriptum est, non ut didrachmi dimidium (si tamen uis perfectus esse) deo offeras, sed ut omnia tua uendas, & des pauperibus. Nec ut portionem seruitutis mundo reserues, sed ut totum te abneges, & domini crucem tollas, & sequaris eum. Cognouimus itaq; ideo dimidium didrachmi lege postulari, quia dimidium generi huius mundi, id est, conuersationi seculari, & usui domestico & posteritati referuabatur, quibus necesse erat & sortem ex sorte, id est, transmissionis deputari. Vnde & dominus tentantibus se Pharisæis subdola interrogatione utrum suaderet censum dari Cæsari, respondit: Quid me tentatis hypocritæ? ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium, in quo erat imago Cæsaris. Ait illis: Reddite quæ sunt Cęsaris, Cæsari: & quæ sunt dei, deo, ostendens illos ita esse imperfectos, qui sibi perfecti uidebantur, ut prius Cæsari quàm deo soluerent. Quibus enim prior esset cura mundi, ab ijs prius soluendum foret quod erat mundi. Vnde & ait: Reddite, id est, uos reddite quæ sunt Cæsaris, apud quos figura & imago inuenitur Cæsaris. Illi ergo Hebræi pueri Ananias, Azarias, Misael, ille Daniel sapientior, qui non adorauerunt imaginem regis, qui non receperūt eam, qui nihil de illa mensa regis accipiebant, nō tenebantur ad solutionem tributi. Nihil enim eorum quæ sub rege terreno erant, possidebant. Ergo eorum imitatores non soluunt tributum, quibus portio deus est. Ideo dominus ait: Reddite, id est, uos reddite qui protulistis imaginem Cæsaris, apud quos inuenitur: ego autem nihil debeo Cæsari, quia nihil huius mundi habeo. Venit enim huius mundi princeps, & in me inueniet nihil. Nihil debet Petrus, nihil Apostoli mei, quia non sunt de hoc mundo. Et si in hoc mundo sunt, ego misi eos in hunc mundum. Sed iam non sunt de hoc mundo, quia mecum sunt supra mundū. Ergo quod diuinæ legis est, solui iubetur, non quod Cæsaris. Et tamen & ipsum perfectus, id est, prædicator Euangelij iam non debebat, qui plus prædicabat. Non debebat filius dei, non debebat & Petrus in adoptionem à patre adscitus per gratiam, sed ne scandalizentur, inquit, uade ad mare, & mitte hamum, & eum piscem qui primus ascenderit, tolle, & aperto ore eius inuenies ibi staterem, illum sumens da ijs pro me & te. O magna mysteria, dat dimidiū didrachmi quod Lex iubebat, & non negat quod legis est, quasi factus ex muliere factus sub lege secundū incarnationem

Rom. 10 — Exod. 21 — Matth. 19 — Daniel. — Ioan. 14 — Matth. 17 — Galat. 4

tionem locutus ſum. Ex muliere ſecundum ſexum. mulier ſexus eſt, uirgo ſpecies. ſexus generis, uirgo integritatis. in quo ergo uenit ſub lege, in eo factus eſt ex muliere, id eſt, in corpore. Et ideo didrachmũ ſolui iubet pro ſe & Petro, quia uterq; ſub lege generati. Iubet ergo ſecundum legem ſolui, ut eos qui ſub lege erant, redimeret. Et tamen ſtaterem dari iubet, quo uectes imponerent ori ſuo, ne ex multiloquio peccatum admitterent. Et iubet dari in ore piſcis repertum, ut agnoſcerent uerbum. Qui enim quod legis eſt, exigebant: cur quod legis eſt, neſciebant? Verbum enim dei ignorare non debebãt: quia ſcriptum eſt: Prope eſt uerbum in ore tuo, & in corde tuo. Totum igitur didrachmum deo ſoluit, qui ſæculo nihil reſeruauit. Deo enim iuſtitia ſoluitur, quę eſt mentis ſobrietas. Deo ſoluitur ſermonis cuſtodia, quæ eſt ſermonis ſobrietas. Corde enim creditur ad iuſtitiam, ore autẽ confeſſio fit ad ſalutẽ. Poteſt autem & drachma pro Veteri teſtamento accipi, didrachmum pro utriuſq; teſtamenti precio, quia ſecundum legem unuſquiſq; per legem redimebatur. Qui autem ſecundum Euangelium redimitur, ſoluit drachmam ſecundum legem, ſanguine redimitur Chriſti ſecundum gratiam, geminam habens redemptionem, & deuotionis & ſanguinis. Nec enim fides ſola ad perfectionẽ ſatis eſt, niſi etiã baptiſmatis adipiſcatur gratiã, & ſanguinẽ Chriſti redemptus accipiat. Bona ergo drachma quæ deo ſoluitur. Non eſt drachma denarius, ſed diuerſum eſt. Deniq; in denario imago Cæſaris eſt, in drachma imago dei, quia unius eſt dei, ad imitationẽ ipſius. Ab uno incipit, & in infinitũ diffunditur: & iterum de infinito numero in unũ quaſi in finem omnia reuertuntur: quia deus & principium & finis omnium eſt. Vnde nec numerum monada, ſed elementum numeri quibus ea cura eſt appellauerũt. Et hoc propterea diximus, quia ſcriptum eſt: Ego ſum α & ω: primus, & nouiſſimus. &, Audi Iſrael: Dominus deus tuus deus unus eſt. Et tu ergo ad ſimilitudinem domini unus eſto atq; idem. Nõ hodie ſobrius, cras ebrioſus: hodie pacificus, craſtina die litigioſus: hodie frugi, craſtina die incontinens. Mutatur enim unuſquiſq; morum uarietate, & fit alter, in quo non agnoſcitur quod fuit, & incipit eſſe quod non fuit, ſui degener. Graue eſt enim mutari in peius. ſed eſto ſicut imago in drachma, immutabilis, eundem habitum ſeruans quotidie. Videns drachmam, attende imaginem: hoc eſt, uidens legem, attende in lege imaginem dei Chriſtum. Quia ipſe imago dei inuiſibilis & incorruptibilis, luceat tibi uelut in ſpeculo legis. Confitere eum in Lege, ut eum in Euangelio recognoſcas. Si cognouiſti in mandatis, recognoſce in operibus. Vale, & ſi non infructuoſe didrachmũ iſtud commiſſum mihi arbitraris, iterum ſi quid habes, committere ne dubitaueris.

Deut. 30 · Rom. 10 · 7 · Apoca. 1 · Deut. 6 · 8

Sancti Ambroſii ad Simplicianum, explicantis quid ſibi uelit quod Moyſes poſt oblatum ſacrificium, & immolatas domino ſalutares hoſtias, dimidiam partem ſanguinis in crateras miſerit, dimidiam autem ad altare fuderit. Epiſt. 11

AMbroſius Simpliciano. Motum te cùm legeres, ſignificaſti mihi, quid ſibi uelit, quod Moyſes poſt oblatum ſacrificium, & immolatas domino ſalutares hoſtias, dimidiam partem ſanguinis in crateras miſerit, dimidiam autem ad altare effuderit. Sed quid eſt quod ipſe dubites, & à nobis requiras, cùm fidei & acquirendæ cognitionis diuinæ gratia totum orbem peragraueris, & quotidianæ lectioni nocturnis ac diurnis uicibus omne uitæ huius tempus deputaueris, acri præſertim ingenio etiam inintelligibilia complectens? Vtpote qui etiam philoſophiæ libros quàm à uerò ſint deuij demonſtrare ſoleas, & pleroſq; tam inanes eſſe, ut prius ſcribentium in ſuis ſcriptis ſermo quàm uita eorum defecerit. Tamen quia collatio ſermonis, ut pecuniæ, magno eſt uſui, atq; ea maximus in commune emolumentum negociationis profectus paratur: quod mirabilis ſit iſta ſanguinis diuiſio, reticere non queo. Pars enim eius moralem ſapientiæ diſciplinam uidetur ſignificare, pars myſticam. Illa quæ in crateras mittitur, moralis eſt: hæc quæ ad altare effunditur, myſtica: eo quod diuino munere & aſpiratione quadam humanis infundatur mentibus, ut conuenientia & fidei plena de deo ſentiant. Deniq; qui locuti ſunt de eius maieſtate, & de cœleſtibus, uel Apoſtoli, uel ſancti Prophetæ, non niſi ex reuelatione demonſtrata ſibi loqui auſi ſunt. Vnde Paulus & raptum ſe in paradiſum, & audiſſe ſe uerba quæ non licet homini loqui, in epiſtola ſua teſtificatus eſt. Stephanus quoq; uidit cœlos apertos, & Ieſum ad dexteram dei ſtantem. Et Eſaias propheta uidit ſedentem. Nam de Moyſe quid loquar, de quo

Exodi. 4 · 1 · 2 · 1 Corin. 12 · Acto. 7 · Eſa. 6 · Deut. 34

dicit

dicit ſcriptura, quod non ſurrexit amplius propheta in Iſrael ſicut Moyſes, qui ſciuit dominum facie ad faciem in omnibus ſignis & prodigijs quæ fecit in terra Aegypti? Myſtica ergo deo libantur, qui ſplendore diuinæ ſapientiæ, cuius pater & genitor eſt, inflammat animæ uigorem, ac mentem illuminat. Sapientia autem dei Chriſtus, in cuius pectore recumbebat Ioannes, ut de principali illo ſecretoq; ſapientiæ hauſiſſe diuina proderetur myſteria. Deniq; ipſe conſcius muneris hoc ſcripſit, qui ſibi quod acceperat uindicare, & ſuo aſſignare ingenio reformidabat. Sed & ipſe dominus dicebat Apoſtolis os ſuũ aperiens: Accipite ſpiritum ſanctum, quo declarauit ſe eſſe qui Moyſi dixerat: Ego aperiam os tuum, & inſtruam te quid debeas loqui. Ergo hæc ſapientia diuina inenarrabilis, impermixta atq; incorrupta ſanctorum animis ſui infundit gratiam, & cognitionem reuelat, ut ſpeculentur eius gloriam. Illa autem moralis ſapientiæ diſciplina eſt, quæ mittitur in crateras, & ex illis percipitur atq; hauritur. Crateres igitur ſenſuum receptacula. Crateres oculi ſunt duo, aures ſunt, nares ſunt, os quoq; & aliæ partes conuenientes muneri. Oculi enim uiſum recipiunt & miniſtrant, auditum aures, odorem nares, ora guſtatum, & cætera. In iſtos crateres uerbum illud in quo eſt principatus ſacerdotij uel prophetiæ effundit ſanguinis ſui partes, ut uiuificet atq; animet irrationabiles portiones, & faciat rationabiles. Deniq; ubi Legis diuinæ præcepta numerauit atq; annunciauit populo, Theoriam poſtea intelligibilis illius arcæ teſtimonij uel candelabri uel thymiamatis locuturus, immolauit hoſtias & libauit, ſanguinis partem infundens altaribus ſacris, partem autem infudit crateribus. Fit ergo diuiſio myſticæ illius, hoc eſt, diuinæ moraliſq; ſapientiæ. λόγος enim diuiſor eſt animarum atq; uirtutum. λόγος autem uerbum dei ualidum & acutum, quod pertranſit & penetrat uſq; ad diuiſionem animæ, uirtutes quoque diſtinguit & diuidit, cuius miniſter Moyſes diuiſione ſanguinis uirtutum genera diſtinxit. Et quia nihil præ cæteris in Lege, niſi Chriſti aduentus annunciatur, atq; eius prefiguratur paſſio, uide ne iſta ſit hoſtia ſalutaris, quam uerbum deus in ſemetipſo obtulit, atq; in ſuo immolauit corpore, quod primo moralem in Euãgelio, ſed etiam in Lege docuit diſciplinam, & in ſua patientia atq; in ipſo actu & opere monſtrauit, tanquam in crateras ita in mores noſtros ſenſuſq; transfundẽs uelut ſubſtantiam quandã & uitalia ipſa ſapientiæ, quibus mentes hominum uiuificauit ad uirtutis ſeminariũ, & inſtituta pietatis. deinde accedens ad altare effudit hoſtiæ ſuæ ſanguinem. Itaq; ſiue ita hæc accipias, pius (ut arbitror) ſenſus eſt: ſiue ſecundũ Salomonẽ uelis, concurrit æquè, ut quia ſanguinem miſit in crateras Moyſes propheta, cognoſcas ipſum eſſe ſanguinem de quo ſcriptũ eſt: quia ſapientia miſcuit in cratere uinum ſuum dicens ut relinquerent inſipientiam, & quærerent ſapientiã. Hauritur ergo de cratere ſapientia, hauritur diſciplina, hauritur intellectus, hauritur correctio, hauritur uitæ emendatio, hauritur morũ & conſiliorũ temperatio, pietatis gratia, uirtutis incrementum, fons ubertatis. Quod uerò ad altare effundit ſanguinẽ, intelligere licet ablutionẽ mundi, remiſſionẽ omnium peccatorũ. Etenim ſanguinẽ illum ad altare quaſi hoſtiã effundit ad multorũ exhaurienda peccata. Agnus enim hoſtia eſt, ſed agnus non irrationabilis naturæ, ſed diuinę potentię, de quo dictum eſt: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccatũ mundi. Non ſolum enim mundauit ſanguine delicta uniuerſorum, ſed etiam diuina poteſtate donauit. An non tibi uidetur effudiſſe ſanguinem ſuum, de cuius latere ſupra ipſum paſſionis altare aqua cucurrit & ſanguis? Vale, & nos parentis affectu dilige, ut facis.

Margin: Deut. 34 — Ioan. 13 — Ioann. 20 — Exod. 4 — Hebr. 4 — Prouer. 9 — Hebr. 9 — Ioan. 1

Diui Ambroſij ad Simplicianum, cauſam reddentis cur Moyſes propheta maximus inueniatur magis Aaron fratris conſiliũ quàm ſuum probaſſe: Cur etiã tam difficile tamq; rarũ ſit poenitentiã peccati gerere in hac uita homini. Epiſt. III

A Mbroſius Simpliciano. Quantus ſit unuſquiſq; in ſuo munere, exemplo debet eſſe lectio, quæ iure te mouit, quod Moyſes ille quo nemo præſentius deum uidit, neq; ſurrexit amplius in Iſrael propheta qui deum facie ad faciẽ ſicut Moyſes uideret, ille qui quadraginta diebus cum deo iugiter & noctibus fuit cùm Legẽ acciperet in monte: ille, inquã, cui deus dabat quos loqueretur ſermones, inuenitur magis Aaron fratris conſilium quàm ſuum probaſſe. Fuit ergo quiſquam hominum Moyſe prudentior & inſtructior? Atq; ipſum Aaron poſtea cum Maria circa Aethiopiſſæ perſonam legimus erraſſe. ſed hoc ipſum diligenter diſcute, ubi Moyſes ſcientia

Margin: Deut. 34 — Exod. 34

præponderet, ubi Aaron consilio. Moyses magnus propheta, qui de Christo dixit: Sicut me, ipsum audietis. Et de quo ipse dominus ait: Si Moysen & prophetas non audiũt: nec si quis ex mortuis ad illos abierit, credent. Ergo in causa prophetiæ præfertur Moyses sicut propheta, ubi autem causa & munus & officiũ sacerdotij est, præfertur Aaron sicut sacerdos. Tractemus ergo ipsum locum. Immolatus erat hircus pro peccato, & oblatus in holocaustum. Quæsiuit eum postea Moyses, & combustus erat. Et iratus est Moyses ad filios Aaron Eleazar & Ithamar, qui superfuerant, dicens: Quare non manducastis quod oblatum est pro peccato in loco sancto? Quoniam quidē sancta sanctorum sunt hæc uobis manducare, ut auferatis peccatum synagogæ, & intus manducandum esse, sicut mihi præceptũ est, ait. Cùm ergo iratum eum uidisset Aaron, placidè respondit ei: Si hodie obtulerint pro peccato suo holocausta sua contra dominum, & acciderint mihi talia, manducabo quod pro peccato obtulerũt hodie? nunquid placebit domino? Et audiuit Moyses, & placuit illi. Quid ista significent, consideremus. Nihil peccare, solius est dei: emendare sapientis est, & corrigere erratum, & pœnitentiam gerere peccati. Id tamen est difficile in hac uita hominum. Quid enim tam rarum, quàm ut inueniās uirum qui seipsum coarguat, & factum condemnet suum? Rara itaq; confessio de peccato, rara pœnitentia, rara in hominibus uerbi eius assertio. Repugnat enim natura, repugnat uerecundia. Natura, quia omnes sub peccato: & qui carnem gerit, culpæ obnoxius est. Ergo repugnat natura carnis, & illecebra seculi innocentiæ integritatiq;. Repugnat etiam uerecundia, quia erubescit unusquisq; propriam culpam fateri, dum præsentia magis quàm futura cogitat. Studebat autem Moyses peccati uacuam reperire animam, ut exuuias erroris deponeret, & nuda culpæ sine ullo sui pudore discederet. Sed non inuenit, quia cito impetus irrationabilis præuenit, & flamma quædā celerrimi motus animam depascitur, atq; exurit eius innocentiam. Præponderant enim futuris præsentia, & uiolenta moderatis, & plura paucioribus, & iucunda serijs, & asperis mollia, & tristibus læta, & illecebrosa rigidioribus, & præpopera tardioribus. Velox enim est iniquitas, quæ ad nocendum occasiones suggerit, quia ueloces pedes eius ad effundendũ sanguinem. Lenta autem uirtus omnis & diuturna cunctatrix ante iudicat, & adorienda inspicit. Ita mens boni, speculatrix consiliorum suorum est, priusq; examinat quid decorum atq; honestum: iniquitas uerò opere cogitationem anteuertit. Pigra igitur & uerecunda est pœnitentia, quia premitur & reuocatur præsentium pudore. Solis enim intendit futuris, quorum spes sera, tardior fructus, & ideo petitio ipsa tardior. Inter hæc spei & uirtutis molimina prçcurrit impudentia, & specie præsentium pœnitētia excluditur, & tanquam exuritur affectus eius, & huiusmodi aboletur inuitus. Quærit eam lex, & non inuenit. Ambusta est enim feruore & fumo iniquitatis, & indignatio quædam legis mouetur. Dicit Moyses deuorandam fuisse pœnitentiam in sanctis sanctorum, sacerdotes quasi segniores increpat. Respondit Aaron, prouidũ debere esse iudicium sacerdotale, nec facilè male sanæ conscientiæ committendum id muneris, ne fiat error priore deterior. Vase enim fœdo uel oleum uel uinum facile corrumpitur ac deterioratur. Quomodo autem poterat ubi ignis alienus erat, peccatum exuri, & hoc sub conspectu domini, cui & occulta sunt cognita? Nunquid potest placere domino si quis cũ adhuc uersetur in iniquitatibus, & iniustitiā corde inclusam teneat, dicat se agere pœnitentiam? Simile est, ac si quis æger se sanum simulet, magis ægrotabit: quia nihil ei prodesse potest simulatio sanitatis, cùm uerbo adumbretur, non ullo fulciatur uirtutis subsidio: Ignis itaq; alienus est libido. Ignis alienus est omne iniustæ incēdium cupiditatis. Ignis est alienus omnis ardor auaritiæ. Hoc igni nemo mundatur, sed exuritur. Nam ubi iste ignis alienus est, si quis in cōspectu se offerat domini, ignis eum cœlestis absumit, sicut Abiud & Nadab quos exussit ignis cœlestis pariter cum ijs quę pro peccato sacris fuerāt oblata altaribus. Qui ergo uult mundare peccatum suum, ignem à se remoueat alienum. Illi soli igni se offerat qui culpam non hominem exurit. Qui sit iste ignis, audi dicentem: Quia Iesus baptizat in spiritu sancto & igni. Hic est ignis qui siccauit hæmorrhousæ per duodecim annos sanguinem profluētem. Hic est qui peccatũ Zachęi abstulit dicentis quod dimidium bonorum suorum daret pauperibus, & si cui quicquā abstulit, redderet quadruplũ. Hic est ignis qui abstersit culpā latronis. Ignis enim consumens est qui

Marginalia: Deut. 18 · Luc. 16 · Leui. 10 · Psalm. 13 · Leuit. 10 · Matth. 3 · Matth. 9 · Luc. 19

est qui dixit ei: Hodie mecum eris in paradiso. Illos itaq; sanauit, in quibus simplicem &
purã reperit confessionem, nihil malignum, nihil fraudulentum. Deniq; Iudas ad reme-
dium peruenire non potuit, cùm diceret: Peccaui quod tradiderim sanguinem iustum: *Matth. 27*
quia alienum ignem uoluebat in pectore, qui eum inflammauit ad laqueũ. Indignus e-
nim remedio fuit, quia non intimo mentis conuersus ingemuit, nec sedulo gessit pœni-
tentiã. Tãtæ enim pietatis est dominus Iesus, ut & ipsi donaret ueniã, si Christi expectas-
set misericordiam. Hanc ergo culpam sacerdotes non auferunt, neq; peccatum eius qui
in dolo se offert, & adhuc in studio delinquẽdi est. Nõ enim possunt epulari in eo quod
plenum fraudis, & serpentis interius cicatricis est. Cibus enim sacerdotis est in peccato-
rum remissione. Vnde ait princeps sacerdotum Christus: Meus cibus est ut faciam uo-
luntatem patris mei qui in cœlo est. Quæ est uoluntas dei, nisi ea, cùm conuersus inge- *Ioann. 4*
mueris, tunc saluus eris? In illo ergo subdolo cibus nullus est. Deniq; nec ipse epulandi *Esa. 30. iux. 70*
suauitatem capere potest in quo non syncera & pura conscientia est. Amaritudo enim
fraudis epulandi suauitatem obducit: nec permittit mala conscientia ut reficiat & pa-
scat obnoxium animum pœnitentia. Ideo ergo talis affectus, talis petitio, talis pœniten-
tia non est usui aut uoluptati sacerdotibus. Meritoq; hircus ille qui pro peccato oblatus
est in holocaustum, quia non fuit syncera hostia, exustus est, quia in eius sacrificio ignis
alienus repertus est. Non est itaq; complacitum & acceptum sacrificium deo. Non est
enim acceptum, nisi quod fuerit in diuitijs sinceritatis & ueritatis probatum. Ideo & ali- *Leui. 10*
bi legis duos hircos, unum in quo sors domini, alterum transmissionis. Illum in quo sors *5*
domini, offerri atq; immolari pro peccato: illum uero in quo sors transmissionis, dimitti
in desertum, ut accipiat populi iniquitates, uel alicuius peccatoris. Sicut enim duo sunt *Matth. 14*
in agro, & unus eorum assumitur, alius derelinquitur: ita sunt duo hirci, unus qui ad sacri
ficium est utilis, alius qui in desertum dimittitur. Hic nulli usui, neq; edendus, neque epu
landus à sacerdotum filijs. Sicut enim ex ijs quæ alimentorum sunt, quod bonum est e-
ditur, quod inutile aut malum, proijcitur: ita & bona opera epulatoria dicimus, quæ
sunt usui. Non placebit ergo domino si manducet sacerdos sacrificium in quo fraus sit
oblationis, non sedulæ confessionis sinceritas. Et ideo hircus iste in desertum dimitten-
dus est, ubi errauerunt patres nostri, errauerunt in eo, & non potuerunt ad resurrectio-
nis terram peruenire, sed interijt à terra memoria eorum. Deniq; quæ sint epulatoria o-
pera, audi: Et erunt sabbata terræ uobis escæ. Epulatoria enim & refectoria requies in
deo, quæ facit animi tranquillitatem. Vnde & nos etiam in sermone requiescamus. Va-
le, & nos, ut diligis dilige: quia nos te diligimus.

Diui Ambrosii ad Irenæum, declarantis quomodo intelligendum sit quod in
Exodo legitur: Abominãda apud Aegyptios immolemus deo. Qualibus præ
terea ductoribus, & qua uia ad ecclesiam Christi perueniatur, qui illam ingre-
diantur, & quid eis in ipsa sit agendum. Episto. IIII

A Mbrosius Irenęo. Moueri te significasti mihi eo quod legeris, Abominanda *Exod. 8*
apud Aegyptios immolemus deo. Sed habuisti quo istud solueres, quia in *Gene. 46*
Genesi scriptum est quod Aegyptij pastorem pecorum abominabantur. Nõ
utiq; propter hominem, sed propter pecora. Illi enim aratro terram inuertebant. Abrahã
autem, & Iacob, & postea Moyses, Dauid, pastores fuerunt, regalem quandam in hoc
munere disciplinam innuentes. Oderant ergo Aegyptij immolata sacrificia, id est perfe
cta studia uirtutũ, & plena disciplinæ. Quod ergo uitiosi oderunt, hoc apud bonos syn-
cerum ac piũ est. Opus uirtutis detestatur luxuriosus helluo, refugit Aegyptius: ita cor-
pus quod illecebras diligit, auersatur animæ uirtutes, abominatur imperium, refugit uir
tutũ disciplinas, & omnia opera quæ huiusmodi sunt. Quę ergo Aegyptius refugit, Ae-
gyptius ille & non homo, hæc tu amplectere, qui habes humanitatis scientiã. Illa autem
declina quæ illi sequuntur atq; eligunt, quoniã duo sibi ista congruere non possunt pru-
dentia, & insipientia. Itaq; sicut ijs quæ in quodam censu imprudentiæ atq; intemperan-
tiæ sunt, abdicat se prudentia, abdicat continentia: ita eorum omnis exors insipiens est
atq; incontinens, quæ in bonis atq; in hæreditate sapientis uiri sunt & continentis. Deni
que sanctæ illæ tali coniugio Lia & Rachel, una laboriosa, altera aspiratio fortis, refu- *Gene. 29*
gientes non generis necessitudinem, sed morũ discrepantiam, cùm uiri exerciti Iacob

sermone edoctæ essent quod uellet discedere, ut Laban & filiorum eius inuidiam decli-
Gene. 31 naret atque ignauiam, responderunt: Nunquid est nobis portio aut hæreditas in do-
mo patris nostri, & non sicut alienæ existimamur ei? Vendidit enim nos, & deuorauit
precium nostrum. Ecce primum, quia ignauus & inuidus laboriosam & disciplinæ te-
nacem alienat à se ac defugit, seseq; cupit separare: quoniam eas oneri esse cernit sibi, &
putat se lucrum fecisse quod alienauit eas, & hoc esse suum precium iudicat, eumq; fru-
ctum uoluptatis suæ. Nunc audiamus quomodo quæ habet uirtus, non habeat ignauia.
Aiunt enim, omnes diuitiæ & gloria, quam tulit deus patri nostro, nobis erit, & filijs no-
stris. Merito deo arbitro dicunt esse sublata, quia ipse est author bonorum, cuius gratia
ignaui exuuntur, quia decorem hæreditatis diuinæ capere improbi atque infirmi non
queunt, succedit autem intentus, & spiritum in se fortis habens. Quis autem fortis nisi
solus deus, qui omnia coercet & regit? His ergo debetur hæreditas dei. Vnde & Esaias
Esa. 53 dicit: Est hæreditas credentibus in domino. Et pulchrè ait: Est hæreditas. ipsa enim sola
hæreditas est, alia non est. Neq; enim cæcus thesaurus, hæreditas est, neq; caduca omnia
hæreditatis habent commodum. Sola est illa hæreditas, in quibus est portio deus. Vn-
Psalm. 118 de sanctus domini dicit: Portio mea dominus. Et alibi: Hæres factus sum testimonio-
rum tuorum. Videas quæ possideat iustus, mandata dei, oracula eius, præcepta eius. In
his diues est, in his pascitur, in his delectatur, quasi in omnibus diuitijs. Hæc ergo possi-
dentes Lia & Rachel, opes patrias non requirebant, in quibus erat pecunia adultera, ir
rationabilis species, & spiritualis expers uigoris. Deniq; quasi diuites & liberæ nō eum
diuitem, sed egentem arbitrabantur. Omnis enim bonarum & liberalium consors disci
plinarum neminem insipientium diuitem putat, sed inopem atque egenum, abiectum
quoq;, & si regalibus diuitijs affluat, & superbus auro suam iactet potentiam. Fugienda
est igitur talium societas, & si aliqua generis copulentur necessitudine. Noxiæ sunt e-
nim conuersationes cum insipientibus, & inficiunt sobriam mentē ac decolorant: quia
sicut adhærens sancto sanctus eris: ita cum peruerso peruersus eris. Frequenter enim ac
cidit ut quis contra propositum suum intemperantem audiens, cùm uelit ipse continen
tiæ disciplinam tenere, fuco insipientiæ coloretur, meritoq; contrariæ sibi sunt & repu-
gnantes, disciplina atq; insolentia. Vnde cùm uir exercitatus earum sententiam quæ-
reret, uocem emittunt probatæ iam diuturno exercitio uirtutis. Nunquid est nobis por
tio aut hæreditas in domo patris nostri? Id est, consulis nos utrum uelimus ab eo rece-
2 dere? Quasi uerò non cognoueris quod nullam habeamus cupiditatem eius societa-
tis, neq; nos dulcis pluribus secularium diuitiarum cupiditas teneat, aut lætitia luxuriæ?
3 Hæc sunt quæ nos misera & aliena nobis duximus: Hæc sunt quæ plena inopiæ atq; e-
4 gestatis arbitramur. Adijciunt etiam causam secessionis, quia ueram gloriam, & boni
Gene. 31 thesauri copias amisit Laban, in quibus maximus uigor datus est mentis, & bona mone
ta imaginis dei & similitudinis, quia spiritualem monetam amisit, quia splendida magis
seculi elegit, quàm uera & utilia uitæ suæ: quorum decor expertem diuinorum bono-
rum præterit: quoniam ille quæ putat pulchra, in ijs se fallit ipsum & decipit. Vnde audi
eius uerba & iudicia. Secutus sanctum Iacob, & filias suas, ne forte apud eas suorum ui-
tiorum reperiret aliquid, & reuocandi ad se haberet authoritatem, coarguens iustum,
cum ratione esset redargutus, & nihil respondere ac referre posset, quo eum deberet te-
nere: Si annunciasses, inquit, mihi, emisissem te. In quo prodidit quid iustus fugerit, ne
eum prosequeretur, ne deduceret, ne tali comitatu stipatus procederet. Primum quod
multorum dominorum mancipio se subijcere non debuit, ut ab eo tanquam seruulus di
mitteretur. Deinde quia uir exercitio intentus, & quærens ueram uiam ad uirtutem per
sequendam, nō hominem deductorem, sed oracula quæsiuit cœlestia: Quæ me, inquit,
hinc præceperunt abire, & nunc comitantur uiantem. Sed quomodo me dimisisses? An
cum lætitia tua, quæ plena est mœstitudinis, cum typanis scilicet atq; organis immode-
rata modulantibus, & sonis nabiarum suauibus, insuauia resultantibus sonis dissonis, cre
pitibus discrepantibus, uocibus mutis, cymbalis animam ferientibus? His me delectari
5 posse credidisti? his reuocari? Hæc sunt quæ ego fugi: nec uereor uerborum tuorum in-
uidiam. Fugi, ne me talia sequerentur, ne quid de tuis accipiens abirem. Non enim tali-
bus deductoribus ad Ecclesiam Christi peruenitur, ad quam tendebat Iacob, ut eò de-

duceret

duceret populorum copias, inucheret nationum diuitias, posteritatem infunderet, fugiens umbram inanium rerum, præferens insensibilibus simulachris uirtutum spirantē decorem, plausibilibus præponens seria. Vides enim quemadmodum conuiuia gentiles adornent, festa annuncient, sed ea prijs mentibus infestiora sunt: quia ijs plerique decipiuntur, dulcibus capiuntur epulis, capiuntur saltantium choris, dum ieiunia nostra fugiunt, dum ea sibi aspera putant, dum corpori noxia & molesta arbitrantur. An opinatus es quia aurum tuum desiderarem? Sed non habes aurum igne examinatū, quo iusti probantur. An quia argentum cuperem? Sed non habes argentum, qui non habes splendorem alloquij cœlestis. Sed fortasse speraui quod adijceres mihi ad obsequiū seruulos tuos. Ego uerò liberos quæro, fugio seruos peccati. Sed forte comites itineris & duces uiarum necessarij fuerunt. Vtinam sequi possent, ego illis monstrarem domini uias. Sed qui dñm nescieris, uias eius quomodo noueris? Vias eius ingrediuntur electi à domino. Non quicunque intrant eas, sed tamē nemo excluditur. Sequatur qui paratus est, ingrediatur uiam quæ ducit ad Mesopotamiā, ut qui eam petit, per aquas transeat, aquas Tigris atque Euphratæ, fortitudinis atque iustitiæ, per lachrymas pœnitentiæ, baptismum gratiæ. In ea est uirtus exercitus dei. Omnes enim qui sunt in Ecclesia, deo militāt. In ea est grex ille insignis diuersarum uirtutum, quem Iacob sibi elegit. Omnis enim sine signo anima, indocta ineruditа est, disciplinarum nescia. quæ autem insignita, eadem diues opum, & gratiarum opima. Ad eam qui uenit, iratum fratrem reconciliet prius. Ad eam qui uenit, Sichimam preciosam illam & actuosam inhabitet uirtutum officinam, ubi læsæ castitatis grauis est ultio. Ad eam qui uenit, luctetur cum deo, ut ad imitationem eius se exerceat, ad humilitatem Christi & passiones eius cōgrediatur. Tollat crucem suam, & Christum sequatur. Denique bonus congressor non æmulatur, non inflatur, imò etiam benedicit congredientem sibi tali munere. Sequamur ergo sanctum Iacob, & uias eius, ut perueniamus ad eas passiones, ad eas congressiones, perueniamus ad murum, perueniamus ad patientiam matrem fidelium, & ad patrem Isaac, id est iucunditatis capacem, lætitiæ redundantem. Vbi iam patientia, ibi lætitia: quia post tribulationes patientia, patientia autem probationem operatur, in qua est spes, de qua non confundimur: quoniam qui non fuerit confusus crucem Christi, nec Christus confundetur in eo. Vale fili. & non erubescas patrem interrogare: qui non erubescis in passionibus Christi gloriari.

Luc. 9

Diui Ambrosii ad Fœlicem Comensem episcopum, se & lectione sermonis illius & spe futuri aduentus refocillatum asserentis, simulque ut uenire non negligat adhortantis — Epistola V

AMbrosius Felici Comensi episcopo. Etsi habitu corporis minus ualebam, tamen ubi sermonem unanimis mihi pectoris tui legi, non mediocrem sumpsi ad conualescendum gratiam, quasi quodam tui alloquij polio refotus, simul quia celebrem utrique nostrum annunciasti diem affore, quo suscepisti gubernacula summi sacerdotij, de quo ante monumentum cum fratre nostro Bassiano loquebar. Ortus enim sermo de Basilicæ, quam condidit Apostolorum nomine, dedicatione, dedit huic sermoni uiam. siqui idem significabat quod sedulo tuæ quæreret sanctitatis præsentiam. Tum ego nostris fabulis intexui diem natalis tui, qui foret in exordio ipso calendarum Nouembrium, eumque (si non fallerer) appropinquasse, & crastina celebrandum die, unde posthac non excusaturum promisi. Ergo de te, quoniam & tibi id de me licet, promisi illi, exegi mihi. Præsumptum enim habeo quod affuturus sis, quia debes adesse. Non ergo te magis meum promissum tenebit, quàm tuum institutum, qui id in animum induxeris, ut quod oportet facias. Aduertis itaque quia non tam promissi audax, quàm tui conscius fratri spopōdi. Veni igitur, ne duos sacerdotes redarguas: te, qui non affueris: & me, qui tam facile promiserim. Natalem autem tuum prosequemur nostris orationibus, & tu nostri in tuis uotis non obliuiscaris. Te noster spiritus comitabitur, tu quoque cùm ingredieris secundum tabernaculum quod dicitur sancta sanctorum, facito nostro more, ut nos quoque tecum inducas cum spiritu. Adolens aureū illud thymiamaterion, nos ne intermiseris. Ipsum est enim quod in secundo tabernaculo est, de quo plena sapiētię oratio tua sicut incensum dirigitur ad cœlestia. Ibi arca testamenti undique

auro tecta, id est, doctrina Christi, doctrina sapientiæ dei. Ibi dolium aureū habens manna, receptaculum scilicet spiritalis alimoniæ, & diuinæ promptuarium cognitionis. Ibi uirga Aarō insigne sacerdotis gratiæ quæ aruerat antè, sed in Christo refloruit. Ibi cherubim super tabulas testamēti, lectionis cognitio sacræ. Ibi propiciatorium, supra quod in excelsis deus uerbum est, imago inuisibilis dei, quod tibi dicit: Loquar tecum desuper propiciatorium de medio duorū Cherubim. Sic enim loquitur nobiscū, ut nos eius sermonem intelligamus: uel quia non mundana, sed intelligibilia loquitur, sicut ait: Aperiam in parabolis os meum. Vbi enim Christus, ibi omnia, ibi doctrina eius, ibi peccatorum remissio, ibi gratia, ibi separatio mortuorum ac uiuentium. Et Aaron quidem semel stetit in medio eorum obijciens se, ne mors transiret ad uiuentium agmina à funeribus mortuorum. Hic autem quasi uerbum semper stat in singulis, quem nos non uidemus intra nos, separās rationabiles uirtutes à cadaueribus passionum letalium, & pestilentium cogitationum. Hic stat quasi qui in hunc mundum uenerit ut aculeū mortis hebetaret, deuoratorium eius obstrueret, uiuentibus æternitatem gratiæ daret, defunctis resurrectionem concederet. Huic tu miles militas bonam militiam, huius depositum custodis, huius pecuniam fœneras, secundum quod scriptum est: Fœnerabis gentibus. Bonum fœnus spiritalis gratiæ, quod ueniens dominus cum usuris exiget, & cùm te bene dispensasse inuenerit, dabit tibi plura pro paucioribus, eris& mihi fructus dulcissimus, quod meū in te iudiciū cōprobabit. Ordinatio nō reprehendet, quam accepisti per impositionē manuū mearū, & benedictionē in nomine domini Iesu. Fac ergo bonū opus, ut in illo die mercedē inuenias, & ego in te, & tu in me requiescamus. Multa messis Christi, sed pauci operarij, & difficile reperiunt qui adiuuēt. Verū hoc uetus, sed potēs est dominus qui mittat operarios in messem suā. Certe in illo ordine Comensiū iam pleriq; cœperunt credere magisterio tuo, & doctrina tua uerbum dei receperunt, sed qui dedit credentes, & adiutores dabit, quo & tibi excusandi auferatur necessitas, quod serius nos inuiseris: & mihi crebrior tuæ præsentię refundatur gratia. Vale, & nos dilige, ut facis.

Gene. 25 · Psalm. 77 · Num. 16 · Deut. 15 · Luc. 10

Diui Ambrosii ad Irenæum, pythagoricum mandatum commemorantis, quo ille discipulos suos communem atq; usitatam populo uiam ingredi prohibuit: & ut idem à sacerdotibus obseruetur, multiplici ratione persuadētis. Epist. VI

A Mbrosius Irenæo. Pythagoricum mandatū in aliquorū scriptis prędicari inuenimus, quo ille discipulos suos communē atq; usitatā populo prohibuerit ingredi uiam. Sed hoc unde assumpserit, nō est incognitum. Nam cùm ex 1 populo Iudæorū (ut pleriq; arbitrantur) genus duxerit, ex eius disciplina deriuauit etiā magisterij præcepta, meritoq; magnus apud philosophos habitus, æqualē (ut aiunt) uix reperit. Legerat itaq; in Exodo Moysi diuino pręceptū esse oraculo: Solue calciamentū pedum tuorum. Id etiam præceptū Iesu Naue uidelicet ut detritæ & popularis uiæ depo 2 neret puluerem, qui uiam domini ambulare desideraret. Legerat præceptū eidem Moysi, ut montem cum sacerdotibus ascenderet, populus autē deorsum staret. Separauit igitur sacerdotes à populo, & postea ipsum Moysen introire intra nubem præcepit. Vides diuisiones? Nihil in sacerdotibus plebeium requiri, nihil populare, nihil cōmune cum studio atq; usu & moribus inconditę multitudinis? Sobriam à turbis grauitatem, seriam uitam, singulare pōdus dignitas sibi uindicat sacerdotalis. Quomodo enim potest obseruari à populo qui nihil habet secretum à populo, dispar à multitudine? Quid enim in te miretr si sua in te recognoscat, si nihil in te aspiciat qd ultra se inueniat, si quæ in se erubescit, in te quem reuerendū arbitraē offendat? Superegrediamur igiē plebeias opiniones, & strata quadā gregalis cōuersationis, ac detritæ uiæ orbitas declinemus, ac uulgaris semitæ solum, quā currit ille cuius uita leuior cursore, de quo dicit: Trāsiuit, & non uidit. sed quæramus nobis uiam inaccessam sermonibus insolentiū, inuiā operibus imperitorum, quam nullus maculosus deterat, maculosus scilicet ignauię suę sordibus, & fimo 2 iniquitatis oblitus, tenebrisq; & parietinis quibusdā animæ ruinosus, qui nullā uirtutis suauitatē gustauerit, aut certe limis eam spectandā magis quàm directo affectu, & aperto sinu mentis suscipiendam arbitratus sit (& quod pleriq; amant, qui sibi faceti atq; urbani uidentur, pulchritudinem sapientiæ in dedecus uersutię transfigurantes) uerā non intuens gratiam, tanquam in nocte positus non credit in die uiuētibus: quia de numero

Exod. 3 · Iob. 9. iuxta 70

Themano-

Themanorum & Sabæorum est deficientium se à ueritate, de quibus dicit Iob: Videte uias Themanorũ,& semitas Sabæorũ, quia confusionẽ incident qui in ciuitatibus & diuitijs spem habẽt. Ita & uos insurrexistis in me sine misericordia: Vnde uis so uulnere meo timete. Has igitur deuias semitas declinantiũ,& illum deficientiũ pulue rem, qui propter suã appetentiã ceciderũt sæpe in deserto, derelinquamus. Cõuertamur autem, & sequamur sapiẽtiæ uiam quam nõ calcauerũt filij glorificantiũ se & iactantiũ, quam interitus ignorat, mors nescit, quia deus direxit eã. Abyssus dixit, nõ est in me: mare dixit, non est mecum. Sed si quæris uiam sapientiæ & disciplinæ, colere deum, atq; ei subditũ esse, sapientia est: abstinere autẽ à peccatis, disciplina est. Quid igitur nobis cum istius seculi uia, in qua est tentatio, imò ipsa uita hominis tentatio est, & exilior quàm sermo fabularũ, habitare in luteis domibus, dies & noctes in lucris ponere, & de lucris semper cogitare, & sicut mercenarius diurnã mercedẽ quærere, atq; (ut cicadas aiunt) aura quadam pasci cupiditatũ? Vere sicut cicadas, quia de die in diem uiuũt, quæstuq; rũpuntur suo. Quid enim aliud sunt homines nullius põderis, nullius disciplinæ, nisi ut uideantur sicut cicadæ, ad mortem nati diurnam, strepentes magis quàm loquẽtes? Qui sub ardore feruentium cupiditatũ se mulceant cantu sibi noxio, statimq; occidant, nullũ fructum ferentes, nihil habentes gratiæ. Horũ igitur uiæ noxiæ, tortuosæq; serpentium, qui uenenato lapsu corporis sese trahunt, atq; in spirã nequitiæ sese colligũt, & erigere non queunt ad cœlestia. Ingrediamur autẽ portas domini, portas iustitiæ, quas iustus qui fuerit ingressus, confitetur domino. Sed hæc paucorũ ingressio. unde dominus ait: Quia angusta porta, & arcta est uia quæ ducit ad uitam, & pauci sunt qui inueniunt eam. Lata autem porta & spatiosa uia quam multi gradiuntur, ad mortem dirigit, & uiatores suos eò ducit. Sit ergo uia nostra angustior, uirtus exuberatior, trames pressior, fides sublimior, callis arctior, uigor mẽtis exundans, semitę rectæ, quia inflexibilia sunt uirtutũ uestigia. Vnde Salomon: O qui dereliquerũt semitas rectas. Sit gressus ad superiora, quia melius est ascẽdere quàm descẽdere. Deniq;, sicut lectũ est hodie: Væ ijs qui descendũt in Ægyptum. Non utiq; transire in Ægyptũ, criminosum est: sed transire in mores Ægyptiorũ, transire in eorũ perfidiam, escæ cupiditatem, luxuriæ deformitatẽ, qui eò transit, descendit: qui descendit, cadit. Declinemus itaq; Ægyptium hominem, & non deum. Vitijs enim suis etiam ipse rex Ægyptiorũ in potestatem est datus, cuius comparatione Moyses deus existimatus est, imperans regnis, subijciens sibi potestates. Vnde ei dictum legimus: Faciam te in deum regi Pharaoni. Vale, & nos, ut facis, quasi filius dilige.

Iob. 6
Ibidem. 28
3
4
5
6
Psalm. 99
Math. 7
Prouer. 2
iuxta 70
Esaie. 31
Exod. 7

FINIS.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS

EPISCOPI EPISTOLARVM LIBER II

Diui Ambrosii ad Simplicianum, eleganter de uera libertate ac etiam seruitute disputantis, fortissimisq; argumentis solum sapientem uera libertate gaudere, & omnem insipientem seruum esse comprobantis, atq; ad illam amplectendam plurimum cohortantis. Epist. VII

Ambrosius Simpliciano. Proximè cum ueteris amoris usu familiaris inter nos sermo cederet, delectari te insinuasti mihi cùm aliquid de Pauli Apostoli scriptis coram populo ad disputandum assumerem, quod eius profundum in consilijs uix comprehendatur, sublime in sententijs audientem erigat, disputantem accendat: tum quia in plerisq; ita se ipse suis exponat sermonibus, ut is qui tractat, nihil inueniat, quod adijciat suum, ac si uelit aliquid dicere, Grammatici magis quàm disputatoris fungatur munere. In eo tamen, tum quoniam & ueteris affectũ amicitiæ, & quod plus est, paternæ gratiæ amorem recognosco: (nam uetustas habet aliquid cum pluribus cõsociabile, patrius amor non habet:) tum quia nõ ieiune me fecisse iam quod postulas arbitratus es, parebo

uoluntati tuæ:admonitus pręſertim & prouocatus exemplo meo,quod mihi non diffi-
cillimum,quia nō magnū aliquem ſed me ipſum imitabor,cùm in meos nō magnos ali-
quos uſus reuertor.Et de cōſilijs quidē,cùm beatę uitę imago atq; effigies noſtro ſermo-
ne exprimeretᷓ,putamus eam factā complexionē,ut plurib.fortaſſe alijs,tibi certe aman-
1 ti noſtri nō improbemur,licet difficilius ſit tuo iudicio quā pluriū nō diſplicere:Sed iu-
dicij pondus affectu ableuas,eoq; mihi blādior.Hæc aūt epiſtola quoniā te abſentem of-
1. Corin. 7 fendit,de ſententijs Pauli eſt Apoſtoli,qui nos à ſeruitute in libertatē uocat,dicens:Pre-
2 cio empti eſtis,nolite fieri ſerui hominū:oſtendens libertatē noſtrā in Chriſti eſſe ſapien-
tia.Quæ ſententia magno à philoſophis fluctuata atq; iactata eſt diſputationis molimi-
ne,dicētibus quia omnis ſapiēs liber, omnis autē inſipiens ſeruiat . Sed multo hoc prius
Eccleſ. 23 Dauid filius dixit,qui ait:Stultus ſicut luna mutatᷓ.Sapiens enim non metu frangitᷓ, non
poteſtate mutatur,non attollitur proſperis,non triſtibus mergitur. Vbi enim ſapientia,
ibi uirtus animi,ibi conſtantia & fortitudo.Sapiens ergo idē eſt animo , nō minuitᷓ,non
augetur rerum mutationibus:nec ut paruulus fluctuat,ut circumferatur omni uento do-
ctrinę,ſed manet perfectus in Chriſto,fundatus charitate,radicatus fide. Sapiēs ergo de-
Matth. 13 fectus rerū ignorat, & uariū animum neſcit,ſed fulgebit ſicut ſol iuſtitiæ,qui in regno pa-
tris ſui fulget. Vnde tamen hoc plenius hauſerit philoſophia , de qua patrū diſciplina &
3 prudentia,cōſideremus.Nónne primus Noe cum aduertiſſet quia inſipienter filius ſuus
Gene. 9 Cham riſerat nudatū patrē,maledixit ei dicens: Maledictus Chā,ſeruus domeſticus erit
fratribus ſuis,& præpoſuit ei fratres eius dominos,qui ſapienter patris ſenectutē hono-
randam putarūt? Nónne etiā fons ille diſciplinarū omniū Iacob , ubertatē diſputationis
huius omniū pectoribus infudit,qui ſapientię merito prælatus eſt fratri ſeniori? Deniq;
pater pius qui inter duos filios affectu certaret paterno,ſed diſcreparet iudicio(affectus
enim neceſſitudine fertur,meritis autē iudicia formantᷓ) cū diuideret alteri gratiā, alteri
4 miſericordiam : ſapienti gratiā,inſipienti miſericordiā , quia ad uirtutē ſe proprijs uirib.
erigere non poterat,nec ſpontaneum greſſum attollere, benedixit eum ut ſeruiret fratri
ſuo,& eſſet ipſius ſeruus: oſtendens ita deteriorem eſſe ſeruitute inſipientiā,ut remedio
ei ſeruitus ſit,quia ſtultus regere ſe non poteſt : & niſi moderatorem habeat , præcipita-
tur proprijs uoluntatibus.Diligens ergo pater & cōſulens , ſeruum eum fratris ſui fecit,
ut eius regeretur cōſilio. Ideo inconſultis populis ſapientes quiq; adhibentur rectores,
qui plebeiam inſipientiā uigore proprio regant,ut potentiæ ſpecie dominētur,quo uel
inuitos authoritate poteſtatis ſubijciant ad obediendum prudentioribus,& obſequen-
dum legibus.Impoſuit igitur inſipienti uelut indomito iugū,& cui in gladio ſuo uiuen-
dum dixerat,libertatem negauit,ne temeritate laberetur:præfecit ei fratrē,cuius autho-
ritate et moderatione ſubiectus proficeret ad conuerſionē.Et quia ſeruitus habet diſcre-
tionem(Eſt enim neceſſitatis infirmior,uolūtatis fortior,quia pulchrius eſt bonū,quod
non ex neceſſitate fit,ſed ex uoluntate)ideo ei primo iugū impoſuit neceſſitatis,poſtea
benedictionem ei uoluntariæ ſubiectionis impertiuit.Non igitur natura ſeruū facit,ſed
Gene. 25 inſipiētia:nec manumiſſio liberum,ſed diſciplina.Deniq; Eſau liber natus eſt , & ſeruus
Gen. 37 factus eſt,Ioſeph uenditus in ſeruitutem eſt,& electus eſt ad poteſtatem,ut ſuis emptori-
bus imperaret.Non dedignabatur tamen obſequium ſedulitatis,ſed tenebat uirtutis fa-
Pſalm. 104 ſtigium,conſeruabat libertatem innocētiæ,integritatis authoritatē. Vnde pulchrè Pſal-
miſta ait:In ſeruum uenundatus eſt Ioſeph,humiliauerunt in compedibus pedes eius.In
ſeruum,inquit,uenundatus eſt,nō ſeruus factus.Humiliauerūt pedes eius,non animam
eius.Quomodo enim humiliata eſt anima , de qua dicit:Ferrum pertrāſiuit anima eius?
Nam cùm aliorum animas peccatum tranſeat(ferrū enim peccatū eſt , quod eſt penetra-
bile)Ioſeph ſancti anima ita non patuit peccato,ut magis peccatū ipſa penetraret.Deni-
que nec herilis illecebræ flexus eſt delinimento : nec immerito flāmas non ſenſit libidi-
nis,quia maiorem diuinæ flagrabat ardorem gratiæ. Vnde & hoc pulchrè de eo dictum
eſt:Quia eloquium domini uſſit eum , quo reſtinxit ignitas diaboli ſagittas.Quomodo
hic ſeruus,qui erudiuit principes populi in illa frumentaria diſpenſatione, ut futuræ ino-
piæ conſulerēt,& prouiderēt? Aut quomodo ſeruus, qui totam terrā acquiſiuit,& uni-
uerſum populum Ægyptiorum in ſeruitutem redegit? Non ut conditionē ſeruitij igno-
bilis irrogaret, ſed ut tributum conſtitueret , præter poſſeſſionem tamen ſacerdotalem,
quam

quam à tributis immunem reseruauit, ut apud Ægyptios quoq; inuiolabilis haberetur
religio sacerdotalis. Non fecit igitur eum seruum uenditio. Nam utiq; negociatoribus
erat uenditus. Verùm si precium spectes, multos inuenies qui emerũt sibi puellulas for-
mæ elegantioris quarum amore capti turpi seruitio sese dederunt. Videbatur Apeme 3. Esdr. 4
concubina Darij regis sedẽs ad dexteram eius auferẽs de capite eius diadema, & suo im
ponens uertici, palmis faciem eius sinistra manu uerberans, quam rex aperto ore intue-
batur, gaudens si quando arrideret ei mulier: quod si ea indignaretur, miserum se atq; af
flictum putare, ut potestate submissa blanditias obtexeret, & conciliari sibi eam depre-
caretur. Sed quid ista magno allegamus ambitu? Non uidemus plerunq; in potestatem
piraticam uel immanium Barbarorum redactos parẽtes à filijs redimi? Nunquid leges
pecuniæ potiores quàm leges naturæ? Nũquid in seruitute accersitur pietas? Pleriq; em
ptores leonũ sunt, & tamen non dominantur leonibus, sed ita subijciuntur uersa uice, ut
si exasperatos eos excutere ceruice toros uiderint, fugiant & delitescant. Nihil ergo præ 5
iudicat pecunia, quæ plerunq; sibi dominos emit: nihil tabulæ auctionales, quibus em-
ptor frequenter adiudicatur atq; addicitur. Contractus non mutat genus, nec sapientiæ
libertatem adimit. Denique famulo sapienti multi (ut scriptum est) seruiunt liberi, & est Eccles. 10
seruus intelligens qui regat dominos stultos. Quem ergo magis liberum censes? Sola Prouer. 17
est sapientia libera, quæ diuitibus pauperes pręficit, & quæ seruos proprijs fœnerare do
minis facit, fœnerare non pecuniam, sed intellectum, fœnerare talentum illius dominici
æterniq; thesauri qui nunquam corrumpitur, cuius & usura preciosa est, fœnerare illud
intelligibile eloquiorum argẽtum cœlestium, de quo Lex dicit: Fœnerabis gentibus, tu Deut. 15
autem non mutuaberis. Quod Hebræus fœnerauerit gentibus, ipse autem nõ accepit à
populis doctrinam, sed tradidit, cui aperuit dominus thesaurũ suum, ut gẽtes pluuia ser- 6
monis sui faceret humescere, & fieret princeps gentium, ipse autẽ supra se principẽ nul-
lum haberet. Liber est ergo qui sapiens est, precio emptus oraculorum cœlestium: illo
auro, illo argento emptus sermonis diuini, precioq; emptus sanguinis: (non enim mini-
mum est emptorẽ agnoscere) precio emptus gratiæ, qui audiuit & intellexit dicentem:
Qui sititis, ite ad aquã: & quicunq; nõ habetis argentũ, ite, emite, & bibite, & mãducate. Esaia. 55
Liber est ille, qui progrediens in bellum, si uiderit mulierem bonam aspectu, & depręda
tus opes inimicorum suorum, repertam illic concupierit eam, demptis superfluis, & in-
dumento captiuitatis detracto, in uxorẽ eam sibi copulauerit, iam non seruam, sed libe-
ram. intelligit enim famulatui prudentiã & disciplinã nõ subiacere. Ideoq; Lex dicit: Nõ Iob. 28
uenundabitur pecunia. Omne enim preciosum non est dignũ. Et Iob dicit: Attrahe sa-
pientiam in interiora. Non illi comparabitur Aethiopiæ topazion, quod auro habetur
argentoq; preciosius. Sed non ille solum liber qui dominum licitatorem nõ pertulit, aut
tollentem digitum non uidit, sed ille magis liber, qui intra se liber est, qui legibus naturę 7
liber est, legem sciens naturæ præscriptam esse moribus, non conditionibus, & mensurã
officiorum cõsentaneam non hominis arbitrio, sed naturæ disciplinis. Vtrum igitur iste
liber tibi tantũmodo, an quidam censor uidetur, & præfectus moribus? Vnde uere ait
scriptura, quia pauperes diuitum præpositi erunt, & priuati utiq; administrantium. An
tibi liber uidetur qui pecunia suffragium sibi emit? qui plausum populi magis quàm iu- 8
dicium requirit prudentium? Ille ergo liber est qui popularibus auris mouetur? Ille qui
reformidat sibilũ uulgi? Sed non ista libertas, quam manumissus accipit, & palma lecto-
ris donatus acquirit. Non enim munificentiam, sed uirtutẽ libertatem esse arbitror, quæ
non suffragijs defertur alienis, sed magnanimitate propria uindicatur ac possidetur. Sa-
piens enim semper liber, semper honoratus, semper is qui præsit legibus. Deniq; iusto 1. Tim. 1
non est posita lex, sed iniusto. Iustus enim ipse sibi lex est, nõ habens necesse longius sibi Rom. 2
arcessere formam uirtutis, quã corde inclusam gerat, scriptũ habens opus legis in tabulis
cordis sui, cui dictũ sit: Bibe aquam de tuis uasis, & de puteorum tuorũ fontibus. Quid Prouer. 5
enim nobis tam proximũ quã dei uerbum? Hoc est uerbum in corde nostro, & in ore no
stro, quod non uidemus & tenemus. Sapiens ergo liber, quoniam qui ea facit quæ uult,
liber est. Sed non omnis bona uoluntas, sed sapientis est omnia quæ bona sunt uelle. O-
dit enim malum, quia quod bonum est elegit. Ergo si quod bonum est elegit, arbiter ele
ctionis, & eligens operationis liber est, quia quod uult facit. Liber ergo sapiẽs. Sapiens
i.

omnia

omnia quæ facit, bene facit. Qui autem bene facit omnia, recte facit omnia. Qui uero re
cte facit omnia, utiq; inoffense & irreprehensibiliter, & sine damno, & commotione sui
facit omnia. Cui igitur hoc subest, ut inoffense faciat, faciat irreprehẽsibiliter, faciat sine
commotione sui, sine damno: nihil insipienter facit, sed sapiẽter omnia. Qui autẽ sapien
ter facit, nihil habet quod metuat. Metus enim in peccato est. Vbi autem nulla formido
ibi libertas: ubi libertas, ibi potestas faciendi quod uult. Solus ergo sapiens liber est. Ete
nim qui neq; cogi potest, neq; prohiberi, is nequaquã seruus. Sapiẽtis autẽ est neq; cogi,
neque prohiberi. Nõ est igitur seruus sapiens. Prohibetur enim qui nõ fungitur ijs quæ
desiderat. Quæ autẽ desiderat sapiens, nisi ea quæ uirtutis & disciplinæ sunt, sine quibus
esse nõ potest? In ipso enim sunt, nec diuelluntur ab eo. Quod si diuelluntur, iam non sa-
piens, qui sit sine uirtutis usu ac disciplina, quibus ipse se fraudet si nõ sit uoluntarius uir
tutis interpres. Quod si cogitur, manifestum est quod inuitus faciat. In omnibus autem
factis aut à uirtute correctiones sunt, aut à malitia prolapsiones, aut media ac indifferen
tia. Virtutis non coactus, sed uolũtarius executor est sapiens, quoniam omnia quæ pla-
cent agit: malitiæ fugitans, nec somniũ eius admittit. Indifferentibus ita nõ mouetur, ut
nullis momentis sicut uulgus hominum huc atq; illuc inclinetur, sed tanquam in statera
mens eius æqua lance pendeat, ut neque ad uoluptaria propendat, neque omnino ad ea
quæ sunt auersanda, uel leuiter studium inclinet suũ, sed immobilis maneat affectu. Vn-
de liquet quia nihil inuitus facit sapiens, neq; cogitur: quia si seruus esset, cogeretur, li-
1.Cor.9 ber igitur est sapiens. Apostolus quoq; sic definit dicens: Non sum ego liber? non sum
Galat.2 Apostolus? Sed adeò liber, ut cum subintrassent quidam tentare libertatem eius, nec ad
horam (ut ipse ait) cederet subiectioni, ut ueritas Euangelij prædicaretur. Qui ergo non
cessit, uolens prædicauit. Vbi uoluntas, ibi merces uoluntatis. Vbi necessitas, ibi obse-
quium necessitatis. Melior ergo uoluntas quàm necessitas. Velle ergo sapientis est, pa-
rere & seruire insipientis. Hæc etiã Apostoli definitio dicentis: Si enim uolens hoc ago,
mercedem habeo: si autem inuitus, dispensatio mihi credita est. Sapienti igitur merces
defertur, sapiens autem ex uoluntate facit. Liber itaq; secundum Apostolũ sapiens. Vn-
de & ipse clamat: Vos enim in libertatem uocati estis, tantum ne libertatem in occasio-
nem carnis detis. Sequestrat à lege Christianũ ne inuitus uideatur legi succumbere, uo-
cat in Euangeliũ, quod uolentes & prædicant & operãtur. Iudæus sub lege, Christianus
per Euangeliũ. In Lege seruitus, in Euãgelio libertas, ubi cognitio sapientiæ. Omnis er-
go qui Christum recipit, sapiens: qui autem sapiens, liber: omnis igitur Christianus & li-
ber & sapiens. Docuit me tamẽ Apostolus quod ultra ipsam libertatem sit, ut & seruire
1.Cor.9 libertas sit. Cum liber, inquit, essem, omnium me seruum feci, ut plures lucrifacerẽ. Quid
est ultra libertatem, nisi habere spiritum gratiæ, habere charitatem? Libertas enim libe-
Ioan.15 rum facit hominibus, charitas amicum deo. Vnde ait Christus: Vos autem dixi amicos.
Galat.5 Bona charitas, de qua dicitur: Per charitatem spiritus seruite inuicẽ. Seruiuit & Christus
Psalm.80 ut omnes liberos faceret. Manus eius in cophino seruierunt: qui nõ rapinam arbitratus
Philip.2 esse se æqualem deo, formam serui accepit, & omnia omnibus factus est, ut omnibus sa-
1.Cor.9 lutẽ afferret. Cuius imitator Paulus, & quasi sub lege erat, & quasi sine lege uiuebat pro
corum utilitate quos cupiebat lucrari, & infirmis uolens fiebat infirmus, ut eos confir-
maret, & currebat ut comprehenderet, & corpus suũ castigabat, ut potestates aereas in
Christo triumpharet. Est ergo sapienti & seruire libertas. Vnde colligitur quia stulto &
imperare seruitus est: & quod peius est, cũ paucioribus præsit, pluribus dominis & gra-
uioribus seruit. Seruit enim proprijs passionibus, seruit cupiditatibus suis, quarũ domi-
natum nec nocte potest fugere, nec die, quia intra se dominos habet, intra se seruitiũ pa-
titur intolerabile. Gemina enim seruitus est, altera corporis, animarum altera. Domini
autẽ corporis quidã homines, animarum autẽ malitiæ & passiones à quibus sola animi
libertas sapientem uindicat, ut seruitio ei liceat exire. Quæramus igitur illũ uere sapien-
tem uere liberũ, qui quamuis sub plurimorũ dominatu degat, libere dicit: Quis est qui
Iob.13. iuxta. 70 mecum iudicio contendat? Tu solus manum tuam à me abstine, à cuius conspectu non
potero me abscondere, & timor tuus non me percellat. Quem secutus Dauid rex ait:
Psalm.50 Tibi soli peccaui. Regali enim subnixus fastigio, quasi legum dominus legibus reus
non erat, soli deo obnoxius tenebatur, qui dominus est potestatum. Alium audi liberũ

Mihi

Mihi autem pro minimo est ut à uobis dijudicer, aut ab humano die, sed neq; meipsum dijudico. Nihil enim mihi sum conscius. qui autem dijudicat me, dominus est. Vera libertas hominis spiritualis, quia dijudicat omnia, ipse autem à nemine dijudicatur, nec à quocunq; creaturæ participe, sed soli Deo se subditum nouit, qui solus sine peccato est, de quo dicit Iob: Viuit dominus, qui sic me iudicat. Solus enim ille potest iudicare iustum, cuius in conspectu cœlum non est mundum, nec stellarum pura & clara lumina. Quis est qui Sophoclea in medium ferat carmina dicētia: Iupiter mihi præest, nullus autem hominū? Quanto antiquior Iob, quanto uetustior Dauid? Agnoscant ergo de nostris se habere, quæcunq; præstantiora locuti sunt. Quis igitur sapiens, nisi qui ad ipsa peruenit diuinitatis secreta, & manifestata sibi cognouit occulta sapiētiæ? Solus igitur sapiens, qui duce Deo usus est ad cognoscenda ueritatis cubilia, & mortalis homo immortalis Dei hæres, & successor est factus per gratiam, & quidem iucunditatis particeps, sicut scriptum est: Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ cōsortibus tuis. Si quis igitur propius ipsa introspiciat rerum negocia, cognoscet quanta sapienti adiumenta, & quanta in ipsis insipienti refragia sint, quod huic adiumento libertas, illi impedimento seruitus sit. Insurgit enim sapiens quasi uictor debellatis à se ac triumphatis libidini, timori, ignauiæ, mœstitudini cæterisq; uitijs, donec ea de possessione suæ mētis eliminet, & omnibus terminis finibusq; suis propulset atq; arceat: quoniam dux cautior nouit excursus cauere latrocinantium, & quædam furta belli, quæ iniquissimi animæ nostræ aduersarij ignitis sæpe pertentant spiculis. Sunt enim nobis quædā & in pace prælia, & in bello pax. Vnde & ille ait: Foris pugnæ, intus timores. Sed in his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos. Dicit quia neq; angustijs, neq; persecutionibus, neq; fame, neq; periculo mortis terretur. Qui uero hæc timet, qui mortem reformidat quomodo non seruus? Seruit profecto, & miseram quidem seruitutem. Nihil enim sic animam ad omnem seruitutem deijcit, quomodo formido mortis. Quomodo enim se erigat abiectus & uilis sensus atq; ignobilis, demersus in omnē infirmitatis uoraginem uitæ huius cupiditate? Vide quàm seruus: Abscondam me, inquit, & ero gemens & tremens super terram, & erit, omnis qui inuenerit me, occidet me. Itaque quasi seruus signum accepit, nec sic tamen necem potuit euadere. Seruit igitur peccator formidini, seruit etiam cupiditati, seruit auaritiæ, seruit libidini, seruit malitiæ, seruit iracundiæ: & uidetur huiusmodi sibi liber? Sed magis seruit quàm si sub tyrānis positus. Illi autem liberi sunt, qui legibus uiuunt. Lex autem uera sermo rectus, lex uera non insculpta tabulis, nec ære incisa, sed impressa mentibus, atq; infixa sensibus, quando sapiens non sub lege, sed ipse sibi lex est, opus legis in corde suo cōtinens, naturali sibi stylo & quadam inscriptione formatum. Tantum ne igitur cæcitatis est, ut nō uideamus manifestas rerum expressiones, & uirtutum imagines? & quàm indignum, ut populi integri obediant humanis legibus, quo sint libertatis participes: sapientes autem ueram legem naturæ expressam ad imaginem Dei, ueramq; rationem signiferam libertatis negligant & derelinquant, cū in ea tanta libertas sit, ut paruuli seruire uitijs nesciamus, alieni ab ira, exortes auaritiæ, ignari libidinis. Quam miserū igitur, ut qui nascimur in libertate, moriamur in seruitute. Sed hoc fit leuitate animi, atq; infirmitate morum, quia curas inanes uoluimus, & operamur superuacua. Sapientis autem cor actumq; & opus radicatū esse decet atq; immobile. Hoc docuit Moyses quando manus ei grauiores fiebāt, ita ut uix sustineret eas Iesus Naue. Ideoq; uincebat populus quādo nō perfunctoria gerebantur opera, sed plena ponderis atq; uirtutis, non nutātis animi, nec titubātis affectu, sed fundatæ mentis stabilitate. Ergo sapiens extendit manus suas, stultus autem cōtrahit: sicut scriptum est: Quia stultus complexus est manus suas, & uorauit uiscera sua, carnalia magis cogitans quàm spiritualia. At non filia Iudæ, quæ expādens manus clamauit ad dominum: Tu scis quia falsum testimonium aduersum me dicunt. Melius est arbitrata non peccare, & incidere in calumnias accusantium, quàm peccatum subire sub impunitatis uelamine. Ea ergo contemptu mortis seruauit innocentiam. Sed nec filia Iepte, quæ uotum patris de immolatione sua proprio atq; hortatorio firmauit assensu. Non enim ego de cōtemptu mortis libros philosophorum depromo, aut Gymnosophistas Indorum, quorum præ cæteris Calani laudatur responsum Alexandro, cum eum iuberet sequi:

1. Cor. 2 · Psal. 44 · 9 · 10 · 1. Cor. 7 · Roma. 8 · Gene. 4 · Roma. 2 · Exod. 17 · 11 · Eccl. 4 · Dan. 13 · Iudic. 11

Qua me, inquit, laude dignum Græciã petere poscis, si possum cogi facere quod nolo? Et uere plenus authoritatis sermo, sed magis mens libertatis. Deniq; et epistolã scripsit Calanus Alexãdro: Amici persuadent tibi manus, & necessitatẽ inferre Indorũ philosopho, nec in somnis uidentes nostra opera. Corpora enim trãsferes de loco ad locũ, animas nõ coges facere quod nolunt, non magis quàm saxa & ligna uocẽ emittere. Maximus

13 ignis uiuentibus corporibus dolorem inurit, & gignit corruptionẽ. super hũc nos sumus. uiuẽtes enim exurimur. Nõ est rex neq; princeps qui extorqueat nobis facere q nõ proposuimus. Nec similes sumus Gręcię philosophorũ, qui uerba pro rebus meditati sunt ad opinionis celebritatẽ. Nobis res socię uerbis, & uerba rebus: res celeres, & sermones breues. in uirtute nobis libertas beata est. Præclara uerba, sed uerba: pręclara cõstantia, sed uiri: præclara epistola, sed philosophi. Apud nos aũt & puellæ de mortis appetentia sublimes usq; ad cœlum erexere uirtutũ gradus. Quid Theclam, quid Agnen,

14 quid Pelagiã loquar, quæ tanquam nobilia uitulamina pullulãtes, ad mortẽ quasi ad immortalitatem festinauerũt inter leones uirgo exultauit, & rudentes bestias expectauit intrepida. Et ut nostra cũ Indorũ Gymnosophistis conferamus: quod ille uerbis gloriatus est, sanctus Laurentius factis probauit, ut uiuus exureretur, & flãmis superstes diceret: Versa, mãduca. Haud deneger Abrahamidarũ & Macchabęorũ cõcertatus puerorum, quorũ alij super flãmas canebant, alij cũ exurerentur nõ rogabãt ut parceretur, sed iniuehebãtur, ut amplius persecutor inflãmaretur. Liber igitur sapiens. Quid aũt sublimius sancta Pelagia, quæ uallata à persecutoribus priusquam tamen in eorũ conspectũ ueniret, aiebat: Volens morior, nemo me cõtinget manu, nemo oculo proteruo uiolabit. Virgineũ mecũ feram pudorem, mecũ incolumen uerecundiã. Nullũ prædones lucrum suæ capient insolentiæ. Pelagia Christũ sequetur, libertatem nemo auferet, nemo captiuã uidebit liberã fidem, insignemq; pudicitiã, & prosapiã prudentiæ. Quod seruũ est, hic manebit nullos in usus debitũ. Magna igitur piæ uirginitatis libertas, quæ septa agminibus persecutorũ, inter maxima pericula integritatis & uitæ nequaquã inclinata

Prouerb. 29 est. At non ille cui dominatur ira, subijcitur enim iugo peccati. Homo enim iracundus

Ioan. 8 peccatũ effodit. Qui autem peccatũ facit, seruus est peccati. At nõ ille liber, qui seruit auaritiæ. Non potest enim possidere uas suũ. Non ille liber qui seruiẽs desiderijs & uolu-

1. Thess. 4 ptatibus uago fluitat errore. Nõ ille liber qui curuatur ambitu: seruit enim alieno imperio: sed ille liber qui potest dicere: Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar pote-

16. Cor. state. Esca uentri, & uẽter escis. Ille liber qui ait: Quid enim libertas nostra iudicatur ab

Ibidem infideli cõscientia? Libertas igitur sapienti non insipienti cõuenit: quoniam qui deligat

Prouerb. 26 lapidem in fundibulo, similis est ei qui dat imprudenti claritatem. seipsum uulnerat, atq; sibi potius dum intorquet iaculũ, affert periculũ. Certe sicut tormento acerbatur, & geminatur malũ saxi ruina, sic insipientis in libertate ruina uehementior est. Recidẽda igitur insipienti potestas, nõ adijcienda libertas est. Seruitus enim ei cõuenit. Ideoq; addi-

Ibidem dit: Spinæ nascũtur in manu inebrioli, seruitus autem in manu imprudentis. quia sicut ille suis uulneratur poculis, ita insipiens suis factis. Ille bibẽdo se peccato inserit, iste operando se culpę adiudicat, & factis suis trahitur in seruitutẽ. Videbat se Paulus in capti-

Roma. 7 uitatem trahi à lege peccati, & ideo ut liberaretur, cõfugit ad libertatis gratiã. Non sunt

Psal. 31 igitur liberi insipientes, quibus dicitur: Nolite fieri sicut equus & mulus quibus non est intellectus. In fræno & chamo maxillas eorũ constringe, qui non appropinquant tibi. Multa flagella peccatorũ: quia multis flagellis opus est ut eorũ imprudẽtia coerceatur.

Prouerb. 13 Disciplina hoc exigit, nõ inclementia. Deniq; qui parcit baculo suo, odit filiũ suũ. simul quia unusquisq; grauis suis peccatis flagellatur. Grauia enim delictorũ pondera, grauia criminũ uerbera, sicut onus grauatur graue, & infligũt animę cicatrices, & putrescere faciunt mentis ulcera. Deponamus igitur tam grauẽ seruitutis sarcinã, renũciemus luxuriæ ac delicijs, quæ nos quibusdã adstringũt nexibus cupiditatũ, & uinculis ligãt. Nihil

Prouerb. 19 enim prosunt deliciæ stulto. Et quicunq; à pueritia dederit se delicijs, manebit in seruitute, ut uiuens mortuus sit. Recidatur ergo luxuries, deliciæ resecentur. Et si quis fuit luxuriosus, ualedicat superioribus. Recisa enim uinea fructũ affert, semiputata frondescit,

Prouerb. 24 neglecta luxuriat. Ideoq; scriptũ est: Tanquam agricultura homo imprudẽs & tãquam

iuxta 70 uinea homo egẽs sensu. si reliqueris eũ, desertus erit. Colamus ergo corpus hoc nostrũ,

castigemus

castigemus illud, redigamus ad seruitutẽ, nõ illud despiciamus. Sunt enim membra nostra arma iustitiæ, sunt & arma peccati. Si eleuentur, arma iustitię sunt, ut peccatũ in his nõ dominetur: si mortuũ fuerit peccato, nõ regnabit in eo culpa, & erũt mẽbra nostra à peccato libera. Non obediamus igitur cupiditatibus eius, neq; exhibeamus mẽbra nostra arma iniquitatis peccato. Si uideris mulierem ad concupiscendã eam, mẽbra tua arma peccati sunt. Si locutus es ad solicitandã eã, lingua tua & os tuũ mẽbra peccati sunt. Si abstulisti terminos à patribus positos, mẽbra tua arma peccati sunt. Si festinasti uelocioribus pedibus ad effundendũ innocentiũ sanguinẽ, mẽbra tua arma iniquitatis sunt. Contrà si uidisti egenũ, & induxisti in domũ tuã, membra tua arma iustitiæ sunt. Si eripuisti iniuriã accipiẽtẽ, uel eũ qui ducebatur ad mortẽ, si scidisti chirographũ debitoris, mẽbra tua arma iustitię sunt. Si cõfessus es Christũ (Arma enim intellectus labia sapientiæ) labia tua mẽbra iustitię sunt. Qui potest dicere: Oculus eram cæcorũ, pes claudorũ, pater infirmorũ, mẽbra eius mẽbra iustitię sunt. Ergo liberati à peccato, quasi precio empti sanguinis Christi, nõ subijciamur seruituti hominũ uel passionum. Nõ erubescamus peccatũ nostrũ fateri. Vide quàm liber qui poterat dicere: Non reueritus sum multitudinem populi, ut non annunciarẽ in conspectu omniũ peccatũ meũ. Qui enim confitetur domino, exuitur à seruitute. Iustus enim accusator est sui in principio sermonis. Nõ solũ liber, sed etiã iustus: sed iustitia in libertate est, & libertas in cõfessione. Simul enim ac cõfessus quis fuerit, absoluitur. Deniq;: Dixi pronũciabo aduersum me iniustitiã meã domino, & tu remisisti impietatẽ cordis mei. Mora ergo absolutionis in cõfitẽdo est, cõfessionẽ sequitur peccatorũ remissio. Sapiẽs est igit᷑ qui cõfitetur. Liber cui peccatũ dimissum est, nulla iã trahẽs æra peccati. Vale, & nos dilige, ut facis, quia & ego te diligo.

1.Cor. 9 / Roma. 6 / Matth. 5 / Iob 29 / Roma. 6 / Prouerb. 18 / Psal. 31

Diui Ambrosij ad Faustinum, eundem propter obitum germanæ acerbo dolore mœrentem consolantis. Epistola VIII

AMbrosius Faustino. Acerbo te dolitũrũ dolore obitũ germanæ tuę nõ ignorabam, nõ tamẽ ut à nobis te ablegares, sed ut nobis redderes. Nã & si minus iucunda solatia mœrentibus, tamẽ nonnunquã necessaria sunt. Tu aũt abisti in secreta montiũ, & inter ferarũ diuersaris spelæa, omni humanę cõuersationis usu abdicatus, & quod grauius est, iudicio tuo. Tãtũ ne de te cõmeruit germana tua, ut propter quam excellere apud te debuit cõditio humana, quę tam egregiã fœminã tulit, propter eã apud te minoris prerogatiuę sit? Illa certe uita excedẽs hoc se mulcebat solatio, quod te sibi superstitẽ derelinqueret, parentẽ nepotibus, præsulem paruulis, auxiliatorẽ destitutis. Tu ita te & nepotibus & nobis abnegas, ut cõsolationis illius fructum non sentiamus. Illa te chara pignora uocãt nõ ad dolendũ, sed ad consolandũ, ut cũ te uident, matrem sibi nõ credant obisse. In te eam recognoscãt, in te eius præsentiã teneant, in te uitam eius sibi manere arbitrentur. Sed doles quod dudũ florentissima repẽte occiderit. Verùm hoc nobis cõmune non solũ cum hominibus, sed etiam cum ciuitatibus terrisq; ipsis est. Nempe de Bononiensi ueniens urbe à tergo Claternã, ipsam Bononiã, Mutinam, Regiũ derelinquebas, in dextera erat Brixillũ, à fronte occurrebat Placentia, ueterem nobilitatem ipso adhuc nomine sonans, ad læuã Apœnini inculta miseratus, & florentissimorum quondam populorũ castella cõsiderabas, atq; affectu relegebas dolenti. Tot igitur semirutarũ urbiũ cadauera, terrarumq; sub eodem conspectu exposita funera nõ te admonent unius, sanctæ licet & admirabilis, fœminæ decessionem cõsolabiliorem habendã, præsertim cum illa in perpetuũ prostrata ac diruta sint, hæc autem ad tempus quidem erepta nobis meliorẽ illic uitã exigat? itaq; nõ tam deplorandã quàm prosequendã orationibus reor: Nec mœstificandã lachrymis tuis, sed magis oblationibus, animam eius domino cõmendandam arbitror. Verũ forte asseres securũ te de meritis eius ac fide, nequire tamen ferre desideriũ, quod eam iam non uideas secundũ carnem, idq; tibi summo dolori sit. Nec illud te mouet Apostolicũ quod ait: Quia neminẽ nouimus ex hoc secundũ carnem: & si cognouimus secundũ carnem Christum, sed nũc iam nõ nouimus. Caro enim nostra perpetua esse ac diuturna non potest, necesse est occidat ut resurgat, necesse est resoluatur ut requiescat, ut fiat quidã finis peccati. Et ideo multos cognouimus secundũ carnem, sed nũc iam nõ nouimus. Ipsum dominũ Iesum cognouimus (inquit Apostolus) secundũ carnem, sed nũc iam nõ nouimus. Iam enim

1 / 2 / 2.Cor. 5

carnis depoſuerat exuuias,iam ſpecie hominis nõ uidebatur, iam pro omnib. mortuus erat,& omnes in illo mortui,ſed ut per ipſum renouati, & uiuificati ſpiritu iam non ſibi, ſed Chriſto uiuãt Vnde & alibi ait idẽ Apoſtolus: Viuo aũt iam nõ ego, uiuit autem in me Chriſtus.Meritoq; qui antè cognouerat ſecundũ carnem Chriſtũ, iam operationes eius inuiſibiliter agnoſcens,iam nõ carnem eius ſed potentiã ſcrutans,qui antè perſecutor diſcipulos hominis, & pediſequos carnis infeſtis odijs urgebat, poſtea doctor Gentium factus ueneratores maieſtatis eius ad prædicationẽ Euangelij inſtruere atq; informare cœperat.Et ideo addidit: Si quis in Chriſto noua creatura, id eſt,qui perfectus in Chriſto noua creatura eſt,quoniam qui caro eſt,imperfectus eſt. Deniq; ipſe dominus ait:Non permanebit ſpiritus meus in iſtis hominibus,quoniã carnes ſunt. Carnalis itaq; nõ eſt in Chriſto,ſed ſi quis in Chriſto eſt,noua creatura eſt: nõ naturæ nouitate formarus,ſed gratiæ.Vetera itaq; quæ ſecundũ carnem erant,tranſierunt,facta ſunt noua omnia. Quæ illa? niſi quæ ſcriba doctus in regno cœlorũ nouit, ſimilis illius patrisfamiliâs qui profert de theſauro ſuo,noua & uetera? neq; uetera ſine nouis,neq; noua ſine ueteribus.Ideo & Eccleſia dicit:Quia noua & uetera ſeruaui tibi.Sed tranſierunt uetera, id eſt,legis myſteria abſcõdita:inChriſto facta ſunt omnia noua.Hęc eſt noua creatura,de qua Apoſtolus ad Galatas ait:In Chriſto enim Ieſu neq; circumciſio aliquid ualet, neq; præputiũ:ſed noua creatura, per quã iam renouata caro floret, & fructũ inuenit gratiæ, quæ antè inueterati flagitij ſpinas habebat. Quid ergo eſt quod mœreamus,ſi iã ad animam dicitur:Renouabitur ſicut aquilę iuuẽtus tua? Quid eſt quod ingemiſcamus pro mortuis, cũ iam recõciliatio mũdi apud Deũ patrem facta ſit per dominũ Ieſum? Quoniam ergo Chriſti beneficia tenemus,cũ apud omnes, tũ apud te pro Chriſto legatione fungimur, ut noueris irreuocabilia eius eſſe dona,ut credas quod ſemper credidiſti,nec nimio mœrore tuã in dubiũ adducas ſententiam,quia ideo peccatũ factus eſt dominus Ieſus,ut tolleret peccatũ mundi,& eſſemus in illo omnes iuſtitia Dei,iam nõ culpæ obnoxij,ſed iuſtitiæ remuneratione ſecuri. Vale,& nos dilige,quia nos te diligimus.

Galat. 2 · Gene. 7 · 2. Corint. 5 · 2. Cor. 5 · Matth. 13 · Cant. 7 · Galat. 5 · Pſal. 102 · 2. Corint. 5

Diui Ambroſij ad Belliciũ, graui ægritudine priuſq; in dominũ Ieſum crederet iactatũ, poſtea autẽ reualeſcere incipientẽ, illũ ex diuinæ uiſitationis pietate in fide Chriſti cõfortãtis,& ad aliorũ ſacramentorũ perceptionẽ exhortãtis. Epiſt. IX

A Mbroſius Bellicio:Iactatum te graui ęgritudine ſignificaſti mihi credidiſſe in dominũ Ieſum,& iam cœpiſſe reualeſcere. Ad ſalutẽ igitur ea infirmitas fuit,plus aculei quàm periculi ferẽs,quia diu promiſſum remordebas.Hoc eſt quod ait:Percutiã,& ſanabo.Percuſſit infirmitate,ſanauit fide. Vidit enim interiorẽ affectum tuũ nõ uacuum piæ cupiditatis,ſed excuti dilationibus.Et ideo admonere maluit,ita ut ſalutem nõ læderet,deuotionẽ excitaret. Quomodo enim ſaluti noceret qui ſolet dicere,ut legimus in Euangelio:Ego ueniã,& curabo eum? Ergo & cũ à tuis inuitaretur ut inuiſeret domũ tuam, ſine dubio dixit: Ego ueniã,& curabo eũ.Et ſi non audiſti eũ,ille tamen quaſi Deus inſenſibiliter locutus eſt: & ſi non uidiſti eum, ille tamen quod te incorporaliter inuiſerit,dubitari nõ poteſt.Sed uidiſti eũ,qui credidiſti ei:uidiſti eũ,qui recepiſti eũ hoſpitio tuæ mentis:uidiſti eum ſpiritu,uidiſti eum oculis interioribus.Tene ergo hoſpitem nouũ diu expectatũ,ſed ſero ſuſceptũ,in quo & uiuimus, & ſumus,& mouemur.Guſtaſti igitur fidei prima exordia,non fiat uerbũ occultũ in corde tuo.Hęc omnis gratia eſt,hoc omne munus. Nemo enim penetralia domus de ingreſſu ęſtimat:ſiquidem omnis fructus in interioribus eſt. Neq; enim ſapientis eſt à feneſtra reſpicere in domũ,& ſtultitia hominis audire per oſtium. Alia ſunt ſacramentorũ perfectiorum myſteria,quæ oculus nõ uidit,nec auris audiuit,quæ præparauit Deus diligentibus eũ,ut dixit ſcriptura.Alia ſunt illa quæ de gloria futura annũciarũt Prophetę, quibus reuelatũ eſt,& Euãgelizarunt ſancti,ſpiritu Dei miſſo de cœlo,in quæ cõcupiſcunt & Angeli uidere,ut ait Apoſtolus Petrus.Alia ſunt illa in quibus eſt mundi redemptio, peccatorũ remiſſio,gratiarũ diuiſio,ſacramentorũ participatio:quę cũ acceperis,tũc mirabere tantum donatũ eſſe homini, ut illud manna quod miramur fluxiſſe de cœlo Iudæis,nec tantæ operationis iudices ad ſalutẽ fuiſſe. Illud enim quicunq; acceperunt, in deſerto mortui ſunt,præter Ieſum Naue, & Caleph:hoc ſacramentũ quicunq; guſtauerit,non morietur in æternum.Sanet te dominus Ieſus. Vale.

Deuter. 32 · Matth. 8 · Act. 17 · 1. Corint. 2 · 1. Petri 1 · Nume. 32

DIVI AMBROSII EPISCOPI ME-DIOLANENSIS EPISTOLARVM LIBER III

Diui Ambroſij ad Simplicianum, pulchre de ueris diuitijs, ac contraria paupertate differentis, & quod omnis ſoluſq; ſapiens uere diues, atq; inſipiens pauper ſit, demonſtrantis. Epiſtola X

AMBROSIVS Simpliciano. Videbamur proximè in diſceptationes incidiſſe philoſophię, cùm de Apoſtoli Pauli epiſtola, ſumẽtes exordium tractaremus, quòd omnis ſapiens liber. Verùm poſtea cùm Petri Apoſtoli epiſtolã legerem aduerti, quòd omnis ſapiens etiam diues: nec ſexum exceperit, qui fœminas ornatũ omnem nõ in precioſis monilibus, ſed in bonis moribus habere ſcripſerit. Nõ enim, inquit, ſit extrinſecus capillorũ implicatio, aut auri circumpoſitio, aut habitus ueſtimentorũ ornamentum, ſed ille abſconditus cordis homo. Duo ſunt igitur, & eſſe hominem in homine, & illũ eſſe diuitem, qui ſibi nullarum diuitiarũ uſum requirat. Pulchrè autem cordis hominem dixit, eo quòd totus ſapientiæ ſit abſconditus, ſicut ipſa ſapientia quæ nõ uidetur, ſed intelligitur. Nemo ante Petrũ tali expreſſione uſus eſt, ut diceret cordis hominem. Exterior enim homo plurima in ſe membra habet: Interior autem cordis homo totus ſapiẽtiæ eſt, plenus gratiæ, plenus decoris. In corruptione, inquit, quieti & modeſti ſpiritus, qui eſt antè Deum diues. Et uerè diues, qui in cõſpectu Dei poteſt diues uideri, in cuius conſpectu terra exigua, mundus ipſe anguſtus eſt. Sed ſolum illũ Deus diuitem nouit, qui ſit diues æternitati, qui nõ opum, ſed uirtutum fructus recondat. Quis autem ante Deum diues, niſi quietus & modeſtus ſpiritus, qui nunquã corrũpitur? Non ne tibi uidetur diues, qui habet pacem animi, tranquillitatem quietis, ut nihil cõcupiſcat, nullis exagitetur cupiditatum procellis, nec uetera faſtidiat, & noua quærat, & ſemper deſiderando, fiat in ſummis diuitijs inops? Ea eſt pax uerè diues, quæ ſuperat omnem mentem. Diues pax, diues modeſtia, diues fides. (Fideli enim totus mũdus poſſeſſio eſt.) diues ſimplicitas. Sunt enim & diuitiæ ſimplicitatis, quæ nihil diſcutit, nihil cõtractum, nihil ſuſpectũ, aut fraudulentum putat, ſed puro ſe fundit affectu. Diues bonitas: quam ſi quis ſeruauerit, paſcitur in diuitijs cœleſtis hæreditatis: & ut antiquioribus exemplis ſcripturæ utamur, beatus, inquit, uir, quem arguit dominus. Admonitionem autem Dei ne recuſaueris. In fame liberabit te à morte, in prælio de manu ferri liberabit te, & à flagello linguę te abſcondet. Feræ beſtię pacificæ erunt tibi, & ſcies quòd in pace erit domus tua. Mitigatis enim carnis huius paſſionibus, quę militare aduerſum animã ſolent, tabernacula tua ſine perturbatione erunt, domus ſine offenſione, ſemen ſine defectu, poſteritas ſicut odor agri pleni, ſepultura ſicut meſſis. Siquidem quando alij ſuum defectũ arbitrantur, tunc aceruus tritici tui ſupernis maturus inſeretur apothecis. Merito iuſtus ſemper fœnerat, iniquus indiget. Ille iuſtitias fœnerat mãdato Dei pauperibus & egenis, at uero inſipiens & quod putat ſe habere, nequaquã poſſidet. An putas illũ poſſidere, qui theſauro ſuo die ac nocte incubans, auara & miſera torquetur ſolicitudine? Ille uero eget, & ſi alij diues uidetur, ſibi pauper eſt, qui nõ utitur eo quod habet, qui adhuc alia rapit, alia deſiderat. Vbi enim nullus cupiditati modus, qui fructus diuitiarum? Nemo eſt diues, qui quod habet ſecũ hinc auferre nõ poteſt. Quod enim hic relinquitur, nõ noſtrum, ſed alienũ eſt. Diues Enoch, qui quod habuit ſecum tranſtulit, & omnẽ illum bonitatis ſuę cenſum cœleſtibus intulit receptaculis: qui ideo raptus eſt, ne cor eius malitia mutaret. Diues Helias, qui uirtutũ ſuarũ theſauros curru igneo ſublimis ſedibus æthereis inuexit. Et tamẽ iſte nõ mediocres diuitias hęredi reliquit, quas ipſe nõ amitteret. Quis hunc pauperem uel tunc dixerit, cũ uictus quotidiani indigens alimonia mitteretur ad uiduã, ut paſceretur ab ea, quando ad eius uocẽ cœlum claudebatur & aperiebatur, quãdo ad eius uerbum hydria farinę & uas olei nõ deficiebat per trienniũ: ſed abũdabat, nec minuebatur uſu, ſed replebatur? Quis illũ pauperem dixerit, ad cuius uoluntatẽ deſcendebat ignis,

1 / 1. Pet. 3 / Ibidem / 2 / Philip. 4 / Prouerb. 17 iuxta 70 / Iob. 5 / 3 / 4 / Gene. 5 / 5 / 4. Reg. 2 / 3. Reg. 17

quem inuia flumina nō cōcludebant, sed in suum fontem recurrebāt, ut sicco propheta trāsiret pede? Duos finitimos uetus historia describit, regem Achab, & pauperē Nabutham: quem horū pauperiorē, quē ditiorē credimus? Alter regali fulcro diuitiarū præditus, inexplebilis insatiabilisq́ opibus suis, exiguā pauperis uineā desiderauit. Alter despiciens animo, βασιλέων τὰς πολυχρύσους τύχας imperialesq́ gazas, suo erat cōtentus palmite. Non'ne uidetur hic magis diues, hic magis rex, qui sibi abūdabat, suas regebat cupiditates, ut nihil alienū cōcupisceret? Ille autem egentissimus, cui aurū suum uile, alienus palmes preciosissimus existimabatur? Sed qua ratione egētissimus cognosce. Quia diuitiæ iniustæ cōgregatæ euomūtur, radix autem iustorū manet, & ut palma floret. An nō egētior paupere is qui tanquā umbra preterit? Hodie impius exaltatur, cras nō erit, nec inuenietur aliquis locus eius. Quid est itaq́ diuitē esse, nisi abūdare? Quis aūt abundat qui sit animo cōtractior? Qui autē animo cōtractior, utiq́ angustior. Quæ igitur in angustijs abundantia? Non ergo diues, qui nō abundat. Vnde pulchre Dauid: Diuites, inquit, eguerunt & esurierunt. Quoniā cum haberent scripturarum thesauros cœlestiū, eguerunt qui nō intellexerunt, & esurierunt qui nullū spiritualis gratiæ gustarunt cibū. Nihil igitur affectu sapientis ditius, nihil insipientis egentius. Nam cum regnū Dei pauperum sit, quid esse locupletius potest? Et ideo preclare Apostolus: O altitudo, inquit, diuitiarū sapientiæ & scientiæ Dei. Præclare etiam Dauid, qui in uia testimoniorū cœlestium quasi in omnibus diuitijs delectabatur. Expresse Moyses, qui ait: Neptalim satietas accipiētium. Neptalim, abundātia significatur Latina interpretatione, uel dilatatio. Ibi ergo abundātia, ubi satietas. Vbi autem fames cupiditatum, ubi inexplebilis appetentia, ibi utiq́ paupertas. Sed quia uix ulla rei pecuniariæ uel mundi huius cupiditas satietatem habet, ideo addidit: Et replebitur benedictione. Secundū hæc Petrus Apostolus definiuit nō in auro & argento, & indumentis fœminarū esse ornamentū, sed in occulto cordis homine atq́ abscondito: unde nulla se exuat cultum pietatis, ornatum gratiæ, uitæ æternæ hæreditatem. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

[Margin: 3. Reg. 21; Iob 20 iuxta 70; Psal. 33; Roma. 11; Psal. 118; Deute. 33; 1. Petri 3]

Diui Ambrosij ad Irenæum, uersiculū illum: Speciosus forma, & cętera, Greco sermone annotatū uoluentis, pluribusq́ rationibus & exemplis nos prouocantis, ut illi summo bono quod est dominus Iesus, quo nihil est speciosius, animo intendamus, illud quæramus, illud intueamur, illud teneamus, in illo uersemur, illi adhæreamus, & in eo pascamur. Epistola XI

AMbrosius Ireneo. Inter legendum cū paululū requieuissem animo, quia lucubratione destiterā, uersiculum illū cœpi mecum uoluere, quo uesperi in uigilijs usi fueramus, ὡραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων αὐτόν. Et uerè nihil speciosius illo summo bono, cuius etiā prædicatio speciosa est nimis, & maximè perseuerantis sermonis processus, & quædā Apostolicę prędicationis uestigia. Sed illa qui possunt? Quibus donauit Deus non solum ut Christum annunciarent, sed etiā pro illo paterentur. Nos quantum possumus intendamus illo animum, & in illo simus, illud animo teneamus, quod est pulchrū, decorum, bonum, ut fiat illuminatione eius & fulgore speciosa anima nostra, & mens dilucida. Nam si oculi nostri cum aliqua obducuntur caligine, pascuntur agrorū uiriditate, & specie nemoris uel collis herbosi omnem inæqualitatem ægrescentis obtutus repellūt, & quadam salubri specie pupillæ ipsæ atq́ orbes colorari uidentur: quanto magis hic mentis oculus cū illud summū intuetur bonum, & in eo uersatur, atq́ eo pascitur, splendescit atq́ enitet, ut fiat illud quod scriptum est: Tanquā adipe & pinguedine repleatur anima mea? Deniq́ qui scienter agnoscit animas gregis sui, curam adhibet herbis cāpestribus, ut sint ei pascua plurima. Herbis enim suauioribus & agni pinguiores fiunt, & succus lactis salubrior: quibus pascuis usi sunt diuites illi qui manducauerunt & adorauerūt. Sunt enim bona fidei pascua, in quibus collocatur sanctus Dei. Est ergo & fœnum quo alūtur greges ouium, qui emittunt uellera sapientiæ, & dant amictum prudentiæ. Et fortasse hoc est fœnum montanum, in quod uerba descendunt prophetæ sicut nix super fœnum, & quod diligenter colligit sapiens, ut sint ei oues, ad uestitū spiritalis utiq́ uelaminis. Habet ergo cibum suum & amictum anima quæ illi summo bono adhæret, quod est diuinum, quod Apostolus Petrus suadet quęrēdum, ut per eius cognitionis acquisitionem diuinæ

[Margin: Psal. 44 A B; Psal. 62; Prouerb. 27 iuxta 70; 2. Pet. 1]

diuinę simus cõsortes naturę. Huius cognitionẽ aperit sanctis suis Deus bonus, & donat hoc de thesauro suo bono, sicut testificat Lex sacra dicẽs: Quia iurauit dominus patribus tuis dare tibi & aperire thesaurũ suũ bonũ, de quo thesauro cœlesti dat pluuiam terræ suæ, benedicere omnia, opera manuũ tuarũ. Hęc est pluuia, eloquium legis, quod irrorat animã illam fœcundã & fertilem bonorũ operum, ut habeat humorẽ gratię. Huius boni cognitionẽ quærebat Dauid, sicut ipse significat dicẽs: Vnam petij à domino, hanc requirã, ut inhabitem in domo domini omnes dies uitæ meæ, & uideã delectationes domini, & cõsiderem templũ eius. Deniq; hoc esse summũ bonum subtexuit statim in eodem Psalmo: Credo uidere bona domini in terra uiuentiũ. Hic enim quæritur, illic facie ad faciem plene uidetur. Hoc bonũ in domo Dei est, in illo secreto eius ac recessu. Vnde iterũ ait: Replebimur in bonis domus tuę. Alibi quoq; hanc summã esse benedictionis expressit, dicens: Benedicat te dominus ex Sion, & uideas quę bona sunt in Hierusalem. Ideo beatus qui illic habitat in ingressu fidei, hospitioq; mentis, deuotionis habitaculo, cõuersatione uirtutis. In illo igit simus, atq; in eo maneamus, de quo & Esaias dicit: Quam speciosi pedes euangelizantiũ pacem, euangelizantiũ bona. Qui sunt qui euãgelizant, nisi Petrus, nisi Paulus, nisi omnes Apostoli? Quid euãgelizant nobis, nisi dominũ Iesum? Hic est pax nostra, hic est bonũ illud summum quia ipse bonus ex bono: Ex arbore enim bona, bonus fructus legit. Deniq; & spiritus eius bonus qui ex ipso accipit, & deducit Dei seruulos in uiã rectã. Quis aũt habẽs spiritũ Dei in se, neget bonũ, cũ ipse dicat: An oculus tuus nequã est, quia ego bonus sum? Hoc bonũ ueniat in animam nostrã, in nostræ mentis uiscera, quod propitius Deus dat petẽtibus se. Hic est thesaurus noster, hic est uia nostra, hic est sapientia nostra, iustitia nostra, pastor noster, & pastor bonus, hic est uita nostra. Vides quanta bona in uno bono? Hæc bona nobis prædicant Euangelistæ. Hæc bona requirẽs Dauid, ait: Quis ostendit nobis bona? Et ostendit ipsum esse, bona, subijciens: Signatũ est in nobis lumen uultus tui. Quis autẽ lumen uultus patris, nisi splendor gloriæ, & imago inuisibilis Dei, in quo & uidetur & clarificatur pater sicut ipse clarificat filiũ suum? Ipse est ergo dominus Iesus summũ bonũ quod nobis annunciatũ à Prophetis, prædicatum ab Angelis, promissum à patre, euangelizatum est ab Apostolis: Qui nobis tãquam maturitas aduenit. Nec solum tanquã maturitas, sed tanquã maturitas in montibus adest: ut nihil acerbum, nihil immaturũ in nostris cõsilijs sit, nihil immite, nihil asperum in operibus ac moribus, qui primus euãgelizans bona adfuit. Vnde & ait: Ipse qui loquebar, adsum: id est, qui loquebar in Prophetis, adsum in corpore quod suscepi ex Virgine, adsum interior imago Dei, character substantiæ, & adsum ut homo, sed quis cognoscit me? Hominem enim uiderunt, sed operibus supra hominem crediderũt. An nõ ut homo cum Lazarũ fleret, & rursus supra hominem, cũ eum resuscitaret? An nõ ut homo cum uapularet, rursus supra hominem cũ totius mundi peccatũ tolleret? Ad illum igitur properemus, in quo summũ est bonum, quoniã ipse bonitas, ipse patientia Israel, qui ad pœnitentiã te uocat, ne uenias in iudicium, sed accipias remissionem peccatorũ. Agite, inquit, pœnitentiã. Ipse est de quo clamat Amos propheta: Exquirite bonũ. Ipse est summum bonum, qui nullius indiget, & abundat omnibus. Facile abũdat, in quo plenitudo diuinitatis habitat corporaliter. Facile abundat, de cuius plenitudine omnes accepimus, & in illo repleti sumus, ut dicit Euãgelista. Hoc igitur uerum & summũ bonũ si illo cõcupiscibili suo & delectabili anima gustauerit, & duabus his hauserit affectionibus, excludẽs dolorem & formidinem, inaedibiliter exæstuat. Osculata enim uerbũ Dei, modum non capit, nec expletur, dicens: Suauis es domine, & in iucũditate tua doce me iustificationes tuas. Osculata Dei uerbum, concupiscit super omnem decorem, diligit super omnem lætitiam, delectatur super omnia aromata, cupit frequẽter uidere, sæpe intendere, cupit attrahi, ut sequi possit. Vnguentũ, inquit, exinanitum est nomen tuum: propterea te diligimus adolescentulæ, propterea certamus, sed cõprehendere te non possumus. Attrahe nos, ut possimus currere, ut odore unguentorum tuorum accipiamus uirtutem sequendi. Festinat etiam interna mysteria uidere, ipsam requiem uerbi, ipsam boni illius summi habitationem, & lucem eius, & claritatem, In illo sinu ac recessu patrio festinat audire sermones eius: & cum audierit, super omnem suauitatem accipit. Doceat te propheta qui gustauit, & ait:

Deuter. 28 · Psal. 26 · ibidem · Psal. 124 · Psal. 127 · Esaie 52 · Roma. 10 · Psal. 52 · Matth. 20 · Psal. 4 · 2 · Esa. 52 · Matth. 3 · Amos 5 · Coloss. 2 · Ioan. 1 · Psal. 118 · Cant. 1

Psal. 18 Quã dulcia faucibus meis uerba tua,super mel & fauũ ori meo. Quid enim aliud deside
Exod. 34 ret anima quæ semel suauitatẽ uerbi gustauerit,quę semel claritatẽ eius uiderit? Moyses
3. Reg. 19 in mõte positus quadraginta diebus Legẽ accipiens,cibũ corporis nõ requirebat: Helias ad illã festinãs requiem rogabat ut acciperetur anima sua à se,Petrus aspiciẽs & ipse
Matth. 17 in mõte dominicæ resurrectionis gloriã,nolebat descẽdere,dicens: Domine, bonũ est nos hic esse. Quanta igitur illa diuinæ substãtię gloria, quãta uerbi bona, in quę concupiscunt & Angeli prospicere? Anima igitur quæ illud uidet,corpus hoc nõ requirit, minimamq; sibi familiaritatẽ cum eo esse debere intelligit,renũciat seculo, abducit se à uin
Acto. 7 culis carnis,exuit omnibus uoluptatũ istarũ nexibus. Deniq; Stephanus Iesum uidebat & lapidari nõ formidabat:imò cum lapidaretur,nõ pro se, sed pro illis à quibus perime-
2. Cor. 12 batur rogabat. Paulus quoq; raptus usq; ad tertiũ cœlum, cũ corpore esset an sine corpore,nesciebat. Raptus inquã in paradisum,usum proprij iam nõ sentiebat corporis, & audiens uerba Dei, quomodo ad corporis infirmitates descenderet, erubescebat. Itaq;
Coloss. 2 sciens quid uidisset in paradiso,uel quid audisset,clamabat,dicẽs: Quid adhuc uelut uiuentes de hoc mundo decernitis? Ne tetigeritis,ne attaminaueritis,ne gustaueritis quę
3 sunt omnia ad corruptelã ipso usu. Volebat enim nos in figura esse istius mundi non in possessione atq; usu,ut ita utamur hoc mũdo tanquã nõ utamur, tanquã prætereuntes, nõ tanquã residentes,ambulãtes tanquã in imagine seculi,nõ in cupiditate ut uelocissi-
4 ma disputationẽ ipsam imaginẽ huius mundi trãseamus. Deniq; ipse fide ambulans nõ specie peregrinabatur à corpore,sed aderat domino:& cũ esset in terris: nõ in terrenis, sed in cœlestibus cõuersabatur. Ergo anima nostra quæ Deo uult appropinquare, eleuet se à corpore,semper illi summo adhæreat,illi bono quod est diuinum,quod est sem-
Acto. 17 per,& quod erat ab initio,& quod erat apud Deũ,hoc est Dei uerbũ. Ipsum est illud diuinũ in quo uiuimus,& sumus,& mouemur. Ipsum est quod erat in principio, ipsum est quod est. Dei enim filius Iesus Christus in nobis, inquit, est:in quo nõ fuit est & non, sed
2. Corint. 1 est in illo,fuit. Ipse dixit Moysi,ut diceret: Qui est,misit me. Cũ hoc igitur anima nostra
Exod. 3 sit,& sit (si fieri potest) semper,ut & nostrũ possit quis dicere: Anima mea in manibus
Psal. 118 tuis semper. Erit autem,si nõ in carne sit,sed in spiritu. Erit,si se terrenis nõ misceat. Cum enim ad carnalia reflectitur,tunc ei illecebra obrepit corporis,tunc ira & indignatione
5 exæstuat,tunc mœstitia afficitur, tunc supinatur per arrogantiã, tunc dolore affligitur. Hę sunt ęgritudines animæ graues,quibus plerunq; ad mortem cogitur, dũ oculi eius cæcantur,ut nõ uideant ueræ lumen glorię,& diuitias æternæ hæreditatis. Quod si eos ad Deum semper intendat, accipiet à Christo fulgorẽ sapientiæ, ut illuminatũ in agnitione Dei habeat obtutum,ut uideat illã spem nostræ uocationis,aspiciat illud quod est bonum,& placitũ,& perfectum. Quod enim bonum, cõplacitum patri: quod compla-
Matth. 5 citum,perfectũ:sicut habes in Euangelio, ubi dicit dominus: Diligite inimicos uestros,
Luce 6 ut imitemini patrẽ qui pluit super iustos & iniustos, quod est utiq; bonitatis. Et postea
Roma. 13 cõcludit dicens: Estote perfecti,sicut pater uester qui in cœlis est,pefectus est. Charitas enim perfecta est,deniq; plenitudo legis est. Quid autẽ tam bonum quàm charitas,quę malum nõ cogitat? Et ideo terras fugito,in quibus inuidia est,ubi ambitio, ubi contentio. Boni ergo illius capacem se anima tua præbeat,ut supra nubes uolet,sicut aquila re-
6 nouetur,sicut aquila pennas emittat, ut renouatis alarũ remigijs alta petere non refor-
ep. 9 midet,hãc habitationem relinquat. Terrenum enim habitaculũ grauat animam. Exuat uetera,abijciat erroris desideria,abluat oculos suos,ut uideat illum fontem ueræ sapientiæ,illum fontem uitæ æternæ,qui affluit atq; exundat omnibus,nullius indigens. Quis
Roma. 11 enim dedit illi,cum ex ipso,& per ipsum,& in ipso omnia sint? Vitæ igitur fons est summum illud bonum, ex quo uiuendi substantia ministratur omnibus. Ipsum autem in se habet uitam manentem,à nullo quasi inops accipit. Largitur bona alijs, non aliũde as-
Psal. 15 sumit sibi. Neq; enim nostri indiget. Vnde & ait ex persona hominis: Quoniam bonorum meorum non indiges. Quid ergo pulchrius,quàm ei appropinquare,ei adhærere? Quę maior uoluptas est,quàm quũ quis id uiderit, & de fonte aquę uiuę gratis gustauerit? Quid potest aliud desiderare? quæ regna? quas potestates? quam pecuniam? cũ aduertat quàm miserę etiam hic Regum conditiones sint,quàm mutabiles imperij status, quàm exigua uitę huius spatia,quãta in ipso imperio seruitia, cũ ad aliorũ non ad suum

uiuant

uiuant arbitrium. Quis autem peculiatus ad uitã æternam transit, nisi uirtutũ fultus peculio, quod receptũ omnibus, solis diuitibus impossibile pronunciatur? Non ergo his uti beatũ est, sed illud uidere quo ista despicias, & uana ueris refellas, atq; inania & cassa iudices, illam nudæ ueritatis pulchritudinem diligas, quæ has seculi fucosissimas uanitates redarguat. Erige igitur oculos anima tuos, illos de quibus tibi uerbũ Dei dicit: Corde nos cepisti soror mea sponsa, corde nos cepisti uno ab oculis tuis. Ascende in palmam, uince seculũ, ut teneas uerbi altitudinem. Imaginẽ istam mundi foris relinque, foris maliciã, introduc autem bonitatem mentis, quæ habet gratiam in ligno uitæ, si lauerit stolam suã, & ingrediatur in ciuitatem, quæ uera est patria sanctorum, in qua est Dei tabernaculum, circa quod scribæ domini prætendunt, ubi nõ dies, aut sol, aut luna lumen ministrant, sed ipse dominus lumen est totã illam ciuitatẽ illuminans. Est enim lux mundi. Non utiq; lux uisibilis, sed animarũ quæ in hoc mundo sunt, intelligibilis claritudo, quibus se splendenti lumine rationabilis infundit prudentiæ, & ut prædicatur in Euangelio, incorporeæ uirtutis inflãmans uapore secreta mentiũ, animorumq; penetralia. Si quis igitur incola esse cœperit illius ciuitatis supernæ, incola uidelicet cõuersatione ac moribus, non discedat ab ea, nõ exeat, non reflectat uestigiũ, nõ corporis dico, sed mentis uestigium. Non reuertatur retro. Retro luxuria, retro impuritas est. Deniq; ascendẽs ad montẽ Loth, retro reliquit Sodomitana flagitia. Quæ autem respexit retro, non potuit ad superiora euadere. Non ergo pedes tui retro, sed mores nõ reuertantur. Non fiãt manus tuæ remissæ, & deuotionis tuæ ac fidei genua dissoluta. Non fiat uoluntatis tuæ recidiua infirmitas, nõ ullus intercursus criminũ. Si ingressus es, mane: peruenisti, consiste: saluans salua animam tuã. Ascendens directum attolle gradũ, nullus inde tuto redit. Hinc uia, inde ruina est. Hinc ascensus, inde præcipitiũ. Ascendendi quidem labor, sed descendendi periculũ. Sed potens est dominus, qui te fundatum illic custodiat, septum Propheticis muris, & Apostolicis turribus. Ideo tibi dicit dominus: Intrate, calcate, quia assistit uindemia. Intus nõ foris simus. Et in Euãgelio Dei filius dicit: Qui est in tecto, nõ descendat uasa sua tollere. Non utiq; de hoc tecto dicit, sed dicit de illo: Extẽdit cœlũ sicut camerã. Intus ergo esto, intra Hierusalem, intra animã tuam pacificã, mitem atq; tranquillam. Non exeas de ea, neq; descendas uas tuum istud aut honoribus aut diuitijs aut arrogantia attollere. Intus esto, ut per te alienigenæ nõ transeant, peccata animam tuam non transeant, uanæ operationes & cogitationes inanes: non transibunt autem, si sanctificaueris bellum pro deuotionis & fidei certamine, pro ueritatis studio aduersus passionũ illecebras, & sumpseris arma Dei aduersum spirituales nequitias, & astutiam diaboli, qui pertentat sensus nostros fraude ac dolo, quem mãsuetus bellator facile proterit, qui nõ serat iurgia, sed sicut decet seruũ domini, cum modestia fidẽ doceat, & eos qui aduersantur redarguat. De hoc dicit scriptura: Qui mansuetus est, bellator exurgat, & infirmus dicat: Omnia possum in eo qui me cõfortat. Hac fide fretus etiã qui infirmus est præualebit, & erit sancta anima eius, & stillabunt ei montes prophetici uel Apostolici dulcedinem, & colles fluent lac, qualis ille collis qui lactis potũ Corinthijs dabat, & fluent ei aquæ de suis uasis, & de puteorum suorũ fontibus, uel de uentre eius aquæ uiuæ, spirituales uidelicet, quas fidelibus suis spiritus sanctus ministrat, qui etiam animam tuam dignetur rigare, ut abundet in te fons aquæ salientis in uitam æternam. Vale, & nos ut filius dilige, quia nos te ut parentes diligimus.

[Margin: 7 Cant. 4; 8 Ioan. 8; Gene. 19; Matt. 24; Psal. 103; Philip. 4; Ioel 3; Ioan. 7]

Diui Ambrosij ad Irenæum, prosequentis illud uerbum Aggæi prophetæ: Si tẽpus uobis est ut habitetis in domibus cælatis? multa ex hoc nos sermone cõmonentis ut in superioribus domibus, & nõ in uallestribus & subterraneis habitemus, talesq; domos nosmetipsos domino ædificemus. Epist. XII

Ambrosius Irenæo. Vbi superiorem absolui epistolã, & præferendã tibi tradidi, uenit in mẽtem illud quod dominus in manu Aggæi prophetę locutus est, dicens: Si tempus uobis est, ut habitetis in domibus cælatis? Quid ergo istud est, nisi in superioribus habitandũ, non in uallestribus & subterraneis habitaculis? Qui enim infra terrã habitãt, nõ possunt ædificare tẽplũ Dei, & dicũt: Nõ uenit tẽpus ut ædificetur domus domini: simul quia luxuriosorũ est hypogæa quærere, captantiũ frigus æstiuũ, eo quod resoluti delicijs æstus aliter ferre ac tolerare nequeãt, & ideo requirant

[Margin: A; Aggei 1; 1; 2; 3]

umbrosa

umbrosa penetralia: uel quod desidiosi ignaua sub terris agant ocia: deinde quod tenebrosa illos & opaca delectent magis, quibus operiri flagitia sua credant, secundũ illud;
Eccl. 23 Tenebræ circundant me & parietes, quem uereor? Sed frustra hoc sperãt, cum profunda abyssi & abscondita Deus cernat, & omnia deprehendat antequam fiant. At non
3. Reg. 17 Helias in hypogæis, non Helisæus habitabant. Deniq; alter mortuum uiduæ filiũ tulit
4. Reg. 4 ad superiora, in quibus consueuerat sedere, & ibi eum resuscitauit. Alteri quoq; Sunamitis illa magna mulier (ut scriptura testificatur) in superioribus hospitium parauit, & ibi concipiendæ sobolis, quia non habebat, meruit prærogatiuam, eiusdemq; resuscita-
Act. 10 ti pignoris uidit miracula. Quid de Petro dicam, qui ad horam sextam ascendens in su-
2. Reg. 18 periora, baptizandarum gentium cognouit mysteria? At uero parricida Abessalon in ualle sibi regis titulum statuit, & in fossam proiectus est, cum esset peremptus. Ergo sancti ascendunt ad dominum: flagitiosi ad uitia descendunt. Sancti in mõtibus, criminosi
3. Reg. 20 in uallibus. Deus enim montiũ est, & nõ Deus uallium. Qui ergo illic, id est in domibus habitabant uallestribus, in quibus non habitat Deus, domũ Dei in se habere non poterant. Hanc enim dominus quærebat ab illis domũ, ut semetipsos ædificarent, atq; intra se Dei templum uiuis fidei lapidibus attollerent. Neq; enim terrenorũ parietum cõstructiones, & syluestrium ligna culminũ desiderabat, quæ cum fuissent, manus diruerat hostilis, sed illud templũ quærebat, quod in hominũ conderetur mentibus, quibus dicen-
1. Cor. 6 dum foret: Vos estis templum Dei, in quo habitaret dominus Iesus, & unde ad redemptionem uniuersorũ procederet, ut in utero Virginis sacra reperiretur aula, in qua rex habitaret cœlestiũ, & corpus humanum Dei templum fieret, quod etiam cum solutum
Ioan. 2 esset, in triduo resuscitaretur. Sed hanc domũ non luxuriosi ædificant, qui cælatas inhabitant domos, & cælato argento delectãtur. Sordet enim illis purũ argentum, ita & istis sordet simplicis habitationis locus. Sinuãt spatia domorũ, & adijciendo adijciũt, cõiungentes domũ ad domũ, & uillam ad uillam, effodiunt terrã, ut elementum quoq; eorum cedat habitaculis, & quasi terræ filij intra eius recondantur uterum, & abscõdantur al-
Hier. 22 uo. Isti plane sunt: de quibus dicit Hieremias: Væ qui ædificant domum suã non cũ iustitia. Qui enim cum iustitia ædificat, non in terrenis ædificat, sed in cœlestibus. Aedificasti, inquit, domũ metire superiora eius, perflatilia distincta fenestris, & contignata cedro, & illita minio. Metitur autem superiora, qui contemplatus iudiciũ Dei, iudicat iudicium humilis, & iudiciũ pauperis. Qui autem in auaritiã intendit, & in sanguinem innocentis, non ædificat superiora cũ iudicio: nec mensuram tenet, quia non habet Christum: nec aspirare sibi diuinæ flatus explorat gratiæ, nec pleni luminis splendorem re-
Cantic. 4 quirit: nec illita minio habet cœnacula, cui non potest dici: Sicut resticula coccinea la-
ibidem bia tua. Non sepelietur, inquit, huiusmodi. Qui enim uiuũ se sub terram infodit, & tanquam in sepulchro sepeliuit, eripuit sibi mortuo requiem sepulturæ. Depositus itaq; in ualle corporaliũ delectationũ, non inuenit sepulchrum de quo possit resurgere. Huiusmodi ergo uir nec templũ Deo ædificat, quia nõ nouit tempus correctionis suæ. Quo-
1. Timot. 5 modo enim possunt tales homines templũ ędificare, qui quasi feræ ac bestię in spelęa ferarum & bestiarũ latibula sese receptant, atq; in foueas se serpentiũ more demergunt, & cõsuetudine fraudulentæ uulpis infodiũt? Sed nec sepulchrũ sibi cõdit qui ante tempus moritur. Viuens enim mortuus est, nec audit uocem Aggæi, id est epulãtis, ut interpre-
Psal. 41 tatio declarat: quoniã nõ ingreditur tabernaculũ Dei in uoce exultationis & cõfessionis sonus epulantis. Quomodo enim uocem eius audit, qui opera eius non uidet? Nã si uideret, audiret uerbũ quod in eius manu factũ est, delectatus eius actibus quibus pulsauit & apertũ est ei, & descendit in eius animã, ut epuletur in eo synceritatis & ueritatis
Aggæi 1 cibos. Ergo quia nõ audiuit, fit iterũ in manu Aggęi uerbũ, & dicit: Surgite de cęlatis & de pressis malitia domibus, & ascendite in montem scripturarũ cœlestium, & cædite lignum sapientiæ, lignum uitæ, lignũ cognitionis, & dirigite uias uestras, ordinate actus uestros ut habeant ordinem suum debitum, qui necessarius & utilis est ad ædificandam domini domum. Nam si nõ feceritis: nec cœlũ dabit rorem suum, id est, sermo cœlestis, qui sicut ros descendit super fœnum, non temperabit feruidos corporalium motus passionum: nec ignita restinguet diuersarum spicula cupiditatum, nec terra eius, id est anima fructus dabit, eo quod arescat, nisi repleatur irriguo uerbi Dei, & perfundatur rore cœlesti,

re cœlesti, spiritualis ubertate gratiæ. Et quia sciebat desides esse habitantes in hypogæis, & uoluptatum gurgustijs: Excitabo, inquit, illis spiritum Zorobabel de tribu Iudę, & Iosedec sacerdotem magnum, ut incitentur ad ædificationem diuinę domus. Nisi enim dominus ædificauerit sibi domum, in uanum laborauerunt qui ędificant eam. Ipse est Zorobabel iugis redundantia, utpote fons uitæ, & uerbum Dei, per quod omnia, & ex quo omnia, & omnia in ipso. Hæc dicit redundantia: Si quis sitit, ueniat ad me, & bibat. Hoc est profluuium indeficientis meatus. Profluuium quoq; nocturnum legimus quod est Zabulon, id est propheticum, sed etiam & ipsum huius fluenti infusione resplenduit, per quod euanuit illud profluuium uanitatis in Iezabel, quæ inimica ueritati, & aduersaria prophetarum eloquijs, ita dilacerata est canum morsibus, ut nullum eius superesset uestigium, sed toto corpore suo cum omnibus posteritatis suę insignibus extingueretur. Ipse igitur Zorobabel ex tribu Iudæ, ipse Iesus magnus sacerdos, & tribu designatus & nomine: duo significari uidentur, & unus exprimitur: quia idem quasi potens natus ex potente: quasi redemptor ortus ex Virgine, in utriusq; idem naturæ diuersitate diuinæ: unius filij Dei ueritatem gigas salutaris impleuit. Excitaturus itaq; à mortuis Zorobabel sanctum ait: Adhuc ego mouebo cœlum & terram, & maria & desertum. Mouerat ante hæc, cum de Aegypto liberaret populum suum, quando in cœlo columna erat ignis, terra inter fluctus, murus in mari, uia in aqua, in deserto messis quotidiana frugum cœlestium multiplicabatur, petra soluebatur in fontes aquarum, sed mouit, sed postea in passione domini Iesu, quando cœlum tenebris obductum, sol refugit, petræ fissæ, tumuli aperti, mortui resuscitati, draco uictus in fluctibus suis uidit piscatores hominum non solum nauigantes in mari, sed etiam ambulantes sine periculo. Desertum quoq; motum, quando infructuosus nationum populus in messem cœpit deuotionis & fidei flauescere. & eousq; deserti, & gentium commotio facta est, ut Apostolorum quos direxit ad gentes uocandas, tanta esset & tam uehemens prædicatio, ut in omnem terram exiret sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum. Tanta inquam commotio deserti, ut plures filij fierent desertæ, quàm eius quæ habebat uirum: Et floret desertum ut lilium, introirent electa gentium ad residuos populi, quo reliquiæ salvę fierent per electionem gratiæ. Et replebo, inquit, domum hanc argento meo & auro: eloquijs cœlestibus, quæ sunt sicut argentum igni examinatum, & ueri claritate luminis, sicut auro spirituali in sanctorum occultis mentibus refulgente. Has diuitias cōfert Ecclesiæ suæ quibus intelligibiles thesauri replentur, & gloria augetur domus super priorem gloriam quam populus habuit electus. Pax enim & tranquillitas animæ super omnem domus gloriā est, quia pax superat omnem sensum. Hæc est pax super pacem, quæ dabitur post tertiam commotionem cœli, maris, terræ, deserti, quādo destruet omnes potestates & principatus. Cœlum enim & terra transibunt, & omnis istius mundi figura, & unusquisq; in romphæa insurget ad fratrem suum, id est, uerbo penetrāte medullas animæ, ut destruatur quicquid est contrariū, currus ex Ephren, & equus ex Hierusalem, ut Zacharias dixit. Et sic erit pax per omnia, ut nullis obsistentibus corporis passionibus, aut incredulæ mentis impedimentis, fiat in omnibus Christus, subdita patri exhibens corda uniuersorum. Vnde & ad ipsum solum mystice dicitur: Sumam te Zorobabel, & ponam te sicut signaculum, quia te elegi. Etenim cum fuerit anima nostra pacifica, ut dicatur ei: Conuertere cōuertere Sunamitis, quod pacificam significat, & ut tuo nomine utar, εἰρηνικὴ, tunc accipiet in se sicut signaculum Christum, id est imaginem Dei, ut sit ad imaginem: quoniam qualis cœlestis, tales & cœlestes. Et oportet nos portare imaginem cœlestis, id est pacem. Atq; ut sciamus uerum esse, habes in Canticis, in ultimo, iam perfectæ animæ dici, quod & tibi dicat dominus Iesus: Pone me ut signaculum in brachium tuum, ut luceat pax in corde tuo, & in operibus tuis Christus, & formetur in te sapientia, & iustitia, & redemptio. Vale fili, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Psal. 126
Roma. 11
Ioan. 7
4. Reg. 9
Exod. 14
Ibidem 16
& 17
Matt. 27
Psal. 18
Esa. 54
Roma. 11
Aggei 2
Philip. 4
Matt. 24
1. Cor. 7
Zach. 9
Aggei
Cant. 6
1. Cor. 15
Cant. 8

Diui Ambrosij ad Irenęum hanc quęstionem, Vtrum sit aliqua apud Deum differentia charitatis eorum qui à pueritia, & eorum qui iuuentutis aut posterioris ætatis processu crediderint, dissoluentis. Epist. XIII

AMBROSIVS Irenæo. Differentia charitatis utrum sit aliqua apud Deum, eorum qui à pueritia crediderint, & eorum qui iuuentutis aut posterioris ætatis processu, prudenter requirendum putasti. Nam hoc quoque scriptura diuina non prætermisit, neque intactum reliquit. Siquidem dominus Deus noster ad Iohel prophetam nõ ociose ait: Lamentare ad me super sponsam præcinctam saccum in uirũ eius uirginalem.

Iohel 1

dolens Synagogam quæ antea uirginitate sua desponsata Dei uerbo foret, uel animam certe quæ de bonis meritis decidisset, ita offendiculum incidisse peccatorũ flagitijs, ut odia contraheret, & inquinamento impietatis, ac perfidiæ obsoleta sordibus, miserabili esset despectui, longe mutata ab illius sponsæ gratia, quæ ante meruerat audire: Sponsabo te mihi in fide, & iustitia, & misericordia. Nec immerito lamentabilis, pronunciatur, quæ tantorum munerum amiserat precium, & uirtutum dotalium tam graue subierat dispendium, ut ei uirginalis sponsus eriperetur. Nostris enim meritis uerbum Dei nobis aut uiuit, aut moritur. Nam si bona studia atque opera nostra sint, uiuit atque operatur in nobis Dei uerbum: si tenebrosæ cogitationes operationesque nostræ sint, occidit nobis sol iustitiæ. Et ideo lamentandum præcipit pro ea anima. Nam sicut illis gratulandum & epulandum est, cum quibus sponsus est: ita illi animæ lugendum cui sponsus fuerit ereptus, sicut de Apostolis scriptum est in Euãgelio: Quoniam cum auferetur ab eis sponsus, tunc ieiunabunt in illis diebus. Ergo & hæc anima habebat ante lęticiã & exultationem, cum haberet παρθενικὸν λόγον. Et ideo non ieiunabat, quia dies erãt epularum & refectionis cum adesset sponsus inuehens quibus aderat, ubertatis affluentiam coelestis alimenti, copia uini rigatus, quo corda hominum lætificãtur. sed postea quàm sponsum factis suis amisit, iubetur in cilicio agere pœnitentiam peccatorum suorum, & deflere semetipsam, quia mortuus est ei crucifixus pro ea Christus, qui est παρθενικὸς λόγος. Si prima ætate conuenit, nec alterius anima hæc uidetur experta copulam, sed à principio uirginalem fidei suæ florem Christo dicauit, atque ipsi primis fœderata pietatis mysterijs sacros iuuencula cultus recepit, ipsa est Israelitica anima ueteris prosapiæ ex genere patriarcharum: quæ si inoffensum fidei seruasset curriculum, magni meriti foret sponsa uerbi uirginalis, tanquam illa quę apprehendit iustitiã, & obuiauit illi quasi mater, & quasi mulier à uirginitate suscepit illam. Altera quoque est acquisita ex gentibus, & utraque sponsa unius uerbi, quod est magnum mysterium. Idque tibi demonstratur in libro Regnorũ. Siquidem Dauid duas uxores habuit, Achinaam Iezrahelitem, & Abigeam acquisitam sibi postea. Illam rigidiorem, istã misericordię plenam & gratiæ, hospitalem ac liberalem animã, quæ releuata facie patrem uidit speculata eius gloriã, quæ suscepit diuinum illum paternæ gratiæ rorem, ut habet nominis interpretatio. Quid autem ros patris, nisi Dei uerbum, quod humore fidei atque iustitiæ infudit corda uniuersorum: Pulchrè igitur huic animæ uerus dicit Dauid, quod illi Abigeæ dictum est: Benedictus dominus Deus Israel, qui misit te hodie huc obuiã mihi, & benedicti mores tui. Et iterum dicit ei, Ascende in pace in domum tuam: uade, audiui uocem tuam, & reueritus sum faciem tuam. Denique in Canticis etiã hæc uerba sunt sponsi ad sponsam: Ostende mihi faciem tuam, & insinua mihi uocem tuam. Et tũc quidem dimissa est, quoniam alterum habebat uirum, qui dicebatur Hebraicè Nabal, Latinè insipientia, durus, inhospitalis, inhumanus, ingratus, qui officia nesciret referre: sed postea quàm defunctus est uir eius, solutã à lege uiri accepit eã sibi in uxorẽ propheta Dauid. Per cuius copulã Ecclesiæ credituræ ex gentibus significantur mysteria, quæ amisso uiro cui antè iuncta fuerat, trãsiuit ad Christũ, censu pio diues, humilitatis & fidei, misericordiæ quoque dotata patrimonio. Sed hoc loco non ista deploratur, sed illa Achinaã quę fuit male fortis in

Osee 2 — *Matth. 9* — *1. Reg. 25* — *Ibidem* — *1. Reg. 25* — *Cantic. 2* — *1. Reg. 25*

fratrem

fratrem. Et ideo ille frater factus est in cõmotionem. Vnde ex persona eorum dictũ est, Posuisti nos in parabolam in gentibus, cõmotionem capitis in populis. Quam nutantẽ inueniens diabolus, sicut leo diruit, & iucunditatem eius abstulit, Vineam eius & ficum euertit, sub quibus solebat ante requiescere, & arescere fecit fructus eius. Quos aridos miseratus atq; albentes siccitate nimia dicit ad prophetam deus: Lamẽtare ad me super sponsam præcinctam cilicio, & super uirum eius uirginalem, id est, super animæ huiusmodi uel synagogæ uirum mortuum. Cui loco alio expostulans dicit: Eo quod oblita propositi sui, oblita charitatis, immemor gratiæ, de uia disciplinæ, superiorem uxoris affectum amiserit. Meritoq; suis eam sermonibus redarguit, memorans & retexens eiusdem blanditias, & pietatis uocabula. Non sicut domesticum me uocabas, & patrem & initiatorem uirginitatis tuæ. Ergo huic animæ cui per intemperantiam eius mortuũ est dei uerbum, & ille σπερματικὸς λόγος occidit, luctum indicit, intercessorem adhibet, ut uocetur ad pœnitentiam, quo possit mereri misericordiam. Illi autem quæ bona intellectu, & decora aspectu ualde, sicut Abigea acquisita sibi erat in prælio, deuictis aduersarijs, & mortuo uiro qui uallatus nequitijs spiritualibus repugnabat ac resistebat ne sibi speciosa uxor adimeretur, quasi uictor & diligens sponsus iucunditatem confert & gratiã, emundans eam ab omnibus pulchritudinis eius impedimentis, & exuens uestimentis captiuitatis: ut depositis omnibus capitis sui capillis, id est, peccatorum criniculis, qui quasi superflui nostro in corpore uidentur (quoniam si uir comam nutriat, ignominia est illi) in unitate fidei, in uirum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi studeat occurrere, ut omnem deponat animi perturbationem, & charitate fundata augeatur in domino Iesu, & uniuerso acquirat incrementa corpori. Hæc est anima illa quã lex demonstrat tibi in specie mulieris bonæ, quam si uideris in prædam, & concupieris accipere in uxorem tibi: Induces, inquit, eam in domum tuam, ut tota ei cõmittas interiora domus tuæ, omnium tuorum uiscerum possessionem, auferas eius superflua, tondeas lapsus, & nouacula non satis acuta, ne faciat dolum, tuarum exuuias passionum, atq; inanes sensus recidas. Ideo ait: Rades eius caput, quo nulla obstacula patiãtur oculi sapientis, qui sunt in capite eius. Et sedebit, inquit, triginta diebus in domo tua, peccata propriæ deplorans natiuitatis, & commenta nequissimi patris diaboli, qui uult congregare quæ non generauit: ut huius mystici numeri purificatione mundata, coniugij claues adipiscatur. Et pulchrè ait: Postea intrabis ad eam, ut totus ingrediaris in animã tuam, atq; intra ipsam te colligas, & in ea habites: apud eam cõmorare, in ipsa tibi sit omnis conuersatio, ut sis non in carne, sed in spiritu, & proponas adiungere eam tibi ad consortium uitæ, sciens quoniam cõmunicabit tecum de bonis, & perfunctus eius gratia, dicas, puer autem eram ingeniosus, & sortitus sum animam bonam. Et illa tibi respondeat, Assumam te, & inducam te in domum matris meæ, & in secretum eius quæ me concepit. Bona mater animarum Hierusalem illa quę in cœlo est. Erit ergo uxor tua, & inueniens te osculabitur te. Et si postea displicuerit tibi quod castiget corpus suum, & seruituti redigat, non patieris eam seruire, id est, uoluptatibus corporis, nec subijcies eam carni, sed liberam permanere patieris: nec alienabis eam, hoc est enim uendere: nec contemnes eam, sed permittes seruire eam deo suo in castitate fidei, & bonorum operũ sobrietate. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Psalm. 43 · *Iohel. 1* · *Prouerb. 2* · *1. Reg. 25* · *2* · *1. Cor. 11* · *Ephes. 4* · *Deut. 21* · *Sapien. 8* · *Cantic. 8*

Diui Ambrosii ad Irenæum, errorem remouentis ne quis eum de quo in superiori epistola dictum est quod duas habebat uxores, duas adsciuisse sibi animas intelligat. Epistola XIIII

A Mbrosius Irenæo. Superiore epistola scripsimus liberandam ab aduersarijs animam nostram, & cum ea indissociabilis uitæ subeundum consortium. Et quia sermo iste nobis de Deuteronomio exemplũ assumpsit assertionis suæ, quo loci subiectum est de uiro qui duas uxores habebat, unam odibilem, alteram amabilem: non perfunctorie motus uideris, ne forte duas animas istum sibi asciuisse aliquis intelligat: quod fieri nequaquam potest. Verùm ipse non ignoras quod interdum scriptura cum allegoriam dicit: alia ad speciem Synagogæ, alia ad Ecclesiam refert: alia ad animam, alia ad uerbi mysterium: alia ad diuersas species & qualitates animarum: quæ discernit qui dijudicat spiritu. Vnde sequenti capitulo legis nõ duas animas, sed diuer-

Deut. 21

1 sas qualitates unius animæ comprehēsas arbitror. Est enim amabilis animæ species quæ concupiscit uoluptaria, quæ laborem fugit, compunctiones declinat, iudiciū dei negligit. Ideo amabilis, quia dulcis & suauis ad tempus uidetur, quæ mentem non afficiat, 2 sed oblectet. At illa altera tristior, quæ zelo dei conficiatur, sicut uxor seuera scortari 3 comparem suum nolit, non patiatur, non sinat, nihil indulgeat corpori, nihil uoluptati & delectationi relaxet, abdicet occulta dedecoris, dura laborum sequatur, grauia periculorum. Si igitur pepererint ei ambæ, non poterit, inquit, primitiuum filium amabilis in hæreditatis institutione præponere primitiuo filio odibilis, cum sciat odibilis filium primitiuum esse. In quo non tam prælationem simpliciter significari puto quasi inter primitiuos duos, quàm expressionem solum odibilis filium primitiui habere prærogatiuam. Primitiuus enim primogenitus est, sancti autem primogeniti sunt, quia omnis masculus adaperiens uuluam sanctus domino uocabitur. Non tamen omnis primogenitus sanctus. Non enim sanctus Esau, qui utiq; primogenitus. sancti autem primogeniti sunt. Denique habes in Numeris: Ecce tuli Leuitas de medio filiorum Israel pro omni primogenito qui aperit uuluam, à filijs Israel. Mihi enim in quo die percussi omne primitiuum Aegypti, sanctificaui omne primogenitum Israel. Ergo Leuitas pro primogenitis accepit. quasi sanctos enim primogenitos esse cognoscimus ex epistola ad Hebræos scripta, in qua habemus: Sed appropinquastis Sion monti, & ciuitati Hierusalem, & decem milibus angelorum, & Ecclesiæ primitiuorum. Ergo sicut primogeniti Ecclesiæ sancti, sic & Leuitæ, quoniam ipsi quoq; primogeniti. Non enim nascendi ordine sancti, sed sanctificationis munere. Leui enim tertius filius fuit Liæ, non primus utiq;. Qui autem sanctificatus, ipse aperit uuluam. Quam uuluam? Audi dicentem: Errauerunt peccatores ab utero. Quia intellexisti primogenitum qui aperit uuluam, intellige uterum bonæ matris, à quo non errant sancti, sed peccatores. Leuitæ autem auferuntur de medio Israel, quia nihil habent cōmune cum populo, cuius primogenita secularia destruuntur. Primogenita enim seculi alterius matris sunt, à cuius utero segregatus Paulus est cum ad gratiam uocaretur dei. Et ideo de medio populi segregatus, uerbum recepit, quod est medium in corde nostro. Vnde & illud dictum est: Medius autem uestrum stat, quem uos non uidetis. Non ociosus itaque nobis à lege in legem excursus fuit, ut primogenitum non esse amabilis illius, id est, remissioris & uoluptariæ filium doceremus, quamuis propositi capituli uerba hæc exprimant, dicente scriptura: Non poterit filium amabilis primitiuum præponere, cum sciat filium odibilis primitiuum esse. Ille est uere primitiuus, qui sanctæ matris sanctus est partus. sicut illa uera mater, à cuius utero non errant ueri filij, sed peccatores. Ergo ille non ueræ matris filius, non primitiuus uerus, sed quasi primitiuus iuuatur sumptu ne egeat, non ut diues sit honoratur. Hic autem dupla ex omnibus accipit, ut abundet: sicut etiam in Genesi habes patriarchas à fratre suo Ioseph geminæ singulos stolæ donatos munere cum remitterentur ad patrem, ut significarent fratrem repertum Ioseph, quem defunctum esse crediderat pater. Primogenitus itaque hæreditatis accepit prærogatiuam, dicente scriptura: Hic est initium filiorum eius, & huic debentur primogenitalia. A primogenito igitur dei filio primogeniti sancti, & ab illo initio (quia ipse est initium & finis) initium sanctus nuncupatur, initium filius, cui debetur primitiarum prærogatiua, secundum illud ad Abraham dictum: Eijce ancillam, & filium eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac. Quod magis ad hæreditatem uirtutum quàm pecuniæ spectare diuino oraculo docetur, dicente deo: Omnia quæcunque tibi dixerit Sara, audi uocem eius, quoniam in Isaac uocabitur tibi semen. Quæ erat alia in Isaac, nisi sanctitatis hæreditas, quæ nobilitaret patrem? Et filium quidem ancillæ super nationes præfecit, quasi simpla conferens patrimonij: filio autem Saræ dupla dedit, cui non solum temporalia, sed etiam superna & perpetua collata sunt. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

[Marginal references: ibidem; Exodi 13. & 34; Luce 2; Num. 3.; Hebr. 12; Genes. 19; Psalm. 57; Gal. 1; Ioan. 1; Deut. 21; Gen. 45; Deut. 21; Apoc. 1; Gen. 21; ibidem]

Diui Ambrosii ad Irenæum, caussam reddentis cur Lex prohibuerit mulieres uti ueste uirili, atque uiros indui stola muliebri. Epistola XV

A Mbrosius Irenæo. Pertulisti ad me quasi filius, quæsiuisse aliquos à te, quid sibi uelit, quod tam seuerè Lex immundos eos dixerit qui alieni sexus uterentur uestibus, uel uiros scilicet uel mulieres. Sic enim scriptum est: Non erit res uiri super mulierem, neque induetur uir stolam muliebrem, quia immundus est domino omnis qui fecerit hoc. Et si uere discutias, incongruum est quod ipsa abhorret natura. Cur enim homo non uis uideri esse quod natus es? Cur alienam tibi assumis speciem? Cur mentiris fœminam, uel tu fœmina uirum? Suis unumquemque sexum induit natura indumentis. Denique diuersus usus, diuersus color, motus, incessus, diuersæ uires, diuersa uox est in uiro & fœmina. Sed etiam in reliqui generis animantibus alia species leonis, alia leænæ, alia uis, alius sonus: alia tauri, alia uitulæ. In ceruis quoque quantum distat sexus, tantum discrepat species, ut eos etiam eminus possis discernere. In auibus uerò etiam propria ad uestitum est inter eos & homines comparatio. In illis enim sexũ naturalia ipsa indumenta discernunt. Paui mares speciosi, fœminæ non item pennarum uario pinguntur decore. Fasianis quoque diuersus color, qui distinguat sexus discretionem. Quid in pullis? quam canora uox galli? nocturnisque uicibus solenne munus ad excitandum & canendum? Nunquid illa mutant speciem suam? Cur nos mutare desideramus? Et quidem Græco more influxit ut fœminæ uirilibus quasi succinctioribus tunicis utantur. Esto tamen ut illæ imitari uideantur melioris sexus naturam. Quid uiri qui inferioris sexus mentiri speciem uolunt? Mendaciũ & in uerbo turpe est, nedum in habitu. Denique in templis ubi mendacium fidei, ibi mendacium naturæ. Illic assumere uiros muliebrem uestem, gestumque fœmineum, sacrum putatur. Vnde Lex dicit, quia immundus erit domino omnis uir qui stolam muliebrem induerit. Arbitror autem quod non tam de ueste, quàm de moribus dixerit, uel de usibus nostris atque actibus, quod alius uirum, alius fœminam deceat actus. Vnde & Apostolus ait, quasi interpres legis: Mulieres nostræ in Ecclesia taceant. Non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut lex dicit. Si quid autem uolunt discere, domi uiros suos interrogent. Et ad Timotheum: Mulier in silentio discat cum omni subiectione. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in uirum. Quam deforme autem uirum facere opera muliebria? Ergo & pariant, ergo parturiant qui crispant comam sicut fœminæ. Et tamen illæ uelantur, isti belligerantur. Verùm habeant excusationem qui patrios usus sequuntur, sed tamen Barbaros: ut Persæ, ut Gotthi, ut Armenij. Maior quidem est natura quàm patria. Quid de alijs dicimus, qui hoc ad luxuriam deriuandum putant, ut calamistratos & torquatos habeant in ministerio, ipsi promissa barba, illos remissa comæ? Meritò illic non seruatur castimonia, ubi non tenetur sexus distinctio. In quo euidentia naturæ magisteria sunt, dicente Apostolo: Decet mulierẽ non uelatam orate deum? Nec ipsa natura docet uos. Quod uir quidem si comam habeat, ignominia est illi: mulier uerò si capillos habeat, gloria est illi, quoniam quidem capilli pro uelamine ei sunt. Hæc sunt quæ referas requirentibus. Vale, & nos ut filius dilige, quia nos te ut parentes diligimus.

Marginalia: Deut. 22; ibidem; 1. Cor. 14; 1. Tim. 2; ibidem; 1. Cor. 1

Diui Ambrosii ad Irenæum, epistolam ad Ephesios summaria ac breui explanatione perstringentis. Epistola XVI

A Mbrosius Irenæo. Poposcisti ut summam epistolæ quæ ad Ephesios scripta est, inculcaremus tibi, quæ obscurior uideretur, nisi eius distinctiones colligas, quibus persuadendum putauit Apostolus de dei regno nobis nõ desperandum. Proposuit itaque primum, quod bonis maximum solet esse ad studia uirtutis incitamentũ, præmiorum spem, & promissorum cœlestium hæreditatem, quæ in passione Christi & resurrectione appropinquauerint. Deinde subiecit non solum in paradisum reditum nobis reformatum esse per Christum, sed etiam cœlestis solij honorem per consortium Christi corporis carni huic esse impartitum, ut de ascendendi possibilitate iam non dubites, qui consortia tua in carne Christi regno cœlesti adhærere cognoscas, per sanguinem eius reconciliatione facta omnium quæ uel in terra uel in cœlo sunt: qui ideo descendit, ut captiuitatem nostram auerteret, ideo ascendit, ut impleret omnia per

Apostolos, prophetas, sacerdotes, confirmationem uniuersorum, & congregationem gentium. Finem autem spei esse nostræ charitatem ipsius, ut augeamur in ipso per omnia, quia ipse est caput uniuersorum, ad quem omnes secundum mensuram operationis in unum corpus ædificatione charitatis assurgimus. Non ergo desperandum quod capiti suo membra adhæreant, præsertim cum in adoptionem filiorum dei ab initio simus prædestinati per Iesum Christum in ipso: quam prædestinationem probauit, asserens illud quod ab initio prænunciatum est: Quia relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt ambo in carnem unam, sacramentum esse Christi & Ecclesiæ. Si ergo Adæ & Euæ copula sacramentum magnum est in Christo & in Ecclesia, certum est quòd sicut Eua os de ossibus uiri fuit, & caro de carne eius, & nos membra simus corporis Christi, os de ossibus Christi, & caro de carne eius. Nulla autem epistola tantum benedictionis increpuit in plebem dei, quantum ista, in qua non solùm benedictos nos à deo, sed in omni benedictione benedictos & spirituali & in cœlestibus significauit diuinæ locuples gratiæ testis, & prædestinatos nos in adoptionem filiorum, in filio quoq; dei nos cumulatos gratia, abundasse ea ad cognoscendum mysterium æternæ uoluntatis: tum præterea in plenitudine temporum, cum pacificarentur omnia in Christo, & quæ in terra sunt, & quæ in cœlo, sorte nos in ipso constitutos, ut quæ legis sunt implerentur in nobis, & quæ gratiæ: cum etiam secundum legem electi uideremur in iuuentutis ætate, quæ est uita immaculata, nihil habentes lasciuiæ puerilis, & senilis infirmitatis. Docti quoq; prælium non solùm aduersus carnem & sanguinem, sed etiam aduersus omnem militiam spiritualis nequitiæ, quæ est in cœlestibus, uiuidis gerere uirtutibus. Itaq; sicut illis sortito obtigit captarum ex hoste terrarum possessio, ita nobis cecidit sors gratiæ, ut simus possessio dei, qui tenes possidet nostros, id est, seminarium castitatis & temperantiæ. Quæris hanc sortem agnoscere? recordare illam quæ cecidit super Mathiam, ut in duodecimum Apostolorum numerum subrogaretur. Sed etiã propheta Dauid ait: Si dormiatis inter medias sortes. eo quòd is qui medius inter Veteris sortem & Noui testamenti est recumbens in utroq;, ad regni cœlestis tranquillitatem adsciscitur. Hanc sortem filiæ Salphę petebant hæreditatis paternæ, & earum petitio diuino iudicio probata est. Sed illæ petebant in umbra. Salpha enim umbra oris significatur. In umbra ergo sermonis petebant, loquebantur quod non reuelabatur. Paternæ itaq; hæreditatis petitio Salphæ filiabus in umbra sermonis erat, nobis autem est in Euangelij splendore, & reuelatione gratiæ. Simus itaq; nos possessio dei, & ille nobis portio, in quo sunt diuitiæ gloriæ & hæreditatis eius. Quis enim diues nisi solus deus, qui omnia creauit? Sed multo magis diues misericordia, qui omnes redemit, & nos secundum carnis naturam iræ filios & morti obnoxios mutauit quasi author naturæ, ut simus filij pacis & charitatis. Quis enim naturam mutare potest, nisi qui creauit naturam? Itaq; suscitauit mortuos, & uiuificatos in Christo sedere fecit in cœlestibus in ipso domino Iesu. Non quo quisquam hominũ prærogatiuam sedendi meruerit in illa sede dei, de qua pater soli filio dixit: Sede à dextris meis: sed quia in illa carne Christi per consortiũ eiusdem naturæ caro omnis humani generis honorata est. Nã sicut ille in nostra carne subditus legitur per unitatem carnis, & obedientiam corporis, in quo fuit obediens usque ad mortem: sic & nos in illius carne considemus in cœlestibus. Non ergo sedemus, sed in Christo sedemus, qui solus sedet ad dexteram dei filius hominis, sicut ipse dixit: A modo uidebitis filium hominis sedentem ad dexterã dei. In eo enim abundauit gratia eius & bonitas super nos in Christo Iesu, ut operibus mortuos, per fidem redemptos, saluatos gratia tantæ donaret liberalitatis munere, in quo uelut resuscitata etiam ipsa natura nouæ sensit creaturæ gratiam, ut in bonis operibus ambulemus creati in Christo, qui antè obnoxiæ hæreditatis uitio degenerauimus. Etenim sublatis inimicitijs quæ erant in carne, antè pax facta est uniuersitatis in cœlo, ut essent homines sicut angeli in terra, ut essent gentes unum atq; Israelitæ, ut in homine uno & nouus homo & uetus sublato pariete maceriæ, qui utrumque dissidioso obice diuidebat, inter se conuenirent. Nam cum huius natura carnis iras, discordias ac dissensiones excitauisset, lex nos damnatorum nexuisset uinculis, Christus Iesus insolentiam atque intemperantiam carnis mortificatione compressit, legem mandatorũ in decretis euacuauit, in quibus ostendit non secun-

Gen. 2 · Ephes. 5 · 1 · Ephes. 6 · Actuum 1 · Psalm. 67 · Num. 37 · Ephes. 2 · Psalm. 109 · Philip. 2 · Matth. 26 · Ephes. 2 · 2

ſecundum literam interpretanda legis ſpiritualis dogmata, cum & ſabbati ignaua ocia & corporalis ſuperflua deſtrueret circunciſionis, atque omnibus acceſſum ad patrem in uno reſeraret ſpiritu. Quomodo enim poteſt diſcordia eſſe, ubi una uocatio, unum corpus, & unus ſpiritus eſt? Quid enim aliud deſcendens operatus eſt dominus Ieſus, niſi ut de captiuitate nos in libertatem uindicaret, & illam captiuitatem uinctam perfidiæ uinculis ſibi captiuam faceret alligaram ſapientiæ compedibus, mittente unoquoq; prudente pedes ſuos in compedes eius, ſicut ſcriptum eſt: Et cum deſcendiſſet, aſcenderet, ut impleret omnia, & nos omnes de plenitudine eius acciperemus? Ideoq; primum repletos ſpiritu ſuo poſuit in Eccleſia Apoſtolos, prophetas alios, alios euangeliſtas, alios autem paſtores & doctores, ut eorum adhortationibus conſummaretur profectus credentium, & miniſterij fidelis opus creſceret, ædificaretur unuſquiſque ædificatione uirtutum in menſuram ætatis interioris, quæ menſura perfectior uitæ immaculatæ, id eſt, perfecti uiri, accipiens de plenitudine Chriſti recipit gratiæ plenitudinem. Quis autem uir perfectus eſt, niſi ille qui abſolutus infantia pueriiis ingenij, atq; adoleſcentiæ incerto ac lubrico, & immoderato iuuentutis calore, in uiri perfecti firmitatem ſucceſſerit, atq; ad illam morum maturitatē adoleuerit, ut non facile deuij diſputatoris alloquio flectatur, & quaſi quadam doctrinæ irrationabilis turbidiore in ſcopulos iactetur procella, ad erroris remedia ſe conferēs: & qui ueritatē non ſolum in ſermone, ſed etiam in operibus ſequatur ſuis, & ædificationem charitatis in ſe ſuſcipiat, ut in unitate fidei & agnitionis occurrat, & quaſi membrum non deſit capiti ſuo, id eſt, Chriſto, qui eſt caput omnium, ex quo totum corpus fidelium & ſapientium per harmoniam rationabilem uerbi: hoc eſt enim συναρμολογούμενον, ἁρμονίᾳ τοῦ λόγου διαλεγμένον, id eſt, harmonia uerbi compaginatum & compactum atque connexum: per omnem iuncturam miniſtrationis, in menſuram uniuſcuiuſque partis augmentum corporis facit, in ædificationem ſui in charitate, ut aſſurgat unum templum dei in omnibus, & unum domicilij cœleſtis habitaculum in ſpiritu uniuerſorum? In quo non ſolum ſanctorum hominum, ſed omnium credentium, omnium etiam ſuperiorum rationabilium uirtutum ac poteſtatum, connexionem fidei ſpiritusq; accipiendam arbitror, ut per harmoniam quandam uirtutum ac miniſteriorum corpus unum ex omnibus rationabilis naturæ ſpiritualibus adhæreat capiti ſuo Chriſto, ita ædificationis compage connexa, ut ne tactu quidem iunctura ſingulorum adhærētium diſcrepare uideatur. Hoc eſt enim quod dixit Græcus ἁφὴν τῆς χορηγίας κατ᾽ ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ: quod non difficile erit tanto architecto ſecundum menſuram uniuſcuiuſque meritorum, ac fidei conuenientem ſibi connectere, cum ædificatio charitatis rimam offenſionis excludat atque obſtruat. Non eſt ergo dubitandum cœleſtium poteſtatum adhæſura ad hoc templum ædificandum conſortia. incongruum quippe intelligi quod ita aſſurgat humanæ charitatis ædificatio in templum dei, ut fiat in nobis habitatio dei in ſpiritu, non ſic autem in cœleſtibus poteſtatibus. Cuius rei gratia, ut maturius in nobis ædificatio huiuſmodi procederet, hortatur nos Apoſtolus aperire oculos cordis, eleuare ad ſuperiora, agnitionem dei impenſe quærere, ueritatem diſcutere, abſcondere in corde mandata dei, deponere erroris deſideria, dedecoris occulta, renouari per gratiam ſacramentorum, temperare iracundiam, commotionem ante occaſum ſolis relaxare, cauere ne ſuperiora tua occupet aduerſarius, ſpiritus ille habens poteſtatem, qui ſe immerſit in cor Iudæ, & communit animæ eius ianuas, ne poſſet reſiſtere, furem excludere, mendacem auertere, exurgere à mortuis, ſobrietatem aſſumere, uxorem uiro ut Eccleſiam Chriſto debere eſſe ſubditam, uirum pro uxore animam ſuam offerre, ſicut ſe pro Eccleſia tradidit Chriſtus. Poſtremo quaſi bonum bellatorem ſumere arma dei ac prætendere ſemper, non ſolùm aduerſus carnem & ſanguinem, ſed etiam aduerſum ſpirituales nequitias, ne à ſuis emolliri, ab extraneis capi poſſit. Hæc breuiter comprehenſa ut potui perſtrinxi. Vale fili, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Ephes. 4

3

4

Ioan. 13

5

Diui Ambrosii ad clericos quosdam qui propter leuem aliquam offensionẽ ab officio desistunt, redarguentis, & ad constantiam exhortantis. Epist. X V I I

1 A Mbrosius clericis. Plerumq; humanis obrepit mentibus, ut aliqua leui perstricti offensione, si non illis cedant pro studio uoluntaria, officio desistant. Quod in alio genere hominum tolerabile: in ijs uerò qui rei diuinæ intendunt, plenum doloris. Sunt enim aliqui in clericorum munere, quibus inimicus obrepere studet, si aliàs eos non potuerit circunuenire, ut læsis huiusmodi inferat cogitationes. Quid mihi prodest in clero manere, subire iniurias, labores perpeti, quasi nõ possit

2 ager meus me pascere, aut si ager desit, quasi aliter exercere sumptum nequeam? Itaque huiusmodi cogitationibus etiam boni mores ab officio retrahuntur: quasi uero hoc so-

3 lum sit in clerico, ut sumptum expediat suum, & non ut diuinum sibi post mortẽ potius subsidium locet: quanquam ille post mortem abundet, qui tutus hic potuerit decernere

Ecclés 4 aduersum tot inimicorum insidias. Vnde Ecclesiastes ait: Optimi duo super unum, quibus est merces bona in labore ipsorum: quia si ceciderit unus, alter erigit socium suum. Vbi sunt duo optimi super unum, nisi ubi Christus est, & is quem Christus tuetur? Quia si ceciderit qui cũ domino est Iesu, erigit eum Iesus. Sed qua ratione dixit: In labore ipso-

Psalm. 68 rum? Ergo & Christus laborat? Vtiq; laborat, qui ait: Laboraui clamans. Laborat, sed in

Ioan. 4 nobis. Deniq; ad puteum fatigatus sedebat. Sed quomodo laboret, docuit nos Aposto-

2. Cor. 11 lus minore exemplo dicens: Quis infirmatur, & ego non infirmor? Docuit & ipse do-

Matth. 25 minus sua uoce: Aeger eram, & nõ uisitastis me. nudus eram, & non operuistis me. La-

4. Reg. 4 borat ut me iacentẽ erigat. Vnde & in Helisæo figura domini præcessit, qui proiecit se, ut mortuũ erigeret: in quo symbolum est quod nobis Christus cõmortuus sit, ut nobis resurgeret. Proiecit itaq; se usq; ad nostram Christus fragilitatẽ, ut nos erigeret. Proiecit se, non cecidit, sed erexit consortem. Ipse enim consortes nos sibi fecit, ut scriptum est:

Psalm. 44 Quia unctus est oleo iustitiæ præ consortibus suis. Vnde pulchrè ait Ecclesiastes: Quo-

Ecclés 4 niam qui ceciderit, alter erigit socium suũ, non ipse erigitur. Christus enim non alterius

Ioan. 2 auxilio atq; ope erectus est, sed ipse se resuscitauit. Deniq; soluite, inquit, hoc templũ, & in triduo illud resuscitabo. Hoc aũt dixit de templo corporis sui. Nec immeritò erectus nõ est ab alio, qui non cecidit. Nam & ille qui à secundo erigitur, cecidit: & qui cecidit, indiget auxilio ut erigatur. Quod & subiecta docent, dicente scriptura: Væ illi uni cum ceciderit, & nõ est secundus qui eum erigat, quia & si dormiant duo, est calor illis. Com

2. Tim. 2 mortui enim sumus Christo, & ideo conuiuimus. Christus nobis cõmortuus est, ut nos

Luc. 12 calefaceret, qui ait: Ignem ueni mittere in terram. Mortuus etam, sed quia in baptismate cõmortuus Christo sum, accepi lumẽ uitæ à Christo. Et qui in Christo moritur, per Christum calefactus uitæ & resurrectionis uaporẽ accipit. Frigidus erat puer, calefecit eum

4. Reg. 4 Helisæus spiritu suo, dedit ei uitæ calorẽ. Condormiuit ei, ut eum calor quietis eius qui in symbolo cõsepultus ei fuerat, excitaret. Frigidus itaq; est, qui nõ moritur in Christo. Calefieri non potest, cui ignis ardens nõ appropinquat. Inualescere nõ potest alteri, qui secum non habet Christum. Et ut cognoscas secundum mysterium dictum, non secun-

Ecclés 4 dum numerũ, quia optimi duo quàm unus, subiecit mysticum: Et spartũ triplex non corrumpitur. Tria enim quæ non sunt composita, non rumpuntur. Trinitas itaq; incompositæ naturæ rumpi nõ potest, quia deus unum & simplex & incompositum est quicquid est. Quod autem est, permanet, non subijcitur. Bonum est itaq; adhærere alteri, & inserere collum in torques eius, & subijcere humerũ, & portare illum, nec tædiare ad uinculà, quia de domo alligatorũ exiuit qui regnet, puer ille qui super regem seniorẽ & stultũ

Ephes. 3 est. Ideoq; qui eum sequuntur, alligati uinculis sunt. Deniq; Paulus uinctus Iesu Christi.

ibidem 4 Vnde & ipse Iesus captiuam duxit captiuitatẽ. Non satis uisum est ei soluere captiuitatẽ, quam diabolus imposuerat, ne iterũ liberos uacãtesq; inuaderet, sed perfecta absolutio existimata est sub Christo degere, & inijcere pedes in compedes sapientiæ ipsius, captiuum esse ut sis liber ab aduersario. Rectè puer, quoniam puer natus est nobis. & uerè o-

Esaie 9

ibidem 49 ptimus puer, cui dictũ est à patre deo: Magnũ tibi est uocari puerũ meum. Sapiens quo-

Luce 2 que, ut Euangelium docet: Quia proficiebat ætate & sapientia. Conuenienter etiã pau-

2. Cor. 8 per, quia cum diues esset, pauper factus est, ut nos sua inopia ditaret. Et ideo non fastidit in regno suo pauperem, sed exaudit eum, & liberat ex omnibus angustijs & molestijs.

Sub

Sub hoc ergo uiuamus, ut rex ille senior & stultus nullam habeat potestatẽ supra nos. Qui dum uult regnare quasi uoluntatis suæ dominus, nec sub uinculis esse domini Iesu, inueteratus in peccatis, stultitiæ incidit deformitatem. Quid enim stultius quàm relictis cœlestibus ad terrena intendisse, & posthabitis perpetuis elegisse ea quæ caduca sunt & fragilia? Nemo ergo dicat: Non est nobis portio in Iacob, neq; hæreditas in Israel. Nemo dicat, non sum in clero, quia scriptum est: Date Leui cleros eius. Et iterum Dauid ait: Quia is qui inter cleros duos medius requiescit, ipse ad superna alis euolat spiritualibus. Non dicas de deo tuo, grauis mihi est: nec de loco tuo, inutilis mihi est, quia scriptũ est: Locum tuum noli relinquere. Vult enim auferre eum aduersarius, uult te abducere, quia inuidet spei tuæ, inuidet muneri. Sed tu quicunq; in clero es domini, port o eius & possessio, noli recedere de domini possessione, ut dicas domino: Possedisti renes meos, suscepisti me ex utero matris meæ. Et ille tibi quasi bono seruo dicat: Transi, recumbe. Valete filij, & seruite domino, quia bonus dominus.

Deut. 33. Psalm. 67 Psalm. 67 Eccles. 10 Psal. 138 Luce 17

FINIS.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI EPISTOLARVM LIBER V.

Diui Ambrosii ad Horontianum, eum docentis ex Michea propheta quomodo anima uetus & infirma à recto itinere deuians lapsa sit: quo'ue processu cõuertatur, gradumq; reparet ac reformet, & ut in proposito suo perseueret admonentis. Epistola XVIII

Ambrosius Horontiano. Prophetæ quidem congregationẽ Gentium, atque Ecclesiæ annunciarunt ædificationem futuram, sed tamen quia in Ecclesia non solùm fortium animarum iugis profectus, uerumetiam infirmorum lapsus, & rursus conuersio est, ideo possumus ex propheticis libris colligere quemadmodum aut præclara illa, & fortis anima sine ulla gradiatur offensione, aut infirmior labatur, aut lapsa reparet, ac reformet gradum. Itaq; sicut in Canticis canticorũ beatæ illius animæ continuos processus legimus, ita in Michea, de quo nobis propheta sermo exortus est, consideremus lapsæ cõuersionem. Non enim ociose te mouit: Et tu Bethleem domus Ephrata, quod dictum est ab hoc propheta. Quomodo enim potest domus furoris esse, ubi Christus natus est? Hoc enim exprimunt locorum uocabula, sed illustrant operationum mysteria. Ac primum consideremus quid interpretationis in Latino habeat Micheas. Significat autẽ, quis à deo: uel, ut alibi inuenimus, quis iste, Morathi filius, id est hæredis. Quis autem hæres, nisi filius dei qui ait: Omnia mihi tradita sunt à patre? Et cum ipse esset hæres, nos esse uoluit cohæredes. Merito, quis iste, non è populo unus, sed electus ad gratiam dei, in quo loquitur spiritus sanctus, qui prophetare cœpit in diebus Ioathan & Achaz, & Ezechiæ regum, Quo ordine significatur uisionis profectus. A malis enim regibus ad boni regis peruenit tempora. Et ideo quoniam anima afflicta sub malis antè laborabat regibus, quem processum conuersionis suæ habeat, considerandũ uidetur. Destructa erat quasi infirmior, & omnis munitio eius facta erat uia transeuntium, & incursus passionum, luxuriæ delicijs resoluta ac contrita erat, ac relegata à facie domini. Turris eius squalida erat, quæ posita est (ut in Esaiæ cantico legimus) in medio florentis uineæ. Squalet etenim, quando uitis arescit, & ouis sua errat. Regrediente autem uitis uiriditate, uel oue, splendet. Nihil enim squalidius iniquitate, nihil splendidius iustitia. Ad hanc turrim reuocatur ouis, quando anima reuocatur à lapsu, & in illa oue Christi regnum redit, quod est initium, quia ipse est initium & finis, uel initium salutis, sed tamen corripitur prius, eò quòd tam grauiter errauerit, & dicitur ei: Vt quid cognouisti mala? nunquid rex non erat tibi? Hoc est, habebas regem qui te regeret & tueretur, deuiare à iustitiæ tramite non debuisti, relinquere uias domini, qui tibi rationabiles sensus impartiuit. Vbi erant cogitationes tuæ, ubi consilia, quibus præuidere iniustitiam,

Mich. 5 Matth. 11 Mich. 4 Esaie 5 Mich. 4

propulsare iniquitates insito tibi uigore potuisti? Cur cõprehenderunt te dolores parturientis, ut parturires iniquitates, & pareres iniustitias? Nullus enim maior est dolor, quàm is qui peccati mucrone uulnerat consciẽtiam, neq; ullum grauius est onus quàm peccatorum sarcina, & pondus flagitiorum. Deprimit animam, curuat usq; ad terram ne se erigere possit. Grauia fili grauia nimis delictorum pondera. Denique illa in Euangelio mulier quæ curuata erat, speciem prætendens animæ laborantis, à Christo potuit solo erigi. Huic ergo animæ dicitur: Viriliter age, & appropinqua filia Sion ut parturias. Dolores enim parturientis tribulationem operantur, tribulatio patientiam, patientia probationem, probatio spem, spes autem non confundit in æternum. Simul egeritur atque excluditur omne quod aduersum est bonis moribus, ne residentia eius frutescant semina, atque in nouos iterum germinent partus. Nec ociose dantur ei cornua & ungulæ, ut conterat omnes manipulos areæ, sicut uitulus Libani. Nisi enim manipuli contriti fuerint, paleæ uentilatæ, fructus apparere interiores & absolui nequeunt. Comminuit igitur atq; excutit prius anima proficiens passionũ superflua, ut fructus suos demonstrare possit in ipsa segete. Quæcũq; aduersa sunt quæ partus impediant bonos hęc prius extirpanda sunt, ne his fructifera internecentur animæ sata. Tunc etiam illud prospicit prouidus animæ consultor, ut cõcludat eam in uoluptatibus suis, atq; intercludat eius cupiditates, ne in ijs delectetur. Vtiles enim sunt correptiones parentis, qui nõ parcit, ut obediẽtem præceptis salutaribus præstet animam filij sui. Virga enim uisitat, sicut legimus: Visitabo in uirga iniquitates eorum. Itaq; qui uirga maxillam percutit Israeliticæ animæ, erudit eam ad disciplinam patientiæ dominica correptione. Nemo enim desperare debet quicunq; corripitur atq; arguitur. Qui enim diligit filium, corripit. Nemo de remedio diffidat. Ecce tibi ubi domus furorem uidentis erat, ibi domus panis est: ubi crudelitas, ibi pietas: ubi pœna innocẽtium, ibi uniuersorum redemptio, sicut scriptum est: Et tu Bethleẽ domus Ephrata, non es minima inter principes Iudæ. Ex te enim exibit princeps in Israel. Bethleem domus panis est, Ephrata domus furorẽ uidentis. Hoc habet interpretatio istorum nominũ. In Bethleem natus est de Maria Christus, eadem autem Bethleem quæ Ephrata. In domo igitur furoris generatus est Christus, & ideo iam non domus furoris, sed domus panis, quia panem recepit eum qui descendit de cœlo. Domus autem panis furorem uidentis Ephrata, quia illic Herodes dum Christũ requirit, perimi statuit infantulos, unde uox in Rama audita est Rachel plorantis filios suos. Sed iam nemo timeat, quia requies illa quam quęrebat Dauid, audita est in Ephrata, inuenta est in campis syluæ. Tunc adhuc sylua erat nationũ congregatio, sed posteaquã in Christum credidit, fructuosa facta est, quia benedicti uentris fructum recepit. Mortua est ergo Rachel parturiens, quia iam tũc quasi patriarchæ uxor furorem Herodis uidebat, qui nec minusculæ ætati pepercit. Simul quia in Ephrata & peperit Beniamin specie superiorem, mysterio posteriorẽ, Paulum scilicet, qui antequam generaretur, nõ minimos dolores matri præstitit, cuius filios persequebatur. Et illic mortua & sepulta est, ut nos cõmortui & cõsepulti cum Christo in Ecclesia resurgamus. Inde enim alia interpretatione, uel fœcundata, uel repleta fructibus, Ephrata significatur. Hic tamen, id est, in libro prophetico inuenimus ὀλιγοστὸς εἶ, id est, in paucioribus es. In Matthæo autem: Et tu Bethleem domus Iudæ non es in paucioribus. Ibi domus Iudæ, hic domus Ephrata, in quo uerborum discrepantia, non sensuum est. Nam & Iudæ interior uidit furorem, & exterior pertulit. Et in paucioribus est, quia pauci sunt qui intrant in domum panis per angustam uiam. Et non est in paucioribus, id est, de proficientibus, quæ Christum nõ agnouit. Nec minima est, quæ est domus benedictionis, & diuinæ gratiæ receptaculum, & in eo minima cui is qui aliquid confert Christo, uidetur deferre. Et qui appetit Ecclesiam, Christum appetit. In quouis minimo enim Christus aut læditur aut honoratur, secundum quod ipse ait: Quod enim uni horum minimorũ fecistis, mihi fecistis. Ipsam autem Bethleem esse quæ est Ephrata, docet lectio Genesis, ubi ait: Mortua est autẽ Rachel, & sepulta est in uia Ephrata, ipsa est Bethleem. In uia sepulta est sancta Rachel, quę typus fuit Ecclesiæ, ut transeuntes dicant: Benedictio domini super uos, & uenientes ueniant in exultatione. Omnis itaque anima quæ recipit panem illum descendentem è cœlo, domus panis est, hoc est panis Christi, quæ habitantis in se panis cœlestis firmamento

Marginalia: Luce 13 · Mich. 4 · Rom. 5 · Psalm. 88 · Mich. 5 · Hebr. 12 · Eccles. 30 · Mich. 5 · Hiere. 31 · Matth. 2 · Psalm. 131 · Genes. 35 · 2. Tim. 2 · Matth. 2 · Matth. 25 · Genes. 35 · Psalm. 125. & 126

mento alitur, & corde confirmatur. Vnde & Paulus ait: Omnes enim unus panis sumus. Omnis anima fidelis Bethleem est, sicut Hierusalem dicitur, quæ pacē & tranquillitatem habet superioris Hierusalem quæ in cœlo est. Verus panis est qui fractus & comminutus saniauit uniuersos. Quinta autem traditio hoc habet: Domus panis. Beth domus est, Leem panis dicitur. De aliorum traditionibus propter perfidiam Iudaicam, ne ipsi se redarguerent, uel ab ipsis præteritum putamus, uel sublatū ab alijs. De Iudæ quoque tribu esse Bethleem docet lectio in Iudicum libro, quia uir ille Leuita accepit sibi concubinam de Bethleem Iudæ, & irata est ei concubina eius, & redijt in domum patris sui in Bethleem Iudę. Egressus itaq; Christus à diebus seculi (tunc enim nobis incipit seculum, quando dies salutis) &, Egressus ad currendam uiam, dedit Israel usq; ad tempus parientis, cui aduenit Christus, aduenit fœcunditas, aduenit partus, sicut euenit Ecclesiæ, quæ peperit plures quàm quæ filios habebat, & peperit septem, id est legitimos, tranquillos, pacificos. Incipit ergo concipere anima, & formari in ea Christus, quæ receperit aduentum eius, & pascitur in diuitijs eius, ut nihil ei desit, ut uidentes etiam eam aliæ animæ reuertantur ad uiam salutis, & erit ei pax, sed non potest probari nisi tentationibus. Tunc enim pax eius existimabitur & tranquillitas, cum excluserit uanas cogitationes uel compresserit, cum motus omnes edomuerit passionum insurgentium, cum increbuerint angustiæ, persecutio, fames, periculum, gladius. Tunc erit, inquit, pax, quia in his omnibus superamus propter eum qui nos dilexit, quoniā confidimus in eo, quia neq; mors neq; quiduis tentationum nos ab eius diuellat charitate & separet. Tunc ergo dabit tentationes ut iusti probentur. Et dominus quidem dat tentationes ea uoluntate, ut neminem decipi uelit. Sed quia plerique uincuntur infirmi tentationibus, qui fortes sunt probantur. Tunc illis erit ros à domino, tunc requies, tunc erit anima iusti sicut catulus leonis in ouilibus. Quod Euangelico exemplo ad Christum referre non dubitauerim, quia ipse dixit: Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui. Comprimentur enim quadrigæ eius, irrationabiles scilicet impetus & motus istius corporis: sedabitur illud: Foris pugnæ, intus timores: sed ubique, id est intus & foris tranquillitas erit, & non erit qui respondeat & resistat bonæ uoluntati, quia obedientia carnis sublato pariete maceriæ, cum fuerint utraq; unum, omnes abolebit discordias. Si qua autē anima infirma, sicut ille secundum carnē Israel, titubauerit, & ab illa Christi charitate persecutionibus turbata se aliquantulum separauerit, corripitur atq; arguitur quasi infida, quasi ingrata, quasi incredula, quæ liberata à uanitatibus seculi in eas respiciendo reciderit, à qua nō munera, non taurorū sacrificia, sed tantummodo ut bonū cognosceret, iustitiam faceret, postulatū est. Renunciatū est inquit, tibi homo quid sit bonum, aut quid dominus exquirit à te, nisi ut facias iudicium & iustitiam, & diligas misericordiam, & paratus sis ire cum domino tuo. Sed quia non seruauit hęc illa infirmior anima, ideo dominus ait: Heu me quia factus sum sicut qui colligit stipulam in messe, & sicut racemum in uindemia. Audiēs ergo hæc propheta in quo loquebatur deus, ait ad illam animā: Heu me anima quòd non est plenus timoris à terra. Vel si ipse dominus dicit, miseratus futuras pro peccatis ultiones, atq; pro nostris erroribus ingemiscens. Audiens hæc anima, quia seminū suorum fructus non colliget, nullum messe amissa firmamentū inueniet sui, premet oliuam, & unctionem lætitiæ nō habebit, neq; bibet uinū iucunditatis. Cognoscens etiam in operibus carnis omnia plena sanguinis, plena circunscriptionis, fraudū, fallaciæ, ficta officia pietatis, compositas simulationes, & inimicos sibi omnes qui in domo sunt, ideoq; proximi sibi corporis motus cauendos, qui sunt graues animæ nostræ aduersarij, cōuertitur, & de deo sperare incipit, & intelligēs uerè inimicam sibi carnem existere, ait ad eam: Noli supergaudere mihi inimica mea, quia cecidi, sed resurgā: quia si sedero in tenebris, dominus illuminabit me. Considerans etiam insultare sibi aliquam potestatem quę resistebat sibi ne meliorem sequeretur uiam, & inequitare quod tradita esset in interitum carnis, ut diuersis attereretur malis, quæ uel à domino propter peccatorum solutionē decernerentur, uel ab iniquo propter inuidiam conuersionis, ut ad se reuocaret afflictam, dicit: Adhuc iram domini sustinebo, qui uel lapsam castigat, uel tibi potestatem affligendi dedit, quia peccaui, sustinebo tamen donec iustificet causam meam. Nisi enim confessa fuero, & exoluero precia iniquitatum mearum, non potero iustifi-

1. Cor. 10

Iudic. 19

Rom. 8

Matth. 13

2. Cor. 7

Mich. 6

Ibidem 7

Michee 7 stificari. Cum autem fuero iustificata, soluens duplicia peccata, educet iudicium meum deponens indignationem, quia satisfactum sententiæ est. Educet me ad lumen, ut uideã iustitiam eius, & aspiciam delectationem eius. Videbit hoc lumen recõciliationis meæ inimica mea, id est, diaboli nequitia, & operietur confusione, quę nũc dicit: Vbi est deus Ibidem tuus? Videbit in me misericordiam eius, uidebit pietatem eius. Et ideo non audiamus eum quando sumus in aduersis aliquibus seculi, cum aut dolor corporis est, aut filiorum amissio, uel cæterarum necessitudinum, non audiamus inquam dicentem: Vbi est deus tuus? Tunc eius tentationes cauendæ sunt, cum grauis urget dolor, tunc animã ægram auertere studet. Ergo anima quæ illum non audierit insidiantem sibi, uidens postea mirabilia dei, uidens se in cœlo, diabolum autem sicut colubrum reptantẽ in terrestribus, Michee 7 gratulabitur dicens: Quis deus sicut tu, auferens peccata, & transferẽs impietates? Qui non fuisti memor indignationis tuæ, sed sicut in mari mersisti iniquitates nostras sicut Aegyptium plumbum, & redisti ad misericordiam uoluntarius, quam gemino contuli- Psal. 31 sti munere, dimittẽs peccata, atq; abscondens, secundum quod scriptum est: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Alia enim sanguine filij tui abluis, alia donas nobis, ut bonis operibus & confessionibus nostros errores tegamus. Quod ergo ait: Auferens peccata, ad remissionẽ pertinet: quia penitus ea tollit, ita ut nõ sint, quorum memor nõ erit. Quod uero ait: Transferens iniquitates, ad misericordiam: eò quòd confitentibus nobis lapsus nostros, & obumbrantibus eos bonæ operationis fructu, referantur in authorem culpæ, & peccati incentorem. Quid enim aliud agit qui culpam fatetur, nisi ut aduersantis nequitiæ spiritualis dolo se & malitia transductũ probet? In eo itaq; gratias agit anima ista, quia & aufert dominus peccata, & transfert iniquitates, & demergit in profundum maris. Quod potest & ad baptismum referri, quo Aegyptius mergitur, Hebræus resurgit, & quo altitudine sapientiæ & bonorum operum abundantia tegantur peccata superiora, per diuitias misericordiæ dei nostri, qui memor promissionis suæ quam dederat Abrahæ, hæredem eius animam non est passus perire. Et illa quidem anima hoc reuocatur modo. Tu autem fili qui à primo flore pueritiæ es hæres ecclesiæ quæ te suscepit & tenet, perseuerato in proposito, memor gratiæ dei & muneris quod per impositionem suscepisti manuum mearum, ut & in hoc gradu sicut in ministerio sacro fidem tuam demonstres atq; industriam, & expectes remunerationem domini Iesu. Vale, & nos ut filius dilige, quia nos te diligimus.

Diui Ambrosii ad Horontianum, disserẽtis quemadmodum animam Euangelicam, quæ est Ecclesiæ filia, dominus Iesus primo susceperit, erudierit, atq; consummauerit. Epistola XIX

A Mbrosius Horontiano. Superiore epistola de ea anima sermonem contulimus, quæ itineris sui deuios aliquos habuerit anfractus, ut uetus Israel secundum carnem fluctuans, quia & ipse liberabitur per domini nostri Iesu Rom. 11 Christi gratiam, cum intrauerit plenitudo gentium, licet ista leuiore errore conuersione sese reformauerit. Hac uero epistola de Ecclesiæ filia nobis sermo sit, quam dominus Iesus quemadmodum primo susceperit, erudierit, consummauerit in suo Euangelio, consideremus. Suscepit itaq; eam primo tuendam in confusione positam, (Exul enim paradisi ubi nisi in confusione degeret anima uniuscuiusq; hominis?) deduxitq; eã in Bethleem. Iam profectus susceptæ animæ significatur, quòd ascendit ad domũ panis, in qua famẽ fidei & sterilitatẽ nesciat. De nostrarum animarũ genere & ordine loquor, quibus nos uiuimus & mouemur, nõ de aliqua specialiter. Nõ enim de proprietate & specie alicuius, sed de genere, ut dixi, animarũ disputandũ putamus. Descendit in Aegyptũ Christus, patrociniũ & ductũ nostræ animę ferens, inde redijt in Iudæã. Fuit in deserto, fuit in Capharnaũ, fuit iuxta fines Zabulon circa maritima, transiuit per sata, fuit in Bethphage, fuit in Ephren, in Bethania, inde transiuit in paradisum, ubi se capiendũ dedit, passus B est in Golgotha. Omnes isti processus animæ nostræ sunt, per quos exercitata gratiã pię institutionis inuenit. Nam posteaquam exclusa de paradiso conditio humana in Adã & Eua in castellũ relegata est, uagari cœpit huc atq; illuc, errabunda circunferens uestigia sine ullo delectu. Sed tempore complacito sibi exinaniuit se dominus Iesus, ut exulem in se susciperet, & ueteri reformaret gratiæ. Itaque inueniam recurso anfractu erroris reuoca-

reuocauit ad paradisum, ut euangelicæ lectionis docet assertio. Per sata eam duxit, ut ie iunam pasceret, primū in deserto, deinde in Capharnaum agri nō urbis incolatu, deinde iuxta fines Zabulon, circa nocturna profluuia, id est, prophetarū obscuriora ænigmata, ut disceret prætendere ad fines gentiū, quo omnes conuenirent, nec timeret fluctus uitæ huius & procellas, quia habet Christus naues Tarsis, intelligibiles scilicet, quę percurrant mare, & ad templi constructionē pias merces aduehant. In huiusmodi nauibus nauigat Christus, & in puppe tanquā bonus gubernator tranquillo quiescit mari. Commoto, excitatur & increpat uentos, ut suis tranquillitatem refundat. Transiens quoq; ad gentes hanc animā liberat, quæ legis uinculis tenebatur, ne transiret ad nationū consortia. Venit in Bethaniam in locū obeditionis, ideo ibi mortuus suscitatur. Cum enim caro subdita fuerit animę, tunc iam nō quasi mortua iacet in sepulchro suo condita humo, sed resuscitatur per gratiā Christi. Ibi etiam se pro dei nomine passioni discit offerre. De loco obeditionis, ut Ioannes docet, in Ephren ducitur, id est, ad bonorum fructuum fœcunditatem. inde in Bethaniā reducitur, id est, obedientiam. Semel enim quæ piæ subiectionis fructum gustauerit, seruare eam, & in ea probari sæpius nequaquam recusat. Vnde iam probata Hierosolymam uenit, digna quæ sit templum dei, in qua Christus habitaret. Deniq; sedens super pullum asinæ dominus Iesus cum gratulatione & gaudio innocentis suscipitur ætatis. Postea in paradiso uerba uitæ æternæ docentur. Vnde etiam dominus se permisit capi, sicut Ioannes scribit euangelista, significans animam nostram uel potius conditionem humanam solutis erroris uinculis eo unde eiecta erat in Adā, per Christum regressam. Vnde & latroni illi confitenti dicitur: Amen amē dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Ille dixerat: Memento mei cum ueneris in regnū tuum, Christus non de regno respondit, sed ad caussam: Hodie mecum eris in paradiso, id est, reformandum est antè quod amissum est, postea conferendum id quod augendum est: ut per paradisum ad regnum perueniatur, non per regnum ad paradisum. Seruatur discipulis quod plus conferatur pro laboribus, ideoq; incolatum promisit, regnum distulit. Itaq; is qui sub ictu mortis conuertitur, & confitetur dominum Iesum, mereatur incolatum paradisi, qui uerò multo ante se exercuit, & Christo militauit, acquisiuit populorum animas, pro Christo se obtulit, habeat paratum stipendijs suis dei regnum, cuius se remuneratione donatum gaudeat. Ideoq; Petro dicitur: Tibi dabo claues regni cœlorū. Ex latrocinio conuersus requiem habet, in apostolatum probatus accepit potestatem. Hæc est anima euāgelica, hæc est de Gentibus, hæc filia Ecclesiæ, longe meliore cursu quàm illa ex Iudæa proiecta, ad dominum Iesum & ad superiora se bonis consilijs & operibus attollens, quam suscepit in Golgotha Christus, ubi Adæ sepulchrum, ut illum mortuū in sua cruce resuscitaret. Vbi ergo in Adam mors omnium, ibi in Christo omnium resurrectio. Vale fili, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Ioan. 11 *Luca 23* *Matth. 16* *1. Cor. 15* *2*

Diui Ambrosii ad Horontianum, quę sit diuina hæreditas definientis, & cur tanto æstimetur, ut propter eam plerięq; morti se offerant. Epistola XX

A Mbrosius Horontiano. Non ociose quærendum putasti, quæ sit rei diuinæ hæreditas, & cur æstimetur tanti, ut propter eam plerięq; etiam mortem suam offerant. Verùm si consideres quia & usu humano hæreditatis pecuniariæ gratia facit ut uenerabiliora fiant iura pietatis, quia hoc quoque plus defertur parentibus, ne læsa pietas patris ulciscatur se exhæredatione uel abdicatione contumacis pignoris, mirari profectò desines quæ sit tanta diuinæ hæreditatis appetentia. Est autem hæreditas proposita Christianis omnibus. Sic enim dicit Esaias: Est hæreditas credentibus in dominum. Quæ speratur ex repromissione, non ex lege. Quod Veteris testamenti exemplo probatur, dicente Sara: Expelle ancillam, & filium eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac. Filius Saræ Isaac, filius ancillæ Ismael. hi ante legem sunt. Ergo antiquior repromissio quàm lex. Nos secundum Isaac filij per repromissionem, Iudæi secundum carnem filij ancillæ. Nobis mater libera, quæ non parturiebat, & postea ex repromissione effudit peperitq; masculum: illis mater Agar, generans in seruitutem. Liber est cui gratia promittitur, seruus cui iugum legis imponitur. Prius ergo nobis repromissio quàm illis lex, & secundum naturam antiquior libertas q̄ seruitus. Libertas igitur ex repromissione, ex lege seruitus. Sed licet repromissio ipsa ante legem

1 *2* *Esa. 54* *Gen. 21*

legem sit, ut diximus, ex repromissione autem libertas, in libertate charitas, secundū legem tamen est charitas, quæ maior libertate est. Non ergo serui. Et quomodo scriptum

Psalm. 124 est: Laudate serui dominum? Quomodo ipse Apostolus ait: Sed ut serui Christi faciētes

Ephe. 6 uoluntatem dei ex animo cum bona uoluntate? Verùm est & seruitus libera, quę est uo

1. Corin. 7 luntaria, de qua Apostolus ait: Qui liber uocatus est, seruus est Christi. Hæc est seruitus ex animo, non ex necessitate. Itaq; nos serui quidem sumus creatoris nostri, sed libertatem habemus, quam per gratiam Christi accepimus, generati ex repromissione secundum fidem. Vnde quasi ex libera geniti, libertatis sacrificium deferamus signati in fronte, sicut liberos decet, ut nō confundamur, sed gloriemur signati spiritu, non carne. Qui

Gal. 5 bus recte dicitur: State, & nolite iterum iugo seruitutis contineri. Non dixit, nolite seruire, sed nolite iugo seruitutis contineri. Est enim grauius iugum seruitutis quàm serui-

Gene. 27 tus. Deniq; Isaac filio suo Esau petenti benedictionem ait: Ecce ab ubertate terræ erit ti-

Iuxta 70 bi habitatio, & à rore cœli à summo, & super gladium tuum uiues, & seruies fratri tuo. Erit autem, cum deposueris & solueris iugum illius à collo tuo. Quomodo istud conuenit, ut seruiat cum soluerit iugum fratris à collo suo, nisi distantiam esse intelligamus seruitutis? Quæ igitur sit differentia, ipsa nobis exponat lectio. Bonus Isaac, & bonus nobis, qui secūdum ipsum in libertatem nascimur: & bonus pater utriq; filio. Deniq; quòd utrumq; diligeret, circa alterū affectu probauit, circa alterū benedictione. Seniori enim filio dixerat, ut cibum deferret sibi, & acciperet benedictionem: sed dum ille moram facit, & cibum agrestem & forensem requirit, frater iunior domesticum detulit ex ouium grege. Bonus cibus omnium Christus est, bonus cibus est fides, suauis cibus misericordia, iucundus cibus gratia. Hos cibos epulatur populus Ecclesiæ. Bonus cibus spiritus dei, bonus cibus peccatorum remissio. At uerò ille prædurus cibus rigor legis, terrorq; pœnarum. Agrestis cibus obseruantia literæ potius quàm gratia indulgentiæ. Denique

Ibidem ille populus sub maledicto, nos in benedictione. Velox cibus fides. Prope est enim uerbum in ore tuo, & in corde tuo: tardior cibus legis. Deniq; dum lex expectatur, popu-

Rom. 10 lus errauit. Contulit igitur benedictionem pater impigro & fideli filio: sed quia bonus pater erat, seruauit & seniori filio benedictionem, ut eum seruum faceret fratris sui, non quo familiam suam degeneri uellet seruituti addicere. sed quia is qui regere se non potest & gubernare, seruire debet, & subditus esse prudentiori, ut eius regatur consilio, ne sua stultitia præcipitetur, & labatur temeritate. Pro benedictione igitur huiusmodi confertur seruitus. Deniq; inter bona annumeratur, inter collatam terræ ubertatem, & rorem cœli à summo. Sed quia dixerat, Super gladium tuum uiues: nę ei fortitudinis aut potestatis noceret præsumptio, addidit: Seruies fratri tuo. ut & carnis fructus uberes, & diuinæ rorem adipiscaris gratiæ, & eum sequaris qui te suo gubernaculo regat. Sed tūc erit istud, Cum deposueris iugum eius à collo tuo, ut uoluntariæ seruitutis mercedē habeas, non iniuriam subeas necessitatis. Inhonora huiuscemodi seruitus, quæ necessitate

1. Cor. 9 cogitur: honorata autē quæ pietate defertur. Vnde Apostolus: Si uolens hoc ago, mer-

3 cedem habeo: si inuitus, dispensatio mihi credita est. Melius utiq; mercedis præmium, quàm dispensationis obsequium est. Nos igitur nō contineamur seruitutis iugo, sed cha

Gal. 5 ritate spiritus seruiamus. quia dicit Apostolus: Per charitatem spiritus seruite inuicē. Ti-

Eccli. 1 mor Legis est, charitas Euāgelij. Deniq; initium sapientiæ timor domini: Plenitudo au-

Rom. 13 tem legis charitas. Tamen & ipsa lex dicit: Et in hoc uerbo omne mandatum instaura-

Gal. 5 tur, & in isto uno, inquit, sermone impletur: Diliges proximum tuum. Hoc est igitur quod proposuimus: quia etsi ex lege seruitus, tamē secundum legem libertas. Charitas enim libertatis, timor seruitutis est. Est igitur & charitas legis, & seruitus charitatis: sed lex charitatis prænuncia est, charitas Euangelij piæ seruitutis arbitra est. Non superflua itaq; lex, quæ tanquam pædagogus prosequitur infirmiores. Infirmitatem dico morum, non corporum. Infantes enim sunt qui fari uerbum dei nesciunt, qui eius opera non recipiunt. Nam si ætas senectutis uita immaculata, utiq; ætas adolescentiæ est uita maculo

Gal. 3 sa. Lex ergo pædagogus fuit, id est, nomos, donec fides ueniret. Et quasi infimi, inquit,

4 custodiebamur à lege, conclusi in eam fidem quæ reuelanda foret. Postquam autem fides aduenit, non dicit Euangelium, sed fidem. Ea est enim sola fides, quæ est in Euange

Rom. 1 lio. Nam licet iustitia dei in eo reuelatur, quæ est ex fide in fidem, tamen sic illa legis est

fides,

fides, si ei accedat fidei plenitudo. Merito ergo fides ista quasi sola dicitur, quia illa sine hac fides non est, sed in hac confirmatur. Deniq; ubi hæc fides uenit, plenitudo aduenit, aduenit filiorum adoptio, cessauit infirmitas, abijt infantia, in uirum perfectum assurgimus, Christũ induimus. Quomodo igitur infirmus & paruulus esse potest, in quo Christus est dei uirtus? Ergo ad perfectionẽ uenimus, perfectionis præcepta accepimus. Audisti hodie lectũ: Non possum ego à me facere quicquam: sicut audio, & iudico. Audisti lectum: Ego non accuso uos, ego non iudico, ego non accuso, Moyses uos accusat, in quem speratis. Audisti lectum: Si ego testimonium perhibuero de meipso, testimonium meum non est uerum. Didici qualis iudex, qualis testis esse debeam. Non enim quasi infirmus dicit: Non possum ego à me facere quicquam: sed infirmus ille qui sic intelligit. Nihil quidem sine patre facit filius, quia cõmunis operatio, & unitas potestatis est. Sed hoc loco quasi iudex loquitur, ut cognoscamus homines in iudicando, quòd non ex uoluntare nostra & potestate, sed ex æquitate debeamus formare sententiam. Constitue aliquem reum coargutum & conuictum criminis, non adstruentem defensionis genera, sed deprecantem, ac uoluentem se ad genua iudicis: respondet ei iudex, Non possum à me facere quicquam, Iustitia in iudicando, non potentia est in iudicando. Ego non iudico, sed facta tua de te iudicant. Ipsa te accusant, & ipsa te condemnant. Leges te adiudicant, quas iudex non conuerto, sed custodio. Nihil ex me ego profero, sed ex te forma iudicij in te procedit. Secundum quod audio, iudico, non secundum quod uolo, & ideo iudicium meum uerum est, quia non uoluntati indulgeo, sed ęquitati. Consideremus itaq; quæ sit iudicandi religio. Dominus cœli atq; terrarum iudex omnium dicit: Non possum à me facere quicquam, sicut audio, & iudico: & homo dicit domino suo: Nescis quoniam potestatem habeo dimittere te, & potestatem habeo crucifigere te? Quare dominus non potest? Quia iudicium, inquit, meum uerum est. Non enim quæro uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me, id est, non uoluntatem hominis quem uidetis: non arbitrium hominis, quem uos hominem tantummodo iudicatis: non uoluntatem carnis, quia spiritus promptus, caro autem infirma: sed uoluntatem diuinam, quæ author legis, arbitraq; iudicij est. Similiter & testis uerus est, qui non sibi, sed alij fert testimonium. Scriptum est enim: Laudet te proximus tuus, & non os tuum. Pulchre autem dicitur Iudæis mystice: Ego uos nõ iudico, id est, ego uniuersorum redemptio, ego peccatorum remissio uos non iudico; quia me non recepistis. Non iudico, qui libenter indulgeo. Ego nõ iudico, qui sanguine meo redimo peccatores. Ego nõ iudico, qui deleo iniquitates & memor non ero. Ego non iudico, qui malo uitam quàm mortem peccatoris. Ego non iudico, quia non damno, sed iustifico confitentes. Moyses uos accusat, ille uos arguit, in quem speratis: ille accusat uos, quia iudicandi non habet potestatem, quæ eius debetur authori. Ille ergo in quem speratis, accusat: iste in quem sperare noluistis, absoluit. Magna Iudæorũ imprudentia. Merito accusantur in criminibus suis; quia accusatorem elegerunt, & bonum iudicem refutarunt. Ideoq; deest illis absolutio, pœna non deest. Rectè ergo fili à lege cœpisti; in Euangelio confirmatus es à fide in fidem, sicut scriptũ est: Iustus enim ex fide uiuit. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

1. Cor. 1 · Ioan. 5 · Ioan. 5 · Ioan. 19 · Ioan. 5 · Matth. 26 · Prouer. 27 · Ioan. 8 · Abac. 2 · Rom. 1

Diui Ambrosii ad Horontianum, quæstionem de natura & substantia animæ, subtili responsione dissoluentis. Episto. XXI

Ambrosius Horontiano. Quæsisti à me utrum anima cœlestis esse uideatur substantiæ. Non enim aut sanguinem, aut ignem, aut neruorum harmoniam animam putas, ut uulgus philosophorũ interpretatur, aut ut illa patricia quędam eorum prosapia Platonis disputat, quod ipsum se mouet, & non mouetur ab alio, ipsa tibi anima uidetur: uel certe ut Aristoteles acri ingenio quintum quoddam elementi genus induxit, probasti, id est, entelechian, ex quo componeres & uelut fingeres animæ substantiam. De quo tibi Esdræ librum legendum suadeo, qui & illas philosophorum nugas despexerit, & abditiore prudentia, quam collegerat ex reuelatione, perstrinxerit eas substantiæ esse superioris. Apostolus quoq; etsi non expressit, tamẽ intelligendum nobis reliquit quasi bonus magister, & spiritualis agricola, occultis doctrinæ seminibus excitans discipulorũ ingenia, quòd animæ nostræ potioris creaturæ sint, & cuiusdam præstantissimæ naturæ. Cum enim dicit quia uanitati creatura subiecta est, non

Rom. 8

sponte, sed propter eum, qui subiecit in spe, quoniam & ipsa creatura liberabitur à serui-
tute corruptionis in libertatem glorię filiorum dei, ostendit non mediocrem animarum
esse gratiam, quarum uigore & uirtute in adoptionem filiorum dei assurgit humanum
genus, habens in se quod ad similitudinem & imaginem dei tributum est sibi. Animæ
enim neque tactu aliquo comprehenduntur, neque uisu corporeo uidentur, & ideo
præferunt illius incorporeæ & inuisibilis naturæ similitudinem, & supergrediuntur sub
2.Cor.4 stantia sua corpoream & sensibilem qualitatem. Quæ enim uidentur, temporalia sunt,
temporalia significant, temporalibus agglutinantur: Illa autem quæ non uidentur, æ-
terno illi & summo adhærent bono, atq; in ipso uiuunt, & sunt & mouētur, nec ab eo, si
bene consulunt, se patiuntur sepatari ac diuidi. Vnaquæque ergo anima uidens se cor-
poreo isto clausam gurgustio, quæ tamen terrenæ huius habitationis consortio non
Sapien.7 degenerauerit, ingemiscit grauata corporis huius coniunctione: quia corruptibile cor
pus grauat animam, & inclinat terrenum habitaculum mentem multarum cogatio-
num, simulq; cognoscens quia per fidem ambulat, non per speciem, peregrinari uult
2.Cor.5 de corpore, & adesse ad dominum. Aduertimus igitur quomodo uanitati creatura sub
iecta sit, non ex uoluntate sua, sed ex diuino arbitrio, quo dispositum est animas corpo-
ribus coniungi oportere propter spem earum, ut dum sperant bona, dignas se præstent
cœlesti remuneratione. Omnes enim nos oportet adesse ad tribunal Christi. Ideo u-
niuscuiusque anima præuideat rependenda sibi merita conuersationis suæ. Et pulchre
ait: Propria corporis, id est, quòd suscepit regendum, ut si bene rexit, præmium referat;
propter quod in spe subiecta est: si male, supplicium, quia non sperauit in deum, nec ad
illam adoptionem filiorum, & ad ueræ libertatem affectauit gloriæ. Docuit igitur Apo-
Roma.8 stolus quod humani generis creatura subiecta uanitati sit. Quid enim tam subiectum
2.Corin.5 uanitati, quàm homo & quàm anima eius? De consortibus eius dicit: Cum sumus in cor
Psalm.143 pore isto, ingemiscimus grauati. Sed & Dauid dicit: Homo uanitati similis factus est:
Psalm.38 Et: Vniuersa uanitas, omnis homo uiuens. Vita itaq; hominis in hoc seculo uanitas est.
Huic uanitati subiecta est anima. Itaque sanctus cum facit quæ sunt corporis, non spon
te facit, non uolens, sed propter eum qui subiecit in spe, facit in spe, facit ut pareat. Ab
hoc igitur exemplo animæ progrediamur ad creaturas reliquas. Propone tibi solem,
lunam, & stellas, quæ cœli lumina etsi præclaro fulgent nitore, creaturæ sunt tamen,
& ad quotidianum ministerium uel surgunt uel occidunt, seruientes dispositioni crea-
toris æterni, ministrantes splendorem quo uestiuntur: itaque die nocteq; emicant. Quo
tiens sol iste obtexitur nubibus, quotiens obiectum afferunt terræ, cum è regione eius
luminis sui radius fuerit repercussus: oriuntur ipsi, sed ut ait scriptura: Luna nouit occa-
sus suos. Nouit quando pleno orbe suo luceat, quãdo exinanito. Stellæ quoque nebulis
obductæ uanescunt, quæ sustinent ministerium huius mundani usus, non sponte uti-
que, sed in spe, quia sperant etiam huius laboris gratiam ab eo qui subiecit eas. Ideoque
propter eum sustinent, id est, propter eius uoluntatem. Nec mirum si patienter susti-
nent, cum sciant dominum suum, & creatorem omnium siue quæ in cœlo, siue quæ in
Philip.2 terra sunt, suscepisse nostri corporis fragilitatem, nostræ conditionis seruitutem. Cur
2.Corin.5 ergo illa seruitutem corruptionis suæ non patienter sustineant, cum dominus omnium
pro toto mundo se humiliauerit usque ad mortem, serui formam susceperit, peccatum
mundi, maledictum etiam pro nobis factus sit? Illius ergo imitantes bonitatem cœle-
stes creaturę, licet ingemiscant quod mundi huius uanitati subiectæ sint, consolantur
se tamen quod liberabuntur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ, cum filio-
Rom.11 rum dei adoptio uenerit, quæ est uniuersorum redemptio. Cum enim intrauerit pleni-
tudo gentium, tunc omnis Israel saluus erit. Cui enim non ignoscit populo, qui ignoscit
Matth.27 etiam illi persecutori suo qui dixit: Crucifige, crucifige: Sanguis eius super nos & super
filios nostros? Sed quia uanitati etiam cœlestis subiecta creatura est, licet istud in spe e-
tiam horum perfidiam & temulentiam uanitate huius mundi lapsam pertinere ad ueniã
patietur ueritatis pietas, & redemptio uniuersitatis. Ergo ut concludamus, & ille tan-
tus ac talis sol, & illa luna quam noctis tenebræ non operiunt, & illæ stellæ quæ sunt or-
Matth.24 namenta cœli, seruitutem corruptionis nunc sustinent, quia corruptibile omne corpus.
1.Cor.15 Siquidem & cœli peribunt, & cœlum & terra præteribit. Postea autem & sol & luna
omnibus

& cætera ſtellarum lumina requieſcent in gloria filiorũ dei, quando erit deus omnia in omnibus: qui & in te & in nobis ſit per ſuam plenitudinem & miſericordiam. An ipſos quoq; angelos qui in iſtius mundi laboribus diuerſa ſuſtinent miniſteria, ſicut in Apocalypſi legimus Ioannis, non ingemiſcere credimus cũ adhibentur pœnarum & excidiorum miniſtri? Qui habentes uitam beatam mallent utiq; eam in illo ſuperiore tranquillitatis ſuæ ſtatu currere, quàm noſtrorum peccatorum pœnis ultricibus interpellari. Etenim qui gaudent unius peccatoris redemptione, utiq; tantorum peccatorum ærumnis ingemiſcunt. Si igitur etiam cœleſtes creaturæ & poteſtates ſeruitutem corruptionis ſuſtinent ſed in ſpe, ut pro nobis poſtea & nobiſcum lætentur, etiã nos paſſiones huius temporis futuræ ſpe & expectatione conſolemur gloriæ. Vale fili, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Luc. 15

Diui Ambroſii ad Hororantianum, ſuperioris quæſtionis reſponſionem latius explanantis atq; complentis. Epiſto. XXII

A Mbroſius Horontiano. Superior epiſtola tuæ inquiſitioni reſpondit, hæc meæ reſponſionis portio eſt, quæ non ſoluat, ſed impleat ſuperiorem. Nam dum ulteriora recenſeo, mouit me fateor quia addidit: Scimus enim quòd omnis creatura congemiſcit: cum in priori capitulo ſine adiectione dixerit, quia creatura uanitati ſubiecta eſt. Non enim omnem creaturam, ſed creaturam ſubiectam dixit. Et iterum ait: Quoniam & ipſa creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis. Tertio autem addidit quòd omnis creatura congemiſcat. Quid ſibi igitur uult iſta adiectio? Niſi forte quia non omnis creatura ſubiecta uanitati eſt: & quia non omnis uanitati ſubiecta eſt, non omnis à ſeruiture corruptionis liberabitur? Quid enim liberetur à ſeruitute quæ uanitatis & corruptionis eius expers atq; immunis ſit? Omnis autem congemiſcat, non in ſuo, ſed in noſtro labore, & comparturiat illum fortaſſe ſpiritum ſalutis, ſpiritum iucunditatis, expectans adoptionem filiorum dei, ut communem de redemptione humani generis conſequatur lętitiam & exultationem. Aut propter charitatem igitur ſuam omnis ingemiſcit noſtrum laborem, aut propter membrum ſui corporis, cuius caput Chriſtus eſt. Sed ſiue ita ut diximus, ſiue ſimpliciter ſubiectam creaturã omnem dixerit cõgemiſcere, & comparturire, ut uoles intellige. Nunc illud cõſideremus quod adiecit: Non ſolum autem illa, ſed etiam nos primitias ſpiritus habẽtes ipſi intra nos ingemiſcimus, adoptionem filiorum expectantes, redemptionem corporis noſtri. Quid ſit adoptio filiorũ ſuperior pagina docet. Et ideo exponendi ſenſus gratia ad ſuperiorem recurrendum eſt paginam. Qui ſpiritu, inquit, facta carnis mortificat, uiuet. Nec mirũ ſi uiuat, cum filius dei fiat, qui habet ſpiritum dei. Adeò filius dei, ut non accipiat ſpiritum ſeruitutis, ſed ſpiritum adoptionis filiorum, eouſq; ut teſtimonium ſpiritui noſtro ſanctus ſpiritus reddat quòd ſumus filij dei. Teſtimonium autem hoc eſt ſpiritus ſancti, quòd ipſe eſt qui clamat in cordibus noſtris, Abba pater: ſicut ad Galatas ſcriptum eſt. Sed & illud grande teſtimonium quòd filij ſumus dei, quia ſumus hæredes dei, cohæredes autem Chriſti. Cohæres autem eſt eius qui conglorificatur ei. Conglorificatur uero ille qui patiendo pro ipſo, compatitur ei. Et ut nos hortetur ad paſſionem, adiungit: quia omnia quæ patimur minora ſunt & indigna quorum pro laboribus tanta rependatur futurorum merces bonorum, quæ reuelabitur in nobis, cum ad dei imaginem reformati gloriam eius facie ad faciem aſpicere meruerimus. Et ut magnitudinem reuelationis futuræ extolleret, addidit, quod & creatura hanc reuelationem expectet filiorum dei, quæ nunc uanitati ſubiecta eſt, non ſponte, ſed in ſpe, quia ſperat de Chriſto gratiam miniſterij ſui: uel quia & ipſa liberabitur à ſeruitute corruptionis, ut aſſumatur in libertatem gloriæ filiorum dei, ut ſit una libertas creaturæ, & filiorum dei, cum reuelata fuerit eorum gloria. Verùm nunc dum reuelatio procraſtinatur, congemiſcit omnis creatura expectans adoptionis & redemptionis noſtræ gloriam, parturiens iam illum ſpiritum ſalutis, & uolens liberari à uanitatis ſeruitio. Cui coniunxit Apoſtolus etiam ſanctorum gemitum, qui habent primitias ſpiritus: nam & ipſi ingemiſcunt. Quamuis enim de ſuo merito ſecuri ſint, tamen quia futura eſt adhuc redẽptio totius corporis Eccleſiæ, cõpatiuntur. Cum enim adhuc membra patiuntur corporis ſui, quomodo alia membra licet ſuperiora non compatiuntur

Rom. 8 — 8 — Ephes. 5 — Coloſ. 1 — Rom. 8 — ubi ſupra. — Galat. 4 — Rom. 8 — Rom. 8 — Rom. 8

[1.Cor.15] tur membris unius corporis laborantibus? Unde puto dixisse Apostolum quia tunc & ipse filius subiectus erit, qui ei subiecit omnia. Qui enim adhuc laborant, nondum sub- [Matth.25] iecti sunt, in quibus fortasse adhuc sitit Christus, adhuc esurit, in quibus nudus est, eo quòd non impleant uerbum dei, non induant Christum, qui est indumentum credentium, amictus fidelium. Sed & illi in quibus æger est, adhuc medicina indigent, & ideo nondum subditi. Subiectio enim ista uirtutis est, non infirmitatis. Denique in fortibus & facientibus mandatum dei, subiectus est dei filius. Nunc autem magis in ijs laborat qui non subueniunt laborantibus, quàm in illis qui sibi postulant subueniri. Hæc est pia interpretatio & uera subiectionis domini Iesu, qui ideo se subijciet, ut sit deus omnia in omnibus. Sensum Apostolicum percurrimus, nunc consideremus qui sunt primitias [1.Cor.15] [Rom.8] spiritus habentes. Et ideo legem interrogemus quid sit quod primitiarum uel initij nomine declarauerit. Initia, inquit, areæ & lacus tui non fraudabis. Et infra: Initia primi- [Exodi.34] tiarum tuarum inferes in domum domini dei tui. Aliæ sunt primitiæ, aliæ decimæ. Pri- [Gene.4] mitiæ maioris gratiæ, sanctificationis obseruantissimæ. Ideo placuit Abel, quia non est suum munus moratus, qui de primitiuis ouium obtulit. Licet aliquid distantiam uelint esse inter primitias & primogenita, id est quæ primo nascuntur, eò quod collectis seminibus quasi ex omnibus initia offerantur areæ: tamen de messe quod primum tollitur, id offertur domino, sed de hoc alias. Sanctificari autem uidetur primitiarum munere tota areæ messis, sed ipsæ sanctiores primitiæ sunt. similiter sancti primitiæ sunt [1.Corin.12] domini, præcipue Apostoli. Primum enim deus posuit in Ecclesia Apostolos, qui & pleraque prophetarunt, & euangelizarunt dominum Iesum, quia primi receperunt eum. [Luc.2] Recepit eum Symeon propheta, Zacharias propheta, Ioannes filius eius, Nathanael, [Ioann.1] in quo dolus non erat, & ideo sub ficu requiescebat: Ioseph qui dicebatur iustus, qui [Luc.23] [Matth.3] sepeliuit eum. Isti sunt primitiæ fidei nostræ, sed tamen eadem cæterorum natura seminum, quæ primitiarum, licet in aliquibus minor gratia. Potens est enim deus ex lapidibus filios Abrahæ excitare. En tibi exemplum de ipso domino Iesu. In resurrectione mortuorum primogenitus ex mortuis dicitur. Eundem ipse Apostolus primitias signi- [Colos.1] ficauit, dicens: In Christo omnes uiuificabuntur, unusquisque autem in suo ordine, pri- [1.Cor.15] mitiæ Christus, deinde ij qui sunt Christi, qui in aduentum eius crediderunt. Eadem in illo corporis ueritas quæ in nobis, sed tamen & primogenitus ex mortuis dicitur, quia primus resurrexit: & primitiæ, quia sanctior omnibus fructus, qui etiam cæteros consortij sui fructus sanctificauit. Ipse etiam initium eorum qui ad imaginem, quasi imago [Hebr.1] inuisibilis dei, in quo secundum diuinitatem nihil corporeum, nihil temporale, quia splendor est gloriæ paternæ, & imago substantiæ eius. Produximus sermonem epistolarem, dum uolumus quid sint primitiæ significare. Primitiæ ergo nostri Apostoli electi [Ioann.14] ex omnibus præsentis scilicet tunc temporis fructibus, quibus dictum est: Et maiora his facietis. Fudit enim se in eos gratia dei. Isti, inquam, ingemiscebant expectantes redemptionem totius corporis, & adhuc ingemiscunt, quia multorum est labor qui adhuc fluctuant. Et si aliquis ad superiora se littoris subsistat, & adhuc medio corpore egdatur fluctibus, ingemiscit & comparturit, donec totus euadat. Ingemiscit utique qui adhuc [2.Cor.11] nobis dicit: Quis infirmatur, & ego non infirmor? Non ergo nos moueat quod ita scri- [Rom.8] ptum est: Qui primitias spiritus habentes, ipsi intra nos ingemiscimus adoptionem filiorum expectantes redemptionem corporis nostri. Sensu enim apertus est, eo quod primitias spiritus habentes ingemiscunt, adoptionem filiorum expectantes. Quæ adoptio filiorum, redemptio totius corporis est, quando facie ad faciem quasi dei filius per adoptionem uidebit illud diuinum & æternum bonum. Est enim adoptio filiorum in [Galat.4] Ecclesia domini, quando clamat spiritus: Abba pater: sicut habes ad Galatas. Sed illa erit perfecta, quando resurgent omnes in incorruptione, honore, gloria, qui merentur dei faciem uidere. Tunc enim uere redemptam se humana iudicabit conditio. Unde A- [Rom.8] postolus gloriatur, dicens: Quia spe salui facti sumus. Saluat enim spes, sicut & fides, de [Luc.18] qua dicitur: Fides tua te saluum fecit. Ergo creatura quæ non sponte, sed in spe uanitati [Philip.1] subiecta est, spe saluatur sicut & Paulus cùm sciret lucrum sibi esse mori, ut cum Christo esset solutus corpore, permanebat in carne propter eos quos Christo acquireret. Spes

autem quid est, nisi futurorum expectatio? Unde ait: Spes autem quæ uidetur, non est spes. Non enim quæ uidentur, sed quæ non uidentur æterna sunt. Nam quod uidet quis, quid sperat? Videmur enim tenere ea quæ uidemus. Quomodo ergo quæ tenemus speramus? Nihil igitur eorum quæ sperantur uidetur. Oculus enim non uidit, nec auris audiuit quæ præparauit deus diligentibus eum. Ergo si sperari non potest quod uidetur, non bene habeat aliqui, nam quod uidet quis, quid & sperat? Nisi & forte sic intelligas, nam quod uidet quis, quid & sperat, uel quid expectat? Quia illud uerum est, quia id speramus quod non uidemus: & ideo quamuis abesse uideatur à nobis, expectamus illud per patientiam. Expectans enim expectaui dominum, & respexit me. Ideo ergo expectamus patienter, quia bonus est dominus sustinentibus eum. Et uidetur cōuenire, quia reddidit patientiam: Expectamus quæ speramus, & non uidemus. Multum enim facit qui sperat & ea expectat quæ non uidentur, & propterea quod intendat mentem ad illud, omne quod est sustinet. Pulchre autem dicitur: Spes autem quæ uidetur, non est spes, de potestatibus istius seculi, de dignitatibus, de diuitijs. Vides nescio quem fascibus præminentem & curribus, nihil habet spei in curribus qui uidentur. Nec in ipso cœli elemento spes est, sed in domino cœli. Nec Chaldæus in stellis spem habet quas obseruat, nec diues in possessionibus, nec auarus in usuris, sed ille spē habet qui in eum spem suam ponit quem non uidet, id est, in domino Iesu, qui medius nostrum stat, & non uidetur. Deniq; quæ oculus non uidit, nec auris audiuit quę pręparauit dominus diligentibus eum.

Rom. 8 | 2. Corin. 4 | 1. Corin. 2 | Rom. 8 | Psalm. 39 | Rom. 8 | 1. Cor. 2

Diui Ambrosii ad Horontianum, dubitationem tollentis, de quo spiritu dictum sit: Quia postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Episto. XXIII

A Mbrosius Horontiano. Concatenantur sibi epistolæ nostrę, ut tanquam inter pręsentes uideamur sermonem cudere. Ita ego ex tua interrogatione, tuq; ex mea explanatione epistolis scribendis materiam damus. Moueri enim te indicasti, de quo spiritu dictum sit: Quia postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Superiora igitur repetamus, ut lectio manifestet quod quęrimus. Similiter, inquit, & spiritus adiuuat infirmitatem nostrę orationis. Nonne tibi uidetur Spiritus sanctus qui adiutor nobis est, sicut ille cui dicitur: Adiutor meus es tu, ne derelinquas me, neq; despicias me deus salutaris meus? Quis enim alius spiritus qui possit docere Paulum quid oraret? Docet autem spiritus Christi sicut & Christus, orare discipulos suos. Quis autem post Christum doceret, nisi spiritus eius, quem ipse misit ut doceret, & dirigeret nostras orationes? Oramus enim spiritu, oramus & mente. Vt bene mens possit orare, pręcepit spiritus, & deducit eam in uiam rectam, ne obrepant carnalia, ne minora, ne etiam maiora uiribus. Vnicuiq; enim datur manifestatio spiritus ad utilitatem. Deniq; scriptū est: Petite magna, & parua adijcientur uobis. Petite cœlestia, & terrena adijcientur. Ergo uult nos maiora petere, non in terrenis morari. Ille autem scit quid tribuat, diuidens singulis prout uult. Dicit enim interdum, sciens mensuram quam nos ignoramus: Non potestis hęc modo accipere. Peto mihi passionem martyrij spiritus promptus est, sed uidens infirmum carnis meæ, ne dum maiora cupio minora amittam dicit: Non potes hæc accipere. Quales occasiones habui? & de ipso propè fine reuocatus sum. Nouit enim bonus medicus quę esca cui apta sit infirmitati, & cui tempori ad profectum ualetudinis. Interdum opportunitas escæ sanitatem reddit. quòd si importunè aliquis accipiat, aut non conuenienter, implicatur periculo. Ergo quia nos nescimus quid oremus, & quomodo oporteat, postulat pro nobis spiritus sanctus: est enim aduocatus nostri Iesu, & postulat gemitibus ineffabilibus. Dolet enim pro nobis & Christus. Et deus pater dicit: Ventrem meum doleo. Et frequenter indignantem eum legimus & dolentem. Gemit autem ut auferat peccata nostra, doceat nos agere pœnitentiam. Est enim pius gemitus, & plenus authoritatis, de quo dicit Propheta: Et gemitus meus non est absconditus à te. Non enim latebat ut Adam, sed dicebat: Eccè ego pastor, & grex iste quid deliquit? Ego peccaui, in me uindica. Ex hoc igitur gemitus spiritus dei, & ille prophetæ gemitus, bene ineffabilis, quia cœlestis. Ea enim quę in cœlo audiuit Paulus, ineffabilia audiuit, ut fari ea homines non debeant: sed quę occulta hominibus, deo

Rom. 8 | Psalm. 26 | 1. Cor. 14 | Rom. 8 | Hierem. 4 | Psalm. 37 | 1. Para. 21 | 2. Cor. 12

nota sunt. Nouit enim omnia qui scrutator est cordis, sed illa scrutatur quæ mundauit spiritus. Nouit ergo deus quid postulet spiritus, & quę spiritus sapientia sit, quia interpellat pro sanctis, sicut habes: quia & spiritus interpellat pro nobis. Pro quibus enim Christus passus est, & quos sanguine mundauit suo, pro ijs interpellat & spiritus. Vale, & nos ut filius dilige, quia nos te diligimus.

Rom. 7

Diui Ambrosii ad Marcellum narrantis se causam ueternosi iurgij inter illū & fratrem ac sororem componendi tanquam arbitrū suscepisse, rationemq; huiuscemodi compositionis exponentis. Episto. XXIIII

Mbrosius Marcello. Apud me decursus est tui textus negocij, quod non intulisti, sed recepisti: quia erat & pietatis necessitas, & probandæ in pauperes liberalitatis uoluntas. Cognoui autem secundum sacræ formam præceptionis, in qua me induit & beatissimi Apostoli authoritas, & tuæ doctrinæ ac uitæ forma & disciplina. Nam cùm ipse arguerem quod adhuc inter uos maneret ueternosum iurgium, cognoscendi mihi necessitatem partes imposuerunt. Erubui recusare, fateor, cùm presertim togati utriusque partis inuicem se lacesserent dicentes, ut meo sub examine liqueret cui parti maiora iuris uel iustitiæ suffragia forent. Quid plura? Cùm iam conclusi essent dies, & paucarum horarum superesset spatium, quibus tamen alia audiret Præfectus negocia, petierunt causæ patroni prorogari paucorum dierum tempora, ut ego residerem cognitor. Tantus ardor erat Christianis uiris ne Præfectus de Episcopi iudicaret negocio. Aiebant præterea nescio quæ gesta indecore, & pro suo quisque studio iactabat, quæ Episcopo potius iudice quàm Præfecto examinari oporteret. His confusus simul admonitus Apostolicę præceptionis quę arguit, dicens: Nonne de ijs qui intus sunt, uos iudicatis? Et iterum: Secularia igitur iudicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad iudicandum. Ad uerecundiam uestram dico. Sic non est inter uos sapiens quisquam qui possit iudicare inter fratrē suum: sed frater cum fratre iudicio contendit, & hoc apud infideles, recepi cognitionem, ita tamen, ut compositionis essem arbiter. Videbam enim quod si pro tuis iudicarem partibus, posset ille non acquiescere: si pro illo ferretur sententia, obediret tua & sanctæ sororis defensio. Erat ergo iniqua decernendi conditio. Posset etiam illis uideri suspecta necessitudinis sacerdotalis gratia. Quando enim uictus quemuis alium quàm se æquiorem putat? Et quod uerum est, erant uetusti iurgij intolerabilia utrique parti dispendia, si finis eius aut fructu careret, aut liberalitatis solatio. Cum igitur anceps iudicium, ius controuersum, multiplices ab utraque parte actiones cernerem, inuidiæ plenas supplicationes, rescriptorum quoque obreptiones obtexerent, aduerterem etiam graui conditione illum si uicisset, acturum de duplis fructibus, & de sumptibus annosæ litis, tuo autem officio non conuenire, ut expensas iurgij posceres, nec competere ut quicquam de fructibus possessor ageres quos percepisses, malui iurgium compositione sedare, quàm pronunciatione acerbare. Alia enim habebant excitari iurgia. Tum, quod est grauissimum, & si iurgia sublata forent, erant tamen odia mansura, quę apud bonos mores dispendij sunt. Inter hos æstus positus, cùm me persona Sacerdotis, fœminei sexus, uiduæ grauitas, amici quoque contemplatio, trino quodam non perfunctorio conueniret nomine, illud sequendum putaui, ut neminē uinci uellem, & omnes uincere. Nec fefellit sententia. Vicistis enim omnes germanitati, uicistis naturæ, uicistis scripturæ dicenti: Quare non magis iniuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini? Sed putas te grauatum iactura iuris, damno pecuniæ. Meliora utique Sacerdotibus damna quàm lucra seculi sunt. Beatius est enim dare, quàm accipere. Sed forte dicas, Fraudem non debui pati, iniuriam non debui perpeti, damnum subire. Quid ergo? Inferre uelles? Sed & si tu non inferres, ille se passum diceret. Itaq; uide quid dicat Apostolus: Quare non magis fraudem patimini? ut prope uideatur qui non patitur fecisse. Tolerare enim debet qui fortior est. Verùm quid ego ita tecum ago, quasi hoc meum & nō tuum sit? Tu enim obtulisti quasi arbiter litis ut soror in diem uitæ suæ possideret partem prædij, post obitum eius fratri cederet omnis possessio. Neque quisquam eum uel tuo uel Ecclesiæ conueniret nomine, sed sibi haberet, si ita mallet, ut nihil dispēsaret ecclesiæ,

A

1.Cor. 5

Acto. 26

1.Cor. 6

clesiæ. Hoc cùm ego prædicarem, & præferrem tantam animo tuo infusam liberalitatis gratiam, respondit germanus tuus placere sibi oblationem si metus deteriorandæ possessionis decederet. Quemadmodũ enim fœmina, et quod est amplius, uidua, possessionem regeret tributariam? Quid sibi profuturum, quòd sibi iura possessionis cederes, si maiora ex incultu agri subeunda sibi damna arbitraretur? Mouebat hoc utriusque partis togatos. Itaq; conspirante assensu placuit ut Lætus agrum susciperet, & certum numerum frumenti, uini, olei, sorori quotannis pensitaret. Ergo sanctæ germanæ tuæ non ius, sed solicitudo decessit: non fructus, sed culturæ labor: non reditus, sed incerti euentus quædam (ut dicitur uulgò) alea. Si tempestates uentorum graues prouentum impedierint, sorori tamen tuæ sua ubertas manebit. Si nimia siccitate aruerint locorum gignentia, sorori tamen tuæ stata non minuetur fœcunditas. Sibi adscribit Lætus conditionem oblationis suæ: si necessitates temporum & extraordinariæ incubuerint exactiones, germana tua beneficio tuo & dispendio Læti immunis erit, Lætus autem se proprietate locorum solabitur. Vicistis ergo omnes. Lętus, quia ius loci adeptus est quod non tenebat: soror, quia annuis potietur fructibus, iam sine lite, sine iurgio: nemo tamen plenius, nemo gloriosius quàm tu uicisti, qui dum erga sororem confirmari uis liberalitatem tuam, in utrunque eam fraternæ consortem necessitudinis contulisti. Nam & fratri concessisti proprietatem, & sorori usus fructum. Nihil autem adimitur Ecclesiæ, quod pietati acquiritur. Charitas enim non damnum, sed lucrum Christi est. Deniq; charitas, fructus spiritus sancti est. Apostolico igitur charactere cognitio decursa est. Dolebamus ante quòd litem haberes. Profuit iurgium, ut formam indueres apostolicæ uitæ & præceptionis. Illud sacerdotio non cõgruebat, hæc transactio & apostolicam decet normam. Nec uereare ne immunis sit atq; exors Ecclesia liberalitatis tuæ. Habet & illa fructus tuos, & quidem uberiores, habet fructus doctrinæ tuæ, habet tuæ uitæ stipendium, habet fœcunditatem, quam tuis institutis rigasti. His diues reditibus non quærit temporalia, quia æterna possidet. Addidisti autem ei non solum apostolicos, sed etiam euangelicos fructus, dominus enim dixit: Facite uobis amicos de iniquo mammona. Fecisti & tu amicos & quod mirabile est, ex dissidentibus: Fecisti in ius germanitatis redire fratres, fecisti eos hac charitate, hac gratia securos quod suscipiantur in æterna tabernacula. Christo igitur authore, & duobus arbitris sacerdotibus, te qui formam prior dedisti, me qui sententiam prompsi, facta pax non claudicabit, quando tanta fidei conuenerunt suffragia, ut perfidia non possit esse sine pœna. Arabit Lætus sorori, cui antea alienos inuidebat labores: messem Lætus sorori colliget, in qua ante ferre non poterat alienas donationes: deferet fructus ad sororis horrea, & hoc Lætus faciet, recepta iam etiam nominis sui proprietate. Tu interea conformatus in apostolum Christi assumens propheticam authoritatem dices ad dominum: Possedisti renes meos. Hæc melius Christum possessio decet, ut uirtutes Sacerdotis possideat sui, hos fructus capiat, qui sunt integritatis & cõtinentiæ, & quod est amplius, charitatis & tranquillitatis. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

[Margin: 3; 4; Galat. 5; Luc. 16; 5; Psalm. 138]

Gratiani Augusti ad beatum Ambrosium, ut ad se docendum uenire festinet postulantis, & ut scripturis atq; argumẽtis Spiritum sanctum deum esse conuincat rogantis. Episto. XXV

A Mbrosius religioso Sacerdoti omnipotentis dei Gratianus Augustus. Cupio ualde ut quem recordor absentem, & cum quo mente sum, cum eodem corpore sim presens. Festina igitur ad me religiose Dei Sacerdos, ut doceas doctrinam ueram, credentem: non quo contentioni studeam, aut uelim magis deũ uerbis quàm mente complecti, sed ut magis aperto pectori reuelatio diuinitatis insideat. Docebit enim me ille quem non nego, quem fateor deum ac dominum esse meum, nõ ei obijciens quam in me uideo creaturam, qui Christo nihil me addere posse confiteor: uelle tamen, ut etiam patri me commendem filium prędicando. Non ego in deo uerebor inuidiam, non me talem laudatorem putabo, qui diuinitatem uerbis augeam. Ego infirmus & fragilis, quantum possum prędico, non quantum est ipsa diuinitas. Rogo te ut mihi des ipsum tractatũ quem dederas, augendo illic de Spiritu sancto fidelem dispu

[Margin: 1; 5]

tationem: scripturis atque argumentis deum esse conuince. Diuinitas te seruet per multos annos, parens & cultor dei æterni, quem colimus, Iesu Christi.

Diui Ambrosii ad Gratianum Augustum, epistolam ipsius plurimum commendantis, suæq; uoluntati se satisfacturum pollicentis. Episto. XXVI

Eatissimo Augusto Gratiano, & Christianissimo principi Ambrosius episcopus. Non mihi affectus defuit Christianissime principum. Nihil enim habeo quod hoc uerius & gloriosius dicã. Non, inquã mihi affectus defuit, sed effectum uerecundia retardauit quo minus clementiæ tuæ occurrerem. Reuertenti tamen si non occurri uestigio, occurri animo, occurri uoto, in quo maiora sunt officia Sacerdotis. Occurri dico. Quando enim absui, quem toto sequebar affectu, cui sensu ac mentibus inhærebam? Et certe maior animorum præsentia est, tuum quotidianum iter legebam, nocte ac die in tuis castris cura & sensu locatus, orationum excubias prætendebam, & si inualidus merito, sed affectu sedulus. Et hæc quidem cum pro tua salute deferebamus, pro nobis faciebamus. Nihil hic adulationis est, quam tu non requiris, ego alienam nostro duco officio: sed plurimum gratiæ quam dedisti. Scit ipse nostri arbiter quem fateris, & in quẽ pie credis, refici uiscera mea tua fide, tua salute, tua gloria, meq; non solum officio publico debitas pendere preces, sed etiam amore priuato. Reddidisti enim mihi quietem Ecclesiæ, perfidorum ora, atq; (quod utinam) & corda clausisti, & hoc non minore fidei, quàm potestatis authoritate fecisti. Nam quid de literis recentibus loquar? Scripsisti tua totam epistolam manu, ut ipsi apices fidem tuam pietatemq; loquerentur. Sic Abraham sua manu quondam uitulum occidit, ut hospitibus epulantibus ministraret, nec in ministerio religioso aliorum adiumenta quæsiuit. Sed ille priuatus aut domino & angelis, aut domino in angelis deferebat, tu Imperator dignatione regali honoras infimum Sacerdotẽ. Sed domino defertur cùm seruulus honoratur. Ipse enim dixit: Quod uni horum minimorum fecistis, mihi fecistis. At ego humilitatem tantummodo prædico in Imperatore sublimem, ac nõ amplius fidem, quam uerè conscia meriti tui mente dixisti, quam docet te ille quem non negas. Quis enim alius docere te potuit, ut ei non obijcias quam in te uides creaturam? Nihil moralius, nihil expressius dici potuit. Creaturam enim Christum dicere, pro obiectu contumeliæ est, non pro confessione reuerentiæ. Deinde quid tam insolens, quàm id eum existimare quod nos sumus? Docuisti igitur me, à quo te discere uelle profiteris, nihil tale adhuc legi, nihil tale audiui? Quàm pium autem illud, quàm admirabile, quòd in deo nõ uereris inuidiam? de patre remunerationẽ pro filij amore præsumis, & laudando filium, nõ ei te posse aliquid addere confiteris, sed uelle ut etiam patri te filij prædicatione commendes. Quod utiq; solus te docuit ille qui dixit: Qui me diligit, diligetur à patre meo. Addidisti ad hæc, quia tu infirmus & fragilis non te talem laudatorem putabis, ut diuinitatem uerbis augeas, sed quantum possis prædices, non quantum est ipsa diuinitas. Hęc infirmitas in Christo fortior est, sicut & Apostolus dixit: Cùm infirmor, tũc potens sum, hæc humilitas excludit fragilitatem. Veniam planè, & festinabo ut iubes, ut hæc præsens audiam, ut hæc præsens legam, cùm ex tuo ore procedunt. Misi autẽ duos libellos quorum iam quia tuæ clementiæ sunt probati, periculum non uerebor. De spiritu uerò interim ueniam scriptioni peto, quoniam quem iudicem mei sim sermonis habiturus agnoui. Interim tamen sententia & fides tua de domino & saluatore deprompta de dei filio, redundat ad assertionem ubertimam, per quam sancti quoq; spiritus diuinitas sempiterna credatur, ut non ei obijcias quam in te uides creaturam, nec deum patrem domini nostri Iesu Christi spiritui suo existimes inuidere. Quod enim creaturę caret communione, diuinum est. Si dominus fauerit, huic etiam clementiæ tuæ satisfaciam uoluntati, ut cuius accepisti gratiam, eum plane in dei gloria præminentem suo nomine existimes honorandum. Beatissimum te & florentissimum deus omnipotens pater domini nostri Iesu Christi tueri ætate prolixa, & regnum tuum in summa gloria & pace perpetua confirmare dignetur, domine imperator Auguste, diuino electe iudicio, principum gloriosissime.

Margin: B; 1; 2; 3; Gene. 38; Matth. 25; Ioan. 14; 2. Cor. 12; 4

Diui

Diui Ambrosii ad Valentinianum imperatorem, legationis suæ expositionem insinuantis. Epist. XXVII

A Mbrosius Valentiniano imperatori. Etsi superioris legationis meæ fides ita approbata sit tibi, ut ratio eius à me non quæreretur (Satis enim claruit eo ipso quòd aliquot dies retentus sum intra Gallias, me uiolentiam à Maximo non recepisse, neq; ijs astipulatum quæ ad uoluntatẽ eius magis quàm ad pacem protenderent: deniq; non commisisses secundam legationem, nisi primam probasses) quia tamen regredienti mihi decernendi secum imposuit necessitatem, ideo hac epistola expositionem legationis meę insinuandam putaui, ne cuiusquam sermo ueris prius uana intexeret, quàm reditus meus integra & synceræ ueritatis expressa signaculo manifestaret. Cùm peruenissem Treuiros, postridie processi ad palatium. Egressus est ad me uir Gallicanus, præpositus cubiculi, eunuchus regius. Poposci adeundi copiã, quæsiuit num rescriptum haberem clementiæ tuæ. Respondi, habere. Retulit, non posse me, nisi in consistorio uideri. Dixi non esse hunc morem sacerdotalem, certe esse aliqua de quibus serio deberẽ cum suo principe confabulari. Quid plura? Consuluit eum, sed eadem referenda credidit, ut liqueret etiã priora ex illius arbitrio deprompta. Dixi tamen alienum id quidem à nostro munere, sed me recepto officio non defuturũ, gratã mihi esse humilitatem in tuo præsertim, & quod uerum est, fraternæ pietatis negocio. Vbi sedit in consistorio, ingressus sum, assurrexit ut osculũ daret. Ego inter cõsistorianos steti. Hortari cœperũt alij ut ascenderẽ, uocare ille. Respondi ego: Quid oscularis eum quem non agnoueris? Si enim me agnouisses, non hoc loco uideres. Cõmotus es, inquit, episcope? Nõ, inquã, iniuria, sed uerecundia: quòd alieno consisto loco. Et prima, inquit, legatione ingressus es consistoriũ. Nec illud, inquã, mei erroris fuit: uocantis non ingredientis uitiũ est. Cur, inquit, ingressus es? Quia, inquam, tunc ut inferiori pacem petebam, tunc ut æquali. Cuius, inquit, beneficio ęquali? Respondi, omnipotẽtis dei, qui Valentiniano regnũ quod dederat reseruauit. Ad postremum erupit, dicens: Quoniam me lusisti, & ille Bauto qui sibi regnum sub specie pueri uindicare uoluit: qui etiã Barbaros mihi immisit, quasi ego non habeam quos possim adducere, cùm mihi tot milia Barbarorum militent, & annonas à me accipiant. Quod si ego tunc tẽporis quando uenisti non fuissem retentus, quis mihi obstitisset & uirtuti meę? Ad hęc ego leniter: Non opus est, inquã, ut cõmouearis, cum causa nulla sit cõmotionis, sed patienter audias quæ referanſ istis. Propterea et ego ueni, quia prima legatione dũ mihi credis, per me deceptũ te esse asserebas: Gloriosum mihi est hoc pro salute pupulli Imperatoris. Quos enim Episcopi magis quàm pupillos debemus tueri? Scriptum est enim: Iudicate pupillo, & iustificate uiduã, & eruite iniuriam accipientem. Et alibi: Iudices uiduarum, & patres orphanorum. Tamen nõ exprobrabo beneficium meum Valentiniano. Vt uerum eloquar, ubi ego tuis legionibus obstiti quo minus influeres in Italiam? Quibus rupibus? qua acie? quibus numeris? An uero corpore meo clausi tibi Alpes? Vtinã hoc meum esset, obiectionem non timerẽ, non uererer criminationes tuas. Quibus promissis lusi te ut paci acquiesceres? Nónne intra Gallias iuxta urbem Mogontiacum Comes Victor occurrit mihi quem direxisti ut pacem rogaret? In quo ergo te fefellit Valentinianus, qui prius pacẽ à te rogatus est, quàm postularet? In quo fefellit Bauto qui deuotionẽ Imperatori exhibuit suo? An quia principem suum non prodidit? In quo ego te circumscripsi? Qui ubi primum ueni, cum diceres quòd Valẽtinianus ad te quasi filius ad patrem uenire deberet, responderim nõ esse æquum ut aspero hyemis tempore puer cum matre uidua penetraret Alpes: sine matre autem tanto itinere dubijs rebus committeretur. De pace nobis legationem commissam, non de aduentu eius promissionem: spondere nos id nõ potuisse, certum est, quod mandatum non erat, me certe nihil spopondisse, adeò ut diceres: Expectemus quid Victor responsi referat. Illum autem liquet me retento peruenisse Mediolanum, negatumq; ei quod postulabat. De pace tantum conspirare studia, non de aduentu Imperatoris, quem moueri non oporteret. Præsens eram ubi Victor redijt. Quomodo ergo reuocaui Valentinianum? Legati iterum missi ad Gallias, qui eis aduentum negarent, apud Valentiam Gallorũ me repererunt: milites utriusq; partis qui custodirent iuga montiũ;

Margin: 1, 2, 3, 4, 5, Esaia. 1, Psalm. 67, 6, 7

offendi reuertens. Quos ego tuos reuocaui exercitus? quas de Italia reflexi aquilas? quos immisit Barbaros Bauto comes? Et quid mirũ si hoc Bauto fecisset, Trãsrhenanus genere, cum tu miniteris imperio Romano Barbarorũ auxilia, & turmas trãslimitanas, quibus cõmeatus prouincialiũ tributa soluebãt? Vide autẽ quid intersit inter tuas minitationes, & Valentiniani Augusti pueri mansuetudinẽ. Tu flagitabas, quod Barbarorũ stipatus agminibus Italiæ te infunderes, Valentinianus Hunnos atq; Alanos appropinquantes Galliæ per Alemanniæ terras reflexit. Quid habet inuidiæ si Bauto Barbaros

8 cum Barbaris fecit decernere? Quoniã dum tu militẽ Romanũ occupas, dum is aduer-
9 sum se utrinq; prætendit, in medio Romani imperij sinu Iuthungi populabantur Rhetias. Et ideo aduersus Iuthungum Hunnus accitus est. Idem tamẽ quia de finitimo proterebat Alemanniã, & iam uicinia mali urgebat Gallias, coactus est triumphos suos deserere, ne tu timeres. Confer utriusq; factum. Tu fecisti incursari Rhetias, Valentinianus suo tibi auro pacem redemit. Aspice illũ quoq; qui tibi ad dexterã assistit, quem Valentianus cùm posset suum dolorẽ ulcisci, honoratũ ad te redire fecit. Tenebat eum in suis terris, atq; in ipso nuncio necis fraternæ frænauit impetus: nec tibi uicem etsi non parilis
10 dignitatis, eiusdẽ tamẽ necessitudinis retulit. Cõfer ergo te iudice utriusq; factũ. Ille tibi fratrem tuũ uiuentẽ remisit, tu illi uel mortuum redde. Quid illi reliquias germani abnegas, qui tibi aduersum se auxilia non negauit? Sed uereris ne exuuiarũ reditu renouetur militibus dolor. Hoc enim allegas: Quem uiuentem deseruerũt, eum defendent peremptum. Quid eum mortuũ times, quem occidisti cùm posses seruare? Hostẽ, inquis, meũ peremi. Non ille tuus hostis, sed tu illius. Ille iã non sentit defensionẽ. Tuam causam considera. Si quis aduersum te hodie imperiũ in his partibus usurpandũ putet, quæro, utrum
11 te hostẽ illius dicas, an illum tibi? Nisi fallor, usurpator bellũ infert, Imperator ius suum tuetur. Ergo quem non debueras occidere, eius reliquias negas? Habeat Valentinianus imperator uel fratris exuuias, pacis tuæ obsides. Et quomodo allegabas quòd eum non mandaueris occidi, quẽ prohibes sepeliri? Poterit igitur credi quod ei nõ inuideris uitam, cui etiam sepulturã inuides? Sed ad me reuertar. Audio te queri quòd se ad Theodosium imperatorem potius contulerint qui sunt cum Valentiniano imperatore. Quid igitur futurum sperabas, cùm tu refugientes eos ad pœnam posceres, captos necares, Theodosius autem muneribus ditaret, donaret honoribus? Quos, inquit, occidi? Respondi ei, Balionem. At quem uirum? qualem bellatorẽ? Hæccine fuit iusta causa exitij, quòd imperatori suo fidẽ seruauit? Non ego, inquit, eum iussi occidi. Respondi: Hoc audiuimus quòd occidi iussus sit. Sed, inquit, si ipse sibi uim non intulisset, iusseram eum de
12 duci Cabillonem, & ibi uiuum exuri. Respõdi: Ergo propterea & illud creditũ est quòd eum occideris. Quis autem sibi parcendum putaret, cùm occisus sit bellator strenuus, miles fidelis, comes utilis? Ita tum discessi, ut se tractaturum diceret. Postea cùm uideret me abstinere ab episcopis qui communicabant ei, uel qui aliquos deuios licet à fide ad necem petebant, commotus eis iussit me sine mora regredi. Ego uerò libenter, etsi me plerisq; insidias euasurum nõ crederẽt, ingressus sum iter, hoc solo dolore percitus, quòd Hyginum episcopum senem in exilium duci comperi, cui nihil iam nisi extremus super
13 esset spiritus. Cùm de eo conuenirem comites eius, ne sine ueste, sine plumatio paterentur extrudi senem, extrusus ipse sum. Hęc est expositio legationis meę. Vale Imperator, & esto tutior aduersus hominem, pacis inuolucro bellum tegentem. Vale.

Diui Ambrosii ad Theodosium imperatorem, seipsum excusantis, & ut ille facinoris sui pœnitentiam agat, rationibus atq; exemplis suadentis, rogantis, hortantis, & admonentis. Epist. XXVIII

1 AVgustissimo imperatori Theodosio Ambrosius. Et ueteris amicitiæ dulcis mihi recordatio est, & beneficiorum quæ crebris meis intercessionibus summa gratia in alios cõtulisti, gratiæ memini. Vnde colligi potest quòd non ingrato aliquo affectu aduentum tuum semper mihi antehac exoptatissimum declinare potuerim. Sed qua causa hoc fecerim, breuiter expediam. Soli mihi in tuo comitatu ius
2 naturæ ereptum uidebam audiendi, ut & loquendi priuarer munere. Motus enim frequenter es quod ad me peruenissent aliqua quæ in cõsistorio tuo statuta forent. Ego ergo expers

go expers communis usus sim, cùm dicat dominus Iesus nihil esse occultum quod non manifestetur? Verecũdia igitur qua potui, satisfeci imperiali arbitrio, & prospexi ne aut ipse causam commotionis habeas, cùm id egerim, ne quid ad me de imperialibus deferatur statutis: aut ego cùm fuero præsens, aut non audiam per metum omniũ, & quasi conniuentis famam subibo: aut ita audiam ut mihi aures pateant, uox intercludatur, ut audita non possim eloqui, ne eos qui in suspicionem proditionis uenerint, lædam in periculo. Quid igitur facerem? Non audirem? Sed aures non possem cera ueterum fabularũ claudere. Proderem? Sed quod in tuis iussis timerem, in meis uerbis deberem cauere, ne quid cruentum committeretur. Tacerem? Sed quod miserrimum foret omnium, alligaretur conscientia, uox eriperetur. Et ubi illud: Sed si sacerdos non dixerit erranti, is qui errauerit, in sua culpa morietur, & sacerdos reus erit pœnæ, quia non admonuit errantem? Accipe illud Imperator Auguste. Quòd habeas fidei studium, nõ possum negare: quòd dei timorem, non diffiteor. Sed habes naturæ impetum, quem si quis lenire uelit, cito uertes ad misericordiam: si quis stimulet, in maius exsuscitas, ut eum reuocare uix possis. Vtinã si nemo mitigat, nullus accendat: libẽter eum cõmitto tibi: ipse te reuocas, & pietatis studio uincis impetum naturæ. Hũc ego impetum malui cogitationibus tuis secreto cõmittere, quàm meis factis publicè fortassis mouere. Itaq; malui officio meo aliquid deesse quàm humilitati, & requiri in me ab alijs sacerdotis authoritatẽ, quàm à te desiderari in me amãtissime honorificentiã, ut represso impetu integra esset consilij eligendi facultas. Prætendi ægritudinem corporis reuera grauem, & nisi à uiris mitioribus uix leuandã: uel emori tamen maluissem quàm aduentũ tuum biduo aut triduo non expectarem. Sed quid facerem, non erat. Factum est in urbe Thessalonicensiũ quod nullã memoria habet, quod reuocare nõ potui ne fieret. Imò quod ante atrocissimum fore dixi, cùm totiens rogarem: & quod ipse sero reuocando graue factum putasti, hoc factum extenuare non poterã. Quando primum auditum est quũ propter aduentũ Gallorũ episcoporum synodus conuenerat, nemo non ingemuit, nullus mediocriter accepit, non erat facti tui absolutio in Ambrosij cõmunione. In me etiam amplius cõmissi exaggeraretur inuidia, si nemo diceret dei nostri reconciliationem fore necessariam. An pudet te Imperator hoc facere quod rex propheta author Christi secundum carnem prosapiæ fecit Dauid? Illi dictum est, quia diues qui haberet plurimos greges, unã pauperis ouem propter aduentum hospitis eripuit & occidit: & cognito quod in hoc ipse argueretur, quia ipse fecisset, ait: Peccaui domino. Noli ergo impatiẽter ferre Imperator, si dicatur tibi: Tu fecisti istud quod Dauid regi dictũ est à propheta. Si enim hoc sedulo audieris, & dixeris: Peccaui domino, si dixeris regale illud propheticum: Venite adoremus, & procidamus ante eum, & ploremus ante dominum nostrũ qui fecit nos: dicetur & tibi, Quoniam pœnitet te, dimittit tibi dominus peccatũ tuum, & non morieris. Iterum cùm plebem numerari iussisset Dauid, percussus est corde, & dixit ad dominum: Peccaui uehementer quod fecerim hoc uerbum. & nunc domine aufer iniquitatem serui tui quòd deliqui uehemẽter. Et missus est iterum ad eum Nathan propheta, qui ei trium optionem conditionum offerret, & quam uellet eligeret, famẽ tribus annis in terra, aut tribus men sibus fugeret à facie inimicorum suorum, aut triduo mortem in terra. Et respondit Dauid: Angustiæ sunt tria hæc uehementer, ueruntamen incidam in manum domini, quoniam multæ misericordiæ eius nimis, & in manus hominis nõ incidam. Culpa autẽ erat, quoniam uoluit scire numerum totius plebis quæ secum erat: quod scire deo soli debuit reseruare. Et cùm, inquit, mors fieret in plebe, ipso primo die ad horam prandij cùm uidisset Dauid percutientem angelum in plebem, ait Dauid: Ego peccaui, & ego pastor malignum feci, & hic grex quid fecit? Fiat manus tua in me, & in domũ patris mei. Itaq; pœnituit dominum, & iussit angelo ut parceret plebi, sacrificium autẽ offerret Dauid. Erant enim tunc sacrificia pro delictis, hæc nunc sunt sacrificia pœnitentiæ. Itaq; ea humilitate acceptior deo factus est. Non enim mirandũ peccare hominem, sed illud reprehensibile, si non se cognoscat errasse, non humiliet deo. Iob sanctus & ipse potẽs in seculo, ait: Peccatum meum non ascondi, sed corã plebe omni annunciaui. Ipsi immani regi Saul dixit Ionathas filius suus: Noli peccare in seruum tuũ Dauid. Et, Vt quid peccas in sangui-

Luc. 8 | 4 | Ezech. 3 | 5 | 6 | 2. Reg. 12 | Psalm. 94 | 2. Reg. 24 | Iob. 31 | 1. Reg. 18

sanguinem innocentem, occidere Dauid sine causa? Quia etsi rex erat, peccabat tamen si occiderit innocentem. Denique etiam Dauid cùm iam regno potiretur, & audisset Abner innocentẽ occisum à Ioab duce militiæ suæ, ait: Innocens sum ego & regnum meum amodo & usque in æternum à sanguine Abner filij Ner, & ieiunauit in dolore. Hæc ideo scripsi, non ut te confundam, sed ut regum exempla prouocent, ut tollas hoc peccatum de regno tuo. Tolles autem humiliando deo animam tuam. Homo es, & tibi uenit tentatio, uince eam. Peccatum non tollitur nisi lachrymis & pœnitentia. Nec angelus potest, nec archangelus: dominus ipse, qui solus potest dicere: Ego uobiscum sum, si peccauerimus, nisi pœnitentiam deferentibus non relaxat. Suadeo, rogo, hortor, admoneo: quia dolori est mihi, ut tu qui pietatis inauditę exemplum eras, qui apicẽ clementiæ tenebas, qui singulos nocentes non patiebaris periclitari, tot perijsse non doleas innocẽtes. Etsi in prælijs felicissime egeris, & si in alijs quoque laudabilis, tamen apex tuorum operum pietas semper fuit. Id tibi inuidit diabolus quod habebas præstantissimum. Vince eum, dum habes adhuc unde possis uincere. Noli peccato tuo aliud peccatũ addere, ut usurpes quod usurpasse multis officit. Ego certe in omnibus alijs licet debitor pietati tuæ, cui ingratus esse non possum, quam pietatem multis imperatoribus præferebam, uni adæquabam, ego, inquam, causam in te contumaciæ nullam habeo, sed habeo timoris: offerre non audeo sacrificium, si uolueris assistere. An quod in unius innocentis sanguine non licet, in multorum licet? Nõ puto. Postremo scribo manu mea quod solus legas. Ita me dominus ab omnibus tribulationibus liberet, quia non ab homine, neque per hominem, sed aperte mihi interdictum aduerti. Cùm enim essem solicitus, ipsa nocte qua proficisci parabam, uenisse quidem uisus es ad ecclesiam, sed mihi sacrificium offerre non licuit. Alia prætereo, ut potui cauere. Sed pertuli amore tuo, ut arbitror. Dominus faciat ut omnia cum tranquillitate cedãt. Multifarie deus noster admonet: signis cœlestibus, prophetarum præceptis, uisionibus etiam peccatorẽ uult nos intelligere, quo rogemus eum ut perturbationes auferat, pacem uobis imperantibus seruet, fides ecclesiæ & tranquillitas perseueret, cui prodest Christianos & pios esse Imperatores. Certe uis probari deo. omnis rei tempus, ut scriptum est: Tempus, inquit, faciendi domine. Et tempus beneplaciti deus. Tunc offeres, cùm sacrificandi acceperis facultatem quando hostia tua accepta sit deo. Nónne me delectaret habere gratiam Imperatoris, ut secundum uoluntatem tuam agerem, si causa pateretur? Et simplex oratio sacrificium est. hæc ueniam refert, illa offensionem: quia hæc habet humilitatem, illa contemptum. Dei enim uox est quod malit ut fiat mandatum eius, quàm deferatur sacrificium. Clamat istud deus, ad populum Moyses annunciat, ad populos Paulus prædicat. Id facito quod intelligis in tempore plus placere. Misericordiam, inquit, malo quàm sacrificium. Quare non illi magis sint Christiani qui peccatum condemnant suũ, quàm qui defendere putant? Iustus enim in exordio sermonis accusator est sui. Qui se accusat cùm peccauerit, iustus est, non ille qui se laudauerit. Vtinã Imperator etiam ante mihi potius credidissem, quàm consuetudini tuæ. Dum puto quòd cito ignoscis, cito reuocas, ut sæpe fecisti: & tu præuentus es, & ego non declinaui quod cauere nõ debueram. Sed gratias domino, qui uult seruulos suos castigare, ne perdat. Istud mihi commune est cum prophetis, & tibi erit commune cum sanctis. An ego Gratiani patrem non oculis meis præferam? Debent ueniam sancta alia pignora tua. Dulce mihi nomen antetuli, quibus amorem communiter detuli. Amo, diligo, orationibus prosequor. Si credis sequere. Si, inquam, credis, agnosce quod dico. Si non credis, ignosce quod facio in quo deum præfero. Beatissimus & florentissimus cum sanctis pignoribus fruaris tranquillitate perpetua imperator Auguste.

2. Reg. 3 · *Matth. 28* · 7 · *Psalm. 118* · *Psalm. 68* · *Osee. 6* · *Matth. 9. & 12* · *Prouer. 18*

Diui Ambrosii ad Theodosium imperatorem uindicari iubentem in episcopum & Christianos qui synagogam incenderunt, uehementer eum ob hoc arguentis, atque ut aliam epistolam dictari iubeat, & quod prius iussum fuerat emendet, exhortantis. Epistola. XXIX

C Lementissimo principi ac beatissimo imperatori Theodosio Augusto Ambrosius episcopus. Exercitus iugibus fere curis sum Imperator beatissime, sed nunquam tanto in æstu fui, quanto nunc, cùm uideo cauẽdum ne quid sit

quod

quod adscribatur mihi etiã de sacrilegij periculo. Itaq; peto ut patienter sermonem meũ audias. Nam si indignus sum qui à te audiar, indignus sum qui pro te offerã, cui tua uota, cui tuas committas preces. Ipse ergo non audies eum quem pro te audiri uelis? Non audies pro se agẽtem, quem pro alijs audisti? Nec uereris iudiciũ tuum, ne cùm indignum putaris quem audias, indignum feceris qui pro te audiatur? Sed neq; imperiale est liber tatem dicendi denegare, neq; sacerdotale quod sentiat non dicere. Nihil enim in uobis Imperatoribus tam populare & tam amabile est, quàm libertatem etiam in ijs diligere qui obsequio militiæ uobis subditi sunt. Siquidẽ hoc interest inter bonos & malos principes, quod boni libertatem amant, seruitutem improbi. Nihil etiam in sacerdote tam periculosum apud deum, tam turpe apud homines, quàm quod sentiat non libere pronunciare. Siquidem scriptum est: Et loquebar de testimonijs tuis in conspectu regum, & non confundebar. Et alibi: Fili hominis, speculatorem te posui domui Israel, in eo, inquit, ut si auertatur iustus à iustitijs suis, & fecerit delictum quia non distinxisti ei, hoc est, non dixisti quid sit cauendum, non retinebitur memoria iustitiæ eius, & sanguinem eius de manu tua exquirã. Tu autem si distinxeris iusto ut non peccet, & ipse non peccauerit, uita uiuet, quia dixisti ei: & tu animam tuam liberabis. Malo igitur Imperator bonorum mihi esse tecum, quàm malorum consortium: & ideo clementiæ tuæ displicere debet Sacerdotis silentium, libertas placere. Nam silentij mei periculo inuolueris, libertatis bono iuuaris. Non ergo importunus indebitis me interfero, alienis ingero: sed debitis obtempero, mandatis dei nostri obedio. Quod facio primum tui amore, tui gratia, tuæ studio conseruandæ salutis. Si id mihi uel non creditur, uel interdicitur, dico iane diuinæ offensæ metu. Nam si meum periculum te exueret, patienter me pro te offerrem, sed non libenter. Malo enim te sine meo acceptum deo esse & gloriosum periculo. Sin autem silentij mei dissimulationisq; culpa & me ingrauat, nec te liberat, malo importuniorem me quàm inutiliorem aut turpiorem iudices. Siquidem scriptum est, dicente sancto Apostolo Paulo, cuius non potes doctrinam refellere: Insta opportune, importune, argue, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina. Habemus ergo & nos cui displicere plus periculi sit, præsertim cùm etiam Imperatoribus nõ displiceat, suo quemq; fungi munere, & patienter audiatis unumquemq; pro suo suggerẽtem officio, imò corripiatis si non utatur militiæ suæ ordine. Quod ergo in ijs libenter accipitis qui uobis militant, num hoc in sacerdotibus potest molestũ uideri, cùm id loquamur nõ quod uolumus, sed quod iubemur? Scis enim lectum: Cùm stabitis ante reges & præsides, nolite cogitare quid loquamini. dabitur enim uobis in illa hora quid loquamini. nõ enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. Et tamẽ si in causis rei publicę loquar, quamuis etiam illic iustitia seruanda sit, nõ tanto adstringar metu si non audiar. In causa uerò dei quem audies, si Sacerdotem non audias, cuius maiore peccatur periculo? Quis tibi uerum audebit dicere si Sacerdos non audeat? Noui te pium, clementem, mitem atq; tranquillum, fidem ac timorem domini cordi habentem: sed plerunq; aliqua nos fallunt. Habent aliqui zelum dei, sed non secundum scientiam. Ne igitur hoc etiam fidelibus animis obrepat, cauendum arbitror. Noui pietatem tuam erga deum, lenitatem in homines, obligatus sum beneficijs tuarum indulgentiarum. Et ideo plus metuo, amplius solicitor, ne etiam ipse tuo me postea iudicio condẽnes, quod mea aut dissimulatione aut adulatione prolapsionẽ nõ euitaueris. Si in me peccari uiderem, non deberem tacere. Scriptum est enim: Si frater tuus in te peccauerit, corripe illum primo, deinde increpa duobus & tribus testibus. si re non audierit, dic Ecclesiæ. Causam ergo dei tacebo? Quid igitur sit quod metuam, cõsideremus. Relatum est à comite Orientis militarium partium incensam esse synagogam, idq; authore factum episcopo. Iussisti uindicari in cæteros, synagogam ab ipso exædificari episcopo. Non adstruo expectandam fuisse assertionem episcopi. Sacerdotes enim turbarum moderatores sunt, studiosi pacis, nisi cùm & ipsi mouentur iniuria dei, aut ecclesię cõtumelia. Sit aliquis iste episcopus feruentior in exustione synagogæ, timidior in iudicio, non uereris Imperator ne acquiescat sententiæ tuæ, ne præuaricetur non times? Nõ etiam uereris quod futurum est, ne uerbis resistat comiti tuo? Necesse erit igitur ut aut præuaricatorem aut martyrem faciat.

Psalm. 118
Ezech. 3
2. Timot. 4
Matth. 10
Roma. 10
Matth. 18

faciat. Vtrumque alienum temporibus tuis, utrumque persecutionis instar: si aut prævaricari cogatur, aut subire martyrium. Vides quo inclinet causæ exitus. si fortem episcopum putas, caueto martyrium fortioris: si inconstantem, declina lapsum fragilioris. Plus enim astringitur, qui labi infirmum coegerit. Hac proposita conditione puto dicturum episcopum quod ipse ignes sparserit, turbas compulerit, populos conduxerit, ne amittat occasionem martyrij, & pro inualidis subijciat ualidiorem. O beatum mendacium, quo acquiritur sibi aliorum absolutio, sui gratia. Hoc est imperator quod poposci & ego, ut in me magis uindicares: & hoc si crimen putares, mihi adscriberes. Quid mandas in absentes iudicium? Habes præsentem, habes confitentem reum. Proclamo quod ego synagogam incenderim, quod ego illis mandauerim, ne esset locus in quo Christus negaretur. Si obijciatur mihi, cur hic non incenderim? Diuino iam cremari cœpit iudicio: meum cessauit opus. Et si uerum quæritur, ideo segnior fui, quia non putabam hoc uindicandum. Quid facerem, quod nullo ultore sine præmio foret? Tangunt hæc uerecundiam, sed reuocant gratiam, ne fiat opus quo dei summi contrahatur offensio. Esto tamen, nemo episcopum ad hoc munus conueniat. Rogaui enim clementiam tuam: & licet ipse hoc reuocatum adhuc non legerim, reuocatum tamen constituamus. Quid si alij timidiores dum mortem reformidant, offerant ut de suis facultatibus reparetur synagoga, aut Comes ubi hoc compererit primo constitutum, ipse de Christianorum censu exædificari iubeat? Habebis Imperator Comitem præuaricatorem, & huic uexilla committes uictricia, huic labarum, hoc est, Christi sacratum nomine signum qui synagogam instauret, quæ Christum nesciat? Iube labarum synagogæ inferri, uideamus si non resistunt. Erit igitur locus Iudæorum perfidiæ factus de exuuijs ecclesiæ: & patrimonium quod fauore Christi acquisitum est Christianis, hoc transferetur ad donaria perfidorum? Legimus templa idolis antiquitus condita de manubijs Cimbrorum, de spolijs reliquorum hostium. Hunc titulum Iudæi in fronte synagogæ suæ scribent: Templum impietatis factum de manubijs Christianorum. Sed disciplinæ te ratio Imperator moueat. Quid igitur est amplius, disciplinæ species, an causa religionis? Cedat oportet censura deuotioni. Non audisti Imperator, quia cum iussisset Iulianus reparari templum Hierosolymis, quod diuino, qui faciebant repurgium, igne flagrarunt? Non caues ne etiam nunc fiat? Adeò à te non fuit iubendum, ut Iulianus hoc iussit. Quid tamen mouet? Vtrum quia quodcunque ædificium publicum exustum est, an quia synagogæ locus? Si ædificio incenso moueris uilissimo (quid enim in tam ignobili castro esse potuit?) non recordaris Imperator quantorum Romæ domus præfectorum incensæ sint, & nemo uindicauit? Imò si quis imperatorum uoluit factum seuerius reprehendere, eius magis qui tanto est percussus dispendio, causam grauauit. Quid igitur dignius ut Calinici castri in parte aliqua ædificiorum incendium, an urbis Romæ uindicandum existimaretur si oporteret tamen? Constantinopoli dudum domus episcopi incensa est, & filius clementiæ tuæ intercessit apud patrem, ut & suam, hoc est, & filij imperatoris iniuriam, & domus sacerdotalis incendium non uindicares. Non consideras Imperator ne & hoc cum uindicari iusseris, ipse iterū interueniat ne uindicetur? Sed bene illud acquisitum est à patre filio. Dignum erat enim ut suam iniuriam prius ipse donaret. Bene illud cū gratiæ distinctione diuisum est, ut & filius pro sua, & pater pro filij iniuria rogaretur. Hic nihil est quod filio reserues, & uide ne quid deo deroges. Non est ergo causa tantæ commotioni idonea, ut propter ædificij exustionē in populum tam seuere uindicetur, multo autem minus quia synagoga incensa est perfidiæ locus, impietatis domus, amentiæ receptaculum, quod deus damnauit ipse. Sic enim legimus per os Hieremiæ dicente domino deo nostro: Et faciam domui ubi inuocatum est nomē meum super ipsam, in qua cōfiditis uos, & loco quem dedi uobis & patribus uestris, sicut feci Sylo: & proijciam uos à facie mea, sicut proieci fratres uestros omne semen Ephrem. Et tu noli orare pro populo isto, & noli postulare illis misericordiam, & neq; accesseris ad me pro illis, quia non exaudiam te. An non uides quid isti faciunt in ciuitatibus Iudæ? Deus se pro illis prohibet rogari, quos tu uindicādos putas. At certè si iure gentium agerem, dicerem quantas ecclesiæ basilicas Iudæi tempore imperij Iuliani incenderint: duas

Margin notes: 5 (at "rem, & huic uexilla"); 6 (at "nis? Cedat"); 7 (at "reprehendere"); Hierem. 7 (at "remiæ dicente")

Damasci, quarum una uix reparata est, sed ecclesiæ non synagogæ impendijs, altera basilica informibus horret ruinis. Incensæ sunt Basilicæ Gazis, Ascalonæ, Beryto, & illis ferè locis omnibus, & uindictam nemo quæsiuit. Incensa est basilica & Alexandriæ à Gentibus & Iudæis, quæ sola præstabat cæteris. Ecclesia non uindicata est, uindicabitur synagoga? Vindicabitur etiam Valentinianorum phanum incensum? Quid est enim nisi phanum, in quo est conuentus Gentilium? Licet gentiles duodecim deos appellent, isti triginta & duos æonas colant, quos appellant deos. Nam & de ipsis comperi relatum & præceptum, ut in monachos uindicaretur, qui prohibentibus iter Valentinianis quo psalmos canentes ex consuetudine usuque ueteri pergebant ad celebritatem Machabæorum martyrum, moti insolentia incenderunt phanum eorum in quodam rurali uico tumultuarie conditum. Quot se offerre habent tali optioni, cum meminerint tempore Iuliani illum quia aram deiecit, & turbauit sacrificium, damnatum à iudice fecisse martyrium? Itaque nunquam aliàs ille iudex qui audiuit eum, nisi persecutor habitus est, nemo illum congressu, nemo illum unquam osculo dignum putauit. Qui nisi iam esset defunctus, timerem Imperator ne in eum tu uindicares, quanquam uindictam cœlestem non euaserit suo superstes hæredi. Sed refertur, cognitionem mandatam iudici, scriptumque eo quod non referre debuerit, sed uindicare. Requirenda quoque sublata donaria, ut omittam alia. Incensæ sunt à Iudæis ecclesiarum basilicæ, & nihil redditum est, nihil repetitum, nihil quæsitum. Quid autem habere potuit synagoga in castro ultimo, cùm totum quicquid illic est, non multum sit, nihil preciosum, nihil copiosum? Quid deinde de incendio potuit rapi Iudæis insidiantibus? Artes istæ sunt Iudæorum uolentium calumniari, ut dum ista quæruntur, mandetur extra ordinem militaris censura iudicij, mittatur miles fortasse dicturus quod hic aliquando ante tuum Imperator dixit aduentum. Quomodo poterit nos Christus iuuare, qui pro Iudæis aduersus Christum militamus? Qui mittuntur ad uindictam Iudæorum, suos perdiderunt exercitus, nostros uolunt perdere. In quas præterea non prosiliant calumnias, qui etiam Christo falsis testimonijs calumniati sunt? In quas non prosiliant calumnias homines & circa diuina mendaces? Quos non authores seditionis fuisse dicant? Quos non appetant, etiam quos non recognoscant, ut catenatorum ordines innumeros spectent de Christiano populo, ut captiua uideant colla plebis fidelis, ut condantur in tenebras dei seruuli, ut feriantur securibus, dentur ignibus, tradantur metallis, ne pœna cito transeat? Hunc dabis triumphum Iudæis de ecclesia dei? Hoc trophæum de Christi populo? Hæc gaudia Imperator perfidis? Hanc celebritatem synagogæ? Hos luctus ecclesiæ? Referet Iudæorum populus hanc solennitatem in dies festos suos, & inter illos profecto numerabit, quibus aut de Amorrhæis, aut de Chananæis triumphauit, aut de Pharaone rege Ægypti, aut de Nabuchodonosor regis Babyloniæ manu liberari potuit. Addet hanc celebritatem significans se de Christi populo triumphum egisse. Et cùm ipsi Romanis legibus teneri se negent, ita ut crimina leges putent, nunc uelut Romanis legibus se uindicandos putent? Vbi erant istæ leges cùm incenderent ipsi sacratarum basilicarum culmina? Si Iulianus non est ultus ecclesiam, quia præuaricator erat, tu Imperator ulcisceris synagogæ iniuriam quia Christianus es? Et quid tecum posthac Christus loquetur? Non recordaris quid Dauid sancto per Nathan prophetam mandauerit? Ego te de fratribus tuis minorem elegi, & de priuato Imperatorem feci. Ego de fructu seminis tui in sede imperiali locaui. Ego tibi subieci nationes barbaras, ego tibi pacem dedi, ego tibi inimicum tuum in potestatem tuam captiuum deduxi. Frumentum non habebas ad exercitus alimoniam, ipsorum hostium manu patefeci tibi portas, aperui horrea, dederunt tibi hostes tui com meatus suos quos sibi parauerant. Ego perturbaui hostis tui consilia, ut se ipse nudaret. Ego ipsum usurpatorem imperij ita uinxi, ac mentem eius ligaui, ut cùm haberet ad huc fugiendi copiam, tamen cum omnibus suis tanquam metuens ne quis tibi periret, ipse se clauderet. Ego comitem eius atque exercitū ex altera parte naturæ, quos ante dispersferam, ne ad belli societatem coirent, ad supplemētum tibi uictoriæ congregaui. Et exercitum tuum ex multis indomitis cōuenam nationibus quasi unius gentis fidem & tranquillitatem & concordiam seruare præcepi. Ego cum periculum summum esset ne

Alpes

8 9 10 11 12 2.Reg.7 13

tum. Nunquid Deo displicere poterit, quod pro eius emendatur honorificentia? Nihil mutaueris certe in illa epistola, siue missa, siue nondum missa est: dictari iube aliam, quę plena fidei, plena pietatis sit. Tibi integrum sit emendare, mihi non est integrũ dissimulare. Antiochenis tuam donasti iniuriam, inimici tui filias reuocasti, nutriendas apud affinem dedisti matri hostis tui, misisti de ærario tuo sumptus. Hæc tanta pietas, tãta erga Deum fides hoc facto obfuscabitur? Tu igitur qui armatis pepercisti hostibus, & seruasti inimicos tuos, ne quæso tanto studio putes uindicandum in Christianos. Nunc Imperator rogo ut non aspernanter acceperis me & pro te & pro me timentem. Sancti enim uox est: Vt quid factus sum uidere cõtritionem populi mei, ut offensam incurram Dei? Ego certe quod honorificentius fieri potuit, feci: ut me magis audires in regia, ne si necesse esset, audires in ecclesia.

Diui Ambrosij ad Valentinianũ, eundem rogantis atq; conuenientis ne ad petitionem Gentiliũ aras eorum imperatorio decreto instaurari iubeat, ostendentisq; ex tali decreto, primũ Deo, deinde patri & fratri iniurias irrogari. Epist. XXX

A Mbrosius episcopus beatissimo principi & Christianissimo Imperatori Valẽtiniano. Cùm omnes homines qui sub ditione Romana sunt, uobis militẽt Imperatoribus terrarũ atq; principibus, tum ipsi uos omnipotenti Deo & sacrę fidei militatis. Aliter enim salus tuta èsse nõ poterit, nisi unusquisq; Deum uerum, hoc est Deum Christianorũ, à quo cuncta reguntur (Ipse enim solus uerus est Deus,) intima mente ueneretur. Dij enim gentium dęmonia, sicut scriptura dicit. Huic igitur Deo uero quisquis militat, & qui intimo colendum recipit affectu, non dissimulationem, non conniuentiam, sed fidei studium & deuotionis impendit. Postremo si non ista, consensum saltem aliquem non debet colendis idolis & prophanis cæremoniarum cultibus exhibere. Nemo enim Deum fallit, cui omnia etiam cordis occulta manifesta sunt. Ergo cùm à te Imperator Christianissime fides Deo uero sit ẽxhibẽda, cùm ipsius fidei studium, cautio atq; deuotio, miror quomodo aliquibus in spem uenerit quòd debeas aras dijs Gentiũ tuo instaurare præcepto, ad usus quoq; sacrificiorũ prophanorum prębere sumptum. Quod enim iandudum uel fisco uel arcę est uindicatum, de tuo magis conferre uidebere, quàm de suo reddere. Et de dispendijs queruntur qui nunquam nostro sanguini pepercerunt, qui ipsa ecclesiarum ædificia subruerunt. Petũt etiam ut illis priuilegia deferas, qui loquendi & docendi nostris cõmunem usum Iuliani lege proxima denegarunt: & priuilegia illa quibus sæpe decepti sunt etiam Christiani. Nonnullos enim illis priuilegijs partim per imprudentiam, partim propter publicarum necessitatum molestias declinandas irretire uoluerunt, & quia non omnes fortes inueniuntur, etiam sub principibus Christianis plerìq; sunt lapsi. Sed hæc si iam sublata non essent, auferenda tuo imperio comprobarem. At cùm per totum ferè orbem à pluribus retro principibus inhibita interdictaq; sint, Romæ autem à fratre clementiæ tuæ augustæ memoriæ Gratiano fidei ueræ ratione sublata sint, & datis antiquata rescriptis: ne quæso uel fideliter statuta cõuellas, uel fraterna præcepta rescindas. De negocijs ciuilibus si quid statuitur, nemo putat esse temerandum, & præceptum de religione calcatur? Nullus obrepat iuniori ætati tuæ: siue ille Gentilis est qui istá deposcit, non debet mentem tuam uinculis suæ superstitionis innectere, sed proprio studio docere & admonere te debet quemadmodum ueræ fidei studere debeas, quando ille tanto motu ueri uana defendit. Deferendum meritis clarorum uirorum & ego suadeo, sed Deum certum est omnibus præferendum. Si de re militari est cõsulendum, debet exercitati in prælijs uiri expectari sententia, consilium comprobari: quando de religione tractatus est, Deum cogita. Nullius iniuria est, cui Deus omnipotens antefertur. Habet ille sententiam suam. Inuitum non cogitis colere quod nolit, hoc idem uobis liceat Imperator, & unusquisq; patienter ferat si non extorqueatur Imperatori, quod moleste ferret si ei extorquere cuperet Imperator. Ipsis gentilibus displicere consueuit pręuaricantis affectus. Libere enim debet defendere unusquisq; fidele mentis suę & seruare propositum. Quòd si aliqui nomine Christiani tale aliquid decernendum putant, mentem tuam uocabula nuda non capiant, nomina cassa non fallant. Quisquis hoc suadet, sacrificat, & quisquis hoc statuit. Tolerabilius tamen est unius sacrificium, quàm lapsus omnium.

Psal. 95

Totus hic Christianorũ periclitatur senatus. Si hodie gentilis aliquis Imperator, quod absit, aram statueret simulacris, & eò conuenire cogeret Christianos, ut sacrificantibus interessent, ut oppleret anhelitus & ora fideliũ cinis ex ara, fauilla de sacrilegio, fumus ex busto, & in ea curia sententiam diceret ubi iurati ad aram simulacri in sententiam co gerentur: (propterea enim interpretantur aram locatam, ut eius sacramento, ut ipsi putant, unusquisq; conuentus cõsuleret in medium, cùm curia maiore iam Christianorum numero sit referta) persecutionem esse crederet Christianus qui cogeretur, tali optione ad senatum uenire: quod fit plerunq;. nam etiam iniurijs conuenire coguntur. Te ergo Imperatore Christiani in arã iurare cogentur? Quid est iurare, nisi eius quem testate fidei tuæ præsulem, diuinam potentiam confiteri? Te Imperatore hoc petitur & postulatur, ut aram iubeas eleuari, sumptum sacrificijs prophanis dari? Sed hoc non potest sine sacrilegio decerni. Vnde rogo te ne id decernas, statuas, uel in eiusmodi decreta subscribas. Conuenio fidem tuam Christi sacerdos. Omnes cõueniremus episcopi, nisi incredibile hoc & repentinum ad aures peruenisset hominũ, quod tale aliquid esset uel in consistorio suggestum tuo, uel à senatu petitum: sed absit ut hoc senatus petisse dicatur. Pauci Gentiles cõmuni utuntur nomine. Nam & ante biennium ferme cum hoc petere tentarẽt, misit ad me sanctus Damasus Romanæ ecclesiæ sacerdos, iudicio Dei electus, libellum quem Christiani senatores dederunt, & quidem innumeri, postulantes nihil se tale mandasse, non congruere Gentilium istiusmodi petitionibus, non præbere consensum, questi etiam publicè priuatimq; se non conuenturos ad curiã, si tale aliquid decerneretur. Dignum est temporibus uestris, hoc est Christianis temporibus, ut dignitas Christianis senatoribus abrogetur, quo Gentilibus senatoribus prophanę deferatur uoluntatis effectus? Hunc libellum ego fratri clementiæ uestræ direxi. Vnde constitit non Senatum aliquid de superstitionis impensis mandasse legatis. Sed fortasse dicatur: Cur dudum non interfuerint senatui, cùm ista peterentur? Satis loquuntur quid uelint qui non interfuerunt: satis locuti sunt, qui apud Imperatorem locuti sunt. Et miramur tamen si priuatis resistendi Romæ eripiunt libertatem, qui nolunt esse liberum ubi non iubere quod non probas, nõ seruare quod nõ sentis. Et ideo memor legationis proxime mandatæ mihi, conuenio iterum fidem tuam, conuenio mentem tuam, ne uel respõdendum secundum huiusmodi petitionem Gentilium censeas, uel in eiusmodi responsa sacrilegium subscriptionis adiungas. Certè refer ad parentem pietatis tuę principẽ Theodosium, quem super omnibus ferè maioribus causis consulere cõsuesti. Nihil maius est religione, nihil sublimius fide. Si ciuilis causa esset, diuersæ parti responsio seruaretur. causa religionis est, episcopus conuenio. Detur mihi exemplum missæ relationis, ut & ego plenius respondeam, & sic de omnibus consultus clementiæ tuæ parens respondere dignetur. Certe si aliud statuitur, episcopi hoc æquo animo pati & dissimulare non possumus: licebit tibi ad ecclesiam cõuenire, sed illic non inuenies Sacerdotem, aut inuenies resistentem. Quid respondebis Sacerdoti dicenti tibi: Munera tua nõ quærit Ecclesia, quia templa Gentilium muneribus adornasti? Ara Christi dona tua respuit, quoniam aram simulacris fecisti. Vox enim tua, manus tua, & subscriptio tua, opus est tuũ. Obsequium tuum dominus Iesus recusat & respuit, quoniam idolis obsecutus es. Dixit enim tibi: Non potestis duobus dominis seruire. Priuilegia tua sacratæ Deo Virgines non habent, & uindicant uirgines Vestę? Cur Sacerdotes Dei requiris, quibus petitiones prophanas Gentilium prætulisti? Alieni erroris societatem suscipere non possumus. Quid respõdebis his uerbis? Puerum esse te lapsum? Omnis ętas perfecta Christo est. Omnis Deo plena pueritia fidei comprobatur. Paruuli etiam Christũ intrepido aduersus persecutores ore confessi sunt. Quid respondebis germano tuo? Non'ne tibi dicet: Victum me esse non credidi, quia te Imperatorem reliqui: mori non dolui, quia te hæredem habebam: imperio me decedere nõ ingemui, quia imperia mea, præsertim de religione diuina, omnibus seculis mansura credebam. Hos ego titulos piæ uirtutis erexeram. has de seculo manubias, hæc spolia de diabolo, has ego de aduersario omnium exuuias offerebã, in quibus æterna uictoria est. Quid mihi plus potuit meus hostis auferre? Abrogasti decreta mea: quod adhuc ille qui contra me leuauit arma, non fecit. Nunc grauius telum corpore recipio, quòd à fratre mea statuta dãnantur. Meliore parte mei

Margin notes: 2 (at "fidei tuæ præsulem"); 3 (at "subscribas. Conuenio"); Matth. 6 (at "enim tibi: Non potestis").

te mei apud te periclitor. Illa enim mors corporis, ista uirtutis est. Nunc mihi abrogatur
imperiū, & quod est grauius, abrogatur à tuis, abrogatur à meis, & id abrogatur quod
in me etiam mei aduersarij prædicarunt. Si uolens acquieuisti, damnasti fidem meam. si
inuitus cessisti, prodidisti tuam. Ergo, quod grauius est, & in te periclitor. Quid respon
debis etiam patri? qui te maiore dolore conueniet, dicens: De me fili pessime iudicasti,
qui putasti quod ego Gentilibus conniuentiā præstitissem. Nemo ad me detulit aram
esse in illa Romana curia, nunquam tantum nefas credidi, quod in cōmuni illo Christia
norum Gentiliumq́; concilio sacrificarent Gentiles, hoc est, insultarent Gentiles præ-
sentibus Christianis, & inuiti Christiani interesse sacrificijs cogerentur. Multa & diuer-
sa crimina me imperante cōmissa sunt, ultus sum quęcunq; sunt deprehensa: si quis tunc
latuit, debet ergo dicere me probasse quod ad me nemo detulerat? De me pessime iu-
dicasti, si mihi superstitio aliena, non fides mea seruauit imperium. Vnde cùm aduertas
Imperator, Deo primum, deinde patri & fratri iniurias irrogari si quid tale decernas, pe-
to ut id facias quod saluti tuæ apud Deum intelligis profuturum.

Symmachi Vrbis præfecti persuadentis ritus ueteres circa cultum deorum
esse seruandos ad Imperatores Relatio.

V Bi primum senatus amplissimus, semperq́; uester, subiecta legibus uitia co
gnouit, & à principibus pijs uidit purgari famam proximorum temporū,
boni seculi authoritatem secutus, euomuit diu pressum dolorem, atq; ite-
rum me querelarum suarum iussit esse legatum. Cui ideo diui principis denegata est ab 1
improbis audientia, quia non erat iustitia defutura, domini Imperatores Valentiniane,
Theodosi, & Arcadi inclyti uictores, ac triumphatores semper Augusti. Gemino igi- 2
tur functus officio, & ut Præfectus uester gesta publica prosequor, & ut legatus ciuium
mandata cōmendo. Nulla est hic dissensio uoluntatum, quia iam credere homines de-
sierunt: aliquorum ministri regum coguntur se studio pręstare si discrepent. Amari, co-
li, diligi, maius imperio est. Quis ferat obfuisse reipublicæ priuata certamina? Merito il
los Senatus insequitur, qui potentiam suam famæ Principis prætulerunt. Noster autem
labor pro clementia uestra ducit excubias. Cui enim magis cōmodat, quòd instituta
Maiorum, quòd patriæ iura & facta desendimus, quàm temporum gloriæ? Quæ tum
maior est, cùm uobis contra morem parentum intelligitis nil licere. Repetimus igitur
religionum statum qui reipublicæ diu profuit. Certè numerentur principes utriusq; se-
ctæ, utriusq; sententiæ: proximus eorum ceremonias patrum coluit, recentior nō remo-
uit. Si exemplum non facit religio ueterum, faciat dissimulatio proximorum. Quis ita
familiaris est Barbaris, ut aram Victoriæ non requirat? Cauti in posterum sumus, & ta-
lium rerum ostēta uitamus. Reddatur saltem nomini honor, qui numini denegatus est.
Multa Victoriæ debet æternitas uestra, & adhuc plura debebit. Auersentur hanc pote-
statem quibus nihil profuit, uos amicum triumphis patrocinium nolite deserere. Cun-
ctis potentia ista uotiua est: nemo colendam neget, quam profitetur optandam. Quod
si huius ominis nō est etiam iusta uitatio, ornamentis saltem curiæ decuit abstineri. Præ-
state oro uos, ut ea quæ pueri suscepimus, senes posteris relinquamus. Consuetudinis
amor magnus est. Merito diui Constantij factum diu non stetit. Omnia uobis exempla
uitanda sunt, quæ mox remota didicistis. Aeternitatem curamus famæ & nominis ue-
stri, ne quid futura ætas inueniat corrigendum. Vbi in leges uestras & uerba iurabimus,
qua religione mens falsa terrebitur, ne in testimonijs mentiatur? Omnia quidem Deo
plena sunt, nec ullus perfidis tutus est locus: sed plurimum ualet ad metum delinquen-
di etiam præsentia religionis urgeri. Illa ara cōcordiam tenet omnium, illa ara fidē con- 3
uenit singulorum, neq; aliud magis authoritatem facit sententijs nostris, quàm quod
omnia quasi iuratus ordo decernit. Patebit ergo sedes prophana periurijs, & hoc incly-
ti principes mei probabile iudicabūt, qui sacramento publico tuti sunt? Sed diuus Con
stantius idem fecisse dicitur. cætera potius illius principis æmulemur: qui nihil tale esset
aggressus, si quis ante se alius deuiasset. Corrigit enim sequentem lapsus prioris, & de
reprehensione antecedentis exempli nascitur emendatio. Fas fuit, ut parēs ille clemen
tiæ uestræ in re adhuc noua non caueret inuidiam. Num potest etiam nobis eadem de-
fensio conuenire si imitemur quod meminimus improbatum? Accipiat æternitas ue-

ſtra alia eiuſdem principis facta, quæ in uſum dignius trahat. Nil ille decerpſit ſacrarum
Virginum priuilegijs, repleuit nobilibus ſacerdotia, Romanis ceremonijs non nega-
uit impenſas, & per omnes uias ęternę Vrbis lætum ſecutus Senatum, uidit placido ore
delubra, legit inſcripta faſtigijs deûm nomina, percontatus eſt templorum origines mi-
ratus eſt conditores. Cumq; alias religiones ipſe ſequeretur, has ſeruauit imperio. Suus
enim cuiq; mos, ſuus cuiq; ritus eſt. Varios cuſtodes urbibus & cultus mens diuina di-
ſtribuit. Vt animæ naſcentibus, ita populis fatales genij diuiduntur. Accedit utilitas, quę
maxime homini deos aſſerit. Nam cùm ratio omnis in operto ſit, unde rectius quàm de
memoria atq; documentis rerum ſecundarum cognitio uenit numinum? Iam ſi longa
ætas authoritatẽ religionibus faciat, ſeruãda eſt tot ſeculis fides, & ſequendi ſunt nobis
parentes, qui ſecuti ſunt feliciter ſuos. Romã nũc putemus aſſiſtere, atq; his uobiſcum
agere ſermonibus: Optimi principes, patres patriæ reueremini annos meos, in quos
me pius ritus adduxit. Vtar ceremonijs auitis, neq; enim pœnitet. Viuã meo more, quia
libera ſum. Hic cultus in leges meas orbem redegit: hæc ſacra Annibalem à mœnibus,
à capitolio Senonas repulerunt. Ad hoc ergo ſeruata ſum, ut longæua reprehendar? Vi
deam, quod inſtituendum putatur? Sera tamen & contumelioſa eſt emendatio ſenectu
tis. Ergo dijs patrijs, dijs indigetibus pacem rogamus. Aequum eſt, quicquid omnes
colunt, unum putari. Eadem ſpectamus aſtra, cõmune cœlum eſt, idem nos mundus in-
uoluit. Quid intereſt qua quiſq; prudentia uerum requirat? Vno itinere nõ poteſt per-
4 ueniri ad tam grande ſecretum. ſed hæc ocioſorum diſputatio eſt: nos preces non certa
mina offerimus. Quanto cõmodo ſacri ærarij ueſtri Veſtalium uirginum prærogatiua
detracta eſt? Sub largiſſimis Imperatoribus denegatur, quod parciſſimi præſtiterunt?
Honor ſolus eſt in illo uelut ſtipendio caſtitatis. Vt uittæ earum capiti decus faciunt, ita
inſigne ducitur ſacerdotij uacare muneribus. Nudum quodãmodo nomen immunita-
tis requirũt, quoniam paupertate ac diſpendio tutæ ſunt. Itaq; amplius laudi earum tri-
buunt, qui aliquid rei detrahunt. Siquidem ſaluti publicę dicata uirginitas creſcit meri-
to, cùm caret præmio. Abſint ab ærarij ueſtri puritate iſta compendia. Fiſcus bonorum
principum non Sacerdotum damnis, ſed hoſtium ſpolijs augeatur. Vllum'ne lucrum
5 compenſat inuidia? Et quia auaritia in mores ueſtros non cadit, hoc miſeriores ſunt,
quibus ſubſidia uetera decerpta ſunt. Etenim ſub Imperatoribus qui alieno abſtinent,
qui reſiſtunt cupiditati, ad ſolam detrahitur amittentis iniuriam, quod deſiderium non
mouet auferentis. Agros etiam uirginibus & miniſtris deficientium uoluntate legatos
fiſcus retentat. Oro uos iuſtitiæ Sacerdotes, ut Vrbis ueſtræ ſacris reddatur priuata ſuc-
ceſſio. Dictent teſtamenta ſecuri, & ſciant ſub principibus non auaris ſtabile eſſe quod
ſcripſerint. Delectet uos iſta felicitas generis humani. cœpit cauſæ huius exemplum ſo-
6 licitare morientes. Ergo Romanæ religiones ſub Romana iura nõ pertinẽt? Quod no-
men accipiet ablatio facultatum, quas nulla lex, nullus caſus fecit caducas? Capiunt le-
gata liberti, ſeruis teſtamentorum, iuxta cõmoda non negantur, tantum nobiles uirgi-
nes, & fatalium ſacrorum miniſtri excluduntur prædijs hæreditate quęſitis. Quid iuuat
ſaluti publicæ caſtũ corpus dicare, & imperij æternitatem cœleſtibus fulcire præſidijs,
armis ueſtris, aquilis ueſtris amicas applicare uirtutes, pro omnibus efficacia uota ſuſci-
pere, & ius cum omnibus non habere? Itaq; melior eſt ſeruitus quæ hominibus impen-
ditur. Rempublicam lædimus, cui nunquam expedit ut ingrata ſit. Nemo me putet ſo-
lam cauſam religionum tueri: ex huiuſmodi facinoribus orta ſunt cũcta Romani gene-
ris incõmoda. Honorauerat lex parentum Veſtales uirgines, ac miniſtros deorum, ui-
ctu modico, iuſtiſq; priuilegijs. Sterit muneris huius integritas uſq; ad degeneres trape-
zitas, qui ad mercedem uilium baiulorum ſacræ caſtitatis alimenta uerterũt. Secuta eſt
hoc factum fames publica, & ſpem prouinciarum omnium meſſis ægra decepit. Non
ſunt hæc uitia terrarum. Nihil imputamus aſtris. Nec rubigo ſegetibus obfuit, nec aue-
na fruges necauit, ſacrilegio annus exaruit. Neceſſe enim fuit perire omnibus, quod re-
ligionibus negabatur. Certe ſi eſt huius mali aliquod exemplum, imputemus tantam fa
mem uicibus annorum. Grauis hanc ſterilitatem aura conſtrinxit, ſylueſtribus arbuſtis
uita producitur, & rurſus ad Dodonæas arbores plebis ruſticæ inopia cõuolauit. Quid
tale prouinciæ pertulerũt, cùm religionum miniſtros honor publicus paſceret? Quan-
do in

do in usum hominũ concussa quercus, quando uuluę sunt herbarum radices, quãdo alternos regionum defectus deseruit fœcunditas mutua, eum populo & uirginibus sacris cõmunis esset annona? Cõmendabat enim terrarum prouentus uictus Antistitũ, & remedium magis, quàm largitas erat. An dubium est, semper pro copia omniũ datũ, quod nunc inopia omnium uindicauit? Dicet aliquis sumptum publicum denegatum alienæ religionis impendijs. Absit à bonis principibus ista sententia, ut quod de cõmuni quibusdam tributũ est, in iure fisci esse uideatur. Nã cùm respublica de singulis cõstet: quod ab ea proficiscitur, fit rursus proprium singulorum. Omnia regitis: sed suum cuiq; seruatis, plusq; apud uos iustitia quàm licentia ualet. Cõsulite certe munificentiam uestram, an hæc publica uelit existimari quę in alios trãstulistis? Semel honori Vrbis delata compendia desinunt esse tribuentium: & quod à principio beneficium fuit, usu atq; ætate fit debitum. Inanem igitur metum diuino animo uestro tentat incutere, si quis asserit conscientiam uos habere præbentium, nisi detrahentium subieritis inuidiam. Faueant clementiæ uestræ sectarum omnium arcana præsidia: & hæc maxime, quę Maiores uestros aliquando iuuerunt, uos defendant, à nobis colantur. Eum religionum statũ petimus, qui diuo patenti culminis uestri seruauit imperium, qui fortunato principi legitimos suffecit hæredes. Spectat senior ille diuus ex arce syderea lachrymas Sacerdotum, & se culpatum putat, more uiolato, quem libenter ipse seruabat. Præstate enã diuo fratri uestro alieni cõsilij correctionem, tegite factum quod Senatui displicuisse nesciuit. Siquidem constat ideo exclusam legationem, ne ad eum iudicium publicum perueniret. Pro æstimatione est temporum superiorum, ut non dubitetis abolere, quod probandum est principis non fuisse.

Diui Ambrosij ad Valentinianum Imperatorem, relationi Symmachi respondentis, aptissimisq; confutationibus eam refellentis. Epistola XXXI

A Mbrosius episcopus beatissimo principi, & clementissimo Imperatori Valentiniano Augusto. Cùm uir clarissimus Pręfectus Vrbis Symmachus ad clementiam tuam retulisset, ut ara quæ de Vrbis Romæ curia sublata fuerat, redderetur loco, & tu Imperator, licet adhuc in minoris æui tyrocinio florentibus nouus annis, fidei tamen uirtute ueteranus obsecrata Gentilium non probares, eodem quo cõperi puncto libellum obtuli: quo licet comprehenderim quę suggestioni necessaria uidentur, poposci tamen exemplũ mihi relationis dari. Itaq; non fidei tuæ ambiguus, sed prouidus cautionis, & pij certus examinis hoc sermone relationis assertioni respondeo: hoc unum petens, ut nõ uerborum elegantiam, sed uim rerũ expendendam putes. Aurea enim (sicut scriptura diuina docet) est lingua sapientium literatorũ, quæ phaleratis dotata sermonibus, & quodam splendentis eloquij uelut coloris preciosi corusco resultans, capit animorum oculos specie formosi, uisuq; perstringit. Sed aurũ hoc si diligentius manu tractes, foris precium, intus metallum est. Volue quæso, atq; excute sectam Gentilium: preciosa & grandia sonant, ueri effœta defendunt. Deum loquũtur, simulacrum adorant. Tria igitur in relatione sua uir clarissimus Pręfectus Vrbis proposuit, quę ualida putauit. Quod Roma ueteres, ut ait, suos cultus requirat, & quod Sacerdotibus suis uirginibusq; Vestalibus emolumenta tribuenda sint, & quod emolumentis Sacerdotum negatis, fames secuta publica sit. In prima propositione, flebili Roma questu sermonis illachrymat, ueteres, ut ait, cultus ceremoniarum requirens. Hęc sacra, inquit, Annibalem à mœnibus, à capitolio Senonas repulerũt. Itaq; dum sacrorum potentia prædicatur, infirmitas proditur. Ergo Annibal diu sacris insultauit Romanis, & dijs cõtra se dimicãtibus, usq; ad muros Vrbis uincendo peruenit. Cur se obsideri passi sunt, pro quibus deorum suorum arma pugnabant? Nam de Senonibus quid loquar, quos capitolij secreta penetrantes Romanæ reliquiæ nõ tulissent, nisi eos pauido anser strepitu prodidisset? En quales templa Romana præsules habent. Vbi tũc erat Iupiter? An in ansere loquebatur? Verùm quid negem sacrorum ritus militasse Romanis? Sed etiam Annibal eosdem deos colebat. Vtrum uolunt igitur, eligant. Si in Romanis uicerunt sacra, in Carthaginensibus ergo superata sunt. si in Chartaginensibus triumphata, nec Romanis utiq; profuerunt. Facessat igitur inuidiosa illa populi Romani querela. Non hæc Roma mandauit. Alijs illa eos interpellat uocibus. Quid me casso quotidie

5 gregis innoxij sanguine cruentatis? Non in fibris pecudũ, sed in uiribus bellatorũ trophæa uictoriæ sunt. Alijs ego disciplinis orbem subegi. Militabat Camillus, qui sublata capitolio signa, cæsis Tarpeiæ rupis triumphatoribus reportauit: strauit uirtus, quos religio non remouit. Quid de Attilio loquar, qui militiam etiã morti impendit? Africanus nõ inter capitolij aras, sed inter Annibalis acies triumphum inuenit. Quid mihi ueterũ
6 exempla profertis? Odi ritus Neronum. Quid dicã bimestres Imperatores, & terminos regum cum exordijs copulatos? Aut forte illud est nouum, Barbaros suis excessisse fi-
7 nibus? Nunquid etiam illi Christiani fuerunt, quorum miserabili nouoq; exemplo, alter captiuus Imperator, sub altero captiuus orbis, fefellisse quę uictoriam promittebãt, suas ceremonias prodiderunt? Nunquid & tunc nõ erat ara Victorię? Pœnitet lapsus, & uetusta canicies pudendi sanguinis traxit ruborem. Non erubesco cum toto orbe lõgæua cõuerti. Verùm certe est, quia nulla ætas ad perdiscendum sera est. Erubescat senectus, quæ emendare se nõ potest. Non annorum canicies est laudanda, sed morũ. Nullus pudor est, ad meliora transire. Hoc solum habebam cõmune cum Barbaris, quia Deũ antea nesciebam. Sacrificium uestrum ritus est bestiarum cruore respergi. Quod in mortuis pecudibus quæritis Dei uoces? Venite & discite in terris cœlestem militiã. Hic uiuimus, & illic militamus. Cœli mysterium doceat me Deus ipse qui condidit, nõ homo qui seipsum ignorauit. Cui magis de Deo quàm Deo credam? Quomodo possum uobis credere qui fatemini uos ignorare quod colitis? Vno, inquit, itinere nõ potest perueniri ad tam grande secretum. Quod uos ignoratis, id nos Dei uoce cognouimus. Et quod uos suspicionibus quæritis, nos ex ipsa sapientia Dei & ueritate cõpertum habemus. Nõ cõgruunt igitur uestra nobiscũ. Vos pacem dijs uestris ab Imperatoribus obsecratis, nos ipsis Imperatoribus à Christo pacem rogamus. Vos manuũ uestrarũ adoratis opera, nos iniuriã ducimus, omne quod fieri potest, Deum putari. Non uult se Deus in lapidibus coli. Deniq; etiam ipsi philosophi uestri ista riserũt. Quod si uos ideo Christum Deum negatis, quia illũ mortuum esse non creditis: (nescitis enim quod mors illa carnis fuerit, nõ diuinitatis quæ fecit ut credentiũ iam nemo moriatur) quid uobis imprudentius, qui contumeliosè colitis, & honorificè derogatis? Vestrum enim Deum lignum putatis. O cõtumeliosa reuerentia, Christum mori potuisse nõ creditis. O honorifica peruicacia. Sed uetera, inquit, reddenda sunt altaria simulacris, ornamenta delubris. Reposcantur hæc à cõsorte superstitionis, Christianus Imperator arã solius Christi didicit honorare. Quid manus pias & ora fidelia ministeriũ suis cogunt sacrilegijs exhibere? Vos Imperatoris nostri Christũ resultet, & illum solũ quem sentit loquatur: quia Prouerb. 21 cor regis in manu Dei. Nunquid Imperator Gentilis aram Christo leuauit? Dũ ea quæ fuerunt reposcũt, exemplo sui admonent quantũ Christiani Imperatores religioni quã sequuntur debeant deferre reuerentiæ, quando Gentiles superstitionibus suis omnia
8 detulerunt. Dudum cœpimus, & iã sequantur exclusos. Nos sanguine gloriamur, illos dispendiũ mouet. Nos hæc uictoriæ loco ducimus, illi iniuriam putant. Nunquã nobis amplius cõtulerunt, quàm cùm uerberari Christianos atq; proscribi ac necari iuberent. Præmium fecit religio, quod perfidia putabat esse suppliciũ. Videte magnanimos. Per iniurias, per inopiã, per supplicium nos credimus, illi ceremonias suas sine questu manere posse nõ credunt. Habeant, inquit, Vestales uirgines immunitatem suã. Dicãt hoc qui nesciũt credere, quod possit esse gratuita uirginitas: prouocent lucris, qui diffidunt
9 uirtutibus. Quot tamen illis uirgines præmia promissa fecerunt? Vix septẽ Vestales ca
10 piuntur puellę. En totus numerus, quem infulæ uittati capitis, purpuratarũ uestiũ murices, põpa lecticæ ministrorũ circunfusa comitatu, priuilegia maxima, lucra ingẽtia, præscripta deniq; pudicitiæ tempora coegerũt. Attollant mentis & corporis oculos, uideãt
11 plebem pudoris, populũ integritatis, cõcilium uirginitatis. Non uittę capiti decus, sed ignobile uelamen, usui nobile castitatis nõ exquisita sed abdicata lenocinia pulchritudinis: nõ illa purpurarum insignia, nõ luxus deliciarũ, sed usus ieiuniorum: non priuilegia, nõ lucra: omnia postremo talia, ut reuocari studia putes, dum exercẽtur officia. Sed dum exercetur officium, studium prouocatur. Suis castitas cumulatur dispendijs. Non est uirginitas quæ precio emitur, nõ uirtutis studio possidetur. Non est integritas quæcunq; tanquam in auctione nummario ad tempus solicitatur cõpendio. Prima castitatis uictoria

uictoria est, facultatū cupiditates uincere: quia lucri studium, tentamētum pudoris est. Ponamus tamen subsidia largitatum cōferenda uirginibus. Quæ Christianis munera redundabunt, quod tantas opes sufficiet ærarium? Aut si arbitrantur solis Vestalibus conferendum, nō pudet, ut qui totum sibi sub Imperatoribus gentilibus uindicarunt, ijdem sub principibus Christianis non putent nobis sortem debere esse cōmunem? Sacerdotibus quoq; suis & ministris queruntur alimenta publica non præberi. Quantus hinc uerborum tumultus increpuit? At contra, nobis etiam priuatæ successionis emolumenta recentibus legibus denegantur, & nemo conqueritur. Non enim putamus iniuriam, quia dispendium non dolemus. Si priuilegium quærat Sacerdos, ut onus curiæ declinet, patria atq; auita & omnium facultatū possessione cedēdum est. Quomodo hanc Gentiles si haberent ingrauarēt querelā, quod Sacerdos ferias ministerij sui emat totius patrimonij sui damno, & priuatus uniuersæ cōmoditatis dispendio usum publici mercetur obsequij, prætendens cōmunis salutis excubias, domesticæ inopiæ se mercede solatur, quia ministeriū nō uendidit, sed gratiam cōparauit. Conferte causas. Vos excusate uultis decurionem, cum ecclesiæ excusare non liceat sacerdotem. Scribuntur testamenta templorum ministris, nullus excipitur prophanus, nullus ultimę conditionis, nullus prodigus uerecundiæ: soli ex omnibus clerico cōmune ius clauditur, à quo solo pro omnibus uotum commune suscipitur, officium cōmune defertur: nulla legata uel grauium uiduarū, nulla donatio. Et ubi in moribus culpa non deprehenditur, tamen officio mulcta præscribitur. Quod sacerdotibus phani legauerit Christiana uidua, ualet: quod ministris Dei, nō ualet? Quod ego nō ut querar, sed ut sciāt quid non querar, cōprehendi. Malo enim nos pecunia minores esse, quàm gratia. Sed referūt, ea quæ uel donata uel relicta sunt ecclesię, nō esse temerata. Dicant & ipsi quis tēplis dona detraxerit, quod factū est Christianis. Quæ si facta essent Gentilibus, redderetur potius quàm inferretur iniuria. Nunccine demū iustitia prætenditur, æquitas postulatur? Vbi tūc erat ista sententia, cùm direptis Christianorū omnium facultatibus, ipsos uitales anhelitus inuiderent, & nullis usquam negata defunctis inhiberent supremę cōmercia sepulturæ? Quos Gentiles præcipitarunt, maria reddiderunt. Fidei ista uictoria est, quod & ipsi iam facta maiorū carpunt suorū: sed quæ (malum) ratio, ut eorum munera petāt, quorū gesta cōdemnant? Nemo tamen donaria delubris, & legata aruspicibus denegauit: sola sublata sunt prædia, quia nō religiosè utebantur ijs quæ religionis iure defenderent. Qui nostro utuntur exemplo, cur nō utebantur officio? Nihil Ecclesia sibi nisi fidem possidet. Hos reditus præbet, hos fructus. Possessio Ecclesiæ, sumptus est egenorum. Numerent quos redemerint templa captiuos, quæ cōtulerint alimēta pauperibus, quibus exulibus uiuendi subsidia ministrauerint. Prædia igitur intercepta, nō iura sunt. En quod factum, quod triste piare nefas. Fames, ut aiunt, publica uindicauit: quia usui omnium proficere cœpit, quod proficiebat cōmodis sacerdotum. Propterea ergo detractis, ut aiunt, arbusta exuta corticibus, succo miserabili deficientium ora lambebant. Propterea Chaoniam frugem glande mutantes, rursus in pecudum pastus, & ad infœlicis uictus alimenta reuocati, concussa quercu famem in syluis miseram solamur. Noua uidelicet prodigia terrarum, quæ nunquam antè acciderant, cùm superstitio gentilis toto orbe ferueret. Reuera quando antè uacuis auenis seges fallax auari uota lusit agricolæ, & spem rusticæ plebis quæsita sulcis frugis herba destituit. Et unde Græcis oracula habitæ suæ quercus, nisi quia remedium syluestris alimoniæ cœlestis religionis donum putarunt? Talia enim suorum munera credunt deorum. Quis Dodonæas arbores nisi gentium populus adorauit, cùm pabulum triste sacri nemoris honore donaret? Non est uerisimile quod indignantes eorum dij id pro pœna intulerunt, quod solebant placati conferre pro munere. Quæ autem æquitas, ut paucis Sacerdotibus dolentes uictum negatū, ipsi omnibus denegarent? cur inclementior esset uindicta quàm culpa? Non est igitur idonea quæ tantam ægritudinem mundi fallentis causa constrinxerit, ut uirentibus segetibus subita spes anni adulta moreretur. Et certe antè plurimos annos templorum iura toto orbe sublata sunt. Modó ne demum dijs Gentilium uenit in mentem suas iniurias ultum ire? Propterea nec assueto cursu Nilus intumuit, ut urbicorum Sacerdotum dispendia uindicaret, qui non uindicauit suorum?

12 13 14 15 16 17 18

Esto tamen si superiore anno deorum suorum iniurias uindicatas putant, cur præsenti anno cõtemptui fuere? Iam enim nec herbarũ uulsis radicibus rusticana plebs pascitur,
19 nec baccæ syluestris explorat solatia, nec cibum de sentibus rapit, sed operum læta fœli-
20 cium dũ messes suas & ipsa miratur, expleuit uoti satietate ieiuniũ: usurarios nobis red-
didit terra prouentus. Quis ergo tam nouus humanis usibus, ut uices stupeat anni? &
& tamen etiã superiore anno plerasq; nouimus prouincias redũdasse frugibus. De Gal
lis quid loquar solito ditioribus? Frumentũ Pannoniæ quod non seuerant uendiderũt,
& fœcunda Rhetia fertilitatis suæ nouit inuidiã. Nam quę solebat tutior esse ieiunio, fœ
cunditate hostem in se excitauit. Liguriam Venetiasq; autumni frumenta pauerũt. Er-
go nec ille sacrilegio annus exaruit, & iste fidei fructibus annus effloruit. Negent etiam
quod largo fœtu uineæ redundauerint. Itaq; & messem fœneratam recepimus, & libe-
ralioris uindemiæ beneficia possidemus. Postremus superest & maximus locus: utrũ ea
quę uobis profuerint Imperatores restituere subsidia debeatis. Ait enim, uos defendãt,
à nobis colantur. Hoc est fidelissimi principes quod ferre nõ possumus, quia exprobrãt
nobis uestro se nomine dijs suis supplicare, & uobis nõ mandantibus sacrilegiũ imma-
ne cõmittunt, dissimulationem pro consensu interpretantes. Sibi habeant præsidia sua:
suos si possunt illa defendant. Nam si ijs à quibus colũtur, auxilio esse nõ possunt, quo-
modo possunt uos defendere, à quibus nõ coluntur? Sed maiorum, inquit, seruãdus est
21 ritus. Quid quòd omnia postea in melius profecerunt? Mundus ipse qui uel primũ co-
actis elementorum per inane seminibus tenero orbe concreuerat, uel cõfuso adhuc in-
digesti operis caligabat horrore, non'ne postea distincto cœli, maris, terrarumq; discri-
22 mine, rerum formas quibus speciosus uidetur, accepit? Exutę humentibus tenebris no-
uum terræ stupuere solem. Dies in exordio non refulget, sed in processu temporis in-
cremento luminis micat, & caloris exęstuat. Luna ipsa qua propheticis oraculis species
ecclesiæ figuratur, cùm primum resurgens in menstruas reparatur ætates, tenebris no-
ctis absconditur, paulatimq; cornua sua complens, uel è regione solis absoluens, clari
23 splendore fulgoris irrutilat. Exerceri in fructus terræ antè nesciebant, post ubi impera-
re aruis solicitus cœpit agricola, & informe solum uestire uinetis, syluestres animos do-
mesticis mollitæ cultibus exuerunt. Anni ipsius ætas prima, quæ nos usu parili colora-
uit, nutu gignentium, sed in processu lapsuris floribus uernat, postremis adolescit fru-
ctibus. Nos quoq; æui rudes sensus habemus infantiæ, sed mutati in annos ingenij rudi
menta deponimus. Dicantur igitur in suis omnia manere debuisse principijs, mundum
tenebris obductũ, quia splendore solis illuxerit, displicere. Et quanto gratius est animi
tenebras depulisse quàm corporis, fideiq; iubar emicuisse quàm solis? Ergo & mũdi si-
cut omniũ rerum, primęua uiam mutarũt, ut uenerabilis canę fidei sequeretur senectus.
Quos hoc mouet, reprehendant messem, quia sera fœcunditas est: reprehendant uinde
miam, quia in occasu anni est: reprehendãt oliuam, quia postremus est fructus. Ergo &
messis nostra fides animorũ in ecclesia, gratia meritorũ uindemia est, quæ ab ortu mũdi
uirebat in sanctis, sed postrema ætate se diffudit in populos, ut aduerterent omnes non
rudibus animis irrepsisse fidem Christi. Nulla enim sine aduersario corona uictoriæ: sed
explosa ea opinione quæ antè cõualuit, id quod erat uerũ, iure prælatũ. Si ritus ueteres
delectabant, cur in alienos ritus eadem Roma successit? Omitto absconditio precio hu
mum, & pastorales casas auro degeneri renitẽtes. Quid (ut de ipso respondeam quod
queruntur) captarũ simulacra urbium, uictosq; deos, & peregrinos ritus sacrorũ, alienę
24 superstitionis æmuli receperunt? Unde igitur exemplũ, quod currus suos simulato Al-
25 monis in flumine lauat Cybele? Unde Phrygij uates, & semper inuisa Romanis non æ-
quæ Carthaginis numina? Quam cœlestem Aphri, Mitram Persæ, pleriq; Venerem co
lunt, pro diuersitate nominis, nõ pro numinis uarietate. Sic deam esse & uictoriã credi-
derunt, quæ utiq; munus est, non potestas. donatur, non dominatur: legionũ gratia, non
religionum potentia. Magna igitur dea, quam militũ multitudo sibi uindicat, uel præ-
liorum donat euentus. Huius aram strui in urbis Romæ curia petũt, hoc est, quò plures
cõueniunt Christiani. Omnibus in templis arę, ara etiã in templo uictoriarum, quando
numero delectantur: sacrificia sua ubiq; cõcelebrant. Quid est nisi insultare fidei, unius
aræ sacrificium uindicare? Ferendu'mne istud, ut Gentilis sacrificet, & Christianus in-
tersit?

tersit? Hauriant omnes,inquit,hauriant uel inuiti fumum oculis,symphoniam auribus, cinerē faucibus,thus naribus,& auersantiū licet ora excitata focis nostris fauilla respergat.Non illis satis sunt lauacra,nō porticus,non plateæ occupatæ simulacris? Etiam'ne in cōmuni illo concilio non erit cōmunis conditio? Obstringetur pia Senatus portio obtestantiū uocibus,adiurantium sacramentis? Si refutet, uidebitur mendaciū prodere:si acquiescat,sacrilegiū confiteri. Vbi,inquit,in leges uestras & uerba iurabimus? Ergo mens uestra quę legibus tenetur inclusa,ceremonijs gentium suffragium colligit,fidem stringit? Iam nō solum præsentium,sed absentium etiam, & quod est amplius Imperatores fides uestra pulsatur. Vos enim cogitis si iubetis. Constantius augustæ memoriæ nondū sacris initiatus mysterijs cōtaminari se putauit si aram illam uideret. Iussit auferri,nō iussit reponi.Illud authoritatem facti habet,hoc præcepti nō habet. Nemo sibi de absentia blandiatur.Præsentior est qui se animis inserit,quàm qui oculis protestatur. Plus enim est mente cōnecti,quàm corpore copulari. Vos Senatus cogēdi cōsilij pręsules habet,uobis coit,uobis conscientiā suam,nō dijs gentium præstat, uos liberis suis nō tamen fidei suæ præfert.Hæc est charitas expetenda,hæc est charitas maior imperio, si fides tuta sit,quę seruat imperiū.Sed fortasse aliquem moueat ita fidelissimum Principem destitutū:proinde quasi meritorū preciū caducis ęstimetur pręsentium.Quis enim sapiens non in orbe quodam atque circuitu locata humanarū rerum nouit negocia, quia nō eosdem semper successus habent:sed uariant status,& mutant uices? Quem beatiorem Cneo Pompeio Romana templa miserūt? At is cùm tribus triumphis terrarū cinxisset orbem,pulsus acie,bello profugus, & sui terminis exul imperij Conopei manu spadonis occubuit.Quem nobiliorem Cyro Persarū totius Orientis terrę regem dederunt? Is quoque cùm principes potentissimos aduersantes uicisset,uictos reseruasset,muliebribus armis fusus interijt.Et ille rex qui superatos etiā consessus honore donauerat, execto capite,& intra utrem plenū cruoris satiari iussus incluso,fœmineis imperijs ludibrio fuit.Adeò in istius uitę curriculo non paria paribus, sed longè diuersa referuntur. Quem etiā magis sacrificijs deditū quàm Carthaginiensiū ducem Hamilcarem reperimus? qui cùm toto prœlij tempore inter acies positus dimicantes sacrificiū faceret, ubi partē suorū uictā esse cognouit,in ipsos quos adolebat se præcipitauit ignes, ut eos uel cruore suo restingueret,quos sibi nihil profuisse cognouerat. Nam de Iuliano quid loquar? qui cùm responsis aruspicum male credulus esset,ademit sibi subsidia reuertendi. Ergo in cōmuni casu non est cōmunis offensa. Neminem etenim promissa nostra luserunt.Respōdi lacessentibus tanquā nō lacessitus.Refellendæ etenim relationis, nō exponendæ superstitionis mihi studiū fuit.Te tamē Imperator ipsa eorū relatio faciat cautiorem.Nam cùm de superioribus principibus texuisset,quia prior eorū numerus ceremonias patrū coluit,recentior nō remouit,addidisset etiam,si exemplū religio ueterum non facit,faciat dissimulatio proximorū:euidenter docuit quod & fidei tuæ debeas, ut gentilitij ritus nō sequaris exēplū: & pietati,ut fratris statuta nō uioles. Si enim pro suis duntaxat partibus eorū dissimulationē principū prædicarūt,qui cùm essent Christiani, decreta tamen Gentiliū minimè remouerūt,quanto magis amori debēt deferre fraterno,ut qui dissimulare deberes, etiāsi quid forsitan nō probares, ne fraternis derogares statutis,& nūc teneas quod & fidei tuę,& germanitatis necessitudini iudicas cōuenire.

26 27 28 29

Diui Ambrosij ad Valentinianum Imperatorem, recusantis certare cum Auxentio Arriano in consistorio Imperatore iudicaturo, ex eo quòd in causa fidei Episcopi de laicis in Ecclesia, & non laici de Episcopis in consistorio debeant iudicare.

Epistola XXXII

CLementissimo Imperatori & beatissimo Augusto Valētiniano Ambrosius Episcopus.Dalmatius me tribunus & notarius mandato,ut allegauit, clementiæ conuenit tuæ,postulans ut & ipse iudices legerem,sicut elegisset Auxētius.Nec tamē expressit eorū nomina qui fuerāt postulati:sed id addidit, quod in cōsistorio esset futura certatio,arbitro pietatis iudicio tuæ.Cui rei respōdeo, ut arbitror,cōpetenter.Nec quisquā cōtumacem iudicare me debet,cùm hoc asserā quod augustę memoriæ pater tuus nō solum sermone respondit,sed etiam legibus suis sanxit,in causa fidei uel ecclesiastici alicuius ordinis eum iudicare debere,qui nec munere impar

sit, nec iure dissimilis: Hæc enim uerba rescripti sunt: hoc est, Sacerdotes de Sacerdotibus uoluit iudicare. Quinetiam si aliás quoq; argueretur Episcopus, & morū esset examinanda causa, etiam hanc uoluit ad episcopale iudicium pertinere. Quis igitur contumaciter respondit clementiæ tuæ? Ille qui te patri similem esse desiderat, an qui uult esse dissimilem? Nisi forte uilis quibusdã tanti Imperatoris existimatur sententia, cuius & fides confessionis constantia cõprobata est, & sapientia melioratę reipublicæ profectibus prædicatur. Quãdo audisti clementissime Imperator in causa fidei laicos de Episcopo iudicasse? Ita ergo quadam adulatione curuamur, ut sacerdotalis iuris simus immemores, & quod Deus donauit mihi, hoc ipse alijs putem esse credendũ? Si docẽdus est Episcopus à laico, quid sequetur? Laicus ergo disputet, & Episcopus audiat, Episcopus discat à laico. At certè si uel scripturarum seriem diuinarũ, uel uetera tempora retractemus, quis est qui abnuat in causa fidei, in causa inquã, fidei Episcopos solere de Imperatoribus Christianis, nõ Imperatores de Episcopis iudicare? Eris Deo fauente etiã senectutis maturitate prouectior, & tunc de hoc censebis, qualis ille Episcopus sit qui laicis ius sacerdotale substernit. Pater tuus Deo fauente uir maturioris æui dicebat: Non est meum iudicare inter Episcopos, tua nunc dicit clementia, Ego debeo iudicare? Et ille baptizatus in Christo inhabilem se ponderi tanti putabat esse iudicij: clementia tua, cui adhuc emerenda baptismatis sacramenta seruantur, arrogat de fide iudicium, cum fidei ipsius sacramenta nõ nouerit? Quales autem elegerit iudices, possumus existimationi relinquere, quando eorũ nomina timet prodere. Veniãt plane si qui sunt ad ecclesiam, audiant cum populo: non ut quisquam iudex resideat, sed unusquisq; de suo affectu habeat examen, eligat quem sequatur. Agitur de istius Ecclesiæ Sacerdote: si audierit illũ populus, & putauerit melius disputare, sequatur fidem eius: nõ inuidebo. Omitto quia iam ipse populus iudicauit: taceo quia eum quem habet, de patre tuæ clementiæ postulauit: taceo quia pater pietatis tuæ quietem futurã spopondit, si electus susciperet sacerdotium. Hanc fidem secutus sum promissorum. Quod si de aliquorum peregrinorũ assentatione se iactat, ibi sit Episcopus, unde sunt ij qui eum episcopatus putant nomine esse donandum. Nam ego nec Episcopũ noui, nec unde sit scio. Vbi illud constituimus Imperator, quod iam ipse tuum iudicium declarasti, imò etiam dedisti leges, ne cui esset liberum aliud iudicare? Quod cùm præscripsisti alijs, prçscripsisti & tibi. Leges enim Imperator fert, quas primus ipse custodiat. Vis hoc igitur experiar, ut incipiãt ij qui iudices eliguntur, aut aduersus tuam uenire sententiã, aut certe excusare quod Imperatoris tam seuero, & tam districto imperio non potuerint obuiare? Sed hoc contumacis non modesti est Sacerdotis. Ecce Imperator legem tuam iam ex parte rescindis, sed utinam non ex parte, sed in uniuersum. Legem enim tuam nollem esse supra Dei legem. Dei lex nos docuit quid sequamur, humanæ leges hoc docere nõ possunt. Extorquere solent timi-

2 dis cõmutationem, fidem inspirare non possunt. Quis erit igitur ille qui cùm legat per tot prouincias uno momento esse mandatum ut quicunq; obuiauerit Imperatori, feria-

3 tur gladio: quicunq; Dei templum non tradiderit, protinus occidatur? Quis, inquã, est qui possit uel unus, uel inter paucos dicere Imperatori, lex tua mihi nõ probatur? Non permittitur hoc dicere Sacerdotibus, permittitur laicis? Et iudicabit de fide, qui aut gratiam sperat, aut metuit offensam? Deinde ipse cõmittam ut eligam iudices laicos, qui cùm tenuerint fidei ueritatem, aut proscribantur, aut necentur, quod lex de fide lata de-

4 cernit? Ego igitur aut præuaricationi offeram homines, aut pœnæ? Non tanti est Ambrosius, ut propter se deijciat Sacerdotium. Non tanti est unius uita, quanti est dignitas omnium Sacerdotum, quorum de consilio ista dictaui, intimantibus ne forte etiam Gentilis esset aliquis aut Iudæus qui ab Auxentio esset electus, quibus traderemus de Christo triumphum, si de Christo iudicium cõmitteremus. Quid illos aliud, nisi Christi iniuriam audire delectat? Quid illis aliud potest placere, nisi (quod absit) ut Christi diuinitas denegetur? Cum ijs plane bene conuenit Arriano, qui creaturam Christum dicit, quod etiam Gentiles ac Iudæi promptissime confitentur. Hoc scriptum est in Ariminensi synodo: meritoq; concilium illud exhorteo, sequens tractatum concilij Niceni, à quo me nec mors nec gladius poterit separare. Quam fidem etiam parens clementię tuæ Theodosius beatissimus Imperator & sequitur, & probauit. Hãc fidem

Roma. 8

dem Galliæ tenent, hanc Hispaniæ, & cum pia diuini spiritus confessione custodiunt. Si tractandum est, tractare in Ecclesia didici: quod maiores fecerunt mei. Si conferendum de fide, Sacerdotum debet esse ista collatio, sicut factum est sub Constantino augustæ memoriæ principe, qui nullas leges antè præmisit, sed liberum dedit iudicium Sacerdotibus. Factum est etiam sub Constantio Augustæ memoriæ Imperatore paternæ dignitatis hærede. Sed quod bene cœpit, aliter consummatum est. Nam episcopi sinceram primo scripserant fidem: sed dum uolunt quidam de fide intra palatium iudicare, id egerunt, ut circunscriptionibus illa episcoporum iudicia mutarentur. Qui tamen inflexam statim reuocauere sententiam. Et certe maior numerus Arimini, Niceni concilij fidem probauit, Arriana decreta damnauit. Si ad synodū prouocat Auxentius, ut de fide disputet: licet non sit necesse propter unum tot episcopos fatigari, qui etiam si Angelus de cœlo esset, paci ecclesiarū non deberet præferri: cùm audiero synodū congregari, & ipse non deero. Tolle igitur legem, si uis esse certamen. Venissem Imperator ad consistorium clementiæ tuæ ut hæc coram suggererem, si me uel episcopi uel populus permisissent, dicentes de fide in ecclesia coram populo debere tractari. Atq; utinam Imperator non denunciasses, ut quò uellem pergerem. Quotidie prodibam, nemo me asseruabat. Debuisti me quò uolueras destinare, quem ipse omnibus offerebam. Nunc mihi à sacerdotibus dicitur: Non multum interest, utrum uolens relinquas, an tradas altare Christi. Cùm enim reliqueris, trades. Atq; utinam liquido mihi pateret quod Arrianis ecclesia minime traderetur: spōte me offerrem tuæ pietatis arbitrio. Sed si ego solus interstrepo, cur etiam de alijs omnibus inuadendis ecclesijs est præceptum? Vtinā confirmetur ut ecclesijs nullus molestus sit: opto ut de me, qualis uidetur, sententia proferatur. Dignanter igitur Imperator accipe quod ad consistorium uenire non potui. Ego in consistorio nisi pro te stare non didici: & intra palatium certare non possum, qui palatij secreta nec quæro, nec noui. Ego Ambrosius Episcopus hunc libellum obtuli clementissimo Imperatori, & beatissimo Augusto Valentiniano.

Diui Ambrosij in Auxentium de basilicis tradendis inuehentis, suosq; ad constantiam atq; tolerantiam exhortantis, Oratio.

VIDEO uos præter solitum subitò esse turbatos, atq; asseruantes mei. Miror quid hoc sit, nisi fortè quia per tribunos me uidistis aut audistis Imperiali mandato esse conuentum ut quo uellem abirem hinc, & si qui uellēt, sequendi potestatem haberent. Metuistis ergo ne ecclesiam desererem, & dum saluti meæ timeo, uos relinquerem? Sed quid & ipse mandauerim, potuistis aduertere: deserendæ ecclesiæ mihi uoluntatem subesse non posse, quia plus dominū mundi, quàm seculi huius Imperatorem timerem. Sane si me uis aliqua abduceret ab Ecclesia, carnem meam exturbari posse non mentem. Paratum me esse ut si ille faceret quod solet esse regiæ potestatis, ego subirem quod Sacerdotis esse consueuit. Quid ergo turbamini? Volens nunquam uos deseram, coactus repugnare nō noui. Dolere potero, potero flere, potero gemere: aduersus arma, milites, Gotthos quoq;, lachrymę meæ arma sunt. Talia enim munimēta sunt Sacerdotis. Aliter nec debeo nec possum resistere. Fugere autem & relinquere Ecclesiam non soleo, ne quis grauioris pœnæ metu factum interpretetur. Scitis & uos ipsi quòd Imperatoribus soleam deferre, non cedere: supplicijs me libēter offerre, nec metuere quæ parantur. Vtinam essem securus quod Ecclesia hæreticis minimè traderetur: ad palatium Imperatoris irem libenter, si hoc congrueret Sacerdotis officio, ut in palatio magis certarem quàm in Ecclesia. Sed in consistorio non reus solet Christus esse, sed iudex. Causam fidei in Ecclesia agendam quis abnuat? Si quis cōfidit, huc ueniat. inclinatum iam uel Imperatoris iudicium, quod lata lege patefecit, quo impugnat fidem, uel sperata ambientium quorundam studia non requirat. Non committo ut quisquam uendat iniuriam Christi. Circunfusi milites, armorum strepitus, quibus uallata est Ecclesia, fidem non terrent meam, sed mentem exagitant: ne dum me tenetis, perniciosum aliquid uestræ oboriatur saluti. Ego enim iam didici non timere, sed uobis timere plus cœpi. Sinite quæso uestrum Sacerdotem congredi, habemus aduersarium qui lacessit. Aduersarius enim noster diabolus, sicut Leo rugiens circuit quærens quem deuoret, ut Apostolus dixit. Accepit sine dubio, accepit (non fallimur,

1. Petri 5

fallimur, sed admonemur) tentandi huiusmodi potestatem, ne forte corporis mei uul-ribus passim à fidei intentione reuocari. Legistis & uos quia multis alijs tentauit san *Iob 1. & 2* Iob diabolus: ad postremum potestatem huiusmodi petijt, & accepit, ut tentaret corpus eius: quod perfudit ulceribus. Cùm esset propositum ut ecclesiæ uasa iam traderemus, hoc responsi reddidi: Me, si de meis aliquid posceretur, aut fundus, aut domus, aut aurum, aut argentum, id quod mei iuris esset, libenter offerre: templo Dei nihil posse decerpere: nec tradere illud quod custodiendũ non tradendum acceperim. Deinde consulere me etiã Imperatoris saluti, quia nec mihi expedit tradere, nec illi accipere. Accipiat enim uocem liberi Sacerdotis, si uult sibi esse consultum, recedat à Christi iniuria. Hæc plena humilitatis sunt, & (ut arbitror) plena affectus eius quem Imperatori de- *Ephes. 6* bet Sacerdos. Sed quia lucta nobis est non solum aduersus carnem & sanguinem, sed etiã (quod grauius est) aduersus spiritualia nequitiæ, quæ sunt in cœlestibus, tentator ille diabolus per ministros suos certamen auget, uulneribus corporis mei experiẽdum arbitratur. Scio fratres uulnera hæc quæ pro Christo excipimus, non esse uulnera quibus uita amittitur, sed propagatur. Sinite quæso esse certamen, spectatores uos esse decet. Considerate quia si quem habet ciuitas uel athletam, uel alterius nobilis artis peritũ, optat offerre certamini. Cur in maioribus rebus repudiatis, quod uel in minoribus uelle cõsuestis? Non metuit arma, nõ Barbaros, qui mortem non timet, qui nulla carnis uoluptate retinetur. Certe si dominus huic nos certamini deputauit, frustra peruigiles tot noctibus & diebus custodias exhibetis. Implebitur Christi uoluntas. Omnipotens enim noster est dominus Iesus. hæc est fides nostra. Et ideo quod fieri mandat, implebitur: nec conuenit nos diuinæ obuiare sententiæ. Audistis quod hodie lectum sit: Pullum sibi asinæ Saluator per Apostolos iussit adduci, mandauitq; ut si quis resisteret, di- *Luce 19* ceretur: Dominus operam eius desiderat. Quid si & nunc pullũ istum asinę, hoc est eius animalis quod grauem sarcinã portare consueuit, sicut est humana cõditio, cui dicitur: *Matth. 11* Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego uos reficiã, tollite iugũ meũ, quia leue est: quid si inquã, pullum istum ad se modo iussit adduci, missis Apostolis, illis qui iam exuti corpore incõprehensibilem oculis nostris Angelorum speciem gerunt? Non'ne si ab aliquo resistatur, dicent: Dominus operã eius desiderat? Si resistat uel uitæ huius cupiditas, si resistat caro & sanguis, si resistat cõuersatio corporalis, quia aliquib. *Philip. 1* forsitã grati uidemur: sed qui nos hic diligit, multo amplius diliget si sinat fieri hostiam Christi: quia dissolui, & cum Christo esse, multo melius, & si manere in carne, magis necessarium propter uos. Nihil est ergo quod uereamini fratres dilectissimi. Scio enim quia quicquid passus fuero, pro Christo patiar. Et legi quod eos timere non debeam *Matth. 10* qui possunt carnem occidere. Et audiui dicentem: Qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam. Ergo si uult dominus, certum est quod nullus obsistat. Quod si adhuc nostra differt certamina, quid ueremini? Seruum Christi non custodia corporalis, sed domini prouidentia sepire consueuit. Turbati estis quia apertas reperistis geminas fores, quas captus oculis quidam dum hospitium proprium reperit, patefecisse memoratur. In quo cognoscite, quòd nihil suffragetur humana custodia. Ecce unus qui uidendi munus amisit, soluit uestra uniuersa munimina, & custodias lusit. Dominus autem suæ misericordiæ custodiam non amisit. Non'ne ante biduum, ut meministis, etiam illud repertum est, quod à parte læua basilicæ ingressus quidam peruius fuit, quem putabatis clausum esse atq; munitum? Sepserunt nempe armati basilicam, explorabant hos *2* atq; illos aditus. cęcitate perfusi sunt, ut quod apertum erat uidere non possent. itaq; per plurimas noctes quod apertum fuerit, non ignoratis. Desinite ergo solicitari: quia hoc erit quod Christus iubet, & hoc esse expedit. Deniq; exempla uobis legis proferã. He- *4. Reg. 6* lisæus quærebatur à rege Syriæ. missus erat exercitus qui eum caperet. circumuallatus erat undiq;. cœpit timere eius seruulus, quia seruulus erat, hoc est, non erat liberæ mentis, & liberę potestatis. Petiuit aperiri eius oculos sanctus Propheta, & ait: Respice, & uide quanto plures sint pro nobis, quàm contra nos. Et respexit, & uidit Angelorum milia. Aduertitis igitur quod seruulos Christi ij magis custodiant qui non uidentur, quàm qui uidentur. Sed & illi si custodiunt, uestris custodiunt orationibus aduocati. Legistis nempe eosipsos qui Helisæum quærebant, ingressos esse Samariam ad eum ipsum

eum ipsum quem capere gestiebant, cui non solum non potuerunt nocere, sed ipsius ad uersus quem uenerāt, intercessione seruati sunt. Petrus quoq; Apostolus utriusq; rei uobis edit exemplum. Nam ubi eum Herodes quæsiuit & cepit, recepit in carcerem. Non enim recesserat dei seruulus, sed steterat timoris ignarus. Orabat pro eo Ecclesia, sed Apostolus in carcere quiescebat, quod est indicium non timentis. Missus est angelus qui dormientem excitaret, per quem Petrus productus è carcere, mortem ad tempus euasit. Idem Petrus postea uicto Simone cùm præcepta dei populo seminaret, doceret castimoniam, excitauit animos Gentiliū: quibus eum quærentibus, Christianæ animæ deprecatæ sunt ut paulisper cederet. Et quamuis esset cupidus passionis, tamen contēplatione populi precātis inflexus est. Rogabatur enim ut ad instituendū & cōfirmandū populū se reseruaret. Quid multa? Nocte muro egredi cœpit, & uidēs sibi in porta Christū occurrere, urbēq; ingredi, ait: Domine, quò uadis? Respondit Christus: Venio Romam iterū crucifigi. Intellexit Petrus ad suam crucem diuinum pertinere respōsum. Christus enim non poterat iterū crucifigi, qui carnē passione susceptæ mortis exuerat. Quod enim mortuus est, peccato mortuus est semel: quod autē uiuit, uiuit deo. Intellexit ergò Petrus quòd iterū Christus crucifigendus esset in seruulo. Itaq; spōte remeauit, interrogantibus Christianis responsum reddidit, statimq; correptus, per crucē suā honorificauit dominū Iesum. Videtis igitur quod in seruulis suis pati uelit Christus. Quid si & huic seruulo dicit: Illum uolo sic manere, tu aūt me sequere: & de hac arbore gustare uult fructum? Nam si illius cibus erat ut faceret uoluntatē patris, idem cibus illius est ut nostris passionibus epuletur? Non'ne (ut de ipso domino sumamus exemplū) quando uoluit, passus est: & cùm quæreretur, inuētus est? Quando aūt hora non uenerat passionis, per mediū quærentiū transibat, & uidentes eum tenere non poterant. Quo utiq; euidenter ostendit, quia quando dominus uult, unusquisq; inuenitur & capitur. Quando autem differt, etiam si quærentiū manibus occurrat & oculis, non tenetur. Ego ipse non quoti die uel uisitandi gratia prodibam, uel pergebā ad martyres? Non regiam palatij prætexebam eundo atq; redeundo? Et tamen nemo me tenuit, cùm exturbandi me haberēt, ut prodiderūt postea, uoluntatē, dicentes: Exi de ciuitate, & uade quò uis. Expectabam fateor magnū aliquid, aut gladium pro Christi nomine, aut incendiū. At illi delicias mihi pro passionibus obtulerunt: sed athleta Christi nō delicias, sed passiones suas exigit. Nemo ergo uos turbet quòd aut carrū præparauerant, aut dura, ut uidebatur sibi, Auxētij ipsius qui se dicit episcopū, ore iactata. Pleriq; narrabant percussores præmissos, pœnam mortis esse decretā: nec illa timeo, & ista non desero. Quò enim abibo, ubi nō omnia plena gemitus sint atq; lachrymarum, quando per Ecclesias iubentur ejci catholici Sacerdotes, resistentes gladio feriri, curiales proscribi omnes, nisi mādatū impleuerint? Et hęc Episcopi manu scripta, & ore dictata: qui se ut probaret doctissimum, uetus non omisit exemplum. Legimus enim in propheta quod uiderit falcem uolantem. Hāc imitatus Auxentius gladiū uolantem per omnes urbes direxit. Et Satanas trāsfigurat se in Angelū lucis, & in malum imitatur eius potentiam. Tu domine Iesu uno momento mūdum redemisti, Auxentius uno momēto tot populos, quod in ipso est, trucidabit, alios gladio, alios sacrilegio. Meam basilicam petit cruento ore, sanguinolētis manibus. Cui bene præsens respōdit lectio: Peccatori aūt dixit deus: Quare tu enarras iustitias meas? id est, non conuenit paci & furori, non cōuenit Christo & Belial. Meministis etiā quod lectum est hodie, Nabuthe sanctum uirū possessorem uineæ suę interpellatum petitione regia ut uineam suam daret, ubi rex succisis uitibus olus uile sereret, eumq; respōdisse: Absit ut ego patrum meorum tradam hæreditatem. Regemq; contristatū esse quòd sibi esset alienum ius relatione iusta negatum, sed muliebri consilio deceptū Nabuthe, uites suas uel proprio cruore defendisse. Si ille uineam nō tradidit suā, nos trademus Ecclesiā Christi? Quid igit à me respōsum est cōtumaciter? Dixi enim cōuētus: Absit à me ut tradā Christi hęreditatē. Si ille patrū hæreditatē non tradidit, ego tradā Christi hæreditatē? Sed & hoc addidi: Absit ut tradā hæreditatē patrum, hoc est, hæreditatē Dionysii qui in exilio in causa fidei defunctus est, hęreditatē Eustorgij confessoris, hæreditatē Myroclis, atq; omnium retro fidelium Episcoporum. Respondi ego quod Sacerdotis est: quod Imperatoris est, faciat Imperator. Prius est ut animam mihi quàm fidem aufe-

Act. 12. 3

Rom. 6

Ioan. 21

Ioan. 14

+

2. Cor. 11

5

Psal. 49

3. Reg. 21

rat. At cui tradam? præsens lectio Euāgelij docere nos debet, quid petatur, à quibus petatur. Audistis nempe legi quòd cùm Christus super pullum asinæ sederet, clamabant puerulí, & molestè ferebant Iudæi. Deniq; interpellauerunt dominum Iesum dicentes

Luc. 19 ut faceret eos tacere. respondit: Si hi tacebunt, lapides clamabunt. Deinde ingressus tēplum, eiecit nummularios, & cathedras, & columbas uendentes in tēplo dei. Lectionē pe ista nulla nostra dispositione recitata est, sed casu, quæ præsentibus bene aptatur temporibus. Semper ergo Christi laudes, uerbera perfidorū sunt. Et nunc cùm laudat̃ Christus, dicunt hæretici quia seditio cōmouetur: dicūt hæretici quia his mors paratur, & uerè mortē habent in laudibus Christi. Quomodo enim laudes eius ferre possunt, cuius infirmitatem prædicant? Itaq; & hodie cum laudatur Christus, Arrianorum amentia uerberatur. Geraseni præsentiā Christi ferre non poterant, isti peiores Gerasenis nec laudationē Christi sustinere possunt. Vidēt pueros Christi gloriā cōcinentes, quia scriptū est,

Psal. 8 Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Irrident istam ætatulam fidei plenā,

Luc. 19 cùm dicūt: Ecce quid clamāt? Sed respondit ijs Christus: Si hi tacuerint, lapides clamabūt, hoc est, fortiores clamabunt, clamabunt & iuuenes, clamabūt & maturiores, clama

Psal. 117 būt & senes, isti lapides ad illū iam solidati lapidem, de quo scriptū est: Lapidē quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. His igitur laudationibus inuitatus templū suum Christus ingreditur, & flagellum prehendit, & eijcit de templo nūmularios. Non patitur enim in suo templo pecuniæ esse uernaculos, non patitur in suo templo esse eos qui uendant cathedras. Quid sunt cathedræ, nisi honores? Quid sunt colūbæ nisi simplices mentes uel animæ fidem candidā & puram sequentes? Ego ergo inducam in templū quem Christus excludit? Iubetur enim exire qui dignitates uendit & honores. Iubetur enim exire qui uendere uult simplices mentes fideliū. Ergo Auxētius eijcitur, Mercurinus excluditur. Vnū portentum est, duo nomina. Etenim ne cognosceretur quis esset, mutauit sibi uocabulū: ut quia hic fuerat Auxentius Episcopus Arrianus, ad decipiendā plebem, quā ille tenuerat, se uocaret Mercurinū. Mutauit ergo uocabulum, sed perfidiā non mutauit. Exuit lupū, & induit lupum. Nihil prodest quod mutauit nomen, quid sit agnoscitur. Alius in Scythiæ partibus dicebatur, alius hic uocat̃. nomina pro regiōibus habet. Habet ergo iam duo nomina: & si hinc aliò perrexerit, habebit & tertiū. Quomodo enim patietur ut maneat ei uocabulum ad tanti sceleris indicium? Minora fecit in Scythia, & ita erubuit ut mutaret uocabulum. sceleratiora hic ausus est, & uolet, quocunq; perrexerit, nomine suo prodi. Tantorum populorum sanguinē manu sua scribet & poterit cōsistere animo? Paucos excludebat dominus Iesus de templo suo, Auxentius nullū reliquit. De tēplo suo Iesus flagello eijcit, Auxentius gladio. Iesus flagello, Mercurinus securi. Pius dominus flagello exturbat sacrilegos, nequam persequitur pios ferro. De quo bene dixistis hodie: Leges suas secum ferat. Feret etiā si nolit. Feret conscientiā suam, et si non fert chartulā: feret sanguine inscriptā animā suam, etsi

Hier. 17 atramento inscriptā epistolam nō feret. Scripta est Iuda culpa tua graphio ferreo & ungue adamantino, & scripta in pectore tuo: hoc est ibi scripta, unde processit. Is mihi etiā audet mentionē facere retractādi, plenus sanguinis, plenus cruoris? Qui quos nō poterit sermōe decipere, eos gladio putat esse feriēdos, cruētas leges ore dictans, manu scribēs, & putās quod lex fidē possit hominibus imperare. Nō audiuit, & id quod hodie di-

Gal. 2 ctū est: Quoniā non iustificat̃ homo ex operibus legis? Aut, Per legē legi mortuus sum,

Ibid. ut deo uiuā? id est, per legē spiritualē interpretationi legis est mortuus corporali. Et nos per legē domini nostri Iesu Christi moriamur huic legi, quæ sancit decreta perfidiæ. Nō

Rom. 1 lex Ecclesiam congregauit, sed fides Christi. Lex enim non est ex fide, iustus autem ex

Ibid. fide uiuit. Iustum ergo fides non lex facit, quia non est per legem iustitia, sed per fidem Christi. Qui autem fidem repudiat, & legis iura præscribit, ipse se testatur iniustum, quia iustus ex fide uiuit. Hanc ergo legem quisquam sequatur qua firmatur Ariminense con

Galat. 4 cilium, in quo creatura dictus est Christus? Sed aiunt: Misit deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege. Ergo factum legunt, hoc est creatum. Non'ne hoc ipsum cōsiderāt quod proposuerūt, quia factus dicitur Christus, sed ex muliere, hoc est, secundum partum uirginis factus est, qui secūdum diuinā generationē ex patre natus est? Legerūt

Galat. 3 & hodie quia Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.

Nunquid

Nunquid maledictum Christus secundum diuinitatem est? Sed quare maledictū dicat, Apostolus te docet, dicens, quia scriptū est: Maledictus omnis qui pēdet in ligno. Hoc est, qui in carne sua nostram carnem, in suo corpore nostras infirmitates & nostra maledicta suscepit, ut crucifigeret. Nō enim ille maledictus, sed in te maledictus. Denique habes alibi: Qui peccatū non cognouit, sed pro nobis peccatū factus est: quia nostra peccata suscepit, ut sacramēto suæ passionis aboleret. Hęc ego fratres coram ipso apud uos plenius disputarē, sed certus nō ignaros uos esse fidei, uestrum refugit examen, & Gentiles quosdā quatuor aut quinque ferme homines eligit cognitores sibi, si tamen aliquos eligit: quos uellem adesse in cœtu omnium, non ut de Christo iudicent, sed ut maiestatē audiant Christi. Tamen illi iam de Auxentio pronunciauerunt, cui tractanti quotidie non crediderunt. Quæ maior eius cōdemnatio, quàm quod sine aduersario apud iudices suos uictus est? Ergo & ipsorū sententiam contra Auxentiū iam tenemus: & quod Gentes elegit, iure damnandus est, quia Apostoli præcepta dimisit, cùm Apostolus dicat: Audet aliquis uestrū aduersus alterū habens negociū, iudicari apud iniquos, & non apud sanctos? Aut nescitis quoniā sancti de hoc mundo iudicabunt? Et infra ait: Sic nō est inter uos sapiens quisquā, qui possit iudicare inter fratres, sed frater cū fratre iudicio contendit, & hoc apud infideles? Vides quia quod ille obtulit, contra authoritatē Apostoli sit? Vos eligite, utrū Auxentium, an Paulum sequi debeamus magistrum. Sed quid dicā de Apostolo, cùm ipse dominus clamet per prophetam: Audite me populus meus qui scitis iudiciū, quorū in corde lex mea est. Deus dicit: Audite me populus meus, qui scitis iudiciū, Auxentius dicit: Nescitis iudiciū. Videtis quia iam deum contemnit in uobis, qui sententiā cœlestis refutat oraculi? Audite me, inquit, populus meus, dicit dominus. Non dicit audite gētes, non dicit audite Iudæi. Iam enim populus dei qui fuerat, populus erroris est factus. Et qui populus erroris erat, populus dei esse cœpit, quia in Christum credidit. Iste ergo populus iudicat, cuius in corde lex diuina est, non humana: lex nō atramento scripta, sed spiritu dei uiui: non in charta exarata, sed in corde signata: lex gratiæ, non cruoris. Quis igitur uobis iniuriam facit, qui recusat uestram, an qui eligit audientiā? Conclusus undique ad uersutiā patrum suorum confugit. De Imperatore uult inuidiā cōmouere, dicens iudicare debere adolescentē catechumenū sacræ lectionis ignarum, & in consistorio iudicare. Quasi uerò superiore anno quando ad palatium sum petitus, cum præsentibus primatibus ante consistorium tractaretur, cùm imperator basilicam uellet eripere, ego tunc aulæ contēplatione regalis infractus sim, cōstantiā non tenuerim Sacerdotis, aut imminuto iure discesserim. Non'ne meminerūt quod ubi me cognouit populus palatiū petisse, ita irruit, ut uim eius ferre non possent, quādo comiti militari cum expeditis ad fugandam multitudinem egresso obtulerunt omnes se neci pro fide Christi? Non tunc rogatus sum ut populum multo sermone mulcerē? Spondere fidem, quòd basilicā Ecclesiæ nullus inuaderet? Et cùm pro beneficio meum sit officium postulatū, tamen quòd populus ad palatium uenisset, mihi inuidia cōmota est. In hanc igitur inuidiam me redire desiderant. Reuocaui populum, & tamen inuidiam nō euasi: quam quidem inuidiam ego temperandam arbitror, non timendā. Quid enim timeamus pro Christi nomine? nisi forte illud mouere me debet quod aiunt, Ergo nō debet Imperator unā basilicā accipere ad quam procedat: & plus uult Ambrosius posse quàm Imperator, ut Imperatori prodeundi facultatē neget? Quod cùm dicūt, apprehēdere sermones nostros gestiūt, sicut Iudæi qui Christū uersuto sermone tentabāt, dicentes: Magister, licet tributum dare Cæsari, aut nō? Semper'ne de Cæsare seruulis dei inuidia cōmouetur? Et hoc ad calumniam sibi arcessit impietas, ut imperiale nomen obtendat? Et isti possunt dicere quòd eorum non habeant sacrilegium, quorum imitantur magisterium? Et tamen uidete quanto peiores Arriani sunt quàm Iudæi. Illi quærebant utrum soluendum putarent Cæsari ius tributi, isti Imperatori uolunt dare ius Ecclesię. Sed ut perfidi suum sequuntur authorem, ita & nos quæ nos dominus & author noster docuit, respondeamus. Considerans enim Iesus dolum Iudæorū dixit ad eos: Quid me tentatis? ostendite mihi denarium. Et cùm dedissent, dixit: Cuius imaginem habet & inscriptionem? Respondentes dixerunt: Cæsaris. Et ait illis Iesus: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt dei, deo. Ergo & ego dico illis qui mihi obijciunt: Ostendite mihi dena-

Galat.3 *Deut.21* *2.Cor.5* *Ibid.6* *Esa.51* *2.Cor.3* *Matt.22* *Ibid.*

denarium. Iesus Cæsaris denarium uidit, & ait: Reddite Cæsari quæ Cæsaris sunt, & quę dei sunt, deo. Nunquid de Ecclesiæ basilicis occupandis possunt denariū offerre Cæsaris? Sed in Ecclesia unam imaginem noui, hoc est, imaginem dei inuisibilis, de qua dixit deus: Faciamus hominē ad imaginē & similitudinem nostrā. Illam imaginē de qua scriptum est: Quia Christus splendor gloriæ, & imago substantiæ eius. In ista imagine patrē cerno, sicut dixit ipse dominus Iesus: Qui me uidit, uidit & patrē. Non enim hæc imago à patre est separata, quæ unitatem me docuit trinitatis, dicens: Ego & pater unum sumus. Et infra: Omnia quæcunq; habet pater, mea sunt. Et de spiritu sancto, dicēs: quia spiritus Christi sit, & de Christo accepit, sicut scriptum est: Ille de meo accipiet, & annūciabit uobis. Quid igitur? non humiliter responsum à nobis est? Si tributum petit, nō negamus. Agri Ecclesiæ soluunt tributū. Si agros desiderat Imperator, potestatem habet uindicandorū, nemo nostrum interuenit. Potest pauperibus collatio populi redūdare. Nō faciant de agris inuidiam, tollat eos si libitū est. Imperatori non dono, sed non nego. Aurum quærunt. possum dicere: Argentum & aurum non quæro. Sed inuidiā faciunt quia aurum erogatur. Nec ego hanc inuidiam perhorresco. Habeo ærarios: Aerarij mei, pauperes Christi sunt. Hunc noui congregare thesaurū. Vtinam hoc mihi semper crimē adscribant, quia aurum pauperibus erogatur. Quòd si obijciunt quòd defensionem ab ijs requiram, nō nego, sed etiam ambio. Habeo defensionem, sed in orationibus pauperū. Cæci illi, & claudi, debiles & senes, robustis bellatoribus fortiores sunt. Denique munera pauperū deum obligāt, quia scriptū est: Qui largitur pauperi, deo fœnerat. Præsidia bellatorum diuinam sępe gratiam non merentur. Hymnorū quoq; meorū carminibus deceptū populum ferunt. Planè nec hoc abnuo. Grande carmen istud est, & quo nihil potentius. Quid enim potentius quàm confessio trinitatis, quę quotidie totius populi ore celebratur? Certatim omnes student fidem fateri, patrem & filium & spiritum sanctum norunt uersibus prædicare. Facti sunt igitur omnes magistri, qui uix poterant esse discipuli. Quid igitur obaudiētius potest esse, quàm ut Christi sequamur exemplum, qui specie inuentus ut homo, humiliauit semetipsum factus obediens usq; ad mortem? Denique omnes per obedientiam liberauit. Sicut enim per inobedientiā unius hominis peccatores constituti sunt plurimi, ita & per unius obedientiam iusti constituentur multi. Si ergo ille obediens, accipiant obedientiæ magisterium, cui nos inhæremus, dicētes ijs qui nobis de imperatore inuidiam faciunt: Soluimus quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt dei deo. Tributū Cæsaris est, non negatur. Ecclesia dei est, Cæsari utiq; non debet addici: quia ius Cæsaris esse non potest dei templū. Quod cum honorificētia Imperatoris nemo dictū potest negare. Quid enim honorificentius, quàm ut Imperator Ecclesiæ filius esse dicatur? Quod cùm dicitur, sine peccato dicitur, cū gratia dicitur. Imperator enim bonus intra Ecclesiā, non supra Ecclesiā est. Bonus enim imperator quærit auxiliū Ecclesiæ, non refutat. Hæc ut humiliter dicimus, ita cōstanter exponimus. Sed incēdia aliqui, gladiū, deportationē minantur. Didicimus Christi seruuli non timere. Non timentibus nunquam est grauis terror. Denique scriptum est: Sagittæ infantiū factæ sunt plagæ eorum. Satis igitur propositis responsum uidetur. Nunc illos interrogo quod saluator interrogauit: Baptismum Ioannis de cœlo erat, an ex hominibus? Et non potuerūt respōdere ei Iudæi. Si baptismum Ioannis non soluerunt Iudæi, Auxentius soluit baptismum Christi? Non enim istud ex hominibus est baptismū, sed de cœlo, quod detulit nobis cōsilij magni Angelus, ut iustificemur deo. Cur igitur rebaptizādos Auxentius fideles populos putat, baptizatos in nomine trinitatis, cùm Apostolus dicat: Vna fides, unum baptisma? Et se hominū dicit aduersariū esse, non Christi, cùm consilium dei spernat, & cōdemnet baptismum, quod Christus nobis ad redimenda nostra peccata donauit?

Gen. 1 · Hebr. 1 · Ioan. 14 · Ibid. 10 · Ioan. 16 · Ibid. · 7 · Prouer. 19 · Philip. 2 · Rom. 5 · 8 · 9 · Psal. 63 · Luc. 20 · Eph. 4

Diui Ambrosii ad Marcellinam sororem suam, referētis illi quid in causa de basilicis tradendis actum sit, & in quo statu res ipsa nunc consistat. Epist. XXXIII

QVoniam omnibus epistolis ferè sollicitè quęris de Ecclesia, accipe quid agatur. Postridie quàm accepi literas tuas quibus significaueras quod te exagitarent somnia tua, moles inquietudinum grauium cœpit moueri. Nec iam Portiana, hoc est, extramurana Basilica petebatur, sed Basilica noua, hoc est intramurana, quæ maior est. Conuenerunt me primo, uiri comites consistoriani, ut & basilicā traderem,

derem,& procurarem ne quid populus turbarũ moueret. Respondi quod erat ordinis:
templũ dei tradi à Sacerdote nõ posse. Acclamatũ est sequenti die in Ecclesia, etiã Præfe
ctus eò uenit, cœpit suadere ut basilica Portiana cederemus. Populus reclamauit. Ita tũc
discessum est, ut intimaturũ se Imperatori diceret. Sequenti die, erat aũt dominica, post
lectiones atq; tractatũ dimissis Catechumenis symbolũ aliquibus Cõpetentibus in ba-
ptisterijs tradebã basilicæ. Illic nunciatũ est mihi cõperto quod ad Portianam basilicam
de palatio decanos misissent, & uela suspenderent, populi partẽ eò pergere. Ego tamen
mansi in munere, missam facere cœpi. Dũ offero, raptũ cognoui à populo Castulũ quen
dam quem presbyterum dicerent Arriani. Hunc autem in platea offenderant transeun
tes. Amarissime flere, & orare in ipsa oblatione deum cœpi, ut subueniret, ne cuius san-
guis in causa Ecclesiæ fieret, certe ut meus sanguis pro salute non solum populi, sed etiã
pro ipsis impijs effunderetur. Quid multa? Missis presbyteris & diaconibus eripui iniu
riæ uirum. Condemnationes illicò grauissimæ decernũtur. primo in corpus omne mer-
catorum. Itaq; sanctis diebus hebdomadis ultimæ quibus solebant debitorũ laxari uin-
cula, strident catenę, imponuntur collo innocentium, exiguntur ducenta põdo auri in-
tra totum triduum. Respondent aliqui se tantũ aut duplum si peterentur daturos, dum- 2
modo seruarẽt fidem. Erant pleni carceres negociatoribus. Palatina omnia officia, hoc 3
est, memoriales, agentes in rebus, apparitores diuersorũ comitum tẽperare à processu
iubentur, specie qua seditioni interesse prohibebantur: honoratis multa minabant gra- 4
uissima nisi basilicam traderent. Feruebat persecutio: ac si aperuissent portam, proru-
pturi in omne facinus uidebantur. Conuenior ipse à comitibus & tribunis, ut basilicæ
fieret matura traditio, dicẽtibus Imperatorem iure suo uti, eo quòd in potestate eius es-
sent omnia. Respondi, si à me peteret quod meum esset, id est fundum meum, argẽtum
meũ, ius huiusmodi meũ me non refragaturũ, quamquã omnia quę mea sunt, essent pau 5
perum: uerum ea quæ diuina, imperatoriæ potestati non esse subiecta. Si patrimonium
petitur, inuadite: si corpus, occurram. Vultis in uincula rapere? uultis in mortẽ? uolupta
ti est mihi. Non ego me uallabo circunfusione populorum, nec altaria tenebo uitam ob
secrans, sed pro altaribus gratius immolabor. Horrebã quippe animo cùm armatos ad 6
basilicam Ecclesiæ occupandam missos cognoscerẽ, ne dum basilicam uindicãt, aliqua
strages fieret quæ in perniciẽ totius uergeret ciuitatis. Orabam ne tantæ urbis uel totius
Italiæ busto superuiuerem. Detestabar inuidiam fundendi cruoris, offerebam iugulum
meum. Aderant Gotthi tribuni, adoriebar eos dicens: Propterea uos possessio Roma-
na suscepit, ut perturbationis publicæ uos præbeatis ministros? Quo trãsibitis si hæc de
leta fuerint? Exigebatur à me ut cõpescerem populum. Referebã in meo iure esse ut nõ
excitarem, in dei manu ut mitigaret. Postremo si me incentorem putarẽt, iam in me uin
dicari oportere, uel abduci me in quas uellent terrarũ solitudines. His dictis illi abierũt,
ego in basilica ueteri totum exegi diem, inde domum cubitum me recepi, ut si quis ab-
ducere uellet, inueniret paratum. Ante lucem ubi pedem limine extuli, circunfuso mili
te occupatur basilica. Idq; à militibus imperatori mandatum dicitur, ut si prodire uel-
let, haberet copiam, se tamẽ præsto futuros si uiderent eum cum catholicis conuenire,
alioquin se ad eum cœtum quem Ambrosius cogeret, transituros. Prodire de Arrianis 7
nullus audebat, quia nec quisquam de ciuibus erat, pauci de familia regia, nõnulli etiam
Gotthi. Quibus ut olim Plaustra sedes erat, ita nunc plaustrum Ecclesia est. Quocunq; 8
fœmina ista processerit, secũ suos omnes cœtus uehit. Circunfusam basilicã esse gemitu
populi intellexi, sed dum leguntur lectiones, intimatur mihi plenam populi esse basili-
cam etiam nouam, maiorem uideri plebem quàm cum essent omnes liberi: lectorẽ effla 9
gitari. Quid plura? Milites ipsi qui uidebantur occupasse basilicã, cognito quòd præce-
pissem ut abstinerentur à cõmunionis consortio, ad conuentum hunc nostrum uenire
cœperũt. Quibus uisis turbantur mulierum animi, proripit se una. Ipsi tamen milites se
ad orationẽ uenisse, non ad prælium loquebantur. Clamauit aliqua populus. quàm mo- 10
derate, quàm constanter, quàm fideliter poscebat ut ad illam pergeremus basilicam? In
illa quoq; basilica fertur quod populus præsentiã flagitabat meam. Tũc ego hunc ador
sus sermonẽ sum: Audistis filij librũ legi Iob, qui solenni munere est decursus, & tempo
re. Sciuit & usu hunc librũ etiã diabolus intimandum, quo uirtus omnis suæ tentationis

aperitur & proditur, & ideo se hodie motu maiore cōcussit. Sed gratias deo nostro, qui nos ita firmauit fide & patientia. Vnum Iob miraturus ascenderam, omnes Iob quos mirarer inueni. In singulis uobis Iob reuixit, in singulis sancti illius patientia & uirtus refulsit. Quid enim præsentius dici potuit à Christianis uiris, quam id quod hodie in uobis spiritus sanctus est locutus? Rogamus Auguste, non pugnamus. Non timemus, sed rogamus. Hoc Christianos decet, ut & tranquillitas pacis optetur & fidei: ueritatisq; constantia, nec mortis reuocetur periculo. Est enim præsul dominus, qui saluos faciet sperātes in se. Sed ueniamus ad propositas lectiones. Videtis diabolo tentādi licentiā dari, ut boni probentur. Inuidet inimicus bonis profectibus, tentat diuersis modis. Tētauit sanctum Iob in patrimonio, tentauit in filijs, tentauit in dolore corporis. Fortior in suo corpore tētatur, infirmior in alieno. Et mihi meas diuitias quas in uobis habeo, uolebat auferre, & hoc tranquillitatis uestræ patrimonium dissipare cupiebat. Vos quoq; ipsos mihi bonos filios gestiebat eripere, pro quibus ego quotidie instauro sacrificium, uos ruinis quibusdam publicæ perturbationis conabatur inuoluere. Duo igitur iam genera tētatiōis excepi. Et fortasse quia infirmiorē me dominus deus nouit, adhuc in corpus meum non dedit potestatem. Et si ipse cupiam & si offeram, adhuc me fortasse huic certamini imparem iudicat, & diuersis exercet laboribus. Nec Iob ab isto cœpit certamine, sed in hoc consummauit. Tentatus est aūt Iob nuncijs coaceruatis malorū, tētatus est etiam per mulierem, quæ ait: Dic aliquod uerbum in deum, & morere. Videtis quanta subito moueātur. Gotthi, arma, Gentiles, mulcta mercatorū, pœna Sanctorū. Aduertitis quid iubeatur cùm mandatur: Trade basilicam, hoc est, dic aliquod uerbum in deum, & morere. Nec solū dic aduersum deum, sed etiam fac aduersus deum. Mandatur, Trade altaria dei. Vrgemur igitur præceptis regalibus, sed cōfirmamur scripturæ sermonibus: quę respondit: Tanquam una ex insipientibus locuta es. Non mediocris igitur ista tentatio. Nanq; asperiores tentationes has esse cognouimus, quæ fiunt per mulieres. Deniq; per Euam etiam Adam supplantatus est: eoq; factum, ut à mandatis cœlestibus deuiaret. Quo errore cognito, præuaricatricis conscientiæ reus latere cupiebat, sed latere non poterat, & ideo ait ei deus: Adam, ubi es? Hoc est, quid eras ante? ubi nunc esse cœpisti? ubi te constitueram? quo ipse transgressus es? Agnoscis esse te nudum, quia bonæ indumenta fidei perdidisti. Folia sunt ista quibus nunc uelare te quæris. Repudiasti fructum, sub folijs legis latere cupis, sed proderis. Recedere à domino deo tuo propter unam mulierem desiderasti, propterea fugis quem uidere quærebas. Cum una muliere te abscōdere maluisti, relinquere speculum mundi, incolatum paradisi, gratiam Christi. Quid dicā quòd etiam Heliam Iezabel cruenta persecuta est? quòd Ioānem Baptistam Herodias fecit occidi? Singulæ tamen singulos, mihi quo minora longe merita, eo tentamēta grauiora. Virtus infirmior, sed plus periculi. Succedūt sibi mulierum uices, alternanť odia, commenta uariantur, seniores conueniuntur, prætexitur regis iniuria. Quæ ratio igitur est aduersus hunc uermiculum moliri grauiores tentationes, nisi quia non me, sed Ecclesiā persequuntur? Mandatur deniq;: Trade basilicam. Respōdeo: Nec mihi fas est tradere, nec tibi accipere Imperator expedit. Domū priuati nullo potes iure temerare, domū dei existimas auferendam? Allegatur, imperatori licere omnia, ipsius esse uniuersa. Respōdeo: Noli te grauare Imperator, ut putes te in ea quæ diuina sunt, imperiale aliquod ius habere. Noli te extollere, sed si uis diutius imperare, esto deo subditus. scriptum est: Quæ dei deo, quæ Cæsaris Cæsari. Ad imperatorem palatia pertinent, ad Sacerdotē Ecclesiæ. Publicorum tibi mœnium ius commissum est, non sacrorum. Iterum dicitur mandasse: Debeo & ego unam basilicam habere. Respōdi: Nō tibi licet illam habere. Quid tibi cū adultera? Adultera est enim quæ nō est legitimo Christi coniugio copulata. Dū hæc tracto, suggestū est mihi cortinas regias esse collectas: refertam autem populo basilicam, præsentiam mei poscere: statimq; eo conuerti sermonē meum, dicens: Quàm alta & profunda oracula sunt spiritus sancti. Matutinis horis lectum est, ut meministis fratres, quod summo animi dolore respondemus: Deus uenerunt gentes in hæreditatem tuam. Et reuera uenerunt gētes, & plus etiam quàm gētes uenerūt. Venerunt enim Gothi, & diuersarum nationū uiri, uenerunt cū armis, & circunfusi occupauerūt basilicam. Hoc nos ignari tuæ altitudinis dolebamus, sed nostra imprudentia aliud opinabatur.

Vene-

Psal. 16 | Iob 2 | Ibid. | Gen. 3 | 3. Reg. 19 | Matt. 14 | Matt. 22 | Psal. 78

Venerunt gentes,ſed uerè in hæreditatem tuam uenerunt.Qui enim gentes uenerunt, facti ſunt Chriſtiani.Qui ad inuadendam hæreditatem uenerunt , facti ſunt cohæredes dei.Defenſores habeo quos hoſtes putabam:ſocios teneo , quos aduerſarios exiſtimabam.Completum eſt illud quod de domino Ieſu Dauid propheta cecinit : Quia factus eſt in pace locus eius,& confregit cornua arcuum,ſcutum,& gladium,et bellum.Cuius enim hoc munus,cuius opus,niſi tuum domine Ieſu? Videbas ad templum tuũ armatos uenire,hinc gemere populum,& frequẽtem adeſſe,ne baſilica dei traderetur : inde iram militibus,imperatori:mortem ante oculos mihi:ne quid inter hæc furori liceret, inſeruiſti te domine medium,& feciſti utraq; unum.Compeſcuiſti armatos dicens profecto:Si ad arma concurritur,ſi in templo meo lis commouetur, quæ utilitas in ſanguine meo? Gratias itaq; tibi Chriſte:non legatus,neq; nuncius,ſed tu domine ſaluum feciſti populum tuum,conſcidiſti ſaccum meum,& præcinxiſti me lætitia. Hæc ego dicebam ratus Imperatoris animum ſtudio militum,obſecratione comitum,precatu populi poſſe miteſcere.Interea nunciatur mihi miſſum notarium qui mandata deferret.Conceſſi paululum,mandatũq; intimat.Quid tibi uiſum eſt,inquit,ut contra placitũ faceres? Reſpõdi: Quid placitum ſit ignoro,quid'ue temere factum dicatur,incertũ habeo.Ait: Cur presbyteros ad baſilicam deſtinaſti? Si tyrannus es,ſcire uolo, ut ſciam quemadmodum me aduerſum te præparem.Retuli dicens me nihil in præiudicium feciſſe Eccleſiæ:eo tempore quo audieram occupatam eſſe à militibus baſilicam,gemitum tantummodo liberiorẽ habuiſſe:multiſq; adhortantibus ut eò pergerem, dixiſſe : Tradere baſilicam non poſſum , ſed pugnare non debeo . Poſtea uero quàm cognouerim cortinas regias inde eſſe ſublatas, cum me populus eò ire depoſceret,direxiſſe presbyteros,me tamẽ noluiſſe ire ſed dixiſſe:Credo in Chriſto quod ipſe nobiſcũ faciet imperator.Si hęc tyrannis uidetur,habeo arma,ſed in Chriſti nomine,habeo offerẽdi mei corporis poteſtatẽ . Quid moraretur ferire,ſi tyrannum putaret? Veteri iure à ſacerdotibus donata imperia , non uſurpata.Et uulgo dici quòd imperatores ſacerdotium magis optauerint,quàm imperium ſacerdotes.Chriſtus fugit,ne rex fieret.Habemus tyrannidem noſtram. Tyrannis Sacerdotis,infirmitas eſt.Cùm infirmor,inquit,tunc potens ſum. Cauere tamen ne ipſe ſibi tyrannum faceret,cui deus aduerſarium non excitauit.Non hoc Maximum dicere, quod tyrannus ego ſim Valentiniani,qui ſe meę legationis obiectu queritur ad Italiam non potuiſſe tranſire. Addidi quia nunquam Sacerdotes tyranni fuerunt, ſed tyrãnos ſępe ſunt paſſi.Exactus eſt totus ille dies in mœrore noſtro , ſciſſæ tamen ab illudentibus pueris cortinæ regiæ.Ego domum redire non potui,quia circunfuſi erãt milites, qui baſilicam cuſtodiebant.Cum fratribus Pſalmos in Eccleſiæ baſilica minore diximus . Sequenti die lectus eſt de more liber Ionæ,quo completo hunc ſermonẽ adorſus ſum. Liber lectus eſt fratres quo prophetatur quòd peccatores in pœnitentiam reuertãtur. Acceptum eſt ita,ut ſperaretur in præſenti futurum . Addidi quòd uir iuſtus etiã offenſam contrahere uoluiſſet,ne uel ſpectaret uel denunciaret excidium ciuitati.Et quod lugubre eſſet illud dictum,Contriſtatus quoq; ſit quòd aruiſſet cucurbita.Deum quoque dixiſſe ad Prophetam:Si triſtis es pro cucurbita? Reſpondiſſe Ionam:triſtis.Dixiſſe dominum,ſi illud doleret quòd exuſta eſſet cucurbita , quanto magis ſibi curæ eſſe oportere tantæ plebis ſalutem? Et ideo excidium quod paratum toti urbi fuerat, remouiſſe . Nec mora,nunciatur Imperatorem iuſſiſſe ut recederent milites de baſilica, negociatoribus quoq; quod exacti de condemnatione fuerant redderetur.Quæ tunc plebis totius lætitia fuit? qui totius populi plauſus? quę gratia? Erat autem dies quo ſeſe dominus pro nobis tradidit,quo in Eccleſia pœnitentia relaxatur.Certatim hoc nunciare milites, irruẽtes in altaria oſculis ſignificare pacis inſigne. Tunc agnoui quòd deus uermem antelucanum percuſſerat,ut tota ciuitas ſeruaretur.Hæc geſta ſunt,atq; utinam iam finita.Sed grauiores motus futuros,plena commotionis imperialia uerba indicant.Ego tyrannus appellor,& plus etiam quàm tyrannus.Nam cum Imperatorem comites obſecrarẽt uti prodiret ad Eccleſiam,idq; petitu militum facere ſe dicerent,reſpondit:Si uobis iuſſerit Ambroſius,uinctum me tradetis.Quid poſt hanc uocem ſuperſit,conſidera.Quam uocem omnes cohorruerũt.ſed habet à quibus exaſperetur.Deniq; etiam ſpeciali expreſſione Calligonus præpoſitus cubiculi mandare mihi auſus eſt: Me uiuo tu contemnis

Pſal.75 · *Ephes.2* · *Pſal.29* · *Ioan.6* · *2.Cor.12* · *Ionæ 4*

Valentinianum? Caput tibi tollo. Respondi: Deus permittat tibi ut impleas quod minaris. Ego enim patiar quod Episcopi, tu facies quod spadonis. Atque utinam dñs auertat eos ab Ecclesia, & in me omnia sua tela conuertant, meo sanguine sitim suã expleãt.

Diui Ambrosii ad Theodosium imperatorem, decessum Valentiniani Augusti uehementer se dolere, aptissimumque pro sepultura eius locum præparatum esse insinuantis. Epist. xxxIIII.

Mbrosius Theodosio Imperatori. Silentium meum rupit sermo clementiæ A tuæ. Nihil enim in tam tristibus rebus melius facere in animum induxeram, quàm si fieri posset, meipsum abdere. Sed quia in secessu aliquo delitescere, & sacerdotio exire nõ poteram: uel silentio intra me latebam. Doleo enim fateor dolore acerbo, non solũ quòd immatura ætate Valentinianus Augustus decesserit, sed etiã quòd informatus fide ac tuis institutis tantã deuotionẽ erga deum nostrum induerat, atque tanto in me incubuerat affectu, ut quem ante persequebatur, nunc diligeret: quem ante ut aduersarium repellebat, nunc ut parentẽ putaret. Quod ego nõ pro recordatione iniuriæ ueteris exprompsi, sed pro testimonio conuersionis. Illud enim alienum, hoc suum: quod à te infusum sibi ita tenuit, ut matris persuasionem excluderet. Ille se a me nutritum præferebat, ille ut sedulum patrem desiderabat. Ille simulato à quibusdam aduentus mei nuncio, impatienter præstolabatur. Quinetiam illis ipsis publici doloris diebus cum sanctos & summos Sacerdotes domini intra Gallias haberet, ut à me tamen sacramentis baptismatis initiaretur, scribendum arbitratus est. Quod et si non rationabiliter, amabiliter tamen erga me suum studium testificatus est. Hunc ergo non intimo anhelem spiritu, secretisque mentis atque animi uisceribus amplectar? Hunc mihi mortuum putem? Immo mihi magis uiuum. Quas ego domino deferebam gratias, quod ita in me conuersus esset, quod ita emendatus, quasi senioris cuiusdã ætatis mores induisset: quas clementię tuæ, quod eum non solum regno reddidisses, sed etiam quod est amplius, instituisses fidei & pietatis tuæ disciplinis? Hunc ergo nõ doleam, æui integrũ, antequam sacramentorum quæ desiderauit adipisceretur gratiam, repentina obisse morte? Refrigerasti animum quod etiam ipse dignatus es ferre testimoniũ meo dolori. Te Imperatorarbitrum teneo affectus mei, te meæ mentis interpretem. Sed flẽdi tempora aliàs nõ deerunt: nunc de sepultura eius, quoniam scripsit clementia tua ita hic procurandũ. Sed exors recessit baptismatis. quid cognouerim, nõ repressi. Est hic porphyreticum labrũ pulcherrimum, & in usus huiusmodi aptissimum. Nam & Maximianus Diocletiani socius ita humatus est. Sunt tabulæ porphyreticæ preciosissimæ, quibus uestiatur operculum quo regales exuuię claudantur. Hoc fuerat præparatum, sed expectabatur rescriptum clementiæ tuæ, cuius perceptione recreatæ sunt sanctæ filiæ tuæ, filij tui Valentiniani sorores, quæ se grauibus afficiunt modis, & amplius exagitabantur quòd diu nihil scriberetur sibi. Vnde ijs non parum accessit solatij. sed dum inhumatę sunt reliquię, nequaquàm sibi parcunt. Videntur enim sibi germani sui quotidianum funus tenere. Et reuera cum sine fletu magno ac sine dolore graui nunquam sint, tamen quotiescunque eò accedunt, exangues reuertuntur. Et ipsis igitur consuletur, & charissimis exuuijs, si accelereretur sepultura, ne æstiuo penitus soluantur calore. Vix enim superiorem æstatẽ transegimus. Mandatum tuũ seruo, & commendo domino. Diligat te dominus, quia tu domini seruos diligis.

Diui Ambrosii ad Eusebium episcopum, apparitori præfecturæ offensam quam contraxerat esse remissam, Faustinumque paruulum tussi laborantem ad sororem uenisse referentis. Epist. xxxv

Mbrosius Eusebio Episcopo. Apparitor præfecturę qui propter operas por A tuenses offensam contraxerat, iam in portu nauigat, opportunè autem aduenit. Nam simul ut accepi literas tuas, uidi Præfectum, rogaui pro eo, ignouit illicò, iussi retrahi epistolam quam de facultatibus eius publicandis dictauerat. Quòd si tardius uenisset, nemo magis probasset inexplicabile illud opus esse portus reformandi, quàm iste qui illic naufragium fecerat, nisi te habuisset gubernatorem, ut aliter non posset inde nisi nudus exire. Faustinus paruulus tussi laborat, ad sanctam sororem curatum uenit, & uenit sponte. Expertus enim est melius sibi uentrem curari. Denique

&

& me medicum putat, expectat prandium. Itaq; hic bis ad diem curatur, & cœperat pulchrè ualere, sed dũ eũ nimio amore abstinere gestiũt, tussire de uetre plus cœpit: & laborabit adhuc, nisi ad medicamẽta sua reuertat. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

DIVI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS EPISTOLARVM, LIB. VI.

Diui Ambrosii ad Sabinum episcopum, eos qui indignum duxerint, quòd Paulinus uenditis facultatibus, & seculo relicto, secretum quoddam elegerit, confutantis & comprobantis quod nõ ignominiosum aut turpe, sed gloriosum sit, opprobriosum, uilem & nudum fieri pro Christo. Quid etiam denudatio ipsius Dauid figurauerit, exponentis. Epist. XXXVI

AMbrosius Sabino Episcopo. Paulinum splendore generis in partibus Aquitaniæ nulli secundum, uenditis facultatibus tam suis quàm etiam coniugalibus, in hos se induisse cultus ad fidem cõperi, ut ea in pauperes conferat quæ redegit in pecuniã, & ipse pauper ex diuite factus tanquam deoneratus graui sarcina, domui, patriæ, cognationi quoq; ualedicat, quo impensius deo seruiat. Elegisse autẽ secretum affirmatur Nolanæ urbis, ubi tumultum fugitans æuum exigat. Matrona quoq; uirtuti & studio eius proxime accedit, neq; à proposito uiri discrepat. Deniq; transcriptis in aliorum iura suis prædijs, uirum sequitur, & exiguo illic coniugis contenta cespite solatur se religiõis & charitatis diuitijs. Soboles eis nulla, & ideo meritorum posteritas desiderata. Hæc ubi audierint proceres uiri, quæ loquentur? Ex illa familia, illa prosapia, illa indole, tãta præditum eloquentia migrasse à Senatu, interceptam familię nobilis successionẽ: ferri hoc non posse. Et cum ipsi capita & supercilia sua radant si quando Isidis suscipiunt sacra, si forte Christianus uir attentior sacrosanctæ religioni uestem mutauerit, indignum facinus appellant. Equidem doleo tantam esse in mendacio obseruantiam, in ueritate negligentiam, ut confundantur pleriq; attentiores ad sacrosanctam religionem uideri, non considerantes uocem dicentis: Qui me confusus fuerit coram hominibus, confundar et ego eum coram patre meo qui est in cœlis. *Luc. 9* Sed non confusus est Moyses, qui cum esset *Exod. 2* adscitus in domum regiam, thesauris Aegypti opprobrium Christi præferendum putauit. *Hebr. 11* Non confusus est Dauid, qui ante arcam testimonij corã omni populo saltauit. *2. Reg. 6* Non confusus est Esaias, qui nudus & discalciatus ibat per populos oracula clamãs cœlestia. *Esa. 20* Quid utiq; tam deforme uisibili spectaculo quàm histrionicos sinuare gestus, & fœmineo usu mollire membra? Deliciarum comes & luxuriæ ludibrium est lasciua saltatio. Quid illud quod ipse cecinit dicens: Omnes gẽtes plaudite manibus? *Psal. 46* Nempe si corporalia consideremus, tanquam muliebribus intermixtum choreis putamus eum concrepare manibus, & turpi sono plaudere. Nam & de Ezechiel dictum est: Plaude manu, & percute pede. *Ezech. 21* Sed hęc quæ corporeo aspectu fiunt turpia, sacrosanctæ religionis contemplatione reuerenda sunt: ut qui ista reprehendunt, ipsi in laqueos reprehensionis animas suas inducant. Deniq; reprehendit Michol saltantem Dauid, & ait ad eum: Quid honorificatus est hodie rex Israel, quia denudatus est hodie ante oculos puellarum suarum? *2. Reg. 6* Et respondit ei Dauid: Coram domino ludam qui elegit me pro patre tuo, & pro uniuersa domo eius, ut constitueret me regem super populum suum Israel. Et ludam coram domino, & denudabor adhuc sic, & ero nugax ante oculos tuos, & cum puellis quibus dixisti me denudatum, honorificabor. Non erubuit igitur Dauid fœmineas opiniones, nec opprobria apud mulieres subire pro religionis obsequio uerecundatus est. Ludebat enim domino puer suus, & ideo amplius placuit: quia ita se humiliauit deo, ut regale posthaberet fastigium, & ultimum exhiberet deo quasi seruulus ministerium. Denique illa quæ saltationem huiusmodi reprehendit, sterilitatis damnata, non edidit sobolem regiam, ne superbos crearet: & quod uerum est, nullam est adepta posteritatis suæ meritorumq; successionem. Quod si quis adhuc dubitat, accipiat Euangelicum testimo-

Diui Ambrosii ad Chromatium, ex illo quod in libro Numerorum à Balaam dictum esse legitur: Quia non mentitur deus, nec est augurator in Israel: discutienris unde habuerit iste qui augur erat, ut oraculum dei loqueretur & futura manifestaret. Epist. XXXVII.

Mbrosius Chromatio. Nunquid nam mentitur deus? Sed non mẽtitur, quia A impossibile est mentiri deum. Impossibile quoq; istud, nunquid nam infirmitatis est? Non utiq;. Nam quomodo omnia potest, si aliquid efficere non potest? Quid ergo ei impossibile? Non quod uirtuti arduum, sed quod naturæ eius cõtrariũ. Impossibile, inquit, est ei mentiri. Impossibile istud non infirmitatis est, sed uirtutis & maiestatis: quia ueritas non recipit mendaciũ, nec dei uirtus leuitatis errorem. Ideoq; sit deus uerax, omnis autem homo mendax. Veritas itaq; semper in eo est, fidelis manet, mutare se & negare nõ potest. Si enim uerũ se negat, mentitur: mentiri autẽ, non uirtutis sed infirmitatis est. Nec mutare se potest, quia natura eius non recipit infirmitatem. Hoc igitur impossibile eius, plenitudinis est, quæ minuere se & augere nõ potest, non infirmitatis, quæ in eo quod se auget, imbecilla est. Ex quo colligitur impossibile dei potentissimũ esse. Quid enim potentius quàm nescire quicquid infirmitatis est? Est tamen & aliud infirmum dei, quod fortius est hominibus: & stultum dei, quod sapiẽtius est hominibus: sed hoc crucis, illud diuinitatis. Si ergo quod infirmum eius, potẽtia est: quod potentiæ, quomodo infirmum est? Sit igitur nobis positum, quia nõ mentiť deus. Sed nec augurator augurij in Israel, secundum legem dei. Quomodo ergo Balaã prohibitum se oraculo dei dicit ut uadat ad maledicendum populo Israel, & iuit, et occurrit ei Angelus domini qui eum prohiberet pergere, ita ut obsisteret Asinæ eius quæ uehebat eum, & nihilominus & ipse dixit ei ut iret, sed hoc diceret quod sibi infunderetur? Si augurator non est in Israel, unde isti oraculum dei quod futura manifestauit, qui augur erat? Si oraculum dei loquebať, unde meritum diuinę aspirationis assumpserat? Sed non mireris infusum auguri à domino quod loqueretur, quando infusum legis in Euãgelio etiam principi synagogæ uni ex persequentibus Christum: Quia oportet unum hominẽ mori pro populo. In quo nõ prophetię meritũ, sed assertio ueritatis est, ut aduersariorum testimonio manifestaretur, quo perfidia non credentium, uocibus suorum augurũ redargueretur. Ideo Balaã ille Chaldæus accitur ad fidem, ut Chaldæorũ superstitio conticesceret. Non igitur confitentis meritum, sed uocantis oraculum est reuelantre dei gratia. Quid igitur contraxit offensionis, nisi quia aliud loquebatur, aliud machinabatur? Deus enim uas mundum requirit, non immunditia inquinatum & sordibus. Tẽtabatur igitur Balaam, non probabatur. Erat enim plenus fallaciæ ac doli. Deniq; cũ primo consuluisset utrũ ad illum uanitatis populũ deberet pergere, & prohibitus esset, excusauit: postea missis legatis honorationibus, promissis uberioribus, muneribus cumulatioribus illectus, qui renunciare debuerat, iterum consulendum putauit, quasi deus aut precio aut muneribus inflecteref. Responsum est quasi auaro, non quasi ei qui uerũ quæreret: ut illuderef potius, quàm informaref. Cœpit ire, occurrit ei Angelus in angusto, demõstrauit se asinæ: non demõstrauit auguri. Illi se reuelauit, istum obtriuit: tamen ut aliquando & ipse cognosceret, aperuit oculos eius: uidit, & adhuc tamen non credidit cui denti oraculo: & qui uel oculis credere debuisset, inuoluta & ambigua respõdit. Tũc indignatus dominus, per Angelum dixit: Vade, & quæcũq; tibi inspirauero, hæc dices, id est, non quæ uis, sed quæ cogeris loqui. Quasi organum inane sonum meis pręebis sermonibus. Ego sum qui loquar, non tu: qui ea quæ audieris resultabis, & quæ non intelliges. Nihil proficies eundo qui sine mercede remeabis pecuniæ, & sine profectu gratiæ. Deniq; ea prima uox eius est: Quid maledicam cui nõ maledicit deus? Vt ostẽderet nõ in sua uoluntate esse benedictionem Hebræi populi, sed in dei gratia. A summis, inquit, montibus conspiciam eum, quoniam non oculis comprehendere possum hunc populum qui habitabit solus fines suos, non locorum possessione disterminãs, sed uirtutis incolatu, & morum singularium proprietate, in æterna diffundẽs secula. Quis enim annumerabitur ei de nationibus alijs, qui finitimorum populorum excedit consortia iustitię sublimitate? quis cõstitutionẽ generationis eius colliget? Corpora quidem eorũ humanis seminib. concreta & figurata aduertimus, sed de superiorib. & miralibus seminarijs animæ

Heb. 6 · Rom. 3 · 1 · 1. Cor. 1 · ad Tit. 1 · Num. 23 · 1 · Ioan. 11 · 2 · Num. 23

animæ eorum pullulauerunt. Moriatur anima mea in animis eorum, moriatur hāc corporalē uitam, ut in animis iustorū illius æternæ uitę adipiscatur gratiā. In quo iam tunc sacramenti huius cœlestis & sacri baptismatis reuelata est magnificētia, per cuius operationē moriuntur homines culpæ ueteri, & iniquorum operibus, ut nouitate uitæ in cōsortia iustorum transfigurati, in eorum mores resurgant. Et quid mirum de hominibus, (Rom. 6) cùm moriantē peccato, ut deo uiuant? Hæc audiens Balach, indignatus est dicēs: Ad maledicendum te adduxi, & tu benedicis? Respondit ille: Calumniam patior de eo quod nescio. Ego enim nihil meū loquor, sed quasi cymbalum tinniēs sonum reddo. Iterum aliò atq; aliò transductus, cum uellet maledicere, benedicebat: Non est labor in Iacob neq; dolor, deus illum protegit. Et infra iubet parari aras septem & sacrificia. Vtiq; debuit discedere, sed per infirmitatē mentis, & mutabilitatē sententiæ putabat quod auertere posset dei uoluntatē. Ipse autem per excessum mētis aliud cupiebat, & aliud loquebatur. Quàm speciosa, inquit, habitacula tua Iacob, ô Hebręorum militia. Tabernacula tua sicut nemora obūbrantia, sicut paradisus supra fluuium, & sicut cedrus secus aquas. Exibit homo ex Iacob, & obtinebit multas gentes, & attolletur regnum eius in altū, in (Num. 24) terris quoq; extendet principatum suum in Aegyptum. Qui benedicent eum, benedicentur: & qui maledixerint ei, maledicti erunt. Quem igitur nisi Christi populum significat quē benedicit deus? In cuius medullas uerbū dei descendit usq; ad diuisionem animæ, artuum quoq; & medullarum: in quo habuisset Balaam gratiam domini, si id ex sententia & affectus sui proposito fecisset. Sed quia reuincitur mala mens consilijs suis, & (Heb. 4) occulta animi pròduntur exitu, ideo sequentibus insidijs animus eius aperitur. Vnde et dignam mercedem suæ inuenit maleuolentię. Nam cum aduerteret quod non posset in excessu mentis positus maledicere, dat consiliū regi dicens: Illa sint oraculorū quæ deus præcepit, accipe consilium aduersus oracula dei. Populus iste iustus est, habet protectionem dei, quia non diuinationibus & augurijs sese dedit, sed soli æterno deo: ideo cæteris fide præstat. Interdum tamen & fideles mentes corporis labuntur illecebra, & formę lenocinio. Sunt tibi mulieres plurimæ, & pleræq; non indecores pulchritudine. Virilis autem sexus nullo magis lubricus quam muliebri decore: citò capitur, & maxime si ar- (3) dor mentium alloquijs inflammetur frequentibus, & quasi facibus inardescat, si spē potiēdi hauriat, effectum differat. Iaciant igitur mulieres tuæ uocibus suis hamos, nec diffi- (4) ciles primos congressus suos præbeant, sed & uisu faciles, & dictu affabiles circūetrent, & toto se circunfundant exercitui, atq; hos arte tractent uiros, ut concubitu non indulgeant, nisi amoris mutui fidem consortio sacrilegij comprobauerint. Sic enim poterunt cœlesti protectione destitui, si ipsi à domino deo suo sacrilegijs deuiauerint. Non igitur iustus Balaam utpote consiliarius fornicationis & sacrilegij, sicut euidēter etiam in Apocalypsi scriptum est Ioannis Euangelistæ, dicente domino Iesu ad Angelum Eccle- (Apoc. 2) siæ Pergami: Habes illic tenentes doctrinā Balaam, qui docebat Balach mittere scandalum coram filijs Israel, manducare immolata, & fornicari: Ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum. Quo apparet inde Manichęorum sacrilegia manasse, qui miscēt atque adiungunt sacrilegiū turpitudini. Ergo nec deus iniustus, nec mutabilis eius senten- (5) tia. Deprehendit enim mentem eius, & occulta cordis, & ideo tentauit eum quasi diuinum, non elegit quasi prophetam. Et utiq; uel tantorum oraculorum gratia, & reuelationum sublimitate conuerti debuit: sed animus nequitiæ plenus uerba prompsit, non fidem detulit, consilijs infirmare cupiens quod annunciabat futurum. Et quia oracula fraudare non poterat, consilia fraudulenta subministrabat, quibus leues populi Iudæorum tentati quidem sunt, sed non expugnati. Vnius enim uiri sacerdotis iustitia, solutū est omne facinorosi hominis cōsilium: multoq; mirabilius per unum hominem potuisse liberari exercitum patrum, quàm potuisse decipi. Hoc munusculum sanctæ menti tuæ transmisi, quia uis me aliquid de ueterum scriptorum interpretationibus paginare. Ego autem assumpsi epistolas familiari sermone attexere, redolentes aliquid de patrum moribus, quarum gustum si probaueris, post hæc huiusmodi mittere non uerecundabor. Malo enim senilibus uerbis de supernis rebus hallucinari tecum, quod Græcè dicunt ἀδολεσχίαις γηραλέαις περὶ τῶν ἄνω ἀδολεσχῆσαι, ut enitente Rebecca futurę Ecclesiæ animo uidens mysteria: malo inquā hallucinari tecum uerbis senilibus ne uidear

artem

artem deſeruiſſe,quàm cõcitatioribus deflare aliquid iam nec ſtudijs noſtris aptum nec uiribus. Vale,& nos dilige,quia nos te diligimus.

Diui Ambroſii ad Horontianum, rationẽ huic quæſtioni reddentis,cur prius omnia uel uolatilia uel terreſtria, uel quæ in aquis ſunt, producta fuerint,quã homo,propter quem cuncta illa creata ſunt,formaretur. Epiſto. XXXVIII

A Mbroſius Horontiano. Moueri te inſinuaſti mihi lecto hexaemero quod ipſe ſcripſi: quia cum tantum diuinæ ſcripturæ ſerie uel ſtylo ſermonis mei collatum aduerteres homini, quãtum nulli in hac terra animantiũ,prius omnia uel uolatilia,uel terreſtria,uel quæ in aquis ſunt,produxerit terra uel aqua,quàm homo propter quem illa creata ſunt generaretur:eiusq; rei rationem de me requirere,quã & Moyſes ſiluerit,& ego nõ auſerim attingere.Et forte ille oraculi interpres diuini conſilio conticuerit,ne cœleſtis diſpoſitionis arbitrum ſe & conſiliariũ præſtare uideretur. Aliud eſt enim loqui quod inſundebatur à dei ſpiritu, aliud uoluntatem dei interpretari.Nos autem non quaſi interpretes dei, ſed quaſi ex uſu humano rationis ſeminaria colligentes,exiſtimamus poſſe nos ex eo quod humano uſui in cæteris rebus ipſe dominus infuderit,opinari,quoniã decuit hominem poſtremũ creari.Etenim qui conuiuium adornat,ut ille Euãgelicus diues (oportet enim diuina diuinis cõferamus,quo melius colligere poſſimus)utiq; omnia prius præparat, tauros & ſaginata occidit, & tunc amicos ad cœnam inuitat.Prius ergo quæ leuiora ſunt parãtur,& tunc rogatur honoratior. Vnde & dominus homini ante animalium cæterorum præparauit epulas,tunc ipſum quaſi amicum ad ſuum uocauit cõuiuium.Et uerè amicum, quaſi charitatis diuinæ participẽ, & hæredem gloriæ.Deniq; ipſe dicit:Amice,quomodo huc ueniſti ad nuptias? Præcedentia ergo miniſteria ſunt,amicusq; poſtremus rogatur. Accipe aliud. Quid eſt mundus,niſi quidam agon plenus certaminũ? Vnde & in Apocalypſi dominus ait: Vincenti dabo coronam uitæ.Et Paulus ait: Certamen bonum certaui. Et alibi: Nemo niſi qui legitime certauerit,coronatur. Huius agonis inſtaurator utiq; omnipotẽs deus eſt.Qui igitur agonem ſuſcipit in hoc ſeculo,nónne omnia præparat quæ agoni ſunt neceſſaria & tunc Athletas uocat,paratis præmiorum infulis certaturos ad coronam, ne morã patiatur qui uicerit,ſed præmio donatus recedat? Præmia ergo hominis, terrarum fructus ſunt,& cœli lumina.Illa ad uitę præſentis uſum,hęc ad ſpẽ uitę æternæ.Quaſi athleta igitur poſtremus ingreditur in agonẽ,erigit ad cœlum oculos, uidet quia & cœleſtis creatura uanitati ſubiecta eſt nõ ſponte,ſed propter eum qui ſubiecit eam in ſpe. Videt quia omnis creatura congemiſcit,expectans redemptionẽ. Videt quia omnis manet labor: erigit oculos,uidet coronas luminum,lunæ & ſtellarum globos conſiderat. Quoniã iuſti qui qui uicerint,erunt ſicut ſtellę in cœlo. Et caſtigat corpus ſuum,ne ſibi aduerſetur in certamine,ungit oleo miſericordiæ,exercet diurna uirtutis palæſtra, puluere ſe oblinit ſtadij,currit non quaſi in incertum,ictus dirigit,lacertos excutit,ſed non inuacuum, percutit aduerſarium quem non uidet, quia illum ſolum attendit, cui cedũt omnes etiã qui non uidentur,in cuius nomine poteſtates aereæ diuerberantur. Ille ergo ictũ librat, & Chriſtus percutit:Ille calcem leuat,& Chriſtus in uulnus dirigit.Deniq; etſi non uidebat Paulus quos cæderet, non quaſi aera tamen cædebat: quia in Chriſti prædicatione omnes ſpirituales nequitias quæ ſibi aduerſabantur conuulnerabat.Nõ immerito ergo poſtremus homo ingreſſus eſt ſtadium,cui parabatur corona,ut eum præcederet cœlũ, quaſi ſui prẹmium.Sed non ſolum aduerſus nequitię ſpiritualia quę ſunt in cœleſtibus, ſed etiam aduerſus carnem & ſanguinem lucta nobis. Luctà aduerſus ſatietatem, lucta cum ipſis frugibus terræ,lucta cum uino quo etiã iuſtus inebriatus eſt, quo etiã integer Iudæorũ exercitus ſupplantatus eſt:lucta cum feris beſtijs, lucta cum uolatilibus cœli, quibus caro ſaginata nõ redigitur in ſeruitutem:lucta cum periculis itinerum,periculis fluminum,ut ait Paulus:lucta cũ uirgultis arborũ, quibus cędebantur Apoſtoli. Vides quanta certamina. Terra ergo exercitium eſt hominis, cœlum corona.Aut quaſi amicum igitur pręcedere debuerunt miniſteria,aut quaſi athletã corona & pręmia. Specta aliud.In omnibus rebus pręſtantiora ſunt principia & finis.Si domũ cõſideres, potiora omnibus fundamenta & culmina:ſi agrũ,ſatio & meſſis,plantatio & uindemia. Quàm iucunda inſitiua arborũ, quã fructus uotiui? Ita ergo & cœlũ primo eſt condítũ,nouiſſimus ho-

Matth.22 *Matth.22* *Apocal.2* *2.Timo.4* *2.Tim.2* *Rom.8* 1 *1.Cor.9* 2 *Ephes.6* *2.Cor.11* 3 4

mus homo quasi quædam cœlestis in terris creatura. Nã etsi corpore cũ bestijs cõfertur,
1.Cor.15 animo tamẽ cœlestibus annumeratur. Sicut enim portauimus imaginẽ terreni, ita porta
mus & imaginẽ cœlestis. Quomodo nõ cœlestis, qui ad imaginẽ & similitudinẽ factus
est dei? Recte ergo in cõstitutione mundi primum cœlũ, & nouissimum cœlum, in quo
quod ultra cœlũ est, deus cœli est. Deniq; de eo magis accipitur: Cœlum mihi thronus.
Non enim deus supra elementum sedet, sed in corde hominis. Vnde & dominus ait: Ve
Joann.14 niemus ad eum, & mansionem apud eum faciemus. Principiũ ergo operis mundani cœ
lum, finis homo. Cœlum de mũdo, homo supra mundum. Illud enim mundi portio, iste
paradisi incola, Christi possessio. Cœlum incorruptibile putatur, & præterit: homo cor-
ruptibilis habetur, & incorruptionem induit. Illius figura perit, iste quasi immortalis re-
surgit. Vtrumq; tamen manus domini fecerunt, secundum scripturæ authoritatem. Si-
Psalm.101 cut enim de cœlis legimus: Et opera manuum tuarum sunt cœli, ita & homo dicit: Ma-
Psalm.118 nus tuæ fecerunt me, plasmauerũt me. Similiter quoq; cœli enarrant dei gloriã: & ut cœ
Matt.5 lum stellarum fulget splendoribus, ita & homines meritorum luminibus micant, quorũ
opera coram patre suo lucent, qui est in cœlis. Firmamentum cœli supernum illud, hoc
Matth.16 quoq; non dissimile firmamentum, de quo dictum est: Super hanc petram ædificabo Ec
clesiam meam. Illud firmamentum elementorum, hoc uirtutum. Iam illud præstantius:
suxerunt oleum de firma petra. Petra enim caro Christi, quæ cœlum & totum mundum
redemit. Quid illa attexam, & quasi toto stadio te urgeam, quòd hominem deus diuinæ
2.Pet.1 fecit consortem naturæ, sicut in epistola Petri legimus? Vnde non immerito quidã ait:
Acto.17 Cuius & genus sumus. Dedit enim nobis de cognitione sua, rationabilis scilicet naturę
ut quęramus illud diuinum quod non longe est ab unoquoq; nostrum, in quo & uiui-
mus & sumus & mouemur. Cùm itaq; contulisset homini quod est gratiarum maximũ,
quasi charissimo & domestico animanti concessit ea quæ in hoc mundo sunt omnia, ut
nullius indigeret quod esset necessarium uel ad uitam, uel ad bonã uitam. Quorũ alia mi
nistraret abundantia copiarum terrestrium ad uoluntatis perfunctionem, alia cognitio
secretorum cœlestium, quæ mentem inflammaret hominis amore, & desiderio discipli-
narum, per quas ad sublime illud diuinorum penetraliũ possimus peruenire. Vtrumq;
igitur pręstantissimũ, ut & subiectas haberet omnes mundi opes, omnia uolatilia, terre-
stria, etiã pisces, & usum maris, tanquam rex elementorum, ac sine labore, sine indigen-
tia ad imitationem & similitudinẽ uenerandi authoris abundaret omnibus, atq; in sum-
ma degeret copia, & uias sibi aperiret, gradusq; admoueret, per quos ad cœli ascendat
regiam. Cuius difficilis itineris uiatorẽ non facile reperies, illum uirum qui ita sit animi
inductione formatus ac uoluntate, ut minima sibi cum suo corpore sit familiaritas, neq;
in ullum ingrediatur uitiorum contubernium, nullis assentantium pumicetur sermoni-
bus: neq; in rotis secũdorum temporum positus humiles fastidiat, mœsta fugiat, sancto-
rum laudes excutiat atq; eleuet, neq; glorię ardore aut pecunię pręsumptę, spei omnem
exurat cupiditatem. Cuius animum non inflectat mœstitia, non frangat iniuria, nulla so
licitet suspicio, libido non exagitet, non expugnent passiones corporis, non inequitet
uanitatum appetentia, uoluptatum gratia. Iam si adiungas ei uirtutes, castimoniã, sobrie
tatem, ac temperantiam, facile refrænare potẽs sit immoderatos impetus leuium passio-
num, mensuramq; imponat delectationibus suis & cupiditatibus, æquitate ambigua di
stinguat, tranquillitate mentis dubia componat, & uelut compositis omnibus corporis
& mentis iurgijs, quasi bonus arbiter inoffensam teneat exterioris hominis atq; interio
ris concordiam, placidans eos in semetipso, ac si caussa exigat, nullus eum malus consi-
liarius reuocet metus à passionis corona, is plane nõ solum quasi amicus, sed etiam qua
si filius assumetur a patre ut diuitias glorię & hęreditatis eius adipiscatur. Merito ergo
postremus quasi finis naturę formatus ad iustitiam inter cętera animantia iusti arbiter.
Rom.10 Et si licet exemplum arcessere, sicut inter homines finis legis Christus ad iustitiam om-
ni credenti, & nos tanquam iumenta contemplatione domini: sic enim propheta ait,
Psalm.2 κτηνώδης ἐγενήθην παρὰ σοί, id est, iumentum existimatus sum apud te, & quę tamen compa
ratio, cùm ille pereũtes redemerit, nos immolemus? ille seruos ad libertatem uocauerit
nos liberis irrogemus captiuitatẽ? Sed quis similis deo processit? Tamẽ postremus crea
turarũ omnium homo, specie gratus, mente sublimis, ut omni esset creaturę miraculo.

In quo

In quo ad similitudinem æterni dei νοῦς esset inuisibilis, humana specie amictus. Hic est νοῦς animæ uigor, principatum animæ & corporis sibi quasi rector uindicans. Quem etiam si non uident animalia cætera, tamen reformidant, sicut nos deum: quem quia non uidemus, timemus, & eo plus metuimus, quia non uidemus. Namque ut ad imaginē eius & similitudinem, sicut scriptū est, præsumamus dicere, cùm ille se fundat maiestatis suæ plenitudine, & uideat omnia, cœlum, aerem, terram, mare, complectens uniuersa, & penetrans per singula, ut eum nihil prætereat, & nihil sit quod non consistat in eo, atque ex ipso pendeat, & ipsius plenum sit, sicut ipse ait: Cœlum & terram ego cōpleo, dicit dominus: ait νοῦς hominis uidet omnia, & nō uidetur, habens sui inuisibilem substantiam, disciplinis & cōsilijs ac sensibus cōprehendit latentia, penetrat occulta maris, atque omnium diffusa terrarum latibula, utriusque scrutator naturæ, ad similitudinem dei summi, quem imitatur & sequitur, cuius imago pro exiguis portionibus in singulis figuratur, eleuans quoque se in aerem, & eius nubilosa prætergrediens, ad cœli alta se dirigit studio cognitionis, & ardore sapientiæ, ubi paulisper stupefactus admiratione stellarum cœlestiū, & luminū delectatus claritate, prospiciens desuper mundana ista, conferens quoque se ad hesperum atque arcturum & cæteros illos ἀπλανεῖς πλανήτας, & uidens quòd infensus ille sit error, quem sine errore, quo magis omnia obeant, intexere atque oberrare uideantur, maiore se cupiditate attollit ad ipsum gremiū patris, in quo est unigenitus dei filius enarrans secreta dei, & facie ad faciem postea reuelanda. Nunc tamen quibus dignatur ex parte demonstrat, atque in ænigmate, simulque de spiritu & uultu suo splendorē luminis more torrentis effundit, ut eo illuminatus dicat: Et erat ignis flammigerans in ossibus meis, & dissolutus sum undique, & ferre non possum. Et Dauid ait: De uultu tuo iudicium meum prodeat. Hoc igitur mētis uigore, ut reuertar unde digressus sum, quo & externa subigit, & separata & distantia uidet, & ualidiora uiribus animalia subijcit, tantam cæteris uenerationē sui infundit, ut certatim quasi regi obediant, uoci eius obsecundent. Et cum sint irrationabilia, rationem agnoscant, & disciplinam eam imprimat, quam natura non tribuit. Denique uidentes feræ eius mansuetudinem eius imperio mansuescunt. Sæpe suspenderunt morsus suos reuocante sono uocis humanæ. Videmus innoxio canum dente lepores sine uulnere capi, Leones quoque ipsos, si uox hominis resultauerit, prædam dimittere, Pardos atque ursos incitari ac reuocari uocibus: equos plausu hominum fremere, silentio mollire cursum. Denique sæpe sine uerbere prætereunt uerberatos, ita uehementius illos incitat linguæ flagellum. Quid uero de muneribus loquar? Nutrit aries uellera, ut placeat homini, atque in fluuio mersatur, ut nitorem augeat. Oues quoque meliora pabula legunt, ut suauiore succo lactis fœta distendant ubera, subeūt partus dolores, ut homini sua munera ferant. Tauri depresso sulcis per totum diem aratro gemunt, Cameli præter subeundi oneris obsequia tondēdos se exhibent ut arieres, quo uelut regi diuersa animalia tributum suum conferant, pendantque uectigal annuum. Equus tanto se iactans equite, glomerat gressus superbos, atque ad domini adscensum dorsa sinuatus, herili terga substernit sedili. Sed ne forte adhuc moueat quòd nouissimus homo factus sit, idem equus nos doceat, non ad contemptionē referendū esse, sed honorē. Portat posteriorem suum, nec despicit, sed reformidat, & per diuersa eum suo circunfert labore. Vno momento homo longinqua obit, circumerrat distantia, tum equis singularibus, tum quadrigis triūphalibus. Et quoniā triumphales memoraui quadrigas, necesse est attexā ijs currus Heliæ, quibus per aera uectus est. Currus elephantorū, quibus homo uictor assistens, cùm sit postremus, priores regit. Sic quoque gubernator nauis in puppi sedet, & totam nauē gubernat. Vnde puto illud non ociosum esse in Euangelio quod dominus Iesus in puppi dormiebat: denique excitatus imperauit uento & mari, & sedauit tempestatem, ostendēs ideo se nouissimū uenisse, quia gubernator ueniret. Vnde Apostolus ait: Factus est primus homo Adam in animam uiuentē, nouissimus Adam in spiritum uiuificantem. Sed non prius quod spirituale est, sed quod animale, deinde quod spirituale. Et addidit: Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis. Recte ergo nouissimus quasi tonus summa operis, quasi caussa mundi, propter quē facta omnia, quasi omniū habitator elementorū inter feras uiuit, cū piscibus natat, super aues uolat, cōuersatur cum angelis, terrā inhabitat, & cœlo militat, sulcat mare, aere pa-

Gene. 1

Hierem. 2

7

Hierem. 20

Psalm. 16

8

9

10

4. Reg. 2

Matth. 8

1. Cor. 15

Exod. 12 scitur, cultor soli, uiator profundi, piscator in fluctibus, in aere auceps, in cœlo hæres, Daniel. 14 Christi cohæres. Hęc secundum industriam. Accipe etiam quod supra hominis substan 3. Reg. 17. & tiam. Moyses in imo ambulauit mari, in summo Apostoli, Abacuch sine pennis uolauit 4. Reg. 2 Helias in terris uicit, & in cœlo triūphauit. Vale fili, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Diui Ambrosii ad Horontianum, de diuisione prophetica quæ operatorem atq; opera distinxit. Ratione quoq; sex dierum quibus factus est mundus, & mysterio septimi atq; octaui numeri subtiliter differentis. Episto. XXXIX

A Mbrosius Horontiano. Diuisionem egregię aduertisti propheticam, uel po tius diuinam. Non enim sua Moyses, sed infusa & reuelata sibi scripsit, ea pręcipuè quæ sunt de constitutione mundi, quę diuisio operatorem atq; opera distinxit. Nā cum aliud impassibile esset, aliud passionis receptabile: quod erat impassibile, ad deum operatorem retulit: quod autem passibile, sine anima, sine motu proprio, motum & animam & figuram à creatore accipiens suo, deputauit huic mundo. Quem factum non oportuit sine gubernatore & quodā parte indefensum relinqui. Et ideo inuisibilem deum uisibilis huius mundi rectorē esse, & quasi tutorem, apertissimè describit. Quod ergo inuisibile, sempiternum: quod autem uidetur, temporale. Sex itaq; diebus factum mundum exprimit, non quod deus tempore indiguerit ad constitutionem Psalm. 148 eius, cui intra momentum suppetit facere quæ uelit, (dixit enim, & facta sunt) sed quia ea quæ fiunt, ordinem quærunt. Ordo autem tempus & numerū plerumq; exigit. Illud quoq; pręcipuè, quoniam nobis ad operandum formam daturus, numerum dierum seruauit & tempora. Nos enim tempore indigemus ut aliquid maturius agamus, ne præci Gene. 1 pitemus consilia atq; opera nostra, ne ordinem prætermittamus. Cùm enim Deum legimus, ut scriptura ostendit, cum sapientia & quodam consilio & dispositione fecisse & ordine, ut primo cœlum faceret quod est pulcherrimū, oportet ut eò primum oculos eri gamus, illò nobis contendēdum esse arbitremur, illam sedem terrenis omnibus præfe Gene. 2 rendam putemus. Sex itaq; diebus mundum creauit, septimo die requieuit ab operibus suis. Bonus septimus numerus, quē non Pythagorico & cæterorum philosophorū more tractamus, sed secundum formā & diuisiones gratiæ spiritualis. Septē enim uirtutes Esa. 61 principales sancti spiritus propheta Esaias cōplexus est. Hęc hebdomas sicut ipsa patris & filij & spiritussancti uenerabilis trinitas, sine tempore, sine ordine, author numeri, nō sub numeri lege deuincta. Itaq; sicut ad ęternæ trinitatis gratiam, cœlū, terram, maria formata, sicut sol, luna, & stellę: ita etiam ad illum septenariū uirtutum spiritualium circuitum atq; orbem, operationis diuinæ uigore pręstantem, septenarium quoddam ministerium planetarū creatū aduertimus quo hic mundus illuminatur. Quarū concurrere fertur militia ad earum numerū quas inerrabiles ferunt stellas, & ut Gręci dicunt ἀπλανεῖς. Septentrio quoq; inde Latinè nomen accepit quòd septem in eo fulgor stellarum irradiet, in quem maxime gubernatores quasi ducem feruntur intendere. Descendit hęc de cœlo in terras prærogatiua. Nam ut transeam septiformem capitis nostri gratiam, in oculis duobus, auribus & naribus binis, ore quoq; per quod magnam suauitatem percipimus: quantum istud miraculi, quod septimo mense in plerisq; origo legitima formatur, & qui fuerit editus, uitalis generationis curricula sortitur: octauo autem mense interdicta naturali lege pariendi cernimus tempora, ac si forte letalis necessitas partus claustra laxauerit, periculum pariter generantis properetur & pignoris. Sed tamen ille septimanus, etsi bene nascatur, ad labores nascitur: qui autem octaua die regenerationis sortitur mysteria, consecratur per gratiam, & ad hæreditatem regni cœlestis uocatur. Magna in uirtutibus spiritus sancti hebdomadis gratia, eadem tamen hebdomadē sonat, ogdoen consecrat. in illa sonus, in ista fructus est: ideoq; octauo die soluta paradiso reddidit spiritus gratia, quos extorres sua fecerat culpa. Nouit ogdoen istam, quam octauam Latinè Eccle. 11 dicimus, Vetus testamentum, siquidem ait Ecclesiastes: Da partem illis septem, & illis quidē octo. Hebdomas Veteris testamēti est, octaua Noui, quādo Christus resurrexit, Psalm. 117 & dies omnibus nouæ salutis illuxit. Ille dies, de quo ait Propheta: Hic dies quem fecit dominus, exultemus & lætemur in eo. quo die se fulgor plenæ atq; perfectæ circuncisionis humanis pectoribus infudit. Propterea & Vetus testamentum dedit partem octauæ in circuncisionis solennitate. Sed illa adhuc in umbra latebat. Venit sol iustitiæ, & cōsum-

matione passionis propriæ reuelauit sui luminis radios, quos retexit omnibus, & uitæ claritatem aperuit æternæ. Isti ergo sunt septē & octo, de quibus & Osee dicit quòd eo numero conduxerit sibi, & acquisierit fidei plenitudine. Sic enim habes: Et abij, & conduxi mihi quindecim argenteis, & coro hordei, & semicoro hordei, & neuel uini. Conducendam autem ei meretricem dominus præceperat. In superioribus itaq; manifestū est quòd conduxit eam, qui etiam mercedis quantitatem expressit. Quindecim autem argentei ex septem, & octo constant, hebdomadam itaq; & octauam significant. Duorum igitur testamentorum, id est, plenæ fidei precio prophetia consummationem accepit fidei, Ecclesia plenitudinem. Primo enim testamento Israel acquisitus est populus, secundo nationum & gentium. Fide ergo plena conducitur meretrix, uel ex gentibus copulam sui quærens, uel ex adultero Iudæorum populo, qui dominum suum & authorem uirginalis fidei dereliquerat, conuentus suos totius orbis spatio diffundens. Quod autem dixit, in coro & in semicoro hordei: in coro mensuræ plenitudo est, in semicoro semiplena mensura. Plenitudo in Euangelio, semipletio in Lege: sicut legimus dicente domino: Non ueni legem soluere, sed implere. Et alibi habemus dicente domino per Micheam prophetam: Quia tunc pax erit in terra Israel, cum uenerit Assyrius in terram eius, & insurrexerint in eum septem pastores, & octo morsus hominū. Tunc enim plena pax est fideli populo ab omnibus tentationibus & uanitatibus absoluto, cùm mundi huius uanitatem excluserint de cordibus nostris pax & gratia. Pax ueteris, gratia noui testamenti. Septem pastores, præcepta legis sunt, quibus grex adhuc quasi irrationabilis in uirga Moysi per desertum ductus & gubernatus est. Octo morsus hominū mandata euangelij, & dominici oris alloquia. Corde enim creditur ad iustitiā, ore confessio fit ad salutē. Boni morsus, per quos uitæ æternæ munus gustauimus, peccatorum remissionem in Christi corpore deuorantes. In Veteri testamento amarus morsus est mortis, propterea dictum est: Deuorauit mors præualens. In Nouo testamento suauis morsus est uitæ, quæ mortem absorbuit. Propterea Apostolus ait: Deuorata est mors in uictoria sua. Vbi est mors uictoria tua? ubi est mors aculeus tuus? Atq; ut apostolicis utamur testimonijs, ubi hominem fecit deus, requieuit ab omnibus operibus suis in die septima. Sed quia populus Iudæorum per contumaciam cōtempsit mandata dei sui, ait dominus: Si introibunt in requiem meam. Et ideo aliam deus præfiniuit diē, de qua dicit: Hodie si uocem meam audieritis. Duos enim dies cōprehendit scriptura generales, Heri & Hodie. De quibus dicit: Imitamini fidē Iesu Christi, heri & hodie, ipse est in secula. In superiore die promissio est, in cōsequenti solutio. Sed quia hesterna die neq; Moyses neq; Iesus Naue populum induxit in requiem, hodierna die Christus induxit, cui dixit pater: Ego hodie genui te. Per suam enim resurrectionem Iesus populo requiē comparauit. Requies enim in cœlo, non in terra est. Requies nostra, dominus est Iesus, qui ait: Hodie mecum eris in paradiso. Quid igitur opus est, ut explorem ortus signorum atq; obitus, quorum ad exortum duris inarata uomeribus findantur noualia, uel ad occasum læta messis recumbat? Vna mihi stella abundat pro omnibus, stella splendida & matutina, cuius ad exortum seminata est non frugum, sed martyrum seges: quando Rachel plorauit filios suos, ut lachrymis ablutos suis pro Christo offerret infantulos: cuius stellæ obitus non cremiorum insensibilium, sed spirantium defunctorum triumphales manipulos de tumulis resuscitauit. Celebretur itaq; hebdomas, eò quod per septem ætatum cursus uita hominū usq; ad senectutem transcurritur, sicut Hippocrates medicinæ magister scriptis explicuit suis. Prima ætas infantia est, secunda pueritia, tertia adolescentia, quarta iuuentus, quinta uirilis ętas, sexta æui maturitas, septima senectus. Est ergo infans, puer, adolescens, iuuenis, uir, ueteranus, senex. Solon autem decem fecit ætatum ordines per annos septenos, ita ut prima ætas infantię usq; ad emissionem sit dentium, quibus conficiat cibum, sermonemq; distinguat, ut possit effabilis uideri. Pueritia quoq; usque ad annos pubertatis procedit, & genitalia tentamenta. Adolescentia usq; ad barbæ lanuginem. Iuuenta usque ad perfectæ uirtutis processum. Quinta ætas uirilis est, apta copulis coniugalibus per totam hebdomadam. Sexta quoque hebdomas uirili deputatur ętati, & ad prudentiæ processum habili, & ad agendum strenuæ. Septima quoque hebdomas & octaua æui maturum, & sensum uigentem, & sermonem non in-

Osee. 3 | Matth. 5 | Micheæ. 5 | Rom. 10 | 1. Cor. 15 | Hebr. 4 | Psalm. 2 | Luc. 23 | Hierem. 13 | Matth. 2

suauis alloquij gratia prędirum produnt. Nona hebdomas reliquias adhuc habet aliquas uirium, lingua ac sapientia mollior. Decima uero hebdomas mensuram implet, ad quam is qui peruenire potuerit, nō immaturo temporum cursu pulsabit mortis sera uestibula. Ergo Hippocrates & Solon uel septem ętates uel hebdomadas ætatum norunt, in illis se hebdomas præferat. Octaua autem unam & perpetuam ætatem inuehit, qua excrescimus in uirum perfectum in agnitione dei fidei plenitudine, in qua legitimæ ætatis mensura impletur. Est etiam in uisceribus nostris hebdomadis explorata gratia. Ferunt enim septem quoq; esse in nobis interiora uiscera, stomachum, cor, pulmonem, lien, hepar, renes duos. Septem quoq; exteriora, caput, posteriora, uentrem, binas manus, & binos pedes. Præstantissima hæc, sed obnoxia dolori. Quis autem dubitet maius esse octauę munus quę totum renouauit hominem, ut iam nihil possit dolere? Itaq; septima mundi ætas conclusa est, octaua illuxit gratia, quæ fecit hominem iam non huius mundi esse, sed supra mundum. Iam enim nō uitam nostram, sed Christum uiuimus. Nobis enim uiuere Christus & mori lucrum. Itaq; iam nō in carne, sed in fide uiuimus Christi. Vnde colligimus, quia conclusus est mundi dies: Denique nouissima hora uenit dominus Iesus, & pro nobis mortuus est, & omnes in illo mortui sumus, ut uiuamus deo. Non ergo nos qui eramus uiuimus, sed uiuit Christus in nobis. Abijt ergo hebdomas, uenit octaua. Abijt heri, uenit, hodie, illud hodie quod promissum est, quo admoniti sumus uocem dei audiendam & sequendam. Abijt ergo ille dies testamēti Veteris, uenit dies nouus, quo testamentum consummatū est Nouum, de quo dicit: Ecce dies ueniūt, dicit dominus, & confirmabo domui Israel, & domui Iudæ testamentum nouum, non secundum testamentum quod feci patribus illorum in die qua apprehendi manus ipsorum educere illos de terra Aegypti. Et qua ratione mutatum sit testamentum, adijcit: Quoniam ipsi non manserunt, inquit, in testamento meo, & ego neglexi eos, dicit dominus. Abierunt sacerdotes legis, legis tribunalia. Accedamus ad sacerdotem nouum, ad sedem gratiæ, uisitatorem animarum nostrarum, sacerdotem nō secundum legem mandati carnalis creatum, sed secundum uirtutem infatigabilem electum. Non enim ipse sibi honorem præripuit, sed electus à patre est, sicut ipse pater ait: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Nouus ergo sacerdos uidemus quid obtulerit. Alij sacerdotes pro se offerebant, & pro populo suo, hic quia non habuit peccatum, ut pro se offerret, pro uniuerso mundo se obtulit, & per sanguinem suum intrauit in sancta sanctorum. Hic est ergo sacerdos nouus, & noua hostia, non ex lege, sed supra legem: ad uocatus mundi, lux seculi: qui dixit: Ecce uenio, & uenit. Ad quem accedamus in abundantia fidei, adorantes, & obsecrantes, & sperantes in eum, quem non uidemus oculis, sed affectu tenemus, cui est omnis honor semper & gloria. Vale fili, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Philipp. 1 | Hierem. 31 | Hebr. 8 | Hebr. 7 | Psalm. 109 | Hebr. 9 | Apocal. 22

Diui Ambrosii ad Sabinum, libellos illi mittentis, atq; rogantis ut discutiat, & quæ corrigenda decreuerit, arbitrij sui iudicio corrigat. Epist. XL.

A Mbrosius Sabino. Remisisti mihi libellos, quos tuo iudicio probatiores habebo. Ideo misi alios non iudicij fauore delectatus, sed promissa à te, & petita à me ueritate illectus. Malo enim tuo corrigatur iudicio si quid mouet, priusquam foras prodeat, unde iam reuocandi nulla facultas sit, quàm laudari à te quod ab alijs reprehendatur. Itaq; arbitrum te eorum quæ postulas rogaui. Neq; enim legi ante mea quæ nōnunquàm tribuo in uulgus, sed in tuæ calculum uenire sententiæ desiderauit. Non erit longi subsellij ista iudicatio & mora, ut dictum est antiquitus. Facile est tibi de nostris iudicare. Ego certe huc inuitatu tuo prodeundum putaui, tuum est liquido decernere, & scrutanter discutere quæ corrigas, ne tibi uitio uertāt ea quæ nobis potuerunt obrepere. Nescio quo enim modo præter imprudentię caliginem quæ me circunfundit, unumquemq; fallunt sua scripta, & aurem pretereunt, atq; ut filij etiam deformes delectant, sic etiam scriptorem indecores sermones sui palpant. Incautius plerumq; aliquid promitur, aliquid accipitur maleuolentius, aliquid exit ambiguum: tum quia alieno examinanda iudicio, non pro nostra debemus magis quàm pro aliena opinione trutinare, & discutere omnes scrupulos maleuolentiæ. Assume igitur beneuolo animo aurem uersutiæ, & pertracta omnia, sermones uellica, si in ijs nō forenses blanditiæ, & suasoria ue r-

soria uerba, sed fidei synceritas est, & confessionis sobrietas. Notam appone ad uerbum dubij ponderis, & fallacis staterae, ne quid pro se aduersarius interpretetur. Esto ut reuincatur si congredi coeperit. Male se habet liber qui sine assertore non defenditur. Ipse igitur pro se loquatur, qui procedit sine interprete. Noster hic tamen nō egreditur à nobis, nisi à te acceperit authoritatē. Itaq; cum eum fide tua prodire iusseris, committetur sibi. Tamen quoniam non in sermone est regnum dei, sed in uirtute: uerbum si offenderit, uirtutem professionis interrogato. Professio autem fidei sententia est, quam aduersum Sabellianos & Arrianos ita à Maioribus traditam tenemus, ut patrem deum, & filium eius unigenitum, & spiritum sanctum ueneremur, hanc trinitatem unius esse substantiae, maiestatis, diuinitatis. In hoc nomine patris & filij & spiritus sancti baptizare nos quemadmodum scriptum est: Filium itaq; coaeternum patris suscepisse carnem, natum de spiritu sancto & uirgine Maria aequalē patri secundū diuinitatem in dei forma, id est, in omni plenitudine diuinitatis, quae in illa habitat, ut dixit Apostolus, corporaliter, qui in persona hominis formam serui accepit, et se humiliauit usq; ad mortem. Ergo & aduersus Photinum haec nobis sententia est: aduersus Apollinarem autem legitima circunspectio, ut confiteamur sicut in dei forma nihil ei defuit diuinę naturae & plenitudinis, sic in illa forma hominis nihil ei defuisse quo imperfectus homo iudicaretur, qui ideo uenit, ut totum hominem saluū faceret. Neq; enim decebat ut qui perfectum opus in alijs consummauerat, hoc imperfectum in se esse pateretur. Si enim aliquid ei defuit, non totum redemit. Si non totum redemit, fefellit igitur, qui dixit ideo se uenisse, ut totum hominē saluū faceret. Sed quia impossibile est mentiri deo, nō fefellit ergo: quia ita uenit, ut totum redimeret, & saluū faceret totū utiq; suscepit quod erat humanae perfectionis. Nostra sententia huiusmodi est, ut meministi. Si uerba alicubi mouent, non prae iudicant fidei. Etenim sermonem dubium mens non dubia obumbrat, & defendit à lapsu. Haec tecum prelusimus, quę in libros nostrarum Epistolarum referam si placet, atq; in numerum reponam, ut tuo commendentur nomine, & tuis ad nos, et nostris ad uos literis augeatur mutuus amor per dominū, ut ita legas quo iudices, & quod mouerit, scribas ad me. Amor enim uerus constantia probat. Placet iam quod sensibus usu facilis est, quotidiano & familiari sermone epistolas texere, & si quid de scripturis diuinis obuium inciderit, attexere. Vale frater, & dilige amantem tui, quia plurimum te diligo.

1.Cor.4 — *Matth.28* — *Colos.2* — *Philip.2* — *Ioan.7*

Diui Ambrosii ad Sabinum, ex eo quòd illi complacuit usus epistolarum, spōdentis se frequentius eum scriptis suis, praesertim cum solus sit, uelle alloqui, solitudinemq; plurimum commendantis atq; suadentis. Epist. XLI

AMbrosius Sabino. Quoniam tibi quoque complacuit nostrarum usus epistolarum, in quibus quidem inter absentes praesentium sermo est, pergam frequentius te in meis scriptis & cum solus sum alloqui. Nunquam enim minus solus sum, quàm cum solus esse uideor: nec minus ociosus, quàm cum ociosus. Certe pro arbitrio arcesso quos uolo, atque adiungo mihi quos magis diligo, aut quos aptiores arbitror: nemo interpellat, nemo interpolat. Tunc ergo te magis teneo, & de scripturis confero, & prolixiorem simul sermonem cedimus. Sola erat Maria, & loquebatur cum angelo. Sola erat quādo superuenit in eam Spiritus sanctus, & uirtus altissimi obumbrauit eam. Sola erat, & operata est mundi salutem, & concepit redemptionem uniuersorum. Solus erat Petrus, & totum per orbem consecrandarum gentium cognouit mysteria. Solus erat Adam, & non est praeuaricatus, quia mens eius adherebat deo. Postquam uero ei mulier adiuncta est, non potuit inhaerere mandatis coelestibus, & ideo se abscondebat quando deus deambulabat in paradiso. Et nunc deambulat in paradiso deus quando diuinas scripturas lego. Paradisus est Genesis liber, in quo uirtutes pullulant patriarcharum, Paradisus Deuteronomium, in quo germinant legis praecepta, Paradisus Euangeliū, in quo arbor uitae bonos fructus facit & aeternae spei mandata diffundit per uniuersos populos. Audiens itaq;, Diligite inimicos: audiēs, Dimitte omnia tua & sequere me: audiens, Qui te percutit in maxilla, praebe ei alteram: & haec non faciens, & uix diligens eum qui me diligat, non dimittens quę habeo, iniuriam acceptam ulcisci uolens, & sublatum mihi extorquere, cùm scriptura dicat etiam aliud, id est, plus quàm petitum aut ereptum est, concedendū: uideo me contra mandata dei facere. Et aperiens

Luc.1 — *Actor.10* — *Genes.2. et 3* — *Matth.5* — *Matth.19* — *Luc.6*

oculos conſcientiæ, deambulare mihi deum præſentem recognoſco, cupio me abdere, cupio uelare, ſed nudus ſum deo, apud quem nuda & intecta ſunt omnia. Erubeſcens itaque tegere pudenda facinora deſidero, quaſi membra mei corporis: ſed quia deus omnia uidet, folijs obumbratus, latebris tectus appareo. Puto me abſcondi, quia corpore amictus ſum. Ipſa eſt tunica pellicea cum qua Adam de paradiſo eiectus eſt, nec à frigore tutus, nec tectus ab opprobrio, ſed & iniuriæ & culpæ patens. Liquet igitur ex his quia ſoli cum ſumus, tunc nos offerimus deo, tunc mentem ei noſtram aperimus, tunc amictum fraudis exuimus. Solus erat Adam quando in paradiſo cõſtitutus eſt, ſolus erat et quando ad imaginem dei factus eſt, ſed non erat ſolus quando de paradiſo eiectus eſt. Solus erat dominus Ieſus quando mundum redemit. Non enim legatus neque nuncius, ſed ipſe dominus ſolus ſaluum fecit populum ſuum: etſi nunquam ſolus eſt ille, in quo pater eſt ſemper. Vnde & nos ſoli ſimus, ut dominus nobiſcum ſit. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Hebr. 4

Gene. 3

Gene. 1. et 3

Diui Ambroſii ad Sabinum, de paradiſo quid alij ſenſerint referentis, & quę ſua de myſtico paradiſo ſit ſententia, pulchra expoſitione declarãtis. Epiſt. XLII

1 A Mbroſius Sabino. Lecto hexaemero utrum paradiſum ſubtexuerim, requirendum putaſti, & quam de eo haberem ſententiam, ſignificandum, idq; uelle te ſtudioſe cognoſcere. Ego autem iam dudum de eo ſcripſi, nondum ueteranus Sacerdos. Sententias autem de eo diuerſas eſſe plurimorum comperi. Nam Ioſephus, utpote hiſtoriographus, locum dicit refertum arboribus uirgultisq; plurimis, irrigari etiam flumine qui diuidatur in quatuor fluuios. Collecta etenim in unum congregatione aquarum, non ſe penitus exinaniuit terra, & fraudauit irriguis ſuis, ſed hodieq; in fontes prorumpit, & deducit meatus fluminum, quibus pignora ſua quaſi pia mater plenis lactat uberibus. Alij alias, omnes tamen congruunt: in paradiſo & lignum uitę radicatum, & lignum ſcientiæ quæ diſcernat bonum & malũ, cætera quoq; ligna plena uigoris, plena uiuificationis, ſpirãtia, & rationabilia. Ex quibus colligitur paradiſum non 2 terrenum uideri poſſe, non in ſolo aliquo, ſed in noſtro principali, quod animatur & uiuificatur animæ uirtutibus, & infuſione ſpiritus dei. Denique Salomon in ſpiritu paradiſum in homine eſſe euidenter declarauit. Et quia myſteria exprimit uel animæ & uerbi, uel Chriſti & Eccleſiæ, ideo ait de uirgine anima, uel Eccleſia quam uolebat uirginem caſtam aſſignare Chriſto, Paradiſus concluſus, ſoror mea ſponſa, paradiſus concluſus, fons ſignatus. Paradiſus Græcè, Latinè hortus dicitur. Deniq; Suſanna in paradiſo erat, & ſic legitur Latinè. Et Adam in paradiſo crat, & ſic legimus. Ergo non te moueat quòd alij codices Latini hortum habent, alij paradiſum. Ibi ergo eſt caſta uxor, ubi uirgo. Licet uirgo excepta habeat clauſtra & ſignacula ſua, ſed utraq; in paradiſo, ut aduerſum æſtus corporis & carnis flagrãtiam refrigeretur uirtutum umbraculis. Ergo paradiſus in principali noſtro eſt, ſyluęſcens plurimarum opinionum plantarijs, in quo principaliter lignum uitæ conſtituit deus, id eſt, pietatis radicem. Ea eſt enim uitæ noſtræ ſubſtantia, ſi domino & deo noſtro debitos cultus deferamus. Conſtituit etiam ſcientiæ boni 3 & mali ſeminarium. Homo enim ſolus in cæteris animantibus terrenis habet ſcientiam boni & mali. Alia quoque illic plantaria diuerſa, quorum fructus uirtutes ſunt. Sed quia ſcientiæ capax hominis affectus cognitus eſt deo quòd citius ad aſtutiam inclinaretur, quàm ad ſummum prudentiæ, (Neque enim iudicem qui fines certos in anima noſtra conſtituit, operis ſui qualitas latere poterat) eliminare uoluit aſtutiam de paradiſo, quaſi prouidus author noſtræ ſalutis, & uitæ ſtudium, & diſciplinam pietatis infundere. Idcoque præcepit homini ab omni ligno quod eſt in paradiſo, guſtandum, de ligno autem ſcientiæ boni, & mali non eſſe guſtandum: ſed quia creatura omnis paſſioni obnoxia, ideo delectatio ſicut ſerpentino illapſu humanis irrepſit affectibus. Itaque non immerito ſanctus Moyſes delectationem ſerpentis figurauit ſimilitudini. Prona eſt enim in uentrem ſicut ſerpens, non pedibus incedens, aut ullis eleuata cruribus, ſed ſinuoſo flexu totius uelut corporis ſui lubrica. Ei terra cibus eſt ſicut ſerpenti, quoniam eſcam neſcit cœleſtem. Corporalibus enim paſcitur, atq; in uarias mutatur ſpecies cupidita-4 tum, & tortuoſis angulatur anfractibus. Venenum in dẽtibus habet, quibus unuſquiſq; ſe euiſcerat luxurioſus, helluo internecat, abliguritor perimit. Quantos ruperunt uina, diſſolutis

Cantic. 4

Daniel. 13

Gene. 2

Gene. 2

dissoluit ebrietas, distendit cruditas. Nunc intelligo qua caussa dominus deus insufflauit in faciē hominis. Ibi enim sensus omnis, ibi sedes atq; illecebra delectatiōis, in oculis, auribus, naribus, atq; in ore, ut sensus nostros aduersus delectationem fortiores faceret. Hæc ergo nobis, sicut serpens astutiam, infudit. Non enim delectatio, sed labor & diuturna meditatio cum dei gratia dat perfectam prudentiam. Tamen quia serpentis fraudibus inuoluta est humani generis hæreditas, in eo astutiam serpentis sequamur, ut caput nostrum non proijciamus in pericula, sed præ cęteris integrum custodiamus. Caput autem nostrum Christus est. Hoc maneat incolume, ut serpentis uenena nobis non possint nocere. Bona est enim sapientia cum hæreditate, id est, cum fide, quoniam est hæreditas credentibus in dominū. Quod si primus ille homo qui cum deo loquebatur in paradiso positus, labi tam facile potuit, ex terra creatus uirgine, quæ ad uerbum dei formata & creata recenti fuerat exortu, nondum ea parricidali cædiumq; concreta sanguine, flagitijs & dedecore polluta, nondum carne nostra damnata maledicto obnoxiæ hæreditatis: quanto facilius postea lubrica ad peccandum uia maius aduexit humano generi præcipitiū, cùm deterior tolerabiliori per uices generationis successerit? Etenim si magnes lapis tantam naturæ uim habet, ut ferrum ad se trahat, & transfundat se in illius speciem, ut plerisq; experiri uolentibus cum plures annulos ferreos ad eum lapidem admouerint, omnes pari teneat modo: deinde si ei annulo cui adhæserit lapis, aliū admoueas annulum, & rursus per ordinē singulis substituas, licet in omnes penetret per ordinem ex illo lapide uis naturæ, tamen priores nexu uehementiore constringit, posteriores remissiore: quanto magis humani generis conditio atq; natura ex puriore statu in deteriorem lapsa est, quando nequiorē attigit? Nam si per eas species minuitur natura quę non sunt culpæ capaces, quanto magis per animos atq; artus labe pollutos scelerum uirtus eius hebetatur? Vnde quia excreuerat malitia, abolita innocentia fuerat, non erat qui faceret bonitatem, non erat usq; ad unum: uenit dominus, qui reformaret naturæ gratiam, imò augeret, ut ubi superabundauit peccatum, superabundaret gratia. Ergo liquet & quia author hominis deus, & quod deus unus, non multi dij, sed unus qui mundum operatus est, & unum non multos mundos, ut dicunt philosophi. Primum igitur mundum creauit, deinde habitatorem mūdi, cui totus mūdus patria foret. Nam si hodie quocunque accesserit sapiens, ubiq; ciuis est, ubiq; sua omnia intelligit, nusquam se peregrinum nusquam hospitem iudicat, quanto magis ille primus homo totius erat mundi incola, & ut Græci dicunt, κοσμοπολίτης, opus dei recēs, confabulator assiduus, ciuis sanctorum complantatus uirtutibus, præpositus omnibus terrenis animantibus, marinis, uolatilibus, totum mundum suam possessionem putabat, quē dominus tuebatur ut opus suum, neq; ut bonus parens atq; author deserebat? Deniq; eousq; creatum fouit, ut abdicatum redimeret, eliminatum reciperet, mortuum passione filij sui unigeniti resuscitaret. Est ergo hominis author deus, & diligit opus suum operator bonus, nec derelinquit bonus pater, quem etiam sicut diues paterfamilias censu propriæ hæreditatis redemit. Caueamus ergo ne hominem istum, id est, νοῦν, mulier illa, id est, passio sensuum nostrorum, delectatione & ipsa decepta atque illusa effœminet; & circumscriptum in leges suas & sententiam trahat. Fugiamus delectationem sicut serpentem. multas artes habet, & maximè in hominem. Nam alia animantia cibi auiditate capiuntur, homo quanto plures sensus oculorum auriumq; habet, tāto maiora pericula. Vale, et nos dilige, ut facis, quia nos te diligimus.

Gene. 2 | 1. Cor. 11 | Ephes. 1. & 4. | Psalm. 13 | Rom. 5

Diui Ambrosij ad Sisynnium, pietatem illius commendantis, quòd filio ignouerit qui eo inconsulto uxorem acceperat. Epist. XLIII

Mbrosius Sisynnio. Quod filio nostro remisisti meo rogatu, quia te inconsulto uxorem acceperat, pietati magis tribuo quàm nostro amori. Plus est enim pietatem ipsam de te impetrauisse, quàm cuiusquam petitionem. Certe Sacerdos tunc magis impetrat, cū uirtus præualet. Sacerdotis enim petitio, doctrina pietatis est. Impetrauit igit natura, impetrauit filius, eo plenius, quia postulati contēplatio temporalis solet esse, uirtutis autem diuturnus habitus, & iugis animarum inductio. Pulchrè itaq; gestum, ut te patrem recognosceres: simul quia iusta indignatio fuit. Malo enim culpā fateri, ut plus laudetur paterna indulgentia. sed & ipsa paterna offensio fuit,

quoniam

1 quoniam uenturam in locum filiæ tuæ debuisti eligere iudicio, cui fieres pater. Nanque aut natura filios suscipimus, aut electione. In natura casus est, in electione iudicium: magisq; in adoptatis offendimus quàm in genitalibus filijs: quia genitales filios esse degeneres, ad naturam refertur: ascitos uel adoptione uel copula dedecores esse, nō nisi errori adscribitur. Fuit ergo quod succenseres filio, sed fuit etiam quod remitteres, quia sibi uxorem elegit. Adquisisti filiam sine electionis periculo. Si bonam duxit, tibi aequisiuit gratiam: si errauit, recipiendo meliores facies, refutando deteriores. Maturiore quidem consilio puella filio à patre traditur, sed maiore obsequij proposito à filio ad patrem ducitur, & à uiro lecta ingreditur soceri domum, dum metuit & filius displicere iudicium suum, & nurus ministerium. Illum paternæ electionis prærogatiua attollit atque erigit, istam offensionis humiliat metus, inclinat uerecundia. Non habebit filius quod in uxo-
2 rem referat quasi exors culpę si quid fortasse offensum sit, quod habet usus: imò amplius elaborabit ut in utroq; suum possit probari, & in uxore iudicium, & in se obsequium. Fecisti igitur quod boni parentes, ut cito ignosceres, sed obsecratus. Nam antequam rogareris, non erat ignoscere, sed factum probare. Deinde diutius differre ueniam, & tibi a-
Gene. 21 cerbum, & illis inutile. Neq; enim paterna uiscera diutius tolerare possent. Summæ deuotionis proposito Abraham filium suum secūdum oraculum dei offerebat in holocaustum, & quasi exors naturæ exerebat gladium, ne mora sacrificium decoloraret: tamen ubi abstinere à filio iussus est, gladium libenter recondit: & qui immolare unigenitum fi dei intentione properabat, maiore pietatis studio festinauit ouem subrogare sacrificio.
3 Ioseph quoq; ut fratrem iuniorem teneret, simulabat iracundiam fratribus, & composi-
Gene. 44 tam à se furti fraudem indignatus est: tamen cum aduolueretur ad genua eius unus ex fratribus Iudas, flerent alij, fraterno uictus & compassus affectu, diutius tenere non potuit simulationem seueritatis, remotisq; arbitris aperuit fratribus quod germani sui essent, & ipse esset Ioseph quem uendidissent: nec se memorem suæ esse iniuriæ, & fraternæ uenditionis acerbitatem fraternè excusare, atq; id quod posset arguere, ad altiores caussas referre, eò quòd ita oportuisset fieri procurante deo, ut trāsiret in Ægyptum qui gentem suam frugis externæ egentem pasceret, ut sterilitatis tempore alendis patri & fi
2. Reg. 14 lijs subsidio foret. Quid autem de sancto Dauid loquar, qui degenerem filium, & fraterno oblitum sanguine, ad unius mulieris petitionem paternis uisceribus mentem emollitus domo recepit? Ipse ille Euangelicus pater adolescentiorē filium qui prodegerat om
Luc. 15 nem substantiam à patre acceptam uiuendo luxuriose, regredientem tamen unius sermonis inflexus humilitate, quod in patrem peccasse se fatebatur, occursu pio fouit, supra collum eius cecidit, primam illi stolam, annulum & calceamenta deferri iussit, atq; honoratum osculo, donatum munere, admirabili suscepit conuiuio. Horum te imitatorem præbuisti pietate patria, qua proxime ad deum accedimus: & ideo ego prompte filiam nostram adhortatus sum ut etiam hyemali tempore uiæ laborem exciperet, commodius hybernatura non solum in hospitio, sed etiam in affectu paterno, cum iam successerit indignationi gratia: quando quidem ut plenè te ad similitudinem atque imitationem sanctorum referres, eos accusauisti qui compositis mendacijs animum tuum aduersum filios excitandum arbitrati sunt. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

F I N I S.

DIVI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS EPISTOLARVM LIBER VII

Constantium quomodo plebem suam regere debeat, docet. Epist. XLIIII

AMbrosius Cōstantio. Suscepisti munus sacerdotij, & in puppe Ecclesiæ sedens nauim aduersus fluctus gubernas. Tene clauū fidei, ut te graues huius seculi turbare non possint procellæ. Mare quidem magnū & spatiosum, sed noli uereri, quia ipse super maria fundauit eam, & super flumina præparauit eam. Itaq; non immerito inter tot mundi freta Ecclesia domini tanquam supra Apostolicam ædificata petram immobilis manet, & inconcusso aduersum impetus sæuientis sali perseuerat fundamine. Alluitur undis, non quatitur: & licet frequenter elementa mūdi huius magno inlisa resultent fragore, habet tamen quo laborantes excipiat, tutissimum portum salutis. Sed tamen & si in mari fluctuat, currit in fluminibus, & uide ne in illis fluminibus magis, de quibus dictum est: Eleuauerunt flumina uocē suam. Sunt enim flumina quæ de uentre eius fluunt qui potum à Christo acceperit, & de spiritu dei sumpserit. Hęc ergo flumina cum redundant spirituali gratia, eleuant uocem suam. Est & fluuius qui decurrit in sanctos suos sicut torrens. Est & fluminis impetus, qui lætificat animā pacificam atq; tranquillam. Ex huius fluminis plenitudine quicunq; acceperit, sicut Ioannes Euangelista, sicut Petrus, Paulus, eleuat uocem suam, & sicut Apostoli Euangelicæ prædicationis uocem usq; in totos fines orbis terrarum canoro diffuderunt præconio, ita & iste incipit Euangelizare dominum Iesum. Accipe ergo à Christo, ut & tuus sonus exeat. Mare est scriptura diuina, habens in se sensus profundos, altitudinem propheticorum ænigmatum, in quod mare plurima introierunt flumina. Sunt ergo & fluuij dulces atq; perspicui, sunt & fontes niuei qui saliant in uitam æternam, sunt & sermones boni sicut faui mellis, & gratæ sententiæ quæ animos audientium spirituali quodam potu irrigent, & præceptorū moralium suauitate mulceant. Diuersa igitur scripturarum diuinarum flueta. Habes quod primum bibas, habes quod secundum, habes quod postremum. Collige aquam Christi, illam quæ laudat dominum. Collige aquam de pluribus locis quam effundunt nubes propheticæ. Quicunq; colligit de montibus aquam, atq; ad se trahit, uel haurit è fontibus, & ipse rorat sicut nubes. Imple ergo gremium mentis tuæ, ut terra tua humescat, & domesticis irrigetur fontibus. Ergo qui multa legit & intelligit, impletur: qui fuerit impletus, alios rigat. Ideoq; scriptura dicit: Si impletæ fuerint nubes, pluuiam in terram effundent. Sint ergo sermones tui proflui, sint puri dilucidi, ut morali disputatione suauitatem infundas popillorum auribus, & gratia uerborum tuorum plebem demuleeas, ut uolens quo ducis sequatur. Quòd si aliqua uel in populo uel in quibus contumacia uel culpa est, sint sermones tui huiusmodi ut audientem stimulent, compungant male conscium. Sermones enim sapientium tanquam stimuli. Stimulauit & dominus Iesus Saulum, cum esset persecutor. Quàm salutaris fuerit stimulus, considera, qui ex persecutore Apostolum fecit dicendo; Durum tibi est ut aduersus stimulum calces. Sunt etiam sermones sicut lác, quos infudit Paulus Corinthijs. Qui enim fortiorē cibum epulari non queunt, succo lactis ingenij sui exerceant infantiam. Eloquia tua plena intellectus sint. Vnde & Salomon ait: Arma intellectus labia sapientis. Et alibi: Labia tua alligata sint sensu, id est, fulgeat sermonum tuorum manifestatio, intellectus coruscet, & alloquium tuum atq; tractatus aliena non indigeat assertione, sed sermo tuus uelut armis suis sese ipse tueatur, nec ullum uerbum tuum inuanum exeat, & sine sensu prodeat. Est enim alligatura quæ constringere solet animorum uulnera: quam si quis rejcit, desperatam suę prodit salutem. Et ideo circa eos qui graui ulcere uexantur, utere oleo sermonis quo foueas mentis duritiam. Appone malagma, adiunge alligaturam salutaris præcepti, ut uagos & fluctuantes circa fidem obseruantiam, nequaquam soluto animo & remisso uigore patiaris perire. Admone igitur plebem domini atq; obsecra ut abundet in operibus bonis, renunciet flagitijs, non accendat flammarum incendia, (non dicam in sabbato, sed in omni tempore) ne comburat corpus suum: fornicatio & immunditia, nō sit in

dei

Psalm. 23 · Psalm. 92 · Ioan. 7. · Psalm. 45 · Ecclesi. 12 · Eccles. 12 · Acto. 9 · Prouer. 14

1.Thes.4 dei seruulis, quia immaculato seruimus dei filio. Nouerit unusquisq;, & uas possideat su
Gene.3 um, ut subacto quodam sui corporis solo, fructus expectet debitos: nec spinas & tribu
Psalm.84 los ei terra sua germinet, sed dicat & ipse, terra dedit fructus suos, atque in hac dumosa quondam passionum fragilitate, insitiua uirtutum efflorescant. Edoce etiam atq; institue ut faciant quod bonum est, & unusquisq; nõ intermittat opus probabile, siue à pluribus uideatur, siue sine arbitro sit. Abundat enim sibi locuples testis cõscientia. Fugiat etiam mala opprobria, etiam si se credat non posse conuinci. Nam etsi clausus parietibus sit, & opertus tenebris, sine teste, sine conscio, habet tamẽ facti arbitrum quem nihil fallat, ad
Gene.4 quem facta clamant omnia. Denique clamauit & uox sanguinis. Sibi ipsum unusquisq; animum suum seuerum iudicem sui, ultorem sceleris, et uindicem criminis habet. Denique timens & tremens oberrabat Cain, parricidalis facinoris luens pœnas, ut ei remedio sua
3 mors fuerit, quæ uagum exulem formidato per omnia momẽta terrore mortis per mortem exuit. Nemo igitur uel solus uel cum altero aliquid turpe aut improbum faxit. Et si quis solus est, seipsum præ cæteris erubescat, quem maxime debet uereri. Nec concupiscat plurima, quia & pauca ei plurima sunt. Paupertas & opes, inopiæ & satietatis uoca-
Michea.3 bula sunt. Nec diues est qui indiget aliquo, nec pauper qui non indiget. Nec quisquã ui
4 duam spernat, circunscribat pupillum, fraudet proximũ suum. Væ enim illi qui congregatam dolo habet substantiam, & in sanguine ædificat ciuitatem, id est animam suam. Hæc est enim quæ ædificatur sicut ciuitas. Hanc ciuitatem non ædificat auaritia, sed de-
Prouer.15 struit: non ædificat libido, sed exurit atq; incendit. Vis bene ędificare ciuitatem? Melius est exiguum cum dei timore, quàm thesauri magni sine timore. Diuitiæ hominis ad redemptionem animæ debent proficere, non ad destructionem. Et thesaurus redemptio est, si quis eo bene utatur: & iterum laqueus est, si quis uti nesciat. Quid enim homini pecunia sua, nisi quoddam uiaticum est? Multa oneri, moderata usui. Viatores sumus uitæ huius. Multi ambulant, sed opus est ut quis bene transeat. Cum illo enim dominus Iesus,
Esaie.43 qui bene transit. Ideoq; legis: Si transeas per aquam, tecum sum, flumina te non concludent: nec ignis exuret uestimenta tua, si transeas. Qui autẽ ignem alligat in corpore suo, ignem libidinis, ignem immodicæ cupiditatis, non transit, sed exurit inuolucrum istud
Prouer.22 animæ suæ. Præclarior est bona existimatio quàm pecunia, & super omnes argenti aceruos bona est gratia. Fides ipsa abundat sibi, satis superq; censu suo diues. Sapienti quoq;
Prouer.17 nihil alienum nisi quod uirtuti incongruum. Quocunque accesserit, sua omnia. Totus
iuxta 70 mundus possessio eius est, quoniam toto eo quasi suo utitur. Quid igitur circunscribitur frater? quid fraudatur mercenarius? Non magna, inquit, lucra de mercede meretricis, id est, lubricæ istius fragilitatis. Meretrix ista non specialis, sed publica est. Non una mulier, sed uaga omnis cupiditas, meretrix est. Omnis perfidia, omnis fallacia meretrix, non illa sola quæ corpus prostituit suum, sed omnis anima quæ spem suam uendit, quæ deformes quæstus & degenerem stipem quærit. Et nos mercenarij sumus, qui ad mercedem laboramus, & huius operis nostri mercedem speramus à domino nostro & deo. Si
Luc.15 quis cognoscere uult quàm mercenarij sumus, audi dicentem: Quantis panibus mercenarij patris mei abundant? ego autem hic fame pereo. Et infra: Fac me, inquit, sicut unum mercenariorum tuorum. Omnes mercenarij, omnes operarij. Qui tamen fructum expectat laboris, consideret quòd is qui alium mercede fraudauerit debita, & ipse fraudabitur sua. Fœneratum istud offendit, & postea cumulatiore mensura exoluet. Ergo qui non uult amittere quod est perpetuum, non eripiat alij quod temporale est. Nemo etiam in dolo loquatur ad proximum suum. Laqueus est in labijs nostris, & sæpe unus-
5 quisque sermonibus suis non explicatur, sed inuoluitur. Fouea alta est os maleuoli, grande innocentiæ præcipitium, sed maius maleuolentiæ. Innocens dum credit facile, cito labitur, sed tamen iste lapsus resurgit: maledicus autem suis artibus præcipitatur, unde
Prouer.11 nunquam exiliat atque euadat. Ponderet ergo unusquisque sermones suos non cum fraude & dolo. Statera fallax improbabilis apud deum. non illam stateram dico quæ mercedem appendit alienam (& in usibus quidem rebus raro constat fallacia) sed statera uerborum ipsa apud deum est execrabilis, quæ prætendit pondus grauitatis sobriæ, & subnectit uersutias fraudulentię. Hoc maxime condemnat deus, si decipiat aliquis proximum suum promissorũ benignitate, & subdola iniquitate defœneratũ opprimat,

nihil

nihil sibi profuturus astutiæ suæ artibus. Quid enim prodest homini si totius mundi ca-
Matth. 16
piat opes, animam autẽ suam uitæ æternæ defraudet stipendio? Alia pijs mentibus consi
deranda statera, qua singulorum facta trutinantur, in qua plerunq; ad iudicium pecca-
ta propendunt, aut bene gesta peccatis præponderant. Væ mihi si præcedant flagitia,
& ad mortis præiudicium letali uergant pondere, tolerabilius si subsequantur. Omnia
tamen manifesta domino & ante iudicium: nec bona possunt latere, nec ea quæ plena
Hebr. 4
sunt offensionis, abscondi. Quàm beatus qui radicem uitiorum resecare potuerit auari-
tiam. Is profecto stateram hanc non reformidabit. Auaritia enim plerunq; sensus hebe-
1. Tim. 6
tat humanos, & peruertit opiniones, ut quæstum pietatẽ putent, & pecuniam quasi mer
cedem prudentiæ. Merces aũt magna pietatis est, & quæstus sobrietatis, habere quod
usui est satis. Quid enim in hoc mundo prosunt diuitiarum superflua, cum in ijs & nulla
adiumenta nascendi sint, nec impedimenta moriendi? Nam & sine integimento in hoc
mundo nascimur, & sine uiatico discedimus, sine hæreditate sepelimur. Pendet per sin-
gulos nostrorum statera meritorum: atq; exiguis uel boni operis, uel degeneris flagitij
momentis huc atq; illuc sæpe inclinatur: si mala uergant, heu me: si bona, præstò est ue-
nia. Nemo enim à peccato immunis: sed ubi propendunt bona, eleuantur peccata, ob-
7
umbrantur, tegũtur. Ergo die iudicij aut nostra opitulabuntur nobis opera, aut ipsa nos
in profundum tanquam molari depressos lapide mergent. Grauis est enim utpote talen
8
to plumbeo suffulta iniquitas, intolerabilis auaritia, atq; omnis superbia, tetra fraudulen
tia. Et ideo hortare plebem domini sperare magis in domino, abundare in diuitijs sim-
plicitatis, in quibus ambulet sine laqueo, sine impedimento. Bona etiam puri sermonis
synceritas, & locuples apud deum, etiam si inter laqueos ambuler. Tamen quia alij ne-
scit insidias aut uincula innectere, non alligatur. Illud quoq; pręcipuum, si persuadeas ut
nouerint humiliari, sciant uerum humilitatis colorem, naturam nouerint. Multi habent
humilitatis speciem, uirtutem non habent: multi eam foris prætendunt, & intus impu-
gnant. Ad fucum præferunt, ad ueritatem abiurant, ad gratiam negant. Est enim qui ne-
quiter humiliat se, & interiora eius plena sunt doli. Et est qui se nimium submittit ab hu
Eccle. 19
militate multa. Non est ergo humilitas nisi sine fuco, sine fraude. Ipsa est uera quæ habet
piam mentis synceritatem. Magna uirtus eius. Deniq; per inobedientiam unius homi-
Rom. 5
nis mors introiuit, & per obedientiam unius domini Iesu Christi facta est uniuersorum
redemptio. Sciuit humiliari sanctus Ioseph, qui cum esset à fratribus in seruitutem uen-
Genes. 37. & 39
ditus, uel à negociatoribus coemptus, humiliatus in compedibus, ut scriptura dicit, uir-
tutem humilitatis didicit, infirmitatem repudiauit. Itaq; emptus in Aegypti partibus à
Psalm. 104
seruo regio coquorum præposito, non prosapię nobilis conscientia, quali germẽ Abra-
hamidarum, dedignatus obsequia uernacula, fastidiuit degenerem conditionẽ, sed ma-
gis gnauum se & fidelem herili imperio præbuit, alto intendens consilio nihil interesse
in quo statu quis probabilem se præstaret, sed illum esse finem bonorum, ut in quocũq;
statu probarentur: illudq; præcipuum, si magis mores commendarent statum, quàm sta-
tus mores. Etenim quo status inferior, eo uirtus eminentior. Talem itaq; se exhibebat,
tam sedulum, ut ei dominus suus totam domum suam crederet, ipsi omnia cõmitteret.
Vnde & uxor eius oculos iniecit in eum capta formæ uenustate. Nihil enim ad nos si pe
Gen. 39
tulantibus oculis aut ætas expetitur, aut pulchritudo. Ars desit, nullum est crimen deco
ris: illecebra facessat, inoffensa est species, & formæ gratia. Itaq; percita atq; animi furẽs
interpellat iuuenem, & cogente libidine uicta passionũ stimulis crimen fatetur. Verùm
ille abiurat flagitium, dicens nec moribus Hebræorum conuenire, nec legibus, ut alie-
num uiolent thorum, quibus cura est tuendi pudoris, ut integri nuptiarum integris so-
cientur uirginibus, nec ulli conueniant fœminæ quæ legitimi usus thori nesciat: religio
nemq; sibi esse, ne ebrius turpis intemperantiæ, ingratus herilis indulgentiæ, cui obse-
quium deberet, ei grauem inferret contumeliam. Nunquid erubescebat illum uilem do
minum tamen dicere, & se seruum fateri? Quinetiam cum ambiret mulier, obsecraret e-
tiam metu proditionis, uel amoris sui lachrymas funderet ad extorquẽdi necessitatem,
nec misericordia flexus ad flagitij consensum, nec coactus metu, & precibus restitit, nec
minis cessit, præponens præmijs periculosam honestatem, quàm turpem remuneratio-
nem casto pudori. Iterum quoq; mulier maioribus adorsa tentamẽtis, cum inflexibilem

aduerteret, etiam secundo immobilem passione, effera impudentia uires ministrante, iuuenem aggreditur, ueste apprehensa ad cubile trahens, complexū offerens, & pene ceperat, nisi exuisset Ioseph uestē qua tenebatur, ne exueret amictū humilitatis, indumentum pudoris. Sciuit igitur humiliari, qui humiliatus est usq; ad carcerē: & cum sustineret calumniam, maluit crimen falsum subire, q̄ uerum referre. Sciuit inquam humiliari, qui humiliabat̄ pro uirtute. Humiliabatur in typo eius qui se erat humiliaturus usq; ad mortem, mortē autem crucis: qui uenturus erat ut uitam hanc de somno resuscitaret, & somnium esse hunc uiuendi usum doceret, in quo diuersæ cōmutationum uices tanquam ebriæ, & nihil solidum, nihil firmū, tanq̄ dormientis somnium uidentes nō uidemus, & audientes nō audimus, & manducantes non satiamur, gratulantes nō gratulamur, currentes non peruenimus. Vanæ spes hominū in hoc seculo, qui ea quæ nō sunt, tanquā quæ sint sequenda arbitrentur. Itaq; inanes & uacuæ rerum species tanquā in somno uenerunt, abierunt, astiterunt, euanuerunt. Circunfusæ & dispersæ sunt, teneri uidentur, & non tenentur. Deniq; ubi quis audiuit dicentem: Surge qui dormis, & de seculi istius somno exurrexit: falsa hæc intellexit omnia: euigilauit, & fugit somnium, fugit potestas, abijt cura patrimonij, formæ uenustas, honorū studium. Hæc enim somnia sunt, quibus

Phil. 2

Ephes. 5

9 nō mouentur qui uigilant corde, sed dormientes exagitantur. Vadatur hunc sermonē meum sanctus uir Ioseph, non esse perpetua nec diuturna quæ sunt huius seculi, qui ab initio nobilis genere, censu diues, subito ignobilis seruulus, & (quod ipsam seruitij uilitatem acerbat) degeneris domini ære emptū mancipium. Minus enim uile putatur seruire libero, geminatur aūt seruitus, ubi seruitur uernaculis. Seruus igitur ex genere preclaro, pauper ex patre diuite, de amore ad odium, de gratia ad supplicium, rursus de carcere ad aulam, de reatu ad iudicium traductus, neq; aduersis fractus est, neq; eleuatus secundis. Astipulatur etiam momentarias esse uices rerū etiam sancti Dauid frequenter uariatus status, qui despectus patri, preciosus deo, triumpho nobilis, inuidia uilis, accitus ad ministerium regium, electus ad affinitatē, postremo faciem & ora mutatus, exul regni, fugitans parricidij, nunc sua offendicula deplorabat, & rursus aliena remouebat, cōciliato hærede nobilior q̄ decolorato. Expertus igitur omnia, pulchrē dixit: Bonum mihi quod humiliatus sum. Quanq; hoc & ad eum possit referri, qui cum esset in dei forma, facilis inclinare cœlos, descendit tamen, & formam serui accipiens nostras portauit infirmitates: qui præuidens sanctos suos, non quasi rapinam sibi proprium honorē assumere, sed subijcere se æqualibus, & alios sibi anteferre, dixit: Bonū mihi est quod humiliatus sum. Bonum mihi est quod me subieci, ut subiecta mihi sint omnia, & sit deus omnia in omnibus. Hanc infunde humilitatem singulorū animis, & te ipsum formam prębe omnibus, dicens: Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Discant bonorum operū diuitias quærere, & morū esse locupletes. Pulchritudo diuitiarū non in sacculis diuitū, sed in alimentis pauperū est. In illis infirmis & egenis melius opes lucent. Discant itaq; pecuniosi non sua, sed ea quæ sunt Christi quærere, ut illos & Christus requirat, ut illis sua largiatur. Impendit pro illis sanguinē suum, effudit illis spiritū suum, offert illis regnum suum. Quid amplius dabit qui seipsum obtulit? Aut quid est quod nō sit daturus pater, qui pro nobis unicum filium tradidit morti? Admone igitur illos seruire domino in sobrietate & gratia, & tota mentis sedulitate, erigere oculos ad cœlestia, nihil ponere in lucro nisi quod uitæ æternę sit. Nam iste omnis huius quæstus seculi, animarū dispendium est. Deniq; omnium detrimentū passus est qui uolebat Christum lucrari: quod etsi mirabiliter dixerit, minus tamen expressit q̄ acceperat. Hic enim de alienis locutus est, Christus autē dixit: Qui uult post me uenire, abneget seipsum sibi, ut ipse suū detrimentum sit, quo fiat lucrū Christi. Caduca hæc omnia, cum damno, sine lucro: illud solum est lucrum, ubi fructus perpetuus, ubi æternæ merces quietis.

10

11

12

Psalm. 118

Philip. 2

Esaie 53

1. Cor. 15

1. Cor. 11

Philip. 3

Luce 9

13 Cōmendo tibi fili Ecclesiam quæ est ad Forū Cornelij, quo eam de proximo interuisas frequētius, donec ei ordinetur episcopus. Occupatus diebus ingruentibus quadragesimæ, tam longē non possum excurrere. Habes illic Illyrios de mala doctrina Arrianorū, caue eorū zizania, nō appropinquent fidelibus, non serpant adulterina semina. aduertant quid propter suam perfidiam acciderit sibi, quiescant, aut ueram fidem sequantur. Difficile quidem imbuti animi infidelitatis uenenis abolere possunt impietatis suæ glutinū, si tamē in ijs uirus infau

stum

ftum inoleuerit: nec facilè ijs credendū putes. Nerui enim sunt, & quidam artus sapientiæ, non temere credere, maximè in caussa fidei: quæ raro perfecta est in hominibus. Tamen si quis est, qui licet suspectæ sit infirmitatis, & annunciantis affectus, purgare habitam de se opinionem uelit, permitte, ut satisfecisse se putet: indulge aliquātulum. Cuius enim excluditur satisfactio, auertitur animus. Nam etiā medendi periti cum uident notas ægritudines, ut ipsi appellant, medicinam quidem non adhibent, sed tamē medicinę tempus expectant, nec deserunt inualidum, sed lenioribus uerbis, aut quibus possunt palpant delinimentis, ne aut intermissa ægritudo desperatione animi grauescat, aut crudior medicinam respuat, eò quòd ad maturitatē peruenire nequeat si indigestæ insolens rerum huiusmodi medicus adhibeat manus. Siquidem & pomum cum immaturū exagitatur, cito deperit. Et quia de agro exemplum sumpsimus, præcipe illis inuiolata confinij seruare iura, paternos custodire terminos quos lex tuetur. Supra fraternam charitatem frequēter est uicini gratia. Ille enim sæpe longe, hic in proximo est, uitæ omnis testis, conuersationis arbiter. Delectet eum per finitima spatia laxare liberum pecus, & in herba uiridi proiectum secura captare ocia. Seruos quoq; dominus iure seruitij subditos habeat pro moderamine coercitionis quasi animæ consortes. Paterfamilias enim dicitur, ut quasi filios regat, quoniam & ipse dei seruus est, & patrē appellat dominū cœli, moderatorem potestatum omnium. Vale, & nos dilige, ut facis, quia nos te diligimus.

14 15 16

Diui Ambrosii ad Sabinum, causam reddentis cur post scripturam prius directam codicem apertius scriptū transmiserit, & ad epistolarem inde ludum eum inuitantis, & usum illius exponentis. Epistola XLV

A Mbrosius Sabino. Transmisi petitum codicem scriptū apertius atq; enodatius q̄ ea scriptura est quam dudum direxi, ut legendi facilitate nullum iudicio tuo afferatur impedimentū. Nam exemplaris liber non ad speciem, sed ad necessitatē scriptus est. Non enim dictamus omnia & maximè noctibus, quibus nolumus alijs graues esse ac molesti: tum quia ea quæ dictantur, impetu quodam proruūt, & profluo cursu feruntur. Nobis autem quibus cura est senilem sermonē familiari usu ad unguem distinguere, & lento quodam figere gradu, aptius uidetur propriam manū nostro affigere stylo, ut non tam deflare aliquid uideamur q̄ abscondere: neq; alterum scribentem erubescamus, sed ipsi nobis conscij sine ullo arbitro, non solùm auribus, sed etiam oculis ea ponderemus quæ scribimus. Velocior est enim lingua quàm manus, dicente scriptura: Lingua mea calamus scribæ uelociter scribētis. Sed fortè dicas, quia uelocitatem ad scribentem retulit. Non te fallit tamen id significari, quòd scribæ uelociter scribentis celeritas sola possit linguæ propheticæ excipere sermones. Apostolus quoq; Paulus sua scribebat manu, sicut ipse ait: Mea manu scripsi uobis. ille propter honorificentiam, nos propter uerecundiam. Tamen dum adhuc habes de libris iudicium, interludamus epistolis: quarū eiusmodi usus est, ut disiunctilocorū interuallis, affectu adhæreamus: in quibus inter absentes imago refulget præsentiæ, & collocutio scripta separatos copulat: in quibus etiam cum amico miscemus animū, & mentem ei nostram infundimus. Iam si, ut hortaris, aliquid & de ueteribus scriptis redoleat in epistolis, nō solùm animi conglutinari uidentur per ueræ doctrinæ profectū, sed etiam plenioris colloquij species & forma exprimi, ut inter quærendi & respondendi mutuas uices assumpta concertatio in unū conducere, & coram uideatur amicos locare, qui tali se lacessunt & complectuntur munere. Quid autem maiorum nostrorum exempla proferam, qui epistolis suis fidem insuderunt populorum mentibus, atq; ad integros & confertos scripserūt populos, & præsentes se esse cum absentes scriberent significarunt, dicente sancto Apostolo quia absens erat corpore, sed præsens spiritu, non solùm cum scriberet, sed etiam cum iudicaret? Deniq; absens per epistolam condemnabat, & idem absoluebat per epistolā. Epistola enim Pauli quædam effigies erat eius præsentiæ, & forma operis. Non enim ut aliorum epistolæ graues, inquit, & fortes, præsentia autē corporis infirma, & sermo contemptibilis, talis & Apostoli, sed talis huius epistola, ut talis esset forma præcepti, qualis esset operationis substantia, quia quales sumus, inquit, uerbo per epistolas absentes, tales & præsentes sumus in opere. Imaginem præsentiæ suæ in epistolis expressit, fructum testimonij in opere significauit. Vale, & nos dilige, ut facis.

1 2 3 Psal. 44 Colos. 4 5 1. Cor. 5 4

Diui Ambrosii ad Eusebium, iucunditatem illius in filijs, & filiorum benedictionem recensentis. Epistola XLVI

Mbrosius Eusebio. Faustinus uterq; tibi redditus est, nobis utrumque Ambrosium pignus resedit. Ipse habes quod primum in patre, & quod iucundissimum est in filio minore, quia & uirtutis apicē tenes, & humilitatis exhibes gratiam: nos quod medium inter patrem & iuniorē filium. Tecum summa totius domus, & perpetuitati uocabuli iugis successio, apud nos parca mediocritas, quæ & de summo pendeat, & in posteriore subsistat. Tecū igitur requies utriusq; nostrū, quæ cum inuicem nobis refunditur, omnem animi abstergit solicitudinem. Tecum is qui & moribus & operibus suis & sobole tali inuenit gratiam apud dominum nostrum. Tecum is qui inter mundi huius procellas spiritalem nutriuit columbam, quæ ei fructus afferat pacis, uncta oliua integritatis. Tecum is qui ædificauit aram deo, quem benedixit deus & filios eius dicens: Crescite, & multiplicamini. Cum quo testamentum pacis statuit suæ, ut sit ei & filijs eius in progeniem æternam. Habes igitur hæredem diuinæ benedictionis, consortē gratiæ, principē iustitiæ. Sed uide quęso ne iste noster Noe agricola, bonus plantator feracis uineæ, cum fuerit amoris & gratiæ tuæ inebriatus poculo, tanquā crapulatus à uino, diutius quieti indulgeat: ac si forte indormierit, excitet eum Sem nostri desiderium. Est & ibi Iaphet iunior ex fratribus, qui pietatis reuerentia patrem induat, quem pater & dormiens uideat, nec unquam de pectore dimittat suo, quin semper oculis & complexu teneat, atq; euigilans intelligat quæ ei fecerit filius suus iunior, qui latitudo Latinè dicitur, eò quòd in labijs eius diffusa gratia sit, & in moribus, propter quod benedixit eum dominus, quia ipse tanquam bonus retrorsum rediens patrem texit pio charitatis uelamine, & detulit pietati honorē, de quo & pater ait, Lanficet deus Iaphet in domibus Sem. Vnde & in enumeratione generationū præfertur seniori fratri, in benedictione substituitur. Præfertur propter honorem nominis, substituitur propter prærogatiuam senioris ætatis, & honorificentiam naturæ debitam. Sem autem dicitur Latinè nomen. Et bene hic noster Ambrosius bonum nomē, in cuius domibus dilatatur Iaphet, quia potius est nomen bonum super multas diuitiarum copias. Sit ergo & iste benedictus, & gratia eius super aurum & argentum, sit in portione eius semen Abrahæ, sit benedictio omnis in posteritate, & omni familia iusti uiri. Sed maledictus nemo, benedicti omnes. Benedictus enim Saræ fructus. Salutāt te Ambrosii, salutat Parthenius dulcissimus, salutat Valētinianus paratus ad humilitatē, quod Hebraicè Chanaan dicitur, quasi puer fratris sui, cui & nomine suo cessit. Et ideo tanquam Nemroth gemini gigas nominis, uenator egregius super terram, de quo dictum est: Tanquam Nemroth gigas uenator ante dominū. Nanq; ingenio subrusticus, uiribus ualidus, quos ingenio æquare non potest, uiribus superat, ut Comacinas rupes gestare secum, & faciem tauro proprior uultu uideatur exprimere, posthabitum se indignatus, & paterno exutum uocabulo, metropolitanum uirum Bononiensi subditum, quia infantiæ nescit blanditias, & de nutricis gremio se illæsus excussit. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Diui Ambrosii ad Sabinum, confutantis errorē cuiuidam maledici Apollinaristæ, qui nō potest audire quòd dominus noster Iesus Christus pro nobis seruitutem susceperit. Epistola XLVII

Mbrosius Sabino. Quem scripsisti maledici sermonis seminatorem, leuissimus est, qui iam ueneni sui mercedem recepit. Siquidem responsum est ei publice: & quod priuatim seuerat, palam messuit. Ego autem uanum ante & inuisorem tantū habebam. At ubi iste sermo ad aures peruenit meas, statim respondi quòd eum uirus infecerit Apollinare, qui non potest audire quòd dominus noster Iesus pro nobis seruitutē susceperit in istius corporis susceptione, cum Apostolus clamet, quod formam serui acceperit. Hoc munimentū, hæc sepes est fidei nostræ, qui hanc destruit, destruetur ipse, sicut scriptum est: Quia destruentē sepem mordebit serpens. Equidem primo leniter mandaui ei, qua ratione bonā rem malo animo facis? Ego enim beneficio annumero, si quis mea legens scripta dicat mihi quo uideatur moueri. Primum quia & in ijs quæ scio, falli possum. Multa autem prætereunt, multa quibusdam aliter sonant. Pulchrum est, si fieri potest, cauere omnia. Deinde quia non debeo molestè ferre si

cum

[Margin: Gen. 9 — Genes. 9. — Prouerb. 22 — Gen. 10 — Philip. 2 — Eccle. 10]

cum de apostolicis & ipsis euãgelicis dominicisq; uerbis plerique multas quæstiones serant, etiam in meis scriptis reperiant de quo disputandum putẽt. Plerique enim studio indulgent suo, ut iste qui propterea orbem circuiuit ut quæreret quem reprehenderet, nõ quem sibi imitandum arbitraretur. Hic igitur ut arroderet aliquid de meis scriptis, caussam sibi amplam reperit, quoniam eo loci ubi dixit dominus Iesus: Confiteor tibi domine pater cœli & terræ: diximus ideo dictum, ut nos intelligamus patrem filij esse, & dominum creaturæ. Quanquam in Psalmo euidenter dominum dixerit patrem filius. Viderunt me, & mouerunt capita sua: adiuua me domine deus meus. Etenim secundũ formam serui locutus dominum uocauit quem patrem nouerat, æqualis in dei forma seruũ secundum carnis substantiam se prædicans. Seruitus enim carnis, dominatus autem diuinitatis est. Aduertis igitur primum pro tua admirabili prudentia ea quæ in Euangelio dicuntur, ad euangelij tempus referri, quo dominus Iesus inter homines humana specie cõuersabatur. Nunc ergo secundum hominem iam non nouimus Christum. sit ita uisus & cognitus ueteribus, iam transierunt uetera, & omnia noua facta sunt. Omnia tamẽ ex deo, qui nos sibi per Christum reconciliauit. Eramus enim mortui, & ideo unus pro omnibus seruus factus est. Quid dicam, seruus factus est? Peccatum, opprobrium, maledictum factus est. Dixit enim Apostolus: Quia pro nobis peccatum factus est, quia maledictum factus est dominus Iesus. Dixit quia cum sibi subiecerit omnia, tunc & ipse subiectus erit. Dixit & Petrus: In nomine Iesu Nazareni surge, & ambula. Dixit quia glorificauit puerum suum Iesum, & nemo calumniatur de tempore. In Apocalypsi autem & agnus dictus est à Ioanne, dictus est in Psalmo uermis, & non homo. Hæc omnia factus est, ut nostræ obtunderet mortis aculeum, nostram seruitutẽ tolleret, maledicta, peccata, opprobria. Hæc & alia quæ cõsulenti cuidam, & multo plura à te scripsisti relata, cum scriptura diuina habeat, quemadmodũ quisquam dubitabit dicere quia pie scripta sunt, quoniam ad gloriam Christi spectant non ad imminutionem? Nam cum de dono eius, hoc est manna dictum sit, quia & qui minus collegit, non diminuit: & qui plurimum, nõ ampliauit: unde potuit ipse uel minui uel augeri? Quid enim in eo imminutum est quod nostram seruitutẽ, nostras infirmitates suscepit? Erat humiliatus, erat in serui forma, sed idem in gloria dei patris. Erat uermis in cruce, sed idem dimittebat peccata etiam persecutorum suorum. Erat opprobrium, sed idem maiestas domini, sicut scriptum est: Et uidebitur maiestas domini, & uidebit omnis caro salutare dei. Quid amisit, cui nihil minus est? Non habebat quidem speciem neque decorem, sed habebat plenitudinem diuinitatis. Infirmus existimabatur, sed non destiterat esse dei uirtus: uidebatur ut homo, sed fulgebat in terris maiestas diuina & patris gloria. Vnde pulchre Apostolus eiusdem uerbi repetitione usus est, dicens de domino Iesu: Quia cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed semetipsum exinaniuit formã serui accipiẽs. Quid est in dei forma, nisi in plenitudine diuinitatis, in illa perfectionis diuinæ expressione? Ergo cum esset in plenitudine diuinitatis, exinaniuit se, & accepit plenitudinem naturæ & perfectionis humanæ. sicut deo nihil deerat, ita nec hominis consummationi, ut esset perfectus in utraque forma. Vnde & Dauid dicit: Speciosus forma pre filijs hominũ. Concluditur Apollinarista, nec quò se uertat habet, suis clauditur retibus. Ipse enim dixerat: Formam serui accepit, non seruus lectus est. Iterũ ergo interrogo, quid est in forma dei? Respondet. In natura dei. Sunt enim, ait Apostolus, qui nõ sunt natura dij. Quæro quid sit formam serui accipiens? Sine dubio perfectionem naturæ & conditionis (ut dixi) humanæ, ut esset in hominum similitudine. Et pulchre non carnis, sed hominum dixit similitudinem, quia in carne eadem. Sed quia sine peccato erat solus, omnis autem homo in peccato, in specie hominis uidebatur. Vnde & propheta ait: Et homo est, & quis cognoscit eum? Homo secundum carnem, sed ultra hominem secundum diuinam operationem. Denique cum leprosum tangeret, homo uidebatur, sed ultra hominẽ cum emundaret. Et cum Lazarum fleret mortuũ, quasi homo flebat: sed supra hominem erat cum mortuum iuberet uinctis pedibus exire. Homo uidebatur cum penderet in cruce, sed supra hominem cum reseratis tumulis mortuos resuscitaret. Nec sibi blandiatur uirus Apollinare, quia ita legitur: Et specie inuentus ut homo. Non enim negatus est homo Iesus, cum alibi ipse Paulus de eo dicat: Mediator dei & hominũ homo Christus Iesus,

Matth. 11 | Psal. 108 | 2. Cor. 5 | Ibidem | Act. 3 | Apoc. 5 | Psalm. 21 | Genes. 16 | Esa. 40 | Ibidem 53 | Philip. 2 | Psal. 44 | Gal. 4 | Matth. 8 | Ioan. 11 | Philip. 2 | 1. Tim. 2

sed confirmatus est. Id enim est usus & moris scripturæ sic significare. Sic & in Euangelio legimus: Et uidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti à patre. Sicut ergo quasi unigenitus dicitur, & nō abnuitur unigenitus dei filius, ita ut homo dicitur, & perfectio fuisse in eo hominis nō negatur. Cum esset igitur in forma serui humiliatus usq; ad mortem, erat tamen in dei gloria. Quid ei igitur obfuit seruitus? Seruus autem factus legitur, quia legitur factus ex uirgine, & creatus in carne. Omnis enim creatura seruit, dicente propheta: Quia uniuersa seruiunt tibi. Vnde & Deus pater ait: Inueni Dauid seruum meum, oleo sancto unxi eum. Ipse uocabit me, pater meus es tu, deus salutis meæ: & ego primogenitum ponam eum. Et in alio Psalmo: Custodi animam meam, quoniam sanctus sum, saluum fac seruum tuum. Et infra in eodem Psalmo: Da potestatem puero tuo, & saluum fac filium ancillæ tuæ. Congessi enim patris & filij uoces, ut ei non argumenta humana, sed diuina responderent oracula. Alibi, inquit: In manus tuas cōmendo spiritum meum. Statuisti in loco spatioso pedes meos, super omnes inimicos meos factus sum opprobrium. Et in eodem Psalmo: Illustra faciem tuam super seruum tuum. Per Esaiam quoq; dicit ipse filius dei: Ex utero matris uocauit dominus nomen meum, & posuit os meum ut gladium acutum, & sub tegmento manus suę protexit me. Posuit me sicut sagittam electam, & pharetra sua texit me, & dixit mihi: Seruus meus es Israel. Dicitur enim dei filius, & Israel, sicut alibi, Iacob puer meus, Israel dilectus meus. Solus enim uere deum patrem non solum uidit, sed etiam enarrauit. Et sequitur: In te glorificabor. Et ego dixi, in uacuum laboraui, & in nihilum dedi uires meas, ideo iudicium meū ante dominum, & dolor meus ante deum meū. Et nunc sic dicit dominus: Qui finxit me seruum ex utero sibi ad congregandum Iacob & Israel. Quis cōgregauit dei populum nisi Christus? Quis glorificatus est ante dominum? Quis est dei uirtus? Cui dixit pater: Magnum tibi est uocari te puerum meum? Et cui dicit: Ecce posui te in testamentum gentis mei, in lucem gentium, ut sis in salutem usq; ad extremum terræ? De quo etiam per os Ezechiel locutus est dicens: Suscitabo super eos pastorem unum, & reget eos seruus meus Dauid, & erit eorum pastor, & ego dominus ero illis in deum, & Dauid in medio eorum princeps? Dauid utiq; rex iam defunctus erat, & ideo uerus Dauid, uerus humilis, uerus mansuetus, uerus manu fortis dei filius hoc annunciatur nomine: qui etiam in Zachariæ prophetæ libro significatur, dicente deo patre: Ecce ego mittam seruū meū, Oriens nomen est ei. Nunquid quia habebat uestimenta sordida, ideo fulgorem diuinitatis suæ sol iustitiæ non habebat? Et quid plura? An infirmius putamus seruitium esse quàm peccatum? quàm maledictum? quàm opprobrium? quàm infirmitates? quas pro nobis suscepit, ut à nobis auerterentur? Factus est enim hæc omnia, ut uniuersa uacuaret. Sed hæc ideo non recipiunt quod seruus, opprobrium, peccatū, maledictum factus sit, quia uerbum & carnem unius asserunt esse substantiæ, & dicunt, ergo qui nos redemit, seruus dictus est, & peccatum debuit dici. Nec aduertunt quòd hæc Christi gloria sit, quia seruitutem suscepit in corpore suo, ut libertatem omnibus redderet: peccata nostra portauit, ut mundi peccatum tolleret. Seruus, peccatum, maledictum factus est, ut tu peccati seruus esse desisteres, te diuinæ sententiæ maledicto absolueret. Ille ergo maledictum suscepit tuum. Maledictus enim omnis qui pendet in ligno. Ille maledictum in cruce factus est, ut tu benedictus esses in dei regno. Ille dehonestatus & depreciatus est, nec aliquid existimatus. Ille dicebat: In uacuum laboraui. per quem meruit Paulus dicere: Non in uacuum laboraui, ut boni operis fructum, & euangelicę prædicationis gloriam suis conferret seruulis, per quam uniuersi sarcina laboris absoluerentur. His igitur auditis derelictus est in dimidio dierum suorum perdix qui clamauit ut cōgregaret quæ non peperit, & oppressus est uoce domini Iesu. Deniq; adornat fugam. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Ioan. 1; Psal. 118; Ibidem 88; Ibidem 85; Ibidem 30, 2; Esa. 49; Ezech. 34; Zach. 3; Deut. 21, 3; Esa. 49; Philip. 2; Hier. 17, 4

Diui Ambrosii ad Irenæum prosequentis illud quod in Hieremia scriptum est: Clamauit perdix, congregauit quæ non peperit: naturam istius auis describendo, & eam diabolo ac membris suis adaptando. Epistola XLVIII

AMbrosius Irenæo. Clamauit perdix, congregauit quæ non peperit. Licet enim mihi de superioris fine epistolæ, sequētis mutuari exordium. Celeberrima quæstio: & ideo ut possimus eam absoluere, quid de natura auis istius habeat

Ibidem A

habeat historia, consideremus. Nam & hoc considerare non mediocris prudentiæ est, siquidem & Salomō cognouit naturas animalium,& locutus est de pecoribus,& uolatilibus,& de reptilibus,& de piscibus. Dicitur itaq; auis ista plena esse doli,fraudis,fallaciæ,quæ decipiendi uenatoris uias calleat,atq; artes nouerit,ut eum à pullis auertat suis, omniaq; tentamenta uersutiæ non prætermittere,quo possit uenantem abducere à nido & cubilibus suis. Certè si insistere aduerterit,tamdiu illudit,quamdiu soboli fugiendi signum tribuat & potestatem. Quam ubi euasisse senserit,tunc se & ipsa subtrahit,& lubrica arte deceptum insidiantem relinquit. Fertur etiam promiscuæ esse permixtionis, ut in fœminas cum summo certamine mares irruant,& uaga calescant libidine. Vnde impurum & maleuolum & fraudulentum animal aduersario & circunscriptori generis humani, fallacissimoq;,& impuritatis authori conferendum putatur. Clamauit ergo perdix, qui à perdendo nomen accepit,Sathanas ille,qui Latinè contrarius dicitur. Clamauit in Eua primum, clamauit in Cain, clamauit in Pharaone, Dathan, Abiron, Chore. Clamauit in Iudæis,quando petierunt sibi fieri deos cum Moyses legem acciperet. Clamauit iterum,quando de saluatore dixerunt: Crucifigatur,crucifigatur: Sanguis eius super nos,& super filios nostros. Clamauit quando sibi regem fieri postulauerunt,ut recederent à domino deo rege. Clamauit in omni uano & perfido. His uocibus congregauit sibi populos quos non creauerat. Deus enim hominem ad imaginem suam fecit, & diabolus sibi hominem uocis suæ fraude sociauerat. Congregauit sibi nationum populos faciens diuitias non cum iudicio. Vnde in prouerbio est de diuite auaro: Quia perdix iste congregat diuitias nō cum iudicio. At uero meus Iesus quasi iudex bonus cum iudicio omnia agit, qui uenit, sicut scriptum est dicēs: Ego loquor iustitiam,& iudicium salutis. Ea igitur gratia deprædatus est perdicem illum diabolum, abstulit ei male congregatas diuitias multitudinis, reuocauit ab errore animas gentium, mentesq; nationū deuiantium. Et quia diaboli uoce deceptos sciebat,& ipse ut uincula nexusq; ueteris erroris solueret, clamauit primum in Abel, cuius clamauit uox sanguinis. Clamauit in Moyse,cui dixit: Quid clamas ad me? Clamauit in Iesu Naue,clamauit in Dauid,qui ait: Clamaui ad te,salua me,clamauit in omnibus prophetis. Vnde & ad Esaiam dicit: Clama.& ille ait: Quid clamabo? Clamauit in Salomone conuocans cum altissima prædicatione ad sapientiam: Venite,edite de meis panibus, & bibite uinum quod miscui uobis. Clamauit etiam in corpore suo, sicut scarabæus in ligno. Clamauit ut insidiatorem falleret & circumueniret,dicens: Deus deus meus quare me dereliquisti? Clamauit ut despoliaret,respondens latroni: Amen amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Itaq; ubi clamauit Iesus, cōtinuo perdix ille à congregatis in dimidio dierum suorū derelictus est. Vnde & quidam naturæ perdicis etiam istud aptandum putarunt, eò quòd aliena diripiat oua,& foueat suo corpore, atq; hac sua fraude partus alienos studeat acquirere. Sed (quod aiunt,cornicis oculum,habent enim & uolatilia suas artes) ubi istud aduerterit cuius aut singula oua direpta, aut cubile fuerit inuasum solicitata soboles errore similitudinis,speciei simulatione decepta,& si infirmior uiribus,induit se atque armat uersutia,& cum labor omnis impensus nutrimentorum educantem exhauserit,atq; adolescere pulli cœperint, tunc uocem emittit, & quadam pietatis tuba prolem aduocat. Quæ naturali quodam auditu excitata agnoscit parētem,& simulantem deserit. Ita cum uult congregare quę non peperit,amittit quos nutriendos putauit. Non superfluo igitur & Iesus clamauit,ut quia totius mundi populus uoce perdicis,blanditijs,arte,specie deceptus ab authore proprio deuiauerat, lubricas artes secutus, ueri parentis uoce reuocatus fallacem relinqueret,atq; in dimidio dierum eius fraudulentum desereret, id est ante huius finem seculi,cui nos eripuit dominus Iesus,& ad uitam æternam uocauit. Itaq; nunc mortui mundo,uiuimus deo. Cum igitur perdix iste penitus à falsis filijs derelictus fuerit,tunc erit stultus ille quem elegit deus,& sapientem confudit,saluus: quoniam quæ stulta sunt mundi,elegit deus. Ideo si quis uidetur sapiens esse in hoc seculo,stultus fiat,ut sit sapiens. Vale fili,& nos dilige ut facis,quoniam nos te diligimus.

[Margin: Matth.27; Gen.1; Gen.4; Exo.14; Psal.117; Esa.40; Prouerb.9; Habacuc 2. iuxta 70; Matth.27; Lucæ 23; 1.Cor.1; Ibidem 3]

Diui Ambrosii ad Syricium, narrantis illum Prisco aduenienti literas dedisse,& se eidem reuertenti alias reddidisse. Epistola XLIX

A Mbrosius Syricio. Prisco amico & æquæuo meo dedisti aduenienti literas, ego quoque reuertenti reddidi, quas & pro officio,& pro amore debui. Vtrumq; igitur nostrum suo officio remuneratus est, quo & mihi tuas,& meas tibi restituit. Ideo eius officij precium incrementa debet adipisci gratiæ. Vale,& nos frater dilige, quia nos te diligimus.

Diui Ambrosii ad Atticum, scribentis literas suas Priscum sibi, & se illi alias reddidisse. Epistola L

A Mbrosius Attico. Prisco meo dedisti literas, Priscus meus mihi reddidit,& ego Prisco. Tu Priscum ut soles dilige, & plus etiam quàm soles, quod eo suadeo, quia & ipse Priscum meum facio plurimi. Est enim erga eum priscus hic noster amor, qui à pueritia iam inde nobis cum ætate accreuit simul, sed eum multo pòst uidi tempore, ut uere mihi nō solùm nomine, sed etiam tanti interuallo temporis Priscus aduenerit. Vale,& amantes tui dilige, quia nos te diligimus.

Diui Ambrosii ad Felicem, significantis tuberum sibi missorum partem amicis direxisse, & illum quòd se tamdiu nequaquam reuiserit arguentis. Epistola LI

A Mbrosius Felici. Misisti mihi tubera, & quidem miræ magnitudinis, ut stupori forent ea tam grandia. Nolui in sinu, ut aiūt abscondere, sed alijs quoque demonstrare malui. Itaque partem direxi amicis, partem mihi reseruaui. Suaue munus, non tamen ita præpotens ut comprimeret querelam meam iure excitatam, quòd nos tamdiu amantes tui nequaquam reuisas. Et caue posthac ne maiora inuehas doloris tubera. Nam huius nominis diuersa ratio. Vt enim grata in munere, ita in corpore atq; in affectu molesta sunt. De te impetra quo minus te abesse doleā. Nam caussa cōmotionis meæ desiderium est tui. Effice si potes, ut minus gratus sis. Rem exposui, caussam probaui. Intorquenda est amentata illa non manipularis sententia. metuisti certe, sed uide quàm mouear, ut delectet iocari, postea tamen ne excusaueris. Etenim quamuis tua hęc uectigalis mihi sit excusatio, malè de te iudicas, nec de me melius, si aut tuam absentiam muneribus compensandam, aut me muneribus redimendum putes. Vale,& nos amantes tui dilige, quia nos te diligimus.

1, 2, 3 (marginal numbers)

Diui Ambrosii ad Romulum, quæstioni illius, cur uidelicet deus dixerit: Ponam cœlum æreum,& terram ferream, satisfacientis. Epistola LII

Leuit. 26 Deut. 28

A Mbrosius Romulo. Cum sis in agro, miror qua ratione de me quærendum putaueris cur dixerit deus: Ponam cœlum æreum,& terram ferream: Nam species ipsa agri & præsens fertilitas docere nos potest quanta clementia sit aeris,& cœli indulgentia, quando dignatur deus ubertatem dare: quando autem sterilitas, quemadmodum clausa omnia, spissus aer, ut in rigorem æris solidatus putetur. Vnde alibi habes quia in diebus Heliæ clausum est cœlum annis tribus, & mensibus sex. (Luc. 4) Significatur igitur clausum cœlum æreum esse, usum sui terris negare. Terra quoq; ferrea est: cum prouentus abnuit,& iacta sibi semina tanquam hóstili duritia genitali excludit aluo, quæ gremio solet blandæ matris fouere. Quando enim ferrum fructificat? Quando æs imbres relaxat? His igitur miserandam famem minatur impijs, ut qui pietatem filiorum communi omnium domino & patri exhibere nesciunt, careant nutrimento paternæ indulgentiæ, sit illis cœlum æreum concreto aere,& solidato in metalli rigorem, sit illis terra ferrea partus suos nesciens, & quod plerumque inopia habet, discordias ferens. Rapto enim utuntur qui uictu indigent, ut alienis dispendijs famem suam ableuent. Iam si & offensa inhabitantium huiusmodi sit, ut diuina commotione ijs inferantur prælia, uerè terra est ferrea, telorum segetibus inhorrens, & suis nuda fructibus, fœcunda ad pœnam, sterilis ad alimoniam. Vbi autem abundantia? Ecce ego pluo uobis panes, dicit dominus. (Exo. 16) Vale,& nos dilige, quia nos te diligimus.

Diui

Diui Ambrosii ad Titianum, illi cōgaudentis quòd à Rufino liberatus sit, quem sibi grauiorē iudicem in negocio cum nepte sua arbitrabatur. Epist. LIII

A Mbrosius Titiano. Venit tibi innocens uictoria, ut sine uoti amaritudine potiaris uictoriæ securitate. Rufinus enim ex magistro officiorum factus est in cōsulatu præfectus prætorio, ac per hoc plus posse cœpit, sed tibi iam nihil obesse. Est enim aliarum præfectus partium. Congaudeo uel illi ut amico, quia honore auctus inuidia leuatus est: uel tibi ut filio, quia liberatus es ab eo quem tibi grauiorem iudicem arbitrabare, ut si de negocio definiueris cum tua nepte, pietatis tuæ sit, non formidinis. Ideoq; promptior esto decisioni, cuius & spes potior, & fructus est. Spes, quia pater neptis tuæ, qui de illius sententia sibi plurimum blandiebatur, iam quod de eo speret non habet. Ille enim alia curat, præterita negligit, uel cum illo quod tunc gerebat, deposuit officio: iste negocij sui meritum, non sententiæ patronum considerat. Et fructus iucundior est, ut tibi referatur decisionis gratia, qui potueris iam spernere, & nō spreueris, pietatem spectans necessitudinis, non stimulum offensionis. Vale, & nos dilige ut filius, quia nos te ut parentes diligimus.

Diui Ambrosii ad Syricium, gratum sibi asserentis cum & ab ipso literas accipiat, & ille aliquos de conseruitio suo dirigat, eosq; se diligere contestantis qui non patiuntur se à suo munere diutius abesse, & ad sequendum dominum Iesum suadentis. Epistola LIIII

A Mbrosius Syricio. Gratū est mihi cùm literas accipio tuas. At cum de conseruitio nostro aliquos dirigis, ut fratrem nostrū, & compresbyterū Syrum tuis es prosecutus literis, gemināt lætitia. Sed utinā fructus fuisset iste diuturnior. Nam statim ut uenit, recurrendū putauit: quod quidem ad desideriū meū plurimum minuit, ad sui gratiam multū addidit. Nam ego diligo eos uel presbyteros uel diaconos qui cum aliquò processerint, nequaq; se patiūtur a suo diutius abesse munere. Dicit enim propheta: Non laboraui sequēs post te. Quis aūt potest laborare sequēs Iesum, cum ipse dicat: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego uos reficiam? Sequamur ergo Iesum semper, nec desinamus. Quòd si semper sequamur, nunquā deficimus. Dat enim uires sequētibus se. Itaq; quo propior uirtuti fueris, eo fortior eris. Plerūq; cū sequimur, dicit nobis ab aduersarijs: Vbi est uerbū domini? ueniat. Sed nos non fangemur sequendo, nō auertamur subdolæ interrogationis impedimēto. Dicebat hoc prophetæ cum mitteretur in carcerē, cum demergeretur in uoraginē luti. Vbi est uerbū domini? ueniat. Sed ille multo magis secutus est, & ideo ad brauiū peruenit, ideo accepit coronā, quia nō laborauit qui sequebat Iesum. Nō est enim labor in Iacob, nec dolor uidebitur in Israel. Vale, & nos dilige, quia & nos amantē nostri ut parentē diligimus.

Matth. 11

Hiere. 17

Diui Ambrosii ad Fygadium & Delphinum episcopos, insinuantis Polybium ut utriq; eorū scriberet poposcisse, ac post datam epistolam utriusq; nomine conscriptam alteram exegisse, & ei se illam dedisse. Epistola LV

A Mbrosius Fygadio & Delphino episcopis. Polybius filius noster cum de Africanis regressus partibus, in quibus proconsularem iurisdictionē egregiè repræsentauit, aliquātulos nobiscū exegisset dies, summa gratia se meis uisceribus infudit. Deinde cum abire hinc & demeare uellet, poposcit ut utriq; uestrum scriberem. Promisi futurū. Itaq; dictaui epistolam, & utriusq; conscriptam nomine dedi. Postulauit alteram. Dixi ad utrumq; uestrum datam more usuq; nostro, eò quòd sancta mens uestra non epistolarum numero, sed coniunctione nominū delectaretur: nec perpeti posset ut fieret uocabulorum separatio, quorū affectus conueniret. Ideoq; præscriptum nostro muneri ut uteremur charitatis cōpendio. Quid plura? Exegit alteram, dedi: ut neq; illi negarem quod posceret, nec mihi immutarem, quod in usum uenerat. Ita & ille habet quod utriq; reddat: quia id solum prætendit, ne cum alteri reddidisset, alteri uacuus foret. Et ego uobis indiuisæ gratiæ munus sine ullo dependam offensionis periculo, & diuisionis scrupulo: cum præsertim etiam hæc forma scriptionis apostolicæ sit, ut & unus ad plures, ut Paulus ad Galatas: & duo ad unum possint scribere, sicut scriptū est: Paulus uinctus Iesu Christi, & Timotheus frater, Philemoni. Salutem uobis dico, diligite nos, & orate pro nobis, quia ego uos diligo.

Diui

Diui Ambrosii ad Romulum, de eo quòd Aaron populo poscenti sibi deos fieri, aurum detraxerit, & quòd eo auro figuratum sit uituli caput, & quòd Moyses tam dure indignatus sit, ut iuberet quemque insurgere in necem proximi sui, quid ipse sentiat exprimentis. Epistola LVI

Ambrosius Romulo. Epistolarum genus propterea repertum, ut quidam nobis cum absentibus sermo sit, in dubiū non uenit. Sed fit hoc usu exemploq́ pulchrius, si inter parentem ac filios crebra & iucunda alloquia cudantur, ut uere inter disiunctos corpore quædam imago referatur præsentiæ. His enim adolescit officijs amor, sicut tuis ad me, aut meis ad te augetur literis. Sed hoc multo locupletius proximis tuæ dilectionis experiri cœpi affatibus, quibus me consulendum putasti quid sibi uellet quòd Aaron aurum detraxerit populo poscenti sibi fieri deos, & quòd ex auro figuratum sit uituli caput, uel quòd Moyses tam dure indignatus sit, ut iuberet proximum quemq; insurgere gladijs in necem proximi sui. Magnū est enim, nullum pati absentibus damnum irrepere non solùm suauitatis, sed etiam collationis & liberalis scientiæ. Quid igitur de eo sentiam quoniam exposcis, conferendi magis quàm exponendi studio loquar. Cum Moyses in monte Syna legem acciperet, populus erat cum Aaron sacerdote. Et quamuis frequenter ad culpam lubricus, tamen quamdiu lex dabatur, sacrilegio errasse non proditur. Verùm ubi diuinum conticuit oraculum, peccatum irrepsit, ut peterent sibi fieri deos. Coactus Aaron petit annulos eorum, & inaures mulierū, quæ tradita in ignem misit, & conflatum est uituli caput. Neq; excusare tantum Sacerdotem possumus, neq; condemnare audemus. Non imprudens tamen qui annulos Iudæis & inaures abstulit. Etenim qui sacrilegium moliebantur, nec fidei signaculum habere poterant, nec ornamenta aurium. Denique & patriarcha Iacob abscondit inaures cum simulachris gentium, quando in Sichimis abscondit, ut nullus audiret superstitiones Gentilium. Pulchrè autem dixit: Deponite annulos & inaures aureas, quæ sunt mulierum uestrarum. Non quo uirorum inaures relinqueret, sed quod uiros non haberemanifestaret. Congruè quoq; inaures auferuntur mulieribus, ne iterum Eua uocem serpentis audiret. Et ideo quia sacrilegium audierant, conflatis earum inauribus conflata est imago sacrilegij. Qui enim male audit, conflare sacrilegiū solet. Cur autem caput uituli exierit, sequentia docent: quia significabatur futurum quod Hieroboam posteriore tempore hoc genus sacrilegij induceret, ut populus Hebræorum adoraret uitulos aureos, siue quòd omnis perfidia similis immanitatis atq; insipientiæ bestialis sit. Cuius rei indignitate percitus fregit tabulas Moyses, & comminuit uituli caput, atq; in puluerem redegit, ut omnia impietatis aboleret uestigia. Fractæ sunt enim primæ tabulæ, ut repararentur secundæ, quibus per Euangelij prædicationem perfidia cōminuta euanuit. Sic Moyses typhū illū dissipauit Aegyptium, & altitudinē extollentem se cōpressit æternæ legis authoritate. Vnde & Dauid ait: Et confringet dominus cedros Libani, & comminuet eas tanquam uitulum Libani. Itaq; absorbuit populus omnem perfidiam ac superbiam, ne eum absorberet impietas & arrogantia. Melius est enim ut unusquisq; præualeat carni & uitijs eius, ne dicatur de eo quia deuorauit eum mors præualens, sed dicatur magis: Deuorata est mors in uictoria sua. Vbi est mors uictoria tua? Vbi est mors aculeus tuus? Et de domino dictum: De torrente in uia bibet. Quia acetum accepit, ut absorberet uniuersorum tentationes. Quod autem occidi fecit à proximis proximos, filios à parentibus, à fratribus fratres, præceptum euidens, quia præferenda est religio necessitudini, pietas propinquitati. Ea est enim uera pietas quę præponit diuina humanis, perpetua temporalibus. Vnde & ipse Moyses ad filios Leui dixit: Qui paratus ad dominum, ueniat ad me. Et dixit illis: Hæc dicit dominus deus Israel: imponite unusquisq; gladium suum in femore suo, & pertransite. ut contemplatione atq; amore reuerentię diuinæ perimeretur omnis affectus necessitudinis. Et occisa quidem scribuntur tria millia hominum. Nec numeri inuidia mouemur, quia melius est paucorum supplicio uniuersos exui, quàm in omnes uindicari. Neq; uerò aliquid durum uidetur pro uindicta iniuriæ cœlestis. Deniq; sanctiora cęteris ad hoc munus eliguntur ministeria Leuitarū, quorum portio deus. Nesciunt enim suis parcere, qui nihil suū norunt: quoniā sanctis omnia deus est. Est enim ille Leuita uerus ultor & uindex, qui carnem interimit, ut seruet spiritum

Marginalia: A; B; Exodi 32; 2; 3; Genes. 35; 3. Reg. 12; 4; Psalm. 28; Esa. 25. iuxta 70; 1. Cor. 15; Psal. 109; Exo. 32

rirum, qualis erat ille qui ait: Castigo corpus meum, & seruituti redigo. Quid autem tam proximum, quàm caro animæ? Quid tam proximum, quàm sunt passiones corporis? Eas in se Leuita bonus interimit spiritali gladio, qui est uerbum dei bis acutum & ualidum. Est & gladius spiritus, qui pertransit animam, sicut ad Mariam dictum est: Tuam ipsius animā pertransibit gladius, ut reuelentur multorū cordium cogitationes. Non'ne caro animæ fraterno quodam copulatur consortio? Non'ne etiam menti nostræ affinis & propinquus sermo est? Cùm igitur comprimimus sermonē ne multiloquio peccatū incidamus, ius germanitatis abrumpimus, & fraternæ uinculum propinquitatis dissoluimus, irrationabile quoq; suum anima tanquā cognatū rationabili uigore dissociat. Sic ergo Moyses docuit populum insurgere in proximos suos, per quos fides reuocaretur, uirtus impediretur, ut desecaretur in nobis quicquid à uirtute deuium foret, confusum erroribus, uitijs innexum. Hac institutione populi meruit ut nō solū deliniret indignationem diuinam, atq; offensam auerteret, uerumetiā conciliaret gratiam. Pro captu itaq; nostro quid sentiremus, quoniam consuluisti, expressimus. Ipse si quid melius habes, nobis cōparticipato, ut ex te & ex nobis discamus quid potius eligendum & sequendum sit. Vale, & ut filius nos dilige, quoniam & nos te diligimus.

1. Cor. 9

Luca 2

5

Diui Ambrosii ad Seuerum episcopum, scribentis compresbyterū suum Iacobum Campaniæ sibi ad requiescendum littora ubi orationi uacet, & deo seruiat, elegisse, se uero in medio omnium molestiarum freto uersari conquerentis. Epistola LVII

AMbrosius Seuero episcopo. Ex ultimo Persidis profectus sinu Iacobus frater & compresbyter noster, Campaniæ sibi ad requiescendum littora, & uestras elegit amœnitates. Aduertis quibus in locis quasi ab huius mundi uacuam tempestatibus suppetere sibi posse præsumpserit securitatē, ubi post diuturnos labores reliquum uitæ exigat. Remota enim uestri ora littoris non solùm à periculis, sed etiam ab omni strepitu tranquillitatem infundit sensibus, & traducit animos à terribilibus, & sæuis curatū æstibus ad honestam quietem, ut illud cōmune omnium specialiter uobis uideatur cōgruere & conuenire quod ait Dauid de sancta Ecclesia: Ipse super maria fundauit eam, & super flumina præparauit eam. Etenim liber animus à Barbarorum incursibus, & præliorū acerbitatibus, uacat orationibus, inseruit deo, curat ea quæ sunt domini, fouet illa quæ pacis sunt & tranquillitatis. Nos autem obiecti Barbaricis motibus & bellorum procellis in medio uersamur omnium molestiarum freto, & pro his laboribus & periculis grauiora colligimus futuræ uitæ pericula. Vnde de nobis propheticum illud concinere uidetur: Pro laboribus uidi tabernacula Aethiopum. Etenim in istius mundi tenebris quibus obumbratur ueritas futuræ perfectionis, cùm annum tertium & quinquagesimū iam perduxerim in hoc corpore situs; in quo tam graues iamdudum sustinemus gemitus, quomodo nō in tabernaculis Aethiopum tendimus, & habitamus cum habitantibus Madian? Qui propter tenebrosi operis conscientiam dijudicari etiam ab homine mortali reformidant. Spiritualis enim dijudicat omnia, ipse autem à nemine dijudicatur. Vale frater, & nos dilige, ut facis, quia nos te diligimus.

Psal. 23

2

2

1. Cor. 2

Diui Ambrosii ad Studium, pia illi persuasione respondentis quid in causa cuiusdam criminosi potius agere debeat. Epistola LVIII

AMbrosius Studio. Recognosco puræ affectum mentis, & fidei studium, & domini nostri Iesu Christi timorē. De quo etiam ego uererer responsum referre, constrictus altero quod est cōmissum uobis propter custodiam legū, altero aūt propter misericordiam & gratiam, nisi de hoc Apostolicam haberes authoritatē, quia non sine causa gladium portat qui iudicat. dei enim uindex est in eos qui male agunt. Quod tamen etsi cognitū tibi foret, nō ociosè sciscitandum putasti. Nam nō sunt extra ecclesiam tamē qui in aliquos capitalem sententiam ferendam existimauerūt. Plerisq; etiam sponte se abstinēt, & laudantur quidem, nec ipsi eos possumus nō prædicare, quia authoritatē Apostoli eatenus obseruamus, ut ijs cōmunionem non audeamus negare. Vides igitur quid authoritas tribuat, quid studeat misericordia. Excusationem habebis, si feceris: laudem, si nō feceris. Sed si nō potueris facere, nec tamen innocentes atterere squalore carceris & absoluere, plus quasi Sacerdos probabo. Potest enim fieri ut causa

Rom. 13

2

causa cognita recipiatur ad sententiam reus, qui postea aut indulgentiam sibi petat, aut certe sine graui seueritate (quod quidam ait) habiter in carcere. Scio tamẽ plerosq; Gentilium gloriari solitos quòd incruentam de administratione prouinciali securim reuexerint. Si hoc Gentiles, quid Christiani facere debent? Ad omnia tamẽ accipe responsum saluatoris. Nam cùm adulteram reperissent Iudæi, obtulerũt eam Saluatori: captãtes, ut si absolueret eam, uideretur Legẽ soluere, qui dixerat: Non ueni legẽ soluere, sed adimplere. si damnaret, uideretur aduersum finẽ uenisse propositi sui. Hoc igitur prævidens dominus Iesus, inclinato capite scribebat in terra. Quid scribebat nisi illud propheticũ? Terra, terra, scribe hos uiros abdicatos, quod de Iechonia lectũ est in Hieremia propheta. Cùm Iudæi interpellant, in terra scribuntur nomina Iudæorũ, cùm adeunt Christiani, non scribuntur in terra fidelium nomina, sed in cœlo. In terra autẽ scribuntur abdicati à patre proprio, qui patrem tentant, & contumelias irrogant authori salutis. Cùm interpellant Iudæi, inclinat caput Iesus, & quia non habet ubi reclinet caput suum, iterũ erigit quasi dicturus sententiam, & ait: Qui sine peccato est, prior lapidet eam. Et iterũ inclinato capite scribebat in terra. Audientes illi, exire cœperunt singuli, incipientes à senioribus: uel quod ipsi plura haberent crimina qui diu uixerãt, uel quia priores uim intellexerũt sententiæ, quasi prudentiores: & cœperũt sua magis peccata deflere, qui alieni criminis uenerãt accusatores. Recedentibus ergo illis remansit solus Iesus, & eleuãs caput ad mulierem, ait: Vbi sunt qui te accusabant? nemo te cõdemnauit? Et illa respondit: Nemo. Dicit ei Iesus: Nec ego te damnabo. Vade, & ammodo uide ne pecces. Non damnat, quasi redẽptio: corrigit, quasi uita: quasi fons abluit. Et quia quando se inclinat Iesus, ideo inclinat ut iacẽtes eleuet, ideo ait remissio peccatorũ: Nec ego te damnabo. Habes quod sequaris. Potest enim fieri ut ille criminosus possit habere spem correctionis, si sine baptismo est: ut possit accipere remissionẽ: si baptizatus, ut pœnitentiam gerat, & corpus suum pro Christo offerat. Quantæ sunt ad salutẽ uiæ? Et ideo maiores maluerunt indulgẽtiores esse circa iudices, ut dum gladius eorũ timeretur, & reprimeretur scelerum furor, non incitaretur. Quòd si negaretur cõmunio, uideretur criminosorum uindicata pœna. Maluerunt igitur priores nostri ut id in uoluntate magis abstinentis, quàm in necessitate sit legis. Vale, & nos dilige, quia nos quoq; te diligimus.

Diui Ambrosii ad sacerdotes quosdam, & omnem clerum plebis Thessalonicensium, de obitu, uita, uirtutibus, & conuersatione sancti uiri Acholij. *Epistola LIX*

Ambrosius Anatolio, Numerio, Seuero, Philippo, Macedonio, Ammiano, Theodosio, Eutropio, Claro, Eusebio, & Timotheo domini Sacerdotibus, & omni clero domini plebis Thessalonicensium dilectis salutẽ. Dum semper affixũ tenere animo desidero uirũ sanctũ, atq; omnes actus eius quasi in specula positus exploro, hausi nimia indagine solicitudinis amaritudinẽ nunq̃ celerioris, & quod adhuc mallem nescire, cognoui in cœlestibus iam requiescere uirũ S. Acholiũ, quem in terris requirebamus. Quæritis quis hoc annunciauerit, cùm uestræ sanctitatis nondum uenissent literæ? Non teneo authorẽ nunq̃, & usu quidem uenit ut non libenter teneamus nuncium mœstitudinis, sed tamen clauso tunc tẽporis mari, occupatis terrarũ Barbarica infestatione regionibus, cùm deesset qui aduenire potuerit, nõ defuit qui nunciaret: ut mihi uideatur ipse sanctus annũciasse se nobis, eo quòd iam perpetuo laboris sui potiretur stipendio, & solutis uinculis corporis inter angelorum ministeria Christo adhæreret, cupiens amantis sui errorẽ absoluere, ne illi longæuitate uitæ huius deprecaremur, cui uitæ æternæ iam præmia deferebantur. Abijt ergo, non obijt, & emigrauit à nobis ueteranus Christi Iesu, cœlo terræ istius solum mutans, & plaudens alis atq; remigijs spiritualibus dicit: Ecce elongaui fugiens. Cupiebat enim apostolico spiritu iam dudũ terras relinquere, sed tenebatur uotis uniuersorũ, sicut de Apostolo legimus, quia remorari eum diutius in carne erat Ecclesiæ necessariũ. Viuebat enim non sibi, sed omnibus, & populis erat uitæ æternæ minister, ut prius eius fructum etiam in alijs quàm in se adipisceretur. Est igitur iam superiorum incola, possessor ciuitatis æternæ illius Hierusalem quæ in cœlo est. Videt illic urbis eius mensuram immensam, purũ aurum, lapidem preciosum, lumen sine sole perpetuum, & hæc omnia iamdudum quidem sibi comperta,

sed nunc facie ad faciem manifesta uidens, dicit: Sicut audiuimus, ita & uidemus in ciuitate domini uirtutum, in ciuitate dei nostri. Ibi ergo positus appellat populum dei, dicens: O Israel quàm magna est domus dei, & quàm ingens locus possessionis eius, magnus & non habens finē. Sed quid hoc est? Dum merita uiri cōsidero, & quasi discedentem spiritu sequor, & sanctorū choris deducentibus intermisceor, non merito ullo, sed affectu penè sum oblitus mei. Itáne ergo raptus est nobis murus fidei, gratiæ, & sanctitatis, quem totiens ingruentibus Gotthorum cateruis nequaquā tamē potuerunt Barbarica penetrare tela, expugnare multarum gentium bellicus furor? Denicꝫ in cæteris populatores locis, illic pacem rogabāt: mirantibusqꝫ quid sibi sine milite ullo obsisteret, à prudentioribus intimabatur Helisæi intus imitatorem degere, ætate supparem, non imparem spiritu: cauerent ne exemplo Syriaci agminis sibi quoqꝫ cæcitas offunderetur. Et tamen circa discipulos suos diuersa dona Christi sunt. Helisæus quidem in Samariā captiuas acies induxit Syrorum, sanctus autē Acholius precibus suis fecit, ut de partibus Macedoniæ uictores fugaret. Nónne & hoc intelligimus uirtutis superioris fuisse, ut ubi milles nullus aderat, illic pellerētur sine milite? Nónne & hoc cæcitatis est ut fugerent quos nullus urgebat? sed urgebat & præliabatur sanctus Acholius, non gladijs, sed orationibus: non telis, sed meritis. An incognitum nobis est dimicare sanctos etiam cùm ferientur? Nónne ociosus erat Helisæus? Ociosus scilicet corpore, sed uibrabat spiritu, & orationibus præliabatur, quando in castris Syriæ uox equitū & uox uirtutis magnæ audiebatur, adeò ut putarent Syri aliorum regum aduersus se uenire exercitus, qui populo Israel adiumento forent, unde perculsi magno fugerunt pauore, ita ut leprosi quatuor qui mortis egressi fuerant desiderio, castra hostium deprædarentur. Nónne in Macedonia similia dominus per orationes sancti Acholij fecit miracula, aut prope maiora? Non enim inani metu nec superflua suspicione, sed sæuiente lue, & ardenti pestilentia perturbati Gotthi ac territi sunt. Denicꝫ tunc fugerunt, ut euaderent: regressi postea pacem rogarunt, ut uiuerent. Vidimus itacꝫ in tanti uiri meritis superiora sæcula, & opera prophetarum quæ legebamus, aspeximus. Quasi Helisæus inter arma, inter acies, dum uixit uersatus est, meritis suis componens prælia. Denicꝫ ubi securitas cohabitantibus reddita est, quod ipso fuit durius bello, sanctum exhalauit spiritum, & quasi Helias usque ad cœlum eleuatus est, non curru quidem igneo, nec equis igneis, nisi forte illa non uidimus, nec in commotione aeris, sed in uoluntate & placiditate dei nostri, & sanctorum angelorum lætitia, qui ad se tantum uirum transisse gratulabātur. Certe dubitare illa nequaquam possumus, quandoquidem reliqua congruerunt. Siquidem eodem momento quo ille adhuc eleuabatur, uelut quodam melotidis suæ demisso amictu sanctum Anysium discipulum suum induit, & sui uestiuit infulis sacerdotij, cuius meritum & gratiam non nunc primū audio, nec in uestris epistolis didici, sed in uestris literis recognoui. Nam quasi præscius successurum sibi, etsi promissis tegebat, tamen indicijs designabat, adiutum se eius cura, labore, officio memorans, ut iam declarare consortem uideretur, qui non quasi nouus ad summum sacerdotium ueniret, sed quasi uetus sacerdotij executor accederet. Cui pulchrè conuenit dictum illud Euangelicum: Euge bone serue & fidelis, quoniam super pauca fidelis fuisti, super multa te constituam. Hæc mihi de sancto Acholio uobiscum communia. Illud tamen speciale, quo deuinctus sum beatæ memoriæ uiro, quia tribuit mihi ut eum non ignorarem. Nam cùm eo ueniente ad Italiā ægritudine confectus tenerer, ut nō possem occurrere, ipse ad me uenit, & uisitauit. Quo studio, quo affectu ipse in me, & ego in eum irruimus? Quo gemitu mala istius sæculi, & ea quę hic acciderent, deplorauimus? ita ut lachrymarum profluuio uestē infunderemus, dum salutatione exoptatissima, mutuo desiderio & expetito diu fruimur, adhæremus amplexu. Itacꝫ quod uoti mei erat, illius beneficij fuit, quia potui illū uidere. Nam etsi maior portio, & plenior cognitio sit in spiritu uidere quos diligimus, tamen etiā in figura corporis uidere desideramus. Sic aliquando reges terrę quærebant faciē Salomonis uidere, & audire eius sapientiā. Discessit igitur à nobis, & nos in hoc reliquit salo: sed quod illi utile, id multis ipso Barbarico furore est grauius: quia illū iste depellebat. Hūc nobis quis poterit repræsentare? Sed repræsentat dominus, & seipsum in discipulo repræsentat. Repræsentāt iudicia uestra, quibus dictum est; Date Leui manifestos eius, & ueritatem

Psalm. 47

Baruch. 3

1

4. Reg. 6

4. Reg. 6. et 7

2

3

Matth. 25

4

Deut. 33. iuxta 70

ueritatem suam. Viro sancto dedistis manifestum eius, utpote eius institutione fundatū, dedistis imitatorem uiri eius qui dixit patri suo, & matri suæ, non uidi te: & fratres suos non sciuit, & filios non recognouit, & custodiuit uerbum domini, & testamentum eius obseruauit. Narrabunt populi iustitiam eius. Talis uiri uita, talis hæreditas est, talis conuersatio, talis successio. Ille se monasterijs puer dedidit, & intra Achaiam angusto clausus tugurio, gratia tamen multarum terrarum peragrauit diuortia, ad summum sacerdotium a Macedonicis obsecratus populis, electus à sacerdotibus, ut ubi antè fides per Sacerdotem claudebatur, ibi postea per Sacerdotem muralia fundamenta fidei confirmarentur. Non aliter etiam eius discipulus imitatione, qui & ipse dixit patri suo & matri suæ, non uidi te. Non uidit enim studio, non uidit affectu, & fratres suos non sciuit, quia deum scire desiderauit. Et hic recognouit uerbum domini, & custodiuit testamentū eius & imponit honorem in ara eius semper. Benedic domine fidem eius, sanctitatem, sedulitatem. Benedictio tua ueniat super caput eius, & super uerticem ipsius. Sit honorificus inter fratres suos, sit in eo tauri species, ut uentilet corda inimicorum, & sanctorum mentes demulceat, & iudicium sacerdotum tuorum in eo sicut lilium floreat. Valete fratres, & diligite me, quia ego uos diligo.

Diui Ambrosii ad Anysium sancti Acholij successorem, de successione eius congaudentis, uitamq; sancti Acholij commendantis, & illius adolescentiam, iuuentutem, atq; senectutem benedicentis. Epist. LX

A Mbrosius episcopus Anysio fratri. Iamdudum te teneo, & si nunc primum lego, meritisq; compertum habeo quem oculis non uideram. Doleo quidem illud accidisse, sed hoc successisse gaudeo, quia licet superstite me non optauerim illud contingere, speraui tamen post illius sancti uiri exitum hoc solum posse merito succedere. Tenemus ergo te sanctæ memoriç Acholij dudum discipulum, nunc successorem hæredemq; eius uel honoris uel gratię. Magnum meritum frater, gaudeo tibi, ne uno quidem momento de successore tanti dubitatum uiri: & magnum onus frater tanti nominis pondus subisse, tantæ librę, tantiq; examinis. Quæritur in te Acholius, & sicut erat in affectu tuo, ita in officijs desideratur illius uirtutis, illius disciplinæ effigies, illius fortitudo animi in tam senili corpore. Vidi fateor uirum, nam & hoc meritis illius debeo, quòd illum uiderim. Vidi ita illum esse in corpore, ut extra corpus putarem. Vidi imaginem illius qui se siue in corpore siue extra corpus nesciens, raptum ad paradisum uiderat. Ita enim percurrebat omnia excursu frequēti, Cōstantinopolim, Achaiam, Epirum, Italiam, ut iuniores eum non possent consequi. Cedebant fortiores corpore, quia eum sine impedimento esse corporis nouerant: ut eo tantum pro uelamine uteretur, non pro officio: certe ad seruitium, non ad subsidium. Ita enim affecerat corpus suū, ut in eo mundum crucifigeret, & mundo semetipsum. Benedictus dominus, & benedicta adolescentia eius quā exegit in tabernaculis dei Iacob, positus in monasterijs, in quibus cùm quæreretur à parentibus uel proximis, dicebat: Qui sunt fratres mei, aut quæ mater mea? Non noui patrem uel matrem, uel fratres meos, sed eos qui audiunt uerbum dei, & faciunt. Benedictus etiam processus iuuētutis ipsius, in qua ad summū electus est sacerdotium, maturo iam probatus uirtutum stipendio. Venit enim tanquam Dauid ad pacem populi reformandam. Venit tanquam illa nauis aurum secum intelligibile uehens, & ligna cedrina, & lapides preciosos, ut illas columbę pennas deargētatas, quibus medias inter fortes somno pacis & tranquillitatis sopore dormiuit. Est enim sanctorum etiam somnus operarius, secundum quod scriptum est: Ego dormio, & cor meū uigilat. Et secundum quod Iacob sanctus diuina dormiens uidebat mysteria, quæ uigilans non uiderat, de cœlo ad terras aerem peruium sanctis, respicientem dominum, & pollicentē terræ eius possessionem. Itaq; breui somno dormiens impetrauit, quod magno labore postea acquisiuit. Hæreditas eius est enim somnus sanctorum, feriatus ab omnibus corporis uoluptatibus, ab omni animi perturbatione, tranquillitatē mentis inuehens, placiditatē animæ, tanquā soluta nexu corporis se ableuet, & Christo adhæreat. Hic est somnus uita sanctorū, quā uiuebat sanctus Acholius, cuius benedicta etiā senectus ipsa est. Verè senectus illa uenerabilis, quę nō canis, sed meritis albescit. Ea est enim reuerenda canicies, quę est canicies animę in canis cogitationibus & operibus effulgens. Quæ est

2.Cor.12

Galat.6

Matth.12

Cant.5

Genes.28

enim uerè ętas senectutis, nisi uita immaculata, quę nõ diebus aut mensibus, sed seculis propagatur, cuius sine fine est diuturnitas, sine debilitate longæuitas? Quo enim diuturnior, eo fortior (eo quòd diutius eam uitam uixerit) in uirum perfectum excrescit. Huius igitur successorem te dominus non solum honore, sed etiam moribus probet, & summa fundare dignetur gratia, ut ad te quoq; populi concurrant, de quibus dicas: Qui sunt isti qui sicut nebulæ uolant, & sicut columbæ cum pullis suis? Veniant quoq; sicut naues Tarsis, quæ accipiant frumentum quod Salomon uerus impartiuit uiginti mensuras tritici. Accipiant oleum & sapiẽtiam Salomonis, & sit pax inter te, & populum, & testamentum pacis custodias. Vale frater, & nos dilige, quia nos te diligimus. *Esa. 6* *3. Par. 9*

Diui Ambrosii ad Candidianum, splendorem sermonis, & fulgorem affectus eius commendantis, illiq; benedictionem optantis. Episto. LXI

A Mbrosius Candidiano fratri. Summus quidem splendor in sermone est tuo, sed magis in affectu elucet mihi. Nam in epistolis mentis tuæ aspicio fulgorem dilectissime frater ac beatissime. Dominus te benedicat, & det tibi sui gratiam. Nam & ipse in epistolis tuis uota magis quàm mea merita recognosco. Quę enim merita mea tãtis tuis æquent sermonibus? Dilige nos frater, quia nos te diligimus.

DIVI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS EPISTOLARVM LIB. VIII.

Diui Ambrosii ad Irenæum, quæstionem, Cur dominus deus manna pluerit populo Patrum, & nunc non pluat, dissoluentis. Episto. LXII *Exodi. 16*

AMbrosius Irenæo. Quæris à me cur dominus deus manna pluerit populo Patrum, & nunc nõ pluat. Si cognoscis, pluit, & quotidie pluit de cœlo manna seruientibus sibi. Et corporeum quidem illud manna hodie plerisq; in locis inuenitur, sed nunc non est tanti res miraculi: quia uenit quod perfectum est. Perfectum autem panis de cœlo, corpus ex Virgine, de quo satis Euangelii te docet. Quanto præstantiora hæc superionbus? Illud enim manna, hoc est, panem illum qui manducauerunt, mortui sunt: hunc autem panem qui manducauerit, uiuet in æternum. Sed est spirituale manna, hoc est pluuia spiritualis sapientiæ, quæ ingeniosis & quęrentibus de cœlo infunditur, & irrorat mentes piorum, & obdulcat fauces eorum. Qui igitur intellexerit infusionem diuinę sapientię, delectatur, nec alium cibum requirit, nec in solo pane uiuit, sed in omni uerbo dei. Qui curiosior fuerit, quęrit quid sit istud, quod melle dulcius sit, Respondet ille minister dei: Hic est panis quem dedit tibi deus mãducare. Quis sit iste panis, audi. Sermo, inquit, quem ordinauit deus. Hęc ergo ordinatio dei, hęc alimonia alit animam sapientis, & illuminat atq; obdulcat, resplendens ueritatis corusco, & mulcens tanquam fauo quodam, diuersarum uirtutum suauitate & sermone sapientię. Faui enim mellis sermones sunt boni, sicut scriptum est in Prouerbijs. Cur autem minutum sit, causam accipe: quia & granum sinapis minutum est, quod comparatur regno cœlorum, et fides quę sicut granum est sinapis, potest montes tollere, & iactari in mare. Et fermento simile est regnum cœlorum quod abscondit mulier in farinę mensuris tribus donec fermentetur totum. Et Moyses caput uituli aurei comminuit sicut puluerem, & misit in aquam, & dedit populo bibere. Incrassatum enim erat cor eorum perfidiæ immanitate, ut emolliretur, & fidei sumeret subtilitatẽ. Deniq; illa mulier quę bene emoluerit, assumetur: ea autem quæ male emoluerit, derelinquetur. Emole ergo & tu fidem tuã, ut sis sicut illa anima quæ Christi in se charitatem excitat, quã mirantur ascendentẽ uirtutes cœlorũ quod sine offensione ascendat, & ex hoc mũdo ascendat cum lętitia & iucunditate, sicut uitis propago, & sicut fumus se ad superna subrigat, fragrans odorẽ resurrectionis pię, & suauitatem fidei, sicut habes scriptũ: Quę est hæc quę ascendit à deserto sicut uitis propago fumo incensa, odorificata myrrha & thure ab omnibus pulueribus unguenti? Pulchre subtilitatem eius expressit pulueris comparatione & unguenti cõmemoratione, quia in Exodo subtile legimus & ex multis compositum thymiama illud esse incensum propheticum, *Ioan. 6* *Matth. 4* *Prouer. 16* *Luc. 13* *1* *Luc. 13* *Exod. 23* *Matth. 24* *Cant. 3* *2* *Exod. 30*

Psalm. 140 pheticum, quod est sanctorũ oratio, ut dirigatur in conspectu domini, sicut & Dauid dicit: Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Deniq; Græcus κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου dixit. Et in Apocalypsi Ioannis legimus quia stetit an- Apoc. 8 gelus ante altare habens thuribulum aureum, & data sunt ei thymiamata multa de orationibus sanctorum omnium. Et ascendit, inquit, fumus thymiamatum orationum sanctorum de manu angeli in conspectu dei. Et umbilicus animę ac uenter subtilis est illius quæ ascendit ad Christum. Ideoq; laudatur uoce sponsi dicentis: Vmbilicus tuus crater Cantic. 7 tornatilis, non deficiens mixto, uenter tuus aceruus tritici muniti inter lilia. Est enim in omni doctrina tornatus, & potus spiritualis non deficiens plenitudine, & cœlestiũ secretorum cognitione. Venter quoq; animæ mysticus, sicut umbilicus, quo uentre non solum fortem cibum sumit, quo corda firmantur, sed etiam suauem ac florulentũ quo de- Exod. 32 lectantur. Et fortasse hoc docuit Moyses multis orationibus & pijs illud mitigandum sa- 3. Reg. 19 crilegium. In libro quoq; Regnorum cùm se dominus sancto reuelaret Helíæ, uox auræ tenuis præcessit, & statim se ei dominus reuelauit, ut cognoscamus ea quæ corporea sunt, crassa esse & pinguia: & quæ spiritalia, mollia & subtilia, ut non possint cõprehendi Sapien. 7 oculis. Deniq; & spiritus sapientiæ subtilis & mobilis legitur in libro Sapientiæ: quia est in illa spiritus intelligentiæ, sanctus, unicus, multiplex, subtilis, & mobilis, qui sermones suos molat prius, ne quid offendat uel in sensu, uel in alloquio. Deniq; illi Babyloni cũ Exod. 16 destruetur, dicitur: Et uox molæ non audietur in te amplius. Hoc igitur manna subtile erat, & ad diem colligebatur, in diem alterum non seruabatur, eo quòd inuenta sapientiæ in tempore sint gratiora, nec tam miranda quæ spatio temporis reperiuntur, quàm illa quæ præsentis funduntur ingenij uiuacitate: siue quia futura reuelantur mysteria, eo quòd seruatum manna usq; ad solis exortum, esui iam esse non posset, id est usq; ad Christi aduentum habere gratiam. Oriente autem iustitię sole, & splendidioribus Christi corporis & sanguinis sacramentis refulgentibus cessarent inferiora, perfecta illa sumenda populo forent. Vale, & nos dilige quia nos quoq; te diligimus.

Diui Ambrosii ad Iustum, differentis quòd Veteres quos pleriq; secũdum artem scripsisse negant, secundũ gratiam quæ super omnẽ artem est scripserint, de quorum tamen scriptis ij qui de arte scripserũt, artem inuenerunt. Epist. LXIII

A Mbrosius Iusto. Negant pleriq; nostros secundum artem scripsisse. Nec nos obnitimur, non enim secundum artem scripserunt, sed secundum gratiã, quę super omnem artem est. Scripserunt enim quæ spiritus ijs loqui dabat. Sed tamen ij qui de arte scripserunt, de eorũ scriptis artem inuenerunt, & condiderunt cõmenta artis, & magisteria. Deniq; in arte requiruntur præcipue, ut sit αἴτιον, ὕλη, ἀποτέλεσμα. Gene. 22 Cùm igitur legamus sanctum Isaac patri dicere: Ecce ignis & ligna, ubi hostia? quod horum deest? Nam qui quærit, dubitat: qui respondet quærenti, pronunciat, & dubitationem absoluit. Ecce ignis, id est αἴτιον: & ligna, id est ὕλη, quæ latinè materia dicitur. Tertium quid superest nisi ἀποτέλεσμα, quod filius quæsiuit, pater retulit dicenti, ubi hostia? Deus, inquit, prouidebit sacrificium fili. Differamus paulisper mysterium. Ostẽdit deus pendentem Arietem cornibus. Aries autem est uerbum plenum tranquillitatis, & moderationis, atq; patientiæ, quo ostenditur bonũ esse sacrificium iustitiæ etiam sapien- Psalm. 4 tiam, & prudenter emerendi ac propitiandi rationẽ cognoscere. Vnde & Propheta ait: Sacrificate sacrificium iustitiæ. Itaque iustitiæ, ita ut sapientiæ sacrificium est. Ecce ergo mens calida & feruens ut ignis quæ operatur, ecce & intelligibilia, id est materia. Vbi est tertium intelligere? Ecce color, ubi est uidere: ecce sensibilia, ubi est sentire. Materia enim non ab omnibus uidetur, ideoq; deus dat munus intelligendi, & sentiendi, & uidendi. Verbum ergo dei ἀποτέλεσμα est, id est definitio & consummatio disputationis, quod infunditur prudentioribus & dubia confirmat. Pulchrè autem etiam ij qui in aduentum Christi non crediderunt, seipsos reuincunt, ut confiteantur quod negandum putant. Dicunt enim arietem uerbum dei, & non crediderunt passionis mysteriũ, cùm in illo mysterio uerbum dei sit in quo impletum est sacrificium. Ergo primum accendamus in nobis ignem mentis, ut operetur in nobis. Quæramus subijcientes materiã quid sit quod nutriat animã, tanquam in tenebris requiramus eam. Neq; enim uel Patres sciebant quid esset manna. Inuenerunt, inquit, manna dicentes ipsum esse sermonem & uerbum dei,

bum dei, unde omnes disciplinæ fonte iugi ac perpetuo fluunt ac deriuantur. Hæc est e-
sca cœlestis. Significatur autem ex persona dicentis: Ecce ego pluam uobis panes de cœ [Exod. 16]
lo. αἴτιον ergo, eo quòd operatur deus, qui irrigat mentes rore sapientiæ, ὕλη, quia uiden-
tes animæ & gustantes delectantur, & requirunt unde sit illud splendidius luce, dulcius
melle. Respondetur eis scripturæ serie, Hic est panis quem dedit uobis manducare do-
minus, & hoc est uerbum dei quod disposuit deus uel ordinauit, quo pascitur anima pru
dentium & delectatur. Est candidũ & suaue, ueritatis splendore illuminans, & uirtutum
suauitate demulcẽs audientium animas. In se enim didicerat propheta quid esset cõsum
mandæ rei αἴτιον. Nam cum mitteretur ad populum dei liberandum, ad regem Aegypti
ait: Quis sum ego ut uadam, & educã populum à regis potestate? Respondit dominus:
Ego ero tecum. Interrogabat Moyses: Quid dicam illis si requirãt, quis est dominus qui
misit te? & quod nomẽ est illi? Dixit dominus: Ego sum qui sum. Dices: qui est, misit me.
Hoc est uerum nomen dei, esse semper. Vnde & Apostolus de Christo, Dei enim filius [2. Cor. 1]
Iesus Christus, qui in nobis est, qui per nos prædicatus est, per me & Syluanum & Timo
theũ, non fuit in illo, inquit, est & non sed est in illo fuit. Respondit Moyses: Si non credi [Exod. 4]
derint mihi, neq; obedierint uoci meæ, dicentes, quia nõ apparuit tibi deus, quid dicam
illis? Dedit illi signa facere, ut crederetur quia à domino missus est. Tertio ait Moyses:
Non sum dignus, & gracili uoce sum, & tardiori lingua, quomodo me audiet Pharao?
Responsum est ei: Vade, & ego aperiam os tuum, & instruã te quid debeas loqui. Inter-
rogationes ergo illæ in medio & responsiones habẽt sapientiæ semina & theorian. Gra
tum tamen ἀποτέλεσμα est, quia ait: Ego ero tecum. Et quamuis dederit ei signa facere, ta
men dubitanti iterum (ut scias quia signa non credentibus, promissum autem credenti-
bus) respondit ad infirmitatem uel meriti, uel uoti, Ego aperiam os tuum, & instruam te
quid debeas loqui. Perfectũ ergo ἀποτέλεσμα seruatũ est. Habes hoc & in euangelio, Pe-
tite, & dabitur uobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperiet uobis. Pete, ἀπὸ τοῦ αἰτίου, id [Matth. 7]
est, ab authore quære. Habes ὕλην, intelligibilia quibus quæras. pulsa, & aperit tibi deus
uerbum. Quæ petit, mens est, quæ operatur sicut ignis intelligibilia, in quibus mentis ar
dor operatur sicut ignis in lignis, aperit uerbũ tibi deus, quod est ἀποτέλεσμα. Habemus
& alibi in Euangelio dicente domino: Cùm autem tradent uos, nolite cogitare quomo [Matth. 10]
do aut quid loquamini, dabitur enim uobis in illa hora quid loquamini. Non enim uos
eritis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. Habes hoc & in Ge-
nesi, dicente Isaac: Quid est quod tam cito inuenisti fili? Qui dixit: Quod tradidit domi- [Gene. 27]
nus deus tuus in manus meas. ἀποτέλεσμα dominus est, qui per dominũ quærit, inuenit.
Laban deniq; qui per dominum non quæsiuit, quia quærebat idola, nõ inuenit. Pulchre [2]
autem quod dicunt, horos, seruauit. Primus est horos, Vade affer mihi de uenatione tua
ut manducem. Excitat atq; adolet uelut igni quodam adhortationis suæ mẽtem eius, ut
operetur & quærat. Secundus horos. Quid est quod tam cito inuenisti? Hic in interro-
gatione est. Tertius horos in responsione. Quod tradidit dominus deus tuus in manus
meas ἀποτέλεσμα deus est, qui concludit & consummat omnia: de quo dubitandum non
est. Est & ille horos de spontaneis, Si nõ seminaueritis, nõ metetis. Nam etsi cultura pro
uocet semina, tamen natura spontaneo quodam ut surgant in ijs operatur ingenio. Vn-
de Apostolus: Ego plantaui, inquit, Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit. Itaque [1. Cor. 3]
neq; qui plantat est quicquam, neq; qui rigat, sed qui dat incrementũ deus. Dat tibi deus
in spiritu, & in corde tuo seminat dominus. Age ergo ut inspiret, & seminet ut metas, si
non seminaueris, non metes, quasi admoneris ut semines, non seminasti, non metes: sen
tentia est. Principio finis conuenit, principium semen est, finis messis. Disce, inquit, ex
me, natura adiuuat discentem, deus autem author naturę est. Dei quoq;, ut benè disca-
mus, quia hoc naturæ est, perdiscere. Duri enim corde non discunt. Incrementa per natu
ram quæ diuini habet gratiam muneris, consummationem & perfectionem deus
dat, id est illa præstantissima & diuina trinitatis natura & substan
tia. Vale, & nos diligẽ, ut facis, quia nos
te diligimus.

Diui Ambrosii ad Syagrium Veronensis ecclesię episcopum, literis illius respondentis, eumq; uehementer arguentis, de iudicio attentato in causa cuiusdam uirginis per turpes quasdam personas accusatae, & cur causam istam ad se reuocauerit, & qualem in ea sententiam pronunciauerit exponentis. Epist. LXIIII

Ambrosius Syagrio Veronensis ecclesię episcopo. Prospiciendum esse ne de nostro obloquantur iudicio charissimi nostri Veronenses, proprijs texuisti literis. Non arbitror fore, certe non solent. Aut si obloquantur, de quo obloqui soleant, haud dubiè liquet, cum exasperati huc ueniāt, pacifici ad te reuertantur: praesertim cùm hoc iudicium nostrum cum fratribus & consacerdotibus nostris participatū processerit. Tu autem sine alicuius fratris consilio hoc iudicium tibi solus iudicandū putaris, in quo tamen ante iudicium praeiudicium feceris, ut puellam Zenonis sanctae memoriae iudicio probatam, eiusq; sanctificatam benedictione, post tot annos sine authore criminationis, sine accusatore, sine professore delationis, in periculū reatus deducendam arbitrarere. Cui inuidia esset à uanis, ab haereticis, ut ipsi uolunt, à turpibus personis conflata per scelus, per auaritiam, per intemperantiam, querentibus proprij libertatem flagitij, ab ijs postremo qui domo eius eiecti atq; eliminati forent, quod discolora opera subtexerent, quàm prima fronte suę professionis praetenderant. Huiusmodi accusatores, huiusmodi testes in tuo constituebas iudicio, qui neq; accusare audebant, neq; delationis se nexu obligare, atq; ita inspectioni adiudicandam cōstituebas uirginem, quam nullus argueret, nullus deferret. Vbi haec cognitionis solennitas? Vbi talis iudicādi formula? Si leges publicas interrogemus, accusatorem exigunt: si ecclesiae, duobus, inquit, & tribus testibus stat omne uerbum: sed illis testibus qui ante hesternū & nudiustertius non fuerint inimici, ne irati nocere cupiant, ne laesi ulcisci sese uelint. Inoffensus igitur affectus testium queritur, ita tamen ut accusator prius in medium procedat. Ipsi illi presbyteri Iudeorum manus suas prius supra caput imposuerunt Susannae, & accusationem professi sunt, & pariter addiderunt testimonij authoritatem, quam imprudenter populus sub errore positus acceperat. Sed diuino indicio per prophetam retexit & redarguit omnipotens deus, ut liqueret omnibus eos uelle inuidiam praeseminare aduersum innocentis periculum, qui deficerent accusationis argumento, & firmamento probationis, conijcientes uidelicet quod si praeoccupatis uulgi auribus inuidia mentē incesseret, prae iudicium examinandę ueritatis inferret. Etenim cùm audita praeueniunt, autē obstruūt, animum occupant, ne probatio desideretur, ut rumor pro conuicto teneatur crimine. Nos igitur accusatorem exegimus, & authorem totius scenae Maximum perurgendum arbitrati sumus. Verum ille accusationē quam studio informauerat, uerbo detulerat, deseruit professione, & tamen affectu urgebat, arte exequebatur, sed refugiebat nomine, quod diffideret probationi. Denique sparsis rumoribus, sed etiam epistolis compositis & destinatis quaesiuit acerbare inuidiam delationis, sed nequaquam opprimi potuit integritas & circumueniri. Nam si habuisset probationes, nunquam inspectionē tua sententia flagitauisset. Quid igitur sibi uelit, & quò spectet quod obstetricem adhibendam credideris, non possum aduertere. Itáne ergo liberum erit accusare omnibus, & cùm probatione destiterint, patebit ut genitalium secretorum petant inspectionem, & addicentur semper sacrae uirgines ad huiusmodi ludibria, quae & uisu & auditu horrori & pudori sunt? Denique non minima etiam in tuis literis tentatae expressionis uerecundia est. Quae ergo sine damno pudoris in alienis auribus resonari nonqueunt, ea possunt in uirgine sine eius tentari uerecundia? Inuenisti tibi uile mancipium, procacem uernulam, cur nō abutaris pudibundo ministerio, & exponas eius modestiam, cùm praesertim nihil sanctius in uirgine sit quàm uerecundia? Non enim sacra uirgo ut corpore tantummodo integra sit queritur, & nō ut in omnibus eius inoffensus maneat pudor. Virgo domini suis est nexa fulcris ad sui probationem, nec alienis dotibus eget ut se uirginē probet, nec abditorum occultorumq; inspectio, sed obuia omnibus modestia adstipulatur integritati. Non placet deo quam nō suorum grauitas morum probat, non probatur domino, quae unius obstetricis indiget testimonio, quod plerunq; quaeritur precio. Ea ergo tibi locuples uidetur ad fidem, quę & redimi & falli potest, ut excuset ream, & crimen tegat, aut nesciat

Deut. 17
Matth. 18
Daniel. 13

nesciat, & non possit flagitium deprehẽdere? Neq; uero illud iustum arbitror, quod tuis
comprehendisti literis, quia nisi inspecta fuerit, integritas periclitetur, & incerto sui flu-
ctuet. Ergo omnes quæ inspectę non sunt, periculum subierũt pudoris? Ergo & quę nu
pturæ sunt, prius inspiciantur, ut nubant probatiores? Ergo & quæ uelandæ sunt, prius
subijciendæ sunt huiusmodi attrectationi? Non enim uisitantur, sed attrectantur: & re-
ctius secundum tuam sententiã inspicitur non probata, quàm consecrata. Quid quod e- 4
tiam ipsi archiatri dicunt non satis liquido comprehendi inspectionis fidem, & ipsis me
dicinæ uetustis doctoribus id sententiæ fuisse? Nos quoq; usu hoc cognouimus, sæpe in
ter obstetrices obortam uarietatem & quæstionẽ excitatã: ut plus dubitatũ sit de ea quę
inspiciendam se præbuerit, quàm de ea quæ non fuerit inspecta. Siquidẽ & proximo id
comperimus exẽplo. Nam quædã cõditionis seruilis Altini inspecta & refutata, postea
Mediolani, non meo quidem iussu, sed Nicenti ex tribuni & notarij domini uel patroni
sui uoluntate uisitata est à peritissima et locupleti fœmina huiusmodi artis: & cùm simul
ista suppeterent, ut neq; paupertas obstetricis suspectam faceret fidem, neq; indocilitas 5
imperitiam, tamen adhuc manet quæstio. Quid profuit igitur eam inspici, cum damna-
tio maneat? Nam ut quisq; uoluerit, aut imperitam medicam aut redemptam asseret, ita
sine effectu ullo iniuria inspectionis est. Quid deinde fiet? Quotienscunq; emerserit qui
non credat, totiens uirgo attrectabitur? Nam si unquam se uisitandam abnuerit, secun-
dum assertionem tuam de crimine cõfitebitur. Et facilius est ut refutet quod nunquam
fecerit, quàm quod fecerit. Variabuntur igitur obstetrices, ne suspectæ aliqua repetatur
gratiæ. Erit itaq; inter plures (quanquam paucorum etiam in magnis urbibus hic usus
medendi sit) erit inquam, uel maleuola, uel imperita, quam pudoris claustra prætereant,
& per imperitiam integro notam affigat pudori. Vides in quod periculum inducas uir-
ginalem professionem, dum obstetricem adhibẽdam putas? ut iam non solum uerecun-
diæ suæ dispendio, sed etiam obstetricis incerto periclitetur. Nunc consideremus quod
obstetricis officium sit. Legimus etiam in Veteri testamento obstetrices, sed non inspe-
ctrices. Deniq; ad parturientes ingrediebantur, non ad uirgines: ut partus susciperent,
non ut pudorem examinarent. Vnde & obstetrices dictæ, eò quod obsistant dolori: uel
certe pignori, ne laxatis uteri genitalibus claustris in terrã defluat. Secundo & tertio lo-
co in scripturis inuenimus obstetrices adhibitas, sed ubiq; partui, nusquam inspectioni.
Primo ubi Rachel parturit, deinde ubi Thamar parit, tertio ubi necãdos mares Pharao *Gene. 35*
mandat Hebræorum obstetricibus: quando responderunt illæ, non eo more Hebræas *Exod. 1*
fœminas parere quo pariunt Ægyptię; sed Hebræas prius parere quàm introeant obste
trices ad eas. Qui locus ut superiori utilis ad Hebræorum salutem, ita reliquo confrago- 6
sus ad obstetricum fidem; quæ didicerunt mentiri pro salute, & fallere pro excusatione.
Quid igitur suspecta & dubia captamus, cùm maiora sint alia examinandæ ueritatis do
cumenta & testimonia, in quibus expressiora insignia uel temerati pudoris sint? Quid
enim est quod magis publicum sit, quàm offensa pudoris, & defloratio uirginitatis? Nil 7
profecto quod magis se probet, quam castitatis dispendiũ. Tumescit aluus, & inceden-
tem fœtus sui onera grauant, ut prętermittamus alia quibus se uel tacita prodit conscien
tia. Ac forte sterilitatis obtẽtu abscondi in aliquibus possit flagitium. Hic uero cum edi
tus partus & expositus uel necatus (dũ inuidiæ magis quàm probationi cõsulitur) dissi-
patus sit per aures uniuersorũ, strangulata est libertas calumniarũ, si peperit: nempe, Ve
ronæ fuit, uisebatur frequenter à uirginibus & mulieribus. In honore enim semper erat.
Visebatur & à Sacerdotibus propter pudicitiæ reuerentiam, & grauitatis speculũ. Quo
modo ergo potuit occulere crimẽ quod se uel specie sui proderet? Quomodo texit ute-
rum? quomodo non refugit aspectum mulierũ? oculos salutantium? quomodo parturi-
ens uocem repressit? Sed hoc nõ patitur dolor. Deniq; scriptura hos maximos dicit do-
lores qui sunt parturientis. Sic enim inquit: Dies domini subito uenit, & improuisus ad-
est, ut dolor partus, qui intercludit omnia effugia delitescendi. Hæc est uerior documen
torum fides, quam erubescunt & mulieres. Deniq; Helisabeth occultabat se mensibus 8
quinque, eo quod sterilis conceperat in senectute. His signis & ipsa Mariæ uirginitas *Luc. 1*
apud ignaros mysterij, probri suspectabatur. Vnde & Ioseph cui desponsata erat Virgo *Matth. 1*
suspectum habebat uitium, dum adhuc nesciret dominicæ incarnationis sacramentum.

Quid ergo? negamus inspiciẽdas uirgines interim, quod nusquã legerim? non adstruo,
nec uerum arbitror. Sed quia pleraq; ad speciem facimus, non ad ueritatẽ, & erroris gra
tia compluria frequenter prætendimus (sunt enim qui nesciãt recte facere nisi metu pœ
næ) relinquamus hoc illis, quas non uerecundia reuocat à lapsu, sed solus iniuriæ deter-
ret metus, apud quas nulla cura pudoris, & castitatis gratia, sed pœnæ timor est. Relin-
quamus uernaculis, quibus formido est deprehendi magis quàm peccasse. Absit à uirgi
ne sacra ut obstetricẽ nouerit. partus putat, & remediũ doloris ducitur, non examen pu
doris. Relinquamus etiã illis si quæ grauibus appetitæ calumnijs, oppressæ testimonijs,
strangulatæ argumentis, ad id cõfugiant, ut se offerãt inspectioni, quo uel corporis pro-
bentur custodia, si tamen deprehendi potest: In quibus nutat pudoris gratia, & discipli-
na integritatis. Malè tamẽ se habet causa, ubi potior est carnis quàm mẽtis prærogatiua.
Malo morum signaculo, quàm corporis claustrò uirginitatẽ exprimi. Iam illud pręcla-
rum, quod scripsisti, insinuatum tibi à quibusdam quod nequaquam tibi cõmunicarent
9 si eam sine uisitatione suscipiendam crederes. Ergo iudicandi accepisti formulã. Quales
10 illi, qui uolunt præscribere Sacerdotibus quid sequi debeamus? Liberauimus itaq; te à
cognitionis grauissimæ necessitate, ne necesse haberes formulã mandatã exequi. Quid
nobis futurum est, qui eorum studijs non obtemperauimus? sed tamẽ scio illic plerosq;
esse qui timeant dominum. Nam & hic uidimus dudum, & illic esse cõperimus, qui com
positam hanc querantur calumniam, quos aiunt eò offensos fauisse Maximo, quòd ista
11 uirgo non circumeat domos, nec eorum matronas salutet atq; ambiat. Quid igitur fiet?
quo tanto eam exuemus crimine? Quomodo persuadebimus, ut cultus assumat nouos,
suos exuat? Graue flagitium, uirginem intra secreta domus degere, claudi penetralibus
Luc. 1 suis. Sic certe lectio docet Mariam domi repertam cùm ad eam Gabriel archangelus ue
Daniel. 31 nisset. Susanna fugiens turbarum inducitur. Deniq; cum se lauaret, paradisum claudi iu-
12 bebat. Quid autem præstantius præsertim in uirgine, cuius præcipuũ opus uerecundia,
quam secretum? quid tutius secreto, & ad omnes actus expeditius? Munia enim pudo-
ris induit, non cõcursationis. Sed alijs uidero, tuæ nunc mihi respondendũ epistolæ est.
Te miror frater, qui tantopere defendas Maximũ, non fuisse accusatorẽ, sed parentis do
lore doluisse inuidiam sparsi rumoris, cùm ille se inimicum & aduersarium litigatorem
proposito iam iurgio negare non potuerit aduersus sacram uirginẽ iudicia attentauisse,
13 muroq; interiecto discretas ædes uxoris suæ ac uirginis, diuisam germanitatis inter soro
res societatẽ, aliaq; proh dolor, & quòd uirgo in agro affinitatis suę refugisset consortiũ.
Quomodo ergo non accusator, qui affectũ accusatoris iamdudũ exercuit? qui sermone
14 suo accusationẽ detulit? aures tuas impleuit clamore? & testes auditiõis deduxit? cogni
tionem poposcit? Quamlibet argumentatus negare nõ potuisti, quod ad Indiciam scri-
pseris quoniã Maximus seu impulsu aliorũ, seu dolore proprio, crimen graue detulerit.
Sola hæc epistola satis est ad accusatiõis testimoniũ. Neq; enim te ego tuis ad me datis
literis urgẽdũ putaui, sed ijs lectis quas ad uirginẽ dederas, aduerti diuersum esse quod
ad me scripseras: & tamen cum epistolæ tuæ sibi non conuenirent, consulendum te non
arguendum putaui. Quid igitur sibi uult illa argumentatio, quia illud detulerit quod ad
me scripseras, delatam uidelicet eam in turpi crimine, ita ut editum & obrutum partum
dici asserat? Quasi uero istud ad Indiciam nõ ad me scripseris. Illa ubi audiuit literis tuis
Maximum subduci accusationi, literas tuas protulit, quibus eum criminis delatorem
probauit: ad me datas non legerat, nec quid haberent sciebat. Ego autem exhorrui à pri
mo calumniam, quia aduertebam non crimen intendi, sed iniuriam uirginis desiderari,
cuius inspectio & uisitatio postulabatur, nõ aliquod flagitium deferebatur. Quis enim
istud à principio fraude compositum, nequaquam sibi cõgruere & conuenire non arbi
traretur? Cucurrisse mulieres uiles ad monasterium, iactasse partum uirginis, & necem
pignoris, de monasterio rumorem per populos sparsum, eumq; affluxisse in aures noui
affinis Maximi, ab ipso interpellatum episcopum, dimissas eas quæ dixisse ferebantur,
atq; in fugam coactas, ut apud nos patuit eos qui audisse se dicerent, ad ecclesiã uocatos
prodisse, Renatum & Leontium, duos illos iniquitatis uiros, quos apposuit Iezabel, re-
darguit Daniel, subornauit Iudæorum populus, ut authorem uitæ suæ falso appeterent
testimonio. Qui tamen cùm simul composuissent flagitiũ, simul ingressi essent uiã, & ne
quid

quid prætercam, adiuncti Maximo comitantibus (ut dixit Leontius) ijs qui illum rumorem sparserant, tamen ubi in meo astiterunt iudicio, cum primo de origine causæ quæreretur, diuersa & distantia promp sere, non locorum separati, sed mendaciorum diuortio. Cum igitur sibiipsi non conuenirent, Mercurium & Leam uilissimæ conditionis & detestabilioris nequitiæ personas amandauissent, aufugisset Theudule, non ignara obijciendi sibi facinoris, quod ante lectum Renati sola cubitauisset, ancilla præsto esset alia; quæ stupro eiusdem Renati se diceret coinquinatam: die ipso qui dictus erat cognitioni, subtraxerunt se episcoporum conuentui, licet etiã pridie subito se profecturos idem Renatus clamauerit. Vnde ego iudicio præscripsi diem, & tamen nullo accusante, nullis testimonijs perurgentibus insinuaui sanctę sorori quod peteres coram ipsa inspici & uisitari memoratam uirginem. At illa sanctę inspectionẽ quidem recusauit, sed testimonium non declinauit, dicens nihil se in Indicia comprehendisse nisi quod esset uirginalis pudoris & sanctitatis. Habitasse eam Romæ in domo nostra, nobis absentibus, nulli eam se uirorum familiaritati dedisse, optare cum ea sibi à domino Iesu partem reseruari in regno dei. Paternam quoq; filiam nostram interrogaui, quod ab ea nunquã soleat discedere, cuius charitas, uitæ huius testimonium est. Itaq; etsi quod iniurata diceret, fidei sacramento conferendum foret: sub obtestatione tamẽ professa est alienã criminis quo appetebatur, nec quicquam in ea scire se bonæ uacuum conuersationis. Nutricẽ quoq; liberæ conditionis interrogauimus, cui & status haudquaquam degeneri seruitio obnoxius libertatem uera fatendi daret, & fides atq; ætas ad ueritatem astipularetur, & officium nutricis ad cognitionem secreti. Ea quoq; nihil se indecorũ uidisse, nihil sibi quasi parenti commissum à uirgine, aliqua dignum reprehensione. His moti, Indiciam insons sensi uirginem muneris pronunciauimus, Maximum autem & Renatum & Leontium ita inuoluit sententia, ut Maximo si errorem emendaret, spes reditus reseruaretur, Renatus autem & Leontius excommunicati manerent, nisi forte probata sui pœnitentia, & huius facti diuturna deploratione, dignos se præberent misericordia. Vale frater, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Diui Ambrosii ad Syagrium, pro castitatis contumelia dolentem querelam facientis, atq; ex scripturis sanctis ostendentis quantum maiores nostri reuerentiæ detulerint castimoniæ, quantumúe ultionis studium aduersum temeratores pudicitiæ fuerit. Epist. LXV

AMbrosius Syagrio. Quæ sint in nostro iudicio decursa, comperta retines, & ideo nunc quasi animæ portionem conuenio meæ, habens apud te pro casti tatis cõtumelia familiarem & dolentẽ querelam. Itá ne oportuit inhonoratã atq; inauditam uirginitatis causam adiudicari, ut nõ possit absolui? Hoc est nisi sua iniuria, nisi ab honesto pudore traducatur ad indecorem sui corporis oblationẽ, grãde uide licet relatura sui testimoniũ, ut exponatur ludibrio, & procacitatis notetur. Hanc igitur prærogatiuam detulisti integritati, huiusmodi honorificentiam, qua se lacessi aut inuitari gaudeant quæ hoc munus recipiendum putant, ut amittant libertatem cõmunis assertionis, nec se iure tueantur uel sanctæ legis, uel publico, ut non accusatorem exigat, non accersitorem urgeat, sed impudentiam solam induat, ac sese projiciat ad iniuriam? Non ita maiores nostri despicabilem habebant castimoniam, cui tantum deferebant reuerentiæ, ut bellum aduersum temeratores pudicitiæ suscipiendum putarent. Deniq; tantum fuit ultionis studium, ut omnes tribules de Beniamin tribu extinguerentur, nisi sexcentos qui bello reliqui forent, natura editioris loci defendisset. Sic enim lectionis diuinæ serie expressum tenetur, cuius tenorem recensere cõgruit. Leuites uir animo maior quàm opibus, habitabat in partibus montis Ephren. Ei quippe tribui sortito obtigerat locus in possessionem terrę datus pro funiculo hæreditatis. Is sibi accepit iugalẽ de Iudę Bethleem. Et ut se habent prima copularum exordia, ardebat iuuencula immodica animi cupiditate: simul quia similibus eius non fungebatur, exardescebat magis, atq; immane exæstuabat. Vnde quia nihil referebatur ex parte adolescentulę, uel leuitate amoris, uel ui doloris, quod haudquaquam mercede pari secum decerneret, cum eadem expostulabat. Hinc frequẽs iurgiũ. Quo mulier offensa, claues remisit, domũ reuertit. At ille amore uictus, qui quod speraret non habebat aliud, cum quartũ iam mẽsem fluere cerneret,

Iudic. 19

eò contendit, fretus quod consilio parentům emolliretur animus adolescentulæ. Occur rit pro foribus socer, generū introduxit, filiam reconciliauit, & ut lætiores dimitteret, tri duo tenuit, quasi repararet nuptias: ac nolēti abire, quartum quoq; diem conperendina uit, prætenta humanitatis specie moras innectendo. Pari modo cum etiā quintum diem uellet adiungere superioribus, & iam nouæ deessent causæ morandi, paterno tamen affectu retinendæ filiæ desiderium non deforet, promissam profectionis copiam distulit in meridiem, ut uiam cibo curati adorirentur. Post epulas quoq; uolens dilationem attexere, eo quod iam uesper appropinquaret, generi precibus, ægre licet, tamen acquieuit. Ille iter suum perrexit lætus animi, quod dilectam sibi recuperauisset. Qui uno comitati

3 seruulo cùm iam declinaret dies, festino uiā celerabant gradu. Mulier uehebatur iumento, uiro nullus sensus laboris, qui fructu desiderij simul & uario mulieris ac uernaculi sermone uiam leuaret. Deniq; ubi Hierosolymam appropinquarunt, quæ triginta stadijs aberat, quam Iebusæi tenebant, suggessit puer deflectendum in ciuitatem, quia sub noctem suspecta essent etiam illa quæ tutiora sunt, cauendaq; tenebrarum ambigua, maxime quia locorum incolæ non essent de filijs Israel. Et ideo præuertēdum, ne quid aduersa studia gerentes insidiarum inferrent, ut obscuro noctis dolum quærentibus ad perpetrandum facinus satis opportuno. Sed domino eius haudquaquam placuit sententia, ut inter alienigeñas hospitio succederent, cùm Gaba & Rama non longe abessent ciuitates Beniamin. Itaq; præualens sententia posthabuit seruuli suggestionem, quasi ex conditione consilium æstimaretur, & non consilio quamuis infima cōditio ableuaretur. Et iam sol in occasu erat: deniq; uix occurrit, cùm iam urgeretur uespere, in ciuitatem succederc. Gabaonitæ incolebant locum, inhospitales, immites, intolerabiles, omnia tamen tolerabiliora, quàm si aliquem hospitio recepissent. Deniq; commodius huic uiro Leuitæ cesserat, si in Gabaa hospitium non reperisset. Verùm ne quid deesset offensionis, primo ingressu diuersorium nō reperit: & cùm in publico situs alienam misericordiam imploraret, offendit aduenientem ex agro senem, quem uesper ex opere agresti compulit nocti decedere. Et cùm esset ei conspicuus, rogatus quò iret, & unde aduentaret, respondit, de Bethleem Iudę reuertor, contendo ad montem Ephren, & mulier est mecum: sed ecce huc diuerti, & nemo est qui hospitio recipiat, & requiescendi usum ministret. Non quo cibi aut potus sibi, aut pecori pabulorum esset indigentia, sed tecti hospitio prohiberentur: præsto esse illa, nudum tecti hospitium desiderari. Ad ea senior benigne satis & placide, Pax, inquit, tibi, & succede hospes pariter & ciuis. Nā & mihi origo de montis Ephren partibus, & hic hospitalis habitatio, sed tēpore diuturno incolatus sedes fundauit. Itaq; receptos domicilio, ministerio sui & subsidijs hospitalibus iuxta fouit. Horta

4 batur ad lætitiam senior, & frequentioribus prouocabat poculis, ut uino aboleret curarum obliuio, cùm subito circunsistunt eos Gabaonitæ iuuenes ad omnem proiecti libidinem, nihil pensum ac moderatū habētes, quos forma mulieris illexerat, & in omnem amentiam pręcipitabat. Capti enim eius decore, & per senectutem hospitis, atq; infirmitatem subsidij accepta spe potiendi poscunt mulierem, & pulsant ianuam. Itaq; egressus senior rogabat eos ne hospitales mensas turpi flagitio fœdarent, & reuerendū ius etiam indomitis Barbararum gentium nationibus uiolandum arbitrarentur: contribulem illum sibi, Israelitem uirum legitimi thori subnixum copula non sine indignatione cœlestis arbitri tanta affici cōtumelia. Quod ubi parum procedere aduertit, esse sibi filiam uirginem adiecit, illam se offerre maiore parentis dolore, sed minore gratię hospitalis di

5 spendio, publicum flagitium priuato dedecore intolerabilius habere. At illi exagitati ęstu furoris, & inflammati incentiuo libidinis, eò amplius ardebant formam iuuenculę, quo magis negabatur. Et iustitiæ exortes ridebant uerba ęquitatis, filiam senis, quia minore inuidia sceleris offerrebatur, despectui habentes. Itaque cùm piæ nihil proficerent preces, & seniles frustra hospes manus tenderet, desperato præsidio rapitur mulier, & per totam noctem iniuriæ impletur. At ubi lux finem intemperantiæ dedit, ianuam hospitalem repetit, non quo uiri conspectum exposceret, quem magis declinandum putaret, contumeliæ pudore miserabilis, sed ut affectum uiro referret, quæ castitatem amiserat, & contumeliæ suæ funus lamentabili specie ante ianuam hospitalem exponeret. Egressus itaq; Leuita cum iacentem inuenisset, arbitratus quod uerecundia uultum nequaquam

quaquam attollere auderet, consolari cœpit, quia non uoluntate, sed inuita tantæ iniuriæ succubuisset, hortari assurgere, & secum repetere domum. Sed ubi nullum responsum referebatur, quasi quiescentem maiore uoce è somno excitare. Verū ubi mortis supremæ patuit fides, impositas iumento reliquias domum pertulit, & diuisos artus mulieris in partes duodecim misit per singulas tribus Israel. Quo commotus uniuersus populus conuenit in Masphat, atq; ibi querela per Leuitam cognita, omnes in bellū exarsere statuentes neminem uirorum fas esse in tabernaculū succedere prius quàm de tanti sceleris authoribus ultio capesseretur: animisq; ruebant in prælium. Sed consilium prudentiorum præuertit sententiam, non temere confligendū bello cum ciuibus, sed prius uerbis experiendum de flagitio, & decernendum conditionibus pro delictis. Neq; iustum uideri ut paucorum sceleris precium ad omnes perueniret, & priuata adolescētium peccata statum salutis publicæ labefactarent. Itaq; miserunt uiros qui denunciarent Gabaonitis ut tanti reos flagitij offerrent. Sin autem, cognoscerent non minoris esse criminis tantum facinus defendisse, quàm exercuisse. Verùm illis superba referentibus, consilia pacis bello mutata: neq; primo aut secundo conflictu, cùm plurimi à paucis afflictarentur, cedendum Israelitæ aduersis prælijs existimauerunt. Quadringenta enim milia uirorum bellantium, aduersum uigintiquinque milia Beniamin tribus & septingentos Gabaonitas expertos belli iuuenes decertabāt. Et cùm sinistra sorte duo sibi iā cecidissent prælia, animi tamen promptus haudquaquam deposuit Israel uincendi fiduciam, & ulciscendi præsumptam spem. Sed quia causa numeroq; præstantiores, inferiores pugnæ euentu pedem retulerāt, diuinam offensam rati, ieiunio & fletu maximo reconciliationem gratiæ cœlestis affectauere. Itaq; orata domini pace acriores in bellum reuertūtur, utpote quibus oraculū animos dederat, spem accumulauerat. Et simulato à frōte quod cederetur, ac dispositis per noctem insidijs à tergo urbis, in qua locata erat manus hostium, dum hi cedunt, & illi insectantur, inuadendi urbem uacuam facta copia, & mox admoto statimq; adulto incendio, flammarum fragor atq; æstus furens captæ urbis speciem manifestarunt. Quo & suis fracti animi, & erecti hostium. Nam & Beniamin uiri clausos se & circumuentos rati prius quàm à tergo inuaderentur, dispergere sese, atq; in desertum fugere cœperunt, & contra Israel gemino agmine urgere eos, ac palantes persequi. Cæsa itaq; uigintiquinque milia, id est omnes fere de uiris Beniamin, præter sexcentos, qui arrepto scrupeæ rupis munimento, partim loci ingenio & subsidio naturæ, partim desperatione uictoribus terrori fuere. Nam secundæ res cautionis admonent, in aduersis ultio pro uictoria habet. Nec fœminarū numerus tanti discriminis exors fuit, sed omnis tribus Beniamin muliebris sexus cum pueris & puellis omniq; ætate gladio aut igne extinctus, sacramētumq; additum, ne quis tribus illius uiro filiam suam in uxorem daret, quo reparandi nominis omnis aboleretur successio. Belli finis simul atq; iræ factus, & furor in pœnitentiam uertit: armisq; positis in unum conuenientes uiri Israel fleuerunt fletum magnum, & celebrarunt ieiuniū, dolentes unam tribū perisse ex fratribus, atq; extinctam populi sui ualidam manum: iure quidem pro delicti precio bellatum aduersum propugnatores flagitiorum, sed misere in sua populū cōuersum uiscera, & bello ciuili utrumq; afflictum. Lachrymarum effusio mouit passionem animi, & affectum perculit, sequitiq; ratio successit. Missiq; legati ad sexcētos illos Beniamin uiros, qui per quatuor menses edito se præruptarum tuebantur rupium, aut deserti indigentia, quę multitudini obsidentium periculosa foret, deplorauerunt communem illam esse ærumnam, quod illi contribules, isti cognatos & socios amisissent, sed tamen non penitus interceptam reparandæ tribus successionē: cōsulere se in medium quomodo & sacramēti fides sibi constet, & tribus una nequaquam à corpore auulsa intercidat. Altari itaq; posito reconciliationis, & pacis oblatū sacrificium. Et quia labis Galaad populus erat pœnę & maledicto obnoxius. Obstrinxerat enim se omnis Israel magno sacramēto, ut si quis non ascendisset cum eo ad puniēdum flagitiū, morte moreretur: duodecim milia bellatorum directa, ut & uiri omnes & mulieres ferro extinguerentur, solas uirilis thori exortes reseruarent adolescētulas. Interfectis itaq; omnibus Iabis Galaad, solę uirgines quadringentæ exitio cæterorum superfuerunt. Quas accipiēs Israel statuit uiros Beniamin belli metum deponere, & in coniugiū sibi sumere integras æui ac pudoris puellas: quibus

Iudic. 21

7

bus & causa esset apud uiros integra, quòd nemo suorum aduersum eos bellum suscepe rat, & charitatis gratia, quia propter eos supremo supplicio ereptæ forēt. Hoc igitur mo do quadringentis iuuenibus quæsita copularum consortia sunt. Sed quia ducenti nu mero supererant, quibus iugales deerant, ijs quoq; sine fraude sacramentorum consul tum accepimus. Dies festus in Sylo quotānis celebrabat. Ibi exultare solitę uirgines, & choreas ducere in honorem religionis, aliæ præire matribus, & totum iter agmine uian tum repleri. Dixit unus ex senioribus: Si ducenti illi tribus Beniamin uiri intra uineas si ti excubias tenderent, donec se omnis fœminea turba effunderet, & surgentes ex uineis unusquisq; quam occursus dederat, uxorem sibi uendicaret, fraudi id nequaquam futu rum: populum etenim fauere reparandæ tribus successioni, propter sacramentū impar tire non posse filiarum suarum societatem: neq; tamen contra sacramentū uideri si pro hibendum non putaret, quia sacramento neq; cogendi neq; prohibendi necessitas im posita uideretur, illos sibi sine metu consulere oportere. Sane si puellarum parentes uin dictam efflagitarent, partim prece, partim etiam retorquendo in ipsos inuitæ culpam custodiæ, sese ruocaturos: quia cum scirent Beniamin uiros exortes esse iugalium, cum filiabus processerint: dignam sane tribum iam nō pœna, sed misericordia: satis durè sæui tum in eos, & debellatam corporis sui partem: immoderatius exarsisse plebem, ut succes sionem domesticam extingueret, atq; ex suis necaret: placere deo non perire populo tri bum, neq; pro una muliere tam acerbe consuli. Probauerunt consilium Israelitæ, execu ti sunt uiri Beniamin, & dispositi in uineis loco opportuno & tempore, plenas fœminei agminis uias occupauerunt. Præbuit illis festum nuptiarum religionis solennitas. Auul sæ de complexu patrum filiæ tanquam in manum ab ipsis parentibus tradebantur, & ue lut pactam è gremio matris non abduci, sed prodire arbitrareris. Ita tribus Beniamin pe ne intercepta atq; extincta breui floruit, documentum exhibens, quod magno exitio sit insolentibus uindicta pudicitiæ, & læsæ castitatis ultio. Nec hoc solo loco, sed plerisque scriptura hoc docet. Nam & in Genesi legimus exercitum quæstionibus regem Ægy pti Pharaonem, quod Saram attentauisset, & tamen alienam esse uxorem nesciebat. Est igitur domino castitatis tuendæ uoluntas, quāto magis est defensandæ integritatis? Vn de nulla debet uirginibus sacris irrogari iniuria. Quæ enim non nubunt, & qui uxores non ducunt, habentur sicut angeli in cœlo. Et ideo cœlesti gratiæ non inferamus corpo ralem contumeliam, quoniam potens est deus, quem nec præuaricatio prętereat, & mo ueat accepti sibi muneris & consecratæ uirginitatis acerba & grauis contumelia. Vale frater, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Gen. 12 · *Marc. 12*

Diui Ambrosii ad Paternum, eundem quia filio neptem ex filia copulare uo luit redarguentis, & ut ab ea discedat intentione, commonentis. Epist. LXVI

1 AMbrosius Paterno. Paterni quidē unanimis mei salutationem legi, sed con 2 sultationem haudquaquā paternam, ut uelis filio neptem copulare ex filia, sed nec auo te nec patre dignam. Itaq; quid cōsulueris, cō sidera. Omne enim quod agere uolumus, prius nomē facti eius interrogemus, & tūc utrū laude an uitupera tione dignū sit, existimabimus. Verbi gratia, misceri mulieri quibusdā uoluptas est, me 3 dicorum etiā pueri corporibus utile ferūt. Sed considerandū utrū coniugi, an extraneæ, deinde nuptæ an innuptæ. Si quis despōsata sibi & tradita utatur, coniugiū uocat. Qui alienæ expugnat pudorē, adulteriū facit, cuius uel solo nomine reprimit' plerunq; ten tandi audacia. Hostē ferire uictoria est, reum æquitas, innocentē homicidium. Quod si quis percipiat animo, reuocat manum. Ergo etiam tu quid consulas, quæso tecum retra ctes. Coniugium uis inter filios nostros componere. Quæro utrum pares copulandi, an 4 impares sint. Sed nisi fallor, compares appellari solent. Boues qui iungit ad aratrum, e quos ad currum, pares eligit, & ut ætas conueniat & forma: nec natura discrepet, nec de colore diuersitas. Tu copulare paras filium tuum, & neptem ex filia, hoc est ut accipiat sororis suæ filiam, diuersa licet matre quàm socrus edita. Interroga nominum religio 5 nem. nempe auunculus iste illius, illa huius neptis uocatur. Nec ipse te reuocat sonus no minum, cum hic auum resonet, illa hoc nomen ad auunculum quod ad auum referat? Quanta deinde etiam reliquorum cōfusio uocabulorum. Idem auus & socer uocabere, ea quoq; tibi neptis & nurus diuerso nomine nuncupabitur. Mutuabūtur etiam fratres

diuersa

diuersa uocabula, ut illa socrus fratri sit, iste gener sorori. Nubat auunculo suo neptis, & immaculatorũ pignorũ charitas illecebroso amore mutetur. Super hoc igitur meã à sancto uiro episcopo uestro expectari sententiã non opinor neq; arbitror. Nam si ita esset, & ipse scribendum putasset. Non scribendo autem, significauit quod nequaquam hinc dubitandũ arbitretur. Quid enim est quod dubitari queat, cùm Lex diuina etiã patrueles fratres prohibeat cõuenire in coniugalem copulã, qui sibi quarto sociantur gradu? 6 Hic autem gradus tertius est, qui etiam ciuili iure à cõsortio coniugij exceptus uidetur. Sed prius sacræ legis scita interrogemus. Prætendis enim in tuis literis quod permissum hoc diuino iure cõnubiũ huiusmodi pignoribus existimetur, eo quòd nõ sit prohibitum. Ego autem & prohibitũ assero: quia cũ leuiora interdicta sint de patruelibus fratrib. multo magis hoc quod arctioris est plenũ necessitudinis, interdictũ arbitror. Qui enim leuiora adstringit, grauiora non soluit, sed alligat. Quod si ideo permissum putas, quia specialiter non est illud prohibitũ, nec illud prohibitum sermone legis reperies, ne pater filiã suam accipiat uxorem. Nunquid ideo licet, quia non est prohibitũ? Minime. Interdictũ est enim naturæ iure, interdictum est lege quæ est in cordibus singulorũ. Interdictum est inuiolabili præscriptione pietatis, titulo necessitudinis. Quanta huiusmodi inuenies nõ esse interdicta lege per Moysen edita, & tamen interdicta sunt quadam uoce naturę? Multaq; sunt quæ licet facere, sed non expedit. Omnia enim licent, sed nõ expediunt: omnia licent, sed nõ ędificant. Si ergo etiã ab ijs nos reuocat Apostolus quę nõ ædificant, quomodo faciendũ putamus, quod & nõ licet legis oraculo, & nõ ædificat discrepante pietatis ordine? Et tamen illa ipsa uetera quæ fuerãt duriora, temperata sunt per Euangeliũ domini Iesu. Transierunt uetera, ecce facta sunt noua. Quid tam solenne quàm osculum inter auunculũ & neptem, quod iste quasi filię debet, hęc quasi parenti? Hoc igitur inoffensę pietatis osculũ suspectũ facies de talibus cogitando nuptijs, & religiosissimũ sacramentũ charis pignoribus eripies. Sed si diuina te prætereunt saltẽ Imperatorũ præcepta, à quibus amplissimũ accepisti honorem, haudquaquã prætenire te debuerũt. Nam Theodosius Imperator etiã patrueles fratres & cõsobrinos uetuit inter se cõiugij conuenire nomine, & seuerissimam pœnã statuit si quis temerare ausus esset fratrũ pia pignora, & tamen illi inuicem sibi æquales sunt: tantũmodo quia propinquitatis necessitudine, & fraternæ societatis ligantur uinculo, pietati eos uoluit debere quod nati sunt. Sed dicis alicui relaxatũ. Verùm, hoc legi nõ præiudicat. Quod enim in cõmune statuitur ei tantũ proficit, cui relaxatum uidetur. Longe diuersa iniuria. Illud tamen licet in Veteri testamẽto legimus, ut aliquis uxorem suã sororem diceret, istud inauditum, ut quisquã neptem suã in uxorẽ accipiat, & cõiugem dicat. Iam illud pulcherrimum quod negasti neptem tuã auunculo suo tuo filio propinquo semine conuenire, quia non agnationis ei legitimo iure, sed cognationis copuletur necessitudine. Quasi uerò & uterini fratres, id est diuerso patre, sed eadem matre geniti possint diuerso sexu inter se cõiugio cõuenire, cùm & ipsi agnationis ius habere non queant, sed cognationis tantum sibi titulo cõnexi sint. Vnde oportet ab ea discedas intentione, quæ etiam si liceret, tamen tuam familiam nõ propagaret. Debet enim tibi filius noster nepotes, debet etiam neptis charissima pronepotes. Vale cum tuis omnibus. 8

Diui Ambrosij Cynegio, illum de consultatione sua cõmendantis. Epist. LXVII

A Mbrosius Cynegio. Quàm ingenuo te cõmendasti pudore, quia de eo cõsuleres quod nõ probares, sed morem gereres parenti, ut pietatem non læderes, securus quod nõ aliud à me posset referri, nisi quod sanctas deceret necessitudines. Ego uerò libenter tua in me onera suscepi, & auo neptẽ, ut opinor, refudi. Quam nescio plane qua opinione nurum sibi fieri desiderabat, ut auũ socero mutaret. Plura non opus est, ne hoc quoq; accedat ad uerecundiam. Vale fili, & nos dilige, quia nos quoq; te diligimus. 1

Diui Ambrosij ad Antonium, amorem eius in se, & sui animum in illum commemorantis. Epistola LXVIII

A Mbrosius Antonio. Nunquam es tacitus mihi, nec unquam tuo me transmissum silentio querar, qui sciam quòd tuo non desim pectori. Nã cùm id pendas quod pluris est, qui potes id negare quod sæpe etiã in multos de-

1. Cor. 6

2. Cor. 5

7

fluit,nõ tam amoris usui,quàm officij uicissitudine? Ego uero etiã ex meo animo tuã uicem ęstimo,ut nunquã me tibi,& te mihi absentem putem, quoniã semper animis hæremus.Nunquã tuas literas mihi deesse opiner,aut meas tibi, cùm te quotidie corã alloquar,in te oculos,studia, atq; omnia officia mea dirigam. His tecum delectat congredi.Nam literæ tuæ (ut aperte cum indiuiduo pectoris mei loquar) uerecundari me faciunt. Vnde peto ut supersedeas gratiarum relatu. Mihi enim mei in uos officij summa merces est,si me debito erga uos muneri non defuisse arbitrarer. Vale, & nos dilige, quia ego quoq; te diligo.

Diui Ambrosij ad Alypium,literas illius sibi esse redditas, & se suis respondisse literis significantis. Epistola LXIX

A Mbrosius Alypio. Antiochus uir consularis reddidit mihi eximietatis tuę literas,nec supersedi respondendi munere. Nam per meos homines dedi literas,& ni fallor,alia oborta copia geminaui epistolam. Sed quia nõ tam remetienda amicitiæ munia,quàm cumulanda arbitror, oportuit ipso præsertim regrediente qui me tãto literarum tuarum affecit nomine,referri aliquod officium sermonis mei,ut ego utriq; uestrum & ille tibi absolueretur,qui debebat referre quod acceperat. Vale,& diligentes te dilige.

DIVI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS EPISTOLARVM LIBER IX

Diui Ambrosij ad Vigiliũ, instituentis eum quomodo plebem docere debeat, ac inter cætera, ut coniugia ex alienigenis refugiant, Sampsonisq; exemplo comprobantis quàm perniciosum sit alienigenæ mulieris copulam asciuisse. Epistola LXX

AMBROSIVS Vigilio. Poposcisti à me institutionis tuæ insignia, quoniam nouus accitus es ad sacerdotiũ.Et quoniã teipsum ædificasti, ut oportuit,qui dignus habitus es tanto munere: quomodo & alios ædifices,insinuandũ uidetur.Primum omnium cognosce ecclesiam domini tibi cõmissam, ideoq; uitãdum semper ne quid obrepat offensionis,& fiat uelut cõmune corpus eius Gentiliũ admixtione. Vnde scriptura tibi dicit:Ne accipias uxorem de filiabus Chananæorum,sed uade in Mesopotamiam in domũ Bathuelis,id est domũ sapientiæ & eius tibi acquire copulam. Mesopotamia autem regio est in partibus orientis,quæ duobus maximis per ea locorũ Euphrate & Tigri fluminibus circũuenitur,quibus origo est in Armeniæ locis. Influunt autem diuerso meatu in mare rubrum,& ideo Mesopotamię nomine signatur figura Ecclesię, quæ maximis fluentorũ prudentiæ irriguis atq; iustitiæ fœcundat mentes fideliũ, quibus sacri baptismatis, cuius typus præcessit in rubro mari, infundit gratiam, culpamq; abluit. Doce ergo plebem ut non ex alienigenis, sed ex domibus Christianis coniugij quæratur copula.Nemo fraudet mercenariũ mercede debita, quia & nos mercenarij sumus Dei nostri,& ab eo mercedem laboris nostri expectamus.Et tu quidem ô quicũq; es negociator,mercenario tuo mercedem pecuniariã negas,id est,uilem, caducam:tibi autem negabitur merces promissorũ cœlestium.Non fraudabis ergo,ut Lex dicit,mercenarium mercede sua.Nõ dabis pecuniam tuam ad usuram,quoniam scriptũ est,quòd is qui pecuniam suam nõ dedit ad usuram,habitabit in tabernaculo Dei. Nã ille est supplantator,qui usurarũ captat emolumenta.Itaq; uir Christianus si habet, det pecuniam quasi non recepturus,aut certe sortem quam dedit,recepturus. Habet in ea nõ mediocrem usurã gratiæ. Alioquin decipere istud est,nõ subuenire. Quid enim durius, quàm ut des pecuniam tuã non habenti,& ipse duplum exigas? Qui simplum non habuit unde solueret,quemadmodum duplũ soluet? Exemplo nobis sit Thobias,qui nunquã requisiuit pecuniam quã dederat,nisi extremo uitæ suæ tempore, magis ne fraudaret hæredem,quàm ut depositam pecuniam cogeret ac recuperaret. Populi sæpe cõciderunt

Gene. 28

Deut. 24

Psal. 14

Thob. 4

fœnore,

fœnore, & ea publici exitij causa extitit. Vnde nobis Sacerdotibus id præcipuè curæ sit, ut ea uitia resecemus, quæ in plurimos uidentur serpere. Hospitem doce uoluntarium magis quàm ex necessitate esse oportere, ne in hospitio deferendo inhospitalem affectum animi sui prodat, & in ipsa hospitis susceptione per iniuriã uioletur gratia, sed magis excolatur officiorũ usu, & aliquo humanitatis ministerio. Nõ enim à te munera exiguntur ditia, sed officia uoluntaria, plena pacis, & cõuenientis concordiæ. Meliora sunt enim olera cũ amicitia & gratia, quàm si exquisitis dapibus adornetur cõuiuium, si desit affectus gratiæ. Legimus peremptos graui populos excidio propter uiolata iura hospitij. Propter libidinem quoq; cõmissa bella atrocia. Sed prope nihil grauius quàm copulari alienigenæ, ubi & libidinis & discordiæ incentiua, & sacrilegij flagitia conflantur. Nam cũ ipsum coniugium uelamine sacerdotali & benedictione sanctificari oporteat, quomodo potest cõiugium dici, ubi non est fidei concordia? Cum oratio cõmunis esse debeat, quomodo inter dispares deuotione, potest esse coniugij cõmunis charitas? Sæpe plerique capti amore fœminarum fidem suam prodiderũt, ut patrum populus in Beelphegor. Vnde Phinees arrepto gladio interfecit Hebræum & Madianitem fœminã, & mitigauit indignationem diuinam, ne totus populus extingueretur. Quid de pluribus exemplis loquar? Ex multis unũ proferam, ut eius cõmemoratione liqueat quam perniciosum sit alienigenæ mulieris asciuisse copulã. Quis fortior, & ab incunabulis suis munitior Dei spiritu, quàm Nazaræus Sampson? Et ipse per mulierem proditus est, & ipse nõ potuit suam tenere gratiam. Cuius generationis & uitæ totius seriem historico digestam stylo enarrabimus secundũ sacri libri continentiam, quę in hunc est modum, non uerborum serie, sed sensu. Multos per annos Hebræorũ populum subditũ Palæstini ac subiectum habebant, quoniã fidei prærogatiuam amiserat, qua uictoriam patres adepti fuere. Non penitus tamen interciderat insigne electionis apud authorem suum, & funiculus hæreditatis. Sed quia rerum secundarũ insolentia sæpe extollebantur, dabat eos plerunq; in potestatem hostium, ut more ingenij humani remediũ malorum de cœlo sibi quærerent. Tunc enim Deo subditi sumus, cùm aduersarijs aliquibus urgemur. Secundæ res mentem extollunt. Quod cum aliàs usu probatum sit tum maxime in ea rerũ cõuersione qua rursus ad Hebræos à Palæstinis uersa uice res mutatæ. Namq; cùm diuturna iniuria longæ subiectionis ita essent depressa Hebræorum pectora, ut nullus uirili ingenio ad libertatem animos tollere auderet, ortus est illis Sampson diuino oraculo prædestinatus, magnus uir, nec in pluribus numerandus, sed in paucis præstantissimus, & quod sine ulla cõtrouersia sit, uiribus corporis omniũ facile primus, eoq; ingenti admiratione nobis spectandus à principio, nõ illa quæ temperantiæ & sobrietatis iam inde à pueritia uini abstemius præclara insignia dedit, nec illa quæ intonso capite Nazaræus sacra diu seruauit custodia: sed ab adolescẽtia, quæ in alijs ætas mollior, in hoc egregia, atq; supra humanum modũ perfectę uirtutis stupenda facinora effecit, quibus diuini oraculi mox aperuit fidem, quòd non perfunctoriè tanta eum anteisset gratia, ut descenderet Angelus per quem ortus eius præter spem parentibus annũciaretur, futuri regimen & pręsidium suis. Nam grauibus iam diu Palæstinorũ imperijs affligebãtur. Pater illi erat de tribu Dan timens Deum, haud ignobili genitus loco, præstãs cæteris: mater utero sterilis, sed animi uirtutibus haud infœcũda: quę propriæ hospitio mentis recipere meruit uisionem Angeli, mandatũ tenuit, oraculum impleuit. Nec tamen passa sine uiro scire uel diuinitatis secretum, insinuauit marito uisum sibi hominem Dei, pręclara specie, futuræ sobolis ferentem oracula: qua pollicitatione sese fidentem cum cõiuge fidem promissorum cœlestiũ participare. Quod ubi cõperit, piè Deum precatus orauit, ut sibi quoq; uisionis eius gratia tribueretur, dicens: In me domine Angelus ueniat tuus. Vnde ego arbitror, nõ zelo mulieris quæ esset spectabilis pulchritudinis, aliquid eum suspectũ habuisse, ut quidam existimauit, sed magis diuinæ zelo gratię prouocatũ, conspectus sacri uoluisse participari munere. Neq; enim uitijs animi praue affectus tantam apud Deũ inuenisset gratiã, ut Angelus in eius domũ reuerteretur, qui monitis ijs quæ usus oraculi postulauisset, subito flammæ uehementis eleuatus specie, sese recepit. Id formidolosum uiro, mulier salubrius interpretata, in gaudium uertit, atq; ademit solicitudinem, eò quod prosperorũ indicium nõ aduersantiũ sit, uisere Deum. Talibus

Marginal notes: 1; Prouerb. 15; Iudic. 20; Num. 25; Iudic. 16; 2; Ibidem 13; Ibidem 14; Ibidem 13; 3

cômendatus insignibus, ubi primum adoleuit, côiugio mentem intendit, siue quòd uagam ac familiarem adolescentulis abhorreret animo lubricæ libidinis consuetudinem, siue quia iam causa quærebatur, quemadmodum à ceruicibus plebis suæ auerteret Palæstinorum potentiam, duraq; imperia. Pergens itaq; in Thanata (urbi hoc nomen est in illis positæ locis, quæ tunc Palestinorum incolis frequentabatur) uirginem aspexit, grata specie, & uultu decoro, & parentes proprios quorũ comitatu fultus gradiebatur, orauit ut eam in côiugium sibi poscerent. Verum illi ignorantes quod eò intentio uergeret, ut Palæstinis aut negantibus infestior foret, aut acquiescentibus affectus inferendæ in subditos iniuriæ demereretur, cùm ex coniunctione æqualitas, par & gratia côsortij iure accresceret, aut si quid offensum esset, longius ultionis studia procederent, quasi alienigenam declinandam arbitrabantur. Sed ubi flectere animũ pignoris legitimorum obiectu frustra experti, in arbitriũ eius uolentes concessere. Recepta itaq; petitione, Sampson cùm sibi promissam reuiseret, diuertit, & paulisper de aggere deflexit, côti nuoq; occurrit ei leo ferus de sylua, agresti libertate sæuior. Comes nullus, telum in manibus haudquaquam suppeditabat: cedere pudor, & conscia uirtus fiduciã dare tunc irruentem in se brachijs amplexus necat, & lacertorum nodo exanimatum, præter aggerem supra syluestria germina proiecit ac dereliquit. Locus erat lætus pabuli, herboso gramine, uinetis consitus. Itaq; apud dilectissimam sibi sponsam exuuias feræ credidit sine momento futuras, cùm talium rerum tempora non terribilibus spolijs, sed mitibus gaudijs & festa fronde fiant uenustiora. Deniq; post eadem regrediens uia fauum in utero leonis offendit, atq; abstulit, donum parentibus ac puellæ futurum. Talia enim sponsam munera decent, ac degustato melle fauum prædictis edendum dedit, causam repressit. Sed forte quadã die nuptialis festi celebrabatur conuiuiũ, læta in epulis iuuentus mutuis se ad ludum inuitabat sermonibus, cùm alius alium falsiore dicacitate perstringeret, sicut se huiusmodi usus habet, certamen lætitiæ accendebatur. Ibi tum quæstionẽ huiusmodi proposuit Sampson iuuenibus coepulantibus: De manducante exiuit esca, & de forti processit dulce. Absoluentibus pollicens præmium, quasi mercedem sapientiæ, triginta sindones, & totidem stolas, secundũ numerum uirorum comessantiũ, aut mulctam ignorantibus. Qui cùm enodare implexa, & distinguere ambigua nequirent, mulierem eius partim minis exagitando, partim fatigando precibus, eo impulere, ut à uiro posceret quæstionis eius absolutionem, insigne futurum côiugalis gratiæ in mercedem amoris. Atq; ea seu animi territa, seu muliebri ingenio inflexa, ueluti pio quæstu maritalis odij dolorem prætexere cœpit, quod secretum uiri consors totius uitæ & côsocia nõ côperisset, similisq; cæteris habita foret, cui arcanum uiri proprij non crederetur. Odisti me, inquit, & non amasti, quam celasti usq; adhuc. His atq; cæteris talibus inuictus cætera animus, muliebribus emollitus blanditijs, aperuit dilectæ propositam quæstionem, & illa ciuibus. A quibus uix tandem septimo die qui præscriptus absoluendæ parabolæ fuerat, ante occasum solis comperta soluta sunt, atq; in hunc modum relata. Quid fortius leone? quid dulcius melle? Et ille respõdit: Nec muliere aliquid perfidiosius. Nam si non domuissetis uitulam meam, nunquam intelligeretis parabolam meam. Et statim descendit in Ascalonam, & triginta uiros peremit, quorum exuuias auferens, eos qui propositam quæstionem soluerant, promisso munere donauit. Abstinuit autem coniugio puellæ, cuius perfidiam deprehenderat, atq; in patriam domum sese recepit. Turbataq; animi iuuencula, quæ indignationem læsi, ferociam fortissimi fraudi sibi futuram iusta formidine perhorresceret, in alterius uiri concessit nuptias, quem tamen paranymphum sibi Sampson quasi fidum solidum sodalem, cùm duceret eam uxorem, asciuerat, nec sic tamen prætento licet côiugio offensionis periculum auertit. Nanq; ubi res prodita, uolentiq; ad côiugem redire, interclusa copia, quod pater eam alij uiro nupsisse diceret, sororem sane eius si uellet, ducere liceret: stimulo iniuriæ exulceratus, publicam excogitauit ultionem capessere domesticæ contumeliæ indignatione: correptisq; uulpibus, adulta æstate, cùm iam matura essent in agris frumenta, binas sibi inuicem cauda ad caudam ligauit: atq; in medium earum ardentem inseruit facem, nodoq; adstrinxit inexsolubili, & ultor iniuriæ super manipulos messis dimisit frumentariæ quàm secuerant incolæ Palæstinorum. At illæ igne exterritæ quacunq; præcipites conuoluebãtur,

spargebant

Iudic. 14

4

ibidem

5

Iudic. 15

ſpargebant incendium,& exurebant ſpicas eorum. Quo diſpendio cōmoti, quod omnes ſibi locorum fructus interierant, factum principibus ſuis intimauerunt. Et illi miſerunt uiros in Thannatam qui mulierem quæ uariato fidem coniugio mutauerat, ac totam eius domum parenteſq; igni inuoluerūt, quòd ea cauſa ſuæ uaſtitatis & iniuriæ foret,nec oportuiſſe lædi uirum pronunciantes qui poſſet malo ſe publico ulciſci. Nec tamen Sampſon populis Palæſtinorum delicti gratiam fecit, atq; eo uindictæ fine cōtentus fuit,ſed concidit eos ſtrage maxima,plurimiq; eorum ferro interiere. Ipſe autē conceſſit in Ethan ad torrentem in deſerto.Petra illic erat munitio tribus Iudæ. Palęſtini uerò qui eum non auderent laceſſere,nec munitionis prærupta arduaq; ſuperare, tribum Iudæ denunciato adorſi urgere prælio quod ſubditos ſibi & tributarios, perditū iri nequaquam iuſtum & æquum atq; ex uſu uideretur publico,pro alieno præſertim facinore:conſulentes in medium,tradi ſibi deſignatorem tanti flagitij poſtulauerunt,atq; ita illis quod ab eo cōmiſſum eſſet, futurum ſine noxa. Qua præſcripta ſibi conditione uiri de tribu Iudæ tria milia ex ſuis congregantes aſcenderunt ad eum, & præfato quod eſſent ſubditi tri Palæſtinorum,quibus ſibi neceſſitas obediendi nō ex arbitrio,ſed ex periculi formidine maneret,facti ſui inuidiam retorquebant in eos qui in ius cogendi habebant.Tum ille:Et quæ,inquit,iuſtitiæ forma eſt,genus Abrahamidarum, ut circūſcriptæ primo coniugis, deinde abductæ perniciosa mihi uindicta ſit, & ſine periculo domeſticam iniuriam non licuerit ulciſci? Tantùm ne inclinatis animos ad turpe uernularum obſequium,ut executores uos alienæ præbeatis inſolentiæ,atq; in uoſmetipſos uertatis manus? Si pereundum eſt quia dolorem habui liberum,iuuat perire manibus Palęſtinorum.Tentata domus,ſolicitata uxor. Si non licuit mihi uiuere ſine eorum fraude, ſaltem liceat mori ſine meorum ſcelere.Retuli ego acceptam iniuriam,non intuli. Vos æſtimare an digna uiciſſitudo fuerit.Illi de damno fructuum queruntur, ego de coniugis amiſſione.Conferte manipulos meſſis,& ſociam thori.Dolorem meum ipſi probarunt,cuius iniurias uindicauerunt. Videte quo uos miniſterio dignos putant.A uobis eum morte affici uolunt,quem ipſi ultione dignum de ijs qui me lęſerant iudicauerunt, & qui uindictæ præbuere miniſterium.Sed ſi adeò ſubdita ſuperbis colla geritis, tradite me hoſtium manibus,uos nolite occidere.Non mortem abnuo, ſed uetitrū fugio contagium.Verùm ſi formidine ceditis inſolentibus, alligate uinculis manus: inermes licet,inuenient ſibi arma nodis ſolutæ. Certe conditioni impoſitæ ſatis futurum arbitrati ſunt,ſi uiuentem in poteſtatem daretis.Quibus illi auditis, quamuis tria milia uirorum aſcenderant,ſacramentum dederunt, quod à ſe uitæ eius uis nulla irrogaretur,tantummodo patiens uinculorum eſſet,ut deditionem eius patrarent,quo uacui fierēt eius cuius arguebantur facinoris. Accepta itaq; fide ſpelæo egreſſus deſeruit petræ munitionem:ac duobus innexus funibus,ubi appropinquare accitos ad ſuſcipiendum Palæſtinorum ualidos uidet, infremuit ſpiritu, & uniuerſa dirupit uincula, atq; arripiens maxillam aſini iacentem percuſſit mille uiros,fugauit alios grandi uirtutis ſpectaculo,cùm inermo & uni cederent armatorum agmina.Et qui cominus auſi fuerant congredi, facili negocio,nullo labore obtruncati:alijs fuga exitium dempſit.Vnde hodieq; Agon loco nomen eſt, quod ibi Sampſon glorioſum certamen uirtute egregia conſummauerit.Sed utinam quàm fortis in hoſtem, tam moderatus in uictoria fuiſſet. Verùm quod facile uſu uenit,inſolens rerum ſecundarum animus, qui debuit euentum pugnæ diuino fauori & præſidio deferre,ſibi arrogauit,dicens: In maxilla aſini deleui mille uiros. Nec aram ſtatuit Deo,nec hoſtiam immolauit, ſed negligens ſacrificij, aſſumptor gloriæ, ut triumphum ſuum perpetuo conſecraret nomine, uocauit locum Maxillæ interſectionem. Et mox ſiti grauiter cœpit inardeſcere, & potus deerat, nec iam ferre ac tolerare poterat. Vnde intelligens quod nihil tam facile eſſet humano operi,quod ſine diuino adiumento non difficile foret, exclamauit atq; obſecrauit ne ſibi Deus omnipotens in offenſam uerteret, quod imprudenter incauto ſermone ſibi aliquid aſſignauiſſet. Quinetiam illam uictoriam Deo deputabat, dicens: Tu dediſti in manu ſerui tui ſalutem magnam hanc, & nunc ſubueni, quia ecce morior ſiti, & in poteſtatem eorum de quibus tantum donaſti triumphum, ſitis neceſſitate adiudicor. Quòmodo Dei miſericordia, cùm proieciſſet ille maxillam, aperuit ſciſſuram eius, & fons erupit ex ea, & bibit

Iudic. 15 6

Ibidem 7

bibit Sampson, & resumpsit spiritum, & uocauit locum, Inuocationem fontis, eo quòd uictoriæ iactantiam inuocationis precibus emendauisset: ita diuersa iudicia mature edita, quod & arrogantia cito offensam incurreret, & humilitas sine ulla offensione sese reconciliaret. Verùm ubi decursa serie bellum Palæstinorum composuit, & suorum declinans ignauiam, & hostilem despiciens manum, Gazam sese contulit (ea ciuitas erat in locis Palæstinorum) & habitabat illic in diuersorio. Quod cognitum Gazęi haudquaquam dissimulatione præterierunt, sed festinantes circundederunt diuersorium eius, & obsederunt uniuersos aditus domus, ne fugam in noctem cōponeret. Itaq; Sampson cognito quid pararetur, compositas insidias noctis medio præuertens, columnas domus manibus amplexus, matericm totam & culminis molem ceruice ualida sustentās, in uerticem montis altissimi transportauit, qui imminebat urbi Hebron, quæ populis Hebræis incolebatur. Sed cùm libero & uago motu transgrederetur, non solum regionis paternę terminos, sed etiam morum limites, & maiorum obseruatione pręscriptos, eam sibi futuræ mox cladis pestem inuenit. Nanq; parum fida expertus alienigenę uxoris prima connubia, qui debuisset cauere uel postea, rursus Dalilæ mulieris fornicariæ copulam non declinauit: & cùm eam diligeret impensè, tentandi se causam dolis hostilibus præstitit. Ascendentes enim Palæstini ad eam, polliciti sunt pecuniam uiritim daturos mille & centum denarios, si proderet eis in quo ille fiduciam uirtutis suæ constitutam haberet, quo cognito circumueniri & capi posset. At illa quæ semel se pecuniæ prostituerat, astute satis & callide inter epulas ad illecebras amoris quasi admirans fortitudinis eius eminentiam, quærere cœpit, quo tandem genere tantum præstaret reliquorum uirtutibus, simul & quasi pauida atq; solicita orare, ut dilectæ suæ committeret qui nexus adstrictum alienæ potestati substerneret. Ille autem adhuc sobrius & fortis animi aduersus delinimenta meretricia dolum dolo retulit, dicens: quia si uitibus uirentibus adhuc & non aridis alligaretur, infirmitate corporis adæquaret aliorum similitudinem. Quo Palæstini per Dalilam sibi comperto, cum uitea soporanti circundedissent uincula, quasi de improuiso excitum, haud degenerem offendere notæ & solitę fortitudinis, cùm solutus nexibus uirtus libera multus licet resisteret ac repugnaret. Sed ubi id parum processit, rursus Dalila quasi derisa & conquerens repetere artes suas, & fidem amoris poscete non prætermittebat. Cui Sampson ualidus adhuc consilij, dolum ridens, significat ligatum se septem funibus qui adhuc sine usu forent, uenturū se in potestatem hostium, sed & hoc frustra fuit. Tertio quoq; tanquam de mysterio deprōpsit, iam lapsuro propior, si dissoluti essent crines septem capitis sui, & quasi in cubitum intexti, discederet ab eo uirtus sua. Et hoc quoq; lusit insidiarum fabricatores. Ad postremum cùm illusum sibi totiens procax mulier deplorauisset, indignam se habitam dolens cui cōmitteretur arcanum dilecti, qui id quod pro remedio quæreret, ad proditionem suspectari uideret, lachrymis fidem coegit: simul quia debebatur inuictę ad id tempus fortitudinis uiro, ut incideret ærumnam, saucius animi, secretum aperit, prætendere in se uirtutem Dei, & esse domino sanctificatum, secūdum eius præceptum comam pascere, quæ si attonderetur, desineret Nazaręus esse, & proprię uirtutis usum amitteret. Palæstini per mulierem comperta infirmitate uiri, sceleris mercedem afferunt, ut precio obnoxia dolū patraret. At illa meretricijs delinimentis fessum amoris in soporem compulit, & tonsore adhibito septem crines capitis eius admota nouacula abscidit, continuoq; interdicti præuaricatione uires minutæ. Deniq; ex somno experrectus: faciam, inquit, sicut soleo, & excutiam me super aduersarios: sed nec animi sui alacritatem nec uirtutem agnouit, nec uigor erat, nec gratia manebat. Itaq; reputans secum quàm improuide se mulieri aduersariorum credidisset, ut caluatus tentare ulterius aliquid damnatus infirmitatis nequiret, cæcatus oculos, uinculis manus præbuit, & compedibus innexus carcerem intrauit multis sibi incognitum tempestatibus. Et iam processu temporis crescere ei coma cœperat. Itaq; cùm esset celebre conuiuium, Palæstinorum conuentui producitur de carcere Sampson, ac statuitur in populi conspectu. Erant tria milia ferme hominum uirilis ac muliebris sexus, & grauibus in eum insultabant conuitijs, circumagebant ludibrijs, quod durius & ultra ipsam captiuitatis speciem uiro ingenitæ

uirtutis

uirtutis conscio tolerabatur. Nam uiuere & mori, naturæ functio: ludibrio esse, probro ducitur. Cupiens igitur tantam contumeliam uel ultione solari, uel morte in reliquum præuertere, simulato quod propter infirmitatem corporis & nodos compedum sustentare sese nequiret, poposcit à puero qui dirigebat uias eius, ut admoueret eum ad columnas proximas, quibus domus omnis suffulciebatur. Et admotus, utraque manu fulcra totius comprehendit ædificij, atque intentis ad festa sacrificij Palæstinis, quod Dagoni Deo suo deferebant, per quem sibi aduersarium suum datum in potestatem arbitrabantur, muliebris perfidiæ dolos beneficijs annumerantes cœlestibus, exclamauit ad dominum dicens: Domine adhuc semel memor pueri tui esto, ut pro duobus oculis meis uindictam tribuas de nationibus, ne dent gloriam suis dijs, quod ipsis iuuantibus me in potestate acceperint, nec uitam meam pluris facio. Moriatur anima mea cum Palæstinis, ut agnoscant sibi infirmitatem meam non minus quàm uirtutem exitialem fuisse. Concussit itaque columnas magna ui, ac dissoluit & comminuit eas, quas secuta ruina superioris culminis, & ipsum inuoluit, & uniuersos qui desuper aspectabant præcipitauit. Ibi magna uis marium fœminarumque promiscue exanimata, & triumphus quæsitus perempto, supra omnes superiores uictorias haudquaquam degenere & decolore exitu. Nam & si inuiolabilis ad id locorum & deinceps, atque incomparabilis in hac uita expertis belli fuerit uiris, tamen in morte seipsum uicit, & insuperabilem gessit animum, ut contemneret, & quasi pro nihilo haberet uitæ finem omnibus formidolosum. Virtutis igitur fuit quod uictoriarum numero diem clausit, nec captiuum exitum sed triumphalem inuenit. Circunscriptum autem fuisse à muliere, naturæ potius quàm personæ asscribendum: quia humana conditio maior, quàm culpa inferior. Premitur enim & cedit illecebris flagitiorum. Itaque cùm scriptura ei testificetur quòd plures in morte, quàm in lumine uitæ istius positus occiderit, uidetur ad aduersariorum magis exitium captus, quàm quo ipse deiectior fieret, aut minor esset. Non est enim se expertus inferiorem, cuius sepultura præstantior, quàm potentia fuit. Denique non telis, sed cadaueribus hostium pressus humatus est, proprio tectus triumpho, clarum insigne relinquens posteris, eo quòd populum suum quem captiuum inuenerat, uiginti annis in libertate iudicio suo rexit, & sepultus in patrio solo libertatis hæredem dimisit. Hoc ergo exemplo liquet alienigenarum consortia refugienda, ne pro charitate coniugij proditionis insidiæ succedant. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Diui Ambrosij ad Irenæum, occasione eius quod in Apostolo scriptũ est: Lex enim iram operatur &c. quæstionem cur lata sit Lex, absoluentis. Epistola LXXI

Ambrosius Irenæo. Decursa lectione Apostoli, non perfunctorie motus es, quia audisti hodie lectum: Lex enim iram operatur. Vbi autem non est lex, nec præuaricatio. Vnde & consulendum arbitratus es cur lata sit Lex si nihil prodeat, imò obeat, quæ operaretur iracundiam, & præuaricationem introduceret. Equidem secundum interrogationem tuam certum est non fuisse Legem necessariam quæ per Moysen data est. Nam si naturalem legem, quam Deus creator infudit singulorum pectoribus, homines seruare potuissent, non fuerat opus ea Lege quæ in tabulis scripta lapideis implicauit atque innodauit magis humani generis infirmitatem, quàm elaqueauit atque absoluit. Esse autem legem naturalem in cordibus nostris etiam Apostolus docet, qui scribit: Quia plerunque & gentes naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, & cùm legem non legerint, opus tamen legis scriptum habent in cordibus suis. Ea igitur Lex non scribitur, sed innascitur, nec aliqua percipitur lectione, sed profluo quodam naturæ fonte in singulis exprimitur, & humanis ingenijs hauritur. Quam debuimus uel futuri iudicij metu seruare, cuius testis conscientia nostra tacitis cogitationibus apud Deum ipsa se prodit, quibus uel redarguitur improbitas, uel defenditur innocentia. Itaque cùm semper pateat domino, tum maxime in die iudicij manifestabitur, quando occulta cordis in examen uenient quæ putabantur latere. Quorum tamen proditio, occultorum scilicet, nequaquam noceret, si lex naturalis inesset pectoribus humanis. Est enim sancta, sine uersutia, sine fraude, consors iustitiæ, expers iniquitatis. Denique interrogemus infantiam, uideamus

Roman. 2

Ibidem

deamus si quod in ea crimen reperitur, si auaritia, ambitio, dolus, sæuitia, insolentia. Nihil suum nouit, nullos honores sibi arrogat, præferre se alteri ignorat, fraudem nescit, uindicare sese nec uult nec potest. Insolentia quid sit, puro ac simplici nequit animo cōprehendere. Soluit hanc legem Adam, qui uoluit sibi arrogare quod non acceperat, ut esset sicut creator & conditor suus, & diuinum honorem affectaret. Itaq; per inobedientiam offensam traxit, & culpam incidit ex insolentia. Qui si non rupisset imperium, & obediens fuisset mandatis cœlestibus, prærogatiuam naturæ atq; ingenitæ sibi innocentiæ hæredibus proprijs reseruasset. Ergo quia per inobedientiam prærogatiua naturalis legis corrupta atq; interlita est, ideo scriptum legis existimatum est necessarium, ut uel partem haberet, qui uniuersum amiserat. Et cui perierat quod nascendo assumpserat, discendo saltem cognosceret & custodiret. Simul quia causa defectionis eius superbia fuit: superbia autem orta est ex prærogatiua innocentiæ, debuit ea lex ferri quæ subditum Deo & subiectum redderet. Nam sine Lege peccatum nesciebatur, & minor erat culpa, ubi erat culpæ ignorantia. Vnde & dominus ait: Si non uenissem, & locutus fuissem ijs, peccatum non haberent. Nunc autem excusationem non habent de peccato. Lata est ergo Lex. Primum ut excusationem tolleret, ne quis diceret, peccatum nesciui, quia præscriptum non erat quid cauerem, deinde ut omnes subditos faceret Deo agnitione peccati. Omnes autem subditos fecit, quia non solum Iudæis data est, sed etiā Gentes uocauit. Proselyti enim ex gentibus sociabantur. Neq; uerò exceptus uideri potest, qui uocatus defuit. Lex enim quos uocauit, alligauit. Vniuersorum itaque culpa operata est subiectionem, subiectio humilitatem, humilitas obedientiam generauit. Itaq; quia superbia culpam contraxerat, econtrario culpa obedientiam generauit. Vnde Lex scripta quæ uidebatur superflua, facta est necessaria, ut peccatum peccato solueret. Sed ne rursus aliquis deterreatur, & dicat incrementū peccati factum esse per Legem, & Legem non solum non profuisse, sed etiam obfuisse arbitretur, habet quo solari suam possit solicitudinem, quia & si per Legem superabundauit peccatum, superabundauit & gratia. Quid sit hoc, intelligamus. Superabūdauit peccatum per Legem, quia per Legem agnitio peccati, & cœpit mihi obesse scire id, quod per infirmitatem uitare non possem. Ad cauendum enim prodest præscīscere: sed si cauere non queam, obfuit nosse. Versa ergo Lex in contrarium, tamen ipso peccati incremento facta est mihi utilis, quia humiliatus sum. Vnde & dixit Dauid: Bonum mihi quòd humiliatus sum. Humiliando autem me, solui uinculum erroris superioris, quo Adam & Eua nexuerant omnem propriæ seriem successionis. Vnde & dominus quasi obediens uenit, ut inobedientiæ & præuaricationis humanæ laqueus solueretur. Itaque sicut per inobedientiam peccatum intrauit, ita per obedientiam peccatum solutum est. Vnde & Apostolus ait: Quia sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt plurimi, ita & per obedientiam unius hominis iusti constituentur multi. Habes igitur unum, quia Lex & superflua fuit, & facta est non superflua. Superflua in eo, quia non fuisset necessaria, si illam legem naturalem seruare potuissemus. Sed quia non seruauimus, ista lex per Moysen necessaria facta est, ut doceret me obedientiam, & laqueum illum solueret præuaricationis Adæ, qui laqueus totam adstrinxit hæreditatem. Creuit quidem culpa per Legem, sed & culpæ author superbia, soluta est: idq; mihi profuit. Superbia enim culpam inuenit, culpa autem gratiam fecit. Accipe aliud. Non fuit necessaria Lex per Moysen. Denique subintrauit: quod utique non ordinarium, sed uelut furtiuum significare uidetur introitum, eo quòd in locum naturalis legis intrauerit. Itaque si illa suum seruasset locum, hæc Lex scripta nequaquam esset ingressa. Sed quia illam legem excluserat præuaricatio, ac propemodum aboleuerat in pectoribus humanis regnabat superbia, inobedientiaq; sese diffuderat: ideo successit ista, ut nos scripto conueniret, & omne os obstrueret, ut totum mundum faceret Deo subditum. Subditus autem mundus eo per Legem factus est, quia ex præscripto Legis omnes conuincuntur, & ex operibus Legis nemo iustificatur, id est quia per Legem peccatum cognoscitur, sed culpa non relaxatur: uidebatur Lex nocuisse, quæ omnes fecerat pecatores: sed ueniens dominus Iesus peccatum omnibus, quod nemo poterat euitare, donauit, & chirographum nostrum sui sanguinis effusione deleuit. Hoc est quod

Gene. 3

Rom. 7

Ioan. 15

Rom. 3

Psal. 118

Rom. 5

Ibidem 3

Coloss. 2

Rom. 5

est quod ait: Superabundauit peccatum per Legem: superabundauit autem gratia per Iesum: quia postquam totus mundus subditus factus est, totius mundi peccatum abstulit: sicut testificatus est Ioannes dicens: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Et ideo nemo glorietur in operibus, quia nemo factis suis iustificatur, sed qui iustus est, donatum habet, quia per lauacrum iustificatus est. Fides ergo est quæ liberat per sanguinem Christi, quia beatus ille cui peccatum remittitur, & uenia donatur. Vale fili, & nos dilige, quia nos te diligimus. *Ioan. 1*

Diui Ambrosij ad Irenæum, causam reddentis cur pleraque in Lege præcepta sint quæ per Euangelium uacuata uidentur, ut est circuncisio corporalis, & obseruatio sabbati, aliaque plura huiusmodi. Cur etiam Lex pædagogus dicatur. Epistola LXXII

A Mbrosius Irenæo. Audisti fili hodie lectum in Apostolo: quia Lex pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide iustificemur. Quo uno absolutas arbitror quæstiones quæ plerosque mouere consueuerunt. Sunt enim qui dicūt: Cum Legem Deus Moysi dederit, quid causæ est ut pleraque in Lege sint quæ per Euangelium iam uacuata uideantur? Et quomodo unus utriusque cōditor testamenti, cū quod licebat in Lege, per Euangeliū cœperit nō licere, ut est circuncisio corporalis, quæ licet etiā tunc signo data sit, ut circuncisionis spiritualis ueritas teneretur, tamen qua ratione uel in ipso signo fuit? Cur ista diuersitas existimatur, ut tunc circūcidi pietas crederetur, nunc impietas iudicetur? Deinde sabbati diem feriatū esse debere obseruabatur ex lege, ita ut si quis onus aliquod lignorū portasset, mortis fieret reus: nūc autem diē ipsum & oneribus subeundis & negocijs obeūdis sine pœna aduertimus deputari. Et pleraque præcepta sunt Legis, quæ præsenti tempore cessare uideantur. Quid ergo causæ sit consideremus. Non enim ociose dixit Apostolus quia Lex pædagogus noster fuit in Christo. Pædagogus cuius est, maturioris, an adolescentis, aut pueri, hoc est ætatis infirmæ? Pędagogus ergo, sicut etiam interpretatio Latina habet, ductor est pueri. qui utique imperfectæ ætati, non potest perfecta adhibere præcepta, quæ sustinere nō queat. Denique per Prophetam Deus Legis ait: Dabo uobis præcepta non bona, hoc est non perfecta. Quod enim bonum, utique perfectū. Idem autem Deus Euangelio perfectiora seruauit. Siquidem ait: Non ueni Legem soluere, sed implere. Quę igitur illius causa distantiæ, nisi humana uarietas? Sciebat duræ ceruicis populum Iudæorum, lapsu humilem perfidia promptiorem, qui aute audiret & non audiret, oculis uideret & nō uideret, lubrico quodam infantiæ leuem, & immemorem præceptorum, & ideo Legem tanquam pędagogum mobili plebis ingenio & menti adhibuit infirmæ, ipsaque Legis præcepta moderatus, aliud legi uoluit, aliud intelligi: ut insipiens saltem quod legeret custodiret, & à præscripto literæ non recederet, sapiens intelligeret diuinæ mentis sententiam, quam litera non personaret: imprudens seruaret legis imperium, prudens mysterium. Ideo lex seueritatem gladij habet tanquam pædagogus baculum, ut imperfectę plebis infirmitatem pœnæ saltem denunciatione deterreat, euangelium autem indulgentiam habet, quo peccata donantur. Iure ergo ait Paulus: quia litera occidit, spiritus autem uiuificat. Litera igitur occidit exiguam corporis portionem: spiritus intelligens, circuncisionem totius animæ corporisque custodit, ut superfluis amputatis (quid enim tam superfluum, quàm auaritiæ uitia, libidinisque peccata, quæ natura non habuit, culpa quæsiuit?) castimonia teneatur, frugalitas diligatur. Signum igitur, circuncisio corporalis, ueritas autem, circuncisio spiritualis est. Illa membrum amputat, ista peccatum. Nihil imperfectum in homine natura generauit, nec tanquam superfluum iubebatur auferri: sed ut aduerterent qui partem sui corporis amputabant, multo magis amputanda peccata, recidendos eos qui delicta suadent, etiam si quadam unitate corporis connecterentur, sicut habes scriptum: Si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, & proijce abs te. Expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum eat in gehennam. Ergo sicut pueris, ita Iudæis mandata præcepta sunt, nō plena sed ex parte, & uelut unam membri sui partem mundā seruare præcepti sunt, qui totū corpus suum mundū seruare nō poterant. Sabbati quoque ferias uno die in hebdomada celebrare iussi sunt, ut nulli oneri subderentur, qui à mundanis operibus absoluti utinā sic abs-

Galat. 3 — *ibidem 2* — *Ezech. 20* — *Matth. 5* — *1. Corint. 3 2* — *Matth. 5*

sent,

sent,ut in illud perpetuum futurorum sabbatum seculorum nulla secum grauium uehe-rent onera delictorũ.Sed quia lubricum populum Deus nouerat,partem infirmioribus diei unius obseruatione præscripsit,plenitudinẽ fortioribus reseruauit: synagoga diem obseruat,ecclesia immortalitatem.In Lege igitur portio,in Euangelio perfectio est. Populus Iudæorũ ligna portare prohibetur, hoc est illa quæ consumuntur incendio. Vmbram tenent qui solem refugit.Tibi sol iustitiæ, umbram impedimento esse non passus, apertum gratiæ suæ lumen infundens ait: Vade,& amodo uide ne pecces. Tibi æterni illius solis imitator ait: Si quis autem superædificauerit super fundamentum, aurum, argentum,lapides preciosos,ligna,fœnum,stipulam: uniuscuiusq; opus manifestum erit. Dies enim domini manifestabit,quoniã in igne reuelabitur. Et uniuscuiusq; opus quale sit,ignis probabit.Et ideo illud superædificemus supra Christũ. Christus enim nostrum est fundamentum quod nõ exuratur,sed melioretur. Aurum melioratur, igni melioratur argentum. Audisti aurum & argentum,putas hoc materiale, congregare desideras, sed ludis operam.Hoc aurum & argentum onus habet,fructum non habet.Onus quærentis est,sumptus hæredis. Hoc aurum sicut lignum exuritur, non perpetuatur:hoc argentum in die illo detrimentum uitæ tuæ,nõ lucrum affert. Aliud aurum, aliud argentũ a re quæritur,hoc est sensus bonus,uerbum optimum,de quibus dicit Deus,quia dat ua sa aurea & argentea. Hæc sunt munera Dei,eloquia domini,eloquia casta,argentũ igne examinatum,probatũ terræ,purgatum septuplo. Gratia sensus tui, nitor casti sermonis exigitur:splendor fidei,nõ tinnitus argenti. Hoc manet, illud perit: hoc mercedem habet,& migrat nobiscum,illud detrimentum habet, quod hic relinquitur. Si quis diuitũ putat quod illud argentum repositum & reconditum ei suffragari possit ad uitam, onus inane portat,quod iudicij ignis absumat. Hic relinquite ligna uestra diuites, ut onus uestrum futuro incendio incrementum non addat. Si erogaueris,minuetur onus:& quod remanserit,onus nõ erit. Noli auare recondere, ne fias nudo quidem nomine Christianus,opere Iudęus,cùm aduerteris onera tua tibi esse supplicio. Dictum est enim tibi nõ per umbram,sed in sole. Cuius opus manserit,mercedem accipiet:si cuius arserit, detrimentum patietur. Et ideo tanquam perfectus eruditus in Lege, confirmatus in Euangelio, utriusque fidem suscipere testamenti. Beatus enim qui seminat super omnem aquam,ubi bos & asinus calcat, sicut hodie lectum est:hoc est qui seminat super populos, qui sequuntur testamenti utriusq; doctrinam. Bos est ille aratorius, Legis iugum portans,de quo Lex dicit. Boui trituranti os non alligabis: qui habet scripturarum cornua diuinarum. Pullum autem asinæ dominus in Euangelio in figura populi gentis ascendit. Puto autem (quoniam diues est uerbum Dei) quod etiam illud intelligere debeamus,quia bos habet cornua plena terroris, taurus ferociam habet, asinus mansuetudinem: quod bene ad præsentia deriuatur,quia beatus qui & seueritatem & mansuetudinem tenet:ut altero disciplina seruetur, altero innocentia non opprimatur. Nimia enim seueritas extorquet plerunq; terrore mendacium. Deus diligi maluit quàm timeri. Dominus ergo charitatem exigit, seruus timorem, cùm perpetuus in homine terror esse non possit, quia scriptum,sicut hodie lectum est:Ecce in timore uestro ipsi timebũt quos timebatis. Vale fili,& nos dilige, quia nos te diligimus.

Ioan. 8 — *1.Cor. 3* — *Psal. 11* — *1.Cor. 3* — *Esa. 23* — *Deut. 25* — *1.Cor. 9* — *Luce 16*

Diui Ambrosij ad Clementianum, uim Apostolicæ disputationis in superiori epistola notatæ aperientis, simulq; ostendentis Iudæum non esse secundum adoptionem hæredem. Epistola LXXIII

A Mbrosius Clementiano. Et si sciam quòd nihil difficilius sit quàm de Apostoli lectione disserere,cum ipse Origenes longe minor sit in Nouo quàm in Veteri testamento:tamen quoniam superiore epistola uisus tibi sum cur pædagogus lex diceretur,nõ absurde explicuisse: hodierno quoq; sermone uim ipsam Apostolicæ disputationis meditabor aperire. Superiora enim lectionis eius hoc habẽt. Eo quod ex operibus Legis nemo iustificetur, sed ex fide: quoniam qui ex operibus Legis sunt, sub maledicto sunt: Christus autem redemit nos de maledicto Legis, factus pro nobis maledictum. Non ex Lege igitur hæreditas data est, sed ex repromissione. Etenim Abrahæ dictæ sunt repromissiones & semini eius quod est Christus. Lex itaque præuaricationum gratia posita est, donec ueniret semen cui repromissum est,

Galat. 3

& ideo conclusa sunt omnia sub peccato, ut repromissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Postquam autem uenit fides, iam non sub lege, hoc est sub pædagogo sumus, quia sumus filij Dei, & omnes sumus in Christo Iesu. Si autem omnes sumus in Christo Iesu, ergo Abrahæ semen sumus, secundum promissionem hæredes. Hæc est Apostolicæ conclusio sententiæ. Sed occurrit adhuc ei quod poterat etiam Iudęus dicere, & ego hæres sum, quoniam sub lege sum. Lex autem, Vetus dicitur testamentum. Vbi autem testamentum, ibi hæreditas. Et licet ad Hebręos ipse dixerit, quia testamentum non ualet, nisi mors intercedat testatoris, id est, quoniam testamentum non ualet quandiu uiuit testator, sed eius morte firmatur: tamen quia in Hieremia dominus locutus est de Iudæis, & ait: Facta est hæreditas mea mihi sicut leo, hæredes eos negare noluit. Sed sunt hæredes sine re, sunt & cum re. Et dicuntur hæredes testatore uiuente, qui scripti sunt, sed sine re. Sunt etiam hæredes paruuli, qui nihil differunt à seruulo, quoniā sub curatoribus sunt & actoribus. Ita, inquit, & nos eramus Iudæi sub elementis mundi huius seruientes. Postquam uerò uenit plenitudo temporis, & Christus aduenit, iam nō sumus serui, sed liberi, si credamus in Christū. Ergo dedit illis spem hæreditatis, possessionem negauit. Habent nomē hæredis, usum nō habent: quia sicut paruuli hæredes nomen nudum hęreditatis non authoritatem usurpant, iubendi ius & utendi non habent, quia plenitudinem suæ ætatis expectant, ut à curatoribus liberentur. Sicut ergo paruuli, ita & Iudæi sub pædagogo sunt. Lex pędagogus est. Pędagogus ad magistrum ducit: magister noster solus est Christus. Nolite dicere uobis dominum & magistrū, quia dominus & magister uester unus est Christus. Pædagogus timetur, magister uiam salutis ostendit. Timor ergo ad libertatem perducit, libertas ad fidem, fides ad charitatem: charitas acquirit adoptionem, adoptio hæreditatē. Ergo ubi fides, ibi libertas: seruus enim sub metu, liber ex fide. Ille sub litera, iste sub gratia: ille in seruitute, iste in spiritu. Vbi autem spiritus domini, ibi libertas. Si igitur ubi fides, ibi libertas: ubi libertas, ibi gratia: ubi gratia, ibi hæreditas. Iudæus autem litera nō spiritu in seruitute est, qui non habet fidem, nō habet spiritus libertatem. Vbi autem nulla libertas, nulla gratia: ubi nulla gratia, nulla adoptio: ubi nulla adoptio, nulla successio. Tanquam clausis ergo tabulis cernit hæreditatem, nō possidet, authoritatem nō habet lectionis. Nam quomodo dicit, Pater noster, qui uerum Dei filiū negat, per quem adoptiuus acquiritur? Quomodo testamentū nūcupat, qui mortem testatoris negat? Quomodo libertatem usurpat qui negat sanguinem quo redemptus est? Hic enim est nostræ precium libertatis, sicut Petrus dicit: Sanguine precioso redempti estis, non agni utiq;, sed eius qui mansuetudine & humilitate tanquam agnus aduenit, & totum mundum una sui corporis hostia liberauit, sicut ipse ait: Sicut agnus ductus sum ad immolandum. Vnde & Ioannes ait: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Ergo Iudæus hæres in litera, non spiritu, tanquam paruulus est sub curatoribus & actoribus. Christianus autem qui plenitudinem temporis agnouit, qua Christus aduenit factus ex muliere, factus sub lege: ut omnes qui sub lege erant redimeret, Christianus, inquam, per unitatem fidei & agnitionem filij Dei in uirum perfectum, in mensuram ætatis exurgit plenitudinis Christi. Vale fili, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Hebr. 9 — Hier. 12 — Galat. 4 — Matth. 23 — 2. Cor. 3 — 2 — 1. Pet. 1 — Ioan. 1 — Galat. 4 — Ephes. 4

Diui Ambrosij ad Horontianum, ex eo quod ab Apostolo cōmemoratum est, Abraham credidit Deo, & reputatum est ei ad iustitiam &c. colligentis quòd ij magis Abrahæ filij qui ex fide hæredes sunt, ipsam quoq; fidem plurimum commendantis. Epistola LXXIIII

AMbrosius Horontiano. Si Abrahā credidit Deo, & reputatū est ei ad iustitiam: quod autem reputatur ad iustitiā, ex incredulitate ad fidem est: utiq; ex fide iustificamur, nō ex operibus Legis. Abrahæ autem ipsi duo filij Ismael & Isaac, unus de ancilla, alter de libera. Et responsum huiusmodi, ut expelleret ancillam, & filium ancillæ: non enim hæredem fore ancillæ filium. Et ideo non ancillæ nos filios esse, sed liberæ, qua libertate nos Christus liberauit. Vnde colligitur quòd ij magis Abrahæ filij, qui ex fide. Præstant enim fidei quàm generationis hæredes. Lex pædagogus est, fides libera. Abijciamus ergo opera seruitutis, teneamus gratiam libertatis. Deseramus umbram, solem secuti, ritus Iudaicos deseramus. Circuncisio membri

Genes. 15 — Galat. 4 — Ibidem 3

Galat. 5 membri unius nihil prodest. Denique ait Apostolus: Ecce ego Paulus dico uobis quoniam si circuncidamini, Christus uobis nil proderit. Non quia non possit, sed quia indignos beneficijs suis iudicet, qui uias eius deserant. Et quidem ante Sephora circũcidit filium suum, & periculum depulit quod imminebat. Sed tunc profuit Christus cum adhuc perfecta differret. Cum paruulus esset populus credentium, uenit nõ paruulus, sed perfectus in omnibus dominus Iesus. Circuncisus est primo secũdum legem, ne legem solueret: postea per crucem, ut legẽ impleret. Cessauit ergo quod ex parte est, quia uenit quod perfectum est. Crux enim in Christo non unum membrum, sed totius circuncidit superfluas corporis uoluptates. Fortasse adhuc quæritur qua ratione circuncidi ex parte uoluerit, qui uenerat perfectam circuncisionem demonstraturus. De quo nõ puto esse diutius deliberandum. Nam si peccatum factus est, ut nostra peccata mundaret: si maledictum pro nobis factus est, ut legis maledicta uacuaret: ea ratione & circuncisus pro nobis est, ut circuncisionem legis auferret, daturus salutem crucis. Spiritu igitur ex fide spem iustitiæ expectandam nobis asserit Apostolus, & in libertatem uocatos, libertatem nostram in occasionem carnis non debere conferre. Siquidem neque circuncisio aliquid ualet, neque præputium, sed fides quæ per charitatem operatur. Et ideo scriptum est: Diliges dominum Deum tuum. Qui autem diligit, utique credit: & credẽdo unusquisque diligere incipit. Denique Abraham credidit, & sic diligere cœpit: & credidit nõ ex parte, sed per omnia. Aliter enim habere plenam nõ poterat charitatem, quia scriptum est: Charitas credit omnia. Si nõ credit omnia, non uidetur charitas esse perfecta. Ergo perfecta charitas omnem fidem habet. Non tamen facilè dixerim, quod cõtinuo omnis fides perfectam charitatem habeat, quia Apostolus dixit: Si habeam omnem fidem ita ut montes transferã, charitatem autem nõ habeam, nihil mihi prodest. Etenim cùm tria sint maxime in uiro Christiano, spes, fides, charitas: maior his est charitas. Sed arbitror propositi gratia hoc dixisse Apostolũ. Neque enim uidetur mihi qui habeat omnem fidem, ita ut mõtes transferat, charitatem nõ habere: quomodo & illud, Si habeat aliquis omnia mysteria, & omnẽ sciẽtiã, quomodo nõ habeat charitatẽ, cùm dicat Ioannes, quia omnis qui credit quia Iesus Christus est, de Deo natus est. Et suprà ipse dixerit: Quoniã qui de Deo natus est, nõ peccat. Vnde colligitur: Si is qui credit quia Iesus Christus est, de Deo natus est, & qui de Deo natus est, non peccat: utique is qui credit, quia Iesus Christus est, nõ peccat: si quis aũt peccat nõ credit. Qui autem nõ credit, non diligit. Qui autẽ nõ diligit, peccato obnoxius est. Ergo non diligit qui peccat. Charitas enim multitudinem operit peccatorum. Quod si charitas peccandi excludit affectum, quãdoquidem etiam timorem excludit foras, plena est utique perfectæ fidei charitas. Denique Apostoli qui futuri erãt amici, dixerũt: Adauge nobis fidem, petentes à bono medico ut infirmãtem in se fidem sanaret. Infirmabatur adhuc fides in ijs, cùm audiret etiã Petrus: Minimæ fidei, quare dubitasti? Ergo fides uelut præuia charitatis occupat animã, & præparat semitas uenturæ dilectioni. Sic omnis fides est, ubi perfectio charitatis. Ideo puto dici quia charitas credit omnia, hoc est facit fidẽ omnia credere, & habere huiusmodi animã omnem fidem. Ac per hoc ubi perfecta charitas, ibi omnis fides: sicut ubi perfecta charitas, ibi spes omnis. Denique sicut omnia credit, ita scriptum est, quia sperat omnia. Ideo maior, quia spem fidemque cõplectitur. Hãc charitatem habens nihil timet, quia charitas timorem excludit foras, & ideo ablegato & exuto timore omnia suffert, omnia sustinet. Qui ergo per charitatem omnia sustinet, non potest timere martyrium. Et ideo quasi uictor alibi in fine ait: Mihi enim mundus crucifixus est, & ego mundo. Vale fili, & nos dilige, quia nos te diligimus.

[Marginalia: Exod. 4; 1. Corint. 13; Galat. 5; Deut. 6; 1. Corint. 13; Ibidem; 1; 1. Ioan. 4; Ibidem 3; 1. Pet. 4; Luce 17; Matth. 14; 1. Corint. 13; 1. Ioan. 4; 1. Cor. 13; Galat. 6]

Diui Ambrosij ad Bellicium, exponentis quid sibi uelit illud quod dominus Iesus uidens à generatione cæcum, expuit, & fecit lutum, & superunxit oculos cæci, &c.

Epistola LXXV

Ioan. 9 A MBrosius Bellicio. Audisti frater lectionem Euangelij, in qua decursum est quòd præteriens dominus Iesus uidit à generatione cæcum. Ergo nec nos quidem præterire debemus quem præterẽudum dominus non putauit, præsertim cùm à generatione cæcus fuerit, quod nõ ociose est positum. Est enim cæcitas quæ plerunque ui ægritudinis aciem obducit oculorũ, eademque temporis spatio mitigatur.

tigatur: est cæcitas quæ humorum infusione generatur: ea quoque uitio plerunque sublato, medicinæ arte depellitur: ut cognoscas, quia quod iste sanatur quia generatione sua cæcus est, non artis esse sed potestatis. Donauit enim dominus sanitatem, non medicinam exercuit. Eos enim sanauit dominus Iesus quos nemo curaret. Quàm stolidi autem Iudæi qui interrogant: Hic peccauit, an parentes eius? debilitates corporum referentes ad merita delictorum. Et ideo dominus ait: Neque hic peccauit, neque parentes eius: sed ut manifestarentur opera dei in illo. Quod enim naturæ defuit, creatori competit reformare, qui author naturæ est. Vnde addidit: Cùm in hoc mundo sum, lux sum huius mūdi. Hoc est omnes possunt uidere qui cæci sunt, si me lumen requirant. Accedite & uos, & illuminamini, ut uidere possitis. Deinde quid sibi uult quod is qui uitam refundebat imperio, salutem præcepto dabat, dicens mortuo: Exi foras, & egressus est Lazarus de sepulchro, dicens paralytico: Surge, tolle grabatum tuum: & surrexit paralyticus, & cœpit grabatum ipse portare, in quo solutus membris omnibus portabatur? Quid inquam, sibi uult, quòd expuit & fecit lutum, & superunxit oculos cæci, & dixit ei: Vade & laua in Syloa, quod interpretatur missus: & abijt, & lauit, & uidere cœpit? Quæ ista ratio est? Magna ni fallor. Plus enim uidet quem Iesus tangit. Simul & diuinitatem & sanctificationem eius aduerte. Quasi lux tetigit, & lumen infudit. Quasi sacerdos per figuram baptismatis mysteria gratiæ spiritualis impleuit. Expuit, ut aduerteres quia interiora Christi lumē sunt. Et uere uidet qui Christi mundatur internis. Lauat saliua eius, lauat sermo eius, sicut habes: Iam uos mūdi estis propter sermonem quem locutus sum uobis. Quod autem lutum fecit, & superunxit oculos cæci, quid aliud significat, nisi ut intelligeres quia ipse hominem luto illito reddidit sanitati, qui de luto hominem figurauit, & quod hæc caro luti nostri per baptismatis sacramenta æternæ uitæ lumen accipiat? Accede & tu ad Syloam, hoc est ad eū qui missus est à patre, sicut habes: Mea doctrina non est mea, sed eius qui me misit. Diluat te Christus, ut uideas. Veni ad baptismū, tempus ipsum adest, ueni festinus, ut & tu dicas: Abij & laui, & uidere cœpi. Vt & tu dicas: Cæcus eram, & uidere cœpi. Vt & tu dicas, sicut iste refuso lumine ait: Nox præcessit, dies appropinquauit. Nox erat cæcitas. Nox erat cùm Iudas accepit buccellam à Iesu, & introiuit in eū Sathanas. Iudæ nox erat, in quo diabolus erat: Ioanni dies erat, qui in Christi pectore recumbebat, Petro quoque dies erat, cùm lumen Christi uideret in mōte. Nox erat alijs, sed Petro dies erat. At uerò ipsi Petro nox erat quando Christum negabat. Denique gallus cantauit, & flere cœpit, ut emendaret errorem. Iam enim dies appropinquabat. Interrogabant Iudæi cæcum, Quomodo uidisti? Grandis amentia. Interrogabant quod uidebant, interrogabant causam, cùm factum uiderent. Et maledixerunt ei dicentes: Tu sis discipulus eius. Maledictio eorum benedictio est, quia benedictio eorum maledictio est. Tu sis, inquiunt, discipulus eius. Tunc prosunt quando nocere se credunt. Vale fili, & nos dilige, ut facis, quia nos te diligimus.

Ioann. 9 | Psalm. 33 | Ioann. 11 | Marc. 2 | Ioan. 9 | Ioan. 7 | Rom. 13 | Ioann. 13

Diui Ambrosii ad Studium, quæstionem ab eo propositam quam in quadam epistola superius ad eundem scripta absoluit, latius ac plenius pertractantis & absoluentis. Epist. LXXVI

AMbrosius Studio. Etsi superiore epistola hanc quam proposuisti quęstiunculam absoluerim, tamen aliquid plenius requirenti tibi ut filio afferre atque exculpere non supersederim. Ac semper quidem decantata quęstio, & celebris absolutio fuit mulieris eius quæ in libro Euangelij quod secundum Ioannem scribitur, adulterij rea oblata Christo est. Id enim Iudæorum cōmentata est tergiuersatio, ut si contra legem absolueretur, contra legem prolata domini Iesu sententia teneretur. Si autem damnata esset ex lege, uacare Christi uideretur gratia. Sed uehementior facta est, postea quàm episcopi reos criminū grauissimorū in publicis iudicijs accusare, alij & urgere usque ad gladium supremamque mortem, alij accusationes huiusmodi & cruentos sacerdotum triumphos probare cœperunt. Quid enim aliud isti dicunt quàm dicebant Iudæi, reos criminum legibus esse publicis puniendos, & ideo accusari eos etiam à sacerdotibus in publicis iudicijs oportuisse, quos asserunt secundū leges oportuisse puniri? Eadē causa est, sed numerus minor, hoc est, non dispar iudicij quæstio, sed pene dispar inuidia. Vnam Christus puniri ex lege non passus est, isti minorem numerum asserunt esse

punitum. At quo loci hoc iudicat Christus? Nam plerunq; secundum qualitates locorũ in quibus docebat famulos suos, disputationes suas formare dignatus est, ut in porticu Salomonis, hoc est sapientis deambulans loquebatur: Ego & pater unum sumus: ut in templo dei dicebat: Mea doctrina nõ est mea, sed eius qui me misit. Hoc quoq; iudiciũ in templo positus exercet, sicut scriptum est in posterioribus. Sic enim habes: Hæc uerba locutus est Iesus in gazophylacio docens in templo, & nemo apprehẽdit eum. Quid est gazophylacium? Collatio fidelium, sumptus pauperum, requies egenorum, iuxta quod sedens Christus, ut habes secundum Lucam, duo æra mulieris uiduæ diuitum muneribus censuit præferenda, diuino uidelicet testimonio preferens opimæ præmijs largitatis sedulæ liberalitatis affectum. Qui tale habebat iudicium, uideamus quid ipse iuxta gazophylacium positus conferebat. Non enim ociose uiduam prætulit duo ęra mittentem. Preciosa ista paupertas est, fidei opulenta mysterio. Ista sunt duo æra quæ Samaritanus ille Euangelicus ad eius curanda uulnera qui incidit in latrones, stabulario dereliquit. Ergo & ista specie uidua in typo ecclesia hoc gazophylacio sacro conferendũ putauit, quo pauperum sanarentur uulnera, peregrinorũ ieiunia sedarentur. Vnde & nunc quid Christus conferat, spiritualiter te oportet expendere. Diuidebat enim populis argentum igne examinatum eloquiorum cœlestium, & imaginis regiæ pecuniam populorum annumerabat affectibus. Nemo plus misit, quàm qui totum donauit. Satiabat esurientes, replebat inopes, illuminabat cæcos, redimebat captiuos, paralyticos erigebat, mortuos resuscitabat, & quod est amplius, cõferebat absolutiones reorum, peccata donabat. Hę sunt duo æra quę misit Ecclesia posteaquã accepit à Christo. Quid enim sunt duo æra nisi preciũ Noui & Veteris testamenti? Precium scripturæ, fides nostra est. Nã quod legitur, pro intelligentis æstimatur arbitrio. Remissio igitur peccatorum, utriusq; precium testamenti est, quæ per agnum in typo annunciata est, in ueritate completa per Christum. Ideo habes neq; septem dierum purgationem sine trium dierum esse purgatione. Septem dierum purgatio secundum legem, quæ in specie præsentis sabbati, spirituale sabbatum annunciauit: trium dierum purgatio secundum gratiam, quæ Euangelij testificatione signatur, quia tertio die dominus resurrexit. Vbi pœna præscribitur, debet esse pœnitentia peccatorum: ubi remissio donatur, gratia est. Præcedit pœnitentia, sequitur gratia. Neq; pœnitentia ergo sine gratia, neq; gratia sine pœnitentia. Debet enim pœnitentia prius damnare peccatum, ut gratia possit abolere. Ideo typum legis accipiens Ioannes baptizauit in pœnitentia, Christus ad gratiam. Septimus ergo dies legis mysterium signat, Octauus resurrectionis: sicut habes in Ecclesiaste: Da partem illis septem, & illis octo. Nam & in propheta Osee legisti dictum ad eum: Conduc tibi fornicariã quindecim denarijs: eò quòd gemino ære Veteris & Noui testamenti, hoc est integro fidei precio, mulier illa uago quodam & meretricio gentium conuenarum comitatu fulta conducitur. Et conduxit, inquit, eam gomor hordei, & semigomor. Per hordeum significat, quia imperfectos uocaret ad fidem, ut perfectos redderet, per gomor, intelligitur plena mensura, per semigomor semiplena mensura. Plena mensura in Euangelio est, semiplena in Lege, cuius plenitudo Nouum est testamẽtum. Siquidẽ ipse dominus ait: Non ueni legem soluere, sed implere. Nec ociose quindecim anabathmorum Psalmos Dauidicos legimus, & quindecim gradibus ascendisse solem, cùm Ezechias iustus rex uitæ huius acciperet commeatum. Significabatur enim esse uenturus sol iustitiæ, quia gradus quindecim Veteris & Noui testamẽti illuminaturus esset pręsentiæ suę lumine, quibus nostra fides ad uitam ascendit æternam. Vnde & hoc quod hodie in Apostolo lectum est, mysticum reor, eo quòd quindecim diebus apud Petrum manserit. Videtur enim mihi quòd apostolis sanctis scripturæ diuinæ interpretationem sermone secum uario conferentibus pleni luminis refulserit claritudo, ignorantiæ umbra decesserit. Sed iam ueniamus ad mulieris huius adulteræ absolutionem. Oblata erat à scribis & pharisæis domino Iesu adulterij rea, & hac oblata fraude, ut si eam absolueret, legẽ soluere uideretur: sin uerò damnaret, propositum sui mutaret aduentus, quia peccata omnium remissurus aduenit. Deniq; supra ait: Ego non iudico quenquam. Offerentes ergo eam, dixerunt: Hanc mulierem inuenimus publicè mœchantem. Scriptũ est autem in lege Moysi omnem mœcham lapidari. Tu uerò quid dicis de ea? Quę cùm dicerent: Iesus

Marginalia: Ioann. 10; 2 Luc. 12; Psalm. 11; Eccles. 11; Osee. 3; Matth. 5; 3; 4; Galat. 1; Ioann. 8; Leuit. 20

inclinato

inclinato capite digito scribebat in terra. Et cùm expectarent ut audirent eum, erigens caput dixit: Qui sine peccato est, prior lapidet eam. Quid tam diuinum quàm ista sententia, ut is peccata puniat qui exors ipse peccati sit? Quomodo enim feras alieni ultorem, & proprij criminis defensorem? Nonne se magis ipse condemnat, qui in alio damnat quod ipse committit? Hoc autem dixit: Et scribebat in terra. Quid? Utique dicens: Festucam quæ in oculo est fratris tui uides, trabem autem quæ in oculo tuo est, non uides. Libido enim uelut festuca est, cito accenditur, propere consumitur. Sacrilegium perfidiæ, quo Iudæi negabant propriæ salutis authorem, sceleris magnitudinem personabat. Scribebat autem in terra digito quo Legem scripserat. Peccatores in terra scribuntur, iusti in cœlo, sicut habes dictum ad discipulos: Gaudete quia nomina uestra scripta sunt in cœlis. Secundo autem scripsit, ut gemino testamento Iudæos scias esse damnatos. Audientes autem hoc uerbum exierunt foras unus post unum, incipientes à senioribus, & sedebant cogitantes de se. Et remansit solus Iesus, & mulier in medio stans. Bene ait quod exierunt foras qui nolebant esse cum Christo. Foris litera est, intus mysteria. Sequebantur enim diuinarum lectionum quædam uelut arborum folia, non fructum, qui uiuebant in umbra legis, & solem iustitiæ uidere non poterant. Denique discedentibus illis remansit solus Iesus, & mulier in medio stans. Donaturus peccatum, solus remanet Iesus, sicut ipse ait: Ecce uenit hora, & iam uenit, ut dispergamini unusquisque in sua, & me solum relinquatis. Non enim legatus neque nuncius, sed ipse dominus saluum fecit populum suũ. Solus remanet, quia non potest hoc cuiquam hominum cum Christo esse commune ut peccata condonet. Solius hoc munus est Christi, qui tulit peccatum mundi. Meruit & mulier absolui, quæ recedentibus Iudæis remansit sola cum Christo. Eleuans autem caput Iesus dixit mulieri: Ubi sunt qui te accusabant? Nemo te lapidauit? Et illa respondit: Nemo domine. Et ait ad illam Iesus: Nec ego te damnabo, uade & amodo uide ne pecces. Vide lector diuina mysteria, & clementiã Christi. Cùm accusatur mulier, caput Christus inclinat, eleuat autem ubi defecit accusator. Ita nullum damnari uult, absolui omnes. Breuiter autẽ omnes hæreticorum interimit quæstiones dicendo: Nemo te lapidauit: qui dicunt Christum diem nescire iudicij, uel qui ait: Sedere autem ad dexterã meam uel ad sinistram nõ est meum dare uobis: ecce & hic ait: Nemo te lapidauit? Quomodo utique interrogat quod uidebat? Sed interrogat nobis, ut nosceremus non esse lapidatã. Est etiam humani affectus hæc consuetudo, ut interrogemus sæpissime quod uidemus. Et ideo mulier respondit: Nemo domine. Hoc est dicere: Quis potest lapidare quam ipse non damnas? Quis potest alium sub tali sententiæ conditione punire? Cui respondit dominus: Nec ego te damnabo. Aduerte quomodo propriam sententiam temperauit, ut Iudæi de absolutione mulieris calumniari nihil possent, sed in se magis calumniam retorquerent si queri uellent. Dimittitur enim mulier, non absoluitur, quia deerat accusator, nõ quia innocens approbatur. Quid ergo querentur qui priores à persecutione criminis, & ab executione supplicij destiterunt? Addidit autem deuiæ: Vade, & amodo uide ne pecces. Emendauit ream, non crimen absoluit. Etenim seueriore sententia culpa damnatur si unusquisque crimen suũ oderit, & in se incipiat condemnare delictũ. Etenim cum reus occiditur, persona magis quàm culpa punitur. Ubi uero culpa deponitur, absolutio personæ est, pœna peccati. Quid est ergo: Vade, & amodo uide ne pecces? Hoc est, Ex quo te Christus redemit, corrigat gratia quam pœna non emendaret, sed plecteret. Vale fili, & nos dilige ut filius, quia nos te ut parentes diligimus.

Matth. 7

Luc. 10

Ioan. 16

Matth. 20

Diui Ambrosii ad Constantium, caussam reddentis cur circuncisio Veteris testamenti authoritate quasi utilis imperetur, & Noui testamenti magisterio quasi inutilis repudietur, aduersantiumque obiectiones arguta responsione dissoluentis. Epist. LXXVII

AMbrosius Constantio. Nõ mediocris plerosque mouet quæstio, qua caussa circuncisio & Veteris testamenti authoritate quasi utilis imperetur & Noui testamenti magisterio quasi inutilis repudietur, cum præsertim Abraham primus oraculum circuncisionis celebrandæ acceperit, qui diem domini Iesu uidit & gauisus est. Quod utique in euidenti est, quia non corporalibus, sed spiritualibus legis diuinæ intenderit: & ideo ueram dominici corporis passionẽ in agni cõspexerit immolatione,

Quid ergo dicemus secutum patrem nostrum Abraham ut id primus institueret quo d eius non sequeretur hæreditas? Aut qua ratione circuncidun tur infantulorum corpora & in ipso ortu subijciuntur periculis, & hoc imperari oraculo, ut discrimē salutis fiat de mysterio religionis? Quid hoc significat? Latet enim caussa ueri, & oportuit aut aperto aliquid mysterio significari, aut non periculoso mysteriorum indicio mandari. Cur uero signum testamenti diuini in ea datur parte membrorum quę uisu inhonestior existimatur? Aut qua gratia ipse operator corporis nostri in ipso nostrę generationis exordio circuncidi opus uoluit suum & uulnerari, & cruentari & abscindi partem quam uelut necessariam (quia omnia disposuit ordinatè) cum ceteris membris faciendā putauit? Aut enim pręter naturam est hęc portio corporis nostri, & non oportuit habere omnes homines quod esset pręter naturam: aut secundum naturā est, & nō decuit amputari quod secundum naturæ perfectionem creatum foret, cum præsertim alieni à portione domini dei nostri id præcipuè irridere soliti sint. Deinde cū propositum sit deo, ut frequenter ipse testificatus est, plures ad sacræ obseruantiam prouocare religionis, quāto magis in uitarentur si non aliqui circuncisionis ipsius aut periculo aut opprobrio reuocarentur? Ergo ut ad prima redeamus, & propositum persequamur ordinem, de ipsa circuncisionis qualitate dicendum uidetur. Cuius gemina debet esse defensio, quia duplex est accusatio. Vna quæ irrogatur à Gentilibus, altera quæ ab ijs qui de populo dei sunt existimatur. Vehementior autem Gentiliū, qui uiros circuncisione signatos etiam opprobrio & illusione dignos arbitrantur. Sed etiam ipsorum sapientissimi quiq; ita circuncisionem approbant, ut electos suos erga cognoscenda & celebranda mysteria circuncidendos putent. Deniq; Aegyptij, qui & geometriæ & colligendis syderum cursibus operam intendunt suam, impium iudicant sacerdotē qui nequaquam habeat circūcisionis insigne. Nam neq; magici carminis sapientiam, nec geometriam nec astronomiam iudicant uiā suam obtinere sine circuncisionis signaculo. Et ideo ut impetrandi uim operationi adhibeant suæ, purgationem quandam uatū suorū circuncisionis arcano celebrandā existimant. Reperimus autem in historia ueterum non solos Aegyptios, sed etiam Aethiopū & Arabum & Phœnicum aliquos circūcisiōne erga suos usos. Et hanc putant se adhuc probandæ uiam seruare rationis, eò quòd sui corporis primitijs & sanguinis initiati, insidias dæmonum quas illi generi nostro moliuntur, exiguæ patris arbitrentur consecrationibus destruendas: ut qui totius hominis saluti nituntur nocere, infirmari operationem suam putent circuncisionis sacræ uel lege uel specie. Arbitror enim quod in prætcritum ipse dæmonum princeps cessare suas artes erga noxiæ operationis effectum existimauerit, si ei nocere conaretur quem signaculo circuncisionis sacræ initiatum aduerteret, aut ei qui uideretur in hoc saltē munere legi diuinæ obtemperare. Iam qui singulorum membrorum officia diligenter expendit, non ociosam caussam in hac mēbri huius portiuncula existimare poterit, qua ratione nō solum circuncidatur puer, uerùm etiam octauo circuncidatur die: quando incipit mater pignoris nati in sanguine esse puro, quę ante octauū diem fertur in sanguine immundo sedere. Hęc aduersum eos dicta sint qui nulla nobis unitate fidei sociantur, & ideo tanquā aduersum dissidētes difficilior disputandi locus. Responsum autē sibi huiusmodi habeant qui credunt in dominum Iesum, quod nudare noluimus, cū aduersum opiniones Gentiliū disputaremus. Nam si redempti sumus non corruptibilibus argento & auro, sed precioso sanguine domini nostri Iesu Christi (quo utiq; uendente, nisi eo qui nostrū iam peccatricis successionis ære quæsitum seruitium possidebat:) sine dubio ipse flagitabat precium, ut seruitio exueret quos tenebat obstrictos. Preciū autem nostrę liberationis erat sanguis domini Iesu, quod necessario soluendum erat ei cui peccatis nostris uenditi eramus. Donec igitur hoc preciū pro omnibus solueretur hominibus, quod dominici sanguinis effusione pro omnium fuit soluendum absolutione, opus fuit singulorum sanguine, qui lege & consuetudinis ritu, sacræ præcepta sequeretē religionis. Sed quia preciū pro omnibus solutū est, postea quā passus est Christus dominus, iam nō opus est ut uiritim sanguis singulorū circūcisione fundatur, cū in sanguine Christi circuncisio uniuersorū celebrata sit, & in illius cruce omnes simul crucifixi simus cum eo, & comsepulti in eius sepulchro, cōplantati similitudini mortis eius, ut ultra non seruiamus peccato. Qui enim mortuus est, iustificatus est à

1.Pet.1

Rom.6

peccato. Quod si quis, ut Marcion & Manichæus, reprehendendũ dei putat esse iudiciũ quia uel oraculum de circuncisione celebranda edendum putauit esse, uel Legem quia sanguinis effusio mandatur, necesse est ut is etiam dominum Iesum reprehendendum ar bitretur, qui non exiguum, sed multum sanguinẽ pro huius mundi effudit redemptione & hodieq; nos fundere iubet sanguinem nostrum pro tanto religionis certamine dicẽs: Qui uult me sequi, tollat crucem suã, & sequatur me. Si autem nequaquam iusta est accusatio cum aliquis totum se pro pietate offerat, & multi sanguinis se mundet effusione, quomodo legem possumus reprehendere exigui stillam exigentem sanguinis, cum prę dicemus dominum Iesum multi effusionem sanguinis, & totius corporis mortem imperantem? Nec ipsum circuncisionis signaculum & species feriabatur, quo populus dei uelut quodam sigillo signatus corporis, discernebatur à cæteris nationibus. Nũc autẽ Christi donatus nomine signum corporis nequaquam requirit, qui prærogatiuã diuinæ meruit nuncupationis. Quid autẽ absurdum si propter pietatem aliquid doloris uel laboris inferri uidebatur, quo plus deuotio per hæc certamina probaretur? Pulchrum etiam ut ab ipsis uitæ incunabulis insigne religionis adolesceret, & puderet unumquemq; ætatis prouectioris uel labori uel dolori cedere, quorum utrumq; tenera infantia uicisset. Sed iam leui circuncisionis dolore non opus est Christiano populo, qui mortem domini circunferens, per momenta singula fronti proprię mortis cõtemptum inscribit, utpote qui sciat sine cruce domini salutem se habere non posse. Quis enim acu utatur ad prȩliandũ, cum telis instructus sit ualidioribus? Iam illud quiuis facile refellendũ aduertit, quia propositum est plerosq; potuisse ad sacræ religionis prouocari obsequium, nisi essent doloris timore uel laboris contuitu reuocati. Et potuit hoc terrere maiorem, quod infantuli pleriq; sustinebant sine periculo? Esto tamen aliquos infantulos Iudæorum cum dolorẽ circuncisi corporis plagęq; feruentis sustinere non potuerint, defunctos fuisse: sed hoc nec cæteros deterrebat prouectiori ætate robustos, & laudabiliorem faciebat eum qui præceptis obedisset cœlestibus. Quod si hoc in exiguo dolore arbitrantur confessionis fuisse obstaculum, quid de martyrio dicunt? Nam si reprehendũt circuncisionis dolorẽ, reprehendant & martyrum mortem, per quos cumulata non minuta religio est. In tantum autem abest nocuisse fidei circuncisionis dolorẽ, ut probabiliorem fidem faciat dolor. Maior enim fidei gratia, si quis pro religione contemnat dolorem. Et hic magis habet præmium quàm ille qui ideo dolorem uoluit circuncisione subire, ut gloriaretur in lege, & laudem ex hominibus magis quàm ex deo quęreret. Oportuit igitur circuncisionem ex parte fieri ante eius aduentum, qui totum circuncideret hominẽ. Ex parte enim debuit assuescere humana conditio quemadmodum in id quod perfectum est crederetur. Si autem oportuit circuncidi, in qua magis parte membrorum oportuit circuncisionem fieri quàm in ea quę quibusdam uideretur inhonestior? ut ijs quæ putarentur ignobiliora esse membra corporis nostri, honestatem abundantiorem circundarent: & quæ inhonesta sunt nostra, honestatem abundantiorem haberent? Vbi enim magis uir sanguinis sui admoneri debuit, quàm in ea parte quæ ministeriũ errori exhibet? Nunc tempus est ut & illis respondeamus qui dicunt: Si ea pars corporis nostri secundum naturã est, nequaquam eam amputari oportuisse: si non est secundũ naturã, non debuisse simul nasci. Qui quóniam tam arguti sunt, & ipsi mihi respondeant, utrum secundũ naturam successio humana sit quæ generationibus adolescit, an cõtra naturam? Si enim secundũ naturã, nunquam igitur intermittẽda est. Et quomodo integritas uirorũ, uirginitas puellarum, abstinentia uiduarum, continentia coniugũ prędicatur? Nullum ergo studium quęrendę successionis feriari debuit. Sed ipse author naturæ non utiq; generationi obsecutus est, qui de se cum esset in corpore constitutus, prębuit magisterium, & hortatus est discipulos ad integritatem dicens: Sunt spadones qui se castrauerunt propter regnũ cœlorum, qui potest capere, capiat. Cum sit autem homo compositus ex corpore & anima. (Satis est enim interim hoc dicere, & silere de spiritu) non est in utroq; idem secundum naturam: sed quod est secundum corporis naturam, id contra naturam est animæ. Et quod secundum naturam est animę, id contra naturam est corporis: ut si dicam, quod secundum naturam est uisibili, id contra naturam est ei quod non uidetur. Et quod secundum naturam est ei quod non uidetur, id contra naturam est uisibili. Nihil ergo in-

Matth. 16

Matth. 19

congruum in hominibus dei si fiant aliqua contra naturã corporis, quæ sint secundum animę naturã. Qui autem dicunt quoniã plures credidissent si circuncisio non fuisset, ij sibi responsum hoc habeant, quoniã plures crederent si martyria non essent: sed præstãtior est fortitudo paucorũ quã remissio plurimorum. Sicut autem plurima baptismatũ genera præmissa sunt, quia secuturũ erat uerum illud unũ in spiritu & aqua sacramentũ baptismatis, quo totus redimitur homo: ita plurimorũ circuncisio præmittẽda fuit, quia secutura erat circuncisi dominicæ passionis, quã pertulit Iesus quasi agnus dei ut tolleret peccatum mundi. Hæc ideo scripsimus, ut ostenderemus quia & debuit præmitti circuncisio quæ foris est, ut & ea iam post aduentum domini iure uideatur exclusa. Nunc autem circuncisio est necessaria quæ in occulto est, sicut Iudæus præstãtior, qui in occulto in spiritu non litera: quoniam cum sint in uno homine duo homines, de quibus dictũ est: Et si is qui foris est homo noster, corrũpitur secũdum desideria erroris, sed qui intus est, renouatur de die in diem, Et alibi: Condelector enim legi dei secundum interiorem hominem. Interior est homo noster qui est ad imaginem & similitudinem dei factus, exterior qui figuratus è limo. Sic deniqꝫ & in Genesi duas tibi creaturas hominis ostendit, secundo creatum hominem significans. Sicut ergo duo homines, ita & gemina conuersatio est: una interioris hominis, altera exterioris. Et quidem pleriqꝫ actus interioris hominis perueniũt ad exteriorem hominem, quemadmodum castimonia interioris hominis transit etiam ad castitatem corporis. Qui enim adulterium cordis ignorat, idem utique nescit corporis adulterium. Non tamen etiam illud est consequens, ut qui non adulterauit corpore, non adulterauerit etiam corde, secundũ illud: Quoniam qui uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iam adulterauit eam in corde suo. Nam etsi adhuc non sit adulter corpore, tamẽ iam affectu adulter est. Ergo est interioris hominis circuncisio. Nam qui circunciditur, totius carnis illecebras tanquam præputium exuit, ut fit in spiritu, non in carne, & spiritu mortificet corporis sui actus. Et hæc est quæ in occulto est circũcisio, sicut Abrahã antè in præputio erat, postea factus est in circũcisione. Sic interior homo noster quando est in carne, tanquã in præputio est: quando autem iam non est in carne, sed in spiritu, incipit esse in circuncisione, non in præputio. Sicut autẽ qui circunciditur, non totam carnem exuit, sed solum præputium, ubi corruptela frequentior: ita qui in occulto circunciditur, carnem illam exuit de qua scriptum est: Omnis caro fœnũ, & omnis gloria eius ut flos fœni, aruit fœnum, & flos eius decidit: uerbũ domini manet in æternũ. Et remanet caro, quę uidebit salutare dei, sicut scriptum est: Et uidebit omnis caro salutare dei. Quæ sit ista caro, munda aures, ut intelligas. Talis ergo debet esse in occulto circuncisio, ut nullam habeat comparationem cum ea quæ foris est circuncisione. Et ideo qui in occulto Iudæus est, ipse præstat, qui est à Iuda, cuius manus supra ceruicẽ inimicorum eius, qui recubans requieuit ut leo, & ut catulus leonis, quem laudant fratres eius. Ab hoc Iuda non deficit princeps, quia sermo eius principes facit, qui non subijciantur illecebris secularibus, & captiuentur uoluptatibus istius mundi. Et quia ipse Iudas in hanc generationẽ uenit, ideo plurimi qui postea generati sunt, præferuntur ut uirtutum principatu gaudeant. Habeamus itaqꝫ circuncisionem in occulto, & occulto Iudæum, qui est spiritualis. Spiritualis autem, utpote princeps, dijudicat omnia, ipse autem à nemine dijudicatur. Debuit ergo legis mandato præscripta circuncisio quæ ex parte erat, cessare, posteaquã uenit qui circũcisionẽ faceret totius hominis, & impleret circuncisionem legis. Quis autem est iste nisi qui dixit: Non ueni legem soluere, sed implere. Quanquã si diligenter intendas, & illa sit ratio qua iam cessare debuerit præputij circuncisio, quia plenitudo gentiũ uenit. Non enim Gentibus circũcisio mãdata est, sed semini Abrahã. Sic enim habes in primo oraculo: Et dixit deus ad Abrahã: Tu autẽ testamentũ meum obseruabis, tu & semen tuũ post te in progenies eorũ. Et hoc est testamentũ meũ quod obseruabis inter me & uos, & semen tuum post te in progenies eorum: Circuncidetur uestrum omne masculũ & circuncidetis carnem præputij uestri, & erit in signũ testamenti inter me & uos. Infans octo dierum circuncidetur uobis, omne masculũ in progenies uestras. Vernaculus domus tuæ & pecunia emptus ab omni filio alterius qui nõ est ex semine tuo, circuncisione circũcidetur, & erit testamentum meum in carne uestra in testamentum æternum. Et incircuncisus masculus qui non circunciderit carnem præputij sui

Ioann. 1
2. Corin. 4
Rom. 7
Matt. 5
Esaie. 40
Luc. 3
Gene. 49
1. Cor. 2
Matth. 5
Rom. 11
Gene. 17

putij sui octaua die, exterminabitur anima illa de generatione illa, quia testamentũ meũ trangressus est. Hebræus quidem negatur habere de octaua die, sicut Aquila significat: Sed non in Aquila omnis authoritas, qui quasi Iudæus in litera præterijt nec posuit octauum diem. Interim & octauum diem & in signo datã circũcisionem audisti. Signum autem rei maioris indicium est, indicium ueritatis futuræ, & danĩ testamentum Abrahę & semini eius, cui dictum est: In Isaac erit semen tuum. Ergo circũcidi licuit Iudæum uel domi eius natum, uel pecunia eius emptũ. Non possumus deriuare hoc ad alienigenam aut proselytũ, nisi fuerit in domo Abrahæ nati, aut pecunia eius empti, uel seminis eius. Deniq; nihil dixit de proselytis, de quibus quãdo uoluit dicere, nominauit eos, sicut habes: Et locutus est dominus ad Moysen dicẽs: Loquere ad Aaron, & ad filios eius, & ad omnes filios Israel, & dices ad eos: Homo homo à filijs Israel, & à proselytis qui sunt appositi uobis, quicunq; fecerit holocaustum. Vbi ergo comprehendit eos, ibi lex eos tenet. Vbi oraculo non significantur, quomodo astrngi uidentur? Sic habes deniq;: Dic filijs Aaron, quando de sacerdotibus dicit. Habes quando & de Leuitis dicit. Ergo omnifariam claret etiam secundum literam legis, quanquam Lex spiritualis sit, & secũdum ipsam tamen literam ad circuncisionem teneri non potuisse nationum populos, sed ipsam circuncisionem in signo fuisse donec plenitudo Gentiũ intraret, & sic omnis Israel saluus fieret, circuncisus corde, non exigua membri unius parte. Ergo satis & excusata à nobis, & exclusa est Iudæorum manens hodieq; circuncisio. Quod autem reprehensioni eam dicunt fuisse uel esse Gentilibus, primum non habent reprehendere ipsi uel irridere quod alij consortes faciunt sui. Esto tamen fuerit quod irriderẽt. Quid hoc nos mouere debet, cum ipsa crux domini Iudęis scandalum, Gręcis stultitia, nobis autem uirtus dei sit atq; sapientia? Et ipse dominus dixerit: Qui me confusus fuerit coram hominibus confundar & ego eum coram patre meo qui est in cœlis. Docẽs nos ijs quæ ridentur ab hominibus, non commouendos, si qua pro religionis obsequio deferuntur.

[Hebr. 11] [Rom. 7] [Rom. 11] [1. Cor. 1] [Luc. 9]

F I N I S.

DIVI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS EPISTOLARVM LIBER X

Diui Ambrosii ad Theophilum, conquerentis de statu caussæ discordiarum inter Euagrium & Flauianum, & quid cum in hac re agere uelit exponentis. Epist. LXXVIII

AMbrosius Theophilo. Nõ habet quod urgeat Euagrius, et habet quod metuat Flauianus, ideoq; refugit examen. Dent fratres ueniam dolori iusto, quia propter ipsos uniuersus orbis concutitur, & illi tamen nostro nõ compatiuntur dolori. Perstringi saltem se æquanimiter ferant ab ijs quos uident sua per tantorum curricula temporum uexati intentione. Inter hos etenim duos nihil quod ad Christi pacem pertineat, eligentes, grauis toto orbe stabat discordia. Cui bonæ pacis naufragio sancta synodus Capuensis tandem obtulerat portum tranquillitatis, ut omnibus per totum Orientem daretur communio catholicam confitentibus fidem, & duobus istis tuæ sanctitatis examen impartiretur, fratribus & consacerdotibus nostris Ægyptijs pariter considentibus quia hoc uerum iudicium futurum arbitrati sumus, quod neutri parti sociata cõmunione aliquo fauore propenderet. Cum ex his igitur æquissimæ synodi constitutis speraremus iam remedium datum finemq; oblatum discordiæ, scribit sanctitas tua iterum fratrem nostrum Flauianum ad precum auxilia, & imperialium rescriptorum suffragia remeauisse. Frustra ergo tantorum Sacerdotum fusus labor, iterum ad huius seculi iudicia reuertendum, iterum ad rescripta, iterum uexabuntur sacerdotes senes, transfretabunt maria, iterum inualidi corpore patriam peregrino mutabunt solo, iterum sacrosancta altaria deserentur, ut in longinqua proficiscamur, iterũ pauperũ turbæ episcoporũ, quibus ante otiosa paupertas non erat, externæ opis egentes compellentur inopiam gemere, aut certe uictũ inopũ itineris usurpare. Interea solus exlex Flauianus (ut illi uidea-

tur)non uenit,quando omnes conuenimus. Fœnerator & debitor inuicē sibi occurrūt, isti sibi non possunt occurrere,solus exors Flauianus (ut ipse uult) sacerdotalis consortij,qui nec imperialibus decretis nec Sacerdotum conuentui præsentiam faciat sui. Nec tamen etiam hoc moti dolore,fratri Euagrio donamus speciem bonæ caussæ, qui eò de sensabilior sibi uidetur,quod eum refugit Flauianus, aut quòd habere se alterum arbitratur æqualem,uterq; alienæ magis ordinationis uitijs quàm suis fretus. Quos tamen nos in meliorem uocamus uiam,ut malimus eos suis potius bonis quàm alieno uitio defendi. Qua de re quoniā proprijs texuisti literis posse typū reperiri aliquē quo possit auferri fratrum discordia, cum sancta synodus cognitionis ius unanimitati tuæ ceterisq; ex Ægypto consacerdotibus nostris commiserit, iterum oportet fratrem nostrū Flauianū conuenias,ut si in eo perseuerauerit quo ueniendum non putet, saluis concilij Niceni, sed etiam synodi Capuensis statutis,illibata pace uniuersorum ita cōsulas,ut non uideamur destruere,quod ædificatum est. Si enim quæ ædificaui destruo,præuaricatorem me ipse constituo: ac si quæ destruxi, iterum ædificem. Seruetur ergo impartitæ pacis gratia inter uniuersos,& nihilominus declinatio partis alterius frustrādi effectum habere non possit. Sane referendum arbitramur ad sanctum fratrem nostrum Romanæ sacerdotem ecclesiæ, quoniam præsumimus ea te iudicaturum quę etiam illi displicere nequeant. Ita enim utile erit consultū sententiæ,ita pacis & quietis securitas, si id uestro statuatur consilio quod communioni nostræ dissensionem non afferat, ut nos quoq; accepta nostrorum serie statutorum, cum id gestum esse cognouerimus quod ecclesia Romana haud dubie comprobauerit,læti fructum huiusmodi examinis adipiscamur.

Diui Ambrosii ad Theophilum & Anysium, excusantis se de iudicio ferendo inter Bonosum episcopum & accusatores eius, illisq; caussam committentis. Eosdem præterea collaudantis, meritò abhorruisse blasphemiam quorundam qui inuiolatam uirginem Mariam plures peperisse filios mentiuntur. Epist. LXXIX

AMbrosius Theophilo & Anysio. Accepi literas uestras quibus uel pro ueritate,uel pro modestia nostram sententiam sciscitari uoluistis. Sed cum huiusmodi fuerit concilij Capuensis iudicium,ut finitimi Bonoso atq; eius accusatoribus iudices tribuerētur,& præcipue Macedones qui cum episcopo Thessalonicensi de eius factis uel cognoscerent, aduertimus quod nobis iudicandi forma competere non posset. Nam si integra esset hodie synodus, rectè de ijs quæ comprehendit uestrorum scriptorum series,decerneremus. Vestrum est igitur qui hoc recepistis iudiciū,sententiam ferre de omnibus,nec refugiendi, uel elabendi, uel accusatoribus uel accusato copiam dare. Vicem enim synodi recepistis, quos ad examinandum synodus elegit. Deniq; cum Bonosus episcopus post iudicium uestrum misisset ad fratrem nostrum Ambrosium qui eius sententiam cōsuleret,interdictam sibi ecclesiam irrumpere atq; ingredi,responsum est ei quod nihil temerandum foret, sed omnia modeste patienter ordine gerenda, neq; contra sententiam uestram tentandum aliquid, ut quod uideretur uobis iustitiæ conuenire, statueretis, quibus hanc synodus dederat authoritatem. Ideo primum est ut ij iudicent quibus iudicādi facultas est data. Vos enim totius (ut scripsimus) synodi uice decernitis,nos quasi ex synodi authoritate iudicare non cōuenit. Sane non possumus negare de Mariæ filijs iure reprehēsum, meritoq; uestram sanctitatem abhorruisse,quod ex eodem utero uirginali ex quo secūdum carnem Christus natus est, alius partus effusus sit. Neq; enim elegisset dominus Iesus,nasci per uirginem, si eam iudicasset tam incontinentem fore,ut illud genitale dominici corporis,illam aulam regis æterni concubitus humani semine coinquinaret. Qui enim hoc astruit,nihil aliud nisi perfidiam Iudęorum astruit,qui dicunt eum non potuisse nasci ex uirgine. Nam si hanc accipiant à sacerdotibus authoritatē,& uideatur Maria partus fudisse plurimos,maiore studio ueritatem fidei expugnare contendēt. Et ubi est illud quod scriptum est, dicente domino ad matrem de Ioanne Euangelista: Mulier ecce filius tuus, & rursus ad Ioānem de Maria: Ecce mater tua? Quid sibi istud uult quod cum in cruce dominus positus peccatum mundi tolleret, pronunciauit etiam de integritate materna? Aut quid aliud dicitur nisi ut claudat sua ora perfidia, obmutescat, ne matrem domini aliquo audeat temerare conuitio?

(Margin: 4; A; 2; 3; Ioan. 19)

conuitio? Testis est ergo idem arbiter, idem materni pudoris assertor quod desponsata fuerit uiro tantummodo Ioseph, nulla tamen coniugalis coitus consuetudine thori iura cognouerit. Neq; enim eam suscepturam ex Ioseph filios, à uiri cōsortio separare uoluisset. Sed si hoc parum est, addidit testimonium Euangelista dicens, quod suscepit eam discipulus in sua. Nunquid ergo diuortium fecit? nunquid à uiro abduxit atq; abstulit? Ergo qui hoc legit in Euangelio, quomodo quasi naufragus titubat & fluctuat? Hoc ergo testamentum filij est de matris integritate, haec Mariae locuples integri pudoris haereditas, hic totius finis consummationis. Deniq; hoc dixit, & emisit spiritum, consummans omne mysteriū bono fine pietatis. Legimus etiā & omnia percurrimus uel de eo quod fratri nostro, & coepiscopo Basso in consortium regendae ecclesiae datus est Senecio, uel de caeteris, unde uestrae normam expectamus sententiae. 3

Syricij papae ad Mediolanensem ecclesiam, narrantis quid actum sit contra haereticos qui sub uelamento pij nominis serpentino sermone catholicam ueritatem corrumpere, ac fideles Christianos sauciare moliti sunt, admonentisq;, ut ab illis se custodiat. Epist. LXXX

Syricius Mediolanensi ecclesiae. Optarem semper fratres charissimi dilectionis & pacis uestrę synceritatis gaudia nunciari, ita ut uicissim discurrentibus literis sospitatis indicio iuuaremur uestro, quia non patitur nos quietos ab incursione sua uacare hostis antiquus, ab initio mendax, inimicus ueritatis, aemulus hominis, quem ut deciperet, se antè decepit. Pudicitiae aduersarius, luxurię magister, crudelitatibus pascitur, abstinentia puniēdus odit ieiunia, ministris suis praedicātibus dum dicit esse superflua, spem non habens de futuris, Apostoli sententia repercussus dicentis: Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. O infelix audacia, ô desperatae mentis astutia. Tam incognitus sermo haereticorum intra ecclesias cancri more serpebat, ut occupās pectus, totum hominē praecipitaret in mortē. Et nisi dominus Sabaoth laqueum quem parauerat dirupisset, scena tanti mali & hypocrisis publicata multorum simpliciū corda traxerat in ruinam: quia facile ad deteriorē partem mens humana traducitur, malens per spatiosa uolare, quàm artae uiae iter per laborem trāsire. Qua de re necessarium satis fuit mihi quae hic gesta sunt, ad uestram conscientiam cognoscenda mandare, ne ignorantia Sacerdotis quispiam pessimorum ecclesiam irrumpentium sub religioso nomine contagio uiolaret: sicut scriptū est domino dicente: Multi uenient ad uos in uestimentis ouium, intus autem sunt lupi rapaces, à fructibus eorū cognoscetis eos. Ii uidelicet qui subtiliter Christianos sese iactant, ut sub uelamento pij nominis gradientes domum orationis ingressi, sermonē serpentinę disputationis effundant, ut sagittent in obscuro rectos corde, atq; ueritatem catholicam uertendo ad suae doctrinae rabiem diabolico more traducant, atq; ouium simplicitatē defraudent. Et quidē multarum haeresium malignitatem ab Apostolis nunc usq; didicimus, & experti abrogauimus: sed nūquam tales canes Ecclesiae mysteriū latratibus fatigauerunt, quales nunc subito hostes fidei erumpentes doctrina perfidiae polluta, cuius sint discipuli, uerborum fructibus prodiderunt. Nam cum alij haeretici singula sibi genera quęstionū male intelligendo proposuerint conuellere atq; concerpere de diuinis institutionibus: isti non habentes uestem nuptialem, sauciantes catholicos, Noui & Veteris testamēti (ut dixi) continentiam peruertentes, illecebroso atq; ficto sermone aliquot Christianos cœperūt iam uastare, atq; suae dementiae sociare, intra se continentes nequitiae suae uirus. Verū illecti blasphemias suas conscriptione temeraria publice prodiderunt, & desperatae mentis furore conciti passim in fauorem gentilium publice à fidelibus Christianis uiris genere optimis, religione pręclaris, ad meam humilitatē subito scriptura honorifica uidētur esse delati, ut sacerdotali indicio detecta diuinae legi contraria spirituali sententia deleātur. Nos sane nuptias non aspernanter accipimus quibus uelamine interfuimus, sed uirginū nuptias deo deuotas maiore honorificentia ueneramur. Facto igitur presbyterio cōstitit doctrinae nostrę id est, Christianae legi esse contraria. Vnde Apostoli secuti pręceptum, quia aliter quàm quod accepimus annunciabant, omnium nostrum tam presbyterorum & diaconorum quàm totius etiam cleri una suscitata fuit sententia, ut Iouinianus, Auxentius, Genialis, Germinator, Felix, Prontinus, Martianus, Ianuarius & Ingeniosus, qui incētores nouae haeresis

1.Cor.15 Matth.7 Psalm.10 Matth.22 2 3 4

hæresis & blasphemiæ inuenti sunt, diuina sententia & nostro iudicio in perpetuũ damnati extra ecclesiam remanerent. Quod custodituram sanctitatem uestram non ambigens, hæc scripta direxi per fratres & presbyteros meos Crescẽtem, Leopardum, & Alexandrum, qui religiosi officium fidei possint spiritu adimplere feruentes.

Diui Ambrosii, Bassiani, & cæterorum, ad Syricium Papam, pastoralem illius solicitudinem circa ouile Christi custodiẽdum, & lupos arcendos commendantium, uirginitatemq; contra istorum dementiam coniugio præferentium, Immaculatam præterea Christi genitricem Mariam, ratione, testimonijs, figuris & exemplis astruentiũ in partu uirginẽ permãsisse. Epist. LXXXI

Omino dilectissimo fratri Syricio Papæ Ambrosius Episcopus, Bassianus

D Episcopus, & cæteri. Recognouimus literis sanctitatis tuæ boni pastoris excubias, qui fideliter commissam tibi ianuam serues, & pia solicitudine Christi ouile custodias, dignus quem oues domini audiant & sequantur: & ideo quia nosti ouiculas Christi, lupos facile deprehendes, & occurres quasi prouidus pastor, ne isti morsibus perfidiæ suæ feraliq; ululatu dominicum ouile dispergant. Laudamus hoc domine frater, nobis dilectissime, & toto concelebramus affectu. Nec miramur si luporum rabie grex domini perhorruit, in quibus Christi uocem non recognouit. Agrestis enim ululatus est nullam uirginitatis gratiam, nullum castitatis ordinem seruare, promiscue omnia uelle confundere, diuersorum gradus abrogare meritorum, & paupertatem quandam cœlestium remunerationum inducere, quasi Christo una sit palma quam tribuit ac non plurimi abundent tituli præmiorum. Simulant se ista donare coniugio Sed quæ potest laus esse coniugij, si nulla uirginitatis est gloria? Neque uero nos negamus sanctificatum à Christo esse coniugium diuina uoce dicente: Erunt ambo in carne una & in uno spiritu. Sed prius est quod nati sumus, quàm quod effecti: multoq; præstantius diuini operis mysterium, quàm humanæ fragilitatis remedium. Iure laudatur bona uxor, sed melius pia uirgo præfertur, dicente Apostolo: Qui iungit uirginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. Hæc enim cogitat quæ dei sunt, illa quæ mundi. Illa coniugalibus uinculis colligata est, hæc libera uinculorum: illa sub lege, ista sub gratia. Bonum coniugium, per quod est inuenta posteritas successionis humanæ: sed melior uirginitas, per quam regni cœlestis hæreditas acquisita, & cœlestium meritorum reperta successio. Per mulierem cura successit, per uirginem salus euenit. Denique speciale sibi donum uirginitatis Christus elegit, & integritatis munus exhibuit atque ipse repręsentauit quod elegit in matre. Quanta dementia funestorum latratuum, ut ijdem dicerent Christum ex uirgine non potuisse generari, qui asserunt ex muliere, & ex his humanorum pignorum partubus uirgines permanere. Alijs ergo præstat Christus, quod sibi (ut dicunt) præstare non potuit? Ille uero qui carnem sic suscepit, & sic homo factus est, ut hominem redimeret, atque à morte reuocaret, inusitato tamen quasi deus itinere uenit in terras, ut quemadmodum dixerat: Ecce facio omnia noua: partu etiam immaculatæ uirginis nasceretur, & sicut scriptum est, ut crederetur nobiscum deus. Sed de uia peruersitatis prodũtur dicere: Virgo concepit, sed non uirgo generauit. Quæ potuit ergo uirgo concipere, potuit uirgo generare: cum semper conceptus præcedat, partus sequatur. Sed si doctrinis non creditur Sacerdotum, credatur oraculis Christi, credatur monitis Angelorum dicentium: Quia non est impossibile deo omne uerbum. Credatur symbolo Apostolorum quod ecclesia Romana intemeratum semper cũstodit & seruat. Audiuit Maria uoçem angeli, & quæ antẽ dixerat, Quomodo fiet istud? non de fide generationis interrogãs, respondit postea: Ecce ancilla domini, contingat mihi secundum uerbum tuum. Hæc est uirgo quæ in utero concepit, uirgo quæ peperit filium. Sic enim scriptum est: Ecce uirgo in utero accipiet & pariet filium. Nõ enim concepturam tantummodo uirginem, sed & parituram uirginem dixit. Quę autem est illa porta sanctuarij, illa exterior ad orientẽ, quę manet clausa, & nemo, inquit, pertransibit per eam, nisi solus deus Israel? Nónne est hæc porta Maria, per quam in hunc mundum redemptor intrauit? Hæc porta iustitiæ, sicut ipse dixit: Sine nos implere omnem iustitiam. Hæc porta est beata Maria: de qua scriptum est, quia dominus pertransibit per eam, & erit clausa post partum, quia uirgo concepit & genuit.

Gene. 2 — 1. Corin. 7 — Esaie. 49 — Apoc. 21 — Luc. 1 — Esa. 7 — Ezech. 44

Quid

Quid autem incredibile si contra usum originis naturalis peperit Maria & uirgo permanet, quando contra usum naturæ mare uidit & fugit, atq; in fontē suū Iordanis fluenta remearunt? Non ergo excedit fidem quod uirgo peperit, quando legimus quòd petra uomuit aquas, & in montis speciem maris unda solidata est. Non ergo excedit fidem quod homo exiuit de uirgine, quando petra pro fonte flumen scaturiuit, ferrum super aquas natauit, ambulauit homo super aquas. Ergo si hominē unda portauit, non potuit hominē Virgo generare: atq; hominē de quo legimus: Et mittet illis dominus hominē qui saluos faciet eos, & notus erit dominus Ægyptijs? In Veteri itaq; testamēto uirgo Hebræorum per mare duxit exercitum: in Nouo testamento Virgo generis aula cœlestis electa est ad salutem. Quid autē etiā uiduitatis attexamus præconia? cum in Euangelio post Virginis celeberrimum partum Anna uidua subrogetur, quæ uixerat cum uiro suo annis septem à uirginitate sua, & hæc uidua annorum octogintaquatuor, quæ non discedebat de templo, ieiunijs & obsecrationibus seruiens die ac nocte? Et meritò habilis uiduitas. Deniq; si Adam sic exegisset ieiunium, non fuisset nudus effectus. Niniuen amor ieiunij liberauit. Et ipse dominus ait: Nō ejcietur, nisi per orationē & ieiuniū. Sed quid plura apud magistrum atq; doctorem? cum iam dignū præmiū retulerunt illi perfidiæ suæ, qui ideoq; huc uenerunt, ne superesset locus in quo nō dominarent, qui uere se Manichæos probauerūt, non credētes quia ex Virgine utiq; uenisset. Quænam hæc est suppar nouorum Iudæorum amentia? Si uenisse nō creditur, nec carnem creditur suscepisse, ergo in phantasmate uisus est, in phantasmate crucifixus est. Sed nobis in ueritate crucifixus est, in ueritate redemptor noster. Manichęus est qui abnegat ueritatē, qui carnem Christi negat, & ideo non est illis remissio peccatorū. Sed est impietas Manichęorum, quam & clementissimus execratus est imperator, & omnes qui illos uiderunt, quasi quędam contagia refugerunt, sicut testes sunt fratres & compresbyteri mei Crescens, Leopardus, Alexander, sancto feruentes spiritu, qui eos omnium execratione damnatos, Mediolanensi ex urbe quasi profugos repulerunt. Ita Iouinianum, Auxentium, Germinatorem, Felicem, Protinum, Genialem, Martianum, Ianuariū, & Ingeniosum, quos sanctitas tua damnauit, scias apud nos quoq; secundum iudicium tuum esse damnatos. Incolumem te & florentissimum deus noster tueatur omnipotens, domine dilectissime frater. Item subscriptio. Ego Euentius episcopus saluto sanctitatem tuam in domino, & huic epistolæ subscripsi. Maximus episcopus, Felix episcopus, Bassianus episcopus, Theodolus episcopus, ex iussu domini episcopi Geminiani, ipso præsente Aper presbyter subscripsi. Eustasius episcopus, Constantius episcopus, Eustasius episcopus, & omnes ordines subscripserunt.

Psalm. 113
Num. 20
4. Reg. 6
Ioan. 21
Esa. 19
Luc. 2
Ione. 3
Matth. 17

Diui Ambrosij ad Vercellensem ecclesiam conquerentis quod ipsa sola adhuc sacerdotem non habeat, illosq; admonentis ut parentum exempla sequantur, ad postulandum sacerdotem. Eorumq; præterea errorem qui nullum dicūt esse abstinentiæ meritum, uel uirginitatis fructum, rationibus; scripturis & exemplis confutantis, uoluptatem quoq; condemnantis, & ieiunium, abstinentiam, temperantiam ac uirginitatem excellenter commendantis. Vercellenses deinceps ad constantiam & alias uirtutes exhortantis. Quodq; maxime in episcopi petitione abesse debeat malignitas. Ac tandem qualis in episcopum eligendus qualésue & ipsi esse debeant, exponentis. Epist. LXXXII

A Mbrosius seruus Christi uocatus episcopus, Vercellensi ecclesiæ, & ijs qui inuocant nomen domini nostri Iesu Christi. Gratia uobis à deo patre & unigenito filio eius adimpleatur in spiritu sancto. Conficior dolore, quia ecclesia domini quæ est in uobis, sacerdotem adhuc non habet, ac sola nunc ex omnibus Liguriæ atque Æmiliæ Venetiarumq; uel cæteris finitimis Italię partibus huiusmodi eget officio quod ex alijs sibi ecclesijs petere solebant, & (quod uerecundius est) mihi inscribitur uestra intentio, quæ affert impedimētum. Nam cum sint in uobis dissensiones, quomodo possumus aliquid aut nos decernere, aut uos eligere, aut quisquā acquiescere, ut inter dissidētes suscipiat hoc munus, quod inter cōuenientes uix sustineatur? Hæc est illa confessoris institutio, hæc iustorum soboles patrum, qui sanctum Eusebiū quem nunquam antè cognouerant, posthabitis ciuibus simul ut uiderunt, & probauerunt: tantumq;

tantumq́ interfuit ut probaretur, quantum ut uideretur? Merito uir tantus euasit, quem omnis elegit ecclesia, merito creditum quod diuino esset electus iudicio, quem omnes postulauissent. Conuenit igitur ut sequamini exemplum parentũ, præsertim cum à sancto confessore Eusebio institutos, tanto meliores patribus esse oporteat, quãto uos melior doctor instituit atq; erudiuit, modestiæq́ uestræ & concordiæ insigne edere, ut congruatis assensu ad postulandum Sacerdotem. Etenim si iuxta dominicam sententiam, quod duobus conuenerit super terram, de omni re quamcũq; petierint, fiet, inquit, à patre meo, qui in cœlis est: Vbi enim sunt duo uel tres congregati in nomine meo, ibi ego sum in medio eorum: quanto magis ubi plena est in nomine domini cogregatio, ubi uniuersorum postulatio congruit, dubitare uos nequaquam oportet ibi dominum Iesum & uoluntatis authorem, & petitionis arbitrum fore, & ordinationis præsulem, uel largitorem gratiæ. Facite ergo uos dignos uideri quorũ in medio Christus sit. Vbi enim pax, ibi Christus: quia pax Christus. Vbi iusticia, ibi Christus: quia Christus iustitia. Sit in medio uestrum, ut uideatis eum, ne dicatur & uobis: Medius autem uestrum stat, quem uos non uidetis. Non illum uiderunt Iudæi, in quem non crediderunt: nos illum deuotione conspicimus, fide cernimus. Stet igitur in medio uestrum, ut aperiantur uobis cœli qui enarrant gloriam dei, ut uoluntatem eius faciatis, & operemini opus eius. Qui uidet Iesum, cœli ei aperiuntur, sicut aperti sunt Stephano dicenti: Ecce uideo cœlos apertos, & Iesum stantem ad dexteram dei. Stabat Iesus quasi aduocatus: stabat quasi solicitus, ut Stephanum athletam suum certantem iuuaret: stabat quasi paratus ut coronaret suum martyrem. Stet igitur & uobis, ut eum non timeatis sedẽtem. Sedens enim iudicat, sicut Daniel dicit: Throni positi sunt, & libri aperti: & antiquus dierum sedit. In octogesimo autem primo Psalmo scriptum est: Deus stetit in congregatione deorum, in medio autem deos diiudicat. Sedens igitur iudicat, stans iudicat, & iudicat imperfectis, inter deos autem diiudicat. Stet uobis ut defensor, ut bonus pastor, ne uos lupi incursent graues. Quò non ociose nostra admonitio deflectit? Audio enim uenisse ad uos Sarmationem & Barbatianum uaniloquos homines, qui dicunt nullũ esse abstinentiæ meritum, nullum frugalitatis, nullam uirginitatis gratiã, pari omnes æstimari precio, delyrare eos qui ieiunijs castigent carnem suam, ut menti subditam faciant. Quod nunquam fecisset, nunquam scripsisset ad instituendum alios Paulus Apostolus, si delyramẽtum putasset. Gloriatur itaq; dicens: Sed castigo corpus meum, & seruituti redigo, ne alijs prædicans ipse reprobus inueniar. Ergo qui non castigant corpus suum, & uolunt prædicare alijs, ipsi reprobi habentur. An quicquam tam reprobum, quàm quod ad luxuriam, ad corruptelam, ad lasciuiam prouocat, quàm incitamentum libidinis, inlecebra uoluptatis, incontinentiæ fomes, incendiũ cupiditatis? Quæ istos Epicureos noua schola misit? Non philosophorum, ut ipsi aiunt, sed imperitorum, qui uoluptatem prædicent, delicias suadeant, castimoniam nulli usui esse dicant. Fuerunt nobiscum, sed non fuerunt ex nobis. Neq; enim pudet dicere quod dicit Euãgelista Ioannes. Sed hic positi ieiunabant, intra monasterium continebantur: nullus erat luxuriæ locus, interdicta ludibriose disputationi licentia. Hoc delicati non potuerũt ferre. Abierunt: deinde uolentes redire non sunt recepti. Pleraq; enim audieram, quæ deberent caueri. Monueram, nihil profeceram. Efferuescentes itaq; disseminare alia cœperunt, quibus incentores essent uitiorum omniũ. Miserabiles, perdiderunt utiq; quod ieiunauerunt, perdiderunt quod se aliquo continuerunt tempore. Nunc itaq; diabolico studio inuident aliorum operibus bonis, quorũ ipsi fructu exciderunt. Quę uirgo audiat nullum præmium esse integritatis, & non ingemiscat, (Absit enim ut facile credat) certe ut non studia deponat, & intentionẽ suæ mentis inflectat? Quæ uidua quum conceperit nullum esse fructum uiduitatis, malit seruare fidem coniugij, & in tristibus degere, quàm se credere lætioribus? Quæ coniugij districta uinculo, si audiat quod nullus honos castitatis sit, non possit incuriosa tentari corporis aut mentis facilitate? Et ideo Ecclesia quotidie in lectionibus sacris, in Sacerdotum tractatibus laudem pudicitiæ, gloriam integritatis personat. Frustra ergo dicit Apostolus: Scripsi uobis in epistola, ne commisceamini fornicarijs. Et ne forte dicant: Non de omnibus mundi nos dicimus fornicarijs, sed dicimus quòd qui fuerit in Christo baptizatus, haberi iam non debeat fornicarius, sed qualiscunq; uita eius accepta sit deo: ideo addi-

Matth. 18

Ioann. 1

Psalm. 18

Acto. 7

Daniel. 7

Psalm. 81

1. Cor. 9

1. Ioan. 2

1. Corin. 5

addidit Apostolus: Non utiq; fornicarĳs huius mũdi. Et infra: Si qui frater nominatur, est fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum eiusmodi nec cibum quidem sumere. Quid enim mihi de ĳs qui foris sunt iudicare? Et ad Ephesios: Fornicatio & omnis immunditia & auaritia nec nominetur in uobis, sicut decet sanctos. Et infrà: Hoc enim scitote quòd omnis impudicus, aut immundus aut auarus, quod est idololatria, non habet hæreditatem in regno Christi & dei. De baptizatis utiq; dictum liquet. Ipsi enim accipiunt hæreditatem, qui baptizantur in morte Christi, & consepeliuntur cum Christo, ut cum ipso resurgant. Ideò hæredes dei, cohæredes Christi sunt. Hæredes dei, quia transcribitur in eos dei gratia: cohęredes Christi, quia renouantur in uitam ipsius. Hæredes quoq; Christi, quia datur illis per mortem ipsius tanquam testatoris hæreditas. Isti igitur magis sibi debent attendere qui habent quod possint amittere, quàm qui non habent. Isti maiore egere custodia, isti cauere uitiorum illecebras, erroris incitamenta debent, quæ maxime cibo potuq; oriuntur. Deniq; sedit populus manducare & bibere, & surrexit ludere. Ipse quoq; Epicurus, quem isti sibi magis sequendum quàm Apostolos putant, assertor uoluptatis, etsi neget inuectricē mali esse uoluptatem, non negat tamen ex ea fieri quædam ex quibus generentur mala. Denique nec luxuriosorum uitam reprehensibilem uideri, quæ repletur delectationibus, nisi uel doloris uel mortis quatiatur metu. Atq; hic quàm alienus à uero sit, etiam hinc deprehenditur, quod uoluptatem in homine deo authore creatam asserit principaliter: sicut Philuminaris eius sectator in Epitomis suis disputat, & huius allegat Stoicos esse authores sententiæ. Sed hoc diuina scriptura redarguit, quæ serpentis insidĳs atq; illecebris infusam Adæ atq; Euæ uoluptatē docet. Siquidem ipse serpens uoluptas sit, & ideo uariæ ac lubricæ & uelut ueneno quodam corruptelarũ infectæ passiones uoluptatis sint. Appetentia igitur uoluptatis constat deceptum Adam excidisse mandato dei, & fructu gratiæ. Quomodo igitur uoluptas ad paradisum reuocare nos potest, quæ sola nos paradiso exuit? Vnde & dominus Iesus uolens nos aduersus diaboli tentamenta fortiores reddere, certaturus ieiunauit, ut sciremus quia aliter illecebras mali non possumus uincere. Deniq; ipse diabolus primum tentamentorum suorum spiculum de uoluptate intorsit dicens: Si filius dei es, dic ut lapides isti panes fiant. Vnde ait dominus: Non in pane solo uiuit homo, sed in omni uerbo dei. & noluit facere, cum posset, ut magis lectionis studio quàm uoluptati intendere nos salutari præcepto doceret. Et quia isti ieiunandum negant, qua caussa Christus ieiunauerit astruant, nisi ut nobis exemplo esset eius ieiunium? Deniq; in posterioribus docuit non facilè malũ posse nisi nostro uinci ieiunio, dicens: Hoc genus non ejcitur nisi in oratione & ieiunio. Quid etiam sibi uult scriptura quæ docet ieiunasse Petrum, & ieiunanti atq; oranti de baptizandis Gentibus reuelatum mysterium, nisi ut ostenderet etiam ipsos sanctos cum ieiunant, tunc fieri præstantiores? Deniq; Moyses cum ieiunaret, Legē accepit. Et ideo Petrus cum ieiunaret, edoctus est Noui testamenti gratiam. Daniel quoq; ieiunĳ merito ora clausit leonum, futurorumq; temporũ uidit negocia. Aut quæ nobis salus esse potest nisi ieiunio eluerimus peccata nostra: cum scriptura dicat: Ieiunium & eleemosyna à peccato liberat? Qui sunt ergo hi præceptores noui qui meritũ excludant ieiunĳ? Non ne Gentilium uox ista est dicentium: Manducemus & bibamus? Quos bene irridet Apostolus dicens: Si secundum hominem pugnaui Ephesi ad bestias, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? Mãducemus & bibamus: cras enim moriemur. Hoc est: Quid mihi profuit usq; ad mortem cõtentio, nisi ut hominem redimerem meum? Qui frustra redimitur si nulla est spes resurrectionis. Ac per hoc spe omni resurrectionis amissa manducemus & bibamus: ne amittamus fructum præsentium, qui futurorum nullum tenemus. Illorum ergo est cibis & potibus indulgere, qui nihil post mortem suam sperent. Deniq; Epicurei dicunt, assertores uoluptatis, quia mors nihil ad nos. Quod enim dissoluitur, insensibile est: quod autem insensibile, nihil ad nos. Quo demonstrant, corpore se tantum non mente uiuere: nec animæ fungi, sed carnis solius munere, qui secessione animæ corporisq; dissolui munus suæ uitæ omne existiment, perire merita uirtutum, atq; animæ omnem uigorem, totos se deficere cum corporis sensu, nihil reliquiatum superesse animæ, cum ipsum corpus non statim resoluatur. Prius ergo dissoluitur anima quàm corpus: cum secundum

Ephes. 5 | Rom. 8 | Ibidem | Exo. 32 | Gene. 3 | Matth. 4 | Ibidem 17 | Act. 10 | Exo. 34 | Daniel. 14 | Tobie 4. & 12 | 1.Cor. 15

suam opinionem uel carnem & ossa considerare debeant, quæ post mortẽ superfunt, secundum ueram autem assertionem negare non debeant resurrectionis gratiam. Merito ergo hos redarguens Apostolus monet nos ne talibus labamur opinionibus, dicens: Ibidem Nolite seduci, corrumpunt mores bonos colloquia mala. Sobrij estote iuste, & nolite peccare. Ignorantiam enim dei quidam habent. Bonum ergo sobrietas, quia peccatum ebrietas est. Quid quod ille ipse Epicurus defensor uoluptatis, cuius ideo frequentẽ facimus mentionẽ, ut hos aut Gentilium discipulos, & Epicuream probemus sectã sequi, aut illum ipsum quẽ ipsi philosophi à suo excludunt consortio tanquam patronũ luxuriæ, tolerabiliorẽ his esse doceamus? Clamat ergo ille (ut Demarchus asserit) quia non potationes, neq; comessationes, nec filiorũ soboles, nec fœminarũ copulæ, nec piscium copia, aliorumq; huiusmodi, quę splendido usui parantur cõuiuij, suauem uitam faciant, sed sobria disputatio. Deniq; addidit quòd hi copijs cõuiuij moderatè utantur, qui non immoderatè eas quærunt. Succo solo & pane uel aqua qui libenter utitur, despuit deliciarum epulas, quia multæ ex his generantur molestiæ. Etiam alibi dicunt: Non immoderatæ epulæ, nõ potationes, uoluptatis suauitatẽ generant, sed cõtinens uita. Cum igitur illos abdicauerit philosophia, hos nõ excludit Ecclesia? Siquidem & illi, quod maiorẽ caussam habent, se assertionibus suis impugnant frequẽter. Nam etsi principalis eorum sententia sit quòd nullam suauitatẽ uoluptatis putent nisi quæ cibo potuq; percipiatur: tamẽ intelligentes in tam reprehensibili definitione uersari se sine summo dedecore nõ posse, ac deleri ab omnibus, fuco quodam probabilium disputationum ea colorare uoluerunt, adeò ut diceret quidam ex ijs: Dum studemus delectationi per epulas & cantus, amisimus eam quæ per uerbi, quo solo salui esse possumus, infunditur perceptionẽ. Non'ne isti dispares, discolores in hac multiformi disputatione nobis uidentur? quos adeò scriptura condemnat, ut non præterierit eos quos Apostolus redarguebat, dicente Luca in Actibus apostolorũ, qui eum librum historico stylo scripsit: Quidam aũt Epicurei & Stoici philosophi disputabant cum eo, & quidã dicebant: Quid sibi uult hic seminiuerbius? Alij aũt: Nouorum dæmoniorũ uidetur pronunciator esse. Ex hoc tamen numero nõ immunis gratiæ abijt Apostolus. Siquidem etiam Dionysius Ariopagites cum Damari uxore sua alijsq; multis credidit. Itaq; illi doctissimorũ & eloquentium cœtus simplici disputatione uictos se esse credentiũ exemplo manifestarũt. Quid igitur sibi isti uolunt qui tentãt eos peruertere quos acquisiuit Apostolus, quos redemit Christus sanguine suo? Quid est quod asserunt baptizatos intendere nõ debere uirtutũ disciplinis, nihil illis obesse comessationes, nihil uoluptatũ affluentiam, insipientes esse eos qui ijs careant: uirgines oportere nubere, filios facere, similiter & uiduas iterare quod semel male uirili admixtione expertæ sint, etiam si se continere possint, errare eas quæ nolint iterare copulam? Quid ergo? Placet ut hominem exuentes, induamus pecudem: & expoliantes Christum, uestiamur aut superuestiamur amictus diaboli? Sed quũ ipsi doctores Gentium ne honestatẽ quidem cum uoluptate copulandã putauerint, eo quòd pecudem uiderẽtur cum homine includere: nos & beluinos usus humano infundemus pectori, & rationabili menti inscribemus irrationabiles ritus ferarũ? Quanq; multa genera sint animantiũ, quæ amisso pari, concubitui indulgere nesciant, & tanq; solitariæ uitæ æuũ exigant: plurima quoq; herbis uescantur simplicibus, nec alio nisi fonte puro sitim restinguere nouerint: canesq; uideas frequenter interdicto cibo temperare solitos, ut ieiuna fame ora suspendant si imperetur abstinentia. Ab hoc igitur reuocantur homines, quod didicerunt per hominem etiam mutæ nõ præuaricari bestiæ? Quid autẽ pulchrius abstinentia, quæ facit etiam iuuentutis annos senescere, ut fiat morũ senectus? Nanque ut redundantia ciborum ac temulentia etiam maturior ætas calescit, ita mitigatur iuuentutis ferocitas epularum parsimonia, irriguoq; fontis. Et si exterior ignis aquæ infusione extinguitur: non mirum si etiam interior æstus corporis fluuiali potu refrigeratur. Cibo enim flamma alitur, ac deficit. Siquidem fœnum, stipulam, lignum, oleum, aliaq; huiusmodi alimenta ignis sunt, quibus pascitur: ea si detrahas, uel nõ suggeras, etiam ignis sopitur. Similiter ergo uapor corporis cibo alitur aut minuitur: cibo excitatur, cibo soluitur. Luxuria igitur mater libidinis est. Quid quòd naturæ conueniens temperantia est, atq; illi diuinæ legi quæ in ipso terũ ortu omnes fontes potui, fructus arborũ esui dedit?

Act. 17

Vinum post diluuium iustus ad tentationē sui reperit. Vtamur ergo temperantiæ naturali cibo, utinamq; possimus. Sed quia non omnes fortes, ideo Apostolus ait: Vino modico utere propter frequentes tuas infirmitates. Non ergo propter uoluptatem bibendum est, sed propter infirmitatem. Pro remedio igitur parcius, nō pro delicijs redundantius. Deniq; Helias quē dominus ad uirtutis erudiebat perfectionē, ad caput suum collyridam & uas aquæ reperit, & ideo in uirtute escæ illius quadraginta diebus ieiunauit. Patres nostri quum mare transirent pedibus, aquam non uinū bibebant. Daniel & Hebrei pueri patrio cibo, & aquæ potu: ille furorē leonum repressit, isti ardentem ignem innoxio uidere tactu circa membra sua pasci. Et quid de uiris loquar? Iudith luxurioso Holophernis haudquaq; inflexa conuiuio, solo titulo sobrietatis desperatum lacertis uirilibus reportauit triumphum, patriam obsidione exuit, ducem militiæ suis manibus occidit. Exemplum euidens, quod & illum terribilem populis bellatorem uirum luxuria emolliuit, & hanc fœminam temperantia cibi fortiorē uiris fecit. Non hic in sexu suo uicta est natura, sed in cibo suo uicit. Hester regem superbum suis inclinauit ieiunijs. Anna octoginta quatuor annos in uiduitate sua ieiunijs & obsecrationibus in templo die ac nocte seruiens, Christum agnouit, quem Ioannes abstinentiæ magister & quidam nouus terrarū angelus annunciauit. O stultum Helisæum qui syluestribus glumis & amaris pascebat prophetas, Immemorē scripturarū Esdrā qui memoria scripturas reddidit, Insipientem Paulum, qui gloriatur ieiunijs, si nihil prosunt ieiunia. Sed quomodo non prosunt, quibus uitia purgātur? Quæ si deferas cū humilitate, cū misericordia, ut Esaias spiritu diuino locutus est, ossa tua pinguescēt, & eris sicut hortus ebrius. Pinguescit igitur anima tua, uirtutesq; eius spirituali adipe ieiunij, & fructus tui multiplicant ubertate mentis tuæ, ut sit in te sobria ebrietas, sicut illud est poculū de quo ait propheta: Et poculum tuum inebrians q; præclarū est. Sed non illa solum laudabilis quæ parca est ciborum temperantia, sed etiam illa quæ cōcupiscentię. Deniq; scriptū est: Post concupiscentias tuas ne eas, & à uoluptate tua uetare. Si dederis animæ tuæ concupiscentiā, gaudio eris inimicis tuis. Et infrà: Vinū & mulieres apostatare faciunt etiā sapientes. Vnde Paulus etiam in ipsis cōiugijs temperantiā docet. Est enim uelut quidam adulter incōtinens in matrimonio, qui legem apostolicā præuaricatur. Quid aūt loquar quanta sit uirginitatis gloria, quæ meruit à Christo eligi ut esset etiam corporale dei templum, in qua corporaliter (ut legimus) habitauit plenitudo diuinitatis? Virgo genuit mundi salutē, uirgo peperit uitam uniuersorū. Sola ergo nō debet esse uirginitas, quæ omnibus in Christo profuit? Virgo portauit quē mundus iste capere aut sustinere nō potest. Qui cum ex Mariæ nasceretur utero, genitale tamē septum pudoris, & intemerata uirginitatis conseruauit signacula. Itaq; in uirgine Christus reperit quod suū esse uellet. quod sibi omniū dominus assumeret. Per uirū aūt & mulierē caro eiecta de paradiso, per uirginē iuncta est deo. Quid de altera Moysi sorore Maria loquar? quæ fœminei dux agminis pede transmisit pelagi freta? Quo munere autē uenerabilis Thecla etiam leonibus fuit, ut ad pedes prædæ suæ stratę impastæ bestię sacro deferrēt ieiunio, nec procaci oculo uirginē nec ungue uulnerarēt aspero? quoniā & ipso aspectu uirginitatis uiolatur sanctitas. Deniq; qua reuerētia uirginitatis locutus est sanctus Apostolus: De uirginibus pręceptum domini nō habeo, consilium autē do tanq; misericordiam consecutus à domino? Præceptum nō habet, consilium habet. Non enim præcipitur quod supra legem est, sed magis dato suadetur consilio. Nec authoritas præsumitur, sed demonstratur gratia: nec à quocunq; demonstrat, sed ab eo qui misericordiam dei meruit. Horum ergo meliora q; apostolorum consilia? Apostolus dicit: Consilium do, isti dissuadendum putant, ne qua studeat uirginitati. Cuius quantā laudem breui uersiculo propheta expresserit, uel potius Christus in propheta, debemus cognoscere. Hortus, inquit, clausus soror mea sponsa, hortus clausus, fons signatus. Christus hoc dicit ad Ecclesiam, quā uult esse uirginē sine macula, sine ruga. Bonus hortus uirginitas, quę plurimos boni ferat fructus odoris. Hortus clausus, quia undiq; uallata est muro castitatis. Fons signatus, eò quòd uirginitatis sit fons & origo pudicitiæ, quæ inuiolata custodiat integritatis signacula, in quo fonte ima go dei luceat: quia cum munditia corporis cōgruit etiā puritas simplicitatis. Nec potest dubitare quisquā quòd Ecclesia uirgo sit, quā etiam in Corinthijs despondit Apostolus

1.Tim.5 — 3.Reg.19 — Dan.1 — Iudith 13 — Luce 2 — Matth.3 — 4.Reg.4 — 1.Esd.8 — 2.Cor.11 — Esa.58 — Psal.22 — Eccle.18 — Eccli 19 — Coloss.2 — Exo.15 — 1.Cor.7 — ibidem — Cant.4

Paulus, uirginem castam assignare Christo. In superiore igitur epistola dat consilium, & existimat bonum esse munus uirginitatis, ut nullis instantis seculi turbetur necessitatibus, nulla illuuie coinquinetur, nullis exagitetur procellis: in posteriore spôsor est Christo, quo uirginitatem Ecclesiæ in illius plebis consignare possit integritate. Responde mihi nunc Paule qua ratione propter instantem necessitatem des consilium: quoniam qui sine uxore est solicitus, inquit, est quæ domini sunt, quomodo placeat deo. Et addidit: Et mulier innupta & uirgo cogitat quæ sunt domini, ut sit sancta corpore & spiritu. Habet igitur murum suum aduersus mundi huius turbines, & ideo septo diuinæ munita protectionis nullis seculi flabris inquietatur. Bonum ergo consilium, quia in consilio utilitas est, in præcepto laqueus. Consilium inuitat uoluntarios, præceptum astringit inuitos. Siqua ergo secuta fuerit consilium, & eam non pœnituerit, acquisiuit utilitatem: si quam uero pœnituerit, non habet quod accuset Apostolū. Ipsa enim de infirmitate sua iudicare debuit, & ideo sibi uoluntatis suæ rea est, cuius grauiore quàm ferre posset laqueo se ac nodo ligauit. Itaq; tanquam bonus medicus qui & fortioribus stabilitatē uirtutis conseruare cupiat, & infirmis salubritatē dare, alijs dat consilium, alijs demonstrat remedium. Qui infirmus est, olera manducet, accipiat uxorem: qui ualidor est, fortiorē uirtutis cibum expetat. Meritoq; adiunxit: Nam qui statuit in corde suo firmus non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ uoluntatis, & hoc iudicauit in corde suo seruare uirginem suam, bene facit. Igitur & qui matrimonio iungit uirginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. Mulier uincta est legi quāto tempore uir eius uiuit. Quod si dormierit uir eius, libera est: cui uult nubat, tantum in domino. Beatior autem erit si sic permanserit, secundum meum consilium. Puto enim quod & ego spiritum dei habeo. Hoc est consiliū dei habere, explorare diligenter omnia, & quæ meliora sunt suadere, & quæ tutiora demonstrare. Prouidus ductor multas ostendit uias, ut qua uult unusquisq; quam sibi accōmodam arbitratur incedat, dummodo occurrat quo possit in castris prætendere. Bona uirginitatis uia, sed sublimis & ardua ualidiores requirit. Bona etiam uiduitatis, non tam difficilis ut superior, sed confragosa & aspera cautiores exigit. Bona etiam matrimonij, plana & directa longiore circuitu ad castra sanctiorum peruenit. ea plurimos recipit. Sunt ergo uirginitatis præmia, sunt merita uiduitatis, est etiam coniugali pudicitiæ locus. Gradus singularum sunt & incremēta uirtutum. State igitur in corde uestro, ne quis uos subruat, ne quis possit subuertere. Docuit nos Apostolus quid sit stare, hoc est quod Moysi dictum est: Locus enim in quo stas, terra sancta est. Nemo enim stat nisi qui fide stat, nisi qui fixus stat sui cordis sententia. Alibi quoq; legimus: Tu aūt hic sta mecum. Vtrumq; ad Moysen à domino dictum est: Vbi tu stas, terra sancta est: & hic sta mecum. hoc est, mecū stas, si stes in Ecclesia. Ipse enim locus est sanctus, ipsa terra fœcunda sanctitatis, & opima uirtutum messibus. Sta ergo in Ecclesia, sta ubi tibi apparui, ibi ego tecum sum. Vbi est Ecclesia, ibi firmissima statio tuæ mentis est: ibi fundamentū animi tui, ubi tibi de rubo apparui. Tu rubus, ego ignis. Ignis in rubo, ego in carne. Propterea ignis, ut tibi luceam, ut tuas spinas & tua peccata consumam, & meam tibi demonstrem gratiam. Stantes ergo in corde uestro lupos fugate ab Ecclesia quærentes prædam tollere. Non sit in uobis desidia, non sit prauum os, lingua amarior. Nolite in concilio uanitatis sedere. Scriptū est enim: Non sedi in concilio uanitatis. Nolite audire detrahentes proximis, ne dum auditis alios, prouocemini ut & ipsi derogetis proximis, & dicatur unicuiq; uestrū: Sedens aduersus fratrem tuū detrahebas. Sedentes detrahunt, stantes autem dominū benedicunt, quibus dicitur: Ecce nunc benedicite dominum omnes serui domini, qui statis in domo domini. Qui sedet (ut de corporeo usu loquar) quasi ocio resoluitur corporis, atq; intentionē mentis relaxat. Stat autem speculator prouidus, explorator impiger, peruigil custos, qui prætēdit in castris. Bellator quoque strenuus ante expectatū prælium stat in agmine, qui uult aduersarij consilia præuenire. Qui stat, uideat ne cadat. Qui stat, obtrectare nescit. Ociosorū etenim fabulæ sunt, quibus obtrectatio seritur, malignitas proditur. Vnde ait propheta: Odio habui cōgregationem malignorū, & cum impijs non sedebo. Et in trigesimosexto Psalmo, quē præceptis refersit moralibus, in principio statim posuit: Noli æmulari inter malignātes, neq; æmulatus fueris facientes iniquitatē. Malignitas plus nocet ꝙ malitia, quia malignitas nec

Marginalia: 1.Cor.7 · Ibidem · Rom.14 · Exo.3 · Deut.5 · Psal.25 · Ibidem 49 · Ibid.133 · 1.Cor.10 · Psal.25

nec puram simplicitatē habet, nec apertam malitiam, sed absconditam maleuolentiam. Difficilius autem cauentur occulta, quàm quæ sunt cognita. Vnde & Saluator noster à spiritibus malignis cauendum admonet, quod nos blandarū specie uoluptatū capiant, cæterarumq; rerum simulatione, cum ad ambitionē, honorem, auaritiam, diuitias, ad superbiam potentiæ lenocinia prætendunt. Itaq; cum in omni actu, tum maximè in episcopi petitione abesse debet malignitas, in quo uita formatur omnium, ut placido & pacifico iudicio præferatur uir omnibus, qui eligatur ex omnibus, & qui medeatū omnibus. Etenim mansuetus homo, cordis medicus est. Huius se medicum etiam dominus in Euangelio locutus est dicens: Non opus est sanis medico, sed ijs qui male habent. Bonus medicus, qui infirmitates nostras suscepit, sanauit ægritudines: & tamē iste (sicut est scriptum) non se honorificauit fieri summum sacerdotem, sed qui locutus est ad eum, pater dixit: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Sicut & alibi dicit: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinē Melchisedech. Qui quoniam typus futurus erat sacerdotū omnium, ideo carnem suscepit, ut in diebus carnis suæ preces & supplicationes deo patri cum magna uoce & lachrymis offerret, & ex ijs quæ passus est, quamuis esset filius dei, discere uideretur obedientiam, quam nos doceret, ut nobis fieret author salutis. Deniq; consummatis passionibus tanq; consummatus ipse sanitatē dedit omnibus, peccatū tulit omnium. Ideo & Aaron sacerdotem ipse elegit, ut nō humana cupiditas in eligendo sacerdote præponderaret, sed gratia dei: non uoluntaria oblatio, nec propria assumptio, sed cœlestis uocatio: ut is offerat munera pro peccatis, qui possit affici pro peccantibus: quia & ipse, inquit, gestat infirmitatem. Non sibi quis honorem debet sumere, sed uocari à deo, sicut & Aaron, ita & Christus nō exegit, sed accepit sacerdotiū. Deniq; cum ab Aaron per genus ducta successio, generis magis teneret hæredes, quàm iustitiæ consortes, propterea ad typum illius Melchisedech, quē in Veteri testamento legimus, uerus Melchisedech, uerus rex pacis, uerus rex iustitię uenit. Hoc enim habet nominis interpretatio, sine patre, sine matre, sine generationis enumeratione, neq; initium dierū, neq; finē uitæ habens, quod & ad filium dei refertur, qui matrē in illa diuina generatione nesciuit, patrem in hoc uirginis Mariæ partu ignorauit: ex patre solo natus ante secula, ex uirgine sola ortus in hoc seculo. Initium dierū habere utiq; nō potuit, qui erat in principio. Quomodo uitæ finē haberet, qui uitæ auctor omnibus est? Ipse principium & finis omniū. Sed refertur & ad exemplum, ut tanq; sine patre & sine matre Sacerdos esse debeat, in quo non generis nobilitas, sed morū eligatur gratia, & uirtutū prærogatiua. Sit in eo fides, & morum maturitas, non alterū sine altero, sed utrunq; in uno cum bonis operibus cōueniat & factis. Vnde nos apostolus Paulus eorum uult esse imitatores, qui per fidem, inquit, & patientiam possident repromissiones Abrahæ, qui per patientiam promissæ sibi benedictionis meruit accipere & possidere gratiam. Imitatores nos sancti Aaron Dauid propheta debere esse admonet, qui eum inter sanctos domini ad imitandum nobis constituit, dicens: Moyses & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel inter inuocantes nomē eius. Dignus plane uir qui sequendus proponatur omnibus. Nam cum dira mors propter cōtumaces in plebem serperet, mediū se inter uiuentes morientesq; obiecit, ut mortē sisteret, ne plures perirent. Vere uir mentis & animi sacerdotalis, qui se pro domini grege quasi pastor bonus pio obijceret affectu. Itaq; infregit aculeū mortis, impetū tenuit, transitum negauit. Pietas meritū adiuuit, quia pro ipsis se obtulit qui resistebant. Discant igitur dissidentes timere domini cōmotionem, sacerdotes placare. Quid? Dathan & Abiron & Chore non'ne propter dissensionē hiatus terræ absorbuit? Nam cum instigassent Chore & Dathan & Abiron ducentos quinquaginta uiros aduersus Moysen & Aaron, ut separarent se ab ijs, insurrexerunt illi dicentes: Satis sit uobis quod tota synagoga sanctorū est, & in ipsis est dominus. Vnde iratus dominus locutus est ad omnē synagogā. Considerauit & nouit dominus qui sunt eius, & sanctos adduxit ad se: & quos non elegit, nō adduxit ad se. Et iussit dominus, ut eligerent sibi arulas, & incensum ponerent Chore & omnes qui cum eo insurrexerāt aduersum Moysen & Aaron sacerdotes domini, ut qui electus esset à domino, ipse sanctus confirmaretur inter leuitas domini. Et dixit Moyses ad Chore: Audite me filij Leui, Nunquid hoc pusillum est uobis quod separauit uos deus à synagogis Israel? Et infrà: Quæritis sacerdo-

Matth. 9
Hebr. 5
Exod. 7
Hebr. 7
ibidem 6
Psal. 89
Num. 16
ibidem

tio fungi? Sic tu & omnis synagoga tua congregare ad deum? Et Aaron quis est, quia murmuratis de eo? Consideratis igitur quæ offensionis caussæ extiterint, quòd sacerdotio fungi indigni uellent, & propterea diffiderent, quod immurmurarent improbantes in sacerdotis sui electione iudicium dei. Propterea totum populum metus ingens corripuit, pœnæ terror inuoluit uniuersos. Obsecrantibus tamen omnibus ne paucorum insolentia omnes perirent, designantur sceleris rei, & à totius populi corpore ducenti quinquaginta cum auctoribus suis separãtur uiri, immugiens terra in medio plebis scinditur, aperitur in profundum sinus, abripiuntur noxij, & ita ab omnibus mundi huius ablegantur elementis, ut nec aerem haustu, nec cœlum uisu, nec mare tactu, nec terram contaminarent sepulchro. Cessauit pœna, non cessauit malitia. ex hoc ipso immurmuratio exorta populi, quod per sacerdotes perisset populus. Qua indignatione dominus perdidisset omnes, nisi Moyses & Aaron primo precibus inflexus, post etiam obiectu sacerdotis sui Aaron maluisset ingratos maiore ueniæ pudore donare ijs, quorum abnuebant gratiam. Ipsa prophetissa Maria, quæ cum fratribus pede transmiserat freta maris, quia Aethiopissæ mysterium adhuc nesciens immurmurauerat aduersus fratrem Moysen, lepræ maculis inhorruit, ut uix tanto absoluta esset contagio, nisi Moysen rogasset. Quamuis ad typum Synagogæ illa refertur admurmuratio, quæ Aethiopissæ, id est Ecclesiæ ex Gentibus sacramentum ignorans quotidiano immurmurat conuitio, & inuidet ei plebi cuius fide etiam ipsa exuetur à perfidiæ suæ lepra, secundum quod legimus quia cæcitas ex parte in Israel contigit, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Et ut aduertamus, quia in sacerdotibus diuina magis quàm humana operatur gratia, una ex multis quas Moyses per tribus acceperat & reconderat, uirga Aaron floruit, atque ita diuini iudicij munus spectandũ in Sacerdote populus aduertit, ac destitit parem sibi humano iudicio uindicare gratiam, qui ante parem sibi prærogatiuam competere arbitrabatur. Virga autẽ illa quid aliud ostendit, nisi quod nunquam sacerdotalis marcescat gratia, & in summa humilitate habeat in suo munere commissæ sibi florem potestatis, uel quia id quoque ad mysterium referatur? Nec ociose prope exitum uitæ Aaron sacerdotis hoc factum putamus. Declarari uidetur populus senior, sacerdotalis longæuæ infidelitatis uetustate cariosus, quod ultimis temporibus imitatione Ecclesiæ reformatus in studia fidei & deuotionis, emortuum iam tot seculis rediuiua gratia florem emittat. Quid autem illud significat, quod post defunctum Aaron nõ uniuerso populo, sed soli Moysi qui est in sacerdotibus domini, imperauit deus ut exuuijs Aaron sacerdotis filiũ eius indueret Eleazarũ, nisi ut cognosceremus quod sacerdos sacerdotem consecrare debeat, & ipse eum induere uestimentis, hoc est uirtutibus sacerdotalibus, ac tunc si nihil ei deesse indumentorũ aduerterit sacerdotalium, & apte quadrare omnia, sacris eum adhibeat altaribus? Supplicaturus enim pro populo, eligi à domino, probari debet à sacerdotibus, ne quid sit quod in ipso grauiter offendat, cuius officium est pro aliorũ offensa interuenire. Neq; enim mediocris uirtus sacerdotalis est, cui cauendum nõ solum ne grauioribus flagitijs sit affinis, sed ne minimis quidẽ: ut sit promptus ad misericordiã, promissum non remordeat, lapsum reuocet, cõpatiatur dolori, mansuetudinẽ teneat, pietatem diligat, iram repellat uel decoquat, sit quidam lituus plebis excitandæ ad deuotionẽ, mitificandæ ad tranquillitatem. Vetus dictum est, assuesce unus esse: ut uita tua quandam picturam exprimat, eandem seruans semper imaginem quam acceperit. Quomodo potest unus esse, qui nunc iracundia inflammatur, nunc indignatione graui exæstuat, nunc uultu excandescit, nũc pallore immutatur, per momenta uarius & discolor? Sed esto sit naturæ irasci, aut plerumq; caussæ, hominis est tamen temperare iracundiam, non leonino raptari furore. non iorit assuescere clamori, non serere nec acerbare familiare iurgium. Scriptũ est enim: Vir iracundus effodit peccatũ. Non est unus duplici corde, nõ est unus qui se cohibere nescit in iracundia, de quo pulchrè Dauid ait: Irascimini, & nolite peccare. Non iram imperat, sed indulget naturæ: quam homo præuertere nõ potest, mitigare potest. Ergo etsi irascimur, affectus noster motum recipiat secundum naturã, non peccatũ præter naturã. Quis enim ferat si ipse se gubernare nequeat, qui alios gubernandos receperit? Ideoq; Apostolus formã dedit, quia & episcopum esse oportet irreprehensibilem. Et alibi ait: Oportet enim episcopũ sine

Num. 12 — Rom. 11 — Num. 17 — Ibidem 29 — 4 — 5 — 6 — Prouerb. 15 — Psal. 4 — 1. Tim. 3 — ad Titum 1

ſine crimine eſſe, ſicut dei diſpenſatorẽ, non ſuperbum, non iracundum, nõ uinolentum, non percuſſorem, nõ turpis lucri cupidum. Nam quomodo conueniunt ſibi diſpenſantis miſericordia, & cupientis auaritia? Hæc poſui quæ cauenda acceperim. Virtutũ autem magiſter Apoſtolus eſt, qui cum patientia redarguendos doceat cõtradicentes, qui unius uxoris uirum præcipiat eſſe: non quo exortem excludat coniugij; nam hoc ſupra legem præcepti eſt: ſed ut coniugali caſtimonia ſeruet ablutionis ſuæ gratiam. Neq; iterum ut filios in ſacerdotio creare Apoſtolica inuitetur authoritate. Habentem enim dixit filios, non facientem, neq; coniugium iterare. Quod ideo non prætermiſi, quia pleriq; ita argumentantur, unius uxoris uirum dici poſt baptiſmum habitæ, eò quòd baptiſmo uitium ſit ablutum, quo afferebatur impedimentum. Et uitia quidem atq; peccata diluuntur omnia, ut ſi quis cõtaminauerit ſuum corpus cum plurimis quas nulla coniugij lege ſociauerit, remittantur ei omnia: ſed coniugia non reſoluuntur ſi quis iterauerit. Culpa enim lauacro non lex ſoluitur. Nulla enim culpa coniugij, ſed lex eſt. Quod legis eſt igitur, non remittitur quaſi culpa, ſed tenetur quaſi lex. Ideo & Apoſtolus legẽ poſuit dicens: Si quis ſine crimine eſt unius uxoris uir. Ergo qui ſine crimine eſt, unius uxoris uir, tenetur ad legem ſacerdotij ſuſcipiendi: qui autem iterauerit coniugium, culpam quidem non habet coinquinati, ſed prærogatiua exuitur ſacerdotis. Diximus quid legis eſt, dicamus etiam quid rationis. Sed prius cognoſcamus non ſolum hoc Apoſtolum de epiſcopo & presbytero ſtatuiſſe, ſed etiam patres in cõcilio Niceni tractatus addidiſſe, neq; clericum quemquam debere eſſe qui ſecunda cõiugia ſortitus ſit. Quomodo enim poteſt conſolari uiduam, honorare, cohortari ad cuſtodiendam uiduitatem, ſeruandam marito fidem, qui ipſe priori coniugio non reſeruauerit? Aut quid intereſſet inter populum & ſacerdotem ſi iiſdem aſtringerentur legibus? Debet præponderare uita ſacerdotis, ſicut præponderat gratia. Nam qui alios præceptis ſuis ligat, debet ipſe legitima præcepta in ſe cuſtodire. Quàm reſiſtebam ne ordinarer? poſtremo cum cogerer, ſaltem ordinatio protelaretur, Sed non ualuit præſcriptio, præualuit impreſſio. Tamen ordinationẽ meam occidentales epiſcopi iudicio, orientales etiam exemplo probarunt. Et tamen neophytus prohibetur ordinari, ne extollatur ſuperbia, Si dilatio ordinationi defuit, uis cogentis eſt: ſi non deeſt humilitas competens ſacerdotio: ubi cauſa non hæret, uitium non imputatur. Quod ſi in aliis eccleſiis tanta ſuppetit ordinandi ſacerdotis conſideratio, quanta cura expetitur in Vercellenſi eccleſia, ubi duo pariter exigi uidentur ab epiſcopo, monaſterij continentia, & diſciplina Eccleſiæ? Hæc enim primus in occidentis partibus diuerſa inter ſe Euſebius ſanctæ memoriæ coniunxit, ut & in ciuitate poſitus inſtituta monachorum teneret, & Eccleſiam regeret ieiunij ſobrietate. Multum enim adiumenti accedit ad Sacerdotis gratiam, ſi ad ſtudium abſtinentiæ, & normam integritatis iuuentutem aſtringat, & uerſantes intra urbem abdicet uſu urbis & conuerſatione. Hinc illi proceſſerunt uiri, Helias, Heliſæus, Ioannes, qui pelliceis tunicis & caprinis exuuiis induti, inopes atq; egentes, anguſtiis & doloribus afflicti, in ſolitudinibus errabant, inter alta & condenſa montium, inuia rupium, ſpeluncarum horrida, fouearum uadoſa, quorum conuerſatione dignus orbis terrarum non erat. Hinc illi Daniel, Ananias, Azarias, Miſael, qui in aula regia paſcebantur, ieiunio alebantur tanquam in deſertis cibo aſpero, potuq; obuio. Meritoq; regij ſeruuli regi præualuerunt, & captiuitatem decuſſo iugo contempſerunt, poteſtates ſubegerũt, elementa uicerunt, naturam ignis extinxerunt, euitauerunt flammas, obtuderunt aciem gladij, ſtrinxerunt leonum ora: & ubi infirmiores exiſtimabantur, ibi fortiores reperiebantur. non refugiebant ludibria humana, qui cœleſtia ſperabant præmia. non horrebant tenebras carceris, quibus æterni luminis gratia refulgebat. Hos ſecutus Euſebius ſanctus exiuit de terra ſua, & de cognatione ſua, & domeſtico ocio peregrinationem prætulit. Pro fide quoq; exilij dura præoptauit atq; elegit, coniuncto ſibi ſanctæ memoriæ Dionyſio, qui poſthabuit imperatoris amicitiam exilio uoluntario. Itaq; memorabiles uiri circũdari armis, uallari exercitu, cum raperẽtur de eccleſia, maiore triumphabant de imperio, quia cõtumelia terreſtri mercabãtur mẽtis fortitudinẽ, regni potentiã quibus militaris armorũ ſtrepitus extorquere nõ potuit fidẽ: ſubegerũt beſtialis animi feritatẽ, quę nocere ſanctis nequiuit. Ira enim regis, ira leonis ut in prouerbiis habes. Cõfeſſus eſt ui-

1. Tim. 3

ad Titum 1

Hebr. 11

Prouerb. 19

ctum se esse, qui rogabat ut mutarent sententiam. Sed illi ualidiorem calamū suum ferreis gladijs arbitrabantur. Deniq; uulnerata est perfidia ut occideret, non est uulnerata sanctorum fides: non desiderarunt patrium sepulchrū, quibus reseruabatur cœlestis domicilium. Errauerunt toto orbe, ut nihil habentes, & possidentes omnia. Quocunque missi essent, locus deliciarum putabatur. Neq; enim illis quicquam decrat, quibus fides locuples abundabat. Deniq; locupletabant alios, ipsi inopes ad sumptum, opimi ad gratiam: tentabantur, sed non mortificabantur, in ieiunijs, in laboribus, in custodijs, in uigilijs. Euaserunt de infirmitate fortes, nō expectabant deliciarum illecebras quos saginabat fames, non adurebat eos torrida æstas, quos refrigerabat æternæ spes gloriæ. Non frangebant glacialis plagæ frigida, quibus feruenti spiritu uernabat deuotio: Non uerebantur uincula hominum, quos Iesus soluerat: Non desiderabant redimi à morte, qui præsumebant à Christo resuscitari. Deniq; sanctus Dionysius exegit uotis ut in exilio uitam poneret, ne regressus confusa institutis & usu infidelium studia plebis aut cleri inueniret. Meruitq; hanc gratiam, ut pacem domini tranquillo affectu secum referret. Itaque ut Eusebius sanctus prior leuauit uexillum confessionis, ita beatus Dionysius in exilij prioribus locis æquali martyribus titulo uitam exhalauit. Hæc igitur patientia in sancto Eusebio monasterij coaluit usu, & durioris obseruantionis consuetudine hausit laborum tolerantiam. Nanq; hæc duo in attentiore Christianorum deuotione præstantiora esse quis ambigat, clericorum officia, & monachorum instituta? Ista ad comitatem & moralitatem disciplina, illa ad abstinentiam assuefacta atq; patientiam. Hæc uelut in quodam theatro, illa in secreto. Spectatur ista, illa abscondītur. Ideo bonus athleta ait: Spectaculum facti sumus mundō. Dignus sanè qui spectaretur ab angelis, cum luctaretur: ut ad Christi brauium perueniret, cum certaret ut in terris uitam angelorum institueret, in cœlo nequinam angelorum refelleret. Colluctabatur enim nequitijs spiritualibus. Merito mundus eum spectabat, ut mundus imitaretur. Hæc ergo uita in stadio, illa in spelunca. Hæc aduersum confusionem seculi, illa aduersus carnis appetentiam. Hæc subijciés, illa refugiens corporis uoluptates. Hæc granior: illa tutior. Hæc se ipsam regens, illa semetipsam coercens. Vtraq; tamen se abnegans, ut fiat Christi: quia perfectis dictum est: Qui uult post me uenire, abneget seipsum sibi, & tollat crucem suam, & sequatur me. Sequitur ergo Christum qui potest dicere: Viuo autem iam non ego, uiuit uerò in me Christus. Negabat se Paulus, cum sciens, quia uincula & tribulationes eum manerēt, in Hierusalem uoluntarius se offerret periculis dicens: Nec facio animam meam chariorem mihi, dummodo consummem cursum meum, & ministerium uerbi quod accepi à domino Iesu. Deniq; circunstantibus plurimis plorantibus & obsecrantibus, non flexit animum. ita fides prompta dura sui censor est. Hæc ergo dimicat, illa se remouet. Hæc illecebras uincit, illa refugit. Huic mundus triumphatur, illi exulat. Huic mundus crucifigitur, uel ipsa mundo, illi ignoratur. Huic plura tentamenta, & ideo maior uictoria: illi infrequentior lapsus, facilior custodia. Deniq; ipse Helias, ut confirmaretur uerbū oris eius, missus est à domino, ut se ad torrentem absconderet Chorath. Minabatur Achab, minabatur Iezabel, timuit Helias, & exurrexit, & in uirtute escę intelligibilis quadraginta diebus ambulauit, & quadraginta noctibus usq; ad montem Oreb, & introiuit in speluncam, & requieuit ibi, & sic postea missus est ut ungeret reges. Duratus igitur ad patientiam est solitudinis incolatu, & tanquam pastus ad uirtutis adipalem agresti alimento processit fortior. Ioannes quoq; in deserto adoleuit, & constantiā illic prius exercuit, ut postea regem increparet. Et quia de sancti Heliæ habitatione deserti, nomina locorum non ociosa quasi feriati præteriuimus, quid significent repetendum uidetur. Missus est Helias ad torrentem Chorath, ibi eum corui alebant, mane panem afferebant, ad uesperam carnes. Non immerito mane panis afferebatur, qui confirmat cor hominis. Quo enim cibo nisi mystico aleretur propheta? Ad uesperam caro ministrabatur. Intellige quæ legis, quia Chorath intellectus est, Oreb omne cor, uel quasi cor dicitur, Bersabe quoq; puteus septimi, aut iuramēti Latina interpretatio est. Primum Helias in Bersabe est, concessit ad sanctæ legis mysteria, diuiniq;turis sacramenta. Postea ad torrentem mittitur, ad illum fluminis impetum qui lætificat ciuitatem dei. Vtrumq; aduertis unius authoris testamentum. uetus scriptura quasi puteus profunda atq; obscurior: unde

1. Cor. 6
1. Cor. 4
Matth. 16
Gal. 2
Act. 20
3. Reg. 17. & 19
Luce 3

unde cum labore haurias, non plenam, quia adhuc qui impleret eam, non uenerat. Denique postea ait: Non ueni legem soluere, sed implere. Ideo ad fluuium transire sanctus à Christo iubetur, quoniam qui de Nouo testamento biberit, non solùm flumen est, sed etiam flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ, flumina intellectus, flumina cognitionis, flumina spiritualia, quæ tamen perfidiæ aruerunt tempore, ne sacrilegi biberent, potarent perfidi. Ibi prophetam domini agnoscebant corui, quem non agnoscebant Iudęi. Pascebant corui, quem genus regale illud & nobile persequebatur. Quæ est Iezabel quæ persequebatur, nisi Synagoga, uane fluens, uane abundans scripturis, quas neq; custodit, neque intelligit? Qui corui pascebant, nisi quorum pulli eum inuocant, qui iumentis dat escam, ut legimus, pullis coruorum inuocantibus eum? Sciebant illi corui quem pascerent, qui iuxta intellectum erant, & ad illum cognitionis sacræ fluuium escam uehebant. Pascit prophetam, qui intelligit, qui custodit quæ scripta sunt. Dat ei succum fides nostra, dat ei alimentum noster profectus: Ille sensu nostro pascitur, in nostro sermo eius intellectu epulatur. Damus ei mane panem qui in lumine Euangelij positi conserimus ei nostri fundamenta cordis. His alitur, his uiget, his ieiuna diu replet ora, quibus Iudæorum perfidia nullum fidei cibum subministrat. Ieiunus est illis omnis sermo propheticus, cuius adipem interiorem non uident, exesus & tenuis, qui impinguare eorum fauces non potest. Fortasse ideo deferebant ad uesperam carnes, quasi fortiores cibos, quos infirmi ingenio Corinthij non poterant sumere, & ideo lacte potabantur Apostolico. Esca ergo fortior ad uesperam mundi huius deferebatur mane panis. Et ideo quia dominus hanc ministrari mandauit alimoniam, bene illud propheticum dici ei hoc loco conuenit: Exitu matutino & uespere delectabis. Et infrà: Parasti cibum illorum, quia ita est præparatio eius. Sed satis de magistro dictum puto, nunc discipulorum uitam persequamur: quia in illam se laudem induerunt, hymnis dies ac noctes personant. Hæc nempe angelorum militia est, semper esse in dei laudibus, orationibus conciliare crebris, atq; exorare dominum student, lectione uel operibus continuis mentem occupant, separati à cœtu mulierum, sibijpsi inuicem tutam præbent custodiam. Qualis hæc uita, in qua nihil sit quod timeas, & quod imiteris, plurimum adest: ieiunij labor compensatur mentis placiditate, leuatur usu, sustentatur ocio, aut fallitur negocio, non oneratur mundi solicitudine, non occupatur alienis molestijs, non urgetur urbanis discursibus. Huic uel seruando uel edocendo muneri, aduertitis qualis adhibendus magister sit, quem reperire possumus si uestra unanimitas aspiret, si uos donetis inuicem uobis, si quis ab altero se læsum non putat. Non enim hæc sola est forma iustitiæ, ut non lædas eum qui te non læserit, sed etiam illa, ut etiam ei remittas qui te læserit. Lædimur plerumq; fraude alterius, dolo proximi. Nunquid hoc uirtutis putamus, ut dolum dolo ulciscamur, fraudem referamus fraudibus? Etenim si iustitia uirtus est, crimine debet uacare, nec improbitatem improbitate refellere. Quæ enim uirtus, hoc à te fieri, quod in altero ipse punias? Contagio ista improbitatis, non ultio est. Nihil autem interest cui malefacias, utrum iusto, an iniusto, cum te malefacere non oporteat. Neque distat quomodo malignus sis, utrum iusto uindicandi studio, an uoto nocendi, cum malignitas in utroque genere non careat reprehensione. Nam malignũ esse, ab iniusto nihil distat: ideoq; dictum est: Noli malignus esse inter malignantes, neque æmulatus fueris facientes iniquitatem. Et suprà idem: Odio habui congregationem malignantium. Omnes utique complexus est, nullum excepit: malignitatem tenuit, non caussam interrogauit. Quæ autem melior forma quàm iustitiæ diuinæ? Dicit enim Dei filius: Diligite inimicos uestros. Et iterum dicit: Orate pro persequentibus & calumniantibus uos. Eousque perfectis studium adimit ultionis, ut lædentium charitatem imperet. Et quoniam in ueteri scriptura dixit: Mihi uindicta, ego retribuam, in Euangelio ait orandum pro ijs qui læserint, ne in eos uindicet, qui uindicandum promisit. Vult enim ex tua dimittere uoluntate, in quo ex sua conuenitur promissione. Quod si uindictam requiris, habes quia iniustus amplius suis punitur opinionibus quàm iudiciarijs seueritatibus. Et quoniam nemo potest esse sine aliquibus aduersis, id agamus, ne nobis nostro iudicio aduersa accidant. Nemo enim grauius alieno cõdemnari potest iudicio, quàm insipiens suo, qui sibi est auctor malorum.

Vnde

Matth. 5 · *Ioan. 7* · *Psal. 146* · *1. Cor. 3* · *Psal. 64* · *Ibidem 36* · *Ibidem 25* · *Matth. 5* · *Deut. 32* · *Hebr. 10* · *Matth. 5*

Vnde molesta & plena cõtentionis declinemus negocia, quæ neq; fructum habent, & impedimentũ afferunt. Quanquam id agere debemus, ne nos arbitrij nostri pœniteat, aut facti. Prudentis est enim prospicere ne frequenter eum pœniteat sui. Nunq; autem pœnitere, solius est dei. Quis uerò iustitię fructus, nisi mentis tranquillitas? Aut quid est iustè uiuere, nisi cum tranquillitate uiuere? Qualis forma fuerit domini, talis totius domus est status. Quod si domi quærũtur ista, quanto magis in ecclesia, ubi & diues & pauper, seruus & liber, Græcus & Scytha, honoratus & plebeius omnes in Christo unũ sumus? Nemo præsumat, quia diues est, plus sibi deferendum. Ille est diues in ecclesia, qui pauperi nõ sibi diues est. In ecclesia quidem fidelis diues est. Fideli enim totus mundus diuitiarũ est. Quid mirũ si mundum fidelis possidet, qui possidet Christi hæreditatẽ, quę preciosior est mundo? Sanguine precioso redempti estis: omnibus utiq; nõ solis pecuniosis dictũ est. Sed uultis diuites esse? Sequimini dicentẽ: Sancti in omni cõuersatione estote. Non diuitibus dicit, sed omnibus, quia sine discrimine personarũ iudicat, ut bonus testis eius Apostolus dicit: Et ideò nõ in remissione, nõ in fastidio, non in exaltatione cordis, sed in timore, inquit, hoc incolatus uestri tempore cõuersamini. Tempus accepistis hac in terra, nõ perpetuitatẽ. quasi tempore utamini, qui sciatis uos migraturos: Nolite in diuitijs confidere, quia omnia illa hic relinquũtur: sola uos comitabitur fides. Erit sane etiam iustitia comes, si fides præuia sit. Quid uos palpãt diuitiæ? Non auro uel argento, non possessionibus, non sericis uestibus de uana uestra conuersatione redempti estis, sed precioso sanguine Christi Iesu. Ille ergo diues est qui fuerit hæres dei, Christi cohæres. Noli pauperẽ contemnere, ille te diuitem facit. Noli egentem fastidire. Iste pauper clamauit ad dominum, & dominus exaudiuit eum. Noli inopẽ refutare. Et Christus pauper factus est, quũ esset diues: sed propter te pauper factus est, ut te inopia sua diuitem faceret. Noli quasi diues te attollere. Sine pecunia misit Apostolos suos. Deniq; primus eorũ dixit: Argentum & aurum non habeo. Gloriatur in paupertate, quasi refugiat contaminationẽ. Argentum, inquit, & aurum non habeo. Aurum & argentũ nescit ordine, qui nescit usũ. Argentum & aurũ non habeo, sed fidem habeo. Satis diues sum in nomine Iesu, quod super omne nomen est. Argentũ non habeo, sed nec requiro. Aurum non habeo, sed nec desidero, sed habeo quod uos diuites nõ habetis, habeo quod pluris esse etiam uos arbitremini. Dono pauperibus, ut in nomine Iesu dicam: Conualescite manus remissæ, & genua dissoluta. Sed uultis diuites esse? estote pauperes. Tũc eritis per omnia diuites, si fueritis pauperes spiritu. Non census diuitem, sed animus facit. Sunt qui se humiliant in multis diuitijs, & rectè ac prudẽter. Satis enim diues omnibus naturæ lex est, cui cito inuenias quod abundet. Cupiditatibus autem, omnis diuitiarum abundantia, inopia est. Deniq; nemo pauper nascitur, sed fit. Non ergo naturæ paupertas, sed opinionis est: ideoq; cito inuenitur diues naturę, difficile cupiditati. Etenim quo plus unusquisq; acquisierit, plus sitit, & quasi quadam inardescit ebrietate cupiditatum suarum. Quid quasi necessarium quęritis cumulum diuitiarum? Nihil tam necessarium, quàm cognoscere quid nõ sit necessarium. Quid in carnem retorquetis excusationem? Non corporis uenter insatiabilem, sed mentis auaritia facit. Nunquid caro spem futuri abstulit? Nunquid caro spiritualis gratiæ suauitatem ademit? Nunquid caro fidem impediuit? Nũquid caro aliquid tanq; furiosis dominis, uanis opinionibus adiudicauit? Plus amat caro moderatam frugalitatẽ, qua exuitur onere, induitur salubritate, qua solicitudinem deponit, assumit tranquillitatem. Sed nec ipsæ diuitiæ uituperabiles. Deniq; redemptio animæ uiri, diuitiæ eius: quoniam qui pauperi donat, redimit animã suam. Est ergo & his materialibus diuitijs uirtuti locus. Quasi gubernatores estis in magno mari. Si quis bene gubernat suum nauigium, cito transit fretum, ut perueniat ad portum. Qui autem nescit regere suum censum, onere suo mergitur. Ideo scriptum est: Possessio diuitum, ciuitas firma. Quæ est ista nisi Hierusalem quæ in cœlo est, in qua regnum dei? Bona hæc possessio, quæ fructus perpetuos facit. Bona possessio, quæ non hic relinquitur, sed illic possidetur. In hac possessione qui fuerit dicit: Portio mea dominus. Non dicit, portio mea ab illis usq; ad illos porrecta & diffusa terminos. Nõ dicit, portio mea inter illos uicinos, nisi forte inter apostolos, inter prophetas, inter sanctos dei. hæc est enim iusto portio. Non dicit, portio mea in pratis, non in syluis, non in campis, nisi forte in

campis

Coloss. 3 | Prouerb. 17 iuxta 70 | 1. Pet. 1 | Leuit. 19. & 20 | 1. Pet. 1 | Ibidem | Psal. 33 | 2. Cor. 8 | Matth. 10 | Act. 3 | Esa. 35 | Hebr. 12 | Prouerb. 13 | Ibidem 10 | Psal. 118

campis syluæ, in quibus inuenitur Ecclesia, de qua scriptum est: Inuenimus eam in campis syluæ. Non dicit, portio mea greges equorũ, Mendax enim equus ad salutem. Non dicit, portio mea armenta boum, asini, oues: nisi forte inter illa se numerat armenta quæ agnoscunt possessorem suum, & in illa asina uult consortiũ habere quę non refugit præsepe Christi. Et illa ouis sibi portio est, quæ ad immolandum ducta est, & ille agnus coram tondente se sine uoce qui non aperuit os suum, cuius in humilitate iudicium exaltatũ est. Bene ait: Corã tondente, qui superflua, non propria in illa deposuit cruce: qui corpus exuit, nõ diuinitatẽ amisit. Non quicũq; ergo dicit, Portio mea dominus. Non auarus dicit, quia uenit auaritia, & dicit: Mea portio es, ego te subditũ habui, mihi seruisti, mihi te in illo auro uendidisti, mihi te in illa possessione adiudicasti. Nõ dicit luxuriosus portio mea Christus: quia uenit luxuria, & dicit: Mea portio es, ego te in illo mihi mancipaui conuiuio, illis cepi epularũ retibus, ego te addictum teneo gulæ tuæ chirographo. An ignoras quia carius tibi fuit mensæ tuæ q̃ uitæ precium? Tuo te iudicio reuinco, nega si potes. sed negare nõ potes. Deniq; nihil ad uitam reseruasti, totum ad mensam expendisti. Non potest dicere adulter, portio mea dominus: quia uenit libido, & dicit: Ego sum tibi portio, mihi te in illius adolescẽtulæ addixisti amore, in illius nocte meretricis, in meas leges, in mea iura migrasti. Nõ dicit proditor, portio mea Christus: quia statim struit in eum nequitia mali, & dicit: Fallit te domine Iesu, meus est iste. Habemus exemplũ, quia cum Iudas panẽ à Christo accepisset, immisit se in cor eius diabolus, quasi possessionẽ suam uindicans, quasi portionis suæ ius retinẽs, quasi dicens: Non est tuus iste, sed meus: meus certè minister, tuus proditor. meus planè iste est: deniq; tecũ recumbit, & mihi seruit: tecũ epulatur, & mecum pascitur. A te panem accepit, à me pecuniã: Tecum bibit, & mihi tuum sanguinem uendit. Quàm uera diceret, probauit. Deniq; Christus recessit ab eo, ipse quoque Iudas reliquit Iesum, sequutus diabolum. Quàm multos dominos habet qui unum refugerit. Sed nos nõ refugiamus. Quis refugiat eum quem sequuntur alligati uinculis, sed uinculis uoluntarijs, quæ soluunt, non alligant, quibus uincti uinculis gloriantur dicentes: Paulus uinctus Iesu Christi, & Timotheus? Gloriosius ab hoc stringimur, quàm ab alijs absoluimur & relaxamur. Quis igitur fugiat pacem? quis fugiat salutem? quis fugiat misericordiam? quis fugiat redemptionem? Videtis filij quales euaserint qui hæc secuti sunt, quomodo operentur defuncti. Quarum uirtutum laudem miramur, earum studeamus adipisci industriam: & quas prædicamus in alijs, eas in nobis taciti recognoscamus. Nihil molliculum, nihil infractum ad laudem peruenit. Regnum cœlorum cogitur, & cogentes diripiunt illud. Festinantes patres agnum manducabant. Festina est fides, alacris deuotio, spes impigra contradictiones animi non amat: sed traductionem ab infructuoso ocio ad fructum laborum. Quid in crastinum differs? Potes & hodiernum diem lucrari. Cauendum est enim ne & illum non teneas, & hunc amittas. Non exiguum detrimentum est uel horæ unius. Et una hora, totius uitæ portio est. Sunt iuuenes qui citò uolunt ad senectutem peruenire, ne subiaceant diutius seniorum arbitrio: sunt etiam senes qui uelint si possint ad iuuentutem redire. Quorum studium neutrum probo: quia iuuenes fastidiosi præsentium, quasi ingrati, mutationem uiuendi requirunt, senes dilationem, cum possit & iuuenta senescere moribus, & senectus uirere operibus. Neque enim emendationem morum magis ætas affert quàm disciplina. Quanto ergo magis nos oportet spem attollere ad regnum dei, ubi uitæ nouitas, ubi gratiæ erit non ætatis commutatio? Non ocio, non somno merces paratur. Nullum opus dormientis est, nullus fructus ocij, imò magis dispendiũ. Ociosus Esau amisit primatus benedictionem, quia maluit cibum accipere quàm quærere. Laboriosus Iacob apud utrumque parentem inuenit gratiam. Et tamen cum superior esset Iacob uirtute & gratia, cessit tamen fratris indignationi, qui sibi prælatum fratrem iuniorẽ dolebat. Ideo scriptum est: Date locum iræ, ne alterius indignatio te quoque in peccatum trahat, dum uis resistere, dum uis uindicari. Potes & ab illo & à te remouere culpam, si cedendum putes. Imitare patriarcham, qui de consilio matris longinqua petijt. Et cuius matris? Rebeccæ utiq;, hoc est patientiæ. Cuius enim nisi patientiæ hoc consilium esse poterat? Amabat mater contra affectũ pij amoris dimitti filium. Maluit enim sibi eum exulare quàm deo. Et ideo quia bona mater, utriq; detulit, iuniori tamen

Psal. 131
Ibidem 32
Esa. 1
Ibidem 53
Ioan. 13
Ad Philem.
Matth. 11
Genes. 26
Rom. 12

ri tamen filio benedictionem quam conseruare poterat dedit. Non enim filium filio, sed impigrum ocioso prætulit, fidelem infido. Sed etiam filio ipsi seniori non parum contulit amandando minorem filium, ne parricidium faceret. Itaq; quoniam ob pietatem non propter improbitatem exulabat à parentibus, loquebatur cum deo, augebatur censu, liberis, gratia. Neq; his tamen elatus est cum fratri occurreret, sed humiliatus adorauit, nõ utiq; illum immitem, illum furibundum, illum degenerem, sed eum quem in fratre considerabat, ideoq; adorauit septies, numero scilicet remissionis, quia non hominem adorabat, sed deum, quem in carne hominis esse uenturum præuidebat spiritu, ut tolleret peccatum mundi. Quod tibi ex Petri responsione aperitur mysterium, dicente eo: Si peccauerit in me frater meus, quotiens remittam ei? Vsq; septies? Vides quoniam peccatorum, remissio, typus erat illius magni sabbati, illius quietis perpetuæ gratiæ, & ideo contẽplatione donatur. Sed quid sibi uult quòd & uxores, & filios, & omnes disposuit suos, & præcepit ut & ipsi adorarent super terram? Non utiq; ut elementum quod plerumq; repletur sanguine, in quo officina est scelerum, aut uastis plerumq; horret cautibus, aut præruptis rupibus, aut sterili & ieiuno solo, sed ut carnem præsidio nobis futurã. Et fortasse hoc illud est mysterium quod te docuit dominus dicens: Non solùm septies, sed & septuagies septies. Et uos igitur donate iniurias uestras, ut sitis filij Iacob. Nolite exasperari sicut Esau. Imitamini sanctum Dauid, qui tanquam bonus magister reliquit nobis quod imitemur, dicens: Pro eo ut diligerent me, detrahebant mihi, ego autem orabam. & cum malediceretur, orabat. Bonum scutum oratio, qua contumelia excluditur, maledictum repellitur, & in ipsos qui maledixerunt, frequenter retorquetur, ut suo telo uulnerẽtur. Maledicent, inquit, & tu benedices. Ambienda hominum maledictio, quæ acquirit dominicam benedictionem. Quod superest charissimi, cõsiderate quia Iesus extra portam passus est, & uos egredimini de hac terrena ciuitate, quia ciuitas uestra superior est Hierusalem: ibi conuersamini, ut dicatis: Nostra autem conuersatio in cœlis est. Ideo Iesus exiuit de ciuitate, ut uos exeuntes de hoc mundo supra mundum sitis. Moyses solus qui deũ uidebat, extra castra habebat tabernaculum quando loquebatur cum deo: & hostiarum quæ pro peccato fiebant, sanguis quidem altaribus inferebatur, corpora autem extra castra comburebãtur, quia nemo intra mundi huius uitia positus peccatum deponit, nec sanguis eius acceptus est deo, nisi de corporis huius exeat inquinamento. Hospitalitatem diligite, per quam sanctus Abraham inuenit gratiam, Christum hospitio suscepit, filium Sara meruit effœta iam senectute, Loth quoq; Sodomitani excidij euasit ignem. & tu potes suscipere angelos, si aduenientibus hospitium tuum offeras. Quid de Raab dicam quæ hoc munere inuenit salutem? Compatimini ijs qui alligati tenentur uinculis, tanquam simul alligati. Consolamini in luctu positos. Melius est enim ire in domum luctus, quàm in domum gaudij. Illinc officij meritum boni, hinc uitium lapsus refertur. Postremo illinc mercedem speras, hic recepisti. Sentite de laborantibus tanquàm simul laborantes. Mulier uiro deferat, non seruiat: regendam se præbeat, non coercendam. Indigna est coniugio, quæ digna est iurgio. Vir quoq; uxorem tanq̃ gubernator dirigat, tanq; consortem uitæ honoret, participet ut cohæredi gratiæ. Matres ablactate filios, diligite eos, & orate pro ijs ut longæui super terram sint: non in terra, sed super terram. Nihil enim longæuum in hac terra, & quod est diu, breue est, & magis lubricum. Monete eos ut magis crucem domini tollant, quàm hanc uitam diligant. Maria mater domini ante crucem filij stabat. Nullus me hoc docuit, nisi sanctus Ioãnes euangelista. Mundum alij concussum in passione domini conscripserunt, cœlum tenebris obductum, refugisse solem, in paradisum latronem, sed post piam confessionem, receptum: Ioannes docuit, quod alij non docuerunt, quemadmodum in cruce positus matrem appellauerit, pluris putans quòd uictor suppliciorum pietatis officia matri exhibebat, quam quòd regnum cœleste donabat. Nam si religiosum est quòd latroni donatur uenia, multò uberioris pietatis est, quòd à filio mater tanto affectu honoratur. Ecce, inquit, filius tuus, Ecce mater tua. Testabatur de cruce Christus, & inter matrem atq; discipulum diuidebat pietatis officia. Condebat dominus non solum publicum, sed etiam domesticum testamentum, & hoc eius testamentum signabat Ioannes, dignus tanto testatore testis. Bonum testamentum non pecuniæ, sed uitæ æternæ: quod non atramento

scriptum

Marginal notes: Matth. 18; 8; Ibidem; Psal. 108; Ibidem; Hebr. 13; Philip. 3; Eccles. 7; Ioan. 19

ſcriptum eſt, ſed ſpiritu dei uiui, qui ait: Lingua mea calamus ſcribæ uelociter ſcribentis. Sed nec Maria minor quàm matrem Chriſti decebat. Fugientibus apoſtolis ante crucem ſtabat, & pijs ſpectabat oculis filij uulnera, quia expectabat non pignoris mortem, ſed mundi ſalutem. Aut fortaſſe quia cognouerat per filij mortem mundi redemptionẽ aula regalis, etiam ſua morte putabat ſe aliquid publico addituram muneri. Sed Ieſus nõ egebat adiutore ad redemptionem omnium, qui omnes ſine adiutore ſeruauit. Vnde & dicit: Factus ſum ſicut homo ſine adiutorio, inter mortuos liber. Suſcepit quidem affectum parentis, ſed nõ quæſiuit alterius auxilium. Hanc imitamini matres ſanctæ, quæ in unico filio dilectiſſimo tantum maternæ uirtutis exemplum edidit. Neque enim uos dulciores liberos habetis, neq; illud uirgo quærebat ſolatium, quòd alium poſſet generare filiũ. Domini ſeruis imperate non quaſi conditione ſubditis: ſed ita ut naturæ eiuſdem cuius uos eſtis, conſortes eſſe uos memineritis. Serui quoq; dominis ſeruite cum uoluntate. Etenim unuſquiſq; quod natus eſt, patienter debet ſuſcipere. Nec ſolum bonis, ſed etiam aſperioribus obedite dominis. Nam quæ eſt ueſtræ ſeruitutis gratia, ſi bonis ſeruiatis ſedulo? Sed ſi etiam aſperos promereamini. Nam liberi quoq; nullam habent mercedem, ſi peccantes puniantur à iudicibus, ſed illa merces eſt ſi etiam non peccantes. Et uos ergo contemplatione domini Ieſu etiam ſi difficilibus ſeruiatis dominis cum patiẽtia, mercedem habebitis. Siquidem ipſe dominus iuſtus ab iniuſtis păſſus eſt, & patientia mirabili peccata noſtra ſuæ affixit cruci, ut qui illum imitatus fuerit, peccata ſua ſanguine ſuo diluat. Ad ſummam, conuertimini omnes ad dominũ Ieſum. Sit in uobis uitæ huius delectatio in bona conſcientia, patientia mortis cum ſpe immortalitatis, confirmatio reſurrectionis cum Chriſti gratia, ueritas cum ſimplicitate, fides cum confidentia, abſtinentia cum ſanctitate, induſtria cum ſobrietate, conuerſatio cum modeſtia, eruditio ſine uanitate, ſobrietas doctrinæ fidelis ſine hæreſis temulentia. Gratia domini Ieſu, cum omnibus uobis, Amen.

Pſal. 44 *Ibidem 87* *1. Pet. 2*

Diui Ambroſii ad epiſcopos per Aemiliam conſtitutos, eos de celebritate paſchali inſtruentis. Epiſtola LXXXIII

DOminis fratribus dilectiſſimis epiſcopis per Aemiliam conſtitutis Ambroſius epiſcopus. Non mediocris eſſe ſapientiæ, diem celebritatis definire paſchalis, & ſcriptura diuina nos inſtruit, & traditio maiorum: qui conuenientes ad ſynodum Nicenam, inter illa fidei ut uera, ita admiranda decreta, etiam ſuper celebritate memorata, congregatis peritiſſimis calculandi, decem & nouem annorum colligere rationem, & quaſi quendam conſtituere circulum, ex quo exemplum in annos reliquos gigneretur. Hunc circulum Enneadecaten'da nuncupauerũt, ſequentes illud, quod nõ debeamus uana quadam opinione ſuper celebritate huiuſmodi fluctuare, ſed uera ratione comperta ita omnium concurrat affectio, ut una nocte ubiq; ſacrificiũ pro reſurrectione domini deferatur. Domini fratres dilectiſſimi eò uſq; à uero nos deuiare non conuenit, nec uago ingenio diſcrepare, ut quædam neceſſitas celebritatis huius omnibus ſit impoſita Chriſtianis: quandoquidem ipſe dominus eum elegit diem quo paſcha celebraret, qui cum obſeruantiæ ueræ ratione concurrit. Scriptum eſt enim: Venit autem dies in qua neceſſe erat paſcha immolari, & miſit Petrum & Ioannem dicens: Euntes ite parate nobis paſcha, ut manducemus. At illi dixerunt: Vbi uis paremus? Et dixit ad illos: Ecce introeuntibus uobis in ciuitatem occurret homo amphoram aquæ portans. ſequimini eum in domum in quam intrat, & dicetis patrifamiliâs: Dicit tibi magiſter, Vbi eſt diuerſorium, ubi paſcha cum diſcipulis manducem? Ipſe uobis oſtendet in ſuperioribus locum magnum. Ibi parate. Aduertimus igitur quod nõ ad terrena deſcendere, ſed in ſuperioribus locum magnũ ſtratum quærere debeamus, ut domini paſcha celebremus. Abluere etiam ſenſus noſtros quadam ſpirituali aqua fontis æterni, & deuotæ celebritatis tenere menſuram, nec opinione uulgari dies quoſdam explorare lunares, cum Apoſtolus dicat: Dies obſeruatis, & menſes, & tempora, & annos: timeo ne ſine cauſſa laborauerim in uobis. Nam incipit eſſe contrarium. Sed aliud eſt obſeruare gentilitio more, ut qua luna quid adoriendum ſit iudices, utputa quintam eſſe fugiendam, nihilq; ea inchoandum. Varios quoq; curſus lunæ obeundis negocijs cõmendare, uel cauere quoſdam dies, quemadmodũ pleriq; paſtores dies uel Aegyptiacos de-

Luce 22 *Gal. 4*

clinare consueruunt. Aliud est enim obseruantiã religiosę mentis intendere in eum diem
Psal. 117 de quo scriptum est: Hic est dies quem fecit dominus. Nam etsi scriptum sit quòd pa-
Exod. 12 scha domini quartodecimo die mensis primi celebrari debeat, & uere quartamdecimã
lunam ad celebrandum dominicæ seriem passionis inquirere debeamus: tamen ex hoc
possumus intelligere quòd ad huiusmodi solennitatẽ uel Ecclesiæ perfectio, uel claræ fi-
Psal. 88 dei plenitudo quæratur, sicut dixit propheta cũ loqueretur de filio dei: Quia sedes eius
sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in æternũ manebit. Inde est quod ipse
dominus cùm opera in terris miranda fecisset, quasi iam fundata humanarũ mentium fi-
Ioan. 17 de, tempus passionis esse memorauit dicens: Pater uenit hora, clarifica filium tuum, ut
filius tuus clarificet te. Hanc enim celebrandæ passionis claritudinẽ quæsitam alibi do-
Luc. 13 cet dicẽs: Ite, dicite illi uulpi: Ecce eijcio dæmonia hodie, & cras sanitates perficio, & se-
quenti consummor die. His utiq; consummatur Iesus qui incipiunt esse perfecti, ut ple-
nitudinẽ diuinitatis & redemptionis eius fide sua credant. Ergo & diem & horã exqui-
Psal. 118 rimus, ut scriptura nos instruit. Propheta etiam Dauid dicit: Tempus faciendi domine.
Eccles. 3 petens accipere sensum ad cognoscenda domini testimonia. Ecclesiastes ait: Omni rei
Hier. 8 tempus. Hieremias clamat: Turtur & hirundo, agri passeres agnouerunt tẽpora introi-
Esa. 1 tus sui. Quid autem euidentius q̃ de passione domini dictum uideri: Agnouit bos pos-
sessorẽ suum, & asinus præsepe domini sui? Agnoscamus ergo hoc præsepe domini, in
quo alimur, pascimur & reficimur. Hoc igitur tempus præcipuè scire debemus, quo per
uniuersum orbẽ consona sacræ noctis funditur oratio, quia & tempore cõmendantur
Ibidem 49 preces, sicut scriptũ est: Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te. Hoc est
2. Cor. 6 tempus de quo Apostolus dixit: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.
Vnde necesse fuit, quia etiam post Aegyptiorũ supputationes, & Alexandrinæ ecclesię
definitionẽ, Episcopi quoq; Romanæ ecclesiæ per literas pleriq; meam adhuc expectãt
sententiam, quid existimẽ scribere de die paschæ. Nam licet futuri diei paschæ inciderit
quæstio, tamen etiam in reliquum quid tenendum uideatur aperimus, siqua questio ta-
lis incurrerit. Duo autẽ sunt obseruãda in solennitate paschæ, quartadecima luna, & pri-
mus mensis, qui dicitur nouorũ. Itaq; ne à Veteri testamẽto uideamur discedere, ipsum
Exo. 12 de paschæ celebrandæ die capitulum recenseamus. Monet Moyses populũ dicẽs custo-
diendum mensem nouorũ, eum primum esse mensem prædicans. Ait enim: Hic mensis
uobis principium mensium, primus in mensibus anni, & facies pascha domino deo tuo
Ioan. 1 quartadecima die mensis primi. Lex nempe per Moysen data est, gratia autẽ & ueritas
per Iesum Christum facta est. Ipse ergo qui legem locutus est, postea ueniens per Virgi-
Matth. 5 nem nouissimis tẽporibus plenitudinẽ legis consummauit, quia uenit non legẽ soluere,
sed implere, & celebrauit pascha hebdomadæ, in qua fuit quartadecima luna, quinta fe-
ria. Deniq; ipsa die (sicut superiora docent) pascha cum discipulis manducauit. Sequẽ-
ti aũt die, hoc est sexta feria, crucifixus est, luna quintadecima. Sabbato quoq; magno il-
lo sextadecima fuit. Ac per hoc septimadecima luna resurrexit à mortuis. Vnde hęc lex
paschæ nobis seruanda est, ut nõ quartamdecimã obseruemus in die resurrectionis, sed
in die magis passionis, aut certe alijs proximis superioribus diebus. Quia resurrectionis
celebritas die dominica celebratur, dominica autẽ ieiunare non possumus, quia Mani-
chæos etiam ob istius diei ieiunia iure damnamus. Hoc est enim in resurrectionẽ Christi
nõ credere, si legẽ quis ieiunij die resurrectionis indicat, cum Lex dicat pascha edendũ
cum amaritudine, hoc est cũ dolore, quod tanto sacrilegio hominũ author salutis sit in-
Psal. 117 teremptus. Die aũt dominica exultandum propheta docet dicens: Hic est dies quẽ fe-
cit dominus, exultemus & lętemur in ea. Ergo nõ solum passionis diem, sed etiam resur
rectionis obseruari oportet à nobis, ut habeamus & amaritudinis & lætitiæ diem: illa ie-
iunemus, ista reficiamur. Vnde si inciderit, sicut futurũ est proxime, quartadecima luna
mensis primi die dominica, quia neq; dominica ieiunare debemus, neq; tertiadecima lu
na die sabbati incidente ieiuniũ soluere, quod maxime die passionis est exhibendum,
in altera hebdomada celebritas paschæ est differẽda. Siquidem sequitur quintadecima
luna qua passus est Christus, & erit secunda feria: tertia quoq; feria erit sextadecima lu-
na, qua domini caro in sepulchro quieuit, cum quarta etiam feria septimadecima luna
futura sit, qua dominus resurrexit. Cum igitur triduum illud sacrum in hebdomadam

pro-

proximè concurrat ultimam, intra quod triduum & passus est, & quieuit, & resurrexit, de quo triduo ait: Soluite hoc templum, & in triduo resuscitabo illud: quid nobis potest molestiam dubitationis afferre? Nam si ea res scrupulum mouet, quia quartadecima luna non celebramus ipsum diē uel passionis, uel resurrectionis, ipse dominus nō quartadecima luna passus est, sed quinradecima, & septimadecima resurrexit. Quod si mouet quia quartamdecimam lunam transeuntes, quæ die dominica incidit, hoc est, quartodecimo Kalendas Maij, sequenti dominica instaurandam celebritatem suademus, autoritas extat huiusmodi. Nam tēporibus paulò superioribus cum incidisset quartadecima luna mensis primi in dominicam diem, sequenti altera dominica celebrata solennitas est. Octogesimo autem anno & nonagesimo tertio, ex die imperij Diocletiani, cum quartadecima luna esset nono Kalendas Aprilis, nos celebrauimus pascha pridie Kalendas Aprilis. Alexandrini quoq; & Aegyptij, ut ipsi scripserunt, cū incidisset quartadecima luna & uigesimo & octauo die Pharmutij mensis celebrauerunt pascha quinta die Pharmutij mensis, quæ est pridie Kalendas Aprilis, ac sic conuenere nobiscum. Rursus nonagesimo & tertio anno à die imperij Diocletiani, cum incidisset quartadecima luna in quartumdecimū diem Pharmutij mensis, quæ est quinto idus Aprilis, quæ erat dominica die, celebratum est pascha dominica Pharmutij uigesimo & primo die, qui fuit secundum nos quintodecimo Kalendas Maij. Vnde cum & ratio sit & exemplum, nihil super hoc mouere nos debet. Nunc illud est, quod enodandū uidetur, quia pleriq; putant secundo mense nos celebraturos pascha, cum scriptum sit: Custodi primū mensem nouorum, quod non potest incidere ut præter mensem nouorum pascha celebrent, nisi qui quartamdecimam ita obseruāt secundum literam, ut non alio nisi ipso celebrent die. Deniq; in futurum, Iudæi duodecimo, non primo mense celebraturi sunt pascha, hoc est tertio Kalendas Aprilis secundum nos: secundum Aegyptios autem uigesimoquarto die Phamenoth mensis, qui est non primus mensis, sed duodecimus, & incipit iexro Kalendas Aprilis, & finitur septimo Kalendas Maij. Ergo secundum Aegyptios primo mēse celebraturi sumus dominicā paschæ, hoc est septimo Kalendas Maij, qui est dies trigesimus Pharmutij mensis. Nec absurdū arbitror ut inde obseruandi mensis trahamus exemplum, ubi primum pascha celebratum est. Vnde & maiores nostri in tractatu concilij Niceni eum diem endecateride, si quis diligēter intendat, statuendum putarunt, & ipsum mensem nouorū rectè custodierūt, quia in Aegypro hoc primo mense noua secantut frumenta. Hic autem mensis & primus est secundum Aegyptiorū prouentus, & primus secundum legem, & octauus est secundum consuetudinem nostram. Indictio enim Septembri mense incipit. Octauo igitur mense Kalendæ Aprilis sunt. Incipit autem mensis non secundum uulgarem usum, sed secundum consuetudinem peritorū ab æquinoctio, qui dies est duodecimo Kalendas Aprilis, & finitur undecimo Kalendas Maij. Inde maximè intra hos triginta & unum dies sæpe celebrati paschæ dies. Sed cum ante biennium celebrauerimus paschæ dominicā, undecimo Kalendas Maij, hoc est trigesimo die mensis, secundum nostram scilicet calculationem, moueri nō debemus si & proximè trigesimo die Pharmutij mensis celebraturi sumus paschæ dominicam. Verùm si quis mensem secundū inde existimat, quia post triduum cōpleti mensis qui compleri uidetur undecimo Kalendas Maij, paschæ dominica erit: illud considerer, quia quartadecima luna quę quęritur, quartodecimo Kalendas Maij erit, hoc est intra præscriptū mensis numerum. Lex autem diem passionis exigit intra primum nouorum debere celebrari. Satisfactum est igitur secundum plenitudinem lunæ, cui ad complendum mensem supersunt tres alij dies. Non ergo in alterum mensem recidit, quando intra eundem mensem qui primus est, pascha celebrabitur. Ad literam autē nos teneri nō oportere (licet consuetudo celebrandi pascha ipsa nos instruat) tamen & Apostolus docet, qui ait: Pascha nostrum immolatus est Christus. Sed & proposita lectio docet literā non consequendam. Sic enim habes: Et facies pascha domino deo tuo quartodecimo die mensis primi. Diem pro luna dicit. Vnde peritissimi quoq; secundum legem lunari cursu cōputant mensem, & ideo cum à pluribus nonis lunæ cursus incipiat, hoc est, dies primus, uides nonas Maij adhuc ad mensem primum nouorū computari posse. Ergo & iuxta legis sententiam primus hic mensis est. Deniq; μήνην lunam uocant

Ioan. 2 — a — Exod. 12 — 3 — 1. Cor. 4 — Exod. 12

Graeci, unde *μῆνας* Graecè dicũt menses, & naturalis usus nationũ exterarum lunam pro diebus appellat. Alium autem diem passionis, alium resurrectionis celebrandum, Veteris quoque testamẽti series ostendit. Sic enim habes: Agnus sine macula mundus consummatus anniculus masculus erit uobis, ab ouibus & hœdis sumetis, & erit uobis in obseruatione usque in quartamdecimam mensis huius, & occidetis illum tota multitudo synagoge filiorum Israel ad uesperum, & sument de sanguine eius, & ponent super duos postes, & super limen ostij domus, in quibus manducabunt eum inter semetipsos. manducabunt carnẽ hanc noctu igni assam. Et infrà: Et edetis illum cum solicitudine paschæ. Pascha est enim domini, & pertransibo in terram Aegyptiorum in nocte illa, & percutiam omne primitiuum in Aegypto ab homine usque ad pecus, & in omni terra Aegypti faciam uindictam ego dominus. Et erit uobis sanguis in signo in domibus, in quibus eritis ibi, & uidebo sanguinem, & protegam uos, & non erit in uobis plaga exterminij. Et conteram terram Aegypti, & erit dies hic uobis memorabilis & solennis, & diem festũ agetis eum domino in progenies uestras, legitimum sempiternum, diem festum agetis illum. Aduertimus & passionis diem descriptum in ieiunio, quia ad uesperum occidendus est agnus, licet ultimum tempus pro uespere possimus accipere, secundum Ioãnem qui ait: Pueri, nouissima hora est. Sed & iuxta mysterium uespere diei constat occisum, quando tenebræ statim factæ sunt. & ieiunium deserendum eo die uerum est, quia ita edetis illum cum solicitudine. Ieiunantibus enim solicitudo adhæret. Resurrectionis aũt die exultatio refectionis est atque lætitiæ, quo die uidetur exisse populus ex Aegypto, primitiuis Aegyptiorum necatis, quod posteriora euidentius docent, quibus ait scriptura: Quia postquam fecerunt Iudæi pascha, sicut præcepit Moyses, factum est circa mediam noctem, & dominus percussit omnem primitiuũ in terra Aegypti, à primitiuo Pharaonis. Et uocauit Pharao Moysen & Aaron nocte, & dixit illis: Surgite & exite de populo meo, & uos & filij Israel ite & seruite domino deo uestro. Et urgebant Aegyptij populum festinantes quàm celerrime expellere. Denique sic profecti sunt Israelitæ, ut non occurreret sibi azyma fermentare. Eiecerunt enim eos Aegyptij, & non potuerunt sustinere, appatatũ sibi fecerant in uiam. Referatum est igitur, diem resurrectionis obseruandum post dies passionis, qui dies resurrectionis non quartadecima luna debet esse, sed postea, ut Vetus loquitur testamentũ, quia dies resurrectionis is, cum egrediens populus de Aegypto in mari & in nube baptizatus, ut Apostolus dicit, mortem uicit, panem spiritualem accipiens, & potum de petra hauriens spiritualem, nec passionẽ domini die dominica posse celebrari, etiam si quartadecima luna in dominicã inciderit, adiungendam hebdomadem alteram, sicut & septuagesimosexto anno die imperij Diocletiani factũ est. Nam tunc uigesimooctauo die Pharmutij mensis, qui est septimo Kalend. Maij, dominicam paschæ celebrauimus sine ulla dubitatione maiorum. Simul etiam lunę cursus & ratio suffragatur, quoniam uigesimaprima luna proximum pascha celebrandum est, nam usque ad uigesimamprimam lunam consueuit extendi. Ergo cum totueritatis indicia concurrant, iuxta maiorũ exempla festum publicæ salutis læti exultantesque celebremus, postes nostros ubi est ostium uerbi quod sibi Apostolus optat aperiri, fide passionis dominicæ colorantes. De hoc ostio dicit etiam Dauid: Pone domine custodiam ori meo, & ostium circuitus labijs meis, ut nihil aliud nisi sanguinem Christi loquamur, quo mortem uicimus, quo redempti sumus. Fragret in nobis odor Christi. Ipsum audiamus, in illum & mentis & corporis oculos dirigamus, opera eius mirantes, beneficia prædicantes, super limen ostij nostri sacræ redemptionis confessio resplendeat. Sumamus feruenti spiritu sacramentum in azymis synceritatis & ueritatis, pia doctrina gloriam patris & filij & spiritus maiestatem indiuiduam concinentes.

Exod. 12

1. Ioan. 2

Exod. 12

1. Cor. 10

Psal. 140

Diui Ambrosii ad sacram uirginem Demetriadem, magnis præconijs ueram humilitatem exaltantis, aduersantemque illi superbiam digna uituperatione confundentis. Epistola LXXXIIII

Hæc epistola multorum sententia est eius, qui libros de Vocatione gentium cõscripsit, nimirũ Prosperi Aquitanici.

A Mbrosius episcopus sacræ uirgini Demetriadi. Cum splẽdidissimæ sanctimoniæ tuæque sublime propositũ super humilitatis fundamenta consistere pie & sapienter intelligis, in hoc nisi ô sacra uirgo Demetrias dignationẽ tuæ dignitatis inclinas, ut prouectiones tuas etiam meo stylo exigas adiuuari. Quod ego,

ad tenuitatem facultatis meæ reſpiciẽs, omnibus modis te cuſarem, neq; tam maturo &
erudito animo cohortatiunculas meas adhibere præſumerem, niſi fiduciam efficiendi
id quod iubetur, à iubente conciperem, & tuis meritis atq; orationibus confiderem eſſe
præſtandum ut oriatur in deſerto aqua, & fient in ſicca terra flumina. Vnde collaboran
Pſal. 104
dum tibi mecum eſt, ut qui ſapientiam pręſtat paruulis, & linguas mutorũ facit diſertas,
Ibidem 18
iubeat de cordis mei ariditate profluere quod ſitis tua digne poſſit haurire. Quæ ergo
Sapien. 10
materia ſtylo dabitur, & unde loquendi tecum cauſſa ſumetur? Si laudes tuas ſcribere
aggrediar, & maiorum ſeriem quæ per te multum illuſtratur, euoluam, oneroſum me for
te & impudentem uideri poſſe arbitror, qui uel humanæ tibi gloriæ tentationẽ adulan-
do ingeram, uel tuis ac tuorum prædicationibus ingenium meum par eſſe pręſumam. Si
uero de cõmendando uirginitatis bono diſſeram, ſuperflua erit eius nunc propoſiti inſi
nuatio, quod tu à primo, ætatis tuæ flore ſine humanis cohortationib. elegiſti, & de quo
inter ipſa principia multi qui tunc in eccleſia præeminebant, merito non ſiluerunt. Val
de enim mirabile erat, & inter præcipua diuinæ gratiæ exempla numerandũ, quòd uir-
go Anicia ſuper omnes faſtigium trahens beatæ nobilitatis euecta, de cuius fœcundita-
te auis atq; atauis reſponſura poſteritas, & familiæ uotis expectabatur & patriæ, cõuer-
ſo repente animo, deſiderio cœleſtium nuptiarum declinaſti mortale coniugium. Et ut
omnem proſapiam tuam etiam huius uirtutis titulo conſecrares, primã ſtirpis tuę perpe
tuam & uirginem filio uirginis ſpopondiſti. Illam ergo ætatem tuam, & illa principia ra-
tionabiliter doctiſſimi uiri ſuis adhortationibus incitarunt. Et licet plantationi ſuæ ſum-
mus agricola ualida ad profectum tuum incrementa præberet, cooperatores tamẽ gra-
tiæ dei opportunæ piam adhibuere culturam, ut germen tenerũ fortitudinis robur acci
peret, & dignos generoſitate ſua fructus propoſiti tui arbor afferret. Noſtris autem pagi
nis quid erit loci, & poſt ornatiſſima ſcripta excellẽtium magiſtrorum, quid utilitatis in
eo quem indicere dignata es ſermone reperies, niſi forte quia & illorum in doctrinis &
tuis ſtudijs ad ſublimiores gradus uirtutum conſuetudo proficit, cauendam te elationis
admoneam, & humilitatis tibi ſynceritatem fida ſuggeſtione commendem, ut in omni-
bus actionibus in quibus tibi es bene conſcia, nunquam audeas eſſe ſecura? De hoc igi-
tur congruentiſſimo tibi & ſaluberrimo bono quod dominus donauerit, diſſeramus, ut
inſpectioni noſtræ non tantum uiſibilia eius, ſed etiam occulta referentur. Eſt enim mul
tiplex uirtutis iſtius qualitas, & licet in exterioribus quoq; pulchra ſit, in intimis tamen
ſuis multo eſt ſpecioſior, multoq; luculentior, ubi nihil obſcutum, nihil turbidum, nihil
eſt inquietum: quia pax multa diligentibus legem dei, & non eſt illis ſcandalum. Acceſ-
Pſal. 118
ſuri autem ad beatæ humilitatis intuitum, omnem illam obiectionem quæ ignauos &
inconſtantes animos deprimit, repellamus. Nec generale nomẽ ita nos à iudicio diſcre-
tionis excludat, ut omnes quoquo modo humiles putemus eſſe laudabiles. Imitatur
quidem plerunq; neceſſitas uoluntatẽ, & ab imagine modeſtiæ parum differt forma ſe-
gnitiæ. ſed aliud eſt quod grauat, aliud quod exercet, nec in eundem finem uenit labor
indeclinabilis miſeriæ, & expetitæ fortitudo patientiæ. Vnum eſt paupertatis uocabu-
lum, ſed non una mens pauperũ: quia nõ idem eſt gaudere bene expenſis diuitijs, quod
aut gemere de non acquiſitis, aut dolere de perditis. Timoris etiam quo deus metuitur,
nulla eſt in appellatione diſtinctio. Sed aliud eſt timere quia peccaueris, aliud timere ne
pecces. Et ibi eſt formido de ſupplicio, hic ſolicitudo de præmio. Ob hoc enim de illo
ſeruuli metu dicitur quia perfecta charitas foras mittit timorẽ. De hoc uero liberali: Ti-
1. Ioan. 4
mor domini ſanctus manens in ſeculum ſeculi. Remota itaq; illa ſpecie humilitatis, quæ
Pſal. 18
tota ſine fructu eſt, uoluntarios tantũ pendamus affectus. Qui etiam ſi in gradibus me-
ritorum inueniuntur impares, non ſunt tamen ab ipſa uirtute diſcordes. Pnma ergo hu-
militatis ratio in cõmunis uitæ uerſatur officijs, quibus & diuina clementia conciliatur,
& ſocietas humana cõnectitur. Multum enim ad roborandum dilectionem ualet, cum
ſecundum doctrinam Apoſtolicam inuicem ſe homines honore præueniunt, & alter al
Rom. 12
terum ſuperiorem exiſtimantes, amant ſeruire ſubiecti, & neſciunt tumere prælati: cum
& pauper diuitem nõ ſibi dubitat anteferre, & diues pauperẽ ſibi gaudeat æquare: cum
& ſublimes non ſuperbiunt de claritate proſapiæ, & pauperes non extolluntur de com-
munione naturæ: cum deniq; non plus tribuitur magnis opibus, quàm bonis moribus,

nec maior ducitur phalerata iniquorum potētia, quàm rectorum inhonora iustitia. Ab hoc æquo & modesto iure concordiæ, in quo nullum est de gradu superiore certamen, nec fœlicitas aut inflat propria, aut urit aliena. Pulchrè & mirabiliter à plerisq; proficitur ad illam humilitatis fortitudinem, quæ & se extra omnem constituit dignitatem, & mauult apta esse iniurijs accipiēdis, quàm idonea repellendis: ut impleatur quod ait dominus: Qui uult tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. Et quicunq; te angariauerit mille passus, uade cum illo & alia duo. Illud quod Apostolus docet dicens: Quare non magis iniuriā accipitis? quare non magis fraudem patimini? Tales enim multum ad imitationem ipsius domini nostri & Saluatoris accedūt, qui cum diues esset, pauper factus est: & cum malediceretur, nō maledicebat, & percutienti se non cōminabatur. Et quoniam dixerat: Diligite inimicos uestros, benefacite ijs qui uos oderunt: ut huiusmodi beneuolentiam confirmaret exemplo, ipse pro ijs à quibus crucifigebatur, orabat. Qui ergo fideliter & scienter intelligūt quo opere saluati, & quo precio sint redempti, nolunt de mundi huius sapientibus, nolunt esse de fortibus, quoniam sicut ait Apostolus: Quæ stulta sunt mundi, elegit deus ut confundat sapientes: & infirma mundi elegit deus, ut confundat fortia: & ignobilia mundi & cōtemptibilia elegit deus: & quæ non sunt, ut ea quæ sunt, destrueret: ut non glorietur omnis caro in conspectu eius, id est, ut nemo se placere deo per mundi sapientiam putet, quæ tota carnalis est, & à uera sapientia cum omni sua uanitate destruitur. Dominus enim nouit cogitationes sapientium, quoniam uanæ sunt. Cum itaq; discipuli ueritatis humanam gloriam fugiunt, & à temporalium amore decidunt, ut quæ dei sunt sapiant, nō quæ hominū: proficiunt sensibus, non deficiunt, neq; uigorem cordis amittunt, sed excellentissimæ intelligentiæ lumen accipiunt, uiuentes quidem in hoc mundo, sed omnes mundi strepitus relinquentes, ut redimant tempus, quia dies mali sunt. Quo autem precio quies huius temporis aptius comparatur, quàm ut ipsi mundo omnes diuitiæ, omnes dignitates, & uniuersarum cupiditatum materiæ refundantur, & sancto beatoq; commercio ematur Christiana libertas, fiantq; filij dei de paupertate diuites, de patiētia fortes, de humilitate sublimes? Non enim, ut dilectores huius seculi putant parui cordis aut segnis est animi terrenas opes spernere, honores occiduos fastidire, nec ibi gloriam quærere, ubi laudatur peccator in desiderijs animæ suę, & qui iniqua gerit, benedicitur. Vnde si uere intelligatur, contemptus iste rerum præsentium ad quæ tendat, & qualia concupiscat, nihil huiusmodi mentibus rectius, nihil inuenietur electius, quę sacratissimis desiderijs uniuersa transcendunt, neq; ad ullam creaturam quamuis potentem atq; mirabilem, sed ad ipsum omnium uisibilium & inuisibilium ambiunt creatorē, cui appropinquare clarescere est, quem timere gaudere est, cui seruire regnare est. Sed hæc uirtus quæ temporalis copiæ & patientiæ negligens ad uitam æternam angusta & ardua mittitur, non debet uoluntarios pauperes in consortium Christianæ humilitatis admittere, eos autē à societate boni huius excludere qui ampla prædia, magnifica patrimonia, & multas in hoc seculo possident facultates, cum in populo dei multi semper qui diuitijs beneuterentur extiterint, nec ullo modo uel dici uel cogitari liceat quod Abraam & Isaac & Iacob, quorum se esse deum dominus protestatus est, ideo uera humilitate caruerint, quia pauperes non fuerunt. Aut quod uir sacratissimus Melchisedech, domini & Saluatoris nostri præferens formam, non fuerit perfecte humilis, quia & sacerdotio eminebat & regno. Vel quòd beato Iob, de quo deus pronunciat dicens: Nunquid considerasti seruum meum Iob, quòd non sit ei similis in terra, homo simplex & rectus, & timens deum, & recedens à malo? ideo uirtus ista defuerit, quia erant (sicut scriptum est) in possessione eius septem milia ouium, & tria milia camelorum, quingenta quoque iuga boum, & quingentæ asinæ, ac familia multa nimis. Eratq; uir ille magnus inter omnes orientales. Quasi tunc istius gratiæ particeps factus est, quādo omnibus facultatibus perditis, uniuersa quoq; familia, filijsq; priuatus, & percussus uulnere pessimo à planta pedis usq; ad uerticē capitis, testa saniem radebat, sedens in stercore, ad imaginē elationis postmodum reuocatus est, quando corporis incolumitate renouata, septem rursus filiorum triumq; filiarum factus est pater, & duplo in uniuersam substantiam est ditatus augmento. Absit autem ab animis fidelium tam irreligiosa persuasio, ut cuiquam sanctorū

Matth. 5
1.Cor. 6
2.Cor. 8
1.Pet. 2
Matth. 5
1.Cor. 1
Psal. 93
Ibidem 9
Iob 1

quibus deus & diuitias est largitus & honores, ad capiendum ueræ humilitatis meritũ credatur uel opulentia obfuisse uel dignitas, cum eis ad huius uirtutis prouectũ utraque profuerint. Quamuis enim tota uita hominis tentatio sit super terram, & tam abundantia quàm inopia materia soleant esse peccati, cum uel diues extollitur ad superbiam, uel pauper prosilit ad querelam, exriterunt tamen in omni tempore, & in nostra quoq; ætate nõ desunt sicut & boni pauperes, ita & boni diuites. Nec frustra beatus Apostolus Paulus Timotheũ admonet dicens: Diuitibus huius seculi præcipe non superbè sapere, neque sperare in incerto diuitiarum, sed in deo qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum, bene agere, diuites fieri in operibus bonis, facilè tribuere, cõmunicare, thesaurizare sibi fundamentũ bonum in futurum, ut apprehendant ueram uitam. Quod utiq; fieri in uniuersa ecclesia quæ per totum mundum est diffusa, non dubium est, & pauperes Christi non eorum tantum facultatibus sustineri, qui ut expeditiores dominum sequerẽtur, simul se omnibus suis opibus exuerunt, sed eidem operi etiam illorum substantias deseruire, qui possessionibus suis non aliter quàm rebus pauperũ præsint, ut ecclesiasticæ utilitati sub quadam procuratione famulentur, elaborantes singuli pro suarum uirium portione ut ad uictum atq; uestitum familiæ dei necessaria conferantur, & simul prospicientes ut in domibus ipsorum sub iusto sanctoq; moderamine omnes & benignitas foueat, & disciplina contineat, dicente Apostolo: Si quis autem suorum & maximè domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior. Cum itaq; ecclesia dei, quę est corpus Christi, ita sit multimoda uarietate contexta, ut in unum decorem etiam quę non sunt paria, concurrant, & de omni genere hominum, & de omni gradu officiorum, de omni mensura operum, de omni qualitate uirtutum fiat totius ædificationis inseparabilis connexio, & indifferens pulchritudo, nec desit soliditati quod nõ defuerit portioni, tantaq; ibi sit pax, tantaq; concordia, ut nõ possit esse nisi omnium quod est etiam singulorum, indubitãter apparet copulatricem quandam esse uirtutem, qua sibi confœderatur & concinit multiplex sanctorum unitas & speciosa diuersitas. Hæc autem uirtus uera humilitas est, quæ inter quoslibet meritorũ gradus nunquã sui potest esse dissimilis. Nam & in officiorũ uicissitudine, & in mansuetudinis lenitate, & in uoluntariæ paupertatis electione, inuenitur multa distantia, & alter altero in propositi sui deuotione aut maior aut minor est. In uera autem humilitate nihil diuisum, nihilq; nõ solidum est, & ideo omnes participes suos unum facit, quia inæqualitatẽ ipsa non recipit. Huius igitur boni proprietas in confessione est gratiæ dei, quæ tota repellitur nisi tota suscipitur. Sicut enim alienus est à numero fidelium & à sorte sanctorum, qui in aliquo à catholica ueritate dissentit: ita extra gratiã efficitur qui aliquid de eius plenitudine diffitetur, quasi homo auxilio dei in quadam actionum suarũ parte egeat, in quadam autem parte non egeat, sitq; ullum tempus, ullum' ue momentũ quo perniciosum illi esse non possit si ab eo spiritus sanctus defuerit. Qui utiq; secundum ueræ deitatis essentiam ubiq; totus est, & omnia comprehendit, sed ab illis modo quodam intelligitur recedere, quos destiterit gubernare. Cessatio quippe auxilij eius pro absentia accipitur, quam sibi insanissimè utilem putat, qui in ijs quæ rectè gesserit, se magis quàm deum gaudet operatum. Plene ergo & ueraciter cõfitenda est gratia dei, de cuius hoc primum munere est, ut auxilium ipsius sentiatur. Propter quod dicit Apostolus: Nos autem non spiritũ mundi accepimus, sed spiritũ qui ex deo est, ut sciamus quæ à deo donata sunt nobis. Vnde si quis est qui aliqua se habere, existimat bona quorũ non deus largitor sit, sed ipse sibi author existat, manifestum est hunc non dei spiritum habere, sed mundi, & de illa secularis sapientiæ tumere doctrina, de qua dicit dominus: Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentiũ reprobabo. Vbi sapiens? ubi scriba? ubi conquisitor huius seculi? non' ne stultam fecit deus sapientiam huius mundi? secundũ quam (sicut ait Apostolus) quidam cum cognouissent deum, nõ sicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratũ est cor insipiens eorũ: dicẽtes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Vides' ne qualis superbis retributio debeatur, & quali mercede repleantur, qui si quo modo ad cognitionẽ ueritatis accesserũt, suæ hoc sapientiæ tribuunt, & de naturali ingenio gloriantur, tanquam deum non dei munere, sed proprij intellectus facultate cognouerint? Omnia quidẽ elemẽta mundi, & uniuersæ creatura-

Iob 7 · 1.Tim.6 · Ibidem 5 · 1.Cor.2 · Ibidem 1 · Rom.1

Ibidem rum naturæ, hoc ipsa sui exigunt specie, ut inuisibilia dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciantur: & in pulchritudine cœli & terræ quædam sunt paginæ ad omnium oculos semper patentes, & authorem suum nunquam tacentes, quarum protestatio doctrinam imitatur magistrorum, & eloquia scripturarum. Sed quid illud est quo corporeorũ sensuum exteriora pulsantur in agro cordis cui impenditur ista cultura, nec radicem potest figere, nec germẽ emittere, nisi ille summus & uerus agricola potentiam sui operis adhibuerit, & ad uitalem profectũ ea quæ sunt plantata perduxerit? Siue enim contemplatio creaturarum, siue sacrorum series uoluminũ, siue scientia differentium syncero & 1.Cor.3 assiduo testimonio prædicet ueritatẽ, neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Inter omnes igitur lapsus hominum, inter omnia commissa peccantium, nulla est grauior quàm superborum ruina, maximè cum ipsa elatio in dei tendit iniuriam. Nam aliter inflantur qui cupiditate extollentiæ singularis omnibus appetunt anteferri, aliter uerò intumescunt qui dei auxilium refutantes, quæ fieri sine ipsius opere non possunt, ex sua perfici uirtute contendunt, & spem suam à domino auferunt, Hier.17 atq; ad se transferunt, ut adimpleatur in eis quod scriptũ est: Maledictus homo qui spem habet in homine, & firmat carnẽ brachij sui, & à domino discedit cor eius. Hæc superbia à diabolo sumpsit exordium, qui quoniam sua (quam à creatore acceperat) potentia & dignitate sibi placuit, seq; authoris sui gloriæ comparauit, cum ijs angelis quos in consensum impietatis suæ traxerat, à cœlesti sublimitate deiectus est. Et ideo primis hominibus nocere potuit, quia illis male credulis per mendacia uenenata persuasit ut meliores se futuros putarent, si in libertatem sui arbitrij prosilirent, quàm si in legis datæ cu Eccli 10 stodia permanerẽt. Siue itaq; in lapsu diaboli, siue in præuaricatione hominis, initiũ peccati superbia est: quæ cõgruenter & auaritia nominatur, quia utraq; appellatio eũ significat appetitũ qui & suam mensurã concupiscat excedere, & non dignetur diues esse nisi proprijs, tanq; habeat hoc simile deo, ut bonorũ suorum ipse sibi fons, ipse sibi sit copia. Hæc autem elatio de peruerso usu donorum dei nascitur. Nam si conditor naturarũ nulla pulchra, nulla sublimia naturis rationabilibus contulisset, unde se extollerent non haberent. Nemo enim de ijs quæ non accepit superbit, nec inflari quisquam de eo potest quod à participatione eius alienũ est. Nunquã gloriatur de sobrietate temulentus, neq; de beneuolẽtia inuidus, aùt de lenitate sæuus, uel de castitate extollitur impudicus. Ipsa se à uirtutibus uitia secernunt, & cum in peccatis agitur, non insita per naturam, sed ex Ioan.8 mala uoluntate concepta & propria diliguntur, quia sicut scriptũ est: Mendax de proprio loquitur. Cum autem in bonis & rectis actibus laudabilis uita ducitur, dei est quod Iacobi 1 geritur, dei est quod amatur. Omne enim datum optimũ, & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre luminũ. Vnde quia inter uitia aut nulla est aut rara iactantia, & facilè spernitur qui de opprobrio gloriatur: malum superbiæ maximè uirtutibus est cauẽdum, quia nullis opportunius insidiatur quàm quibus laus iusta debetur. Cùm ergo per ineffabilem misericordiam dei captiuis libertas, perditis salus, mortuis uita reparatur, cùm in sacramento crucis & resurrectionis Christi ad nouitatem redit uetustas, & ad innocentiã regeneratur impietas, antiquus hostis malignus fremit, & acrius inardescit: & cum innumeris nocendi artibus humanũ genus nitatur euertere, serens discordias, incitans iras, acuens cupiditates, suadens turpia, falsa cõmentans, & errorũ laqueos per opinionum cõmenta multiplicans, plus uritur de uirtute stantium, quàm lætatur de Gal.5 fragilitate labentiũ. Multi enim seruientes deo, & in lege eius die ac nocte meditantes, crucifixerunt carnem suam cum desiderijs & cõcupiscentijs, omniumq; illecebrarũ incentiua domuerunt: non damnis uicti, non persecutionibus fracti, non prosperitatibus deprauati, mundum istum nec dilexere obsequentem, nec timuere terrentem. Tantam itaq; firmitatem, & tam sublime propositum qua impugnatione diabolus posset adoriri, nisi ut quibus non potuerat persuadere uitiorum amorem, immitteret laudis cupiditatem, & inde nouissima instrueretur tentatio, unde nocuit prima deceptio? Non itaque desidiosis & tepidis, neq; inertibus & incultis, sed magis quibusdam animis sedulis & bonorũ actuum probitate luculentis, per gloriam irrepsit humanam: & quos impulsione non mouit, elatione deiecit. Quanto enim clariores erant meritis, tanto eos aptiores suis inuenit insidijs. In paradiso nanque ecclesiæ constitutos, & uirtutum delicijs abundantes

dantes ad confidentiam liberi incitauit arbitrij, ut profectus suos in se constituerent, & ad arborē propriæ uoluntatis manum præsumptionis extenderent. Restiterunt quidem huic impietati recta innumerabilia corda sanctorum, & non solum docti quiq; pontifices, uerumetiā uniuersales ecclesiæ plebes apostolicę sedis exemplo insaniam noui dogmatis horruerunt: sed inuenerunt quosdam uiperina consilia quibus doctrinæ suæ uirus infunderent, & quorū linguā per dolos falsæ rationis armarent. Hinc illa erat naturę humanæ fraudulenta laudatio, & illæsæ per omnes homines originalis defensio dignitatis. Hinc Adæ peccatū exemplo posteris asserebatur nocuisse, non transitu: & quàm illi possibile fuerat nō uiolare mandatū, tam liberum esse unicuiq; declinare delictū. Hinc euacuatio baptismatis paruulorū, qui sola adoptione donare, nullo autē reatu dicerentur absolui. Hinc postremo diuinæ gratiæ simulata & insyncera confessio, quæ secūdum merita daretur, non ex qua merita nascerentur: quam partem superbæ prædicationis quidam sibi cùm cætera abnuerent, seruauerūt. Sed hoc eos aut nimis imperitè aut ualde nequiter fecisse nō dubium est, ut omnium hominū generalem ruinam meritorū priuilegio subleuarent, & cùm inter nostros originalis peccati uulnera faterētur, inter suos tamē hoc tenere ostenderent, quod primorū hominum præuaricatio solis imitatoribus obfuisset. Naturalem aūt facultatē nihil sui in alieno amisisse peccato, cui possibile esset & liberum per uoluntariam deuotionē promereri gratię largitatem. Verùm istam damnati dogmatis portionem catholicæ mentes facilè intelligunt, & meritò detestantur. Dicente enim domino Iesu: Non est opus sanis medicus, sed malè habentibus. Non enim ueni uocare iustos, sed peccatores: cōuincuntur isti in superbia etiam sine uoce clamare: Sani sumus, opus medico non habemus. Quæ nobis expectanda sunt præsidia de ope gratiæ, quibus suppetūt uires de incolumitate naturæ? Non aūt frustra Ioannes protestatur, & dicit: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccatū mundi. Nec frustra scriptū est: Nemo mundus à sorde, nec infans cuius unius diei uita est super terram. &: Quis poterit facere mundū de immundo conceptū semine? non ne tu qui solus es? Propter quod sicut nūc in ecclesia manet constitutio Saluatoris dicentis: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non intrabit in regnū cœlorum: ita sacratissime erat in lege præcautū ut natus puer nisi die circuncideretur octauo, exterminaretur anima eius de populo suo, nullum in hæreditate Israel habitura consortium. Quæ omnia & multo plura documēta nō tanta cura sacris paginis spiritus sanctus inseruisset, si talis esset natura in filijs Adā, qualis in ipso est principaliter instituta. Sed quia filius dei uenit ut solueret opera diaboli, & ut quęreret ac saluaret quod perierat: manifestū est omnes in Adam damnationi obnoxios esse nascendo, nisi in Christo liberati fuerint renascendo. Vnde uigilāter nobis cōsiderandū est, in ipso regenerationis munere quid geratur. Quamuis enim ad unū concurrant oēs eiusdē mysterij portiones, aliud tamē est quod uisibiliter agitur, aliud quod inuisibiliter celebrat. Nec idem est in sacramento forma quod uirtus, cum forma cū humani mysterij adhibeatur obsequio, uirtus autē per diuini operis præstetur effectū. Ad cuius utiq; potentiā referendū est quod dum homo exterior abluitur, mutatur interior, & fit noua creatura de ueteri, uasa iræ in uasa misericordiæ transferuntur, & in corpus Christi conuertitur caro peccati. De impijs iusti, de captiuis liberi, de filijs hominū fiunt filij dei: qui non ex sanguinibus, neq; ex uoluntate uiri, neq; ex uoluntate carnis, sed ex deo nati sunt. Quod quia indubitanter accipimus, uerissimum est quod Apostolus docet, dicens: Quicunq; enim spiritu dei aguntur, ij filij sunt dei. Vnde uideant cuius se haberi filios uelint qui definierint omnes homines uoluntate propria regi, cùm idem Apostolus protestetur & dicat: Qui spiritum Christi non habet, hic non est eius. Refutata igitur superborum impia uanitate, quibus in peccatum etiam illa quæ in eis uidētur laudanda, uertuntur: nos illam humilitatē cui uirtus & gloria dei est eligamus, scientes prophetam Dauid cecinisse de sanctis: Domine in lumine uultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, & in tua iustitia exaltabuntur, quoniam gloria uirtutis eorū tu es. Qui & alibi pijssimè cōfitetur dominū in sanctis suis esse laudandū dicēs: Mirabilis deus in sanctis suis, deus Israel ipse dabit uirtutē & fortitudinē plebi suæ. Huic etiam Hieremias cōcordat, & dicit: Hęc dicit dominus: Non glorietur sapiens in sapiētia sua, & non glorietur fortis in fortitudine sua, & nō glorietur diues in diuitijs suis: sed in hoc

Matth. 9
Ibidem
Ioan. 1
Iob 16
Ibidem 14
Ioan. 3
Luce 19
Ioan. 1
Rom. 8
Ibidem
Psal. 87
Ibidem 67
Hier. 9

hoc glorietur qui gloriatur, intelligere & scire quia ego sum dominus. Ipse uerò intelle-
Prouerb. 2 ctus & scientia unde habeantur, pandunt Prouerbia Salomonis, & dicunt: Quoniā dominus dat sapientiam, & à facie eius scientia & intellectus. Vnde in Ecclesiastæ libro ipsius legimus quòd & corda & opera iustorū in manu dei sint, & tantum in studijs suis proficiant, quantū eos ille prouexerit. Quantumcunq;, inquit, laborauerit homo ut quærat, nō inueniet. Et quodcunq; dilexerit sapiens ut sciat, nō potest inuenire, quia uniuersum hoc uidit cor meum, quia iusti & sapientes & operationes eorū in manu dei. Tale
1. Cor. 12 est quod Apostolus prædicat, dicens: Omne uerbum bonū, & omne opus sanctum, donum est spiritus sancti, sine quo nihil rectè agatur. Ideo, inquit, notum uobis facio quòd nemo in spiritu dei loquens dicit anathema Iesu. Et nemo potest dicere dominus Iesus, nisi in spiritu sancto. Diuisiones uerò sunt gratiarum, idem autem spiritus: & diuisiones ministrationū sunt, idem autem dominus: & diuisiones operationū sunt, idem uerò deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuiq; autem datur manifestatio spiritus ad utilitatem. Alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alij autem sermo scientiæ secundū eundem spiritum, alteri fides in eodem spiritu, alteri operatio uirtutum, alij prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum. hæc autē omnia operatur unus atq; idem spiritus diuidens singulis prout uult. Sunt & alia innumerabilia testimonia quæ ex paginis & Noui & Veteris testamenti quadam conclamatione confirment hanc esse ueræ humilitatis excellentissimam dignitatem, ut omnia quæ hominem faciunt Christianum, ad diuinæ gratiæ donum referantur. Sed tantam multitudinem sententiarū in unum congerere, immodicum fuit, præsertim cùm mihi sermo esset ad sanctimoniam tuā, cui ex formula eorum quæ cōmemorauimus, omnia se aut recordanti offerent, aut legenti, licet quædā etiam breuissima tantæ sint plenitudinis, tantæq; uirtutis, ut nullo aduersantis ingenio possint in sensum alium detorqueri. Nam quæ contradictio admitti potest in eo quod ipsa Veritas discipulis suis per euāgelium Ioannis dixisse narratur? Sicut palmes, inquit, non potest facere fructū nisi manserit in uite, sic nec
Ioan. 15 uos nisi in me manseritis. Ego sum uitis, uos palmites. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum, quia sine me nihil potestis facere. Non ne cōuincitur palmes elatus, quod omni fertilitate uacuatur si uitis ubertate non alitur? Quis enim sine auxilio gratiæ fructum potest afferre iustitiæ? Aut quis audet dicere se à Christo non diuidi, qui Christum in se diffitetur operari? An forte uerendum est ne liberum tollere uideamur arbitrium, cùm omnia per quæ propiciatur deus, ad ipsum dicimus esse referenda? Quod nequaquam esse consequens ueritatis ostenditur. Operante enim spiritu dei iuuatur arbitriū, non aufertur, & hoc agit gratia, ut uoluntas peccato corrupta, uanitatibus ebria, seductionibus circunsepta, difficultatibus impedita, non remaneat in languoribus suis, sed per opem miserantis medici curata reualescat, & gaudeat se nō interrogantē edoctam,
Esa. 52 & non quærentē esse quæsitam: quia impletur quotidie quod Esaias propheta prędixit: Quibus non est annunciatū de eo, uidebunt: & qui non audierunt, intelligent. Quomo-
1. Ioan. 5 do autē hoc fiat, Ioānes apostolus docet dicens: Scimus quia ex deo sumus, & mundus totus in maligno positus est. Et scimus quoniam filius dei uenit, & dedit nobis sensum, ut cognoscamus uerū deum, & simus in uero filio eius. Quod utiq; nunc eadem poten-
Matth. 28 tia dominus indesinenter operatur, qui ait: Ecce ego uobiscū sum omnibus diebus usq; ad consummationem seculi. Vt ergo misericordiam dei quæramus, dei misericordia est
Rom. 9 qui ait: Miserebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo cui misericordiam pręsti-
Exod. 33 tero. Vnde mire per Hieremiam idem dominus manifestat quòd dei gratiā nemo præueniat merito suo, sed propter dilectionem qua deus diligit, etiam auersos ad misericor-
Hier. 31 diam trahi. Dilectione, inquit, æterna dilexi te, propterea traxi te ad miserationem, quia ædificabo te, & ædificaberis uirgo Israel. Cui sententiæ Ioannes quoq; apostolus con-
1. Ioan. 4 gruit dicens: Non quasi nos dilexerimus deum, sed quoniam ipse dilexit nos. Et infra: Nos ergo diligamus, quoniam deus prior dilexit nos. Paulus quoq; apostolus in eadem
2. Tim. 1 est sententia, dicens in epistola ad Timotheum secunda: Collabora euangelio secundū uirtutē dei, qui nos liberauit, & uocauit uocatione sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositū suum & gratiam quæ data est nobis ante tempora æterna. Ad
Ad Titum 1 Titum etiam scribens, docet nullo bono hominis merito dei gratiam præueniri. Era-

mus,inquit,& nos insipientes aliquando,increduli,errantes, seruientes desiderijs & uo
luptatibus uarijs,in malitia & inuidia agentes,odibiles,odientes inuicem.Cùm aũt be-
nignitas & humanitas apparuit Saluatoris nostri: nõ ex operibus iustitiæ quæ fecimus
nos,sed secundũ suam misericordiã saluos nos fecit, per lauacrũ regenerationis spiritus
sancti,quem effudit abũde in nos per Iesum Christum saluatorẽ nostrũ, ut iustificati gra-
tia ipsius,hæredes simus secundum spem uitæ æternæ. Omnis igitur illuminatarũ men-
tium pios motus alienari quidem non potest à propria hominis uoluntate:siquidem ni-
hil rectè faciet nisi quod uolens egerit: sed ut ad id quod æquum & utile est,animi ten-
dat intentio, de illius æternæ & incõmutabilis uoluntatis inspiratione concipitur. Et si-
cut arte medici fit in oculis caligantibus, ut possint uidere quod non uident, nec tamen
non ipsorũ est uisio quam medicina cõtulerit:ita in cordibus tardis & hebetibus per spi-
ritum sanctum acies obducta tergitur, & de uero lumine tenebrosæ iam & deficientes
lucernæ lumen accipiunt,nec tamen nisi ipsarum erit,quicquid fulgoris acceperint. Vn
de dicit dominus: Ignem ueni mittere in terram,& quid uolo nisi ut ardeat? Et idem iu- *Luc. 12*
bet,lucernæ nostræ sint semper ardentes,ut scilicet superno igne accensus animus non *Ibidem*
tepescat,sed studeat semper ardere:ac si uigorẽ eius aliqua turbarit aduersitas,unde coe-
pit inflammari,inde poscat igniri.Proinde quia manifestissime & prophetica & euange
lica & apostolica doctrina nec superbos nos uult esse, nec desides: cooperatores nos
esse oportet gratiæ dei,ut illam excitantem,iuuantem,locupletantem, & quotidie pro-
uehentem uigilanter & sobriè subsequamur,nunquam cessantes ab actione gratiarum,
quia inter secunda uitæ istius & aduersa, quibus gemina semper tentatione pulsamur, si
proficimus,inde alimur: si stamus,inde subsistimus: si recidimus,inde reparamur. Dicit
enim spiritus per prophetam Dauid: A domino gressus hominis dirigentur, & uiã eius *Psal. 36*
uolet.Cùm ceciderit,non collidetur:quia dominus supponit manum suam.Non itaque
frustra præcipitur ut boni simus,cùm dicitur: Declina à malo,& fac bonum. Sed nec fru *Ibidem 33*
stra per Hieremiam dicit dominus: Timorem meum dabo in cor eorũ, & uisitabo eos, *Hier. 32*
ut bonos eos faciam. Nec superflua erat præceptio Pauli apostoli ad Romanos dicen-
tis:Noli uinci à malo,sed uince in bono malum.Cùm Corinthijs dicat: Oramus autẽ ad *Rom. 12*
deum ut nihil mali faciatis.In omnibus enim monitis dei atq; mandatis una eademq; ra- *2.Cor. 13*
tio est & diuinæ gratiæ,& humanæ obedientiæ. Nec ob aliud unquam datur præceptũ,
nisi ut quæratur præcipientis auxilium. Voces enim docentium, & literæ paginarũ quæ
ad eruditionẽ audientium uel legentiũ deo seruiunt, non carent eius uirtute cui seruiũt:
& quando id quod iubetur,ab obediente perficitur,tunc effectus diuini operis declara
tur. Vigilant autẽ tentatoris insidiæ,ut ubi proficit deuotio,subrepat elatio, & ut homo
de bono opere in se potius quàm in domino glorietur.Sed sollicitudo nos Apostoli cõ-
tra hoc periculum monet dicentis: Cum timore & tremore uestram salutẽ operamini. *Philip. 2*
Deus est enim qui operatur in uobis & uelle & operari pro bona uoluntate. Quanto er
go excellentius in mandatis dei quiq; proficiunt, tanto maiores habent causas formi-
dinis & tremoris,ne de ipsis probitatis augmentis mens sibi bene conscia,& laudis aui-
da,in superbiæ rapiatẽ excessus,& fiat immunda uanitate, dum sibi uidetur clara uirtute.
Sed cõtra hoc periculũ quid B.Petrus in prima epistola prædicet,audiamus:Si quis,in- *1.Pet. 4*
quit,loquitur,tanq; sermones dei: si quis ministrat, tanquã ex uirtute quam administrat
deus,ut in omnibus honorificetur deus per Iesum Christum, cui est gloria & imperium
in secula.Item idem in epistola secunda: Gratia, inquit, uobis adimpleatur in recogni- *2.Pet. 1*
tione domini nostri Iesu Christi, qui nunc omnia nobis diuina uirtute sua quæ ad uitam
& pietatem pertinent,donauit per agnitionẽ suam, qui uocauit nos propria gloriæ uir-
tute,per quã maxima nobis & preciosa promissa donauit,ut per hæc efficiamini diuinæ
consortes naturæ,fugientes eius quæ in mundo est cõcupiscentiæ corruptionẽ. Si ergo
omnia quæ ad uitam & pietatẽ pertinẽt,deus nobis diuina sua uirtute donauit, nihil ma
gis fugiendum est quàm appetitus huius concupiscentiæ,quę uirtutẽ negat diuini ope-
ris,amore propriæ dignitatis. Et cùm aliæ cupiditates ea tantum bona quibus aduersan
tur imminuant,hæc dum omnia ad se trahit,simul uniuersa corrumpit. Cùm itaq; totius
superbiæ generale nomen odiosum sit, siue illa de honore suo, seu de nobilitate,uel de
immodicis opibus intumescat, hæc pars ipsius omnibus tentationibus nocentior inue-
nitur

nitur, quæ uidet ijs quas perditas cupit, amica esse uirtutibus. Sed quia sublimiora quæque grauius corruūt, gaudet princeps superbiæ eos quos potuerit sua impulsione prosternere, ad celsiora creuisse. Huic autem malo firmissimum bonum humilitatis occurrit. Quam ideo diximus ueram, quia omnium uirtutū inexpugnabilis fortitudo, & quę dam suorum est uita membrorum. Discernimus enim illam ab ijs officijs quæ potest etiam cum mundi sapientibus habere cōmunia, & in eo proprietatem ipsius definimus, quod per omnia deo subditur. Nec potest quicquam de meritis suis perdere, quorū causas atq; prouectus non in se, sed in suo authore constituit. Dignum quippe est ut imago

Psal. 4 dei deo splendeat, & inde pulchra, inde sit compta dicens: Signatum est super nos lumen uultus tui domine. Alioquin adultera est, & à diuino aliena coniugio, si alterius cuiusquam decorem in speculo sui cordis ostentat, aut ullis alijs monilibus acquiescit ornari, nisi illis quæ de thesauris sponsi per sancti spiritus pignus accepit. Si autem qualibet anima Christiana huius debet continentiæ soliditate muniri, quia omnes nuptiale sacramentum in quocunque uocationis suæ ordine susceperunt, quanto magis personæ tuæ dignitas præsidio huius uirtutis armanda est, cui de opulentissimis gratiæ dei donis tam multiplex se ingerit materia gloriandi? Quamuis enim communis tibi sit cum multarum uirginum puritate uirginitas, non tamen facilè reperitur quæ possit tibi magnificentia domus & splendore antiquissimę familiæ cōparari. De quibus ut non superbias, nec tibi hoc ipsum quod eis Christum præposueris, adscribas. ipsa est uera humilitas, uera charitas, uera uirginitas. Ab omni quippe contaminatione mens libera est, quæ siue in se, siue in proximo nihil diligit, nisi quod ex deo esse nouit. Nam amare aliquid quod non ex opere & spiritu dei sit, non est casta dilectio, & sufficit tentatori sublimes & claras animas hac illusione uiolasse, ut quas ad illicita nō impulit, placendi sibi ad elationē deiecerit. De hac charitate sine dubio Apostolus loquebatur, & istius proprietatē subti

1. Cor. 13 lissimis discretionibus eliquabat dicens: Si linguis hominum loquar & angelorū, charitatem autem non habeam, factus sum uelut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam, & habuero omnē fidem, ita ut montes transferam, charitatē autem nō habeam, nihil sum. Et si distribuero in cibos pauperū omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autē non habuero, nihil mihi prodest. In quarum definitionum formula multo laboraremus obscurio, nisi sequentia demonstrarent quæ esset species istius charitatis, cui soli tot operū labores, tot uirtutum merita non perirent. Esto enim ut multiplex loquendi peritia, quæ non solùm ad omnem humanę facundiæ artem, sed etiam ad angelici eloquij peruenerit facultatē, si charitate careat, inutili æris sono, & tinnitui sit comparabilis cymbalorū. Esto ut habens prophetiam, scientiam, habens fidem dæmonibus imperantem nihil sit, quia charitate sit uacuus, ut etiā ille ab hac esse possit alienus, qui in alimoniam pauperum suas distribuerit facultates, uel qui corpus suum igne torrendum pro Christi confessione tradiderit, incredibile uideretur, nisi beatus Paulus hoc diceret, qui tamen cùm eiusdem charitatis membra describeret, doceretq; qualis esset hæc uirtus si-

Ibidem ne qua nullę possint prodesse uirtutes, Charitas, inquit, patiens est, benigna est, charitas nō æmulatur, nō agit perperam, nō inflatur, nō est ambitiosa, non quærit quę sua sunt, & reliqua. Inflatio ergo, & ambitio, & propriorū bonorum superba defensio possunt destruere eleemosynas, possunt euacuare martyria: si & magnas opes amore quis humanę laudis effundat, & sæua supplicia nō ea fortitudine quam deus tribuit, sed ea quam de se præsumpsit excipiat. Hoc est enim propria fiducia inflari, hoc uanā gloriam quibuslibet ambire dispendijs, hoc postremo est nolle habere quæ dei sunt, & ibi suū constituere meritū, ubi diuinū cessarit auxilium. hæc superbia omni peccato nocentior, omni genere est elationis insanior. A quibuslibet enim lapsibus delictorū facile surgitur, quando opem à reparatore suo poscit elisus. Huic autē ruinæ nihil subuenit, quia aut difficile peccatū suum superbus agnoscit, aut etiam si intellexerit, nō currit ad medicum, sed de se sibi remedium pollicetur, nec unquā ibi proficit cura, ubi morbus est ipsa medicina. Hunc autem corruptissimū pestilentiæ istius flatū spiritus ueræ humilitatis & ueræ charitatis excludit. In nullo enim hæ uirtutes ab inuicem diuiduntur, & ambarum tam indiscreta connexio est, ut qui in una earum construitur, simul utraq; potiatur. Sicut enim

pars charitatis est humilitas, ita pars humilitatis est charitas. Et si illa recolamus quæ sine bono charitatis infructuosa esse Apostolus definiuit, inueniemus eadem similem habere charitarem si eis humilitas uera defuerit. Quem enim fructum habebit aut cum inflatione scientia, aut cum humana gloria fides, aut cum iactantia largitas, aut cum elatione martyrium? Vnde quia in districtione superbię & humilitas tendit & charitas, de utraq; habeatur dictum quicquid de una est disputatum. Superest nũc sacratissima Dei Virgo ut sobrio castoq; iudicio sancti cordis tui arcam discutias, & aculeo rotius elatio nis obtrito inuestiges in te atq; dinumeres quæ & qualia tibi sponsus tuus dona contulerit, quæ à me non oportuit recenseri, ne aut plura contexerem, aut pauciora percurrerem. Verecundiæ enim tuæ onerosa foret etiam uera laudatio, & ipse cõtra disputationem meam facerem, si cui ab humana gloria continentiam suasissem, ad eandem re tuis præconijs incitarem. Ipsa ergo aulam tuæ mentis ingredere, & in secretario purissimæ conscientiæ tuæ qualia tibi reposita sint ornamenta circũspice, & quicquid ibi splendidum, quicquid pulchrum preciosumq; repereris, diuini operis & muneris esse ne dubites, ita ut in omnibus bonis opulentiæ tuæ & gratiam donatoris, & ius proprietatis agnoscas. Accepisti enim quæ habes, & quicquid tibi diligentia tui laboris accreuit, per ipsum tibi est auctum, per quem fuerat inchoatum. Itaq; utendum tibi est ijs quæ largitus est Deus, & ab eodem semper est petendum ut donis eius fideliter & scienter utaris. Quid enim nobis boni potest esse sine ipso, quandoquidem etiam ut recte oremus, ex ipso est, dicente Apostolo: Nam quid oremus sicut oportet, nescimus, sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret spiritus, quoniam secundum Deum postulat pro sanctis. Et ne dubium esset de quo spiritu loqueretur, iam supra dixerat: Non enim accepistis spiritũ seruitutis iterum in timorem, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus abba pater. Itaq; ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quoniam sumus filij Dei. Si autem filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi: si tamen compatimur, ut conglorificemur. Implet igitur spiritus sanctus organum suum, & tanquàm fila chordarum tangit digitus Dei corda sanctorum. Qui ideo cùm die pentecostes in Apostolos plebemq; credentiũ, sicut à domino fuerat promissus, influeret, in specie linguarum apparuit ignearum, & loquelis omnium nationum eos super quos insederat, fecit affari, ut dubium non esset per ipsius inspirationem unum affectum, rationabilem sermonem animis fideliũ ministrari: sicut ipse dominus discipulis suis insinuauit, & dixit: Cùm autẽ tradent uos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini. Dabitur enim uobis in illa hora quid loquamini. Nõ enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris qui loquitur in uobis. Quod non in solo magnarũ tribulationũ tempore credamus fieri, sed etiã in pace præstari. Audiamus Apostolum definientem quòd ipse quoq; cogitationes nostræ nisi à Deo nobis insitæ fuerint, rectæ esse non possint. Fiduciam, inquit, talem habemus per Christũ ad Deũ, nõ quòd sufficientes simus cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficiẽtia nostra ex Deo est. Vnde cũ sanctorũ animis ex Deo sit ut illis meditatio, iusta petitio, efficax actio ex Deo sit, in fide firmitas, in tribulatione patientia, in persecutione uictoria, magna est in uera humilitate felicitas, cui Deus dilectio, Deus sapientia, Deus consiliũ, Deus fortitudo est. Nec dubie ista subiectio iam ex magna parte in illius futuræ beatitudinis est constituta consortio, ubi Deus erit omnia in omnibus. Quod ideo in hac uita ad plenum non potest obtineri, quia nondum mortale nostrum induit immortalitatem, nec corruptio transijt in incorruptionem, caro adhuc cõtra spiritum, & contra carnem spiritus concupiscit. Nec inuenitur in ullo hominum tanta concordia, ut legi mentis lex quæ membris est insita, non repugnet. Propter quod ex omnium sanctorum persona accipitur quod Ioãnes Apostolus ait: Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, nosipsos seducimus, & ueritas in nobis non est. Cùm tamen idem ipse dicat: Qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. Vtrunq; ergo uerum est: quia & nemo sine peccato est, in eo quòd nemo est sine lege peccati: & qui natus ex Deo, peccatum non facit, quia per legem mentis, id est per charitatem quæ Dei semen est, peccatum non facit. Charitas enim operit multitudinem peccatorum: & sine qua nullum prodest

Romæ. 8 | Ibidem | Matth. 10 | 2. Corint. 3 | 1. Corint. 15 | Galat. 5 | 1. Ioan. 1 | Ibidem | 1. Pet. 4

Sap. 9 lum prodeſt bonum, per quam deletur omne peccatum. Dum igitur corpus quod cor-
rumpitur aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem:
non quidem obtinetur, ut iam anima in omnibus Deus ſit, quia nullus eſt ſine tentatio-
Iacob. 1 nis ſtimulo, & ſine mutabilitatis incerto. Sed quia omne datum optimum, & omne do-
num perfectum deſurſum eſt, deſcendens à patre luminũ, ſine dubio inde habetur uir-
tutum omnium portio, unde habebitur plenitudo: & tanto quiſq; eſt beatior, deoq; con
Pſal. 33 iunctior, quanto plus in eo fuerit gratiæ diuinæ quàm actionis humanæ. Benedic itaq;
domino in omni tempore, & laus eius in tuo ore ſit ſemper. Anima autem tua non ac-
quieſcat niſi in domino laudari. Superbi quidem refragabuntur, ſed manſueti hæc au-
dient, & lætabuntur.

De inuentione corporum ſanctorum Geruaſij & Prothaſij, diui Ambroſij epi-
ſcopi ad ſororem ſuam. Epiſtola LXXXV

Ominæ ſorori, uitæ atq; oculis præferendæ, frater. Quia nihil ſanctitatem
D tuam ſoleo eorum præterire quæ hic te gerantur abſente, ſcias etiam ſan-
1 ctos martyres à nobis repertos. Nam cùm baſilicã dedicaſſem, multi tan-
2 quã uno ore interpellare cœperant, dicentes: Sic in Romana baſilica dedices? Reſpon
3 di, faciam, ſi martyrum reliquias inuenero. Statimq; ſubijt ueluti cuiuſdam ardor præſa
gij. Quid multa? Dominus gratiam dedit, formidãtibus etiã clericis iuſſi eruderari ter-
ram eo loci qui eſt ante cancellos ſanctorum Felicis atq; Naboris. Inueni ſigna conue-
nientia: adhibitis etiam quibus per nos manus imponenda foret, ſic ſancti martyres emi
4 nere cœperunt, ut adhuc nobis ſilentibus arriperetur urna, & ſterneretur prona ad lo-
5 cum ſancti ſepulchri. Inuenimus miræ magnitudinis uiros duos, ut priſca ætas ferebat.
6 Oſſa omnia integra, ſanguinis plurimum. Ingens concurſus populi per totum illud bi-
duum. Quid multa? Condiuimus integra, ad ordinem tranſtulimus, ueſpere iam incum
bente ad baſilicã. Fauſte uenimus: ibi uigiliꝫ tota nocte, manus impoſitio. Sequenti die
tranſtulimus ea in baſilicam quam appellant Ambroſianam. Dum tranſferimus, cæcus
ſanatus eſt. Talis mihi ad populũ fuit ſermo. Cùm tam effuſam, tamq; inauditã conſide-
rarem conuentus ueſtri celebritatem, & diuinæ gratiæ munera quæ in ſanctis martyri-
bus refulſerunt, imparem me, fateor, huic muneri iudicabam, nec fieri poſſe, ut ſermone
abſoluerẽ, quod uix poſſimus animo intendere, oculis cõprehendere. Sed ubi ſanctarũ
legi cœpit ſeries ſcripturarum, largitus eſt ſpiritus ſanctus, qui locutus eſt in Prophetis,
quo dignum aliquid tanto cœtu & expectatione ueſtra martyrumq; ſanctorum meritis
Pſal. 18 proferamus. Cœli enarrant, inquit, gloriã Dei. Cùm legitur hic Pſalmus, occurrit quod
non tam elementa materialia quàm cœleſtia merita dignum Deo præconiũ deferre ui-
deantur. Hodierna tamen fortuita lectione patuit qui cœli enarrant gloriã Dei. Aſpici-
te ad dexteram meam, aſpicite ad ſiniſtram reliquias ſacroſanctas, uidetis cœleſtis con-
uerſationis uiros ſpectantes animi ſublimis trophęa. Iſti ſunt cœli qui enarrant gloriam
Dei. Hæc opera manuum eius quæ annunciat firmamentum. Non enim eos ſecularis il
lecebra, ſed diuini operis gratia ad firmamẽtum ſacratiſſimę paſſionis euexit. Multoq;
ante morum uirtutumq; documentis annunciauit in his martyrium, quod aduerſus lu-
Philip. 3 bricum ſeculi huius ſtabiles permanſerunt. Cœlum erat Paulus, qui ait: Noſtra conuer-
Marc. 3 ſatio in cœlis eſt. Cœli erãt Iacobus & Ioannes, deniq; filij tonitrui nũcupantur, & ideo
quaſi cœlum Ioannes uerbum apud Deum uidit. Ipſe dominus Ieſus perpetui luminis
erat cœlum, cùm enarraret Dei gloriam, ſed eam quam nemo antè cõſpexerat. Et ideo
Ioann. 1 dixit: Deum nemo uidit unquam niſi unigenitus filius, qui eſt in ſinu patris, enarrauit.
Opera quoq; manuum Dei ſi quæris, audi Iob dicentem: Spiritus diuinus qui fecit. Et
Iob 26 ideo aduerſus diaboli tentamenta firmatus, inoffenſæ ueſtigium conſtantiæ reſeruauit.
Sed ueniamus ad reliqua. Dies, inquit, diei eructat uerbum. Ecce ueri dies, quos nulla
7 caligo noctis interpolat. Ecce ueri dies pleni luminis & fulgoris ęterni, qui non perfun-
ctorio ſermone uerbum Dei, ſed intimo corde eructarunt, in confeſſione cõſtantes, in
Pſal. 112 martyrio perſeuerantes. Alius Pſalmus lectus dicit: Quis ſicut dominus Deus noſter
qui in altis habitat, & humilia reſpicit in cœlo & in terra? Reſpexit ſanè humilia domi-
nus, qui latentes ſub ignobili ceſpite reliquias ſanctorum ſuæ eccleſiæ reuelauit, quo-
Ibidem rum anima in cœlo, corpus in terra, ſuſcitans à terra inopem, & de ſtercore erigens pau-
perem,

perem, quos uidetis ut eos cũ principibus populi sui collocarit. Principes populi quos alios nisi sanctos martyres æstimare debemus, quorum iam innumerum, diu antè igno rati Prothasius Geruasiusq; proferuntur, qui sterilem martyribus Ecclesiam Mediolanensem, iam plurimorum matrem filiorum, lætari passionis propriæ fecerint & titulis, & exemplis? Nec hoc abhorreat à uera fide: Dies diei eructat uerbũ, anima animæ, uita uitæ, resurrectio resurrectioni. Et nox nocti, indicat sciẽtiam, hoc est caro carni, quorum passio ueram fidei scientiam omnibus indicauit. Bonæ noctes, noctes lucidæ quæ habent stellas. Sicut enim stella à stella differt in claritate, ita & resurrectio mortuorum. Non immerito autem pleriq; hanc martyrum resurrectionem appellant. Videro tamen, utrum sibi an nobis certi martyres resurrexerunt. Cognouistis, imò uidistis ipsi multos à dæmonijs purgatos, Plurimos etiam ubi uestem sanctorum manibus contigerunt, ijs quibus laborabant debilitatibus absolutos, reparata uetusti corporis miracula, quo se per aduentum domini Iesu gratia terris maior infuderat, umbra quadam sanctorum cor porum plerosq; sanatos cernitis. Quanta oraria iactitantur? Quanta indumenta super reliquias sacratissimas & tactu ipso medicabilia reposcũtur? Gaudent omnes extrema linea contingere, & qui contigerit, saluus erit. Gratias tibi domine Iesu quod hoc tempore tales nobis sanctorum martyrum spiritus excitasti, quo Ecclesia tua præsidia maiora desiderat. Cognoscant omnes quales ego propugnatores requiram, qui propugnare possint, impugnare non soleant. Hos ego acquisiui tibi plebs sancta: qui prosint omnibus, nemini noceant. Tales ego ambio defensores, tales milites habeo. Quorum quo maiora, eo tutiora patrocinia sunt. Horum etiam illis ipsis qui mihi inuident, opto præsidia. Veniant ergo & uideant stipatores meos, talibus me armis ambiri non nego. Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine domini Dei nostri magnificabimur. Helisæum scripturæ diuinæ series refert, cùm ab exercitu Syrorum esset obsessus, dixisse timenti seruulo, ne timeret, quia plures, inquit, pro nobis sunt, quàm cõtra nos. Et ut hoc probaret, petisse, ut oculi Giezi aperirentur, quibus innumeros adesse uidit Prophetæ exercitus Angelorum. Nos & si eos uidere non possumus, sentimus tamen. Erãt clausi isti oculi quamdiu obruta sanctorum corpora delitescebant. Aperuit oculos nostros dominus, uidemus auxilia quibus sumus sæpe defensi. non uidebamus hæc, sed habebamus tamen. Itaq; trepidantibus nobis quasi dixerit dominus: Aspicite quantos uobis martyres dederim: ita referatis oraculis gloriam domini speculamur, quæ est martyrum passione præterita, & operatione præsens. Euasimus fratres, non mediocrem pudoris sarcinam. patronos habebamus, & nesciebamus? Inuenimus unum hoc quo uideamur præstare maioribus. Sanctorum martyrum cognitionem quam illi amiserunt, nos adepti sumus. Eruuntur nobiles reliquiæ sepulchro ignobili, ostenduntur cœlo trophæa. Sanguine tumulus madet, apparent cruores triumphales, notæ inuiolatæ, reliquiæ loco suo & ordine repertæ, auulsum humeris caput. Nunc senes repetunt audisse se aliquando horum martyrum nomina, titulumq; legisse. perdiderat ciuitas suos martyres, quæ rapuit alienos. Et si hoc Dei munus est, tamen gratiam quam temporibus sacerdotij mei dominus Iesus tribuit, negare non possum: quia ipse martyr esse nequeo, hos uobis martyres acquisiui. Succedant uictimæ triumphales in locum ubi Christus hostia est. Sed ille super altare, qui pro omnibus passus est: isti sub altari, qui illius redempti sunt passione. Hunc ego locum prædestinaueram mihi. Dignum est enim ut ibi requiescat Sacerdos, ubi offerre consueuit. Sed cedo sacris uictimis dexteram portionem, locus iste martyribus debebatur. Condamus ergo reliquias sacrosanctas, & dignis ædibus inuehamus, totumq; diem fida deuotione celebremus. Acclamauit populus ut in dominicum differretur diem martyrum depositio: sed tãdem obtentum, ut sequenti fieret die. Sequenti die talis mihi ad populum iterum sermo fuit:

Hesterno tractaui uersiculum &c.

Psal. 18 / *1. Corint. 15* / 8 / 9 / 10 / *Psal. 19* / *4. Reg. 6* / 11 / 12 / 13 / *Hunc habes infra in ordine Sermonũ 91 sub finẽ.*

Quid de his Sermonibus iudicet Costerius, uide eius censuram in principio huius tomi positam.

SERMONVM DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI, iuxta ordinem temporum, quibus congruunt, Index.

FINIS INDICIS.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI SERMONES.

De grano sinapis. Sermo I

LIBENTER nos prædicare, & gratanter opus Dei facere manifestum est. Sed cùm uidemus plures è fratribus pigrius ad ecclesiam cōuenire, & dominicis præcipuè diebus minimè cœlestibus interesse mysterijs, prædicamus inuiti: nō quo nos pigeat loqui, sed quia negligentiores prædicatio nostra grauet potius, nō emendet. Ideo inuiti loquimur, & tacere non possumus. Prędicatio enim nostra in plebe aut regnum operatur, aut pœnam: regnum credulis, perfidis pœnam. Quisquis enim frater dominicis non interest sacramentis, necessariò apud Deum castrorum desertor est diuinorum. Nam quomodo se excusare potest qui sacramentorū die prandiū sibi domi pręparans, prandium cœleste cōtemnit, & uentris curā faciens, animæ suæ negligit medicinā? Dicit dominus in sancto Euangelio, sicut lectio decursa testatur: Cui simile est regnū Dei, & cui simile illud æstimabo? Simile est grano sinapis, quod acceptū homo misit in hortū suum, & creuit, & facta est arbor, & uolucres cœli requieuerūt in ramis eius. Mouet fortasse sensus uestros cur regnum Dei tam præclarū atq; magnificū grano sinapis exiguo cōparetur, & spei nostræ tam grande solatiū, rei uilissimæ simile esse dicatur, pręsertim cùm alibi idē dominus discipulis suis dicat: Si habueritis fidem sicut granū sinapis, dicetis huic mōti, tollere & iactare in mare & fiet. Igitur si fides tāta est, quæ potest ab ipsis sedibus montiū fundamenta transferre, necessario ergo & granū sinapis magnū est, ad cuius similitudinē fidem habere cōpellimur. Magnū autem dixerim nō specie, sed uirtute, & fidei qualitate: nō oleri cōparandum, sed uigore acrimoniæ coæquandū. Nam si diligenter intendamus, inueniemus rectè à domino hāc similitudinē cōparatā. Sicut enim granū sinapis prima fronte speciei suæ est paruū, uile, despectū, nō saporē præstans, nō odorem circūferens, non indicās suauitatē: at ubi teri cœperit, statim odorem suū fundit, acrimoniā exhibet, cibū flāmei saporis exhalat, & tāto feruoris calore succenditur, ut mirū sit in tam friuolis granis tantū ignem fuisse cōclusum: cuius etiā seminis cibū homines hyemis præcipue tempore magna pro suauitate percipiūt, quatenus repellāt frigora, humores egerāt, uiscerū interna calefaciāt: sæpe etiā ex hoc capiti adhibent medicinā, ut si quid inualidū, si quid ægrotū fuerit, sinapis igne curetur. Ita ergo & fides Christiana prima fronte uidetur esse parua, uilis & tenuis, nō potentiā suā ostendens, nō superbiā præferens, nō gratiā subministrans. At ubi diuersis tētationibus teri cœperit, statim uigorē suū prodit, acrimoniam indicat, calorē dominicę credulitatis aspirat: & tanto diuini ignis ardore iactatur, ut & ipsa ferueat, & participātē sibi ardere cōpellat: sicut in sancto Euāgelio Amaon & Cleophas dixerūt, dū cū ipsis post passionē dominus loqueret: Nónne cor nostrū erat ardēs in nobis in uia, dum aperiret nobis dominus Iesus scripturas? Ergo granū sinapis membrorū uiscera calefacit, fidei aūt uigor cordiū peccata cōburit. Et illud quidē asperū algorē frigoris remouet, hęc aūt delictorū diabolicū frigus expellit. Sinapis inquā, granū

Hūc sermonem habes etiā inter Augustinianos nēpe de sancto Laurentio secundū, cuius ibi initium est, Dicit dominus in Euāgelio

Luc. 13

Luc. 24

humores decoquit corporũ, fides aũt libidinũ flucta cõsumit. Et per illud medicina capiti procuratur, per fidem autem spirituale caput nostrũ, quod est Christus dominus, sæpius resouetur. Sed & fidei iuxta cõparationem sinapis sancto odore perfruimur, sicut ait beatus Apostolus: Quoniã Christi bonus odor sumus Deo. Igitur sanctũ martyrẽ Laurentiũ grano sinapis possumus cõparare, qui diuersis attritus passionibus, per totũ orbem gratiã meruit sui fragrare martyrij. Qui antea cõstitutus in corpore erat humilis, ignotus & uilis: posteaquã uexatus, laceratus, exustus est, uniuersis per totum mundum Ecclesijs odorem suæ nobilitatis infudit. Recte igitur huic cõparatio copulatur. Siquidem granum sinapis cùm teritur, accenditur: Laurentius cùm patitur, inflãmatur. Illud feruorem attritionis suę euomuit: hic ignem plurima uexatione suspirat. Sinapis, inquã, in uasculo calido uapore decoquitur: Laurẽtius in craticula flãmarum igne torretur. Ardebat itaq; extrinsecus beatus martyr tyranni sæuientis incendijs: sed maior illũ intrinsecus Christi amoris flamma torrebat. Et quãuis rex improbus ligna subijceret, incendia maiora supponeret: tamen sanctus Laurentius has flãmas fidei calore nõ sentit, & dum Christi pręcepta cogitat, frigidum est illi omne quod patitur. Nec enim poterat uisceribus igniũ tormẽta sentire, qui sensibus paradisi refrigeria possidebat. Iacet licet ante pedes tyranni exusta caro, corpus exanime, nihil tamen detrimenti patitur in terris, cuius animus demoratur in cœlis. Extenditur ergo super flãmarum ignitos globos, & sæpius uersatur in latera: sed quanto plus pœnarũ patitur, tanto amplius Christũ dominũ pertimescit: nouo admirationis genere alius illũ torquet, & alij sæuientis tormenta proficiunt: deuotiorem Laurentium saluatori supplicia atrociora fecerunt.

2.Cor. 2

Item de grano sinapis. Sermo 11

Et hic est inter sermones Augustino falso adscriptos, de sancto Laurentio quartus, qui illic sic incipit: Cui simile est regnum cœlorum &c.

SVperiore dominica parabolã domini differentes in qua ait: Cui simile est regnum cœlorũ, & cui simile illud æstimabo? Simile est grano sinapis, &c. multa perstrinximus, quibus probaremus regnum Dei grano sinapis non immerito cõparari, & distantiã in sola esse æstimatione uerborũ, nõ in collatione uirtutum. Siquidem fides Christiana, quę regnũ est, eundem uigorem obtinet quẽ sinapis natura depromit. Nam sicut cùm sinapis succũ sumimus, uultu contristamur, fronte cõtrahimur, ad lachrymas promouemur, & ipsam salubritatẽ corporis nostri cũ quodã fletu austeritatis accipimus. Illinc enim nos amaritudo exasperat, acrimonia penetrat, hinc calor ignei saporis accendit, & toto perturbati corpore tunc magis sani efficimur, cùm amplius deploramus. Ita ergo & cùm fidei Christianæ mãdata percipimus, cõtristamur animo, affligimur corpore, ad lachrymas promouemur, & ipsam nostram salutem cum quodã fletu ac mœrore cõsequimur. Inde enim ieiunia nos exasperant, illinc peccatorũ cõscientia macerat: hinc patrimonij iactura cõturbat, & toto cõtristati habitu magis salutem cõsequimur, si amplius defleamus, secundũ quod ait dominus: Vos plorabitis & plangetis, seculũ autem gaudebit. Sicut autem cùm sinapi, caput forte curandum est, iubemur abrasos capillos demere, impedimenta cutis uniuersa deponere, ut nudo corpori perfectius medicina proueniat: ita & cùm anima per fidem curanda est, præcipimur substantiã à nobis seculi auferre, impedimenta auri argentiq; deponere, ut & nudæ & soli animæ cõgruentius spiritualis medicina cõueniat. Quisquis enim rebus mundi & diuitijs seculi obuolutus est, huic fidei medicina nõ proderit. Ergo quod succus sinapis in corpore, hoc fides Christiana operatur in anima. Sed quoniam in eadem dominica sententia scriptũ est, Quod acceptũ homo misit in hortũ suũ, & creuit, & facta est arbor, & uolucres requieuerunt in ramis eius: diligentius requiramus quis iste sit cui hęc cuncta cõueniant. Diximus superius, sanctis martyribus, qui diuersis attriti sunt passionibus, naturã sinapis posse cõgruere. Sed quoniã dicit scriptura: Et excreuit, & facta est arbor, & uolucres requieuerunt in ramis eius: arbitror hoc ipsi Christo domino rectius cõparari, qui nascẽdo in homine humiliatus ut granũ est, ascẽdendo ad cœlũ exaltatus ut arbor est. Granũ plane Christus est dũ patitur, arbor est cũ resurgit. Granũ, inquã, est cùm famis esuriem sustinet: Arbor est cùm quinq; panibus saturat quinq; milia uirorum. Ibi sterilitatem humana cõditione patitur, hic satietatem propria diuinitate largitur. Granum autem dixerim dominũ cum cęditur, contemnitur, increpatur: arborem autẽ, cùm cæcos illuminat, mortuos resuscitat, peccata cõdonat. Quod autem granum sit, ipse dicens in

Luc. 13

Matth. 16

Luc. 13

Ibidem

cens in Euangelio ait: Nisi granum tritici cadens in terram mortuū fuerit, ipsum solum manet. Huius igitur grani, hoc est domini saluatoris uelut sinapis acrimoniā atq; amaritudinem Iudæi minime sustinētes cōtempserunt succū cœlestis disciplinæ accipere, dicentes illuminato illi cæco: Tu sis discipulus eius, nos autem Moysi discipuli sumus. Ipsi quoq; Moysi mādata penitus ignorātes, qui præcepit illis specialiter hanc amaritudinē comedendā: cùm paschæ illis celebrādę sacramēta disponeret, ait: Māducabitis illud cū amaritudine. pascha enim domini est. Nō enim (sicut illi putāt) iussit herbarū uiliū acerrimos succos cū assis agni carnibus māducari: sed mandatorū Christi utiliter amaros sermones præcepit cū ipso sacramēto passionis dominicę deuorari. Nónne enim amari uidentur sermones domini, cùm dicit: Si uis perfectus esse, relinque omnia tua, & ueni sequere me? & cū dicit nō habēdas duas tunicas, neq; perā, neq; calceamēta? Amaritudo ista sermonū, medicina est animarū. Quod aūt ait Euangeliū, Quod acceptū homo misit in hortū suū: quē esse hominē hunc putamus qui acceptū granū uelut sinapis granū in suo horto seminauit? Ego illū esse arbitror, de quo Euangelista refert: Ecce autem Ioseph qui erat decurio ab Arimathia, accessit ad Pilatū, petens ut depositū corpus domini sepeliret: quod acceptū tradidit sepulturæ, quæ in horto fuerat pręparata. atq; ideo ait scriptura: Quod acceptū homo misit in hortū suū. Ergo Ioseph hortus flosculorū erat diuersis odoribus plenus: sed necdū in eo tale germen inseuerat. Fragrabat quidē specialis animæ eius hortus uaria suauitate uirtutū: sed necdū Christū cū aromatibus in cordis sui secreto posuerat. Ita dum saluatorē in hortuli sui monumēto sepelit, magis illū in animæ suę intimis collocauit. Ramos aūt huius arboris si requiras, inuenies. Ramus est Petrus, ramus est Paulus, rami sunt omnes Apostoli uel Martyres, ad quos si quis se fortiter tenere uoluerit, fluctibus seculi minime mergitur: quin potius sub umbra illorum latitans, gehennæ non patietur ardorem, securus à diabolicæ tempestatis procella.

Ioan. 12
Ioan. 9
Exod. 12
Matt. 19
Matth. 10
Luc. 13
Ibidem 23
Ibidem 13

De Psalmo uigesimoprimo. Sermo III

Sermo Maximi episcopi Taurinensis.

Psalmi qui lectus est seriem decursuri, diligenter prius debemus intendere quid in superscriptione contineat: ut cognita eius origine, intelligentiam ipsius facilius cōsequamur, & manifestato capite possint rectius membra distribui. Inscribitur enim ita: In finē pro susceptione matutina, Psalmus ipsi Dauid. Nisi fallor, susceptio matutina solis ortū semper antecuenit, & prius quàm orbem radiorū clarus splendor illuminet, matutinū noctiū tenebris terminum ponit, ac resoluta sensim caliginum cæcitate, rebus cūctis facies quædā ac lumen infunditur: Et cùm ueluti sub una materie tenebrarū mundus in cōfusione iacuerit, interueniēte matutino diuersa specierum uarietate distinguitur, hoc est, cùm omnia cæca fuerint, oculi omniū reparātur. nox enim quodāmodo aufert oculos mundo, aurora restituit: atq; ita ante matutina susceptione perfruimur, ut gloriosius postmodū solis splendore potiamur. Sed quoniā sicut dicit Apostolus: Lex spiritualis est, & spiritualibus spiritualia cōparanda sunt: solem hic iustitiæ arbitror designari, hoc est Christū dominum, qui nobis ignorantiæ tenebris, & peccatorū cæcitate submersis, cœlestis doctrinæ suę lumen infudit, & quos nō habebamus oculos cordis inseruit, & uelut radios quosdā Apostolos suos misit, qui nos de nocte teterrima delinquentię liberarent, & paulatim resolutis in nobis tenebris peccatorum, matutina susceptione cōsuescerent, ut perfecti facilius possimus tolerare solis ardorem, hoc est, primū nos præceptis simplicioribus erudirēt, quo capaciores efficerēt cœlestium secretorū. Huius itaq; solis iustitiæ matutino, peccatorū caligo tota perimitur: sicut ipse Propheta ait ex persona domini: In matutinis interficiebā omnes peccatores terræ: hoc est, oriente in nobis sole iustitiæ, qui habitaculū domini sumus, omnis cogitatio iniqua subuertitur. Cuius solis etiā beatus Salomon meminit ex persona reputantium sibi ac dicentiū peccatorum: Sol non ortus est nobis, & iustitiæ lumen nō luxit nobis. Hanc quoq; matutinā susceptionem in Euangelio sancto possumus adscribere Mariæ Magdalenæ, quæ maturè ad diluculo ad monumentum uigilans, saluatoris resurrectionem domini prima suscepit: Et clarescente mundi sole, solis iustitiæ ortū præ omnibus sola cognouit, ac susceptione quidem matutina gauisa est diem redditū, sed magis gauisa Christum à mortuis suscitatum: atq; in ipsa completa est prophetia: Ad uesperum demorabitur fletus, & ad matutinū lætitia. Totus autem hic Psalmus digestus est

Rom. 7
Psal. 100
Sap. 5
Psal. 29

ex persona domini saluatoris: Quippe cùm plura de eo in nouo sint posita testamento.
Psal. 21 Dicit itaque: Deus Deus meus respice in me, & reliqua. Quare assumpti hominis agit causam, & interrogare quodammodo uidetur, dicens: Deus omnium, qui es Deus meus, cur
Esa. 53 me dereliquisti? nihil enim mihi conscius sum. Secundum prophetam enim nesciebat pecca-
1. Pet. 2 tum, nec erat dolus in ore eius. Hæc autem dicit, ut manifestaret propter nos se esse derelictum, quorum peccata portabat: ac uidentes disceremus pro ipso sancto & iusto mori, cùm pro peccatoribus ille moreretur. Denique hac uoce in passione usus est, sicut in Euangelio
Psal. 21 legimus: Ely ely lamazabathani? hoc est Deus Deus meus, quare me dereliquisti? Hac, inquam, uoce usus est, ut quod prophetia annunciauerat, rei exitus approbaret. Et quoniam
Ibidem sequentia penè manifestata sunt, illum inspiciamus uersiculum, in quo ait: Ego autem sum uermis, & non homo. Cur totius dominus creaturæ uermiculo se uoluerit comparari. Possumus hoc quidem humilitati primitus assignare, quæ sanctorum uirtus est maxima, sicut sanctus Moyses ante Deum animal se irrationale profitetur: Dauid publicè se sæpe commemorat. Sed magis illud accipiendum puto, quoniam uermis nulla extrinsecus admixtione alieni corporis, sed de sola & pura terra procreatur, ideo illum comparatum domino: quoniam &
Exod. 16 ipse saluator de sola & pura Maria generatur. Legimus etiam in libris Moysi de mana uermiculos procreatos. Digna plane & iusta comparatio. Siquidem de manna uermiculus gignitur, & dominus Christus de Virgine procreatur. Quin potius ipsam Mariam manna dixerim: quia est subtilis & splendida, suauis & uirgo, quæ uelut cœlitus ueniens, cunctis ecclesiarum populis cibum dulciorem melle defluxit. Quem qui edere aut manducare neglexe-
Ioann. 6 rit, uitam in semetipso habere non poterit, sicut ipse dominus ait: Nisi quis manducauerit meam carnem, & biberit meum sanguinem, non habebit uitam in semetipso, sed potius ipse cibus
1. Corint. 11 in iudicium conuertetur, sicut Apostolus dicit: Qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat. Quod filijs Israel subtiliter prophetatum est in ueteri testamento. Mana enim illis contra diuina præcepta tractatibus, uermes effecti sunt: id est, contumaciæ ultores & iudices. Quæ similitudo Christum indicat dominum: quem qui suauem cibum & dulcem po-
Ioan. 5 tum haurire neglexerit, iudicem patietur, sicut ipse ait: Neque enim ipse pater iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Nam quod idem sit uermis & iudex, alibi Propheta te-
Esaiæ 66 statur de peccatoribus dicens: Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur
Psal. 21 usque in hodiernum diem. Quod autem ait: Diuiserunt sibi uestimenta mea, & super uestimentum meum miserunt sortem: hoc factum in Euangelio reperimus, quod milites quatuor
Ioann. 19 qui crucifixerunt Saluatorem, in quatuor partes eius sibi diuiserunt uestimenta: Vestimentum uero eius quod assutum non erat, sed erat de superiori contextum, sorte perceperunt. Quæ igitur ista uestimenta sint, uideamus, qui milites, quódue etiam uestimentum. Vestimenta esse puto prophetias uel scripturarum cœlestium lectiones, quibus Christi domini annunciatum est sacramentum, quas Prophetias unum canentes, & unum per omnia nunciantes, aduersarij saluatoris, hoc est peruersi hæretici, qui quotidie in illum tanque milites manus impias ingerunt, hoc est pro sua diuidunt sibi uoluntate, & unius corporis uestimenta per uaria membra distribuunt, atque spoliantes dominum, sua falsa dogmata uestierunt. Vestimentum autem eius quod non erat consutum, sapientiam eius cœlestem possumus approbare, quia erat de superiori contextum. Nostra enim sapientia, hoc est humana consuitur. Assuitur enim cùm liberos damus ad studia grammaticis, tradimus Philosophis, erudimus eos, ut sapientia in illis quæ non erat, acquiratur. Domini autem sapientia non assuta est, non quæsita. Non enim didicit à
Ibidem 7 magistro, sicut ipsi Iudæi dicunt: Quomodo hic literas nouit, cùm non didicerit? Et ipse dicat: Mea autem doctrina non est de hoc mundo, sed eius qui me misit: hoc est quod ait de superiori contextu, quo uestimento uel quibus omnibus uestimentis Ecclesia catholica
Psal. 44 semper amicta est, sicut Propheta ait: Astitit regina à dextris tuis in uestitu deaurato.

De camelo. Sermo IIII

Matth. 19 DIcit in Euangelio dominus Iesus Christus: Amen dico uobis: Facilius est transire camelum per foramen acus, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum. Quæ sententia uereor, ne forte uobis conueniat, qui diuitias sæculi huius aut habetis, aut quæritis. Sicut enim cameli animal quod est tortuosum atque deforme, peruersitas ipsa corporis per angustissimam acus cauernam præterire non patitur: ita & diuites oneratos auaritia, & cupiditate fœdatos, ipsa uitæ deformitas per artam uiam regni

regni minimè introire permittit. Ait enim idem dominus: Arta & angusta uia est quæ ducit ad uitam. Igitur in camelo difficultatem quæstus præstat habitudo membrorum: In diuite autem impedimentum magnitudo efficit peccatorum. Gibbus enim quidam est animæ, turpe quid uel cogitare uel facere, ac mentis quædam tortuosa deformitas, immundis rebus semper intendere, & ab Ecclesiæ sancto limine curis secularibus auocari. Vnde mihi uidetur hanc deformitatem corporis Propheta spiritualiter elocutus, fœditatem morum potius indicasse, cùm dicit: Non glorietur gibberosus sicut rectus. Quasi si diceret: Non glorietur peccator uitiorum suorum prauitate distortus, sicut gloriatur iustus conscientiæ bonæ simplicitate directus. Quamuis enim ô peccator proceritate corporis gaudeas, quanuis scapularum tuarum æqualitate læteris: anima tamen tua morum prauitate deformis est. Rectè ergo camelo cōparatus est diues. Siquidem illum à transitu acus corporis crassitudo reuocat: hunc ab ingressu Ecclesiæ patrimonij solicitudo detentat. Et sicut illum paruum foramen nō capit oneratum mole membrorum: ita & hunc introitus sanctus non suscipit grauatum cumulo delictorū. Vterq; habet propriam sarcinam suam. Ille oneratus est carnibus, iste peccatis: & sicut ille inhabilis est angustissimæ acus cauernæ, ita & hic inconueniens est beatissimo Dei regno: nisi quod camelum corpore compositum natura, hunc autem prauum uolūtas efficit. Hæc autem dico fratres de ijs qui festiuissimam diem sanctę Epiphaniæ ne in Ecclesia procurarent, patrimoniorum suorum compedibus sunt detenti, & terreno quodam obligati sunt uinculo, ut uenire eis ad domum domini nō liceret. Non quòd eos quippiam detinet, sed quòd ita proprijs sint actibus implicati, ut iam arbitrium uiuendi suæ potestatis amiserint: & dum solicitudinem patrimonijs exhibent, animarum medicinam penitus nō requirūt. Quid mihi ô diues difficultatem temporis obijcis? Quid necessitatem ingeris repentinā? Si cor habes, intellige quia omni necessitate maior necessitas est salutis: & utilior est causa, prius curare uitam, tunc peculij damna sarcire: ne dum augmentum patrimonij quærimus, sentiamus animæ detrimentum. Sed forte iudicem metuis, quem in secretario reliquisti. Mihi crede quod magis Deū iudicem metuere debebis, qui de ipso tuo iudice iudicabit. Illum ergo metuis qui mox accipiet successorem: dominum non metuis, cui nemo aliquando succedit? Considera itaq; iudicij imminentem diem, & inextinguibiles gehennæ flammas, stridorem horrēdum dentium, tenebrarum ultimum cruciatum. Et si potest, relicta ecclesia secularibus solicitudinibus implicare. Vereor enim ne dum mundi diuitias quæritis, inueniatis potius diuitias peccatorum: & repertis thesauris seculi, cœlestes thesauros amittatis.

Quòd simile sit regnum Dei fermento. Sermo V

Ipsi scitis fratres quòd ex qua die uobiscum esse cœpi, nō cessaui omnibus uos dominicis admonere mandatis, & partim hortandō, partim increpando præcepta uobis ingerere, ita ut plerisq; pius pater fuerim: nonnullis autem durus magister extiterim. Patrem enim me sibi gratulatus est, quisquis sermonem meum libenter amplexus est: durum autem magistrum sensit, qui conscientiam suam prædicatione mea percussam esse condoluit. Sed nihil mea interest, dummodo siue pietate, siue censura Christus annuncietur in uobis: quamuis & ipsa censura sit pietas, quæ ideo circa negligentiores filios adhibetur, ut timore discant quod amore neglexerant. Non quòd omnes filios non æqualiter diligat pater, sed quòd indulgentia patris sit, pro diuersitate morum exhibere pietatis affectum: ut blandum filium exhortatione prouocet, contumacem uerò austeritate cōueniat, de utriusq; tamen correctione securus, quoniam hunc amore uerberat, illum seueritate castigat, sicut ait beatus Apostolus: Omnis quidem disciplina in præsenti non uidetur esse gaudij, sed mœroris: postea uerò fructum pacificum exercitatis per eam reddet iustitiæ. Igitur quoniam tot tractatibus meis profecisse uos credo, libet quædam uobis diuinarum disserere literarum, ut intelligam quòd id quod dixerim, fidei uiuacitate capiatis. Ait dominus in sancto Euangelio: Cui simile æstimabo regnum Dei? Simile est fermento, quod acceptum mulier abscondit in farina, donec fermentatum est totum. Fermenti uim atque uirtutem omnibus notam esse nō dubium est. Nam cùm sit magnitudine paruum, specie simplex, natura cōmune, tantam fortitudinem intrinsecus gerit, ut cùm reconditum fuerit

Matt. 7 | B | Hebr. 12 | Luc. 13

fuerit in farina, succus hoc totam massam faciat esse quod ipse est, & ita semper uniuersum cumulum aspersionis suæ uigore diffundit, ut omnem ipsam magnitudinem pollinis faciat fermentum, ac fieres ipsa fortitudine sua molem sibi proprij uigoris acquirit. Hoc autem faciunt mulieres ut uiris suis salubriorem panem, & cibum utilem diligenter exhibeant. Sed quoniam Lex spiritualis est, & Euangelium spiritualiter parabolarum ratione subsistit, uideamus quid sit fermentum, quæ mulier, quid farina. Legimus in sancto Euangelio, dicente domino Christo de seipso: Nisi granum tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Ergo si triticum dominus, & dominus est fermentum, quia fermentum non nisi de tritico fieri solet: recte ergo fermento dominus comparatur, qui cùm esset specie homo, humilitate paruus, imbecillitate deiectus, tanta intrinsecus sapientiæ uirtute pollebat, ut doctrinam ipsius mundus ipse uix caperet, qui cum se cœpit per totum orbem diuinitatis uigore diffundere, statim omne hominum genus in substantiam suam sui potestate protraxit, ut & iugum spiritus sui sancti infunderet omnibus, hoc est Christianos cunctos faceret esse quod Christus est. Nam quòd homo dominus Iesus unus & solus esset in mundo, tanquam fermentum in massa reconditum, uniuersos homines præstitit esse quód ipse est. Quisquis igitur illi fermento Christi adhæserit, efficitur & ipse fermentum, tam sibi utilis, quàm idoneus uniuersis, & de sua certus salute, & de aliorum acquisitione securus. Sicut igitur fermentum cùm in cumulum cōspergendum est farinarum, confringitur, cōminuitur, dissipatur, & ipsum omne dissoluitur, ut disper sam illam farinæ multitudinem in unum uigorem constringat, atq; in solidum corpus redigat, quod in pulueris modum ipsa deminutione languebat, faciatq; coniunctione sui utilem massam, quod propria dissolutione uidebatur inutile: sic ergo & dominus Iesus Christus cùm esset totius mundi fermentum, diuersis passionibus confractus, laceratus, & dissolutus est, & succus eius pro salute nostra, qui est preciosus sanguis, effusus est, ut admixtione sui omne genus humanum solidaret, quod per diuersa antra resolutum iacebat. Sic enim uelut fermentum quoddam nos qui farina ex gentibus uidebamur esse, adhæsimus. Nos, inquam, qui per totum orbem dispersi & deminuti penitus iacebamus, uigore passionis Christi in ipsius corpus redacti sumus, sicut beatus Apostolus ait: Quoniam sumus corpus Christi, & membra. Nos igitur qui ex nationibus in pulueris modum è terræ facie iactabamur, aspersione sanguinis domini in massam soliditatis eius aggregamur. Mulier autem quæ dicitur abscondere in farina fermentū quæ est, nisi sancta Ecclesia quę quotidie doctrinam Christi in cordibus nostris conatur abscondere? Ipsa inquam, est mulier quæ in alio loco etiam molere dicitur, sicut ait dominus: Erunt duæ molentes, una assumetur, & una relinquetur. Molit enim sancta Ecclesia per Legem, per Apostolos, per Prophetas, cùm catechumenos facit, & asperitatem gentilitatis dissipat atq; cōminuit, ut emolitos eos in farinæ modū aptos faciat fermento dominici sanguinis adhærere. Fermentum enim dixerim totam domini passionem. Fermentum enim salutis nostræ est symbolū, sine quo fermento uel symbolo nemo potest uitæ æternæ substātiam promereri. Et quia duas Euangeliū describit molentes, atq; unam Ecclesiam diximus salubriter molere, alteram quam nisi synagogam accipere debemus? Molit enim & ipsa per Moysen & Prophetas: sed inutiliter molit, sicut dicit Apostolus de Iudæis: Aemulationem Dei habent, sed nō secundum scientiam. Inutiliter, inquam, molit synagoga, quia massam suam Christi doctrina non temperat. Atq; ideo euitandum præcepit synagogæ dominus esse fermentū, dicens: Cauete uos à fermento Pharisæorum. Temperatum est enim sanguinibus & crudelitatibus Iudæorum dicentium de domino: Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Vnde ait Euangelium: Erunt duæ molentes, una assumetur, & una relinquetur. Assumetur enim in requiem æternam sancta Ecclesia, quæ domino cibum sanctitatis emoluit. Relinquetur ad molas cruenta synagoga gyrum semper passura suæ perfidiæ.

Roman. 7 — Ioann. 12 — Ephes. 5 — Matth. 24 — Roman. 10 — Matth. 16 — Ibidem 27 & 24

De margarita. Sermo VI

Satis ad correctionem uestram arbitror posse sufficere fratres dilecti, quòd anteriore dominica profecturus, nulla uobis sacrarum literarum spiritualia dona largitus sum, sed tantum uos increpans & arguens pro peccato,

peccato, sine aliqua prædicationis consolatione dimiserim. Volui enim uos hoc ipsum intelligere quàm grauiter peccaueritis, quòd diuina eloquia audire minime meruistis. Hæc enim sacerdotum uehemens & copiosa uindicta est, indignis quibusque literarum cœlestium sacramenta non credere, nec (sicut ait dominus) dare sanctū canibus, neque margaritas projcere porcorum pedibus inculcandas. Perdit enim cœlestis margaritæ gratiam quisquis eam fœdissimo peccatori circundare conatur. Gemma enim, sicut ipsi scitis, nisi auro non conuenit, margarita nisi preciosis monilibus non aptatur. Estote ergo aurum optimū, estote monile preciosum, ut possit in uobis margarita spiritualis includi. Margarita enim Christus est dominus, quā negociator ille diues in Euāgelio uenditis omnibus rebus suis emere festinauit, & maluit omnes quas habebat seculi gemmas amittere, tantum ut unam Christi emeret margaritam. Vnde & ego fratres pro magnitudine quod admiseratis delicti, nolui uobis pandere Euangelicæ refectionis eloquia, sed magis ingerere animosæ indignationis iniuriam, & prius uos uerberibus spiritualibus emendare, ac sic margaritæ ditare muneribus. Malui inquā peccatum uestrum incusando acriter increpare, quàm leniter dissimulādo nutrire. Quisquis enim fratrem non arguit peccātem, quodammodo hortatur ut peccet. Nolo autem putetis quod nō de amore faciam uos sæpius uerberando. Filius enim qui castigatione dignus est, plus amatur, sicut ait scriptura sancta: Quem enim diligit dominus, corripit: castigat autem omnem filium quem recipit. Dicite mihi si non dolendum fuerit hoc peccatum, sic uos salutis immemores tunc fuisse, ut beatissimis Apostolis Petro & Paulo honorificentiam minime reddideritis, cùm ipsos esse sciatis doctores gentium, authores martyrum, principes sacerdorum, nec uolueritis eorum natalem nobiscum festiuissimum celebrare, atque illi cœlesti interesse conuiuio, in quo pro martyrum tanta lætitia, substantiā uitæ ipse nobis dominus ministrauit? Vultis autem scire quantis bonis fraudati fueritis? Interrogate fratres qui tunc mecum pariter affuerunt, quàm refecti à dominica mensa discesserint, uel quales secum domum spirituales diuitias reportauerint. Vnum scio, quòd si quis illa die honoratus aut diues ob natalem filij sui ad decimum usque miliarium ad prandium rogauisset, propter accuratas epulas, & inæquales mensuras, absque dubio uos ituros fuisse. Igitur fratres quotiensunque martyrum memoriam celebramus, prætermissis omnibus seculi actibus sine aliqua dubitatione concurrere debemus, reddere illis honorificentiam qui nobis salutem profusione sui sanguinis pepererunt, qui tam sacrata hostia pro nostra propitiatione domino sunt oblati, præsertim cùm dicat ad sanctos suos omnipotens Deus: Qui uos honorat, me honorat: & qui uos spernit, me spernit. Quisquis ergo honorat martyres, honorat & Christum: & qui spernit sanctos, spernit & dominum.

Matt.7 *Ibid.13* *Prouerb.3* *Hebr.12* *Luc.10*

De eo quod scriptum est: Reddite quæ Dei sunt, Deo: & de militantib. Sermo VII

Hic est etiā inter sermones D. Aug. de uerbis domini su.19. quamuis nec illius sit.

Nonnulli fratres qui aut militiæ cingulo detinentur, aut in actu sunt publico constituti, cum peccant grauiter, hac solent à peccatis suis prima se uoce excusare, quod militant: & ne bene aliquando faciant, occupatos se malis actibus conqueruntur: perinde quasi militia hominum non uoluntas in culpa sit. Ita quod ipsi gerunt, officijs suis adscribunt. Non enim militare delictum est, sed propter prædam militare peccatum est. Nec rempublicam gerere criminosum est: sed ideo agere rempublicam, ut rem familiarem potius augeas, uidetur esse damnabile. Propterea enim prouidentia quadam militantibus sunt stipendia cōstituta: ne dum sumptus quæritur, prēda grassetur. Illud autem quale est quod cùm ob errorem aliquem à senioribus arguuntur, & imputatur alicui de illis cur ebrius fuerit, cur res alienas peruaserit, cędem cur turbulentus admiserit, statim respondeat: Quid habebam facere homo secularis aut miles? nunquid monachum sum professus aut clericum? Quasi omnis qui clericus non est aut monachus, possit ei licere quod nō licet. Cunctis igitur officijs sacris literis præscribitur norma uiuendi, omnis ad bene uiuendum prouocatur sexus, ætas & dignitas. Igitur nemo se publicis excuset actibus, nemo de occupatione militiæ conqueratur. Apud omnem Christianum prima honestatis debet esse militia. Nam ut id quod dicimus, authoritate Euangelica comprobemus, uideamus lectionem quæ paulò ante decursa est. Ait enim Euangelium: Venerunt autem & publicani ad Ioannem, ut baptizarentur

baptizarentur ab eo, & dixerunt ad eum: Magister, quid faciemus? At ille dixit: Nihil amplius exigatis quàm quod constitutum est uobis. Honesta planè publicanorū interrogatio, ac sancti Prophetę iusta responsio. Illi enim solicite interrogant, ne aut ignorantes plus exigendo peccatum incidant, aut cessantes publicā decipiant functionem. Hic autem moderate præcipit, ut & iniquitas locum non habeat, & constitutum habeat uectigal effectum. Non enim dixit: Nihil exigatis, sed nihil amplius exigatis. Vnde intelligimus quod apud Deum non tam exactio quàm exactio iniqua damnetur. Dicit enim ipse dominus: Reddite quæ Dei sunt, Deo: & quæ Cæsaris, Cæsari. Igitur quod Cæsar præcipit, ferendū est: quod Imperator indicit, tolerandum est. Sed fit intolerabile dū illud præda exactionis accumulat. Hoc autem quale est quod ijdem ipsi qui huiusmodi necessitates procurant, peccatis suis peccata cōgeminant, hoc est quod fraudes suas ac rapinas cōmodum uocant, cùm ipsa præda inferatur incōmodum? Illud autem addunt sceleribus suis, ut quos indefensos uiderint, ipsos potius persequātur: & putāt se necessitates decepisse publicas, nisi domos deceperint orphanorū. Ita quorum pater ante biduum forsitan fuerit amicus, collega, uel frater, interueniente morte eiusdem liberi habeantur tanquā ignoti, uiles & miseri. Vidua autem si qua fuerit, aut sic iniurijs exagitatur ut nubat, aut si uoluerit in castitatis permanere proposito, dando munera facultates uix permanent. Cùm his ergo fraudibus repleuerit sacculos suos, uideas illos lætos & accuratos ad ecclesiam properare, & Deo gratias agere quasi ab ipso illis hæc pecunia cōferatur, illud quoq; peccantes, quod rapinarum suarum Deū uolunt esse participem. Dicit autem sanctum Euangelium: Interrogauerunt illum & milites: Quid faciemus & nos? Ait illis Ioannes: Neminem cōcutiatis, neq; calumniam faciatis: sed cōtenti estote stipendijs uestris. Hic iam cognoscere se debet omnis homo qui militat. Non enim tantum de ijs militantibus scriptura loquitur, qui armata militia detinētur, sed quisquis militiæ suæ cingulo utitur, dignitatis suæ miles adscribitur. Atq; ideo hæc sententia potest dici, uerbi gratia, militibus, protectoribus cunctisq; rectoribus. Quicunq; stipendia sibi publicè decreta eōsequitur, si amplius quærit, tanquam calumniator & cōcussor Ioannis sententia cōdemnatur. Vsq; adeo autem hoc inoleuit malum, ut iam quasi ex cōsuetudine uendantur leges, corrumpantur iura, sententia ipsa uenalis sit, & nulla iam causa possit esse sine causa. Hæc autem diuina sententia, quæ ad milites loquitur, potest etiam ad clericos retorqueri: quia etiamsi nō militare uideamur seculo, tamē Deo & domino militamus, sicut ait Apostolus: Nemo militans Deo, obligat se negocijs secularibus. Videmur inquā nō militare remissis ac fluentibus tunicis, sed habemus militiæ nostræ cingulum, quo castimonię interiora cōstringimus: de quo cingulo dominus ait ad Apostolos suos: Sint lumbi uestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus uestris. Milites igitur Christi sumus, & stipendiū ab ipso donariumq; percepimus, sicut dicit beatus Apostolus: Qui dedit nobis pignus spiritus, hoc est, qui spiritus sancti nos remuneratione ditauit. Si quis ergo Christianorum hoc donatiuo contentus forte nō fuerit, & quęrit amplius: incipit hoc ipso carere quod meruit. Quod specialiter contingit hæreticis Arrianis: Dum enim nescio quid amplius quærunt, inuenientes erroris spiritū, gratiam sancti spiritus perdiderunt. Nā & catholicus clericus hac sententia retinetur. Si enim nō contentus stipendijs fuerit quæ de altario domino iubente cōsequitur, sed exercet mercimonia, intercessiones uendit, uiduarū munera libenter amplectitur: hic negociator magis potest uideri quàm clericus. Nec dicere possumus, nemo nos inuasores arguit, uiolentiæ nullus accusat, quasi nō interdum maiorem prædam à uidua blandimentis eliciant, quàm tormenta. Nec interest apud Deum utrum ui an circūuentione quis res alienas occupet, dummodo quoquo pacto teneat alienum.

Math. 22 · *Luc. 3* · *2. Timot. 2* · *Luc. 12* · *2. Cor. 1*

De sabbato quo dominus manum aridam curauit. Sermo VIII

Luc. 6

Diligenter uos audisse credo fratres Euangelicam lectionem quæ nuper lecta est, ubi dominus Iesus Christus ingressus sabbato synagogam, hominis ibi habentis manum aridam, spirituali medicina curauit, non appositis herbarum succis, non pigmentorum medicaminibus colligatis, sed uerbo iubens, & in ira præcipiens refudit corpori sanitatem. Ira inquam, sicut ait Euangelista, restituit uigorem dexteræ. Vnde intelligimus qualis dominicæ benignitatis sit sanitas, cuius indignationis

dignationis talis est medicina: aut quemadmodum placatus prodest, qui ita miseretur iratus. Verbo igitur iubet ut arenti dexteræ uenarum succos infunderet. Non mirum est si is arentem reparauit dexteram, qui totum corpus de arenti puluere procreauit, & id uerbi imperio restituit, quod in principio factura operationis instituit: uelut authorem suum plasma cognoscens obsequitur ei portiuncula, cui totum se deberet in massa. Sed uideamus quæ sit in synagoga manus arida, quæ nihil corpori prodest, quando operibus siccauit, quādo etiam primum arida esse cœperit, requiramus. Non enim unius hominis tantum per saluatorem causa geritur, nec unius hominis imbecillitas procuratur, sed totius generis humani sanatur infirmitas. Nulli autem dubium est dexteram uel totius corporis præclariorem portionem hoc officij gerere, ut diurna alimenta suo corpori subministret, & prouidentia quadam ad fruendam uitam membra cætera pascat ac nutriat. Hanc igitur dexteram in Iudaico populo scribas esse dixerim, uel doctores, qui uelut præclarior portio in phariseorum corpore à domino constituti, neglexerunt & in cætera membra sua Prophetarum oracula uelut escam uitæ æternæ porrigere, atque ideo doctrina eorum tanquam manus aruit imbecillis, quia fontem perennis sapientiæ non quæsiuit. Propterea denique factum est ut quasi contracta dextera clauem scientiæ tenere non posset, sicut ait dominus: Væ uobis scribæ & pharisæi qui absconditis clauem scientiæ, & reliqua. Hæc autem clauis Christus est dominus, quo ad credulitatem fidei pectorum arcana reserantur. Ista clauis, sicut ait dominus Petro: Tibi dabo clauē regni cœlorum. Ergo aruit dextera synagogæ manus, relinquens Christus, quæ prius erat in principibus Iudæorum, & deteriorauit. Quisquis enim Christi fontem deserit, & debilitatur protinus, & arescit. Sed inuenio ipsam manum quondam cæteris membris fuisse meliorem. Sanctus enim Moyses dux Iudaici populi, uelut clarior corporis sui dextera fuit cùm legem porrigendam meruit à diuinitate percipere. Dextera inquam erat sanctus Moyses, qui filios Israel uelut manu prouida cœlesti manna nutrijt. Hæc plane est dextera quæ Iamnem & Mambrem magos niuei splendoris nitore conuicit. Ita enim scriptum habes. Atque ideo magorum distinctæ sunt tenebræ, quia Moysi meritis lucens dextera coruscabat. Sed uideamus, manus ista quando primùm arida cœperit esse uel mortua. Ergo illam primùm in Adam aruisse confirmo, cùm contra uetitum domini interdictæ arboris poma decerpsit, ac tunc succum immortalitatis amisit. Et siccata quodammodo est, quando hominem ad imaginem Dei factum peccato suo solui facit in puluerem. Atque utinam sola manus in peccato teneretur obnoxia: quod est grauius, omne corpus morte damnatum est, cùm dextera prima peccauerit. Nec mireris si membrum dexteræ in Adam non mansit integrum: uigor enim in illa æternitatis exaruit. Nam sicut Moysi dextera custodientis mandata domini niueo fulgore resplenduit, ita & Adæ dextera præuaricantis præcepta mortifero pallore contacta est. Hanc igitur Adæ manum saluator curat in synagoga, hoc est totius generis humani imbecillitatem sanare festinat. Dicit etiam illi: Extende manum tuam, qui eam idolus immolando contraxit. Dicit illi: Extende manum tuam, qui per eam res orphanorum uiduarumque gestit inuadere. Sed & tu qui putas te manum habere, & sanam, caue ne auaritia contrahatur. Quin potius extende eam pro misericordia frequenter ad pauperem, pro hospitalitate sæpius ad peregrinū. Extende eam pro peccatis semper ad dominum. Esto misericors, esto largus. Obserua quod ait Propheta: Ne sit manus tua ad accipiendum porrecta, ad erogandū cōtracta. Sic enim manus tua sana esse poterit, bonis uero operib. extēdatur.

Luc. 11

Math. 16

2. Tim. 3

Galat. 3

Luc. 6

Sermo Maximi episcopi. De auaritia, & de eo quod scriptū est: Erant eis omnia cōmunia. Reperitur & inter sermones August. de Verbis Apostoli. nu. 25. quāuis illius non sit.

De unitate charitatis. Sermo IX

LEgimus in libro qui Apostolorum actibus adscribitur, tantam sub memoratis uiris deuotionem plebis fuisse, ita populi Christiani floruisse primitias, ut post acceptam fidem nemo domum propriam sibi defenderet, & nemo suum aliquid uindicaret, sed iure fraternitatis essent illis cuncta cōmunia: scilicet ut qui eodem consortio religionis tenebantur, eodem consortio fruerentur & uita, hoc est ut quibus erat una fides, esset & una substantia: & quibus erat cōmunis Christus, cōmunis esset & sumptus. Nephas etenim putabant religiosi uiri eum sibi participem non asciscere in substantia, qui particeps esset in gratia: atque ideo in charitate fraternitatis omnes cōmuniter utebantur, nisi quod maior est fraternitas Christi quàm sanguinis.

Sanguinis enim fraternitas similitudinem tantũmodo corporis refert, Christi autem fraternitas unanimitatem cordis animæq́ demonstrat, sicut scriptum est: Erat autem credentium cor atq́ anima una. Vere ergo ille frater est, qui tam corpore quàm unanimitate germanus est. Verus inquam frater est, cuius idem spiritus & uoluntas in fratre est. Melior igitur est (sicut dixi) fraternitate sanguinis, Christi fraternitas: nam illa interdum sibi inimica est, Christi autem fraternitas sine intermissione pacifica est. Illa inter se cõmunia cum æmulatione diuidit, hæc etiam propria cum gratulatione cõmunicat. Illa in consortio despicit sæpe germanum, hæc assumit frequenter alienum. Tanta ergo, sicut dixi, illo in tempore Christianæ plebis deuotio fuit, ut nemo domum suam diceret, nemo proprium aliquid uindicaret, sicut ait sanctus Lucas, dicens: Nemo quicquam ex eo quod possidebat, suum proprium esse dicebat, sed erant illis omnia cõmunia: Nec enim quisquam inquit erat egens inter ipsos. Beata igitur plebs, quæ dum plures diuites habet in Christo, nullum in seculo habet indigentem: & quæ dum æternas cogitat diuitias, à fratribus temporalem repulit paupertatem. Vendebant enim, sicut ait Scriptura, prædia & domos suas, & precia uenditorum ante pedes Apostolorũ ponebant, ut erogaretur prout cuiq́ opus erat. Videte sanctorum uirorum fidem, quemadmodum propter Christum toto se expoliabant patrimonio, & nihil sibi reliqui faciebant. Non enim uerebantur ne esurirent ipsi, dum timebant ne alius esuriret. Hæc igitur sub Apostolis fuit in plebe deuotio: modo quid simile reperimus? Et certe idẽ Christus in nobis. Idem quidem Christus in nobis, sed non idem animus est in nobis. Eadem in plebe fides, sed non in plebe est ipsa largitio. Ita alter de alterius inopia non cogitat, ut illud sit quod dicit Apostolus: Alius quidem esurit, alius ebrius est. Nam pleriq́ Christiani non solum propria non distribuunt, sed etiam diripiunt aliena. Non solum inquam colligentes pecunias suas, ad pedes Apostolorum non deferunt, sed etiam confugientes fratres suos protrahunt à pedibus sacerdotum. Nunc est illud tempus quod describit beatus Apostolus dicens: In nouissimis diebus abundabit iniquitas multorum, & refrigescet charitas. Modo enim abundat auaritiæ iniquitas, quæ antè largitatis bonitate cessabat: & refrigescit fraternitatis charitas, quæ prius Christi amore feruebat. Tunc enim sub Apostolis fraternitatis dilectio fuit, ut tunc in conuentu suo non aduenerit indigentia: tanta autem modo Christianitatis dissimulatio est, ut in cœtu nostro uix inuenias locupletẽ. Locupletem autem uix inueniri dico, non tam facultatibus, sed operibus. Ait enim Apostolus: Diuites sint in operibus bonis. Locupletem autem illum in Ecclesia intelligi uoluit, qui diues est in Christo. Nam & ibi quod ait sub Apostolis, neminem indigentem fuisse, ostendit utiq́ tanta eos gratia fidei fuisse præditos, ut omnes cœlestium diuitiarum abundauerint largitate. Raro igitur hoc tempore inuenimus in Christiano populo locupletem. Et si pleriq́ in domibus auro sint diuites, tamen in Ecclesia iustitia sunt mendici. Dum enim circa pauperes non pro eo quod præualent, operãtur, nec hoc est gratum quod offerũt, nec illud est satiabile quod reseruãt. Dixit dominus ad Cain cùm offerret munera: Si aũt recte offeras, recte aũt nõ diuidas: peccasti, quiesce. Sic et tu Christiane nõ recte diuidis, qui de tanto auro tuo maiorẽ partem mãmonæ reseruas, quàm domino largiaris. Sic nanq́ Ananias in actibus Apostolorũ dũ putat se recte offerre & nõ recte diuidit: pecuniã quã obtulit, perdidit: & quã domi reseruauit, amisit. Pecuniã in quã pariter perdidit & salutem. Dum enim ex eo quod promiserat, partẽ subtrahit, sacrilegij simul cõdemnatur & fraudis. Sacrilegij, quod Deum in pollicitatione fefellerit: Fraudis, quod de integris muneribus portionẽ quandã putauerit subtrahẽdã. Ait enim Apostolus Petrus: Nõ es mentitus hominibus, sed Deo. Si ergo, fratres, Ananias condẽnatur quod nõ totũ dederit ꝙ de suo ipse promiserat, quid cẽsemus de eo qui nõ uult reddere ꝙ alijs repromisit? Videte ergo & uos fratres quid ꝓmiseritis Deo, cùm primũ gratiã fidei percepistis. Ecce abundãt in ciuitate nostra hospites siue peregrini: facite ꝙ polliciti estis, ne dicaẽ & uobis ꝙ Ananię dictũ est: Non mẽtiti estis hominib. sed Deo.

Act. 4 · *Ibidem* · *1. Corint. 11* · *Matth. 24* · *1. Tim. 6* · *Genes. 2* · *Act. 5* · *Ibidem*

De eo quod scriptum est: Quis maior est in regno cœlorum. Sermo X.

Sermo beati Maximi episcopi.

s I diligenter audistis Euangelicam lectionem, intelligere potestis quæ ministris ac sacerdotibus Dei reuerentia debeatur, uel qua ipsos clericos inuicem humilitatis sedulitate se oporteat præuenire. Ait enim dominus

percontantibus

percontantibus discipulis quis eorum in regno cœlorum maior esset futurus, statuto coram omnibus puerulo: Quicunque humiliauerit se sicut puer iste, hic maior erit in regno cœlorum. Vnde intelligimus quòd humilitate peruenitur ad regnum, simplicitate penetratur ad coelum. Quisquis ergo cupit diuinitatis tenere fastigia, humilitatis ima sectetur. Quicunque uult fratrem præuenire regnando, prius præueniat obsequendo, sicut ait Apostolus: Honore inuicem præuenientes. Vincat eum officijs, ut possit uincere sanctitate. Si enim te non læsit frater, obsequium meretur ut diligas. Quod si forsitan læsit, magis obsequium meretur ut uincas. Hæc enim nostræ Christianitatis summa est: ut amantibus uicissitudinem, lædentibus patientiam rependamus. Qui ergo fuerit patientior ad iniuriam, potentior constituetur in regno. Non enim ad imperium cœlorum peruenitur superbia, diuitijs, præfectura: sed humilitate, pauperie, lenitate. Arcta enim & angusta uia est quæ ducit ad regnum. Quisquis ergo honoribus inflatus fuerit, & auri thesauris dilatatus, tanquam onustum & impeditum animal per angustum regni iter transire non poterit. Simul etiam ut se existimat peruenisse, sarcinam eius exigua porta non capiens, repercusso limine retrorsum redire cogit. Tam enim angusta est diuiti porta cœlestis, quàm est camelo acus foramen exiguum. Vnde ait dominus: Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum. Sicut enim cameli animal tortuosum atque deforme exigua acus cauerna præterire non patitur: ita & diuitem auarum atque mēdacem arcta cœli ianua minimè intrare permittit. Nam ideo nudi in seculi nascimur, nudi etiam accedimus ad lauacrum: ut nudi quoque & expediti ad cœli ianuam properemus. Quàm autem incongruum & absurdum est ut quem nudum mater genuit, nudum suscipit Ecclesia: diues intrare uelit in cœlum? Propterea ad olescenti illi diuiti in Euangelio à saluatore dicitur, qui sibi iustus uidebatur & sanctus, & omnia legis mandata complesse: Si uis perfectus esse, uende omnia tua, & da pauperibus. Vsque adeo enim nuda uirtus apta cœlo est, ut quamuis iustus, quamuis sanctus, aurū uel diuitias pössidens, non possit esse perfectus. Talem enim uoluit adolescentem illum dominus ad paradisum redire, qualis Adam fuerat de paradisi sublimitate deiectus. Nudus enim Adam incola paradisi fuit. Denique post peccatum nuditatem suam uidens, folio pudenda contexit. Prius enim quàm peccaret, honestatis erat colore uestitus: atque ideo nuditatem inhonestam nō natura instituit, sed delicti reatus inuenit. Nam & sancti Angeli in splendidissimo habitu constituti, nō quòd tunicis operiuntur & pallijs, sed cùm sit in illis natiuitatis suæ nuda substantia, uestiti uidentur esse quod sancti sunt. Sic igitur & Adam custodiens honestatis angelicæ dignitatem, erat quidem nudus mundanis uestibus, sed immortalitatis erat splendore uestitus. Nihil prauum respiciebant eius oculi, non cor eius turpe aliquid cogitabat, erat apud honestas mentes nuditas ipsa uestita. Sicut enim apud nequam homines turpis cogitatio à concupiscentia uestibus non arcetur, ita apud sanctos uiros honesta simplicitas ad concupiscendum nuditate non trahitur: sed sicut uitiosis ad corruptelam nuda sunt omnia, ita religiosis ad castimoniam operta sunt uniuersa. Quid autem ait Euangelica lectio? Qui scandalizauerit unum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo eius, & mergatur in profundum maris. Pusillos hic non ætate pueros, sed malitia paruulos dicit, sicut Apostolus ait: Malitia paruuli estote, ut sensibus perfecti sitis. Qui sunt isti, nisi clerici idonei, & monachi religiosi uel laici? Quisquis igitur his irreuerens aut contumeliosus extiterit, hac beluina pœna plectetur, ut informi saxo religato illi ad collum, præcipitetur in mare. Sed uideamus cur scandalizantibus Christianis ista pœna decreta sit, aut quid sibi uelit ipsa sentētia. Puto enim illa aliquod mysterium contineri. Quasi uerò non sufficeret in mare homini demergendo saxum qualecunque non magnum aut enorme, sed molæ asinariæ lapis ei religetur ad collum, ut cum perituro homine pereat res usui necessaria. Sed puto hoc magis esse quod in scripturis asini figura populus Gentilium nuncupatur, qui clausis oculis circa ignorantiæ molam erroris sui gyro pertrahitur, & sine ulla cursus directione uestigijs in se sæpe redeuntibus inuitus usui laborat alieno. Nônne enim tibi uidetur molam asinariam uoluere Gentilis populus, quandiu imperitiæ suæ labore uersatur? Naturæ quidem uinculis alligatus ut uerbum Dei molat, Deum cœli quærat, sed opertæ men-

Matth. 18

Roman. 12

Matth. 7

Ibidem 19

Matth. 18

1. Cor. 14

tis cæcitate suffusus, ut uultus animi erigere ad Deum, cordis oculos leuare non possit ad cœlum. Sed quoniam molam asinariam saxum esse constat, uideamus si & paganorum talis est mola. Talis plane est. Saxea enim mola est paganorum Iupiter Herculesq; lapideus, circa quos cæcis oculis frequenti errore circumeunt. Cæcos inquam dixerim eorum oculos qui putant se uidere quod non uident. Aspicientes enim saxum, Deum se uidere confingunt. Attamen qui molam uoluit, consummandi aliquando finem operis habet, excundi spem gerit laboris. Cui uerò mola asinaria ad colum suspēditur, portat lapidem, qui portare debuerat iugum domini. Asinus ergo ad molam, cæcus ad lapidem, Gentilis ad saxum, qui adorat eū quem non uidet nec agnoscit. Deus enim non in manufactis habitat, nec in metallo aut saxo cognoscitur. Hic ergo Gentilis populus cùm persecutionem Christiano intulerit, hac pœna plectitur: ut cùm sua sacrilega mola iudicandi seculi fluctibus demergatur.

De mirabilibus. Sermo XI

Quantorum mirabiliū operator sit dominus Iesus Christus intelligere possumus ex hac Euangelica lectione, qua describitur tanta per eum beneficia in populum fuisse collata, ut prouocatæ hominum turbæ ad audiendum illum magis irruerent quàm rogarent, & medicinam salutis non sperarent per humilitatis gratiam, sed per importunitatis iniuriam, ita ut irruentes (sicut ait Euāgelium) turbas à domino Iesu non desertum separaret, non synagoga repelleret, non reuerentia diuinitatis perarceret. Hæc est enim consuetudo infirmantium, ut dum sperant suis ægritudinibus medicinam, ab importuna petitione non loco prohibeantur, non tempore: sed quanto plus medetur ille qui sanat, tanto amplius ille importunus est qui laborat.

Luc. 5 Ergo cùm dominus illis ab irruentibus turbis semotus in terra esse non posset, aspiciens in mari duas nauiculas, unam nauem Petri omni festinatione conscendit, ut importunitatis iniuriam, uel aquarum natura depelleret: quia eam doctoris reuerentia minime coercebat, atq; exinde cœpit de nauicula Petri ad homines doctrinæ suæ uerba profundere. Videte misericordiam saluatoris: separatur quidem ab hominibus corpore, doctrinæ tamen ijs utilitate coniungitur. Vbiq; miseretur, ubiq; prodest. In terra positus per tactum languores corporum sanat: in mari consitutus, per doctrinam uulnera curat animarum. Sed uideamus quę sit ista nauicula Simonis Petri, quam ad ducendam de duabus magis opportunam dominus iudicauit, quæ & tutum saluatorem præstet ab iniuria, & credulitatis hominibus largiatur eloquia. Inuenimus enim iam dominum na-

Exod. 12 uigasse in alia naui, & grauibus iniurijs lacessitum. Nauigauit enim cum Moyse in mari rubro, quando populum Israel per undarum fluenta transuexit. Sed grauibus est affe-

Ioan. 5 ctus iniurijs, sicut ipse ait in Euangelio ad Iudæos: Si crederetis Moysi, & mihi crederetis. Iniuria autem saluatoris est incredulitas synagogæ. Ergo Petri nauē eligit, Moysi deserit: hoc est spernit synagogam perfidam, fidelem assumit Ecclesiā. Duæ enim quasi nauiculæ à deo destinatæ sunt, quæ in hoc, tanquam in mari, mundo salutem homini-

Matth. 4 bus piscarentur, sicut ait dominus Apostolis: Venite faciam uos piscatores hominum. Ex his ergo duabus nauiculis una relinquitur ad terram inanis & uacua, altera producitur in altum onusta uel plena. Vacua enim synagoga relinquitur in littore, quia Christum cum Prophetarū amisit oraculis. Onusta autem Ecclesia in altum assumitur, quia dominum cum Apostolorum doctrina suscipit. Synagoga inquam remanet ad terras quasi terrenis inhærens operationibus: Ecclesia autem in altitudinem reuocatur, tanquam cœlorum profunda sacramenta discutiens, in illam scilicet altitudinem: de qua

Roman. 11 Apostolus ait: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei. Propterea dicitur Pe-

Luc. 5 tro: Duc in altum, hoc est in profundum disputationū generationis diuinæ. Quid enim

Matth. 16 tam profundum quàm quod ait Petrus ad dominum: Tu es Christus filius Dei uiui?

Luc. 4 Quid tam terrenum, quàm quod de domino dixerunt Iudæi? Non'ne hic est filius Io-

seph fabri? Ille altiore consilio natiuitatem Christi diuinitus approbauit, hi mente uipe-

Matth. 16 rea generationem cœlestem carnaliter æstimant. Vnde ait saluator Petro Quia non ca-

& 12 ro & sanguis tibi hoc reuelauit, sed pater meus qui in cœlis est. Pharisæis autem dicit: Quomodo potestis bona loqui, cùm sitis nequam? Hanc igitur solam Ecclesiæ nauem ascendit dominus, in qua Petrus magister est constitutus, dicente domino: Super hanc petram

petram ædificabo Ecclesiam meam. Quæ nauis in altum seculi istius ita natat, ut pereunte mundo, omnes quos suscipit, seruet illæsos. Cuius figuram iam in Veteri uidemus testamento. Sicut enim Noe arca naufragante mundo cunctos quos susceperat, incolumes reseruauit: ita & Petri Ecclesia conflagrante seculo, omnes quos amplectitur, repræsentabit illæsos. Et sicut tunc transacto diluuio ad arcam Noe columba signum pacis detulit: ita & transacto iudicio ad Ecclesiam Petri Christus gaudium pacis referet, quia ipse columba uel pax est, sicut promisit dicens: Iterum autem uidebo uos, & gaudebit cor uestrum. Sed quoniam hanc eandem nauiculam Petri de qua nunc dominus cœlestis doctrinæ suæ sacramenta depromit, legimus in Matthæo dormiente in eadem domino uentis insurgentibus perturbatam, ita ut cuncti Apostoli mortis periculum formidarent: uideamus quæ causa est quòd una eademque nauicula hic in tranquillitate doctrinam populis tribuit, ibi in tempestate discipulis metum mortis inducit, præsertim cùm ibi etiam cum cæteris Apostolis Simon Petrus esset. Hæc autem est causa periculi. Erat ibi Simon Petrus, sed erat pariter & proditor Iudas. Quanuis illius fides fundaret nauiculam, huius tamen eam perfidia cõturbabat. Tranquillitas est ubi solus Petrus nauigat, tempestas ubi Iudas adiungitur. Licet esset Petrus firmus suis meritis, perturbatur tamen criminibus proditoris. Metuentibus igitur discipulis, anxiante Petro dormiebat dominus. Durum forte uideatur quod anxiante Petro dormiebat. dormiebat Petro, nauigabat Iudæ. Vnius igitur delicto cunctorum merita quatiuntur. Obdormit Christus, uentorum spiramina concitantur. Quisquis enim peccatum admittit, statim & dormire sibi facit dominum, & procellam sibi spirituum suscitat immundorum. Necesse est autem diabolica insurgat tempestas, cùm dominica serenitas conquiescit. Igitur si unius Iudæ peccato cuncti periclitãtur Apostoli, hoc exemplo caueamus perfidum, caueamus proditorem, ne per unum plures fluctuemus. Quinetiam huiusmodi abijciamus de nostra nauicula, ut non obdormiat, sed uigilet in nobis dominus, atque eo uigilante nulla nos spiritualis nequitiæ procella concutiat. Vbi enim fides integra est, ibi saluator docet, uigilat, & exultat: ibi requies, ibi tranquillitas, ibi cunctorum est medicina. Vbi autem fidei est admixta perfidia, ibi Christus torpet, dormit, & peior est ibi metus, ibi tempestas, ibi omnium est discrimen. Pro actibus enim nostris dominus nobis obdormit aut uigilat.

Matth. 16 — Genes. 7 — Ibidem. 8 — Ioann. 16 — Matth. 8

De Natali domini. Sermo XII

VErum est quod ait sanctus Ioannes Baptista de domino saluatore dicens: Illum autem oportet crescere, me autem minui. Siquidem hoc primum etiam ipsis temporibus approbetur. Ecce enim in natiuitate Christi dies crescit, & Ioannis natiuitate decrescit. Illo oriente lux proficit, hoc nascente minuitur. Ipsa enim quodammodo tempora famulantia partibus suis, cùm detrimentum faciunt, seruus gignitur: cùm autem dominus nascitur, consequitur augmentum. Profectum plane facit dies cùm mundi saluator oritur: defectum patitur cùm ultimus Propheta generatur. Scriptum est enim: Lex & Prophetæ usque ad Ioannem. Atque ideo necesse erat ut obscuraretur legis obseruatio, ubi euocatio, ubi Euangelij gratia refulgebat: & cessaret prophetia Veteris testamenti, cùm Noui testamenti gratia succedebat. Ergo in natiuitate domini proficit dies. Non mirum si proficit dies, quam splendidissima lux ueritatis illuminat. Ait enim Euangelista de Christo domino: Erat lux uera, quæ illuminat omnem hominem. Cur non illuminaret mundum? Atque ideo dies quæ lucem humano generi peperit, prius ipsa eiusdem lucis fulgore resplenduit, & conclusiam spatia sua noctium tenebras dominicæ lucis nitore discussit. Occupauerat enim totam diem noctium longitudo, nisi in ipsa dierum breuitate Christi refulsisset aduentus. Qui sicut ortu suo humani generis peccatorum tenebras discussit, ita & die natiuitatis suæ caliginum tenebras amputauit, & uno eodemque ortu lucem pariter intulit & hominibus & diebus. Vnde non est mirum si crescit dies, quæ gemino fulgoris splendore uestitur. Sed uideamus adhuc quomodo dominus saluator crescat, Ioannes Baptista decrescat. Diximus in superioribus quòd Ioannes quidem figuram legis prophetarumque gestauerit: necesse erat ergo ut deficeret lex Euangelio coruscante, & minueretur Iu-

Ioann. 3 — Luc. 16 — Ioann. 1

dalcus populus populo Christiano surgente. Quis enim dubitat de natiuitate domini synagogæ esse conuenticula uacuata, plebes multiplicatas Ecclesiæ, & mirũ in modum quotidie Christum per Christianos suos crescere, Ioannem minui per Iudæos? Hos diei dominici splendore fulgere, illos obscuritate noctium laborare? Nox enim super Iudæos quodammodo maior incubuit, ex quo dixerunt de nece saluatoris: Sanguis huius super nos, & super filios nostros. Maioribus plane sunt noctium tenebris obscurati, ex quo conati sunt diem ueritatis occidere. Hoc autem quod dicimus, ut uerius approbare possimus, utriusque natiuitatem breuiter exponamus. Ecce enim cùm nascitur Christus, exultant Angeli, pastores peruigilant, magi adueniunt, stella præcedit, & cuncta quæ sunt in cœlis terrisq; pulcherrima, ipsi domino deferuntur. Deferuntur enim illi, gloria per Angelos, claritas per stellam, religio per magos, simplicitas per pastores. Et quòd apud ipsum solum futura essent hæc omnia, nascenti illi uniuersa famulantur. Cùm autem Ioannes concipitur, Zacharias obmutescit, solennis conceditur sacerdos. Helizabet mater absconditur, significans post ortum suum legis silentium, amissionem sacerdotij, latebras synagogæ. Dubium autem non est quòd Ioannes natus Pharisæis iustitiam legis abstulerit, quod conceptus patri abstulit uocis obsequium. Crescit igitur dominus semper, Ioannes Baptista minuitur. Non ideo minuitur quod meritis aliquid derogetur, sed quoniam saluatoris quotidie accumulatur gloria, illius minor fieri uidetur. Lucerna denique uocatur Ioannes, dicente domino: Ille erat lucerna ardens. Lucernæ igitur obscuratur lumen cum radius solis effulget, & defectionem quandam lampadæ suæ patitur, cum clarioris lucis splendore superatur. Quis enim sapiens lucernam requirat in sole? Non quidem extinguitur, sed necessaria non habetur, hoc est, quis ad Ioannis pœnitentiæ baptismum ueniat, cùm possit saluatoris baptismo saluari? Non quidem illud reprehenditur, sed hoc magis utile & necessarium iudicatur, quia in eo remissio peccatorum tribuitur.

Matth. 27 — Luc. 2 — Matt. 2 — Luc. 1 — Ioann. 5

Item de Natali domini. Sermo XIII

Qua gratia uel quibus laudibus hunc diem Natalis domini prædicemus, prorsus ignoro. In tanta enim festiuitate ad magnificandum Deum humana loquela non sufficit. Nam si tunc cùm nascebatur Christus, Angelorum uoce laudatus est, nunc humana laudandus est uoce cùm regnat. Supergreditur enim illius temporis festiuitatem nostra solennitas. Siquidem tunc stupuerunt illi tantum nascentem dominum, nos illum suscipimus nascentem, resurgentem pariter & regnantem. Tanto igitur facundior laudatio esse debet humani temporis, quãto sunt maiora miracula. Sed quoniam dignam prædicationem exhibere non potest humana fragilitas, ad Angelorum nos præconia conferamus. Et quia merito eos æquiparare non possumus, deuotione comitemur, hoc est in ea festiuitate eadem qua illi lætitia, nos sententia persultemus dicentes: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ uoluntatis. Digna plane & iusta sententia quæ in natiuitate Christi & Deo honorem repræsentat in cœlis, & hominibus pacẽ præsentat in terris. Ante saluatoris enim ortum nec cœlestia reuerentiam deferebant, nec terrena requiem possidebant. Sed uidete quid dicat ipsa sententia: Pax in hominibus bonæ uoluntatis. Non in quibuscunq; hominibus, sed bonæ uoluntatis hominibus, ut intelligas pacem Christi nõ debiti esse, sed meriti. Non enim eam meriti Angeli in ea nocte qua pastores nascẽtem dominum super gregem suum uigilias obseruantes primi præ omnibus didicerunt. Ipsi enim primi orta saluatoris ante omnes homines intimantibus Angelis cognouerunt. Vnde mirum est quòd prius redemptionem sæculi potuerint scire quàm principes. Nõ enim Angeli annunciauerunt regibus, nõ iudicibus, sed hominibus rusticanis. Nõ ergo iam mirandum est si Christi gratiam ante scire meruerit innocentia quàm potestas, & prius cognoscere ueritatem simplex rusticatio, quàm superba dominatio. Quod enim cognouerunt pastores, principes cognoscere nequiuerunt. Vnde & beatus Apostolus ait: Quam nemo principũ sæculi huius cognouit, & reliqua. Ergo in natiuitate domini Angeli pariter cum pastoribus sunt lætati, excelsam uerò dicentes gloriã. Nam uicinis quodãmodo & iunctis choris Dei gloriam prædicauerunt. Vnde & credo eosdem Angelos in eiusdem domini eadem festiuitate simili nobiscũ lætitiæ uicinitate gaudere. Nam

Luc. 2 — Ibidem — 1. Cor. 2

qui

qui solent propter Christi ortum alloqui pastores, non possunt propter eiusdem Christi gaudium non inquirere sacerdotes? Siquidem & quod tunc ad illos super gregem suum uigilias obseruantes nocte intempesta locuti sunt, huius temporis mysterium designabant. Nam illo facto hoc utique monstrabatur, gregem populum, noctem seculum, sacerdotes esse pastores, qui iugi super plebem solicitudine uigilantes propter Christum ab Angelis minime deseruntur. Hodierna igitur die secundum carnem natus est dominus, ita secreto, ita silentio, ut ortum eius seculum penitus ignoraret. Ignorauit enim seculum, quia & extra conscientiam patris natus, & extra ordinem naturæ conceptus. Nam Ioseph conceptum suscepit filium quem non genuit: Maria partum edidit quem sexus consuetudine non creauit. Sic igitur natus est dominus, ut ortum eius nemo futurum suspicaretur, nemo crederet, nemo sentiret. Quemadmodum crederent hoc futurum, quod posteaquam factum est, factum esse uix credunt? Nam quòd ita latenter & secreto saluator descensurus esset in Virginem, iam ante Dauid propheta testatus est, dicens: Descendet sicut pluuia in uellus. Quid enim tam silenter & sine strepitu fit, quàm cùm imber in lanæ uellus infunditur? Nullius aures sono uerberat, nullius corpus humore repercussionis aspergit: sed sine inquietudine hominum totum imbrem per multiplices effusum partes toto corpore in se trahit, unius meatus scissuram nesciens, solida mollitiæ plures præbens meatus: & quod clausum uidetur per densitatem, est patulum per tenuitatem. Rectè ergo Maria uelleri comparatur, quæ ita concepit dominum, ut toto eum hauriret corpore, nec eius discissuram corporis pateretur: sed esset mollis ad obsequium, solida ad sanctimoniam. Rectè inquam Maria uelleri comparatur, de cuius fructu salutaria populis uestimenta texuntur. Vellus plane Maria est, siquidem de molli sinu eius agnus egressus est, qui & ipse matris lanicium, hoc est carnem gestans, molli uellere cunctorum operit uulnera populorum. Omne enim peccati uulnus Christi lana suffunditur, Christi fouetur sanguine, & ut sanitatem recipiat, Christi indumento uestitur.

Luc. 2 · *Psal. 71*

Item de Natali domini. Sermo XIIII

Sermo Maximi episcopi, in uigilijs natalis domini.

LAetitia quanta sit, quantusque concursus cùm Imperatoris mundi istius natalis celebrãdus est, bene nostis: quemadmodum duces eius & principes, omnes etiam militantes accuratè sericis uestibus accincti, operosis cingulis auro fulgente preciosis ambiant solito nitidius in cõspectu regis incedere. Credunt enim maius esse Imperatoris gaudium, si uiderit maiorem suæ apparitionis ornatũ, tantoque illum lætum futurum, quanto ipsi fuerint in eius festiuitate deuoti: ut quia Imperator tanquam homo corda non conspicit, affectum eorum circa se probet uel habitum contuendo: Ita fit ut splendidius se accuret, quisquis regem fidelius diligit. Deinde quia in die Natalis sui sciunt eum largum futurum ac donaturũ plurima uel ministris suis, uel ijs qui in domo eius abiecti putantur & uiles, tanta prius thesauros eius replere diuitiarum uarietate festinant, ut in quantũ prorogare uoluerit, in tantũ prorogatio copiosa nõ desijt, & ante uolũtas donãdi deficiat, quàm substantia largiendi. Hæc autem ideo solicite faciunt, quia maiorem sibi remunerationem pro hac solicitudine sperant futurã. Si ergo fratres seculi istius homines propter præsentis honoris gloriam terreni regis sui natalis diem tanta apparitione suscipiunt, qua nos accuratione æterni regis nostri Iesu Christi Natalem suscipere debemus? qui pro deuotione nostra non nobis temporalem largietur gloriam, sed æternam, nec terreni honoris administrationem dabit quæ successore finitur, sed cœlestis imperij dignitatem, quæ non habet successorem. Qualis autem nostra remuneratio sit futura, dicit Propheta: Quæ oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Quibus indumẽtis nos exornari oportet? Quod autem diximus nos, hoc est animas nostras, quia rex noster Christus non tam nitorem uestium quàm animarum requirit affectum, nec inspicit ornamenta corporum, sed considerat corda meritorum, nec fragilis cinguli præcingentis lumbos operositatem miratur, sed fortis castimoniæ restringentis libidinem ad pudicitiam plus miratur. Ambiamus ergo inueniri ante ipsum probati fide, compti misericordia, moribus accurati: & qui fidelius Christum diligit, nitidius se man-

Esa. 64 · *1. Cor. 2*

datorum eius obseruatione componat: ut uerè nos in se credere uideat, cùm ita in eius solennitate fulgemus, & magis lætus sit, quo nos perspexerit puriores. Atq; ideo ante complures dies castificemus corda nostra, mundemus conscientiam, purificemus spiritum, ac nitidi & sine macula immaculati domini suscipiamus aduentum: ut cuius natiuitas per immaculatam uirginem constitit, eius Natalis per immaculatos seruulos procuretur. Quisquis enim in illa die sordidus fuerit ac pollutus, natalem Christi ortumq; non curat: interfit licet dominicæ festiuitati corpore, mente tamen longius à saluatore separatur, nec societatem habere poterunt immundus & sanctus, auarus & misericors, corruptus & uirgo: nisi quod magis ingerendo se indignus offensionem cōtrahit, cùm minimè se cognoscit. Dum enim uult officiosus esse, iniuriosus existit: sicut ille in Euangelio, qui in cœtu sanctorum inuitatus ad nuptias uenire ausus est uestem non habens nuptialem. & cùm alius niteret iustitia, alius luceret fide, alius castitate fulgeret, ille solus conscientiæ fœditate pollutus, cunctis splendentibus deformi horrore sordebat. Et quanto plus simul discumbentium beatorum candebat sanctitas, tanto magis peccatorum illius apparebat improbitas, qui potuerat minus displicuisse forsitan si in consortium iustorum minimè se dedisset. Propterea ergo sublatis manibus & pedibus in tenebras exteriores expellitur, non solum quod peccator erat, sed quia cùm peccator esset, sanctitatis sibi meritum uindicabat. Igitur fratres suscepturi Natalem domini, ab omni nos delictorum fæce purgemus: replcamus thesauros eius diuersorum munerum donis, ut in die sancta sit, unde peregrini accipiant, reficiantur uiduæ, pauperes uestiantur. Nam quale erit si in una eademq; domo inter seruulos unius domini, alter exultet in holosericis, alter consumatur in pannis: alius æstuet cibo, alius famen frigusq; sustineat: ille eructet hesternam indigestionis crapulam, hic hesternam ieiunij inediam nō resoluat? Aut quis erit nostræ orationis effectus, si petimus ut liberemur ab inimico, qui non sumus liberales in fratres? Simus imitatores domini. Si enim ille pauperes in cœlesti gratia uoluit nobis esse consortes, cur nobis non sint in substantia terrena consortes? Nec extranei sint alimonijs, qui fratres sunt sacramentis: nisi quòd rectius apud dominum per ipsos agimus causam nostram, ut nostris eos alamus sumptibus qui illi gratias agant. Quicquid autem pauper dominum benedicit, illi proficit, quo faciente dominum benedicit: & sicut scriptum est de illo: Væ illi homini per quem nomen domini blasphematur: ita & de isto scribitur: Pax huic homini, per quem nomen domini benedicitur saluatoris. Quale autem est meritum largientis, ut solus quis operetur in domo, & per multos Ecclesia dominum deprecetur? Et quod ille fortassis petere de diuinitate non audeat, plurimorum interpellantium orationibus, etiā quod nō sperabat accipiat? Quod adiutorium nostrum cōmemorans beatus Apostolus ait: Vt per multos gratiarū actio referatur pro nobis. Et iterū: Vt fiat oblatio nostra accepta sanctificata in spiritu sancto.

Matth. 22 · *Roman. 2* · *Matth. 10* · *Luc. 10*

Item de Natali domini. Sermo XV

Eiusdē Maximi episcopi.

SAtis abundeq; dixisse me credo superiore dominica quemadmodū compti uel nitidi Natalem domini suscipere debeamus, & superuenientem festiuitatem eius ambitione retinere. Retinere inquam, ut si dies solennitatis transeat, apud nos sanctificationis eius beatitudo permaneat. Hęc enim gratia Natalis est domini saluatoris, ut in futurum ad prædestinatos transeat, in præteritum remaneat ad deuotos. Oportet ergo esse nos sanctitate puros, mundos pudicitia, nitidos honestate: ut quo diem festum aduenire propinquius cernimus, hoc accuratius incedamus. Si enim mulierculæ solent aliquas suscepturæ maculas uestium suarum aqua diluere, cur non magis nos accepturi Natalem domini maculas animarum nostrarum fletibus abluamus? Et illæ quidem si à Deo infectæ & obscuræ sordibus fuerint, ut maculas sola aqua non purget, adducunt mollitiem olei, saponis etiam acrimoniā: nos quoq; si tam graue peccatum fuerit, ut minime solis fletibus abluatur, addamus misericordiæ oleum acrimoniamq; ieiunij. Nullum enim tam graue delictum est, quod non purgetur abstinentia, eleemosynis extinguatur. Ait enim sanctus Propheta: Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatū. Magna ergo est eleemosyna, quæ ardentium criminū globos beneuolentiæ suæ fonte refrigerat, & quodā irriguo largitatis obruit

Eccl. 3

ruit incendia delictorũ:ut quanuis offensus Deus,quanuis criminibus prouocatus cogatur liberare eleemosynis, quem dispofuerat punire peccatis. Cogitur enim à nobis quodammodo,dum compellitur pro actibus nostris mutare sententiam, & in uno eodemq; homine nunc seueritate iudicis permoueri, nunc patris pietate blandiri. Pater enim nobis Deus est,cùm bene agimus: iudex noster est, cùm peccamus. Compellitur ergo operibus nostris dominus,ut nobis suam misericordiã largiatur: atq; ideo ipse in Euangelio sancto dicit: A diebus Ioannis Baptistæ regnum cœlorum cogitur. Regnum cœlorum nõ nisi Christus est dominus, qui regnat in cœlis. Cogi autem uerbum tunc solet dici,cùm res aliqua rarior assidua operatione densatur. Ex quo ergo Ioannes Baptista saluatoris annũciauit aduentum, ex eo regnum cœlorum quod prius fluidum & remissum apud Iudæos iacebat,credentium populorum cœpit assiduitate densari, & omnis illa regni raritas prædicationum frequentatione solidari. Tam enim rarum fuit apud Iudæos regnum:ut transiret ad gentes,tam fluidũ ut emanaret ad populos. Nunc autem tanta credentium cogitur densitate, ut fixum & solidum maneat sine fine, sicut scriptura dicit:Et regni eius non erit finis. Cogimus ergo regnum cœlorũ,& uim quodammodo facimus,sicut ait Euangelica lectio:Et uim facientes diripiunt illud. Vim inquam facimus domino non compellendo,sed flendo:non prouocando iniurijs, sed lachrymis exorando:non blasphemando per superbiam,sed per humilitatem mœrendo. O beata uiolentia, quæ non indignatione percutitur,sed misericordia cõdonatur. Beata inquam uiolentia quæ uim patienti bonitatem elicit, & utilitatem tribuit inferenti. Mala res admittitur,& de iniuria nemo causatur:uis admittitur, & religio propagatur. Quisquis enim uiolentior Christo fuerit, religiosior habebitur à Christo. Aggredimur ergo in itinere dominum,siquidem ipse est uia, & more latronum suis eum spoliare nitimur,cupimus illi auferre regnum,thesauros, & uitam: sed ille tam diues & largus est, ut non abnuat,non resistat,& cùm omnia dederit, nihilominus omnia ipse possideat. Aggredimur inquam illum non ferro,non fuste,non saxo, sed mansuetudine, bonis operibus,castitate. Hæc sunt arma fidei nostræ,quibus in congressione certamus. Vt autem his armis uti in ui inferenda possimus, antè corporibus nostris uim quodammodo faciamus,expugnemus membrorum uitia,ut uirtutum præmia consequamur. Prius enim ipsi regnare debemus in nobis, ut regnum possimus diripere saluatoris. Ait ergo Euangelium: Et uim facientes diripiunt illud. Raptores igitur sumus: raptores autem non nisi diripiunt aliena. Agnosco ueram esse sententiam. Christum enim Ecclesia rapuit synagogæ,& alienæ gentis regnũ uim faciendo possedit. Nam saluator missus sub lege,natus in lege, nutritus iuxta legem, dum à Iudæis negligitur,à Gentibus occupatur:& dum à Sacerdotibus perditur,à peccatoribus inuenitur, sicut ipse ait: Publicani & peccatores præcedunt uos in regno cœlorum. Raptores igitur sumus. Mirandũ non est,quippe qui à tali authore descendimus. Scriptũ est enim de Patriarcha nostro Beniamin:Lupus rapax. Rapit enim quod suum non est. Ita & nos uelut filij rapacis lupi alienarum pastorem ouium nostra intentione præripimus,sicut ipse dicit:Non sum missus nisi ad oues perditas domus Israel. Rapitur itaq; Christus cùm à Iudæis dimittitur, & ab alijs prædicatur. Rapitur Christus cùm occiditur à Iudæis,& sepelitur à nobis. Rapitur Christus à uigilantibus discipulis, à dormientibus perditur Pharisæis: sicut mentiendo ipsi confessi sunt, dum custodias ponerent sepulturæ, post resurrectionem domini dicentes:Quia discipuli eius nocte uenerunt, & furati sunt eum nobis dormientibus. Vnde spiritualiter intelligimus quia Christum omnes dormientes perdunt, uigilantes inueniunt:Atq; ideo Apostolus dicit:Surge qui dormis, & exurge à mortuis,& illuminabit te Christus. Vides ergo mortuum esse qui ita dormit, ut non custodiat saluatorem. Et ideo illi Pharisæi uelut mortui non potuerunt seruare uiuentem. Propterea fratres non dormiamus, sed uigilemus circa ipsum dominum nostrum saluatorem, ut appositis iugiter custodijs, nemo illum auferat de sepultura pectoris nostri, nec dicamus aliquando: Venerunt,& dormientibus nobis furati sunt eum. Habemus enim inimicos,qui Christum de cordibus nostris si obdormierimus auferre nitatur. Vnde peruigili cura seruemus eum in sepulchro animarum nostrarum. ibi perquiescat, ibi dormiat, ibi cùm uoluerit & resurgat.

Matt. 11 · *Luc. 1* · *Matth. 11* · *Ioann. 14* · *Matth. 21* · *Ibidem 21* · *Genes. 49* · *Matth. 15* · *Ibidem 28* · *Ephes. 5*

Item de Natali domini. Sermo XVI

Ene quodammodo sancta hanc diem Natalis domini solem nouum uulgus appellat, & tanta sui authoritate id confirmat, ut Iudæi etiam atque Gentiles in hac uoce cōsentiant. Quod libenter amplectendum nobis est, quia oriente saluatore nō solum humani generis salus, sed etiam solis ipsius claritas innouatur, sicut ait Apostolus: Vt per ipsum restauret omnia siue quæ in cœlis, siue quæ in terra sunt. Si enim obscuratur sol cùm Christus patitur, necesse est illum splendidius solito lucere cùm nascitur. Et si Iudæis mortem operantibus offundit tenebras, cur non Mariæ parturienti uitam exhibeat claritatem? Aut quare nō credamus quod nascente Christo sol ad obsequiū lucidior aduenerit, cùm Magos ad indiciū clarior stella præcesserit? Et si stella per diem alieni tēporis officiū ministrauit, cur nō credamus quòd sol quoque nocturnis horis aliquantulum aduentu maturiore decerpserit? Ex eo denique factum puto ut nox decresceret, dum sol festinus ob dominicæ natiuitatis obsequiū ante mundo lucem protulit, quàm nox cursum sui temporis cōsummaret. Quin potius ipsam noctem fuisse nō dico, nec aliquid obscuritatis habuisse, in qua Pastores peruigilāt, exultāt Angeli, astra deseruiunt. Nec mirari debemus quòd in natiuitate Christi noua omnia facta sunt, cùm nouū hoc ipsum fuerit quod Virgo peperit. Si autem præter solitum natiuitas extitit, & præter solitum obsequia sunt delata. Ergo oriente domino Pastores peruigilant, exultāt Angeli, sol obsequitur, stella famulatur. Et quidā Angeli uel Pastores gaudia sua uoce uel sermonibus prosequuntur: elementa autem ista gaudia sua, quia uoce nō poterant, officio protestantur. Sol igitur præter consuetudinem in hac festiuitate matutinus illuxit: Nec mirum Si enim ad Iesu Naue orationem defixus stetit in die, cur nō ad Iesu Christi natiuitatem festinus promoueret in noctem? Solem igitur nouum hanc diem uulgus appellat: & cùm dicit nouū, utique & ueterem esse demonstrat. Veterem autem dixerim huius mūdi solem, qui defectionem patitur, qui parietibus excluditur, qui nubibus obscuratur. Veterem dixerim solem, qui uanitati subiacet, qui corruptionem metuit, qui iudicium pertimescit. Scriptum est enim: Sol cōuertetur in tenebras, & luna in sanguinem. Veterem inquā, dixerim, qui sceleribus interest hominum, adulteria nō refugit, homicidium nō declinat. Et cùm omne genus hominum nolit esse mediū cùm aliquod crimen admittitur, hic solus in cunctis facinoribus stat. Ergo quia hunc ueterem esse manifestum est, nouum quem nisi Christū dominum reperimus? de quo scriptum est: Orietur uobis sol iustitiæ. de quo etiam ex persona peccatorum dicit propheta: Sol non est ortus nobis, & iustitiæ lumen non luxit nobis. Hic enim sol, cùm diaboli tenebris uniuersus mundus esset oppressus, & caligo referta criminibus seculorū possideret, dignatus est ultimo tempore, hoc est incumbente iam nocte, ortū suæ natiuitatis infundere. Primo quidem ante lucem, hoc est antequā illuminaret iustitiæ sol, uelut matutinum quoddam prophetarum misit oraculū, sicut scriptum est: Mittebam Prophetas meos ante lucem. Postea uerò ipse cum suis radijs, hoc est cum Apostolorum suorū fulgore splenduit, ac tāta mundum ueritatis luce discussit, ut diaboli tenebra nullos offenderet. Hic est igitur sol nouus qui claustra penetrat, inferna reserat, corda rimatur. Hic nouus est sol, qui spiritu suo uiuificat mortua, corrupta reparat, suscitat iam defuncta: uel qui calore suo purgat sordida, exurit fluida, decoquit uitiosa. Ipse inquam est qui in cūctis actibus nostris perspicit omnia opera nostra, & nō tam cōdemnat crimina, quàm emendat. Hic planè est sol iustus & sapiens, qui non sine discretione sicut istius sol mundi bonis ac malis similiter circunfertur, sed quodam iudicio ueritatis, sancto lucet, occidit peccatori. Hoc autem inter utrunque interest solem: quòd ille iudiciū metuit, hic iudiciū cōminatur: quòd ille corruptionis minister est, hic æternitatis est dominus: quòd ille creatura est, hic creator. Tamen istum mundi solem, priusquam oritur, adhuc ante lucem propter necessarios usus hominū solet lucerna præcedere. Habet autem & Christus sol lucernam suam quæ eius ortum præcessit: sicut dicit Propheta: Paraui lucernam Christo meo. Quæ autem ista lucerna sit, ostendit dominus dicens de Ioanne Baptista: Ille erat lucerna ardens. Ipse autem Ioannes, ut præcedens lucernæ lumen exiguum, ait: Ecce uenit post me, cuius nō sum dignus soluere corrigiā calceamentorū eius, ipse uos baptizabit in spiritu sancto & igni. Simul etiam intelligens lumen suū solis radijs offuscandum,

Marginalia: B; Ephes. 1; Matth. 2; Luc. 2; Iosue 19; Iohel 19; Malach. 4; Sap. 5; Hierem. 7; Psal. 131; Ioan. 5; Ibidem 1

scandum, antè predicit: Illum oportet crescere, me autem minui. Sicut enim lucernę claritas destruitur solis aduentu, ita & Ioannis pœnitentiæ baptismū superueniente Christi gratia uacuatum est. Videamus igitur, hic sol noster nouus quo fonte nascatur: sicut est uerum, Deo oritur authore. Diuinitatis ergo est filius. Diuinitatis, inquam, incorruptæ, integræ, illibatæ, intelligo planè mysterium. Ideo enim secunda natiuitas per immaculatam Mariam, quia prior per diuinitatem constiterat illibata, ut cui prior natiuitas gloriosa extitit eius secunda contumeliosa non fieret, hoc est, ut quemadmodum uirgo diuinitas ediderat, ita eum & uirgo Maria generaret. Habere etiam apud homines patrem scribitur, sicut legimus in Euangelio dicentibus Pharisæis: Nonne hic est filius Ioseph fabri, & mater eius, Maria est? In hoc quoque aduerte mysterium. Faber pater dicitur Christi. Et planè pater faber Deus, qui totius mundi opera fabricatus est. Et planè faber, sed qui in diluuio Noe arcam fabricare disposuit. Faber inquam est qui ordinauit Moysi tabernaculum, arcam testamenti instituit, templum Salomonis erexit. Fabrum dixerim, qui mentes rigidas expolit, cogitationes superbas recidit, humilia facta sublimat. Hic autem faber circa arbores curuo utitur ferramento: sicut in Euangelio legimus, dicente Ioanne: Iam securis ad radices arborum posita est. Omnis arbor non faciens fructum excidetur, & in ignem mittetur. Hoc enim agit totum, ut utiles cœlestis fabricæ arbores in futuro componat, infructuosas uerò euulsas, radicitus flammarum consumat incendio.

Idem. 3

Matt. 13

Ibidem 7 & 3

Increpatio de kalendis Ianuarijs. Sermo XVII

Si mihi aduersus plerosque de uestris fratres querela non modica, de his loquor qui nobiscum natalem domini celebrantes, Gentilium se ferijs dedederunt, & post illud cœleste conuiuium superstitiosis sibi prandium parauerunt, ut qui antè lætificati fuerant sanctitate, inebriarentur postea uanitate, ignorantes quod qui uult regnare cum Christo, non possit gaudere cum seculo: & qui uult inuenire iustitiam, debeat declinare luxuriam. Alia enim ratio est uitæ æternæ, alia desperatio lasciuiæ temporalis. Ad illam uirtute ascenditur, ad istam perditione descenditur. Atque ideo qui uult esse diuinorum particeps, non debet esse socius idolorum. Idoli enim potio est inebriare uino mentem, uentrem cibo distendere, saltationibus membra torquere, & ita prauis actibus occupari, ut cogaris ignorare quod Deus est. Vnde sanctus Apostolus hæc præuidens dicit: Quæ portio iustitiæ cum iniquitate, aut quæ societas luci cum tenebris, aut quæ pars fideli cum infideli? qui autem consensus templo Dei cū idolis? Ergo si nos sumus templum Dei, cur in templo Dei colitur festiuitas idolorum? Cur ubi Christus habitat, qui est abstinentia, tēperantia, castitas, inducitur comesatio, ebrietas, atque lasciuia? Dicit saluator: Nemo potest duobus dominis seruire, hoc est, Deo & mămonę. Quomodo igitur potestis religiose Epiphaniam domini procurare, qui iam kalendas, quantum in uobis est, deuotissime celebrastis? Ianus enim homo fuit unius conditor ciuitatis, quæ Ianiculum nuncupatur, in cuius honorem à Gentibus kalendæ sunt Ianuariæ nuncupatæ: unde qui kalendas Ianuarias colit, peccat: quoniam homini mortuo defert diuinitatis obsequium. Inde est quod ait Apostolus: Dies obseruatis, & menses, & tempora, & annos. timeo ne sine causa laborauerim in uobis. Obseruauit enim diem & mensem, qui his diebus aut non ieiunauit, aut ad Ecclesiam non processit. Obseruauit diem, qui hesterna die nō processit ad Ecclesiam, processit ad campum. Ergo fratres omni studio Gentilium festiuitatem & ferias declinemus, ut quando illi epulantur & læti sunt, tunc nos simus sobrij atque ieiuni, quo intelligant lætitiam suam nostra abstinentia condonari. Non solum autem Gentilium, sed & Iudæorum consortia uitate debemus, quorum etiam confabulatio est magna pollutio. Hi etenim arte insinuāt se hominibus, domos penetrant, ingrediuntur prætoria, aures iudicum & publica inquietant, & ideo magis pręualent, quo magis sunt impudentes. Hoc autem non recens in ipsis, sed inueteratum & originarium malum est. Nam olim iam & dominum saluatorem intra prætorium persecuti sunt, & præsidis eum iudicio condemnarunt. In prætorio ergo à Iudæis innocentia opprimitur, secretum proditur, religio cōdemnatur. Cùm enim Christus occiditur, omnis in eo ueritas & iustitia condemnatur, quoniam ipse est innocentia, religio sanctitatis, atque mysterium.

2. Cor. 6

Matth. 6

Gala. 4

De sancta

De sancta Epiphania. Sermo XVIII

Matth. 3

EVangelia scriptura refert, sicut lectũ nuper audiuimus, dominũ ad Iordanem baptismi causa uenisse, & in eodẽ flumine mysterijs se cœlestibus cõsecrari uoluisse. Quod mirari nõ debemus, cur hoc baptismatis ipsius dominus & magister fecerit: quia ipse ait: Qui fecerit sic & docuerit, maximus uocabitur in regno cœlorũ. Facere igitur prius uoluit, quod faciendũ omnibus imperabat: ut bonus magister doctrinã suã nõ tam uerbis insinuaret, quàm actibus exerceret, & ad finẽ nos gestu pariter cõfirmaret & sensu. Hoc autẽ totum hodierno die gestum esse manifestum est. Quod ita uerũ esse ipsa possumus colligere ratione. Ratio enim exigit, ut post diem natalis dominici, licet interpositis annis, eodem autẽ tempore hęc festiuitas sequeretur, quam & ipsam festiuitatem natalem appellandã puto. Tunc enim natus hominibus, hodie renatus est sacramẽtis: tunc per uirginem editus, hodie per mysteriũ generatus. Ita enim disposuit dominus nõ longe inter se hominũ uota distare, ut in uno tempore quem genitũ gratulabantur in terra, sanctificatũ lętarentur in cœlis: ut qui partũ Virginis Angelis annunciãtibus possidebãt, Dei filium cœlis testãtibus retinerent, certiq; essent homines quia ipse esset filius Dei, quẽ uirgo pepererat, diuinitas agnoscebat. Noui enim partus noua merẽtur obsequia. Ibi cùm secundũ hominem nascitur, mater eum Maria sinu circunfouet. Hic cùm secundum mysterium gignitur, pater eum Deus uoce complectitur. Ait enim: Hic est enim filius meus, in quo bene complacui, ipsum audite: Mater ergo partui molli blanditur gremio, pater filio pio testimonio fabulatur. Mater inquam, eum adorandũ Magis ingerit, pater colendum Gentibus manifestat. Sinu igitur retinetur à matre cùm nascitur, sed pater ei sinus sui fotum iugiter subministrat. Legimus enim eum sine intermissione in patris gremio quiescentẽ, dicente Euangelista: Deum nemo uidit unquã nisi unigenitus filius, qui est in sinu patris. Libenter ergo in sinu sanctorũ quiescit dominus: unde & Ioãnis Euangelistæ sinum, ut in eo accumberet, libenter elegit. Sinus ergo in quo Christus requiescit, nõ corporis gremio præparatur, nõ uestimentorum ambitione cõponitur, sed cœlestium uirtutum operatione colligitur. Nam Christi sinus erat in Ioanne Euangelista fides, in Deo patre diuinitas, in Maria matre uirginitas. Ibi sinus Christi est ubi habitaculũ est uirtutum. Ibi reclinat caput suũ, ubi domicilium cœlestiũ inuenit pręceptorũ. Nam ideo peccatoribus & infidelibus dicit: Vulpes foueas habent, & uolucres cœli nidos: filius autem hominis nõ habet ubi caput reclinet. Igitur dominus Iesus hodie uenit ad baptismũ, & corpus suum sanctum uoluit aqua dilui. Dicat fortasse aliquis, Qui sanctus est, quare uoluit baptizari? Audi ergo. Ideo baptizatur Christus, nõ ut sanctificetur ab aquis, sed ut ipse aquas sanctificet, & purificatione sui purificet fluenta illa quæ tangit. Consecratio enim Christi, consecratio maior est elementi. Cùm enim saluator abluitur, iam tunc in nostrum baptismum tota aqua mundatur, & purificatur fons, ut secuturis postmodũ populis lauacri gratia ministretur. Præcedit ergo Christus per baptismum, ut Christiani post eum cõfidenter populi subsequantur. Intelligo ergo mysteriũ. Ita enim & columna ignis præcessit per mare rubrum, ut intrepidum iter Israel filij sequerentur, & ipsa prius per aquas gressa est, ut uenientibus post se uiandi semitam præpararet. Quod factum, sicut Apostolus dicit, mysterium baptismi fuit. Baptismum plane quodãmodo fuit, ubi homines nubes operiebat, unda portabat. Sed hæc omnia operatus est Christus dominus idem qui & modo, qui sicut tunc per mare filios Israel in ignis columna præcessit, ita nunc per baptismum Christianos populos in corporis sui colũna præcedit. Ipsa inquã, est columna quæ tunc sequentiũ oculis præstitit, modo lucem credentiũ cordibus subministrat. Tũc in fluentis undarũ solidauit semitã, modo in lauacro fidei uestigia corroborat: per quam fidem, sicut filij Israel, qui intrepidus ambulauerit, persecutorem Aegyptiũ nõ timebit.

Ibidem 5

Ibidem 3. & 17

Ioan. 1

Matth. 8

Exod. 13

Item de sancta Epiphania. Sermo XIX

Sermo Maximi Episcopi.

EXultandum nobis est fratres charissimi quòd uotis nostris uota succedũt, quòd gaudijs gaudia cumulantur. Ecce enim adhuc natalis dominici solennitate corda nostra perfultant, & iam festiuitate sanctæ Epiphaniæ gloriamur. Gratias igitur agere debemus domino, qui nos frequenter uisitat, ut sæpe lætificet: dentius repetit, ut numerosius benedicat. Quanuis

igitur gentilis (licet uane) numerosa solennitate lætetur propter diuersitatem deorum suorum: tamen plures nobis festiuitates præstat unius dei uisitatio, quàm illis multorum dæmonum superstitiosa præsumptio. Nam sicut eos ueritate religionis uincimus: ita uotorum numero superamus. Epiphaniæ ergo hodie procuramus gaudia. Quærat aliquis quid interpretetur hoc uerbũ, scilicet quia Epiphanein Græcè, Latinè dicitur apparere. Ergo quia tunc primum apparuit Saluator in mũdo, ipsa dies eodem uocabulo Epiphania nuncupata est. Quomodo autem apparuerit, requiramus, non in quod mundo antè non fuerit, cùm mundus per ipsum factus sit, sed quòd tunc primum signis atq; miraculis credentium cordibus deus Christus illuxerit, & in tenebrosas cõscientias hominum fidei splendor aduenerit. Cùm igitur deus ubiq; sit, & uniuersa possideat, tanquam non uisus antea, apparuisse dicitur. Apparuit autem non tam oculis hominum, quàm saluti. Nam etsi prius natus ex uirgine oculis carnalibus uidebatur, tamẽ non apparebat: quoniam uirtutẽ eius adhuc fidei acies ignorabat. Vnde Iudæis per prophetam dicitur: Videntes uidebitis, & non uidebitis: hoc est saluatorẽ quem cernerẽt oculis corporalibus spirituali lumine non uiderent. Postea enim quàm diuinitatem suam mirabilibus declarauit, humanis mentibus tanquam nouus & inopinatus apparens, oculis quorundã cordis infudit, ut cognosceret sensus quem non cognouit aspectus. Vnde fit ut nos Christũ dominum per fidem, quem nunquam uidimus, contemplemur: Iudæi quem perspexerunt oculis, palpauerunt manibus, hodieq; non uideant. Requiramus igitur quod signũ operatus sit, ut diuinitatem suam hominibus declararet. Dicitur hoc primum fecisse miraculum, ut aquam mutaret in uinum. Magnum plane signum, & ad dei credendum sufficiens maiestatem. Quis enim non miretur in aliud quàm erant elementa translata? Nemo enim potest mutare naturam, nisi qui dominus est naturæ. Credendũ est iam ex hoc mortalem hominem in immortalitatem posse conuerti, quando uilis substantia in preciosam est conuersa substantiam. Nolo enim auditor nomina tantum perspicias uini & aquæ: sed si uis potentiam comprobare, uirtutẽ rerum aspice. Facto enim hoc altius nescio quid demonstratur. Nam cùm dominus aquam uertit in uinum, non tantũ hoc operatur ne discumbentibus desit ebrietas, sed ut credentibus abundet æternitas. Siquidem propterea in mundum uenerit Christus, non ut conuiuarum cellaria procuraret, sed ut saluti hominũ prouideret: nec ut hydrias substantia boni odoris impleret, sed ut animas gratia sancti spiritus irrigaret. Et cùm ille ex uili aqua uini optimi saporem uoluit gustare conuiuas, magis uoluit ex hac uili carne resurrectionis cœlestis sapientiã gustare credentes. Nam hoc signo totum utiq; resurrectionis mysterium continetur. Aqua enim uilis, pallens, & frigida, in uinum uersa, scilicet preciosum rubrum, uel ignitum, hoc significat, hominis substantiam conditione uilem, imbecillitate pallentem, morte frigentem in resurrectionis gloriã cõmutandam, quæ est æternitate preciosa gloria colorata, spiritu immortalitatis ignita. Hoc igitur dignum est credere dominum operari uoluisse, ut per hoc terrenum signum, futurum iam tunc à sapiẽtibus cœleste mysterium uideretur. Nam si mirabile est utiq; quæ defecerant conuiuijs uina suppleſſe, quanto est mirabilius uitam quæ est exhausta, hominibus reparasse? Et si gloriosum est aquam in uinum mutare, quanto est gloriosius peccata in iustitiam commutare, & mores potius temperare, quàm pocula? Ausim dicere illas hydrias non solum illi conuiuio, sed uniuerso mundo preciosam illam ministrare substantiã, nisi quod nobis melius administrant. Constat enim ex ipsis uasculis illos hausisse ebrietatem, nos haurire iustitiam: Illos percepisse uini poculum, nos calicem salutis accipere: & si dici fas est, apud illos pertransisse quod bibebant, apud nos uero permanere quod sumpsimus.

Esa. 6

Ioan. 2

Item de eodem. Sermo. XX

Eminit sanctitas uestra fratres superioris prædicationis nostræ, qua descripsimus beatos Apostolos uno uiso miraculo, hoc est aqua in uinũ à Saluatore conuersa, in eum protinus credidisse. Ita enim ait Euangelista de domino: Et manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli eius. Quod factũ non ideo tantum scriptum est, ut illorum sub quibus factũ est fidei gloria monstraretur, sed & propter nos, qui eodẽ deuotionis exemplo credulitatis gloria prouocamur. Christus enim quod operatus est non illis tantũ operatus est quos habebat tũc præsentes, sed & nobis

Ioan. 2

postea secutures: ut licet maioris nostri tempore nos præcederent, tamen signorū gratia non præirent. Quæ enim illis exhibita est præsentia rerū in mirabilib. uirtus, eadē uirtus nobis literarū thesauro conseruara: ut nobis præstaret pagina, quod illis gerebat historia: immo in nobis geritur quicquid nobis ingeritur, quicquid nobis insinuatur, ut scripturarū speculo dictaretur: & potentiā domini quam illi carnalibus oculis cernerēt, nos spirituali lumine uideremus. Et crediderunt in eum, & manifestauit gloriam suā discipulis suis. Quàm bene potentiam domini subsequitur deuotio seruulorum: & quod magister docet opere, discipuli in corde describūt. Ecce cui manifestatur uirtus operantis, & fides prædicatur manifesta credentiū. Prædicanda plane Apostolorum fides, quæ uiso uno signo credidit in omnipotentiam saluatoris: & Apostoli dum mirantur aquā in uinum uersam, ipsi ex omni fæce peccatorum similiter sunt conuersi, & instar facti miraculi ex uili superstitione gentilium in preciosam deuotionē credentium sunt translati. Et ut aqua in uinum uersa, sapore, rubore, calore conditur: ita scientiæ, quod erat in his insulsum, accepit saporem: quod pallens, gratiæ sumpsit colorē: quod frigidum, incaluit immortalitatis ardore. Magnificanda igitur Apostolorū fides, quæ ideo Euangelico sermone descripta est, ut & illis esset ad laudē, & nobis proficeret ad exemplum. Sed quod peius est, his illis laus sua permanet, nos exempla non permouent. Nā quanto posteriores sumus tempore, tāto & inferiores merito. Illi enim uiso uno signo statim domino crediderūt, nos acceptis adhuc tot beneficiorū mirabilibus dubitamus. Dubitamus inquā, quia præsentia diligimus, dum futura non credimus: diuitias amamus in seculo, dum eas accipere cunctamur à Christo. Iracundia immoderate extollimur, dum retributionis iudicium nō timemus. Cæterùm qui nouit scriptum esse: Quo iudicio iudicaueritis, eodē iudicabitur de uobis: absq; dubio lenis moderatus & mitis est, & plus bonitate cogit, quā seueritate compellit: amicus indulgentiæ, familiaris est ueniæ: ut dum eam frequenter impartit, à domino semper accipiat. Siquidem prudentis fit rectoris ita terrenos honores agere, ut honorificentiam cœlestis dignitatis acquirat. Et si interdum uigorem dicendi in nobis corporis obtundat infirmitas, tamen studio deuotionis uestræ fortiores efficimur. Nam quo uos studiosius auditis, eo nos libentius prædicamus, & uirtus nobis loquendi additur cum uos intelligendi accōmodatis auditū. Quis non conetur illic uerbi cœlestis semen iacere, ubi illud puri cordis fœcunda terra suscipit? Quis inquam non illic uerbum saluatoris collocare uelit, ubi illud non secularium solicitudo præfocet, sed disciplinarum spiritualiū uirtus enutriat? Ergo fratres quia in sancta Epiphania exultauimus uidentes miracula saluatoris, debemus facere quod illius temporis discipuli tunc fecerunt. Quod autem dixi uidisse nos modo quod olim gestum est, uidemus plane, uidemusq; quotidie. Ea enim sunt Christi miracula, ut non iniquitate prætereant, sed gratia conualescant: non obliuione sepeliantur, sed uirtutibus innouentur. Apud potentiā enim dei nihil est abolitum nihil præteritum, sed pro sui magnitudine omnia illi in præsenti sunt, totum illi tempus est hodie. Vnde & sanctus propheta dicit: Mille anni ante oculos tuos tanquam dies una. Quod si omne seculi tempus una dies est domino, eadē quæ mirabilia saluator patribus operatus est, operatus & nobis est. Vidimus igitur & nos sicut maiores nostri mirabilia domini, cū pari ea cū illis stupore suspeximus. Gustauimus & nos sicut illi de ipsis hydrijs. Siquidem illi de his poculū uini biberunt, nos salutis calicē sumpserimus. Debemus ergo facere uiso signo domini quod nostri fecere priores. Si enim eadem in nobis diuinitatis refulsit gratia, eadem & fidei apud nos debet esse deuotio. Dicit enim Euangelista de domino hoc miraculo perpetrato: Et manifestauit gloriam suam, & crediderunt discipuli in eum. Credere ergo debemus, sicut tunc Apostoli crediderunt. Dicit autem & alius: Et nos Christiani sumus, credimus in dominum saluatorem. Sed credere opus est opere, non sermone, non lingua, sed corde, ne & nobis dicatur: Plebs hæc labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me.

Matth. 7

Psalm. 89

Ioann. 2

Esa. 29

Item de die sancto Epiphaniæ. Sermo. XXI

P Lerïq; in hac sancta Epiphaniæ die hactenus à domino mirabilia facta esse commemorant, ut rogatus ad nuptias aquæ substantiam in uini speciē commutaret, ac liquorem fontium in meliorem usum sui benedictione trāsferret ministros hausisse aquam de puteis, uinum in hydrijs inuenisse: atq; utiliore dispendio perdidisse

Ioann. 2

perdidisse quod impleuerant, reperisse quod deerat, tuncque primum hoc mirabili signo diuinitatis suæ declarasse uirtutem. Nonnulli autem in hac sancta die ab Ioanne baptizatum eum in Iordane testantur, atque in lauacri eius gratia interfuisse loquendo deum patrem, sanctum quoque spiritum descendisse. Nec mirum si in domini lauacro mysterium non defuit trinitatis, cum nostrum lauacrum trinitatis compleat sacramentum. Neque enim poterat dominus non primum circa se exhibere, quod erat postea humano generi præcepturus, cum omnia non sui caussa, sed nostræ gratia salutis efficeret. Aut nunquid propter se baptizari uoluit, cum peccatum non haberet, sicut dicit propheta: Qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius? Sed propter nos utique, qui multorum criminum peccatis obnoxij opus habeamus ut in Christi baptismo purgaremur, atque ideo uenit dominus ad lauacrum, non ut purificetur ipse aquis, sed ut nobis aquarum fluenta purificet. Ex quo enim ille in aquis se mersit, ex eo omnium credentium peccata deleuit. Necesse est autem ut omnium peccata deleuerit qui omnium peccata suscepit, sicut ait Euangelista: Hic est agnus dei, hic est qui tollit peccatum mundi. Mirum ergo in modum unus mergitur, & salus omnium reparatur. Adest ergo deus pater cum baptizatur dominus, adest Spiritus sanctus. Videte saluatoris beneuolentiam, qua solus se in passione contumelijs subdidit, in lauacro solus gratiam non quæsiuit, uult participes esse gloriæ. Adest ergo, sicut dixi, pater, adest & spiritus sanctus, & quia deus uideri non potest, spiritus in columba, pater descendit in uoce: quodque solum ad astruendam fidem hominibus necessarium erat, exhibet saluatorem. Fides enim nostra nisi auditu non constat & uisu: ideo se spiritus in columba oculis subdit, pater in uoce se auribus subministrat. Nam nisi propter nostram credulitatem ista fieri oportuisset, potuit pater & spiritus tanquam inuisibilis deus ad uerbum filium inuisibili prolapsione descendere. Igitur propter nostram fidem aperto cœlo spiritus ad Christum, pater ad filium, uox descendit ad uerbum. Verbum enim Christus est, de quo scribitur: In principio erat uerbum. Bene inquam pater uox, & filius uerbum dicitur, quia uerbum non nisi de uoce procedit. Conueniunt itaque sibi uox & uerbum, & saluti hominum prouident societate mysterij. Qua autem ratione spiritus sanctus ad Christum in specie columbæ descenderit, uideamus utrum sit aliqua similitudo columbæ uel domini, sicut est uocis & uerbi. Et plane non parua. Columbam enim etiam ipsum dominum dixerim, quia est alacer, mitis & simplex. Columba est, quia sanctos suos esse præcipit ut columbas, dicens: Estote simplices sicut columbæ. Quod autem columba Christus sit, propheta dicit ex persona ipsius, describens post passionem reditum eius ad cœlum: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & uolabo, & requiescam? Cum ergo Christus dominus initiaret ecclesiæ sacramenta, cœlo superuenit columba. Intelligo mysterium, agnosco etiam sacramentum. Columba enim ipsa est quæ nunc ad ecclesiam Christi in baptismo uenit, quæ quondam ad arcam Noe in diluuio properauit, tunc illi securitatem annuncians oliuæ ramo, modo huic æternitatem conferens diuinitatis indicio. Tunc signum pacis ore afferens, modo ipsa pacem Christum sui substantia superfundens. In Iordane igitur baptizatus est dominus. Multa mirabilia in hoc flumine sepius facta esse scriptura commemorat, inter cætera dicens: Et Iordanis conuersus est retrorsum. Puto autem esse mirabilius quod domino Iesu Christo ibi posito factum est. Ante enim retrorsum aquæ conuersæ fuerant, modo retrorsum peccata conuersa sunt. Et sicut tunc impetus fluminis alueum sui cursus perdidit: ita & nunc impetus peccatorum dominium sui erroris amisit. Quod quidem in propheta Helia iam illo in tempore factum puto. Sicut enim Helias in Iordane diuisionem fecit undarum: ita & spiritus domini in eodem Iordane separationem operatus est peccatorum. Ille stare fluenta præcepit, hic crimina. Et sicut sub Helia fluctus primordia fontium de quibus exierant petiuerunt: ita & sub Christo domino homines ad originis suæ infantiam, de qua fuerant exorti, sunt reuersi.

Esa. 53
1. Pet. 2
Ioann. 1
Ioann. 1
Matth. 10
Psalm. 54
Genes. 8
Psalm. 113
4. Reg. 2

Post Epiphaniam. Sermo. XXII

A Domnes uos fratres prædicationem meam in die sancta Epiphaniæ peruenisse credo, & ad uos præcipue catechumenos: in qua descripsimus tunc, non nullis asserentibus, aquam in uinum fuisse conuersam: plerisque autem testantibus, illa die in Iordane dominum baptizatum. Quod licet à diuersis alterutrum factum

bis à saluatore perfrui gratulamur. Eodem inquam numero Moyses per mansiones peruenit ad requiem, quo & nos per ieiunia properamus ad cœlū. Ieiunia enim nostra mansiones quædam sunt, per quæ iter spiritualiter facientes animæ uirtutibus ambulamus, & diurno profectu repromissæ nobis terræ uiciniores efficimur, ita ut citius perueniat qui deuotius ieiunarit. Pedes enim quidam animæ pernices sunt fides atque ieiunium, qui cito de humilibus ad altiora conscendunt, cito de terrenis ad cœlestia gradiūtur. De his pedibus dicit Apostolus: Quàm speciosi pedes Euangelizantiū bona. Hos pedes lauari præcepit dominus, sicut Apostolus ait de uidua: Si sanctorum pedes lauit. Digni enim honore Euangelizantium pacē pedes sunt, qui spirituales ac nitidi doctrina super hominum corda gradiuntur. Quadraginta etiam & duorum dierum numero Israel populus peruenit ad fluenta Iordanis: Eodemq; dierū circulo Christianus populus peruenit ad fluenta baptismatis. Et sicut ait propheta: Iordanis cōuersus est retrorsum, illic introeūte Israelita in aquam fluminis, unda superfugit, hic descendēte in fontem Christiano criminum peccata diffugiunt. Et mirū in modum illic retrorsum cōuersus fluuius in originē suam reuertitur: hic in posterum reuocatus homo in originis suæ infantiam reparatur. Ibi fontē suum de quo egressa fuerat unda perquirit, hic hominē suum à quo exierat innocentia recognoscit. Ibi exinanitur alueus fluctibus, hic euacuātur corda criminibus. Ibi ut seruos dei illic aqua cœnosa non madidet, hic famulos dei conscientia tetra non polluat. Iordanis enim quidam est fons lauacri per quem qui transiuerit, relictis sordibus paradisum repromissionis ingreditur. In hoc ergo quadragenario & duali numero Israel populus relinquens Aegyptum rubri maris fluenta transcēdit: & nos quoq; in ipso numero relinquentes mundi Aegyptū gehennæ ardentis stagna transimus. Illos in fluctibus unda sustentat, nos ignis flamma non urit. Illis solidatur aqua, nobis refrigescit incendiū. Et cōtra naturæ usum per gstum siccatur mare, per fontē baptismi gehenna mitescit. In hoc inquam mystico numero filij Israel peruenientes ad myrrhā, cum pre amaritudine aquā haurire non possent, (habebat enim fons aquam, sed dulcedinem non habebat: erat delectabilis ad uisionē, sed syncerus non erat ad saporem) iniecto in eam per Moysen ligno, dulcedinem suauiter potarunt: austeritatem quam noxia unda gestabat, ligni abstulit sacramentum. Quod quidem in figura factum puto. Aquam enim amarā myrrha, legem esse arbitror Veteris testamenti, quę lex prius quàm cruce temperaretur domini, erat immitis. Iubebat enim oculum pro oculo, dentē pro dente dari, & uelut austeris nullum misericordię refrigerium porrigebat. At uero ubi ligno Euangelicę passionis est temperata, statim amaritudinem suam suauitate commutans, dulcē se cunctis pręstitit ad potādum, sicut ait propheta: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua super mel & fauum ori meo. Dulcia enim sunt eloquia quæ iubent, Si quis te percusserit in maxillam, præbe ei & alterā. Si quis tibi aufert tunicam, relinque illi & pallium. Hæc est ergo illa amaritudo quæ dulcedine commutata est, id est austeritas legis Euangelij gratia temperata est. Amara enim est legis litera sine crucis mysterio, de qua ait Apostolus: Litera occidit. At ubi passionis illi sacramenta iunguntur, omnis eius spiritualiter amaritudo conditur. Et de ea dicit Apostolus: Spiritus autem uiuificat.

Rom. 10 / 1. Timot. 5 / Psalm. 113 / Leuit. 24 / Psalm. 118 / Matth. 5 / 2. Cor. 3

Item de quadragesima. Sermo. XXIIII

R Etinent adhuc sensus uestri fratres, nos hoc superiore dominica prædicasse quod huius quadragesimæ nostræ figuram illæ quadraginta & duæ mansiones habuerint, per quas populus Israel exiens de Aegypto, diurno profectu terram repromissionis intrauit, & quasi quibusdam salutis gradibus post iugum seruitutis ascendit ad regnum. Figura inquam fuit in illis mansionibus ieiuniorum nostrorum, non solum in quantitate numeri, sed etiam in obseruatione uirtutum. Nō enim tantum filij Israel in itinere deserti corporeis gressibus ambularunt, quantum in uia domini religiosis actibus profecerunt. In uia plane ambulauerunt domini, quæ illos potauit in fluctibus, & pauit è cœlo. Esurientibus enim in eremo manna nō defuit, periclitantibus in mari terra non fugit. Ibi mare in semitam sternitur, hic cœlum ad pabulum reseratur. Propter gratiam famulorum dei Iordanis fluenta sua retinet, aquam suam myrrha commutat. Illic retrorsum conuersa, quæ sequebatur unda præcedit. Hic in melius temperata quæ amarum stillabat uena dulcescit. Et mirum in modum fluuius cursum perdidit,

stra plane sunt ieiunia Christianis, à quibus si quis aberrauerit, à spirituali Pharaone inuaditur, aut peccatorum solitudine deuoratur. Peccatorum autem solitudinē patitur qui deseritur societate sanctorum. Murus igitur quidam est Christiano ieiuniū inexpugnabilis diabolo, intransgressibilis inimico. Quis enim unquam Christianorū ieiunauit, & captus est? Quis sobrius mansit, & uictus est? Temulentū aggreditur diabolus, luxuriosum oppugnat inimicus. Vbi autem ieiunum uiderit, fugit, metuit, pertimescit, terretur pallore eius, debilitatur inedia, infirmitate prosternitur. Prosternitur inquā infirmitate, quia Christiana infirmitas fortitudo est. Vnde ait Apostolus, Cum infirmor, tūc fortior sum. Sed requirit aliquis, quemadmodū fortis infirmitas? Tūc est fortis infirmitas, quando caro tabescit ieiunijs, anima puritate pinguescit. Quantū enim illi ciborū succus subtrahitur, tantū huic iustitiæ uirtus augetur. Tunc igitur homo imbecillis quidē est ad secularia, sed fortis est ad diuina opera. Tunc enim magis de deo cogitat, tunc iudiciū metuit, tunc uincit inimicū. Ait enim saluator de diabolo: Hoc genus nō ejicitur nisi in ieiunio & orationibus. Dicit utiq; à diabolo energumenū nō nisi ieiunijs posse purgari. Vide re ergo quæ ieiunij uirtus sit, quantam homini suo præstet gratiam, quòd tantā præstet alteri medicinam: quemadmodū propriū sanctificet hominē, quòd ita purificet alienum. Mira enim res est, alter ieiunat, & alteri prodest ieiunantis utilitas. Ergo fratres abstinentiæ arma minime deponamus, & quadraginta dierū ieiunia sine intermissione curremus. Hic est enim perfectus numerus ad uincendū. Dominus enim diabolum postea quàm quadraginta dies ieiunauit, euicit, non quòd non & ante ieiunia eum uincere potuisset, sed ut ostenderet nobis tūc nos diaboli posse esse uictores, cum per quadraginta dies uictores ieiunando desideriorū carnaliū fuissemus. Eum autem qui hunc numerum consecratum gulæ intemperantia uiolasset, tanquam imbecillē & miserū facilè eū ab inimico posse superari. Quomodo enim potest in altero diaboli improbitatē uincere qui gulæ intēperantiā in seipso nō uincit? Prius ergo homo sui uictor esto, ut possis esse uictor alterius. Sunt enim intra te proprij tibi hostes, qui quotidie te oppugnant. Ecce enim auaritia te diuitiarū ambitione circūuenit, luxuria epularū suauitate captiuat, hæresis scientiæ peruersitate peruertit. Vince ergo inimicos proprios, ut uincere possis alienos. Nō enim fratres leue peccatū est, fidelibus indictā quadragesimā à domino ieiunare, & ieiunia consecrata uentris uoracitate dissoluere. Scriptū est: Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. Si uis ergo Christianus esse, debes quod Christus, facere. Ille qui peccatū non habebat, quadragesimā ieiunauit, tu non uis quadragesimā ieiunare qui peccas? Ille inquā peccatū non habebat, sed pro nostris ieiunauit peccatis. Qualis ergo apud conscientiā tuā Christianus es, cū Christo pro te esuriente tu prandes? Cum saluatore pro te ieiunante tu reficeris? Nō igitur, sicut dixi, leue peccatū est, indictū uiolare ieiuniū. Nam ut hoc exēplis breuiter approbemus, legimus in libris Regnorū, cum Saul rex Israel bellū cōtra Allophylos gereret, uniuerso eum exercitui indixisse ieiunium, & abstinentibus cunctis eum cōtra aduersarios pugnare cœpisse. Bonus plane rex, qui hostes suos nō tam armis quā deuotione uincebat, & plus dimicabat religione quā telis. Cum ergo Saul abstinentiā diei suis omnibus indixisset, & Ionathas eius filius præcepti nescius inter medias hostiū acies uictor incedens fauū mellis intincta sceptri summitate gustasset, tāta indignatio repēte cōmota est, ut & differretur uictoria, & diuinitas læderet. Deniq; nec bello finis imponitur, nec regi responsum propheticum datur. Vnde intelligimus quòd Saul hostes non tam uirtute militū, quàm militum abstinentia superabat. Deniq; unius culpa cunctis confertur ignauia, & uni delicto omnibus generatur infirmitas. Deficit enim uirtus in exercitu, ut deficit in obseruatione ieiunium. Quod ut peccatum Saul ex ipsa diuinitatis offensione cognouit, statim Ionathæ dixit nō esse parcendum, sed peccatum admissum effusione eius sanguinis expiandum. Videte quāta apud Saul regē fuerit religionis obseruātia, qui offensum deum optauit etiā parricidio mitigare. Et quanta sit resoluti culpa ieiunij, quæ non nisi sanguinis effusione punitur. Et si ignorās Ionathas indictū à patre ieiuniū quia resoluerit, morti addicitur: qui sciens indictū à Christo resoluit ieiuniū, quid meretur? Ergo fratres statutum nobis custodiamus obseruatione ieiuniū, ut hostes nostros spirituales carnalesq; uincamus. Habemus enim, sicut nostis, carnales hostes. Ieiunemus igitur ut eos

2. Corin. 2

Math. 17.

1. Ioan. 2.

1. Reg. 14

& exercitus noster & Saul superet & obtineat. Nec in abstinentia positi declinemus ad fauum. Fauus enim quidam mundi est uoluptas seu uitia, quæ sicut scriptum est, ad tem- *Prouer. 5* pus quidem impinguant fauces, nouissima amariora sunt felle.

Item de quadragesima. Sermo. XXVI

Non usque adeò cōtristari debemus fratres, quod in his quadragesimæ diebus tentatio nobis tribulationis aduenit, quoniam & saluatorem nostrum propter ipsam quadragesimam uidemus esse tentatum. Minus ergo dolere debemus seruuli, quia domini habemus exemplū. Vbi enim est similis cum Christo deuotio, similis est & cum Christo tentatio. Conditionem enim nobis tolerandi imponit conditio ieiunandi. Credimus autem, sicut Saluator noster diabolum cum tentaretur obtinuit: ita & nos hostes nostros cum tribulamur posse deuincere. Ieiunia enim Christi tentari possunt, non possunt, superari. Angustias quidem in obseruatione habent, sed prosperitatem tribuunt & salutem. Videamus igitur inter cæteras tentationes qua domi- *Matth. 4* num diabolus arte lacessat. Cum enim super pinnam staret templi saluator, ait diabolus, Si filius dei es, mitte te deorsum, & reliqua. Verè diabolicæ fraudis astutia consuetudinis suæ nititur argumento. Semper enim religiosos de superioribus deijcere ad inferiora conatur, & de sanctis ac uenerandis actibus deducere ad terrena & cœnosa festinat: ut qui stat puritate mentis in summitate templi, proijciat se in profundum inferum contagione peccati. Nam cum dominum de pinna templi deijcere nititur, utique de perfecto religionis cultu eum remouere conatur. Pinna enim loci sancti, perfectio cœlestis est sacramenti. Rectè autem dominus super pinnam templi stare dicitur, quia de ipso scriptū *Psalm. 103* est: Qui ambulat super pennas uentorum. Super pennas enim uentorum quodammodo ambulat dominus, cum super morum nostrorum alacri conuersatione uolatu incedit. Pennæ enim nobis sunt boni mores, qui nos alleuatos à terræ humilibus in cœli altiora tollunt, & uolatu quodam mentis de tartari tenebris educunt, & ad paradisi amœ- *Psalm. 54* na perducunt. Quorum morum pennas habere propheta desiderans ait: Quis dabit mihi pennas columbæ, & uolabo & requiescam? Super hanc ergo pinnā templi saluator stare dicitur, hoc est quasi in quodam templo fidei nostræ consistere. Vnde ait Aposto- *1. Corin. 3* lus: Vos estis templum dei, & spiritus dei habitat in uobis. In hoc igitur templo stans *Deut. 6* dominus nec recedens increpat diabolum dicens: Scriptū est, Non tentabis dominum *Matth. 4* deum tuum. Hoc est, non tentabis eum quem putas tanquam hominem ad inferiora pellendum, sed magis tanquam deum & dominum ipsum noueris adorandum. In his ergo ieiuniorum diebus tentamur ad similitudinē saluatoris. Similiter enim & nos hostes nostri de pinna templi, hoc est de obseruatione quadragesimæ turbare conantur. Dum enim terrores ingerunt, dum insidias parant, cupiunt nos de arce religionis abducere. Dicitur autem eis à domino: Non tentabis sanctos uiros & famulos dei. Quos enim tanquam humiles conculcandos putatis, sentietis tanquam strenuos honorandos. Sunt enim, sicut dixi, plerique fratres quos hostes nostri de perfectione religionis abducunt: qui dum præsens malum metuunt, putant deum nostræ salutis immemorē, nescientes quòd deus nullius est immemor, sed immemorē illum nostri tūc nos facimus, cum peccamus. Cum enim mala operamur, auertit faciem: cum nephanda loquimur, aurem obstruit: & ideo bonitatem suam à nobis deus non tam ipse retrahit, quàm nostra illum delicta reijciunt. Ait enim idem dominus per prophetam ad eos qui erant in tribulationibus con- *Esa. 50* stituti, Nunquid non ualet manus dei eruere uos? & reliqua. Vides ergo quoniam inter deum & hominem peccata separant. Tolle igitur peccata de medio, & deum tibi proximum tu fecisti. Quomodo enim potest fratres obliuisci nostri deus, qui etiā capillos ca- *Luc. 12* pitis nostri in Euangelio apud se dicit esse numeratos? Si enim capillorū nostrorum meminit, multo magis nostrarum animarum meminit. Per numerū enim curam circa nos solicitudinemque cognoscimus. Nemo enim numerat, nisi quod uult diligentius custodire: nemo numerat, nisi qui ueretur ne fraudem absque numero patiatur. Pastor ut saluum *Luc. 15* gregem habeat, eum frequenter annumerat. Denique dominus qui est bonus pastor, cum una ouicula de centum ouibus aberrasset, recurrens ad numerum proprijs eam ad gregem humeris reportauit. Vsque adeò ergo habet sub tutela qui habetur in numero, ut errans proprijs apportetur humeris, ne quid de numero minuatur. Nolite ergo putare fra-

tres quòd uel minimi cuiusquam obliuiscatur. Deus enim omnium meminit, omnium recordatur, tantum ut non nostris interuenientibus peccatis ei inferatur obliuio.

De ieiunijs. Sermo. XXVII

Testimonium perhibet sanctus Apostolus de prophetis dicens, Tempore, inquit, acceptabili exaudiui te, & in die salutis adiuui. Et subsequitur ipse, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nūc dies salutis. Vnde & ego testificor uobis hos esse dies redemptionis, hoc esse tempus cœlestis quodāmodo medicinæ, in quo omnium uitiorum nostrorum labem & uniuersa uulnera peccatorū sanare poterimus, si medicum animarum nostrarum fideliter exoremus ut præcepta eius tanquam susceptī idonei minime dispernamus. Tunc enim languidus ægritudinis suæ inuenit medicinam, si omni solicitudine medici mādata seruauerit. quòd si aliud faciat cū aliud iubetur, increscēte morbo nō medicus, sed præuaricator in culpa est. Medicus autē est dominus noster Iesus Christus, qui ait: Ego occidā, & uiuificabo: percutiam, & sanabo. Occidit enim quodammodo antequam uiuificet dominus. Occidit enim primū in nobis homicidia, adulteria, scelera, furta, per baptismum: & sic nos tanquam nouos homines æternitatis immortalitate uiuificat. Morimur ergo peccatis, uidelicet per lauacrum: regeneramur autem uitæ per spiritum, sicut ait sanctus Apostolus: Quoniam mortui estis delictis uestris, & uita uestra abscondita est cum Christo. Consepulti enim estis cum illo per baptismum in mortem. Occidimur enim quodammodo, cum desinimus esse quod fuimus. Nouo enim pietatis genere in uno eodemq; homine mors operatur & uita. Moritur enim concupiscentia peccatorum, uiuificatur ordo uirtutum. In uno nanq; eodem homine impius & adulter occiditur: ut misericors renascatur & castus. Interimitur idololatria, ut religio propagetur. Fornicator & ebriosus extinguitur, ut continens & sobrius procreetur. Sic ergo mortificat dominus, ut uiuificare faciat: sic occidit, ut prosit: sic uerberat, ut emendet. Hæc est igitur circa homines suos eius tota seueritas, ut in his peccata puniantur, anima conseruet: auferantur detestanda uitia, uirtutes optimæ nutriantur. Vsqueadeo autem hac pia occasione domini cernimus plerosq; conuersos in tantum ad melius profecisse, sic de pessimis optimos factos: ut cum uideas eos, credas renatos homines, cū non uideas mutatas esse personas. In tantū enim in nobis id quod prius eramus interimitur, auferē, extinguitur, ut id quod postea sumus, denuo natum esse credamus: unde natiuitas hæc secūda, prioris uitæ finem iam fuisse significat. Quod autem ait, Ego percutiam, & sanabo: Percutit plane præceptis suis peccatores ut sanet, mandatis uerberat ut emendet, ieiunia præcipit, indicit continentiā, iudicium cōminatur: & tristem gehennę metum excutiens adhibet medicinam, ut dum futura pertimescimus, prę sentia corrigamus. Sic nanq; Paulum Apostolum percutiendo sanū reddidit. Cum enim esset persecutor, impius & blasphemus, & quidē ad deuastādas ecclesias Damascū properaret: subito fulgoris cœlestis eum terrore percussit, ut Euangelici splendoris eum luce perfunderet: Et carnalium luminum orbem mutauit, ut spiritualium oculorū illuminaret aspectū. Corporis eum debilitate perterruit, ut fidei deuotione saluaret. Surgēs ergo à terra Paulus, exterioribus quidem oculis nō uidebat homines, non aerem, sed mentis luminibus Christum uidebat de cœlo. Deniq; in tantū profuit domini ista percussio, ut de Iudæo Christianus, de blasphemo Apostolus, de Saulo Paulus existeret: & eo usq; mutauit ueterem cum moribus hominem, ut etiā mutaret & nomen. Habētes igitur huiusmodi medicum qui percutiendo sanat, mortificando uiuificat, subdamur ei cum omni patientia ad curandum: ut quicquid ulceribus fœtidum esse perspexerit, incidat, amputet, execet: ut resectis omnibus diaboli uulneribus, hoc solum in nobis faciat remanere quod dei est. Istud autem præceptum eius est primum, ut his quadraginta dicbus ieiunijs, orationibus, uigilijs opera cōmodemus. Ieiunijs enim lasciuia corporis castigatur, orationibus deuota saginatur anima: uigilijs diaboli insidiæ depelluntur. Deinde cum istis mandatorum obseruationibus fuerit hoc tempus impletum, tunc purgata & fatigata tot obseruationibus anima, ad baptismum ueniens spiritus sancti inundatione reficitur, & quicquid in ea diuersarum ægritudinum ardor exiccauerat, cœlestis gratiæ rore perfunditur, unde ponens ueteris hominis corruptelam, nouæ indolem iuuentutis acquirat. Et mirum in modū in uno eodemq; homine delictis sanctitas, iniquitati iustitia, senectu-

2. Cor. 6

Deut. 32

Colos. 3

Rom. 6

Deut. 32

Act. 9

senectuti succedit infantia, nouoque natiuitatis genere alter est qui renascitur, cum ipse sit qui peccauit. Sic nanque Helias quadraginta dierum ac noctium curriculo continuato ieiunio, totius mundi longam ac nimiam siccitatem meruit imbrium rore restinguere, & ardentē terrarū sitim cœlestis pluuiæ largitate perfundere. Quod quidē in figuram nostri factum esse cognoscimus, ut nos quoque horum quadraginta curriculo dierum ieiunantes, spiritualem baptismatis pluuiam tribubus nostris iam diu aridā terram cœlestis desuper imber infundat, & longam gentilium siccitatem lauacri inundatio salutaris irroret. Siccitatem enim & ardorem animæ suæ patitur, quisquis baptismi gratia non rigatur. Horum ergo dierum noctiumque ieiunio Moyses sanctus meruit cum deo loqui, stare & cōsistere, & de manu eius legis præcepta suscipere. Quamuis enim illū ab obtutibus dei conditio humana subtraheret, ieiuniorum tamen gratia proximum illum diuinitatis consortio faciebat. Hæc enim in nobis uirtutū portio dei est, ut ieiunemus frequenter, quoniam semper deus ipse ieiunat. In quocunque igitur plus operum suorum inesse perspexerit, ipsi magis familiaris intimus & amicus est, sicut scriptura dicit: Et Moyses loquebatur cum deo facie ad faciē, sicut quis loquitur cum amico suo. Vnde dominus Iesus Christus resurrectiōis gloriam præcepturus, uirtutes suas quadraginta dierum noctiumque ieiunio dedicauit, ut ostenderet non panem esse uitam hominum. His itaque dierum quadraginta ieiunijs reconciliatur deus, aperiuntur cœli, inferna reserantur. Igitur & nos fratres dilectissimi ieiunemus continuē & deuotē hoc spatio temporis, ut propitietur nobis dominus: pateant nobis cœli, inferna contra nos non ualeant.

3.Reg.9 — Exod.33

Exhortatio ad plebem, & de eo quod scriptū est in Euāgelio: Sicut fulgur coruscās de cœlo, ita erit aduentus filij hominis. & de duobus in lecto uno. Sermo. XXVIII

Paucorum admodum dierum occupatione detentus cœtui uestro uideor defuisse, & alterius ecclesiæ necessitatibus euocatus, minime uobis studium solitum depēdisse. Sed quāuis uobis nō affuerim corpore, tamen à uobis amore non defui: & peregrinatus sum licet cōuersatione membrorum, tamen uestri spiritus non fui peregrinus, nisi quod maiore intra me desiderio uos tenebam, ut quos aspectus mihi subtraheret, dilectio præsentaret: uel quos obtutibus non uidebam, corde complecterer. Eram enim solicitus in dies singulos quemadmodum festinanter quotidie ad ecclesiam ueniretis: & quanquā essem de uestra deuotione securus, trepidabā tamen, quia hoc ipsum quod in uobis noueram, non uidebā. Hic enim affectus paternæ pietatis est, ut de absentibus liberis nō tam certa spe gaudeat, quàm solicita cogitatione desperet: & simul ac eos uidere desierit, amare plus nouerit: ac per hoc intelligimus quod amor inter præsentes gratus sit, inter absentes molestus. Erā ergo de uobis anxius, mœstus & trepidus, ne quis me absente per negligentiā caderet, ne quis diaboli insidijs laberetur. Memineram enim luporum rabiē, absentibus plus præualere pastoribus. Sed domino gratias, quòd & uos illæsos custodiuit, & paruitatē meā reuocauit incolumem. Igitur quoniam post tēpus spiritualibus epulis reficere nos debemus, uideamus quid Euāgelica lectio prosequatur. Ait enim dominus, sicut nuper audiuimus, de aduentus sui tempore: Sicut fulgur coruscans de cœlo, ita erit aduentus filij hominis. Et addidit in consequentibus: In illa nocte erunt duo in lecto uno, unus assumetur, & unus relinquetur: duę molentes in pistrino, una assumetur, & una relinquetur. Mouet fortasse uos fratres, cur dominus aduentum suum indicās, noctis se tempore ostenderit aduenturū cum utique eius aduentum magna cum claritate diei, magno cum nitore & timore suscipi deberet à cunctis. Frequenter nanque audiuimus sacris literis prædicatum priusquā dominus Christus adueniat, Antichristum regnaturū, qui ita tenebras humano generi suæ prauitatis infundet, ut lucem ueritatis nemo pene respiciat, & caligine propria operiens mentes hominum, cæcitatem quandam spiritualibus oculis exhibebit. Nec mirū si diabolus emittat iniquitatis tenebras, cum ipse nox sit omnium peccatorum. Ad huius igitur tetram caliginem depellendam uelut fulgur quoddā Christus adueniet. Et sicut lucescēte die nox subuertitur, ita coruscāte Saluatore Antichristus effugatur, nec ulterius poterit dissemi nare iniquitatis suæ tenebras, cum lumen ueritatis effulserit. Quod autem ait: Illa nocte erunt duo in lecto uno, unus assumetur, & unus relinquetᷣ: hic iam resurrectiōis meritū demonstratur, quod pro qualitate uiuendi sit gratia resurgendi: ac tantam in singulis quibusque

Luc.17

quibusq; resurrectionis esse distantiã, ut duobus etiam pariter dormiẽtibus, & in una sede quiescentibus, æqualis non possit esse assumptio. Quamuis enim eodem consortio lectulo teneantur: pro meritis tamen alter eorum rapietur ad cœlum, alter relinquetur in terris. Lectus enim quidam noster cõmunis est terræ huius amplissimum solum, in quo corpora nostra deposita tutissima sede requiescunt. In hoc autẽ lectulo ille mollius dormit, quisquis durius in uita se gesserit. Possumus enim ipsa membra nostra lectulos nostros proprios nuncupare, in quibus animæ nostræ ueluti in quodam strato suauissime demorãtur. Quod quidem sanctum prophetam sensisse arbitror cum dicit: Vniuersum stratum eius uersasti in infirmitate eius. Beatus enim est ille cuius stratum dominus in ipsius infirmitate conuertit, ut qui fuerat paulò antè adulter, iracundus & petulans, & cunctorum scelerum infirmitatibus plenus, assuetũ corpus eius malo uersans dominus, fiat castus, humilis & modestus. De quo strato spiritualiter ad paralyticũ dictum est à domino: Surge, tolle lectum tuum, & ambula. Non enim tam in eo admirationis aliquid erat ut confracti lectuli ligneã cratem portaret paralyticus, quàm ut resoluti corporis membra & debilitate confracti uelut animæ suæ necessarium lectulum paralyticus ipse gestaret, & coram positis Iudæis proprijs abiret pedibus, qui manibus allatus fuerat alienis: Ita hoc plane, sicut dixi, completa est prophetica illa sententia: Versasti stratũ eius in infirmitate eius: ut uersa uice portaret lectum, in quo fuerat paulò antè portatus: & anima illius quæ prius uasculo corporis ferebatur, postea corpus suum ipsa utilius circunferret. Potest etiam accipi quod ait: Erunt duo in lecto uno, unus assumetur, & unus relinquetur: Christianorũ plebs, & populus Iudæorũ, qui uelut uno lectulo, hoc est una mãdatorum lege tenent̃, & uelut simili resurrectiõis spe gloriantur. Tunc igit̃ Christianorũ beatus populus assumet̃ in gloriã, Iudęorũ autem execrabilis conuentus relinquet̃ in terra.

Psalm. 40

Marc. 2

Luc. 17

Item de eodem. Sermo. XXIX

SVperiore dominica capitulum Euangelicum differentes, partem quandam ex illo perstrinximus, superest ut sequentia decurramus. Descripsimus enim quid esset quod ait dominus: In illa nocte erunt duo in lecto uno, & reliqua. Nunc ergo uideamus quod reliquum est. Dicit enim eadem diuina sentẽtia: Erunt duæ molentes in pistrino, una assumetur, & una relinquetur. Primum igitur considerandum est quomodo constet molẽtis officiũ: Deinde quæ sint duæ quæ molere dicũtur: Tertio quid pistrinum sit, quiúe molitionis effectus. Nulli dubiũ est quod molere aliter nõ constat, nisi duobus lapidibus apparatis & cõueniẽtibus sibi, ut alteri ex ijs magnitudo alterius imponatur, & illum quidem lapidẽ qui prior solo sternitur, esse pigrum & tardum, & pene, ut ita dixerim, ociosum, ac nisi superioris participatione lapidis ornaretur, forsitan necessarius non uideretur. Ita dum ille operatur, etiã iste utilis inuenitur. Ille autẽ, id est superior lapis, tanta uelocitate operis circunfertur, ut fallens oculos in ipsa celeritate stare credatur, & putetur immobilis esse dum currat, qui quanto uiolentius actus fuerit, tanto opus perfectius cõsummatur. Ita ergo prior lapis stat, iacet, & pene nihil prodest: ille uero alter quæ inferuntur cuncta suscipit quæ ueniunt, uniuersa cõplectitur, & per cauernulas quasdam uterq; quod operetur acquirit. Qui molit autẽ, hoc habere uidetur officij, ut peruigili cura granorũ asperitate confracta, ex intimis eorum occultisq; uisceribus similaginem medullamq; producat, & sordium leuitate discussa, in apertum proferat omne quod purum est, ex quo mũdissimum panem conficiens gratiam domini consequatur. Hos igitur duos molares lapides, duo esse arbitror Testamenta, hoc est legem Moysi, & Euangeliũ domini, quæ ita sunt disposita uel parata, ut sibi testamentũ utrũq; cõueniat, sicut ait saluator: Nõ ueni legẽ soluere, sed adimplere. Et ad uicẽ molarũ aliud prius solo positũ, aliud insuper collocatũ: Hoc est Legẽ primũ hominibus cõstitutã, deinde ad perfectũ Euangeliũ. Quæ lex uelut inferioris molæ saxũ ita erat tarda, pigra, et penitus ociosa, ut quicquid operando acceperat, id omne perdiderit, dicente de Iudæis propheta: Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonũ, nõ est usq; ad unũ. Ergo nisi Euangeliũ superpositũ fuisset adhuc Lex ueluti tarda & grauis iaceret in terra Iudaica, & unius prouinciæ cooperiret̃ angustijs. Nisi Euãgeliũ inquã datum esset, Lex necessaria omnino nõ esset. Hoc autẽ Lex operabat̃ sine Euãgelio, quod uno saxo fieri potest. Confringere poterat, nõ prodesse, sicut ait beatus Apostolus: Lex autem

Matth. 5

Psalm. 13

Rom. 4

autem iram operatur, gratiam uero non præstat. Stante ergo lege Euangelium datum est, quod Veteri superpositum testamēto utrunq; condecorat, ac tanta uelocitate operis circunfertur, ut uolubilitate sui seculum omne circumeat: hoc est inferna uisitet, cœlestia penetret, terrena collustret. Quod Euangelium tanquam superior mola cunctos credentes suscipit, omnes aduenientes accipit, & ueluti per quasdam cauernulas præceptorum ad interiora transmittit: ut ibi hincinde duorum testamētorum salutaribus man-

Ezech. 1 datis gentilitatis asperitate molita perducat omne quod purum est. Quam similitudinē testamentorum Ezechielem prophetam arbitror perstrinxisse, cum dicit rotam in medio rotæ esse connexam. Harum igitur molarum operatione, id est Noui ac Veteris testamenti, hoc agit sancta Ecclesia cura peruigili, ut peccatorū asperitate discussa, ex occultis cogitationibus medullam mundi cordis eliciat, & cœlestibus mādatis mundata,

1. Co. 3 ex intimis spiritualia alimēta producat. De quibus alimentis Paulus Apostolus ait: Lac

Hebr. 5 uobis potum dedi, non escam. Et iterum: Perfectorum autem est solida esca, qui propter habitum sensus exercitatos habent, & reliqua: ac spiritū nostrum omni humanitate purificans, uelut similaginem deo offerre contendit, sicut Dauid sanctus ait: Sacrificiū deo

Psalm. 50 spiritus contribulatus. Tanta autem uelocitate circunfertur Euangelium, ut nonnisi sapientes cursum eius intelligant, quem beatus Paulus intelligens ait: Vt sermo dei currat

2. Thes. 3 & clarificetur in nobis. Insipientium autem oculis uidetur Euangelium stare cum non uident. Stare inquam illud putant, cum mandata eius negligunt, cùm non credunt euentura esse quæ scripta sunt. Molit autem & synagoga, sed inutiliter molit, quippe quæ uno saxo, hoc est solo Veteri testamento nititur laborare, atque ideo non tam molit illa quàm dissipat & cōfringit. Propterea enim opus eius displicet, & ad Iudæos dicitur per prophetam: Et si offeratis similaginem, uanum est.

De eleemosyna. Sermo. XXX

Eccles. 3 DIcit scriptura diuina: Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum. Magna plane & cunctis ambienda sententia, quæ hominibus pene iam mortuis & peccatorum suorum incendio arefactis rediuiuum quoddam beneficium pollicetur, ut interueniente eleemosyna, sicut aqua intermortuis, succus refrigerium arescentibus infundatur, hoc est ut miseri homines qui in mortem peccatis aruerant, ad uitam eleemosynis reuiuiscant, sitq; illis misericordia fons salutis, quibus auaritia fuerat mortis incendium, ut flammas quas sibi peccando incenderant, largiendo restinguant, atq; utiliore commercio qui pecuniam quondam dederat ut adulterium perpetraret, nunc pecuniam eroget ut adulter esse iam desinat, & emat sibi quodammodo innocentiam, qui sibi emerat aliquando peccatum. Dicit enim dominus ad

Luc. 11 discipulos suos: Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt uobis. Quanuis ergo pollutus, quanuis multis criminibus circunseptus, si eleemosynas feceris, innocens esse cœpisti. Abstergit enim eleemosyna quod auaritia polluebat, & maculā quam res alienas diripiendo contraxeras, tuas erogando purificas. Vide ergo quæ sit misericordiæ gratia, quæ una & sola uirtus cunctorum est redemptio peccatorum. Videamus nanq; interpretationem ipsius diuinæ sententiæ, ut intelligamus cui rei eleemosyna compa-

Eccles. 3 retur. Ait enim: Sicut aqua extinguit ignē, ita eleemosyna extinguit delictū. Aqua ergo misericordię cōparatur, sed aquā inuenio de fonte procedere, nec esse mihi est misericor-

Psalm. 35 diæ fontē quęrere. Inuenio plane fontē misericordiæ, fons de quo dicit ꝓpheta: Quoniā apud te est fons uitæ, & in lumine tuo uidebimus lumen. Ipse inquā est fons qui in Euangelio à Samaritana muliere, sicut lectū nuper audiuimus, aquā postulat, sed peccata con-

Ioan. 4 donat: aquam putei reprobat, sed fontē uitæ perennis indulget. Ait enim: Omnis qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua quam ego dabo illi, non sitiet in æternum. Aquam ergo Saluator à muliere postulat, & sitire se simulat: ut sitiētibus ęternam gratiam largiatur. Neq; enim poterat fons sitire, neq; in quo est aqua uiua, poterat undam terrenæ fæcis haurire. Sitiebat ergo Christus? Sitiebat plane, non potum hominum, sed salutem sitiebat: non aquam mūdi, sed redemptionem generis humani. Mirum igitur in modum fons super puteum sedens misericordiæ ibidem fluenta producit, & mulierem sexto iam non uiro sed adultero fornicantem, uiui meatus unda purificat, nouoq; admirationis genere mulier quæ ad puteū Samariæ meretrix aduenerat, à Chri-

sti fonte casta regreditur, & quæ aquam petere uenerat, pudicitiam reportauit. Statim etiam indicante domino sua peccata recognoscens, confitetur Christum, annunciat saluatorem, & relinquens aquæ uasculum ad ciuitatem non fert hydriam, sed refert gratiã. Vacua quidem uidetur reuerti onere, sed plena reuertitur sanctitate. Plena inquam redit, quia quæ peccatrix aduenerat, reuertitur prædicatrix. Et quæ hydriæ uasculum amiserat, Christi plenitudinem reportabat, in nullo ciuitati suæ inferẽs detrimentũ. Etenim si aquam ciuibus non intulit, tamen fontem salutis inuexit. Sanctificata ergo per fidem Christi mulier domum rediјt. De hac igitur dixisse prophetã puto: Eiusmodi est iniqua uia mulieris meretricis, quæ cum se abluerit, nihil se dicit fecisse prauũ. De hac plane dictum est, quæ postea quàm est fonte abluta saluatoris, delictorum uitia nõ meminit, uirtutem prædicationis assumit, & uiua aqua abstergens maculas suas ad Euangelizandũ non conscientia peccati retrahitur, sed fidei calore cõpellitur. Nihil enim se dicit fecisse prauitatis, dum sit nũcia ueritatis: & obliuione abnegat impudicitiam, dum deuotione prædicat castitatẽ. Hæc enim uirtus Christi est domini, ut quamuis peccator qui eius unda se lauerit, denuo in uirginem reparatus non meminerit ante quod fecerit, & rediuiua natiuitate infantiæ innocentiam præferat, iuuentutis scelera non agnoscat, sitq; uirgo fide Christi, qui fuerat adulter corruptione peccati. *Prouer. 30*

Item de eleemosyna, & de muliere Samaritana. Sermo XXXI

R Etinet uestra dilectio ante dies aliquot cum sermonem ad uos de eleemosynis faceremus primitus, nos originem misericordiarum quærere uoluisse, & reperto earum fonte uirtutum ostendisse quod mulieris Samaritanæ sordes melius Christi unda diluerit, quàm Samariæ aqua purgarit, & quòd mundius misericordia deterserit peccata quàm puteus. Mundius plane misericordia quàm puteus detergit maculas, quia putei aqua tantũ corporis cutem abluit misericordiæ autem bonitas animæ interna purificat. Hoc etiam demonstrasse quod huic Euangelicæ mulieri illa prophetica meretrix cõueniret, quæ postea quàm uiua aqua se lauit, obliuione possessa prauitatis, nitore puritatis exultat. Neq; enim de meretrice huius mundi talem sententiam propheta diceret, cuius pollutio non solũ aqua non diluitur, sed etiam polluit ipsa quod tangit, dicente Apostolo: Qui autem se iungit meretrici, unum corpus est. Quod si unũ corpus tactu suo efficit, & in cohærentem sibi ignominiæ suę membra transfundit, quo modo potest purificari ipsa, cum polluat? Quæ ergo sit ista meretrix, quæ ista Samaritana mulier, cuius adulterij sordes fons Christi deterserit, solicitius requiramus. Ego hanc mulierem ecclesiam esse puto de gentibus congregatam, quæ & transactis annis quinq; milibus, cum in sexto millesimo anno idolorum fornicationibus subiaceret, omnem ignominiam suam adueniente Christi fonte purgauit, & maculas quas adulterinis sacrilegijs contraxerat, fide saluatoris abstersit, ac relinquens sicut inanem hydriam priorẽ patrium cursum uniuerso orbi domini annunciauit aduentum. Hæc inquam illa est meretrix quæ posteaquã lota est, nihil se dicit fecisse prauũ. Postea quàm enim Ecclesia baptismi nitore purgata est, diabolicæ impietatis non meminit, religionę ueritatis exultat factaq; de meretrice uirgo non recordatur priorum, sed gloriatur in integritate. Ait ergo propheta: Sicut aqua extinguit ignẽ, ita eleemosyna extinguit peccatum. Sæpe quidem uidemus hoc fieri, ut aqua effusa flammarum restinguat incendia, sed & econtrario interdum uidemus quòd immensi ignium globi aquarũ fluenta cõsumant, & ueluti ab aquis accepta esca uehementius rediuiuis ardoribus conualescant, ita ut uideatur aqua non extinxisse incendia, sed auxisse. Quænam est illa aqua quæ consumit flammas, nec ipsa consumitur à peccatoribus, sed gehennæ consumit incendia? Quę dum per baptismum infunditur, & ipsa in hominibus & tartari restinguit ardorẽ. Viuit plane in hominibus, sicut ait dominus: Aqua autẽ quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis, & reliqua. Mirum ergo in modũ aqua Christus una eademq; operatione & uiuificat & extinguit. Viuificat enim animas, delicta restinguit, has lauacri sui refrigerio reparat, illas gurgitis sui unda consumit. Et quod ad maiorem baptismatis pertinet gratiam, apud superos mysterium celebratur, & apud inferos gehenna restinguitur, hic fluunt aquæ, & illic tepescit incendiũ: hic in fonte homo mergitur, & illic de tartaro liberatur. Sed nec mirum si in baptismi sacramento aperiatur infernum, cum tunc quoq; reseretur & cœlũ.

1. Cor. 5 *Eccles. 3* *Ioann. 4*

Aperiuntur enim hæc elementa, ut ad lauacrum Christi conueniat libertas & gratia. Libertas enim resurrecturis tribuitur, gratia regnaturis. Illi eruuntur de pœna, hi assumuntur in gloria. Illi qui erant serui peccari, liberi fiunt iustitiæ: hi qui angustijs seculi tenebantur, paradisi amœna percipiunt. In baptismo ergo Christi aperiuntur cœli, aperiuntur & tartara. Inde ut spiritus sanctus adueniat, illue ur misericordia saluatoris accedat: deferatur de cœlo uita, mors à rartaro destruatur. Ita igitur eleemosyna extinguit peccata sicur aqua baptismi gehennæ extinguit incendium. Ergo eleemosyna quodammodo animarum aliud est lauacrum, ut si quis forte post baptismum humana fragilitate deliquerit, supersit ei ut iterum eleemosynis emundetur, sicut ait dominus: Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt uobis. Nisi, quod salua fide dixerim, indulgentior est eleemosyna quàm lauacrum. Lauacrũ enim semel datur, & semel ueniam pollicetur. Eleemosynam autem quotiẽs feceris, totiens ueniam promereris. Hi ergo duo misericordiarum fontes sunt, qui & uitam tribuunt, & peccata condonant. Qui utrumq; custodierit, regni cœlestis honore ditabitur. Qui autem maculato fonte uiuo, ad misericordiæ se fluenta contulerit, & ipse misericordiam consequetur.

Luc. 11

De hospitalitate in Euangelio. Sermo XXXII

Duertit sanctitas uestra fratres Euangelicam lectionem, quemadmodum dominus discipulis suis inter cæteras exequendas uirtutes etiam hospitalitatis iura præscripserit. Ait enim: In quamcunq; ciuitatem introieritis, interrogate quis in ea dignus est, & ibi manete, donec exeatis: & reliqua. Sancta plane & diuina sentẽtia, quę & discipulis eligendi optionem primitus detulit, & facilitatem penitus amputauit. Prouidit enim modũ statuendo, ne uir sanctus aut citus esset in iudicãdo, aut leuis in hospite commutando: Sicut enim nobis permisit arbitrium, ita & uoluit nos tenere constantiam. Quàm enim reprehensibile est ut uir qui Euangelium annunciat, & docet errandum non esse, ipse per diuersos incipiat oberrare, & domũ cui pacem dixerat, deserere: hospitem cui benedictionem intulerat, cõtristare? Magna enim hospitalitatis est gratia, nec facile uiolãda, omnibus aperta est, omnibus parata est, & sanctos libenter suscipit, & peccatores tolerat patienter. Sed repetamus sanctã ipsam diuinamq; sententiam. Si enim in litera placet, & in mysterio forsitan plus placebit. Ait igitur, ut cũ intramus in ciuitatẽ, interrogemus quis in ea uel hospes dignus, uel idonea domus sit, & ibi maneamus donec dies profectionis adueniat. Quæ sentẽtia altiorem nobis tribuit intellectum. Non enim mihi uidetur de huius seculi hospite uel domo iussisse, nec tam diligenter inquirere, sed de illo magis qui nos usq; ad diẽ exitus nostri possit inoffensos, sospites, illæsosq; seruare. Nam huius seculi hospitẽ cito lædimus, cito offendimus, interdum ei & post triduum displicemus. Fidelis igitur domus, & hospes dignus inquiri iussus est. Quæ domus fidelior Ecclesia? quis hospes dignior saluatore? Iste peregrinos ut filios suscipit, illa susceptos refouet ut infantes. Iste hospitibus, sicut experti sumus, pedes lauare gestit, illa mensam parare festinat. Quos enim saluator uiua aqua refrigerat, hos reficit cœlestibus cibis Ecclesia. Hũc igitur hospitẽ Euãgelista inquiri iussit, & usq; ad diẽ exitus nostri cũ hoc habitare pręcepit, ne aliqua leuitate medio tẽpore aliorsum forsitan emigremus, hoc est, qui semel in Christũ credidimus, nõ iterũ uelut transgressores ad idola recurramus. Scriptũ est enim: Nemo potest duobus dominis seruire. Dum enim uni placere gestit, alterũ sentit iratũ. Christũ igitur hospitẽ deserere nõ debemus, quemadmodũ & Petrus Apostolus cum suis similibus, deserentibus alijs dominũ nõ reliquit. Sed dicamus quod ille ad saluatorẽ dixit: Domine, ad quẽ ibimus? Verba uitæ ęternę tu habes, & nos credimus. Ecce executor cœlestiũ præceptorũ, qui quoniã Christi non mutauit hospitium, meruit cum Christo regni cœlestis habere consortium.

A

Matth. 10

Matth. 6

Ioann. 6

In tempore ieiunij non luxuriandum esse. Sermo XXXIII

Iximus superiore dominica hoc esse fidei nostræ opus primum, ut horum quadraginta dierum curriculo deuotissime ieiunemus, & istam esse causam salutis nostræ, si hoc tempore abstinentiæ operam commodemus. Atque ideo fratres dilectissimi inspicere debemus quæ sit huius forma ieiunij, ut respiciamus quanta sit eius utilitas. Est enim interdum inutile & inane ieiunium, quod licet uentrem & omnia uiscera succo saturitatis exhaurit, non tamen acceptum est deo, quia mentem

D

& intimos ſenſus minime uinculo iniquitatis euacuat. Quid enim prodeſt ieiunare uiſceribus, & luxuriare uenatibus? abſtinere cibis, errare peccatis? caſtigare corpus inedia, mentẽ exercere nequitia? uinũ forte non bibere, & ebriũ cogitatione malignitatis incedere? niſi quod facilior cauſa eſt ſaturi ſiue temulenti, quã iniqui pariter & ieiuni. Ille enim peccare aliquando deſinet qui ebrius aliquãdo obdormit, hic autẽ errare nõ ceſſat qui exercitatus malis ieiunijs ſemper inuigilat. Vnde inutile & inane eſt tale ieiuniũ quod inedia membra debilitat, & animã à perditione non liberat. De quo ieiunio dicit ſanctus propheta ex perſona domini: Vt quid mihi ieiunaſtis? non tale ieiunium elegi, dicit dominus. An putatis illum ieiunare fratres qui primo diluculo nõ ad eccleſiam uigilat, non beatorum martyrũ loca ſancta perquirit, ſed ſurgens cõgregat ſeruulos, diſponit retia, canes producit, ſaltus ſyluasq; perluſtrat? Seruulos inquã ſecum pertrahit, fortaſſe magis ad eccleſiam feſtinantes: & uoluptatibus ſuis peccata accumulat aliena, neſciens reum ſe futurũ tam de ſuo delicto, quàm de perditione ſeruorum. Tota igitur die uenatibus immoratur, nunc clamorẽ immoderatũ effert, nũc ſilentium latenter indicit, lætus ſi aliquid ceperit, iratus ſi id quod non habebat amiſerit, & tanto ſtudio gerit, quaſi ideo indictũ ieiunium fuerit ut uenetur. In his ergo luxurijs fratres dicite quis cultus ſit dei, quæ mentis poſſit eſſe deuotio: qui propterea ieiunat, nõ ut deo atq; orationibus uacet, ſed ut tota die ocioſus & liber proprias exerceat uoluptates? Quamuis igitur qui eiuſmodi es frater ueſpere ad domum redeas, quamuis declinante iam ſole manduces, potes uideri tardius te refeciſſe, non tamen domino ieiunaſſe, non enim potes uideri uoluptatem tuam exercens, feciſſe domini uoluntatem. Hæc enim uoluntas eſt domini, ut ieiunemus à cibis pariter & à peccatis. Abſtinentiã indicamus corpori, ut à uitijs magis animam abſtinere poſſimus. Frenum enim quoddam eſt luxuriantis animæ corpus exhauſtum. Quiſquis enim ieiunat & peccat, lucrum eſcarum feciſſe uidetur, nõ ſalutis: & parcendo copijs, repleſſe cellarium, non mentem ſaginaſſe uirtutibus. Nonnulli autẽ diuinorum immemores præceptorum, ita circa ſeruos ſuos & ſubditos ſibi poteſtatem dominationis exercent, ut in his diebus non dubitent flagris eos cædere, pœnis afficere, compedibus præpedire. Et ſi forte cum ad reficiẽdum uenitur, tardius miniſter affuerit, ſtatim eum uerberibus laniare, & prius ſe ſatiare ſeruuli ſanguine, quàm cõuiuij uoluptate. Horũ tale ieiunium eſt, quod ideo ieiunatum eſt, non ut diuinitatis miſericordiã prouocaret, ſed ut clamorem familiæ ingemiſcentis effunderet. Quiſquis autẽ cupit de deo miſericordiam promereri, ipſe debet prior eſſe miſericors. Scriptũ eſt enim: Qua menſura menſi fueritis, eadem menſura remetietur uobis. Et quod magis dolendum eſt, Chriſtianus dominus Chriſtiano in his diebus ſeruo non parcit, minime reſpiciens quod etſi ſeruus eſt conditione, gratia tamen frater eſt. Etenim ſimiliter Chriſtum induit, ijſdem participat ſacramentis, eodem quo & tu utitur deo patre, cur te non utatur ut fratre? Sunt enim pleriq; qui de uenatibus redeuntes, magis canum quàm ſeruorum curam gerunt, & faciunt eos iuxta ſe uel recumbere uel dormire, quotidianum illis cibum ſui præſentia miniſtrantes: qui utrum ſerui eius fame moriantur ignorant, & quod eſt grauius, niſi diligenter his præparatum fuerit, pro cane ſeruus afficitur. Vides enim in nonnullorum domibus nitidos & craſſos canes diſcurrere, homines autẽ pallentes & titubantes incedere. Iſti ergo miſerebuntur aliquando pauperibus, qui minime ſuis famulis & domibus miſerentur? Scire igitur debemus fratres hoc acceptum deo eſſe ieiunium, nõ ſolum ut abſtinentia caſtigemus corpora, ſed etiam humilitate animas induamus. Simus ad ſeruulos mites, blandi ad extraneos, miſericordes ad pauperes. Surgentes primo diluculo ad eccleſiam feſtinemus, referamus deo gratias, peccatis ueniam poſtulemus, rogantes præteritis delictis indulgentiam, cautelam futuris. Tota die ſit nobis uel oratio uel lectio. Qui literas neſcit, ſanctum uirum perquirens eius confabulatione paſcatur, nulli actus ſeculi actus diuinitatis impediant, non ludus tabulæ mentem auocet, non uoluptas canum ſenſus abducat, non negotij compendium animam auiditate peruertat. Quicquid enim aliud præter mandatum dei feceris, quamuis abſtineas, non ieiunas. Hoc eſt enim ſalutare ieiunium, ut ſicut abſtinetur corpus ab epulis, ita & anima refrænetur à uitijs. Illud etiam fratres ad perfectionem ieiunij tacendum non eſt, ut qui abſtinemus & minime prandemus, hoc tempore prandia noſtra pauperibus prerogemus.

Eſa. 58

Luc. 6

Hæc enim est uera iustitia, si te esuriente de cibo tuo alius satietur, & tu prædictis tuis ieiunijs dominum roges, & ille pro te satiatus exoret. Vtrunq; tibi proficiens, & tua fames & saturitas mendicorum. Cæterùm qui sic abstinet, ut nihil pauperibus de suis epulis largiatur, uidetur quæstum sibi suū fecisse ieiunium, & negociationem parcendo. Ad hoc enim abstinuit, non ut placeret deo, sed ne amplius erogaret. Atq; ideo bona eleemosyna cum ieiunio, quasi nō quoddam negociationis genus, ut tam parce uiuat, ut abstinentia sua monachos clericosq; præcedat. Nisi hoc interest, quod illi hoc quæstus caussa faciunt, nos salutis: illi pecuniæ compendio animas macerant, nos propter animarum lucrum nostra corpora castigamus.

De quadragesima. Sermo XXXIIII

NOnnulli Christianorum fratres existimantes se diuinitatis præcepta religiosius obseruare, prætermissa deuotione quadragesimæ, cuius hodie curamus exordium, quinquagesimam se facere mentiuntur: cum id neq; diuinis literis iubeatur, neq; traditum sit authoritate maiorum. Sola igitur hoc faciunt animi præsumptione: & dum putant se deuotius agere, superstitiosius conuersantur. Dicit se obseruare quinquagesimam qui forte quadragesimam implere uix possit. Bonum est quidē cunctis temporibus ieiunare, sed melius quadragesimā ieiunare cum Christo. Hanc enim quadragesimam nobis dominus suo ieiunio consecrauit. Quod dixi ieiunio, non ieiunijs. Vnum enim ieiunium domini fuit, quia continuatis quadraginta diebus & noctibus cibum omnino non sumpsit. Quisquis ergo Christianus consecratam ieiunando nō impleuerit quadragesimam, præuaricationis & contumaciæ reus tenebitur, quòd legē diuinitus pro salute sua datam prandendo ipse rescindit. Rescindis enim legem, qui exemplum ieiunij dominici nō custodis. Qualis autem Christianus es, cùm domino ieiunante tu prandes? Qualis Christianus es, cùm Christo esuriente tu reficeris? Ille pro salute tua famem sustinet, tu pro peccatis tuis ieiunare formidas? Dicite enim mihi, interrogo uos qui in quadragesima prandetis, si non in conscientijs uestris rei estis, quod abstinente toto populo uos soli contra præceptum domini deuoratis: si non uobis rubor est cum exitis in publicum, ne quis uobis ieiunus occurrat: aut si non cogitatis cū ad ecclesiam proceditis, quemadmodum pacē episcopo porrigatis, ne forte ipso spiritu osculi uestri uos reprobet? Quod si hæc non cogitatis forsitan, uehemēter erratis. Scire enim debetis, cum in quadragesimę diebus ieiuno pransus occurrit, non bene de illo iudicat qui ieiunat. Hoc enim ideo dico, quia audio complures, quod grauius est, fideles, alternis in quadragesima hebdomadis abstinere, & consecratum illum dierum numerū gula intemperanti uiolare, hoc est prandere septē dierum curriculo, & septē dierum spatio ieiunare. Quibus hoc dico, cur etiam per illos septem dies fraudem sibi faciant ieiunando cum illis ieiunium tale non prosit? Quamuis enim abstineat quis certis diebus, quamuis ciborum dulciora alimenta non sumat, non tamen illi accepto fertur quadragesimæ ieiunium, quod non diebus quadraginta ieiunat. Pudet dicere, senes & aniculæ quadragesimam faciunt, iuuenes & iuuenculæ non faciunt. Omni igitur solicitudine tempus sacratissimum celebremus, non prætereat nos dies absq; ieiunio, non nos transeat una hebdomada absq; uigilijs. Ille enim facit quadragesimam, qui ieiunando & uigilando ascendit ad pascha. Nam sicut reliquo anno ieiunare pręmium est, ita in quadragesima non ieiunare peccatum est. Illa enim uoluntaria sunt ieiunia, ista necessaria: illa de arbitrio ueniunt, ista de lege: ad illa inuitamur, ad ista compellimur. Sed uideamus iste quadraginta dierum sacratissimus numerus unde habere cœpit exordium. Legimus primùm in Veteri testamento Noe temporibus, cum omne genus humanum scelerata iniquitas occupasset, tot dierum numero patefactis cataractis cœli aquarum pluuias defluxisse, & mysterio quodam quadragesimæ inundatione orbi terrarum facta, non tam diluuium quàm baptismum contigisse. Baptismum plane fuit, per quod in peccatoribus iniquitas sublata est, Noe iustitia cōseruata. Ita ergo & modo nobis dominus illius tēporis quadragesimam dedit, ut constituto dierum numero, patefactis cœlis pluuia nos misericordiæ cœlestis irrotet, & inundatione facta per baptismū lauacri salutaris nos imber illuminet, & sicut tunc factum est, aquarum fluctibus extinguatur in nobis delictorum iniquitas, uirtutum iustitia conseruetur. Ipsa enim quæ sub Noe, & modo uertitur

Genes. 7

ratio.

ratio. Baptismum enim peccatori diluuium est, consecratio est fideli. Per lauacrũ enim domini saluatur iustitia, necatur iniustitia. Quod in uno eodemq; factum uidemus Apostolo Paulo, qui priusquam præceptis spiritualibus lauaretur, erat blasphemus, persecutor, & Saulus. At ubi pluuia super eum lauacri cœlestis influxit, necatur blasphemus, necatur persecutor, necatur & Saulus, uiuificatur Apostolus, uiuificatur iustus, uiuificatur & Paulus. Vsq; adeò autem perdidit ueterem cum actibus hominem, ut cum moribus mutaret & nomen. Quisquis ergo in hac deuotione quadragesimæ dominica mandata seruauerit, necabitur in eo diabolica impietas, Apostolica autem reseruabitur gratia, & succedens quodammodo sibi moritur ea parte qua peccator est, uiuificatur ex illa parte qua iustus est. Videamus etiam si alibi in scripturis hunc mysticum quadragesimæ numerum possimus inuenire. Legimus quòd sanctus Moyses in eremo quadraginta annorum curriculo filios Israel cœlesti manna nutrierit. Bonus ergo numerus, qui semper cœlum aperit. Bonus inquam numerus, per quem iustitia Noe saluatur, & Israel filij sagi nantur. Vnde & nos obseruemus hunc numerum ut aperiantur nobis cœli, quatenus & pluuia nos gratiæ spiritualis irroret, & spiritualium sacramentorum manna reficiat. Instar enim patrum nostrorum hac obseruatione quadragesimæ & iustificamur & pascimur. Iustificamur lauacro, pascimur sacramentis. Sed dicet aliquis, filios Israel in eremo quando manna saturati sunt, minime ieiunasse. Ego autem dico illos non nisi abstinentiæ tunc uacasse, atq; ideo cœlestis alimoniæ gratiam meruisse. Primum quia desertum omne ieiunium est, quia anxietas solitudinis concupiscentiam repellit escarum, deinde in eremo unde accuratæ epulæ? unde uina preciosa? unde quadraginta annorũ tempore qualiscunq; substantia? Intelligimus ergo ieiunasse filios Israel, quia cognoscimus illis escarum copiam defuisse, & tunc sumpsisse cibum, quando largiẽti domino placuisset. Satis autem diu ieiunat qui cum Christi uoluntate se reficit. Vsq; adeò uero abstinentia filiorum Israel in eremo placuit saluatori, ut quorundam etiam inter ipsos intemperantia notaretur: ita ut quisquis auidior duplum mannę cibum sibi collegerat, hic hac iniuria feriretur, ut non tam cibum sibi inueniretur seruasse quàm uermes, scilicet ut quia supra moderatam refectionem concupierat, uelut stimulis quibusdam conscientiæ in morem uermium urgeretur. Igitur & nos fratres obseruantes quadragesimæ quotidiana & moderata ieiunia, & tanquam in eremo constituti, nihil deliciarum secularium cogitemus, nulla nos cupiditatum coporalium dulcedo solicitet. Simus sobrij, simus casti, habentes quidem conuersationem in urbibus, possideamus mente desertum. Si ita abstinentes egerimus, erit ut cœlestis mannæ reficiamur alimonia, & nullis uermium stimulis compungamur.

Act. 9

Colos. 3

Exod. 16

De ieiunio domini in deserto, & quomodo nõ in solo pane uiuit homo. Serm. XXXV

Meminisse debet uestra dilectio, hoc me anteriore dominica prędicasse, & dedisse rationem cur dominus quadragesimã ieiunauerit, uel cur ipsa ieiunia in deserto transegerit. Diximus enim hæc omnia obseruasse eum non iustificationis suæ caussa, qui erat uirgo per omnia, sed nostræ salutis gratia: ut quorum generatio per intemperatiam peccauerat, per abstinentiam sanaretur. Videamus igitur quid illo in tempore uel in ipsa solitudine gestum sit. Dicit enim Euangelista affuisse ibi diabolum, & saluatorem eius uersutia fuisse tentatum. Ait nanq; sacra lectio, esuriisse dominum, & dixisse illi diabolum: Si filius dei es, dic lapidi huic, ut fiat panis. Videte artem domini qua aduersarium fraude circumuenit. Post multa ieiunia esurire se simulat: ut diabolum quem ieiunando iam uicerat, iterum esuriendo solicitet. Spem enim illi congrediendi ex infirmitate famis quodammodo tribuit, ut dum ueluti contra imbecillem congreditur, gloriosius superetur. Hæc enim est uera uictoria: ut quia Adam immortalem gloriosum & epulantem subuerterat, nunc ab homine mortali humili atq; esuriente uincatur. Cernens enim esurientem diabolus dominum, hominem putat, dubitat saluatorem, & ideo ait: Si filius dei es, dic lapidi huic, ut fiat panis. O misera satanæ & extrema congressio, diabolus in deserto tentationis solida arma non inuenit, deest illi de paradiso amœnitas arborum, deest illi consiliatrix Eua, deest illi pomorum speciosa deceptio, & quia non inuenit cibum quem offerret esurienti, postulat in cibum saxa mutari. Vndiq; exclusus, undiq; defraudatus, ad pauimẽta se confert. Satis enim manifeste ostendit

Matth. 4

Matth. 4

uastitatem sibi eremi restitisse, cum putat propter inopiam rerum etiam elementa posse conuerti. Postulat igitur in panem lapides commutari. Versutus & callidus scit quid pe tat, nouit factum esse quod dicit. Meminit enim in Veteri testamento sitientibus aquam de lapide profluxisse, uult etiam hic esurienti cibum de lapide ministrare. Retinet enim duritiam petræ in liquorem fontium resolutam. Cupit etiam hic asperitatem saxi in panis dulcedinem transformari. Suspicatur enim ipsum esse Christum, qui hæc operari soleat de natura saxorum, sicut ait Apostolus Paulus: Bibebant de spirituali consequenti petra, Petra autem erat Christus. Suspicabatur inquam ipsum esse Christum, cum postulabat ut de lapide panem faceret, sed putabat tantummodo solum hominem, cum esurientem uidebat. Saluator autem uersutiam eius mira responsione condemnat. Nec facit quod dicit diabolus, ne uideatur pro arbitrio aduersarij uirtutis suæ gloriam declarare. Nec tamen respondit non posse fieri, qui negare non poterat quod sæpe iam fecerat. Igitur nec acquiescit petenti, nec denegat exploranti: ac per hoc & potentiam uirtutis suæ suo reseruat arbitrio, & uersutiam aduersarij diuino confutat eloquio. Respondit ergo illi: Non in solo pane uiuit homo, sed in omni uerbo dei. In quo sunt uitæ alimenta cœlestis. Verbum autem dei Christus est dominus, sicut Euangelista dicit: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum. Quisquis ergo uerbo Christi pascitur, terrenum pabulum non requirit. Nec enim potest seculi panem cupere, qui pane reficitur saluatoris. Habet enim dominus suum panem, imò panis ipse saluator est, sicut docuit dicens: Ego sum panis qui de cœlo descendit. De quo pane dicit propheta: Et panis cor hominis confirmat. Quo ergo mihi panem quem offert diabolus, cum habeam panem quem Christus impartit? Quo mihi cibum per quem protoplastum deiectũ memini, Esau primitiuis fraudatum uidi, Iudam Scarioth proditionis scelere denotatum? Adam enim per escam paradisum perdidit, Esau per lentem honorẽ primatus amisit, Iudas per buccellam apostolatus sublime deposuit, ex quo enim buccellam sumpsit, non iam apostolus cœpit esse, sed proditor. Sic enim scriptũ habes, dicente domino: Cui intinctũ panem dedero, ipse me tradet. Et continuo post buccellam introiuit in illum satanas. Non bonus cibus post quẽ negatur dominus, post quẽ ingreditur inimicus. Nõ bonus cibus post quẽ Christus respuitur, deuotaẽ Antichristus. Non bonus cibus qui benedictione caret, maledictione completur. Illa ergo esca nobis necessaria est quę uitam præstat quę animam pascit, post quam sequitur Christus, inimicus excluditur. Illam escam accipere debemus quam saluator non diabolus subsequatur, quæ perceptione sui confessorem faciat, non proditorem. Quàm bene autẽ ieiuniorum tempore uerbũ dei dixit, eò quòd reficit, ut ostenderet ieiunia nostra non debere seculi actibus occupari, sed sacris literis exerceri. Negligit enim famem corporis qui pabula lectionis intendit, nec uentris curã habere poterit, qui alimentum uerbi cœlestis acquirit. Ipsa est enim refectio quæ saginat animam, quæ impinguit uiscera, cum de diuinis scripturis cibum eloquij perennis accipimus. Ipsa est esca quæ uitam æternam tribuit, & insidias à nobis diabolicæ tentationis excludit. Quòd autem sacrarum literarum lectio uita sit, dominus testatur dicens: Verba quæ ego locutus sum uobis, spiritus & uita est.

Exod. 17 | Nume. 20 | 1. Corin. 10 | Matth. 4 | Ioann. 1 | Ioann. 6 | Psalm. 103 | Genes. 3 | Genes. 25 | Ioan. 13 | Ioann. 6

Item de quadragesima. Sermo XXXVI

A Nte dies deuotionem sanctæ quadragesimæ prædicantes, sacrarum literarum exempla protulimus, quibus approbaremus hunc quadragenarium numerum non esse ab hominibus constitutũ, sed diuinitus cõsecratum: nec terrena cogitatione inuentum, sed cœlesti maiestate præceptum. Atq; ideo qui constitutũ numerum una die manducando præterit, non ut unius diei uiolator accusatur, sed ut totius quadragesimæ trangressor arguitur. Vnde bonum est homini ut dictũ numerũ sine labore ieiunet, & totius quadragesimæ consequatur pariter sanctitatem. Hæc autem nõ tam sacerdotum pręcepta quã dei sunt. Atq; ideo qui spernit, nõ sacerdotem spernit, sed Christum qui in suo loquitur sacerdote. Videamus igitur quo tempore hanc obseruantiam nobis indixerit dominus, si non ueluti per istam deuotionẽ cuncta elementa uoluerit habere profectum. Ecce enim indicta quadragesima, cõstricta hyemali gelu terra resoluitur, & aquarum fluenta meatus suos glacie liquefacta recipiunt, sic quoq; corporum nostrorum hoc eodem tempore contracta sceleribus peccata soluuntur, & uitæ no

strae

ſtræ purior curſus liquefacto rigore diaboli meatum ſuum priſtinum recognoſcit. Terra inquam indicta quadrageſima aſperitatem deponit hyemis, ego indicta quadrageſima aſperitatem reijcio dilectorũ. Illa terra aratris ſcinditur, ut mundanis ſit congrua frugibus: mea terra ieiunijs exaratur, ut cœleſtibus ſit apta ſeminibus. Sicut enim reditum uberiorem capit qui frequennus uexando excercet campum, ita maiorem gratiam percipit qui exercet corporis ſui campum ſæpius ieiunando. Ecce enim abſtinentiæ tempore herba ſegetũ reuiuiſcit in meſſem, ſurculus arboris conat̃ in fruticẽ, palmes uineę pubeſcit in gemmã, & omnia de inferioribus ad altiora ſe ſubrigũt: ita hoc eodemq; tẽpore hominum ſpes intermortua reuiuiſcit in poſterũ, fides perdita reparat̃ in gloriã, temporalis uita proficit in æternũ, & omne genus humanũ ad cœleſtia ſe ſubrigẽs, ab inferis ad altiora cõſurgit. Modo ferrũ geſtãs agricola ſarmẽta deputat uinearũ. Ita & nunc Euangelium tractans epiſcopus ſordes amputat populorũ, & iſto quadragenario curriculo uniuerſę hoc agũt creaturę, quatenus depoſitis ſuperfluis ornatę uel comptę in Paſcha procedant. Modo omnia ſunt in partu, ut tunc reperiãtur in fructu. Tunc enim cõtra naturę ſpeciẽ ſpina profert roſam, calamus fragrat liliũ, ſuauitatẽ arida uirgulta deprõmũt, & ita cuncta floribus adornantur, ut feſtiuitatem diei magni creatura ipſa nitore ſui celebrare credatur. Igitur & nos hoc eodem ieiuniorum tempore producamus de ſpinis noſtris roſas, hoc eſt de peccatis iuſtitiã, de ſeueritate miſericordiã, de auaritia largitatem. Iſtæ enim ſpinæ ſunt corporis noſtri, quæ præfocãt animam, de quibus ait ſcriptura: Spinas & tribulos tibi germinabit terra. Germinat enim mihi terra mea ſpinas, ſi me corporalis libidinis titillatione compungit. Generat mihi tribulos, cum me diuitiarum ſecularium cupiditate diſcruciat. Spina enim Chriſtiano, auaritiæ ſuæ radix eſt. Spina uiro bono, honoris ambitio eſt. Videntur enim ſpecie apud ſuos grata eſſe, ſed lędunt. His ergo niſi uigilando & ieiunando carere non poſſumus, quin potius per abſtinentiam ipſę ſpinæ uertentur in roſam. Producit enim ieiunando libido caſtimoniam, ſuperbia humilitatem, ſobrietas parcitatem. Hi enim ſunt flores uitæ noſtræ, qui ſuaue Chriſto redolẽt, qui odorem bonũ deo ſpirant. Vnde ait Apoſtolus: Quonã Chriſti bonus odor ſumus deo. Hãc ergo quadrageſimam largitus eſt nobis dominus, ut huius temporis ſpatio in morem tonus creaturæ nunc concipiamus uirtutum germina, ut in die paſchæ fructum iuſtitiæ proſeramus. Hoc autem quadragenario numero ſe ipſe dominus Chriſtus exercuit, non ut profectum ipſe caperet, ſed ut profectum ſalutis nobis oſtẽderet. Nec enim erat in illo ſpina peccati, quæ uerteretur in florem. Ipſe enim erat flos natus non de ſpina ſed de uirga; ſicur ait propheta: Exibit uirga de radice Ieſſe & flos de radice eius aſcendet. Virga enim erat Maria, nitida, ſubtilis & uirgo, quæ Chriſtum uelut florem integritate ſui corporis germinauit. Continuatis ergo quadraginta diebus hæc ieiunia non eſuriens dominus procurauit, ſed dicit illum Euangeliſta eſuriſſe poſtea. Quomodo ergo poreſt fieri ut qui tot dierum numero famem ſitimq; non ſenſerit, poſtea eſuritrit? Eſuriebat plane, nec negare poſſumus quod eſurierit. Eſurijt enim non cibum hominum, ſed ſalutem, nec eſcarum ſecularium epulas concupiuit, ſed animarum deſiderauit cœleſtium ſanctitatem. Cibus enim Chriſti eſt redemptio populorum, cibus Chriſti eſt paternæ uoluntatis effectus, ſicut ipſe ait: Meus cibus eſt ut faciam uoluntatem patris qui me miſit. Vnde & nos eſuriamus cibum non qui terrenis epulis apparatur, ſed qui diuinarum ſcripturarum lectione colligitur. Ille enim corpus ad tempus nutrit, hic autem animam reficit in æternum.

Geneſ. 3 — 2. Cor. 2 — Eſaie 11 — Matth. 4 — Ioann. 4

Item de quadrageſima. Sermo XXXVII

SI bene retinet fratres ueſtra dilectio, hac ſuperiore dominica prædicauimus quod ſanctam quadrageſimam abſtinendo ipſe dominus conſecrauerit, & tot dierum noctiumque curriculo cibum omnino non capiens, unum ac ſolidum ieiunij corpus effecerit, quod in totum non obſeruare, ſacrilegum eſt: ex parte uiolare, peccatum eſt. Hoc enim fecit cauſſa ſalutis noſtræ, ut rem utilem non ſolum doceret uerbis, ſed etiam exemplis inſtrueret, ut ijſdem ueſtigijs quibus ad fidem currimus, ad abſtinentiam graderemur. Sed uideamus quæ cauſſa ſteterit ut ieiunia ſaluator indiceret, & ipſe ſibi primum ut bonus humani generis medicus ieiunaret. Bonus enim medicus poculum quod ægro daturus eſt, prior guſtat, ut peritiã artis ſuæ antè in ſe

ipſe demonſtret, & experimentum æger accipiens ſecurus ſit de poculo, ſecurior de ſalute. Deinde quo loci hoc ipſum tempus ieiunij procurarit. Dicit enim Euangeliſta

Math. 4

abſtinuiſſe dominũ quadraginta diebus & noctibus in deſerto. Arbitror itaq; cauſſam hanc eſſe ieiunij, ut quia primus Adam in paradiſo conſtitutus per intemperantiam gulæ gloriã immortalitatis amiſerat, eandem immortalitatẽ ſecundus Adam Chriſtus per abſtinentiam repararet. Et quia contra mandatum dei guſtans de interdicta arbore peccatum mortis inciderat, nunc ſecundũ mandatum domini ieiunãs, uitæ iuſtitiam mereretur. Hoc enim agit ſaluator, ut ijſdem ueſtigijs quibus admiſſa fuerint delicta, purgẽtur, hoc eſt, ut quia homo manducãdo deliquerat, corrigat abſtinendo: uel quia epulando mulierem cognouerat, nunc eandẽ ieiunando deſpiciat. Adam enim Euam non niſi intemperantia prouocante cognouit. Quamdiu aũt manſit in illis intemerata parcitas, manſit & impolluta uirginitas: & quamdiu ieiunauerunt ab interdictis epulis, tamdiu & à pudendis ieiunauere peccatis. Fames eñ amica uirginitatis eſt, inimica laſciuię. Saturitas uero caſtitatẽ prodigit, nutrit illecebrã. Igitur, ſicut dixi, hoc agit dominus, ut ijs præiudicijs quibus homo obnoxius peccato fuerat, liberetur. Propterea nanq; per omnia ſecundum ſimilitudinem Adæ naſci uoluit, ut ſecundũ ſimilitudinem omnia hominis peccata diſſolueret. Adam enim de terra uirgine natus eſt, et Chriſtus de Maria uirgine procreatus. Illius maternum ſolum nec dum ſciſſum fuerat, iſtius maternum ſecretũ nunquã concupiſcentia uiolatum. Adã dei manibus plaſmatur è limo, Chriſtus dei ſpiritu formatur in utero. Vterq; ergo oritur cum patre, uterq; uirgine utitur matre, uterq;, ſicut Euangeliſta dicit, filius dei eſt, ſed Adam creatura eſt, filius Chriſtus uero ſubſtan-

Luc. 3

tia. Hoc ergo agit dominus ſicut Adam ſecundus, ut quod prior homo manducando perdiderat, hoc alter ieiunando recipiat, ac legẽ in paradiſo abſtinentiæ datam in deſerto cuſtodit. Sciebat enim pręceptum dei non unius loci legẽ eſſe, ſed mundi. Non enim intereſt, diuinitatis mandatum utrum domi an in agro cuſtodias, cũ ubique ſit qui præcepit. In deſerto itaq; ſaluator implet mandatum dei, ut ibi Adam ſaluaret errantem, ubi fuerat de paradiſi poſſeſſione proiectus. Adam enim expulſus de paradiſo, inculti mũdi deſerta ſuſtinuit. In deſerto ergo primum homini ſalus refunditur, ubi non ſunt epulæ, ubi deſunt deliciæ, ubi (quod eſt omnium malorum cauſſa) deeſt & mulier. Potuerat enim Adã inter illas paradiſi incõcuſſus ſtare delicias, ſi Eua ibidem cum diabolicis illecebris non fuiſſet. Conueniens ergo eſt deſertum ſaluti, ubi non eſt Eua quæ perſuadet, non eſt mulier quæ blanditur. Videte rem miram, in paradiſo cum Adam diabolus dimicat, ubique inſidiatur homini, ubiq; congreditur: ſed ubi mulierem inuenit, uincit: ubi mulierem non inuenit, uictus abſcedit. Formam igitur dedit nobis deus in hoc facto, ut ieiuniorum tempore tanquam deſertum habitantes abſtineamus epulis, uoluptate, muliere, nec coniungatur nobis Eua, ne nos à caſta obſeruatione illecebroſa perſuaſione ſubuertat. In deſerto enim quodammodo uidetur habitare qui quadrigeſimæ tempore ieiunus & caſtus eſt. Deſertum plane quoddam ipſum corpus eſt Chriſtiani cum non repletur cibis, non poculis irrigatur, ſed arentis inediæ ſqualore negligitur. Deſertum inquam eſt corpus noſtrum cùm abſtinentia marceſcit caro, ſiti pallor obducitur, & contemptu rerum totius hominis ſpecies inculta ſordeſcit. Tunc Chriſtus dominus habitat deſertum pectoris noſtri, cum noſtram terram ſame ſqualidam ac ſiti aridam eſſe re-

Pſalm. 62

perit, ſecundum quod ait propheta Dauid: Sicut in terra deſerta & inuia & inaquoſa, ſic in ſancto apparui tibi. Aliter enim ſicut in ſancto ei apparere nõ poſſumus, niſi terra corporis noſtri fuerit deſerta mundanis delicijs, inuia diabolicis concupiſcentijs, & inaquoſa libidinoſis illecebris. Tunc habitans ſaluator hoc deſertum corporis noſtri, omnes ibi diaboli factiones exuperat, & ſecretum ac ſecurum à cogitationibus ſeculi eſſe ſuum facit habitaculum, ut deinceps nos intra noſmetipſos ueluti in ſolitudine conſtituti, non niſi cœlum reſpiciamus & terram, hoc eſt, non cogitemus alium niſi cœleſtis regni dominum, & terrenæ reſurrectionis authorem.

Item de ieiunijs, & quadrageſima. Sermo XXXVIII

P Ropitia diuinitate ecce iam penè tranſegimus quadrageſimæ indicta ieiunia, & præcepta Chriſti domini abſtinẽtiæ deuotione compleuimus. Supereſt nunc ut quemadmodũ famuli eius Moyſes & Helias hunc ſacratiſſimum

numerum

numerum obseruando, gratiam meruerunt: ita & nos hoc ipsum tēpus custodiendo mereamur, sitq; similis remuneratio in perceptione præmij, quorum similis labor est in obseruatione ieiunij. Helias enim cum esset clausum humanis iniquitatibus cœlum, & nulla mundanis rebus desuper pluuiarum stillaret ubertas, atq; omnia longæ siccitatis squalore languerent, & esset fames magna uniuerso generi humanō (quoniam enim cœlum pluuiam non dabat, nec terra pabulum germinabat) tunc Helias sanctus reserauit ieiunijs suis cœlum, terram orationibus fœcundauit. Illius enim siccitatem conuertit in pluuiam, huius sterilitatem resoluit in partum. Tanta enim eius precibus orbem terrarum imbrium largitas irrigauit, ut arida reuiuiscerent, mortua resurgerent, languentia sanarentur. Et ita rebus cunctis fontium quidā meatus infusus est, ut purificatione facta per pluuiam, omnia creaturarum uitia lauarentur, atq; inundationis illius beneficio totius mundi species innouata consurgeret. Igitur & nos eadem quæ Helias obseruantes ieiunia, adhibitis precibus clausum cœlum nostris competentibus referemus, quatenus illos lauacri salutaris imber illuminet. Clausum enim illis est cœlum, quamdiu nondum de cœlo spiritus sanctus aduenìens eorum corda uiuificat, siccitatem quodammodo patiuntur, quia nondum gratia baptismatis irrigantur. Laborant etiam fame magna, quoniam uelut esurientes cœlestia sacramenta desiderant. Referemus ergo illis cœlum, ut adueniente desupēr spirituali pluuia, eorum terra lauacri irriguo satietur, & delictorum sterilitate deposita incipiant fructus germinare uirtutum. Etenim cœlestis imber uitia peccatorum diluit, iustitiæ incrementa producit, discutit aridum concupiscentiæ puluerem, lætificat utilem castimoniæ puritatem, obruit auaritiæ sordidam fæcem, nutrit æternam misericordiæ largitatem. Sicut enim superueniente Heliæ pluuia omne pabulum terra produxit, ita & superueniente Christi lauacro omnem iustitiam anima germinauit. Et sicut illic pluuiarum fontes irrigauerunt orbem, ut uiuificarentur herbarum mortificata iam semina, ita & fons baptismatis irrigat genus hominum, ut animarum mortificata corda uiuificet. Hoc ergo obseruantium ista ieiunia est meritum, ut orationibus eorum aut innouetur mundus, aut fratres denuo renascantur. Referandum igitur competentibus nostris est cœlum, quoniam adhuc clausum est apud illos. Clausum est enim cœlum, quoniam mysterium nondum peruident trinitatis. Clauso enim sibi cœlo, super cœlum quid agitur ignorant, nec scire possunt quæ sit filij patrisq; substantia, nisi prius mundi elementa transcenderint. Tunc enim poterit quis trinitatis aspicere diuina mysteria, cum cœlos sua uirtute habuerit apertos, sicut beatus Stephanus martyr reserauit sibi martyrio suo cœlos, & stantem uidit ad patris dexteram saluatorem, secūdum quod ipse ait: Ecce uideo cœlos apertos, & stātem Iesum ad dexteram dei. Ergo cui clausi sunt cœli, agendū est, ut aperiantur illi, quatenus super cœlos Christum possit aspicere. Nam quamdiu clausi sunt homini, Christum non potest uidere regnantem. Quemadmodum autem clausi cœli aperiendi sunt, inquirere nos oportet. Puto autem aliter eos aperiri non posse, nisi claues Petri Apostoli sumpserimus, quas domino largiente suscepit, sicut ipse dixit: Tibi dabo claues regni cœlorum. Imò rogemus Petrū ut ipse nobis tanquam bonus ianitor regiæ cœlestis aperiat. Quæ autem ista clauis sit, diligentius requiramus. Clauem Petri fidem esse dixerim Petri, per quam cœlos aperuit, penetrauit inferna securus, maria calcauit intrepidus. Tanta enim Apostolicæ fidei uirtus est, ut cuncta illi elementa pateant, hoc est non illi Angelicæ claudantur ianuæ, non portæ præualeant tartari, non aquarum fluenta subsidant. Ista autem ipsa clauis quam fidem dicimus, uideamus quemadmodum constet, quemadmodum solida sit. Arbitror illam duodecim artificum operatione conflatam. Duodecim enim Apostolorum symbolo fides sancta concepta est, qui uelut periti artifices in unum conuenientes, clauem suo consilio conflauerunt. Clauem enim quandam ipsum symbolum dixerim, per quod referantur diaboli tenebræ, ut lux Christi adueniat: aperiuntur consciētiæ clausa peccata, ut iustitiæ fulgeant opera manifesta. Igitur hæc clauis ostendenda est fratribus nostris, ut & ipsi tanquam discipuli Petri inferna sibi referare, cœlos aperire consuescant.

3.Reg.18. & 19

Act.7

Math.16

De

De ieiunijs, & eleemosynis. Sermo XXXIX

Non dubito fratres contristari uos quotiensçunq; absentem me à uobis necessitas facit. Dum enim quem diligitis non uidetis, tanquam boni filij pietatis stimulis laboratis. Sed ego quamuis corpore uos interdum deseram, tamen uos spiritu non relinquo. Quocũq; enim iero, dilectio uestra me sequitur, ubicunq; fuero, ibi mecum uestra fraternitas commoratur. Quisquis enim in Christi mãdatis permanet, necesse est ut Christi adhæreat sacerdoti: & licet longe positus uideatur, fit tamen proximus dum illum unius fidei gratia repræsentat. Ille se sane separatum à sacerdotibus putet, qui actibus malis separatus à Christo est. Atq; ideo fratres uos qui mandatum saluatoris facitis, quamuis absentes à me fueritis corpore, dilectione tamen mihi minime defuistis. Ita quos separabat longitudo terrarũ, Christi gratia connectebat. Sunt autem nonnulli inter uos fratres, quorum licet uultus in ecclesia uideamus, cor tamen in agris esse cognoscimus: & præsentiam quidem eorum consideramus in plebe, sed conuersationem eorum inuenimus in rure. De terra enim semper cogitant, de terra tractant, quæ terrena sunt sapiunt. His conuenit diuina illa sententia: Quia terra es, & in terram ibis. Qui ideo aliquando ad ecclesiam ueniunt, non quia ex fide Christiani sunt, sed ne Christiani ab hominibus non putentur. Quibus cum ieiuniũ indicitur, de intemperie se rem poris semper excusant. Dicunt enim æstiuis mensibus, dies longa est, torrentior sol est, sitim ferre non possumus, poculis nos refrigerare debemus. Hyemis uerò tempore graue frigus est, rigores sunt pessimi, algorem tolerare nequimus, escis calefieri nos oportet. Ita homines quorum animus semper est in prandio, prãdendi sibi caussas inquirunt: & dum se à ieiunijs excusant, tempora creatoris accusant. Dic mihi ô delicate Christiane, qui æstum solis ieiunando ferre non potes, nunquid æstus quem sustentaturus es, torrentior est gehennæ? Nunquid hyems cui retrudendus es, horridior est tenebris? In exteriores enim tenebras abijcientur peccatores, ibi erit fletus, & stridor dentiũ: sicut ait dominus. Stridor inquam dentium instar hyberni temporis erit in illis tenebris. Ergo sicut penetrante algore hyemis, toto homines corpore contremiscunt, ita & interueniente conscientia frigida delictorum, graui peccatores dentium stridore quatientur. Ita miser peccator dum hic hyberni rigorem metuit, ibi tenebrarum frigus incurrit. Dum hic æstum solis euitat, ibi gehennæ sustinebit ardorem. His autem ipsis hominibus cum dixeris ut aliquid pauperibus largiantur, statim tibi obijciunt, necessitates infinitæ sunt, tributa sunt grauia, fiscalia explicare non possumus. Et tanta tibi ingerunt, ut quasi reum te statuant cur hoc ipsum illos uolueris commonere. Non intelligentes quòd omnibus necessitatibus, salutis sit necessitas præferenda, & quòd tributum reddere, alij prodest: eleemosynam facere, ipsi proficiat qui largitur. Tributi enim redditio illi præstat beneficium qui accipit, eleemosynæ autem operatio sibi confert meritum qui ministrat. Tributi inquam redditio detrimentum infert soluenti, eleemosynæ erogatio lucrum tribuit erogãti. Ditior enim fit uir misericors postea quàm minus habere incipit pauperibus largiendo. Beata igitur est eleemosyna, quæ & accipientem reficit, & lætificat erogantem. Hilarem enim datorem diligit deus. Atq; ideo melius est illi prius dare. Lętus ergo & hilaris est qui pauperibus subministrat. Rectè planè lætus est, quia per numulos paucos, æternos thesauros sibi cœlestes acquirit. Et contra semper tristis est & mœstus qui tributa dissoluit. Nec immerito tristis est, qui ad solutionem non dilectione adducitur, sed terrore constringitur. Christi enim debitor lętus, Cæsaris tristis est, quia hunc ad soluẽdum amor cogit, illum pœna compellit. Hic præmijs prouocatur, ille supplicijs coarctatur. Dicit sanctus Apostolus: Diuitibus huius seculi præcipe non sublime sapere, & neque in incerto diuitiarum sperare. Vides ergo ô diues quia sunt tuæ incertæ diuitiæ. quid ergo aurum congregas, in quo nulla certa fiducia est? Auri tui auaritia cesset, & terra est: solidi tui cupiditas auferatur, & sordes sunt. Aurum enim & argentum uilis est & abiecta materies. ubi aurum increuit humana concupiscentia, tunc & his speciebus accreuit ambitio. Aurum enim & argentum non precio sum natura instituit, sed hominum uoluntas effecit.

Gene. 3 | Math. 8 | 2. Cor. 9 | 1. Tim. 6

De ieiunijs Niniuitarum. Sermo XL

Ione. 3

L

Egimus in prophetis cum Niniuæ ciuitati subuersio diuinitus immineret, & iuxta sententiam dei, destruendi illam tempus ingrueret, consistentes in ea aliud nõ habuisse præsidium, nisi ut abiectis crapulosis epulis, ieiunia continuata susciperent, & diuitiarum ambitione seposita, humilitate se paupertatis induerent: scilicet ut exinde remedium perciperent, unde his perditio contingebat, hoc est ut iram diuinitatis quam luxuriando prouocauerant, abstinendo lenirent: & offensam quam in eos superbia contraxerat, humilitas mitigaret. Dicitur enim in illa tribulatione ipse rex deposita impetiali purpura, regali ambitione submota, membra sua cilicio præcinxisse, atq; in sacco & cinere se diebus ac noctibus uolutasse. Sapiens ergo rex, qui sciret quemadmodum aduersa sibi superare deberet. hostes enim uirtute superabat, deum autem humilitate uincebat. Sapiẽs plane rex, qui intelligeret quibus armis uteretur pro temporis qualitate. Cum enim insidiantur illi homines, apprehendit arma bellica: cum irascitur ei deus, corripit arma iustitiæ. Sapiens inquam rex, qui pro salute ciuium peccatorem se magis confitetur esse quàm regem. Obliuiscitur enim se regem esse, ubi deum regem omnium pertimescit: nec potentiæ suæ meminit, ubi potentiam diuinitatis agnoscit. Obliuiscitur ergo se regem esse dum proijcit purpuram, dum diadema deponit, cilicio autem uestitur et sacco, ieiunijs perseuerat, orationibus immoratur. Mira res: dum se regem hominum esse non meminit, rex incipit esse iustitiæ. Religiosus igitur princeps non perdidit imperium, sed mutauit Principatum enim antè militaris disciplinę tenuit; nunc cœlestium disciplinarum obtinet principatum. Non inquam perdidit imperium, quia siue ferro siue iustitia pro ciuium salute primus inuigilat. Primus plane inuigilat, quia ut tota ciuitas ieiunaret, famẽ sibi rex primus indixit: & solus omnium caussa prior cœpit esurire quàm miles. Necesse enim erat ut qui potentior cunctis fuerat, deuotior fieret uniuersis: Exemplo ergo suo præparat religionis exercitum, non armis sed sola deuotione munitum: iubet omnem sexum, omnem ætatem à diurnis epulis abstinere. Additur religioso excercitui numerus, cum in tali deuotione etiã infantia militare compellitur. Pietas enim esse creditur in tali caussa, paruulis quoq; cibi substantiam denegare: Non enim sufficiebat ad placandum deum peccantiũ satisfactio, nisi seniorum quoque peccata, paruulorum innocentia deploraret, & fletibus alienis delicta sua iuuentus ablueret. Ista autem fratres omnia in commonitionem nostri facta esse nemo est qui nesciat, ut quotiescunq; tribulationibus perurgemur, ad hæc presidia concurramus: ut puta aduersarius imminet, inimicus in prõptu est: ieiunemus, & uincamus. Solent quidam homines quotiescunq; necessitatem arduam nimis patiuntur, ad proximas gentes auxilij caussa destinare legatos. Nos, quod est melius, legationẽ ad deum per ieiunia destinemus, ab ipso imploremus auxilia, ad ipsum nos corde & orationibus conferamus. Auxilium enim illi non aliunde rogando petiuerunt, sed de suis ieiunando uisceribus exegerunt. Cur enim petat ab altero, qui intra se potest inuenire quod quærit? Quãto eñ deo uiciniores fuerimus, tanto aduersarij nostra à nobis longius pellunt. Oportet igitur proximos nos fieri deo, quoniam dicit propheta: Ecce qui elongant se se à te, peribunt. Quòd si à deo qui longe sunt, peribunt: utique qui sunt proximi, saluabuntur. Aliter ergo proximi deo esse non possumus, nisi ad eum ieiunijs & orationibus & eleemosynis propinquemus. deus enim ipse semper misericors, ieiunus & sanctus est. Atq; ideo qui uult proximus deo esse, debet imitari hoc esse quod est deus. Tota igitur in tribulatione Niniuitarum ciuitas ieiunauit. Bene dixi, tota: Non solum enim senes, iuuenes & infantes, sed etiam pecudes legimus ieiunasse. Mira res: ieiunant pro ciuitatis peccato, quæ peccati conditio non constringit. Vnde & nos fratres temporum angustias sustinentes omnes pariter ieiunare debemus, & misericordiam dei cunctorum abstinentia deplorare. Nam quale sit, hoc Christianum pro salute sua non facere, quod pecudes pro hominum salute fecerũt? nisi quod stolidior pecude est qui indicto pro se à sacerdote ieiunio non ieiunat. Nonne enim pecus est qui non intelligit quid illi immineat, quid incũbat? Et pecus quidem uidens declinat foueam, cauet præcipitia: tu autem non uis ieiunando periculũ declinare quod cernis? Desperatiõis eñ genus est, tunc te mãducare cũ abstinere debeas: tũc gaudere, cũ debeas deplorare. De hac desperatiõe Apostolus dicit,

Psalm. 72

A

quod

1.Cor.15 quod à nobis auertat deus: Manducemus & bibamus: Cras enim moriemur. Ieiunemus ergo fratres sine intermissione, ut hostes nostros orationibus & abstinētia superare possimus, per dominum nostrum Iesum Christum.

De gratia baptismi. Sermo XLI

QVia constat, sicut ante dies prosecuti sumus, Iesum Christum non sui caussa baptizatum esse, sed nostri: debemus fratres dilectissimi, uobis (catechumenis loquor) gratiam baptismatis eius omni festinatiōe suscipere, & de fonte Iordanis quem ille benedixit, benedictionem consecrationis haurire, ut in eum gurgitem in quem se illius sanctitas mersit, nostra peccata mergantur, scilicet ut eadem aqua quę dominum circundedit, & seruulos circumpurget, quatenus ex uenerabili Christi lauacro nobis unda sancta proficiat, & ijsdem uestigijs atq; mysterijs quibus benedictionem à saluatore est mutuata, nos fœtu beatiore purificet, gratiamq; quam à Christo suscepit, in Christianos refundat. Ergo fratres tingi debemus eodem fonte quo Christus ut possimus esse quod Christus. Nam, quod salua fide dixerim, licet baptismum utrunq; sit domini, tamen gratius puto hoc baptismum esse quo nos abluimur, quàm illud quo saluator baptizatur. Hoc enim celebratur per Christum, illud celebratum est per Ioannem. In illo se magister excusat, in isto nos saluator inuitat. In illo iustitia semiplena, in isto trinitas est perfecta. Ad illud sanctus uenit, sanctus egressus: ad istud peccator uenit, & sanctus abscedit. In illo benedictio cōfertur mysterijs, in isto mysterijs delicta donantur. Baptizari ergo fratres debemus eodē gurgite quo saluator. sed ut eodem fonte mergamur, non nobis orientalis petēda est regio, non fluuius terræ Iudaicę. Vbi enim nunc Christus, ibi quoq; Iordanis est. Eadem consecratio quæ orientis flumina benedixit, occidentis fluenta sanctificat. Vnde & si nomē forte fluuio aliud sit de seculo, inest tamen illi mysterium de Iordane. Deniq; ijsdem sacramentis res agitur quibus & tunc gesta est, nisi quod gratia pleniore. Tunc enim trinitatem carnalibus oculis uidimus, modo eandem trinitatem fidei oculis contemplamur. Tunc Christum uix humanus uultus aspexit, nunc eundem mens humana complectitur. Tunc spiritus sanctus uelut columbæ specie hominem circunfudit, modo se in interiora hominis ipsa uirtute diuinitatis infundit. Tunc pater à domino propter filium longo auditu uocis aduenit, modo autem descendit ad nos pariter ipse cū filio. Plenior ergo gratia est ubi deus non assumpta specie descendit ad homines, sed propria substantia descendere dignatur ad filios. Ibi enim tanquam incredulis fidem uult signis corporalibus persuadere, hic tanquam fidelibus gratiam spirituali uirtute conferre. Plenioris ergo gratiæ est deū uidere sicut est deus, quàm uidere eum sic ut requiras eum. Hic est perfecta trinitas, ibi adhuc scrutanda diuinitas. Plenior igitur est gratia deū propria uirtute cognoscere, quàm in assumpta specie suspicari. Faciamus ergo ipsi pro nobis quod deum uidemus fecisse pro nobis, faciamus circa nos quod fieri circa se Ioannes optauit. Quanto magis peccatores nos humiles & ignari gratiam hanc debemus ambire. Videte misericordiam saluatoris. hoc nobis sponte defertur, quod propheta postulās non meretur accipere. Quid autem caussæ sit quòd Ioannes petierit Christi baptismum, & non acceperit, debemus aduertere. Ait enim illi

Matth.3 dominus postulanti: Sine modo. sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Scimus autem quòd Ioannes baptista typū legis gerebat. iustum ergo erat ut ipse baptizaret dominum, scilicet ut quemadmodum secundum carnem de Iudęis Saluator est genitus, ita & secundum spiritum de lege Euangelium nasceretur, ut unde successionē ducebat originis, exinde & traditionem consecrationis acciperet. Hoc est igitur quod ait: Sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Iustum enim erat ut mandata legis quæ ipse condiderat, ipse compleret, sicut alibi dicit: Non ueni legem soluere, sed adimplere. Matth.5

De hostibus carnalibus non metuendis, & post cibum gratias deo referri debere. Sermo XLII

FRequenter admonui uos fratres, ut dum licet, dum tempus in spatio est, saluti uestræ omnibus modis consuleretis, & in hac uita breui, uitam uobis prouideretis æternam. Sapiens enim quisq; intelligit quòd hęc uita homini non ad quietem data sit, sed ad laborē: hoc est, ut hic laboret, & in posterum requiescat. Hic autem requies nulla est. Tantis enim malis hæc uita repleta est, ut comparatione eius

mors

mors remedio putetur esse, non pœna. Nam ideo breuem illam deus fecit, ut molestiæ eius, quia prosperitate non poterant, temporis exiguitate finirentur. Denique sanctus Iob dicit: Piratcrium est uita hominis super terram: hoc est, siue quòd homines in hac uita omnia experiantur mala. Piraterium enim Latinè, experimentum dici potest. Seu certe piraterium, quod in hac uita circa homines diabolus tanquam pirata deseuiat. Piraterium enim habitaculum piratarũ est. Tamdiu ergo in piraterio sumus, quamdiu in hac carne positi prędonum spiritualium tentationibus subiacemus, quamuis in hac ipsa uita etiam carnales nobis, qui sunt barbari, piratæ non desunt, minus tamen eos timeo, qui & si auferunt patrimonia, non possunt auferre iustitiam: si aurum tollunt, Christum tollere certe non possunt: si diripiunt argentum, non possunt diripere saluatorem. Quis igitur non festinet habere sibi Christum quem non possit ab eo nec prædo diripere, nec hostis auferre, nec captiuitas separare? Qui enim habet Christum, hominem non ueretur inimicum. Quid enim facturus sapienti? Pecora eius abducet? hoc etiam morbi lues facere consueuit. Armẽta diripiet? istud damnum abactores tolerando iam didicit. Ipsum fortassis non illi admouet tædia, sed remouet, hoc enim illi intulit, quod maiore cũ molestia febris afferret, præsertim cũ dicat dominus: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Illi igitur spirituales plus metuẽdi piratæ sunt, qui non solum corpora hominum, sed & animas spoliare consueuerunt: qui non tam aurũ mundi, quàm aurum fidei auferre nituntur: qui non tam seculi substantiam, quàm Christi sapientiam deprædantur. Nam ipsi nobis spirituales hostes carnales immittũt, ut probemur in tribulatione positi, quã simus confidentes in deo, quàm de solo ipso remediũ postulemus. Sunt enim quidam qui in tribulatione positi dicãt malis artibus hostes uincere, ijsdem eos artibus debere superari, desperantes de deo, à dæmonibus uictoriã flagitantes. Miseri homines, nesciunt quid faciant, quid loquantur. Dum enim rebus suis metuunt, obliti sunt religionis ac fidei. Qui res quidem suas forte non perdẽt, sed quod est amplius, suas animas perdiderunt. Dicit sanctus Iob: Si bona excipimus de manu domini, quare non mala tolerabimus? Hoc est, si bonis superuenientibus iucũdamur, quare non & aduersis accidentibus confortemur? Aduersa tolerare, sapienti uirtutis exercitium, insipienti præuaricationis est occasio. Dixi ergo frequenter ut in hac uita breui, ut tam uobis prouideatis æternam: quod doleo cur hoc facere contemnatis. Cum enim ieiunandum dicimus, præter paucos nemo ieiunat. Cum eleemosynas faciendum, maior auaritia uos constringit. Orare autem, & gratias deo agere quid sit, plerosq; de uobis etiam arbitror ignorare, qui surgentes primo diluculo non nisi de prandio cogitent: cum pranderint somno se tradant, nunquam diuinitati gratias referẽtes, quæ illis & prandiũ ad refectionem, & somnum dederit ad quietem. Vtiq; tu Christiane si es utilis, meminisse debes cuius panem comedis, & ei laudem dicere. Dic mihi, num si aliquid de tuo cuicunq; largiris, expectas ut tibi gratias agat, ut benedicat domũ de qua ei humanitas sit tributa? Qui si forte gratias non agit, quemadmodum à te denotatur ingratus? Ita ergo & à nobis expectat qui nos pascit deus, ut pro præstitis ab eo escis illi gratias referamus, & saturati donis ipsius, laudes ei dicamus. Hęc enim beneficiorum est retributio diuinorum, ut cum refecti fuerimus, bene nos cõfiteamur acceptos. Cæterũm si accipientes diuina munera, taciti & immemores fuerimus: tanquam ingrati & indigni eorum subministratione fraudabimur: ut deum quem beneficijs non cognouimus, malis ingruentibus requiramus, & aduersis stimulemur ad rogandum, qui prosperis gratias nõ egimus ad fruendum: sicut nunc contingit ut qui in pace pigri fuimus ad laudes referendas, modo in tribulatione trepidi existamus ad pericula deploranda.

Iob. 7

Matth. 10

Iob. 2

Item de eodem. Sermo XLIIII

SAtis abundeq; dixisse me credo superiore dominica ad correptionem eorum qui diuinis muneribus perfruentes gratias non referunt creatori, & utentes beneficijs cœlestibus tanquam ingrati & indigni beneficiorum non remunerantur authorem. Ingrati inquam, qui deum nec quasi serui metuunt dominum, nec quasi filij honorificant, ut parentem. Dicit per prophetam deus: Si dominus sum, ubi timor meus? si pater, ubi amor meus? Hoc est, si seruus es, redde domino timoris obsequium: si filius, exhibe patri pietatis affectum. Tu autem cum gratias non agis, deũ nec

Malach. 1

diligis nec uereris. Vnde aut contumax seruus, aut superbus es filius. Qui est igitur utilis Christianus, semper debet patri ac domino suo laudes dicere, & in eius gloriam omnia procurare, sicut ait beatus Apostolus dicēs: Siue māducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis, omnia in gloriam dei. Videte quale uiri Christiani Apostolus uoluit esse conuiuium, ut magis fides Christi, quàm prandij sagina comedatur, & plus reficiat hominē dominici nominis frequēs inuocatio, quàm epularum multiplex & copiosa collatio, meliusq; pascat esurientē religio, quàm sagina. Omnia, inquit, in gloriam dei. Omnes ergo actus nostros Christo uult socio uel teste compleri: hac scilicet ratione, ut bona ipso authore faciamus, mala propter ipsius contubernium declinemus. Erubescit enim mala facere, qui scit Christum se habere participē. Christus autē in bonis adiutor est, in malis noster est conseruator. Ergo cum diluculo surgimus, debemus priusquā procedamus è cubiculo gratias agere saluatori, & ante omnes actus seculi, actus habere pietatis, qui nos quiescentes & dormiētes in lectulis custodiuit. Quis enim nisi deus dormientē custodit hominē? qui ita resolutus in somnū, & oblitus sui uigoris humani, à se alienus efficitur, ut nesciat quid ipse sit, ubinam demoretur, adesse sibi certe ipse non possit. Necessarius igitur deus adest dormientibus, quia dormientes sibi adesse nō possunt: & à nocturnis insidijs genus hominum ipse custodit, quia id temporis ad custodiendum alter nemo peruigilat. Debeo ergo illi gratiam, qui ut ego securus dormiam, ille peruigilat. Ipse enim nos deus ituros cubitum quodam gremio quietis suscipit, & thesauro pacis recondito seruat, & caliginum quadam tuitione in lucē defendit, ut malitia inimicorum hominum repellatur tenebris, quæ non potest benignitate depelli, & pacē fessis præstet obscuritas, quam non præstabat humanitas. Dum enim nescit homo ubi suum aduersarium persequatur, pacē quam uolens præstare noluit, præstat inuitus. Debemus ergo surgentes gratias Christo agere, & omne diei opus in signo facere saluatoris. Nónne cum adhuc gentilis esses, solebas signa perquirere? quæ signa quibus rebus essent prospera, magna inquisitione colligere? Iam nunc nolo erres in numero, scito quia in uno signo Christi omnium rerum est tuta prosperitas. Qui in hoc signo seminare cœperit, uitæ fructum consequetur æternæ. Qui in hoc signo iter facere aggreditur, ad cœlum usq; perueniet. In hoc igitur nomine omnes actus nostri dirigendi sunt, & ad ipsum totius uitæ nostræ commotio referēda, quia sicut ait Apostolus: In ipso uiuimus & mouemur & sumus. Sed & cū uespera diē claudit, ipsi debemus per psalterium laudē dicere, & gloriam eius modulata suauitate concinere, quo operum nostrorum cōsummato certamine, ueluti uictores requiē mereamur, & laboris quædam palma sit soporis obliuio. Hoc autē ut faciamus fratres, non solum docemur ratione, sed etiam admonemur exēplis. Nónne enim uidemus minutissimas aues cum illucescentē diē aurora producit, in quibusdam nidorum cubiculis uaria dulcedine personare, & id studiose agere priusquam procedant, ut creatorē suum, quia loquela non possunt, suauitate demulceant? & quemadmodum unaquæq; earum quoniam confessione nequit, modulis prodat obsequium, ita ut uideatur sibi deuotius gratias agere, quæ dulcius personauit: hoc etiam peracto diei cursu similiter facere? Quid ergo sibi uult ista certis temporibus disposita cantilena, & iugis intentio, nisi gratiarum quædam sit immoderata confessio? Pastori enim suo auis innoxia, quia sermone non potest, suauitate blanditur. Habēt enim & aues pastorē suum sicut ait dominus: Respicite uolatilia cœli, quoniam non nent, neq; metunt: & pater uester qui est in cœlis, pascit illa. At quibus tandē cibis pascuntur aues? uilissimis scilicet & terrenis. Aues ergo propter uiles escas gratias agūt: tu preciosissimis epulis pasceris, & ingratus es? Quis igitur non erubescat sensum hominis habens, sine Psalmorum celebritate diem claudere cum ipsæ aues ad gratificandum psalterij suauitate persultent, & eius gloriam non uersuum dulcedine personare, cuius laudē uolucres modulata cantilena pronunciant? Imitare ergo frater minutissimas aues mane & uespere creatori gratias referendo. Et si es deuotior, imitare lusciniam, cui quoniam ad dicendas laudes dies sola non sufficit, nocturna spatia peruigili cantilena decurrit. Et tu igitur laudibus tuis diem uincens operi tuo adde nocturna curricula, & insomnē suscepti laboris industriā psalterij serie consolare. Et quia de his auibus mentionē feci quæ noctibus uigilant, nolo te imitatorem esse noctuæ, quæ licet per noctem uigilet, per diem tamen pigra uel cæca est,

1.Cor.10 — *Act.17* — *Matth.6*

ea est quæ grandibus oculis tenebrarum caligines diligit, splendorẽ solis horrescit. Mirum enim in modum illuminatur obscuritate, luce cæcatur. Istud animal hæreticorum figura est atq; gentilium, qui tenebras amplectuntur diaboli, lucem saluatoris horrescũt & grandibus disputationum oculis cernunt uana, non respiciunt sempiterna. De his ait, dominus: Oculos habent, & non uidebunt: in tenebris ambulant. Sunt enim acuti ad superstitiosa, hebetes ad diuina: qui dum se putant subtilibus euolare sermonibus, tanquã noctuæ ueri luminis splendore turbantur. *Psalm. 113*

De sancto Latrone. Sermo XLIIII

Sermo Maximi Episcopi.

QVoniam hesterno die de Latrone fécimus mentionẽ, uideamus quis ipse Latro sit qui in cruce domino constituto non solum peccatorum suorum ueniã consequitur, sed etiã paradisi amoenitate donatur: ut qui propter scelera damnatus fuerat ad poenam, propter fidem transferretur ad gloriam, fueritq; illi crux quam pertulit, non tam supplicij damnatio, quàm salutis occasio. In cruce enim positus Christum dominũ nostrum credidit crucifixum. Et ideo qui consortio passionis utitur, consortio paradisi cõdonatur. Beatus enim Latro dum supplicium patitur, regnum cœleste consequitur. Ecce reus dicitur, sicut cui damnari ad tempus expediuit. Non enim perueniret ad gloriã, si non contraditus esset ad poenam. Videamus inquam cur tantorũ criminum reus, tam cito à saluatore paradisum promeretur, cũ alij multorum temporũ lachrymis frequentibusq; ieiunijs uix delictorum suorũ ueniã consequantur. Magna fratres & multiplex caussa est. Primũ, quod iste Latro deuotione fidei tam repente mutatus est, ut præsentem poenam despiceret, ac de futura ueniã precaretur, & magis crederet utile sibi esse de æterno iudicio petere, quã de temporali supplicio postulare. Reminiscens enim scelerum suorum, & poenitudinem gerens, plus incipit dolere quod sperat, quàm sentire quod patitur. potuit enim nisi de futuris amplius cogitasset, qui in Christum semel crediderat, de præsenti magis supplicio deprecari. Deinde illud ad gratiam eius maioris est meriti, quòd Christum in cruce positum credidit: & passio quæ alijs scandalum fecit, illi ad fidem profecit. Crucis enim passio multis scandalum fuit, sicut dicit Apostolus: Nos autem prædicamus Christum crucifixum: Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam. Rectè ergo meretur paradisum, qui crucem Christi non putauit esse scandalum, sed uirtutem. Dicit enim idem Apostolus: Ipsis uocatis Iudæis Christũ dei uirtutẽ, & dei sapientiam. Rectè plane & dominus huic donat paradisum, quia quem Iudas Scarioth in hortulo paradisi distraxerat, hic in crucis patibulo confitetur. Mira res: cõfitetur latro, quẽ discipulus abnegauit. Mira inquã res: latro honorificat patientẽ, quem Iudas prodidit osculantem. Ab hoc pacis blandimenta uenduntur, ab illo crucis uulnera prædicantur. Ait enim: Memento mei domine cũ ueneris in regno tuo. Hæc est fidei plena deuotio, ut cũ de uulneribus domini profluens sanguis cernitur, tunc de potestate eius uenia postuletur: cũ uidetur eius humilitas, tunc magis timeatur eius diuinitas: cũ morti addictus putatur, tunc regis illi honorificentia deferatur. Iste enim fidelis Latro nõ credidit moriturum quem annunciat regnaturum: non putat subdendũ inferis, quẽ dominaturum confitetur in cœlo: non arbitratur eum apud tartarum detineri, à quo se etiam postulat liberari. Cernat licet eius hiantia uulnera, spectet ipsius sanguinem profluentẽ, deum tamen credit quẽ reum nescit, iustum fatetur quem nõ meminit peccatorem. Ait enim illi alteri exprobranti latroni: Nos quidem rectè digna factis recipimus, hic autem nihil mali gessit. Intellexit enim quòd pro alienis peccatis has plagas susciperet, pro alienis sceleribus hæc uulnera sustineret: & sciuit quòd illa in corpore Christi uulnera nõ essent Christi uulnera, sed latronis: atq; ideo plus amare cœpit postquàm in corpore eius sua uulnera recognouit. Ait enim propheta: Quoniã ipse infirmitates nostras portat, & pro nobis dolet: Nos autem existimabamus eum esse in dolore, liuore eius nos sanati sumus. Plus ergo in cruce positus, liuorẽ eius cernens Latro diligit deum. Mira res, plus in cruce Latro Christũ diligit, quàm Iudas dilexit in cœna. Ille per cibum supplantat magistrum: hic credidit dominum per dolorẽ, sicut ait propheta: Qui edebat panes meos, adampliauit aduersum me supplantationẽ. Cognouit igitur hic Latro omnẽ dei passionem ex ipsius fieri uolũtate, & in potestate eius esse uel morti animam tradere, uel ad uitam iterum remeare, sicut ipse ait: Potestatem habeo ponendi animam meam, &

1. Cor. 1 *Matth. 26* *Luc. 22* *Luc. 23* *Luc. 23* *Esaie. 53* *Psalm. 40*

Ioan. 10 potestatem habeo iterum sumendi eam. Vsq; adeo autem illum liberum ab inferni legibus iudicauit, ut etiam se ab his posceret liberari.

Item de eodem sancto Latrone. Sermo XLV

Sermo beati Maximi Episcopi.

Eminit fratres uestra dilectio me dedisse rationem cur tantorum criminum M inueteratus latro, & scelerum suorum confessione damnatus, paradisum in ipso supplicij patibulo potuerit promereri, & tanta fuerit celeritate saluatus, ut peccata eius gratia præuenerit antequam poena, & prius in malis suis gloriari coeperit, quàm puniri. Non enim patitur supplicium, dum paradisum promeretur. Petro dici- Ioan. 13 tur a Christo: Non potes me modo sequi, sequeris postea. Et huic dicitur: Hodie mecum Luc. 23 eris in paradiso. Tanquam discipulus ille differtur, & hic tanquam socius inuitatur: ille ad huc reseruatur ad præmium, etiam ad consortium iste deligitur. Non potes, inquit, me modo sequi. Impossibile est Petro sequi dominum, etiam facile latroni est esse cum domino. Hodie mecum eris in paradiso. Non in aliud differtur tempus, non in diem alteram reseruatur. Ipsa hora qua paradisus deum suscepit, suscepit & latronem: unus passus est pro salute cunctorum, & duobus pariter immortalitatis ianua reseratur. Sed hanc tantam gloriam latroni fides præstitit. Fides enim est quæ peccata cooperit, quæ uincit crimina, quæ facit de latronibus innocentes, quamuis enim delinquentium grandis culpa sit, fidei tamen maior est gratia. Plus enim credidisse Christo, quàm seculo deliquisse, & plenioris est meriti ueniam sperasse de domino, quàm culpam contraxisse de mundo. Sicut enim perfidia criminosum fecit: ita fides perfecit innocentem. Denique Iudas postea quam fidem perdidit, innocētiam apostolatus amisit: omnium enim criminum reus factus est, posteaquam uirtutum omnium dominum denegauit. Sicut ergo sufficit isti ad scelera deseruisse Christum: ita illi sufficit ad innocentiam domino credidisse. Facit igitur & fides innocētes latrones, & perfidia apostolos criminosos. Magna igitur & perfecta fides in illo Latrone fuit. Magna plane est & admirabilis fides quæ Christum crucifixum glorificari magis credidit quàm puniri. In hoc enim totius forma salutis est: Saluatorē tunc maiestatis dominū recognoscit, cum uidetur humilitatis patiētia cruciari. Vn- 1. Corin. 2 de ait Apostolus: Si cognouissent, nunquam dominum maiestatis crucifixissent. Hęc in quam perfecta fides est, Christum in cruce deum nō reum credere. Vnde ille Latro iustificatus est, quia saluatore in patibulo constituto, Iudæis insultantibus, & uel criminosa Math. 27 dicentibus, Libera teipsum si potes: ille certus de diuinitate eius, & securus de uoluntate se magis postulat liberari. Magna inquā fides in illo Latrone fuit, & sanctis Apostolis comparanda, nisi quòd & forte præcesserit: præcessit etenim deuotione, qui præcessit & premio. Prior enim Latro ad paradisum quā Apostoli peruenerūt. Denique Petrus dominum sequitur & iste comitatur. Dominus autem secundum fidem & meritum tribuit & remunerationis obsequiū. Omnes enim, sicut legimus, in passione saluatoris discipuli trepidarunt, omnes eum penè cum traderetur reliquerunt, factum est sicut scriptū est: Zacha. 13 Percutiam pastorē, & dispergentur oues gregis. Denique fidē Petrus nec admonitus po- Math. 26 tuit custodire, totiens lapsus est, quotiens ne laberetur admonitus. Et nisi modum quendam tertio denegandi ei dominus statuisset, forsitan sæpius interrogatus, sæpius abnegasset. Tantam enim trepidationē discipulis intulit passio saluatoris, ut quod apostolo Christus ante prędixerat, ancilla destrueret, & magis pręualeret ostiaria ad perfidiam, quā apostolus ad cautelam. Non bona ostiaria, quæ Petrū ideo in domum sacerdotis includit, ut à fide saluatoris excludat. Male Adam induxit Eua, male Petrū introduxit ancilla. Illa exclusit à paradiso, hæc exclusit à Christo. Illa persuasione sua uirum decepit, hæc interrogatione sua apostolum circunscripsit. Illa ad præuaricandum Adam impulit, hæc Petrum compulit ad negādum. Et idem sexus in utraq; ostiariæ officium gerens aut excludit a uita, aut includit ad mortem.

De poenitentia Petri apostoli, & ostiaria ancilla. Sermo XLVI

D Iximus fratres quòd ad similitudinem Euæ Petrum ostiaria mulier quoq; deceperit, & sicut Adam foemina circunscripsit, ita & apostolum foemina circumuenerit. Vsitatus enim ad decipiendum sexus est, fraudis suæ uasculum in ostiaria diabolus recognouit: fideles uiros non nisi per mulierem oppugnare consueuit. Ibi Adam per Euam superat, hic Petrum uincit per ostiariā. Fuit enim, sicut legimus in paradi-

in paradiso delitiarum diabolus: nec defuit, sicut intelligimus, in prætorio Iudæorum. Ibi imminebat satanas serpens, hic Iudas coluber perurgebat. Est ergo eadem similitudo deceptionis in Petro, quæ in Adam fuit: quoniam eadem est & similitudo mandati. Accepit enim à domino uterque mandatū: Adam ne tangeret, apostolus ne negaret. Ille ne lignum scientiæ præsumeret, hic ne crucem sapientiæ præteriret. Sed trāsgrediens uterque præceptum pari modo delinquunt. Gustat ille quod non licet, loquitur iste quod nō decet: & tamē facilior negatio Petri, quàm Adæ præuaricatio. Citius enim apostolo quàm protoplasto subuenitur. Hunc etenim deus ad uesperū requirit errantē, illum dominus pullorū cantu denegantē. Adam reus facti nudus erubuit, Petrus conscius delicti correptus ingemuit. Ille tanquàm deprehēsus festinat ad latebras, hic tanquā emēdatus prorūpit ad lachrymas. Velut latenti enim & celanti se à diuinitate Adæ dicitur, Adā ubi es? Non quòd Adā conspectum domini latere potuerit: sed quòd peccatrici cōscientiæ nullus locus tutus uel certus sit, dum metuit deprehendi. Respexit dominus, & apertis oculis eius emendauit errorē. Rectè oculis emendat, quia scriptū est: Oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorū. Ergo Petrus prorupit ad lachrymas, nihil uoce precatus. Inuenio enim quod fleuerit, non inuenio quid dixerit. Lachrymas eius lego, satisfactionem non lego. Rectè plane Petrus fleuit & tacuit, quia quod defleri solet, non solet excusari: & quod defendi nō potest, ablui potest. Lauat enim lachryma delictum, quod uoce pudor est confiteri. Lachrymæ ergo uerecundiæ cōsulunt pariter & saluti, nec erubescunt in petendo, & impetrant in rogando. Lachrymæ inquam tacitæ quodammodo preces sunt, ueniam non postulant, & merētur: caussam non dicunt, & misericordiā consequuntur, nisi quòd utiliores lachrymarum preces sunt quàm sermonum, quia sermo in precando forte fallit, lachryma omnino non fallit. Sermo enim interdū non totū profert negotium, lachryma semper totum prodit affectū. Et ideo Petrus iam non utitur sermone quo fefellerat, quo peccauerat, quo fidem amiserat, ne per id ei nō credatur ad confitendum quo usus fuerat ad negandum, ac per hoc mauult & caussam suā flere quàm dicere, & quod uoce negauerat, lachrymis cōfiteri. Inuenio autem & aliud cur tacuerit Petrus, ne tam cito ueniæ postulatio per impudentiā plus offenderet quàm impetraret. Solet enim citius mereri indulgentiam qui uerecūdius deprecatur. In omni igitur culpa ante flendum est, sic precandum. Scimus iam hoc exemplo quemadmodū nostra peccata curemus. Ecce nihil nobis apostolus nocuit quod negauit, & plurimū profuit quòd emendauit. Denique imitemur eum dicentem alibi. Cum enim tertio interrogaretur à domino, Simon amas me? Respondit tertio: Domine, tu scis quia diligo te. Ait dominus: Pasce oues meas. Et hoc tertio, quod quidem dictum ad cōpensationē prioris profecit erroris. Qui enim dominum tertio negauerat, tertio confitetur: & quotiens culpā delinquendo contraxerat, totiens gratiam diligendo conquirit. Videte ergo quantum fletus profuerit Petro: ante quam fleret, lapsus est: posteaquam fleuit, erectus est: & qui ante lachrymas præuaricator extitit, post lachrymas pastor assumptus est: & alios regendos accepit, qui prius se ipse non rexit.

Genes. 3 — *Psalm. 33* — *Vide Ambrosii in Lucam.* — *Ioann. 21*

De fide Petri Apostoli. Sermo LXVII

Maximi Episcopi.

A Struximus superiore dominica sanctum Petrum in saluatoris passione sine erroribus professisse, & posteaquam negauit dominum deum, fuisse meliorem. Fidelior enim factus est postquam fidem se perdidisse defleuit, atque ideo maiorem gratiam reperit quàm amisit. Tanquam bonus enim pastor tuendum gregem accepit, ut qui sibi antè infirmus fuerat, fieret omnibus firmamentum: & qui ipse interrogationis tentatione nutauerat, cæteros fidei stabilitate fundaret. Denique pro soliditate deuotionis ecclesiarum petra dicitur, sicut ait dominus: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meā. Petra enim dicitur, eò quòd primus in nationibus fidei fundamenta posuerit, & tanquam saxum immobile totius operis Christiani compagē molemque contineat. Petra ergo pro deuotione Petrus dicitur, & petra pro uirtute domini nuncupatur, sicut ait Apostolus: Bibebant autē de spirituali consequenti eos petra. Petra autem erat Christus. Rectè cōsortium meretur nominis, qui consortium meretur & operis. In eadem enim domo Petrus fundamentum posuit, Petrus plantat: dominus incrementū dat, dominus irriguū subministrat. Petrus enim tentationibus suis proficit,

Matth. 16 — *1. Cor. 10*

fletibus suis gaudet, periculis suis crescit. Sic nanque in mari dum super undas temerarius uiator ingreditur, nutat incessu, sed conualescit affectu, periclitatur corpore, sed deuotione nō labitur, mergitur pedibus, sed Christi dextera sustentatur. sustentat fides quē unda mergebat: & quē fluctuū procella turbabat, saluatoris dilectio cōfirmabat. Ambulauit enim in mari Petrus magis dilectione quā pedibus. Nō enim uidebat ubi pedū uestigiū poneret, uidebat autē ubi figeret uestigiū charitatis. In naui enim positus cōsiderat dominū, & amore eius ductus descendit in mare, nō cogitat labentes aquas, nō fluenta currentia: & dum Christū respicit, nō respicit elementū. Credit fide etiā inter undas solidum inuenire uestigium, iactetur licet fluctibus mare, uentis pelagus cōturbetur, non tamen turbatur Petri semita, quę ducit ad dominum. Ambulat igitur super aquas Petrus, & sub pedibus eius mollis unda nō cedit. Legimus in Veteri testamento filios Israel per mare rubrū siccis itineribus ambulasse, & ad securitatē gradientiū, ne laberetur unda, in soliditatem quandā eam fuisse mutatā. Quanto hoc melius ubi ambulante Petro nec mutatur unda, nec labitur, nec solidatur aqua, nec refugit? Melius inquā est, ubi eadē unda quae fluctuat, & sustētat: ubi idē gurges qui mergitur, & famulatur. Illic ut portaretur per mare populus Israel, meatū suū natura perdiderat: hic portaī in aquis Petrus, & cursum suū fluenta non perdunt. Temerarius ergo uiator Apostolus noui itineris uiā carpit, modo curuati gurgitis molē ascēdit, modo subsidētis sinus undā descēdit, & inter marinos fluctus ascensus illi itineris descensusque nō deest: sed ubi turbatus uentis, exagitatus procellis incipit timere quod credidit, statim ei gurges subtrahitur, unda subducitur, mox desatiscente fide satiscit semita, tūc exclamās dominū Iesum, saluū se fieri deprecatur: quē apprehēsum manu saluator liberat, & obiurgat dicēs: Modicae fidei, quare dubitasti? Hoc est, cur tam paruae fidei es, ut qui credēdo mare ambulare coeperas, nō id perseuerando transires? Scriptū est enim: Qui perseuerauerit usque in finē, hic saluus erit. Sed dum cunctaris & dubitas, iter quod ingressus fueras, perdidisti. Cur inquā tam modicę fidei es, ut nō ea fide qua uenire coeperas, peruenires? Intellige ergo quia in mari credulitas te portabat, perfidia summergebat. Igitur fratres sanctus Petrus dum fluctuat, dum mergitur, dum periclitatur, sic peruenit ad dominum, ostendens nobis quod non nisi per pericula properatur ad Christū. Multi enim diabolici fluctus sunt in hoc mūdo, tentationū multa naufragia, à quibus ita liberari possumus, si clamantibus manū suā saluator extenderit. Nos ergo clamare ad dominum non cessemus, ille auxilium solitum non negabit.

Ioann. 21 / Exod. 14 / Matth. 14 / Matth. 10. & 24

De sepultura domini. Sermo XLVIII

Eiusdem Maximi Episcopi.

Hesterna die satis accepisse uos credo fratres dilecti tractatibus domini & fratris nostri praesentis episcopi, qui tanta facundia res diuinas disseruit, ut praedicatio eius plena fuerit sacerdotij gratia, oratoris eloquentia, institutione doctoris. Nec mirum si is qui in pontificio primatus honorē obtinet, obtineat etiam in praedicando primatus eloquium, & uirtutes dei quas sancti pectoris arcano de promit, foecundi sermonis oratione commendet, atque ideo paruitatem meam scio auribus uestris minus solito placituram. Quis enim contentus sit potare de riuulo, cum possit haurire de fonte? Terra enim aquarum tenuem rorem omnino non suscipit posteaquā eam largus pluuiarum imber infuderit. Sic igitur uestra dilectio inundata sancti sacerdotis eloquio, sermonis mei patietur uile fastidium. Quamuis enim doctus uir, quamuis disertus orator, elinguis uidebitur si coeperit loqui praesente meliore, sed tamen habet solatium suum ista confusio. Nihil enim ruboris est comparatione summi sacerdotis displicere minimum sacerdotem, praesertim cum iuuare me possit beatorum insigne consortium. Si enim Dauid unius societate sancti alterum sanctum fieri posse promat dicens: Cum sancto sanctus eris: cur ego me, quamuis imperitum, quamuis peccatorem, nō putem fieri posse praedicatorem uirtutū domini tantorum consortio magistrorum? Igitur quoniam beatissimus frater noster sanctorum Apostolorum laudes magno est prosecutus eloquio, debemus & nos ipsius sepulturā domini prędicare: ut quia unius corporis membra uidemus similibus obsequijs procurata, similibus quoque integrum corpus praedicationibus exornetur. Videamus ergo de domini corpore postea quàm de cruce deponitur, quid geratur. Accepit illud Ioseph ab Arimathia uir iustus, sicut ait Euāgelista, & in nouo suo sepeliuit monumento, in quo nondum quisquam positus erat. Beatū ergo corpus

Psalm. 17 / Luc. 23 / Ioann. 19

go corpus domini Christi, quod cùm nascitur, utero uirginis gignitur: cùm recedit, iusti tumulo commendatur. Beatum plane corpus, quod uirginitas peperit, & iustitia custodiuit. Custodiuit illud Ioseph tumulus incorruptum, sicut seruauit illud Mariæ uterus illibatum. Hic enim uiri pollutione non tangitur, ibi mortis corruptione non læditur. Vbiq; beato corpori defertur sanctitas, ubiq; uirginitas. purus illud uenter cōcipit, nouus tumulus includit. Dominica ergo & uirgo uulua, & uirgo est sepultura. Quin potius ipsam sepulturam uuluam dixerim. est enim similitudo nō parua. Sicut enim dominus de matris uulua uiuus exiuit, & de Ioseph uiuus sepultura surrexit: & sicut tunc de utero ad prædicandum natus est, ita & nunc ad Euangelizandum renatus est de sepulchro: nisi quod gloriosior ista est quàm illa natiuitas. Illa enim corpus mortale genuit, hæc edidit immortale. Post illam natiuitatem ad inferos descenditur, post hanc remeatur ad cœlos. Religiosior plane ista est quàm illa natiuitas. Illa enim totius mundi dominum nouem mensibus in utero clausum tenuit, hæc autem triduo tantum tumuli gremio custodiuit. Illa cunctorum spem tardius protulit, hæc omnium salutem citius suscitauit.

De accusato domino apud Pilatum, & de Susanna. Sermo XLIX

Maximi Episcopi.

Mirum forsitan uideatur uobis fratres, cur dominus apud præsidem Pilatum à principibus sacerdotum accusetur, & taceat, nec nequitiam eorū sua responsione conuincat, cùm utiq; ingestam accusationem non nisi refellere soleat subsecuta defensio. Mirum inquam sit fratres, quod arguatur saluator, & taceat. Taciturnitas enim interdum pro consensu habetur. Videtur nanq; confirmare quod obijcitur, cùm non uult respondere quod quæritur. Accusationem ergo suam dominus tacendo confirmat? Non plane accusationem suam tacendo confirmat, sed despicit non refellendo. Bene enim tacet, qui defensione nō indiget. Ambiat defendi, qui metuit superari: festinet loqui qui timet uinci. Christus autem cum cōdemnatur, & superat: cùm iudicatur, & uincit: sicut ait Propheta: Vt iustificeris in sermonibus tuis, & uincas cùm iudicaris. Quid ergo opus erat ei loqui ante iudicium, cui ipsum iudiciū erat plena uictoria? Vincit enim cùm iudicat Christus, quia sic innocēs approbatur. Vnde ait Pilatus: Innocens ego sum à sanguine huius iusti. Melior est igitur causa quæ non defenditur, & probatur: plenior iustitia est, quę nō uerbis adstruitur, sed ueritate fulcitur. Taceat lingua necesse est, ubi ipsa æquitas sibi adest. Taceat lingua in bono negocio, quia & malas causas obtinere consueuit. Nolo sic defendi iustitiā, sicut solet iniquitas excusari. Quod uincit Christus, non orationis est, sed uirtutis. Scit enim saluator, qui est sapientia, quomodo tacendo uinceret, quomodo non respondendo superaret, atq; ideo causam suā mauult cōprobare quàm dicere. Quæ enim res illum compelleret ad loquendum, cum silentium satis sufficeret ad uincēdum? Sed fortasse metus eum cogeret, ne salutem perderet, nisi quòd ipsa erat tota causa uictoriæ. Suam enim salutem perdidit, ut salutem omniū lucraretur. In se uinci maluit, ut uictor esset in cunctis. Sed quid de Christo loquar? Susanna mulier inimicos suos tacuit, & uicit. Non enim apud Danielem iudicem uerborū se ratione defendit, non patrocinij sermone turata est: sed in sancta fœmina tacente lingua pro ea castitas loquebatur. Castitas enim Susannæ affuit in iudicio, quæ eam defendit & in paradiso. Ibi enim pudori eius cōsuluit, hic saluti. ibi ne macularet̃ pudicitia, hic ne innocentia damnaretur. Castitas ergo Susannæ & presbyteros & impudicos conuicit in paradiso, & in iudicio falsos accusatores obtinuit: Bisq; uictrix reos facit testimonij, quos reos fecerat adulterij, atq; tandem iudicem meretur castitas Danielem puerū iuniorem necdum pubescentis ætatis. Multum igitur de deo pudicitia consequitur, cum iudicem uirginem promeretur. Secura enim est de uictoria castitas, cui est iudicatura uirginitas. Pudicitiæ autem causam nisi uir pudicus audire non debuit. talem enim arbitrum meretur castimonia, apud quem non periclitetur uerecundia. Cognito igitur Daniel Susannæ negocio, cùm eam falsis accusationibus uellet plebs imperita damnare, ait idem: Mundus ego sum à sanguine huius. Quo dicto peccantis populi reuocauit errorem. Hac ergo uoce circa Susannam Daniel utitur, qua circa dominum usus est & Pilatus. Ait enim Pilatus: Mundus ego sum à sanguine huius iusti. Eadem igitur sententia soluitur pudicitia, qua est absoluta iustitia: sed Daniel melius quàm Pilatus. Ille enim pudicū sanguinē non condemnat, sed liberat: hic autem iustum sanguinem & confitetur, & tradit. Quid

Psalm. 50

Vide Ambrosiū in Lucæ ca. 23. circa principium.

Matth. 27

Daniel. 13

Ibidem

Matth. 27

enim profuit testimonium perhibuisse innocētiæ, & uelut reum addixisse nequitiæ: nisi quod grauius peccatum est, unum eundemq; & pronunciare iustum, & tradere criminosum? Ipse enim iniquitatis suæ testis est, qui ore absoluit, & corde condemnat. Lauerit licet manus suas Pilatus, tamen sua facta non diluit: Et quanuis abstergere se putauerit iusti sanguinem de suis membris, eo tamen sanguine mens eius tenetur infecta. Ipse enim occidit Christum, qui eum tradidit occidendum. Iudex enim constans & bonus, ne sanguinem innocentis addiceret: nec inuidiæ cedere debuit, nec timori. Daniel ergo melius quàm Pilatus. Ille peccantis populi reuocauit errorem, hic autem furentis synagogæ sacrilegium confirmauit.

Item de eodem. Sermo L

Maximi Episcopi.

A Nte dies prosecuti sumus sanctæ Susannæ iudicium simile admodum fuisse iudicio saluatoris, & iisdē criminationibus laborasse memoratæ castitatem fœminæ, quibus Christi laborauit integritas. Similiter enim persecutores in Susanna passa est pudicitia, sicut & in Christo passa est iustitia. Illa enim dum in adulterio conuincit presbyteros, ipsa tanquam adultera retinetur: hic dum in sacrilegio arguit Pharisæos, ipse tanquam sacrilegus accusatur. Quod quidem sacrilegium in Pharisæis maius adulterium uocari potest. Grauius est enim religionis adulterum esse quàm corporis: & plus est integritatem diuinitatis lædere, quàm integritatem hominis uiolare. Condemnatur ergo Susanna, condemnatur & dominus. Illa, quia castitatē corporis tuebatur: hic, quia religionis castimoniā defendebat. Similis igitur erat in utroq; causa iudicij, nisi quod meliore usa est iudice Susanna quàm dominus. Hunc enim præses iudicat, hanc propheta. Hunc audit uir qui Pharisæorū seditionibus terrebatur, hanc audit puer qui sancto spiritu replebatur. Iste quod sentit, constanter pronunciat, non defendit. Susannæ enim iudex quam absoluit, & liberat: domini cognitor quem absoluit, damnat & tradit. Simile ergo fuit penè per omnia Susannæ dominiq; iudicium. Siquidem nec accusatio in iis fuerit ipsa dissimilis. Susannam enim seniores deferunt, dominum Iudas accusat. Illam doctores sui, hunc discipulus proprius criminatur. Susannam inquam pseudopresbyteri arguunt, prodit pseudoepiscopus saluatorem. Episcopus enim & Iudas fuit, sicut ait Propheta de eodem dicens: Fiant dies eius pauci, & episcopatum eius accipiat alter. Sed nec locus fratres in utraq; causa uidetur esse dissimilis. Susanna enim in paradiso ab accusatoribus circumuenitur, dominus in hortuli paradiso à traditoribus circundatur. Illa ibi insidiatores patitur, iste hic sustinet proditorem. Videamus autem exitum utriusq; iudicij. Susannæ accusatores tanquam falsi testes prophetica sententia feriuntur, & eiusdem criminis puniuntur rei, cuius damnare innocentis sanguinem gestiebant. Domini autem traditorem non inuenio à iudice esse damnatum. Non enim damnat eum Pilatus, nō damnat populus: sed quod est grauius, se ipse condemnat, & cessante iustitia iudicatur. Quem enim alter iudicat, potest utcūq; esse excusabilis: reus autem sine excusatione est, qui conscientiæ suæ iudicio condemnatur. Quem alter iudicat, potest quandoq; à suo iudice sperare indulgentiam: qui se ipse iudicat, à quo indulgentiam postulabit? Referens enim Iudas dominici sanguinis precium, ait Iudæis: Peccaui, quòd tradiderim sanguinem innocentem. Magnum igitur dominicę innocētiæ testimonium est dum accusator eius & confitetur de scelere, & reus est de mercede. Dum enim miser refudit uenditionis precium, putat se facinoris sui soluere posse cōtractum. Sed nec iste absoluitur. Dum enim author uenditionis suæ reus est, constat istos sceleratum cum sacrilego iniisse contractum. Sua ergo sententia Iudas proditor condemnatur. Mirum forte sit uobis quòd non eum populus iudicauerit, non præses addixerit. Hoc sacrilegi solet esse iudicium, ut impietatem suam ipse dum recordatur, & puniat: scelus suum dum recognoscit, & uindicet. Omnium enim supergreditur sententias qui à sua conscientia, sua sententia condemnatur. Hoc inquam sacrilegi solet esse iudicium, ut conscius facti ipse se damnet, sicut ait Apostolus Paulus de hæretico dicens: Hæreticum hominem post unam & secundam correptionem deuita, sciens quia subuersus est, qui eiusmodi est, & delinquit proprio iudicio cōdemnatus. Ipse enim se damnat hæreticus, cum de Ecclesia ipse se proiicit, & de cœtu sanctorum nullo compellente procedit. Ipse enim ostendit quid mereatur à cunctis, qui suo iudicio separatur à cunctis. Ipse inquam

Psalm. 108

Matth. 27

Ad Titum. 3

se

se damnat hæreticus, quia cùm omnes criminosi, episcopi sententia proijciantur de con sortio Christiano, hæreticus cuncta præueniens sententia suæ uoluntatis abijcitur. Tali ergo hæreticus quali & Iudas pœna damnatur: ut idem sui & reus sit sceleris, & iudex sit ultionis. Tali inquam hæreticus quali & Iudas pœna damnatur, nec immerito, quia dominum quem ille uendidit, iste blasphemat: quem ille persecutoribus tradidit, quotidie iste persequitur. Persequitur enim hæreticus dominum, cùm diuinitatem ei derogat, & asserit creaturam.

De Iuda Scarioth. Sermo LI

Etinet dilectio uestra nos hoc proxima dominica prædicasse, quòd Iudas Scharioth propria sententia condemnatus, ad Pharisæos dominici mercedem sanguinis reportarit, & actus pœnitentia refuderit uenditionis precium, sed conscientiæ suæ non resoluerit scelus. Denique post redditum precium laqueo se suspēdit, ut qui se mulctauerat pecunia, mulctaret & uita. Intelligens enim quan tum scelus admiserit, non suffecit ei sacrilegij carere mercede, nisi careret & salute. Dignum enim se morte iudicauit, quòd Christum uitam omnium tradidisset. Seuerissimus igitur iudex sui Iudas, uel in ulciscendo confitetur, quem negauerat in tradendo. Restituit ergo pecuniam Pharisæis, sed nec Pharisæi eam libenter accipiunt. Dicunt enim illicitum sibi esse in suis eam habere thesauris. Videte igitur quanta uis dominicæ sit pecuniæ, quam inde Iudas reijcit, hinc Pharisæi in loculos non recludunt. Iusti enim sanguinis precium pertimescit iniquitas possidere: consilium tamen ineunt Pharisæi, ut ex eo ager figuli comparetur, in quo peregrinorum corpora collocentur. Quod quidem prouidentia factum puto, ut precium saluatoris non peccatoribus sumptum præbeat, sed peregrinis requiem subministret: non sacrilegis sit ad luxum, sed defunctis sit ad sepulchrum, ut iam exinde Christus & uiuos sanguinis sui passione redimat, & mortuos preciosa passione suscipiat. Precio ergo dominici sanguinis ager figuli comparatur. Legimus in scripturis quod totius generis humani salus redempta sit sanguine saluatoris, sicut ait Apostolus Petrus: Non enim redempti estis corruptibilibus auro uel argento, sed precioso sanguine agni incontaminati & immaculati Iesu Christi. Igitur si precium uitæ nostræ sanguis est domini, uide ergo quia illo non tam redempta sit agri terrena fragilitas, quàm totius mundi incolumitas sempiterna. Ait enim Euangelista: Non enim uenit Christus ut iudicet mundū, sed ut saluetur mundus per ipsum. Vide inquam ne pecunia illa non tam comparata sit agri parua portio, quàm totius mūdi copiosa possessio, sicut ait Dauid propheta: Postula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Ager ergo iste mundus hic totus est, in quo nos dispersi & disseminati domino fructum boni operis germinamus. Sed fortasse perquiras à me, si ager mundus est, quisnam sit figulus qui mundi possit habere dominatum? Nisi fallor, ipse est figulus qui uascula corporis nostri fecit è limo, de quo dicit scriptura: Et fecit deus hominem de limo terræ. Ipse est figulus qui carnium nostrarū cœnosum lutum uapore sui spiritus animauit, & materiem fluidam atq; terrenam igneo calore decoxit. Ipse inquam est figulus qui nos per manus suas formauit ad uitam, per Christum suum reformauit ad gloriam, sicut ait Apostolus: Ad eādem imaginē reformamur de gloria in gloriam: scilicet ut qui à priore factura proprijs uitijs corruimus, in secunda natiuitate figuli huius misericordia reparemur, hoc est qui per Adæ transgressionem in mortē cecidimus, per saluatoris gratiā denuo resurgamus. Ipse plane est figulus, de quo dicit beatus Apostolus: Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, cur me fecisti sic? Et iterum: Nunquid non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem uas in honorem, aliud uerò in cōtumeliā? Ex eodē enim luto corporis nostri deus pro meritis singulorum alios reseruat ad pœnam, alios ad gloriā. Istius itaq; figuli ager Christi sanguine emptus est peregrinis. Peregrinis inquam qui erant sine domo, sine patria, & toto orbe exules iactabantur, requies Christi sanguine prouidetur, ut quibus non est in mundo possessio, ijs in Christo sit sepultura. Istos autem peregrinos quos esse dicimus, nisi deuotissimos Christianos, qui renunciantes seculo, & nihil possidentes in mundo, in Christi sanguine requiescunt? Christianus enim qui mundum non possidet, hic totum possidet saluatorem. Ideo autem peregrinis Christi sepultura promittitur: ut qui se à carnalibus uitijs

Marginal notes: Matth. 27; 1. Petr. 1; Ioann. 3; Psalm. 2; Genes. 2; 2. Cor. 3; Esaie 45; Rom. 9

uitijs tanquam peregrinum, & alienum custodierit, is Christi requiem mereatur. Sepultura enim Christi quid est aliud, nisi requies Christiani? Nos ergo peregrini in hoc mundo sumus, et tanquam hospites in hac luce uersamur, sicut ait Apostolus dicens: Etenim dum sumus in hoc corpore, peregrinamur à domino. Peregrini inquam sumus, & nobis saluatoris sanguinis precio empta est sepultura. Consepulti enim sumus, sicut ait Apostolus, cum illo per baptismum in mortem. Baptismum igitur Christi nobis est sepultura, in quo peccatis morimur, criminibus sepelimur, & ueteris hominis conscientia resoluta, in alteram natiuitatē rediuiua infantia reparamur. Baptismum inquam saluatoris nobis est sepultura, quia & ibi perdimus antè quod uiximus, & ibi denuo accipimus ut uiuamus. Magna igitur sepulturæ huius est gratia, in qua nobis & utilis mors infertur, et uita utilior condonatur. Magna inquam huius gratia sepulturæ, quæ & purificat peccatorem, & uiuificat morientem.

2.Cor.5 *Colos.2*

De die sancto Paschæ. Sermo LII

Maximi Episcopi.

NOn immerito fratres hodierna die Psalmus hic legitur, in quo Propheta exultandum præcipit & lætandum. Omnes enim creaturas ad huius diei festiuitatem Dauid sanctus inuitat. Nam in hac die per resurrectionem Christi aperitur tartarus, per Neophytos Ecclesiæ innouatur terra, cœlum per spiritum sanctum reseratur. Apertus enim tartarus reddit mortuos, innouata terra germinat resurgētes, cœlum reseratum suscipit ascendentes. Denique ascendit latro in paradisum, sanctorum corpora ingrediuntur in sanctam ciuitatem: ad uiuos mortui reuertuntur, & profectu quodam in resurrectione Christi ad altiora cuncta elementa se tollūt. Tartarus quos habet, reddit ad superos: terra quos sepelit, mittit ad cœlū: cœlū quos suscipit, repræsentat ad dominum. Et una eademque operatione saluatoris passio eleuat de imis, suscitat de terrenis, collocat in excelsis. Resurrectio enim Christi defunctis est uita, peccatorib. uenia, sanctis est gloria. Omnem ergo creaturam ad festiuitatem resurrectionis Christi Dauid sanctus inuitat. Ait enim exultandum in hoc die quem fecit dominus & lætandum. Sed dicit aliquis. Si in hoc die gratulādum est, ijs utique gratulandū est, quos dies ipse complectitur. Cœlum autem & tartarus extra huius mūdi diē sunt cōstituta. Quomodo igitur possunt ea elementa ad festiuitatem huius diei uocari, quæ huius diei ambitu non tenentur? Sed hic dies quem fecit dominus, penetrat omnia, uniuersa continet, cœlum & terram tartarumque complectitur. Lux enim Christi nō parietibus obstruitur, non elementis diuiditur, non tenebris obscuratur. Lux inquam Christi dies est sine nocte, dies sine fine, ubique splendet, ubique radiat, ubique non deficit. Quod autem iste dies Christus sit, Apostolus dicit: Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Præcessit, inquit, nox, non sequitur: ut intelligas superueniente Christi lumine, & diaboli tenebras effugari, & peccatorum obscura non subsequi, & iugi splendore preteritas caligines depelli, surrepētia delicta prohiberi. Nam quia hic dies Christus, cœlum, terram, tartarumque collustret, scriptura testatur. Quod enim super terram fulgeat, dicit Ioannes: Erat lux uera, quæ illuminat omnem hominem uenientē in hunc mundū. Quod in inferno luceat, ait propheta: Qui sedebant in regione umbræ mortis, lux orta est illis. Quod in cœlis dies iste permaneat, refert Dauid dicens: Ponā in seculū seculi semen eius, et sedem eius sicut dies cœli. Quis autem est dies cœli, nisi Christus dominus? de quo diciē per prophetā: Dies diei eructat uerbum. Ipse est enim dies filius cui pater dies diuinitatis suæ eructat arcanum. Ipse inquam est dies qui ait per Salomonem: Ego feci ut oriretur in cœlo lumen indeficiens. Sicut ergo diem cœli nox omnino non sequitur, ita & Christi iustitiam peccatorum tenebræ non sequuntur. Semper enim dies cœli splendet, lucet, & fulget, neque aliqua potest obscuritate concludi: ita & lumen Christi semper micat, radiat, coruscat, nec aliqua potest delictorum caligine comprehendi. Vnde ait Euangelista Ioānes: Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non cōprehenderunt. In resurrectione ergo Christi elementa omnia gloriātur. Nam & Solem ipsum arbitror esse in hac die solito clariorem. Necesse est enim ut Sol in eius resurrectione gaudeat, in cuius passione condoluit: & cuius mortem lugubri quadam caligine prosecutus est, eiusdem uitam nitidioris lucis splendore suscipiat: & tanquam bonus minister, sicut tunc obscuratus est ad exequias sepulturæ, modo coruscet in resurrectionis obsequium. In passione enim Christi caliginē se nocte circundedit,

Psalm.117 *Rom.13* *Ioan.1* *Esa.9* *Psalm.88* *Psalm.18* *Eccles.24* *Ioann.1*

dedit,& Iudæorum facinus mūdo teste cōgemuit. Indiciū enim quoddam doloris in so
le est, tanto sceleri officium luminis denegasse,& ultione quadam Iudæorum oculis te-
nebras infudisse: ut quorū mentem cęcitas inuaserat, eorū oculos cęcitas occuparet, nec
luceret eis mundi lumen, à quibus fuerat lumē salutis extinctū. Dānatio igitur quædam
ingeritur Pharisæis, ut tenebras in die iudicij peccatorib. repromissas iam apud superos
patiantur. Apud superos ergò crucifixo Christo immorant tenebræ. Quid mirū si apud
superos sunt tenebrę, cùm lux descendit ad inferos? Igit fratres omnes in hoc die sancto
exultare debemus, nullus se à cōmuni lætitia peccatorum conscientia subtrahat, nullus
à publicis uotis delictorum sarcina reuocetur. Etenim peccator in hoc die de indulgen-
tia non debet desperare, est enim prærogatiua non parua. Si enim Latro paradisum me
ruit, cur non mereatur ueniam Christianus? Et si illius dominus cùm crucifigitur misere
tur, multo magis huic miserebitur cùm resurgit. Et si passionis humilitas tantum præsti-
tit confitenti, resurrectionis gloria quantum tribuet deprecanti? Largior enim ad præ-
standum solet esse, sicut ipsi scitis, læta uictoria, quàm addicta captiuitas.

De innouatione fidelium. Sermo LIII

Magnum fratres & mirabile donum concessit nobis deus hunc paschæ saluta
rem diem, in quo resurgens dominus, resurrectionem præstitit uniuersis,&
de imis ad altiora cōscendens, nos quoq; ad superiora de inferioribus in suo
corpore subleuauit. Sumus enim secundum Apostolum omnes Christiani corpus Chri *1.Cor. 12*
sti & membra. Resurgente igitur Christo omnia necessario cum eo sua uiscera surrexe-
runt. Dum enim ille ab inferis transit ad superos, nos de morte transire fecit ad uitam. Pa
scha enim Hebraicè, transitus dicitur uel profectus, scilicet quia per hoc mysterium de
peioribus ad meliora transitur. Bonus transitus est trāsire de peccatis ad iustitiam, de ui-
tijs ad uirtutes, ad infantiam de senectute. Infantiā autem dixerim non ætatis, sed simpli-
citatis. habent enim & merita ætates suas. In occiduis enim prius cōstituti eramus senio
peccatorum, resurgente Christo renouati sumus innocētia paruulorum. Habet & Chri-
stiana simplicitas infantiam suam. Sicut enim infans nescit irasci, fraudare non nouit, re-
ferre non audet: ita & Christianitatis infantia lædentibus non irascitur, spoliantibus
non resistit, cædentibus non repugnat. Deniq; sicut iussit dominus, etiam orat pro ini- *Matth. 5*
micis, auferenti tunicam relinquit & pallium, uerberanti maxillam, præbet & alteram:
nisi quod in hoc melior est Christi infantia quàm naturę. Illa eñ peccare nescit, ista con-
temnit: illa per infirmitatē innoxia est, ista est innocens per uirtutem. Atq; ideò laudi ma
gis scribendum est non tam malefacere non posse, quàm nolle. Ergo, sicut diximus, æta
tes quædam sunt meritorum, nam & senectus morum inuenitur in pueris, & innocen-
tia infantum reperitur in senibus. Deniq; quod in iunioribus senectus quædam sit hone
statis, dicit propheta: Senectus enim uenerabilis est nō diuturna, nec numero annorum *Sapien. 4*
cōputata, cani sunt enim sensus hominis. Ad Apostolos aūtiam seniores & maiores na
tu dicit dominus: Nisi cōuersi fueritis, & efficiamini sicut puer iste, non introibitis in re *Matth. 18*
gnum cœlorū. Reuocat igitur eos ad originis suæ fontē, & retrorsum ad infantiā redire
cōpellit, scilicet ut qui corpore fragili senuerāt, innocentię moribus renascātur, sicut ait
saluator: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, nō intrabit in regnum dei. Di- *Ioann. 3*
citur ergo Apostolis: Nisi conuersi fueritis,& efficiamini sicut puer iste. non dicit, sicut *Matth. 18*
pueri isti, sed sicut puer iste. unum eligit, unum proponit. Videamus igitur quis ille tan-
tus sit, qui discipulis proponitur imitandus. Non hunc arbitror esse de plebe, non de pu
blico, non de multitudine cæterorum, præcipue qui per Apostolos uniuerso mundo tri
buit sanctitatis exemplum. Non inquam hunc de publico esse arbitror, sed de cœlo. ipse
est enim de cœlo puer, de quo dicit Esaias propheta: Puer natus est nobis, filius datus *Esa. 9*
est nobis. Ipse plane puer est, qui sicut innocens cùm malediceretur non remaledixit, *1.Petr. 2*
cùm percuteretur non repercussit, quin potius in ipsa passione pro suis orauit inimicis
dicens: Pater dimitte eis, nesciunt enim quid faciunt. Ita simplicitatem quam infantibus *Luc. 23*
natura tribuit, dominus misericordiæ bonitate cumulabat. Iste ergo puer
est, qui imitandus paruulis proponitur & sequendus.
Nam ipse dicit: Tolle crucem tuam, *Matth. 16*
& sequere me.

Item

Item de innouatione fidelium. Sermo LIIII

R Etinet sanctitas uestra fratres me hoc nuperrime prædicasse, quòd homo in iuniorem ætatem per iustitiam reformetur, & quamuis fessus senio, rursus in puerum innocentiæ moribus renascatur, ita ut interueniente mysterio ex uetulis iterum uideamus infantes. Innouatio enim quędam est, desinere quod eras, assume re quod antè non fueras. Innouatio inquam est, unde & Neophyti nuncupantur, quòd nouitate quadam maculas uetustatis abiecerint, gratiam simplicitatis assumpserint, dicente Apostolo: Deponentes ueterem hominem cum actibus suis, induite nouum qui secundum deū creatus est. Vnde & Dauid sanctus ait: Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua. Intelligens per gratiam baptismi occidua uitæ nostræ posse reuiuiscere, & iuuentute quadam renouari posse id quod in nobis fuerat delictorū uetustate collapsum. Vt autem intelligas quia de gratia baptismatis Propheta loquitur, innouationē ipsam aquilæ cōparauit, quæ auis assidua commutatione habitus sui longā ducere fertur ętatem, et uetustis iam fatiscentibus plumis noua pennarū successione iuuenescere, ita ut depositis antiquitatis exuuijs, rediuiua indumentorū natiuitate se uestiat. Vnde intelligimus quòd senectutē aquilæ non sentiūt membra, sed plumæ. De nouo ergo se uestit, & pullulantibus pennis uetusta mater iterum renouatur in pullum. Pullis enim tunc comparanda est, quando radiantibus plumis necesse est illi rursum meditari rudē uolatū, & alarū olim exercitata remigia, tanquam nouella uolucris intra nidū pigra compescere. quamuis illi sit uolandi notitia de consuetudine, deest tamen illi de pennarū raritate fiducia. De baptismatis igitur gratia hoc spiritus psalmographus prophetauit. Nam utiq; Neophyti nostri nuper baptizati, tanquam aquilæ depositis uetustatis exuuijs, noua sanctitatis indumenta sumpserunt, & fatiscentibus antiquis maculis sicut plumis leuibus, rediuiua gratia immortalitatis ornanī, ita ut in his senectutis occidua peccata senuerint, uita nō senuerit. Tanquā aquila in pullū, sic illi in infantiā reuocati. Est eis seculi de cōuersatione nontia, sed adest illis iustitiæ de reparatiōe securitas. Quid igiť sanctus Dauid dicat, adhuc diligētius uideamus. Nō enim ait, Renouabiť sicut aquilarū, sed sicut aquilæ iuuentus tua. Vnius ergo aquilæ renouandā in nobis asserit iuuentutē, quam unā & solam aquilā rectè Christum dominū dixerim, cuius iuuētus renouata est tunc, cùm à mortuis resurrexit. Depositis eñ corruptelæ corporalis exuuijs, rediuiua carnis assumptione refloruit, sicut ipse ait per Prophetā: Et refloruit caro mea, & ex uoluntate mea confitebor illi. Refloruit, inquit, caro mea. Videte quo uerbo usus est. non ait, floruit, sed refloruit. Non enim reflorescit, nisi quod ante floruerit. Floruit autem caro domini, cùm primum de Mariæ uirginis illibata uulua processit, sicut ait Esaias dicēs: Exibit uirga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. Refloruit autē cum succiso per Iudæos corporis flore, rediuiua de sepulchro resurrectionis gloria germinauit, & in floris modū odorem pariter et nitorem, cunctis hominibus immortalitatis afflauit odorem, bonorū operum suauitatem, circumferens nitorem, incorruptelam perpetuæ diuinitatis ostendens.

Colos. 3 *Psalm. 102* *Psalm. 27* *Esa. 11*

De cruce Christi. Sermo LV

S Eculi ferunt fabulæ Vlyssem illum qui decennio marinis iactatus erroribus ad patriam peruenire non poterat, cùm in locum quendam cursus illum nauigij detulisset, in quo Sirenarum dulci cantus crudelis uarietate resonabat, & aduenientes sic blanda modulatione mulcebat, ut non tam spectaculum uoluptatis caperent, quàm naufragium salutis incurrerent. Talis enim erat illis oblectatio cantilenæ, ut quisquis audisset uocis sonitum, quasi quadam captus illecebra non iam tenderet ad eum quem uolebat portum, sed pergeret ad exitium quod nolebat. Igitur cùm Vlysses incidisset hoc dulce naufragium, & suauitatis illius uellet declinare periculum, dicitur inserta cera auribus sociorū seipsum ad arborē nauigij religasse, quo & illi carerent perniciosa auditus illecebra, & se de periculo nauigij cursus auferret. Si ergo de Vlysse illo refert fabula quod eum arboris religatio de periculo liberarit, quanto magis prædicandum est quod uere factum est, hoc est quod hodie omne genus hominum de mortis periculo crucis arbor eripuit? Ex quo enim Christus dominus religatus in cruce est: ex eo nos mundi illecebrosa discrimina uelut clausa aure transimus. Nec pernicioso enim seculi detinemur auditu, nec cursum melioris uitę deflectimus in scopulos uoluptatis,

tis. Crucis enim arbor non solum religatum sibi hominē patriæ repræsentat, sed etiam socios circa se positos uirtutis suæ umbra custodit. Quod autē crux ad patriā post multos errores redire nos faciat, dominus declarat dicēs Latroni in cruce posito: Hodie mecum eris in paradiso. Qui utiq; latro diu oberrans ac naufragus aliter ad patriā paradisi, de qua primus homo exierat, redire nō poterat, nisi fuisset arbori religatus. Arbor enim quædam in naui, est crux in Ecclesia, quæ inter totius seculi blanda & perniciosa naufragia incolumis sola seruatur. In hac ergo naui quisquis aut arbori crucis se religauerit, aut aures suas scripturis diuinis clauserit, dulcē procellā luxuriæ non timebit. Sirenarū enim quædam suauis figura est mollis concupiscentia uoluptatum, quæ noxijs blandimentis constantiā captæ mentis effœminat. Ergo dominus Christus pependit in cruce, ut omne genus hominū de mundi naufragio liberaret. Sed ut omittamus Vlyssis fabulā, quæ ficta non facta est, uideamus si quod in scripturis diuinis exemplum simile possumus inuenire, quod dominus per semetipsum postea cōpleturus, per prophetas suos antè promiserit. Legimus in Veteri testamento cū Moyses sanctus filios Israel de captiuitate Aegypti produxisset, atq; idē populus in deserto graui à serpentibus incursione laboraret, nec aliqua illis armorū defensio posset obsistere, tunc sanctū Moysen diuino repletū spiritu, serpentē æreum affixum ligno inter medias morientiū erexisse turbas, & mandasse populo ut de illo signo spē gererent sanitatis: atq; hac re tantā medicinam contra morsum aspidum prouenisse, ut quisquis uulneratus in illam serpentis crucem aut respiceret aut speraret, statim remedium salutis acciperet. Cuius facti etiā dominus in Euangelio meminit dicens: Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filiū hominis. Vnde si affixus serpens ligno filijs Israel contulit sanitatem, quanto magis salutem præstat populis dominus in patibulo crucifixus? Et si figura tantum profuit, quantum prodesse credimus ueritatē? Serpēs igitur primus crucifigitur. Rectè planè, ut quia primus apud deum peccauerat diabolus, primus crucis sentētia feriretur. In ligno enim crucifigitur, rationabiliter factum, ut quia homo in paradiso per arborem concupiscentiæ deceptus fuerat, nunc idem per ligni arborem saluaretur, atq; eadē materia quę causa mortis fuerat, esset remedium sanitatis. Deinde post serpentem in saluatore homo ipse crucifigitur, scilicet ut post authorem puniatur & facinus. Per primam enim crucem uindicatum est in serpentem, per secundam in uenena serpētis: hoc est, primùm author ipse punitur, deinde eius malignitas condemnatur. Virus enim quod persuasione sua in hominem transfuderat, nunc reijcitur, nūc curatur. Nam cùm homo passioni addicitur, nō morti traditur, sed mortis in eo facinus emēdatur. Hoc enim egit dominus per hominem quē suscepit, ut dū innocens patitur: præuaricationis illius diabolicæ in eo inobēdientia corrigatur, & deinceps liber à culpa fieret, ac liber esset à morte. Habētes igitur dominū Iesum, qui nos passione sua liberauit, in ipsum aspiciamus semper, & de ipsius signo speremus nostris uulneribus medicinā, hoc est, Si forte nobis uenenum auaritiæ se diffundit, ipsum cōsideremus, & sanat. Si scorpionis nos libido compungit, ipsum rogemus, & curat. Si terrenarum cogitationum nos morsus lacerant, eundē precemur, & uiuimus. Hi enim sunt spirituales serpentes animarum nostrarum, propter quos conculcandos dominus crucifixus est, de quibus ipse ait: Super serpentes & scorpiones ambulabitis, & nihil uobis nocebunt.

Marginal notes: Luc. 23 · Num. 21 · Ioann. 3 · Luc. 10

Item de cruce Christi. Sermo LVI

Eiusdem Maximi episcopi.

D Iximus hesterna die quòd crux domini salutem generi contulerit humano, & uerum est. Passio enim illius nostra redemptio est, mors eius uita nostra est. Ideo autē mala hæc cuncta sustinuit, ut nos bona omnia sentiremus. Ideo crudelitatē in se exerceri maluit, ut nobis misericordiā largiretur. Bonus ideo in nos ita esse uoluit, ut antè in se esset immitis. Auferēs enim per crucem humani generis iniurias, omnes eas in sua passione cōsumpsit, ut ulterius nō esset homini quod noceret. Grande ergo crucis est sacramentū: & si intelligamus, per hoc signū etiam mundus ipse saluatur. Nam cùm à nautis scinditur mare, prius ab ipsis arbor erigitur, uelum distenditur, ut cruce domini facta, aquarū fluenta rumpantur, & hoc dominico securi signo portum salutis petūt, periculū mortis euadunt. Figura enim sacramenti quædā est uelū suspensum in arbore, quasi Christus sit exaltatus in cruce, atq; ideo confidentia de mysterio ueniente

homines uentorum procellas negligunt, peregrinationis uota suscipiunt. Sicut autē Ecclesia sine cruce stare non potest, ita & sine arbore nauis infirma est. Statim enim diabolus inquietat, & illam uentus allidit, at ubi signū crucis erigitur, statim & diaboli iniquitas repellitur, & uentorum procella sopitur. Sed & bonus agricola cùm parat terrē solū uertere, & uitæ alimenta perquirere, non nisi per signū crucis id facere conatur. Dum enim aratro dentale subijcit, affigit aures, stiuā inserit, figurā crucis imitatur. Cōpactio enim ipsa similitudo quædā est dominicæ passionis. Cœlū quoq; ipsum huius signi figura dispositum est. Nam cùm quatuor partibus, hoc est oriente & occidente, ac meridiano & septentrione distinguitur, quatuor quasi crucis angulis cōtinetur. Ipsius etiā incessus hominis cùm manus leuauerit, crucē pingit, atq; ideo eleuatis manibus orare præcipimur, ut ipso quoq; membrorū gestu passionē domini fateamur. Tunc enim citius nostra exauditur oratio, cùm Christū quē mens loquitur, etiā corpus imitatur. Hoc etiā exemplo, Moyses sanctus cùm cōtra Amalech bellū gereret, nō armis, non ferro, sed eleuatis eum ad deū manibus superauit, sic enim habes scriptū: Cùm eleuasset manus suas Moyses, uincebat Israel: cùm autē deposuisset manus suas, cōualescebat Amalech. Hoc igitur dominico signo scinditur mare, terra colitur, cœlū regitur, homines cōseruātur. Hoc in quam dominico signo etiā reserantur inferna. Nam ex quo homo dominus Iesus qui ipsam crucē gestabat, sepultus in terra est, ueluti dirupta ab eo exarata terra omnes quos retinebat mortuos germinauit. Sed uideamus de hoc ipso domini corpore posteaquā de cruce ponitur quid geratur. Accepit illud Ioseph ab Arimathia uir iustus, sicut ait Euangelista, & in nouo suo sepeliuit monumento, in quo nondū quisquā positus erat. Beatum ergo corpus domini Christi, quod cùm nascitur, utero uirginis gignitur: cùm recedit, iusti tumulo cōmendatur. Beatū planè corpus, quod uirginitas peperit, & iustitia custodiuit. Custodiuit illud Ioseph tumulus incorruptū, sicut seruauit illud Mariæ uirginis uterus illibatū. Hic enim uiri pollutione nō tangitur, ibi mortis corruptione nō læditur. Vbiq; beato corpori defertur sanctitas, ubiq; uirginitas. Nouus illud uenter cōcipit, nouus tumulus includit. Dominica ergo & uirgo uulua, & uirgo est sepultura. Quin potius ipsam sepulturā uuluā dixerim, est enim similitudo non parua. Sicut enim dominus de matris uulua uiuus exiuit, ita de Ioseph sepultura uiuus surrexit: & sicut tunc de utero ad prædicandū natus est, ita & nunc ad Euangelizandū renatus est de sepulchro, nisi quòd gloriosior ista est quàm illa natiuitas. Illa enim corpus mortale genuit, hæc edidit immortale. Post illā natiuitatē ad inferos descenditur, post hanc remeatur ad cœlos. Religiosior planè est ista quàm illa natiuitas. Illa enim totius mundi dominū nouem mensibus in utero clausum tenuit, hæc autem tridito tantū tumuli gremio custodiuit. Illa cunctorum spem tardius protulit, & hæc omnium salutem citius suscitauit.

Exod. 17 — Luc. 23

De sepulchro domini nostri Iesu Christi. Sermo LVII

Eiusdem autoris.

Fortasse quis dicat de prioris dominicæ prædicatione, in qua prædicauimus non minorem esse gloriam quòd tumulus Ioseph suscitauerit dominū quàm quòd eum sanctæ Mariæ uterus procrearit: quę comparatio uentris & tumuli, cùm illa ex intimis uisceribus edidit filium, hic autem solummodo locum præstiterit sepulturæ? At ego dico non minorem Ioseph affectum fuisse quàm Mariæ. Siquidem illa utero dominum, hic corde concepit. Illa saluatori membrorum suorum secretum præstitit, hic secretum sui corporis non negauit. Illa dominum pannis inuoluit cùm natus est, hic linteis cùm recessit. Illa perunxit beatum corpus oleo, hic aromatibus honorauit. Conueniunt ergo sibi obsequia, cōuenit & affectus. Vnde necesse est & meritum conuenire: nisi quod angelus Mariam ad obsequium admonuit, Ioseph autem sola iustitia persuasit. Ioseph in suo sepulchro posuit dominum. Legimus in Propheta: Sepulchrū patens est guttur eorum. Si ergo sepulchrum patens est guttur hominum, uide ne forte secundum hanc similitudinem dominum Ioseph non tam in sepultura terrena posuerit, quàm in monumento sui pectoris collocarit, & custodiendum illum susceperit nō tam memoria fragili elementorum, quàm memoria sancta uirtutum. Hæc enim uirtutum fidelis est memoria, quæ intra se continens Christum, lædi eum hæreticorū corruptione non patitur. De qua memoria in sacris dicit dominus: Quotiensc unq; hoc facietis in memoriam mei facietis, donec ueniam. Quotiensc unq; enim Christum loquimur, totiens eum sacri

Psal. 5. & 13 — Luc. 22

eum sacri oris memoria commendamus. Sepulchrum ergo patens est guttur eorum. Recte plane dicit Propheta. Sepulchrũ enim Christi patens est Euangelistarũ beatum guttur, per quod illud æterno literarũ thesauro condiderunt. Patens autẽ sepulchrum ideo dicitur, quia qui uult ad Christi peruenire mysteriũ, nõ ingreditur ad illud nisi per Euangelicæ scripturæ secretum. In literarum enim sacrarũ quasi quodam nouo uasculo commendandus est dominus. Quisquis igitur illum uidere desiderat, ibi & passionis eius sacramentum inuenit, & resurrectionis gloriam recognoscit. Patens ergo guttur sanctorum est. Vnde Apostolus ad Corinthios ait: Os nostrum patet ad uos ô Corinthij, inuitans eos ut per prædicationis suæ semper apertam ianuam ingrediantur Christi secreta mysteria. In hac igitur pectoris memoria collocatur dominus à Ioseph, ut in iustitiæ sede requiescat, & habeat filius hominis ubi caput reclinet. Videamus igitur quare saluator in aliena sepultura ponatur, ac suam non habeat sepulturam. Ideo in aliena sepultura ponitur, quia pro aliorum moriebatur salute. Mors enim ista non illi illata est, sed nobis delata. Mors ista nõ illi accidit, sed nobis proficit. Vt quid ergo ei propria sepultura, qui in se mortem propriam non habebat? Vt quid illi tumulus in terris, cuius sedes manebat in cœlis? Vt quid illi sepultura, qui tridui tantum temporis spatio non tam in sepulchro mortuus iacuit, quàm uelut in lectulo dormiens conquieuit? Ipsa enim temporis breuitas declarat somnum potius fuisse quàm mortem. Sepulchrum autem, mortis est habitaculum necessarium. Necessarium ergo nõ erat mortis habitaculum Christo, qui uita est: nec opus habebat semper uiuens domicilio defunctorum. Recte autẽ hanc uitã nos in nostro sepulchro condidimus, ut cum ipso uiuificante mortẽ nostrã à mortuis surgeremus. Vnde & illa Maria Magdalene quæ dominũ inter cæteros defunctos in sepulchro quærebat, arguitur, & dicitur illi: Quid quæris uiuentem cum mortuis? Hoc est: Quid quæris apud inferos, quem redijsse iam constat ad superos? Quem illa adhuc non intelligens, nec cognoscens, respondit illi: Domine si tu tulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum, & ego illum tollã. Existimabat enim illum, sicut dicit scriptura, hortulanũ esse. Sancta ergo & simplex fœmina Christũ requirebat à Christo, ac deuotione mentis prophetat & nescit. Ait enim domino de semetipso: Si tu tulisti eum, dicito mihi. Recte interrogat, si tu tulisti enim, ipse enim tulit corpus suum, qui suscitauit. ipse tulit corpus, qui illud iacens & dormiens sua aspiratione collegit. ipse tulit corpus, qui diuinitatis illud uirtute gestans portat ad cœlos. Atq; ideo mulier sapienter interrogat & requirit: Si tu tulisti eum, dicito mihi, ubi posuisti eum? Hoc est, si illud auferens de sepulchro ad paradisum transtulisti. Audierat enim illum dicentem Latroni: Hodie mecum eris in paradiso. Aut certe de infernis in patris dextera collocasti, sicut ait Apostolus: Quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est ad dexteram dei. Beatus ergo qui ita quærit Christum dominũ, ut credat eum & in paradiso constitutum, & in cœlestibus collocatum. Nam qui eum aut in infernis requirit, aut tumulis, dicitur ei: Quid quæris uiuentem cum mortuis?

2.Cor.6 · Matth.8 · Ioann.20 · Luc.23 · Colos.3 · Ioann.20

De Maria Magdalene. Sermo LVIII

Eiusdem cuius & præcedētes.

Haeret adhuc sensibus uestris fratres, hoc nos ante dies paucissimos prædicasse, quòd Maria Magdalene non leuiter fuerit obiurgata, cur post resurrectionem dominum quæreret in sepulchro, quòd non reminiscens uerborũ eius, quibus se ab inferis tertia die rediturum esse dixerat, putaret eum inferni legibus detineri. Arguitur enim non leuiter cur non memoraretur resurrectionis promissum, ac mortis scrutaretur indiciũ. Fides enim humilis & ignara quærit quod nescit, obliuiscitur quod docetur. Festina quidem est ad obsequium, sed nõ perfecta est ad credendũ. anxia enim est de dominicæ carnis iniuria, sed incerta est de resurrectionis gloria: plorat quidem amore Christi, sed mœret desperatione corporis non reperti. perijsse putat quem iam regnare constabat. scrutatur enim in tumulo quem uocare potius deberet è cœlo. increpatur igitur sancta Maria tanquã pigrior ad credendum, & cùm, sera licet, dominum cognouisset, dicitur ei à saluatore: Noli me tangere, quia nondum ascendi ad patrem. Noli me tangere, increpationis uerbum est, hoc est, noli me tangere manibus, quoniam resurrectionem meam mentis obliuione non retines. Non potes me corporis tenere complexibus, quem fidei perfectione non tangis. Prohibetur à tactu, quæ amisit auditum. Noli me, inquit, tangere, quia nondum ascendi ad patrem. Videamus quomodo nondum ad

Ioann.20

patrem ascenderit Christus, cùm ipse dicat, quia pater in me, & ego in patre. Quomodo ergo non ascendit ad patrē, à quo per indiscretam diuinitatis substantiā nunquā est separatus? Dum enim unus in uno manet, semper patrē filiūq; simul esse significat. Aut nunquid illuc ascendere se dicit filius, ubi antè habitat quàm ascendat? Dixit enim idem dominus: Nemo ascēdit in cœlū nisi qui descēdit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo. Si ergo cùm descendit saluator, in cœlo est, multo magis etiā priusquam ascendat, in cœlo est. Sed uide ne forte ad obiurgationem Mariæ uox ista pertineat, cui paulò antè inter sepulchra quærenti dominū dicitur: Quid quæris? uiuentem cū mortuis? Nunc addatur noli me tangere, quia nondum ascendi ad patrem, hoc est, quid me cōtingere cupis, quę me dum inter tumulos quæris, adhuc ad patrem ascendisse non credis? quæ dum me inter inferna scrutaris, ad cœlestia redijsse diffidis? dum inter mortuos quæris, uiuere cum deo patre meo nō speras? Nondum, inquit, ascendi ad patrē, hoc est, tibi nondum ascendi ad patrem, quia apud fidē tuam adhuc detineor in sepulchro. Quantum in te est enim adhuc humilibus immoror, adhuc inhæreo terrenis, quia nondum me fides tua eleuauit ad cœlum. Quid ergo me festinas cōtingere ut dei filiū, quem redeuntē ad patrē mentis deuotione non sequeris? Quisquis igitur uult contingere dominum saluatorē, prius illū debet fide sua ad dexteram diuinitatis imponere, & credulitate cordis collocare in cœlestibus potius quàm inter defunctos inquirere. Illi autē ascendit dominus ad patrē, qui eum semper esse credit in patre. Ascendit beatis Apostolis ad patrē, quibus ait: Qui me uidet, uidet & patrē. Ascendit Ioanni Euangelistæ, qui apud patrē eum quæsiuit & reperit, atq; ideo ait: Et uerbū erat apud deū, & deus erat uerbum. Ascendit etiā beato Paulo, qui non contentus solum se scire quod nouerat, nos quoq; docuit quemadmodū saluatorem in cœlestibus quæreremus, dicēs: Quæ sursum sunt quærite: ubi Christus est in dextera dei sedens. Et ut nos ab hac humili uel terrena inquisitione Mariæ penitus submoueret, addidit dicens: Quæ sursum sunt, sapite, nō quæ super terram. Ergo iam non super terram, nec in terra, nec secundū carnē debemus quęrere saluatorē, si uolumus eum inuenire atq; contingere, sed secundum diuinæ maiestatis gloriam, ut dicamus cū Apostolo Paulo: Nunc autē secundum carnem non nouimus Christum. Igitur & Stephanus beatus fide sua non super terrā quæsiuit Christum, sed stantem illum ad dei dexteram recognouit, ibi illum reperit, ubi mentis deuotione quæsiuit. Non solū autem Stephanus in cœlo uidet Christum, sed eum & martyrio suo tangit. Tangit enim dominū, cùm pro inimicis suis orans uelut fide sua tenens illum dicit: Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Intelligite ergo quanta deuotionis est gloria. Maria iuxta dominum constituta eum tangere non meretur, Stephanus in terris positus Christū tangit in cœlo. Illa inter angelos præsentem non uidet saluatorem, Stephanus inter Iudęos dominum cernit absentem.

Ioann. 3 | ibidem. 20 | ibidem. 14 | Ioan. 1 | Colos. 3 | ibidem. | 2. Corin. 5 | Act. 5

De auaritia & Anania. Sermo LIX

Maximi Episcopi.

Retinet dilectio uestra fratres ante dies cùm plebis eius quæ sub beatissimis Apostolis fuit, unanimitatem largitatemq; prædicatemus, usq; ad Ananiæ nos auaritiam peruenisse, qui illo tempore in totius generis purissima uita tanquam ouis morbida solus inuentus est. Tanta enim infectus erat auaritiæ pestilentia ut sanctus eum Petrus non tam emendare uoluerit, quàm damnare. Legerat enim: Eijce de concilio pestilentem, & exibit cum eo omnis cōtentio. Solus ergo in cœtu sancto pestilens fuit, qui cunctis cōtemptu pecunię, lucrum uitę requirentibus, ipse tantum lucrū magis pecuniæ mercatus est quàm salutis, & dum precij sperat compendium, animæ reperit detrimentum. Ab apostolis igitur Ananias auarus inuentus est, iam nostra excusatur humilitas. Minus enim mirandū est abundare sub nobis hoc uitiū, cùm sub Apostolis cœperit pullulare: & si illorum authoritas hęc in Anania emendare non potuit, nobis quid imputabitur si eadem in plerisq; fratribus corrigere non ualemus? In Anania enim Petrus auaritiā si potuisset corrigere, non punisset: sed dum illū punit, alios corrigit. Voluit enim ut pœna ad unum, metus autem ad plurimos perueniret. Exemplum ergo auaris omnibus in Anania propositum est: ut qui eiusdem criminis reus fuerit, eiusdem supplicij in iudicij die sententia feriatur. Grande igitur malum est auaritia, imò malorū omnium est origo, sicut ait Apostolus: Radix autem omnium malorum est cupiditas: quam quidam appetentes errauerūt à fide. Vides ergo quia qui pecuniam appetit, fidē perdit:

Prouer. 22 | 1. Tim. 6

qui

qui aurum redigit, gratiam prodigit. Auaritia enim cæcitas est, errorem religionis inducit. Cæca inquam est auaritia, sed diuersis fraudum oculata ingenijs, non uidet quæ diuinitatis sunt, sed cogitat quæ cupiditatis sunt. Semper enim quanuis diues sit, cogitat unde uel ex malo adquirere, totã uitam negocium putat, compendiorum etiam omnia supprimens, inanis præstationis suæ fœnus imponit. Erubescit usuræ nomen, & lucrum nõ erubescit usuræ. Semper ergo auarus alieno utitur, alieno se pascit damno, est illi præda egestas alterius, est illi lætitia fletus alienus, sicut nuper factũ uidimus. Quo amissa deplorant, super quæ inuasa plerique gratulantur? Ecce senex pater captum deflet filiũ, & tu iam super eum uelut seruulũ gloriaris. Innocens rusticus perditum ingemiscit iuuencũ, & tu eo rus tuũ excolere disponis, & fructus te putas posse capere gemitibus alienis. Ecce religiosa uidua tota supellectile dispoliatam domum suam dolet, & tu eadem supellectile domum tuam ornatam esse lætaris. Dic mihi ô Christiane, non compungeris, non constringeris cùm uides in hospitio tuo lachrymas alienas? Dicit scriptura sancta ad filios Israel: A bestia captũ ne tetigeritis, pollutũ enim & contaminatũ est quicquid fera cruenta contigerit. Et per hoc deterior bestia est, quisquis sumit quod bestia superauit. Dic igitur mihi tu Christiane, cur prædam relictam à prædonibus præsumpsisti? Cur laceratum & contaminatum, sicut ipse putas, tuis ædibus importasti? Cur quod hostilis superauit bestia, tu sæuior bestia deuorasti? Aiunt plerique lupos leonum subsequi solere uestigia, & non longe ab eorum uenatibus aberrare, scilicet ut rabiem suam rapina satient aliena: & quod leonum saturitati remanet, id luporum rapacitate consumatur. Sic & isti auaritiæ lupi prædonum uestigia subsecuti sunt, ut quod illorum rapacitati superauit, horum cederet feritati. Sed forsitan emisse te dicis, & ideo auaritiæ crimen euadis. Non ita solet constare emptio atque uenditio. Bonum est emere, sed in pace, quod propria uoluntate uenditur, non in deprædatione. Respice contractus originem, uenditionis authorem, precij quantitatem, & intelligis prædæ magis, non uenditionis emptorem. Vnde enim barbaro auri gemmarumque monilia? Vnde pellito serica uestimenta? Vnde rogo Romana mancipia sumis? Scimus ea comprouincialium nostrorum esse uel ciuiũ: Facit ergo ut Christianus & ciuis, qui ideo emit ut reddat.

Exod. 22

De festo Pentecostes, & de Psalmo centesimonono. Sermo LX

Item Maximi episcopi.

NOsse credo uos fratres quæ sit ratio quòd uenerabilem hanc pentecostes diẽ non minore letitia celebremus, quàm sanctum pascha curauimus: & quod eadem deuotione huius solennitatis obseruantiam decurrimus, sicut illius obsequia festiuitatis impleuimus. Tunc enim, sicut modo fecimus, ieiunauimus sabbato, uigilias celebrauimus, orationibus pernoctanter institimus: unde necesse est similis obseruantia similem lætitiam subsequatur. Est lætitia plane consimilis. Tunc enim ab inferis resurgentem suscepimus saluatorem, modo autem spiritum sanctum expectamus è cœlis. Tunc anxij & soliciti Christi precabamur aduentum, modo trepidi & ieiuni Paracleti desideramus aduentũ. In omnibus enim deus saluti prouidit humanę. Tũc enim nobis ad resurgendum tartara saluator aperuit, modo nobis ad regnandum Paracletus cœlestia reserauit: & quibusdam quasi profectuum gradibus, tunc de morte ad uitam didicimus remeare, modo autem de terris ad cœlos meditamur ascendere. Hęc autem omnia operatur in nobis Christus dominus, qui priusquam rediret ad cœlos, promisit discipulis suis dicens: Cùm autem ascendero, rogabo patrem meum, & mittet uobis aliũ Paracletum qui uobiscum sit in æternum, spiritum ueritatis. Vnde credendum est ad patrem peruenisse Christũ, cùm uidemus ad Apostolos descendisse Paracletum. Credendum inquam est, sicut ait de saluatore Dauid, in dei dextera considere: quia cernimus spiritum sanctum, sicut promisit dominus, in discipulis exultare. Ait ergo Propheticus psalmus: Dixit dominus domino meo, sede ad dexterã meã. Secundũ cõsuetudinem nostrã illi consessus offertur, qui aliquo opere perfecto uictor adueniẽs honoris gratia promeretur ut sedeat. Ita ergo & homo Iesus Christus passione sua diabolum superans, resurrectione sua inferna reserans, tanquã perfecto opere ad cœlos uictor adueniẽs audit à deo patre, sede ad dexteram meam. Nec mirum si unius sedis offertur filio consessus à patre, qui unius est substantię & naturæ cũ patre. Cur autem ad dexterã filius esse dicatur, moueat aliquem fortasse. Licet enim dignitatis gradus nõ sit, ubi plenitudo diuinitatis est:

Ioann. 14

Psalm. 109

tamen ideo ad dexteram sedet filius, non quo præferatur patri, sed ne inferior esse credatur. Et ideo ad dexteram filius, quia secundum Euangelium ad dexteram oues, ad sinistram uerò constituentur hœdi. Necesse est ergo partem ouium primus agnus obtineat, & secuturo immaculato gregi locũ dux immaculatus anticipet, sicut ait Ioannes in Apocalypsi dicens: Hi sunt qui sequuntur agnum quocunq; uadit, qui se cum mulieribus nõ coinquinauerũt. Refert ergo Propheta Dauid: Dixit dominus domino meo, sede ad dexteram meam: hoc est, dominus pater domino deo Christo filio throni sui offert sublimem consessum, & honoris gratia ad dexteram suam illum æterna sede constituit. Legimus in Actibus apostolorum, dicente beato Stephano cùm lapidaretur à Iudæis: Ecce uideo cœlos apertos, & Iesum stantem ad dexteram dei. Videamus ergo quæ sit ratio quod idem dominus à Dauid sedens prophetatur, stans uerò à Stephano prædicatur. Primo omnium deus qui incorporalis est & inuisibilis (Est enim spiritus, sicut ait dominus: Deus autem spiritus est) sedere aut stare quomodo potest: deinde autem quali subsellio sedeat deus, qui infinitus est & immensus, & intra se ipse magis creaturam cunctã contineat? Hæc autem propterea à sanctis uiris dicta arbitror esse de domino, non quo sint contraria sibi: sed ut modo eius potentia, modo misericordia describatur. Nam utiq; pro potestate regis sedere dicitur, pro bonitate intercessoris stare suggeritur. Ait enim beatus Apostolus: Quia aduocatum habemus apud patrem Iesum Christũ. Iudex ergo est Christus, cùm residet: aduocatus est, cũ assurgit. Iudex planè Iudæis, aduocatus Christianis. Hic enim stans apud patrem, Christianorum licet peccantium causas exorat: ibi residens cum patre Pharisæorum persequentium peccata condemnat. Illis indignãs uehementer ulciscitur, his interueniens leniter miseretur. Hic stat, ut suscipiat Stephani martyris spiritum: ibi residet, ut condemnet Iudæ proditoris admissum.

Matth. 25 | Apoca. 14 | Psalm. 109 | Act. 7 | Ioann. 4 | 1. Ioann. 2

Item de Pentecoste. Sermo LXI

Eiusdem.

Scire debet sanctitas uestra fratres hanc sanctam Pentecostes diem qua ratione curemus, uel cur istorum quinquaginta dierum numero sit nobis iugis & continuata festiuitas: ita ut hoc omni tempore neq; ad obseruandum indicamus ieiunia, neq; ad exorandũ deum genibus succidamus, sed sicut dominica solemus facere, erecti & feriati resurrectionem domini celebramus. Dominica enim nobis ideo uenerabilis est atq; solẽnis, quia in ea saluator uelut sol oriens discussis infernorum tenebris luce resurrectionis emicuit: ac propterea ipsa dies ab hominibus seculi dies solis uocatur, quòd ortus eã sol iustitiæ Christus illuminet. Instar ergo dominicæ tota quinquaginta dierũ curricula celebrantur, & omnes isti dies uelut dominici deputantur, Resurrectio enim dominica est. Nam in dominica resurgens saluator reuersus ad homines est, & post resurrectionẽ tota quinquagesima cũ hominibus cõmoratus est. Aequalis ergo eorum necessarium ut esset festiuitas, quorum ęqualis esset & sic quantitas. Sic enim disposuit dominus, ut sicut eius passione in quadragesimæ ieiunijs contristaremur: ita eius resurrectione in quinquagesimę ferijs lętaremur. Nõ igit ieiunamus in quinquagesima quia in his diebus nobiscum dominus cõmoratur. Nõ inquã ieiunamus præsente domino, quia ipse ait: Nũquid possunt filij sponsi ieiunare quandiu cum illis est sponsus? Cur enim abstineat corpus à cibo, cùm anima pręsentia domini saginatur? Non potest enim esse ieiunus, qui reficitur gratia saluatoris. Societas enim Christi quodammodo esca est Christiani. Reficimur ergo in quinquagesima nobiscũ domino cõuersante. Cùm autem post hos dies ascendit ad cœlum, iterum ieiunamus, sicut ait idem saluator, dicens: Venient autem dies cùm auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabũt in illis diebus. Cùm enim Christus ascendit ad cœlum, nostris aufertur obtutibus, famem patimur non corporis, sed amoris, & non tam cibi ieiunio quàm desiderio laboramus. Desideria enim quædam nostri sustinent oculi, dum non perspiciunt quem requirũt, sicut ait Propheta: Defecerunt oculi mei dum spero in deo meo. Defecerunt enim Prophetæ oculi, quia nondum uidebat quẽ sperabat se esse uisurum. Sic nanq; apostolorum defecerunt oculi cùm euntem ad cœlum dominum nequeunt intueri, secundum quod ait Lucas dicens: Et uidentibus illis eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorũ. Stabãt enim beati apostoli toto suspensi corpore, & ascendentẽ ad cœlum dominum, quia incessu pedũ nõ poterant, oculis sequebantur: & licet ad deducendum saluatorẽ uisio humana deficeret, fidei ta-

Luc. 5 | ibidem. | Psalm. 68 | Act. 1

dei tamen deuotio non deficit. Vsq; ad nubem enim Christum deducunt, usq; ad cœlos autem cum Christo fidei deuotione comitantur. Vnde ait Apostolus sciens fidē nostrā in cœlis esse cum domino: Nostra autem conuersatio in cœlis est. Nubes ergo ab oculis Apostolorum suscepit saluatorem. Videamus ergo quæ ista nubes sit, quàm splendida, quàm præclara, quæ lucem mundi Christum suscipere meretur. Neq; enim poterat obscura esse ac tetra uel tenebrosa, quia scriptum est: Et tenebræ eam nō cōprehenderunt. Tenebræ enim lucem gestare non poterant. Illa enim est nubes quæ ascendentē suscepit Christū, quę & testimonium Christo etiā in monte perhibuit, de qua ait Euangelista: Vox in nube audita est dicens: Hic est filius meus dilectus, ipsum audire. Non igitur nubes suscepit Christum, sed deus pater recepit filium, & occursu quodam pietatis ascendentem illum gremio molliore complectitur. Nam ideo pater dicitur suscipere filiū nubis umbraculo, ut ostendatur refrigerio quodam fouere eius uulnera passionis. Post crucem enim, post iniurias, post inferos non est maius Christo refrigerium, nisi quod uirtute diuinitatis obumbraretur, sicut in natiuitate eius ad Mariā dicitur: Et uirtus altissimi obumbrabit tibi. Altissimus ergo pater, qui nascēte Christo obumbrauit in uirtute Mariæ, ascendentem eum suscepit in nube. Semper enim deus quos post iniurias perducit ad requiē, protegit eos nubis umbraculo: sicut filios Israel liberatos de Ægypto nubis columna protexit, & ut post multum laborem eos in terram repromissionis induceret, refrigerij fouit umbraculo, sicut ait Propheta: Expandit nubem ad protegendum eos: Expandit enim nubem ne siccitate eremi fatigarētur, etiam solis ardore. Lętemur ergo in hac sancta die, sicut in pascha lætati sumus. Est enim in utraq; die similis eadēq; solennitas. In pascha enim omnes gentes baptizari solent. In pentecoste autem Apostoli baptizati sunt, sicut ait dominus discipulis suis ascensurus ad cœlum: Ioannes baptizauit aqua, uos autem spiritu sancto baptizabimini, quem accepturi estis nō post multos hos dies. Et ideo dicit Lucas: Cùm autem complerentur dies pentecostes, factus est subitò sonus de cœlo tanquam aduenientis spiritus ualidi, seditq; super singulos eorum.

Philip. 3 *Ioan. 1* *Matth. 17* *Luc. 1* *Exod. 13* *Psalm. 104* *Act. 1* *Ibidem. 2*

Item de Pentecoste. Sermo LXII

Maximi Episcopi.

Non incommode ante dies complures, sicut retinetis fratres, prædicatio nostra processit, in qua descripsimus quòd caro domini rediuiuo ueluti nitore floris de tumulo germinauerit, quem tumulum situm in hortulo Euāgelista testatus est, unde non incongrue prosecuti sumus. Conueniens enim erat, ut flos preciosior in hortulo gigneretur, & bonæ frugis commendatum solo semen, intra septa domestica & amœna uirentia in salutem omnium pullularet. Christi enim resurrectio cunctorum est redemptio populorū. Ergo in hortulo saluator rediuiuū corpus assumit, & inter florentes arbores & candētia lilia carne iam mortua reflorescit, & ita germinat de sepulchro, ut germinātia & nitentia cūcta reperiat. Sic ēm post hyemalis rigoris frigidā quodammodo sepulturam pullulare elemēta omnia festinarūt, ut resurgēte domino & ipsa consurgerēt. Nā utiq; ex resurrectione Christi aer salubrior est, sol calidior, terra fœcundior, ex eo surculus uirescit in fruticē, herba crescit in segetē, uinea pubescit in palmitē. Si igitur cum reflorescit Christi caro, omnia floribus uestiuntur: necesse est ut cum idem fructum affert, etiam uniuersa fructificent, sicut ait idem dominus: Nisi granū tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: cùm autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Refloruit igitur dominus cùm resurrexit è tumulo: fructificat, cùm ascēdit ad cœlum. Flos est, cùm de inferioribus terræ gignitur: fructus est, cùm altissima sede recōditur. Granum est, sicut ipse ait, cùm solus crucem patitur: fructus est, cùm plurima Apostolorum credulitate circundatur. Is enim post resurrectionem quadraginta diebus cum discipulis conuersatus, tota illos sapientia maturitatis edocuit, & ad bonam frugem eos omni disciplinarum fœcunditate conuertit. Deinde ascendit ad cœlum, ad patrem scilicet, fructū carnis præferēs, in discipulis iustitiæ semina derelinquens. Ascendit ergo ad patrem dominus. Meminit sanctitas uestra quòd aquilæ illi de psalterio, cuius innouatam iuuētutem legimus, comparauerim saluatorem. Est enim similitudo non parua. Sicut ēm aquila humilia deserit, alta petit, cœlorū uicina conscēdit: ita & saluator humilia inferni deseruit, paradisi altiora petijt, cœlorum fastigia penetrauit. Et sicut aquila relictis terrenis sordibus in sublime uolans purioris aeris salubritate perfruitur:

Ioan. 12 *Psal. 120* *Supra sermone. 54*

ita & dominus terrenorum fæcem deserēs peccatorum, in sanctis suis uolitans, purioris uitæ simplicitate lætatur. Per omnia igitur aquilæ cōparatio cōuenit saluatori. Sed quid facimus quod aquila prędā frequenter diripit, tollit frequēter alienū: Nec in hoc tamen dissimilis est saluator. Prædam enim quodammodo sustulit, cum hominem quem susceperat, inferni raptū faucibus portauit ad cœlū, & alienæ dominationis, id est diabolicæ potestatis seruum de captiuitate erutum duxit ad altiora captiuum, sicut scriptū est in Propheta: Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Quæ sententia utiq; sic intelligitur, eo quod captiuitatem hominis, quem sibi diabolus captiuauerat, illi eruendo sibi dominus captiuarit, & ipsam (sicut ait) captiuitatem captam ad cœlorum alta sustulerit. Vtraq; igitur captiuitas uno uocabulo nuncupať, sed non æqualis utraq; est. Diaboli enim captiuitas seruituti subijcit: Christi autem captiuitas restituit libertati. Ascēdit, inquit, in altum, captiuam duxit captiuitatē. Quàm bene triumphum domini Propheta describit. Solebat (sicut dicunt) tegum triumphantium currus, captiuorum pompa præcedere. Ecce dominum euntem ad cœlos non præcedit, sed comitatur gloriosa captiuitas: nō ante uehiculum ducitur, sed ipsa euehit saluatorem. Quodam enim mysterio dum filius dei filium hominis sustulit ad cœlū, ipsa captiuitas portatur, & portat. Quod autem ait, Dedit dona hominibus: hoc uictoris insigne est. Post triumphum enim uictor semper dona largitur, & proprio regno residens, seruulorum gaudia muneratur. Sic Christus dominus uictor diabolicum post triumphum residens ad dexteram patris, hodierna die discipulis dona largitus est, non auri talenta, non argenti metalla, sed spiritus sancti cœlestia munera: ut inter cæteras gratias Apostoli etiam linguis uarijs loquerentur, hoc est, ut Hebrææ nationis homo, Christi gloriam Romanæ facundiæ, eloquentia personaret, & redemptionem generis humani peregrinæ aures, quia lingua prædicante lingua non caperent, propria loquela cognoscerent. Omnis lingua in prædicatione Christi resoluitur, ut maiestatem eius omnis loquela fateatur, sicut ait sanctus Dauid: Non sunt loquelæ neq; sermones, quorum non audiantur uoces eorum. Ne miremini autem quod ad dexteram patris residere diximus filium. Ad dexteram enim residet, non quia maior patre, sed ne minor patre esse credatur, sicut hæretici blasphemare consueuerunt. Sicut enim diuinitas honorificentię gradum nescit, ita scriptura sancta nouit obuiare blasphemijs.

Psalm. 67 | ybidem | Act. 2 | Psalm. 18

De natali sancti Ioannis Baptistæ. Sermo LXIII

I N sancti ac beatissimi Ioannis Baptistæ laudibus cuius natalem hodie celebramus, quid potissimū prædicem nescio: utrum quòd mirabiliter natus sit, an quod mirabilius sit occisus. Natus eñ est in prophetia, in ueritate peremptus est, nascendo annunciauit Saluatoris aduentum, moriendo condemnauit Herodis incestum. Vir enim sanctus & iustus, & qui præter cōmunem hominū natiuitatem ex repromissione generatus fuerat, hoc de deo meruit, ne cōmuni cum cęteris de seculo morte discederet: sed corpus quod domino donante susceperat, dominū confitendo deponeret. Ergo Ioannes per omnia uoluntatē domini fecit, quia propter opus domini & natus est et defunctus. Nam ut natiuitatis eius seriem breuiter repetamus, cum essent pater eius Zacharias & mater eius Helizabet ætatis senectute defessi, & nulla filiorum prole gauderent, procreandi etiam illis liberos tēpus florentissimū præterijsset, ita ut de suscipienda iam sobole ipsa etiā eos uota deficerent, subita per angelū repromissione donantur, & nasci Ioannem Gabriel sanctus annunciat dicens: Ne timeas Zacharia, ecce exaudita est deprecatio tua, & uxor tua Helizabet concipiet & pariet filium. Exaudita est inquit, oratio tua. unde intelligimus quòd Ioannem Zachariæ iustitia magis orando genuerit, quàm Helizabet senectus procurādo susceperit. Hinc inquā intelligimus quod Ioannē obsecratio creauerit, non uoluptas. Cum enim materni uteri uiscera ætatis senectute frigescerent, & fessi corporis membra fœcunditatis gratiā perdidissent, cōtra impossibilitatem corporis, contra sterilitatem uiscerum, Zachariæ precibus Helizabet uterus intumescit, & concipit Ioannem, nō natura, sed gratia. Vnde necesse erat sanctum nasci filium, qui non tam cōplexibus quàm orationibus gigneret. Minus aūt mirari debemus quod tantam Ioannes gratiam in nascendo meruerit: debuit enim præcursor & præuius Christi aliquid simile habere natiuitati domini saluatoris. Siquidē dominus de uirgine

Luc. 1

uirgine gignitur, Ioannes de sterili procreatur. Ille de adolescentula, iste de iam fessa generatur. Habet ergo & huius natiuitas aliquid gloriæ atq; miraculi. Quamuis enim uilior partus mulieris uideatur esse quàm uirginis, tamen sicut Mariam suspicimus quod uirgo peperit, ita in Helizabeth miramur quod anicula procreauerit. Quod quidem factũ, mysterium aliquod arbitror continere, ut Ioannes qui Veteris testamenti figuram gerebat, senis mulierculę frigido sanguine nasceretur. Dominus autẽ qui regni cœlestis Euangelium prædicaret, feruentis iuuenculæ flore progrederetur. Maria enim conscia uirginitatis miratur fœtum uisceribus inuolutum: Helizabeth autem conscia senectutis erubescit partũ utero prægrauato. Dicit enim Euangelista: Occultabat se mensibus quinque. Illud autem quàm mirandum, quod idem Gabriel archangelus utriusq; natiuitatis officium repræsentat? Zachariam solatur incredulum, cõfidẽtem Mariam cohortatur. Ille cur dubitauerit, uocem perdidit: hęc quia statim credidit, uerbum salutare concepit. Hoc etiam in laudibus Ioannis minimè tacendum uidetur, quod nondum natus etiam prophetat: & adhuc in materni uteri finibus cõstitutus, aduentũ Christi, quia uoce non poterat, gaudijs confitetur. Dicit enim Helizabeth ad sanctam Mariam: Simul ut facta est uox salutationis tuæ, exultauit in gaudio infans in utero meo. Exultat enim Ioannes antequam nascatur, & priusquam mundi oculis habitum recognoscat, iam spiritu mundi dominũ recognoscit. In quo arbitror propheticã conuenire sententiã, quę dicit: Priusquam te formarẽ in utero, noui te: & priusquã exires de uulua, sanctificaui te. Vnde mirari non debemus quod ab Herode missus in carcerẽ, clausus Christum semper suis discipulis intimaret: cùm etiam clausus in utero eundem dominum gestibus prædicarit.

Ibidem *Ibidem* *Hierem. 1*

Item de natali sancti Ioannis Baptistæ. Sermo LXIIII

S Ancti Ioannis Baptistæ natalem hodie prosecuturus tacere uellem, & laborem atq; imperitiam meã silẽtio coercere. sed enim ipsa uis nominis minime me silere permittit. Nã nuncupatio uocabuli ipsius, pectoris nostri urget secreta, silentij nostri resoluit arcana, & quod dissimulatione reticetur, admiratione cõpellitur. Si enim pater Zacharias cùm eum nominauit, uocẽ recepit: quãto magis nos cum laudemus illũ, eloquiũ promeremur: & si illius os cum in seculo nascerẽ aperuit, quãto magis cùm pro Christo patitur, ora nostra fœcũdat? Cũ enim Zacharias pater eius propter incredulitatẽ natiuitatis illius ad angelo Gabriele silentij esset taciturnitate mulctatus, etiam diu mutus uerborũ dispendio mentis secreta uelaret, subito nato Ioanne filio, cùm apud proximos esset contentio quo nomine uocaretur, offeruntur patri tabulæ, ut uocabulũ eius pro sui arbitrio ipse describeret, & quod sermone non poterat, literis loqueretur. tunc mirũ in modũ acceptis pugillaribus ut stylũ figeret, linguam resoluit, ac literas sermone præuenit, & Ioannẽ non testatus est, sed locutus. Videte igitur sancti Baptistæ meritũ, uocẽ patri reddidit, sacerdoti eloquentiã reparauit. Videte inquam meritum, os quod Angelus alligauerat, Ioannes absoluit: quod Gabriel obstruxerat, paruulus reserauit, quanquã & ipse sit Angelus, sicut scriptũ est de eo: Ecce mitto angelũ meũ ante faciem tuã. Respicite igitur Ioannẽ, quanta uis sit eius uocabuli, cuius nuncupatio reddidit muto uocẽ, patri pietatẽ, populo sacerdotẽ. Prius enim erat tacens lingua, steri lis filio, priuatus officio: at ubi Ioannes nascitur, fit repẽte pater propheta uel potifex, loquela usum recipit, prolẽ affectio suscipit, sacerdotẽ functio recognoscit. Cum ergo tanta uis sit eius uocabuli, dicturi de eo, & si tacere uolumus, silere non possumus. Ipse enim Ioannes uox clamantis dicitur. Quis igitur qui uocẽ laudet & taceat? clamorem admiretur & mutus sit? Ait enim ipse de se: Ego sum uox clamantis in deserto. Videte quid dixerit. Nõ enim ait tantũ: Ego sum uox, sed & clamantis uox, scilicet ut ad fidẽ cõsequendam, uox aures penetret, clamor corda concutiat, uox regnũ prædicet, clamor iudicium comminetur. Magnus igitur Ioannes, cuius magnitudini etiam saluator testimoniũ perhibet, dicens: Inter natos mulierũ maior non est Ioanne Baptista. Præcellit cunctis, eminet uniuersis, antecedit prophetas, supergrediẽ patriarchas, & quisquis de muliere, inferior est Ioãne. Sed debemus diligẽter inquirere cur ita dominus dixerit, hoc est, inter natos mulierũ, & non potius dixerit, inter filios uirorũ non est maior Ioãne, cùm utiq; mulieres natos sine uiris habere non possint. Hoc autem dixit quia numerosior est proles mulierum quàm uirorum. Est enim mulieris filius, qui uiri filius non est. Deniq; sancta Maria

Luc. 1 *Malach. 3* *Ioan. 1* *Luc. 7*

Maria genuit filium, qui patrem hominē non haberet. Dominus enim est mulieris filius, & uiri filius nō est, sicut dicit Apostolus: Natum de muliere, factū sub Lege. Vt qui matrem in terris habet, patrē haberet in cœlis. Ergo in laudē Ioannis fœcundioris sexus generatio ponitur, ut nullius ab eo natiuitas separaretur. Dicit forte aliquis, si inter natos mulierum maior est Ioannes, nunquid etiā maior est saluatore? Absit. Ioannes enim natus mulieris. Christus autem uirginis natus est. Ille corruptibilis uteri finibus effusus est, iste impollutæ uuluæ flore progenitus. Ideo autem cum Ioannis natiuitate domini generatio deputatur, ne dominus extra ueritatem uideretur esse conditionis humanæ.

Gala. 4

De sancto Ioanne Baptista. Sermo LXV

D Iximus superiore dominica cùm silentij nostri ueniam peteremus, quòd pro salute communi sacerdotibus etiam tacentibus doctrina Euangelica non taceat, & quòd silentium eorum suppleret diuina sententia. Semper enim diuina scriptura loquitur & clamat, sicut scriptum est de Ioanne: Ego sum uox clamantis in deserto. Non enim tantum in illo tempore clamauit Ioannes, quo Pharisæis annuncians dominum saluatorem, dixit: Parate uiam domini, rectas facite semitas domini dei nostri sed & hodie clamat in nobis, & uocis suæ tonitruo deserta nostrorum concutit peccatorum. Ac licet sancta martyrij morte dormierit, uox tamen eius uiuit. dicit enim & nobis hodie: Parate uiam domini, rectas facite semitas eius. Semper enim scriptura diuina clamat & loquitur. Vnde & ad Cain dicit deus: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. Nulla utiq; sanguini uox est, sed clamare dicitur sanguis qui innocens effusus est, nō tam uere quàm causa, & interpellare dominū non prosecutione eloquij, sed indignatione commissi, ac reatum suum non tam uerborum accusare sermonibus, quàm cōscientiæ ipsius criminatione constringere. Quamuis enim malum factū si in uerba producatur, excusationem fortasse recipit, nisi conscientia reuoccetur, non potest excusari. Cōscientia enim reatum suū semper tacita sine contradictione conuincit & iudicat. Hodieq; ergo Ioannes clamat & dicit: Parate uiam domini, rectas facite semitas eius. Parare ergo iubemur uiam domini, scilicet non aggerem itineris, sed fidei puritatem. Dominus enim non terrenam semitam carpit, sed per secreta mentis incedit. Si quid igitur in hac uia fuerit moribus asperum, crudelitate durum, conuersatione pollutum, iubemur mundare, ex æqua re, componere, ut superueniens dominus nō offendat in nobis, sed magis reperiat uiam castitate puram, procliuem fide, eleemosynis eminentem. Quod autem tali itinere incedere soleat dominus, Propheta describit dicens: Iter facite ei qui ascendit super occasum, dominus nomen est ei. Sed uideamus, ipse Ioannes qui parare uiam domino iubet, quā ipse uiā parauerit saluatori. Per omnia plane aduenientē Christo tramitē uiç suç composuit & direxit. Nam fuit utiq; ieiunus, humilis, parcus & uirgo. Omnes enim has uirtutes eius Euangelista describens ait: Ipse autē Ioannes uestitū habebat de pilis camelorū, & zona pellicea circa lumbos eius. Esca autem eius erant locustæ, & mel syluestre. Quæ igitur maior causa humilitatis in propheta, quàm contemptis mollibus uestimentis, pilorum asperitate uestiri? Quæ deuotior fides, quàm pręcinctum zona paratum esse semper ad omne seruitutis obsequium? Quæ præclarior abstinentia, quàm spretis uitæ huius delicijs, stridulis uesci locustis ac melle syluestri? Quę omnia hęc quoniam prophetę usui erant, arbitror in his ipsis prophetiam fuisse. Nam utiq; cùm pręnuncius Christi uestimentum habebat camelorum asperitate contextū, quid aliud significat, nisi quod ipse Christus aduenienς usurus esset indumento humani corporis, quod erat peccatorum asperitate densatum? & quod uelut immundissimę bestię, hoc est gentilis populi circundatus exuuijs deformitatem eius ipse gestaret? Zona uerò pellicea quid aliud demonstrat, nisi hanc fragilem carnem nostrā, quæ ante aduentum Christi dominabatur ad uitia, post aduentum eius restrictam esse ad uirtutem? ut quæ ante luxuriando dilatabatur in pinguedinem, nunc abstinendo attenuaretur in pellem? Exitum uerò eius quàm beatum legimus, scilicet quod psaltria regis filia post illā mimicā uoluptatem caput eius petierit. Quid mirum si psaltria occidit prophetā, quia luxuria semper est inimica iustitiæ: & quod iniquitas sine cessatione persequitur ueritatem? In quo facto grāde mysterium continetur. Nam utiq; ipsa psaltria synagogæ est comparanda, quæ Christum dum luxuriatur, occidit. Quod autem ista psaltria synagoga sit, dicit dominus ad Iudæos: Cantauimus

Matth. 3 — Ioan. 1 — Matth. 3 — Genes. 4 — Matth. 3 — Psalm. 67 — Matth. 3

tauimus uobis, & non saltastis. Cur autem à Ioannis corpore caput ablatum sit, manifesta res est. Ioannes (sicut scripturis adstruitur) typũ legis gerebat. De domino autem legimus, quia uiri caput Christus est. Ergo cùm a Ioãnis corpore caput eius aufertur, Christus quodammodo à Iudæis legis cultoribus separatur. Remansit enim illis sine saluatore Lex exanimis & truncata. Nam ex eo utiq; Iudęi diuina non sapiunt, ex quo sine capite esse cœperunt. Iter igitur facit domino qui inter cæteras continentiæ uirtutes matrimonij limitem non excedit, nec cõiugij præscriptum terminum adulterina permixtione cõmaculat. Sunt enim nonnulli qui eum legibus uxores duxerint, contra diuinitatis legem sibi sociant concubinas, non intelligentes quid contrahendo matrimonia proprijs uinculis constrinxerunt. Qui enim legibus ducit uxorẽ, profitetur se contra legem non esse facturum. Reum ergo ipse se statuit, qui adhibẽdo sibi adulterã ius pollicitationis excedit. Sed dicit aliquis, uxorẽ non habeo, ideo mihi ancillam sociaui. Audi quid dicat scriptura ad Abraham: Ejice ancillam, & filiũ eius: non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Si igitur ancillæ filius hęres non est, ergo nec filius est. Cur autem quęritur tale coniugium de quo susceptus filius nec successionis possit hæres esse nec sanguinis? Nec enim habere potest hęreditatis consortium, qui non habet originis priuilegiũ. Cur inquam quæritur tale contuberniũ, de quo nati, non filij sint matrimonij, sed testes sint adulterij? Cur huiusmodi suscipiũtur adulteri, qui patri pudori sint, non honori? Dicit scriptura, Adulterorũ filij in consummatione erunt, & ab iniquo thoro semen exterminabitur. Mulier igitur tua si talibus moribus prædita est, ut mereatur consortium, mereatur & nomen uxoris, præsta concubinæ tuæ libertatem & nomen uxoris, ne tu adulter sis potius quã maritus. Sed & ille iter facit domino Christianus qui professionis suæ exhibet ei fidele seruitiũ, & castitatẽ quam promisit, custodit tam mente quàm corpore. Sunt enim pleriq; qui singularẽ uitam proponentes, singuli esse non possunt, sed quærunt sibi contubernia, atq; utinã fratrũ. Inuenisti Christianũ monachum, cui cum fratre non conuenit, & libentius ei conuenit cum sorore, qui non sequitur seniorẽ utilia commonentem, & sequitur adolescentulam incongrua cachinnantem. eius & si syncere corpus sit, anima non potest esse synceris. Sed & ille clericus iter domino facit, qui secundũ Euangelium uiuit, & per omnia obtemperat sacerdoti. Aliqui enim eum sint minus subditi, moleste ferunt, cùm à senioribus arguuntur. Dicunt, grauiter irascitur episcopus, patientior esse deberet. Audi ergo optime clerice, sacerdotis exigis patientiam, & tui non exigis disciplinam? Nescis quia mihi salutis causa arguere aliquando permissum est, tibi nunquam peccare concessum est? Dicit enim Apostolus: Increpa opportune, importune argue. Esto ergo in omnibus subditus sacerdoti, si uis eum esse mansuetum.

Matth. 11 · *1. Cor. 11* · *Genes. 21* · *Gala. 4* · *Sapien. 3* · *1. Tim. 4*

De natali sanctorum Apostolorum Petri & Pauli. Sermo LXVI

Maximi Episcopi.

C Vm omnes beati Apostoli parem gratiam apud dominum sanctitatis obtineant: nescio quo tamen pacto Petrus & Paulus uidentur præ cæteris peculiari quadã in saluatorẽ fidei uirtute præcellere. Quod quidẽ ex ipsius domini iudicio possumus approbare. Nã Petro sicut bono dispẽsatori clauẽ regni cœlestis dedit: Paulo tanquã idoneo doctori, magisteriũ Ecclesiasticæ institutionis iniunxit: scilicet ut quos iste erudierit ad salutẽ, ille suscipiat ad quietẽ: & quorũ corda Paulus patefecerit doctrina uerborum, eorum animabus Petrus aperiat regna cœlorũ. Clauem enim quodammodo à Christo scientiæ & Paulus accepit. Clauis enim dicenda est qua ad fidem peccatorum corda reserantur, mentium secreta pandũtur, & quicquid intrinsecus clausum tenetur, in palam rationali manifestatione producitur. Clauis inquam est, quæ & conscientiam ad confessionem peccati aperit: & gratiam ad æternitatem mysterij salutaris includit. Ambo igitur claues à domino perceperũt, scientiæ iste, ille potẽtiæ: diuitias immortalitatis ille dispensat, scientiæ thesauros iste largitur. Sunt enim scientiæ thesauri, sicut scriptum est: In quo sunt omnes thesauri sapientię & scientiæ abscõditi. Ergo beati Petrus & Paulus eminent inter uniuersos Apostolos, & peculiari quadam prærogatiua præcellunt. Verum inter ipsos quis cui præponatur, incertũ est. puto enim illos ęquales esse meritis, quia ęquales sunt passione: & simili eos fidei deuotiõe uixisse, quos simul uidemus ad martyrij gloriam peruenisse. Non enim sine causa factum putemus, quod una die, uno in loco, unius tyranni tolerauere sententiam. Vna die passi sunt: ut

Colos. 2

ad

ad Christum pariter peruenirent. Vno in loco: ne alteri Roma deesset. Sub uno persecutore: ut æqualis crudelitas utrunque constringeret. Dies ergo pro merito, locus pro gloria, persecutor decretus est pro uirtute. Et in quo tandem loco martyrium pertulerunt? In urbe Roma, quæ principatum & caput obtinet nationum: scilicet ut ubi caput superstitionis erat, illic caput quiesceret sanctitatis: & ubi gentilium principes habitabant, illic Ecclesiarum principes morerentur. Cuius autem meriti sint beatissimi Petrus & Paulus, hinc possumus intelligere: quod cùm dominus Orientis regionem propria illustrauerit passione, Occidentis plagam, ne quid minus esset, uice sui Apostolorum sanguine illuminare dignatus est. Et licet illius passio nobis sufficiat ad salutem, tamen etiam horum martyrium nobis contulit ad exemplū. Hodierna igitur die beati Apostoli sanguinem profuderunt. Sed uideamus causam quare ista perpessi sunt, scilicet quod inter cætera mirabilia etiam magum illum Simonem orationibus suis de aeris uacuo præcipitij ruina prostrauerint. Cùm enim idem Simon se Christum diceret, & tanquam filium ad patrem assereret uolando se posse conscendere, atque elatus subito magicis artibus uolare cœpisset: tunc Petrus fixis genibus precatus est dominum, & precatione sancta uicit magicam leuitatem. Prior enim ascendit in cœlum ad dominum oratio, quàm uolatus: & antè peruenit iusta petitio, quàm iniqua præsumptio. Antè Petrus in terris positus obtinuit quod petebat, quàm Simon perueniret ad cœlestia quò tendebat. Tunc igitur Petrus uelut uictū illum de sublimi aere deposuit, & quodam præcipitio in saxo elidens, eius crura cōfregit. Et hoc in opprobrium facti illius, ut qui paulò antè uolare tentauerat, subito ambulare non posset: & qui pennas assumpserat, plātas amitteret. Sed ne forte hoc mirum uideatur, quod magus iste præsente Apostolo per aerē aliquandiu uolitauerit: hoc patientia Petri fecit. Permisit enim illum sublimius ascendere, ut altius caderet. Voluit eum in excelsum leuari à conspectu omnium, ut ruentem illum de excelso oculi omnium peruiderent. Hæc igitur est iniquitatis elatio, ut in altum se ferat, in sublime se erigat. Sed sancta oratio omnem humiliat superbiā, uniuersam deijcit uanitatem.

Act. 8

Item de natali sanctorum Apostolorum Petri & Pauli. Sermo LXVII

Natalem beatissimorū Apostolorū Petri & Pauli hodie celebrantes, diuersis epulis nos reficere debemus, & tantam festiuitatem magna cum lætitia celebrare. Quis enim talium uirorum solennitatem non magna cum lætitia debet celebrare? Quis enim taliū uirorū solennitate non magnos sibi exhibeat apparatus, ut quo plus expenderit, plus se Apostolos confirmet amare? Veruntamē non opus est proprio sumptu ad refectionem nostram, nam natali suo sanctus Petrus ipse nos reficit. Est enim omnibus copijs refertum uas ei, quod illi de cœlo esurienti delatum est. Igitur qui esurit sicut Petrus, reficit ipse cum Petro. Vt quid ergo præparemus nobis propriū prandium, cum Apostolico ferculo saginemur? Cur nobis inquiramus terrenas epulas, cùm cœlestes copias habeamus? Dicit enim sanctus Lucas in Actib. Apostolorū post orationem esurienti Petro circa horam sextam aperto cœlo uas quoddā splendidū uelut linteum fuisse delatum, in quo erant quadrupedia & repentia terræ, & uolatilia cœli, & dixisse dominū ad eum: Petre surge, immola & māduca. Ecce Petrus qui dicit alibi: Aurum & argentū non est mihi: nunc cōuiuij eius uasculū splēdidius est argēto. Et qui propter Christū argenti speciē refutasset, per Christū argēti nitore ditatur. Pransuro igit Petro desunt cocorū apparatus, desunt obsequia famulorū, sed quod est melius, ministeria diuina nō desunt, et utili cōmutatione sancto uiro quod deest in terris, abūdat in cœlis. Vt reficiatur enim Petrus, non cellariū sollicite reseratur, sed cœlū ipsum protinus aperitur. Legimus in scripturis sanctū Heliam in deserto coruis ministrantibus pastū: quanto melius Petrus, cui non paruam escam tetra auis porrigit, sed integrū conuiuium multitudo Angelica subministrat? Post orationem ergo esurijt Petrus. Mirandum cur sanctum uirū post orationē fames sequat, cùm soleat fames oratione depelli, esuriēs anima non nisi obsecrationibus saginari? Sed puto Petrū post orationē non cibū esurisse hominum, sed salutem, nec inedia uexatū esse corporis, sed inopia credētium laborasse. Cum enim Iudaicus populus perfidus & ingratus illo prædicante Christo non crederet, famē quodāmodo Petrus sui officij sustinebat. Famem em patit qui minime fructū sui laboris assequitur. In cœnaculum igitur ad orationem festinus ascēdit. Bene ait in cœnaculum

ibidem. 10

ibidem. 8

3. Reg. 17

ad

ad orationem ascendisse Petrum, quia omnis sanctus quando orat, relinquens humilia uel terrena in altum mētis extollitur, & in sublime suspensus rapitur, & cogitatione sancta coelo uicinus efficitur. Atq; ibi esurienti illi, hoc est cogitanti in cordis sui subliniori loco pro salute Iudaici populi, offertur uas diuersorum generum animalibus plenum, uelut diuinitate dicente illi: Tu in Iudæos solos esuris, ecce famem fidei tuæ cunctarum gentiū diuersitate reficio. Nā utiq; diuersa animalia collecta in uno uasculo, diuersarum gentiū congregatio collecta in una ecclesia demonstratur, quæ ecclesia in illius uasculo splendido dum non habet maculam neq; rugam, lintei nitore resplendet. In qua primū animal deo ex gentibus Centurio Cornelius est immolatus. De hoc ergo uasculo suo hodie nos reficit Petrus. Cùm enim uidemus gentilium turbas ad fidem Christianitatis accurrere, simul cum Apostolis gratulamur. Non enim mortui sunt quorum curamus natalē hodie, sed renati uiuunt pane; quia participes effecti sunt Christi, qui uita est omnium. Quamuis enim corpora passione cęsa sint, interruptus tamen non est ordo uiuentium. Iugiter enim & deo gratias agunt, & laudes saluatori referunt, nisi quòd resoluta membrorum sarcina magis adhærent Christo, sicut ait Paulus: Dissolui, & cum Christo esse, quanto melius? Non ergo dicenda est mors qua interueniente caremus persecutoribus, & Christo connectimur. Non est planè dicenda mors, quæ Christo mortuum socians lucrum efficit moriētis, sicut ait beatus Apostolus: Mihi enim uiuere Christus est, & mori lucrum. Illa autem uera est mors, quę etiam uiuentem hominem peccatorū mortē constringit: qui quamuis uiuere uideatur, sceleribus tamen suis morti iam uidetur addictus, sicut ait Apostolus de illa deliciosa uidua: Hæc autem uiuens, mortua est.

Ephes. 5 *Philip. 1* *Ibidem.* *1. Tim. 5*

Item de eodem. Sermo LXVIII

Notum omnibus uobis est fratres, & uniuerso mundo notissimum, quod beatissimorum Petri & Pauli natalis est hodie, nec aliquam partem orbis latere potest tanta deuotio. Siquidem de ijs dicat Dauid propheta: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum. In omnem terram mirabilium Petri uirtus diffusa est, & in fines orbis terræ epistolarum Pauli uerba penetrarunt. Quis enim non audiuit quod primum Petrus sedenti ad portā speciosam claudo, & ex matris suæ olim uentre iam debili pedum restituerit firmitatem, ut quod natura minus contulerat, Apostolica gratia repararet? Cùm enim idem claudus stipē rogans, aliquid pecuniæ se ab apostolis crederet accepturū, ait illi Petrus: Argentum & aurū nō habeo, sed quod habeo, hoc do tibi. In nomine domini nostri Iesu Christi Nazareni surge & ambula. Beata plane largitas, quæ petenti argentum quidem non contulit, sed contulit sanitatem. Beata largitas, quæ de thesauris suis aurum non protulit, sed protulit medicinā. Beatus & ille claudus, qui dum stipem quærit pecuniæ; diuitias incolumitatis accepit. Hoc enim ab apostolis donatū meruit, quod nullis thesauris a medicis redimere potuisset. Primū ergo signum mirabilium suorum Petrus fecit, claudo pedum restituendo uestigia. Diximus frequēter ipsum Petrum à domino nuncupatum, sicut ait: Tu es Petrus & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Si ergo Petrus petra est super quā ædificatur ecclesia, rectè prius pedes sanat: ut sicut in ecclesia fidei fundamentum continet, ita & in homine membrorum fundamenta confirmet. Rectè inquam primū in Christiano pedes curat, ut iam nō intrepidus nec imbecillis possit super petrā ecclesiæ, sed robustus & fortis incedere. Vbi autem uerba Pauli apostoli non leguntur? Quis locus ea nō literis inscribit, corde retinet, conuersatione custodit, quia Paulus à domino uas electionis est nominatus? Bonum uas in quo preciosa mandatorū Christi præcepta conduntur Bonum uas de cuius plenitudine substantia uitæ populis semper erogatur, & plenū est. Optima apostolorum nomina, petra, & uasculum, necessaria domuj saluatoris. Domus enim fortitudinis petra construitur, utilitate uasis ornatur. Petra ad firmitatem ne labantur sustentat populos, uas ad custodiā ne tententur operit Christianos. Exitus uerò corū de hoc seculo quàm beatus fuerit, nemo est qui nesciat. Nam prima hæc in illis beatitudo est, quod ambo una die passi esse noscuntur, scilicet ut quos una fides seruitio deuinxerat, una dies martyrio coronaret. Deinde ipsa passio licet diuersa in singulis fuerit, tamen quanta referta est gratiæ sanctitate? Nam Petrus crucis, sicut saluator, exitum tulit; & à dominicę deuotionis similitudine nec morte discretus est, scilicet ut quē imitabatur

Psalm. 18 *Act. 3* *Matth. 16*

fide, imitaretur & passione. De Pauli uerò ceruice, cùm eam persecutor gladio percussisset, dicitur fluxisse lactis magis unda quàm sanguinis, & mirum in modũ sanctũ Apostolum baptismi gratia in ipsa cæde extitisse splendidum potius quàm cruentum. Quæ

1.Cor.3 quidem res in sancto Paulo stupenda non est. Quid enim mirũ si abundat lacte nutritor ecclesiæ, sicut ipse ad Corinthios ait: Lac uobis potum dedi, nõ escam? Hæc est plane re

Exod.3 promissionis illa terra quam patribus nostris deus promisit dicendo: Dabo uobis terrã fluentem lac & mel. Non enim de hac terra locutus est quæ manantibus aquis cœnum inuoluit, lutumq́ permiscet, sed de illa terra Pauli, & similium Pauli, quæ inguer purum suaueq́ distillat. Quæ enim Pauli epistola non melle dulcior est, lacte candidior? Quæ epistolæ tanquam ubera ecclesiarum populos enutriunt ad salutem. De ceruice ergo Apostoli pro sanguine lac manauit. Legimus in ipso quoniã caro & sanguis regnũ dei non possidebunt. Igitur iam Paulus possidet regnum, quoniam caret & sanguine, qui

1.Corin.1 impedire dicitur regnaturum. Adhuc ergo Paulus in terris positus etiam in regni cœlestis substantiam transformatur.

De natali sancti Eusebij Vercellensis episcopi. Sermo LXIX

A D sancti martyris Eusebij laudem aliquid addere uelle, decerpere est. Tam ineffabilium enim doctrinarum magister extitit, ut merita eius facilius operibus cognosci possint, quàm sermonibus explicari. Tantum autem de eo conscientia retinet, quantum oratio & narratio non præualet. Igitur gesta illius non uerbis adornãda sunt, sed perstringenda sententijs, præsertim qui scimus eam rem comere non debere sermonibus, quam uidemus iam comptam esse uirtutibus, cùm dicat Apo-

Ibidem.4 stolus, Regnum dei non in sermone est, sed in uirtute. Ergo ad merita eius aliquid addere uelle, decerpere est, me præcipue, qui & ignarus rerum gestarum sim, & literarum imperitus sacrarum, & rudis sacerdotalium functionum. Potuissent autem prædicare sancti hæc præcessores mei usu facilius, experimento probatius, doctrina præclarius, dominum & patrem specialiter beatum. Exuperantium loquor, qui fuit eius minister in sacerdotio, comes in martyrio, particeps in labore. In cuius uultibus sanctum quoq́ Eusebium uidere nos credimus, & quasi in quodam speculo bonitatis illius imaginem contuemur. Facile enim cognoscimus qualis magister fuerit, cuius talem uidemus esse discipulum. Sed quoniam confessionis illius similis hunc gloria comitatur, mauult reticere laudes paternas, ne proprias pariter iactare uideatur. Quid ergo de martyris Eusebij

Prouer.10 gloria prædicem, cuius tota plebs ista sit gloria? Et cùm dicat scriptura, Gloria patris est filius sapiens: quantæ huius sunt gloriæ, qui tantorum filiorum sapientia & deuotione lætatur? In Christo enim Iesu per Euangelium ipse uos genuit. Quicquid ergo in hac sancta plebe potest esse uirtutũ & gratiæ, in sancti Eusebij magisterio reperitur. Ex hoc autem quasi quodam uirtutum fonte lucidissimo riuulorũ hæc puritas emanauit. Nam quia castitatis uigore pollebat, propositũ uirginitatis instituit: Quia abstinentiæ gloriabatur angustijs, monachorũ introduxit forte seruitium. Quia blandimentis erat præditus lenitatis, cunctorũ ciuiũ in deum prouocauit affectũ. Quia pontificij administratione fulgebat, plures è discipulis sacerdotij sui elegit hęredes. Quamuis igitur nonnulli liberis suis relinquant auri argentiq́ thesauros, nemo tamen sancto Eusebio ditiores reliquit. Siquidẽ omnes extiterunt aut sacerdotes, aut martyres. Nam ut cætera taceã, illud quàm admirabile est, quod in hac sancta ecclesia eosdem monachos instituit, quos clericos, atq́ ijsdẽ penetralibus sacerdotalia officia cõtineri, quibus & singularis castimonia conseruatur, ut esset in ipsis uiris cõtemptus rerum, & accuratio leuitarum: ut si uideris monasterij lectulos, instar orientalis propositi iudices, si deuotiones cleri perspexeris, angelici ordinis obseruatione gaudeas. Illud autẽ tacendum omnino non arbitror, quòd cùm Arrianorũ detestanda perfidia totamcũ uniuerso mundo Italiã perturbasset, atq́ eiusdem pestilentiæ sacerdotes simplicitatẽ sancti Dionysii martyris captiuassent, ita ut subscriptionis eius uinculũ retinerent, qua illum è manibus eorum sapientia libera

1.Cor.9 uit? Sicut enim ait sanctus Paulus, Factus sum Iudæis tanquam Iudæus, ut Iudeos lucrifacerem: ita Eusebius hæreticis hęreticum se esse mentitus est, ut de hęresi filium liberaret. Dixit enim se eorum consentire perfidiæ, hoc sibi placere quod illis, sed quod sibi filium Dionysium in subscribendo præponerent, grauiter se moueri. Vos enim, inquit, qui

dicitis

dicitis filium dei patri deo equalem esse nō posse, cur mihi filium pretulistis? Qua illi ratione permoti, statim sancti Dionysii chirographum deleuerunt, priorē locum subscribendi beato Eusebio deferentes. Quos ille increpans & irridens ait, Neque ego me uestris sceleribus polluo, neq; filium meum uobiscum participare permitto. Vnde cùm dicat Euangelium in hac generatione prudentiores filios tenebrarum esse quàm lucis, ecce hic ipsis tenebris prudentior filius lucis inuētus est. Tunc illi grauiter indignantes ita nequitiam suam fuisse delusam, nouis eum per Constantium principem passionibus uexauerunt. Nam post multas iniurias Orientis plagę illum in exilium relegarunt, in quo tanta passus est, ut martyrij inuictā gloriam reportaret. Dicitur enim inter cætera passionum genera hoc pœnale passionis suppliciū pertulisse, ut dum interrogaretur ab Arrianis, & se eorum cōmunicare perfidiæ denegasset, scalarum procliui tractu supinis pedibus ad imum usq; pertraheretur, & iterum reuocatus ad summum, interrogatus denuo cùm eadem respondisset, eadem pateretur, ac sic frequentem interrogationē frequenter huiusmodi supplicium fuerit subsecutum. In qua passione sancti Eusebij martyris licet fuerit quassatū caput, elisum corpus, membra cōfracta, animus tamen fidei mansit inuictus. Nam quanto plus illum Arriana perfidia corporaliter lacerabat, tanto magis eum catholica integritas spiritualiter refouebat. Quem quidē scalarum ascensum atq; descensum possumus dicere quem Iacob somnians prophetarit: & sicut ille uidit etiam istas scalas ab imo ad cœlestia usq; pertingere, sic quidem per has & Eusebius ascendit ad cœlū, & Arriani ad inferos descenderunt. Vnde fratres sanctum Eusebium Machabæorum martyrum choro annumerandum puto. Siquidem illi singulis membris martyrium pertulerunt, hic autem totius corporis passione dominum sit confessus, nec disparem eorum esse gratiam quos etiam dies una in martyrio copulauit.

Luc. 16 *Genes. 28* *2. Machab. 7*

Item de depositione sancti Eusebij. Sermo LXX

D Epositionem sancti Eusebij hodie celebramus. Quid est depositio? Non illa utiq; quę sepeliendis in terra membrorum reliquijs clericorū manibus procuratur, sed illa qua homo uinculis carnalibus absolutus, liber iturus ad cœlum terrenum corpus exponit. Ipsa plane est depositio, in qua concupiscere abijcimus, cessamus delinquere, peccare desinimus, & totum quicquid saluti est graue, quasi abiecta sarcina oneris, exponimus. Nam ideo hæc dies pro celebritate maxima procuratur, quia uere est summa festiuitas, mortuum esse uitijs, soli uigere iustitiæ. Vnde & depositionis ipsa dies natalis dicitur, quòd delictorum carcere liberati, libertati nascimur saluatoris. Sed uideamus, sanctus Eusebius cum qua gloria ad hanc diem depositionis aduenerit. Dicitur enim ante aliquantum temporis exitus sui manifesta reuelatione uidisse se kalendis Augusti de monte ad montem uolare, & prophetia quadam hoc interpretatus est hac die exiturum se esse de corpore. In quo facto nescio quid primum sit admirandum, utrū quod meruit exitus sui finem nosse, an quod scire potuerit quæ illū post exitū gratia permaneret. Dicit sanctus Dauid: Notū fac mihi domine finem meum, & numerum dierum meorū, & reliqua. Ecce quod Propheta optauerat, martyr accepit, notitiam quā illi exorat, iste consequitur, nisi quod salua fide dixerim, amplius promereatur. Ille enim finem postulat nosse, iste etiam ultra finem quid futurum esse agnoscit. Ille usq; ad exitum quid desit ignorat, iste post exitū quid supersit edixit. Volare ergo se in hac die uidit martyr Eusebius, sicut scimus. Volare nō potest nisi quod purum, leue, atq; subtile est, cuius nec synceritas intēperantia retardatur, nec alacritas, nec uelocitas mole grauatur. Grauari autē uolatū dico non tam mole membrorū quàm delictorū. Vnde puto etiam in ipsis auibus ideo uelocius columbam pene præ omnibus uolitare, quòd alacritatem & innocentiam comitetur. Deniq; sanctus Dauid cum puritate mētis uolare concupisceret, non alterius animantis nisi columbæ optauit alas, dicens: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & uolabo & requiescam? Intelligebat enim quòd altiora facilius penetrantur simplicitate mētis quàm leuitate pennarum. Volauit ergo hac die sanctus Eusebius. Festiuemus iam eius innocentiam de uolatu, & puritatem eius de ipsa elatione iudicemus, tanquam columba enim in domo dei degens assumpsit spirituales pennas, & requieuit in monte. Et licet ipse de monte ad montem uolare se dixerit, tamen in ipsa translatione maiorē requiem fuisse significo. Quid enim aliud est est de monte ad

Psalm. 38 *Psalm. 54*

montem uolare, nisi de saluatoris gratia ad patris gloriã properare? Ipsi enim sunt montes, sicut dicit propheta: Mons de monte sine manibus concidentium, hoc est filius de patre absque ullius creationis accessu. *Daniel. 2*

De natali sancti Laurentij leuitæ & martyris. Sermo LXXI

Inuenitur etiã inter Augustinianos de sanctis. 30

BEatissimi Laurentij martyris, cuius natalem hodie celebramus, passionem nosse uos credo: & quanta in persecutione pertulerit, dilectionem uestram scire posse non dubito. Tanta enim martyrij eius gloria extitit, ut passione sua mundum illuminauerit uniuersum. Illuminauit mundum plane Laurentius eo lumine quo ipse accensus est, & flammis quas ipse pertulit, omnium Christianorum corda calefecit. Quis enim hoc exemplo nolit pro Christo ardere cũ Laurentio, ut possit à Christo cum Laurentio coronari? Quis nolit ad horam uri Laurentij igne, ut æternum gehennæ non patiatur incendium? Beati igitur Laurentij prouocamur exemplo ad martyrium, accendimur ad fidem, incalescimus ad deuotionẽ: Et si nobis persecutoris flamma deest, fidei tamen flamma nõ deest. Non ardemus quidem corpore pro Christo, sed ardemus affectu. Non subijcit mihi persecutor ignem, sed suggerit mihi ignem desiderium saluatoris. Esse autem saluatoris ignem legimus in Euangelio, dicente eodem domino: Nescitis quia ignem ueni mittere in terram, & quid uolo nisi ut accendatur? Quo igne succensi Amaus & Cleophas dixerunt: Nõnne cor nostrum ardens erat in nobis in uia, cùm aperiret nobis Iesus scripturas? Hoc igitur igne beatus Laurentius accensus, flammarum non sensit incendiũ: & dum Christi ardet desiderio, persecutoris pœna non ardet. In quantum enim in illo fidei ardor feruet, intantũ supplicij flamma frigescit. Corporali enim beatus Laurentius dum laborat incendio, hinc amore Christi succenditur, inde persecutoris flamma torquetur, sed diuinus saluatoris ardor materialem tyranni restinguit ardorem. Quamuis enim in fauillam membra soluantur, fidei tamen fortitudo non soluitur. Corporis detrimentum sustinet, sed lucrum salutis adquirit. Non enim fratres beatus Laurentius cita uel simplici passione perimitur. Nam qui gladio percutitur, semel moritur, qui in flammarum camino mergitur, uno impetu liberatur: hic autem longa & multiplici pœna cruciatur, ut mors differatur, & non desit ad supplicium, & desit ad finem. Dicitur enim ab illo sæuissimo persecutore hæc illi constituta pœna, ut ardentium exposita mole carbonum insuper eum ferrea crate distentũ lenta flamma consumeret, ut non tam inflammando cito interimeret hominem, quàm diu exurendo torqueret: ita ut cùm unum latus exustum persecutor cerneret, aliud latus ignibus obijceret exurendum. Legimus Ananiam, Azariam & Misael beatissimos pueros à rege in camino ignis inclusos, in pœnarum suarum deambulasse flammis, & igneos globos pedibus conculcasse. Vnde & beatus Laurentius nõ minori est gloria præferendus. Siquidẽ illi in pœnarum suarum flammis ambulant, hic in ipso supplicij sui igne discumbit. Illi uestigijs pedum conculcant incendia, hic laterum suorum deuotione restinguit. Illi inquam stantes in pœnis eleuatis manibus orabant dominum: hic autem prostratus in sua pœna toto corpore deum deprecatur. Iterum ergo beatus Laurentius exustis lateribus in dorsum supinus uertitur, & renes eius ignibus exurũtur, ut impleretur Psalmi prophetia, quæ dicit ex persona Laurentij: Proba me domine, & tẽta me, ure renes meos, & cor meum. Duplici se utique postulat igne cõburi. Nam si de uno & solo mundi igne loqueretur, sufficeret renes tantũ exurendos incendijs obtulisse, cor autẽ nisi Christi flamma nõ urit, sicut Amaus & Cleophas dixerunt: Nõnne cor nostrum erat ardens in uia, cùm aperiret nobis dominus scripturas? Atque ideo ad comprobandam deuotionem suam geminum sibi ignem postulat, ut luctamine habito ostendat in se plus posse amorem Christi, quàm pœnam tyrãni. Honoremus igitur fratres beatum Laurentium, qui dum fide sua persecutoris flammas uicit, ostendit nobis per ignem fidei gehennæ incendia superare, & amore Christi diem iudicij non timere.

Luc. 12 *ibidem.* *Daniel. 3* *Psalm. 138* *Luc. 24*

De natali sancti Cypriani. Sermo LXXII

Maximi episcopi.

SAncti Cypriani festiuitatem, sicut omnibus notum est, hodie celebramus, & natali, sicut dicunt imminente uindemia, natalem eius martyrij procuramus. Conueniunt igitur uota nostra, & mundi. Mundus uindemiarum ubertate lætatur, nos sanctorum passione gaudemus. Quæ quidem passio uindemijs cõparanda est. Sicut

est. Sicut enim uuarum expressione uinum funditur, ita & sanctorum martyrio uini uice sanguis effunditur, nisi quod uua te͞porales fructus præstat, passio sempiternos. Recte ergo martyriu͞ uindemijs co͞paratur. Habet enim & ebrietate͞ sua͞, habet & calice͞ suu͞, de quo dicit propheta Dauid: Et calix meus inebria͞s qua͞m præclarus est. Et ipse dominus in passionis suæ exitu constitutus ait: Pater si possibile est, transeat à me calix iste. Et iterum Propheta: Calice͞ salutaris accipiam, & nome͞ domini inuocabo. Recte inquam calix martyrio co͞paratur, quia sicut calix lætificat cùm bibitur, ac omnis humor noxius uini calore decoquitur: ita & martyrij poculu͞ cùm hauritur, omnes peccatoru͞ fæces expurgantur, & passionis gloria temperantur. Vinum ergo quodda͞ salutare martyriu͞ est, quod cordi lætitia͞ præstat, calore͞ fidei, animæ puritate͞. Vinu͞ plane est spirituale, de illa uua quæ pro salute omniu͞ pependit in ligno expressum. Sicut enim botrus redditurus uinu͞ prius in uinea quada͞ naturæ arte suspenditur: ita & Christus educturus uinum spirituale martyrij in cruce͞ quada͞ prouidentia diuinitatis aptatur. Ipse plane botrus est, que͞ duo exploratores illi, hoc est Iesus Naue & Caleb filius Iephone in phalanga ad filios Israel proprijs humeris detulerunt. Quod quide͞ factum iam tunc præfigurabat aduentu͞ domini saluatoris. Nam botrus in phalanga suspensus, in cruce Christus appensus ostenditur. Duo autem in phalanga portantes uuam, duo populi demonstrantur, Christianus utiq; & Iudæus. Et sicut mos est portantiu͞, unus præcedens, alter subsequens: ita prior Iudæorum designatur populus, Christianorum secundus. Et sicut antecede͞s quod portat non uidet, & retrorsum id semper habens quadam dorsi auersione contemnit: qui aute͞ sequitur, semper id oculis perspicit, semper custodit obtutibus, semper corporis uicinitate potitur: ita ergo Iudæus, & Christianus populus. Iudæus enim prior est, Christum in lege portat, & nescit, & retrorsum eum ponens, quadam dorsi auersione co͞temnit. Vnde ait Propheta: Obscurentur eorum oculi ne uideant, & dorsum ipsorum semper incurua. Christianus uerò sequens populus Christum semper oculis aspicit, semper custodit obtutibus, & quadam graduum suorum uicinitate complectitur: Et quanto eum ille populus prauo itinere post se relinquit, tanto eum iste directo cursu festinat attingere.

Psalm. 22
Matth. 26
Psalm. 115
Nume. 13
Psalm. 68

Item de sancto Cypriano. Sermo LXXIIII

Hic sermo adscribitur Maximo episcopo Mediolanensi.

A Nte dies, cùm beatissimi martyris Cypriani celebraremus natalem, suauissime in eius festiuitate iucundati sumus: quia enim hoc uindemiarum tempore passus est, tanqua͞ & nos de uindemia dulces & uarios fructus ex eius passione collegimus. Impinguauit enim nos, & refecit musto martyrij sui. Est enim mustum quod reficit & inebriat Christianum, sed ebrietas illa magis sobrium facit. Qui enim inebriatur cœlesti gratia, exobriatur sarcina peccatorum. Hoc nanq; musto repleti sancti apostoli, sicut ait scriptura, alienis linguis dei magnalia loquebа͞tur. In quo facto pariter ebrij esse uidebantur, & sobrij. Ebrij enim putabа͞tur, quod in ijs loquela præter naturam altera personabat. Sobrij erant, quod iuxta consuetudinem mentis deum deuotione laudabant. Quod quidem non elatione aliqua aut impudentia contigit, ut uiri sancti peregrino sermone loquerentur, sed prouidentia diuinitatis factum est, ut quia ad magnificandum deum una loquela non sufficit, per plures linguas mentis deuotio solueretur. Iucundati enim sumus, quia de uinea domini sabaoth, sicut dicit propheta, domus Israel est, quæ domus nos sumus. Secundum fidem enim Israelitæ nos sumus. Vnde dicit Apostolus: Quia si ex fide sunt ij, filij sunt Abrahe. Quoniam igitur nos sumus Israel, uinea domini sumus, uideamus diligenter ne ex palmite operis nostri non nascatur dulcedinis uua, sed fellis: ne dicatur nobis quod Iudæis dictu͞ est per prophetam: Sustinui ut faceret uuam, fecit aute͞ spinas: & non iustitiam, sed clamore͞. Quàm dura conditio, ut possessio, quæ domino suo suauitis fructus afferre debuit, spinaru͞ illum asperitate compunxerit. Hoc est, cùm Iudæi saluatorem debuerint tota fidei deuotione suscipere, spinarum eum coronauerunt passione. Quæ corona quidem, quantum in Iudæis est, erat iniuriarum contumelia: quantum in domino, erat corona uirtutum. Compungunt ergo Iudæi dominum dum coronant, compungunt dum crucifigunt. Vnde ait scriptura sancta: Videbunt in que͞ co͞punxerunt. Igitur fratres uidete ne & nobis dicatur: Sustinui ut faceret uuam, fecit autem spinas. Hoc est, ne spinas quas domino Iudæi cruentis imposue-

Act. 2
Esaie 5
Galat. 5
Esaia 9
Ioann. 19

imposuerunt manibus, nos iniquis sensibus apponamus, & cōpungamus eum non aspe ritate sentium, sed operum prauitate. Sunt enim spinæ cordis, quę uerbum dei etiam uulnerare consueuerunt, de quibus meminit in Euangelio saluator, dicens seminantis semē cecidisse inter spinas, & creuisse eas, ac suffocasse quod satum est. Quæ autem spinæ sint, ipse prosequitur dicens utiq; solicitudines esse mūdanas, quæ cùm crescunt in corde hominis, mandata in eo saluatoris suffocant. Quis enim unquam solicitus de mūdo, potuit bene solicitus esse de Christo? Quis dum lucris domus suæ prouidet, utilitatibus ecclesiæ potuit prouidere? Vnde ait Apostolus: Qui sine uxore est, solicitus est quæ sunt domini, quomodo placeat deo: qui autē cū uxore est, solicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori. Ergo fratres uidete ne uinea uestra nō uuas, sed spinas faciat, ne uindemia uestra non uinum afferat, sed acetū. Quisquis enim uindemiam legit, & pauperibus non largitur: ille acetum colligit, non uinū. Quisquis messes recondit, & indigentibus non ministrat, iste non alimoniæ fructus reposuit, sed tribulos auaritiæ congregauit. Nā propterea ait scriptura de terra uestra: Spinas & tribulos germinabit tibi.

Matth. 13 | 1. Corin. 7 | Genes. 3

De natali martyrum. Sermo LXXIIII

Ignum & congruum est fratres, ut post lætitiam paschæ quam in Ecclesia celebrauimus, gaudia nostra cum sanctis martyribus conferamus, & ijs annunciemus dominicæ resurrectionis gloriam, qui consortes sunt dominicæ passionis. Qui enim socij sunt contumeliæ, debent & participes esse lætitiæ. Ita enim dicit beatus Apostolus: Sicut socij passionum estis, & resurrectionis eritis, si tolerabimus, inquit, & corregnabimus. Qui ergo tolerauerunt mala propter Christū, debent & gloriam habere cum Christo. Annunciemus inquam sanctis martyribus dominicæ paschæ gratiam, ut dum sepulturæ illius prædicamus referata claustra, & horum sepulchra referentur. Dum corpus illius mortuum dicimus tepentibus uenis subito uiguisse, horū quoq; membra iam frigida immortalitatis calore foueantur. Eadem enim ratio martyrem suscitat, quæ & dominum suscitauit. Nam sicut uitam passionis eius experti sunt: ita experientur & uitę. Scriptum est enim in Psalmo: Notas mihi fecisti uias uitæ. Hoc utiq; in resurrectione ex persona dicitur saluatoris, qui dum post mortem ab inferis redit ad superos, incipiat notam habere uiam uitæ quę ante habebatur ignota. Ignota enim erat ante Christum uia uitę, quæ nullius adhuc resurgentis fuerat temerata uestigio. At ubi dominus resurrexit, nota facta solo attrita est plurimorum. De quibus sanctus Euāgelista ait: Multorum corpora sanctorum surrexerunt cum eo, & introierunt in sanctam ciuitatē. Vnde cum dominus in resurrectione sua dixerit: Notas mihi fecisti uias uitæ, possumus & nos iam dicere domino: Notas fecisti nobis uias uitæ. Ipse enim nobis notas fecit uias uitæ, qui nobis semitam manifestauit ad uitam. Notas enim mihi fecit uias uitæ, cùm me docuit fidem, misericordiam, iustitiā, castitatem. His enim peruenitur itineribus ad salutem: & licet nos in resolutione corporis mortis umbra circundet, tamē gressus suos uita non deserit, sed inter ipsas medias inferni leges incunctanter Christi uirtutibus ambulamus. Vnde ait sanctus Propheta: Nam & si ambulauero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Quod manifestius dominus ait de fideli, dicens: Qui autem credit in me, non morietur. Et licet moriatur, uiuet. Ergo fratres cum sanctis martyribus paschæ domini gloriam conferamus. Conferamus inquam: & licet melius nouerint omnia, tamen nos illis prædicemus quemadmodum de sepulchri gremio resurrexit ad superos. Illi nobis reuelent quo pacto de inferni profundo remeauerit ad sepulchrum. Notum inquam nobis faciant quemadmodum in exanime iam corpus & frigidum sese calor insinuauerit, spiritus ingesserit, sanguis infuderit, & gelatas humore uenas pristini uigoris pulsus agitauerit. Notum inquam nobis faciant quemadmodū organum corporis dissipatum in priorem statum neruorum rursus coaptauerit resoluta compago, & harmoniam uiscerum iam silentem in ueterem concentum spiritus uiuificans animauerit. Sacerdotes ergo prædicent quę saluator post resurrectionem mirabilia gessit ad superos, martyres reuelent quanta in ipsa morte refrigeria operatus sit in defunctos.

2. Cor. 1 | 2. Tim. 2 | Psalm. 15 | Matth. 27 | Psalm. 15 | Psalm. 22 | Ioann. 11

In natali

In natali sanctorum Canti, Cantiani, & Cantianillæ. Sermo LXXV

H Odie beatissimorum Canti, Cantiani, & Cantianillæ natalis est. Quàm bene & iucunde tres martyres uno pene uocabulo nuncupantur. Nec mirum si similes sunt nomine, qui sunt similes passione, si una est illis apud homines appellatio, quibus apud deum est una uocatio. Vniter enim uocati sunt à domino, non interposito tempore aliter & aliter passi, sed omnes eodem ictu pariter martyrium pertulerunt. Quod quidem illis parentiua quadam à Christo affectione concessum est, ut congruerent meritis qui uocabulis concordabant: & qui erant consanguinitate fratres: fierent etiam sanctitate germani: et quorum membra unius corporis substantia uegetabat, eorum animas eiusdem fidei confessio coronaret. Refert autem de beatis supradictis historia, quòd tempore passionis cùm eos persecutor inquireret, ascenso uehiculo iunctis mulabus eos secedere uoluisse: & cùm non longe ab urbis mœnibus iter agerent, unum animal de subiunctis subito corruisse, atque ita illos à persecutoribus cõprehensos tentos ad pœnam. Quod factũ quàm gloriosum sit, & à diuinitate dispositũ, debemus aduertere. Semper enim deus quos elegit, hos uictores subuectione sublimi in aulã regni cœlestis inducit. Nam sicut Helias curru applicito quasi ascendit ad cœlum: ita & isti uehiculo admoto ad martyriũ peruenerunt: & quadriga sicut illũ euexit ad requiem, ita hos portauit ad gloriam. Et quamuis illa ignea quadriga fuerit, hæc tamen inferior non habenda est, quia illa unum gestauit prophetam, hæc tres martyres sustentauit. Sed dicit aliquis: Gloriosius est gestari quadriga ignea, quàm terrena. Nec hoc plane defuit sanctis uiris. Nam sicut Heliã ignea quadriga portabat, ita & martyres fides ignea iam ferebat. Ferebat inquam illos Christus, qui lumẽ est, qui ignis est, de quo scriptum est: Dominus noster ignis consumens est. Ergo cùm beatos de quibus loquimur, persecutor urgeret, uehiculũ conscenderũt. Qua causa? ut fugerent? Absit. Non ut fugerẽt, sed ut ad martyrium citius peruenirent: nõ ut latitarent, sed ut Christianos se cũctis transeuntibus manifestius approbarent. Cæterum occultius inter plures in ciuitate latere potuerant, tutius per diuersa singuli fugæ præsidium commendare. At uerò ubi quis congregatione habita stratis uehiculis apparatu disposito per aggerem publicum egreditur, illic non fuga dicenda est, sed profectus est. Sancti enim uiri hoc facto uelut in triumphali curru positi contestabantur dicentes: Ecce persecutor, ecce proficiscimur, ecce præcedimus, quid resides? quid moraris? Subsequere nostra uestigia. Nolumus enim uideri inuiti ducti ad pœnam, qui præcedere nos profitemur ad gloriam.

4. Reg. 2

Deut. 4

Hebr. 12

De natali sanctorum martyrum. Sermo LXXVI

S I quantum me necesse est dicere, & uos oportet audire, tantum prosequi corporis mei posset infirmitas: profecto omnes excusati essemus: sed ego insinuando præceptũ, uos exequendo mandatum. Sed quoniam imbecilitate percellimur, quo minus quantũ oportet dicere ualeamus, excuset nos mentis deuotio, quos nõ excusat prædicationis oratio. Hoc est, etsi à laudibus domini lingua cessamus, mirabilia tamen eius fidei operibus approbemus, si non loquimur uerbis eius gloriã, factis exequamur eius gloriam, quoniam dictis facta priora sunt. Nam dominus in Euangelio ita dicit: Qui fecerit sic, & docuerit sic, magnus uocabitur in regno cœlorũ. Audis ergo quoniam præcedit factum, subsequitur doctrina. Siquidẽ benefacere, prima doctrina est. Cessantibus enim uerbis hoc ipsum docet hominẽ opus optimũ, dum uidetur: quod etsi uoce aures non excitet, uirtute corda tamen cõpungat. Quis enim bonum factum uidens non gaudeat, miretur, imitetur, ac ueluti tacito magistro utens eius exemplo doceatur? Dictis igitur facta præcedũt. Imò sine factis dicta nihil prosunt. Nam ideo & dominus fieri uoluit, sic doceri, ne sine bono opere, uerborum inutilis esset & superstitiosa iactatio. Melius ergo docemur facto quàm uoce. Denique sancti martyres etsi uoce tacent, factorum uirtute nos edocent: etsi lingua silent, martyrij passione persuadent. Vnde quamuis disertus orator facundia sua me doceat, id tamẽ quod utile est mihi, melius disco exemplo sanctorũ, quã assertione uerborũ. Citius mihi persuadent oculi quod cernunt, quàm auris potest insinuare quod præterit. Auditui enim cito irrepit obliuio. Oculorum autẽ historia semper inspicitur. Quis enim non omnibus horis momentisque conspiciat quemadmodum tunc beati martyres propter nomen Christi diuersis subiacuere

Matth. 5

cuere supplicijs, & de ipsis pœnis quodammodo triumphabant? Quanto enim plura patiebantur, tanto se uictoriosissimos credebant. Victoria enim est martyris, iudicium persequentis, sicut scriptum est: Et uincas cùm iudicaris. Cùm iudicatur enim martyr, & condemnatur, tunc uincit atq; prosternit. Tali enim iudicio non est addictus ad mortem, sed absolutus ad requiem. Ac per hoc, manifestissima ratione uicisse est, nō perisse: Constat igitur sanctos martyres plus passione docere quàm uoce, quamquam ipsamet passio sine uoce non sit. Legimus enim animas eorum desub ara dei clamare uel dicere. Quousque sanctus & uerus non uindicas sanguinem nostrū? Nam & deus dicit de sanguine Abel ad Cain: Vox sanguinis fratris tui clamat. Clamare igitur dicitur sanguis qui innocens effusus est, non tam uoce, quàm causa. Sic & sanctorum martyrum animæ clamant, dum fidem atq; innocentiā suam sensibus nostris ipsa passione commendant.

Psalm. 50 *Apoc. 6* *Gene. 4*

Maximi episcopi.

De natali sanctorum Octauij, Aduentitij, & Solutoris Taurinorum martyrum. Sermo LXXVII

CVm omnium sanctorum martyrum fratres deuotissime natalem celebrare debemus, tum præcipue eorum solennitas tota nobis ueneratione curanda est, qui in nostris domicilijs proprium sanguinem profuderunt. Nam licet uniuersi sancti ubique sint, & omnibus prosint: specialiter illi tamen pro nobis interueniunt, qui & supplicia pertulere pro nobis. Martyr enim cum patitur, non sibi tantū patitur, sed & ciuibus. Sibi enim patitur ad præmium, ciuibus ad exemplū. Sibi patitur ad requiem, ciuibus ad salutem. Exemplo enim eorū didicimus Christo credere, didicimus contumelijs uitam æternam quærere, mortem didicimus non timere. Videte ergo quid martyribus debeamus, in quo alter tortus est, ut alius saluaretur: Alter carnificem pertulit, ut Christum alter agnosceret: Alter morti addictus est, ut alius uita potiretur æterna: & ad postremum sanctus occisus est, ut peccator euaderet. Beati igitur martyres nec sibi uixerunt, nec sibi sunt mortui. Exemplū enim nobis reliquerunt: bene uiuendo, conuersationis: tolerando fortiter, passionis. Nam ideo dominus per totum mundum diuersis in locis pati martyres uoluit, ut tanquam idonei testes nos præsenti quodam fidei exemplo suæ confessionis urgerēt, ut humana fragilitas quę prædicationi dominicę aditu longiore uix credit, uel pręsenti oculorū testimonio martyrio crederet beatorū. Cuncti igitur martyres deuotissime percolendi sunt: sed specialiter ij uenerādi sunt à nobis, quorum reliquias possidemus. Illi enim nos orationibus adiuuāt, isti etiā adiuuāt passione. Cum his autem nobis familiaritas est. Sēper enim nobiscū sunt, nobiscū morantur: hoc est, & in corpore nos uiuentes custodiunt, & de corpore recedentes excipiunt. Hic, ne peccatorū nos labes absumat: ibi, ne inferni horror inuadat. Nam ideo hoc à maioribus prouisum est, ut sanctorū ossibus nostra corpora sociemus, ut dum illos tartarus metuit, nos pœna non tangat: dum illis Christus illuminat, nobis tenebrarum caligo diffugiat. Cum sanctis ergo martyribus quiescentes euadimus inferi tenebras, eorū proprijs meritis, attamen consocij sanctitate. Ait enim dominus Petro: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt ei. Si ergo Apostolo & martyri Petro inferni porta non pręualet: quisquis sociatur martyri, tartaro nō tenetur. Martyres enim inferni porta non possidet, quoniā eos paradisi regna susceperūt. Nam uidemus eos utiq; iam regnare. Cernimus enim ab ijs frequenter obsessos immundissimis dæmonibus homines liberari, ita ut cœlesti medicina & captiua anima de diaboli laqueis eruatur, & ipse diabolus uinculis igneis alligatus producatur de sua captiuitate captiuus, ut qui prædam paulò antè ceperat, ipse subdatur in prædam. Hæc & alia potiora mirabilia per sanctos fieri omnibus notum est. Et ideo fratres ueneremur eos in seculo, quos defensores habere possumus in futuro. Et sicut eis ossibus parentum nostrorum iungimur: ita & eis fidei imitatione iungamur. In nullo enim ab ipsis separari poterimus, si sociemur illis tam religione quàm corpore.

Matth. 16

Esaie 1 *Maximi episcopi.*

De eo quod propheta ait ad filios Israel, Caupones uestri miscent aquam uino. Sermo LXXVIII

NOn incommode ante dies paucos prosecuti sumus functionem hanc sacerdotalem uicem quandam negocij retinere, & quæstum esse nō modicū hoc clericatus officiū. Est quæstus plane non modicus, ubi lucrū non pecuniarū,

sed

ſed adquiritur animarum: eſt magna negociatio, ubi redemptio hominis conſtat, nõ annunciatione precij, ſed annunciatione præcepti. Præceptũ enim Chriſti talentũ quoddam eſt precioſum, quo ſalus comparatur, quo uita redimitur: & magna eſt redemptio, cùm & precium datur, & pecunia non uidetur. Talentum ergo magnum præceptum eſt ſaluatoris, quod commodati uice apud idoneos proficere poteſt, apud negligentes non poteſt deperire. Alijs enim cũ multiplici gratia reſtituitur, ab alijs cum pœnarũ uſura de poſcitur. Chriſtus enim talentũ quod commẽdat, neceſſe eſt ut requirat & ſoluenti gratiam referat, non ſoluentem ſubdat iniurijs. Subdit plane iniurijs more mundi, ut debitor qui redhibitione ſubſtantiæ ſatisfacere non poteſt, ſatisfaciat uel corporis ultione. Hoc ergo talentum fratres non prædicatione noſtra ueſtris pectoribus commendamus ut lucrum aliquod ſalutis ueſtræ domino deſignemus. Rationem daturi ſumus qualiter aut prædicatio noſtra proficiat, aut obedientia ueſtra fructificet. Nõ enim ſine cauſa Euangelium annunciat, Apoſtolus clamat, ſacerdotes loquuntur: in cuiuſcunq; aures uox ſancta peruenerit, aut beatus erit deuotione, aut reus de conteſtatione. Loquimur enim beatitudinem credentibus, conteſtamur iudicium criminoſis. Mercimonium igitur eſt adminiſtratio ſacerdotum. Vnde & propheta dicit ad filios Iſrael: Caupones ueſtri miſcent aquam uino. Non enim de ijs cauponibus Eſaias ſanctus loquitur qui publicis miniſterijs ſeruientes, merũ uini ſpeciem fraudulenta aquæ colluuione permiſcent (nec enim hoc ad beatum uirum more iudicis ſeculi pertinere poterat, cum corruptis tabernarum uaſculis minus ebrioſo potu populus uteretur) ſed de illis utiq; cauponibus loquitur qui præſunt eccleſiis, non tabernis: qui ſitientibus populis non concupiſcentiæ calicem porrigunt, ſed uirtutis: non ebrietatis miniſtrant poculum, ſed poculum ſaluatoris. Iſtos ergo caupones propheta arguit & obiurgat, & queritur eos uino aquæ ſpeciẽ permiſcere. Hoc increpat in eis: cùm functionum diuinarum eſſent præſules, ſectatores rerum facti ſunt humanarum, ſicut ipſe ait propheta: Sectamini unuſquiſq; domum ſuam. Quiſquis enim ſacerdos relicto pontificatus officio, mundi oblectationibus delectatur: hic aquã uino permiſcet, hoc eſt, rebus ſanctis & feruidis inſerit res uiles & frigidas. Sed & ſic poſſumus accipere, quòd ijdem Iudæorum ſacerdotes aquam uino miſcuerint, cùm dominum ſaluatorem non ſicut deum ſuſciperent, ſed ſicut hominem iudicarent, & ſynceræ ac meræ eius diuinitati turbidum quiddam ac ſordidum inferre uoluerint, dicentes ad eum: Quia cùm ſis homo, facis teipſum deum. Et iterum: Nos ex proſtitutione non ſumus nati. Dum enim ſe ab adulterio proſtitutionis excuſant, illum in diuinitate natiuitatis ſuæ adulterare nitũtur. Sed adhuc diligentius uideamus quid ſit quod ait: Permiſcent aquam uino. Legimus uinum in Eccleſia ſpecialiter abundare, ſicut in Euangelio dictum eſt: Vinum nouum in utres nouos eſſe condendum: Hoc eſt, in nouos homines neophytos ſpiritus ſancti gratiam conferendam. Si igitur precioſa & ſpiritualis uini gratia abundat in Eccleſia, aqua uilis & fœtida non niſi in ſynagoga eſt referenda. Fœtida enim ſynagogæ aqua eſt, quæ baptiſmate ſuo peccata non diluit, ſed adquirit: quę hominẽ non purificat proprio lauacro, ſed polluit. Deniq; ſicut in utribus Eccleſia honoratur, ita & cum aquæ utre ſynagoga proijcitur. Nam illa Agar quæ typum ſynagogæ geſtabat, de qua ad Abraham dicitur: Eijce ancillam, & filium eius: utiq; cùm eijceretur, nõ cum uini ſed cum utre aquę de tabernaculis effugatur. Certe domus Abrahæ erat diues, locuples, abundans: attamen non uinum, non oleum, non panem accepit, quæ ſunt uitæ alimenta firmiſſima. Et rectè uitæ ſynagoga alimenta non accepit, quia uitam quæ eſt Chriſtus, ignorat: aqua ſola æger protrahitur, languidus ſuſtentatur. Conueniens enim erat, ut quæ uiuentis non merebatur alimoniam, uel ſolatium morientis acciperet. Arguuntur enim ſacerdotes Iudæorum cur Eccleſiaſtico uino precioſo aquam ſynagogæ abiectam iam & reprobatam uoluerint permiſcere. Aqua enim in Eccleſia miſceri non ſolet, ſed mutari: ſicut dominus inuitatus ad nuptias hydrias plenas aqua non uino miſcuit, ſed mutauit in uinum. Ne quid enim in ſancto conuiuio uilitatis Iudaicæ reſideret, maluit naturam uertere, quàm adulterare ſubſtantiam.

Eſaie 1
Aggæi 1
Ioan. 10
Ibidem. 8
Luc. 5
Gene. 21
Galat. 4
Ioan. 2

De eo quòd dominus dicit in Euangeliô, Vulpes foueas habent. Sermo LXXIX

I diligenter animaduertit Euangelicum capitulum quod lectum eſt, ueſtra dilectio: ſenſus ueſtros id ipſum capitulum potuit penetrare, cur dominus (ſicut ſcriptura refert) cùm ab altero interpellatus fuerit, ut eũ quocunꝗ iiſ- [Matth. 8] [Luc. 9] ſet, cauſa religioſi ſeruitij ſequeretur: alteri magis dixerit, Sequere me: & illo ſpreto atꝗ deſpecto, alium potius tacentem necopinantemꝗ delegerit. Et cùm utiꝗ acceptius uoluntarium obſequium eſſe ſoleat quàm coactũ, & ſeruitium plus placeat non quod imperio exigitur, ſed quod ſponte defertur: cur ergo iſte reſpuitur, cur uelut indignus etiã recuſatur? Ait enim ad eum dominus: Vulpes foueas habent, & uolucres cœli nidos: filius hominis non habet ubi caput reclinet. [Matth. 8] Primum itaꝗ hoc cõſiderare debemus, quod non eſt acceptor dominus perſonarum. Eſt enim æquus iudex & iuſtus: ſed pro qualitate horum rependat dilectionis affectum, & eum eligat non qui uerbis promptus, deuotione piger, ſed qui fuerit lingua tacitus, mente deuotus, de quo dicit propheta: Tacitũ [Prouer. 17] te faciens, ſapiens uideberis. De illo autem qui petulãter loquitur, refert ſcriptura: Non [Matth. 7] omnis qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cœlorũ: ſed qui fecerit uoluntatem meam. Hinc ergo diſcimus quòd ad dominum non tam ore quàm corde clamandum eſt. Igitur ſaluator noſter, qui cogitationes hominum ſenſusꝗ prouideat, audiens quidem uocis obſequium, mentis autem uerſutiam recognoſcens, tali illum animali comparat, quod aliud uoce indicet, aliud moribus operetur. Vulpes latratu canis reſonat, dolo rapinam fraudis exercet. Tacentem ergo necopinantem aſſumit. Tacebat quidem lingua, ſed ſpiritu loquebatur. Intelligimus enim quàm deuotus fuerit, qui ſicut ipſe [Luc. 9] aſſeruit, patrem reliquit mortuum, ut uitæ dominum reperiret. Ait enim, Permitte mihi prius ire, & ſepelire patrem meum. Mortuum ergo illum reliquerat, quem ut reuertens ſepeliret exorat. Non eum dolor retinuerat, nõ mors retardauerat, quia feſtinabat ad uitam. Necdum morientis clauſerat oculos, necdum rigentia membra condiderat: ſtatim ut comperit aduenisse dominum, oblitus paternæ pietatis, affectũ maiorem pietate credidit plus Chriſtum diligere, quàm parentem. Legerat enim fortaſſe propheticam lectionem quæ dicit: Obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui. [Pſalm. 44] Propterea [Matth. 10] oblitus eſt patrem, dum memor eſt in ſaluatorem. Audierat enim Euangelium domini: [Thob. 2] Qui plus dilexerit patrem aut matrem, non eſt me dignus. Ita cùm Tobias iuſtificetur cum ſepulturæ cauſa prandium dereliquerit, hic probatur cùm cauſa Chriſti, patris reliquerit ſepulturam. Ille enim non ueretur ne interueniente opere terreni prandij epulas prætermitteret: hic metuit ne interueniente mora refectionem panis cœleſtis amittat. Vnde cùm Chriſti contemplatione ſepulturã omnibus debeamus, hic amore Chriſti patris deſeruit ſepulturam. Diſcutiamus itaque primo illius interpellationem, reſponſionemꝗ domini ſaluatoris. [Luc. 9] Ait enim ille, Sequar te quocunque ieris. Prompta quidem, ſed ſuperba reſponſio. Iturus enim ad paſſionem erat dominus, deſcenſurus ad inferos, aſcenſurus ad cœlum: numquid in omnibus illum poteſt fragilitas humana comitari? Stulta magis eſt iſta præſumptio, quàm religioſa confeſſio. Siquidem & Petro Apoſtolo dicitur à domino, cùm exiſtimaret ſe ſequi per omnia ſaluatorem: [Ioan. 13] Quo uado, non potes me modo ſequi. Et cùm pertinaciter inſiſteret, ac ſe ab eo nec morte diceret ſeparandum, tanquam iactantiæ condemnatus audit quod eſſet dominum tertiò negaturus. Ita qui promittebat à confeſſione Chriſti nec morte diuelli, ab eius ſocietate interrogatione ancillulæ ſeparatur: & niſi modum quendam ſtatuens, tertiò eum dixiſſet dominum negaturũ, forſitan ſæpius interrogatus, frequentius denegaſſet. Quid ergo reſpon- [Luc. 9] detur illi petulanti? Vulpes foueas habent, & uolucres cœli nidos, & filius hominis non habet ubi caput reclinet. Videte cui rei ſubtiliter cõparetur. Eſt enim hoc genus animalis fallax, & inſidijs ſemper intentum, rapina fraudes exercens quod nihil tutũ, nihil ocioſum, nihil patitur eſſe ſecurum, quod inter ipſa quoꝗ hominũ domicilia prædã requirat. Quam comparationem non ſolum propter illum ſcriptam puto, ſed propter pleroſque [Ad Titum. 1] etiam Chriſtianos, qui ore quidẽ dominum confitentur, moribus autem uulpium fallacia diuerſantur. Omnis enim Chriſtianus qui ſua uult peccata celare, hic ſpiritualiter uulpes eſt. Sicut uulpes propter fraudes ſuas latibulis demoratur: ita & peccator tacens propter con-

pter conscientiam suam peccatorum foueis delitescit. Et sicut illa nō audet inter medias hominum turbas morū suorum ostendere fallaciam, ita & hic erubescit in media Ecclesia conuersationis suæ nequitiam confiteri. Vulpem plane dixerim omnem Christianum qui suo insidiatur uicino, qui quotidie nititur fines alienos arrodere, fructus inuadere, animalia deuorare. & quod est familiare huic tēpori, non iam uulpiū more pullos, sed luporum more rapere porcos: qui dum suo labore possit se iuuare, ferarū rabie prædam captat alienam. Hæreticos etiam omnes arbitror uulpibus comparandos, qui cùm in domo domini habitare nō possint, conuenticula sibi quædam uelut foueas præparāt tenebrosas, in quibus pertinaciter latentes insidiantur Ecclesiæ: ut si qua innocens anima forte processerit, uelut pullum gallinæ matris absorbeant. Insidiantur inquā uulpes Ecclesiæ, hoc est hæretici Euangelicę illi gallinæ de qua ait dominus: Quotiens uolui congregare filios tuos sicut gallina colligit pullos suos sub alas suas: sed ipsa sicut Sampson ardentes faces uulpibus religauit.

Matth. 23 *Iudic. 15*

Increpatio ad plebem, & de eo quod ait dominus: Qui habet, dabitur ei: &, Cantauimus uobis, & non saltastis. Sermo LXXX

Requenter studueram apud me ipsum fratres subtrahere uobis dominicę prædicationis eloquia, ac non elargiri sæpius sermonū cœlestium sacramenta. Siquidem nihil prosit offerre pabula recusanti, & potum porrigere minime sitienti: cùm id quod offeras, non tam libenter hauriat, quàm fastidiose uelut turbulentum reddat: atque ita fit ut & poculi synceritas uitietur, & causas delicti fastidiosus peccator inueniat. Sic ergo et charitati uestræ ingerere dominici poculi prędicationem forte superfluū est: cùm id anima uestra clausis uisceribus nō tam sitienter hauriat, quàm dissimulanter infundat. Fundit enim mandatū domini, qui illud aure sua percipit, corde non cōtinet. In superficie enim quadā corporis illud gestās, ac minime ad interiora transmittens quod audiuit, dum obliuiscitur, seriem prædicationis effundit, & ita domū uacuus repedat, qui de Ecclesia onustus exierat. Dicite enim mihi, quis de uobis cùm ad hospitium redierit, dicit, hodie audiuimus episcopū de eleemosynis disputantē, rē utilē prædicauit, debemus pauperibus misereri? Prosecutus etiam est de idolorū execranda cultura, requiramus ne ignorantibus nobis in possessione nostra sit idolum. Admonuit etiam festinare debere catechumenū ad gratiam fidei, offeramus familiolę nostræ fidē, ut quisquis est fidelis accipiat, ne forte ratio salutis eorū quæratur à nobis, quia uita eorū nostro pendet arbitrio. Nemo de dei rebus cogitat, nemo de die iudicij loquit, quasi aut per omnia uicturi, aut per omnia morituri. Mihi credite, ita uiuimus in hoc seculo, ut corpore moriamur: ita morimur, ut rationi reddendæ uiuamus. Moritur interim homo, sed actuum causa non moritur: uiuente autem causa necesse est, ut causæ suę persona nō desit, sicut ait propheta: Ecce homo, & opera eius. Volueram ergo subtrahere uobis dominicæ prædicationis eloquia, nō quòd iratus hoc facerem, sed ut Euangelicā sententiā custodirem. Ait enim dominus: Qui habet, dabitur ei: & qui non habet, id quod habet auferetur ab eo. Habenti ergo dari iussit, & non habenti nō solū non dari, sed & id quod habet auferri. Quę sententia superflua uobis forsitan uidetur, ego autem dico recte ac sapienter dominū præcepisse. Habēti ergo iubetur dari. Meretur plane accipere, qui ita laborauit ut propria solicitudine animæ suæ diuitias spirituales adquireret: utputa quis continentiæ forti proposito cœpit castimoniæ custodire uirtutē: meretur audire quæ castitatis remuneratio sit futura, ut ad uirtutis obseruantiā audiens remunerationis gloriā, facilius possit pugnā quam cœpit atterere. Alius ad misericordiā prōptus debet audire quia ipsi miserebitur deus, et qui hāc terrenam substantiā cœlestibus diuitijs repensauit, necesse est ut auscultās uicissitudinē cœlestium præmiorū promptior ac libentior opus domini prosequatur, & ad misericordię quod habet bonū, largitatis addat augmentum. Ideo ait dominus, Qui habet, dabitur ei: hoc est, qui diues fuerit bonis operibus, hic magis euangelica prædicatione ditetur. Cæterū si fornicatori prædices, & dicas quòd uirgo debeat permanere, & auaro quòd omnia sua distrahere debeat atq; donare, stultitia illi est. Hāc autem prædicationē ridiculam putat, sicut ait Apostolus: Animalis autē homo non percipit quæ sunt spiritus, stultitia enim est illi. Tale enim est ijs prędicare quod perfectū est, quale si mendicum pānis obrutum holoserica uelis induere, & esurientem rusticum

Matth. 13

1. Cor. 2

rusticum placento delectare.necesse est ut ab utroq; recuset oblatio. Illi enim displicet holosérica; qui necessaria magis frigori uestimenta desiderat:huic placentũ amarũ,dum escam magis saturitatis exquirit. Istis ergo personis auferenda potius sunt quæ sua sunt, sicut ait Euangelium:Etiam id quod habet auferetur ab eo, hoc est,cogendus est fornicator pannos suæ corruptionis abijcere, compellendus auarus est panẽ suæ cupiditatis exponere. Vereor autẽ fratres ne hæc Euãgelica lectio plerisq; de uobis congruat,quæ ait:Cantauimus uobis,& nõ saltastis:lamentauimus,& nõ plorastis. Annunciamus, ergo uobis regni cœlestis gaudium:& minime corda uestra motu quodã alacritatis exultant. Prædicamus triste iudicium:& sensus uestri ad pœnitentiam in lachrymas non prorumpunt. Infidelitatis enim genus est, in diuinis rebus nec gaudere prosperis, nec flere contrarijs. Saltationẽ ergo à nobis requirit dominus, non uniq; sinuosi uolubilitatẽ corporis,sed extollentis se fidei sanctitatẽ. Sicut enim qui corporaliter saltat,nũc in aere suspenditur, nunc ad altiora iactatur, nunc alternis saltibus loca diuersa collustrat: ita & qui spiritualiter saltat interueniente fide,modo in aeris sublimitatem erigitur, modo ad sydera altiora tollitur,modo diuersis cogitationum saltibus paradisum cœlumq; collustrat. Et sicut qui corporaliter saltat, uolubilitate membrorum se exercens gyrum sibi saltationis adquirit:ita & qui spiritualiter saltat fidei alacritate semper mouens,gyrum sibi totius orbis assumit. Solent autem homines sicut mos est,in suis uotis,hoc est nuptijs, precipue saltare uel canere: unde et nos habemus uotiuas nuptias, in quibus saltare uel canere debeamus. Vota enim nostra celebranẽ quãdo Christo Ecclesia copulatur, sicut ait Ioannes:Qui habet sponsam,sponsus est. Propter has ergo nuptias saltare nos conuenit. Siquidẽ Dauid rex pariter & propheta dum multa cecinerat, ante arcam testamenti etiam saltasse dicitur. Elatus enim gaudio, in saltationem prorupit. Præuidebat enim in spiritu Mariam de germine suo Christi thalamo sociãdam. Vnde ait:Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Ideo ipse pręceteris prophetiarum authoribus plus cantauit,quia lætior cunctis per hæc gaudia suos posteros coniugabat:& ad propria uota solito dulcius inuitans,docuit nos quid in ipsis nuptijs facere deberemus,cùm *ille ante* nuptias tanta exultatione saltauerit ante arcam. Ergo saltauit propheta Dauid ante arcam. Arcam autem quid nisi sanctam Mariam dixerimus? Siquidẽ arca intrinsecus portabat testamenti tabulas, Maria autem ipsius testamenti gestabat hæredem. Illa intra semet legem, hæc Euangelium retinebat. Illa dei uocem habebat, hæc uerbum:uerũtamen arca intus forisq; auri nitore radiabat, sed & sancta Maria intus forisq; uirginitatis splendore fulgebat. Illa terreno ornabatur auro, iste cœlesti.

Math. 13 · Luc. 7 · Ioann. 3 · 2. Reg. 6 · Psalm. 18

De eo quod scriptum est in Euangelio: Hominis cuiusdam diuitis uberes fructus ager attulit. Sermo LXXXI.

DVplex est tentationum species: aut enim tribulatio cor uexat humanum, & sicut aurum in camino per patiẽtiam probatur unusquisq; & agnoscitur:aut interdum etiam ipsa uitæ prosperitas ad tentationẽ cedit hominibus. Similis nanq; eiusdem ignauiæ est,in aduersis humilẽ ac miserabilẽ fieri,& in prosperis insolenter efferri. Exemplum plane quod non debemus animo deijci in aduersis, habemus magnificum Iob indignari in tristibus penitus nescientem, qui omnem diaboli uiolentiam uelut torrentis cuiusdam aduersus se turbinem uinientem immobili corde & inconcussa mentis uiuacitate suscipiens, tãto clarior ex tẽtationibus factus est,quãto difficiliora & periculosiora ei sunt ab inimico intẽtata certamina. Exẽpla uerò eorũ qui per secundos uitæ successus prosperitatesq; tentantur,multa quidem habemus & alia,non minus tamen eius qui nunc de Euangelio recitatus est,diuitis,qui alias quidem reconditas premebat diuitias,alias uana spe inaniter præsumebat,dũ benignitas dei auiditatis eius intemperantiam non statim ab initio nec cõtinuo, ut publicare cœperit,punit. Quinimo & reconditas diuitias nouis nihilominus & aduentitijs cumulat:si forte eum aliquando nimietate ipsa satiatum,ad sensum & intelligentiam humanitatis adducerẽt, animamq; per abundantię nimietatẽ suaderet aliquid de indigẽtibus cogitare. Sed uideamus quid de eo dicit sermo diuinus. Hominis,inquit,cuiusdam diuitis,fructus uberes ager attulit, & cogitabat intra semetipsum, dicens: Quid faciam? Destruam horrea mea,& maiora ædificabo. Dicis fortasse,cur ager hominis nihil boni operaturi, uberes attulit fructus?

Iob. 2 · Luc. 21

Ve

Vt magis magisq; dei patientia nosceretur, dum ad huiusmodi homines beneficia suæ benignitatis extēdit. Pluit enim super iustos & iniustos: & solem suum oriri iubet super bonos & malos. Verùm talis ista benignitas dei sicut per nimiam patiētiam facultatem conuersionis & emendationis indulget: ita maiora & grauiora supplicia coaceruat, ut conuertat ingratos. Largitus ergo est deus imbres uberes agris hominis auari, solē præstitit ad nutriendas segetes, multiplicandasq; fruges, ut aceruos diuitis augeret in omnibus moderata temperies. Igitur quæ à deo præbentur etiam ingratis, ista sunt, terræ fœcunditas, aeris temperies, fructuum lętitia, & boum subsidia, & omnia quibus anni prouentus fœcundis successibus adimpletur. Quæ uerò ab homine procedūt, qualia quæso sint uideamus. Angustus animus, & parum putans omne quod nascitur, cuius abūdantiæ deesse semper aliquid cōputans, tum deinde inhumanū propositū impertiendi cuiquam causam nullā idoneā putat. Vide beneficijs diuinis diues quàm ingratus existit. Communis hominum naturæ non meminit, æquū non putat saltē ex superfluis aliquid egentibus impertiri, scriptum non legit, nec recordatur præceptū esse ut fides & misericordia nō deserant se, & : Confringe esurienti panem tuū. Et quæcunq; uel à propheticis uel à cæteris doctoribus quotidie prædicantur, diues nec audit, nec uidet, nec intelligit. Si horrea quidē diruit, & maiora reædificata fructibus largioribus replet, auaritia tamē diuitis cor et propositum non repletur. semper enim studet cumulare noua ueteribus, et augmentis præsentibus superare pręterita: & dum cumulis semper crescentibus solidos cupit uincere numeros conditorum, ad istos inextricabiles cogitationum exitus deuolutus est, ut nec ueteribus cederet, nec sufficeret nouellis. Propterea ergo cassæ quidē cogitationes eius, solicitudo uerò inutilis & inanis. Quid, inquit, faciam? Quis non talē misereatur? Quis non infœlicitatem eius doleat? Angustatur ex abundātia, constringitur & coarctatur ex opulentia. Infœlix in præsentibus bonis, infœlicior in futuris: & ut uideo, ager ei non tam reditus largiores quā gemitus attulit grauiores. Terra ei non fructuū copiam, sed curarum molestiam germinauit: ita ut curis ac mœroribus stimulatus, egentibus & esurietibus similes perferat cruciatus. Deniq; & egeni uox ista est: Quid faciā? unde cibus? unde uestitus? Eadem conqueritur & diues, Quid faciam, ubi recondā? Iisdē cruciatibus pro solicitudine facultatū quibus pauper pro egestate torquetur. Vides diuitem, nec opimis copijs posse lætari, sed mentem eius absumit ac soluit affluentia, dum nullo intellectu humanitatis admonitus sentire non potest id sibi abūdare quod alijs deest. Non enim Apostolicis commonitionibus accommodat aurem suam, ut discat ab eo abundantiæ suæ rationem, cùm dicit: Vt uestra abundantia fiat, id est proficiat ad aliorum inopiam. Et quidem mihi uidetur talis hæc passio animæ similis esse ijs qui tantum gulæ indulgent, ut dirūpi magis nimio cibo eligāt, quàm alicui indulgere reliquias. Sed recordare ô homo, quis est qui largitus est tibi teipsum: qui sis, in memoriam reuoca. Seruus es dei, & dispensatio tibi commissa est dominicæ facultatis. Recordare ergo quis est qui tibi iniunxit officium dispēsandi familiam suam. Quid est quod multis prælatus es? non est utiq; sine causa quod tibi à bono & iusto deo officium tribuitur largiendi, alijs necessitas imponitur indigendi. Dispensatorem igitur conseruorū tuorum te ex dominicis facultatibus esse cognosce. Nec existimes quòd omnia uentri & delicijs tuis terra producat. Quæ in manibus habes, commissa tibi magis quàm cōcessa cognosce. Paruo tempore aliquantulū super ijs lętaris, & abuti eis uoluptuosius delectaris. cùm uerò hęc pariter cum uita nostra defluxerint, rationē dispensationis nostrę uocamur domino reddituri. Hic mihi te paulisper indulge ô qui es qui diuitiarū dispensationē in hoc mundo sortitus es, & te in illo terribili dei iudicis tribunali astantē, paululū quid uacās, si tamen uacare potes à diuitiarum solicitudinibus, intuere. Cùm interrogari cœperis, Cōmissas tibi opes cum quibus egentibus diuisisti, quibus necessitatē patiētibus subuenisti, quos de carceribus, de uinculis, de gladio profusa pecunia liberasti, quib. pupillis pater, cui uiduæ uir castis prouisionib. extitisti, pecunia mea, fructus mei quid apud te operis, quid utilitatis habuere? Tu ad hæc sine dubio respōdebis, Omnia simul cōposita ac recōdita claustris ualidissimis & signaculis tutissimis cōmuniui, nulli quicquā tribui, quinimo et ad custodiēda ea uigilias meas addidi, curas impēdi, solicitudines tribui. Sed stulto consiliario usus es temetipso. deliberans enim ait, Quid faciā? Consequens utique erat te de talibus

Matth. 25

Esaie 58

1. Cor. 8

talibus liberum ante dicere, Aperiam horrea mea, & replebo esurientes animas pauperum, patefaciam quæ recondita sunt, & inuitabo indigentes, ac releuabo afflictos, imitabor beatũ Ioseph, & humanitatis uoce proclamabo: Si quis indiget panibus, ueniat ad me, & gratiã quam dominus indulgẽtiori liberalitate mihi largitus est, cõmunem cum omnibus faciã. Velut ex cõmunibus ergo fontib. hauriat unusquisq; quod sufficit. Sed tu nihil tale nõ solũ proloqueris, uerũ nec cogitas quidẽ, quinimo hominibus quidẽ diuina inuides beneficia, tuã uerò ipsius animã malignis consilijs affligis, & cogitas abundantiam dei, humanã facere penuriam. Aderãt qui animã repeterent, qui pignus huius uitæ reuocarent, & ille adhuc ad animam de opulẽtia loquebatur, hac nocte auferẽdæ à se animæ dicebat: Anima, habes bona multa in annos multos, mãduca, bibe, & epulare. Sed uide dispensationem iusti iudicij dei. indulget ei prodere ac proferre omnia cõsilia sua, publicare sententiam suam, ut & ipse dignam tali mente ac uoto condẽnationis sententiam ferat. Quod utiq; propterea scriptum est, non tãtum ut quid ille passus sit nosceremus, sed quomodo nos effugere debeamus ne similiter condemnemur. Quod si difficile tibi putas ô homo magnificentiam diuinæ largitionis imitari, imitare terrã, si leuare sursum oculos non potes, saltem ea quæ deorsum sunt, & in pedibus tuis, intuere. Affer tu fructũ sicut terra, noli esse deterior insensibili elemento. Illa enim fructus quos affert, nõ suis usibus uindicat, sed tuis ministrat obsequijs. Tu uerò fructus illius solus inuadis, & tibi soli concludis. Quod si tantum auiditatis te morbus adstringit, ut tua uelis facere omnia, accipe & ad hoc salutare remedium. Beneficium largientis præbenti magis permanet quàm suscipiẽti. Nam misericordia quidẽ ad indigentẽ peruenit, gratia autẽ multiplicatæ mercedis permanet tribuenti. Esurienti dedisti panẽ. ille quidẽ pastus est & refectus, sed ad te redit quod dedisti, cum fructibus & usuris. Quod si difficile putas, considera frumentũ quod seminatur in terra, si non ad seminantis potius quàm ad suscipientis lucra cedit. ita etiam dum cibus tribuitur indigẽtibus, cum multo fœnore diuinę gratiæ restituet' in posterũ. Sit ergo tibi finis agriculturæ huius initiũ cœlestiũ sationũ. Seminate enim, inquit, uobis ad iustitiã. Quid ergo afflictaris, quid temetipsum excrucias, luto & lateribus cõcludens humanæ uitę subsidia? Scriptũ non legis: Melius est nomen bonum super diuitias multas? Si ergo & tu gloriã ex diuitijs quæris, cognosce quia melius est mille filiorũ quos per misericordiã filios adquisieris, patrẽ uocari, quàm mille aureorum dominũ dici. Facultates nanq; relinquentur hic etiã si nolumus, bonorũ uerò operum conscientia nobiscũ pariter pergit ad deum. Et cõsidera quanta tibi tum erit gloria, cùm te omnis ille populus qui ex promptuarijs tuis pastus est & refectus, pro tribunali magni illius & iustissimi iudicis caterua constipante circũdabit, pastorẽ te suum, ac tutorem pium, & misericordẽ patrẽ omni gratiarũ uoce testabitur. Quod si magistratus in theatris, mimis & athletis & gladiatoribus, alijsq; huiusmodi generibus hominũ totũ pene patrimoniũ suum largitur ac prodigit, ut unius horę fauorẽ uulgi nimirũ adquirat, nihil sibi ulterius profuturũ: tu dubitas & cũctaris munificus esse in huiusmodi largitionibus, in quibus iudex residet deus: fauentiũ & acclamantiũ uulgus sunt angeli: Vbi omnes qui à seculo fuerũt sancti, laudatores & prædicatores tui sunt: Vbi laus & fauor non simul cum die cessat, sed cum seculis permanet: Vbi corona tibi non auri, sed iustitię dabitur: Vbi non honores unius urbis, sed cœlorum regna mereberis. Et hæc omnia conquiruntur per misericordias pauperũ, per dispensationes indigentiũ, in quibus cibi corruptibilis precio incorruptibilẽ regni cœlorũ gloriã æternamq; mercaris. Veni ergo, si uidetur, si horum quæ dicimus, apud te fides uera est, & diuitias nostras consulte & utiliter disponamus, præparemus noua & præclarissima munera. Edamus primam editionẽ candidã, in uestitu & indumẽtis nudorũ, secundã uerò nõ minus nobilẽ, fessas et pereuntes fame animas reparemus, tertiã nihilominus editionẽ famosissimam præparemus, circumeamus urbem, & requiramus eos qui ne ad misericordiã quidem poscendã per debilitatem uenire potuerunt, præstemus sumptum, quæcunq; sunt necessaria largiamur: nec te pigeat uisitare ægrum, requirere clinicũ. Memẽto quoniã & nos cùm decũberemus in grabato nostro, cùm essemus debiles, et nõ possemus ipsi per nos ire ad dominũ, deus ipse uenit ad nos. Misit enim filiũ suũ in similitudine carnis peccati, qui nobis attulit cibum seipsum. Ipse enim panis uitę, qui de cœlo descendit, & uitam dat huic mundo.

Genes. 41 · *Luc. 12* · *Osee. 10* · *Prouer. 22* · *Rom. 8* · *Ioann. 6*

Et quo ore, quæso, qua impudentia panẽ de cœlo accipientes nos, panẽ de terra non damus fratribus? Quod si adhuc nobis sufficit copia patrimonij, edamus etiam illã nouissimam, sed non minus fauorabilem editionẽ. Eamus ad carceres, requiramus uinctos, humanis miserijs & angoribus condoleamus. In his enim omnibus tibi occurrit Christus, qui cùm sit incõprehensibilis secundum deitatis naturã, inuenietur tamẽ abs te per opera misericordiæ. Ipse enim dixit: Quia esuriui, & dedistis mihi manducare: sitiui, & potastis me: nudus fui, & operuistis me. Vides qualia munera præparat sermo diuinus. Ibi histriones accipiũt, & gladiatores, & perit omne quod perditis datur, hic in istis esurientibus ac sitientibus & nudis, ægris ac uinctis, Christus se suscipere profitetur. Quid ergo agis ô diues? quid cogitas? quid deliberas? Christo esuriente tu horrea tua claudis? Imò nõ claudis, sed minora destruis, & maiora reædificas? Christo indigente uestitu, tuæ uestes tineis cõsumuntur? Christo egente tu aurũ quæris, aurũ desideras, aurũ recõdis, omnia aurũ uides, aurũ tibi uigilanti cogitatio est, & somnia dormiẽti? Sicut enim ij qui per insaniã mente translati sunt, nõ iam res ipsas, sed passionis suæ phantasias uidẽt: ita etiã mens auari semel uinculis cupiditatis adstricta, semper aurũ, semper argentũ uidet, semper reditus cõputat. Gratius aurum intuetur, quàm solem uidet. Ipsa eius oratio & supplicatio ad dominũ aurũ quærit, & uellet atq; optaret ut omnia ei in aurum cõuerterentur. Deniq;, quod potest, frumentũ in aurũ conuertere conatur, uinũ in aurũ mutat, lana ei aurũ efficitur, omnes fructus eius, omne negociũ, omne quod mouetur, in aurũ uertitur. Interdum etiam usuræ arte nequissima ex ipso auro aurum nascitur. Sed quid agis? Nec satietas unquam nec finis aderit cupiditati. Nam interdum pueris gulæ nimium deditis indulgemus desideratos cibos auidius sumere, ut nimietate ipsa satiati horrescant, & auertãt se de reliquo ab huiuscemodi cupiditate. Auaritia tamẽ nihil tale patitur, sed quanto plus inuenerit, tanto amplius quærit. Sed quid dicit scriptura diuina? Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Tu uero fluentes diuitias obstruis & cõcludis, ut intra loculos tuos stagnãtes etiã irruptiones operentur. Inde deniq; est quod etiã horrea tua rumpunt & deijciunt, paternis non contentæ claustris, & auitos terminos excedentes. Sed quid dicis? Maiora, inquit, reædificabo. At hoc satis incertũ est. Quis tibi reædificandi tempus indulget? Velocius enim tu deijceris, quàm illa erigantur. Verum ille diues habebat & malignę cogitationis finẽ dignum, & terminũ competentem. Vos autẽ fratres si mihi auscultatis, reserate aditus promptuariorum uestrorum, & largior diuitijs uestris atq; fluentior exitus procuretur, quàm dudum fuerat quæsitus ingressus, tanquã affluentissimus fluuius ad segetes rigendas multis deriuationibus trahitur per omnem terram misericordiæ affluentia. An nescitis, quia puteorum aqua si frequentius hauriatur, & salubrior efficitur, & abundantior: quod si ociosa remãserit & inmobilis, inutilior & corruptior fit: si moueatur & operetur, communem omnibus & utilem proferet fructum? Mete ergo uberes pecuniæ tuæ fructus, orationes dico pauperũ, intercessionemq; sanctorum, qui pro te, officiorum tuorum memores apud iustum iudicem deum dignis operum tuorum allegationibus postulent. Caueamus exemplum diuitis istius, qui dum præsentes diuitias concludit, & de futuris solicitudinẽ gerit, diuitijs pariter abreptus & uita, protrahitur ad tribunal horrificũ, in quo accusatrix quidẽ huius assistit ipsa illa quæ & totius uitæ eius comes extitit auaritia, defensor uero & intercessor nusquã ullus apparet. Circunspectat nanq; sanctorum multitudinem diuinis tribunalibus assistentem, & intentis ac solicitis oculis circunlustrat si quem forte uideat charũ sibi ac familiarem in hac uita obsequio suo factum, nec usquam tamen ullum inuenit. Nullus est qui dicat: Domine, dignus est cui ignoscas, dilexit enim gentem nostrã, & ecclesiam ipse ædificauit. Nullæ uiduæ quæ procedentes & flentes rogent Petrũ, ostendentes uestimenta sua quæ eis largitus est diues. Nullus ergo miserebitur ei qui nõ est misertus. Scriptum est enim: Beati misericordes, quoniã ipsi misericordiã consequentur. Et iterũ: Date, & dabitur uobis. Et, qua mensura mensi fueritis, eadẽ remetietur uobis. Sed ne hæc fortassis aduersus eum temere & immerito coaceruare uideamur, sermones ipsius percontemur, & uideamus cũ ei fructus ager uberes attulisset, quid sentit. Facit saltẽ hoc quod utiq; etiã auaro facere cõpetebat? Orat deum & deprecatur ut fructus ad maturitatem sine læsione perueniãt, ne grando uerberet, ne turbo uastet, ne procella subuertat. Solent enim & hæc

Matth. 25 · *Psalm. 61* · *Luc. 12* · *Luc. 7* · *Matth. 5* · *Luc. 6* · *Ibidem*

hæc frugibus ſæpe iam maturis incidere. Nihil horum, ſed deſtruere parat horrea, maiora ædificare. Et ipſe quidē in corde ſuo loquitur, ſed qui uidet in occulto, intra ſe loquentem audit in cœlis, propterea ei & inde reſponſa redduntur. Quæ autem ſunt quæ loquitur? Anima, inquit, habes multa bona, mãduca, bibe, et epulare. Nónne, ſi dici ita poteſt, muti animalis uox iſta eſt? Si enim porcinam animã habuiſſet, quid ei aliud quàm manducandi & bibendi bona nunciare debuerat? Nunc autē ita totus animalis homo eſt, et totus carneus, ut animã ſuã carnalibus & corruptibilibus eſcis exiſtimet eſſe paſcēdam, & ea quæ in ſeceſſum egeruntur, animæ præparat ad utendũ. Cuius utiq; natura talis eſt, ut uirtutibus alatur, ut uerbo dei ſaginetur, ut intellectibus pijs & religioſis diſciplinis. atq; exercitijs excolatur. Sed quid tale habes bonum? Hæc bona ad animam defer. Verum tibi quoniam deus uenter eſt, & totus ſeruus es carnis, audi dignam appellationem qua te non hominum quiſquam, ſed ipſe dominus appellat. Ait enim: Stulte, hac nocte auferetur abs te anima tua, & quæ præparaſti, cuius erunt? Ipſis illis æternis cruciatibus maior eſt ſtultitiæ nota. Qui em̄ paulo poſt erat rapiēdus à uita, quæ cogitat? Deſtruam, inquit, horrea mea. Cui ego reſpondeo, & rectè quidem facis. nam uere deſtruere debes horrea iniquitatis, & ea quæ male ædificaueras, manibus tuis ipſe ſubuertere: deſtruere promptuaria, ex quibus nullus miſericordiã conſecutus eſt: deijcere ac ſubuertere mammonæ obſcura & tetra domicilia. Deſtruam, inquit, horrea mea, & maiora ædificabo. Quod ſi & iſta repleueris, quid quæſo facturus es? Et iterũ ſine dubio deſtrues, & iterũ reædificabis. Et quis finis ſtulti huius laboris & uani, & inſtanter ædificare, & inſtantius deſtruere? Si uis ergo, oſtendam tibi horrea iam parata, eſurientium pauperum uentres, in ipſis tuos conclude theſauros. Tales enim tibi theſauri ſeruabũtur in cœlis, in quibus neq; tinea comedit, neq; fures effodiunt & furantur. Sed dicis, Cum ſecunda horrea repleuero, tunc dabo pauperibus. Lõgos tibi promittis annos, & ſatis lata uitæ ſpacia polliceris. Talis iſta promiſſio non futuram continet humanitatē, ſed præſentis miſericordiæ dilationem. Quid enim nunc miſericordiã fieri uetat? Frumēti copia eſt, tempus anni proſperum, eſurientes præſto ſunt flentes, nudi circunſtant gementes, uincti de carceribus, & ægri de lectulis miſerabiliter & flebili lamentatione circunſtrepunt, tu miſericordiam quid in craſtinũ differs, cum hodie crudelis & immiſericors fias? Audi ſaltem ſapiētiſſimi conſiliũ Salomonis. Ne dicas, inquit, abi nunc, et redi craſtino, & dabo tibi. Non enim ſcis quid pariat ſuperuentura dies. Sed ne huiuſmodi mãdata ſuſcipias, aures tibi obſtruit auaritia. Non te oportebat gratias agere deo, exultare & lętari quod nõ ipſe mēdicans alienas circuis fores, ſed alij ante tuas ianuas ſedent à te miſericordiam poſtulantes? Tu uero difficilis es ad præbendum, contriſtaris ac declinas ne quis tibi paulo moleſtior cogēte neceſſitate paupertatis exiſtat, quaſi nõ potuiſſet fieri ut eſſes unus ex ijs qui ante ianuam tuam fame perditi iacent. & tu quidē ſatis digne, nam uoto, mēte, ac propoſito pauper es, & totius boni egenus. Cum enim nõ habes charitatem, cum tibi deſit humanitas, deſit fides, deſit ſpes in deo, cum tibi deſit miſericordia, quid te egeſtuoſius, quid ue mēdicius? Pars tua cum tineis & muribus horreorũ tuorum roſoribus erit. Qui utiq; ſi talia non uideres, ſi non corrumpi ea cerneres & conſumi, quis tibi ſuadere poſſet aliquid inde largiri? Sed ais: Quid iniuſtum eſt ſi cum aliena non inuadã, propria diligentius ſeruo? O impudens dictum, propria dicis? quæ? ex quibus recõditis in hunc mundum detuliſti? Quando in hanc ingreſſus es lucem, quãdo de uentre matris exiſti, quibus quæſo facultatibus, quibusq; ſubſidijs ſtipatus ingreſſus es? Aduentum tuum in hunc mundũ diſce ab Apoſtolo Paulo dicente: Nihil enim intulimus in hunc mundum, ſed nec auferre quidem quid poſſumus. habentes autem uictum & ueſtitum, his contenti ſimus. Terra communiter omnibus hominibus data eſt, proprium nemo dicat quod è communi plus quàm ſufficeret ſumptum, & uiolenter obtentũ eſt. Veruntamen nudus ex uentre matris exiſti, nudus nihilominus & reuerteris in terram. Et ſi quidem terræ elementum putas fortuito ſubſtitiſſe, impius es qui ignoras conditorē deum. ſi uero agnoſcis beneficium largitoris, gratus eſto creatori, & require apud temetipſum rationē cur plus tibi quàm cæteris pręſtitit. Nunquid iniquus eſt deus, ut nobis non æqualiter diſtribuat uitæ ſubſidia, ut tu quidē eſſes affluēs & abundans, alijs uero deeſſet, & egerēt? An idcirco magis quia & tibi uoluit benignitatis ſuæ experimenta conferre, & alium per

uirtutem

Marginalia: Luc. 12 (at "Anima, inquit"); Philip. 3 (at "deus uenter eſt"); Luc. 12 (at "Stulte, hac nocte"); Matth. 6 (at "neq; tinea"); Prouer. 3 (at "Ne dicas"); Ibidem. 27 (at "Non enim ſcis"); 1. Tim. 6 (at "Nihil enim intulimus"); Iob. 1 (at "nudus ex uentre").

uirtutem patientiæ coronare: tu uero susceptis dei muneribus etsi in sinum tuũ redactis, nihil te putas agere iniquum, si tam multorum uitæ subsidia solus obtineas? Quis enim tam iniustus, tam auidus, tam auarus, quàm qui multorum alimenta, suum non usum, sed abundantiã & delicias facit? Neq; enim minus est criminis habenti tollere, quàm cũ possis & abundes, indigentibus denegare. Esurientiũ panis est quem tu detines: nudorum indumentum est quod tu recludis: miserorũ redemptio est & absolutio, pecunia quam tu in terrã defodis. Tot te ergo scias inuadere bona, quot possis præstare quod uelis. Bona quidem ais sunt uerba, sed melius est aurum. Nihil mirũ. nam & si quis cũ impudicis de pudicitia loquatur, & scorta uituperet & exprobret, ij animi quibus libido dominatur, & ex ipsa commonitione ad impudicitiã multo acrius accenduntur. Sed tibi iterum ante faciem adducã ipsas futuri iudicij dei formas, ut intelligas quales tibi gemitus recondas. O quàm multi precij tibi in die iudicij sermo ille uidebitur de quo superius diximus, qui ait: Venite benedicti patris mei, percipite regnũ quod uobis præparauit pater meus à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare. Qualis tibi rursum horror, qualisq; sudor, quales tenebræ superuenient audienti condemnationis illius sententiam, qua dicitur: Discedite à me maledicti: Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare. Neq; enim in his uerbis qui alia inuasit arguitur, sed is qui non communiter usus est ijs quæ habuit, condemnatur. Nos quidem quod utile credidimus, commonuimus. Si quis autem obedire uult diuinis præceptis, non ignorat quæ sit repromissionum merces. Qui uero obedire non uult, & negligit, manifesta est ignis ęterni comminatio, cuius opto uos expertes effici & alienos, & effugere pœnas impijs repromissas, facientes illud quod scriptum est, ut redemptio animæ uestræ sint diuitiæ uestræ, & ad præparata pergatis regna cœlestia, per eum qui uos uocauit, Christum Iesum, cui est gloria & imperium in secula seculorum. Amen.

Matth. 25

Ibidem.

De defectione lunæ. Sermo LXXXII

Maximi episcopi.

Et ipsi uidetis fratres quòd mea non cessat humilitas omni circa uos solicitudine labore, & ad frugem bonam uos tota festinatione conuertere: sed quanto plus laboro uobiscum, tanto amplius confundor in uobis. Cum enim uideo tot commonitionibus meis nullum uos habere profectum, labor meus iam non gratulationi est, sed rubori. Dicit beatus Apostolus: Quis plantat uineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis nõ percipit? Ecce ego pasco gregẽ Christi, & gregis fructum extorquere nõ ualeo: pasco gregem domini, & nulla ex eo religiositatis alimenta percipio. Nulla enim me fidei eius dulcedo lætificat, sed quicquid ex eo profluit, asperum & amarũ est. Tunc enim pastor Christiani gregis lacte reficitur, quando bonorum operum eius candore lætatur. Quis enim fratres in uobis non grauiter ferat, (non tamen de omnibus dico, sunt enim inter uos quos ad religionis cultum debeatis habere exemplo) quis inquam non moleste ferat, sic uos esse uestræ salutis immemotes, ut etiam cœlo teste peccetis? Nam cum ante dies plerosq; de uestræ auaritiæ cupiditate pulsauerim, ipsa die circa uesperum tanta uociferatio populi extitit, ut irreligiositas eius penetraret ad cœlum. Quod cum requirerem, quid sibi clamor hic uelit, dixerũt mihi, quod laboranti lunæ uestra uociferatio subueniret, & defectum eius suis clamoribus adiuuaret. Risi quidem, & miratus sum uanitatem, quod quasi deuoti Christiani deo ferebatis auxilium. Clamabatis enim, ne tacentibus uobis perderet elementum, tanquam infirmus enim & imbecillis, nisi uestris adiuuaretur uocibus, nõ posset luminaria defendere quæ creauit. Bene igitur facitis, qui diuinitati exhibetis solatium, ut uobis iuuantibus possit cœlum regere. Sed si uultis hoc plenius facere, cunctis & totis noctibus peruigilare debetis. Nam quotiens putatis uobis dormiẽtibus luna uim passa est, & tamen de cœlo non corruit? Aut nunquid semper circa uesperũ defectum patitur, nõ aliquãdo & circa lucẽ laborat? Sed apud uos uespertinis tantũ horis laborare consueuit, quando copiosa cœna uenter distenditur, quãdo maioribus poculis caput mouetur. Tunc igitur apud uos laborat luna, quãdo laborat & uinũ. Tunc inquã apud uos turbatur carminibus globus lunæ, quãdo calicibus turbantur & oculi. Quomodo igitur ebrius uidere potes circa lunã quid agatur in cœlo, qui circa te nõ uides quid agatur in terra? Hoc est plane quod ait sanctus Salomon dicẽs: Stultus sicut luna mutatur. Mutaris enim sicut luna, dũ

1.Cor. 9

Eccl. 27

stultus & insipiens ad motũ eius, qui Christianus fueras, incipis esse sacrilegus. Sacrilegium enim creatori cõmittitur, dum imbecillitas adscribitur creaturæ. Mutaris ergo sicut luna, ut qui paulò antè fidei deuotione fulgebas, postea perfidię infirmitate deficias. Mutaris sicut luna, dum cerebrũ tuum ita exinanitur sapientia, sicut lunæ obscuritas: te uero teterrimæ tenebræ mentis inuadunt, atq; utinam ô stulte sicut luna mutereris. Illa enim cito ad plenitudinem suã redit, tu ad sapientiam nec sero conuerteris. Illa uelociter colligit quod amiserat lumen, tu nec tarde fidẽ recipis quam negasti. Grauior ergo tua quàm lunæ mutatio est. Luna defectum luminis patitur, tu salutis. Quàm bene igitur scriptum est de sapiente: Et permanebit cũ sole? Permanet enim sapiens cum sole, cùm constantia fidei permanet cum Saluatore. Sed dicit aliquis: Luna igitur non laborat? Laborat plane, negare non possumus, sed laborat cum cæteris creaturis, sicut ait Apostolus dicens: Quia omnis creatura ingemiscit & parturit usq; adhuc. Et infra: Quoniam & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, & reliqua. Liberabitur inquit à seruitute. Vides ergo quoniam luna non laborat carminibus, sed laborat obsequijs: non laborat periculis, sed laborat officijs: non laborat ut pereat, sed laborat ut seruiat. Vanitati enim creatura subiecta est non sponte, & reliqua. Ergo luna à statu suo non sponte mutatur, tu de sensu tuo sponte mutaris. Illa in deminutionem sui conditione deducitur, tu in detrimentum tui uolũtate pertraheris. Nolo igitur frater ita sis sicut luna cum deficit, sed esto sicut quando est plena atq; perfecta. Scriptum est enim de iusto: Sicut luna perfecta in æternum, & testis in cœlo fidelis.

Psalm. 71 · *Rom. 8* · *Ibidem.* · *Psalm. 88*

Increpatio ad populum de absentia sua. Sermo LXXXIII

Deberem fratres post hos complures dies aliquid uberius prædicare, & reuerens à tanto examine sacerdotum, dulci uos sermone reficere. Bene dixi examine sacerdotum, quia sicut apes de diuinarum scripturarum flosculis suauia mella conficiunt, & quicquid ad medicinam pertinet animarum, oris sui arte componunt. Rectè comparantur apibus sacerdotes, quia sicut apes castitatem corporis præferunt, cibũ uitæ cœlestis exhibent, aculeũ legis exercent. Puri enim ad sanctificationem, suaues ad refectionem, seueri sunt ad ultionem. Apibus planè sunt comparandi, qui uelut alueario quodã gratiã matris ecclesiæ continent, in qua diuersorum meritorum cellulas dulcissimis prædicationibus componentes, de uno saluatoris examine christianorum examina multa producunt. Cum semper fratres non cessauerim uos paterna pietate corripere, miror nihil uos tot meis commonitionibus profecisse, & doleo quod frequens prædicatio mea non uos profectu aliquo salutis corrigat, sed quadam contestationis pœna cõstringat. Prædicatio enim sacerdotis in plebe saluandis est correctio, contestatio iudicandis. Contestamur enim illis ante iudicium quod illos maneat in ipso iudicio, ut tunc omni excusatione submota, & rei sint de peccatis, & obnoxij contemptû. Vnde & ego interdum parcens uobis tacere uellem, sed malo uos contumaciæ caussas reddere, quàm me negligentiæ sustinere iudicium. Comperi enim fratres quod per absentiam meam ita rari quiq; ad ecclesiam ueniatis, ita pauci admodum procedatis, quasi me proficiscente mecum pariter ueneritis, & quasi cum necessitatibus ego pertrahor, uos mecum traxerit ipsa necessitas. Pariter ergo à domo dei absentes sumus: Sed hoc interest, quòd me absentem necessitas efficit, uos uolumtas. Nescitis quia etsi ego ab ecclesia desum, Christus ab ecclesia sua, qui est ubiq;, non deest? Venis frater ad ecclesiam, nõ inuenis ibi episcopum: sed si fideliter uenis, inuenies ibi episcoporum episcopum Saluatorem. Nam Christianus qui tunc tantum procedit ad ecclesiam, quando episcopus præsens est, non tam dei causa uidetur processisse, quàm hominis: nec impleste Christiani timentis officium, sed amici deferentis obsequium. Quid autem ego uos arguo, cum possitis me uno sermone conuincere? Conuincor enim cum in hac parte clericos uobis magis uideo negligentes. Quomodo enim possum corrigere filios, cum fratres emendare non possim? Aut qua fiducia succenseam laicis, cum à consortibus pudoris uerecundia conticescam? Ego autem fratres non de omnibus loquor. Sunt certe quidam deuoti, sunt & alij negligentes. ego neminem nomino, conscientia sua unumquemq; conueniat.

Post

Post increpationem consolatio ad populum. Sermo LXXXIIII

Marior fortasse fuerit increpatio mea superiore dominica, quòd plerosque A de uobis acrius magisterij seueritate conuenerimus, & sim prosecutus quæ aliquot non blandimenta deferrent, sed tristitiam irrogarent. Verum nihil mea interest. ego enim gaudeo, sciens discipuli tristitiam magistri esse lætitiam. Tunc enim auditor proficit, quando austeriora annunciat prædicator: ei salus gignitur, quando tristitia emendationis ingeritur. Dicit enim beatus Apostolus: Nam quæ secundum deum est tristitia, salutem stabilem operatur. Rectè ergo lętor, quia salutē oporor cum obiurgo: mœreat licet filius mei asperitate sermonis, me tamen delectat, qui proficere illum intelligo per mœrorē. Ait sanctus Apostolus: Quis est enim filius quē non uerberat pater? Non enim osculatur semper pater filiū, sed & aliquando castigat. Ergo quādo castigatur qui diligitur, tūc circa eum pietas exercetur. Habet enim & amor plagas suas quæ dulciores sunt, cum amarius inferūtur. Dulcior enim est religiosa castigatio, quàm blanda remissio. Vnde ait propheta: Dulciora sunt uulnera amici, quàm uolūtaria oscula inimici. Igitur fratres quia post increpationis meæ utilia uerba credo uos benignitate sensuum profecisse, de sacris literis aliqua cōferamus. Sicut enim fons qui non solito humore distillat, exagitatur surculis, & ita largior inuenitur, ac primum ex eo turbida aqua producitur, ut unda purior subsequatur: sic ergo et sanctitas uestra asperata quidem fuerat austeritate sermonis, sed deuotior facta est dulcedine pietatis. Turbulentū enim quidam uestri animi forsitan retinebāt, sed iam ex uestris moribus profluit omne quod purum est. Videamus ergo quid sit quod ait ad discipulos suos dominus. Vos autē quē me dicitis? Non igitur tanquam ignarus interrogat dominus quid de eo populi discipuliq; sentirent, sed tanquam sciens uniuersorū mentes, fidē manifestare uoluit singulorum, ut quod corde credebāt, ore narrarent. Alij enim Heliam esse credebāt dominū, alij Hieremiam, alij Ioannem baptistā, Petrus solus Christum dei filium confitetur. Gradus quidam sunt fidei: & qui deuotius credit, religiosius cōfitetur. Pro hac deuotione dicitur Petro: Beatus es tu Simon Bariona, quoniam caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui est in cœlis, Et ego dico tibi: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Cum uocaretur ergo Simon, per hanc deuotionem uocatus est Petrus. Legimus dicente Apostolo de ipso domino: Bibebant de spiritali petra, Petra autem erat Christus. Recte igitur quia petra Christus, Simon nuncupatus est Petrus, ut qui cum domino fidei societatē habebat, cū domino haberet & nominis dominici unitatem, ut sicut à Christo Christianus dicit̄, ita & à petra Christo Petrus Apostolus uocaretur. Sed nec populorū opinionem possumus reprobare, qui unum de prophetis dominum existimabant. Nam ideo nonnulli uelut Heliā saluatorē forsitan putauerunt, quia ad cœlos Helias sicut saluator ascendit, sed nō sicut Helias Christus est. Ille enim ad cœlos rapitur, iste regreditur. Ille tanquam infirmus ignea quadriga subuehitur, hic tanquā deus propria uirtute portatur. Ille sicut homo ducitur, hic sicut saluator ascendit. Ille ducentes sequitur angelos, comitantes sibi angelos iste præcedit. Denique ijdem angeli remeantes in terram à domino saluatore dixerūt ad Apostolos: Viri Galilæi quid statis aspicientes in cœlum? Hic Iesus qui receptus est à uobis, sic ueniet quemadmodum uidistis eum euntem in cœlum.

2.Cor.7 — Hebr.12 — Prouer.27 — Matth. 16 — Ibidem. — 1.Cor.10 — 4.Reg.2 — Actuum.1

De barbaris non timendis. Sermo LXXXV

Iximus anteriore dominica Niniuitas in tribulatione positos diuinitatis mi- D sericordiam per abstinentiam meruisse, & ciuitatem suam de periculo ieiunijs liberasse, tantæq; eos fuisse sapientiæ, ut non alienis se præsidijs defenderent, sed propria deuotione saluarent. Nam non statim desperauerunt de salute sua, quia audierunt à propheta cum ciuitatis se mœnibus subuertendos: sed quanto proximum annunciabatur excidium, tanto magis religiosis actibus armabantur, nec reliquerunt euertendam ciuitatem suam, sed in ea potius permanserunt, sapientes scilicet, ut quæ ciuium uexabatur peccatis, ciuium orationibus saluaretur: & cui perditionē mala cōuersatio intulerat, ei salutem deuotio religiosa conferret. Iustum enim erat ut quos fuerat passa peccatores, eosdem haberet proprios defensores. Ciuitati enim non nisi propter ciuium peccata infertur excidium. Desine ergo peccare, & ciuitas non peribit.

Quid fugis patriam? Si uis saluus esse, tua potius peccata subterfuge. Si tu peccare desieris, uictus est inimicus. Dicit ad Abraham scriptura diuina per decẽ iustos patriã posse saluari. Igitur si iusti sunt qui saluam faciant patriam, utiq; iniusti sunt qui relinquunt. Et si illi propter præsentiam suam consequuntur gratiã: necesse est ut ij propter desolationem mereantur offensam. Iniustus plane & impius est filius qui periclitantẽ deserit matrem. Mater enim quodammodo dulcis est patria, quæ te genuit, quæ nutriuit, quæ ut fugere possis diuitẽ te fecit. Nam si nõ tibi suppeteret sumptus copiosa substãtia, fugę præsidium non haberes: atq; ideo auaritia ductus, dum metuis diuitias tuas perdere, impius in matrem esse non dubitas. Vnde intelligimus plus te pecuniæ tuæ consulere quàm saluti. Dic mihi ô bone ciuis, cur fugere disponis, cur patriam derelinquis? Captiuitatem fortasse metuis. Da ueniam, non intelligis, nescis quòd hæc est prima captiuitas, patriam non uidere, & quòd grauius est omni malo hostili, peregrinationis exiliũ. Solet qui aliquid sceleris admiserit, huiusmodi pœna damnari, ut pellatur patria, regionibus incognitis relegetur. Hoc igitur malum propria tibi prouides uolũtate, quod solet supplicij causa dãnatus excipere. Sed ponamus te forti esse animo, & æquanimiter tolerare posse peregrinationis iniuriam. Dic mihi, qua inter extraneos libertate uicturus, nónne cũ loqui cœperis, obijcietur tibi, Vnde iste exul, unde iste fugitiuus aduenit? Num & nostrã ciuitatem opprimere nititur, sicut patriã suam pressit? Ita autem aporiaberis, ita conturbaberis, ut libertati tuæ metuẽs uerearis ne ingenuitatis tuę ibi non inuenias assertorẽ. Mihi crede, in aliena patria tanta auditurus es, quanta in tua patria alijs sępe dixisti. Illud autem nolo dicere quod quamuis diuersis in patria tua copijs perfruaris, statim ut exieris de domo tua, mendicus & pauper es. Dicit ergo deus ad Abraham, per decẽ iustos ciuitatẽ posse saluari. Male igitur de te sentis popule Christiane, si in tanto cœtu nostro ad saluandã ciuitatẽ decem iustos esse non credis. Dum enim deseris patriam, profiteris nõ in ea esse dignos quorũ meritis liberetur. At ego uereor ne omnibus in ea iustis relictis, tu solus qui deseris, inueniaris iniustus. Sed nolo de decẽ iustorum numero te perturbes. legimus etiam quòd de Sodomitarum excidio meritis suis Loth solus liberauerit ciuitatem, quod magis ualuerit ad saluandum unius gratia, quàm ad euertendũ peccata multorum. Exeunti enim illi de Sodomis hospitij caussa Segor parua conceditur. Quod si iusto hospitij donatur ciuitas, quanto magis iusto patria conceditur?

Gene∫. 18

Item de eodem. Sermo LXXXVI

Saepe dixisse me memini quòd hostium tumultus bellicosos timere minime debeamus, nec quamlibet copiosam hostium multitudinem formidare, quoniam sicut ait dominus, maior est qui in nobis est, quàm qui in hoc mundo, Hoc est, potentior est ad protegendos famulos suos Christus, quã diabolus ad instigandos inimicos. Quamuis enim idẽ diabolus colligat sibi turbas, & crudeli eas armet insania, tamen facile destruuntur, quia melioribus populũ suum saluator circundat auxilijs. Ait enim propheta: Immittet angelum dominus in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Quod si angelus domini timentes eum de periculis eripit, non potest timere Barbarum qui timuerit saluatorẽ, nec potest metuere hostis impetũ qui Christi præcepta seruauerit. Præcepta enim Christi, arma sunt Christianis, & diuinus timor terrorẽ à nobis expellit hostilem. Arma autem hæc nostra sunt quibus nos saluator instruxit, oratio, misericordia, atq; ieiunium. Ieiuniũ enim melius quàm murus tuetur, misericordia facilius liberat quàm rapina, oratio longius uulnerat quàm sagitta. Sagitta enim nõ nisi proximè conspectum percutit aduersariũ, oratio autẽ etiã longius positũ uulnerat inimicum. Sic nanq; Helisæus propheta cum eum uellet rex Syrię captiuare, ac suæ subdere ditioni, multisq; eum armatorum cinxisset agminibus, non est territus, non turbatus, sed annuncianti puero ait: Noli timere, plures enim nobiscum sunt quàm cum illis. O fides sancti prophetæ, non timet aduersarios quos prospicit, quoniam scit angelos secum esse quos credit. Nõ metuit terrenas insidias, quia cœlestia adesse sibi nouit auxilia. Plures, inquit, nobiscum sunt, quàm cũ illis. Mira res, plures è cœlo defensores meretur sanctitas, quã in terris oppugnatores adduxit improbitas. Plures nobiscũ sunt, quàm cum illis. Videte beatitudinis meritum, propheta nũciat etiam de multitudine, cum puer adhuc incertus sit de salute. Spirituales oculi carnalibus quanto plus cernũt? Hic perspicit armatorum

Psalm. 33

4. Reg. 6

numerum,

numerum,& ille non cernit defensionis indicium. Quanta est diuina misericordia? defertur hominibus beneficium, nec uidetur auxilium: periclitantem consequũtur,& nesciunt. Hęc est enim pietas saluatoris,ut interueniat saluti; ac nõ se prodat aspectu.sentiatur beneficijs,& non cernatur obtutibus. Vnde errat qui putat cum prospere aliquid gesserit,propria se fortitudine superasse. Scire enim debet quòd aduersarij meritis magis quàm uirtute uincuntur, & nõ tam uirtute quàm sanctitate superantur,sicut sanctus Helisæus hostes suos nõn armis superabat,sed oratione uincebat. Nam cum idem ministro suo ad depellendũ eius timorem plures adesse diceret defensores,nec metus ab illo posset auferri,tunc orauit ad dominum dicens: Domine aperi oculos eius ut uideat,& aperti sunt oculi eius,& uidit,& ecce mons totus plenus equitatu.& reliqua. Oratio ergò prophetæ aperuit oculos pueri.nõ mirum si oratio aperuit oculos, ut uideret exercitus. Non mirum inquam si nouos inserit oculos, qui noua promeretur auxilia. Aut cur non aciei producat obtutũ, qui acies instruxerat angelorũ? Cur inquã non oratione sua hebetudinẽ pupillarũ detergeret, qui meritis suis caliginẽ nubium penetrauit? Necessario ergo sanctus Helisæus hoc facto ministro formidoloso præstitit securitatẽ, cui iam refuderat claritatẽ,& remouerat uisionis cęcitatem, geminoq; eum remunerãs beneficio,absoluit eius metum,absoluit obtutum,minus timere cœpit postquam plus uidere promeruit,Nam & pacem pariter promeruit,& uisum. In montibus ergo cernuntur armati,apparet eos uere descendisse de cœlo,quorum aduentus primum in montibus reperitur. Ipsa enim locorũ proximitas hoc demõstrat, quòd descendentes de cœlo non nisi iuga colliũ sibi uicina calcauerint. Tunc igitur orauit Helisæus,& omnẽ hostilẽ exercitum cæcitate percussit. Non mirum si aduersarijs cæcitatem intulit,qui famulo largitus est claritatẽ: & si hostibus aufert uisum,qui ministro præstat aspectũ. Vbi sunt qui dicunt, plus quàm preces sanctorũ hominũ arma posse? Ecce una oratio Helisæi totum exercitũ uulnerauit,& unius prophetæ meritis omnis est hostium numerus captiuatus. Quæ cateruæ regum,quæ turba militũ talem uictoriam perpetrarunt,ut ita hostes prosternerent,unde illis nullus occumberet? Hæc est uera, hæc incruenta uictoria, ubi sic aduersarius uincitur,ut de uincentibus nemo lædatur.

Ibidem.

De sancto propheta Helisæo. Sermo LXXXVII

MIrum forsitan uideatur quòd ante dies aliquot sancti Helisæi gratiam describentes diximus in defensionem ipsius de cœlis auxilia descendisse, & armatos equites siue quadrigas ei diuinitus affuisse, astitisse etiã circa ipsum quadrigam igneam. Magna quidẽ res,sed in uiro sancto miranda nõ est. Quid enim mirum si is auxilia meretur e cœlo, cuius animus semper in cœlo est? sicut ait Apostolus: Nostra autem cõuersatio in cœlis est. Ergo si nostra conuersatio in cœlis est, & cœlestium conuersatio potest esse nobiscum: hoc est,ut qui uita uiuimus,angelorũ rectè consortiũ mereamur. Est ergo sanctè uiuentibus quædam inter se cognatio, coniunctio atq; societas:nec interest utrũ in cœlis maneãt,an in terris:angelici sint habitus,uel humani,dummodo in ijs sit eadem uita uel sanctitas. Conuersatio enim connectit quos separat elementum,& diuersis licet corporibus diuidantur, ijsdem tamen actibus coniunguntur. Atq; ideo fit ut sancti sibi quodam consortio cohęrentes à se inuicẽ non discedãt. & modo angeli ad terras ueniãt, modo homines ad cœlestia transferantur, ac profectò meliore quibus uita communis est,incipiunt illis uiuendi etiam elementa esse communia. Sed dicit aliquis: Frequenter audiuimus angelos ad homines descendisse, audire etiam cupimus quãdo homines ad cœlestia transmigrarint. Manifesta res est, & in prõptu posita. Helias magister Helisæi nõnne angelis ducentibus raptus ad cœlũ est, & quadriga ignea impositus quasi in quodã triumpho uictor ascendit? Victor enim extiterat non gentium Barbararũ,sed secularium uoluptatum. Siquidem grauiores inimici sunt praui mores quàm hostes infesti, ut facilius intelligamus hoc tempore malignitatẽ hostiũ uinci posse quàm morũ. Ergo Heliam angeli ad cœlum perferunt, Helisæum angeli qui magistrum portauerant, discipulum tuebantur, & notitia quadam obsequia quæ patri exhibuerant,etiam filio deferebant. Ipse enim Heliæ spiritualis est filius,ipse eius hæres est sanctitatis. Rectè autẽ Helisæus Heliæ spiritualis filius dicitur,qui ascendens ad cœlum,spiritum duplicẽ ei suæ gratiæ dereliquit. Cum enim data esset facultas Helisæo ut

Philip.3

4.Reg.2

peteret quid uellet prius quàm ab eo reciperetur Helias, petiuit ut duplex spiritus Heliæ fieret in ipso. Tūc dixit Helias, dure petisti, sed fiet tibi. O hæreditas preciosa, in qua plus hæredi relinquitur quàm habetur: plus consequitur qui accipit, quàm possideret qui largitur. Preciosa plane hæreditas, quæ dum à patre transfertur ad filium, meritorum quodam fœnore duplicatur. Igitur Helias cum simplicem sanctitatis ipse haberet spiritum, Helisæo duplicem dereliquit. Mirum ergo in modum plus Helias gratiæ dimisit in terris, quàm secum portauit ad cœlos: & licet ipse ad altiora totus trāsfertur corpore, apud filium tamen maiore manet sanctitate. De Helisæi autē meritis quid dicamus, cuius hæc prima laus est quòd patrē uoluit gratia superare, dū dari sibi amplius postulat, quàm scit apud eum esse qui possidet? Auarus quidem est in petendo, sed idoneus in promerēdo. Dum enim à patre plus exigit quàm habebat, facit eum meritis suis plus præstare quàm

Ibidem. poterat. Nam cum idem Helisæus post ascensum sui magistri uenisset Hiericho, & rogaretur à ciuibus ut in eadem consisteret ciuitate, dixerunt: Commoratio oppidi bona est, sed aquæ malæ & steriles sunt. Tunc præcepit sibi dari uas fictile, & recondito in eo sale ueniēs ad exitus aquarū proiecit in aquas, dicēs: Hęc dicit dominus, Sanaui aquas istas, non erit ex eis moriens neq; sterilis, & sanatæ sunt aquæ usq; in hunc diem. Videte ergo Helisæi quanta sint merita, cuius prima in ciuitate hospitalitas, filiorum est magna fœcunditas. Dum enim sterilitatem auertit aquarū, successionem largitur hæredum. Non enim hoc facto unum Helisæus sanauit hominem, aut unius domus pręstitit medicinā, sed totius ciuitatis populum reparauit. Si enim tardius hoc fecisset, interueniente sterilitate senescentibus cunctis ciuitas sine habitatore remanserat. Igitur Helisæus dum curauit aquam, curauit & plebem: & dum fontem benedixit undarum, fontem quendam indulsit animarum. Nam sicut sanctificatione eius de occultis terræ uenis aqua sana prodiuit, ita de occultis uuluæ uisceribus soboles sana processit. Non enim sola tantum fluenta benedixit Helisæus, quę fontium iam gremio tenebantur, sed & illa quæ humido ter-

4. Reg. 2 ræ solo adhuc indiscreta paulatim erant in posterū defluxura. Vnde ait scriptura ad exitus aquarū benedixisse Helisęum, ut stillantem aquā prius sanctificatio susciperet, quàm

1. Cor. 10 sinus fontis includeret. Igitur quoniā dicit Apostolus Paulus, Hæc in figura contingebant illis: uideamus ergo ipsa figura quam habebat ueritatem, hoc est, requiramus quæ sit ista ciuitas quæ sterilitate laborabat, uel quid sibi uelit uas fictile, quid etiam ut asper-

Galat. 4 si sales afferant suauitem. Legimus in eodem Apostolo dictum esse de ecclesia: Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & exclama quæ non parturis. Ergo ecclesia est illa sterilis ciuitas quæ ante aduentū Christi aquarum uitio, hoc est sacrilegio gentilium populorū sterilitatem sustinens, de o filios procreare non potuit: at ubi uenit Christus, uelut uas fictile assumens corpus humanū, sanauit aquarum uitia, hoc est resecauit sacrilegia popu-

Esaie 54 lorum: & statim ecclesia quæ erat sterilis, cœpit esse fœcunda. Vnde & Apostolus dicit

Gala. 4 Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & clama quæ non parturis, quia multi filij desertæ magis quàm eius quæ habet uirum. Plures enim filios ex ea ecclesia quę erat sterilis, procreauit, quàm synagoga, quę erat fœcunda, susceperit. Aspersi autē sales qui sint qui

Matth. 5 attulerunt medicinam, facile cognoscemus, dicit dominus ad Apostolos suos: Vos estis sal terræ. Ergo si Apostoli salibus cōparati sunt, rectè figura completur. Sicut tunc effusi de uasculo sales condierunt aquas, ita & nunc missi à saluatore Apostoli populos condiunt uniuersos, ut ablata sterilitate uitiorum, prolem incipiant germinare uirtutum.

De bellico tumultu. Sermo LXXXVIII

Mouet fortasse uos fratres, quòd tumultus bellorum, & incursiones præliorū fieri audiuimus assidue: & cur nostris temporibus fiat, dilectionem uestram fortasse plus moueat. Sed hæc caussa est, quia quanto magis proximi sumus

Luc. 21 mundi excidio, tanto magis regno sumus proximi saluatoris. Ipse enim dominus ait: In nouissimis diebus exurget gens aduersus gentem, & regnum aduersus regnum: cum autem uideritis bella, & terræ motus, & fames, scitote quoniam in proximo est regnū dei. Ergo uicinitas ista bellorum uicinum magis nobis Christum esse demonstrat. Atq; ideo uenientem aduersarium timere nō debeo, quia per hæc signa uenire potius intelligo saluatorem. Quamuis enim iste metum incutiat temporalem, ille tamen defert sempiternum. Potens est idem dominus ut & hostilem à nobis repellat pauorem, & suam nobis

præsen-

præsentiam largiatur. Per hos igitur bellorum tumultus, mundi quoddam significatur excidium. Futurum enim iudicium dei hæc inquietudo præcedit. Est autem quoddam commonitionis indicium dei, ut idere quod metuis, ut possis intelligere plus superesse quod metuas. Dum enim cauti sumus ad ea quæ cernimus, cautiores ad illa efficimur quę speramus. Vir autem sapiens his actibus terrenis instruitur, quemadmodū futuri seculi debeat declinare iudiciū. Dum enim perspicit in hac communi perturbatione priores uiros tuitiones mœnibus præparare, ipse admonet quemadmodū in futura euersione mundi defensionē Christianis pręparet animabus. Cernimus armari ciuitatis portas debemus etiā prius in nobis portas armare iustitiæ. Sunt enim portæ iustitiæ, de quibus sanctus propheta dixit: Aperite mihi portas iustitiæ, & reliqua. Tunc autē ciuitatis porta munita esse poterit, si prius in nobis portæ iustitiæ muniantur. Cæterum nihil prodest mutos munire propugnaculis, & deum prouocare peccatis. Illa enim construitur ferro, saxis & sudibus: hæc armetur misericordia, innocētia, castitate. Illa telorum multitudine custoditur, hęc orationum frequentia defendatur. Et ad plenam tuitionem urbiū portas principum solent signa pręcedere. Animarum autē nostrarū portas signū saluatoris anticipet. Ergo fratres propter futurū mundi iudiciū armis nos cœlestibus muniamur, accingamur lorica fidei, salutis galea protegamur, uerbo dei uelut spirituali gladio defendamur, qui enim his armis instructus fuerit, nec præsentem perturbationem metuit, nec futurum iudicium pertimescit. Siquidem sanctus Dauid hac deuotione protectus, Goliam illum fortissimum armatum & inermis occiderit, & uirum bellicosum sub munitionibus undiq; circumseptum sola fidei uirtute prostrauerit. Cum enim sanctus Dauid nō operiretur galea, nō præcingeretur clypeo, non lancea uteretur, occidit illum non telo ferreo, sed gladio spirituali. Quamuis enim inermis oculis hominum uideretur, satis tamen erat gratia diuinitatis armatus. Verum ipse spiritualis gladius nō fuit gladius. Non enim gladio Golias, sed lapide prostratus occubuit. Legimus in scripturis lapidis uocabulo Christum figuraliter designari, sicut ait propheta: Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Igitur cū lapide Golias percutitur, Christi uirtute prosternitur. Et in qua tandem corporis parte percutitur? In fronte scilicet. Gentilis enim & sacrilegus homo ibi perecutit à Christo, ubi deerat Christus, & ibi infertur ei mortis exitiū, ubi signū salutis nō inuenitur. Quamuis enim esset Golias undiq; armorū protectione munitus, frons tamē eius patebat ad mortē: quia signaculū saluatoris nō gestabat. Atq; ideo ibi perimitur, ubi nudus à dei gratia reperitur. Hæc autē in figura facta esse nemo est qui nesciat, Nam & Dauid armorū indumentis sese antē pręcinxerat: sed cū esset in ijs grauis & impeditus, ita ut ambulare uix posset, eadē sine cunctatione proiecit, significās arma illa huius mundi uana & luxuriosa esse opera, quibus qui se permiscere uoluerit, tanquā grauis & gradiendi ad cœlū cursum liberū nō habebit. Simul & illud nos docuit, quód nō in armis tantū sperāda uictoria est, sed in nomine saluatoris orāda.

Psalm. 117 · *1. Reg. 19* · *Psalm. 117*

De dedicatione Basilicæ. Sermo LXXXIX

Legimus in sancto Euangelio, cum Centurionis cuiusdam seruus qui erat illi preciosior, graui paralysis ægritudine laboraret, & per seniores Iudæorum ille Centurio rogaret saluatorem ut eius doloribus mederetur, erat enim, ut ait scriptura, moriturus: inter cetera ad maiorem cōmendationis gratiam seniores dixisse domino: quia dignus est ut hoc illi præstes, diligit enim gentem nostram, & synagogam ipse ędificauit nobis. Si ergo commendatur domino qui ædificauit synagogā quanto est commendatior qui ædificauit ecclesiam? Et si is meretur gratiam qui impietatis receptaculum præstitit, quanto maiorem mereatur gratiā qui religioni domiciliū præparauit? Et si ille cœlesti misericordia uisitatur qui cōstruxit locum ubi Christus semper negatur, quanto magis uisitandus est, qui fabricari fecit tabernaculum ubi Christus quotidie prædicatur? In Centurione enim dominus nō quid operis fecit, sed qua mente operatus sit comprobauit. Nā qui tempore quo nondū Christiani erant, solicite synagogam fecit: si fuissent utiq; Christiani, intelligitur quód multo solicitius fecisset ecclesiam: sed tamen licet synagogam ædificet, Christum prædicat, in ipso enim opere cōmonet Pharisęos, debere illos suscipere saluatorē: & demonstrat propterea se tabernaculū amplius edidisse, ut multipliciter domini gloriam loquerentur. Si enim credit in Christum con-

Luc. 7 · *ibidem.*

ditor synagogæ, multo magis credere debet habitator ipsius synagogę. Centurio ergo si iustificatus est propter opus fragile uel terrenum, iustificandus plane uir clarissimus & prouidentissimus comes noster propter opus tam perpetuum uel cœleste: qui comes sicut est Centurione dignitate potior, ita & fide debet esse deuotior. Sapiens uir & religiosus comes, qui quantum in bello Imperatori militat, tantum & in pace militat saluatori: & quantum festinat de hostium manibus captiuos eruere, tanto magis festinat à diaboli se sacrilegio liberare. Ibi inimicos terreni regis interficit, hic aduersarios domini cœlestis insequitur. Ibi Barbaros uincit, hic dęmones. Sapiens inquam, qui sicut comes Imperatoris est, ita & comes Christi esse desiderat. Nam bene uiuēdo & religiose agendo dignitatem suã cupit esse perpetuam, secundum quod scriptũ est in propheta: Et uos ô boni reges bonas facite uias uestras, & studia uestra, & audite uocem domini dei uestri, & pœnitebit dominũ mali quod locutus est aduersus uos. Ergo cum Centurio rogaret dominum ut de morte erueret ægrotantem, & uellet dominus ad domum Centurionis pergere, in qua seruulus decumbebat, ait Centurio: Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum. Excusat igitur Centurio, & ne sub tectum eius ingrediatur dominus, indignum se dicit. Ecce dignus est comes noster, sub cuius tectũ hodie saluator ingreditur. Videamus, ipsa Centurionis excusatio quam habeat gratiã. Ait enim hodie: Nõ sum dignus ut intres sub tectum meum, sed dic tantum uerbo, & sanabitur. O fides Christiana, quæ cũ humilitate totum impetrare cõsuesti. Ecce religiosus Centurio ad accipiendam salutem dignior fit dũ se profitetur indignũ: & dum ædes suas iniuriosas putat, magis eas honorificas fecit & gratas. Magnę enim & perfectę fidei uir, qui intelligeret Christũ cœlorum esse, dum uerebatur ne hospitij sui eum angusta non acciperent. Ergo contradicente Centurione non pergit ad domum dominus. Non pergit dominus, sed pergit domini medicina, non uisitat ægrũ saluator, sed uisitat sanitas saluatoris. De fratribus uero nostris sanctis uiris Vitaliano & Maiano quid dicam? Scio illos gloriam ab hominibus non quærere, nisi à solo deo, sed tamen laudem eorum etsi ego taceam, ipsa opera loquũtur. Ad ipsorum enim laudē pertinet quicquid in alijs paulò antè laudauimus. Nam hoc tabernaculũ etsi plurimi construxerunt, hi tamen sumptu operati sunt uno assensu. Et quo tandem sumptu, cum sint in seculo mediocres & tenues? Illo scilicet de quo ait Apostolus: Abundãtia fidei, & diuitijs simplicitatis. Est enim sanctis uiris semper diues ipsa paupertas. Vnde credo hos beatos hanc ecclesiam nõ minus orationibus quàm impendijs fabricasse. Sic enim oportebat ut opus Christi precibus magis cresceret, quã cæmentis. Totam enim substantiam in huius facturam operis expenderũt, & ipsis certè nihil deest. Ipsa planè est, sicut diximus, diues locuplesq; paupertas, ut expendit omnia. Sed hæc à deo benedicta est, sicut illa uidua de qua dicit dominus in Euangelio: Mulier hæc uidua pauper plus quàm omnes misit, nam omnes hi ex abundanti sibi miserunt in munera dei: hæc autem totum uictum suum quem habuit misit.

Hiere. 26 — Luc. 7 — 2. Cor. 9 — Luc. 21

De passione beatæ Agnetis uirginis. Sermo XC

Seruus Christi Ambrosius Virginibus sacris. Diem festum sacratissimæ uirginis celebremus. Hinc Psalmi resonent, inde concrepent lectiones: hinc populorum turbæ lætentur, inde sustententur pauperes Christi. Omnes ergo gratulemur in domino, & ad ædificationem uirginum, qualiter passa sit Agnes beatissima, ad memoriam reuocemus. Tertiodecimo ætatis suæ anno mortē perdidit, & uitã inuenit: quia solũ uitæ dilexit authorē. Infantia quidem computabatur in annis, sed erat senectus mentis immensa. Corpore quidem iuuencula, sed animo cana. Pulchra facie, sed pulchrior fide, & elegantior castitate. Quæ dum à scholis reuertitur, à præfecti urbis filio adamatur. Cuius parentes dum requisisset, & inuenisset: cœpit offerre plurima, & plura promittere. Denique detulerat secum preciosissima ornamenta, quæ a beata Agne ueluti quædam stercora sunt recusata. Vnde factum est, ut iuuenis maiori perurgeretur àmoris stimulo, & putans eam meliora uelle accipere ornamenta, omnium lapidum preciosorum secum detulit gloriã, & per seipsum, & amicos, & notos, & affines, cœpit aures uirginis appellare, diuitias, domos, possessiones, familias, atque omnes huius mũdi delitias repromittere, si consensum suum eius coniugio non negaret. Ad hæc beata Agnes tale fertur iuueni dedisse responsum: Discede à me fomes peccati, nutrimentũ facinoris, pabulum

pabulum mortis:discede à me,quia iam ab alio amatore præuẽta sum,qui mihi satis meliora te obtulit ornamenta,& annulo fidei suæ subarrauit me, longe te nobilior & genere & dignitate.Ornauit me inæstimabili dextrocherio . Dextram meã & collum meum cinxit lapidibus preciosis.Tradidit aurib.meis inæstimabiles margaritas,& circũdedit me uernantibus atq; coruscantibus gemmis.Posuit signum in facie mea,ut nullum præter ipsum amatorem admittam.Induit me cyclade auro texta,& immensis monilibus ornauit me.Ostendit mihi thesauros incomparabiles,quos mihi se daturum si ei perseuerauero,repromisit.Non ergo potero ad contumeliam prioris amatoris uel aspicere alium & illum relinquere,cum quo sum charitate deuincta.Cuius est generositas celsior,possibilitas fortior,aspectus pulchrior,amor suauior,& omni gratia elegantior. A quo mihi iam thalamus collocatus est,cuius mihi organa modulatis uocibus resonant,cuius mihi uirgines iustissimis uocibus cantant.Iam mel & lac ex ore eius suscepi. Iam amplexibus eius castis astricta sum,iam corpus eius corpori meo sociatum est, & sanguis eius ornauit genas meas:Cuius mater uirgo est,cuius pater fœminã nescit.Cui angeli seruiunt,cuius pulchritudinẽ sol & luna mirantur,cuius odore reuiuiscũt mortui,cuius tactu fouentur infirmi,cuius opes nunquã deficiũt,cuiusq; diuitiæ nunquã decrescũt.Ipsi soli seruo fidem,ipsi me tota deuotiõe cõmitto.Quẽ cum amauero,casta sum:cum tetigero,munda sum:cum accepero,uirgo sum.Nec deerunt nuptijs filij,ubi partus sine dolore succedit,& fœcunditas quotidiana cumulatur.Audiẽs hæc insanus iuuenis,amore corripitur cęco,& inter angustias animi anhelo cruciabatur spiritu.Inter hęc lecto sternitur,& per alta suspiria amor à medicis aperitur.Fiunt nota patri quæ fuerant inuenta à medicis, & eadem paterna uoce quæ fuerant iam dicta à filio, ad petitionem uirginis reuoluuntur. Abnegat Agnes beatissima,& se nullo pacto prioris asserit sponsi fœdera uiolare. Cũq; pater diceret in fascibus præfecturæ se agere,& idcirco quamuis etiam illustrem uirum minime sibi debere præferri, cœpit tamen uehementissime inquirere quis esset sponsus de cuius se Agnes potestate iactaret. Tũc extitit quidã ex parasitis eius,qui diceret hãc Christianam esse ab infantia,& magicis artibus ita occupatã, ut dicat Christum spõsum suum esse.Audiens hæc præfectus lętus efficitur, & missa apparitione cum ingenti strepitu suis eã tribunalibus præcipit sisti. Et primo quidẽ blãdis eam sermonibus secretius prouocat,deinde terroribus pulsat. Sed uirgo Christi nec blandimentis seducitur, nec terrore concutitur:sed eodem uultu,eodẽ animo perseuerans,& terrentẽ similiter sicut blandientem animo deridebat.Videns itaq; Symphronius præfectus tantam in puella constantiam,parentes eius alloquitur.Et quia erant nobiles,& uim eis inferre non poterat,titulum eis Christianitatis opposuit. Sequenti nanq; die Agnem sibi præsentari iubet.Et iterũ iterumq; repetẽs,replicare cœpit de iuuenis amore sermonẽ. Cumq; omnis sermo eius casso labore deficeret,sisti eam iterum suis tribunalibus iussit.Cui & dixit:Sit perstitio Christianorum, de quorum te magicis artibus iactas , nisi à te fuerit segregata, non poteris insanias abijcere pectoris,neq; æquissimis consilijs præbere cõsensum. Vnde te ad uenerandam deam Vestam properare necesse est, ut si perseuerãtia uirginitatis placet,eius die noctuq; sacrificijs reuerẽdis insistas. Ad hæc beata Agnes dixit:Si filium tuum,quamuis iniquo amore uexatũ, tamen uiuentem hominẽ recusaui : hominẽ utiq; qui est rationis capax,qui & audire & uidere,& palpare, & ambulare potest,& flore lucis huius cũ bonis frui:si ergo hũc caussa amoris Christi nulla possum ratione respicere: quomodo possum idola muta & surda, & sine sensu, & sine anima,colere,& ad iniuriã summi dei ceruicẽ meã uanis lapidibus inclinare?Audiẽs hæc præfectus Symphronius dixit:Cupio consultum infantiæ tuæ, & adhuc te deos blasphęmantem idcirco differo; quia annos tuos infra sensum aspicio.Noli ergo temetipsam ita despicere,ut motus deorum incurras.Beata Agnes dixit:Noli infantiã corporalem ita in me despicere, ut putes me te uelle habere propitiũ.Fides enim non in annis,sed in sensibus inuenit,& deus omnipotens mentes magis comprobat,quàm ætates . Deos autẽ tuos quorũ motus me incurrere non uis,ipsos irasci permitte,ipsi loquantur,ipsi hoc mihi pręcipiant,ipsi iubeãt se coli,ipsi iubeant adorari. Verum quoniam ad hoc uideo te tendere quod impetrare non poteris quicquid tibi uideť, exerce.Symphronius præfectus dixit: Vnũ tibi ẽ duobus elige, aut cum uirginibus deæ Vestæ sacrifica , aut cum meretricibus scortaberis in

contubernio lupanari.Et longe erũt à te Christiani, qui te ita magicis artibus imbuerũt, ut hanc calamitatem intrepido animo te posse perferre confidas. Vnde,ut dixi, aut sacrificа deæ Vestæ ad laudem generis tui:aut ad ignominiam natalium tuorũ, eris publicæ abiectionis scortũ. Tunc beata Agnes cum ingenti cõstantia dixit:Si scires quis est deus meus,non ista ex ore tuo proferres. Vnde ego quia noui uirtutem domini mei Iesu Christi,secura contemno minas tuas, credens quòd neq; sacrificem idolis tuis, neq; polluar sordibus alienis.Mecum enim habeo custodem corporis mei angelũ domini. Nam unigenitus dei filius quem ignoras, murus est mihi impenetrabilis, & custos mihi est nunquam dormiens,& defensor mihi est nunquam deficiens.Dij autem tui aut ærei sunt,ex quibus cucumæ melius fiunt ad usus hominũ: aut lapidei, ex quibus sternuntur plateæ. Diuinitas ergo non in lapidibus uanis habitat,sed in cœlis.Non in ære aut aliquo metallo,sed in regno superno consistit.Tu autem & similes tui nisi ab istorum cultu recesseritis,simul uos pœnæ concludent.Sicut enim illi igne conflati sunt ut funderentur,sic comburentes eos perpetuo incendio conflabuntur:non ut fundãtur,sed ut confundãtur in æternum,& pereant.Ad hęc insanus iudex iussit eam expoliari,& nudã ad lupanar duci,sub uoce præconis dicentis,Agnem sacrilegam uirginem, dijs blasphemiam inferentẽ,scortum lupanaribus datam.Statim autẽ ut expoliata est, crine resoluto tantam densitatẽ capillis eius diuina gratia concessit,ut melius uideretur fimbrijs eorum,quàm uestibus tecta.Ingressa autem turpitudinis locum,angelum domini ita præparatum inuenit,ut circundaret eam immenso lumine,ita ut nullus posset eam præ splendore respicere.Fulgebat enim tota cellula illa quasi radians sol in uirtute sua:& quanto quis curiosior oculis esse uoluisset,tanto sibi uisus aciem obtundebat. Cumq; se in orationẽ domino prostrauisset,apparuit ante oculos eius stola candidissima,& apprehendens eam induit se,et dixit:Gratias tibi ago domine Iesu Christe,qui me in numero ancillarum tuarum computans,uestem hanc mihi largiri præcepisti.Ita nanq; ad mensuram corpusculi eius aptum erat indumentum,& ita nimio candore conspicuũ,ut nullus dubitaret hoc angelicis manibus præparatum.Interea lupanar efficitur locus orationis, in quo omnis qui fuisset ingressus,adoraret & ueneraretur, dans honorẽ inmẽso lumini, & mundior egrederetur foras,quàm fuerat intus ingressus.Cũq; hæc agerẽtur, præfecti filius qui author erat huius sceleris,uenit ad locũ cum sodalibus suis iuuenculis insultaturus puellæ,cum quibus libidinis suæ se posse credebat ludibriũ exercere.Et ingressos ante se furentes pueros & turpiter sæuientes,cum omni ueneratione & ingẽti admiratione egressos cœpit impotentes arguere atq; uanos & molles ac miseros iudicare.Et irridẽs,locũ in quo uirgo orabat audacter ingressus est.Et uidens tantũ lumẽ circa eam,non dedit honorẽ deo, sed irruens in ipsum lumẽ,priusquã uel manu eam contingeret,cecidit in faciẽ suã,& præfocatus à diabolo expirauit. Videntes autẽ socij eius quod moras intus faceret, putabant ob scœnis eũ operibus occupari. Et ingressus est unus ex iuuenibus qui ei familiarior erat, ut cõgratularetur insultationi eius,& mortuũ eum inueniẽs, exclamauit uoce magna dicens:Pijssimi Romani succurrite, magicis artibus ista meretrix præfecti filiũ interfecit. Fit repẽte concursus populorũ ad theatrũ,& uaria furentis populi acclamatio. Alij dicebant magam,alij innocentẽ,alij sacrilegam conclamabant. Præfectus autem audiens filium suum interisse,cum ingenti tumultu uenit ad theatrũ. Et ingressus locũ in quo corpus filij eius iacebat exanime cum ingenti clamore dicebat:Crudelissima omniũ fœminarum,ad filium meum uoluisti apodixen tuæ artis magicæ demonstrare? Et cum talia atq; alia huiuscemodi uerba repeteret,& caussam mortis eius ab ea uehementer inquireret,ait ad eũ beatissima Agnes:Ille cuius uoluntatẽ uolebat perficere,ipse in eũ potestatẽ accepit.Quare autẽ omnes qui ad me ingressi sunt,sani sunt? Quia uniuersi dederunt honorem deo,qui misit angelum suũ,& induit me hoc indumẽto misericordiæ,& custodiuit corpus meum,quod ab ipsis cunabulis Christo cõsecratum est,& oblatum. Videntes ergo splendorem angelicum adorabant omnes,& abscedebant illęsi.Hic autem impudens statim ut ingressus est,sæuire cœpit & fremere. Cumq; manum suam ad me contingendum aptaret,dedit eum angelus domini in reprobã quam conspicis mortem.Dicit ei præfectus:In hoc apparebit quia nõ magicis artibus ista gessisti,si deprecata fueris ipsum angelum ut restituat mihi filium meum sanum.Cui beata Agnes dixit:Licet fides

uestra

uestra hoc impetrare non mereatur à domino, tamen quia tempus est ut uirtus domini mei Iesu Christi manifestetur, egredimini omnes, ut solitam ei orationē offeram. Cumq; uniuersi fuissent egressi, prosternens se in faciem planam, rogare cœpit dominum ut iuuenem suscitaret. Orante autē illa, apparuit angelus domini, qui eleuauit eam flentem, & confortās animum eius, iuuenē suscitauit. Qui egressus foras cœpit uoce publicā clamare & dicere: Vnus deus in cœlo, & in terra, & in mari, qui est deus Christianorū. Nam omnia templa uana sunt. Dij qui coluntur, omnes uani sunt, & penitus nec sibi possunt nec alijs aliquod auxilium exhibere. Ad hanc uocē omnes aruspices, & templorū pontifices conturbabantur, & fit per eos uehementior quàm fuerat seditio populorū, atq; omnes una uoce clamabāt: Tolle magā, tolle maleficā, quæ & mētes mutat, & animos alienat. Præfectus autem uidens tanta mirabilia, obstupuit. Sed ueritus proscriptionē si contra templorum pontifices ageret, & Agnem contra suam sententiā defensaret, uicarium ad seditionem populi iudicem dereliquit: ipse aūt tristis abscessit, quòd eam non potuit post resurrectionem filij sui liberare. Tūc uicarius Aspasius nomine, iussit in conspectu omnium ignem copiosum accēdi, & in medium eam præcepit iactari flammarū. Quod cum fuisset impletum, statim in duas partes diuisæ sunt flāmæ, & hinc atq; illinc seditiosos populos exurebant, ipsam autem penitus in nullo contigebat incendium. Eo magis non hoc uirtutibus diuinis, sed maleficijs reputātes, dabāt fremitus inter se populi, & infinitos clamores ad cœlos. Tunc beata Agnes expandēs manus suas in medio ignis his uerbis orationem fudit ad dominum: Omnipotens adorande, colende, tremende pater domini nostri Iesu Christi benedico te, quia per filiū tuū unigenitū euasi minas hominū impiorum, & spurcitias diaboli impolluto calle trāsiui. Ecce & nunc rore cœlesti perfusus per spiritum sanctum focus iuxta me moritur, flāma diuidit, & ardor incendij huius ad eos à quibus in me ministratur, effunditur. Benedico te pater prædicande, qui etiam inter flāmas intrepidā me ad te uenire permittis. Ecce iam quod credidi uideo: quod speraui, iam teneo: quod concupiui, cōplector. Te confiteor labijs & corde, te totis uisceribus concupisco. Ecce ad te uenio uiuum & uerum deum, qui cum domino nostro Iesu Christo filio tuo, et cum spiritu sancto uiuis et regnas in cuncta secula seculorum, amen. Cumq; complesset orationem, ita omnis ignis extinctus est, ut nec repor quidē incēdij remaneret. Tunc Aspasius urbis Romæ uicarius, populi seditionem non ferens, in guttur eius gladiū mergi pręcepit. Atq; hoc exitu, roseo sui sanguinis rubore perfusam Christus sibi sponsam & martyrem consecrauit. Parentes uero eius nullam penitus tristitiam habentes, cum omni gaudio abstulerunt corpus eius, & posuerūt illud in prædiolo suo non longe ab urbe, in uia quę dicitur Numētana. Vbi cum omnis turba Christianorum concurreret, insidias a Paganis perpessi sunt: & uidentes populum infideliū super se uenientem armatum, omnes fugerunt. Aliquanti tamen lapidū ictibus læsi euaserūt. Emerentiana autem, quæ fuerat collactanea eius, uirgo sanctissima, licet catechumena, constanter intrepida stabat & immobilis, & his uerbis exprobrabat eis: Superflui, miseri, caduci, atq; atrocissimi, deum omnipotentem colentē occidistis, & pro defensione lapidū homines innocentes iugulastis. Hæc & his similia dum turbis furentibus diceret, lapidata est ab eis, & orans iuxta sepulchrū Agnes beatissimæ emisit spiritū. Non dubium est quòd in suo sanguine sit baptizata, quæ pro defensione iustitiæ dum confiteretur dominum, mortem constanter excepit. Eadem deniq; hora fit terræ motus uehentissimus: & cum nimia esset cœli serenitas, tātæ coruscationes, tantaq; fulgura & tonitrua extiterūt, ut pars maxima insani populi expiraret. Vnde factum est ut nullus penitus ex eo aduenientibus ad sepulchra sanctorum aliquas molestias excitaret. Venientes autem parentes beatæ Agnes cum sacerdotibus nocte, abstulerunt corpus sanctæ Emerētianæ uirginis, & sepelierunt illud in confinio agelli beatissimæ uirginis Agnes. Igitur dū parentes beatæ Agnes assiduis pernoctationibus uigilarent ad tumulū eius, uident in medio nóctis silentio exercitum uirginum, quæ omnes auro textis cycladibus indutæ, cum ingenti lumine præteribant. Inter quas uident beatissimā Agnem simili ueste fulgentē, & ad dexteram eius agnum niue candidiorem. Hæc itaq; dum uiderent parentes eius, & qui simul erant, stuporē mentis incurrūt. Sed beata Agnes rogat sanctas uirgines parumper gradum figere & stans parentibus suis dixit: Videte ne me quasi mortuam lugeatis, sed

congau-

congaudete mihi & congratulamini, quia cum his omnibus lucidas sedes accepi. Et illi sum iūcta in cœlis, quē in terris posita tota animi intentione dilexi. Et his dictis pertransiit. Hæc uisio publice ab omnibus qui uiderant quotidie uulgabatur. Vnde factū est ut post aliquantos ad Constantiā Constantini filiam hoc factum ab his qui uiderant, narraretur. Erat enim ipsa Constantia regina uirgo prudentissima, sed ita obsessa uulneribus, ut à capite usq; ad pedes nulla membrorum pars libera remansisset. Accepto autem consilio, spe recuperandæ salutis uenit ad tumulum martyris nocte, & licet pagana, tamen credula animi intentione preces fideliter fundebat. Quod dum faceret, repentina somni suauitate corripitur, & uidet per uisum beatissimam Agnem talia sibi monita præferentem: Constanter age Constantia, & crede dominum Iesum Christum filium dei esse saluatorem tuum, per quē modo consequeris omnium uulnerum quę in corpore tuo pateris sanitatem. Ad hanc uocem Constantia euigilat sana, & sic sana, ut nec signū in eius membris alcuius uulneris remaneret. Reuersa igitur ad palatium sanissima, facit gaudiū & patri suo Augusto, & fratribus suis imperatoribus. Coronatur ciuitas tota: fit lætitia militantibus atq; priuatis, & uniuersis audientibus hæc. Infidelitas gentiū confundebatur, & fides dominica lætabatur. Interea patrē & fratres Augustos rogat ut basilica beatæ Agnes construeretur, & sibi illic mausoleum collocari præcepit. Currit hæc opinio ad omnes, & quotquot credentes ad eius tumulum aduenissent, sanabātur, quacunque fuissent infirmitate detenti. Quod facere Christū nullus dubitat usq; in hodierum diem. Perseuerauit autem Constantia Augusti filia in uirginitate, per quam multæ uirgines & mediocres, & nobiles, & illustres, sacra uelamina susceperunt. Et quia fides mortis damna non patitur, usque in hodiernum diem multæ uirgines Romanæ Agnem beatissimam quasi in corpore manentem attendunt, & eius exemplo agentes uiriliter, integræ perseuerant, credentes sine dubio quòd perseuerantes perpetuæ uictoriæ palmam acquirāt. Hæc ego Ambrosius seruus Christi dum in uoluminibus abditis inuenissem scripta, non sum passus infructuoso silentio tegi. Ad honorē igitur tantæ martyris, sicut gesta eius agnoui, conscripsi, & ad ædificationem uestram, ô uirgines Christi, textum passionis eius credidi destinandum, obsecrans charitatem spiritus sancti, ut labor noster in uestra imitatione fructum in conspectu domini ualeat inuenire. Amen.

De inuentione corporum sanctorum Geruasii & Prothasii. Sermo XCI

Psalm. 18

H Esterno tractaui uersiculum, Dies diei eructat uerbum, prout nostri captus tulit ingenij: hodie mihi non solum superiore tempore, sed pręsenti quoque prophetasse uidetur scriptura diuina. Nā cum diebus ac noctibus continuatam uideam sanctitatis uestræ celebritatem, istos esse dies prophetici carminis, oracula declararunt hesternū atq; hodiernum, de quibus opportunissime dicitur: Dies diei eructat uerbū, & istas noctes de quibus aptissime disputatur, quia nox nocti indicat scientiam. Quid enim aliud hoc biduo nisi uerbum dei intimo eructastis affectu, & scientiam uos habere fidei probauistis? Cui tamen celebritati uestræ, qui solent, inuident. Et quia celebritatem uestram inuidis animis ferre non possunt, caussam celebritatis odere, atq; in tantum amentiæ prodeunt, ut negent martyrum merita, quorum opera etiam dæmones confitentur. Sed hoc non mirum. Siquidem tanta est incredulorum perfidia, ut tolerabilior sit diaboli plerunq; confessio. Dicebat enim diabolus: Iesu fili dei uiui, quid uenisti ante tempus torquere nos? Et cum hæc audirent Iudæi, ipsi tamen dei filium denegabant. Et nunc audistis clamantes dæmones & confitentes martyribus quod pœnas ferre non possint, & dicentes: Quid uenistis ut ante tempus nos tam grauiter torqueatis? Et Arriani dicunt: Non sunt isti martyres, nec torquere diabolum possunt, nec aliquem liberare, cum tormenta dæmonum ipsorum uoce probentur, & beneficia martyrum remedijs cæcorum, & absolutorum indicijs declarentur. Negant cæcum illuminatum, sed ille non negat se sanatum. Ille dicit: Video, qui non uidebam. Ille dicit: Cæcus esse desiui, & probat facto. Isti beneficium negant, qui factum negare nō possunt. Notus homo est, publicis cum ualeret mancipatus obsequijs, Seuerus nomine, lanius ministerio. Deposuerat officium postquam inciderat impedimentum. Vocat ad testimonium homines quorum ante sustentabatur obsequijs. Eos indices suæ uisitationis accersit, quos habebat testes, & arbitros cæcitatis. Clamat, quia ut contigit fimbriam de ueste martyrum

Matth. 8

qua

qua sacræ reliquiæ uestiuntur, redditum sibi lumen sit. Nónne simile illud est, atque illud quod in Euangelio legimus? Vnius enim potentiam laudamus authoris: nec interest utrum opus sit, an munus, cum & muneretur in opere, & operet in munere. Quod enim alijs faciendum donauerit, hoc in aliorum opere nomē eius operatur. Legimus ergo in Euangelio, Iudæos cum uiderent in illo cæco sanitatis remedium, requisisse parentum testimonium. Interrogabāt: Quomodo uidet filius uester? Cum ille diceret, Cæcus cum essem, modo uideo. Hoc & iste dicit: Cæcus fui, & modo uideo. Interrogate alios si mihi non creditis, interrogate extraneos, ne astipulari mihi parentes putetis. Detestabilior istorum quàm Iudæorum pertinacia. Illi cum dubitarent, uel parentes interrogabāt: isti occulte interrogant, palam negant, iam nō operi increduli, sed authori. Sed quæro quid non credant, utrum à martyribus possint aliqui uisitari, hoc est Christo non credere. Ipse enim dixit: Et maiora his facietis. an ab istis martyribus, quorum merita iamdudum uigent, corpora dudū reperta sunt? Quæro hic, utrū mihi an sanctis martyribus inuideāt? Si mihi, nunquid à me aliquę uirtutes fiunt? Nunquid meo opere, meo nomine? Cur igitur mihi inuident, quod meū non est? Si martyribus, (restat enim ut si mihi nō inuident, martyribus inuidere uideantur) ostendunt alterius fidei fuisse martyres, quàm ipsi credunt. Neque enim aliter eorum operibus inuiderent, nisi fidem in his fuisse eam quam isti non habent, iudicarent. Fidem illam maiorum traditione firmatam, quam dæmones ipsi negare non possunt, sed Arriani negant. Audiuimus hodie dicētes eos quibus manus imponebatur, neminem posse esse saluum qui patrem & filium, & spiritum sanctum negaret, qui trinitatis omnipotentem uirtutem non crederet. Confitetur hoc diabolus, sed Arriani nolunt fateri. Dicit diabolus, sic torqueatur quemadmodum ipse à martyribus torquebatur qui spiritus sancti deitatem negarit. Non accipio diaboli testimonium, sed confessionem. Inuitus dixit diabolus, & exactus & tortus. Quod nequitia supprimit, ex torquet iniuria. Cedit diabolus plagis, & adhuc cedere nesciūt Arriani. Quanta perpessi sunt, & quemadmodum Pharao malis suis indurantur. Dicebat diabolus, ut scriptum legimus, Scio te quis sis: Tu es filius dei uiui. Dicebāt Iudæi: Nescimus quis sit. Dicebant hodie, & superiore die uel nocte dæmones, Scimus quia martyres estis. Et Arriani dicunt: Nescimus: nolumus intelligere, nolumus credere. Dicunt dæmones martyribus: Venistis perdere nos? Arriani dicunt, Non sunt dæmonum uera tormenta, sed ficta & composita ludibria. Audiui multa componi, hoc nemo unquam fingere potuit ut dæmonem se esse simularet. Quid illud quod ita exagitari eos uidemus quibus manus imponitur? ubi hic locus fraudi est? ubi suspicio simulādi? Sed non ego ad suffragium martyrum usurpo uocem dæmoniorum. Beneficijs suis sacra passio comprobetur. Habet iudices, sed purgatos: habet testes, sed absolutos. Melior uox est quam sanitas loquitur eorum qui debiles aduenerunt. Melior uox est quam sanguis emittit. Habet enim sanguis uocem canoram, quæ de terris ad cœlum peruenit. Legistis dicēte domino: Sanguis fratris tui clamat ad me. Et hic sanguis clamat coloris indicio: Sanguis clamat operationis præconio: Sanguis clamat passionis triumpho. Satisfactum est petitioni uestræ, ut condendas hesterno in hodiernum diem differremus reliquias.

Ioann. 3

Ioan. 14

Luc. 4

Ioann. 9

Genes. 4

In natali sanctorum martyrum Nazarij & Celsi. Sermo XCII

Etiam si martyribus regionis extraneæ pia uotorum debita redderemus, pro prijs consulere utilitatibus & cōmodis probaremur. Nostros enim eos fides faceret, & remotis quamlibet finibus sperata nobis patrocinia conrogarent. Studiorū siquidē sunt huiusmodi suffragia non locorum. Proinde apud domesticos dei tantū intercessionis promerueris, quantū uenerationis impēderis. Oportet itaque ut alienos potius nobis deuotio religiosa cōciliet, quàm forte ꝓprios à nobis negligētia irreligiosi tēporis alienet. Agnoscamus charissimi circa ecclesiā nostrā uberiorē diuinorū munerum largitatē. Exultant felices singularū urbiū populi, si unius saltē martyris reliquijs muniantur. Ecce nos populos martyrum possidemus. Gaudeat terra nostra nutrix cœlestium militum, & tantorū parens fœcūda uirtutū. Rectè itaque & ex debito à filijs parentis ecclesiæ horum beatorum martyrū celebrant insignia. Qui inluminantes uirtute fidei suę innumerabiles populos, soli quidem in latam sibi sensere mortē, sed non solum mortis suæ beneficia possederunt. Immēsa enim dei nostri pietas multiplex ad bonitatē, &

& artifex ad salutem, proponens arduam uirtutum palmam, raro appetitore preciosam in paucorum triumphis, plurimorum commodis prospicit. Illorum siquidem merita nostra uult esse suffragia. Simulq; dum nobis fidem ueram duro martyrij agone commendat, afflictionem præcedentium, instructionem efficit posterorum. Quanta est circa nos dei nostri sollicitudo? Illos examinat, ut nos erudiat. Illos conterit, ut nos adquirat: eorumq; cruciatus nostros uult esse profectus. Merito ergo eos colimus, qui periculis suis pugnant, & nostris utilitatibus militant, qui per lucis uitæq; contemptum edocent nos quantum deo nostro debeamus affectum. Nouerimus itaq; quia non sine magno discrimine de religionis ueritate dubitamus, quam tantorum sanguine confirmatã uidemus. Magni periculi res est, si post prophetarũ oracula, post Apostolorum testimonia, post martyrum uulnera, ueterẽ fidẽ quasi nouellam discutere præsumas, & post tam manifestos duces in errore permaneas, & post morientium sudores, ociosa disputatione contendas. Congratulamur ergo dilectissimi fratres magnæ fidei uestræ, per quam dum exules proflua charitate suscipitis, etiã incolas paradisi & cœli ciues habere meruistis. Beatum itaq; Nazariũ martyrẽ Christi sancta Mediolanẽsis ecclesia licet totũ corpore secũ retineat, & mundo tamen totum in benedictione transmisit. Hæc est enim sanctorum martyrum gloria, quorum & si per uniuersum mundum seminetur in cineribus portio, manet tamen integra in uirtutibus plenitudo. Veneramus ergo in tanto Christi milite fidem nostram, mater nanq; martyrij fides catholica est, in qua iste illustris athleta sanguine fuso mortẽ pro ipsa calcauit. mater, inquã martyrij fides est. Veneremur ergo in sanctorum martyrũ gloria fidẽ nostram. Quomodo fidẽ nostram? Ab istis enim dum mortis tolerantia indubitanter excipitur, spes immortalitatis euidenter asseritur. Nunquam enim hanc uitam tam cõstanter expenderent, nisi esse alteram incomparabiliter beatiorem perfecta definitione sentirẽt. In sanctis itaq; præconibus ueritatis resurrectionis auctoritas est. Prompti enim pereunt in melius reparandi, quibus per angustias tribulationum aperitur exitus ad amplitudinem gaudiorum. Vnde & beatus Nazarius cuius hodie gloriosam de mundi hoste uictoriam uniuersalis ecclesia festa exultatione concelebrat, cum tempore gentilitatis non ignobilibus parentibus oriundus existeret, sacrilegi adhuc puer genitoris militiam simul & doctrinam detestari ex improuiso cœpit: atq; ab innocente matre, quæ iam Christianæ fidei titulis insignita, Christo sedulè insistebat, sacrosanctæ regenerationis fluenta fidelis iam spiritu ac fide instituta præueniens demonstrari sibi flagitabat. Nondum siquidem baptismum consecutus, sed inter religionis principia consummatus: & nondum manifestatis sibi legibus, deo plenus, repente possessio atq; habitaculum dei factus est, atque ita peruenturę ad cœlos turris prius eleuare fastigium, quàm disponeret fundamentum, nondum sacramentorum conscius, & in sacrificium iam prælectus. Quid ad hæc nos infelices respondere poterimus? Qui post nitorem baptismi, post conlatum nobis sacra regeneratione candorem, post adquisitam indumẽti nuptialis angelicam dignitatem in peccatorum cœnum relapsi, & in antiqua criminum uolutabra reuoluti, niueum uestimentum tetris iniquitatum ac libidinũ contagijs sordidamus, & holosericã, in qua sigillum diuinæ imaginis acceperamus impressum, maculis mortiferæ corruptionis infecimus, & post singularem dei nostri indulgentiam innouata fœdamus, integra rescindimus, expiata uiolamus, repetentes opera non iam undis purganda, sed flãmis. Quid illud, quamq; insigne diuinæ gratiæ munus, quod accepto iam salutari lauacro, post innumera uirtutũ signa, post peragratas circunquaq; ob Christi prædicationem innumeras regiones, cùm pro dei summi confessione diuersa per supplicia aduersus eum totus penè orbis bacchcaretur, & nunc atrocissimis artaretur pœnis cruciandus, nunc in longinquis finibus transueheretur exulandus, ita robustissimo Christi athleta pectore tormenta omnia deuincebat, ut strenuũ de prostrato reportaret hoste trophæum, interq; cruenta Cæsaris iussa uasti maris deiectus gurgitibus ambulare ei diuina super aquas concessum est prouidentia, & rerum obstupescente natura, per insueti itineris nouas uias pendulum inferẽs gressum tumentia maris dorsa calcauit? Videres æquoreas sanctis substerni meritis undas, supraq; angelicis confortatum alloquijs in Christi Iesu laudibus exultare. Ecce prophanus hostis nunquam beato martyri tantum prodesset obsequio, quantum profuit odio. Sed tandẽ perfecto agonis certamine,

tamine, cum Celso puerulo, quem ipse in holocaustum deo polluto adsumpserat ex seculo, crudeli imperio damnatione absoluitur, gladio cõsecratur. Felix hic tali exitu, quo omne delictum ita ab eo exijt, ut etiam redire non possit. quo sic debita sua soluit, ne ultra creditorem timeret: quo in se hostiũ peccata fide clausit, fide damnauit. per quem innocentiam deuotione quæsiuit, perseuerantia inuenit, morte seruauit. Quæ cum ita sint charissimi, licet hic tantus Christi testis preciosus cõfessione, preciosior sanguine, crudeli uulnere preciosior, & tincta ueste candidior, licet hic Mediolanensium peculiaris putetur priuilegio sepulchri, sed omnium est cõmunione suffragij. Neq; enim istius urbis charitas proflua & fides auara tantum huic martyri derogauerit dum sibi arrogat, ut solum erga mœnia sua, patrocinij illius beneficia affutura esse crediderit. Non clauditur locis, quod diffunditur meritis. Inuocasti ubiq; martyrem, ubiq; te exaudit ille qui honoratur in martyre. Moderante itaq; eo qui pensat uota tua, & dispẽsat munera sua intantum uicina præsentia efficacis præbebitur aduocati, inquantum fuerit fides deuota suscepti. Oratio enim quæ castitatis, iustitiæ, eleemosynarum operibus adiuuatur, excedit mundum, penetrat paradisum, euolat usq; ad ipsum summæ maiestatis angelo conferẽte conspectum. Sicut quodam loco uox testatur angelica: Et cum tu, inquit, orares, ego obtuli orationem tuam in conspectu claritatis dei. Beata anima charissimi cuius uotum, cuius compunctionis incẽsum, cuius supplicationis holocaustũ, nulla infidelitate fumidum, nullo carnalis inlecebrę fœtore pollutum, nulla sæuitia cruentũ, nulla odij simultate maculatum, sed fide igneum, conscientia nitidum, sinceritate cordis odoriferum, cõcordia & charitate perfectum, usq; ad dei uultum per cœlestium nũciorum defertur obsequia. Quæ cum ita sint, honoremus beatos martyres principes fidei, intercessores mundi, prçcones regni, cohæredes dei. Quod si dicas mihi, quid honoras in carne iam resoluta atq; consumpta, de qua nulla iam deo cura est? Et ubi est illud charissimi quod ipsa ueritas loquitur per prophetam? Preciosa, inquit, in conspectu domini mors sanctorum eius? Et iterum, Mihi autem ualde honorificãdi sunt amici tui deus. Honorare debemus seruos dei, quantomagis amicos dei? De quibus alio loco dicit: Dominus, inquit, custodit omnia ossa eorum, & unum ex his non cõteretur. Honoro ergo in carne martyris exceptas pro Christi nomine cicatrices, honoro uiuentis memoriam perennitate uirtutis, honoro per confessionem domini sacratos cineres, honoro in cineribus semina æternitatis, honoro corpus quod mihi dominum meum ostendit diligere, quod me propter dominum mortem docuit non timere. Cur autem non honorent corpus illud fideles quod reuerentur & dæmones? quod & adflixerunt in supplicio, sed glorificant in sepulchro. Honoro itaq; corpus, quod Christus honorauit in gladio, quod cum Christo regnabit in cœlo.

Psalm. 33

FINIS.

AMPLISSIMO D. CLAVDIO CARONDELETO, PRAEPOSITO BRVGIS AD S. DONATIANVM, CANCELLARIO FLANDRIAE, Consiliario C. M. Petrus Nannius. S. P. D.

QVAEDAM templa eius sunt amplitudinis, ut quãuis quotidie resarciantur, nunquam tamen ad plenũ sint sarta tecta. Idem mihi in plerisq; ueterum libris castigandis usu uenire uidetur. Quoties post castigationem Hermolai Barbari, nouae emendationes in Plinium à compluribus sunt tentatae? Vix quisquam est eruditiorum quin aliquid adnotet, quod uel latuit Hermolaum, uel in peius ab illo mutatum uolunt: quum nihil eo uiro à multis seculis fuerit, nec eruditius, nec ingeniosius, nec accuratius. Correxit ita [illegible] Hieronymi uolumina, ut hactenus sepultus, tum demum integer ab inferis rediisse uideretur, & tamen nunc pulcherrimae in eum librum castigationes per Lypsium nostrum instruuntur, cui accessere, quae Henricus Grauius subnotauit, uiri & industrij magnopere, & in literis benè culti. Miratus sum cum uidi, & gratulatus sum Hieronymo, qui iam breui à tot hulceribus per Frobenianam typographiam sanabitur. Idem prorsus contigit in Ambrosio. Qui quũ & [illegible] & alijs doctis uiris tum in Gallijs, tum in Germania ita enucleatim uidebatur emendatus, ut nihil uideretur ullius opera ad castigationem adijci posse, & meritò uiderentur sibi eam gloriam usurpare, deterserant enim infinitas maculas, longè tamẽ aliud apparuit, ubi Costerius multa antiquissima exemplaria nactus, omnia simul, multorum opera ex suo collegio adiutus, in unum cõtulit. Videre erat uerba deprauata, omissos subinde tres, quatuor, quinq; uersus, falsi subinde tituli, alia aliò traiecta, & ex suis sedibus euulsa, ut ausim dicere, in solis epistolis Ambrosii, plusquam mille & ducenta uitia eaq; grauia sublata esse. Nec mirum est, Costerium & eruditum & industrium tam multa prestitisse, quum exemplaria omnia quae circumiacentes regiones habent, ad illius Musaeum delata fuerint, inter quae Anglicani libri quos à Richardo Brandisbaeo, omnium mortalium optimo & beneficentissimo, nactus est, summum momentum attulere. Laboratum est biennium totum in hoc negotio, multaeq; manus praeside Costerio huic operi insudarunt, nec nos defuimus, ubi nostro uel iudicio & diuinationi, multijuga ad electum, perplexa ad diuinationem proponebantur. Caeterùm ut res erat, & multi taedij, multi laboris, nec exigui sumptus, non perduratũ fuisset in hoc negocio, nisi uir prestantissimus D. Claudius Carondeletus prepositus Brugis ad S. Donatianum, magna pecunia subuenisset. Ille fessos artus, fessum ingenium Costerij nostri ad laborem reuocauit, praemium non in pollicitatione, non in spe positum, sed iam eorũ manibus repraesentatum, omnem lassitudinem detersit. In qua ille uir preclarissimè ostẽdit, quanti pietatem, quãti recta studia faceret, qui ut Ambrosius emaculatior in lucem rediret, ut & religio & literarum cognitio defecatius ex Ambrosianis libris hauriretur, primũ animauit omnes promissis, ut liberet incipere. Vbi inceptũ est, statim iubet me sibi significare, quanta pecunia opus esset, & certior factus, ne teruntium quidẽ de summa detrahit, missurus plura, si aut eorum nomine plus exegissem, aut postea aliquam accessionem oportere fieri indicassem. Ceterùm haec Mecaenatica liberalitas non studijs illi tantummodo accersita, sed etiam innata uidetur, & generis ipsius esse cõmunis. Talis enim auunculus eius Episcopus Panormitanus in [illegible], & in alios eruditos fuit. Verùm quia in [illegible] mentionem incidimus, operaepretium est narrare, qualem ille alium Episcopum in operis praeclari dedicatione expertus est. Allatus est liber inauratus, & purpura uestitus, ut non solum scripta, sed scriptorum ornamẽta amplitudini presulis responderent. Ille hinniente risu (ut solet) primum malignè donum intuetur, deinde iubet uocari purpurarium, ut de purpura: χρυσοχόον, ut de auro: librarium, ut de compaginatione edoceret, quanti constaret: summulâ in unum collecta, secundum eam pecuniam dedit. [illegible], ut erat etiam in ira festiuus, ego, inquit, librũ meum arbitrabar

SCHOLIA PETRI NANNII ALCMARIANI IN QVAEDAM OPERA DIVI AMBROSII, AC PRIMVM IN FVNEBREM eius orationem, de obitu Valentiniani Imperatoris.

ESTI incrementum sit doloris id quod doleas scribere.] Verba hæc cõsentiunt cum hemistichio Ouidiano, Pars est meminisse doloris. Nec longe abludit illud Aeneæ apud Virgilium, qui iussus referre excidium Troiæ ita respondit: Infandum Regina iubes renouare dolorẽ. Signare aliquid.] Minus est signare quã indicare: quod enim notulis cõpendiarijs obiter & succinctim rẽ significat, id signare dicitur: unde apud Græcos à signis σημειογράφος is dicit, qui à Latinis Notarius, siquidem notæ ea signa sunt, quæ uulgo abbreuiationes uocãtur, atq; ita prothesim istius orationis mira modestia tẽperatã reddit.

2 Pignoris.] Quicquid datur ad confirmandam securitatem creditoris pignus appellamus. hic tamen pignus ferè idem est quod filius aut alumnus, eoq; nomine dignatur Valentinianum, quod illum & catechismo Christianitatis instruxerat, & baptismo regeneraturus erat, nisi mors intercessisset.

3 Perfectæ ætatis insigne.] Lanuginem primum barbescentis intelligit. Vnde postea barbæ Aaronis mentionem facit.

4 Intus mysteria diuidẽtes.] Græcanica propemodum loquutio κληρούμενοι τὰ μυστήρια ad nomen clericorum allusum est.

5 Quos uno uelut corio.] Quia toties putamen (ut sic dicam) mali punici coriũ nominat, distinguendum est, quid putamen, crusta, corium, cutis, in fructibus differant, cæterũ optimè eam rem enucleauerint uerba Plinij lib. 15 cap. 28. Putamine (inquit) clauduntur nuces, corio castaneæ, crusta reguntur glandes, cute uuæ, corio à membrana punicæ, carne & succo mora constant, cute & succo cerasi.

6 Et quid iam de alijs dicam, qui etiam ludo ætatis putauerit abstinendũ?] Totus iste locus mihi uidetur alludere ad uerba M. Tullij pro Cælio, maxime criminibus petulantioris iuuentutis grauato. Datur enim (inquit) concessu omnium huic aliquis ludus ætati: & ipsa natura profundit adulescentiæ cupiditates, quæ si ita erumpunt, ut nullius uitã labefactent, nullius domum euertant, faciles ac tolerabiles haberi solent: ac paulo post, Detur aliquid ætati, sit adulescentia liberior, non omnia uoluptatibus denegentur, non semper superet uera & directa ratio, uincat aliquando cupiditas, uoluptasq; rationẽ, & cęter. Hac enim ratione Cicero Cœlium in capitali crimine defendit, lapsusq; adolescẽtiæ deprecatur: quid si sic legas? Et quid iam de alijs dicam, quum etiam ludo ætatis Cicero non putauerit abstinendum, non resecandam ætatis licentiam seueritatis publicæ duritiem molliendam, lenitatemq; deferendam ei qui in periculum cõuicti criminis uocaretur? Certe ut nunc legitur infestis cornibus seipsa impetit oratio.

7 Iam promiseram, nam me profecturum respondens, uel honoratis petentibus, uel Pręfecto, ut tranquillitati Italiæ consulerem, me sicut superfluo ingerere non posse, ita necessitati non defuturum.] Honorati sunt, qui honores in militia adepti sunt, quales sunt, centurio, primipilus, pręfectus castrorum, magister militum, Alciatus lib. 1 Prętermissorum, etiam illi honorati sunt, qui palatinam quidem dignitatem habent, sed tamẽ administratione abstinent, & quod Ausonius ait: Muneris exortes nomine participes. Iam quod sequitur (Proprijs animalibus) non uideo quomodo sanari posset, nam si illi defuerunt sua iumenta, cur in publica legatione non usus est publicis iumentis? Deum animalia usurpare pro iumentis prorsus est infacetum, nec Ambrosianæ elegantiæ.

8 Ecce rescriptum accipio, ut sine mora pergendum putarem, eo quod uadem fidei tuæ habere me apud Comitem tuũ uelles.] Saniora ista quam in omnibus impressis, deest tamen aliquid integræ ualetudini: Sic enim uerba ordinãda existimo, eo quod uadem tuæ fidei me apud te comitem habere uelles. Vt autem sic putem, faciunt illa quæ

paulò pòst sequuntur: uerba illa postrema, quibus me uadem tuum fieri postulabas, nisi comitem aliquem intelligas ex palatinis officiarijs. Lingua enim eius seculi familiares principis aliqua administratione rerum ornatos, Comites appellabat, adiūcto titulo e-ius rei cui præfecti essent, ut comes sacrarum largitionum, comes sacri palatij, comes sa-cri patrimonij, comes consistorij. Scriptores aliquando eius seculi comitem accipiunt pro summo præfecto, sic Maximus comes Gratiani tantum potuit, ut eum Imperio & uita spoliaret: Idem facit in hoc ipso Valentiniano Comes Abrogastes, quos alij nunc præsides, nunc legatos interpretantur: Eos autem non esse magistros equitū, quod pro-pemodum tamen ita esse uidetur, docet Ammianus Marcellinus sub his uerbis: Tūc & Equitius Illyricano pręponitur exercitui, nōdū magister sed comes: nisi intelligas ma-gistrum hic esse, qui præest scholis militaribus, quod officium tunc inter maxima repu-tabatur. Alciatus author est comitem inde dictum, quod ex comitatu Cæsaris ad aliquā prouinciam, uel eius partem regēdam mitteretur. Eustathius in Homerum asserit comi-tes eos dictos qui maritimis prouincijs præsiderent. Operosior hic fui, quia hoc uoca-bulum uario significatu frequentissime occurrit.

9 In horum amore feralis hæreditas.] Id est, funebris. Feralis hic non à fera dicitur, sed à ferijs, id est inferijs mortuorum. Est autē hic feralis hæreditas idem quod exequia-lis: quæcunque enim ad mortuos pertinent feralia dicuntur. Piū sanctis sororibus impres-sit affectum ut concedendi prædij uoluntatem haberent, iudicium darēt.] Lego quan quam ex diuinatione, pro darent, declinarent, nimirum, ut sine lite prædiū restituerent.

10 Non igitur uelut penicillo.] Penicillus tametsi propric, ex peniculis, hoc est, cau dis animalium constet, quibus pictores in ducendis coloribus utuntur, non tamē infre-quens est eos pro spongijs usurpari, quemadmodum & hic & in Terentiana Eunucho: Quid ignaue peniculo ne pugnare? Quid isthuc huc portas, cogitas: Sāga. Ego ne? Im-peratoris uirtutē nouerā & uim militū, sine sanguine hoc fieri nō posse, quin abstergerē uulnera. 11 Sed id postulo ne uel infixum pectori releueris.] Ego existi mo legendū (releueritis) deducit enim à relino releui, nō à releuo, releuas, releuare. Est autem relinere idem quòd resignare, sigillum detrahere, & delere. Terentius in Heautō timoroumeno, releui omnia dolia omnes serias releui.

12 Virtutum stipendijs.] Quot bellis aliquis militauit, tot stipendia dicitur exple-uisse, atque ideo capitur aliquando pro annua militia. hinc miles qui octodecim stipēdia non absoluisset, uacationem à bellis obtinere non poterat. Cicero pro lege Manilia, par tem militum qui iam confectis stipendijs erant, dimisit. Ideo de Senectute, animum tan quam emeritis stipendijs, libidinis, ambitionis, contentionis, inimicitiarum, cupiditatū omnium secum esse. hinc factum, ut operam diuturnam & functionem stipendium uo-cent. Ita Symmachus: In illis stipendijs castitatis, uestalem pudicitiā designans. Ita & hic quoque uirtutum stipendijs dixit, inde uocabulum deductum, quod militi stipes depēde bantur in salarium: operosior & hic quoque fui in hoc uocabulo exponēdo, quia multus est Ambrosius in hac uoce usurpanda. 13 Solue ergo seruo tuo munus tuæ gratiæ, quam ille nunquam negauit, qui ante diem mortis templorum priuilegia dene-gauit urgentibus his quos reuereri posset.] Arbitror deesse τὸ tibi scilicet quam ille tibi nunquam negauit. Non mirum est Ambrosium nihil scribere de genere mortis, quo Va lentinianus in fata concessit, quia Tyrannum Abrogastem, qui iam imperio incubabat, & Valentinianum laqueo præfocauerat sparsa opinione, tanquam princeps sibi manus attulisset, nōdum opportunum existimabat, eum eius criminis imperere. Sed est hic nō nulla obscuritas, opinorque sensum talem esse. Solue Valentiniano gratiam baptismi & Christianitatis, quum ille tibi semper gratificatus sit, hoc enim esse puto, quam ille nū-quam denegauit. Iam quod sequitur (qui ante diem mortis templorum priuilegia dene gauit) approbatio est uel quod Christianitatem amplexus sit, uel quod Christo gratiā non denegauit qui templis idolorum sua priuilegia denegauit, spreto Symmacho præ-fecto urbis qui nomine totius senatus à Valentiniano petebat, ut templis templorumque gentilium sacerdotibus sua stipendia incolumia seruarentur. Puto autem ut dixi hic de-esse (tibi) ut ita legas. Solue ergo seruo tuo munus tuæ gratiæ, quam ille tibi nunquā de-negauit. Cōmata enim ista per cōpensationem, & paria officia decurrere uidentur.

14 Hic

14 Hic tuus iam, & tuo iudicio uindicatus.] Id est tibi assertus: allusum ad uindicias, secundum libertatem & seruitutem: qui enim in seruitutem petebatur, aut qui in libertatem prouocabat, assertorem adhibebat, cuius patrocinio iussum tueretur, is Valentiniano Christus erat. 15 Date manibus sancta mysteria.] Apuleius author est, malas animas ubi de corpore egresse essent, uocari lemures, bonas lares: eas autem de quibus incertum est, quo in grege essent, uocari manes: sed ea differentia postmodum abolita est, ut deos etiam infernales manes appellarint, unde illa frequens in aris sepulchralibus inscriptio, D. M. hoc est, dijs manibus, adeo ut prorsus sub nomine manium sanctiores animas comprehenderint.

16 Non ego floribus.] Allusum ad carmina illa Virgilij de Marcello filio Octauiæ sororis Augusti.

Manibus date lilia plenis
Purpureos spargam flores animamq; nepotis
His saltem accumulem donis & fungar inani Munere.

17 Dixi tamen absens & dicentem me fidem pro te Christus audiuit.] Optime restitutum (dixi) pro (dixit) ut alia infinita, quæ facile lectori hanc impressionem cum cæteris conferenti, occurrent. Apparet ex hoc loco locisq; superioribus uadem adhiberi solere in baptismo, qui de Cathecumeno baptizando promitteret eum post sacramentum datum, in fide mansurum: hanc fideiussionem indicat se absenti Valētiniano apud Christum obijsse. Est enim fidem dicere, fideiubere.

18 Cogitationes rationabiles, fidei odor, circumcisionis intentio, ornatus capitis gloriosus.] Addendum puto (ideo) ut sit, ideo autem gloriosus, quod nō regalia diademata, sed dominici sanguinis insignia coronent. Ita ego hunc locum legendum existimo, sed prouocatio semper libera sit ad codices scriptos, si qui usquam castigatiores apparuerint. Diadema Alciato fascia linea est, & recte à reuinciendo nomen inditum: gemmis unionibusq; id obsitum habebant Reges, nūc adhuc in capitibus Ducum & Comitum apparet, nostris temporibus sponsarum est ornamentum: olim sanctis uirginibus semper additū martyriū passis, quod Christi reginæ essent. Germani uocant een treck.

19 Beati ambo si quid meæ orationes ualebunt.] Et hic quoq; allusum ad carmina Virgilij de Niso & Eurialo.

Fortunati ambo si quid mea carmina possunt
Nulla dies unquam memori uos eximet æuo.

PETRI NANNII SCHOLIA IN D. AMBROSII ORAtionem funebrem de excessu fratris sui Satyri.

1 In utroq; & fidei ambiguum & uitæ periculum.] Vita aliquando ipsa anima est. Virgil. de Turno: Vitaq; cum gemitu fugit indignata, sub umbras. Aliquādo idē quod uictus Grecanico more quibus βίος & uitam & uictū significat Digestis de officio præsidis. Ne tenuis uitæ homines sub prætextu aduentus officiorum uel militum limine unico uel breui suppellectile ad aliorum usus translato iniurijs uexentur, præses prouinciæ prouidebit. Aliquando mores significat alicuius, quapropter qui operosiores sunt in scribendis ingenijs principum libros suos uitas inscribunt non historias. huic Plutarchus opus suum βίους παράλληλους nuncupauit: atq; ex eadem ratione est titulus ille Vitæ sanctorum patrū: atq; eam significationem uerba Ambrosij hic requirunt: hinc est quod Donatus in Phormione dicit, uita, & mores & animam & alimentum significat & spatium uiuendi. 2 Nihil mihi profuit ultimos hausisse anhelitus, nihil flatus meos inspirasse morienti.] Alia lectio flatus in os inspirasse. Summa cum ubertate & uehementia cum Virgiliano luctu decertat, & in prosa elegantissimi carminis uim & gratiam exuperat.

Date, uulnera lymphis
Abluam & extremis si quis super halitus exit, Ore legam.

Nec aliter Statius secundo Syluarum.

Te uultu moriente uidet, linguaq; cadente
Murmurat, in te omnia uacui iam pectoris efflat.

Relliquias. Nec dissimiliter Theocritus.

ἄχρις ἀπὸ ψυχῆς ἐς ἐμὸν στόμα κἠς ἐμὸν ἧπαρ πνεῦμα τεὸν ῥεύσῃ.

Solent autem id facere, ut recepta in se per μεταμψύχωσιν morientis anima, quasi eius spiritu deinde potius quam suo uicturi essent. Sed Ambrosius id luctuosius interpretatur, quasi communionem mortis ex fratris anhelitu accipere studeret, ne uideretur ad istam μεταμψύχωσιν Pythagoricam alludere. Quàm dolores in alpium uallo summã nostræ salutis consistere lignorum concedibus construi murorũ.] Habent alij pro concedibus, congeribus, alij aggeribus nimirum stragibus deiectarum arborum ut itinera hostibus intercluderentur, quid melius sit, alijs diuinandum relinquo, nam & concedibus intelligi potest, quasi multa ligna communi cæde, & simul sint strata.

3 Fœlix igitur tam oportuno obitu, quia non es seruatus in hunc dolorem.] Eadem imago sententiæ in uerbis Virgilij. Tuq́ ô sanctissima coniunx

Fœlix morte tua, nec in hunc seruata dolorem.

4 Qualem te nunc ego frater aspicio.] Et hoc quoq; ad Virgilianum carmẽ effigiatum est. Hunc ego te Euryale aspicio. 5 Quanti tibi dixerunt aliquid, qui se mihi dixisse memorarent? quæ mihi hinc gaudia, quanta frequẽter oborta letitia, quod eos errare nobis cernerem, quam gratus error, quam iucunda prolapsio.] Et hoc quoque aliqua ex parte à Virgilio mutuo sumptum est:

Daucia Laridæ Tymberq; simillima proles

Indiscreta suis gratusq; parentibus error.

Quanti autem hic positum pro quot, ut tanti in Euangelio pro tot, sed quid hoc inter tãtos? Ita Græcis eadem significatione τόσοι & τοσοῦτοι dicuntur quo & numerum continuum & discretũ ostendunt, Ioan. 6. ἀλλὰ ταῦτα τί ἐστιν εἰς τοσούτους, ubi interpres uetus, sed quid hæc inter tantos, id Erasmus castigat, inter tot de numero, inquiens, loquitur. Fateor raras huiusmodi loquutiones, sed tamen quia (quanti) pro quot, apud probatissimos reperitur, uerisimile est eius ἀνθ᾽ ὁπόσων tanti, in eosdem usus receptum esse. Catullus, & quãtum est hominum uenustiorum, pro quotquot sunt uenustiores dixit. Certe quum dicimus, Tantum nummorum non dicimus quam magni sunt nũmi sed quam multi.

6 Etenim ligari fecit in orario.] Orarium hic idem genus uestis cum eo quod nunc in sacrificali cultu stola dicitur, apud ueteres infula nominatum, cuius extremitates uittæ dicuntur, etiam nunc in baptismo pueris initiandis imponitur: insigne illud & hostiarum & sacerdotum est, credo id ideo Christianis solenne fuisse, quod diuus Petrus genus Christianorum & regium & sacerdotale appellat.

7 Quod si homini non referre, simile homicidio iudicatum est.] Nõ abhorret hoc ipsum à lege Persica, cuius meminit Xenophon, secundum quam summa pœna plectebãtur, qui ingratitudinis conuicti essent.

8 Est enim huiusmodi gratiæ uis, ut quum refertur habeatur, & habendo referatur.] Pulcherrima Anthypallage, mutuoq; sumpta ex oratione Ciceronis pro Cn. Planco. Quanquam dissimilis est pecuniæ debitio & gratiæ. Nam qui pecuniam dissoluit, statim nõ habet quod reddidit: qui autem debet æs retinet alienum, gratiam autem, & qui refert, habet: & qui habet in eo ipso quod habet, refert. hactenus Cicero. Crispũ, inquit Iulianus, agmen orationis rotundumq; ac modulo ipso numerorum uenustum. Meminit huius sententiæ Aulus Gellius Noctium Atticarum lib. 1 cap. 4.

9 Nam quid spectatam stipendijs forensibus eius facundiam loquar.] Stipendijs forensibus, id est, agendis caussis in foro. Iam enim militiam in duo genera distinguunt in armatam & forensem. 10 Is enim non quærit aliena qui seruat sua, nec inflatur in modico qui contentus est proprio.] Existimo legendum pro inflatur, inflammatur, & pro in modico, una dictione, immodico ut sit sensus non ardescit ad immodica qui contentus est proprio. 11 Quid uero illud recenseam quod supra ipsam iustitiam progressus, cum quædam incubator conuiuium, non omnium fructuum mei contemplatione muneris putabat esse tribuenda.] Incubatori detẽtori, qui rebus alienis toto corpore inhæret. Ita Dionysius à Macrobio Siculę incubator aulæ nominatur. Metaphora sumpta à canibus, qui toto complexu corporis prædę quã rapuerũt, imminẽt, quale Cerberũ describit Virgilius. Corripit obiectã atq; immania terga resoluit.

Fusus

Fusus humi, toto ingens extenditur antro.

Huic tamen improbo detentori, aliquid concedendum putabat, respectu episcopalis functionis, quæ sui iuris tenax esse non debet.

12 Ex te conceptum per te lenire mœrorem.] Integer heroicus est, si pro mœrorem dolorem. Etsi diutius morari tibi uideor, accersi.] Allusum ad Didonem Vergilianā, ubi Dido ideo magis ad mortem properat, quod mariti uoce se uocari putaret. Quo magis inceptum peragat, lucemq́ relinquat. Hinc exaudiri uoces & uerba uocantis Visa uiri. Eius functa solatio, id est usa: sic supra in hac eadem oratione. Itaq́ perfunctus sum, quamdiu licuit commisso mihi fœnore. Neq́ enim unquam prolixius abfuimus à nobis, tu tamē solebas reuisere, mutilū uidetur, & tale aliquid deesse, neq́ enim unquā prolixius abfuimus à nobis inuicem, quin si ego nō te, tu tñ me solebas inuisere.

IN ORATIONEM DE FIDE RESVRRECTIONIS.

1 Fuisse etiam quidam feruntur populi qui ortus hominum lugerent, obitusq́ celebrarent.] Thraces hi sunt, & potissimum ex gente quibus nomen est Drausis, author Pomponius Mela, Herodotus, Solinus.

2 Eos qui in hoc uitæ salum uenissent.] Salum dictum putant quasi salem, hoc est, aquam marinam: sed ego non minus à Græco uerbo σάλω, quod commotionem tumultumq́ maris significat, deductum puto. Virg. Aen. primo. Perq́ undas superante salo, perq́ inuia saxa. Idem libro secundo, Fit sonitus, spumante salo. Iustinus lib. XLIIII. Tū plane manifesto quodā numine, inter furentes æstus, ac reciprocantes undas, uelut naue non fluctu ueheretur, leui salo in littore exponitur. hic tamen Ambrosius salum pro mari posuit. 3 Deniq́ Lyciorum feruntur præcepta, quæ uiros iubeāt muliebrem uestem induere, si mœrori indulgeāt.] Mœrere est uicem mortui dolere. Cic. in primo Tusculanarum. Quis est qui suorum mortem primum nō eo lugeat, quod eos orbatos uitæ commodis arbitretur. Tolle hanc opinionem, luctum sustuleris: nemo enim mœret suo incommodo, dolent fortasse & anguntur.

4 Cur enim mœstitiam tuam non ratio potius quàm dies leniat.] Primum hæc sententia deformata est ex uerbis Terentij in Heautontimorumeno, Aut ego profecto ingenio egregiè ad miseriam natus sum: aut illud falsum est, quod uulgo audio dici, diē adimere ægritudinem hominibus. Cadere deinde summa ab alijs multis occupata. Cic. ad Atticum lib. XII. epistola quinta. Consolationum autem multæ uiæ sed illa rectissima, impetret ratio quod dies impetratura est. Aegrotationē autem Cicero in tertio Tusculanarum quæstionum libro, corporis esse dicit, ægritudinem animi. Sic & Grammatici ægrotum corpus, ægrum animum appellari uolunt.

5 Quasi cuidam certa sit redeundi.] Lego pro cuidam, cuiquam.

6 Quanto magis anima nostra corporeum istud euadere gestit ergastulum.] Ergastulum est ubi serui uincti tenentur πρὸς τὰ ἔργα, id est, ad opera facienda.

7 Morte obita.] Id est tolerata. Sic Lucretius, morte obita quorum tellus amplectitur ossa. 8 Ecce ueteres posuisti dies meos, & habitudo mea tanquam nihil ante te.] Vetus translatio habet, ecce mensurabiles posuisti dies meos, & substantia mea tanquam nihilum ante te. Græca habent ἰδὲ παλαιστὰς ἔθου τὰς ἡμέρας, καὶ ἡ ὑπόστασίς μου ὡσεὶ οὐθὲν ἐνώπιόν σου. Quod reddi posset, ecce unius spithamæ uel palmi reddidisti meos. Ambrosius uidetur legisse non παλαιστὰς sed παλαιὰς, nam ueteres transtulit, quasi dies senio & uetustate annorum grauatos. Hieronymus uertit, ecce breues posuisti dies meos, & uita mea quasi non sit in conspectu tuo. Est autem hic substantia idem quod materia, aliquando idipsum quod essentia. 9 Melius utiq́ quam illi qui philosophiā mortis meditationem esse dixerunt.] Verba Ciceronis sunt in Tusculanis ex authoritate Platonis, philosophiam esse commentationem mortis. Est autem meditari rebus aliquando agendis quasi præludere: meditatioq́ nihil aliud est quàm præexperimētum & prætractatio qua te instruis antequam ad ipsum agona uenias.

10 Habes pœnarum ferias.] Ferias insolenter dixit pro fœderibus ac sanctionibus, quod in fœdere porcam silice ferire solent.

11 Quam multi uitam solo mortis titulo consecrarunt.] Nimirum quod uitam mortis honestate sanctam reddiderunt, alioquin uituperabiles, qualis fuit, inter cæteros,

 Otho

Otho & Catonis filius. Ausonius:

Mox Otho famosus clara sed morte potitus.

Idem de eodem.

Aemula polluto gesturus sceptra Neroni
Obruitur celeri, raptus Otho exitio
Fine tamen laudandus erit, qui morte decora
Hoc solum fecit nobile quod perijt.

Sic & Suetonius, denique magna pars hominum incolumem grauissime detestata, mortuum laudibus tulit, ut uulgo iactatum sit, etiam Galbã ab eo, non tam dominandi quã Reip. ac libertatis restituendę causa interceptum.

12 Denique multa gignentia quamuis iugi serenitate humo arido arenosoque nascuntur.] Non humo arida & arenosa, & recte. Priscianus uerba illa Salustij in bello Iugurtino ita legit, Sed ex medio quasi collis oriebatur, in immensum pertingẽs, uestitus oleastro, ac myrtetis alijsque generibus arborum, quæ humo arido arenosoque gignuntur, non ut uulgo legitur, humo arida arenosaque. Id admonendum fuit, quia sæpius Ambrosius humum in masculino genere usurpat, ne tritium putetur.

13 Auis in regione Arabiæ cui nomen Phœnix.] Lactantius.

Hoc nemus, hos lucos auis incolit unica Phœnix
Vnica sed uiuit morte refecta sua.
Ipsa sibi proles, suus est pater, & suus hæres
Nutrix ipsa sui, semper alumna sibi.
Ipsa quidem, sed non eadem, quia & ipsa, nec ipsa est
Aeternam uitam mortis adepta bono.

Quod si ueteres sapientes satis hydræ dentibus.] Et Iason in Colchis, & Cadmus in Thebana regione dentes serpentum seminauerunt ex qua semẽte homines armati prodierunt. Multi dormientes in terrę fossu, una apertione exurgent.] Aliqui legendum putant in terra defossi, sed Græca uerba Danielis astipulantur priori lectioni καὶ πολλοὶ τῶν καθευδόντων ἐν γῆς χώματι ἐξεγερθήσονται. noue autẽ dixit Ambrosius fossu pro fossa siue fossura. 14 Audiuit ergo defunctus & exiuit de monumentis ligatus pedes & manus institis & facies eius orario colligata erat.] καὶ ἐξῆλθεν ὁ τεθνηκὼς δεδεμένος τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας κειρίαις, καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ σουδαρίῳ περιεδέδετο. pro institis transtulit Erasmus sepulchralibus fascijs: & in annotationibus in eundem locum idem tradit quasi κειρία ἀπὸ τοῦ κῆρος hoc est, à morte sit deriuatum. Aristophanes in auibus κειρίας zonas siue cingula lectorum interpretatur, arbitrorque ueteris interpretis uocem castissimam & huic loco congruam esse. Est enim instita lymbus ille siue fascia quæ matronali uesti sub assuitur, ut pretexta, purpura illa quæ togę pretexitur. Horat. Saty. 2. lib. 1

Quarum subsuta talos tegat instita ueste

Arbitror autem Iudæos his fascijs usos esse, ut membra resoluta tabe uinculis illis cohærerent ac potissimum ideo manus & pedes uinciri solitos, quod illi à cęteris membris separatiores essent & facillime disiungerentur, nisi zonæ istæ intercederent, certe beatus Augustinus author est, morientibus solere pollices ligari. Existimo autem in Christi sepultura Iudaico more inhumati, ea uincula ex lino fuisse ac proinde ea sub linteorũ nomine ibi subintelligi. Iam quod Dauidis Psalmus ait 18. quia circumdederunt me contritiones mortis, torrentes Belial terruerunt me, funes inferi circumdederũt me, pręuenerunt me laquei mortis, traductum metaphoricôs uideri potest ab isto usu sepulchraliũ uinculorum. Comprehende si potes, quemadmodũ clausis oculis iter carpat, uinctis pedibus gradum dirigat, inseparabili gressu, separabilique progressu.] Non hic uitij quicquam, sed obscuritas magna. Est autem hic sensus, quomodo uinctis pedibus iter dirigat, cruribus inter se reuinctis tamen quasi diuaricatis alterno motu pedũ incedens.

15 Vnde oportet uocis tubæ nos scire uirtutem ne uideamur barbari.] Id est, uel indocti bellorum uel non Romanæ ditionis, ut qui Romanas consuetudines non intelligamus: hic aũt Barbari pro allophylis ponuntur, qui ad Ecclesiæ Christi ritusque insolentes sunt. 16 Iudicantes uidelicet gratiorem metum mortis quàm mortem.] Habebant alia exemplaria grauiorem metum mœroris, sed recte mutatum à Co-

à Costerio: allusum enim ad uersum illum Senecæ tragici.

Peior morte timor ipse mortis.

17 Leui cornua quærat.] Leui cui contrarium est asperum. Virgilius de Præti filiabus: Et sæpe in leui quæsisset cornua fronte. Sic enim cuius alterius ornanſ nuptię,] Arbitror legendum. Sic enim cuiusq; alijs atq; alijs ornantur nuptiæ.

IN EPISTOLAM I. D. AMBROSII AD IUSTUM de didrachmo, Scholia.

1 Interrogans me quid significet illud didrachmum.] Noue dixit didrachmum pro didragma, eadem ratione & ἡμιδράχμον dicit. Quanti illud sit pretij, inter Budæum, Alciatum, Georgium Agricolam multis disputationibus iactatur: alij denarium & drachmam idem uolunt: alij drachmam minorem censent, ut est, binas drachmas unum didrachmum facere in confesso est. De didrachma multa mentio est Exodi tertio, ubi collatis Græcis uerbis Septuaginta interpretum cum interpretatione Hieronymi siclum & didrachmum idem esse, continereq; inter se obolos uiginti, deprehẽdas, cuius dimidiũ pretium domino offerendũ erat in singula capita, lõge alia ratione quàm Dioscorides cęteriq; tradunt, qui drachmam sex obolorum esse uolunt. Sed in Septuaginta interpretum translatione euidenter describitur hunc didrachmum sui generis esse & peculiaris pretij, secũdum numisma templi, quum inquit κατὰ τὸ δίδραχμον τὸ ἅγιον εἴκοσι ὀβολοὶ τὸ δίδραχμον tertio Exodi. 2 Quod si acceperis computationem filiorum Israel in uisitatione ipsorum & dabunt singuli redemptionem animæ suę domino, & nõ erit in his ruina in uisitatione eorum.] Visitatio hic idem est quod censitio, nimirum quum singuli citati nomen suum profiteri coguntur, quod in censendo exercitu fieri solet. Eadẽ prope ratione accipitur illud in quarto Sapientiæ Salomonis cap. 3. ἐκ γὰρ ἀνόμων ὕπνων τέκνα γεννώμενα μάρτυρές εἰσι πονηρίας κατὰ γονέων ἐν ἐξετασμῷ αὐτῶν, liberi enim ex illegitimo concubitu testes sunt nequitiæ parentum, in ipsorum examinatione: nimirum quum ab ipsis quæritur, ut nomina suorum parentum edant, coguntur stupra parẽtum ipsa professione nominum quasi contestata reddere. Pro examinatione habet Latinus interrogatione, quod eodẽ recidit, capite item 14. διὰ τοῦτο καὶ ἐν εἰδώλοις ἐθνῶν ἐπισκοπὴ ἔσται, ideoq; in simulachra gentium uisitatio fiet, sed Latinus interpres incommodus hæc uerba transtulit propter hoc in idolis nationum erit respectus, sed respectus eorum est, quorum cura & reuerentia aliqua habetur. Alij hoc ipsum uitantes addiderunt τὸ non, inquientes, propter hoc in idolis nationum non erit respectus, diluta prorsus sententia. Totum autem istud caput trigesimum Exodi non parum sapit mores censuræ Romanę. Quum enim numerus Romanorum in condendo lustro iniretur, singuli ciues citati ad censores prodibant, si nihil in ijs nota dignum apparebat, inoffense transmittebantur: si quid cõtra ignominia dignum uidebatur, senatori curiam, equiti equum, plebeio centuriam tribumq; adimebant. Id ita esse ex Gręcis uerbis intelligemus, ἐὰν λάβῃς τὸν συλλογισμὸν τῶν υἱῶν ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐπισκοπῇ αὐτῶν, δώσουσιν ἕκαστος λύτρα περὶ τῆς ψυχῆς αὐτῶν τῷ κυρίῳ, καὶ οὐκ ἔσαι πτῶσις ἐν τῇ ἐπισκοπῇ αὐτῶν; καὶ τοῦτο ἐστὶν ὃ δώσουσιν, ὅσοι ἂν παραπορεύωνται εἰς τὴν ἐπίσκεψιν τὸ ἥμισυ τοῦ διδράχμου κατὰ τὸ δίδραχμον τὸ ἅγιον, εἴκοσι ὀβολοὶ τὸ δίδραχμον, τὸ δὲ ἥμισυ τοῦ διδράχμου εἰσφορὰ κυρίῳ πᾶς ὁ παραπορευόμενος εἰς τὴν ἐπίσκεψιν ἀπὸ εἰκοσαετοῦς καὶ ἐπάνω δώσουσιν τὴν εἰσφορὰν κυρίῳ. Quod ita non inconcinne reddideris. Quum numerum filiorum Israelis colliges, in uisitatione, siue lustratione, eorum dabit quisq; domino munera pro capite suo, neq; erit ruina siue cadauer in illorum uisitatione, & hoc est quod dabunt singuli quotquot in uisitationem prodierint, nimirum dimidium didrachmæ secundum didrachmam sanctam. Faciunt autem hanc didrachmam oboli uiginti, huius dimidium oblatio est domino, quicunque processerit ad uisitationem à uiginti annis & supra, dabunt hanc oblationem Domino. Quare optime transtulit ita D. Hieronymus, Quando tuleris summam filiorum Israel iuxta numerum, dabunt singuli precium pro animabus suis Domino, & non erit plaga in eis quum fuerint recensiti, hoc autem dabit omnis qui transit ad nomen, dimidium sicli iuxta mensuram templi. Siclus uiginti obolos habet, media pars sicli offeretur Domino, qui habetur in numero à uiginti annis, & supra dabit hoc

Gomar.

Gomar. Gomat mensura est trium chenicum Atticarũ, teste Hieronymo. Iosephus inquit eam habere τρεῖς ἡμιονιοτύλους cotylia autem & hemina idẽ est, teste Fannio, cõtinet ergo heminum & eius dimidium. 3 In ore piscis inuentum staterẽ sumat.] Stateres, Dorici nummi sunt, eius ponderis, cuius didrachma, quod ipsum cõuenit cum tractationibus Ambrosianis, qui se de didrachmo loquuturũ promisit. Certe Matth. 17. didrachma exigitur & postea Petrus in ore piscis staterem inuenit, ex quo loco ista desumpta sunt. Hieronymus agnoscit staterem & didrachmã idem esse. Ambrosius item hoc ipsum præ se fert quum inquit.

4 Et ideo pro se & Petro tanquam singulas drachmas in statere soluit.] Quamobrem Budæi authoritas qui quatuor drachmarum staterem censet, in presenti negotio locum non habet. Id autem obiter annotandum, cur quum integrum staterem uideantur à solo Christo exigere, unus stater potuit sufficere quæstoribus pro binis capitibus, nẽpe pro Christo & Petro. Sed mihi uidentur Imperatores tributum quod Moyses trigesimo Exodi in censendo populo instituit, reseruasse, & ut ibi mentio est de didrachma, & ultra eius dimidium nec à diuite nec à paupere exigitur, ita hic quoq; formula petendi tributi, nomen didrachmi præ se tulisse, suffecisse tamen in singula capita eius dimidiam partem. 5 Dilexi dominum, & uxorem & infantes, non abibo liber, quod non solum ad dominum, sed etiam ad eius refertur infirmitatem, qui se subiecerit mundo, quod diligat mundum, uel mentem suam id est, non huius authorem uoluntatis.] Habent alij libri pro non, νοῦ huius authorem uoluntatis. Ego arbitror olim sic scriptũ fuisse, quod diligat mundum uel νοῦ huius authorem uoluntatis: iam quod scriptum erat pro interpretamẽto in margine (id est mentem suam) in contextum irrepsisse: sed etiam ne sic quidem locum istum omni suspicione libero.

6 Cognouimus itaq; ideo didrachmi dimidium lege postulari, quia dimidium generi huius mundi, & usui domestico, & posteritati reseruabatur, quibus necesse erat fortẽ ex sorte id est, transmissionis deputari.] Sensus hic est, quanquam uerba aliqua deesse uideantur. Dimidium didrachmi à Iudeis ex lege petitur, quia dimidiam bonorum partem relinquere in hęredes oportebat, & sortem quam in sua familia nactus erat, de successore in successores transmittere, quia prædia non licebat de familia exire, fortasse sic legendum, id est, ius transmissionis. 7 Vnde nec numerum monada sed elementum numeri quibus ea cura est appellauerunt.] Arithmetici unitatem numerũ esse nolunt. In ijs enim numerus est ubi summa in plura singula diuidi potest. Iam dicũt omnem numerum repetita unitate confici, nõ tamen unitatem esse, sicq; omnia ex deo fieri, Deum tamen ea ipsa non esse, sed quod sint, ex Deo habere.

8 Degener sui.] Degener est, qui à genere suo deficit, in utramq; partem & bonam & malam capitur, sæpius tamen in deteriorem.

IN EPISTOLAM SECVNDAM, AD SIMPLICIAnum, Scholia.

1 Dimidiam partem sanguinis in crateras miserit.] Crateras uel est Græcus accusatiuus ἀπὸ τοῦ κρατῆρος uel Latinus à cratera craterę deductus, horatius Satyra quarta, libro secundo Sermonum. Siue grauis ueteri crateræ limus inhæsit
In cratere uinum misceri solet, unde & nomen ἀπὸ τοῦ κεράννυμι hoc est à mixtura.

2 Tamen quia collatio sermonis, ut pecuniæ, magno est usui, atq; ea maximus in cõmune emolumentũ negotiationis profectus paratur.] Collatio hic idem quod commercium, permutatio, συνάλλαγμα, siue quod magis ad etymologiam accedit συμβολαῖα.

3 λόγος enim est animarum atq; uirtutum, λόγος autem uerbum Dei ualidum & acutum.] Non leuis causa est cur hanc uocem Græcam retinuerit Ambrosius, cui in πολυσήμοις significationibus nulla uox Latina par est. Sæpe enim id est quod uerbũ, quę interpretatio maxime increbuit: à nonnullis transferĩ sermo, sæpe id quod ratio, sæpe idem quod cogitatio, sæpe id quod eloquentia: & fit ut ad multa eius significatio simul alludatur: quod quũ fit nullo modo sensus eius transferri potest. Mirorq; quod alij exemplum Ambrosii in retinenda Græca dictione sequuti non sunt: sed, puto, deterruit eos, quod apud Latinos logi dicãtur nugę & inania uerba. Veriti igiĩ sunt patres, ne dignitas quę est in uerbo dei, sordido uocabulo euilesceret. Sed plura de hac re diuus Basilius.

IN EPISTOLAM TERTIAM AD EVNDEM SIMplicianum, Scholia.

1 Si hodie obtulerit pro peccato suo holocausta sua contra dominū.] Aut legendū, corā dño, aut intelligēdū, contra, pro ex aduerso: sic in Euãgelio: Ite in castellum, quod contra uos est: Græce ἔναντι κυρίου. 2 Rara itaq; cõfessio de peccato, rara pœn. etc.] Assertio, id est, ut hanc uocem pœnitentiam, sibi uendicent, & usurpent, & agnoscant se errasse. 3 Quia cito impetus irrationalis præuenit & flamma quædã celerrimi motus animam depascitur.] Allusum est ad Abiud & Nadab, qui ideo combusti fuerũt, quod alieno igne incẽsum Domino adoleuissent: sed hoc plenius postea ipse indicat. 4 Facile corrumpitur ac deterioratur.] Deteriorare, uerbũ etiã in Pandectis legum obuium est, ne quis tanquam barbarum, auersetur.

5 Vt reficiat & pascat animum obnoxium pœnitentia.] Obnoxius qui in noxa siue qui in noxia est. Discrimen inter utrunq; Grammatici ponunt, sed authores ijs uocibus promiscuè utuntur. 6 Ideo & alibi legis duos hircos, unum in quo sors domini, alterum transmissionis.] Hæc inuenies Leuit 16. Cæterum hircus iste trãsmissionis, ab Hieronymo appellatur emissarius, quod in solitudinem emittatur, et à septuaginta Interpretibus ἀποπομπαῖος, quasi dicas ablegaturus, siue dimissarius, nam emissarius longe alterius est significationis, uideat diligens lector num uox dimissarius corrupta sit apud Hieronymum in emissarium.

IN EPISTOLAM QVARTAM AD IRENAEVM, SCHOLIA.

1 Abraham autem & Iacob & postea Moyses, Dauid pastores fuerũt, regalem quãdam in hoc munere disciplinam induentes.] Allusum ad hoc, quod Homerus reges ποιμένας λαῶν hoc est, pastores populorum nominet, atq; adeo ipsi simpliciter reges ποιμένες appellantur: sed & alia lectio melior est quam in marginem ascripsit Costerius, nõ disciplinam induentes, sed innuentes, nimirum significantes: nam quod leui nutu significatur, innui dicitur. 2 Neq; nos dulcis pluribus secularium diuitiarũ cupiditas teneat.] Dulcis pluribus, id est, uulgo τοῖς πολλοῖς, siue τῷ πλήθει, multitudini scilicet. 3 Lætitia luxuriæ.] Id est splendor nitorq; opulentię, unde mox cõtraria opponit. 4 Hæc sunt quæ plena inopiæ atq; egestatis arbitramur: uocibus mutis, cymbalis animam ferientibus.] Vocibus mutis, id est, non humanis: qua forma, muta animalia uocamus, non quod sono carent, sed quod humana loquela.

6 Præferens incensilibus simulachris uirtutum spirantem decorem.] Id est, decorẽ uita preditũ & quasi spiritum uegetũ, sic & Virgilius. Excudẽt alij spirãtia mollius æra.

IN EPISTOLAM QVINTAM AD FOELICEM, SCHOLIA.

1 Tamen ubi sermonem unanimis mihi pectoris tui legi non mediocrem sumpsi ad conualescendum gratiam, quasi quodam tui alloquij pulegio refotus, uel (ut alij habẽt) polio.] Vtrũq; tolerabile puto. Nam ex authoritate Dioscoridis pulegium extenuat, calefacit, & concoctiones adiuuat, potum cum melle & aloe uitia pulmonis educit, cõuulsis succurrit, nauseas, & erosiones stomachi bibitum cum posca mitigat, uenenatorum morsibus subuenit, Idem admotum naribus ex aceto, animæ deliquijs medetur. Polium autem quod nonnulli ob depulsionem serpentum φεξαστίδιον uocant, & à canicie uerticis sui polium dicitur, decoctum uenenatorum morsibus succurrit, hydropicis itẽ & regio morbo laborantibus, & cum aceto etiam spleneticis.

IN EPISTOLAM VI. AD IRENAEVM, SCHOLIA.

1 Nam cum ex populo Iudęorum (ut pleriq; arbitrantur) genus duxerit.] Fere omnes eum Samium tradunt, nonnulli Thyrrenum, ex insulis quas Atheniẽses eiectis Barbaris occuparunt. Vnde hauserit Ambrosius eum esse ex Iudæorum populo, nondum comperi. Versatum autem eum apud Sacerdotes in Aegypto: apud magos in Chaldęa, multa mentione scriptorum testatum est.

2 Parietinis animæ ruinosus.] Parietinæ sunt parietum ruinæ, muri semiconsumpti. Cicero ad Seruium Sulpitium, In tantis tenebris & quasi parietinis Reip. Tusculanarum tertio, Magisq; me mouerant Corynthi subito aspectæ parietinę, quàm ipsa Corynthus. 3 Atq; ut cicadas aiunt, aura quadam pasci cupiditatum, uere sicut cicadas, quia de die in diem uiuunt, quæstuq; rumpuntur suo.] Cicadas rore uesci ex

Plinio

Plinio libro secundo, capite uigesimosexto, ex quarto Aristotelis de Animalibus & ex illo notissimo carmine Virgilij apparet.

Dumq́ thymo pascentur apes, dum rore cicadæ.

Aristoteles hoc animal maxime ieiunum censet: Sed & Plinius Cameleontem ut in pastu animal uicinum, quod haud dubie uento alitur, uno tractatu cum Cicadis coniūgit. Aura autem leuis est spiritus, cœlo sereno rore abundans.

4 Quin & illud quæstuq́ rumpuntur suo.] Optime & ad cantum, & ad querelas, & acquisitiones temperatum est. Queri enim dicuntur aues in cantando, queri de suis fortunis expostulant, quærere qui intendunt possessionibus comparādis & quęstus nomen uerbale ab omnibus istis æque deriuari inflectiq́ potest.

5 Ad mortem nati diurnam.] Et intra unum diem moriantur. Sunt apud Aristotelem Animalia quædam in ponto ἐφήμερα dicta, quasi diurna, quod eorum ætas diem unū non excedat. Et Philosophi apud Lucianum ἐφημέρους cæteros mortales uocant.

6 Viæ tortuosæ serpentum, qui uenenato lapsu corporis esse trahunt.] Ea dicuntur proprie labi, quæ in motu pedibus non nituntur sed uoluuntur, ut serpentum & rotarū actus. Virgilius in secundo Aeneidos,

Pedibusq́ rotarum
Subijciunt lapsus, & in octauo eius libri
Ac dum prima lues udo sub lapsa ueneno
Pertentat sensus, atq́ ossibus implicat ignem.

FINIS.

IN SECVNDVM DIVI AMBROSII EPISTOLARVM LIBRVM, PETRI Nannij scholia.

LICET difficilius sit tuo iudicio quàm plurium non displicere.] Plurium uulgi, τῶν πολλῶν, sic Demosthenes οἱ τῶν πολλῶν dixit, Origenes πολλοὺς ita aliquando accipit, ut omnes intelligat, quod si hic ita capiatur, sensus erit, omnium iudicio citius posse satisfieri quam tuo unius.

2 Ostendens libertatem nostram in Christi esse sapientia, siue (ut alij uolunt) in Christi cognitione esse sapientia.] Ego lego, in Christi cognitione esse sapientiam, iuxta stoicum dogma, solum sapientem esse liberum. Cicero in Paradoxis ὅτι μόνος σοφὸς ὁ ἐλεύθερος, καὶ πᾶς ἄφρων δοῦλος, id est omnes sapiētes esse liberos, & omnes stultos seruos: quid enim est libertas? Potestas uiuendi ut uelis. Quis igitur uiuit ut uult, nisi qui recta sequitur, qui gaudet officio, cui uiuendi uia cōsiderata atq́ prouisa est, qui ne legibus quidem propter metum paret, sed eas sequitur, atq́ colit quod salutare esse maxime indicat, qui nihil dicit, nihil facit, nihil cogitat deniq́, nisi libenter ac libere, cuius omnia consilia, resq́ omnes quas gerit, ab ipso proficiscuntur, eodemq́ ferūtur, nec est ulla res, quæ plus apud eum polleat quam ipsius uoluntas atq́ iudicium?

3 Maledictus Cham seruus domesticus erit fratribus suis.] Græce sic, ἐπικατάρατος χαμ παῖς οἰκέτης ἔσται τοῖς ἀδελφοῖς, id est, maledictus Cham puer, famulus erit fratribus suis, hoc est, qui in familia uel domi seruit. Vernæ autem sunt, qui ibi seruiunt ubi nati sunt.

4 Affectus enim necessitudine fertur.] Sosipater Charisius, necessitas inquit imperij, necessitudo sanguinis coniunctio. Salustius tamen necessitatem sæpe pro necessitudine ponit. Cornelius autem Frōto aliquanto distinctius, necessitudo inquit uel sanguinis, uel meritorum, ut cum præceptoribus, cum amicis. Necessitas immutabilis res est, ut mori necessitatis est.

5 Vt si exasperatos eos excutere toros uiderint, fugiant.] Virgilianum est.

Tum demum mouet arma leo, gaudetq́ comantes
Excutiens ceruice toros.

Toros autem hic iubas uocat, in toris hoc est musculosis & puluinatis carnibus nascentes.

6 Vt gentes pluuia sermonis sui faceret humescere.] Allusum ad id

Psalmi,

Psalmi, Audite cœli, quæ loquar, audiat terra uerba oris mei, concrescat in pluuiam doctrina mea, fluat ut ros eloquium meum, quasi imber super terram, & quasi stillæ super gramina. 7 Sed non ille solum liber qui dominum licitatorem non pertulit, aut tollentem digitum non uidit.] Id est, non solum ille liber, qui emptus non est, & de cuius capite licitatio facta non est, aut qui non uidit emptorem sui, qui digitum in sublime sustulit, quo indicabat sibi eo precio mancipium addici cupere, quod in auctione preco pronũciauerat, ut enim χειροτονία est ubi sublata manu suffragiũ declaramus, ita tollere digitum solemus, ubi indicamus, quid nobis addici uelimus.

8 Sed nõ ista libertas quam manumissus accipit & palma lictoris donatus acquirit.] Non dissimiliter Persius. Quem quærimus hic est

Non in festuca, lictor quam iactat ineptus. Horat. item

Tu'ne mihi dominus rerum imperijsq; hominumq;

Tot tantisq; minor, quem ter uindicta quaterq;

Imposita haud unquam misera formidine priuet?

Est autem uindicta, uirga prętoris quæ seruis iniecta libertatem donat. hanc etiam festucam dici nonnulli opinantur, eandemq; hic palmam nominari mihi persuadeo. Vt autẽ uindicta liberat à seruitute, ita rudis quæ est lanistæ uirga liberat gladiatorem ab operis harenę. 9 Et quanta in ipsis insipienti refragia sint.] Refragia à refragari cui contraria sunt suffragia. Vt enim astipulatio alienæ sententiæ suffragium est, ita refragium dissentio est, & obluctatio: à Comitijs ducta translatio.

10 Furta belli.] Quæ per insidias geruntur, & non aperto marte, furta belli nominãtur, quum uictoriam dolo furantur, non ui eripiunt. Virg. 11. Aen. Furta paro belli. Salustius, gẽs ad furta belli peridonea. Rursus Virg. 10. Aen. Haud melior furto sed fortibus armis. 11 Stultus complexus est manus.] Ecclesiast. 4. Stultus complicat manus suas & comedit carnes suas dicẽs: Melior est pugillus cum requie, quam plena utraq; manus cum labore, & afflictione animi, Græce, ὁ ἄφρων περιέλαβε τὰς χεῖρας αὐτ͂. Quod & ita interpretari potest, Incurius siue stultus circunplexus est manus suas. Descripsit autem habitum ignaui & inertis, qui alteram manum alterius palma inuoluit et utramq; ita ad opus inutilem reddit, fere idem, quod consertis inter se digitis sedere.

13 Calami uox, maximum ignis uiuentibus dolorem corporibus inurit & gignit corruptionẽ, super hunc nos sumus.] De calamo ita Suidas. Indus unus ex numero Brachmannorum (ita enim sapientes Indi uocant) huic Alexander Macedo, quum se pręsente obijsset funebres ludos exhibuit, & merobibas in certamem produxit ob temulentiã Indorum. Calamus autem ad omnia Alexandro concinne respondit. Cæterum sermo iste ex interpretatione Græcorum uerborum nonnihil græcissat. quale illud (gignit corruptionem) quod nihil aliud significat quam ignem perdere & absumere, quale & illud (super hunc nos sumus) pro istis nos superiores sumus & uincimus, quæ prorsus indolẽ Græcanicam sapiunt. 14 Quid Theclam, quid Agnem, quid Pelagiã loquar, quę tanquam nobilia uitulamina pullulantes ad mortem quasi ad immortalitatẽ festinauerunt?] Vitulamina Græcè μοσχεύματα, stolones, plantę teneræ, malleoli uitiũ, uiui radices. Cæterum uocem hanc in Sapientia Solomonis obuiam improbat Augustinus, mirumq; est Ambrosium eam ut probam retinuisse. Fortassc publicæ lecturæ nihil uoluit derogare. & ideo quoq; uocem consuetam reseruauit, ut melius allusio intelligeretur. Sapient. 4. Multigena autem impiorum multitudo non erit utilis, & spuria uitulamina non dabunt altas radices.

In Epistolam secundam libri Secundi

1 Inter ferarũ diuersarijs spelæa.] Spelæa, id est, spelũcas, Virgilius in Bucolicis: Certum est in syluis inter spelæa ferarum Malle pati.

2 Nempe de Bononiẽsi ueniens urbe à tergo Clasernam, ipsam Bononiam, Mutinã, Regium.] Imitatio est Seruij Sulpitij ad Ciceronem de obitu Tulliæ filiæ, ex Asia rediens: Quum ab Aegina Megaram uersus nauigarẽ, cœpi regiones circum circa prospicere, post me erat Aegina, antè Megara, dextra Piræus, sinistra Corinthus, quæ oppida quodam tempore florentissima fuerunt, nũc prostrata & diruta ante oculos iacent, cœpi egomet mecum cogitare, hem nos homunculi indignamur, si quis nostrum interijt,

Ee aut

aut occisus est, cum uno in loco tot oppidum Cadauera proiecta iaceant.

In tertiam secundi libri Epistolam

1 Sed non excuti dilationibus.] Puto legendum sed non exequi dilationibus, nimirum quia propositum Christianę religionis suscipiendæ dilationibus protrahebat, non executioni mandatum fuit, fortasse ueterum more ita scriptum fuit execui pro exequi.

IN EPISTOLAM PRIMAM TERTII LIBRI.

Ad Simplicianum.

1 Non enim (inquit) sit extrinsecus capillorum implicatio.] Verba Petri Gręca hęc sunt, ὧν ἔστω οὐχ ὁ ἔξωθεν ἐμπλοκῆς τριχῶν, interpres uetus, quarum non sit extrinsecus capillatura: Erasmus transtulit plicaturam. Cæterum D. Petrus intellexit omnem ornatum qui capillis adhibetur, siue eos in nodum colligunt, siue in corymbos glomerant, siue in cincinnos uibrant, siue gradibus frangunt, siue eos quasi in funiculos triplici quadruplici ordine reuinciunt, siue crobylis innectunt, siue aurea scobe aspergunt.

2 In summis diuitijs inops.] Horatius, magnas inter opes inops.

3 Posteritas sicut odor agri, sepultura sicut messis.] Ad duo loca scripturarum simul allusum, Gen. 27. Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Deus: & Iob 5 Ingredieris in abundantia sepulchrum, sicut infertur aceruus tritici tempore suo.

4 Inferetur apothecis.] Vbi aliquid reponitur apotheca dicitur. nunc autem Pharmacopolarum officinas ita appellamus. 5 Ideo raptus est ne cor eius malitia mutaret.] Verba ex quarto Sapientię, raptus est ne malitia mutaret intellectū eius, aut ne fictio deciperet animam illius. 6 Alter despiciens βασιλέων πολυχρύσους τύχας.] Regum fortunas auro abundantes.

IN EPISTOLAM SECVNDAM AD IRENAEVM.

1 ὡραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὡς ὡραῖοι πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων αὐτόν.] Id est, Speciosus pulchritudine præ filijs hominum, quam speciosi pedes annunciantiū eum.

2 In quo & uidetur & clarificatur pater sicut ipse clarificat filium.] Mutuatitium id, ex uerbis Ioann. cap. 17. δόξασόν σου τὸν υἱὸν ἵνα καὶ ὁ υἱὸς σου δοξάσῃ σε, uetus interpres, clarifica filium tuum, ut filius tuus clarificet te. Quia hoc idem uerbum multis in locis glorificet transfertur, ueni in eam cogitationem, num gloria dicta sit quasi claria: Esse autē promiscuū usum inter C, &, G, in Caio & Gaio, Cneo & Gneo. omnib. liquet. qua ἀντιστοιχάσεως gladiū pro cladiū, rursum o in a transire in moro & mauro, codice & caudice, ola in aula euidenter cognoscitur, nec tamen interim ignarus sum Varronem de lingua Latina, qui uulgo Festus Pompeius dicitur, gloriam ἀπὸ τοῦ κλέους dictam existimare, sed quid uetat in Latino uocabulo Latinam etymologiam quærere?

3 Volebat enim nos in figura esse istius mundi non in possessione atq; usu.] Subobscurus sermo, sensum hunc opinor, uolebat nos uersari in mūdo quasi in re imaginaria, & quę nulla quasi soliditate subsisteret. Puto enim illum allusisse ad illud primæ ad Corinthios cap. 7. Præterit enim figura mundi, nam postea addit, ambulantes tanquam in imagine seculi. 4 Velocissima dispositione ipsam imaginem huius mundi transeuntis.] Dispositione, œconomia, ut tractatus mundanarum rerum sit quasi alienarum. 5 Tunc supinatur per arrogantiam.] Describit uultum superbi qui os sublime in cœlum erigit, cui contrarius est demissus, qui uultum in terram deijcit. 6 Vt renouatis alarum remigijs.] Metaphora Virgiliana est.

Redditus his primum terris, tibi Phœbe sacrauit
Remigium alarum.

7 Corde nos cepisti soror nostra.] Græcis id maiori emphasi dicitur, ἐκαρδίωσας ἡμᾶς ἀδελφὴ ἡμῶν νύμφη, ἐκαρδίωσας ἡμᾶς ἑνὶ ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου. Excordiasti (ut hoc uerbi fingā, quia Latini nihil tale habent) nos soror nostra sponsa, excordiasti nos uno oculorū tuorum. Vetus autem interpres, uulnerasti cor meum soror mea sponsa mea, uulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum. 8 Tabernaculum circa quod scribæ domini prætendunt.] Tendere est tētoria habere, Virg. Hic sæuus tēdebat Achilles. Prętendere qui ante alios tendunt, & suis custodijs cingunt & tuentur.

IN TERTII LIB. EPISTOLAM TERTIAM.

1 Si tempus uobis ut habitetis in domibus cælatis.] In ueteri translatione, Nūquid uobis

uobis tempus ut habitetis in domibus laqueatis? fere eodem sensu, tangit enim eã magnificentiam ædium, quæ uel cælato opere uel lacunaribus constant, Græce autem, εἰ καιρὸς ὑμῖν μέν τοῦ οἰκοδομεῖν ἐν οἴκοις ὑμῶν κοιλοσταθμοις, hoc est, in ædibus quę habent cauas mansiones, atq; eò uidetur allusisse Ambrosius ex ijs quæ subtexit.

2 Quid ergo istud est nisi in superioribus habitandum, non in uallestribus & subterraneis habitaculis.] Quasi per domos cælatas intellexisset, domos quæ habent subterraneas cellas, & hypogæa. 3 Quia luxuriosorum est hypogæa quęrere.] Hypogæa loca subterrestria ubi caupones & meretrices stabulari solent, quæ ob similitudinem cubilium ferarum lustra Romanis appellantur, meretrix certe χαμαιτύπη & χαμαιτάιρις nominatur. 4 Eiusdemq; resuscitati pignoris.] Arbitror legendum Ibidemq; resuscitati, &c. Fit enim loci superioris repetitio.

Quid de Petro dicam, qui ad horam sextam ascendens in superiora.] Ne quis per superiora montis cacumen aut simile quid intelligat, sciat hoc uocabulum ad quod toties alludit Ambrosius ὑπερῷον esse quod significat cœnaculum superius, uox composita ab ὑπὲρ & ᾠὸν, ueteres testudinata siue concamerata ouum appellabant, ita Leda in fabulis quũ in tali cubiculo peperisset, finxerunt eam oua peperisse. In actis tamen δῶμα reperitur, quod tectum significat, nimirum Iudæorum more in sublimi oraturus.

Aedificasti, inquit, domum, metite superiora eius, perflatilia, distincta fenestris, cõtignata cedro, & illita minio.] Græce habetur, ᾠκοδόμησας σεαυτῷ οἶκον σύμμετρον, ὑπερῷα ῥαπιστὰ καὶ διεσταλμένα θύρισι, καὶ ἐξυλωμένα ἐν κέδρῳ. Cæterum ego duas uoces castigandas existimo, primum ut pro ῥαπιστὰ legatur ῥιπιστὰ et pro ἐξυλωμένα ἐξυλωμένα καὶ κεχρισμένα ἐν μίλτῳ. Videturq; Ambrosius non σύμμετρον sed συμμέτριον legisse, Græcorum uerborũ hic sensus. ædificasti tibi domum proportionibus suis inter se congruentem, cœnacula perflatilia & distincta fenestris, cõpacta cedro, illita minio. Hieronymus autem sic, Aedificabo mihi domum latam, & cœnacula speciosa, qui aperit sibi fenestras & facit laquearia cedrina. hæc ideo diligenter annotaui, ut ex tot translationibus sentiretur, quænam sint laquearia siue lacunaria in ædibus, nimirum ubi super transtra domorum nõ temere materia iniecta est, quę tegat mãsionem, ut fit in tuguriis, sed trabes inter se reuinctæ tectũ sustinent. Currus ex Ephrem & equus ex Hierusalẽ.] Aut οἱ ἐκ δύο currus equis iunctis significat, aut duo genera bellatorum innuit, quorum alij ex curribus depugnabant, alij ex equis singulis, ita quoq; & in Psalmo 19. Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine domini sperabimus.

In epistolam primam libri quarti. Ad Ireneum

1 Lamentate ad me super sponsam pręcinctam saccum in uirum eius uirginalẽ.] Grece θρήνησον πρός με ὑπὲρ νύμφην περιεζωσμένην σάκκον, ἐπὶ τὸν ἄνδρα αὐτῆς τὸν παρθενικόν. Hiero. Plange quasi uirgo accincta sacco, super uitum pubertatis suæ, sed eodem recidit. Homerus huiusmodi maritum κουρίδιον appellat quasi dilectissimum qui adulescens & intactus alia libidine in matrimonium uenerit κουρίδιον πεδίνοιο πόσιν eadem ratione & uxor κουριδία dicitur, quod Vitgilius quum tali epitheto careret longa periphrasi extulit, Et magno miserę dilectus amore, Cui pater intactã dederat, primisq; iugarat, omnibus. Sic alibi, obuia uit ei & quasi mulier à uitginitate suscépit eum, hoc est uxor uirginalis. Quod autem hic saccum nominat, id postea cilicium uocat, rerum uicinarum uocabula permiscens.

2 Exuens uestimentis captiuitatis ut depositis omnibus capitis sui capillis.] Allusum uideri potest præterquam ad 21 Deuteronomij, etiam ad mores Romanos qui eorum quos manu mittebant caput radere solẽt. Plautus, Quid superest nisi ut raso capite accipiam pileum? Arbitrorq; idem institutum, ut monachi radãtur: quo se agnoscant libertos Christi. Contraq; qui seruile quiddam in moribus habent dicuntur seruiles pilos retinere. Diuersum in Nazaræis, in quorum caput nouacula non ascendebat.

In quarti libri, Epistolam secundam.

1 Est enim amabilis animæ species.] Græcè est Deuteronomij 21 ἠγαπημένη, id est, dilecta, sed hanc appellat amabilem eo significatu ac si φιλήδονος esset, hoc est uoluptuaria & ad delicias prona.

2 Quæ mentem non afficiat sed oblectet.] Afficiat, id est, cruciet, anxiam & ægram faciat, fere idem quod conficiat, quod postea subijcit. Tibullus, Iuppiter affectæ tãdem

 mise-

miserere puellæ, sunt autem affecta quæ fere confecta sunt & consumpta.

4 Scortari comparem suum noluit.] Coniugem intelligit, translatio sumpta à paribus boum qui simul iugum trahunt.

In quarti libri, Epistolam tertiam.

1 Quid in pullis? quàm canora uox Galli? nocturnisq; uicibus solenne munus ad excitandum & canendum.] Deest autem aliquid plenitudini orationis, credo autem legẽdum sic, nocturnisq; uicibus quàm solenne munus & cæt. Omnis auitij generis fœtus, pulli dicuntur, ut quadrupedum catuli, proprie tamẽ partus Gallorũ pulli appellantur, inde pullarius qui gallinaceos nutrit ad obseruandum tripudium solistimum. Plinius libro 10. capite 21. de gallis, Proxime gloriam sentiunt & hi nostri uigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus rumpendoq; somno natura genuit. Norũt sydera & ternas distingunt horas interdiu cantu, cum sole eũt cubitum, quartaq; castrensi uigilia ad curas laboresq; reuocant, nec solis ortum incautis patiuntur obrepere, diemq; uenientẽ nunciãt cantu, ipsum uero cantum plausu alarum. hactenus Plinius. quamobrem à Prudẽtio appellatur, ales diei nuncius, ab Ausonio excubitor, Excubitorq; diem cantu prædixerat ales. Ab eorum cantu Græci duo gallicinia faciunt, Latini unum.

In quarti libri, Epistolam quartam.

1 Nulla epistola tantum benedictionis increpuit.] Increpuit, insonuit, sonitum edidit, Virgilius, At tuba terribilem sonitum procul ære canoro Increpuit.

2 Legem mandatorum in decretis euacuauit.] Græca uerba Pauli hæc sunt, τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας. uox δόγμα πολύσημος magnam habet: nunc hæresim siue sectam, nunc placitum siue edictum, nunc decretum significat sic Lucæ 24. ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐξῆλθε δόγμα παρὰ καίσαρος αὐγούστου, factum est autem in diebus illis exijt edictum à Cæsare Augusto, arbitrorq; secundi anni discipulos in Iurisprudentia cognoscẽda, quos iubet Iustinianus ab edictis appellari, dogmaticos Græco uocabulo appellatos fuisse, id ut credam facit perpetuus græcismus illius procemij quod Pandectis à Iustinia no præfixum est, ut prorsus uideatur primum Græce natum esse, deinde in Latinam linguam conuersum. 3 Ex quo totum corpus fidelium & sapientum, per harmoniam rationabilem uerbi, hoc est enim συναρμολογούμενον, ἁρμονίᾳ τοῦ λόγου διδόμενον, id est harmonia uerbi compaginatum.] Et Græce & Latine interpretatur uerbum Pauli συναρμολογουμένη, quod compositum ex σὺν & ἁρμονία & λόγος.

4 Hoc est quod dixit Græcus ἀφὼ τῆς χορηγίας κατ' ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ.] Quis ille Grecus sit ignoro, & an integra sint Græca addubito. huius modi tamen ex illis sententia confici potest, tactum materię suppeditatæ, pro ut officio functioniq; eius congruebat attemperatum. Quędam exemplaria pro Græcis habebant characteres male expressos, quos ad coniecturam libuit studiosis proscribere. Quod si pro ἀφὼ legas ἑφὼ ut sit materiæ unitionẽ, quod sequentia uerba indicant, quæ ex castigatione Costerij ita legenda sunt. Quod non difficile erit tanto architecto, secundum mẽsuram uniuscuiusq; meritorum ac fidei conuenientem sibi connectere, cum ædificatio charitatis ruinam excludat.

5 Postremo quasi bonum bellatorem sumere arma Dei ac pretendere.] Pretendere hic rursus pro in castris agere, de quo supra meminimus.

In libri quarti, Epistolam quintam.

1 Si non illis cedant pro studio uoluntaria.] Arbitror legendum, pro studio uoluntatis. 2 Quasi aliter sumptum exercere nequeam.] Id est, quæstum exercere ad impendia uitæ sustinenda, paulo post & hæc subiungit.

3 Quasi uero hoc solum sit in clerico ut sumptum expediat suum.] Hoc est ut necessaria ad usum uitæ obtineat, sumptus enim proprie est quod ad usus nostros sumitur & impẽditur. Cicero in Officijs, Pecunię collocãdæ ratio est, quæ perpetuos sumptus suppeditat. Item pro Q. Ligario, Sumptus nusquam melius poni potest.

In libri quinti, Epistolam secundam.

1 Inde transiuit in paradisum ubi se capiendum dedit.] Paradisum, hortũ illum Gethsemani nominat, ubi Christus à Iudæis captus est, & recte. Est enim Paradisus non proprium nomen loci, sed appellatiuum. Viuaria enim ubi feræ habentur, à Græcis παράδεισοι uocantur, nec non & horti & uiridaria & ambulationes Regum ita nominantur.

Quam

2 Quam suscepit in Golgotha Christus ubi Adæ sepulchrum est.] Ex opinione illa qua dicunt sanguinem Christi in Adæ sepulchrum defluxisse.

In quinti libri, Epistolam tertiam.

1 Iura pietatis.] Id est, iura paternæ necessitudinis, pietas enim & religio est erga deum, & obseruantia erga parentes, & gratitudo erga benemeritos: nam & irreligiosus impius & in sanguine coniunctos sęuus, impius quoq; dicitur, nec non et is qui uicē meritis ob animi malignitatem non reponit.

2 Exhæredatione uel abdicatione contumacis pignoris.] Latini exhęredāt. Græci abdicant. hoc discriminis inter utrunq;, quod abdicamus in uita, exhæredamus in morte. Abdicato, statim gratia parentum, iusq; liberorum denegatur: exhęredato, successio bonorum. Per pignora autem hic intelligimus liberos.

3 Honorata autem quæ pietate defertur.] Hoc est honoratum obsequium, quod ex philostorgia exhibetur. Est autem hic deferri, cedere, submittere se & obsecundare, quo in significatu sæpius antè usurpauit, quod semel admonendum fuit.

4 Lex ergo pædagogus fuit, id est nomos.] Puto ordinē uerborum inuersum esse, ac sic debere legi: νόμος igitur, id est lex, pædagogus fuit. Vsurpauit autem Ambrosius Græcum uocabulum, ut dulcior esset allusio in uocabulis, quæ ambo sunt masculini generis. nam lex & pædagogus quasi sexu inter se discrepare uidentur.

In quinti lib. Epistolam quartam.

1 Quod ipsum se mouet, & non mouetur ab alio, ipsa tibi anima uidetur.] Sententia Platonis est in primo De legibus, ψυχὴν ἐστὶ τὴν δυναμένην αὐτὴν αὑτὴν κινεῖν κίνησιν. Congerit Ambrosius fere omnium philosophorum opiniones de anima. Siquidem Xenocrati anima mens est nullo corpore, Zenoni ignis, Aristoteli quinta quædam essentia, quā entelechiam nominat, Aristoxeno corporis intentio quædam, Empedocli cordi suffusus sanguis, Euripidi Deus, Pythagorę numerus, Dicæarcho nomen inane, Democrito atomi. 2 Quotiens sol obtexitur nubibus, quotiens obiectum afferunt terræ, uel quum è regione lunæ suus radius fuerit repercussus.] Alij codices habent obiectu terræ, quum è regione luminis sui radius fuerit repercussus. Ego quia triplici de causa spoliamur lumine solis uel obiectu nubium, ut in caligine, uel obiectu terrę, ut in singulis noctibus, uel obiectu lunæ, ut in eclipsi contingit, ita legendū arbitror, quotiens sol obtexitur nubibus, quotiens obiectum afferunt terrę, uel quum è regione lunæ suus radius fuerit repercussus. Deinde in fine ipsius epistolæ.

3 Quam nostrorum peccatorum ultricibus pœnis interpolari.] Legendum interpellari. Interpolantur enim quæ speciem renouationis accipiunt, ut uestes quæ à fullone interpolantur: interpellantur quæ perturbantur & in rerum suarum tenore impediuntur, sed tam sæpe in his libris occurrit interpolari, pro interpellari, ut dubitem num Ambrosius promiscue his uocibus utatur.

In quinti lib. Epistolam quintam.

1 Et comparturiat illum fortasse spiritum salutis.] Græcum uerbum ὠδίνω & parturio & doleo significat, ad utramq; significationem hic allusit Ambrosius, quæ in Latina dictione parturio non est, sed in ἀλλογίαις interpretes omnes, tum in philosophicis tum theologicis his, uiolentiores fiūt ipsa necessitate, cogūtq; Latinas uoces sępe πλημμελίας Græcarum dictionum accipere. 2 Quid sit quod primitiarum, uel initij nomine declarauerit, & postea. 3 Licet aliqui distantiam uelint esse inter primitias & primogenita, id est quæ primo nascūtur, eo quod collectis seminibus quasi ex omnibus initia offerantur areæ, tamen de messibus quod primum tollitur, id offertur domino.] Hanc differentiam Ambrosius facit inter primitias & initia, quod primitiæ sint ex messe, initia ex tritura. Primitiæ cum aristis sint, initia puro semine constent: quod primum metitur, primitiæ, quod primum excusso frumento ex tritura colligitur, initia uocat. Decimæ porro, non ordine nascendi, ut primitiæ, non ordine colligendi, ut initia, sed de numero uocabulum suum trahunt: nimirum quod decima pars sit, eodemq; modo uigesimæ, trigesimæ, centesimæ dicuntur. hoc quoq; adiici potest. Initia tum propriè uocari, quum deo initiata sint & consecrata, sic primitias esse in concipiendis uotis, initia in reddendis.

In quinti lib. Epiſtolam ſextam.

1 Etenim aduocati noſtri Ieſu.] Fortaſſe legendum aduocatus noſtri Ieſu. Verum haud dubie alluſum ad uocabulum τὸ παρακλήτου, quod uel aduocatum uel conſolatorē ſignificat. 2 Ventrem meum doleo.] Metaphora ſumpta uidetur à parturientis dolore, de quo ſupra in uerbo ὠδίνω meminimus.

In quinti lib. Epiſtolam ſeptimam, ad Marcellum.

1 Erubui recuſare fateor, cum preſertim togati utriuſq; partis inuicem ſe laceſſerēt.] Togati ex habitu cultuq; quo cauſas agebant, patroni litium & cauſidici appellari cœpti ſunt. 2 Vt expenſas iurgij poſceres.] Iurgij litis, dictum enim eſt iurgium quod iure agatur. 3 Sed poſſeſſionem regeret tributariam.] Id eſt, quæ tributa dependunt: ut uectigalis, quæ uectigal, quæ ſi ſuo die non repreſententur, magna mulcta inuoluūnt proprietarium.

4 Sibi aſcribit Letus conditionem oblationis ſuæ.] Id eſt, ſuo periculo penſitationem ſuſtinebit, eamq; ab oneribus extraordinarijs expediet, & indeminutā perſoluet. Argumentum quātum ex uerbis Ambroſianis colligi datur, tale fuit. Marcellus agros ſuos ſorori in uſum fructum, Eccleſiæ in proprietatem dedit. Hanc donationem Letus frater litibus inquietabat, & reſcriptis principum donatione labefactabat.

5 Et hoc Letus faciet, recèpta iam etiam nominis ſui proprietate.] Hoc eſt, hilaris id faciet, proprietatiq; & etymologiæ ſui nominis, quod lætitiam ſonat, reſpondebit.

In lib. quinti Epiſtolam octauam, Gratiani ad Ambroſium.

1 Non ei obijciens, quam in me uideo creaturam.] Arriani ideo negant Chriſtum eſſe Deum quia & homo ſit, id eſt, creatura. hanc impietatem quam de matre ſua didicerat, nunc ſe deteſtari & abijcere oſtendit. 2 Velle tamem ut etiam patri me commendem, filium prædicando. Nón ego in Deo uerebor inuidiam.] Arriani aſſeuerabant ſi diuinitatem adderes filio, eam patri detrahi, patremq; prædicationibus filij in inuidiam prouocari. has ineptias Gratianus amplius non agnoſcit. Videntur autem iſta nonnihil mutuata eſſe ex Athanaſio de Trinitate, ubi oſtendit patrem non irritari filij laudibus, imo iniquè ferre, ſi quis ſibi iniuſtas laudes attribuat, quemadmodum amici Iob in eo reprehēdendo fecere, aſſeuerātes deum neminem mortaliū, niſi ob peccata ſua affligere, ac proinde Iob multa antea deliquiſſe, qui tot malis affligeretur. Hoc Patrocinium de iuſtitia ſua Deus aſpernatus eſt. Videat diligens lector num error ſit in titulo, ac potius hæc epiſtola ſit Valētiniani quàm Gratiani. Certum eſt ex Oratione funebri Valentinianum per literas ab Ambroſio poſtulaſſe, ut ab eo ſacra myſteria doceretur. hæc enim ſunt uerba Ambroſii: Illa priuata, quod ſæpe me appellabat abſentem, & à me initiandum ſe ſacris myſterijs præferebat.

In lib. quinti Epiſtolam nonam D. Ambro. ad Gratianum.

1 Nocte & die in tuis caſtris cura & cenſu locatus.] Arbitror legendum, cura & ſenſu, quod prius dicta uidentur requirere. 2 Orationum excubias prætendebam.] In caſtris ſunt qui excubias agunt, ſunt etiam qui ante caſtra, hos Græci προφύλακας nominant: Latini aliquando præexcubitores. Horum officium indicat Ambroſius ſe orationibus præſtitiſſe. 3 Perfidorum ora atq; (quod utinam) & corda clauſiſti.] Parentheſis autem male ſuis finibus diſtincta eſt, quæ poſt (ora) incipere debebat, & deſinere poſt (corda) hoc modo, Perfidorum ora (atq; utinam & corda) clauſiſti. Optat enim ut ora perfidorum obſtruxerat, ita quoq; & animos obſtruxiſſet. hanc appendicem, Domine imperator Auguſte, diuino electe iudicio, princeps glorioſiſſime, adiectam puto ab indocto aliquo nebulone, qui id genus adulationis ex moribus poſteriorum ſeculorum aſſuerat. Nō enim electus fuit Gratianus, ſed natus Imperator. Deinde Princeps glorioſiſſime, ineptam adulationem habet, in adoleſcente principe, qui nondum magnis rebus geſtis inclaruerat. nec cōueniebat, ut ei alium titulum daret in fine Epiſtolæ quàm dederat in principio, ubi beatiſſimum Auguſtum, & Chriſtianiſſimum principem uocat.

In quinti lib. Epiſtolam decimam, ad Valentinianum.

1 Me uiolentiam à Maximo non recepiſſe.] Græciſſat oratio. τὴν βίαν τὴν ἀπὸ μαξίμου, pro uiolentiam maximi. Recepiſſe autem hic ſignificat, approbaſſe ut Græcis ſuum ἀποδέχεσθαι

λιχομαι. 2 Quia tamen regredienti mihi decernendi imposuit necessitatem.] Decernendi pro disputandi positum uidetur. 3 Certe esse aliqua de quibus serio deberem cum suo principe fabulari.] Certe pro (saltem) Cicero in Tusculanis. homines mortem optare incipiant, uel certe timere desinãt. Horat. lib. 1. Serm. Sat. 9. Certe nescio quid secreto uelle loqui te aiebas. 4 Quia tunc inquã ut inferiori pacem petebam, nunc ut æquali.] Id est, tunc Valentiniano exuli & excluso à regnis pacem postulabam. Superiorem, uictorem, inferiorem, imparem & uictum, Græco more, qui ita τὸν κρείττονα καὶ τὸν ἥττονα appellant. 5 Et annonas à me accipiant.] Annonas, salaria: quia olim in frumento dabatur stipendium.

6 Qua acie, quibus numeris.] Numeris id est, legionibus: quibus à numero nomẽ imponi solet. sic quarta, quinta, decima, decimasexta legio in multam mentionem apud ciuilium bellorum scriptores. 7 Qui deuotionem imperatori exhibuit suo.] Deuotionem, fidem summam & obsequium ad omnia, qualem præstant qui se aliorum saluti addixerunt & deuouerunt. 8 Quoniam dum tu militẽ Romanum occupas, dum is aduersum se utrinq; prætendit.] Hoc est, dum miles Romanus binis hinc inde castris quasi contra seipsum stipendia facit, nimirum in legiones & Maximi & Valentiniani distractus. 9 In medio Romani imperij sinu luthungi populabantur Rhetias.] Arbitror has gentes fuisse Iutlandos qui nunc in Dania sedes habent. In ratiocinario imperij Romani inter præsidia Augustanicæ prouinciæ cohors quarta Iuthungorum ex Aphrodito numeratur. 10 Nec tibi uicem etsi non parilis dignitatis, eiusdem tamen necessitudinis retulit.] Occiso Gratiano fratre suo Valentinianus habuit in potestate sua fratrem Maximi, quem non occidit quum potuit. Quod si fecisset, in mactando Maximi fratre, fratris sui necẽ ultus fuisset. Par quidem in homicidijs ius sanguinis uersatum esset, non par dignitas, quia Gratianus Imperator erat, frater Maximi homo priuatus. 11 Ni fallor usurpator bellum infert.] Vsurpator, id est, inuasor. est enim usurpator proprie, qui non iure, sed usu, rem alienam suam facit. hinc apud Grammaticos, illud usurpatiue dictum censent, quod licentia occupantis ita dicitur, & contra regulam est.

12 Iusseram eum deduci Cabillonum.] Opinor oppidum fuisse Cabalorũ, quos Nitiobrigibus fuisse uicinos constat. hos Cæsar ait, sub clientela Auernorum fuisse.

13 Sine plumatio paterentur extrudi senem.] Vestis haud dubie genus, sed an ab opere plumatili dicta sit, alijs diuinandum relinquo. Est autẽ uestis plumatilis, ubi diuersi colores simul relucent quales uides in collis auium maxime columbarum: quod ideo fit, quod ex polymitis & stantinibus uersicoloribus contexta sit. Sed quia res in coniectura posita est, uideat quoq; lector, num plunatium legendum sit, ut sit uestis linea siue ephod siue alterius formæ quæ sæpe lauari solet.

In lib. quinti Epistolam 11 ad Theodosium.

1 Et ueteris amicitiæ dulcis recordatio est, & beneficiorũ quæ crebris meis intercessionibus summa gratia in alios contulisti, gratiæ memini.] Gratiæ uidetur abundare: Est enim ita construendum, beneficiorum memini. Nisi sic uelis interpretari gratiæ beneficiorum memini, sed genitiuus, qui alterum genitiuum regit, nimium diu dilatus uidetur, non sine uitio ὑπερβάτως. Est alioqui παιγμεῖον non ingratum, & quiddam πλύπτωτον in gratia & gratiæ. 2 Soli mihi in tuo comitatu ius naturæ ereptum uidebam audiendi.] Vt & loquendi priuarer munere. Integrum quidem, sed plenius esset, si forma loquendi ad hunc modum concepta fuisset: soli mihi in tuo comitatu ita ius naturæ ereptum uidebam audiendi, ut & uidendi. Indicat sibi in Cæsaris familia nec liberũ fuisse auditum nec uisum. Comitatus autem hic, est familia imperatoris cum officiarijs & stipatoribus, quæ olim cohors dicebatur.

3 Aut non audiam per metum omnium.] Quod omnes præ metu mussent & taceant, nec ad aures Ambrosii perferant.

4 Sed aures non possum cera ueterum fabularum claudere.] Allusum ad id quod Vlysses sociorum aures cera obturauerit, ne audirent Sirenum cantus.

5 Accipe illud Imperator Auguste.] Concessionis est, magna illi dat, ut inoffensus alia detrahat. Sic & Paulus, Laudo uos, in hoc non laudo.

6 Prætendi ægritudinem re uera grauem,& nisi à uiris mitioribus uix leuandam.] Recte uidetur si pro mitioribus legas,peritioribus:ut res ad medicos pertineat. quãdo primum auditum est,quum propter,&c. 7 Vt usurpes, quod usurpasse multis officit.] Vsurpes,occupes & peruicaciter teneas,ut iustum uideri prętendas quod sceleratum est.

In quinti lib. Epistolam duodecimam,ad Theodosium.

1 Et fecerit delictum quia non distinxisti ei,hoc est,quia non dixisti quid esset cauendum.] Septuaginta sic habent, υἱὲ ἀνθρώπου σκόπον δέδωκά σε τῷ οἴκῳ Ἰσραήλ, καὶ ἀκούσῃ ἐκ τοῦ στόματός μου λόγον, καὶ διαπειλήσῃ αὐτοῖς παρ' ἐμοῦ, ἐν τῷ λέγειν με τῷ ἀνόμῳ, θανατωθήσῃ, καὶ οὐ διεστείλω, οὐδὲ ἐλάλησας, τοῦ διαστείλασθαι τῷ ἀνόμῳ, τοῦ ἀποστρέψαι ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ, τοῦ ζῆσαι αὐτόν. Fili hominis dedi te speculatorem domui Israel, & audies ex ore meo sermonem meum, & interminaberis ijs meo nomine, dicendo ad iniustum morieris. & nõ distinxisti neq; loquutus es, ut distingueres iniusto, quo ipse cõuerteret se à uijs suis, ut uiueret. Est autem hic distinguere, diserte & expresse denunciare, sine ambage aut inuolucris uerborum.

2 Imo corripiatis, si non utatur militiæ suæ ordine.] Prorsus & hic & in principio huius epistolę uidetur militi am ponere, non tantummodo pro castrensi stipendio, sed pro quauis functione, ministerio, & officio.

3 Non astruo expectandam fuisse assertionem Episcopi.] Assertionem, id est, defensionem. Metaphora inde sumpta, quod in causa liberali assertorem siue uindicem adesse oportebat, quo alterius libertatem, qui in seruitutem petebatur, assereret.

4 Si autem præuaricari cogatur aut subire martyrium.] Præuaricatio hic idem quod idololatria: quod ipsum aliquando adulterium, aliquando sacrilegium appellatur. Est quoque & ille præuaricator, quem nunc Apostatam uocant. In literis prophanis is præuaricator est, qui cum reo colludit & causam aduersario prodit.

5 Huic labarum, hoc est, Christi sacratum nomine signum.] Vexillum Augustale quod in summa galea Constantinus Magnus gestare solebat, ipsi & in somnijs & cœlitus ostensum. Eusebius libro primo, de eius uita, ἀμφὶ μεσημβρινὰς ἡλίου ὥρας, ἤδη τῆς ἡμέρας ἀποκλινούσης αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν ἔφη ἐν αὐτῷ οὐρανῷ ὑπερκείμενον τοῦ ἡλίου σταυροῦ τρόπαιον ἐκ φωτὸς συνιστάμενον, γραφήν τε αὐτῷ συνῆφθαι λέγουσαν, τούτῳ νίκα. Circa horas meridiei, iam luce uergente, uidisse se suis oculis aiebat in ipso cœlo supra solem crucis trophæum, quod non nisi luce constabat, additumq; titulum his uerbis, hoc uince. Deinde quum hoc ipsum in somnis apparuisset, tali specie iussit effigurari, ἦν δὲ τοιῷδε σχήματι κατεσκευασμένον. ὑψηλὸν δόρυ χρυσῷ κατημφιεσμένον, κέρας εἶχεν ἐγκάρσιον σταυροῦ σχήματι πεποιημένον. ἄνω δὲ πρὸς ἄκρῳ τοῦ παντὸς, στέφανος ἐκ λίθων πολυτελῶν, καὶ χρυσοῦ συμπεπλεγμένος κατέστηκτο, καθ' οὗ τῆς σωτηρίου ἐπηγορίας τὸ σύμβολον δύο στοιχεῖα τὸ Χριστοῦ παραδηλοῦντα ὄνομα, διὰ τῶν πρώτων ὑπεσήμαινον χαρακτήρων, χιαζομένου τοῦ, ρ, κατὰ τὸ μεσώτατον, ἃ δὴ καὶ κατὰ τοῦ κράνους φέρειν εἴωθε, κἀν τοῖς μετὰ χρόνοις ὁ βασιλεύς. τοῦ δὲ πλαγίου κέρως τοῦ κατὰ τὸ δόρυ πεπαρμένου, ὀθόνη τις ἐκ κρεμὴς ἀπῃώρητο, βασιλικὸν ὕφασμα, ποικιλίᾳ συνημμένων πολυτελῶν λίθων φωτὸς αὐταῖς ἐξαστραπτόντων καλυπτόμενον. σὺν πολλῷ τε καθυφασμένον χρυσῷ, ἀδιήγητόν τι χρῆμα τοῖς ὁρῶσι παρέχον τοῦ κάλλους. τοῦτο μὲν οὖν τὸ φᾶρος τοῦ κέρως ἐξημμένον, σύμμετρον μήκους τε καὶ πλάτους περιγραφὴν ἀπελάμβανε. Erat autem huiusmodi specie configuratum. Hastile in sublime erectum, auroq; uestitum, antemnam siue ceruchos habebat transuersos instar crucis. In summo fastigio corona ex lapidibus pretiosis & auro conserta collocabatur, in qua erat salutaris uocabuli insigne, nimirũ duo uersiculi Christi nomen præseferentes, ita ut litera, P, decussatim in medio poneretur

X I Σ
Quas quidem literas in cono galeæ P
T O Σ

sequentibus deinde temporibus gestare solebat Imperator. ab antemna autem illa siue ceruchis hastili in transuersum insertis, uelum pendebat, opus regium, uarietate gemmarum multa luce fulgurantium obtectum, auroq; intertexto, ineffabilem magnificentiam pulchritudinemq; spectantibus de se præbens. Cæterum hoc uelum ita ceruchis dependulum, iuxta latitudinis & longitudinis modum bona & congrua proportione sibi ipsi respondebat.

6 Non audisti Imperator quia quum iussisset Iulianus reparari templum Hierosolymis

mis quod diuino qui faciebant repagulum igne flagrauerunt.] Alij pro repagulum habent repurgium, quod rectius uidetur, & pro flagrauerunt legendum opinor flagrauerint, eo sensu, Non audisti Imperator eos qui purgabant areā à parietinis & caducā materiam eruderabant, ut ibi nouum templum iussu Iuliani consurgeret, cœlesti igne combustos esse. Nam in Theodoreti libro 3. Ecclesiasticæ historiæ legitur ignem ex fundamentis erupisse & concremasse operarios.

7 Quid igitur dignius, ut Callinici castri in parte.] Castrum hic pro castello posuit, est autem castellum oppidulum paruum, sed munitum.

8 Incensa est Basilica.] Basilica Vitruuio est, ubi ius dicitur, hic autem pro templo usurpatum est. 9 Licet gentiles duodecim Deos appellent, isti triginta duos æonas colant.] Valentinus unde eius gregales Valentiniani nominati sunt, Platonicæ sectæ perstudiosus fuit, is (ut in Decretis refertur) æonas in origine dei induxit. Plura de eo Irenæus. Deos autem istos duodecim Consentes appellat quod Iouis consilijs intersint: quorū hæc nomina sunt, in uersu Enniano, Iuno, Vesta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars, Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo. Horum singuli singulis mensibus secundum gentiles errores præsidebant.

10 Quanquam uindictam cœlestem non euaserit suo superstes hæredi.] Hæres hic non qui in ius defuncti successit, sed successurus esse sperabatur: ut intelligas filium ante patrem mortem obijsse.

11 Scriptumq; eo quod referre non debuerit sed uindicare.] Non consulere principem quid facto opus esset, sed statim factum punire.

12 Si Iulianus non est ultus Ecclesiam, quia præuaricator fuit.] Semper præuaricatorem eum uocat, quem nunc Apostatam appellamus.

13 Ego comitem eius atq; exercitum ex altera parte naturę, quos ante disperserā.] Intelligo classem Nauarchæ quem Maximus bello maritimo prępfecerat, tempestate disiectam fuisse. Sunt enim qui duas naturæ partes appellent: terram & aquam, aerem & ignem non esse elementa, sed elemētata: nata nimirum aliunde, non autem primordia aut semina prima rerum naturæ. 14 ~~Rex iste Iudæus est~~, defensorem istum disciplinæ audimus, quem mox Christus probauit.] Vitij nihil est in uerbis, sed in distinctione, ut sic legas. Rex iste Iudæus est: deinde colon defensorem istum disciplinæ, audimus, ubi comma ponendum est, deinde alterum cōma quod sententiam absoluat quē mox Christus probauit, ut populus agnoscat Theodosium esse defensorē disciplinę quā Christus uictorijs probauit.

1 In quinti lib. Epistolam 13. ad Valentinianum de non constituenda ara in Curia.

2 Quando ille tanto motu ueri uana defendit.] Hoc est tāto tumultu inania ueri propugnat. Vana ergò idem quod uacua, alioqui uanum quod raritate sui nihil solidum habet, & aeris naturam accedit, uentosumq; esse apparet. 2 Fidei tuæ, &c.] Præsulem, præsidem, tutorē, in cuius numine ac potestate est uindicare perfidiam, qualem ueteres Iouem Orcium uolebant. 3 Conuenio fidem tuam Christi sacerdos.] Id est, appello, contestor fidem tuam.

EX ORATIONE SYMMACHI.

1 Cui ideo diui Principis denegata est ab improbis audientia, quia non erat defutura iustitia.] Verba quæ iam sequūtur, puto ex margine ubi pro interpretatione asscripta erant, in contextum irrepsisse. 2 Domini Imperatores Valētiniane, Theodosi & Arcadi inclyti uictores, &c.] Primū quia in ætatem adulescentulorum Arcadij & Valentiniani non congruunt hi tituli: deinde stilus Symmachi rotundus & astrictus tantum inanitatis uerborum & firmatum non trahit: tertio quia Ambrosius ad eosdem de eadem re scribens non nisi unum Valentinianum alloquitur, Beatissimo Principi & Clementissimo Imperatori Valentiniano Imperatori Augusto. 3 Illa ara concordiā, &c.] Solet Senatus ei numini sacrificare cui curia consecrata erat, ex institutione Augusti, ut in eius uita docet Suetonius, cuius hæc uerba sunt. Sanxit ut priusquā cōsideret quisquā, thure ac mero supplicaret apud arā eius Dei, in cuius tēplo coiretur: nūc aūt loquitur de templo Cōcordiæ. Fidē aūt hic uocat θρησκείαν, id est, religionem sanctitatēq; in cēsendo decernēdoq;. Et de reprehēsio antecedētis exēpli nascit emēdatio, sunt

qui

qui putent legendum per antithesim. Et de reprehensione antecedentis, sequentis nasci tur emendatio, ego sic legendum existimo. Et de reprehensione antecedentis, exemplu nascitur emendationis, sed sit suum cuiq; iudicium liberum.

4 Nunc preces nūc certamina offerimus.] Sine ulla hęsitatione lego, nos preces, nō certamina offerimus, uult enim precibus obtinere, non contentione disputandi.

5 Vllum'ne lucrum compensat inuidia.] Melius opinor si legas ullum'ne lucrum cō pensat inuidiam? hoc est, an ullum lucrum tanti esse possit, quanti inuidia? ut in æquilibrio pendeant pariq; inter se pondere sint? Idem nos mundus illuminat, in Prudentio legitur, idem nos mundus inuoluit. 6 Quod nomen accipiet ablatio, quas nulla lex, nullus casus caducas fecit.] Caduca hoc in loco sunt, quæ ex mortuorum bonis ad fiscum recidunt. Olim uicesima omnium hæreditatum fisco debebatur, id temperatū est, ut extranei hæredes eam partem fisco deciderent, cæteri liberi essent. Sed qui per Latium in ciuitatem uenissent, etiam si sui hæredes essent, pro extraneis reputabantur, nisi simul cum ciuitate ius cognatiōis impetrassent. Id rursus temperauit Nerua, ut inter hos Latinos ciuitate donatos in matris bonis filij, aut mater in filiorum bonis uigesimam ne darēt. Idem factum in bonis paternis, siquidem filius in patris potestatem redactus fuit. Traianus hoc auxit, ut pater quoq; in bonis filij immunis esset, & exceptionē de patria potestate summouit, eandemq; indulgentiam in remittenda uicesima secundo gradui impartiuit, ut soror in fratris aut uicissim frater in sororis, auus auiaq; in bonis nepotis neptis'ue, idq; inuicem seruarentur immunes. Postremo certam summam in omni gentilitate præscripsit, ex qua uicesima deberet, hæreditates minores liberas dimisit: sed ex Iustiniano colligimus hæredes, qui defuncti necem non ulciscerentur, hæreditario iure spoliari, ex Senatusconsulto Syllaniano, lege quoq; Papia legata ad fiscum retroluí, si legatarius antequam tabulæ aperirent discederet. Quin & deficiente conditione sub qua legatum fuit, id quod relictum erat ad fiscum pertinebat. Iam ergo Symmachus quærit, si bona uestalium à morte fisco uēdicabuntur, qua lege id futurum sit, aut quo casu, quū solæ uestales inter mulieres sine tutore ius testandi habeant, nec casus aliqui interuenerint, quæ earum patrimonia ad fiscum redigerent, quale si peregrinum instituerent, si sub conditione quę postea non extet, si hæres earum necem non uindicet, quum nihil tale interueniat, quo iure aut lege bona eorum fisco committūtur, atq; ita subinnuit prædatione potius esse & uim iniustam, quam quiduis aliud.

IN ORATIONEM CONTRA SYMMACHVM.

1 Quum uir clarissimus.] Quid differant illustres, spectabiles, speciosi, clarissimi operosissime docetur ab Alciato, libro Dispūctionum tertio. Maxime autem hic titulus conuenit uiris senatorij ordinis, prefecto urbis, præfecto prætorij alijsq; nonnullis magistratibus. Est ergo hic dignitatis uocabulum potius, quam famę celebratioris indicii.

2 Poposci tamen exemplum mihi relationis.] Id est, libellū in quo quid Symmachus peteret, & ad Principem retulisset, continebatur. Aliud est quinta relatio, quū post quatuor sententias binas condemnatorias, binas absolutorias, quinto eadem lis ad eum iudicem refertur, à quo postea ulterius appellatio non cadit.

3 Sed aurum hoc si diligentius tractes, foris pretium, intus metallum est.] Preciū id quod rei æstimationem habet, & tantum in nummis, quanti res est, continet. Hic tamē pretium, ipsum aurū propemodum significat. Sic idem paulo post, Omitto absconditū pretio humum, id est pastorales casas auro degeneri renitētes. Sic & Ouidius, In precio precium nūc est, dat census honores. Metallum autem pro ære posuit, genere ad speciē contracto: alioqui pretium est quod pro re debetur, pensationemq; facit, ut merces quę redditur operæ, & premium quod uirtuti. 4 Nam de Senonibus quid loquar? Quos Capitolij secreta penetrantes Romanę reliquiæ non tulissent.] Id est, suffer re ualuissent, nimirum impotentes ad hostes depellendos. Virgilius.

Instat ui patria Pyrrhus, nec claustra, nec ipsi Custodes sufferre ualent.

Senones autem Celtarum gens, quæ duce Brenno Romam cepit, Capitolium; obsedit, quos noctu furtim ascendentes Mālius strepitu anserum excitatus de rupe Tarpeia deiecit. 5 Quid me casso quotidie gregis innoxij sanguine cruentas?] Apud antiquos cruentare idem erat quod uulnerare, Ennius apud Ciceronem in primo

de Diuinationibus, quem se intorquentem lanians rostroque cruentans. hic autem cruentans idem quod cruore implens. 6 Quid dicam bimestres Imperatores?] Galbam, Othonem, Vitellium intelligit, quorum Galba septimo imperij mēse occisus est, Otho nonagesimo quinto die. Vitellius octauo mense, tres certe annos trini Principes in imperio non expleuerunt, quod eleganti carmine cōprehensum est ab Ausonio.

Galba senex, Otho lasciue, famose Vitelli
Tertia uos Latio regnantes nescijt æstas.

Nisi hoc potius referri uelimus ad Aelium Pertinacem, qui duobus mensibus & diebus 25. & ad Didium qui duobus mensibus & quinque diebus in Imperio fuere, quod certius conuenit cum spatio Ambrosiano. 7 Nunquid etiam illi Christiani fuerūt, quorū miserabili nouoque exemplo alter captiuus Imperator, sub altero captiuus orbis.] Id haud dubie de Licino Valeriano, & filio eius Galliano intelligendum: quorum pater captus à rege Persarum Sapore, cui ascensuro ceruicem pro scabello subijciebat, in miserabili seruitute consenuit: Alter orbem terrarum luxu & nequitia perdidit, adeo ut triginta tyranni prouincias occupauerint, & fœminæ quoque contra eum diademá sumpserint. 8 Dum cœpimus, etiam sequimur.] Alij libri sic, Dudum cœpimus, et iam sequamur exclusos. Neutra lectio integra uidetur. Quid si sic legas? Dudum ipsi cœpere, & iam sequantur exclusi: hoc nimirum sensu, ipsi primi exemplum dedere, non admittere aras Christiani numinis, nunc ipsi uicissim exclusi suum exemplum sequant, ut non sperent suis dijs à Christianis altaria datum iri. 9 Vix septem Vestales capiuntur.] Capi propriè dicūtur uirgines quum ad uestale sacerdotium eligunt: hac enim formula in eligendo Pōtifex uti solet, Capio te amata: capere etiā Virgilius simpliciter pro eligere posuit, Aeneidos 1. Nunc terras ordine longo

Aut capere aut captas iam despectare uidentur.

10 En totus numerus quē infulæ uittati capitis.] Infula redimiri solent & sacerdotes & uictimæ. Sic enim de immolanda Iphigenia, inquit Lucretius lib. 1.

Cui simul infula uirgineos circundata comptus
Ex utraque pari malarum parte profusa est.

Est autem infula fascia in modum diadematis, aliquando lata, aliquādo tortilis, albo & cocco. Vittæ ab utraque parte dependent. Virg. in 11. Aeneid. Vittasque deum quas hostia gessit. Est autem id quoque insigne sacerdotū, ut diadema Regum. Idem Aen. 10.

Nec procul Aemonides Phœbi, triuiæque sacerdos
Infula cui sacra redimebat tempora uitta.

Cic. contra Rullum, his insignibus atque imperij infulis uenditis: atque ita metaphoricēs infula pro insigni summarum dignitatum capitur, Codice Iustiniani lib. 12. de Cōsulibus antiquitus statutum est, consularibus uiris cæteros quidem honoratos ipsius Trabeæ summitate, pares uero infulis, consideratione tantum temporis anteire. 11 Nō uitę capiti decus, sed ignobile uelamen usui nobile castitatis.] Vel (ut alij) castitati, lego autem usu nobile castitati: nimirum quod eximium sit ad usum pudicitię, dum ora prætegit, & à lubricis conspectibus defendit. 12 Si priuilegiū quærat sacerdos, &c.]. Quenā ista lex fuerit nō facilis diuinatio, nisi sit ea quę sub nomine Valentiniani quū sit Valētis, lib. 10. Cod. Iustiniani adscripta est de decurionibus, cuius hæc uerba sunt: Quidā ignauiæ sectatores, desertis ciuitatū muneribus captāt solitudines, & secreta, & sub specie religionis cū cœtibus μοναζόντων cōgregant, hos igit atque huiusmodi deprehēsos, erui latebris cōsulta præceptiōe mādamus, atque ad municipia patriarū subeūda reuocari, et pro tenore nostrę sanctitatis familiariū rerū carere illecebris, quas per eas cēsuimus uēdicādas, qui publicarū essent subituri munera functionū. Id aūt legē Atticā περὶ ἀντιδόσεως uidet referre, qua cautū erat, ut si quis facultates suas impares esse diceret, ad fereda publica onera, eas illis cederēt, qui ea onera in se transferre uellent: meminit huius legis Demosthenes in oratiōe sua aduersus Leptinē. Est & altera ibidē lex, quæ propius adhuc ad uerba Ambrosij accedere uidet, curiales (inquiēs) oēs iubemus interminatiōe moneri, ne ciuitates fugiāt, aut deserāt, rus habitādi causa, fundū quē ciuitati prætulerint, sciētes fisco esse sociadum, eoque iure esse cărituros, cuius causa impios se patriā uitādo demōstrauerūt. Onus aūt curiale, prěter cętera maximè in eo situ est, teste Alciato, qd' ditiores senato-

senatores curiæ municipalis, qui & decuriones appellantur, onera publica tenuiorum in se recipere cogantur sed tamen ex uerbis Ambrosianis duriores fuisse conditiones sacerdotum, quàm decurionum fuisse intelligimus: quum postea dicat, uos excusare uultis decurionem, quum ecclesię excusare non liceat sacerdotem. & paulò superius, At contra nobis eius priuatę successionis emolumenta negantur. Iam quod sequitur.

13 Nulla legata uel grauium uiduarum.] Id est, magnarum quo genere locutionis sępe utitur, & Cæsar in Commētarijs: Grauitatem oppidi dixit pro firmitudine & magnitudine. 14 En quod factum, quod triste piare nefas.] Et hoc quoq; uel mutilum uel deprauatum: quid si legas? En quod factum quàm triste, quàm expiare nefas. Videtur allusum nonnihil ad uerba Iuuenalis, Et triste & morte piandum.

15 Propterea Chaoniam frugem glande mutantes, rursum in pecudum pastus, & ad infelicis uictus alimenta reuocati, concussa quercu famem in syluis miseram solabanť.] Multiplex allusio ad dicta Virgiliana.

Chaoniam pingui glandem mutauit arista
Victum infœlicem, baccas lapidosaq; corna. &,
Victum Dodôna negaret
Concussaq; famem in syluis solabere quercu.

16 Reuera quādo ante uacuis auenis seges fallax auari uota lusit agricolæ.] Et hoc quoq; concinnatum ex uerbis Virgilij.

Infœlix lolium & steriles dominantur auenæ
Illa seges demum uotis respondet auari
Agricolæ, bis quæ solem bis frigora passa.

hic tamen Ambrosius, Auenis, posuisse uidetur pro spicis, ut à Virgilio pro omni genere culmi.

Syluestrem tenui Musam meditaris auena.

17 Et unde Græcis oracula habita suæ quercus.] Et hoc more Virgiliano:

Aesculus atq; habitæ Graijs oracula quercus.

18 Propterea nec assueto cursu Nilus intumuit.] Plinius minor in Panegyrico Traiani, Aegyptus alendis augēdisq; seminibus ita gloriata est, ut nihil imbribus cœloq; deberet, siquidem proprio semper amne perfusa, nec alio genere aquarum solita pinguescere, quàm quas ipse deuexerat, tantis segetibus induebatur, ut cum feracissimis terris, quasi nunquam cessura certaret: hæc inopina siccitate usq; ad iniuriam sterilitatis exaruit, quia piger Nilus cunctanter alueo sese ac languide extulerat. Plin. maior lib. 18. capite 18. Nilus ibi coloni uice fungens euagari incipit, ut diximus, à solstitio, aut noua luna, ac primo lente, deinde uehementius quamdiu in leone est sol, mox pigrescit in uirginem transgresso, atq; in libra residet. Si duodecim cubitos nō excesserit, fames certa est, nihil minus si 16. exuperauerit. fons ille in paradiso qui ascendebat & irrigabat omnem superficiem terræ naturam istius fluminis uidetur referre.

19 Sed operum læta fœlicium, dum messes & ipsa miratur.] Et hoc quoq; imbutum est ex imitatione Virgiliana.

Et ipsa suas mirantur Gargara messes.

20 Quis ergo tam nouus humanis usibus.] Id est, quis tam imperitus & recens in casibus humanis. 21 Mundus ipse qui uel primum coactis elementorū per inane seminibus tenero orbe concreuerat.] Id quoq; ex Virgilio promptum ex asse referri acceptum debet.

Namq; canebat uti magnum per inane coacta
Semina terrarum animæq;, marisq; fuissent
Et liquidi simul ignis, ut his exordia primis
Omnia, & ipse tener mundi concreuerit orbis.

22 Exutæ humentibus tenebris nouum terræ stupuere solem.] Et hoc quoq; allusionibus constat,

Iamq; nouum terræ stupeant lucescere solem.

23 Post ubi imperare aruis sollicitus cœpit agricola, & informe solū uestire uinetis, syluestres animos domesticis mollitæ cultibus exuerunt.] Virgilius.

Fructusq;

Fructusq; feros mollite colendo Tu hoc quoq; si quis
Inserat, aut scrobibus mandet mutata subactis,
Exuerint syluestrem animum.

24 Vnde igitur exemplum quod currus suos simulato Almonis in flumine lauat Cybele.] Almon fluuius est Romæ in prima regione, apud quem Romani olim sacra Cybelis faciebant, eodem ritu quo Galli sacerdotes in Phrygia. Iuuenalis. Et lotum paruo reuocant Almone Cybelen. Ouid. Fast. 4

Est locus in Tyberim quo lubricus influit Almo
Et nomen magno perdit in amne minor
Illic purpurea canus cum ueste sacerdos
Almonis dominam sacraq; lauit aquis.

Ad cuius similitudinem quum alibi sacra fiunt proximum fluuium Almonem esse fingunt, si quidem mos est ut quæ in sacris haberi nequeant, simulentur, quod perinde accipitur ac si uera essent. Virgilius in 3. Aeneidos.

Sparserat & latices simulatos fontis Auerni.

25 Quam cœlestem Aphri, Mitram Persæ, plerique Venerem colũt.] Sumptum est ex illo Herodoti ἐπιμεμαθήκασι δὲ καὶ τῇ οὐρανίῃ θύειν, παρά τε ἀσυρίων μαθόντες καὶ ἀραβίων, καλέουσι. δὲ ἀσσύριοι τὴν ἀφροδίτην μύλιττα, ἀράβιοι δὲ ἄλιτα, πέρσαι δὲ μίτραν.

26 Sed fortasse aliquem moueat ita fidelissimum principem destitutũ.] Gratianus is fuit, qui defectione suorum militum Maximo tyranno proditus fuit.

27 Canopei manu Spadonis occubuit.] Achillus Eunuchus Ptolomei exceptum in nauem Pompeium Magnum nefarie occidit, meminit Lucanus libro 8. Suetonius in uita Cæsaris. Habebant quidam libri Conopei, quidam Canopei, primum à Canopo ciuitate Aegypti, alterum dictum est à Conopeo reticulo quibus muscæ capiuntur, quod Aegyptij inter signa militaria in bello circumferebant. Horatius in Epodis.

Interq; signa (turpe) militaria
Sol aspicit Conopeum.

28 Et ille rex quis superatos etiam confessus honore donauerat. exsecto capite, & intra utrem plenũ cruoris satiari iussus, inclusus, fœmineis imperijs ludibrio fuit.] Cyri regis Persarũ exitũ miserabilẽ describit, qui uictũ à se Crœsum in summo honore habuit: post modũ illato Massagetis bello, à Tomyri illius populi regina superatus est, caputq; ei auulsum & in utrem humano sanguine plenum cõiectum est, cum ea insultatione ut se tandem exsatiaret. 29 Nam quum de superioribus principibus texuisset, quia prior eorum numerus ceremonias patrum coluit, recentior non deleuit.] Vox illa Numerus delenda est.

In quinti lib. Epistolam decimamquintam, ad Valentinianum ubi recusat cum Auxentio in Consistorio certare.

1 Et sapientia melioratæ reipub. profectibus prædicatur.] Meliorare & melioratio uerba sordida uidentur, à quibus tamen non abstinent ueteres Iurisconsulti, ut in Pãdectis deprehendi licet. 2 Quicunq; obuiauerit imperatori, gladio feriatur.] Id est, quicunq; non cesserit, sed contumax fuerit, aut in diuersum tetenderit.

3 Quis est qui possit uel unus uel inter paucos dicere Imperatori.] Hoc est, quis est qui uel solus uel cum paucis dicat Imperatori. 4 Ego igitur aut preuaricationi offeram homines aut pœnæ?] Id est, ego eligendo iudices, id committam, ut uel metu à religione deficiant, dum hæreticum Episcopum eligunt, uel ad pœnam rapiantur, si secundum religionem eligant. 5 Ego in consistorio nisi pro te stare non didici.] Tacite illi obijcit, quod pro eò ad Maximum legatus bis coactus sit contra decus episcopale in consistorio stare: semel eo destinatus pro pace, semel ut Gratiani fratris reliquias reportaret. Est autem consistoriũ tribunal Imperatoris ubi ius dicit.

In orationem de Basilicis non tradendis.

1 Sed in consistorio non reus solet esse Christus sed Iudex.] Locus supra modũ mihi suspectus, nescio an debeat legi, sed in consistorio reus esse solet Christus non Iudex, hoc sensu, ubi in consistorio agitur, ibi Christum non Iudicem esse solere sed reum: ut alludit ad iudicium Pilati. Non uult ergo Ambrosius in consistorium ire, ubi in causa

non iudicem Christum sit experturus, sed illum ipsum ibi reum inuenturus.
2 Explorabant hos atq; illos aditus.] Vergilianum est. 3 Nam ubi eũ Herodes quæsiuit, & cepit recepit in carcerem.] Dubium est, num idem recipere, idẽ sit, quod recondere aut retrudere. In actis est Græce, ἔθετο εἰς φυλακὴν.
4 Non regiam palatij prætexebam eundo atq; redeundo.] Id est, non pertransibam regiam Palatij in itu atq; reditu, ut intelligamus illum diuerticula non quæsisse, aut obliquasse iter dum ad martyres tenderet, ne regiam præteriret.
5 Alios sacrilegio.] Sacrilegium hic appellat impiam religionem.
6 Gentiles quosdã quatuor aut quinq; ferme homines, eliget cognitores sibi.] Cognitor sæpe ipse iudex est, qui causam cognoscit, sæpe procurator litis, cui apud iudicẽ, præsenti à præsente litigatore causa committitur: sæpe etiam is est, qui alios de statu suo disceptantes agnoscere se dicit, & eorum natalia, patriamq; docet. Cic. in Verrem, Ciuẽ Romanum qui cognitores homines honestos daret, sublatum esse in crucem.
7 Nec ego hãc inuidiã perhorresco, habeo ærarios: ærarij mei, pauperes Christi sunt.] Aerarius fieri dicebatur, qui plebeius à censoribus in ceritũ tabulas referebatur, ac per hoc ex albo centuriæ suæ expunctus, amplius æra mereri non poterat. Quod cum per Imperatorem fieret, ære diruti nominabantur. Liuius decadis tertiæ lib. 9. Inter nomina eorum quos ærarios relinquebat, dedit collegæ nomen. Sed & ærarij aliquando milites dicebantur, contrario sensu, qui æra accipiebant, qui μισθοφόροι dicebantur. Cicero ad Atticum: Milites non tam ærarij, quam ut appellãtur, ærati: atq; ita hic capitur. Nã pauperes qui de stipendio Ecclesiæ uiuebant, ærarios Christi appellauit.
8 Deportationem minitantur.] Deportatio sæuissimum exilium est, ubi nimirũ quis insulæ includitur. 9 Si baptismum Ioannis non soluerunt Iudæi, Auxẽtius soluit.] Syllepsis est. Soluere enim, duplici significatu positum est. Primo loco, soluere est quæstionem explicare, secundo loco perdere, quod Græci διαλύειν uocant.

In quinti lib. Epistolam decimãquintam, ad Marcellinã, Quid actũ sit de basilicis.

1 Nec huius sanguis in causa Ecclesiæ fieret.] Egregie emendauit Costerius, ne cuius sanguis in causa Ecclesiæ fieret, quanquam etiam sic mihi quiddam suppuratum latere uidetur, fortassis pro fieret, flueret: nam sanguinẽ fieri pro sanguinem effundi nusquam me memini legisse. 2 Dum modo seruarent.] Id est, modo integrã seruarent existimationem, quæ nexis statim perit. 3 Palatina omnia officia hoc est memoriales agentes in rebus apparitores diuersorum comitum.] De agẽtibus in rebus titulus est in codice Iustiniani lib. XII. Multa item mẽtio in codice Theodosii, præsertim sexto libro. Sunt qui generale nomẽ putent in eos relatum qui res principis agunt, ut aut procuratores sint principis, aut Commissarij per diuersas Prouincias ad legatos, auctoq; Imperio per dispersos, unde in libris posterioribus, ducenarij quidam, alij centenarij leguntur. Alienam sententiam nimirum Alciati cum alienis uerbis retuli. Ego ex uerbis Theodosii in rebus agentes esse eos diuino, qui ordinem ducunt, hoc est militares magistratus gesserunt, quales sunt Centuriones, & ducenarij, quod ex uerbis Iustiniani in locis supra citatis colligi posse uidetur. Verba Theodosii sunt libro XVI. titulo sexto, in Iudaica superstitione uiuentibus, attentandæ de cætero militię gradus obstruatur. Quicunq; igitur uel inter agentes in rebus, uel inter Palatinos militiæ sacramenta sortiti sunt, percurrendæ eius & legitimis stipendijs terminandæ remittemus facultatem, ignoscentes facto potius quàm fauentes. ubi duo genera militiæ insinuantur: quorum alij sunt Palatini, qui principi in palatio inseruiunt, alij qui in rebus agentes sint, ut arbitror, qui in prouincijs militares magistratus gerunt. tit. & lib. XV. idẽ libro LXXII. Iudæos & Samaritanos qui sibi agentium in rebus priuilegio blandiũtur, omni militia priuandos esse censemus: eodem lib. tit. IIII. l. XIX. Sublimitatem tuam inuestigare præcipimus, an aliqui hæreticorum, uel scrinijs, uel inter agentes in rebus, uel inter Palatinos cum legum nostrarum iniuria audeant militare. Vbi rursus officia in treis partes distinxit: in eos qui ærario præsunt, in Palatinos qui munia in palatio obeũt, & in agentes in rebus qui res castrenses administrant. 4 Honoratis multa minabantur grauissima.] Hoc est denuntiabant pœnam grauissimam. Alciatus libro Prætermissorum primo sic ait. Honorati etiam hi qui palatinam dignitatem habent ad

ministratione abstinent,& quod Ausonius ait,nomine participes,capitur in hoc significatu etiam apud Ammianum Marcellũ.Mihi uidetur honoratos aliquando eos esse, quos Romæ senatores,in municipijs decuriones dicimus:Theodosius certè lib.XVI. tit.IIII.l.XLIIII.Huiusmodi autem conditionibus etiam honoratos reliquos obligamus,scilicet ut senator qui nullo munitus extrinsecus priuilegio dignitatis,inuentus in grege Donatistarũ centum libras soluat argẽti. Ambrosius de obitu Valentiniani,Iam promiseram me profecturũ,respondens uel honoratis petentibus,uel præfecto, ut trãquillitati Italiæ consuleretur, me sicut superfluo ingerere non possem, ita necessitatibus non defuturum. 5 Ius huiusmodi meum non refragaturum.] Arbitror legendum quiduis huiusmodi meum. 6 Sed pro altaribus gratius immolabor.] Dubium pro defensione altarium,an ante altaria,fortasse per dilogiam utroque respexit. 7 Prodire de Arrianis nemo audebat,quia nec quisquam de ciuibus erat,pauci de familia regia,nõnulli etiam Gotthi.] Locus mutilus est, nec supplementum uideo,fortasse ita legẽdum fuerit.Prodire de Arrianis nemo audebat, quia nec quisquam de ciuibus Arianus erat,pauci de familia,&c. 8 Quibus ut olim plaustra sedes erant,ita nunc plaustrum est Ecclesia.] Eo allusum,Gotthi,Scythica gens creditur,qui quia in curribus degũt ἀμαξόβιοι & ἀμαξοβίωτοι appellantur.Gotthorum sedes tum Orientalium,hoc est Oostgoeten,uulgo Ostrogoten, tum Occidentalium,hoc est Vuestgoetẽ, uulgo Visogothen, in mari Baltheo ad Suuediam demonstrantur, arbitror illis nomẽ inditum à bonitate hoc est goet, ut altera gens se à malitia, hoc est quaet appellauerunt Quados,ut Frãci dicti sunt urij ancken,hoc est iuuenes cælibes,nondum mariti. 9 Quã omnes,&c.] Aut addendum, aut subintelligendũ ꝰ metu. 10 Clamauit aliqua populus.] Existimo uocẽ Aliquandiu in Aliqua uitiatã esse.Est alioqui aliqua pro aliqua in re Virgil. Et si nõ aliqua nocuisses,mortuus esses.Sed huiusmodi significationẽ præsens locus nõ recipit,quũ subiungat,quam moderate,quam constanter, quàm fideliter poscebat,quæ intentionem potius habens quam diminutionẽ er [Greek illegible] qui est in τῷ aliqua, Allusum ad caput Ionę quartũ:sed et Græcis & Latinis uermis antelucanus percussit hederam (ut Latini) uel ut Græci colocynthis,non uermis percutitur,puto Ambrosiũ pro his uerbis Græcis καὶ πλοίπαξε κώ[illegible] ὁ θεὸς σκώληκι legisse non πλοίπαξε,sed πλοιπάταξε,quanquam sequẽtium sensus hoc uix permittat.ut ut est per uermem percussum intelligit mortem Iustinæ imperatricis. 11 Ego enim patiar quod episcopi:tu facies,quod spadonis.] Hoc est iugulabis me, allusum ad Achillum Eunuchum Ptolomæi regis,qui Pompeium Magnum occidit.

IN DIVI AMBROSII SEXTVM EPISTOLARVM LIBRVM, IN primam Epistolam ad Sabinum Episcopum.

1 In hos se induisse cultus.] Virgiliana loquutio. Contemplator item quum se nux plurima syluis Induet in florem. 2 Aeuum exigat.] Vitam transmittat,& hoc quoq; Virgilianum.

Omnes ut tecum meritis pro talibus annos Exigat.

3 Cespite.] [Greek illegible] pro paruo agello. 4 Et quum ipsi capita & supercilia sua radant.] In sacris Isidis toto corpore erant deglabrati, in signum luctus quo dea illa suum Osyrim defleт.hinc ne Christiani hunc ritum imitarentur,uetitũ olim Imperatorum Christianorum legibus,ne qua femina tondeatur.

5 Equidem doleo tantam esse in mendacio obseruantiam.] Mendacium hic uocat idolum,uel cultum idoli, phrasi Ecclesiastica, quod alio nomine uanitatem appellant, tertio Regum,decimosexto:Prouocantes deũ in uanitatibus suis.Psal.quarto, Vt quid diligitis uanitatem & quæritis mendacium? Hieremiæ octauo,Quare ad iracundiã me concitauerunt,in sculptilibus suis & in uanitatibus? 6 Potuit quidem hoc sermone exprimere,sed exemplo exacerbare maluit,ut species ipsa plus incuteret horroris.] Species,ipsius rei conspectus uisioq;,ab antiquo uerbo specere, quod uidere significabat. 7 Piè posse fieri credidit parricidium.] Id est,filij Isaac mactationem,omnis cedes in cognatos parricidium dicitur, aut in eos qui titulum patris patriæ emeruerunt. 8 Exuitur non uestis laneę,id est morticinæ.] Eo allusum, quod ad corpus sacerdotis uestiendum, nulla morticina admittebantur.

In lib. sexti, Epistolam secundam ad Chromatium.

1 Hoc igitur impossibile, eius plenitudinis est, quę minuere se & augere non potest.] Sana sententia, & cutis ipsa sana esse apparet, mihi tamen quomodocunque suspecta. Fortasse pro augere, legendum est exaugere, id est, exhaurire, & diminuere, quem intellectum sequentia quoque uidentur exigere, quum ait. 2 Hoc igitur impossibile eius, plenitudinis est, qua minuere se & augere non potest, nõ infirmitatis quæ in eo quo se auget, imbecilla est.] Vbi pro augere, exaugere, & pro auget exauget lego. Eadem forma dicimus explere pro plenitudinem rerumque copiam diminuere. Virg. Aen. 6.

Discedam, explebo numerum reddorque tenebris. 2 Ideo Balaam ille Chaldæus accitur ad fidem, ut Chaldæorum superstitio conticesceret.] Allusio ad id quod à gentis uitio Mathematici & Genethliaci Chaldæi appellentur. 3 Si spem potiundi hauriant affectum deferat.]. Alia lectio habet effectum differat, quod rectius puto, nam ostentare spem & non satiare amantem sed procrastinationibus eludere mira incendia libidinis excitat. 4 Sed & uisu faciles & dictu affabiles circũferrent.] Versus Maronis cũ paruula immutatione, Nec uisu facilis nec dictu affabilis ulli. 5 Et ideo tentauit eum quasi diuinum non elegit quasi prophetã.] Diuinum, id est, hariolum, augurem.

In sexti lib. Epistolam tertiam ad Horontianum.

1 Videt coronas luminum, lunæ & stellarum globos cõsiderat.] Vel allusum ad coronam Ariadnes, uel in genere sidera hic illic quasi flores sparsa coronas appellat: nimirum unde coronæ stellantes fieri possent, materia pro ipso opere posita, per Metonymiam. 2 Calcem leuat.] Omnia munia pugilis describit, qui non armis sed pugnis & calcibus aduersarium oppugnat. 3 Terra ergo exercitium est hominis, cœlum corona.] Exercitium idem quod palestra, locus nimirum ubi pugiles sese exercẽt.

4 Quam iucunda insitiua arborum, quam fructus uotiui.] Vtitur hic insitiua pro insitione. Horatius in Epodis, Vel quum decorũ mitibus pomis caput, autumnus aruis extulit, ut gaudet insitiua decerpens pira. 5 Nullis assentantium pumicetur sermonibus.] Id est titilletur, fricetur adulatorum blandiloquentijs. 6 In quo ad similitudinem æterni dei νοῦς esset inuisibilis.] Miror cur D. Ambrosius Græcã uocem retinuerit, an quia Latini uarie hanc efferunt, quum eam nunc mentem nunc animum interpretantur, quòd uel & disticho illo Catonis apparet,

Si deus est animus, nobis ut carmina dicunt Hic tibi præcipue sit pura mente colendus. Nec Virgilius hinc longe abludit. Dij ne hunc ardorem mentibus addũt Euryale? An cuique deus suà dira Cupido. An quod etymõ Græcum illi magis placuerit, quòd νοῦς ἀπὸ τοῦ νοεῖν hoc est ab intelligendo sit dictus, quum Mens à meminisse, Animus quasi ἄνεμος appellatus sit, quorum arborum uim naturamque νοῦς probe explet. An quia Anaxagoras omnia dixerit materia & νῷ cõseruari, ad dogma gratiosum alluserit, & uocabulum huic dogmati familiare retinuit. 7 ἀπλανεῖς πλανῆται.] Id est, minime errantes errones. 8 Tauri depresso sulcis per totum diem aratro gemunt.] Virgilianũ est, Depresso incipiat iam tum mihi taurus aratro, Ingemere. 9 Glomerat gressus superbos.] Et hoc Virgilianum, Insultare solo & gressus glomerare superbos, ubi Seruius glomerare gressus, id est, ut cum disciplina incedat. 10 Tum equis singularibus.] Cum scilicet uno equo ad cursum utuntur, quales Græci uocãt celites: non binos trahunt, ut desultores: non iugis innectunt, ut in bigis & quadrigis fit.

In sexti lib. Epistolam quartam ad Horotianum.

1 Et abij & conduxi mihi quindecim argẽteis & coro hordei & semicoro hordei & neuel uini.] Hieronymus hoc tertium caput Oseæ sic trãsfert, Et fodi eam mihi quindecim argenteis & coro hordei & dimidio coro hordei. Et septuaginta translationẽ in hunc modum adfert. Et conduxi eam mihi quindecim argenteis, & gomor hordei & nebel uini. Sic Ambrosiana interpretatio ab utroque nõnihil uariat. Vbi in glossa ait, Gomor & corum eiusdem esse mensuræ, nimirum triginta modiorum, & nebel esse dimidium cori. 2 Quid igitur opus est ut explorem ortus signorum atque obitum.] Ex Virgilianis uerbis hoc deformatum est: Daphni quid antiquos signorum suspicis ortus. Id alibi, nec frustra signorum obitus speculamur & ortus.

Vna

3 Vna mihi ſtella abundat pro omnibus.] Id eſt, una mihi ſtella abũde pro omnibus ſufficit. 4 Cuius ſtellæ obitus non cremiorum ſenſibilium, ſed ſpirantium defunctorum triumphales manipulos de tumulis reſuſcitauit.] Cremium à cremando dictum: uolunt nonnulli Grammatici Cremium id eſſe, quod dum in ſartagine cibus frigitur, circa margines combuſtum adhæret. allegantq́ illum locum Pſalmi cẽteſimi primi, Et oſſa mea ſicut cremium aruerunt, ubi Septuaginta habent, καὶ τὰ ὀστᾶ μου ὡσεὶ φρύγιον συνεφρύγησαν, Heſychius autem φρύγιον ξύλον ξηρὸν hoc eſt torrem interpretatur. hic autem ſine omni dubitatione cremia buſta ſignificant, hoc eſt oſſa quæ ex uſtrina ſepulchrali reſidua ſuperſunt, quæ aliquando reliquias appellamus.

In ſexti lib. Epiſtolam quintam ad Sabinum.

1 Non erit longi ſubſellij iſta iudicatio & mora.] Ciceronis uerba ſunt. ſine omni cõmutatione, prouerbium eſt de graui cauſa, quæ non niſi à maximo conſeſſu iudicũ cognoſci debeat. 2 Ipſe igitur pro ſe loquatur, qui procedit ſine interprete.] Interpres hic eſt quem uulgo mediatorem dicimus, hoc eſt, conciliatorem, Cicero in Verrẽ, Aut qui ſequeſtres aut interpretes corrũpendi iudicij eſſe ſolẽt. idem in Epiſtolis, Quo ego interprete nouiſſime ad Lepidum uſus ſum. 3 Si uerba alicubi mouent non præiudicant fidei.] Senſus, ſi uerba aliud fortaſſe ſonent, quàm nos uolumus, non tamen præiudicium faciunt noſtræ ſententiæ de religione.

In ſexti lib. Epiſtolam ſextam, ad Sabinum.

1 Nunquam enim minus ſum ſolus, quàm quum ſolus eſſe uideor, nec minus ocioſus, quàm quum ocioſus.] Verba Ciceronis ſunt ex prooemio tertij Officiorũ. P. Scipionẽ Marce fili, eum qui primus Africanus appellatus eſt, dicere ſolitum ſcripſit Cato, qui fuit eius fere æqualis, nunquam ſe minus otioſum eſſe, quàm quum otioſus, nec minus ſolum, quàm quum ſolus eſſet, magnifica uero uox & magno uiro, & ſapiẽte digna, quæ declarat illum & in otio de negotijs cogitare, & in ſolitudine ſecum loqui ſolitum, ut neq; ceſſaret unquam, & interdum colloquio alterius non egeret. ego ut obiter Ciceronis locum caſtigem, nõ lego interdum, ſed interea dum hoc eſt, dum interim ſecũ loquitur. 2 Interpellat, interpolat.] Iucunda, in uocum affinitate per Paronomaſiam alluſio, noue autem dixit interpolat pro interturbat. Eſt alioqui Interpolare, rẽ ueterem poliendo in nouam ſpeciem refingere. 3 Et concepit redemptionem uniuerſorum.] Magnificè & per Metonymiã redemptionẽ pro redemptore poſuit.

In lib. ſexti Epiſtolam ſeptimam, ad Sabinum.

1 Lecto Hexaemero.] Titulus eſt multorum ueterum Theologorum, qui de operibus ſex dierum quibus mundus conditus eſt Commentaria ſcripſerunt. 2 Ex quibus colligitur paradiſum ipſum non terrenum uideri, non in ſolo aliquo, &c.] Principale hic idem eſt, quod Græci ἡγεμονικὸν, mens ſcilicet: id nimirum quod in anima humana præcipuum eſt, in quo phantaſiæ & impetus motusq́ animi naſcuntur, & unde ratio emergit. Hieronymus damnat eos qui paradiſum tantũmodo allegoricè exponunt, & recte. quanquam ueteres Theologi id pleriq; faciant: neq; Ambroſius hic longe abſit, ab ea ratione interpretandi. 3 Conſtituit etiam, &c.] Alluſum eſt haud dubie ad arborẽ ſcientiæ boni & mali. Heſiodus qui diligenter uidetur euoluiſſe libros Geneſeos, hanc Allegoriã ex iſto loco collegiſſe uidetur. Arborem ſcientiæ boni & mali non eſſe eã unde artes uſui uitæ neceſſariæ rerũq; ſcientiæ perceptæ ſint, ſed eam, unde artes luxuriæ, delitiarum, fucorum, curioſarumq; rerum promanarunt. qualia in aulica uita reperiuntur, & maxime in cultu fœminarum, quæ prorſus etiam ad huius uitæ uſum non ſolum ſuperflua, ſed etiam peſtifera ſunt. At ſtulti eas pompas ita admirantur, ut qui eas poſſideant ſimiles dijs exiſtimẽt, & paulatim relicta nuditate, hoc eſt, ſimplicitate uitæ, ad maiores cultus progredũt, ut primũ frondibus, poſtea melotis ſe ueſtiant, tandẽ ad indumẽta ex textili auro progrelliũra. Certe Adamũ ſciẽtia boni & mali etiã ante guſtatũ pomũ, non inexpertũ fuiſſe argumento eſt, quod tanquã ſapientiſſimus ille Salomõ diſputãs à cedro Libani, uſq; ad hyſopũ qui creſcit in pariete, omnibus animalibus pro natura ſua nomina impoſuerit, quod ſine ſumma rerũ ſcientia, boni maliq; cognitione fieri nõ potuit, Deinde plauſibilior eſt opinio, deũ noxia prohibuiſſe quã ea quæ ſecundũ naturã humanã ſunt: nihil ſunt magis ſecundũ humanam naturã quã appetẽtiam ſciendi

boni & mali, in quo etiam imago illa, qua deo similes sumus, consistit, quur enim mentem, rationem, iudicium dedisset, si ocium earum rerum uoluisset? quæ certe omnia torpent, & ignauia sepeliuntur nisi addiscentia, disciplinisq; exerceantur. Fortasse etiam ist huc adijcere licuerit, arborem sciẽtiæ boni & mali, allegorica ratione interpretari posse, curam industriamq; magicarum artium, qua magi & sagæ prorsus diuinitatem affectant, dum naturæ imperare uidentur, miracula edere, angelis ad imperium pro ad ministris suis uti. hæc ideo à me allata sunt, ut sentiant illi bardi & barbari suam stoliditatẽ, qui ex hoc loco imaginantur omnes artes scientiasq; esse inuenta diaboli, idq; etiã scriptis mundo tradiderunt, atq; interim se spiritum dei habere gloriantur. Ex eodem quoque loco orti sunt Adamitæ, genus hominum prorsus phanaticum, qui non simplicitatem sed stultitiam amplexandam & æmulandam putant. 4 Tortuosis angulatur anfractibus.] Allusum in hoc uerbo angulatur, ad etymon anguis, quod se circum agat & uoluminibus implicet, qui à Prudentio, Ciceroneq; meandri appellantur.

5 Bona est enim sapientia cum hæreditate, id est, cum fide, quoniam est hæreditas cre dentibus in dominum.] Hæreditas idem est quod Græcis κλῆρος, prædium, possessio, ea pars quæ cuiq; in diuidendo cessit. κοσμοπολίτης, id est, mundi ciuis ita nonnulli philosophi de sua patria responderũt, interrogati cuiates essent, unde & illud Poetæ natũ est, Omne solum forti patria est, ut piscibus æquor.

In lib. sexti, Epistolam octauam ad Sisynnium.

1 Quia postulati contemplatio temporalis esse solet, uirtutis autem diuturnus est habitus, & iugis animarum inductio.] Arbitror legendum non postulati, sed postulãtis, ut temporaria sit petentis consideratio, sed uirtus animi qua ad bene agendum prouocamur, diuturna ei & firmi habitus nec recentis affectionis, quali quis ex aliena precatione afficitur: deinde illud & iugis animarum inductio φιλοστοργίαν significat, nimirum eam propensionẽ, qua parentes aduersus liberos suos uerguntur, allusum nonnihil, quod ex sequentibus magis patebit, ad illud Terentij, Pro peccato magno paulum supplicij satis est patri. 2 Si quid fortasse offensum sit quod habet usus.] Hoc est sicubi impingitur, & offensio aliqua nascitur, ut in uita fieri solet. 3 Maiore pietatis studio festinauit ouem subrogare sacrificio.] Subrogare, substituere, sufficere, subijcere ouem in locum filij ad uictimationem.

IN SEPTIMVM LIBRVM AMBROSII, IN EPISTOLAM XLIIII.

Quia ipse super Maria fundauit eam, & super flumina præp.] Hebræi uidentur sentire terram aquis inniti, ijsq; quasi pro fulcris ac fundamentis uti. Habent enim illi in quibusdam rebus peculiarem physiologiam, inter quæ etiam illud est, quod aquas supra cœlum constituunt & firmamẽtum aiunt diuidere inter aquas & aquas, sed theologi eam controuersiam interpretatione quasi conciliant, cum Græcorum philosophorum dogmatibus, eo quod aquas supra cœlum constitutas cœlum cristallinũ uelint esse. Basilius autem in libris Hexamerõn simpliciter & φυσικῶς hoc ipsum interpretatur. 2 Sunt ergo & fluuij dulces atq; perspicui, sunt & fontes niuei.] Fortassis legendum uiui iuxta illud Ioannis, Fiet in eo fons aquæ uiuæ saliẽs in uitam æternam. 3 Quæ uagum exulem.] quod Cain perpetrato homicidio solum uertit, id postea abijt in omnium gentium mores, adeo ut omnes homicidę, etiamsi per errorem, & casu hominem necassent, quasi ne farij patriam, quam sanguine humano contaminauerãt, ultro reliquerint. Exempla plurima apud Poetas & nonnulla apud Historicos. 4 Circũscribit pupillum.] Scriptura & cautionibus fallat, transfertur ad omne genus imposturæ, Cicero in Academicis, Alterũ est quod fallacibus & captiosis interrogationibus circumscripti & decepti, quidam quum eas dissoluere non possunt desciscunt à ueritate. 5 Grande innocentiæ præcipitium.] Innocens hic capitur pro simplici & ἀκάκῳ, sic paulo post, Innocens dum credit facile, cito labitur. Sunt libri qui sic distingũunt, fouea alta est, os male

uoli

leuoli grande,præcipitium innocentiæ.Sed rectiotem puto priotem distinctionem.
6 Subdola iniquitate defeneratũ.] Defeneratũ, ualde usuris obligatũ & depressum.
7 Propendũt bona.] Propendũt inclinant,humi uergũt,onere suo,Plautus in Asinaria,Nec dependes,nec propendes,quin malus nequaquã sis.Cic.in Tusculanis, Tantũ propendere illam bonorum animi lancem,ut & tertam & maria deprimat.
8 Grauis est enim ut pote talento plumbeo suffulta iniquitas.] Talentum hic simpliciter immensum pondus significat. Virg. Memoras quàm multa talanta
Gnati parce tuis. Apud Homerum etiam bilancem significat.
χρύσεια πατὴρ ἐτίταινε τάλαντα. 9 Vadatur hunc sermonem scilicet Ioseph.] Vadatur hoc est,hunc sermonem certum eum esse docet, & qui subter fugere nequeat,à consuetudine eorum sumpta metaphora,qui reum uadãtur,hoc est, fideiussores accipiunt,de eo in iudicium ad certum diem sistendo.Cic.pro Quintio,Hic hominem in presentia non uadatur,ita sine uadimonio disceditur. 10 Geminatur autem seruitus,ubi seruitur uernaculis.] Olim habebant serui peculiosi,eos qui ipsis seruiebant,quos uicarios appellabant,qualis Sauria apud Plautum in Asinaria, istorũ conditio pessima,eo quod in eius manu sunt,qui nec ipse libertatẽ habet nec alijs dare potest. 11 Postremo faciem & ora mutatus.] Ex Virgiliano uersu desumptum hoc est, Vt faciem mutatus & ora Cupido Pro dulci Ascanio ueniat. ac statim ibidem. 12 Conciliato hærede nobiliorq; decoloratior.] Primo Dauidi successor iure natalium destinatus fuit Ammon, sed Thamaris sororis stupro decoloratus ante patris obitum occidi meruit.Hæreditas deinde ad Absolonẽ pertinebat,sed is tam impius in patrem,quàm ille in sororem.Ille enim sorori pudicitiã eripuit & probro oppletam cum summa ignominia statim eiecit:iste patri & regnum & uitam eripere molitus est.Nefarij ambo:alter incesto,alter patricidio.Tertius deinde ordine natalium successor destinatus Adonias,qui senis decrepiti extremum halitum non expectans, eo uiuo adhuc regium nomen occupauit, & post mortem eius coniugem Dauidis in uxorẽ affectauit.Salomon autem legitimo gradu nascendi ad regnum nullum accessum habebat,utpote minor Adonia, sed tamen hunc Dauid præterito maiore filio ad successionẽ accersiuit. Clarior igitur Dauid accersititio hærede, & cõparatitio,quàm legitimo, siue illum uoles Amonem siue Absolonem, siue Adoniam. 13 Commendo tibi Ecclesiam quæ ad Forũ Cornelij est.] Multæ ciuitates à foro nomen habent, ut Forũ Appij,Forum Fuluij,Forũ Flaminij,Forum Sempronij,Forum Clodij,Forum Liuij, Forũ Iulij,ab ijs qui eò colonias deduxerunt appellatę,Forum autem Cornelij siue Forum Cornelium in Italia non longe à Citerna. 14 Nerui enim sunt,& quidã artus sapientiæ non temere credere.] Verba Ciceronis in Epistolis ad Quintũ fratrẽ.
15 Tu si quis est suspectæ infirmitatis & annunciantis affectus.] Habẽt alij codices nunciantis affectus,sed ne sic quidem mihi integrum uidetur. 16 Nam etiã medendi periti quum uident notas ægritudines, ut ipsi quidem appellãt.] Ego existimo legendum motas ægritudines,non notas.Intelligit autem morbos in ipsa sui cruditate & paroxysmo non esse pharmacis tentandos,quod sequẽtia indicãt quum inquit, Aut crudior ægritudo medicinam respuat.

Ad Sabinum Epistola quadragesimaquinta.

1 Nam exemplaris liber.] Exemplaris liber archetypus est,nimirum ad cuius exemplum cætera describuntur. 2 Vt non tam deflare aliquid uideamur quã abscondere.] Deflare pro ebuccinare. 3 Iam si,ut hortaris,aliquid & de ueteribus scriptis redoleat.] Puto legendum iam si ita hortaris ut aliquid & de ueteribus scriptis redoleat in Epistolis. 4 Quia absens erat corpore,sed patris spiritu,non solum quum scriberet,sed etiam quum iudicaretur.] Verba sunt Pauli ad Corynthios prima capite quinto. Congregatis uobis & spiritu meo.Hinc puto est, quod ubi sacerdos in missa,in salutãdo populo optat eis domini præsentiam, Dominus,inquiens,uobiscum, uicissim à populo respondetur,Et cum spiritu tuo.optans cum domini præsentia ut etiã spiritus sacerdotis ipsis præsto sit.Ea enim olim fuit sanctitas sacerdotum, ut istiusmodi optatio friuola non haberetur.

Ad Eusebium,Epistola quadragesima sexta.

1 Faustinus uterq; tibi redditus est, nobis utrumq; Ambrosium pignus resedit.] Facile colligitur ex sequentibus duos esse Ambrosios, & ipsum authorem huius libri, & alium de quo postea ait, salutant te Ambrosii. Nescio quid hic aut integritatē aut sententiam impedit. 2 Ipse habes quod primum in patre & quod iucundissimum in filio minore.] Et hic uerbum deest quod sententiam absoluat. Hic filius minor Parthenius appellatus est. Videtur autem Ambrosius ita scribere ad Eusebium quasi ad patrē seu potius ad auum, pater autem Ambrosii & ipse Ambrosius dictus est, de se ut maiore filio non meminit, in minore filio dicit esse quod amplexetur Eusebius. 3 Et perpetuati uocabuli iugis successio.] Id est, æterna propagatio sobolis sub eodem nomine (ut gentiles solent) nuncupatæ, quales sunt familiæ Lentulorum, Pisonum, Fabiorum. 4 Quia ipse tanquam bonus retrorsus rediens.] Alia exēplaria habent, quia ipse tanquam Bononiam rediēs. Quo alluserit Ambrosius incertum, an quod hic filius remenso itinere Bononiam ad patrem redierit, ut eius nuditati & egentiæ subueniret, non possum pro certo affirmare. Ista enim epistola omnium inquinatissima etiam post Costerij castigationem, qui tamen plurima loca persanauit. 5 Sed maledictus nemo.] Allusit ad Elogia Noe qui Cham maledixit, in hac autem stirpe uult Ambrosius nullum esse Cham aut maledictum. 6 Comacinas rupes gestare secum & faciem tauro propior uultu uideatur exprimere.] Comacinas rupes fortasse intelligit alpes eas quæ Como imminent, quo Coloniam Pompeius Strabo deduxit pater Pōpeij Magni, sed hæc diuinatio est. faciem, regionis scilicet imaginem ut asperitatem loci natalis uultu & moribus præ se ferre uideatur.

Ad Irænеum Epistola XLVII. aliàs ad Sabinum.

1 Quod eū Apollinare uirus infecerit, qui nō potest audire, quod Dominus noster Iesus pro nobis seruitutem susceperit.] Cur Christus secūdum carnem ab Apostolo seruus sit inter plurimas causas & hæc quoq; referri potest, quod tanquam furcifer crucem suam tulerit, & quod seruili supplicio necatus sit. 2 In manus tuas commendo spiritum meum.] Ex Græcis uerbis etiam ita interpretari potest, in manus tuas depono spiritum meum, quasi à patre resumpturus in resurrectione. Sed enim commēdo etiam aliquando hunc significatum habet. 3 Ille dehonestatus est & depreciatus.] Depreciatus cuius precium decreuit. 4 Perdix qui clamauit ut congregaret quę nō peperit.] Desumptum ex 17. cap. Hieremiæ, Perdix fouit quæ non peperit.

Ad Ireneum Epistola XLVIII.

1 Quæ decipiendi uenatoris uias calleat.] Plinius lib. x. cap. XXXIII. Si ad nidum auceps cœperit accedere, procurrit ad pedes eius fœta, prægraue aut delūbē sese simulans, subitoq; in procursu, aut breui aliquo uolatu cadit fracta quasi aut ala aut pedibus, aut procurrit iterum, iam iam præhensurum effugiens spemq; frustrans donec in diuersum abducat à nidis. 2 Vt fœminas cum summo certamine mares irruāt.] Plinius ibidem, Illæ quidem & maritos fallunt, quoniam libidinis intemperantia frangunt earum oua, ne cubando detineantur, tunc inter se dimicant Mares desyderio fœminarum, uictum aiunt uenerem pati.

Ad Felicem Epistola LI.

1 Itaq; partem direxi amicis.] Noua & apud ueteres insolenti significatione, quæ tamen posterioribus temporibus increbuit direxi, dixit, pro misi. 2 Intorquenda est amentata illa non manipularis sententia.] Amentum uinculū est & genus habenæ quo tela alligata ipso rotatu fortius euibrantur. Est autem mens istorum uerborum, nō gregariam esse sententiam, simplicis quasi militis, sed eximiam, quasi ordinum ductoris intorquendā. 3 Vectigalis.] Quasi lucrosa, & quæ uectigal dependat, eo quod munusculis comitata ueniat.

Ad Romulum, Epistola LIII.

1 Vt alienis dispendijs famem suam ableuent.] Alij codices habent alleuent, quod quidem consuetius, sed illud alterum familiare Ambrosio est. 2 Vere terra est ferrea telorum segetibus inhorrens.] Allusionibus Virgilij hæc uerba constant.

Sed ferro ancipiti decernunt, atraq; late Horrescit strictis seges ensibus, æraq; fulgent Sole lacessita.

Ad

Ad Titianum, Epistola LIII.

1 Vt si de negotio definieris.] Pro transegeris & finem negotio imposueris, composita lite. 2 Ideoque promptior est decisioni.] Rursus decisioni pro transactione siue compositione, quum hinc inde controuersiæ à causa detrahuntur, & id solum remanet quod apud utrunque in cōfesso est. 3 Vel cum illo, quod tum gerebat officio deposuit.] Id est, postquam magister officiorum esse desiit, cum ea functione deposuit litis istius iudicandæ curam. 4 Iste negotij sui meritum.] Videtur per istū intelligi neptis maritum, qui iam æquitati causæ, non patrocinijs magnorum uirorū innitebatur.

Ad Syricium, Epistola LIIII.

1 At quum de conseruitio nostro aliquos dirigis.] Collegas ex ordine Ecclesiastico conseruos, eorumque cum alijs functionem conseruitium uocat, & fortasse ex eadem cōsuetudine humilitatis est, quod Pontifex se seruum seruorum dei appellat.

2 Plurimum minuit.] Nimirum letitiam, Nam hoc subauditur, nisi uelis, minuit pro minuitur per ἐλλόγαωρ capere. 3 Dicebatur hoc prophetæ quum mitteretur in carcerem.] De Hieremia hoc intelligendum, consule huius Prophetæ caput trigesimum octauum.

Ad Fœgadium, Epistola LV.

1 In quibus consularem iurisdictionem egregie reputauit.] Id est, proconsulatum administrauit. 2 Nec mihi immutarem quod in usum uenerat.] Bis igitur scribit ad eosdem, ut & morem semel receptum tueretur, & Polybio gratificaretur, qui ad singulos deferret literas communes.

Ad Romulum, Epistola LVI.

1 Crebra iucunda alloquia cedantur.] Alij cudantur. ut hic duplex lectio est, ita quoque in illo Terentiano uersu, unde illud desumptum uidetur esse, Verum interea dū sermones cedimus, ubi in alijs libris inuenitur Cudimus. 2 Conflatum est uituli caput.] Iudæi qui Aegyptijs ritibus quadringentorum annorum incolatu assueuerant, facile pertrahebantur ad superstitionem Apis siue Serapidis, quem in specie tauri Aegyptij colebant, uitulum uerò aliquādo capi pro iuuenco siue tauro notū est uel ex Virgiliano. Si ad uitulam spectes nihil est quod pocula laudes.

Est alioqui uitulus inter boues gradus ætatis qualis est puer inter homines, & quod iuueneus siue iuuenca inter hoc genus armenti, id uicissim iuuenes inter homines.

3 Denique & Patriarcha Iacob abscondit in aures cum simulachris gentium.] Sæpius me male habuit, cur inaures ab idololatriç cultu diuersissimas, sepelierit Iacob unà cum idolis. Sed hunc scrupulum mihi eripuit Hebræus noster Andreas Balensis, qui respōdit inaures ibi uocari, quo sacerdotes in cultu numinis aures tegunt, quales fuere apud Romanos infulæ. 4 Sic Moses typum illum dissipauit Aegyptium.] Ex castigatione Costerij legendum est typhum, fastum scilicet & elationem. Id enim significat Græcum uocabulum hoc. 5 Ipse si quid melius habes nobis comparticipato.] Allusum ad illud Horatij. Si quid nouisti rectius istis,

Candidus imparti, si non, his utere mecum.

Ad Seuerum, Epistola LVII.

1 In medio uersamur omnium molestiarum freto.] Suprà dixerat sæuis curarum æstibus, quod fere idem est, freta enim à feruore undarū dicta sunt, quod in ijs angustijs maris undæ maiori æstu ferantur. 2 In quo tam graues iamdudum sustinemus gemitus.] Allusum ad illud Pauli ex secundo ad Corynthios, cap. 5. Nam qui sumus in hoc tabernaculo ingemiscimus grauati, uel ad illud ad Rom. 8. Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit, & parturit usque adhuc non solum illa, sed & nos ipsi primitias spiritus habentes, & ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum dei expectantes redemptionem corporis nostri.

Ad Studium, Epistola LVIII.

1 Sed si non potueris facere, nec tamen innocentes atterere squalore careres & absoluere, plus quasi sacerdos probabo.] Locus prorsus inquinatus nec remedium uideo. Sensum si coniectare licebit fortasse is fuerit. Quum superius docuisset, non esse abscindendum communione Ecclesiæ iudicem, qui pro legibus capitalem in aliquem sententiam protulerit, eumque excusari posse, laudandum tamen si à capitalibus sententijs abstinuerit,

θημωνία σίτου, πεφραγμένη ἐν κρίνοις.

Ad Iustum Epistola LXIII.

1 Deniq; in arte requiruntur ut sit αἴτιον, ὕλη, ἀποτέλεσμα.] Epistola ista & hiulca & spinosa, nihilq; habet præter aliquot uerba, quod Ambrosianam œconomiam aut dulcedinem representet. αἴτιον autem uel causa uel author alicuius rei, ὕλη materia, quam tamen hic pro subiecto uel obiecto usurpat, ἀποτέλεσμα effectus siue opus interpretari debet, sed neq; in eius significatu ipse sibi constat, Nam nunc pro effectu siue cōsummatione, nunc pro efficiente, siue consummatore utitur, quod quum ita sit, non uideo quid inter αἴτιον & ἀποτέλεσμα intersit, quin & in ipso αἰτίῳ uarius est, Nam ita aliquādo accipere uidetur, ut αἴτιον is sit, qui aliquid conatur efficere, & ἀποτέλεσμα qui hoc efficit, & consummat quod αἴτιον conatur. 2 Pulchre autem quod dicunt horos seruauit.] ὅρος uocabulum artis hic est, & significare uidetur obseruationem finium inter quos momenta sententiarum includi debent.

Ad Syagrium, Epistola LXIIII.

1 Neq; delationis nexu se obligare.] Nexus proprie est, ubi debitor non soluēdo & adductus per Iudicem creditori nectitur, hoc est in uinculis habetur. Postea significatio translata est ad omnem obligationem. Accusator autem si appareat eum calumniatorem esse ad pœnā talionis obligatur, & hoc isthic nexum uocat. 2 Deniq; nō minima etiam in tuis literis tentatæ expressionis uerecundia est.] Hoc est, dum in literis tuis conaris exprimere rationem inspiciundæ uirginis, pudor te renuit quo minus hoc ipsum clare proferres. 3 Ea ergo tibi locuples uidetur ad fidem quæ & redimi & falli potest.] Hoc est ea ne idonea & sufficiens testis ad fidem faciendam? Allusum ad illud duodecim tabularum, Assiduus assiduo uindex esto. 4 Quid quod etiam ipsi archiatri.] Archiatri principes medicorum. Etiam nostro tempore Medici quidam negant, inter quos Andreas Vesalius in re Anatomica facile primus, hymem in uirginibus non inueniri. 5 Neq; indocilitas.] Indocilitatem pro inscitia posuit, quum indocilitas sit impotentia discendi, sed ex uicinio Catachresis, Qui enim doceri nequeunt semper imperiti sunt, sic & Virgilius

> Is genus indocile & dispersum montibus altis Composuit.

6 Qui locus ut superiori utilis ad Hebræorum salutem, ita reliquo confragosus ad obstetricum fidem, quæ didicerunt mentiri pro salute & fallere pro excusatione.] Id est, qui locus imprimis sui partibus, ut utilis est ad salutem Hebræorum, nam eo modo factum est, ut pueri non sint necati, ita abruptus est & inaccessus et auius à fide obstetricū, quibus credendum non uidetur, quum mentiri pro salute didicerint. 7 Defloratio uirginitatis.] Pro deuirginatione, uerbum apud ueteres insolens, uidetur Metaphora deducta ex illo elegantissimo Epithalamico Catulli.

> Vt flos in septis secretus nascitur hortis
> Ignotus pecori, nullo contusus aratro,
> Quem mulcent auræ, firmat sol, educat imber,
> Multi illum pueri, multæ optauere puellę,
> Idem quum tenui carptus defloruit ungui,
> Nulli illum pueri nullæ optauere puellæ
> Sic uirgo dum casta manet, tum chara suis: Sed
> Quum castum amisit polluto corpore florem
> Nec pueris iucunda manet nec chara puellis.

8 Quā erubescunt & mulieres.] Mulier hic ea est, quæ uirgo non est, uel potius quę uxor est, & tamen quantum potest, præ pudore grauidum uterum celat. 9 Sine uisitatione suscipiendam crederes.] Id est, sine inspectione ne quis eam uisitationē intelligat qua amicos accedimus, ut certi simus de eorum statu aut ualetudine.

10 Ergo iudicandi formulam accepisti.] Prætores solent iudicibus formulam iudicādi præscribere, non in omnem partem liberam decernēdi potestatem permittere, quod postea abolitum fuit. Quid nobis futurum est, comica locutio, pro quid de nobis futurū est. Sic Terentianus Charinus in Andria, Quid me fiet, pro, quid de me fiet.

11 Quid igitur fiet?] Omnia quæ sequuntur Ironice dicuntur, quum qui uirginem commendare debuerint criminandi offensas pepererint. 12 Quid præstantius

præsertim

præſertim in uirgine, cuius præcipuum opus uerecundia, quæ ſecreta eſt, tutius ſecreto ad actus omnes expeditius.] Ego ſic legendum arbitror: Quid autẽ præſtantius præſertim in uirgine, cuius præcipuum opus uerecundia, quàm ſecretum, quid tutius ſecreto, & ad omnes actus expeditius, poſtea nacti ſumus aliũ codicẽ qui ſic habebat. Quid autem præſtantius præſertim in uirgine, cuius præcipuum opus uerecundia quàm ſecretum quæ ſecreto eſt tutior & ad omnes actus expeditior, legendum uidetur, quæ ſecreta eſt, tutior eſt, & ad omnes actus expeditior. Et paulo poſt. 13 Diuiſam germanitatis inter ſorores ſocietatem, aliaq́, proh dolor, & quod uirgo in agro affinitatis ſuæ refugiſſet,] Mutilum id ſine dubio, ſed quo ſupplemento reſarciendum ſit, non facilis diuinatio, & quod nunc ſubijcimus non ideo ſubijcimus, ut rectum putetur, ſed ut defectus percipiatur. Legamus igitur ad iſtum modum, Muroq́ interiecto diſcretas ædes uxoris ſuæ ac uirginis, quaſi diuiſam germanitatis inter ſorores ſocietatem conqueſtus &c. non ita diu poſtea. 14 Et teſtes auditionis deduxit.] Auditionis, id eſt, famæ, uocabulum etiam Ciceroni in hac ſignificatione uſurpatũ, ſic & in Pſalmis, Ab auditione mala non timebit.

Ad Syagrium, Epiſtola LXV.

1 Locus in poſſeſſionem datus pro funiculo hæreditatis.] Funiculus Græcè σχοῖνος ſpatij certa magnitudo. Continet autem teſte Herodoto in Euterpe ſexaginta ſtadia, hoc eſt, duas paraſangas, lexici tamen paraſangam cum funiculo confundunt, ſed malè. 2 Quo offenſa claues remiſit.] Signum hoc diuortij & renuntiantis curam familiæ, atq; ita materfamiliâs eſſe deſiuit. 3 Feſtino uiam celerabant gradu.] Virgil. ſtudio greſſum celerabat anili. 4 Vt uino adoleret curarũ obliuio, lego pro adoleret aboleret, hoc eſt aboleretur, ἀλλοίωσις generis, ut uertit pro uertitur, quo mox uſurus eſt. 5 Publicum flagitium priuato dedecore tolerabilius habere.] Lego intolerabilius. Publicum flagitium eſt in ſtupro hoſpitæ, priuatum dedecus in filiæ contumelia, ſed illud, quàm iſtud, intolerabilius putat, quare filiam ſuam eorum libidini offert. 6 Sed prius uerbis experiundum de flagitio & decernendum conditionib. pro delictis.] Alluſum ad id Terentij, Omnia prius experiri uerbis quàm armis ſapientem decet. Apollonius ἀργοναυτικῶν tertio. μηδ' αὔτως ἀλκῇ πρὶν ἔπεσσί γε πειρηθῆναι. Decernitur conditionibus quum offerendis accipiendisq́ legibus de cauſa diſceptatur. 7 Sed miſere in ſua populum conuerſum uiſcera & bello ciuili utrunq; afflictum.] Lucanus in primo: Populumq́ potentem In ſua uictrici conuerſum uiſcera dextra.

Ad Paternum, Epiſtola LXVI.

1 Paterni quidem unanimis mei ſalutationem legi, ſed cõſultationem haudquaquam paternam, ut uelis filio neptem ex filia copulare.] Olim licebat patruum filiam ex fratre in uxorem ducere, ut patet ex fragmentis Vlpiani, cuius uerba hæc ſunt: Inter cognatos autem ex tranſuerſo gradu olim quidem uſq; ad quartum gradũ matrimonia contrahi non poterant, nunc autem ex terrio gradu licet uxorem ducere, Si tamen fratris filia non etiam ſororis filia aut amita aut matertera quamuis eodem gradu ſit. Hoc genere connubij primus inter Romanos uſus eſt Claudius Cæſar Agrippina fratris filia in uxorem ducta. Nunc autem Paternus in pari gradu idem ius putauit, quæſiuitq́ quod licitum erat Patruo, num idem liceret Auunculo, Si inceſtæ nuptiæ non erant cum fratris filia, nõ uideri etiam inceſtas cum ſororis filia. Quod D. Ambroſius hac epiſtola refellit. 2 Sed conſultationem haudquaquam paternam.] Per agnominationẽ, alluſum ad proprium nomen, Paternum, quod nomen ipſe in affinitatem mutare uolebat. 3 Medicorum etiam pueri corporibus utile ferunt.] Alia lectio Medicorum periti, ſed ſuperior magis ſyncera eſt, ſic enim à Platone ſæpius appellantur υἱοὶ ἰατρῶν. Celſus autem & Paulus Aegineta tradunt Venerem melancholicos adiuuare inſigniter, & in pituitoſis prodeſſe ægritudinibus. 4 Boues qui iungit ad aratrum, equos ad currum, pares eligit.] Alluſum ad illud in Heroinis, Quàm malè inæquales ueniunt ad aratra iuuenci: Tam premitur magno coniuge nupta minor. 5 Nempe Auunculus iſte illius, illa huius neptis uocatur.] Quidã Grammatici carpunt Eraſmum quod dixerit neptem ex fratre & ſorore pro ſororis & fratris filia, arbitranturq́ id non poſſe dici niſi ubi quis fratris uel ſororis filiam adoptauerit in neptem, quaſi

quaſi ex ſuo filio filia'ue nata eſſet, quod hic tamen falſum apparet. 6 Patrueles fratres.] Qui ex duobus fratribus naſcuntur fratres patrueles, ſororesq; patrueles appellantur. Cic. in 2. Philippicorum, ſed enim ſi alter ſit maſculus altera ſit fœmina qui ex duobus fratribus, ſiue altero fratre altera ſorore naſcuntur, æquè fratres patrueles uocātur à digniore tranſſumpta ſignificatione, & ſic etiam maritos uocamus quum & uxorē uirumq; eius intelligimus. 7 Nam Theodoſius imperator etiam patrueles fratres & conſobrinos uetuit inter ſe coniugij conuenire nomine.] Theodoſii lex de Inceſtis nuptijs habetur lib. 3. capite 12. ſed ibi nulla mentio de patrui, uel auunculi cū fratris aut ſororis filia, nuptijs, ſed pleraq; in eo codice mutila. 8 Tamen tuam familiam non propagaret.] Qui ex mea filia naſcitur non ad meam familiam ſed ad mariti familiam pertinet aut patris eius, ſi ipſe nondum emancipatus ſit, unde quidam dicunt ſororem dictam, quòd ſeorſum in familiam detur.

Ad Cynegium, Epiſtola LXVII.

1 Quia de eo conſuleres quod nō probares, ſed morem gereres parenti.] Ego legēdum exiſtimo, quia de eo conſuleres, non quod probares, &c. melius enim negatio pręposita ſuſpendit orationem, ut contrarietas poſtea inferatur.

Ad Antonium, Epiſtola LXVIII.

1 Cum indiuiduo pectoris mei loquar.] Id eſt, cum eo qui à pectore diuidi non poteſt, talem ferè Græci Aemicum uocant ὁμοκάρδιον. Eſt autem non ingrata ἀλλοίωσις ſignificationis, ſic inuictus pro inuincibili, ſic infractus qui frangi non poteſt.

Ad Antonium, Epiſtola LXIX.

1 Quam contumeliam non cumulandam arbitror.] Rectius uidetur, ſi legas, quam cumulandam arbitror. Vt magis ſatagendum, ut munia officiorum exaggeres quā uices reddas, ut beneuolentiæ certamen uideatur, non ſatisfactio.

DIVI AMBROSII EPISTOLARVM LIB. IX.

Ad Vigilium, Epiſtola. LXX.

1 Populi ſæpe conciderunt fœnore.] Romani non ferentes onera uſurarum per ſeceſſionem Sacrum montem occupauerunt. 2 Quod quum aliàs uſu probatum ſit, tum maximè in ea rerum conuerſione qua ſurſum ad Hebræos à Palæſtinis uerſa uice res mutatæ.] Nonnihil in hac oratione peruerſum eſt, ſic enim mihi legendum uidetur, ab Hebræis ad Paleſtinos uerſa uice res mutatæ, Fortuna enim ſe ad Palæſtinos reflexit, & Hebræos hactenus dominos in ipſorum poteſtatem redegit. 3 Eo quod proſperorum iudicium non aduerſantium ſit uiſere Deum.] Veteres crediderunt conſpectum numinis aut Herois peſtiferum eſſe, unde apud Ethnicos ſolent precari, ut contra obtueri fas ſit. Petrus quoq; fulmen numinis ex præſentia eius metuens, dixit, Exi à me domine, quia homo peccator ſum. & Vidua in libris Regum putat ideo filium eſſe mortuum quod in contubernio haberet prophetam. 4 Aut mulctam ignorantibus.] Exiſtimo adijciendum eandem, ut par hinc inde conditio eſſet luendi accipiendiq; ueſtes, nam ita habetur Iudic. XIIII. 5 Quem tamen paranymphū.] Paranymphus apud Græcos utriuſq; generis alioq; nomine νυμφόστολος dicitur, nimirū is ea'ue qui ſponſo ſponſæ'ue ad curam nuptiarum adiūgitur, ferè idem qui in Romanis nuptijs eſt Auſpex, cuius authoritate potiſſimum ſolennia nuptiarum peraguntur. Lucanus de nuptijs Corneliæ & Pōpei: contentiq; auſpice Bruto, Iunguntur taciti. Sed regrediar aliquantulum retro ad quęſtionem Sampſonis De comedēte exiuit cibus & de forti dulce. Si Hebraica uerba ita eſſent πλήσμα, ut fortis is diceretur aliquando, qui acer aut acerbus eſſet, optimè decurreret per antitheta, & inextricabilem uideretur ex contrariorum natura habere ſolutionem, & prorſus incredibile quiddam, quod in omni ænigmate obſeruari ſolet. Certe apud Latinos, Sæuus nunc pro forti, nunc pro crudeli ponitur, acremq;, nunc fortem nunc acerbum dicimus. Sed eam curam ad Hebræos reijcimus. Noſter Balenus linguæ Hebraicæ periniſſimus dicit mihi uocabulum Fortis iſtiuſmodi ambiguitatem non admittere. Sed ſi ſcriptum fuiſſet meari, hoc eſt de Leone, idq; pronuntiando nonnihil deprauatū eſſet in mari hoc eſt acerbo, Sampſonis uerba proxime ad naturam rei acceſſiſſe, & tenui quadam luce, ænigmatis obſcuritatem adiuuiſſe. Certe Ioſephus ita habet, ὅτι δ' πάμβορον γεγονὶν [illegible] αὐτῶ, καὶ παὶν ἀν-

 δύε

δὺς ὄντος,hoc eſt qui omniuorax eſt,genuit cibum ſuauem ex ſeſe,quanquam ipſe prorſus inſuauis eſſet. 6 Maxillæ interfectionem.] Vetus interpres uocat maxillę eleuationem.Græcè eſt ἐν ἀφαιρέσει σιαγόνος,longe melius eſt quod ab Ambroſio eſt redditum. 7 Quomodo dei miſericordia, quum percuſſit ille maxillam, aperuit fiſſuram.] Locus etſi uitium præ ſe non ferat mihi tamen ſuſpectus eſt,alij Codices habẽt. Quomodo dei miſericordiæ quum proiecisſet maxillam,ſed arbitror legendum, quomodo dei miſericordiæ quum proiecisſet maxillam ille aperuit ſcisſuram eius,eo ſenſu, Quum ad eum modum Maxillam dei gratiæ proiecisſet,ille,hoc eſt, deus aperuit ſcisſuras eius.Quod ob iactãtiam in hanc ſitim deuenerit inuenies apud Ioſephum lib.quinto,capite decimo,Rerum antiquarum,quem Ambroſius in pleriſq; imitatur. Quod autem Ambroſius ſcisſuras uocat,apud Septuaginta habetur τὸ τραῦμα τὸ ἐν τῇ σιαγόνι, nimirum eam partem mandibulæ,quæ ex incuſſu læſa & attrita eſſet. 8 Si uitalibus & adhuc non aridis.] Septuaginta loquuntur,ſi ſeptem neruiceis funibus & adhuc humẽtibus ligatus fuero, ſed noſter Ioſephum imitatur cuius hæc uerba ſunt εἰ κλήμασιν ἑπτὰ ἀμπέλου δεθείη. 9 Si diſſoluti eſſent crines ſeptem capitis ſui & quaſi incubitum intexti diſcederet ab eo uirtus ſua.] Ioſephus ſic habet τρίτον ἐνυφῆναι τὰς κόμας αὐτοῦ ἐμήνυσεν,hoc eſt tertio iudicauit comas ſuas intexi debere. Septuaginta ſic ἐὰν ὑφάνῃς τὰς ἑπτὰ σειρὰς τῆς κεφαλῆς μου σὺν τῷ ὑφάσματι, καὶ ἐγκρούσῃς ἐν τῷ πασσάλῳ εἰς τὸν τοῖχον hoc eſt, ſi texueris ſeptem catenulas ſiue annulos capitis mei cum trama,& impegeris cum paxillo in parietem.Vbi elegantisſime Septuaginta σειρὰς poſuerunt.Sunt enim Cincinni quos in alicuius numinis aut fluuij gratiam alere ſolent.Cæterum quod ait Ambroſius quaſi in cubitum,ſciendum eſt,cubitum hic certam partem machinæ textoriæ ſignificare.
10 Simul quia debebatur inuictæ ad id tempus fortitudinis uiro,ut incideret in ærumnam.] Illud debebatur tum à ſcriptoribus uſurpatum,quum id quod fatale ſiue in futurum imminebat,indicare uolunt.Ioſephus de eodem Sãpſone, ἔδει γὰρ αὐτὸν συμφορᾷ περιπεσεῖν.nonnunquam hoc ipſum χρέον dicitur,uocabulum idoneum,ijs qui à nomine fati abhorrent.

Ad Irenæum,Epiſtola LXXI.

1 Cuius teſtis conſcientia noſtra tacitis cogitationibus apud deum ipſa ſe prodit,quibus uel redarguitur,improbitas,uel defenditur innocentia.] Conſonum hoc eſt cum uerſu Iuuenalis.prima eſt hæc ultio, quod ſe iudice,nemo nocens abſoluitur.
2 Inſolentia quid ſit.] Inſolentia opponitur modeſtiæ:proprium hoc uitium eorum, qui recenti fortuna luxuriant. 3 Ad cauendum enim prodeſt præſcirc.] Alij libri habent,præſciſcere,quod eſt numeroſius.

Ad Irenæum,Epiſtola LXXII.

1 Pædagogus ergo,ſicut etiam interpretatio Latina habet,Ductor pueri.] Videtur olim ea lectio fuiſſe,lex ductor noſter fuit in Chriſto. 2 Litera igitur occidit exiguam corporis portionem.] Habent alij libri, quod omnino uerum eſt, non occidit, ſed circumcidit,niſi hoc intelligi uelis, de præputio quod perit non de membro unde abſcinditur. 3 Eloquia domini,eloquia caſta,argentum igne examinatum, probatum terræ,purgatum ſeptuplo.] Neſcio an & in Græcis & Latinis commata iſta male diſtincta ſint,& num ſic legi oporteat, eloquia domini eloquia caſta, argentum igne examinatum,probatum,terræ purgatum ſeptuplo, ut purgatum cum terræ cõſtruatur. Certe Hieronymus ſic tranſtulit.Eloquia domini,eloquia munda,argentum igne probatum,ſeparatum à terra,colatum ſeptuplum.Si apud Græcos illud terræ eſſet Genitiui caſus, magis mihimet ipſe crederem,quare ad Hebræos prouocandum puto.

Ad Clementianum,Epiſtola LXXIII.

1 Tanquam clauſis tabulis hæreditatem cernit.] Cernere hæreditatem eſt adire hæreditatem,ſic enim uulgo præceptum,ſed ex fragmentis Vlpiani & ex Codice Theodoſii quarto,titulo primo,ratio id temporis eſt quod datur hæredi liberum ad cernendum,hoc eſt conſultandum,uelit ne adire hæreditatem an non.Sed hic cernere hæreditatem,idem eſt,aſpicere,quanquam nõ ſtatim qui aſpicit cernit:ille enim cernit qui rem agnoſcit,nec minus animo quàm uiſu perluſtrat.ut ex illo prophetico, ut audientes nõ audiant,& uidentes non cernant.

Ad Horontianum,Epiſtola LXXIIII.

Sed

1 Sed arbitror, propositi gratia hoc dixisse Apostolum.] Propositi ut id quod in manibus erat, tractaret, eoq; præsentem sermonem attemperaret, uel ut Hypothesim fingeret, quod barbari uocant Suppositionem, ita ut fingat omnē fidem quæ sit in charitate.

Ad Studium, Epistola LXXVI.

1 Id enim Iudæorum commenta est tergiuersatio.] Alij Codices commentatā est tergiuersatio, quod quia numerosius est melius aures implet. 2 Duo æra.] Id est, duos asses. 3 Nec ociose quindecim anabathmorum Psalmos Dauidicos legimus.] Anabathmi Græcè, gradus Latinè nuncupantur. 4 Cum Ezechias iustus rex uitæ huius acciperet commeatum.] Commeatus est certum spatium temporis ad quod miles castris abesse potest. eadem ratione Ambrosius indultum spatium uitæ, per quod à morte abesset Ezechias, pulcherrima metaphora Commeatum uitę appellauit.

Ad Constantium, Epistola LXXVII.

1 Qui uiros circumcisione signatos, etiam opprobrio & illusione dignos arbitrātur.] Eos enim contemptissimo nomine uerpos appellare consueuerunt. 2 Reperimus autem in historia ueterum non solum Aegyptios sed etiam Aethiopum & Arabū & Phœnicum aliquos circuncisione erga suos usos.] Sumptū hoc aliqua ex parte ex Euterpe Herodoti est.

DIVI AMBROSII EPISTOLARVM, LIBER X.

Ad Theophilum, Epistola LXXVIII.

1 Vexari intentione.] Intentionem hic uocat contentionem & peruicaciam, opponitur remissioni. 2 Protenderet.] Propenderet legendū non protenderet, sumpta metaphora à lancibus quarum quæ leuior, eleuatur: quæ grauior, propendet, Plautus in Asinaria, Nec dependes nec propendes. 3 Aut certe uictum inopum itineris usurpare.] Rectum ne sit ualde mecum ambigo, ut hic sit sensus, collatione pauperum uiaticum conquirunt, nihil enim hic uictus itineris nisi uiaticū. quid si legas pro inopum inopem, ut aut cogantur inopiam gemere, aut si non gemant, ferre? Eo descenderem, nisi usurpare proprie diceretur, quum quæ nostra non sunt, occupamus: quod tum fit, quum sacerdotes pauperibus uictum, in sui usum detrahunt. Bene autem emendauit Costerius pro gerere gemere. 4 Posse typum reperiri.] Typum, id est, formam, rationem, modum.

Ad Theophilum & Anysium, Epistola LXXIX.

1 Vel cognosceret.] Id est, maxime uel potissimum cognoscerent qua loquutione et Cicero & Horatius utitur. 2 Temerandum.] Id est, temere agendū, Lucanus

Acer & indomitus qua spes quaq; ira uocaret Ferre manum & nunquam temerando parcere ferro:

Suscepit eam in suam.] Sed alij scripti codices habēt. Accepit eam in sua, quam lectionem ob interpretationem Ambrosii cogimur sequi, & cū Græcis consentit ἔλαβεν αὐτὴν εἰς τὰ ἴδια. D. Ambrosius uidetur ita sentire quasi tum quoque adhuc uixisset Ioseph, & quasi Ioannes matrem Christi ad se domum transtulerit, quam sententiam bis alibi quoq; apud eundem reperies, semel in Orationem ad uirginem, Neq; enim mater domini Iesu nisi ad possessorem gratiæ demigraret, alludens ita ad etymon Ioannis. Rursus in Institutione uirginis, ipse est discipulus, cui mater cōmendabatur. Quomodo marito tolleret uxorem, si fuerat Maria mixta coniugio, aut usum thori coniugalis cognouerat? Potest quidem hæc sententia Ambrosii ex uerbis Græcis colligi, ἔλαβεν αὐτὴν εἰς τὰ ἴδια hoc est transtulit ad proprias suas possessiones, sed & illa quam Ecclesia sequitur ex ijsdē uerbis Græcis elicias, hoc est, accepit eam inter sua, hoc est, inter ea quæ ipsius erant, hanc quoq; pro sua habuit. Sed Latina interpretatio proba mihi uidetur, accepit eam in suam, qua oratione, necessitudinem & quasi adoptionem matris Ioannem apparet agnouisse. Et quid miri si una aut altera litera in Græcis mutata sit, ut olim fuerit, ἔλαβεν αὐτὴν εἰς τὴν ἰδίαν? Nō mihi uerisimile uidetur si Ioseph in uiuis fuisset, eum uxoris & filij eius curam in extremis calamitatibus, quæ etiam alienissimos excitare solent, relicturum fuisse, Neq; tamen sic cadit argumentum integritatis Mariæ: si enim Mariæ alij filij fuissent, non cura matris à filijs translata in patruelem fuisset. Sed orba iam & marito & unica prole in proximi tutelam committitur.

Syricij papæ ad Mediolan. Ecclesiam, Epistola LXXX.

1 Hi uidelicet, qui quasi utilitate Christi nosse se iactant ut uelamento nominis.] A-
lia lectio est, ij uidelicet qui subtiliter Christianos se iactant, ut sub uelamēto, quæ lectio
aliquanto melior apparet. Valde mecum ambigo num ex his uerbis, quadam subtilita-
te, factum sit, quasi utilitate, quod si recipimus legendum esset, qui quadam subtilitate
Christianos se iactant, ut eadem deformatio facta sit ex, Christianos se, in Christi nosse,
mala dictione uocum. 2 Nos sane nuptias non aspernanter accipimus, quibus
uelamine intersumus, sed uirginum nuptias deo deuotas, maiore honorificentia uene-
ramur.] Rectum nec ne sit, non ausim affirmare, si fauerent exemplaria libenter lege-
rem, quorum uelationi intersumus, nisi hoc ipsum illis uerbis significari uelis, nimirum
sacerdotes interesse dum nouæ nuptæ flammeo tegūtur, ita enim appellatur uelū, quo
noua nupta faciem abscondit, quod postea dum ἀνακαλυπτήρια celebrantur deponere so-
let. 3 Facto igitur presbytero constat doctrinæ, id est, Christianæ legi esse contra
ria.] Consentiunt exemplaria, quo maior desperatio sanitatis. Nos quia præter diuina
tionem nihil est quod agamus, non insulse ita legi posse coniicimus. facto igitur presby
terio, quasi dicas, habito senatu, est enim πρεσβυτήριον seniorū cōgregatio, ut γερουσία Sena
torū apud Lacedęmonios. Erant enim presbyteri in Ecclesia, quod Senat. in rep. utriq;
nomen inditum est à grauiori ætate. Dicit autem Ambrosius de sententia presbytero-
rum, uisam esse eam doctrinam aduersariam Christianæ legi. 4 Vna scitata sen-
tentia.] Sciscita sententia est quæ interrogata est, scitata quæ iussa est, utrunq; ex mori
bus Rom. reip. deductum, Magistratus enim interrogat uelit' ne iubeat' ne, populus sci
uit unde & plebiscitum, quod a plebe iussum est.

Ad Syricium, Epistola LXXXI.

Hęc epistola in hactenus impressis mutila plerisq; in locis & inquinatissima, sed castiga
tio Costerij ita omnia restituit, ut nihil supersit, quod nodum habeat, nisi hoc fortasse.
1 Ne superesset locus in quo non dominarentur.] Vbi dominarentur non positum
est pro regnarent, sed pro sæuiant, Virg. in 2. Aeneid.

Incensa Danai dominantur in Vrbe.

Ad Vercellensem Ecclesiam, Epistola LXXXII.

1 Mihi ascribitur uestra intentio.] Alij codices, inscribitur, habent, quod eiusdē mo-
menti est, est autem hic intentio idem quod contentio. futurorum temporum uidit ne-
gotia, id est, acta, res gerendas. 2 Ad caput suum collyridam.] Est autem sub-
cineritius panis teste Hesychio. Sunt autē quatuor genera panum furnaceus, cratitius
subcineritius, & sartagineus. 3 Qui syluestribus ramis.] Alij Codices habent
pro ramis grumis, rectius fortasse glumis, quam uocem in eadem sententia usurpat li-
bro de Viduitate. Grumæ enim Nonio Marcello loca media sunt, in quæ directæ qua
tuor congregantur & conueniunt uiæ. 4 Promissum non remordeat.] Fortas-
se legendum, proscissus non remordeat. 5 Assuesce unus esse.] Id est idem &
uniformis non uarius & multiplex. 6 Sed ut coniugali castimonia seruiet ablu-
tionis suæ gratiam.] Ablutionem hic posuit pro baptismate. 7 Et tanquā pa-
stus ad uirtutis adipalem agresti alimēto processit.] Locus aut mutilus aut corruptus,
nam si retineas adipalem deest substantiuum, succum, aut aliud simile, corruptus si mu-
tes adipalem, in ad uirtutis palen, id est, uirtutis palestram, siue palum ad quem milites
se exercere solent, proditurí ex illa meditatione ad iustum pręlium.
8 Non utiq; ut elementum quod plerunq; repletur sanguine in quo est officina scele
rum, aut uastis plerunq; horret cautibus, aut præruptis rupibus, aut sterili & ieiuno solo
est, sed ut carnem præsidio nobis futuram.] Sermo iste incompletus est, deest enim ali
quid tale non utiq; ut elementum quod sanguine plerunq; repletur, in quo est officina
scelerum, aut uastis plerunq; horret cautibus, aut præruptis rupibusa, ut sterili & ieiuno
solo est, sed ut in terra carnem Christi nobis præsidio futuram adorarent.

Ad Episcopos per Aemiliam constitutos, Epistola LXXXIIII.

1 Sed aliud est obseruare gentilitio more, ut qua luna quid adoriendum sit iudices, ut
puta, quintam esse fugiendam nihilq; ea inchoandum.] Ex obseruatione Virgilij He-
siodiq; dictum, qui quintum diem lunæ inauspicatum uolunt. Virgil. Georgicōn 1.

Ipsa dies alios alio dedit ordine soles

Felices

Felices operum, quintam fuge, pallidus orcus
Eumenidesq́; ſatæ, tum partu terra nephando,
Coeumq́; Iapetumq́; creat ſæuumq́; Typhœa.

Heſiodus autem ſic.

πέμπτας δ' ἐξαλέασθαι ἐπεὶ χαλεπαί τε καὶ αἰναί.
ἐν πέμπτῃ γάρ φασιν ἐριννύας ἀμφιπολεύειν

Sic Virgilius eam diem infauſtam eſſe uoluit, quia ſit natalitius hoſtibus Iouis, Heſiodus quia tum furiæ obambulent ad pœnas ſumendas de nocentibus. Seruius quod eo die nata ſit Pallas dea ſterilis. Democritus etiam philoſophus in hac opinione fuit. Mirum eſt Virgilium quintam dixiſſe quum dixerat Heſiodus quintas, niſi exemplar Virgilianum ſit corruptum. Sunt autem ſex quintæ in ſingulis menſibus lunaribus ſecundum Atticam obſeruationem, qui lunare ſpatium in tres decades deſcribunt. Cæterùm etiam quartam lunam uulgare prouerbium infamat, qua infœlices quarta luna nati eſſe dicuntur. 2 Octogeſimo autem anno & nonageſimo tertio ex die imperij Diocletiani.] Mira loquutio, ſed qua ter in hac eadem epiſtola uſus eſt. Paulo enim poſt ſic dicit, rurſum nonageſimo & tertio anno à die imperij Diocletiani: ac deinde in fine huius epiſtolæ, ſicut & ſeptuageſimo ſexto anno die imperij Diocletiani. Eſt autē ſenſus anno octageſimo, & nonageſimo tertio, ex quo primum ad imperium Diocletianus peruenerat, non quod tot annos imperauerit Diocletianus qui ſeptuageſimo octauo anno ſuæ ætatis extinctus eſt, ſed quod poſt acceptum à Diocletiano imperium is annus fuerit octogeſimus, quo lunaris ratio Paſchatis feſtum in alium diem tranſtulit. Cæterùm in tertia iſta formula, ſicut & ſeptuageſimo ſexto anno die imperij Diocletiani, ego arbitror propoſitionem ex uel à neceſſario requiri, & addendum eſſe. Locutio iſta non tam inſolens eſſet ſi ſic legeretur, à primo die imperij Diocletiani. An ea quoq; debeat reponi alij iudicent. Nos in hanc epiſtolam, & in reliquas ſequentes nullos ſcriptos codices habere potuimus. 3 Indictio enim ſeptem libri menſe incipit.] Indictio quindecim annos continet, hoc eſt tres Olympiades. Indictiones Beda incipere dicit VIII. Calend. Octobres, quæ ſententia non pugnat cum Ambroſiana, quum octauo Calend. Octobris octo adhuc dies menſis Septembris reſidui ſint.

Ad Demetriadem, Epiſtola LXXXIIII.

Elegans epiſtola & erudita, ſed dilutiori ſtilo conſcripta, credo quod ſe attemperauerit ad puellare ingenium. Valde enim mirabile erat & inter præcipua diuinæ gratię exēpla numerandum quod uirgo Anitia ſuper omnes faſtigium trahens beatæ nobilitatis euecta, de cuius fœcunditate auis atq; atauis reſponſura poſteritas, & familiæ uotis expectabuntur & patriæ conuerſo repente animo deſiderio cęleſtium nuptiarum declinaſti mortale coniugium, ad hunc locum non ſine cauſa ſuſpectum deſtituti omni præſidio ſcriptorum Codicum, neceſſario diuinationem afferimus. Fortaſſe igitur ad iſtum modum legendum fuerit, quod uirgo Anitiæ (non Anitia) ſuper omnes ad faſtigium beatæ nobilitatis euecta. Primum hæc puella Demetrias eſt dicta, mater Iuliana, auia autem patris nomine Anitia eſt dicta, niſi gentis uocabulo Demetriadem Anitiam uelis dici, Anitiorum autem Romę fere ordinarij conſulatus, & quaſi de manu in manum tradiri, ut ex uerbis Hieronymi ad eandem uirginem colligere licet. Eſt uirgo Anitiæ neptis Anitiæ Græcanica loquutione ſed quæ etiam apud Latinos increbuit. Quid autem hic uocabulum, trahens, faciat non uideo, niſi aliquid omiſſum eſt cum quo copulari potuit. ob hoc enim de illo ſeruuli metu. Sic Codex Pariſiis impreſſus, ſed legendū, ſeruili metu, ut habent exemplaria Baſileæ ædita. Sed ad ipſum omnium uiſibilium & inuiſibilium ambiunt creatorem, ſic impreſſa, ſed legendum eſt abeunt, non ambiunt, ut & præcedentia & ſequentia requirunt. Sed hæc uirtus quæ temporalis copiæ & patientiæ negligens ad uitam æternam anguſta & ardua mittitur, tolerabilis lectio & quæ ſenſu utcunque conſtat, mihi tamen aliquo modo ſuſpecta, quid ſi legas: Sed hæc uirtus quæ temporalis copiæ & patientiæ negligens ad uitam æternam peranguſta & ardua mittit: ac paulo poſt. Quaſi tunc iſtius gratiæ particeps factus eſt, quando omnibus facultatibus perditis uniuerſa quoq; familia filijsq́; priuatus, & percuſſus uulnere peſſimo à planta pedis uſq; ad uerticem capitis, teſta faniem radebat, ſedens in ſtercore ad

imaginem elationem reuocatus est, necessario hic duæ uoces interserendę sunt, ut sic legas, sedens in stercore, aut tunc ad imaginem elationis, &c. Duo enim absurda adfert quibus docet in diuitijs humilitatem animi posse consistere. Non enim Iob amissis diuitijs humilis factus est, aut restitutis ad superbiam redijt. Qui ut expeditiores dominũ sequerentur, simul se omnibus suis opibus.] Mallem, semel, quanquã & illud tolerabile est. Sed quid illud est, qua corporeorum sensuum exteriora pulsantur in agro cordis cui impenditur ista cultura, nec radicem potest figere?] Ego sic legendũ existimo, inserta particula si, & quo, in quod mutato. Sed quid illud est quod corporeorum sensuum exteriora pulsantur, si in agro cordis, cui impenditur ista cultura, nec radicem, &c. hoc nimirum intellectu, quantulum illud est, quod sensus corporis, cœli naturæq; conspectu, ad notitiam Dei excitantur, si perceptio istius quasi in superficie corporis & sensuum hæreat, non pertingat ad ima cordis cui ista cultura impenditur, nisi, &c. Sed ex mala uoluntate concepta & propria diliguntur. Quid si sic legas, sed ex mala uoluntate concepta & genita, ut propria diliguntur. Est enim hic sensus, nos peccata in nostra natura non habere nobis insita, sed ea nos concipere aliunde & gignere, deinde ea ut nostros fœtus à nobis diligi, ut sit eò allusum, Parturit iniustitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem. Et istius proprietatem subtilissimis discretionibus eliquabat, eliquabat, liquidum & clarum reddebat, hinc in forensibus rebus ea dicuntur liquidata quæ clare & euidenter probata sunt. In quarum definitionum formula multo laboraremus obscuro. Sic omnia exemplaria. obscurum hic igitur quod obscuritas. formulas istas loquendi plurimas inuenies apud Cornelium Tacitũ quale est: Sed ueteris Romani populi prospera uel aduersa claris scriptoribus memorata sunt, pro prosperitates & aduersitates, elegans enim in primis est abstracta in concreta mutare, ut Dialectice loquar. obscurum autem à Græca origine deflexum est ἐπισκοτεῖν. Si cui ab humana gloria continentiam suasissem. Continentiam pro abstinentia posuit.

Ad sororem de inuentione sanctorum Geruasii & Prothasii, Epist. LXXXV.

1 Nam quũ. &c.] Basilicæ olim regiæ domus erãt, quod & etymõ indicat, apud Romanos in basilicis principes ius reddebant. nunc autem basilicas templa nominamus. 2 Sic in Rom. basilica dedices? respondi, si martyrum reliquias inuenero.] Requirit populus ut basilicam dedicet conditis sub altari reliquijs martyrum. Nam id etiam olim in more fuisse ex Decretis de Cõsecratione distinctione prima, nõ uno in loco deprehendere licet, nũc respondet Ambrosius se id facturũ, si ullæ martyrũ reliquiæ appareant. 3 Ardor pręsagij.] Enthusiasmũ hoc est prophetici spiritus diuinũ afflatum intelligit, sed modestiore uocabulo uti uoluit. 4 Vt adhuc nobis, &c.] Indicat ut arbitror, tantam fiduciã fuisse inueniendorũ sanctorum, ut non deesset qui urnam, sepulchrale uas, ad colligendas martyrũ reliquias inclinaret, & ad crepidinẽ fossæ subijceret. 5 Inuenimus, &c.] Sic & Lucanus. Grandiaq; effossis mirabitur ossa sepulchris. 6 Ad ordinẽ, &c.] Sceleta sanctorũ ita disposuit ut singula mẽbra suis locis & iuncturis redderẽtur. 7 Quos nulla, &c.] Legerẽ non interpolat, sed interpellat, hoc est, continuationẽ eius impedit, nisi obseruassem hoc ipsum sæpius obuiũ in scriptis Ambrosianis, ut interpolari pro interpellari capi uideat. Est alioqui interpolari quũ uetustis rebus poliendo noua quasi species additur. 8 Videro tamen, &c.] Arbitror legendũ nõ certi, sed certe, ut certũ sit martyres resurrexisse, sed utrum sibi, an nobis id in dubio uersari. Certe miracula quæ patrauerunt, eos mortuos esse, intelligi non sinunt. 9 Quanta oraria, &c.] Hoc est, quot oraria iactitãtur supra martyrum ossa, fascias aũt strophia & institas intelligit, plura de ea re superius diximus. 10 Talibus me, &c.] Videntur hæc scripta quũ Ambrosius Cęsari basilicã in gratiã Arianorũ noluit cedere, eiq; obiectũ fuit quod populi cateruis se stiparet & tumultũ faceret. 11 Erant clausi isti oculi.] δεικτικῶς, ostendit enim eius oculos qui cęcus fuerat. 12 Auulsum humeris caput.] Virgilianũ est: Auulsumq; humeris caput & sine nomine corpus. 13 Succedant uictimæ, &c.] Indicat eos sepeliendos sub altari ueterum Christianorum more, quod etiam in Apocalypsi clamor ille Martyrũ sub altari confirmari uidetur, Vsquequo non uindicas sanguinem sanctorum tuorum?

FINIS.

BASILEAE PER HIERONYMVM FROBENIVM, ET
NICOLAVM EPISCOPIVM. M D LV.
MENSE MARTIO.

FRO BEN